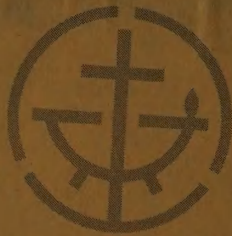

School of Theology at Claremont

1001 1403669

Theology Library
SCHOOL OF THEOLOGY
AT CLAREMONT
California

LIBRARY
SOUTHERN CALIFORNIA SCHOOL
OF THEOLOGY
CLAREMONT, CALIF.

ACTA
SANCTORUM

ATA

PARISIIS. — EX TYPIS V. GOUPY, VIA GARANCIÈRE, 5

PARISIIS & ROMÆ, APVD VICTOREM PALME. M. DCCC. LXVIII

FF
BX
4655
A2
V.41

ACTA SANCTORUM

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur

EX LATINIS ET GRÆCIS, ALIARUMQUE GENTIUM ANTIQUIS MONUMENTIS

COLLECTA, DIGESTA, ILLUSTRATA A

JOANNE PINIO, JOANNE STILTINGO, JOANNE LIMPENO,
JOANNE VELDIO

E SOCIETATE JESU

EDITIO NOVISSIMA, CURANTE JOANNE CARNANDET

SEPTEMBRIS TOMUS PRIMUS
QUO DIES PRIMUS, SECUNDUS, TERTIUS CONTINENTUR
CUM TRACTATU PRÆLIMINARI DE DIACONISSIS, AUCTORE JOANNE PINIO.

PARISIIS ET ROMÆ
APUD VICTOREM PALME BIBLIOPOLAM

1868

Lith. du Sénat d'après le Paris

MARIA ANNA ARCHIDUX AUSTRIÆ etc. etc.

MARIÆ ANNÆ

REGIÆ PRINCIPI HUNGARIÆ, BOHEMIÆ, HIEROSOLYMÆ ETC.

ARCHIDUCI

MAGNÆ DUCI ETRURIÆ; DUCI BURGUNDIÆ, LOTHARINGIÆ, BRABANTIÆ, STYRIÆ, CARINTHIÆ, CARNIOLIÆ, MEDIO-LANI, Etc.; COMITI TYROLIS, FLANDRIÆ, NAMURCI, GORITIÆ ETC. ETC.

Postquam Augustissimus Proavus Tuus, Leopoldus Romanorum Imperator, patrocinium Operis nostri de Actis Sanctorum clementer suscipere, et illius progressum pia munificentia urgere dignatus est, SERENISSIMA ARCHIDUX; menses Junius, Julius et Augustus, viginti voluminibus comprehensi, Austriacis auspiciis in lucem prodierunt. Ex hisce tomos posteriores Augusti, ac Septembrem inchoatum Augustissimæ Matri Tuæ MARIÆ TERESIÆ, Romanorum Imperatrici, Hungariæ et Bohemiæ Reginae, Dominae nostræ Clementissimæ, perpetua munificentia Opus nostrum fovendi ac protegenti, debemus et demississime offerimus. Ad nutum vero illius primum Septembris tomum tanto majori cum voluptate Nomini Tuo dicamus, quanto manifestius perspicimus, Te more Majorum Tuorum a teneris annis ad imitanda Sanctorum exempla provocari. Ita omnino se res habet, REGIA PRINCEPS: non modo artibus et scientiis Augusta Familia dignis Te excultam volunt Religiosissimi Genitores; sed moribus etiam AUSTRIACIS, pietate, inquam, et sanctitate, omniumque virtutum ornamentis condecoratam videre desiderant. Hunc in finem proprium Tibi vixdum sexenni dederunt conscientiæ moderatorem, qui Tenellam doctrina Christiana accurate imbueret, eademque opera ad insignem pietatem ac sanctimoniam erudiret. Norunt eaim, quanti sit momenti a teneris assuescere virtutum exercitio; et vehementer gaudent, Te jam ab infantia pietati mirum in modum fuisse addictam. Qua de causa patieris, DOMINA MEA SERENISSIMA, me breviter declarare, quos Tibi Sanctos ex oblato volumine ad imitationem proponere possis, ut et laudabili Augustissimorum Parentum desiderio satisfacias, et avitam Majorum Tuorum pietatem moribus exprimas. Invenies imprimis sanctissimam Mulierem cognominem, Patronam Tuam saltem secundariam, Annam Prophetissam, *quæ, teste sacra Scriptura, non discedebat de templo, jejuniis et obsecrationibus serviens nocte ac die.* Illustre enimvero elogium, quodque ad æmulationem excitare possit Principem ad pie precandum propensam; præsertim si attente consideraverit, quantam sancta Prophetissa piarum precum mercedem fuerit consecuta. Meruit nimirum pietate sua Christum Puerulum cognoscere, atque aliis annuntiare in templo, e corona æternæ gloriæ post mortem redimiri in cælo. Si aliarum quoque Sanctarum Vitas, quas idem tomus complectitur, mature expendis, plurima sancte vivendi exempla deesse non

Septembris Tomus I.

A poterunt.

poterunt. Si vero a sancto Rege discere malueris, PRINCEPS REGIA; si exempla quasi domestica Te efficacius ad virtutem impellant, præclaram adibis Vitam sanctissimi Regis Stephani, qui Maternam Hungariam primus Regio nomine administravit, Hungarosque suos e tenebris gentilitiæ superstitionis ad lumen veræ fidei perduxit, gentis nimirum suæ Rex simul et Apostolus, atque idcirco APOSTOLICI REGIS nomen et insignia sibi posterisque suis Hungariæ Regibus consecutus. Dabit vel sola hæc Vita tam multa tamque illustra quarumlibet virtutum specimina, ut ad bene sancteque vivendum nihil desiderare possis. Unam ex hisce sancti Regis virtutibus expendam, tum quia plurimum conducit ad reliquas animo inserendas, tum quia Majoribus Tuis tam usitata semper fuit et familiaris, ut dubitare nequeam, quin ad Te etiam jure quasi hæreditario sit transmissa. De pietate loquor erga Sanctissimam Dei Genitricem Mariam, quam Religiosissima Domus Austriaca perpetuo professæ est, et etiamnum luculenter proficitur. Nolim quidem multa accumulare, quæ de eximia S. Stephani pietate in Gloriosissimam hanc Sanctorum Reginam Vita sparsim commemorat; at solum huc transfero, quæ Officio Ecclesiastico sancti Regis breviter ad propositum nostrum sunt inserta. *Dei Genitricem, quam ardentissime venerabatur, amplissimo in ejus honorem constructo templo, Hungariæ Patronam instituit: ab eadem vicissim Virgine receptus in cælum ipso suæ Assumptionis die, quem Hungari e sancti Regis instituto MAGNÆ DOMINÆ DIEM appellant.* Præterea in Vita S. Gerardi martyris legitur: *Pannonia a suo sancto Stephano Rege FAMILIA SANCTÆ MARIÆ appellata est.* Gratulor illustri Hungarorum nationi appellationem tam honorificam; magis etiam gratulor insignem, quam a sancto Rege suo acceperunt et hactenus conservarunt, Magnæ Dei Matris venerationem. Verum mecum, opinor, agnoscent, nullam magis congrue *Familiam Sanctæ Mariæ* nominari posse, quam Familiam suam Regiam, seu Tuam, SERENISSIMA PRINCEPS, Mariæ cultu eximio non minus quam Regia et Cæsarea dignitate conspicuam. Quidni enim Domus Tua dicatur *Familia Sanctæ Mariæ*, in qua nulla reperitur Princeps, quæ *Mariæ* nomen non gerat, quæ Mariam singularem non habeat Patronam, quæ pro statu et conditione sua non conetur Mariam moribus ac virtutibus imitari. Veteres taceo Christianæ vitæ Heroïdes, quas Aula Viennensis mundo feliciter dedit et educavit. Eas dumtaxat commemoro Archiduces, quas nostra et Tua quoque, SERENISSIMA ARCHIDUX, vidit et mirata est ætas Vehementer me mea fallit opinio, nisi omnes et singulæ fuerint perfecta Christianarum Principum exemplaria; nisi omnes Mariæ mores moribus suis adumbrarint. Testor provincias ac regna omnia, quæ aliquam aut plures ex laudatissimis istis Principibus aliquando coram intueri meruerunt. Duas ex istis, modo defunctas, Belgium nostrum Gubernatrices habere meruit, videlicet Mariam Elisabetham Leopoldi filiam, et Mariam Annam Materteram Tuam, morte heu! nimis immatura sublatam, ac necdum sine lacrymis et singultibus a Belgis memorandam. Vidit Vienna defunctam item Mariam Magdalenam Leopoldi filiam. Vidit illa reliquas omnes, quas ætas adulta ad alias transmisit provincias. Vidit eadem atque etiamnum videre meretur Augustissimam Matrem Tuam, felici Sobole, regnis et Imperio gloriose auctam. Habet Lusitania Mariam Annam Austriacam, Reginam suam; Polonia et Saxonia Mariam Josepham Austriacam, Poloniæ Reginam; Bavaria demum Mariam Amaliam Austriacam, Imperatricem Viduam. Si quis modo tot nationum ac gentium diversarum sententiam exquirere voluerit, rogaveritque quamlibet, quid de Principe sua Austriaca censuerit ac censeat; nulla reperietur natio, gens nulla, quæ suam eximiis laudibus in cælum non tollat. Clamabunt unanimi voce Lusitani, Poloni, Saxones, Bavari, de sua singuli Principe Austriaca; clamabunt Belgæ de utraque Gubernatrice sua, clamabunt Viennenses de omnibus, quæ de Sanctissima Dei Genitrice protulit S. Ambrosius: *Nihil torvum in oculis, nihil in verbis procax, nihil in actu inverecundum: non gestus fractior, non incessus solutior, non vox petulantior; ut ipsa corporis species simulacrum fuerit mentis, figura probitatis.* Testabuntur omnes indubitanter, singulas aut esse aut fuisse tam insigni religione, pietate, gravitate, modestia, liberalitate, misericordia, lenitate ac suavitate, ut moribus dulcissimis et sanctissimis se Deo hominibusque reddiderint amabiles, subditisque suis semper præluxerint, tamquam perfecta religionis ac morum exemplaria. Quidni igitur affirmare liceat, Austriacas Principes Sanctissimæ Patronæ suæ egregias esse imitatrices, Domumque Tuam, SERENISSIMA DOMINA MEA, posse rectissime nominari *Familiam Sanctæ Mariæ*? Quidni adungere liceat, eximiam hanc Augustissimæ Familiæ Tuæ pietatem vel ipsa dignitate Cæsarea, qua diutissime gavisæ est, tanto esse præstantiorem excellentioremque, quanto mundanis præstant cælestia, perituris æterna? Quidni augurari liceat, Te pari studio illustra Dei Genitricis exempla æmulaturam, virtutesque ipsius ac mores sanctissimos præclare imitaturam? Quæ enim in moribus Tuis jam a teneris unguiculis elucere cœpit gratia, modestia, affabilitas, gravitas; tenera illa pietas, qua in Deum ejusque Matrem benignissimam Te ferri accepimus; perspicacia ingenii Tui ætatem longe superans, qua virtutis pulchritudinem ac vitiorum turpitudinem probe perspicis; felicissima demum memoria Tua, qua audita vel lecta virtutum exempla facile retines apteque enarras; nequaquam dubitare siniles, quin maturiore ætate inter Domus Austriacæ Heroïdes pietate ac moribus illustres, inter nobiles illas Magnæ Matris imitatrices, inter perfecta illa Christianarum virtutum exemplaria locum non infimum sis consecutura. Ad tantæ perfectionis culmen ut facilius pervenire valeas, PISSIMA PRINCEPS, multa faciunt adjumenta, quæ præbet Aula Viennensis, felicissima Christianorum Principum educatrix. Vehementer quoque ad virtutem exstimulant præclara Augustissimorum Genitorum Tuorum exempla, quæ quotidie Tibi ante oculos versantur. Hi mutua dilectione,

dilectione, intimaque animorum conjunctione, Te præclare docent, quanta concordia cum æqualibus vivere debeas. Hi pulchra contentione de sola pietatis palma tamquam in speculo ostendunt, quam laudabiliter cum Serenissimis Fratribus et Sororibus contendere possis sine ulla animorum dissensione. Hi demum virtutes quaslibet Regias, quibus ad summum Imperium ascendere meruerunt, moribus suis eleganter repræsentant, easdemque animo Tuo prudentibus monitis suaviter instillant. Sive igitur oculos convertam ad insignes corporis animique dotes, quibus ornata es; sive ad solida pietatis virtutumque fundamenta, quæ feliciter jacere cœpisti; sive ad sollicitam Augustissimorum Parentum curam, qua perfectionem Tuam modis omnibus student promovere; sive ad eximias virtutes Principum Austriacarum, quas in Religiosissima Matre coram intueris; sive demum ad Aulam ipsam Viennoensem, quæ nullam ad ætatem adultam perducit Archiducem, nisi artibus, scientiis, moribusque et virtutibus perpolitam; omnia insinuant, omniaque promittunt, Te ætate maturiore non minus illustrem fore morum suavitate et sanctitate quam Augustis Natalibus. Quapropter SERENISSIMA DOMINA NOSTRA, cum tanta spe excitati, tum plurimis titulis obstricti, votis precibusque Deum Optimum Maximum rogare non desinemus, ut, patrocinate cum Sanctis omnibus Sanctissima Virgine Maria, Te cum Augustissimis Parentibus, cum Serenissimis Fratribus et Sororibus, cum tota denique Augusta Familia, diutissime incolumem servare, clementer protegere, ac cœlestibus favoribus replere dignetur.

SERENISSIMA ARCHIDUX
SERENITATIS TUÆ ARCHIDUCALIS

Devotissimi clientes

JOANNES PINIUS

JOANNES STILTINGUS

JOANNES LIMPENUS

JOANNES VELDIUS

SOCIETATIS JESU.

SYNOPSIS

TOMI PRIMI

DE ACTIS SANCTORUM SEPTEMBRIS.

Progređimur ad mensem Septembrem, cuius primus tomus totius Operis est quadragesimus primus. Hic autem dies dumtaxat tres, Sanctos vero nominatim expressos centum quadraginta et quatuor continet, præter manipulos anonymorum, qui ad septem millia et centenos aliquot martyres extenduntur. Tomo præfigitur Tractatus præliminaris de antiquato Diaconissarum officio, in quo multa ad eam materiam spectantia, ex variis scriptoribus collecta sunt ac discussa. Porro Sanctis novi Testamenti, secundum quatuor classes de more recensendis, præmittimus cœlites, qui in veteri Lege sanctitate claruerunt. Primus est inclytus Israelitarum dux *Josue*, de cuius natalibus, virtutibus, gestis bellicis, prodigiis victoriis, vita demum tota ac morte fuse atque operose disseritur. Sequitur *Gedeon*, alter ejusdem populi dux, seu iudex, prodigioso triumpho celebris, cuius gesta pari diligentia discutiuntur. Hisce accedit præclarissima vidua, *Anna* Prophetissa, quæ Christum Dominum in templo oblatum cognoscere, atque aliis annuntiare meruit.

EX STATU ECCLESIASTICO.

Primum locum damus *Prisco*, utpote reliquis antiquiori, qui Christi dicitur fuisse discipulus, et primus fuit Capuanæ ecclesiæ episcopus, martyrio etiam clarus. Alium quoque *Priscum* episcopum, cum undecim Sociis ex Africa pulsum in persecutione Wandalorum, sibi vindicare nituntur Capuani. At certius est, omnes duodecim fuisse periculo submersionis expositos in cariota navi, ac deinde in variis regni Neapolitani locis vitam finivisse, quam *Priscum* præfuisse Capuanæ ecclesiæ. Nomina aliorum sunt *Castrensis*, *Tammarus*, *Rosius*, *Heraclius*, *Secundinus*, *Adjutor*, *Marcus*, *Augustus*, *Elpidius*, *Canion*, *Vindonius*. Primus episcopus Tudertinus in Umbria fuit *Terentianus*, martyr cum socio *Flacco*; non vero agnoscimus *Terentianum* alterum Dertonensem: nam qui Dertonæ colitur *Terentianus*, non alius est a Tudertino. Accedunt ex eadem Italia episcopi *Regulus* Africanus, martyrio in Tuscia coronatus; *Felix* item martyr, ut creditur, in Tuscia; *Constantius* Aquinensis præsul, *Manius* Veronensis, *Auzanus* Mediolanensis, *Martinianus* Comensis, ac *Guala* Brixiensis, qui et Apostolica legatione inclaruit. Ornant quoque Italiam duodecim fratres, martyres *Beneventani* a translatione corporum dicti, qui origine Africani varias regni Neapolitani

civitates morte sua honorarunt. Ad duo tantum ex iis ad statum ecclesiasticum spectant, videlicet *Donatus* presbyter et *Felix* diaconus.

Gallia non paucos etiam dedit Sanctos episcopos, in hoc tomo illustratos. *Sixtum* et *Sinicium* celebrant Remenses, ut missos a S. Petro, sed perperam; cum Galliam non attigerint ante imperium Diocletiani; de *Nivardo* item Remensi disseruimus. *Firminum* antistitem suum confessorem, ab alio ejusdem nominis martyre distinctum, colunt Ambianenses, qui nuper de corpore ipsius acriter disputarunt. *Ambrosinianum* habent Fontanenses prope Divionem in Burgundia, *Victorium* Cenomanenses, *Lupum* Senonenses, *Justum* relicto episcopatu et vita eremitica mirandum, et *Elpidium* Lugdunenses; *Justum* quoque suum seu *Justinum* Argentoratenses, et *Justum* tertium Claromontani, *Agricolum* vero Avenionenses. Tullenses *Mansuetum* antistitem suum ad tempora S. Petri referunt; at nos multo tempore posteriorem credimus. *Godegrando* aut *Chrodogango* Sagiensi martyrii laureola vindicatur. Gallis quoque debetur *Vincentius* episcopus, cum *Læto* presbytero martyr, Aquis Tarbellicis in Novempopulania; uti et *Placidus* acolythus in provincia Bituricensi.

Ex aliis provinciis ad statum ecclesiasticum pertinent, *Neophytus* episc. Leontinis in Sicilia, *Remachus* Trajectensis ad Mosam, rebus gestis et miraculis illustrissimus apud Belgas; *Macniscus* Connerensis apud Hibernos, *Aristion* vel *Aristeus* Alexandriæ ad Issum apud Orientales, qui *Ammonem* quoque diaconum martyrem cum quadraginta Virginibus habent Heracleæ in Thracia; ac tandem *Vincentius* presbyter martyr colitur Bisulduni in Catalonia.

EX STATU MONASTICO.

Primus occurrit *Ægidius*, origine Græcus, qui in Provinciam peregrinus advenit, et in Septimania vitam finivit sæculo viii, non vi, ut plurimi voluerunt neoterici, quorum sententiam operosa disputatione refutavimus. Vita utcumque antiqua, sed minus exacte scripta, occasionem dedit dubitandi de Sancti ætate. Gesta S. *Aigulphi* abbatis Lerinensis et martyris cum aliquot sociis Monachis, variis item disquisitionibus locum præbuerunt. Guardia Pratorum in Catalonia habet *Petrum Armengol*, ex Ordine B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum martyrem, cuius Acta certa magis sunt quam proluxa. Hispanus quoque est *Ægidius* abbas S. Martini de Castañeda in regno Legionensi, sed

sed minus notus. Nec multo notior *Theoctistus* hegumenus in territorio Hierosolymitano. Celebriores in Palæstina sunt *Brocardus*, secundus Prior generalis Ordinis S. Mariæ de Monte Carmelo, et *Elpidius* abbas a Palladio celebratus. Hunc præcipue nunc colunt Elpidiani in Piceno, quorum oppidum a S. *Elpidio* denominatum. Investigandum fuit, an abbas ille Palæstinus vivus in Italiam pervenerit, uti facile crediderunt Elpidiani. Vivum eo non pervenisse, certum existimamus: at mortui corpus in Picenum fuisse translatum haud difficulter credemus. Vivum et prodigiis inclytum, teste S. Gregorio Magno, Italia habuit *Nonnosum*, præpositum monasterii in monte Soracte: at defuncti corpus a multis sæculis possederunt Frisingenses in Bavaria, qui tamen nonnullas reliquias Italæ remiserunt, et partem corporis præcipuam, diu latentem, feliciter hoc sæculo reppererunt. Alii in Italia minus cogniti sunt *Arcanus* et *Ægidius* eremitæ, apud quorum habitationem eremiticam creditur paulatim coaluisse oppidum, *Burgum sancti Sepulcri* dictum. *Octavianus* prope Volaterras in Tuscia, *Cosmas* apud Venetos, et *Albertus Besutius* in ducatu Mediolanensi item eremitæ vixerunt: *Jacobus* vero et *Philippus* ex Ordine Minorum Mevania in Umbria martyrii coronam sunt adepti.

EX STATU SÆCULARI.

Solis Martyrologiis noti sunt martyres Africani *Tascius*, *Dubitatus*, *Valentus* et *Donatus*, uti et alii quidam Antiochiæ, Adrianopoli, Arimino, et Siciliæ attributi, suisque locis memorati. Plusculum innotuit de *Arealdo* martyre Brixia passo, et Cremonæ culto. Æque obscura sunt gesta *Bossiani*, qui utrum ad hanc, an ad aliam classem pertineat, non definimus, cum solus fere cultus ipsius in diœcesi Laudunensi nobis innotuerit. *Antoninus* martyr Apameæ in Syria passus est; nec credimus alium esse passum apud Apamienses in Occitania, neque in Hispania alium. *Concordii*, *Theodori*, aliorumque

plurimorum martyrum Nicomediensium breviter Acta. De *Sandalio* martyre apud Cordubenses in Hispania breviter actum. Verum uberrimam scribendi materiam suggerit S. *Stephanus* Hungarorum rex primus, et gentis suæ apostolus. Vita ejus non male scripta a Carthuitio episcopo, auctore suppare. Hanc eruditi hactenus legerunt, qualis a Surio edita est, turpi mendo fœdatam: Gisela enim *Stephani* conjux, ibi dicebatur *filia* S. Henrici imperatoris, qui liberos numquam genuit. Eadem tamen Vita correctior edita fuit Cracoviæ anno 1511, atque illius editionis geminum exemplar, una cum exemplari Ms., nobis ad manum fuit, in quibus Gisela non filia, sed *soror* Henrici recte dicitur. Porro non solum enarranda, sed defendenda etiam fuere hujus Sancti gesta; quia scriptor, quidam heterodoxus anno 1740 sola fere audacia armatus, atque exundanti bile in Romanam Ecclesiam excitatus, non pauca ex iis, eaque certissima negare sustinuit.

EX FEMINEO SEXU.

Post *Annam* prophetissam, antiquissima est *Phœbe* diaconissa, ab Apostolo laudata. Antiquæ etiam, sed parum cognitæ, sunt martyres Aquileienses, *Euphemia*, *Dorothea*, *Thecla*, *Erasma*. Acta qualiacumque dantur de *Basilissa* Virgine et martyre Nicomediensi. Prolixiora sunt Acta *Verenæ* virginis, Zurzachi in Helvetia defunctæ; at non omnia æque certa. Illustris apud Venetos est memoria *Julianæ* virginis, et abbatissæ Ordinis S. Benedicti, cujus Vita scripta. Lovanii in Brabantia *Margareta* celebratur virgo et martyr; de cujus cultu, gestis et miraculis lectorem instruimus. Accedunt *Rosa* cum *Platano*, illius forsan filio, Sulci in Sardinia; *Martha* vel *Marthana* in territorio Antiocheno; *Maxima* martyr Romæ; ac tandem *Tarasía* Ourenii in Lusitania defuncta. Hi sunt præcipui Sancti, de quibus in hoc tomo agitur, omissis tamen nonnullis, quorum sola fere nota sunt nomina.

FACULTAS R. P. PROVINCIALIS

SOCIETATIS JESU FLANDRO-BELGICÆ,

ET SUMMA PRIVILEGII CÆSAREI.

Cum Edictis Philippi II Hispaniarum Regis, deinde Serenissimorum Archiducum Alberti et Isabellæ, Belgii Principum, rursumque Philippi III, ac novissime Caroli II Regum, confirmatis 11 Decembris 1692, et xix Julii 1694, Provincialibus Societatis Jesu, per Flandrobelgicam pro tempore futuris, potestas facta sit eligendi typographos et bibliopolas, qui, ad aliorum quorumcumque exclusionem, soli imprimere ac reimprimere, et vendere possint libros et Opera quælibet, rite approbata, curantibusque ejusdem Societatis Patribus edita aut porro edenda, sub consueto suæ Majestatis Privilegio, non aliter impetrando, quam in scriptis obtenta et præexhibita licentia prædicti Provincialis; idque sub gravibus pœnis, in contraventores aut aliter impressa importantes statutis, ut latius in ipsis patentibus litteris apparet: cum etiam sua Cæsarea Majestas idem valere voluerit in ditionibus, S. R. Imperio subjectis;

Ego infrascriptus Societatis Jesu per Flandrobelgicam Præpositus Provincialis, potestate ad hoc mihi facta ab Adm. R. P. N. Præposito Generali Francisco Retz, concedo Bernardo Alberto vander Plassche facultatem sic imprimendi, et per se aliosque vendendi infrascriptum Opus, ex more nostræ Societatis (quod hisce attestor) recognitum et approbatum; videlicet, Tomum primum de Actis Sanctorum Septembris, collectis et illustratis per Joannem Pinium, Joannem Stillingum, Joannem Limpenum, Joannem Veldium, Societatis nostræ presbyteros Theologos. In quorum fidem hasce, manu propria subscriptas, consuetoque nostri officii sigillo munitas, dedi Ipris xvii Martii MDCCXLVI.

PETRUS DOLMANS.

SUMMA PRIVILEGII REGII.

Cæsareæ et Regiæ Catholicæ Majestatis diplomate sancitum est, ne quis, præter voluntatem Joannis Pinii e Societate Jesu, ejusve ad illustranda Sanctorum Acta Adjutorum et Successorum, ullo modo imprimat vel recudi faciat, ex parte vel in totum, Tomos eorundem, de argumento illo vel jam editos vel porro edendos; aut alibi excusos excudendosve invehat, venalesve habeat: qui secus faxit, confiscatione exemplarium, et aliis gravibus pœnis mulctabitur; ut latius palet ex litteris, Bruxellæ datis die v Octobris anno MDCCXXXV.

Signat P. VAN CUTSHEM.

Et ego Joannes Pinus Societatis Jesu, permitto Bernardo Alberto vander Plassche, ut Tomum primum de Actis Sanctorum Septembris, meo permissu apud ipsum impressum publicet. Datum Antverpiæ xxi Martii MDCCXLVI.

APPROBATIO

APPROBATIO ORDINARII.

Tomum primum mensis Septembris de Actis Sanctorum cum Tractatu præliminari ad eundem de Ecclesiæ, Diaconissis, solide ac erudite elucubratum a RR. PP. Joanne Pinio, Joanne Stilingo, Joanne Limpeno, et Joanne Veldio, Societatis Jesu Presbyteris ac Hagiographis Antverpiensibus, pervolutavi attentius, nec in eo reperi, nisi quod ædificet, quodque ad majorem Dei ac Sanctorum ejus gloriam, nec non ad Reipublicæ Litterariæ pleniorē de Actis Sanctorum instructionem plurimum conducat; proinde prelo dignum censeo. Datum Antverpiæ VIII Martii MDCCXLVI.

G. A. J. DE BEZERRA

Ecclesiæ cathed. Antverp. Presbyt. Can.
Grad., Sede vacante Vicarius generalis,
Scholast., ejusdem diœcesis Officialis, Ju-
dex Synodalis, Decanus Christianitatis,
Librorum Censor.

PROTESTATIO AUCTORUM.

Quod identidem protestati sunt decessores nostri, in hoc de Actis Sanctorum Opere se servatas velle Urbani Papæ VIII Constitutiones; neque suis, aliorumve huc relatis Commentariis aliud pondus tribui, quam sit historiæ, ab hominibus errori obnoxiiis scriptæ: idem ante hunc primum Tomum Septembris denuo protestamur.

JOANNIS PINII

AD TOMUM I SEPTEMBRIS

TRACTATUS PRÆLIMINARIS

DE ECCLESIAE DIACONISSIS.

PRÆFATIO AD LECTOREM.

Sancta Phœbe Diaconissa, quæ die III hujus mensis Septembris laudatur, præsentis Tractatus elaborandi cogitationem mihi iniecit. Quippe cum considerarem multa ac varia contineri in isto sanctissimæ hujus Mulieris officio, quæ a primævis Ecclesiæ temporibus inchoata, ac deinceps labentibus sæculis continuata et amplificata, elucidari possent; visum mihi est materiem illam a primis exordiis repetere atque ad ulteriora tempora deducere, tamquam argumentum lectoris antiquitatem amantis attentione non indignum. Nec vero ab isto me labore absterruit, quod non ignorarem, plures auctores de Diaconissis scripsisse. Etenim etiamsi illorum lucubrationes copiosam mihi materiem præbuerunt in colligendo hoc Tractatu; tamen operæ pretium me facturum existimavi, si, quæ multi sparsim dumtaxat memorant, sub uno quasi aspectu hic ponerem. Porro non ita usus sum lucubrationibus alienis, ut non varia de meo iis adjecerim, prout perspicuum fiet lectori præsentem historiam evolventi. Non infrequens in ea occurrit mentio Constitutionum Apostolicarum, ut vocantur. Quamquam eruditi varios in illis errores detexerint, atque apud omnes in confesso sit easdem, prout jam circumferuntur, neque ab Apostolis, neque a Clemente I Pontifice compositas fuisse; non est tamen quod quis miretur, nedum mihi vitio vertat, sæpe a me proferri prædictas Constitutiones, ubi agunt de Diaconissis: cum illæ et a viris doctis afferantur, et non probentur in hac materia esse corruptæ, et antiquæ admodum sint, qualemcumque habeant auctorem. Certe Joannes Morinus in Præfatione, quæ partem II Commentarii de sacris Ecclesiæ Ordinationibus proxime præcedit, tantam Constitutionibus Apostolicis antiquitatem adscribit, ut non vereatur affirmare illas, *qua spectant Ordinationes sacras*, inter quas etiam agitur de Ordinatione Diaconissæ, *non præcise ut ab Apostolis editas*, *sed ut ante MCD annos in Oriente usurpatas fuisse.* Plura eruditum lectorem præmonere, non necessarium esse judicavi.

CAPUT I.

Diaconissarum antiquitas; requisita; vestitus; officia.

In diaconissis, a tempore Apostolorum institutis, rejubebatur virginitas, vel viduitas unus viri.

Tam antiqua est Diaconissarum in Ecclesia institutio, ut earundem origo ad tempora Apostolorum referenda sit, sicut pluribus probatur ad diem III hujus Mensis in S. Phæbe Diaconissa. Adde, quod Plinius Junior lib. X epistola XCVII ad Trajanum imperatorem data ministras, id est Diaconissas, memoret sæculo II ineunte. Epistola ista habetur tomo I Februarii, die I a pag. 19, et sic enuntiat: Quo magis necessarium credidi, ex duabus ancillis, quæ ministræ dicebantur, quid esset veri et per tormenta quærere. Sed nihil aliud inveni etc. *Varia autem in sexu femineo erant requisita, antequam ad hoc munus promoveretur: nam non*

Septembris Tomus I.

mulieres conjugatæ, sed viduæ dumtaxat vel virgines ad illud assumebantur, sicut invenies in Commentario S. Phæbes dicto jam die: quibus addi possunt ista ad plenioram rei declarationem. Auctor Constitutionum Apostolicarum lib. VI, cap. XVII, pag. 348 editionis Cotelierianæ sic scribit: Diaconissa . . eligatur virgo pudica; sin minus, saltem vidua; et non quælibet vidua, sed unius quondam viri uxor. Quæ vero tales non erant, excludebantur a munere Diaconissarum, cum juberentur illis obedire, ut ibidem dicitur lib. III, cap. VII, pag. 281: Itaque oportet viduas honeste ætatem agere, obedientes episcopis, presbyteris et diaconis, insuperque et Dia-

AUCTORE

J. P.

ut probatur ex
concilio Cartha-
ginensi, et ex
Patribus:

conissis. Solis itaque viduis unius viri, et virginibus patebat illud officium.

2 Apud S. Epiphanium in Expositione fidei Catholicæ tomo I Operum a Petavio editorum pag. 1104 leguntur ista de Diaconissis: Illæ quidem univiræ, et continentis esse debent, vel post unas nuptias viduæ, vel perpetuæ virgines. Concilium IV Carthaginense apud Labbeum tomo II Conciliorum columna 1201, capitulo XII utrasque etiam admittit: Viduæ vel sanctimoniales, quæ ad ministerium baptizandarum mulierum eliguntur etc. In viduis autem poterat vitæ integritas supplere id, quod ætati deerat. Exemplum affert Sozomenus lib. VII Historiæ ecclesiasticæ, cap. IX de Olympiade loquens: Hanc, inquit, cum nobilissimo genere orta esset, quamvis juvenili ætate viduam; tamen quia juxta leges ecclesiasticas egregie philosophabatur, Nectarius (patriarcha Constantinopolitanus) Diaconissam ordinaverat. De ætate porro in Diaconissis requisita mox dicam. S. Joannes Chrysostomus in Homilia XI in illud I Timoth. cap. III. v. 12: Diaconi sint unius uxoris viri, Diaconissas in hoc fuisse similes diaconis affirmat, et laudat his verbis tomo XI Operum pag. 605 novissimæ editionis: Hæc Diaconissis, inquit, etiam mulieribus competunt. Valde enim necessarium hoc in Ecclesia erat, et utile atque honestum. Audiamus insuper Tertullianum a Ludovico de la Cerda illustratum, tomo I lib. I, sive lib. XIII ad uxorem, pag. 621 ita loquentem: Præscriptio Apostoli... digamos non sinit præsidere, . . . viduam adlegi in ordinationem nisi univiram non concedit.

item scientia,

3 Inter alia vero requisita in Diaconissis debet esse scientia ad exercendum suum ministerium accommodata: vult enim concilium Carthaginense modo assignatum, ut tam instructæ sint ad officium, ut possint apto et sano sermone docere imperitas et rusticas mulieres, tempore quo baptizandæ sunt, qualiter baptizatori interrogatæ respondeant, et qualiter, accepto baptismo vivant. Neque dubitandum est, quin præ reliquis ad Diaconissarum officium requisitis potissimum in eis locum habere debuerit solidarum virtutum exercitatio. Ecquid enim aliud spectavit doctor gentium I Timoth. v, v. 9 et 10 dicens: Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit unius viri uxor. In operibus bonis testimonium habens, si filios educavit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lavit etc. Vitæ itaque virtutibus præditæ merita requisibat Apostolus ad muliebrem hoc in Ecclesia ministerium. Audiatur de hac re S. Joannes Chrysostomus, qui in Homilia XI modo citata ad versum S. Pauli XI Mulieres similiter, hæc observat: Ministras seu Diaconissas dicit (Apostolus) » pudicas, non bilingues, sobrias, fideles in » omnibus ». Quidam volunt hoc de mulieribus simpliciter dici; sed non ita res se habet. Quid enim sibi vellet, si inter hæc dicta aliquid de mulieribus omnibus insereret? sed hic loquitur de iis, quæ in Diaconissarum dignitatem adlectæ fuerant. Concilium Chalcedonense statim citandum virtutis ac scientiæ in Diaconissa sine dubio rationem haberi voluit, dum ordinandam dixit cum accurata examinatione.

ætas annorum
60, quæ deinde

4 Ad ætatem vero Diaconissarum, de qua num. 2 mentio est facta, quod attinet; debebat illa esse, ex præscripto S. Pauli non minus sexaginta annorum. Concilium vero Chalcedonense, quod est œcumenicum IV, anno 451 celebratum,

annum dumtaxat quadragesimum requisivit, D canone XV apud Labbeum tom. IV Conciliorum columna 764 statuens, Diaconissam non esse mulierem ordinandam ante annum quadragesimum. Sæculo autem quarto Theodosius imperator decreto Apostoli inhærens, Nulla, inquit de Diaconissis agens loco inferius designando cap. III, § 1, nisi emensis sexaginta annis . . . ad Diaconissarum consortium transferatur. Contra vero Justinianus imperator sæculo VI ætatem quamdam mediam eisdem præscripsit, annos ab Apostolo pro illis constitutos restringens ad quinquaginta circiter, prout licet videre infra cap. III § II, idque sive sint virgines, sive unius viri quæ fuerant uxores.

5 Morinus in Commentario de sacris Ecclesiæ ordinationibus parte III Exercitatione X cap. II, num. 5, Zonaras, ait, in XV can. Chalcedonensem rationem petit conciliandi quosdam canones cum Apostolo. Nam Apostolus vult Diaconissas eligi e viduis, quæ sexagesimum annum attigerunt. At canon Chalcedonensis citatus, et alii, statuunt quadragesimum annum sufficere. Zonaras cum nonnullis aliis, quos refert, ait, Apostolum esse de viduis intelligendum; cano- E nes vero de virginibus ad eandem dignitatem electis: virgines, eo quod virum passæ non fuerint, nuptiarum desiderio viduis minus accendi. Hæc Apostolum cum canonibus conciliandi ratio visâ est quibusdam satis plausibilis; quia virgines quadragenariæ plerumque minori tenentur nuptiarum desiderio, quam id ætatis viduæ. Verum quoniam canon Chalcedonensis concilii modo recitatus, et sanctiones imperatorum, quas dedi, ita videntur loqui, ut distinctio jam dicta non tam commode elici ex eis possit; imo vero Justiniani sanctio eandem clare excludat: magis mihi arridet alia ratio Patrum concilii Quinisexti anno 692 habiti, apud Labbeum tomo VI col. 1161, qui Apostolum cum conciliis componunt hoc modo: In divino . . . Apostolo scriptum est, sexaginta annorum viduam in ecclesia eligendam; sacri autem canones quadraginta annorum Diaconissam ordinandam esse statuerunt: cum Dei Ecclesiam Dei gratia potentior ac robustior evasisse, et ulterius procedere vidissent, fideliumque ad divinatorum mandatorum observationem firmitatem ac stabilitatem. F

6 Quæri etiam potest, an Diaconissæ gestarent habitum a sæculari distinctum. Apud Arcudium de Concordia Ecclesiæ Occidentalis et Orientalis in septem Sacramentorum administratione lib. VI, cap. X, pag. 472 ex Nomocanone Matthæi Blastarii (qui an hactenus editus sit, non novi) littera r respondentur ista: Vetusti sane libri, qui cerimonias omnium ordinationum diligenter complectuntur, . . . Diaconissæ præscribuntur . . . habitum monachalem, et eum quidem perfectum. Hinc colligo, usum veli concessum etiam fuisse Diaconissis in Oriente. An vero idem fuerit factum in Occidente, non habeo exploratum. Gelasius PP. I viduas non debere velari indicat, ac velari etiam prohibet. Sic enim scribit in epistola IX ad episcopos per Lucaniam et Brutios ac Siciliam constitutos cap. XIII, apud Labbeum tomo IV col. 1191: Viduas autem velare pontificum nullus attentet, quod nec auctoritas divina delegat, nec canonum forma præstituit. Non est ergo penitus usurpandum; eisque sic ecclesiastica sunt ferenda præsidia, ut nihil committatur illicitum.

7 Cabassutius in Notitia ecclesiastica conciliorum

ad minorem re-
stricta est, et
qua de causa.

An vestitus ea-
rum

a sæculari di-
versus ?

A rum pag. 26 Viduas, ait ex hoc Gelasii loco, quales erant Diaconissæ, velari omnino prohibet Gelasius. Verumtamen confici hinc neutiquam potest, Diaconissas in Occidente velatas non fuisse. De viduis enim agit Gelasius, de Diaconissis tacet. Jam vero cum in Ecclesia fuerint viduæ Diaconissæ, sive in ministerio ejusdem Ecclesiæ constitutæ; et viduæ tantum, sive viduitati suæ adjunctam Diaconissarum dignitatem non habentes; non video satis, cur dicta Pontificis Cabassutius referat ad viduas Diaconissas. Probabilius autem mihi est, Gelasium loqui de solis viduis, non vero de viduis Diaconissis. An autem mirum videri debeat, si Diaconissæ etiam Occidentales vestitæ fuissent quodam singulari indumento una cum velamine capitis, de quo hic disputatur, cum, peracta sua consecratione, Diaconissa imponat velamen capiti suo, palam omnibus de altari acceptum? Hoc autem præscribit Ordo Romanus in Bibliotheca Patrum editus, qui ritum exhibet et Missam peculiarem Ordinationis, ut vocant, Diaconissæ, prout videbitur postea.

Multa erant

B 8 Ad Diaconissarum officia jam progredior. Erant ea multa et varia: de quibus consule Commentarium historicum S. Phæbes. Majoris autem declarationis gratia appono hic sequentia 1°. Rusticis et imperitis mulieribus exponebant fidei Catholicæ principia, vel ritus ad baptismum accommodatos, ut ex dictis antea num. 3 conficitur. 2°. In communem quodammodo una cum diacono veniebant partem curarum circa viduas: unde hæc jubentur illis obedire lib. III cap. VII Constitutionum Apostolicarum, ut vocantur: Itaque oportet viduas honeste ætatem agere, obediennes episcopis, presbyteris et diaconis, insuperque et Diaconissis. 3°. Mulieres ecclesiam ingressas, et quo sederent loco nescias, suo quasque statuebant loco Diaconissæ, in hoc diaconis etiam similes, prout ibidem lib. II, cap. LVIII dicitur his verbis; Cum autem pauper, vel ignobilis vel peregrinus, isque senex et juvenis, intervenerit, sedibus occupatis, iis quoque diaconus ex toto corde locum faciet: ut non gratificatio ejus homines spectet, sed Deo acceptum fiat ministerium ejus. Idem et servet Diaconissa in advenientibus mulieribus sive

et varia

C 9 4°. Dum virgo Deo sacrata veniebat in suspicionem amissæ integritatis, Ecclesiæ Prælati, fidem habentes testimonio Diaconissarum, illam relinquebant examini ac sententiæ earum explorandam. Tametsi enim Cyprianus in epistola ad Pomponium LII, col. 220 editionis Operum novissimæ Venetæ, de hujusmodi virginibus scribens, dicat: Nec aliqua putet, se posse hac excusatione defendi, quod inspicere et probari possit, an virgo sit, cum et manus obstetricum et oculi sæpe fallantur etc. Ac paullo post: Inspiciantur interim virgines ab obstetricibus diligenter, et si virgines inventæ fuerint, accepta

communicatione ad Ecclesiam admittantur. Tametsi, inquam, Cyprianus ita scripserit; id tamen negotii conceditum fuisse Diaconissis suo tempore S. Epiphanius non obscure testatur in Expositione fidei Catholicæ tomo I Operum a Petavio editorum pag. 1104: Diaconissæ.. adhibentur, ut mulierum decoris et honestatis causa sint administræ, si id forte necesse fuerit, sive dum baptismo initiandæ sunt, sive dum earum corpora perscrutanda.

10 Quinto, aliud insuper Diaconissarum munus memorat Joseph Simonius Assemanus tomo III Bibliothecæ Orientalis parte II, pag. 848, in eo videlicet positum, ut chrismate vel oleo nuda mulierum corpora tam in baptismo et confirmatione, quam in extrema unctione ungerent, nempe unctione mere cæremoniali. 6°. Totam suppellectilem sacram, præsertim in monialium cænobiis, commissam fuisse earumdem curæ indicat idem auctor. Credibile porro est, propter ista vel nonnulla ex istis officia, in agapis Ecclesiæ sepositam pro Diaconissis fuisse partem aliquam, uti dicitur Constitutionum Apostolicarum lib. VIII, cap. XXXI: Eulogias, quæ in mysticis oblationibus supersunt, diaconi ex voluntate episcopi aut presbyterorum distribuunt clero: episcopo partes quatuor; presbytero partes tres; Diacono partes duas: cæteris vero, subdiaconis, vel lectoribus, vel cantoribus, vel Diaconissis, partem unam: id enim pulcrum, et coram Deo acceptum est, unumquemque secundum suam dignitatem honorari; nam Ecclesia non confusionis, sed ordinis est schola. Observa hic duo: quorum alterum est, officio Diaconissarum annexam fuisse aliquam in Ecclesia dignitatem: alterum, per eulogias, inter varias alias significationes huic voci subjectas, intelligi hoc loco panem a populo oblatum, et a sacerdote benedictum, non consecratum. Apud Cotelierum in notis ad locum citatum præter panem ponitur etiam vinum. Plura de dicta voce dat Cangius in Glossario.

11 Singulare est, quod de Diaconissis narratur apud Mabillonium tom. II Musei Italici in Ordine Romano, qui de gradibus Romanæ Ecclesiæ inscribitur, ubi pag. 91 occasione neomystrarum sunt ista: Expletis omnibus, Missa rite completa, stant regiones paratæ ad singulos titulos pertinentes, cum candelis et thuribulis, ut proprium suscipiant sacerdotem. Pontifex autem dat ei sacerdotalia indumenta.. Egrescentes autem de basilica sancti Petri, præcedunt unumquemque vel triginta candelabra cum thuribulis. Ipse sedet super equum album: præcedens et subsequens populus canit ei laudem. Similiter etiam feminæ Diaconissæ.., quæ eodem die benedicuntur. Librum autem istum seu Ordinem tempore fortassis Leonis PP. III conscriptum esse, observatur ibidem pag. 39 in notula. Sedit iste Pontifex ab anno 795 ad 816.

AUCTOR
J. P.

Diaconissarum

E

F

* f. præcedunt

CAPUT II.

De Diaconissarum ordinatione.

§ I. Diaconissarum ordinatio ex antiquis documentis probata; cujusmodi illa esset; earumdem dignitas; error hæreticorum.

Ordo Diaconissarum

Priusquam de Diaconissarum ordinatione sermonem instituo, monitum volo lectorem, non agi hic de ordinatione stricti nominis seu sacramentali; sed de ea, quæ sit cæremonialis et impropria, sicut latius postea dicam. Nota autem est Diaconissarum ordinatio ex Patribus, conciliis, sanctionibus imperatorum, ac libris ritualibus apud Orientales. Non repetam quæ de Patribus et conciliis modo dixi cap. I, sed hæc addo. S. Epiphanius hæresi LXXIX pag. 1060, Quamquam vero, inquit, Diaconissarum in Ecclesia ordo sit etc. Et ibidem ita loquitur: Illud vero diligenter observandum est, solum Diaconissarum officium ad ecclesiasticum ordinem necessarium fuisse. S. Basilius a monachis Benedictinis anno 1730 vulgatus, tomo III Operum in epistola canonica ad Amphilochoium cxcix al. 2, quæ notatur scripta anno 375, canone xxiv pag. 293 dicit ista: Viduam, quæ in viduarum numerum relata est, hoc est, quæ ab Ecclesia alitur *, judicavit Apostolus (1 Timoth. vii, 11) nubentem contemni debere. Interpres ad vocem διακονουμένην observat, se in illa interpretatione secutum esse Zonaram, minusque commode hanc verti ab aliis interpretibus, Quæ ab Ecclesia in diaconatum suscepta est.

* Græce τὴν διακονουμένην ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας

ab aliarum feminarum conditione

C 13 Verum non satis ego video, cur a vulgata aliorum interpretatione sit recedendum, præsertim cum hic agat sanctus Pater de viduis, de quibus agit Paulus Apostolus, quasque non vult transire ad secundas nuptias: erant autem viduæ simul illæ et Diaconissæ. Consuli possunt, quæ dicuntur die III hujus in S. Phæbe Diaconissa. Spectabant itaque Diaconissæ, ordinabantur, et eligebantur ad sacrum quoddam in Ecclesia Dei ministerium, quod fiebat per aliquam cæremoniam externam, adeo ut illarum ordo distingueretur ab aliarum mulierum Deo sacram conditione. Patribus modo allegatis superaddere liceat auctorem Constitutionum Apostolicarum, qui Diaconissarum inaugurationem, seu ordinationem, manuum impositione factam affirmat lib. viii, cap. xix his verbis: De Diaconissis vero Bartholomæus constituo: Episcopo, impones ei manus, adstante presbyterio una cum diaconis ac Diaconissis. Porro ordinatio Diaconissarum ex antiquis imperatorum decretis etiam innotescit:

distinctus:

14 Theodosius imperator hujus nominis I ordinem aliquem singularem in Diaconissis agnovit sæculo IV, in suo decreto postea recitando dicens: Nulla, nisi emensis sexaginta annis.. ad Diaconissarum consortium transferatur. Deinde vero Justinianus imperator sæculo VI sic scribit inter alia de Diaconissis loco pluribus infra referendo: Dudum quidem.. scripta de ordinatione venerabilium episcoporum, et reverendiss. clericorum, nec non mulierum Diaconissarum etc. Alibi autem, ut postea videbimus, imperator

idem sæpissime meminit de earumdem ordinatione, uti docent sequentia: Volumus, inquit, et ipsas, quæ ad ordinationem perducuntur, Diaconissas etc. Si dicatur tale aliquid de aliqua earum, quæ in Diaconissarum ordinationem ingredi vult. Plures hujusmodi expressiones occurrunt in textu legis inferius afferendo. De Euchologiis autem seu libris ritualibus Græcorum quid dicam? Tam multa in his occurrunt de Diaconissarum ordinatione per decursum hujus Commentarii, ut satius sit lectorem eo mittere, quam plura coacervare hoc loco singillatim.

15 Quamquam Diaconissarum ordinatio in Occidente apud Latinos non fuerit tam frequenter memorata, quam in Oriente apud Græcos, sufficiens tamen ejusdem notitia ad posteros transmissa est. Tertullianus enim lib. I ad Uxorem cap. vii antiquissimam Diaconissarum ordinationis memoriam esse ostendit, dum ista memorat: Quantum fidei detrahant, quantum obstrepant sanctitati nuptiæ secundæ disciplina Ecclesiæ et Apostoli præscriptio declarat, cum digamos non sinit præsidere, cum viduam adlegi in ordinationem nisi univiram non concedit. Præter dictæ ordinationis memoriam, usum insuper ejusdem perspicue testatur concilium Wormatiense anni 868 apud Labbeum tomo VIII conciliorum canone LXXIII columna 958, dum statuit Diaconissam non ordinandam ante annum quadragesimum, et hoc cum summo libramine. Si vero suscipiens manus impositionem, et aliquantum temporis in ministerio permanens semetipsam tradat nuptiis, gratiæ Dei contumeliam faciens, .. anathematizetur etc. Inter titulos autem canonum col. 943 indicantur ista: De Diaconissis mulieribus, ex concilio Calchedonensi, cap. 15. Unde patet canonem hunc propagatum esse ex Oriente ad Occidentem. Canon vero ille xv Concilii Chalcedonensis apud Labbeum tom. IV, col. 783 ita sonat Latine: Diaconissam non debere ante quadraginta... annos ordinari; si vero susceperit ordinationem etc. Alia autem lectio ibidem habet: Suscepta manus impositione. Vide infra num. 19.

16 Consecratas itaque fuisse Diaconissas per manus impositionem cum in Oriente tum in Occidente, conficitur partim ex auctore Constitutionum Apostolicarum, quas vocant, partim ex modo dictis. An vero passim et ubique id fieret, et an in quibusdam dumtaxat locis, non habeo exploratum. Hoc sane ritu S. Radegundis, Francorum regina, quæ claruit sæculo VI, a S. Medardo Noviomensi episcopo consecrata fuit Diaconissa. Res gesta sic narratur a S. Fortunato Pictaviensi episcopo ac Sanctæ synchrono, in Vita ejus apud nos tomo III Augusti ad diem xiii ejusdem mensis pag. 70: Directa igitur a rege (Clotario,) veniens ad beatum Medardum Noviomini, supplicat instanter, ut ipsam mutata veste

earum inaugurationis fiebat per manus impositionem,

sicut probatur ab exemplo S. Radegundis Francorum reginæ,

A veste Domino consecraret. Sed memor Apostoli dicentis : Si qua ligata sit conjugii, non quærat dissolvi, differebat reginam, ne veste tegeret monacham. Ad hoc etiam beatum virum perturbabant proceres, et per basilicam ab altari graviter retrahebant, ne velaret regi conjunctam ; ne videretur sacerdoti, ut præsumeret principi subducere reginam, non publicanam sed publicam.

quæ a S. Medardo consecrata est Diaconissa.

17 Quo sanctissima cognito, intrans in sacrum, monachica veste induitur, et procedens ad altare, beatissimum Medardum his verbis alloquitur, dicens : Si me consecrare distuleris, et plus hominem, quam Deum timueris ; de manu tua a pastore ovis anima requiratur. Qua ille contestatione concussus, manu superposita consecravit Diaconam. Hactenus S. Fortunatus : e quo irrefragabili teste luculenter confirmantur, quæ dicebam modo de ordinatione Diaconissarum in Occidente per impositionem manus cognita et usitata. Quomodo autem laudatus ille præsul verosimiliter consecrare Diaconam potuerit hanc Sanctam reginam, necdum quadragenariam, contra canones conciliorum, indicatur in Commentario eidem Vitæ prævio pag. 54. Inauguratio vero ista Diaconalis accidit anno Christi 544, prout ibidem legi potest. Sicut autem hæc consecratio facta est per impositionem manus episcopalem, sic etiam fiebat in aliis, sicut inferius videre dabitur.

Plus dignitatis habebant Diaconissæ,

18 Ex præmissis etiam intelligitur, dignitati Diaconissarum aliquid annexum fuisse, quo mulieres alias non Diaconissas superabant, et suo modo spectabant ad clerum. Concilium quippe Nicænum apud Labbeum tomo II Conciliorum col. 246, canone XIX illas clero annumerat : etenim postquam fecerat mentionem de iis, qui antehac in clero numerati sunt ; ac deinde de diaconis, et aliis omnibus ecclesiasticis *, subdit ista : Mentionem.. fecimus de Diaconissis, quæ in eodem ordine numerantur. Nec obest, quod in eodem canone statim rejici videantur ad classem laicorum, quia manus impositionem non habent, ut omnino inter laicos censeantur. Hoc etenim spectat ad solas Diaconissas hæreticorum Paulianistarum seu Pauli Samosatani, quæ ad Ecclesiæ Catholicæ fidem erant conversæ, et de quibus agit prædictus canon ; ne alioquin ipse secum pugnet, et sit contrarius canon Chalcedonensi. Juverit quoque aliam canonis Nicæni distinctionem afferre, eumque ita explicare, ut excludat quidem Diaconissas a sacramentali manus impositione, qualis erat illa, quæ adhibebatur in consecratione diaconorum ; non item a mere cæremoniali, quam concilia prædicta diserte in Diaconissis requirunt, ut jam vidimus, præsertim vero Chalcedonense, tam perspicue sæpe memoratam manus impositionem exprimens, ut in alium sensum detorqueri non possit.

quam mulieres laicæ,

19 Recurramus itaque ad primigenium fontem, seu textum Græcum canonis XV, tomo IV supra indicato, columna 763, ubi sic dicit : Εἰ δὲ γὰρ δεξαμένη τὴν χειροτονίαν, id est, Si vero suscepta manus impositione.. Quid clarius ? Posset quidem res esse æquivoca vel ambigua, si uteretur voce χειροτονία, quæ nunc ordinationem, nunc suffragium, nunc electionem significat ; sed cum utatur voce χειροτονία, sublato omni dubio, solam manus impositionem designat. Porro in hac mere cæremoniali super Diaconissas impositione manuum non dissentit a nobis Baronius ad annum Christi 34, ubi recitato ex verbis Epi-

phanii hæresi LXXIX earundem ministerio, scribit ista num. 288 : Quantumlibet prædicta Diaconissæ curarent, non tamen erant ejusmodi, ut, sicut diaconi, manus impositionem acciperent, vel aliquo sacramento initiatæ essent : solam enim negat manus impositionem sacramentalem, sicut diaconi accipiebant. Quod subdit, nam sacrosancta Nicæna synodus (canone XIX) ea ex causa easdem inter laicos adnumerat ; de Paulianistis intelligendum ad Ecclesiam catholicam redeuntibus : cum de iis solis canon agat. Justinianus imp. sæc. VI Diaconissas annumeravit beneficiariis ecclesiæ Constantinopolitanæ, ut infra videbitur.

20 Ex jam dictis sequitur, ut Diaconissæ ordinem quemdam in ecclesia constituerint, non quidem stricti nominis seu sacramentalem, sed mere cæremonialem. Audiatur de hac re S. Epiphanius hæresi LXXIX, pag. 1060 : Quamquam vero, ait, Diaconissarum in Ecclesia ordo sit, non tamen ad sacerdotii functionem, aut ullam ejusmodi administrationem institutus est ; sed ut muliebris sexus honestati consulatur, sive ut baptismi tempore adsit ; sive ut inspiciat, si quid passa sit, aut molestiæ pertulerit ; sive ut, cum nudandum est mulieris corpus, interveniat, ne virorum, qui sacris operantur, aspectui sit exposita ; sed a sola Diaconissa videatur, quæ sacerdotis mandato mulieris curam gerit, quo tempore vestibus exuitur. Qua in re cum ordinis illius modestiæ, tum ecclesiasticæ disciplinæ prouderent admodum ex canonis præscripto est ac regula consultum. Propterea ne loqui quidem in ecclesia mulieri, aut in viros auctoritatem habere sacræ Litteræ permittunt I Cor. XIV § 34. Ludovicus de la Cerda in notis ad hunc Tertulliani locum Viduam adlegi in ordinationem antea recitatum, recte observat ista pag. 623 : Ne vero puta feminis datum aliquem sacrum ordinem, neque id vult Tertullianus ; cum enim nomen ORDINIS in feminis videris, improprie capias necesse est.

21 Dignitas itaque Diaconissarum, eo modo intellecta, quem jam exposui, gradus summus erat, ad quem femineus sexus elevatus fuit in Ecclesia Dei. Qui sublimiorem eis tribuerunt, in errorem inciderunt a veritate Catholica alienum. Tales sunt Cataphrygæ hæretici, qui volebant mulieres ad diaconorum ordinem proprie dictum promovendas : adversus quos S. Ambrosius in illud I ad Timoth. cap. III § 11 Mulieres similiter pudicas etc. hæc scribit : Cataphrygæ occasionem erroris captantes, propter quod post diaconos mulieres alloquitur (S. Paulus,) etiam ipsas Diaconas ordinari debere vana præsumptione defendunt ; cum sciant, Apostolum septem diaconos elegisse. Numquid nulla mulier tunc idonea inventa est, cum inter undecim Apostolos sanctas mulieres fuisse legamus ? Sed ut hæretici animum suum verbis, non sensu legis adstruere videantur, Apostoli verbis contra sensum nituntur Apostoli ; ut cum ille mulierem in Ecclesia in silentio esse debere præcipiat ; illi e contra etiam auctoritatem in Ecclesia vindicent ministerii.

22 Consecrationi tamen Diaconissarum in Oriente hæc alicubi dignitas erat annexa, ut monialibus præessent in divinis officiis. Inter alios quippe Rabulæ canones, qui habentur in Dissertatione Assemani de Monophysitis sub num. 10, exstat unus Rabulæ, qui sic habet : Monachi absque presbytero, et moniales absque Diaconissa ne pergant ad synaxes : ut enim presbyter monachis,

AUCTORE
J. P.

etiam earundem consecratio esset mere cæremonialis, non autem sacramentalis.

Errores Cataphrygarum mulieres alius promovere volentium.

Diaconissæ præerant monialibus in divinis officiis.

AUCTORE
J. P.

monachis, ita et Diaconissa monialibus praest in divinis officiis, quemadmodum addit ejusdem Dissertationis auctor. Rabulam autem episcopum Edessenum cathedræ istius regimen iniisse anno Christi 412; e vita autem excessisse die VIII Augusti, anni 435, jam dictus auctor memorat tomi III parte I in notis pag. 376. Plura vero de illo habet tomo I a pag. 197; ubi inter alia narratur, canones in Edessena synodo ab illo sancitos.

§ II. Tempus, ritus et verborum forma initiandi Diaconissas apud Orientales; alia earum ordinatio, ad moniales spectans, e Pontificali Nestorianorum.

B
Tempus, locus
ac ritus conse-
crationis Dia-
conissarum

Quo ordine, et quo sacrificii tempore consecrarentur Diaconissæ apud Orientales, commemorat Gaspar Juenin in Commentario historico et dogmatico de Sacramentis dissertatione IX, quæstione V, cap. III: Antiquissima Euchologia in ordine enarrationis rituum, quibus ordinatio peragitur, fidem faciunt, prius apud Græcos ordinari episcopos, cantato scilicet hymno Trisagio, hoc est, ante epistolæ lectionem; postea presbyteros, cantato hymno Cherubico, hoc est, post lectum Euangelium, precesque fidelium dictas, et sacra munera altari reposita, hoc est juxta Latinos, post Offertorium, secretas orationes et præfationem: deinde diaconos, et Diaconissas post Consecrationem, et lecta diptycha tam vivorum quam mortuorum, id est, juxta Latinos post secundum Memento, seu preces pro mortuis secreto peractas. Ex eo capite nonnihil pretii accrescebat Diaconissis: reliquæ enim ordinationes apud Græcos fiunt extra Misarum solemnias, vel in secretario, vel extra non modo sanctuarium, sed etiam extra chorum cantorum et monachorum ad portam speciosam. De numero, ordine ac nominibus portarum ecclesiæ tractat Goar pag. 24.

erat eis honori-
ficus, quia erat
similis ordina-
tioni diacono-
rum.

24 Ex consecrationis itaque tempore et loco, quæ Diaconissis ac diaconis erant communia, non parva eisdem Diaconissis conciliabatur dignitas et auctoritas, quibus insuper accedebat singulare æstimationis pondus ex eo, quod summa similitudo intercederet inter diaconorum ac Diaconissarum inaugurationem; prout conficitur e parallelo utriusque ritus, quod designatus modo scriptor sic instituit dissertatione VIII, quæst. V, cap. I, pag. 568: Utraque ordinatio CHIROTONIA dicebatur: (immo etiam χειροτονία*, teste Morino part. III Exercitatione X, cap. I, pag. 182) utraque ad altare, et quidem ab episcopo (et eodem liturgiæ tempore) celebrabatur: in utraque imponebatur manus ab episcopo, qui oratione Spiritum sanctum advocaret: in utraque collo apponebatur stola: in altari tum ordinatus tum ordinata Eucharistiam recipiebant: utrique calix Sanguine Christi plenus, ut ex eo degustarent, tradebatur in manus.

* i. e. manus
impositio

Profertur

25 Capite autem III jam citato idem Jueninus profert ex Euchologio Arcudii sequentem diaconissæ inaugurationem, quæ ibi hoc titulo prænotatur: Precatio in ordinatione Diaconissæ, et

sic habet: Postquam facta est sancta oblatio, et D apertæ sunt portæ, antequam dicat diaconus istud: OMNIUM SANCTORUM, etc., adducitur ordinanda aliaque voce * effert illud: DIVINA GRATIA, etc. Ordinandæ vero inclinanti caput imponit ei manum suam, actisque * tribus crucibus sic precatur: » Deus sancte et omnipotens, qui per nativitatem Filii tui unigeniti et » Dei nostri ex Virgine secundum carnem sanctificasti sexum muliebrem, et largiris non » solum viris, sed etiam mulieribus gratiam et » adventum sancti Spiritus; ipse nunc, Domine, » respice super hanc tuam ancillam, et advoca » eam ad opus ministerii tui, et mitte dives » sancti tui Spiritus donum, conserva eam in » orthodoxa fide, in conversatione irreprehensibili, ministerium suum semper juxta id quod » tibi placitum est implemte, quia te decet » omnis gloria et honor, etc. »

26 Dicto, AMEN, diaconorum unus facit solitas preces. Dum autem istæ fiunt, archiepiscopus manum habens super ordinandæ caput, precatur: » Here Domine, qui non repulisti » mulieres consecrantes se ipsas, et volentes ut » decet, ministrare sanctis domibus tuis, sed eas » in ordinem ministrorum recepisti; largire gratiam sancti tui Spiritus huic ancillæ tuæ, quæ » vult se ipsam tibi consecrare, et diaconici ministerii tui Phæbæ contulisti, quam vocasti ad » opus hujus ministerii; da illi, Deus, sine culpa » in domibus tuis sanctis perseverare, curam » gerere propriæ conversationis, prudentiæ potissimum et temperantiæ, redde illam et effice » ministram tuam perfectam, et ipsa sanctuario » tuo adsistens dignam bonæ conversationis mercedem consequatur misericordia et clementia » unigeniti Filii tui, etc. » Dicto AMEN, componit collo ejus subtus maphorium diaconicum orarium, sive stolam, ferens ab interiori parte duas ipsius extremitates. Postea diaconus stans in ambone, alta voce dicit istud: COMPLEAMUS PRECES*. Postquam autem particeps facta est venerandi Corporis, dat ei archiepiscopus sanctum Sanguinis poculum, quod accipiens aliis non tradit, sed super sanctam mensam illud reponit.

27 Huic inaugurationi satis in substantia conformis est illa, quam edidit Goar in suo Euchologio seu Rituali Græcorum a pag. 262: sed quæ supra dicebantur post Amen, absoluta precatone, Deus sancte et omnipotens, generatim et confuse expressa: Diaconorum unus facit solitas preces. Dum autem istæ fiunt etc. Hæc, inquam, ita referuntur apud Goar: Et responso, AMEN, unus diaconorum precatur hoc pacto: » In pace Dominum precemur. Pro superna pace, et bono statu totius universi: » Dominum precemur. Pro pace totius orbis: » Dominum precemur. Pro archiepiscopo nostro » N., sacerdotio, opitulatione, perseverantia, » pace, sanitate, salute ejus, et pro opere matris illius: Dominum precemur. Pro N. Diaconissa nunc ordinata, et pro salute ejus: » Dominum precemur. Ut clementissimus Deus » immaculatum et inculpatum ei ministerium largiatur: Dominum precemur. Pro pientissimo, » et Deo amabile imperatore nostro N. etc. Ut » liberemur. Suscipe, Salva ».

28 Sed diversus admodum est ordo chirotoniæ mulierum Diaconissarum, quem edidit Assemanus in Bibliotheca Orientali Clementino-Vaticana tom. III parte II, a pag. 852, e Pontificali Nestorianorum

* mendosa hæc
sic corrigi pos-
sunt: ad Pontifi-
cem, qui alta
voce
* f. factisque

forma ac ritus

E

* Goar. omnium
Sanctorum me-
moriam agen-
tes etc.

earundem con-
secrationis:
F

quæ multum

A Nestorianorum depromptum. Hæc vero clariorem lucem accipient ex horum hæreticorum erroribus quos recensebo cap. IV, § I, et nonnulla etiam observabo de Diaconissarum apud ipsos inauguratione; et quamvis ibi commode de eadem agi poterat, hic tamen non videtur etiam importunus de ea tractandi locus, ut cum antecedentibus ordinationibus conferri simul possit. Sic ergo sonat: Eligitur soror ex monasteriis, quæ sit propectæ ætatis, et monastica exercitatione commendata, bonorumque operum testimonia habeat. Jubente autem Pontifice in diaconicum introducitur tempore Sacramentorum: et offert eam archidiaconus coram episcopo, junctas manus habentem et caput inclinatum, et adorantem usque ad medium lumborum suorum, non tamen genua flectentem: hoc enim indecorum est. Archidiaconus intonat, Pax. Episcopus orat et incipit, » Pater noster, qui es in cælis ». Tum dicit: » Ad te, Domine, levavi animam meam » tono PEREGRINUS, usque ad » Oculi mei sem-

differt ab ea,

B » per ». Deinde dicunt GLORIA.
29 Et incipit præsul canonem » Doce me, » Domine. Virtutem tuam, Domine, in famulam tuam infunde etc ». Et orat, et incipit, » Ad te levavi. Effunde gratiam tuam Domine » super ancillam tuam ». Quumque absolutum fuerit, intonat archidiaconus, Pax. Episcopus vero orat, » Deus noster bone etc ». Archidiaconus proclamat, Pax. Præsul orat: » Domine Deus fortis omnipotens, qui omnia virtute verbi tui fecisti, jussuque tuo universa » contines, quæ tuo nutu creasti: qui in viris » simul et mulieribus tibi complacuisti, ut donum Spiritus sancti illis dares. Tu, Domine, » etiam nunc per misericordiam tuam elige pauperem hanc ancillam tuam ad bonum opus » diaconatus, et da ei, ut sine macula hoc magnum et sublime ministerium coram te perficiat, et in omnibus virtutis operibus sine » noxa custodiat; utque muliebrem cœtum » erudiat doceatque castimoniam et opera justa » et recta: mereatque bonorum operum retributionem a te recipere in magno et glorioso » die revelationis Unigeniti tui: quoniam tibi, » et illi, et Spiritui sancto convenit gloria, honor, gratiarum actio, et adoratio ».

qua initiantur moniales.

C 30 Attollit vocem: » NUNC ET SEMPER etc. ». Respondent, AMEN. Imponit episcopus manum super caput ejus non per modum chirotoniæ, sed benedictionem ei impertitur, et recitat super illa precationem secretam pro viribus suis. Tum incipiunt hunc psalmum, tono PEREGRINUS. » Qui pascis Israël intende etc ». Et orant. » Adjuva, Domine, ancillam tuam propter gratiam tuam, et auxiliare ei pro miserationibus » tuis, ut voluntatem dominationis tuæ perficiat » semper, Domine universorum ». Alia oratio. » Dignam, Domine, pro gratia tua effice famulam tuam, ut timeat verbum tuum, et » judicium tuum formidet, et fiat habitaculum » gloriosæ Trinitati tuæ semper, Domine universorum ». Et absolvit dicens, » Gloria et » gratiarum actio ». Et præcipit ei, ut superbiam devitet.

§ III. Aliquot ad ritum, quomoniales apud Nestorianos initiantur Diaconissæ, observationes.

Præcedentem ritum variis observationibus illustrat Assemanus pag. 853 et sequentibus; quæ ne nimis longe nos abducant, utar compendio, et nonnullas e pluribus delibabo: Eligitur soror ex monasteriis. Assemanus, Consuetudo, inquit, in ditione Antiochena obtinuit, ut abbatissa monialium Diaconissa fiat. 2º. In diaconicum introducitur. Assemanus, Hoc est, ait, intra cancellos altaris, ubi ordinari solent diaconi et presbyteri. Diaconissa quoque in Græca ordinatione deducitur ad sacram mensam in Euchologio sive Rituali Græcorum apud Goarum pag. 262, ubi sunt ista: Postquam sacra peracta oblatione, sancti tribunalis apertæ fuerint fores, antequam dicat diaconus: OMNIUM SANCTORUM, Diaconissa ordinanda pontifici præsentatur. Deinde Assemanus subdit: Hinc patet, canones illos, quibus mulierum ad altare accessus interdicitur, de Diaconissis non esse intelligendos, nisi quum menstrua patiuntur, aut quum nullum illis apud sacram mensam officium est peragendum. 3º. Non tamen genua flectentem. In Euchologio Græco apud Goarum pag. 262, ipsaque caput inclinante, super caput ejus pontifex manuum imponit. Adde hæc ex Matthæo Blastare apud eundem Goarum pag. 263: Postquam vero dictum fuerit: » Divina gratia, quæ » infirma curat » nullum ipsa inflectit genu, sed caput solum.

32 Quarto, Deus noster bone. Assemanus, ac multis Hæc eadem, ait, precatio dicitur in ordinatione diaconi, ut supra pag. 807. Respondet autem decreto electivo Græcorum, cujus initium. » Divina gratia, quæ infirma curat ». Sicut enim Græcus pontifex super electam Diaconissam pronuntiat, inquit Goarum citans pag. 262: » Divina gratia, quæ semper infirma curat, et » ea, quæ desunt, supplet, promove N. in » Diaconissam: oremus pro ea, ut veniat super » eam gratia sanctissimi Spiritus » ita et episcopus Nestorianus dicit, uti Assemanus præmiserat pag. 807, » Deus noster bone etc. et juxta » traditionem, Domine, Apostolicam, quæ ad » nos per impositionem manus ministerii ecclesiastici delata est, ecce præsentamus coram te » hanc ancillam tuam, ut sit Diaconissa electa » in Ecclesia tua sancta: et oramus pro ea » omnes, ut adveniat super eam gratia Spiritus » sancti, perficiatque et consummet eam ad opus » ministerii hujus, ad quod præsentatur, per » gratiam et misericordiam Unigeniti tui etc. ». Decretum hoc tamquam erroneum et hæreticum incusat Arcudius; cui postea respondebitur.

33 Quinto, Domine Deus fortis. Hic observat Assemanus: In hac precatione consistit benedictio Diaconissæ apud Syros Nestorianos, in qua et munia ejus enumerantur his verbis: » Elige hanc ancillam tuam ad bonum opus diaconatus, et da ei, ut sine macula hoc ministerium coram te perficiat, utque muliebrem » cœtum erudiat doceatque ». Precatio huic fere similis in ordinatione Diaconissæ recitatur apud Morinum

AUCTORE
J. P.

Morinum de Sacris ordinationibus parte II pag. 25 e Constitutionibus apostolicis, de quibus fuerat præfatus pag. 20. Sic autem ab eo recitatur dicta precatio : Deus æterne, Pater Domini nostri Jesu Christi, qui viri et mulieris author es; qui Mariam, Deborah, Annam, et Oldam Spiritu sancto implevisti; qui non dedignatus es Filium tuum Unigenitum ex muliere nasci, qui in tabernaculo testimonii, et in templo custodes foeminas januis tuis Sanctis præfecisti : ipse etiam nunc respice hanc ancillam electam ad ministerium, et da ei Spiritum sanctum, illamque emunda ab omni iniquatione carnis, et spiritus, ut opus sibi impositum digne perficiat ad gloriam et laudem Christi tui cum quo tibi gloria et adgratio, et sancto Spiritu in secula. Amen.

quas in hunc
ritum confecit
Assemanus,

B 34 *Huic sensu consonat prima precatio, quæ habetur apud Goarum pag. 262 : Deus sanctus omnipotens, qui per unigeniti Filii tui Dei nostri nativitatem ex Virgine, foeminam sanctificasti, et non hominibus solum, sed et mulieribus Spiritus tui gratiam et adventum largitus es. Redeamus ad Assemanum : In Rituali Syrorum Jacobitarum, ut testatur pag. 855, binæ quoque preces in benedictione abbatissæ, quæ in Diaconissarum locum, ut supra observatum est, successit, recitantur, quarum prima incipit : » Deus largitor bonorum munerum » ut in benedictione chorepiscopi, mutatis mutandis; quam præmiserat idem auctor pag. 833 in hæc verba : Deus largitor bonorum munerum, qui omnia hominum opera intelligis, cunctasque eorum vias respicis : qui providentia tua eos, qui tui indigent, comprehendis; adjuva, quæsumus, hunc famulum tuum, et da ei gratiam, diligentiam, vigilantiam, prudentiam, virtutem, viresque, ut tibi in hoc sibi commissio ministerio placeat; dignumque effice, ut pure et sine labe in illo se gerat, ut dirigat in via recta, justum iudicium proferat, et ab iis, qui sibi subjecti sunt, amputet omnem rationi prudentiæque et orthodoxæ fidei adversantem impetum : ita ut hæc omnia faciens ad gloriam tuam, Deus Pater, et ad ædificationem Ecclesiæ tuæ, et ad incrementum populi tui, inveniat gratiam et misericordiam coram te, et hæres fiat sortis œconomorum fidelium et prudentium, per miserationes Unigeniti*

nonnullas huc
transcribimus,
aliis aliunde

C 35 *Alia, quæ post Deus largitor bonorum munerum, ab Assemano subditur pag. 855, precatio sic habet : Da ei, Domine, intellectum, ut adolescentulas diligenter reprehendat, corripiat, dirigat, et cum fiducia et lenitate arguat : ut peregrinos recipiat, et mysteria tua exponat, ut ancillæ tuæ cum modestia et castimonia vivant, ut omnia ad gloriam Dei, sororumque profectum faciens, inveniat gratiam per misericordiam unigeniti Filii tui : cum quo tibi et Spiritui sancto gloria nunc etc. Sexto, ad illa : Imponit episcopus manum super caput ejus, non per modum chirotoniæ (proprie videlicet dictæ, seu stricti nominis) sed benedictionem ei impertitur, animadvertit sequentia Assemanus pag. 856 : Hæc verba satis declarant, non ordinem sacrum, sed ministerium ecclesiasticum Diaconissæ convenire. Quia tamen ei accessus ad altare apud Nestorianos non patet, videtur ex ritu ordinationis ejus duplex cerimonia expuncta : prima*

scilicet collo ipsius stolam Diaconicam imponendi : altera calicem de manu pontificis accipiendi : quo significatur potestas, Eucharistiam in absentia presbyterorum et diaconorum porrigendi mulieribus atque infantibus, ut supra dictum est. Hæc ille, utrumque mox ritum proferens ex Euchologio Græcorum apud Goarum pag. 263; quem et nos supra ex Arcudio dedimus.

36 *Quæ de hac cæremonia scribit Matthæus Blastares, ibidemque recitat ex eo Goarus pag. 263 et proxime sequente, ab his aliquantulum discrepant, et his expressa sunt verbis : Imposita vero illi manu precatur pontifex, ut ministerii opus inculcate absolvat, continentiam et honestam conversationem obeat, atque ita sanctis in ædibus perseveret : non tamen ipsam illibatis mysteriis ministrare permittit, aut flabellum atrectandum more diaconi illi committit. Collo deinde ipsius sub maphorte stolam diaconicam imponit pontifex, et in partem anteriorem ejus extrema reducit. Communionis autem tempore, post diaconos sanctorum mysteriorum ipsam participem facit, et ex ejus manu illa calicem accipit; nulli tamen distribuit, sed confestim traditum in sancta mensa reponit. En tibi ista ad voces quasdam superiores. Assemanus pag. 844 per maphorium intelligit flammeum, uti vocat, sive velum longum mulieris Deo consecratæ. Consuli etiam potest auctum Cangii Glossarium ad scriptores mediæ et infimæ latinitatis ad voces maphorium et mafors. Goarus in notis ad Missam S. Joannis Chrysostomi a pag. 136, num. 128 flabellis usos diaconos in canone Missæ tum apud Græcos tum apud Latinos scribit, ut abigerent parva animalia volantia, ne in calicem incidèrent. Alii usum mysticum flabellis tribuunt. Plura loco citato.*

§ IV. An ritus initiandi olim Diaconissas apud Orientales sit erroneus et hæreticus.

F *U*tramque hanc censuram impingit Græcorum Euchologiis Petrus Arcudius lib. VI, cap. X, pag. 474 ita scribens : Quod refert Blastarius ex quibusdam antiquis, seu potius apocryphis Euchologiis de stola Diaconæ, et, quod amplius, de forma illa enuncianda, DIVINA GRATIA, QUÆ INFIRMA SANAT, etc., erroneum esse iudico, immo hæreticum, per consequens improbandum, atque omnino rejiciendum. Non enim dignosceretur varia impositio, immo eadem plane existimaretur, quando et eadem forma consecrationis recitatur. Dura enimvero censura, et quam ex ore sacræ theologiæ doctoris, qualis fuit Arcudius, excidisse, mirari non immerito quis possit. Postquam ergo dicto cap. X scripserat, Diaconissarum ordinationem peragi per veram manus impositionem, nullum tamen per hanc illis conferri ordinem sacrum; nec probari e concilio Nicæno, Diaconissas esse laicas; item manus impositionem super eas esse alterius generis, quæ videlicet, sicut ego ipsum hic interpretor, nullum conferat sacramentum, sed quæ sit mere cæremonialis; postquam, inquam, de his suam præmiserat sententiam, supra a me disputatis

Proponitur et
elucidatur

AUCTORE
J. P.

A tatis consentientem; invehitur deinde in orarium seu stolam Diaconissæ applicari solitam, nec non in formam verborum Divina gratia, quæ infirma sanat etc., quæ super illa recitatur.

censura
Arcudii

38 Forma, quæ legitur apud Goarus in ritu consecrandi diaconum pag. 250, pontifice impositam capiti illius, qui ordinatur, dexteram habente, et exclamante, sic habet: Divina gratia, quæ semper infirma curat, et ea, quæ desunt, adimplet, promovet N. piissimum subdiaconum, in diaconum: Oremus pro eo, ut veniat super eum gratia sanctissimi Spiritus. Precatio itaque hæc, secundum dicta num. 30, erat cum proportionem, seu mutatis mutandis, Diaconissis etiam communis, præter alia plura, quæ cum diaconis communia habebant. Quandoquidem vero hasce inter et diaconos omnino erat diversa manus impositio, horum utique sacramentalis, illarum autem mere cæremonialis; Arcudius suæ accusationis argumentum desumit ex eo, quod non dignosceretur varia illa impositio, immo eadem plane existimaretur, quando et eadem forma consecrationis recitatur. Hæc, si Arcudii sensum recte assequor, voluerit dicere.

contra quam

B 39 Sed severius hoc Arcudii adversus Diaconissas et Euchologia effatum Goarus in notatibus ad ordinationem Diaconissæ pag. 265 confutat his verbis: Perfracta nimis fronte, ut mihi quidem tum Euchologia Ms. attentius consideranti, et * Matthæi Blastaris scripta diligentius legenti videtur, negat Arcudius, verbis hujusmodi Diaconissarum consecrationem non esse perficiendam..., zelo potius, quam ratione in suos, quos pie exponere debuisset, invectus. Apocrypha namque non sunt cuncta, quibus Græci utuntur, Euchologia, sicut nec cryptof. *, quo Bessarion est usus, vel Barberinum S. Marci, quod prius alterius patris Græci, in concilio Florentino vocem habentis, proprium fuit; quæ tamen εὐχὴν τῆς χειροτονίας τῆς Διακονισσῆς * continent, et verba ἡ θεία χάρις etc. in ea pronunciari præscribunt, hæretica sunt aut hæresim sapiunt.

* f. tum

* id est, monasterii Cryptæ-Ferratæ in Latio

* i. e. precationem ordinationis Diaconissæ
* i. e. Divina gratia scribit

C 40 Quis enim error aut hæresis est, si quædam sacramentalis formæ diaconatus verba verbis consecrandæ Diaconissæ necessariis adjungantur aut adaptentur? An ignorat formas, sicut et rerum definitiones, numeris esse similes, quibus si unitatem addas aut detrahas, priorem numerum perdi, et alium exurgere necesse est? Diaconi autem instituendi forma, quam diversa sit ab ea, quæ Diaconissæ pariter creandæ convenit, Arcudius attendat. In illa siquidem subdiaconum, virum Ordini suscipiendo subjectum idoneum, reperiet; in hac nedum subdiaconissam, sed mulierem sacræ germanæque ordinationis suppositum incapax, contemplabitur. In illa rursus diaconum Sacramento instructum et promotum; in hac mulierem benedictioni, non autem gratiæ vel characteri subjacentem mirabitur.

Goarus:

41 In illa potestas ad Sacramentum saltem ex parte distribuendum; in hac ad ministeria quædam solum obeunda facultas traditur. Ibi Sacramentum conferre; hic cærimoniale tantum consecrationem perficere Pontifex intendit. Qua igitur ratione eadem est diaconi Diaconissæque creandorum forma, ubi nec somnari potest una et eadem ministri intentio, et ubi verbis diversum ordinationis subjectum, immutatusque etiam ordinationis ejusdem effectus et finis, exprimitur? Nihil itaque, quod hæresim aut abusum redoleat, consecrationis hujus verba

Septembris Tomus I.

complectuntur; nisi forte abusum hæresimque Ecclesiæ Latinæ audeat Arcudius impingere, quæ non minus ac Græca Diaconissas verbis solemnibus antiquitus consecrare solebat.

42 Porro Arcudius loco citato improbat etiam in ritu consecrationis Diaconissarum apud Græcos, quod ille perageretur intra sanctuarium vel sacram mensam. Verba ejus accipe: Omnium vero minime fas erat accedere ad sacram aram intra sanctuarium, et ibi sacris initiari. Nam hoc totum diacono, presbytero et episcopo permisum est, eo quod ipsi soli circa altare se occupent in administranda re divina. Verum Arcudio reclamatur usus Græcorum, qui sine gravi causa castigari ab eo nec debet nec potest tamquam abusus. Postremo, sicut pergit, non minus absurdum erat, imponere collo ejus stolam diaconi, quam non sine ratione Græci vocant ὀράριον, ὅτι δείκνυσιν ὁ διάκονος τῇ τοιαύτῃ στολῇ τὰς ὥρας, καὶ τὸν καιρὸν τοῦ ψάλλειν, τοῦ προσεύχεσθαι, του ἐνάρχεσθαι τῆς λειτουργίας, quod diaconus, accepta extremitate stolæ tribus digitis invitat populum ad orandum, cantores ad psallendum, pontificem ad incipiendum Sacrum, et in summa ostendit horas atque indicat tempus, quo aliquid est faciendum.

ritus autem
consecrandi
olim Diaconis-
sas

43 At Diaconissæ nihil tale aggredi poterant. Nec moveat aliquem ipsum nomen διακόνισσα seu διάκονος, Diaconissa vel Diacona. Nam, ut recte observavit Angelicus Doctor in 4. d. 25. q. 2. a. 2. q. 1 appellatur hoc nomine, non quia habeat sacrum Ordinem, sed propter aliquod ministerium Ecclesiæ, sicut in Græco dicitur diaconus quilibet minister, ut propterea Græci addant ἱερός διάκονος, seu ἱερο διάκονος, ad sacrum et verum diaconum significandum. Audisti, lector, argumenta Arcudii. At correctorem hunc denuo convenit, et ita corrigit Goarus modo citatus pag. 267: Absurdum dicit Arcudius lib. 6 cap. 10 ex grammatica vocis notatione, orarium Diaconissæ collo circumdare. At si nomen gerit Ordinis, cur non insignia saltem semel ferat? An absurdum est Arcudio, quod Ecclesia Romana quondam instituit, et deinceps observavit? Observasse autem Diaconissæ consecrandæ morem, ejus Ordo antiquus manifestat: et, quod Arcudio displicet, etiam orarium manu episcopi, ejus collo circumdatum clarissimis, imo et repetitis verbis enarrat.

istam censuram

44 Orientalem autem portionem ritum hunc custodivisse, dum sana foret, et in communione cum Occidentali perseveraret; neque ipse Arcudius inficias ibit: quamvis ab antiquo ejus Ordo vel consecratio utrobique perierit penitus, et vix jam de nomine cognoscatur. Adde, quod non ad altaris ministerium, uni tantum humero (de cujus significatione alibi diximus;) sed ad ornatum tantum, et ad corporeæ integritatis animæque munditiem ordinatæ commendandam, et ad spiritualem corporeamque exercitationem illam provocandam, orarium Diaconicum, ejus utroque humero dependens, a Pontifice imponitur.

neutiquam me-
retur:

45 Mirum est, verba illa, Dat ei archiepiscopus sanctum Sanguinis poculum, quod accipiens etc. tam facile decocta fuisse ab Arcudio, qui alios levioris digestionis bolos deglutire non poterat. Hoc jure merito in illo reprehendit Goarus pag. 267 jam designata, his verbis usus: Tacet Arcudius, quod Diaconissa sacrum calicem sibi traditum a Pontifice, contingere audeat, qui stolæ Diaconicæ ornatum, illi brevi

nec carpit ar-
dus,

C tempore

AUCTORE
J. P.

tempore concessum, sugillare non erat veritus. An quia ritum perantiquum esse noverat, et ab eo jam tempore introductum in Ecclesiam, quo etiam mulieribus Christi corpus in Dominicali suscipere ecclesiastica consuetudine fas erat? An, quia legerat Gorgoniam, Gregorii Theologi sororem, ad sacrum usque altare progressam, preces obtulisse, et erectam deinde, capiteque eidem altari innixam, ferventiores in preces erupisse? et, quod ad nos tandem attinet, quod sibi manus ejus providerat et reservaverat ex memoria pretiosi Corporis aut Sanguinis Christi Domini, suis lachrymis commiscuisse, et proinde ex privilegio posse etiam Diaconissam calicem sacrum, in dignitatis, ad quam evehitur, argumentum, contingere?

quæ in earum
ritu majoris
erant momenti.
* Apud Labb.
tom. I Concil.
col. 586 sacratas
Deo feminas vel
monachas etc.

B

46 Nec proinde Soteris Papæ edicti habendam hic esse rationem, cum sanxit, nullam Diaconissam monacham*, pallam sacram atrectare, neque incensum ponere in sancta Ecclesia: quandoquidem de palla pro sacrificio ab ipsa peragendo explicanda, vel de oblatione thuris a muliere in sacrificio facienda, cavet sanctus Pontifex contra Montanistas, qui fœminas æque ac viros Ordinis capaces asserebant temere, atque etiam altari Sacrificium oblaturas sacrilege admovere non verebantur. *Factum S. Gorgoniæ, de quo agebat Goarus, vide apud S. Gregorium Nazianzenum oratione XI.*

§ V. Ritus antiquus consecrandi Diaconissas apud Latinos; qui ex aliqua parte perseverat in monialibus Ordinis Cartusiani.

Ordo hic

Antiquum appello ritum illum, etiamsi non possim certo definire, quo primum sæculo conditus sit. Si divinare liceat, spectare forsitan poterit ad sæculum octavum. Tunc autem existisse aliquem, in quo de Diaconissis agebatur, ordinem Romanum affirmat Christianus Lupus tomo I in Scholio ad canonem xv concilii Chalcedonensis, pag. 581, ubi sic dicit, sed nullo citato auctore, Ordo Romanus Carolo Magno ab Adriano I missus insigni variorum rituum veste ornat Diaconissæ ordinationem. Ritus autem Diaconissarum deinceps continuari potuerit usque ad tempus, quo hæc una cum illo in consuetudinem abierunt. Æque incertum est, an fuerit communis passim apud Latinos; an in aliquibus dumtaxat locis vel provinciis usitatus. Valde autem discrepat a Græco, sicuti utrumque consideranti patebit. Habet eam Ordo Romanus in Bibliotheca Patrum, Coloniae Agrippinæ edita, tomo VIII, pag. 471 et sequentibus, in hæc verba: Ordo ad Diaconam faciendam. Episcopus cum Diaconam benedicit, orarium in collo ejus ponit. Quando autem ad ecclesiam procedit, portat illud super collum suum, sic vero, ut summitas orarii ex utraque parte sub tunica sit. Item Missa ad Diaconam consecrandam. Antiphona. » Deus in nomine tuo ». Psalm. » Deus exaudi orationem ». Oremus. » Deus » castitatis amator et continentiae conservator, » supplicationem nostram benignus exaudi, et » hanc famulam tuam propitius intueri, ut quæ

» pro timore tuo continentiae pudicitiam vovit, D
» tuo auxilio conservet, et sexagesimum fru-
» ctum continentiae, et vitam æternam te lar-
» gente percipiat. Per ».

48 Ad Corinthios: » Fratres, nescitis, quo- *consecrandi*
» niam corpora vestra ». Require in Dominica
xii post Pentecosten. Feria iv. Graduale. » De
» necessitatibus meis ». Versus. » Ad te, Do-
» mine, levavi. Allel. Amavit eam Dominus ». Deinde prostrata illa ante altare, imponatur litaniam. Qua finita, dicat episcopus super illam hanc orationem: » Exaudi Domine preces no-
» stras, et super hanc famulam tuam N spiri-
» tum tuæ benedictionis emitte, ut cœlesti mu-
» nere ditata, et tuæ gratiam possit majestatis
» acquirere, et bene vivendi aliis exemplum
» præbere. Per ».

49 Sequitur consecratio in modum præfationis: » Deus qui Annam filiam Phanuelis vix per
» annos septem sortitam jugale conjugium, ita
» in annos octoginta quatuor in sancta et inte-
» merata viduitate servasti, ut noctibus ac die-
» bus orationes jejuniæque miscentem, usque ad
» prophetiæ gratiam sub circumcisione Christi
» tui, justus remunerator adduceres; quique
» deinceps per Apostolicam intentionem, san-
» ctarum hujus ordinationis manibus fœminarum
» sexus ipsius adolescentulas ac juniores instrui
» cum sancti chrismatis visitatione jussisti, sus-
» cipere dignare, omnipotens piissime rerum
» omnium Deus, hujus famulæ tuæ arduum et
» laboriosum, nec satis discrepans a perfecta
» virginitate propositum, quia tu creaturarum
» omnium conditor, probe nosti mundiales
» illecebras non posse vitari: sed cum ad te
» venit per te, numquam animas semel vivifica-
» tas vel terribiles passionibus, vel deliciarum
» blandimenta sollicitant.

*Diaconissas
apud Latinos
unde desum-
ptus:*

E

50 » Nam sensibus, quibus ipse dignaris in- *in eo stola.*
» fundi, nihil est desiderabilius, quam regnum
» tuum: nihil terribilius, quam judicium tuum.
» Da ergo Domine, ad petitionem nostram
» huic famulæ tuæ inter conjugatas trigesimum,
» cum viduis sexagesimum fructum. Sit in ea
» cura, misericordia, districtio; cum humilitate
» largitas, cum libertate honestas, cum huma-
» nitate sobrietas. Opus tuum die ac nocte
» meditetur, ut die vocationis suæ talis esse
» mereatur, quales per spiritum prophetiæ esse
» voluisti. Per ». Tunc ponat episcopus orarium
in collo ejus, dicens: » Stola jocunditatis induat
» te Dominus ». Ipsa autem imponat velamen
capiti suo palam omnibus de altari acceptum,
cum antiphona: » Ipsi desponsata, cui angeli ». Oratio: » Preces famulæ tuæ, quæsumus,
» Domine, benignus exaudi, ut assumptam ca-
» stitatis gratiam, te auxiliante, custodiat. Per ».

51 Ad annulum dandum: » Accipe annulum *annulus et tor-
ques inter pias
preces*
» fidei, signaculum Spiritus sancti, ut sponsa
» Christi voceris, si ei fideliter servieris. Per ».
Ad torquem: » Accipe signum Christi in capite,
» ut uxor ejus efficiaris: et si in eo permanseris,
» in perpetuum coroneris ». Deinde dicat anti-
phonam: » Annulo suo subarrhavit me Domi-
» nus ». Sequitur oratio: » Famulam tuam,
» quæsumus Domine, pia devotio, te adjuvante,
» perducatur ad veniam, quatenus mereatur a
» cunctis mundari sordibus delictorum, et
» reconciliatam tibi per Christum sereno vultu
» respicias, et omnia ejus peccata dimittas,
» severitatem quoque judicii tui ab ea clementer
» suspendas, et miserationis tuæ clementiam su-
» per

A » per eam benignus infundas. Per eundem. »
Tunc imponat Euangelium secundum Joannem :
» In illo tempore, respondit Jesus, et dixit :
» Non potest homo accipere ». Post Euange-
lium in ordine velatarum ad manus episcopi of-
ferat, choro imponente, Offert. » Miserere mei
» Domine ».

ab episcopo ip-
sis datur,

52 Secret. » Munera, quæsumus, Domine,
» famulæ et sacratæ tuæ, quæ tibi ob conse-
» crationem sui corporis offert, simul ad ejus
» animæ medelam proficiant. Per ». Infra agen-
da : » Hanc ergo oblationem servitutis nostræ,
» sed et cunctæ familiæ tuæ, quæsumus Domine,
» quam tibi offero pro incolumitate famulæ
» tuæ, ob devotionem mentis suæ pius ac pro-
» pitius clementi vultu suscipias; tibi vero
» supplicantes libens protege, dignanter exaudi;
» diesque nostros ». Benedictio : » Benedic,
» Domine, hanc famulam tuam, pretiosi Filii
» tui sanguine comparatam. Amen. Benedictio-
» nis tuæ gratiam, quam desiderat, consequatur,
» et sine ulla offensione, majestati tuæ dignum
» exhibeat famulatum. Amen.

B
et post sacram
synaxim earum
securitati con-
sultur.

53 » Cursum vitæ suæ impleat sine ullis ma-
» culis delictorum, et superet in bonis actibus
» inimicum. Quod ipse præstare digneris ». Communio : » Servite Domino in timore ». Post-communio : » Bonorum, Deus, operum » institutor famulæ tuæ cor purifica, ut nihil in » ea, quod punire, sed quod coronare possis, » invenias. Per ». Diacona vero illa inter my-
» steria sacra communicet, et post Missam episco-
» pus ei pastoralis banno * pacem confirmet, ut sua
» cum securitate et quiete possideat. *Atque hic qui-
» dem est ritus olim apud Latinos adhibitus et in
» Ordine Romano expressus pro consecratione Dia-
» conissarum : e quo ritu quænam hoc etiam tem-
» pore perseverent in consecratione monialium
» Ordinis Cartusiani, non erit, ut arbitror, a pro-
» positio nostro alienum, nec lectori ingratum, co-
» gnoscere.*

Referuntur ea,

C

54 Hippolytus Helyot in Historia Ordinum
Monasticorum, Religiosorum ac Militarium to-
mo VII, cap. LIII, pag. 402 et sequentibus Cartu-
sianarum Religiosarum historiam texens, quin-
que dumtaxat earum monasteria hoc tempore
superesse affirmat : sunt autem ista ; Premoliense
in territorio Gratianopolitano ; Melaniense in
Fusseniensi tractu Sabaudia, ac diocesis Ge-
nevensis ; Salettense ad Ripam Rhodani, in dy-
nastia vulgo de la Tour ; Gosnense in diocesi Atre-
batensi, ac Brugense. Hæc dedi monasteria ex
Helyoto, qui singulis addit annos foundationis.
Deinde pag. 404 refert, sicut Cartusiani semper
conservarunt antiquas Ecclesiæ consuetudines, sic
etiam hujus Ordinis Religiosas conservasse hacten-
us antiquam virginum consecrationem, quæ fit
modo in veteribus Pontificalibus præscripto : hanc
vero ab illis non suscipi, nisi sint ætatis viginti
quinque annorum, ad hoc usque tempus velo
albo semper utentes : item consecrationem hanc
feri per episcopum, qui illis dat stolam, mani-
pulum, ac velum nigrum. Addit insuper præ-
dictus auctor, manipulum accommodari manui
dexteræ ; et episcopum, dum hanc eis dat stolam
et manipulum, pronuntiare verba eadem,
quæ recitat in ordinatione Diaconi et subdiaconi :
hæc item ab istis monialibus gestari ornamenta
die consecrationis suæ, et anno jubilæi, id est,
quando quinquaginta habent annos Religionis,
iisdemque cum ornamentis illas sepeliri. Hæc,
quæ ex Gallico Helyoti Latine reddidi, magis

declaro, explico et confirmo, non acturus ta-
men de velo, annulo, et torque seu corona, quia
in consecratione aliarum etiam virginum, bene-
dictione et consecratione adhibentur.

AUCTORE
J. P.

55 Habemus superius in antiquo Ordine Ro-
mano consecrandi Diaconam seu Diaconissam, in quibus
ornamentum seu signum externum proprium,
stolam videlicet, seu orarium de quo multa in-
venies apud Macros in Hierolexico. Hoc etiam
perseverat in consecratione Religiosarum Car-
tusianarum ; quibus tamen superadditur mani-
pulus. Vides itaque, lector, satis convenientem
ritum externum inter has moniales, quæ, etiamsi
nec sint, nec vocentur Diaconissæ, constituunt
tamen inter Diaconissas Ecclesiæ Romanæ paral-
lelum. At de his plura elucidanda supersunt,
atque ex hodierno usu apud virgines Ordinis
Cartusiani perseverante sunt confirmanda. Et
vero postquam superiora, quæ ex Helyoto recita-
bam, non sine admiratione legissem, et vidis-
sem usui ea esse posse huic meæ Dissertationi ;
cupido me incessit scribendi ad R. P. D. Procu-
ratorem monialium Brugensium laudati Ordini-
nis, ut de re tota certiores notitias nanciscerer. E
Verum cum Pater ille, ad quem litteras de-
deram de hac re, aliquot ante mensibus vita
functus esset ; ipsius vices supplevit R. P. ac
Domnus Petrus Orlemans, ejusdem Ordinis, ac
monialium dictarum vicarius, et die xvii Junii
anni labentis 1744 una cum humanissimis lit-
teris direxit ad me Brugis libellum, anno 1716
ibidem typis editum, cujus inscriptio ex Gal-
lico sic sonat : Praxis benedictionis et consecra-
tionis Virginum secundum Pontificale Romanum,
et usum Ordinis Cartusiani, cum consideratio-
nibus et animadversionibus recte ad easdem se
præparandi.

56 Fit autem harum virginum, uti et alia-
rum benedictio et consecratio sub Missa episcopi
pontificalibus ornamentis induti : verba autem
ac cæremoniæ in Pontificali Romano possunt vi-
deri. His vero, quæ in prædicto libello notantur
tamquam monialibus solis Cartusianis hoc tem-
pore propria, præmittuntur sequentia pag. 62,
quæ ex Gallico sic sonant : Etiamsi id quod
sequitur de traditione manipuli et stolæ non in-
veniatur in Pontificali Romano moderno, anti-
qua tamen Ordinis Cartusiani consuetudo ha-
bet, ut episcopus hanc et illum det virginibus
Cartusianis. Oratione autem ». Da, quæsumus, ut
» hæ famulæ tuæ » quæ in eodem Pontificali ha-
betur, absoluta, episcopus vocat virgines, in-
choans antiphonam sequentem, quam chorus
prosequitur : » Transite ad me omnes, qui con-
» cupiscitis me, et a generationibus meis im-
» plemini » pag. 63. Deinde, sicut pag. 64
dicitur, Hac antiphona cantata, duæ primæ vir-
gines præsentantur episcopo, sicut notatum est
hic supra pro velo et aliis rebus, flexisque ante
illum genibus, manipulum imponit singulis ad
manum dexteram, dicens : » Expecta Domi-
» num, viriliter age, et confortetur cor tuum,
» et sustine Dominum ». Deinde imponit illa-
rum collo stolam, dicens : » Tolle jugum Do-
» mini super te, et disce ab eo, quia mitis est,
» et humilis corde ».

monialium Or-
dinis Cartusia-
ni

F

57 Post hæc episcopus dat illis crucem, et
inclinat eam supra sinistrum humerum virginum,
dicens : » Abnega temetipsam, et tolle crucem
» tuam quotidie, et sequere Dominum ». Deinde
directrices reducunt duas primas, et episcopo
præsentant alias duas, qui eadem facit hisce,
quæ

similis est anti-
quo ritui diacono-
nissarum.

AUCTORE
J. P.

quæ fecerat primis. Virgines omnes ad locum suum reversæ flectunt genua, et simul canunt hanc antiphonam : » Dexteram meam et collum meum cinxit lapidibus pretiosis, tradidit manibus meis inæstimabiles margaritas ». Hic resumitur Pontificale : in quo, ut obiter hoc observem, non invenio ab episcopo dante hisce virginibus manipulum et stolam, pronuntiari verba eadem, quæ recitantur ab eo in consecratione Diaconi et Subdiaconi, prout asserebat supra Helyotus. Denique Religiosæ, sicut lego in sæpe dicto libello, reliquo diei consecrationis suæ tempore gestant coronam, manipulum et stolam, quæ acceperunt in cæremonia.... Sepeliuntur cum iisdem ornamentis, quæ componuntur ex picta charta, vel ex tela colorata; additurque eisdem crux, quæ manui illarum imponitur. Quod attinet ad monile vel anulum, hunc gestant semper.

§ VI. Mulieres, quæ proprie non sunt Diaconissæ, quia ad hoc munus non consecratæ; quænam ex his ad veri nominis Diaconissas assumptæ; an canonicæ a Diaconissis distinctæ.

Ex Diaconissis improprius, quæ hic describuntur,

De Diaconissis proprie dictis, et singulari consecratione ad oberunda muneri suo annexa ministeria ab episcopo destinatis, satis jam actum est. Sed præter has erant aliæ, quæ per catachresin sive abusionem nominis ita vocabantur. De his, postquam proprii nominis Diaconissas designasset Assemanus in Dissertatione de Syris Nestorianis cap. XIII § X, ita ibidem dixerit a pag. 849 : Aliæ improprie dictæ, uxores scilicet diaconorum, quæ non secus Diaconissæ seu Diaconæ dicebantur, ac uxores episcoporum episcopæ, presbyterorum presbyteræ, et subdiaconorum subdiaconæ. De his si concilia consulamus, ut Antisiodorensis can. 21, 22; Arausicanum I can. 26; Aurelianense I can. 15, et II can. 17; Epaonense can. 32; Toletanum I can. 18; Turonense II can. 14. 20; Romanum sub Gregorio II can. 1; et sub Zacharia can. 5, DIACONÆ sicut et EPISCOPÆ, PRESBYTERÆ et SUBDIACONÆ apud Latinos erant, quæ, maritis ordines illos suscipientibus, EPISCOPI, PRESBYTERI, DIACONI et SUBDIACONI RELICTÆ dicuntur : quibus eorundem conciliorum legibus cælibatus perpetuo colendus præcipitur in Occidente, secus in Oriente : ubi presbyteri, diaconi et subdiaconi uxoribus post ordinationem utuntur, et solæ episcoporum electorum uxores apud Orientales, quum mariti ordinantur (prævio tamen earum consensu) castitatem promittunt, et monasteria ingrediuntur, eisque speciatim hoc conceditur can. 48 concilii Trullani, » ut si dignæ fuerint, etiam » ad Diaconissarum dignitatem provehi possint » : quum reliquæ presbyterorum, diaconorum, et subdiaconorum uxores abusive tantum ex mariti nomine dicantur presbyteræ, Diaconæ et subdiaconæ.

59 Hujusmodi autem Diaconissas ad veri no-

minis Diaconissarum officium aliquando provectas fuisse, suadet exemplum Theosebiæ, S. Gregorii Nysseni ante episcopatum uxoris, de qua S. Gregorius Nazianzenus in epistola xcv, quæ est consolatoria in ejusdem obitu, ad laudatum præsulem Nyssenum scribit ista : Sed quid faciemus, ait, adversus Dei legem..., quæ Theosebiam meam habet (meam enim eam voco, quæ, ut Dei legibus consentaneum erat, vixit : quandoquidem spiritualis cognatio corpoream antecellit :) Theosebiam, Ecclesiæ decus, Christi ornamentum; Theosebiam vere sacram, et sacerdotis conjugem, et honore parem, magnisque mysteriis dignam : Theosebiam, quam futurum quoque tempus excepturum est, in immortalibus columnis, hoc est, omnium, tam eorum, qui eam nunc norunt, quam qui posthac futuri sunt, animis sitam. Nec vero mirum tibi videatur, quod eam sæpe appellem. Nam etiam beatæ illius fœminæ memoriam pro deliciis habeo. Hactenus Gregorius : qui eam sacram, sicut recte observat Baronius ad annum 369, num. 64, et honore parem sacerdoti (quantum fas est fœminæ sacris officiis mancipari) ideo appellat, quod fungeretur in Ecclesia munere Diaconissæ. Dum vero eam vocat magnis mysteriis dignam, non intelligi posse dignitatem aliam, quam mere cæremonialem, satis ostendimus superius. Acta autem S. Gregorii Nysseni illustrata sunt a nobis ad diem IX Martii.

60 Dominicus Macer in Hierolexico ad vocem Diaconissa sic scribit : In ecclesia metropolitana Mediolanensi adhuc durat hoc Diaconissarum officium, et sunt matronæ aliquæ, quas Vetulones vocant, quæ in Missa cantata juxta Ambrosianum ritum, ad offertorium ferunt panem et vinum pro Sacrificio. Hisce mulieres alias addit Carolus Macer, Dominici frater ibidem in hunc modum : In Arcisprioræ castro Tusculanæ diocesis vidi aliquas similes, quas ibi Sanctesas dicunt : hæ in Quadragesima per domot comestibilia pro concionatore, et in autumno pro parochio ejusque vicario oblationes fructuum colligunt. Hæc illi occasione antiquarum ac proprii nominis Diaconissarum, de quibus ibi agunt. Sed in harum ministeriis, quæ multa erant et varia, nullum invenio, quo Vetulones illæ ac Sanctesæ, ut vocant, fungi modo dicebantur, adeo ut nihil habeant, quo antiquis proprii nominis Diaconissis accenseri queant. Simile tamen quidpiam lego in Attonis episcopi Vercellensis epistola, tomo VIII Spicilegii Acheriani edita, ubi a pag. 124 sunt hæc : In his, quæ per mulieres adhuc dispensari videntur, illas Diaconas putaremus, quæ ætate senili devictæ religiosam vitam cum castitate servantes, oblationes sacerdotibus offerendas fideliter præparant, ad ecclesiarum limina excubant, pavimenta detergunt. Laudatur Atto Vercellensis episcopus anno 945 apud Ughellum tom. IV Italiae sacræ col. 1060.

61 Porro non semper est facile, ab aliis mulieribus Deo sacris Diaconissas discernere : nisi vel hoc nomen ipsis apponatur, vel notatio officii, quod obeunt in Ecclesia Dei, tamquam peculiare ejusdem ministræ. Quia vero id non fit apud Prudentium in hisce de martyrio S. Laurentii versiculis περί στεφάνου Hymno II, ubi proponit poëta sacer tres feminarum classes diversas, tamquam totidem Ecclesiæ ornamenta; equis facile ac tuto definiat, an inter illas respexerit ad Diaconissas,

D factas fuisse veri nominis Diaconissas, probatur exemplo Theosebiæ.

Diaconissarum nomen non merentur quædam fœminæ in Italia :

an Prudentius meminert de Diaconissis :

A conissas, quales tamen exstitisse Romæ sub S. Le-
vita Laurentio, verosimile est. Sic itaque canit :

Cernis sacratas virgines,
Miseris intactas anus,
Primique post damnum thori
Ignis secundi nescias.
Hoc est monile Ecclesiæ,
His illa gemmis comitur
Dotata sic Christo placet,
Sic ornat altum verticem.

Virgines Deo consecratæ, et anus innuptæ, ibi
sistendo, non erant Diaconissæ, sed hæ ex illis
eligi poterant: idem etiam de monogamis mu-
lieribus dicendum est. Quandoquidem tamen Pru-
dentius ante oculos ponit præcipua Ecclesiæ Dei
decora, atque inter ista haberetur dignitas
Diaconissarum maxima, ultra quam muliebri
sexui non patebat sublimior; fieri posset, ut
Poëta sacer per viduas monogamas intellexerit
Diaconissas; quandoquidem hæ ex ejusmodi vi-
duis, sub primis Ecclesiæ sæculis, prout memini
me legere, eligebantur. Ceterum de variis mulie-
rum Deo sacrarum generibus scribunt Morinus
Exercitatione x, cap. i, et Thomassinus tomo I,
lib. III, cap. XLII et sequentibus. Sufficit nobis
hic monere lectorem, proprii nominis Diaconis-
sas per peculiarem electionem, ministerium pro-
prium, ac ordinationem singularem distinguere ab
aliis feminis Deo dicatis, quæ tales non erant.
Distinctio autem variarum mulierum a Dia-
conissis antiqua admodum est, ut jam visuri
sumus.

quarum ab aliis
mulieribus di-
stinctio est an-
tiqua.

62 In septem ordinibus, quibus constitit Litan-
ia septiformis sub S. Gregorio M. Papa, tertius
fuit omnium abbatissarum cum congregationi-
bus suis: sextus universarum viduarum, ut
auctor est Paulus Warnefridus, qui vixit sæ-
culo VIII, libro III de Gestis Langobardorum,
cap. xxiv, pag. 448 editionis novissimæ Mediola-
nensis tomo I. Sanctimonialia vero secernuntur
a Diaconissis apud Anastasium Bibliothecarium
de Vitis Romanorum Pontificum, anno 1602 Mo-
guntia excusis, in Leone III, pag. 182 his verbis:
Tunc Romani, præ nimio gaudio suum reci-
pientes pastorem, omnes generaliter... tam
proceres clericorum cum omnibus clericis,
quamque optimates et senatus, cunctaque mili-
tia, et universus populus Romanus cum sancti-
monialibus et Diaconissis, ac nobilissimis matro-
nis, seu universis feminis..., cum signis et
bandis*, et canticis spiritualibus susceperunt.
Præfuit Petri cathedræ ab anno 795.

* i. e. vexillis

Putat Cangius

63 Priusquam vero hinc ad alia abeam, con-
veniendus mihi est Cangius, qui Diaconissas
perperam, meo quidem iudicio, cum canonicis
mulieribus confundit. Ponam in medio argumenta,
quibus sententiam suam stabilire conatur. In No-
tis itaque ad Annæ Comnenæ Alexiadem, post
Historiarum libros Joannis Cynnamii vulgatis,
a pag. 419 ita disserit: Porro videntur eadem
fuisse cum Diaconissis mulieres, quas canonici-
cas vocat. Ordo Romanus, qui eas distinguit
a sanctimonialibus: » Inter virginem et foemi-
nam; inter canonicam et sanctimonialem »
etc. Harum mentio est apud S. Antiochum
Homil. 18, ubi ait, monachos non debere cum
mulieribus conversari. Textum Græcum sic sub-
jungit: Ὁμοίως δὲ κανονικαῖς ἀναρμοστών ἐστὶ συνδιαξέειν
μετὰ ἀνδρῶν, πρὸς τὸ μηδὲν σκανδαλίζεσθαι. Quæ
Latine ita sonant: Similiter canonicis (mulie-
ribus) indecorum est, cum viris conversari,
ut nemo scandalizetur.

64 Ad etymon autem nominis quod attinet;
sic, ait Cangius, appellabantur viduæ seu ca-
nonissæ, quod essent ἐν τῷ κανόνι*, et ἐκ τοῦ κα-
νόνης* ut loquuntur concilium Antiochenum
can. 2, 6, 11: Chalcedonense can. 2, et sy-
nodus Trullana can. 6; seu, quod SUB CANONE
ECCLESIASTICO JACERENT, vel ESSENT CONSTI-
TUTÆ, ut est in concilio Toletano III, can. 5
et 6, et Forojuliensi an. DCCXCI, can. 1, id est,
quod certum et quemdam in Ecclesia ordinem
conferrent, et regulis Ecclesiæ voti emissi reli-
gione obstringerentur. Nam et inde primitus,
quos hodie canonicos dicimus, ea de causa sic
nuncupatos, par est credere, quod scilicet sub
canone ecclesiastico constituti essent, et eccle-
siasticis muniis inservirent. Hæc Cangius.

AUCTORE

J. P.

canonicas non
distingui a Dia-
conissis;
* i. e. in canone
* ex canone

65 Sed nulla in istis mulieribus canonicis
reliet species Diaconissarum. Nam 1º. Non
video in his aliquid, quod cum illis sit com-
mune; non consecrationem, non ministerium, non
dignitatem, non antiquitatem. 2º. Dixisset aliquid
Cangius, si instituere potuisset parallelum inter
duas hasce feminarum classes, vi cujus, una
dictarum mulierum ad alteram comparata, eæ-
dem in utrisque reluxissent. Hoc vero cum neu-
tiquam tentaverit laudatus auctor, quisnam ei
satis fundate suffragari poterit, utrumque hoc
feminarum genus non distinguere. 3º. Ministerium
Canonicarum situm erat præsertim, si non unice,
in eo, ut congrue ac decenter perageretur sepul-
tura mortuorum. Hujusmodi autem munus non
inveni hactenus inter officia Diaconissarum, quæ
sat multis enumeravi supra cap. i. Unde ergo
videri potuit Cangio canonicas a Diaconissis non
distingui? 4º. Adde, quod tam multa et varia
Diaconissis incumbere negotia viventium, ut
ista mortuorum cura supersedere debuisset videan-
tur, cum onera, quæ suscipiebant, totam facile
mulierem requirerent.

sed ipsius opi-
nio

E

66 Verum diversitas sæpe dicta probatur ner-
vose ex Codice Justiniani imperatoris Novella LIX,
cap. II et III, ubi constituit, quænam debeant
esse expensæ in exsequiis defunctorum, in qui-
bus canonicæ ac moniales Hospitalariæ operam
suam collocabant. Distributiones itaque menstruas,
quas accepturæ essent ab istis Ecclesiæ æconomis,
quibus commissa fuerat administratio terrarum,
quarum redditus impendebantur in sepulturas, ita
definit laudatus imperator cap. I: Quod... hacte-
nus datum est laborantibus circa funerum exe-
quias, et deinceps detur, hoc est, per
singulum mensem quadringentos solidos divi-
dendos decanis et acolythis, et ascetriis et ca-
nonicis*. Suberant autem ascetriæ seu sanctimo-
niales illæ diacono ænodochi rectori: nec de erat
suus canonicis mulieribus præpositus. His autem
præfectis pendebantur pecuniæ ad illarum ali-
menta: Oportet autem, sicut præcipit Justinianus
cap. III, competentem quidem auri partem re-
verendissimis ascetriis* dari per Deo amabiles
æconomos. Eugenio Deo amabili diacono, et
xenodochio Sampsonis sanctæ memoriæ Xenonis,
et ejus, qui per nos constitutus est, et his,
qui erunt post eum memoratorum xenodochio-
rum xenodochi, eo quod ascetriæ, ad hoc
ministrantes opus, sub xenodochis... constitutæ
sint.

variis argu-
mentis

F

* καὶ ἀσκη-
τριαὶ καὶ κα-
νονικαῖς

* ἀσκητριαὶ:
male in meo
textu Latino as-
sisteriis, quod
hic correxi, uti
et infra.

67 Quod autem contingit acolythos et reve-
rendissimas canonicas, eis similiter dari ab eis-
dem Deo amabilibus æconomis, et qui nunc
præsunt eis. Deinde præscribit imperator cap. IV,
ut in exsequiis singulis ante sarcophagum præce-
dant

refellitur

AUCTORE
J. P.

dant octo saltem harum monialium vel canonicarum, unaque cum acolythis tribus decantent psalmos etc. Possumus hic observare. 1°. Thomassinus in Veteri et nova Ecclesiae disciplina parte I, lib. III, cap. LI, pag. 808, recte memorat, præter Diaconissas, de quibus antea ibidem egerat e Codice Justiniani (et nos ex eodem de illis statim etiam scribemus) et præter sanctimoniales Hospitalarias, fuisse et canonicas, quæ cum his sanctimonialibus ad exequias fidelium ministrarent, et ad psalmodiam exequiis sem-

per conjunctissimam. Canonicae vocabantur a D canone distributionum, quibus donabantur. Distinguuntur autem a monialibus Hospitalariis, quod hæ sacro collegio suo et congregationi alligatae essent unde et ASCETRIÆ hic vocantur: ASCETERIA quippe monasteria Græci appellabant. At canonicae nullo ejusmodi vinculo tenebantur; sed continentiae tantum, ut apparet. 2°. Justinianus tam noverat apprime Diaconissas, ut illas cum canonissis confundere non potuerit, sicut patebit e sequentibus.

CAPUT III.

Variae de Diaconissis sanctiones ex jure civili imperatorum.

§ I. Decretum Theodosii I imperatoris contra Diaconissas, auctoritate S. Ambrosii, ut fertur, ex parte abrogatum.

^B *Varia sunt et lectu curiosa, quæ circa Diaconissas statuit Theodosius I imperator, cognomento magnus, qui floruit sæculo IV, in suo Codice. Utar autem illo Codice, qui perpetuis Jacobi Gothofredi commentariis illustratus est, quique anno 1665 Lugduni prænotatur editus, et sex tomis constat. Ibidem igitur tomo VI, lib. XVI, titulo II, lege XXVII, pag. 60 de Diaconissis hæc sancit, atque ista in eisdem requirit: Nulla, nisi emensis sexaginta annis, cui votiva domi proles sit, secundum præceptum Apostoli ad Diaconissarum consortium transferatur. Cum filiis suis curatore (si id ætas poscit) petito, bona sua idoneis sedula religione gerenda committat: ipsa tantum prædiorum suorum redditus consequatur, de quibus servandi, abalienandi, donandi, distrahendi, relinquendi, vel quoad superest, vel cum in fata concedit, et libera ei voluntas est, integra sit potestas. Nihil de monilibus, et suppellectili, nihil de auro, argento, ceterisque claræ domus insignibus, sub religionis defensione consumat: sed universa integra in liberos, proximos, vel in quoscunque alios*

contra Diaconissas:

** i. e. conniventia*

^C arbitrii sui existimatione transcribat: ac si quando diem obierit, nullam ecclesiam, nullum clericum, nullum pauperem scribat heredes. 69 Careat namque necesse est viribus, si quid contra velitum circa personas specialiter comprehensas fuerit a moriente confectum. Immo, si quid ab his morienti fuerit extortum, nec tacito fideicommisso aliquid clericis in fraudem venerabilis sanctionis callida arte, aut probrosa cujuscumque conhibentia * deferatur; extorres sint ab omnibus, quibus inhiaverant, bonis. Et si quid forte per epistolam, codicillum, donationem, testamentum, quolibet denique detegitur genere conscriptum erga eos, quos hac sanctione submovimus, id nec in iudicium devocetur: sed vel ex intestato is, qui sibi competere intelligit, statuti hujus definitione succedat: si quis se agnoscit filium, si quis probat propinquum, si quis denique vel casu vel iudicio, pro solido, pro portione, hæres, legatarius, fideicommissarius apertis deprehenditur codicillis, fruatur fortunæ munere, conscientiae suæ fructu: et, submotis his atque dejectis, in hæreditariis corporibus potestate utatur hæredis. Atque hoc quidem primum est legis Theo-

^E dosianæ caput: secundum, de crine non abscindendo a fæminis, devotionis alicujus obtentu, prætermittimus. Utrique subscribitur Dat. XI Kalend. Jul. Med. Valentiniano A. IV, et Neotherio coss., id est, anno Christi 390.

70 Sozomenus lib. VII cap. XVI Historiæ ecclesiasticæ a Valesio editæ pag. 727 arbitratur hanc a Theodosio imperatore latam fuisse legem propter crimen sacrilegum in ecclesia Constantinopolitana perpetratum, quod ibidem describit in hunc modum: In Constantinopolitana... ecclesia certus presbyter constitutus erat, qui penitentibus præesset; donec matrona quædam nobilis, ob peccata, quæ confessa fuerat, jussa ab hoc presbytero jejungere, ac Deum suppliciter orare, dum hujus rei causa in ecclesia moraretur, a diacono se stupratam esse prodidit. Quo cognito plebs omnis vehementer succensuit, eo quod contumelia illata esset ecclesiæ, nec mediocri probro expositi erant sacri ordinis viri. Nectarius vero (dictæ urbis patriarcha) cum diu multumque dubitasset, quidnam in hoc negotio agendum esset, eum, qui stuprum admiserat, diaconatu exiit. Cumque nonnulli consilium ei dedissent, ut unicuique, prout sibi conscius esset, ac fiduciam sui haberet, ad sacrorum mysteriorum communionem accedendi liberam faceret potestatem, presbyterum, qui agendæ penitentiae præpositus erat, abolevit... Atque hac de causa arbitror Theodosium imperatorem, cum ecclesiarum honestati et existimationi prospiceret, lege lata cavisse, ne mulieres ad sacrum ministerium admitterentur, nisi liberos haberent, et sexagesimum ætatis annum impleissent, juxta expressum mandatum Apostoli Pauli etc.

quænam causa

^F 71 Socrates lib. V Ecclesiasticæ historiæ cap. XIX hoc etiam factum narrat; sed quod edictum Theodosii ea de causa adversus Diaconissas prodierit, prout arbitrari se dicebat Sozomenus, ibidem non habet. Et vero de Sozomeni opinione dubitari merito posse videtur: cum nec ab ipso, nec a Socrate mulier ista memoretur fuisse Diaconissa: nam ab hoc vocatur γυνή τις τῶν εὐσεβῶν, id est, mulier quædam nobilis; ab illo autem γυνή τις τῶν εὐπατριδῶν, quod idem est, vel, si hoc malis, mulier quædam generis patricii. Nec favet ratio temporis, ut satis probabiliter statuatur, dictum jam crimen in causa fuisse,

illum ad hoc moverit, examinat:

AUCTORE
J. P.

A fuisse, cur Imperator hanc constitutionem ediderit. Ea namque lata est anno Christi 390; illud vero an hoc anno, an proxime sequenti commissum sit, non constat; quandoquidem Sozomenus nulli id determinato anno assignat; Socrates autem respicit ad annum Christi 391, cui refragatur Baronius. Audiamus itaque Socratem lib. citato cap. XVIII, ubi de Theodosio imperatore hæc scribit: Valentinianum . . juniorem Romæ imperatorem reliquit: ipse vero una cum filio suo Honorio Constantinopolim reversus, consulatu Tatiani et Symmachi in eam ingressus est die quarto idus Novembris, id est, anno Christi 391. Et mox cap. XIX sub idem tempus accidisse memorat abrogationem presbyterorum, qui penitentiae agendæ præerant, causamque subdit sacre legum mulieris abusus. Baronius ad annum 390, num. 66, Hoc ipso anno, inquit, non autem sequenti sub consulatu Tatiani et Symmachi, ut a Socrate ponitur, accidit Constantinopoli scelus illud immane etc.; sed nullam apponit rationem, cur a Socrate dissentiat in notatione anni.

B
lex eadem pau-
co post tempore
revocatur ex
parte, anniten-
te, ut creditur,

72 Verum quæcumque causa impulerit Theodosium ad sancendam legem adversus Diaconissas; non diu post lex eadem revocata ab illo est ea parte per legem XXVIII his verbis: Legem, quæ Diaconissis vel viduis nuper est promulgata. » Ne quis videlicet clericus, neve sub ecclesiæ nomine mancipia, supellectilem, prædam (velut infirmi sexus dispoliator) invaderet, et, remotis adfinibus ac propinquis, ipse sub prætextu Catholicæ disciplinæ se ageret viventis hæredem » eatenus animadvertat esse revocatam, ut de omnium chartis, si jam nota est, auferatur: neque quisquam aut litigator ea sibi utendum, aut iudex noverit exequendum. Dat. x Kalend. Septemb. Veronæ, Valentiniano A. IV, et Neotherio Coss., id est, anno Christi 390. Ad hanc vero condendam constitutionem fuisse Theodosio auctorem S. Ambrosium episcopum Mediolanensem citatus Baronius affirmat num. 70, et post recitata legis prioris ejusdem imperatoris verba, sic loquitur: Cum autem Mediolani hæc sancierit imperator, ex causis (ut sibi videbatur) legitimis persuasus, quoniam dum ultor sceleris exsurrexit, compressit etiam innocentes, occurrit quamprimum vindex ecclesiasticæ libertatis, severus regum censor S. Ambrosius; qui editam sanctionem ea ex parte compulsi abrogari, quia periclitabatur fidelium erga Deum religio, et erga pauperes misericordia: alia vero ex parte, qua Apostolica institutio conservabatur immunis (nam Pauli præceptio est, ne vidua eligatur minor sexaginta annorum) sivit in suo robore perdurare.

S. Ambrosio.

73 Theodosius igitur, Dei obtemperans sacerdoti, adversantem pietati a se editam sanctionem contraria lege promulgata abolevit, cum post duos ferme menses ad eundem Tatianum ista rescripsit, quæ supra dedimus. Hactenus eminentissimus Baronius. Hujus autem legis promulgationem, interponente S. Ambrosio suam auctoritatem, prodiisse, credibile est, quantumvis idem Cardinalis hoc non magis probet e scriptorum tabulis, quam quod exhausisset vidua illa, seu nobilis mulier ista, quacum peccaverat diaconus, bona sua ditando eundem diaconum, uti præmiserat num. 66, inde factum esse addens, ut idem imperator eadem lege caverit, ne viduæ quovis titulo vel Ecclesiæ vel ejus ministris bona relinquerent.

§ II. Decreta sub Justiniano et Heraclio imperatoribus; ædes Deiparæ sacra Constantinopoli, tempore imperatoris Mauritiî constructa sub nomine Diaconissæ.

Justinianus imperator, qui claruit sæculo sexto, numerum sacrorum ministrorum ecclesiis Constantinopolitanis ^{servientium} determinare aggressus, annuisque earundem redditibus aptare, quatenus fundatorum voluntati erat conveniens; in Præfatione ad Novellam 3, inter alia quæ dirigit ad Epiphanium patriarcham Constantinopolitanum, hæc scribit: Dudum quidem communi et generali lege ad tuam beatitudinem et ad reliquos sanctissimos patriarchas scripta de ordinatione venerabilium episcoporum, et reverendiss. clericorum, nec non mulierum Diaconissarum, ut non amplius sint ab antiqua menfura, qui ordinantur, disposuimus. . . Præsentem vero legem specialem ad tuam beatitudinem scribimus de numero reverendissimorum clericorum, qui in hac urbe sunt, disponentes. Quia . . . competens est, neque ordinationes, quæ super reverendissimis clericis fiunt, aut super reverendissimis Diaconissis, fieri tantas, ut illorum expensis sanctissima ecclesia incidat in causam mutuum maximorum, et paulatim ad novissimam inopiam deponatur.

Justinianus nu-
merum benefi-
ciariorum ec-
clesiæ Const-
antinopol.,

75 Deinde autem cap. 1, Sancimus, inquit, non ultra sexaginta quidem presbyteros in sanctissima majore ecclesia esse, diaconos autem masculos centum, et quadraginta feminas, subdiaconos vero nonaginta. Hinc observare licet 1°. Quo ordine Diaconissæ decenserentur sacris ecclesiæ Constantinopolitanæ ministris, qui ex ejusdem sumptibus vivebant: cum hic ageretur de illis ad certum numerum contrahendis, ne ultra modum excresceret pensio annuorum preventuum. 2°. Cum autem tunc daretur opera numero Diaconissarum minuendo in majore ecclesia, inde colligere possumus, illas ibidem antea numero plures fuisse: nec paucæ verisimiliter erant in aliis ejusdem urbis ecclesiis. In Novella vero VI, cap. VI videbimus annos ætatis sexaginta completos, quos ad Diaconissarum ordinationem requirebat superius Theodosius imperator post Apostolum Paulum, restrictos a Justiniano fuisse ad annos quinquaginta, variaque alia ab eodem imperatore in illis fuisse requisita, quæ ad sacram hoc ministerium promoverentur.

E

ac ibidem Dia-
conissarum mi-
nuit, ac varia
de illis sancit:

F

76 Constitutio itaque modo designata præscribit sequentia: Quanta igitur super venerabiles clericos a nobis dicta sunt, hæc etiam super Deo amabilibus Diaconissis agi volumus: ut neque ipsæ citra observantiam fiant. Sed primum quidem eis ætatem neque novellam esse, neque crescentem, neque ex hac ad delinquendum salientem; sed super mediam constitutas ætatem, et circa quinquaginta annos secundum divinas regulas agentes: sicque sacram promereri ordinationem, et aut virgines constitutas, aut unius viri quæ fuerant uxores: non enim permittimus neque secundas contrahentibus nuptias, neque vitam non habentibus, ut diximus, irreprehensibilem

vult enim eas
esse ætatis 50
circiter anno-
rum, et optimi
exempli etc.

AUCTORE
J. P.

sibilem, sed nec suspectam omnino ad sacrum venire ministerium. et adorandis ministrare baptismatibus, et aliis adesse secretis, quæ in venerabilibus ministeriis per eas rite aguntur. Ita Justinianus imperator prospectum esse voluit dignissimo Diaconissarum officio, ut vel ex immaturæ ætatis levitate, sexusque inconstantia nihil in illud irreperet, quod sacri hujus ministerii gravitatem dedeceret, nihilque esset in hujusmodi feminarum moribus, quod non esset ab omni parte perfectum. Si vero contingeret, ante præscriptam modo ætatem justis de causis alicui conferri hoc ministerium; cautum esse voluit laudatus Justinianus, ut defectus ætatis aliunde suppleretur. Sic enim pergit in sua constitutione: Si vero quædam necessitas fiat, et minorem hæc ætate, quam dicimus, ordinari Diaconissam contigerit; liceat eam in aliquo venerabilium asce-

B
ab immoderato
in consanguineos
affectu alienas,

* τῶν ἀγαπῶ-
τῶν

77 Voluit præterea Justinianus Diaconissas ab immoderato consanguineorum affectu alienas esse, nec aliis adhærere cum dispendio famæ aut bonæ estimationis. Hæc enim superioribus adjungit in eadem sanctione: Volumus autem et ipsas, quæ ad ordinationem perducuntur, Diaconissas sive ex viduitate sive ex virginitate, non cum aliquo cohærentes, aut cognatorum, aut eorum, quos appellant dilectos: (talibus enim nominibus utentes maligna suspicione suam replent vitam:) sed aut solæ habitent, aut cum parentibus solis et filiis, aut vere fratribus: aut iis cohærere, de quibus si quis suspicari aliquid præsumperit malignum, ipse insipiens simul et impius forsitan putabitur. Et si dicatur tale aliquid de aliqua earum, quæ in Diaconissarum ordinationem ingredi vult, quod alicui cohæserit sub imagine quidem bonæ appellationis, maligna vero suspicione; non oportet hujusmodi mulierem perducere omnino ad ordinationem diaconicæ. Nam si ordinetur, et tale aliquid egerit, et cohæserit alicui cum prædicto nomine aut schemate; cadet quidem a diaconia, et ipsa et ille subjecti erunt huic legi, et reliquis, quæ corruptores puniunt.

C
Deum timentes,
in officio constan-
tes, pudicas; et exci-
tans illas

78 Hisce varias subjungit pœnas, ut in officio contineantur: Oportet enim, inquit, omnes, quæ ordinantur, venerabiles Diaconissas, tempore ordinationis et moneri, et sacrorum audire mandatorum præcepta coram reliquis, quæ dudum sunt venerabiles Diaconissæ, ut et ipsæ Dei timorem habeant, et adhærentem sacris mandatis fiduciam: timere autem et confundi sacro cadere ordine, scituras, quod si præsumperint aut erubescerent ordinationem, aut derelinquentes sacrum ministerium ad nuptias venerint, aut aliam omnino elegerint vitam; ipsæ quidem obligatæ efficiuntur mortis, et substantia earum applicabitur sanctissimis ecclesiis aut monasteriis, in quibus sunt: qui vero eas aut uxores accipere aut corrumpere præsumperint; obnoxii quidem et ipsi gladio erunt: substantia autem eorum applicabitur fisco. Si enim in antiquis legibus, virginibus illis, quæ in eorum errorem vocabantur, mortis incumberebat damnum corruptis; quomodo non magis nos in iis, quæ a Deo glorificantur, definimus, pudicitiam (quæ quam maxime mulieres exornat) conservari volentes quam diligentissime a venerabilibus Diaconissis, ut quod decet naturæ, custodiant, et D

quod debetur sacerdotio conservent? Ex his liquet, magna tunc temporis in veneratione fuisse cum sacrum hoc munus, tum mulieres, quæ ad illud eligebantur.

79 Apposite autem laudatus imperator Justinianus Diaconissas ad conservandam pudicitiam excitat superius in memoriam revocatis virginibus illis, quibus incumberebat mortis damnum corruptis respicit enim legis lator ad virgines Vestales, apud gentiles Romanos olim notissimas; quarum historia tametsi e variorum auctorum scriptis sit abunde pervulgata, sequentia tamen e pluribus, quæ de eisdem circumferuntur, in memoriam revocare visum est. Illarum originem altius haud repelam. Ordo istarum virginum apud Romanos fuit institutus a Numa Pompilio rege in honorem deæ Vestæ, et ad conservandum in ejusdem templo ignem sacrum. Nulla assumebatur ad hunc ordinem, nisi quæ esset annorum sex; nulla quæ excederet annos decem. Prima electa fuit a Numa: aliæ deinde a summo pontifice ducta sorte. Possent hic multa addi, si operæ pretium esset, quæ ad earum parentes, consecrationem, numerum, votum virginitalis, vestitum, officia, infinitam pene venerationem apud præcipuos reipublicæ Romanæ moderatores, variasque cæcæ gentilium superstitionis observationes pertinent.

exemplo

80 Si vero aliqua ex illis peccasset contra castitatem, sepeliebatur viva, servatis quibusdam cæremoniis: qui vero ea fuerat abusus, cædebatur usque ad mortem. Vestalium porro aliorumque gentilium sacerdotia exstinxit Theodosius imperator, invito senatu. Consuli possunt quæ scribit Baronius ad annum 392, num. 26, ubi profertur Theodosii constitutio adversus idolorum cultores; Relatio Symmachi Urbis præfecti, senatus nomine Valentiniano et Theodosio imperatoribus oblata, quæ habetur inter opera S. Ambrosii a Benedictinis vulgata tomo II columna 828 et seqq.; nec non epistola ejusdem sancti Doctoris xvii col. 824, et epistola xviii col. 833 et sequentibus, qua Relationi Symmachi respondet, ac de Vestalibus virginibus meminit. Sed nunc ad institutum nostrum redeamus.

virginum Vestalium

81 Laudatus imperator Justinianus novella 123, cap. xxx cautum etiam esse voluit, ne quidquam Diaconissis moveretur obloqui e suspecta cum viro habitatione. Hæc enim sanxit: Diaconissam vero nullo modo cum viro, ex quo potest inhonestæ vitæ emergere suspicio, habitare permittimus. Si vero hæc non observet, sacerdos, sub quo subjacet, admoneat eam, ut omnibus modis talem virum ejiciat e sua domo: si vero hoc distulerit agere, ecclesiastico ministerio et propriis emolumentis alienata, monasterio tradatur, et ibi omni suæ vitæ tempore degat: rebus ejus, si quidem filios habeat, inter se et illos secundum numerum personarum dividendis: ut competentem ipsi mulieri partem monasterium accipiens, eam alat et regat. Si autem non habuerit filios, omnis ejus substantia inter monasterium, ubi mittitur, et ecclesiam, in qua prius erat constituta, æqua portione dividatur. Diaconissæ sæculo vii in jure civili etiam notæ fuerunt, ut planum fiet ex his, quæ subdo.

F
sancit insuper Justinianus, ut sint remotæ a suspecta cum viro habitatione.

82 Heraclii imperatoris novella, quæ habetur Juris Occident. lib. 2, eundem, de quo supra Diaconissarum numerum in eadem ecclesia confirmat. In ecclesia autem Sanctæ Mariæ Virginis in eadem urbe Diaconorum masculorum numerum

Acta sub imperatore Heraclio.

A numerum definit octodecim, foeminarum sex, subdiaconorum octo etc., teste Morino part. III, Exercitatione x, cap. II, pag. 187. Librum ipsum, quem citat, apud nos non vidi. Floruit Heraclius imperator saeculo VII. Ex quo intelligimus primo, eo etiam saeculo non exiguum Diaconissarum fuisse numerum, etiamsi definiri nequeat, an quædam in singulis fuerint ecclesiis. Secundo colligere ex dictis licet, dignitatem earum eo tempore fuisse satis notabilem, cum toties Diaconissarum ratio habeatur in legibus imperatorum.

Ædes Deiparæ
sacra Constanti-
nopolitani

83 Neque ex imperatorum legibus dumtaxat commendatur antiqua Diaconissarum dignitas et successio tunc perseverans, verum etiam ex æde Deiparæ sacra, Mauritio imperante, sub nomine Διακονίσσης, Diaconissæ, a Cyriaco patriarcha Constantinopolitano constructa. Zonaras in Annalibus a Cangio editis tomo II, lib. XIV, num. 13, de Cyriaco, Joannis Jejulatoris in cathedra Constantinopolitana successore, refert ista: Cyriacus presbyter et oconomus magnæ ecclesiæ, a quo sacrosanctæ Deiparæ ædes, quæ Diaconissæ dicitur, exstructa est. Zonaræ suffragatur S. Theophanes in Chronographia pag. 233 editionis regiz: Ad Diaconissæ pariter compitum, inquit, Cyriacus patriarcha sanctæ Deiparæ ecclesiam posuit. Tempus notat Cedrenus ad annum XVI Mauriti imperatoris, tunc conditam affirmans. Annus autem iste concurrit cum 598 æræ vulgaris. Etymon ejusdem ædis sacræ affertur in Codini Excerptis e libro chronico de Originibus Constantinopolitanis pag. 53: Ita, aiunt, denominata est, quod patriarcha (Cyriacus) adhuc diaconus ibi habitaret, et soror ejus ibidem esset Diaconissa. Hic autem Joanni Jejulatori successit probabilius circa finem anni 595; obiit 606, ut dictum est in Historia chronologica Patriarcharum Constantinopolitanorum ante tomum I Augusti pag. 74 et 76.

Diaconissæ
etiam dicta.

* i. e. Pacis

84 Cangius lib. IV Constantinopolis Christianæ pag. 87 in eam se propendere conjecturam fatetur, quod videlicet sacra ædes Diaconissæ non fuerit alia, quam illa, quæ a sancta femina Olympiade, sub Theodosii magni imperio ædificata fuit inter ædem Ειρήνης * et Sophianam, instituta in ea monacharum cænobio: ædes autem illa, seditionem moventibus Victoriatis, una cum ecclesia magna fuit passa incendium. Audiamus Nicephorum Callistum Ecclesiasticæ historiæ lib. XIII, cap. XXIV, in quo celeberrimæ hujus feminx elogium contexens, Monasterium, ait, quod Constantinopoli constituit, Marinæ cognatæ suæ relinquens, eam monasterii regulam inviolatam conservare jussit. Fuit id prope sanctæ Pacis et Verbi Dei Sapientiæ pristinum templum, et usque ad seditionem eam, quæ Νίκα hoc est, VINCE, dicebatur, duravit. Tum vero Sapientiæ templo exusto, et ipsum conflagravit. Cæterum maximo eo longe post templo restituto, monasterium hoc pristinam quoque recepit venustatem, atque ad veterem restitutum est dignitatem, Sergia ei præsidente, quæ etiam beatæ hujus foeminæ Vitam conscriptam reliquit. Templum porro illud sacram etiam quamdam quotannis celebritatem habuit apud Græcos die XXVIII Julii: in Menæis enim magnis excusis tunc refertur Memoria enceniorum ædis sanctissimæ Deiparæ εν τοις Διακονίσσαις, id est, in compito Diaconiorum. Plura de celeberrima hac Diaconissa Olympiade dicentur sub finem præsentis Tractatus præ-
Septembris Tomus I.

liminaris, ubi de hac et de pluribus aliis ejusdem instituti mulieribus illustribus erit agendum.

AUCTORE
J. P.

§ III. An temporibus imperatorum Justiniani et Heraclii, vel postea, locum in ædibus sacris digniorem, quam mulieres aliæ, occuparint Diaconissæ.

Antiquum in Ecclesia viguisse morem, ut mulieres in ædibus sacris orarent loco a viris separato, notum magis est, quam ut probari debeat. Procopius Cæsariensis lib. I de Edificiis Justiniani imperatoris cap. I agens de ecclesia S. Sophiæ, Utrumque, ait, latus duæ porticus ambiunt, adeo non dissepientes structuram templi, ut potius latitudinem ejus amplient, pari quidem cum ipso longitudine ad extrema porrectæ; sed altitudine inferiores. Cameratæ atque auro decoræ sunt: altera precantibus viris assignata; altera foeminis. Nihil habent disparile, nihil diversum. Cangius lib. III Constantinopolis Christianæ pag. 32 rem magis explicat, et memorat, quænam ex his porticibus ad foeminas pertineret: In ipsa, inquit, æde Sophiana ad Meridiem et Septentrionem binæ procurunt porticus duplices, inferiores scilicet et superiores, secundum ipsius longitudinem, columnis marmoreis prægrandibus sustentatæ, quæ ædis latitudini nihil officiant. Cameratæ atque auro decoratæ sunt, alteraque precantibus viris assignata, inferior nempe: altera, quæ est superior, foeminis.

Etiam si tempore
Justiniani imp.

86 Idem auctor ibidem pag. 33 scribit ista: Porticus superiores foeminis precantibus addictæ, ut plurimum Catechumenorum vel Catechumenorum nomine donantur a scriptoribus: non quod in iis umquam catechumeni constiterint, sed quod divinos, qui a sacerdotibus et cantoribus concinebantur, hymnos, ibi auditu exciperent mulieres: unde Κατηχούμενα, » loca » Dei verbo, Officiisque ecclesiasticis audiendis » superne exstructa » recte viri docti interpretantur, sicut pluribus exemplis ostendit ibidem memoratus auctor, qui prædictas illas porticus superiores Gynæconitides etiam appellat. Idem Cangius in Dissertatione de Diaconissis ante citata consuli potest pag. 420. Nomen autem Γυναικονίτις, trahens originem ἀπὸ τῆς γυναικός, id est, a muliere, sumitur hic pro loco vel parte ædis sacræ mulieribus assignata et usitata.

mulieres habent
locum
orandi a viris
separatum;

87 Patebant itaque tunc ista loca solis mulieribus: unde quæri potest an promiscue et sine distinctione dignitatis ibidem inter alias non Diaconissas sederent etiam Diaconissæ. Cangio in dicta Dissertatione pag. 420 id non videtur verosimile, cum presbyteris, Diaconissis, subdiaconis, lectoribus certas quibusque assignatas στάσεις, seu sedes in ecclesia Sophiana, satis innuat Heraclius, prout statim dicitur. Ibidem præmiserat ista: Balsamon lib. 5 Juris Græcorum pag. 381 ait, Diaconissarum Ordinem canonibus olim cognitum, sedem habuisse in bemate: sua vero ætate, etsi ἐκκλησιάζουσαι, id est, in ecclesia Constantinopolitana locum et stationem haberent,

sub illo tamen
imperatore et
sub Heraclio,

AUCTORES
J. P.

berent, non tamen in beate sedisse. Discimus etiam ex Novella 3 Justiniani, et alia Heraclii imperatoris, quæ extat lib. 2 Juris Græcorum, definitum fuisse numerum Diaconissarum in Majore ecclesia Constantinopolitana ad quadraginta. *Videri possunt quæ de his dixi paragrapho II proximè præcedente; ubi tamen numerus presbyterorum, diaconorum, ac subdiaconorum discrepat ab editione Cangii: quibus singulis Ordinibus, sicut pergit, assignatæ erant in eadem ecclesia στάσεις, seu stationes: ita enim vocantur loca ecclesiæ iis adscripta, in eadem Heraclii Novella, in qua etiam clericorum Blachernianæ ecclesiæ numerus definitur, atque adeo Diaconissarum ad sex, ut supra indicatum est loco mox citato.*

videntur Diaconissæ occupasse locum dignorem, quam vulgaris mulierum:

88 Ex dictis fit mihi verosimile, Diaconissas habuisse in ædibus sacris locum a mulieribus mere laicis distinctum. Videtur quippe mihi admodum conveniens, ut, quæ singulari electione, consecratione, officio, multisque privilegiis dignitatem quamdam eximiam, qua feminis non patebat aliorum in Ecclesia Dei, erant consecutæ, par etiam locus earum meritis et auctoritati responderet. At quo in loco, ut recte observat Cangius, ædis Sophianæ, aut alterius, fuerit Diaconissarum statio, non est promptum asserere. Deinde ad conjecturam se convertens, earumdem sedem fortasse illam fuisse memorat, quam scriptores ecclesiastici Matroneum nuncupant. Anastasius Bibliothecarius in Symmacho PP., qui sedit sæc. VI, pag. mihi 45: Et cameram fecit et matroneum. Idem in Gregorio PP. IV, qui præfuit sæc. IX, pag. 243 indicat, matroneum presbyterio adjunctum fuisse: Presbyterium, ait, amplum . . funditus construxit: cui . . lapidibus circa septem matroneum adposuit.

qui tamen qualis fuerit

89 Animadvertit tamen Cangius pag. 421, non deesse, qui Matroneum memorent illud fuisse, quod ab eodem scriptore dictum sit pars mulierum; in qua utique mulieres tempore liturgiæ sacræ degerent. Citat deinde pro illa sententia Ordinem Romanum; in quo dicta mulierum pars vocata sit pars matronarum, hæc ejusdem

Ordinis verba proferens: Similiter transiens Pontifex in partem matronarum, explet omnia, ut supra. Ex quibus videre licet, ut concludit, quod matroneum non distingueretur a patre seu loco matronarum. Hanc vero haud procul exstitisse a presbyterio conficitur e verbis prædicti Anastasii in S. Paschale PP., anno 824 vita functo, apud nos die XIV Maii, pag. 399: Præterea idem Summus Pontifex . . ecclesiam sanctæ et intemeratæ Virginis Mariæ Dominae nostræ ad Præsepe, cernens quondam tali more constructam, ut post sedem Pontificis mulieres ad sacra Missarum solennia stantes prope assistere juxta Pontificem viderentur; ita ut, si aliquid colloqui Pontifex cum sibi assistentibus voluisset, ex propinqua valde mulierum frequentatione nequaquam ei sine illarum interventione liceret; largum ibidem locum inesse, qualiter inde sedem mutare valeret, cum cerneret, dato operis studio cæpit indesinenter agere, sedem inferius positam sursum ponere, ut eo familiarius preces Domino fundere posset, quo consortia populorum modeste declinare potuisset. Hæc ibi.

E
non constat.

90 Quo loco, inquit Cangius pag. 424, mulieres istæ, quæ haud procul a sede Pontificis stationem suam habebant in ecclesia, videntur fuisse Diaconissæ: nam cæteræ in narthece stabant, aut in ea parte, quæ mulierum dicebatur. Atque hæc quidem sunt, quæ per conjecturas in re incerta afferri possunt, de qua apud antiquos scriptores nihil legisse me recordor, quod ulterius procedat. Neque dicas, unum aliquem Diaconissis convenisse locum ex infimis, propterea quod, quamdiu duravit mulierum in orando a viris separatio, sanctarum portarum custodia Diaconissis committeretur, teste auctore epistolæ ad Antiochenos, S. Ignatio martyri adscriptæ: Saluto sanctarum portarum custodes Diaconissas. Etenim per portas, de quibus hic est sermo, non sunt intelligenda ecclesiæ vestibula vel atria; sicut confici videtur ex adjectivo sanctarum, quod verosimiliter significat portas in ipso templo, per quas a narthece ad sanctuarium aditus patebat.

C

CAPUT IV.

F

Status Diaconissarum apud hæreticos Orientales.

§ I. De Nestorianis, et qualis Diaconissarum apud illos fuerit conditio; qualis sub Monophysitis vel Jacobitis.

Varia de Nestorianis

De Nestorianis hæreticis, eorumque erroribus visum est hic præmittere sequentes notitias. Assemanus Bibliothecæ Clementinæ - Vaticanæ tom. III parte II Dissertationem de Syris Nestorianis conscripsit, per totum modo dictum tommum extensam: e qua excerptam nonnulla, quæ a meo instituto non videbuntur aliena. De Chaldæorum seu Assyriorum, quos appellat Orientales et Nestorianos, religione Christiana a temporibus Apostolicis suscepta, tractat cap. I: qualis autem eorum fuerit status post hanc acceptam usque ad initia Nestorianæ hæreseos, exponit cap. II. Ejusdem vero sectarios nomen traxisse a Nestorio hæresiarcha, notum est: sed quo

pacto pestiferum ejus virus, propagatum ab ipso per urbem Constantinopolitanam, infecerit Orientem, non convenit inter auctores, sicut videre licet in dicta Bibliotheca cap. III, ubi et veram Nestorianismi originem exponere conatur ejusdem auctor. Progressiones memorat cap. IV; Nestorianorum statum sub regibus Romanorum, Persarum, Arabum, Tartarorum et Turcarum dat cap. V; Nestorianorum schismata et synodos cap. VI; veterum autem ac recentiorum hujus sectæ assecularum errores cap. VII.

92 Nestorius duas in Christo personas statuebat, alteram Verbi Dei; alteram Jesu hominis. Hominem quippe in utero Virginis formatum volebat

eorumque dogmatibus impus

A volebat alium esse ab Unigenito Dei Verbo : tenebat etiam incarnationem non esse veram et hypostaticam Verbi cum humanitate unionem ; sed meram inhabitationem Dei Verbi in homine, id est, in humana natura per se subsistente, velut in suo templo : idque, ut notant Patres quintæ synodi œcumenicæ can. iv, secundum gratiam, vel secundum operationem, vel secundum dignitatem, vel secundum æqualitatem honoris, vel secundum auctoritatem, aut relationem, aut affectum, aut virtutem . . vel secundum bonam voluntatem, quasi quod placuit Deo Verbo homo, . . vel secundum homonymiam etc.

præmittuntur
notitiæ,

93 Ne plura addam de re abunde ex theologia nota, solam Verbi affectivam et moralem unionem impiissimus ille hæreticus in Christo agnoscebat. Vide jam, quam multa et quam blasphemiam inde deducantur consecraria. Sequitur enim primo, ut Deus non sit natus, passus ac mortuus ; ut Christus non sit Deus, sed templum Dei dumtaxat ; ut nulla sit in Christo idiomatum, ut theologi appellant, communicatio, quæ fundatur in eo, quod vera, et hypostatica unio sit Verbi Dei cum natura humana. Sequitur 2º. ut sanctissima Virgo Maria non sit Θεοτόκος, id est, Deipara, sed Χριστοτόκος, Christipara, vel ἀνθρωποτόκος, hominis mater, quæ videlicet, ut blasphemabat Nestorius, hominem dumtaxat genuerit Dei Verbo affective ac moraliter conjunctum ; non autem Dei Verbum humanæ naturæ hypostatice ac vere unitum.

et declaratur
Diaconissarum
sub ipsis status.

94 Nunc, qualis fuerit apud Nestorianos Diaconissarum status, intellige. Earum consecrationem præmisi alia occasione cap. ii, § ii. Assemanus pag. 851 citat Pontificale Nestorianorum, a Josepho Indorum metropolitano descriptum anno Christi 1559, in eoque exstare indicat hunc ritum ordinationis Diaconissarum, ad ea usque tempora peragi consuetum. Huc spectant, quæ annotari asserit ad ejusdem calcem : sunt autem ista : Atque ita perficitur ordo de filiabus fœderis (monialibus) quæ ad opus diaconatus segregantur. Ad altare autem non accedit, quoniam mulier est, sed ad oleum Chris-matis dumtaxat. Hoc vero illius officium est, ut corde oret in capite monialium tempore ministerii, et in fine orationis dicat, Amen : utque ungat mulieres ad baptismum accedentes, easque ad sacerdotes admoveat : non enim fas est sacerdotibus ungere mulieres : etsi nostris temporibus id faciunt, quum sacerdotes in feminam oculos nequaquam intendunt. Observo, restrictam hic admodum Diaconissis concedi potestatem a Nestorianis, si comparetur cum illa, quam habebant olim apud Monophysitas seu Jacobitas, qui privilegia, supra fere quam credi possit, in eisdem conferebant, prout planum fiet inferius.

Monophysita-
rum exordia,

95 Idem, qui supra, memoratæ Bibliothecæ auctor, tomo II, qui est de scriptoribus Syris Monophysitis, præmittit Dissertationem de istis hæreticis. Licet autem illi ex historicis ac Theologis abunde innotescant ; audire tamen juverit eorum exordia, atque alia plura. Monophysitæ sic dicti sunt, quod unam in Christo Domino naturam esse assererent. Sub hoc nomine Jacobitas Syros, et Ægyptios seu Coptas, nec non Æthiops Armenosque hodie intelligi, observat Assemanus num. 1. Origo autem hæreseos Monophysitarum spectat ad medium circiter sæculum quin-

tum. Eutyches archimandrita fuit eorum parens. Animadvertit autem dictus auctor, a majore ac saniore sectariorum ipsius parte in iis, quæ statuebat de confusione et permixtione naturarum, desertum fuisse vel in ipso initio hæreseos exortæ, neque dubitare ejusdem assecclas, quin verbo ac scriptis ipsum subjiciant anathemati ad hunc usque diem, Dioscoro tamen Ægyptiorum et Barsuma, Syrorum corruptoribus et sectæ istius primipilis, doctrinam ejus diserte approbantibus, ipsumque defendentibus tamquam orthodoxæ fidei propugnatorem.

96 Auctor idem num. 2 describit progressus Monophysismi in Ægypto, Syria, Mesopotamia, Armenia, Arabia, Nubia et Æthiopia ; concordiam et discordiam recentiorum Monophysitarum num. 3. Quod spectat, inquit, ad communionem Jacobitarum cum Catholicis, hæreticis vel schismaticis, Orientalibus et Occidentalibus ; jam observavi (pag. 291) primatem ejus sectæ Gregorium Barhebræum in eo fuisse Politicorum errore, ut crederet, controversias Orientales inter et Occidentales, et inter Orientales ipsos circa Incarnationem Verbi agitas, meras esse theologorum opiniones, non hæresim constituere.

progressus per
varias Orientis
regiones : qua-
les sint

97 Veterum porro Monophysitarum sectas enumerat num. 4 ; Syrorum Jacobitarum errores de Christo, de Trinitate, de Sacramentis Ecclesiæ, de Eucharistia, de invocatione Spiritus sancti in Liturgia, de statu animarum corporibus exitarum, de purgatorio etc. exponit num. 5. Jacobitarum quoque politiam ecclesiasticam et sæcularem num. 6 declarat ; sub cujus finem tractat etiam de quinque metropolitibus, episcopis autem sex, patriarchæ Jacobitarum subjectis, præter illos, qui ibidem dicuntur in regione Turabdin exstare. Hoc vero de statu ecclesiæ Jacobitarum hodierno intelligendum monet Assemanus num. 7. Mitto plura.

Jacobitæ.

98 His prænotatis, perveniamus ad Diaconissas Monophysitarum vel Jacobitarum, qui illorum hæresim profitebantur. Qualis sub his fuerit earum status, quæ potestas, quæ privilegia, commemorat Assemanus in Dissertatione de Monophysitis num. 10, hunc de illis canonem referens, quem affirmat exstare in Ponticali Jacobitarum pag. 144 : Potestatem intra altare Diaconissa nullam omnino habet : quoniam et quando ordinatur, in ecclesia tantum adstat (extra cancellos videlicet altaris.) Hæc est autem ejus potestas, ut scilicet altare verrat, et lampades in sanctuario accendat ; idque tum, quum presbyter aut diaconus absunt.

Status Diaconis-
sarum

99 Permissum est quoque ei in absentia presbyteri et diaconi, Sacramenta ex theca in sanctuario posita accipere, mulieribusque et pueris tradere (qui scilicet annum ætatis quintum non excesserint, ut exponit Joannes Telensis apud Bar-Hebræum Nomocan. cap. 7 sect. 7. parentesis est Assemani) non tamen ea ex altari accipere, aut altari superimponere, aut mensam vitæ quoquo modo tangere. Quando autem ad suscipiendum baptismum mulieres adultæ accedunt, ipsa ungat illas jussu sacerdotis : item visitet, et ungat gratia mulieres ægrotantes. Hæc ejus potestas est, et res hujusmodi administrat : et hac de causa ordinatur, ut in sancta Ecclesia Dei coram sacerdotibus et pontificibus ministret. Hæc e canone Pontificalis Jacobitarum, de quo supra.

sub istis hæreti-
cis.

AUCTORE

J. P.

§ II. Alia de statu Diaconissarum sub Jacobitis ; qua occasione disseritur an communi aliqua lege Diaconissis interdictus fuerit accessus ad altare.

Mira Diaconissarum privilegia

Post hæc pergit auctor supra dictæ Dissertationis, et indicat, Bar-Hebræum fuisse de Diaconissis tractare in Nomocane cap. VII, sect. VII jam citatis, ibique, præter constitutiones Apostolorum, citari etiam canones conciliorum Laodicæni et Nicæni, Basilii Magni et Severi, Joannis Telensis, et Jacobi Edesseni. Accipe eorum, quam subijcit ex Bar-Hebræo, summam : Diaconissa ante annum ætatis quadragesimum ne ordinetur. Si post ordinationem nupserit, excommunicetur. Consuetudo in ditione Antiochena obtinuit, ut abbatisa monialium Diaconissa fiat, subditisque monialibus Eucharistiam porrigat ; idque presbytero et diacono absentibus dumtaxat. In eadem Antiochena ditione quum Diaconissa ordinatur, orarium humero ejus instar diaconorum imponitur. Quum menstrua patitur, ingressu sanctuarii prohibetur ob reverentiam altaris. Ad cujus titulum ordinata est, in eo sanctuario dumtaxat ministrat.

sud dictis Jacobitis in ditione Antiochena, ubi ad hoc munus assumebant abbatisas :

101 Ungit mulieres oleo catechumenorum, quum baptizantur. Egrotas visitat ungitque (quo oleo ait Assemanus, non explicat Jacobus Edessenus. Sed de oleo benedicto, non de oleo infirmorum loqui videtur.) Quum ipsa ægrotat, vices suas cuidam sorori in monasterio monialium committere potest, ut scilicet sanctuarii curam gerat, non ut sacra mysteria contingat. Partem Eucharistiæ, ut facere solent diaconi, in calicem immittere nequit : permissu tamen episcopi vinum et aquam in calicem miscere potest, et calicem etiam consecratum ministrare, quum id necessitas postulat. Mirabilia enimvero et pene incredibilia nonnulla hic sunt privilegia Diaconissis concessa apud hæreticos Jacobitas in ditione Antiochena. Quod autem inter illa memorabatur de consuetudine, ut monialium abbatisæ ad dignitatem Diaconissarum assumerentur, mirum non est, cum idem fieret apud orthodoxos in Oriente.

quod etiam fecerunt in Oriente

102 Cujus rei duo in promptu habemus exempla. Tomo II Martii, die XXIII ejusdem mensis, in Vita S. Eupraxiæ virginis cap. II, num. 7, pag. 267 referuntur ista : Eupraxia, synonyma videlicet istius sanctæ virginis mater, diligens monasterium sanctarum mulierum . . , rogabat Diaconissam, et priores monasterii, dicens eis : Parvam benedictionem volo monasterio vestro præbere, redditum auri viginti et triginta librarum, ut oretis pro ista orphana (Eupraxia videlicet filia) et pro Antigono patre ejus. Aurum recusavit admittere illa abbatisa, dicens tamen : sed ne te contristem, aut sine fructu dimittam, paucum oleum, et candelas, et thymiana in oratorium confer . . , et his oblatiis rogabat Eupraxia Diaconissam, ut omnes sorores orarent pro Antigono, et filia ejus Eupraxia. Et ibidem num. 10 : Tunc et Eupraxia mater ejus orans dixit : Filia mea, amas hoc schemate vestiri ? Cui Eupraxia dixit : Utique, mater mea :

quia (sicut agnovi) Diaconissa et dominæ sorores dixerunt etc. Hæc ibi. Sancta autem virgo ista tomo citato pag. 264 annuntiatur in Thebaide, et scribitur obiisse post annum Christi 410 : ex quo prædictæ consuetudinis antiquitas elucescit.

103 Aliud factum, quo ista consuetudo confirmatur, suggerit Vita S. Irenes virginis et hegumenæ seu abbatisæ Constantinopoli in monasterio Chrysobalantho, cujus Vitam illustravi tomo VI Julii, die XXVIII : floruit autem sæculo IX. Ibidem autem pag. 610 narrat biographus anonymus, Sanctæ istius præfecturæ abbatiæ præmissam fuisse dignitatem diaconalem, S. Methodio patriarcha Constantinopolitano eam conferente. Audiatur biographus : Mox itaque nihil moratus patriarcha, surrexit e solio, thuribulum petiit, thus adolevit, Deo benedixit, primusque convenientem auspiciatus hymnodiam, Diaconissam magnæ ecclesiæ (id est, S. Sophiæ, seu Divinæ Sapientiæ) primum ordinat Irenen (spiritu quippe, qui in ipso erat, viderat ipsius puritatem, ad illud utique officium requisitam :) et post hæc præfecturæ signaculum superaddidit.

104 Nunc redeamus ad Jacobitas, quorum patriarchæ Michaëlis canon de Diaconissis ex Pontificali Syriaco, auctoritate ejus publicato, profertur apud Assemanum dicto num. 10 : in quo canone sermo est de ordinatione Diaconissæ tamquam de re, quæ jam diu desierat in Ecclesia ; additur tamen hæc clausula : Si quis autem pontifex Diaconissam propter urgentem necessitatem aliquando ordinare voluerit, mulierem ordinet, cujus de castitate testimonium habeatur, quæque ad senectutem proxime accedat : quoniam et sancti Apostoli, Patresque talem ordinari decreverunt : ubi vides, a memorato Michaële Jacobitarum patriarcha potestatem fieri episcopis ordinandi Diaconissas propter urgentem necessitatem. De Michaële patriarcha, cui Magni nomen fuit inditum, scribit Assemanus tom. II cap. xxxi, claruisse eum dicens anno circiter 1190, et Pontificale ac Rituale Syrorum Jacobitarum ordinasse.

105 Verba illa e Pontificali Jacobitarum superius recitata, Potestatem intra altare Diaconissa nullam omnino habet : quoniam et quando ordinatur, in ecclesia tantum adstat, non admissa videlicet intra cancellos altaris ; hæc, inquam, movere possunt quæstionem, an sicut accessus ad altare, aut illius contactus Diaconissis omnino fuit interdictus apud Jacobitas ; ita etiam olim stata aliqua communi lege hoc eis vetitum fuerit. Si quis illud affirmat, incumbit ipsi legem hujusmodi producere. Assemanus in Dissertatione de Syris Nestorianis pag. 849 affirmat non constare, quod id olim interdictum fuerit : immo vero Diaconissas aliquod obiisse officium circa altare, probat e Theodoro Balsamone in Responsione ad 35 interrogationem, Juris Orientalis lib. III, ubi causam insuper refert, cur privilegio isto privatæ fuerit, his verbis, quæ in ipso fonte non vidi, sed quæ Assemanus sic recitat loco citato : Olim aliquando Diaconissarum ordines cogniti fuere canonibus, habebantque ipsæ gradum et officium circa altare. Menstruorum autem inquinatio ministerium earum a divino et sancto altari expulit.

106 Quid, quod non ab altari dumtaxat, verum etiam a templo ac Sacramentis excludatur menstruata apud Orientales, prout observat idem Assemanus ex sequenti canone S. Dionysii Alexandrini :

orthodoxi

E abolitæ apud Jacobitas Diaconissæ ; non tamen omnino extinctæ.

Disseritur an, sicut apud illos,

F

ita etiam communi aliqua lege

A *Alexandrini* : De mulieribus, quæ sunt in ab-
scessu, an eas sic affectas oporteat in Dei do-
mum ingredi, supervacaneum vel interrogare
existimo : neque enim reor, si tamen fideles sint
et piæ, sic affectas, ausuras vel ad sanctam men-
sam accedere, vel corpus et sanguinem Domini
attingere. Huic canoni idem auctor attexit in-
terrogationem septimam ex epistola canonica
Timothei Alexandrini : Si mulier sibi accidisse
viderit, quod solet mulieribus, debetne ad san-
cta mysteria accedere, an non ? Et respondetur :
Non.

apud Orientales

107 Tomo II Conciliorum apud Labbeum col. 287
et sequentibus dantur canones concilii Nicæni
octoginta, ex Arabico in Latinum conversi, qui
a Nicolino, Binio, regioque collectore tomis Con-
ciliorum inserti memorantur in notula mar-
ginali col. 287. Deinde a col. 359 sequuntur
sanctorum Patrum, ut fertur, concilii Nicæni
sanctiones et decreta. Constitutiones vocat Asse-
manus loco citato, et quamvis scribat, easdem
in patriarchatu Antiocheno, et maxime apud
Syros et Chaldæos vigere, affirmat tamen per-
peram illas tribui concilio Nicæno. Tomo itaque
Conciliorum, quem modo designabam, col. 368
sunt ista de muliere menstrua patiente : Omnes
fideles, et Christianæ mulieres continere se debent
ab ingressu ædium Dei, quæ sunt ejus templa,
quamdiu menstrua patiuntur : item a commu-
nionis sumptione, quousque adimpleatur earum
dies. An igitur mirum cuiquam videri debet,
si ab ecclesia, ab altari, a Sacramentorum
participatione removeantur Diaconissæ menstru-
rum tempore, una eademque lege, quæ constrin-
gebat alias mulieres, comprehensæ propter con-
venientem sacrorum mysteriorum reverentiam?

prohibitus

108 Ex allatis itaque jam constitutionibus
nulla est, quæ simpliciter et absolute Diaconis-
sas arceat ab altari; sed restricte ad tempus men-
struorum, et per accidens. Sicut ergo nemo
dixerit, mulieribus non Diaconissis vi alicujus
canonis ingressum in ecclesiam et participatio-
nem sanctissimæ Eucharistiæ interdicta fuisse
simpliciter et absolute; ita ratiocinetur necesse
est de accessu Diaconissarum ad altare, et
contactu ejus. Superiora sic confirmari possunt
ex Assemano pag. 850 : Nullus, inquit, canon
prohibet Diaconissas, urgente saltem necessitate,
in sanctum tribunal ingredi; imo plures cano-
nes apud Syros exstant, qui etsi potestatem
ordinariam omnem Diaconissis intra altare dene-
gant, concedunt tamen iis, ut in absentia pre-
sbyterorum et Diaconorum verrant altare, et
lampades in sanctuario accendant, et ex theca
ibi posita Eucharistiam accipiant, mulieribusque
ac pueris tradant. Quæ omnia ut præstare
possint, altare illas ingredi oportet. Hæc ille,
de quibus consule præmissa in præcedenti pa-
ragrapho num. 99, et cap. II.

109 Sententia nostra etiam confirmatur ex
antiquis Euchologiis, in quibus Diaconissarum
ordinatio peragi dicitur intra sanctum tribunal,
id est, circa altare, prout indicato jam cap. II
licet videre. Quæ cum ita sint, Balsamoni in
hunc canonem xv concilii Chalcedonensis Dia-
conissam non esse mulierem ordinandam ante annum
quadragesimum etc., scribenti non omnino assen-
tior : Quæ in præsentia, ait, canone tractantur,
omnino exolvere. Diaconissa enim hodie non
ordinatur. Etiam si quædam ascetriæ abusive Dia-
conissæ dicantur. Est enim canon, qui statuit,
mulieres in sanctum tribunal non debere ingre-
di. Quæ ergo ad sanctum altare accedere non
potest, quomodo diaconatus officium exercebit?
In his, inquam, Balsamoni non assentior. Nam
primo, cum ipsa istius canonis verba non pro-
ferat, non videtur satis constare, an a sancto
tribunali arceat mulieres laicas dumtaxat, an
etiam Diaconissas.

AUCTORE
J. P.
ipsis fuerit

110 Secundo, jam dictum est num. 108 li-
cuisse Diaconissis, urgente necessitate, ingredi ad
sanctum tribunal; et num. 109 indicatum est,
earum ordinationem in isto loco peragi. Tertio,
quædam ascetriæ, id est, moniales quædam Græ-
corum abusive Diaconissæ dicuntur secundum
Balsamonem : quæ dictio nimium est universalis,
cum restringi debeat, uti ostendit Assemanus,
ad patriarchatum Antiochenum Græcorum, in
cujus cathedra verisimiliter sedebat sæculo Chri-
sti XI (vide Historiam Patriarcharum Antioche-
norum ante tomum IV Junii :) tunc enim ibi
ordinari desierant Diaconissæ : cum in eodem
patriarchatu apud Syros Maronitas, Jacobitas,
et Nestorianos aliter se res habuerit, sicut mo-
net Assemanus pag. 850, probatque ex Bar-
Hebræo, cujus verba recitata sunt superius
num. 100.

accessus

111 Quarto, inepta mihi omnino apparet hæc
Balsamonis conclusio : Quæ ad sanctum altare
accedere non potest, quomodo diaconatus offi-
cium exercebit? Quippe præterquam quod in-
terrogatio ista probabilius supponat falsum, cum
jam videatur satis probatum, Diaconissis com-
muni aliqua lege interdictum non fuisse accessum
ad altare; quot et quam diversa erant earum
officia, quæ extra altare exercebant, quæque
ad illud neutiquam pertinebant, prout invenies
supra cap. I, ubi ea enumeravi? Enimvero
Diaconissarum tale erat institutum, ut externis
charitatis erga femineum sexum obsequiis inten-
tæ, nihil haberent commune jure ordinario cum
sacris mysteriis, quæ ad aram peragebantur ab
Ecclesiæ ministris. Quamvis autem earumdem
inauguratio valde similis esse consecrationi dia-
conorum; horum tamen ministerium ab illarum
occupationibus omnino discrepabat, quia fere to-
tum, vel maxima saltem ex parte referebatur
ad altare.

ad altare.

CAPUT V.

Diaconissæ quædam memorabiles in Oriente et Occidente.

§ I. Variæ de illis notitiæ ex scriptoribus.

Timo,

Præter S. Phæben Diaconissam, quæ claruit sæculo primo, apud Surium ad diem XIX Februarii in Vita S. Auxibii, et apud nos in ejusdem Sancti Vita eodem die memoratur pag. 127 Timo Diaconissa, Beatæ titulo insignita. Ibidem pag. 124 indicatum est, vita functum fuisse eundem sanctum episcopum anno circiter 102 : unde conficitur, quo tempore ipsa vixerit, videlicet sæculo primo, et forte etiam secundo. Hæc autem de illa leguntur apud nos in dicta Vita : Post hæc fama permotus S. Auxibii frater Themistagoras Solos (in Cypro) pervenit, una cum conjugē B. Timo : quæ ipsa quoque erat et admiratione digna, et virtute prædita. Hi cum in ecclesiam se contulissent, complexu se invicem salutarunt, ex eaque amborum congressione magna lætitia provenit. Et fuere deinceps in ædibus episcopi, ubi a pontifice erudiebantur : suntque baptismo ab eodem initiati in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Ordinavit autem C. Themistagoram Ecclesiæ diaconum S. Auxibius, uxoremque ejus inibi similiter Diaconissam. Nam ex quo sacrum baptismum susceperunt, se ipsi a peccandi occasione sejunxerunt, et ambo deinceps fratrum instar erant. Per occasionem peccandi scriptor crudiori phrasi intelligit usum matrimonii, ut ex sequentibus verbis satis innotescit. Videmus hic circa finem sæculi primi mulierem, vivente marito, ad Diaconissarum officium fuisse promotam, sicut factum de Theosebia, uxore S. Gregorii Nysseni dictum est num. 59 : idque licitum fuisse, patet ex verbis S. Epiphani num. 2 datis.

S. Martina V. et
M, et alia

C 113 Tertio Christi sæculo claruit S. Martina virgo et martyris Romana, sub Alexandro imperatore passa, quæ per donum Dei Diacona fuisse scribitur in Vita a nobis data ad diem 1 Januarii pag. 11 num. 3. Ad quartum æræ Christianæ sæculum pertinet memorabile studium Diaconissæ anonymæ, quod contulit ad convertendum filium gentilis sacerdotis a paterna superstitione ad orthodoxam fidem. Factum narrat Theodoretus lib. III Ecclesiasticæ historiæ a Sirmondo editæ tom. III parte II ; ubi cap. IX relatis pœnis, quas impietatis suæ dederant Julianus avunculus imperatoris et Felix, ita pergit cap. X : Per idem vero tempus adolescens quidam, filius sacerdotis, in falsa religione educatus, ad piorum cœtum aggregatus est. Femina enim quædam pietate insignis, et Ordine Diaconissa, hujus matri familiaris cum esset, cum matre venientem (nam tenellæ admodum erat ætatis) amanter illum excipiebat, hortabaturque ad amplexandam pietatem.

Diaconissa
anonyma,

114 Matre vero mortua ; frequentabat illam adolescens, et consueta doctrina erudiebatur, consiliisque ejus in animo defixis, rogabat magistram, qua via posset tum patris superstitionem effugere, tum veritatem assequi, quam prædicabat. Cui illa, fugiendum esse patrem, respondit, eique utriusque Creatorem præponendum, et alteram urbem

petendam, in qua latere possit, et impii regis manus evadere, atque hoc curæ sibi futurum pollicebatur. Tum adolescens, Veniam ad te, inquit, deinceps et apud te animam meam deponam. Paucis post hæc diebus, Julianus publicum epulum celebraturus Daphnem ascendit : ascenditque cum illo hujus pater, utpote sacerdos et imperatorem assectari solitus.

115 Cum patre autem et hic erat, et frater ejus : ambo enim neocori erant, imperatorisque dapes aspersione lustrabant. Septem diebus apud Daphnem festum agi mos est. Prima igitur die adstans adolescens lectulo imperatoris, cum epulas de more lustrasset, ac piaculo polluisset, curriculo contendit Antiochiam, et admirandam adiens feminam, Ego quidem ad te venio, inquit, sicut promiseram : tu vide, ut utrique saluti prospicias, et promissa præstes. Illa mox consurgens adolescentem deducit ad virum Dei Meletium, qui jussit eum in superiore hospitii parte interim consistere. At pater filium quærens, totam Daphnem circumibat, reversusque in urbem vicos et angiportus perlustrabat, oculos quoquoversum conjiciens, hujus inveniendi desiderio. Tandem cum ad eum locum pervenisset, ubi diversorium erat Meletii, sublati oculis vidit illum prospicientem per cancellos, et accurrens corripuit et abstraxit, domumque reductum verberibus primum acerrime cecidit : deinde candentes acus manibus pedibusque et dorso infixit : postremo conclusit in cubiculo, foribusque obseratis, Daphnem rediit. Hæc ego illum jam pro vecta senem ætate narrantem audiui. Addebatque præterea, se Numine afflatum, et divina plenum gratia, patris idola omnia contrivisse, atque illorum imbecillitatem derisisse.

miro gentilem
quemdam ad
Christum con-
vertendi deside-
rio
E

116 Postea vero, cum animo agitare quod fecerat, patris reditum extimuisse, Christumque Dominum orasse, ut annueret, ut seras confringeret, ostiaque patefaceret. Tua enim, inquit, causa hæc pertuli et feci. Hæc, aiebat, cum dicerem, resiliuerunt seræ, et apertæ sunt fores. Ego vero ad magistram denuo festinanter recurri : quæ me veste induens muliebri, secumque statuens in conclavi, iterum deduxit ad divinum Meletium : is autem Cyrillo, Hierosolymorum nunc episcopo, me tradidit, atque ita nocte profecti sumus in Palæstinam. Post mortem porro Juliani, patrem quoque suum ad veram religionem perduxit. Nam et hoc etiam nobis inter cetera narravit. Sic igitur isti ad Dei cognitionem delati salutis participes facti sunt.

F
nobilis :

117 Præclara quoque est historia, quam subdit Theodoretus libro citato cap. XIV de Publia Diaconissa. Ego vero, inquit, præstantissimæ quoque feminae præclaram historiam hoc loco adjiciam. Istius enim rabiem etiam mulieres divino zelo succensæ contempserunt. Publia erat iis temporibus nobilissima, et eximiorum virtutis operum fama celeberrima. Hæc modico tem-
pore

AUCTOR
J. P.

A pore matrimonii jugo adstricta, Deo fructum obtulit sane admirandum. Joannes siquidem is, qui presbyterorum Antiochiæ princeps fuit diutissime, ac sæpe electus, ut Apostolicam Sedem capesseret, dignitatem illam perpetuo recusavit, de hoc admirabili solo enatus est. Hæc secum habens cœtum virginum perpetuam castimoniam professarum, creatori servatorique Deo laudes assidue canere cum soleret, tum vero prætereunte imperatore clarius omnes una psallebant, desplicatu et irrisione dignam furiam illam ducen-
tes. Concinebant autem illa maxime, in quibus idolorum infirmitas deridetur, et cum Davide insonabant: Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum.

in profitendo
corum Juliano
imperatore
Christi fidem
imperterrita:

B 118 Et post cetera, quibus illorum stupiditas describitur, addebant: Similes illis fiant, qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis. Quæ gravi cum dolore audiens Julianus, silere illas deinceps, dum transiret, imperavit. At Publia, ejus leges parvi pendens, fiduciam choro majorem addidit: et prætereunte illo rursus, canere jussit: Exurgat Deus, et dissipentur inimici ejus. Qua ex re graviter commotus, chori magistram adduci præcepit, et senectam cernens reverentia dignissimam, nec corporis canos misertus est, nec animi virtutem honore prosecutus: sed aliquos de satellitibus utramque illi malam cedere, genasque manibus cruentare jussit. Illa vero summi honoris loco habens contumeliam, domum rediit, unde spiritualibus illum cantibus de more impetebat, quemadmodum cantuum ipsorum auctor et magister malum illum spiritum repressit, qui Saulem divexabat.

S. Olympias
splendor Orientis,

C 119 Sæculo quarto, et ineunte quinto claruit S. Joannes Chrysostomus, episcopus Constantinopolitanus, ejusque tempore illustres quædam in eadem ecclesia Diaconissæ floruerunt. Tunc quippe ibidem egregie excelluit, virtutumque ac sanctimonix suæ radiis Orientem illustravit S. Olympias, ad quam ille sanctus Pater tomo III Operum, quæ Montfauconius edidit, multas dedit epistolas, quarum prima prænotatur hoc titulo, venerationem singularem spirante: Dominæ meæ summopere venerandæ, ac religiosissimæ Olympiadi, Diaconissæ, Joannes episcopus salutem in Domino. S. Gregorius Nazianzenus, aliud in Oriente præsulum lumen, de illa etiam meminit epistola LVII al. XLIV. Adde Sozomenum Historiæ ecclesiasticæ lib. VIII, cap. XXIV. Annuntiatur apud Græcos in Menologio Sirlleti et laudatur die XXV Julii: in Martyrologio autem Romano refertur XXVII Decembris; quæ nominis quoque celebritatem apud Jacobitas adeptæ est, memoria cultus ejus notata in Calendario Sanctorum, quod Saliba presbyter descripsit, teste Assemano tomo II in Dissertatione de Monophysitis inter ea, quæ habet sub num. 10. De hac sancta Diaconissa pluribus agendum erit cum Martyrologio Romano ad XXVII Decembris. Legi interim potest longum pariter et honorificum ipsius elogium, quod habetur apud Nicephorum Callistum Historiæ ecclesiasticæ tomo II, lib. XIII, cap. XXIV; ubi generis splendor, divitiæ, magnificentia, venustas formæ, præclara vitæ ornamenta solidis virtutibus conjuncta, rerum caducarum contemptus, ac prodigia in hac magna Diaconissa laudantur.

§ II. Aliæ clari nominis Diaconissæ.

Altera, quæ tempore S. Joannis Chrysostomi floruit, occurrit, nomine Pentadia, clari nominis Diaconissis etiam annumerari merita. Huic rescribit idem sanctus Pater epistola xciv, tom. III pag. 643 editionis Montfauconianæ, ubi signatur exarata anno 404 vel 405; in qua egregie eam commendat, hortaturque, ut forti sit animo contra adversarios. Gaudeo, inquit, et exulto, maximamque, etiam in tam deserto loco degens, consolationem mihi positam esse duco in ea, quam in omnibus rebus adhibes, fortitudine, constanti sententia, ingenti prudentia, linguæ libertate, ac sublimi fiducia, per quam et adversarios ignominia perfudisti, et mortiferam diabolo plagam inflixisti, et eos, qui pro veritate decertabant, ad dimicandum acuisisti, ac fortissimi militis instar præclarum in bello tropæum erexisti, luculentamque victoriam adeptæ es. Ecquod enim insidiarum genus non moverunt, dum solidæ tuæ ac Deo fideli, generosæque et fortissimæ animæ insidias struere conantur? In forum te, quæ præter ecclesiam et cubiculum nihil noras, pertraxerunt, a foro ad tribunalia, a tribunalibus ad carcerem.

Pentadia fortissime se gessit

121 Falsorum testimonium linguas acuerunt, impudentem calumniam concinnarunt, cædes perpetrarunt, cruoris torrentes profuderunt, igni ac ferro juvenum corpora consumserunt, multis ac præclaris viris innumeras plagas et cruciatus intulerunt, nullum denique lapidem non moverunt, quo te metu perterritam huc adigerent, ut iis, quæ videras, contraria diceres. At tu instar aquilæ sublime volantis, eorum retibus fractis, ad libertatis fastigium virtuti tuæ consentaneum ascendisti. Quoniam autem de nobis quoque aliquid audire cupis; vivimus, valemus, morbo omni liberati sumus. Quod si etiam ægrotamus, idoneum nobis ad recuperandam sanitatem remedium est sincera et fervens, ac firma et constans tua erga me caritas.

in causa

122 Scripta est hæc epistola dum Vir sanctus in exilium discesserat: qua de causa turbæ Constantinopoli sunt concitatæ, et ecclesia patriarchalis incendio consumpta: quod dum hostes ejus imputarent civibus Constantinopolitanis, qui optimum pastorem suum tenerrime diligebant, diris modis illos exercebant, ut hujus atrocis calumniæ tamquam veræ accusationis confessionem ex eo extorquerent. Porro laudatæ Pentadiæ idem sanctus Doctor scribit epistolam civ pag. 649, et epistolam CLXXXV, pag. 704: in hac autem inter alia Tuorum, ait, nuncia recte factorum ad extremos usque fines orbis terrarum fama pervenit, et omnium ore laudatis, quod, cum in uno constituta sis loco, longe dissitos excites tua pietate, atque alacriores efficias.

S. Joannis Chrysostomi.

123 Jam vero de Amprucla Diaconissa quid dicam? Exstat S. Joannis Chrysostomi ad illam, ejusque comites epistola ciii, pag. 648, quæ Cucuso (Armenix oppido, ubi exsulabat Sanctus) anno 404 scripta notatur: et in qua illas corroborat ad ferendas fortiter persecutiones. Comites ejus suspicor fuisse virgines, quibus ipsa præerat. Ad diem XX Januarii nostri in Vita S. Euthymii Magni, qui obiit sæculo V, pag. 302 narratur

Amprucla, Dionysia,

AUCTORE
J. P.

narratur Dionysia, ejusdem Sancti mater, ab Olreio Melitensi episcopo ordinata fuisse Diaconissa, et sic laudatur: Cum vero de matris sterilitate audisset, et de divina operatione, et quemadmodum opus precationis fuerat ejus conceptio, et quod, antequam nasceretur, parentes eum Deo dedicaverant, fuit futuri verus propheta et: Revera, inquit, requiescet Spiritus Dei super hunc puerum. Deinde cum eum baptizasset, et pilos, qui ex lege tondentur pueris, totondisset, in gradum lectorum eum cooptat, atque matrem quidem Dionysiam, ut quæ divinis vacaret assidue, Diaconissam ordinat suæ ecclesiæ.

S. Radegundis
Francorum regina: quibus
adde

124 Sæculo sexto claruit S. Radegundis, illustri Francorum regina, quæ a S. Medardo Noviomensi episcopo Diaconissa fuit consecrata, ut dictum est pluribus supra cap. II, a num. 15. Cur autem hic omittam Basilinam, quam vera pietas in consanguineo tuo ab hæresi ad orthodoxam Christi fidem convertendo, nec non apparitio quædam singularis memorabilem fecit? Rem gestam narrat Baronius ad annum 513,

B apud Lipomanum. En tibi compendium ex ejusdem Sancti Vita, quam dedimus die xiii Maii pag. 237: Mulier quædam genere quidem Capadox, Baslina * nomine, Diaconissa magnæ ecclesiæ Constantinopolitanæ, venit Hierosolymam, habens secum consobrinum, qui locum obtinebat præfecti: qui... Catholicæ minime communicabat Ecclesiæ, ut qui Severi a recta diversam suscepisset opinionem. Atque Diaconissa quidem multum ponebat studii, ut mens illius mutaretur, et eum Catholicæ uniret Ecclesiæ: et ideo unumquemque virum justum rogabat, ut pro eo oraret.

* l. Basilina, ut
infra: apud
Baronium n. i.
nus apte Regi-
na, translato
Latine nomine,
vocatur.

Basilinam,

125 Rogavit etiam prædicti sancti Joannis discipulum, nomine Theodorum, ut eum ad sanctum senem deduceret, credens fore, ut per ejus orationem converteretur: quod et miro modo factum est. Hæc cum didicisset Basilina, venit in majus desiderium senem videndi suis oculis, et in animo habuit se virili amictu induere; et ad eum venire in Lauram, suæque ei exponere. Quod cum intellexisset sanctus in visione per angelum, ei significavit dicens: Scias quod, si venias, futurum sit, ut me non videas. Noli ergo vexari, sed potius mane, et, ubicumque degeris, apparebo tibi in somnis, et tua a te audiam, et quæ mihi Deus in mentem immiserit, ea tibi renuntiabo. Dictis respondit eventus, sicut in dicta Vita narratur.

C

Manaridem, et
S. Irenem.

126 Manaridem Diaconissam aliquid etiam habuisse, quo superioribus accenseri possit, conficio ex eo, quod S. Porphyrius episcopus Gazensis in Palæstina puellam Salaphtham, quæ ad fidem Christi conversa erat, vitæque sanctimonia emicabat, prædictæ Diaconissæ commiserit post mortem aviæ ejus. Factum breviter sic narratur

in Vita istius Sancti tomo III Februarii, die xvi, D cap. II, num. 102, pag. 660: Contigit autem in ipsis diebus anum requiescere, et migrare ad Dominum. Tunc advocata puella, accersivit Beatus piam Manaridem Diaconissam, quæ interpretatur ipsa quoque Græca lingua *φωτεινή*, id est, lucida, et commisit Salaphtham, ipso * dato habitu regulari. Et cum eas Deo commendasset, dimisit in pace. Ut aliquid saltem statuas de tempore hujus Diaconissæ, pag. 643 a nobis signatur iste sanctus præsul obiisse anno 421. Superest S. Irene abbatissa et Diaconissa Constantinopoli: quæ de illa præmisi superius num. 103, pro insertis hic accipe. Claruit autem hæc sancta Diaconissa sæculo IX, et ad illam dignitatem evecta est a S. Methodio patriarcha Constantinopolitano non post annum Christi 846, quo probabilius eum e vita migrasse diximus in Historia patriarcharum istius sedis, quæ habetur ante tomum primum mensis Augusti, pag. 108 *. Die xiv Augusti egimus de B. Alberto episcopo Ferrariensi, eademque occasione indicavimus ibidem pag. 178 in Additione ad Comentarium de ipso historicum, a nostro P. Petro Brescianini instrumenta varia, quæ R. A. D. Josephus Antenor Scalabrinus operose collegerat, huc missa fuisse. Inter plurima autem illa documenta Ferrariensia, quæ ante me habeo, dicitur, a fodientibus arenam, inter laterum et disjecti muri ruinas, lapis.. inventus, reliquias martyris designans, imperito inventori ignotus, ita ut lipsana penes eundem humata deperdita negligantur: a C. V. Scipione marchione Maffei Veronam delatus est, ut ipse in Collationibus Cassiodori testatur. His præmissa erant ista de tempore et loco inventi lapidis: Anno MDCCXXI in hortibus * penes * ecclesiam Sanctæ Crucis PP. Minimorum S. Francisci de Paula, ubi olim suburbano in burgo S. Barnabæ ecclesia et cœnobium sanctimonialium aderat., ibique antiquum castrum inventum. Lapidem ibi reperto hanc fuisse insculptam inscriptionem lego in eisdem documentis:

✠ DACIANA. DIACONISSA, QUE V. AN. XXXV M. III. E. FUT. F. PALMATI. COS. E. SOROR VICTORINI. PSBRI. E. MULTA PPETRAVIT. CUM FLACCA ALUMNA V. A. XV. DEP. IN PACE. III ID. AUG.

* l. hortis
* f. apud

Deinde subditur Christi monogramma, et duo alia signa. Die x Maii pag. 498 inter martyres Romanos dedimus S. Palmatium consulem, cum uxore et filiis, nec non aliis e sua familia quadraginta duobus, anno 222 sub Alexandro imperatore passum. Sed hic non videtur esse, qui supra signatur in inscriptione. Primo enim non vocatur ibi martyr. 2º, nomina filiorum ibidem non invenio. 3º, nihil ibidem lego de Daciana, nihil de Victorino presbytero. Apparet tamen inscriptio esse antiqua; etiamsi non liqueat ad quod tempus referenda sit.

CAPUT VI.

Dissertatio de tempore ac modo, quibus Diaconissæ exoleverunt.

§ I. In plerisque, non tamen in omnibus Orientis ditionibus desierunt Diaconissæ sæculo circiter XII; nullæ, quantum scimus, tunc in Occidente superstites.

Diaconissæ in Oriente et Occidente exoleverant sæc. circ. XII :

Recentiores duo scriptores, Morinus in Commentario de sacris Ecclesiæ ordinationibus parte III, Exercitatione x, cap. III, num. 5, et Jueninus in Commentario de Sacramentis dissertatione IX, quæstione v, cap. II, aliquam fingunt ætatem, qua Diaconissæ exoleverint. Morinus quippe affirmat, totam Diaconissarum disciplinam, ipsasque etiam Diaconissas esse abolitas et extinctas in Ecclesia cum Græca tum Latina abhinc annos quingentos, et quid amplius. Jueninus autem eas desiisse memorat in utraque ista Ecclesia sexcentis abhinc annis. Probat sententiam suam Morinus ex Balsamone in canone xv concilii Chalcedonensis scribente : item ex omnibus Euchologiis, quæ ab annis, ait, quadringentis Diaconissarum ordinationes non amplius nobis exhibent : deinde e silentio Symeonis Thessalonicensis, licet, prout observat, ordinationum ritus et mysteria satis fuse explicet : denique e Græcorum Euchologiorum editionibus, nec non e Ritualibus apud Latinos eandem præter-euntibus. Jueninus ætatem, quam dixerat, probat 1°, ex silentio Euchologiorum Græcorum, et Ritualium apud Latinos. 2°, ex non usu Diaconissarum ab isto tempore. Hæc illi, plura addentes de hoc argumento in Occidente, de quibus infra : tametsi autem superiora videantur mihi probabilia, si intelligantur de longe maxima Diaconissarum parte in Oriente et Occidente abrogata, subdo tamen sequentia, ut disputatio præsens magis illustretur, et nonnulla ex modo dictis vel

C in Oriente et tunc fuerint infrequentiores, non omnes tamen

128 Ut vero res dispescatur in suas partes, incipio ab Oriente. Theodorus Balsamon, patriarcha Antiochenus, qui antea in hoc Commentario sæpius occurrit, loco apud Morinum et superius apud nos citato habet ista : Quæ in præsentī canone tractantur (de Diaconissarum videlicet ætate, accurato delectu etc.) omnino exolvere. Item Diaconissa non ordinatur, etsi quædam ascetriæ abusive Diaconissæ dicantur. Consule quæ præmisi superius num. 109. Unde conficitur, Diaconissas in ecclesia Antiochena apud Græcos in desuetudinem abiisse tempore Balsamonis, qui cathedræ isti præerat anno Christi 1057, secundum dicta in Historia chronologica patriarcharum Antiochenorum ante tomum nostrum IV Julii pag. 131. Hinc tamen non sequitur, ut in dicto jam patriarchatu apud gentes reliquas Christum colentes, teste Assemano in Dissertatione de Syris Nestorianis pag. 850, idem acciderit : nam aliter rem se habuisse apud Syros Maronitas, Jacobitas et Nestorianos asserit ex his Bar-Hebræi verbis : Consuetudo in ditione Antiochena obtinuit, ut abbatisæ monialium Diaconissæ fiant.

129 Jam vero Diaconissarum officium non

Septembris Tomus I.

ubique apud Orientales eodem tempore cessasse, ^{ibidem tunc} indicat Assemanus pag. 851 his verbis : Duravit tamen Diaconissarum officium in ecclesia Syriaca diutius, quam in Græca : nam . . Michaël Jacobitarum patriarcha, cujus obitum affigit anno Christi mxcix, in Pontificali a se edito, in quo eas in Ecclesia desiisse testatur, episcopis . . potestatem facit eas propter urgentem necessitatem ordinandi. Auctor idem in Dissertatione de Monophysitis ante tomum II suæ Bibliothecæ sub numero 10 testatur exstare in Pontificali Syriaco canonem Michaëlis patriarchæ, auctoritate ipsius publicatum, e quo refert ista Latine reddita, quibus jam dicta confirmantur : Quia vero Diaconissæ jam diu in Ecclesia cessasse comperimus, eo nimirum quod in tenera ætate constitutis baptismus jam confertur, nec amplius Diaconissis opus est, quum nullæ sint mulieres, quæ baptizentur, his aliisque de causis, quas referre supersedemus, hunc ordinem hic minime descripsimus, tametsi in pluribus exactisque voluminibus perfecte accurateque exaratus occurrat.

130 Si quis autem pontifex Diaconissam propter urgentem necessitatem aliquando ordinare voluerit ; mulierem ordinet, cujus de castitate testimonium habeatur, quæque ad senectutem proxime accedat : quoniam et sancti Apostoli Patresque talem ordinari decreverunt. Michaël hic I, cognomento Magnus, fuit patriarcha Jacobitarum, claruitque circa annum Christi 1190 ex Assemano tomo II pag. 154 : et ibidem pag. 369 dicitur sedisse annos 33. Plura de illo assignat index ad dictum tomum. An vero e Michaëlis facultate perrexerint apud Jacobitas ordinari Diaconissæ, et quousque, compertum non habeo : rariores certe apud eosdem tunc fuerunt, quam olim, prout conficitur ex urgente necessitate ad illarum ordinationem ab ipso requisita. Non video autem cur suspicari non liceat, sæculo saltem decimo tertio Diaconissas aliquas exstitisse apud Jacobitas.

131 Mirabile autem prorsus est ac singulare, ^{sed multæ supererant post medium sæculi XVI.} priscam Diaconissarum antiquitatem tanto fuisse in pretio apud Nestorianos Syros, ut comparere perrexerint apud istam nationem, et inaugurari post medium sæculi decimi sexti, sicut testatur Assemanus in Dissertatione de Syris Nestorianis pag. 851 ita scribens : In Pontificali Nestorianorum, quod Josephus Indorum metropolitanus anno Christi MDLIX descripsit, exstat Diaconissarum ordinationis ritus, ad ea usque tempora peragi solitus. Ex his concludo, nimis universaliter locutos fuisse Morinum et Jueninum, quos paullo ante allegabam, de ætate, qua desiisse Diaconissas definiebant. Porro ritum inaugurandi Diaconissas apud Nestorianos dedi num. 26 et sequentibus ; quæ vero post illum annotan-

E tur,

AUCTORE
J. P.

Argumenta pro
consecratione
earum abrogata
sæc. XII in Occi-
dente :

tur, num. 94. Reliquum est, ut videamus, quænam sint dicenda de usu Diaconissarum exoleto in Occidente.

132 Morinus, postquam Diaconissarum abrogationem affixerat ætati superius a se memoratæ, sententiam suam sic confirmat num. 6 : Eodem tempore in Occidente omnino evanuerunt Diaconissæ. Sed antiquitus multo infrequentiores fuerunt in Occidente, quam in Oriente. Vix enim antiqui Rituales seu Sacramentaria earum mentionem faciunt. Deinde Petrus Pictaviensis, primus Lombardi commentator in glossa super sententias lib. 4 dist. 20 lit. f, septem velorum genera distinguit, unum Diaconissis tribuit, sed desiisse scribit : » Est, inquit, » velum ordinationis in Diaconissis quadragesimo » anno, sed abiit in desuetudinem ». Hinc duo concludit idem scriptor, ordinationem videlicet Diaconissarum ante Petrum in Occidente viguisse, et Petri seculo jam desiisse. Longe ante Petrum desuetudinem illam contigisse, aut saltem incelebrem fuisse consuetudinem illam, ex Lombardi et Hugonis Victorini scriptis manifestum est, qui de Sacramento Ordinis, et omnibus ejus partibus et adjunctis ante Petrum scribentes, nihil tamen de Diaconissis tradiderunt. Scripserunt auctores illi sæculo XII. Tunc autem nullas amplius in Occidente comparuisse Diaconissas, probabilius etiam mihi est.

sed alicubi in
Italia multo citius
non erant
amplius notæ.

133 Sed hisce adjungere quædam juverit peculiaris de tempore et loco, quibus alicubi apud Occidentales superfuisse ac intercidisse leguntur Diaconissæ. Tomo VIII Spicilegii Acheriani profertur epistola Attonis episcopi Vercellensis ad Ambrosium Mediolanensem sacerdotem : inter alia autem plura, quæ in ea refert de Diaconissis, scribit ista pag. 124 prioris editionis : Diaconam vero nihil quam ministram intelligimus. Quapropter si hujus officii nomen nunc etiam quouomodo perduraret, in his, quæ per mulieres adhuc dispensari videntur, illas Diaconas putarem, quæ ætate senili devictæ religiosam vitam cum castitate servantes, oblationes sacerdotibus offerendas fideliter præparant, ad ecclesiarum limina excubant, pavimenta detergunt. In tractu itaque Insubriæ transpadanæ adeo exoleverant Diaconissæ sæculo decimo, ut ne illarum quidem nomen Vercellis amplius perduraret tempore Attonis, qui ab Ughello tom. IV Italix sacræ columna 1060 scribitur Vercellensi cathedræ præfuisse anno 945, laudaturque tamquam doctissimus theologus, et canonista præclarus.

Peculiare documentum de illarum consecratione

134 Diu autem postea, sæculo nimirum undecimo, nomen et inauguratio Diaconissarum nota erat Romæ, et in ecclesia Silvæ candidæ perseveravit, sicut conficitur e Joannis PP. XIX diplomate, in quo præter alia indulta conceditur ab eo facultas Petro episcopo Silvæ-candidæ ecclesiæ celebrandi certis diebus divina officia in ecclesia S. Petri in Vaticano. Profert illud diploma Mabillonius tomo II Musei Italici pag. 154 et sequentibus, e quo delibo ista : Consecrationes vero altarium ecclesiæ sancti Petri, et aliorum monasteriorum, nec non consecrationes ecclesiarum, altarium, sacerdotum, clericorum, diaconorum, seu Diaconissarum totius civitatis Leonianæ, vobis vestrisque successoribus.. in perpetuum concedimus. Diploma autem scriptum notatur.. in mense Decembris, Indictione.. x.

135 Et post nominum subscriptionem sequi-

tur : Datum xvi Kal. Januarii per manum Bononis episcopi sanctæ Tiburtinæ ecclesiæ, et bibliothecarii sanctæ Apostolicæ Sedis. Et mox subditur : Datum pridie Kal. Januarii per manus Benedicti episcopi Portuensis.. anno Pontificatus Domini nostri Joannis.. xix Papæ, in sacratissima sede beati Petri Apostoli sedentis ill. mense Decembris, Indict. x. Pontifex hic sedere cepit anno Christi 1024, tertius autem ejusdem annus incidit in annum 1026, Indictione x, more Græcorum, a Septembri incepta. De Silvæ-candida, seu SS. Rufinæ et Secundæ, ejusdemque loci episcopis consuli potest Italia sacra Ughelli recusa tomo I, a columna 89, ubi et supradictum diploma invenies. Via autem Aurelia Sylva Candida est, olim ad Sylvam Nigram ab urbe Roma 10 milliaribus distans, ut scribitur col. 89. Urbs vero sancti Leonis, olim Leonia nuncupata, a Saracenis funditus deleta, sita erat inter urbes Crotonensem, et sanctæ Severinæ, ut refertur apud citatum Ughellum tomo IV a columna 512.

D
sæculo XI apud
Italos usitata

§ II. Diaconissæ non lege lata sed desuetudine probabilius abrogatæ; in Gallia tamen earum ordinatio per varios canones videtur prohibita.

Qui tenent, Diaconissas positivo aliquo decreto suppressas atque extinctas fuisse, debent illud asserere. Tale autem non est, ut ab Oriente incipiamus, in XI canone concilii Laodicensis, sæculo IV celebrati, qui sic habet : Quod non oporteat eas, quæ dicuntur presbyteræ vel præsidentes, in Ecclesiis ordinari. Nam hic Diaconissæ non nominantur; nec vero de illis intelligendum synodi canonem, illud argumento est, quod multis post eam sæculis conspicuus fuerit in Oriente sacer Diaconissarum status, prout evincitur ex capite v, ubi multas enumeravi Diaconissas post illud tempus in Oriente memorabiles. Accedit eo, quod supra num. 128 ex Balsamone retulerim omnino exolevisse Diaconissas, et non ordinari; sed nullam ab illo fieri mentionem decreti, vi cujus extinctæ fuerint. Jueninus canonem hunc, qui habetur apud Labbeum tomo I columna 1510, intelligit ex interpretatione Zonaræ et Balsamonis, quos citat, non de Diaconissis, sed de mulieribus quibusdam vetulis, quæ tunc temporis præfuerint mulieribus ceteris, ordinis et confessus earum causa. Neque objicias in canone haberi verbum ordinari ex interpretatione Dionysii Exigui : cum pro qualibet institutione, sive ea fiat aliquo ritu sacro, sive non fiat, plerumque, uti addit, sumatur.

Non scitur ex-
stare legem ali-
quam in Orien-
te,

137 Ibidem apud Labbeum in alia dicti canonis interpretatione columna 1517 leguntur ista : Mulieres, quæ apud Græcos presbyteræ appellantur, apud nos autem viduæ seniores, univiræ et matriculariæ nominantur, in ecclesia, tamquam ordinatas, constitui non debere. Morinus cap. III, num. 13 apposite animadvertit, male interpretes omnes πρεσβυτερας interpretari Latine presbyteras; pejusque antiquam versionem paraphrastice hoc nomen sic explicare : » Mu-

quæ Diaconis-
sas exstinxerit :

» lieres,

A » lieres, quæ apud Græcos presbyteræ » etc. Vide quæ modo citabam. Nullæ enim sunt apud Græcos mulieres presbyteræ, *πρεσβυτερίδες*, ut diserte negat S. Epiphanius. sed tantum *πρεσβυτείδες*, quo nomine in quibusdam regionibus vocabantur e Diaconissis ætate provectiores. Audiatur ille sanctus Pater hæresi LXXIX pag. 1060: Illud vero, inquit, diligenter observandum est, solum Diaconissarum officium ad ecclesiasticum ordinem necessarium fuisse, ac viduas quidem nominatim expressas, et inter illas, quæ anus essent, presbytidas vocatas; numquam presbyteridas seu sacerdotissas esse factas. Ibidem etiam Morinus observat, uti Patres verbo *καθίστασθαι*, quod significat constituere et stabilire, non ordinare per manus impositionem, sive *χριστοποιεῖσθαι*. Nec vero S. Basilius prædicto sæculo IV adeo fuit in lapsas Diaconissas severus, ut earum ordinem extinctum vellet; sed puniri et admitti illas jubebat. Sic enim scribit ad Amphiloichium canone XLIV: Diaconissa, quæ cum Græco fornicata est, ad pœnitentiam admittenda est: ad oblationem vero admittetur anno septimo, si videlicet in castitate vitam agat. . . Nos porro Diaconissæ corpus, utpote consecratum, non amplius permittimus in usu esse carnali.

idem dic de Occidente: at in Gallia

138 Nunc dispiciamus, quid de Diaconissis in Occidente dicendum videatur. Nullum imprimis novi exstare decretum canonicum, quo omnes omnino Diaconissæ ibidem extirpatæ sint. Immo vero contrarium evincitur ex eo, quod illarum consecratio nota esset Romæ, et in ecclesia Silvæ-candidæ usitata sæculo XI, sicut probavi supra num. 134 ex diplomate Joannis PP. XIX. Ibidem autem loci, nec non in aliis Occidentis regionibus sensim sine sensu Diaconissas desuisse per desuetudinem vel non usum, intelligi potest ex præmissis cap. VI § I, quamdiu non affertur lex in contrarium. Sed magna hic se offert controversia, an idem contigerit in Gallia; de qua re jam pluribus disputandum est. Varii quippe canones ibidem conditi sunt, e quibus confici videtur, Diaconissas ibidem fuisse extinctas expressa aliqua lege, quæ adversus earum ordinationem pronuntiata sit.

variis canones

139 Nam si canonum istorum sensus expendatur, judicium lectoris requiro, ut consideret ex iis, quæ subjicio, utrum ex canonum verbis in alienum sensum non detortis neque corruptis, aliud confici possit, quam Diaconissarum abrogationem e scriptis conciliorum tabulis sufficienter evinci. Concilium Arausicanum I, anno 441 habitum, canone XXVI hæc statuit apud Labbeum tomo III columna 1451: Diaconæ omnimodis non ordinandæ: si quæ jam sunt, benedictioni, quæ populo impenditur, capita submittant. Vox omnimodis videtur omnem ordinationem Diaconissarum prohibere: nec intelligi potest, hoc dumtaxat per illam prohiberi, ne omni seu quolibet modo ordinentur, id est, sine examine prævio, sine quadraginta annorum ætate, sine conditionibus denique, quas requirunt canones; illis, quæ alio modo fuerint ordinatæ, inflicta pœna, ut benedictioni, quæ populo impenditur, capita submittant, ut canonem illum explicare nititur Morinus supra laudatus.

conditi sunt,

140 Ad canonem XXI concilii Epaonensis, anno 517 celebrati: Viduarum consecrationem, quas Diaconas vocitant, ab omni regione nostra penitus abrogamus, solam eis pœnitentiæ benedictionem, si converti ambiunt, imponendo; nihilo rectius, meo judicio, respondet Mori-

nus, necesse esse, ut aliquid in eo subaudiatur. Nam illam necessitatem prorsus non video: neque illam recte probat, ita disserens: Quamobrem enim jubent Patres Diaconas illas ad pœnitentiam publicam relegari, si convertantur? Quippe pœnitentiæ benedictio non suscipiebatur solum ob gravia crimina, ut infra dicitur, ideoque ex illa non recte colligit, decretum illud non esse extendendum ad Diaconissas omnes: etsi facile credamus Diaconissas omnes non fuisse lapsas.

141 At canon ille, ait Morinus, forsitan lucis aliquid accipiet e canone XVII concilii Aurelianensis II anno 533: Fœminæ, quæ benedictionem diaconatus hactenus contra interdicta canonum acceperunt, si ad conjugium iterum probantur devolutæ, a communione pellantur. Quod si hujusmodi contubernium admonitæ ab episcopo cognito errore dissolverint, in communionis gratiam acta pœnitentia revertantur. Ex hoc canone infert, per Patres Epaonenses Diaconissas omnes contra canonum præscripta inauguratas deponi (tales autem, ut colligit e verbis concilii Aurelianensis II, plures erant eo tempore) non vero omnes prorsus Diaconissas amoveri, neque earumdem ordinationem omnino prohiberi. At dici solum debet, velle canonem Aurelianensem, ut feminæ, quæ contra canonum præscripta ad diaconatus officium promotæ fuerint, non sint liberæ a castitate servanda, quam voverunt. Synodus Turonensis II, quæ annis quinquaginta post concilium Epaonense, id est, anno 567 fuit celebrata, aliud effugium Morino suggerit: loquitur enim de viduarum benedictione, non vero de Diaconissarum ordinatione, atque hoc sensu canonem Epaonensem interpretatur. Constat enim benedictionem viduarum, dum velamen accipiunt, per canones prohiberi.

142 Turonensis autem canon XX sic habet: Illud vero, quod aliqui dicunt; Vidua, quæ benedicta non fuit, quare non debet maritum accipere? cum omnes sciant, quod nunquam in canonicis libris legatur benedictio vidualis, quia solum propositum illi sufficere debet, sicut in Epaunensibus canonibus a papa * Avito, vel omnibus episcopis conscriptum est. Et mox ipse canon Epaonensis subditur: Viduarum consecrationem, quas diaconas vocant, ab omni regione nostra penitus abrogamus. Mentem itaque Epaonensium patrum Morinus ita interpretatur secundum canonem Turonensem jam citatum, ut non egerint de Diaconissis, sed de viduis dumtaxat non benedicendis, quæ a vulgo improprie vocabantur Diaconissæ. Speciosa quidem est hæc observatio. Verum si omnia accurate expendantur, nihilo solidior apparebit quam præcedentes. Respondent enim Patres illis, qui volebant viduas, voto nimirum obstrictas, ad nuptias pertrahere, quia non erant benedictæ; aiuntque solum propositum, id est votum, sufficere, quia benedictio viduarum, etiam Diaconissarum erat abrogata, et postremum istud probant ex concilio Epaonensi.

143 Hanc autem esse intentionem Patrum Turonensium probatur ex canone XLVI concilii Arelatensis II, qui a dicta Turonensi synodo mox subditur, ut ostendat, viduis castitatem professis, tametsi non benedicantur, non licere ad secundas nuptias transire. Sic enim in canone XX Turonensi mox pergunt: Et expressus decretum est in synodo Arelatensi » professas viduas, si in incontinentia persisterint *, cum raptoribus esse » damnandas ». Itaque agunt quidem Patres Turonenses

AUCTORE
J. P.

quos benignius

E

explicare

* i. e. episcopo

F

frustra

* in concil. Arelat. si conniventiam præstiterint,

AUCTORE
J. P.

ronenses de solis viduis; at non indicant de iis solis actum fuisse in concilio Epaonensi; sed Diaconissarum ordinationis abrogationem ibi decretam potius confirmant, dum dicunt ordinationem illam necessariam non esse ad obligationem castitatis viduis voto adstrictis inducendam. Porro quam inepte canonem XVII concilii Aurelianensis II in subsidium advocaverit Morinus, patet ex canone XVIII ejusdem concilii, qui sic habet: Placuit etiam, ut nulli postmodum fœminæ diaconalis benedictio pro conditione hujus fragilitatis credatur. Hæc verba tam clara sunt, ut nullum videantur relinquere dubium de generali abrogatione dictæ ordinationis.

conantur ali-
qui;

144 Prohibitionem tamen illam non esse generaliter accipiendam, probare vult Morinus e reddita ratione, pro conditionis hujus fragilitate. Nam ex eo sequi ait, ut nulli virgini virginitas, viduæ nulli castitas esset credenda. Contendit igitur in allato canone unum hoc videri præscriptum, conformiter ad antiquorum canonum decreta, ut consecratio diaconalis nulli posthac credatur fœminæ, quæ non habuerit annos quadraginta, vel, ut jubent sacræ Litteræ et antiquissimæ canonum sanctiones, sexaginta. Rationem, inquit, dat S. Basilius ad Amphilochoium canone XXIV, quem supra citavi cap. II § I sub initium, sic scribens: Porro vidua sexaginta annos nata si rursus una cum viro habitare voluerit, boni communionem non dignabitur, donec ab impuritatis vitio destiterit: sed si ante sexaginta annos eam adscripserimus; nostra est, non mulieris culpa. Recte quidem hæc Basilius a Morino allegatus: sed verba illa non docent, voces nulli fœminæ ullam pati restrictionem: sicut nec ratio ex fragilitate feminarum petita evincit, sic nulli virgini virginitatem aut viduæ castitatem credi; cum ipsis crederetur virginitatis aut castitatis professio, non vero ordinatio diaconalis, quod ex lapsu Diaconissarum majus oriretur dedecus ob majorem harum dignitatem; quodque hæc ob vitam activam plures haberent peccandi occasiones.

cum non am-
plius necessa-
riarum

145 Jueninus iisdem effugiis utitur cum Morino, uti videri potest apud illum dissert. IX quæst. V cap. II, ubi disputationem concludit verbis hisce partim veris, sed nimis generalibus: Dicendum est, Diaconissas non speciali alicujus concilii decreto, sed sensim sine sensu post annum millesimum desiisse apud Occidentales. Nec mirum: cum enim post illud tempus baptismi statim dies

Paschatis et Pentecostes non sint amplius observati; cum infantes tantum baptizari cœperint, adulti quam rarissime; cum baptismus per immersionem (exceptis paucis provinciis) conferri desierit; cum virorum in ecclesia sedes a mulierum sedibus non fuerint amplius distinctæ; opus non fuit Diaconissis, quæ tum baptismi, tum aliorum rituum officiis perfungerentur.

146 Natalis Alexander in sua Historia ecclesiastica, anno 1714 recusa, tomo V, sæculo V, cap. V variis locis allegat canones jam datos, quibus abrogatam Diaconissarum ordinationem docet. Pœnitentiæ vero benedictionem, ex qua contra canonem Epaonensem disputat Morinus, sic explicat art. 5: Hic autem pœnitentiæ benedictio, non est intelligenda manuum impositio, quæ fiebat publicis pœnitentibus, sed propositum continentiae, quod ratum habebat, et precibus suis Deo commendabat Ecclesia. Quæ interpretatio colligitur ex canone vigesimo concilii II Turonensis, hunc canonem laudante. Consentit Thomassinus part. I lib. III cap. LI, ubi num. 11 benedictionem illam vocat benedictionem religiosæ pœnitentiæ. Christianus Lupus tomol in Scholio ad canonem XV synodi Chalcedonensis pag. 581, Exstinguere, inquit, cœpit Diaconissas ecclesia Gallicana in prima synodo Arausicensi... Exstinguere cœpit, non plane exstinxit. Eas namque contra Arausicense decretum perrexisse ordinari et profiteri, testatur secunda synodus Aurelianensis, ejusmodique ordinationem aut professionem exsufflare non audet: de novo dumtaxat interdicit, earumque licet contra canonem factarum prævaricatrices privat communionem. Epaonensis synodus, suaviter et fortiter agere volens, diaconalem consecrationem mutat in benedictionem pœnitentialem, atque ita fœmineo sexui dignitatis avido conatur satisfacere.

Diaconissarum
ordinationem

147 Pœnitentialis enim benedictio non tantum prævaricatoribus ignominiose imponebatur, sed et ab innoxiiis et integris spontanee et gloriose suscipi olim consuevit. Exstinctionis causam secunda synodus Aurelianensis fuisse dicit fœminæ CONDITIONIS FRAGILITATEM. Diaconissa enim ducebat vitam activam, cui constat fœminas non esse capaces. Exstinctio longo tempore fuit intra solam Galliam circumscripta. Hæc Lupus, cujus verbis huic de Diaconissis tractatui finem impono.

videantur abro-
gar.

INDEX SANCTORUM

AD TOMUM I SEPTEMBRIS.

A

¹ **Æ**gidius abbas in Fano S. Ægidii Occitaniae. COMMENT. PRÆV. § i. Veneratio Sancti longe lateque propagata 284. § ii. Sacri corporis translationes et reliquiae 288. § iii. Acta S. Ægidii antiqua utcumque, sed fabulis conspersa : ortæ hinc controversiæ de tempore, quo vixit Sanctus, aliisque cum illo tempore connexis 289. § iv. Præmittuntur quædam de abbacia S. Ægidii ; tum deciduntur controversiæ mox propositæ 291. § v. Inquiritur, quo tempore floruerit Sanctus, et qualiscumque vitæ ejus chronologia texitur 294. § vi. Examinantur aliqua de Sancto asserta partim in Vita partim ab aliis scriptoribus 297. VITA auctore anonymo. *Ex codicibus Mss. sex, aliisque apographis inter se collatis.* PRÆFATIO. CAP. i. Sancti patria et parentes : egressus e patria et adventus in Galliam : mora Arelatensis et vita solitaria cum Veredemo eremita 299. CAP. ii. Secensus ad locum magis desertum, in quo cervæ pascitur lacte : invenitur a Flavio Gothorum rege, et locum accipit condendo monasterio, quod construit et regere incipit 301. CAP. iii. Regimen monasterii ; accessus ad Carolum regem et reditus ad monasterium, quod brevi subvertendum prædicit : iter Romam, ubi monasterium offert Pontifici, a quo exemptionis privilegium et dona impetrat, dein redit ad suos : beata Sancti mors, et sepultura 302

¹ Ægidius abbas in diocesi Asturicensi in Hispania, SYLLOGE. Beati cultus, distinctio ab aliis synonymis et elogium. 308

² Agricola ep. et patronus Avenionensis in Gallia, COMM. PRÆV. § i. Legitimus ac celebris Sancti cultus apud Avenionenses 444. § ii. Vita Sancti recentiori calamo exarata, sed verosimiliter ex antiquioribus monumentis : gestorum qualiscumque chronologia 446. § iii. Sepultura Sancti ; sacellum prope Rupem Mauram, aliaque Sancto dicata : corporis translationes, miracula 448. VITA, auctore anonymo. *Ex editione Barralis et Surii.* CAP. i. Sancti natales, vita monastica, gesta in episcopatu, obitus et sepultura 450. CAP. ii. Sacella Sancto dicata ecclesiaeque ; corporis translationes, miracula, protectio urbis Avenionensis. 454

³ Aigulphus abbas et Socii MM., inter quos nominantur Trucharius et Frongentius, in Insula Caprasia inter Corsicam et Etruriam. COMM. PRÆV. § i. Acta S. Aigulphi et Sociorum diversa, partim edita, partim hactenus inedita : Vitæ editæ auctor Adrevaldus monachus Floriacensis ; ineditæ auctor anonymus :

horum aliorumque auctoritas examinatur 728. § ii. S. Aigulphi patria, parentes, ætas, vita monastica : translatio corporis S. Benedicti eidem attributa 730. § iii. Dubitationes circa translationem SS. Benedicti et Scholasticæ : probabilius solum pars corporum translata. An id factum per S. Aigulphum 733 ? § iv. An Sanctus fuerit abbas S. Aniani ? de tempore, quo factus est abbas Lerinensis : an Arlucense virginum cœnobium instaurarit, eique abbatissam præfecerit Angarismam 736 ? § v. Conspiratio pseudo-monachorum contra sanctum Abbatem elucidatur : tempus et locus martyrii, uti et numerus sociorum investigatur 738. § vi. Corporum translationes discussæ : cultus antiquus, et memoria in Fastis sacris 741. VITA auctore incerto. *Ex Ms. bibliothecæ Constantini Cajetani.* PRÆFATIO. Martyres etiam recte vocari, qui pro veritate aut justitia occumbunt, ostenditur 743. CAP. i. S. Aigulphi patria, parentes, institutio, vita monastica, dignitas abbatialis, et felices in ea labores 744. CAP. ii. Conspiratio quorundam rebellium, qui Mummoli subsidio S. Aigulphum cum aliquot Sociis captum ad insulam Caprasiam abducunt, variisque affectis cruciatibus Martyres tandem occidunt 746. VITA ALTERA auctore Adrevaldo monacho Floriacensi. *Ex Ms. Rubæ Vallis et editione Mabillonii.* PRÆFATIO. Utilitas in scribendo Vitas Sanctorum : martyrium S. Aigulphi assertum 747. CAP. i. Aigulphi patria et parentes : institutio, studia, vita monastica, virtutes : corpus S. Benedicti translatum : suscepta præfectura abbatiae Lerinensis 748. CAP. ii. Restituta disciplina cœnobii Lerinensis : quorundam perversorum in sanctum Abbatem conspiratio 749. CAP. iii. Seditiosi, pertracto in partes suas Mummolo, per milites ab eo acceptos capiunt S. Aigulphum cum aliquot sociis, et carceri includunt 750. CAP. iv. Abducuntur Sancti in insulam Caprasiam, multisque prius cruciatibus affecti occiduntur 752. CAP. v. Martyrium Sanctorum cognitum Lerini, ac corpora eo translata 753. CAP. vi. Miracula nonnulla, et pœna sacrilegi Columbi 754. INVENTIO RELIQUIARUM S. AIGULPHI auctore anonymo. *Ex antiquis membranis Herovallii, collatis cum editione Mabillonii* 755. MIRACULA auctore anonymo. *Ex codice Ms. D. Herovallii, collato cum editione Mabillonii.* CAP. i. Corpus translatum in thecam argenteam : contractus sanatus et cæcus ; grandinis et ignis periculum sublatum, invocato Sancto 758. CAP. ii. Furtum in ecclesia S. Aigulphi commissum, quo

- quo monachorum fama periclitabatur, mirabiliter detectum : beneficia duabus mulieribus collata 760. CAP. III. Vita et translationes S. Aigulphi compendio enarratæ : mulier in festivitate Sancti laborans et blasphemans gravi infirmitate punita, et post triennium sanata 761. CAP. IV. Beneficia quædam diversis personis concessa 762
- 2 Aithala et Ammum MM. Adrianopoli in Thracia. 358
- 3 Albertus Besutius eremita apud Lacum Verbanum in ducatu Mediolanensi. COMM. PRÆV. Locus, veneratio publica, corpus, Vitæ chronologia 787. VITA. *Ex Ferrarii Catalogo Sanctorum Italiae* 789
- 1 Ambrosinianus ep. M., ut fertur, patronus Parœciæ Fontanensis prope Divionem in Burgundia. SYLLOGE HIST. CRIT. De cultu, Actis fabulosis, ac reliquiis Sancti 207
- 3 Ambrosius ep. conf. Senonis in Gallia. SYLLOGE. De cultu, ætate et gestis 660
- 1 Ammon diacon. et XL Virgines MM. Heracleæ in Thracia. Cultus, martyrium, et alia ad hos Sanctos spectantia 156
- 1 Anna prophetissa Hierosolymis. SYLLOGE HIST. § I. Cultus; elogia; genus; conjugium; Viduæ continentia et pietas 96. § II. An Sancta habitavit in templo? An dono prophetiæ clauit ante diem Purificationis Deiparæ? Jesum agnoscit in templo et aliis annuntiat, quo ætatis anno, incertum 97
- 2 Antoninus M. Apameæ in Syria. COMMENT. PRÆV. § I. Variæ urbes, quibus sanctus aliquis Antoninus adscribitur hoc die aut sequenti: nec Capuæ, nec Palentiae passus Antoninus: Apameæ in Syria attribuendus aliquis Antoninus, cujus cultus antiquus ostenditur 340. § II. Cultus sancti Antonini in variis Galliae locis 342. § III. Acta translati corporis anno DCCCLXXXVII prorsus fabulosa: cultus S. Antonini in Hispania, qui verosimiliter non est inchoatus ante irruptionem Saracenorum, sæculo VIII factam 345. § IV. Examinatur et confirmatur sententia eorum, qui suspicantur S. Antoninum Apamiensem Syrum et Gallum eundem esse 347. § V. Respondetur ad argumenta contra sententiam nostram prolata in Historia Occitaniæ 349. § VI. Examinantur sententiæ aliquorum, qui crediderunt S. Antoninum passum esse Apamiis in Gallia 352. ACTA PRIMA, auctore anonymo. *Ex codice Ms. 33 Reginæ Sueciæ* 354. ACTA ALIA. *Ex Speculo Historiali Vincentii Bellouacensis lib. XIII cap. XXXV* 355
- 1 Arcanus et Ægidius eremitæ confessores, Burgi S. Sepulcri in Umbria. COMM. HIST. § I. Origo Burgi S. Sepulcri per Sanctos ejusdem fundatores et protectores 305. § II. Sanctorum locus natalis, peregrinatio, tempus mortis, cultus; Ægidius a synonymis distinctus 306
- 1 Arealdus M. Brixiae in Italia. SYLLOGE. De cultu Sancti, loco et tempore Martyrii 246
- 3 Aristion vel Aristeus ep. M. SYLLOGE CRITICA. § I. S. Aristion sub nomine Aristæi vel Aristei annuntiatus apud Latinos cum S. Antonino, quocum passus non videtur 611. § II. Unus est Aristion, qui vicinis nominibus multiplicatur in variis Martyrologiis: episcopus is fuit Alexandrinus ad Issum in confinio Ciliciæ et Syriæ: varia ejus elogia ex Menologiis 613
- 1 Austregildis vel Agia S. Lupi mater, Aurelianus in Gallia 266
- 3 Auxanus ep. Mediolani in Insubria. SYLLOGE. Cultus; illustre genus; elogium; tempus; translatio corporis 666
- B
- 3 Basilissa Virg. et M. Nicomediæ in Bithynia. Cultus, elogia, Acta 609
- 1 Bossianus conf. in diœcesi Laudunensi in Gallia. Cultus; an Sanctus hic ab alio fere synonymo distinctus? 304
- 2 Brocardus secundus prior generalis Ordinis S. Mariæ de monte Carmelo in Palæstina. COMM. PRÆV. De Beati cultu et gestis 576. VITA auctore anonymo. *Ex Ms. conventus Claromontani PP. Carmelitarum discalceatorum* 578
- C
- 1 Constantius ep. et conf. Aquini in regno Neapolitano, SYLLOGE HIST. De Cultu Sancti, tempore episcopatus et anno mortis 243. ELOGIUM *Ex Ms. Ughelli et S. Gregorio Magno* 245
- 2 Cosmas erem. conf. Venetiis § I. Recentiorum annuntiationes; antiquus cultus; locus, in quo asservatur corpus; scriptores; tempus vitæ 440. § II. Corpus ex insula Cretensi Venetias translatum; ejusdem status; translationis tempus; exemplar, e quo hæc, et Sancti Vita datur 441. VITA auctore Fortunato Ulmo, monacho Casinensi, Venetiis edita. CAP. I. Sanctus variis in solitudine virtutibus illustris 442. CAP. II. Translatio corporis Venetias. 443
- D
- 1 Diomedes, Julianus, Philippus, Eutychiannus, Hesychius, Leonides, Philadelphus, Menalippus, Pantagapa et Eutychiuss, MM. Ex Martyrologio Romano et Fastis Græcis 358
- 1 Donatus, Felix, Arontius, Honoratus, Fortunatus, Savinianus, Septimius, Januarius, Felix, Vitalis, Sator et Repositus MM. Beneventi in Italia. COMM. PRÆV. § I. Memoria horum Sanctorum in Martyrologiis, ac veneratio antiqua 129. § II. Acta varia partim edita, partim inedita, et eorum discussio 131. § III. Inquiritur sub quo imperatore, et quo tempore passi sint Sancti; eaque occasione improbantur aliqua in Actis prolixioribus 133. § IV. Ordine discutiuntur, quæ in Actis habentur minus certa, et obscuriora elucidantur 134. § V. Translatio corporum, ceteraque ad gloriam Sanctorum posthumam spectantia 136. ACTA PRIMA auctore anonymo. *Ex Ms. Nicolai Belfortii*. ACTA ALTERA prolixiora et minus sincera auctore anonymo. *Ex editione Jovardi* 138. TRANSLATIO CORPORUM BENEVENTUM. *Ex Officio edito per Jovardum* 142. VITA METRICA. Auctore Alfano archiepiscopo Salernitano. *Ex editionibus Surii, Lipomani et Jovardi*. PRÆFATIO. CAP. I. Patria et parentes Sanctorum: eorumdem pia educatio, zelus contra idololatriam, gesta Carthagine; pleraque minus certa aut fictitia 144. CAP. II. Victor missus Adrumetum ad sanctos Fratres ducendos Carthaginem, eorum

rum disputatione conversus dicitur: capiuntur Sancti 147. CAP. III. Sancti ad præfectum ducti, interrogati, cruciati, in carcerem detrusi, vinculisque ab angelo soluti: iter ex Africa in Siciliam, ac tempestas Sanctorum precibus sedata 150. CAP. IV. Iter reliquum: martyrium Sanctorum variis locis consummatum 152. TRANSLATIO, auctore incerto. *Ex editione Jovardi* 154

E

- 2 **E**lpidius seu Helpidius ep. conf. Lugduni in Gallia, SYLL. HIST. 388
- 2 Elpidius abb. patronus oppidi S. Elpidii in Piceno. COMM. PRÆ. § I. Oppidum S. Elpidii, ubi servatum Sancti corpus: cultus ejus et memoria in Fastis sacris 378. § II. Beneficia et miracula impetrata Sancti intercessione et reliquiis 380. § III. Memoria S. Elpidii in Martyrologiis: inquiritur utrum sit S. Elpidius abbas a Palladio laudatus, qui apud Elpidianos colitur: hic certo vivus in Picenum non venit, sed mortui corpus verosimiliter eo delatum 382. § IV. Gesta Elpidii a Palladio descripta discutiuntur; inquiriturque, an hic idem sit cum Elpidio laudato in Vita S. Charitonis, et cum diacono S. Basilii 384. ACTA GRÆCA. *Ex editione Meursii, interprete J. S.* 386
- 3 Euphemia, Dorothea, Thecla, Erasma MM. COMM. HIST. § I. Cultus; inventio S. Euphemiae, quæ Ravennæ accidit, hujusne an alterius synonymæ 605? § II. Lectiones propriæ; Acta 607
- 2 Euplus, Josephus, Felix, Secundulus, Julius MM. in Sicilia. *Ex apographis Hieronymianis* 359

F

- 2 **F**acundinus, Juventinus, Peregrinus et Felicitas MM. Arimini in Italia 360
- 1 Felix ep. et, ut fertur, M. Pisis in Tuscia, SYLLOGE HIST. Sancti annuntiatio sub corrupto nomine; pauca ejus gesta ex SS. Reguli et Cerbonii Actis; cultus; martyrium incertum; corporis translatio Pisas 241
- 1 Firminus ep. conf. Ambiani in Gallia. COMM. PRÆV. Geminus Ambiani Firminus, martyr alter, alter confessor: hujus Acta anachronismis fedata: elogium aliunde deprompta, tempus vitæ discussum 175. ACTA ANACHRONISMIS CONSPERSA, auctore anonymo. *Ex Ms. Nicolai Belfortii, collato cum Ambianensi* 178. GLORIA SANCTI POSTHUMA. § I. Sanctus sepultus in ecclesia B. Mariæ Virginis, quam ipse construxerat, ibidem miraculis claret, et colitur a sæculo saltem VI: exponitur controversia nuper agitata de hodierna sacri corporis possessione 181. § II. Prima corporis translatio: ecclesia, in quam translatum, et tempus hujusce translationis inquiruntur 183. § III. Solvuntur argumenta contra testimonium ex Vita S. Salvii allata: et confirmatur translatio ex aliis monumentis 187. § IV. Alia argumenta pro translatione corporis; idem anno MCCLXXIX novæ thecæ impositum, ac deinde quotannis circumferri cæptum 189. § V. Quibus rationibus dubitatum fuerit de translatione corporis 191. § VI. Theca aperta, sacrum corpus reperitur cum authentico de-

positionis testimonio, uti intelligitur ex relatione episcopi hic data: declaratio abbatis S. Acheoli 194. § VII. Edictum episcopi Ambianensis, quo ratio redditur apertæ thecæ, et festivitas translationis restituitur 197

G

- 1 **G**edeon Israëlitarum Judex in Palæstina. COMM. HIST. § I. Sancti elogia; cultus; nomen varium; familia: pater idololatra, at dein conversus a Filio judice: hic semper veri Dei cultor: an ante principatum tribunus 77. § II. S. Gedeonem, ut Israelitas e servitute liberet, excitat angelus; hic se a Deo missum probat, igne prodigioso consumens carnes et panes, quæ Sanctus ad corporis refectionem ei probabilius obtulerat 80. § III. Cum luco aram Baal destruit; aliam Deo erigit et sacrificat; accipit nomen Jerobaal, et Spiritum Domini; copias convocat contra Madian; duplex in vellere signum petit, in quo non peccasse ostenditur 83. § IV. Jussu Dei exercitum minuit ad ccc; castra hostium lustrat: ab infidelitate vindicatur: audita somnii interpretatione confirmatus, miro strategemate Madianitas in mutuam cædem et fugam adigit, quos et persequitur 86. § V. Ephraimitas placat; hostium reliquias delet; Soccothæos et Phanuelitas ob negatum comestum punit; interficit Zebee et Salmana, regnum a suis sibi delatum recusat 89. § VI. Ephod conficit Sanctus et ponit in Ephra: defenditur contra multos, qui hoc facto eum peccasse asserunt: ejus familia et mors sancta 92
- 3 Godegrandus seu Chrodogangus ep. Sagiensis mart. apud Nonantum in Normannia. COMM. PRÆV. § I. Antiquissimus Sancti cultus, et reliquiæ: memoria in Fastis recentioribus: Vita scripta ab Herardo antistite Turonensi; multa quoque de Sancto in Vita S. Opportunæ sororis 763. § II. De tempore, quo floruit Sanctus: gesta ordine relata et examinata 765. VITA auctore Herardo archiepiscopo Turonensi. *Ex Ms. abbatiæ S. Ebrulfi in Normannia*. PROLOGUS. CAP. I. Gesta et martyrium Sancti 768. CAP. II. Elevatio corporis incorrupti: translationes et miracula 770
- 3 Guala ep. Brixiensis et conf. ex Ord. FF. Prædicatorum, in Astinensi S. Sepulcri abbatiæ prope Bergomum in Italia, COMM. HIST. § I. Notitia loci; confusæ recentiorum annuntiationes; veneratio publica examinata 773. § II. Natales; ingressus in religionem; præfectura conventus Brixiensis; visio de beata S. Dominici morte; et alia, quæ ad vitam ante episcopatum actam spectant 775. § III. Inquiritur tempus, quo episcopus esse cœpit: legatur a Pontifice ad Longobardos et imperatorem; Patavinos inter et Tarvisinos pacem componit 778. § IV. Altera legatio ad Longobardos: Bononienses cum Mutinensibus ejus opera inducias paciscuntur; imperatorem inducit, ut Ecclesiæ satisfaciatur: alia beati Præsulis gesta 781. § V. Episcopatus abdicatio; vita et mors in cœnobio, Astinensi: an ibi habitum monachorum Ord. Vallis Umbrosæ suscepit? 784

I

2 **J**acobus et Philippus MM. ex Ordine FF. Minorum, Mevaniae in Umbria 595

1 Josue Israëlitarum dux in Palæstina. COMM. HIST. § 1. Scribendi methodus; nominis Josue etymon et varia lectio; Sancti pater et majores 6. § II. Ejus nativitas: an Moysi e Madianitide nondum reduci notus? Quando factus hujus minister; quale ejus ministerium; quis ex eo fructus perceptus 8. § III. Amalecitas cædit: oraculum de futuro ejus principatu: in montem Sinai et nubem, in qua erat Dominus, cum legislatore ascendit. An ibi XL diebus jejunos? 10. § IV. Tabernaculi curam gerit; interest familiaribus Dei cum Moyse colloquiis: æmulatio ejus Numer. CAP. XI. Ex invidia non processit; ostenditur illam aliunde vel leviter tantum, vel non malam, imo laude dignam fuisse 12. § V. Mittitur ad explorandam Chananæam: ejus nomen mutatur: non modo postridie, sed et ipso reditus die murmurantibus fortiter obstitisse probatur: lapidationis periculo eripitur: ejus constantiam remunerat Deus 15. § VI. Legislator successorem petit a Domino, a quo nominatur S. Josue; principatu inauguratur; accipit Spiritum sapientiæ; suam ei potestatem communicat Moyses; tempus et ritus, quibus inauguratio peracta 19. § VII. Insignis Israëlitarum de Madianitis victoria, duce probabilis Josue; divisio terræ Chanaan ejus et Eleazari curæ commissa 22. § VIII. Moyses successorem Israëlitis commendat; ejus principatum Deus palam prodigio confirmat; e columna nubis confortat Sanctum et materiam Cantici docet, quod ipse et Moyses scribunt et concinunt 24. § IX. Cum morituro Moyse montem conscendit; huic morienti adest, et alia de Sancto adferuntur, quæ verisimilia putamus: ratio temporis eorum, quæ post scriptum Deuteronomium facta sunt 25. § X. Excitatur a Domino ad Chananæos invadendos; mittit exploratores in Jericho: apparatus ad Jordanis transitum; prompta eorum voluntas, quos officii monuerat: ordo temporis, quo hæc et alia contigerint 27. § XI. Prodigiosus per siccum Jordanis alveum transitus; monumenta in memoriam tanti miraculi erecta, quod nimium extenuat infidelis Josephi narratio 30. § XII. Jubetur secundo populum circumcidere; Paschate celebrato, apparet ei probabilis S. Michaël archangelus, ex quo discit modum mirabilem, quo Jericho expugnanda sit 33. § XIII. Mira Hierichuntis obsidio et expugnatio, mœnibus ad tubarum sonum populique clamorem corruentibus: urbs anathemati subjecta deletur: sola Rahab cum suis vita donatur; hanc uxorem non duxit Josue, qui cælebs vixit et virgo obiit 35. § XIV. Imprecatio Sancti prophetica; expugnatio Hai ob sacrilegium Achan infelicitè tentata; S. Principis dolor et pia ad Deum oratio, qui jubet sorte in reum inquiri; deprehensus Achan supplicio afficitur 38. § XV. Hortante Deo, Hai iterum oppugnat; fugam simulans, præsidium longius ab urbe abducit; vacuam occupant in insidiis positi, dein a tergo hostes adiunguntur, aliis a fronte urgentibus: cæsis incolis, Hai diripitur et incendio vastatur 40. § XVI. In

montibus Garizim et Hebal populum inter ac Deum fœdus solenni ritu Josue instaurat: Chananæorum adversus eum conspiratio 42. § XVII. Gabaonitarum fraus: Josue cum eis fœdus init, quod juramento confirmat: probatur variis argumentis, Sanctum nec temere illis credidisse, nec peccasse, quod Dominum prævie non consuluerit 44. § XVIII. Argumentis ex Scriptura petitis stabilitur mitior sententia: Gabaonitæ, fraude detecta, perpetuo famulatio addicuntur 47. § XIX. Gabaoni a v regum exercitu obsessæ opem fert Josue; hostes in fugam agit; e quibus multi prodigioso lapidum imbre conteruntur; quo cessante, ne reliqui elaberentur; solis et lunæ cursum suo sistit imperio 50. § XX. Testimonia de solis ac lunæ statione et Sancti fide; miraculi vindictio, duratio et magnitudo; v regum captivitas; clades hostium; Israëlitarum vires probabilis divinitus sustentatæ 53. § XXI. Supplicium v regum; expugnatio Maceda, Lebna, Lachis, Eglon, Hebron, et Dabir; clades internecina regis Gazer: an Hebron et Dabir sub S. Imperatore sæpius captæ? Alias urbes in Chananæa Australi occupat mira celeritate 55. § XXII. Jabin aliique Aquilonares reges ingentem cogunt exercitum: Sanctus victoria a Deo prænuntiata potitur; munitissimam Asor, aliasque capit urbes; prædam dividit: Deus voluit, ut aliquæ terræ in Chananæa sub Josue non expugnarentur 58. § XXIII. Catalogus regum a Josue debellatorum; jubetur a Deo terram pariri; Calebo promissam Hebron concedit, tribum Ephraim et mediam Manasse de sorte sua conquerentes monet, ut armis quærant ampliora ad habitandum spatia 61. § XXIV. Ossa patriarchæ Joseph humari, tabernaculum in Siluntem transferri, et, increpita VII tribuum ignavia, sortitionem intermissam expediri curat: notæ in Josephi narrationem 63. § XXV. Constantiæ adversus seditiosos præmium accipit: Sancti animus a cupiditate alienus: ejus vice numquam alii rempublicam administrarunt 65. § XXVI. Rubenitis et sociis, ad sua redituris, salutaria dat monita; legatos mittit cognituros, quo animo illi altare erexissent; audita eorumdem innocentia, turbæ cessant: urbem Thamath-Saraa reædificat 66. § XXVII. Angeli Israëlitis objurgantis apparitio, de qua Judicum cap. II, probabilis non contigit sub Josue; comitiis convocatis, populum ad officium Deique cultum excitat 68. § XXVIII. Altera Sancti oratio ad populum in Sichem convocatum, quem inducit ad fœdus cum Deo solenniter renovandum; librum suo nomine inscriptum cum ultimo Deuteronomii capite probabilis conscripsit 70. § XXIX. Moritur Josue, cum probabilis XVII circiter annis præfuisset: præcipuorum ejus gestorum chronotaxis; elogia ex sacris Litteris: illo vivente publici inter Israëlitas non fuere idololatræ: Sancti virtutes præcipuæ 72. § XXX. Sepultura Josue: mira aliqua, quæ de eo traduntur: febribus et podagræ doloribus afflictum sanat: Sancti cultus, qui vere propheta fuit 75

1 Juliana virgo et abbatissa Ord. S. Benedicti, Venetiis in Italia, COMM. PRÆV. § I. Notitiæ de Beata ad nos missæ; genealogia majorum; cultus publicus 309. § II. Beneficia Beatæ patrocini impetrata; scriptores, qui de illa meminerunt;

- meminerunt; Vitæ 310. VITA, auctore anonymo. *E Ms. membraneo monasterii SS. Blasii et Cataldi Venetiis.* CAP. I. Illustres Beatæ natales; vita monastica 312. CAP. II. Vitæ monasticæ perfectio; constans patiendi desiderium; facta Beatæ apparitio; miracula 315. CAP. III. Pia mors; corpus mirifice incorruptum; ejusdem translatio; cultus 316
- 2 Justus ep. Lugdunensis conf. in Ægypti eremo. COMM. PRÆV. § I. Antiquissimus S. Justi cultus: memoria ejus variis diebus annuntiata in Martyrologiis et quas ob causas 365. § II. Quæ et qualia Sancti Acta: an eorum auctor Constantius presbyter. Diversa horum Actorum exemplaria, quorum aliqua interpolata. Acta duplicia edenda 368. § III. Fabulosa videntur, quæ de natalibus ac pueritia Sancti scripserunt quidam neoterici: sub Paschasio Viennensi natus, sub Claudio diaconus esse potuit; non item monachus Lerini: reliqua gesta discussa, epitaphium, reliquiæ 370. VITA, auctore anonymo. *Ex codice xxxiii Reginæ Sueciæ* 373. VITA PROLIXIOR. *Ex Ms. S. Justi Lugdunensis, collato cum Mss. Accinctino, Ultrajectino, Rubex-Vallis, et editione Surii* 374
- 2 Justus ep. Claromontanus. Cultus Sancti; Synonymus ab eodem diversus 439
- 2 Justus sive Justinus ep. Argentoratensis in Alsatia. Ætas, elogium, incerta de Sancto narrantur; cultus 377

L

- 1 Lupus archiep. Senonensis, Briennone in Campania Galliæ. COMM. PRÆV. § I. Sancti veneratio in diversis locis; Officia propria: Actorum ætas et fides 248. § II. Nobilis prosapia; quo anno natus, factus clericus, et episcopus; tempus exilii; fabula de eo confutata 249. § III. Annus mortis, Sancti successor, aliqua notatu digna de concilio Remensi 251. § IV. Corporis translatio, inventio, recognitio: controversia de Sancti capite et reliquiis judicio Pontificio dirempta: reliquiæ locis variis 253. VITA, auctore anonymo. *Ex Ms. Rubex-Vallis, collato cum Ms. S. Maximini Treviris, codice Ms. Valcellensi a pag. 6, aliisque editis.* PROLOGUS 255. CAP. I. Illustres S. Lupi parentes, quibus divinitus promittitur; clericatus, educatio et indoles: virtutes, episcopatus 256. CAP. II. Obseratam S. Aniani ecclesiam precibus suis aperit; inimicis et detractoribus benefacit: fidens Deo magnam vini copiam accipit 257. CAP. III. Sinistra de se judicia et obtrectationes contemnit; hostes ab urbe fugat: novis traductus calumniis in exilium relegatur 258. CAP. IV. Agente S. Winebaudo, honorifice ab exilio revocatur; supplex ab eo veniam petit Clotarius: prodigia Andesaginæ et in itinere facta 260. CAP. V. Aliis a Deo honoratur miraculis: confundit dæmonem, libidinis ardorem precibus exstinguit 262. CAP. VI. Cælestis musica in itinere recreatur; S. Winebaudum ad convivium pertrahit: sanat ægros, et sancte moritur; miraculis item ab obitu clarus 264

M

- 3 Macniscius ep. Connerensis in Ultonia Hiberniæ provincia. COMM. PRÆV. Sancti cultus, distinctio ab homonymis, locus et tempus episcopatus, annus emortualis et Acta 662. VITA, auctore incerto. *Ex Codice nostro Salmanticensi Ms.* 664
- 3 Manius ep. Veronensis. SYLLOGE. Veneratio publica, corpus ubi conditum, tempus vitæ 661
- 3 Mansuetus ep. et conf. Tulli Leucorum in Gallia. COMM. PRÆV. § I. Tulli, quo a Petro Apostolo missus creditur, situs, antiquitas, decora; Vita et miracula, auctore Adsone; duo antiqui codices Mss., varia de Sancto continentes; Acta breviora; aliquorum figmenta 615. § II. Variis rationibus per-suadetur, Sanctum ad Leucorum conversionem non prius missum fuisse, quam Constantini Magni vel filiorum ejus temporibus 620. § III. Antiquus cultus ex Adsone et vetustis Martyrologiis: an S. Martinus Turo-nensis oravit apud sepulcrum S. Mansueti 624? § IV. Gloria posthuma sub Tullensibus sæculi x episcopis SS. Gauzolino et Gerardo, abbatiae S. Mansueti fundatore, ex variis documentis collecta 627. § V. Sancti gloria sæculis xi et xii illustrata miraculis, venerationis incremento, et solemni corporis elevatione 631. § VI. Memoria in Fastis minus antiquis; festi-vitas præcipua; dies secundæ corporis elevationi sacra; Trevirensium Mansuetus idem cum nostro; altaria ac templa ei dicata; cultus ad alias ecclesias extensus 633. VITA BREVIOR, auctore anonymo. *Ex editionibus Martenii tom. III Thes. anecdotorum a col. 991, et Calmeti tom. I Hist. Lotharingicæ in Monumentis a col. LXXXIII, 636.* VITA PROLIXIOR FABULOSA, ET MIRACULA, Auctore Adsone abbate Dervensi. *Ex variis exemplaribus tum manuscriptis tum editis, inter se collatis.* PRÆFATIO ad S. Gerardum episcopum Tullensem 637. LIBER. I. Acta fide indigna, cultus et miracula biographi ætate priora. CAP. I. Natales; adolescentia; iter Romanum ad S. Petrum, cujus fit discipulus: mittitur in Galliam, Tullensibus Christum annuntiat; rex fidei Præconem spernit, at credit regina 639. CAP. II. Sancti virtutes: regis filium submersum vitæ restituit: fidem et baptismum suscipit familia regia cum omni populo 641. CAP. III. Edictum regium; pia Sancti opera; idololatria exstirpata, multas ædificat ecclesias: ejus mors; solemnes exsequiæ 642. CAP. IV. Cultus antiquus et miracula 644. LIB. II. MIRACULA sæculo x facta sub SS. Gauzolino et Gerardo episcopis Tullensibus. CAP. I. Sanctus, postquam ruinosa ecclesia, in qua ejus corpus jacebat, abbatiae S. Apri donata esset, cæcam, a dæmonibus vexatam, et leprosum sanat 645. CAP. II. Febricitantes valetudini restituit; festum suum colere contemnentes punit; vaccam a fure abductam domino reddit 647. CAP. III. Sub episcopo Gerardo, abbatiae S. Mansueti fundatore, pluvia agros recreat; manum usui aptam reddit, puerum contractum curat; Gerardum excitat, ut Officio nocturno intersit 648. CAP. IV. Pestem sævientem sedat; Gerardum episcopum gravi morbo liberat 650. MIRACULUM, quod conti-

F git

- git anno MIX, auctore anonymo, editum a Martenio tom. III *Thes. anecdotorum a colum.* 1024, et Calmeto tom. I *Hist. Lotharingicæ in Monumentis a col.* CIV, 651. MIRACULUM alterum anni MXLIX, auctore Petro S. Romanæ Ecclesiæ diacono. *Ex editione Martenii laudati a col.* 1041, collata cum impresso Calmeti exemplari, atque altero Ms. 653. ELEVATIO CORPORIS FACTA an. MCIV, auctore anonymo. *Ex editione sæpe laudati Martenii a col.* 1088, collata cum Ms. e codice Mansuetino sæculi XII, 655. MIRACULA ab anno circiter MCXXV usque ad MCXXXVI, auctore anonymo. *Ex codice Mansuetino sæculi XII* 656
- 1 Marcius ep., Sisinnius, Amausus : ac Primus ac Maternus MM. *Ex apographis Hieronymianis* 206
- 2 Margareta virg. et mart. Lovanii in Brabantia. COMM. PRÆV. § I. Beatæ cultus a sæculo XIII inchoatus, auctusque ac continuatus ad nostra usque tempora 582. § II. Memoria Beatæ in Fastis recentioribus : cur ab aliis Beata vocetur, ab aliis solum Venerabilis ? Corpus aliæque reliquiæ 585. § III. Beneficia recentiora ex Vita Belgica Latine reddita 587. § IV. Quæ et qualia sint Acta inferius danda : inquiritur tempus, quo Beata vixit, aliæque ad gesta ipsius spectantia discutiuntur 590. ACTA, auctore Cæsario Heisterbacensi. *Ex lib. VI Dialogorum ipsius cap. XXXIV.* ACTA ALTERA, auctore anonymo. *Ex Ms. Rubeæ Vallis, collato cum alio.* PRÆFATIO 592. CAP. I. Virginis habitatio, conditio et pietas : cædes consanguineorum ipsius, post quam ipsa abducta occiditur : mirabilia secuta, et corpus translatum 593. CAP. II. Mirabilia, quæ facta dicuntur in translatione corporis : sepultura, et sacellum supra corpus fabricatum, revelatio de gloria Beatæ, de cuius martyrio disseritur 594
- 1 Martha vel Marthana, mater S. Symeonis Stylitæ senioris, in Tractu Syriæ Antiocheno 203
- 3 Martinianus ep. Comi in Italia. Locus, cultus, et pauca alia de Sancto collecta 668
- 2 Martyres Sex mille sexcenti viginti octo Nicomedienses. Item Aithala, Junius, Philippus, Theodotus MM. *Ex variis Fastis Græcis* 356
- 2 Maxima M. Romæ. Cultus, martyrium, variæ observationes 357
- in ecclesia Altivillarensi servatæ, cultus ibidem, aliæque ad posthumam gloriam spectantia 275. VITA. Auctore Almanno monacho Altivillarensi. *Ex tribus Mss. inter se collatis.* CAP. I. Illustre Sancti genus, adolescentiæ studia et virtutes ; sacri Ordines suscepti 278. CAP. II. Episcopus creatus, suorum liberaliter curam habet, et reddituum episcopaliū 279. CAP. III. Desiderium construendi cœnobium : visio, qua Sanctus docetur locum, in quo fundat monasterium Altivillarense 281. CAP. IV. Beneficia abbatiae Altivillarensi præstita, quidam nobiles ibidem facti monachi : obitus beatus Sancti 282
- 2 Nonnosus præpositus monasterii Montis Soractis in Etruria ecclesiæ. COMM. PRÆV. Memoria Sancti in Fastis sacris : scriptor Actorum S. Gregorius : locus et tempus, quibus floruit Sanctus 409. ACTA, Auctore S. Gregorio Magno lib. I *Dialog. cap. VII.* 410. GLORIA SANCTI POSTHUMA, Seu appendix de translationibus reliquiarum, de cultu et miraculis. § I. Corpus S. Nonnosi Frisingam translatum : auctor translationis et tempus investigatur, aliæque huc spectantia elucidantur : inventio corporis Frisingæ sæculo XII, 412. § II. Restitutus præterito sæculo cultus S. Nonnosi in monte Socrate ; reliquiæ Frisinga eo missæ ; impetrata ibidem beneficia 415. § III. Ulterior promotio cultus in Italia : beneficia varia diversis personis concessa 417. § IV. Cultus magis propagatus : aliæ a Frisingensibus in montem Soractem missæ reliquiæ 420. § V. Pars major corporis, quæ diu latuerat, inventa Frisingæ, ac deinde solemniter translata 421. § VI. Reliqua ad prædictam translationem spectantia : varia in laudem Sancti impressa : reliquiæ variis donatæ : quædam jam olim servatæ Bambergæ ; Miracula edenda 424. MIRACULA GERMANICE IMPRESSA anno MDCCXI, et Latine reddita, interprete aliquo e Societate Jesu. PRÆTATIO 426. CAP. I. Beneficia anno 1709 variis personis collata 427. CAP. II. Beneficia et miracula anni 1710, 428. CAP. III. Miracula anni 1711 priora 431. CAP. IV. Prosecutio miraculorum ejusdem anni 1711, 432. CAP. V. Eorumdem miraculorum prosecutio 434. CAP. VI. Reliqua miracula impressa 436. MIRACULA, facta a ab anno 1711 usque ad annum 1744. *Ex Ms. Germanico Latine reddita interprete R. P. M. C.* 437

N

- 1 Neophytus ep. et conf. Leontinis in Sicilia. Cultus ex officio proprio ; Acta fabulosa ; an a S. Andrea apostolo episcopus consecratus ? Tempus vitæ et mortis 116
- 1 Nivardus archiep. Remensis, in cœnobio Altivillarensi prope Sparnacum in Campania Galliae. COMM. PRÆV. § I. Antiquus Sancti cultus : memoratus a quibusdam ut monachus, sed perperam : Vita a quo et quomodo scripta 267. § II. Stirps Sancti illustris : initium episcopatus ejus figendum sub regno S. Sigiberti, ac circa medium sæculi VII, 268. § III. Præclara Sancti gesta in episcopatu, obtentaque privilegia et donationes pro ecclesia Remensi 270. § IV. Fundatio cœnobii Altivillarensis fuse descripta 272. § V. Institutio S. Reoli, quem sibi optat successorem : tempus obitus inquiritur et locus sepulturæ : reliquiæ

O

- 2 Octavianus erem. conf. prope Volaterras in Tuscia COMM. PRÆV. § I. Memoria in Fastis recentioribus ; cultus antiquitas ; Officium proprium 389. § II. Ostenditur requisitæ antiquitatis defectus et temporum confusio, quibus laborant ea, quæ de Sancto scriptor anonymus et Blasius monachus tradiderunt 391. § III. Acta S. Octaviani, immixta Vitæ SS. Justi et Clementis, quam Augustinus Florentius Latine et alii Italice ediderunt, ex nullius pene fidei documentis collecta esse probantur 393. § IV. Seliguntur, quæ de Sancto ceteris credibilia sunt : verisimilius cum SS. Justo et Clemente sæculo v ex Africa in Tusciam exsul advenit, et Volaterranos a Wandalis obsessos liberavit : an sacerdos ? 397. § V. Venerationis initium et progressus,

progressus, corporis translatio Volaterras et miracula ex variis : observationes in eorum narrationem, contra quos translatio sub medium sæc. ix facta probatur ; festum ejus 401. RELATIO RECOGNITIONIS RELIQUIARUM S. OCTAVIANI, in cathedrali Volaterrana servatarum, notitiæ de Sancti cultu et miracula ; *excerpta ex instrumento authentico Volaterris ad P. Bollandum transmissa, quod inter musei nostri manuscriptorum servatur notatum* ✠ Ms. 164, 405.

P

- 1 Petrus Armengol M. ex ordine B. M. V. de Mercede Redemptionis captivorum, Guardie Pratorum in diocesi Tarraconensi in Catalonia. COMM. PRÆV. § I. Nobilitas ; ætas juvenilis perditæ traducta ; conversio ; Religiosa vita, et ejusdem tempus 317. § II. Beati in Ordine vestitus ; an sacerdos ; ejusdem virtutes ; expeditiones apostolicæ ; cultus ab immemorabili tempore ex variis processibus probatus 320. § III. Immemorabilis Beati cultus ex multis testium depositionibus 322. § IV. Depositiones testium singulatim referuntur e Summario processus, quod confectum est ad probandum cultum Beati ab immemorabili tempore 323. § V. Alia venerationis signa e dicto Summario ; cultus ab Urbano PP. VIII promotus 325. § VI. Publicus ab immemorabili tempore Beati cultus a Sede Apostolica confirmatus ; deinde vero egregie illustratus 326. § VII. Dissertatio, an Beati nomen Martyrologio Romano inscribendum 328. § VIII. Dissertationis prædictæ continuatio, in qua solvuntur aliæ adversus eandem inscriptionem objectiones ; obtinetur illa, Officium proprium ad Tarraconensem diocesim extensum 330. § IX. Scriptores Beati memores ; Acta ; aliud de cultu et miraculis documentum ; vitæ chronotaxis 332. ACTA EX oculatis et juratis testibus, *edita a Marco Salmerone, Ordinis B. V. M. de Mercede Magistro Generali, quæ cum alia editione contulimus* 333
- 3 Phœbe Diaconissa Cenchris apud Corinthum. COMM. HIST. § I. Locus, cultus, elogium ; Sancta non fuit uxor S. Pauli apostoli 602. § II. Sanctæ virtutes, officium diaconissæ, laudes ex S. Joanne Chrysostomo ; an fuerit vidua, an virgo, tempus vitæ 604
- 1 Placidius acolythus in Provincia Bituricensi 207
- 1 Priscus ep. M. Capuæ in Italia. SYLLOGE HIST. § I. Sancti antiqua veneratio : creditur unus e Christi discipulis, et primus episcopus Capuanus 99. § II. Gesta Sancti et ejus martyrium, prout referuntur e Breviario Capuano 101. § III. Corporis variæ inventiones et translationes 102. § IV. Duo instrumenta Capuana ; quibus enarratur inventio S. Prisci, et aliorum quorundam Sanctorum, et recognitio et depositio ossium S. Prisci 104
- 1 Priscus, Castrensis, Tammarus, Rosius, Heraclius, Secundinus, Adjutor, Marcus, Augustus, Elpidius, Canon, et Vindonius, Africani confessores et episcopi saltem ex parte, in regno Neapolitano. COMM. PRÆV. § I. Memoria S. Prisci in Martyrologio cum undecim Sociis, qui singuli seorsum etiam coluntur diebus variis 209. § II. Inquiritur, quanti valeat Vita S. Castrensis, quæ agit de Sanctis

duodecim ; quo tempore hi mari sint expositi, et an omnes fuerint episcopi 211. ACTA, auctore anonymo. *Ex Vita S. Castrensis edita* 213. APPENDIX. De inventione corporis S. Prisci confessoris, qui forsitan idem est cum S. Prisco Africano 215. RELATIO INVENTIONIS, auctore, ut dicitur, coævo. *Ex editione Ughelli tom. VIII Italix sacræ col. 290,* 216

R

- 1 Regulus ep. Africanus mart., Lucæ in Tuscia. COMM. HISTORICO-CRITICUS. § I. Diversa S. Reguli annuntiatio : demonstratur ejus corpus Lucam translatum esse Waldo, cujus loci situs detegitur : varia documenta de Sancti cultu : reliquiæ 223. § II. Antiquitas et fides Actorum examinatur : notantur, quæ in iis falsa aut suspecta ; his accensetur miraculum corporis, abscissum caput gestantis 227. § III. Sancti Acta longioribus interpolationibus reffectis ; aliqua ad ejus vitam spectantia ex aliis instrumentis 229. § IV. Inquiritur tempus, quo Arianorum persecutio S. Regulum exulare coëgit ; qui verisimilius in Africa primæ sedis antistes fuit : refellitur Tillemontius ejus a grege absentiam subaccusans : fugæ et solitariæ vitæ socii 232. § V. Ostenditur Sancti martyrium probabilius contigisse anno DXLII : vindicantur Acta translationis, ab Ughello typis vulgata 236. TRANSLATIO, auctore anonymo. *Edita ab Ughello tom. I Italix sacræ col. 847 ex membrana Ms. bibliothecæ Vaticanæ* 238
- 3 Remaclus conf. et ep. Trajectensis, ac dein abbas Stabulensis, Stabuleti in Germania. COMM. PRÆV. § I. Publicus Sancti cultus ex variis Martyrologiis, Breviariis et Missalibus 669. § II. Annus natalis, patria, genus, educatio sub S. Sulpitio 671. § III. Fit primus abbas Solemniacensis, dein Casæ-congitudunensis ac tandem episcopus 673. § IV. Utrum Tungris an vero Trajecti ad Mosam sedem episcopalem habuerit 675. § V. Sancti Episcopi virtutes et gesta cum S. Trudone ex Vita a Notgero scripta 678. § VI. Malmundariense et Stabulense monasteria hortante et curante Sancto exstructa 680. § VII. Episcopatum abdicat et Stabuletum secedit, substituto sibi S. Theodardo ; quo tempore id contigerit : donationes pro monasteriis factæ Sancto : utrum Romam adierit 682. § VIII. Felix obitus ejusque tempus, ætas Sancti et successores : Vita et miracula a quibus et quando scripta 685. § IX. Templum Sancto dicata, sepulcri inventio, cultus ad Fanum S. Galli propagatus : ossa Leodium portata miraculis inclarescunt 687. § X. Ejus solemnitas aliis locis instituta, brachium Solemniacensibus concessum ; vindicata clades Stabulensium, dicata altaria, lis de corpore, forma habitus 690. VITA, auctore monacho Stabulensi anonymo. *Ex Ms. vetustissimo abbatix S. Pauli Ultrajecti atque aliis sex Mss. inter se et cum editione Mabillonii collatis.* PROLOGUS. CAP. I. Sancti patria, parentes, educatio : in aulam evocatur, fit episcopus, excipit S. Trudonem et agenda edocet 692. CAP. II. Virtutes Sancti et cura pastoralis : condita ipso auctore duo monasteria, in quorum alterum, abdicato episcopatu, se recipit ; pius obitus et sepultura 694. MIRACULA. *Ex Ms. Coloniensi collato*

- collato cum aliis quinque Mss. et editione Mabillonii.* LIB. I. auctore eodem anonymo Stabulensi. PROLOGUS 696. CAP. I. Contracti sanati, disrupta ferrea vincula, cæcis lumen redditum et mutæ loquela; pejerans punitus 697. CAP. II. Pœna alteri inflicta, qui votum fœgerat; restitutus cæcis visus et surdis auditus: surripiciens linteum altaris punitur, at dein pœnitens sanatur: suavis odor e Sancti tumulto 699. CAP. III. Piscis prodigiose captus: curata hydropisis invadit denuo voti violatorem, qui postea, redintegrato voto, sanatur; item surdus et mutus a nativitate: fur nequit discedere donec Sancti cupam reddat, quæ dein honorifice conservata 701. LIB. II. auctoribus tribus aliis monachis Stabulensibus anonymis. *Ex eodem Ms. Coloniensi collato cum Mss. Bambergensi et Foillanensi.* PROLOGUS 704. CAP. I. Metu Normanorum alio delatum Sancti corpus miro fulgore collustratur: extincta pestis; paralytica, mente capta, contracta sanatæ: cerei divinitus accensi 705. CAP. II. Lux cœlitus emissa super feretrum Sancti: sanata infans contracta; punitus lepra et morte impurus, Stabulensium vexator contractione membrorum; sed hic postea erigitur 708. CAP. III. Sacrilegi furis horrenda pœna; item alterius, qui postea precibus monachorum liberatur 711. CAP. IV. Læsum brachium, contracta manus, et cæcitas curata: punitus rusticus, qui laboraverat die Rogationum; at postea liberatus: sanatæ duæ mulieres contractæ 714. CAP. V. Sanationes aliæ et beneficia per Sanctum impetrata 718. ALIA MIRACULA, auctore item anonymo Stabulensi monacho. *Ex editione Chapeavilli tom. II de gestis pontificum Leodiensium a pag. 547, 721.* HOMILIA incerti auctoris, *quam ex vetusto codice Bambergæ descripsit Gamansius noster anno MDCLIV.* 725.
- 1 Rosa, fortasse M., ac Platanus M. ejus, ut fertur, filius, Sulci in Sardinia. Topographia, cultus, varia de hisce Sanctis incerta 107

S

- 3 Sandalius M. Cordubæ in Hispania. Cultus ex Martyrologio Romano et documentis Cordubensibus 610
- 1 Sixtus et Sinicius episcopi conf. Remis in Campania Gallica. COMM. PRÆV. § I. Cultus utriusque Sancti et reliquiarum translatio: Officia eorum et elogia 118. § II. Quæ et qualia sint Acta inferius edenda: inquiritur tempus, quo Sancti missi sunt in Galliam 120. § III. An Sancti dicendi sint martyres, an confessores: nullus ante ipsos Remis episcopus 124. VITA, auctore anonymo. *Ex codice nostro Ms. et monasterii Boni fontis, collatis cum Ms. Ultrajectino* 125
- 2 Stephanus primus Hungarorum rex Albæ Regalis in Hungaria. COMM. PRÆV. § I. Acta Sancti a Carthuitio episcopo scripta; quæ defenduntur contra iniquas criminationes scriptoris heterodoxi 456. § II. Judicium de Actis a Carthuitio scriptis, et varia illorum exemplaria: Acta alia incompleta; scriptores antiquiores, qui de S. Stephano egerunt 460. § III. De prædicatione fidei in hodierna Hungaria, variisque ejus vicissitudinibus per varias incursiones barbarorum, qui eam occu-

parunt usque ad Hungarorum adventum 462. § IV. An iidem sint Hunni ac Hungari? varia eorumdem olim nomina 464. § V. Duces Hungarorum ante S. Stephanum, eorumque gesta breviter perstricta: termini regni Hungarici eo tempore, et clades ab ipsis illatæ Christianis 467. § VI. Si per baptismum aliquorum fuerit spes aliqua conversionis Hungarorum ante medium sæculi x; ea brevi concidit 469. § VII. Cœpla conversio Hungarorum, regnante Geysa parte S. Stephani, occasione pacis inter Ottonem et Geysam initæ: Pilgrinus Laureacensis præsul facultatem petit erigendi episcopatus in Hungaria 475. § VIII. Inter primos prædicatores in Hungariam missus S. Wolfgangus: cur hic revocatus sit, et Pilgrinus cum suis cœpta abruptere debuerit 480. § IX. S. Adalbertus Hungarorum conversioni intentus: conversus et baptizatus Geysa, uti et S. Stephanus 481. § IX. Utrum rejiciendæ sint visiones, quæ parentibus S. Stephani oblatae dicuntur 482? § XI. Baptismus Sancto per S. Adalbertum probabilis collatus: tempus collati baptismi, uti et annus natalis inquiritur 485. § XII. Mors Geysæ; cui succedit S. Stephanus: mater hujus non satis nota: quantum promota religio sub Geysa, et quo in statu inventa a S. Stephano 487. § XIII. Utrum S. Stephanus, obtento principatu, conversus sit occasione nuptiarum cum Gisela? Scriptores, qui id videntur asserere, explicandi de conversione totius regni 489. § XIV. Bellum cum Cupa duce Simigiensi, qui regnum occupare et fidem Christianam excindere moliebatur: victoria Regis post vota S. Martini facta 492. § XV. Fundatio monasterii S. Martini, et duorum aliorum 494. § XVI. Fundati episcopatus per totam Hungariam, eorumque metropolis Strigonii constituta: hæc facta interveniente auctoritate Romani Pontificis 497. § XVII. Nuptiæ quo fere anno contractæ: uxor Sancti Gisela, soror S. Henrici imperatoris: de Gisela genere errores quorundam 499. § XVIII. Nomen et dignitas regia obtenta, corona missa a summo Pontifice Silvestro II, qui et alia Regi confert privilegia 502. § XIX. Præcipua capita, quæ in relatione Carthuitii Bonfinii-que et in Litteris Pontificiis asseruntur, aliis auctoritatibus et rationibus confirmantur 504. § XX. Executiuntur rationes, quibus Schwartzius probare nititur, coronam Hungarorum regis datam esse ab imperatore Græco 507. § XXI. Executiuntur ea, quæ objecit Schwartzius contra alia quædam in litteris Silvestri, aut in Vita asserta 510. § XXII. Refutantur ea, quæ ratiocinatur Schwartzius contra oblationem regni S. Petro 513. § XXIII. Litteræ Silvestri II defenduntur contra objectiones Schwartzii 517. § XXIV. Statuti per Hungariam episcopi, ex quibus nonnulli recensentur: quanta in eorum delectu diligentia uteretur Sanctus, quantaque cura cum regina Gisela Dei ministris necessaria provideret: natus filius Emericus 521. § XXV. Bellum S. Stephani cum principe Transilvania, quam subjicit et Christianam facit: bellum Bulgaricum: condita ditataque ecclesia Albæ Regalis, ac pietas Regis in beatam Virginem 524. § XXVI. Misericordia Sancti et liberalitas in pauperes: ipsius gesta cum SS. Gunthero et Gerardo, fundatumque monasterium Beel 528. § XXVII.

Alia

Alia gesta Sancti cum Gerardo, quem ad erectum episcopum Morisenum, nunc Chaniadiensem promovet : fundatum monasterium in agro Ravennate 530. § xxviii. Benevolentia Regis in peregrinantes : structum Hierosolymis monasterium, ecclesia item Constantinopoli, ac canonicorum collegium item Romæ : an ipse ad loca sacra etiam sit peregrinatus 532 ? § xxix. Munera variis missa : cœnobium cum ecclesia in veteri Buda conditum : varia misericordiæ opera : foundationes quædam minus cognitæ 535. § xxx. Bessorum incursio in Transilvaniam, quam Rex divinitus dicitur edoctus : insigne severitatis exemplum 537. § xxxi. Bellum cum imperatore Conrado, et pax mirabili modo obtenta : virtutes Sancti, contemplatio et ectasis 539. § xxxii. An Emerico filio uxorem dederit ? An regnum eidem abdicare cogitaverit ? mors sancti Emerici : an morbus, quo triennio laboravit Rex, ex morte filii contractus 541 ? § xxxiii. Monita, quibus Stephanus filium Emericum instruxit, ut regnum recte pieque administraret 543. § xxxiv. Leges Hungaris datæ 546. § xxxv. Ultimus Sancti morbus : conspiratio in vitam ipsius detecta : postrema monita, pius obitus et sepultura 551. § xxxvi. Successor Stephani Petrus, ipsius ex sorore nepos : excutiuntur calumniæ hac occasione conjectæ in Gisela reginam, et reliqua de Gisela investigantur 553. § xxxvii. Elevatio corporis, regnante S. Ladislao facta ; multaque miracula circa idem tempus patrata 555. § xxxviii. S. Stephanus in Sanctorum numerum relatus tempore prædictæ corporis elevationis : cultus ab eo tempore celeberrimus per totam Hungariam : festivitas Inventionis dextræ 557. § xxxix. Cultus Sancti in Suecia receptus, ac tandem per totam Ecclesiam Romanam primo ritu simplici, deinde semiduplici cum Officio proprio, ex quo dantur lectiones secundi nocturni 559. § xl. Reliqua de Sancti miraculis 561. VITA, auctore Carthuito aut Carthuitio episcopo. *Ex editione Cracoviensi, collata cum Ms. Corsendoncano et editione Surii.* PRÆFATIO 562. CAP. I. Sancti pater, natales visionibus præviis illustrati, baptismus, regni initia et cura religionis propagandæ : victoria de rebellibus et hinc monasterium S. Martini ex voto fundatum 563. CAP. II. Cura promovendæ religionis, et multorum accessus in Hungariam : constructum monasterium, erecti episcopatus : missus Romam legatus, qui coronam regiam multaque privilegia a Pontifice obtinet : nuptiæ cum Gisela ac pia utriusque opera 565. CAP. III. Pietas in beatam Virginem : structa ornataque donis et privilegiis ecclesia Albæ Regalis : foundationes piæ Hierosolymis, Romæ, Constantinopoli : misericordia et liberalitas Regis, ejusdemque mirabilia 568. CAP. IV. Bellum a Conrado imperatore illatum mira Dei providentia cito finitum : crebra Sancti oratio et raptus : insigne severitatis exemplum : morbus Regis et obitus filiorum : virtutes variæ 570. CAP. V. Morbus, et in eo detecta conspiratio quorundam : beatus obitus, sepultura, decreta corporis elevatio, ac mirabilia in aperitione sepulcri facta 573. CAP. VI. Elevatio corporis et miracula : mira dextræ inventio, et integritas 573

T

- 3 **T**arasias Ourenii in Lusitania. Locus, tempus mortis, mira patrata, cultus publicus 786
- 1 Tascius, Dubitatus, Valentus, Donatus MM. in Africa. *Ex apographis Hieronymianis apud Florentinum* 205
- 1 Terentianus ep. M., et Flaccus M. Tuderti in Umbria. COMM. PRÆV. § I. Locus martyrii, cultus et reliquiæ : Terentianus Dertonensis a Tudertino non distinctus 108. § II. Acta varia, sed nulla satis fidelia : Actorum compendium ex Breviario Capuano : tempus, quo passi sunt Sancti III. ACTA, auctore anonymo. *Ex Ms. Emin. Card. Franc. Barberini collato cum tribus aliis Mss. et editione Mombritii.* CAP. I. S. Terentianus defertur ad Adrianum, ejusque occasione persecutio excitatur : Sanctus apprehensus sistitur Lætiano proconsuli, multisque cum eo disputat de fide Christiana 112. CAP. II. S. Terentianus variis torquetur cruciatibus : Flaccus idolorum sacerdos subito fit cæcus ; proconsul vero, præcisa S. Terentiano lingua, obmutescit et moritur : convertitur baptizaturque Flaccus, et cum S. Terentiano obit martirium 114
- 3 Theoctistus monachus Hegumenus in territorio Hierosolymitano. Publica ejus veneratio ; annus mortis ; locus habitationis ; Theoctistus alter ab hodierno diversus 659
- 2 Timotheus M. Antiochiæ 358

V

- 1 **V**erena Virgo, Zurzachi diocesis Constantiensis in Helvetia. COMM. PRÆV. § I. Memoria Sanctæ in Fastis sacris : locus, ubi præcipue colitur : elogia : Acta quæ et qualia 157. § II. Discutiuntur et exponuntur facta in Actis, Vitisque Germanicis relata 159. § III. Sepulchrum Sanctæ, miracula, aliaque ad gloriam posthumam spectantia 161. VITA, auctore anonymo. *Ex Mss. duobus, collatis cum Trevirensi.* PRÆFATIO. CAP. I. Sanctæ patria : iter in Italiam atque Helvetiam, ubi in spelunca prope Solodorum virtutibus et miraculis inclarescit : inde profecta habitat in insula prope Confluentes Rheni et Arolæ 164. CAP. II. Gesta Zurzachi, quæ pleraque fictitia, aut figmentis corrupta : mors Sanctæ et sepultura 166. MIRACULA, auctore eodem, ut apparet. *Ex Ms. Elmenhorstiano.* CAP. I. Vindicta libertas ecclesiæ S. Verenæ ; Sanctæ invocatione visus cæco redditus, et liberi a variis impetrati 168. CAP. II. Beneficia ope Sanctæ impetrata : laborantes in festivitate ejus, blasphemi, fures raptorque puniti, et aliqui ex iis poenitentes deinde, invocata Sancta, sanati 170. CAP. III. Reliqua miracula et beneficia medii ævi 172. APPENDIX. *Ex Vita Germanica, interprete Winando Pescher* 174
- 1 Victorius seu Victurius ep. Cenomanensis in Gallia, SYLLOGE HISTORICO-CRITICA. Educatio sancti et institutio per S. Martinum : virtutes : miracula : episcopatus : cura pastoralis etc. 220
- 1 Vincentius ep, et Lætus presb. martyres Aquis Tarbellicis in Novempopulania. COMM. CRIT.

- CRIT. § 1. Cultus Sanctorum in Hispania et Novempopulania : locus martyrii 200. § II. An alii ab Aquensibus Vincentius et Lætus, quos venerantur Hispani? 202
1 Vincentius presb. M. Bisulduni in Catalonia 206

Z

- 2 Zeno, Concordius, Theodorus, Paternus tribunus, Theodote, milites LXVIII, mater cum duobus filiis, Serapion cum DXXII militibus, Cusconus, Nonolappus, Josephus MM. COMM.

PRÆV. Cultus e Martyrologiis et Actis, tempus, Passionis exemplaria 360. Passio, auctore anonymo. *Ex Ms. ecclesie Atinensis cum aliis collato.* CAP. I. S. Zenonis ac filiorum ejus pro fide Christi certamen; horum martyrium; ipsius constantia tormentis non expugnata 362. CAP. II. Aliis tormentis Martyr cruciatus sub Paterno tribuno; hujus ac Serapionis, et plurimorum aliorum conversio ac martyrium : mulier cum duobus infantulis martyr : S. Zeno capite plexus 363
3 Zeno et Chariton MM. Cultus e Fastis Græcis ac Martyrologio Romano 615

INDEX CHRONOLOGICUS

ANTE CHRISTUM

- Josue dux Israëlitarum designatur 19 et seq.
Idem, defuncto Moyse, imperium capessit 26
Jordanem transit, et Terram promissam ingressus, multis victoriis et prodigiis inclarescit etc. 30 et seq.
Moritur Josue natus annos cx, 72
Gedeon prodigiosam de Madianitis victoriam consequitur 86 et seq.
Moritur Gedeon Israëlitarum judex 95 e f

SÆCULO I.

- Anno 1 Christum in templo oblatum agnoscit Anna Prophetissa, et aliis annuntiat 98 et 99
Sæc. I post medium S. Priscus, creditus Christi discipulus, primus episcopus Capuanus martyr 102 b
S. Phœbe diaconissa, ab Apostolo laudata, obiit 605 e
SS. Euphemia, Dorothea, Thecla, Erasma martyres Aquileienses sub Nerone 608

SÆCULO II.

- Circa initium sæculi II sub Trajano, ut fertur, SS. Rosa et Platanus Sulci in Sardinia.
Circa annum 118 S. Terentianus martyr Tuderti in Umbria cum socio Flacco 112 b c
Sæc. II aut IV S. Antoninus martyr Apameæ in Syria 340 et seq.

SÆCULO III.

- Sub finem sæculi III Obit Leontinis in Sicilia S. Neophytus episcopus 117 e f
Circa annum 228 SS. Sixtus et Sinicius Roma in Galliam missi Remos pervenerunt 122 c et seq.
Circa annum 300 defunctus S. Sixtus Remensis episcopus, et successor ipsius S. Sinicius uno anno serius 122 f

Circa idem tempus Defuncta S. Verena virgo Zurzachi in Helvetia 157 et seq.

SÆCULO IV.

- Sub hujus sæculi initium aut finem præcedentis sub Maximiano Herculio In variis Italiæ locis martyrio coronantur duodecim fratres Donatus, Felix et ceteri. 133 c d
Circa idem tempus sub Diocletiano S. Basilissa virgo et Martyr Nicomediæ 609
S. Sandalius martyr Cordubæ in Hispania 610 b
S. Maxima martyr Romæ 357 c
Sub Maximiano Galerio Plurimi martyres Nicomedienses 356 c et seq.
Sub Licinio S. Ammon Diaconus et quadraginta virgines martyres Heracleæ 156
Sub Juliano Martyres Nicomedienses Zeno, Concordius plurimique alii 360 c et seq.
Circa annum 370 Hunni pristinas sedes deserunt 462 d
Circa annum 370 aut 380 S. Firminus episcopus Ambianensis confessor defunctus 178 a b c
Circa annum 375 S. Mansuetus episcopus Tullensis defunctus 622 b c
Circa annum 384 aut 386 S. Martinus orare potuit apud sepulcrum S. Mansueti Tullensis episcopi, ut fecisse traditur 625 c
Circa annum 390 Moritur S. Justus episcopus Lugdunensis in eremo, quam petierat, relicto episcopatu 372 c
Aliquot annis serius Corpus ipsius ex Ægypto Lugdunum delatum 372 c et seq.
Sæc. IV Obit S. Justus vel Justinus episcopus Argentoratensis 377 a et seq.
Circa annum 400 Hunni Daciam et Pannoniam prima vice occupant 462 d e

SÆCULO V.

- Sæc. V ante annum 420 Obit S. Elpidius abbas 388 a
Circa annum 428 Moritur S. Martha vel Marthana,

thana, mater S. Symeonis Stylitæ in tractu
Antiocheno Syriæ 204 c d e f
Sæc. v SS. Priscus, Castrensis, Tammarus, alii-
que novem in Africa cariosæ navi impositi,
ut perirent; sed in Italiam delati, ibidem va-
riis locis obierunt 209 et seq.
Circa medium sæculi v Celebrata festivitas S. Ju-
sti Lugdunensis episcopi 365 b
Anno 453 aut 454 Attila Hunnorum rex mori-
tur, et Hunni deinde mutuis cædibus atriti.
Pannonia expelluntur a Gothis 462 f et seq.
Anno 490, aut citius, Obiit S. Victorius aut
Victorius Cenomanensis episcopus 223 a b
Ante sæculum vi verisimiliter Moritur S. Octa-
vianus eremita prope Volaterras in Tuscia
397 et seq.

SÆCULO VI.

Circa annum 514 Moritur S. Macniscius epi-
scopus Connerensis in Ultonia Hiberniæ pro-
vincia 663 e f
Circa annum 527 Longobardi occupant Panno-
niam 463 b c
Anno 542 Videtur S. Regulus Africanus episco-
pus Lucae in Tuscia martyr obiisse 236 a b
et seq.
Post eundem annum S. Felix episcopus Pisis in
Tuscia 242 e
Sæc. vi circa medium S. Nonnosus præpositus
monasterii montis Soractis obiit 410 b
Inter annum 560 et 573 Moritur S. Constan-
tius episcopus Aquinas 244
Anno 568 S. Auxanus episcopus Mediolanensis
667 d e
Circa annum 568 Hunni, alias Avari dicti, seu
Hunno-Avari, Pannoniam rursus occupant,
proficiscentibus in Italiam Longobardis 463 c d
Forte anno 576 S. Arealdus fit martyr Brixiae
246 et 247
Sæc. vi S. Radegundis reliquias accipit ex Oriente
350 a b

SÆCULO VII.

Post annum 608 Obiit S. Austregildis vel Agia,
mater S. Lupi 266 c
Anno 609 S. Lupus fit episcopus Senonensis
250 a b
Anno 614 Revocatur ab exilio 250 d e f
Anno 623 Moritur S. Lupus 251 e et seq.
Anno 628 Obiit S. Martinianus episcopus Com-
mensis in Italia 669 a b
Sæc. vii ante annum 630 Moritur S. Justus epi-
scopus Claromontanus 439 f
Anno probabilis 648 S. Remaclus consecratur
episcopus 675 a b
Circa annum 658 S. Cosmas eremita obiit 441 b
Anno 660 aut 661 Remaclus Episcopatu se ab-
dicat, et successorem in cathedra Trajectensi
constituit S. Theodardum 682 e f, 683 a b c
Inter annum 667 et 671 Moritur S. Remaclus,
olim Trajectensis episcopus 686 b c d
Circa annum 673 Obiit S. Nivardus archiepi-
scopus Remensis 276 a b c
Inter annum 675 et 681 Martyrio coronatur
S. Aigulphus abbas Lerinensis cum Sociis 740 b c
Anno 700, ut dicitur, Defunctus S. Agricola
episcopus Avenionensis 448 d

SÆCULO VIII.

Circa initium sæculi viii Floret in Gallia S. Ægi-
dius abbas, ab aliis perperam ducentis fere
annis citius collocatus 290 et seq.
Inter annum 720 et 725 Mors S. Ægidii abba-
tis verisimiliter locata 296 e f
Anno 760 Corpora SS. duodecim Fratrum mar-
tyrum translata Beneventum per Arechem prin-
cipem Beneventanum 136 d e
Circa annum 770, ut fertur, Martyr fit S. Gro-
degandus seu Chrodogangus, episcopus Sa-
giensis in Normannia 765 c d e
Anno 799 Carolus Magnus, post diuturnum
bellum, Hunno-Avaros funditus fere exscin-
dit, et fidem utcumque restituendam curat in
Pannonia 463 d e f

SÆCULO IX.

Sæc. ix variæ translationes reliquiarum per S. An-
scharium et alios 119 d e f
Circa medium sæculi ix Translatio corporis
S. Octaviani Volaterras 404 e f
Non post annum 886 S. Bossianus confessor obiit
364
Anno 889 Hunni tertia vice, seu hodierni Hun-
gari, versus Pannoniam progrediuntur, eam-
que occupant paucis annis 464 a b, 468 c et seq.
Anno 893 Arnulphus Germaniæ rex opera Hun-
garorum utitur contra Zwentiboldum Mora-
viæ regem 464 c

SÆCULO X.

Sæculo x Floruisse dicuntur SS. Arcanus et
Ægidius eremitæ in Italia 307 b c
Anno 904, ut dicitur, translatae reliquiæ Sixti
et Sinicii episcoporum Remensis 119 b c
Circa medium sæculi x Duo principes Hungari
baptizati dicuntur Constantinopoli; nec tamen
id fuit initium conversionis Hungarorum 469
e et seq.
Anno 949 vel 950 Constantinus Porphyrogeni-
tus librum de Administrando imperio scribit
473 d e f
Circa annum 972 Fides hodiernis Hungaris ac-
pta est promulgari, Hungaros regente Geysa,
patre S. Stephani 475 b et seq.
Anno 973 S. Wolfgangus, a prædicatione fidei
in Hungaria revocatus, fit episcopus Ratis-
bonensis 480
Circa annum 975 aut serius Geysa, Hungaro-
rum dux baptizatus; at progressus religionis
in Hungaria novis bellorum motibus impedi-
tus 482 d e, et 480 f
Inter annum 983 et 997 S. Adalbertus Hunga-
rorum conversioni intentus, Hungariam adit
variis vicibus, non magno tamen cum fructu
481 b c d e f, et 485 c et seq.
Circa annum 984 Natus S. Stephanus et bapti-
zatus 487 a b c d
Anno 997 Mortuo Geysa patre, S. Stephanus
fit dux Hungarorum 487 e f et seq.
Paulo post S. Stephanus promovens religionem
Catholicam, bello hac de causa impetitur a
Cupa duce Simigiensi, quem vincit et in pugna
occidit 492 b et seq.
Circa annum 1000 Episcopatus varii cum me-
tropoli Strigoniensi in Hungaria erecti per
S. Stephanum 497 e et seq.

Anno

Anno 1000 Corona et nomen regium S. Stephano concessa a Silvestro Papa II 502 et seq.

SÆCULO XI.

Inter annum 1000 et 1003 Nuptias contrahit S. Stephanus Hungariæ rex cum Gisela Bavarie ducis filia, et sorore S. Henrici imperatoris 499 f et seq.

Anno 1002 aut 1003 S. Stephanus bello impetitus ab avunculo suo principe Transilvaniæ causa fidei Catholicæ, eum vincit et capit, totamque Transilvaniam religione Christiana imbuendam curat 524 e et seq.

Anno 1038 Moritur S. Stephanus Hungariæ rex 552 a b c

Sæc. XI S. Antoninus martyr miraculis coruscat in Gallia 342 f

Sæc. XI, secundum alios IX, Corpus S. Nonnosi translatum ex Italia Frisingam 412 et seq.

Anno 1058 Translatum Venetias corpus S. Cosmæ eremitæ 441 e f

Circa annum 1083 Corpus S. Stephani jussu Romani Pontificis solemniter elevatum; et eodem tempore Stephanus in album Sanctorum formali canonizatione relatus 555 et seq.

SÆCULO XII.

Circa initium sæculi XII Scripta Vita S. Stephani Hungariæ regis a Carthuitio episcopo 457 f et seq.

Anno 1104 Elevatio corporis S. Mansueti episcopi 653

Anno 1161 Corpus S. Nonnosi inventum et depositum in crypta ecclesiæ cathedralis Frisingensis 414 e f, 415 a b

SÆCULO XIII.

Circa annum 1203 Moritur in Hispania B. Egidius Ordinis Cisterciensis abbas 308 e f

Sæc. XIII ante annum 1221 Occiditur B. Margareta Lovaniensis virgo et martyr 590 e f

Anno circiter 1221 B. Brocardus secundus Prior generalis Ordinis S. Mariæ de monte Carmelo vitam finit in Palæstina 577 d e

Anno 1244 Moritur B. Guala ex Ordine Prædicatorum episcopus Brixienensis et legatus Apostolicus in cœnobio Astinensi, in quod, relicto episcopatu, se receperat 785 d

Anno 1262 B. Juliana abbatissa Ordinis S. Benedicti vita defungitur 316 b et 317 d

Anno 1266 Ourenii in Lusitania obit B. Tarasia 786 c

Anno 1295 ecclesia Apamiensis S. Antonini facta cathedralis 343 d e

SÆCULO XIV.

Anno 1304 B. Petrus Armengol Ordinis B. Mariæ Virginis de Mercede, martyrio coronatus, obit 333 c

Anno 1359 B. Albertus Besutius eremita moritur apud lacum Verbanum in ducatu Mediolanensi 788 d

Anno 1377 BB. Jacobus et Philippus Ordinis Minorum martyres occiduntur 595 c e f

SÆCULO XVII.

Anno 1647 Recognitio corporis S. Octaviani eremitæ 405 et seq.

Anno 1655 Restitui cœptus in monte Soracte S. Nonnosi cultus, quem secuta sunt multa miracula 415 d e f et seq.

Anno 1676 translatum corpus S. Elpidii abbatis 379 b

SÆCULO XVIII.

Anno 1708 Præcipua pars corporis S. Nonnosi, quæ diu latuerat, Frisingæ feliciter inventa, et plurima deinde secuta miracula 421 et seq.

Anno 1709 S. Nonnosi corpus translatum magna solemnitate 422 et seq.

Anno 1711 et 1712 inventa varia Sanctorum corpora Neapoli 104 et seq.

Anno 1715 Lustratum corpus S. Firmini episcopi Ambianensis occasione diuturnæ disputationis de eodem 194

Eodem anno Festivitas translationis S. Firmini restituta 199 a b

ACTA SANCTORUM S E P T E M B R I S .

TOMUS PRIMUS.

PRIMA DIES.

SANCTI, QUI KALEND. SEPTEMBRIS COLUNTUR.

B

E

S	anctus Josue Israëliitarum dux ,	S. Firminus episc. conf., Ambiani in
	in Palæstina.	Callia.
S.	Gedeon Israëliitarum judex , in	S. Vincentius
	Palæstina.	episc. M. }
S. Anna	prophetissa, Hierosolymis.	S. Lætus
S. Priscus ep. M.,	Capuæ in Italia.	presb. M. }
S. Rosa forte M.	} Sulci in Sardinia.	S. Martha vel Mathana, in tractu Syriæ
S. Platanus M., ejus,		Antiocheno.
ut fertur, filius	} Tuderti in Umbria.	S. Tascius
S. Terentianus		S. Dubitatus
episc. et M.		S. Valentinus
S. Flaccus M.		S. Donatus
S. Neophytus episc. conf.,	Leontinis	S. Marcianus
in Sicilia.		episc. M.
S. Sixtus episc. conf.	} Remis in	S. Sisinnius M.
S. Sinicius episcopus		S. Amausus M.
confessor.	Campania Gall.	Item
S. Donatus		S. Primus M.
S. Felix		S. Maternus M.
S. Arontius		S. Vincentius presb. M., Bisulduni in
S. Honoratus		Catalonia.
S. Fortunatus		S. Placidius acolythus, in provincia
S. Savinianus	} martyres fratres	Bituricensi.
S. Septiminius		S. Ambrosinianus ep. et M., ut fer-
S. Januarius		tur, patronus parœciæ Fonta-
S. Felix alter		nensis prope Divionem in Bur-
S. Vitalis		gundia.
S. Sator		S. Priscus
S. Repositus		S. Castrensis
S. Ammon	} martyres Heracleæ	S. Tammarus
diaconus		S. Rosius
SS. xl Virgines	in Thracia.	S. Heraclius
S. Verena V., Zurzachi diœcesis Con-		S. Secundinus
stantiensis in Helvetia.		S. Adjutor

F

Septembris Tomus I.

1

S. Marcus

- A S. Marcus } confessores Africani, et
 S. Augustus } episcopi, saltem ex
 S. Elpidius } parte, in regno Nea-
 S. Canion } politano.
 S. Vindonius }
- S. Victorius aut Victurius episc. conf., Cenomannis in Gallia.
- S. Regulus episc. Africanus M., Lucæ in Tuscia,
- S. Felix ep., et, ut fertur, M., Pisis in Tuscia.
- S. Constantius ep. conf., Aquini in regno Neapolitano.
- S. Arealdus M., Brixiae in Italia.
- S. Lupus episc. Senon., Briennone in Campania Galliae. Item
- S. Austregildis vel Agia ejusdem S. Lupi mater, Aurelianus.
- S. Nivardus episc. Remensis, in cœ- nobio Altivillarensi prope Sparnacum in Campania Galliae.
- S. Ægidius abbas, in Fano sancti Ægidii in Occitania.
- S. Bossianus conf., in diœcesi Laudunensi in Gallia.
- S. Arcanus } eremitæ, Burgi S. Sepulcri
 S. Ægidius } in Umbria.
- B. Ægidius abbas S. Martini de Castañeda in regno Legionensi.
- B. Juliana virgo et abbatissa Venetiis in Italia.
- B. Petrus Armengol. M., ex Ordine B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum, Guardiae Pratorum in diœcesi Tarraconensi in Catalonia.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES DILATI.

- S**anctus Symeon Stylita colitur hac die a Græcis, ut patet e Menæis magnis typo editis, Anthologio, ac Menologio Latine reddito a Cardinale Sirleto. Vide diem v Januarii.
- Glascianus ep. et conf. in Moravia Scotiæ provincia ponitur apud Camerarium in Menologio Scotico cum titulo sancti. Alibi eum vocari Makglastianum indicavimus in Prætermis- sis ad diem xxx Januarii.
- Salinis relevatio beati Anatolii confessoris atque pontificis, per manus domini Nicolai archiepiscopi Bisuntini exstat apud Chiffletium in Versonione, quam edidit, part. II, pag. 268.
- C** Miræus in Fastis illum Sanctum refert die, quo et apud nos est, III Februarii.
- Ordo Gilbertinorum in Anglia sub instituto Cisterciensi, per B. Gilbertum sumpsit exordium anno MCXLVIII. Ita Kalendarium Ordinis Cisterciensis Divisione excusum anno 1617. Mitimus lectorem ad ea, quæ dicta sunt apud nos IV Februarii.
- S. Mansuetus episcopus Mediolanensis notatur in Breviario Mediolanensi. Egimus de illo XIX Februarii.
- S. Mathiæ apostoli translatio et inventio signantur in Auctariis ad Usuardum a nobis editum. Vide apud nos diem, quo Sanctus colitur, XXIV Februarii.
- Translatio sacrorum pignorum S. Rosendi episc. et... abbatis notatur apud Cellam-Novam a Tamayo, quem et Rodesindum vocat. De illo nos ad diem I Martii.
- S. Elphegi episcopi Wintoniensis in Anglia meminit Ferrarius in Catalogo generali, cui adde Menardum, et Martyrologium Anglicanum Wilsoni. Scripsimus de hoc Sancto XII Martii.
- Longini militis et martyris, qui latus Domini lancea aperuit. Annuntiatio est Greveni ex Adone; deinde, Cum ipso, inquit, simul coronatus est Afrodysius commentariensis etc. Vide quæ diximus ad diem XV Martii.
- S. Connonis monachi in oppido Nesi in Sicilia annuntiatur a Ferrario in Catalogo generali, et ab Octavio Caietano in Idea Operis de Vitis Siculorum Sanctorum. Habetur apud nos XXVIII Martii.
- Sara, Maria soror Moysis, Debbora, Olda, Anna Samuëlis mater, Abigail et Esther memorantur in Canisiano Martyrologio, quod anno 1599 editum est. Vide sacras Litteras variis locis. Sara laudatur a fide in Epist. S. Pauli ad Hebr. II. 11. Has, et plures alias lego in Menæis magnis impressis ad diem XIX Decembris, addito singulis titulo justæ, ac duobus versiculis, si Oldam et Abigaëlem excipias, quas ibi non invenio. De S. Holda vel Olda prophetissa legi possunt dicta ad diem X Aprilis.
- Sancti Mamertini abbatis, apud monasterium sancti Germani, ubi post sanctum Alodium abbas fuit, ibique laudabiliter vivens tam Deo quam hominibus, quievit in pace. Annuntiatio est inter auctaria ad Usuardum nostrum hac die. Sed apud nos a die XXX Martii remissus est ad diem, quo consuli possunt quæ de illo monachi titulo a nobis insignito dicta sunt, XX Aprilis.
- S. martyris Aithalæ meminit Molanus anno 1573 editus. Adi apud nos XXII Aprilis.
- S. Daniëlis martyris apud Gerundam in Hispania meminit Ferrarius in Catalogo generali. De illo egimus XXIV Aprilis.
- Sanctorum martyrum Callistes, Euodi et Hermogenis fratrum annuntiatio exstat apud Molanum in editione anni 1573. De illis Græci hac die. Consuli insuper possunt apographa Hieronymiana

- A** Hieronymiana apud Florentinium. Vide quæ diximus xxv Aprilis.
- S. Honoratus episc. Ambianensis et conf. refertur apud Withfordum. Est in Martyrologio Romano, et apud nos xvi Maii.
- S. Maximiliani diaconi Petenensis memoriam annuntiat Ferrarii Catalogus Humagi in Istria. Consule de illo diem xxviii Maii.
- Rothildis (immo Clothildis) reginæ Franciæ mentionem facit Grevenus cum Martyrologio Canisiano. Lege de illa, quæ dedimus die in Junii.
- Prope Astygem in Hispania, obitus venerabilis Florentinæ, sororis S. Leandri et S. Isidori Hispalensis. Annuntiatio est Castellani. Nos de illa tamquam Sancta tractavimus xxii Junii.
- Translatio apud Venetos in parochiali ecclesia, titulo ejus insignita, corporis beatæ virginis Marinæ, de qua in Vitis Patrum, refertur in Additionibus Bruxellensibus Mss. ad Usuardum Greveni. De translatione hujus Sanctæ meminerunt etiam Galesinius (sed corrupto nomine Mariæ) Maurolycus, et Ferrarius in Catalogo generali. Vide apud nos diem xvii Julii.
- B** S. Calminius a Savarone in Originibus Claromontanis pag. 50 prioris editionis refertur ex historiæ ejus Ms. lectione v. De illo scripsimus ad diem xix Augusti.
- Adelaïs, mater S. Bernardi, annuntiatur Fontanis apud Divionem cum titulo venerabilis a Castellano. Laudatur apud nos in Commentario prævio de S. Bernardo ad diem xx Augusti.
- Pictavii, S. Justini episcopi meminit hoc die Castellanus, ut indicavimus in Prætermis ad xxvi Augusti, aliaque tunc ibi protulimus de publico ejus cultu. Verum cum plus aliquid de ipso, sicut tunc desideravimus, interea temporis non pervenerit ad nostram notitiam, nec proinde plura nunc de hoc Sancto dicere possumus, quam ibi diximus; acquiescat lector de sola veneratione ejus publica productis ad eundem diem xxvi Augusti.
- Orontius et Justus MM. Aletii patroni inscribuntur Catalogo Sanctorum Italiæ a Ferrario. Vide diem, quo illos dedimus, xxvi Augusti.
- B.** Agili abbatis, tempore Clodovei regis. Annuntiatio est Maurolyci. Ad quæ dedimus xxx Augusti.
- C** Othoniel, Haiot (al. Aod) Barach Eufraetæus, Gedeon, Thola, Jahir, Jephthe, Abesan, Hailon Zabulonites, Abdon Thecnites, Sampson memorantur in Martyrologio Canisiano anni 1573 tamquam iudices populi Israëliti, quos etiam omnes indicat pro Sanctis habitos, et hic poni simul, sicut addit, cum lateat emortualis eorum dies. S. Gedeon datur hac die, qua notatur in Martyrologio Romano. Hic et alii e jam memoratis inter Sanctos veteris Testamenti fidei merito insignes a S. Paulo recensentur ad Hebræos xi. 32 : Et quid adhuc dicam? Deficiet enim me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Sampson, Jephthe, David, Samuel, et Prophetis. Quia vero in more positum nobis non est, illos e veteri Testamento Sanctos Operi nostro intexere, qui non annuntiantur in Martyrologio Romano; sufficiant hæc pauca de supra memoratis ex Canisio. De Othoniele videri potest liber Josue xv, 17; Judicum i, 13; item iii, 9 et 11 : de Aod Judic. iii, 15 et alibi : de Thola Judic. x, 1 : de Jahir Judic. x, 3 : de Abesan
- Judic. xii, 8 : de Hailon, al. Ahialon Judic. D xii, 11 : de Abdon ibidem x 13. Porro Sampson et Jephthe; quos supra nominabam, in sacris Litteris notissimi sunt. De illis liber Judicum identidem citatus consuli potest variis locis.
- Raah mulier occurrit in dicto Martyrologio. Videri de illa possunt sacræ Litteræ variis locis.
- S. Ruth ibi etiam annuntiatur : de qua Scriptura sacra.
- Fortis ac sanctus vir Caleb laudatur in eodem Martyrologio, qui in divinis Eloquiis notissimus est.
- Venerabilis Eresvitha, mater Aldulphi Westsaxonum regis, Religiosa sub regula S. Colombani, a venerabili Beda memorata, in diocesi Meldensi mortua refertur a Castellano.
- Ἀνάκλησις (immo Ἀνάκλησις) τοῦ ἁγίου Παύλου τοῦ ἀποστόλου, id est, Recuperatio visus sancti Pauli apostoli annuntiatur hac die in Ms. Synaxario Sirmondi, et additur : περὶ ἧς Λουκᾶς ὁ θεὸς ἐν ταῖς Πράξεσιν τῶν Ἀποστόλων διέξεισι. Id est; de qua divinus Lucas narrat in Actibus Apostolorum cap. ix x 18.
- E** S. Scellanus Leprosus ponitur apud Colganum in Appendice ad Acta S. Patricii pag. 311. Collitur, uti addit, Ardmachæ i Septembris, juxta Marianum Gormanum, et Martyrologium Dungallense. Plura de illo nescimus.
- S. Euntia meminerunt Menæa magna Græca, et Menologium Sirleti. Mulier synonyma occurrit apud nos die ii Februarii in Cornelio cap. ii, nec non xxvii Aprilis pag. 488 inter Martyres Nicomedienses. Quo spectet hodierna, e solo nomine definiri non potest.
- Acasius, septem circiter annorum puer, cum titulo sancti martyris refertur a Dionysio Bonfant in Triumpho Sanctorum regni Sardinie lib. iii, cap. xxxvi, ubi et de sepulcro ejus scribit, nec non de inventione ac epitaphio, quod producit. Obisse in eodem dicitur hac die i Septembris; additque Bonfantus, illum e sepulcro extractum fuisse, et a vicario generali, sede vacante, ad ecclesiam cathedralem delatum, atque in sanctuario collocatum, nec non coli dicta die. Tomo V Maii, die xx ejusdem mensis in Appendice pag. 219 * scripsimus de refossis in agro Calaritano epitaphiis. F Propter illa autem, quæ ibidem dicta sunt, censeo hunc Acasium non referendum inter alios hujus diei Sanctos, donec major confirmatio aliunde accedat de legitimo, certo ac publico ejus cultu.
- Commemoratio superbenedictæ Dei Genitricis in Masinis refertur a Molano in editione anni 1573. In Menæis magnis Græcis ad hunc diem vocatur σὺναξις, solennitas, et pro nomine Masinis scribitur ἐν τῇ μονῇ τῶν Μεσιανῶν, in monasterio Mesianorum. De hoc loco vel æde sacra nihil invenio apud Cangium inter alias plurimas Deiparæ Virginis lib. iv Constantino-
polis Christianæ pag. 82 et seqq. Memoria autem celebratur a Græcis imaginis Deiparæ, quæ in lacum ob metum Iconomachorum projecta, diu post sine ulla labe aut nota luti recepta est.
- Solennitas Recollectionis festorum beatissimæ Virginis, Dei Genitricis Mariæ annuntiatur a Molano in editione anni 1573 Dominica die prima mensis Septembris, Lovanii in basilica sancti Petri, et addit : Quæ cum totius urbis lætitia festive celebratur, ob causas, quas

- A *Molanus explicat in Natalibus Sanctorum Belgii. Quotannis eadem solennitas Recollectionis festivitatum etc. Antverpiæ celebratur Dominica post Octavam Assumptionis ejusdem beatissimæ Virginis.*
- Principium Indictionis, novique anni, quem Græci tunc inchoant, ponitur a Molano in secunda editione. Celebratur apud Græcos Officio, uti liquet ex Menæis magnis impressis.
- Novocomi extra urbis mœnia in ecclesia S. Crucis S. Anæ parvuli martyris, qui Romæ pro Christi nomine, ejusque religione captus, pro ea mori non formidavit: cujus corpus ibidem humatum, et postea novissimo hoc tempore e tumulo eductum ac translatum Novocomum: in sacello Deiparæ gladio transfixæ.. colitur, uti habemus e Sanctuario seu Martyrologio ecclesiæ Novocomensis, quod edidit Aloysius de Tattis, dicens in notis, neque annum, neque diem, neque martyrii genus, aut persecutorem resciri potuisse, ejusque festivitati dicatam esse Dominicam primam Septembris. Est autem Novocomum vel Comum urbs Italiae in Insubria, vulgo Como. Nos hodiernum Martyrem extractum credimus e cryptis Romanis.
- B S. Columba V. Romæ hac die in nostra collectione Ms. Sanctorum notatur ex sancti Martini Tornaci Ms. Beda, ut vocant. Plura nos latent.
- Theodardus monachus Caræsilvæ in Dania tamquam beatus ponitur ab Henriquezio et Chalemoto, ac laudatur. De cultu ejus publico nihil scimus.
- Hadriani PP. IV natalis refertur a Joanne Chrysostomo vander Sterre Anagninæ cum elogio.
- Agnes abbatissa Benedictina apud Arturum in Gynæceo annuntiatur hac die Venusiæ in Apulia cum titulo beatæ. Apud Ferrarium in Nova topographia ad Martyrologium Romanum, verbo Venusia, nominatur Agnes abb. Paulus Regius de Sanctis regni Neapolitani parte II in Vita S. Guilielmi confessoris ac fundatoris Ordinis monastici Montis-virginum cap. VIII narrat, visitatas ab eo moniales, et Agnetem, e suo parthenone Venusino illuc profectam, viri de se bene meriti revisendi gratia, quasi mortis ejus præ sagam, ab illo factam monasterii S. Salvatoris abbatissam. Præmiserat cap. VII Agnetem ab ipso conversam, factam e meretrice monialem, tantaque sanctitate postmodum ornatam fuisse in Religione, ut a multis tamquam sancta sit habita. De laudato S. Guilielmo abbate ac fundatore Eremitarum Montis-Virginis sub regula S. Benedicti, egimus die XXV Junii; ubi pag. 113, 128, et 131 videri possunt, quæ de hac Agnete memorantur. Sed nihil in his de ejus cultu. Apud Wionem lib. III in Appendice pag. 409 cum titulo sanctæ signatur Agnes abbatissa miraculis clara, quæ obiit anno Domini MCCXLI. Ejus corpus requiescit in ecclesia suo nomini dicata Romæ. Citantur autem monumenta Italiae. Verum dies annuntiationibus non apponitur in ista Appendice. Hanc recensuit ac edidit Menardus post suum Martyrologium Benedictinum; sed his omissis, miraculis clara, et Romæ. Ignota porro nobis est hæc abbatissa, quæ qualiscunque sit, non potest confundi cum synonyma superiore, synchroa S. Guilielmo, qui anno 1142 obiit, uti dicitur apud nos in Vita ejus pag. 131 citata.
- C
- S. Rufinæ corpus solennissime colitur quotannis D mense Septembri in abbacia monialium dicta Marquette in territorio Insulensi in Flandria, quod eo fuerat transmissum a R. P. Carolo de Noyelle Belga, Societatis Jesu postea Præposito Generali, cujus cognata dictæ abbatiæ præerat anno 1681, ex litteris P. Conradi Janingi nostri, quæ eodem anno ad Danielem Papebrochium Insulis ab eo scriptæ sunt. Crediderim illud corpus desumptum fuisse e cryptis Romanis.
- D. V. Ruræmundensis memoriam invenio in nostra collectione Ms. Sanctorum hujus diei, desumptam e Calendariis, quæ non nominantur.
- Diva Virgo Hallensis Dominica prima Septembris signatur in Fastis, quos Miræus edidit, Belgicis et Burgundicis, cum hanc Deiparæ imaginem, tum varias alias eadem occasione laudans.
- Commemoratio Deiparæ imaginis non manu factæ notatur Tauromenii ab Octavio Caietano in Idea Operis de Sanctis Siculis.
- S. Sewalli episcopi Eboraci in Anglia memoria indicatur a Ferrario in Catalogo generali, ex Martyrologio Anglico, sicut dicit in notis. De eo Matthæus Westmonast. ad annum MCCLVI. Diversus est a Sewallo episcopo Hiberno: de quo vide ad XVIII Maii: ubi nos eum posuimus inter Prætermisos. In quo autem Martyrologio Anglico hodiernum Sewallum invenerit, ignoro: quem in Wilsoniano non reperio. Matthæus Westmonasteriensis in Floribus historicarum ad annum prædictum 1256 agit de episcopatu ejus, non de cultu. Sewallus, inquit, electus Eborum, in archiepiscopum consecratur ab episcopo Wigornia.
- E Antonius cognomento Abbas, ab hæreticis occisus Montis-Guiscardi in Occitania
- Venantius conf., Lutetix Parisiorum
- Martinus a Roccha conf., Bibliæ in Corsica insula
- Ignatius Aspirensis conf., Canex in Creta insula
- Catharina Alvarez virgo, Alcarazii in territorio Toletano
- Plures habet Hueberus in suo Menologio Franciscano.
- F Joannes de Novaria hoc mense mortuus, et tamquam beatus ponitur cum elogio a Thoma de Herrera in Alphabeto Augustiniano tom. I pag. 386. Probari desideramus publicum Viri cultum.
- Geroldus confessor tamquam beatus annuntiatur a Ferrario in Catalogo generali, ex Annalibus Bavariae, uti perhibet in notis, in qua is prætor fuit circa an. DCCLXXX. Lægius de Gentium migrationibus pag. 273 de illo agit, ubi vocatur comes et præfectus ducatus Boiariæ etc. Elogium ejus habet Matthæus Raderus in Bavaria sancta volumine primo a fol. 76. Cupimus edoceri publicum ejus cultum.
- S. Godinus confessor annuntiatur a Castellano in Lemovicinis (en Limousin) tamquam peculiariter honoratus Castelleti (a Castelet.) Apud Labbeum Novæ bibliothecæ manuscriptorum librorum tomo I, pag. 635 notantur ista: S. Godinus cum sociis suis quiescere fertur apud Castelletum. Festum ejus recolitur in Kalend. Septembris. Si parullo plura de hoc Sancto pervenissent ad nostram notitiam, dissemmus

- A** dissemus ei locum inter alios hujus diei Caelites propter cultum, quem habere affirmatur. Sed quia præter hunc non scimus quidquam de isto Sancto hactenus, ponimus eum hic, donec pluribus nobis innotuerit: quod si fiat, notari poterit in Operis nostri supplemento.
- In Cassino, Constantii et Feliciani. Ita Martyrologium Richenoviense; quos etiam nominat Grevenus. De primo vide hac die dicenda in synonymo episcopo Aquinate; secundum non novimus.
- Ægidii a sancto Audomaro, Ordinis Prædicatorum, obitus dies Gandavi ponitur a Rayssio in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii, ubi et Ægidius ille vocatur beatus, laudaturque ex Thoma Cantipratano; sed de cultu publico ibidem nihil.
- V. Margaretula Lovaniensis, cognomento **Fiere Margrietke** laudatur a Miræo in libro, qui inscribitur Fasti Belgici et Burgundici. Plura expectet lector ad diem 11 Septembris.
- Alberti, primi abbatis Pontidensis memoria tamquam sancti signatur apud Bergomum a Ferrario in Catalogo generali Sanctorum, qui in Romano Martyrologio non sunt. De illo etiam scribit in Catalogo Sanctorum Italix, quem et Castellanus annuntiat. Sed Ferrarius in dicto Catalogo generali eum denuo refert die v Septembris, ubi et affirmat in notis, obiisse quidem die prima istius mensis, sed quinta celebrari memoriam ipsius; ad quam diem nos etiam illum differimus v Septembris.
- Joannes episcopus Eugubinus signatur hoc die in Catalogo nostro Ms. Sanctorum; sed ex quo documento, non habeo unde determinem, cum citatio ita apponatur, ut non sit mihi explorata. Agetur de illo sancto Præsule ad diem, quo habetur in utroque Ferrarii Catalogo, vii Sept.
- In Bavaria S. Remedii (al. Romadii) abbatis memoriam facit Ferrarius ex Martyrol. Canis. hac die. Ab aliis ponitur die 1 Octobris, sicut dicit in notis. Sed ego in duabus Canisii editionibus illum non reperio hac die, sed prima Octobris, ubi datur ei titulus confessoris, adjunctis ipsi Abre (e quo fortasse abbatem fecerit Ferrarius) ac Davide. Et vero idem Ferrarius die xv Januarii Romedium confessorum annuntiat Tridenti. Vide Prætermisos ad eundem diem, quo ex aliis assignavimus ipsi diem 1 Octobris.
- S. Muredachus episcopus Aladensis indicatur apud Hibernos a Castellano. Inter Missas proprias sanctorum patronorum ac titularium Franciæ et Hiberniæ, anno 1734 Parisiis editas, exstat una ad diem xi Julii in festo sancti Muredachi ep. et conf. Alladensis patroni D generalis. Ferrarius eum habet die, quo et apud nos videri de illo poterit, v Octobris.
- S. Bercharii abbatis et mart. meminit cum elogio Grevenus. De hoc Sancto etiam agunt Martyrologium, quod Canisianum vocamus, et Maurolycus. Signatur in Martyrologio Romano, quocum de illo scribemus, xvi Octobris.
- S. Hedwigis translatio memoratur a Wione, Dorganio, Menardo. De hac Sancta tractabitur cum Martyrologio Romano ad diem xvii Oct.
- Chariton, presbyter apud Leontinos inter Prætermisos ad diem vi Junii ex variis apud nos refertur, diciturque de illo agi posse, si cultus S. Donati sufficienter probetur, hodierno die ibidem assignato. Verum quoniam S. Donatus Officio colitur ecclesiastico, atque in districtu ad sex leucas, ut testatur Conversanus in Ætherea Leontinorum gloria ad xiii Novembris; dispici poterit, quidnam debeat Charitoni, ejusdem, ut ibidem vocatur, filio, ad eundem diem, quo S. Donatus ibi refertur xiii Novemb.
- Translatio S. Columbani abbatis refertur Bobii **E** a Ferrario. Colitur Sanctus iste die xxi Nov.
- S. Petrus episcopus Alexandrinus et martyr hac die ponitur in Auctariis ad Usuardum nostrum. Est in Martyrologio Romano xxvi Nov.
- SS. Lazarus et Priscus MM. hac die sunt in Breviario Bisuntino anni 1530, addita sua cuique oratione propria. Lazarus autem est, quem Christus quadriduanum mortuum ad vitam revocavit, ex oratione prima. Ex secunda de S. Prisco elici non potest, quisnam sit. Belinus S. Lazari martyris etiam meminit, sed non addit qualis sit. Ferrarius in Catalogo generali: Vesontione in Gallia SS. martyrum Lazari et Prisci, ex dicto Breviario. Spectat primo nominatus ad xvii Decembris, quo habetur in Martyrologio Romano. Quisnam vero sit Priscus iste, non constat. Fortasse erit unus e synonymis, qui hodie dabuntur. De S. Lazaro itaque agetur xvii Decembris.
- De S. Columba solitaria in Aprutio, et SS. Nicolao et Ægidio fratribus ejus transmissæ olim sunt observationes paucæ, in quibus Berardus episcopus Interamnæ frater eorum vocatur; dicitur quoque S. Columba coli **F** 1 Septembris. Verum, quia observationes illæ minus accuratæ sunt, quam ut aliquid certi ex iis eruere possimus, et quia mentionem de illis Sanctis alibi non reperimus, eos differimus, donec eruditus aliquis Italus doceat certiora. Colitur S. Berardus xix Decembris.

DE S. JOSUE ISRAËLITARUM DUCE

IN PALÆSTINA

J. L.

COMMENTARIUS HISTORICUS.

§ I. Scribendi methodus; nominis Josue etymon et varia lectio; Sancti pater et majores.

De electa

Sanctorum, quos mense Septembri colit Ecclesia, agmen ducunt pietate in Deum non minus quam virtute bellica insignes populi Hebraici imperatores Josue ac Gedeon: Baronius enim, eoque antiquiores martyrologi Latini fere omnes nobile illud Heroum par in suis ad Calendas Septembris Fastis conjungunt. Utrumque suo populo ipse præfecit Deus; Gedeonem angeli ministerio judicem, Josue divinæ vocis oraculo Moysis successorem designavit: hunc, ut Israëlitas in terram divinitus promissam, exterminatis Chananæis introduceret; illum, ut eosdem afflictos et Madianitarum servitute oppressos ab horum injuriis vindicaret, et pristinx libertati restitueret. Ac primo quidem loco de supremo populi Dei post legislatorem moderatore Josue agemus. Cum majores nostri in Actis Sanctorum veteris Testamenti scribendis certum modum nec præscripserint, nec tenuerint, ego eum servandum mihi proposui, quo lectorum commodo maxime consulerem. Sancti res gestæ, antequam supremum principatum obtinebat ex variis libri Exodi, Numerorum et Deuteronomii capitibus petendæ sunt. Si nuda Scripturæ verba ad Sanctum spectantia exscriberem, et dein ad eorum intelligentiam interpretes et Annalium antiqui Fæderis scriptores lectorem adire juberem, nihil in ejus gratiam me fecisse existimarem. Nam quoniam in nominatis

C

Pentateuchi libris Vita Moysis aliaque sub ejus regimine facta fuse enarrantur, Acta S. Josue, quæ eisdem sparsim immixta sunt, avidus lector nec apud interpretes, qui capitum versutumque seriei, nec apud Annalium scriptores, qui temporis ordini se adstringunt, invenire poterit, nisi longis et impertinentibus digressionibus interpolata, quibus plurimum distineatur necesse est. Quæ Sanctus, Moyse mortuo, summus Hebræorum dux præclare egit, in unum quidem sunt contracta librum, qui ejus nomine inscribitur: verum cum hic agat de executione eorum, quæ Deus antea de Chananææ acquisitione et divisione promiserat, quæque post introitum in eandem observanda per se vel per Moysen præscripserat; qui res omnes a Sancto in reipublicæ Hebræicæ administratione gestas recte intelligere cupit, ad Pentateuchi libros sæpius recurrat oportet. Ex his modo elucidandus, cum iisdem modo conciliandus est liber Josue, idque pluribus in locis.

scriptionis methodo

2 Præterea Vita S. Josue, prout in Scripturis exstat, frequentibus obnoxia est difficultatibus, in quibus de Sancti gloria agitur. In iis enodandis tanta est sententiarum varietas et perplexitas, ut

nullum Annalium veteris Testamenti scriptorem, interpretem nullum assignare possim, cui in omnibus tuto, meo saltem judicio, adhærescas. His potissimum inductus rationibus constitui dispersa hinc inde per tot Libros sacros Sancti Acta colligere, unumque veluti sub aspectum producere, sanctos Patres, historicos, et interpretes, qui de iis agunt, quotquot nancisci potui, consulere, et ex collatis illorum inter se opinionibus ac commentationibus eas seligere, quæ Scripturæ ac rationi magis conformes mihi viderentur. Continget quidem aliquando, ut viæ vel a paucis vel a nullo forte tritæ me commissurus sim: verum id temere numquam audebo, nisi ratione et auctoritate sacra me securum faciente, quod a vero vel magis verisimili non deflectam. Utcumque prolixus hic appareat Commentarius, æquus æstimator, ut spero, non judicabit, me illi importuna inseruisse. Quæ faciunt ad historiam ejusque contextum, in Scriptura confusum hinc inde et perturbatum, illustranda, ad miraculorum a Sancto patrum magnitudinem declarandam, ad ejus virtutes manifestandas, ad vitæ ejus integritatem contra magnæ etiam auctoritatis accusatores defendendam; hæc, inquam, mihi persuadeo superflua non esse, atque eo modo esse proponenda, ex quo quisque intelligat me nihil præterisse, quod ad Sancti Josue commendationem spectet, vel ad lectorum commodum instructionemque conducere possit.

3 Ne vero quæ clara sunt vel certa studiose involvere atque obscura facere velle videamur, ea, quæ ex interpretibus aliisque auctoribus hausimus, nulla citatione interpolabimus, nisi vel controversa sint vel controverti possint. A provinciarum, urbium, aliorumque locorum, quibus plenus est liber Josue, situatione examinanda, quantum poterimus, etiam abstinemus: uti et ab iis omnibus quæstionibus, quæ ad Sanctum remotius spectant. Nec Commentarii contextum interrumpendum censuimus refellendis Rabbiorum nonnullorum commentis, qui de Sancto varia ridicula, et supra omnem fidem mirabilia, imo impia fabulati sunt. Ne quidem ullum eorum nominabimus, nisi raro, ubi ex Christianis aliquos patronos nacti sunt. Videri potest Antonii Possevinii Apparatus sacer ad vocem Rabbini. Maximam inter Judæos auctoritatem habent Philo et Flavius Josephus. Pauca illa, quæ uterque habet de Sancti Vita, in deserto sub Moyse acta, suo loco allegabimus. Quæ pie fortiterque Israëlitarum Princeps in Chananitide egit, solus describit Josephus libro v Antiquitatum capite primo, quod fere totum Commentario nostro opportunis

F lector pramonetur

locis

A locis inseremus. Quæ in eo falsa vel non verisimilia occurrent, adjectæ notationes a veris et verisimilibus distinguunt: ex his lucem accipiet narratio sacra; ex illis colliget lector, quanta fides et auctoritas Josepho sit tribuenda. Porro hujus, uti et Philonis, verba dabimus, prout ea Latina fecit Sigismundus Gelenius, cujus versionem plerique sequuntur. Atque hæc potissimum sunt, de quibus lectorem præmonendum judicavi. Nunc rem ipsam aggrediamur.

Sanctus primo Osee, dein Josue vocatus est; utriusque nominis etymon:

4 Sancto in circumcisione sua inditum fuit nomen Osee vel Hosee, pro quo Septuaginta, quique hos secuti sunt Patres aliqui, Ause vel Auses habent. S. Hieronymus in Commentariis ad caput 1 Osee prophetæ, cumque illo passim omnes suspicantur vetus mendum esse, quod pro Ὀση apud Septuaginta legatur Ὀση. Forte a depravatum fuit in ω, quod caractere ei est affine. Sanctus nomen Osee retinuit, donec ad explorandam Chananæorum terram anno secundo ab egressu de Ægypto cum sociis missus est: nam tum primum, ut verisimilius esse infra dicemus num. 40, Moyses Sancti nomen mutavit, Vocavitque Osee, filium Nun, Josue. Numerorum cap. XIII §. 17. Utriusque nominis etymologiam dat S. Hieronymus citatus: OSEE, inquit, in lingua nostra SALVATOREM sonat: quod nomen habuit etiam Josue, filius Nun, antequam ei a Deo vocabulum mutaretur. Non enim (ut male in Græcis codicibus legitur et Latinis) AUSE dictus est, quod nihil omnino intelligitur; sed OSEE, id est, SALVATOR: et additum est ejus nomini DOMINUS (id est, littera Job, quæ prima est nominis tetragrammati et subinde pro ipso Deo accipitur,) ut SALVATOR DOMINI diceretur, id est, per quem Dominus populum suum salvaturus esset. A Deo, inquit S. Doctor, vel a Moyse Dei instinctu, hæc nominis facta est mutatio; nimirum ut sic typus per omnia congrueret veritati, et Josue non tantum rebus gestis, sed et ipso nomine expressius referret Jesum mundi Salvatorem.

Jesu Fila Dei typus fuit ipso suo nomine, cuius varia est lectio.

5 Interpretes aliqui negant, mundi et Israëlitis Salvatorem idem nomen gessisse, et cum Epiphonio Hæresi XXIX, Basilio in Asceticis, et Cyrillo Hierosolymitano Catechesi x Ἰησοῦς deducunt ab ἰσχυαί, id est, mederi, adeo ut idem sit quod medicus. Verum non credo ego, Patres illos veram etymologiam docere voluisse, sed tantum indicare, quæ ei significatio recte adaptari et accommodari possit. Veram nominis rationem dat Matthæus cap. 1 §. 21: Vocabis nomen ejus Jesum. Quid ita? Ipse enim SALVUM FACIET populum suum. Jesus itaque idem est quod Salvator, adeoque ab eadem radice Hebræica derivatur, a qua Josue, quod teste S. Hieronymo citato idem significat: confirmaturque ex Ecclesiastici cap. XLVI §. 1: Fortis in bello Jesus Nave, successor Moysi in prophetis, qui fuit magnus secundum nomen suum, maximus in SALUTEM electorum Dei. Præterea nomina Josue et Jesus non distingui, patet ex eo, quod Septuaginta, Philo et Josephus pro Josue ubique scribant Ἰησοῦς. Sacræ etiam Paginæ sanctum Josue Ecclesiastici capite citato, et libro 1 Machabæorum cap. 11 §. 55 Jesum vocant. Sanctus itaque vel ipso nomine, ut statim dicebam, Jesu Christi typus fuit. Sicut Josue ita Jesus est ab Hebræico יהושע, quod multi Jehoscuah, aliqui Jehosuah, alii aliter pronuntiant. In Patribus Græcis vix alio quam Jesu nomine Sanctum vocatum invenies. E Latinis aliqui Jesus, aliqui Josue scripserunt. S. Hieronymi et Vulgatæ auctoritas effecit, ut hodie appellatio Josue vel Josua

usitatissima sit. Sunt tamen, qui ut ad lectionem Hebræicam magis accedant Jehosua scribere malint. Qui de Sancti nomine ejusque etymologia plura desiderat, consulat Cornelium a Lapide et Bonfrerium in Numerorum cap. XIII §. 17, aliosque.

6 Magnos inter, quos tribus Ephraïm Israëlitis viros dedit, primum sibi vindicat locum Moysis divina electione successor Josue. Ejus genealogiam dat liber 1 Paralip. cap. VI a §. 23: Ingressumque est (Ephraïm Josephi patriarchæ filius) ad uxorem suam, quæ concepit, et peperit filium. et vocavit nomen ejus Beria, eo quod in malis domus ejus ortus esset. Filia autem ejus fuit Sara, quæ ædificavit Bethoron inferiorem et superiorem, et Ozensara. Porro filius ejus Rapha, et Reseph, et Thale, de quo natus est Thaan, qui genuit Laadan: hujus quoque filius Ammiud, qui genuit Elisama, de quo ortus est Nun, qui habuit filium Josue. Quot ab Ephraïm usque ad Josue statuendæ sint generationes valde incertum est. Sancti patrem fuisse Nun, avum Elisama, proavum Ammiud, abavum Laadan, extra controversiam est. Neque etiam, ut puto, a veritate aberrant illi; qui ejusdem atavum Thaan, tritavum vero Thale fuisse statuunt: Vulgatæ textui eorum conformior est opinio; nec Hebræicæ aut Græcæ lectioni manifeste repugnat. Verum an Thale fuerit ex filiis, an vero ex nepotibus Ephraïm magis ambiguum est. Scriptura hoc loco non magis favet illis, qui primum, quam qui secundum affirmant. Nec video in alterutram partem aliunde quidquam adferri posse, quod quæestionem dirimat.

7 Elisama, Sancti avus, fuit unus ex duodecim tribubus, qui Numer. cap. 1 §. 4 et seqq. nominatim recensentur, et ibidem §. 16 nobilissimi principes, et capita exercitus Israël vocantur: fuit, inquam, Ephraïmitarum omnium dux, inter quos, cum Moyses Dei jussu filiorum Israël a vigesimo anno et supra numerum iniisset; inventi sunt quingenti supra quadraginta pugnatorum millia. Ibid. §. 32 et 33, et cap. 11 §. 19. Nobilissimi itaque principis et tribus Ephraïm supremi ducis nepos fuit S. Josue, filius vero Nun, quem patri suo Elisama in eadem dignitate successisse, verisimile putat Sallianus in Annalibus ad annum mundi 2491. Porro pro Nun Septuaginta interpretes habent Νων. Hinc factum ut non modo Græci, sed et multi e Patribus Latinis Josue vocarint Jesum, filium Nave. Apud Josephum libro III Antiquit. cap. 11 Νάηκος, et cap. XIII Νάηκος legitur. At unde hæc tanta lectionis varietas? Audi S. Hieronymum in caput XL Ezechielis prophetæ: Et diligentem et studiosum lectorem admonendum puto, si tamen scientia Scripturarum et non vanis oratorum declamationibus ducitur, ut sciat omnia prope verba Hebræica et nomina, quæ in Græca et Latina translatione sunt posita, nimia vetustate corrupta, scriptorumque vitio depravata, et dum de inemendatis scribuntur inemendatiora, de verbis Hebræicis facta esse Sarmatica, imo nullius gentis; dum et Hebræa esse desierint, et aliena esse non cœperint. Inter nomina propria, quæ exscribentes depravarunt, existimo fuisse Nun. Characterum affinitas, forte non sat distincte in autographo exaratorum, potuit esse occasio ut pro Νων, Νάων, dein Νων, scriptum fuerit. In solo libro primo Paralipomenon cap. VII §. 27 adhuc Νων incorrupte legitur.

AUCTORE
J. L.

Sancti majores
de tribu
Ephraïm:

avus Elisama
summus Ephraï-
mitarum dux;
patris nomen
varie legitur:

AUCTORE
J. I.
Jesus Nave
iam non est ac
Jesus propheta.

pag. 529 verbis Ecclesiastici cap. XLVI §. 1, quæ num. 5 dedimus, hanc eorum subdit interpretationem: Jesus Nave est Jesus propheta, נבא. Unde dicitur hoc loco » successor Moysi in prophetis » : quasi diceret scriptor sacer: Jesus cognominatus apud suos Nave, quia » successor » Moysi in prophetis » ; et idem » magnus secundum nomen suum » quia » in salutem electorum Dei ». Est enim Jesus, Salvator. Itaque secundum Harduinum per vocem Nave significatur ipsum Sanctum prophetam fuisse. Codices sacri, qui modo Græce exstant et dicto Ecclesiastici loco Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ habent, exiguæ apud ipsum sunt auctoritatis: Cum, inquit, legatur dumtaxat Ἰησοῦς Ναυῆ in Græco Vaticano Romæ edito, et in Londinensi ad illud exemplar excuso, editiones ceteras nihil moramur. Fateor, quod in vetustissimo codice Bibliothecæ Vaticanæ, quem præ manibus habeo Romæ anno 1587 typis Græcis excusum, non exprimitur ὁ τοῦ, quod in aliis additur. Verum an inde sequitur, ut in Vaticano Ναυῆ idem sit quod propheta, adeoque ab hoc aliæ editiones sensu differant, adjectione articuli τοῦ corruptæ? Librum Ecclesiastici a Jesu filio Sirach Hebraice conscriptum non vidit Harduinus, cum non exstet. In eo igitur non legit vocem illam, quam supra characteribus Hebraicis expressit; adeoque nec scire potuit, nepotem Jesu filii Sirach, qui librum Ecclesiastici ex Hebræo Græce reddidit, vocem Ναυῆ usurpasse ad significandum Josue prophetam esse. Rationes quidem aliquas adfert, cur ita opinetur: Sed si lector eas examinare velit et conferre cum verbis S. Hieronymi mox datis, atque iis, quæ statim subjungam, non dubito quin mecum judicet, eas minime sufficere ad sacros Codices inter se committendos; ubi sensu non differunt, si dicatur Ναυῆ positum esse pro Νόβ, Sancti patre. Certe pro Νόβ in omnibus aliis Libris sacris usurpatur. In Penitenteo, libris Josue, Judicum, tertio Regum, et secundo Esdræ vigesies et novies textus Hebræus nomini Josue subjungit filius Nun; pro quo in Vaticano decies et novies est ὁ τοῦ Ναυῆ per varios casus inflexum, dies vero ὁ τοῦ Ναυῆ. Ad hæc dicere non potest Harduinus, quod vics et ὁ τοῦ ab interpolatore ubique in memorato codice addita fuerint, quoniam ad hunc tamquam emendatissimum nos ultro provocavit. Præterea hæc interpolatio minus habet verisimilitudinis, quam Ναυῆ exscribentium vitio irrepsisse pro Νόβ, ut consideranti patet. Itaque illud Ecclesiastici, Jesus Nave . . . qui fuit magnus secundum nomen suum, maximus in salutem electorum Dei, hunc sensum habere puto: Jesus, filius Nave, fuit magnus nomine, maximus re, vel executione rei per nomen significatæ, nimirum quia fuit in Salutem electorum Dei.

§ II. Ejus nativitas: an Moysi e Madianitide nondum reduci notus? Quando factus hujus minister; quale ejus ministerium; quis ex eo fructus perceptus.

Secundum Saliani calculos filii Israël anno mundi 2541 a Moyse ex Ægypto educti fuerunt. Num recte huic anno liberationem de servitute Ægyptiaca annectat, examinent ii, ab quos id propius spectat Posito igitur quod data ab illo temporis ratio accurata sit, jam facile nobis erit invenire, quotus circiter annus ab orbe condito Sancto natalis fuerit. Ex Numer. cap. xxxii §. 13, et Deuter. cap. ii §. 7 constat, quod ab egressu Israëlitarum ex Ægypto usque ad mortem Moysis effluerint fere 40 anni. His adde 17 annos gubernationis post obitum legislatoris, quos ei probabilius dandos esse infra num. 270 et seqq. dicemus, habebis 57. Junge et his 53, quibus in Ægypto vixit, totam explebis vitæ ejus periodum, quam centum et decem annis circumscribit liber Josue cap. xxiv §. 29. Jam vero si Sanctus 53 annis viuerit ante Hebræorum exitum, factum anno mundi 2544, huic numero illum subtrahere, deprehendes eum in Ægypto natum fuisse 2491. Si annos principatus Josue incompletos, vitæ vero completos fuisse supponas. diutius in Ægypto vixerit oportet quam 53 annis; adeoque ejus nativitatem anno 2490 rectius affiges.

10 Objici potest illud Exodi cap. xxxiii §. 11, Minister ejus (Moysis) Josue filius Nun, puer, non recedebat de tabernaculo. Hic vox puer, ut sæpe alibi in Scriptura, non significat ministrum aut famulum, alioqui bis idem diceretur: sed pro adolescente vel juvene ponitur, pro quo etiam in sacris Litteris sæpe usurpatur: unde et hoc loco Hebraicum naar Septuaginta νέος, id est, juvenis vertunt, paraphrastes vero Chaldaicus hullema, de qua voce mox. Jam autem, si Josue aliquot mensibus ab egressu de Ægypto, dum ei tabernaculi custodiendi cura a Moyse commissa fuit, adhuc adolescens vel juvenis erat, quomodo verum potest esse, eum 53 circiter annis in Ægypto vixisse? Ad hæc dicimus, quod priscis illis temporibus, quando homines ad 120 annos vitam protrahabant, 53 vel 54 annos nati adhuc juvenes censerentur et vocarentur. Responsionem hanc pluribus expositam et stabilitam vide apud interpretes. Quo vero facilius eidem acquiescat lector, addo ex Bonfrerio hic, Hanc pueri vel juvenis appellationem longe facilius accommodari solitam iis (etiam sexagenariis: nam Sanctum hoc tempore ætate tam propectum fuisse Bonfrerius hic admittit) qui necdum matrimonii vinculis essent irretiti: at vero et tum et deinceps etiam postea cælibem mansisse Josue recte probat ex patribus Serarius in caput ultimum Josue quæst. xiv. Et vero ut Hebræa vox HALMA virginem absconditam vel incognitam viro significat Isaïæ cap. vii §. 14, ubi interpretes noster » Ecce » virgo concipiet » vertit, et variis locis probat Hieronymus; ita HULLEMA Chaldaicum ab eadem radice HALAM juvenem significabit, sed cælibem et uxorio consortio impollutum. De cælibatu,

Sancti annus
natalis:

E

ratio, cur post
53 circiter vitæ
annos puer vel
juvenis vocetur:

F

A batu, et Sancti castimonia nos infra agemus num. 136 et seqq.

Familiaritas
ejus cum Moyse,
et Madianitide
nondum reduce,
viz fidem mere-
tur :

11 De Sancti Vita, in solo natali Ægypto tracta, Scriptura altum silet Philo libro de Charitate sub initium scribit, Josue Moysi amicum et familiarem fuisse ἐκ πρώτης οἰκίας a prima fere ætate, vel, ut Gelenius vertit, pene a puero. Si id verum sit, de quo maxime dubitamus, ut statim indicabimus, amicitia illa inter utrumque cæperit oportet ante vel certe non diu postquam 13 ætatis annum Sanctus expleverat. Nam cum Moyses in Madianitide 40 annis apud socerum Jethro moratus fuerit, Josue vero ante ejus ex illa reditum 53 circiter annis tantum vixerit, hic 13 dumtaxat annos natus erat, vel decimum quantum modo inchoarat, quando ille a Pharaone ob cæsum Ægyptium ad supplicium quæsitus fuga sibi consuluit. Potuit quidem fieri, ut Sanctus, abeundi facultate obtenta, Ægyptum reliquerit, in terram alienam Madianitidem migrarit, in eas regionis istius partes advenerit, ubi Jethro habitabat, ibidem cum opilionem Moysæ amicitiam vel inierit, vel ante initam foverit: verum quis prudens hæc omnia ita revera facta esse credat? Mihi certe id parum verisimile videtur. Imo et illud, quod scilicet Moyses ante fugam suam Josue adhuc puero familiariter usus fuerit, facilem apud plerosque, ut puto, fidem non inveniet. Quamdiu in Ægypto vixit legislator, in Pharaonis palatio versatus est, cæceptis paucis diebus, quibus egressio e domo regia, Ægyptii cædes, et fuga in terram Madian contigerunt, uti ex Historia sacra Exodi cap. II et Actorum cap. VII colligitur. Hæc adjuncta si attentius lector consideret, non pauca statim ei occurrent, quæ creditu difficile faciant, quod tum temporis familiaritatem inter se contraxerint, imo quod alter alterum noverit.

a quo tempore,

12 Constat ex libro Exodi cap. XXIV v. 13, quod jam inde Moyses minister fuerit noster Josue, cum illum quintum ascendentem in montem Sinai comitaretur; quod factum anno ab orbis condito 2544, secundo ab egressu mense nondum evoluti. Itaque in magni illius prophetæ familiam cooptatus est eo temporis spatio, quod medium fuit hunc inter ascensum in montem, et Moyses reditum ex terra Madian, qui anno præcedente contigit: nam verisimile non est Sanctum extra patriam in Madianitide famulatum fuisse Moysi, qui per 40 annos soceri sui Jethro opilionem egit. Quis credat, eum a Josue adjutum fuisse in ovibus pascendis? Vide num. præcedentem. At quando ergo legislator, redux in Ægyptum, Josue sibi ministrum elegit? Valde verisimile mihi apparet quod Masius in Præfatione ad Commentarios in librum Josue scribit, Moysen scilicet, ubi e terra Madian reversus senioribus filiorum Israël, ad id convocatis, per Aaronem persuasisset, se a Deo missum ad populum ex servitute liberandum, omnesque illi se submisissent, tamquam suo duci et moderatori divinitus constituto (Exodi cap. IV a v. 29,) statim pro necessitate et dignitate suæ personæ legistros sibi comparasse, interque eos Sanctum nostrum, qui tunc circiter 53 annorum erat, non sine cælesti instinctu assumpsisse; nimirum ut qui Dei populum aliquando recturus esset, ipse prius ab omnium mortalium ea ætate optimo sanctissimoque imperatore regeretur. Qui enim bene imperaturus est, ut bene aliquando paruerit est necesse.

et qualem,

13 S. Josue ministerium ejusmodi non fuit, quale esse solet eorum, quos generis vel conditio-

Septembris Tomus I.

nis necessitas ad famulandum cogit, sed liberale, ingenuum, ac valde honorificum. Ex iis, quæ in Exodi, Numerorum et Deuteronomii libris de eo tradit narratio sacra, patebit, quod legislatori omnium fuerit præcipuus, intimus, charissimus, familiarissimus. In negotiis gravissimis Moyses Sancti opera potissimum utebatur, hic secretorum ejus erat particeps, ejus vice Israëlitarum exercitui præerat, eumque in hostes ducebat, familiaribus ejus cum Deo colloquiis sæpe intererat, ejusdemque lateri ubique fere adhærebat. Unde Exodi cap. XXIV v. 13 et alibi, ubi a Vulgata nostra Moyses Minister, a Septuaginta δ παρστανκός, id est, assistens, appellatur. Hinc et Numerorum cap. XI v. 28 dicitur Minister Moysi, et ELECTUS E PLURIBUS. Audi Philonem libro de Charitate: Erat ei (Moysi) amicus et familiaris pene a puero (vide num. 11) Jesus nomine, non vulgaribus conciliatus artibus, sed amore integro cælestique, ex quo omnes virtutes proveniunt: is etiam convictor contubernalisque prophetæ fuit, nisi, siquando ille secessum quæsivit propter divina eloquia, idem administrationis reipublicæ particeps et tantum non principis vicarius, multa pro potestate solitus erat gerere.

14 Porro quod Sanctus cum maximo tum temporis Dei amico convixerit, et adeo familiariter egerit, non tantum summam ejus in gloriam cedit, sed et argumentum est evidens, singularibus illum gratiæ et naturæ dotibus fuisse ornatum; utpote quibus sapientissimus legislator perspectis eum e tot millibus elegit. Quantum vero deinde animum excoluerit omni virtutum genere, quas præsens in Moyse admirabatur, ex S. Ambrosio cognosce, e Benedictinis e congregatione S. Mauri edito Parisiis anno 1690. Pulcre in rem nostram lib. II de Officiis ministrorum cap. XX ita scribit S. Doctor: Ostendunt adolescentes eorum se imitatores esse, quibus adhærent; et ea convalescit opinio, quod ab his vivendi acceperint similitudinem, cum quibus conversandi hauserint cupiditatem. Inde tantus Jesus Nave, quod eum non solum erudit ad legis scientiam Moysi copula, verum etiam sanctificavit ad gratiam. Denique cum in ejus tabernaculo divina refulgere præsentia videretur majestas Domini, solus erat in tabernaculo Jesu Nave. Moyses cum Deo loquebatur, Jesus pariter nube sacra tegebatur. F Presbyteri et populus deorsum stabant, Jesus cum Moyse ad accipiendam legem ascendebat. Omnis populus intra castra erat, Jesus extra castra in tabernaculo testimonii. Cum columna nubis descenderet, et loqueretur cum Moyse, quasi fidus adstabat minister: nec exibat de tabernaculo juvenis, cum seniores longe positi divina trepidarent miracula. Ubique igitur inter admiranda opera et reverenda secreta sancto Moysi individuus adhærebat. Unde factum est ut qui fuerat socius conversationis, fieret successor potestatis. Merito igitur vir hujusmodi evasit, ut sisteret fluminum cursus; diceret: Stet sol, et staret sol; quasi ejus spectator victoriæ noctem differret, diem produceret. Quid * (quod Moysi negatum est) solus eligeretur, ut populum introduceret, in terram repromissionis. Magnus Vir fidei miraculis, magnus triumphis. Illius augustiora opera, hujus prosperiora. Uterque igitur divina subnixus gratia, ultra humanam processit conditionem: ille mari, hic cælo imperavit. Pulcra itaque copula seniorum atque adolescentium. Alii testimonio, alii solatio sunt: alii magisterio; alii delectationi. Nunc Sancti Acta secundum methodum,

AUCTORE
J. L.

E
quantoque cum
fructu famula-
tum legislatori
præstiterit.

* editio Covin.
melius. produ-
ceret: et (quod
etc.

AUCTORE
J. L.

quam initio nobis proposuimus, ex sacris Litteris recensere aggredimur.

§ III. Amalecitas cædit : oraculum de futuro ejus principatu : in montem Sinai et nubem, in qua erat Dominus, cum legislatore ascendit. An ibi 40 diebus jejunus ?

Amalecitas cædit, orante Moyse :

Ex Josue nostri gestis, quæ legislatoris mortem antecesserunt, primum est, primum Israelitarum bellum contra primos, qui iis ex Ægypto egressis, vastasque inter illam et promissam terram solitudines perambulantibus occurrerunt hostes, Amalecitas scilicet, de quibus fortissimus Heros noster et Moyses, hic orando, ille pugnando, insignem victoriam retulere. Contigit hæc die tertia mensis Sivan, qui fere nostro Maio respondet, currente hebdomade septima post egressum de Ægypto; et Exodi cap. xvii §. 8. et seqq. ita describitur: Venit autem Amalec. et pugnabat contra Israël in Raphidim. Dixitque Moyses ad Josue: Elige viros, et egressus pugna contra Amalec: cras ego stabo in vertice collis, habens virgam Dei in manu mea. Fecit Josue, ut locutus erat Moyses, et pugnavit contra Amalec. Moyses autem et Aaron, et Hur ascenderunt super verticem collis. Cumque levaret Moyses manus, vincebat Israël: sin autem paululum remisisset, superabat Amalec. Manus autem Moysi erant graves: sumentes igitur lapidem, posuerunt subter eum, in quo sedit: Aaron autem et Hur sustentabant manus ejus ex utraque parte. Et factum est, ut manus illius non lassarentur usque ad occasum solis. Fugavitque Josue Amalec, et populum ejus in ore gladii. Dixit autem Dominus ad Moysen: Scribe hoc ob monumentum in libro, et trade auribus Josue: delebo enim memoriam Amalec sub cælo. De belli hujus causis, hostium viribus, et prælii exitu præter Deut. cap. xxv in fine, et Judith cap. iv §. 13, videri etiam potest Philo Judæus lib. i de Vita Moysis, et Josephus Antiquitatum lib. iii, cap. ii; ex quo pauca, quæ ad Sanctum proxime spectant, delibabimus num. 17.

oraculum divinum futuri ejus principatus præcunium :

16 Tantum 53 ætatis annum compleverat Josue, cum præficeretur exercitui contra hostes potentissimos dimicaturus. Erant eo tempore in Israelitarum castris ejus avus Elisama et reliqui, qui Numer. cap. i §. 5 et seqq. enumerantur, nobilissimi tribuum principes magnæ apud populum auctoritatis. Quid causæ Moysi fuit, ut, illis præteritis, nostrum Josue, ætate inferiorem, supremi ducis vices gerere voluerit? Josephus citatus hanc insinuat, quod constaret, eum esse virum manu ac consilio juxta promptum, et pietate insignem, et a Moyse præceptore hac parte non degenerantem. Aliam huic addo ex Masio citato num. 12, scilicet ut Moyses Dei consilium de futuro felicissimo ejus imperio jam tum quadamtenus populo patefaceret, et ad spem meliorem in rebus adversis eum ceteram multitudinem, tum imprimis ipsum Josue excitaret. Certe Deus, dum mox post prælium jubet Moysen relatam victoriam litteris consignare, et singulariter in Josue aures indere, delendam penitus Amalecitarum memo-

riam, tantum non digito, ut ita loquar, ostendit, illum ipsum esse, quem post Moysen ad reipublicæ Hebræicæ gubernacula destinavisset. Ad quid enim aliud hæc Sancti auribus tradi voluisset Deus, nisi ut ipse postea populi dux factus, recordaretur, non esse jungenda cum Amalecitis fœdera, et ad successores ejus divinum propagaretur oraculum de illorum excidio; quod tandem sub Saule contigisse legimus lib. i Regum cap. xv.

17 Sanctus noster summus imperator constitutus, sicut jussus erat, ex omni multitudine ad pugnam maxime idoneos elegit. Uterque scriptor Judæus hunc virorum fortium delectum a Moyse factum scribit. Si ambo velint, hunc per se ipsum id præstitisse, sacræ Scripturæ aperte contradicunt: nam ejus textus clarissimus est: Dixitque Moyses ad Josue: Elige tibi viros etc. Et paulo infra: Fecit Josue, ut locutus erat Moyses. Pridie certaminis contigit hæc militum electio. Quis dein factus apparatus ad prælium postridie committendum, narratione valde verisimili tradit Josephus citatus: Per noctem deinde ad prælium se expediunt, et armis simul ac corporibus curatis, intenti signum classico per Moysen dari expectant: qui et ipse pernox cum Jesu consultabat, eumque de instruendis ordinibus admonerat; appetente vero jam die, hortatur Ducem, ut spei de se conceptæ respondere studeat, et re feliciter gesta existimationem sibi apud milites comparare. Similiter Hebræorum optimum quemque privatim, ac mox omnes amatos verbis ad fortitudinem accendit: atque ita instructos et animatos Jesu et Deo committit, ipse montem ascendit etc. Dein pugnam describit fidelius quam Philo, clademque hostium; enumeratisque spoliis, quibus Judæi ditati fuerunt, subdit: Sequenti vero die Moyses cæsorum cadavera spoliavit, arma, quæ fugientes abjecerant, collegit, et illis quorum opera insignior fuerat, præmia distribuit, Jesumque ducem pro concione collaudavit, milite per acclamationes laudem Viri comprobante.

quid de Sancti victoria Philo et Josephus :

18 Biduo post Pentecosten, id est, diem, qua decem Decalogi præcepta de monte Sinai promulgata fuere, eundem repetere jussus est legislator, ut præcepta illa in duas tabulas relata acciperet, populoque deferret. Quintum itaque montem conscendit, dilectissimumque Ministerium suum non sine divino, ut credibile est, instinctu comitem sibi adjunxit, eumque ad Deum propius atque astius in montem duxit, quam Aaron aut quisquam ex ejus filiis et 70 senioribus populi pridie adscenderat: his enim non nisi procul adorare Deum concessum erat, ut legimus Exodi cap. xxiv §. 1 et seqq. Oportebat nimirum, ut is, cujus imperio populum suum regendum Deus decreverat, magna apud illum esset in veneratione, quam certe ei conciliavit tam propinqua ad Deum accessio. Præterea legem divinam maximi facere, ejusque esse observantissimum, eum præcipue decebat, qui postmodum ejus custodiam in populo universo urgere debebat. Quanam vero ratione præceptorum divinorum amor studiumque melius menti Josue imprimi poterat, quam si oculis ipse suis cerneret, quomodo ad ea accipienda per sex dies sanctissimis precibus ac meditationibus se Moyses paraverit, quomodo die septimo in sublimiorem veluti arcem sanctiusque adytum nominatim a Domino evocatus, in eoque tamdiu retentus fuerit ac institutus.

Moysen fœderis tabulas a Deo accepturum

19 Sed ad horum, eorumque, quæ infra dicemus, notitiam plenior, ipsam demus narrationem

comitatur in montem Sinai :

AUCTORE
J. L.

A *rationem sacram Exodi cap. xxiv, v. 42 et seqq.* Dixit autem Dominus ad Moysen : Ascende ad me in montem, et esto ibi : daboque tibi tabulas lapideas, et legem ac mandata quæ scripsi, ut doceas eos. Surrexerunt Moyses et Josue minister ejus : ascendensque Moyses in montem Dei, senioribus ait : Expectate hic, donec revertamur ad vos. Habetis Aaron et Hur vobiscum : siquid natum fuerit quæstionis, referetis ad eos. Cumque ascendisset Moyses, operuit nubes montem, et habitavit gloria Domini super Sinai, tegens illum nube sex diebus : septimo autem die vocavit eum de medio caliginis. Erat autem species gloriæ Domini, quasi ignis ardens super verticem montis in conspectu filiorum Israël. Ingressusque Moyses medium nebulæ, ascendit in montem : et fuit ibi quadraginta diebus et quadraginta noctibus. Quibus evolutis, ei datæ a Domino lapideæ duæ fæderis tabulæ, simulque indicatum, Israëlitas in castris peccasse ; revertetur ergo quam citissime, remque totam cognosceret : Et reversus est (*Exodi cap. xxxii a v. 15*) Moyses de monte, portans duas tabulas testimonii in manu sua . . . Audiens autem Josue tumultum populi vociferantis, dixit ad Moysen : Ululatus pugnae auditur in castris. Qui respondit : Non est clamor adhortantium ad pugnam, neque vociferatio compellentium ad fugam : sed vocem cantantium ego audio. Cumque appropinquasset ad castra, vidit vitulum etc.

nubem sacram,
in qua erat Do-
minus, cum eo-
dem ingreditur :

20 Quod Josue Moysen comitatus sit in partem montis sublimiorem, quam Aaron, ejus filii, et 70 seniores ex Israël, nemo in dubium vocat. Quod alicubi in declivi montis, puta paulo supra ejus medium, sex diebus uterque substiterint, atque eadem nube involuti fuerint et ab aspectu populi abstracti, nullus non quoque e sacris Litteris eruit ; quamvis *Exodi cap. xxiv v. 16* solus Moyses nube tectus fuisse exprimat. Imo in nobilissimam illam Deoque proximam nubem partem, e qua die septimo Dominus legislatorem ad colloquium evocavit, hujus Ministrum admissum fuisse existimant Abulensis, Serarius, Salianus et alii : nec alterius sententiæ fuisse videtur S. Ambrosius lib. II de Officiis ministrorum cap. XX dicens : Ubique inter admiranda opera et reverenda secreta sancto Moysi individuus adhærebat. Idem sanctus Doctor Enarratione in Psalmum XLVII num. 21 Moyses ille (inquit) peritus in omni sapientia Egyptiorum, in montem ascendit, atque in nubem intravit, ut aperta et occulta cognosceret, adhærente sibi socio Jesu.

levia dissentien-
tium argumenta
expendantur.

21 Magnus quidem auctorum numerus negat, legislatoris Ministrum nubem illam, in qua erat Dominus, ingressum fuisse ; sed eorum rationes non adeo efficaces sunt, ut opinionem affirmantem minus verisimilem esse mihi persuadeant. Eas expendamus. *Exodi cap. xxiv v. 16* dicitur : Septimo autem die vocavit eum (Moysen Dominus) de medio caliginis : et v. 18 : Ingressusque Moyses medium nebulæ, ascendit in montem. Ecce, inquit, solus evocatur Moyses, solus nubem ingreditur mediam, solus in editissimum conscendit verticem, non Josue. At numquid et v. 12 soli Moysi dictum legitur, Ascende ad me in montem, et esto ibi ; et tamen subjungitur v. 13 una cum illo ad ascendendum surrexisse Josue ? Numquid et versus 16 solum Moysen memorat sex diebus infra montis verticem nube obtectum fuisse, et tamen nemo hactenus docuisse legitur, Josue eadem non fuisse involutum ? Urgent ulterius : si receptus fuerit in intimum nubis

summa montis occupantis, ergo audire potuit Dominum *Exodi cap. xxxii v. 7*. Moysi dicentem, populum peccasse, vel saltem vocem Moysis (v. 11) pro eo pœnas deprecantis ; quod repugnat versui 17, qui ejus idololatriam a Josue ignoratam indicat. Sed ad hæc facilis quoque est responsio. Nam locutio Dei et Moysis preces potuerunt fieri sine sono vel voce exteriori. Præterea, etiamsi ambo erant in nubis medio, non tamen alter alterius lateri ita semper adhærebat, ut numquam ab se mutuo divellerentur. In eadem ipsa nube concipi potest a Socio suo secessisse Moyses, ut divinis vacaret ; eodem plane modo, quo Christus Patrem cælestem oraturus a charissimis suis discipulis in horto secessit, in quem eos assumpsit. Et sic optime cum opinione affirmante conciliari potest illud Philonis citati num. 11 : Convictor contubernalisque prophetæ fuit, nisi siquando ille secessum quæsivit propter divina colloquia. Cum difficultates, quæ obijciuntur, tam facili negotio solvantur, a sententia S. Ambrosii, Sancto nostro magis honorifica, hic mihi non recedendum esse judicavi.

22 Volunt quidam, Josue non semper persistisse in monte, sed subinde descendisse, ut cibos caperet, aliisve naturæ necessitatibus satisfaceret. Verum his *Exodi verbis cap. xxiv v. 14*, Expectate hic, donec revertamur ad vos, quæ ad Hebræorum seniores locutus est, satis significavit Moyses, Ministrum suum secum in Sinai mansurum, et cum eodem se ex illo descensurum, uti et factum esse ex capite xxxii v. 17 manifestum est. Sed si a domini sui latere se subduxit Minister et in castra rediit (nam quonam alio potius ivisset ?) certe innotuisset aliquid ipsi de populi murmuratione contra ducem suum longas nimis moras trahentem, de vituli fabricatione, festæ celebritatis indictione, aliisque similibus, quæ paucis diebus non videntur peracta fuisse. Horum vero nihil scivisse, fit ex eo perspicuum, quod Moysi haud quidquam eorum indicavit ; imo cum saltantium, canentiumque clamores audiret, sinistri nihil omnino suspicatus sit, sed bellicam potius vociferationem edi arbitratus fuerit. Denique, quos ibid v. 1 dixisse legimus, Moysi huic viro, qui nos eduxit de terra Egypti, ignoramus quid acciderit, illi certe redeuntem Josue de eo interrogassent, ab ipso petiissent, montem

E
In monte man-
sit, quamdiu le-
gislator :

23 Legislatorem quadraginta dierum spatio cibo omni potuque abstinuisse, antequam legistabulas acciperet, ex Deut. cap. IX v. 9 certum est. Verum an quadraginta tantum diebus cum Discipulo in monte perduravit, acriter controversatur. Sunt, qui putant, illum præter sex dies, quibus extra illud nebulæ medium in Sinai fuit, alios quadraginta integros dies in medio nebulæ constitisse. Multi id negant contendentes inter hos quadraginta, sex illos dies comprehendere. Utra sententia sit probabilior, examinare propius ad eum spectat, qui magni prophetæ vitam daturus est ad IV Septembris. Huc solum pertinet, an jejunante 40 diebus magistro, tamdiu etiam jejunavit Discipulus. Aliqui volunt, hunc in monte illo comedisse manna divinitus sibi datum. Verum illis non necessario assentiendum : si enim Moysi semper adhæsit, cumque illo in montis fastigium et sacratissimum illud nubis domicilium penetravit, cur etiam cum illo quadraginta diebus

quidni et 40 dies
cum eo ibidem
jejunavit ?

bus

AUCTOR.
J. L.

bus jejunasse non putemus? Quod solum Moysen id fecisse memorent sacrae Paginae, non vero ipsum Josue, nihil obstat, ut colligi potest ex jam dictis supra num. 21. Quid Sanctus noster tot in monte diebus egerit, conjectura assequi facillimum est. Nulla ambigendi causa est, quin pius Discipulus magistrum suum imitatus fuerit, quin, inquam, ab omni terrena cogitatione et cura abstractus, precationi et rerum divinarum meditationi se totum dederit. Sciebat nimirum, quem ad finem in Sinai ductus esset, et qua mentis preparatione, ut legis tabulae acciperentur, Deique adventus et sermo exciperetur, opus esset.

§ IV. Tabernaculi curam gerit; interest familiaribus Dei cum Moyse colloquiis: æmulatio ejus Numer. cap. xi ex invidia non processit; ostenditur illam aliunde vel leviter tantum, vel non malam, imo laude dignam fuisse.

Custodia tabernaculi de castris translata,

Alia, quæ hoc eodem primo anno liberationis ex servitute Ægyptiaca contigerunt, de Sancto nostro non habemus, quam hæc Exodi cap. xxxiii v. 7 et seqq.: Moyses quoque tollens tabernaculum, tetendit extra castra procul, vocavit nomen ejus Tabernaculum fœderis. Et omnis populus, qui habebat aliquam quæstionem, egrediebatur ad tabernaculum fœderis extra castra. Cumque egrederetur Moyses ad tabernaculum, surgebat universa plebs, et stabat unusquisque in ostio papilionis sui, aspiciebantque tergum Moysi, donec ingrederetur tentorium. Ingresso autem illo tabernaculum fœderis, descendebat columna nubis, et stabat ad ostium, loquebaturque cum Moyse, cernentibus universis, quod columna nubis staret ad ostium tabernaculi. Stabantque ipsi et adorabant per fores tabernaculorum suorum. Loquebatur autem Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut solet loqui homo ad amicum suum. Cumque ille reverteretur in castra, minister ejus Josue, filius Nun, puer, non recedebat de tabernaculo. Quod et quale fuerit tabernaculum illud, de quo hic, quisve ejus usus, vide apud Salianum ad annum 2544 num. 665 et seqq., necnon Serarium lib. i Josue cap. vi quæst. ii.

ubi familiaribus Dei cum Moyse colloquiis interest,

25 Quamvis in sacro textu allato non nisi semel Sancti nomen occurrat, tamen nil in eo traditur, quod in ejus gloriam non redundet, quemadmodum ex sequentibus patebit. Ad puniendam populi idololatriam, tabernaculum e medio ejus, atque adeo e castris efferri voluit Dominus, ut ostenderet se inter tam infami crimine contaminatos nolle diutius habitare. Tabernaculi translata curam Aaroni committere minus decorum, nec Deo gratum fore arbitrabatur Moyses, utpote qui eodem, quo populus, scelere implicatus fuerat. Digniores ad id neminem reperit legislator, quam ministrum suum fidelissimum et ob vitæ innocentiam sibi charissimum Josue. Ei igitur Dei domicilium custodiendum tradidit. Interpretes omnes fatentur id significari per verba hæc v. 11:

Cumque ille reverteretur in castra, minister ejus Josue, filius Nun, puer, non recedebat de tabernaculo. Hinc recte deduci mihi posse videtur Sanctum nostrum, familiaribus Dei cum Moyse colloquiis interfuisse. Nec nisi inepte quis diceret, quotiescumque ille Deum oraturus vel consulturus ad tabernaculum veniebat (veniebat autem sæpissime) illinc quam mox abire debuisse Josue. In cæleste illud nubis adytum cum eo admissus fuit in monte Sinai, illicque proximus adstitit in sacro colloquio ibidem habito, cur dicamus, hic eum procul abesse debuisse? Versus ultimo citatus pulchre sibi explanari mihi videtur: Moyse absente a tabernaculo, ab eo non recedebat Josue; recedere tamen poterat, illo præsentem; quamquam eo tempore, quo Deus in columna nubis cum magistro loquebatur, ad eum adorandum manere solitus esset pius Discipulus. Imo textum sic explanandum esse, nostrumque Sanctum Deo cum amico suo colloquenti fuisse proximum S. Ambrosius citatus num. 20 testimonio suo confirmat: Denique, inquit, cum in ejus tabernaculo divina refulgere præsentia videretur majestas Domini, solus erat in tabernaculo Jesus Nave. Moyses cum Deo loquebatur, Jesus pariter nube sacra tegebatur. . . . Omnis populus intra castra erat: Jesus extra castra in tabernaculo testimonii. Cum columna nubis descenderet, et loqueretur cum Moyse, quasi fidus adstabat minister: nec exibat de tabernaculo Juvenis, cum seniores longe positi divina trepidarent miracula. Ubique igitur inter admiranda opera, et reverenda secreta, sancto Moysi indivisus adhærebat.

26 Apud historicos et interpretes celebriores duo potissimum in tabernaculo Josue egisse lego. Primo curam gerebat, ut ejus nihil a quoquam violaretur, munda in eo et nitida essent omnia, adeo ut quasi æditui officio functus fuerit. Non tamen in ipso tabernaculo pernoctabat; hoc enim nec Moyses fecit, sed prope illud in tentorio suo. Secundo, sanctis cogitationibus mentem excolebat, precibusque se populumque Deo commendabat. Ex assiduo cum Moyse convictu et nuperrime in monte Sinai didicerat, noctes et dies in his aliisque pietatis exercitationibus versari. Sunt etiam qui putent, eos, qui ad tabernaculum e castris veniebant Dominum consulturi, in absentia Moysis nostro Josue apud Deum interprete atque internuntio usos fuisse. Tabernaculi custodiendi provincia ei demandata fuit a Moyse, antequam hic sub finem mensis quinti, Hebræis Ab dicti, montem Sinai cum novis tabulis repeteret: tunc enim Israëlitarum castra illo privata fuerunt. Stetit autem extra castra sub Sancti nostri custodia usque ad diem primum anni secundi commemorationis in deserto, quando nobile illud et splendidum tabernaculum erectum fuit, de quo Exodi cap. xl. Hinc sequitur sanctum Josue ejus curam gessisse plusquam septem mensibus. Ita plerique sentiunt contra a Lapide aliosque, qui tabernaculi translationem factam volunt post descensum legislatoris de monte cum novis tabulis. Verum eam ante contigisse, sententia verisimilior et Narrationi sacrae conformior mihi videtur. Operæ pretium non est hanc multis confirmare, cum ad Sancti nostri gloriam nihil faciat, an aliquot hebdomadibus citius an serius tabernaculi cura ei imposita fuerit. Lector consulere potest auctores passim obvios.

27 Cum Moyses de monte cum novis tabulis rediret ad populum, tanto fulgore facies illius resplendebat,

Sancto commissæ usque ad erectionem novi.

Lucidam Moysis faciem solus intueri potest,

AUCTORE
J. L.

A splendebat, ut Aaron et filii Israël ad ejus conspectum timerent et aufugerent, nec nisi velato vultu legislator eos propius accedere atque alloqui posset. Vide Exodi cap. xxxiv a v. 30. Solus Josue, teste Origene Homilia i in librum Jesu Nave num. 6, oculo irretorto magistri sui faciem poterat aspicere : Illud etiam, inquit, intuentes magnitudinem ejus pervidemus, quod, cum in transfiguratione vultus Moysei omnis filiorum Israël hebetaret aspectus, nec aliquis posset intueri faciem vultus ejus, Jesus non solum faciem ejus contueretur, verum etiam in interioribus tabernaculi mysteriorum conscius perseverat. Licet hæc præter Scripturam asserat Origenes, viæ dubito tamen quin vere. Nam si cum legislatore nuper adscenderit in ipsum verticem montis Sinai, super quem erat species gloriæ Domini, quasi ignis ardens, Exodi cap. xxiv v. 17 ; si insuper in tabernaculo magistro suo proxime aderat, cum Dominus hunc allocuturus in fulgidissima columna nubis descenderet, an ejus oculi caligarint ad aspectum faciei Moysis, minore lumine coruscantis, quam illud fuerit, in quo Dominum apparentem toties vidit?

B 28 Annus ab exitu agebatur secundus, mensisque secundus, cum die hujus vigesimo ex solitudine Sinai progressi Israëlitarum venerunt in desertum Pharan, castraque metati sunt in eo loco, qui infami Sepulcrorum concupiscentiæ nomine vocatus fuit. Contigit hic quod Numer. cap. xi de Sancto nostro narratur. Historia altius repetenda mihi visa est ad majorem dicendis lucem adferendam. Postquam Deo conquestus esset Moyses, in se solum difficillimi imperii curam incumbere, seque oneri ferendo imparem esse, partem ejus in alios transferri petiit. Exaudit eum Dominus dicens Numer. cap. xi v. 16 : Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israël, quos tu nosti quod senes populi sint, ac magistri : et duces eos ad ostium tabernaculi fœderis, faciesque ibi stare tecum, ut descendam et loquar tibi : et auferam de spiritu tuo, tradamque eis, ut sustentent tecum onus populi, et non tu solus graveris. Jussa lætus exsequitur Moyses, congregans (ibid. a v. 14) septuaginta viros de senibus Israël, quos stare fecit circa tabernaculum. Descenditque Dominus per nubem, et locutus est ad eum, auferens de spiritu, qui erat in Moyse, et dans septuaginta viris. Cumque requievisset in eis spiritus, prophetaverunt, nec ultra cessaverunt. Remanserant autem in castris duo viri, quorum unus vocabatur Eldad, et alter Medad, super quos requievit Spiritus : nam et ipsi descripti fuerant, et non exierant ad tabernaculum. Cumque prophetarent in castris, cucurrit puer, et nuntiavit Moysi, dicens : Eldad et Medad prophetant in castris. Statim Josue, filius Nun, minister Moysi, et electus e pluribus, ait : Domine mi Moyses, prohibe eos. At ille. Quid, inquit, æmularis pro me ? Quis tribuat ut omnis populus prophetet, et det eis Dominus Spiritum suum ? Egregium hic Sanctus noster amoris erga dominum suum specimen dedit. Ego processit obsequii et amoris studium erga Moysen, ut nihil, quod gloriæ aut dignitati ejus obesse videretur, ferre potuerit.

C ex invidia non processit. 29 Durius loqui mihi videntur interpretes non pauci, qui æmulationem Josue ex invidia aliqua profectam fuisse dicunt : non etenim optabat, ut donum prophetiæ duobus senioribus collatum non fuisset, neque dolebat, se ab iis hac ex parte superari, nec etiam apprehendebat illorum va-

ticinia ut mala Moysi, seu ut diminuentia gloriam ejus. Si hæc æmulationis causa fuisset, profecto ægrius tulisset, reliquos 68, vel ut alii, 70 seniores, qui ad tabernaculum convenerant, prophetico spiritu afflatos fuisse : nam invidus animus eo magis pungitur et tristatur, quo plures se in aliqua re superiores habet : dein apprehendisset legislatoris gloriam magis obscurandam tot prophetarum vaticiniis, quam illorum duorum. Nec in Scripturis verbum ullum est, ex quo invidiæ crimen legitime deducas. Æmulatio seu zelus ille, ex quo v. 28 petiit, Domine mi Moyses, prohibe eos, qui in castris prophetant ; ex alia animi affectione, quam invidia proficisci potuit : adeoque legislatoris responsione v. 29, Quid æmularis pro me ? quis tribuat etc. ob invidia culpam reprehensus fuisse dicendus non est. Imo ejus æmulationem ex invido animo ortum suum non habuisse, ipsæ circumstantiæ persuadent. Nam cum magistrum suum vero amore prosequeretur, sciretque illum ferventibus adeo precibus a Domino petisse, molestissimo gubernandi onere allevari Numer. cap. xi v. 14 et 15 ; quomodo ægre ferre potuit, illum voti compotem a Deo factum, ejusque Spiritum propheticum in Eldad et Medad et reliquos seniores transfusum, ut ab iis in populi rebellis gubernatione adjuvaretur. Ex invidia igitur non processit, quod duobus illis silentium imponendum existimaret. Aperte nobis favet Theodoretus quæst. xxi in librum Numerorum. Plura in rem nostram legi possunt apud Nicolaum Serarium libro i Josuæ capite vii, quæstione vi.

E 30 Verum quid ergo ægre tulit Josue ? Cur petiit ut Moyses prophetantes cohiberet ? Respondeo, quia Sanctus putabat eos dono prophetiæ carere et fecte prophetare, populo imponentes. Hæc responsio invidiæ culpam a Sancto removet, et priore sententia mihi videtur probabilior : quod quia prima fronte non satis apparet, eam fusius explanatam accipe. Eldad et Medad cum reliquis electis senioribus a Moyse conscripti erant et ad tabernaculi ostium accersiti, ut ibidem eis Spiritus propheticus communicaretur : illi autem duo nusquam comparuerunt. Josue vero audito, quod in castris mansissent ibique prophetarent, suspicabatur eos legislatori obedire vel noluisse vel neglexisse, hac contumacia vel negligentia prophetiæ dono indignos se reddidisse, adeoque illos non vere prophetare, sed fecte, acsi revera Spiritu divino afflati essent. Hinc petebat, eis silentium imponeretur, ut magistri sui auctoritas sarta tecta maneret, quam contemni et minui existimabat illorum contumacia et fictione.

F 31 At dum illum ab invidia excusamus, an non temeraria suspicionis reum facimus ? Affirmat Serarius lib. i Josuæ cap. vii, quæst. vi, et alii. Negat Bonfrerius in v. 29 capitis citati num. 28. Ego vero distinguendum puto. Præceptum divinum v. 16 Moysi datum, Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israël, quos tu nosti quod senes populi sint, ac magistri : et duces eos ad tabernaculum fœderis, faciesque ibi stare tecum, ut descendam, et auferam de spiritu tuo tradamque eis ; hoc, inquam, præceptum vel Josue ita intellexit, ut spiritum propheticum nulli communicare decrevisset Deus, nisi prope tabernaculum et Moyse præsentem ; vel illud ita non intellexit. Si primum ; dico cum Bonfrerio eum nihil temere suspicatum fuisse : nam supposito illo errore intellectus, quid aliud cogitare poterat, quam quod Eldad et Medad fingerent se Spiritu

Probabilior proponitur sententia,

in qua intelligi potest, Sancti æmulationem nulla ex parte malam,

AUCTORE
J. L.

Spiritu divino agi, quod populo imponerent etc. Cum illa autem fictione doni prophetici, quo se præditos in castris coram omni multitudine jactabant, non potest componi submissio animi et honoris fuga, ex qua forte ad tabernaculum non venisse aliqui credi potuissent: adeoque etiam sine temeritatis culpa judicare potuit, eos sine justa causa abesse a tabernaculo, et legislatoris mandatum contempsisse vel neglexisse. Ex quibus omnibus quoniam merito timeri poterat, ne auctoritatis Moysis imminutio aliaque gravia mala orirentur, non modo nulla ex parte malo, sed et laudabili zelo a magistro petiit, ut illos cohiberet.

in o optimam et
laude dignam
fuisse:

32 Quod ut clarius innotescat, considerandæ sunt temporis circumstantiæ, in quibus id fecit Josue. Dum Eldad et Medad in castris vaticinabantur, fervebat in eisdem murmuratio populi, cepas et ollas Ægypti desiderantis, adeo ut ducem suum, quod postulatas carnes dare non posset, diutius sequi nolle videretur, reditumque in Ægyptum cogitare. Timebat Josue, ne turbæ crescerent, seditiosum vulgus magis excitaretur exemplo duorum seniorum magnæ auctoritatis, qui in castris remanserant, contempto vel neglecto, ut putabat, legislatoris imperio. Hunc metum augere poterat, quod nesciret, quid illi duo, quos fide prophetare existimabat, in castris ad populum tumultuantem effutirent. Timor itaque, ne in castris obmurmurantium tumultus augetetur, magistri vero sui auctoritas minueretur, Sancti zelum accendit, quo impulsus a Moyse petiit, ut illos a ficta vaticinatione cohiberet. Quoniam autem hujus petitionis finis optimus erat, ut scilicet consuleretur auctoritati Moysis etc., et ipsa petitio fuit optima et laude digna, quique ipsum ad hanc impulit zelus, ex timore dictorum malorum natus. Hic certe inanis non fuit: experientia fere quotidiana didicerat, quam prona in murmuraciones et seditiones essent Hebræorum ingenia.

Moyses v. 29
tantum corrigit
judicium erro-
neum, quod te-
merarium non
fuit:

33 At, inquires, Moysis responsio, Quid æmularis pro me? Quis tribuat ut omnis populus prophetet, et det eis Dominus Spiritum suum v. 29, videtur aliquam reprehensionem continere. Fateor, Moyses suum hic corrigit Discipulum; at correctio non est reprehensio, saltem ea, quæ est de solo errore intellectus: hunc in Sancto corrigit legislator, non vero aliquam in ejus voluntate malitiam. Verba enim legislatoris sic recte exponi possunt: Quid æmularis pro me? Quid meæ gloriæ et auctoritatis conservandæ causa tanto zelo accenderis? Putas Deum e senioribus neminem prophetam facere voluisse, nisi se mihi præsentem sisteret prope tabernaculum, atque adeo Eldad et Medad non vere prophetare. Erras: istis Dominus conditionibus doni prophetici collationem non voluit adstringere: Quis tribuat ut omnis populus ita prophetet, et det eis Dominus Spiritum suum, sicut duobus illis senioribus. Neque dicas, judicium ejus erroneum fuisse temerarium: nam cum legislator v. 24, fido Ministro suo adstante, septuaginta senioribus retulerit mandatum divinum, v. 16 datum; Duces eos ad tabernaculum fœderis, faciesque ibi stare TECUM, ut descendam etc., an non merito Josue existimare potuit, stationem coram Moyse et apud tabernaculum esse conditiones, sine quibus Deus non communicaturus esset Spiritum propheticum? Porro Sanctus errorem suum a Moyse deductus, mox acquievit. Metum autem illum, qui forte suboriri potuisset ex eo, quod Eldad et

Medad possent populo videri legislatoris auctoritatem et imperium contemnere, quia ad tabernaculi ostium se non stiterant, sustulit ejus in divinam providentiam fiducia; unde fluere potuit hæc cogitatio, exercitium doni prophetici a Deo petiti et concessi in hunc finem, ut populus in officio facilius contineretur, non futurum majorum turbarum occasionem. Nunc tandem ad alterum distinctionis membrum transeamus.

34 Si Sanctus præceptum divinum eum sensum habere putarit, ut statio prope tabernaculum et præsentia Moysis essent tantum conditiones, quibus positis seniores Spiritu prophetiæ donandi essent; non vero conditiones, sine quibus eundem accipere non possent; videtur dicendum cum Serario laudato, Sanctum minus prudentem fuisse in suspicando vel judicando, Eldad et Medad fide prophetare, vel aliquo crimine se Spiritu prophetico indignos reddidisse: nam si putarit Josue, donum prophetiæ posse accipere etiam seniores illos, qui justa de causa a tabernaculo abessent; simul atque intellexit absentiam et vaticinia Eldad et Medad, an non potius judicare debebat viros illos, quos norat ab ipso Moyse ob probitatem dignos habitos fuisse, qui ejus in populi regimine socii essent ac adjutores, non sine ratione aliqua Deo probata in castris remansisse? Numquid ita secum cogitare, Duo remanent Eldad et Medad non imperii negligentes, sed humilitate submissi, dum se honore arbitrantur indignos; unde et in castris prophetant? Verba sunt S. Hieronymi in epistola ad Fabiolam de 42 Mansionibus Israëlitarum in deserto, Mansionem 13. Verumtamen sinistræ hujus suspicionis culpam, ut consideranti patet, plurimum minuit ingens Sancti amor erga Moysen et zelus ejus dignitatis et gloriæ defendendæ, ex quo ortus subitus ille animi motus, quo incitatus, simul atque ex puero percepit, Eldad et Medad prophetant in castris, statim Josue... ait: Domine mi Moyses, prohibe eos. At ille, Quid, inquit, æmularis pro me? etc. Quo audito, mox conticuit.

35 Præter eam, quam ingressi sumus, varias alias monstrat vias Serarius laudatus. Unam alteramve, quæ mihi sub initium planior videbatur, jam iniveram; verum cum occurrentibus dein gravibus difficultatibus memet magno labore expedire non possem, regressus sum, eamque elegi, quam num. 30 proposui. Monstravit et hanc nobis Serarius necnon Bonfrerius: at cum hi in viâ medio varias abeant in partes, et lectorem in bivio relinquant dubium, quem ducem securius sequatur, visum mihi fuit eum monere, alterutrinus vestigiis sat tuto insisti non posse, nisi facta aliqua hypothesi vel adhibita distinctione. Quoniam uterque hanc reticet, nos eam dedimus, obscurasque, quas illi semitas ingrediuntur, quantum potuimus, illustravimus. Ex hypothesi, de qua numero præcedente, mihi videtur sequi id, quod Serarius asserit, nempe Sanctum nimis suspiciosum fuisse: ex illa vero, de qua num. 31, recte concludi potest, quod Bonfrerius affirmat, nimirum Sancti æmulationem omni plane culpa vacasse: addo ego, optimam et laude dignam fuisse, ut ostensum est num. 32 et seq. Non diu deliberandum hic est, quæ via tenenda sit: quæ sanctis Viris maxime favet, tutissima est. Qui ab ea recedentes, illos accusant, gravantur onere culpam probandi, quæ non præsumitur.

Sinistræ suspi-
cionis nævum
contraxit in
alia hypothesi,

quæ cum pro-
bati non possit,
Sanctum excu-
samus et lau-
damus.

A

§ V. Mittitur ad explorandam Chananæam : ejus nomen mutatur : non modo postridie, sed et ipso reditus die murmurantibus fortiter obstitisse probatur : lapidationis periculo eripitur : ejus constantiam remunerat Deus.

Mittitur ad explorandam terram Chanaan:

Eodem anno Josue ad explorandam Chananæam cum undecim aliis viris missus fuit, non quidem in Moysis minister, sed ut inter tribules suos princeps, nec tam legislatoris quam populi suffragio ad id munus delectus. Totius rei gestæ descriptionem dat liber Numerorum capite XIII et XIV. Ut distinctius procedamus, quæ ad Sanctum pertinent in tres partes dividemus : et primo quæ ante iter, secundo quæ in itinere et ipso reditus die, tertio quæ postridie reditus facta sunt, proponemus. De iis, quæ iter præcesserunt, hæc habeto. Cum tentoria fixissent Israëlitarum in Cadesbarne, qui deserti Pharan locus est, annique tempus advenisset, quando jam præcoquæ uvæ vesci possunt, Numer. cap. XIII §. 21; dixit Moysi populus, Deuter. cap. I §. 22 : Mittamus veros qui considerent terram, et renuntient, per quod iter debeamus ascendere et ad quas pergere civitates. Retulit hoc populi postulatam ad Dominum Moyses, cui ita ab illo responsum est, Numer. cap. XIII §. 3 : Mitte viros, qui considerent terram Chanaan, quam daturus sum filiis Israël, singulos de singulis tribubus, ex principibus. Fecit Moyses quod Dominus imperaverat, de deserto Pharan mittens principes viros duodecim. Cujusque nomen et tribus assignatur ibidem a §. 5 : et §. 9 de tribu Ephraïm Osee, filium Nun, missum fuisse legimus. Exploratorum enumeratione facta sic pergit Scriptura §. 17 : Hæc sunt nomina virorum, quos misit Moyses ad considerandam terram : vocavitque Osee, filium Nun, Josue. Dein subditur §. 18 et seqq. Moysis oratio ad speculatores, qua proponit, quæ potissimum exploranda ipse judicaret.

quo tempore ex præcipuis erat principibus in tribu Ephraïm.

37 Data Scripturæ verba nos docent imprimis, electos exploratores omnes, adeoque et nostrum Josue in tribu sua principem fuisse. Verum quis princeps? Si duodecim tribuum supremi præfecti mittendi essent, nullo opus fuisset delectu; hi enim satis noti erant : ergo, cum delectus factus sit, Sanctus Ephraïmitarum omnium summus princeps non erat. Vivebat proculdubio etiamnum ejus avus Elisama, qui hoc eodem anno secundo ab exitu, xx die mensis secundi, paulo ante speculatorum missionem, adhuc toti tribui Ephraïm præerat, ut constat ex Numerorum cap. x §. 22. Quamquam incertum sit, an ceteri exploratores aliquem in sua tribu magistratum gesserint, nam juxta interpretes hic principes forte appellati sunt, quia supremorum erant filii aut nepotes, vel quia inter tribules suos magnæ erant auctoritatis; tamen de sancto nostro Principe confidentius asserti potest, eum præterea Ephraïmitarum chiliadi præfuisse vel alium ex præcipuis in tribu sua eo tempore magistratum gessisse, utpote qui bel-

lo Amalecitico ex omnibus tribubus collecto exercitui jam præfectus fuerat. Ceterum Masius in Præfatione, Commentariis in Josuam præfati, putat divinam providentiam ita Moysis et populi animos comparavisse, ut Josue inter alios eligeret et mitteret ad hostilis terræ situm, soli naturam, incolarum atque urbium vires ac propugnacula exploranda; nempe ut per regionem ante perspectam, exercitum ipse dein cautis ducere, et terræ ubertate bonorumque omnium copia subinde verbis proposita, suos animare milites sciret : atque adversus consideratos semel hostes audacia majore procedere. Nihil enim est quod æque vel præstantissimorum imperatorum expeditiones impediat, atque locorum et hostium ignoratio.

38 De immutatione nominis Osee in Josue nemo dubitat, quin a legislatore non sine instinctu cælesti facta fuerit, ut nimirum Sanctus non solum felicissima populi electi in terram promissam deductione, aliisque factis Jesum Christum adumbraret, sed ipso etiam nomine clare referret. E multis Patribus suo id testimonio confirmantibus, quos citat A Lapid hic, unum dabo Eusebium Cæsariensem, Latine a Joanne Dardæo editum. Hic ita loquitur libro I Historiæ ecclesiasticæ cap. III : Ipsum nomen Jesu, atque adeo Christi, etiam apud illos veteres prophetas, quos Deus charos habebat, magno in honore et reverentia fuisse, jam explanandi se offert occasio. Dein Aaronem pontificem a Moyse Christum vocatum esse scribit, quia typus erat sacerdotii Christi. Tum ad nomen Jesu dilabitur, illudque Josue impositum fuisse, quia typus futurus erat principatus Christi, his verbis docet : Idem Moyses præterea nomen Jesu divino Spiritus afflatu pro certo prævidens, privilegio quodam et singulari plane præ ceteris præstantia dignum existimavit. Ac cum hæc sacrosancta Jesu appellatio numquam inter homines ante tempora Moysis divulgata fuisset, Moyses eam dedit illi soli ac primo, quem specie et symbolo Christum Jesum præfiguraturum, et post suum e vita discessum in omnium Israëlitarum regnum successurum præsciverat. Nam cum successor ejus hoc nomine Jesu esse antea minime appellatus, sed alio, quod parentes ei imposuerant, Ause videlicet vocaretur, Moyses illum Jesum nuncupavit : atque isto adeo nomine, tamque eximio et præclaro honore (qui omni regio facile antecellit diademati) propterea donavit, quod idem Jesus filius Nave, effigiem Servatoris nostri, qui solus post Moysen, postque figurati adumbratique cultus ab eo traditi expletionem, in veræ et sinceræ religionis ac pietatis imperium succederet, rite expressit. Atque Moyses hoc modo his duobus hominibus alteri summi sacerdotis officio jam perfungenti, alteri post ipsum gentis Israëlitiæ gubernacula suscepturo (qui præ reliqua universa hominum illius ætatis multitudine virtutis et gloriæ claritate nituerunt) hanc Servatoris nostri Jesu Christi appellationem, quo summus illis honos haberetur, imposuit. Eadem fere habet lib. IV de Demonstratione evangelica cap. XXVII, ubi vitiose Nauses pro Auses legitur. Merentur hic quoque expendi verba sancti Augustini lib. XVI contra Faustum cap. XIX.

39 Non convenit inter Patres de tempore, quo Sancti nomen Osee in Josue a legislatore immutatum fuit. In tres diversas abeunt sententias. Prima est Lactantii lib. IV, cap. XVII, qui putat id eum nominis sortitum, cum adversus

Amalecitas

AUCTORE.

J. L.

Ex instinctu divino Moyses ei nomen Josue vel Jesu imponit

E

F

AUCTORE
J. L.

Amalecitas bellum gesturus mitteretur. Secunda est Augustini citati et Justini martyris contra Tryphonem, docentium factam esse hanc mutationem nominis, cum exploratorum in Chananitidem legatio institueretur. Tertia est Origenis hom. i in lib. Jesu Nave, qui post reditum de terra explorata eum ita vocatum fuisse existimat, cum mœrentes et tumultuantes, exhortando et monendo erigeret atque compesceret. Ab omnibus Origenes deseritur. Lactantio adhærent inter alios Bonfrerius hic et Serarius cit. cap. ii quæst. vi. Fallitur uterque, dum opinionem Lactantii approbatam putat ab Origene hom. xi in Exodum, ab Augustino sermone xciii de Tempore, et Theodoro quæst. xxxiv in Exodum. Sancti hi Patres locis citatis nil aliud dicunt, quam quod in bello contra Amalecitas nomen Josue in Scriptura primum usurpatum fuerit. Sed ex eo nullo modo sequitur, quod tunc reipsa nominis mutatio facta fuerit: nam per prolepsin (verba sunt ipsius Augustini quæst. ciii super Exodum) hoc est, per præoccupationem, anticipat Scriptura, quod postea factum est. Omnia quippe ista posteaquam facta sunt, scripta sunt, ac per hoc quando factum est quomodo commemoratur, nondum vocabatur Jesus; sed quando scriptum est jam hoc vocabatur.

quam cum jam
iter in Chana-
nitidem insta-
ret.

40 *Sacro textui conformior mihi videtur sententia secunda, quæ eam nominis mutationem factam esse dicit, quando historia illa contigit, cujus narrationi inseritur; id est, eo tempore, quo actum est de speculatoribus in Chanaan mittendis. Temporum confusio in Scripturæ sacræ narrationibus admittenda non est, nisi solida aliqua ratio hanc probat. Præterea ipse textus Numer. cap. xiii v. 9 dicens, de tribu Ephraim, Osee, filium Nun, exploratorum in numero fuisse, et dein v. 17 subdens, Vocavitque (Moyses) Osee, filium Nun, Josue, non obscure innuit, Sancto non alio tempore inditum fuisse nomen Josue, quam cum Chananæam exploraturus mitteretur. Quod Sanctus noster antequam de terræ promissæ exploratione agi cœptum, semper Josue, nusquam Osee in sacris Libris vocetur, nihil evincit, ut patet ex verbis sancti Augustini numero præcedente allatis.*

C
Redit cum sociis,
qui omnes, ex-
cepto Caleb, ter-
ræ exploratæ
detraxerunt:

41 *Quæ in Chananitidis exploratione, ipsoque reditus die a speculatoribus in castris peracta fuerunt, ita describit liber Numer. cap. xiii a v. 22: Cumque ascendissent, exploraverunt terram a deserto Sin usque Rohob intrantibus Emath. . . pergentesque usque ad torrentem botri absceiderunt palmitem cum uva sua, quem portaverunt in vecte duo viri. De malis quoque granatis et de ficis loci illius tulerunt. Hos autem, qui botrum tulerunt fuisse Josue et Caleb significat Chrysostomus hom. xxiv in Epist. ad Ephesios, cum ait vere cælestem fructum allatum a Christo, non a Caleb et Josue, qui terrenum olim tulerant: Reversique (ibid. a v. 26) exploratores terræ post quadraginta dies omni regione circuita, venerunt ad Moysen et Aaron et ad omnem cœtum filiorum Israel, terramque inspectam ab ubertate et rerum omnium abundantia laudarunt quidem, et præsentī allatorum fructuum testimonio commendarunt, sed eamdem aliunde vituperarunt maxime, ita ut omnem illuc tendendi animum universo populo ademerint, gravemque seditionem concitarint: Cultores, aiebant, fortissimos habet, et urbes grandes atque muratas. Stirpem Enac vidimus ibi. Amalec habitat in meridie, Hethæus et Jebusæus et Amorrhæus in mon-*

tanis: Chananæus vero moratur juxta mare et circa fluentia Jordanis. Quibus verbis de terra illa occupanda plane desperandum esse, nimium credulo populo persuadebant: Inter hæc Caleb (ibid. a v. 31) compescens murmur populi, qui oriebatur contra Moysen, ait: Ascendamus et possideamus terram, quoniam poterimus obtinere eam. Alii vero, qui fuerant cum eo, dicebant: Nequaquam ad hunc populum valemus ascendere, quia fortior nobis est. Detraxeruntque terræ, quam inspexerant, apud filios Israël dicentes: Terra, quam lustravimus, devorat habitatores suos: populus, quem aspeximus, proceræ staturæ est. Ibi vidimus monstra quædam filiorum Enac de genere giganteo: quibus comparati, quasi locustæ videbamur.

42 *Mendacibus hisce ac seditiosis explorationum orationibus Sanctum obstitisse affirmant Philo lib. i de Vita Moysis, Serarius lib. i Josuæ cap. viii quæst. vi, Tornielus ad annum mundi 2545 num. 63, Bonfrerius et Tirinus hic etc. Negant Abulensis, A Lapide aliique. Negandi causa, quam adferunt, est quod Numerorum cap. xiii v. 31 Caleb legatur compescuisse tumultum populi, et cap. xiv v. 24 ob id laudetur, utrobique nulla facta mentione de Josue. Sed si hisce fluctibus se non opposuit, quid igitur fecit? An et ipse fluctuatus? Imo vero etiam aliquod amplius dicendum videbitur, eum fluctus illos tempestatesque concitasse. Nam si unus Caleb omnibus se opposuit, murmurque sedare conatus est, Josue igitur unus ex aliis illis fuit, de quibus ibidem cap. xiii v. 32: Alii vero, qui fuerant cum eo (Calebo) dicebant: Nequaquam ad hunc populum valemus ascendere etc. Nam si hæc argumentatio sit legitima: Caleb ibid. v. 31 legitur compescuisse populi murmur; ergo non compescuit Josue: profecto non minus valet hæc: Alii qui fuerant cum Calebo v. 32 leguntur populum ad seditionem concitasse; ergo et Josue concitavit. Si dicas, eum inter illos alios non comprehendi, quia v. 32 non dicitur omnes alii, dicam ego pariter, v. 31 Sanctum nostrum non excludi, quia ibi non dicitur solus Caleb.*

ad eorum men-
dacia, populum
ad seditionem
concitantia,

43 *Ex iis, qui dissentiunt a nobis, nullos offendit, qui admittant hanc sequelam, quod scilicet Josue populum contra Moysen instigarit: horruerunt procul dubio Sanctum tam enormis criminis aperte reum facere. Aliud igitur invenerunt, nempe eum primo illo seditionis die nec murmurasse nec murmurantibus obstitisse, sed medium fuisse, ut ait Abulensis, vel, ut Cornelius A Lapide cum aliis, ad mendaces exploratorum querulasque obmurmurantis populi voces tacuisse, solo Calebo omnibus se fortiter opponente. Verum si circumstantiæ, quæ hic concurrunt, attendantur, non apparet, quo pacto medius ille status vel silentium Josue a gravissima culpa excusari possit. In principem divinitus sibi datum populus insurgebat, defectionem ab eo cogitabat, aliaque nefaria contra illum consilia agitabat, falsis speculatorum narrationibus excitatus: nec ipsi Deo parcebat, eum in promissis fallacem incusabat, cum terram quam tantopere commendarat et se daturum sponderat, devorare suos habitatores, nec occupari posse mentirentur exploratores, et conquereretur populus nimium credulus nec satis fidens providentiæ divinæ. Medium tunc esse, vel tacere, erat approbare speculatorum mendacia, consentire populi murmurationibus, et Moysis Deique causam prodere, quæ, ut consideranti patet, linguæ officium exigebat*

non tacuit, id
enim fuisset en-
approbare: lo-
cis sacris,
F

A exigebat ab eo præcipue, qui tanta apud populum auctoritate pollebat. Quis vero in Scripturis locus, qui fundamentum præbeat talem sententiam adstruendi, ex qua sequatur piissimum fortissimumque Heroëm nostrum ignavo et importuno silentio gravem culpam contraxisse? Aliud nihil allegant, quam quod legimus cap. XIII v. 31: Inter hæc Caleb compescens murmur populi, qui oriebatur contra Moysen etc., et cap. XIV v. 24, Servum meum Caleb, qui plenus alio Spiritu secutus est me, inducam in terram hanc, quam circuevit: et semen ejus possidebit eam. His locis, quia solum Calebum nominant, innuntantur adversæ opinionis patroni. Quæ in ipsos fieri possit retorsio, dictum est numero præcedente. Sequente probabitur, quod ex reticentia nominis Josue non recte inferatur vel colligatur, eum in his populi tumultuantis motibus quietum ac otiosum fuisse.

e quibus id male deducit pars adversa, opponitur

B 44 Scriptura in suis narrationibus non omnes semper uno loco personas recenset, a quibus res facta fuerit. Modo hic silet, quas alibi postea supplet: modo hic exprimit, quas dein eandem historiam repetens vel attingens prætermittit. Pauca accipe e multis exempla. Exodi cap. XXIV v. 15 solus Moyses memoratur montem Sinai ascendisse: at v. 13 Discipulus magistrum comitatus legitur, et cap. XXXII v. 17 cum eodem de monte descendisse. Deuteronomii cap. XXXI v. 22 dicitur Moyses scripsisse, v. 30 cecinisse Canticum, tacito nomine Josue. verum et hunc quoque idem fecisse manifeste patet ex v. 19, et cap. XXXII v. 44. Vide infra num. 75. Capite XVIII libri Josue v. 10 Sanctus narratur in Silunte divisisse terram septem tribubus, quæ portiones suas nondum acceperant: capite XIX v. 51 idem repetitur, sed additur nomen Eleazari sacerdotis, antea præteritum; ex quo intelligitur et hunc et illum, uti Galgalæ, ita et Siluntinæ distributioni præfuisse secundum præceptum Domini Numer. cap. XXXIV v. 17. Eodem plane modo Scriptura locis objectis solius laudat Calebi zelum in compescenda populi murmuratione: at Sanctum quoque nostrum in sedando tumultu partes suas fortiter egisse, alibi satis indicatur. Numerorum cap. XIV a v. 29 oraculum divinum pronuntiat, Josue cum Calebo terram promissam ingressurum, murmuratores vero omnes eadem excludendos; nimirum quia illi duo, uti a culpa, ita et a pœna ceteris irrogata immunes fuerunt. Si Sanctus noster ipso die reditus exploratorum, cum fortitudine et constantia maxime opus erat, Moysi Deique causam non defendisset, sed in tanto populi tumultu contra officium quietus ac mutus fuisset; eodem quo murmuratores crimine implicitus fuisset, ut dictum numero præcedente, adeoque et eodem supplicio involvendus: itaque muneri suo non defuit, turbarumque principis fortiter obstitit.

alii, e quibus solide probatur, eum ipso die reditus

45 Luculento id testimonio confirmant duo præcipue in Scripturis loci. Alter est apud Ecclesiasticum cap. XLV a v. 9: In diebus Moysi MISERICORDIAM FECIT IPSE (Josue) et Caleb filius Jephone, STARE CONTRA HOSTEM ET PROHIBERE GENTEM A PECCATIS, ET PERFRINGERE MURMUR MALITIÆ: et (propter hoc) ipsi duo constituti, a periculo liberati sunt a numero sexcentorum millium peditum, inducere illos in hereditatem, in terram, quæ manat lac et mel. Alter Numerorum cap. XXXII a v. 10 sic habet: Iratus (Dominus) juravit, dicens: Si videbunt homines isti, qui ascenderunt ex Ægypto a vi-

Septembris Tomus I.

ginti annis et supra terram, quam sub juramento pollicitus sum Abraham, Isaac et Jacob: et noluerunt sequi me, præter Caleb filium Jephone Cenezæum ET JOSUE FILIUM NUN: ISTI IMPLEVERUNT VOLUNTATEM MEAM. Uterque hic (verba sequuntur Bonfrerii in Numer. cap. XIII v. 31) dicuntur implevisse in hoc negotio Dei voluntatem; apud 70, secuti esse Dominum; in Hebræo, implevisse post Dominum, hoc est, per omnia plene Deum esse secuti et ejus partes defendisse. Et vero eadem est phrasis, qua ibi Scriptura utitur loquens de utroque, et qua utitur cap. XIV sequenti v. 24, et Josue XIV v. 8, cum de solo Caleb sermo est, ubi is dicitur secutus Dominum. Denique hoc ipsum indicat præclarum elogium quod de utroque habetur Eccli XLVI.

46 Dein ita prosequitur laudatus interpres: Neque satis est dicere, initio quidem Josue deliquisse, at postea prænituisse, fortiterque se gessisse in illa vestium scissione capite seq. v. 6, ob idque et illi priorem culpam Deum ignovisse. At si ante deliquisset, numquid ob supervenientem pœnitentiam omni omnino pœna immunis esse debuit? Numquid qui resipuerunt post murmurationem ac seditionem illam capite sequenti v. 39, ob id constitutam a Deo pœnam non sustinuerunt? Numquid ipse tot laudibus ornari in Ecclesiastico debuit? Numquid ipse implevisse post Dominum; seu Deum plene secutus esse dicendus fuit? Numquid saltem totius populi principatum plane illo suo facto demeritus fuisset? Itaque crediderim, neque Calebum solum, neque Calebum melius ac fortius se in hoc negotio gessisse præ Josue; sed de Calebo expressum, de Josue tacitum, quod de hoc dubitari non deberet. Quod Deus Sanctum etiam pœnitentem, impunitum non reliquisset, si criminis istius reus fuisset quod ipsi male a multis affingitur, valde etiam verisimile ex verbis Moysi Deuter. cap. I a v. 34: Cumque audisset Dominus vocem sermonum vestrorum, iratus juravit et ait: Non videbit quispiam de hominibus generationis hujus pessimæ terram bonam, quam sub juramento pollicitus sum patribus vestris; præter Caleb filium Jephone. . . . Nec miranda indignatio in populum, cum mihi quoque iratus Dominus propter vos (id est, propter peccatum occasione

tumultus auctoribus fortiter obstitisse;

47 Sunt, qui ex Numer. capitis XIV versu 24 nobis supra objecto aliud forment argumentum: Singulare, inquit, ibi constantiæ et fidelitatis præmium Caleb promittitur, nimirum illum possessurum terram, quam circuevit in exploratione Chanaanitidis: illam autem fuisse Hebron ex cap. XIV libri Josue v. 13 et 14 fit manifestum. At Josue nulla ibidem facta legitur promissio. Hinc inferunt, Calebum saltem illo fortius ac animosius in seditione se gessisse. Sed ne hoc quidem concedi debet: nam quod Deus Sancto nostro et Calebo sua cuique præmia pollicitus sit

imo ex Scriptura ne quidem evinci potest, Calebum

AUCTORES
J. L.

eodem tempore, ex libro Josue satis eruitur. Supplet hic, quod ante suo loco prætermissum erat. Cap. XIX §. 50 dicitur Sanctus accepisse Juxta præceptum Domini urbem, quam postulavit Thamnath-Saraa in monte Ephraim. Præceptum autem illud tunc datum fuisse, quando Numer. cap. XIV Calebo decreta fuit merces ob Moysis Deique causam, contra seditiosos tam fortiter defensam, declaratur cap. XIV §. 6, ubi Caleb Sanctum ita alloquitur: Nosti quid locutus sit Dominus ad Moysen hominem Dei de me ET TE IN CADESBARNE. Israëlitarum Principem hic memorem reddit promissionum divinarum ibidem loci sibi et illi factarum, ut patet ex adjecta petitione §. 12: Da ergo mihi montem istum (Hebron) quem pollicitus est Dominus, te quoque audiente. Verum quæ merces præcepta vel Sancto nostro dari jussa fuit? Ut videlicet quemcumque vellet et eligeret locum ad habitandum, ei Eleazar sacerdos, quem divisioni terræ una cum Sancto Deus præfecerat, et tribuum principes concederent electionem Ducis sui ratam habentes. Hoc præmio Sanctum donatum fuisse docet Bonfrerius, scribens in lib. Josue cap. XIX §. 50, cujus verba infra num. 243 daturi sumus.

B

Sancto fortius
in seditione
componenda se
gessisse:

48 Verum esto: nihil illi promiserit Deus, cum in Cadesbarne Israëlitarum erat mansio: inde necdum sequitur, ut minus zelosus ac fortis fuerit in tumultuantibus ad officium reducendis. Nam dici potest Sanctum præteritum fuisse, tum quia successor Moysi in imperio, adeoque supremum in Chananæa principatum obtenturus erat, tum quia cælibem erat vitam acturus, adeoque nec liberos relicturus, qui portionis in præmium ei donatæ heredes esse possent. Nunc judicet lector, an illi, qui affirmant Sanctum tacuisse, neque ullam in seditione componenda operam dedisse, vel, si tumultui obstiterit, id segnius ac frigidius fecisse quam Caleb: judicet, inquam, an opinionis suæ solidum in Scripturis fundamentum habeant. Certe quæ ex eisdem petita argumenta illis opposui, qui dicunt Sanctum medium fuisse vel siluisse, adeo mihi videntur convincentia, ut censeam dubitandum non esse, quin rebellibus primo die fortiter restiterit: primo, inquam, die, quo redierunt exploratores ex Chananitide: nam postridie tanto in murmuratores zelo exarsit, ut vestes sciderit, rei indignitate commotus. Numer. cap. XIV §. 6. Verba sacra mox dabuntur.

C

postridie redi-
tus Dei et Moyses
causam magno
zelo defendit:

49 Nox prima a reditu tota transacta fuit murmurando et fundendis lacrymis querelarum sociis. Postero die populi insania in furorem versa est, adeo ut, Moyse deserto vel interfecto et abjecta Domini lege, in Ægyptum regredi, quam in Chananæam infeliciter progredi malle se conclamarint castra tota: Quo audito (Numer. cap. XIV a §. 5) Moyses et Aaron ceciderunt proni in terram coram omni multitudine filiorum Israël. At vero Josue filius Nun, et Caleb filius Jephone... sciderunt vestimenta sua, ad indignationem suam super injuria Deo illata declarandam; Et ad omnem multitudinem filiorum Israël locuti sunt: Terra, quam circuivimus, valde bona est. Si propitius fuerit Dominus, inducet nos in eam, et tradet humum lacte et melle manantem. Nolite rebelles esse contra Dominum: neque timeatis populum terræ hujus, quia sicut panem ita possumus eos devorare. Recessit ab eis omne præsidium: Dominus nobiscum est, nolite metuere.

50 Sed irrita omnis monitio apud frementem ira populum et magna cum vociferatione obstrepentem, ut audiri non possent, et saxis etiam

manus armantem: Vix temperatum est a manibus, ait Philo libro I de Vita Moysis, quin duos diversum sentientes lapidibus obruerent, malentes audire jucunda quam utilia et veris falsa præferentes, aut furori suo potius et impotentibus doloris facibus indulgentes. Josephus lib. III Antiquitatum cap. XIII de periculo Josue et Calebi nihil dicit, et illud male in solos Moysen et Aaronem transfert. Cumque clamaret, inquit Scriptura capite citato §. 10, omnis multitudo, et lapidibus eos vellet opprimere, apparuit gloria Domini super tectum fœderis cunctis filiis Israël. Interpretes per gloriam Domini intelligunt columnam nubis majori fulgore coruscantem, per quem Deus gloriam suam manifestabat. Tabernaculum luce augustiore circumdedit Deus, ut, ea visa, horrore percelleretur furens populus, ex hujus conspectu Josue et Caleb, qui prope tabernaculum, vel, ut nonnulli, in illo erant, subducerentur, atque ita lapidationis periculo eriperentur. Cæleste hoc prodigium divinumque beneficium evidens argumentum est, quantum Domino placuerit utriusque zelus et constantia.

51 Neque hic stetit remunerantis Dei beneficentia. Calebo ejusque posteritati certa pars terræ Chanaan, post introitum in eandem possidenda, promittitur. Ibid. §. 24. Eodem tempore Sancto quoque nostro fortitudinis præmium probabilius decretum fuit. Vide dicta num. 47, et dicenda num. 243 et seqq. In murmuratores dein mortis in solitudine obeundæ sententiam Dominus pronuntiat. At Josue ejusque socium de vita diutius protrahenda, quam duraturi sint peregrinationis anni, deque introitu in terram promissam certos facit: Omnes, inquit ibid. a §. 29, qui numerati estis a viginti annis et supra, et murmurastis contra me, non intrabitis terram, super quam levavi manum meam, ut habitare vos facerem, præter Caleb filium Jephone, et Josue filium Nun. Idem repetitur locis num. 42 et 43 citatis. Facta omnia, uti Deus prænuntiavit. Utrumque singulari beneficio a morte præservavit, donec Chananæam ingressi essent, in eaque promissam mercedem retulissent: seditiosi vero in deserto mortui sunt. Et primo quidem decem exploratores, tumultus auctores, postridie redivis morte repentina extincti sunt. De his ita textus sacer a §. 36: Igitur omnes viri, quos miserat Moyses ad contemplandam terram, et qui reversi murmurare fecerunt contra eum omnem multitudinem, detrahentes terræ quod esset mala, mortui sunt atque percussi in conspectu Domini. Josue autem filius Nun, et Caleb filius Jephone vixerunt ex omnibus, qui perrexerunt ad considerandam terram. De aliis vero eodem libro Numerorum capite XXVI, cum eorum catalogus, qui terram ingressuri essent, recensitus fuisset, additur §. 64 et seq.: Inter quos nullus fuit eorum, qui ante numerati sunt a Moyse et Aaron in deserto Sinai. Prædixerat enim Dominus, quod omnes morerentur in solitudine. Nullusque remansit ex eis, nisi Caleb filius Jephone, et Josue filius Nun. Atque hæc sunt, quæ circa terram exploratam ad S. Josue pertinent.

D
lapidare eum
vult populus,
sed periculo
prodigiose libe-
ratur;

E
constantiam
ejus remunerat
Deus.

F

A

§ VI. Legislator successorem petit a Domino, a quo nominatur S. Josue; principatu inauguratur; accipit Spiritum sapientiæ; suam ei potestatem communicat Moyses; tempus et ritus, quibus inauguratio peracta.

Fere 40 annis legislatoris minister et virtutum imitator fuit:

B

Sanctus noster, uti duobus prioribus, ita et reliquis triginta octo annis, quibus in deserto morati sunt filii Israël, magno prophetæ Moysi non modo fidelem operam præstitit, sed et intima ejus familiaritate usus fuit. Hinc facile intelligere est, unde tantus evaserit, quantum evasisse statim dicemus. Vidit tot annorum spatio legislatoris, cui convivebat, in precibus assiduitatem et ardorem: vidit in rebus judicandis solertiam et æquitatem, in conficiendis negotiis curam et industriam, in responsis dandis hominumque animis tractandis prudentiam et lenitatem, optimum denique, quem domi forisque in verbis et actionibus omnibus modum servabat, oculis ipse suis perpetuo asperit atque admiratus est. Nec exemplis modo incitatus, sed etiam dictarum virtutum præceptis a magistro suo imbutus fuit docilis Discipulus tanto cum fructu, ut electione divina populo Hebræo præfici meruerit. Testatur id liber Machabæorum cap. II §. 55: Jesus dum implevit verbum Dei, a Moyse exemplo vel sermone sibi propositum, factus est dux in Israël. Consonat Ambrosius citatus num. 14: Ubi que (Josue) inter admiranda opera et reverenda secreta sancto Moysi individuus adhærebat. Unde factum est, ut qui fuerat socius conversationis, fieret successor potestatis. Et sanctus Ephræm libro de Virtute cap. II: Jesus Nave filius perfecta sua obedientia tantum donum promeruit, ut Moysis successor fieret. Rei gestæ seriem accipe.

C

Moyse sua mors annuntiatur, qui successorem a Deo petit;

53 Declinante ad finem anno quadragesimo exitus de Ægypto (an mense ejusdem nono an potius decimo, incertum est) in campestribus Moab Jordani proximis, in ultima Israëlitarum mansione, quæ a Bethsemoth erat usque ad Abelsatim, Numerorum cap. XXXIII §. 48 et 49, precatus est Dominum Moyses sibi ab illius benignitate concedi, ut Jordanem transire, terramque promissam oculis propius cernere liceret, Deuteronomii cap. III §. 25: sed propter ejus peccatum, commissum occasione populi ob aquæ penuriam murmurantis, ei hoc negatum, et tantummodo concessum, ut e Phasga (sic vocatur cacumen montis Nebo, qui unus est ex serie montium, Abarim dicta) terram illam procul aspiceret, sicque statim moreretur, Numerorum cap. XXVII §. 12 etc. Tum audito decretæ ac impendentis jam mortis tempore, respondet Moyses Domino ibidem §. 16: Provideat Dominus Deus spirituum omnis carnis, hominem, qui sit super multitudinem hanc: et possit exire et intrare ante eos, et educere eos vel introducere: ne sit populus Domini sicut oves absque pastore. Sed dices, Moyses ducem a Deo flagitans nullo verbulo charissimum suum Discipulum commendat: non igitur conscius ante fuisse videtur, quod prius dicebamus, consi-

lii Dei de Josue sufficiendo. At Moyses prudenter nomen ejus tacet, tum ne per humanam gratiam ea ille auctus dignitate videri possit, tum ut, quando ipsius Dei judicio electus intelligitur, et populus ejus imperia magis veneretur, et ipse apud animum suum, a quo ad principatum evectus sit, semper reputet, eoque majore cum sedulitate et cautione officio suo fungatur. Ita Masius Præfatione ad Commentarios in Josuam, et Serarius libro I Josuæ cap. IX, quæst. IV: ubi de modestia et prudentia Moysis in successore petendo pulchra adfert testimonia Philonis libro de Charitate, Hieronymi in caput I ad Titum, et Origenis homilia XXII in Numeros.

54 Voti compotem legislatorem facit Deus, successoremque nominat rerum gerendarum peritissimum, iisque, quas diximus, virtutibus populo spectatum probatumque Josue: nec nominat tantum, sed et modum adjungit, quo principatu inaugurari debeat: Tolle, inquit Numerorum cap. XXVII a §. 18 usque ad §. 22, Josue filium Nun virum, in quo est Spiritus, et pone manum tuam super eum. Qui stabit coram Eleazaro sacerdote et omni multitudine: et dabis ei præcepta cunctis videntibus, et partem gloriæ tuæ, ut audiat eum omnis synagoga filiorum Israël. Pro hoc, siquid agendum erit, Eleazar sacerdos consulat Dominum. Ad verbum ejus egreditur et ingreditur ipse, et omnes filii Israël cum eo, et cetera multitudo. Liber Deuteronomii, qui undecimo mense anni quadragesimi conscriptus fuit, et rerum in libris Exodi, Levitici, et Numerorum comprehensarum summam tradit, cap. III §. 27 et 28 jam factam Josue electionem his quoque verbis insinuat: Ascende, inquit Deus Moysi, cacumen Phasgæ, et oculos tuos circumfer ad occidentem, et ad aquilonem, austrumque et orientem, et aspice. Nec enim transibis Jordanem istum. Præcipe Josue, et corrobora eum atque conforta: quia ipse præcedet populum istum, et dividet eis terram, quam visurus es. Item cap. I §. 37 et 38: Nec miranda indignatio in populum, cum mihi quoque iratus Dominus propter vos (ob peccatum ad Aquas contradictionis) dixerit: Nec tu ingredieris illuc: sed Josue filius Nun minister tuus, ipse intrabit pro te. Hunc exhortare et roborare, et ipse forte terram dividet Israël. Utroque loco repetit Moyses oracula divina ante facta de se suoque Discipulo. Protulit hæc Dominus, cum Numer. cap. XXVII legislatori negaret petitum Jordanis transitum, Josue ejus successorem nominaret, modumque doceret quo inaugurandus esset. Ita sentit Theodoretus quæst. I in Deuteronomium; nec puto id ab ullo in dubium vocari.

55 Huc transcribi merentur verba Saliani in suo Annalium Compendio ad annum 2583 num. 42, ubi oraculo divino, quo Josue Israëlitarum princeps designatur, hæc subjungit: Ecce judicium Dei in supremi magistratus populi sui electione. Primo non eligit aliquem de filiis Moysi, ne putarent Hebræi principatum hunc esse hereditarium, quem ipse volebat hoc tempore ex sua electione pendere. Non eligit ætate florentem, tertium enim ac nonagesimum agebat annum, ut minus bellis, quæ imminebant, idoneus videri posset: quæ nihilominus sapienter gessit ac fortiter, ut tanto magis Dominus res per ipsum gerere intelligeretur. Tertio eligitur vir Spiritu Dei plenus: qui scilicet Deum spiraret, et ex ejus Spiritu omnia moderari vellet. Quarto Josue hactenus minister et quasi vicarius Moysi, ejusque

AUCTORE
J. L.

nominat hic Josue, ritumque inaugurationis præscribit:

E

F

Sanctus, quem consilio sapientie pleno elegerat Deus.

AUCTORE
J. L.

ejusque passim socius et comes, ne ad hoc officium plane novus, et insolens rerum gerendarum accederet. Quinto vir eligitur magnæ in populo existimationis, ut qui in bello contra Amalecitas dux creatus, illud egregie, Deo opitulante, confecerat; et recte munus exploratoris, Deo ipso approbante obierat. Denique electus est Josue, qui et nomine et gestis Jesum Christum referret, qui solus populum Dei in terram viventium potuit introducere.

principatus a
Moysæ initia-
tur :

56 Novi ducis renuntiationem inauguratio, ut in fine paragraphi probare conabimur, mox secuta est. Quæ ad eam spectant, prius hic simul colligimus, ut cum testimoniis, quæ num. 54 de Sancti electione dedimus, facilius conferri possint, et ex eorum accurata collatione distinctius cognosci, quis fuerit modus et ordo actionum, quibus Josue populi Dei rector et dux consecratus fuit. Cum Dominus Numerorum cap. xxvii a v. 18 successorem Moysis designasset, et ritus in ejus creatione servandos, ut diximus, præscripsisset, statim subditur v. 22 : Fecit Moyses, ut præceperat Dominus. Cumque tulisset Josue, statuit eum coram Eleazaro sacerdote et omni frequentia populi. Et impositis capiti ejus manibus, cuncta replicavit, quæ mandaverat Dominus. Huc pertinet illud, quod Deuteronomii cap. xxxiv v. 9 legimus : Josue vero filius Nun repletus est Spiritus sapientiæ, quia Moyses imposuit super eum manus suas. Principis nostri inaugurationem respicere quoque videtur illud Deut. cap. xii v. 21 et 22 : Josue quoque in tempore illo (quo scilicet eum mihi successorem inauguravi, secundum mandatum Domini Numer. cap. cit. v. 20) præcepi, dicens : Oculi tui viderunt quæ fecit Dominus Deus vester duobus his regibus (Amorrhæorum Og et Sehon :) sic faciat omnibus regnis ad quæ transiturus es. Ne timeas eos : Dominus enim Deus vester pugnabit pro vobis. Vide infra num. 62.

inauguratio a
Philone narra-
ta :

57 Philo libro de Charitate Sanctum hoc modo ducem constitutum narrat : Postquam optimus ejus Discipulus imitatorque Jesus propter mores amabiles princeps a Deo confirmatus fuit, Moyses haudquaquam tristis ob fratrem filiosque præteritos, sed plenus inenarrabili gaudio, quod prospectum esset genti de rectore modis omnibus incomparabili, apprehensa ejus dextera, produxit eum ad concionem, nihil de imminente obitu suo sollicitus : sed ad familiarem sibi hilaritatem accedente recenti lætitia, alacriter affatus est populum his verbis : Mihi jam instat tempus discedendi ex hac vita corporea : succedet autem in meam curam hic electus a Deo. Simulque protulit oraculum, cui mox creditum est. Tum ad Jesum versus, hortatur ut rem gerat strenue, utque bene consulat reipublicæ, ac constanter in bene consultis perseveret. . . . Nec omnino fuit supervacanea monitio, ne fortasse ille gravaretur subire tantum oneris : utque exemplum atque regula proderetur ceteris communicandi bona consilia cum suis successoribus, et instruendi eos præceptis optimis. Hic scriptor, ut apparet, quæ Numer. cap. xxvii, et Deut. cap. xxxi a v. 1 usque ad 9 legerat, confudit, et ex illis narrationem suam contexit. Putavit forte citatum Deuteronomii locum agere de initiatione Josue, sed in hoc eum fefellit opinio, ut num. 62 probabimus. Interim quæ aliunde mutuatus est, vel etiam de suo addidit, ejusmodi sunt, quæ historiam suam veri specie non destituant ; si excipias hæc : Moyses haudquaquam tristis ob fratrem filiosque præteritos

etc. : nam frater ejus Aaron, quem unicum D Scriptura memorat, a quinque circiter mensibus defunctus erat.

58 Ex variis locis, quos num. 54 et 56 ex sacra Scriptura allegavimus, in Sancti nostri initiatione hunc actionum ordinem et modum servatum fuisse colligimus. Primo Moyses Eleazarum et tribuum principes cum omni populo ad comitia convenire jubet. Secundo designatum Principem producit ad concionem, et (ut dicitur Numer. cap. xxvii v. 22) statuit eum coram Eleazaro sacerdote et omni frequentia populi. Ibidem v. 18 et 19 prius quidem recensetur manuum impositio, quom illa ante pontificem et populum constitutio : sed hic tantum præcipit Deus, quid facere debeat Moyses, non vero quo ordine : nam v. 22 et 23, ubi narratur executio eorum, quæ v. 18 et 19 Deus servanda præscripserat, inaugurandus prius statuitur coram Eleazaro et populo, quam manus eidem imponantur. Tertio ante Principis initiationem verisimiliter quoque factum est, quod habet Philo citatus, nimirum Moysen convocato cætui oraculum divinum indicasse, huic omnem populum credidisse, tacitoque consensu electionem Josue approbasse.

59 Quarto Successoris sui capiti manus imponit. Sallianus in sua Annalium epitome ad annum 2583 num. 43 : Dominus, inquit, requirit impositionem manuum, qua jurisdictio et populi regendi potestas per legitimam auctoritatem ei collata intelligeretur. Id munus recte Moysi conveniebat, tamquam principi populi, suam in illum auctoritatem transferenti, tamquam sacerdoti ac prophetæ, quibus id munus sæpe commissum est. Sed rectum etiam fuit, magistrum ac parentem Discipulum Filiumque charissimum quam faustissima precatione benedicere. Deinde vult eum statui coram Eleazaro sacerdote, ut ab eo consecratur et benedicatur : sicque tam ab ecclesiastico, quam a politico magistratu, Dei locum in republica et Ecclesia tenentibus inauguratur. Hoc ultimum plane incertum est, negaturque a Serario, qui libro i Josuæ cap. ix quæst. xv et xvi opinatur, Sanctum nostrum coram Eleazaro, pontifice ordinario, jussu Dei statutum fuisse, ut is auctoritate sua comprobaret et ratam haberet ejus inaugurationem a solo Moysæ factam, qui non modo principis politici, sed et sacerdotis ac pontificis, licet extraordinarii, personam gerebat. Ceterum ac manuum impositione non sola populum gubernandi potestas Sancto collata fuit, ut patet ex Deut. cap. xxxiv v. 9 : Josue vero filius Nun repletus est Spiritu sapientiæ, quia Moyses posuit super eum manus suas. Hæc verba Domini Numerorum cap. xxvii v. 18, Tolle Josue filium Nun, in quo est Spiritus, quibus Israëlitarum dux nominatus fuit, significant, inquit sanctus Augustinus quæstione LIV super Numeros, eum Spiritum sanctum antea habuisse ; quem copiosius largitus est Deus, cum manus eidem imponeret et benediceret legislator. Impetrarunt merita precesque manus imponentis Moysis, ut Josue repleretur Spiritu sapientiæ, quo ante vacuus non erat. Vide infra num. 83. Neque hic per Spiritum sapientiæ intelligunt auctores peculiare Spiritus sancti donum, sed idem quod Salomon libro ii Paralip. cap. i v. 10, cum sapientiam a Deo peteret ad populum sibi commissum recte gubernandum, nimirum omnia dona cælestia, quæ talem constituunt principem, qualem Moyses sibi successorem Numer. cap. xxvii v. 16 et 17 flagitarat.

ritus omnis, quo
peracta fuerit,
distinctius

proponitur : ad
manuum im-
positionem accipit
Spiritum sa-
pientiæ ;

F

A cum principatus insignibus suam ei Moyses communicat potestatem,

60 Quinto novo Principi dat præcepta ad munus recte obeundum spectantia, ut populum in officio et Dei cultu contineat, ut strenue adversus hostem rem gerat, Deo fretus nihil metuat, et alia, quæ collige ex textibus num. 54 et 56 datis. Sexto dat ei partem gloriæ, ut audiat eum omnis synagoga filiorum Israël ꝑ. 20. Salius laudatus numero præcedente per partem gloriæ intelligit, externa quædam magistratus insignia, quæ ad ejus gloriam coram populo dignitatemque facerent, quemadmodum datæ sunt vestes Aaroni in gloriam et decorem (*Exodi cap. xxviii ꝑ. 2*) ut facilius ei populus tamquam legitimo principi obtemperet. Serarius per partem gloriæ novo Principi communicatam præterea intelligit partem potestatis et dignitatis. Ita mentem suam exponit lib. 1 Josuæ cap. ix quæst. xx : Ejus (Moyses) dignitatis . . . consors erat Josue, sive partem accipiebat, id est, particeps fiebat : ut jam non tamquam minister, prout olim, sed tamquam dignitate proximus, princeps alter, novus Moyses, Josue semper vel adstaret vel assideret; multa jam responsa daret, multa multis cum imperio præciperet, principatus suprema auctoritate Moysi ipsi semper conservata. Huic opinioni favet S. Augustinus quæst. LV super librum Numerorum. Putem ego cum Bonfrerio aliisque, quos citat, legislatorem utroque sensu partem gloriæ Successori suo communicasse, neque tantum concessisse illi numerosiorem famulorum manum, in comitiis honoratiorem locum supra ipsos tribuum principes, aliaque similia exteriora principatus insignia, verum etiam potestatis suæ eum multis et magnis in rebus participem fecisse, ut nimirum major hac via ipsi conciliaretur auctoritas apud populum, et omnes paulatim, etiam Moyse vivente, illi parere discerent. Quod nobis objicit Salius, solvemus ex S. Augustino infra num. 63.

a quo monetur de Domino per Pontificem in rebus dubiis consulendo :

61 Septimo Moyses, ut jussus erat, Sancto refert illud præceptum Domini Numerorum cap. xxvii ꝑ. 21 : Pro hoc, siquid agendum erit, Eleazar sacerdos consulat Dominum. Ad verbum ejus egredietur et ingreditur ipse, et omnes filii Israël cum eo, et cetera multitudo. Quibus prohibetur illi, ne post mortem Moysis rempublicam administrans sibi usurpet sacerdotis officium, sed per eum in rebus dubiis et difficilibus Dominum consulat, eum ut Dei interpretem et ministrum veneretur, et in omnibus obediat. Atque hic est ordo pulcherrimus, ut populus principi, princeps pontifici, pontifex Deo obtemperet. Dionysius tamen Cartusianus ex hoc ipso loco deducit, Sanctum Eleazaro fuisse majorem, atque hunc illi debuisse obedire in omnibus quæ juberet, sicut ceteri de populo. Dionysium sequitur Abulensis hic quæst. XLVII, contenditque, quod ejus referri debere ad Josue : verum si Eleazar consulere debet oraculum Domini, ut sciat Josue, quid sibi faciendum sit, et ad hunc Pontifex responsum Dei referre; manifestum est vocem ejus Eleazarum respicere, ita ut hic sit sensus : Ad verbum Eleazari, quod ei a Domino consulto responsum fuerit, egredietur et ingreditur Josue, id est, aget quod agendum erit.

facta hæc fuere ante scriptum librum Deuteronomii;

62 Modum inaugurationis vidimus, nunc quo tempore peracta fuerit, examinemus. Doctissimus Annalium scriptor Salius, Liranum secutus, ad annum 2583 num. 108 et 287 eam Numer. cap. xxvii ꝑ. 22 per anticipationem narrari putat, factamque esse paulo ante obitum legislatoris, postquam legem repetisset et clarius

explicatam in volumen redegisset, quod triginta Deuteronomii capita complectitur. Theodoretus quæst. 1 in Deuteronomium, Dionysius Cartusianus hic, Tornielus num. 23 ad annum 2583 alique sentiunt, initiationem novi Ducis suo loco relatum esse, eamque mortem Moysis duobus circiter mensibus, repetitionem Legis mense uno, et victoriam de Madianitis paucis aliquot diebus præcessisse. Horum opinio mihi videtur multo probabilior : nam si post scriptum Deuteronomium inauguratus sit Josue, quomodo id factum legitur in libro Numerorum, quem absolvit Moyses, antequam Deuteronomio conscribendo manum admovent, ut colligitur ex hujus cap. 1 ꝑ. 3 ? Potest quidem dici, Moysen paulo ante mortem suam capiti xxvii libri Numerorum, quem jam a mense solverat, alios ultimos versus addidisse, vel eosdem scripsisse statim atque intellexit voluntatem Dei de Josue inaugurando principem, quod se id postea executioni mandaturum sciret; at quis hæc effugia ut verisimilia admittat? Sed neque etiam omnis difficultas hac via declinatur, nam liber Deuteronomii rerum præteritarum recapitulationem continens de Sancti initiatione mentionem facere videtur cap. iii ꝑ. 21 : ubi Moyses ita de se loquitur : Josue quoque in illo tempore præcepi dicens : Oculi tui viderunt etc. Vide num. 56. Legislator hic non obscure indicat se implevisse, quod jusserat Dominus Numer. cap. xxvii ꝑ. 20 : Et (successorem inaugurans) dabis ei præcepta, cunctis videntibus etc. Unde sequitur, cum Moyses hæc proferret, inaugurationem Josue jam peractam fuisse, adeoque falli eos, qui putant illam post scriptum recitatumque Deuteronomium contigisse. Audi Theodoretum in rem nostram loquentem quæst. 1 in Deuteronomium : Porro has leges refricat Moyses in dicto libro propterea quod constituerat Josue filium Nave in ducendo populo successorem; ostendens quod superstes adhuc aliis præfecturam crediderat, et quod ei libenter parendum erat, jussaque paragenda. Et infra : Hujus solius (Calebi) mentionem fecit (*Deut. cap. 1 ꝑ. 36*) Josue vero velut PRINCIPEM, DUCEM AC PROPHETAM ORDINAVIT : quod ex sequentibus satis constat.

63 Sententia Salius hoc unico nititur argumento : Conveniebat, inquit num. 287, Moysen non tam cito privare se dignitate sua, præsertim cum totam legem deberet majore cum auctoritate universo populo severe graviterque commendare, eos reprehendere et objurgare; denique severissimas minas et pœnas intentare. Verum non dicimus quod potestatem suam restrinxerit, multo minus, quod se dignitate privarit, vel principatu exuerit : sed tantum quod principatus insignia Sancto communicarit, et potestatis suæ eum participem fecerit. Pulcre sanctus Augustinus quæstione LV super Numeros : Quid est, quod, cum Deus præciperet Moysi de Jesu Nave, ait inter cetera : » Et dabis de gloria tua suæ per eum » Nec quia dixit de gloria, ideo minutum est quod habebat. Sic enim accipiendum est ac si diceret : Facies eum socium gloriæ tuæ : non autem hujusmodi res, quasi particulariter divisæ minuuntur, sed totæ sunt omnibus, totæ singulis, qui earum habent societatem. Cum sanctus Doctor per vocem gloriæ hic non intelligere possit interna animi bona, ut patet consideranti, non video, quid apud illum : Facies eum socium gloriæ tuæ, rectius significare possit; quam Facies eum socium dignitatis et potestatis tuæ

AUCTORE
J. L.

E

quod Salius objicit, solvitur ex S. Augustino.
F

AUCTORE
J. L.

tuæ in administratione reipublicæ : Potestas et dignitas, ut notissimum est, bona sunt ejusmodi naturæ, ut communicentur alteri, in communicante maneat integra, si velit voluntas, a qua dependent. Itaque supremæ Moysis dignitati et potestati ne tantillum quidem detrahimus, dum dicimus, sanctum Josue statim a sua inauguratione usque ad mortem illius, id est, duobus circiter mensibus, ampliore cum potestate res civiles et bellicas administrasse, eumque in regimine populi legislatori socium, et velut alterum principem fuisse; ita tamen ut ejus potestas absoluta non fuerit et independens; quam solum Moysen usque ad mortem suam habuisse asserimus.

§ VII. Insignis Israëlitarum de Madianitis victoria, duce probabilius Josue; divisio terræ Chanaan ejus et Eleazari curæ commissa.

Successorem
suum instruit
Moyses :

Statim a Josue initiatione dedit Dominus per Moysen aliqua præcepta cæremonialia, quæ in Levitico præterita vel non adeo clare explicata fuerant. Dilucide hæc traduntur Numerorum cap. xxviii et xxix. Adduntur cap. xxx nonnulla de votis et juramentis, quando ea rata vel irrita censi debeant Sanctus Hieronymus, qui in epistola ad Fabiolam de xlii Mansionibus compendio tradit, quid in qualibet mansione factum sit, eumque studiose rerum ge-tarum ordinem servat, quem Scriptura, in Mansionexlii capita xxviii, xxix et xxx in hanc synopsis contrahit : Jesus Moysi in montem succedit, et discit a lege, quæ spiritaliter offerre debeat in Ecclesia. Primum quid per singulos dies, deinde quid in Sabbatho, quid in Calendis, quid in Pascha, quid in Pentecoste : quid in Neomenia mensis septimi, quid in jejunijs ejusdem mensis, die decimo : quid in Scepnopegia, quando figuntur tabernacula, decima quinta die supra dicti mensis. Uxoribus et filiarum vota absque auctoritate patrum et virorum cassa memorantur etc. In dictis capitibus, uti et in fine Numerorum, nec non in Deuteronomio usque ad caput xxxi, varia Israëlitis præcepta explicantur. His sine dubio Sanctus non modo publice, cum ad concionem dicerentur, verum etiam privatim a Moyse instructus fuit, adeo ut legum divinarum, tam post quam ante suam inaugurationem latarum scientissimus ad reipublicæ gubernacula accesserit. Earundem vero observantiam, qua cura in se et in subdito sibi populo urserit, res ejus post Moysen mortem gestæ docebunt.

insignem de
Madianitis vi-
ctoriam refert

65 Post promulgata præcepta illa, de quibus Numerorum cap. xxviii, xxix et xxx, jam se (ut credibile est) accingebat legislator ad ascensum montis, ut Dei jussionem impleteret, ibique moreretur. At monuit eum Dominus, ut prius vindictam sumeret de Madianitis, qui filias suas prostituendo ad fornicationem et idololatriam Israëlitas pellexerant : Ulciscere prius, inquit Numerorum cap. xxxi a v. 2, filios Israël de Madianitis, et sic colligeris ad populum tuum. Statimque Moyses, Armate, inquit, ex vobis viros ad pugnam, qui possint ultionem Domini expetere de Madianitis. Mille viri de singulis tribubus eligantur ex

Israël, qui mittantur ad bellum. Dederuntque D millenos de singulis tribubus, id est, duodecim millia expeditorum ad pugnam : quos misit Moyses cum Phinees filio Eleazari sacerdotis, vasa quoque sancta et tubas ad clangendum tradidit ei. Cumque pugnassent contra Madianitas atque vicissent, omnes mares occiderunt, et reges eorum Evi, et Recem, et Sur, et Hur, et Rebe, quinque principes gentis : Balaam quoque filium Beor interfecerunt gladio. Hostibus ad interneccionem deletis, eorumque agris magna vastitate illata, ingentem abduxerunt Israëlitz parvulorum, mulierum, pecorumque multitudinem; magno insuper auri pondere et facta rerum aliarum præda onusti, ad castra redierunt. Quo intellecto, Egressi sunt (v. 13) Moyses et Eleazar sacerdos et omnes principes synagogæ in occursum eorum extra castra, et ex victoris exercitus ducibus intellexerunt tam feliciter pugnatum fuisse ab Hebræis, ut ne eorum unus quidem desideratus fuerit v. 49 Dein milites in gratiarum actionem, quod omnes e bello incolumes rediissent, supremi aliorumque inferiorum ducum exempla secuti, omne aurum aliaque hostium corporibus detracta spolia Domino sponte obtulerunt a v. 50. Distributionem animantium aliaque victoriam secuta eodem capite tradita invenies.

66 Maxima ex parte tam insignis victoria post Deum adscribenda est fortitudini, et prudenti summi præfecti exercitus imperio. Fuit is noster Josue, licet nomen ejus in Scriptura non exprimitur. Sententia hæc est Abulensis, Cajetani, Cornelii a Lapide, Saliani, Tirini, Bonfrerii aliorumque, quam opposita probabilior putamus. Nam quis alius præter nostrum Heroem exercitum in hostes duxisset? An Moyses? Sed hunc pugnam non interfuisse manifestum facit versus 12 et 13 capituli citati. An Phinees? Multis hæc de eo placet opinio : imprimis Philoni libro i de Vita Moysis, et Josepho lib. iv Antiquitatum cap. vii. His subscribit Comestor, Liranus, Dionysius, Adrichomius, Ferus, Zonaras, qui Josephum studiose sequitur, et Tornellus. Nituntur hi auctores versu 6, ubi electa duodecim virorum millia a Moyse contra Madianitas missa fuisse leguntur cum Phinees, quo significari contendunt, eum illis imperatorem præpositum fuisse. Verum si singula dicti versus verba, et hæc præcipue, Vasa quoque sancta et tubas ad clangendum tradidit ei, penitus inspiciantur, et simul in memoriam revocetur Hebræorum sacerdotum officium, quo cum ex consuetudine tum ex præcepto divino eos in bello functos fuisse Scriptura testatur, magis verisimile esse apparebit, exercitus imperium non Phinees, sed nostro Josue adjudicandum esse. Dictis lucem et pondus dabunt sequentia.

67 Primo consueverant Israëlitz arcam, in qua præsentem Dominum venerabantur, in expeditiones bellicas deferre, ut pugnaturi firmum haberent adversus hostes præsidium, et certam spem victoriæ conciperent. Hinc Numerorum cap. xiv v. 44 dicit Scriptura, arcam Testamenti Domini de loco suo motam non fuisse, quando Israëlitz, post mortem exploratorum Chananitidis, injussu Dei ad bellum perrexerunt; insinuans ab opposito, inquit Cajetanus, quod si bellum Dei voluntate factum fuisset, arca fuisset in prælium delata. Idque confirmatur ex cap. vii libri Josue v. 6 : ubi suscepta expeditione contra Jerichuntem, jubentur sacerdotes tollere septem buccinas, quarum usus

Israëlitarum
exercitus, cui

F

non Phinees

AUCTORE
J. L.

A usus est in Jubilæo, et præcedere arcam fœderis. Arcam Dei quoque ad bellum asportasse leguntur filii Heli libro I Regum cap. iv §. 4. Fuit hæc etiam in exercitu Saülis lib. I Regum cap. xiv §. 18: uti et in castris Joab pugnantis contra Ammonitas; unde Urias dicebat lib. II Regum cap. xi §. 11: Arca Dei, et Israël, et Juda habitant in papilionibus. Moyses secundum hanc consuetudinem, jam antea a se introductam, et deinceps a posteris servatam, cum sacerdotem Phinees ad bellum Madianiticum mitteret, vasa quoque sancta . . . tradidit ei, id est, arcam cum tabulis legis, Cherubim et propitiatorium. Id nomine vasorum sanctorum intelligunt Hebræi, ut ait Oleaster, Serarius, Liranius, Dionysius, Cajetanus, Vatablus, Sa, a Lapide, Tirinus et alii. Sacerdotes itaque et Levitæ Phinees ad bellum comitati sunt, qui arcam Dei gestarent atque custodirent. Secundo Deus Numerorum cap. x §. 2 duas tubas argenteas ductiles fieri jussit, de quarum usu in rem nostram hæc lego ibid. §. 8 et 9: Filii autem Aaron sacerdotes clangent tubis: eritque hoc legitimum sempiternum in generationibus vestris. Si exieritis ad prælium de terra vestra contra hostes, qui dimicant adversum vos, clangetis ululantibus tubis, et erit recordatio vestri coram Domino Deo vestro, ut eruamini de manibus inimicorum vestrorum. Ut hoc Domini præceptum impleretur, legislator sacerdotem Phinees cum exercitu ad pugnam ire jussit, et tubas ad clangendum tradidit ei.

sacerdos, sed

68 Ex his omnibus quæ conjectura rationi et veritati magis consentanea formari potest, quam quod Phinees ad bellum profectus fuerit ut tamquam primus sub patre suo pontifice sacerdos, sacerdotibus et Levitis cum suppellectile sacra exercitum comitantibus præset, ut tubas a sacerdotibus inflandas curaret ad animos dimicantibus addendos, et pro bellatorum incolumitate atque victoria juxta arcam Deum precaretur. Atque hoc sacerdoti proprium in bello officium erat, non vero profanam principis militiæ personam gerere, atque arma tractare. Fateor quidem Judam Machabæum et nonnullos alios pontifices imperatores exercituum fuisse, sed hi summi sacerdotes simul et populi duces erant, quemadmodum Moyses; cujus in principatu tantum politico sanctus Josue successit: Phinees autem non nisi sacerdos erat, quem non secus ac ceteros omnes de tribu Levi non ad militiam, sed ad res sacras Deus destinaverat.

probabilius
S. Josue impe-
rator præfectus
fuit:

69 Nunc si iis, quæ contra sacerdotis Phinees præfecturam exercitus faciunt, adjungantur illa, quæ suadent eam Sancto nostro delatam fuisse, manifestius se prodet major opinionis nostræ verisimilitudo. Jam in bello Amalecitico industriam suam et fortitudinem omnibus abunde probaverat Josue, et a paucis diebus ipsius Dei suffragio renuntiatus erat successor Moysis, non tantum ut negotiis Israëlitarum civilibus præset, sed vel maxime ut eorum in bello ductor foret. Hinc factum ut in illum omnium militum oculi atque ora conversa fuerint, eundemque sine dubio imperatorem sibi desiderarint. Quem enim sibi præ reliquis præfici optassent, quam eum, quem ab ipso Deo ducem electum, et aliunde rei militaris peritissimum noverant? Præterea cum non electus modo, sed et jam inauguratus esset Hebræorum princeps, ipsi ex officio incumberebat exercitui præesse: cur id ei a legislatore negatum dicamus et præter consuetudinem alteri delatum, idque eo tempore, quo maxime concilianda illi erat apud

populum auctoritas? Adde quod non nominetur §. 13 cum Moyse et Eleazaro inter obviam procedentes victori exercitui. Potest quidem dici, quod Josue involvatur turbæ reliquorum principum, qui illos comitabantur, sed in scriptis suis decori observantior erat Moyses, quam ut totius populi jam initiatum principem ab inferioribus ducibus non distingueret. Verisimilius itaque sub nostri Herois imperio contra Madianitas tam feliciter pugnatum fuit; illi victoria ejusque fructus post Deum tribuenda, et ut Salinas alique putant; illius hortatu et religione militum excitata est tanta illa in Deum pietas et munificentia, ut e suis manubiis tam opima illius tabernaculo spolia dedecarint, ut in fine capitis narratur.

70 Post insignem illam de Madianitis victoriam tribus Ruben et Gad cum advertissent terram duorum regum Og et Schon, paulo ante initiationem Josue debellatorum, valde esse aptam pecoribus alendis, quibus ipsæ abundabant, petierunt a Moyse, illam sibi in possessionem dari: quod ut impetrarent facilius, addiderant se renuntiaturas omni terræ trans Jordanem acquirendæ, seque depositis in tuto familiis ac gregibus suis Jordanem contra Chananæos transituras esse, neque arma posituras, donec omnis eorum terra reliquis tribubus subjecta esset: Præcepit ergo Moyses (Numer. cap. xxxii §. 28) Eleazaro sacerdoti, et Josuæ filio Nun, et principibus familiarum per tribus Israël, ut, si promissis starent, dictæ terræ eis relinquerentur: verumtamen partem ex iis secrevit, et dimidiæ tribui Manasse sub iisdem conditionibus assignavit: majores enim erant, quam ut totæ duabus illis tribubus concederentur. Vide caput citatum et I libri Josue. Numerorum cap. xxxiv describuntur terræ promissæ termini trans Jordanem, destinatæ novem reliquis tribubus cum dimidia Manasse. Qui autem huic divisioni præfuturi essent, Dominus ipse eligit §. 17: Hæc sunt nomina virorum, qui terram vobis dividant, Eleazar sacerdos, et Josue filius Nun. Dein enumerantur tribuum principes, qui sub illis divisioni præpositi fuere. Quæ hoc paragrafo attigimus, mense decimo anni quadragesimi ab exitu facta fuerunt. Prima autem die mensis undecimi, Hebræis Sebet dicti, qui nostro Januario respondet, cæpit Moyses explanare legem, ut habetur in Deuteronomio usque ad caput xxxi, perseveravitque in ejus expositione et scriptione integro illo mense, detractis tamen ab eodem paucis diebus aliquot, quibus commode fieri potuerint ea, quæ capite xxxi et sequentibus mortem Moysis proxime præcessisse leguntur. Hanc contigisse ultimo die ejusdem mensis undecimi vel initio duodecimi probabilior habet sententia, ut infra num. 84 et 85 videbitur.

divisio terræ
promissæ ejus
et Eleazari cu-
ræ demandata.

E

F

AUCTORE

J. L.

§ VIII. Moyses Successorem Israëlitis commendat; ejus principatum Deus palam prodigio confirmat; e co- lumna nubis confortat San- ctum et materiam Cantici docet, quod ipse et Moyses scribunt et concinunt.

Moyses populo
prænuntiat Dei
opem contra ho-
stes sub Josue,

Paucis anteobitum diebus legislator omnem rur-
sus populum convocavit, illique Josue præsentem
stitit, quem enuo successorem suum publice de-
claravit. Solennem ac iteratam hanc declaratio-
nem conducere arbitrabatur ad auctoritatem ei
apud subditos conciliandam: ut vero eosdem ad
fiduciam erga Deum, et simul ad amorem erga
novum Principem obedientiamque ei præstandam
excitaret, sub ejus regimine Deum Israëlitis sin-
gulari auxilio adfuturum, et de omnibus inimicis
victoriam largiturum vaticinabatur. His autem
usus est verbis Deut. cap. xxxi a v. 2: Centum
viginti annorum sum hodie, non possum ultra
egredi et ingredi, præsertim cum et Dominus
dixerit mihi: Non transibis Jordanem istum.
Dominus ergo Deus tuus transibit ante te:
ipse delebit omnes gentes has in conspectu
tuo, et possidebis eas: et Josue iste transi-
bit ante te, sicut locutus est Dominus. Fa-
ciatque Dominus eis, sicut fecit Sehon et Og
regibus Amorrhæorum, et terræ eorum, dele-
bitque eos. Cum ergo et hos tradiderit vobis,
similiter facietis eis sicut præcepi vobis. Virili-
ter agite, et confortamini: nolite timere, nec
paveatis ad conspectum eorum: quia Dominus
Deus tuus ipse est ductor tuus, et non dimittet,
nec derelinquet te.

cui etiam omnia
fausta omina-
tur;

72 Vocavitque Moyses Josue, qui non procul
aberat, et ad se propius accedere jussit, et
dixit ei coram omni Israël: Confortare et esto
robustus: tu enim introduces populum istum in
terram, quam daturum se patribus eorum jura-
vit Dominus, et tu eam sorte divides. Et Do-
minus qui ductor est vester, ipse erit tecum:
non dimittet, nec derelinquet te: noli timere
nec paveas. Inter hæc verba, inquit Sallianus,
imposuit Moyses manum super eum. Verum id
factum esse ante mensem undecimum, seu an-
tequam Deuteronomium ad populum recitare
inchoaret legislator, sufficienter supra num. 62
ostensum est. Numerorum cap. xxvii Sanctus eli-
gitur princeps et inauguratur: hic vero Deut.
cap. xxxi principatus ipsius populo iterum decla-
ratur, commendaturque.

ejus principa-
tum prodigio
palam confir-
mat Dominus,

73 Voluit quoque Deus a se electo et initiari
jusso Principi collatam dignitatem palam appro-
bare, cælestique prodigio illustrem reddere, de quo
ibidem v. 14 et 15: Et ait Dominus ad Moy-
sen: Ecce prope sunt dies mortis tuæ: voca
Josue, et state in tabernaculo testimonii, ut
præcipiam ei. Abierunt ergo Moyses et Josue,
et steterunt in tabernaculo testimonii: apparuit
que Dominus ibi in columna nubis, quæ stetit
in introitu tabernaculi. Celebrem hic habes Du-
cis instituti confirmationem, Deo in nube præ-
sentiam suam ostentante, factam. Agnoscitur hinc

suavis Dei erga populum hunc rudiores provi-
dentia, cui omnia manibus ipsis, ut ita dicam,
palpanda proponebantur, ne facile jugum legitimi
moderatoris excuterent, quem viderent a Deo ma-
nifestis adeo indicibus approbatum.

74 Quid Dominus de columna nubis Moysi
et Josue denuntiarit in eodem capite describitur.
Ac primo quidem ita Moysen alloquitur v. 16:
Ecce tu dormies cum patribus tuis, et populus
iste consurgens fornicabitur post deos alienos in
terra, ad quam ingreditur, ut habitet in ea. Versu
17 et 18 calamitates prædicit populo, ob defectio-
nis et idololatriæ crimen infligendas. Dein v. 19
ad utrumque sermonem convertens, Nunc itaque,
inquit, scribite vobis Canticum istud, et docete
filios Israël, ut memoriter teneant et ore de-
cantent, et sit mihi carmen istud pro testimo-
nio inter filios Israël. Introducam enim eum in
terram, pro qua juravi patribus ejus, lacte et
melle manantem. Cumque comederint, et satu-
rati, crassique fuerint, avertentur ad deos alie-
nos, et servient eis: detrahentque mihi, et
irritum facient pactum meum. Postquam inve-
nerint eum mala multa et afflictiones, respon-
debit ei Canticum istud pro testimonio, quod
nulla delebit oblivio ex ore seminis sui. Scio
enim cogitationes ejus, quæ facturum sit hodie,
antequam introducam eum in terram, quam ei
pollicitus sum. Demum solum Josue suo alloquio
dignatur Deus, ut eum legitimum Moysis, quocum
uno loqui consueverat, successorem indicet, et jam
quodammodo parem ostendat: Præcepitque Domi-
nus (v. 23) Josue filio Nun, et ait: Confortare,
et esto robustus: tu enim introduces filios
Israël in terram, quam pollicitus sum, et ego ero
tecum.

a quo e colum-
na nubis con-
fortatur et doce-
tur materiam
Cantici,

75 Deuteronomii caput xxxii dat celebre illud
Canticum coram omni populo recitatum, cui
perscribendo capite præcedente materiam sugges-
serat Deus. Quamquam vulgo Canticum Moysis
appelletur, tamen illud Josue quoque scripsisse
et cecinisse tam aperte Scriptura testatur, ut mi-
rum mihi videatur, Pagninum et alios nonnullos
id negasse vel in dubium vocasse. Scripsit imprimis:
nam illud cap. xxxi v. 19, Nunc itaque scri-
bite vobis Canticum istud, et docete filios Israël,
ad utrumque dirigitur. Quod vero etiam cecine-
rit, caput xxxii v. 44 clarissimis verbis docet: F

quod ipse et
Moyses, ut jussu
erant, scripse-
runt et cecine-
runt.

Venit ergo Moyses, et locutus est omnia verba
Cantici hujus in auribus populi, ipse et Josue
filius Nun. De modo, quo ambo hymnum illum
concinuerint, nihil affirmare possum, nisi non
liquere. Dicam tamen, quid conjiciam. Carmen
illud omnino totum, ab utroque conscriptum,
ad omnem Israëlem recitavit primo solus legisla-
tor, unde forte factum, ut Canticum Moysis ap-
pellatum fuerit: quia tamen ex tot hominum
millibus aliqui, a 120 annorum sene remotio-
res, sensum cygneæ ejus vocis satis percipere non
potuerunt, Josue illis totum hymnum repetiit,
non post mortem Moysis, vel ut Sallianus Abu-
lensem secutus, cum ipse Josue moriturus esset
(nam quæ ratio urget, cur hic v. 44 præteri-
tum positum pro futuro dicamus?) sed statim
repetiit, simul ac legislator finem loquendi fece-
rat. Ita cum Cajetano suspicor. Sunt qui putent
Sanctum nostrum cecinisse Canticum illud hoc
sensu, quod testatus fuerit se ea, quæ Moyses
annuntiarat, a Deo quoque audivisse, cum si-
mul starent ante Dominum ad ostium taberna-
culi. Hos sequeretur, si loqui omnia verba Cantici
hujus in auribus populi, non videretur mihi plus
significare

A significare, quam nudum ejusmodi testimonium ferre. Alias interpretum conjecturas vide apud Lorinum in Deut. cap. xxxi §. 30, et cap. xxxii §. 44.

Vaticinium Josue, et Moysis ad ipsum populumque oratio

76 Josephus, qui de Sancti electione et inauguratione altum silet, libro iv Antiquitatum cap. viii hæc habet : Sed et Jesus, supersite etiam tum et præsentem Moyse, vaticinatus est quidquid pro salute populi gesturus erat, vel foris bello administrando, vel domi ferendis legibus : et ad vivendi rationem recens institutam eos præparans, divino monitu se præsagire aiebat, quod, si patriam religionem violarent, clades non effugerent. Nam et regionem ipsorum armis exterorum opplendam, et urbes diruendas, et templum incendendum, et ipsos sub hasta victoris venundandos, serviturosque gentibus, quæ afflictorum nulla miseratione tangerentur, ac tum demum seram atque inutilem errorum poenitentiam acturos. Deum tamen ipsorum conditorem et urbes suis civibus, et templum populo redditurum. Hæc autem fore, ut non semel tantum amittant, sed sæpius. Deinde Moyses exhortatus Jesum, ut in Chananæos exercitum duceret, afuturumque cœptis ejus Deum pollicitus, et populo omnia fausta ominatus, Quoniam, inquit, ad Patres abeo, et Deus hanc mihi diem abitus præfinivit etc. Sequitur oratio, in qua post gratias, Deo pro collatis beneficiis actas, populum ad Dei cultum hortatur, legumque observantiam. Orationi mox subdit : Hæc postrema verba Moyse loquente et singulis tribubus sua fata aperiente, universa multitudo in lacrymas erupit. Paulo infra narrat, quod populus legislatorem moriturum ad montem usque secutus fuerit.

a Josepho narrata expenduntur.

77 Dum Josephus nostrum Josue hæc vaticinium fuisse scripsit, respicisse eum puto ad Deut. caput xxxi a §. 19 usque ad §. 24, ubi narratur Sanctus divinitus cognovisse ; se filios Israël introducturum in terram promissam ; hos autem, deserto postmodum viri Dei cultu, gravia mala in idololatriæ pœnam incururos. Sed sive hunc locum auctor ille attenderit, sive Canticum Moysis, quod forte a Josue quoque recitatum putavit ; aliter verba Scripturæ exposuit, quam textus ferat. Futura, quæ §. 19 Deus Sanctum conscribere jussit, populoque annuntiare, dicto Canticum continentur. Alia ipsum, vivo Moyse, prædixisse, sola non persuadet mihi Josephi auctoritas. De exhortatione vero Moysis, quam subdit, ad Josue populumque facta, quid dicam ? Capite citato a §. 1 usque ad §. 9 utrumque quidem animat legislator ab adfuturo Dei auxilio, felicique successu expeditionum, contra Chananæos suscipiendarum ; sed hanc exhortationem aliquot ante mortem suam diebus habuit ; ut ex §. 14 num. 85 probabimus. Josephus autem suam affigere videtur diei, quo Moyses tribubus benedixit, et ad Patres migravit. An ergo hic ultimo vitæ suæ die simili oratione Sanctum nostrum et filios Israël confortavit, addita illa gratiarum actione et monitione, de qua supra ? Ita quidem, ut ex narrationis contextu apparet, sentit dictus auctor : verum ex quo fonte id hauserit, ipse viderit : ejus certe Moysen auctorem vel testem proferre non potest.

AUCTORE
J. L.

§ IX. Cum morituro Moyse montem conscendit, huic morienti adest, et alia de Sancto adferuntur, quæ verisimilia putamus : ratio temporis eorum, quæ post scriptum Deuteronomium facta sunt.

Eodem die, ut constat ex Deuteronomii cap. xxxii §. 48, quo sæpe memoratum hymnum cecinit Moyses, a Deo jussus est adire montes Abarim, atque unum ex iis conscendere ceteris excelsiorem, Nebo dictum, ut post Chananitidem oculis lustratam in eo moreretur. Postrema hac accepta mortis suæ denuntiatione, insequentem diem, qui ei vitæ postremus fuit, conventum indixit. Postridie itaque congregata est universa multitudo, cui tributim bene precatus est. S. Athanasius Alexandrinus in Synopsi sacræ Scripturæ ad librum Deuteronomii scribit, quod legislator non nisi post benedictionem populo impartitam Successorem suum manuum impositione inauguravit : Postquam vero, inquit, singulis tribubus benedixit, benedictionemque illarum litteris mandavit, ac manus suas super Jesum Nave, ut sibi secundum mandatum Dei succederet, posuit, in montem Abarim conscendit. Verum id ante factum fuisse, supra num. 62 probavimus.

Moysen, cum moriturus montem ascenderet,

79 Caietanus, Serarius, Salianus, alique tam historici quam interpretes fatentur, omnia, quæ ex Josepho citato huc transcribemus, valde verisimilia esse, si paucula in fine verba excipias : Quantus autem fuerit populi ploratus et querimoniæ (cum Moyses in montem moriturus abiret,) conjecturam capere licet ex eo quod tum prophetæ accidit. Quamvis enim persuasissimum semper habuit, non esse instante morte dolendum, ut quæ præter Dei voluntatem et naturæ leges non veniat, viso tamen affectu populi, a lacrymis temperare non valuit : dum vero eo proficiscitur, ubi dispariturus erat, omnes cum fletu sequebantur. Tum Moyses his, qui longius aberant, manu mota significavit, ut consisterent : propiores autem rogabat, ne excessum suum lacrymabilem facere pergerent, cum fletu proseguendo. Illi vero et hanc extremam gratiam ei referendam existimantes, ut, quemadmodum cupiebat, seorsum secederet, continuerunt se inter se lacrymantes. Solus autem senatus eum deduxit, et pontifex Eleazarus, et imperator Jesus. Ut vero in monte, Abari vocato, constitit, qui celsus e regione Hierichuntis attollitur, et conscendentibus late Chananææ terræ prospectum exhibet, senatum dimisit. Cumque post mutuos complexus Eleazaro ac Jesu ultimum vale diceret, inter loquendum repentina nube circumdatus, in vallem quamdam est ablatus.

verisimiliter committatus est Sanctus,

80 Saliano in Annalibus ad annum 2583 num. 329 minus placent hæc ultima Josephi verba : Inter loquendum repentina etc. ; ex quibus conficitur, quod sanctus Princeps et Eleazarus pontifex non viderint Moysen morientem. Rectius locutum putat Caietanum in Deut. cap. xxxiv

illi morienti adfuit, mortuumque vidit

AUCTORE
J. L.

¶. 6; ubi asserit, quod non morientem modo, sed et mortuum ab angelis in vallem terræ Moab transferri conspexerint. Caietani conjectura mihi quoque verisimilior apparet: nam si Moyses inter loquendum cum Successore suo et Pontifice, repentina nube circumdatus fuit, et utriusque oculis subductus, ut narrat Josephus, neuter de ejus morte testimonium ferre potuit. Dubium non est, quin Israëlitz Josue et Eleazarum de illa interrogaverint, tunc saltem, postquam dicti montis Nebo cacumen, Phasga vocatum, adierant, nec mortui corpus repererant. Nullum dubium etiam est, quin, sancti Principis et Pontificis relatione audita, vallem, versus quam Moysen nube involutum transferri viderant, diligenter perscrutati fuerint. Jam autem quid Israëlitis, nusquam legislatoris corpus invenientibus et edoctis eum, cum ultimum vale diceret, subito e conspectu nube sublatus fuisse; quid, inquam illis in mentem venisse credibilis est, quam Moysen non revera obiisse, sed vivum nube susceptum atque instar Enoch in paradysum a Deo translatus fuisse? Forte etiam, ut erant eorum ingenia in idololatriam prona, illum tamquam deum adorassent, quemadmodum apud Epiphanium hæresi LV, et Cyrillum Alexandrinum libro I contra Julianum nonnullos fecisse legimus. Hinc mihi probabilius apparet, Deum voluisse, ut mortis ejus testes adessent.

ab angelis transferri ad vallem Moab, non tamen in sepulcro deponi:

81 Cum autem ne sic quidem omne idololatriæ periculum esset sublatus, voluit insuper, teste Caietano, ut, licet cerneretur corpus illius ad vallem terræ Moab sepeliendum deferri, oculis tamen notari non posset certus vallis istius locus, in quo deponeretur. Rem autem hoc modo fuisse transactam, aliquo modo insinuare videtur Deuteronomii caput ultimum, quod Josue probabilius conscripsit, ut postea dicemus: Mortuusque est, inquit ¶. 5 et 6, ibi Moyses servus Domini, in terra Moab, jubente Domino: et sepelivit eum Dominus angelorum ministerio in valle terræ Moab contra Phogor: et non cognovit homo sepulcrum ejus usque in præsentem diem. Unde innotuere sancto nostro Hagiographo, quæ hic narrat? An ex sola inspiratione divina? Putem ego, eum ista humana quoque via scivisse, et litteris mandasse quæ vidit; vidisse autem morientem Moysen, eumque per angelos deferri ad sepulcrum in valle terræ Moab contra Phogor, ita tamen, ut certus sepulchræ locus distinguere non potuerit: unde intelligitur, quomodo nec ipse nec quisquam alius sepulcrum ejus umquam cognoverit. Quod autem Deus illud populo suo innotum esse voluerit, hæc passim creditur fuisse ratio, ne corpori ejus vel divinum honorem tribueret, vel ad superstitionem abuteretur, cui erat addictissimus. Epistola S. Judæ apostoli ¶. 9 meminit altercationis Michaëlem inter et diabolum de Moysi corpore. Putant multi diabolum condisse, ut illud publico funere sepeliretur, atque ita Hebræi ad idololatriam pellicerentur; at ut hujus occasio tolleretur, Archangelum populi Hebræici præsidem ei restitisse, et a Domino impetrasse, ut corpus legislatoris clam sepulcro conderetur, quod nemo umquam delecturus esset. Quæ hoc et duobus prioribus numeris de S. Josue narravimus, incerta quidem sunt; non adeo tamen a vero abhorrent, ut nullam fidem historicam mereantur.

statim a morte Moysis supremam potestatem

82 Defuncto Moysæ, cepit Josue ea potestate, quam ille habuerat, populum gubernare; quod ut recte faceret et interius divina gratia, et ex-

terius frequentibus decessoris exhortationibus, D ipsiusque Dei colloquio jam ante roboratus fuerat, ut numeris præcedentibus dictum est. Cæpit, inquam, illico; non enim verisimile est, tam numerosum tamque turbulentum populum aliquanto tempore nec Principis sui imperio directum, nec exercitio supremæ ejus auctoritatis in officio contentum fuisse. Sancti igitur jussioni tribuendum videtur, quod totus populus triginta dies in luctu Moysis posuerit, in quo obedierunt ei filii Israël, sicut obedierant legislatori in fratris Aaronis exsequiis celebrandis. Etsi enim utrobique Principis imperium in Litteris sacris non sit expressum, in tanta tamen personarum, et judiciorum, et voluntatum varietate credibilis est, ejus decretum intervenisse, qui universis præerat cum legitima potestate.

83 Sunt, qui cum Thalmudicis existiment, exercere cepit, sanctum Ducem in cogitationem imperii sibi traditi non incubuisse, nisi postquam acceperat Spiritum sapientiæ, de quo Deut. cap. xxxiv ¶. 9. Negant autem hoc eum afflatum fuisse in ipsa manuum Moysis inaugurantis impositione, sed tantum postjusta legislatori persoluta. Patrocina- E tur illis Abulensis in caput I Josue quæst. iv, eisdemque favere putat caput citatum ¶. 8 et 9: Fleveruntque eum filii Israël in campetribus Moab triginta diebus: et completi sunt dies planctus lugentium Moysen. Josue vero filius Nun repletus est Spiritu sapientiæ, quia Moyses posuit super eum manus suas. Et obedierunt ei filii Israël, feceruntque, sicut præcepit Dominus Moysi. Hæc verba doctissimus præsul ita intelligit: Postquam completi sunt dies planctus, Josue, quia ipse manuum impositione princeps initiatus erat, repletus est Spiritu sapientiæ, quando ad eum facta est illa exhortatio, de qua Josue cap. I a ¶. 1: et ab illo tempore obedierunt ei filii Israël. Verum hic sensus nimium contortus mihi videtur: nam, particula quia significat, manuum impositionem eique adjunctas Moysis preces aliquo modo causam fuisse Spiritus sapientiæ. Jam vero si morali quadam efficientia (alius enim causandi modus hic admitti nequit) illum contulerit, recte concluditur, quod τὸ repletus est respiciat idem tempus præteritum ac τὸ posuit super eum manus, id est, quod Sanctus acceperit Spiritum sapientiæ, ad recte gubernandum necessariæ, in ipsa manuum Moysis impositione, non in exhortatione a Deo post triginta dierum luctum ad ipsum facta. Sacer itaque textus hic tantum repetit, quod ante factum est, ponitque repletus est, pro repletus erat. Cum lingua sacra careat illa distinctione perfecti et plusquam perfecti, hinc non raro fit, ut in Scripturis sacris per hoc illud explicandum sit.

84 Non supervacaneum fore arbitramur, si hic lectorem quoque conemur instruere, quo circiter die et mense omnia contigerint, quæ a num. 71 huc usque de Sancto nostro narrata sunt. Hoc nostro conatu et præcedentia elucidabimus, et ad sequentia Sancti facta, quæ liber Josue describit, viam sternemus. Ad rei propositæ notitiam examinandum prius est tempus, quo facta est exhortatio illa Dei ad Josue, a qua librum suum ipse exorditur. Imprimis auctores conveniunt in eo, quod Dominus Sanctum alloquio suo animavit non serius, quam postridie luctus funebris. Sed advertat lector, eos omnes supponere idem quod nos, nempe annum legislatoris emortualem fuisse communem, non embolimæum seu tredecim mensium. Secundo, probabilis est, quod hortato-

exercere cepit, Spiritu sapientiæ jam ante donatus.

Ratio temporis eorum, quæ

Aria illa Dei oratio contigerit prima vel secunda die mensis Nisan; quemadmodum paragrapho sequente videbitur. Tertio, probabilius etiam est, eandem habitum esse post expletos triginta dies funeris Moysaici. Ita Abulensis, Caietanus, Serarius, Hugo cardinalis, Menochius, Bonfrerius, aliique multi contra Masium hic, et Salianum in Annalibus ad annum 2584. Hic secutus auctorem Calendarii Hebraici, et Chronologiae maioris, quæ Seder Olam Rabba inscribitur, legislatores septimo die mensis Adar obiisse putat. Hac semel admissa Hebræorum traditione, postea non potuit non asserere, Israëlitarum Ducem, durante adhuc exsequiarum celebritate, a Deo confirmatum fuisse: nam si Moyses mortuus sit die septima mensis duodecimi, eumque triginta diebus Israëlitz flevissent; a fine luctus usque ad Jordanis transitum, qui decima die proximi mensis Nisan contigit, non fuit tempus sufficiens, quo exhortatio Dei ad Josue, exploratorum missio et reditus, necnon præparatio ad fluvii transitum fieri potuerint. Hæc omnia ad minimum 6 vel 7, et probabilius 8 vel 9 dies requirunt. Quod autem hæc acciderint, postquam Moysi parentatum esset, probamus ex ultimo Deuteronomii capite v. 8: Fleveruntque cum filii Israël in campibus Maab triginta diebus: et COMPLETI sunt dies planctus lugentium Moysen. Dein mox initio libri Josue Dei Sanctum excitantis sermo refertur. Nec ratio est, cur hic dicamus, narrationem sacram temporis ordinem perturbasse. Hinc eruditissimus Torniellus ad annum 2583 num. 35 manifestum putat, a dicta Hebræorum traditione recedendum esse, nisi annus, quo magnus propheta obiit, intercalaris fuerit. Vide auctorem citatum, quosque supra nominavi interpretes.

post scriptum
Deuteronomium
contigerunt.

B 85 Cum itaque probabilius non nisi post justa legislatori persoluta Dominus alloquio suo Sanctum confortarit, cumque illud prima vel secunda die mensis Nisan verisimilius factum sit, ut infra dicemus; sequitur, Moysen e vita migrasse postremo die mensis undecimi vel primo duodecimi, si hic cævus seu 29 dierum fuerit, ut est in Sigoniano Judæorum Calendario; sin vero plenus fuerit, id est 30 dies numeraverit, ut contendit Torniellus ad annum 2545 num. 38, ipsius obitus incidit in primum vel secundum ejusdem mensis duodecimi. Quod incertum est, tantisper ut certum supponamus, et cum Josepho lib. iv. Antiquitatum cap. ultimo, aliisque statuamus, legislatorem una cum Successore suo montem Nebo ascendisse, ibique mortuum esse primo die mensis Adar. Hoc posito, Canticum, de quo num. 75, cum Moyse Sanctus concinuit ultimo die mensis undecimi, penultimo vero illud conscribere et ad populum recitare a Deo jussus est, cælesti prodigio dignitas ejus confirmata est, et reliqua contigerunt, quæ Deut. cap. xxxi a v. 14 de Josue narrantur. Hebræi in sua Chronologia majore illa omnia contigisse aiunt die mortem Moysis proxime præcedente; verum neque hæc eorum traditio conformis est verbis Domini, quæ illo ipso die ibidem v. 14 ad Moysen fecit: Ecce prope sunt dies mortis tuæ: voca Josue; et state in tabernaculo testimonii. Si postridie moriturus erat Moyses, non dixisset Dominus, Prope sunt dies, sed, Prope est dies mortis tuæ. Triduo vel quadriduo ante suum obitum Moyses Sanctum coram omni populo sollemniter successorem suum declaravit. Reliquis ejusdem mensis diebus explicatione et scriptione Secundæ legis

occupatus fuit. Temporis ille ordo rebus, quæ legislatoris obitum præcesserunt, attributus, incertus licet sit, valde tamen verisimilis mihi apparet: nec video, quid illi efficaciter opponi possit.

§ X. Excitatur a Domino ad Chananæos invadendos; mittit exploratores in Jericho: apparatus ad Jordanis transitum; prompta eorum voluntas, quos officii monuerat: ordo temporis, quo hæc et alia contigerint.

Quæ Sanctus egit usque ad trigesimum primum a morte Moysis diem, ex variis plurimum sacrorum Librorum locis collegimus. Pervenimus nunc ad librum, sancti Josue nomen præferentem, et Acta describentem, quæ non modo virtutes omnes, quæ principem bellicæ ducem magnum faciunt, repræsentant; verum etiam præcipuas Jesu Christi actiones adumbrant. Hinc Origenes homilia 1 in librum Jesu Nave dicit, quod liber hic non tam gesta nobis filii Nave indicet, quam Jesu Domini sacramenta depingat. S. Hieronymus in epistola ad Paulinum hanc ejusdem dat synopsis: Jesus Nave typum Domini non tantum gestis, sed et nomine præfert: Jordanem transit, hostium regna subvertit, dividit terram victori populo, et per singulas urbes, viculos, montes, flumina, torrentes atque confinia Ecclesiæ cælestisque Jerusalem spiritalia regna describit. Viginti quatuor Origenis Homiliæ, necnon Theodoretæ Quæstiones in Jesum Filium Nave, singula fere Principis nostri facta Christo adaptant. In his multa inveniet lector, quæ ad Sancti commendationem plurimum faciunt. Salianus ad annum mundi 2600 a num. 26 pulcre quoque ostendit, quam perfectus Hebræorum Salvator Salvatoris mundi typus fuerit.

Josue rebus in
principatu ge-
stis typus Chri-
sti:
E

87 Postquam populus Moysen eluxisset, Deus quam mox hujus Successorem Chananitidem invadere jussit, et quamvis sapientiæ Spiritu afflatus, et Domini verbis de columna nubis ad se factis bene animatus esset, novis tamen divini auxilii sui promissis novos illi animos addidit, et in certiore spem victoriæ erexit: Et factum est, inquit textus sacer capite 1 a v. 1, post mortem Moysis servi Domini, ut loqueretur Dominus ad Josue filium Nun, ministrum Moysi, et diceret ei: Moyses servus meus mortuus est: surge et transi Jordanem istum tu et omnis populus tecum, in terram, quam ego dabo filiis Israël. Omnem locum, quem calcaverit vestigium pedis vestri, vobis tradam, sicut locutus sum Moysi (Deut. cap. xi v. 24.) A deserto et Libano usque ad fluvium magnum Euphraten, omnis terra Hethæorum usque ad mare magnum contra solis occasum erit terminus vester. Nullus poterit vobis resistere cunctis diebus vitæ tuæ: sicut fui cum Moyse, ita ero tecum: non dimittam, nec derelinquam te. Confortare, et esto robustus: tu enim sorte divides populo huic terram, pro qua juravi patribus suis, ut traderem eam illis.

fubet eum Do-
minus Jorua-
nem transire,
et ad spem vi-
ctoriæ
F

88 Cum autem spes divinæ protectionis et auxilii

AUCTORE

J. L.

legumque custo-
diam excitat.

xilii innitatur divinarum legum observatione, ad hanc quoque populi Ducem ita hortatur a v. 7: Confortare igitur, et esto robustus valde, ut custodias, et facias omnem legem, quam præcepit tibi Moyses servus meus: ne declines ab ea ad dexteram vel ad sinistram, ut intelligas cuncta quæ agis. Non recedat volumen legis hujus ab ore tuo: sed mediteris in eo diebus ac noctibus, ut custodias et facias omnia quæ scripta sunt in eo: tunc diriges viam tuam, et intelliges eam. Ecce præcipio tibi, confortare, et esto robustus. Noli metuere, et noli timere: quoniam tecum est Dominus Deus tuus in omnibus ad quæcumque perrexeris. Exhortatio hæc facta est prima, ut mox videbitur, vel secunda die mensis Nisan, corrente anno mundi 2584, quando sanctus Princeps 94 ætatis suæ annum ingressus erat.

Quæ deinde facta
sunt, Scriptura
non refert

89 Verbis Domini v. 10 statim subditur, Josue principibus populi imperasse, ut castra obeuntes juberent exercitum omnem parare sibi cibaria, quoniam post diem tertium Jordanem transiturus erat. Sed quomodo id verum esse potuit? Nam cap. II v. 1 Josue exploratores Hierichuntem misit, qui præter tempus itus et reditus per triduum latuerunt in montanis, ibid. v. 22. Illis ad Ducem suum regressis, tres alii dies elapsi sunt, antequam flumen trajiceretur, ut patet ex cap. III v. 1. Ejus igitur transitum plures quam tres dies jussio de cibis parandis antecessit. Quomodo ergo dicitur post diem tertium? S. Augustinus hic quæst. II, triduum illud a Sancto prædictum putat, non ex revelatione et certitudine divina, sed ex dispositione humana: sperabat enim post triduum transitum fieri posse, si exploratores cito revertissent; sed iis tardantibus nec sperato tempore redeuntibus, consilia eum mutasse. Verum Torriellus ad annum mundi 2584 num. 8, Bonfrerius, alique multi asserere malunt, sacram Scripturam temporis ordinem hic non servasse, quam admittere S. Doctoris opinionem; ex qua manifesto deducitur, quod humano ductus consilio erraverit, spe falsus fuerit, aliosque fefellerit Josue, qui et propheta erat, et quem Dominus paulo antea (cap. I v. 9) certum reddiderat de divina sua ope in omnibus, quæ aggressurus esset.

ordine tempo-
ris:

90 Auctoribus illis subscribimus, dicimusque, tantum post Hierichuntinorum exploratorum reditum indictam fuisse cibariorum præparationem, adeo ut hæc toti capiti secundo postponenda sit; tres vero dies illos, de quibus cap. I v. 11 fit mentio, eosdem esse cum istis, de quibus cap. III v. 1. Et sane hæc sententia melius respondet promissioni Dei, cap. I v. 5 et 9 factæ, novoque Duci integram conservat auctoritatem et gratiam apud suos, quæ multum imminuta fuisset, si in ipso principatus initio eum spe sua frustratum vidissent. Textus vero sacer verbis Domini voluit proxime subnectere præparationem ad Jordanis transitum, ut promptam ostenderet Sancti obedientiam et executionem præcepti divini, cap. I v. 2 dati: Surge, et transi Jordanem etc.

quis hic proba-
bilis sit, pro-
ponitur.

91 Hunc igitur rerum gestarum ordinem statimimus: in mensis initio, puta tantisper primo ejus die, sermone Domini excitatus est Josue, qui mox felici omine duos hostilem regionem proxime invadendam lustraturos ablegavit. Hi eodem die Hierichuntem venerunt, et a Rahab benigne hospitio excepti sunt. Vide num. 93. Postmodum urbem perlustrarunt, sed proditi et quæsi a regis satellitibus ab eadem occulte noctu dimissi sunt. Tertio, quarto et quinto mensis die in montanis latuerunt. Sexto denique, ut vult Sa-

lianus, ad suos reversi sunt. Si cum aliis dicere D malis, eos ultimo latebrarum die sub vesperam vel noctu ad castra rediisse, divina exhortatio et exploratorum missio secundo diei mensis Nisan affigenda est. De die, quo post Hierichuntinam lustrationem exploratores rediere, nihil ausim affirmare: verum de tribus diebus, post quos Josue populum Jordanem transiturum cap. I v. 11 prædixerat, confidenter assero, hosce a septimo die mensis Nisan inchoandos esse, cum decimo ejusdem fluvii transitum contigisse legamus cap. IV v. 19. Unde ulterius deduco, cibariorum præparationem et exercitus projectionem indictam fuisse die sexto mensis vesperi, vel die septimo mane; idque post exploratorum reditum: prudentes enim imperatores hos audire solens, antequam de projectione aliquid statuunt. Tricis hisce chronologicis me non immiscuissem, nisi harum examen necessarium fuisset ad Sancti acta ordine suo collocanda.

92 Antequam ad caput secundum pergo, versui 10 et seqq. capitis primi præponendum, in memoriam revoco præceptum divinum, de quo Numer. cap. XXVII v. 21: Pro hoc (Josue, quando ad reipublicæ Hebræicæ clavum sedebat) siquid agendum erit, Eleazar sacerdos consulat Dominum. Ad verbum ejus egredietur et ingredietur ipse, et omnes filii Israël cum eo et cetera multitudo. Hinc colligunt non pauci, pium Principem non adornasse Hierichuntinorum speculatorum missionem, nisi postquam eam Deo gratam esse intellexerat ex Pontifice, per quem Dominum consuluerat. Nunc ad Scripturæ narrationem redeamus.

credibile est, Do-
mini oraculo,

93 Misit igitur (cap. II a v. 1) Josue filius Nun de Setim (ultima Israëlitarum mansione) duos viros exploratores in abscondito: et dixit eis: Ite, et considerate terram, urbemque Jericho. Qui pergentes ingressi sunt domum mulieris meretricis, nomine Rahab, et quieverunt apud eam. Nuntiatumque est regi Jericho, et dictum: Ecce viri ingressi sunt huc per noctem de filiis Israël, ut explorarent terram. Dein narratur, quomodo eos Rahab sub noctem occultarit in domus solariorum, apparitoresque regis eluserit, eis persuadens, ut Israëlitas civitate jam jam egressos persequerentur. Necdum obdormierant (v. 8) qui latebant, et ecce mulier ascendit ad eos, et postquam de metu civitatis et communi animorum consternatione exploratores edocuisset, pro sua suorumque salute iuramentum ab eis exegit: quod cum mulieri præstitissent, eique dedissent funiculum coccineum, ad domus fenestram pro signo appendendum, occulte per urbis muros ejus domui adhærentes dimissi sunt. Ad stabilendam rationem temporis, datam num. 91, ex Bonfrerio, priora verba versus 1 exponente, hæc pauca excerpto: Uno die advenerunt Hierichuntem speculatores, altero recesserunt. Quod proba: quia cum advenissent, quieverunt apud Rahab meretricem, sive, ut Hebræa vox sonat, dormiverunt: ergo ista nocte ibi permanserunt, maxime cum versu 8 dicantur necdum obdormisse, cum ad eos Rahab ascendit, ut eos dimitteret; quomodo enim, si de eadem nocte sermo sit, dici possunt ibi dormisse, et postmodum necdum obdormisse, cum de fuga et latebris agi ceptum est? Vide etiam, quæ infra habet in illud: Et quieverunt apud eam.

mittit explora-
tores in Jericho,

94 Exploratores hoc periculo defuncti consilium, quod Rahab suggererat, sequuntur atque ad montana confugiunt: Et manserunt ibi tres dies,

ex quibus cum
incolarum tre-
pidationem ali-
aque audisset,

AUCTOR:
J. L.

A dies, donec reverterentur qui fuerant persecuti : quærentes enim per omnem viam, non repere-
runt eos. Quibus urbem ingressis, reversi sunt,
et descenderunt exploratores de monte : et, trans-
misso Jordane, venerunt ad Josue filium Nun,
narraveruntque ei omnia quæ acciderant sibi, at-
que dixerunt : Tradidit Dominus omnem terram
hanc in manus nostras, et timore prostrati sunt
cuncti habitatores ejus, *ŷ. 22 et seqq.* Tunc Jesus,
addit Josephus lib. v *Antiquitatum* cap. i, pontifi-
ci Eleazaro cum senatu indicat, quid explorato-
res Rachabæ juraverint; eorumque auctoritate
jusjurandum ratum est habitum.

suis ind ci ju-
bet, ad Jorda-
nis transitum se
parent :

95 Reversis exploratoribus, secundum rerum
gestarum ordinem jam constitutum indicta est
præparatio ad transitum Jordanis, ut habetur
cap. i a *ŷ. 10* : Præcepitque Josue principibus
populi, dicens : Transite per medium castrorum,
et imperate populo, ac dicite : Præparate vobis
cibaria, quoniam post diem tertium transibitis
Jordanem, et intrabitis ad possidendam terram,
quam Dominus Deus vester daturus est vobis.
Per cibaria hic cum plerisque intelligimus quem-
vis cibum a manna distinctum : etsi hoc quotidie
cælo depluere necdum cessaret, aliis tamen cibus
licite vesci poterant Israëlitis. Præter pauperiores,
quibus alia esca deerat, Sanctus noster et ejus
exemplo religiosiores ex Hebræis solo, ut credere
par est, manna victitabant. Hinc collige, Princi-
pem nostrum non stricte vel absolute præcepisse,
sed potius monuisse tantum vel permisisse, ut si-
qui vellent, alios cibos pararent, ne postea con-
queri possent se, quia non præmonitos, frustratos
fuisse carniū aliorumque ciborum usu, quibus
manna fastidientes inhiabant. Quod hoc tempore
vetiti non fuerint cibi a manna distincti, patet ex
ipsius Dei verbis ad Moysen *Deuteronomii* cap. ii
ŷ. 4 et 6 : Et populo præcipe dicens : Transi-
bitis per terminos fratrum vestrorum filiorum Esau
... Cibos emetis ab eis pecunia, et comedetis.
Ibid. ŷ. 27 et 28 nuntii a Moysse missi dicunt regi
Sehon, petentes ab eo transitum : Transibimus per
terram tuam : publica gradiemur via... Alimenta
pretio vende nobis, ut vescamur.

de promissione
Moysi data im-
plenda monet
Rubenitas, Ga-
ditas,

96 Tribubus omnibus de commeatu parando
monitis, nominatim Rubenitas, Gaditas et di-
midiam tribum Manasse memores facit officii sui,
fideique Moysi datæ, *Numer. cap. xxxii a ŷ. 25* :
Mementote, inquit hic a *ŷ. 13*, sermonis, quem
præcepit vobis Moyses famulus Domini, dicens :
Dominus Deus vester dedit vobis requiem, et
omnem terram. Uxores vestræ, et filii, ac jumenta
manebunt in terra, quam tradidit vobis Moyses
trans Jordanem : vos autem transite armati ante
fratres vestros, omnes fortes manu, et pugnate
pro eis, donec det Dominus requiem fratribus
vestris sicut et vobis dedit, et possideant ipsi
quoque terram, quam Dominus Deus vester da-
turus est eis : et sic revertemini in terram pos-
sessionis vestræ, et habitabitis in ea, quam vobis
dedit Moyses famulus Domini trans Jordanem
contra solis ortum.

et mediam tri-
bum Manasse :
prompta horum
voluntas, et re-
liquorum;

97 Responderuntque (duæ illæ tribus cum
media) ad Josue, atque dixerunt : Omnia, quæ
præcepisti nobis, faciemus : et quocumque mise-
ris, ibimus. Sicut obedivimus in cunctis Moysi,
ita obediemus et tibi. Per verba hæc non tam
præteritam jactare volunt obedientiam, quam
spondere futuram, et parisi in utroque Impera-
tore auctoritatis agnitionem. Dein amantissimo
Duci suo bene precantur, et mortis pœnam in
non obedientes ultro deposcunt : Tantum, in-

quunt, sit Dominus Deus tuus tecum, sicut fuit
cum Moysse. Qui contradixerit ori tuo, et non
obedierit cunctis sermonibus, quos præceperis
ei, moriatur. Tu tantum confortare, et viriliter
age. Rubenitarum et sociorum verbis facta re-
sponderunt, sanctoque Principi, quamdiu vixit,
obsequentes in omnibus fuerunt. Nec segnius re-
liqua multitudo ejus imperiis paruit, teste *Deu-
teronomio* cap. xxxiv *ŷ. 9* : Et obedierunt ei filii
Israël, feceruntque, sicut præcepit Dominus Moy-
si. Sub legislatoris regimine contumaces erant et
ab rebellionem prompti : sub Duce nostro dociles
fuere, et ad omne obsequium parati. In libro
Josue rara occurrit reprehensio ob inobedientiam;
ubi contra Moysis libri querelarum pleni sunt de
populi pervicacia. Mirari hic licet singularem San-
cti in tractandis hominum animis prudentiam,
industriam, moderationem, fortitudinem juxta ac
suavitatem, quibus duræ cervicis populum ad de-
bitam sibi obedientiam præstandam induxit.

98 Potuisset Josue, si ipsi ita visum fuisset et
necessitas postulasset, compellere omnes viros tri-
buum Ruben, Gad, et dimidiæ Manasse, ut
Jordanem transirent, reliquasque tribus in ho-
stem pergentes præcederent : id enim se facturos
omnes sponponderant; et sub ista conditione terra-
rum cis Jordanem sitarum possessionem adire,
concesserat eis legislator : attamen Sanctus id non
fecit, sed ex centum et decem circiter bellatorum
millibus (tot en imin memoratis tribubus a Moysse
et Eleazaro nuper recensita erant *Numer. cap.
xxvi*) non quinquaginta, ut male Josephus lib. v
Antiquit. cap. i, sed quadraginta tantum mil-
lia elegit, uti patet ex cap. iv *ŷ. 14*. Neque in
ea re peccavit Josue, aut ab eo, quod sibi Nu-
mer. cap. xxxii *ŷ. 28 et seqq.* Moyses prescripserat,
recessit : probe enim noverat ejus mentem fuisse,
ut sibi relinqueretur libertas evocandi ex iis, quot
necessarios judicaret. Satis erat prudenti belli
Duci dictas tribus datæ fidei memores reddere,
virosque ex iis omnes, armis ferendis aptos, ad
manum paratos habere, ita ut quocumque tem-
pore plures accersere vellet, mox obtemperaturi
essent.

quot ex illis, et
cur non plures
ad bellum evoca-
rent.

E

99 Secundum ante dicta posterior pars capitis
primi connectenda est cum capite tertio, quod
ŷ. 1 et 2 in Vulgata ita habet : Igitur Josue de no-
cte consurgens movit castra : egredientesque de
Setim, venerunt ad Jordanem ipse, et omnes filii
Israël, et morati sunt ibi tres dies. Quibus
evolutis, transierunt præcones per castrorum me-
dium etc. Triduum illud de quo cap. i *ŷ. 11* :
Præparate vobis cibaria : quoniam post diem ter-
tium transibitis Jordanem, idem est cum illo, de
quo hic : nam si ut supra monuimus, ad Jorda-
nem aliis tribus diebus morati sunt Israëlitis, falso
dixisset S. Princeps post diem tertium eos fluvium
transituros. Itaque si verba Vulgatæ, prout so-
nant, accipiantur, commeatus præparatio in-
dicta fuit in Setim sub vesperam diei sextæ, vel
die septima mane, cum ad Jordanem jam per-
ventum esset. Vide Bonfrerium in cap. i *ŷ. 11*.
Pro Et morati sunt ibi tres dies. Quibus evolu-
tis transierunt præcones etc. Septuaginta, Pagni-
nus, Vatablus, alique ex Hebræo vertunt : Et
pernoctarunt ibi antequam transirent. Et fuit in
fine trium dierum, transierunt præfecti etc. His
verbis laudati Salliani aliorumque sententia niti-
tur, quæ asserit, ciborum præparationem ex Josue
mandato promulgatam fuisse in Setim, ibidem-
que castra mansisse die septima et octava ; adeo
ut capitis tertii versus primus tantum narret ea,
quæ

ad Jordanem
castra metatur

F

AUCTORE
J. L.

quæ die nona mensis Nisan gesta fuerunt, nimirum quod de nocte seu summo mane diei nonæ castra ad Jordanem Hebræi transtulerint, et nocte sequente ibi pernoctarint, die decima flumen transituri. Ambæ hæ sententiæ probabiles sunt; alterutram lector eligere potest. In eo utraque convenit, quod tertium diem ab indicto ciborum apparatu eundem esse statuat cum tertio die commorationis apud Jordanem, adeoque triduum de quo hic, non distinguat ab illo, de quo cap. i §. 11.

§ XI. Prodigiosus per siccum Jordanis alveum transitus; monumenta in memoriam tanti miraculi erecta, quod nimium extenuat infidelis Josephi narratio.

B
Sacerdotes arcæ
bajulos popu-
lumque instruit
Josue

Tribus diebus a promulgata commeatus præparatione evolutis, id est, die mensis nono sub vesperam Sancti jussu Transierunt præcones (cap. iii a §. 2) per castrorum medium, et clamare cœperunt: Quando videritis arcam fœderis Domini Dei vestri et sacerdotes stirpis Leviticæ portantes eam, vos quoque consurgite, et sequimini præcedentes: sitque inter vos et arcam spatium cubitorum duum millium: ut procul videre possitis, et nosse per quam viam ingrediamini: quia prius non ambulastis per eam: et cavete ne appropinquetis ad arcam. Prophetæ suo futurum miraculum jam revelaverat Deus, ut patet ex §. 5. Nunc ejusdem jussu vel instinctu populum de intervallo, inter se et arcam præeuntem relinquendo, per præcones commonefacit, tum ut omnes intelligant, quanta rebus personisque sacris debeatur reverentia, tum maxime ut commode et per otium cum admiratione eminens conspiciant prodigiosam viam, per medias Jordanis undas ad arcæ præsentiam postridie aperiendam. Deinde populo imperat pius Princeps, ut ad mirabilem illum transitum religiose se præparet: Sanctificamini, inquit, §. 5; cras enim faciet Dominus mirabilia. Non modo externa corporis sanctitas, id est, lotio vestium et secubitus ab uxoribus Exodi cap. xix §. 10 et 15, sed, ut credere licet, interna etiam animi a Josue hic præcipitur.

de rebus in Jordanis transitu,

101 His nono die confectis, secutus est decimus, ad quem cum Lirano contra Salianum putamus, differendum esse Sancti sermonem ad sacerdotes, de quo ita §. 6: Et ait ad sacerdotes: Tollite arcam fœderis, et præcedite populum Qui jussa complentes tulerunt, et ambulaverunt ante eos. Hæc Josue non ut princeps, sed ut propheta, voluntatem Dei referens, sacerdotibus præcepit. Sequitur §. 7: Dixitque Dominus ad Josue: Hodie incipiam exaltare te coram omni Israël, principatumque tuum mirabilibus operibus illustrem facere, ut omnes te ut prophetam, ut principem a me constitutum, et velut alterum Moysen suspiciant atque reveantur. Hoc verba sequentia non obscure significant: Ut sciant, quod, sicut cum Moyse fui, ita et tecum sim. Pergit Dominus §. 8: Tu autem præcipe sacerdotibus, qui portant arcam fœderis, et dic eis: Cum ingressi fueritis partem aquæ Jordanis, state in ea. Vult scilicet Deus, ut sacerdotes cum arca in ceteriore ripa, ubi

aquam pedibus attigerint, consistent, donec aquæ hinc inde transitum præbeant, superioribus, quæ ad dexteram erant consistentibus et intumescensibus; inferioribus autem, quæ ad sinistram, meridiem versus decurrentibus atque deficientibus: tum ut sacerdotes progrediantur cum arca usque ad medium Jordanem, ibique subsistant, quasi prohibentes arcæ præsentia decursum fluminis, et securum populo siccumque transitum præstantes. Quamvis ultimum hic §. 8 non exprimatur, sine dubio tamen illud quoque Sanctum Dominus sacerdotibus denuntiare jussit, populo vero ea, quæ a §. 10 usque ad §. 14 referuntur, ut ex §. 9 patet. Imo omnia et singula, quæ in mirabili Jordanis transitu observata fuisse Scripturæ memorant, Deus Josue, hic vero sacerdotibus populoque explicuit. Nihil in sacra hac occurrit historia, quod ex humano consilio profectum fuisse, sit verisimile.

102 Sanctus igitur de tota ratione transitus et futuri miraculi eventu plene instructus ad sacerdotes statim retulit, quod §. 8 Deus illis observandum præscripserat. Dixitque dein Josue ad filios Israël §. 9: Accedite huc, et audite verbum Domini Dei vestri. Et rursum, cum scilicet propius accessissent: In hoc, inquit a §. 10, scietis, quod Dominus Deus vivens in medio vestri est, et disperdet in conspectu vestro Chanaanæum et Hethæum, Hevæum et Pherezæum, Gergesæum quoque et Jebusæum, et Amorhæum. Ecce, arca fœderis Domini omnis terræ antecedit vos per Jordanem. Parate duodecim viros de tribubus Israël, singulos per singulas tribus. Et cum posuerint vestigia pedum suorum sacerdotes, qui portant arcam Domini Dei universæ terræ, in aquis Jordanis, aquæ, quæ inferiores sunt, decurrent atque deficient: quæ autem desuper veniunt, in una mole consistent. Ubi Sanctus dicendi finem fecerat, viri duodecim mox electi fuere ex singulis tribubus. Hos Cajetanus, Salianus et Magalianus censent diversos fuisse ab iis, qui postea cap. iv §. 2 lecti sunt bajuli duodecim lapidum, in perpetuam prodigiosi per Jordanem transitus memoriam in Galgalis collocandorum. Finem vero electionis eorum, de quibus hic, putant fuisse, ut honoris causa arcæ Dei et sacerdotibus adstarent vice duodecim tribuum, et propius modum miraculi notarent ejusdemque testimonium ferrent.

103 Duodecim viris illis electis: Egressus est populus (a §. 14) de tabernaculis suis, ut transiret Jordanem: et sacerdotes, qui portabant arcam fœderis, pergebant ante eum. Ingressisque eis Jordanem, et pedibus eorum in parte aquæ, tinctis (Jordanis autem ripas alvei sui tempore messis impleverat) steterunt aquæ descendentes ex mari Galilææ et Libano monte, ex quo Jordanis originem suam ducit, in loco uno, et ad instar montis, secundum fluvii latitudinem porrecti, intumescens apparebant procul ab urbe, quæ vocatur Adom, usque ad locum Sarthan. Factus est primo tumor, qui a longe appareret, dein retrocessio, quam celebrat David psalmo cxiii §. 3, Jordanis conversus est retrorsum, aquis ab illo tumore, quasi ab objecto monte percussis et retroactis: Quæ autem inferiores erant, in mare Solitudinis (quod nunc vocatur Mortuum) descenderunt, usquequo omnino deficerent. Quod prodigium eo fit illustrius, quo major fuit eo tempore aquarum copia, qualis solet tempore messis in Jordane contingere, ut legimus lib. i Paralip. cap. xii §. 15, et Ecclesiastici

observandis, cuius totam rationem divinitus edoctus erat:

E

F

transit populus per siccatum alveum

AUCTORE
J. L.

A *stici cap. xxiv §. 36. Porro ad contactum sacerdotum pedum, angelo Domini aquas submovente et solum exsiccante, sacerdotes cum arca ad medium fluminis progressi sunt, ibique substituerunt, quasi prohibentes arcæ præsentia decursum fluminis, donec totus populus majore cum fiducia transivisset; hoc enim sequens versus 17 significat: Populus autem incedebat contra Jericho, et sacerdotes, qui portabant arcam fœderis Domini, stabant super siccum humum in medio Jordanis accincti, omnisque populus per arentem alveum transibat.*

ex quo 12 lapides in prodigii memoriam elati in Galgala, et

104 Cum populus in oppositam ripam pervenisset, sacerdotes, ut ex sacræ narrationis contextu colligitur, in medio Jordanis adhuc consistebant, sancti Prophetæ, auctoritate divina totam rem dirigentis, imperium ut subsequerentur expectantes. Interea temporis Dixit Dominus ad Josue (cap. iv a §. 1:) Elige duodecim viros singulos per singulas tribus: et præcipe eis ut tollant de medio Jordanis alveo, ubi steterunt pedes sacerdotum, duodecim durissimos lapides, quos ponetis in loco castrorum, ubi fixeritis hac nocte tentoria (fixuri autem erant in Galgalis, ut mox dicetur.) Vocavitque Josue duodecim viros, quos elegerat de filiis Israël singulos de singulis tribubus, et ait ad eos: Ite ante arcam Domini Dei vestri ad Jordanis medium, et portate inde singuli singulos lapides in humeris vestris, juxta numerum filiorum Israël, ut sit signum inter vos, et quasi trophæum de superato a vobis Jordane: et quando interrogaverint vos filii vestri cras, dicentes: Quid sibi volunt isti lapides? Respondebitis eis: Defecerunt aquæ Jordanis ante arcam fœderis Domini, cum transiret eum: idcirco positi sunt lapides isti in monumentum filiorum Israël usque in æternum. Præter hanc aliæ duæ causæ erecti monumenti adferuntur infra §. 25. Fecerunt ergo filii Israël, sicut præcepit eis Josue, portantes de medio Jordanis alveo, in quem de Hierichuntina fluminis ripa redierant, duodecim lapides, ut Dominus ei imperarat, juxta numerum filiorum Israël, usque ad locum, Galgala dictum, in quo castra metati sunt; ibique posuerunt eos, postquam jam Jordani solitus cursus redditus erat.

C alii 12 in eum illati, qui Christi tempore et post adhuc existitisse traduntur,

105 Ad perpetuam tanti miraculi memoriam posteris relinquentiam, Alios quoque, ut narratur §. 9, duodecim lapides, de ripa ulteriore delatos, posuit Josue in medio Jordanis alveo, ubi steterunt sacerdotes, qui portabant arcam fœderis. Vide a Lapide hic. Addit Scriptura: Et sunt ibi usque in præsentem diem, ut denotet, inquit Tornielhus ad annum 2584 num. 10, aliud miraculum a Deo factum, quod neque postea maximus ille aquarum in aëre pendularum cumulus in pristinum alveum delapsus, neque aliarum inundationum impetus dimovere illos potuerit. Albertus magnus, Anselmus, Remigius in cap. iii Matthæi, Rupertus, Abulensis, et Liranus hic scribunt S. Joannem Baptistam in Bethabara, ubi Hebræi Jordanem transierant, baptizantem duodecim hos lapides demonstrasse, cum diceret Matt. cap. iii §. 9: Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. In Vitis patrum Joannis Moschi cap. xi hæc lego: Idem abbas Agiodulus, cum transiret juxta Jordanis ripas, secum animo et cogitationeolvebat, quid actum fuisset de lapidibus injectis a Jesu Nave pro his, quos inde sustulerat. Cumque ista cogitaret, confestim hinc et inde divisæ sunt aquæ. Tunc vidit illos duodecim lapides, prostratosque humi Deo

gratias egit et recessit. Imo Magalianus noster Et quidem hodie, inquit hic, quando Jordanes, castigato alveo, labitur in mare, hi duodecim lapides distincte conspiciuntur: interdum vero refluentibus e Libano nivibus resolutis ita occultantur, ut tamen e propinquo appareant. Qualescumque illi fuerint lapides, quos S. Joannes Baptista demonstravit, et Agiodulus abbas in Jordanis alveo conspexerit, Magaliano certe nullam ego fidem habeo. Non nego quidem in fundo fluminis, ubi illud Israëlita transierunt, grandiores forte lapides jacere; sed unde dignosci potuit, illos esse eosdem, quos Josue olim ibidem poni jussit?

106 Quamdiu autem in medio Jordanis alveo manserint sacerdotes cum arca, explicatur §. 10: Sacerdotes autem, qui portabant arcam, stabant in Jordanis medio, donec omnia complerentur, quæ Josue, ut loqueretur ad populum, præceperat Dominus, et dixerat ei Moyses. Arias Montanus, a Lapide, et Tirinus ex hoc versu colligunt, ducem Josue intra Jordanis alveum juxta arcam et sacerdotes constitisse, transiuntque multitudini memoriam tum præsentis beneficii tum præteritorum omnium, unaque legis divinæ custodiam inculcasse, eaque ex præcepto Domini populo repetiisse, quæ potissimum in Deuteronomio ei commendata voluit legislator, qualia sunt, quæ cap. iv §. 1 et seqq. leguntur. Alii volunt, quod hujusmodi exhortationem habuerit ad circumfusum populum in ulteriore Jordanis ripa, unde prodigium adhuc perseverans cum admiratione contemplabatur. Alii denique dictum locum aliter intelligunt, atque ita exponunt: Arca, sacerdotum humeris innixa, in diviso flumine substitit, donec executio eorum omnium, quæ Josue jussu Domini cap. iii et initio capituli iv ad populum locutus erat, eo modo, eaque obedientia et alacritate a S. Principe compleretur, quam Moyses ei commendarat. Quidquid sit de verborum sacrorum sensu; hoc certum est, sacerdotes cum arca ex medio Jordane non recessisse, nisi postquam omnis multitudo transisset, et ex illius alveo duodecim lapides elati, et totidem in eundem illati essent.

sacer dotibus interim cum arca in diviso flumine subsistentibus:

107 Versum 10 claudit hæc anacephalæsis, Festinavitque populus et transiit: nam transitus præcessisse videtur præceptum Domini de tollendis e Jordane exsiccatu duodecim lapidibus. Subdit sacra narratio §. 11: Cumque transissent omnes, transivit et arca Domini. Arcæ transitus plenius enarratur infra a §. 15: Dixitque ad eum (Dominus ad Josue:) Præcipe sacerdotibus, qui portant arcam fœderis, ut ascendant de Jordane. Qui præcepit eis, dicens: Ascendite de Jordane. Cumque ascendissent portantes arcam fœderis Domini, et siccum humum ripæ ulterioris calcare cœpissent, reversæ sunt aquæ in alveum suum, et fluebant sicut ante consueverant. Populus autem ascendit de Jordane decimo die mensis primi. Redeo ad §. 11, cujus posteriora verba, uti et §. 12 ac 13, per anticipationem perstringunt ea, quæ contingere, postquam Jordanis solitum cursum resumere cœpit: Sacerdotesque pergebant ante populum. Filii quoque Ruben, et Gad, et dimidia tribus Manasse, armati præcedebant filios Israël, sicut eis præceperat Moyses (Numer. cap. xxxii §. 29:) et quadraginta pugnatorum milia per turmas et cuneos incedebant per plana atque campestria urbis Jericho. His annecto verba versus 19: Et castra metati sunt in Galgalis contra Orientalem plagam urbis Jericho.

his alveo egressis, aquæ eum repetunt:

108 Ad horum clariorem intelligentiam subjungo

AUCTORE

J. L.

arca, duce pro-
grediuntur
Israelitæ in
Galgala,

jungo doctissimi antiqui Testamenti Annalium conditoris expositionem, quam dat in sua Epitome num. 14: Non est autem existimandum, ut quique de populo primi ulteriorem ripam attigissent, ita fuisse progressos ad locum stationi destinatum. Sed in ea potius primi expectavere postremos, tumque omnes simul, signo ab Imperatore dato, ita progressi sunt, ut primum arca Domini, quæ ultimum ex Jordane fuerat egressa, universum populum cubitis bis mille anteiret (sicut Dominus ante præceperat cap. III §. 4,) ut esset itineris dux, populi propugnatrix, hostium territrix. Tum sequerentur Rubenitæ cum sociis: deinceps reliquæ tribus, donec veniretur in locum, qui postea (cap. V §. 9) Galgala dictus est, locum stativis idoneum, si ibi diutius, ut contigit, consistendum esset: ibique primum arcæ ac tabernaculo attributo loco, eadem videtur Levitarum et tribuum descriptio circumquaque servata, quæ fuerat a Moyse (Numer. cap. II) jussu Domini in deserto præscripta.

B
ubi in monu-
mentum mura-
culi eriguntur
12 lapides ex
alveo sublatis;

109 Duodecim quoque lapides, ut cap. IV a §. 20 narratur, quos totidem viri ad id electi de Jordanis alveo sumpserant, posuit Josue in Galgalis, et dixit ad filios Israël: Quando interrogaverint filii vestri cras patres suos, et dixerint eis: Quid sibi volunt lapides isti? Docebitis eos atque dicetis: per arentem alveum transivit Israël Jordanem istum, siccante Domino Deo vestro aquas ejus in conspectu vestro, donec transiretis; sicut fecerat prius in mari Rubro, quod siccavit, donec transiremus: ut discant omnes terrarum populi fortissimam Domini manum, ut et vos timeatis Dominum Deum vestrum omni tempore. Vide quæ supra diximus numero 104.

hos a S. Paula
visos testatur
S. Hieronymus;
alii eosdem in
templo,

116 Hos lapides usque ad sua tempora in Galgalis permansisse asserit sanctus Hieronymus in epistola ad Eustochium virginem, quam Epitaphium Paulæ matris inscripsit, et ab ipsamet Paula ibidem visos fuisse testatur. Trecentis circiter annis post, nempe sub finem sæculi septimi, illos quoque conspexit Arculphus quidam, ut ex ejus relatione narrat sanctus Adamnanus abbas libro II de Locis sanctis cap. XI; cujus verba hic placet exscribere, prout sunt in editione Gretseri nostri: Arculfus memoratus grandem ecclesiam in Galgalis fundatam vidit, in eo loco constructam in quo filii Israël, Jordane transgresso, castra metati primam in terra Chanaan mansionem habuere. In qua videlicet ecclesia idem Arculfus illos consideravit duodenos lapides, de quibus ad Josue Dominus, post transitum Jordanis locutus est, dicens: » Elige duodecim viros » etc. Hos, inquam, Arculfus viderat; e quibus senos in dextra parte ecclesiæ, in pavimento jacentes, et alios ejusdem numeri in aquilonari, omnes impositos et viles conspexit; quorum unumquemque, ut ipse refert Arculfus, hujus temporis duo juvenes viri fortes vix possent de terra sublevare. Ex quibus unus, quo casu accidente nescitur, in duas confractus partes, iterum ferro condensatus manu artificis conjunctus est. Galgal itaque, ubi supra memorata fundata ecclesia, ad orientalem antiquæ Jericho plagam cis Jordanem est, in sorte tribus Juda, in quinto milliario ab Jericho, ubi et tabernaculum fixum multo tempore fuit. In quo loco, ut traditur, constructa supra dicta ecclesia, in qua illi duodeni supra memorati habentur lapides, ab illius regionis mortali- bus miro cultu et honorificentia habita honorificatur. Ita ille. Quis fuerit Arculfus ille, de quo hic, incompertum. Ex Præfatione Adamnani in

libros suos de Situ locorum sanctorum tantum scitur, quod fuerit episcopus gente Gallus. Sæpissime in memorato Opere eum Sanctum appellat, verum in Fastis sacris ejus nomen reperire non potui.

111 Templum aliquod in Galgalis exstitisse, in quo duodecim illi lapides asservati fuere, testatur quoque Hodeporicon sancti Willibaldi circa medium, quod exstat in tomo II Lectionum antiquarum Henrici Canisii a Basnagio editarum. Sed ejus auctor, Willibaldi consanguinea sanctimonialis, a sancto Adamnano dissentit in eo, quod hic ecclesiam illam grandem, illa vero ligneam et non magnam fuisse scribat. Si Arculphus et sanctus Willibaldus, de quo actum VII Julii, revera templum aliquod exstructum, in eoque lapides illos depositos viderint, dicendum est, vel alterutrum ex iis, qui horum relationem litteris mandarunt, memoria lapsum fuisse circa templi amplitudinem, vel post Arculphi peregrinationem grande illud destructum fuisse, et ante adventum Willibaldi, qui sæculo octavo floruit, ligneum et parvum ibi erectum fuisse. Itinerarium Antonini Placentini, quod majores nostri tomo II Maii præfixerunt, et in fine Annotatorum decimo vel undecimo sæculo scriptum esse putant, de templo in Galgalis ædificato, positisque in eo dictis lapidibus num. 13 mentionem quoque facit.

D
ibidem postea
condito, deposi-
tos fuisse memo-
rant.

112 Porro transitus per arentem fluminis alveum, lapidumque duodecim erectio in hujus miraculi perpetuum posteritati monumentum non diversis, ut contra Torniellum optime probat Bonfrerius et a Lapide ad §. 19, sed eodem die contigit, decimo scilicet mensis Nisan: In die illo, inquit sacer textus §. 14, magnificavit Dominus Josue coram omni Israël, ut timerent eum, sicut timebant Moysen, dum adviveret. Chanaan vero, ubi prodigium illud intellexere, quasi hostilem gladium jam in suis grassantem visceribus haberent, exanimati sunt. Id ita narratur cap. V §. 1: Postquam ergo audierunt omnes reges Amorrhæorum, qui habitabant trans Jordanem ad occidentalem plagam, et cuncti reges Chanaan, qui propinqua possidebant magni maris loca, quod siccasset Dominus fluentia Jordanis coram filiis Israel, donec transirent, dissolutum est cor eorum, et non remansit in eis spiritus, timentium introitum filiorum Israël.

E
Chanaanæ ter-
rore exanimati
ad famam tanti
prodigi,

113 Antequam ulterius progrediamur, lubet Josephum audire, qui forte timens, ne mirabilia Dei opera Græcis parum probabilia viderentur, majori cura studuit fidem facere, quam narrare veritatem. Sic enim ait lib. V, cap. 1: Imperatore autem sollicito de trajectu, amnis enim auctus aquis fluebat, et cum pontem non haberet (ne fabricari quidem hostis passurus videbatur, nec naves ullæ præsto aderant) Deus se illis transitum procuraturum promisit, fluentis ejus imminutis. Itaque Jesus postquam duos dies expectasset, copias omnes ad hunc modum in ulteriorem ripam traduxit. Sacerdotes cum arca agmen præcedebant, post eos ibant Levitæ portantes tabernaculum, et vasa sacrificiis destinata, sequebatur deinde totum agmen in suas tribus distinctum, receptis in medium mulieribus ac pueris, quo tutiores essent ab impetu fluminis. Ut vero sacerdotibus primis vadabile est visum, quod et aqua decrevisset, et glareæ non amplius vi undarum volveretur, sed stabile solum exciperet vestigia, omnes jam intrepide vadum transibant, tale redditum cernentes, quale Deus promiserat, steteruntque in alvei medio sacerdotes, donec

F
quod infidelis
Josephus narra-
tio aëo

A donec transiret multitudo, et in tuto consisteret : quod ubi factum est, et ipsi egressi fluvium, liberum ei solitum cursum reliquerunt; qui confestim auctus, ad pristinam aquarum molem rediit. Exercitus autem quinquaginta stadia progressus, ad decimum a Hierichunte stadium castra metatus est. Porro Jesus, ara exstructa e lapidibus, quos singuli tribuum principes ex alveo, Propheta jubente, sustulerant, ut monumentum esset prodigiose refrænati fluminis, sacrum in ea Deo fecit.

extenuat, ut
nullum videa-
tur:

114 Hæc Josephus, in quibus varia minus verisimilia vel falsa, contra vel præter Scripturam in suo fabricata cerebro adjecit: qualia sunt, quod Prophetam nostrum de trajectu sollicitum faciat, quod hostem non passurum fuisse dicat, ut pontem Israëlitarum fabricarentur, quod in Jordane transitu pueros et mulieres in medium receptos fuisse fingat, quo tutiores essent ab impetu fluminis, quod ex duodecim lapidibus de Jordane in Galgalam translatis aram a Sancto exstructam scribat. Hæc et nonnulla alia, quæ historiæ suæ inseruit, in sacris Litteris non fundata vel

B eis non consentanea esse probant Saliani Annales num. 53 et seqq. Sed leviora sunt illa. Totum miraculum enervare penitus atque infringere ipsi lubuit, dum sacerdotes populumque vado flumen transisse dicit, aquis scilicet diminutis, neque nimium profundis, a quibus tamen mulieres et pueri periclitarentur. Hæc manifeste Scripturæ repugnant, quæ semel, iterum, tertio et sæpius diserte affirmat, SICCASSE Dominum Jordanis aquas cap. IV §. 23 et 24, cap. V §. 1; stetisse sacerdotes in medio fluminis super SICCAM HUMUM, omnemque populum per ARENTEM ALVEUM transivisse cap. III §. 17, et cap. IV §. 22.

vanitatis et im-
posturæ convin-
citur.

115 In Proæmio ad libros Antiquitatum spon- ponderat Josephus, se nihil Scripturæ adjecturum vel e rebus in ea narratis omisurum esse. Caput vero ultimum ejusdem Operis ita concludit: Tradidimus Antiquitates Judaicas, per omnia secuti auctoritatem sacrorum Voluminum. Ausimque addere, quod nemo alius scriptor Judæus externusve potuisset hoc argumentum tanta fide Græcis hominibus prodere. Ego enim tribulium meorum confessione disciplinas patrias egregie calleo. Si in ulla alia, in hac certe ejus narratione de

C Jordanis transitu manifestum fit, quod cum Græcis Græca fide agat, magnifica dans promissa, et data fideliter se implevisse falso jactitans; Græca, inquam, fide: nam si popularium suorum testimonio, quo gloriatur, disciplinis patriis egregie fuerit eruditus, non igitur ignoratione, sed sciens volensque historiam sacram corruptit, corruptamque gentilibus obtrusit. Neque hoc tantum loco convincitur Josephus vanus esse promissor, sed et pluribus aliis vel in solo capite I libri V, ubi S. Josue gesta describit. Vide infra num. 146, 222, 240, et 242.

§ XII. Jubetur secundo populum circumcidere; Paschate celebrato, apparet ei probabilius S. Michaël archangelus, ex quo discit modum mirabilem, quo Jericho expugnanda sit.

Dum attoniti Chananæi quiescunt, neque Is- raëlitas, qui in Galgalis tabernaculum Domini et tentoria sua erexerant, invadere audent, tempore Paschatis imminente, mandat Dominus populi sui Gubernatori, ut secundo eum circumcidat, id est, ut circumcidendi revocet consuetudinem, in deserto per quadraginta annos intermissam. Textum ipsum demus cap. V §. 2 et seqq.: Eo tempore (undecimo scilicet primi mensis die) ait Dominus ad Josue: Fac tibi cultros lapideos, et circumcide secundo filios Israël. Fecit quod jussu erat Dominus, et circumcidit filios Israël in colle præputiorum. Hæc autem causa est secundæ circumcisionis: Omnis populus, qui egressus est de Ægypto generis masculini, universi bellatores viri, mortui sunt in deserto per longissimos viæ circuitus; qui omnes circumcisi erant. Populus autem, qui natus est in deserto, per quadraginta annos itineris latissimæ solitudinis incircumciscus fuit: donec consumerentur qui non audierant vocem Domini, et quibus ante juraverat, ut non ostenderet eis terram lacte et melle manantem. Horum filii in locum successerunt patrum, et circumcisi sunt a Josue: quia sicut nati fuerant, in præputio erant, nec eos in via aliquis circumciderat. Postquam autem omnes circumcisi sunt, manserunt in eodem castrorum loco, donec sanarentur.

Instaurat inter-
missam in de-
serto

117 Verisimilis et rationi consentanea mihi videtur Saliani conjectura in Annalibus num. 78, nimirum Josue manu propria circumcidisse omnes tribuum principes, Calebo excepto, qui in Ægypto circumciscus erat, necnon domesticos suos exemplo Abrahami Genesios cap. XVII §. 23; reliquæ vero multitudinî veteris Legis sacramentum illud per alios administrasse. Quamquam autem sacer textus eorum tantum meminerit, qui, Jordane superato, in colle præputiorum seu in Galgalis circumcisi sunt, cum nominato tamen Annalium conditore num. 77 existimo, viros quoque tribuum Ruben, Gad, et dimidiæ Manasse Jordanem non transgressos, quos inter plusquam septuaginta millia supra annum vigesimum numerabantur, mandato Josue circumcisos fuisse. A circumcisione excusari potius poterant, qui in hostili solo versabantur, quam qui in propriis sedibus quiete fruebantur. Peracta circumcisione Dixit Dominus (§. 9) ad Josue, quasi ei congratulans et toti populo: Hodie abstuli opprobrium Ægypti a vobis. Vocatumque est nomen loci illius Galgala usque in præsentem diem.

E

circumcisio-
nem:

F

118 Manseruntque filii Israël in Galgalis, et fecerunt Phase, quartadecima die mensis ad vesperum in campestribus Jericho: et comederunt de frugibus terræ die altero, azymos panes, et polentam ejusdem anni. Defecitque manna postquam comederunt de frugibus terræ, nec usi sunt

Pascha celebra-
tur; manna de-
fecit:

AUCTORE
J. L.

ultra cibo illo filii Israël; sed comederunt de frugibus præsentis anni terræ Chanaan ꝑ. 10 et seqq. De secunda circumcissione, Paschæ celebratione, et mannæ defectione studiosus lector interpretum explanationes consulere potest.

Sancto apparet

119 Cum autem esset Josue (ut ꝑ. 13 et seq. narratur) in agro urbis Jericho, levavit oculos, et vidit virum stantem contra se, evaginatum tenentem gladium; perrexitque ad eum, et ait: Noster es, an adversariorum? Qui respondit: Nequaquam: sed sum princeps exercitus Domini etc. Secesserat videlicet Josue aliquantum e castris, vel urbis inspiciendæ vel orationis faciendæ causa. Interpretum communis hæc conjectura est. Cum itaque vel in oratione totus esset, ut Serarius, Magalianus, aliique, vel ut a Lapide, Masius, Arias Montanus etc. existimant, de Hierichunte primo obvia subigenda, deque expugnationis ejus ratione consilia animo versaret; mirabilis et opportuna ei objecta est visio, qua modum omnem urbis capiendæ edoctus fuit. Josephus citatus, qui in Proæmio Antiquitatum se nihil, quod in divinis Libris refertur, prætermisurum sponderat, non tantum de secunda circumcissione, sed de hac celeberrima etiam apparitione, sancto Duci facta, ne verbo quidem meminit.

non ipse Dei Filius, sed probabilis angelorum quispiam;

120 Apparuisse Sancto Deum aut secundam e sanctissima Trinitate Personam plerique antiquorum affirmare videntur. Communissime tamen hodie docent eruditi, præsertim theologi, dum bonus aliquis spiritus in Scripturis apparuisse legitur, per eum repræsentatum fuisse vel Deum, vel angelum, vel hominem, ut res ipsa tulerit; personam autem repræsentantem et sub forma corporea apparentem numquam fuisse Deum. Hanc sententiam secuti, angelorum quempiam Sancto se videndum præbuisse asserimus: idque vel ipsa apparentis ad Josue interrogationem responsio satis indicat: Sum, inquit ꝑ. 14, princeps exercitus Domini; quibus verbis significat, se Domino subjectum ejusque ministrum esse. Neque obstat, quod hic ꝑ. 15, et cap. vi ꝑ. 2 Dominus appelletur: nam qui Moysi in rubo apparuit Exodi cap. iii, de se dicit ꝑ. 6: Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham etc.: tamen sanctus Stephanus Actuum cap. vi ꝑ. 30 eum angelum fuisse diserte profiteatur. Qui legem de monte Sinai populo promulgat, se quoque Dominum Deum vocat, et tamen hoc ipsum ab angelo factum esse idem sanctus ibid. ꝑ. 38 testatur. Ad veteres Patres, e quibus Serarius lib. ii Josuæ cap. v quæst. xl sexdecim citat, qui Deum vel Jesum Christum sancto Duci conspiciendum se præbuisse dicunt, respondeo, eos forte nihil aliud velle, quam quod Deus vel Christus S. Principi apparuerit ut persona repræsentata, repræsentans autem fuerit angelus, sive quia hic Dei vel Filii Dei vices gerebat, sive etiam quia Jesu quodammodo typus erat, qui auxilio divinæ gratiæ, quam nobis humana carne assumpta meruit, in regni cælestis possessionem nos introducit, quemadmodum angelus hujus sub humana specie apparentis auxilio Israëlitiæ terræ promissæ possessionem, deleta Hierichunte, inchoarunt. Consequitur ex dictis, quoties Deus familiarem suum Amicum allocutus fuisse memoratur in libro Josue, id per angelum fecisse. An per eundem, qui hic Sancto apparuit, incertum est.

forte idem, qui de rubo ardente ad Moysen locutus fuit;

121 Cum nostro a Lapide in Exodi cap. iii ꝑ. 2, necnon Bonfrerio hic, aliisque verisimile putamus, angelum eundem, qui olim ad Moysen de rubo ardente locutus est, nunc ejus Successori

apparuisse; nam ambobus injunctum fuisse legitur, ut calceamenta de pedibus ob sanctitatem loci solverent, eundemque ad finem, videlicet ad animandum populi Hebræi Ducem et Israëlitas introducendos in terræ promissæ possessionem, utraque facta est visio. Diversum tamen utrobique visionis schema fuit, nam a legislatore visus est rubus in ipsis flammis incombustus, quo significabat angelus, quod Hebræi in afflictione et dura servitute Ægyptiaca incolumes perstituri, deque illa omnes salvi educendi essent. At hic viri specie, nudato gladio armati, se conspiciendum præbet, quia belli contra Chananæos inchoandi ducem, et ad Hierichuntinos oppugnandos delendosque adiutorem se exhibebat.

122 Sed quis ille angelorum fuit, qui sancto Principi apparuit? Quandoquidem ipse apparens ꝑ. 14 se fatetur esse principem exercitus Domini, cum Theodoro quæst. iv, et celebrioribus plerisque interpretibus probabilius illum Michaëlem archangelum fuisse affirmamus. Huic non cælestis modo exercitus, angelorum scilicet contra rebellem Deo Luciferum, ejusque assecclas præliantium, principatus deferatur Apocal. cap. xii ꝑ. 7: verum etiam Ecclesiæ, in terris sive contra dæmones sive contra homines Dei hostes militantis, præses et dux divinitus creditur constitutus. Et de Ecclesia quidem veteri luculento id Scripturæ testimonio confirmatur Danielis cap. xii ꝑ. 1: Michaël princeps magnus, qui stat pro filiis populi tui, nempe Israëlitiis. Angelo quidem Gabriëli populi Hebræi cura quoque commissa fuit, ut patet ex Danielis cap. ix ꝑ. 21, et cap. x: verumtamen principatum angelorum Israëlitis tutelariam non obtinebat; sub Michaële ejus curam gerebat, a quo confligens cum angelo Persarum, ut Judæi fideles e captivitate Babylo-nica liberarentur, opem accipiebat, nisi ipsemet confitetur cap. x ꝑ. 21, ubi eum Israëlitarum principem appellat. Verum an ergo Archangelus Michaël etiam Moysi in rubo apparuit? Affirmans sententia mihi probabilior apparet, quia sicuti nunc, ita et olim finis legationis spectabat bonum commune totius populi Hebræici, cui S. Michaël secundum Deum protector erat. Vide dicta numero præcedente.

credimus utri-
que apparuisse
S. Michaëlem
archangelum:

123 Archangelum itaque Michaëlem sibi apparentem simulatque conspexit Josue, perrexit ad eum, ignotumque ita compellat ꝑ. 13: Noster es, an adversariorum? Mirari hic licet intrepidus fortissimi Herois animos, quibus solus pergit contra nudo gladio armatum, augustaque, ut credibile est, specie insignem; atque iis affatur verbis, quæ pugnam aut amicitiam decernant. Primo enim intuitu hominem putabat esse, quemadmodum simpliciter et proximæ responsioni congruentior fert explicatio. Respondet divinus legatus ꝑ. 14: Nequaquam: nec Hebræus sum, nec Chananæus: sed sum princeps exercitus Domini, et nunc venio. Cecidit ad hæc verba venerabilundus Josue pronus in terram, et adorans ait: Quid Dominus meus loquitur ad servum suum? Cui statim angelorum princeps, Solve, inquit (ꝑ. 16,) calceamentum tuum de pedibus tuis: locus enim, in quo stas, Dei per me apparentis præsentia sanctus est. Fecitque Josue ut sibi fuerat imperatum.

F
Josue reverentia
erga legatum
cælestem;
depositis calceamentis,

124 Calceos cum deposuisset religiosus Princeps, archangelus modum pandit, quo Deus velit Hierichuntem expugnari: Jericho autem tum temporis clausa erat atque munita, timore filiorum Israël, et nullus egredi audebat aut ingredi,

ex illo discit
modum

ut

A *ut per parenthesim inseritur cap. vi §. 1 : dein a §. 2 subditur oraculum divinum : Dixitque Dominus per legatum suum Michaëlem ad Josue : Ecce dedi in manu tua Jericho, et regem ejus, omnesque fortes viros. Circuite urbem cuncti bellatores semel per diem : sic facietis sex diebus. Septimo autem die sacerdotes tollant septem buccinas, quarum usus est in jubileo, et præcedant arcam fœderis : septiesque circuibitis civitatem, et sacerdotes clangent buccinis. Cumque insonuerit vox tubæ longior atque concisior, et in auribus vestris increperit, conclamabit omnis populus vociferatione maxima, et muri funditus corruent civitatis, ingredienturque singuli per locum, contra quem steterint. Hæc est summa rei, et victoriæ intra septem dies obtinendæ. His dictis archangelum disparuisse existimo : neque enim ultra fit ejus mentio. Non tamen auxilio suo præsens desiit adesse Imperatori ac toti populo, et in eorum gratiam prodigia divina perficere.*

omnem, quo Jericho expugnanda sit.

B *125 Quamquam historia sacra in oratione archangeli ad Josue non exprimat, quod sacerdotes cum arca et buccinis, sicuti septimo die septies, ita reliquis quoque sex diebus semel civitatem circuire debuerint, aliaque ad modum et ordinem, in urbis circuitione deinde servatum, spectantia reticeat ; quin tamen de his omnibus et singulis cælestis princeps exercitus Domini, in Chananæa militantis, Sanctum instruxerit, non dubito. Tam mirabilem vero et insolitam urbis oppugnandæ rationem præscripsit, tum ut liqueret non humana arte vel industria, sed unius Dei potentia urbem expugnari, tum ut Israëlitarum fides exerceretur. Huic tribuit Apostolus ad Hebræos cap. xi §. 30, quod mœnia Hierichuntina dein collapsa fuerint : Fide, inquit, muri Jericho corruerunt, circuitu dierum septem. Fide, qua scilicet Josue ejusdem exemplo vel hortatu populus omnis crediderunt, umbratili et alioquin nil profutura obsidione urbem intercipiendam esse.*

C **§ XIII. Mira Hierichuntis obsidio et expugnatio, mœnibus ad tubarum sonum populique clamorem corruentibus : urbs anathemati subjecta deletur : sola Rahab cum suis vita donatur ; hanc uxorem non duxit Josue, qui cælebs vixit et virgo obiit.**

Exponit suis Josue, quæ ab archangelo didicerat :

P *osteaquam modum omnem capiendæ urbis ex legato divino Josue intellexerat, ad castra spe plenus regreditur, omnique convocatæ multitudini oraculum Dei reddidit, de quo ita §. 6 : Vocavit ergo Josue filius Nun sacerdotes, et dixit ad eos : Tollite arcam fœderis : et septem alii sacerdotes tollant septem jubileorum buccinas, et incedant ante arcam Domini. Ad populum quoque ait (§. 7 :) Ite, et circuite civitatem armati, præcedentes arcam Domini. Versus 8 et 9 executionem eorum, quæ præscripta erant, narrare incipiunt. Versus 10 interruptam Sancti orationem resumit : Præceperat autem Josue po-*

pulo, priusquam circuitiōnem inchoarat, dicens : Non clamabitis, nec audietur vox vestra, neque ullus sermo ex ore vestro egredietur : donec veniat dies, in quo dicam vobis : Clamate et vociferamini. Neque hæc tantum, sed et illa, quæ in sermone archangeli a §. 3 adferuntur de modo circuitiōnis adornandæ, et hic non exprimuntur, populo exposuit Josue. Auctor sacer noluit sæpe eadem repetere, quæ facile subintelliguntur. Eversionem murorum Hierichuntinorum, quæ clamorem subsecutura erat, incolarum cædem et reliqua, quæ §. 17 et seqq. traduntur, nunc quoque populo a Propheta nostro prædicta fuisse, putat Serarius lib. ii Josuæ cap. vi quæst. xviii Sed de eis nil certi statui potest. Vide infra num. 130 et 131 in fine.

127 De prompta rerum omnium imperatarum executione hæc habet Scripturæ narratio a §. 8 : Cumque Josue verba finisset, et septem sacerdotes septem buccinis clangerent ante arcam fœderis Domini, omnisque præcederet armatus exercitus, reliquum vulgus arcam sequebatur, ac buccinis omnia concrepabant. Quæ §. 10 subjunguntur, tempore priora sunt. Rei gestæ seriem prosequitur §. 11 : Circuivit ergo arca Domini civitatem semel per diem, et reversa in castra, mansit ibi. Secundo die repetita circuitio eisdem fere repetitis verbis refertur a §. 12 : Igitur Josue de nocte consurgente, tulerunt sacerdotes arcam Domini, et septem ex eis septem buccinas, quarum in jubileo usus est : præcedebantque arcam Domini ambulantes atque clangentes : et armatus populus ibat ante eos, vulgus autem reliquum sequebatur arcam, et buccinis personabat, Hierichuntinis interea metu, stupore, et rerum expectatione defixis : Circuieruntque civitatem secundo die semel, et reversi sunt in castra. Sic fecerunt sex diebus. Die autem septimo, diluculo consurgentes, circueiunt urbem, sicut dispositum erat septies. Josephus asserit, primo die solemnitatis Paschalis seu xv mensis Nisan civitatem ab Israëlitis circuii cæptam esse ; sed celeberrimum illum sanctissimumque diem festivæ quieti concessum esse, credibilis est. Cum vero dies septimus azymorum, excepto primo, reliquis celebrior et sanctior esset, uti constat ex Levitici cap. xxiii §. 8 ; hinc Genebrardus, Serarius, Bonfrerius, et Salianus num. 95 et 96 putant, eum quoque quieti datum fuisse, adeo ut tantum postridie seu xxii mensis primi, cum jam plenius convaluissent qui nuper circumcisi fuerant, circuitio inchoata fuerit, et xxviii ejusdem finita. In re plane incerta auctores hi verisimiliora conjectant, quam Josephus.

128 Ruinam murorum Hierichuntinorum, quæque eam proxime præcesserunt, ita enarrare pergunt Eloquia divina §. 16 et seqq. : Cumque septimo circuitu clangerent buccinis sacerdotes, et longum concisumque sonitum, vociferationis indicem, ederent, ut præscriptum erat §. 5, Dixit Josue ad omnem Israël : Vociferamini : tradidit enim vobis Dominus civitatem : sitque civitas hæc anathema, et omnia quæ in ea sunt Domino, id est, sint omnia soli Deo consecrata, et ob incolarum idololatriam aliaque flagitia omne animal tamquam victima Domino mactetur, res vero inanimatæ, quasi in holocaustum, igne destruantur. Vide interpretum commentationes in hunc locum, et in Levit. cap. xxvii §. 21 et 29, in Deut. cap. xiii §. 17. Ab interitu tamen Rahab, et a destructione voluntatis

divinæ

AUCTORE
J. L.

mira urbis obsidio ;

E

F

mœnia ejus corruunt ad tubarum

AUCTORE
J. L.

divinæ interpret Josue exemit metalla, in tabernaculi gazophilacio reponenda : Sola, inquit ꝑ. 17 et seqq., Rahab meretrix vivat cum universis, qui cum ea in domo sunt : abscondit enim nuntios, quos direximus. Vos autem cavete ne de his, quæ præcepta sunt igne consumi, quidpiam contingatis, et vobis in proprium usum reservetis, et sitis prævaricationis rei, et omnia castra Israël sub peccato sint atque turbentur. Quidquid autem auri et argenti fuerit, et vasorum æneorum ac ferri, Domino consecratur, repositum in thesauris ejus. Hæc, Deo auctore, Sanctum præcepisse num. 134 dicitur. Igitur omni populo vociferante, et clangentibus tubis inusitato illo modo, ad quem Israëlitz clamorem sustollere jussi erant, postquam in aures multitudinis vox sonitusque increpuit, muri illico corruerunt, Deo illos angelico ministerio deiciente.

sonum populi-
que clamorem,

B

129 Quæ die septimo peracta sunt ita narrat Josephus : Cumque per sex continuos dies idem fecissent, septima Jesus contractis in unum copiis, reliquo populo convocato, lætum illis adfert nuntium, urbem ea die sine labore capiendam, Deo hanc in potestatem ipsorum tradente, et ruentibus sua sponte mœnibus, facilem aditum aperiente : jussitque omnes occidi, quotquot in manus militum devenirent, et neque lassitudine neque miseratione, neque prædæ cupiditate a cædibus avocari, aut effugium ullum hostibus permittere ; sed quidquid spiritum vitalem habet extinguere, nihil in prædam, aut proprium emolumentum cessurum reservando. Quidquid autem auri ac argenti, necnon æris et ferri repertum fuerit, in unum comportari voluit, ut primitiæ ob rem feliciter gestam spolia de primum capta urbe Deo dedicarentur : solam autem Rachaben cum sua cognatione servari propter jusjurandum ab exploratoribus acceptum. Hæc locutus, instructum exercitum ad muros admovet. Urbem deinde rursus circumambulant, præcedentibus cum arca sacerdotibus, et cornuum classico militem ad aggrediendum opus incitantibus. Fallitur hic Josephus, si velit omnem omnino populum sacerdotesque cum buccinis arcam subsecutos esse, ejusque bajulos tubas inflasse, ut patet ex ꝑ. 6 et seqq. Cumque septies lustrata urbe paulisper constilissent, et ad signum tubis datum clamorem sustulissent, collapsa sunt mœnia, nec machinis admotis, nec ulla alia vi ab exercitu illata.

C

quem processerant
anathematis
denuntiatio :

130 Josephi relatio a sacra quoque discipat in eo, quod hæc monitionem Imperatoris de urbe delenda, conservanda familia Rahab, et manibus a spoliis continendis collocet post Sancti mandatum de vociferatione edenda ; historicus vero Judæus scribat, quod eadem populum monuerit die septimo, antequam prima vice civitatem circuiret. Quidquid sit de die, quo primo denuntiatum anathema Hierichuntinum, aberrare non putem Sallianum num. 103, Tornielum num. 13, Serarium lib. II Josuæ cap. VI quæst. XVIII, Bonfrerium et Calmetum hic, aliosque, qui in ordine narrationis sacræ hic perturbationem aliquam admittunt, et quæ ꝑ. 17 et seqq. leguntur monita, antea ad populum data esse arbitrantur. Ut cum illis sentiam, me movet hæc ratio : Si Sanctus orationem suam inchoavit a jussione clamoris tollendi, isque mox subsecutus fuerit, et adhuc una cum buccinarum clangoribus duraverit, postquam jam dictionem suam finisset ; quomodo a populo audiri et intelligi potuit ? Itaque de urbis anathemate citius ad suos

verba fecisse credo, vel ante primam circuitiorem diei septimæ, ut scribit Josephus, vel ut alii putant, antequam primo die urbs obambuletur. Ut vero res tanti momenti eorum memoria non excideret, cum, muris dejectis, ad invadendam urbem jam provolarent Hebræi, eadem iterum præcepta illis inculcasse Josue vel per se vel per alios, quibus id injunxerat, existimat Sallianus laudatus. Vide numerum sequentem in fine.

131 Totius rei gestæ seriem ex sacris Litteris haustam subjungo, quæ distinctiorem lectori ingerat cognitionem tanti prodigii, quo Sancti principatus adeo illustratus fuit. E castris, quæ erant in Galgalis, septem dierum spatio adierunt urbem Israëlitz, eamque obambulaverunt, moxque in sua quotidie castra reversi sunt. Progredientium autem hic ordo fuit. In fronte armatorum agmen incedebat, tum septem sacerdotes quotidie tubas inflantes, dein arcæ bajuli, hos vero reliqua multitudo sequebatur. Hic autem adhibitus est modus. Sex prioribus diebus semel tantum urbem circumibant, die autem septimo septies. Præterea illis diebus altum ab omnibus silentium servabatur, adeo ut nihil nisi buccinarum strepitus audiretur. Die autem septimo post circuitiorem septimam, vel sub finem ejus, a sancto totius negotii Moderatore jussi sunt sacerdotes tubicines strepitum, clamoris signum edere, cui ille et ejus jussu, forte alii inferiores duces, quorum turmæ a Sancto remotiores erant, hanc mox adjungere vocem, Vociferamini. His auditis, omnes contentissimis vocibus conclamaverunt. Consecuta statim est murorum ruina, ad quam cum pergerent Hebræi, Hierichuntem invasuri, anathematis, cui urbs subjecta erat, tota ratio rursus eis verisimiliter proposita fuit. Quamquam, ut dictum est supra, id procul dubio prius factum fuerit, nihilominus ratio postulat, prudentem Imperatorem rem ita disposuisse, ut sub ipsum civitatis ingressum Israëlitz memores redderentur eorum præceptorum, quorum violatio tam gravi, ut postea videbitur, supplicio punienda esset.

ordo modusque
totius rei gestæ :

132 Porro, muris dejectis, Ascendit unusquisque per locum, qui contra se erat : ceperuntque civitatem, et interfecerunt omnia quæ erant in ea, a viro usque ad mulierem, ab infante usque ad senem. Boves quoque, et oves, et asinos in ore gladii percusserunt. Ita ꝑ. 20 et 21. Additur ꝑ. 24 : Urbem autem et omnia, quæ erant in ea, succenderunt ; absque auro et argento, et vasis æneis, ac ferro quæ in ærarium Domini consecrarunt. Hoc Josephus sic explicat : Hebræi vero nullo negotio per ruinam irrumpentes in Hierichuntem, omnes promiscue cedunt, inopinato mœnium casu consternatos, et subitaneo pavore ad pugnam inutiles : passimque cadaveribus viæ sternebantur, nullum nec præsidium nec effugium incolis invenientibus, ita ut ne feminis quidem parceretur ac pueris : repletaque trucidatis urbs, et postremo incensa rogi defunctis præbuit, in agros quoque pari sæviante incendio. Hoc ultimum de suo adjecit. Paulo infra ita pergit : E direptione autem ingens vis argenti ac auri atque etiam æris in unum acervum est redacta, nemine edictum non observante, aut sibi prædam ac lucrum inde quærente, excepto Achan. Eas manubias Jesus sacerdotibus in thesauros reponendas tradidit.

urbs invaditur,
tota cum rebus
omnibus incendio
perit ; omne
animal

133 Quid de rege Hierichuntis factum fuerit, hic reticet Scriptura ; sed alibi id manifestum facit. Cap. VIII ꝑ. 2 inter alia Sancto præcipit Dominus : Faciesque urbi Hai et regi ejus, sicut fecisti

interimuntur ; rex
Jericho suspenditur
e patibulo :

AUCTORE
J. L.

A fecisti Jericho, et regi illius. *Hujus exsecutio ibid.* *¶. 29 ita narratur: Regem quoque ejus suspendit (Josue) in patibulo usque ad vesperam et solis occasum. Itaque rex Hierichuntinus e furca suspensus fuit, non secus ac alii dein reges praelio victi et capti. Cap. xxiv ¶. 11 ex ore Domini de capta Hierichunte sic loquitur S. Princeps: Transistisque Jordanem, et venistis ad Jericho. Pugnaveruntque contra vos viri civitatis ejus, Amorrhæus, et Pherezæus, et Chananæus, et Hethæus, et Gergezæus, et Hevæus, et Jebuzæus; et tradidi illos in manus vestras. His verbis significari putat Sallianus in Epitome num. 25, quod omnes istæ nationes præsidarios milites miserint ad urbem defendendam, et cum ejus civibus trucidati fuerint. Sed credo ego, Hierichuntis propugnatores distinguendos esse a septem aliis enumeratis Chananææ populis: adeo ut ante vocem Amorrhæus subintelligenda sit copula et, non quæ distribuat illud quod antecessit viri civitatis ejus, sed conjungat distinctos hostes distinctis bellis superatos. Vide Bonfrerium nobis faventem hic.*

134 Quod Josue jusserit urbis incolas cum jumentis, ædificia cum omni eorum supellectile ferro flammaque deleri, exceptis metallis, quæ in tabernaculo Domino oblata fuere, non propria ex auctoritate fecit, sed ex præcepto divino, quod per cælestem ejus legatum acceperat. Erui-
tur hoc ex capite sequente *¶. 1, 11 et 15, et cap. xxii ¶. 20*, ubi Achan pacti et mandati divini prævaricator appellatur, quod pallium coccineum incendio, ac argenteos siclos necnon regulam auream, Dei tabernaculo devota, in privatos profanosque usus sibi abstulisset. Dicit nequit Sanctum hic obedisse jussioni divinæ, de qua Deut. cap. xiii ¶. 12 et seqq.: nam loquitur ibi Deus de anathemate, quo urbes amicæ et ab Israëlitis idololatricæ fautoribus inhabitatæ dam-
nandæ essent. Capite quidem xx a *¶. 16* præscribit Dominus, quid victoribus Hebræis faciendum, cum urbes hostiles in Chananæa occuparent; sed ibidem sola hominum non vero pecu-
nidum aut urbis incendium præscribitur. Itaque præceptum divinum, quod transgressus fuit Achan, a duobus prioribus distinctum fuit, et Sancto nostro probabilius datum ministerio angelorum principis, cum hic illi apparens mirabilem istum urbis expugnandæ modum exponeret. Quod vero præter legem Deuteronomii cap. xx latam, divinæ voluntatis exsecutor Josue jumentorum cædem, et urbis conflagrationem jusserit, hæc potissimum causa fuit, quod Deus Hierichuntem primam hostilem urbem sibi quasi primitias Chananitidis deposceret: primitiæ autem integræ persolvendæ erant. Tota ergo Jericho soli Deo cedere debebat: cessitque hoc modo; aurum, argentum, æs et ferrum per oblationem in tabernaculo, reliquæ res inanimæ cum tota civitate per incendium; animalia vero omnia per mortem, excepta Rahab ejusque consanguineis, qui per mortem quasi civilem Deo dicati fuere. Vide a Lapide et Bonfrerium hic ad *¶. 19 et seqq.*, qui et alias assignant causas, cur Jericho tam diro anathemati devota fuerit, non multum dissimili ab eo, de quo Deut. cap. xiii.

135 De liberatione Rahab et universæ cognationis ejus ita versus 22 et 23: Duobus autem viris, qui exploratores missi fuerant, dixit Josue in ipso, ut credibile est, civitatis ingressu: Ingredimini domum mulieris meretricis, et producite eam, et omnia quæ illius sunt, sicut illi

juramento firmastis. Ingressique juvenes, eduxerunt Rahab, et parentes ejus, fratres quoque, et cunctam supellectilem ac cognationem illius, et extra castra Israël manere fecerunt: et *¶. 25*: Rahab vero meretricem, et domum patris ejus, fecit Josue vivere; et postquam, gentilismo ejurato, ad fidem cultumque veri Dei conversi essent, in Hebræorum castra, tamquam proselyti, admissi sunt, et habitaverunt in medio Israël usque in præsentem diem: eo quod Rahab absconderit nuntios, quos miserat ut explorarent Jericho. Addit Josephus, quod Rahab, periculo erepta, ad Imperatorem statim fuerit adducta, quod hic ob servatos speculatores illi gratias egerit, promiseritque se meritis eam præmiis remuneraturum, dein agris eam donaverit, et in honore postea semper habuerit. Hæc verisimilia mihi apparent ex eo, quod Salmon vir in tribu Juda clarissimus, filius Nahasson principis ejusdem tribus, ut patet ex Numer. cap. i *¶. 7*, uxorem illam duxerit, e qua genitum esse Booz testatur Matthæus in Christi genealogia cap. i *¶. 5*. Rabbini aliqui apud Genebrardum in Chronicis et Serarium quæst. XLIX in caput vi, et quæst. xiv in cap. xxiv Josue asserunt, eam primo nupsisse ipsi Israëlitis Imperatori. Illorum commentum opportunam nobis hic occasionem præbet agendi de Sancti nostri cælibatu et virginitate, ad finem vitæ conservata.

136 Rabbinos ita refutat Serarius quæstione ultimo loco citata: Si (Josue) liberos aliquos aut uxorem habuisset umquam, quomodo id reticuisset Scriptura? Cur quæ Moysis nuptias, conjugem, filios, nepotes; quæ Calebi, Eleazari pontificis, aliorumque tam multorum et æqualium connubia et proles recenset, adeo in Josuæ conjugio et sobole infans ac muta prorsus esset? Majores ipsius eadem recenset lib. i Paralip. cap. vii a *¶. 23*, ejus posteros cur ne uno quidem vocabulo afficeret? Sed nimirum iis prorsus caruit, conjugii experts, omninoque cælebs vitam totam egit, [ut] in hoc etiam veri Jesu, qui uxorem duxit numquam, et ab uxore innumera-
biles consilio et hortatu suo eunuchos avocavit Matth. 19, typum nobis figuramque præferret pulcherrimam. Dein adfert auctoritatem sancti Hieronymi libro i adversus Jovinianum, qui eodem, quo ipse, argumento usus Sanctum cælibem et virginem facit: Verum, inquit sanctus Doctor, jam tempus est, ut castitatis Jesu vexillum levemus. Moyses scribitur habuisse uxorem . . . Ostende mihi Jesum Nave vel uxorem habuisse vel filios. Si potueris monstrare, victum me esse fatebor. Et infra: Moyses moriens plangitur a populo Israël, Jesus autem quasi victurus non plangitur. Nuptiæ enim finiuntur in morte, virginitas post mortem incipit coronari.

137 Præter sanctum Hieronymum casti Principis virginitati quoque favet S. Ignatius martyr in epistola ad Philadelphienses: Virgines, inquit, solum Christum præ oculis habete, et ejus Patrem in animabus vestris, illuminatæ a Spiritu sancto. Memor sum sanctitatis vestræ, sicut Helix, sicut Jesu Nave, sicut Melchisedech . . . qui in castitate de vita exierunt. Septima die infra Octavam omnium Sanctorum, Lectione v, hæc legit Ecclesia ex sermone S. Chrysostomi de Martyribus: Ab origine mundi innocens Abel occiditur, Henoch Deo placens transfertur, justus Noë invenitur, Abraham fidelis probatur, Moyses mansuetus dignoscitur, Jesus castus, David lenis, Helias acceptus, Daniel sanctus, tres pueri victores redduntur.

Josue: ratione ex silentio Scripturæ deducta, et Patrum

auctoritate probatur, quod duxerit cælibem vitam et virgo obierit.

jusserat hæc omnia Deus per archangelum, sola metalla a destructione,

et Rahab cum suis a morte eximi voluit: illam uxorem non duxit

AUCTORE
J. L.

redduntur. Venerabilis Guibertus abbas *Opusculo de Virginitate* cap. vi ait: Et Josue, qui in Dei tabernaculo, id est, militia mansitans, sub quadam virginali reverentia Mosaicæ disciplinæ indivisus semper inhæsit, et nulli obligatus conjugio cœlebs mansit, horum, qui integritate corporis et animi pollent, gestare mihi creditur formam. Hæc Patrum testimonia, altumque de Sancti nuptiis et prole silentium in Scriptura, quæ supremi Israëlitarum capitis conjugium sobolemve tacita præterire non solet, hæc, inquam, nullum nobis relinquunt dubium, quin Josue præter morem illius ævi cœlebs vixerit, imo ante Eliam ceterosque omnes Abraham filios primum erexerit sanctæ virginitatis vexillum. Dixi, ante Abraham filios, nam S. Ignatius citatus Melchisedech quoque a castitate laudat.

§ XIV. Imprecatio Sancti prophetica; expugnatio Hai ob sacrilegium Achan infelicitate tantata; S. Principis dolor et pia ad Deum oratio, qui jubet sorte in reum inquiri; deprehensus Achan supplicio afficitur.

Imprecatur Josue Hierichuntem reedificaturo:

Exarsa Hierichunte, Imprecatus est Josue, dicens: Maledictus vir coram Domino, qui suscitaverit et ædificaverit civitatem Jericho. In primogenito suo fundamenta illius jaciatur, et in novissimo liberorum ponat portas ejus. 25 et 26. Quæ sic explicat Josephus: Reliquias autem urbis, quæ incendio supererant, ferro diruit, diris exsecratus, quisquis semel vastatam instaurare aggrediretur: nimirum ut prima fundamenta jaciens orbaretur filio primogenito, et absoluto opere natu minimum e liberis amitteret. Sancti imprecatio prophetica fuit: nam post quingentos et triginta septem circiter annos, tempore Achab regis Israël, has diras reipsa incurrit inobediens Hiel, qui Hierichuntem ædificans filios amisit, ut est in libro iii Regum cap. xvi 2. 34: In diebus ejus ædificavit Hiel de Bethel Jericho: in Abiram primitivo suo fundavit eam, et in Segub novissimo suo posuit portas ejus, juxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu Josue filii Nun. Postremæ hæc voces non obscure innuunt, sanctum Prophetam hæc imprecatum fuisse ex jussione divina, sibi paulo ante per legatum illum cœlestem annuntiata, de quo jam sæpe meminimus. Unde plurimum confirmantur dicta num. 134. Voluit autem Dominus hanc urbem in tumultum sempiternum destructam manere non secus ac urbes Israëlitarum, ad idololatriam fidelem populum seducentium Deut. cap. xiii 2. 16, illiusque restauratoribus maledici, ut in rudibus suis perpetuum exstaret monumentum divini in murorum eversione prodigii, vindictæ in impiis cives, benignitatis in suum populum. Caput sextum hoc quasi epiphonemate finit sacer Auctor: Fuit ergo Dominus cum Josue, et nomen ejus vulgatum est in omni terra.

139 Quamquam tam serio suos monuerat sollicitus Princeps, sibi caverent, ne quidquam ex urbe anathemati subjecta in suos usus auferrent,

Achan tamen sacrilegas cohibere manus non potuit a spoliis Domino consecratis, ob quod crimen super omnem Israël ira ejus incubuit, ut dicitur cap. xxii 2. 20. Unde prima expeditio contra urbem Hai Hebræis infelix fuit. Res tota fuse narratur cap. vii a 2. 1: Filii autem Israël prævaricati sunt mandatum, et usurpaverunt de anathemate. Nam Achan filius Charmi, filii Zabdi, filii Zare de tribu Juda, tulit aliquid de anathemate. (Vide num. 128 et 134.) Iratusque est Dominus contra filios Israël. Cumque mitteret Josue de Jericho viros contra Hai, quæ est juxta Bethaven, ad Orientalem plagam oppidi Bethel, dixit eis: Ascendite et explore terram. Qui præcepta complentes exploraverunt Hai. Et reversi dixerunt ei: Non ascendat omnis populus, sed duo vel tria millia virorum pergant, et deleant civitatem: quare omnis populus frustra vexabitur contra hostes paucissimos? Ascenderunt ergo tria millia pugnatorum. Qui statim terga vertentes, percussi sunt a viris urbis Hai; et corruerunt ex eis triginta sex homines: persectique sunt eos adversarii de porta usque ad Saborim, et ceciderunt per prona fugientes. Si Sanctus, ut habet versus 2, exploratores miserit de Jericho, adeoque antequam ad castra in Galgalis exercitum reduxisset, sequi videtur, hanc cladem Israëlitas accepisse sub initium mensis secundi, id est paulo post Hierichuntis vastationem, quæ versimiliter cepta est xxviii mensis Nisan, ut num. 127 diximus.

140 Suorum cæde fugaque percepta, Pertimuit (2. 5 et seqq.) cor populi, et instar aquæ liquefactum est. Josue vero scidit vestimenta sua ex publico calamitatis sensu et dolore, quem ipse, velut omnium Dux, præ omnibus acerrimum sentiebat, et pronus cecidit in terram coram arca Domini usque ad vesperam, tam ipse, quam pii Principis exemplo vel hortatu omnes senes Israël: miseruntque pulverem super capita sua. Sed virtus et pietas Principis ex ipsius oratione se imprimis prodit: Heu Domine Deus, inquit 2. 7, quid voluisti traducere populum istum Jordanem fluvium, ut traderes nos in manus Amorrhæi, et perderes? Utinam, ut cœpimus, mansissemus trans Jordanem! Mi Domine Deus! quid dicam, videns Israël hostibus suis terga vertentem? Audient Chananaei; et omnes habitatores terræ, et pariter conglobati circumdabunt nos, atque delebunt nomen nostrum de terra: et quid facies magno nomini tuo?

141 Liranus sentire videtur has orantis voces, Utinam, ut cœpimus, mansissemus trans Jordanem! non sine aliqua culpa saltem veniali prolatas fuisse: Hoc, inquit, dixit Josue ex passione doloris, licet male: nec dixisset extra passionem positus, propter quod indulsit ei Dominus. Abulensis quæst. xvi ita loquitur: Dicendum est, quod verbum Josue fuit malum, fuit tamen toleratum: quia ex amaritudine magna cordis dicebat. Verum de Viro sanctissimo, quod male vel malum locutus fuerit, male adstruitur, ubi intelligi possunt verba ejus et bona et ex bono animo dicta fuisse. Fidem habebat sanctus Princeps Dei promissionibus de tradenda Israëlitis terra Chanana; optime tamen noverat, eas sub illa conditione factas, si leges vel præcepta ejus observarent. Ubi vero jam intellexit cladem suis ab Haiensi præsidio illatam, suspicatus est id quod erat, in Deum scilicet grave crimen esse commissum, ideoque illum offensum poenas ab Israëlitis repetere jam velle: cumque memoria

D
Violato ab Achan anathemate, infelicitate tentatur expugnatio Hai:

E
S. Principis dolor, et oratio ad Dominum,

quam contra aliquos piis verbis conceptam

AUCTORE

J. L.

Achan forte de-
prehensus exami-
natur; cri-
men futeletur:

A moria teneret, populum omnem, qui murmura-
rat apud Cadesbarne, ipsumque Moysen ob pec-
catum ad Aquas contradictionis terra promissa
exclusos fuisse, merito formidare potuit, ne seve-
rus criminum ultor Deus, ut in prima Haiensi,
ita et in reliquis adversus hostes expeditio-
nibus auxilio suo Israëlitas destitueret. Quod
malum ut averteretur ad Numen divinum pla-
candum ardentissimas preces concepit et ad mo-
vendum maxime appositas, utpote in quibus
gloriam divini nominis ante omnia præ oculis
habebat.

et ex gloriæ di-
vinæ zelo pro-
fectam asseri-
mus:

142 Hoc si fuerit orationis argumentum, uti
revera fuisse versus 9 clare indicat, sique, ut
præsumi debet, eo quo dixi animo fuerit consti-
tutus Josue, ejus desiderium, Utinam, ut cœ-
pimus, mansissemus trans Jordanem non alium,
quam hunc admittit sensum: Si tuæ promissiones
ob scelera nostra frustra forcent, ut omnino erunt
frustra, nisi te placari sinas; an non satius fuis-
set, nos trans Jordanem mansisse, quam hic per
delicta nostra causam dedisse, ut nomen tuum a
gentibus rideatur et blasphematur? Id certo eve-
niet, si nos, ut meruimus, punire pergas: nam
audient Chananæi et omnes habitatores terræ,
quod hodie terga hostibus dederimus, animisque
clade nostra resumptis pariter conglobati circum-
dabunt nos, atque debebunt nomen nostrum de
terra: et quid facies magno nomini tuo? Si
Israëlem perdis, quis nomen tuum celebrabit ac
colet? Nostro deleta nomine, tui quoque cultus
delebitur; imo illud blasphemabunt gentes et di-
cent te promissa præstare non potuisse, itaque ad-
iment tibi nomen et titulum Omnipotentis, vel
certe noluisse, itaque tibi tollent nomen Sancti et
Fidelis in promissis. Si igitur nobis juste irasce-
ris ob scelera nostra, consule saltem gloriæ et san-
ctificationi nominis tui etc. Si hoc sensu Sancti
precantis verba explanentur, evidens est, nec
male nec malum eum locutum fuisse, imo piam
et ad misericordiam impetrandam efficacem ora-
tionem instituisse, quæ magnam ejus cum Deo
familiaritatem et fiduciam, necnon divinæ glo-
riæ zelum manifestat. Similis argumenti preces
fundere didicerat a Moyse Exodi cap. xxxii v. 12,
et Numer. cap. xiv v. 13, bonus Discipulus a bono
præceptore.

143 Cum hæc Sanctus, ex summa reveren-
tia humi coram arca prostratus, precatus esset,
dixit ad eum Dominus a v. 10: Surge, cur
jaces pronus in terra? Peccavit Israël, et præva-
ricatus est pactum meum: tuleruntque de ana-
themate, et furati sunt atque mentiti, et abscon-
derunt inter vasa sua. Nec poterit Israël stare
ante hostes suos, eosque fugiet: quia pollutus
est anathemate. Non ero ultra vobiscum, donec
conteratis eum, qui hujus sceleris reus est. Surge,
sanctifica populum, et dic eis: Sanctifica-
mini in crastinum: hæc enim dicit Dominus
Deus Israël: Anathema in medio tui est Israël:
non poteris stare coram hostibus tuis, donec de-
leatur ex te, qui hoc contaminatus est scelere.
Accedetisque mane ad arcam singuli per tribus
vestras: et quicumque tribum sors invenerit,
accedet per cognationes suas, et cognatio per
domos, domusque per viros. Et quicumque ille
in hoc facinore fuerit deprehensus, comburetur
igni cum omni substantia sua: quoniam præ-
varicatus est pactum Domini, et fecit nefas in
Israël. Jussa divina mox exsequitur Josue, comi-
tia celebrat, oraculumque divinum populo ex-
ponit.

revelat Deus sa-
crilegium ad-
missum, et sor-
titione in reum
inquiri jubet,

144 Surgens itaque postridie Josue mane, ap-
plicuit Israël ad arcam per tribus suas, et, du-
cta sorte, inventa est tribus Juda. Quæ cum juxta
familias suas esset oblata, inventa est familia
Zare. Illam quoque per domos offerens, reperit
Zabdi: cujus domum in singulos dividens viros,
invenit Achan, filium Charmi, filii Zabdi, filii
Zare de tribu Juda. Sacrilegum hunc ad se ad-
vocatum comiter ita compellat mansuetus Prin-
ceps: Fili mi, da gloriam Domino Deo Israël,
et confitere, atque indica mihi quid feceris, ne
abscondas. Responditque Achan Josue, et dixit
ei: Vere ego peccavi Domino Deo Israël, et sic
et sic feci. Vidi enim inter spolia pallium coc-
cineum valde bonum, et ducentos siclos argenti,
regulamque auream quinquaginta siclorum: et
concupiscens abstuli, et abscondi in terra contra
medium tabernaculi mei, argentumque fossa humo
operui.

145 Misit ergo Josue ministros: qui curren-
tes ad tabernaculum illius, repperunt cuncta
abscondita in eodem loco, et argentum simul.
Auferentesque de tentorio tulerunt ea ad Josue,
et ad omnes filios Israël, projeceruntque ante
Dominum. Tollens itaque Josue Achan filium
Zare, argentumque et pallium, et auream regu-
lam, filios quoque et filias ejus, boves et asi-
nos et oves, ipsumque tabernaculum, et cun-
ctam suppellectilem, (et omnis Israël cum eo)
duxerunt eos ad vallem Achor: ubi dixit Josue:
Quia turbasti nos, exturbet te Dominus in die
hac. Lapidavitque eum omnis Israël; et cuncta,
quæ illius erant, igne consumpta sunt. Congre-
gaveruntque super eum magnum acervum lapi-
dum, in vindicati sacrilegii monumentum, qui
permanet usque in præsentem diem. Et aversus
est furor Domini ab eis. Vocatumque est nomen
loci illius, vallis Achor, usque hodie. Quæri
hic solet, quomodo v. 25 dicatur Achan ab He-
bræis lapidatus, cum v. 15 Deus Sancto præ-
cepisset, ut igne combureretur. Hos locos varii
varie conciliant. Nonnulli sacrilegum prius lapi-
datum, dein post mortem cum omnibus rebus
suis igne crematum fuisse putant. Alii prius vi-
vum combustum, ac dein a populo in facinoris
detestationem cadaver ejus lapidibus obrutum
fuisse opinantur. Sunt et alii, qui eum viven-
tem adhuc utriusque supplicii pœnas simul subiisse
credunt. Omnes hæc sententiæ probabiles sunt,
suosque patronos habent: quas operosius discutere
necesse non est. Sufficit nobis, apud omnes in
confesso esse, quod Sanctus præcepto divino obtem-
peraverit, reumque combusserit cum omni sub-
stantia sua. Quod ad filios filiasque ejus, forte in-
nocentes, eadem tamen morte Dei jussu affectos,
spectat, consulantur interpretes.

supplicio, uti
Deus jusserat,
afficitur.

146 Ubi hanc historiam in Josepho releges,
miraberis haud dubie hominis vel incuriam in
sacro textu consulendo, vel temeritatem ipsum
pro suo arbitrio pervertendi. Imprimis, Scri-
ptura teste v. 1 et 18, Achan fuit nepos Zabdi;
Josephus autem ejus filium fuisse scribit. Illa
v. 21 pallium coccineum Achan furatum fuisse di-
cit; hic pallium illud scribit fuisse chlamydem
regiam, et totam quidem ex auro contextam.
Illa ibidem auream regulam, a sacrilego abla-
tam, tantum quinquaginta siclis valuisse testatur;
hic, magnificentiam quam veritatis studiosior,
inde fabricat massam auream ducentorum si-
clorum. Illa v. 23 a ministris Josue res furtivas
humo refossas et in medium prolatas fuisse nar-
rat; hic id ab ipso Achan factum esse commi-
niscitur.

Notantur ali-
qui Josephi er-
rores.

AUCTORE
J. L.

niscitur. Præter hos errores alia etiam in ipso carpit Salius num. 116, 129 et 130 : quibus addo, quod Sanctum male inducat iis orantem verbis, quæ indicent eum de Dei in promissis solvendis fidelitate dubitasse. Hæc de auctore illo hic subjungi, ut intelligat lector, quanta cum cautela legendus sit. Vide num. 115.

§ XV. Hortante Deo, Hai iterum oppugnat; fugam simulans, præsidium longius ab urbe abducit; vacuum occupant in insidiis positi, dein a tergo hostes adoriuntur, aliis a fronte urgentibus: cæsis incolis, Hai diripitur et incendio vastatur.

B
Sanctus oppugnationem Hai repetit auctore Deo,

Cum Achani supplicio aversus esset ab Israëlitis Numinis furor, Josue modice interruptum victoriæ cursum, auctore atque hortatore Deo repetiit : Dixit enim cap. viii a v. 1, Dominus ad Josue : Ne timeas, neque formides : tolle tecum omnem multitudinem pugnantium, et consurgens ascende in oppidum Hai. Præcepto additur spes certa victoriæ ab eo, qui exercituum est Dominus : Ecce tradidi in manu tua regem ejus et populum, urbemque et terram. Faciesque urbi Hai et regi ejus, sicut fecisti Jericho et regi illius : prædam vero et omnia animantia diripietis vobis. Jubet hic Deus regem Hai cum incolis omnibus occidi secundum legem, quam tulerat Deut. cap. xx, v. 16 et 17; atque insuper civitatem incendio deleri, ut oppidanorum scelera, quemadmodum credibile est, puniret, Israëlitarumque, qui fugati et cæsi erant, opprobrium ulcisceretur. Eandem tamen non vult anathemati subjici, sicut Hierichuntem; nam jumenta omnemque suppellectilem militibus in prædam permittit, quæ alioquin ense vel igne perdi, vel Dei thesaurus cedere debebant. His non contentus Dominus modum etiam capiendæ civitatis suggerit v. 2 : Pone insidias urbi post eam. Posuit has sanctus Imperator verum occultando, non vero mendaciis aut falsis promissis hostes decipiendo, ut ex sequentibus patebit.

et strategema adornat, cujus

148 Surrexitque Josue et omnis exercitus bel-latorum cum eo, ut ascenderent in Hai : et electa triginta millia virorum fortium misit nocte, seu sero vespere, cum jam tenebræ ingruissent, præcepitque eis dicens : Ponite insidias post civitatem, qua Occidentem spectat : nec longius recedatis ab ea : et eritis omnes parati. Ego autem et reliqua multitudo, quæ mecum est, cras summo mane accedemus ex adverso contra urbem, qua Orientem respicit. Cumque exierint contra nos, sicut ante fecimus, fugiemus et terga vertemus; donec persequentes ab urbe longius protrahantur : putabunt enim nos fugere sicut prius. Nobis ergo fugientibus, et illis persequentibus, consurgetis de insidiis et vastabitis civitatem : tradetque eam Dominus Deus vester in manus vestras. Cumque ceperitis, succendite eam, et sic omnia facietis, ut jussi. Dimisitque eos, et perrexerunt ad locum insidiarum, sede-

runtque inter Bethel et Hai, ad Occidentalem plagam urbis Hai. Josue autem nocte illa, qua insidias præmiserat, in medio mansit populi.

149 Surgensque diluculo, cum adhuc tenebræ essent, recensuit socios, et ascendit cum senioribus in fronte exercitus, vallatus auxilio pugnantium, majorem vero partem exercitus longiuscule subsequi jussit. Cumque venissent paucæ illæ militum turmæ, quas Imperator noster ducebat, et ascendissent ex adverso civitatis, ab Orientali civitatis parte ad Aquilonarem deflexerunt, et steterunt ad Septentrionalem urbis plagam, inter quam et eos erat vallis media. Quinque autem millia viros elegerat, et posuerat in insidiis inter Bethel et Hai ex Occidentali parte ejusdem civitatis. Omnis vero reliquus exercitus, quem e longinquo sequi jusserat, ad Aquilonem aciem dirigebat, ita ut novissimi illius multitudinis, seu ultimum ejus agmen, Occidentalem plagam urbis attingerent, ubi insidiæ latebant. Cum omnes copiæ in hanc expeditionemeductæ loca sibi assignata jam occupassent, abiit Josue eadem nocte illa sub auroræ crepusculum cum paucis, quos sibi delegerat, sociis, urbemque propius accessit, et stetit in vallis medio, ut oppidanos, in quorum conspectum se reddiderat, foras proliceret. Insidiæ pridie vespere præmissæ et reliqua pars exercitus, collibus, fossis vel silvis se occultarant, ne cives mane ad tantæ multitudinis conspectum territi, ab eruptione faciendâ inhiberentur. Atque hæc una eademque nocte peracta sunt. Quod Scriptura v. 3 dicat, sanctum Ducem insidias nocte præmississe, v. 9 ipsum nocte illa in populi medio mansisse, v. 10 diluculo surrexisse, v. 13 abiisse nocte illa in vallis medium, de diversis ejusdem noctis temporibus explicui eo modo, quo Bonfrerius hic ad v. 13.

150 At tota strategematis, a Sancto adhibiti, ratio necdum distincte cognosci potest, nisi tollatur e medio difficultas, quæ est in v. 3 et 12. Narratur v. 3, Josue triginta virorum millia noctu misisse, ut ponerent insidias post civitatem, qui v. 9 inter Bethel et Hai ad Occidentalem plagam urbis Hai latitasse dicuntur : versus autem 12 ita habet : Quinque autem millia viros elegerat, et posuerat in insidiis inter Bethel et Hai ex Occidentali parte ejusdem civitatis. Salius in Annalibus num. 132, Masium secutus, negat ullum alium ad expeditionem profectum fuisse, præter 30 bellatorum millia, e quibus quinque millia in insidiis fuerint collocata, reliqua 25 millia secum Josue retinuerit. Verum Scripturæ contradicit, quod ita probò : Sanctus electa triginta millia virorum fortium misit nocte, præcepitque eis, dicens : Ponite insidias post civitatem v. 3, et 4 : atqui Sanctus nocte illa mansit in medio populi v. 9, et tantum postridie diluculo urbem versus se itineri dedit, ut dicitur v. 10 et 11 : ergo 25 ex illis 30 millibus non retinuit secum : ergo quos secum retinuit et quibuscum summo mane ad Hai profectus est, distinguuntur a 30 millibus noctu præmissis : ergo præter 30 millia multitudo reliqua, de qua v. 5, 10 et 11, ad urbem hostilem perrexit. At quomodo igitur versus tertius, qui 30 millia, conciliandus cum duodecimo, qui quinque millia dumtaxat in insidiis posita esse narrat? Respondeo cum Bonfrerio hic in v. 12, duplices insidias a sancto Imperatore positas fuisse, unas 30 millium de quibus v. 3, alteras 5 millium de quibus v. 12 : Neque obstat (verba sunt laudati interpretis) quod utræque ab eadem

tota ratio describitur :

duplices postea insidiæ, unæ 30, alteræ 5 millium :

A eadem Occidentali parte fuerint collocatæ inter Bethel et Hai; nam et ista Occidentalis plaga latitudinem habebat, ut dulplices hasce insidias caperet, illas quidem juxta Australis plagæ angulum, has juxta angulum plagæ Borealis et viciniore Josue turmis. Addo vero diverso fine, ut mihi quidem fit verisimile, instructas duplices hasce insidias; priores quidem illas ut in urbem jam exutam præsidio militum irrumperent, eamque occupatam sociis, igne domibus aliquibus injecto, significarent; posteriores vero, ut diverticula et loca tutiora occuparent, qua forte poterat patere fuga per vallem illam, si contingeret Haienses refugere, et exitum ad fugam respectare. Ex variis interpretum conjecturis hæc mihi verisimilior apparet.

Josue per fugam
simulationem
hostes longius
ab urbe abdu-
xit;

B 151 Strategema exitum, quem ejus auctor et director Deus promiserat, felicem habuit: nam cum rex Hai, ut narratur a 1. 14, e mœnibus vel specula vidisset illum Israëlitarum manipulum, qui ad vallis medium, Sancto ductore, progressus fuerat; Festinavit manere, et egressus est cum omni exercitu civitatis, direxitque aciem contra desertum, ignorans quod post tergum laterent insidiæ. Josue vero et omnis Israël cesserunt loco, simulantes metum, et fugientes per solitudinis viam. Hanc fugæ simulationem non fuisse mendacium pulcre ostendit a Lapide in 1. 6. At illi vociferantes pariter, et se mutuo cohortantes, persecuti sunt eos. Cumque recessissent a civitate, et ne unus quidem, armatus vel armis ferendis aptus, ut ex 1. 24 patet, in urbe Hai et Bethel remansisset, qui non persequeretur Israël (sicut eruperant aperta oppida relinquentes,) dixit Dominus ad Josue etc. Bonfrerius hic existimat, Bethelitas omne suum præsidium ante Israëlitarum adventum misisse ad propugnandam vicinam urbem Hai, illosque simul cum hujus incolis fugientem Israël persequi. Favent ipsi Septuaginta, Chaldaeus paraphrastes, Pagninus et Vatablus, qui legunt oppidum (in numero singulari) incautos hostes apertum reliquisse. Objicit Calmetus versum 25, ubi illo die duodecies mille homines interfecti fuisse dicuntur, omnes urbis Hai. Sed hinc inferri nequit, Bethelitas Haiensibus non fuisse conjunctos: nam dici potest cum eodem Bonfrerio ad 1. 25, eo loco tantum recenseri, quot ex habitatoribus urbis Hai cæsi fuerint. Hujus certe opinatio plus verisimilitudinis habet, quam Calmeti aliorumque, qui volunt, Bethelitas Hebræorum fugam ex urbe sua, quæ ab Hai non procul aberat, conspexisse, omnesque ut victoriæ et prædæ participes fierent, nullo servato ordine, ex civitate erupisse; verumtamen Haiensibus se non junxisse, sed, cum captam et incensam Hai viderent, ejusque cives, qui Israëlitas persecuti erant, fundi et cædi, inopinata hac rei mutatione consternatos ad sua rediisse. Hæc conjectura priore magis a sacra narratione recedit: nam si Bethelitæ se Haiensibus non junxerint, sed, eorum visa clade, fuga sibi consuluerint; quomodo fugientem Israël persequi sunt, ut dicitur 1. 17? Si cum aliis dicas, quod illo die, quo capta fuit Hai, urbe sua egressi sint, Haiensibusque se revera junxerint ad Hebræos persequendos; quomodo non inciderunt in insidias inter Bethel et Hai collocatas? Illæ enim tempore, quo fugiebant Israël, de loco se non moverunt, donec clypeum Dei jussu in altum elevasset Josue. Credibilior itaque est sententia Bonfrerii, cui adhæremus.

Septembris Tomus I.

152 Cum igitur Haienses permixti Bethelitis, qui aliquo tempore ante positas insidias illis opem laturi advenerant, urbe egressi Israël fugientem longius insequerentur, Dixit Dominus ad Josue (1. 18:) Leva clypeum, (alii vertunt lanceam) qui in manu tua est, contra urbem Hai, quoniam tibi tradam eam. Paruit Sanctus; nec, ut 1. 26 dicitur, elatum in sublime clypeum demisit, donec Haienses ad unum omnes interfecti essent: Ut intelligamus, inquit Caietanus hic, quod quemadmodum, pugnante Israël contra Amalecitas, erectio manuum Moysis continuata erat ratio vincendi, ita, pugnante Israël contra Hai, perseverantia extensæ manus ac lanceæ Josuæ contra civitatem fuit ratio vincendi. Disposuit autem Deus, intercedentibus hujusmodi signis sensibilibus, victorias istas, ad clarius manifestandum, quod ipse Deus est auctor victoriæ; tensa enim manus Josuæ cum lancea versus Hai, signum erat divinum divinæ pugnæ contra civitatem illam.

153 Quamquam cum Caietano Masius et Bonfrerius velint, elevationem clypei vel lanceæ tantummodo signum fuisse præsentis auxilii divini et victoriæ ab hostibus referendæ; non video tamen, cur dici nequeat, idem signum ad aliud quoque destinatum fuisse, nempe ad monendos in insidiis positos, ut in urbem apertam et propugnatoribus vacuam irruerent. Ita sentiunt Arias, a Lapide, Tirinus et Calmetus hic, necnon Sallianus num. 135 et 138; adduntque, sanctum Ducem super hastam clypeum sustulisse, ut hujus fulgor fieret conspicuus vel insidiatoribus, vel aliis ad id constitutis, qui illos de hoc indicio statim admonerent. Favere etiam videtur ipse textus 1. 19, ubi, clypeo sublato, insidiæ e latebris mox prædiisse commemorantur: Cumque, inquit, elevasset clypeum ex adverso civitatis, insidiæ quæ latebant, surrexerunt confestim: et pergentes ad civitatem, ceperunt et succenderunt eam, ut Imperatori et reliquo ejus exercitui captæ civitatis signum darent. Vide infra num. 155.

154 Viri autem civitatis, qui persequerentur Josue, respicientes et videntes, fumum urbis ad cælum usque conscendere, non potuerunt ultra huc illucque diffugere: præsertim cum hi, qui simulaverant fugam, et tendebant ad solitudinem, contra persequentes fortissime restitissent. Vidensque Josue et omnis Israël, quod capta esset civitas, et fumus urbis ascenderet, reversus percussit viros Hai. Tribuitur hic Duci, quod ejus imperio factum est; nam ipse tum clypeum in aëre sublimem tenebat. Siquidem et illi, qui ceperant et succenderant civitatem, egressi ex urbe contra suos, medios hostium ferire cœperunt. Qui urbem Hai propugnatoribus vacuam occuparunt, fuerunt triginta illa insidiatorum millia, de quibus 1. 3; his enim illud injunxerat Imperator 1. 4 et seqq. Urbe capta, major eorum pars egressa est ad hostes a tergo aggrediendos, qui Israëlitas fugam simulantes hactenus persecuti erant. Dixi, major eorum pars; nam credibile non est, quod urbem, licet incolæ qui in ea remanserant imbelles vel inermes essent, omni plane præsidio nudatam reliquerint. Sed quid interea temporis illa quinque insidiatorum millia fecerunt, de quibus 1. 12? Putamus, ab illis vias interclusas fuisse, per quas hostes, a fronte et a tergo invasi, alioquin fuga elabi potuissent. Vide dicta num. 150: Cum ergo ex utraque parte adversarii caderentur, ita ut nullus de tanta

AUCTORE
J. L.
clypeo in altum
levato,

in insidiis positi
urbem præsi-
dio vacuam oc-
cupant;
E

hostes a tergo
et a fronte in-
vasi internecio-
ne delentur;

F

AUCTORE

J. L.

urbs, qui in ea remanserant interfectis, diripitur et incenditur.

multitudine salvaretur, regem quoque Hai apprehenderunt viventem, et obtulerunt Josue.

155 Igitur omnibus interfectis, qui Israël ad deserta tendentem fuerant persecuti, et in eodem loco gladio corruentibus, reversi filii Israël percusserunt civitatem, nulli ætati aut sexui parcentes; contra omnes enim mortis sententiam Dominus pronuntiaverat ꝑ. 2. Erant autem, qui in eodem die conciderant a viro usque ad mulierem, duodecim millia hominum, omnes urbis Hai. De Bethelitis vide num. 151. Josue vero non contraxit manum, quam in sublime porrexerat, tenens clypeum, donec interficerentur omnes habitatores Hai. Jumenta autem et prædæ civitatis diviserunt sibi filii Israël, sicut præceperat Dominus Josue. Qui succendit urbem et fecit eam tumulum sempiternum. Incendium ante commissam pugnam excitatum, de quo versus 19, non fuit totius urbis, ne præda omnis exercitui periret; sed alicujus tantum loci, ut viso fumo captam esse urbem intelligerent Israëlitis, et a simulata fuga desisterent. Tota urbs nunc tantum in cineres redacta est, postquam habitatoribus interfectis, spolia omnia Hebræi collegissent, ut Dominus jussuisset ꝑ. 2. Perro Josue urbis regem, qui vivus in ejus potestatem venerat, suspendit in patibulo usque ad vesperam et solis occasum. Præcepitque Josue (id nempe, quod præscribitur Deut. cap. xxi ꝑ. 23,) et deposuerunt cadaver ejus de cruce: projeceruntque in ipso introitu civitatis, congesto super eum magno acervo lapidum, qui permanet usque in præsentem diem. Rex tamen Hai vivus suspensus non fuit, uti neque rex Jericho, de quo num. 133. Utrumque prius interfectum fuisse, manifestum est ex cap. x ꝑ. 1, 26 et 28.

Josephi narratio.

156 Haiensibus illatam cladem paucis ita perstringit Josephus: Jesus autem lustratum exercitum ad Ainam ducit, et noctu dispositis circa urbem insidiis, diluculo hostem ad certamen prolicit. Illis vero audacter ob proximam victoriam irruentibus, simulata fuga procul eos ab oppido abstrahit, fusum hostem existimantes, et quasi victoria jam parta insolescentes. Postquam autem subito conversis copiis in faciem illis obstitit, et aliis, qui in insidiis latebant, ex composito signum datum est, coorti celeri cursu ad Ainam feruntur, et aversam ejus portam occupant, plerisque civium (imbellium) e muris suorum, ut tum putabant, victoriam spectantibus: urbemque ingressi sine discrimine cædem ingentem edunt. Interim alia parte Jesus obvios in fugam vertit; qui urbem petentes integram adhuc rati, ubi hanc quoque ab hoste captam ac cum uxoribus ac liberis incensam animadverterunt, per agros dispalati, cum sibi invicem præsidio non possent esse, et neque in urbem redire neque huc illucque diffugere, alii aliis in locis sunt oppressi. Post hanc Ainitarum cladem magna multitudo puerorum et mulierum atque mancipiorum capta est, et supellex sine numero: pecudum item greges non modici, et insuper signata pecunia multa; erat enim ea regio prædives. Atque hæc omnia Jesus inter milites partitus est in eis castris, quæ habuit ad Galgala. Minutis neglectis, in eo potissimum arguo Josephum, quod Israëlitis ingentem feminarum, puerorum et mancipiorum multitudinem captivam abduxisse scribat, contradicens versui 25, asserenti omnes urbis incolas a viro ad mulierem fuisse occisos. Forte Sancti famæ consulere voluit, ne nimium crudelis apud gentes audiret: sed satis

consulisset, si dixisset, Deum ipsum civium inter-necionem præcepisse, justasque, cum insigniter se in lege peritum fateatur, hujus præcepti causas addidisset. Verum oraculum divinum de Haiensibus cum sua urbe delendis tacitus præteriit; nec quidquam etiam meminit de Dei sermone, quo Sancto elevatio clypei mandata fuit; ad quam actionem Deus populo suo victoriam de Haiensibus largitus est, sicut olim de Amalecitis ad extensionem manuum Moysis.

§ XVI. In montibus Garizim et Hebal populum inter ac Deum foedus solenni ritu Josue instaurat: Chanæorum adversus eum conspiratio.

Quoniam ab Hai non procul aberat urbs Bethel, et in hac, uti capituli VIII versus 17 testatur, nullus miles prædiarius remanserat, omnibus ad suppetias Haiensibus ferendas missis; neutiquam verisimile est Imperatorem vigilantissimum neglexisse tam opportunam urbis hujus subigendæ occasionem. Capituli XII versus 16, ubi inter debellatos a fortissimo Duce nostro reges rex Bethel quoque nominatur, nullum dubio locum relinquit, quin civitas illa ab Israëlitis occupata fuerit. Quoniam autem tempore id potius factum esse dicere possumus, nisi paulo post deletam atque exustam Hai, a qua teste Adrichomio una tantum leuca distabat. Scriptura de ejus occupatione forte ideo non meminit, quod facili negotio sine pugna, utpote quæ propugnatoribus destituta erat, in potestatem Hebræorum venerit. Ad Judicium caput I, ubi a ꝑ. 22 Bethel post mortem Josue obessa et capta legitur, dicendum, vel geminam fuisse Bethel cum Adrichomio, vel, si unica fuerit, eam ab hostibus recuperatam fuisse aut vi, aut potius fraude Benjaminitarumque imprudentia, quibus in divisione terræ promissæ obtigerat. His victoriis de rege Jericho, Hai, et Bethel potius nihil antiquius habuit sanctus Princeps, quam primo quoque tempore exsequi in montibus Hebal et Garizim ea, quæ dudum a Moyse habuerat in mandatis. Ut vero secure id præstare posset, proculdubio prius terram, in qua isti montes siti sunt, atque omnem regionem, quæ hos inter et Hai media interjacet, in Hebræorum potestatem, nemine victoriam morante, redegit. Mappa topographica terræ promissionis, quam Adrichomius Operi suo præfixit, dictos montes collocat prope Sichem novem circiter horarum itinere ab Hai. Quod ab urbe Sichem, quæ postea tribui Ephraim obtigit, non procul abfuerint, docet etiam S. Hieronymus in Epitaphio sanctæ Paulæ; et satis ex ipsa Scriptura Judicium cap. ix ꝑ. 7 ostendi potest contra Eusebium in Locis Hebræicis ab eodem S. Hieronymo Latine redditus, et Salianum num. 140.

158 Quid in utroque illo monte actum fuerit, describitur cap. VIII a ꝑ. 30, ubi compendiosa narratione traditur executio eorum, quæ Deut. cap. xi ꝑ. 29 et cap. xxvii præscripta erant. Ex his locis inter se collatis hanc totius rei peractæ descriptionem concinnamus, Scripturæ, ut existimamus, conformem. Josue memor mandati, quod acceperat populus a Moyse, de altari, lapidibus-

E Occupat urbem Bethel et regionem, in qua siti montes Garizim et Hebal:

F

ad hos populum ducit, edificatoque altari et sacrificiis Deo oblati,

que

A que cum inscriptione Deuteronomii in Hebal erigendis, et de divinæ legis acceptione solenniter confirmanda in eodem monte Hebal et Garizim, cum proclamatione coram populo, benedictionum illam observantibus et maledictionum eandem transgredientibus; simulque advertens populum bene affectum esse erga Deum, quod tot tantaque in ejus gratiam prodigia ad Jordanem, in Jericho, et Hai nuperrime operatus esset; hoc, inquam, advertens S. Imperator, dictum præceptum quam mox implendum curavit. Omnem itaque convocavit multitudinem tam Hebræorum quam advenarum (Josue cap. viii v. 33;) puta Hierichuntinorum, qui cum Rahab in domo ejus salvati fuerant, aliorumque proselytorum, qui ad Judaïsmum conversi inter Israëlitas morabantur; omnes, inquam, viros ac mulieres, imo et parvulos (ibidem v. 35) advocavit Josue de Galgalis ad montes Hebal et Garizim. Ac primo quidem, quod Deut. cap. xxvii v. 5, 6 et 7 præceptum erat, mandat executioni, de qua hic v. 30 et 31: Tunc ædificavit Josue altare Domino Deo Israël in monte Hebal: sicut præceperat Moyses famulus Domini filiis Israël, et scriptum est in volumine legis Moysi: altare vero de lapidibus impolitis, quos ferrum non tetigit: et obtulit (per sacerdotes) super eo holocausta Domino, immolavitque pacificas victimas.

12 probabilis lapides erigit, quibus Deuteronomium inscribit;

159 Dein impletum est quod memoratum Deuteronomii caput v. 4 injungit: Quando ergo transieritis Jordanem, erigite lapides, quos ego hodie præcipio vobis in monte Hebal, et levigabis eos calce. Et v. 8: Et scribes super lapides omnia verba legis hujus clare et dilucide. De quo hic v. 32: Et scripsit (Josue) super lapides Deuteronomium legis Moysi, quod ille digesserat coram filiis Israël. Lapidem hos distinctos fuisse ab iis, ex quibus exstructum fuit altare, contra Josephum communis interpretum est sententia. Quid Sanctus super eos exaraverit, magis controvertitur. Masius solas benedictiones et maledictiones, de quibus infra, illis inscriptas fuisse putat: Caietanus tantum decem præcepta decalogi Deut. cap. v repetita: Liranus ea solum præcepta, quæ ibidem cap. vi explicantur de unitate Dei, deque eo amando super omnia: Abulensis et Serarius hic, a Lapide, Bonfrerius et Tirinus in Deut. cap. xxvii v. 2 totum librum quintum Pentateuchi. His malo adhærere quam illis: nam per Deuteronomium, et per omnia verba legis hujus potius intelligendus videtur ipse liber Deuteronomii seu Legis secundo latæ, quam valde exigua ejus pars. Nec me deterret hujus libri prolixitas: nam dici potest Sanctum aliorum opera in scribendo usum fuisse, lapides fuisse ingentes, numero duodecim; atque hoc satis probabiliter Masius, Serarius aliique hic conjiciunt ex eo, quod Moyses hujus cæremoniæ præmonstrator totidem lapides pro numero tribuum Israël in titulos erexerit ad radices montis Sinai, quando legem scriptam populo erat recitaturus Exodi cap. xxiv v. 4.

dein sex tribubus in Hebal et totidem in Garizim stantibus benedixit:

160 His peractis, Dux noster duodecim tribus in duas divisit partes, et sex earum in Hebal manere, reliquas vero ad vicinum montem Garizim se conferre jussit secundum illud Deut. xxvii v. 11 et seqq.: Præcepitque Moyses populo in die illo, dicens: Hi stabunt ad benedicendum populo super montem Garizim, Jordane transmisso: Simeon, Levi, Judas, Issachar, Joseph, id est, tribus Ephraïm et Manasse, et

Benjamin. Et e regione isti stabunt ad maledicendum in monte Hebal: Ruben, Gad, et Aser, et Zabulon, Dan, et Nephthali. His subjungo, quæ hic v. 33 Sancti imperio Israëlitarum exsecuti fuisse leguntur: Omnis autem populus, et majores natu, ducesque, ac judices stabant ex utraque parte arcæ, in conspectu sacerdotum, qui portabant arcam fœderis Domini, ut advena ita et indigena. Media pars eorum juxta montem Garizim, et media juxta montem Hebal, sicut præceperat Moyses famulus Domini. Ex utroque loco colligitur, universum Israël a sancto totius rei Directore hoc pulcro ordine fuisse dispositum. In valle ipsa inter duos montes, Garizim scilicet et Hebal, stabant sacerdotes illi, qui arcam fœderis gestabant. His proxime aderant alii sacerdotes ac Levitæ omnes. Circum hos stabant majores natu duces, ac judices populi; dein reliqua multitudo, ita scilicet ut sex tribus designatæ starent versus Garizim, sex aliæ versus Hebal, facie ad arcam conversa, et ab illa remotioribus altiora montium loca occupantibus. Advenæ seu proselyti, ut putat Torniellus ad annum 2584 num. 17, inter auctores suæ conversionis hinc inde existebant. His ita ordinatis, secuta est benedictionum ac maledictionum cæremonia: Et primum quidem Josue vel per sacerdotes, vel per se tamquam propheta benedixit populo Israël v. 33, ea probabiliter benedictione, ut existimat Torniellus laudatus, quam Dominus Aaroni et filiis ejus per Moysen præscripserat Numer. cap. vi in fine: Sic benedicetis filiis Israël, et dicetis eis: Benedicat tibi Dominus, et custodiat te: ostendat Dominus faciem suam tibi, et misereatur tui: convertat Dominus vulnum suum ad te, et det tibi pacem.

161 Post hæc (v. 34) legit, id est, legi jussit a Levitis, omnia verba benedictionis et maledictionis, de quibus Deut. capite xxvii a v. 14: Et pronuntiabunt Levitæ ad omnes viros Israël excelsa voce: Maledictus homo, qui facit sculptile et conflatile, abominationem Domini, opus manuum artificum, ponetque illud in abscondito. Et respondebit omnis populus et dicet: Amen. Maledictus qui non honorat patrem suum et matrem, et dicet omnis populus: Amen. Præter has duas aliæ decem maledictiones ibidem leguntur. Levitæ itaque ad signum, a sancto totius cæremoniæ Moderatore datum, Instar facialium (verba sunt Tirini in hunc locum) ad innovandum firmandumque fœdus Deum inter et Israëlitas, primo versus montem Garizim conversi voce excelsa intonabant conceptis verbis benedictiones seorsim singulas: ad quas responsabant AMEN, seu FIAT, omnes ii, qui ad montem Garizim stabant. Deinde conversi ad Hebal, simili modo pronuntiabant singulas maledictiones seu execrationes, quibus responsabant, qui erant in et circum Hebal. Et quidem maledictiones sigillatim hic exprimuntur numero duodecim, forsitan primariæ et præcipuæ, sed benedictiones nusquam disertis verbis expressas habes: facile tamen ex maledictionibus colligere est, quales illæ benedictiones fuerint, nempe quæ contrariis virtutum actionibus bona et præmia decernerent. Alios modos, quibus illa benedictionum et maledictionum proclamatio fieri potuit et forte facta fuit, invenies apud alios interpretes.

162 Faustis precationibus imprecationibusque finitis, et ab omni Israël, Amen acclamante, approbatis, tota lex seu Deuteronomium, uti lapidibus

benedictionibus et maledictionibus proclamatis,

F

Deuteronomium prælegit; atque ita fœdus,

pidibus

AUCTORE
J. L.

pidibus inscriptum, ita et omni populo prælectum fuit; nam circa legem versabatur fœdus illud, quod erat hic cum Deo instaurandum. Id indicare videtur versus 34: Post hæc legit omnia verba benedictionis et maledictionis, et cuncta quæ scripta erant in legis volumine. Multi verba hæc: Et cuncta etc. restringunt ad maledictiones et benedictiones, vel ad eorundem explicationem, quæ datur Deut. cap. XXVIII: sed contra eorum sensum obvium, qui exigit, ut dicamus particulam et hic suo munere fungi, quod est res distinctas conjungere, benedictionum vero et maledictionum explicationem non esse cuncta, quæ scripta erant in legis volumine. Præterea cum leges et præcepta Deuteronomio comprehensa, quæ adeo omnibus inculcata voluit Deus et legislator, post hujus mortem integre et solemniter Israëlitis nondum proposita essent, supremo eorum Principi incumbebat efficere, ut quamprimum id fieret. Quoniam autem tempore commodius ac opportunius fieri potuit, quam nunc? Populo igitur probabilius jam prælecta sunt cuncta de verbo ad verbum, quæ scripta erant in legis volumine. Nihil ex his, (ψ. 35) quæ Moyses jusserat in toto Deuteronomio, Sanctus reliquit intactum, sed universa replicavit, coram omni multitudine Israël, mulieribus ac parvulis et advenis, qui inter eos morabantur.

de quo Deut.
cap. XXVII, po-
pulum inter ac
Deum instau-
rat.

163 Atque ita ad amussim, pii Principis cura, denuo instaurata, stabilita, confirmataque fuit ab universa multitudine Moysaïcæ legis acceptatio; quæ insuper in monte Hebal ad totius populi commodum dilucide patenterque in lapidibus descripta fuit. His expletis, Josue cum omni populo rediit ad castra in Galgalis, ut patet ex cap. IX ψ. 6, et cap. X ψ. 6 et 43. Quo tempore hæc omnia facta fuerint satis innuit contextus narrationis sacræ, quæ postquam cap. VIII ψ 29 retulisset supplicium regis Hai, mox subdit ψ. 30: Tunc ædificavit Josue altare Domino Deo Israel in monte Hebal; scilicet statim post deletam civitatem Hai, quæ oppugnari cæpta est sub initium mensis secundi, ut dictum est num. 139 et colligi potest ex num. 127. Josephus Sanctum suos ad illos montes duxisse narrat, postquam jam tota Chananæa subacta, et sacrum tabernaculum in Siluntem translatum esset, sed ab omnibus fere deseritur.

Chananæorum
contra Josue
conspiratio.

164 Interea temporis Hierichuntis et Hai excidium, incolarumque omnium cædem per totam Chananæam nuntius rumor detulerat: Quibus auditis, cuncti reges trans Jordanem, qui versabantur in montanis et campestribus, in maritimis ac littore magni maris, hi quoque qui habitabant juxta Libanum, Hethæus, et Amorrhæus, Chananæus, Pherezæus, et Hevæus, et Jebusæus congregati sunt pariter bellicue societatem iniierunt, ut pugnarent contra Josue et Israël uno animo eademque sententia cap. IX ψ. 1 et 2. Verum conspirationis hujus executionem secundo tantum anno principatus Josue ad aquas Merom susceptam esse existimat Sallianus num. 145: neque improbabilis est ejus opinio; nam caput XI narrans multos populos ad istas aquas confluisse, ut pugnarent contra Israël, de eisdem agere videtur, quorum hic fit mentio. Reliquo autem anni primi tempore initum est cum Gabaonitis fœdus, pugnatum contra Adonisedec et quatuor alios reges, qui Gabaonem obsidione cinxerant, bellumque in Chananæa australi gestum est. De federe cum Gabaonitis paragrapho sequente agere incipiemus.

§ XVII. Gabaonitarum fraus: Josue cum eis fœdus init, quod juramento confirmat: probatur variis argumentis, Sanctum nec temere illis credidisse, nec peccasse, quod Dominum prævie non consuluerit.

Gabaonitæ, qui, quod Israël viciniore essent, merito sibi magis timebant, rebus suis quoquo modo consulere statuerunt. Cum enim se armis quidquam effecturos desperarent, ut ipsi postea fassi sunt cap. IX ψ. 24, ad fraudem animos intenderunt, legatosque fœderis cum Israëlitis sancienti causa miserunt, qui de terra longinqua se venire falso dicerent, et ad hoc mendacium confirmandum cibaria, vestes, ceteraque accommodarent. Res ita narratur cap. IX a ψ. 3: At hi, qui habitabant in Gabaon, audientes cuncta quæ fecerat Josue Jericho et Hai: et callide cogitantes tulerunt sibi cibaria, saccos veteres asinis imponentes, et utres vinarios scissos atque consutos, calceamenta que perantiqua, quæ ad indicium vetustatis pittaciis consuta erant, induti veteribus vestimentis: panes quoque, quos portabant ob viaticum, duri erant et in frusta comminuti: perrexeruntque ad Josue, qui tunc morabatur in castris Galgalæ, et dixerunt ei, atque simul omni Israël: De terra longinqua venimus, pacem vobiscum facere cupientes. Responderuntque viri Israel ad eos atque dixerunt: Ne forte in terra, quæ nobis sorte debetur, habitetis, et non possimus fœdus inire vobiscum. At illi ad Josue, Servi, inquirunt, tui sumus. Quibus Josue ait: Quinam estis vos, et unde venistis? Responderunt: De terra longinqua valde venerunt servi tui in nomine Domini Dei tui. Audivimus enim famam potentiae ejus, cuncta quæ fecit in Ægypto, et duobus regibus Amorrhæorum, qui fuerunt trans Jordanem, Sehon regi Hesebon, et Og regi Basan, qui erat in Astaroth: dixeruntque nobis seniores et omnes habitatores terræ nostræ: Tollite in manibus cibaria ob longissimam viam, et occurrite eis, et dicite: Servi vestri sumus; fœdus inite nobiscum. En panes quando egressi sumus de domibus nostris, ut veniremus ad vos; calidos sumpsimus, nunc sicci facti sunt, et vetustate nimia comminuti. Utres vini novos implevimus, nunc rupti sunt et soluti. Vestes et calceamenta quibus induimur, et quæ habemus in pedibus, ob longitudinem longioris viæ trita sunt, et pene consumpta.

Gabaonitæ rebus suis metuentes fraudulenter agunt cum Josue:

E

F

166 Susceperunt igitur Israëlitæ, Gabaonitarum dictis fidem habentes, de cibariis eorum, et os Domini non interrogaverunt. Fecitque Josue cum eis pacem, et inito fœdere pollicitus est quod non occiderentur: principes quoque multitudinis juraverunt eis. Ex Deuter. cap. XX a ψ. 10 patet, Israëlitis vetitum non fuisse, amicitiam pacisci ac vitæ securitatem cum populis, qui Chananæi non erant. Fœdera quæ Exodi cap. XXIII ψ. 32, cap. XXXIV a ψ. 12, et alibi Hebræis interduntur, ad alios se non extendunt, quam ad habitatores

pacem juratam impetrant: sincerus Princeps

AUCTOR
J. L.

A bitatores terræ Chanaan, quam Dominus populo suo possidendam tradiderat. Unde manifestum est, S. Principem neque imprudenter neque contra præceptum divinum fecisse, quando cum Gabaonitis, terræ promissæ incolis, fœdus percussit et juramento confirmavit, modo prudenter crediderit illos extra Chananitidis fines habitare, neque ullo ex capite debuerit prævie oraculum Domini consulere. An ex verbis sacris mox datis recte deducatur, quod Sanctus omittendo oraculi consultationem peccarit, adeoque ad eam obligatus fuerit, a numero 168 examinare incipiemus. Pactionem fœderis cum Gabaonitis fides præcessit, qua Josue credidit eos non esse Chananæ, sed procul dissitarum regionum incolas. An hæc levis et imprudens fuerit, primo loco discutiamus. Recentiorum fere omnium, qui de hac quæstione judicium suum tulerunt, consentiens opinio est; quod Josue a prudentiæ regula recesserit nimia sua facilitate, qua Gabaonitarum, incognitorum sibi hominum, dictis fidem habuit: sed rationes non adferunt, quibus id satis evincant. Fateatur quidem etiam S. Ambrosius lib. III de Officiis cap. x, quod Sanctus cito et facile crediderit; sed in eo non modo nihil reprehensione dignum, verum etiam materiem invenit sincerum Principem laudandi. S. Doctoris verba accipe: Gabaonitæ metuentes validam manum, venerunt cum versutia. . . et cæperunt ab Jesu Nave poscere, ut secum firmaret societatem. Et quia adhuc erat ignarus locorum atque incolarum inscius, non cognovit fraudes eorum, neque Deum interrogavit; sed cito credidit. Adeo sancta erat illis temporibus fides eorum, ut fallere aliquos posse non crederetur. Quis hoc reprehendat in sanctis, qui ceteros de suo affectu æstimant; et quia ipsis amica est veritas, mentiri neminem putant, fallere quid sit ignorant, libenter credunt quod ipsi sunt, nec possunt suspectum habere quod non sunt? Hinc Salomon ait: » Innocens » credit omni verbo ». Non vituperanda facilitas, sed laudanda bonitas. Hoc est innocentem esse, ignorare quod noceat: et si circumscribitur ab aliquo, de omnibus tamen bene judicat, qui fidem esse in omnibus arbitratur. Hac igitur mentis suæ devotione inclinatus ut crederet, testamentum disposuit, pacem dedit, confirmavit societatem.

nec illis imprudenter credidisse, neque nobis

C 167 Cum ecclesiæ Doctore agnoscimus in sancto nostro Principe et laudamus virtutes illas, ex quibus profluxisse dicit, quod Gabaonitas potius sinceros ac veraces crediderit, quam fraudulentos ac mendaces, sinceritatem scilicet, veracitatem, mentemque a sinistris suspicionibus concipiendis alienam; dicimusque, dictas virtutes in Josue pulcro nexu conjunctas fuisse cum prudentia, in exercitus duce requisita; et ad hujus leges semper et ubique sua illum consilia actionesque exegisse, atque hunc etiam fidei assensum, impostoribus Gabaonitis præstitum. Et vero quid, obsecro, in eo imprudentiæ, quod legatos nomine totius populi missos, qui hactenus Israëlitas dolo circumvenisse deprehensus non erat, de mendaciis suspectos non habuerit? An ergo suspicari debuit Gabaonitas tam incautos fuisse, quam revera fuerunt, tam incautos, inquam, tamque insipientes, ut fraudibus uterentur post paucos dies manifestandis, ob quas merito timere poterant, ne contra se tamquam impostores ingens exardesceret Israëlitarum indignatio, ipsique morte crudeliori afficerentur, quam reliqui Chananæ populi? Nonne vestes attritæ, panes indu-

rati, aliaque adjuncta, quæ in sacra narratione leguntur, nonne usus fraudis mox detegendæ, a quo majora mala quam ab ejus omissione timere sibi poterat, prudenter credibile faciebant, gentem istam extra Chananæam suas habere sedes? Verum, inquires, legatos miserat dolo instructos, ut Josue deceptus pacem secum iniret eamque juramento firmaret; adeoque pro rei gravitate diligentius examinare debebat, num fraus subisset. Ad hoc respondebo infra num. 171 et seqq., ubi sufficienter probabo, eum nihil præcipitanter egisse, neque minorem, quam debuit, diligentiam adhibuisse.

168 Sed an temeritatis aut imprudentiæ culpam aliunde non contraxit; quod scilicet inconsulto Dei oraculo fœdus inierit cum Gabaonitis? Contra Sanctum ita argui potest: Licet prudenter crediderit, Gabaonitas esse externos; tamen de eo non erat certus, adeoque oraculi divini consultatione certum se reddere debebat, quemadmodum Dominus ei præceperat Numer. cap. xxvii v. 21. Ex auctoribus, qui ad manum fuere, nullum offendi, qui Sanctum hic excuset. Omnes passim asserunt, cum imprudenter et contra præceptum divinum pacem cum Gabaonitis iniisse; contenduntque Scripturam v. 14, Susceperunt igitur de cibariis eorum, et os Domini non consuluerunt, tam supremum quam reliquos populi principes reprehendere, quod prius Dominum non consuluerint per sacerdotem Rationali, in quo erat Urim et Thummim, indutum. Nihilominus Sancti causam non possum non defendendam suscipere; quia versus 14 benignam interpretationem, quam num. 175 dabimus, non admittit modo; verum etiam varii loci sacri, quos sequente paragrapho adferemus, eandem omnino exigunt: imo, quod summopere miror, interpretes passim omnes, uti ad versum 14 S. Principi adversantur, ita alibi eum vel excusant, vel saltem talia nobis argumenta subministrant, ex quibus legitime sequi videtur, oraculum divinum ante fœderis pactionem a Josue consuli non debuisse, quamvis incerto, an Gabaonitæ Chananitidis incolæ essent, necne; adeoque eum non peccasse omittendo oraculi consultationem, ad quam non tenebatur. Verebitur haud dubie lector, ne hic temere plus dixerim, quam probare possim. At, obsecro, judicium tantisper suspendat, donec hunc et sequentem paragraphum attente perlegerit.

peccasse videtur, quod Dominum non consuluerit:

E

F

169 Exordium ducam a duabus legibus divinis, et sensu, quo illas interpretes intelligunt. Prima fertur Exodi cap. xxiii a v. 32: Non inibis cum eis (Chananæis) fœdus, nec cum diis eorum. Non habitent in terra tua, ne forte peccare te faciant in me, si servieris diis eorum: quod tibi certe erit in scandalum. Cap. xxxiv v. 15: Ne in eas pactum cum hominibus illarum regionum, ne, cum fornicati fuerint cum diis suis, et adoraverint simulacra eorum, vocet te quispiam ut comedas de immolatis. Deuter. cap. vii v. 2: Percuties eas gentes usque ad interuersionem. Non inibis cum eis fœdus, nec misereberis earum etc. Eadem lex Deuter. cap. xx v. 16 et alibi repetitur. Hæc se non extendit ad omnes omnino terræ Chananæ habitatores, alioquin peccasset Josue non modo dum fœdus cum Gabaonitis iniit; verum etiam, quod nemo asserit, dum initum servavit, et Rahab ejusque familiaris vitam concessit. Ad solos Chananæos lex ista spectat in falsorum deorum cultu pertinaces, adeo ut Hebræis non prohibeatur pactio fœderis cum

ex doctrina multorum, qui Sanctum accusant,

AUCTORE
J. L.

cum illa gente, si, abjurata idololatria, se eis submittat. Ita passim omnes. Lex altera est, quam Dominus tulit Deuter. cap. xx a v. 10 : Siquando accesseris ad expugnandam civitatem, offeres ei primum pacem. Si receperit et aperuerit tibi portas, cunctus populus, qui in ea est, salvabitur, et serviet tibi sub tributo etc. Hic interpretes duas dividuntur in partes. Multis videntur verba legis hujus de solis exteris nationibus agere, de Chananæis vero nihil decernere : at contra alii non pauci putant hoc loco Israëlitis præcipi, ut parcant quibuscumque gentibus, etiam Chananæis, modo pacem petant, vel eamdem sub certis conditionibus oblatam acceptent. Conditiones, quæ a Chananæis exigebantur, secundum omnes erant hæ : primo, ut suas urbes, agros, et ditiones cederent Hebræis ; his enim a Deo datæ erant. Secundo, ut, relictis idolis suis, fidem cultumque veri Dei susciperent, atque in unam cum Israëlitis Ecclesiam ac rempublicam transirent. Causa enim, cur Deus Chananæos jusserrat occidi, erat, quod ipsi deos alienos adorarent, periculumque esset, ne Hebræos ad sua idola et scelera pertraherent. Illo autem periculo cessante, pax et vita sub dictis conditionibus ex præcepto divino concedi debebat.

probatur, eum sine culpa oraculi consultationem omisisse,

B

170 Ex hac plurimorum interpretum doctrina, in fine numeri præcedentis allata, ad Sancti defensionem hoc argumentum deduco. Ex præcepto Domini Deut. cap. xx v. 10 et seq. parcendum erat omnibus gentibus, sive Chananææ, sive aliarum regionum essent incolæ, modo propositas pacis conditiones acceptarent : at Gabaonitæ eas acceptarunt, et tales quidem, quibus admissis, ne Chananæi quidem a fœdere rejici poterant : ergo ex præcepto Domini eis parcere debebat Josue. Minor negari non potest : nam nisi id fecissent Gabaonitæ, suasque terras Hebræis cedere et idolorum cultum deserere noluisent, peccasset S. Princeps, detecta fraude fœdus et juramentum servando : nulla enim promissio etiam jurata, si sit de re a Deo prohibita, valide aut licite fieri vel impleri potest. Jam infero : Ergo Josue fœdus cum Gabaonitis percussurus non tenebatur prius Dominum consulere. Quod sic probō. Facturus id, quod scit divino oraculo præceptum esse, non tenetur prius Deum denuo consulere, an id liceat : atqui, ut fatentur dicti auctores, qui Sanctum peccati reum faciunt, præceptum erat a Moyse ex ipso ore Domini, ut parceretur quibuscumque gentibus etiam Chananæis, si pacem ejusque leges non respuerent ; et hoc præceptum esse non ignorabat sanctus Imperator, repletus Spiritu sapientiæ Deut. cap. xxxiv v. 9, adeaque legum divinarum scientissimus : ergo non tenebatur rursus Deum consulere, an licite pacisceretur cum Gabaonitis.

neque etiam temere Gabaonitis credidisse,

C

171 Cum eorundem interpretum doctrina etiam non satis coherere mihi videtur ea ipsorum sententia, quæ asserit Sanctum temere et præcipitanter egisse, quod cum Gabaonitis fœdus iniecit, incertus de eorum patria. Debuerat, inquiunt, melius examinare, num fraus subesset etc. Sed unde probant, eum in examinando minus diligentem fuisse, quam debebat ? Si Gabaonitæ pacis conditiones obtulerint, sub quibus, ut ipsi aiunt, vita jussu Dei concedenda erat omnibus gentibus, etiam terræ promissæ habitatoribus, quid tam multum tamque diu deliberandum erat ? Cur non potuit cum illo populo prius pacisci, et in aliud tempus differre ulteriorem inquisitionem de ejus patria ? Quid si pauci aliqui

Chananæi, se Ægyptios fingentes, ad Imperatorem nostrum accessissent, petissentque proselytorum numero adscribi, an temere et præcipitanter egisset, si eos prius admisisset quam operose indagasset, cujates essent ? Atqui Gabaonitæ cupiebant fieri proselyti, cum se suaque omnia ei subjicerent, et ad Hebræorum fidem amplectendam paratos se offerrent : ergo etc.

172 At, inquit, numerosus erat Gabaonitarum populus et scelestus, adeoque licet idololatriæ renuntiarent, quia tamen id metu mortis faciebant, metuere debebat Israëlitarum Princeps, ne in pristinam relaberentur impietatem, unde majus periculum erat perversionis fidelium Hebræorum. Verum nec inde sequitur, ut sanctio fœderis cum illa gente differenda fuerit, donec certo de patria constitisset : nam dici potest prudentem Imperatorem ita apud se statuisse : Si Gabaonitæ, quos exteros credo, deprehendantur suas in terra promissa sedes habere, illorum ego mentem et constantiam probabo, eis dabo magistros, a quibus Hebræa sacra doceantur, constituam nonnullos, qui omnes eorum actiones observent, et ad me referant, num quis in idola revertatur ; quod ubi deprehendero, secundum legem Deut. cap. vii v. 2 eos morte puniam. Si, ut præsumi debet, decreverit Vir sanctus hanc cautelam adhibere post fraudem detectam, in paciscendo nulla ex parte imprudens fuisse videtur. Edic, ambo, ubi jam innotuit Gabaonitas Chananæos esse, an periculum perversionis minus erat ? Istæ certe notitia illud minuere non poterat : atqui tamen secundum omnes licite et sine imprudentiæ culpa datam fidem juramentumque præstitit : ergo etiam sine ulla culpa fidem dedit eamque juramento confirmavit. Quemadmodum a Lapide hic ad v. 19 in fine asserit, Sanctum sine dubio, fraude comperta, ea cautione usum fuisse, de qua statim meminimus : sic nos pariter dicimus eum sine dubio, antequam pacisceretur, statuisse eadem cautione uti, si forte dolus subesse postea deprehenderetur.

si, ut præsumi debet, certa cautione uti statuerit :

E

173 Nunc ad alios interpretes transeamus, qui cum prioribus concedunt quidem, fœdera per legem primam, quam dedi initio numeri 169, populo Hebræo interdicta, pertinere dumtaxat ad Chananæos in idololatria obstinatos ; at negant certum esse, an Deus per legem alteram Deut. cap. xx v. 10 et seq. jubeat eisdem pacem et vitam concedi, licet eam petant, suarum terrarum possessioni et idolorum cultui renuntiare parati. Hæc lex videtur illis de solis exteris agere nationibus, de Chananæis vero nihil statuere. Docent insuper cum aliis in caput ix libri Josue, quod Sanctus fidem Gabaonitis datam juratamque licite præstiterit, imo aliqui, quod eam ex justitia et religione præstare debuerit. Nunc quæro ego ex illis, cur etiam a sancto Principe fides licite data et jurata non fuerit ? In suis principiis respondere debent, quia Gabaonitæ, qui se exteros dicebant, poterant esse Chananæi ; quoniam autem Deus de pace cum Chananæis ineunda voluntatem suam non declararat, obligabatur Josue de hac certum se reddere oraculi consultatione. Sed in ipsos hæc ita retorqueo et infero : ergo etiam illicite ictum fœdus et juramentum servavit ; quia, ubi, comperto dolo, Gabaonitas jam noverat revera esse Chananæos, non minus ac antea se certum reddere tenebatur de divina voluntate. Dicit nequit Imperatorem pacem fecisse, Deo incansulto, sed, comperta fraude, ejus voluntatem per sacerdotem explorasse, antequam fidem datam

eadem in aliorum principis

F

A tam præstare decerneret : nam contrarium colligitur ex γ . 18 : Et non percusserunt eos Israël, eo quod jurassent eis principes multitudinis in nomine Domini Dei Israël. Murmuravit itaque omne vulgus contra principes. An murmurasset militum vulgus, cum a cædibus inhiberetur, contra duces suos, si Deus consultus præcepisset Gabaonitis parcendum esse? An principes ad sedandos murmurantium animos statim non indicassent Dominum locutum fuisse et ita jussisse fieri? Nulla responsio eos efficacius placare poterat. Hanc tamen non dederunt : alia non usi sunt quam hac γ . 19 : Juravimus illis in nomine Domini Dei Israël, et idcirco non possumus eos contingere. Sed hoc faciemus eis etc. Quid multa? Satis apparet effugium istud, quod paucis placet, ideo a nonnullis excogitatum esse, ut objecta difficultate facilius se extricarent. Itaque si Sanctus oraculum Domini non consuluit, dum pactum implevit, de divina voluntate tunc non magis certus fuit, quam dum pactum iniit; adeoque si hoc iniens peccavit, quia prius voluntatem Dei non exploravit, peccavit etiam idem implens ob eandem rationem.

B
admitti debent,
maxime

174 Sed inquires cum Suarez libro II de Juramento cap. XVIII num. 12, non ita dubitasse sanctum Principem et reliquos, dum inconsulto oraculo jurata promissa præstiterunt, quin definite judicarent, factum illud non fuisse contra legem recte intellectam; et supra positam interpretationem legis (apud Suarez ibid. num. 8 et 9, apud nos supra num. 169) esse adeo consentaneam intentioni Dei, et verbis legis, ac rationi, ut sine ullo dubio practico (quidquid sit de speculativo) judicaverint observantiam juramenti fuisse licitam, et consequenter necessariam. Verum si sine oraculi consultatione se practice, ut loquuntur theologi, certos reddere potuerint, quod licite juratum fœdus impleverint, cur etiam sine illa non potuerint ita certi esse, quod licite illud inirent? Qui cum Suarez primum asserunt, favere deberent sancto Principi et secundum etiam admittere, et consequenter omnia, quæ pro Sancto num. 171 et 172 diximus. Nam cum ex illo, Os Domini non interrogaverunt, legitime, ut mox dicitur, non sequatur : Ergo aliunde de actionis suæ honestate

C certi non fuerunt; non recte hoc solo textu nixa concludit pars adversa, quod pacem fecerint incerti, an bene agerent. Hæc contra interpretes, quorum doctrinam num. 173 proposui, retorsisse hactenus sufficiat. Paragrapho sequente eos fortioribus argumentis stringam, ex Scriptura sacra probaturus, Deum voluisse ut Gabaonitis parcereetur, Sanctumque de hac illius voluntate tantam habuisse certitudinem, ut ad oraculi consultationem obligatus non fuerit, adeoque ejus omissionem non peccarit.

quia versus 14
benignitatem in-
terpretationem
non respuit.

175 Verum quid ergo Scriptura significare vult per illud : Os Domini etc.? Respondeo nihil aliud velle, quam causam adferre, cur Josue et alii duces decepti fuerint. Si oraculum divinum consultum fuisset, intellexissent ex eo, an Gabaonitæ Chananæi essent, necne. Hinc tamen ne inferas, quod saltem peccarint, quia nescientiam illam non sustulerunt, antequam fœdus cum illis percuterent; nam si certi fuerint se omni cum natione licite pacisci sub talibus conditionibus, quas Gabaonitæ offerebant, non tenebantur differre pactionem fœderis; donec scirent, an in hac potius quam in illa regione habitarent, uti num. 172 ostendere conatus sum : atqui de illo

certi fuerunt; nam imprimis non dubitarunt, quin liceret ad fœdus et amicitiam admittere extra terram promissam habitantes; id enim secundum omnes jusserat Deus Deuter. cap. XX a γ . 10 : sed neque etiam dubitarunt, quin liceret pacisci cum terræ promissæ incolis : id imprimis negare non possunt auctores, quos convenimus num. 170; contra reliquos autem id solide, ut speramus, infra num. 178 et seqq. probabimus : itaque licet ignorarent, an Gabaonitæ intra vel extra terminos terræ, a Domino Israëlitis concessæ, habitarent, non peccarunt, quod inconsulto oraculo fœdus cum illis iniverint, saltem si prævie statuerint in eorum patriam opportuno tempore inquirere easque adhibere cautiones, de quibus num. 172. In hac hypothese ignorantia ad breve tempus de populi istius habitatione non poterat esse causa ullius mali vel incommodi. Ignorantia autem, quæ comitatur opus, et ex cujus comitatu nil mali nasci potest, numquam sub culpa aliqua tolli debet, licet possit. Porro benignam quam dedi interpretationem ego ipse non inveni, suggessit mihi eam S. Augustinus, dum quæst. XIII super librum Josue ita loquitur : Nec succensuit Dominus jurantibus aut parcentibus, quamvis eum non interrogassent, quinam illi essent, et ideo eos illi (Gabaonitæ) fallere valuisse; et quæst. XIV : Sic ergo posset (Deus,) quamvis non consultus, de ipsis Gabaonitis admonere, qui essent, cum se longinquos esse mentirentur, nisi ei placuisset illa juratio, quæ subjectis parcere cogitet. Si juramentum, quo pax firmata est, Deo placuit; ergo Josue et alios principes Scriptura de aliqua culpa non reprehendit, sed tantum significat, quod Gabaonitæ ideo eos fallere valuissent, ut ait sanctus Doctor, quia os Domini non interrogaverunt. Ne hic paragraphus nimium prolixus sit, reliqua, quibus nostram mitiorem interpretationem stabiliemus, sequente producemus.

E

§ XVIII. Argumentis ex Scriptura petitis stabilitur mitior sententia : Gabaonitæ, fraude detecta, perpetuo famulitio addicuntur.

Quo lectori manifestius appareat nos non temere contra communissimam sententiam Sanctum defendere, aliquot Scripturæ locos adferemus, qui, prout gravium interpretum explicationi substant, benignam illam omnino exigunt interpretationem versus 14, quam dedimus numero et paragrapho præcedente. Exigit illam imprimis honorificum illud Spiritus sancti de Josue testimonium cap. XI γ . 15 : Sicut præceperat Dominus Moysi servo suo, ita præcepit Moyses Josue, et ille UNIVERSA COMPLEVIT : NON PRÆTERIIT DE UNIVERSIS MANDATIS, NEC UNUM QUIDEM VERBUM, quod jusserat Dominus Moysi. Arias Montanus, Abulensis, Magalianus aliique sentiunt, hoc loco significari, quod Sanctus ab ipso principatus sui primordio ex Dei et Moysis præscripto omnia administraverit. Si ab eo tempore NON PRÆTERIIT DE UNIVERSIS MANDATIS, NEC UNUM QUIDEM VERBUM etc. Ergo nec illud præteriiit Numer. cap. XXVII γ . 21 : Pro hoc, siquid agendum erit, Eleazar sacerdos consulat Dominum

Mitior, quam
supra dedimus,
interpretationem
exigunt
verbi sacra
cap. XI γ . 15,

AUCTORE
J. L.

num etc., dum pactus est cum Gabaonitis sine prævia oraculi consultatione; quia scilicet ad hanc non tenebatur. Sicut Natalis Alexander in *Historia Ecclesiastica veteris Testamenti* dissert. xii ex dicto loco infert, Josue Dei legem non violasse fœdus cum Gabaonitis initum servando, sic nos ex eodem contra ipsum inferimus, illum legem Dei non violasse fœdus ineundo.

prout a plerisque exponuntur;

177 Studiose pervolvî interpretum commentationes, num quos invenirem, qui istud Sancti elogium restringerent ad tempus, quo in Septemtrionali Chananæa bellatum fuit. Tantum unum reperi Masium, qui id faciat: reliqui vel tacent, forte ne sibi contradicant, vel allatum Sancti elogium ad omnem ejus principatum extendunt, forte obliti quod ante asseruissent, eum deliquisse os Domini non consulendo; forte etiam priorem sententiam retractare voluerunt. Vix dubito, quin id studiose fecerit Arias Montanus. Scribens in capitis ix versum 14 imprudentiæ accusat, quotquot oraculum Domini non interrogaverunt, adeoque et Sanctum nostrum: at in supra allegatum capitis ix versum 15 in Josue laudes ita excurrit: Adnotatio hæc non ea tantum quæ præcesserunt, sed ea etiam, quæ subsequuntur, atque adeo omne Josue ducis munus et officium spectat. Igitur quidquid vel ad privatam animi, consilii, morumque suorum rationem, vel ad publicam curam, vel ad belli ac PACIS MUNUS, vel ad terræ etiam partitionem pertineret, fideliter, sedulo, diligenter et studiose, atque etiam SAPIENTER a Josue observatum habitumque hoc sacro testimonio asseritur; ita ut NIHIL TEMERE, NIHIL INCONSULTE, nihil crudeliter, nihil stulte, ambitiose aut avare, contentiose aut invidie nihil, ab illo summo Duce atque imperatore tot tantisque rerum et locorum occasionibus, opportunitatibus, varietatibus et felicitatibus actum gestumve fuerit; sed OMNIA EX DIVINI JUSSI PRÆSCRIPTO OBSERVATA, curata, procurata et expedita constiterint, præscripto, inquam, Moysi Dei famulo divinitus facto et mandato, quod summa observantia ab hoc præstantissimo Viro acceptum, cultum, et curatum atque effectum fuerit in neutram partem declinando, neque ad dexteram, neque ad sinistram, ita ut quidquid private ac sigillatim dubitari inquirique de Josue officiis et muneribus possit, hoc uno testimonio exceptum absolvatur, nempe Josue acceptas a Deo per Mosen officii sui leges magna cura didicisse, observasse, coluisse, atque facessisse, in illustre vivumque omnium principum atque imperatorum piorum exemplum. An Arias apertius nobis favere et retractare potuisset, quæ antea docuerat?

exigit eandem
versus 19, ex
quo

178 Mitiori etiam expositioni nostræ, num. 175 datæ, favet capitis xi versus 19 et 20: Non fuit civitas, quæ se traderet filiis Israël, præter Hevæum, qui habitabat in Gabaon: omnes enim bellando cepit. Domini enim sententia fuerat, ut indurarentur corda eorum, et pugnarent contra Israël et caderent, ET NON MERERENTUR ULLAM CLEMENTIAM, ac perirent, sicut præceperat Dominus Moysi. Cornelius a Lapide in cap. ix v. 19 præbans Sanctum obligatum fuisse ad juratum cum Gabaonitis fœdus servandum, hunc textum allegat atque ita explanat: Ideo jussit Deus deleri Chananæos, quia ipsi obstinate restiterunt Hebræis, quia vero id non fecere Gabaonitæ, qui erant Hevæi, sed pacem petierunt, idcirco illam eis dari VOLUIT Deus. Ibidem paulo infra in rem nostram ita loquitur:

Josue potuisset et DEBUISSET, ac proinde voluisset eis parcere, si ipsi sine dolo, fatendo se Chananæos, se ipsi subjecissent, et in servos addixissent. HÆC enim ERAT MENS DEI, uti jam ostendi. Ergo cum ipsi idem nunc faciant, eis PARCERE DEBUIT, esto dolus aliquis interveniat: unde et de facto, dolo cognito pepercit. Itaque secundum a Lapide VOLUIT Deus Gabaonitis parci; HÆC ERAT ipsius MENS; et quia eam novebat Josue, parcere illis DEBUIT: non tenebatur igitur per oraculum ejus mentem explorare aliunde notam. Aliorum commentationes adferre necesse non est. Omnes fateri debent ex textu sacro recte deduci, quod Chananæi, si animum in sceleribus suis inque pace rejicienda non obdurascent, clementiam meriti fuissent; atqui Gabaonitæ id non fecerunt; ergo clementiam meriti sunt. An debuit Josue Dei oraculum consulere, ut clemens esset erga clementia dignos; ut vitam concederet, vitam suppliciter et pacem ultro petentibus et se paratos præbentibus ad omnes pacis condiciones implendas? Sciebat Sanctus, legem naturæ præscribere ejusmodi homines non occidendos, nisi Deus solus vitæ humanæ Dominus id jubeat: sciebat etiam legum divinarum intelligentissimus Imperator, præceptum illud de Chananæis ad internecionem delendis intelligendum esse non de iis, qui idololatriæ abdicatione, Hebræicæ religionis amplectu, spontaneaque deditione urbium suarum obsidionem et Israëlitarum impetum anteverterent; sed de illis tantum, qui hoc præstare nollent. Quomodo ergo dubitare potuit, an liceret sibi pacem et vitam supplicibus Gabaonitis concedere? Si certus fuerit de honestate suæ actionis, ad quid oraculum consulendum erat? Sane ego non video, quomodo interpretes datos Scripturæ locos, prout ipsi eos exponunt, conciliare possint cum iis, quæ asserunt ad cap. ix v. 14 Os Domini etc. Neque etiam video, quomodo se difficultatibus expedire possit pars adversa, quæ ex ipsa ejus doctrina paragrapho præcedente objeci.

179 Verum, inquires, unde Josue ita certus esse potuit, legem divinam de Chananæis occidendis se ad supplices Gabaonitas non extendere, ut nullum ipsi dubium fuerit, ad quod eximendum responsum divinum petere debuerit? Respondeo ex ipsis verbis legis, quibus Dominus eam concepit. Variis illa locis repetitur et ubique fere adjungitur ratio, ob quam data fuerit. Exodi cap. xxxiii v. 33: Non habitent in terra tua, ne forte peccare te faciant in me, si servieris diis eorum. Cap. xxxiv v. 15: Ne ineas pactum cum hominibus illarum regionum, ne cum fornicati fuerint cum diis suis, et adoraverint simulacra eorum, vocet te quispiam ut comedas de immolatis. Deut. cap. xx a v. 17: Sed interficies in ore gladii Hethæum.... ne forte doceant vos facere cunctas abominationes, quas ipsi operati sunt diis suis. Itaque legis latæ ratio, cur terræ promissæ habitatores ab omni fœdere excludendi erant, fuit, ne Dei populus a vera religione abduceretur ad eorum superstitiones, si cum illis vita donatis habitaret. Quis ergo non intelligat, ubi nullum erat a tali contagione periculum, ibi neque illi sanctioni divinæ locum fuisse? Quæ autem metuenda erat contagio a Gabaonitis, qui, abnegata idololatria, adscriptitii Israëlitarum facti vel fieri parati erant, præcipue ubi prudens Princeps ea cautione uti statuerit, de qua num. 172? Subdo et aliud argumentum, quo forte lector plenius convincetur, Sanctum nullo modo [dubitasse

et ex ratione legis, a Domino de interficiendis Chananæis latæ,

F

AUCTORE
J. L.

A dubitasse, quin licite cum supplicibus neophytis fœdus iniret, et consequenter ad oraculum confugere non debuisset.

necnon vaticinio Noë recte deducitur benignior sententia,

180 Sciebat Josue, patriarcham Noë vaticinatione ex arcanis Dei consiliis profecta execratum esse filii sui Cham progeniem eam, quæ ex Chanaan esset nascitura: de quo ita Genes. cap. ix a v. 24: Evigilans autem Noë... ait: Maledictus Chanaan servus servorum erit fratribus suis. Dixitque: Benedictus Dominus Deus Sem; sit Chanaan servus ejus. Posterius autem Chanaan illi fuerunt, qui terras Israëlitis a Deo hereditatis loco assignatas occupant: quam gentem Historia sacra sæpe Chananæos, interdum Amorrhæos, nonnumquam diversis septem nominibus, aliquando pluribus, aliquando paucioribus vocat. Cum ergo Israëlitis progeniti essent ex Sem, cujus olim nepotibus posteros Chanaan servituros prædixerat Noë, scivit profecto Propheta noster Dei voluntatem esse, ut ne omnes omnino Chananæi internecione deleterentur: nam si supplices omnesque pacis conditiones implere paratos, æque ac obstinatos occidisset, quibus tandem Israëlitis, Semi

B progenies, potuissent pro servis uti? Conficitur ex his, Sanctum quoque non ignorasse legem illam, quæ jubet nationem istam bello internecino excindi, neque ulli ætati aut sævi parci, non universim posse accipi; sed æquitate aliqua temperandam esse. Quæ æquitas qualis sit, ipsa ratio dictat, et ex fine legis, expressis verbis addito, manifesta est; nimirum potius veniam dandam esse pacem petentibus et ad veram religionem se convertentibus, quam pertinacibus, idololatriis, Dei hostibus, Deique populum oppugnantibus. Judicet modo æquus lector, an allati Scripturæ loci, quæque ex iis et ex ipsa dissentientium doctrina argumenta deduxi, non sufficiant, ut licuerit mihi Sancti causam defendendam suscipere. Ut vero etiam intelligat, sacræ narrationis contextum capituli ix mitiori sententiæ non adversari, hanc ejus commentationem subijcio.

conformis narrationi

181 Ubi Gabaonitæ, de procul remotis terris se venire simulantes, pacem petissent, responderunt Israëlitis v. 7: Ne forte in terra, quæ nobis forte debetur, habitetis, et non possimus fœdus inire vobiscum, quale scilicet nobis inire licet cum exteris nationibus, quo urbium agrorumque omnium possessio et plena religionis libertas relinquatur. Ita inter alios Calmetus, et notæ in Bibliis du Hamel, Lovanii anno 1740 post accuratissimam recognitionem editis. Hoc audito, Gabaonitæ ita ad Josue, Servi, inquirunt v. 8, tui sumus. Et rursus v. 9: De terra longinqua valde venerunt servi tui in nomine Domini Dei tui. Audivimus enim famam potentiæ ejus, cuncta, quæ fecit in Ægypto etc. His verbis, teste S. Augustino quæst. xiv, Lirano, Menochio, Tirino et plerisque aliis, se suasque terras et urbes Hebræis subjiciunt, in Deum Israëlitis se credere profitentur, vel saltem, ut in ipsum credant eumque colant, promptos se paratosque ostendunt. Dein a v. 11 fidem facere conantur se vere, ut ante asseruerant, de remotis regionibus venire, in ejus confirmationem ruptos utres vinarios, panes duros, et vestimenta attrita ostendentes: quibus Josue et reliqui principes fidem habuerunt. Hanc nec levem nec nimium præcipitem fuisse, ostensum est numeris 169, 171 et 172. Susceperunt igitur de cibariis eorum, et os Domini non consulerunt v. 14. Hæc verba sensu benigniore posse intelligi et intelligenda esse, satis, ut mihi

Septembris Tomus I.

videtur, persuadent argumenta hoc et paragrapho præcedente allata, quæ interpretes, locum illum contra Sanctum exponentes, non modo non solvunt, sed ne attingunt quidem. Fecitque Josue cum eis pacem, et inito fœdere pollicitus est, quod non occiderentur: principes quoque multitudinis juraverunt eis v. 15.

182 Post dies autem tres initi fœderis, audierunt forte ab exploratoribus a supremo Duce missis, quod in vicino habitarent, et inter eos futuri essent. Moveruntque castra filii Israël, et venerunt in civitates eorum die tertio, quarum hæc vocabula sunt, Gabaon, et Caphira, et Beroth, et Cariathiarim. Et non percusserunt eos, eo quod jurassent eis principes multitudinis in nomine Domini Dei Israël. Murmuravit itaque omnis vulgus contra principes v. 16 et seqq. Putant multi, plebem ægre tulisse principum in paciscendo temeritatem et præcipitantiam. Sed id necesse non est dicere: potuit enim tumultus causa fuisse, quod duces parcerent iis, quos milites gregarii, rei bellicæ quam juris peritiores, nulla juramenti ratione habita, in fraudis penam trucidandos judicabant; vel quod hi timerent, ne, Gabaonitis vivere permissis, parte terræ divinitus promissæ fraudarentur. Suspiciari id poterant ex eo, quod ceteri crediti essent, quibus bonorum possessio relinquatur. Forte etiam de pace, jurejurando firmata, nihil hactenus resciverant; unde se a gente illa delenda ejusque terris occupandis prohiberi non posse arbitrabantur.

sacræ: fraude detecta, murmurat populus; Josue ac alii principes

183 Principes ad tumultum comprimendum responderunt eis: Juravimus illis in nomine Domini Dei Israël, et idcirco non possumus eos contingere. Sed hoc faciemus eis: Reserventur quidem ut vivant, ne contra nos ira Domini concitetur, si pejeraverimus: sed sic vivant, ut secundum pacis leges terris suis privati et ad Hebræa sacra conversi, insuper fraudis penas luant, et in usus universæ multitudinis ligna cædant, aquasque comportent v. 19 et seqq. Populus suorum principum audita oratione acquievit. Celebrem hic agitant quæstionem interpretes circa obligationem implendi fœdus juratum. Masius, Arias, Serarius, alique negant, Josue aliosque populi principes illud servare debuisse: at melius affirmant cum S. Ambrosio lib. iii de Officiis cap. x Caietanus, Bonfrerius multique alii. Horum sententiæ subscribimus, licet dolus intervenerit: hic etenim (sequuntur verba Cornelii a Lapide in v. 19) non erat circa substantiam rei, aut circa id, quod juramentum requirebat ut esset validum; sed circa accidens dumtaxat, scilicet circa proximitatem vel longinquitatem habitationis eorum (Gabaonitarum:); ergo non vitabat nec irritabat juramentum, nec fœdus juratum. Fuisset circa substantiam, si ipsi voluissent suas urbes suamque idololatriam retinere, itaque fœdus inire cum Hebræis, hoc enim erat a Deo vetitum; ideoque Hebræi nullo ad hoc juramento se obligare poterant. Jam autem cum offerant sua prædia Hebræis, et eorum religionem cupiant amplecti; substantiam fœderis a Deo permissi, imo jussi præstant: nec dolus illam violat * aut elidit. Quare non fuit hic error personæ, sed alicujus accidentis personæ. Volebant enim Hebræi cum præsentibus Gabaonitis contrahere fœdus, sed errabant in accidente, putantes eos remote non propinque habitare, quod fœdus non vitiat. Hæc plurimum confirmantur iis, quæ legimus lib. ii Regum cap. xxi a v. 1: Facta

fœdus juratum servant;

* forte vitiat

AUCTORE
J. L.

est quoque fames in diebus David tribus annis iugiter: et consuluit David oraculum Domini. Dixitque Dominus: Propter Saul, et domum ejus sanguinum, quia occidit Gabaonitas... Porro Gabaonitæ non erant de filiis Israël, sed reliquiæ Amorrhæorum: filii quippe Israël juraverant eis, et voluit Saul percutere eos zelo, quasi pro filiis Israël et Juda. *Ex his patet trium annorum famem immissam fuisse, quia Saul ejusque familia occidendo Gabaonitas fœdus juratum violant, quod Josue et populi principes cum illis quondam inierant. Si illius violatione peccarunt, ergo irritum non fuit, nec Gabaonitarum dolus fuit circa substantiam rei aut circa id, quod fœdus et juramentum ad sui valorem requirebant. Ad hunc probandum ea tantum hic proferre volui, quæ mihi visa sunt lucem aliquam adferre argumentis, quibus hoc et præcedente paragrapho ostendere conatus sum juratam cum Gabaonitis pacem nec imprudentem nec contra præceptum Domini fuisse. Ceterum qui de ejus valore et nata inde obligatione plura desiderat, adeat nostrum Franciscum Suarez lib. II de Juramento cap. XVII, et a Lapide hic.*

B
sed impostores
perpetuo famu-
litio adducunt.

184 Supremus populi juxta ac princeps Josue inferiorum principum sententiam, qua impostores perpetuo famulatio adduxerunt, approbavit; de quo ita 1. 21 et seqq.: Quibus, principibus nempe, hæc loquentibus, vocavit Gabaonitas Josue, et dixit eis: Cur nos decipere fraude voluistis, ut diceretis: Procul valde habitamus a vobis, cum in medio nostri sitis? Itaque sub maledictione eritis perpetuæ servitutis, et non deficiet de stirpe vestra ligna cædens, aquasque comportans in Domum Dei mei. Qui responderunt: Nuntiatum est nobis servis tuis, quod promississet Dominus Deus tuus Moysi servo suo, ut traderet vobis omnem terram, et disperderet cunctos habitatores ejus. Timuimus igitur valde, et providimus animabus nostris, vestro terrore compulsi, et hoc consilium inivimus. Nunc autem in manu tua sumus: quod tibi bonum et rectum videtur, fac nobis. Fecit ergo Josue, ut dixerat; et liberavit eos de manu filiorum Israël, ut non occiderentur. Decrevitque in illo die eos esse in ministerio cuncti populi et altaris Domini, cædentes ligna et aquas comportantes, usque in præsens tempus, in loco, quem Dominus elegisset. *Et sic impletum est, quod prædixerat Noë Genes. cap. IX 25: Maledictus Chanaan; servus servorum erit fratribus suis. Vide supra num. 180. De Gabaonitarum, qui postea Nathinæi dicti sunt, famulatu legi meretur Bonfrerius.*

C
Ejusdem histo-
ria narratio ex
Josepho.

185 Videamus porro, quid Josephus de icto cum Gabaonitis fœdere tradiderit: Cæterum Gabaonitæ, qui non longe a Hierosolymis habitant, cognito Hierichuntinorum et Ainitarum casu, jamque in se iturum hostem suspicati, Jesum quidem precibus flectere non tentaverunt, frustra eas fore putantes apud eum, qui internecinum bellum cum Chananæis gereret: sed maluerunt vicinos Cephertas et Cathieremitas (hæc et quæ sequuntur non satis conveniunt versui 17, qui illos Gabaonitis subditos facit) in societatem asciscere, dicentes, nec ipsos posse evadere periculum nisi mature providerent: quod si suum consilium sequantur, non deesse remedium. Quod ubi persuaserunt, mittunt legatos ad Jesum de fœdere, quos maxime credebant ad negotium conficiendum idoneos. Qui periculosum rati, si se Chananæos faterentur, et multo tutius, si nihil

sibi cum illis commune dicerent, sed longe diversas sedes habere; aiunt se fama Viri excitos multorum dierum iter fecisse, et hoc esse verum ex habitu comprobabant: vestes enim, quas viam ingressuri novas induissent, longo itinere detritas: sumpserant enim tritas data opera, ut verisimilia dicere viderentur. Hoc habitu in concionem ingressi dicunt, se missos a Gabaonitis et vicinis urbibus, ut, salvis patriis institutis, in amicitiam eorum venirent. Comperto enim, quod Deus gratuito munere Chananæorum terram illis concessisset, gratulari se eis et jus civitatis petere. *De suo male addit Josephus, quod, salvis patriis institutis, amicitiam petierint. Si pacis conditio fuerit, ut avita religio, quæ in patriis institutis apud omnes populos primas tenet, idololatriæ Gabaonitis permitteretur; Josue, ubi eos Chananæos cognovit, invalidum juramentum servando graviter peccavit contra legem Exodi cap. XXIII in fine: hoc dici nequit; ergo nec illud.* His dictis, et ostentatis vestibus in signum longi itineris, orabant, ut in fœdus et amicitiam admitterentur. Jesus autem credens eorum verbis, quod Chananæi non essent, recipit eos in fidem et amicitiam: et Eleazarus pontifex cum senatu juravit, habituros se eos pro amicis ac sociis, et nihil contra eos injustum molituros, approbante id fœdus universo populo. Hoc astu voti compotes, domum ad suos sunt reversi. Jesus autem exercitu ducto in submontanum Chananææ tractum, cum audisset Gabaonitas non longe a Hierosolymis habitare, et esse Chananæorum generis, evocatis eorum honoratioribus, fraudem eorum incusabat. Illis vero excusantibus, non alium se modum salutis querendæ habuisse, et ideo ad dolum versos necessitate cogente, Eleazarum pontificem et senatum convocat. Cumque decretum esset, non violandam fidem jurejurando sanctam, sed publicis ministeriis deputandos, in hac conditione postea sunt habiti: atque hoc pacto imminenti periculo se subtraxerunt.

§ XIX. Gabaoni a v regum exercitu obsessæ opem fert Josue; hostes in fugam agit; e quibus multi prodigioso lapidum imbri conteruntur; quo cessante, ne reliqui elaberentur, solis et lunæ cursum suo sistit imperio.

Ex fœdere cum Gabaonitis nata sunt bella, quæ cum rege Jerusalem et aliis quatuor regibus ei confederatis gessit Josue, felicissimeque confecit, cælis ipsis pro eo ejusque exercitu pugnantibus. Ea sic cap. X a 1. exponere incipit Scriptura sacra: Quæ cum audisset Adonisedec rex Jerusalem, quod scilicet cepisset Josue Hai, et subvertisset eam (sicut enim fecerat Jericho et regi ejus, sic fecit Hai et regi illius) et quod transfugissent Gabaonitæ ad Israël, et essent fœderati eorum, timuit valde. Urbs enim magna erat Gabaon, et una civitatum regaliū, et major oppido Hai, omnesque bellatores ejus fortissimi. Misit ergo Adonisedec rex Jerusalem

Quinque reges
Gabaonem obsi-
dent, cui roga-
tum

AUCTORE
J. L.

A Jerusalem ad Oham regem Hebron, et ad Pharam regem Jerimoth, ad Japhia quoque regem Lachis, et ad Dabir regem Eglon, dicens: Ad me ascendite et ferite præsidium, ut expugnemus Gabaon, quare transfugerit ad Josue, et ad filios Israël. Congregati igitur ascenderunt quinque reges Amorrhæorum, rex Jerusalem, rex Hebron, rex Jerimoth, rex Lachis, rex Eglon simul cum exercitibus suis; et castra metati sunt circa Gabaon, oppugnantes eam. Habitatores autem Gabaon urbis obsessæ miserunt ad Josue, qui tunc morabatur in castris apud Galgalam, et dixerunt ei: Ne retrahas manus tuas ab auxilio servorum tuorum; ascende cito, et libera nos, ferque præsidium: convenerunt enim adversum nos omnes reges Amorrhæorum, qui habitant in montanis.

fert auxilium
Josue: terrorem
hostibus Deus
incutit, et in
fugam

187 S. Princeps, audito suorum clientium periculo, illico obsessis opem ferre decrevit: Ascenditque Josue (v. 7) de Galgalis, et omnis exercitus bellatorum cum eo, viri fortissimi; exceptis tamen, qui ad propugnationem castrorum necessarii erant: Dixitque Dominus (v. 8) ad Josue: Ne timeas eos: in manus enim tuas tradidi illos: nullus ex eis tibi resistere poterit. S. Augustinus quæst. xiv non petillum a Deo, sed datum ultro esse hoc oraculum censet. Quamquam si Eleazarum pontificem exposuisset Imperatori responsa Dei, cum Saliano aliisque existimare velis, non refragabor. Verum tum rectius diceret, Dominum consultum fuisse, antequam suos Josue in expeditionem castris educeret. Ut sit, Sanctus hac tanta spe animatus, ad Gabaonitas obsidione liberandos properat, nec humanæ industriæ præsidia negligit: nam intelligens optimus belli Dux victoriam sæpe in celeritate positam esse, hostemque numquam facilius opprimi, quam si metu vacuus atque ex improviso invadatur, tota nocte iter faciens e Galgalis ad obsessam Gabaonem summo mane pervenit; exercitumque instructo, subito in hostes irruit: qui ad inopinatum Hebræorum impetum divinitus ita conturbati fuere, ut post ingentem suorum cædem, ab Israëlitis editam, se præcipitem in fugam, soluta obsidione, conjecerint per viam, qua ascenditur in Beth-horon. Inde versus Azeca et Maceda fugerunt, victore exercitu persequente, et eorum terga feriente. Hæc versus 9 et 10 paucis comprehendit: Irruit itaque super eos repente, tota nocte ascendens de Galgalis: et conturbavit eos Dominus a facie Israël: contrivitque plaga magna in Gabaon, ac persecutus est eos per viam ascensus Beth-horon, et percussit usque Azeca et Maceda. Neque ad hanc urbem a fuga destiterunt hostes, neque Israëlitis ab iis ulterius persequendis; nam v. 21 dicuntur reversi in Maceda, ubi erat Josue cum reliquo exercitu, qui eo confluerat. Quanta vero fugientium cædes tanto tempore, totque locis facta sit, sequentia docebunt.

C 188 Ad Gabaon feliciter pugnatum fuit contra quinque regum agmina, quod horum animos ordinesque terror divinitus incussus conturbasset. Manifestiore Dominus beneficio Hebræis favit, cum hostes persequerentur Azeca inter et Beth-horon: nam fugientes hunc locum vix prætergressi erant, cum Deus exercitum in illis cædendis Israëlī socium se adjunxit, immittens in eos tempestatem, inusitatæ magnitudinis grandine horribilem; quæ angelorum opera in aeris regione facta, et eorum veluti manibus vibrata certo ac destinato ictu Chanaanæos peteret, illaxis et

artus lapidum
imbre conerit,
Sancti precibus
impetrato:

intactis Israëlitis. De hac mirabili lapidum pluvia ita versus 11: Cumque fugerent filios Israël, et essent in descensu Beth-horon, (loco edito hæc sita erat, adeo ut hinc ascensus, illinc descensus esset) Dominus misit super eos lapides magnos de cælo usque ad Azeca, ita ut ab Israëlitis tergo imminentibus ferirentur, et lapidibus ex alto cum impetu devolutis contererentur. Quantam autem hi lapides cladem intulerint, statim explicatur, dum dicitur: Et mortui sunt multo plures lapidibus grandinis, quam quos gladio percusserant filii Israël. Sancti Josue precibus hanc saxorum procellam a Deo impetratam fuisse, non asserit quidem hujus capituli contextus, sed Ecclesiasticus cap. xlvi v. 6: Invocavit Altissimum potentem in oppugnando inimicos undique, et audivit illum magnus et sanctus Deus in saxis grandinis, virtutis valde fortis. An lapides in hostes immissi ejusdem cum grandine vulgari fuerint naturæ, an vero proprie saxa fuerint, quæ copiose instar grandinis ceciderint, incertum est. Calmetus in Dissertatione de lapidum imbre, Commentariis in librum Josue præmissa, postremum credit ad litteram magis et ad mentem sacri Scriptoris accedere. Idem et mihi videtur. E Cum pluit terra, cum pluit creta, cum pluit lapidibus, non ut grando appellari solet hoc nomine, sed omnino lapidibus. Hæc profecto etiam graviter lædere potuerunt.

189 Eodem die singularem de populo suo providentiam testatam reliquit Deus alio evidentiore et longe illustriore prodigio, quam fuerint lapidum imbres in hostem immissi. Traditur illud a v. 12: Tunc locutus est Josue Domino in die, qua tradidit Amorrhæum in conspectu filiorum Israël, dixitque coram eis: Sol contra Gabaon ne movearis, et luna contra vallem Aialon. Steteruntque sol et luna, donec ulcisceretur se gens de inimicis suis. Nonne scriptum est hoc in libro Justorum? Stetit itaque sol in medio cæli, et non festinavit occumbere spatio unius diei. Non fuit antea nec postea tam longa dies, obediente Domino voci hominis, et pugnante pro Israël. Arias Montanus clarissimi nominis interpret in librum Josue, hujus loci expositionem sic orditur: Josue fidei præstantiam et prudentiam historia nobis observandam, admirandam, imitandamque ostendit; qui cum ex Dei responso cognovisset, illos quinque regum exercitus sibi in manus traditum iri, nullosque ex illis restituros, intellexit prudentissimus Vir, potius cælum ac terram et naturam omnem mutari posse, quam ut Dei dictum mutaretur iis, quibus firma constantique fide exciperetur. Hoc est, quod lectio illa indicat (v. 12:) TUNC . . . IN DIE, QUA TRADIDIT AMORRHÆUM IN CONSPECTU FILIORUM ISRAEL. Qua die Josue, accepto jam illo responso, IN MANUS TUAS TRADIDI ILLOS, et NULLUS EX IIS TIBI RESISTERE POTERIT (v. 8,) promissum hoc inceptum vidit, hoc est, Amorrhæos a facie filiorum Israël conturbatos, ac magnam cædem in illis factam; deinde etiam multo plures grandine, quam gladio interfectos, grandinemque ad Azecha usque durasse; et tamen multos adhuc superesse, qui contenta fuga et protracto ulterius cursu evadere cogitarent: nihilominus promissi illius fide confirmatus, IN MANUS TUAS TRADIDI ILLOS, prævidit fore ut, qui reliqui erant, Israëlitarum manibus et armis conficerentur, ut impleretur promissum, IN MANUS TUAS TRADIDI ILLOS: qui totius responsi finis

hujus imperio
sol et luna cur-
sum sistunt, ut
tempus

AUCTORE
J. L.

finis erat. Jam inde illud præstitum viderat, NUL-
LUS TIBI RESISTERE POTERIT, sive nullus ante
faciem tuam stabit: nam conturbaverat eos Do-
minus a facie Israël, et magna edita strage in
plurimos, ceteros ad fugam coëgerant, in ipsa-
que fuga magnam copiam occiderat: supererant
vero alii, qui, Azecha prætermissa, Macedam
versus fugiebant: hos in manus suas traditos cre-
debat, et occidere sperabat.

hostibus penitus
delendis suffi-
ceret: eum ces-
sante

190 Verum enim vero et locorum natura et
temporis brevitās, quō minus id per Israëlitas
conficeretur, impedimento esse poterant: atque
per Israëlitas rem confectum iri intellexerat,
quippe hoc divini promissi veritatem et constan-
tiam, et Israëlitarum ipsorum, quos Deus am-
plificare voluerat, auctoritatem ac dignitatem
spectabat: ut ceteræ intelligerent gentes, Israë-
litas non solum miraculis cælitus editis adjutos et
promotos, sed viribus etiam atque robore au-
ctos ad rem manu armisque gerendam; atque ita
in reliquis pugnis et præliis formidarent. Sed cum
reliquum tempus breve esset post longæ illius
fugæ spacium, jamque sol ad occasum tenderet,
superessetque magnus tractus, et commoda hos-
tibus ad evadendum vallis Aialon, hospitibus
ut ignota, ita incommoda; constantissimus fide
Jesue cum Deo primum prece de illius diei ex-
peditione absolvenda egit; deinde cælum ipsum
ad promissi dictique Dei veritatem et constantiam
observandam obsequioque prosequendam voca-
vit. Duplicem itaque allocutionem hoc versu di-
stinguimus: alteram, qua Deus exoratus est, ut
dictum suum secundo eventu firmaret: hoc est:
TUNC LOCUTUS EST JOSUE DOMINO (v. 12:) alteram
vero, qua luminaria stare jussa fuere. Locutionis
sive precis argumentum erat, illam diem esse,
qua ipse Amorrhæum in conspectum filiorum
Israël tradidisset: vellet itaque eadem die id
omnino confici, ut Israëlita traditum sibi
Amorrhæum cæderent. Id cum brevi, quod su-
pererat, diurnæ lucis tempore humanis viribus
effici non posset, atque ex Dei promisso homi-
num manu efficiendum esset, supererat unum,
ut dies potius ille produceretur, quam ut humana
manus conficere desineret: namque hoc pacto
divini dicti promissique efficientiæ et constantiæ
naturæ, cælorum, temporum rationes omnes ob-
sequi et obtemperare, manifeste tam ab iis, qui
pietatem colerent, quam ab aliis Deo aversis gen-
tibus cognoscebatur. Igitur post precem Deo
factam, iisdem Israëlitis præsentibus et audientibus,
converso in cælum vultu, soli ac lunæ cæ-
lisque imperare non dubitat. Hæc ille: quibus
addo ex Saliano aliisque, Sanctum post fusas pre-
ces cognovisse Domini esse voluntatem, ut coram
populo astris efficaciter imperaret, ut tam inau-
dito prodigio agnosceret, cujus præsidio niteretur,
infideles autem intelligerent, se in cælum arma
movisse.

lapidum gran-
dine, stationem
soli et lunæ im-
perasse puta-
mus:

191 Interpretes plerique existimant, Thaumatur-
gum nostrum necdum in Azeca pervenisse,
cum soli ac lunæ quietem imperaret. Si hos sequi
velis, etiam admittere debes, solem et lunam ad
imperium Josue immota stetisse, priore necdum
cessante miraculo: nam cum lapidum de cælo de-
lapsus in descensu Beth-horon cæperit, et usque
ad Azeca perduravit, sol et luna jam steterint
necesse est, antequam lapidum desineret tempestas.
Arias utriusque prodigii eventum diverso tem-
pori et loco annectit, atque hujusmodi rei gestæ
ordinem statuit, nimirum, lapides de cælo mis-
sos fuisse de Beth-horon usque ad Azeca, dein

Sanctum, cum videret e numerosissimis quinque D
regum exercitibus multos adhuc superesse a gran-
dine illæsos, et celeri fuga elabi Maceda ver-
sus, prope Azeca substitisse, ibidemque post pre-
ces ad Deum magna cum fiducia fusas cursum
solis imperio suo inhibuisse. Ariæ conjectura nar-
rationi sacræ conformior mihi videtur. Miror,
ab hac illos recedere, qui credunt, grandinem e
densis nubibus cecidisse, tempestatemque in Cha-
nanæos immissam, fuisse similem Egyptiacæ, de
qua Exodi cap. ix a v. 23. Hi concedant oportet,
usque ad Azeca solem conspici non potuisse.
Jam vero anne credibile est, Josue, omni populo
audiente, stationem solis imperasse, eum im-
motum mox substitisse, nec interim a descensu
Beth-horon, ubi grandinare incepit, ad Azeca
usque prodigium ab ullo observari potuisse? Hæc
notare visum est, ut distinctius cognoscatur ordo
rerum historicus. Quæ contra hunc difficultates
objici possunt, graviores non sunt illis, quas sol-
vere debent, quicumque Sanctum, cum solem
imperio sisteret, alibi quam prope Azeca substi-
tisse affirmant.

192 Riliqua, quæ de hoc insigni prodigio me- Josephi narra-
moratu digna judicavimus, adferemus paragra- tio.
pho sequente. Hunc claudet Josephi historia, E
quæ narrata hactenus ita describit: Ceterum cum
rex Hierosolymitarum indigne ferret Gabaonitas
ad Jesum defecisse, et quatuor proximarum gen-
tium reges ad bellum contra eos gerendum ac-
civisset, Gabaonitæ videntes se peti, et hostes
castris circa fortem (de quo scriptor sacer siluit,) non
longe ab urbe positis, ad expugnationem
expediri, Jesum in auxilium advocant. Nam eo
tum res devenerat, ut ab his perniciem expecta-
rent, in illis vero qui ad excidium Chananæo-
rum venerant, propter novam amicitiam unicam
spem salutis reponerent. Tum Jesus cum toto
exercitu in succursum properans, die et nocte
itinere facto, diluculo parantes oppugnationem
adoritur. Si sanctus Imperator per diem, ut scri-
bit Josephus, iter fecisset, ejus adventus hosti-
bus facile innotuisset; quod non satis cohæret cum
versu 9: Irruit itaque Josue super eos repente,
seu improviso impetu, tota nocte ascendens de
Galgalis. Dein ita pergit: Cumque terga vertis-
sent, per declive fugientes est persecutus. Be- F
thorah is locus dicitur. Interfuisse huic prælio di-
vinum auxilium evidentibus prodigiis apparuit,
cælo tonante et crebris fulminum ictibus, gran-
dine insuper majore solito ruente. Accessit et il-
lud numquam antea visum, quod dies factus est
longior, ne interventu noctis Victori hostis eri-
peretur. Quo factum est, ut Jesus reges istos
caperet in spelunca quadam latebras quærentes
juxta Macchida, de omnibusque supplicium sume-
ret. Crevisse autem eam diem ultra consuetum
exstat relatum in sacra volumina, quæ in tem-
plo sunt asservata. De strage, quam lapides gran-
dinis edidit, nihil meminit Josephus; uti nec de
imperio Josue, quo solem et lunam stilit spatio
unius diei. Satis ipsi fuit dicere grandinem solito
majorem cecidisse, diemque istum ceteris longio-
rem fuisse. Forte suspicabatur prodigia illa, si
ea descripta fuissent, ut in Litteris sacris exstant,
plus admirationis apud gentes habitura fuisse
quam fidei.

§ XX. Testimonia de solis ac lunæ statione et Sancti fide; miraculi vindictio, duratio et magnitudo; v regum captivitas; clades hostium; Israëliitarum vires probabilius divinitus sustentatæ.

Scriptorum sa-
crorum de pro-
digiosa solis ac
lunæ statione,

Textus sacer versu 13 enarrans stantis solis et lunæ prodigium, producit notum priscis temporibus librum, in quem illud relatum fuerit: Nonne scriptum est hoc in libro Justorum? Quisnam ille qualisque fuerit, ignoratur. Præter interpretes hic, videri de eo potest Scipio Sgambatus in Archivis veteris Testamenti pag. 264. Cur liber ille hic citetur, explicat Theodoretus quæst. XIII: Volens auctor docere nos hujus Prophetæ virtutem, nempe quod solo verbo progressum luminarium magnorum cohibuisset, donec vicisset pro dignitate imperii: suspicatus nequis verbis non adhiberet fidem, dixit hoc inveniri in antiquo commentario. Propheta Habacuc inter alia divina miracula, quæ orans enumerat cap. III, Josuanum quoque commemorat v. 11: Sol et luna steterunt in habitaculo suo. Ecclesiasticus quoque stantis solis prodigium celebrat cap. XLVI v. 5: An non in iracundia ejus impeditus est sol, et una dies facta est quasi duo? Hic locus nos docet, Sanctum ex zelo et justa ira contra hostes populi Dei solis cursum sua jussione impedivisse, ut tempus ad eos penitus delendos sufficeret.

et SS. Patrum
de fide et san-
ctitate Josue te-
stimonia:

194 Quantum autem divinæ virtuti benignitæque confideret, quando, Spiritu sancto impellente, hoc imperium cælis dedit, ex Patrum testimoniis intellige. S. Hieronymus in cap. XXVIII Isaïæ: Fiducia habitantis in se Dei, locutus est Jesus: Stet sol. S. Ambrosius lib. I de Officiis cap. XL: Jesus Nave, cum adversum Gabaonitas surgeret prælium, et vereretur, ne nox impediret victoriam, magnitudine mentis et fidei clamavit: Stet sol; et stetit, dum hæc victoria consummaretur. S. Sulpitius Severus lib. I Historiæ sacræ: Cum dies cædentes deficeret, noxque victis futura præsidio videretur, merito fidei Dux Hebræus noctem avertit, dies perseveravit; ita nullum hostibus effugium fuit. S. Bernardus apud ejus Vitæ auctorem lib. II, cap. VII, cum adversus Leoninos schismaticos constanter agendum ardentemque precandum suaderet, Josue, ait, pugnat, et ut ad consummationem victoriæ dies sufficiat protelata, soli, ut stet, non tam orat quam imperat, et meretur fides tam solis obedientiam, quam de hoste prostrato victoriam. S. Chrysostomus dilecti Deo Principis sanctitati et meritis attribuit, quod ejus vocis Dominus obediverit, et planetæ utriusque motum interrupperit: Cogita, inquit Homilia XXVII in Epistolam ad Hebræos, quanta res sit vir justus. Dixit Jesus Nave: Stet sol contra Gabaon, et luna contra vallem Elom: et factum est. Veniat ergo universus orbis terræ, imo vero duo, et tres etiam, et quatuor, et viginti orbis terræ, et dicant, et hoc faciant. Sed non poterunt. Dei autem Amicus, Amici imperabat creaturis: imo

vero Amicum suum rogavit, et cedebant quæ serviebant, et inferior imperabat supernis. Vides quod ea facta sint in servitutem, cursum constitutum implentia? Hoc est majus quam quæ facta sunt a Moyse. Quare? Non sunt enim paria imperare mari, et iis quæ sunt in cælo. Nam illud quoque est magnum et valde magnum, sed non par. Audi vero cur talis sit effectus. Quare? Jesu nomen erat typus Christi. Propterea ergo, et propter ipsam in typo appellationem verita est creatura. Quid vero, alius non vocatus fuit Jesus? Sed iste propterea vocatus est in figura.

195 Quamquam hujus miraculi memoriam vindictio, non solum hac libri Josue historia, sed aliis etiam sacrarum Litterarum monumentis consecraverit Spiritus sanctus, Maimonides tamen alii-que Hebræi apud Masium, negant consuetum solis et lunæ motum re ipsa fuisse interruptum aut impeditum; sed ideo in cælo mutationem apparuisse asserunt, quod Josue in terris tantas res tanta celeritate gesserit, ut dies potius productus et sol ac luna stetisse vis fuerint, quam magnus ille Dux tam celeriter illas gessisse. Hoc itaque Josue votum fuisse putant, ut unicus ille dies profligandis hostibus satis esset: perinde acsi his verbis usus esset: Da, Domine, ut priusquam sol et luna occidant, populus tuus a suis hostibus pœnas sumere possit: hocque miraculi solum habuisse eum diem, quod ad hominis preces tantam stragem tam exiguo temporis spatio Deus ediderit. David Kimhi et alii volunt, Deum post solis occasum novi generis corpus in cælo condidisse, quod solem repræsentaret et ejus vice orbem terrarum illustraret, dum hostium strages ab Israëlitis confecta esset, plenaque reportata victoria. Quis credidisset umquam, ubi Spiritus sanctus hoc stantis solis et lunæ miraculum tam aperte testatur, inter Christianos aliquos futuros fuisse, qui his Rabbiorum commentis patrocinarentur: fuerunt tamen aliqui e recentioribus. Imprimis Grotius, qui in Annotationibus ad librum Josue Maimonidis figmenta probabilia esse dicit. Dominus le Clerc apud Calmetum in dissertatione super Statione solis et lunæ, præfixa Commentariis in librum Josue, aperte negat, solito diutius eo die solem supra horizontem visum fuisse, sed radios ejus, postquam occidisset, insolita quadam refractione emicuisse; vel aliud lumen solis vicarium apparuisse, quod Deus in cælo creavit, et Israëlitæ ipsum solem esse existimarent. Novum criticus ille fingit miraculum, quod forte acciderit, dum illud imprudenter ac temere negat, quod Scriptura diserte commemorat. Alios duos profert idem Calmetus, qui nullum plane hic miraculum agnoscunt, sed fortuitum parhelion tam diuturnæ lucis causam fuisse impudenter effutiunt. Inepta eorum argumenta hic non refutabo, tum quia operose id præstitit Calmetus, et Natalis Alexander in Historia ecclesiastica veteris Testamenti dissertatione XIII, tum quia tam clare tamque manifeste hoc portentum Scriptura locis citatis exprimit, ut nullo modo verba sacra flecti possint ad figuratum loquendi modum, illum scilicet, quem ipsi iis affingunt. Hoc addo, ne tangere videar systematis Copernicani defensores, qui solem quiescere, terram vero moveri docent. Quamquam ab his ego dissentiam, fateor tamen intelligi utcumque adhuc posse, quomodo secundum philosophos istos vera sit locutio Scripturæ sacræ, quæ res ita exprimere solet, ut homines vulgo loquuntur et mente concipiunt, teste S. Augustino

AUCTORE
J. L.

S. Augustino in caput ix Genesios. Verum an vulgaris hominum sermo umquam fuit, ut dum alicujus imperatoris celeritatem in expeditionibus bellicis significare, vel dum parhelion aut aliud specie diversum corpus luminosum post solis occasum in cælo apparuisse exprimere volunt, dicant: Sol stetit in medio cæli, et non festinavit occumbere etc.? Quis auctor sacer aut profanus ejusmodi metaphora vel hyperbole umquam usus est?

duratio

196 Auctores plurimum laborant, ut ossequantur, quo anni mense, quo mensis die, quaque diei parte sol stare inceperit. His disputationibus me non interpono, quod hæ temporum circumstantiæ admiraculimagnitudinem Sanctive commendationem nihil conferant. Vide interpretes obvios, quorum plures conjiciunt, Josue soli quietem imperasse, cum ejus occubitus instaret, ideoque vereretur, ne hostes per tenebras effugerent. Justinus martyr in Dialogo cum Tryphone Judæo scribit, diem hunc Josuanum fuisse 36 horarum. Solis motum supra horizontem duodecim, ejus vero stationem 24 horis durasse existimavit. Nimirum illud ψ. 13, Et non

B

festinavit sol occumbere spatio unius diei, ipse intellexit de civili 24 horarum die, quem philosophi naturalem vocant. Verius id accipias de die artificiali, ut iidem loquuntur, id est, de tempore quo sol lucem præbere solet: nam Ecclesiastici cap. XLVI ψ. 5 dicitur: Una dies facta est quasi duo; quæ verba hunc sensum habere mihi videntur: Dies artificialis, quæ solet esse, puta 12 vel 14 horarum, facta est horarum 24 vel 28. Si cum Lirano, Genebrardo aliisque dicas miraculum hoc contigisse in solstitio æstivo, quod cadit in diem tertium quarti mensis anni Hebræorum ecclesiastici, luxit sol 28 horis; nam ex elevatione poli Hierosolymorum constat, illum tunc lucem suam præbere 14 horarum spatio. Verum secundum multos alios sol tot horis eo die supra Judææ horizontem non apparuit, quod prodigium hoc accidisse contendant aliquot diebus ante solstitium. Serarius quæst. XXII inter hoc et illud integrum intercessisse mensem putat. Versus 14: Non fuit antea nec postea tam longa dies alteri quæstioni materiem præbuit, an scilicet dies Josuanus longior fuerit die Ezechiz regis, quo sol retrocessit decem gradibus: de quo præter interpretes videri potest Natalis Alexander laudatus.

C

et magnitudo
miraculi;

197 Auctor epistolæ VII ad Polycarpum, quem multi S. Dionysium Areopagitam fuisse credunt, duplicem hujus prodigii modum ponit, utrumque eximium divinæ potentiz argumentum; vel ut simul cum sole et luna universa cælestium globorum machinæ constiterit, vel ut, sole dumtaxat et luna subsistente, reliqui orbes tam superiores quam interjecti ordinarium cursum peregerint: quod admirabilius esse idem scriptor profitetur; sed suam sententiam in alterutram partem non aperit. Prior tamen modus omnibus recentioribus apparet verisimilior, idque ideo quia non expediebat, ut constitutus a Deo in creatione mundi perpetuus inter cælos ac sidera ordo, tenor, ac consensus inæquabili planetarum duorum progressionem turbaretur. Una igitur cum sole et luna reliqua astra stare cæperunt, jubente Deo angelos eorum motores tantisper ab officio desistere. Communiter quoque docent auctores, cessante cælorum motu, cessasse etiam in mundo sublunari ea omnia, quorum is motus est causa particularis, verbi causa æstum marinum, qui a

luna dependet. Atque hæc expressa est sententia D auctoris Mirabilium sacræ Scripturæ lib. II cap. IV: Quoniam, inquit, et maris cursum lunari convenientem esse in omnibus monstravimus, et illum tunc requievisse, etsi Scripturæ vocibus reticetur, nonne ipsa illarum rerum pronuntiat observabilis commeatus? Luna vero non tantum in hac statione requievit, sed et incrementi vel detrimenti sui interim consuetudinem agere non potuit etc. Non tamen cessante cælorum motu, cessarunt tunc alia omnia sublunaria, quorum is motus solum est causa universalis: quia inter cælorum influxum universalem, et hæc inferiora non est connexio necessaria, ut copiose et subtiliter exponit Suarez tomo I Metaphysicorum, disputatione XXII de Causa prima, sectione V.

198 Quamquam, si divinam consideremus in hoc Moyse omnipotentiam, miracula omnia sint æqualia; unum tamen altero majus est, si spectemus admirationem, quam gignit in mentibus humanis. Quid homini mirabilius atque obstupescendum magis apparere potest, quam quod homo cælis imperet, illis leges figat, solem et lunam cum reliquis planetis stellisque omnibus sola voce, tamquam habenis detineat ac frænēt? Postremo quidem Deuteronomii capite legimus, non surrexisse prophetam majorem in Israël, quam Moysen in omnibus signis atque portentis quæ misit per eum (Dominus,) ut faceret in terra Egypti etc. Verum hic locus ita intelligendus est, ut nempe legislator reliquos prophetas antecelluerit in operandis miraculis, si hæc omnia simul et cumulativè sumantur; nam si ea sigillatim accipias, Discipulus magistro suo major fuit, quoad hoc saltem mirabile solis et lunæ quiescentis prodigium. Vide sanctum Thomam 22 q. 174 a. 4.

in hoc Moyse
major fuit Jo-
sue.

E

199 Præter jam recensita aliud quoque insigne miraculum memorabili hoc die factum esse credimus. De hoc infra num. 201 agendi locus erit opportunior, postquam ea, quæ post imperatam soli quietem contigerunt, narraverimus. Cum itaque Josue prope Azeca subsistens, ut diximus num. 191, coram omni multitudine cælis imperasset, atque hæc advertisset Dominum obedivisse voci hominis et pugnare pro Israël, aucta animis, hostium versus Maceda fugientium tergis acrius insistit. Quinque autem reges videntes omnem exercitum dissipatum esse, seque non cum hominibus solum, sed cum Deo ipso rem gerere, ad interitum suum evitandum in unum locum conveniunt, ignari se divinitus ad vindictam congregari; ipsique se nec opinantes in carcerem conjiciunt, dum speluncæ latebris juxta urbem Maceda se includunt: Fugerant enim, inquit Scriptura a ψ. 16, quinque reges, et se absconderant in spelunca urbis Maceda. Nuntiatumque est Josue, quod inventi essent quinque reges latentes in spelunca urbis Maceda. Qui præcepit sociis, et ait: Volvite saxa ingentia ad os speluncæ, et ponite viros industrios, qui clausos custodiant. Vos autem nolite stare, sed ulterius persequimini hostes, et extremos quosque fugientium cædite: nec dimittatis eos urbium suarum intrare præsidia, quos tradidit Dominus Deus in manus vestras.

5 reges in spelunca capti; eorum copiam ad internecionem fere

F

200 Cæsis ergo adversariis plaga magna et usque ad internecionem pene consumptis, hi qui Israël effugere potuerunt, ingressi sunt civitates munitas. Plena de hostibus victoria relata, cælorum machina motu pristino circumvolvi, et sol occumbere cæpit; Reversusque est omnis exercitus ad Josue in Maceda, ubi tunc erant castra.

delecta, nemine ex Israëlitis considerato;

Horum

A Horum locum non assignarat Imperator intra ipsa urbis mœnia (nondum enim in ejus potestatem venerat, ut ex sequentibus patet;) sed in campis ejus, et forte juxta speluncam, in qua capti reges tenebantur. Versu quidem 15 dictum est: Reversusque est Josue cum omni Israël in castra Galgalæ, sed hæc, ut interpretes notant, per anticipationem inserta sunt. Prius enim conflavit omnis exercitus prope Maceda, ubi erat Josue, et sumptum est supplicium de regibus, et alia peracta fuerunt, quæ reliquo capite decimo continentur; in cujus fine repetitur proprio loco et suo, rediisse S. Principem cum omni Israël ad locum castrorum in Galgala; ubi ad hiberna concessit, re bene gesta toto tempore ad bellandum idoneo. Illo igitur die reversi sunt Israëlites non in Galgala sed in locum, urbi Maceda vicinum, sani et integro numero, ut additur v. 21, adeo ut ex iis nemo desideratus fuerit. Subditur: Nullusque contra filios Israël mutire ausus est. Continebant se videlicet mœnibus et portis inclusos, nec in recedentes Hebræos impetum facere, aut tela vibrare, imo ne linguam quidem contra eos movere ausi sunt, non minus confecti plagis quam stupore defixi.

qui non videntur sine miraculo tot labores longo illo die perferre potuisse.

B 201 Verum tam longi diei pondus et æstum ferre quomodo potuit Josue totusque populus? Ecce tota nocte e Galgalis ad obsessam Gabaonem armati iter fecerunt: mane in hostem irruerunt, fugatumque ad Maceda usque et longius insecuti sunt (nam illo v. 21 rediisse leguntur,) adeo ut una nocte et die 16 circiter horarum iter confecerint, uti ex Adrichomii charta terræ promissæ topographica colligi potest. Itineris longitudini accessit continuus pugnandi et cædendi labor, qui a diei initio usque ad vesperum duravit, ad vesperum, inquam, qui non post 13 vel 14, ut alias in Palæstina tempore solstitii vel aliquanto ante fieri solet; sed post 26, 27 vel 28 horas tandem advenit. Quis vero tam ferreis manibus et pedibus, tam robusto corpore, qui præliandi, currendi, mactandi tam diuturnum laborem ferre possit? Præsertim cum nulla quies interposita, imo nulla forte corporis refectio. Imperatorem nostrum cum toto exercitu longum hunc diem jejunum traduxisse scribit S. Hieronymus libro II contra Jovinianum: Jesus filius Nave stationem **C** imperavit soli et lunæ, et inediam plusquam unius diei Victoris exercitus protelavit: et Tertullianus libro de jejuniis cap. x: Jesum Nave debellantem Amorrhæos prandisse illa die existimamus, qua ipsis elementis stationem imperavit? Potest quidem in magna multitudine forte unus et alter esse tam robustus tamque laborum patiens, qui tanto temporis intervallo vigilas, æstum, corporisque contentionem omnem toleret; verum tam multos, corporum viribus tam differentes in iis tamdiu perseverare molestiis et laboribus, atque ita perseverare, ut sani et integro numero maneat; id, inquam, mihi videtur sine miraculo fieri non posse. Dico itaque, Deum Imperatoris ceterorumque sub ipso militantium vires naturales per divinum influxum suum sustentasse, adeo ut neque motus organa lassarentur, neque spiritus vitales deficerent. Hoc miraculum admitti debet saltem in sententia dictorum Patrum, qui Israëlitas eo die cibo corpora refecisse negant.

§ XXI. Supplicium v regum; expugnatio Maceda, Lebna, Lachis, Eglon, Hebron, et Dabir; clades interneccina regis Gazer: an Hebron et Dabir sub S. Imperatore sæpius captæ? Alias urbes in Chananæa Australi occupat mira celeritate.

Postridie initium gerendæ rei a quinque regum supplicio sumptum est: id enim, ut Caietanus recte animadvertit, non illa celeberrima prodigiis die factum est; sed sequente, ut ipse textus non obscure significat, affirmans primum illos eductos e spelunca, tum ad contumeliam pedibus conculcatos, dein in crucem actos in patibulis mansisse usque ad vesperam: atqui ad vesperam tantum in castra pridie reversus erat exercitus, beneficio diuturnæ lucis bene usus; ergo dicti reges non eodem, sed postero die supplicio affecti sunt. Postridie itaque jussit Josue aperiri os speluncæ, revolutis ingentibus saxis, quæ pridie milites advolverant ad prohibendam eorum fugam: Præcepitque, inquit sacra Lectio a v. 22, Josue, dicens: Aperite os speluncæ et producite ad me quinque reges, qui in ea latitant. Feceruntque ministri, ut sibi fuerat imperatum: et eduxerunt ad eum quinque reges de spelunca, regem Jerusalem, regem Hebron, regem Jerimoth, regem Lachis, regem Eglon. Cumque adducti essent ad eum, vocavit omnes viros Israël; et ait ad principes exercitus, qui secum erant: Ite, et ponite pedes super colla regum istorum. Qui cum perrexissent, et subjectorum colla pedibus calcarent: rursum ait ad eos: Nolite timere, nec paveatis, confortamini et estote robusti: sic enim faciet Dominus cunctis hostibus vestris, adversum quos dimicatis. In hunc locum inter alia hæc lego apud Masium: **F** Quod Josua suos tribunos insultare cervicibus regum jubet, qui victi, capti, prostrati, supplices ante ipsius pedes jacebant, magnam profecto crudeliter exercentis victoriam imperatoris speciem habere existimet aliquis. Sed quis credat eum Virum, qui fuerat in Mosis schola eruditus, quo nemo omnium mortalium vixit omnibus in terris mitior, ut est in sacris Litteris Numer. cap. xii v. 3, sic supra modum inolescere potuisse? Plane ergo est existimandum, hac in re Josuam, ut in ceteris quoque, nihil fecisse nisi cælesti instinctu... Quin hanc triumphandi speciem... Moses sub excessum suum vaticinans non solum prædixit, verum etiam ut maximum dignitatis et felicitatis populi Israëliti argumentum mirifice extulit, cum sic caneret (Deut. cap. xxxiii v. ultimo:) » Beatus es tu » Israël: quis similis tibi, popule servate per » Dominum; qui est clypeus tibi auxiliaris et » gladius dignitatis tuæ? Subjicientur enim tibi » hostes tui, et tu illorum excelsa (alii vertunt » colla) calcabis ».

203 Post hæc impii illi tyranni, non tam Principis nostri quam Dei vindicis sententia condemnati,

AUCTOR
J. L.
interficiuntur et
suspenduntur :
expugnantur
Maceda,

nati, meritas mortis pœnas luunt, ut narratur a \S . 26 : Percussitque Josue et interfecit eos, atque suspendit super quinque stipites : fueruntque suspensi usque ad vesperum. Cumque occumberet sol, præcepit sociis, ut deponerent eos de patibulis secundum legem Deut. cap. xxi \S . 23. Qui depositos projecerunt in speluncam, in qua latuerant ; et posuerunt super os ejus saxa ingentia, quæ permanent usque in præsens. Eodem quoque die Macedam cepit Josue, et percussit eam in ore gladii, regemque illius interfecit et omnes habitatores ejus : non dimisit in ea saltem parvas reliquias. Fecitque regi Maceda, sicut fecerat regi Jericho. Hunc versum 28, qui agit de expugnatione Maceda, ita explanat Sallianus in sua Epitome num. 46 : Dum isti reguli in patibulis penderent, non se dedit quieti Josue ; eodem quippe die Macedam cepit, indeque ad circum positas istorum regum urbes victorem exercitum circumtulit, nonnullis etiam aliis ex itinere occupatis. Prima autem Maceda cladem accepit, vicinitate loci exercitum invitante : Imperatori etiam victoria utendum fuit, cum suorum animos prospero successu rerum accensos vidit, hostium autem tanta clade debilitatos. Occupavit ergo Macedam, regemque illius cum omnibus ejus habitatoribus internecione delevit, idque intra unum atque eundem diem. Nec tamen absurdum est dicere, regem Maceda vivum in alterum diem servatum esse, ut uno die suspensus ad exemplum, et humanæ inconstantie documentum maneret, ad vesperam autem ex decreto legis deponeretur, et mandaretur sepulture. Qui etiam dies et fortasse non unicus in deprædatione civitatis consumptus est, et in aliqua quiete ; quandoquidem Israëlita tam propitium sibi experiebantur Deum, ut singuli prope modum dies, singulis civitatibus capiendis sufficerent. Itaque non definitur dies progressio- nis ad urbem Lebna sive Lebna, ut alibi vocatur.

Lebna,

204 Transivit autem (verba sacra sunt a \S . 29) cum omni Israël de Maceda in Lebna, et pugnabat contra eam : quam tradidit Dominus cum rege suo in manus Israël : percusseruntque urbem in ore gladii, et omnes habitatores ejus. Non dimiserunt in ea ullas reliquias. Feceruntque regi Lebna, sicut fecerant regi Jericho. Hæc ita elucidat idem Annalium conditor num. 47 : Transivit autem Josue cum omni Israël, exceptis tamen iis, qui erant in Galgalis, de Maceda in Lebna, inter quas non amplius quam unius horæ iter constituit Adrichomius. Eademque vel ingenio loci, vel arte ita firma et munita fuit, ut etiam Sennacherib regi Assyriorum posterioribus seculis restiterit lib. iv Regum cap. xix \S . 8. Et videtur aliquanto tempore restitisse Josue ; id enim innuit illa vox, ET PUGNABAT CONTRA EAM. Cum enim certissime sibi pereundum esse viderent, proinde putabant, sive resistendo mori sive cedendo. Restiterint ergo fortassis diebus aliquot, mox tamen Israëlita irruperunt in eam ; eodemque se modo gesserunt contra regem Lebna, populumque ejus, quo adversus Maceda. Omnes enim deleti sunt, nec ullus reliquus factus est, nulli scilicet sexui aut ætati parcitum fuit.

et Lachis, clades internecina regis Gazer,

205 Invicti Heroïs victorias recensere pergit Historicus sacer a \S . 31 : De Lebna transivit in Lachis, quæ ab illa duabus horis aberat teste Adrichomio, cum omni Israël : et exercitu per gyrum disposito oppugnabat eam. Tradiditque Dominus Lachis in manus Israël, et cepit eam die altero

atque percussit in ore gladii, omnemque animam, quæ fuerat in ea, sicut fecerat Lebna. Facilior autem expugnata fuit Lachis, quod rex ejus Japhia cum præcipua populi parte, qui contra Gabaon venerant, paulo ante cecidissent. Subditur \S . 33 : Eo tempore ascendit Horam rex Gazer, ut auxiliaretur Lachis obsessæ. Hic rex sive federe aliquo devinctus, sive precibus a desolata urbe evocatus, sive periculi vicinitate per-motus cum omni populo suo Lachitis suppetias laturus accurrit. Sed si, urbe expugnata, tardius venit, mature certe in suam suorumque perniciem venit ; eum enim percussit Josue cum omni populo ejus usque ad internecionem.

206 Unius circiter diei itinere a Lachis Austrum versus in tribu Juda sita est Eglon, cujus rex Dabir unus quoque fuit ex quinque illis, qui Principis jussu suspensi fuerant. Ad hanc perre-are victores Israëlita, atque illa ipsa die, qua obsidione cingi cæpta est, expugnata fuit : propugnatoribus scilicet fere destituta erat, ejus enim incolæ paucis forte exceptis, qui in præsidio relictæ erant, ad Gabaonem obsidendam cum rege suo profecti fuerant, et maxima ex parte celebri illo die ceciderant. De hac expeditione ita paucis versus 34 et 35 : Transivitque (Josue) de Lachis in Eglon, et circumdedit, atque expugnavit eam eadem die ; percussitque in ore gladii omnes animas, quæ erant in ea juxta omnia, quæ fecerat Lachis.

207 Capta Eglon, exercitum duxit ad interiora tribus Judæ, meridiem versus, ad montana illius. In iis enim sita erat Hebron, incolarum fortitudine, agrorum sibi subjectorum amplitudine, municipiorumque frequentia una de potentissimis Chananaë urbibus. De hujus expugnatione agitur a \S . 36 : Ascendit quoque cum omni Israël de Eglon in Hebron, et pugnavit contra eam : cepit eam, et percussit in ore gladii, regem quoque ejus et omnia oppida regionis illius, universasque animas, quæ in ea fuerant commorata : non reliquit in ea ullas reliquias : sicut fecerat Eglon, sic fecit et Hebron, cuncta, quæ in ea reperit, consumens gladio. At nonne rex ejus jam fuerat occisus ac suspensus ad Maceda ? Alterutrum dicendum, vel novum in ea regem, illius fortasse filium, aut alium a populo fuisse electum, ne difficillimis illis temporibus urbs diu rectore careret, vel hic iterari mentionem regis Oham, ad speluncam interfecti.

208 Sequitur in textu sacro a \S . 38 : Inde reversus in Dabir, cepit eam atque vastavit : regem quoque ejus atque omnia per circuitum oppida percussit in ore gladii : non dimisit in ea ullas reliquias : sicut fecerat Hebron et Lebna et regibus earum, sic fecit Dabir et regi illius. Con-jicit Masius, imperatorem Josue ab expugnata Hebrone ulterius nonnihil ad Idumæorum ac Philistinorum fines excurrisse ; nam mox \S . 41 dicitur, eum usque ad Cadesbarne et Gazam armis grassatum fuisse ; indeque ad urbem Dabir Hebroni viciniorum fuisse reversum. Conjecturam hanc approbat Sallianus in Annalibus num. 193, quem consule, si lubet.

209 Bellum, quod magno illo die contra quin-que reges gestum et confectum est, interpretes et Annalium scriptores Gabaoniticum, quod Gabaonitarum causa susceptum ; vel Adonisedechianum vocant, quod ejus auctor et dux præcipuus fuerit Adonisedec. Hujus vero prosecutionem iidem bellum Australe appellare solent, quod sanctus

atque urbium Eglon,

E

Hebron,

F

et Dabir :

sancto Impera-
tore vivente,
Hebron et Da-
bir

A ctus Imperator ad Austrum progressus illud gesserit. Quod dictum est de expugnatione Hebron et Dabir vicinisque municipiis, cum Torniello, Tirino et Calmeto repetitum credimus cap. xi §. 21 et 22, ubi nonnullæ circumstantiæ, cap. x præteritæ, adduntur: In illo tempore venit Josue, et interfecit Enacim de montanis Hebron, et Dabir, et Anab, et de omni monte Juda et Israël, urbesque eorum deleuit. Non reliquit ullum de stirpe Enacim, in terra filiorum Israël: absque civitatibus Gaza, et Geth, et Azoto, in quibus solis relictæ sunt. Ex quo intelligitur, habitatores regnorum Hebron et Dabir fuisse illa hominum monstra de stirpe gigantea, quorum ab exploratoribus narrata fortitudo et crudelitas tantum horrorem Israëlitis incusserat, ut desperantes se hostem tam formidabilem posse vincere, reditum in Ægyptum seditiose cogitarint Numer. cap. xiii a §. 29. Quotquot e gigantibus illis in proximiores Philistinorum urbes Gazam, Geth et Azotum fuga elabi non potuerunt, a victore exercitu interfecti sunt. Qui ad has urbes se receperant, in iisdem relictæ sunt; sanctus enim Princeps illas non expugnavit. Unde factum, ut, cum totus Israël occuparetur in debellandis Aquilonaris Chananæ regibus, ad pristinas sedes remigrarint, urbesque suas in Chananæ Australi sitas refecerint et munierint, ac præsertim ipsam Hebron et Dabir. Quod id contigerit eo tempore, quo Aquilonem versus quinque circiter annis bellatum fuit, manifestum est ex eo, quod, antequam Josue terram duodecim tribubus divideret, Hebron cap. xiv §. 12 dicatur sub potestate hostium fuisse, sub qua mansit reliquo tempore vitæ sancti Principis, ut dicemus numero sequente.

semel tantum ab
Isrælitis expu-
gnatas credi-
mus:

B 210 Bonfrerius et alii volunt allegatos capitis xi versus non repetere, quæ hic cap. x de Hebron et Dabir referuntur; sed sanctum Imperatorem, confecto bello Aquilonari, rediisse ad Australem Chananæ ad gigantes Enacim, qui terras suas repetierant, debellandos: verum quomodo id conciliabis cum verbis Calebi ad Josue cap. xiv §. 12: Da ergo mihi montem istum (Hebron,) quem pollicitus est Dominus, te quoque audiente, in quo Enacim sunt, et urbes magnæ atque munitæ; si forte sit Dominus mecum, et potuero delere eos, sicut promisit mihi. Ex his patet, Calebem petere terram ab hostibus occupatam. Petitio autem hæc facta est ante inchoatam terræ partitionem, inter quam et finem belli Borealis exiguam secundum omnes tempus intercessit. Itaque Hebron et Dabir verisimilius non nisi semel ante terræ distributionem occupatæ fuere, idque cum Meridionalis Chananæ plaga belli sedes esset; qua ad Aquilonares ejusdem partes translata, ab hostibus receptæ sunt, et sub illorum potestate manserunt, donec Sanctus vixit. Caput quidem xv a §. 14 narrat, Calebem et Othonielem utramque urbem expugnasse; sed id secundum S. Augustinum quæst. iii in Judices et plerisque alios post obitum Josue contigit; cum idem eisdem pene verbis Judicum cap. i a §. 10 referatur. At, inquires, cap. 14 petitioni Calebi subditur: Benedixitque ei Josue, et tradidit ei Hebron in possessionem. Atque ex eo fuit Hebron Caleb filio Jephone Cenezæo usque in præsentem diem: sed inde non sequitur, ut possessio statim a Calebo adita fuerit, hostibus cæsis vel expulsis. Consule interpretes obvios in locos, hoc et præcedente numero citatos. Omnium sententiis examinatis, hæc mihi probabilior vide-

Septembris Tomus I.

tur, quæ statuit, capite xi §. 21 et 22 repeti, quæ capite x a §. 36 referuntur; at capite xv a §. 14 præoccupari Calebi et Othonielis victorias, quas narrat Judicum caput i a §. 10; capite vero xiv §. 14 agi de possessione juris: ex quibus consequens est, ut Hebron et Dabir non nisi semel sub sancto Imperatore captæ fuerint.

211 De sex tantum urbibus regiis, bello Australi occupatis, Maceda, Lebna, Lachis, Eglon, Hebron et Dabir Scriptura meminit. Etsi ad Jerusalem, Jerimoth et Gazer subigendas processisse non legatur; quoniam tamen earum reges cum exercitu suo cæsos fuisse constat ex cap. x §. 3, 26 et 33, non dubito quin Dux noster, victoria utendum ratus, dictas urbes regum suorum interitu consternatas hoc quoque anno ceperit, quo Austrum versus bellatum fuit. Capite xii a §. 9 reges triginta et unus enumerantur a Sancto debellati, inter quos præter novem illos, quorum sedes regias jamjam nominavimus, recensentur alii quatuor, qui in terris illis regnarunt, quæ postmodum tribui Juda sortito obtigerunt, videlicet reges Gader, Herma, Hered et Odulam. Hos etiam bello Australi subactos fuisse puto.

212 Quod autem præter sex urbes capite x nominatas, sanctus Dux etiam alias bello Australi ceperit, manifestum est ex §. 40 et seqq.: Percussit itaque Josue omnem terram montanam, et meridianam, atque campestem, et Asedoth (plerique per hanc vocem intelligunt loca devia et convalles) cum regibus suis: non dimisit in ea ullas reliquias; sed omne, quod spirare poterat generis humani, interfecit, sicut præceperat ei Dominus Deus Israël, a Cadesbarne usque Gazam. Omnem terram Gozen usque Gabaon, universosque reges, et regiones eorum uno impetu cepit atque vastavit: Dominus enim Deus Israël pugnavit pro eo. Ponit hic ob oculos Scriptura magnum locorum spatium, quæ uno impetu, id est, unica excursionem seu expeditionem continuata, sine ulla ullo in loco longioris moræ interpolatione fulminis instar percurrit, ac Israëliti subjecit. Ne vero singula, ad quæ victricis arma circumtulit, urbium et regionum nomina sigillatim recenseat, generatim dicit, eum omnes Chananæ Meridionalis terras, quæ intra Cadesbarne et Gazam, Gabaonem et terram Gozen sitæ sunt, in potestatem redegissee. Jam autem omnes supra memoratæ urbes regiæ intra quatuor illa loca in Calmeti aliorumque geographorum chartis topographicis collocantur: unde sequitur id, quod statim asseruimus. Cap. xii §. 17 et 18 in debellatorum regum catalogo quoque ponuntur reges Taphua, Opher, et Aphec. Si Scriptura hic loquatur de Taphua et Aphec, quæ cap. xv §. 34 et 53 tribui Juda assignantur, et de Opher, quæ cap. xviii §. 23 Benjaminitis obtigit; illarum reges in eadem, qua ceteri ante dicti, expeditione cum suis periisse existimo. Sin vero agat de Taphua, quam cap. xvi §. 8 et cap. xvii §. 8 locat in confinibus tribuum Ephraim et Manasse, de Aphec, quæ cap. xix §. 30 cessit filiis Aser, de Opher in tribu Zabulon sita; annumerandi sunt regibus bello Aquilonari victis, de quo paragrafo sequente. Qui locorum horum, aliorumque, de quibus hactenus facta mentio, plenior cupit notitiam, adeat Dictionarium Biblicum Calmeti ac ejusdem Commentarios in Josue cap. x a §. 28, et cap. xii a §. 9, Adrichomium, aliosque.

213 Sanctum Ducem celeritate pene incredibili intra primum imperii sui annum tot urbes obse-

AUCTORIS
J. L.

præter sex no-
minatas, alias
urbes in

E Chananæ Au-
strali capit Jo-
sue

F

AUCTORE

J. L.

celeritate pene
incredibili; re-
dit cum exerci-
tu in Galgala.

disse et expugnasse, tot profligasse exercitus, tot reges interemissee, tot itinera confecisse, Saliāni doctissimi conjectura est valde probabilis, quam sequimur. Favet versus 42: Universosque reges, et regiones eorum uno impetu, id est, unica continuata excursionē, cepit atque vastavit. Tantæ felicitatis ac celeritatis causa additur: Dominus enim Deus Israël pugnavit pro eo. Quod non solum referas ad vibratum in hostes lapidum imbrem, et ad solis lunæque cursum inhibitum; sed etiam ad terrorem hostium animis injectum, et ad fortitudinem atque alacritatem Hebræis subministratam: Sicut autem (verba sunt ejusdem Saliāni in Epitome num. 51) hoc Dei auxilium valet ad minuendam admirationem et faciendam fidem, ita illa jussio ejusdem, *cujus meminit capitis x versus 40*, incredibilem atque inusitatam illam severitatem, qua in Chananæos nulla ætatis sexusve differentia ab Hebræis sævitum est, non excusat solum aut mitigat: sed justam etiam et laudabilem facit. Dei enim sententiam in hanc gentem pluribus ante seculis latam, utique justissimam et immanissimis eorum sceleribus imparem, hoc denique tempore, supremo illo Judice imperante, sunt executi. E contrario justam illi reprehensionem non effugerunt, qui sive desidia, sive perversa clementia, plerisque Chananæis, Deo repugnante, in suam ipsorum perniciem pepercunt. Non putem Saliānum velle, quod Dominus in omnes omnino Chananæos mortis sententiam tulerit; sed loqui tantum de eis, quibus sanctus Imperator non pepercit, quod paci bellum prætulerint, terras suas Israëlitis cedere et idolatriam deserere recusantes. Si lex Dei fuit, ut etiam se suaque Hebræis subjicientes et veram religionem amplectentes occiderentur, perversa clementia et Deo repugnante juratum cum Gabaonitis fœdus servavit. Vide supra num. 178 et seqq., et infra num. 225. Porro Chananitide Australi subacta, Imperator Gabaonem versus iter reflexit, Reversusque est cum omni Israël ad locum castrorum in Galgala ꝑ. 43; ubi scilicet arca Domini erat. Quæ Scriptura de bello Australi habet ita contraxit Josephus, festinans scilicet ad alia: Debellatis in hunc modum regibus, qui Gabaonitas invaserant, Jesus in Chananææ montana ducit exercitum: et magna in ea regione cæde edita prædaque abacta, exercitum reducit in Galgala.

§ XXII. Jabin aliique Aquilonares reges ingentem cogunt exercitum: Sanctus victoria a Deo prænuntiata potitur; munitissimam Asor, aliasque capit urbes; prædam dividit: Deus voluit, ut aliquæ terræ in Chananæa sub Josue non expugnarentur.

Rex Asor cum
aliis federatis
Chananææ
Aquilonaris re-
gibus

Dum Josue in hibernis ad Galgala commoratur, suumque exercitum aliqua quiete reficit, secundus ejus imperii annus illucescit, Israëliticæ vero libertatis quadragesimus secundus. Interea temporis reges, qui priore anno in He-

bræorum perniciem conspirant (istos enim cum Saliāno eosdem esse putamus cum illis, de quibus hic, ut num. 164 diximus) innumerabiles pene in unum contraxerunt copias, ut communem hostem communi Marte exterminarent, et in una eademque omnium causa unum esset idemque periculum. Rex Asor, nomine Jabin, regum in Aquilonari Chananæa dominantium potentissimus, auctorem se belli contra Israëlitas, atque ducem præbuit. Qui reges socia arma junxerint, quibusque ex populis conflatus fuerit immensæ multitudinis exercitus, ex Scriptura discimus cap. xi a ꝑ. 1: Quæ cum audisset Jabin rex Asor, misit ad Jobab regem Madon, et ad regem Semeron, atque ad regem Achsaph: ad reges quoque Aquilonis, qui habitabant in montanis et in planitie contra meridiem Ceneroth, in campstribus quoque et in regionibus Dor juxta mare: Chananæum quoque ab Oriente et Occidente, et Amorrhæum, atque Hethæum, ac Phereæum, et Jebuzæum in montanis; Hevæum quoque, qui habitabat ad radices Hermon in terra Maspha. Egressique sunt omnes cum turmis suis, populus multus nimis sicut arena, quæ est in litore maris; equi quoque et currus immensæ multitudinis. Propria gentium et locorum nomina, de quibus hic mentio fit et infra fiet, examinata vide apud Saliānum ad annum mundi 2585, Calmetum, Bonfrerium aliosque hic.

215 Si Lirano, Dionysio Cartusiano, Adrichomio aliisque credimus, reges viginti quatuor contra Israëlitas conspirarunt. Verum cum reges omnes a Sancto ad hoc usque tempus debellati tantum fuerint triginta et unus, ut dicitur cap. xii versu ultimo, cumque jam ante bellum contra Jabin ejusque socios Scriptura cladem et necem exprimat undecim regum, bello Hierichuntino, Haiensi, Gabaonitico et Australi superatorum; viginti tantum supersint oportet: e quibus probabilius quinque alii et forte plures subtrahendi sunt, qui non hoc bello Aquilonari, sed prioribus illis quoque victi sunt. Itaque reges in Chananæa Septentrionali debellati numero pauciores fuerunt quam 24. Vide infra num. 227. Quatuor ex illis tantum hoc capite xi ꝑ. 1 nominantur: reliqui ꝑ. 2 et alibi generalibus vocibus comprehenduntur. Josephus in exercitu ab illis coacto trecenta peditum millia, equitum decem millia, et curruum viginti millia fuisse scribit. Verum Scriptura numerum nullum determinat. Numerosissimis tot regum copiis, quia non modo ex diversis, sed admodum etiam disjunctis locis egrediebantur, certus assignatus est locus, ad quem omnes confluerent: Conveneruntque omnes reges in unum ad aquas Merom, ut pugnarent contra Israel ꝑ. 5.

216 Quæ cum provido Imperatori innotuissent, non exspectavit, dum tantus exercitus eum obsideret in Galgalis; sed præveniendum ratus, maluit in hostili, quam in propria regione pugnare. Valebat id ad terrorem hostium et confirmationem suorum. Cum suis itaque itineri se dedit, in quo Dominus ei victoriam denuntiavit; unaque jussit captis equis crurum nervos incidi, hostilesque currus comburi, ne forte postmodum in præliis his vel illis uterentur Israëlitis; quos volebat, ut non in curribus et in equis, sed in solo Deo fiduciam omnem ponerent. De hoc præcepto ita ꝑ. 6: Dixitque Dominus ad Josue: Ne timeas eos; cras enim hac eadem hora ego tradam omnes istos vulnerandos in conspectu Israël: equos eorum subnervabis, et currus igne combures.

numerosissimum
cogit exercitum
contra Josue.

cui hostibus ob-
viam præcedenti
Dominus victo-
riam denuntiat:

A combures. Dominus hæc pridie pugna^{est} locutus, uti constat ex voce cras; non in Galgalis, sed in ipso itinere, ut dictum est: omnes enim interpretes aquas Merom remotiores a castris collocant, quam ut iter ex his ad illas uno die confici potuerit.

pugna, cædes et fuga hostium:

217 Sequitur pugna, cædes et fuga hostium a 7: Venitque Josue, et omnis exercitus cum eo adversus illos ad aquas Merom subito; jam enim didicerat experientia, quantum momenti positum esset in diligentia et celeritate: Et irruperunt super eos, cum forte nondum parati ac dispositi forent ad prælium. Tradiditque illos Dominus in manus Israël. Qui percusserunt eos, et persecuti sunt usque ad Sidonem magnam, et aquas Maserephoth, campumque Masphe, qui est ad Orientalem illius partem. Ita percussit omnes, ut nullas dimitteret ex eis reliquias: Fecitque sicut præceperat ei Dominus, equos eorum subnervavit, currusque combussit igni 8 et seqq. Quod autem Victor dicatur neminem adversariorum reliquum fecisse, non repugnat quo minus multi in civitates munitas fuga elapsi fuerint.

B Id enim de rege Asor certum est ex versu 10. Itaque nullas dimisisse reliquias, idem hic est ac nulli vitam dedisse, qui in ejus potestatem venisset. Eodem modo easdem voces intelligo, capite decimo in urbium enumeratione, bello Australi captarum, sæpe repetitas.

munitissimam Asor

218 Postquam infelici prælio res Chananæorum accisæ sunt, et Josue exercitum suum ab hoste persequendo cædendoque ad sua signa revocavit, contra Asor urbium hostilium caput infesta arma mox convertit, occupatamque, cæsis omnibus cum rege suo habitatoribus, incendit. Res in Scriptura ita narratur a 10: Reversusque statim cepit Asor: et regem ejus percussit gladio. Asor enim antiquitus inter omnia regna hæc principatum tenebat. Percussitque omnes animas, quæ ibidem morabantur: non dimisit in ea ullas reliquias; sed usque ad internecionem universa vastavit, ipsamque urbem peremit incendio.

aliasque urbes capit: omnium involas interfecit; aliquas incendio vastat;

C 219 Quæ dein secutæ sunt plurimarum urbium expugnationes hoc capite Scriptura sigillatim non persequitur, in genere omnia paucis verbis significare contenta: Et omnes, inquit 12, per circuitum civitates, regesque earum cepit, percussit atque delevit, sicut præceperat ei Moyses famulus Domini Deut. cap. vii 2, et cap. xx 16. Quod autem de incensis urbibus subdit, nonnullam habet difficultatem; Absque urbibus, inquit 13, quæ erant in collibus et in tumulis sitæ, ceteras succendit Israël: unam tantum Asor munitissimam flamma consumpsit. Videtur Scriptura hic pugnancia loqui: Verum ponenda sunt, inquit Salianus in Epitome ad annum 2586 num. 2, duo genera urbium, aliæ fuerunt tumulis et aggeribus cinctæ, et expugnata difficiles; aliæ contra captu faciles et opportune injuriæ: et has quidem succenderunt Israëlita, illas autem in proprium usum atque habitationem conservarunt, neque incenderunt, excepta Asora, quæ ad aliarum terrorem flammis absumpta est. Consentiant Abulensis, a Lapide etc. Hoc capite, ut statim dixi, urbium bello Aquilonari captarum nomina reticentur; præcipuè tamen civitates, quæ regum sedes erant, nominantur capite sequente sub finem.

prædam distribuit: in bellis aliisque rebus gesta a Dei lege non recessit.

220 Omnemque prædam istarum urbium ac jumenta diviserunt sibi filii Israël, cunctis hominibus interfectis 14. Rursus subdo verba Sa-

liani laudati num. 3: Ejus prædæ magnitudinem Scriptura tacuit: siquis tamen eam ex Madianitica præda, Numer. cap. xxxi, quæ fuit modica apud Moabitas provincia, æstimare voluerit, facile intelliget immensas opes, infinitamque vim pecorum ex tot provinciarum agris urbibusque fuisse congestam. Facta porro est divisio non inter eos tantum bellatores, qui cum Josue militabant; sed ejus etiam participes fuerunt, qui in Galgalis remanserant, et qui in urbibus debellatis præsidio relinquebantur. Apparet enim Josue Mosis exemplum in distributione prædæ Madianiticæ fuisse secutum, neque oblitum esse sacerdotum atque Levitarum. Inter spolia tamen ab Imperatore distributa non fuerunt aurum, argentum, aliave materia, ex qua idola confecta fuissent: hæc enim tota igne consumi debebant secundum legem Domini Deut. cap. vii 25. Quod autem, sicut ibidem cap. xii 3 præcipitur, idola omnia eorumque aras et lucos ubique everterit, et, ut verbo absolvam, omnes impleverit leges divinas, quarum executionem in se subditisque ex officio urgere debebat, insigni et luculento testimonio Scriptura confirmat hic 15: Sicut præceperat Dominus Moysi servo suo, præcepit Moyses Josue; et ille universa complevit: non præterit de universis mandatis, nec unum quidem verbum, quod jusserat Dominus Moysi. Vide supra num. 176 et 177.

221 In Scriptura deinceps nulla amplius referuntur bella, quæ communibus Israëlitarum armis, duce Josue, gesta fuerint. Reliquum caput undecimum et duodecimum prius facta repetit atque summam perstringit, additis nonnullis adjunctis, quæ antea præterita fuerant. Antequam ad illa cum Scriptura pergamus, quid de bello Aquilonari scripserit Josephus, expendamus: Cumque, inquit, late per circumquaque sitas regiones rumor de rebus Hebræorum fortiter gestis spargeretur, deque stupenda multitudine cæsorum; excitati sunt in eos reges Libani accolæ, et ipsi Chananæi generis, et quantum Chananæorum campestria colit, ascitis Palæstinis, castra posuerunt ad urbem Galilææ Berotham, non longe a superiore Cædesa, quæ etiam in Galilæorum agro sita est. Sunt hæc loca vicina lacui Semeschon in tribu Nephthali, quem multi volunt esse aquas Merom, de quibus 5. Erantque omnes hæ copiæ peditum trecenta millia, equitum decem millia, curruum viginti millia. Quæ tanta hostium multitudo adeo tam ipsum Jesum quam ceteros Israëlitas terruit, ut præ metu minimum a desperatione abessent. Sed cum Deus exprobrasset eis formidinem, et quod ejus præsidio se non tam tutos putarent; pollicitusque victoriam, equos captivos enervari, et currus incendi jussisset: concepta ex his promissis fiducia [suos Josue] ducit in hostem: quem die quinto adeptus, pugnandi copiam facit, fitque conflictus validus, et strages major, quam ut facile credi possit, est edita. In fuga quoque plurimi ceciderunt, ut præter paucos totus hostilis exercitus interierit. Reges etiam ad unum omnes sunt cæsi, adeoque sævitum est in victos, ut, hominibus sublati, in equos ferrum exercerent, et currus exurerent. Totam denique regionem pervagatus est, nemineque audente congregari, expugnabat oppida et quotquot ad manus suas pervenirent, interfeciebat.

222 Discedit a Scriptura historicus Judæus, quod, cum Deus 6 pridie certaminis sancto Principi victoriam denuntiavit, id ante quintum dicem

AUCTORE J. L.

Bellum Aquilonare ex Josepho, qui, illo imminente.

Sancto proximum desperationi metum male affingit:

AUCTORE
J. L.

dicm factum scribat. Discedit præterea, quod omnes ad unum reges in eo conflictu cæsos dicat. cum ex versu 10 constet, regem Asor e prælio elapsum postea cum urbe sua periisse. Alio errore prioribus minus tolerabili suam vitiat narrationem. Tot regum victori exercitui, atque adeo fortissimo Heroi nostro proximum desperationi metum impingere non erubescit, et asserere hunc illi a Domino fuisse exprobatum; illi, inquam, qui tam insigni nuper in Deum fiducia fuit, ut solis et lunæ stationem sperare, imo et præcipere non dubitaverit, qui Deum exercituum secum præliantem ita erat expertus, ut hostes lapidibus grandinis longe lateque videret a descensu Beth-horon usque ad Azeca trucidatos. Quodnam in Scriptura ostendi potest hujus tanti timoris vestigium? Quid enim, si dixit ei Dominus, Ne timeas, ideone minimum a desperatione aberat! Idem utique dici posset de Abrahamo, cui reduci ac victori dixit Dominus Genes. cap. xv §. 1: Noli timere Abram, ego protector tuus sum.

Josue Chananæos oppugnavit sex circiter annorum spatium:

223 A versu 16 compendio traditur, quidquid a primo principatus sui anno Sanctus subjecit: Cepit itaque Josue omnem terram montanam, et meridianam, terramque Gosen, et planitiem, et Occidentalem plagam, montemque Israël, et campestria ejus: et partem montis quæ ascendit Seir, usque Baalgad per planitiem Libani subter montem Hermon: omnesque reges eorum cepit, percussit, et occidit. Multo tempore pugnavit Josue contra reges istos. Terra Gosen et mons Seir ab Austro, planities vero Libani et montes Baalgad ac Hermon ab Aquilone Chananæam terminant. Salius tempus, quo S. Princeps post transitum Jordanis contra terræ promissæ habitatores bellum gessit, quinquennio definit. Verius est, illud durasse sex integris annis; uti satis colligitur ex ætate Calebi cap. xiv. Vide num. 230. Primo anno bella omnia confecta sunt, quæ describuntur in libro Josue usque ad caput xi: secundo regem Jabin cum confederatis sibi regibus Septemtrionalibus victum, atque urbem Asor captam fuisse putamus: reliquos vero quatuor annos in persequendis belli reliquiis, in obsidendis capiendisque civitatibus munitis positos fuisse.

Deus ob rationes voluit, ut aliquas eorum terras Sanctus non expugnaret;

224 Priusquam ad alia pergamus, lectorem monendum censemus, verba sacra capituli xi numero præcedente data, ejusdemque versum 23, Cepit ergo Josue omnem terram etc., aliasque similes locutiones, quæ deinceps in libro Josue sæpe occurrunt, sensu accommodo intelligenda esse, ita ut componi possint cum cap. xi §. 22, cap. xiii §. 2 et seqq., aliisque locis ejusdem libri Josue; ex quibus certum est, quod Sanctus aliquas Chananæas urbes et regiones Israël numquam subjecerit. Duplici autem modo textus apparet inter se pugnantibus ab interpretibus passim conciliantur. Aliqui dicunt, Josue omnem Chananitidem cepisse, quod quasi omnem seu longe majorem ejus partem vicisset, neque eum bello lacessere auderent incolæ, ad quorum ditiones subjiciendas progressus non fuerat. Alii ipsum omnem terram subegisse aiunt, scilicet quam pedibus calcarat seu oppugnatum adiverat, uti Dominus illi promiserat Josue cap. i §. 3: Omnem locum, quem calcaverit vestigium pedis vestri, vobis tradam, sicut locutus sum Moysi Deut. cap. xi §. 24. Quod autem divinum consilium fuerit, ut sub principatu Josue non tota omnino Chananæa in Israëlitarum potestate redigeretur, patet ex Deut. cap. vii §. 22: Ipse

(Deus) consumet nationes has in conspectu tuo paulatim atque partes. Non poteris eas delere pariter, ne forte multiplicentur contra te bestię. Eadem ratio datur Exodi cap. xxiii a §. 29; quam expositam vide apud interpretes. Aliam lego Judicum cap. ii versu ultimo et cap. iii a §. 1: Dimisit ergo Dominus omnes nationes has, et cito subvertere noluit, nec tradidit in manus Josue. Hæ sunt gentes, quas Dominus dereliquit, ut erudiret in eis Israël, et omnes, qui non noverant bella Chananæorum; ut postea discerent filii eorum certare cum hostibus, et habere consuetudinem præliandi: quinque sanapas Philistinorum, omnemque Chananæum, et Sidonium atque Hevæum, qui habitabat in monte Libano, de monte Baal Hermon usque ad introitum Emath. Dimisitque eos, ut in ipsis experiretur Israël, utrum audiret mandata Domini, quæ præceperat patribus eorum per manum Moysi, an non. Ratio altera adfertur Sapientię cap. xii a §. 3: Illos enim antiquos inhabitatores terræ sanctæ tuæ, quos exhorruisti, quoniam odibilia opera tibi faciebant, perdere voluisti per manus parentum nostrorum... Sed et his tamquam hominibus pepercisti, et misisti antecessores exercitus tui vespas, ut illos paulatim exterminarent: non quia impotens eras in bello subjicere impios justis, aut bestiis sævis aut verbo duro simul exterminare: sed partibus judicans dabas locum pœnitentiæ, non ignorans, quoniam nequam est natio eorum, et naturalis malitia ipsorum, et quoniam non poterat mutari cogitatio illorum in perpetuum. Et infra §. 19: Docuisti autem populum tuum per talia opera, quoniam oportet justum esse et humanum; et bonæ spei fecisti filios tuos: quoniam judicans das locum in peccatis pœnitentiæ.

225 Quamquam Chananæi crabronibus seu vespis aliisque malis divinitus immissis ante Hebræorum adventum affligerentur Exodi cap. xxiii a §. 27, post Israëlitarum vero in terras eorum ingressum continuis cladibus afficerentur, et eorundem supremum exitium tot annis differret Deus, ut tandem ad sui cognitionem et ad pœnitentiam converterentur; nihilominus in idololatria aliisque sceleribus tam obstinati perstiterunt, ut nemo pacem cum Israëlitis inire voluerit, præter Hevæum, Gabaonis incolam. Quamobrem gentes istas, quæ peccatorum mensuram complerant, Deus exsecutore Josue perdi et exscindi voluit: Non fuit civitas, dicitur in textu hic a §. 19, quæ, relicto idolorum cultu, aliisque sceleribus, se traderet filiis Israël, præter Hevæum, qui habitabat in Gabaon: omnes enim, quæ in potestatem Israël venerunt, bellando cepit. Domini enim sententia fuerat, ut indurarentur corda eorum, seu ut permitteret illorum indurationem, ex perversæ voluntatis propriæ pertinacia ortam, et, repudiata pace, pugnarent contra Israël, et caderent, et non mererent ullam clementiam, ac perirent, sicut præceperat Dominus Moysi. Ex hoc loco manifeste sequi videtur, si Chananæi animos in sceleribus suis inque pace rejicienda non obdurassent, Israëlitas clementia erga illos usuros fuisse, præceptumque divinum de Chananæis ad interuersionem delendis non extendi ad pœnitentes Gabaonitas veramque religionem ac ceteras pacis condiciones amplexos. De his sat multa disseruimus paragraphis xvii et xviii.

226 Versibus 21 et 22 credimus repeti ea, quæ capite præcedente a §. 36 narrantur. Verba dedimus

conclusionem rerum gestarum et occupationis gerendarum.

A dedimus num. 209. Denique ꝑ. 23 datur breve compendium rerum omnium, a Josue tam bello quam pace gestarum, in hæc verba : Cepit ergo Josue omnem terram, sicut locutus est Dominus ad Moysen; et hæc hæctenus exposita sunt : Et tradidit eam in possessionem filiis Israël, secundum partes et tribus suas; et hoc est argumentum omnium fere, quæ deinceps toto libro traduntur : adeo ut sit quasi transitio ad alteram partem negotii, ad quod Dominus assumpserat Josue. Subditur : Quievitque terra a præliis.

§ XXIII. Catalogus regum a Josue debellatorum; jubetur a Deo terram partiri; Calebo promissam Hebron concedit; tribum Ephraïm et mediam Manasse de sorte sua conquerentes monet, ut armis quærant ampliora ad habitandum spatia.

Elenchus regum a S. Imperatore debellatorum;

Capite XII terræ promissæ divisioni præmittitur enumeratio regum, sub Moyse et ejus Successore debellatorum, quorum ditiones inter Israëlitas distributæ fuerunt. In catalogo regum, a S. Imperatore nostro victorum, aliqui recensentur, quorum nulla in victoriis memoratis facta est mentio : ex quo intelligas rerum, bello Australi et Aquilonari gestarum, veluti capita dumtaxat esse narrata. Ita autem textitur a ꝑ. 7 : Hi sunt reges terræ, quos percussit Josue et filii Israël trans Jordanem ad Occidentalem plagam, a Baalgad in campo Libani usque ad montem, cujus pars ascendit in Seir : tradiditque eam Josue in possessionem tribubus Israël, singulis partes suas, tam in montanis quam in planis atque campestribus. In Asedoth, et in solitudine, ac in meridie Hethæus fuit et Amorrhæus, Chanaanæus et Pherezæus, Hevæus et Jebusæus. Rex Jericho unus, Rex Hai, quæ est ex latere Bethel, unus, rex Jerusalem unus, rex Hebron unus, rex Jerimoth unus, rex Lachis unus, rex Eglon unus, rex Gazer unus, rex Dabir unus, rex Gader unus, rex Herma unus, rex Hered unus, rex Lebna unus, rex Odullam unus, rex Maceda unus, rex Bethel unus. Hi omnes bello Gabaonitico et Australi victi sunt, præter reges Jericho, Hai et Bethel. Hunc ultimum in bello Haiensi cum suis cæsum putamus Vide num. 157. Sequuntur : Rex Taphua unus, rex Opher unus, rex Aphec unus. Diximus num. 212 incertum esse, an hi reges Septemtrionales fuerint, an Australes. Masius his annumerat primum, illis duos posteriores. Quos dein recenset catalogus, omnes in Aquilonari Chananæa regnarunt et victi sunt : Rex Saron unus, rex Madon unus, rex Asor unus, rex Semeron unus, rex Acsaph unus, rex Thenac unus, rex Mageddo unus, rex Cades unus, rex Jachanan Carmeli unus, rex Dor et provinciæ Dor unus, rex gentium Galgal unus, rex Thersa unus : omnes reges triginta unus.

228 At, inquires, si catalogus hic accuratus sit, quomodo cap. xv ꝑ. 63 Jerusalem, cap. xvi ꝑ. 10 Gazer, cap. xvii ꝑ. 11 Dor, Thenac et

Mageddo ab hostibus adhuc occupatæ leguntur? Existimo, harum multos incolas præcipiti fuga Josue gladium evasisse, et dein, sicut filios Enacim fecisse diximus num. 209, urbes suas repetiisse et muniisse. Quo tempore id fecerint, ante Chananææ divisionem, cum belli sedem transulerant Hebræi ad loca a dictis urbibus remotiora, an ipso divisionis tempore, an post illam vel etiam post mortem Josue, non inquirō. Aliquid horum de aliqua civitate probabiliter asseri potest : nam certum est, libro Josue varia hinc inde inseri, præcipue a cap. XIII usque ad XXII, quæ post terræ promissæ distributionem, imo et Sancti mortem facta sunt. Unde multi inferunt. Josue libri hujus non fuisse auctorem contra alios, qui illa ab Esdra vel alio scriptore sacro addita fuisse volunt. Adi numerum 267 et seqq.

229 Plurimi ex Chananæis, quos timor inter necini belli, quod Israëlita contra eos gerebant, sedibus suis expulerat, in alias terras migrarunt. Rem memoratu dignam narrat Procopius libro II de bello Wandalico cap. x. Verba dabo, prout ea Claudius Maltretus noster Latine reddita edidit Parisiis anno 1662 : Cum Hebræi, ex Ægypto egressi, non longe a Palæstina finibus abessent, dux viæ Moyses, vir sapiens, e vita migravit. Ducatum suscepit Jesus Nave filius : qui gente hac in Palæstinam inducta, regionem obtinuit, virtutem in bello promens humana majorem; ac debellatis indigenis omnibus, urbium facile potitus est, audiitque plane invictus. Tunc temporis maritima omnis regio, a Sidone ad Ægypti fines, Phœnice dicebatur, nec nisi unum ibi quondam fuisse regem confessione omnium constat, qui de Phœnicum antiquitatibus scripsere. Illic gentes numero abundantes debebant, Gergesæi, Jebusæi, aliæque aliis discretæ nominibus in Hebræorum Historia. At ubi Ducem advenam vinci non posse intellexerunt, relicta patria, in Ægyptum conterminam commigrarunt. Hic loco non invento, qui sedes ipsis satis laxas præberet, quod jam ab ævo longinquo frequens populis Ægyptus esset, in Africam concesserunt : quam totam usque ad Columnas Herculeas obtinuerunt, multisque urbibus conditis frequentarunt. Phœnicum lingua etiamnum utuntur incolæ. Castellam quoque struxerunt in urbe Numidia : ubi est urbs jam dicta Tigisis. Ibi ad fontem uberrimum columnæ e lapide candido visuntur duæ, quæ incisam Phœnicum literis et verbis sententiam hanc servant : NOS II SUMUS, QUI FUGIMUS A FACIE JESU LATRONIS, FILII NAVE. Quidquid sit de hac inscriptione, et nonnullis narrationis adjunctis, quæ hic examinare non vacat, Chananæorum in Africam migrationem confirmant hæc S. Augustini testimonia; in Expositione inchoata Epistolæ ad Romanos, Interrogati, inquit, rustici nostri quid sint, Punice respondent Chananæi, corrupta scilicet, sicut in talibus solet, una littera, quid aliud respondent quam Chananæi? Et quæst. XVI in Judices, Istæ, ait, linguæ Punica et Chananæa, seu Hebræa, non multum inter se differunt. Videri potest Calmetus, qui de Chananæorum in alias terras migratione longam dissertationem præfixit suis Commentariis in librum Josue.

230 Anno septimo ab introitu Israëlitarum in Chananitidem verisimilius inchoata est terræ istius distributio cis Jordanem novem tribubus et dimidiæ tribui Manasse. Colligitur id ex annis Calebi cap. XIV a ꝑ. 7, ubi ita loquitur : Quadraginta

AUCTORE

J. L.

pauca tamen aliqua ex regis eorum sedibus ab hoste dem recuperata.

Chananæorum fuga elapsorum migratio in Africam.

F

Anno principatus sui septimo Josue

AUCTORE
J. L.

draginta annorum eram, quando misit me Moyses famulus Domini de Cadesbarne, ut considerarem terram; nuntiaviq[ue] ei, quod mihi verum videbatur. . . Juravitq[ue] Moyses in die illo, dicens: Terra, quam calcavit pes tuus, erit possessio tua, et filiorum tuorum in æternum, quia secutus es Dominum Deum meum. . . Quadraginta et quinque anni sunt, ex quo locutus est Dominus verbum istud ad Moysen, quando ambula-
bat Israël per solitudinem: hodie octoginta quinque annorum sum. *Lector in memoriam revocet ab exitu de Ægypto usque ad Jordanis transitum fluxisse annos quadraginta; secundo vero ab exitu anno missos fuisse exploratores, et reliquis 38 Israëlitas in deserto vagatos fuisse, et mox calculos subducenti apparebit, eo, quo diximus, anno divisionem probabilius cæptam esse. Hanc temporis rationem contra nonnullos dissentientes stabilitam vide apud Torniellum ad annum 2590 num. 1, et Natalem Alexandrum in Historia ecclesiastica veteris Testamenti tomo I, pag. 301 col. 2.*

B
centenarius ju-
betur a Domino
sorte dividere
Chananæam:

231 Itaque Josue anno septimo a transitu Jordanis, qui et septimus fuit principatus ejus, ætatis vero circiter centesimus, monetur a Domino, ut alteram muneris sui partem implere aggrediatur, partitionem scilicet terræ promissæ. Jam, ut credibile est, accingebat se Imperator, ut reliquos Chananææ reges debellaret; nam præter illos triginta et unum, regno vitæque bellis superioribus privatos, etiam alii in fertilissima illa populosissimaque regione regna obtinebant: at Deus prius distributionem fieri voluit, et terrarum reliquarum expugnationem particularibus cujusque tribus armis committere ob rationes, quas ex Scriptura transcripsi num. 224. De terræ tam subactæ quam deinceps subigendæ divisione a Deo imperata agit caput XIII a v. 1: Josue senex pro-
vectæque ætatis erat, et dixit Dominus ad eum: Senuisti et longævus es, terraque latissima derelicta est, quæ necdum forte divisa est. Dein enumerat Deus partes Chananitidis nondum debellatas, quæ in sortem Israëlitis cedere debeant. De quibus: Ego sum, inquit Dominus v. 6, qui delebo eos a facie filiorum Israël. Veniat ergo in partem hereditatis Israël, sicut præcepi tibi. Et nunc divide terram in possessionem novem tribubus et dimidiæ tribui Manasse, cum qua, id est, cum cujus altera parte, Ruben et Gad possederunt terram, quam tradidit eis Moyses famulus Domini trans fluentia Jordanis, ad Orientalem plagam. Cujus deinde terræ, distributæ duabus tribubus et mediæ, amplitudinem generatim a v. 9 persequitur. Tum a v. 15 sigillatim recenset limites, quibus portio tribus Ruben; a v. 24, quibus sors tribus Gad; a v. 29, quibus hereditas dimidiæ tribus Manasse terminabantur.

Calebo benedi-
cit, promissam-
que Hebron tra-
dit:

232 Initio capitis XIV proponitur in genere divisio terræ facta reliquis tribubus cis Jordanem, hisce verbis: Hoc est, quod possederunt filii Israël in terra Chanaan, quam dederunt eis Eleazar sacerdos, et Josue filius Nun, et principes familiarum per tribus Israël: forte omnia dividendes, sicut præceperat Dominus in manu Moysi (Numer. cap. xxxiv v. 13,) novem tribubus et dimidiæ tribui etc. Hæc divisio non prius absoluta est, quam castra e Galgalis translata essent in Siluntem, ut ex sequentibus intelligetur. Cæpta autem est hoc anno, cum Josue adhuc moraretur in Galgalis. Porro imminente sortitione terræ cis Jordanem, Accesserunt (a v. 6) filii

Juda ad Josue in Galgala, locutusque est ad eum D Caleb filius Jephone Cenezæus: Nosti quid locutus sit Dominus ad Moysen hominem Dei de me et te in Cadesbarne. Quadraginta annorum eram, quando misit me Moyses famulus Domini de Cadesbarne, ut considerarem terram; nuntiaviq[ue] ei, quod mihi verum videbatur. Fratres autem mei, qui ascenderant mecum, dissolverunt cor populi: et nihilominus ego secutus sum Dominum Deum meum. Juravitq[ue] Moyses in die illo, dicens: Terra, quam calcavit pes tuus, erit possessio tua, et filiorum tuorum in æternum; quia secutus es Dominum Deum meum. Concessit ergo Dominus vitam mihi, sicut pollicitus est usque in præsentem diem. . . Da mihi ergo montem istum, quem pollicitus est Dominus, te quoque audiente, in quo Enacim sunt, et urbes magnæ atque munitæ: si forte sit Dominus mecum, et potuero delere eos: sicut promisit mihi. Benedixitq[ue] ei Josue et tradidit ei Hebron in possessionem.

233 Postquam Caleb terræ portionem, quam ipsi ob constantiam adversus seditiosos olim Deus per Moysen decreverat, impetrasset, tribui Juda sua sors assignatur, de qua toto fere capite xv agitur, generatim quidem primo omnibus circumcirca descriptis terminis, speciatim deinde illius tribus urbibus nominatim recensitis. A versu 13 usque ad 20 per prolepsin inseritur, quomodo post mortem Josue Caleb ea, quæ sibi extra sortem in ea tribu obvenerant, occupavit. Capite xvi describuntur fines regionis, quæ tribui Ephraïm obtigit. Capite xvii designatur sors dimidiæ tribus Manasse, et filiarum Salphaad. De his hæc versus 4: Veneruntque in conspectu Eleazari sacerdotis, et Josue filii Nun, et principum, dicentes: Dominus præcepit per manum Moysi (Numer. cap. xxvii a v. 1,) ut daretur nobis possessio in medio fratrum nostrorum. Deditque eis (Josue) juxta imperium Domini possessionem in medio fratrum patris earum.

E
sors tribuum
Juda, Ephraïm
et mediæ Ma-
nasse; portio
filiarum Sal-
phaad:

234 Manassenses et Ephraïmitæ, audita sua sorte, contenti non fuerunt: nam Scriptura subdit a v. 14: Locutique sunt filii Joseph ad Josue, et dixerunt: Quare dedisti mihi, id est nobis, qui facimus duas tribus, possessionem sortis et funiculi unius, cum sim tantæ multitudinis, et benedixerit mihi Dominus? Dicunt hoc, ut ex sequentibus apparet, non quia regiones eis sorte assignatæ utrique tribui non sufficerent; sed quia bona earum pars silvestris esset, atque a Chananæis adhuc possideretur, quos ipsi expellere se posse diffidebant; quod ferreis curribus uterentur, quodque arces et urbes in montibus et rupibus occuparent, situ et arte munitas. Sperabant ipsi, se a supremo Duce, utpote ejusdem patriarchæ Josephi nepote (erat enim Josue ex tribu Ephraïm,) obtenturos, ut ex vicina regione, Israël subdita atque alteri tribui obvoluta, pars aliqua concederetur. Ita fere a Lapide.

querela filio-
rum Joseph de
sua sorte,

235 At optimus Princeps, nihil his commotus querimoniis, fortis stetit, noluitque ulli alteri tribui adimere, quod Manassensibus vel suis tribulibus Ephraïmitis tribueret. Nihil dedit propinquitati sanguinis, sed totum justitiæ, ut sequens versus 15 indicat: Ad quos Josue, ait: Si populus multus es, et ampliora quæris ad habitandum spatia, noli ea postulare cum aliorum injuria; sed ascende in silvam, et succide tibi spatia in assignata terra Pherezæi et Raphaïm: qui angusta est tibi possessio montis Ephraïm.

quos Josue hor-
tatur ad la-
xanda habita-
tionis suæ spa-
tia excisis Cha-
nanæis.

Cui

A Cui responderunt filii Joseph (ꝑ. 16 :) Non poterimus ad montana conscendere, cum ferreis curribus ulantur Chananæi, qui habitant in terra campestri; in qua sitæ sunt Bethsan cum viculis suis, et Jezraël mediam possidens vallem. *Hæc eadem animi firmitudine excipit Imperator, eodemque responso, quo ante, contra ipsos retorquet, quod in causæ suæ patrociniū objecerant:* Dixitque Josue a ꝑ. 17 ad domum Joseph, Ephraim, et Manasse: Populus multus es et magnæ fortitudinis, non habebis sortem unam; sed transibis ad montem, et succides tibi atque purgabis ad habitandum spatia: et poteris ultra procedere, cum subverteris Chananæum, quem dicis ferreos habere currus, et esse fortissimum.

§ XXIV. Ossa patriarchæ Joseph humari, tabernaculum in Siluntem transferri, et increpita vii tribuum ignavia, sortitionem intermissam expediri curat: notæ in Josephi narrationem.

Humatio ossium patriarchæ Joseph;

B Patriarcha Joseph morti proximus Israëlitas jurejurando obstrinxerat Genesios cap. L a ꝑ. 23, ut ossa sua ex Ægypto in terram Chanaan olim migraturi secum deferrent. Id factum fuisse legimus Exodi cap. xiii ꝑ. 19: Tulit quoque Moyses ossa Joseph secum, eo quod adjurasset filios Israël, dicens: Visitabit vos Deus; efferte ossa mea hinc vobiscum. *Ea vero terræ mandata narrantur libro Josue cap. xxiv ꝑ. 32:* Ossa quoque Joseph, quæ tulerant filii Israël de Ægypto, sepelierunt in Sechem, in parte agri, quem emerat Jacob a filiis Hemor patris Sichem, centum novellis ovibus, et fuit in possessionem filiorum Joseph, Ephraimitarum scilicet. *Licet nusquam dictæ humationis tempus inveniat, verisimile tamen non est, sanctum Principem hujuscemodi pietatis officium diu distulisse: haud dubie prima oblata opportunitate illud præstitit, solemnemque exsequiarum celebrationem fieri curavit. Primum autem tempus ad id opportunum fuit, quando, Chananæa majori ex parte subacta, belloque omni cessante, eam regionem pacifice possidebant Israëlitz, in qua erat prædium illud prope Sichem, quod dedit Jacob Joseph filio suo Joannis cap. iv ꝑ. 5: solebant enim veteres suorum cadavera in suismet possessionibus humare. An Josephi lipsana sepulta fuerint ante inchoatam terræ divisionem cis Jordanem, an vero postquam jam Ephraimitæ hereditatem suam, in qua sepulturæ ejus locus jacebat, sortito nacti essent, examinant Torniellus ad annum 2589 et ad eundem Salianus in Annalibus num. 25. Hic secundum, ille primum conjicit. Patris et fratrum Josephi lipsana, quæ pariter a filiis Israël de Ægypto asportata creduntur, eodem loco honorifice a Josue tumultata fuisse, colligitur ex Actuum cap. vii ꝑ. 15, et S. Hieronymi epistola xxxiii, alias ci, ad Pammachium de Optimo genere interpretandi.*

C 237 Octavo tam principatus Josue quam transmissi Jordanis anno cum Torniello et Bonfrerio credimus, castra e Galgalis cum tabernaculo fe-

deris Siluntem translata fuisse. De quo cap. xviii ꝑ. 1: Congregatique sunt omnes filii Israël in Silo, ibique fixerunt tabernaculum testimonii, et fuit eis terra subjecta. *Salianus ad annum 2590 in sua Epitome, Licet, inquit, videri possit Silo in sedem Sanctuarii electam, quod ea esset in sorte Ephraim, quæ erat Imperatoris tribus, et videretur rationi consentaneum, sacrarium sedemque pontificis apud Ephraimitas collocari, quando tunc apud eos erat principatus: et quidem in ejus Viri potestate, cui religio et pietas erat antiquissima: videtur tamen Josue divinum in hac translatione consilium exquisisse apud Eleazarum pontificem, et secutus potius, quam propriam consolationem adamasse: Deum autem tam Principem, quam filios Josephi honorare voluisse. Quidquid sit de oraculi consultatione, vix dubito, quin tabernaculum divino monitu in Silunte collocatum fuerit: siquidem Dei electione locum illi constituendum fuisse iterum et sæpius indicatur Deut. cap. xii.*

238 Constituto in Silunte non sine varia sacrificiorum solemnitate Sanctuario (id enim de tanta celebritate, ad quam omnes filii Israël congregati fuerant, merito existimandum est,) cæptam in Galgalis partitionem Josue quamprimum ad exitum deduci curat: Remanserant autem, inquit Scriptura a ꝑ. 2, filiorum Israël septem tribus, quæ necdum acceperant possessiones suas. Ad quos Josue ait: Usquequo marceitis ignavia, et non intratis ad possidendam terram, quam Dominus Deus patrum vestrorum dedit vobis? Eligite de singulis tribubus ternos viros, ut mittam eos, et pergant atque circum-eant terram, et describant eam juxta numerum uniuscujusque multitudinis: referantque ad me quod descriperint. Dividite vobis terram in septem partes: Judas sit in terminis suis ab Australi plaga, et domus Joseph ab Aquilone. Mediam inter hos terram in septem partes describite: et huc venietis ad me, ut coram Domino Deo vestro mittam vobis hic sortem: quia non est inter vos pars Levitarum, sed sacerdotium Domini est eorum hereditas. Gad autem, et Ruben, et dimidia tribus Manasse jam acceperant possessiones suas trans Jordanem ad Orientalem plagam: quas dedit eis Moyses famulus Domini. Cumque surrexissent viri, ut pergerent ad describendam terram, præcepit eis Josue, dicens: Circuite terram et describite eam, ac revertimini ad me: ut hic coram Domino in Silo mittam vobis sortem. *Qua de causa partitio, Dei ipsius jussu in Galgalis inchoata, fuerit interrupta, Scriptura non exprimit. Conjectura Bonfrerii mihi videtur magis ad verum accedere quam reliquorum. Hic consuli potest, et qui non multum ab eo discrepat Salianus in Epitome ad annum 2590.*

239 Itaque perrexerunt geometræ (verba sacra sunt a ꝑ. 8 :) et lustrantes eam in septem partes diviserunt, scribes in volumine. Reversique sunt ad Josue in castra Silo Qui misit sortes coram Domino in Silo, divisitque terram filiis Israël in septem partes. Et ascendit sors prima filiorum Benjamin per familias suas etc. Hujus tribus termini atque oppida recensentur reliquo capite xviii. Sors secunda obtigit tribui Simeon; tertia tribui Zabulon; quarta tribui Issachar; quinta tribui Aser; sexta tribui Nephthali; septima tribui Dan: de quarum limitibus urbibusque agitur usque ad ꝑ. 49 capitis xix, in cujus fine repetitur, a quibus et quo in loco hæc divisio facta fuerit: Hæ sunt possessiones, quas

AUCTORÆ

J. L.

translatio tabernaculi in Siluntem.

ubi intermissa sortitio hortatu Sancti resumitur: E

F

reliquæ tribus suas sortito portiones accipiunt.

AUCTORE
J. L.

Nota

quas sorte diviserunt Eleazar sacerdos et Josue filius Nun, et principes familiarum ac tribuum filiorum Israël in Silo, coram Domino ad ostium tabernaculi testimonii, partitque sunt terram.

240 *Narrata regum Aquilonarium clade, Josephus ita suam continuat historiam*: Jamque quinto hujus belli anno exacto, Chananæorum nemo supererat, nisi siqui in loca munitissima confugerant. *Aberrat, nisi illud quinquennium ad bellum Septemtrionale referat: nam a Jordanis transitu sex annis circiter bellatum fuit, et septimo Galgalæ sortitio inchoata.* Adi num. 230: Jesus autem, castris e Galgalis in montana translatis, sacrum tabernaculum in urbe Silunte fixit; quod is locus propter pulchritudinem visus sit idoneus (*verius dixisset, quod esset a Deo ad id electus; ut colligitur ex Deut. cap. xii*) in quo tantisper maneret, dum major commoditas ædificandi templi se præberet. Inde cum omni populo profectus versus Sicima, altare ita ut Moyses præceperat statuit: et diviso exercitu, in Garizæo monte dimidium ejus collocavit, et in Gibale alterum dimidium, in quo altare erat, cum Levitis ac sacerdotibus. Ubi mactatis victimis, execrationibusque peractis, et in altari insculptis, in Siluntem sunt reversi. *Liber Deuteronomii fuit insculptus duodecim lapidibus, distinctis ab iis, e quibus altare exstructum fuit: nec e Silunte Josue ad duos illos montes profectus est, sed e Galgalis anno primo sui principatus.* Vide dicta numero 159 et 163. Jesus autem jam senex, cum videret Chananæorum urbes pene inexpugnabiles, tum propter situm natura tutum, tum propter munitiones ad frustrandos hostium conatus arte additas: nam cognito Israëlitarum ex Ægypto exitu, et quod ad suum excidium properarent, toto illo tempore in muniendis oppidis occupati fuerant: conventu populi in Siluntem indicto, concionem advocat. *Videtur hic Josephus innuere, Sanctum progressum fuisse ad Chananæam, licet nondum omnino subactam, sorte dividendam, quod diffideret se reliquas ejus urbes natura et arte munitissimas expugnare posse. Verum quis id credat de eo Viro, qui tam insigni hactenus in Deum fiducia fuit, quique opem divinam in gravissimis ac difficillimis expeditionibus numquam sibi hactenus defuisse expertus est? Aliam ego maturatæ partitionis causam non agnosco, quam præceptum divinum, quod Deus ipsi dedit ob rationes in Scriptura expressas, quas dedi num. 224.*

in Josephi

241 Cumque frequens concursus factus esset, res hactenus fortiter ac feliciter gestas recensuit, quales par erat Dei auspiciis a populo religiosissimo geri: reges triginta et unum ausos manus conserere devictos, exercitusque potentissimos prælio superatos, internecone cæsos, ut ne reliquiæ quidem generis superessent. Cæterum quoniam ex urbibus aliæ captæ essent, aliæ munitiores et ob hoc obstinatiores longa oppugnatione opus haberent; censuit eos, qui ex regione, ultra Jordanem sita, in communem expeditionem profecti fuerant, et propter cognationem socios periculorum se adjunxerant, gratiis prius actis ad proprias sedes remittendos. Deinde ex singulis tribubus singulos testatæ probitatis viros eligendos, qui regionem totam permensi bona fide et absque dolo magnitudinem ejus renunciarent. In eam sententiam itum est ab universo populo: moxque eos viros misit ad metiendam terram, adjunctis ad eos quibusdam geometriæ peritis, qui propter hanc scientiam errare ac falli non

poterant: hisque mandata dedit, ut æstimationem agrorum juxta bonitatem terræ facerent... Decemviri autem huic negotio destinati, perlustrata regione et æstimatione terræ peracta, septimo mense reversi sunt ad eum in Siluntem, ubi tum tabernaculi sedes erat. Tum Jesus, assumpto Eleazaro cum senatu ac tribuum principibus, divisit regionem novem tribubus et Manassitarum dimidiæ parti, cuique tribui pro ejus magnitudine agrum admetiens. *Dein subjicit, quæ cuique tribui sors obtigerit alio quam Scriptura ordine.* Post quæ, ad hunc, inquit, modum sex gentium a filiis Chananæi denominatarum regionem Jesus divisit, et novem cum dimidia tribubus habitandam dedit. Amoræam enim, et ipsam ab uno ex filiis ejus dictam, Moyses jam ante duabus cum dimidia tribubus diviserat, ut supra diximus. Sidoniorum autem, Arucæorum, Amathæorum et Arithæorum agri nihil ad hanc divisionem pertinuerunt.

242 *Josephus terram promissam novem tribubus et dimidiæ in Silunte distributam scribens iterum Scripturæ contradicit, quæ duas tribus et mediam in Galgalis, reliquas vero septem in Silunte portionem suam accepisse diserite affirmat.* Oratio autem, quam ante partitionem Imperatorem ad populum habuisse narrat, toto, ut aiunt, cælo differt ab allocutione, quam Sanctus capite xviii ante Siluntinam divisionem ad ignavos Israëlitas fecit. Ante eandem, ut habemus ex textu sacro ibidem, terni e singulis tribubus electi fuerunt, qui terram describerent: at Josephus singulos e singulis tribubus missos fuisse dicit, quibus tamen periti aliquot geometræ fuerint adjuncti. *Verum cum sortitionem Galgalæam ac Siluntinam confuderit, ac ex utraque permixta unam conflaverit, cumque ante Galgalæam dimensores terræ dividendæ quoque ablegatos fuisse, multorum ferat opinio, et verisimiliter etiam aliqua oratio a sancto totius negotii Directore præmissa fuerit; dici potest, quod illa oratio, ac decemviro- rum et geometrarum missio, de quibus hic Josephus, præcesserit Galgalæam distributionem.* In orationis tamen argumento aliquid displicet, quod scilicet dicatur Josue consilium cepisse dimittendi tribus Ruben, Gad, et mediam Manasse, quia capiendæ restabant urbes munitiores, et ob hoc obstinatiores longa oppugnatione opus haberent. *Cur non eam, quam Scriptura suggerit, dat rationem, nempe quia Deus imperarat terræ divisionem, et cessationem a bello communibus armis gerendo? Septem illæ gentes, quarum terras inter filios Israël divisas fuisse scribit Josephus, aliique, quos nominat, populi, omnes fuerunt de stirpe Chanaan, cui maledixerat Noë. Curiosus lector de iis videre potest Torniellum ad annum 1931 num. 34 et seqq., et 2584 num. 23.*

AUCTOR
J. L.

§ XXV. Constantiæ adversus seditiosos præmium accipit : Sancti animus a cupiditate alienus : ejus vice numquam alii rempublicam administrarunt.

Præceptum Domini ut Sancto concederetur urbs, quam ipse eligeret,

Cumque complexset sanctus Princeps sorte dividere terram singulis per tribus suas, dederunt filii Israël possessionem Josue filio Nun in medio sui, juxta præceptum Domini urbem, quam postulavit, Thamnath-Saraa in monte Ephraim : et edificavit civitatem, habitavitque in ea cap. xix §. 49 et 50. Itaque juxta præceptum Domini portionem suam accepit S. Imperator. At quando præceptum illud datum? Verisimile est, Deum eodem tempore, quo Numer. cap. xiv §. 24

B Calebo ob causam suam, contra seditiosos tam fortiter actam, præmium decrevit, nostro quoque Sancto suum decrevisse. Cur enim, qui eadem in Deum fide fuerat, eodem zelo et fortitudine, ut supra num. 42 et seqq. probavimus, exploratorum mendaciis, credulique populi murmurationibus obstiterat, præteritus esset Josue? Cur secus quam alter nullum suæ hujus fidelitatis, zeli et constantiæ præmium referret?

verisimilius datum est in præmium ejus constantiæ adversus seditiosos :

244 Neque obstat (verba sunt Bonfrerii hic) quod nihil tale commemoret Scriptura Num. 14 : neque enim omnia Scriptura exprimit ; sed multa etiam silet, quæ ex alio simili possunt colligi, probabiliter relinquuntur colligenda. Adde alio loco subinde supplere Scripturam, quod suo loco prætermissum fuit ; quod in hac re hic factum : nam et hic id suppletur, et supra cap. 14 §. 6 non obscure indicatur, tantumdem promissum fuisse Josue, quantum Calebo ; cum Caleb Josuam allocutus ita ait : « Nosti quid locutus sit Dominus ad Moysen hominem Dei de me et te in Cadesbarne ». Verum quidnam illud est, quod promisit Deus vel præcepit fieri ipsi Josue? Nimirum id, quod verbis sequentibus significatur, ut videlicet, quem vellet ipse locum et eligeret ad habitandum, is ei hæreditatis nomine consignaretur. Itaque Calebo certi alicujus loci jam tum Num. 14 assignata est a Deo possessio ; Josue vero nullus certus locus assignatus, sed ei relicta optio, ut quem ipse eligeret, hunc populus, cæterique populi principes ratum haberent.

urbem vilem eligens insigne continentia datur exemplum :

245 Poterat Josue, utpote qui etiamnum imperii clavum tenebat, agros fertiles, urbemque aliquam amplam et augustam sibi eligere, in qua præ ceteris popularibus splendide pro dignitate habitaret ; poterat hæc, inquam, eligere, præcipue cum iis, ob quæ Deus illi præmium singulare statuerat, tot alia egregia accessissent in rempublicam Hebraicam merita, ut nemo non electionem ut æquisimam approbasset. Verumtamen id non fecit : cum meliorem posset, deteriore sibi hereditatem elegit, insigne continentia animique ab omni cupiditate alieni principibus ac magistratibus exemplum relinquens. Unicam inter tribules suos Ephraimitas urbem Thamnath-Saraa, eamque ruinosa ac pene dirutam, quæ ipsi restauranda vel reedificanda fuerit, ut ex §. 50 colligitur, sibi dari postulavit. Neque hæc in fertili et amæno

Septembris Tomus I.

solo sita erat, sed in arido et infæcundo : nam urbs hæc Thamnath agnominata fuit Saraa, inquit Arias Montanus, a Lapide, alique hic, a sterilitate et inutilitate loci. Hanc tanti Imperatoris animi modestiam non sat mirari potuit sancta Paula, teste S. Hieronymo in ejus Epitaphio, cum sacra Palæstinæ loca videret ; videretque, tam præclarum Ducem, tot et tantis victoriis insignem, tam modeste ac demisse se ipsum in divisione terræ tam sæcundæ gessisse, nec sibi nisi locum vilem, asperum, ruinosum vel potius dirutum delegisse.

246 Suis Imperatori, Calebo, atque unicuique tribui possessionibus constitutis, Locutus est Dominus ad Josue, dicens : Loquere filiis Israël, et dic eis : Separate urbes fugitivorum, de quibus locutus sum ad vos per manum Moysi Numer. cap. xxxv a §. 11, ut confugiat ad eas, quicumque animam percusserit nescius etc. Oraculum divinum ad populum refert Josue : statutaque sunt sex refugii civitates, tres eis et totidem trans Jordanem : Accesseruntque, his peractis, principes familiarum Levi ad Eleazarum sacerdotem, et Josue filium Nun, et ad duces cognationum per singulas tribus filiorum Israël locutique sunt ad eos in Silo terræ Chanaan, atque dixerunt : Dominus præcepit per manum Moysi Numer. cap. xxxv a §. 1, ut darentur nobis urbes ad habitandum, et suburbana earum ad alenda jumenta. Dederuntque filii Israël de possessionibus suis juxta imperium Domini, civitates et suburbana earum. Caput XXI post hæc verba nominatim recenset quadraginta octo urbes Levitis assignatas. De sex refugii civitatibus agit caput præcedens.

6 profugis, 48 Levitis civitates assignantur :

247 Memorat Josephus, Sanctum concionem ad omnem Israël prius instituisse, quam urbes e quaque tribu eligerentur, a Levitis hereditario jure possidendæ. Ejus argumentum, et reliqua deinde facta usque ad duarum tribuum et medæ dimissionem, de qua mox ; sic describit : Cæterum Jesus ætate jam defecta, cum non valeret consilia sua per se exequi, et qui vicem ejus gerebant, negligentius rempublicam administrarent, præcepit unicuique tribui, ut ex sua sorte Chananæorum reliquias tollerent. In hoc enim consistere et ipsorum securitatem, et disciplinæ ac religionis incolumitatem : idque eos non ex Moysi tantum F monitis, sed suomet experimento didicisse : deinde ut Levitis triginta octo destinatas urbes redderent, jam enim decem in Amoræa trans flumen acceperant. Ex his in tribus profugis receptacula sunt instituta. Nihil enim magis erat curæ, quam ut nusquam a Moysi præscriptis recederetur. Hæ fuerunt in Tribu Judæ Hebron, in Ephraimi Sicima, in Nephthalitide Cedesis, quæ est in superiore Galilæa. Post hæc quod de præda in reliquum erat, divisit : supererat enim permultum. Unde non mediocri divitiarum accessio et publice et privatim facta est. Tantum erat auri et vestimentorum ac reliquæ suppellectilis, tantum etiam jumentorum ac pecudum, ut numero comprehendi non possent.

verisimile quidem est, quod Sanctus de iis, quæ refert Josephus, populum prius

248 Certum est, quod comitia adhuc duraverint, antequam Levitarum civitates in quaque tribu ab aliis separarentur : nam cap. XXI §. 1 principes familiarum Levi ea de causa accessisse leguntur pontificem, Imperatorem et tribuum duces in Silunte cum populo congregatos. Quod dicat Josephus, hoc tempore Sanctum Israëlitis præcepisse, non modo ut suas Levitis civitates concederent ; verum etiam superstites in sua sorte Chananæos

monerit ; at ejus vice avos rempublicam administrasse, falsum putamus.

AUCTORE
J. L.

deherent, ut tam ipsi quam Levitæ hereditatem suam pacifice possidere possent, satis verisimile est. Verum Josue hoc eodem tempore, ob grandævam senectutem non potuisse consilia sua per se exsequi, constitutos jam fuisse, qui ejus vice rempublicam administrarent, eosque hoc negligentius fecisse; hæc, inquam, omnia nullam veri speciem habent, nec in Scripturis fundamentum. Dico ego, quod sanctus Imperator jam non minus per se exsequi potuerit consilia sua, quam initio sui regiminis. Veneranda Sancti meritisque gravis senectus nec auctoritatem ipsius in subditos, nec horum erga ipsum reverentiam, amorem, obsequendique studium imminuit. Neque ad hoc usque tempus ulli substituti fuere, qui Sancti vices gerebant in republica administranda: imo postquam jam, conventu Siluntino dissoluto, domicilium in Thamnath-Saraa fixisset, supremam potestatem, non secus ac antea, exercuit. Ad extremum vitæ ad reipublicæ clavum sedit, eumque direxit, nec unquam illum vicariorum curæ commisit. Toto ejus vitæ tempore tribuum principes vel seniores populi tantum instrumenta fuerunt, quorum ope imperia sua, vel per se vel per legatos eisdem communicata, exsequeretur. Horum veritas ex postremis libri Josue capitibus manifeste eruitur. Quod autem Josephus hoc tempore tantum triginta octo urbes Levitis datas scribat, cum jam decem in Amorrhæa trans flumen accepissent, id opinor ex Litteris sacris probari non posse: nam Numer. cap. xxxv præcipitur ista distributio facienda in posterum, nec usquam inchoata significatur nisi hujus libri cap. xxi, ubi 48 civitates illis attributæ leguntur. Falso quoque supponit idem auctor, tres refugii civitates trans Jordanem antea a Moyse determinatas fuisse; hinc trium aliarum eis Jordanem assignatarum tantum meminit. Omnes sex sub Josue cap. xx constitutæ sunt, et cap. xxi Levitarum habitationi datæ sunt. De spoliis divisione egimus post bellum Aquilonarè: si quis hanc partim ante, partim vel etiam totam post terræ distributionem factam velit, ei me non opponam.

§ XXVI. Rubenitis et sociis, ad sua redituris, salutaria dat monita; legatos mittit cognituros, quo animo illi altare erexissent; audita eorumdem innocentia, turbæ cessant: urbem Thamnath-Saraa reædificat.

Ad sua trans
Jordanem ter-
ras abituris Ru-
benitis et sociis

Distributionibus finitis, cum jam solvenda viderentur comitia, inquit Sallianus ad annum 2590 num. 33 existimavit quoque Josue, cæteros qui trans Jordanem habitabant æque dimitti posse. Cum ergo non ultra necessarius Rubenitarum et sociorum exercitus videretur, et communia prælia, communibusque peragenda viribus expedita essent, et singuli deinceps hostes, cum singulis tribubus pugnaturi essent, et quidem jam non parum debilitati prioribus bellis, eis deinceps vacationem militiæ concedendam censuit. Res cap. xxii a §. 1 ita describitur: Eodem

tempore, quo scilicet divisioni terræ opera data est, vocavit Josue Rubenitas, et Gaditas, et dimidiam tribum Manasse, dixitque ad eos: Fecistis omnia, quæ præcepit vobis Moyses famulus Domini: mihi quoque in omnibus obedistis, nec reliquistis fratres vestros longo tempore, usque in præsentem diem, custodientes imperium Domini Dei vestri. Plena humanitatis est ista allocutio, quæ a laude eorum exorsa, primum obedientiam Deo, Moysi et sibi præstitam commendat; deinde et charitatem erga reliquas tribus, quarum commodis tot annis servierant.

250 Sequitur §. 4 ipsa dimissio: Quia igitur dedit Dominus Deus vester fratribus vestris quietem et pacem, sicut pollicitus est; revertimini, et ite in tabernacula vestra, et in terram possessionis, quam tradidit vobis Moyses famulus Domini trans Jordanem. Non obliviscitur autem optimus Princeps abeuntibus commendare, quod alte infixum gerebat in pectore, quodque vult esse instar omnium admonitionum, ut scilicet Deum ament ejusque mandata custodiant: Ita dumtaxat, inquit §. 5, ut custodiatis attente et opere compleatis mandatum et legem, quam præcepit vobis Moyses famulus Domini, ut diligatis Dominum Deum vestrum, et ambuletis in omnibus viis ejus, et observetis mandata illius, adhæreatisque ei, ac serviatis in omni corde et in omni anima vestra. In paucis his verbis prodit se fervida boni Senis pietas, et sollicitudo pro suorum salute.

261 Benedixitque eis Josue, et dimisit eos. Qui reversi sunt in tabernacula sua. Dimidiæ autem tribui Manasse possessionem Moyses dederat in Basan: et idcirco mediæ, quæ superfluit, dedit Josue sortem inter ceteros fratres suos trans Jordanem ad Occidentalem plagam. Cumque dimitteret eos in tabernacula sua, et benedixisset eis, dixit ad eos: In multa substantia atque divitiis revertimini ad sedes vestras, cum argento et auro, ære ac ferro et veste multiplici. Dein præcepti Divini, Numerorum cap. xxxi §. 27, eos memores faciens, Dividite, inquit, prædam hostium cum fratribus vestris, qui trans Jordanem remanserunt. Reversique sunt, et abierunt filii Ruben, et filii Gad, et dimidia tribus Manasse, a filiis Israël de Silo, quæ sita est in Chanaan, ut intrarent Galaad terram possessionis suæ, quam obtinuerant juxta imperium Domini in manu Moysi. Cumque venissent ad tumulos Jordanis in terram Chanaan, ædificaverunt juxta Jordanem altare infinitæ magnitudinis. Verba sacra sunt a §. 6.

252 Quod reliquo capite Scriptura fuse narrat, intellige ex Theodoro questione XVIII ubi illius hanc dat synopsis: Finito autem bello, factaque divisione discesserunt, qui trans flumen sortes acceperant: sed priusquam fluvium trajicerent, construxerunt ingens altare: cujus ædificationis intentionem cum ignorarent, qui de novem reliquis erant tribubus et mediæ, suspicantes talem structuram ad impietatem tendere, statuerunt plane, anteposita cognationi religione, contra illos bellum inire. Verum sapientissimus Josue et Eleazar miserunt Phinees (et decem principes tribuum cum eo, ut dicitur §. 14) velut eum, qui zelo vehementi ultus erat impietatem in deserto, ut reduceret eis in memoriam majores illorum, et beneficia divina; admissæque iniquitatis admoneret. At ubi audierunt, illud altare pio animo structum esse, vocarique Monumentum divisionis recens factæ, nimirum ut posteri

S. Princeps
amorem Dei et
legum custo-
diam commen-
dat:

eis benedixit,
monitosque ac
prædam cum fra-
tribus dividenda
dimittit: ob
aram

prope Jorda-
nem erectam,
in suspicionem
impietatis ve-
niunt: bellum
contra eos medi-
tantur reliquæ
tribus:

AUCTOR
J. L.

Instaurat ruin-
osam urbem
Thamnath-Sa-
raa

A steri exhibere possent illud in argumentum ad-
versus eos, qui vellent illos a divinis comitiis et
solennitatibus excludere, admodum læti recesse-
runt, laudantes Deum ob fraternam pietatem,
et communem omnium tranquillitatem. *Legati
reduces Pontifici, Imperatori ac filiis Israël, qui,
ut §. 12 refertur, bellum suscepturi in Siluntem
convenerant, Rubenitarum ac sociorum innocentiam
exponunt: Placuitque sermo cunctis au-
dientibus. Et laudaverunt Deum filii Israël, et
nequaquam* ultra dixerunt, ut ascenderent con-
tra eos, atque pugnarent, et delerent terram
possessionis eorum §. 33.*

at prius legatos,
qui rem totam
cognoscant,
prudens mittit

253 *Josephus historiam hanc fusa narratione
prosequitur, ex qua excerpimus, quæ ad Sanctum
propius spectant: Post hæc, inquit, advocato
in concionem exercitu, ad eos, qui ex regione
ultra Jordanem sita una militabant numero quin-
quaginta millia, in hanc sententiam locutus est.
Sequitur oratio, a S. Imperatore ad Rubenitas et
socios abituros habita: sed hi non fuere numero
quinquaginta, sed quadraginta tantum millia;
plures enim ex duabus tribubus et media copiæ
auxiliares Jordanem non transierant, ut patet
ex capitis iv versu 13. Post Sancti orationem ita
pergit: Hæc locutus et singillatim primatibus po-
puloque in commune dicto vale, ipse quidem
eodem loco restitit: reliqua autem multitudo
universa cum lacrymis eos deducebat, et ægre
a se invicem divellebantur. Itaque trajecto flu-
vio, Rubelis tribus, et Gadis, et quotquot Ma-
nassitarum eos sunt secuti, altare super ripam
Jordanis erigunt, monumentum posteris et si-
gnum conjunctionis cum reliquis, qui ultra Jor-
danem incolunt. Quo audito apud cæteros Israël-
litas, cum altare exstructum scirent, non etiam
quo animo; putabant eos, novata religione alie-
norum numinum cultum velle introducere: et
temere hac suspicione violatæ religionis moti,
arma corripuerant vindicaturi patrios ritus, et
penas a violatoribus exacturi. Existimabant
enim non tam cognationis ac dignitatis eorum,
qui in hoc erant crimine, quam divinæ volunta-
tis rationem habendam. Atque ita irati ad expe-
ditionem se accinxerunt.*

C 254 *Jesus vero et pontifex Eleazarus cum
senatu cohibebant eos, dicentes, verbis prius
quam armis rem aggrediendam, et scitandum,
qua mente id fecerint: et si forte malo animo
factum deprehensum sit, tum demum armis im-
petendos. Mittunt igitur eo legatos, Phineesem
filium Eleazari, et cum eo decem honoratos in
populo, qui cognoscant quid sibi volentes altare
in ripa construxissent. Sequitur legatorum disces-
sus, oratio Phinees ad Rubenitas sociosque, et
horum responsio, qua se purgant. Post quæ sub-
dit: His auditis, Phineeses, collaudataque eo-
rum constantia, reversus ad Jesum, rem totam
apud populum exposuit. Qui lætus quod nec de-
lectu opus esset nec civili sanguine, gratias egit
Deo per sacrificia: moxque soluto conventu,
reversis ad sua singulis, ipse apud Sicima elegit
domicilium. In Thamnath-Saraa Sancto locus ha-
bitationis fuit, qui secundum omnes geographos
remotior est a Sichem, quam ut apud hanc domi-
cilium elegisse dici possit. Licet omnia, quæ de
S. Josue ex Theodoro et Josephe hic inserui, in
Scripturis non exprimantur; de eorum tamen ve-
ritate ego non dubito; si tamen excipias pauca
illa, quæ in historico Judæo notavimus.*

Imperator; illis
aram bono ex
fine erectam
nuntiantibus,
turbæ cessant.

255 *Cum anno principatus Josue octavo Si-
lunina divisio probabilius cæpta fuerit, duarum*

*triluum et mediæ dimissio non serius, quam eo-
dem octavo vel ad summum nono anno facta fuit:
hæc enim terræ divisionem statim secuta est. San-
ctus autem exhortationem ad Israëlitas, de qua
capite XXIII, decimo sexto vel septimo imperii, id
est, ultimo vel penultimo vitæ suæ anno habuit,
quemadmodum ex §. 1 et 14 non obscure colli-
gitur. Quid toto illo tempore intermedio egerit,
latere nos voluit Scriptura. Non nisi unicum hoc
nobis reliquit capitis xix versus 50: Et ædificavit
civitatem (Thamnath-Saraa) habitavitque in ea.
Idem Septuaginta in codicibus Romanis repetunt
cap. xxi ante versum 41, adduntque: Et acce-
pit Jesus cultros petrinus, in quibus circumci-
derat filios Israël, qui nati fuerant in via in de-
serto, et posuit eos in Thamnathsachar. Non
existimo autem, hanc civitatem totam a funda-
mentis a Sancto excitatam fuisse, cum Scriptura
cap. xix §. 50 dicat, datam illi fuisse urbem,
quam postulavit Thamnath-Saraa: erat ergo quæ
postulabatur urbs, sed vel belli incursibus vel ve-
tustate collāpsa. Hanc itaque in suam suorumque
habitationem restauravit Imperator, ædificiis or-
navit ac mœnibus cinxit. Posterioribus tempori-
bus civitas fuit una ex celeberrimis totius Palæ-
stinæ: nam legimus apud Plinium libro v cap. iv,
ex decem toparchiis, in quas Judæam divise-
rant Romani, unam Thamniticam nominatam
fuisse. Thamnæ toparchiæ quoque meminit Jose-
phus lib. v de Bello Judaico cap. iv, et alibi.
Thamnæ autem fuisse illam ipsam urbem Tham-
nath-Saraa, a S. Josue reædificatam, testatur
Adrichomius in Theatro terræ sanctæ, ubi agit
de locis Tribus Ephraïm Thamnathsara, in-
quit, Thamnathsare, et Thamna, Thamnata
sub Romano imperio dicta est Thamnatica seu
Thamnitica, una ex undecim (Plinius citatus
tantum decem nominat) Judææ toparchiis, or-
dine quarta, regio, præfectura, et urbs maxima,
sita in montanis Ephraïm. Data est ab Israël-
litis Josue duci hæreditaria, qui in ea habita-
vit, et sepultus est a Septentrionali parte montis
Gaas.*

E

256 *Unde annorum Sabbaticorum epocha dedu-
cenda sit, an ab adita possessione terræ promissæ,
an a tempore quo primum ejus agri coli cœ-
perunt, an ab ipso ingressu in eandem, celebris
controversia est; de qua curiosus lector videre po-
test Natalem Alexandrum in Historia Ecclesia-
stica veteris Testamenti dissert. xiv, Salianum et
Torniellum, ad annum 2590 aliosque. Id cer-
tum est ex septemdecim annis, quibus probabi-
lius imperasse Josue infra dicemus, saltem unum
fuisse Sabbaticum. Vide Exodi cap. xxiii a §. 10,
et Levitici cap. xxv a §. 2; et interpretes in
utrumque locum. Non dubitandum est, quin re-
ligiosissimus et vigilantissimus Princeps cum
Eleazaro omnem operam contulerit, ut annus
Sabbaticus, quieti et remissioni a Deo destinatus,
rite celebraretur, universus populus in festo ta-
bernaculorum cogereetur, illi lex Deuteronomii
prælegeretur, ut Deut. cap. xxxi §. 10 præcipi-
tur; ceteraque observarentur quæ Dominus præ-
scripserat. Eadem cura et sedulitate legum cære-
monialium, a Deo per Moysen daturum, usum
introduxit, earumque custodiam ursit. Illis enim
Israëlitis jam obligabantur, sicut ex Deut. cap. xii
§. 5 et seqq. intelligitur, a tempore, quo taber-
naculum fixam cæpit in Silunte sedem habere.
Hunc locum elegerat Dominus in terra pro-
missionis, in quo sacrificia aliaque ad divinum
cultum pertinentia exercerentur.*

annus Sabbati-
cus sub Sancto
primum cele-
bratus.

F

AUCTORE
J. L.

§ XXVII. Angeli Israëlitas ob- jurgantis apparitio, de qua Judicum cap. II, probabi- lius non contigit sub Josue; comitiis convocatis, popu- lum ad officium Dei que cultum excitat.

Crimina, ob quæ
Israëlitas ab an-
gelo reprehendi-
duntur J. di-
cum cap. II,

Scriptura mirabilem narrat angeli Israëlitas ob-
jurgantis apparitionem lib. Judicum cap. II
a v. 1: Ascenditque angelus Domini de Gal-
galis ad Locum flentium, et ait: Eduxi vos de
Ægypto, et introduxi in terram, pro qua juravi
patribus vestris; et pollicitus sum, ut non fa-
cerem irritum pactum meum vobiscum in sem-
piternum: ita dumtaxat ut non feriretis fœdus
cum habitatoribus terræ hujus; sed aras eorum
subverteretis: et noluistis audire vocem meam.
Cur hoc fecistis? Quam ob rem nolui delere eos
a facie vestra, ut habeatis hostes, et dii eorum
sint vobis in ruinam. Cumque loqueretur an-
gelus Domini hæc verba ad omnes filios Israël,
elevaverunt ipsi vocem suam et flevērunt. Et vo-
catum est nomen loci illius, Locus flentium,
sive lacrymarum: immolaveruntque ibi hostias
Domino. Dimisit ergo Josue populum, et abie-
runt filii Israël unusquisque in possessionem suam,
ut obtinerent eam. *Reprehenduntur hic Israëlitas
ob fœdera cum Chananzæis inita, et ob aras non
eversas, falsis illorum diis sacras. Unde patet,
gentes istas veram religionem non suscepisse,
quemadmodum Rahab et Gabaonitæ fecerant;
sed ad fœdera admissas fuisse, relicta eis libertate
idola publice colendi: hoc autem locis num. 179
citatis severissime prohibuerat Deus.*

probabilis

258 Theodoretus, Abulensis, Torriellus ad an-
num 2593 num. 1, et Sallianus ad annum 2599
num. 10 et seqq., alique affirmant, angelum
illum apparuisse, vivente S. Principe nostro.
Negant Procopius, Caietanus, Cornelius a La-
pide, Calmetus et alii. Horum sententiæ sub-
scribimus, asserimusque S. Josue rempublicam
administrantis vigilantia magis floruisse Israëlita-
rum pietatem, divinorumque mandatorum ob-
servantiam, quam ut angelus de cælo mittendus
fuerit, qui eos tam acriter tamque gravi addita
comminatione reprehenderet. Faventem nobis ha-
bemus S. Augustinum quæst. xii super Judices:
Credibilis est, inquit, nihil tale, ob quod He-
bræos objurgavit angelus, fieri cœptum, vivente
Jesu Nave; tantumque terrarum sub illo te-
nuisse filios Israël, quantum eis ad considendum
sufficeret, quamvis in sortibus suis haberent,
unde crescendo et convalescendo adhuc adver-
sarios exterminarent. Proinde post mortem Jesu,
postquam prævaluerunt, ut hoc possent facere,
maluerunt eos, ad veram fidem non conversos,
habere tributarios secundum voluntatem suam,
quam interimere et perdere secundum volunta-
tem Dei. Propter hoc ad eos corripiendos an-
gelus missus est. Quod vero commemoratum est
in libro Jesu Nave (cap. xvi v. 10 et cap. xvii
v. 13 de filiis Ephraïm et Manasse, qui Cha-
nanæos, armis subactos, integra superstitiosa
religione vectigales fecerunt) magis existimo præ-

occupando commemoratum, quod post ejus D
mortem futurum esse jam ipse noverat prophe-
tico spiritu, si ab illo liber conscriptus est, qui
appellatur Jesu Nave. Si lectori minus verisimile
videatur, S. Prophetam nostrum litteris man-
dasse, quæ post ejus obitum acciderunt; necum
existimare potest, illicita Ephraïmitarum et Ma-
nassensium fœdera a recentiore Scriptore hagio-
grapho libro Josue inserta fuisse. Certe in eo non
aberrat S. Doctor, quod dicat illa contigisse, San-
cto vita defuncto. Qui id negant, non modo a
veritate longius recedere mihi videntur; verum
etiam religiosissimum Imperatorem eisdem crimi-
nibus involvere, ob quæ Israëlitas gravem Dei iram,
pœnasque ab angelo annuntiatas incurrerunt:
nam quoniam domicilium suum Josue habebat
in ipsa tribu Ephraïm, in cujus vicinia Ma-
nassenses habitabant; quomodo hi et ejus tribu-
les Ephraïmitæ potuerunt bellum Chananzæis in-
ferre, eos sibi subicere et tributarios facere;
arasque publicas, idolis erectas, integras relin-
quere, inscio vigilantissimo Principe? Si eorum
consciis fuerit, quid tandem excogitabis, ut eum
excuses? Difficulter sane in adversæ partis sen-
tentia intelligi potest, quomodo eodem, quo ceteri, E
crimine implicitis non fuerit.

259 Crimina, ob quæ Deus Israëlitas per cæ- post mortem
lestem legatum suum reprehendit, Ephraïmitæ Josue
et Manassenses etiam commiserunt, fueruntque
illa ipsa, quæ Josue cap. xvi v. 10 et cap. xvii
v. 13, necnon Judicum cap. I a v. 27 narran-
tur. Nunc si evicero, in libro Judicum, cujus
initium est, Post mortem Josue, ea suo loco re-
ferri, in libro vero Josue præoccupari, neque
etiam ullam aliam tribum, vivente Sancto, an-
gelicæ apparitioni et increpationi causam dedisse,
Sanctum ab omni culpæ suspitione liberavero.
Postquam Scriptura Josue cap. xvi v. 10 et cap.
xvii v. 13 narrasset, quod filii Ephraïm et Ma-
nasse idololatrias Chananzæos in tribus suis ha-
bitantes sibi subjecissent, et vita donatos vectiga-
les fecissent, statim subdit eorumdem querelam
ad Josue, quod sorte accepissent terram etiam
tum a Chananzæis ex parte occupatam, quos fer-
reis curribus utentes bello vincere se posse diffi-
debant. Unde imprimis evidens est, locis citatis
anticipari, quod postea tantum contigit. Nunc F
Judicum caput I a v. 27 nihil referre, quod
ante Sancti mortem factum fuerit, ita probō. Ne-
mo dubitat, quin exhortationem, quam dat Josue
caput xxiii, S. Princeps ad Israëlitas instituerit,
ultimo vel penultimo vitæ suæ anno. In hac
autem non modo dux jam sæpe nominatæ, sed et
reliquæ tribus omnes laudantur v. 8: Sed ad-
hæreatis Domino Deo vestro: quod fecistis usque
in hanc diem. Si scelera jam admissa fuissent,
ob quæ angelus Israëlitis increpitis annuntia-
vit, Chananzæorum deos illis futuros in rui-
nam; an Sanctus eos laudasset, quod Domino fi-
deliter adhæsisissent? An ibidem versu 15 dixisset,
hactenus Israël prospera cuncta venisse? An deni-
que in eadem exhortatione vel alia, quam paulo
post sub finem vitæ habuisse legimus capite xxiv,
ne verbo quidem angeli apparitionem hujusve
causam attigisset, neque populum monuisset, ut
pœnitentiam ageret ad iram divinam placandam
vel mitigandam? In postrema quidem oratione
cap. xxiv v. 23 hortatur populum, ut de medio
sui auferat deos alienos: verum hi non erant
Chananzæorum dii, ob quorum aras non subver-
sas ab angelo objurgati sunt Israëlitas; sed dii
alieni, quibus in Mesopotamia servierant Thare
pater

A pater Abraham, et Nachor ibidem ψ . 2. Extra omne dubium hoc ponit versus 14 ibidem : Auferre deos, quibus servierunt patres vestri in Mesopotamia. Noli tamen hinc inferre, quod Israëlita sub imperio Josue saltem majorum suorum idolis aras erexerint, publicumque cultum eis exhibuerint; nam ibid. ψ . 31 legitur : Servivitque Israël Domino cunctis diebus Josue. Quomodo autem hic locus componendus sit cum Sancti monitione de auferendis diis, ex Mesopotamia et ex Aegypto in Chananeam asportatis, dicitur num. 276. Satis sit hic ostendisse illam non agere de diis alienis incolarum terræ promissæ, et consequenter nihil inde contra nos deduci posse.

«ommissa fuerunt» :

260 Argumentum, quo nititur pars adversa, est, quod Judicum capite II angeli apparentis et Israëlitas objurgantis historię statim subjungatur ψ . 6 : Dimisit ergo Josue populum. Sed hujus infirmitatem statim agnoscas, si ad sacrę narrationis contextum attendas. Ut clarius, quis ille sit, intelligas, prius proponere juvat quę proxime sequuntur : Et abierunt filii Israël unusquisque in possessionem suam, ut obtinerent eam : servieruntque Domino cunctis diebus ejus (Josue) et seniorum, qui longo post eum vixerunt tempore, et noverant omnia opera Domini, quę fecerat cum Israël . . . Omnisque illa generatio congregata est ad patres suos : et surrexerunt alii, qui non noverant Dominum, et opera, quę fecerat cum Israël. Feceruntque filii Israël malum in conspectu Domini, et servierunt Baalim. Nunc Bonfrerii explanationem accipe : Quo fine ista, quę de Josue memorantur, Scriptura hic intextat extra narrationis seriem, partim ex antecedentibus, partim ex sequentibus peti debet. Dixerat angelus fore, ut, quia Dei mandatum contempserant, aras et idola Chananeorum non exterminarent, eorum dii ipsis essent in ruinam, eos videlicet in idololatriam pertrahendo; quia ex re ruinam et exitium sibi accerserent : nunc intendit Scriptura declarare, quomodo reipsa ita factum sit. Quod ut faciat, altius rem repetit, et declarat, quando et quamdiu in officio et divino cultu constantes Israëlitas permanserint, et quibus auxiliis id factum sit. Sensus itaque est : Cum bellis confectis et facta sortitione, Josue unumquemque in suas sortes et possessiones dimisisset, illique possessiones adiissent; constantes in Dei cultu permanserunt, quamdiu vixit Josue, qui eos auctoritate sua in officio continebat; et rursum, quamdiu seniores illi vixerunt, qui admiranda Dei opera in educatione populi ex Aegypto viderant, cujusmodi erant Caleb, Eleazarus et nonnulli Levitę, populumque exemplo, adhortationibus, auctoritate in Dei cultu fovebant. At Josue mortuo et senioribus illis, cum istis pręsidiis et stimulis Israëlitas carerent, neque ea pietas in iis, qui ipsis successerant, vigeret; facile passi sunt se in idololatriam pertrahi, accedente pręsertim illecebra illa idololatrarum et idolorum, intra fines suos relictorum : ex quo ruinam illam et extremam perniciem, quam angelus prędixerat, sibi accersiverunt. Quam apte tota illa de dimissione, facta a Josue, et morte narratio sic explicata antecedentibus et consequentibus congruat, nemo non videt. . . Itaque DIMISIT ERGO, idem est, quod DIMISERAT AUTEM, vel FACTUM EST Igitur, cum DIMISISSET JOSUE; in qua explicatione liquet nihil violentum nihil contortum esse, et nostrę opinioni atque explicationi nihil officere. Alia mihi in promptu sunt

argumenta, quibus dissentientium objectionem enervem, et nostram sententiam confirmem : sed illa non adfero, quod dicta hactenus utrumque sufficienter pręstitisse mihi videantur. Itaque ad caput XXIII libri Josue pergamus.

261 Evoluto autem multo tempore, postquam pacem dederat Dominus Israël, subjectis in gyro nationibus universis, et Josue jam longęvo et persenilis ætatis : vocavit Josue omnem Israël, majoresque natu, et principes ac duces, et magistros cap. XXIII a ψ . 1. Hanc comitionum convocationem, Sanctique, quę subditur, exhortationem factam fuisse, cum ageret annum ætatis centesimum nonum vel forte decimum, qui principatus et vitę ejus fuit postremus, passim omnes deducunt ex capitis initio mox dato, ejusque versu 14. Ubi convocati vel in Thamnath-Saraa, vel, ut alii volunt, in huic vicinam Siluntem, quod res tota ad Dei cultum commendandum pertineret, confluxissent; exorsus est a commemoratione beneficiorum recens a Deo acceptorum, quia auditorum animos ad Dei amorem et cultum suaviter inflecteret : Dixitque ad eos, ψ . 2 et seqq. : Ego senui et progressioris ætatis sum. Vosque cernitis omnia, quę fecerit Dominus Deus vester cunctis per circuitum nationibus, quomodo pro vobis ipse pugnaverit . et nunc quia vobis sorte divisit omnem terram ab Orientali parte Jordanis usque ad mare magnum. Verum quia ista beneficia, justissimis de causis, quas ex Scriptura dedimus num. 224, nondum erant ad coronidem perducta, perfectę victorię spem certissimam facit, ut quę ex ipsorum alacritate, et in Deum amore, ejusque mandatorum observatione pendeat : Multęque adhuc, inquit, supersunt nationes : Dominus Deus vester disperdet eas, et auferet a facie vestra; et possidebitis terram, sicut vobis pollicitus est. Tantum confortamini, et estote solliciti, ut custodiat cuncta, quę scripta sunt in volumine legis Moysi : et non declinetis ab eis neque ad dexteram neque ad sinistram : ne postquam intraveritis ad gentes, quę inter vos futurę sunt, juretis in nomine deorum earum, et serviatis eis, et adoretis illos : sed adhæreatis Domino Deo vestro, quod fecistis usque in diem hanc. Et tunc auferet Dominus Deus in conspectu vestro gentes magnas et robustissimas, et nullus vobis resistere poterit. Unus e vobis persequetur hostium mille viros : quia Dominus Deus vester pro vobis ipse pugnabit, sicut pollicitus est. Hoc tantum diligentissime pręcavele, ut diligatis Dominum Deum vestrum.

262 Quoniam vero totus rei cardo in eo vertebatur, ut a cultu idolorum absterrentur Israëlitas, et eam ipsam ob causam a consuetudine et affinitate populi idolis dediti; in eo insistit acrius pius Senex, addita comminatione divinę ultionis, expetendę per illas ipsas gentes, quibuscum familiaritatem vel illicita fœdera contraxerint : Quod si volueritis, inquit, gentium harum, quę inter vos habitant, erroribus adherere, et cum eis miscere connubia, atque amicitias copulare : jam nunc scitote, quod Dominus Deus vester non eas debeat ante faciem vestram; sed sint vobis in foveam ac laqueum, et offendiculum ex latere vestro, et sudes in oculis vestris; donec vos auferat atque disperdat de terra hac optima, quam tradidit vobis. En ego hodie ingredior viam universę terrę, et toto animo cognoscetis, quod de omnibus verbis, quę se Dominus pręstiturum vobis esse pollicitus

AUCTORE
J. L.

populum hortatur pius Senex, ut legem servent. Deumque colant,

neque cum idololatrię fœdera amicitiamve contrahant.

tus

AUCTORE
J. L.

tus est, unum non præterierit incassum. Sicut ergo implevit opere quod promisit, et prospera cuncta venerunt : sic adducet super vos quidquid malorum comminatus est, donec vos auferat atque disperdat de terra hac optima, quam tradidit vobis; eo quod præterieritis pactum Domini Dei vestri, quod pepigit vobiscum, et servieritis diis alienis, et adoraveritis eos : cito atque velociter consurget in vos furor Domini, et auferemini ab hac terra optima, quam tradidit vobis.

§ XXVIII. Altera Sancti oratio ad populum in Sichem convocatum, quem inducit ad fœdus cum Deo solenniter renovandum; librum suo nomine inscriptum cum ultimo Deuteronomii capite probabilius conscripsit.

Brevi moriturus
populum con-
gregat in Si-
chem, et ad ti-
morem

Postrema exhortatio, quam pius Princeps ad populum instituit, haud ita diu ejus mortem antecessit. Cum se non diu supervicturum sentiret, vel fortasse etiam ex revelatione divina instantem suum obitum cognosceret; rursum Israëlitas unum in locum cogit, omnesque se, ut ita dicam, in partes versat, ut illorum animos accendat, ad constantem Dei cultum ejusque mandatorum observationem excitet, tandemque eos inducat ad fœdus cum Deo solemniter renovandum. Capite xxiv a §. 1 res ita narratur: Congregavitque Josue omnes tribus Israël in Sichem, et vocavit majores natu, ac principes, et judices, ac magistros; steteruntque in conspectu Domini; et ad populum sic locutus est: Hæc dicit Dominus Deus Israël: Trans fluvium habitaverunt patres vestri ab initio etc. Incipit hic repetere ab origine educationem Abrahæ de terra Chaldæorum, et multiplicationem seminis ejus ex Isaac et Jacob. Dein recenset plurima potioraque beneficia Domini, per singulas temporum successiones facta. Denique enumerationem collatorum beneficiorum ita concludit §. 13, in persona Domini dicens: Dedique vobis terram, in qua non laborastis, et urbes, quas non ædificastis; ut habitaretis in eis: vineas et oliveta, quæ non plantastis. Inde ad ea transit, de quibus populum monere sibi proposuerat. Nunc ergo timeate Dominum, a quo tot et tanta accepistis beneficia; et servite ei perfecto corde atque verissimo: et auferite deos, quibus servierunt patres vestri in Mesopotamia et in Ægypto, ac servite Domino.

cultumque Dei
rursus hortatur;
omnium
animos mirifico
ducendi

264 Sin autem malum vobis videtur, ut Domino serviatis, optio vobis datur: eligite hodie quod placet, cui servire potissimum debeatis, utrum diis, quibus servierunt patres vestri in Mesopotamia, an diis Amorrhæorum, in quorum terra habitatis: ego autem et domus mea serviemus Domino. Responditque populus et ait: Absit a nobis, ut relinquamus Dominum, et serviamus diis alienis. Dominus Deus noster ipse eduxit nos et patres nostros de terra Ægypti, de domo servitutis: fecitque videntibus nobis signa ingentia, et custodivit nos in omni via, per quam ambulavimus, et in cunctis populis, per quos

transivimus. Et ejecit universas gentes, Amor-
rhæum habitatorem terræ, quam nos intravimus. Serviemus igitur Domino, quia ipse est Deus noster. Dixitque Josue ad populum: Non poteritis servire Domino: Deus enim sanctus, et fortis æmulator est; nec ignoscet sceleribus vestris atque peccatis. Si dimiseritis Dominum, et servieritis diis alienis, convertet se, et affliget vos, atque subvertet, postquam vobis præstiterit bona. Dixitque populus ad Josue: Nequaquam ita, ut loqueris, erit; sed Domino serviemus. Et Josue ad populum, Testes, inquit, vos estis, quia ipsi elegeritis vobis Dominum, ut serviatis ei. Responderuntque: Testes. Nunc ergo, ait, auferite deos alienos de medio vestri, et inclinate corda vestra ad Dominum Deum Israël. Dixitque populus ad Josue: Domino Deo nostro serviemus, et obediētes erimus præceptis ejus.

265 In omni sapientissimi Senis dictione mirificum elucet artificium necnon efficacia ad constantiam in veri Dei cultu populo persuadendam. Ac primo optio illa, Israëlitis oblata, serviendi diis Amorrhæorum vel patrum in Mesopotamia, dissimulatio quædam est, ad accendendum affectum comparata, quod ex sequentibus clarius agnoscitur. Nam statim eos exemplo suo provocat ad sequendum Deum. Cur enim non statuunt ejus Imperatoris religionem imitari, cujus eximiam in rebus agendis prudentiam, in exequendis felicitatem, in omni vita sanctitatem adhuc experti essent? Ergo ita statuunt ac decernunt servire Domino, a quo tot beneficia, quæ enumerant, ad hanc diem acceperint. Quia tamen, ut ait ille, Nitimur in vetitum semper, cupimusque negata, perseverans in dissimulatione sua Josue, quem non latebat populi hujus in bono proposito inconstantia, et insignis in cultum idolorum propensio, Non poteritis, inquit, servire Domino; sicque magis accensa eorum voluntate, proponit quæ difficilia futura sint in Dei cultu, qui sit severus ultor injuriarum suarum, et in primis defectionis a se ad idola, ut ea nunc animose perrumpere statuunt, et constanter in bono tam ardentem electo perseverent. Postquam autem sapiens Imperator quadam quasi tergiversatione populi voluntatem magis magisque accendit, testem appellat eorum conscientiam, ut se ipsi postea, si perfidi fuerint, sine alio teste vel judice condemnent. Sicque acceptatur universi populi voluntas a Domino, interventu Josue principis populi. In cujus rei probationem, Nunc ergo, ait, auferite deos alienos... Respondit iterum populus se Domino servitutum. Ex Epitome Saliani ad annum 2600 hæc excerpimus, quia verbis sacris non parum lucis adferunt. Quod hæc Sancti monitio; Nunc ergo auferite deos alienos, non supponat inter Israëlitas publicos fuisse idolorum cultores, opportuno loco dicemus infra num. 276.

artificio accendit, et inducit ad fœdus cum Domino renovandum:]

266 Quæ dein acta fuerint, ita perstringit auctor sacer a §. 25: Percussit ergo Josue in die illo fœdus, et proposuit populo præcepta atque judicia in Sichem. Scripsit quoque omnia verba hæc in volumine Legis Domini: et tulit lapidem pergrandem, posuitque eum subter quercum, quæ erat in Sanctuario Domini: et dixit ad omnem populum. En lapis iste erit vobis in testimonium quod audierit omnia verba Domini, quæ locutus est vobis: ne postea negare velitis, et mentiri Domino Deo vestro. Singulas Sancti actiones aliqua commentatione elucidabimus. Primo Percussit fœdus: illud in eo consistebat, aiunt interpretes,

E

F

solemni illud
ritu populum
inter et Deum

interpretes,

A interpretes, quod populus promitteret, se unum Deum culturum ejusque leges a Moyse latas servaturum; Josue vero vicissim Dei nomine promitteret populo, quod Dominus ipsi futurus esset protector et auxiliator. Populus ex sua parte jam promissa hæc iterata protestatione dederat; Imperatorem ex parte Dei id quoque nunc fecisse, significant hæc verba sacra, Percussit ergo Josue etc. An autem ad eam rem fuerint adhibita sacrificia, solennesque aliæ cæremoniæ, quæ Exodi cap. xxiv in fœderis percussione, Deum inter et populum per Moysen facta, leguntur adhibita esse, incertum est: Verisimillimum tamen est, inquit Masius hic, nullum esse solennem ritum omissum, ut esset omnibus modis sanctissimum fœdus; et quia ista pactione rursus veluti initiabatur populus sacra religione, non solum sacrificatum esse, verum etiam tamquam nexu quodam, victimæ sanguine partim aram Dei, quasi Deum ipsum, partim populum esse inspersum, solenni ritu: quando a Moyse sic factum esse constat, cum illud fœdus pangeret primum, cujus nunc renovatio agitur.

B
instauratur;
fœderis moni-
menta.

267 Secundo, Proposuit populo præcepta atque judicia in Sichem, id est, inquit a Lapide, curavit per sacerdotes prælegi ex Deuteronomio præcepta Dei tam moralia et cæremonialia, quam judicialia, ut populo refricaret et inculcaret eorum memoriam, quorum observationem spoponderat. Alii dicunt, Sanctum ad morituri Moysis imitationem totum Deuteronomium populo recitasse. Dein ad perpetuam rei memoriam duo signa instituit, quæ posteritatem omnem hujus fœderis, cum Deo sub mortem Josue renovati, admonerent. Primum est, quod monitiones ac stipulationes a sua, a populi vero parte testationes et sponsones factas, aliæque ad fœdus spectantia in scripta retulerit, quæ a peritis perpetuo consuli possent: Scripsit quoque omnia verba hæc in volumine Legis Domini, id est, ut multi loquuntur, ad calcem libri Deuteronomii adjecit, vel ut alii; adscripsit hæc libro Josue, quo tamquam appendice volumen Legis Domini, seu liber Deuteronomii auctus fuit. Alterum signum pro illiteratis fuit, pergrandis scilicet lapidis erectio, cujus quoties causa requireretur, toties fœderis hujus memoria renovaretur: Et tulit lapidem pergrandem etc. His peractis, comitia soluta sunt; Dimisitque Imperator populum, singulos in possessionem suam ꝑ. 28. Josephus de fœdere renovato ne verbo quidem meminit.

C
S. Josue verisimilius conscripsit librum, qui ejus nomen præfert;

268 Sanctum postremi saltem capitis libri Josue usque ad versum 29 auctorem esse, numero præcedente diximus. Tam pauci sunt qui id in dubium vocent, ut vix numerum faciant. Major inter eruditos dissensio est, quis reliquum librum Josue conscripserit. Alii Eleazarum pontificem, alii Samuelem, Isaïam prophetam alii, alii Esdras; at plerique tam antiqui quam recentiores, ipsum Josue hujus scriptorem esse, sentiunt. His potius putamus adherendum quam illis. Suadet id Ecclesiasticus cap. xlvi ꝑ. 1 Fortis, inquit, in bello Jesus Nave, successor Moysi in prophetis, vel ut Græca habent, in prophetiis. Quibus vero in rebus propheta vel in prophetiis successor, nisi in iis, quæ Dominus revelarat, voce scriptoque populo communicandis? Dici quidem potest ex hoc loco tantum probari posse, cum sola voce prophetasse. Verum an non potius credendum est, revelationes et divina oracula, quæ in libro Josue occurrunt frequentissima, ab illo, cui soli facta sunt, quam ab aliquo alio, litteris

mandata esse? Vix ullus dubitat, quin Sanctus scripserit caput vigesimum quartum, id enim constat ex ejus versu 29. Scripsit quoque omnia verba hæc in volumine Legis Domini. Si hoc caput auctori Josue tribuamus, cur non et alia? Quis Dei mandata arcanæque ejus consilia sibi revelata, quis et bella expeditionesque contra Chanaanæsuscepta, aliæque in hoc libro contenta, melius nosse et accuratius describere poterat? Præterea viderat Moysen omnia, quæ per Israëlitas et circa eos Deus admiranda gesserat, tam studiose conscripsisse, ne posteritas horum memoriam amitteret: quis non merito censeat, quod Discipulus, neque in imperio tantum sed et in munere prophetico successor, magistrum et decessorem suum imitatus fuerit; maxime cum illa in terram promissam introductio, bellaque ibi prodigioso modo gesta non minus gratam memoriam exposcerent, et ad Dei gloriam facerent. Fateor, hæ rationes omnes non adeo efficaces sunt, quin maneat adhuc incertum, an Sanctus scripserit librum, qui ejus nomine inscribitur. Hoc tamen ponderis habent, ut plerorumque eruditorum judicia inclinarint ad asserendum, id probabilius esse. Quod in libro Josue aliqua legantur, quæ post Sancti mortem facta sunt, nihil aliud evincit, quam Acta S. Principis ab aliquo recentiore scriptore, sive is Esdras sive alius fuerit, recognita esse, interjectis hinc inde aliquot vocibus vel periodis connexionis aut explicationis gratia. Pentateuchum, cujus auctor Moyses ab omnibus agnoscitur, multis locis interpolatum esse nullus non fatetur. Quid hoc objicienti reponent alii, nisi idem quod nos ipsis? Pluribus hanc quæstionem agitare necesse non est: cuilibet ad manum sunt, vel facillime esse possunt interpretes aliæque scriptores, qui eam ex professo tractant.

E

269 Qui a Sancto librum scriptum esse dicunt, qui ipsius acta enarrat, illum etiam auctorem faciunt ultimi capitis Deuteronomii, saltem a versu 5, qui Moysis mortem narrat. Colligunt id passim ex initio libri Josue, Et factum est post mortem Moysi, quod studiose connexum videtur cum fine Deuteronomii. Dein successerat Moysi in prophetarum officio populique gubernatione, fueratque ipsius minister et discipulus; ejus igitur potissimum partes erant, legislatoris exitum plane admirabilem posteritati tradere, quem ipse suis probabiliter oculis conspexerat, ut diximus num. 81. Imo etiam quatuor priores versus ejusdem capitis, qui agunt de Moysi in montem ascensu, terræque promissæ, quam Deus ei morituro monstrabat, contemplatione, Sanctum scripsisse puto: non enim verisimile est, in ipso fere mortis articulo id ipsum legislatorem fecisse. Totum igitur caput ultimum Deuteronomii Pentateucho a Josue additum fuisse existimo. Bonfretius in Appendice ad caput vii Præloquiorum in sacram Scripturam sect. v, quam subdit Commentariis in Pentateuchum, putat illud ab eo scriptum esse, durante adhuc Hebræorum luctu ob mortem Moysi; sed illud Deut. cap. ultimo ꝑ. 8 Completis sunt dies plactus lugentium Moysen satis manifestat, scriptionem post luctum factam fuisse. Quantum vero temporis inter hunc et illam intercesserit, quis determinet? Id unum dici potest, quod Josue verisimilius subjecerit coronidem illam historiæ Moysæicæ, antequam suam inchoaret: suam autem inchoasse existimo post terræ distributionem, cum jam in Thamnath-Saraa domicilium fixisset, atque admodum senex esset.

uti et ultimum
caput Deutero-
nomii

F

AUCTORE
J. L.

esset. Colligitur id ex frequenti illa notatione temporis usque in praesentem diem : cui similem apud Matthæum cap. xxvii §. 18 de agro Haceldama legimus. Duo ultima libri sui capita, exceptis quinque circiter ultimis versibus, sub finem vitæ conscripsit.

§ XXIX. Moritur Josue, cum probabilius xvii circiter annis præfuisset : præcipuorum ejus gestorum chronotaxis; elogia ex sacris Litteris : illo vivente publici inter Israëlitas non fuere idololatræ : Sancti virtutes præcipuæ.

Et post hæc, ait capitis ultimi versus 29, id est, post fœdus in Sichem renovatum, populumque in possessiones suas dimissum, mortuus est Josue filius Nun servus Domini, centum et decem annorum. Solos vitæ annos tradit Scriptura; de principatus autem duratione quia tacuit, latam Chronologis patefecit aream disputandi. Sed omissa opinionum variarum longa enumeratione, ab iis omnibus nos recedimus, quæ Sancto 14 vel pauciores, 25 vel plures gubernationis annos tribuunt. Qui principatum ejus longiore tempore quam 14, et brevior quam 25 annis durasse asserunt, cum 17 circiter annis definiunt. Horum sententia propius ad verum accedit, quam illorum. Imprimis ejus magistratus durationem ad 25 vel plures annos extendi non posse, sic ostendo : Ex libro iii Regum cap. vi §. 1 constat, ab Exodo usque ad facta templi Salomonici fundamenta annos quadringentos octoginta numerari; annumque quadringentesimum octogesimum esse annum quartum regni Salomonis. Factum est ergo quadringentesimo et octogesimo anno egressionis filiorum Israël de terra Ægypti, in anno quarto, mense Zio, (ipse est mensis secundus) regni Salomonis super Israël, ædificari cœpit domus Domino. Atqui illa series annorum constare non potest, deducta chronologia per annos Judicium, prout in Hebraïco textu et in Vulgata nostra definiuntur, si Josue 25 vel plures regiminis anni assignetur : ergo tam diu Hebræorum rempublicam moderatus non est.

C 271 Minoris propositionis veritas oculis sub-jicitur sequenti schemate. Moyses ab egressu rexit populum annis 40, Deut. cap. ii §. 7; Othoniel primus Judicium post mortem Josue 40, Judicium cap. iii §. 11; Aod 80, ibid. §. 30; Sangar paucis mensibus; Barac et Debhora annis 40, Jud. cap. v §. 32; Gedeon 40, Jud. cap. viii §. 28; Abimelech 3, Jud. cap. ix §. 22; Thola 23, Jud. cap. x §. 2; Jair 22, ibid. §. 3; Jephthæ 6, Jud. cap. xii §. 7; Abesan 7, ibid. §. 9; Ahialon 10, ibid. §. 11; Abdon 8, ibid. §. 14; Sanson 20, Jud. cap. xv §. 20; Heli pontifex 40, lib. i Regum cap. iv §. 18; Samuel et Saül rex 40, Actuum cap. xiii §. 21; David rex 40, lib. ii Regum cap. v §. 5; Salomon jecit fundamenta templi anno sui regni 4, lib. iii Regum cap. vi §. 1. Positorum annorum additionem si feceris, resultabunt anni 463. Huic numero si adjunxeris 25 vel

plures annos principatus Josue, summam annorum 488, vel ea majorem invenes; et consequenter vitiosus erit annus foundationis templi, quam Scriptura inchoatam fuisse affirmat anno 4 regis Salomonis, et 480 ab egressu de Ægypto : hunc autem numerum æquabis, si tempori, quo Moyses, nominati judices et reges Israël præfuerunt, conjungas 17 annos : relinquitur itaque, ut Josue tam diu circiter principatum gesserit.

272 Qui imperium Josue ad 14 vel pauciores annos restringunt, seorsum numerant vel tempus alicujus servitutis, vel illud, quod concedunt gubernationi seniorum, de quibus meminit versus 31 : Servivitque Israël Domino cunctis diebus Josue et seniorum, qui longo vixerunt tempore post Josue. Verum cum Scriptura nusquam dicat seniores illos rempublicam administrasse post sancti Principis obitum, recte intelliguntur dumtaxat exemplo pietatis et constantis in Deum fidei toti populo præfuisse, eumque auctoritate sua, quam ipsa senectus, diuturna rerum experientia vitæque probitas illis conciliarat, in officio continuisse, ne aliqui saltem publice ad idola deficerent. Suos igitur Sancto nostro 17 circiter principatus annos relinquimus; illos vero, quibus Israëlitis Domino sub senioribus servierunt, ad Othonielis initia referimus. Nullius etiam servitutis annos seorsum computandos esse asserimus, dicimusque omne interregni spatium comprehendere iudicium annis, nec separatam facere chronologiam; verbi gratia, decem et octo anni servitutis, quæ contigit sub rege Moabitarum continentur in 80 annis iudicis Aod, et ita de ceteris. Itaque anni singulorum iudicum sunt spatia temporis interjecti inter duos iudices, verbi causa, a morte Josue ad mortem Othonielis, a morte Othonielis ad mortem Aod etc. Ex quibus omnibus concludimus, nec plures nec pauciores annos Sanctum imperasse, quam circiter 17. Iudicium meum hic tuli in questione plurimum controversa, et cum variis aliis arte connexa; quæ proin multiplicibus objectionibus impeti potest. His ego dissolvendis lectorem non detineo, ei libertatem relinquens aliam sententiam eligendi, et se immergendi difficultatibus, longe gravioribus, quam ex sint, quæ nobis objici possunt.

F 273 Si 17 circiter anni, quibus supremum præcipuorum ejus in Chananitide Israëlitarum ducem, et 40, quibus in deserto magni prophetæ Moysis ministrum egit, auferantur ex 110 vitæ annis; supererunt circiter 53, quibus vixerit in servitute Ægyptiaca. Sub hujus finem Moyses eum ministrum suum eligit. Anno primo ab egressu, ætatis suæ circiter 54 Amalecitas debellat, cum legislatore in montem Sinai ascendit, in quo 40 dies jejuniis, deliciis spiritualibus pastus, verisimiliter angelis supparem vitam duxit; post descensum e monte tabernaculi custodiendi cura ei committitur. Anno ab exitu secundo, quem ipsius vitæ 55 fuisse credimus, contigit quod Scriptura de ejus æmulatione pro Moyse memorat; mittitur ad explorandam Chananitidem; redur insignia fortitudinis et zeli in compescenda seditione eripitur. Anno 40 commorationis in deserto, ætatis circiter 93 a Domino successor Moysis nominatur, Israëlitarum Princeps inauguratur, Madianitis, illo probabilius duce, profligantur, collato ei dignitas coram populo a legislatore, Deoque ipso, cælesti prodigio confirmatur. Moyse defuncto

nec paucioribus
quam 17 circiter
annis præfuis-
set :

E

F

A defuncto, supremam potestatem exercere incipit; cujus primum annum, ut multa alia prætermittam, præcipue illustrarunt familiaritas cum Deo, cujus alloquio sæpe dignatus est, mirabilis exsiccationis Jordanis transitus, archangeli Michaëlis apparitio, prodigiosa murorum Hierichuntinorum eversio, Hæi miro strategemate capta, Adonisedec cum aliis quatuor regibus ad Gabaonem victus, lapidea grando de cælis immissa, in fuga elapsas eorum copias, solis et lunæ cursus ejus imperio inhibitus, donec hostes omnino cæsi essent, Israëlitarum corporibus lassitudo probabilius divinitus depulsa, regis Gazer exercitus deletus, tota denique australis Chananæa mira celeritate subacta.

gestorum chrono-
notaxis:

B 274 Anno imperii ejus secundo, vitæ 95, numerosissimus regum Aquilonarium exercitus ad internecionem cæsus est, atque Asor expugnata. Quatuor anni sequentes in conficiendis bellis reliquis positi sunt. Reges primo regiminis sui sexennio devicit triginta et unum, quos interfectos, ita volente Deo, e patibulis suspendit. Anno principatus septimo monetur a Domino centenarius Josue, ut Chananæam per sortes dividat. Anno sequente fit tabernaculi translatio de Galgalis in Siluntem, ubi interrupta terræ promissæ partitio, urgente Sancto, continuatur. Cum meliorem posset, deterioremodestus Princeps sibi portionem eligit. Reliquos novem vitæ annos in ædificanda Thamnath-Saraa, atque republica ordinanda exigit. In extrema senectute duo comitia celebrat, in quibus populum ferventi oratione ad amorem cultumque veri Dei exhortatur: in postremis fœdus Deum inter et populum ritu solemniter renovat. Paulo post, omnibus muneris sui partibus ex voluntate Dei et totius populi optime expletis, appositus est ad Patres suos in senectute bona, cum esset 110 annorum. Præcipua tantum rerum capita huic chronotaxi inserui, reliquis prætermisissis. Mensem etiam ac diem, quo quælibet res gesta fuerit, quantum potui, suis locis assignavi.

elogia ex sacris

C 275 Pauca, ex sacris Litteris deprompta, Sancti elogium, quæ illustrium epitaphiorum instar sint, hic subnectemus. Moyses, cum introitum in terram promissam ob peccatum ad Aquas contradictionis ei negasset Dominus, ita eum precatus est Numer. cap. xxvii a v. 16: Provideat Dominus Deus spirituum omnis carnis hominem, qui sit super multitudinem hanc; et possit exire et intrare ante eos, et educere eos vel introducere: ne sit populus Domini sicut oves absque pastore. Dixitque Dominus: Tolle Josue filium Nun virum, in quo est spiritus, et pone manum tuam super eum... et dabis ei præcepta cunctis videntibus, et partem gloriæ tuæ, ut audiat eum omnis synagoga filiorum Israël. Et Deuter. cap. ultimo v. 9: Josue vero impletus est spiritu sapientiæ, quia Moyses posuit super eum manus suas. Igitur præ omnibus maximi principis et prophetæ Moysis in populi regimine successorem Josue Deus ipse eligit. Veritas æterna in eo Spiritum sanctum esse testatur, ipsumque omnium ejus donorum plenitudinem, cum inauguraretur, accepisse. Quid amplius in S. Viri laudem adferri potest? Josue cap. xi v. 15 ab exacta præceptorum sibi datorum observatione ita extollitur: Sicut præceperat Dominus Moysi servo suo, ita præcepit Moyses Josue, et ille universa complevit: non præterivit de universis mandatis, nec unum quidem verbum, quod jusserrat Dominus Moysi.

Septembris Tomus I.

Quamvis breve, non minus tamen honorificum est illud cap. xxiv v. 29: Et post hæc mortuus est Josue filius Nun, servus Domini. Et vivens Deo servivit, et se ad mortem usque Deo servitutum professus est (Ego, inquit ibid. v. 15, et domus mea serviemus Domino;) et mortuus præclarum illud cognomentum SERVUS DOMINI meruit, quod præceptor ejus Moyses post mortem decoratus fuit Deut. cap. ultimo v. 5: Mortuusque est ibi Moyses, servus Domini.

AUCTORE
J. L.

276 Post narratam Sancti sepulturam subdit Scriptura Josue cap. xxiv v. 31: SERVITUTQUE ISRAEL DOMINO CUNCTIS DIEBUS JOSUE. Item repetitur Judicium cap. ii v. 7. Verbo et exemplo, vigilantia atque auctoritate sua Princeps optimus Israëlitas in idololatriam pronos in veri Dei cultu et pietate ita continuit, ut nemo, quamdiu vixit, publice alienos deos coluerit; publice, inquam, nam aliquos privatum illis cultum exhibuisse evincere videntur ipsa Sancti verba ibid. v. 23: Nunc ergo auferte deos alienos de medio vestri. S. Augustinus tamen quæst. xxix negat, ullum in Israël sub principatu Josue idolum exstitisse; et per præceptam ablationem deorum alienorum putat intelligendam esse depositionem vanorum phantasmatum, quæ quis sibi de Deo fingit, dum eum alium esse imaginatur, quam re ipsa sit: adfertque in eam rem varia argumenta. Sallianus ad annum 2600 Sancti verbis Auferte deos etc. conditionem aliquam subintelligit; ut scilicet simulacra eorum, si qua forte secreto inter spolia a quibusdam detineantur, quamvis non ad cultum, penitus auferantur. In Scholiis, quæ ad eundem annum subdit, hanc defendit opinionem suam, exemplisque probat particulam si in sacro textu aliquando desiderari. Verum hujus et S. Augustini sententia plerisque displicet. Fuerint itaque occulti aliqui inter Israëlitas idololatræ, quales et sub Moyse in deserto fuisse patet ex Amos cap. v a v. 25, et Actuum cap. vii a v. 42, nihil inde laudis perfectissimo Duci detrahatur. Quis princeps humana industria et prudentia præcaveat, nequis subditorum occulte delinquant? Muneris sui partes optime explevit, si impediverit, quo minus crimina aliqua publice commissa fuerint. Vigilantissimus Princeps noster id effecit, ut idololatriæ publicæ vestigium in Israël non exstiterit. Testatur id ipse in concione penultima, sub finem vitæ habita, cap. xxiii v. 8; ubi suos laudat a constantia in veri Dei cultu: eos certe corripisset, si ab illo defecisse cognovisset. In postrema quidem exhortatione non diu post facta, populum monuit, ut auferret deos alienos de medio sui; at hanc ut propheta dixit ex ore Domini, revelantis latere quosdam in Israël, qui idola clam colerent. Patet id ex orationis exordio cap. xxiv v. 2: Hæc dicit Dominus Deus Israël. Ex his satis intelligitur, monitionem Sancti de idolis e medio tollendis non obstare, quo minus verum sit, Israël, quamdiu Sanctus vixit, Domino servivisse; et hoc quidem sensu verum, qui principatum ejus mirifice commendat. Porro idola, quibus aliquos Israëlitas privatum cultum exhibuisse credimus, non fuerunt Chananæorum dii; sed quibus illorum majores servierunt in Mesopotamia, ut patet ex v. 15. Vide num. 259.

Litteris: vivente
S. Principe publicis
idolis cultus exhibitus
non fuit:

277 Ecclesiasticus cap. xlvi v. 1 et seqq. his laudibus Sanctum prosequitur: Fortis in bello Jesus Nave, successor Moysi in prophetis, qui fuit magnus secundum nomen suum, maximus

ejus ex Ecclesiastico
elogium:

AUCTORE
J. L.

in salutem electorum Dei, expugnare insurgentes hostes, ut consequeretur hereditatem Israël. Quam gloriam adeptus est in tollendo manus suas, et jactando contra civitates romphæas? Quis ante illum sic restitit? Nam hostes ipse Dominus perduxit *in manus ejus*. An non iracundia ejus impeditus est sol, et una dies facta est quasi duo? Invocavit Altissimum potentem in oppugnando inimicos undique, et audivit illum magnus et sanctus Deus in saxis grandinis virtutis valde fortis. Impetum fecit contra gentem hostilem, et in descensu perdidit contrarios, ut cognoscant gentes potentiam ejus, quia contra Deum pugnare non est facile. Et secutus est a tergo Potentis: et in diebus Moysi misericordiam fecit ipse, et Caleb filius Jephone, stare contra hostem, et prohibere gentem a peccatis, et perfringere murmur malitiæ. Et ipsi duo constituti, a periculo liberati sunt a numero sexcentorum millium peditum, inducere illos in hereditatem, in terram, quæ manat lac et mel. *Addo Josephi de Sancto nostro testimonium: Naturæ, inquit, debitum exolvit anno vitæ centesimo decimo: quorum XL sub*

B *Moyse magistro minister ipsius exegit, et post ejus obitum viginti quinque (id minus verisimile esse probavi supra num. 270 et seq.) reipublicæ præfuit, vir incomparabili tum prudentia tum eloquentia, ad hæc in re imperatoria fortis et impiger, nec minus in pace bonus et utilis: denique in quavis virtute eximius.*

vitæ integritas
et virginitas,

278 *Virtutes, quæ his elogiis summam continentur, et ex Actis ejus quæ dedimus elucescunt, sigillatim omnes non enumerabimus: præcipuas tantum proponemus ex Bellarmino libro II de Officiis principis cap. III ante medium: Venio nunc, inquit, ad virtutes et privilegia sancto Josue. Primum, fuit Josue duci innocentia communis cum patriarcha Josepho; a quo ipse descendit: et in hac parte superavit etiam Mosem ipsum. Moses enim reprehensus fuit a Domino, quod offenderit, et non sanctificaverit ipsum Dominum ad Aquas contradictionis; et ideo punitus fuit ea poena, ut non intraret in terram promissionis, quam tanto tempore desideraverat et tanto labore quæsiverat. At de Josue nihil omnino legitur, quod reprehensum fuerit in Scripturis sacris: et tamen, ut supra diximus, Scripturæ non*

C *solent omittere lapsus eorum, quorum res gestas narrant. Ea igitur innocentia decebat eum, qui Jesu Christi typum gerebat « qui peccatum non » fecit, nec inventus est dolus in ore ejus » epist. I Petri cap. II §. 22. Altera virtus eaque fere singularis fuit in nostro Josue, castitas virginalis, in qua superavit castitatem patriarchæ Joseph, et domini sui Moysi. Isti enim, quamvis alioqui viri castissimi, uxorem unam duxerunt et filios procrearunt. Fuisse autem nostrum Josue, ut verum typum Jesu Christi Domini nostri, virginem castissimum, ex eo potest intelligi, quod in Scripturis nulla fiat mentio filiorum ejus: cum tamen in Scriptura veteris Testamenti accuratissime describantur generationes omnium trium filiorum Israël. Dein adfert Bellarminus SS. Ignatii martyris, Chrysostomi et Hieronymi de Sancti virginitate testimonia, quæ et nos dedimus num. 136 et seq.*

fides;

279 Jam vero, pergit idem Bellarminus, ut ad virtutes theologicas veniamus, fides in Deum, nescio an in ullo major unquam enituerit. Fides in miraculorum patratiōne maxime cernitur, Apostolo dicente epist. I ad Cor. cap. XIII §. 2. « Si habuero omnem fidem, ita ut montes trans-

» feram, charitatem autem non habuero, nihil D
» sum ». Porro in miraculorum patratiōne præter cæteros sanctos Testamenti veteris Moses maxime claruit; quippe qui mare divisit, ex petra aquas eduxit, manna de cælo descendere fecit, et alia id genus multa patravit. Josue noster divisit Jordanem, de cælo lapides super hostes populi sui descendere fecit: sed quod est omnium maximum, solem et lunam in cælo imperio suo a cursu cohibuit. Moses jussus virga petram percutere, et ea percussione aquam elicere tam copiosam, ut homines et jumenta bibere possent, nonnihil in fide hæsitavit. Josue noster magnitudine fidei sine ulla hæsitatiōne imperavit soli et lunæ, dicens: « Sol contra Gabaon ne movearis et luna contra vallem Ajalon » Hic plane enituit fides maxima et eminentissima sancti Josue, qui sine hæsitatiōne credidit sibi Deum adfuturum et effecturum, ut solem et lunam sisteret: nam ideo non timide et submissa voce, sed audacter atque altissime clamavit, Sol ne movearis, et tu luna pariter siste cursum tuum; certus videlicet, omnino futurum, quod ipse Dei amicissimus fieri juberet. Nam quod subjungitur « Obediente Deo voci hominis » non significat, E
Deum proprie paruisse voci hominis; sed per metaphoram dici obedivisse, quia fecit ut sol et luna obedirent voci hominis, Servi, et amici sui fidelissimi. Itaque prævenit Jesus Nave promissionem illam Jesu Christi, cujus ille figuram gerebat: Amen dico vobis si habueritis fidem, et non hæsitaveritis, et dixeritis monti huic; « Tolle » et jacta te in mare, fiet. Et omnia quæ- » cumque petieritis in oratione credentes accipietis ». Matt. cap. XXI §. 21. Sancti fidem a Patribus laudatam vide num. 194.

280 Nec minor fuit in Josue spes in Deum spes, quam fides. Siquidem in ipso primo capite libri Josue, Deus ipse non semel, sed secundo ac tertio dixit ad Josue: « Confortare et esto robustus » noli metuerе, et noli timere, quoniam tecum » est Dominus Deus tuus in omnibus ad quæ- » cumque perrexeris ». Hæc enim verba Dei non solum significantia, sed etiam efficientia sine dubitatione fuerunt. Itaque abstulerunt ab eo omnem pavorem, et timorem; et induerunt eum fiducia incredibili, et fortitudine admirabili, ut facile victor evaserit adversus reges plurimos, et F expugnaverit omnes urbes eorum.

281 Quid jam de charitate ipsius erga Deum charitas in Deum et proximum dicam? Jusserat Josue ut, cum caperetur prima civitas, quæ dicebatur Jericho, omne aurum et argentum, quod in ea repertum fuisset, conservaretur in thesauros Dei; reliqua omnia destruerentur in honorem Dei, et nemo quidquam attingere auderet. Sed cum quidam vir, nomine * Charmi, clam abstulisset aliquid * adde Achan filius auri et argenti et nescio quæ alia Deo dicata; hic Josue exarsit in zelum honoris Dei quamvis alioqui mitissimus esset, et magna diligentia invento reo, ipsum lapidari jussit, et omnia bona ejus, id est, tabernaculum, oves, boves, asinos et omnem substantiam flammis cremanda tradidit. Apparuit quoque zelus religionis et charitatis in Deum in fine vitæ ejus, ubi incredibili ardore hortatus est populum ad persistendum in vera religione unius veri Dei; et ita infixit in cordibus audientium zelum religionis, ut Scriptura dicat: « Servivit Israël Domino cunctis diebus Josue et » seniorum, qui longo vixerunt tempore post » Josue ».

282 De amore ejus et charitate in proximos, et proximos, duæ

A duæ res in testimonium adduci possunt : una, quod nulla unquam ei contentio fuit cum Eleazaro summo pontifice, neque cum ullo ex principibus populi, sed incredibili concordia cum illis omnibus semper vixit. Altera, quod cum ventum est ad divisionem oppidorum, et agrorum, ac vinearum, atque adeo rerum omnium, vi et armis acquisitarum, ille non elegit primus, ut par erat, optima quæque : sed posteaquam omnibus tribubus filiorum Israël regiones assignatæ fuerant, tunc ipse petiit a populo locum aliquem, ubi habitare posset *Thamnath-Saraa*... Fuisse autem locum illum horridum et asperum, testatur sanctus Hieronymus in Vita S. Paulæ matronæ Romanæ... Sed non est hoc admirandum, cum Josue non esset de hoc mundo, sed vir sanctissimus, et æmulator virtutum Mosis magistri sui, qui non quærebat quæ sua erant, sed quæ aliorum : nec solum Mosem imitari volebat, sed multo magis Jesum Christum, quem spiritu venturum noverat, et se illius figuram gerere, Deo revelante, non ignorabat. Itaque quod postea philosophus scripsit, hoc esse discrimen inter regem et tyrannum, quod rex non suam, sed populi utilitatem quærat, tyrannus contra suam non populi ; multo antea noster Josue reipsa et factis demonstravit, exemplo suo reges informans et tyrannos detestans.

aliæque virtutes.

B 283 Omitto quæ dici poterant de prudentia et fortitudine in bellis gerendis, quemadmodum videlicet exercitus suos semper [in] officio continuerit, a sceleribus compescuerit, in timore Domini erudierit : et quibus artibus hostes averterit vel prostraverit, ac denique tam multas provincias brevi domuerit ; et habitatoribus interemptis vel fugatis, filiis Israël habitandas possidendasque tradiderit. Hæc enim ex libro Josue peti possunt. Ita Bellarminus Sanctum nostrum, principem undequaque perfectissimum, aliis in eadem dignitate constitutis imitandum proponens. Tertullianus libro III contra Marcionem cap. XVI censuit S. Josue esse angelum illum ac ducem, quem promisit Deus Exodi XXIII, dicens : « Ecce » ego mitto angelum meum ante faciem tuam, » qui te custodiat in via, et introducat in terram, quam paravi tibi : intende illi et exaudi eum, ne inobaudieris eum : non enim celavit te, quoniam nomen meum super illum est ». Angelum quidem eum dixit, ob magnitudinem virtutum quas erat editurus, et ob officium prophetæ, nuntiantis scilicet divinam voluntatem : Jesum autem ob nominis sui futurum sacramentum. Idem alii Patres putarunt apud a Lapide in Exodi cap. XXIII v. 20.

§ XXX. Sepultura Josue : mira aliqua, quæ de eo traduntur : febribus et podagræ doloribus afflictum sanat : Sancti cultus, qui vere propheta fuit.

Sepelieruntque eum, inquit Scriptura cap. XXIV v. 30, in finibus possessionis suæ in Thamnathsare, quæ est sita in monte Ephraïm, a Septemtrionali parte montis Gaas. Addunt Septuaginta in editione Romana : Illic posuerunt cum eo in monumento, in quo sepelierunt eum, gladiolos saxeos, quibus circumciderat filios Israël in Galgalis Jesus, cum educeret eos ex Ægypto, sicut mandarat Dominus ; et illic sunt usque ad hodiernum diem. Dubium non est, quin ab universo populo cohonestatum fuerit ejus funus, et publicus de more luctus indictus, sicut in morte Aaronis et Moysis. Sancti certe meritis id negari non potuit. Sub finem sæculi quarti adhuc exstitisse Josue sepulcrum testatur sanctus Hieronymus in Epitaphio Paulæ his verbis : Sepulcra quoque in monte Ephraïm Jesu filii Nave, et Eleazari filii Aaron sacerdotis e regione, venerata est Paula : quorum alter conditus est in Thamnathsare a Septemtrionali parte montis Gaas, alter in Gabaa filii sui Phinees : satisque mirata est, quod Distributor possessionum sibi montana et aspera delegisset. Apud eundem S. Doctorem in libro de Locis Hebræicis, quem ab Eusebio Pamphilo conscriptum ipse Latine reddidit, hæc lego : Gaas, mons in tribu Ephraïm, in cujus Septemtrionali plaga sepultus est Jesus Nave : et usque hodie juxta vicum Thamna sepulcrum ejus insigne monstratur.

Josue sepulcrum, quod tempore S. Hieronymi venerata est sancta Paula :

285 Serarius in caput XXIV Josuæ quæst. XII ex Rabbinis refert, fuisse super Josue sepulcro collocatam solis imaginem, vel potius statuam, qua in posteritatem omnem celebris perennaret admirandæ illius solaris institutionis * ab ipso Josue divinitus impetratæ, de qua supra c. IX *, memoria. Idque judicat Masius probabile, ut putet inde Josuanam urbem THAMNATHSARACH, litteris transpositis, appellatam, quæ Jud. 11 v. x * integre ac recte in textu Hebræo THAMNAT CHERES appellatur, id est URBIS SOLIS. Calmetus hanc traditionem reliquis Rabbiorum fabulis accenset : at Arias, Masius, Caietanus alique ut credibilem historiam admittunt. Mea autem sententia est, litterarum transpositionem seu metathesim, qua textus Hebræus in nominibus propriis sæpe utitur, tam facile potuisse fabulæ occasionem dare, quam veram historiam metathesi. Serarius laudatus aliam refert Hebræorum traditionem, nimirum magnum, cum sepeliretur Josue, in monte Ephraïm terræ motum extitisse, ex eoque montem vocatum GAAS, id est, COMMOTIONIS AC TREMORIS : verbum enim GAHAS, COMMOVERI AC TREMERE significat. Vanissima est hoc anilis fabula Masio : sed absque argumento, et nulla de causa negare vanum fortasse ac anile potius est. Nam fieri hoc potuit, et factum esse veteres asserunt, qui Midras seu Explicationem libri Ruth antiquitus scripserunt, et qui Seder Hqlam. Neque est, quod repugnet quidquam;

terræ tremor, posita solis imago super Sancti tumulo,

* forte institutionis
* l. x.
F

* l. ix.

AUGUSTINUS

J. L.

· l xxvii 7. li.

et alia mira,
quæ de eo tra-
duntur :febris et po-
dagræ dolori-
bus afflictum
sanat :Sancti cultus
apud varios po-
pulos

quidquam ; quin vero est hoc valde ad veri Jesu Christi Domini mortem ac sepulturam significandam idoneum : in hac enim TERRA MOTA EST ET PETRÆ SCISSÆ SUNT Matth. xxvi 7. xv . Ita ille ; at ego, ut iste terræ motus prudenter credi possit, majorem quam Rabbiorum auctoritatem requiro.

286 Mira sunt, quæ libro i de Gloria Martyrum capite xviii refert S. Gregorius Turonensis per Ruinartium editus : Sunt autem, inquit, et ad Levidam civitatem aquæ calidæ, in quibus Jesus Nave lavare solitus erat : ubi similiter leprosi mundantur : est autem ab Hiericho duodecim millia. Prope autem Hiericho habentur arbores, quæ lanas gignunt. Exhibent enim poma in modum cucurbitarum, testas in circuitu habentes duras, intrinsecus autem plena sunt lana. Et de his etiam ferunt ipsi Jesu Nave solere fieri indumenta. Sed et hodieque tales exhibent lanas, ex quibus nos a quibusdam delatas vidimus, et admirati sumus vel candorem, vel subtilitatem earum. Meminit et harum aquarum urbis Levidæ capite sequenti, ubi se multos vidisse ait, qui iis tincti a lepra mundati fuerant. Porro Levida, de qua S. Gregorius, secundum Ruinartium in Notis celebris est illa Livias vel Libias, in tribu Ruben, quam Herodes in honorem Livie augustæ, matris Tiberii Cæsaris, exstruxit.

287 Idem S. Gregorius libro de Gloria Confessorum cap. xl narrat, patrem suum, febris et podagræ doloribus afflictum, subito sanitatem per Sanctum recuperasse : Sed nec illud, inquit, absurdum est credere, quod sæpius per visiones expertas Dominus revelare dignatur, qualiter aut honorentur Sancti, aut infirmi medicamina consequantur. Nam recolo gestum in infantia, cum pater meus ab infirmitate humoris podagrici laboraret, et ardore febrium ac doloribus multis adtenuatus, lectulo decubaret, vidisse me in visu noctis personam, dicentem mihi : Legisti, ait, librum Jesu Nave ? Cui ego : Nihil aliud litterarum præter notas agnovi, in quarum nunc studio constrictus affligor. Nam hic liber prorsus an sit ignoro. Et ait : Vade, inquit, facitoque hastulam parvam ex ligno, quod hoc nomen recipere possit, scriptumque ex atramento sub paterni capitis fulcrum conloca : erit enim ei præsidium, si quod loquor impleveris. Mane autem facto, matri quæ videram indicavi : jubet impleri visionis præcepta. Quod cum fecissem, statim genitor ab infirmitate convaleuit.

288 Hebræi, ut præcipitur in eorum Calendario apud Genebrardum, ad xxvi diem mensis Nisan jejunabant, quod is, ut putabant, esset emortualis Josue. Martyrologium Arabico-Ægyptiacum Ms., a Gratia Simonio Maronita Latine redditum et ab Athanasio Kircheri majoribus nostris Roma transmissum, Sanctum annuntiat i Septembris. Huic respondet dies quarta mensis Toth, qua apud Iobum Ludolfum pag. 389 Colendario Coptitarum Ægypti inscribitur. Idem apud eundem pag. 419 ad xxv mensis Baune, uti et Æthiopes ad xxv mensis Sene Josue rubrica distinguunt, quod indicium est, eum solenniore cultu ab illis populis honorari. Dies xxv mensis, qui a Coptitis Baune et ab Æthiopibus Sene dicitur, apud nos est xix Junii. At mirum est in illorum Calendariis, a Ludolfo editis, diem xxvii mensium Baune et Sene nullius Sancti memoria celebrari, ubi vix ullus alius anni dies vacuus reperitur. Hinc suspicari

quis posset vitio impressorum factum esse, ut ad D Sanctum Josue vel ad proxime præcedentem in margine dies xxvi appositus non sit, et ad hunc relati sint, qui xxvii affigendi erant. Certe Papebrochius Ludolfi editionem hoc loco corrigendam esse putavit, Sanctique annuntiationi in margine calamo præfixit diem xxvi. An recte ultra inquirere operæ prelium non est. Brocardus in Descriptione terræ sanctæ, Basileæ anno 1537 edita, A Tripoli, inquit, per duas leucas est mons Leopardorum rotundus et altus, una leuca a Libano distans. Habet hic mons in pede Aquilonari speluncam, in qua monumentum cernitur viginti sex pedum longitudinis, frequentaturque devote a Saracenis, qui putant illic Josue sepultum. Dominus d'Herbelot in sua Bibliotheca Orientali ad nomen Joschova scribit, a nonnullis superstitionis Judæis Sanctum creditum esse personam, quæ conditionem humanam excesserit, et ex natura divina quiddam participarit. Adit Mahometanos aliquos eidem commento fidem habuisse.

289 Typicum S. Sabæ, Menæa Patrum Dominicanorum conventus S. Marci Florentiæ, quorum apographum habemus, aliique omnes Græcorum Fasti sacri, qui eum referunt, primam Septembris ejus memoriæ consecrarunt. Menæa magna, excusa Venetiis anno 1595, post hanc ejus annuntiationem Dormitio Jesu Nave, hos ei versiculos accinunt.

Ὅνπερ τρέχειν ἔστησεν ἥλιον πάλαι,

Λιπὸν Ἰησοῦς, ἥλιον δόξης βλέπει.

Quem stare vidit solem ad imperium suum

Jesus relinquens, gloriæ Solem videt.

Subditur Sancti elogium, vix differens ab eo, quod habet Synaxarium Basilii imperatoris. Hoc nuper cura eminentissimi Cardinalis Hannibalis Albani Græce ac Latine typis elegantibus prodit, Sanctumque ita annuntiat ac laudat : Eodem die Dormitio Josue filii Nave. Hic Josue filius quidem Nave fuit, successor autem Moysis Hebræorum legislatoris, vir fortis, reique militaris peritus. Nam Hierico munitam alienigenarum urbem expugnavit, Jordanemque fluvium per siccum transivit una cum populo et arca Dei. Michaëlem etiam cælestis exercitus principem, ense præ manibus tenentem, vidit : quo statim cognito, abjectis propriis armis, illius pedibus F advolutus, Quid, inquit, imperas servo tuo ? Ad hæc, cum prælio dimicaret cum alienigenis, solque ad occasum appropinquaret, ipse vero vincendi desiderio teneretur, maximam in Deo spem habens, imperavit soli, ut staret : stetitque sol ; neque prius occidit, quam hostes fortissime in fugam vertit. Cum igitur exercitui præfuisset, populumque Israëliticum ex eremo recte eductum, in terram promissionis, quæ est Hierosolyma, duxisset, perque annos viginti septem judicasset, mortuus est, atque honorifice in eadem terra a populo suo sepultus. De miraculoso Jordanis transitu nihil in elogio, quod exstat in Menæis : quoad cetera cum his Basilianum Synaxarium fere convenit. Quod utrobique dicatur Josue, abjectis propriis armis, Archangeli pedibus se advolvisse, præter Scripturam est, quæ tantum de calceorum depositione meminit. Neque mihi verum videtur, Sanctum præfuisse 27 annis, ut dictum est a num. 270.

290 Georgius Wicelius senior in Exercitatione veræ pietatis anno 1555 editis, pagina inferne signata P III, ex vetustissimo codice bibliothecæ Fuldensis adfert Missam, in qua post Commemorationem

et Latinos :

A Commemorationem pro defunctis inter alios veteris Testamenti sanctos invocatur S. Josue. In Calendario antiquo, quod Julianum nominatur apud Calvisium in Isagoge chronologica ad Opus chronologicum, Sanctus refertur die xxx Aprilis. Verum Calendis Septembris annuntiat eum cum S. Gedeone Romanum vetus, Ado et Usuardus hoc modo: Jesu Nave et Gedeon prophetarum. Wandelbertus de Sancto sic canit:

Legifer heredem proprii quem liquit honoris,
Promissam populo terram, qui forte per astra,
Per loca, per celsos montes distinxit et urbes,
Septembres Josue tenet orditurque Kalendas.

S. Josue vere
propheta fuit
æque ac Moyses.

B 291 Titulum prophetarum, quo sanctos Josue et Gedeonem honorarunt antiqui Martyrologi, primus suppressit Notherus, quem inter alios recentiores secutus est Baronius in Martyrologio Romano novo. Ne tamen ideo suspiceris, titulum illum Sancto nostro minus convenire: etenim licet non æque magnus, æque tamen verus propheta fuit, quam Moyses. Cum utroque Deus mira familiaritate egit, utrique plurima revelavit; Pentateuchus et liber Josue oraculorum divinarum ad utrumque factorum pleni sunt; uterque occulta varia tam præsentia quam futura a Domino accepta ad populum retulerunt eo modo, quo ea referenda esse divinitus intellexerunt;

uterque etiam scripto posteris tradiderunt res a se gestas, eaque omnia, in quibus Deus illis inter-nuntiis, seu voluntatis suæ apud populum interpretibus, uti voluit. Denique ipsius Spiritus sancti testimonio S. Josue vere propheta fuit non secus ac Moyses: nam Ecclesiastici cap. XLVI v. 1 Successor Moysi in prophetis, vel ut Græca habent, in prophetiis, appellatur. Baronius in Nota ad Sancti annuntiationem, Adnumerabatur, inquit, olim Josue inter prophetas secundum Epiphanium in Panar. hæres. LXVI prope finem. Per prophetam hic sanctus pater intelligit scriptorem sacrum, cujus liber prophetarum libris accensetur: et hoc sensu verum est, quod S. Josue propheta non sit; nam liber ejus nomen ferens, qui apud Judæos olim, teste S. Hieronymo in Prologo galeato, primus prophetarum erat, nunc ab Ecclesia sacrorum Historicorum libris annumeratur. Itaque Baronius, qui ex mente S. Epiphanii loquitur, non negat, neque negare potest eum prophetam fuisse, sicut Moyses, Samuel et David fuere, quorum libri inter libros prophetarum jam quoque non habentur. Masinus in Bononia perlustrata ad 1 Septembris scribit, ibidem in Ecclesia Omnium Sanctorum servari duos dentes et alias Sancti reliquias. Vereor, ut lector facile credat, eas vere sancti Josue esse.

AUCTORE
J. L.

DE S. GEDEONE ISRAËLITARUM JUDICE

IN PALÆSTINA

COMMENTARIUS HISTORICUS.

J. L.

§ I. Sancti elogia; cultus; nomen varium; familia: pater idololatra, at dein conversus a Filio judice: hic semper veri Dei cultor; an ante principatum tribunus?

C

F

S. Gedeonis,

S sanctus Gedeon, virorum, angelo teste, fortissimus, quintus fuit Israëuitarum in rebus civilibus judæ et in bello imperator; si Samgar, qui paucis mensibus præfuit, ejus decessoribus annumeres. Quam Deo charus fuerit vel inde colligas; quod ipse eum elegerit ad populum suum judicandum, et e Madianitarum servitute liberandum, angelumque miserit, qui divinum hoc consilium ei annuntiaret. Dein Domini oraculis instructus, ejusdemque Spiritu animatus aram Baal subvertit, lucumque succidit, et Hebræi nominis hostes inusitata et mirabili præliandi ratione debellavit. Pace libertateque Israël restituta, subditos in veri Numinis cultu continuit, donec magistratu, quem insignibus Dominus illustravit prodigiis, necnon vita defunctus est, quam fide et pietate in Deum, submissione animi, aliisque virtutibus dignam reddidit perpetua in Sanctorum Fastis memoria. Hæc summa quædam est eorum, quæ in libro Judicum capite sexto, septimo et octavo Scriptura, et Josephus lib. v Antiquitatum cap. viii de Sancto

narrant. In verbis sacris et Josephi referendis eandem, quam in Vita S. Josue, scribendi rationem servabimus.

2 Apostolus ad Hebræos cap. xi a v. 32 Gedeonem collocat in eorum catalogo, qui in Lege veteri fide eximia et operibus fidei heroicis excelluerunt: Et quid, inquit, adhuc dicam? Deficiet enim me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Samson, Jephthe, David, Samuel, et Prophetis: qui per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones, obtulerunt ora leonum, exstinxerunt impelum ignis, effugerunt aciem gladii, convaluerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum etc. Ecclesiasticus cap. XLVI a v. 13 Israëuitarum judices his laudibus persequitur: Et judices singuli suo nomine, quorum non est corruptum cor: qui non aversi sunt a Domino, ut sit memoria illorum in benedictione, et ossa eorum pullulent de loco suo, et nomen eorum permaneat in æternum, permanens ad filios illorum, sanctorum virorum gloria. Non loquitur

quem laudant

AUCTORE
J. L.

loquitur hic Hagiographus de iudicibus, qui vel Dei vel libera populi electione creati non fuerunt: hinc ejus verba non extendenda ad impium Abimelechum, qui, 70 fratribus occisis, vi principatum invasit, adeo ut tyranni potius quam iudicis appellationem mereatur. An, et quo sensu de reliquis iudicibus Scriptura hæc affirmet: Quorum non est corruptum cor; Qui non aversi sunt a Domino, examinare huc non spectat. De Gedeone suis locis ostendemus, ex historia sacra probari non posse, quod vel levi etiam peccato recte factorum gloriam obscurarit, adeoque nihil ob stare, quo minus dicta Ecclesiastici verba etiam in rigore et secundum omnem suam latitudinem sumpta de Sancto nostro vere prædicentur.

Scripturæ et
Patres,

3 Liber Judicum cap. viii §. 32 de ejus obitu hoc fert testimonium: Mortuusque est Gedeon, filius Joas, in senectute bona. Præter S. Gedeonis, Litteræ sacræ nullius alterius senectutem bonam appellant, nihi Abrahami Genes. cap. xv §. 15 et cap. xxv §. 8, Davidis lib. i Paralip. cap. xxix §. 28, Tobie junioris, vel, ut aliqui volunt, socerorum ejus Tob. cap. xiv §. 15. Unde colligitur, hanc Scripturæ phrasim plus significare quam ætatem annis valde proVectam. Audiamus Sallianum in Annalium Epitome ad annum 2800. Textus sacer Gedeonem mortuum dicit IN SENECTUTE BONA, elogio, quod in optimos quosque Patriarcharum cadit, ut aliquorum opiniones interpretatione que refelleret, qui Gedeonem (Jud. cap. viii §. 27) idem cum populo nefas admisisse arbitrantur, imo quale et quantum in idololatria et totius populi scandalo reperitur. Moritur potius IN SENECTUTE BONA, quæ bonam ætatem anteactam coronat, moritur meritis et virtutibus insignis, et jucundissimo gaudens bonæ conscientie testimonio. Ita ille, communem interpretum explanationem secutus. Quamquam S. Augustinus in Heptateucho super Judices quæst. xli et xlii in Sanctum valde severus sit; tamen sermone cviii de Tempore ipsum electum ad gratiam et sanctum vocat. Ab aliis etiam antiquis Patribus Viri justi, Deo chari, sancti, imo sanctissimi, atque aliis ejusmodi titulis honoratur. Quam pulcre Jesum Christum multis et magnis in rebus adumbravit, docent S. Augustinus loco postremum citato, S. Ambrosius in Prologo ad librum i in Spiritum sanctum, S. Gregorius magnus lib. xxx Moralium cap. xxv in caput xxxix beati Job, S. Isidorus Hispalensis in Comment. ad librum Judicum a cap. iii, et Sallianus in Annalibus ad annum 2800.

memoria in Fa-
stis sacris,

4 Calvisius Operi suo chronologico præmittit Isagogen chronologicam, cujus capiti ii intextitur vetus Calendarium Julianum, quod S. Gedeonem notat xxviii Martii. At reliqui omnes Ecclesiæ Latinæ Fasti, in quibus Sanctus notus est, eum in suis annuntiationibus ad Calendas Septembris conjungunt cum S. Josue. Auctor Martyrologii Romani parvi utrumque Heroem ita refert: Jesu Nave et Gedeon prophetarum. Ado dein et Usuardus, hisque juniores non pauci eandem adoptarunt annuntiationem. Sed Notkerus prophetarum titulum omisit; quem inter ceteros recentiores etiam in Romano novo secutus est Baronius, utrumque sic annuntians: In Palæstina sanctorum Josue et Gedeonis. In Fastis Ecclesiæ Græcæ Sancti nostri nomen non invenio. Æthiopes apud Jobum Ludolfum pag. 402 eum colunt xvi mensis quarti Tachsas. Tria in Museo nostro servamus Martyrologia Coptorum

Mss., Roma accepta, in quibus eodem die, nempe xvi mensis quarti, quem ipsi Chiahac vocant, sancti Iudicis memoria signatur. Dies autem xvi mensis Tachsas seu Chiahac, xii est nostri Decembris. Ad hunc S. Gedeon remittendus censetur a Castellano. Qui de causa non perspicio. Sancti diem emortualem nec Scriptura, nec antiqua et fide digna docet traditio: quilibet igitur anni dies pro arbitrio ejus cultui destinari potuit. Sicut Orientales illi xii Decembris elegerunt; sic i Septembris Ecclesia Latina. Huic, non illis, nos conformemus oportet.

5 Sancti nomen in Scripturis varium est. Primum et usitatissimum est Gedeon, quod apud interpretes idem est ac succidens, evertens, confringens. Nomini facta responderunt: nam evertit aram Baal, nemus, quod circa eam erat, succidit, Madianitas et auxiliares eorum copias confregit, et impios cum spinis deserti, ut dicitur Jud. cap. viii §. 16, tribulisque contrivit atque comminuit. Alterum ejus nomen, in Litteris sacris sat frequens, est Jerobaal. Accepit illud hac occasione. Cum aram Baal destruxisset, incolæ urbis Ephraïda idololatræ a Joas ejus patre postularunt, ut Filium suum produceret, ob injuriam deo illatam morte puniendum: Quibus ille respondit: Numquid ultores estis Baal, ut pugnelis pro eo? Qui adversarius est ejus, moriatur antequam lux crastina veniat. Si Deus est, vindicet se de eo, qui suffodit aram ejus. Ex illo die vocatus est Gedeon, JEROBAAL, eo quod dixisset Joas: ULCISCATUR SE DE EO BAAL, qui suffodit aram ejus. Quid Jerobaal significet docet hic locus et Osee caput x §. 14; ubi pro a domo ejus, qui judicavit Baal, in Hebræo legitur a Domo Arbel, id est, Jerobaal, teste sancto Hieronymo lib. iii Comment. in citatum prophetam: Vastatus est, inquit, Salmana... ut in Hebræo continetur, ab Arbel, id ipsum significante, quod et Jerobaal, sed breviori disertiorique sermone. Itaque Jerobaal utrumque hoc significat, Ulciscatur se de eo Baal, et, Qui judicavit Baal. Nominis etymologiam aliis vocibus, at significatione affinibus explicatam invenies apud interpretes. Est et aliud S. Gedeonis nomen lib. ii Regum cap. xi §. 21, ubi textus Hebræus pro Jerobaal, ut est in Vulgata, habet Jerubbescheth vel Jeruboseth. Bescheth autem vel Boseth, id est, confusio, Hebræis etiam est idolum: atque ita nomen hoc significatione coincidit cum Jerobaal et Arbel. Similis mutatio facta est in nominibus filii Saülis, et ejusdem nepotis ex Jonatha: hi enim ante Esbaal et Meribbaal dicti (ut patet ex lib. i Paralip. cap. viii §. 33 et 34, et cap. ix §. 39 et 40) postea Isboseth et Miphiboseth appellati fuere. Nimirum religioni sibi ducebant Hebræi nomen Baal pronuntiare, ut notat Calmetus in Dictionario Biblico ad vocem Gedeon.

6 Sancti nostri pater fuit Joas Judicum cap. vi §. 29: Joas ex familia Ezri ibid. §. 11: hæc ex tribu Manasse ibid. §. 15: eadem hæc familia Ezri vocatur domus Abiezer ibid. §. 34. Ezri vel Abiezer idem fuit cum Jezer, cujus genealogia datur Numer. cap. xxvi a §. 28: Filii Joseph per cognationes suas, Manasse et Ephraïm. De Manasse ortus est Machir, a quo familia Machiritarum. Machir genuit Galaad, a quo familia Galaaditarum. Galaad habuit filios: Jezer, a quo familia Jezeritarum etc. Relinquitur itaque, ut Ezri, a quo Sanctus descendit, patrem habuerit Galaad, avum Machir, proavum Manasse,

Sancti nomina
varia, eorum-
que ratio et ety-
mologia;

E

F

maiores et fa-
milia;

AUCTORE
J. L.

A nasse, abavum patriarcham Joseph. Quod autem iste Ezri non distinguendus sit a Jezer, cuius patrem et majores ex Scriptura mox recensui, hæ rationes mihi persuadent. Primo est, quod uterque fuerit ex tribu Manasse. Secunda, quod Jezer, de quo in libro Numerorum, vocetur Abiezer Josue cap. xvii §. 2, idemque etiam nomen tulerit Ezri patriarcha familiæ S. Gedeonis. Tertia, quod alioquin catalogus familiarum tribus Manasse, quem dant libri Josue et Numerorum citati, non esset accuratus. Quarta denique, quod, ut patet ex Josue cap. xvii, Jezer vel Abiezer suam in Chananæa portionem acceperit cis Jordanem; et ad eandem quoque fluminis partem Ezri vel Abiezer ille, qui fuit e Sancti majoribus, possessionem suam habuerit, urbem scilicet Ephra. Hanc pertinuisse ad familiam Abiezer, id est, patris Jezer vel per metathesin Ezri, e qua Sanctus natus est, constat ex Judicum cap. vi §. 24. Eandem urbem sitam fuisse in tribu Manasse cis Jordanem ex iis, quæ de Sancto e sacris Litteris referemus, manifesto patebit. Porro in Ephra natus et educatus fuit S. Gedeon, uti eruitur ex cap. vi §. 11, 24 et seqq.; in eadem Israëlitarum Judæa suum habuit domicilium cap. viii §. 29, et sepultus est ibid. §. 32.

pater Joas, Jezeritarum princeps idololatra, at dein conversus a Filio judice:

B 7 S. Hieronymus et Vulgata cap. vi §. 11 Joas vocant patrem familiæ Ezri, quæ §. 15 infima in Manasse dicitur. Obvius illorum verborum sensus est, quod Sancti pater totius familiæ primas vel princeps fuerit: Vocatur, inquit Abulensis hic quæst. ix, Joas pater, id est, princeps; quia erat vir honorabilior in tota familia Ezritarum: et forte descendebat directe ab Ezri per primogenitorum lineam, et ob hoc principatus familiæ pertinebat ad eum. Certe eum ex præcipuis Jezeritarum vel Ezritarum fuisse, vel inde deducas, quod iniquis istis temporibus, quo Israëlitis Madianitica servitute opprimebantur, magnam servorum manum haberet ibid. §. 27, lucumque et aram idolo Baal dicatam possideret ibid. §. 25. Sanctus aram illam cum luco ex præcepto Domini destructurus, ibid. §. 27 scribitur domum patris sui tenuisse, adeo ut pium illud opus non nisi noctu aggredi ausus fuerit. Ex hoc Sancti metu atque ara falso deo erecta, C abunde colligitur, Joas fuisse idololatram, remissiore tamen; utpote cui potior fuit Filii vita, quam idoli violati honos. Vide versum 31. Quamquam de ejus conversione sileat Scriptura, non dubito tamen, quin pii Filii exemplis monitisque inductus veram religionem amplexus fuerit. Nec par est credere, Israëlitarum Judicem, qui ex universa regione idolatriam exterminarat, in paterna illam domo reliquisse, a qua ejusdem exstirpandæ initium duxerat, quando ea maxime vivebat.

qui verisimilius semper verum Deum coluit.

8 De Sancti vita in adolescentia et juventute nihil nos docet historia sacra. Testatur hæc cap. viii §. 28, eum Israëliti quadraginta annis judicem præfuisse, quibus cum probabilius annumerandi sint septem anni servitutis Madianiticæ, ut dictum est in Vita S. Josue num. 272, triginta tribus circiter annis ante mortem suam, quam in senectute bona obiit, ex angelo divinum intellexit consilium de Hebræis, se duce ac judice, in libertatem asserendis. Hinc eruitur, Sanctum ætate virum fuisse in eo, quod habuit cum angelo, colloquio. A Josepho quidem tum temporis juvenis fuisse dicitur; sed id verisimile non est, nisi juvenem late pro florentis ætatis homine accipiat.

Quoniam post Debboræ Baracique mortem gens Hebræa more suo ad vomitum, id est, sacrilegam falsorum deorum superstitionem, redierat, atque ipse Sancti pater aram idolo Baal erexerat; suspicio esse posset, S. Gedeonem vel parentis idololatræ imperio compulsus, vel ejusdem et reliquorum impiorum Israëlitarum exemplo inductus, falso deo aliquando cultum exhibuisse. At potius existimandum est, eum communem et domesticam impietatem semper execratum fuisse, vero Deo constanti fide et pietate serviisse, atque ideo ab eo dignum habitum fuisse, qui ex angelo intelligeret, se præ omnibus electum esse, ut Israëlitarum sub Madianitarum jugo misere afflictorum ac penitentium salvator esset ac judex. Antequam hoc munere fungi inciperet, natus ei jam inde erat Jether, septuaginta fratrum primogenitus, ut patet ex cap. viii §. 20. Verum quoniam is tum adhuc puer erat, major reliquorum filiorum pars post victoriam Madianiticam nata fuerit oportet. Igitur infra erit opportunior de ejus uxoribus et liberis agendi locus.

9 S. Augustinus in Heptateucho quæst. xxxiv super librum Judicum, et Procopius in ejusdem caput vi §. 15 asserunt, S. Gedeonem, cum ab angelo juberetur belli contra Madianitas præfecturam assumere, fuisse tribunum seu mille hominibus præfuisse. Nimirum modestam Sancti responsionem §. 15, qua se ad Israëlitas e servitute liberandos inidoneum profitetur, aliter intellexerunt, quam S. Hieronymus. In Hebræo ad litteram est: Ecce chalias mea; per quod ipse intellexit familiam, quæ mille, id est, multis hominibus constat: unde ita vertit: Ecce familia mea infima est in Manasse, et ego minimus in domo patris mei. Vide Bonfrerium aliosque hic. Sanctus vero Augustinus cum Procopio illud Ecce chalias mea, uti apud Septuaginta legerunt, ita explicant ac si S. Gedeon chiliarchus seu mille viris dux præfectus esset. Verba utriusque dabo. Sancti Doctoris hæc sunt: Ubi respondet Gedeon ad angelum... Ecce mille mei humiliores in Manasse, intelligitur præpositus fuisse mille hominum, quos Græce χιλιάρχος appellat Scriptura. Procopius verbis sacris, eodem modo intellectis, hanc subdit expositionem: Permanserunt enim Israëlitis in tribunos et centuriones divisi, ex quo Jethro Moysi consuluit Exodi cap. xviii. Tribunus igitur cum esset, subditos suos infirmos esse conquestus est.

10 Quamquam Sancti verba. Ecce familia mea infima est in Manasse, sicut ea vertit et intellexit S. Hieronymus, nullo modo significant, ipsum ullo tum temporis magistratu functum esse, tamen S. Augustini et Procopii explicatio Hieronymianæ interpretationi non repugnat. Nam si ante 184 circiter annos octo familiæ tribus Manasse 52700 viros armis ferendis aptos numerarint Numer. cap. xxvi a §. 28, Jezeritarum familia in eadem tribu S. Gedeonis temporibus reliquis septem inferior esse potuit viribus et bellatorum numero; et tamen tres vel etiam plures chalias comprehendere, ac proin sub Joas supremo familiæ capite totidem chiliarchos habere, e quibus unus fuerit Sanctus noster. Bonfrerius alique huic sententiæ exiguum tribuunt verisimilitudinem: at qua de causa equidem non video. Dubium non est, quin apud Israëlitas in honoribus et dignitatibus conferendis fortitudinis et natalium ratio habita fuerit. At S. Gedeon teste angelo vivorum fortissimus erat, et filius Joas, omnium

E Eum ante principatum tribunum fuisse

seu chiliarchum, probabiliter docent S. Augustinus et Procopius.

AUCTORE
J. L.

omnium Jezeritarum principis. Cur ergo sententia, quæ ipsum chiliarchum vel tribunum facit, magis a veritate aliena sit, quam quæ eum centurionem statuit, vel aliam inferiorem aut etiam nullam eidem præfecturam desert? Certe non minus verisimile est, quod dicti Patres asseruerunt, quam quidvis aliud. Favet etiam Josephus lib. v Antiquit. capite viii, quod ita incipit: Per idem tempus Gedeon Jasi filius, unus ex primatibus tribus Manassetidis. Neque obstat primo, quod de se dicat Sanctus: Ego minimus in domo patris mei: nam ex eo, quod adeo modeste de se senserit, ut sibi videretur omnium minime idoneus ad Israëlitas e servitute potentissimorum hostium liberandos, non sequitur, ut re ipsa omnium minime idoneus fuerit. Verba illa ad angelum modestiam ipsius produnt atque animi submissionem; at angeli eum in primo accessu virorum fortissimum compellantis salutatio satis declarat, quam aptus esset ad Israël in libertatem asserendum. Neque obstat secundo, quod, dum venit ad eum angelus, excuteret ipsemet et purgaret frumenta in torculari, quod opus famulare et rusticanum est. Id enim urgenti necessitati tribuendum est, quæ communem omnium domesticorum laborem et diligentiam postulabat, ut hostium adventus, a quibus diripiebantur omnia, præverteretur.

§ II. S. Gedeonem, ut Israëlitas e servitute liberet, excitat angelus; hic se a Deo missum probat, igne prodigioso consumens carnes et panes, quæ Sanctus ad refectionem ei probabilius obtulerat.

Israëlitas e servitute Madianitica per S. Gedeonem liberatus Deus

Defunctis Debhora et Barac, Israëlitis in idololatriam relapsi sunt. Perfidie pœnas non distulit iratus Deus. Quæ et quantæ quamque diuturnæ hæ fuerint, docet Judicum caput vi a §. 1: Fecerunt autem filii Israël malum in conspectu Domini: qui tradidit illos in manu Madian septem annis, et oppressi sunt valde ab eis. Feceruntque sibi antra et speluncas in montibus, et munitissima ad repugnandum loca. Cumque sevisset Israël, ascendebat Madian et Amalec, ceterique Orientalium nationum; et apud eos figentes tentoria, sicut erant in herbis cuncta vastabant usque ad introitum Gazæ: nihilque omnino ad vitam pertinens relinquebant in Israël, non oves, non boves, non asinos. Ipsi enim et universi greges eorum veniebant cum tabernaculis suis, et instar locustarum universa complebant, innumera multitudo hominum et camelorum, quidquid teligerant devastantes. Humiliatusque est Israël valde in conspectu Madian. His calamitatibus septem annis populus Hebræus afflictus fuit. Tandem cum nullum in se præsidium contra hostem reperiret, misericordiam divinam imploravit, Et clamavit ad Dominum postulans auxilium contra Madianitas. Qui misit ad eos virum prophetam, et locutus est: Hæc dicit Dominus Deus Israël: Ego vos feci conscendere de Ægypto, et eduxi vos de domo servitutis, et liberavi de manu Ægyptiorum, et omnium ini-

micorum, qui affligebant vos; ejecique eos ad introitum vestrum, et tradidi vobis terram eorum. Et dixi: Ego Dominus Deus vester, ne timeatis deos Amorrhæorum, in quorum terra habitatis. Et noluitis audire vocem meam §. 7 et seqq. Deus Issaëlitas a servitute Madianitica per S. Gedeonem liberaturus prophetam præmiserat, qui acceptorum beneficiorum commemoratione illorum ingratum animum, idololatriam, aliaque scelera perstringeret, atque ita eos ad pœnitentiam magis incitaret. Nec dubium est, quin plerique ad cor redierint, serioque Domino promiserint, fore ut deinceps ipsi soli servirent. Sancti tamen concives, incolæ urbis Ephra, ante victoriam Madianiticam conversi non fuere, ut patet ex §. 28 et seqq.

12 Israëlitarum animis prophetæ oratione ita præparatis, Dominus ad S. Gedeonem, quem destinavit ad populum suum tot calamitatibus eripiendum, angelum de cælis misit. Suspicantur plerique, hunc fuisse Michaëlem archangelum, nec immerito; agebatur enim de incolumitate ac salute totius populi Hebræici, cujus ille præses et secundum Deum protector erat. Eum quidem nonnulli Filium Dei fuisse putant, quod §. 14 et 16 Dominus, appelletur. Verum nomen hoc ei tribuitur, tamquam Dei legato et illius personam sustinenti. Vide dicta in Vita S. Josue num. 120 et seqq. Venit autem angelus Domini, et sedit sub quercu, quæ erat in Ephra, et pertinebat ad Joas patrem familiæ Ezri. Cumque Gedeon filius ejus excuteret atque purgaret frumenta in torculari, ut fugeret Madian, apparuit ei angelus Domini, et ait: Dominus tecum, virorum fortissime. Dixitque ei Gedeon, non tam laudem suam in salutatione quam bene precandi formulam attendens, Obsecro, mi Domine, si Dominus nobiscum est, cur apprehenderunt nos hæc omnia? Ubi sunt mirabilia ejus, quæ naraverunt patres nostri, atque dixerunt: De Ægypto eduxit nos Dominus? Nunc autem dereliquit nos Dominus et tradidit in manu Madian. §. 11 et seqq. Hæc verba non sunt conquerentis de Deo, ut vult Abulensis quæst. xii in cap. vi, vel de ejus potestate dubitantis; sed admirantis ab angelo, quem hominem putabat, dici præsentem Dominum, quem præsentem calamitates, ob peccata populo inflictas, absentem infensumque significabant.

13 Respexitque ad eum Dominus, id est, angelus ejus personam repræsentans, et ait: Vade in hac fortitudine tua, et liberabis Israël de manu Madian: scito quod miserim te §. 14. Cælestis legatus his verbis S. Gedeoni annuntiat, quod Hebræorum salvator ac judex divinitus sit constitutus, simulque eum excitat, ut, oblato munere acceptato, cum fiducia atque alacritate liberationem Israël aggrediatur. At Sanctus præ submissione animi tantæ rei peragendæ imparem se existimabat ob suam suæque familiæ tenuitatem. De quo ita versus sequens: Qui respondens ait: Obsecro, mi Domine, in quo liberabo Israël? Ecce familia mea infima est in Manasse, et ego minimus in domo patris mei. Vide supra num. 9 et seq. Dixitque ei Dominus: Ego ero tecum; et percuties Madian quasi unum virum §. 16. Theodoretus quæst. xii in librum Judicum versum hunc cum præcedentibus ita explanat, Sancti fidem et modestiam commendans: Quoniam, inquit, memor erat mirabilium Dei, firmamque de Deo tenebat opinionem, illum, si vellet, eos facile liberare posse a calamitatibus,

angelum mittit, qui ei Domini

E

F

consilium aperit, ejusque auxilium contra hostes promittit:

A bus, quibus definebantur; meruit ut audiret ab angelo: » Proficiscere in robore fidei hujus, et » vinces ». Neque damnet quisquam ea, quæ sequuntur: non enim velut diffidens de Deo dixit: « Familia mea humillima est in tribu Ma- » nasse, et ego minimus etc. »: sed ut de se modeste sentiens. Quapropter angelus gratam habens hanc responsionem, ait: « Dominus » tecum erit; et interficies Madian sicut virum » unum ».

nesciens San-
ctus se loqui
cum angelo, si-
gnum ab eo
petit, quo pro-
bet se a Deo
missum;

14 Nesciebat Sanctus, ut manifestum est ex ψ . 22, angelum esse eum, qui tam facilem de tot Madianitarum millibus victoriam pollicebatur: sed neque an propheta esset, certe ipsi constabat. Ea quidem, ut credibile est, erat angeli apparentis species externa, quæ sincerum sanctumque hominem referret; sentiebat etiam haud dubie miram ex ejus præsentia et alloquio consolationem et alacritatem, et ad fidem ejus promissis habendam interius excitabatur: quia tamen fraus latere poterat, prudenter signum aliquod petiit, quo majorem sibi certitudinem compararet. Si inveni, inquit ψ . 17, gratiam coram te, da mihi signum, quod tu sis, qui loqueris ad me ex parte Domini; ut tibi credere possim promittenti, quod numerosum hostium exercitum profligaturus sim, acsi cum uno homine certandum esset. Præstitit id angelus ψ . 21, cum ignem virga de petro elicit, quo carnes hædinæ earumque jus et panes azymi consumpta fuerunt.

panes azymos
et hædum co-
ctum adfert,

15 Huic petitioni aliam mox subjungit Sanctus ψ . 18: Nec recedas hinc, donec revertar ad te, portans sacrificium et offerens tibi. Per sacrificium hic intelligo prandium seu munus convivale, quod, quia postea ab angelo præter Sancti opinionem in sacrificium conversum est, hic ab eventu secuto per prolepsin sacrificium vocatur. Scripturam probabilius hic uti figurata locutione, mox ostendam, simulque a Sancto suspicionem omnis peccati removebo; quod difficulter facere possunt; qui aliter hunc locum exponunt. Itaque secundum dicenda versus 18 sic intelligendus videtur, ut voluerit S. Gedeon tantum cibos, qui postea in sacrificium cesserunt, portare et offerre angelo. Qui respondit: Ego præstolabor adventum tuum. Ingressus est C (ψ . 19) itaque Gedeon, et coxit hædum, et de farinæ modio azymos panes: carnesque ponens in canistro, et jus carnum mittens in ollam, tulit omnia sub quercu, et obtulit ei, angelo videlicet, quem hominem putabat, ut iis vesceretur, et tum signo aliquo probaret, se prophetam esse a Deo missum.

non eo fine, ut
illa Deo sacrifici-
curet

16 An ego verba sacra recte exposuerim, id est, an Sanctus dixerit, Nec recedas hinc, donec revertar ad te, portans sacrificium, et dein coctum hædum panesque angelo obtulerit ea ex intentione, ut hospitem suum prandio exciperet, quæstio est multum controversa. S. Augustinus quæst. xxxv super librum Judicum docet, S. Gedeonem hæc dixisse et fecisse, eo sibi fine proposito, ut ipsemet sacrificium Deo offerret: ita enim loquitur: Animadvertendum est, quod Gedeon non ait angelo: « Offeram tibi sacrificium », sed ait: « Offeram sacrificium meum, et ponam » in conspectu tuo » (in Vulgata est, Portans sacrificium et offerens tibi. Unde intelligendum est, non eum angelo, sed per angelum offerre voluisse, id est, ejus ministerio uti. Nam Paulo infra habet: Angelus in sacrificio, quod obtulit Gedeon, officium ministrantis implevit. Et

Septembris Tomus I.

mox: Prius tamquam cum homine loquebatur, quem tamen hominem Dei credidit, ut coram ipso sacrificium vellet offerre, velut adjuvandus præsentia ejus sanctitatis. Ex recentioribus, qui S. Gedeonem sacrificium intendisse statuunt, Estius et nonnulli alii cum S. Augustino sentiunt. Major tamen illorum pars cum Lirano existimat, Sanctum, angelo sub quercu expectare jussu, domum abiisse, et coctas carnes panesque attulisse, non ut ipse, sed ut angelus ea offerret, et inter offerendum miraculo aliquo declararet, se a Deo missum esse.

17 Duabus his sententiis aliqua opponere vel ipsemet, argumenta, quorum solutionem expectamus: dein nostram opinionem stabiliemus. Imprimis non decrevit Vir Sanctus ipsemet sacrificium offerre: id enim impium fuisset, quia nec sacerdos erat, utpote ex tribu Manasse, neque Siluntem, locum sacrificii offerendis destinatum, adire constituerat. At inquires cum S. Doctore ibid. quæst. xxxvi, Sed intelligendum est, quod illum angelum primo prophetam putaverat, et tamquam Deum, qui in istis omnibus dispensare potest, in illo consuluerat de offerendo sacrificio. Quod ille si prohibuisset, non utique fieret. Sed quoniam approbavit, et ut fieret, annuit, Dei dispensantis auctoritatem Gedeon in faciendo secutus est. Ita quippe Deus legitima illa constituit, ut leges non sibi, sed hominibus daret. Unde quodcumque præter illa ipse præcepit, non a transgressoribus, sed potius a piis et obedientibus impletum intelligendum est: sicut Abraham de immolando filio. Liceat mihi rationem adferre, ob quam S. Doctori, cujus auctoritatem plurimum veneror, hic acquiescere non possint. Sit ita: declaraverit angelus, Deum cum Sancto dispensasse. Dispensatione illa licite uti non potuit: nam cum certus non esset, eum esse talem, cui fides tuto habenda esset, ideoque signum petiisset, quo se a Domino missum manifestaret, certus etiam esse non potuit de dispensatione divina.

18 Neque secundo S. Gedeon intentionem habuit, ut materiam, quam præpararat, angelus sacrificaret; nam quoniam, ut statim dixi, ita certus non fuit eum, quocum loquebatur, a Deo missum esse, quin formidaret, ne forte ab impostore homine deciperetur; quomodo sine culpa voluit, ut is sacerdotem ageret et sacrificaret, de quo ei non constabat, an revera esset sacerdos vel ordinarius, vel per dispensationem divinam extraordinarius. Præterea si ab angelo recesserit eo fine, ut hædum mactaret Deo sacrificandum, sequitur, eum a victimæ mactatione sacrificium inchoare, adeoque saltem partem officii sacerdotalis illicite sibi assumere voluisse: hostiæ enim jugulatio pars sacrificii est, vetita cuivis profano homini extra locum tabernaculi. Si dicas, Sanctum non scivisse quidem, an is, quocum agebat, propheta Dei esset, an vero angelus sub humana specie; non dubitasse tamen quin esset alteruter; difficultates objectam facile quidem evitabis, sed in alias impinges. Nam si ipsi nullum dubium fuit, quin vere a Deo missus esset; cur, eo promittente victoriam de Madianitis, dubitavit an vera prænnuntiaret? Vel si non dubitavit, quæ signi postulandi fuit necessitas? Quem sensum dabis verbis sacris ψ . 17: Da mihi signum, quod tu sis, qui loqueris ad me? Hic locus manifeste innuit, Sanctum dubitasse, an is, quocum loquebatur, consilia divina annuntiaret, et ad hoc suum dubium tollendum signum aliquod petiisse. Satis, ut opinor, videt lector,

AUCTORE

J. L.

sed probabilis
ut hic, quem ille
hominem puta-
bat, iis vescere-
tur :

Sanctum in sententiis hactenus propositis difficulter ab omni culpa excusari posse.

19 Nunc rationes accipe, cur ego cum Cajetano, Aria Montano, Bonfrerio aliisque iudicem, S. Gedeonem verisimilius dumtaxat cogitasse de cibis parandis, nullo vero modo de sacrificio vel per se vel per angelum offerendo. Primo, si sacrificium intendisset, ad carnes panesque concremandos ignem et ligna attulisset: nam qui scire poterat, ignem de petra eliciendum ab eo, quocum loquebatur. Sed, inquires, prodigosus ignis, hostiam absumpturus, fuit ipsum signum, quod S. Gedeon expectabat ab illo edendum, si vere a Deo missus esset. Verum si hæc expectasset, prius altare aliquod erectisset, neque hædum coxisset; nam ad sacrificium animal vivum debebat adferri. Secundo, angelus specie viatoris se ei videndum præbuit: nam virgam seu baculum gestabat manu §. 21. Videtur igitur S. Gedeon, qui eum hominem viatorem credebat, hospitale officium exhibere, ac cibos ad corpus reficiendum adferre voluisse. Tertio illa carniū hædinarum coctio et elixatio, et cum carnibus earumque jure azymorum panum conjunctio satis indicant, hæc omnia ad comestionem destinata fuisse. Ex his omnibus satis patere arbitror, verisimilius Sanctum eo tantum animo fuisse, ut hospiti suo cibos daret; eosque versu 18 vocari sacrificium, quod in hoc postea conversi fuerint. Audi Procopium: Sacrificium id dicit Sanctus, quod ad epulum destinatum erat. Victima enim non coquebatur juxta legem. Ceterum sub quercu ponit, Abrahamum imitatus (Genes. cap. XVIII,) ac ratus hunc fercula absumpturum. Unde et hic Chaldaus paraphrastes in Bibliis Regiis pro sacrificium Latine habet donum; textus vero Arabicus in Bibliis Maximis prandium. Qui plura in rem nostram desiderat, adeat inter alios Bonfrerium et Cornelium a Lapide hic, qui operose quæstionem hanc discussuerunt. Quæ hactenus attuli, sufficere mihi videntur ad omnem culpæ suspicionem a Sancto amovendam.

petitum signum
dat angelus, ci-
bos igne prodigioso in holocaustum Deo
absumens;

C nasciturum sibi Samsonem annuntiarat; sic et S. Gedeon panes azymos et coctas carnes hædinas in canistro, earumque jus in olla tulit ad angelum eo consilio, ut ipsum convivio exciperet. Hic et illi se cum hominibus agere credebant. Porro, cibis allatis, Dixit angelus Domini: Tolle carnes et azymos panes, et pone supra petram illam, et jus desuper funde §. 20. Angelo, petitum signum edituro et paratum sibi prandium prodigiosa crematione in honorem Dei absumpturo, morem gerit Sanctus, admirans quidem, quem in finem hæc omnia, et maxime illa juris effusio, præciperentur; repugnare tamen non audens ei, quem licet certo non sciret, suspicabatur tamen hominem sanctum et prophetam Dei esse. Cumque fecisset ita, extendit angelus Domini summitatem virgæ, quam tenebat in manu, et tetigit carnes et panes azymos: ascenditque ignis de petra et carnes, azymosque panes consumpsit.

subito evanescens Sancto mentum mortis intulit, quo sublatum

21 Angelus autem Domini evanuit ex oculis ejus. Vidensque Gedeon, quod esset angelus Domini, quem hactenus hominem crediderat, ait: Heu mi Domine Deus! quia vidi angelum Domini de facie ad faciem. Dixitque ei Dominus: Pax tecum: ne timeas, non morieris §. 21 et

seqq. Ex ista Sancti exclamatione colligitur, communem istis temporibus opinionem fuisse, moriturum eum, qui angelum Dei vidisset. Unde hæc opinio orta sit, disce ex interpretibus. Porro postquam angelus S. Gedeonem a metu mortis liberasset, et insigni illo miraculo, quo cibos in holocaustum Deo concremaverat, ostendisset, se a Deo missum esse; nullum amplius Sancto dubium fuit, quin a Domino electus esset ad populum suum e servitute eripiendum: firmamque spem concepit futurum ut ea, quam promiserat angelus, facilitate victoriam de hostibus auxilio divino obtineret.

22 Ædificavit ergo ibi Gedeon altare Domino, vocavitque illud, Domini pax, usque in præsentem diem §. 24. Si altare, de quo hic, distinguatur ab eo, cujus mox meminit versus 26, dico cum a Lapide, quod illud non erexit ad sacrificia offerenda, hæc enim vetita erant extra locum tabernaculi, quod tunc in Silunte fixum erat; sed ad perpetuam memoriam incolunitatis ac pacis sibi ab angelo viso præstitæ, et liberationis Israelitarum e servitute Madianitica, ab eodem sibi promissæ. Unde et vocavit illud, Domini pax. Altaria autem hujusmodi, quæ essent ad rei alicujus monumentum, ubique poterant licite excitari, ut patet ex Libro Josue cap. XXII; ubi leguntur tribus Ruben, Gad, et media Manasse similem aram exstruxisse juxta Jordannem, toto Israël factum approbante. Dixi supra: Si altare, de quo versus 24, distinguatur ab eo, cujus meminit versus 26. Nam si idem sit, quemadmodum plerique suspicantur, erectum quidem etiam illud fuit ad sacrificandum, sed non nisi postquam Sancto id præceperat Deus §. 26, Et ædificabis altare Domino Deo tuo etc.: adeo ut hujus præcepti exsecutio, quam narrat versus 27, præoccupetur versu 24. Quid vero nobis videatur verisimilius, unumne an duo altaria S. Gedeon ædificavit, dicemus infra num. 25.

23 Philo Byblius apud Natalem Alexandrum in Historia ecclesiastica veteris Testamenti quartæ mundi ætatis cap. VI art. 3 S. Gedeoni signum petenti angelum respondisse scribit: Curre, et accipe mihi aquam de lacu illo, et funde super terram istam; dabo tibi signum. Et abiens accepit, sicut præceperat ei. Et dixit ad eum angelus: Antequam fundas supra petram aquam, pete quid velis fieri de ea, sive sanguinem, sive ignem, sive ut nusquam compareat. Et dixit Gedeon: Fiat medium sanguis, et medium ignis. Et effudit Gedeon aquam supra terram. Et factum est cum effudisset, ut fieret media pars flamma, media autem pars sanguis, et commixta sunt utraque: et non extinxit ignem sanguis, nec sanguinem ignis excussit. Et hæc videns Gedeon petiit alia signa, et data sunt ei. Nonne hæc scripta sunt in libro Judicum? Ita quidem miraculum ignis e petra subito erumpentis cibosque consumentis; at quæ nugator pseudo-Philo adfert, in vano ejus cerebro conficta sunt.

altare Domino
ædificat.

Quæ Philo Byblius narrat prodigia angelum edidisse, ab ipso conficta sunt.

A

§ III. Cum luco aram Baal destruit; aliam Deo erigit et sacrificat; accipit nomen Jerobaal, et Spiritum Domini; copias convocat contra Madian; duplex in vellere signum petit, in quo non peccasse ostenditur.

Jussu Domini,

Cum dies abiisset, quo contigit angeli apparitio, de qua paragrapho præcedente, proxima nocte ab eodem, ut arbitror, angelo monebatur S. Gedeon, ut a destructione luci et aræ Baal, ab erectione altaris vero Numini, et holocausti oblatione divinitus delatum sibi principatum auspicetur. Rem ita narrat sacer auctor v. 24 et seqq. : Cumque adhuc esset in Ephra, quæ est familiæ Ezri, nocte illa dixit Dominus ad eum : Tolle taurum patris tui, et alterum taurum annorum septem, destruesque aram Baal, quæ est patris tui : et nemus, quod circa aram est, succide : et ædificabis altare Domino Deo tuo in summitate petræ hujus, super quam ante sacrificium posuisti : tollesque taurum secundum, et offeres holocaustum super struem lignorum, quæ de nemore succideris. Ex his intelligitur, Deum hic cum Sancto dispensasse, ut sacerdotii munere fungeretur, offerretque holocaustum procul a loco tabernaculi.

ara lucoque
Baaleversis, altare
Deo erigit
et sacrificat :

25 Assumptis ergo Gedeon decem viris de servis suis, fecit sicut præceperat ei Dominus. Timens autem domum patris sui, et homines illius civitatis, per diem noluit id facere, sed omnia nocte complevit v. 27. Itaque ara Baal eversa ejusque luco succiso, Sanctus, ut jussus erat, super summitatem petræ, in qua cibos antea posuerat, ab angelo dein in sacrificium conversos, altare Domino nocte ædificavit, et in illo holocaustum obtulit sacerdos Dei extraordinarius. Altare, de quo hic, verisimilius idem fuit cum illo, cujus meminit versus 24 : ubi dicitur S. Gedeon aram extruxisse ibi : qua voce designatur locus, ubi angelus sacrificarat, vel eum a metu mortis liberarat, aut certe alius vicinus circa quercum. In exiguo autem locorum spatio duplex altare Domino ædificatum fuisse, difficile credo; magisque in eam inclino sententiam, quæ statuit hagiographum v. 24 usum esse figuræ prolepsios, eumque voluisse vocibus angelicis Pax tecum etc., quæ mortis timorem Sancto ademerant, proxime subungere mentionem aliquam de altari sequente nocte erecto, quod ab eisdem Domini pax vocatum est. Si quis tamen geminam a Sancto aram erectam fuisse asserere malit, ei non refragabor; modo admittat, eum in ædificatione prioris, de qua v. 24, alium finem intendisse, quam ut in ea sacrificaret. Vide supra dicta num. 22.

querela oppidanorum : accipit
nomen Jerobaal.

26 Cum sanctus Judex pium sibi ab angelo imperatum opus fuisset exsecutus, Cumque surrexissent viri oppidi ejus mane, viderunt destructam aram Baal, lucumque succisum et taurum alterum impositum super altare, quod tunc ædificatum erat. Dixeruntque ad invicem : Quis hoc fecit? Cumque perquirerent auctorem facti, di-

ctum est : Gedeon filius Joas fecit hæc omnia. Et dixerunt ad Joas : Produc filium tuum huc, ut moriatur : quia destruxit aram Baal, et succidit nemus. Quibus ille respondit : Numquid ultores estis Baal, ut pugnetis pro eo? Qui adversarius est ejus, moriatur antequam lux crastina veniat : si Deus est, vindicet se de eo, qui suffodit aram ejus. Ex illo die vocatus est Gedeon, Jerobaal, eo quod dixisset Joas : Ulciscatur se de eo Baal, qui suffodit aram ejus v. 28 et seqq. Vide num. 5.

27 Interea temporis Omnis Madian, et Amalec, et Orientales populi congregati sunt, ut eandem Hebræorum terris, quam septem prioribus annis, vastitatem inferrent; Et transeuntes Jordanem, castra metati sunt in valle Jezraël v. 23. Confluxerant eo centum triginta quinque bel-latorum millia, uti ex cap. viii v. 10 intelligitur. Eorum duces erant Oreb, Zeb, Zebec, et Salmana cap. vii v. 25, et cap. viii v. 5. Cum hæc fierent, tempus vernum erat; nam ut nos docet caput vi v. 3 et seq., Madianitæ ceterique auxiliaries populi cum gregibus suis, quando sata in herbis erant, instar locustarum advolare solebant, omnem anni spem et proventum depasturi. Subdit versus 34 : Spiritus autem Domini induit Gedeon; qui clangens buccina convocavit domum Abiezer, ut sequeretur se contra hostes, ad imminentem calamitatem avertendam. Accurrerunt Abiezritæ, urbis Ephræ habitatores, armis instructi; interque hos proculdubio etiam ex iis saltem aliqui, qui nuperrime Sanctum ad mortem postularant. Quem paulo ante e medio sublaturum volebant, nunc suum agnoscunt ducem et sequuntur. Mirabilis sane est hæc tanta mutatio in eorum animis tam subito facta. An Spiritus ille divinus, quo Sanctus agebatur, foris ita se prodebat, ut ejus signis exterioribus perceptis quivis excitarentur ad illum cum spe victoriæ sequendum? Ceterum non modo populares suos et cognatos ad bellum excitavit; sed insuper Misit nuntios in universum Manassen, qui et ipse secutus est eum; et alios nuntios in Aser, et Zabulon, et Nephthali, qui occurrerunt ei v. 35. Horum accessione facta, in sancti Ducis exercitu triginta duo pugnatorum millia numerabantur, ut patet ex cap. vii v. 3.

28 Dixitque Gedeon ad Deum : Si salvum facis per manum meam Israël, sicut locutus es, ponam hoc vellus lanæ in area : si ros in solo vellere fuerit, et in omni terra siccitas, sciam quod per manum meam, sicut locutus es, liberabis Israël. Factumque est ita. Et de nocte con-surgens, expresso vellere, concham rore implevit. Dixitque rursus ad Deum : Ne irascatur furor tuus contra me, si adhuc semel tentavero, signum quærens in vellere. Oro ut solum vellus siccum sit, et omnis terra rore madens. Fecitque Deus nocte illa ut postulaverat : et fuit siccitas in solo vellere, et ros in omni terra v. 36 et seqq.

29 Circa hæc miracula, a S. Judice petita, movetur quæstio sat gravis, deliqueritne Sanctus illa postulando. Est contra eum argumentum non leve : siquidem ex manifestis indiciis jam satis cognoverat, fuisse angelum a Domino missum, e quo intellexerat, se duce Israël victoria de Madianitis potiturum : contra fidem ergo peccavit, si dubitavit, an reipsa Deus facturum esset, quod per angelum pollicitus erat; at vero si certus fuit de implenda divina promissione, in Deum irreverens fuit sine necessitate miracula postulando.

Imo

AUCTOR
J. L.

Madianitæ
transeunt Jor-
danem : Spiritu
Domini afflatus
S. Gedeon, exer-
citum congregat;

E

F
duplex in vel-
lere et area mi-
raculum petit et
impetrat :

petitio hæc facta
non est ex fidei
defectu,

AUCTORE
J. L.

Imo ipse S. Gedeon, cum ψ . 39 ait: Ne irascatur furor tuus contra me, si adhuc semel tentavero, signum quærens in vellere, satis videtur agnoscere, magnam se in Deum irreverentiam committere iterata miraculi postulatione. Sancto etiam adversa est nonnullorum auctoritas. A Ruperto in librum Judicum, Commentariorum lib. 1 cap. x accusatur, quod Deum tentarit, dum signa petiit: an autem id fecerit ex defectu fidei, qua credere tenebatur promissiones divinas sibi sufficienter propositas; an vero peccatum tentationis Dei commiserit, quia, licet incredulus non esset, sine causa tamen Deo probata miraculorum petitio facta est, non explicat. At Abulensis quæst. XLVII totus est in eo, ut sanctum Virum in infidelitatem lapsum probet. Faventem sibi habet S. Thomam II II q. xcvi a. II ad III, ubi ait: Abraham autem (Genes. cap. xv ψ . 8) signum petiit ex instinctu divino, et ideo non peccavit. Gedeon vero ex debilitate fidei signum petiisse videtur, et ideo a peccato non excusatur, sicut ibidem Gloss. dicit.

B
neque conjunctam habuit ullam in Deum irreverentiam:

30 At melius alii Sanctum ab omni peccato immunem faciunt. Imprimis signa non petiit, quod certam divinis promissis fidem non haberet. Nam quis credat eum, qui ab Apostolo ad Hebræos xi ψ . 32 a fide laudatur, interque eos omnium primus recensetur, qui per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones, . . . fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum etc., quem paulo ante, quam signa peteret, Spiritus Domini induerat, ut dicitur ψ . 34; quis, inquam, credat eum, infidelem fuisse? Illa profecto alacritas, quam aram Baal atque ei consecratum nemus evertit, Deoque vero altare erexit, non ignorans rem esse periculi plenissimam, qua contra tot hostes pugnaturus suos ad arma clangore buccinæ convocavit, ingentis argumentum est fiduciæ ac spei de felici rerum eventu, fundatæ super firma illa fide, qua credebatur Deum præstiturum, quæ per angelum promiserat. Neque si Sanctum nobiscum ab infidelitatis peccato liberas, miraculorum petitionem aliunde vitiosam fuisse suspiceris. Fieri hæc potuit sine ulla in Deum irreverentia, licet certus fuerit se victoriam obtenturum, ab angelo prænuntiata. Dum Deus rogata miracula operatus est, manifestis ipse indicibus satis ostendit,

C
se approbasse non tantum rationem, ob quam, sed etiam modum, quo Sanctus illa postulavit. Si ulla ex parte signorum petitio mala fuisset, nec Deo placens, an hic illum exaudivisset? Audi S. Ambrosium libro de Viduis cap. III: Ostenditur (S. Gedeonis) exemplo, non omnium esse divinæ mereri miracula potestatis; sed eorum, quibus religiosæ devotionis studia suffragentur: et divini eos fructu operis abdicari, qui reverentia sunt cælestis exsortes. Unde idem sanctus Doctor, uti quamvis aliam, ita et infidelitatis culpam a sancto removet in Proæmio ad librum I de Spiritu sancto: Quærit fortasse aliquis, utrumnam quasi incredulus esse videatur, qui frequentibus informatus indicibus adhuc plura poscebat? Sed quemadmodum potest videri quasi ambiguus incertusque tentasse, qui, in vellere et arca rorem et siccitatem petens, mysteria loquebatur? Non ergo ille ambiguus, sed providus, ne nos ambigeremus. Nam quomodo ille ambiguus, cujus precatio habebat effectum? Origenes in librum Judicum Homilia VIII: Fortassis, inquit, dicit aliquis ex iis, qui attentius audiunt, quæ leguntur de S. Gedeone, geminum

miraculum postulante; quia non videntur convenire hæc ad istud, quod scriptum est: « Non » tentabis Dominum Deum tuum » quod lex præcepit. Sed exitus rei docet non esse contra mandatum factum. Neque enim exaudiret Deus petitionem, contra legem aliquid deposcentem.

31 Franciscus Suarez lib. 1 de Irreligiositate cap. II num. x, Bonfrerius hic, alique, qui S. Gedeonem ab omni culpa absolvunt, varias allegant rationes, ob quas duplicis miraculi petitio licite fieri potuerit. Inter alias mihi valde placet ea, quam Caietanus et Salianus adferunt. S. Judicem signa petiisse aiunt non ad suam, sed ad sociorum suorum, quos ad bellum convocaverat, confirmationem; nimirum ut de Sancti missione ad liberandum Israël deque divinis promissis illi factis firmam fidem haberent, et ad certam victoriæ spem erigerentur. Quod Sanctus hunc sibi in signorum postulatione finem proposuerit, aliquo modo colligi potest ex ipso contextu narrationis sacræ. Hæc ψ . 35 quatuor tribus ad S. Gedeonem concurrisse refert; mox subdit ψ . 36 miraculorum petitionem; horum vero concessione narrata, statim iterum subjungit, S. Ducem omnemque cum eo populum surrexisse et ad hostes perrexisse. Unde verisimile est, Sanctum signa flagitasse coram ipso exercitu, huncque totum vel aliquos ad id statutos manere velles et aream inspectasse, ut de miraculis constaret. Utriusque verba rem tam magis elucidabunt. Caietani hæc sunt: Quod non pro se ipso sed pro populo petiit Gedeon hujusmodi signum (et propterea non peccavit, nec tentavit Deum, sed pro utilitate populi, ut securus sequeretur illum ad bellum, petiit signum,) insinuat in primis ex eo, quod fuit petitio signi, congregato jam exercitu. Deinde quod ipse Gedeon repetit indubie, Deum hoc dixisse: non ergo ut ipse nosset (qui jam noverat,) sed ut populus sciret, signum petiit.

32 Salianus in Annalibus ad annum 2768 S. Gedeonem num. 27 et seqq. narrationem sacram a ψ . 35 signa, ita historice deducit: Reliqua item tribus Manasse nunciis accita, alacris ad Gedeonem, Deo animos suggerente, convenit. Misit et alios nuncios in Aser, et Zabulon, et Nephthaim; quæ tribus cis Jordanem ad Septentrionem Manasse sitæ erant, quæ reliquis sese adjunxerunt: imo cum jam adversus hostem progredi inciperet, occurrerunt ei. Quibus congregatis, petiit Gedeon a Deo miracula duo circa vellus. Qua in re varii varie loquuntur, ut videbis apud Serrarium, mihi in primis placet Caiet., qui negat ea petita aut exhibita Gedeoni, sed exercitui ejus. . . Idque ex eo insinuat in primis, quod jam congregato exercitu petiit, ut scilicet ille crederet, quæ Gedeon de sua vocatione et promissa divinitus victoria et libertate eis enarraverat. Sed nequa in verbis ipsis hæreat difficultas, petitio et exhibitio miraculi sic habet: « Dixitque » Gedeon ad Deum: Si salvum facis per me » nam meam Israël, sicut locutus es » per angelum scilicet, cujus fuerat illa vox: « Vade in » hac fortitudine tua, et liberabis Israël de » manu Madian ». Et promissionem memorat coram populo, ut constet, neque de potestate neque de voluntate [divina se] dubitare. . . Pergit autem: « Ponam hoc vellus lanæ in area: si » ros in solo vellere fuerit, et in omni terra sic » citas, sciam, quod per manum meam, sicut » locutus es, liberabis Israël ». Cum ait, SCIAM, idem

bono ex fine, nimirum ut populus in fide confirmaretur,

E

S. Gedeonem signa,

F

A idem est acsi diceret, SCIET populus hic, qui mecum est. Sic S. Joan. cum misit discipulos suos ad Jesum, ut interrogarent eum : « Tu es qui venturus es, an alium expectamus? » dubitationem discipulorum suorum ad se transtulit, cum suo non discipulorum nomine Christum interrogari voluit. « Factumque est ita (ut petierat Gedeon,) » qui de nocte consurgens concham rore imple- » vit » tota scilicet area sicca atque arida remanente. Cum autem nondum fortasse incredulo isti populo satisfactum esset, et signum quaerere pergeret, signum alterum et petiit et datum est ei. Illius enim nomine, « Dixit rursus ad Deum : » Ne irascatur furor tuus contra me si adhuc se- » mel tentavero » etc. *Verum, inquiet aliquis, in Caietani et Saliani sententia facile quidem intelligitur, S. Gedeoni licitam fuisse miraculorum petitionem ; sed necdum apparet, quomodo Deum non tentarit determinata signa flagitando. Dispositioni sapientiae divinae illorum determinatio relinquenda erat. Hanc difficultatem e medio tollent dicenda numero sequente.*

33 *Origenes Homilib. Judicum Homilia viii ver-*
bis, quæ dedi num. 30, subdit : Videnda est hujus
mysterii ratio, de qua memini etiam quemdam
ex prædecessoribus nostris in libellis suis vel-
lus lanæ populum dixisse Israël, reliquam autem
terram reliquas gentes posuisse : et rorem, qui
cecidit super vellus, verbum Dei esse, quod illi
soli populo cælitus fuisset indultum. Supra solum
namque Israël ros divinæ legis advenerat. Sicci-
tatem autem habebant omnes gentes ; quia nullus
cis humor divini infundebatur eloquii. Secundi
vero ratio signi in contrarium permutatur ; in
quo ait, ut supra omnem terram permutetur ; in
quo ait, ut supra omnem terram ros descendat,
supra vellus autem maneat siccitas. Quod dein-
ceps fusius interpretatur de ariditate Judæorum,
et de adventu Christi Domini ac rore divinæ gra-
tix cælestisque doctrinæ, per ipsum supra ceteras
nationes diffusæ. Unde concludit : Hunc igitur
mysterii ordinem Gedeon sanctus prophetico spi-
ritu contuens, non solum primum signum popo-
scit a Deo, sed et secundum converso ordine
repetit. Sciebat enim rorem divinum, qui est ad-
ventus Filii Dei, non solum Judæis ; sed et post-
modum etiam gentibus esse venturum, quoniam
quidem ex incredulitate Israël salus sit gentibus.
 C *Et hoc est, quod pro ariditate velleris universa terra*
gratia divini roris infunditur. Serarius quæst. xxiv
et a Lapide hic multos dant sanctos Patres,
qui idem mysterium, prodigioso roris in vellus et
aream delapsu adumbratum, eodem fere modo
explicant. SS. Ambrosius, Hieronymus, Ephrem,
Sophronius, Bernardus et alii apud eosdem et-
iam docent, per rorem hic significari Christum,
per vellus beatissimam virginem Mariam in cu-
jus utero ille humanam naturam assumens
descendit. Unde et nunc devoti Catholici Dei
suamque Matrem vocant et invocant Vellus Ge-
deonis. S. Ambrosius lib. de Viduis cap. iii et in
Proœmio ad librum i de Spiritu sancto cum Ori-
gene diserte affirmat, quod S. Gedeon primum
mysterium cognoverit, atque hunc in finem signa
petierit, ut ejus insignis aliqua figura daretur.
Idem credidit S. Isidorus Hispalensis et e recen-
tioribus Villaroël, dictorum Patrum auctoritate
inductus. Si tamen hoc videatur facilem adeo fi-
dem non mereri, alia securior via potest iniri,
dicique, Deum utrumque, quod Patres hic agno-
scunt, mysterium, vel unum ex illis spectasse,
atque, ut ejus figuram daret, S. Gedeoni inspi-
rasse, ut in vellere et area prodigiosum rorem

et siccitatem postulare; determinata autem hæc miracula a Sancto petita esse, cognoscente quidem voluntatem Dei esse ut peterentur, non tamen mysterium, ad quod figurandum destinabantur.

34 *Alia Alias, quas alii adferunt causas, ob quas S. Gedeon licite signa petierit, non refero. Duas proposui, quarum postrema manifestum facit, Sanctum sine ulla in Deum irreverentia rorem in vellere et aream potius, quam aliud miraculum postulasse. Nunc ita meam sententiam expono. Sanctus Iudex signa petiit ad Israelitas, qui ad se confluerant, in fide confirmandos : determinata signa petiit ex instinctu divino, quem hic admittendum censent Suarez citatus num. 10 et 13, Lessius lib. II de Virtutibus card. cap. XLV dub. 1, Bonfrerius hic, et alii. Finem, a Deo determinata signa inspirante intentum, fuisse utrumque vel alterutrum mysterium, de quo numero præcedente, Patrum suadet auctoritas ; S. Gedeonem eum sibi proposuisse, de quo num 31, suadet ratio, atque etiam, ut mihi videtur, ipse historix sacræ contextus. Ad argumentum quod peti potest ex versu 37, Si ros in solo vellere fuerit, et in omni terra siccitas, sciam, quod per manum meum liberabis Israël, respondit Salianus supra numero 33. Neque quidquam contra nos inferri potest ex verbis Sancti iterato signum petentis 7. 39 : Ne irascatur furor tuus contra me, si adhuc semel tentavero, signum quærens in vellere. Hæc enim non significant, Sanctum in hac sua petitione culpam aliquam agnoscere, ideoque veniam a Deo petere ; sed indicant potius ejus modestiam, submissionem animi, summam in Deum reverentiam et ex hac ortam formidinem, ne forte liberius atque audacius cum Deo agat, et minus, quam conveniat, propria vilitate et divina majestate considerata. Cum Dei inspiratio hujusmodi formidinem non tollat, hanc in Sancto agnoscimus et laudamus.*

35 Porro *utrumque prodigium in vellere a Deo editum, cibos prodigioso igne ab angelo in holocaustum Deo consumptos, aram Baal dirutam, nemus succisum, altare Domino erectum, sacrificium in eo oblatum; hæc, inquam, et alia de quibus hoc et præcedente paragrapho egimus, mira Josephus taciturnitate suppressit; ob quam, ut meretur, reprehenditur a Saliano in Annal. num. 30. Pauca vero, quæ ex capite vii in suam transtulit historiam, non uno in loco depravavit: Per idem tempus, inquit initio capituli viii, Gedeon Jasi filius, unus ex primatibus tribus Manassetidis, manipulos frugum clam in torcular comportatos flagellabat: non enim ausus est propter hostem propalam hoc in area facere. Cumque spectrum (in Scriptura quinquies est angelus Domini) ei adolescentis specie se obtulisset, et fecilem ac Deo charum appellavisset, respondens, Hoc, inquit, meæ felicitatis argumentum est maximum, quod torculari nunc utor pro area. Illo contra jubente, ut bono esset animo et de libertate vindicanda cogitaret, negabat fieri posse; nam et tribum suam cuiusvis alteri cedere numero, (†. 15 non dicit Sanctus tribum, sed familiam, vel ut est in Hebræo et Græco textu, chiliadem suam infimam esse in Manasse) et se juvenem esse, et tam arduis negotiis imparem. Deus autem, quidquid deesset, se suppleturum pollicebatur, et victoriam Israëlitis daturum, modo ipse imperium assumere non gravaretur. Hanc rem Gedeon cum quibusdam juvenibus communicavit, qui libenter credentes oraculo, sine mora effecerunt.*

AUGTORE
J. L.

petiisse credi-
mus.

E

*Silet Josephus, quæ sancto ho-
noriga : pau-
ca, quæ narrat,
expenduntur.*

F

AUCTORE
J. L.

effecerunt, ut præsto essent decem millia militum, ad quidvis pro libertate audendum paratissima. Postrema hæc non conveniunt cum versu 34 et seq., ubi dicitur ipse S. Gedeon, Spiritu Domini actus, clangore buccinæ et per nuntios ad bellum evocasse non decem, sed triginta duo millia, uti patet ex v. 3 capitis sequentis.

§ IV. Jussu Dei exercitum minuit ad ccc; castra hostium lustrat: ab infidelitate vindicatur: audita somnii interpretatione confirmatus, miro strategemate Madianitas in tuam cædem et fugam adigit, quos et persequitur.

B Præcipit S. Gedeoni Deus, ut timidos aimitat: recedunt 22000: **P**ostridie cum animadversum est alterum circa vellus miraculum, populus, ut credibile est, non dubitavit amplius de S. Gedeonis missione ad Israëllem salvandum, deque victoria eo duce referenda. Igitur Jerobaal, qui et Gedeon, de nocte consurgens et omnis populus cum eo, venit ad fontem, qui vocatur Harad. Erant autem castra Madian in valle ad Septentrionalem plagam collis excelsi cap. vii v. 1. Locorum situm, de quibus hic fit mentio et deinceps fiet, disce ex interpretibus. Dixitque Dominus ad Gedeon: Multus tecum est populus, nec tradetur Madian in manus ejus: ne gloriatur contra me Israël et dicat: Meis viribus liberatus sum. Loquere ad populum, et cunctis audientibus prædica: Qui formidolosus et timidus est, revertatur. Receseruntque de monte Galaad, et reversi sunt de populo viginti duo millia virorum, et tantum decem millia remanserunt v. 2 et 3. Mirum est in S. Ducis exercitu tantum timidorum numerum fuisse, præsertim cum gemino prodigio de felici belli eventu certi facti essent: Verum, inquit S. Salianus num. 33, potuerunt certo credere se fore victores, timere tamen ne victoriam et libertatem populi sua morte redimerent, Deo videlicet, qui eos dimissos volebat, eis animi vigorem et præsentiam subtrahente.

C ex reliquis 10000 trecenti electi, qui genu non flexo aquam e manu biberant: **37** Neque una diminutione contentus Dominus præscribit alteram, quo clarius agnoscerent Israëlites, se non humanis viribus, sed solius Dei auxilio pristinam libertatem recepisse. Res ita describitur a v. 4: Dixitque Dominus ad Gedeon: Adhuc populus multus est, duc eos ad aquas, et ibi probabo illos: et de quo dixero tibi ut tecum vadat, ipse pergat: quem ire prohibuero, revertatur. Cumque descendisset populus ad aquas, dixit Dominus ad Gedeon: Qui lingua lambuerint aquas, sicut solent canes lambere, separabis eos seorsum: qui autem curvatis genibus biberint, in altera parte erunt. Fuit itaque numerus eorum, qui manu ad os projiciente lambuerant aquas, trecenti viri: omnis autem reliqua multitudo flexo poplite biberat. Et ait Dominus ad Gedeon: In trecentis viris, qui lambuerunt aquas, liberabo vos, et tradam in manu tua Madian: omnis autem reliqua multitudo revertatur in locum suum. Trecenti illi, qui ex decem millibus ad hoc bellum conficiendum

assumpti fuerunt, erectis pedibus, aquam vola manus haustam lambuerant instar canum, os ipsis aquis non immergentium: ceteri, qui flexo poplite atque ore fonti immerso biberant, dimissi sunt. Ita Tirinus rectius quam Salianus, et Bonfrevius, qui in genuum flexione nullam discriminis rationem positam fuisse volunt. Verum de diverso bibentium modo aliisque huc spectantibus plura, si lubet, lege apud interpretes.

38 Sumptis itaque pro numero cibariis et tubis, omnem reliquam multitudinem abire præcepit ad tabernacula sua: et ipse cum ceteris trecentis viris se certamini dedit. Castra autem Madian erant subter valle v. 8. Placet hic Abulensis conjectura quæst. xii, ubi ait hanc tubarum copiam, quæ singulis trecentis militibus infra v. 16 distributæ leguntur, a recedente multitudine sancti Gedeonis jussu relictas fuisse; additque laudatus præsul, ipsi eo jam tempore a Deo revelatum fuisse mirabilem illum pugnandi modum, quo paulo post victoria relata est: quamquam non minus verisimile sit, sanctum Ducem eas ex præcepto Domini sibi tradi jussisse, adhuc inscium ad quid necessariæ essent; nec dubitasse tamen de earum necessitate, quarum traditionem Dominus imperasset. Eadem nocte, qua scilicet S. Gedeon, ceterorum dimissione facta, cum trecentis viris se certamini accinxerat, dixit Dominus ad eum: Surge, et descende in castra inimicorum: quia tradidi eos in manu tua. Sin autem solus ire formidas, descendat tecum Phara puer tuus. Et cum audieris quid loquantur, tunc confortabuntur manus tuæ, et securior ad hostium castra descendes v. 9 et seqq.

39 Abulensis quæst. XLVII in caput præcedens operose probare conatus est, Sanctum ex infidelitate Deum tentasse, quando dubitans de victoria, ab angelo Domini prænuntiata, duplex signum petiit, ut de illa certitudinem acquireret. Quæstione xiii, quam super hoc caput ad verba mox data instituit, in Sanctum severior est; nam eum post utrumque humidi siccique velleris prodigium, auditumque insuper hoc capite v. 7 oraculum divinum, Tradam in manu tua Madian, necdum tamen credidisse asserit, sed valde dubium permansisse. Audi loquentem: Respondendum, quod Gedeon erat vir imperfectus, et dubitans de victoria sibi danda: et quamquam Deus certificasset eum, tamen postea bis signum petiit, Nunc igitur quamquam ipse non peteret signum, Deus certificavit ipsum in enarratione somnii, cui valde assensit Gedeon; et hoc fecit, ut condescenderet conditioni ejus, quia valde dubius erat super hoc. Mirum est, quod immiti huic Abulensis censuræ interpretes se non opponant. Qua de causa præter morem sileant vel dissimulent, me latet. Certe verba sacra adeo plana et aperta non sunt, ut benigna commentatione non indigeant contra doctissimum, sed nimis severum præsulem. Huic minime assentiendum est. Nam quem Apostolus primum e iudicibus a fide laudat, quem Ecclesia Latina unicum e iudicibus, de quibus agit liber eorum nomine inscriptus, ob vitæ sanctitatem æterna in sacris Fastis memoria et cultu dignum judicat; isne, inquam, ubi excusari potest, dicendus est pertinaci infidelitate sanctitatem amisisse? Pertinaci, inquam, infidelitate; nam quomodo post tot visa prodigia et accepta oracula sine pertinacia et gravi contra fidem culpa valde dubius esse potuit? At, num id ex Scripturis evinci possit, expendamus.

40 Imprimis Gedeonis infidelitas probari non potest

cum h. s. Dur sanctus se ad certamen parans, jubetur castra hostium explorare.

Ex v. 10 et seq. male Abulensis infert Sancti infidelitatem;

F

nam versus 10
explicari potest
de formidine,

A potest ex verbis Domini. Sin autem solus ire formidas, descendat tecum etc. Argumentum, quod inde contra Sanctum deduci potest, est hoc: missus ad castra hostium exploranda timuit incommitatus ire, ne forte ab hostibus caperetur vel occideretur: quoniam vero tot prodigiis et oraculis Deus testatus fuerat, quod Gedeon liberaturus esset Israël, et in ipsius manus hostis tradendus esset, quomodo periculum vitæ vel captivitatis timere potuit, et simul credere victoriam, se duce referendam? Fides divina non compatitur ullam formidinem de opposito. Respondeo verum id esse de formidine, quæ ex suspitione deliberata et dubitatione voluntaria nascitur vel nasci potest. At nego, Sanctum huiusmodi formidinem habuisse. Quemadmodum in credentibus possunt esse et sæpe sunt suspiciones et dubitationis motus, quos nec voluntatis imperium nec ulla deliberatio præcessit, proindeque nihil aliud sunt quam meræ apprehensiones, quod forte res aliter sic ac Deus revelavit; sic etiam in eisdem potest esse formido seu horror aliquis, ex illis animi motibus non liberis naturaliter profluens; præsertim si materia fidei objecta, quæ necessario obscura est, sit res, secundum se spectata, valde periculosa et terribilis. Sicut fides, quæ est assensus de re obscure cognita, dictas apprehensiones non excludit, ita neque formidinem, quam hæ excitant.

quæ stat cum
fide;

B 41 Nunc de Sancto ita statuo. Firma fide credebatur, se de 135 hostium millibus victoriam obtenturum, licet videret exercitum suum ad trecentos redactum, adeo ut singulis 450 Madianitæ vincendi essent; credidit, inquam, se duce, illos victores fore, et consequenter se a castris hostium exploratis incolumem ad suos rediturum, quamvis ea tam prope accedere iussus esset, ut colloquentes excubias audire et intelligere posset. Verumtamen quoniam Sancti fides erat de re, quæ ex novis adjunctis magis obscura, ardua, et periculosa apparebat, in ejus intellectu subortæ sunt apprehensiones non liberæ discriminis, quod adiret; unde et formido seu horror aliquis ejus animo obrepit, quam ipsa solitudo et noctis tenebræ augere poterant. De hac formidine intelligenda sunt verba Domini §. 10, Sin autem solus ire formidas. Vel ex eo hoc colligitur, quod subdat: C Descendat tecum Phara puer tuus. Si S. Gedeonis ad inimica castra descendens timor, ortus fuisset ex fidei defectu, illum depellere non potuisset unius pueri, id est, famuli vel armigeri, neque etiam trecentorum societas. At multo facilius intelligitur, quomodo horrorem illum, quo animus percelli solet ad meram rei alicujus terribilis apprehensionem, vel unius etiam socii præsentia minuere possit, imo aliquando adimere. Cum nullus interpretum neget, Sanctum formidasse, nec nisi inepte dici possit virorum fortissimum ad solas noctis umbras exhorruisse; ac proin dicendum videatur, eum timuisse, ne in nocturna hostilium castrorum exploratione sibi aliquid mali eveniret; non video, quid ad Sanctum de infidelitate excusandum melius adferri possit.

versus 11 de fi-
dei ac fortitudi-
nis augmento,

42 Secundo contra Sanctum nihil evincitur ex versu 11. Et cum audieris quid loquantur, tunc confortabuntur manus tuæ. Hinc deducit laudatus præsul, quod tunc tantum crediderit, et cum fide robur animi acceperit, quando hostium pavorem intellexit ex somnii interpretatione; sed male: non enim legitime sequitur: tunc confortabitur Gedeon; ergo jam caret fortitudine: nam

qui fortitudinis augmentum accipit, vere confortatur. Itaque verba Domini ad Sanctum benignam hanc admittunt interpretationem: Cum audieris quid loquantur, tunc confortabuntur manus tuæ, id est, auctior intensiorque erit fides ac fortitudo tua. Huic expositioni consentanea sunt, quæ proxime sequuntur. Et SECURIOR ad hostium castra oppugnanda cum trecentis viris descendes.

43 Descendit ergo (§. 11 et seqq.) ipse et Phara puer ejus in partem castrorum, ubi erant armatorum vigiliæ. Madian autem et Amalec, et omnes Orientales populi fusi jacebant in valle (Jezraël,) ut locustarum multitudo: cameli quoque innumerabiles erant, sicut arena, quæ jacet in littore maris. Cumque venisset Gedeon, narrabat aliquis somnium proximo suo: et in hunc modum referebat, quod viderat: Vidi somnium, et videbatur mihi quasi subcinericius panis ex hordeo volvi, et in castra Madian descendere: cumque pervenisset ad tabernaculum, percussit illud atque subvertit, et terræ funditus coæquavit. Respondit is, cui loquebatur. Non est hoc aliud, nisi gladius Gedeonis, filii Joas viri Israëlitæ: tradidit enim Dominus in manus ejus Madian, et omnia castra ejus. Cumque audisset Gedeon somnium et interpretationem ejus, adoravit, Deum scilicet, gratiasque ei egit de tam fausto omine. Agnovit enim tam somnium quam interpretationem ejus, in quibus alioqui posset esse fallacia, a Deo esse. Hac nova confirmatione Sanctus accepit fidei animique fortitudinis augmentum, quo promptior alacriorque ad rem conficiendam factus est. Et reversus est ad castra Israël, et ait: Surgite, tradidit enim Dominus in manus nostras castra Madian §. 15.

44 Dein, somno ejusque interpretatione enarrata, bene animatum ad rem gerendam trecentorum virorum manipulum tripartito dividit, ut tribus simul ex partibus Madianitarum castra pervadens, totum eorum turbaret exercitum. Sed inusitatis in bello armis, auctore Deo, suos instruxit; de quo ita versus sequens: Divisitque trecentos viros in tres partes, et dedit tubas in manibus eorum, lagenasque vacuas ac lampades in medio lagenarum. Quales fuerint istæ lagenæ, lampades ac tubæ, ad quem usum et finem distributæ, docet Saliani Epitome num. 10: Singulis singulas dedit tubas ad perterrendos Madianitas, ratos tot sibi hostium turmas, manipulosque imminere, quot exaudiebant tubas, nocte præsertim, cum etiam propinqua ægre cerni possunt. Nam admotæ oculis faces plus ad perstringendam oculorum aciem, quam ad illustrandam valebant. Dedit secundo militibus lagenas, sive hydrias fictiles geminum in usum, prior, ad abscondendam intus ardentem facem, quæ ex improvizo rutilans, oculos perstringeret nocturnis tenebris, et somnolentis vaporibus occupatos, animosque turbaret; posterior, ut dum ex composito confringerentur omnes, majorem ex vacuitate sonitum ederent, et dum aures crepitanti fragore undique quaterent, tabernaculorum suorum, et omnis una supellectilis ruinam et confractionem phantasie ipsorum ingererent. Denique faces militibus dedit ex concreta solidaque materia, licet lampades a splendore appellentur, sicque et ab incendio incutiebatur timor, et ab æstimata ingenti multitudine hostium, quibus trecenti viri prælucent.

45 Ubi suos armarat Dux sanctus, Dixit ad eos: Quod me facere videritis, hoc facite. Ingrediar

AUCTORE
J. L.

quod accepit,
Madianitæ som-
nio ejusque in-
terpretatione
audita:

E

trecentos viros
armis instruit,

F

AUCTORE

J. L.

modumque do-
cet, quo iis uten-
dum et hostes
invadendi es-
sent;

grediar partem castrorum, et quod fecero, secta-
mini. Quando personuerit tuba in manu mea,
vos quoque per castrorum circuitum clangite et
conclamate Domino et Gedeoni ꝑ. 17 et 18.
*Dubium non est, quin Imperator ante prælium
sigillatim explicuerit ceterum pugnandi modum
et ordinem, quem paulo infra in illo observa-
tum fuisse legimus. Quemadmodum hunc omnem
Deus Sancto inspiravit, vel per angelum præce-
pit, ita et proculdubio militare hanc tesseram,
Gladius Domini et Gedeonis; quibus verbis utrique
acclamatum fuisse dicitur ꝑ. 20. Voluit autem
Deus, inquit Sallianus in Annalibus num. 45,
ita conclamari, accommodando se præsentis ho-
stium dispositioni, quibus Gedeonis nomen for-
midolosum erat, ut ex prædicto somnio aestimari
potest. Voluit et Gedeonis fortitudinem, fidem,
obedientiam honorare, simulque docere Deum
ministerio hominum, qui talibus sunt virtutibus
præditi, libenter uti ad mirabilia opera sua per-
petranda, et iis quodammodo gloriari.*

qui, castris tur-
batis, in mutuas
cædes

46 Madianitarum cædes et fuga ita describitur
a ꝑ. 19: Ingressusque est Gedeon, et trecenti
viri, qui erant cum eo in partem castrorum,
incipientibus vigiliis noctis mediæ seu tertiis, et
custodibus suscitatis, quibus a media nocte et us-
que ad quartas vigilias exorandum erat, cœ-
perunt buccinis clangere, et complodere inter se
lagenas. Cumque per gyrum castrorum in tribus
personarent locis, et hydrias confregissent, te-
nuerunt sinistris manibus lampades, et dextris
sonantes tubas, clamaveruntque, Gladius Domini
et Gedeonis, stantes singuli in loco suo per
circuitum castrorum hostilium. Omnia itaque
castra turbata sunt, et vociferantes, ululantesque
fugerunt: et nihilominus insistebant trecenti viri
buccinis personantes. Immisitque Dominus gla-
dium in omnibus castris, et mutua se cæde
truncabant; fugientes usque ad Bethsetta, et
crepidinem Abelmehula in Tebbath. Hæc loca sita
erant cis Jordanem, versus quem hostes fugiebant.

ruunt et in fu-
gam conjiciun-
tur;

47 Mirabilem istum pugnandi modum, ad
quem tam insignem de hoste victoriam Israëlitis
largitus est Deus, ita exponit jam sæpe nomina-
tus Annalium scriptor in sua Epitome a num. 11:
Ergo, inquit, terni duces cum sua quisque cen-
turia, incipientibus vigiliis noctis mediæ, cum
scilicet profundior mortales somnus occupat, et
diurna lux longius adhuc abest, tribus ex locis
castra adierunt. Commodum etiam id fuit, ut
propter tenebras hostes inter se non noscerent,
et diutius mutuis sese vulneribus truncarent:
dum lux paulatim superveniens commoditatem
præberet Hebræis, hostium reliquias suis ipsorum
armis conficiendi. Cœpit Gedeon personare buc-
cina, socii exemplum Ducis alacriter sequuntur,
eo fragore excubitorio præsidio primum sus-
citato, reliquus exercitus cum tumultu ad arma
concurrit; cumque per gyrum castrorum tribus
in locis tubæ personarent, nesciebant, quam
primum ad partem accurrerent. Cum autem illi
testacea vasa confregissent, tenuerunt sinistris
manibus faces, et dextris tubas, et alternatim
tubis ululabant, et clamabant, « Gladius Do-
mini et Gedeonis. » Nec pugnabant tamen,
sed Dominus pugnavit pro eis. « Immisit enim
» gladium in omnibus castris, et mutua se
» cæde truncabant » dum scilicet mente con-
fusa suos pro hostibus habent, et efferati obvios
quosque invadunt. Alii autem nihil spei in armis
ponentes, neque exercitum constitui aut reparari
posse existimantes propter repentinam rerum

omnium confusionem: cumque propter trecenta-
rum tubarum sonos, ipsi se mutuo exaudire non
possent, nullo ordine effusam sese in fugam con-
jiciunt, si qua locus daretur a flammiferis et
buccinatoribus vacuus: a quibus elapsi beneficio
tenebrarum, alii alio, quo quemque sors tulit,
proripere sese, futuri nuncii et cladis suæ, et
victoriæ Gedeonis.

48 Sequitur ꝑ. 23; Conclamantes autem viri
Israël de Nephthali, et Aser, et omni Manasse
persequebantur Madian. Videntur hi idem fuisse
cum illis, qui pridie sponte ex metu abierant
ꝑ. 3, et ad aquas dimissi fuerant ꝑ. 8. De Aseritis
et Nephthalitis non dubito; nam cum in extremis
Chananzæ Aquilonaris partibus habitarent, tam
cito adesse non poterant. Hi itaque cum ceteris,
de quibus hic et cap. vi ꝑ. 35, quibus et sorte
alii se conjunxerunt, accurrentes, hostis jam in
fugam versi tergis institerunt. Verisimile est,
eos ab Israëlitarum Duce per nuntios accersitos
fuisse, ut qui ex hostibus tenebrarum beneficio
elapsi, mutuis non ceciderant armis, ab Israëlitis
interficerentur. Misitque Gedeon, ut omnis
fugæ via eis intercluderetur, nuntios in om-
nem montem Ephraim, dicens: Descendite in
occursum, et occupate aquas usque Bethbera
atque Jordanem. Clamavitque omnis Ephraim,
et præoccupavit aquas atque Jordanem usque
Bethbera. Apprehensosque duos viros Madian,
Oreb et Zeb, interfecit Oreb in petra Oreb,
Zed vero in torculari Zeb ꝑ. 24 et 25. De his
Madianitarum regibus vel ducibus, a quorum
nominibus locus uterque, ubi occisi sunt, no-
mina acceperunt, mentio fit Psalmo LXXXII ꝑ. 12,
necnon Isaïæ cap. x ꝑ. 26. Verum Ephrai-
mitæ non omnia fluminis vada ita occupare
potuerunt, quin Zebee et Salmana, accelerata
fuga, in alteram ejus ripam pervenerint. Quo
illi cognito flumen quoque transiverunt, et perse-
cuti sunt Madian, capita Oreb et Zeb portantes
ad Gedeon, trans fluentia Jordanis ꝑ. 25. Quot
hostium millia tam propriis in valle Jezraël,
quam Hebræorum armis in fuga ad hoc usque
tempus occisa fuerint, docet caput sequens ꝑ. 10:
Quindecim enim millia viri remanserant ex omni-
bus turmis Orientalium populorum, cæsis centum
viginti millibus bellatorum educentium gladium.
At neque hæc Madianitarum reliquæ, neque earum
duces Zebee et Salmana fuga salutem invenerunt;
nam eas assecutus est S. Gedeon, penitusque dele-
vit, ut infra narrabitur.

eos persequen-
tur Israëlita;
interficiuntur
Oreb et Zeb:
clades Madi-
nitarum.

E

F

49 Antequam ad paragraphum sequentem tran-
seamus, Josephum de more invisamus. Ejus verba
iis, quæ capite septimo narrat Scriptura, lucem
aliquam dabunt: se ab hac quoque illa arguen-
tur. Sic ergo habet: Gedeoni autem Deus in
sommis apparens, dixit, homines tali esse inge-
nio, ut sibi placentes nemini velint virtute
cedere, et victoriam sibi potius quam Deo tri-
buant, nimirum magnis copiis freti. Ut igitur
sciant, rem totam pendere ab ipsius auxilio, jus-
sit ut circa meridiem, cum æstus servet maxime,
exercitum ducat ad fluvium, et quotquot pro-
cumbentes biberent, eos viros fortes crederet;
quotquot autem trepide ac tumultuarie potum
sumerent, sic existimaret, eos metu hostium
hoc facere. Quod posteaquam ita, ut jussus est,
fecit, trecenti inventi sunt cum perturbatione
aquam sumere, cavis manibus ori admovendo.
Imperavitque Deus ut, his assumptis, hostem
invaderet. Dominum Sancto apparuisse in som-
nis, jussisse exercitum duci ad fluvium circa me-
ridiem

Eadem historia

A ridiem, in Scriptura non legitur. Quod vero scribat, eidem Deum præcepisse ut quotquot procumbentes biberent, eos viros fortes crederet, alios vero meticulosos existimaret, et retineret, illis dimissis; hoc, inquam, parum verisimilitudinis habet. Nam quoniam Deus paulo ante toti exercitui edici jusserat: Qui formidolosus et timidus est revertatur ꝑ. 3; an verisimile est, eum timidos retineri voluisse? Itaque credendum potius, trecentos illos ob fortitudinem bello conficiendo maxime idoneos fuisse. Præterea cur Josephus tantum decem Israëlitarum millia ad Sanctum confluisse scribit (verba dedi num. 35,) ubi in Scriptura 32000 numerantur? Cur tacet de prima hujus numeri diminutione, qua ad 10000 redactus fuit? An forte 22000 suo mahit exauctorare silentio, quam suæ gentis ignaviam et formidinem, ex qua tam multi domum reverterunt, Græcis prodere? Redeamus ad ejus narrationem.

ex Josepho datur,

B 50 Gedeone vero sollicito, quia mandatum acceperat a Deo, noctu illos adoriri, volens ei metum omnem eximere, jussit ut, assumpto uno milite, clam accederet ad Madianitarum tentoria: ab illis enim accepturum occasionem fiducia. Quem timorem Deus Sancto tollere voluerit, dixi num. 41. Vadit ille, quo jussus est, uno tantum comitante famulo. Cumque ad quoddam tabernaculum adrepsisset, offendit insomnes in eo milites, et quemdam commilitoni narrantem somnium, ita ut a Gedeone quoque exaudiri posset. Erat autem tale: Visus erat sibi videre massam hordeaceam, sub cinere coctam, prævilite homini fastidiendam, per castra provolvi, et primo regis tentorium, mox ceterorum omnium prosternere. Qui respondit interitum exercitus significari, addens, unde hoc ita colligeret. Inter omnes, inquit, fruges hordeum est sine controversia vilissimum: et inter omnes Asiaticas gentes non facile reperias viliores quam hodie sunt Israëlites, ut merito conferri possint hordeo. Hi nunc, auctore Gedeone, contraxerunt copias, et res novas moliuntur. Ergo quia dicis te vidisse illam massam, tentoria nostra subvertentem, vereor ne Deus Gedeoni triumphum de nobis concedat. Gedeon autem, audito hoc somnio, plenus bona spe et fiducia, edicit suis, ut omnes in armis essent, edoctis de visione, quam in castris hostium audiverat. Fecerunt illi quod imperatum est, accensi hoc signo ad quidvis laboris aut periculi subeundum.

notatis iis,

C 51 Tum Gedeon circa quartam ferme vigiliam suos in hostem ducit, trifariam in tres cohortes divisos. Erant autem centenariæ; gerebantque singuli amphoras vacuas, et in eis faces ardentes, ut clam possent hostem invadere nihil tale expectantem: et in dextris cornu arietinum vice tubæ. (Vulgata habet tubas, quas quidem apud Septuaginta ex cornu fuisse lego, sed non ex cornu arietino.) Hostium castra late patebant, eo quod camelorum magnum numerum haberent: et cum juxta gentilitates distributi tenderent, omnes tamen intra eundem ambitum continebantur. Hebræi vero a Duce ante præmoniti, cum jam non longe ab hoste abessent, dato inter se signo cornibus sonantes, et confractis amphoris, sublatoque militari clamore, certi Deum adesse Gedeoni, cum facibus in castra impetum faciunt. Qua arte, accedentibus divinitus nocturnis terroribus, tanta inter semisomnes consternatio exoritur, ut incomparabiliter plures mutuis vulneribus, quam hostili ferro caderent, quod diversæ

Septembris Tomus I.

linguæ homines eadem castra haberent: semel enim pavore confusi, omnes obvios pro hostibus trucidabant. Tantæ cædis et Gedeonis victoriæ rumor ubi ad ceteros Israëlitas pervenit, correptis armis, fugientem hostem insequuntur: quem adepti circa loca torrentibus impedita hærentem circumveniunt, et quotquot ad manus venire, occidunt, interque ceteros reges etiam duos Oribum et Zibum.

52 Duo numero præcedente narrat Josephus, in quibus potissimum emendanda. quæ cum Scriptura conciliari non possunt. Primo sanctum Ducem suos in hostem duxisse ait circa quartum ferme vigiliam. At versus 19 eum id fecisse dicit, incipientibus vigiliis noctis mediæ, a qua tertiæ initium ducunt, non quartæ. Secundo in prodigiosa illa pugna plures mutuis vulneribus, quam hostili ferro, Hebræorum scilicet, cecidisse affirmat. Sed quomodo hi Madianitas cedere poterant, qui sinistras manus lampadibus seu facibus, dexteras tubis, quas inflabant, habebant impeditas? Non dico, nullis eos armis accinctos fuisse; nam verisimile non est, quod inermes hostem jam undequaque in fugam conjectum insecuti fuerint. Certe tunc arma eis non defuisse, cum Madianitarum reliquias trans Jordanem assequerentur, manifestum est ex cap. viii ꝑ. 11: verum in valle Jezraël Hebræi nullis armis usi sunt: ad solum tubarum cantum, testaceorum vasorum strepitum, lampadumque fulgorem victi sunt Madianitæ, victores facti sunt Israëlites, Deo pro his contra illos pugnante. Unde S. Sidonius Apollinaris in Panegyrico suo Spiritum sanctum ita alloquitur:

Firmasti Gedeona tubis inserte canoris

Spiritus, et solo venit victoria cantu.

Alias in Josephi narrationem animadversiones lege apud Sallianum in Annalibus num. 54 et 56

§ V. Ephraïmitas placat; hostium reliquias delet; Socothæos et Phanuëlitas obnegatum commeatum punit; interficit Zebee et Salmana; regnum a suis sibi delatum recusat.

Versu ultimo capitis septimi dicuntur Ephraïmitæ hostem persecuti fuisse, capita Oreb et Zeb portantes ad Gedeon trans fluenta Jordanis; nimirum existimabant, S. Ducem flumen cum suis transisse: at, ubi intellexerunt ipsum adhuc cis Jordanem versari, regressi sunt, Dixeruntque ad eum viri Ephraïm: Quid est hoc quod facere voluisti, ut nos non vocares, cum ad pugnam pergeres contra Madian? jurgantes fortiter, et prope vim inferentes. Quibus ille respondit: Quid enim tale facere potui, quale vos fecistis? Nonne melior est racemus Ephraïm vindemiis Abiezer? De metaphoricæ locutionis significatione consule interpretes. Pergit Sanctus: In manus vestras Dominus tradidit principes Madian Oreb et Zeb: quid tale facere potui, quale vos fecistis? Quod cum locutus esset, requievit spiritus eorum, quo timebant contra eum cap. viii ꝑ. 1 et seqq. Conabatur dæmon tantam a S. Gedeone acceptam plagam ulcisci, bellumque civile excitare, atque ideo superbis Ephraïmitis sug-

Sanctus Ephraïmitas contra se jurgantes placat:

AUCTORE
J. L.

gessit, quod a Sancto, aliis tribubus in belli societatem advocatis, præteriti fuissent, nequa pars gloriæ rerum bene gestarum ad ipsos derivaretur. Sed funestum illius consilium fregit atque irritum reddidit prudentissimi Ducis blanda et modesta responsio, qua, Ephraimitas extollendo et se suamque familiam deprimendo, jurgia compe-scuit, omnemque composuit tumultum. Post hæc versu 4 subdit Scriptura, Sanctum cum suis Jordanem transivisse: unde credo ego, cis fluvium has turbas motas fuisse, meque in hujus numeri initio recte dixisse, quod Ephraimitæ, quos ex fine capitis præcedentis Jordanem trajecisse certum est, in citeriorem fluminis partem regressi fuerint, ut S. Gedeonem convenirent. Multi quidem dissentiunt interpretes, affirmantes, ordinem historicum in Scriptura hic perturbatum esse; sed quæ id asserendi necessitas?

ob negatum
commeatum
Soccothæis

B

54 Oppresso hoc civili bello, sanctus Dux hostilis exercitus reliquias persequitur: Cumque venisset Gedeon ad Jordanem, transivit eum cum trecentis viris, qui secum erant. Ita protectus a Deo fuit ille trecentorum Israëlitarum manipulus, ut ne unus quidem ex iis desideratus fuerit. Verum qui tota propemodum nocte vigiles in armis steterant, et diuturna vociferatione ac tubarum inflatione spiritus exhausterant, hostesque insuper infestis armis magno labore insecuti fuerant, ulterius præ fame et præ lassitudine fugientes persequi non poterant ꝑ. 4. Itaque accessit Sanctus ad oppidum Soccoth, quod non longe ultra Jordanem situm erat in tribu Gad, per quam superstites Madianitarum copix in patriam fugiebant: Dixitque ad viros Soccoth: Date, obsecro, panes populo, qui mecum est, quia valde defecerunt: ut possimus persequi Zebee et Salmana reges Madian. Responderunt principes Soccoth: Forsitan palmæ manuum Zebee et Salmana in manu tua sunt, et idcirco postulas ut demus exercitui tuo panes ꝑ. 5 et 6. Dux Sanctus ob panes per amarum hunc sarcasum negatos, justa indignatione commotus, gravem ultionem Soccothæis comminatur: Quibus ille ait: Cum ergo tradiderit Dominus Zebee et Salmana in manus meas, conteram carnes vestras cum spinis tribulisque deserti ꝑ. 7.

C
et Phanuëlitis
graves pœnas
minatur:

55 Et inde conscendens, venit in Phanuel: locutusque est ad viros loci illius similia. Cui et illi responderunt, sicut responderant viri Soccoth. Dixit itaque et eis: Cum reversus fuero victor in pace, destruam turrim hanc ꝑ. 8 et seq. Dubium non est, quin Soccothæi et Phanuëlitis, incolæ tribus Gad, graviter et in Deum, et in rempublicam, et in trecentos fratres Israëlitas peccarint, quod tam insignis victoriæ suæque ipsorum libertatis secundum Deum auctoribus, præ fame et lassitudine deficientibus, acerbam reddiderint pro panum commeatu irrisorem, idque eo tempore, quo adhuc communi Hebræorum bono procurando occupabantur, jamque in itinere erant ad omnium salutem superstitem hostium internectione certam faciendam. Unde et S. Gedeoni, quem Deus populi sui ducem et judicem constituerat, licuit graves inhumanis et immisericordibus illis Gaditis pœnas decernere et infligere, uti postea factum esse legimus.

d. lei hostium
reliquias, ca-
pitque Zebee et
Salmana:

56 Post geminam hanc repulsam Dux sanctus cum suis, inedia et labore debilitatis, generoso tamen animo vel forte divino auxilio corporum infirmitatem sustentante, ad opus bene inchoatum feliciter perficiendum perrexit. Zebee autem et Salmana requiescebant cum omni exercitu suo.

In Hebræo et Chaldæo textu, et apud Septua- D
ginta hic additur, in Carcar, qua voce designatur locus, in quem exiguæ hostium reliquæ confluxerant. Quindecim enim millia viri remanserant ex omnibus turmis Orientalium populorum, cæsis centum viginti millibus bellatorum educentium gladium. Ascendensque Gedeon per viam eorum, qui in tabernaculis morabantur, ad Orientalem partem Nobe et Jegbaa, percussit castra hostium, qui securi erant, et nihil adversi suspicabantur. Fugeruntque Zebee et Salmana, quos persequens Gedeon comprehendit, turbato omni exercitu eorum ꝑ. 10 et seqq. Subjicio verba Saliani in Annalibus num. 66: Dissipato ergo contritoque hostili exercitu et regulis in vincula coniectis, corpora, pene fame enecta, Israëlitis trecenti ex præda reficiunt, et nonnulla etiam quiete capta, albescente cælo, reditum parant. Hæc enim omnia nocte facta sunt; unde statim ꝑ. 13) sequitur, reversum de bello ante solis ortum. Non quidem eadem ipsa nocte, qua in valle Jezrael conturbati divinitus devictique mutuis sese vulneribus confecere, ut quidam putavere; sed sequenti. Intermedio enim die perfecta sunt, quæ hactenus cap. viii sunt relata; quæ in unam eandemque noctem conjici profecto non possunt.

57 Sequitur supplicium Soccothæorum et Pha-
nuëlitarum, quod a ꝑ. 13 ita narratur: Rever-
tensque Dux sanctus de bello ante solis ortum,
apprehendit puerum de viris Soccoth, famulum
scilicet aliquem Soccothæum, qui summo mane
urbe egressus erat: interrogavitque eum nomina
principum et seniorum Soccoth, quos nimirum
in culpa fuisse constaret; clemens enim Impera-
tor insontes cum sontibus perdere noluit; et de-
scripsit septuaginta septem viros. Venitque ad
Soccoth, urbemque improvisus occupavit; et
septuaginta septem viros, quos descriperat, com-
prehensis, duos Madianitarum reges victos in
ipsorum conspectum adduxit; et dixit eis: En
Zebee et Salmana, super quibus exprobrastis mihi,
dicentes: Forsitan manus Zebee et Salmana
in manibus tuis sunt, et idcirco postulas, ut de-
mus viros, qui lassi sunt et defecerunt, panes.
Tulit ergo seniores civitatis et spinas deserti ac
tribulos, et contrivit cum eis atque comminuit
viros Soccoth. De hoc supplicio consule inter- F
pretes. Turrim quoque Phanuel subvertit, oc-
cisis habitatoribus civitatis, qui forte omnes ad
hanc turrim confugerant, eamque adversus
S. Gedeonem propugnarent. Si Duci suo non resisterint oppidani vel sponte se dediderint, putem
ego solos negati commeatus auctores pœnas
dedisse, innocentibusque parvitum fuisse, uti in
Soccoth factum fuerat. Malim tamen credere
primum, nimirum omnes Phanuëlitas interfectos
fuisse, quod reos se reddidissent pertinaci turris
defensione.

punit Socco-
thæos et Pha-
nuelitas, horum
turris destructa:

58 His peractis, Sancto in memoriam rediit miserabilis fratrum suorum uterinorum interitus. Hi aliquo e septem prioribus, ut existimo, servitutis annis, ad montem Thabor confugerant, ut in ejus latebris sua prædæ, vel se morti subducerent: quos Zebee et Salmana comprehensos, nulla erga innocentes misericordia usi, barbara ferocitate mactarant. S. Gedeon suspicatus id quod erat, quos victos tenebat regulos crimen patrasse, eos interrogat: facinus confitentes morti adjudicat, quos aliqui ejus clementia vita donasset. Ergo et injuriam ulturus, et simul regium fastum calcaturus, jubet filium suum adhuc pue-
rum

interfici Zebee
et Salmana

A rum illos occidere, ut injustam patruorum suorum necem ulcisceretur : sed, timente puero, et rogantibus reis, quod lentam carnificinam forte vererentur, irruit in eos Sanctus atque interfecit. Hæc ila referuntur a 18. Dixitque (Gedeon) ad Zebec et Salmana : Quales fuerunt viri, quos occidistis in Thabor ? Qui responderunt : Similes tui, et unus ex eis quasi filius regis. Oblique hic Victori blandiuntur, dum fatentur eum regia forma decorum. Quibus ille respondit : Fratres mei fuerunt, filii matris meæ. Vivit Dominus, quia si servassetis eos, non vos occiderem. Dixitque Jether primogenito suo : Surge et interfice eos. Qui non eduxit gladium : timebat enim, quia adhuc puer erat. Dixeruntque Zebec et Salmana : Tu surge, et irrue in nos : quia juxta ætatem robur est hominis. Surrexit Gedeon, et interfecit Zebec et Salmana : et tulit ornamenta ac bullas, quibus colla regalium camelorum decorari solent.

regnum sibi a
populo delatum

59 Jam Ephraimitarum invidia et ira resederat, rixæ et querelæ contra Sanctum cessaverant ; successerant amor, gratiarum actio, et liberalis voluntas eas referendi de Israël tam bene merito Gedeoni. Hanc testatam reliquerunt ipsi et ceteri Hebræi, dum Sancto ejusque posteris supremum Israël dominatum detulerunt : Dixeruntque omnes viri Israël ad Gedeon : Dominare nostri tu, et filius tuus, et filius filii tui : quia liberasti nos de manu Madian 22. At quam hic deferunt S. Gedeoni potestatem ? Non judiciariam ; hanc enim jam habebat, a Deo sibi collatam : imo vel hoc ipso titulo eadem ipsi quodammodo debebatur, quod populum in libertatem asservisset. Certe hactenus nemo alius hunc magistratum gesserat, quam qui salutem Israël attulisset. Num Israëlitarum publicæ rei curam deponere volentem a proposito avertere conantur ? At nullum est ejus voluntatis in textu sacro vestigium, quem de judicis munere non agere, moræ ostendimus.

magno animo
repudiat.

60 Communis opinio est, quod ei oblatus fuerunt dominatus regius. De quo alio potius intelligas hanc Hebræorum postulationem, Dominare nostri tu, et filius tuus, et filius filii tui etc. Verba ista hanc respuunt interpretationem : Judicis præfecturam assume, vel assumptam gerere C perge ; nam judices proprie in populum non dominabantur ; quoniam nec novas leges condere, uti reges, poterant, neque quidquam in rebus gravioribus sine synedrii consensu agere aut decernere. Præterea hic Sancti filio ac nepoti eadem, quæ ipsi, defertur potestas ; judiciaria autem non transmittebatur ad posteros, uti regia, sed morte finiebatur. Sed verbum dominandi hic stricte sumi, adeo ut non extendatur ad minus perfectum illud jurisdictionis dominium, quale judices olim exercebant, etiam colligitur ex Sancti responsione ad Israëlitas : Quibus ille ait : Non dominabor vestri, nec dominabitur in vos filius meus ; sed dominabitur vobis Dominus 23. Sensus iterum hic esse non potest : Non ero judeæ vester etc. : nam jam eum magistratum sibi a Domino delatum acceptaverat, et quadraginta annis ad mortem usque gessit. Præterea hic S. Gedeon eam, quam populus offerebat, potestatem vult Domini esse, non suam : at non vult Domini esse judiciariam, sed regiam, hæc igitur ei oblata fuit. Apud Israëlitas Deus regium nomen et potestatem habere et exercere ipse voluit ; judices autem aliosque inferiores magistratus instituit, ut ejus nomine et secundum leges, quas

tulerat, rempublicam administrarent. Hinc cum Israëlitis postmodum regem sibi peterent, ait ad Samuëlem lib. 1 Regum cap. viii 7 : Audi vocem populi in omnibus, quæ loquuntur tibi. Non enim te abjecerunt, sed me, ne regnem super eos. Ex his satis liquet, quod populus sanctum Judicem regem creare voluerit. At hic dignitatem istam magno excelsoque animo repudiavit : majorem sane hinc laudem et gloriam meritus, quam ex regia potestate ejusque exercitio ei obvenire potuisset.

61 Josephus narrata morte Oreb et Zeb, historiam suam ita prosequitur, gravissimis erroribus plenam. Qui vero superfuere duces cum reliquiis exercitus, ferme decem et octo millia hominum (Scriptura 10 tantum quindecim millia numerat ;) quantum potuerunt procul ab hoste castris locum ceperunt. Nec Gedeon defessus cum totis copiis (1. 4 dicitur cum trecentis viris) eo properat, et iterum congressus, postremo hoc conflictu ad unum omnes trucidat, et reliquos duos duces capit Zebim et Hezabunim (1. 12 legimus captos fuisse Zebec et Salmana, turbato omni exercitu eorum.) His præliis cæsa sunt Madianitarum et ceterorum Arabum, qui eis auxilio venerant, circiter centum viginti millia. Jam ante ultimum prælium tot cæsos fuisse scribitur 1. 10. Præda etiam magna auri, argenti, textilium, camelorum et jumentorum Hebræi sunt petiti. Gedeon vero reversus in patriam suam Ephram, supplicium sumpsit de Madianitarum regibus. Verisimilius trans Jordanem hi puniti fuere, paulo post supplicium de Soccothæis et Phanuëlitis sumptum, de quibus altum silet.

62 Quæ subdit de Ephraimitarum jurgio contra Ducem suum, loco narrat alieno, cum ex Scriptura certum sit, post deletas Madianitarum reliquias omnem populum tam propenso in illum animo fuisse, ut regnum ipsi ejusque posteris obtulerint : Ceterum, inquit, Ephræmi tribus, iniquo animo ferens Gedeonis bonam fortunam, bello eum petere decrevit, eo quod insciis ipsis hostem esset aggressus. Gedeon vero, vir in omni virtute summus, modeste respondit, se non suo arbitratu hostem absque illis aggressum, sed jussu divino : victoriam tamen nihilo minus illorum esse, quam suam ipsorum qui militassent : F atque his verbis (cum sacris 1. 2 et 3 non satis convenientibus,) sedata eorum ira, non minus profuit Hebræis, quam rebus prospere gestis ; obstitit enim, ne civile bellum exoriretur. Hujus tamen superbiæ tribus hæc pœnas dedit, sicut suo loco dicemus. Innuit cladem, quæ tempore Jephthæ illata est huic tribui Judicum cap. xii 1. 6, ubi quadraginta duo Ephraimitarum millia a Galaaditis cæsa narrantur. Porro Gedeon (quod sequitur numero 59 et 60 refutatum est) cum vellet imperium deponere, compulsus est id retinere per annos quadraginta, dicendo jus et litibus finiendis occupatus, populo ratum habente, quidquid ille in causis controversis pronuntiaret. In senecta deinde mortuus, apud Ephram in patria sepelitur. Sed et alia mortem ejus præcesserunt, de quibus paragrapho sequente.

AUCTORES
J. L.

In multis corri-
gitur

E

Josephi narra-
tio.

AUCTORE
J. L.

§ VI. Ephod conficit Sanctus et ponit in Ephra : defenditur contra multos, qui hoc facto eum peccasse asserunt : ejus familia et mors sancta.

Ephod conficit et collocat in Ephra, ob quod varii de variis eum peccatis accusant :

Ubi dignitatem regiam, ab Israëlitis sibi delatam, fortiter repudiavit sanctus Judex, rogavit illos, ut suam benevolentiam promptamque gratificandi voluntatem in alia potius re manifestarent : Dixitque ad eos : Unam petitionem postulo a vobis : Date mihi inares ex præda vestra. Inares enim aureas Ismaëlitaë habere consueverant. Qui responderunt : Libentissime dabimus. Expandentesque super terram pallium, projecerunt in eo inares de præda. Et fuit pondus postularum inaurium, mille septingenti auri sicli, absque ornamentis, et monilibus, et veste purpurea, quibus reges Madian uti soliti erant, et præter torques aureas camelorum. Fecitque ex eo Gedeon Ephod, et posuit illud in civitate sua Ephra. Fornicatusque est omnis Israël in eo, et factum est Gedeoni, et omni domui ejus in ruinam **¶**. 24 et seqq. Postrema hæc verba multis iterum et gravibus auctoribus videntur Sanctum aperte peccati reum facere. S. Augustinus quæst. xli et xlii, Theodoretus, Procopius, Dionysius Cartusianus, Caietanus, Liranus, Estius et multi alii cum deliqui se asserunt. Multiplicia sunt crimina, de quibus Vir sanctus reus agitur : reducantur fere ad sequentia : quod Ephod ipse ut idolum coluerit, vel alium in eo supersticiosum cultum exercuerit : quod Israëlitas divinum ei honorem tribuentes, vel aliter eodem abutentes non impedierit ; vel si ipso vivente nil tale commissum fuerit, quod Ephod fabricarit, prævidens post mortem suam illud futurum occasionem idololatriæ, aut in alios impios usus convertendum esse. Multi eum ab istis peccatis absolvunt ; sed in eo ejus culpam constituunt, quod Ephod et alium forte divini cultus apparatus extra locum tabernaculi confecerit ; vel quod ipse Ephod **C** indutus Dominum consuluerit, quod laicis non licebat ; vel denique quod illud ad sacrificia vel per se vel per alios extra Siluntem offerenda adhibuerit.

fundamentum, quo potissimum nituntur,

64 Ex antiquis neminem inveni, qui Sanctum defendat : at recentiores multi eum ab omni peccato liberant. Toti fere sunt in eo, ut estendant, quomodo confectio Ephod, positio in Ephra, ejusdemque post Sancti mortem abusus fieri potuerint sine ulla hujus culpa. Illud autem, Et factum est Gedeoni, et omni domui ejus in ruinam, ita explicant, ut Sancti nomen non pro ejus persona, sed per tropum pro ejus familia ponatur ; dicunt, voculam et hic officio suo non fungi, quod est distincta conjungere ; sed esse exegeticum, ut idem sit, quod id est. Verum hæc ipsum nodum non solvunt, in quo potissimum hæret difficultas : nam quoniam dubium non est, quin magis proprius et obvius dictorum verborum sensus sit, Et factum est personæ Gedeonis, et omni domui ejus in ruinam, prius probari debet ab eo recedendum esse. Non satis est dicere, Ephod potuit licite fabricari : ideoque de Viro sancto præsumi debet, eum non peccasse, donec contrarium demonstretur. Sequelam negabit pars

adversa : pro alicujus, inquiet, innocentia prudens **D** non stat præsumptio, ubi obvius Scripturæ sensus eum manifeste peccati arguit. Contendet huic inhærendum esse, donec aliunde probetur aliquid obstare ; onus autem id probandi incumbere in Sancti defensores, qui figuratam et impropriam Scripturæ locutionem adstruunt. Itaque fundamentum ipsum, quo potissimum aliorum censura nititur, prius subruendum est, ostendendumque, Sancti nomen hic ipsam ejus personam non significare, nec particulam et hic duo distincta conjungere. Argumenta accipe, quæ mihi id sufficienter evincere videntur.

65 Sat multa imprimis obsunt, quo minus illud, **E** Et factum est Gedeoni, et omni domui ejus in ruinam, intelligi de ruina animæ, quam Gedeon incurrerit ob peccatum grave. Nam si in infidelitatem vel idololatriam lapsus sit, quomodo ab Apostolo ad Hebræos cap xi ejus fides laudatur ? Quomodo verum erit illud Ecclesiastici testimonium cap. xlii a **¶**. 13, Et judices singuli suo nomine, quorum non est corruptum cor per idololatriam, qui non aversi sunt a Domino, ut sit memoria illorum in benedictione etc. ? Neque dicas has laudes de Gedeone non prædicari. Si ad ipsum, quem solum e judicibus, de quibus agit liber eorum nomen ferens, Ecclesia Sanctorum Fastis inscripsit, ex non extendantur, quos tandem judices Ecclesiasticum laudare credam ? Si Israëlitis, Ephod ad idololatriam vel superstitionem abutentibus, tempestive obviam non iverit, vel præviderit, illos post mortem suam in eo fornicaturos ; quomodo hic **¶**. 25 ipsum de Israël tam bene meritum Scriptura testatur, ut ipsius etiam familiam omnem misericordia dignam asserat juxta omnia bona, quæ fecerat Israël ? An quia populum in libertatem asseruerat ? At majus malum est animabus ruinæ et æternæ damnationis causam vel occasionem cum gravi culpa præbuisse, quam bonum, corporibus fuisse libertatis auctorem. Si denique ullo alio gravi delicto sanctitatem amisisset, an Ecclesia eum fidelium cultu dignum judicasset ? An apostolus citatus eum illorum numero adscripsisset, qui per fidem . . . operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones etc. ? An Scriptura senectutem ejus, in qua mortuus est, bonam dixisset ; Mortuusque est Gedeon, filius **F** Joas, in senectute bona **¶**. 32 ?

66 Verum, inquires, hæc nihil urgent, quoniam **E** antea mortem penitentiam egit. Si id verum sit, sui vel alieni gravis peccati occasionem, causam, vel materiem, uti debuit, destruxit vel sustulit : secundum non factum est, ergo neque primum. Ephod post Sancti mortem adhuc existisse passim fatentur omnes, nemine id in dubium vocante ; et satis ex Scriptura probari potest : Fornicatusque est, inquit **¶**. 27, omnis Israël in eo (Ephod.) Ex vocibus omnis Israël intelligitur, fornicationem in Ephod fuisse publicam : at hæc non contigit S. Gedeone vivente, nam paulo infra **¶**. 33 manifeste indicatur, Israëlitas in publicam idololatriam non relapsos fuisse, nisi sancto Judice vita functo : Postquam autem mortuus est Gedeon, aversi sunt filii Israël, et fornicati sunt cum Baalim, id est, cum idolis, e quibus unum forte fuit Ephod ; vel si illud non adorarint, certe ad honorem vel cultum alicujus idoli eo abusi fuerunt. Vide interpretes obvios. Nunc autem si Ephod a Gedeone destructum vel sublatum non fuerit, quomodo ejus penitentia intelligi potest ? Effugium aliquod excogitavit Liranus : Ad illud autem,

A autem, *inquit*, quod contra hoc arguitur, quod talia non destruxit, potest dici, quod pœnituit circa mortem, cum jam erat ita debilis, quod hoc facere per se non poterat: præcepit tamen filiis suis hoc fieri, vel saltem vestes dictas ad locum divini cultus portari: quod quia factum non fuit, non sibi imputandum est, sed magis illis, qui ad idololatriam, ad quam proni erant, abusi sunt. *Itane vero? An ad ipsum fere mortis articulum, cum præ corporis debilitate sui vel alieni criminis occasionem jam amplius tollere non poterat, pœnitentiam agere tot annis distulit? Ergo saltem ejus senectus fædo flagitio contaminata fuit, extremis vitæ diebus exceptis. Sed ejusmodi hominum senectulem Scriptura bonam appellare non solet. Vide supra num. 3. Neque illi eas merentur laudes, quibus Apostolus Gedeonem prosequitur: neque Ecclesia, si gravem culpam commisisset et in ea tamdiu perseverasse judicaret, eum ob vitæ sanctitatem fidelibus colendum proponeret; maxime cum Scriptura de ejus pœnitentia taceat.*

Scriptura

B 67 Dicitur etiam non potest, quod statim ab ad-
misso crimine Ephod e medio auferre voluerit; sed Israëlitas bonæ hujus voluntatis executionem impediisse: nam post victoriam de Madianitis eos sibi adeo addictos nactus est, ut ipsi posterisque regnum obtulerint, postulatæ ex præda in aures aureas prompti tradiderint, quibus et alia multa pretiosa dona ultro adjecerunt; eos, inquam, ita sibi obsequentes habuit, ut idolorum cultum, ob quem septem annis dura servitute puniti fuerant, deseruerint, et in vera religione perseverarint, quamdiu Sanctus præfuit. Hoc passim omnes deducunt ex versu 33, cujus verba mox dedi. Si populum, in superstitiones adeo proclivem, ad veri Dei cultum convertere potuerit, an jam conversum legumque divinarum observationem nullo modo ad id inducere potuit supremum reipublicæ Caput, ut ille non impediret istius rei ablationem, quæ jam gravis offensæ divinæ occasio fuerat? Et quomodo impedire potuit populus, quo minus Gedeon Ephod, sicut nuper aram lucumque Baal, nocte destrueret, vel clam de domo sua vel civitate Ephra illud alio transferret, si translatione periculum relabendi tolli poterat? Jam ego adversam partem ita convenio: Gedeon potuit et debuit auferre vel destruere erectum Ephod, quia noverat illud suæ aut alienæ idololatriæ, vel alterius gravis peccati causam occasionemve dedisse: quamdiu vixit, illud nec sustulit, nec destruxit: igitur pœnitentiam non egit. Nihil hic juvant effugia, ad quæ hoc et præcedente numero respondi. An autem melius sis excogitaturus, plurimum dubito. Sed si intelligi nequit Gedeonem, quem in senectute bona mortuum fuisse Spiritus sanctus testatur, de gravi crimine pœnitentiam egisse; quid aliud relinquitur, quam ut illud non commiserit? Itaque hic locus, Et factum est Gedeoni, et omni domui ejus in ruinam, exponi non potest de ruina animæ, seu mortifera culpa sancti Judicis; et consequenter erga eum nimium severus est S. Augustinus, dum quæst. XLII ita loquitur: Non prætereunda oritur quæstio, quomodo quieverit terra quadraginta annos in diebus Gedeon, cum post victoriam, qua liberavit Hebræos, ex auro spoliolum fecerit abominationem, et post illam fornicatus sit omnis Israël, et fuerit illi et domui ejus in scandalum. Quomodo ergo post hoc tantum nefas, quod et Gedeon et populus admisit, requievit terra quadraginta annos? Quæ-

stioni hoc modo institutæ responsionem subjungit, quæ Sancto nostro et Scripturæ sacræ mihi tam adversa videtur, ut eam probare non possim. Quæ illa sit, opportune dicetur numero sequente; ubi et alio argumento hactenus dicta stabiliemus.

AUCTORE
J. L.

68 Verba sacra, de quorum sensu est controversia, ita etiam intelligi non possunt, ut Sanctus occasione Ephod ruinam seu jacturam gravem in re aliqua temporali post victoriam Madianiticam passus fuerit. Sive jactura gravis a Domino in pœnam delicti gravis vel levis, sive etiam illi innocenti ab hostibus aut ab ipsis Israëlitis illata fuisse supponatur; Scriptura, saltem prout substat interpretationi passim receptæ, satis declarat, ejus regimen undequaque felix fuisse. Ex v. 28 discimus, terram quiescere a præliis, quamdiu S. Gedeon præfuit; ex v. 30, Deum ei benedixisse numerosa prole; ex v. 32, mortuum esse in senectute a meritis et ab annorum numero bona; ex v. 33, non nisi post mortem ejus Israëlitas fornicatos fuisse cum idolis, et proin eos in veri Dei cultu ab ipso vivente contentos fuisse. Si illos inhibere potuit, ne committerent id, in quod maxime proni erant; dubium non est, quin etiam in reliquis sibi obediens habuerit. Ex his confirmantur dicta numeris præcedentibus, nimirum Gedeonem nec idololatriam vel sacrilegium, nec idololatriæ alienæ vel sacrilegii auctorem fuisse: crimina enim gravia, de quibus accusatur, ad hæc reducuntur. Quam severe idololatriam ultus sit Deus, docet Numerorum caput XXV, et ingenti suo malo experti sunt Hebræi, jam toties in istius criminis pœnam exterarum gentium servitute oppressi. Nec impunitos reliquit eos, qui irreverenter res sacras tractarunt. Exempla dat liber Levit. cap. x in Nadab et Abiu, cælesti igne percussis, et liber II Regum cap. vi in Oza, subita morte extincto. Si Gedeon idololatriæ, vel gravis sacrilegii culpam contraxisset, tam diuturna et prospera gubernatione Dominus ipsum non beasset, eo majoribus dignum pœnis, quo plura beneficia ab illo acceperat. Argumentum, petiit a prospero et pacifico 40 annorum Sancti regimine, ita urgens visum fuit S. Augustino, ut ad quæstionem, cujus verba numero præcedente ex ipso retuli, respondendum censuerit, S. Judicem in fine dierum suorum Ephod contra legem Dei ere-

depromptis

E

F

69 Multi, qui Gedeonis factum improbant, peccatum quidem secundum se grave ei imponent; sed ejus malitiam a defectu plenæ advertentiæ, ab ignorantia, et aliunde extenuare conantur. Sed hi, meo saltem judicio, ab obvia significatione textus sacri longius recedunt, quam qui nomen Gedeonis non pro ipsa Sancti persona, sed pro ejus familia usurpant, et particulam et exegeticam esse dicunt. Hanc in Scripturis aliquando ita sumi, exemplis probat Salia-

nus

AUCTORE
J. L.

nus num. 77 : caput vero familiæ pro ipsa familia poni, usitatissimum esse nemo negare potest. Jam peto mihi aliquem in sacris Litteris locum assignari, ubi vox ruina non significet mortem animæ humanæ, si de hac sit sermo. Proverb. cap. xviii v. 7 dicitur, Et labia ipsius ruina animæ ejus : et alibi tum in hoc libro sæpe, tum in alijs, ubi de damno animæ agitur, recurrit eadem vox, quæ ubique inepte exponetur, si per eam mors animæ non intelligatur. Et vero sicut leve damnum in bonis fortunæ simpliciter dici nequit ruina hominis divitis : sic neque damnum animæ, ex levi peccato ortum, simpliciter dici potest ruina illius. Si igitur Ephod occasio vel causa fuerit levis tantum culpæ, simpliciter vera non est hæc propositio, Et factum est Gedeoni in ruinam animæ : erit quidem vera secundum aliquid, seu gratiæ diminutionem ; at Scriptura per ruinam animæ illam solam nusquam intelligit : sic neque per ruinam regionum, populorum, urbium, ædium, nihil unquam leve, sed illorum vastationem, cædem, eversionem et destructionem significat. Ex his omnibus satis liquere arbitror, illud, Et factum est Gedeoni, et omni domui ejus in ruinam, melius exponi non posse quam hoc modo, Et factum est Gedeoni, id est, domui etc. Cum textus ita explicatus nullam Sancti culpam affirmet, jam onus eam probandi omne translatum est in ipsius accusatores.

proponuntur
mitiores sen-
tentia Saliani

70 Tota itaque quaestio soluta est, si ostendatur, quomodo fabricatio Ephod et positio ejus in Ephra sine ulla culpa fieri potuerit, quamvis occasio fuerit, ut in eo postea fornicati sint Israëlites. Id facile intelliges ex sequentibus. Imprimis tuto insisti potest via, quam elegit Salianus, qui in sua Annalium Epitome num. 19 ita habet : Verum hæc omnia (inaures scilicet aureæ et cetera pretiosa dona) Vir sanctus non in rem suam, sed in Dei cultum convertit. Fecit enim ex eo Gedeon Ephod, qua voce ornamentum pontificale intelligitur, in quo Pontifex Dominum consulere solebat, et posuit illud in civitate sua Ephra. Cum enim ibi jussu Domini per angelum loquentis, exstructum fuisset altare, ibique sacrificatum Deo ab angelo ipso et Gedeone, profano ejus loci cultu, qui jam dudum idolis exhibitus fuerat, in Dei cultum translato ; ibidem

C etiam totum apparatus sacrorum ab eo comparatum recte dici potest. Neque enim ad unam vestem sacerdotalem, aut potius amiculum superhumeralem, tanta vis auri potuisset impendi. Voluit ergo Gedeon, qui difficillimis temporibus factus erat populi princeps, quibus sæpe Dei voluntas exquirenda erat, habere penes se pontificale ornamentum, per quod Zaráias pontifex Deum consuleret, qui in illo quoque altari sacrificaret : potuit autem merito credere, id fore gratum Deo, cujus mandato ibi altare jam excitatum fuerat, et sacrificatum, ut diximus. Per Ephod hic intelligendum esse non idolum, ut vult Procopius, nec etiam vestem sacerdotalem, Leviticam aut politicam ; nam earum materia dumtaxat linum erat ; sed pontificalem ex auro aliaque materia pretiosa, cui annexum erat Rationale cum Urim et Thummim, per quod Deus consultus oracula reddebat, opinio est longe communior, quam defendit Bonfrerius hic. Multi etiam graves auctores cum Saliano existimant, quod præter Ephod reliquam omnem sacram suppellectilem, ad sacrificium necessariam, Gedeon confecerit : sed hos inter Liranus et Estius, quibus favet S. Augustinus quæst. xli addunt, eum pec-

casse, quod extra tabernaculum sacrificiorum D apparatus instituerit, ibique vel per se vel per alios contra præceptum divinum sacrificarit. Verum sicut illi hoc affirmant, ita id Salianus negat, et recte ; nam quoniam cap. vi v. 26 Deus Sanctum jusserat in Ephra altare erigere, et in eo tauros immolare, prudenter judicare potuit, quod dispensatio divina adhuc duraret, saltem quoad locum, in quo altare haud ita pridem exstructum erat. Ad quid enim altare, nisi ut in eo sacrificetur ? Quoniam adversæ parti incumbit probatio criminis, evincere debent Dei voluntatem fuisse, ut non nisi semel in altari, quod erigi jusserat, sacrificium offerretur. Neamque sancto Judici innotuisse ; quod numquam præstare poterunt.

71 Bonfrerius aliam inivit viam. Nullam sacram suppellectilem præter pontificale Ephod cum Rationali a S. Gedeone confectum putat ; idque in hunc solum finem, ut in negotiis majoris momenti Dominum consuleret non per se, ut vult Theodoretus quæst. xvi, sed per Pontificem : additque in fine suæ dissertationis, Manasseam tribum conterminam fuisse Ephraimiticæ, in qua Silo erat et tabernaculum, atque adeo exiguo intervallo Ephra Silunte et domo pontificia abfuisse : qua ex re credi potest, Pontificem ad Gedeonem, principem sanctum, frequenter commeare solitum, vel in negotiis gravioribus a Gedeone advocari solitum ad Deum consulendum. Porro extra tabernaculum quolibet loco potuisse Deum per Ephod a Pontifice consuli, Exodi xxviii diximus, et istiusmodi oracula variis in locis captata, quæ Scriptura commemorat, indicant. Quod si captare oraculo extra tabernaculi locum licuit, potuit et extra tabernaculum Ephodis ad eam rem usus esse, atque adeo et Ephod extra locum tabernaculi confici et retineri. Argumento hoc refellit opinionem S. Augustini, qui quæst. xli ait, confectionem Ephod ejusque positionem in Ephra fuisse contra præceptum divinum. Objici potest : Pro Fecitque ex eo Ephod in Hebræo est Fecitque illud (omne scilicet aurum, de quo cap. viii v. 26) in Ephod. At non videtur tantum auri pondus insumptum fuisse in ornamentum superhumeralem, cui copulabatur Rationale ; ergo sub Ephod, quasi primaria suppellectile sacra, reliquis etiam apparatus ad sacrificandum necessarius intelligitur. Responderi potest, non adeo incredibile videri, quod duodecim illi in Rationali lapides pretiosi, et duo in humeris grandes onyches et reliquis ornatus tanti auri pretium adæquarint, ut necessario asseri debeat, alia ex illo confecta fuisse instrumenta sacra. Plura vide apud Bonfrerium. Duæ relatæ sententiæ verisimilitudine se mutuo non multum excedunt. In nulla manifesto apparet, Sanctum vel levissime peccasse ; atqui etiam nulla ejus culpa inferri potest ex verbis illis, Factumque est Gedeoni etc, ut supra probatum est : ergo Vir sanctus ab omni absolvendus est.

72 Porro Ephod cum esset eximie pulchritudinis, et ab auro gemisque omnique textura pretiosissimum, Hebræi et ingenio rudes, et moribus in idololatriam proni honorem divinum isti tribuerunt ; resque in idololatriam versa est, haud aliter ac æneus serpens a Moyse in deserto erectus lib. iv Regum cap. xviii v. 4. Fornicatusque est, inquit textus hic, omnis Israël in eo. Credunt nonnulli ideo dici, Israëlitas fornicatos fuisse in Ephod ; quod illud transtulerint ad Baal eo exornandum, vel impijs istius idoli ministris ad cultus

et Bonfrerius, quarum alterutram tuto quis amplecti potest :

E

F

fornicatio Israëlitarum in Ephod Sancto non imputanda.

AUCTORE
J. L.

A cultus sacrilegos tradiderint. Conjecturæ huic aliquid verisimilitudinis dant verba, quæ subduntur ̄. 33: Percusseruntque cum Baal fœdus, ut esset eis in deum. At qualiscumque fuerit illa Israëlitarum fornicatio in Ephod, Vir sanctus illorum culpæ particeps fuisse dicendus non est: tota hæret in populo, qui re ex se non mala atque optimo ex fine constituta impie abusus fuit. Sicut Hebræis scandalum datum non est in serpentis, ita neque in erectione Ephod: omne scelus occasione utriusque rei commissum originem suam debet illorum propriæ malitiæ, eique soli imputandum est. Neque etiam, sancto Iudice vivente, omnis Israël in Ephod fornicatus est: semper suos in officio et vera religione ita continuit, ut saltem publice a Dei cultu non defecerint. Id passim eruunt omnes ex ̄. 33, Postquam autem mortuus etc. Dixi publice: non enim necesse est, ut negem paucos aliquos fortasse Ephod aut Baal occulte adorasse, cum adhuc Sanctus viveret. Nihil inde contra eum inferri potest, nisi prius probetur suorum impietatem scivisse.

B Porro libertate ac pace Israël reddita,

73 Post versum 27, qui diu nos detinuit, sequitur: Humiliatus est autem Madian, nec potuerunt ultra cervices elevare: sed quievit terra per quadraginta annos, quibus Gedeon præfuit. Madianitarum vires ita hoc anno attritæ fuerant, ut ab his nihil amplius timendum esset. Sed neque reliqui populi Israël bello appetere ausi fuerunt. Magnum quippe erat apud gentes circumquaque positas S. Gedeonis nomen, qui tantulis copiis quatuor reges eorumque ingentes exercitus fundere ac disperdere potuisset; et quidem eo tempore, quo res Hebræorum octavum jam annum perpetuis vastationibus plane accisæ videbantur. Porro pace ac libertate Israëlitis reddita, res eorum reflorescere cæperunt: nec minus Dei cultus, ex quo felicitas ista pendebat, sancto annitente Iudice instauratus est.

domicilium figit in Ephra; ejus uberi

74 Abiit itaque Jerobaal filius Joas, et habitavit in domo sua, paterna scilicet, quæ erat in Ephra: habuitque septuaginta filios, qui egressi sunt de femore ejus, eo quod plures haberet uxores. Concubina autem illius, quam habebat in Sichem, genuit ei filium, nomine Abimelech ̄. 29 et seqq. De Sancti familia ita Josephus lib. v Antiquit. cap. ix: Habuit autem filios legitimos quidem septuaginta, non ex uno matrimonio susceptos, nothum vero unum ex concubina Druma, cui nomen Abimelechus. Hal-lucinatur Josephus, dum Abimelech nothum, reliquos vero Sancti filios legitimos appellat. Horum multi nati erant ex secundariis uxoribus, de quarum numero erat et mater Abimelech; cur ergo hunc legitimum filium non vocat æque ac illos? Quod ad numerum filiorum spectat,

multi conjectant, non plures Sancto fuisse nec pauciores quam septuaginta, adeo ut Abimelech huic numero non superaddi debeat, ut fit a Josepho, sed includi. Legitur quidem Judicum cap. ix ̄. 5, quod Abimelech occiderit septuaginta fratres, Joatham autem natu minimus mortem evaserit; verum, inquiunt, pro 68 ibi ponitur numerus rotundus 70, quem complent Abimelech et Joatham, si addantur occisis. Præter hos duos alium non nominat Scriptura nisi Jether primogenitum, ante victoriam Madianiticam natum, de quo cap. viii ̄. 20. Ceterum hic 70 filiorum numerus non videtur totam exacte progeniem S. Gedeonis complecti, sexus enim femineus non defuisse videtur.

75 Quod autem Sanctus plures uxores habuerit, vitio ei verti nequit, quia polygamia tum licita erat. Uxor inferioris ordinis, e qua natus degener Abimelech, Sancto in Ephra non cohabitabat; sed in Sichem morabatur, ut dicitur ̄. 31. Rationes verisimiles dat Tirinus in capitulis ix versum 1: Cum, inquit, Gedeon, tamquam iudex et princeps totius populi, sæpius ab urbe sua Ephra... abesse, et in Sichimis adesse cogeretur, delegit et in Sichimis sibi uxorem; sed, ut dixi, secundariam seu concubinam, quam Josephus Drumam vocat: quæ quia ex ea urbe oriunda erat, ibique... suos propinquos habebat, et reliquis uxoribus non æque cara futura esset, relicta est a Gedeone in Sichimis in domo paterna. Ex hac matre natus Abimelech, [qui] maxima crudelitate et tyrannide jugulatis 70 fratribus suis principatum vi rapuit: neque contentus titulo iudicis, etiam rex audire voluit ̄. vi, xviii et xxii.

76 Israëllem Judicavit S. Gedeon annis quadraginta, quibus septem servitutis Madianitiæ includi putamus. Annus, quo Sanctus a Domino per angelum constitutus fuit dux ad populum in libertatem asserendum, primus quidem fuit, quo iudicis munus exercere cæpit; attamen octavus fuit, si modum spectes, quo Scriptura annos iudicum computare solet. Illos incipit numerare a morte decessoris, non vero a creatione successoris. Lege dicta num. 270 et seqq. in Vita S. Josue. Quamquam nos latere voluit historia sacra, quid postremis triginta duobus vitæ annis egerit sanctus Iudex; nam fabricatio Ephod probabilius contigit eodem anno, quo Israël in libertatem restitutus est; dubitare tamen non licet, quin reliqua vita responderit ejus senectuti et morti: utramque bonam et sanctam fuisse testatur Scriptura, dum dicit ̄. 32: Mortuusque est Gedeon, filius Joas, in senectute bona. Vide supra num. 3. Et sepultus est in sepulcro Joas patris sui in Ephra de familia Ezri.

et uxores:

E

tempus, quo præfuit; mors sancta et sepultura.

F

DE S. ANNA PROPHETISSA

HIEROSOLYMIS,

SYLLOGE HISTORICA.

J. L.

§ I. Cultus; elogia; genus; conjugium; Viduæ continentia et pietas.

SUB INITIUM
SÆCULI I.
Sanctæ cultus
ex Fastis Græ-
cis

Græci, aliique Orientis populi S. Annam, Phanuëlis filiam, quæ Euangelica et Prophetissa agnominatur, alio quidem ac Latini die, non omnes tamen eodem annuntiant. In Menæis magnis Græcis editionis Venetæ tertia Februarii ejus memoriæ consecratur, additurque eam coli Constantinopoli in Ecclesia S. Jacobi fratris Domini: de qua videri potest Cangius libro IV Constantinopolis Christianæ § V num. 9. Sanctæ elogium, quod dein subditur, hic non transcribo, cum desumptum sit ex S. Lucæ Evangelio, cujus verba mox dabuntur. In iisdem Menæis XXVIII Augusti Sanctæ etiam fit annuntiatio, quam excipiunt hi versiculi:

Οὐ γῆς ἀπῆρεν ἡ Φανουὴλ θυγάτηρ,
Ὡς ἐπ' αὐτῆς εἶδε τὸν Θεὸν βρέφος.

Phanuële nata non humum liquit prius,

Quam natum in illa vidit infantem Deum.

Eodem die XXVIII Augusti sanctam Viduam refert Menologium Sirletianum; at Synaxarium Basilii imperatoris, Calendarium Syriacum et Chaldaicum Romæ anno 1624 impressum, Menologium Slavo-Russicum Sparwensfeldianum, aliique Orientalium Fasti ecclesiastici S. Annam una cum S. Simeone sene III Februarii memorant.

atque Latinis: **C** 2 In sacris Ecclesiæ Latinæ Fastis prima Septembris ejus cultui destinatur. Ab Adone primum hoc die inter Festivitates Apostolorum consignata fuit, dein suo eam inseruit Martyrologio; quod et Usuardus fecit, his utens vocibus; Natalis beatissimæ Annæ prophetissæ, cujus sanctitatem Euangelicus sermo prodit. Verba posteriora ex dictis Festivitatibus accepta sunt. Præter alios recentiores eadem adoptavit Baronius, auctor Martyrologii Romani, quo nunc utitur Ecclesia: Jerosolymis, inquit, beatæ Annæ prophetissæ, cujus sanctitatem etc. In Calendario festorum propriorum ecclesiæ Hierosolimitanæ, quod exstat apud Waddingum in Annalibus FF. Minorum ad annum 1342 num. 48, notatur sancta Prophetis 1 Septembris, præscribiturque ritus semiduplex, sub quo Officium de ea recitandum sit et Missa celebranda. Carolus Bartholomæus Piazza in Hemerologio sacro Romæ Christianæ et gentilis ad 1 Septembris scribit, ejus reliquias servari in templo S. Pauli della Regola, sed quales ex sint, non exprimit.

laudatur ab
Evangelista et
S. Ambrosio: 3 Ecclesia S. Annam fidelium cultu dignam censuit ob insigne et luculentum de sanctitate ejus testimonium, quod dat Evangelium Lucæ cap. II § 36 et seqq.: Et erat Anna prophetissa, filia Phanuel, de tribu Aser: hæc processerat in diebus multis, et vixerat cum viro suo annis se-

ptem a virginitate sua. Et hæc vidua usque ad annos octoginta quatuor: quæ non discedebat de templo, jejuniis et obsecrationibus serviens nocte ac die. Et hæc ipsa hora superveniens confitebatur Domino: et loquebatur de illo omnibus, qui exspectabant redemptionem Israël. Virtutes, a quibus eam laudat Evangelista, explicatius proponit S. Ambrosius libro de Viduis cap. IV: Docet, inquit, Anna, quales deceat esse viduas; quæ immaturo mariti obitu destituta, maturæ tamen adoream laudis invenit, non minus religionis officio, quam studio castitatis intenta. Vidua, inquit (S. Lucas citatus,) octoginta et quatuor annorum; vidua, quæ non discederet de templo; vidua, quæ jejuniis et obsecrationibus die ac nocte serviret. Vides qualis vidua prædicetur, unius viri uxor, ætatis quoque jam probata processu, vivida religioni et effecto jam corpore; cui diversorium in templo, colloquium in prece, vita in jejunio. Quæ dierum noctiumque temporibus indefesso devotionis obsequio, cum corporis agnosceret senectutem, pietatis tamen nesciret ætatem. Sic instituitur a juventute vidua, sic prædicatur in senectute veterana: quæ viduitatem non occasione temporis, non imbecillitate corporis, sed virtutis magnanimitate servaverit. Etenim cum dicit (Evangelista,) septem annis eam cum viro fuisse a virginitate sua, ab adolescentiæ utique studiis inchoata prædicat subsidia senectutis. Similibus fere elogiis, ex S. Luca **F** haustis, eam exornat S. Hieronymus Parisiis editus epistola XLVII (alias X) ad Furiam, S. Fulgentius in epistola II ad Probam cap. XV, S. Amphilochius sermone de Occursu Domini, B. Petrus Damianus lib. VIII epist. XIV, aliique sancti Patres, quorum verba infra opportunius dabuntur. Nunc historicas aliquot quæstiones examinemus, quibus verba Evangelistæ, a variis varie intellecta, materiem præbuere.

4 Angelus Del Pas Ordinis FF. Minorum in *ejus nobilitas ex* Commentariis supra Lucam, a L. Waddingo *Scripturis de-* et A Hiquero collectis et revisis, lib. III cap. XXXVI *duci nequit:* ex eo, quod S. Anna ab Evangelista dicatur filia Phanuel, deducit hunc, illius patrem, fuisse virum nobilissimum, qui penes suos de tribu Aser contribunos principatum obtinebat, ut initio capitis loquitur; vel ut circa medium habet, fuisse ob probitatem et actuum ejus excellentiam inter suæ tribus viros facile principem. Hoc, inquit, indicat Evangelista, dum illum velut notissimum ex factis et nomine introducit, more Scripturarum; quæ hujusmodi viros sic narrationi intextunt, ut et nos, cum apud notos de excellentibus loquimur, solemus dicere filium esse hunc Joannis,

AUCTORE
J. L.

A Joannis, Petri aut alterius, qui vel ob divitias, aut imperium, seu vitæ integritatem singularis ac princeps inter alios habetur. *Licet verum forte sit, quod Phanuel vel virtutis vel sanguinis nobilitate inter suos excelluerit, ratione tamen probabilis id lectori non persuadet laudatus auctor.* S. Petrus Joan. cap. XXI a Christo vocatur Simon Joannis. Quis dicat, ibi significari Joannem illius patrem fuisse nobilem? Non dubito ego, quin Christus patris nomen addiderit, ut Simonem, Apostolorum principem, distingueret ab alio Apostolo synonymo, videlicet Simone Chananæo. Idem de S. Anna sentit S. Gregorius Nyssenus sermone de Occursu Domini: Quantum autem assequi possumus, etiam alias isto tempore huic Sanctæ cognominas exstitisse dicimus, iisdemque cum hac sacris studiis deditas, jejuniis ac orationibus insistentes. Ut igitur ejus persona facile discerni posset, patris illius meminit, ac tribus proprietatem adscripsit. Necesse non est, ut plura ex Scripturis adferam exempla. Lector eruditus dubitare non potest, quin sufficientia mihi in promptu sint, vel facile esse possint. Venerabilis P. Petrus Canisius noster lib. IV de Maria Virgine Deipara cap. XII circa medium, et nonnulli alii, Sanctæ quoque generis nobilitatem tribuunt; sed quo fundamento nixi, ignoro: Evangelista certe isti opinioni nullum præbet.

probabilis
bit anno ætatis
12 completo:

5 De ejus vita, antequam vidua esset, nihil in sacris Litteris occurrit, nisi illud Lucæ 7. 36: Et vixerat cum viro suo annis septem a virginitate sua. Ad quem locum ita noster Maldonatus: Quod autem ait Evangelista, A VIRGINITATE SUA, sic interpretor, quasi diceret, a prima sua pubertate, a prima virginitate, id est, ab eo tempore, quo virgo esse cœpit... Tunc enim femina incipit proprie virgo dici, cum nubilis esse incipit: nec enim proprie virgo est, quæ capax non est corruptionis. Voluit ergo Evangelista significare, Annam a prima sua pubertate, id est, ab anno duodecimo aut circiter neptui datam esse... Scio alios exponere, vixisse cum viro a virginitate sua, id est, ex quo tempore nupsit, ex quo virgo esse desiit; sed minime probō. Si secundum Maldonati interpretationem, quam omni alii præfero, S. Anna nupsit anno ætatis duodecimo, completo scilicet (nam pubertas in feminis prius incipere non censetur;) vigesimum dumtaxat vitæ annum agebat, cum maritum, cui septem tantum annis convixerat, amitteret. Quis, qualisve is fuerit, an Sancta ex eo liberos suscepit, sacræ Paginæ non memorant.

Vidua castitas,
et vitæ sancti-
monia.

6 In ætatis flore viro superstes, quod vitæ tempus ei reliquum erat, vidua peregit. S. Ambrosius citatus num. 3, Viduitatem, inquit, non occasione temporis, non imbecillitate corporis; sed virtutis magnanimitate servavit. Audi et S. Augustinum libro de Bono viduitatis cap. XIII: Meritum porro Annæ illius eo maxime commendatur, quia, cum tam cito extulisset virum, per prolixam ætatem suam diu cum carne confligit, et vicit. Sic enim scriptum est: ET ERAT ANNA PROPHETISSA etc. Textui sacro subiungit: Vides, quemadmodum sancta Vidua non solum eo prædicatur, quod univira; verum etiam quod paucos annos cum marito vixerit a virginitate sua, et vidualis continentię munus usque ad tantam senectutem tanta pictatis servitute perduxerit. Quænam illa fuerit servitus, quam Deo ad extremam usque senectutem servavit, et cujus præsidio continentiam servavit; breviter docet S. Lucas 7. 37. Verba iterum ac-

Septembris Tomus I.

cipe: Et hæc vidua usque ad annos octoginta quatuor, quæ non discedebat de templo, jejuniis et obsecrationibus serviens nocte ac die.

§ II. An Sancta habitavit in templo? An dono prophetiæ claruit ante diem Purificationis Deiparæ? Jesum agnoscit in templo et aliis annuntiat, quo ætatis anno, incertum.

Varii graves auctores per illud Evangelistæ, Et non discedebat de templo, significari putant, quod sancta Vidua in templo Hierosolymitano habitavit. Venerabilis P. Petrus Canisius libro I de Maria Virgine Deipara cap. XII paulo ante medium ita scribit: Adde, quod in veteri Judæorum synagoga receptum fuerit ac solenne, ut quædam virgines ac viduæ nuptum non elocarentur; sed quibusdam in locis templi recluderentur: ubi precibus, et jejuniis, aliisque pietatis officiis commode operam darent, suamque continentiam minore negotio tuerentur. In harum viduarum catalogum et ordinem, sicut eruditi judicant, cooptata fuit Anna, Phanuelis filia, quæ, Luca teste, suam in templo sedem fixerat, ut inde sibi discedendum non putaret, vita interim et moribus tam religiosa, ut jejuniis ac orationibus vacans, et humana negligens, divino cultu noctes ac dies esset occupata. Paulo infra Testatum citat sibi faventem in Comment. ad caput xxxviii Exodi. Eadem sententia placuit Baronio in Annalibus ad annum Christi primum num. 41, nostro Francisco Suarez tomo II in III partem S. Thomæ disp. VII sect. 1, Torniello ad annum mundi 4032 num. 16, Calmeto, aliisque. Feminas olim vere habitasse in templo, variis exemplis et testimoniis solide probat laudatus P. Canisius, et Baronius in Apparatu ad Annales Ecclesiasticos num. 49 et seqq. De templi loco, habitationi mulierum destinato, præter Baronium jamjam citatum, curiosus lector etiam consulere potest Tornielum ad annum 4032 num. 14, aliosque. A memoratis auctoribus dissentiunt Liranus, Jansenius Gandavensis, Toleus, Estius, Maldonatus et multi alii interpretes. His non videtur illud S. Lucæ, Quæ non discedebat de templo, significare, quod Sancta in templo stabile habuerit domicilium. Evangelistam nihil aliud velle aiunt, quam quod illa in templo esset frequens in eoque diu perduraret, uti et hodie aliquæ devotæ faciunt. Quoniam neque excogitare, neque apud utriusque partis defensores invenire possum rationem ullam, quæ mihi sufficere videatur, ut opinionem, seu potius conjecturam, alteram altera verisimiliorem esse statuam; ego quæstionem indecisam relinquo.

8 Lezana in Annalibus ad annum mundi 4040 num. 4, et nonnulli alii fidem facere conantur, non modo quod sancta Vidua in templo Hierosolymitano, sed etiam quod ibidem vixerit aliquo castitatis voto obstricta, et certam quamdam vitæ religiosæ regulam professā. Favere sibi putant S. Cyrillum Hierosolymitanum Catechesi 10; ubi, ut aiunt, religiosissima monialis vocatur. Lezana etiam Baronium citat ad annum

Habitatio Sanctæ in templo Hierosolymitano plane incerta:

E

F

S. Cyrillus Hierosol. non favet is, qui S. Viduam monialem faciunt.

AUCTORE
J. L.

Christi primum num. 41; ubi hæc lego: Quomodo autem numquam e templo discessisse dicatur, ut merito eandem S. Cyrillus Hierosolymitanus RELIGIOSISSIMAM MONIALEM appellet, consule quæ superius dicta sunt etc. Fontem Græcum inspeari, et apud sanctum Patrem loco citato hæc verba inveni: Καὶ Ἄννα προφῆτις, ἐγκρατὴς εὐλαβαστάτη, καὶ ἀσκήτρια μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ. Antonius Augustinus Toulée Ordinis Benedictini, qui S. Cyrillum Parisiis anno 1720 Græce et Latine edidit, hæc ita vertit: Et anna prophetissa, continens (seu vidua) religiosissima, et asceticam vitam agens, de ipso testimonium reddit. Sed antiquiorem interpretem Latinum pro ἀσκήτρια deprehendi posuisse monialis. Putem ego eruditissimum Baronium, textu Græco non inspecto, bona fide secutum fuisse Latinam hanc versionem, quam forte præ manibus habebat. Ut sit, hoc certum est, quod, sicut ἀσκήτρια, id est, exercere, ita et hinc deducta ἀσκητής et ἀσκήτρια dicantur de quovis mare et femina cujuslibet status, qui mentem oratione rerumve divinarum contemplatione, vel corpus voluntariis afflictationibus exercent. Itaque ex eo, quod Sancta fuerit ἀσκήτρια, nullo modo inferri potest, eandem fuisse monialem, qualem scilicet fuisse nonnulli volunt. Qui de genuina Græcæ istius vocis significatione plura cupit, legat Serarium nostrum in caput xvi libri Judith quæstiuncula 4, ubi fuse de eadem in rem nostram disserit.

Spiritu prophético a Domino donata fuit:

9 Inter dona cælestia, quibus Deus sanctam Viduam ob continentiam, orandi studium et vitæ austeritatem cumulavit, fuit donum prophetiæ: Ob hoc enim, inquit Euthymius hic, prophetica etiam gratia dotata fuit, quia non discedebat de templo etc. Origenes Homilia xvii in Lucam, Et juste, inquit, mulier spiritum prophetandi meruit accipere, quia longa castitate, longisque jejuniis ad hoc culmen ascenderat. Idem testatur S. Cyprianus de Oratione Domini. Patres hi agunt de spiritu prophetico, quo mundi Salvatorem, humana in carne sibi præsentem, in templo agnovit atque aliis annuntiavit. At sanctus Augustinus libro de Bono viduitatis etiam credendum esse ait, quod divinitus illustrata Messiaæ adventum in hunc mundum prænoverit: ita enim loquitur: Hac itaque bis conjugata (Ruth) ideo Anna, uno viro viduata, beatior fuit, quia et prophetissa Christi esse meruit; quam credendum est, etiamsi filios nullos habuit, quod quidem Scriptura reticendo reliquit incertum, eo spiritu prævidisse Christum ex virgine proxime esse venturum, quo potuit agnoscere et parvulum. Unde merito etiam sine filiis, si tamen eos non habuit, secundas nuptias recusavit, quia noverat jam tempus esse, quo Christo non officio pariendi, sed studio continendi, nec conjugalibus foetandis visceribus, sed castificandis virginalibus moribus melius serviretur. In Menologio Basilii imperatoris ad iii Februarii lego, quod S. Annæ in templo oranti apparuerit angelus, cujus oraculo edocta fuerit, se non prius morituram, quam conspexisset promissum Messiam. Sed ejus auctoritas, qui jussu Basilii Menologium istud conscripsit, tanta non est, ut probabile faciat, quod præter Scripturam de Sanctis, in ea notis, asserit. Licet etiam præter Scripturam sit, quod ex S. Augustino mox transcripsi, ea tamen est sancti Doctoris in Ecclesia auctoritas, ut illud improbable dicere non ausim.

10 Interpretes non pauci exponentes illud Lucæ, Et erat Anna prophetissa, filia Phanuel etc., pu-

tant, Sanctam ideo tantum prophetissam vocari, quia in templo prophetavit, cum Domino occurreret. Sed non pauci etiam affirmant, Evangelistam hic non modo indicare voluisse, quod aliquando prophetarit, sed etiam quod illud nomen publice obtinuerit. Sanctæ prænomini, inquit, vocem Prophetissa adjunxit tamquam cognomen, quod ei inditum fuerit ob frequens doni prophetici exercitium. Sed redit quæstio, an Prophetissa vulgo agnominata fuerit ab usu spiritus prophetici, quo Dominum, cum in templo offerretur, agnovit: an vero a prophetiis, quæ istam agnitionem præcesserunt. Multi censent, quod istud agnomentum ei datum fuerit ob illud Evangelii ꝑ. 38, Et loquebatur de illo (Christo, quem divinitus illustrata promissum esse Messiam cognoverat,) omnibus, qui expectabant redemptionem Israël: nam occultum, non modo futurum, sed etiam præsens aut præteritum, divinitus cognitum, aliis manifestare, prophetare est. Sunt tamen pauci aliqui, qui putent, quod Prophetissa audierit ante diem Purificationis Virginis Deiparæ. Sacræ autem narrationis contextum ita fere exponunt: Ut Evangelista ostenderet, S. Annæ de Christo nato testimonium omni exceptione majus fuisse, voluit præmillere ea, quæ testimonio ejus auctoritatem conciliarant: hinc eam prius commendavit a grandæva ætate, a continentia, quam vidua servavit, ab assiduitate in templo, a vitæ austeritate, et a nomine Prophetissæ, quod propter frequentem et celebrem prophetandi usum ei inditum fuerit. Cum eam ita laudasset, statim subdit ꝑ. 38: Et hæc, nempe Anna, quæ erat prophetissa, quæ non discedebat de templo etc., ipsa hora superveniens confitebatur Domino.

11 Secundum hanc explanationem, quæ narrationi sacræ consentanea et probabilis mihi apparet, sancta Vidua nomine et re prophetis fuit ante Præsentationem Domini in templo. Favent illi verba S. Augustini numero præcedente citati: Anna . . . prophetissa Christi esse meruit, quam credendum est, . . . eo spiritu prævidisse Christum ex virgine proxime esse venturum, quo potuit agnoscere et parvulum. Si a Spiritu sancto edocta prænoverit Christum brevi nasciturum, haud dubie etiam redemptionem Israël atque alia, quæ de eo prophetæ vaticinati fuerant, brevi implenda esse, prædixit; nimirum ut aliorum fidem de ejus adventu vel excitaret vel confirmaret: nam teste Apostolo i Cor. cap. xii a ꝑ. 7: Unicuique autem datur manifestatio Spiritus ad utilitatem proximi scilicet, quæ illius finis est primarius; alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii autem sermo scientiæ secundum eundem Spiritum, . . . alii prophetia etc. Sed quoniam, ut passim notum est, vox prophetare in Scripturis non modo futura prænuntiare, sed et multa alia significat, de sensu, quo Sancta ante 40 a Christi nativitate diem prophetis antonomastice dicta fuerit, nihil affirmari potest. Ceterum sententia, quæ eam id nominis ante illud tempus obtinuisse statuit, probabilis est; non ita tamen, ut hanc opinioni neganti præferendam judicem.

12 Fuerit itaque, non fuerit prophetis, antequam Domino in templo occurreret; satis magnam apud Judæos existimationem atque auctoritatem ei conciliarant venerabili senectuti conjuncta vitæ sanctimonia et virtutum exercitia, a quibus in Evangelio laudatur. Tantæ Mulieris testimonio Deus quoque voluit Christi nativitatem divulgari: Prophetaverat Symeon, inquit S. Ambrosius

D
sed an etiam
ante 40 a Christi
nativitate diem

E

nom ne et re
prophetissa
fuit?

F

Infantem Jesum, a S. Spiritu edocta, cognoscit esse promissum Messiam, atque aliis annuntiat,

A *brosius hic*, prophetaverat virgo *Maria*, prophetaverat copulata conjugio *Elizabeth*; prophettare etiam debuit vidua, nequa aut professio deesset aut sexus. Et ideo Anna et stipendiis viduitatis et moribus talis inducitur, ut digna plane fuisse credatur, quæ Redemptorem omnium venisse nuntiaret. De spiritu prophetico, quo donata hunc Infantem, qui hac hora secundum legem in templo redimebatur, cognovit esse mundi Salvatorem, cognitumque aliis annuntiavit, Scriptura hæc pauca tradit: Et hæc ipsa hora superveniens confitebatur Domino: et loquebatur de illo omnibus, qui exspectabant redemptionem Israël, *Lucæ cap. 11 v. 38. Textum hac expositione elucidat Toletus noster*: Hæc, inquit, nempe Mulier, qualis et quanta descripta jam est, hac eadem hora, quando Simeon in ulnis habebat Christum et hymnum decantabat, superveniens quasi eodem Spiritu, quo Simeon, ducta, ut ejus testimonio suum etiam adjungeret, confitebatur Domino, id est, laudibus prosequabatur Christum ipsum. Habet autem verbum Græcum (ἐὐθωπολογεῖτο) majorem impressionem, quasi dictum esset, vicissim confitebatur, id est, Simeoni succinebat, et sicut ille confitebatur, confitebatur et ipsa. Particula enim ἑνὶ in compositione vicissitudinem indicat ejus rei, quam verbum, cui adjungitur, significat; sicque Anna vicissim confitebatur cum Simeone. Annotatione aliqua interjecta, ita pergit: Non solum Domino confitebatur, sed et iis, qui adstabant fideles, qui exspectabant redemptionem Israël per Christum futuram, loquebatur de illo, annuntians eum esse Christum et promissum Messiam, per quem exspectata redemptio et salus efficienda erat.

13 *Grandæva erat sancta Vidua, cum in templo prophetaret, ut patet ex Evangelista v. 36 et 37*: Hæc processerat in diebus multis; et vixerat cum viro suo annis septem a virginitate sua.

Et hæc vidua usque ad annos octoginta quatuor etc. Sed quoniam valde ambiguum est, an ille 84 annorum numerus intelligendus sit de viduitate, an vero de Sanctæ ætate, determinari nequit, quam provecta ejus senectus fuerit. S. Ambrosius hic, Erasmus, et Didacus Stella censent, quod 84 annis vidua fuerit: atque hoc ita probat Henricus Rampen S. T. D. Lovaniensis: Videtur verisimilius significari annus viduitatis: nam si intelligendi forent anni ætatis, non erat ratio cur præmitteret, quod processerat in diebus multis: deinde cum explicuerit tempus durationis conjugii istis verbis, « Vixerat cum viro suo annis » septem a virginitate sua » restabat ut consequenter explicaret Evangelista tempus viduitatis. Secundum hanc opinionem Sancta ad minimum 104 circiter annorum erat eo tempore, quo Deipara in templum venit subitura puerperarum legem, a qua eximebatur. Nupserit enim anno ætatis decimo tertio inchoato, adde 7 annos, quibus conjugata, et 84, quibus vidua vixit; habebis 104. Plerique tamen alii interpretes, ducem Euthymium secuti, aiunt S. Lucam his verbis, Et hæc vidua usque ad annos octoginta quatuor, non viduitatis, sed vitæ tempus exprimere voluisse. Cur ita judicent, hanc multi rationem addunt; quia de 104 vel plurimum annorum muliere non satis commode intelligi possunt ea, quæ subdit Evangelista: Quæ non discedebat de templo, jejuniis ac obsecrationibus serviens nocte ac die. Tam annosam feminam in templo adeo frequentem et assiduam fuisse, vel tam diu multumque istis pietatis operibus vacasse, illis minus credibile apparet. Hæc sententia si non magis, saltem æque probabilis est ac prior. Quamdiu, viso Christo, supervixerit, nescitur. Non existimem tamen me aberrasse, dum supra notavi, ejus transitum ad Patres in limbo sub initium sæculi primi contigisse.

AUCTORE

J. L.

an viduitatis
sua, an vero
ætatis anno 84,
controvertitur.

DE S. PRISCO EPISCOPO MARTYRE

CAPUÆ IN ITALIA.

SYLLOGE HISTORICA.

§ I. Sancti antiqua veneratio: creditur unus e Christi discipulis, et primus episcopus Capuanus.

Martyrologium Romanum geminos hac die Capuæ annuntiat Priscos, episcopos ambos, alterum martyrem, alterum vero confessorem. Martyrem, de quo hic agimus, memorat his verbis: Capuæ via Aquaria sancti Prisci martyris, qui fuit unus de antiquis Christi discipulis. Eadem prorsus Martyrologiis suis inseruerunt Ado et Usuardus, et vetus Romanum illis antiquius sic habet: Capuæ, Prisci martyris, de illis antiquis Christi discipulis. Similia leguntur in auctariis Bedæ apud nos ante tomum II Martii pag. 30 in hunc modum: In Capua natale S. Prisci, qui fuit unus de antiquis Christi discipulis. Alias, qui unus dicitur fuisse ex septuaginta duobus discipulis. In omnibus etiam apographis Hierony-

mianis ejusdem Sancti reperitur memoria, sed breviter. Addunt aliqua titulum martyris et locum, alia vel alterutrum, vel utrumque omittunt. In Corbeiensi etiam videtur addi socius Magnilis, qui in aliis omnibus omittitur. Verba accipe: In Capua Aquiria natalis S. Prisci martyris, Magnilis. Hinc ita notat Florentinius: Magnilium socium S. Prisci omnino Corbeiensi Ms. debemus, alibi enim mihi non comparet. Verum non ausim asserere hac voce socium S. Prisci designari, aut alium quempiam Sanctum, de quo nullibi quidquam reperio: nam apographa illa nimis corrupta sunt et mendosa. Kalendaria omnia antiqua ecclesiæ Capuanæ, quæ edidit Michaël Monachus in Sanctuario, similiter celebrant memoriam

J. S.

SÆC. I,
FORTE SUB
NERONE.
Martyrologia
annuntiant
S. Priscum, ut
antiquum Chri-
sti discipulum,

AUCTORE
J. S.

memoriam S. Prisci martyris. Ejusdem Sancti festivitas notatur Kalendis Septembris in codice Sacramentorum edito per Thomasium, cum titulo Martyris. Hinc abunde constat de antiquo S. Prisci cultu.

eumque Christi
hospitem facit
Petrus de Na-
talibus:

2 Petrus de Natalibus episcopus Equilinus lib. viii, cap. xvii de Sancto nostro habet sequentia: Priscus discipulus fuit unus ex antiquis discipulis Christi; licet inter nomina 72 discipulorum, qui a Dorotheo abbate conscripti sunt, non reperiatur. Hic enim ille paterfamilias fuisse asseritur, in cujus domo Christus pascha sibi parari fecit, et in ejus cœnaculo cum discipulis discubuit, et eorum pedes lavit, ut Damasus. Hic post Ascensionem Domini veniens Romam cum apostolo Petro, in partibus Campaniæ Euangelium prædicavit. Qui et apud Capuam via Aquaria depositus est Kal. Septembris, ut dicit Ado. Hactenus laudatus Equilinus, nec plura de S. Prisco hoc loco. Verum lib. xi, cap. cxxx, num. 233 eundem clare designat sub nomine Sixti hisce verbis: Sixtus episcopus Capuanus, primus ejusdem urbis antistes, apud ipsam civitatem via Aquaria dormivit Kalendis Septembris. Martyrem non vocat, et potius mortem naturalem quam violentam insinuat vox dormivit. Sed aliorum, qui Martyrem asseruerunt, longe major est auctoritas.

at hoc omnino
incertum;

3 Michaël Monachus in Sanctuario Capuano priora verba recitat, et pag. 64 et 65 ex illis probabiliter concludit, Priscum genere fuisse Judæum, cum Christus Dominus non elegerit discipulos nisi Judæos. Probabilius quoque esse existimat, Christum in domo S. Prisci ultimam cœnam sumpsisse cum Apostolis, quia is honor nec Joanni apostolo, nec Joanni Marco, nec Simonî Leproso, quibus adscribitur ab aliis, probabiliter attribui potest. Verum incertius est, quis fuerit ille paterfamilias, apud quem cœnam postremam dignatus est sumere Dominus, quam ut iis immorari oporteat. Sane sola auctoritas Petri de Natalibus non sufficit, ut probabilius attribui possit dictus honor S. Prisco, quam adscriptus sit aliis.

discipulus vero
Christi fuisse et
episcopus Ca-
puanus passim
creditur:

4 Quod spectat ad Christi discipulatum, Capuani passim aliique scriptores illum S. Prisco attribuant cum Martyrologiis, adduntque primum fuisse Capuanæ ecclesiæ episcopum a S. Petro constitutum. C Monachus pag. 67 varios adducit scriptores, qui utrumque uno ore affirmant, videlicet eminentissimos Cardinales Sanctonium, Baronium et Bellarminum, uti et Maurolycum et Galesinium in Martyrologiis. Inter hos Bellarminus, qui Ms. Catalogum Capuanorum antistitum texiit, dum eidem præsidebat ecclesiæ, sic habet: Priscus episcopus et martyr, unus ex antiquis Christi discipulis, a sancto Petro apostolo Capuam missus fuit. Huic alii plerique consentiunt. Objici quidem potest contra episcopatum S. Prisci, quod in Martyrologiis antiquis nullibi vocetur episcopus. Verum constat titulum illum non raro omissum esse in antiquis Martyrologiis, ideoque ex omissione istius tituli efficax non desumitur argumentum contra episcopalem Sancti dignitatem, quæ aliunde satis probari potest. Audi laudatum Monachum pag. 66 hac de re disserentem: Etsi nec in Martyrologio, nec in Petri Catalogo Priscus nominatur episcopus, tamen dum legimus ipsum prædicasse Euangelium, cogimur affirmare fuisse episcopum: nam si sanctus Priscus non fuisset episcopus, non potuisset ecclesiam constituere, nec Sacramentorum mini-

stros ordinare... Et profecto in via Aquaria hoc D nomine perpetuo cultus fuit: et inter Acta beatæ Matronæ in parietibus picta repræsentabatur inventio sancti Prisci, eratque imago viri senis episcopalibus induti, quæ præsentem beatam Matronam e refosso puteo extrahebatur. Acta illa S. Matronæ infra adducemus latius, cum dicatur invenisse corpus S. Prisci, eidemque ecclesiam ædificasse. Demum cum dicatur Christi discipulus, et Capuæ martyrio coronatus, dubitare viæ possumus, quin eo profectus fuerit ad prædicandum Evangelium, et episcopali dignitate ornatus fuerit, ut ecclesiam constitueret, quemadmodum observavit Monachus.

5 Orlendius in Orbe sacro et profano part. ii, lib. iv, cap. v, num. 8 episcopatum Capuanum S. Prisci agnoscit, sed dubitat utrum hic, an S. Rufus, de quo egi ad xxvii Augusti, primus fuerit illius ecclesiæ episcopus: Prima, inquit, ejus ecclesiæ fundamenta fuisse jacta sub ipso adventu divi Petri in urbem Romam tradunt, quotquot de Capuanis rebus scripsere. Duo autem sunt, quibus prima Capuanæ ecclesiæ institutio tribui posse videtur, Priscus nimirum et Rufus. E Ambos fuisse ex septuaginta duobus Christi discipulis; ambos a divo Petro Capuæ episcopos ordinatos, Baronius ad ann. 44 et 46 asserit. Rufum quidem unum fuisse ex divi Petri sociis, cum Antiochia Romam adiit, eundemque ab Apostolorum Principe episcopum Capuanis datum, priore loco affirmat: « Rufum, inquit, » Capuæ factum episcopum: idque ex Metaphraste, ad diem xxix Junii confirmat. Hunc ipsum Rufum unum extitisse ex septuaginta duobus discipulis, jam antea ad ann. 33 num. 41 ex sancto Epiphanio in Panar. lib. i dixerat. Infra vero ad ann. 46 Priscum pariter a divo Petro episcopum Capuæ præfectum scripsit: « Habuit a Petro institutum episcopum Capua » Priscum. Sed uter istorum primus Capuanæ ecclesiæ initium dederit, adhuc mihi incompertum est. Sic ille dubitanter. Verum ex iis, quæ de S. Rufo disputavi ad xxvii Augusti a pag. 9, satis colliget studiosus lector Rufum serius præfuisse Capuanæ ecclesiæ, cum fuerit discipulus S. Apollinaris, ideoque Rufum Capuanum distinguere a Rufo, qui inter Christi discipulos a quibusdam numeratur. Nec Baronius ullibi dixit Rufum primum fuisse Capuanorum episcopum, aut ordinatum fuisse Capuamque missum a S. Petro, uti vult Orlendius.

primus Capuanæ ecclesiæ episcopus dicens est Priscus, non Rufus;

6 Rectius hac de re disputavit Antonius Caracciolus in Opere de Sacris ecclesiæ Neapolitanæ monumentis cap. iii, sect. x, ubi sic habet: Venio ad Priscum nostræ Campaniæ episcopum: quem unum e septuaginta duobus Christi discipulis extitisse tradunt, quotquot de eo scribunt, videlicet Beda (auctus,) Usuardus, Ado,.. Petrus Equilinus... Hunc vero a Petro ab Oriente ductum, et Capuæ datum episcopum, non autem, ut nonnemo recentiorum scribit, Rufum, patet tum ex jam dictis Martyrologiorum scriptoribus, qui cum Priscum antiquum Christi discipulum fuisse asserant, utique significant, non post Rufum, sed multo ante, hoc est, in prima illa Christianæ fidei in Campania prædicatione, Capuanæ urbi præfectum: tum etiam, quod Rufus ille, qui Capuæ fuit episcopus, non ad hæc, sed ad multo posteriora tempora pertineat. Nam diu post B. Petri accessum ad urbem Romam, imo etiam post ejusdem obitum, Rufus a B. Apollinari ex patricio Ravennate Christi servus effectus,

cum hic alius sit ab illo Rufo, qui numeratur inter discipulos Christi.

A lectus, Capuam missus est circa annum Domini octogesimum. *Hactenus Caracciolus, cujus sententia cum Ughello, cunctisque passim Capuanis scriptoribus, libens acquiesco; quandoquidem nihil occurrit probabilius, et id ipsum insinuant antiquæ imagines, datæ a Monacho pag. 132, inter quas S. Priscus S. Rufo proponitur.*

§ II. Gesta Sancti et ejus martyrium, prout referuntur e Breviario Capuano.

Gest. S. Prisci in Breviario Capuano confusa cum gestis alterius Prisci:

De gestis S. Prisci quædam memorantur in antiquo Breviario Capuano, sed non sine confusione. Habentur quidem ad 1 Septembris lectiones novem, quarum tres primæ agunt de S. Prisco episcopo Africano, cujus gesta infra examinabimus, tres sequentes de duodecim Fratribus Martyribus, quorum Acta ad hunc etiam diem illustrabimus, ac demum tres posteriores agunt de Prisco episcopo martyre, quem Breviarium clare non distinguit ab eo, de quo ante egerat; sed potius videtur utrumque confundere. Fatetur eam confusionem laudatus sæpe Monachus pag. 68, ubi observat sequentia: Martyrologium Romanum die primo Septembris de duobus Priscis agit: at narratio Breviarii Capuani ex duobus unum effiaxit. Sed, ut Cardinalis Belarminus advertit, in tribus primis lectionibus sancti Prisci, qui ex Africa venit, res gestas Breviarium narrat; in tribus vero ultimis sancti Prisci prioris, qui ad Capuanos paganorum erroribus implicatos missus fuit, passionem attingit: et ideo nos septimam et octavam et nonam lectiones, ut pertinentes ad hunc Priscum excrisimus. Sane Prisco Africano, qui vixisse videtur sæculo v, convenire nequeunt, quæ de S. Prisci martyrio referuntur, ideoque intelligenda sunt de Prisco, quem Christi discipulum vocant martyrologi antiqui. Mira forsitan cuiquam videbitur hæc confusio, magisque mirandum, quod ipsi Capuani eo tempore non agnoverint Priscum antiquiorem; sed id attribuendum temporum illorum ignorantia, qua etiam laboravit illarum lectionum collector, qui uni Prisco attribuit, quod de duobus invenit.

dantur ea, quæ pertinere videntur ad Priscum I:

8 Accipe interim ea, quæ de Prisco nostro videntur dicta: Beatus autem Priscus episcopus Capuæ est donatus a Domino, ut populum, qui ibi adhuc Dianæ vana sacrificia offerebat, liberaret, et ad veram Dei cognitionem atque credulitatem perduceret. Qui ante civitatem non longe a porta, quæ Albana nuncupatur, in via, quæ ducit Beneventum, cum duobus ministris suis habitabat. Cui tantam Deus contulit gratiam, ut quotidie infinita populi multitudo ad sanctam ejus prædicationem concurrerent. Sed cum Deus per eum multa ibidem ostenderet mirabilia, sanando infirmos, suscitando mortuos, illuminando cæcos, dæmones ab obsessis corporibus effugando; atque multitudinem populi ad fidem Domini convertisset, concitata est seditio non minima paganorum a sacerdotibus suis, quod quæstum magnum perdiderant non recipientes solita responsa dæmonum. Adierunt itaque proconsulem, clamantes, per Priscum eversum esse populum, relicto templo Dianæ, prædicantem eis nescio quam superstitionis sectam. Tum pro-

consul jussit sanctum Priscum teneri, et a carnificibus ad sacrificandum compelli. Cum autem carnifices eum interficere volentes, pugionibus et lignorum fustibus sacrificare compellerent, et eorum brachia adversus Sanctum Dei defecissent; beatus Priscus, astantibus eis, extensis manibus ad cælum orabat, dicens: Domine Jesu Christe, gratias tibi ago, quia me non fraudasti de numero Sanctorum tuorum, sed ad desiderium meum me perducere dignatus es: sit nomen tuum benedictum in secula, et suscipe modo spiritum meum, Domine Deus meus. Cumque complisset orationem statim emisit spiritum, gaudensque et lætus perrexit ad Dominum. Inimici autem stupefacti et confusi reversi sunt, non prævalentes adversus Sanctum Dei: multi vero ex eis crediderunt in Dominum Christum.

9 Hæc etiam leguntur in apographo gemino Casinensi Majoribus nostris transmissio, quorum alterum notatur ex tom. 147 Ms. bibliothecæ Casinensis in litteris Longobardicis; alterum ex vetustissimo codice Ms. characteribus Longobardis in bibliotheca Casinensi. Eadem in illis Mss. regnat confusio: nam omnia attribuuntur S. Prisco Africano, sicuti fit in Breviario. Verumtamen certum est, S. Prisco Africano tribui recte non posse, quæ dicuntur de querelis paganorum, eorumque sacerdotum, dicentium relictum esse templum Dianæ, et prædicari sectam superstitionis: illo enim tempore, etiamsi supererant non paucæ gentilitatis reliquæ, altiores egerat radices fides Christiana, quam ut querelis ejusmodi publice proferendis esset locus. Minus eidem tempori congruunt, quæ de proconsule, inflicisque Sancto tormentis referuntur. Hinc, cum omnia satis congruant temporibus Neronis, quo imperante creditur contigisse martyrium S. Prisci primi Capuanorum episcopi, probabiliter existimant Capuani alique scriptores, ea omnia de hoc Sancto primum fuisse relata, ac deinde ex errore alteri attributa. Hac de causa Lectiones proprias de S. Prisco primo, anno 1669 a sacra Rituum congregatione recognitas et approbatas, eodemque anno cum aliis Neapoli impressas, ex tribus lectionibus recitatis concinnarunt, adjunctis tantum paucis ex antiquis Martyrologiis et Petri Equilini Catalogo Sanctorum.

10 Has igitur lectiones, tamquam probabile Vitzæ S. Prisci compendium, lectorum oculis hic exhibeo: Priscus unus ex septuaginta duobus Christi discipulis, ille fuisse creditur, in cujus domo Christus Dominus ultimam cænam cum discipulis suis fecit, et sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum instituit. Cum vero post ejusdem Salvatoris nostri Ascensionem una cum B. Petro apostolorum principe Romam pergeret, primus Capuæ episcopus ab eodem ordinatus est, ut in hac civitate Euangelium prædicaret, quod munus et alacriter suscepit, et feliciter adimplevit. Ut enim erat Spiritu Dei plenus, et apostolico zelo succensus, animarum saluti tanta cura et solitudine incubuit, ut perditam gentem, Dianæ cultui magnopere deditam, ab idolorum servitute ad Christianam religionem magna ex parte revocarit.

11 Divini itaque verbi prædicationi intentus non longe ab Albana porta in via, qua Beneventum itur, una cum duobus ministris domicilium fixit, atque ibi frequentes ad populum conciones habebat tanta dicendi gratia et efficacia præditus, ut infinita gentium multitudo ad eum audiendum conflueret, non sine uberrimo Christiani

AUCTOR:
J. S.

eadem leguntur in antiquo Ms. æque confusa. Ex his autem et Martyrologis

novæ concinnatæ sunt lectiones,

quæ recitantur,

AUCTORE
J. S.

ut probabile
vita compen-
dium;

de via Albana,
templo Dianæ
Tifatinae,

* Annibalis

et via Aquaria
observantur
quædam :

Christiani nominis, et religionis augmento. Neque animabus dumtaxat, verum etiam corporibus medebatur; nam et infirmos curabat, cœcis visum, surdis auditum reddebat; dæmones expellebat, mortuos suscitabat, Deo sermonem et sanctitatem Servi sui confirmante sequentibus signis.

12 Quibus omnibus cum idolis cultum subtraxisset, et maximam Christianæ religioni reverentiam conciliasset, deorum sacerdotes in rabiem acti, sanctum Virum apud proconsulem accusarunt, a quo tentus et vinctus, ac variis tormentorum generibus excruciatu est, ut eum idolis sacrificare compelleret. Sed fortissimus Christi Athleta fidem, quam verbis et moribus prædicaverat, proprio sanguine firmare desiderans, minas impiorum et supplicia ea constantia pertulit, ut omnibus fuerit admirationi, multis vero salutis: nam relicto idolorum cultu, Christianæ fidei nomen dederunt. Priscus autem oculis et manibus in cælum sublatis, Gratias, inquit, ago tibi, Domine Jesu Christe, quia me Sanctorum tuorum numero sociare dignatus es, nec me fraudasti a desiderio meo. Sit Nomen tuum benedictum in sæcula, et suscipe spiritum meum. Quibus dictis, pugionibus confossus est via Aquaria, sedemque episcopalem, quam primus Capuæ tenuit, illustri martyrio exornavit. *Observet hic lector, ea, quæ dicuntur de via Albana, et de idololatriæ cultu Dianæ, optime convenire antiquæ Capuæ, quæ non fuit eo loco, ubi nunc est Capua hodierna, uti explicat Camillus Peregrinus in Opere Italico, quod deinde Latine redditum est, de Campania Felice dissert. II, cap. XXIX, alique scriptores, qui situm veteris Capuæ descripserunt.*

13 Certe de via Albana meminerunt antiqui scriptores, Cicero, Valerius Maximus, alique apud neotericos Capuæ veteris historicos commemorati. Plures etiam commemorarunt montem Tifata Capuæ antiquæ imminentem, in quo famosum erat Dianæ templum. Laudatus Peregrinus cap. XXVIII de utroque sic scribit: Tifata mons ex illis est, qui maxime noti sunt in Campania nostra; et licet naturæ beneficio nulla sit insigni dote ornatus, quæ illi majus aliquod pretium addat, fuit ille nihilominus temporibus antiquis satis celebris; nec poterit facile in oblivionem abire nomen ejus, dum facta Pœni ducis * istius, qui in eo sæpius castra posuit, vivent in ejusdem Livii Historia. Ab ejus nomine Tifatini cognomen accepit nobile templum istud, quod olim ad radices ejus Occidentem hybernium versus constructum fuit, paucis passuum millibus a Capua vetere, et Dianæ dedicatum. Notum est non tantum hoc templum ex quibusdam nostris inscriptionibus antiquis, sed etiam celebre est per elogia, quæ de eo occurrunt apud Vellejum nostrum lib. II, Pausaniam lib. V, Athenæum lib. XI semel atque iterum, et Itinerarium Peutingerianum, ut taceam Leonem Ostiensem lib. I cap. LVI. Hactenus Peregrinus, prout nuper Latine redditus est a Sigeberto Havercampo, editusque Lugduni Batavorum in Thesaurò antiquitatum et historiarum Italiæ tom. IX, part. II, col. 264.

14 Illustrissimus Cæsar Costa archiepiscopus Capuanus, alique in descriptione antiquæ Capuæ viam Aquariam, in qua Sanctus martyrio coronatus, distinguunt a via Albana, Aquariamque dictam volunt ab aquæductu in ejus vicinia posito. Audi Monachum in Sanctuario pag. 72: Via Aquaria, inquit, quænam est? Non

longe a latere meridiano ecclesiæ S. Prisci (ubi nunc est pagus S. Prisco dictus) apparent aquæductus non pauca vestigia, quibus adhæret via per medium pagum descendens. Possumus opinari illo antiquissimo etiam tempore eandem ibi fuisse viam, quæ aquæductui adhærens, ab ipso aquæductu ad murum civitatis usque descenderet. Seu (quod descriptioni domini archiepiscopi Costæ conforme videtur) illa via cava, quæ non longe a latere aquilonari ipsius ecclesiæ descendit in longitudinem mille fere passuum, et pervenit ad quadrivium illud, quod est prope angulum inferiorem campi sancti Martini: (dicitur ibi ALLA GROTTIELLA, antiquius dicebatur A BAGNUOLO: ibi, vel ibi prope erat porta Jovis.) Illa via potest censeri Aquaria, qui a porta civitatis recta ad Orientem excurrrens, aquæductui non longe a tergo ecclesiæ S. Prisci sese jungebat.

15 Joannes Petrus Paschalis in Historia primæ ecclesiæ Capuanæ pag. 23 et 24 hæc scribit: Majoribus acceptum, beatissimum Apostolorum Principem, cum Capua Romam pergeret via, quæ ducit ad flumen (Volturnum;) eumque Priscus ab urbe passuum fere millia comitaretur, ipsique gradum jam ulterius efferre prohiberet, in ipsa Tifatæ monti (subjecta) camporum planitie constitisse. Cumque invicem exosculati, lacrymis hinc inde dimitterentur; ac suspicienti Petro sub ipso monte celeberrimum Tifatinae Dianæ fanum occurreret, commonstrasse, commonuisseque, ut in id vehementius inveheretur; eoque protensæ manus indicio corruisse falsi numinis simulacrum. Huic vero loco pia fidelium mens, sacra erecta æde, hujusmodi titulum posuit. Postea vero vetustate collapsa, ac iterum instaurata anno Domini MCDXX, penitus tamen postea abolita, non nisi sancti Petri vulgo APOSTEA retento nomine perhibetur. Hæc ille, ut notat, ex traditione Nicolai Vitellei, ex cimiliarcha Campano Cabeni episcopi; atque ex chirographo membranacio, in thesauro Capuano asservato, edito anno Domini MCDXX, in quo de hac æde sic habetur: « Et est ad transitum et » usum publicum singulis viatoribus illac transire » volentibus ». At vereor, ne factum, seu evensio illa simulacri Dianæ sola nitatur traditione populari; quemadmodum et istud, quod Monachus refert pag. 70 hisce verbis: S. Priscum inter cætera docuisse cultum et observantiam dei Dominicæ ab Apostolis institutæ, persuadeo mihi ex eo, quod in ejus pago non semel audiui. Ut narrant ibi, jumenta, quæ primo die hebdomadæ onerata ante domum S. Prisci transibant, frequentissime cadebant. De qua re cum agasones partim admirarentur, partim dolerent, Sanctus inde accipiebat occasionem patefaciendi mysteria fidei, et monebat illos, ne illo die onerarent jumenta, sed solitis ab operibus abstinere: ideo parochiani simplices et idiotæ dicunt aliquando, diem Dominicam institutam a S. Prisco.

§ III. Corporis variæ inventiones et translationes.

Dubitandum non videtur, quin corpus S. Prisci sepultum fuerit extra antiquam Capuam circa locum martyrii. Laudatus jam Camillus Peregrinus diss. II, cap. XXVI occasione partis istius viæ Appiæ, quæ Capua Beneventum ducebat, de sepulcro Sancti nostri meminil hisce verbis:

traditiones ali-
quæ populares
de S. Prisco.

Antiquum San-
cti sepulcrum,
ubi pagus
S. Prisco dictus

AUCTORE
J. S.

A verbis: Nec plus forte proderit adducere locum ex Actis S. Prisci, primi nostri episcopi, et ex Servatoris discipulis, qui ante civitatem in via, quæ ducit Beneventum, cum duobus ministris suis habitabat. Et juxta hunc locum deinde ille morte affectus est a gentiliū carnificibus, et sepultus ibidem; cumque istic antiquissimum constitutum esset cœmeterium, pagus inde effectus est, qui hodieque ab ipso nomen habet, et est ab isto latere Capuæ veteris, per quod relictis ad dextram ruderibus Suessulanis aliquantum extra viam, primum ad Arpajam, inde ad Beneventum iter est. *Pagus S. Prisco, ubi antiquum Sancti sepulcrum, in tabulis quibusdam geographicis notatur inter Maceratam, cui vicinus est, et hodiernam Capuam, a qua distat passibus circiter 2500, ut olim Papebrochio nostro perscriptit Petrus Paschalis Societatis nostræ.*

prima sacri corporis inventio miro magis quam vero modo narrata,

B

17 Mira sunt, quæ de prima inventione corporis S. Prisci narravit Michaël Monachus in Sanctuario pag. 143 et seqq., in Vita S. Matronæ, quam composuit ex picturis ecclesiæ S. Prisci. Bollandus eandem historiam inseruit tom. II Martii a pag. 398, quia S. Matrona, quæ corpus S. Prisci divina revelatione invenisse dicitur, Capuæ die xv Martii colitur, atque in ipsa S. Prisci ecclesia creditur sepulta, ubi et miraculis inclaruit. Fateor tamen totam hanc inventionis historiam, prout relata est à Monacho, magis apparere mirabilem quam credibilem, ita ut non dubitem, quin multis erroribus inquinata sit. Petrus Paschalis in laudato Opere hanc corporis inventionem prorsus repudiavit, et pag. 42 aliisque locis S. Matronam cum S. Prisco vixisse dicit, huncque ab illa hospitio receptum, ac post mortem sepultum affirmat. Verum eo delapsus est scriptor ille nulla alia ratione ductus, quam quod crederet id magis verisimile esse, quam sint ea, quæ de corporis inventionem dicebantur: adeoque nova illa opinio, cum nullo nitatur fundamento, rejicienda est eadem facilitate, qua fuit asserta. Baronius in annotatis ad Martyrologium die xv Martii, Matronam Capuanam ex Africa post mortem eo advectam suspicatur, adjungens talem Actorum S. Matronæ Capuanæ censuram: Ad ejusmodi conjecturam quidem libentius in re obscura nos adduci patimur, quam fidem præstare Actis quibusdam nulla ex parte subsistentibus, quibus dicitur Matrona ex Lusitania Capuam concessisse. Capuani quoque ipsi videntur historiam inventi S. Prisci corporis per S. Matronam de fictione suspectam habuisse, cum in lectionibus novis S. Prisci de ea nihil prorsus attigerint. Veruntamen Monachus pag. 144 historiam sic defendere conatus est, ut nolit totam dici fictitiam, et Bollandus rationes ejus non omnino improbavit; sed partim correxit, partim alias adjunxit, et conjecturam Baronii uberius refutavit.

quæ aliter narratur ex antiquo Ms.,

18 Porro quam pictam habuit Monachus inventionis S. Prisci historiam, quamque vel pictura deformavit, vel illi, qui pictam historiam scripto interpretati sunt, reperi in Ms. Casinensi jam memorato, ubi post S. Prisci martyrium adjuncta legitur in hunc modum: Post aliquantum vero temporis, quando Christi ecclesiæ patuerunt, quædam Matrona in provincia Hispaniæ ventris fluxum jam per annos aliquot patiebatur, et a medicis curari non poterat. Huic ergo in revelatione venit angelica visio, dicens: Si vis ab infirmitate tua liberari, vade in Campaniæ civitatem Capuam, ante portam ejusdem civitatis

in via, quæ ducit Beneventum. Illic in monumento invenies corpus Prisci hominis Dei, qui ibi pro Christo passus est. Hunc tu mox cum honore sepelieris, ubi tibi demonstratum fuerit, statim recies corporis tui sanitatem. Quæ veniens Capuam, et diligenter requirens, ubi ei dictum fuerat, reperit corpus B. Prisci: quo posito in vehiculo, pergebat, exspectans ostensionem loci, sicut ei fuerat revelatum. Cum venissent autem ad locum, ubi nunc requiescit, animalia, quæ tantum vas portabant, jussu divino steterunt, ubi illud conditum aromatibus sepelivit, fabricans ei cubiculum. Quæ mox ut fideliter sibi jussa complevit, infirmitatis suæ sanitatem recepit, et omnium petitionum suarum effectum promeruit, intercedente B. Prisco, cujus dies natalis celebratur die Kalendarum Septembrium. Ad laudem Domini nostri Jesu Christi, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen. Hactenus apographum Casinense geminum, sive illa ex diversis codicibus sumpta sint, sive ex eodem per diversos, quod mihi est incertum.

19 Jam vero hæc relatio multo minoribus obnoxia est difficultatibus longeque credibilior, quam sit ea, quam ex picturis adornavit Monachus. Quippe ibi Matrona duodennis puella dicitur et filia regis Portugalliæ: inducuntur ibidem duo juveni indomiti, quorum capitibus funiculum imponere debebat Matrona: ac tandem ecclesiam exstruxisse ac dotasse fertur. Contra in Ms. omnia minus mirabilia, et credibilia magis. Quapropter liceat mihi huic scriptæ narrationi non omnem detrachere fidem, sed potius cum Bollandi pag. 400 dubitanter dicere: An ergo ut certum indubitatumque est, hæc ita evenisse? Non id asserimus. Sed qui assereret, quo is testimonio scriptoris veteris revinci posset? Nunc ergo cum suffragentur huic narrationi reliquiæ sepulcri seu sacelli a Matrona ædificati, miracula illic patrata quam plurima, festum anniversarium Matronæ in ea æde Idibus Martii ab omni retro memoria celebratum, frequens eo accursus populorum, nonne satius est opinionem retinere, aut pati, ut, quibus placet, retineant, quæ omnium animis pridem alte inhæsit; quam alterius Matronæ comminisci allatas huc reliquias, de quibus nulla exstat uspiam scriptura, aliudve monumentum? Demum, quidquid sit de veritate mirabilis hujusce inventionis, corpus S. Prisci magno fuisse in honore prope antiquam Capuam, satis colligitur ex structa eidem ecclesia, et pago, qui hodieque Sancti nomen gerit.

et sic minus recedit a verisimilitudine.
E

20 Constat etiam corpus S. Prisci deinde translatum esse Capuam, ibique sæculo nostro inventum, sicut narrabimus. At non satis certo inventio, quo anno facta sit ista translatio. Monachus quidem pag. 539 translationem contigisse suspicatur anno millesimo, sed rationem allegat dubiam. Verba ejus accipe: Anno mdc Lucas Pisanus rector parochiæ sancti Prisci, pertentans antiquum altare, positum sub hemicyclo tribunæ, invenit vas parvum et vitreum cum pulvere, et dente, et fragmentis ossium. Vas habebat operculum plumbeum, et in operculo ab anteriori parte per girum exaratæ litteræ RELIQUIÆ SANCTI PRISCI MARTYRIS, et deinde propter angustiam spatii a parvum et super a parvum m: sed cum aurifex vellet operculum novo et argenteo vasi aptare, ex incuria ictu mallei istud m super a positum obtudit. Nos a et m interpretati sumus ANNO MILLESIMO, et conjectavimus eo anno corpus S. Prisci translatum esse Capuam; sed

corpus deinde translatum ad metropolitanam Capuanam, relictis in veteri ecclesia partibus,

AUCTORE
J. S.

sed fragmenta et pulverem ossium translatorum relictis illo in altari, ne antiqua sancti Prisci basilica propriis pignoribus omnino privata remaneret. *Uti corporis sacri particulas in antiqua ecclesia remansisse, ex dictis facile credimus, ita conjecturam de translationis anno millesimo parum firmam existimamus.*

ibique inventum
anno 1712 cum
aliis corporibus
sanctorum,

21 Anno 1712 Nicolaus Caracciolus archiepiscopus Capuanus ac deinde S. R. E. Cardinalis feliciter in ecclesia cathedrali invenit corpus S. Prisci una cum corporibus quinque aliorum Sanctorum. Memoravit eam inventionem Nicolaus Coletus in Italia sacra Ughelli recusa tom. VIII col. 366 his verbis : Ignota prius, quia diu abscondita, corpora SS. Prisci primi Capuani episcopi, Quarti et Quinti clericorum, Rufi diaconi, et Carponii martyrum (imo et Decorosi episcopi) nuper inventa, thecis argenteis inclusa in thesauro reposuit ecclesiae, cujus antiquam structuram recentiori et elegantiori jam nobilitat. *Hæc inventionis relatio non caret confusione et errore; nam præter omissum S. Decorosum episcopum, corpora SS. Quarti et Quinti clericorum jam inventa erant seorsum anno 1711; et corpora SS. Quarti et Quinti episcoporum inventa sunt simul cum corporibus SS. Prisci, Rufi, Carponii et Decorosi; prout manifestum est ex instrumentis, quæ mox recitabimus. Instrumenta autem illa confecta sunt suis quæque temporibus, ac deinde omnia simul impressa, nobisque transmissa per Cl. virum Dominum Dominicum de Georgio, frequenter in hoc Opere laudatum.*

uti docent in-
strumenta nobis
transmissa.

22 Ex septem instrumentis primum et secundum spectant ad SS. Quartum et Quintum clericos et martyres, de quibus apud nos actum est ad diem x Maii. Horum corpora inventa sunt die ix Maii anni 1711, sicut ibidem enarratur. Verum, cum de his non agam hoc loco, omissis duobus istis instrumentis, breviter tantum observo, sententiam Michaëlis Monachi, qui in Santuario pag. 35 ostendere conatur, fuisse Capuæ Quartum et Quintum episcopos, eosque alios a duobus prædictis clericis, inventionem horum corporum multo fieri probabiliorē : nam alio loco reperta sunt corpora SS. Quarti et Quinti clericorum, alio SS. Quarti et Quinti episcoporum, et debita inscriptiones supra arcas singulorum.

C Porro tertium, ex dictis instrumentis agit de S. Prisco aliisque Sanctis cum eo inventis. Quartum vero totum est de recognitione et depositione ossium S. Prisci. Hæc igitur duo integra mox recitabo. Quintum pertinet ad SS. Quartum et Quintum episcopos, nec hujus est loci, sed alterius. Sextum jam totum dedi tom. VI Augusti pag. 17 in SS. Rufo et Carponio, de quorum, uti et S. Decorosi, elevatione et depositione solum agit. Septimum demum tractat de inventionem reliquiarum Sanctorum, quorum ignota sunt nomina.

§ IV. Duo instrumenta Capuana; quibus enarratur inventio S. Prisci, et aliorum quorundam Sanctorum, et recognitio et depositio ossium S. Prisci.

In Dei nomine. Amen. Præsenti hoc publico instrumento cunctis ubique pateat evidenter, ac notum sit, qualiter cum illustriss. et reverendissimus in Christo pater et dominus D. Nicolaus Caracciolus, Dei et Apostolicæ Sedis gratia archiepiscopus Capuanus, ex antiquis suæ metropolitane ecclesiæ monumentis accepisset, sacrum corpus S. Rufi episcopi Capuani quiescere in eadem ecclesia, et proprie in sinu cujusdam altaris prope sacristiæ januam, de illo effodiendo et inveniando cogitavit, quare hodie xxvii Junii mdccxii de mane, hora quindecima circiter, associatus a reverendissimis canonicis, nempe Baltassare Stellato decano, Roberto de Azzia thesaurario, Carolo della Ratta, Josepho de Rosa, Andrea Salerno, Matthia Joccia, Dominico Forgillo poenitentiario, Philippo Rossi, canonicalibus insigniis indutis una mecum etc., ad sacrum depositum sui S. prædecessoris effodiendum accessit, et ante præfatum altare genuflexus, litanis beatæ Mariæ Virginis, aliisque precibus prius recitatis, amovere fecit per fabros muros a summitate præfati altaris mensam lapideam; qua amota, apparuit alia mensa lapidea minoris longitudinis et latitudinis, firme inhærens fabricæ ipsius altaris; qua elevata, repertum fuit quoddam vacuum ex crustulis marmoreis in modum arcæ dispositum, et in sex mansiunculas divisum, et in unaquaque illarum erat reposita quædam arcula lignea.

Dum archiepiscopus Capuanus in ecclesia Capuana quærit corpus S. Rufi episcopi,

24 Et ulterius observatum fuit, in plano inferiori præfatæ mensæ lapideæ, quæ ad instar operculi dictum vacuum muniebat, adesse incisæ * caractere semigothico sex inscriptiones, et unamquamque illarum correspondere supra singulas præfatas mansiunculas, in quibus extabant repositæ supradictæ arcule lignæ; et supra ipsarum operculum apparebant etiam incisæ aliæ inscriptiones, quæ alta et intelligibili voce fuerunt lectæ a præfato illustrissimo et reverendissimo domino archiepiscopo, et a me, una post aliam, et eodem ordine, quo in supradictis mansiunculis erant repositæ, et in lapide supradicto incisæ, hic registratæ :

invenit sex arcas cum inscriptionibus singulis impositis :
* incisas
F

- ✠ Hic quiescit Corpus Sancti Rufi Martyris.
- ✠ Hic jacet Corpus S. Carponii M.
- ✠ Hic S. Prisci Martyris Corpus jacet.
- ✠ Hic jacet Corpus S. Decorosi Episcopi a.
- ✠ Hic jacet Corpus S. Quinti Episcopi.

a

Aliæ Inscriptiones, quæ supra operculum singularum sex arcularum reperiuntur ineleganter incisæ, sunt sequentes :

- ✠ Rel. S. Rufi Martyris.
- ✠ Rel. S. Carponii Martyris.
- ✠ Rel. S. Prisci Martyris.
- ✠ Rel. S. Decorosi Episcopi.
- ✠ Rel. S. Quarti Episcopi.
- ✠ Rel. S. Quinti Episcopi.

25 Quas sex arculas illustrissimus et reverendissimus

A
arcarum forma,

dissimus dominus archiepiscopus propriis manibus a præfato loco extraxit, et supra mensam nuceam, stragulo holoserico rubei coloris coopertam apposuit, interim fundens præ gaudio lacrymas, hymnum TE DEUM præintonuit; quo cantato per dictos canonicos, et rebus sic stantibus, idem illustrissimus dominus jussit per me, et eosdem canonicos, prædictas arculas observari ad finem, et cæt. Quæ bene observatæ, repertæ fuerunt esse ex ligno populeo, et unaquæque ipsarum in extremitate operculi munita sigillo impresso supra ceram, cujus color præ antiquitate dignosci non potuit: latitudo vero illius est ad formam semiplastræ * Romanæ, et habet impressam dimidiatam figuram cujusdam levitæ, dalmatica induti, et in gyrum, inscriptione SANCTUS STEPHANUS b.

* nummus est
argenteus.

b
et quantitas
descripta:

26 Capsula vero, in qua adest inscriptio: REL. S. PRISCI MART., habebat operculum elevatum, et sigillum ruptum in duas partes, erant vero in eadem arcula reposita nonnulla ossa humana, et illustrissimus dominus operculum supra illius os adaptavit. Insuper de ordine ejusdem illustrissimi et reverendissimi domini præfata arculæ ligneæ fuerunt commensuratæ per excellentem virum Sebastianum Cyprianum Romanum reverendæ cameræ Apostolicæ architectum, et quinque ex illis inventæ fuerunt longitudinis palmi unius, unciarum novem, latitudinis unciarum septem; altera S. Prisci longitudinis palmi unius, et unciarum quatuor cum dimidio, latitudinis unciarum sex; altitudinis vero erant disparatæ. Nam prima in ordine, prout supra descripto, unciarum undecim cum dimidio, secunda unciarum decem cum dimidio, tertia unciarum novem cum dimidio, quarta unciarum decem, quinta unciarum novem, sexta unciarum septem. Fuit quoque commensuratum vacuum in forma arcæ dispositum, in quo extabant præfata sex arculæ et supra descriptum, et repertum fuit longitudinis palmarum quatuor, et unciarum sex, latitudinis palmi unius et unciarum decem, altitudinis palmi unius, et unciarum duarum.

deponuntur ar-
cæ in sacello
custodiendæ,

C

27 Quibus omnibus absolutis, prædictæ arculæ clausæ et sigillatæ, prout erant, per illustriss. et reverendissimum D. archiepiscopum fuerunt repositæ in quadam arca lignea, corio rubro cooperta, vulgo baullo appellata, quæ fuit sua clavi obserata in duabus seris, quibus erat munita, et deinde obsignata fuit octo sigillis parvis illustrissimi domini archiepiscopi impressis, et cera Hispanica super quatuor vittas lineas albi coloris. Sic igitur dicta arca clausa, munita, et obsignata in capellam thesauri fuit asportata, et præfato domino canonico de Azzia thesaurario per modum provisionis ad custodiendum concedita: nam illustrissimus dominus archiepiscopus, ne tam pretiosus thesaurus in futurum absconditus permaneat, decrevit sacra ossa et cineres, quæ in dictis arculis inveniuntur, honorificentius et nobilius in thecis aut statuis argenteis; prout melius visum fuerit, collocare, et publicæ fidelium venerationi exponere. Quæ omnia et singula fuerunt acta coram præfatis reverendissimis canonicis, et illustriss. magistratu civitatis Capuæ, nempe D. Cæsare de Thomasiis, D. Nicolao de Capua, Joanne Baptista Sarzuto, et Domino Gianfroscas. Super quibus, etc. et in fidem hoc præsens instrumentum licet aliena, mihi tamen fida manu, scriptum confeci, subscripsi, publicavi, meoque solito signo signavi

Septembris Tomus I.

requisitus. Ego Alexius de Abusso sacerdos Capuanus, publicus Apostolica autoritate notarius, et curiæ archiepiscopalis Capuanæ cancellarius etc. c.

AUCTORE
J. S.

C

28 in Dei nomine, amen. Præsenti hoc publico instrumento cunctis ubique pateat evidenter, et notum sit, qualiter cum sub die vigesima septima mensis Junii millesimi septingentesimi duodecimi in S. metropolitana ecclesia Capuana, et in sinu cujusdam altaris, inventa fuerint sacra ossa sex Sanctorum, nempe S. Prisci M. primi Capuæ episcopi, SS. Rufi et Carponii MM., SS. Decorosi, Quarti, et Quinti Capuæ antistitem, quæ illustrissimus et reverendissimus dominus in Christo pater et dominus, D. Nicolaus Caracciolus Dei et Apostolicæ sedis gratia archiepiscopus Capuanus reposita et inclusa in suis distinctis arculis ligneis, prout fuerunt inventa, in quadam arca lignea corio cooperta, clavi et sigillis munita, in capella ejusdem S. metropolitana ecclesiæ Thesauri nuncupata, per modum provisionis asservari mandavit, ad finem illa decentius ac nobilius collocandi, et publicæ fidelium venerationi exponendi, prout (liquet) ex instrumento inventionis præfata die, et anno, manu mei rogato.

ut locentur ho-
norificentius.

E

29 Et cum mera pietate illustriss. et reverendissimi domini archiepiscopi prædicti jam constructa reperiatur quædam magnifica statua argentea, effigiem præfati S. Prisci episcopi et M. representans; et volens idem illustrissimus et reverendissimus dominus archiepiscopus pro fine prædicto sacra ossa ejusdem S. Prisci, ut supra inventa, in basi antedictæ statuæ collocare; hodie trigesima mensis Augusti MDCCCXII, hora circiter decima tertia, advocato ad sacram functionem honestandam illustrissimo et reverendissimo domino Joseph Schinosi episcopo Casertano, per Canonicos eorum insigniis indutos, et statuto ritu, præfata arca, in qua dicta sacra ossa clauderantur, fuit asportata in cappellam hujus archiepiscopalis palatii, et supra mensam stragulo ex auro et holoserico coopertam, et candelabris argenteis circumdata, fuit apposita.

Ossa S. Prisci
feruntur ad sa-
cellum archi-
episcopi,

30 Quibus sic stantibus, præfatus illustrissimus et reverendissimus dominus archiepiscopus arcam ostendit mihi notario, et reverendissimis dominis Baltassar Stellato decano, Roberto de Azzia thesaurario, Joseph de Rosa, Dominico Forgillo, Matthiæ Joccia, Carolo della Ratta, Philippo Rossi, canonicis S. metropolitana ecclesiæ testibus, qui sigillationi factæ ipsius arcæ sub dicta die xxvii Junii interfuerunt, ut recognoscèrent sigilla impressa in cera Hispanica, et vittas lineas, quibus ligata fuit in quatuor partes, an bene se haberent: et illa observata per ipsosmet testes instrumentarios, dixerunt sigilla impressa sub die xxvii Junii in eadem arca, non esse amota, vitasque lineas, quibus ligata fuit in quatuor partes, non esse violatas, sed omnia bene se habere, et manere in eo statu, prout apposita fuerunt. Unde jussum fuit, sigilla ipsa amoveri, et vittas lineas incidi, prout fuerunt per dictum canonicum D. Philippum Rossi amota, et respective incisa: et tunc illustrissimus et reverendissimus dominus archiepiscopus, accepta clavi arcæ prædictæ, quam penes se retinuerat, illam aperuit, et cantato per præfatos canonicos hymno CHRISTO PROFUSUM SANGUINEM, et benedicta per illustrissimum et reverendissimum episcopum Casertanum, mitra et pluviali indutum, statua argentea, illustrissimus dominus

non extracta ab
arca,

F

AUCTORE
J. S.

singula reco-
noscuntur et
enumerantur,

archiepiscopus extraxit ab arca prædicta aliam arculam ligneam, in qua recondita reperiabantur ossa S. Prisci episcopi, et M.: et illam in manibus illustrissimi domini episcopi Casertani consignavit; qui dominus episcopus præfata ossa ab arcula extraxit, et apposuit super quasdam largas papyros in extremitatibus plicatas, et elevatas pro cautela, ne ossa dilaberentur.

31 Et deinde advocati fuerunt testes in anatomia periti, nempe Franciscus Borrelli, Andreas Sapia artis medicinæ, Joannes Tuppone chirurgiæ doctores, ad eadem sacra ossa recognoscenda, et describenda; quibus per prædictum episcopum Casertanum fuit præstitum juramentum de fideliter se gerendo, et de veritate dicenda, prout juraverunt tactis Scripturis: et jussum fuit, ut prædicta sacra ossa recognoscerentur, et minutatim describerentur; et deinde supradicti periti separaverunt ossa, et postea adamussim illorum partes specificaverunt per nomina propria ejuscumque ossis, et ejuscumque partis ipsorum et fuit factus sequens catalogus:

Os tibiæ in duas partes ruptum, palmi unius cum dimidio circiter.

B Os brachii, vulgo dicti ULNA, unius palmi, et unius unciae.

Os spinæ medullæ, vertebra uua, et probabiliter quinta cervicis.

Os tali trium unciarum circiter latitudinis, duarum circiter longitudinis.

Aliud os tibiæ, dictum ACETABULUM, prout ex ejus figura apparet.

Aliud os ex coxendice, itidem trium unciarum latitudinis, et duarum longitudinis.

Aliud os ex coxendice trium unciarum.

Quatuor ossa media pedis, integra.

Duo petioli ex costulis.

Alia tria petioli ossium coxendicis.

Os parvum dimidiatum digiti manus.

Quindecim frustula ossium, quæ ob minutiem specificari non potuerunt.

recognitaque
novæ statuæ ar-
genteæ inclu-
duntur.

32 Quæ ossa sic recognita, specificata, descripta, et numerata per prædictum illustrissimum dominum episcopum Casertanum, adjuvantibus quoque canonico Philippo Rossi, et patre Nicolao Rosano Societatis Jesu, supra quoddam pulvinar ex tela serica confectum adactata*, et filis sericis firmata, atque in vacuo præfata statuæ reposita fuerunt; quindecim vero fragmenta ossium, quæ ob minutiem specificari non potuerunt, una cum cineribus ipsorum in fundo arculæ ligneæ repertis, in quadam ampulla vitrea fuerunt recondita, quæ pariter in eodem vacuo basis fuit reposita. Basis vero ultra foramina crystallis munita a parte anteriori, et a lateribus, habet quoque a parte posteriori ostiolum cum sua clavi et sera ferrea, quod ab eodem canonico Philippo Rossi de ordine illustrissimi domini archiepiscopi fuit clausum, et in quatuor partes impressione sigilli parvi ejusdem domini archiepiscopi cera Hispanica supra vittas sericas rubei coloris fuit munitum, atque obsignatum.

Cum aliqui di-
cerent totum
S. Prisci M. cor-
pus servari in
alia arca,

33 At cum nonnulli assererent, præfata sacra ossa esse potius S. Prisci confessoris Capuæ episcopi, hic Junioris vulgo appellati, moti ex eo, quod in ecclesia Capuana semper vigerit, et adhuc vigeat fama, et firma traditio, sacrum sancti Prisci M. primi Capuæ episcopi integrum asservari in quadam arca argentea, et in thesauro reliquiarum templi metropolitani custodiri, quæ quotannis recurrente die prima Septembris, natalitio præfati S. Martyris celebrando, in ara

maxima ejusdem templi fuerit solita exponi: et D licet clare constaret ex inscriptione, tam in operculo supradictæ arculæ ligneæ, quam in lapide incisa, prout fuerunt ambæ registratæ in instrumento inventionis, die xxvii Junii currentis anni manu mei rogato, quibus inscriptionibus plena fides sit adhibenda, cum simus in antiquissimis, præfata sacra ossa esse sancti Prisci primi Capuæ episcopi, et martyris; tamen illustrissimus et reverendissimus dominus archiepiscopus, ad tollendam omnem ambiguitatem, decrevit aperiri præfatam arcam argenteam, et ossa, quæ in illa forsitan reperirentur, elevari, et per præfatos in anatomia peritos numerari, recognosci, et describi, ad finem videndi, an inter illa haberentur alia ossa consimilia, et ejusdem partis corporis humani, ossibus repertis in præfata arcula ligneæ, supra descriptis et numeratis. Ideoque idem illustrissimus et reverendissimus dominus archiepiscopus ipsam arcam argenteam statuto ritu per præfatos canonicos in cappellam hujus archiepiscopalis palatii asportari fecit, ubi ea apposita super mensam, ut supra paratam, jussit mihi notatio, ut illam distincte describerem in hoc in- E strumento, prout descripsi.

34 Arca vero hujusmodi est ex laminis argenteis formæ oblongæ, longitudinis palmorum trium, latitudinis palmi unius: e lateribus habet manubria pariter argentea, a parte anteriori est incisa imago Salvatoris D. N. I. sedentis, et manu elevata in modum benedicens, necnon a dextris imago ejusdem S. Prisci, mitra et episcopali casula antiqui ritus induti, a sinistris imago S. Stephani Protom.; et in hac parte duabus seris ad modum capsæ, quam vulgo baullum appellamus, munitur: nec aperiri potuit, quia claves numquam visæ vel repertæ fuerunt, et ab hominum memoria nullus umquam recordatur, illam apertam fuisse. A parte posteriori adest incisa imago B. Mariæ V. pariter sedentis cum puero Jesu in ulnis; a dextris ejusdem, imago S. Agathæ V., et M., a sinistris S. Blasii episcopi, et M.: quæ imagines habent eorum nomen prope caput, characteribus Gothicis incisum. Et perfecta inscriptione* prædicta, illustrissimus et reverendissimus dominus archiepiscopus hymnum, VENI SANCTE SPIRITUS, præintonuit; quo cantato per prædictos canonicos, auditis votis co- F rumdem canonicorum, nec non illustrissimi et reverendissimi domini episcopi Casertani, ad hoc specialiter accersiti, ut arca argentea aperiretur, per Andream de Blasio, Neapolitanum argenti fabrum, illam aperiri jussit.

illam aperiri
jubet archiepi-
scopus,

* forte inspe-
ctione

35 Qua per prædictum instrumentis aptis aperta, primo aspectu apparuit quædam crates ferrea ossibus supraposita; qua elevata per prædictum illustrissimum episcopum Casertanum, apparuit alia arca cypressina, quæ in duabus mansiunculis divisa, nec non tela holoserica interius extructa, continebat ossa, quæ omnia præfatus illustrissimus et reverendissimus episcopus Casertanus foras extraxit, et supra largas papyros ad id paratas distincte reposuit. Et in fundo dexteræ mansiunculæ prædictæ arce cypressinæ inventa fuit schedula, his verbis Gothico caractere inscripta: RELIQUIÆ PRIMO INVENTÆ; et nonnullæ monetulæ rameæ ad formam ejus rotunditatis, quæ in margine hujus instrumenti apparet delineata d. In fundo vero sinistrae mansiunculæ altera schedula, Gothico item caractere his verbis inscripta: RELIQUIÆ SECUNDO INVENTÆ, cum nonnullis monetulis ejusdem generis, quæ numeratæ

ossaque extra-
cta,

d

AUCTORIS
J. S.

A numeratæ a præfato illustrissimo et reverendissimo domino episcopo Casertano coram illustrissimo et reverendissimo domino archiepiscopo, canonicis, et aliis præsentibus, conficiebant numerum quinquaginta, et ex una parte habebant impressam imaginem vultus regis coronati, et in gyro hæc verba : KAROLUS D. G. R. ; ex altera vero parte crux ex quatuor liliis compacta, et in gyro hæc verba : JERUSALEM, ET SICILIÆ e.

e
inspici et numerari : ex qua inspectione cognoscitur, utraque simul esse totum corpus :

35 Deinde præstito iterum per illustrissimum et reverendissimum dominum archiepiscopum juramento præfatis tribus in anatomia peritis, qui adhuc erant præsentibus, de bene et fideliter se gerendo, prout tactis Scripturis, etc. ; jussum fuit ossa prædicta recognosci, et numerari, prout summo studio recognita, et numerata fuerunt a peritis, qui sub eodem juramento fassi sunt, ossa reperta in dicta arca cypressina, et ab ipsis recognita, et numerata, non integre constituere corpus humanum, licet pauca deessent ad integram constitutionem, et deinde collocata recognitione, et numeratione antea facta de ossibus recenter inventis, jam collocatis in basi statuæ, ut supra, fassi sunt, ea ossa esse reliquorum ossium, quæ integre constituerent corpus humanum : ex qua confessione et relatione peritorum ablata fuit omnis ambiguitas circa præfata ossa de recenti inventa, et omnes fassi sunt esse ossa S. Prisci Mar. primi Capuæ episcopi.

quod deponitur in sacello The-sauri.

37 His peractis, idem illustrissimus et reverendissimus episcopus Casertanus ossa omnia in suis pristinis mansiunculis ejusdem arcæ cypressinæ reposuit, et aptavit inter ea gossipium, ne invicem possent moveri et frangi, frustulis vero ossium et cineribus illorum in fundo arcæ inventis, in quatuor ampullis vitreis repositis, illas in angulis arcæ collocavit, una cum sequenti inscriptione : « Die xxx Augusti MDCCXII. Nicolaus » Caracciolus archiepiscopus Capuanus arcam » aperuit, corpus S. Prisci episcopi, et M. elevavit, et recognovit interventu et præsentia » Josephi Schinosi episcopi Casertani, nec non » Baltassar Stellati decani, Nicolai de Baucio, » Matthiæ Joccia, Josephi de Rosa, Philippi » Rossi, et Alexii Mazzoccolo canonicorum ;

» interfuit quoque abbas Jacobus Falconius Civitatis Ducalis V. J. D. prothonotarius apostolicus, et vicarius generalis Capuæ ». Tandem arca argentea per prædictum Andream de Blasio, argenteis vectibus et pristinis seris bene aptatis reclusa, in eadem cappella hujus palatii per sequentem noctem custodita remansit : arca vero lignea, in qua extabant aliæ quinque arcule lignæ, prout supra, fuit sua clavi iterum clausa, et sigillis parvis in cera Hispanica super quatuor vittas lineas albi coloris munita, et privatim in dictam cappellam thesauri translata : super quibus etc. Actum ubi supra etc. præsentibus enunciatis, et suprascriptis testibus, mihi bene cognitis ad prædicta omnia, et singula specialiter habitis, atque vocatis ; et in fidem hoc præsens instrumentum, licet aliena, mihi tamen fida manu scriptum, subscripsi, confeci, publicavi, meoque solito signo signavi requisitus : Ego Alexius de Abusso sacerdos Capuanus, publicus Apostolica autoritate notarius, et curiæ archiepiscopalis Capuanæ cancellarius etc.

ANNOTATA.

E

a Quinta inscriptio de S. Quarto in impresso nobis transmissa omisa est. At dubitari non potest, quin adfuerit, cum ante dicatur, repertas esse sex inscriptiones, et mox quinto loco ponatur, Rel. S. Quarti episcopi.

b Ecclesia metropolitana, in qua inventæ reliquæ, S. Stephano protomartyri dicata est. Hæc hujus videtur inscriptionis causa.

c Hactenus tertium instrumentum, seu primum de S. Prisco repertisque cum eo Sanctis. Infra ponitur Locus signi, uti et sub ceteris.

d Delineatio illa non habetur in impresso.

e Nummuli illi videntur fuisse Caroli Andegavensis Siciliæ regis, qui titulum regis Hierosolymitani cum urbe Ptolemaide adeptus est anno 1277, ut refert ad eundem annum Raynaldus num. 17. Hinc suspicari possumus illius tempore, et post dictum annum, reliquias illas fuisse inventas atque in illa arca depositas.

C

DE SS. ROSA, FORTASSE M., AC PLATANO M., EJUS, UT FERTUR, FILIO,

SULCI IN SARDINIA.

Topographia, cultus, varia de hisce Sanctis incerta.

J. P.

SUB TRIANG.
UT FERTUR,
IMPERATORE.
Locus ac probatio publica eorum veneratibus :

Sulci, urbs quondam episcopalis in parte meridionali insulæ Sardiniae, et archiepiscopo Calaritano suffraganea, jam prorsus excisa jacet, ita tamen ut locus nunc etiam Sulci dicatur in Sulcitana insula prope Palmam castrum, vulgo Palma de Solz ex eo dictum, teste Baudrando, qui addit, Ecclesiæ urbem eidem in vicinis successisse, sedemque episcopalem eo fuisse translata anno 1504 a Julio PP. II. In hac Ecclesiensi civitate coluntur duo isti Martyres, quos

in suo Catalogo generali sic annuntiat Ferrarius : Hac etiam die (1 Septembris) Sulci in Sardinia S. Rosæ matris, et S. Platani martyris, fratris S. Antiochi. Hæc vero se proferre in notis affirmat ex Tab. ecclesiæ Calaritanæ, cui Sulcitana juncta est, Villa Ecclesiæ dicta. Dionysius Bonfant in Triumpho Sanctorum regni Sardiniae Hispanice edito, lib. III cap. XXXVIII S. Rosæ cultum confirmat, dicens ædificatum ipsi a Christianis fuisse templum in loco martyrii, ac postquam se-

pulla

AUCTOR.
J. P.

pulta esset, celebratum in regno festum ejus, cum titulo matris S. Antiochi. Refert insuper, in loco Celarios, ut vocat, antiquitus exstitisse hujus Sanctæ ecclesiam, ejusque sola superesse fundamenta: in Barumini autem loco aliam esse ecclesiam antiquam, et quia perdidit istius sanctæ Martyris memoriam, celebrari in ea festivitatem S. Virginis de Rosario, sed ecclesiam hactenus nomine S. Rosæ nuncupari. Asserit denique in territorio loci S. Victoris prone ruinas alterius loci, cui nomen Orri antiquis temporibus, exstitisse ædem sacram istius Sanctæ, sed destructam esse, in eaque fuisse picturam, quæ eo modo Matrem cum duobus filiis repræsentaret, quo ibidem legitur.

de variis rebus,

2 Bonfantus citatus memorat Sanctam hanc in civitate Sulcitana natales habuisse, ac exstitisse e primis fructibus, quos cura, diligentia, ac prædicatio Melitonis produxit: conjugatam fuisse, duosque peperisse filios, quorum unus Antiochus, alter Platanus sit nuncupatus, utrumque maternæ sanctimonix ac virtutis heredem. Quod duo isti fratres fuerint ejus filii, testari asserit antiquissimam, uti vocat, traditionem a patribus ad filios propagatam, antiquasque picturas, quæ Sanctam exhibent una cum duobus filiis. Narrat præterea idem auctor, Traiani persecutione separatos fuisse, apprehendi illam jubente præside ejus, et postquam variis

eam tormentis tamquam aurum probasset, e vita tolli jussisse. Hæc, quæ ex Hispanico Bonfanti excerpta huc transtuli, vellem videre aliunde confirmata, afferique aliquid majoris momenti, quam traditionem ac picturas incerti temporis, ac auctoritatis non satis probatæ: præsertim ubi agitur de sæculo I vel II, quo Traianus vixit.

3 Martyrologium Romanum ad diem XIII Decembris agit de dicto Antiocho sub Hadriano imperatore passo, citatque Baronius in Notationibus Acta ejus plenius scripta, atque (prout in ejus solemnitate recitari solent) per lectiones distincta, hoc exordio: Sicut Sanctorum omnium etc. Exordium idem habent Acta nostra, in lectiones etiam distributa, quæ asservamus pro die XIII Decembris; sed in quibus characteristicas melioris historix notas desiderarem. At qualiacumque sint, neque enim præmature quid statuo, cum ad dictum diem spectent; nihil omnino narrant, quo probari possit S. Rosam fuisse matrem Antiochi. Ad Platanum quod attinet, referunt lectione nona hæc inter alia petiisse a Deo S. Antiochum: Exaudi orationem servi tui, exaudi me propitius, et, sicut suscepisti fratrem meum Platanum in pace, et dinumerasti eum cum sanctis Martyribus tuis... in regnum cæleste, sic suscipe nunc spiritum meum. An vero S. Rosa martyrio coronata sit, non satis constat, nec quo tempore obierit.

quæ hisce Martyribus attribuantur, non satis constat.

DE SS. TERENTIANO EPISCOPO MART., ET FLACCO MART.

TUDERTI IN UMBRIA

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Locus martyrii, cultus et reliquiæ: Terentianus Dertonensis a Tudertino non distinctus.

CIRCA
AN. CXVIII.
Tuderti in Umbria ut patronus colitur S. Terentianus,

Tuder antiqua est Umbriæ civitas, quam recentiores Tudertum vocarunt, Itali vero Todi nominant. Orlandus part. II lib. III, cap. X, ejus situm describit his verbis: Tuder, nunc Tudertum, Umbriæ civitas est, ad Tiberim fluvium in colle posita, media inter Perusiam et Narniam. Addit deinde sequentia: Initio Christiani nominis per Latium et Umbriam propagati Tuder Christi fidem suscepit, quam postea sanctus Terentianus primus ejus episcopus, consecratus circa annum cxxii, confirmavit, pro qua et martyrium subiit anno cxxxviii Kalendis Septembris, Hadriano imperante. Ejus exstat memoria in Martyrologio Romano. Audi ipsa Martyrologii verba: Tuderti in Umbria sancti Terentiani episcopi et martyris, qui sub Hadriano imperatore, Lætiani proconsulis jussu, equuleo et scorpionibus cruciatus, demum abscissa lingua, capitis damnatus, martyrium complevit. Non aliam quærendam esse hujus Sancti palæstram martyrii, mox ostendemus contra scrupu-

los quorundam ex apographis Hieronymianis ortos. Audiamus interim, quid de cultu ipsius subjungat laudatus Orlandus: Dertonæ (Dertonam) sacrum Terentiani corpus translatus fertur, ubi ejusdem celebris mysteria habetur. Theani tamen ejusdem Sancti brachium, et Parmæ reliquiarum pars asservatur. Ceterum a Tudertinis sancti Terentiani, tamquam divi tutelaris, natalis dies solemnè pompa colitur.

2 Antiquum esse S. Terentiani cultum, abunde patebit ex apographis Hieronymianis, in quibus ipsius memoria celebratur, sed varie admodum, ut solet fieri in apographis istis mendosis. Apud Florentinum sic legitur: In Tuturtina Tusciæ natalis sanctorum Terrentiani episcopi etc. Pro Sanctorum legendum haud dubie Sancti: nam sequitur Felicis, Donati. Hi autem non pertinent ad Terentianum, sed duo sunt ex duodecim Fratribus, de quibus hac ipsa die agemus. Ad prima verba sic commentatur Florentinus: In Tudertina civitate Tusciæ, legendum esse

cujus memoria in Martyrologiis antiquis:

A esse omnino existimo. facem præcipue præbente M. Corbeiense. Quippe Corbeiense apud nos editum post tomum VII Junii pag. 35 ita habet : In Tuderlina Tuscæ etc. Addit Florentinius : Tuderli in Umbria, legit Romanum Martyrologium, uti re vera oppidum nunc est in Umbria, sed Antonino Tudernum oppidum est Tuscæ, aliis Sudernum, in agro Viterbiensi. Hinc illustrissimus Franciscus Maria de Aste in Disceptationibus in Martyrologium Romanum pag. 403 dubitat, an S. Terentianus noster Umbriæ adscribi debeat, an Tuscæ, vultque in Martyrologio Romano omitti hæc verba, in Umbria, ac solum scribi, Tuderli S. Terentiani episcopi etc. Ratio illius est eadem ; namque, inquit, Antonino Tudertum, sive Tudernum, oppidum est Tuscæ, aliis Tudernum dictum in agro Viterbiensi : aliunde Acta Tudertum efferunt sine alio addito. Amovere conabor hunc scrupulum, qui nullo fere nititur fundamento.

non in Tuscia
passus est San-
ctus, sed in Um-
bria,

3 Ptolemæus lib. III Geographiæ inter Tuscorum mediterraneas civitates numerat Sudernum, aliis Sudertum, de quo agit Cellarius in Geographia antiqua lib. II cap. IX, pag. 456 ; et Cluverius lib. II Italiæ antiquæ, cap. III, pag. 516. Verum neuter asserit Sudernum in Itinerario Antonini vocari Tudertum, neque ego id in Itinerario Antonini reperire potui. Dicit tamen Cluverius Tudertum legi in Itinerario Viterbiensis Annii, ita ut dubitet, an ipse id forsitan in suo aliquo exemplari invenerit. Itaque primo verisimile non est, illud Tuscæ oppidum Tudertum fuisse dictum, cum Ptolemæus, Plinius et Livius, citati apud Cluverium et Cellarium, Sudertum dixerint vel Sudernum, incolasque illius Sudertanos. Secundo, Sudertini numquam habuerunt episcopum, quantum scimus ; neque illi umquam coluisse videntur S. Terentianum, tamquam patronum aut episcopum suum. Contra Tuder civitas Umbriæ antiquis est satis nota, episcoposque habuit a primis Ecclesiæ sæculis. Præterea S. Terentianum dudum coluit ut patronum, neque ullus umquam ante Florentinum dubitasse videtur, quin S. Terentianus re vera Tudertinus in Umbria fuisset episcopus. Unica igitur hic difficultas amovenda est eaque non magna, videlicet quod Tudertum Tuscæ adscribatur in apographis laudatis. Addi potest, quod proconsul Tuscæ torqueri jusserit Sanctum nostrum. Respondeo utrumque contingere hac de causa. In Libello provinciarum Romanarum inter Italiæ provincias est Tuscia cum Umbria. Idem igitur, qui Tuscæ præerat, regebat etiam Umbriam sub Tuscia comprehensum. Hinc primo intelligimus, cur Tuscæ proconsul ubique in Actis nominetur : deinde etiam, cur vel auctor vel interpolator istorum apographorum Tuscæ adscripserit Tudertum, nimirum aut quia, cum Tuscæ proconsulem ubique in Actis reperiret, putavit re vera in Tuscia esse, a cujus limitibus non longe distat, aut quia ex Tuscia et Umbria unam tantum fecit provinciam. Non video igitur, cur de palæstra S. Terentiani dubitari debeat, aut voces in Umbria eradi ex Martyrologio.

et cum eo
S. Flaccus, qui
ab eo d. e. Tuderti
colitur :

4 In aliis apographis Hieronymianis etiam annuntiatur S. Terentiani memoria sine ulla mentione Tuscæ. Richenoviense apud nos editum post tomum VII Junii sic habet : Et in Tuderlo Terentiani (lege Terrentiani) episcopi. Augustanum sine loco : Terentini episcopi. Labbeanum : Terentiani episcopi. Sic et Gellonense apud Acherium tom. II Spicilegii recusati pag. 34 ; et

Antiquissimum, ut vocat, apud Martenium tom. III Anecdotorum col. 1559. Usuardus aliique martyrologi istius temporis non memorarunt S. Terentianum. Ejus tamen memoria occurrit in variis Usuardi codicibus deinde auctis, prout videre est in Usuardo Sollerii nostri cura edito ad 1 Septembris. Quin et illic reperitur etiam xxx Augusti et xxviii Septembris. Audi eloquium Greveni ad xxx Augusti : Ipso die, secundum Catalogum Sanctorum, sancti Theren-tiani episcopi et martyris. Qui tempore Adriani apud Tudertum Tuscæ sacrificare nolens, in equuleo levatus, scorpionibus cæditur, ignisque lateribus apponitur. Deinde lingua præcisa, cum nihilominus Christum clare confiteretur, decollatus est una cum Flacco sacerdote idolorum a se converso et baptizato. De S. Flacco apud antiquos nihil invenio. Colitur tamen in ecclesia Tuderlina, uti asserunt Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ, et Joannes Baptista Possevinus in Vitis Sanctorum Tudertinorum, uterque ad diem xviii Septembris, quo eum coli testantur, ut sic majori solemnitate festività S. Terentiani solius peragatur cum Octava. Nos autem de S. Flacco hic simul agimus, quia de eo nihil innotuit, nisi ex Actis S. Terentiani.

5 Ferrarius ad 1 Septembris hymnum recitat ex Officio ecclesiæ Tudertinæ, in quo utriusque Martyris certamen sic describitur :

hymnus, quo
utriusque mar-
tyrium descri-
bitur.

Laudes pangimus martyri

Terentiano præsuli,
Omnes venite supplices
Senes, simulque juvenes.

Quem in annis senilibus
Lecianus nequissimus
Pænis afflixit plurimis,
Deum rogantem precibus.

Hic Hadriani tempore
Retrusus est in carcere
A sævissimo Tuscæ
Leciano proconsule.

Quo compellente Martyrem
Christum negare Dominum,
Statim miser obmutuit,
Vita cum voce caruit.

Sacerdos Flaccus cæcus est :

Orante Sancto, sanus est :

Eo jubente, locus est,
Sacro fonte renatus est,

Ambo truncati gladio
Pari fruuntur gaudio,
Cæli tenentes ostia

Ac paradisi præmia.

6 Præter ea, quæ de reliquiis S. Terentiani dicta sunt num. 1, scribit laudatus jam Possevinus pag. 65 Italice, quæ reddo Latine : Corpora utriusque hujus Sancti sunt in castello S. Terentiani, in ecclesia ejus nomini dedicata. Jacobillus in Vitis Sanctorum Umbriæ tom. I, pag. 721 de iisdem sic loquitur : In civitate Dertonensi servari dicitur pars corporis S. Terentiani, ubi festività ejus celebratur die prima Septembris. Verum creditur alius esse a Tudertino, cum dicatur episcopus fuisse istius civitatis Dertonensis, in qua martyrio coronatus fuit eadem die prima Septembris, sed anno clxxxvii, id est, annis xlix post Tudertinum. Ughellus tom. I in episcopis Tudertinis, col. 1350 Dertonensem non distinguit a Tudertino : hujus enim reliquias sic enumerat : Tortonæ etiam hujus sancti celebris memoria habetur, ubi illius corpus conditum fuisse affirmant ; item Theani, ubi ejusdem

Reliquiæ ambo-
rum : ossa quæ-
dam S. Teren-
tiani etiam Der-
tonæ,

AUCTORE
J. S.

E

F

AUCTORE
J. S.

ejusdem Sancti brachium incolæ venerantur; Parmæ etiam, quæ civitas non temnendam ejus Sancti reliquiarum partem honorificentissime asservat. Cæterum splendidiore solennitatis pompa S. Terentiano Tudertini tamquam tutelari Divo justa persolvunt. Hæc ibi.

aliqui putant
hæc alterius
esse Terentiani
episcopi Dertonensis:

7 Verum tom. IV, col. 626 Terentianum inserit catalogo episcoporum Dertonensium his verbis: S. Terentianus post Ammonium inter præsules Derthonensis ecclesiæ numeratur, in cujus ecclesiæ publicis tabulis, adlectus circa annum Domini CLXXVI, coronatusque martyrio anno CLXXXVII habetur. Ejus festum celebratur 1 die Septembris. Cæterum Martyrologium Romanum hac ipsa die meminit alterius Terentiani Tudertini episcopi et martyris, Derthonensi hoc Terentiano suppresso. Suspensus sum unum eundemque esse Terentianum, qui hisce ambabus ecclesiis ex errore scriptorum attribuitur; vel revera duos esse, sed diversis temporibus floruisse, ac Derthonenses sui Terentiani hac ipsa die celebrare festum (quod ignota sit) apud illos germana dies, qua per martyrium consummatus cælituum numerum auxit. Sic nostra conjectura est. Cæteri cordatiores providebunt, quid hac in re magis consonum veritati sit dicendum. Vides, lector, dubitantem Ughellum. Et sane ex his, quæ hactenus attulimus, res satis videtur ambigua.

verum ipsi olim
Dertonenses cre-
diderunt ossa
esse S. Teren-
tiani Tudertini,

8 Verumtamen omnino mihi persuadeo Terentianum, qui colitur Dertonæ, alium non esse a sancto Episcopo Tudertino. Colligo istud ex monumentis, quæ anno 1662 Majoribus nostris perhumaniter transmisit Joannes Baptista Chapuis, canonicus ecclesiæ cathedralis Dertonensis. Hic in brevi collectione de Sanctis ecclesiæ suæ ad diem 1 Septembris memorat ista: Mense Septembri, die prima in omnibus Calendariis antiquis signatur Officium duplex S. Terentiani episcopi et martyris, et hujus reliquiæ in cathedrali. In synodo Dertonensi anni MDXCV inter sacras reliquias cathedralis ponitur: De ossibus S. Terentiani episcopi et martyris cum quatuor dentibus. In libro Antiphonario ex pergamento ecclesiæ cathedralis adest Officium proprium S. Terentiani, in cujus antiphonis et responsoriis cum fiat mentio de Adriano imperatore et de Læciano proconsule, neque umquam vocetur episcopus Terdonensis, signum est hoc esse Officium S. Terentiani episcopi Tudertini, qui sub hac die in Martyrologio enunciat, et hic Terdonæ coli propter ejus reliquias, quæ fuerant olim inventæ simul cum corpore S. Martiani, et repositæ sub altari, ut hic dictum fuit sub die XVII Julii, quo notatur sollemnitas reconditionis SS. martyrum Martiani, Terentiani, Vitalis et Agricolæ. Notat ibi in rem nostram de Officio istius festi sequentia: Terentianus porro, de quo hic, a compositore Officii creditus fuit S. Terentianus Tuderti episcopus, de quo Martyrologium sub die prima Septembris: et hoc arguitur ex tertio responsorio primi nocturni dicti Officii, ubi sic habetur: « Tudertinæ civitatis præsul, cultor Trinitatis, martyr summæ sanctitatis, præsens est Terentianus ». Cujus proinde Sancti reliquiæ necesse est ut alias Terdonam translatae fuerint, et postea repertæ cum reliquiis S. Martiani.

ita ut negligen-
da sit opinio de
Terentiano Dertonensi,

9 Hæc satis clare innuunt, quænam olim fuerit sententia ipsorum Dertonensium de sancto suo Terentiano. Alia quidem deinde ibidem invaluit opinio, sed hæc nos morari non debet. Audi tamen, quid post priora subdat laudatus Canonici

cus: Nihilominus inter sanctos episcopos Terdonenses in tabella episcoporum synodi anni MDCLIX numeratur quarto loco S. Terentianus sub hoc tenore verborum: S. Terentianus cleri populi suffragiis cathedræ Dertonensi admotus est. Perditi tum erant clericorum hominumque mores. Publica Christi res pessum fere ibat: innumeræ obortæ corruptelæ: sacerdotes in fugam acti; ipsaque ecclesia longo ævo viduata sponso tenebras dolebat. Novi præsulis conatibus restituta est, quantum patiebatur ea temporum inclinatio, Christianæ reipublicæ fides, sacris ritibus decus, sacerdotibus ac Deo religio. Tandem post multa tormenta, Marco Aurelio imperante, martyrio coronatus est. Sedit circiter XI annos. De eo meminit synodus Dertonensis anno MDXCV celebrata, ubi in sacrarum reliquiarum indice habentur hæc verba: De ossibus S. Terentiani episc. Derton. et martyris insignibus in cathedrali præposituræ titulo. De S. Terentiano scribit Ferrarius in sua Topographia.

10 Ex hisce observemus pauca. Primo nulli dicitur totum corpus S. Terentiani Dertonæ servari, sed solum quædam illic habentur reliquiæ. Secundo Synodus Dertonensis anni 1595 non vocat episcopum Dertonensem, ita ut synodus anni 1659 illud videatur addidisse ex conjectura male fundata. Ex simili conjectura profectum crediderim, quod asserunt, martyrio coronatum sub imperio Marci Aurelii; non alia fortasse de causa, quam quod aptiorem locum ipsi non reperirent in catalogo episcoporum Dertonensium. Certe credi non potest, ulla ad manum fuisse antiqua monumenta, ex quibus id poterat colligi, cum nulla ejusmodi monumentorum fiat mentio, et tamen adducatur auctoritas synodi anni 1595, et Ferrarii, in quibus nihil simile legitur. Quapropter, cum auctor antiqui Officii Terentianum illum Tudertinæ ecclesiæ faciat episcopum, nec verisimile sit, id eum fecisse sine rationibus, dubitare vix possum, quin revera Tudertinus sit Episcopus, qui colitur Dertonæ, uti et colligitur ex eodem die, quo colitur utroque loco.

quæ orta vide-
tur ex conjectu-
ris male funda-
tis:

11 Ecclesia Capuana etiam coluit S. Terentianum, uti intelligimus ex antiquo Breviario Capuano, in quo tres de eo habentur lectiones. Ejusdem memoria reperitur in antiquis Calendariis, quæ edidit Michaël Monachus in Sanctuario Capuano. Idem pag. 540 testatur in Lectionario Ms. legi hanc orationem de SS. Prisco et Terentiano simul: Propitiare, quæsumus, Domine, nobis famulis tuis per horum sanctorum martyrum tuorum Prisci et Terentiani, qui in præsentem requiescunt ecclesia, merita gloriosa, et eorum pia intercessione ab omnibus semper protegamur adversis, per Dominum etc. Hinc ita prosequitur Monachus: Igitur ecclesia Capuana habuit reliquias sancti Terentiani. Cæterum sanctus Terentianus habuit ecclesiam in suburbio a porta Pontis, et hodie durat nuncupatio loci ab ipso Sancto. Porro idem hic est S. Terentianus, ut colligitur ex lectionibus. Fuerunt itaque hujus Sancti reliquiæ variis locis servatæ, nec ulli totum corpus. Hæc de cultu et reliquiis sufficiant.

S. Terentianus
Capuæ etiam
olim cultus.

AUCTOR:
J. S.

§ II. Acta varia, sed nulla satis fidelia: Actorum compendium ex Breviario Capuano: tempus, quo passi sunt Sancti.

Acta varia, ex quibus omnium deterrima edit Mombritius:

Acta S. Terentiani habemus varia cum impressa tum manuscripta, quorum alia aliis sunt minus viliosa, sed nulla prorsus reperire potui, quæ suis non laborant defectibus. Baroni-
Bus vidit Acta Ms. ecclesiæ Tudertinæ, ut testatur in annotatis ad Martyrologium; eaque nulla inurit censura; quin potius, ex parte saltem, approbasse videtur, cum elogium ex iis concinatum Martyrologio inseruit. Tillemontius vero tom. II Monument., in Persecutione Adriani art. III Acta S. Terentiani, prout edita vidit apud Mombritium tom. II a fol. 327, gravi perstringit censura, affirmans illa nihil prorsus valere. Porro nulla Actorum, quæ habemus, exemplaria magis vitiosa sunt quam Mombritiana. Audi quid initio istorum dicatur de Adriano imperatore: Adrianus itaque imperator, qui et Helios dictus est, id est, sol, dum Orientales partes adiret, a quibusdam Christum colentibus intimatum est de Jesu Christo Filio Dei, quod multas illic virtutes operatus sit. Illico credidit, et cœpit reædificare domum Domini, et mirabili opere construxit, nec non et donaria multa contulit ibi, et civitatem Hierusalem ab imo reparavit; nec non et per omnes mundi partes edictum proposuit, ut nullus Christianus pro Christo, nisi causa alius criminis, inventus puniretur. Primo prænomen Adriani non erat Helios, sed Ælius. Deinde nec Christianus fuit Adrianus, nec templum Hierosolymitanum reædificavit, adeoque nec dona eidem contulit Hierosolymam quidem instauravit sub nomine Æliæ Capitolinæ, at id non fecit amore Christianorum, cum idola posuerit in locis sacris. Rescripsit etiam ad Minutium Fundanum Asiæ proconsulem in gratiam Christianorum, quos nolebat damnari
C solis populi clamoribus, ut videre est apud Eusebium lib. IV, cap. VIII: at tale non dedit edictum, quale hic describitur. Hæc igitur displicuerunt haud dubie Tillemontio, et cum aliis mox memorandis causam præbere potuerant Acta prorsus reprobandi.

enumerantur alia exemplaria minus fabulosa;

13 Verum hæc omnia non leguntur in aliis Actorum exemplaribus, ita ut necessario dicendum sit, fabulosam illam præfationem Actis adjectam esse ab homine audace et imperito. Quippe præter unum exemplar Ms., ex cænobio Bodecensi olim submissum, quod Actis Mombritianis fere consonat, quatuor alia habemus apographa, ex variis Italiæ locis transmissa, quorum nullum istud habet initium. Primum ex illis apographis desumptum est ex antiquo Legendario Urbevetano, in quo sine ulla præfatione Acta inchoantur a reditu Adriani ex partibus Hierosolymitanis. Alterum notatur ex Ms. 2061 Emin. Card. Francisci Barberini in 4°; tertium ex Actis antiquitus impressis ecclesiæ Theanensis. Hæc autem duo apographa aliam habent præfationem de tempore, quo passus est Terentianus; divisaque sunt in novem lectiones; ac demum subditur in his apographis Translatio brachii Tean-

num, quæ similiter in novem lectiones divisa est. Ex omnibus vero apographis nulla melius invicem consentiunt quam hæc duo. Quartum apographum accepimus ex Ms. RR. PP. Oratorii Romæ. Huic etiam initio aliquid adjectum est, quod non habetur in reliquis. Accipe breve istud auctarium: Adhuc gravis erat persecutio Christianorum per totam provinciam, ut si quis non prostratus idolis immolaret, pœnis cruciaretur. Eo namque tempore Adriani imperatoris fuit quidam vir vitæ venerabilis Terentianus episcopus in civitate Tudertina, verus Dei cultor. Hic omnibus diebus vitæ suæ serviens Domino, et piis operibus insistens, ac faciens mandatum Domini cum elemosynis charitatis, jejuniis, et vigiliis et orationibus semper insistebat, et multas animas ad fidem Christi convertebat.

14 Ex dictis colligo, diversas illas præfationes Actis adjectas esse, adeoque ex illarum vitiis contra ipsa Acta non satis efficacem desumi posse argumentum. Verumtamen timendum est, ne Acta aliis etiam locis interpolata sint, idque præcipue patet in Mombritianis, quæ magis ab aliis dissentiunt: nam reliqua minus frequenter dissonant; et solum in verbis, quæ non mutant historiam. Præterea quædam leguntur in omnibus exemplaribus, quibus fides Actorum diminuitur. Primo videtur dici Adrianus legem tulisse, ut Christiani compellerentur ad sacrificandum idolis, renuentesque diversis affligerentur tormentis. At ejusmodi lex Adriano passim abjudicatur ab eruditis. Certe Tertullianus in Apologetico cap. V Adrianum inter illos recenset imperatores, qui legem contra Christianos non tulerunt. Deinde multa disputat Terentianus cum Lætiano proconsule de mysteriis fidei Christianæ, quæ non sunt admodum verisimilia, cum Christiani non facile detegerent gentilibus arcana fidei nostræ mysteria. Addi possunt dicta quædam Terentiani justo duriora. Verum neque lex Adriani in Mss. tam clare asseritur, ut nequeant explicari de solo imperatoris mandato persequendi Christianos, quod Adrianus revera fecit, neque alii nævi in Mss. tam notabiles sunt, aut tam frequentes, ut omnem prorsus fidem etiam factis abrogatam velimus, aut pronuntiemus cum Tillemontio, Acta nihil prorsus valere. Dabimus igitur hæc Acta, non quidem ut primigenia et certa, sed ut fide non
F prorsus indigna quoad omnia illa, quibus gravior non resistit auctoritas. Porro quia apographa omnia aliquot mendis deturpata sunt, nullum ex illis tam presse sequar, ut ex aliis non sim correcturus, cum in illis reperiam phrasim correctionem, ita tamen, ut Ms. Eminentissimi Barberini, quod reliquis præplacet, passim sim editurus, et lectorem sim moniturus, dum illud ex aliis videbitur corrigendum.

verum nec illa nævis carent quodnam exemplar edendum et quomodo.

15 Jam dixi in duobus apographis etiam legi Translationem brachii Teanum. Civitas hæc est Campaniæ Felicis quæ nunc Terra Laboris vulgo dicitur, episcopatus sub archiepiscopo Capuano, diciturque Teanum Sedicinum ad distinctionem alterius Teani nunc fere excisi, quod Apulum cognominatur. Verum illa translationis historia minus etiam fide digna est, quam sint Acta martyrii. Etenim non modo omnia, quæ ibi narrantur, supra fidem sunt mirabilia, sed aliqua ipsis quoque Teanensis ecclesiæ traditionibus contraria. Dicitur enim translatio facta duodecim tantum annis post Sancti martyrium sub Adriano, adeoque ante medium sæculi secundi. Deinde vero producit episcopus Teanensis, qui mulieri reli-

Historia translationis brachii fabulosa est et omittenda:

quias

AUCTORE
J. S.

quias ferenti processerit obviam. Attamen ex traditionibus ecclesiae Teanensis primus civitatis illius episcopus tempore Constantini Magni, id est, saeculo IV, ab omnibus statuitur S. Patris, cujus Acta dedimus tom. II Augusti a pag. 73. Itaque manifestus hic est parachronismus. Quapropter scripti illius compendium paucis accipe. Dicitur S. Terentianus duodecimo post martyrium anno apparuisse Laurentiae, quae ejus sepulturae adfuerat, eamque docuisse sepulcri sui locum, cujus se oblitam dicebat. Haec, ut jussa erat, eo se confert cum alia muliere, corpus invenit, brachium tollit ac tribus mensibus in domo sua retinet. Febribus correptae mulieres itineri ignoto se committunt, post mensem Romam perveniunt, inde post octiduum Teanum, ubi monitus terrae motu episcopus occurrit venientibus. Introducuntur reliquiae in civitatem, ac porta, per quam inferuntur, nulli deinde exitum permittit aut introitum. Haec retulisse satis est, nec ulteriori opus est refutatione, etiamsi memorati ante Joannes Baptista Possevinus, et Jacobillus fabulosam illam historiam Operibus suis inseruerint. Nos vero non negabimus brachium S. Terentiani aliquando translatum fuisse Teanum; at non credemus id contigisse modo praedicto; nec scriptum istud edemus.

tempus, circa
quod passus sunt
Sancti.

B

16 Tandem, priusquam Acta subjungam, pauca disserenda sunt de tempore martyrii. Passum cum Flacco S. Terentianum sub imperio Adriani omnes consentiunt; sed anni designantur varii. Possevinus statuit annum 123. Jacobillus et Orlendius 138, Ughellus circa annum CXXXVIII. Verum suspicor martyrium Sanctorum nostrorum contigisse sub initium imperii Adriani, seu dum prima vice reversus est ex Oriente: nam omnia Actorum apographa habent, S. Terentianum delatum fuisse ad Adrianum, dum hic ex partibus Hierosolymitanis Romam est reversus. Praeterea in duabus praefationibus, uti et in Breviario Capuano haec statuitur epocha: A passione vero Domini annusolvebatur fere octogesimus quintus, quando passus est sanctus Terentianus episcopus. Nolim hic examinare, an haec epocha omnino sit justa; nam id fieri non potest, nisi discutiatur intricata controversia de anno aerae vulgaris, quo passus est Christus. Justa est prorsus, si Sanctus coronatus est anno 118, quo Adrianus rediit ex Oriente, ut vult Tillemontius, et si vera est eorum opinio, qui Christum mortuum statuunt anno aerae vulgaris trigesimo tertio, vel etiam trigesimo quarto. Verum quidquid sit de anno mortis Domini nostri, quem alii alium statuunt, martyrium SS. Terentiani et Flacci collocabo circa annum 118, quo prima vice rediit ex Oriente Adrianus: nam, licet inde redierit saepius, annus octogesimus quintus post mortem Christi in omnium opinione anno 118 magis favet, quam annis posterioribus.

C

ACTA

AUCTORE ANONYMO

Ex Ms. Emin. Card. Franc. Barberini collato cum tribus aliis Mss. et editione Mombratii.

CAPUT I. S. Terentianus defertur ad Adrianum, ejusque occasione persecutio excitatur: Sanctus apprehensus sistitur Laetiano proconsuli, multisque cum eo disputat de fide Christiana.

E

Anno caesaris Augusti quadragesimo secundo, expletis secundum Hebraicam veritatem ab initio mundi annis tribus millibus nongentis quinquaginta duobus, Jesus Christus Dei Filius mundum suo sacravit adventu, Tiberii autem caesaris octavo decimo anno passione sua mundum redemit. S. Joannes Apostolus sexagesimo nono anno post passionem Domini, aetatis autem suae nonagesimo septimo, temporibus Traiani, Ephesi placida morte quievit. A passione vero Domini annus numeratur fere octogesimus quintus, quando passus est S. Terentianus episcopus temporibus Adriani imperatoris: qui ad palmam martyrii taliter pervenit.

Tempus, quo
passus S. Terentianus cum
S. Flacco:

2 Regnante Adriano imperatore in urbe Roma, et revertente eo a partibus Hierosolymis, occurrit ei Marianus praefectus, et suggerens gloriae ejus dixit ad eum: O imperator, postulationem meam augustalis pietas vestra audire non dedignetur, ut sicut clara est serenitas vestra toto orbe terrarum, ita respublica per deorum nostrorum gubernetur semper honorem. Notum facio pietati vestrae, quia est in quodam oppido non longe ab urbe Roma vir Christum colens, nomine Terentianus, episcopus aetate jam senex, qui vanis jugiter suasionibus Christianis docet populum, ne credat diis immortalibus, praedicans nescio quem Christum. Unde dignum est, ut aut sacrificia offerat diis immortalibus, aut si non velit, acerrimis affligatur tormentis. Hoc vero audiens Adrianus imperator quarto Kalendarum Augustarum ante templum d urbis Romae consistens, tale dedit responsum: Vere gaudens suscepisti petitionem tuam. Et locutus est ei, dicens: Dignum est, ut postulatio vestra non denegetur, ut omnium pandatur voluntas. Tunc irato vultu talem legem indixit, ut, ubicumque inventus fuerit Christianus, universali judicio condemnatur, si diis immortalibus non submiserit colla.

Accusatur S. Terentianus apud imperatorem,

b

c

F

3 Lecianus vero proconsul Tusciae et Andreas togatus, dum starent in conspectu Adriani augusti

d

qui Christianos jubet cogi ad sacrificia aut nolentes occidi:
e
f
 A augusti Marianus praefectus dixit : Suggestionem meam nunciavi serenitati vestrae, dominorum nostrorum tantummodo augustorum *e* valeat jussio. Adrianus imperator dixit. Laetetur petitio tua, et communi jussione omnia impleantur. Adrianus imperator tale denique dedit responsum : Victor Adrianus *f*, augustus inclitus, triumphator perpetuus, generali honore et pietate praecelsus toto orbe Romano, sacrisque diis immortalibus decus honoris. Justum est enim diis sacratissimis jugiter deservire, per quos Romana felicitas floret, et respublica gubernatur, et dignum est, ut secundum suggestionem magnifici viri Mariani praefecti justa postulatio non denegetur. Ideo volo, ut ubicumque inventus fuerit Christianus, prius ad sacrificandum compellatur, et si hoc adimplere renuerit, variis affligatur tormentis, ut diis nostris per libationem sacrificiorum in omnibus honor augeatur. Proposita est denique haec jussio *g* quarto Kalendarum Augustarum in foro Traiani *h*.

captus S. Terentianus sistitur proconsuli,
B
i
h
l
m
n
o
C
quorum disputat
p
 4 Lecianus proconsul Tusciae secundum jussionem Adriani imperatoris veniens in oppidum Tuderinum, expandens coram omnibus sacram jussionem imperialem, convocavit majores natu et magistratus Lucium et Gabinum *i* : et sedens in foro coram omnibus, locutus est, dicens : Viri patres et amici principum, cognoscite beatissimam sacramque jussionem *k*. Et relecta est vulgo sermone, sicut superius declaratum est *l*. Et clamaverunt omnes : Auguste semper vincas. Hoc dictum est decies septies *m*. Lecianus proconsul dixit : Propitii dii floreant, et religiositas deorum nostrorum clarescat, et Christiani modo occurrere non morentur. Quod si non occurrerint, rei poena feriantur. Et discesserunt omnes. Alia die inimici Christianorum tenuerunt beatissimum Terentianum episcopum *n*, et perduxerunt eum ad Lecianum proconsulem, dicentes : Vir magnifice, de isto sacrilego mentio facta est domino Adriano imperatori in urbe Roma. Hic *o* seducit populum, et praedicat nescimus quem Christum : et sacrificia idcirco non offerunt, et thura non incendunt. Ideo responsa non accipimus a diis nostris secundum sacram consuetudinem.

5 Lecianus vero proconsul dixit ad beatum Terentianum episcopum : Senex, rogamus magnitudinem tuam, et non abscondas artis tuae prudentiam nobis, ut amicitias fruaris augustorum nostrorum, et nobis praestes praecclaris facultatibus dona promissa *p*. S. Terentianus episcopus dixit : Si vere desideras omnia bona accipere, et regna caelestia possidere, require prius, quod justum est, Deum verum cognoscere, qui est in caelis, et tunc poteris verae salutis cognoscere veritatem, et bonis omnibus exultare. Lecianus proconsul jussit S. Terentianum episcopum intra palatium introire, ut secretius cum eo de his loqueretur : et dum introisset, Lecianus proconsul dixit ad eum : Ejice hanc superstitionem vanissimam, et audi monita mea, ut per te multi gaudeant, et floreant, et tu pariter omnibus gaudeas bonis. S. Terentianus episcopus dixit : Vere magis defleo, si audire monita tua non contemno. Sed tu magis audi me, et crede in Deum omnipotentem, qui regnat in caelis, et florebis cum omnibus bonis in aeternum. Lecianus proconsul dixit : Rogo ut dicas mihi arcanum artis tuae, et ne abscondas, quare dii immortales nil valeant vobis praedicantibus, et sacerdotes nostri, et virgines consueta incendentes thura, responsa non

Septembris Tomus I.

accipiant, et sacrificiorum ignis extinguatur. S. Terentianus episcopus dixit : Si cognoscere vis, disce prius veritatem, et ostendam tibi hujus rei rationem. Lecianus dixit : Clarifica mihi ipsam veritatem.

6 S. Terentianus episcopus dixit : Veritas est, ut credas Christum Dei Filium una cum Spiritu sancto in Trinitate et in unitate persistentem, et salvus eris. Lecianus proconsul dixit : Hoc enim non intelligo : quomodo mihi proponis Christum Dei Filium, et Spiritum sanctum in Trinitate et in unitate manentem ? S. Terentianus episcopus dixit : Ego humilis servus Christi senio jam defectus fiducialiter dico Dominum Jesum Christum Dei Filium, et Spiritum sanctum in unitate semper et Trinitate manere. Lecianus proconsul dixit : Regulam hujus rei et proprietatem tanti nominis mihi designa. S. Terentianus episcopus dixit : Si hoc desideras scire, prius proprietatem tanti mysterii disce, et sic poteris ad clarum tanti luminis venire decorem. Nam *q* Deus est omnipotens creator omnium visibilium et invisibilium, omniumque creaturarum in caelo sursum et in terra deorsum. Per quem omnia facta sunt, ipse *E* est Jesus Christus Dei Filius, qui cum sancto Spiritu universa creans et regens per saecula regnat et vivit in aeternum.

7 Lecianus proconsul dixit : Ergo nihil sunt dii, et nec praestant reipublicae aliquam veritatem * ? Quomodo enim vaticiniis vera narrant, et responsis futura pronunciant ? S. Terentianus episcopus dixit : Daemonibus hoc concessum *r* est, ut superbia humani generis, et non credentibus in verum Deum vana loquantur, falsa pronunciantes, ut infidelium decipiant mentes. Lecianus proconsul dixit : O magica ars Christianorum ! quae, quod verum est, non firmat, et, quod nec audiendum est, os endit ad decipiendum populorum omnium mentes. S. Terentianus episcopus dixit : Ergo non est verum praedicare veritatem et vacuare falsitatem ? Hoc te commoneo, Leciane, ut avertas oculos mentis ab idolorum cultura, et sic poteris veram, quae in Deo est, cognoscere plenissimam veritatem. Lecianus proconsul dixit : Depone hanc pertinaciam falsam, et sacrificia diis immortalibus : quod si non sacrificaveris, per deos variis poenis te faciam interire. S. Terentianus episcopus dixit : A die, quo suscepi Deo annuente episcopalem honorem, non cessavi sacrificare Deo omnipotenti hostiam laudis Corporis et Sanguinis Domini nostri Jesu Christi. Lecianus proconsul dixit : Ergo frequenter occiditur Christus vester, ut corpus et sanguinem ejus jugiter sacrificetis ? S. Terentianus episcopus dixit : Vere confusus est sensus tuus, o diabolicus, et obduratus omni iniquitate. Verissime cognosce, quia semel occisus est pro omnium salute Jesus Christus Dei Filius, et sepultus est, et tertia die resurrexit a mortuis, et ascendit in caelos, inde venturus est judicare vivos et mortuos, et patrem tuum diabolum, qui te retinet, ne credas et cognoscas tuae salutis veritatem.

AUCTORE
ANONYMO.

de fide Christiana,

et de vanitate idolorum.

* *al. firmitatem*

r

F

ANNOTATA

a Cum haec praefatio in duobus tantum habeatur Mss., non dubito, quin adjecta sit, posteaquam Acta fuerant ab alio scripta, ut monui in Commentario num. 14, ubi et num. 16 ostendi ex hac epocha, martyrium Sanctorum nostrorum statui probabilius non posse, quam circa annum

AUCTORE
ANONYMO.

ærx vulgaris 118. Quod spectat ad epochas Christi nati et mortui, uti et S. Joannis, eas hic discutere non lubet, cum multis difficultatibus sint involutæ.

b *Adrianus imperium assumpsit Antiochiæ in Syria anno 117, multaque ordinavit in Oriente, antequam Romam reverteretur, quo rediit anno 118, quemadmodum ostendit Tillemontius tom. II Imperatorum in Adriano art. 5. Addit ille etiam in Ægyptum esse profectum, et Hierosolymam pertransivisse in reditu, si standum sit auctoritate S. Epiphani, qui lib. de Ponderibus et Mensuris num. 14 ait, Adrianum venisse Hierosolymam anno quadragesimo septimo post ejus eversionem. Hæc optime congruunt cum epocha a nobis data, et auctoritatem Actorum utcumque tuentur.*

c *Apud Mombritium, Tudertinæ urbis præfectus.*

d *Apud eundem, In templo Jovis Capitolini. Verba quoque Mariani ibidem alia sunt, et de loco, ubi erat Sanctus, sic habet: Quidam enim Senex in quodam pago extra Tudertinam civitatem manens etc. Reliqua quoad sensum satis consonant.*

e *Solus Adrianus erat eo tempore augustus. Excusari tamen potest expressio, quia varii imperatores defuncti legem tulerant contra Christianos, aut eam jusserant observari.*

f *Adrianus legem non tulit contra Christianos, quemadmodum monui in Commentario num. 14. Hinc non miror diversimode exprimi in Mss. Apud Mombritium succinctius sic legitur: Adrianus augustus, inclytus triumphator. Ratum et justum est diis servire omnipotentibus, per quos et nostra felicitas floret, et respublica gubernatur. Ubicumque inventus fuerit Christianus sacrilegus, aut diis sacrificia offerat, aut tormentis diversis intreat.*

g *Si solum consideremus exemplaria Mss., possunt hæc utcumque accipi pro sola jussione persequendi Christianos secundum leges antea latas. Hæc autem jussio vera esse potest, cum constet, Adrianum initio imperii sui persecutum esse Christianos. Verum apud Mombritium jussio Adriani hoc sensu intelligi vix potest, cum postulent accusatores, ut edictum per totum orbem promulgetur, iisque annuat imperator. Hinc rursum patet, Acta Mombritiana reliquis tanto deteriora esse, quanto alias apparent nitidiora. Verum interpolata hæc editio Actis Mss. obesse non debet.*

h *In Mss. PP. Oratorii additur, ipso Augusto consule. Fuit Adrianus consul anno ærx vulgaris 118 et rursum 119, nec deinde consulatum gessit, ita ut verba illa optime congruant cum epocha martyrii a nobis data.*

i *Mombritius, Lucidium et Gabinium; Ms. Urbevetanum, Lucidum et Gabinum: alia omnia, prout edidimus.*

k *Mombritius, provulgatum a cæsare augusto edictum.*

l *Hæc posteriora verba desumpsi ex Mss. PP. Oratorii, quia phrasis mendosa erat in Ms., quod alias sequor.*

m *Acclamatio prædicta in omnibus non habetur, sed in duobus Mss. jussio dicitur relecta decies septies, mendose, opinor.*

n *Apud Mombritium, et in duobus Mss. additur, et aliquas sanctimoniales virgines. Verem de his deinde nulla fit mentio, nec quidquam habetur in duobus Mss., quæ sequor.*

o *Audi et Ms. PP. Oratorii, cui Urbeveta-*

num et editio Mombritii fere consonant: Hic D seducit populum, et a die, quo prædicat Christum nescio quem, nos et sacrificia offerimus et thura incendimus, et responsa non accipimus secundum morem antiquum.

p *Rectius forsitan Mss. mox memorata. Audi primum: Miræ magnitudinis tuæ non abscondas prudentiam, ut amicitia fruaris augustorum per suggestionem nostram, et nobis præstes facultatem intimare, quod poscimus. Mombritius sic habet: Non abscondas prudentiam tuam a nobis, ut amicitia augusti per vestram suggestionem fruaris, et nobis veritatem, quam precamur, ostendas. Ex hac perpetua diversitate in dictis exponendis colliget studiosus lector, hæc ab unoquoque expressa esse, prout judicavit personis congruere. Hoc semel monuisse sufficiat. Responsum Terentiani, quod sequitur, vario item modo est expositum; ut et reliqua dicta utriusque, licet alioqui satis congruant quoad substantiam.*

q *Hæc latius exponuntur apud Mombritium. Accipe verba illius: Pater omnipotens ante omnia sæcula genuit ex se Filium per omnia sibi æqualem, per quem et cum quo cuncta, quæ in cælo sursum et quæ in terra deorsum sunt, creavit ex nihilo: quem in fine sæculorum ex Virgine nasci, et carnem sumere voluit propter hominem ad imaginem et similitudinem suam creatum, quem diabolus fraude decepit, ut, qui ante immortalis erat, mortalis efficeretur. Spiritum quoque sanctum ex utroque procedentem, æqualem Patri et Filio existentem, si credideris, salvus eris. Non crediderim tam sublimia homini pagano statim proposita. Alia Mss. magis consonant editioni nostræ.*

r *Apud Mombritium inepte et falso respondet: Dæmonibus a Deo hoc datum est pro sua superbia, ut aliquando vera respondeant. Vera itaque respondere, nisi sanctis angelis nuntiantibus nequeunt etc. Etenim non ab angelis discunt dæmones, si aliquando futura sic pronuntiant, uti postea eveniunt; sed divinando multa dicere possunt, quorum aliqua vera erunt, falsa alia.*

CAPUT II. S. Terentianus variis torquetur cruciatibus: Flaccus idolorum sacerdos subito fit cæcus; proconsul vero, præcisa S. Terentiano lingua, obmutescit et moritur: convertitur baptizaturque Flaccus, et cum S. Terentiano obit martyrium.

Lecianus proconsul iracundia plenus jussit ministris suis, dicens: Confringite cum lapide os ejus, quia locutus est superbe contra deos et contra natales nostros. S. Terentianus episcopus dixit: Confringat te Dominus noster et patrem tuum diabolum, cum quo in igne supplicium sine fine

Flac. us idolorum sacerdos fit cæcus;

AUCTORE
ANONYMO.

A fine habiturus es in æternum *a*. Lecianus proconsul dixit : Depone jam amentiam cordis tui, et sacrifica diis. S. Terentianus episcopus dixit : Chirographum mortis et diaboli, o infelix, percepisti. Idcirco profers blasphemiam ex ore tuo, et quæ non conveniunt. Lecianus proconsul præcepit in conspectu suo denudari sanctum Terentianum episcopum vestimentis suis; et jussit vocari sacerdotes idolorum, ut portarent ante eum sacrificiorum omnium apparatus, Herculem et Jovem, dicens ad eum : Sacrifica diis nostris immortalibus. S. Terentianus episcopus nudus stans in conspectu Leciani proconsulis, elevans oculos suos ad cælum dixit : Domine Deus omnium rerum, confundantur omnes, qui adorant sculptilia, et qui gloriantur in simulacris suis, et ne tradas bestiis animas confitentium tibi. Tunc Flaccus sacerdos idolorum *b* cæcatus est, et cecidit in faciem suam, et omnis apparatus sacrificiorum comminutus est, et Hercules Jovisque simulacra confracta sunt, et comminuta in pulverem redacta sunt.

Sanctus variis
afficitur tor-
mentis :

9 Lecianus vero proconsul hoc videns, præcepit levare eum in eculeo in conspectu suo, et dixit ei : Edissere nobis magicam artem tuam *c*, et vives : nam si non feceris, per deos igni te tradam. S. Terentianus episcopus subridens, voce clara dixit : Perimat te Christus Filius Dei. Lecianus proconsul jussit eum affligi scorpionibus, et trahentes eum, laniabant gravissime corpus ejus. Ille autem voce magna clamabat : Gloria tibi, benedicte Jesu Christe Fili Dei, qui benedicis omnes sperantes in te. Ecce modo cognosco benedictionem et misericordiam tuam. Lecianus proconsul nimium iratus jussit, ut applicarent ignem ad latera ejus, dicens : Videamus, si eum liberat ars sua magica, qua cæcavit sacerdotem et cultorem deorum nostrorum immortalium. Eadem hora allati sunt ignes ad latera ejus. Lecianus proconsul dixit ad beatum Terentianum episcopum : Ubi est Christus tuus? S. Terentianus episcopus respondit : Mecum tuus; et si vis credere in eum, misericordiam promereberis a Domino Jesu Christo *d*.

lingua præcisa
loquitur, obmutescit vero pro-
consul et moritur :

10 Lecianus proconsul dixit : Si mihi eum cognoscere feceris, credo te non esse magum, sed perfectum virum amicumque meum, et relaxaberis a tormentis. B. Terentianus episcopus dixit : Fac, quod cœpisti : nam si cessaveris facere, quod cœpisti, nihil mihi beneficii præstas, sed quod tibi præcepit pater tuus diabolus, instanter perage. Lecianus proconsul jussit linguam ejus præcidi : et in conspectu ejus præcisa est lingua ejus, et coram omnibus fecit conculcari eam pedibus. Tunc Lecianus proconsul obmutuit : sanctus vero Terentianus cœpit clamare dicens : Gloria tibi, Deus : gloria tibi, Deus. Et innuens Lecianus proconsul manibus, quia obmutuerat et non poterat loqui, jussit eum vestiri vestimentis suis. Tunc Lucius et Gabinus jusserunt eum in carcerem recludi, et Lecianus proconsul subito expiravit.

Flaccus sacerdos visum recipit et Christum confitetur,
e

11 Alia autem die Celsus et Leontius ex augustalibus *e* eduxerunt S. Terentianum episcopum de carcere, jusseruntque adduci ad forum : et dum venisset, occurrit ei Flaccus sacerdos idolorum, qui cæcus effectus fuerat, et misit se ad pedes ejus, dicens : Adjuro te per Deum vivum, quem prædicas, ut illumines oculos meos, quia hodie per visum vidi hominem pulcherrimum, qui me commonuit, dicens : Vade ad Terentianum episcopum, et ipse te illuminabit. Omnes

vero, qui aderant ad hoc spectaculum, audientes verba Flacci, Dominum collaudabant. S. Terentianus episcopus catenatus vinculis collo et manibus genua flectens, Dominum precabatur. Flaccus vero cæcus nil pertimescens, statim misit se, et tenuit manus ejus vinculis obligatas, et posuit super oculos suos, deprecans, ut eum illuminaret. S. vero Terentianus episcopus confidens in Domino dixit : Illuminet te Jesus Christus Dominus noster, qui est vera lux, qui et illuminavit abscondita tenebrarum. Tunc aperti sunt oculi Flacci, et statim cœpit clamare : Credo in Dominum Jesum Christum Filium Dei, qui me illuminavit, et quem vidi protegentem S. Terentianum episcopum.

12 Et dixit ad eos, qui eum vinctum ducebant, modicum, rogo, state expectantes me. Et cum stetissent, dixit ad S. Terentianum episcopum : Per Christum te rogo, ut, quod scis, citius facias in me, ut salves animam meam. Dixit ei S. Terentianus episcopus : Si vis salvus esse, baptizare in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Dixit ei Flaccus : Modicum sustine me, et pro me ora : et currens attulit aquam in doliolo vitreo. Illi autem existimaverunt, ut potum ei daret. S. vero Terentianus accepit aquam, et secundum Christianorum consuetudinem benedixit eam, et baptizavit eum in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Et secutus est eum Flaccus, usque dum veniret in conspectum Celsi et Leontii in civitate Tudertina. Et dum vidisset Leontius legatus augustorum currentem Flaccum cum gaudio post S. Terentianum episcopum, dixit voce clara : Ecce quod facit ars magica Christianorum, ut derelinquantur dii immortales, et monita audiant sacrilegi Terentiani. Et jusserunt ambo, dicentes : Secundum sacram Dominorum nostrorum augustorum jussionem poena feriantur capitali.

baptizatusque
ad mortem
damnatur cum
S. Terentiano :

13 Ducti sunt denique ambo, S. Terentianus episcopus et Flaccus Christianus, ad locum passionis, et decollati sunt sub die Kalendarum Septembrium secus murum civitatis juxta flumen : et confestim mandatum est hoc Adriano augusto. Eadem nocte quidam Exuperantius presbyter et Laurentia somno commoniti, collegerunt corpora eorum, et sepelierunt eos octavo milliario a civitate Tudertina loco, qui dicitur *f* Peirosus *g*, et appellatur Colonia, et multa ibidem mirabilia operantur usque in præsentem diem, regnante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Deo Patre vivit et regnat Deus in unitate Spiritus sancti per omnia sæcula sæculorum. Amen *g*.

Sancti utriusque
martyrium
et sepultura.

ANNOTATA.

a Duriora hæc sunt, quam ut congruant sancto Episcopo, uti et alia quædam.

b Apud solum Mombrinium vocatur, princeps sacerdotum.

c In duobus Mss., magica carmina tua.

d In iisdem Mss., et, si vis, videbis eum.

e Augustales, teste Vegetio lib. 2 Rei militaris, appellabantur, qui primos in bello ordines ducebant, ita dicti, quod ab Augusto ad id munus essent delecti, inquit Calepinus in Dictionario suo.

f Duo Mss. cum Mombrinio : In loco petroso, qui appellatur Colonia.

g Hic demum observet lector studiosus, facta eadem referri in omnibus exemplaribus, sed verbis

AUCTORE
ANONYMO.

bis non raro diversis. Porro editio Mombrilii ver-
bis concinnior est, quam sint Mss., quæ minus
invicem dissentiunt. Verum eadem editio quædam
habet, quæ prorsus repudianda sunt, quæque,

cum non reperiantur in Mss., attribuenda sunt D
interpolatori, qui omnia corrigere voluit, idque
fecit majori libertate quam judicio.

DE S. NEOPHYTO EPISC. ET CONF.

LEONTINIS IN SICILIA.

J. L.

Cultus ex Officio proprio; Acta fabulosa; an S. Andrea apostolo episcopus consecratus? Tempus vitæ et mortis.

SUB FINEM SÆ-
CULI III, UT
CREDITUR.
Sancti Neophyti
Leontinorum
episcopi cultus
B

Antiqui scriptores, tam Græci quam Latini,
non modo incolas, sed et ipsam Siciliæ ur-
bem, quæ hodie Lentini dicitur, Leontinos
appellant; ut videre est apud Cluverium
Siciliæ antiquæ lib. 1 cap. x. Fuit olim episcopalis;
at nunc tantum habet Canonicorum collegium, et
ecclesiæ Syracusanæ subicitur. Priscæ sedis anti-
stes vel primus, vel certe, quo prior nominari
non potest, ab omnibus scriptoribus Siculis statui-
tur S. Neophytus. Agathinus Castilionius, pro-
tonotarius apostolicus et canonicus Leontinus,
teste Antonino Mongitore in Bibliotheca Sicula,
Romæ anno 1612 edidit Acta SS. Leontinorum
ac Officia ejusque Sancti Leontini, a Paulo V
Pontifice approbata. Quamquam Officia illa in
Museo nostro desiderantur, neque ullos marty-
rologos, Philippo Ferrario antiquiores, inveniam,
qui Sanctum nostrum annuntient; de ejus tamen
legitimo cultu dubium non relinquunt variorum
recentiorum testimonia: quibus doceor, inter alios
plurimos Sanctos Leontinorum Patronos Officio
ecclesiastico quoque coli S. Neophytum episcopum
et confessorem. Ferrarius in Catalogo generali
Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non
sunt, ita eum refert ad 1 Septembris: Leontinis
C in Sicilia S. Neophyti episcopi. In Notis addit in-
ter alia: De eo in Offic. ejusdem ecclesiæ Ro-
mæ nuper approbatis. Apud Octavium Caieta-
num nostrum, in Idea Operis de Sanctis Siciliæ,
hæc legitur annuntiatio: Leontinis Festivitas
S. Neophyti episcopi et confessoris. Ad marginem
præter tabulas Leontinas notantur Lectiones a
Paulo PP. V probatæ; quæ, ut affirmat Carolus
Antonius Conversanus in Ætherea Leontinorum
gloria, sub ritu duplici recitantur. Quæ ad se-
cundum Nocturnum leguntur et Sancto propriæ
sunt, cæstant apud Rocchum Pirrum in Notitiis
ecclesiarum Siciliæ lib. II, Notitia tertia, ubi il-
las iis dicit se referre verbis, quibus conceptas
sacra rituum Congregatio sub Paulo V approba-
vit. Ita autem se habent.

ex Officio pro-
prio,

2 Neophytus Leontinus, S. Neophytæ mar-
tyris (quam dedimus xvii Aprilis) filius, olim
Alexander dictus, Tertylli Siciliæ præsidis con-
siliarius fuit. Is SS. Alphii, Philadelphi et Cyrini
(quorum Acta examinavimus ad x Maii) mi-
raculis, Epiphaniæ uxoris (Martyrologio Romano
ad xii Julii inscriptæ) pia consuetudine, et
Andrææ apostoli, urbis Leontinorum patroni,
conspectu permotus, Christianam pietatem am-

plexus est. Quare opibus in pauperum stipem di-
stractis, in solitudinem secessit; ubi de martyrio
cogitavit: sed Deo aliter disponente, a S. Aga-
thone episcopo Lyparensi (quem ad xvii Junii
inter prætermisos posuimus, de ejus cultu non
satis edocti,) baptizatus, sacra Scriptura instru-
ctus, et sacerdotio initiatus est. Quatuor anno-
rum spatio, quibus delituit, in precibus recitandis
Sacrisque faciendis episcopo inserviens, carnum
vinique usu penitus repudiato, quotidiano usu
corpus afflixit; quod institutum ad extremum
usque spiritum servavit.

3 Quadam nocte, quæ creditur fuisse xxviii
Decembris anni cclviii, sub Valeriano et Gal-
lieno imp. divinis laudibus [ad] sanctorum
Fratrum sepulchra recitatis, visus est apostolus
Andræas, qui assumptum Neophytum in Leon-
tinorum episcopum consecravit; jussitque ut
Romam ad recipiendam summi Pontificis benedi-
ctionem proficisceretur, asserens, non posse epi-
scopum sine Episcopi Romani auctoritate con-
secrari. Festinus igitur urbem adiit, ubi cum
Pontifex eum consecrare statuisset, a sanctis apo-
stolis Petro et Paulo per somnum accepit, fuisse
illum a B. Andræa Leontinis speciali Dei gratia
consecratum. Quod mane referens episcopis, qui F
ad consecrationem pervenerant, vidit laminam
auream manu apostolica detentam, e cælo pro-
lapsam, in qua privilegium episcopatus descriptum
ita legebatur: DIVINA GRATIA JESU CHRISTI
DIGNATUR VIRUM HUNC A SACERDOTIO PROMO-
VERE AD EPISCOPATUM: UT SEDEAT IN APO-
STOLICO THRONO MESOPOLI LEONTINORUM. De-
mum Pontifex Apostolicam, planetæ genus, et
pallium sacrum episcoporum indumentum, in San-
cto sanctorum divinitus reperta, Neophyto con-
cessit.

4 Post tres annos rediens Roma Neophytus approbato:
cum corporibus SS. Erasmi, Cleonici et Strato-
nici MM. divina revelatione præmonstratis (de
primo actum est xxxi Julii, de duobus aliis xxiv
ejusdem;) cum pro concione se esse Alexandrum
proderet, non mediocrem civibus timorem in-
cussit, ita ut vix tandem longa oratione populum
tumultuantem sedarit. Inde universo fere po-
pulo baptizato totum se instituendæ regendæque
ecclesiæ addixit: cui cum septem et triginta
annis, ac mensibus quinque præfuisset, jam octo-
genario major, virtute ac sanctitate clarissimus,
ad cælestem beatitudinem evocatus est xvii
Aprilis

a sacra Congre-
gatione rituum
sub Paulo V

A Aprilis anno humanæ salutis cxcvi, Diocletiano et Maximiano imperatoribus. *Lectionibus propriis subdit Pirrus*: Leontina ecclesia sancti Neophyti festum ad Kal. Septembris translatum celebrat: ad quas proinde et nos eum a xvii Aprilis distulimus. Miræ istius consecrationis, a S. Andrea apostolo peractæ, de qua numero 3, annuam quoque memoriam servat Leontinorum ecclesia xxviii Decembris, ut testantur ejus Tabulæ, et ex his, præter Ferrarium aliosque, Caietanus in Idea Operis sui; ubi ad dictum mensis Decembris diem ita habet: Leontinis Ordinatio S. Neophyti, primi Leontinorum episcopi, qui divinitus a S. Andrea apostolo consecratus est, Valeriano et Gallieno imp.

5 Sancti cultum abunde probavimus. Reliquum est, ut de ejus Vita lectorem pauca moneamus. Diffuse illa describitur in Actis SS. martyrum Alphii, Philadelphi et Cyrini, Operi nostro ad diem x Maii a Papebrochio insertis. Neque propriæ, quas dedimus, lectiones, neque Octavius Caietanus in Vita S. Neophyti, quæ exstat pag. 98 tomi I de Sanctis Siciliæ, neque

B ulli alii scriptores quidquam producunt, quod ex prædictis Actis acceptum vel deductum non sit; si aliqua excipias, quæ ipsi in illis corrigere voluerunt, ut credibilia apparerent. Ea autem omnia, quæ in iisdem de Sancto nostro referuntur, excerpte et hoc loco inserere, plane supervacaneum censeo; idque ideo vel maxime, quia tota illa dictorum trium SS. Martyrum historia, quæ et de aliis plurimis Sanctis Leontinis agit, anachronismis, fabulis, aliisque ineptiis tam plena est, ut nescias, quid in ea ut verum credas, cum a falso dignosci nequeat. Sufficiat igitur, lectorem ad x Maii remittere, ubi in Commentario prævio et Notis, ad singula dictæ historiæ capita subjectis, satis ostenditur, quid statuendum sit de iis, quæ de S. Neophyto in Officio proprio et alibi leguntur, ex eodem omnia vitio fonte hausta.

C 6 Quia tamen in mirabilem illam magis quam credibilem sancti Episcopi ordinationem, quam ex fabulosis illis Actis datarum Lectionum auctor Castilionius transcripsit, nulla peculiaris annotatio in Opere nostro legitur; eam hic inserendam putavi, quæ exstat in Papebrochii Responsionibus ad Exhibitionem errorum art. xi num. 167, alibi 207: Constat quidem inter theologos, quod, sicut Deus suo arbitrio potest per se, quacumque ratione voluerit, conferre omnem effectum sacramenti cujuscumque; ita potest quemcumque statuere ejus ministrum, etiam angelum, etiam sanctum vita functum; licet ordinarius minister institutus a Christo sit homo mortali in corpore vivens: sed extraordinario ejusmodi ministerio usum aliquando ad episcopum ordinandum, credere non debemus absque auctoritate moraliter certa. Tale non est exemplum S. Amphilocho, Iconiensis in Lycaonia episcopi xxiii Novembris, a nostro P. Ægidio de Koninck adductum in Opere de Sacramentis qu. LXIV art. vii. Nam licet Sanctum istum sua apud Surium Vita dicat sic ordinatum in visu ab angelis, idque sub ipsius simplici testimonio ferantur ratum habuisse comprovinciales episcopi, ad ejusdem ordinationem congregati; is tamen, qui Vitam hanc, una cum Operibus Sancti, Græco-Latine edidit Combefisius, in Notis præfatur, STUDIO A SE REJECTAM Vitam POST OPERA, UT MINUS PROBATAM, FORTEQUE DIGNIOREM METAPHRASTIS INGENIO ET FACILITATE, NON US-

QUE ADEO HISTORICA, UT PLERIQUE DOCTI QUERUNTUR.

7 Ex Metaphraste ordinationem eandem transcribit, quatuor fere seculis illa junior, Nicephorus lib. xii cap. xx; sed solum ut rem simplici traditione narratam, non ut certa auctoritate subnixam: uterque autem cavisset ei fidem tantillam habere, si scrutati fuissent sanctorum Basilii atque Nazianzeni, Amphilocho familiarissimorum, loca ad ipsum atque de ipso scripta, cum Actis Concilii i Constantinopolitani: inde enim valde diversas et certissimas notitias accepissent de prædicto S. Amphilocho, ejusque ætate et actis, tam caudici in foro, quam episcopi in ecclesia. Combefisius in Notis recordatur, in Patrum Vitis apud Rosweydam legi, UT MONACHUS SIT IN ORDINEM REDACTUS A PATRIBUS, QUI SIBI VIDEBATUR SIC MIRACULOSE ORDINATUS IN PRESBYTERUM: et, MAGNA CERTE CAUTIONE, inquit, IN REBUS TANTI MOMENTI OPUS: quia NULLUM APUD ANTIQUIOREM Metaphraste OCCURRIT ORDINATIONIS TAM SINGULARIS MONUMENTUM. Idem sine dubio notasset Combefisius ad Sanctorum Leontinorum Acta præfata, si de iis judicandum ipsi fuisset, tantoque id fidentius fecisset, quanto plures in iis fabulas reperisset. Ita docte Papebrochius; qui verbis relatis non pauca præmittit et subjungit ad S. Neophytum spectantia, ab accusationibus admodum R. P. Sebastiani a S. Paulo censuras vindicans, ad quas in Opere nostro ferendas veritatis amor ipsum compulerat.

8 De tempore, quo Sanctus ad vitam feliciorum transiit, hæc habeto. Laudatus Papebrochius et Octavius Caietanus tomo I de Sanctis Siciliæ, in Animadversionibus pag. 51, ostendunt, SS. Alphium, Philadelphum et Cyrinum probabiliter passos fuisse in persecutione Decii, quæ anno 250 et 251 in Christianos sævit. Sanctum autem Neophytum post illorum martyrium quadriennio in solitudine vixisse, atque annis 37 et 5 mensibus ecclesiæ Leontinæ præfuisse asserit Castilionius in Lectionibus supra datis. Hæc si vera sint, Sanctus obierit oportet sæculo III ad finem vergente. Certe usque ad sequentis initium vitam non protraxit; nam si credamus sæpe memoratæ Sanctorum Leontinorum historiæ, temporis intervallum, quod medium fuit inter S. Neophyti reditum ex solitudine, et initium episcopatus, unum alterumve annum non excessit. Si annum Christi 293 vel 294, Sancti emortuale statuere velis, propius ad veritatem accedes, quam Caietanus mox citatus pag. 75; ubi illius obitum affigit anno 295. Hic scriptor S. Alphii et Fratrum ejus martyrium male innectit anno II persecutionis Decii, Christi Domini cclii; nam imperator ille in prælio adversus Gothos sub finem anni 251 cæsus fuit, uti Pagijs probat contra Baronium: cujus errorem chronologicum si Caietanus detexisset, Sancti mortem ad annum 293 retraxisset. Castilionius in Lectionibus eam innectit anno 296: sed hic, ut opinor, secutus est aberrantes Baronii caleulos, secundum quos annus 253 Decii imperatoris primus fuit. Alio anachronismo Lectiones vitiat, dum non modo annum, sed etiam diem prodigiosæ consecrationis et mortis S. Neophyti determinat. Scribit, ipsum quadam nocte, quæ creditur fuisse xxviii Decembris anni cclviii episcopum ab Andrea apostolo consecratum fuisse, obiisse vero xvii Aprilis anno humanæ salutis cxcvi; et simul affirmat, quod episcopatum obiisse

AUCTORE

J. L.

consecratum
fuisse, facilem
fidem non me-
retur:

Acta fabulosa
evita et exami-
nata ad diem x
Maii:

Sanctum a
S. Andrea apo-
stolo episcopum
Leontinum

creditur obiisse
anno episopa-
tus 38, sæculo
III ad finem
vergente.

F

AUCTORE
J. L.

gesserit septem et triginta annis ac mensibus quinque : cum tamen inter prodigiosam Sancti ordinationem atque ejus mortem ultra 37 annos me-

dii tantum sint menses tres et dies viginti. Ubi error lateat, Leontinis indagandum relinquo.

DE SS. SIXTO ET SINICIO EPISCOPIS CONFESSORIBUS

REMIS IN CAMPANIA GALLICA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Cultus utriusque Sancti et reliquiarum translatio : Officia eorum et elogia.

CIRCA AN. CCC.
S. Sixtus inscri-
ptus Fastis sa-
cris,

Ecclēsia Remensis eodem die 1 Septembris dudum coluit tres sanctos Antistites, Sixtum videlicet, Sinicium, ac Nivardum. De duobus primis, cum Acta habeant communia, hic simul agemus, de Nivardo inferius. Martyrologium Romanum cum Usuardo Sixtum, quem aliqui Xystum nominant, annuntiat sine Sinicio, sed elogio multum diverso, nec sine erroribus, quantum apparebit ex disputandis. Verba accipe : Rhemis in Gallia sancti Xisti, discipuli beati Petri apostoli, qui ab eo primus ejusdem civitatis episcopus consecratus, sub Nerone martyrii coronam accepit. Ad hæc Baronius notavit sequentia : Usuardus et Ado de eodem hac die. Hunc fuisse primum Rhemensis sedis episcopum, tabulæ ejus ecclesiæ, quas descripsit Demochares, plane significant ; testantur id ipsum Usuardus et alii. Suessionensis quoque ecclesiæ ponitur primus episcopus Xistus tempore Neronis, in tabulis ejusdem ecclesiæ apud Democharem. Quod discipulum S. Petri, et martyrem sub Nerone vocet Baronius, ex Demochare se accepisse innuit. Hac de causa etiam subjungere placet, quomodo id habeat Demochares, et unde accepit. Tradit hic catalogum antistitum Remensium tom. II de Missæ sacrificio cap. XIV, eumque sic orditur : S. Sixtus, S. Sinicius, S. Amansius, beati Petri apostoli discipuli, sub Nerone martyres. Præmiserat testem suum hisce verbis : Quorum (episcoporum) nomina insignis doctor theologus Sorbonicæ societatis Jacobus Bridou, canonicus et pœnitentiarius ecclesiæ Remensis, ex archivis descripsit, et ad nos misit. Verum infra patebit, hæc consona non esse monumentis Remensibus.

uti et Sinicius,
alias cum Sixto,
alias seorsum :

2 Genuinum Adonis Martyrologium non habet S. Sixtum Remensem, ac facile crediderim eum a Baronio inventum in quodam ejusdem exemplari interpolato. Usuardus vero eundem Sanctum recte sic annuntiat : Remis, depositio sancti Sixti, episcopi primi civitatis ipsius. Varii codices Usuardi additum deinde Sinicium cum Sixto simul, aut seorsum memorant. Codex Heriniensis sæculo XI scriptus sic habet : Remis, depositio sancti Sixti episcopi primi civitatis ipsius, et beati Sinicii ejusdem successoris. Centulensis adjungit Nivardum hoc modo : Remis Franco-

rum metropoli, sanctorum confessorum pontificumque Sixti, Sinicii atque Nivardi. Remensis SS. Timothei et Apollinaris : Remis, depositio BB. confessorum, pariterque ejusdem urbis pontificum Sixti, Sinicii atque Nivardi. Grevenus et Molanus in suis editionibus singulos seorsum annuntiant, ut confessores, quemadmodum videri potest in Usuardo Sollerii. Wandelbertus in Martyrologio metrico tres sanctos Antistites conjunxit in hunc modum :

Pontifices Remis insigni nomine fulgent Sixtus, Sinicius, meritis, vitæque Nivardus. Florarium Ms. Sanctorum duos priores, Nivardo seorsum memorato, tali celebrat elogio : Remis depositio sanctorum episcoporum et confessorum Sixti et Sinicii. Hic Sixtus Remensis primus episcopus, et Sinicius, ejus successor, secundus, viri magnarum scientiarum et mira sanctitate fuerunt, qui magnam populi utriusque sexus cohortem ad veram Christi fidem converterunt, et eundem doctrina et exemplo instruxerunt. Mitto martyrologos recentiores, et ad Sanctorum ecclesiam, ac reliquiarum translationes accedo : nam ex his facile perspiciet studiosus lector, Sanctos hosce duos a sæculo saltem VI cultos fuisse.

3 Vita edenda, Flodoardus Historiæ Remensis lib. I cap. III, et Guilielmus Marlot in Historiæ metropolis Remensis lib. I cap. XIV referunt, S. Sinicium sepultum fuisse in eadem ecclesia eodemque sepulcro, in quo conditus erat S. Sixtus, uno anno citius defunctus. Addit Marlotus, ecclesiam illam postmodum S. Sixto dicatam, quæ nunc, inquit, illius ac Successoris nomine decoratur. De hac ecclesia Flodoardus lib. I cap. III scribit sequentia : Ubi pro animarum salute fideliter elaborans (Sinicius,) bonumque certamen decertans, cum decessore (Sixto,) ut in cælis, ita etiam meruit in terris habere consortium, unius ejusdemque templi tumbæque sortitus cum beato Sixto sepulcrum. Quorum postmodum meritis basilicæ domus ipsorum claris illustrata miraculis, nonnullis dotata ditatur muneribus : agris quoque domibusque ac vineis locupletata, clericorum pariter enituit ministeriis decorata. Quorum nonnumquam duodecim, nonnumquam decem, ut domni Sonnatii præsulis tempore, ibidem

E

eorum ecclesia
Remis jam ante
sæculum VII
Sixto sacra,

A dem reperitur congregationem fuisse, donec moderno tempore, abundante iniquitate, et refrigerescente caritate, deficere Deo inibi militantium chorus, et unius ipsum cœpit esse templum presbyteri * titulus. Quocirca etiam ipsorum nuper abinde ossa translata, in ecclesia beati Remigii post altare sancti Petri, eorundem præceptoris (ex opinione Flodoardi) servantur recondita. Hæc satis innuunt, ecclesiam illam S. Sixto sacram fuisse a multis ante Flodoardum sæculis. Sonnatius, qui ecclesiæ Remensi præfuit initio sæculi VII, in testamento apud Flodoardum lib. II cap. V legat, ad basilicam sancti Sixti similiter in auro solidos tres. Hinc colligo, jam ante Sonnatium, id est, ante sæculum VII, ecclesiam prædictam nomine S. Sixti insignitam fuisse.

quam eandem cum hodierna vult Marlotus.

4 Marlotus lib. I cap. XIX opinatur ecclesiam, quæ hodieque SS. Sixti et Sinicii nomine Remis conspicitur, eandem esse cum prædicta, hancque a primis sæculis (a quarto forsitan aut quinto) ad nostram ætatem permansisse. Primo in Remensi suburbio multos annos stetisse, nunc vero intra urbis pomærium inclusam, ante monuerat. Attamen sub finem capituli objectionem quamdam sibi movet, eamque solvere conatur hisce verbis: Hic inquirere posset aliquis, an vetus ecclesia S. Xysti, trium confessorum (nimirum Sixti, Sinicii et Amantii, tertii Remensis episcopi) pridem nobilitata reliquiis, ea omnino sit, quæ stat adhuc prope sanctum Timotheum; nam præter sectos in quadrum lapides, quibus exterius parietes compacti sunt, nihil fere antiquitatis præ se fert. At cum B. Remigius discrete eam designet in suo testamento, non est, quod scrupulum hic moveamus. Sic ille. At testamentum prolixius S. Remigii, in quo illius ecclesiæ fit mentio, passim ab eruditissimis rejicitur, ut supposititium. S. Amantium mox laudatum in eadem quoque sepultum ait cap. XXVII, sed ex eodem prolixiori testamento S. Remigii, quod tradit Flodoardus lib. I cap. XVIII. Ceterum ex his, quæ de ecclesia S. Sixti diximus, manifeste consequitur, Sanctum hunc cultum fuisse a sæculo saltem VI, et verosimiliter etiam citius.

Eorum reliquias translatae, ac variis locis divisa,

5 Corpora utriusque Sancti ab ecclesia propria fuisse translata ad ecclesiam S. Remigii, supra asserit Flodoardus; cumque dicat nuper, innuit id contigisse eodem, quo scribebat, sæculo X, aut certe præcedenti. Bailletus ad I Septembris in Sixto et Sinicio scribit translationem hanc factam ab Heriveo antistite anno 904, sed ignoro, ubi illud tempus didicerit: Marlotus de iisdem reliquiis plura memorat cap. XIX hisce verbis: Quo fit, ut ossa sanctorum Xysti et Sinicii ab inde translata fuerint, ac primum in ecclesia sancti Remigii post altare sancti Petri, eorum præceptoris, posita; deinde vero, distractis iisdem ossibus, pars horum notabilior matriæ ecclesiæ data est, quædam alia Anschario Bremensi ab Ebbone pariter concessa, ex Alberto Crantio in sua Metropoli; caput vero B. Xysti Nicasiæ basilicæ, ubi hodieque cum Sinicii brachio religiose conservatur. De capite S. Sixti, et S. Sinicii brachio, agit etiam pag. 640, describens sacrarium ecclesiæ S. Nicasi, ubi habet ista: Conservant etiam in cista argento cooperta caput sanctissimi Xysti confessoris Belgarum apostoli, ac primi Remorum archiepiscopi, qui a beato Petro missus, idololatriæ nebulis involutos ad lucem euangelicæ prædicationis attraxit. Os brachii sancti Sinicii confessoris, B. Xysti in sede Remensi dignissimi successoris, argenteo

brachio condecoratum. Hæc de capite S. Sixti servato in ecclesia S. Nicasi non videntur cohærere cum iis, quæ allegavit Henschenius noster in S. Anschario tom. I Februarii pag. 403 in hunc modum: Anonymus quidam presbyter Bremensis in Ms. Historia Helmoldi continuata apud Adolphum Cypræum lib. I Historiæ Slesvicensis cap. III tradit, S. Anscharium prope Idzehoe, Holsatiæ oppidum, in Welna parvum oratorium in honorem S. Sixti, cuius caput semper secum deferrebat, consecravisse. Verum, uti verisimile non est, S. Anscharium secum semper habuisse totum S. Sixti caput, sic fieri facile potest, ut partem habuerit secum, ac pars alia servetur Remis in memorata ecclesia.

AUCTORE
J. S.

7 Eodem fere modo ratiocinandum erit de corporibus, quæ S. Anschario archiepiscopo Hamburgensi tradita ab Ebbone Remensi, scribunt varii; nam horum partem notabiliorem ecclesiæ matriæ, seu metropolitane Remensi beatissimæ Virginis datam, affirmat citatus modo Marlotus. Adamus Bremensis lib. I Historiæ ecclesiasticæ cap. XIX, alias XV, sic habet: Eodem tempore beatus Ansgarius corpora Sanctorum, quæ dono Ebonis archiepiscopi susceperat, trans Albiam fertur deportasse, et corpus quidem S. Materniani apud Heiligenstad * reposuit, Xisti verò et Sinnicii, cum aliorum martyrum patrociniis, in urbe Hammaburg * collocavit etc. Eadem plane habet Albertus Stadensis in Chronico ad annum 833, et Krantzius, mutatis verbis, in Metropoli lib. I cap. XXX. Deinde vero, direpto incensoque per Danos Hamburgo, quod anno 845 contigisse vult Henschenius, profugus inde S. Anscharius, dictas Sanctorum reliquias secum portavit in Ramsolam. Audi Adamum cap. XXXI, (alias XIX:) Unde contigit, ut prædium, quod Ramsolam dicitur, a quadam venerabili matrona susceperit, nomine Ikia. Qui locus in episcopatu Ferdensi positus, ab Hammaburg, nisi * tribus disparatur rastis *. Ibi Sanctus Dei cœnobium constituens, reliquias sanctorum Xisti et Sinnicii locavit confessorum, et alia patrocina, quæ ab Hammaburg fugiens portavit etc. Consonat Stadensis ad annum 841. Krantzius autem loco assignato rem narrat hoc modo: Magna fuit inter Ansgarium et Ebonem ex antiquo familiaritas, quod dono Ebonis de ecclesia Remensi venerandas reliquias sanctorum Sixti et Sinnicii episcoporum acceperit, quas in Hamburgum contulit: et post inde (quod dicemus) a Danis fugatus, transportavit secum in Ramsolam ultra Albim, locum quidem Verdensis parochiæ, sed qui etiam propter memoriam divi Ansgarii, ibi diu commorantis, Bremensi diocesi reputatur: ibique servantur in hodiernum. Jam monui non integra corpora videri translata a S. Anschario. An vero Ebbo reliquias illas Anschario dederit, antequam translata fuerint ex propria ecclesia ad S. Remigii, an post hanc translationem, incertum mihi est. Fersan eodem tempore pars data Anschario, pars ad ecclesiam S. Remigii delata.

quæ Hamburgum delatae, ac inde Ramsolam in diocesi Bremensi;

* al. Heiligenstad ad Sturium in Holsatia
* Hamburgi

* id est, non nisi
* id est, milliarius Germanicis

7 Eodem sæculo IX reliquias quasdam SS. Sixti et Sinicii aliorumque Sanctorum Remensium etiam habuit abbatia Fuldensis, ab eodem forsitan Ebbone acceptas. Vita B. Rabani Mauri, qui ex abbate Fuldensi factus est archiepiscopus Moguntinus, data tom. I Februarii, pag. 521 de iis sic habet: Sequenti autem die (Rabanus) per manum prædicti corepiscopi (Reginbaldi) collocavit reliquias sanctorum episcoporum, Corneli, Calixti, Sixti, Sinitii, Nicasi et Felicis . . in

aliæ Fuldæ.

AUCTORIS
J. S.

in ecclesia B. Bonifacii martyris, in loco, quo prius sanctum corpus illius quiescebat. Edificavit enim ibi turrem lapideam post altare, in cuius turris summitate media condidit prædictorum ossa Sanctorum, arcæ saxæe diligenter inclusa, super quam culmen columnis quatuor sustentatum erigens, auro ornavit et argento. Intra quod arcam oblongam quadrangulo schemate factam posuit, quam etiam auro et argento atque lapidibus ornans, singulorum Sanctorum imaginibus decenter expressis decoravit, versusque quasi ex persona ejusdem arcæ prolato in circuitu conscripsit. *Versus hi ibidem legi possunt.*

Breviarii anni
1543 lectiones
Actis confor-
mes: aliæ dan-
tur ex Breviario
anni 1630,

8 *Breviarium Remense anni 1543 continet de SS. Sixto, Sinicio et Nivardo Officium novem lectionum, quæ omnes ex Vita SS. Sixti et Sinicii depromptæ sunt, atque in omnibus concordant cum Actis edendis, licet alias multo sint breviores, quia posteriora omnia aliaque multa sunt prætermissa in Officio, quæ leguntur in Actis; at nihil occurrit in lectionibus, quod non sit ex Actis descriptum vel contractum. Aliud Officium habet Breviarium anni 1630: nam ex novem illius lectionibus solum tres mediæ habent Vitæ compendium, illudque expressum verbis multum diversis. Labet lectiones illas hic exhibere, ut pateat, quanam fuerit tunc Remensium de primis suis Episcopis sententia. Verba accipe: Peractis olim ad Euangelii prædicationem Apostolorum pro Christo legationibus, cum felici successu Christiana religio magnum in dies susciperet incrementum, viris apostolicis fidem Euangelicam per universum orbem annunciantibus: non longo post temporum intervallo, ex urbe Romana prodierunt invicti Christianæ fidei propugnatores, atque professores constantissimi: qui per omnes terrarum provincias verbum salutis æternæ hominibus intrepide prædicarent. Inter quos inventi sunt viri sanctissimæ vitæ Sixtus et Sinicius: quos Pontifex Romanus, ut electos Christi milites, in lege divina instructos, cælesti providentia cum Memmio in Galliam destinavit.*

quæ etiam re-
pugnant opinio-
ni recentiorum
quorundam,

9 Hi ferventi studio hunc laborem pro Christi nomine subire cupientes, per longi itineris diverticula Christi fidem promulgantes, tandem divina ope Sixtus et Sinicius Remos appulerunt. In urbis porta, quæ Martis dicitur, historiam suæ gentis lapidibus insculptam videntes, quasi familiaritate quadam invitati, in ea urbe aliquamdiu commorati sunt. Ubi cum Evangelica prædicatione parum se proficere viderent, propter pertinacem idolorum culturam; Suessionem profiscuntur. In qua permultis eorum cura ad verum Dei cultum conversis, cœpit illico Christianorum numerus mirum in modum adaugeri. Cumque fama sanctitatis illorum apud vicinos populos undequaque vigeret, Sixtus divino instinctu Remorum Metropolim repetiit. In qua primus cathedram archiepiscopalem obtinuit: Sinicius vero Suessionensi ecclesiæ præfecit. Uterque ea diligentia commissum sibi gregem rexit, ut talentum sibi a Deo concreditum, multo cum fœnore reddiderit. Sixtus tandem post suæ peregrinationis cursum feliciter consummatum, Calendis Septembris diem extremum (quem ante præviderat) clausit. Cujus corpus in quadam ecclesia a se constructa, quæ adhuc hodie extat, a beato Sinicio sepultum est. Sinicius vero Remensis ecclesiæ una cum Suessionensi regimen suscepit: et annuo cursu feliciter expleto, eodem die mortem obiit: et juxta beati Sixti tumulum sepultus est.

10 *Huic elogio, quod Actis fere est consonum, conjungo elogium Saussayi in Martyrologio Gallicano ad diem 1 Septembris, cum illud exprimat recentiorum quorundam de Sanctis nostris opinionem, mox examinandam: Ipso die, inquit, Remis natalis sanctorum martyrum pariterque Pontificum Sixti et Sinicii, Galliæ Belgicæ secundæ apostolorum. Qui patria Romani, cum beato Memmio Roma a sancto Petro has in partes ablegati: hancque metropolim auspice Christo ad-euntes, trophæa ipsius Redemptoris illic prima collocaverunt. Hinc ad Suessiones digressi, populum hunc fidei etiam sacramentis initiarunt. Cui civitati episcopus primus Sinicius a Sixto, apostolici muneris coryphæo, præfectus est. Tum Sixtus ipse Remos reversus, civitatem hanc ethnicis spurciitiis prorsus expurgare institit, fana destruxit, ædiculam divinis officiis consecravit, clerum constituit, populumque plurimum Christo acquisivit. Cum autem decennium Apostolus operi impendisset, cupidus extremi pro Domino subeundi agonis, cœlitus imminenti excessus admonitus, post gloriosum certamen, quo martyr occubuit, ad præmium destinatum feliciter migravit. Cujus funus religiose curavit Sinicius: qui et vertente anno, eodem die, quo Sixtus, inita pro fidei assertionem suprema collucatione, Remis, ubi resederat jussu decessoris, ut orbam ecclesiam curaret tutaretque, laurea itidem martyrii redimitus æternam abiit ad gloriam. Eodem vero tumulo cum Sixto illatus, basilicæ, quæ in utriusque honorem subinde constructa est, initium nuncupationemque indidit: tamdiu vero ibi uterque quievit, quousque ad ampliorem honorificationem, intra urbem ab Heriveo archiepiscopo delata amborum pretiosa spolia in ecclesia sancti Remigii pone altare Petri eorum præceptoris, cultu condigno recondita sunt, hactenusque in sacrario illius ædis sacris monilibus ditissimæ, ea, qua decet, religione observantur.*

D
quorum senten-
tiam exprimit
Saussayus.

§ II. Quæ et qualia sint Acta inferius edenda: inquiritur tempus, quo Sancti missi sunt in Galliam.

Acta SS. Sixti et Sinicii habemus in tribus Mss., quorum duo tam exacte sibi consonant, ut nulla appareat diversitas, ne in vocalibus quidem minoris momenti, nisi rarissime. Primus est codex noster, notatus P. Ms. 154, non admodum antiquus; alterum est apographum ex Ms. monasterii Boni fontis, quod est Ordinis Cisterciensis in diocesi Remensi. Cum hisce etiam satis congruunt codices, quos vidit Marlotus, cujus verba mox dabo. Verumtamen in fragmento, quod ex suis codicibus recitavit Marlotus, voces quædam minoris momenti omisæ sunt, aut aliter expressæ, quam leguntur in dictis Mss. nostris. Tertium nostrum est descriptum ex codice Ultrajectino S. Salvatoris. In hoc omissa sunt plura, quæ ad gesta Sanctorum enarranda non conducebant, uti præfatio tota, aliaque deinde, quæ magis ad mores spectant quam ad historiam. Facta vero historica iisdem plerumque verbis hic narrantur, quibus referuntur in aliis Mss., ita ut suspicer aliqua ab hoc Ms. abrassa esse brevitatis studio,

Acta in vurnis
Mss. reperta
placent quibus-
dam,

A studio, quod viderentur superflua. De codice suo Marlotus, qui alias ab ejus auctoritate recedit, sic loquitur cap. xiii: Quod prædicti codicis stylus planus sit et simplex; nec multum abhorrens a modo loquendi veterum diaconorum, quibus nascentis ecclesiæ res gestas, et martyrum certamina conscribendi cura fuit: character quoque et codicis tegmentum antiquitatem præ se ferant quingentorum vel sexcentorum annorum, extetque tam Remis in bibliotheca matricis ecclesiæ, et apud S. Nicasium, quam Suessionis. Hæc ille sibi objicit ex judicio aliorum, quos apprime doctos fatetur et veritatis amantes.

displacent Marloti, cujus opinionioni sunt contraria:

12 Verumtamen Marlotus ipse Acta hæc non magni facere videtur, cum ei adaptet verba Hincmari, alia occasione dicta: Nos scilicet habere eum ad lectionem, non vero ad proferendam auctoritatem. Verum hæc verba sunt hominis partium studio præventi, quod Acta SS. Sixti et Sinicii repugnarent Remensium traditioni, quam susceperat defendendam, de missione eorum per S. Petrum apostolum. Etenim nullum assignat Actorum vitium: nihilque directe Actis objicit, nisi sequentia: Deinde, cum Frodoardus prædicti codicis non meminerit, admodum probabile est, post ipsius obitum confectum fuisse ab auctore, qui gestis Sanctorum seu Legendariis texendis dabat operam, quorum gestorum cum apud nos ob vetustatem nulla restaret memoria, eisdem Sanctis Apostolicas virtutes attribuit, quo celebriores apparerent, et ab historiarum avidis prædicta eorum gesta legerentur. Ignota verisimiliter Flodoardo fuit hæc Vita, si credimus Marloti, quia eam non nominat. At mihi idem non apparet, cum omnia, quæ Flodoardus de Sanctis nostris scribit, ex hac Vita videatur sumpsisse; et nullibi ab ea recedat, nisi in assignando tempore ipsorum missionis. Deinde, etiamsi constaret ignotam fuisse Flodoardo, ne sic quidem fieret verisimile, scriptam fuisse post ejus Historiam. Quis enim credat, scriptorem hujus Vitæ voluisse, lecta Flodoardi Historia, ab eo ducentis annis recedere, tantoque spatio juniores facere Sanctos, quos celebrabat? Quod deinde dicit in eodem codice haberi Vitam SS. Memmii confessoris et Mauri martyris ejusdem styli, nihil facit contra Vitam Sanctorum nostrorum, licet revera dubitem, an ejusdem sint styli. Certe cum, ut subdit, alter ibi dicatur a B. Petro directus, alter vero a S. Clemente; non sunt hæc posteriores Vitæ ejusdem auctoris, qui S. Memmium Catalaunensem non retulisset ad tempora Apostolorum, Sixtum vero et Sinicium ad imperium Diocletiani; cum passim eodem fere tempore trium illorum adventus in Galliam figatur, aliis eundem ad Apostolorum ætatem referentibus, aliis ad sæculum III fere adhibitum.

scriptoris videntur antiqui, non tamen cœvi: nec fabulosi sunt, sed jejuna.

13 Tillemontius tom. IV Monumentorum in S. Dionysio Parisiensi art. 21 suspicatur Acta SS. Sixti et Sinicii antiquiora esse Hincmari, qui Remensem rexit ecclesiam circa medium sæculi IX, idque affirmat Bailletus in Tabula critica ad 1 Septembris. Neuter tamen multum auctoritatis Vitæ huic tribuit, neuter eamdem vehementer accusat, aut ullam sententiæ suæ rationem allegat. Uterque etiam hanc Vitam sequi maluit quam Hincmarum aut Flodoardum, ad statuendam epocham adventus eorum in Galliam. Eruditi Benedictini, qui componunt Historiam litterariam Franciæ, tom. III pag. 646 similiter credunt Vitam hanc Hincmari anteriorem, adduntque non videri scriptam ante finem sæculi VII, at nulla ra-

tione addita. Porro nullas invenio rationes, cur Vita SS. Sixti et Sinicii nequeat esse scripta multo citius. Certe nihil occurrit in hisce Actis, ex quibus ostendi possit, scriptorem illorum necessario amovendum a sæculo V aut VI, cum et stylus satis sit simplex, et nullibi ostendat Sanctis ipsis se longe posteriorem. Verumtamen cœvum fuisse aut supparem nequaquam crediderim, quia Acta magis sunt jejuna, quam soleant esse scriptorum, qui facta per se aut per testes contemporaneos didicerunt. At id ipsum, quod pauca de Sanctis memoraverit, ostendit, eum noluisse Heroës suos commentitiis fabulis exornare.

14 De tempore, quo Sancti nostri missi sunt in Galliam, tres reperiuntur sententiæ, quæ suos singulæ habent patronos. Prima est Flodoardi, qui lib. I cap. III sic scribit: Nec solum apud Ethnicos tunc temporis tanti habitum Remorum populum, quin et apud primos Ecclesiæ Dei propagatores, atque per Evangelium in Christo patres, primæ hujus provinciæ nostræ sedis pontifices constat semper honore decoratos; adeo ut ipse beatissimus Ecclesiæ Christi princeps, Petrus apostolus, urbi nostræ beatum Sixtum a se archiepiscopum ordinatum cum suffraganeorum auxilio censuerit delegandum, idoneos ei ac necessarios in eadem provincia destinans socios, S. Sinicium videlicet, Suessionicæ sedis primo, nostrum postea præsulem, ac beatum Memmium Catalaunicæ urbis rectorem. Marlotus lib. I cap. XIII, ubi hanc sententiæ, quam traditionem ecclesiæ Remensis perperam nominat, stabilire conatus est, Flodoardi testimonium commendat hisce verbis: Verisimile non est eum, vetustioribus neglectis codicibus, fictam ac de novo excogitatam opinionem evulgasse, cum apud omnes diligens et sincerus scriptor habeatur. Nec, si monumentum aliquod vetustatis in provincia extiterit, credendum est eum latuisse; sed ei tamquam principis ecclesiæ canonico, ac fidei nostræ primordia dedita opera investiganti, quotquot erant bibliothecæ facile patuerunt. Sic ille de Flodoardo.

15 Hujus vero opinionem mox confirmare nititur in hunc modum: Ac ne quis existimet hunc honorem (accepti a S. Petro episcopi) de industria Remensi ecclesiæ quæsitum, quo illustrior potiorque ob vetustatem evadat, Frodoardi sententiæ veterum testimoniis comprobanda est, Lotharii præsertim imperatoris, cujus epistolæ fragmentum ad Leonem Papam idem Frodoardus citat lib. 3 cap. 10, qua Remensis sedis B. Sixtus primus episcopus Apostolorum discipulus prædicatur, quod Fulco Hincmari successor clarius explicat alia epistola ad Stephanum V his verbis: « Sedem vero Remensem notum habeat ab antecessoribus præ Gallicanis omnibus ecclesiis semper fuisse honoratam, utpote cum primus Apostolorum beatus Petrus primum destinaverit huic urbi beatum Sixtum episcopum, et totius Galliæ canæ regionis dederit ei primatum ». Habet hæc quoque Flodoardus lib. IV cap. I. Porro hisce argumentis, quæ non prorsus contemnenda sunt, alia minoris momenti addit Marlotus, videlicet Chronicon Senonense S. Petri Vivi, Chronicon Virdunense, Chronicon Autissiodorense, Martyrologium Romanum, Ms. codicem citatum a Vincentio Bellovacensi, Vitam S. Memmii Catalaunensis a Bosqueto editam, ac demum cum paucis neotericis Democharem et Baronium ad annum 46; hisque recensitis sic concludit: Stet

AUCTORE
J. S.

Sententia Flodoardi de missis per S. Petrum Sixto et Sinicio,

quam propugnat Marlotus:

AUCTORE
J. S.

igitur tamquam certum, a Christi natalibus anno XLVI, imperante Tiberio, orientem Christianæ fidei solem in Xysto, Sinicio et Memmio, Remos ac circumjectas Belgarum gentes suspexisse suscepisseque. *Habes, lector, momenta hujus opinionis, quæ ad assensum movere possent, nisi gravioribus eliderentur. Ex conclusione vero facile agnoscas hominem ecclesiæ suæ amantem, qui non modo missionis sæculum, sed annum etiam certum vult haberi ob auctoritatem solius Baronii, licet revera Baronius non asserat, eo anno missos Sixtum et Sinicium, sed solum ad illum annum referat, multos a S. Petro missos, sed diversis temporibus.*

hujus rationes
enerant aucto-
ritas Hincmari,
qui scripsit mis-
sus a Sixto Pa-
pa :

16 Altera sententia est Hincmari Remensis archiepiscopi, qui in Opusculo LV capitulorum cap. xvi de misso S. Sixto sic loquitur: Et postquam beatus Sixtus a Sixto Sedis Romanæ Pontifice primus ad Remensem metropolim fuit directus episcopus, in Christianismo per quindecim archiepiscoporum tempora . . . in Remensi parochia (seu diocesi) mansit ecclesia Laudunensis, quæ primum a S. Remigio accepit episcopum, ut pluribus exponit. Non explicat Hincmarus, an velit S. Sixtum missum fuisse a Sixto I, qui ante medium sæculi secundi pontificatum administravit, an vero a Sixto II, qui brevem pontificatum glorioso martyrio finivit anno 258, quippe alios quosdam viros apostolicos in Gallias misisse scribitur apud nos tom. II Augusti pag. 128 et 129. De Sixto II probabilius certe id dici potuit quam de Sixto I, uti patebit ex ordine episcoporum Remensium, qui Hincmarum non latuit, ideoque existimo ipsum de Sixto II locutum. Porro hæc opinio Hincmari vehementer enervat rationes pro opinione prima expositas. Nam Hincmarus vir fuit eruditus et retinens admodum prærogativarum ecclesiæ suæ; nec fautores primæ opinionis ullum habent testem Hincmaro antiquiorem, cui Lotharius imperator contemporaneus, Fulco suppar, Flodoardus longe posterior. Vidit hoc incommodum Marlotus atque ita respondet: Nam cum ei sit Fulco suppar, æqualem cum eo habet auctoritatem, cui cum accedat Frodoardi Fulconi supparis auctoritas, duo præponderabunt uni, præsertim cum Frodoardus (ut dixi) dedita opera ecclesiæ Remensis Historiam scripserit, ac diligenter, antequam publici juris fieret, investigatis accurate prædictæ ecclesiæ monumentis Hincmaro antiquioribus, eam emendaverit, ut ipse testatur in præfatio. Ostendit hæc responsio, non adhærendum necessario scriptoribus Remensibus sæculi noni et decimi, cum ipsi in diversas abierint sententias. Progredior igitur ad tertiam sententiam, quæ solidioribus niti videtur fundamentis.

Acta habent
Sanctos in Gal-
liam missos tem-
pore Diocletia-
ni,

17 Acta habent Sanctos Roma missos sub Diocletiani et Maximiani imperio, postquam SS. Crispinus et Crispinianus martyrio coronati erant circa annum 287 aut 288, ut vult Tillemontius tom. V in Persecutione Diocletiani art 2, tempus illud probans ex morte Rictii Vari, sub quo dicuntur passi. Itaque secundum Acta Sixtus et Sinicius missi videntur circa annum 288. Actis consonat Breviarium Remense anni 1543, cujus verba subjungo, omissis non necessariis: Sancti Sixtus atque Sinicius Romæ oriundi, ibi sancte et religiose a successoribus beatorum Apostolorum a cunabulis in Lege educati divina, præclaræ suæ indolis, juste ac sine querela conversando, ibidem monstrare sanctitatem . . . Qualiter lux sanctitatis eorum in has partes emicuerit,

paucis intimare curabimus. Igitur eo tempore, quo Diocletianus et Maximianus imperatores tyrannica dominatione persecutionem in Christianos excitaverant, . . . sancti Dei Crispinus et Crispinianus . . . in urbe Suessionica verbum vitæ populis annunciantes morabantur. Sed quia nonnulli in eadem urbe per ipsorum prædicationem ad fidem Christi conversi fuerant, et propter supradictam persecutionem admodum rari essent in Galliarum partibus Christi relictii ministri . . . denique ostenderunt se per visum Pontifici Romanæ tunc temporis Sedis, asserentes et se per martyrii gloriam ad regna assumptos cælestia, et oves, pro quibus ipsi exemplo Domini sui sanguinem fuderant, pastoris absentia desolatas manere in terris . . . Post hanc itaque beatorum martyrum visionem atque ammonitionem; certior factus idem Pontifex, divinitus se per Sanctos Dei ammonitum, convocato clero, ordinavit sanctum Sixtum episcopum; et ad solatium ei procuratur beatus Sinicius, tunc quoque ab eodem Pontifice presbyter consecratus, qui et ipse magnarum virtutum vir universorum testimonio comprobatus habebatur. Hæc eodem modo in Actis relata ostendunt, qualis fuerit Remensium traditio usque ad medium sæculi xvi de primis suis Episcopis, evincuntque, Flodoardi opinionem non invaluisse, sed potius neglectam fuisse apud Remenses. Breviarium anni 1630, ex quo elogium dedimus, 8, similiter repugnat opinioni Marloti, cum Sancti dicantur missi, non a S. Petro, sed a Romano Pontifice, peractis olim . . . Apostolorum pro Christo legationibus.

18 Sententia nostra de missis circa annum 288 Sixto et Sinicio optime concordat cum catalogo episcoporum Remensium, uti et Suessionensium, idemque catalogus opinionem Marloti prorsus reddit improbabilem. Quindecim numerantur episcopi usque ad S. Remigium in ecclesia Remensi, nec plures numeravit Hincmarus, cujus verba dedimus, 16, cum ait Laudunum, quod primum episcopum accepit a S. Remigio, per quindecim archiepiscoporum tempora spectasse ad diocesim Remensem. Inter episcopos autem Remenses quartus ad omnibus collocatur Betausius seu Imbetausius, atque hic anno 314 interfuit concilio Arelatensi, cui subscriptus legitur apud Labbeum tom. I col. 1430 hoc modo: Imbetausius episcopus, Primigenius diaconus, de civitate Remorum. Hinc facile in sententia nostra texi potest chronotaxis aliqua quatuor primorum antistitum ecclesiæ Remensis. Spatium enim, quod reperitur inter annum 288 et 314, sufficiens est, ut credi possit tres eo tempore sedisse episcopos, ex quibus secundus non nisi annum tenuit episcopatum, etiamsi velimus suspicari, Betausium jam aliquot annis sedisse ante concilium. Demochares habet eum consecratum a Melchiade Papa anno 312, sed sine certo auctore, inquit Marlotus cap. xxv. Itaque credamus S. Sixtum, postquam in Galliam pervenerat, decennio circiter laborasse ad conversionem Remensium et Suessionensium, obiisse vero circa annum 300, ac Sinicium uno anno serius, uti in Actis dicitur; potuit sic Amantius ad decennium quoque sedere ante Betausium. Verum uti in hac chronotaxi nihil est absoni, ita nihil certi: nam S. Sixtus etiam diutius supervivere potuit, tantoque brevior fiet Amantii episcopatus, quanto Sixtus superfuerit diutius. Porro ordo primorum episcoporum Remensium satis etiam conciliari potest cum sententia Hincmari, si velit S. Sixtum missum esse a Sixto

quæ sententia
convenit cum or-
dine primorum
episcoporum;

F

A Sixto II, sed tunc multo prolixior fiet Sixti et Amantii episcopatus.

at idem ordo
evertit opinio-
nem primam;

19 Quam male cum opinione sua cohæreat expositus ordo episcoporum Remensium, vidit probe Marlotus, sed omnes intendit nervos, ut amoliretur incommodum. Versat hunc lapidem toto capite XVIII, et verisimilia facere conatur, quæ omni prorsus verisimilitudine carent. Agnoscit tres primos serie continuata Remensi cathedræ præfuisse, eosque defunctos vult sæculo primo. Post hos nullos fuisse Remis episcopos usque ad tempora Constantini Magni, sub quo quartus occurrit Betausius, scripserat Flodoardus lib. I cap. V. Quod an consulte et veraciter dictum ab eo, inquit Marlotus, aut temporis edacitate ab ecclesiasticis potius tabulis horum nomina penitus exciderint, merito quis dubitare posset. Verum id veraciter dictum a Flodoardo, satis est certum ex testimonio Hincmari supra dato, et omnium consensu. Audi, quid de quatuor primis scripserit Albericus monachus in Chronico ad annum 336: Antequam ulterius procedamus, hic attingenda est breviter historia Remensis.

B gigitur quod post mortem Crispini et Crispiniani missi sunt a Roma sancti isti Sixtus et Sinicius, primi Remensium archiepiscopi, cum nepote Divitiano, qui fuit secundus post Sinicium Suessionensem episcopum. Tertius Remensis archiepiscopus Amausius, quartus Bethausius, in isto tempore Magni Constantini, et interfuit concilio Arelatensi primo, quod per Mauritium* ejusdem urbis episcopum relatum est ad beatum Silvestrum, Volusiano et Aniano consulibus. Isti quatuor primi Remenses episcopi tumulati fuerunt in ecclesia beati Sixti. Hæc igitur dubitatio Marloti fundamento caret, uti ipse satis advertit, cum illi non amplius insistat.

* Marinum

cum prorsus in-
credibile sit, ec-
clesius Remen-
sem et Sues-
sionensem vaca-
visse duobus
sæculis,

20 Hinc omnes recenset persecutiones gentili-
um, ut ostendat sedem Remensem potuisse epi-
scopo carere toto sæculo secundo et tertio, idque
non esse improbabile. Audi rationem ejus præci-
puam, quam exprimit his verbis: Etenim cum
electio, genuina pastorum matrix, libertatem in
eligentibus supponat, si hæc opprimatur præfe-
ctorum tyrannide, frequenti Cæsarum per Re-
mos transitu, bellis intestinis aut tumultibus
populorum, quid mirum si pontificiæ sedes tamdiu
orbitate languescant? Post hæc persecutiones enu-
merat; at non ostendit has acerbiores Remis fuisse,
quam in aliis orbis partibus. Cur igitur hæ
persecutiones magis Remis electionem impedivis-
sent quam in aliis urbibus, quibus episcopos præ-
fuisse sæculo secundo et tertio, certissime novi-
mus? In Italia certe magis continuæ fuerunt
persecutiones quam in Gallia, neque ideo tamen
ecclesiæ præcipuæ, de quarum antiquitate certo
constat, tam diuturno tempore episcopis caruerunt,
uti nec in Oriente nec in Africa, ubi tyrannorum
crudelitas non minus desævit. Certe nulla
umquam tam diuturna eodem in loco fuit perse-
cutio, ut electionem episcopi multis annis impedi-
rit, nedum duobus sæculis. Deinde si Remis
eligi non potuisset episcopus, numquid ecclesiæ
Romanæ erat episcopum mittere ad ecclesiam tot
turbibus agitatum, cæptaque per tres episcopos
promovere per alios? Numquid a tempore Decii
ad Diocletianum usque varii in Galliam missi
virovum Apostolicorum manipuli, qui non paucas
ibidem fundaverunt ecclesias? Cur igitur negle-
ctæ fuissent Remensis et Suessionensis, si jam a
primo sæculo fuissent fundatæ? Hæc sane mihi
maxime miranda viderentur, si dicerentur a scri-

ptore, cujus auctoritati non liceret refragari: at incredibilia prorsus sunt, dum solum nitun-
tur auctoritatem scriptorum noni et decimi sæculi,
quos amor antiquitatis ecclesiæ suæ facile impel-
lere potuit, ut, relictis melioribus, fabulosas
notitias sequerentur.

AUCTORE
J. S.

21 Etenim alia etiam persuadent, ecclesiam
remensem non diu vacasse post mortem S. Aman-
tii. Primo Amantius sine martyrio finivisse vitam
videtur, æque ac Sixtus et Sinicius, omnes in
eadem ecclesia sepulti, quam etiamnum super-
esse vult Marlotus. Tres ergo episcopi in pace
obierant, ut quartus facile posset succedere. Se-
cundo cum Betausius in eadem cum ipsis ecclesia
dicatur sepultus, vix dubitari potest, quin ipsis
continuo successerit. Tertio multæ Galliarum ec-
clesiæ episcopos habebant sub Diocletiano, cujus
persecutio ibidem minus sævit, præsertim eo tem-
pore, quo in aliis Romani imperii partibus erat
vehementior: nam Constantius tunc Galliis præ-
erat, et Christianos aut protegebat, aut certe
non vexabat; cur igitur nec Remensis nec Sues-
sionensis ecclesiæ suos habuissent antistites? Stabat
Remis ecclesia a S. Sixto ædificata, tres in ea re-
sederant antistites, omnes sine martyrio defuncti,
nulla ostendi potest persecutio, quæ Remenses af-
flicti acrius, nisi sola forsitan sub præside Riccio
Varo; aliena ergo a proposito tractat Marlotus,
cum non sine exaggeratione enumerat gentili-
um imperatorum persecutiones, quæ modo in una,
modo in alia orbis Romani parte magis sævie-
runt. Quis enim hujusmodi ferat ratiocinia? Christiani persecutionem passi sunt in Africa,
non potuit igitur eligi Remensis episcopus. Italia perpetuis fere persecutionum procellis agitata
est a Nerone usque ad Constantinum; ergo nul-
lus per ducentos et plures annos haberi potuit
in urbe Remensi antistes. Quis, inquam, sic
ratiocinanti aures præbeat? Attamen non alia
est ratiocinatio Marloti, si recte expendatur.

et aliunde colli-
gatur, ecclesiam
Remensem non
diu vacasse;

22 Hisce accedere possent aliæ rationes,
atque auctoritas Sulpitii Severi ac S. Gregorii
Turonensis, sed eas prætermitto, quod nolim hic
disputare de promulgata primum fide in Galliis.
Nam etsi aliæ deessent rationes, una solum con-
sideratione facile videbimus auctoritatem Acto-
rum præpondere auctoritati Flodoardi. Raris-
sime invenimus initium alicujus ecclesiæ, aut
ætatem alicujus Sancti, referri a scriptore quodam
ad sæcula posteriora. Contra experimur, amorem
antiquitatis effecisse apud multos mediæ ævi scri-
ptores, ut initia urbium, ecclesiarum, Ordinum,
aliarumque rerum, referrent ad tempora longe
anteriora. Itaque suspicari non possumus, aucto-
rem Actorum alia de causa adventum SS. Sixti
et Sinicii fixisse sub imperio Diocletiani et Ma-
ximiani quam amore veritatis, quam discere po-
terat ex monumentis ecclesiæ Remensis. At de
Flodoardo non immerito suspicio oriri potest,
nihil antiquitatis amore ad falsam opinionem
fuisse abreptum. Neque idcirco dicendum necessario
est, eum fictam ac de novo excogitatam opinio-
nem evulgasse, aut non vidisse monumenta anti-
qua ecclesiæ Remensis: nam contrarium mihi
prorsus persuadeo. Viderat, ut opinor, Acta
edenda, cum iis consentiat, excepto missionis tem-
pore; viderat certe Hincmarum, cujus verba
adducit: viderat etiam Lotharii imperatoris et
Fulconis episcopi verba, ex eo data num 15.
Viderat ergo Flodoardus tres diversas opiniones
de missione SS. Sixti et Sinicii, ex iisque elegit
eam, quæ antiquitatem ecclesiæ suæ magis com-
mendabat,

Actis igitur in-
hærendum, quæ
etiam per se
majorem hac in
re fidem meren-
tur.

AUCTORE
J. S.

mendabat, eamque sine ulla probatione ut veram proposuit. Idem fecit Marlotus, adhibita longa disputatione, quæ nihil magis videtur docere, quam imperium voluntatis in intellectum, quo fit, ut ea facile vera credamus, quæ vera esse nimis volumus.

§ III. An Sancti dicendi sint martyres, an confessores : nullus ante ipsos Remis episcopus.

Martyres qui
occasione vocati
cepit, exponitur.

Laudatus Marlotus cap. xv inquit, utrum Sancti nostri habendi sint martyres, an confessores. Martyrologium Romanum Baronii martyres vocavit, Acta vero clare martyrium negant. Andreas Saussayus Tullensis episcopus martyrium eorum probare conatus est dissertatione hunc in finem edita, quam refutat Marlotus. Porro occasionem asserti primum a Demochare martyrii explicat Marlotus his verbis : Cum ad ornatum sui Operis de sacrificio Missæ primos cujusque civitatis episcopos summa diligentia perquireret Demochares, ad Jacobum Bridou Remensis ecclesiæ pœnitentiarii sibi amicissimum pro Remensibus literas mittit. Hic nescius forsitan aut anceps, quid rescriberet de Xysto et Sinicio, cum Frodoardus satis obscure loquatur de genere mortis, quod prædicti Archiepiscopi obierunt, proprio genio martyres fecit schedula ad Democharem transmissa, quam nullo examine, sed ex fide auctoris, ut sæpe fit, suis operibus intexit. Baronius hunc secutus est in Martyrologio, tamquam rerum Gallicanarum callentissimum, cui subscribere, quotquot postmodum conficiendis Martyrologiis studium impenderunt, ob reconditam prædicti Cardinalis eruditionem, honoremque Romano Martyrologio (ut par est) ab omnibus exhibitum, quod ex incorruptis Ecclesiæ monumentis se confecisse testatur. Hactenus de occasione, qua nata est opinio de martyrio.

ostenditurque,
quibus argu-
mentis marty-
rium propugna-
verit Saus-
sayus ;

2^a Refert deinde argumenta, quibus Saussayus opinionem suam probare nititur : Primaria ratio, inquit, petitur ex circumstantia temporis : ... putant enim quotquot sub Nerone et Domitiano claruerunt, sanguine fuisse purpuratos. Verum neque eo tempore viæerunt Sancti nostri, neque verum est, omnes fuisse martyres, qui tunc floruerunt. Deinde Illustrissimus Saussayus Tullensis episcopus in Martyrologio Gallicano, et in Apologetico libello adversus archiepiscopum Lugdunensem, contendit errorem irrepsisse in Breviarium Remense reformatum, et in Litanias, ubi S. Xistus cum Sinicio inter confessores recensetur, putatque Remenses traditionem suam ejurasse, eo quod Galesinus, Ferrarius in Topographia, Demochares, Colvenerius, Chanarius et Robertus cum Baronio conspirent, multumque exaggerat Martyrologii Romani, editi sub Gregorio XIII, anno MDLXXXIV auctoritatem, quasi indubitata fide hoc esset tenendum. Hæc ex Marloto recitavi, quod Opusculum Saussayi mihi non sit ad manum. Jam vero ad istas auctoritates neotericorum dixisse sufficiat, omnes a Demochare, quem Baronius in Romano Martyrologio secutus est, in eam opinionem deductos, sed eorum auctoritatem non suffi-

cere, cum antiquiora monumenta, ipsaque Remensis traditio repugnet.

25 Flodoardum etiam opinioni suæ adaptare voluit Saussayus, licet ei clare sit contrarius. Gesta utriusque in episcopatu et obitum breviter narrat lib. i cap. iii hisce verbis : Sanctus vero Sixtus Remorum primus episcopus, etiam Suesionicam fundasse fertur ecclesiam, et B. Sinicium collaboratorem et cooperatorem suum inibi constituisse ; quique post ejusdem S. Sixti decessum, nepote suo, ut ferunt, sancto Divitiano Suessoni a se pontifice ordinato, quoniam noviter instituta Remensis ecclesia lacte adhuc tenera forte fovebat pignera, necdum ad onus pontificale perferendum robusta, Remis archiepiscopalem (ea cogente necessitate) subiit cathedram. Ubi pro animarum salute fideliter elaborans, bonumque certamen decertans, cum Decessore, ut in cælis, ita etiam meruit in terris habere consortium, unius ejusdemque templi tumbæque sortitus cum beato Sixto sepulcrum. Nullum hic verbum de martyrio Sanctorum nostrorum, nec alibi in Flodoardo. Acta vero clarissime habent, utrumque Sanctum in pace obiisse. Traditionem ecclesiæ Remensis accipe ex laudato Marloto : Quod si divini Officii, Missalis, Litaniarum, vetustiorumque inscriptionum in capsis et imaginibus habenda sit ratio, tanta nobis horum vis suppetit, ut sine lectoris tædio vix media pars hic posset adferri Mss. codices, Antiphonalia, Gradualia, id etiam aperte testantur. Unde satis mirari non possum, quomodo Sap. et illust. Tullensis episcopus dicat, Remenses patrum traditionem reliquisse, cum hujusce traditionis nullum extet vestigium, nec in Missalibus, nec in Martyrologiis, quæ cum vetustatem spirent, ut ex caractere patet insipientibus, majoris aut certe æqualis sunt auctoritatis cum ipsis, quæ ab illo fidenter nobis opponuntur. Non autem, ut ante advertit, verisimile est, ecclesiam Remensem sic se ingratam erga Tutelares suos exhibuisse, ut lauream martyrii ab iis sciens abstulerit, si a veteribus delata fuisset. Recte quidem hæc Marlotus. Verum eodem modo ratiocinari debuisset contra antiquitatem nimiam SS. Sixti et Sinicii, quæ æque est contraria traditioni Remensium, in Breviariis eorum, aliisque monumentis expositæ.

26 Theodoricus Pauli Gorcomiensis sæculo xv compilavit Chronicon universale apud nos Ms. In eo a fol. 248 dat catalogum antistitum Remensium, qui passim satis consonat aliis catalogis vulgatis, gestaue SS. Sixti et Sinicii compendio recitat. Verum scriptor iste alium statuit episcopum Remensem ante S. Sixtum, eumque et Petrum nominat et a S. Petro missum affirmat. Accipe breve, quod Petro suo ille texuit elogium : Petrus sanctus discipulus sancti Petri apostoli, ab eodem apostolo Remis missus, prædicando multos convertibat, et fidem Christi ibidem primus dilatavit. Quo defuncto, non reperitur, aliquem sibi successisse in ecclesia Remensi, nisi anno Domini cxcv. Non opinor hunc habendum a Remensibus pro episcopo : sed fictitium haud dubie credent hunc Petrum. Attamen neutiquam crediderim primo confictum esse a laudato scriptore, qui satis videtur sincerus, sed nimis credulus. Hinc itaque colligimus, antiquitatem Remensi ecclesiæ quæsitam fuisse modis variis, nec mirandum esse, si qui tantæ antiquitatis amore SS. Sixtum et Sinicium ad Apostolorum tempora

sed martyres
non fuisse pro-
bant Acta, Flo-
doardus, ipsa
Remensium tra-
ditio.

E

F

Alius a quibus-
dam confictus
Remensis episco-
pus tempore
Apostolorum :

A *tempora retulerint, cum etiam fuerint inventi, qui fictitium episcopum obtruserunt.*

Sanctorum elo-
gium aliud,

27 Rectius de Sixto et Sinicio scripsit laudatus Theodoricus, cujus elogium subjungo: Sixtus sanctus successit hoc ordine. Sancti enim martyres Crispinus et Crispinianus sub Diocletiano et Maximiano imperatoribus anno Domini cccxi martyrizati a Rictiovaro in orbe Suessionica, ostenderunt se per visum S. Caio Papæ, asserentes et se per martyrii palmam assumptos ad regna cælestia, et oves, pro quibus ipsi exemplo sui Domini sanguinem fuderant, pastoris absentia desolatas manere in terris. Qua de re, inquit, tibi eas commendamus. Tunc sanctus Papa Caius de consilio cleri elegit mittere sanctum Sixtum, qui fatebatur se indignum tali dignitate, paratum tamen ad omnem obedientiam. Ordinatur ergo ab eodem sancto Papa episcopus, et Sinicius presbyter consecratus ei associatur. Venerunt igitur ad urbem Remensem, . . . prædicaverunt Evangelium Christi, et multos converterunt. (*Hæc multorum conversio Actis est contraria.*) Tandem venerunt Suessionem, sicut

B

sancti martyres prædicti Crispinus et Crispinianus petierant: ubi a Catholicis benigne recepti constanter prædicabant, et per gratiam Dei cotidie fideles augebantur. Et cum ecclesia ibi dilataretur, et fama sanctitatis eorum, sanctus Sixtus visitavit Remenses, scire cupiens, si forte per gratiam Christi converterentur. Et ecce qui prius eum, ut supertitosum spreverant, audita fama sanctitatis ejus et miraculorum, ut patrem susceperunt, ubi prædicando populum multum acquisivit.

Act's et dictis
nostris confir-
me.

28 Sanctum autem Sinicium Suessionicæ ecclesiæ consecravit episcopum: ipse autem in ecclesia Remensi prius resedit, quia populosior et magis idololatriæ dedita videbatur: sicque duo hæc luminaria in utroque loco effulserunt miraculis et doctrinis. Destruuntur fana, construuntur ecclesiæ; ministri consecrantur, fideles augentur. Interea sanctus Sixtus plura prædixit, et diem obitus sui longe ante præsciens, coepiscopo beato Sinicio denuntiavit. Flebat igitur sanctus Sinicius, orans Deum, ut ipse pariter cum sancto Sixto assumeretur ex hac vita. Flebant et discipuli, ne relinquerentur desolati; ita quod sanctus Sixtus compatiens etiam flebat, et consolabatur eos, prædicans sancto Sinicio, quod post unum annum eodem die, quo ipse migraret, sequeretur, commendans ei curam utriusque ecclesiæ. Et hortatus est omnes, ut bonum certamen certarent, cursum in charitate non ficta consummarent, fidem servarent. Post hæc febre correptus, accepto Corpore Christi, in Kalendis Septembris migravit ad Dominum. Quem sanctus Sinicius sepelivit in ecclesia, quam ipse in suburbio ejusdem civitatis construxerat. Cujus festum colitur Kalendis Septembris. *Hisce de S. Sinicio addit sequentia*: Sinicius sanctus missus a præfato Papa S. Caio cum S. Sixto, cum post obitum sancti Sixti per unum annum rexisset utrasque ecclesias, circa diem prædictum venit ad urbem Remensem, et fecit sibi fieri sepulcrum juxta sarcophagum beati Sixti, et mortuus est eodem die, quo prædixerat sanctus Sixtus, et sepultus est juxta eum, ut, sicut in vita sua dilexerant se, sic in morte non essent separati. Ubi clarent infinitis miraculis ad laudem et gloriam Domini nostri Jesu Christi.

VITA

AUCTORE ANONYMO.

Ex codice nostro Ms., et monasterii Bori fontis, collatis cum Ms. Ultrajectino.

Sanctorum laudes atque actus enarrare magnæ creditur esse utilitatis, scilicet quia et honor ipsis major inde impenditur, et legentibus per hoc sive audientibus exemplum sanctæ conversationis exhibetur. Multi enim sunt ad intelligenda, quæ sunt divina, minus capaces, et tamen quod ex præceptis non intelligunt, exemplis Sanctorum addiscere non ignaviter concupiscunt. Hac igitur de re necessarium duximus sanctissimorum patrum Sixti ac Sinicii vitam describere, quatinus, quia per ipsos Evangelicæ prædicationis Christianæque religionis initium nostras in partes advenit, eorum etiam exemplis, æque ut patrociniis, futura ætas institutionis sacræ suscipiat emolumenta. Nam jure ipsi de nobis fateri possunt: Etsi aliis non sumus apostoli, vobis sumus. Sancti itaque supradicti Romæ oriundi, ibique sancte et religiose a successoribus beatorum Apostolorum nobiliter a cunabulis in lege educati divina, præclaræ suæ indolis, juste ac sine querela conversando, ibidem monstravere sanctitatem.

Utile est Sanctorum gesta narrare. Hi autem Sancti Romæ nati,

2 Sed quia juxta veritatis testimonium civitas in monte posita abscondi non potest, nec lucerna accensa sub modio latere debet, qualiter lux sanctitatis eorum in has partes emicuerit, paucis intimare curabimus. Igitur eo a tempore, quo Diocletianus et Maximianus imperatores tyrannica dominatione persecutionem in Christianos excitaverant, multosque Sanctorum divertis afflictos passionibus * martyres Deo dignos peremerant, sancti Dei Crispinus et Crispinianus b, qui quondam cum multis aliis ab urbe Roma Gallias pro Dei amore et Evangelicæ prædicationis institutione adierant, in urbe Suessionica c verbum vitæ populis annuntiantes morabantur: ubi cum diu in studio eungelizandi commanerent, Rictiovarus, prædictorum augustorum crudelissimus carnifex, illuc adveniens, tormentis eos variis a fide Christi avertere elaboravit, sed, Domino suos protegente et adjuvante, non valuit: sicque glorioso martyrio consummati regna cælestia viri sancti feliciter petierunt.

postquam SS. Crispinus et Crispinianus martyrio coronati

a

* Ms. Ultraject. supplicis b

F

c

3 Sed quia nonnulli in eadem urbe per ipsorum prædicationem ad fidem Christi conversi fuerant, et propter supradictam persecutionem admodum rari essent in Galliarum partibus Christi relictis ministri, curæ fuit jam dictis Sanctis, licet in requie beata assumptis, ne eorum labor imperfectus remaneret in terris, alios sibi in idem opus vicarios procurare. Denique ostenderunt se per visum Pontifici Romanæ tunc temporis Sedis d, asserentes, et se per martyrii gloriam ad regna assumptos cælestia, et oves, pro quibus ipsi exemplo sui Domini sanguinem fuderant, pastoris absentia desolatas manere in terris. Qua de re, inquit, tibi eas commendamus, tuæque

apparuerant Romano Pontifici, ut prædicatores mitteret in Gallias,

d

AUCTORE
ANONYMO.

que e curæ committimus, quas Deo acquisivimus animas: tu enim Sedem tenes Apostolicam, et ad te jure pertinet omnium cura ecclesiarum. Nos quoque juste tali pro necessitate ad hanc Sedem recurrimus, a qua missi sumus. Tuum ergo erit jam ex hinc providere aliquos non segnes neque tepidos, verum strenuos atque industrios, Christi videlicet ministros, qui nostra vice pastoris officio oves, quas Deo lucrati sumus regendas atque augmentandas suscipiant, quatinus, quos sibi Christianos cælorum Rex per nos nuper acquisiverat, maligni insidiatoris versutia a fide recta non subvertat.

consecrantur a Pontifice, Sixtus episcopus. Sinicius presbyter, * al. certior

f

B

* al. dubitaret

g

missique in Galliam perveniunt Remos, ubi prædicant sine magno fructu; h

C

i

Suessiones tenent ubi excopti a Christianis

k

4 Post hanc itaque beatorum martyrum visionem atque admonitionem certus * factus idem Pontifex divinitus se per Sanctos Dei ammonitum, convocato clero, cepit quærere, quos in Gallias euangelizandi gratia destinare potuisset. Denique omnium pene, qui aderant, consonans fuit testimonium, præfatum sanctum Sixtum huic operi esse aptissimum: quippe f quia esset vir totius prudentiæ ac mansuetudinis, juxta Salvatoris præceptum, dicentis: Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ. Qui etiam, ut ipsorum testimonium ratum et adeo præordinatum non dubitaretur *, semetipsum, licet indignum clamitans, tamen spontaneum ad omnia, quæ ei causa obedientiæ a Sede injungerentur apostolica, promptissima voluntate esse fatetur. Ardebat g enim non mediocri desiderio labores pro Christo subire; quatinus hac occasione quandoque etiam ad martyrii gloriam posset pertingere. Quid plura? Ordinatur episcopus, et ad solatium ei procuratur beatus Sinicius, tunc quoque ab eodem Pontifice presbyter consecratus. Qui et ipse magnarum virtutum vir universorum testimonio comprobatus habebatur.

5 Destinatur h itaque ad Gallias boni et electi Milites Christi, velut agni inter lupos, comitante pariter cum eis ipso, qui suis pollicitus est, dicens: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. Cujus adjutorio suffulti, per longi itineris diverticula verbum vitæ quibuslibet audire cupientibus disseminantes, tandem intra Gallias urbem adire Remensem. Cujus portam intrantes, statumque loci considerantes, vident historiam suæ gentis in foribus ejusdem civitatis sculptam esse: siquidem hæc civitas a Romanis constructa ex nomine Remi, fratris videlicet Romuli, Remis i fertur nuncupata. Memoriam itaque suæ gentis inibi sculptam contuentes, quasi aliqua invitante familiaritate, ibi aliquandiu habitare delegerunt, probandi scilicet gratia, si Christus in ea urbe per ipsos fidei suæ aliquos aggregare dignaretur. Commorantes ergo ibidem aliquanto tempore, verbum Dei populis cottidie prædicabant; sed perpauca invenire potuerunt, qui salubria eorum monita percipere cum cordis aviditate mallent. Erat enim civitas hæc nimium adhuc idolatriæ et superstitioni gentilium dedita.

6 Ipsi quoque non immemores eorum, quæ sibi specialius injuncta fuerant, quæque martyres jam dicti per visum cælitus commonuerant, hac relicta urbe, Suessionem ire contendunt. Quo ingressi, quia nonnullos eorum, quos martyres Christi ad fidem imbuerant Catholicam, ibidem viventes repererunt, gratanter et liberalissime ab eis sunt suscepti. Denique k et ipsi, post longi itineris gravia et laboriosa certamina, tamquam marinis erepti periculis, optata jam

pace, acsi tranquillissimo portu, frui in Christo D cepere. Cum magna itaque constantia verbum vitæ civibus prædicabant, Domini quoque gratia tribuente, augebantur cotidie qui salvi fierent in Christo. Castissima enim ipsorum et sobria vita, causa eis erat salutis.

7 Miracula quoque et sanitates, quas per eos Dominus facere dignabatur, non minimam in corde eorum credulitatem pariebant. Nihil quippe in ipsis defuisse cognoscitur eorum, quæ Domini pietas fidelibus suis promiserat, dicens: Signa autem eos, qui in me crediderint, hæc sequentur. In nomine meo dæmonia ejicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent. Et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Super ægros manus imponent, et bene habebunt. His itaque miraculis attestantibus, longe lateque fides Christi a quam plurimis magnificabatur, et gloria nominis ejus passim diffundebatur, ita ut etiam isti, qui paulo ante in Christianos persecutores extiterant acerbissimi, jam in melius conversi, aut ex toto crederent, aut certe benignitatis favore molliti, mitiores erga Dei cultores existerent. Qui affectione donati, plurimum in eodem loco simul peregerunt temporis, doctrinæ et actioni virtutum studiosissime operam dantes.

8 Cum vero ecclesia Christi jam in ea urbe cepisset dilatari, ac fama sanctitatis eorum celeberrima apud quoslibet vicinos haberi, memoratus pontifex beatissimus Sixtus divini amoris instinctu iterum visitationis gratia urbem adire studuit Remensem, cupiens perquirere sollicitius, si tandem divina pietas, ad fidei suæ percipiendæ insignia, corda ibi degentium aliquo suæ accenderit lumine caritatis. Cujus laborem miseratus Dominus, etiam apud eos ostium fidei ipsi aperire dignatus est, ita ut, qui antea illum tamquam vana ac superstitiosa docentem abominati sunt, audita fama sanctitatis ejus, miraculorumque signis, cum jam quasi patrem atque institutorem totis ambirent suscipere viribus. Cepit igitur Vir Deo plenus ibi quoque doctrinæ insistere, et adjuvante superna clementia, multos per prædicationem ejus populus ad fidem conversus est Catholicam.

9 Qui comperto, quod ibi quoque locus prædicandi sibi a Domino præparatus esset, convocato ad se jam fato sacerdote atque commilitone suo Sinicio, tractare cepit, qualiter per eos utraque civitas in religione posset cepta proficere, et l uterque simul populus cotidianæ institutionis ac ministerii divini pariter solatio fruere-tur. Quid multa? Elegit ipse in hac eadem urbe divinitus inspiratus residere, quia et populosior, et magis idolatriæ dedita videbatur. Beatum vero Sinicium, ut Suessionensi præset ecclesia, consecravit episcopum, atque abhinc quilibet eorum suam specialius regere cepit ecclesiam; sicque contigit ut primus episcoporum cathedram Remensis ecclesiæ beatus Sixtus obtinuerit.

10 His ita dispositis, ceperunt hi duo Præsules Christi in utroque loco, veluti magna duo cæli luminaria, doctrina et miraculorum effulgere signis. Denique destruuntur fana, construuntur ecclesiæ, plebs fidelis augetur; multi quoque ab eis lege instituuntur divina. Crescente etiam discipulorum numero, ministri ecclesiæ consecrantur, atque omnia divinis cultibus rite perficiunt. Cum ergo talibus hisque similibus multo essent intenti tempore, divisi quoque mutuo viderentur loco non animo, vultu non affectu, carne

ecclesiam multorum conversione augent:

Sixtus Remos regressus, multos ibi quoque convertit,

F et Sinicium ad se vocatum consecrat Suessionensem episcopum:

multum utroque loco fidelibus, Sixtus mortem suam prædicat Sinicio,

A carne non spiritu, cepit beatissimus Sixtus inter cætera virtutum opera prophetiæ etiam pollere spiritu, et plura, quæ erant ventura, familiaribus quibusque et concivibus prædicere. Unde contigit etiam, ut obitum suum longe ante præscierit, beatissimoque præsuli et coepiscopo Sinicio diem sui exitus denuntiaverit.

qui multum de ea dolet, uti et fideles, quibus innotuerat:

11 Qui charitatis stimulatus affectu, multo cepit anxari tædio, si beato Viro superstes in hac vita fore cogeretur. Desiderabat enim, ut sicut hic in Christi extiterant servitio comites, ita quoque et in morte individui permanerent. Flebat igitur amaris lacrymis, et ut cum sancto Viro pariter assumeretur, questuosis precibus exorabat. Discipulorum quoque ac subjectorum, quibus hoc ipsum scire licuit, planctus erat non minimus, conquerentium ac dicentium, se pastoris desolatos absentia, luporum patere morsibus; implorantes etiam se non destitui, congeminando preces et luctus, voces dabant in cælum, in tantum ut vix quoque Vir Dei temperaret a lacrymis, cupiens et eis adhuc in præsentis solatio non desesse, et tamen sciens multo melius dissolvi et cum Christo esse.

prædicit etiam Sinicio Sixtus, eum post annum eodem die moriturum,

B 12 Plurimis itaque eos verbis et exhortationibus consolatus, cepit beato Sinicio vaticinando secretius prædicare, eum quoque se non multo post secuturum; verum anni dimenso spatio, eodem, quo ipse defungeretur, die illum quoque ad regna adsumendum cælestia; hoc videlicet spatio in terris ad hoc relinquendum, ut oves, quas ipsi pro Christo acquisiverant, non funditus utriusque destituerentur absentia, sed ejus tuitione atque regimine utraque consisteret ecclesia, donec Dominus aliquos sibi præelectos decerneret, qui pastorem jure quivissent ipsorum vice suscipere curam. Denique plebe convocata fidelium, multis eos cohortationibus allocutus, assignavit curam utriusque ecclesiæ beato Sinicio, committens ejus providentiæ greges, quos ipsi vel simul vel segregati, Domino in supradictis lucrati fuerant locis.

eumque et fideles hortatus ad constantiam,

C 13 Quo audito, plebs assistens, acsi inopinata cælitus ictu percussa fulminis, ex intimo spiritum trahens, amarissimis cepit deflere vocibus. Innovatur et luctus discipulorum, et beatus Sinicius pontifex dolore non minimo mœstus efficitur. Quos blande beatus Sixtus consolans, multis admonuit sermonibus, uti bonum certamen et ipsi certarent, cursum in caritate non ficta consummarent, fidem inviolabiliter servarent Catholicam; sicque post ipsum ad coronam justitiæ bene agonizando corde properarent avido. Itaque post hæc appropinquante die, quem Vir sanctus jam dudum præscierat, languoris febre corripitur; tamen, tabescente licet corpore, spiritu cælestibus inhiabat, semper cælum intendens, semper ad alta suspirans, semperque per horam venire desiderans, quando in gaudium Domini sui fidelis dispensator et prudens assumeretur; hoc solum molestiæ in corde perferens, quod Commilitonem suum, memoratum beatum Sinicium, pro separatione sui mœstitia affici conspiceret. Cui quoque sæpissime inter consolationis verba ipsum, quod et supra dixerat, replicabat, scilicet non eum multo post ipsius abscessum spatio peregrinum in terra futurum, sed annuo expleto cursu, illum se procul dubio secuturum. Una, inquit, peregrinari cepimus; una labore desudavimus, uno spiritu viximus: uno quoque intermisso anno, in una eademque die cælesti in gloria denuo sociabimur, tuæ vero

erit prudentiæ, ut et corpora quoque nostra indivisa in terræ pulvis contineat.

14 Demum gravescente indies valetudine cum jam horam suæ ereptionis adesse sensisset, valefaciens tam memorato beato præsuli Sinicio, quam et clero cæterisque fidelibus, accepto viatico, in ipsis Kalendis Septembris glorioso transitu Vir beatus cursum suæ peregrinationis feliciter consummavit. Cujus exequiis digne celebratis, sanctus Sinicius corpus ipsius in ecclesia, quam ipse in suburbio ejusdem civitatis construxerat, cum laudibus et hymnis honorifice collocavit. Quibus peractis, regimen utriusque ecclesiæ beatus Sinicius, ut sibi fuerat injunctum, religioso suscepit affectu. Quod strenue ac viriliter toto anni studuit peragere spatio, ecclesias scilicet fabricando, plebes docendo, ministros quoque ecclesiæ, prout opportunum erat, et facultas novellæ adhuc plantationis sinebat, constituendo.

15 Quique etiam, cursu laboris sui bene consummato, cum jam diem vocationis suæ, quem Vir sanctus prædixerat, imminere cerneret, omnibus idonee dispositis, ad urbem repedavit Remensem, hoc scilicet animo intendens, ut obedientiæ bonum, quod vivens jugiter exercuerat, in mortis quoque termino fideliter consummaret, plebemque ipsius urbis secundum jussionem beati Sixti recte diserneret, ac præsentis vitæ labores ibidem etiam ipse felici terminaret obitu. Præparari itaque sibi sepulchrum fecit juxta sarcophagum beati Viri, et imminente die olim sibi prædicto, infirmitatis cepit angere valetudine. Qui commonitione salubri plebem edocendo, et oratione supplici semetipsum sollicitius Domino commendando, cum magno cordis desiderio diem præstolabatur optatum. Quo adveniente, ut verax in omnibus beati Sixti vaticinatio probaretur, die supradicta, videlicet Kalendis Septembris, etiam ipse beatam animam carne solutam, cælorum gaudiis angelico inferendam ministerio, socioque jungendam desiderato, in Christi gloria gaudens repræsentavit o.

16 Cujus excessum plebs Christo dicata graviter ferens, luctu lacrymisque repleta, Patris deplorabat absentiam: quos tamen admodum fides consolabatur, quia et illi gaudendum cognoverant, propter quod assumptus esset in gloriam, et sibi nihilominus dolendum, quod desolati utroque essent Pastore. Corpus ergo ipsius in sepulchro, quod ipse sibi parari fecerat, cum honore et debita laude collocatum sepelierunt. Sicque factum est, ut quomodo in vita sua mutua se dilexerunt caritate, ita quoque et in requie corporum, sicuti et animarum, inseparabiles jungerentur. Quo in loco memoria sanctitatis eorum miraculis et virtutibus exinde ad laudem nominis Christi insignis haberi evidentibus comprobatur indicium. Nec putandum est coronam illis defuisse martyrii p, quoniam, licet persecutor defuerit, ipsi tamen crucem Christi in corpore suo jugiter circumferentes, quod animo proposuerant, non segniter executi sunt, et ad palmam victoriæ, Christo in eis et per eos triumphante, feliciter pervenire meruerunt. Cui est honor et gloria, laus et magnificentia et tunc et nunc et per infinita secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Ab hisce vocibus inchoatur Ms. Ultrajectinum, ommissis præcedentibus. Variantes lectiones in margine ex eodem sunt Ms.

b Coluntur

AUCTORE ANONYMO. in monitur, et honorifice sepelitur. Sinicius utriusque ecclesiæ curam suscipit,

n

et post annum obiit eodem die,

E

o

et sepelitur juxta S. Sixtum.

F

p

AUCTORE
ANONYMO.

b Coluntur hi Sancti xxv Octobris. Passi sunt circa annum 287 aut 288, quando et plures alii in Gallia martyrio coronati sunt sub crudelissimo præside Rictio Varo, quem Rictiovarum una voce passim nominatum reperias. Vide Commentarium num. 17, ubi etiam exposuimus, quo tempore Sixtus et Sinicius sint missi in Galliam.

c Nota est et antiqua Galliarum civitas episcopalis sub archiepiscopo Remensi, vulgo Soissons dicta, Latine vero Suessiones vel Augusta Suessionum.

d S. Caium nominatim designat Theodoricus Pauli in Commentario citatus num. 27 : quod cum dictis de tempore martyrii SS. Crispini et Crispiniani recte convenit, uti etiam congruit anno 291, quo ille prædictos martyres coronatos scribit.

e Hæc usque ad finem numeri non sunt in Ms. Ultrajectino ; et revera abesse possunt sine perturbatione historiarum.

f Hoc prudentiarum et mansuetudinis elogium rursum abest in Ultrajectino.

B g Uti et hæc de laborum desiderio.

h Quæ toto hoc numero habentur, sic breviter leguntur in Ms. Ultrajectino : Destinantur igitur ad Gallias electi Milites Christi, velut agni inter lupos. Tandem intra Gallias urbem adierunt Remensem. Hæc civitas a Romanis constructa ex nomine Remi, fratris videlicet Romuli, Remis fertur nuncupata.

i Si cui non placet hæc nominis ratio, quæ re vera parum est probabilis, etiamsi non displicerit Flodoardo, non poterit tamen irasci scriptori nostro, modo cogitet opinionem istius temporis ab eo dubitanter expositam per vocem fertur. Quod ait historiam Romanorum ibidem sculptam tunc fuisse in foribus ejusdem civitatis, fabulosum fortasse multis videretur, nisi id paululum hic elucidarem. Accipe igitur, quæ scribit Flodoardus lib. 1 cap. 1 : Probabilius ergo videtur, quod a militibus Remi patria profugis urbs nostra condita, vel Remorum gens instituta putatur : cum et mœnia Romanis auspiciis insignita, et editor porta Martis (Romanæ stirpis, veterum opinione, propagatoris) ex nomine vocitata, priscum ad hæc quoque nostra cognomen reservaverit tempora : cujus etiam fornicem, prodeuntibus dexterum, lupæ, Remo Romuloque parvis ubera præbentis, fabula cernimus innotatum. Medius autem duodecim mensium, juxta Romanorum dispositionem, panditur ordinatione descriptus. Tertius, qui et sinister, cygnorum vel anserum figuratus auspicio. Hæc monumenta anno 1557 cum porta antiqua Martis terra fuisse obruta, conditaque sub mœnibus prope novam Martis portam ; at rursum detecta partim anno 1595, partim anno 1677, scribitur in Dictionario Historico Ludovici Moreri. Dicitur ibi esse arcus triumphalis constans tribus fornicibus, quorum medius et dexter eodem fere modo describuntur, sicut descripti sunt a Flodoardo : tertius vero cum aliqua diversitate, prout ibi videri poterit. Porro arcum ille erectum suspicatur in honorem Julii Caesaris, qui annum in duodecim menses divisit, in medio fornice expressos, quod satis esse verisimile. Itaque credibile est, hæc ipsa esse Romanæ gentis signa, quæ visa a Sanctis, dum urbem intrabant, affirmat biographus noster. Verum ex iis nullo modo colligi potest, Remi milites urbem condidisse, eamve a Remo nomen accepisse.

k Ex his omnibus usque ad num. 8 tantum D legitur in Ultrajectino : Cum magna itaque constantia verbum vitæ civibus prædicabant ; Domini quoque gratia tribuente, augebantur quotidie, qui salvi fierent.

l Hæc absunt ab Ultrajectino usque ad sequens punctum. Simili modo quadam minoris momenti deinde in Ultrajectino omissa sunt ; sed id deinceps non notabo, cum pauca passim sint verba, quæ ibidem resecta videntur solius brevitatis gratia.

m Hoc mandatum non legitur in Ms. Ultrajectino, ubi omnia, quæ hoc et præcedenti numero leguntur, brevius sunt exposita.

n Ecclesia Suessionensis, æque ac Remensis, in catalogo episcoporum suorum primum ponit S. Sixtum, secundum vero S. Sinicium. Observat id Colvenerius in Scholiis ad cap. III Flodoardi ex Demochare, additque sequentia : Atque ob eam causam, teste eodem Demochare, episcopus Suessionensis primum locum obtinet inter suffraganeos episcopos provinciarum Remensis, et inter eos decanus appellatur, primamque vocem obtinet in deliberationibus etc. Quia videlicet iidem fuerunt primi episcopi Suessionenses et Remenses. Si presse insistendum esset verbis Flodoardi cap. III dicentis, Beatum Sixtum a S. Petro urbi Remensi archiepiscopum ordinatum, delegatumque cum suffraganeorum auxilio, dicendum esset necessario, S. Sixtum numquam Suessionensem fuisse episcopum ; Sinicium vero a Suessionensi ecclesia translatum fuisse ad Remensem. Verum archiepiscopalis illa dignitas et suffraganeorum subsidium ambiciosius asserta videntur quam verius ; uti et primatus per Fulconem citatum num. 15 S. Sixto adscriptus. Porro si solum hisce Actis, quæ multo sunt simpliciora, stare velimus, dicendum erit, S. Sixtum initio utramque indivisere ecclesiam ; deinde sibi sumpsisse Remensem, Sinicioque attribuisse Suessionensem ; tandem post mortem Sixti utramque ecclesiam rursus conjunctam, idque factum cogente necessitate, quod nullus adhuc ibi reperiretur idoneus ad onus episcopale suscipiendum.

o Flodoardus cap. III scribit Divitianum a S. Sinicio constitutum ecclesiarum Suessionensis episcopum post mortem S. Sixti, addens tamen, ut ferunt, quo indicat id se non habere ex monumentis vetustis. Certe hæc Acta videntur repugnare, cum insinuent utramque ecclesiam administratam fuisse a S. Sinicio. Longuevallius in Historia ecclesiarum Gallicanarum lib. 1 pag. 155 existimat, Divitianum primum creatum fuisse a S. Sinicio Suessionensem episcopum, putatque civitatem Suessionensem antea fuisse sub episcopatu Remensi. Ratio illius est, quod translationes episcoporum ab una cathedra ad alteram rarissimæ essent istis temporibus, ideoque credere nequit Sinicium a Suessionensi transiisse ad Remensem. Verum hæc ratio non urget vehementer. Nam quod fecit S. Medardus sæculo VI, dum leges ecclesiasticæ magis erant firmatæ, id facere potuit circa initium sæculi IV S. Sinicius. Duas simul ecclesias, Noviomensem et Tornacensem, regendas suscepit S. Medardus, ut narrat ipse Longuevallius tom. II pag. 450 et 451 ; cur igitur S. Sinicius Remensem et Suessionensem simul administrare non potuisset ? Certe major erat penuria ministrorum ecclesiarum tempore Sinicii, adeoque major necessitas, quam tempore Medardi. Itaque non est proprie ab una ecclesia ad alteram translatus Sinicius, si Actis inhæremus, sed secundam adjunxit pri-

mæ,

A *mæ, donec idonei reperirentur ministri, qui singulas post mortem ipsius separatim regerent. Ceterum, etiamsi translatus diceretur Sinicius, isque Divitianum suo loco Suessionibus præfecisset, non fecisset contra canones, cum id suaderet major ecclesiæ utilitas: nam necdum latus erat ejus tempore rigidus ille canon Antiochenus, qui omnem*

prorsus episcoporum transmigrationem improbat. Vide de hisce Thomassinum in Veteri et nova Ecclesiæ disciplina part. II lib. II cap. LXI.

AUCTORE
ANONYMO.

p *Hic clare dicitur, Sanctos non fuisse stricti nominis martyres, Actisque omnino standum existimo, cum de Sanctis hisce nulla habeamus monumenta meliora.*

DE SS. DUODECIM FRATRIBUS MARTYRIBUS,
DONATO, FELICE, ARONTIO, HONORATO,
FORTUNATO, SAVINIANO,
SEPTIMINO, JANUARIO, FELICE,
VITALE, SATORE
ET REPOSITO

BENEVENTI IN ITALIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. S.

§ I. Memoria horum Sanctorum in Martyrologiis, ac veneratio antiqua.

SUB MAXIMIANO.
Memoria Sanctorum duodecim Fratrum in Fastis sacris;

C **M**artyrologium Romanum hodie annuntiat duodecim martyres Fratres, qui omnes simul coluntur Beneventi, licet variis diebus et locis martyrii palmam sint adepti. Breve eorum elogium accipe: Beneventi sanctorum Martyrum duodecim fratrum. *Baronius hanc adjicit annotationem: De his agitur in veteri Romano Martyrologio, cui adstipulantur etiam antiqua manuscripta... Fuerunt hi omnes Afri, patria Adrumetini, qui illic primum cruciati, inde in Italiam ducti, diversis diebus martyrium consummarunt. Per vetus Martyrologium Romanum designat, opinor, codicem Vaticanum Usuardinum, qui Sanctos nostros eodem fere modo memorat apud Sollerium hisce verbis: Beneventi, natalis sanctorum Martyrum duodecim fratrum. Simul etiam annuntiantur in aliis codicibus Usuardinis cum Mss. tum editis, in aliis quidem sine nominibus propriis, in aliis vero nominibus adjunctis, ut videri potest in Usuardo Solleriano. Ultrajectensis et Leydensis ibidem hoc texunt elogium: Apud Beneventum, natale sanctorum Martyrum duodecim fratrum, Donati et Felicis, Aruntii et Honorati, Fortunaciani et Saviniani, Septimini et Januarii, Felicis et Vitalis, Saturnini et Repositi. Hi cum sua prædicatione plurimos convertissent, sub imperatore Maximiano, judice Valeriano, capitalem sententiam sustinuerunt. Hæc omnia ad Martyrologium Usuardi addita sunt; nam ipse Usuardus Martyres hosce non inseruit Opusculo suo: nec alii martyrologi Usuardo antiquiores, aut suppare, illos omnes videntur cognoscere.*

Septembris Tomus I.

visse. Verumtamen Martyres hosce deinde annuntiavit auctor Florarii nostri Ms., in quo expressi leguntur hoc modo: Apud Beneventum natale sanctorum martyrum duodecim Fratrum, Donati et Felicis, Aruntii et Honorati, Fortunatiani et Saviniani, Septimini et Januarii, Felicis et Vitalis, Satri et Repositi. Hi cum sua prædicatione ad fidem plurimos convertissent, sub imperatore Maximiano, judice Valeriano, capitalem sententiam susceperunt anno salutis ccxcv.

2 Porro hic observandum est, hosce duodecim Fratres non annuntiari Beneventi, quia ibidem passi sunt, sed quia omnium corpora eo demum fuere translata, sicut enarrabimus. Non advertit ad id Galesinius, eaque occasione duodecim Fratres perperam geminavit, alteros attribuens Venusiæ, ubi aliquos ex nostris passos videbimus, alteros vero Benevento, ubi nullus eorum occubuit. Elogium utrumque, quo eos exornavit, nostris convenit, si excipiamus martyrii palæstram, et aucta tormentorum genera, quæ unde acceperit hic scriptor, non satis perspicio: Venusiæ, inquit, in Apulia, sanctorum duodecim Martyrum. Hi germani fratres, Maximiano cæsare rem Christianam oppugnante, forti animo dimicationem subeuntes, nulla suppliciorum acerbitate fracti, egregie cursu pugnae confecto, ad palmam perveniunt. Beneventi, sanctorum etiam duodecim Martyrum Donati, Felicis, Acontii, Honorati, Fortunati, Saviniani, Septimini, Januarii, Felicis, Vitalis, Satyri et Repositi: qui germani item fratres, nobili genere nati,

qui Beneventi annuntiantur, etsi ibidem non sint passi:

17 vitæ

AUCTORE
J. S.

vitæ sanctitate illustres, sacris doctrinis eruditi, hominum multitudinem prædicationibus suis Christo Domino adjunxerunt. Quam ob causam accusati, in carcerem detruduntur; ubi cum multos quoque ad martyrium animassent, primum cruciatibus torti, post clavis confixi, in rogam injecti, flammis semiustulati, tum in conspectu judicis iterum verberibus cæsi, demum superatis cælesti constantia divinoque præsidio cruciantis omnibus, securi percussi, corona insigni donantur.

idem Martyres
etiam memorati
illis diebus,

3 Etiam si omnes hi Martyres simul non commemorantur ab antiquioribus martyrologis, varii tamen ex iis seorsum annuntiantur illis diebus, quibus coronam sunt consecuti. Quatuor passi leguntur xxvii Augusti, quos Hieronymiana apud Florentinum eodem die memorant his verbis: In Lucania, Potentia civitate, sanctorum Felicis, Aronti, Sabiniani, Honorati. Adducit ibidem Florentinius in annotatis Ms. Corbeiense, Antverpiense, et Reginæ Sueciæ, in quibus eorundem occurrit memoria, uti etiam contingit in variis auctariis Usuardi, apud Sollerium citatis ad eundem diem. Verba codicis Vaticani subjungo: Natalis sanctorum Arontii, Honorati, Fortunatiani et Sabiniani. Hinc breviter de iis actum est apud nos tom. VI Augusti pag. 21, sed remisso Actorum examine ad hunc locum. Die xxviii Augusti Venusiæ leguntur martyrium adepti tres alii, videlicet Septiminius, Januarius et Felix, quos laudatus mox codex Vaticanus eodem die apud Sollerium hisce annuntiat verbis: Et sanctorum martyrum Septimini, Januarii et Felicis. Locus martyrii prætermittitur: neque enim Salernum, ubi tres alii antea erant commemorati, pro palæstra Martyrum assignatur, uti ex modo loquendi satis colligitur, et quia aliunde constat Salerni passos non esse. Id insuper confirmatur ex eo, quod tres sequentes item sine loco ibidem annuntiantur. In apographo ecclesiæ Bovinensis, citato tom. VI Augusti pag. 166, locus additur, nimirum Venusia, et judex Valerianus. Porro laudatus codex Vaticanus die sequenti tres alios, qui illo die xxix Augusti dicuntur coronati, memorat hoc modo: Natale sanctorum Vitalis, Satoris et Repositi. Itaque laudatus codex singulos hos Martyres retulit ad dies singulis proprios, exceptis duobus ultimis, Donato nimirum et Felice altero, qui Kalendis Septembris coronati sunt, ideoque non videntur seorsum ibidem memorati, quia illo die omnes simul memorantur, sicuti coluntur eodem die omnes.

quibus per partes
fuerunt coro-
nati:

4 Quos autem Martyres ex his ad xxix Augusti habet codex Vaticanus, eosdem exprimunt Mss. additiones Cartusie Bruxellensis hoc modo: In Africa sanctorum martyrum Vitalis, Satiris et Repositi. Haud dubie in Africa annuntiantur, quia ibidem certamen inchoarunt, et quia martyrii completi locus auctori non satis erat perspectus, quem forsitan esse putabat in Africa. Demum duo posteriores ex hisce Duodecim in variis apographis Hieronymianis memorantur ad i Septembris, quo palmam obtinuerunt; at in plerisque non sine confusione cum aliis. Nitide tamen ab aliis distinguuntur in vetustissimo codice Antverpiensi apud Florentinum in annotatis ad hunc diem, ubi eorum memoria sic exprimitur: Kal. Septembris, in Apulia Felicis et Donati. Hasce Martyrologiorum annuntiationes, quibus Sancti memorantur seorsum, afferre volui, ut inde colligat studiosus lector, omnes verosimiliter olim celebratos fuisse quatuor diebus diversis, quibus

passi fuerant, nimirum quatuor xxvii Augusti, tres alios postridie, rursum alios tres die xxix ejusdem mensis, ac demum duos ultimos i Septembris, ita ut videantur jam in veneratione fuisse, priusquam corpora omnium Beneventum fuere translata, quod factum sæculo viii, ut infra videbimus.

5 Dubitari non potest, quin festivitas sanctorum duodecim Fratrum Beneventi instituta sit, simulatque eorum corpora eo fuere delata, seu sæculo viii. Eodem forsitan tempore cæpta est festivitas translationis, quæ in manuscriptis additionibus Cartusie Bruxellensis ad Grevenum xv Maii indicatur his verbis: Sanctorum xii Fratrum martyrum Beneventi translatio. At in Ms. Antverpiensi S. Michaelis xvi ejusdem mensis sic notatur: Duodecim Fratrum martyrum translatio. Utrumque apud nos observatum est in prætermisssis ad dictos dies. Hæc unius diei differentia orta forsitan fuerit ex metrica translationis Historia, in qua num. 39 dies hoc modo exprimitur: Tempore, quo Maii mensis sibi jam mediante a populo cuncto colitur translatio. Hec autem verba æque intelligi possunt de die xvi Maii quam de xv. Verum dubium illud tollitur ex Officio translationis, seu Actis styli soluti, quæ sub finem clare expriment diem xv Maii.

6 Victorius Giovardi, qui varia horum Sanctorum Acta nuper collegit, in appendice Opusculi sui varia ex Breviario et Sacramentario ecclesiæ Beneventanæ S. Sophiæ edidit, quæ pertinent ad Officium et Missam in festivitate eorum legi solitam. Tres Missæ orationes pag. 151 sic recitat. Prima: Deus, qui nobis per singulos annos natalicia sanctorum Donati, Felicis, Arontii *, atque Honorati *, Fratrumque eorum celebrare donasti; concede, quæsumus, ut ipsorum quoque meritis nos famulos tuos ad gaudia æterna perducere digneris. Per Dominum etc. Altera: Deus, qui in numero Apostolorum uno ex utero patreque editos, dignos martyrio ex Afris triumphantes Italicis fluvibus contulisti, tribue nobis, quæsumus, eorum muniri suffragiis, quorum apud te credimus meritis adjuvari. Per etc. Tertia: Germana nos, quæsumus, Domine, sanctorum martyrum tuorum duodecim Fratrum precibus turba præcedat, qui ob tui nominis confessionem passi sunt, et nos a cunctis adversis, te propitiante, defendat. Per etc. Hæc ex Sacramentario pag. 285.

7 Deinde pag. 152 post alia quædam subjungit hymnum ad Vesperas et Matutinum, hisce verbis conceptum:

Christi cæterva pervigil
Suavi modulamine
Ymnum * canamus Domino,
Qui est corona martyrum.
Deus, virtus, potentia,
Et triumphator optimus,
Cælorum regna tribuens,
Quos suas proles efficit.
Hinc aula sacra resonet
Cunctorum Fratrum vocibus,
Mixtis choris angelicis,
Ferventum sancto Spiritu.
Ex quo Fratres duodecim
Rite succensi cælitus,
Spreverunt mundi copias,
Et dæmonum contagia.
Quorum cernit insignia
Dum supplex mater, postulat,
Persolvat filii atrox

festivitas om-
nium Beneventi,
uti et transla-
tionis altera:

orationes ex
Missæ eorum,

* Arontii
* Honorati

hymnus ex Offi-
cio antiquo,

* hymnum

Quem

A Quem dæmon vinxerat.
(Locus haud dubie mendosus est, quem sic re-
stituas :

Quorum cernens insignia
Dum supplex mater, postulat
Ut solvant vincla filii,
Atrox quem dæmon vinxerat :)

* forte exoran-
tes

Orantes * Fratres Patrem,
Disrumpunt vincla dæmonum,
Et matri reddunt unicum,
Quæ credit Christo Domino.

Hoc videntes sacrilegi
Christo depromunt munia
Peruncti sacro chrismate
Fonte perenni rutilant.

in quo gesta
varia narran-
tur,

8 Quos mox minister dæmonum
Catenis vinxit fortiter,
Quibus in imo carceris
Lux divina * splenduit.

* deest una syl-
laba.

Angelus Sanctos * veniens
Disrupit ferri vincula ;
Me, inquit, misit Dominus,
Qui est Redemptor omnium.

* forte Sanctis

B Judex, postquam hæc viderat,
Ferro perstringens iterum,
Et in maris tunc pelago
Cæpit cum ipsis pergere.

Mox tempestas exoritur,
Judex iniquus flagitat,
Ut sancti Dei Martyres
Christi deposcant munera.
Exorant Fratres supplices,
Facta maris tranquillitas,
Multi mox ex militibus
Christum credendo flagitant.

Hoc cernens mæstus carnifex,
Hos multa post supplicia,
Mucronis ictu feriens
Ad Cæli misit gaudia.

Horum te, Christe, meritis
Nunc deprecamur cernui,
Quo mereamur veniam,
Et paradisi gaudia.

Deo Patri sit etc.

alter ejusdem
Officii hymnus : nitur :

C Splendor diei rutilat
Dicatus Fratrum sanguine,
In quo Donatus emicat,
Felix *, et Orontius * :

* forte et Felix
* Arontius

Hinc Honoratus radiat,
Christum fatendo prædicat :
Mixti turmis angelicis
Jam reddunt laudes Domino.

* redundat una
syllaba

Fortunatianus * jubilat
Gerens sarta martyrii,
Nexus sacris virginibus
Depromit Christo cantica.

Sabinianus inclytus,
Septiminus similiter,
Simulque Januarius
Concives beatissimi.

Felix, Vitalis concinunt,
Saturus, et Repositus,
Micantes aula regia
Semper felices jubilant.

Unde nos omnes supplices
Vos flagitamus, Martyres,
Per Regem regum Dominum,
Ut cæli donat * gaudia.

* donet

Deo Patri sit etc.

10 Observabit studiosus lector, unum ex

SS. Fratribus hic vocari Orontium, qui alias ubi-
que Arontius vel Aruntius dicitur. At suspicor
mendose sic in Breviario Beneventano nominari,
aut certe existimo nomen Arontius præferendum
propter auctoritatem aliorum omnium monumen-
torum. Non desunt in recitatis hymnis menda
alia, quæ tamen difficulter possunt corrigi per
solas conjecturas. Porro Officium, quod pro festi-
vitate recitandum proponitur, præscribitur etiam
pro Octava ; et aliud præmittitur pro Vigilia fe-
stivitatis. Hinc discimus diem festum Sanctorum
duodecim Fratrum Beneventi celebratum fuisse
ritu maxime solemni, nimirum cum Vigilia et
Octava. Laudatus Jovardus pag. 154 aliam
edidit Missam in commemoratione sanctorum
duodecim Fratrum ex vetustissimo Missali biblio-
thecæ Vaticanæ signato num. 4770, et seculo
circiter x conscripto, ut notat. In hac Missa
Fratrum omnium nomina exprimuntur, sed lo-
cis diversis, atque hoc modo, et ordine : Donatus,
Felix, Arontius, Honoratus, Fortunatus, Savi-
nianus, Septiminus, Januarius, Felix, Vitalis,
Sator, et Repositus. Hec de antiquo horum San-
ctorum cultu sufficiant : atque ex hisce etiam
numerus et fraternitas horum Sanctorum con-
firmantur.

AUCTORE

J. S.

festivitas San-
ctorum celebra-
ta cum vigilia
et octava.

§ II. Acta varia partim edita, partim inedita, et eorum discussio.

Acta sanctorum duodecim Fratrum varia nobis ad manum sunt, quorum alia aliis vi-
dentur meliora, aut certe minus corrupta. Vi-
ctorius Giovardi clericus Verulanus diligenter
conquisivit omnia, quæ reperire potuit de his
Sanctis, eaque typis Romanis edidit anno 1730,
una cum Actis S. Mercurii martyris, qui in
Romano Martyrologio habetur xxv Novembris,
ideoque huc non spectat. In dicta collectione
Jovardus a pag. 77 edidit Acta ab incerto et
anonymo auctore soluta oratione pro lectionibus
Officii conscripta, sub hoc titulo : Passio SS. mar-
tyrum Donati, Felicis et Fratrum eorum. Deinde
a pag. 90 subdidit Acta prolixiora et metrica,
quibus hic præfigitur titulus : Metrum heroicum
exametrum domni Alphani Salernitani archi-
episcopi in honorem sanctorum martyrum duo-
decim Fratrum ad dominum Roffridum monachum.
De utraque hac lucubratione sic loquitur Baronius
in observationibus ad Martyrologium : Scripsit
horum (duodecim Fratrum) Acta carmine he-
roico Alfanus episcopus Salernitanus, quæ in
septimo tomo addito ad Surium descripta haben-
tur. Habemus eadem soluta oratione caractere
Longobardo scripta. In quibus omnibus corrigenda
sunt, quæ in eis de sancto Cypriano martyre
narrantur : longe enim ante tempora Maximiani,
quibus hi passi dicuntur, vixit sanctissimus
Cyprianus : nisi forte in iisdem Actis in nomen
imperatoris error irrepsit, et pro Valeriano
sit positus Maximianus.

12 Hanc Baronii censuram laudat Jovardus
in Monito prævio pag. 72, simulque eandem
emollit, hæc subjungens : Hoc doctissimi Cardi-
nalis judicio admonemur ea fabulosa non esse,
sed mendis aspersa, quæ si resecantur, sincera
omnino et genuina evadent. Quare si clarissimo
Cardinali

Acta conscripta
stylo soluto et
ligato ;

f

sed utraque con-
tinent aliqua,
quæ nequeunt
componi cum
aliis.

AUCTORIS
J. S.

Cardinali fidem oppignoraverimus, eorum passionem post medium seculi III accidisse fatendum est, seu sub Valeriano, qui post medium sæculi III imperavit. Verum ea non est opinio Baronii, cum magis aperte innuat, fabulosa esse, quæ in Actis leguntur de S. Cypriano, et conjecturam de Valeriano timide tantum insinuet, ut alius quispiam indagare possit, an eo modo in Actis retineri valeant, quæ narrantur de S. Cypriano. Tillemontius tom. V Monument. ecclesiast. in Persecutione Diocletiani art. 51 examinat hæc Acta breviter, asseritque corrigi non posse modo per Baronium assignato, sed probationem nullam profert. Addit etiam Opusculum metricum Alfani aliis laborare defectibus, quos non assignat, quosque tam notabiles non existimo, ut ex iis solis Opusculi auctoritas multum diminueretur. Verum quæ in Actis narrantur de S. Cypriano, nullo modo satis verisimili consistere possunt, ut ostendam infra, dum examinabo, sub quo imperatore Martyres sint passi. Præter hunc defectum alius reperitur in solis Actis anonymi de imperatore mortuo Aquileiæ, quod item fabulosum videtur, cum ostensuri simus Martyres non esse passos sub Maximino, de quo solo locus posset intelligi. Leviores quosdam defectus, qui possent excusari, si Acta auctorem haberent contemporaneum aut supparem, assignabo in Annotatis.

Soluta oratione
scripta videntur
post annum
760 ante finem
ejusdem sæculi;

13 *Ætas*, qua conscripta sunt hæc Acta, eorumdem auctoritati non favet. Vix possim dubitare, quin anonymus soluta oratione scripserit ante Alfanum, qui eum verosimiliter præ oculis habuit, et passim secutus est: at non omnino constat, quanto ante Alfanum floruerit tempore. Jovardus pag. 75 suspicatur scripta esse seculo VII exeunte (sæculum VIII, opinor, intelligit.) Nam, inquit, stylus in antiphonis et responsoriis (Officii) adhibitus bene huic cohæret, quæ tamen ea seculo eodem conscripta sunt, cum antea in ejus asceterii usu fuerint composita. Admodum probabilis est hæc conjectura de sæculo VIII ad finem vergente: Acta enim composita sunt pro Officio, atque in duodecim lectiones divisa; verisimile autem est Officium compositum esse, non diu postquam sacra eorum corpora Beneventum fuerant translata, quod contigisse dicitur anno 760. Porro Acta non esse scripta ante translationem illam, certum est ex iis, quæ sub finem de eadem translatione memorantur. Ex iisdem verisimile quoque est, scripta esse vivente adhuc principe Areche translationis auctore, cum de eo ut vivente loquatur auctor, aut certe mortuum tunc fuisse non innuat. Verba accipe: Nam dum diversis squalentioribus inhoneste loculis tenerentur, vir sapientissimus Arechis, Langobardorum gentis celeberrimus princeps, collegit eorum pretiosissima corpora, et quos Germanos sanguine et fide legendo repererat, cum ingenti honore Beneventi sub uno tegmine collocavit. Qui indesinenter manifestis pollent miraculis. Ex hisce, inquam, verisimile est, Acta exarata esse, intra annum 760 et finem sæculi VIII; namque ut certum id affirmare non ausim: neque sane multum refert, scriptane sint sæculo VIII, an serius, cum illa ætas Actis auctoritatem nequeat conciliare. Idem auctor scripsisse videtur Historiam translationis in Officio translationis recitandam, atque in duodecim item lectiones divisam: idem enim utriusque scripti stylus atque eadem lectionum forma. Edita quoque hæc est apud Jovardum a pag. 118, sed principio et fine mutilata.

14 *Vita metrica* quo tempore sit composita, habemus satis perspectum ex ætate auctoris Alfani. Quippe Alfanus floruit sæculo XI, ac primum clericus, ex clerico monachus Casinensis, deinde abbas monasterii Benedictini apud Salernum, ac demum anno 1058 creatus est archiepiscopus Salernitanus, uti latius exponit Ughellus tom. VII Italiae sacræ a col. 380, qui et mortem ejus affigit anno 1085, scriptaque ejus varia recenset ex Petro diacono Casinensi; interque ea hæc, qua de agimus, *Vita metrica SS. duodecim Fratrum* recensetur his verbis: Passio sanctorum martyrum duodecim Fratrum Beneventanorum, ad fratrem Rofridum Casin. monachum. Habetur apud Lipomanum tom. 4, et Surium tom. 7 sub die prima Septembris. Suspicio Opusculum compositum fuisse ante episcopatum, ac fortasse ante dignitatem abbatialem, cum scriptum sit ad Rofridum monachum, eumque sic alloquatur in præfatione: Præcipis Historiam duodenum scribere Fratrum. Et mox: Parebo: jussio tanta excusabit opus, aliaque habet similia, quæ monacho non videtur scripturus abbas, nedum archiepiscopus. Existimo itaque monachum fuisse Alfanum, dum hæc scripsit, Opusculumque exaratum circa medium sæculi XI, aut aliquot annis citius. Edidit quidem Surius et Lipomanus hanc *Vitam metricam*, sed absque translationis Historia, quam primus vulgavit laudatus ante Jovardus. Translationis vero Historiam ab eodem fuisse scriptam probare conatur pag. 88, ex hisce præfationis verbis: Præcipis Historiam . . . scribere etc. quibus deinde subjungit: Postque quod Arechis magnus princeps Beneventum

D
metro scripta
sunt circa me-
dium sæculi XI;

Corpora . . . translulerit etc. Fateor ex hisce recte colligi Alphanum etiam scribere voluisse translationem. Dubito tamen, an Alphani sint carmina, quæ de translatione edidit Jovardus. Ratio est, quod alius in illis appareat stylus, isque multo obscurior, minusque Latinus. Præterea in fine translationis Matthæus abbas dicitur jussisse id opus, seu ea carmina componi; at Alphanus sua composuit, rogante Rofrido monacho. Magis igitur crediderim, alterius poetæ eam translationem esse, quam Jovardus edidit.

15 Porro non modo *Vita metrica*, sed etiam Acta alia seu lectiones Officii Beneventani composita sunt ex monumentis antiquioribus. Quin et Acta exstitisse horum Martyrum ante translationem corporum Beneventum, colligi potest ex dictis quibusdam, quæ Officio sunt inserta. Nam in Lectione postrema de Vita num. 11 de Areche principe dicitur, Quos Germanos sanguine et fide LEGENDO (antiquam, opinor, martyrii historiam) repererat etc. Clarius idem colligitur ex Officio translationis lect. IV, num. 1, ubi Arechis sic loquens inducitur: Hi pretiosissimi Domini Testes . . . Nam, ut in eorum legitur Passione etc. Hæc Arechis ante translationem dixisse fertur: ante translationem igitur Passio duodecim Fratrum descripta erat, sed incertum, quo tempore. Hinc quoque satis certum videtur, Officium istud, seu Acta, quæ edituri sumus, ex antiquioribus composita; sed rursus incertum, quanti valoris fuerint Acta illa antiquiora, quamque exacte illa secutus sit auctor horum Actorum, seu lectionum Officii. Verumtamen non video, cur ut vera admitti nequeant, quæ in Actis de locis et tempore martyrii narrantur, omniaque demum, quibus gravior ratio aut auctoritas non repugnat,

E

F
utraque tamen
ex antiquiori-
bus monumen-
tis:

A repugnat. Idem statuendum est de Vita metrica, quæ ex hisce Actis videtur composita.

Acta alia breviora et meliora:

16 Præter Acta edita, de quibus hactenus disputavi, geminum habemus exemplar Ms., ineditum hactenus, ut existimo. Primum apographum Majoribus nostris transmisit R. D. Nicolaus Belfortius Canonicus Regularis Gallus, sæpius in hoc Opere laudatus ex quodam suo Ms., de quo nihil præterea notatum invenio. Brevia sunt hæc Acta, nihilque continent, quod convinci possit erroris aut falsitatis. Nihil quoque in hisce occurrit, quod non legatur in Actis prolixioribus: at contra non pauca in hisce brevioribus sunt omissa, quæ in aliis difficultatem habent, aut magis sunt suspecta. Hac de causa satis verisimile apparet, hæc Acta esse antiquiora illa, quæ ante translationem existisse dixi, præsertim cum ne vel verbum quidem de translatione, aut de Benevento habeant. Quippe alterutrum necessario dicendum, vel breviora hæc ex prolixioribus contracta esse, omissis iis, quæ displicebant; vel scripta hæc esse ante prolixiora. Primum minus est probabile, quia nulla dari potest ratio, cur auctor corporum translationem omittere voluisset, quia nihil in Actis prolixioribus erat certius. Secundum igitur probabilius apparet, idque omnino existimarem, si satis mihi constaret de antiquitate codicis, ex quo desumptum est apographum nostrum.

quænam, et quo ordine edenda.

17 Quidquid sit, breviora hæc Acta, ut ceteris meliora, et verosimiliter antiquiora, primo loco edam; secundo utrumque Officium Beneventanum, seu historiam martyrii et translationis stylo soluto conscriptam; ac demum, ne quid lector desiderare possit, totam Historiam metricam Alphani subjungam. Alterum vero exemplar Ms., quod nobis ad manum esse dixi, edendum non censui. Transcripsit illud nobis sæpe laudatus Gamansius noster ex Passionali pergameni cœnobii Bodecensis, atque huc olim transmisit. Verum non admodum antiquum est, et compositum ex memoratis Actis prolixioribus, uti ubique clare patet, ita ut superfluum esset, et nihil adderet ad Acta a nobis edenda. In annotatis tamen illud subinde consulam, et adducam, ubi videtur operæ pretium.

C

§ III. Inquiritur sub quo imperatore, et quo tempore passi sint Sancti; eaque occasione improbantur aliqua in Actis prolixioribus.

Martyres passi sunt sub Maximiano Herculo:

Acta omnia, quæ ad manus nostras pervenerunt, constanter asserunt SS. duodecim Fratres martyrio coronatos esse sub Maximiano imperatore, qui anno 286 a Diocletiano ad imperii societatem fuit adlectus. Annum vero martyrii Acta nullibi exprimunt. Franciscus Maria de Aste in notula marginali ad 1 Septembris Martyrologii Romani Martyres hosce collocat circa annum 298, citatque monumenta ecclesiæ Beneventanæ. At suspicor non alia designari quam quæ habuit Marius de Vipera archidiaconus Beneventanus infra citandus, qui sub Maximiano assignat annum circiter 238, forsitan errore typothetæ pro 298, aut 288. In Florario nostro Ms., cujus verba dedi num. 1, ponitur

annus 295. Crediderim annos illos ex mera conjectura electos, ita ut malim annum relinquere incertum, quam unum aliquem divinando eligere. Verumtamen sub Maximiano Herculo passos esse hosce Fratres, persuadet omnium Actorum consensus. Quapropter breviter ostendere conabor, hac in parte Actis inhærendum esse, nec recurrendum esse ad alios imperatores, prout fecere aliqui, ut quædam in Actis male asserta excusari possent: nam ne sic quidem ostendi poterit, Acta prolixiora omni alio errore carere, et cum iis tot simul admitterentur errores, quot vicibus nomen Maximiani in Actis repetitur, aut certe error gravissimus toties recurreret.

19 Conjecturam de substituendo Valeriano primus videtur suggessisse Baronius, quia Valeriani ætas et imperium concurret cum ætate et episcopatu S. Cypriani Carthaginensis episcopi, qui in Actis prolixioribus dicitur ordinasse presbyterum Donatum, duodecim Fratrum natu maximum, et Felicem subdiaconum. At conjecturam illam timide tantum subindicavit Eminentissimus scriptor, non firmiter asseruit. Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad 1 Septembris hæc æque dubitanter notat: Sunt, qui hos (duodecim Fratres) passos fuisse (putant) anno Domini cclviii, Valeriano imperatore. Quod si ita est, pro Diocletiano et Maximiano (sub quibus passos ante dixerat) Valerianus imperator reponendus est. Jovardus in Monito Actis prævio subinde ad hanc conjecturam recurrit, subinde ad Decium, ac tandem ad Maximinum imperatorem respexit, quem Maximiano substituendum monet in Annotatis ad Acta locis variis. Expendamus omnes hasce conjecturas.

20 Pro Valeriani imperio hæc solum afferri potest ratio. In Actis prolixioribus num. 3 dicitur: Eodem tempore Cyprianus vir sapientissimus, sanctis moribus sacerdos, Cartaginensem regebat ecclesiam. At S. Cyprianus episcopus fuit, martyrique occubuit, imperante et Ecclesiam persequente Valeriano. Sub illo igitur imperatore passi sunt duodecim Fratres, qui non diu post capti leguntur, ductique in Italiam, ac martyrio coronati. Verum ratio illa plane infirma est, quia ea, quæ S. Cyprianus cum Martyribus nostris gessisse dicitur, non satis verisimilia essent, etiamsi minus distaret S. Cyprianus ab imperio Diocletiani et Maximiani. Post superiora enim subjunguntur: Qui (Cyprianus) audiens sanctorum Fratrum (hi Adrumeti erant, in provincia Byzacena, cujus metropolis erat Adrumetum) celeberrimam famam, ad se eos accersiri rogavit. Et dum pervenissent,.... unum ex eis Donatum presbyterum ordinavit: Felicem post ipsum genitum subdiaconum fecit etc. Primo verisimile non est duodecim Fratres ex urbe satis longe dissita Carthaginem evocatos a S. Cypriano, præsertim cum id factum fuisset, vigente jam persecutione. Nihilo magis verisimile est, Donatum a sancto illo antistite presbyterum consecratum, Felicem vero subdiaconum: Adrumetum enim Polycarpum habebat episcopum, qui concilio Carthaginensi in adfuit, sententiamque suam dixit de baptisate hæreticorum, prout videri potest apud Labbeum tom. I Conciliorum col. 787. Habitum fuit concilium istud 1 Septembris anni 256, atque eodem fere tempore, aut anno sequenti inchoata est Valeriani persecutio triennalis, uti ostendit Tillemontius tom. IV Monumentorum art. 2 persecutionis Valeriani.

21 Hoc argumentum coëgit Jovardum, ut aut sub Decio

Decium

AUCTORE.
J. S.

alii volunt id contigisse sub Valeriano, vel Decio, aut Maximiano:

E

verum ratio idonea non affertur, cur passos dicamus sub Valeriano,

F

AUCTORE
J. S.

* est 45

Decium præferret Valeriano, aut potius nullam sequeretur sententiam constanter, sed ab uno imperatore ad alium resiliere pro variis difficultatibus, quæ se offerebant. Ait pag. 74, potuisse Adrumetum episcopo carere, non quidem Valeriani tempore, quo episcopum Polycarpum agnoscit, sed tempore persecutionis Decianæ. Audi ejus ratiocinium : Cum ergo ipsius (Cypriani) mentio primum in Cyprianæa epistola XLIV * occurrat de eodem Polycarpo, conscripta Cornelio summo Pontifici, ad sancti Petri sedem anno CCLI, Decii ultimo, evecto, sequitur ut Decianæ persecutionis initio Polycarpi decessorem occubuisse, et eadem persecutione perurgente successoris electione protracta eo tempore, quo duodecim hi Fratres Adrumeti ethnici de idololatria notarunt, pastore ecclesia Adrumetina viduata fuerit, donec anno CCLI exeunte, et persecutione quasi cum Deciorum internectione, quæ in Oriente eo anno contigit, exstincta, Polycarpus Adrumetina ecclesiæ electus fuerit. Verum, etiamsi mentio non habeatur de Polycarpo ante annum 251, divinat sine fundamento, qui hinc concludit, electum non fuisse ante exeuntem annum 251. Imo ex eadem epistola Cypriani XLV liquet, Polycarpum scripsisse ad Cornelium Papam paulo postquam hic fuerat electus, quod contigit die IV Junii anni 251, ut vult Tillemontius et Pagus uterque. In illa etiam epistola nihil occurrit, cur dicamus eodem anno electum episcopum. Verisimile igitur non est, ecclesiam Adrumetinam sub biennali persecutione Decii episcopo caruisse. At, etiamsi episcopo tunc caruisset Adrumetum, ne sic quidem verisimile foret, duodecim Fratres Carthaginem evocatos a S. Cypriano, ibique duos ex ipsis initiatos sacris ordinibus. Nequidquam ergo ad tempora Valeriani aut Decii respicitur, ut vera apparere possint, quæ de S. Cypriano narrantur in prolixioribus sanctorum Fratrum Actis.

vel Maximino :

22 Præterea num. 9 in Actis prolixioribus dicitur imperator, cujus jussu capti erant Sancti, exstinctus Aquileiæ, quod haud dubie ex errore profectum, et soli secundæ Vitzæ insertum. Sive enim Decium eligamus aut Valerianum, sive Maximianum, Herculum retineamus cum Actis, nullus eorum defunctus est Aquileiæ. Maximinus quidem prope Aquileiam occisus est, atque ea de causa inconstans Jovardus hanc annotationem posuit pag. 77, quam et deinde repetit : Sub Maximino, et non Maximiano, ut in monito adnotavimus, passi sunt hi sancti duodecim Fratres. At si passi essent sub Maximino, qui anno 237 occubuit, rursus servari ut vera nequeunt, quæ in Actis narrantur de S. Cypriano : attamen, ut hæc defenderet, ad Valerianum vel Decium recurrerebat Jovardus. Deinde variis Actorum locis imperator dicitur Romæ fuisse, quod non potest consistere cum Maximino, qui Romæ numquam fuit tempore imperii sui, ac ne in Italia quidem, quam dum armata manu ingredi voluit, prope Aquileiam cum imperio vitam amisit. Quapropter corrigenda potius in Actis prolixioribus omnia illa, quæ non congruunt Maximiani temporibus, et dicendum cum Actis omnibus, Sanctos hosce sub Maximiani Herculi imperio martyrii coronam adeptos esse, præsertim cum in Actis brevioribus nihil asseratur, quod huic epochæ repugnet.

23 Hic querere posset aliquis, cur solus Maximianus nominetur in Actis, cum eodem tempore imperaret Diocletianus, et cæsares verosi-

militer essent Constantius et Galerius Maximianus. Respondeo idem observari posse in Actis aliorum Martyrum; nec aliam occurrere rationem, quam quod hæc omnia peracta sint jussu Maximiani Herculi, cui Italia parebat et Africa, postquam orbis Romanus divisus est in partes quatuor, et quatuor prædictis principibus attributus. De hac Romani imperii divisione, quæ facta est, ubi cæsares creati erant Constantius et Galerius, consuli potest Tillemontius tom. IV Imperatorum in Diocletiano art. 9, et nota 12. Scrupulum quoque sibi movet Jovardus pag. 73, ex eo, quod Sancti nostri ex Africa in Italiam perducti dicantur, et ad urbes tam varias. Verum id difficultatem non habet, nam et alii Martyres non pauci ad varias urbes sunt circumducti. Exemplum habemus in Felice episcopo Africano, qui sub eodem passus est Maximiano, et xxiv Octobris memoratur in Martyrologio Romano. De hoc ex Actis sinceris apud Ruinartium editis pag. 355 sic loquitur Jovardus : Enimvero sanctus Felix Afer episcopus vinculis oneratus Carthagine Agrigentum, et Agrigento Cataniam, inde Messanam, hinc Taurominum, unde in Lucaniæ urbem Rulo, tandem Venusiam Apuliæ civitatem perductus fuit, ibique capite animadversus. At hæc discutiemus suo tempore, cum de loco martyrii non omnes consentiant.

§ IV. Ordine discutiuntur, quæ in Actis habentur minus certa, et obscuriora elucidantur.

Ex gestis sanctorum Fratrum ea videntur certiora, quæ asseruntur in Actis brevioribus primo loco edendis. Quæ vero in prolixioribus Actis leguntur adjuncta, alia sunt aliis magis verisimilia, alia ne verisimilia quidem, sed prorsus reprobanda, ut jam monui. Hoc igitur loco singula discutere aggredior, ut, quantum fieri potest, falsa secernantur a veris, et dubia a certis. De parentibus horum Sanctorum in Actis brevioribus nihil legitur. Verum Acta omnia prolixiora patrem assignant Bonifacium, matrem Theclam. Hos sanctos parentes cum Martyrologio Romano dedimus xxx Augusti, seu tom. VI istius mensis a pag. 551, ubi etiam breviter descriptum est Adrumetum horum Sanctorum patria. Hæc urbs in Actis prolixioribus ubique vocatur Drumentum vel urbs Drumentina, at omnes de Adrumeto intelligunt, et Adrumetina civitas revera in Actis brevioribus nominatur. Mahometta nunc dicitur ab Europæis, Hamametha ab Africanis, jacetque ad mare Mediterraneum in regno Tunetano. Non video, cur hæc de parentibus et patria Sanctorum merito quis in dubium revocaret. Verum, quæ subjunguntur in Actis de gestis eorum Adrumeti cum idololatriis, non æque videntur certa, licet alioquin probabile sit laborasse Sanctos ad conversionem Gentilium. Certe quod ex Africa ducti sint in Italiam, idque, ut fertur, jussu Maximiani, insinuat homines non fuisse plebeios, sed vel natalibus suis insignes, vel fidei propagandæ ardore.

25 Gesta Sanctorum cum S. Cypriano Carthagine jam improbavimus. Subduntur his alia multa, quæ facta dicuntur cum relictis seu vidua cujusdam

D retinendus igitur Maximianus, qui solus in Actis ponitur, quia ejus jussu peracta omnia.

E

Patria Sanctorum et parentes: gesta eorum Adrumeti incerta;

F

quæ vero ab illis patrata dicuntur Carthagine, ne quidem sunt probabilia :

A cujusdam senatores Restituta ; at ea relata sunt modo parum verisimili, nec admitti possunt ut probabilia, nedum ut certa. Fieri quidem potest, ut miracula quædam a Sanctis patrata sint Carthagine, et filius nobilis cujusdam mulieris sit liberatus a dæmone, sed omnia facti istius adjuncta prudenter credi non possunt, præsertim quia conjuncta sunt cum aliis, quæ tempori non congruunt, certoque sunt reprobanda. Parum quoque fidei merentur, quæ deinde narrantur gesta Adrumeti cum Victore, qui missus dicitur ad sanctos Fratres ibidem comprehendendos, quique Sanctorum disputationibus ad fidem fuisset conversus cum militibus itineris sui sociis. Nihil de hac conversione habent Acta breviora, etiamsi referant Sanctos Adrumeti captos, ductosque Carthaginem ad Valerianum. Clarum est, longiores istas ratiocinationes, quibus carent Acta breviora, meditationes esse scriptorum, qui licitum sibi credebant, Sanctos sic loquentes inducere, prout eis loquendum fuisse censebant.

B Sancti fustibus cæsi carcereque reclusi vinculis solvuntur ab angelo :

26 Sancti Carthaginem ducti, fidemque suam constanter professi coram judice Valeriano, ejus jussu fustibus cæsi sunt, ac deinde ad carcerem missi, uti omnia habent Acta, etiam breviora. Addunt miraculum in carcere factum, quod severioribus criticis fortasse non magis placebit, quam alia in Actis narrata ; at alia hic mea est sententia. Rem paucis accipe. Noctu e carcer divino lumine ita illustratus dicitur, ut unus custodum, qui accedebat propius, visum amiserit : apprente interim angelo, ad cujus vocem disrupta sunt omnium vincula. Cur huic uni miraculo fidem potius adhibendam judicem, quam reliquis omnibus, faciunt Acta breviora, quæ hoc solum referunt, omissis aliis omnibus. Tanto autem majorem hæc Acta fidem merentur, quanto sunt breviora, quodque nihil contineant, quod merito improbari possit. Porro miraculum istud occasionem maturandi itineris in Italiam præbuit Valeriano, ne Carthagine plures converterentur, seu, ut habent Acta breviora, ne populus ultra crederet. Ex his verbis suspicio esse potest, non modo motam fuisse civitatem Sanctorum miraculis, uti loquuntur Acta, sed aliquos etiam fuisse conversos, eamque conversionem ad tempora non sua relata fuisse in Actis prolixioribus.

C iter eorum in Siciliam et Italiam, in quo tempestas descripta modo non verisimilis :

27 Verum quidquid sit de illa quorundam conversione, sanctos Fratres secum navi imposuit Valerianus, ut eos transveheret in Italiam. Qualis fuerit ista navigatio, non exprimunt Acta breviora ; ac ne indicant quidem, in quo portu navi sint egressi. Acta vero prolixiora ingentem describunt tempestatem, Valerianum inducunt falsa numina frustra invocantem, Sanctos demum orantes, eorumque precibus sedatam tempestatem, multosque inde conversos. Prorsus hæc videntur fictitia, nec verisimili modo exposita : nam Valerianus dicitur primum rogasse Sanctos, ut roga-
rent Deum suum ; ac deinde Jovi attribuisse acceptam maris tranquillitatem. Porro iter ex Actis prolixioribus sic institutum. Ex Africa navigarunt in Siciliam, ac Syracusam pervenerunt, inde post biduum Catanam navigarunt, Catanæ aliquo tempore morati Messanam eadem navi sunt vecti. Mutata hic navi transmiserunt fretum Siculum, atque ex navi egressi sunt Rhegi. Deinde terrestri itinere per agrum Brutiorum profecti sunt Locros. Hinc Acta edita eos deducunt Consentiam, Consentiaque Scylaceum, ordine verosimiliter inverso : nam Scylaceum situm est inter Locros et Consentiam medio fere itinere, ita ut verisimili-

ter Scylaceo profecti sint Consentiam. Dicuntur deinde ivisse Grumentum, oppidum nunc excisum, quod situm erat in Lucania, ubi hodie castrum Agromento, uti vocant Baudrandus et Orlendius. Grumento profecti dicuntur Marcilianum, quo designari videtur Marsicum vetus in Lucanis item positum. Hinc tandem Sancti duodecim deducuntur Potentiam, ubi ex illis quatuor martyrii palmam sunt adepti. Totum hoc iter in Actis brevioribus omittitur, ideoque ambiguum est, an ex antiquioribus monumentis sit acceptum, an ex solis conjecturis confictum.

28 Potentia, ubi passi sunt xxvii Augusti quatuor e Fratribus, in Lucania passim statuitur non procul a limitibus Apuliæ. Civitas fuit episcopalis admodum antiqua, uti docet Ughellus tom. VII col. 132, sed funditus deleta est sæculo xiii, si credimus Ughello, aliaque in ejus vicinia ejusdem nominis erecta, quæ hodieque exstat in regno Neapolitano in planitie supra Apennini juga, gaudetque episcopatu sub archiepiscopo Acheruntino. Laudatus Ughellus eumque secutus Orlendius Orbis sacri part. II, lib. IV, num. 14 Potentiam * latius describunt, aiuntque SS. Arontium, Honoratum, Fortunatum et Sabinianum ibidem martyrio coronatos viii Kalendas Septembris, seu xxv Augusti, sed res contigit biduo serius, seu xxvii ejusdem mensis, uti cum Actis habent citata ante Martyrologia. Alphanus in Vita metrica num. 31 occisos dicit v Kalendas Septembris, eumque secutus est Tillemontius tom. V Monument. in Persecutione Diocletiani art. 51, quod alia Acta non vidisset. Verum majorem fidem merentur Acta stylo soluto scripta, præsertim quia hisce consonant antiqua Martyrologia.

29 Potentia Venusiam profectus est Valerianus cum reliquis octo Fratribus, ibique coronati sunt ex illis Septimus, alias Septiminus, Januarius et Felix. Porro Venusia, aliis Venusium, et vulgo Venosa, civitas item episcopalis est sub eodem archiepiscopo Acheruntino. De ea sic loquitur Ughellus pag. 165 : Venusium civitas Apulorum, non procul a confinibus Lucaniæ, nunc inter urbes Basilicatæ non infimum sibi locum vendicans, non admodum ampla est, sed vetustissima et amœna, apud Aufidum fluvium inter Melphim Acheruntiamque metropolim sita. F

In omnibus Actis tres memorati Fratres passi dicuntur uno die post quatuor præcedentes, ita ut dicendum sit eos cæsos fuisse xxviii Augusti, quem cum Martyrologiis designant Acta meliora, licet Acta metrica sequentem diem assignent, et eodem cum tribus sequentibus die coronatos velint. Porro laudatus mox Tillemontius, qui passos dixerat xxix Augusti, aliquam hic movet difficultatem, Quia, inquit, reperiuntur SS. Felix, Septiminus et Januarius martyrio coronati Venusiæ xxx Augusti ; illique etiam erant Afri, sed eorum historia nullam pro reliquis cum hac habet similitudinem. Eos hic indicat Martyres Tillemontius, qui in Martyrologio Romano xxiv Octobris annuntiantur primo loco cum duobus aliis, Felix nimirum ut episcopus, Januarius ut presbyter, et Septimus ut lector, cum Audacto presbytero et Fortunato lectore. Horum Acta, ut agnoscit, plane diversa sunt ; nec difficultas, si qua est, proprie spectat ad Fratres duodecim, sed ad S. Felicem episcopum, cui in omnibus Actorum exemplaribus non iidem assignantur socii, nec eadem martyrii dies, aut locus. Hanc ergo difficultatem ad xxiv Octobris remitto.

30 Occisis

AUCTORE
J. S.

Potentiam du-
cuntur Sancti,
ubi ex illis qua-
tuor coronantur
xxvii Augusti,

* vulgo Potenza

Tres alii Venu-
siæ palmam
consequuntur
postridie,

AUCTORE

J. S.

ali tres xxix
Augusti Veli-
niani, seu Velle-
iani,

30 Occis tribus prædictis Fratribus, cum quinque reliquis Velinianum contendit Valerianus. Hic locus, seu oppidum fuerit seu vicus, præcedentibus minus est cognitus Velinianum nullibi inveni apud hodiernos geographos, nec invenit Tillemontius. Attamen Jovardus pag. 85 hæc notat: Velinianum, antea Velia, sive Helia, aspiratione in V mutata, Velia dicta, et inde Velianum. De ea Plinius lib. 3, cap. 5, Strabo et Ptolomæus, ac Aulus Gellius lib. 10, cap. 16. Nota quidem Velia, quam inter sinum Pæstanum Palinurumque promontorium collocavit laudatus Plinius, nimirum in Lucania ad mare Tyrrhenum. Verum, dum ex qualicumque nominis similitudine Veliam pro Veliniano suggestit Jovardus, non satis consideravit locorum distantiam, nec rationem itineris, quo pergebat Valerianus, qui ex Apulia reversus non est ad maritimas Lucaniæ partes, sed perrexit recto itinere per confinia Apulorum et Hirpinorum Sentianum versus, quod oppidum situm erat non longe ab Æcis, seu hodierna Troia, ut probabimus. Porro quod hic Velinianum dicitur, in Itinerario Antonini vocatur Velleianum, statuiturque Velleianum ibidem inter Sentianum et Venusiam, ita ut vehementer mirer nec Velleianum nec Sentianum in tabulis Cluverii et Cellarii reperiri expressa. Utrum Velleianum, uti et Sentianum, in Apulia fuerit, an vero in Hirpinis, non definio, suspicor tamen utrumque fuisse in Hirpinis, idque probabilius esse ostendam infra. Hic interim dico tres Fratres, nimirum Vitalem, Satorem et Repositum Velleiani xxix Augusti ad finem certaminis feliciter pervenisse.

ac demum Do-
natus et Felix
Septembris Sen-
tiani.

31 Soli ex Fratribus supererant Donatus presbyter et Felix verosimiliter subdiaconus, quos tyrannus magis torquere voluit, quam torserat alios Fratres. Hosce ad alium Apuliæ locum nihil notiozem duxit. Locum illum Sentianum vocant Acta, et Apuliæ attribuunt. Hinc rursum Jovardus, sola nominis similitudine contentus, locum sic exponit: Sentianum ita corrupto vocabulo Olim Sontia, unde Sontini, et Sontianum a Plinio memoratum: urbs Lucaniæ inter Policastrum et Tanarum fluvium. At non eo loco quærendum erat Sentianum, sed in Apulia, aut certe in Apuliæ vicinia, prope Æcas, nunc Troiam, quandoquidem illius civitatis episcopus corpora SS. Donati et Felicis in urbe sua sepelivisse dicitur. Porro Æcas, aliis Ecanam et Ecanam eodem loco exstitisse, ubi nunc Troia est, passim censent eruditi, etiamsi Cluverius in alia fuerit opinione, Æcas collocans, ubi nunc vicus Accadia. Accipe locorum situm ex Itinerario Antonini. Equus Tuticus oppidum erat in Hirpinis inter Beneventum et Æcas, (nunc Troiam.) Porro describitur iter ab Equotutico Rhegium, atque in illo itinere 1º. occurrit Sentianum, distans Equotutico M. P. xxxiii. Sequitur Velleianum Sentiano distans M. P. xxiv. Deinde Venusia Velleiano distans M. P. xii. Itaque utrumque oppidum in illo itinere occurrit, et Velleianum quidem non potuit multum abesse ab Aufido flumine, nec a confiniis Hirpinorum et Apulorum. Dicerem designari Labellum, vulgo Laviello, nisi nimis videretur Venusiæ vicinum; nam oppidum istud antiquitatem ostendit, et aliquid in nomine congruit. Sentianum autem non longe potuit distare ab hodierno Bovino, uti ex Itinerario facile colligitur. Verum hæc de variis Martyrum nostrorum palæstris dicta sufficiant. Ceterum verisimile est, ad oppida tam varia ductos, diversisque locis oc-

cisos, ut terror incuteretur Christianis, ac latius disperseretur.

§ V. Translatio corporum, ceteraque ad gloriam Sanctorum posthumam spectantia.

Marius de Vipera archidiaconus Beneventanus in Catalogo antistitum Beneventanorum in Joanne II pag. 38 translationem duodecim Fratrum Beneventum memorat hisce verbis: Anno dclxl corpora sanctorum duodecim Fratrum ex diversis Apuliæ locis diligentia piissimi principis Arrechi translata, et in augusto templo S. Sophiæ a Gisulpho duce incepto, et ab ipso Arrecho mirifice perfecto, et amplissimis prædiis opibusque ditato, honorifico sepulchro contexta fuere. . . Ipsorumque translatio Beneventum fuit die xv Maii, et in eorum Gestis ii versus leguntur:

Bis senos tegit urna fratres, quos una creavit Thecla, Deo fortes innocuosque duces.

Par pietas fuerat, par mors, par vitæque; Arrechus *

Princeps translatus ornat honore pari.

Eadem habet Ughellus in archiepiscopis Beneventanis tom. VIII Italiæ sacræ, col. 33, nisi quod mendum irrepperit in diem translationis, et in versibus vox tegit sit omisa. Annus 760 in Actis metricis etiam exprimitur, idemque in utrisque Actis dicitur fuisse annus secundus principatus Arechis II. Additur in Actis metricis Indictio xiii, quæ currebat anno 760. Hinc Jovardus pag. 115 recte observat sequentia: Recte annus Arichis secundus cum anno æræ vulgaris dclxl conjungitur, ut ex pluribus monumentis probari potest. In eo anno xiii currebat Indictio. Atqui cum xv die mensis Maii ejusdem anni translationem contigisse scribat a populo celebratam; sequitur, ut ejus regni initia ante mensem Maii in an. dclxl illigentur, ut ex Historia soluta oratione mox danda comprobabitur.

33 Hæc quidem recte sibi consonant. At non satis intelligo, quid velit Jovardus, dum pag. 117 hæc scribit: Translata ab Arichi magna cum solennitate Beneventum sanctorum duodecim Fratrum lipsana in S. Sophiæ asceterio, a se anno dclxlxiv constructo, recondita fuere. Hoc asceterium, imo parthenon archimonasterii Casinensis abbati et monachis subjecit eodem anno dclxlxiv. Quomodo sacra corpora anno 760 translata fuere ad monasterium, si illud tantum fuerit constructum anno 774? Existimare possumus primum anno 760 deposita fuisse in alia ecclesia, ac deinde ad ecclesiam sanctæ Sophiæ delata: sed Acta constructionem ecclesiæ præmittunt translationi, et cum translatione sic conjungunt depositionem in ecclesia sanctæ Sophiæ, ut necessario dicendum sit ecclesiam structam fuisse ante translationem. Existimo igitur Jovardum longe aberrare a vera epocha constructæ ecclesiæ: nam pro omni ratione ad marginem allegat Angelum de Nuce in notis ad Chronicon Cassinense lib. i cap. ix, ubi hæc habet laudatus de Nuce: Diploma ipsius traditionis (quo monasterium S. Sophiæ subjecitur Casinensi) in regestio Petri num. 175 actum dicitur in anno xvii principatus Arichis, mense Novembri, Indictione xiii, hoc est, anno Christi dclxlxiv. Verum tum hoc di-

Corpora
SS. Fratrum
translata ab
Areche Bene-
ventano pri-
cipe.

* lege Arechus
vel Arechis

positaque in ec-
clesia S. So-
phiæ,
F

ploma

A ploma, tum alia apud Ughellum eodem anno data, non designant annum conditæ ecclesiæ, quam ante corporum translationem primo aut certe secundo Arechis anno, seu æræ vulgaris 759 aut 760, perfectam fuisse prorsus mihi persuadeo.

quam initio
principatus sui
perfecerat,
anno 760;

34 Etenim Gisulfus dux Beneventanus antecessor Arechis memoratam ecclesiam jam struere cœperat, ita ut dubium non videatur, quin Arechis opus inchoatum initio principatus statim promoverit ac perfecerit. Audi Leonem Ostiensem lib. 1 Chronici Casinensis, cap. vi: Iste Gisulfus cœpit ædificare ecclesiam sanctæ Sophiæ in Benevento, quam cum morte præventus explere non posset, Arichis, qui ei successit, mirifice illam perfecit; ibique sanctimonialium cœnobium statuens, monasterio sancti Benedicti hic in Casino concessit, sicut in sequentibus ostendimus. Deinde cap. ix rem ulterius narrat ex Erchemperto hisce verbis: Hic (Arechis) intra mœnia Beneventi templum Domino opulentissimum ac decentissimum condidit, quod Græco vocabulo ΑΡΘΑΝ ΣΟΦΙΑΝ *, id est Sanctam Sapientiam, nominavit. Ditatumque amplissimis prædiis et variis opibus, ac sanctimonialium cœnobium statuens, germanamque suam ibidem abbatissam efficiens, cum omnibus omnino pertinentiis et possessionibus ejus, id sub jure beati Benedicti in monte Casino tradidit in perpetuum permansurum. In quo videlicet templo sanctorum martyrum duodecim Fratrum corpora, diversis in locis per Apuliam, in quibus et decollati fuerant, quiescentia, honorabiliter allata, ad tutelam et honorem patriæ in singulis capsis pariter sub uno altare recondidit. Notat de Nuce hæc omnia de templo S. Sophiæ constructo ab Arichi legi in codicibus omnibus Erchemperti tam scriptis quam impressis. Ex hisce concludimus, perfectam videri ecclesiam anno 759 vel 760, et eodem anno 760 recondita ibidem sanctorum Fratrum sacra lipsana, uti habent Acta.

l. ἀρχὴν σο-
φίας

B

visio, quæ prin-
cipi Arechi
apud corpora
Sanctorum
ora

C

35 Post quædam de translatione aliarum reliquiarum ad eandem ecclesiam, rursum ad propositum nostrum Leo Ostiensis subjungit ista: Ubi dum maxima devotione, quoniam vicinum loco illi palatium erat, frequentem consuetudinem in oratione pernoctandi haberet (Arechis;) fertur, quadam nocte oranti illi sanctos duodecim Fratres apparuisse, eumque pariter inclinatis amicabiliter vultibus salutavisse. Quos dum torvo nimis aspectu, externos quoslibet esse existimans, quinam illi essent, qui nocturno tempore sanctimonialium claustra sic audacter ingredi præsumpsissent, inquireret; illi leniter arridentes; Nos, inquiunt, sumus, o princeps, quos tua devotio per diversa repertos loca summo huc studio detulit. Quod nobis quidem quam bonum et quam jucundum, tibi autem quam sit divina pietate proficuum, ultima dies ostendet. Et his dictis, subito principi visio, quæ videbatur, disparuit. Idem refert seu Alfano seu alius sub finem carminis edendi, sed paulo brevius; prætermissa nimirum interrogatione Arechis, quæ minus est verisimilis. Eadem quoque visio, præmissa breviter translatione, narratur in lectionibus Officii Sanctorum nostrorum, quas Jovardus ex codice Ms. edidit primo loco a pag. 69, quasque in vigilia recitatas fuisse existimat.

oblata fuisse
dicitur:

36 Cum vero nihil præterea in lectionibus istis habeatur ad propositum nostrum, placet ea huic loco innectere: Duodecim autem sanctorum Fratrum

Septembris Tomus I.

trum corpora, sicut majorum relatu didicimus, felicitis memoriæ Arechis Langobardorum princeps, diversis tumultata locis, sollicitudine pia discutiens, et sacra aviditate repperiens, frequentis populi turba, cleri occursum, pontificum comitatu, apparatu solemnem Beneventum transtulit, et in basilica sanctæ Sophiæ, quam ipse construxerat, cum summa reverentia sub uno altari collocavit: ne eos divideret sepultura, quos una mater effuderat, eadem fides sociarat, passio fecerat socios, et non dissimilis corona germanos. Collocatis itaque cum summa veneratione sacris Martyribus; collatis eidem monasterio multis prædiis, et multis regia liberalitate ornamentis, præfatus princeps nocturnas horas præveniens, sanctorum Martyrum suffragiis se cœpit attentius commendare. Contigit autem, quod dum quadam nocte loca sacra, nullo contentus comite, ex more reviseret, dum orationi prolixius institit, sanctos duodecim Fratres secundum ordinem nativitatis sibi videt propter assistere, et pariter cum orante orare, et pia supplicatione salutationis sibi obsequium exhibere. Princeps vero nova visione exterritus, quoslibet alios homines suspicatus, cœpit in eos acriter indignari, quod in monasterium ancillarum Dei tempore indecenti quadam temeritate ausi sunt ingredi. Cui sacratissimi Martyres vultu placido, voce jocunda dixerunt: Nos sumus duodecim Fratres, quos variis pœnis diversis locis expositos colligens, decenter satis in hoc domicilio in una ara collocasti: qui dum locum istum incolimus, tam corpore, quam opitulatione custodimus. Missi ergo sumus tuæ devotioni occurrere, et prompta benignitate favere. Et quia in præsentem memoriam nostri pia sollicitudine, et sedula visitatione geris, et in præsentem peccatorum veniam, et in futuro æterna præmia consequeris. Hac itaque visione gloriosissimus princeps animatus, tanto devotius sanctorum Martyrum cœpit corpora venerari, quanto de visione sacra nullatenus poterat ambigi.

37 Demum icones duodecim Fratrum ex Jovardo subjungo. De illis sic scribit pag. 74: Horum sanctorum Martyrum icones depictæ in nostro codice visuntur, quorum duo, Donatus, scilicet, casula, antiquo more, et mappula in sinistro brachio ornatus, expansisque ante pectus manibus, et Felix rubea tunica, codicem amabatur manibus ante pectus tenens, violatâ itidem mappula in sinistro brachio insignitus: reliqui porro decem Fratres tunicati, et capillati, tum pallio, et diadematibus, seu sphaeris decorati conspiciuntur. Donatus siquidem, et Felix, quorum alterum presbyterum, hypodiconum alterum fuisse Acta referunt, clericali tonsura, sive corona detonso capite desuper sunt depicti ad instar clericalis coronæ, quæ in antiquissimis Romanorum Pontificum imaginibus ex sancti Pauli basilica a CL. Blanchino του μακαρίτου delineatis visuntur. Ego vero icones has non ad rei historico-ritualis veritatem, sed ad sæculi viii vel xi* ecclesiasticam disciplinam depictas arbitror, quum seculo Ecclesiæ iv tunicis hypodicones altari minime inservisse, sed tantum Alba indutos ministrasse certum sit. Tum rursus non satis perspicuum est, an in Ecclesiæ seculo casulæ usus invaluerit, aliorumque sacrorum indumentorum, saltem in Africana ecclesia: tum sanctum Fulgentium Ruspensem in Africa episcopum consueta indutum tunica mysteria celebrasse ejus vitæ auctor cœvus refert. Ut ut sit, hoc monumentum,

icones Sancto-
rum, ut pictæ
sunt in codice
Ms.

F

* forte ix

AUCTORE
J. S.

monumentum, quod Actorum fidei respondet, ut ab interitu vindicarem, æri adhuc incidere curavimus.

Et s epa. P as scoz m
Donatq Felix & ffr
eotum.

ACTA PRIMA

AUCTORE ANONYMO

Ex Ms. Nicolai Belfortii.

Capiti Sancti et
ad præfectum
ducti,

a

b

Maximianus a cæsar crudelissimus, audiens famam sanctorum duodecim Fratrum, misit Valerianum Carthaginem, ut adduceret eos. Valerianus itaque cum Carthaginem pervenisset, et Sanctos non invenisset; misit ad civitatem Adrumetinam b, qui eos ad se adducerent. Venientes autem milites, Carthaginem cum injuriis beatos Fratres deduxerunt. Alia ergo die, sedens pro tribunali Valerianus, duodecim Fratres sisti præcepit; quibus dixit: Nisi confitentes ad thurificandum veneritis, diversis vos faciam supplicii interire. Beatus Donatus unus eorum dixit: Servi sumus Domini nostri Jesu Christi: si unum extinguas, alii magis roborabuntur in Christo.

fustibus cæsi ac
in carcerem de-
trusi, ubi eorum
vincula ab an-
gelo soluta: iter
Potentiam,

2 Accensus Valerianus furore, jussit singulos fustibus cædi, et verberatos retrudi in carcerem. Medio autem noctis tempore, adeo imensum lumen refulsit in carcere, ut oculi humani ferre non possent. At quem unus ex custodibus accedens propius, dum divinum vidit, sui corporis lumen amisit. In medio vero luminis venit angelus Domini, dicens ad eos: Misit me Dominus Jesus Christus solvere vincula vestra. Ad cujus vocem, disrupta sunt omnia vincula eorum. Mota ergo civitate Sanctorum miraculis, Valerianus, ne populus ultra crederet, duodecim Germanorum colla manusque catenis

constringi, eosque ad mare vinctos duci præcepit. Cum quibus ipse et milites navigio profecti sunt, cumque navigantes applicuissent remum, relicto navigio tandem venerunt in civitatem Potentiam.

3 Tunc sedens pro tribunali Valerianus, quatuor sibi ex Fratribus, Arontium, Honoratum, Fortunatum, et Sabinianum adduci præcepit: quos sacrificare nolentes, capitalem jussit subire sententiam in eadem civitate sexto Calendas Septembris. Alia die abiit in civitatem Venusiam, Sanctos secum deferens, et sanctissimos Septimum, Januarium et Felicem, post interrogationem Christum confitentes, jussit in eadem civitate quinto Calendas Septembris decollari. Die autem altero, Velinianum advenit: et cum recubisset in prandio, insatius scelere, exitiali officio, tres sanctissimos Vitalem, Satorum et Repositum sibi præsentari jussit, qui permanentes in confessionibus suis, pertulerunt mortis sententiam quarto Calendas Septembris.

ubi ex Fratribus quatuor, tres Venusiæ, et tres Veliniani martyrio coronantur:

4 Valerianus vero iter agens, in Sentianum * venit partem Apuliæ. Interea sanctissimi Donatus et Felix, Germanorum superstites, Fratrum suorum videntes constantiam, amore fervebant martyrii, et gratias agebant Deo, qui Fratribus suis, forti agone præliantibus, coronam justis promissam largiri dignatus est. Mittens vero Valerianus adduci illos ad se præcepit: quos sic alloquitur: Sacrificate diis immortalibus, ne Fratrum vestrorum sententia mancipemini. Cui beatissimi Felix et Donatus dixerunt: Christiani sumus, fac tantum, quod tibi videtur. Inflatus Valerianus, jussit eos in equuleo suspendi et torqueri: dehinc laceratos diversis plagis, semivivos retrudi in carcerem. Postremo die alia præcepit spiculatori, ut capita eorum incideret. Qui beatissimi athletæ Jesu Christi Donatus et Felix, decollati sunt in eodem loco, die Calendarum Septembris.

E postremi Donatus et Felix, rursum torti, capite minuntur Sentiani. * lege Sentianum

ANNOTATA.

a Figendum sanctorum Fratrum martyrium sub Maximiano Herculio, probavi in Commentario § III.

b De Adrumeto horum Sanctorum patria breviter actum ibidem num. 24, et jam ante num. 20 F et 21 de illius civitatis episcopo. Reliqua, quæ difficultatem in his Actis parere possent, discussa sunt § IV.

ACTA ALTERA

PROLIXIORA ET MINUS SINCERA

AUCTORE ANONYMO

Ex editione Jovardi.

Dum fervor Maximiani diversis pœnis Christianos perimeret, Africa tunc regio Christi militum occultabat cohortem. Inter quam vir Christianissimus Bonifacius cum conjuge, Thecla nomine, Drumentina a urbe morabatur, prudentissimi Christianitatis ingenio, et fecundissimi filiorum affectu. Habebant autem duodecim filios, quos fidei devote documentis educabant cotidie.

Patria, parentes, et nomina sanctorum Fratrum:

a

AUCTORE
ANONYMO.

A cotidie. Nolebant eos scire velle, præter, quem didicerant, Christum; indesinenter pro filiis Christo fideliter preces effundunt: Jesu bone, Agne immaculate qui mundum perditum tuæ natiuitatis novo lumine reparasti, fac misericordiam cum filiis nostris, ut non sciant alium Deum, præter te Dominum Jesum Christum, qui cum Patre, et Spiritu sancto in unitate vivis et regnas in omnia secula. Et dum his nutrimentis et precibus Bonifacius cum conjuge filios in fide solidarent, nichil horum de his, quæ a parentibus audierunt, obliti sunt; sed, sicut terra bona, semina receperunt, et multiplicatum fidei fructum parentum moribus reddiderunt. Et ad firmandam veritatis vocem se ipsos abnegantes, Christianos licet, ob Dei tamen amorem, parentes derelinquunt. Nondum omissa patria, Africanis assidue verbum veritatis, et baptismum Jesu Christi prædicabant. Et multi per eos errore relicto ad baptismi gratiam pertinuerunt*. Quorum nomina non immemor Africa, et merita memoratur. Erant, ut diximus, Fratres duodecim, Donatus, et Felix, Arontius, et Honoratus, Fortunatianus, et Sabinianus, Septiminus, et Januarius, Felix, et Vitalis, Salorus, et Repositus.

* i. e. pertigerunt

eorum zelus
contra idololatras:

B 2 LECTIO II. Interea Drumentini cives, in eadem urbe Jovi sacrificabant, et Herculi, ad quorum templa Duodecim properantes, infidelium turbas exprobrabant. Nolite, inquiunt, hæc, Fratres, agere, sed potius Creatori, quam creaturæ humilia subdite colla, et Deo vivo persolvite vota, quæ mortuis, et manufactis simulacris persolvitis. Audientes hæc simulacrorum pontifices b unanimiter in eos sævire cœperunt, e quibus unus, Florentius nomine, minister Herculis, in medium se obiciens dixit, Cujus religionis estis? aut quo genere orti? Tunc beatissimi Fratres dixerunt: Christiani sumus et genere, et doctrinis instructi. Florentius dixit: Ergo ad hoc venistis, ut culturam deorum nostrorum perturbetis? An nescitis Maximianum rebelles deorum innumerabilibus cruciatibus dissipare? Sancti vero dixerunt: Crede, dubium non est Maximianum vestrum simili poena vobiscum in æternum condemnandum, quia, nisi qui crediderit in Dominum Jesum Christum, non potest poenam sempiternam evadere. Florentius dixit: Jesum Christum, quem dicitis Deum esse, multi hunc confitentes male perierunt. Beatissimi Fratres responderunt, dicentes: Noli dicere male perierunt, qui Dominum Jesum Christum crediderunt, sed ab oculis lacerantium ablati transeunt, ut in perpetuum cum Domino gloriosi permaneant, quia nisi prius aurum igne probetur, non ante efficitur manu artificis aptum. Hæc et his similia Sanctis prosequentibus, non modica turba credidit in Dominum Jesum Christum.

dicuntur Carthaginiem vocati a S. Cypriano, ibique miraculis claruisse, c

C 3 LECT. III. Eodem tempore Cyprianus c vir sapientissimus sanctis moribus sacerdos, Carthaginensem regebat ecclesiam. Qui audiens sanctorum Fratrum celeberrimam famam, ad se eos accersiri rogavit. Et dum pervenissent, officiosissime eos suscipiens, gaudensque super eos dixit: Benedicti vos a Domino Deo cæli, Fratres, et Filii, quia bona fama de vobis, ut nunc cerno, in omni loco personuit. Bona tamen arbor, dicente Domino, bonos fructus affert; et vos de dignis parentibus digna proles estis effecti. Tunc unum ex eis Donatum presbyterum ordinavit. Felicem post ipsum genitum subdiaconem fecit, augens illis fidem Jesu Christi, ut intrepidanter

paganis salutaria consilia ministrarent, et insidiantis hostis jacula armati fide, robusto pectore superarent: et osculatus est singulos, et secure perrexerunt. Multa tamen mirabilia in eadem Carthagine per eos est dignatus Dominus operari: quum quicumque qualibet valitudine tenebantur, adducti Sanctorum vestigiis, protinus sanabantur. Et ita crescebant miraculis, ut eos etiam profiterentur dæmonia. Nam in prædicta civitate erat relicta d cujusdam senatoris, Restituta nomine, habens unicum filium, quem crebro dæmon acriter vexabat, et per os pueri diabolus clamabat; Nisi venerint Donatus et Felix, servi Jesu Christi cum ceteris Fratribus, numquam a vase isto recedam. Restituta hæc audiens, quatuor missis militibus, præcipientis eis dixit; Ubicumque hos inveneritis, digne eos ad nos obsecrantes deducite. Illis autem euntibus, nondum urbem exierant, et in platea nova eos aggregatim invenerunt. Quos interrogantes dixerunt: Quis vestrum, obsecramus, scit Donatum, et Felicem? Sancti vero; Quid, inquiunt, ad vos pertinent? Cognoverunt milites statim, quod ipsi essent, supplicantes aiunt ad eos: Filium senatrici hujus civitatis diabolus vexare non cessat, et per os ejus loquitur: Nisi venerint Donatus et Felix, non exeo: quapropter venite, oramus, antequam moriatur. Facta illic oratione abierunt, et cum omni gaudio a Restituta, licet pagana, tamen fidelissime suscepti sunt.

4 LECT. IV. Restituta flens graviter ait ad eos: Succurrite, piissimi, unico filio meo, ne tam gravi pereat cruciatu. Beatissimi famuli Jesu Christi Donatus et Felix dixerunt: Cur non a magnis diis vestris hic infirmus convaluit? Restituta vero pedibus provoluta Sanctorum, sanitatem unici postulabat. Tribunus quidam Adeodatus nomine dixit ad Sanctos: O utinam vestri beneficiis hic convalesceret, ut immensis donati muneribus proficisceremini. Sancti vero subridentes, dixerunt: Munus Dei est, ipsum toto corde diligere, et nihil est melius, nichilque perfectius, quam ut animas, quas error profundus detinet, eruamus, et ad lucis æternæ gloriam, relictis simulacrorum cultibus, recto tramite perducamus; et conversi ad Restitutam dixerunt: Age constanter, Restituta, et crede Dominum Jesum Christum te posse ab errore redimere, et ne hunc puerum prohibeas sequi, quem voluerit, confestim videbis virtutem Domini nostri Jesu Christi in puero esse manifestam. Restituta dixit ad eos: Hoc tantum videam, ut puer ab hac vexatione liberetur, nec illum prohibeo, et me ipsam cum omni domo mea fieri Christianam prætmitto.

ductique ad puerum energumenum:

5 LECT. V. Beatissimi vero Athletæ Dei duodecim Fratres circa vexati lectulum, in quo contractus jacebat, corruentes orabant. Et dum diutius singuli singulas preces effunderent, erigens se beatus Donatus dixit: Deus omnipotens æternorum rector et conditor, qui filium reguli, et puerum centurionis, et Cananæ filiam fide interveniente verbo sanasti, respice propitius fidem hujus mulieris, et hunc puerum libera, ut cognoscant omnes, quia potens es, et Deus deorum in secula seculorum. Cumque ab illis dictum fuisset, Amen, eadem hora diabolus, tamquam leo rugiens, cunctis videntibus, terribiliter abscessit. Puer vero ad pedes provolutus Sanctorum glorificabat Deum cæli, dicens: Nunc cognovi unum Deum in cælo et in terra, quem miseri pagani non sciunt. Mater vero pueri læta efficitur,

dæmonem precibus fugant, conversa ejus matre cum tota domo. Valerianus mittitur Carthaginiem.

AUCTORE
ANONYMO.

e

efficitur, et promissum, quod dederat fidei, cum filio et omni domo sua baptizata implevit. Sed et multi ex paganis, hæc videntes, baptizati sunt credentes in Christum. Maximianus e cæsar interea crudelissimus audiens Romæ famam sanctorum Fratrum, Valeriano præcipiens, dixit: Proficiscere Carthaginem, et rebelles deorum nostrorum nostris tribunalibus appræsenta. Data itaque auctoritate, Valerianus cum exercitu perrexit Carthaginem.

multaque minatur Restitutæ ac tribunal mittit ad Sanctos capiendos,

B

6 LECT. VI. Sancti vero valescentes Restitutæ, ad roborandas mentes fidelium civitatem suam iterum visitarunt. Beata igitur Restituta audit Valerianum intrasse Carthaginem, et cymbalorum cythararumque audiens sonitus, clausit fores domus suæ, et cum Christianis Christo sedulum exhibebat officium. Et dum hæc circa Dei feminam peraguntur, Valerianus intravit domum ejus, et cum jurgis ait: Quis te, demens, alienavit a cultura deorum immortalium, quibus et Maximianus subjectus est? Nisi mihi sanguine juncta fuisses, absque illa interrogatione crudeli te necassem supplicio. Beata Restituta respondit: Sperans eram et ego aliquando, ut nosti, in idolis, sed nisi certius, et citius virtutem cognovissem domini mei Jesu Christi, funditus domus mea imminentibus malis periisset. Sed et unicus filius meus jam morti proximus, et a dæmonio vexatus per famulos Dei Donatum et Felicem redditus est mihi incolumis. Valerianus autem ira repletus, Ubi sunt, inquit, de quibus loqueris. Beata Restituta respondit: In Drumentina civitate sua eos reperies. Qui statim vocavit tribunal suum, nomine Victorem, et ait ad eum: Perge festinanter cum militibus ad inquirendos deorum nostrorum ferentes injuriam, et dum inveneris, adduc eos vinctos nostris obtutibus. Et egressus Victor tribunus cum militibus, invenit eos orationi vacantes, quos proterve alloquitur dicens: Vosne estis populi seductores, et deorum nostrorum respuentes libamina? Beatus Donatus et Felix dixerunt: Servi sumus Domini nostri Jesu Christi, seducentes omnino populum, ne relicto Deo, qui in cælis est, vana sequatur, et dæmoniis amplius se servitutum exhibeat, quem Deus proprio sanguine liberavit.

C
converso autem tribuno ad fidem, Sancti per alios sistuntur coram præfecto:

7 LECT. VII. Victor tribunus dixit: Ergo si omnes hunc, quem Deum asseritis, sequantur, a quibus Jupiter veneratur, et Hecrulus? Beatissimi famuli Jesu Christi Donatus et Felix dixerunt: Audi, obsecramus, Victor tribune, attentius, et ostendimus tibi, quomodo non debeant venerari. Deus est ante secula creans omnia, qui et hos, quos colitis, natura homines condidit, sed libero perdiderunt veritatem arbitrio. Sic et diabolus angelus est conditus prius, sed superbiendo beatitudinem perdens ad ima corruit, humano generi tantum invidet, et ne perditum locum homines adeant, hunc errorem proposuit, ut mortuis hominibus honorem exhibeant, et ipse per eos diabolus errorem multiplicans, etiam futura pronuntiet. Sed ne te, Victor, hic cæcus error dilaniet, crede in Dominum Jesum Christum, et renascere unda purificationis, ut æternum possis effugere supplicium. Cumque hæc, et his similia a singulis Fratribus percepisset, amor eum accendit fidei ita, ut ab eo baptisma peteretur. Qui instructus in fide Jesu Christi baptizatus est una cum militibus in nomine sanctæ Trinitatis f. Illis autem moram facientibus, supervenerunt a Valeriano missi milites, et cum injuriis capti sunt, deductique Carthagi-

f

nem. Alia die sedens pro tribunali Valerianus, D duodecim ante se Fratres sisti præcepit, et hoc initium sermonis perfidus sanctis Martyribus dixit: Dicite, seductores nequissimi, unde vobis tanta audacia, tantaque supervenit vesania, ut contra decreta principum leges patrias spernatis, et Crucifixum præponatis immortalibus diis? Per salutem Maximiani, nisi confitentes diis ad thurificandum veneritis, inenarrabilibus vos faciam perire suppliciis. Tunc beatissimi duodecim Germani vultu placido, mente robusta astabant. Beatus Donatus ait Valeriano: Ad satisfactionem gloriæ vestræ quidquid imposterum resonabit, præsender exponimus: revera duodecim sumus servi Domini nostri Jesu Christi, et in tantum ferventes igne martyrii, ut si unum extinguas, alius magis roboretur in Christo.

8 LECT. VIII. Accensus igitur Valerianus furore magno, singulos jussit fustibus cædi, et verberatos cæcum retrudi in carcerem, cogitans quomodo Maximiani eos præsentaret obtutui. Medio autem noctis tempore immensum lumen refulsit cælitus in carcere, tantæque magnitudinis, ut custodes carceris oculis ferre non possent. Unus tamen accedens propius, dum divinum vidit, suum corporis lumen amisit. In medio vero luminis venit angelus Domini, dicens ad eos: Misit me Dominus Jesus Christus solvere vincula vestra. Ad cujus vocem, quibus tenebantur, disrupta sunt omnia vincula eorum. Mota itaque civitas est Sanctorum miraculis. Valerianus autem, ne populus Christo amplius crederet, catenarum vinculis duodecim Germanorum colla manusque constringens, ad mare vinctos duci præcepit, cum quibus ipse et milites sunt profecti navigio. Navigantibus interea pariter tempestas facta est valida, ita ut navis fluctibus mergeretur. Nautæ vero turbati dixerunt: Væ nobis, pariter perimus. Valerianus autem deorum suorum numina invocatur, ut sibi ministrarent præsidia. Quo vociferante, ventorum flamina centuplum et fluctus crescebant.

fustibus cæsi includuntur carceri, ubi angelus eorum rupit vincula. Navi imponuntur,

E

9 LECT. X. Convocatis autem duodecim Fratribus ait Valerianus: Invocate Deum vestrum, si forte a nobis hæc recedat turbatio. Beatissimi Athletæ Christi Donatus et Felix dixerunt: Promitte te abrenuntiare idolis et pompis eorum, et statim videbis in Jesu Christi nomine esse mare placabile. Valerianus dixit ad eos: Si hoc, quod dicitis, factis probaveritis, faciam, quod hortamini. Tunc duodecim vincti catenis in faciem cecidere, et orantes dixerunt: Dominator Domine, omnium elementorum rector et conditor, ne ad perfidiam Valeriani respicias, sed exaltare super omnes deos, et impera huic mari, sicut imperasti, dum paventium Discipulorum fidem roborasti, ut exaltatur nomen tuum ab omnibus, sicut exaltatum est ante omnia secula. Orantibus illis facta est tranquillitas magna, ita ut oblivioni tradita esset perturbatio mentis. Valerianus insipiens non ferens nomen Christi, deos suos tranquillitatem fecisse comprobabat. Multi tamen ex militibus in Christum crediderunt. Navigantes vero litus Siracusanum g Siciliæ descenderunt, et manserunt ibi duobus diebus, deinde Catheram h pervenerunt. Ubi ad terram Christi Milites Valerianus jussit deponi; blanditiis amplecti Martyres cogitans, sacrificare idolis subdola voce monebat. Sed Athletæ Dei, ut terroribus non sunt moti, ita nec blanditiis sunt mente concussi. Ascendentes iterum navim, Messanam i deducti sunt, in qua parumper morati, alia accepta navi trans-

exortumque tempestatem precibus sedant: veniunt Potentiam,

F

g

h

i

fretantes

AUCTORE
ANONYMO.

A fretantes Regium *k* descenderunt. Dimisso itaque navigio terram Britianorum *l* lustrantes, Lucren applicuerunt, deinde iter agentes, venerunt Co-sentiam. Post hæc inde sunt profecti Scylacium. Ibi igitur Valerianus jussit militibus, ut humane cum Martyribus agerent, quatinus eos posset Maximiano Romam perducere. Moventes inde Grumentum *m* profecti sunt, et die altero Mar-cilianum properantes, deinde ad civitatem vene-runt Potentiam. Ubi audiens, quod imperator Aquileia *n* esset extinctus; qualiter eos in præ-senti perderet, cœpit excogitare.

ubi quatuor ex
Fratribus, tres
alii Venusiam et
tres Felinianam
consequuntur
palmam.

10 LECT. XI. Sedens igitur Valerianus pro tri-bunali, quatuor sibi ex Fratribus, Arontium, et Honoratum, Fortunatianum, et Sabinianum ad-ducere præcepit. Quibus et dixit: Usque modo insaniam vestram æquanimiter toleravi, nunc autem sacrificate diis, ut cæsaris amici efficiamini. Tunc sanctissimus Arontius dixit: Quemcumque nostrum sacrificare idolis presseris, potius in Christo mori eliget, quam dæmoniis obedire. Valerianus alios respicit, sed antequam interro-garentur, beatissimi athletæ Christi Honoratus, et Fortunatianus, et Sabinianus dixerunt: Nihil a nobis requiras, nihil dicimus, nisi quæ a Fra-tre audisti. Iratus Valerianus, hos quatuor capi-talem jussit subire sententiam in eadem civitate sexto Kalendas Septembris. Alia die abiit in civitatem Venusiam, Sanctos secum deferens, ubi beatissimos Septiminum, et Januarium, et Felicem, post interrogationem Christum confitentes, jussit decollari in eadem civitate quinto Ka-lendarum Septembris. Die vero altero Veli-nianum advenit Valerianus, et dum recubisset in prandium insatiatus adhuc scelere exeniali * officio jugulandos tres sibi afferri sanctissimos Vitalem, Satorum, et Repositum jussit. Sancti vero permanentes in confessionibus suis pertulerunt Martyrium quarto Kalendarum Septembris. Deinde iter agens Valerianum in Sentianum per-venit partem Apuliæ. Beatissimi Donatus, et Felix, qui erant Germanorum superstites, videntes tantam Fratrum constantiam, velut sitiens clara fluentia desiderat, ita amore fervebant martyrii, gratias agentes Deo, qui Fratribus suis, forti agone præliantibus, promissam justorum coro-nam largiri dignatus est. Suorum autem exitum, qui ei perpetue in confessionibus perdurantes commendabant, dicentes: Deus æterne, amator justitiæ, palma Martyrum, certantium fortitudo, respice laborem nostrum, et ne nos patiaris pas-sionibus separari, qui confessione tui nominis fuimus pares. Hæc illis orantibus, misit Valerianus, et ad se eos duci præcepit. Stabant autem ambo immobiles, ut magniloqui tyranni aciem debel-larent. Sic eos Valerianus alloquitur: Nonne vos estis magistri scelerum, et Fratrum vestrorum funera concitantes? Tempus adhuc videtur con-gruum poenitendi, respiscite ab hac stultitia, et sacrificate immortalibus diis, ne Fratrum vestro-rum sententia mancipemini.

postremo vero
duo Sentiani in
Apulia: om-nium deinde
translata cor-pora.

11 LECT. XII. Beatissimi viri Donatus et Fe-lix dixerunt: Fratres a nobis moniti tuam jam vicerunt perfidiam, et turpe est, ut, qui docui-mus hostes vincere, victas manus hostibus demus. Jam et illi, et nos tuam crudelitatem decepimus, et Christiani sumus, fac tantum, quod tibi videtur. Inflatus Valerianus jussit eos in eculeo suspendi, et torqueri. Et dum diutius torquerentur sanctissimi viri Donatus et Felix, voce constanti hilarique vultu dixerunt: Gratias tibi agimus, Domine Jesu Christe, qui inter tor-

menta servis tuis virtutem præbes, et perseve-rantiam confessionis adauges. Tunc laceratos diversis plagis, semivivos jussit retrudi in car-cerem. Alia die præcepit spiculatori, ut capita eorum incideret. Decollati sunt autem beatissimi athletæ Jesu Christi Donatus et Felix in eodem loco Sentiano die Kalendarum Septembris. Marcus *o* itaque Ecanæ urbis episcopus venit nocte cum clericis suis, et rapuit corpora San-ctorum, et in civitate sua cum omni gaudio se-pelivit. Post multa vero licet annorum curricula non est passus eos Dominus separari corporibus, qui et fide, et passionibus indissolubiles extite-runt. Nam dum diversis squalentioribus inhone-ste loculis tenerentur, vir sapientissimus Arechis *p*, Langobardorum gentis celeberrimus Princeps, col-legit eorum pretiosissima corpora, et quos Ger-manos sanguine et fide legendo repererat, cum ingenti honore Beneventi sub uno tegmine col-locavit. Qui indesinenter manifestis pollent mira-culis. Quamobrem eorum patrociniis subiacemus, qui languidis, quacumque detinentur infirmi-tate, gratia protegente divina, suis beneficiis prosunt, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Deo Patre vivit et Spiritu sancto in unitate, in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Drumentina urbe *Adrumetum* significatur, de quo actum in *Commentario* num. 24, ubi etiam de parentibus Sanctorum. Porro quæ sequuntur de eorum gestis in Africa, in *Actis* prioribus ommissa sunt et incerta, uti ibidem diximus.

b Audi observationem Jovardi: Pontifices præerant sacerdotibus, aris, et sacrificiis, quo-rum curæ hæc omnia erant contradita... Horum enim erat religiones et cæremonias publicas pri-vatasque, sacra, et res divinas sanctissime tueri et interpretari, illaque omnia exscripta signata-que habere, ut quibus aris, quibus diis, quibus-que hostiis, quibus diebus, et ad quæ templa, sacra fierent, perspectum haberent; ne qui Romana sacra negligerent peregrinosque ritus adsci-scerent, aut eorum cæremonias turbarent.

c S. Cyprianus colitur ab Ecclesia XIV Septem-bris, ubi gesta ejus discutiemus. Episcopus crea-tus est anno 248 aut 249, martyrio coronatus anno 258, uti vult Pagius in *Critica* ad eosdem annos. Hinc colligitur gesta S. Cypriani cum Martyribus nostris, quæ aliunde etiam verisimi-lia non esse ostendimus in *Comm.* § III, repudianda esse, cum nequeant cum epocha Martyrum, qui sub imperio Maximiani passi sunt, satis cohærere, etiamsi suspicari vellemus hæc con-tigisse, dum Fratres erant juvenes, multumque temporis intercessisse inter hæc gesta et eorum martyrium.

d Ad hanc vocem Jovardus sic habet: Re-licta est illa, quam nos indistincte viduam voca-mus. Viduæ enim proprie dicuntur, quæ nec filios, nec nepotes, nec alios habent consangui-neos; de quibus locutum fuisse Apostolum in prima ad Timotheum Epistola haud dubito: « Quæ vere vidua est et desolata, speret in » Deum ». Relictæ vero dicebantur, quæ, licet viro carerent, filium tamen vel nepotem su-perstitem habebant. Dubito, an hæc distinctio inter viduam et relictam usitata fuerit. Sed relictæ certe sumitur non raro pro vidua. Pro facto ipso consule *Comm.* num. 26.

e Hic tantum inchoantur Acta breviora.

f Jovardus

AUCTORE
ANONYMO.

f Jovardus editor recte observat sequentia : Sanctæ Trinitatis, scilicet cum expressa et distincta invocatione trium Personarum SS. Trinitatis, ut jam Ecclesiam universalem præscripsisse, et in illis partibus in usu fuisse, ex Epistola S. Cypriani ad Jubajanum 73 edit. Pamelii edocemur : « Denique (inquit) ubi post resurrectionem Domini Apostoli ad gentes mittuntur, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti baptizari jubentur ». Invalidum esse baptismum, in quo non exprimuntur tres Personæ, docent theologi. Porro jam observavi in Commentario num. 26 horum conversionem parum esse verisimilem.

g Syracusæ urbs est maritima Siciliæ olim amplissima et satis etiamnum nota cum portu capaci ad latus insulæ orientale.

h Calana alia est urbs Siciliæ maritima ad idem insulæ latus, sed Italiæ propinquior.

i Messana in eadem Siciliæ ora sita est ad fretum Siculum, quo ab Italia separatur Sicilia, estque urbs celebris et notissima.

k Rhegium in opposita Italiæ ora ad dictum fretum urbs est Brutiorum non ignobilis.

l Brutii, vel Bruttii indicantur, quorum terra inter fretum Siculum et Lucaniam sita erat, ager Bruttiorum vel ager Bruttius dicta ab antiquis. Nunc Calabria vocatur, in citeriorem et ulteriorem divisa. Porro in hac provincia sunt Locri civitas, quam Lucren mox vocat, Consentia, quam Cosentiam nominat a vulgari nomine Cosenza, et Scylacium, vulgo Squillace dictum; sed jam observavi in Comm. num. 27 prius perveniri debuisse Scylacium quam Consentiam.

m De Grumento et Marciliano oppidis olim Lucaniæ consule locum Commentarii mox assignatum. De Potentia quoque, Venusia, Veliniano, Sentiano et Ecana disserui eodem §.

n Cum Maximinus non fuerit imperator ille, sub quo passi sunt Sancti, uti probavi num. 22, locus hic resecandus est, qui repugnat omnibus aliis.

o Marcus Ecanæ urbis episcopus ignotus fuit Ughello, qui tom. I, col. 1336 in catalogo Trojanorum episcoporum nullum profert episcopum Ecanensem, nisi S. Secundinum, de quo Majores nostri disseruerunt tom. II Februarii a pag. 529. Præterea tom. II Aprilis a pag. 528 egerunt de S. Eleuthero Ecanensi episcopo et martyre. Ex dictis de utroque abunde intelligitur, episcopos Ecanensibus fuisse admodum antiquos, adeoque repudianda non esse, quæ hic dicuntur de Marco illius civitatis episcopo, etiamsi is aliunde parum notus sit. Michaël Monachus in Sanctuario Capuano pag. 70 ex Martyrologio Ms. adducit hæc verba : Nonis Octobris civitate Ecanæ S. Marci episcopi et confessoris. Quæ optime convenire videntur Marco hic memorato. Porro in Opere nostro tom. II Junii a pag. 800 dantur Acta S. Marci episcopi, qui eodem tempore floruit, quique cap. I natus dicitur patre Constantino, in civitate Ecana, quæ erat in Apuliæ finibus. Alii hunc faciunt episcopum Luceriæ Saracenorum, alii Bovini, ubi sacrum ejus corpus servatur. Inter duas hasce civitates media jacet Troja, ubi olim erat Ecana. Hinc nonnulla mihi oritur suspicio, eundem esse Marcum illum cum eo, qui corpora Sanctorum nostrorum sepelivisse dicitur. Certe Vita ibi data tantæ auctoritatis non videtur, ut indubitanter statuendus sit Lucerinus episcopus, aut ut neces-

sario credendum sit solius Luceriæ fuisse episcopum : poterat enim utramque civitatem cum pluribus aliis diœcesi suæ habere inclusam. Imo cum natus Ecanæ, ac sacerdos ordinatus a Joanne episcopo Lucerino sic dicatur in Vita laudata, ut post ordinationem suam videatur habitasse Ecanæ, ac demum Joanni successisse referatur; ex Vita sequi videtur, Ecanam et Luceriam sub eodem fuisse episcopo. Idem verisimile est de Bovino, quia ibi sepeliri voluit. Hinc suspicor Marcum, quem ad se trahunt Lucerini et Bovinenses, Ecanensibus æque deberi, et forsitan omnium illarum civitatum fuisse episcopum. Hæc ex conjectura.

p De Areche principe, ac corporum translatione egimus in Comm. § v, et uberiores relationem mox subjungimus.

TRANSLATIO

CORPORUM BENEVENTUM

Ex Officio edito per Jovardum.

Corpora a quoque sanctorum duodecim Fratrum cum in Apulia b requiescerent, et sicut in eorum legitur passione, per diversas civitates et loca inhonestis loculis tenerentur inclusa, sæpelatus dominus Arechis celeberrimus dux, cum honore assidue repetendus, sancti Spiritus gratia inflammatus, mentis acumine cœpit obnixius pertractare, qualiter præscriptorum corpora beatorum Duodenorum gloriosam c in civitatibus Beneventum proprio sumptu et studio transportaret. Conventis igitur proceribus suis et magnatibus universis, habuit cum eis consilium oportunum, et quomodo sui desiderii compos effici posset, diligenti studio perquisivit. Dixit ad eos : Noveritis desiderium meo cordi cunctipotentem Dominum inspirasse, ut corpora sanctorum duodecim Germanorum, quæ in quatuor civitatibus Apuliæ divisa quiescunt, diligenti cura perquiram, ac Beneventum perducam. Et illi principi inquirunt : Et quæ sunt illæ civitates, in quibus tam pretiosus continetur thesaurus ? Quibus confestim princeps respondit : Sicut audivimus, et in veritate comperimus, Potentia, Venusia, et aliæ civitates Apuliæ sunt, in quibus reperiemus eos. Et subdens, ait : Hii pretiosissimi Domini Testes, sicut novellæ olivæ plantationes, in fide et amore Domini stabiliti, ex se ipsi fructum Domino gratissimum reddiderunt. Nam, ut in eorum legitur Passione, dum gratiam Jesu Christi Domini per plures populos disseminarent, eosque ad Altissimi fidem perducerent, sub Maximiano cæsare a Valeriano præfecto pœnis gravissimis attrectati, et ad ultimum decollati, per sacrum martyrium ad regna sidera convolarunt.

2 Corpora vero eorum in urbibus, in quibus et passi sunt, per longa annorum curricula adhuc sepulta tenentur. Nam gloriosissimi athletæ Christi, Arontius, Honoratus, Fortunatianus, et Sabinianus, cum in civitate Potentia sacrum martyrium complevisset, ibidem eorum veneranda corpora a viris religiosiis sunt tumultata. Sancti quoque Septimimus, Januarius, et Felix, cum in urbe Venusia gladii animadversione optatum

Arechis princeps Beneventanus

a
b

c

in Apuliam proficiscitur ad transferenda sanctorum Fratrum corpora,

A tum finem complerent, illic hactenus requietio-
nis locum a Domino meruerunt. Corpora etiam
beatorum Vitalis, Satoris, et Repositi Veliniani,
ubi et passi sunt, reposita a Christianis no-
scentur. Marcus ad ultimum Ecanæ urbis epi-
scopus, postquam gloriosissimi Martyres, et
Agonithelæ d Jesu Christi Donatus et Felix in loco
Sentiano partis Apuliæ glorioso martyrio sunt
coronati, nocte cum clericis suis eorum sacra-
tissima corpora rapiens, in civitate sua officio-
sissime sepelivit. Quia igitur divisa eorum corpora
usque modo tumultata noscuntur, vellem, ut
quemadmodum uno ventre portati, una fide con-
juncti, unoque martyrio coronati, sic sub uno
altario collocentur. His igitur a principe taliter
prælibatis, protinus magnates consulunt, eum
Apuliam petere, tantum thesaurum perquisitu-
rum.

Pergit in Apuliam, quo noverat esse locatas

Reliquias sanctas, superantes omne tributum.

Redditus exposcit, quantum provincia debet.
Maturans igitur princeps, in Apuliam cum opti-
matibus suis perrexit, omnesque majores natu,
primores, et procures illius provinciae coram se
congregari præcepit, eisque secretum sui animi
de Sanctorum corporibus revelavit. At illi se prius
emori velle dixerunt, quam tam pretiosissimo
thesauro modo quolibet defraudari.

eaque consen-
tientibus tan-
dem locorum
magnatibus im-
pevata,

3 Quod princeps perpendens, et videns se
quasi in nihilum profecisse, habito consilio cum
suis magnatibus et sapientibus, statim a civitati-
bus eisdem tributum cœpit exigere consuetum.
Illi autem, veluti jam consueverant, hujusmodi
exactiones atque tributa se posse præstare prin-
cipi penitus denegabant. Dux vero illustris ani-
madvertens eos in utraque petitione deficere,
manus suas misit ad fortia : cœpit eis vim facere,
eosque ad petitionem suam minis et terroribus
propulsare. At illi duci resistere non valentes,
omnes uno consilio et pari consensu corpora san-
ctorum Duodenorum de civitatibus prædictis tollen-
tes, locellis inclusa, mœrentes atque gementes
suis manibus offerunt et exponunt. Tunc glorio-
sissimus princeps potitus desiderio suo, sanctorum
corpora duodenorum Fratrum de illis squallidis
et inhonestis loculis, quibus incongrue tumultata
jacebant, omni cum reverentia elevavit, loculis-
que pretiosis inclusit, ac festivo obsequio cum
frequentia venerabilium episcoporum, et nu-
merositate honestissimorum clericorum, comi-
tante infinita caterva populorum, frequentissimo
ac celeberrimo apparatu solemni, cum sanctæ
devotionis officio multorum religiosorum Bene-
ventum properabat.

solemni ritu Be-
neventum
transfert:
e

4 Cumque Beneventanis mœnibus propinquas-
sent, audito ejus adventu, exiit ei obviam Sam-
pnia e tota, et tam prope quam longe positi
huic laudabili obsequio satagunt interesse, ita ut
ab omni parte mundi concursus fieri putaretur.
Densantur viæ, camporum planities populorum
turbis replentur : monachi et sanctimoniales,
clerici ac laici, senex et anus, juvenes et virgi-
nes, pueri et puellæ, pauperes ac divites, ple-
bei et illustres principi obviam animo lætanti
procedunt cum gloria et totius patriæ exulta-
tione gratiarum actiones ei uberes exhibentes,
ac dicentes : Tu gloria et exultatio nostra, et
totius Beneventanæ civitatis : tu amator Dei,
et Sanctorum ejus assiduus obsecundator : tu to-
tius patriæ tam animarum quam corporum pro-
tector existis. Benedictus itaque tu a Deo excelso,
et benedicti sancti Martyres, qui venerunt in

nomine Domini : qui dignati sunt in nostra
urbe sibi habitaculum præparare, ut nos secum
ducant in cælestis gloriæ mansionem. Cumque
hæc et his similia populus proclamaret, unusquis-
que eorum pro modulo suo Sanctis munera elar-
gitur : nonnulli possessiones et patrimonia tri-
buunt, et privilegia f secundum jura legum,
sicut atque hodie in scriptis apparet, inde com-
ponunt. Arechis vero princeps eximius gliscens,
et ambiens suorum heroum ac nobilium largio-
ribus muneribus vincere munera, gloriosis Fra-
tribus tam se quam totum populum devote sup-
ponit : urbem g, et redditus magnos concedit :
insuper in cunctis sibi subjectis regionibus, ut in
privilegiis ipsius conspicitur, vicos, fundos, et
prædia largiflue donat.

AUCTORE
ANONYMO.

5 Aurea insuper pulcherrima vasa, lapides pre-
tiosos, et vestes purpureas Fucayco h pectine
deauratas tribuit affluenter. Post hæc Deo devo-
tissimi, ac nobilissimi viri almo flamine illustrati,
pioque desiderio Sanctorum amore succensi,
unusquisque, prout anticipare licentiam a pio prin-
cipe poterat, propriis humeris suum levando San-
ctum in lecticis, ad hoc ipsum specialiter præ-
paratis, nimis gaudendo pedester ferebat. Prin-
ceps vero egregius, et in Domino timoratus,
utpote major et gloriosior cunctis, Sanctorum
primorum, Donati videlicet atque Felicis bina
et pia corpora, tam læto corde quam devoto cor-
pore ferens, præcedentibus quidem pontificibus
cum clero, ac monachorum togato agmine san-
cto, et tota plebe secundum ætatis tempora or-
dinatim, major ante minorem corpora sancto-
rum duodecim Fratrum cum hymnis et laudibus,
cum thymiamatibus et innumeris coruscis lampa-
dibus, cum crucibus et vexillis, a partibus au-
roræ per portam, quæ dicitur Summa i, sitam
prope principis aulam, urbem inducit, quam
sibi gloriosi Martyres ad requiem elegerunt, di-
centes : Hæc requies nostra in seculum : hic
habitamus, quoniam præelegimus eam. Ubi mo-
nasterium, quod dudum, ceu dictum est, prin-
ceps ædificari jusserat, infra cujus ambitum
ecclesiam ædificarat, quam Græco nomine appel-
lavit Sophiam, hoc est, Dei Sapientiam, et in
honorem sanctæ et individuae Trinitatis tribuna-
libus adornaverat tribus, sub magno altari ad
hoc ipsum in medio tribunali k parato, bisse-
na pretiosissima corpora honorifice collocavit anno
sui principatus secundo.

ac ibidem depo-
nit in ecclesia.
h

E

i

F

k

ANNOTATA.

a Ex Officio translationis, quod edidit Jovardus
initio mutilatum a pag. 118, solum hic recitabo
lectiones 4, 5, 6, 7 et 8; nam lectiones præce-
dentes et sequentes nihil habent, quod spectet ad
historiam hujusce translationis. Pauca dabo anno-
tata, cum pleraque elucidata sint in Commentario
prævio § v.

b In Apulia saltem pleraque requiescebant;
et Potentia, quæ ex illis habebat quatuor, erat
non longe ab Apuliæ limitibus. De tempore, quo
floruit Arechis, translationis auctor, egimus in
Comm. § v.

c Forte legendum, gloriosa e civitatibus, nisi
malimus subintelligere civitatem, ut sensus sit ad
gloriosam in civitatibus civitatem.

d Agonotheta vox Græca, Latinis etiam usi-
tata, significat illum, qui ludis aut certamini-
bus præerat, ita ut Martyrum Agonotheta pro-
prie sit ipse Deus. Attamen hi duo sic vocantur,
quia

AUCTORE
ANONYMO.

quia inter Fratres erant præcipui, alter nimirum presbyter, alter subdiaconus, adeoque quasi duces ad martyrium.

e Samnites populus Italiæ, et Samnium eorum provincia, quæ hic Samnia seu Sampnia vocatur, inclaruerunt diuturnis bellis dubia sæpe fortuna gestis cum populo Romano. Ex præcipuis istius provinciæ civitatibus erat Maleventum, quod Romani Beneventum vocarunt, dum eo duxerunt coloniam. Beneventum autem hodieque est notissimum.

f Privilegia, id est, instrumenta donationum.

g Plurima, quæ Arechis donavit ecclesiæ S. Sophiæ, exhibet Chronicon Beneventani monasterii S. Sophiæ, quod Ughellus edidit post tomum VIII Italiæ sacræ, quodque in altera Operis editione recusum est inter Anecdota post tomum X, a col. 420. Pleraque etiam dedit Ughellus in catalogo antistitum Beneventanorum tom. VIII a col. 26. Porro urbem concessam populumque Sanctis subjectum dici suspicor, quia urbis patronis sunt adnumerati.

h Fucayco, in metro phocaico pectine, ubi hæc observat Jovardus. Phocaicus a vituli marini (qui phoca) humore, sicut et a muricis sanguine color fit purpureus; qui et phocaicus, et murex, sive conchylum dicitur. Sicque telas auro, ac purpureo stamine compositas, quas aulæum dicimus, Arichis sanctis Martyribus obtulit. Harum elegantissime ditissimeque elaboratarum usus nostra ætate frequentissimus et ad nauseam usque videtur.

i Audi observationem Jovardi: Ab accolis nunc Porta di Castello nuncupatur, quia haud longe ab ipsa ex aulæ ruderibus, terræ motibus sepultis, castrum ac palatium pro præsulis gubernatoris commodo ac residentia ædificatum conspicitur.

k Tribunal varia significat: at hic sumi videtur pro loco, in quo consistunt sacerdotes, alique ministri, ante altare; sive pro loco, in quo conditum est altare.

VITA METRICA

C

AUCTORE ALFANO ARCHIEPISCOPO
SALERINITANO,

Ex editionibus Surii, Lipomani et Jovardi.

PRÆFATIO.

Auctor explicat
occasionem scri-
bendi.

a

Unde a nimis studuit tua nos revocare voluntas,
Res levis hæc, Roffride, fuit contenta meoque
Et paucorum iudicio, quos nostra jocos
Sæpe levare solent multumque poemata risu:
In quibus esse quidem valet omnis idoneus auctor,
Et facili poterit, quod dicere convenit, arte.
At quod ferre jubes, non est tolerabile pondus,
Viribus et nostris æquum: nam si dabit ausum

Improbilas tua, mox facundia nostra videbis
Quod cadat in vitium; tibi nec fortasse placebit,
Quod tanto studio desiderioque requiris.
Præcipis historiam duodenum scribere Fratrum
Versibus herois veterem; sint unde creati,
Et generis titulos, fideique celebria facta.
Inde tyrannorum cum quo fortissima bella
Conseruere, quibusque locis, quo tempore pal-
mam

Martyrii, dignas et suscepere coronas:
Postque quod Arechis b magnus princeps Bene-
ventum

Corpora, diversis sparsimque jacentia terris,
Transtulerit, nunc et qua sunt, sepeliverit æde.
Hæc magni repetis quam si mihi creditor esses
Æris; et es c certe, tibi nos debere negamus
Numquam: sed vellem non his parere rogatis,
Si possem. Non is tamen es, qui cæpta relin-
Teque sinas vinci. Parebo: jussio tanta
Excusabit opus, vel si non distet ab illis,
Uni quæ tantum Cicero vult esse legenda.
Tu prece continua multo studiosius insta,
Ut qui Martyribus fuerat dux Spiritus, idem
Horum me faciat tandem pro laude disertum.

ANNOTATA.

a Apud Jovardum instar tituli præmittitur hic versus: Incipit en sancti per carmina Vita Donati. Apud Surium pro titulo præfationis habetur: Epistola auctoris ad Roffridum. Additur apud Jovardum, monachum. At de Roffrido manacho illo nihil mihi aliunde se offert.

b Apud Surium et Lipomanum Arethis scribitur minus recte, cum plerumque Arechis aut Arichis nominatus reperitur, quandoque etiam Arechus. De illo principe satis diximus in Commentario § v.

c Jovardus minus recte, est pro es substituit.

**CAPUT I. Patria et parentes
Sanctorum: eorumdem pia
educatio, zelus contra ido-
latriam, gesta Cartha-
gine; pleraque minus certa
aut fictitia.**

Africa post Latium terrarum maxima a quon-
dam
Egregios habuisse viros virtute probatos,
Viribus et summis præclaros pace vel armis,
Artibus insignes, terraque marique potentes,
Fertur, quos in Cannensi b certamine victi
Romani sensere duces, quod mundus iniquum
Extimuit facinus. Juxta, propiusque perennem
Tum fuit et miseram caput orbis Roma ruinam.
Hæc regio, postquam Deus immortalis ab alto
Virginis in gremium descenderat, unde salutem
Humani generis decrevit sumere carnem,
Sacra Redemptoris servantem jura Cohortem,
Cujus et antiquis præstabant facta triumphis c,
Occultabat ob immites sine fine tyrannos.
Hic urbs extabat Drumentum d nomine dicta,
In qua magnus et illustris cum conjuge Tecla
Vir Bonifacius a Fescenninis e erat, armis
Indutus fidei, simplex et justus uterque.

Sanctorum pa-
tria, parentes,
et nomina:

a

b

c

d

e

His

A His tot erant nati numero, quot habent duo lustra

Annos, adjunctis annis super illa duobus.

Dictus Donatus prior est, Felixque secundus, Tertius (ut perhibent) Arontius est vocitatus, Quartus Honoratus, quintus Fortunatianus.

Hic, et de reliquis duo sunt, quos posse venire Lex pedis in carmen prohibet: nam tertia quintum

Primaque postremum, sic hunc, qui septimus extat,

Syllaba de versus pellit statione secunda.

Hæc tamen his p-dibus decurrere nomina fas sit, Et liceat solitum jus solvere carminis hujus:

Non erit hoc vitium. Sextus quoque Sabinianus, Septiminus septimus, octavus Januari f:

Est * nonus Felix, decimus Vitalis habetur,

Undecimus Satorus, Repositus duodenus.

3 Hos simul assidue sanctam docuere parentes
Observare fidem, nec eos, nisi quod didicerunt,
Scire volebant, te natum de lumine, Christe,
Justitiæ vel virtutis quem semper amare

Est: cui sæpe parens hac voce locutus uterque Accipitur: Jesu bone, qui sine labe vocaris

B Agnus, quique novo reparasti lumine mundum Affectum tenebris, scelorum sub nube laten-

tem *,

Fac sis Natorum solita pietate misertus, Quos monui servire tibi, propriosque dicavi:

Effice, ne pereant, nec quemquam scire deorum Fas sit eis præter te, qui super omnia regnas.

Jamque probis ætas pueriles actibus annos Sanctorum superare suo pro posse parabat.

Seminibus patriis erat illis fertile pectus, Frugibus ut segetum campus solet ingeniosus.

Instabat suprema dies, fundique larisque Spernere quæque placet quibus in præcordia

Christus

Spem dederat, quam sit mundus potiora ferendi. Non socii, non cognati, non ille parentum

Qui solet affectus naturæ lege valere, Plus reliquis retinere valent, primumque fideli

Multos Pœnorum cœtus munimine verbi A simulacrorum defendunt ignibus atris.

4 Inde velut totidem præclara micantibus horis
Illa * dies, quam tunc nitidissimus exhibet annus,
Cum sol octipedis sub tempore solstitiali

C Prima tenet Cancræ vestigia, noctis opacas Summis auxiliis radiorum summovet umbras g;

Sic statuunt propriis a civibus exitialem Pellere culturam * celeri ratione, vel omni

Signorum virtute; Jovem nam quisque prophanus,

Et simul Alcidem h vesana mente colebat, Pontifices et eis solenni jure litabant:

Thure, quod Euphrates mandarât nave, Sabæo i Omne domicilium fumabat dæmonis. Huc se

Proripiunt Fratres. Cæco quid pectora, dicunt, Turbine vestra nimis miseri confunditis usque?

Num * Deus Alcides natus Jove? Surdus uterque Non habet, orantes qua vos exaudiat, aurem.

Disce Creatori, non te, factura, creatis Subdere, supremoque Deo persolvere vota,

Quæ tantis studiis das infernalibus umbris.

5 Non valet opprobrium tantum sufferre sacerdos

Herculis, in medium veniens Florentius k ira Valde commotus, magna comitante caterva

Pontificum, dixit: Cujus vos religionis, Edite, vel quibus estis vos natalibus orti?

Cœtus ad hæc Fratrum: Nostrum cultumque genusque

Septembris Tomus I.

Vera fides Christi decorat. Florentius inquit:

Ergone venistis cultus reprobare deorum?

Nota nec Herculei sunt vobis Maximiani,

Alcidæ * atque Jovi quæ perdunt jussa rebelles? * al. Alcidi

Hunc, quem constanter fertis vos credere, Christum

Innumerabilibus pœnis periere professi.

Talia dicentem Fratrum sic turba refellit:

Nulla fides, et nulla salus est prorsus in orbe

Præter quam colimus. Quis nam * Tirinthius l * al. quisquam

iste,

Et Jovis * hic vobis poterit præstare salutem? * i. e. Jupiter

Quos etiam baratri stygialis m pœna tenebit,

Fervida Plutonis comburet flamma perusti,

Victima Vulcani fabricantis fulmina. Vester

Hic erit augustus, quem Minos, vel Radaman-

thus

Omni judicio condemnat *. Vana quidem hæc est * al. contemnat

Fabula vestrorum nugis comperta deorum.

At peiora satis vestros artus, animasque

Debita nequitiis tantis tormenta manebunt,

Quorum nullus erit post omnia secula finis:

Quosque putatis ut insanos vincique, morique

Tormentis actos, cælestis curia sertis

Usque coronabit * non deficientibus umquam:

Hos Deus in mundo, velut in fornacibus aurum

Artifices docti, probat: horum spectat agones,

Et vincentibus his habitis meliora rependet,

Pro terra cælum, modico pro tempore vitæ

Vivere perpetuum, pro natis * cuncta polorum

Agmina, pro rebus paradisi gaudia summa.

Non sitient, non esurient non percutientur

Sole, vel æstu; clamor, luctus, non dolor ullus

Amplius ex illis quenquam turbare valebit:

Cumque dies totum concusserit ultimus orbem,

Censores * mundi Christo cum principe fient.

6 Maxima pars plebis, Sanctis dicentibus ista,

Grande sacramentum fidei baptismâ recepit.

Dic age, Florenti n, dat donativa ministris

Alcides propriis, tantis æquanda triumphis?

Qui sibi, nec tibi defunctus valet auxiliari,

Utque suis verbis utar, qui dura Leonis

Contrierat * facili, dum viveret, ora labore,

Perculit et Cæcum proflantem fortius Ætna,

Atque renascentem toties prostraverat Hydram,

Fregerat Anthæum procul a tellure retentum,

Quique suis omnem subjecit viribus orbem,

Non potuit vestis Centauri sanguine tinctæ,

Pellicis invectæ quam Deianira o furore

Texuerat, solita virtute levare dolorem.

Sic ait; O varios, validos et passe labores,

Non te Centauri, non Cerberus atque gigantes,

Non, quæ fudisti, moverunt monstra, sed arte,

Fœmineaque manu moreris, furialis amictus

Viscera dilacerat, flatum pulmonibus haurit.

Juppiter, in me nunc fulmen jace, quæso, co-

ruscum,

Pascere, Juno, meis, quas condis, cladibus.

Hæc sunt

Quæ nimis invisio decuit donare novercam:

Eripe me vitæ, corpusque laboribus aptum

Confice, non tibi jam de me sperare licebit.

7 Interea rhetor præclarus philosophusque,

Post martyr, Cyprianus pungebatur honore

Pontificatus ecclesiæ Carthaginiensis.

Hic ubi tot Fratrum sensit mirabile factum,

Orantem direxit eos ad se properare

Quantocyus, patrio quos sic animavit amore:

Si respondendum vobis certantibus esset

Humana re, non etiamsi cuncta darentur,

Quæ sunt in mundo, morientes illa juarent.

Muneribus quis enim post mortem a talibus usum

19

Expetat?

AUCTORE
ALFANO
ARCHIEPISCOPO

* i. e. Jupiter
m

E
* al. coronavit

* al. caris

* i. e. iudices

rumsum impu-
gnatur vana
Herculis divini-
tas.

n

* al. contriverat

f
o

S. Cyprianus
dicatur Prætor
vocasse Cartha-
ginem,

p

f
* al. et

pia eorumdem
educatio: dese-
runt bona sua
temporalia,

* al. jacentem

ac laborant ad
conversionem
gentilium.
* al. Tanta

g

* i. e. idolola-
triam

h

i

* al. Quis

quibus vanita-
tatem deorum
suorum expro-
brant, pœnas
inferni minan-
tur,

k

AUCTORE
ALFANO
ARCHIEPISCOPO

* al. ut hæc

et Donatum
presbyterum,
Felicem subdia-
conum conse-
crasse : puer
energumenus

ad quem vocati
Sancti fuisse
matris Restitu-
tæ,
* al. precanter

* al. domos

prius exposita
vanitate rerum
terrenarum,

* al. ut

* al. quod

Expetat? Hæc quamvis se plus utentibus ipsa
Durent, intereunt tamen omnia: gloria vestra
Christus erit, Jesus merces, Deus ipse corona,
Quem jam confessi primordia religiosa
Fecistis: constanter et hoc*, quod restat, inite
Certamen: corpus, crucis est quod morte re-
demptum,
Non timeat fustes: quod si mortalia membra
Stringuntur nexu, non spiritus ille ligatur,
Qui celum scandit, carnis statione relicta.
Pœna brevis, gladius si guttur fregerit, omnes
Mœroris curas in gaudia longa remutat.
Vos dignæ proles, dignisque parentibus ortæ
Estis, sicut in exemplo perpenditur almo,
Fructus namque bonos bona semper germinat
arbor.

B 8 Postquam sic dixit, cunctis ætate priorem
Presbyterum fecit Donatum. Nec mora, Felix
Hypodiaconus est factus: quos intrepidanter
Ut tribuant ægris animis consulta salutis,
Accumulans fidei cultum cum pace suprema
Dimisit. Fratrum mox concio docta fidelis
Cunctorum morbos expellere cœpit ab urbe,
Non medicinali ferro, nec melle, nec herbis,
Unde fit antidotum: sed eis medicina probata
Christi nomen erat. Vim verbi non feret hujus
Languor: ad hoc teter, tenuit quos, spiritus artus
Effugit obsessos, Sanctisque dicata potestas
Se quoque pellendi quod sit sermone, fatetur.
Hoc probat eventus. Quædam matrona senatrix
q Nomine Restituta q, domo plus tristitia multo
Signa ferens erat in vidua: spes unica cujus
Filius immanes motusque ferebat acerbos
Dæmonis. Hic pueri clamabat ab ore furentis:
Huc nisi Donatus, Felix, et cætera Fratrum
Concio conveniat, non hoc a vase recedam.

9 Est ad eos missum: nam supplicium tolerare
Nati non poterat mater. Carthagine nondum
Exierant missi, subito cum stare gregatim
Inveniunt Sanctos: dicunt mandata, precantur*
Ut placeat pueri tormenta videre, parentem
Solari prope casuram de limine vitæ.
Dat pietatis amor legatos esse sequendos.
Convenere domus* fiducia maxima Fratres,
Ducentes secum pellentes dæmona curas.
Restituta suis complens clamoribus æthra,
Ante pedes horum lachrymando corrui, orat
C Donatum, potius quem nomine prodit iniquus,
Felicemque sibi misereri, reddere natum,
Hostis quem vesanus habet, quem nocte dieque
Afficit, et lacerat, suffocat, territat, arctat.
Cui Sancti dixere: Dæos quid posse putatis
Vestros? Cur non subveniunt pueroque tibi que?
Nonne Jovem decuit succurrere casibus istis?
Cur hoc tale malum nec Apollinis arte levatur?
Pauca Deodatus respondit ad ista tribunus
Pacificis dictis: Utinam medicamina vestra
Prodescent, ut magnifice donis pretiosis
Donatos hodie vos urbs Carthago videret.

10 Sancta cohors risum tunc significando mo-
destum
Talia spondentem sic est affata tribunum:
Omnia quæ tellus, quæ pontus præstat, et* aër,
Vilia sunt valde, nobis inhonesta putamus,
Et cunctis mortalibus: est hoc munere majus
Scilicet id, quo* vera Dei titulatur imago:
Hic fuit ejus naturæ, quo vivere semper
Deberet felix, ea sed vitiata prioris
Fecerat hunc miserum vitio natura parentis:
Quod fuit, est et idem, solumque manere beate
Desiit, et merito pœnas hinc et cruciatus
Sustinet æternos tandem mens, carne relicta:

Cui nisi morte sua mundi spes unica Christus, D
Amisam nullus potuit reparare salutem,
Ad quam credentes ducit, reliquosque perenni
Concremat igne. Parumne videtur, ab exitiali
Hos revocare via? Rē nos certamus in ista,
Hic labor incumbit, plus omni munere nobis
Ista placent, pluris facimus, quam corpora, men-
tes.

Vos hac, quæ cinis est, tantum de carne timetis,
Est quæ gemma, nihil pueri de mente doletis.
Spondeat hunc mater simulacra nefanda relictum
Ire, Creatori servitutumque, videbis
Quod dæmon fugiat, puerum nec torqueat ultra.

11 Mater sic, potuit quam festinantius, in-
quit:

Ex vobis quoniam pendet mea vita salusque,
Spondeo facturam me jam quodcumque jubetis:
Confiteor Christum vestrum, quod protinus om-
nis

Nostra domus faciet, tantum mihi filius esto
Sanus. Nonne satis paucis dixisse videtur?
Itur ad auxilium pueri, precibusque seorsum
Atque diutius instatur. Promissa manentes
Intenti sunt concives hinc, inde clientes,
Mater et illa sui nati confecta ruinis,
Sat tempestivam seram putat esse medelam.
Surgit Donatus, fit lecto proximus ægri,
Et dicit: Deus* æternorum Christe creator,
Qui prolem Chananææ pœnis eripuisti
Talibus, istius miseræ miserare* dolores.
A te solamen quod puro corde requirit,
Annue: progeniem, proprium columenque de-
cusque

Dæmonis a laqueo tetri dissolve maligno.
Finierat. Subito rugiens ferus exilit hostis,
Indiciumque sui nullum fugiendo relinquit.
Insonuit lætata domus clamoribus: illuc
Undique concursus fuerat: memorabile factum
Sanctorum populi tollunt ad sydera plures.
Tale nihil quemquam dicunt fecisse deorum.
Sanatus* terræ prostratus semina vitæ
Postulat æternæ, quæ mox data suscipit ipse.
Tunc mater Christo (Quid enim dubitaret) ad-
hæsit,
Et quod promisit, complevit mente fideli.
Tum magnam populi divina potentia partem
Traxit ad immensum patriæ cælestis amorem.
Hincque suam Fratrum repedit conventus ad ur-
bem,
Robore quassatas mentes firmare virili,
Neve labent, fidei fortes opponere muros.

ANNOTATA.

a Bellica scilicet fortitudine et armorum glo-
ria, qua diu certarunt cum Romanis Cartha-
ginenses.

b Indicat cladem Romanorum in secundo bello
Punico acceptam apud Cannas Apuliæ vicum prope
Aufidum fluvium. Hæc strages tanta fuit, ut multi
putent Romam capi potuisse, si eo recta exercitum
duxisset Hannibal post victoriam.

c Hic versus omissus est in editionibus Surii et
Lipomani.

d Drumentum pro Adrumeto. De hac urbe con-
sule Commentarium num. 24, ubi etiam actum de
parentibus Sanctorum.

e Fescennia urbs fuit Etruriæ, de qua Cella-
rius in Geographia antiqua tom. I pag. 460, eam
collocans supra Falerios. Forsan indicare voluit
ex illa urbe originem traxisse Bonifacium.

f Jovardus, neglecta lege carminis, totum no-
men

ab ipsis dæmone
liberatur, et to-
ta familia ad
fidem converti-
tur.

E

* al. O Deus

* al. miserere

* al. sanus

F

A *men expressit Januarius. Nomina autem aliorum quorundam apud alios scriptores leviter sunt mutata.*

g Comparat poëta Sanctos cum sole, qui tunc longissimos efficit dies, seu tenebras maxime pel-
lit, cum ingreditur Cancrum tempore solstitii
æstivi, insinuans eos, cum jam erant adulti, sic
pepulisse tenebras idololatriæ.

h Jovem, quem præcipuum deorum habebant,
et Herculem, qui alio nomine Alcides dicitur,
ut vulgo notum est.

i Sabæa est regio Arabiæ Felicis, in qua thus
nascitur: inde recte thus Sabæum. Verum Eu-
phrates notissimus Mesopotamiæ fluvius non bene
inducitur, acsi per illum ex Sabæa Africam ver-
sus navigaretur.

k Nomen sacerdotis verum, an fictitium?

l Aliud nomen Herculis ab urbe Tirynta, in
qua nutritus dicitur.

m Hoc et sequentibus versibus secundum gen-
tilium poëtarum fabulas exponit variis modis Ma-
ximinianum augustum torquendum inferni pænis.
Styx enim fluvius inferni, Pluto deus inferni,
B Vulcanus deus ignis, qui damnatos cruciat in in-
ferno, Minos et Rhadamanthus iudices inferni.

n Rursus hic inducit Sanctos contra divinita-
tem Herculis disputantes ex ipsis ejus gestis ficti-
tiis, quæ decantantur a poëtis. Quippe, si poëtis
credimus, Hercules in Nemæa silva juxta Cleo-
nas inusitata magnitudinis leonem jugulavit; Ca-
cumlatronem famosissimum, quem Vulcani filium
dicunt, in spelunca Aventini montis necavit; in
Lerna palude hydram multicipitem, cujus capita
renascebantur, face simul et ferro tandem ex-
stinxit; Antæum gigantem, Neptuni et terræ fi-
lium, qui prostratus a terra vires semper resu-
mebat, elatum a terra suffocavit; Centavros,
Thessaliæ populum, ex quibus monstra quædam
partim humanis partim equinis membris constan-
tia formarunt poëtæ, perdomuit; Cerberum, tri-
cipitem inferni canem, triplici catena vinctum ad
superos traxit; multaque alia Herculi attribuun-
tur æque laboriosa et difficilia. Porro ad tanta
pericula missum dicunt Herculem odio Junonis
dearum reginæ, sororisque et conjugis Jovis,
quæ noverca vocatur ab Hercule Jovis ex alia
filio.

C o Deianira, filia Oënei Ætolix regis ac uxor
Herculis, cum audisset eum teneri amore Ioles,
quam pellicem invectam vocat, misit Herculi ve-
stem Nessi Centauri sanguine infectam. Hac veste
indutus cum sacrificare vellet, tantis doloribus
cruciatus est, ut in furorem actus se ipse in ar-
dentem pyram injecerit et combusserit. Hæc suffi-
ciunt, ut intelligantur illa, quæ ex fabulis poë-
ticis hoc loco perstringuntur.

p. S. Cyprianum perperam conjunctum cum his
Sanctis, probavi in Commentario § III. Pauca de
eo observata sunt ad Acta præcedentia lit. c.

q Hæc, quæ cum Restituta gessisse dicuntur
Sancti, improbavimus in Commentario num. 25.

CAPUT II. Victor missus Adru- metum ad sanctos Fratres ducendos Carthaginem, eorum disputatione conver- sus dicitur: capiuntur San- cti.

Auribus hoc jam Roma suis, quibus omnia,
sentit

Et scelus approbat, atque nefas contemnere sacra
Tarpei a Jovis, et magni jus cæsaris ipsum:

Hostiles animo motus, et jurgia captat.

Non odii veteris, non cædis; non aliquantum

Abstinet irarum, tamquam Barchina * propago b

Pullulet, et porta modo sit cernenda Latina:

Disponit gladios, Sanctorum viscera ferro

Præcipitem præceps scrutatum Valerianum

Dirigit. Implent ut Carthaginis omnia plausu

Mœnia, tympana cum citharis, et barbitus, Ur-
bis

Præfectum c venisse docent. Is tristis ad ædes

It Restitutæ, nam linea sanguinis alti

Regibus ex * atavis inerat communis utrique.

Clauserat illa domum sonitu concussa senatrix,

Officiumque Deo gratum, præconia laudis

Christicolis conjuncta choris immensa ferebat.

13 Hanc ita præfectus verbis affatur ineptis:

Ni consanguinitas, qua jungimur, ipsa vetaret,

Sacrilegam noster gladius te jure feriret,

Et fieres canibus, truncato vertice, pastus.

Evacuas leges, quibus est et subditus idem

Terrarum dominus cæsar: libamina spernis,

Quæ teretem stabili conservant fœdere mundum.

Quis tua vipereo cordis penetralia virus

Infecit? Quis et illustrem natalibus, atque

Forma, divitiis, et sensu præcipitavit

Crimen in obscenum? Veneris plus luce corusca

Ora quis obduxit tenebris? Ubi vestis et illa,

Quæ solet aurato plumata nitescere cocco?

Quove laborabas, ubi sunt gestamina cultus?

Non video digitos solito radiare hyacintho,

Ulla nec in flavos rutilantia sarta capillos:

Te tam dejectam, tam vilem, tam tenebrosam

Numina fecerunt, hæc numina * sprete repen-
dunt.

14 Dixerat. Illa refert: Noras, præfecte,
fuisse

Me patris atque viri cum divitiis opulentam

Exoticarum rerum, tum fundis domibusque:

Omnia pene dedi pro dulci prole tuenda,

Atrox quam dæmon vexabat. Non ego Janum d,

Qui nunc Clusius est, nunc ipse Patulcius idem,

Ridendum numen, donavi cum sale farre?

Et caricis Aristeum e, bove culta Priapum f?

Herbiferique rudi servantem g ruris asello?

Semicaprum capro Faunum? Titanaque h tauro?

Alcidem raptis? causis immanibus Orcum i?

Mille Jovem * vitulis? totidem te falci fer k agnis?

Nonne racemifero feci solennia Baccho l?

Multoties etiam Veneri m, Cererique litavi?

Sed mihi poscenti non affuit ullus eorum.

Proh pudor! A quibus auxilium decepta pete-
bam,

Quorum pars stupris, pars cladibus ante vacabat,

Et furtis: alios regno terrisque repulsos,

Exustos

AUCTORE
ALFANO
ARCHIEPISCOPO

Valerianus ad
persequendos
Christianos in-
greditur Car-
thaginem,
a

* al. Brachina
b

E

c

* al. e.

et accedit Resti-
tutam, quam mi-
nis aggreditur,

F

* al. munera

ea vero libere
ridet inanes
gentilium decs:

d

e f

g

h

i

* al. Jovi

k

l

m

AUCTORE
ALFANO
ARCHIEPISCOPO

Exustos alios, omnes et morte retentos
Novimus. Est sed vera salus medicinaque Christi-

stus,
Qui me servavit, natum salvavit, averni
Faucibus abstraxit, meritis precibusque suorum
Sanctorum, dæmon quos pessimus omnibus horis
Nomine clamabat, quos et virtute ferebat
Præcipuos. His auditis, Præfectus iniquus
Inquit: Dic ubi sunt hi, quave morentur in urbe.
Cui sic illa refert: Drumentinis potiuntur
Hospitiis. Victorem mox accire tribunum
Præfectus jubet, et Drumentum dirigit, ista
Mandans: Perge celer stipatus milite sævos *
Et fratres blasphemantes decreta deorum
Omnimodis inquire, repertos colla catenis
Nexos, fac nostrum præsentis ante tribunal.

* forte sævo

Victor a Vale-
riano missus,
ut apprehende-
ret Sanctos,

15 Victor ad hoc animo faciendum tendit eo-
dem.

Quo directus erat: sed talibus excidit ausis
Ætherea virtute repressus, repperit omnes
Orantes, vultum quibus intulit ipse minacem,
Hæc referens: O turba deis invisa supremis,
Vos hominum crimen quo certius omne piatur,
Spernere libamen populos suadendo docetis.

B

Donatus respondit: Avarum spero putares
Plenum divitiis, si nil conferret egenis:
Rebus abundamus, quas vos et habere deceret:
Hæ sunt cælestes, damus has cupientibus omnes,
Sponte Deo vivo qui colla tumentia flectunt.
Victor ad hæc: Post ergo Jovem qui credat et
acrem

Non erit Alciden, si cuncti credimus istum
Esse Deum solum, quem dicitis. Inde beatus
Donatus dixit: Ratione probabimus apta,
Hos. Victor, non esse Deos. Hominum prior
ætas,

Ante pererrato quam Cæli filius orbe
Saturnus navi Tuscum venisset in amnem n,
Montibus et sylvis vitam ducebat agrestem,
Moribus et tectis, potuque ciboque ferarum.
Hic docuit tam dispersos et legibus uti,
Et ratione frui. Latium meritoque vocari
Italiam, cujus tutus latuisset in oris.

n

eorum rationi-
bus contra ficti-
tos deos audi-
tis,

16 Inde rudis regem divino cepit honore
Laudibus et summis extollere concio, vel quod
Struxerat huic animos humanis cultibus ipse
Vel quod adulanti sibi præmia grata ferebat.

C

Denique sic charus propriis cum civibus esset,
Mortuus effigie quo donaretur acerna,
Est visum populo, quæ testaretur amorem,
Imperiumque sui: quem posteritas coluisse
Dicitur, ut cupidos faceret de more sequentes
Ad bene regnandum. Sic India maxima Bac-
chum o,

o

p q

Creta p Jovem, Venerem Cyprus q, plebs Del-
phica r Phœbum,

r

s t

Nobilis atque Samus s Junonem, Troiaque t
Martem,

u x

Alciden Lindus u, sacravit Roma Quirinum x.
Ut reliquos taceam, Saturnum pectore sano
Esse Deum censes, qui nati cesserat iræ,
Qui pulsus regno fugit, latuitque tot annis?
Quove modo credis non vim mortemque timere,
Qui fugit, ut lateat? qui nullam sperat habere,
Ad pelagi fluctus nisi confugiendo, salutem?
Quis Deus hic erat? Hinc sequitur, quod celsa
potestas

Natorum non sit, cum non fuit ulla parentis.

Ergo nec Alcides Deus est, nec Jupiter ipse.

expositaque
veri Dei poten-
tia,

17 At vere Deus est, cui nulla superflua,
nulla

Imperfecta valent, aut extera prorsus inesse.

Hic de materia nulla, nec pondere quovis
Mundanam molem tam mira condidit arte,
Casibus addictam * nullis; sed creditur ejus

D

* al. adjectam

Perpetua ratione regi, virtute tueri.
Hunc homines infelices cognoscere nolunt,
In simulacrorum dum corda superstitione
Deponunt, et sublimem, quem Conditor idem
His dederat vultum, quo possent cernere cæ-
lum,

In terram flectunt potius, quæruntque deorsum,
Quod debent sursum. Quantum sit mente mi-
nutus,

Dicere quis poterit, statuas qui poscit et orat?
Atque die toto suspirat, supplicat, adstat?
Assidet illis, sive stipem jacit, aut litat? Et cum
Suspiciat tanto studio, qui fecerat illas,
Contemnit fabrum. Quæ res perversior ista,
Si statuarius ejicitur, statuæ venerantur,
Quique deos fecit, votis non poscitur ullis?
Quamve potestatem, quam vim retinere vale-
bunt,

Cum qui fecerit, haud habeat? Sed nec faber
illis

Quos habuit sensus, audire, videre, aliosque
Ferre quidem potuit. Vivum, qui vivere quærit, E
Esse Deum credat: moriatur namque necesse est,
Qui se defunctis adjudicat. Est tibi, Victor,
De Jove, vel reliquis dubitatio quælibet? Una,
Victor ait, tantum: Cur effigies dare possunt *
Supplicibus responsa suis? Nam quod deitatis
Nil habeant penitus, facili ratione probasti.

* al. possint

18 Donatus dixit: Res, de qua consulis, præcipuisque
hæc est

Humani generis deceptio, perniciesque.

Unde quod emergat, rationes si cupis *, edam.

* al. capis

Has prius in species quam pontus, terra, polus-
que

Exissent *, opifex rerum Deus arte suprema *

* al. extarent

Composuit Cherubim, Seraphim, necnon alio-
rum

* al. superna

Agmina spirituum: quos inter condecoravit
Sic mirabilis, sic et pretiosius unum,
Ejus ad ornatum reliqui quasi vestis ut essent,
quæ pretiosa nimis tantorum gloria longe
Præcipuum faceret, cui non æquabilis esset.
Qui cum sic inter sociorum castra niteret
Perspicue, stellas velut inter luna minores,
Mox Majestati divinæ, qua fuerat tunc
Inferior tantum, similem se posse putavit
Atque parem fieri. Sed quid latet Omnipoten-
tem?

F

Dum cupit hæc, cecidit, secum dejectus et ordo
Nequitiae fuit ejusdem: genus unde Creator
Protinus humanum finxit tellure madenti,
Cui patriam, decus, et lucem præberet eorum:
Id quoque militiæ bonitatis amore ligatæ
Æquandum numero decrevit prole futura.
Principioque virum cum conjuge protulit orbi,
Et posuit mediis paradisi in fructibus, illi *
Mandans: Ex omni paradisi vescere ligno,
De ligno vero ne mande bonique malique,
In quo consistit nocitura scientia vitæ;
Mortis et intentans pœnam, si forte fuisset
Hæc transgressus homo. Sed apostata spiritus ille
Vidit, et invidit, doluitque, quod unde superbus
Decidit, humano generi locus ille daretur.

* al. illis

19 Tunc oculis Evæ dirum se vertit in an-
guem, fidei Christianæ
capitibus,

Arboris et vetitæ jejunia solvere fructu,

(Res erat hæc etenim pulcherrima) suasit; et illa

Decepit decepta virum: mox deliciarum

Cum consorte loco caruit, vitamque perennem,

Qui

* al. qua

A Qui * fruiturus erat felix, nisi culpa fuisset
Præcepti, pœnæ, vel muneris immemor, idem
Perdidit, et mundo regioni mortis adhæsit.
Hoc ita confuso, lamentum, mœror, et angor,
Et dolor, obtrectatio, desperatio, luctus,
Ærumna, angor, sollicitudo, molestia, languor,
Et metus, atque pudor, pavor, exanimatio,
terror,
Ira, libido, odium, discordia, si qua vel hujus
Sunt generis, genus omne suum cepere : priusque
Post protoplasti delictum pestifer egit
Angelus immensum facinus livoris iniqui,
Perderet ut frater fratrem. Scelus inde nefasque,
Crimen, et omne malum Domino cœlique soli-
que
Invisum docuit populos, tantumque subegit
Hos, ut adorarent, spreto Factore, creata,
Aëra scilicet, et terram, pontumque, polum-
que,
Ignem, sydera, stellas, fontes, flumina, ven-
tos,
Et nemora, et lapides, immania monstra fera-
rum,

B Vel quidquid solvi poterat : statuasque deorum,
Per quas deceptis responsa nociva referret,
Instituit, jussitque coli, sic impulit illos
In barathrum mortis, quo se miser excruciantum
Noverat æternum. Fuit hoc miserabile cunctis
Jus mortalibus impositum, dum Cunctipotentis
Filius, humanæ summa pietate ruinæ
Compatiens, mirabiliter de Virgine carnem
Sumpsit, et effuso precioso sanguine priscum
Solvit delictum, culmen credentibus atque
Præbuit, unde prius primi cecidere parentes.

ad fidem con-
vertitur : ca-
piuntur Sancti
ab aliis.

20 Hinc est, quod sathanas doctissimus arte
nocendi,

Nam nec momento desistit perditus uno
Exercere nefas : regesque, ducesque, tribunos
Christum confessis multos facit esse tyrannos,
Ut pereat secura fides, quam sæpe doloris
Interitusque sui causam videt esse secundi
Hic tuus, o Victor, Jovis est, Saturnus,
Apollo,

* al. Cyrbæa

y

* al. ignavum

* al. servire

z

Hic Cirrhæa * y quidem secreta relexit, et iste
Anseris horrenda Capitolia voce tuentis
Ignarum * numen, peiores utpote cunctis
Gentibus, edocuit dominos servare * Quirites z.
Nunc age, ne cæcus furor hic te perdat et error
Tantis suppliciis, ex toto corde fatere
Esse Deum Christum, sacroque renascere fonte.
Victor ut a cuncto Fratrum pia dicta senatu
Hæc sensit, cum militibus divina salutis
Perpetuæ lætus suscepit munera. Longo
Cumque moram vetitam fecissent tempore, plu-
res,
Qui caperent illos, præfectus misit, et omnes
Compedibus nexos Carthaginis arce retrusit.

ANNOTATA.

a Capitulum, arx Romana, structum erat in
monte Tarpeio. Hinc Jupiter, qui templum ibi
habebat, a Romanis vocabatur Tarpeius et Ca-
pitolinus.

b Barcha cognomen erat nobilissimæ apud Car-
thaginenses familiæ, ex qua Annibal oriundus
fuit. Hinc Barchina propago Annibalem desi-
gnat, qui via Latina cum agmine ad Urbem
accessit, dum Romani obsidebant Capuam, prout
Livius narrat lib. vi Decadis iii.

c Præfectus Urbis improprie vocatur ; nam sub
imperio Diocletiani et Maximiani nullus inter

Urbis præfectos recensetur Valerianus ; nec præ-
fectus dicitur in Actis præcedentibus.

d Janus antiquissimus fuit Italiæ rex, inter
deos cultus a Romanis, qui bifrontem pingebant :
Templum habuit Romæ ad infimum Argileium
a Numa Pompilio positum, quod tempore belli
patebat, tempore pacis claudebatur : unde Pa-
tuleius (a patendo) et Clusius (a claudendo)
cognominabatur, inquit Carolus Stephanus in
Dictionario.

e Aristæus filius dicitur Apollinis et Cyrenes,
et educatus a nymphis. Minus quidem famosus
est inter fictitia gentilium numina, iis tamen est
adscriptus, cultusque ut talis a variis. Multa de
Aristeo dabit Dictionarium Morerii recusum au-
ctumque anno 1740, ubi dicitur etiam vocari
Nomius, Agreus, et apud Virgilium Arcadius.

f Priapus filius dicitur Liberi patris et Veneris,
hortorumque habitus est deus.

g Sylvanum aut Pana designat, campestris gen-
tilium deos ; qualis etiam est Faunus, qui semi-
caper vocatur, quia depingitur parte inferiore
ut caper. Hi semi-dei alias Satyri dicuntur a
Latinis.

h Titan Cæli et Vestæ filius, ac frater Saturni,
inter gentilium deos numeratus fuit. Aliquando
pro sole sumitur a poetis.

i Orcus inferorum deus erat paganis, et pro ipso
etiam inferno sumitur.

k Falcifer Saturnum designat, Cæli filium,
Jovis, Neptuni et Plutonis patrem. De eo multa
finxerunt poetæ, ex quibus aliqua perstringit
inferius.

l Bacchus vini inventor dicitur et deus ebrie-
tatis habebatur.

m Venus dea erat amorum et voluptatum ;
Ceres vero frugum inventrix et dea. De his
omnibus fere diis turpissima scelera narrarunt ipsi
gentiles.

n Tuscus amnis Tiberim designat : Hic non
Latium solum, sed Sabinorum etiam agrum, et
Umbriam cis Apenninum, ab Etruria, quam
dextera ripa tangit, separat ; inquit Cellarius
tom. I pag. 399. Idem de Latio pag. 497 hæc
scribit : Latium Latinorum regionem sonat ; quæ
initio angustis admodum finibus circumscripta
erat, accessionibus postea ex variis gentibus suc-
cessu crevit temporis. A latendo nomen dedu-
cunt, quod Saturnus, arma Jovis fugiens, in
has oras delatus, et hominibus in reipublicæ
formam compositis, latium eam regionem, ut
Virgilius lib. viii, vers. 322 tradit, voluerit
vocari ;

... his quoniam latuisset tutus in oris.

o Bacchus Indos perdomuit, indeque inter
deos gentilium relatus videtur. An autem omnes
hic enumerati dii fictitii coli sint cæpti locis assi-
gnatis, non inquirō. Id certum, omnes sæda
adulatione ad fictitiam divinitatem evectos, mul-
tisque locis aliis sic cultos.

p Creta, nunc vulgo Candia, insula est ma-
ris Mediterranei in introitu Ægei maris, quod
modo Archipelagus passim dicitur. Jupiter in illa
insula natus illiusque rex fuisse dicitur : quin et
sepulcrum ejus ibidem ostenditur.

q Altera hæc est insula Mediterranei in sinu
Issico inter Ciliciam et Syriam sita, in qua Venus
potissimum colebatur a paganis.

r Delphi civitas erat in Phocide Græciæ provin-
cia juxta montem Parnassum. Famosissimum ibi
templum habebat Apollo, seu Phæbus, qui inde
Delphicus cognominabatur.

s Samus,

AUCTORE
ALFANO
ARCHIEPISCOPO

AUCTORE
ALFANO
ARCHIEPISCOPO

s Samus, alias Same, et jam olim, ut nunc Cephallenia, insula est mediocris Græciæ in mari Ionio. Verum alia Samus hic designatur hodieque Samo dicta, quæ est insula Asiæ Minoris Epheso objecta, ubi Juno præcipue colebatur.

t Troia, alias Ilium, urbs est decennali obsidione celebris in Troade seu Phrygia minore Asiæ minoris provincia. At non invenio Martem ibi præcipuo in honore fuisse, sed Minervam potius, ita ut suspicio esse possit auctorem dixisse, Troia Minervam.

u Lindus urbs est in insula Rhodo, quæ nomen suum huc usque retinuit. Herculem miro modo, nempe maledictis et execrationibus ibi cultum fuisse scribit Lactantius lib. 1 cap. xxi, num. 31, sacrilique istius cultus rationem subdit.

x Audi eundem Lactantium lib. 1, cap. xv de Romulo et Julio Cæsare inter deos relatis: Apud Romanos deus Julius, quia hoc scelerato homini placuit Antonio; deus Quirinus, quia hoc pastoribus visum est; cum alter gemini fratris (Remi) exstiterit, alter patriæ parricida. Plura addit de his, multaque similiter scribit de aliorum sceleribus fictitiæque divinitate, quæ videri ibi possunt.

y Cirrha urbs est Phocidis vicina Delphis, adeoque et templo Apollinis, in quo dæmon oracula dabat. Hinc per Cirrhea secreta haud dubie intelligit Delphica oracula.

z Perstringit poëta historiam, relata a Livio lib. v decadis 1, aliisque scriptoribus, quam paucis accipe. Cum Galli urbem Romanam cepissent, ad arcem seu Capitolium se receperat Juventus Romana, ibique cingebatur Gallorum obsidione. Dum vero negligentius custodias agerent Romani, Galli tanto silentio in summum evasere, ut non custodes solum fallerent, sed ne canes quidem, sollicitum animal ad nocturnos strepitus, excitarent. Anseres non fefellere, quibus sacris Junoni in summa inopia cibi tamen abstinebant (Romani.) Quæ res saluti fuit: namque clangore eorum alarumque crepitu excitus M. Manlius, ... armis arreptis, simul ad arma ceteros ciens, vadit, et dum ceteri trepidant, Gallum, qui jam in summo constiterat, umbone ictum deturbat, ut habet Livius, aliorum, qui ascenderant, cladem subnectens. At ergo poëta, a dæmone doctos voce anseris Romanos servare deum, Jovem, opinor, qui templum habebat in Capitolio.

CAPUT III. Sancti ad præfectum ducti, interrogati, cruciati, in carcerem detrusi, vinculisque ab angelo soluti: iter ex Africa in Siciliam, ac tempestas Sanctorum precibus sedata.

Valerianus rationibus et miris Sanctos aggredditur;

Iamque dies alius comitantes ocia somnos Expulerat, roseis solaris stella quadrigis Ibat in excelsum, sibi cum jubet ante tribunal Adduci Sanctos acer præfectus, eosque Increpat his verbis: Summosque hominesque de-

Jure quidem rebar studiis huc usque colendos Omnibus, irrita nec digitis incendere thura, Vana nec orantem me solvere vota putabam. Vos (ut comperimus) nisu quocumque valetis, Exhibitos superis tot religionis honores Temporibus cunctis contemnitis, esseque nusquam,

Nescio quo pacto tamen, hos impune probatis. O quoties quoties esset mihi cultus inanis Victima perniciem, sed non latura salutem! Talibus ipse fidem forsitan nugis adhiberem, Ni Jovis auxiliis mundus confideret omnis, Illius et nutu Romana potentia semper Mitteret indomitas sub fortia fœdera gentes. Sed vos obtestor per cæli numina, qui nunc Orbis ad exitium scelus hoc defenditis, unde Improbata tam dirum primum mens ista venenum Hausit, et Herculei fœdum plus sanguine monstri?

O pietas innata deis, quæ sola furentes Blasphemosque reos non mortis damna ferendo Perdit, sed patria tantum bonitate monendo Suffert: nam merito vos jam palus illa teneret, Quæ negat ascensus inferna petentibus umbris, Si quemquam superis hæc ob maledicta placeret Perdere. Denique nos, quibus est injuria nulla Auribus iratis non admittenda deorum, Dignos suppliciis decernimus omnibus illos, Qui contra patrias leges pia sacra refutant. Sacrificate deis, cesset vesania vestra Ultra divinos animis audacibus, auxit Quas dominus cæsar terrarum, solvere * cultus. Sin aliter, per cæsaream tormenta salutem Præcipites acerrima vos sub tartara mergent. Maximus hic furor est, insania maxima, crimen Grande, scelusque novum, cælestia numina cui-

dam In cruce crudeli postponere morte perempto.

22 Finierat. Retulit Donatus verba quieto Pectore, corde pio, facie vultuque sereno, Fratribus adnitentibus; O Præfecte, refelli Quam facile possis, conflictus hic ipse docebit. Sacra deis vestris numquam facimus, neque thura His incendimus: hunc propriis infundat amorem Supplicibus, quibus auxilium Tarpeius opemque Fert Jovis ille suam, solito qui fulmine rupem Terret: non odium nobis valet ejus obesse, Non amor ipse quidem, non trux valet ira ti-

morem Addere: si qua tibi vis est, licet experiaris, Utrum dæmonibus possit plebs cedere * Christi. Sed volumus te nosse, quod hoc certamine cun-

cti Possumus occidi, vinci non possumus; et quod Defunctus nostrum fuerit quicumque, superstes Fortior apparebit, erit victoria nostra, Virtus nostra, vigor noster, nostrumque tro-

peum Crux Christi, quod polluto scelus ore vocasti.

23 Infremuit præfectus ad hæc. Tunc mandat in omnes Fustibus hos animadverti. Constanter ad ictus Corpora multiplices tenduntur sacra, cutisque Scinditur, atteritur caro, sanguis defluit, ossa Franguntur, nudantur viscera; spesque, fidesque,

Et dilectio sola manent, quæ tam cruciatus Immanes superant. Tantum sunt dulcia Christi Præmia militibus. Post ista pericula tetro Carceris et diro Sancti religantur in antro, Ut regi, si res sinat, omnes Maximiano Repræsententur: media cum nocte repente

Cælesti

D

E

* i. e. abolere

illi constanter ei libere respondet pro cunctis Donatus:

* al. credere

Sancti fustibus cæsi includuntur carceri, ubi eorum vincula rumpit angelus:

A Cælesti fulsit custodia lumine, quod non
Lumina custodum valuerunt ferre, sed unus
Ex his, dum studiosius intendit, proficitur
Amisisse suum : factumque stupentibus ipsis,
Angelus in tantis fulgens splendoribus inquit :
Misit me Dominus dissolvere vincula vestra.
Dixerat, et subito, quibus arctabantur eorum
Colla manusque, pedes, ruptæ cecidere catenæ.

Valerianus sta-
tuit Sanctos
transvehere in
Italiam,

24 His mirabilibus Carthago superba move-
tur,

Exultat populus, collaudat et omnipotentis
Christi virtutem, Sanctos veneratur : iniquum,
Immanem, sævum, violentum, carnificemque
Dicit præfectum, cujus furor impietatum
Transcendit metas, humanæ rupit et ipsa
Fœdera naturæ, quem mentis non pudor ullus
A scelerum tanto valuit revocare reatu.

* al. mentibus
a

Senserat attonitus populari voce tyrannus
Civibus execrabile factum displicuisse,
Mœnibus * atque viris illustrem fortibus urbem
Conjurare timet a, vel, quod solet ipsa, rebellis
Ne fiat, ne plus noceat, ne denique contra
Arma furor reparet : timido tum pectore curas
Colligit ingentes, et secum mente volutat,

B

Quid sit opus facto, nec eum suffragia possunt
Ulla fugam præter causa quacumque tueri.
25 Noctis ad ingressum navem de littore solvi
Secreto jubet; et * truciùs dubium variumque
Carpit iter pelagi, nocturna in silentia rixæ
Eripuere metus, et cujus luce potiri
Non potuit, tandem tenebroso * tempore sum-
psit

eosque navi im-
ponit : dum au-
tem gravis orta
esset tempestas,
* al. at
* al. ex tene-
broso

Noctis amicus opem : nullum formidinis ultra
Stare locum reputavit amens; sed perdere sacra
Intrepidus sævis devovit corpora pœnis.
Prospera gavis, sicut rebantur, in altum
Vela dabant nautæ, procul et Carthaginis altæ
Mœnibus abducti gratam tribuere quietem
Corporibus fessis : subito cum turbidus auster
Aëra concutiens rutilantia luce serena
Sydera condensis et nubibus abdidit atris :
Flatibus horrissonis vasti maris unda procellis
Intumuit. Trepidæ navis tunc rector in omnes
Clamat, ut evigilent, pelagique protervia, mon-
strat,
Quanta paret, totumque polum zephyrisque nothis-
que,

C

Et mare confusum, nescit qua parte carinam
Obvertat : ferit hanc contrarius undique ventus.
Ensifer Orion b; sidus trepidabile nautis,
Solutus habet cœlum, dux quæ solet esse viarum
Congrua, temonis c non lucet stella minoris.
Omnibus efficitur momentis sævior ira
Ponti : puppe, simul prora dextraque sinistra
Intrat parte fretum, desperat quisque salutis
Auxilium. Jam præfectum suprema minantem
Pœnitet aufugii, superos acherontaque poscit,
Votaque decernit non proficientia quidquam.

b

c

opem Sancto-
rum implorat
Valerianus,

26 Vertitur ad Sanctos, si forte juvamina ferre
Possent in tanto casu : tandem vocat omnes
Nominibus Fratres, rogat hos, oratque superna,
Quam profitebantur, virtute fugare procellas.
Cui mox arcano sic reddunt pectore voces
Donatus Felixque sacras : Præfecte, nocentem
Si te numinibus, quæ cunctis excolis horis,
Omne scelus faceret, non plus irata nocere
Deberent merito tibi, quam tot mortibus ultra :
Nec dici fas est, ut iusti quilibet in se
Obtineant, operantibus illis si modo credas
Evenisse nefas tantum : sed credere quemquam
Mente quidem sanum nequaquam posse puta-
mus,

Ut bona vel mala, quæ non sunt, tua numina
præstent.

AUCTOR
ALFANO
ARCHIEPISCOPO

Ergo superstitiosa nimis cultura recedat
Prorsus, et a solito læsum libamine pectus
Fac cures, Christumque colas, simulacra refu-
tes,

Ut quod te pudeat quæ dæmonis arte maligna
Feceris, hinc certe maris indignatio cesset.

27 Et præfectus ad hæc : Mihi res hæc justa
videtur,

promittens se
convertendum;
Sanctisque
orantibus

Numen adorari, quod tanta pericula solvit :
Nec tam prava mihi mens est, nec dira volun-
tas,

Ut cujus fuero liber virtutibus, illi
Ingratus fiam. Tantum ne corpora nostra
In tumultis tumulare suis mare possit iniquum,
Scilicet horrendo ne bellua quælibet ore
Sorbeat, efficit precibus. Sic fatur : at illi
Protinus incipiunt aures pulsare Tonantis
Vocibus his : Elementorum dominator et author
Christe Deus, cui tam pelagi, quam cætera rerum
Inclinat natura caput, quæ prodere numquam
Præter te potuit, proprias nec condere vires,
Has ponti depelle minas, non justa tyrannum
Ultio, tot miseros non insipientia mergat,
Quamvis hoc meruisse suo pro crimine certum
Sit, tamen his emptis pretio majore cruoris
Ut faveas instare licet, tu fons pietatis,
Spes solaminis, auxilii fiducia, vitæ
Subsidium, portus requiei, semita pacis;
Irradia miseris, percuntibus auxiliare,
Erige labentes, mergentes excipe, sicut
Quondam discipulos his casibus interituros.

E

28 Talibus in dictis condentia nubila cœlum
Discedunt, ultra nec tangere fluctibus audet
Æquoris ira ratem : leni componitur aura
Tunc facies pelagi, tumidi maris unda paludis
Efficitur stagnum. Jam fletus omnis amarus
Navita compescit, gaudetque timore fugato,
Se nimis horrendæ mortis fugisse ruinam
Sanctorum meritis, multique repente secuti
Sunt Christum : solus mendaci * clamat ore
Præfectus, virtute Jovis pacata videri
Æquora, seque Jovis tantum munimine tutum,
Atque reservatum patriæ, concivibus, aris.
Acta ratis velo, juvenum validisque lacertis,
Felici cursu Siculis allabitur oris :
Præcipitis memores fluctus, mirabile ducunt
Hesperia d tetigisse solum, littusque tenentes
Optata potiuntur humo, spatiantur arena.
Inde venenatis tentat configere telis
Alloquii præfectus amens penetralia casta
Sanctorum, stabili promittens fœdere, tantum
Sacrificare Jovi placeat, fore semper amicos
Cæsaris, auctos divitiis, et honoribus illis,
Quos novit patribus Romanis ferre senatus.
Nil agis, o præfecte, putas corrumpere verbis,
Quos noris pœnis nullis potuisse moveri.
Inconcussa fides non excutietur ab illis
Verborum phaleris, quam nec mucro removebit,
Cum cervicibus institerit vibratus eorum.

placatur mare,
sed non conver-
titur tyrannus,
qui in Sicilia
novis eos tentat
blanditus.

* al. mordaci

F

d

ANNOTATA.

a Non est verisimile, Sanctos in Italiam duc-
tos, quia conjurationem timebat Valerianus,
quod alia Acta non habent; sed dicunt id factum,
ne plures converterentur Carthagine. Causa præ-
cipua transvehendi Sanctos in Italiam videtur
fuisse mandatum imperatoris. Potuit tamen con-
versio quorundam occasionem præbere, ut id fie-
ret citius.

b De

AUCTORE
ALFANO
ARCHIEPISCOPO

b *De Orione in Dictionario suo ait Carolus Stephanus* : Creditur hoc sidus ex ortu suo maximas concitare tempestates.

c *Stellam polarem designat, quæ nautas solet dirigere. Sidus autem, cujus est hæc stella, dicitur Ursa minor, vel plaustrum minus, positaque stella polaris in cauda ursæ, seu in temone plaustri.*

d *Jovardus hæc notat ad vocem Hesperia* : Promiscue pro Hispania et Italia a poetis accipitur, ut apud Virgilium. Hic vero Italiam significare certum est, et Alphanus noster Græcos imitari voluit, qui sic Italiam vocant, eo quod illis sit ad Occasum. Imo Siciliam sic vocavit Alphanus, nisi illam sub Italiu comprehendat.

CAPUT IV. *Iter reliquum : martyrium Sanctorum variis locis consummatum.*

B
Iter ex Sicilia in Italiam :
Viribus hinc iterum nautæ pro tempore sumptis,
Altius æquoreas trepidantes ire per undas
Proponunt, littus remis pulsare sinistrum,
a Perque Syracusios a portus, Catinosque meando,
Messanos tandem, ventis spirantibus, intrant.
b Hincque renascenti tenebris Phaëthonte b repul-
sis,
c Regia c Lucanis urbs nobilitata colonis
Hos recipit : nec jam præfecto, credere ponto
Seque suosque placet ; via quæritur altera nulli
d Cognita navigio, tunc in Britiamque d Lucros-
que *,
* al. Locrosque
Quaque Cusentinus suaves ager efflat odores
Igitur * e præcipiti cursu : Scyllatia rura f,
* lege itur e f
Et mare Tyrrhenum, Calabrosque notantia g
g fines
Sanctorum sensere pedes, sensere catenas
Colla recurvantes gemmis meliora vel auro.
Arontius cum tribus Fratribus Potentia, h
i C Atque triumphantes, distinguens Apula rura
A Calabris et Lucanis. Ubi verba tyrannus
k In fasto recitanda die, reticenda nefasto k,
Sede tribunali dicturus, quatuor ex his
Officio citare jubet, qui sic vocitati
Sunt, Arontius, Honoratus, Sabinianus,
Et Fortunatianus, quos convenit amicis
Dictis : O quoties monui vos cultibus uti,
Quos, sua post superos qui dat moderamina mundo,
Magnus amat Cæsar : si non insania vestram
Confundit mentem, vel nunc parete supremis
Thura cremando deis. Cui sic Arontius inquit :
Ut diis sacrificet nostrum quem torseris, optat
Pro Christo plecti, quam vivere pro simulacris.
31 Vix bene desierat, reliqui cum torva min-
nanti
Præfecto referunt : Aliud nil dicimus ultra,
Nec facimus, quam quod Fratris vox sacra probavit.
Indignatus ad hæc vesana mente tyrannus ;
l Hos jubet occidi quintæ l sub luce diei
Ante Kalendas Septembris. Post in Venusinam
Urbem, alia redeunte die, venit : hic quoque fratres

tres alii Ven-
sæ, et tres Vel-
niani martyrio
coronantur :

Hi, Septiminus, Felix, Januariusque,
Consolidata sibi fidei documenta tenentes,
Et manifestantes virtutum præmia Christi,
Cæduntur gladio sub eadem luce. Recedens
Inde tyrannus Velinianum * tendit : ibique
* al. Velimanum
Plenus quæsitis epulis terraque marique,
Et vino, quod gemma capax aurumque ferebat,
Plus sed adhuc sitiens humani sanguinis haustum,
Ante recumbentes allatos decapitari
Jussit Vitalem, Satorum, Repositumque,
Virgine sub quarto solem referente Kalendas.

32 Ultima lux magno finem positura labori,
Magnanimos summosque Duces, et robora belli,
Ad quæsitæ diu poscebat præmia, cæli
Regia signiferi reliquos exceperat omnes.
Congaudete polo celebres, quos celsa triumphis
Curia supremis inter sua sceptræ locavit,
Patritios fecit, dictatoresque creavit,
Non, Capitolina velut est in rupe statutum,
Semestri spatio m, sed tempore perpetuali.
m
Nam neque divinis humana potentia rebus,
Nec honor æterno brevis est æquandus honori.
Consulis ad culmen tendentem cura senatus,
Plebis et assensus magnis, majoribus inde
Erigit officiis, intercurrentibus annis,
E
Et majestatis tantæ sic præbet honorem,
Ut tamen hic solo non amplius imperet anno.
Egregius Christi miles semel omnia sumit,
Omnia semper habet, prætorialia jura, curules
Sedes, et summos apices : non temporis illi,
Non alius casus, non jus, non ulla potestas
Auferet imperium, tanti sunt quippe vigoris
Præmia perpetuis non deficientia gazis.

33 Evolat interea præfectus versus Ecanam
Urbem, quam vulgus mutato nomine Troiam
Dicit, et in fundo quodam remoratur eundo.
Hujus erat fundi perpauca auribus usa
Fama prius, sed martyrio præstante decorem,
Terrarum, qua gesta sonant, Sentianus ubique
Fertur, et est multis monumentum relligionis.
Hic Donatus et alter Felix sistere jussi,
Hostiles bello confringere vindice * vires,
* al. judice
Atque coronari, sed non nisi sanguine fuso,
Exoptant : non terret eos crudele tyranni
Judicium, non et Phalaris n miserabilis illa
Pœna, nec ungula discerpens penetralia, sed nec
Anceps in jugulum gladius condendus : inane
Ducunt certamen, si sese corpore nudo
F
Hostibus objectent : orbem quam vincere, plus
est

His in agone mori : norunt ita namque coronas
Germanos meruisse suas. His incluta Fratrum
Portio, quæ superest, Dominum firmata preca-
tur :

Justitiæ, Deus omnipotens, et amator et author,
Conscie votorum, pariles attende labores,
Fraterni placuere tibi, placeant quoque nostri,
Nec patiare tuo sumpti pro nomine belli
Victores non esse : duces, te remige, Fratres
Quod gratæ portum primi subiere quietis,
Innumeras tibi nos agimus grates et habemus.
Hoc solum pietate tua concede, rogamus,
Ut quos una fides, affectus, sanguis et unus
Germanos fecit, meritum non separet ullum.

34 Hæc inter præfectus eos accersit, et ante
Armatas acies sic increpat ore minaci :
Anne duces scelerum vos estis, sollicitantes
Fraternos animos mortem præferre saluti?
Ergone tam dirum putat improba vestra voluntas
Tot populos servire deis ? Censetis et esse
Cælicolis libare nefas, quod regna, quod urbes
Innumera faciunt ? Jam nunc primordia vestra
Quæ

D

* al. Velinianum

Donatus et Felix
adhuc supersti-
tes,

m

E

Sentiani prope
Ecanam in Apu-
lia,

n

F

minis rursus
tentati,

AUCTORE
ALFANO
ARCHIEPISCOPO

A Quæ fuerint, res ipsa docet : peiora probabit
Infelicioꝛ eventus : mutata inalignam
Mentem, perversum simul et reprobabile scite
Præferri polluta sacris : desistite cœptis,
Pœniteatque negasse deos, dum tempus habetis
Mutandi votum : sacros celebrate penates,
Si dici fas est, quos cæsar et orbis adorât,
Esse sacros : aliter sententia vos capitalis,
Ut reliquos, feriet. Sic fato fatur uterque,
Fisus nulla sibi contraria posse nocere :
A nobis moniti Fratres felicibus armis
Perfidiam vicere tuam : nos turpe putamus
Cedere, qui semper socios instruximus hostem
Vincere : pro nihilo tua ducimus omnia dicta,
Teque tuosque deos contemnimus, esse retrusos
Quos scimus barathro, non cœli sede locatos.
Cæca tibi rabies obtutus cordis ademit,
Nec verum spectare sinit : mendacia tantum,
Quæ semel admisit tunc in puerilibus annis,
Servat adhuc pectus, quem non fortuna saporem,
B Non valet ingenium, non immutare senectus.

libereque res-
pondentes,
* forte quo

* al. reputasse

35 Sed tamen hoc animi studio, quod * jura
tueris

In præfecturæ commisso munere, posses
Vel modice tecum reputare *, scelestâ deorum
Gusta quid exhibeant. An non ibi furta leguntur?
Non et adulteriis maculata cubilia, scorta,
Jurgia, conflictus, perjurâ, damna, rapinæ,
Incestus, rixæ? Pellex ibi filia matris;
Et pater est natæ conjux, fraterque sororis.
Hi possent habitare polum, quos vilis inopsque
Urbs excluderet? Adde domicilium quibus ipsum
Dicuntur decorasse modis immanibus, omnis
Atque feris plenus beluis * ostenditur æther.
O decus occultum Tarpeium, qua ratione
Monstrorum sedes divîna putabitur ædes?

* belluis rectius
monstris

o p

Quis pecudis vellus o, quis taurum p parte laten-
tem

q r

Dimidia, quis Tyndaridas q, Cancerumque r, Leo-
nem s,

s

t u x

Virginis et thalamum t, Chelas u, et Scorpion x
atrum,

y

Arcum y non umquam vacuum stridente sagitta,
Illuc imposuit? Capricornus z, Aquarius aa, at-
que

z aa

bb

Pisces bb sunt ibi : Serpens cum geminis micat
Arctis :

C Pegasus, Eridanus, Centaurus, et Hydrus, et
Argo

Illustrant cælum. Sunt hæc credenda peritis,
Et dominis terræ? Non vos fidei pudet hujus?
Cornigeros tua Roma deos, fallens secus undam
Fontis Aventini quos Numa cc ligavit * adorât :
Semicanemque virum colit, et phantasmata cælo
Credit et esse docet, nolentes credere multis
Suppliciis lacerat : quam perdita, quam furiosa
Sit, præfecte, patet. Cur non reminiscitur ejus,
Qui mare, qui terras sibi contulit atque subegit,
Arbitrio curanda suo, qui principiorum
Est ortus sine fine manens, qui protegit omnes
Invicta virtute suos, qui fortibus aulam
Cælestem confert, nox non ibi lumina condit,
Non sol iste diem facit : at sua * omnia plena
Luce Creatoris, cujus recreantur odore,
Affectu gaudent, pascuntur amore fideles.

cc
* al. nunc reli-
gavit

* lege sunt

tortâ d-nuo co-
ronam adipi-
scuntur

35 Tunc præfectus eos, ferventi concitus ira,
Suspensi manibus jussit post terga ligatis,
Torquerique diu clamantes : Sint tibi grates,
O Jesu pie, qui nobis tormenta ferendi
Virtutem præbes. Instanti tempore noctis
Distulit immitis pœnis certare tyrannus,
Semineces nox una levat. Redeunte diei

Septembris Tomus I.

Luce, cruenta deis libamina fere jubentur.
Nolunt, nolentes deflectunt : colla minaci
Truncantur gladio, corpus mortale repellunt,
Mercedem sumunt æternam. Taliter ambo
Septembris primo, cum sole ruente ruerunt,
Victuri cum rege Deo, cum sole perenni.
Tunc Marcus præsul venerabilis urbis Ecanæ dd,
Cum clero veniens, Sanctorum corpora noctu
Detulit, et pretii fundens opobalsama magni,
Atque peregrino peregrinis rebus odori
Permixtis studiis, solennibus et celebratis
Exequiis, eadem veluti res tanta petebat,
Mœnibus in propriis summo tumulavit honore ee.

dd

ee

ANNOTATA.

a De urbibus Siciliæ hic memoratis egimus ad
Vitam præcedentem, totumque Sanctorum iter dis-
cussimus in Commentario § IV.

b Phaëton, qui Phæbi filius, pro Phæbo aut sole
ponitur ab Alfano, uti etiam apud Virgilium :
Auroram Phaëtonis equi jam luce vehebant. Jovar-
dus hic edidit Fetonte.

c Regia urbs Rhegium denotat. Lucanis dicitur
nobilitata colonis, opinor, quia Brutii omnes ex
Lucanis originem traxerunt, ut probat Orlendius
part. II Orbis sacri et profani, lib. IV, cap. XXXIV
num. 4.

d Apud Surium et Lipomanum, Imbritiam-
que. Hinc Baudrandus Geographiæ suæ inseruit
sequentia : IMBRITIA, locus Italiæ in magna Græ-
cia, cujus fit mentio apud Alphanum Salernita-
num in Vita duodecim Fratrum Martyrum. Ve-
rum existimo nullibi exstitisse Imbritiam, legen-
dumque cum Jovardo in Britiam vel Brutiam :
nam Brutiorum ager medio ævo etiam Brutia re-
peritur dictus, uti etiamnum vocatur ab Orlendio.
Sic in Vita præcedenti terram Britianorum ingressi
dicuntur.

e SURIUS et Lipomanus linquunt, Jovardus
igitur ediderunt, omnes mendose, quantum con-
jicio. Igitur pro itur positum existimo errore typo-
graphico, cum carmini congruat. Linqunt vero
sensus reddit imperfectum, nisi Imbritiam pro
loco accipias, quod fieri verisimiliter nequit, cum
Alfanus in locis itineris designandis secutus sit
Vitam præcedentem.

f Scyllacium pertransierant, priusquam veni-
rent Consentiam, seu in agrum Cusentinum. Porro
interpunctiones omnium editionum hic mutandæ
fuerunt, ut sensus cohæreret.

g Per rura notantia mare Tyrrhenum et fines
Calabros, designat poëta Lucaniam, quæ partim
ad Occidentem, partim ad Austrum habet mare
Tyrrhenum, ad Orientem vero etiam antiquam
Calabriam, prout ea ab hoc scriptore extenditur
in Apuliam Peucetiam. Sic autem antiquam Cal-
abriam, quæ etiam Messapia dicebatur, extendi
ab Alfano, patet ex versibus mox sequentibus,
ubi ait : Potentia . . . distinguens Apula rura a
Calabris et Lucanis. Sic Frontinus, teste Cella-
rio in Geographia antiqua tom. I pag. 570, ex-
tremo libello de Colonis agrum Genusinum, qui
alias in Apulia collocatur, Calabriæ attribuit,
uti et Egnatiam, ita ut poëta noster facile excu-
sari possit, si nimis protulerit antiquæ Calabriæ
fines. De hisce consuli potest laudatus Cellarius
a pag. 571, ubi videbis eam vehementer differre
a Calabria hodierna, et nihil cum ea habere com-
mune.

h Extimuit reperitur in omnibus editionibus,
at mendose, opinor, cum phrasis non satis cohæ-

AUCTORE
ALFANO
ARCHIEPISCOPO

reat. Suspicio ergo poetam scripsisse, Exhibuitque, id est, repræsentavit Drumentina Phalaux (Fratres duodecim Adrumetini) duces antiquos Afrorum.

i Potentia erit fere in confiniis Lucaniæ, cui includitur, Apuliæ et Calabriæ, si Calabria eo usque extendatur in Peucetios, ut et agrum Genusinum includat, uti extendi a Frontino jam diximus.

k Dies fasti erant Romanis, quibus judicia administrabantur, nefasti vero, quibus id erat vetitum.

l Omnia alia Acta notant vi Kalendas Septembris, ut notavimus in Comm. num. 28, ubi et aliorum deinde dies emortualis assignatus est.

m Dictatores in reipublica Romana, uti solum solebant creari in magnis periculis, sic dictaturam continuare non sinebantur ultra sex menses, ne suprema, qua erant insigniti, abuterentur potestate. Consules vero, qui duo creabantur quotannis, et prætores his inferiores, per annum continuabant imperium, ut mox dicet.

n Phalaris fuit sævissimus Agrigentinarum tyrannus, qui taurum habebat æneum, in quo inclusos homines subjecto igne torrebat, ut bovis mugitus ederent, suo demum supplicio affectus a populo.

o Hic enumerare incipit præcipua sidera, quæ cælo illata fabulantur poetæ, ac primo quidem duodecim Zodiaci signa, quæ sunt Aries, designatus per voces pecudis vellus, quia aureo vellere insignis ad cælum translatus fingitur.

p Taurus secundum est Zodiaci signum. Fingitur item a Jove cælo illatus.

q Gemini tertium est signum, Castor nimirum et Pollux, alias Tyndaridæ dicti, de quibus multa fabulantur.

r Quartum signum est Cancer, quem occisum ab Hercule, a Junone vero in cælo collocatum commentum sunt.

s Leo quintum signum. Leonem ab Hercule quoque cæsum, et cælo adscriptum a Jove finxerunt.

t Virgo sextum signum. Alii hanc Erigonem Icarum filiam dixerunt, alii Astræam justitiæ deam, utrique fabulose.

u Septimum signum olim Chelæ dictum fuit, nunc Libra passim vocatur, fingunt libram hanc esse Astrææ.

x Scorpius signum est octavum. In cælo locatum a Jove fabulati sunt, quia Orionem occiderat.

y Sagittarius indicatur nonum signum. Hunc alii Chironem centaurum, alii Crocum filium Euphemes nutricis Musarum putaverunt, aut potius credi voluerunt, atque a Jove in cælo constitutum.

z Capricornus decimum est signum. Hunc, inquit Carolus Stephanus, Pana fuisse nonnulli existimant, qui in Ægypto repentino adventu Typhonis gigantis perterritus, posteriorem sui partem in piscis caudam, priorem in formam hirci commutavit : cujus ingenium admiratus Jupiter figuram in cælum dicitur transtulisse.

aa Aquarius undecimum est signum. Ganymedem hunc esse fabulantur, quem Jupiter raptum per aquilam ad cælum transtulerit.

bb Pisces demum duodecimum est signum Zodiaci. Hosce cælo illatos fingunt a Venere, quam illi scilicet cum Cupidine trans Euphratem venerant, dum fugiebant Typhonem gigantem. Hæc duodecim signa comprehenduntur istis versiculis :

Sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, D Virgo,

Libraque, Scorpius, Arcitenens *, caper *, Amphora *, Pisces.

Sidera item sunt, sed extra Zodiacum posita, quæ mox sequuntur, nimirum Serpens, et Ursa major et minor (Græcis Arcti) Pegasus, Eridanus, Centaurus, Hydrus et Argo, de quibus similia fabulati sunt poetæ. At abunde de his fabulis egimus, ut earum absurditas pateat.

cc Numa Pompilius secundus fuit rex Romanorum, quos multis superstitionibus ac ritibus idololatricis erudit. De eo agit Plutarchus in Viris illustribus, et Livius Decadis i lib. i imposturas Numæ satis clare fatetur, dum hæc scribit : Omnium primum rem ad multitudinem imperitam, et illis seculis rudem, efficacissimam, deorum metum injiciendum ratus est : qui cum descendere ad animos sine aliquo commento miraculi non posset, simulat sibi cum dea Ægeria congressus nocturnos esse : ejus se monitu, quæ acceptissima diis essent, sacra instituere etc. Locum assignat Alexander Donatus lib. iii de Urbe Roma, cap. xiii, ubi agit de monte Aventino, scribens sequentia : Porro Elicit Jovis ara (quam Numa condidit ad auguria elicienda, teste Livio citato) ad radices Aventini non longe a Tiberi fortasse fuit ; ubi fons in antro, ex circumposita silva. Fons Egeriæ nymphæ credebatur esse ; cum qua sermones nocturnos, ut rudi ac bellico populo religionem injiceret, simulavit.

dd Consule dicta ad Acta præcedentia lit. o.

ee Huc usque Surius et Lipomanus, qui corporum translationem non ediderunt. Jovardus solus hanc edidit ex eodem codice, sed præmittit duos hosce versiculos :

Explicit hic ista Sanctorum Passio scripta ;
Metrica completur, prosayca jure sequetur.

Hi versus ejusdem auctoris non sunt, uti nec duo hi, quos translationi postposuit.

Hic bis sanctorum patefit translatio Fratrum :

Metrica completur : prosayca jure sequetur.

Alfani non esse, satis patet ex diversitate litterarum, quibus erant scripti. Audi observationem Jovardi : Hi duo versus asterisco notati rubris minio litteris leguntur, sicut et alii, quos in fine carminis rejecimus, ... licet in codice carminis secundi initio præponantur.

TRANSLATIO

AUCTORE INCERTO.

Ex editione Jovardi.

Nam * sacra temporibus Sanctorum corpora multis

Arechis primiceps piissimus,
* al. rectius sic

Diversis jacuere locis, ubi cuique severi
Judicii censura modum, finemque laboris
Imposuit, mansitque diu celata talenti
Gratia divini : latuit quoque maxima parvis
Hostia sub tumulis habilis cælestibus aris.
Munus opima tuo Benevento Sampnia a tantum
Principis ingenium, ducis et sollertia summi
Contulit Arechis radiis, quibus ipsa diei
Maternam stabili suscat modo lumine lucem :
Nunc veræ virtutis iter, cum prima rigoris
Obice pubertas puerilis sisteret actus

Aggressum :

A Aggessum : non splendor opum, non illa retraxit
Regia libertas, tantæ cui nulla timenti
Res etiam vitio : scilicet servator honesti
Justitiæque fuit, quibus aut modo religionem
Artibus obtinuit, verum decoravit et auxit
Res Beneventanas, ut ad utraque commoda na-
tum

Plane constaret. Concivem denique cives
Non dominum sensere sui, quem corporis ingens
Vix * animique novo fario b titulaverat hosti.
His igitur patriam, cumulandi cujus honoris c
Sæpe laborabat, ne gentis gemma Latinæ
Quolibet impulsu rueret concussa, dicare
Martyribus statuit; multumque referre putavit
Illius, atque sua, si talibus ipsa patronis
Commissi veteris lapsus commissa piaret,
Atque futura fieri secunda mente draconis
Illita mortifero vitaret tela veneno.

38 Quærit ab Apulia, qua noverat esse le-
gerdo,

Reliquias Procerum *, superet quod et omne
tributum,

Exposcit census, quantum provincia posset,

B Hæc perrare d, suis si viribus usa negaret

Has merces, ferretque duci quodcumque jube-
ret.

Id præter mœrens Sanctos exponit, et offert
Omnes invitis manibus, claudente locello
Unumquemque suo. Sonat altis vocibus omne,
Unde feruntur, iter : ruit obvia Sampaia tota,
Et Beneventanis quæcumque subacta triumphis
Senserat, ut mundi fieri concursus ab omni
Parte putaretur, spatium nec grande viarum
Decursum potuit populum avertere votis,
Et segni lassare mora, ne prætereuntes
Heroas comitarentur, donec speciosæ
Jureque felices starent pro mœnibus urbis,
Unde senes, et anus, juvenes, puerique, puellæ
Procedunt simul, ingentes his ad referendum
Principibus grates ; ibi laus, ibi gloria, regni
Denique totius exultatio : quisque suarum
Pro modulo rerum largitur munera ; multi
Testibus inscriptis legali more tabellis e,
Ulnis ut liceat patriæ deferre Patronos,

C Dant patrimonia, promittunt sua quæque futura.

39 Arechis princeps aliorum vincere munus,
Jus quod erat, cupiens, descriptis brevibus f ur-
bem

Concedit, vicos, fundos, et prædia donat
In cunctis sibi subjectis regionibus, offert
Aurum, gemmarum species, telasque pavitas
Pectine phocaico, quas lento flamen obrizo g.
Inde magistratus summi, majorque potestas
Arechis, læto pia lipsana corde ferentes,
Præcedente quidem clero cum plebe secundum
Ætatis tempus, majores ante minores,
Ordine continuo Fratres cum laudibus urbem
Inducunt ; et habere duces, et habere paternos
Gaudent, quos superis junxit victoria castris.
Est, qua per medium recte via tenditur urbis
Partibus auroræ, quam janua condita probet
Digna quiete loci facies prope principis aulam.
Hic dux Arechis pario de marmore templum
Construxit, (speciem cui tunc sine mole ferebat
Justiniana h tuus labor omni pulcrior arte)

Sub quo bisenos una tumulavit in ara.

(Principis hoc anno factum fore credo secundo ;
Septingenteno, conjuncto bisque triceno i,
Virginis a partu felicitis : sic manet annus,
Tertia tunc decima nobis Indictio currens,
Tempore quo Maii mensis sibi jam mediante
A populo cuncto colitur translatio) quorum
Nomina, quos signant, ibi scripta jacere seorsum
Jussit, et, assidue quæ ferrent laudis honorem
Martyribus, Christi servantes corpore sanctum
Cordeque propositum, castas habitare puellas
Intra firmatum tali munimine claustrum.

40 Ipse pie, qua doctus erat, se religioni
Ex toto tribuens, nocturno tempore solus
Oratum Sanctos hanc descendebat in ædem :
Securum faciebat amor, tum spesque, fidesque,
Securum faciebat idem, quos junxerat, agmen.
Hic intempesta noctis cum psalleret hora,
Tot subito dominos, veluti socios et amicos,
Inclinare sibi, nitidos et flectere vultus
Vidit corporeis oculis, hæc verba ferentes :
Nos sumus, o princeps, tua quos devotio
summo

Contulit huc studio, loca per diversa repertos. E
Quantum proficias ex hoc pietatis amore,
Ostendet suprema dies. His denique dictis ;
Visio tanta ducem spe non titubante reliquit.
Hoc tibi, Christe Deus, fieri jussitque Mathæus
Abbas. Ob lumen fidei faciendo volumen,
Præmia quo multa sibi des per secula cuncta.

ANNOTATA.

a Beneventum in antiquo Samnio situm est, ut
diximus ad Historiam translationis præcedentem.
Vide ibi annotata, et § v Commentarii, ubi
omnia fere exposita. Verum mendosa hic quædam
occurrunt, nec facile corrigenda.

b Phrasis obscura est, et forsitan mendosa. Vox
quidem farius invenitur apud Martenium tom. I
Collect. ampl. col. 26, sed in instrumento
admodum barbaro, et cum significatione æque
obscura : reperitur etiam equus farius pro equo
Arabico seu generoso ; sed Arechis armare se non
debuisset contra Arabes aut Saracenos. Suspicio
hostem communem humani generis, ut infra,
insinuare voluisse.

c Aliud fortasse mendum. Legi interim potest, F
cumulando cujus honore.

d Lege donare, aut quid simile, quod sensui
et carmini congruat.

e Id est, scriptis donationis instrumentis.

f Id est, litteris, quibus donatio firmaretur.

g Sensus rursum hæret. At locum exposui ad
Acta præcedentia.

h Scriptum, opinor, Justiniane. Ecclesiam
celeberrimam S. Sophiæ, quam combustam in-
stauravit Justinianus imperator, late describit
Procopius lib. 1 de Ædificiis cap. 1. Ad exem-
plar hujus Constantinopolitanæ suam Beneventi
minori mole construxit Arechis, et sanctam
Sophiam nominavit.

i Designat annum 760, quo erat Indictio XIII,
et diem Maii xv.

AUCTORE
INCERTO

i

visio deinde
Arechis oblato.

* l. vis
b
c

Sanctorum cor-
pora, exultante
multaque mu-
nera donante
populo,
* i. e. Sancto-
rum

d

e

Beneventum
transfert, locat-
que in ecclesia
S. Sophiæ,
quam ædifica-
verat :

f

g

h

A

D

DE SS. AMMONE DIACONO ET XL VIRGINIBUS MM.

HERACLEÆ IN THRACIA.

J. P.

Cultus, martyrism, et alia ad hos Sanctos spectantia.

SUB LICINIO.
Cultus apud
Græcos et Latī-
nos:

Publicus horum sanctorum Martyrum cultus a Græcis ad Latinos derivatus est. In Martyrologio Romano sic annuntiantur: Hera-
cleæ sancti Ammonis diaconi, et sanctarum
quadraginta Virginum, quas ille erudit in fide,
et sub Licinio tyranno ad martyrii gloriam secum
perduxit. Eosdem refert Galesinius cum elogio seu
narratione Martyrii e Græco reddita. Nec indictos
reliquit Molanus in Additionibus ad Usuardum
anno 1573 excusum. Menologium Græcorum,
tomo VI Italix sacræ ab Ughello editum, ac no-
mine Basilii imperatoris Constantinopolitani ju-
nioris prænotatum, hoc etiam die ita illos annun-
tiat columna 1056 prioris editionis: Certamen
sanctarum XL Virginum, et Ammonis diaconi,
earumque magistri. Aliquantulum ab his discre-
pat Menologium Græcorum, quod ex interpre-
tatione Cardinalis Sirleti edidit Henricus Cani-
sius. Textum accipe: Eodem die natalis sanctarum
quadraginta Mulierum martyrum, virginum et
monialium, et Ammun diaconi earum magi-
stri. Similia sunt in Menæis magnis, quæ hoc
epigramma Virginibus accinunt:

Δυσσευκαρίθμοις Παρθένους πῦρ καὶ ξίφος
Θεοῦ προεξένησαν ὕδιν συμφύον.

Quæ reddo Latine in hanc sententiam:

Numero bis hæc vicena turba Virginum
Sibi igne et ense Filium sponsat Dei.

De Ammone autem subjunguntur sequentia:

C Ἀμμόν καλύπτραν ἔμπυρον δεδεγμένος
τὸ σαρκικὸν κάλυμμα χαίρων ἐξέδω. Id est:
Dum tegmine Ammon igneo caput induit,
Carnale tegmen morte gaudens exuit.

martyrium: 2 Martyrium his verbis exponitur in dicto
Menologio Basilii imperatoris: Quadraginta Vir-
ginum et martyrum cætus patriam habuit
Adrianopolim Macedoniae; doctorem autem fidei,
eorumque omnium, quæ ad cæleste regnum per-
tinent, Ammonem diaconem: ob eam autem
causam in carcerem conjectæ multaque suppli-
ciorum genera perpessæ sunt, cum idolis sacri-
ficare pertinacissime recusarent: imo cum sacri-
ficare compellerentur, oraverunt Deum, qua-
rum precibus sublatus in æra sacerdos idolorum,
concidit, et exstinctus statim est. Quare Ammoni
sublime arrepto scalpebantur latera, cassisque
candens indutus* capiti est: qui postea missus
una cum Virginibus ad Licinium præfectum,
cum iisdem damnatus est, ut diversis supplicio-
rum generibus morte omnes mulctarentur. Nam
decem igni consumptæ sunt: octo cum Doctore
suo capite damnatæ, decem aliis os earum
pugione trajectum est: sex minutatim concisæ:
reliquæ injecto in fauces candenti ferro extinctæ

* immo induta

sunt. Similia memorantur in Menæis ac Meno-
logio Sirleti.

3 Inter alia, quæ de hisce Martyribus obser-
vari possunt, dicamus primo nonnulla de causa
martyrii a Licinio eisdem inflicti. Eusebius in
Vita Constantini lib. 1 cap. LII, interprete Vale-
sio, hæc scribit de eodem Licinio: Porro cum
in omnem libidinem ac lasciviam effusus esset,
multaque adulteria, aliaque detestandæ obsceni-
tatis flagitia committeret, pudicitia et continen-
tiæ honestatem ab hominibus præstari nequitiam
posse censuit, de communi hominum natura ex
suomet ipsius morbo pessime judicans. Et mox
cap. LIII ita pergens, Idcirco, inquit, alteram
legem tulit, qua jubebat, ne viri orandi causa
in ecclesiam Dei simul cum mulieribus conveni-
rent; neve mulieres ad venerandas virtutis scho-
las discendi causa ventitarent: postremo ne
episcopi divinæ religionis præcepta mulieribus
traderent; sed ut mulieres ad id electæ docendis
mulieribus præficerentur. Atque hanc quidem
legem ab eo latam in causa fuisse, cur sæxierit in
sanctas Virgines hodiernas ac earumdem Magi-
strum, censemus admodum esse probabile. Ete-
nim sicut fuit legum iniquarum injustissimus
promulgator, ita pariter se earumdem severissimum
custodem exhibuit, prout observat Baronius ad
annum 316 num. 12: Unde, uti pergit, acci-
dit, ut Ammonem diaconum, et quadraginta
Virgines, quas ille instituebat, diversis mortis
generibus affecerit: quorum omnium natalis dies
Kalendis Septembris fuit perpetua memoria con-
secratus.

4 Observanda 2° se offerunt aliqua de Lici-
nio, qui mortem illis intulit. Menologium
Basilii solum præfecti titulum ei dabat supra;
Menæa vero magna tyrannum vocant. Nicephori
Callisti Ecclesiastica historia, anno 1630 Lutetix
Parisiorum edita, tomo I, lib. VII, cap. XLIV rem
gestam memorat sub regno Licinii, quam opinio-
nem secutus est Baronius, sicut modo præmisimus.
3°. Merito autem fabulam hanc a Nicephoro
adjectam explodit ad annum prædictum: Sed
hallucinatus est plane Nicephorus, dum, quas
omnes attestantur virgines, ipse tradit uxores
fuisse illorum quadraginta militum, qui Sebaste
in Armenia passi sunt sub eodem Licinio impera-
tore... Unde autem ejusmodi commentum acce-
perit, non apparet: quod potius ignari vulgi
rumore ex paritate numeri jactatum putatur.
4°. Basilii Menologium patriam quadraginta hisce
Virginibus ac martyribus assignabat Adrianopo-
lim Macedoniae, suffragantibus Menologio Sir-
letiano ac Menæis magnis; ubi nullam hactenus
id

de hisce Sanctis

A id nominis urbem notatam comperi a geographis, quos consului.

observa'tiones.

5 Observat insuper Tillemontius Monumentorum eccl. tomo V, nota 2 super persecutione Licinii, hanc ab eo non fuisse motam adversus Christianos quamdiu Macedoniam possedit, id est, ab anno 312 usque ad 314. Pro patria autem Sanctarum superius indicata substituendam censeo Adrianopolim in Thracia ad Hebrum fluvium, ubi cursum flectit in Austrum: in qua etiam regione inveniuntur Berrhœa et Heraclea, de quibus in narratione martyrii mentionem faciunt Menologium Sirleti ac Menæa Græca. In isto quippe Menologio sunt hæc: Sanctus Ammun . . missus est cum Virginibus a Beroë Hera-

cleam Thraciæ ad Licinium tyrannum: ille vero sententiam tulit etc. Consentunt Menæa. Hinc colligo, dictam Heracleam illis fuisse martyrii palæstram. Sita autem est ad oram Propontidis, et plura de illa collegit Cellarius in Notitia orbis antiqui lib. II, cap. xv. Occasione autem S. Ammenis habet ista Baronius in Notationibus ad Martyrologium Romanum: Fuit ejusdem nominis egregia sanctitate monachus, de quo Græci agunt quarto Nonas Octobris: cujus animam in cælum deferri vidit Antonius, ut scribit Athanas. in Vita Anton. Plura de eo in Vitis Patrum cap. 30, Suidas et alii. Alius ab eo est diversus, qui fuit Origenista: de quo Hieron. ad Ctesiphontem.

AUCTORE

J. P.

DE SANCTA VERENA VIRGINE

ZURZACHI DIŒCESIS CONSTANTIENSIS IN HELVETIA

B

E

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. S.

§ I. Memoria Sanctæ in Fastis sacris: locus, ubi præcipue colitur: elogia: Acta quæ et qualia.

CIRCA ANNUM

CCC.

Memoria Sanctæ in Fastis hodiernis,

Martyrologium Romanum ad hunc diem annuntiat S. Verenam virginem in Helvetia celebrem brevibus hisce verbis: In territorio Constantiensi ad Aquas duras sanctæ Verenæ Virginis. Iisdem verbis utitur Arturus in Gynæceo, et auctor Martyrologii Parisiensis, qui tamen addit apud Helvetios. Ferrarius in Catalogo Generali sic habet: Ad Aquas duras in Germania sanctæ Veronæ (lege Verenæ, ut habet in annotatis) virginis et martyris. Aquas duras ibidem sic exponit: Oppidum est Helvetiorum apud Rhenum inter Constantiam et Basileam in Constantiensi diœcesi, quod ab indigenis Zurzach appellatur. Addit in Martyrologio Romano virginem tantum appellari, cum inquit, in diœcesi Constantiensi uti virgo et martyr celebretur ritu duplici. An satis recte martyrem vocaverit deinde videbitur. At recte hic corrigit ea, quæ in Topographia scripserat ad vocem Aquæ duræ, ubi fluvium interpretatur Anderthur incolis dictum, et ad vocem Constantia, ubi ad Constantiam Normannicam S. Verenam perperam relegaverat. Castellanus in Martyrologio universali Badæ attribuerat S. Verenam, sic interpretatus Aquas duras; sed Bada vocatur Aquæ Helvetiæ, uti ipse agnovit, errorem corrigens in Addendis pag. 738, ubi Zurzachum substituit. Et sane nullum est dubium, quin Zurzachi annuntianda sit S. Verena, non Badæ, non Constantiæ in Normannia, neque etiam Constantiæ Juliz in Bætica, quo eam pertrahere voluit in Martyrologio Hispano Tamayus.

et antiquioribus annuntiata:

2 Hinc optime memoratur in codice Usuardino Hagenoyensi apud Sollerium hisce verbis: In territorio Constantiensi ad locum, qui dicitur Aquæ duræ, id est Zurziatum, depositio sanctæ Verenæ virginis, miraculorum gloria et sanctitate illustris. Multi alii codices Usuardini habent me-

moriæ S. Verenæ virginis, sed nullus martyrem vocat: eamque plerique annuntiant ad Aquas duras sine ulteriori expositione loci, nisi quod eum attribuant territorio Constantiensi. Grevenus sic habet: In diœcesi Constantiensi, sanctæ Verenæ virginis ex societate Sanctorum Thebæorum. Sanctam Verenam Usuardus ipse prætermisit uti et Ado: at eamdem Wandelbertus apud nos Ms. hoc carmine celebrat: His et Verenæ rutilant solempnia sanctæ. Actorum compendium eidem contexit in Martyrologio suo Notkerus, illudque infra recitabimus. Illud porro concludit his verbis: Sepulta est autem beata Virgo in loco, qui Zurzacha vocatur. Bedam etiam nominant varii, acsi S. Verena ab eo esset memorata; sed viderunt illi aucta Bedæ Martyrologia, cum in puro non habeatur. Demum S. Verenam celebrant auctor Florarii nostri Ms., Canisius in Martyrologio Germanico, multique alii martyrologi neoterici. Murerus vero in Helvetia sancta a pag. 41 Vitam fuisse enarrat, prout relata est a scriptoribus recentioribus, contenditque martyrem dicendam esse, quia carcerem pro religione dicitur perpessa, licet vitam in pace finierit.

• in editis mendose has

3 Zurzachum, quod Aquas duras olim dictum fuisse vidimus, describit Josias Simlerus in Republica Helvetiorum lib. II in Bada sive Aquensi præfectura fol. 191, paucis præmissis de duobus oppidis, quibus interjacet: Pertinent etiam ad comitatum et præfecturam Badensem, inquit, duo oppidula, Clingenovium, et alterum, vulgo dictum Keyserstül . . . Verum his episcopus Constantiensis præfectos imponit . . . Præterea inter utrumque oppidum jacet Zurzachum vicus ingens ad Rhenum fluvium, oppidi in morem excultus, subjectus episcopo Constantiensi, et ad Clingenoviam præfecturam pertinens, de cujus politia propter loci celebritatem quædam addam.

colitur præcipue Zurzachi, quod de cribitur;

Etenim

AUCTORE
J. S.

Etenim celeberrimæ nundinæ bis quotannis in hoc loco habentur, ad quas mercatores non tantum ex Helvetia et Germania, sed ex Gallia quoque et Italia confluunt, cum tamen nundinæ, quod mirum est, uno die peragantur. *Nundinæ hæ habentur Kalendis Septembris, id est, ipso die, quo occurrit S. Verenæ festivitas; et feria secunda post festivitatem sanctissimæ Trinitatis. Hisce idem scriptor varia addit de jurisdictione episcopi Constantiensis et præfecti Badensis, quæ ibidem legi poterunt.*

Officium anti-
quum ex Bre-
viario Constan-
tensi,

4 Colitur S. Verena non modo Zurzachi, ubi ecclesia ei erecta olim est, quæ nunc parochialis est et collegiata, sed aliis etiam locis In Breviariis diæcesis Constantiensis anni 1561 et 1575, quæ habemus, de ea præscribitur ritu duplici recitandum Officium novem lectionum, quarum sex priores ex Vita sunt desumptæ. Attamen lectiones illæ non continent totius vitæ compendium, sed et mors et gesta posteriora plane omittuntur. Crediderim olim omnes novem lectiones de vita fuisse recitatas, ac tres posteriores deinde commutatas cum tribus communibus de Virginibus. Præplacent hæ lectiones Actis longioribus, aut certe minus displicent, ideoque eas huc transfero:

B Virgo beatissima Verena Thebæa, ex Thebæorum genere, honestissimis parentibus orta, primum sancto cuidam episcopo baptisanda, et in fide rectius informanda traditur. Quo postmodum per martyrium coronato (erat enim senex Chæmon nomine) ipsa Virgo cum aliquibus Christianis ad inferiorem Ægyptum pervenit: ubi tunc maxima multitudo fidelium, in castris Diocletiani et Maximiani imperatorum militatura describebatur.

cujus lectiones

5 LECTIO II. Eo tempore legio Thebæa Mauricii ibi tenebatur. Cui Christi virgo Verena in Italiam venire, et sacra loca invisere desiderans, cum aliis fidelibus jungitur. Mediolanum itaque perveniens, et martyrii gloriam toto animo appetens, martyrum loca, et carceres sanctorum sollicite requirens, eisque pietatis officium impendens, per aliquot annos a quodam sancto viro, nomine Maximo, retenta ibi perstitit. Audiens denique sanctam legionem beatissimi Mauricii ab impiissimo imperatore pro fide Christi peremptam, atque sanctum Victorem sibi itinere junctum pariter in ipsa legione coronatum, per Alpina juga ad Agaunum Rhodani ardentem contendit.

C

continent

6 LECT. III. Inde cum ultra Ararim fluvium pervenisset, apud sanctum quemdam virum, qui ex legione Thebæa evaserat, non longe a castro Solodoro habitavit, jejuniis et orationibus pene noctes diesque vacans, psalmis intenta, librumque beati Cypriani de Habitu virginum præmanibus habens; deinde in maxima, et vix credibili vitæ austeritate in arctissima quadam specu, quo magis mundi vanitates evitare, Deoque securius servire posset, aliquanto tempore macerandam se reclusit. A qua quidem specu haud longe anus quædam habitabat, quæ quidquid operari manibus sancta Virgo poterat, ipsa vendens sufficientem victum ei ministrabat.

compendium
vitæ

7 LECT. IV. Quia vero omnis profectus virtutum diabolo semper est contrarius, quidam tyrannus, sub potestate Romani nominis, immanis, sacrilegus, adversus Virginem Dei inflammatus, variis injuriis affectam, aliquot diebus in publica custodia vinctam tenuit: ubi psalmis et orationibus Deo se commendans, a quodam juvene, ultra quam dici potest splendido,

nocte visitatur. A quo valde consolata, et ne minis cujusquam cederet, ac veritatis viam relinqueret, admonita fuit. Quæ cum requireret, quis esset, qui eam visitare dignatus esset, a Deo se missum respondit, et quod inter martyres in regno vitæ annumeratus, Mauricius diceretur.

8 LECT. V. Illa talia audiens ad orandum prosternitur, atque ut memor ejus fieret apud Dominum, sanctum illum martyrem precibus exorat. Subito multitudo purpuratorum juvenum cum candidissimo chlamydis ornamento circumdedit sanctum martyrem, et sic ab oculis sanctæ Virginis ablatus discessit. Eadem vero nocte idem tyrannus gravissima febre correptus, instante jam vicina morte, ad Dei Famulam mittit festinanter, ut cum magna celeritate ei exhiberetur. Exhibita itaque judici, facta oratione, vehementem febrim a corpore ipsius tyranni submovit, sicque magna cum laude ad locum priorem, sibi aliisque virginibus destinatum, remeavit.

posteriori parte

9 LECT. VI. Crescente autem fama illius, eaque longe lateque diffusa, secrete fugiens laudem hominum, ne perderet æternæ retributionis præmium, ad quandam insulam non magnam, parvumque ibi a Christianis ædificatum tugurium veniebat, et illic aliquod tempus vitæ, semper orationi vacans, permansit. Ubi vero ibidem quoque, præstante Domino, a populo dignis celebratur honoribus, tandem post multa signa et miracula, quæ Dominus tam in cellula, quæ juxta Solodorum est, quam alibi per eam operabatur, coepit Virgo Christi iter inde agere ad Confluentiam Rheni, secus ripam fluminis, quod Aran vocatur.

mutilæ:

E

10 Truncato huic Vitæ compendio satis consonat elogium, quod B. Notherus Balbulus Martyrologio suo inseruit ad 1 Septembris in hunc modum: Eodem die natalis sanctissimæ virginis Verenæ, Thebææ genere, quæ a parentibus suis cuidam episcopo Chæmoni, qui et postmodum martyrio coronatus est, ad imbuendum commendatur: deinceps ad inferiorem Ægyptum cum aliis fidelibus profecta, beatæ se legioni, id est, Mauricio et sociis suis, qui tunc temporis, quasi Diocletiano et Maximiano militaturi, ibidem commanebant, Christi Virgo Italiam venire desiderans, conjunxit. Mediolanum ergo perveniens, locaque, in quibus sancti martyres continebantur, inquirens, eis quoque pietatis opera, ipsa etiam martyrium optando subministrans, a quodam sancto viro Maximo ibi detenta subsistit. Audiens denique sanctam Thebæorum legionem, eumque, quem unice diligebat, Victorem, martyrio consummari, per Alpina juga ad Acaunum rem experitura pertendit. Inde juxta Ararim fluvium, non longe a castro Solodoro, sub distractione mirabili jejuniorum, vigiliarum, orationum, dies et noctes continuans, habitavit. In quodam igitur specu arctissimo, tempore se aliquanto carnem maceratura includit. Unde non longe anus quædam Christiana habitabat, et quidquid sacra Virgo operari poterat, mulier prædicta vendidit, ac de hoc Sanctæ Dei victum exhibuit. Nam sacrilegus adhuc paganorum cultus Alamannos obtinuit.

aliud elogium
historicum

11 Signa igitur quam plurima Domino per Famulam suam operante, Alamanni ad fidem Christi commoveri coeperunt. Virginis itaque fama in tantum, miraculis prodentibus, excrevit, ut mater virginum effecta, discretionem pietatis omni populo venerabilis existeret. Cujus laudabili

ex Martyrologio
Notheri:

A bili vitæ diabolus invidens, quemdam tyrannum sub potestate Romani nominis inflammavit, qui Virginem Dei multipliciter affectam, publicæ custodiæ mancipavit. In quo ei ergastulo juvenis quidam eximii splendoris apparuit, quem, quis esset, interrogat. Ille cum se Mauritium esse responderet, ilico purpuratorum septus multitudine, ab oculis Virginis orationem implorantis eximitur: et eadem nocte tyrannus validissima febre correptus, sed Virginem ad se vocans, per ejus orationem continuo sanatur, sicque cum laude omnium ad locum virginum remittitur: in quo cum die quadam panis defecisset, querimonia de hoc exoritur: illa sorores de divina commonens largitate confidere, in orationem pro imminenti necessitatis causa prosternitur, et ecce inopinatio quadraginta sacci, mundissimæ pleni farinæ ad ostium cellulæ reperiuntur, ex quibus per annos aliquot congregatio illa sustentabatur. Cumque jam finis sibi vitæ appropinquaret, infirmata corpore, non autem propositi sui rigorem deponens, lectulo decubuit: et dum obitus sui terminum præstolatur, adest Dei Genitrix Virgo Maria, innumerabiles virginum choros præcedens: quam **B** Verena tota devotione intendens, et unde hoc mereretur, interrogans, ab eadem Dei Genitrice audit: Veni, inquit, ut ab eo, cui fideliter servisti, remunereris: quo dicto, beata illa anima corpus reliquit: sepulta est autem beata Virgo in loco, qui Zurzacha vocatur.

Actz posterius
scripta

12 Acta S. Verenæ varia sunt, alia paulo productiora, compendiosa alia. Hæc in re omnino consonant cum elogio Notkeri, cui nihil adjiciunt, nisi quod multa ad ejus sepulcrum fiant miracula. Tria hujusmodi exemplaria Mss. ad manum sunt, quæ diversitate styli ostendunt tres fuisse scriptores diversos, sed omnes ex eodem fonte hausisse, Notkeri videlicet Martyrologio. De hisce igitur plura non adjiciam. Vita prolixior ex breviori videtur composita a scriptore quodam sæculi x aut xi, prout colligo ex miraculis, quæ Vitæ subjunxit. Horum Actorum apographum habemus ex Passionali Ms. Cartusiæ Herbipolensis anni MCDLXXXIII, uti notatum est ad marginem. Nulla hic præfatio; nulla etiam subjuncta miracula. Alterum Ms. missum hæc est ab Elmenhorstio scriptis suis noto; at non additur, unde ille acceperit. Eorundem Actorum exemplaria Mss. exstare Coloniz, in abbacia Bodecensi, et Treviris ad Sanctum Maximinum, annotarunt Majores nostri. At Acta ipsa tanti non sunt facienda, ut iis omnibus egeamus. Nostrum tamen exemplar collatum est cum Trevirensi. Porro auctor hujus Vitæ varia narrat facta, quæ non leguntur in Notkero, ita ut aliunde ea hausisse debuerit, nisi suspicari maherimus ex traditionibus popularibus aut incertis conjecturis ab ipso narrata esse, quæ ad præcedens elogium adjecit facta. Certe modus incongruus, quo referuntur aliqua, discursusque Actis inserti, exiguum ei auctoritatem conciliare possunt. Aliqua etiam inserta leguntur, quæ prorsus habenda sunt pro fabulis. Verumtamen Acta hæc eadem observationibus illustrata et castigata, ut intelligat studiosus lector, qualia monumenta sæculi sint recentiores scriptores, qui Vitam Sanctæ Germanice ediderunt. Miracula ab eodem, ut apparet, scriptore exarata plus fidei merentur, cum hisce fere convixerit, et unius etiam testem oculatum se profiteatur.

13 Vitam Germanicam, anno 1616 impressam Augustæ Vindelicorum, scripsit Mauritius

Adler decanus Zurzachensis, eamdemque anno 1652 Latine reddidit Joannes Vianden, tunc sacræ theologiæ studiosus Coloniz. Auctor ille Acta, quæ edituri sumus, satis fideliter imitatus est, nisi quod aliqua narraverit modo magis verisimili. Mallem potius reprobasset, quæ verisimilia non erant. Præterea hic scriptor relata in Actis exornavit variis sacræ Scripturæ textibus, atque in Vitam reddidit multo prolixiorem. Miracula etiam ex Actis narravit, sed aliqua recentiora sub finem adjecit. Transtulit hæc nobis eodem tempore in sermonem Latinum Winandus Pescher, alter sacræ theologiæ alumnus Coloniz. Recentiora hæc miracula post Acta pro appendice subijciam. Altera Vita Germanica, quam præ manibus habeo, eaque præcedente prolixior multo et auctor, edita est anno 1736, auctore R. P. Hieronymo Richter Ordinis Præmonstratensis. Hic autem libellus in approbatione collectus dicitur, partim ex priscis authenticis auctoribus, partim e vetustis documentis Zurzachio communicatis. Titulum virginis et martyris S. Verenæ hic auctor attribuit, rationesque allegat cap. xxx, cur martyrem credat nominandam: has infra **E** examinabimus.

AUCTOR
J. S.
duplex Vita
Germanica.

§ II. Discutiuntur et exponuntur facta in Actis, Vitisque Germanicis relata.

In Ægypto superiori ad Nilum amplissima erat olim urbs, Thebæ dicta, quæ Thebaïdi nomen dedit. Ex hac urbe, aut certe ex Thebaïde regione oriundam S. Verenam Acta miro consensu tradunt: nam omnia Thebæam vocant, sive ab urbe, sive a provincia. Ab eadem provincia nomen traxit Thebæa legio, quæ cum S. Mauritio tribuno suo martyrio coronata est sub Maximiano, verosimiliter quia in Thebaïde erat conscripta. Vita Germanica, quam nobis Latinam redditam dixi, natam ibidem affirmat non modo ex nobili genere et sanguine, sed etiam, ut firmissima aliquorum opinio est, inquit, ex cognatione sancti Mauritii. At cognatam S. Mauritii Acta nullibi vocant. Quin potius Notkerus ait, S. Victorem unice dilectum fuisse a Verena. Si igitur revera ex Thebaïde fuerit S. Verena, legionemque Thebæam in Italiam secuta, verisimilius est eam fuisse sub protectione S. Victoris, ejusque fuisse consanguineam. S. Eucherius in Passione Agaunensium martyrum, quam Chiffletius edidit in Paulino illustrato, duos memorat Victores, alterum legionis Thebææ, alterum eidem legioni sanctæ adjunctum per martyrium. Prior esse potuit amicus et consanguineus S. Verenæ: nam de eo sic habet Eucherius pag. 91: Ex hac eadem legione fuisse dicuntur etiam illi martyres, Ursus et Victor, quos Salodoro passos fama confirmat. Salodorum vero castrum est supra Arulam flumen, neque longe a Rheno positum. Hosce cum aliis martyrologis Notkerus ad xxx Septembris sic annuntiat: In castro Galliæ Solodoro passio sanctorum martyrum Victoris et Ursi ex legione Thebæorum: qui jussu Maximiani ab Ilirtaco diris suppliciis cruciati, deinde in ignem missi, postremo gladio consummati sunt.

Sancta origine
Thebæa dicitur,
profectaque in
Italiam cum le-
gione Thebæa.

15 Hunc designari a Notkero Victorem, insinuant

AUCTORE
J. S.
in quo rat. Vi-
ctor ipse ami-
cus: ejus cau-
sa videtur Solo-
dorum venisse:
* i. e. Arolam

sinuant utrumque ipsa ejus verba, quibus mar-
tyrium Victoris separare videtur ab aliorum
cæde, dum sic loquitur: Audiens denique (S. Ve-
rena) sanctam Thebæorum legionem, eumque,
quem unice diligebat, Victorem martyrio con-
summari, per Alpina juga ad Acaunum, rem
experitura, pertendit. Inde juxta Ararim * flu-
vium, non longe a castro Solodoro... habita-
vit. Deinde non alia de causa Solodorum venisse
Sanctam, nisi ut Victorem aut vivum aut mor-
tuum sequeretur, satis est verisimile. Itaque, si
Actis fides habenda, nihil dici potest verisimilius,
quam Verenam S. Victoris causa egressam esse
patria sua, fortasse quod sub ejus quasi tutela
esset constituta, aliisque careret amicis. Fateor
quidem mirabile esse, et parum credibile videri,
quod puella ex superiori Ægypto in Helvetiam
usque secuta dicatur turmam militarem: attamen
id tam incredibile non est, ut repudiari debeat
hæc sola ratione, præsertim cum omnes scriptores
Helveti, omniaque eorum monumenta affirmant
in Helvetia natam non esse, eoque venisse occa-
sione legionis Thebææ.

B
legio Thebæa
unde venerit in
Italia.

16 Verum dubitari potest, an legio Thebæa
ex Ægypto venerit in Italiam, prout dicitur in
hisce Actis; an vero ex alia regni Orientalis pro-
vincia. S. Eucherius apud Chiffletium laudatum
pag. 86 de legione Thebæa sic habet: Erat eo
tempore in exercitu legio militum, qui Thebæi
appellabantur... Hi in auxilium Maximiano ab
Orientis partibus acciti venerant. Acta S. Mau-
ritii et sociorum apud Surium ad xxii Septem-
bris addunt de hisce militibus: Hi igitur milites
Christianæ religionis ritum orientali traditione a
Hierosolymitanæ urbis episcopo susceperant. Hinc
Baronius ad annum 297 num. 5, et Tille-
montius tom. IV Monumentorum in S. Mauritio
credunt, legionem Thebæam ex Syria venisse in
Italiam, ut inde cum Maximiano in Galliam
transiret. Verumtamen non tam certum id existi-
mo, ut Notkerum, qui ait ex inferiori Ægypto
venisse in Italiam, erroris manifesti arguendum
putem. Etiam si enim opera antistitis Hierosoly-
mitani legionem factam Catholicam constaret,
quod non habet Eucherius, prout genuine editus
est a Chiffletio, potuerat deinde remitti in Ægy-
ptum. Jam vero Orientis partes, ex quibus di-
cuntur venisse, Ægyptum non excludunt, quæ
pars erat imperii Orientalis. Demum, sic tem-
pus perpendamus, quo in Occidentem vocata est
hæc legio, verisimilius est, vocatam ex Ægypto
quam ex Syria aut Cilicia, e qua accersitam vo-
lunt alii. Nam dum legio Thebæa subsidio ve-
niebat Maximiano in Occidentem, Diocletianus
se parabat ad bellum inferendum Persis, qui
Mesopotamiam occupaverant, ut refert Tillemon-
tius tom. IV Imperatorum in Diocletiano art. 2 ad
annum 285. Hinc minus verosimile est, ullam eo
tempore e Syria Ciliciæve eductam legionem, cum
hæ provincie nimis sint vicinæ Mesopotamiæ. At
id minus mirandum de Ægypto, quæ multo lon-
gius a Mesopotamia est remota.

C
Læ non fuit
Thebæa, sed
Solodorum
venisse in Ægypto,
ignotum a quo
tunc tunc sit san-
ctæ.

17 Ex dictis concludere liceat, nec incredi-
bile esse Virginem aliquam ex Ægypto in Ita-
liam, indeque in Helvetiam venisse cum manu
militari, cum potuerit sequi consanguineum aut
amicum suum; nec verba Notkeri, asserentis le-
gionem Thebæam ex Ægypto in Italiam venisse,
falsitatis convinci. Verumtamen contendere no-
lim, hæc omnino esse certa; nam ætas Notkeri
tantam ei in hisce non tribuit auctoritatem, nec
scimus, qualia fuerint documenta, quæ ipse est

secutus. Nihilo magis dicere possumus, quis sit
Chæremone episcopus, cui Virginem affirmat com-
mendatam a suis parentibus. Eusebius quidem in
Historia ecclesiastica lib. vi cap. xlii memorat
quemdam Chæremone in superiori Ægypto
Nilopolitanum episcopum tempore Decianæ perse-
cutionis; sed cum nomen Chæremone satis sæpe
reperiatur in Ægypto, nescimus an hunc designare
voluerit Notkerus, qui verosimiliter Chæremone
episcopum in antiquioribus reperit monumentis
sine ulteriori de eo notitia. Accipe tamen quid
de illo Chæremone scribat S. Dionysius Alexandri-
nus, cujus epistolam de persecutione Decii in
Ægypto recitat laudatus Eusebius: Chæremone erat
quidem grandævus Nili urbis episcopus. Hic una
cum conjuge in Arabicum montem fuga dela-
tus, non ulterius reversus est. Et fratres,
quamvis accurate omnia perscrutati, nec ipsos
posthac, nec ipsorum cadavera reperire potu-
erunt. Habuit idem S. Dionysius Chæremone
quemdam inter diaconos suos, isque multa passus
est pro fidei confessione in Valeriani persecutione.
Porro, si senior Chæremone episcopus præfuisset
institutioni S. Verenæ, fuisset, ut minimum, quin-
quagenaria, quando legio Thebæa martyrio co-
ronata est; cum Decii persecutio triginta et
quatuor aut quinque annis illorum martyrium
præcesserit. Si vero Chæremone S. Dionysii disci-
pulus, deinde episcopus factus esset, uti Eusebius
et Faustus, qui ibidem cum eo memorantur dia-
coni; potuisset is sanctam Virginem instituere
circa tempus, quo ex Ægypto profecta dicitur.
Verum hæc omnino incerta sunt, ac solum a me
commemorata, ut intelligat æquus lector facta
hujusmodi, quæ ideo minus apparent verisimilia,
quod sine adjunctis suis referantur, statim re-
pudianda non esse ut fictitia aut falsa. Celerum
libenter fatemur Chæremone Verenæ instituto-
rem, si revera ab episcopo Chæremone instituta
est, nobis esse ignotum.

18 Totum Sanctæ iter sic ordinandum ex Not-
kero et Actis. Ex Thebaide ad inferiorem Ægyptum
profecta se conjunxit legioni Thebææ, quacum
navibus imposita in Italiam transfretavit. Cum
legio Thebæa per Alpes in Helvetiam pergebat,
ipsa substitit Mediolani apud Maximum virum
sanctum, sed nobis ignotum, donec audiret cæ-
dem legionis Thebææ, atque unius ex ea amici
sui Victoris, quem suspicamus Solodori passum,
quamvis et alius quidam Victor cum ipsa le-
gione pati potuerit, cum verisimiliter plures in
ea essent ejusdem nominis. Sanctam per aliquot
annos substitisse Mediolani, habent Acta num. 2,
sed parum probabiliter, cum videatur statim
discessisse post auditum militum Thebæorum
martyrium, illudque contigerit non diu post eo-
rum discessum ex Italia. Mediolano profecta di-
citur Acaunum vel Agaunum Vallesis locum
ad Rhodanum, ubi nunc monasterium celebre,
quod nomen habet a S. Mauritio. Situm loci sic
describit S. Eucherius apud Chiffletium pag. 87:
Acaunus sexaginta ferme millibus a Genavensi
urbe abest, quatuordecim vero millibus distat a
capite Lemanni lacus, quem influit Rhodanus.
Agauno mox discessisse videtur Solodorum, veri-
similiter quia audiverat eo fugisse amicum suum
Victorem. Porro Acta dicunt num. 3 eam prope
Solodorum habitasse apud Sanctum quemdam,
qui ex legione Thebæa evaserat. Id intelligi posset
de S. Victore, si constaret ipsum diu superfuisse
post cædem aliorum. At si Victor cum Urso xxx
Septembris, quo coluntur, eodem anno passus
sit,

Sanctæ iter ab
Ægypto Solodo-
rum usque.

AUCTORE
J. S.

A sit, id est octiduo post alios, ut verisimilius apparet, non reperit ipsum Solodori vivum Verena. nisi ante aliorum martyrium auditum Mediolano abierit. Notkerus de eo Solodori invento nihil habet; et Acta forsitan explicari debebunt de invento Sancto ibidem coronato, postquam fuga evaserat; adeo ut potius sepulcrum invenisse videatur, quam Sanctum ipsum. At dubia hæc magis sunt, quam ut aliquid ex his certi possit erui.

habitat prope
Solodorum in
spelunca, ubi
nunc sacellum:

19 Certius est prope Solodorum habitavisse Sanctam in spelunca, quæ etiamnum venerationi est fidelibus. Speluncam illam anno 1741, xxii Martii lustraverunt R. P. Matthæus Wider, Rector collegii Societatis Jesu Solodori, et R. P. Joannes Baptista Gachel ejusdem Societatis, ipsoque illo die tales de ea dedere litteras: Distat Solodoro, antiquissima Romanorum colonia, dein nobili Galliarum urbe, nunc vero munito Helvetiæ oppido, horæ dimidiæ spatio Septemtrionem versus prope radices montis Juræ, specus in lunæ decrecentis modum, longa pedes fere septemdecim, lata septem, ubi est latissima, natura vivam petram in hanc specus formam excavante. Tempore persecutionis a Diocletiano imperatore excitatæ, et in Valesia Agauni in legionem Thebæam sævientis, a profuga S. Verena hanc specum aliquando habitatam fuisse, fidem facit cum antiquissima et constans omnium jām inde seculorum traditio, tum perpetuus accolarum et religiosus cultus, eum locum non alio quam AD S. VERENAM nomine appellantium. Labente tempore clientum religio sacellum specui imposuit, hoc disticho ad parietem adscripto:

Pectore dum Christo, dum pectine servit egenis,

Hoc latuit quondam sancta Verena cavo.

1555

renovat. 1575

Inspeximus, præsentē R. D. Bonaventura Gerber sacellano ad S. Crucem in Jerusalem, locum cum industria nos infrascripti hodie xxii Martii 1741. Eorum nomina dedi supra.

quæ ibi gessisse
dicitur, non omnia
sunt verisimilia:
* Aar

20 Solodorum, quod antiquis Salodorum, incolis Solothurn, situm est ad ripas Arolæ* fluminis, quod Ararim vocavit Notkerus cum Actis et aliis quibusdam, ut videre est apud Valesium in Notitia Galliarum pag. 496, ubi item invenies illorum locorum incolas Alamannis annumeratos fuisse a variis, prout hic vocantur. Quæ vero de gestis Sanctæ ibidem referunt Acta, non omnia æque sunt verisimilia. Nam Virginem initio fere incognitam, miraculis paulatim inclausisse, eaque occasione non paucos ad fidem conversos, facile credi potest, uti etiam ea de causa carceri mancipatam fuisse. Quæ vero dicuntur de lectione libri S. Cypriani, institutisque ex eo virginibus, parum sunt verisimilia. Nam, licet crederemus Opusculum S. Cypriani in manus ejus incidere potuisse in Italia, scriptum illud erat sermone Latino, quem ignorasse videtur Sancta, si Thebæa erat origine, cum lingua Latina in Ægypto parum usitata esset. Eadem ratio facit, ut minus verisimilem existimemus virginum institutionem, præsertim cum eam non memoret Notkerus, nec ulla nominetur, quæ a Verena fuisset instituta.

dein profecta
fertur in insulam
ad confluētes Rheni
et Arolæ,

21 Postquam aliquot annis prope Solodorum in spelunca sua habitaverat Virgo, profecta dicitur ad insulam prope confluentes Rheni et Arolæ. Sic Acta cum Officio Constantiensi; at de his nihil habet Notkerus, ex cujus silentio habitatio illa minus redditur certa. Adjuncta vero istius itineris atque habitationis in insula prope Confluentiam Helveticam tam mirabilia sunt, ut fidem non mereantur, certe prout referuntur in Actis, ac minus etiam, prout exornata sunt a biographis neotericis. Primo enim fuga serpentum, etiamsi per se non sit incredibilis, ex sola auctoritate Actorum tuto credi nequit; nedum oratio Virginis et promissio ei divinitus data de precibus ejus semper exaudiendis: nam illa conficta sunt modo minime verisimili. Addunt Murerus et Richter, Sanctam saxo grandi pro navi usam, sicque per Arolam navigasse ad dictam insulam, illumque lapidem hodieque servari ad latus sacelli Confluentiæ. Enimvero lapis aliquis ibidem servari potest, illumque ostendi non negamus, sed aliæ multæ esse possunt causæ, cur lapis iste custodiatur ad Sanctæ memoriam, ideoque non credimus traditioni populari, qua sola nititur mirabilis illa navigatio. Nihilo magis placet, quod cap. xxxiii præcedenti subjungit Richter de parte montis avulsa per dæmonem, qui Sanctam ingenti illo saxo molitus fuisset conterere. Non ignorabat fabellam illam laudatus ante Rectorem collegii nostri Solodorensis, R. P. Matthæus Wider, dum hæc nobis scripsit: Feruntur et nonnulla alia, verbi gratia, de prægrandi saxo a diabolo in Sanctam jacto, quod adhuc juxta viam jacens ostendunt: item de fonte quodam ægrotis salutare etc. Verum, cum ista non satis sint certa; nos vero maluerimus referre, quæ certa sunt, de his ultra addere quidquam nolumus.

22 Ex dicta insula, prope vicum Confluentiam, profecta dicitur Zurzachum, ubi demum ad beatum vitæ finem perducta est. Primum habitasse fertur in domo cujusdam presbyteri, deinde in cella per eundem presbyterum exstructa. Gesta illo loco omittuntur a Notkero, excepta solum beata morte, quam ibi contigisse verisimile est, cum affirmet Zurzachi sepultam. Vita vero multa habet facta Zurzachi, sed tam inconcinne relata, ut fabulis annumerari pleraque debeant, uti in annotatis dicam. Ceterum, ut breviter mentem meam de omnibus universim declarem, illa omnia, quæ Notkerus narrat, ex antiquioribus haud dubie monumentis, admitti posse videntur, ut probabilia saltem. Omnia vero quæ in Actis superadduntur; minorem merentur fidem, pleraque etiam nullam, præsertim in singulis factorum adjunctis, quæ incongrue sunt enarrata. Restat ut de gloria posthuma Sanctæ dicamus aliqua.

ac demum Zurzachum, ubi defuncta est.

§ III. Sepulcrum Sanctæ, miracula, aliaque ad gloriam posthumam spectantia.

Sanctam sepultam esse Zurzachi asserit Notkerus, ac neoterici addunt depositum corpus ejus in illa ipsa domuncula, quam ei presbyter inhabitandam exstruxerat. Ecclesiam ei eodem loco fabricatam habent Acta. Certe sepulcrum ejus hodieque visitur in ecclesia collegiata ejusdem loci. Illud exhibet et Germanice describit Richter cap. xxxiii in hunc fere modum: Ingredienti Zurzachi in ecclesiam collegiatam juxta navem ecclesiæ et chorum offerunt se scalæ recte compositæ sub choro. Ubi per scalas illas descendisti, patet ad Orientem introitus in venerabile sacel-

Sepulcrum Sanctæ hodiernum,

AUCTORE
J. S.

lum, vetustum et concameratum, quod columnis abunde instructum, mediocri est latitudine et longitudine. Prope introitum sacelli est sepulcrum S. Verenæ a fundo elevatum, ab omni parte liberum, atque in medio superne contextum vetusto lapide, in quo jacet statua S. Verenæ, more antiquo, pendente capillitio. Caput impositum est pulvino e lapide secto: manu altera pectinem, altera tenet cantharum, (*instrumenta videlicet, quibus creditur servivisse pauperibus.*) Sanctum istud sepulcrum clathris et præaltis contis ferreis ab omni parte circumdatum est a fundo supra altitudinem humanæ staturæ, talique modo constructum, ut candelabris exornari, candelæque in ipsis accendi possint. Lampas quoque vitrea perpetuum ibidem præstat lumen. Supra sepulcrum S. Verenæ ad partem orientalem duæ sunt fenestræ, quæ sacello huic subterraneo sufficiens lumen communicant. Juxta idem sepulcrum est altare, in quo offertur sacrosanctum Missæ sacrificium. Fornix sacelli non admodum sublimis: idem tamen sacellum tum constitutione sua subterranea, tum venerabili sua antiquitate valde movet ad pietatem, aptumque per se est atque ordinatum ad excitandam veram attentionem. *Totius sepulcri figuram dedit Rich-
terus, qualem hic exhibeo, at dubitans an accurate expressum sit, quod dextra manu tenet Sancta, cum canthari figuram minus referat, cantharum tamen ipse nominet.*

ejusque ecclesia
collegiata:

24 De ecclesia ipsa, cujus hæc crypta est, seu sacellum subterraneum, hæc subdit laudatus Rich-
terus: Magna ecclesia collegiata, quæ Zurzachi est ædificata supra S. Verenæ sepulcrum, splendida est aspectabili latitudine, altitudine et longitudine, recentiori opere instaurata ac dealbata, tota demum magnifica aspectu tam interno quam externo. Quanta in veneratione a multis sæculis fuerit collegiata hæc S. Verenæ ecclesia, ostendit idem scriptor cap. xxxi et xxxii ex variis donationibus eidem factis per principes sæculares et ecclesiasticos, ex privilegiis et indulgentiis concessis per antistites Constantienses et summos Pontifices, ex confraternitate anno 1613 in

eadem ecclesia instituta, aut potius instaurata in honorem S. Verenæ et S. Mauriti martiris, per Jacobum Constantiensem episcopum, ditataque indulgentiis per Urbanum VIII anno 1625; ex supplicationibus, quarum una quotannis repetitur die Martis in hebdomada Paschali et sæpe cum reliquiis S. Verenæ; denique ex aliis multis, quæ ibidem legi poterunt. Præterea patebit ex miraculis, sepulcrum ecclesiamque S. Verenæ magna in veneratione fuisse, populumque devotione multa ad ejusdem Sanctæ patrocinium concurrisse. Hanc vero populi devotionem etiam hoc tempore perseverare non modo Zurzachi, sed aliis quoque Helvetiæ locis, testatur in litteris ad nos datis R. P. Mauritius Chardon, Rector collegii Societatis Jesu Constantiensis, qui humanissime nos jovit transmittendis iis, quæ ad illustranda Sanctæ Acta conducere existimavit.

25 Corpus S. Verenæ Zurzachi in sepulcro suo servari, frequenter repetitur in miraculorum historia; nec aliquid uspiam inveni de ejus translatione. Quapropter corrigendus est Ferrarius in Topographia ad vocem Aquæ duræ, ubi ait: Cujus (S. Verenæ) corpus nunc in Rothensi monasterio, quod a Constantia quatuor milliariis Germanicis distat, quiescit et colitur. in topographia monasterii Rothensis multum aberrat, cum illud ab urbe Constantiensi longe distet, ut videbimus. Sic Aquas duras eodem loco male exposuit per fluvium Ander Thur. Et demum sic errat in designando loco, ubi quiescit S. Verena. Quippe ne Richterus quidem, etiamsi Rothensis sit abbatix, ei corpus S. Verenæ attribuit; quin potius, relata cap. xxx sepultura, testatur Sanctam usque in hodiernum diem Zurzachi magno hominum concursu celebrari, beneficiisque ibidem et miraculis clarere. Unde illum errorem hauserit Ferrarius, plane ignoro, nisi forsitan crederet corpus in Rothensi abbatia esse, quia ejusdem abbatix patrona est Verena.

26 Caput tamen Sanctæ alio delatum fuit, sed deinde Zurzachum relatum, teste Richtero, qui cap. xxii habet, magna populi lætitia insignique celebritate idem caput anno 1658, die iv Augusti, relatum esse Zurzachum: A quo tempore, inquit, quotannis festum translationis capitis S. Verenæ sub ritu duplici constanter celebratur. Affirmat sacrum caput antea verosimiliter Zurzacho amotum fuisse post combustam ecclesiam collegiatam, appositumque thesauro sacro Hallensi (in comitatu Tirolensi, opinor) per Agnetem Austriacam, Alberti I imperatoris filiam, quæ nupta fuit Andreæ Hungariæ regi, ac diu post ejus mortem vidua, frequens in Helvetia fuit, teste Simlero fol. 39, qui etiam fol. 46 narrat, arbitram fuisse electam pacis conciliandæ inter fratrem suum Albertum et fœderatos Helvetiæ pagos. Si vera sit hæc translatio, contigit sæculo xiv; nam obiit Agnes Austriaca anno 1364, uti scribit coævus in Thomas Ebdorfferus de Haselbach, tom. II Scriptorum rerum Austriacarum, col. 748, ubi ejus pietatem mirifice laudat.

27 Ostenduntur et aliæ quædam reliquiæ S. Verenæ aliis locis eidem sacris. Richterus hæc testatur cap. xxxv, ubi ostendit Sanctam variis locis celebrari. Describit primo speluncam prope Solodorum, de qua egimus num. 19; dictisque nostris addit, eremitam quemdam præsentis tempore ibi degere ad ministerium sacelli in honorem Sanctæ erecti, Missæ sacrificium frequenter in eodem sacello offerri, festivitatemque Sanctæ celebrari magno

corpus idem
servatum

E

caput aliquan-
do translatus,
sed deinde rela-
tum:

F

reliquiæ in sa-
cello speluncæ
prope Solodo-
rum, statua Ba-
dæ,

A magno populi concursu; Et sane, inquit, ea majoris fit, eo quod ibi in pretiosa statua, aut effigie argentea, publicæ atque attentæ venerationi exponantur reliquæ brachii S. Verenæ, aliæque Zurzacho illuc missæ. Deinde idem scriptor ad alia loca sic procedit: Præterea silentio involvendum non est, quod ad honorem sæpe laudandæ virginis ac martyris Verenæ in balneo PAUPERUM nominato notissimæ civitatis Badensis in Helvetia, erecta sit columna lapidea, supra quam posita est sanctæ ipsius statua. Ante sanctam hanc statuam Badenses, priusquam se immergant, atque etiam alias, attentas fundunt preces, ut potenti intercessionem magnæ hujus Patronæ desideratam valetudinem tanto citius consequantur. Non procul ab hoc balneo conspicitur sacellum, in quo sacrosancta festivitas S. Verenæ quotannis divino cultu celebratur. Addit alibi etiam tali modo coli S. Verenam, quin et magna in veneratione esse omnibus locis Catholicis per totam Helvetiam.

ei sacra insignis
abbatia Rothensis
in Suevia,

B

28 Progreditur idem auctor ad Abbatiam Rothensem in Suevia, eamque fundatam asserit anno 1126. Carolus Ludovicus Hugo in Annalibus Ordinis Præmonstratensis part. 1, tom. II, col. 697 de Rotho sic scribit: Imperialis et exempta Rothensis abbatia, duplici cincta fluvio, altero Haslac, alio Rotha dicto, unde et nomen abbatia sumpsit suum, B. Verenæ virgini et martyri dicata, insigne Ordinis nostri in Suevia est monasterium, splendens ædificiis, micans privilegiis, jurisdictione regali potens; solum Papam in spiritualibus, solum imperatorem agnoscens in temporalibus superiores, volum habens ac sessionem in Sueviæ circulo ac diœta imperiali. Tot præeminentiis decorata domus, fulget aliunde splendidus disciplina regularis observantia, assiduitate divini cultus, morum modestia, scientiarum amore, professione virtutum. Antiquitatem deinde dubius examinat, docetque fundatricem fuisse Hennam (alias Emmam,) Henrici baronis de Wildenberg in Freidenberg viduam, assentientibus filiis Rhenigeno et Chunone. In bulla confirmationis Eugenii III, quam inter instrumenta recitat col. 446, ecclesia Rothensis constructa dicitur a venerabili matrona et vidua nomine Hemma et filio ejus Chunone, liberis hominibus in proprio suo allodio, diciturque sanctæ Dei Genitricis Mariæ et beatæ Verenæ virginis, omisso martyris titulo. Plura de prædicta abbatia dabit laudatus Hugo: nam hæc ego tantum recitavi, ut ostenderem quam late jam a sæculo XII propagata fuerit Sanctæ veneratio.

C

uti multa alia
loca in Suevia
et Helvetia.

29 Præterea S. Verena patrona est in ecclesia parœciali oppidi Wurtzach (in Suevia, seu illa ejus parte, quæ Algovia dicitur,) et in ecclesia parœciali vici Steinbach (Sueviæ item in marchionatu Badensi.) Demum adjungit ejusdem Sanctæ imaginem conspici in Illerbeyren et in Ilgenbachen, atque altare eidem sacrum in abbatia Ordinis Cisterciensis, quam Salem, Salemium, et Salomonis Villam nominant Latine, hic Salmannsweyl Germanice. Sita hæc est in Suevia, distans Uberlinga et a lacu Constantiensi uno circiter milliari Germanico. Altare quoque S. Verenæ et aliis simul Sanctis dedicatum est in Monte Angelorum, abbatia Helvetiæ, quæ vulgo Engelberg dicitur, prout intelligo ex instrumenti dedicationis istius ecclesiæ, factæ anno 1325 ad petitionem illustris Agnetis quondam reginæ Hungariæ, ut habet instrumentum ex abbatia missum, in quo etiam de festivitate S. Verenæ vir-

ginis fit mentio. Hæc sufficiunt, ut ostendamus, memoriam et venerationem S. Verenæ late per Helvetiam et Sueviam celebrari; atque ex hisce studiosus lector mirabitur impudentiam Tamayi in Martyrologio Hispanico ad 1 Septembris, ubi hanc Sanctam ex fictitiis monumentis conatus est Hispaniæ suæ asserere, eandemque multis fabulis exornare, ratus fortasse nullibi satis esse notam.

30 Ex dictis etiam, edendaque Vita et Miraculis perspicimus, S. Verenam olim semper cultam fuisse ut virginem sine martyris titulo. Hinc miror, cur ei hunc titulum tribuere atque asserere conati sint neoterici Vitæ scriptores: nam rationes, quæ afferuntur, tantum evincunt martyrem dici posse modo valde improprio, ita ut facile et recte acquiescere potuissent Martyrologio Romano, quod martyris titulum Verenæ non attribuit. Richterius part. 1, cap. xxx martyrem nominandam contendit hisce rationibus, quod pro fide in carcerem sit conjecta, quod martyrium desideraverit, morique pro fide parata fuerit, ac demum quod martyr nominata fuerit a quibusdam scriptoribus, inter quos ait esse Urbanum VIII in bulla, qua confirmat confraternitatem in honorem S. Verenæ et S. Mauriti erectam. Primam rationem confirmat exemplo S. Joannis apostoli et Evangelistæ, quem martyrem haberi dicit, quia bullienti oleo injectus est, etiamsi illæsus permanserit, oleoque sanus exierit: nam cum morbus tyranno immixtus sublatusque Sanctæ precibus, indeque secuta ejus e carcere liberatio dicatur in Vita, existimat S. Verenam morte liberatam esse per miraculum, sicuti S. Joannes morti naturaliter imminenti divinitus ereptus est.

31 Verum in hac similitudine multa sunt dissimilia. Primo non tam certus est carcer S. Verenæ, quam sit S. Joannis in oleum immissio; nec tam certum Virginis liberationem contigisse eo, quo refertur, modo; quam liberationem S. Joannis. Deinde (etiamsi omnia æque certa crederemus) necdum ad mortem condemnata erat Virgo, dum carcere liberata est; ac ne quidem dicitur, an ad mortem fuisset condemnanda, si sanatio tyranni non intervenisset. Multo minus iis affecta est cruciatibus, qui mortem naturaliter inferunt. Attamen hæc sola ratio est, ob quam S. Joannes inter martyres habeatur: nam nec exsilium, nec carcer, nec cruciatus aliquem vere et proprie martyrem facit, nisi ex iis mors sequatur, vel nisi tam atrocia sint, ut mortis causam naturalem statuunt, mortemque certo intulissent, si ea miraculo non fuisset prohibita. Sic martyr S. Joannes, quia ferventi oleo pro fide impositus; martyres tres-pueri jussu Nabuchodonozoris in caminum ardentem immissi; martyr Daniel, quia in lacu leonibus objectus; nimirum quia hi omnes mortem appetivissent, nisi eos divina potentia prodigiose servasset.

32 Qui vero carcerem, exsilium, aut tormenta leviora passi sunt pro Christi fide, insigni quidem laude sunt digni; at martyres proprie non sunt, si iis superstites deinde ex morbo aut infirmitate aliunde contracta vitam finierint. Hæc latius prosequitur atque erudite ostendit Eminentissimus Lambertinus, nunc toti Ecclesiæ feliciter præsidens Benedictus XIV, in Opere de Servorum Dei beatificatione et canonizatione lib. III cap. XII. Itaque hæc prima ratio S. Verenam proprie non facit martyrem: neque etiam secunda, cum sola voluntas ad martyrium non sufficiat. Si vero Urbanus VIII in bulla sua martyrem nomina-

AUCTORE
J. S.

Sancta ab antiquis culta sine martyris titulo, quem levibus miraculis

ei vindicare conatur Richterius.

F

quenque nos ei non attribui-

verit

AUCTORE
J. S.

verit, id verosimiliter fecit repetendo supplican-
tium verba. At ea, quæ summi Pontifices re-
scriptis suis sic inserunt, adferri nequeunt pro
legitima probatione. Deinde consultus non erat
Pontifex, an sancta Verena martyr esset, an so-
lum virgo; sed petita erat confirmatio confraterni-
tatis. Exigui igitur momenti est bulla Urbani,
cujus verba ne quidem recitat, ad probandum
S. Verenæ martyrium, præsertim cum martyr non
vocetur in Martyrologio. Hisce de causis malui
cum antiquioribus omnibus martyrii titulum præ-
termittere.

VITA

AUCTORE ANONYMO

*Ex Mss. duobus, collatis cum
Trevirensi*

B

PRÆFATIO.

Auctor hortatur
Fratres et soro-
res ad imitatio-
nem Sanctæ.

Vitam gloriosæ virginis Verenæ, secundum
quod relatu quorundam didicimus, scripturi,
Dei omnipotentis gratiam imploramus, ut Fra-
tribus et Sororibus nostris gratum et utile in hoc
opere explere valeamus. Nihil enim valet Vitam
virtutum legere, nisi studeamus vitam virtutum
habere. Ad hoc enim memoriam Sanctorum pius
animus recolit *, ut exemplis eorum ferventior
fiat, et ærumpnam suæ peregrinationis, iter eo-
rum sectando, facilius superet. In singulis enim
factis Sanctorum, unde magis Deo placuerint *,
oculo cordis intentissime considerat *; et quid-
quid ipse sedulus agere debeat, flammanter in-
vestigat. Hæc, Fratres karissimi et Sorores,
subinde legentes, ut de merito professionis et
castitatis vestræ pariter cum beatissima Verena
coronam æternæ remunerationis reportare possi-
tis, studiosissime peragite; vitamque ipsius non
modo in verbis, sed etiam in moribus vigilan-
ter, ut sic vivatis, pertractate. Habebitis enim
illam tunc pro vobis oratricem, si vestigia illius
subsequentes, habebitis semper præ oculis imita-
bilem, ut quanto illustriores estis genere, tanto
præclariores sitis sanctitate a.

C

a

ANNOTATIO.

a Hæc præfatio in solo Ms. Elmenhorstii inte-
gra habetur: in Trevirensi abest ultima adhortatio
ad Fratres et Sorores; in Herbipolensi vero tota
est resecta, aut certe in eo non legitur. Unum hic
lectorem monco, videlicet legi ubique in primo Ms.
e vocalem, ubi scribitur æ diphthongus, prout cla-
ritutis causa edendum judicavi.

D

**CAPUT I. Sanctæ patria : iter
in Italiam atque Helvetiam,
ubi in spelunca prope So-
lodorum virtutibus et mi-
raculis inclarescit : inde
profecta habitat in insula
prope confluentes Rheni et
Arolæ.**

Virgo beatissima Verena Thebæa a extitit ge-
nere, honestissimis parentibus orta, primum qui-
dem cuidam sancto episcopo ad baptizandum,
et fide informandum traditur. Quo postmodum
per martyrium coronato, erat enim senex, Che-
remon b nomine, ipsa Virgo cum aliquibus
Christianis ad inferiorem Ægyptum pervenit, ubi
tunc maxima fidelium multitudo in castris Dio-
cletiani et Maximiani imperatorum militatura de-
scribebatur. Tunc temporis ibi illa legio Thebæa
Mauritii c tenebatur, cui virgo Christi Verena
ad Italiam desiderans venire, cum reliquis aliis-
que fidelibus conjungitur. Mediolanum d itaque
pervenit, si possibile sibi esset, martyrii glo-
riam toto animo concupiscens, martyrum loca
et carceres * Sanctorum solícite requirens, eisque
officium pietatis impendens, per aliquot annos e
a quodam Sancto, nomine Maximo, retenta ibi
perstitit. Audiens denique legionem sanctam
beatissimi Maurilii ab impiissimo imperatore
pro fide Christi gladiis peremptam; atque
sanctum Victorem f, sibi unice * junctum, pa-
riter in ipsa legione coronatum, ardentem per
Alpina juga ad Agaunum, rem expertura per-
tendit.

Verenæ patria,
iter in Italiam,
a

b

E

c

d

* al reliquias
e

f
* al. in itinere

3 Inde ultra Ararim g fluvium apud Sanctum
quemdam, qui ex legione Thebæa evaserat,
non longe a castro Solodoro habitavit, distri-
ctione mirabili jejuniis et orationibus pene no-
ctes diesque continuans, psalmis intenta, librum-
que maxime R. Cypriani h de Habitu virginum præ-
manibus habens, ubi isdem beatus martyr docet
esse disciplinam, custodem spei, retinaculum fidei,
ducem itineris salutaris, fomentum ac nutrimen-
tum bonæ indolis. Intentissima igitur Verena
virgo sacra in remuneratione castissimæ virtutis
et palma incomparabilis retributionis, in quo-
dam specu i arctissimo tempore aliquo * se ma-
cerandam recluserat : ubi haud longe quædam
anus Christiana habitabat. Nam Alamannorum k
gens diabolo subdita diversa portenta idolorum
in deos sibi statuerat. Quidquid operari manibus
potuerat sacra Virgo, ipsa anus prædicta ven-
dens, sufficientem victum ei ministrabat. Signa
quoque plurima Dominus per famulam suam Ve-
renam operabatur, ita ut quidam energumeni,
antequam ad specum illum, in quo Ancilla Dei
commanebat, pervenissent, ab infestatione dæ-
monum orationibus illius sanarentur; quidam
etiam cæci tactu ipsius illuminarentur. Excre-
scentibus itaque miraculis, multitudo Alaman-
norum ad fidem Christi moveri cœpit, et potente
sancta Virgine, a quodam presbytero sancto Ita-
lici generis, pro fide Christi exultantes baptizati
sunt l.

habitat prope
Solodorum,
g

h

F

i
* al. aliquanto
k

l

conversio Alaman-
norum; vir-
ginibus data
præcepta.

m

* al. custodiam

A 4 Inde nomen Christi dilatari in fines Alaman-
norum exorditur. Cœpit igitur fama Virginis ubi-
que per totam illam terram vulgari, et in tantum
diffundi, ut Mater virginum et præposita sub
discretionem pietatis omni populo ubique venera-
bilis polleret, hanc formam pietatis omnibus vir-
ginibus proponens m, ut quanto excellentior at-
que diviniore hujus muneris esset magnitudo, plus
necessaria et ad custodiendum * tutissima esset
humilitas, ut periculosam superbiam, quæ altio-
ribus amplius insidiatur, et invidentiam tamquam
filiam ejus et pedissequam, ubique caventes;
(quippe cum superbia non sit sine tali prole aut
comite, quibus duobus malis, hoc est superbiæ
et invidiæ, diabolus auctor esset) sequerentur
Agnus, quocumque ierit, non solum integritate
virginitatis, sed etiam gratia sincerissimæ humi-
lilitatis: et quæ se Christo dicaverant, et a carnali
concupiscentia recedentes, fideliter tam carne
quam mente se Deo voverant, consummarent
opus suum magno præmio destinatum; nec ornari
aut placere cuiquam, nisi Domino suo studerent,
a quo et mercedem virginitatis expectarent;
virgines non esse tantum, sed et intelligi et
B credi debere parem se integritatem in omnibus
præstare, ne bonum corporis et mentis cultus
infamaret, si ornatae et comptæ incederent,
quasi viris placere cupientes; cum nec fas esset
virginem ad speciem suæ formæ comi, aut de
carne et de ejus pulchritudine gloriari; præ-
sertim cum nulla sit ei magis quam adversus car-
nem colluctatio, et vincendi corporis ac domandi
obstinata certatio. Esset enim minoris culpæ de-
liquisse ante innocentiam legem, cum nondum
nosceretur disciplina; et gravioris poenæ culpa
lapsus carnis n. Virginibus denique quo sublimior
gloria, eo major cura deberet esse de integritatis
observantia; quippe cum flos sit virginitatis ec-
clesiastici germinis, decus et ornamentum gratiæ
spiritalis, læta indolens, laudis et honoris opus
integrum atque incorruptum, Dei imago respon-
dens per sanctimoniam Domino, illustrior portio
gregis Christi o.

n

o
C Sancta carceri
mancipata, vi-
sitatur a
S. Mauritio, sa-
natoque tyran-
no liberatur:

p
* al. immanis,

5 Quia igitur omnis profectus virtutum con-
trarius semper est diabolo, quidam tyrannus p
sub potestate Romani nominis immane * sacrile-
gus, adversus Dei Virginem inflammatus, variis
injuriis affectam aliquot diebus in publicam cus-
todiam eam revinxit: ubi psalmis et orationibus
se Deo commendans, a quodam juvene, ultra
quam dici potest splendido, nocte visitatur; et ab
eodem valde consolata, ne minis cujusquam cede-
ret, ac viam veritatis relinqueret, audivit. Quem
cum inquireret, quis esset, qui eam visitare di-
gnatus fuisset, a Deo se missum respondit, et
quod inter martyres in regno vitæ annumeratus
Mauritius diceretur. Illa audiens ad orandum
præsternitur; atque ut ejus memor fieret apud
Dominum, sanctum illum martyrem luce splen-
didum precibus exoravit. Subito multitudo pur-
puratorum juventum cum candidissimo chlamydis
ornatu circumdederunt sanctum martyrem; et
sic ab oculis sanctæ Virginis ablatus discessit. Ea-
dem vero nocte tyrannus idem febri validissima
corripitur, et instante jam vicina morte, ad Dei
Famulam festinanter mittit, ut cum maximo ho-
nore * ei exhibeatur. Exhibita itaque judici, facta
oratione validam illam febrem a corpore ipsius
tyranni fugavit; sicque cum laude magna ad lo-
cum virginum rediit.

* al. festinantia

6 Quadam die, cum victus panis deesset, et
hoc ipsum molestissime ferrent, qui cum illa ha-

bitabant, ipsa Dei pietatem adesse suis necessi-
tibus non dubitans, conversa ad Dominum,
sic dixisse fertur: Domine, qui das escam crea-
turæ tuæ tempore opportuno, tu vides, quid
ancillis tuis expediat, apud te est dispositum,
quo modo vita nostra sustentetur. Vix verba
complevit, et ecce quadraginta sacci, pleni fa-
rina optima, ad ostium cellulæ ipsarum reperti
sunt, ac omnibus incertum erat, quis hominum
eos ibi posuisset. Conversæ itaque omnes ad lau-
des Dei, sufficienter ex ipsis farinis per aliquot
annos pastæ sunt. Mirum in modum in dentibus
earum crescebant, easque ad plenum satiaverunt.
Crescente autem illius fama et longe lateque dif-
fusa, secreto fugiens laudes hominum, ne per-
deret æternæ retributionis præmium, veniebat
quamdam insulam q non magnam, ibique parvo
tugurio a Christianis ædificato, mansit illic ali-
quod tempus vitæ, semper vacans in oratione;
nec minus, signis prodentibus, a populo dignis
colebatur honoribus, præstante Domino nostro Jesu
Christo.

7 Post multa signa et miracula*, quæ Deus
per famulam suam Verenam operabatur in cellula,
quæ juxta Solodorum est, cœpit Virgo Christi
iter inde agere usque ad Confluentiam r Rheni,
secus ripam fluminis, quod vocatur Arola s.
Invenit ibi, ut prædictum est, unam insulam spe-
ciosam, ubi confluunt ante nominata flumina:
et fuerunt in ea innumerabiles serpentes, ita ut
non posset caput suum reclinare in terram. Tunc
cœpit sanctissima virgo Christi Verena orare Do-
minum, dicens: Domine rex omnipotens, in
ditione tua cuncta sunt posita; et non est, qui
possit resistere tuæ voluntati, tu præcepisti ser-
pentibus, ut gradientur super pectora sua; tu
præcipe istis serpentibus, ut in hac insula nulli
hominum noceant, nec ulli pecudi. Audivit au-
tem beata Verena vocem de cælo dicentem:
Verena, exaudivit Dominus vocem tuam pro
serpentibus istis, et deprecationem tuam; et
quotidie audiet orationes tuas, et omnes t, quas
petieris, petitiones tuas. Fac crucis signum con-
tra serpentes, et præcipe ipsis in nomine Patris
et Filii et Spiritus sancti, ut exeant et recedant
de loco isto: et omnis homo, in quacumque die
invocaverit te in auxilium sui, liberabitur de tri-
bulatione, in qua detentus est. Sancta autem F
Dei virgo Verena extendit manum suam, et fe-
cit signum crucis contra serpentes; et sic versi
sunt in fugam, et inde fugerunt omnes, nec
unus quidem ibidem postea usque in hodiernum
diem apparuit. Beata autem Verena videns fugam
serpentium, dixit: Laudo et glorifico nomen
tuum, Deus; gaudeo et exulto, quia dignatus es
exaudire vocem meæ orationis, et nunc u scio,
quia non derelinquis quærentes te.

8 Et post hæc venerunt ad eam multi infirmi,
cæci et claudi, et curavit eos: et venit ad eam
mulier una paupercula portans filium suum cæ-
cum et claudum, et jactavit eum ante pedes san-
ctæ Virginis, et dixit: O sanctissima Christi vir-
go Verena, pro amore Dei tui peto, ut adjuves
filium meum, quia cæcus et claudus est. Virgo
Christi respondit? Quid vis, ut faciam illi. Re-
spondit mulier, et dixit: Sanctissima Virgo, fac
videre eum et ambulare, quia non possum eum
portare. Tunc expandit se Virgo Christi in ter-
ram in similitudinem crucis, et adoravit Domi-
num, dicens: Domine Deus, qui fecisti homi-
nem de limo terræ, et creasti oculos videre*,
aures audire, et pedes ambulare, fac istum cæ-
cum

AUCTORE
ANONYMO.
in penuria vi-
ctus, formam
sufficiens
crucis mira-
biler impetrat:

q

E
profecto ad in-
sulam prope
confluentem
Rheni et Arolæ,
erant serpentes
iniqui:
* al. mirabilia
q
s

t

F

u

cæcum et clau-
dum sanat.

* al. ad viden-
dum e c.

AUCTORE
ANONYMO.

cum et claudum videre et ambulare : et statim surrexit, vidit et ambulavit sanus. Exinde divulgantur signa hæc in illis regionibus; et multi infirmi veniebant ad eam, et per sanctas orationes suas curavit omnes.

ANNOTATA.

a Ms. Elmenhorstii addit, ut ferunt. Consule Commentarium num. 14 et seqq., ubi de patria Sanctæ egimus, sed ut omnino certam non asseruimus.

b De Cheræmone item in Comm. num. 17.

c In Comm. num. 16 diximus id non esse improbabile. Si ex Palæstina in Occidentem venerit Thebæa legio, ut alii volunt, error non est magni momenti, cum ibidem etiam ipsi se jungere poterit Virgo.

d Navigarunt haud dubie ex Oriente in Italiam; deinde terrestri itinere Mediolanum pervenerunt, ut in Valesiam pergerent.

e Non tamdiu substitisse videtur Mediolani, si Actis ipsis et Nothero credimus eam discessisse, ubi audierat Thebæorum cædem.

B f Quis ille fuisse videatur, discussimus in Comment. num. 14 et 15.

g Sic etiam vocatur ab aliis, ut observatum num. 20. In Ms. Herbipolensi Ara ubique scribitur, verosimiliter mendose. Arola nunc dicitur, uti infra etiam habetur in Ms. uno.

h Notus est liber S. Cypriani Carthaginensis episcopi de Habitu virginum, cujus prima verba hic dantur. At verisimile non est, hunc lectum fuisse a Sancta, si illa in Ægypto sit educata, ut observavi in Comm. num. 20.

i Specum hunc illustravi in Comm. num. 19.

k Aliud Ms. Alemannorum. Ex Alamannis, etiamsi gens sit Germana, non paucos intra fines Galliarum, et maxime in Helvetia resedissee, intelliges ex Valesio in Notitia Galliarum pag. 7 et 8.

l Ms. Elmenhorstii, pro fide Christi exultante baptizata est. Uterque sensus est legitimus.

m Hæc præcepta Verenæ non sunt, sed biographi, qui pleraque collegit ex laudato Opusculo S. Cypriani, pauca vero aliunde addidit.

C n Phrasis hic luxata est in utroque Ms. Vult compendio exprimere mentem S. Cypriani, explicantis verba Christi Joan. v : Ecce sanus factus, jam noli peccare, ne quid tibi deterius fiat, ubi sic habet : Dat vivendi tenorem, dat innocentiae legem, postquam contulit sanitatem; nec habenis liberis et solutis vagari postmodum patitur, sed ipsis potius, quibus sanatus fuerat, mancipato gravius comminatur, quod sit scilicet minor culpa deliquisse ante, cum necdum nosse disciplinam Dei, nulla sit venia ultra delinquere, postquam Deum nosse coepisti. Per innocentiae legem igitur intelligit legem innocenter vivendi.

o Ultima sunt ipsa fere S. Cypriani verba.

p Hirtacum vocat Murerus, haud dubie ex Actis SS. Victoris et Ursi, qui sub Hirtaco Solodori dicuntur passi in Actis Mss. At, licet illa Acta satis essent genuina, quod hic non discutio, incertum est, an idem sit, qui S. Verenam carceri mancipavit, cum antiqui nomen non exprimant.

q Hæc ipsa est insula, de qua mox latius.

r Confluentia, sive Confluentes, inquit Hofmannus in Lexico universali, viculus est haud procul oppido Clingnow ditionis episcopi-Constantiensis, ad quam

tria Helvetiorum flumina, Limagus, Ursa atque D Arola in Rhenum exonerantur; sic tamen, ut Arola duo priora ad aliquot milliaria habeat conjuncta.

s Ante Araris nomine idem flumen fuit designatum; Aar vulgo dicitur.

t Hæc promissio verisimilis non est, et res toto modo improbabili est exposita.

u Illud nunc scio cum multis aliis, et nominatim sequens miraculum de cæco et claudo, incongrue ex sacris Litteris desumpsit auctor, qui Sanctæ non pauca attribuit humilitati Sanctorum aliisque virtutibus contraria.

CAPUT II. Gesta Zurzachi, quæ pleraque fictitia, aut figmentis corrupta : mors Sanctæ et sepultura.

Et beata Verena veniens inde in castrum, quod ab antiquis Zurziaca * vocabatur, et ecclesiam ibi constructam in honore gloriosæ Virginis Mariæ invenit, et coepit ibi orare Dominum Deum, dicens : Jesu invisibilis, quem abyssi et thesaurus abyssi contremiscunt, qui fundasti paradysum indeficientem, et mari terminum posuisti, et non transibit præceptum tuum, et infernum devastasti, diabolum ligasti, qui exstinxisti potestatem maligni draconis; tu scis, quia hic sum sola orphana et peregrina; fac me propter tuam magnam misericordiam hic expectare diem finis mei * in hoc seculo. Et dum complisset orationem suam, intravit presbyter ecclesiam, Missam celebrare : et tulit Verena ampullam vini inter sacras manus suas, et afferebat ad altare ad manus sacerdotis a. Et dum complisset Missam, ad eam dixit : Unde es ? Respondit ei Verena, dicens : Ego sum de genere Thebæorum, et fui in comitatu sancti Mauritii martyris Christi, et sum Christiana, et volo hic permanere usque in finem vitæ mæ in servitute Dei et sanctæ Matris ejus Mariæ. Respondit presbyter, et ait ei : Si vis his nobiscum esse, mane in domo mea, et utere bonis meis; commendavitque ei clavem cellarii sui, et omnia, quæ habebat.

10 Et erat beata Verena serviens Domino nostro Jesu Christo die ac nocte in vigiliis, jejuniis et sanctis orationibus, et omnia, quæ poterat, in eleemosyna erogavit pauperibus. Et erat ibi juxta ripam Rheni oppidum b, in quo erant multi leprosi, et alii pauperes Christi. Sanctissima virgo Christi Verena quotidie ivit ad eos, et dedit eis manducare et bibere, et lavabat capita eorum, et ungebat eos. Tunc venit unus servus presbyteri, dicens ei : Domine, hæc mulier, quæ hic tecum est, et tuas habet claves, tollit quotidie vinum tuum et omnia bona tua, et portat ea leprosis, et eis, qui in hoc oppido sunt. Et ille respondens, dixit : Quomodo possunt hæc fieri, quia numquam talia de ea comperi, qualia jam de te audivi ? Et ille respondit : Si vis experiri, sequere me; et ducam te in viam, per quam quotidie solet ambulare, et ubi possis videre omnia, quæ dixeram tibi. Et dum pariter irent, venerunt in viam, ubi occurrit eis virgo Verena portans panem et vinum in vasculo suo; dixitque

E

Venit Zurzachum, ubi excipitur a presbytero;
* Zurzach

* al. finem meum

a

F

servit leprosis, accusatur.

b

AUCTORE
ANONYMO.
degit in cellula
separata :

A dixitque ad eam presbyter: Ubi vis ambulare, et quid est, quod portas in vasculo tuo? Virgo Dei Verena respondit: Volo ambulare ad istos pauperes, et in isto vase est aqua *c*; et volo eis lavare pedes et capita. Ait ei presbyter: Volo probare, utrum sit vinum aut aqua. Et cum accepisset vasculum in manus suas, vidit in eo carbonem vivos jacentes, et statim in illa hora versus est vini rubor in pallorem aquæ.

*cupit degere in
cella separata,*

11 Tunc presbyter reddidit ei vasculum, et procidens ad pedes ejus, oravit et dixit: O sanctissima Christi virgo Verena, ne memineris peccatorum meorum, quæ feci coram te: iste enim, qui mecum est, duxit me huc coram te. Sancta Virgo respondit: Ille, pro cuius amore ego cœpi huc ambulare, ille dignetur tibi indulgere peccata tua, et * ei, qui te huc duxit, non dimittat *d*, et non moriatur prius, donec aliqua signa in corpore suo sustineat; et omnis generatio ejus, antequam exierint de hoc mundo, aliqua signa in eis fiant. Et cum ipse presbyter venisset in domum suam, et in cellarium suum, vidit omnia vasa plena vino: et ipse servus, cum reversus fuisset in domum suam, fuit cæcus et paralyticus, ac omnis generatio ejus usque in hodiernum diem, antequam diem hujus vitæ finierint, aliquam læsionem sui corporis sustinent, alius cæcus, alius surdus, alius claudus, alius paralyticus, alius contractus, alius epilepticus; alius in aqua moritur, alius in igne comburitur. Beata igitur Dei virgo Verena perrexit ad leprosos, et dedit eis manducare et bibere, et lavabat eos in toto corpore. Et dum revertisset Dei Virgo ad capellam sanctæ Mariæ Virginis, petiit presbyterum, ut ei construeret cellulam, et in eo sola posset habitare usque ad finem vitæ suæ.

*rursum falso
accusatur,*

12 Sed taceamus interim de istis, donec Deo adjuvante et ejus Sanctis, veniamus ad ea, quæ adhuc dicenda sunt de illius miraculis gloriosis: quia illud non letargiæ morbo tradere, sed sanctæ memoriæ dignum fore putamus commendare, quod sanctus presbyter beatæ virginis Verenæ provisor et magister, tempore Quadragesimæ ante Resurrectionem Domini incipiente, deprensens anulum aureum, commendavit fidelitati Virginis reservandum. Illa benigne suscipiens, scrinio suo imponebat. Conservus autem, illius proditoris nepos * hoc videns, quia semper invidabat ejus felicibus operibus, furatus est anulum, et recedendo abscondit. Cum autem prima inquisitio facta esset de anulo, secrete perrexit ad Rhenum, jactavitque eum in medium profundum. Illa autem quotidie flevit amare, et longa suspiria trahebat in pectore, ac jugiter pro anulo Deum non cessabat precari. Piscatores autem navem ascenderant, et retia trahentes, comprehenderunt copiam piscium, inter quos magnum attraxerunt ad litus. Piscem ipsum quoque cum ceteris obtulerunt sancto presbytero. Qui repletus non modico gaudio, et hilari vultu munus oblatum accipiens, dividi piscem jussit in partes. Visceribus erutis, invenerunt anulum intestinis ejus. Quod videns presbyter cursu agili cum anulo ad cellulam Virginis pervenit. Illa autem multum læta pro anulo, sed lætior fuit pro Dei miraculo, et laudes non cessavit reddere Christo. O mirum modum! Quis umquam vidit ista, aut quis audivit talia? O fidelis piscis, qui mavult mori, quam quod non redderetur thesaurus Virgini! O animal irrationale multo fidelius animali rationali, videlicet homine!

13 Nunc nos libet redire, et ad explananda

priora stylum vertere, ne illius facta gloriosa sub silentio evanescant inaudita. Sancta etenim Virgo in suis petitionibus semper incumbens, rogavit ut beatus presbyter cellam modicam construeret, et ipsam solam ad servitum Dei includeret. Tunc demum quamvis ægre consensit, et cellam fabricavit, convocatisque omnibus clericis *e* regionis illius, atque timoratis viris et feminis, introduxit eam in diu desideratam mansiunculam cum omni magnificentia honoris; ubi districte vivens seculum reliquit. Dum autem inclusa esset Verena Christi virgo, cœpit orare Dominum Deum, dicens: Deus, qui judicium sapientiæ decrevist, quem contremiscunt omnia secula, et in eis habitantes, quem expavescent omnes potestates, desperatorum spes, consolator orphanorum, et iudex verus, lumen de lumine, respice in me: ne derelinquas me, Domine Deus meus, quia in te est spes mea, et tu es benedictus in secula seculorum. Et fuit ibi sex annis in servitute Dei. Venit autem ad eam unus homo cæcus, qui cum lacrymis rogavit eam, dicens: Pone manum tuam super oculos meos, ut videam faciem tuam. Tunc beata Verena lacrymas oculis distillans, dixit: Dominus Jesus Christus, qui aperuit oculos cæci nati, ipse te illuminet. Et facto signo crucis super oculos ejus, ipsa hora lumen recepit. Et venerunt ad eam multi cæci et claudi et variis detenti morbis, et curavit eos omnes.

*pius Sanctæ obitus
et sepultura.*

14 Cumque instaret jam tempus remunerationis et finis laboris ejus, corpore infirmato, lecto decubuit. Cumque ægrotare cœpisset sancta virgo Verena, totam spem suam Domino commendans, in sacris vigiliis et orationibus, quantum infirmitatem superare valuit, animo invictissimo se Deo semper junxit. Et cum instaret dies ejus solutionis, Virgo Dei genitrix Maria *f* cum virginibus sacris choros incomparabiles præcedens, in cellula, qua virgo Verena decubuerat, affuit. Verena devotissima toto desiderio obviam ire, ac simul inter ipsas manere desiderans; Quale, inquit, mihi meritum, ut Mater Domini mei et Dei mei pervenire digneris ad me ancillam tuam. Cui Dei Genitrix Maria, Ut integritas, inquit, tua, fideliter hactenus serviens Domino, remuneretur, sequere nos, cum quibus in æternum lætaberis. Sicque a corpore sancta *F* ipsius anima solvitur, et odore immenso cella repletur. Deinde officiosissime a sacris virginibus humata est in eodem loco, qui Zurziaca dicitur, multis miraculis claram se in conspectu Dei vivere, ubique manifestans. Et in eodem loco fabricata est sanctitati ejus ecclesia, in qua orationes ejus florent, et miracula varia et beneficia multa præstantur attingentibus ejus sepulcrum, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre in unitate Spiritus sancti Deus vivit et regnat per omnia secula seculorum *g*.

ANNOTATA.

a Sanctam Zurzachi vixisse, et demum obisse facile credimus, quia ibidem sepulturam nacta est. Verum omnia, quæ ibi gessisse narratur, modo tam inverisimili sunt exposita, ut nullam fere fidem mereantur. Certe hic accessus ad presbyterum non est credibilis, præcedensque oratio haud dubie commentitia est.

b Oppidum illud, si veritatis aliquid habet narratio sequens, non aliud est ab ipso Zurzacho, cum incredibile sit Sanctam quotidie ab uno oppido

AUCTOR
ANONYMO.

oppido ad aliud ivisse. Forsan Valetudinarium istud erat extra oppidum in ejus suburbio. Porro totam relationem facti haustam suspicor ex iis, quæ referuntur inter Miracula infra num. 22, ubi S. Verena mulierem cæcam sic allocuta dicitur his verbis: Est vas lapideum, in quo infundens aquam calidam cum cinere mixtam, lavi capita leprosororum, aliorumque vestimenta infirmorum. Si ex illo laveris, procul dubio visum habebis. Deinde vas inventum narratur, visusque mulieri redditus. Inde colligi quidem potest, Sanctam pauperibus ægrotis servisse; at adjuncta, quibus hic factum exornatur, aut potius deturpatur, nequaquam fiunt credibilia.

c Etiam si fieri possit, ut Sancta injuste fuerit accusata apud presbyterum, cum similia frequenter contigerint; id tamen factum pro certo haberi non debet, cum melioribus non nitatur monumentis. At non vereor mendacem dicere scriptorem, qui Sanctam ut aliena largientem ac mentientem inepte nobis depingit.

d Imprudens auctor Sanctam Virginem inducit, ac si vindictæ esset cupida, non modo aberrans a legibus historicis, sed etiam theologicis. Scimus similia quandoque facta ab Elia, aliisque Spiritus sancti inspiratione singulari permotis, dum gravis erat ratio. Verum illa miranda sunt, non imitanda Christi discipulis. Hæc igitur omniaque alia facti adjuncta prorsus fictitia esse credimus; ideoque nec hanc, nec sequentem accusationem inter facta historica reponendam putamus.

e Illa convocatio omnium, et paulo infra curatio omnium infirmorum, conficta sunt a scriptore, qui Sanctam sic exornare male studuit.

f Apparitio beatæ Virginis in obitu S. Verenæ etiam relata est a Notkero, cujus verba dedi in Comm. num. 11.

g Habes hic, lector studiose, Acta mediæ ævi, quæ præluxerunt recentioribus scriptoribus Vitæ S. Verenæ. Facile hinc colliges, quantam Vitis istis auctoritatem tribuere debeamus, cum illarum scriptores fabellas horum Actorum liberaliter adoptaverint et subinde etiam auxerint. Verumtamen nihil hac de causa Sanctæ detractum volumus: nam ejus sanctitatem declaraverunt plurima miracula, illamque confirmat antiqua veneratio fidelium.

MIRACULA

AUCTORE EODEM, UT APPARET,

Ex Ms. Elmenhorstiano.

CAPUT I. Vindicata libertas ecclesie S. Verenæ: Sanctæ invocatione visus cæco redditus, et liberi a variis impetrati

a Tempore, quo Burchardus a vir illustrissimus totius Alamanniæ ducatum obtinuit, au-

steritatem ejus multi aversantes, exosum eum habuerunt, et ipsius voluntati per omnia contraxerunt. Quos ut debellaret, copiosam multitudinem militum sibi sociavit, quibus non solum suas, verum etiam ecclesiasticas possessiones, non considerate id pertractans, in beneficia donavit. Inter quæ etiam locum, Zurziaca nuncupatum, thesauro corporis sanctissimæ virginis Verenæ amplifice ditatum, cuidam satelliti suo, Dietpoldo nomine, tradidit possidendum. Sed quia summa libertas creditur, quod Deo specialiter servitur b, non post multos dies cælitus claruit, non esse sani consilii locum, divinis servitiis aptum, humanis servilibusque obsequiis mancipari. Nam, sicut a fidelibus, qui tunc temporis intererant, probatissima relatione compertum est, quadam perpulchra visione divinitus ostensa patenter innotuit, quod Domini virtus ad comprobanda beatæ virginis Verenæ merita non defuit.

2 Cum igitur prænominatus dux quadam die quemdam sibi adversantem persequi et capere voluisset, contigit ut cum multo comitatu alveum Rheni, ubi ipsum oppidum Zurziaca præterfluit, transvadaret, omnesque superato flumine in unum conglobati simul ire incipientes, viderunt super capita sua per densitatem aëris duos splendidissimos viros, duas cruces duasque albatas candelas in manibus portantes, et quatuor dehinc cum sarcophago humeris imposito, quasi in deducendis reliquiis Sanctorum subsequentes, quas cum magna lucis claritate et dulcissima hymnorum suavitate copiosus, et veluti passu pedum incedens comitabatur exercitus. Qui etiam, ut ipsi postea referebant, visus est eis se levare a platea, quæ usque hodie dicitur Wihegaz, quod est, sanctitatis via, in qua ipsa virgo Christi Verena, quoadusque in corpore vixit, pauperibus sæpissime ministravit: et inde per altum euntes, subita dimissione per orientalem fenestram ecclesiæ, in honore beatæ Virginis dicatæ, se pariter intromittentes, nusquam amplius comparuerunt.

3 Quo viso dux et omnes, qui cum eo erant nimium attoniti, discalceatis pedibus oratorium sunt ingressi, devotione humillima veniam rogaturi. Deinde ab oratione surgentes, propiusque ad altare accedentes, eam, per quam prius tantæ multitudinis videbatur introitus, diligenter circumquaque contemplabantur fenestram. Quæ sic inventa est solida atque perfecta, ut in iis vitreis marginibus nullius fracturæ viderentur vestigia. Tunc ipse dux una cum satellitibus suis pœnitentia ductus, omnium consensu voto se obligavit, ut quamdiu ipse viveret, numquam eundem locum a secularibus personis possideri consentiret; sicque usque in hodiernum diem ibidem Deo servientes ob merita sanctæ Verenæ nequaquam secularis personæ sibi dominantis molestiam pertulere.

4 Insuper ad recordationem mentis nostræ pervenit, qualiter prædictus heros Dietpoldus c, cum adhuc ipsum locum Zurziaca a prædicto duce haberet in beneficium, juxta Ararim d fluvium munitionem cœpit ædificare, et turrim in ea miræ altitudinis construere, totamque familiam venerandæ Virginis operibus innumeris, fame et siti, flagellisque multis oppressit in tantum, ut natando sæpe Ararim fluvium manus illius effugeret, et, ut ita dicam, nudo corpore limina ipsius Virginis adiret, et ejus auxilium postularet, ut eam liberaret, et ad serviendum sibi concederet. Quod et ita factum est. Quadam die illius

D Cum Burchardus Suevicus dux seculari viro subjecisset ecclesiam S. Verenæ,

b

mira visione docetur id Deo gratum non esse,

F

eamque deinceps relinquit liberam;

E

parva Dietpoldus eundem vexantem ecclesiam:

c

d

A illius pro genie cum suis intus manentibus, turris contremere ruereque cœpit, atque vitam præsentem miserabiliter finivit. Jam tunc prædicta familia est liberata, et ad serviendum sanctæ Virgini promptissima. Unde contigit ut cives loci illius eam Werinam *e* vocitarent, quia omnia, quæ ab ea fideliter postulantur, sine dubio impetrantur. Sic fit, nisi adsit gratia Spiritus sancti, Deo et Sanctis suis adversantibus periculum ad perniciem * interitus imminere.

* perniciem
excæcatus ob
furtum invo-
cata Sancta, vi-
sum recipit :

5 Cujusdam hominis domum quidam malignitatis fraude decepti nocte irrumpentes, furati sunt equum. Possessor autem ejus concito cursu persequens fugientes, statim eos comprehendit, et duobus ex eis, crant enim tres, oculos eruit. Tertius autem erat de familia *f* beatissimæ Verenæ virginis; qui captus, invocato nomine sancto ipsius, veniam postulabat pacis, dicens, in omni vita sua numquam se quid tale commisisse; nec postea Domini gratia adjutus * committere velle, si per ipsius voluntatem dimitteretur in pace. Ille autem, cui hæc calumnia deprædationis facta fuerat, propter hæc vota minime parcens, project in terram, lumen oculorum abstulit, et abscessit. Item in semet ipso cogitans se aliquid segnius egisse, et hominem, quem reliquerat excæcatus, adhuc vel modicum luminis habere, iterum atque iterum rediit, et orbes per palpebras tam funditus inanes fodit, ut ex ejus cæcitate non esset opus amplius quemquam dubitare. Post hoc corpore penitus excæcatus tandem surrexit, et, prout potuit palpitando *, ambulare cœpit, spem tamen firmam et fidem plenam habens suæ illuminationis in Deum et ad sanctæ Verenæ patrocinium. Laudabilis res et per divinam miserationem mirifica, quod hominis malitia excæcatur, statim divinitus illuminatur, et post excæcationem majorem adeptus est videndi claritatem. Permanet etiam adhuc vivens, et serviens in ministerio sanctæ Zurziacensis ecclesiæ, testis cælestium beneficiorum, quæ Dominus per beatissimam Verenam clementer operatus est in illum.

Conradus Bur-
gundiæ rex ejus
intercessione fi-
lium impetrat;

6 Conradus *g* Burgundinorum rex inclytus cum ex legitima uxore liberos non haberet, æstuanti animo cogitans, quem regni sui relinqueret heredem, dixit ad conjugem : Est locus in Alemannia Deo et sanctæ Virgini consecratus. C Eamus et ejus clementiam exoremus, ut filios habere possimus. Venerunt, devotissime adoraverunt, munera obtulerunt; vota voverunt, quæ postquam impleverunt, largisque eleemosynis rite peractis, domum reversi sunt, eadem nocte regina intravit ad regem, concepit et peperit filium. Quo audito *h*, vivente patre, suscepit regni gubernacula, et adhuc ordinato regimine principatur.

Hermannus ve-
ro Sueviæ dux
filiam;

7 Hermannus *i* Alamannorum dux Reginlindam *k* nobilissimam matronam accepit uxorem. Cumque filios non haberent, simili modo venerunt adorare sanctam virginem Verenam, et in ipso loco pernoctaverunt. Prædicta autem matrona vidit per somnum quasi descendere in sinum suum, et in eo latitantem, narravitque viro suo. Ipse autem sciebat, quia vir sapiens erat, quod filiam procrearent. Quæ concepit et peperit filiam. Ipsa autem eorum filia *l* innumeris honoribus crescebat in seculo, sed majoribus apud Deum, ut credimus, pollebat in cælo.

matrona aia
invocans
S. Othiliam pro
filio,

8 Iis etiam addatur tertium, quod dignum est ut memoriæ tradatur. Nobilis quædam matrona habitabat in regione Alsatia, quæ longo tempore conjuncta viro suo, infœcunda erat tamen in

utero. Hæc jugiter cœpit invocare nomen sanctæ Odiliæ *m*, quatenus per illius pietatem mereretur habere progeniem. Alvo tumescente ex conceptu, filiam protulit in partu. Hunc parvipendens femineum, cupiens habere virilem sexum, non desinit Virginis implorare auxilium. Denuo concipiens, peperit alteram, ipsamque multum habuit exosam. Nec tamen minus sanctæ Odiliæ implorabat gratiam. Tertio vero concipiens, peperit tertiam. Quam ut cognovit, in lectum mœroris decedit, et a nullo potuit consolari : et quia non est exaudita, jacebat in lecto semiviva.

AUCTORE
ANONYMO.
m

9 Veniens autem sancta Odilia, ejus infirmitatis miserta, blandis sermonibus consolata est eam, dicens : Quare sic agis? Quare irrationabiliter meditaris? Quod a me petisti, feci, prout potui. Sed, si vis habere filios, pete sanctam venerandamque virginem Verenam : ipsa enim, non ego, habet gratiam donandi filios et filias *n*, et hæc dicens evanuit ex oculis ejus. Prædicta autem matrona, collectis viribus, convocatisque loci illius presbyteris, sciscitabatur ab eis, ubi requiesceret corpus sanctæ virginis Verenæ. Facta autem insinuatione ab illis, erat serviens sanctæ Verenæ omnibus diebus vitæ suæ. Tunc jugiter et sine intermissione cœpit sanctum nomen virginis Verenæ pro virili sexu implorare. Quæ postea concipiens, diu adoptato partu ejus miseratione obtulit geminos filios. Multorum nomina *o* scirem nominare; sed opus non est ea singula describere, quia adhuc sunt multi eamdem gratiam petitori. O virgo Verena omni laude dignissima, ora pro nostri omnium salute, ne pereamus in hac peregrinatione.

monetur ab ea,
ut roget S. Ve-
renam, cujus
ope geminos im-
petrat.

n

o

ANNOTATA.

a Andreas du Chesne in *Historia Burgundiæ lib. II cap. LI tres recenset Burchardos, Alamanniæ seu Sueviæ duces. Primum ait occisum anno 911 : atque hic idem haud dubie est, qui apud Marcum Velserum pag. 589 in Stemmate Kiburgensium comitum similiter ponitur obiisse anno 911. Fuit hic per filiam Ditpergam avus maternus S. Udalrici Augustani episcopi ; at huc non videtur spectare. Burchardus II, qui a quibusdam primus vocatur, ducatum Sueviæ adeptus est per Conradum regem, seu imperatorem, circa annum 915 aut 916, cæsusque est in Italia anno 926, ut vult Chesnius. Hunc designari Burchardum, suadet ordo miraculorum ; nam mox sequitur Conradus Burgundiæ rex, et Hermannus Burchardi successor, qui ambo juniores sunt Burchardo II, et seniores Burchardo III ejus filio.*

F

b Hoc in recentiore Vita Germanica clarius sic exponitur : Quoniam autem id, quod Deo est consecratum, nec possit, nec debeat seculari imperio esse subjectum.

c In Stemmate laudato Kiburgensium comitum apud Velserum aliquis reperitur Diopoldus, filius Hupaldi vel Hugobaldi neposque Hartmanni, qui Burchardi I Sueviæ ducis erat frater. Verum an hunc Burchardi consanguineum, an alium Diopoldum designet auctor, me latet.

d Per Ararim intelligit rursus Arolam, a quo uno circiter milliari distat Zurzachum, si non fallunt tabulæ geographicæ.

e Nimirum a voce Germanica wehren ducta agnominatione, quam prætermiserunt neoterici ; sicuti omissa est in apographo nostro Ms. collegii

AUCTORE
ANONYMO.

nostri Molseimensis in Alsatia, in quo Acta cum miraculis contracta leguntur.

f Vita Germanica, Tertius, S. Verenæ mancipium.

g Conradus Burgundiæ Transjuranzæ rex, cognomento Pacificus, filius fuit Rudolphi II, et pater Rudolphi III. Uxorem habuit Mathildem filiam Ludovici Transmarini Francorum regis. Laudatus Chesnius de eo latius agit lib. II cap. XIV, atque unicum ei fuisse filium Rudolphum et quatuor filias; defunctum vero anno 994.

h Locus hic obscurior sic exponitur in Ms. Molseimensi, Genuit filium, qui patre vivente et ordinante rex incessit coronatus. Non quidem invenio Rodolphum III, vivente patre Conrado, coronatum esse regem; at res non est incredibilis: nec video, cur auctori synchrono in eo fidem abrogare debeamus.

i Hermannus I Sueviæ dux designatur, ut patet ex uxore. Nullum hic legitur habuisse filium; at filiam, quam mox memorabo. Chesnius cap. LI Hermannum dicit filium Gebhardi Franconiæ comitis, qui occisus est in prælio contra Hungaros anno 910, ut ex variis refert Joannes Georgius ab Eckhart Commentariorum de Rebus Franciæ Orientalis lib. XXXII num. 6, ubi Herimannum vocat. Mortuus est Hermannus ipse anno 948, si non fallitur Chesnius.

k Reginlinda, vel Regulinda apud Chesnium, et Reginilda apud neotericos, vidua erat Burchardi II, de quo egimus; eoque defuncto nupsit Hermannus, qui Burchardo successit in ducatum Sueviæ, uti habet Chesnius.

l Non dubito, quin hæc filia sit Itha, quam nuptam Luitolpho Ottonis I imperatoris filio tradit Chesnius. Factus hic Luitolphus Sueviæ dux post Hermannum socerum suum. Audi de hisce omnibus Crusium Annalium Suevicorum part. II, lib. IV, cap. IX: Anno CMLVII Luitolfus, dum bellum magno ardore prosequitur, repentina morte perit... Fuit Luitolfus natione Saxo, factus a patre Othone dux Sueviæ... Luitolfo successit quartus (imo quintus saltem a Burchardo primo, quem omittit) Burchardus II (revera III) qui erat primi (rectius secundi) Burchardi et Dietbergæ, vel, ut alibi reperitur (et verius) Regelinde filius; ac secundi (terti) ducis Hermannus privignus. Ipse et antecessoris Luitolfi uxor Itha erant... eadem matre nati, Regelinde videlicet. Hæc omnia satis nobis consentirent, si Burchardum I agnovisset Crusius: quem dum omittit, ducum numerum necessario minuit.

m Colitur S. Odilia vel Othilia virgo in diœcesi Argentoratensi in Alsatia, inscriptaque est Martyrologio Romano ad XIII Decembris, ubi de ea agitur latius.

n Non quidem inusitatum est, quod aliquis impetret unius Sancti intercessione illa, quæ frustra rogavit ab alio; quodque etiam moneatur a primo, ut alterum accedat. Hæc tamen verba prorsus singularia sunt, ideoque dubitari potest, an sic prolata fuerint a Sancta apparente, ut sibi potestatem similia impetrandi generatim abjudicaret, alterique attribueret. In Molseimensi Ms. verba hæc sunt: Cur contristaris? Quid mihi irasceris? Feci, quod potui. Verenam roga. Ipsa habet potestatem dandi filios et filias. Auctor contemporaneus cum sit, facile credo, matronam fuisse monitam a S. Othilia, ut S. Verenam rogaret, cujus intercessione filium aut filios impetraret. At existimo verba, quæ Sanctæ attribuit, non habenda pro certis, cum idem scriptor

justo liberior sit in exponendis aliorum dictis. D

o Videtur scriptor nomina variorum prætermisisse, quod adhuc viverent, idque præcipue facit, dum honori illorum nocuisset relatio.

CAPUT II. Beneficia ope Sanctæ impetrata: laborantes in festivitate ejus, blasphemii, fures, raptorque puniti, et aliqui ex iis poenitentes deinde, invocata Sancta, sanati.

Igitur quodam tempore magna pars templi venerandæ Virginis ex fragilitate aquosæ terræ a summo usque ad fundamentum cecidit, populoque ingressum negavit. Tunc jussum est ab abbate a, ut tales fundamenti lapides acquirerent, ut ultra opus restaurandi non haberent. Statim se congregaverunt cives, ubi sciebant esse cumulum lapidum submersorum in locum, qui dicitur Confluentia, ubi Araris fluvius Rheno consociatus decurrit; et bonum consilium inierunt, ut, quamvis evellere non possent, tamen incipere studerent: KYRIE ELEYSON cantantes more fidelium militum, properantium ad bellum, saliendo ingressi sunt Rhenum. Deus enim, qui est totius boni auctor, per merita sanctæ Virginis firmam voluntatem illis dedit, frigus abstulit, (hyemis enim tempore fuit) audaciam præstitit, vigorem talem intulit, ut, quos viginti homines in terra non possent portare, a quinque vel sex in aqua usque ad terram perducti sunt b. Quos intuentes, figuras litterarum et imagines hominum viderunt in eis sculptas; et ideo cognoverunt, eos dudum naufragio submersos. Manus enim scribentis in aquarum substantia inutilis est. Tunc magna prosperitate fundamento impositi, et bene sunt superædificati. Laudemus venerandam virginem Verenam, quæ nobis Christum faciat esse complacatum.

11 Æstivo igitur anni prioris tempore sub cuiusdam, nescimus qua, noctis quiete accidit grande miraculum, quod nobis est bene cognitum, quia oculis nostris vidimus: ideo testes veritatis sumus. Rheno enim ex abundantia aquarum egresso supra modum et immaniter amplificato, totum pene segetis tegebat fructum, spem vivendi abstulit, atque cives desperantes fecit. Hoc intelligentes, ante lucem ad monasterium c venerunt, lacrymabiliter veniam Virginis deprecantes, ne se desereret, et ab importunis æquoribus eos liberaret. Et surgentes ab oratione, tollentes cruces, sanctitatemque d portantes, venerunt usque ad campum, sed tamen propter metum æquoris non ausi sunt intrare planitiem segetis. Tunc subito in articulo unius momenti felici recursu Rhenus proprium alveum ingressus est, nulla læsione comitante; et segetes, quæ erant proclives in mane, statim erigebant se in meridie. Tunc omnes effecti sunt læti, cantantes atque laudantes sanctam Verenam, et dicentes: Laudemus Virginem venerandam, quæ flore castitatis laudem promeruit in excelsis.

12 Nec hoc prætereundum putamus, quod quædam

Lapides ad instaurandam ecclesiam ex fluvio facile elevati:

a

E

b

c

d

e

f

g

h

i

j

k

l

m

n

o

p

q

r

s

t

u

v

w

x

y

z

a

b

c

d

e

f

g

h

i

j

k

l

m

n

o

p

q

r

s

mulier in festo laborans subito malo percussa, et ad altare sanata :

A quædam mulier incauta nimis diem dedicationis ecclesiæ noluit servare ejusdem Virginis gloriosæ; sed arripiens fusum et colum penso involutum, insistebat operibus manuum. Cum autem a vicinis mulieribus fuisset ammonita; ne hoc ageret, sed secum ad ecclesiam pergeret, noluit illis consentire, sed magis cœptum opus adimplere. Illis abeuntibus *e*, facta oratione, acceptaque benedictione, gaudentes remearunt ad sua. Intransibilibus autem illis prædictæ mulieris mansionem, invenerunt eam in terra jacentem, ore spumantem, dentibus stridentem, colum lævæ, dexteræ autem fusum, destriate adhærentem, omniumque membrorum officio carentem. Nec mora, vehiculo imponentes *f*, ante sanctum altare corpus inane deferentes; diu clerici cum omnibus, qui aderant, deprecationes facientes, per merita sanctæ virginis mulieri incautæ subvenit gratia Salvatoris. Illa, quæ in manibus tenebantur, divinitus transiliendo super altare venerunt, et membra debilia mulieris sana surrexerunt. Tunc omnis clerus laudes Deo psallentes, ad propria reversi sunt gaudentes. Stellæ in cacumine cæli videmus, arenam in litore maris novimus, sed dinumerare non valemus. Ita nec describere possumus miracula, quæ fiunt semper per Virginis gloriosa merita, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre in unitate Spiritus sancti vivit et regnat Deus in secula seculorum. Amen.

*blasphemia in Sanctam graviter puni-
ta, g*

13 Huc usque audistis blandimenta pietatis; nunc audite hujus Virginis sententiam potestatis. In regione igitur Francorum *g* fuit quidam comes, multum per omnia dives. Hic totum tempus vitæ suæ vixerat sine filiis cum conjugē sua. Cumque a nobis sæpe foret ammonēfactus, ut Zurziacum locum causa orationis adiret, veniam Virginis imploraret, et aliquam portiunculam suæ hereditatis, quamvis parvulam, illi donaret, ut filios habere potuisset; nostræ autem ammonitioni non consentiens, sed in ridiculum prorumpens, Hi tales *h*, dicebat, in virtutibus sunt fragiles, in rebus bellicis semper inutiles. Postmodum autem ipsa ejus uxor, quia nolebat credere spem suam in Virginem sanctam habere, ex ictu fulminis est percussa, atque miserabiliter vitam præsentem finivit, ipse autem sine filiis permansit.

*furantes in festo Sanctæ impediti ac puniti, dein-
de sanati;*

** reliquias*

** tempus quieti
destinatum*

14 Cum dies festus adesset venerandæ virginis Verenæ, dies annuæ exspectationis nostræ, de regionibus multis populis congregatis, fures etiam, quasi ad adorandum hujus Virginis sanctitatem *, eandem cum illis viam locum Zurziacum ingressi sunt. In crepusculo autem cujusdam noctis equos furati sunt, recedentesque erraverunt per montes et silvas, per campos et paludes, et per multa incommoda duxerunt totam quietem * noctis, vix crepusculum diei exspectantes. Unus autem eorum venit equitando in atrium ecclesiæ scissis vestibus, corrupta facie, sine sensu et intellectu corruens in terram quasi mortuus. Equus Domino suo redditur, fur autem a populorum manibus ad sanctum altare portatur; factaque oratione ab omnibus, surrexit sanus, spondens se ultra tale non facturum, et sub censu sanctæ Virginis proprium *i* servitutum. Quod ita fideliter fecit, ut promissit. Alter autem sine sensu venit nesciens cum caballo ad scenoniam *k* proprii senioris *l*. Similiter per merita sanctæ Verenæ est liberatus, recessitque illæsus : et sine crimine ambo vitam finierunt.

15 Rusticus quidam, cum in dedicationis die

ejusdem ecclesiæ ad colligenda ligna abscindendo silvam intraret, manubrium, quod tenebat manu, firmiter adhærebat. Ad altare ductus, oravit prostratus coram populo. Recessit sanus. Vir quidam pro redemptione animæ partem hereditatis suæ dedit Fratribus, Deo et sanctæ Verenæ servientibus, additque molendinum congregationi *m* valde necessarium. Cui potentior aliqua persona resistens, quod iste bene contradidit, ille male detrahere voluit, commutans cursum justum rivuli, ducens in alium locum injustum viri proprii *. Quodam autem tempore rivulus ille inaudita abundantia magnificatus erumpens, totamque structuram clausuræ frangens, sine pluviarum guttis, nulloque juvamine hominis, sed sola potentia Dei majestatis pervenit ad locum cursus prioris. Ille autem homo multum perterritus advenit, veniam Virginis deprecaturus, et quod incaute abstulit, diligenter reddidit atque emendavit.

16 Memoratus *n* quidam cum comitatu magnæ multitudinis per oppidum Zurziacum iter agendo tempus unius noctis mansitavit in ædificiis sanctæ Virginis. Unus autem ex illis, qui in ministerio ceteris præfuit, nobis contrarius, et nostrarum rerum malignus dispensator in distribuendo extitit : quod postea rerum eventus probavit. Nam ab ædituo ecclesiæ ceram ministerialem *o* cum magna austeritate quæsivit : ipse autem, prout habuit, dedit. Contra ille magis ac magis accipere voluit; ipse vero, quia non habuit, minime dedit. Tunc ille furore repletus candelas circa sanctum altare ad se traxit, protinusque recessit. Mane autem facto, ire cœperunt; sed subito iste anxius cecidit de caballo plana terra, quasi in basilicæ pavimento, fractisque cruribus jacebat quasi mortuus, manibusque suorum ad mansionem reportatus, diu manens in hac infirmitate detentus; nec prius melius habuit, donec se redimere studuit. Laudemus Verenam sanctam, quæ dat pœnitentibus misericordiam, ad se venientibus gratiam præstat, terrorem delinquentibus incutit, petentibus veniam distribuit, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre in unitate Spiritus sancti vivit et regnat. Amen.

ANNOTATA.

a *Varia in hisce miraculis sic referuntur, acsi ecclesia S. Verenæ monachis fuisset subjecta : quod tamen nullibi clare dicitur. Hic abbatis fit mentio, postea Fratrum et Congregationis. Verum scriptores neoterici hæc recte videntur explicare de præposito ecclesiæ, et de fratribus antiquæ confraternitatis, quæ congregatio vocatur, ideoque eorum insistam vestigiis. Accipe, quomodo eum, qui hic abbas dicitur, vocet Vita prior Germanica : Mandavit præpositus, decanus, sive præses sacerdotum in Zurzach. Quidni etiam abbas ecclesiæ S. Verenæ dici possit? Nam abbas non necessario monachorum superior est, cum olim non modo monachorum abbates essent, sed etiam abbates canonicorum, idemque titulus Canonicorum præpositis hodieque detur quibusdam locis. Quin imo paræciæ rectores subinde abbates nominati leguntur, atque idem titulus multis aliis fuit attributus. Consule Cangium in Glossario aucto ad vocem abbas.*

b *Hoc miraculum, si revera miraculum vocari debet, et res peracta non est modo naturali, prætermisum est in Ms. Molseimensi.*

c *Per*

AUCTOR
ANONYMUS.
alius in festo laborans, percussus et sanatur;
mola Sanctæ congregationi vindicata :
m

** servi*

E
quidam ob rap-
tas ex ecclesia
Sanctæ canae-
las subito morbo
percussus, et
dein sanatus.
n

o

F

AUCTORE
ANONYMO.

c *Per monasterium intellige ecclesiam, sicut vox monasterium non raro sumitur. Vita Germanica: Currunt homines afflicti ad sepulcrum, sive locum S. Verenæ etc.*

d *Id est, reliquias aut thecam reliquiariam, sicuti vox sanctuarium subinde sumpta fuit. Formata est vox a voce Germanica heiligthum, quæ reliquias significat, et ab eadem oritur radice cum voce heiligkeyt, quæ sanctitatem. Pro reliquiis vocem sumi, clarius patet num. 14, ubi repetitur.*

e *Solæcismus hic aliquoties recurrit. Lege: Illæ abeuntes etc., et paulo inferius: Intrantes autem illæ etc.*

f *Hic alius est Solæcismus prædicto oppositus. Lege: Illis imponentibus... deferentibus, ... et clericis deprecationes facientibus etc. Porro cum similia orationis vitia non reperiuntur in aliis miraculis, suspicari possumus hoc descriptum fuisse ab alio quopiam, et ceteris adjectum. Legitur tamen etiam in Molseimensi sine solæcismis, sed ultimo loco.*

g *In Vita Germanica dicitur, ex Francia Orientali.*

h *Ibidem, mulieres etc., additurque uxorem comitis non minus blasphema verba dixisse, et pejora etiam, quam comitem.*

i *Proprius sumitur pro cliente, servo, mancipio.*

k *Vocem hanc non reperio. Sed haud dubie locus designatur.*

l *Senior hic dominum significat, uti alibi sæpe.*

m *Jam dixi, hic posse intelligi confraternitatem, cui bona illa fuerint data, nisi quis malit intelligere clericos, qui divina officia obibant in ecclesia Sanctæ, et forsitan in communi vivebant.*

n *Vox sic legenda videtur, sed ambigue scripta est. In Molseimensi habetur: Quidam nobilis cum exercitu etc.*

o *In dicto Ms., Ceram petiit ad lumina faciendam.*

CAPUT III. Reliqua miracula et beneficia mediæ ævi.

c *Quidam nobilis ex gravi infirmitate restitutus:*

a

b

c

d

Frater quidam erat in congregatione a, nobilis quidem genere, sed nobilior dignitate. Hic vias justitiæ semper habebat in corde, et, prout potuit, Fratribus servitium impendebat. Diligebat autem omnes et ab omnibus diligebatur. Crescebat autem eo tempore juventutis infirmitas magnæ ponderositatis, et a nullo medicorum b industria potuit superare incommoda. Cœperat ejusdem Virginis sanctæ jugiter juvamen implorare, ac sæpius ejus requiem c visitare, ut ab ea mereretur liberari. Cumque quadam die adveniret, et humiliter orando prostratus jaceret, ut dicunt homines, obdormivit, sanusque surrexit, et cum magno gaudio ad propria remeavit, ac usque ad finem vitæ illæsus permansit. Hæc ideo, Fratres, descripsimus, et pauca de multis expressimus, veluti quosdam flores de pratis, ut in die solemnitatis sanctæ Verenæ virginis habeat dilectio vestra super nocturnos in nocte ad legendum, et in die super mensam refectionis Fratribus sufficienter ad intelligendum, et in omni loco semper resonet laus Dei in auribus nostris, qui in Trinitate vivit et regnat Deus unus in secula seculorum. Amen d.

18 Igitur in die Purificationis sanctæ Mariæ cum oblatione cives universi ad ecclesiam sunt congregati, Missarum sollemnia processionemque sanctæ crucis exspectantes. Cumque divinæ laudis tempus adveniret, officio candelarum rite peracto, accensisque omnibus, ad ecclesiæ januam venimus, singuli singulas candelas in manibus portantes; sed tamen nulla ardens præ valetudine venti ingrediebatur. Et dum quasi centum passus ab ecclesia digressi sumus, subito cum magna impetus tempestate, irrui ventus vehemens ab aquilone; multa ædificia in villulis fregit, magnasque in silvis arbores radicitus erutas in terram projecit. Cumque ardentem flammam in candela vidissemus, manum ad defendendum apposuimus, jamque mox extinctam cernebamus. Illico retraximus manum ad corpus, cum celeriter ardentem invenimus; omnibusque populis hoc factum similiter inspicientibus, quod nos latuit, qui post tergum nostri fuit. Iterum atque iterum manum ardenti candelæ apposuimus: nutu divino extinguitur, atque rursum divinitus accenditur. Quotiens manum flammæ ad protectionem præbuimus, totiens Deo inspirante * extinguitur, atque iterum inflammatur. Quarta autem vice ad nosmetipsos revertimur, cognoscentes vere in nomine sanctæ et individue Trinitatis hoc factum esse. Nam trina et unum quatuor faciunt. Trina pertinent ad sanctæ Trinitatis majestatem; unum ad sanctæ Unitatis Deitatem e. Sine autem defensione manuum, et cum immobili flamma pervenimus ad templum Domini: cum summa lætitia reversi sumus ad propria.

19 Villanus f quidam diem solemnem sanctæ Verenæ dignis feriis noluit observare, sed abiit ad proprium pratulum, volens scœnum aridum evertere de loco in locum. Dixerunt ei presbyteri boni: Est hodie festivitas sanctæ Virginis. Non licet tibi hodie quidquam operis servilis facere. Ille autem pro nihilo habuit, nec omnino opus dereliquit. Maledixerunt ei presbyteri, dicentes: O sancta Verena, redde illi mercedem g. Ille autem miser sex vicibus cecidit, lunatice in terram cadens. Stomachari cœpit, et longum malum longo tempore habuit, donec Virginis gratia illum sanavit.

20 Tributarius h quidam copulavit sibi in conjugem similem sibi tributariam. Etenim illius substantiæ per partes plurimas dilatus, non post multum temporis factus est vir inclytus. Cumque filios et filias haberet, erubescens se sanctæ Virgini tributum solvere, quod ex hereditate debuit reddere, abduxit se suamque progeniem cum Virginis maledictione: quod postmodum rerum eventus ostendit in actione. Nam ipse et ejus conjugata defuncti sunt ambo morte inspirata i. Procreatio autem ejus, quæ nunc superest, patitur paralysim, cunctorum carens officio membrorum, nisi tantum habens visum oculorum. Sic fiat k detrahentibus beatæ Verenæ sanctis virtutibus.

21 Igitur quodam tempore familia l sanctæ virginis Verenæ jussa est ex ipsa ripa, qua monasterium est constructum, in alteram convenire ad metendum. Perrexerunt quidam, ecclesiam præterierunt; alii autem humiliter adoraverunt. Muliercula autem prostrata intentissime se Deo et beatæ Virgini commendabat: et ita ventum est usque ad naviculam navigationis. Sed quia navicula parva erat, plures portare non poterat. Pauci, qui ecclesiam præterierunt, naufragio perierunt.

D *candelæ in ecclesia Sanctæ extinctæ, rursumque sæpius sponte accensæ;*

E ** i. e. agente vel disponente*

e

f *laborans in Sanctæ festo, morbo percussus diuturno:*

g

F *punitus cum uxore, qui renuebat solvere tributum Sanctæ debitum:*

i

k

l *mulier in aqua mirabiliter servata:*

A perierunt. Qui autem proni adoraverunt, ex gratia Virginis evaserunt. Muliercula autem illa usque ad ima Rhemi est submersa, atque ambulando mirabiliter est transducta. Cives autem hæc videntes, occurrerunt ei obstupefacti, mirando dicentes: Unde venis, aut quo vadis, aut qualiter habes? Iila dixit: Pretiosa femina ponens in imo manum suam super os meum, et alteram super capitis mei cincinnum, produxit me ad medium vestrum. Tunc omnes læti, prout potuerunt, laudes Deo et sanctæ virgini Verenæ in altum cantaverunt.

cæcæ visus red-
ditus invento
vasculo, quo usa
erat Sancta, in-
de sacellum
ædificatum:

m

n

22 Vas itaque lapideum in urbe antiqua juxta Rhenum a pastoribus gregum fuerat repertum m, de quo post paululum dicemus, cum ad illius loca congrua scribendo pervenimus. Nam quædam fidelis femina vidua lacrymando maritum perdidit visum oculorum: ac jugiter veniam Virginis implorabat cum lacrymis. Nocte igitur veniens sancta Virgo, suscitavit eam, dicens n: Est vas lapideum, in quo infundens aquam calidam cum cinere mixtam, lavi capita leprosum, aliorumque vestimenta infirmorum. Si ex illo laveris, procul dubio visum habebis. Surrexit concita, ducatum petiit a vicina muliere, vas invenit, lavit oculos, et vidit. Post o hæc autem Almitati ejus et sanctorum Thebæorum martyrum pulchra ecclesia in eodem loco est fabricata, in qua Christi miracula visa sunt et audita. Nam cum ex aliqua negligentia nocturnale lumen deesset, totus locus prædictæ urbis magno redundans splendore luminis, sicut visum est cuidam beato presbytero, in adjacenti juxta Rhenum oppido habitanti, manensque* in totius noctis spatio. Simili autem modo, privata ecclesia officio clericorum, audita est vox psallentium angelorum, et tam dulcis in auribus audientium, veluti mel est in dentibus manducantium. Custodes autem volentes accedere, non potuerunt pedem ante pedem levare.

* lege manebat

filius impetra-
tus.

p

23 Secundus igitur Hermannus p Alamannorum dux, dum esset præcipuus omnibusque virtutibus vir præclarus, Conradi prædicti regis filiam duxit uxorem. Cumque ex ea filias satis procrearet, filios autem non haberet, ambo venerunt, gratiam Virginis pro filio postulaverunt: quod statim postea impetraverunt. Quo nato, C xenia non parva obtulerunt cum puero: et cum benedictione Virginis et gratia recedentes, læti venerunt ad propria. De quo plurima in alio loco scripturi sumus, si Deus permittit, qui omnia ex nihilo creavit: cui honor et gloria per omnia secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Hæc secundum ante dicta sic exprimuntur in Vita Germanica: Erat ex confraternitate S. virginis Verenæ stemmate quidam nobilis, virtutibus vero et auctoritate nobilior. Non habetur hoc beneficium in Molseimensi.

b Phrasis luxata est. Lege: Nullus medicorum industria etc.; vel: Nulla medicorum industria.

c Id est, sepulcrum, uti habent neoterici.

d Clausula hæc, et phrasis vitiosa alium rursum auctorem insinuare videtur.

e Frigida hæc est ratiocinatio. Factum ipsum nec in Molseimensi, nec in vita Germanica habetur; forsitan quia minus videtur spectare ad S. Verenam. Nolui tamen illud omittere, quia

reperitur in nostro Ms., et in ecclesia S. Verenæ contigit.

f Villanus rusticum, seu ruricolam significat.

g Zelus hic quidem erat imprudens: sed idcirco factum falsitatis non arguendum, cum nunquam non reperiantur imprudentes. In Molseimensi habetur: Qui maledixerunt ei, orantes Verenam, ut se vindicaret. Ex miraculis, quæ sequuntur, nullum amplius legitur in Molseimensi.

h Hoc in Vita Germanica sic exprimitur: Servus quidam et cultor S. Verenæ duxit in uxorem similiter ejusdem Virginis famulam. Verum hæc minus recte; nam tributarius ille est, qui tributum solvere alicui debet, et alius est a servo, sive mancipio, multo minus cultor Sanctæ dici debebat. Illud autem tributum solvebat ex hereditate, id est, quia hereditatem adeptus erat cum onere tributum aliquod solvendi ecclesiæ S. Verenæ.

i Id est, divinitus illata: nam sic illa voce ante usus est auctor.

k Et hic scriptor ille ostendit zelum sine scientia.

l In Vita Germanica, feudales et mancipiales ecclesiæ S. Verenæ.

m In Vita Germanica dicitur vas rursus abjectum fuisse a pastoribus.

n Sequentia sic narrantur in eadem Vita Germanica: Quære vasculum a pastoribus inventum, ex quo ego pauperum, capita ablueri et mundare sui solita. Si itaque illi aquam imposueris, eaque te laveris, priorem tuum visum plane recipies. Quo dicto, mulier læta surrexit, seseque a pastoribus ad locum illum, quo sacrum vasculum abjecerant, duci curavit etc.

o Rursum Vita Germanica: Propter hoc magnum et notabile miraculum, ad honorem Dei et hujus sanctæ Virginis, etiam ad laudem totius sanctæ Thebeiensis Societatis, in sacro illo loco capellam aliquam ædificarunt, quæ hodierno adhuc die capella S. Mauritii appellatur, et etiam singulis annis a magna hominum turba publica processione et supplicatione visitatur, etc.

p Hæc optime congruunt cum dictis laudati supra Chesnii, qui lib. II cap. LI de Hermannno II Sueviæ duce Gallice hæc habet: Tunc (anno 997) Otto III ducatum dedit Hermannno II, illustri ac potenti domino: nam nuptiis sibi conjunxerat Gerbergam seu Guepam filiam Conradi regis Burgundiæ, . . . ex qua genuit filium unum et tres filias, videlicet Hermannnum successorem suum etc. Miror hoc beneficium omissum esse in Vita Germanica, nisi forsitan scriptores illi putaverint Hermannnum hunc eundem esse cum memorato ante Hermannno I, cui simile obligit beneficium. Hisce demum subjungam appendicem miraculorum aliquot, quæ narrantur in Vita Germanica, prout illa nobis Latine reddita est.

AUCTORE
ANONYMO.

APPENDIX

Ex Vita Germanica, interprete Winando Pescher.

Ostentus ope
Sanctæ filius.
a

Serenissima regina Agneta a regio sanguine ex Ungaria nata, potentissimi imperatoris Romani Rodolphi conjux, tempore quodam se celebre S. Virginis sepulchrum visitaturam vovit, ut Deus sibi hæredem dare dignaretur, quo facto fuit exaudita, Filiumque impetravit, quem Joannem b appellavit. Qui postea anno MCCXCIV fundationem S. Verenæ in tutelam suam et patrociniū suscepit. Quæ litteræ præter cætera verisimilia testimonia tam de donatione et confirmatione hujus ecclesiæ, quam etiam de narratis aliisque miraculis adhuc conservantur, et exhiberi possunt.

B
cæcæ visus restitutus,

25 Anno MDCVI contigit, postquam pii quidam conjuges filiolarum longo tempore cæcam haberent, quod illam S. Verenæ in Zurzach voverent. Et ecce, cum votum suum ibidem implevissent, Dominus Deus gratiam suam ostendit, cæcamque filiolarum rursus illuminavit, ut ipsi nos præsentem ex utroque parente percepimus.

scabies sublata,
c

26 Non ignota persona in loco, vulgo Thienger dicto, comitatui Sultzensi c subjecta, filiolarum habebat in tota facie nociva et mortifera scabie ita defædatam, ut nullus medicorum mederi potuerit. Quare hæc syncera et pia persona hanc filiolarum S. Verenæ offerre vovit. Cum jam puellam ad sepulchrum anno MDCXIII perduxisset, omnis scabies quantocius defecit, puellaque plane fuit sanata. Quare Deum in dilectis suis Sanctis summe laudavit, et gratias egit.

uti et surditas et oculorum dolor,
d

27 Anno MDCXVI contigit, quod duo viri ex imperio Zurchensi d XIV Junii in Zurzach venirent, ibidem suo voto, quod ex consilio piorum hominum susceperant, satisfacturi, ex causis, quia uxores earum valde ægrotarent, una ex surditate, altera vero ex glaucomate, seu oculorum dolore. Quamprimum autem preces suas persolverant, eorum petitionibus per intercessionem S. Verenæ fuit satisfactum. Quemadmodum uterque cum gratiarum actione reversus exitum sui voti indicavit.

mulier invisens sepulchrum,
e

28 Margaretha e femina ex Pfullendorff anno MDCXIX magno et terribili tumore in pede erat affecta, ingentesque longo tempore dolores patiebatur: et quamvis ubicumque auxilium et consilium imploraret, multa etiam remedia adhiberet, nihil tamen juvabant, sed tumor et dolores quo diutius, quo plus proficiebant. Interea occurrunt ei multiplices gratiæ et favores, quos S. virgo et martyr Verena apud omnipotentem et misericordem Deum sua fidei intercessione multis hominibus in omnibus eorum difficultatibus et necessitatibus consecuta est et impetravit. Quare se munus aliquod sive sacrificium, piamque peregrinationem sanctæ ejus ecclesiæ et sepulchro exhibituram vovit: mox se ad iter accingit, et quidem tempore hyemali in Januario, in magno frigore, et profunda multaque nive: cum jam totaliter languida et defessa, etiam aliquantulum debilis et infirma in Zurzach veniret, statim et sine mora ecclesiam, et sepulchrum

S. Verenæ virginis et martyris invisit, offert munera sua et preces, quem in finem (quia illa, ut dictum, aliquantulum defessa, debilis et infirma fuerat) subsidit, et inter orandum etiam indormivit.

29 Post mediam circiter horam rursus evigilat, reperitque non solum dolores pedis, infirmitatemque cordis una cum defatigatione membrorum, verum etiam tumores pedis defecisse. Quare surgit, gratias ferventissime primo agit omnipotenti et misericordi Deo, deinde etiam S. virginis Verenæ pro fidei illius intercessione. Porro se confert ad reverendum admodum et doctissimum virum ac dominum D. decanum illius ecclesiæ, eique in præsentia reverendi domini Galli, cellarii sacre ecclesiæ S. Blasii, decani in Klingenaw f, uti etiam honestissimi viri, et domini Pelagii Artzlin, secretarii urbici et memoratæ ecclesiæ S. Blasii præfecti in Keyserstull, hoc expressum et notabile miraculum narrat, quod sibi per gratiam et bonitatem Dei, et per intercessionem S. virginis et martyris Verenæ paterne fuit communicatum.

sanatur ex tumore et dolore pedis.

ANNOTATA.

a Hoc beneficium varie narrant hic auctor Mauritius Adler. (modo verba ejus fideliter redita; nam Vitam ipsam Germanicam non vidi) et recentior Hieronymus Richter, cujus Vitam Germanicam præ manibus habeo. Omnis tamen varietas est in personis. Prior certo errat, cum Rudolphus I imperator uxorem non habuerit filiam regis Hungariæ, nec filium Joannem. Richter melius dicit Agnetem fuisse filiam Ottocari Bohemæ regis: nam hæc nupta fuit Rudolfo Sueviæ duci, Rudolphi imperatoris filio, quem archiducem Austriæ nominat minus recte, cum Austria eo tempore ducatus tantum titulo gauderet; atque hic Rudolphus ex Agnete genuit filium Joannem, ut multi tradunt scriptores.

b Vitus Arenpeckius in Chronico Austriaco de Joanne ejusque parentibus sic habet tom. I Scriptorum rerum Austriacarum col. 1229: Rudolfo filio regis Rudolphi Agnes, soror sexti regis Bohemæ Wenceslai, filia Othocari, nupsit, ... et ex ea natus est Johannes, qui Albertum regem circa flumen Rhenum, non longe ab oppido Schaffhusn, dum simul amice iter agebant, sua manu interfecit: deinde pœnitentia ductus Clementem V Pontificem maximum, qui sibi purgationem indulgeret, apud Avinionem adiit. Pontifex cæsaris occisionem ab imperatore judicandam ait. Venit igitur Pisas, ubi cum cæsar Hainricus VII ejus nominis imperator considebat; a quo jussus religionem ingredi Eremitarum S. Augustini, in eaque perpetuo pœnitere, non recusavit: mortuus est in eadem urbe et in æde sui Ordinis sepultus. Idem repetit auctor col. 1236, eademque Alberti imperatoris affigit anno 1308, et contigisse dicit juxta civitatem Baden, ... in quo loco monasterium ædificatum est dictum Kunigsfelden.

c Sultz, quod aliqui Solicinum vocant, oppidum est Sueviæ ad Nicrum flumen in ducatu Wurtembergico. Illud olim suos habuisse comites patet ex Crusio, qui subinde de iis meminit.

d Ex pago Tigurino, seu ditione Tigurina voluit dicere, uti habent Richter et Murerus. Tigurinus autem pagus, cujus caput Tigurum, Germanice Zurich, notissimus est et primum locum obtinens in Helvetia.

E

* forte tum

e Apud

A e Apud Richterum vocatur Margarita Waiblin, nata in Pfullendorff.

f Clingenovium, vulgo Klingenu, est oppidulum ad Arolam; Kayserstul, quod mox sequitur, ad Rhenum; utrumque est in praefectura Badensi, et episcopo Constantiensi subjectum, sicuti Zurzachum ipsum, quod utrique fere in-

terjacet. Ex hisce demum colliget lector, miracula et beneficia haud dubie plura contigisse, cum videantur continuata a saeculo decimo, quo anteriora facta sunt, usque ad saeculum decimum septimum, quo aliqua adjunxit Germanus Vitæ scriptor, sed ea tantum, uno excepto, quæ suo tempore noverat facta.

AUCTOR:
ANONYMUS.

DE S. FIRMINO EPISCOPO CONF.

AMBIANI IN GALLIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. S.

Geminus Ambiani Firminus, martyr alter, alter confessor : hujus Acta anachronismis foedata : elogia aliunde deprompta, tempus vitæ discussum.

B

E

CIRCA AN. CCCLXX
AUT CCCLXXX.

Ambianum olim
Samarobriva, et
Somonobria di-
ctum :

Ambiani, vetusta gens Galliae in Belgica secunda Bellovacos inter et Atrebates Somanum flumen accolunt, quod Latini olim Samaram vocabant, uti videtur ex antiquo urbis primariae nomine. Quippe urbem gentis primariam Samarobrivam nominavit Cicero cum antiquis, alii Somonobriam et Somanobriam recentius vocarunt, ut videre est apud Valesium in Notitia Galliarum pag. 15 et 539. Nunc vero urbs ipsa a gentis vocabulo Ambianum passim dicitur, Galliae Amiens. Porro urbs Ambianensis, uti primaria erat, vetusto gaudet episcopatu, atque inter episcopos suos colit Firminum geminum, alterum martyrem, qui xxv Septembris celebratur, alterum Confessorem, cujus festivitas in hunc diem incidit. Celebritatem antiquitatemque cultus S. Firmini confessoris infra commodius ostendemus occasione controversiae, de possessione corporis ejus exortæ. Hic vero de Actis, atque ætate ipsius breviter disseremus : nam, etiamsi egregia Viri sanctitas satis se manifestet, pauca tamen de gestis ejus exarata sunt, pauciora sunt de eo monumenta, quæ plenam mereantur fidem.

C

Acta S. Firmini
confessoris ana-
chronismis fo-
data :

2 Acta quædam S. Firmini confessoris scripta sunt, quorum duo habemus exemplaria Mss. Primum majoribus nostris submisit Nicolaus Belfortius frequenter in hoc opere laudatus, alterum R. P. Joannes de S. Martino huc Ambiano misit anno 1660. Consonant invicem hæc exemplaria, si solum respiciamus ad facta, quæ in iis referuntur : sed Ambianense hinc inde interpolatum est, adjectis phrasibus verbisque subinde mutatis, ut stylus esset elegantior. Porro non consentiunt sibi Acta ipsa, sed variis foedata sunt anachronismis. Quippe Faustinianum Sancti patrem aiunt floruisse imperante Gratiano, id est, circa annum Christi 370 aut 380, deinde vero ætatem S. Firmini confessoris producant post tempora Attilæ Hunnorum regis, qui circa medium saeculi v Gallias misere vastavit, quin et Sanctum nostrum ad Vigiliam Papam deducunt, ita ut vivere debuisset usque ad medium fere saeculi vi, quo pontificatum gessit Vigilius. Hæc non coherere, per se patet, tantoque minus coherere possunt, quod Faustinianus dicatur conversus a

S. Firmino martyre, qui passus est sub Diocletiano et Maximiano. Omnia indicant, Acta illa collecta esse ab homine imperito, qui multa miscuit et confudit, ideoque certam fidem non mereri. Præterea et alia quædam in iisdem Actis occurrunt, quæ vel dubia apparent vel prorsus reprobanda, uti in annotatis ostendam.

3 Breviaria ecclesiae Ambianensis, quæ nobis ad manum sunt, impressa saeculo xvi, nimirum anno 1550 et 1555, novem in Officio Sancti exhibent lectiones, in quibus relati anachronismi non reperiuntur, licet alias Actis ubique consonent. Vincentius Bellovacensis in speculo recitat compendium vitæ S. Firmini confessoris : aliud simile Petrus de Natalibus in Catalogo Sanctorum. Et demum, ut omittam recentiores, quædam etiam de S. Firmino confessore habentur in Actis S. Firmini martyris, quæ gravitatem habent et antiquitatem, ut fatetur Tillemontius, etiamsi hisce etiam Actis fidem detrahere conetur.

varia compen-
dia tis carentia :
elogium ejus-
dem in Actis
S. Firmini
martyris :

4 Porro, cum nihil habeamus de S. Firmino confessore, quod antiquius sit Actis S. Firmini martyris, breviter discutiam præcipuum argumentum Tillemontii, quo Acta illa impugnatur tom. III Monument., nota 2 in S. Saturninum. Primo ait mortem S. Firmini martyris aliquando in Actis collocari sub Diocletiano, aliquando sub Decio et Valeriano. Rationem aliam hujus asserti non allegat, nisi Acta ipsa apud Bosquetum pag. 146 et 152 inspicienda. Verumtamen de Decio et Valeriano non tam clare id habetur, ut aliam explicationem verba non patiantur, ideoque alio modo explicari debeant, cum non sit verisimile scriptorem, cui gravitatem attribuit ipse Tillemontius in Saturnino pag. 304, sibi tam aperte contradixisse in re tam clara. Ipsa igitur auctoris verba accipe : Præses data jussione præcepit, ut curiales et templorum sacerdotes in ejus præsentia convenirent, ipsisque assistentibus Sebastianus præses dixit : Sacratissimi imperatores Decius et Valerianus decreverunt, ut honor et cultura deorum in omnibus finibus orbis a populis et gentibus conservetur, et thure altaria secundum veteres et antiquas principum consuetudines venerentur, et si quis contra de-

F
hæc ipsa Tille-
montius oppu-
gnat, sed præse-
pium ejus ar-
gumentum nihil
evincti,

creta

AUCTORE
J. S.

creta sacratissimorum imperatorum venire tentaverit, aut conservare minime voluerit, diversis tormentorum generibus affligatur, eumque capitalem subire sententiam ex decreto senatus et principum Romanorum statutum est. *Ex his colligi nequit, martyrium S. Firmini sub Decio et Valeriano statui, cum eadem dici possent sub Diocletiano, præsertim priusquam hic sub finem regni feralia decreta contra Christianos promulgaverat. Etenim, cum non abrogarentur defunctorum imperatorum decreta in Christianos lata, sed eorum exsecutio solum intermitteretur, poterant provinciarum præsidēs iis decretis uti, iisque revera subinde utebantur ad Christianos persequendos. Locus igitur exponendus est de edictis Decii et Valeriani dudum defunctorum, nec de utroque vivente imperatore exponi potest, cum simul non imperaverint. Qua de causa non debebat Tillemontius asserere, mortem S. Firmini martyris modo in Actis collocari sub Diocletiano et Maximiano, modo sub Decio et Valeriano, acsi id clarum esset; sed probare debuerat id sequi ex verbis allegatis, ne inconsequentias suas lectoribus obtruderet pro verbis Actorum.*

B
aliæ leviores objectiones discutientur suo loco: elogium

5 Objicit præterea, verisimilia non esse, quæ in Actis leguntur de quadraginta hominum milibus Pompeiopoli conversis a S. Saturnino, multisque aliis in Gallia a S. Firmino ad fidem adductis. Ac demum multa alia ait in Actis occurrere, quæ eorum minuunt auctoritatem. An numerus conversorum nimium sit exaggeratus, aliisque nævis laborent Acta, examinari latius poterit ad xxv Septembris, quo colitur S. Firminus martyr. Nos interim leviusculis hisce objectionibus non absterremur, quo minus huc transferamus omnia, quæ de S. Firmino confessore in Actis prædictis leguntur. Ubi auctor narraverat corpus S. Firmini martyris sepultum esse a Faustiniāno, quem Sanctus antea converterat, hæc deinde ad propositum nostrum subjungit: Faustiniānus autem, quem antea memoravimus, qui et corpus beati Firmini martyris condidit, in amore et memoria beati Firmini martyris et confessoris, unicum filium suum, nomine Firminum nuncupavit, eumque sacris litteris imbutum, viris religiosius ad instruendum tradidit: qui postmodum sapientia, et doctrina in Galliarum partibus, velut clarissimus solis radius, omnibus enituit. Nam dum esset decorus eloquio, certissimus moribus, et castitate probus, omnibus Europæ ecclesiis pater et magister effectus est; et cum virtutum gradibus ad culmina ecclesiæ conscenderet, a Joanne Lugdunensis ecclesiæ antistite, ad episcopatus officium rapitur, per quem divina misericordia in sancta Ecclesia multa miracula ostendere dignatus est.

S. Firmini confessoris ex Actis Martyris,

6 Nam et ipse paralyticos multos ad pristinam sanitatem restituit, et filium Calisti patricii a febribus orationis virtute liberavit, vexatos a dæmonibus multoties per singula loca expurgavit, sicut ipse hodie meritis ipsius singulis se invocantibus, et in se sperantibus longe, lateque coruscat, qui et ecclesiam in honore sanctæ Mariæ Virginis construxit, in qua sanctus Firminus martyr et pontifex conditus esse traditur, et in qua Firminus episcopus suam sepulturam elegerat fieri. Sed cum dubium sit propter persecutionem, quæ tunc illic inundaverat, ubi sanctus Firminus martyr a Faustiniāno claro depositus sit: dubium tamen non est ubi sanctus Firminus confessor et episcopus post multas virtutes ostensas, conditus est, ubi et sine dubio requies-

cere credendus est. Vixit autem annis quadraginta septem*, et sub die Kalendarum Septembrium feliciter a sæculo migravit. regnante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre simul et Spiritu sancto vivit, et regnat per immortalia sæcula sæculorum. Amen. Explicit passio sancti Firmini episcopi et martyris. *Præcipua hujus elogii difficultas est, quod inter episcopos metropolis Lugdunensis nullus reperiatur Joannes ante sæculum XII. Nec ad Lugdunum Clavatum seu Laudunum recurrere licet, quod serius accepit episcopum. Lugdunum Convenarum jam tunc fortasse habuit episcopatum, sed ignoti sunt primi illius urbis episcopi. Verumtamen Joannes Lugdunensis episcopus Sanctum nostrum ordinasse dicitur etiam in Actis edendis. Fieri potest, ut Joannes prætermisus sit in catalogis antistitum Lugdunensium, nisi malimus suspicari errorem in episcopi illius aut ejus ecclesiæ nomen irrepsisse.*

7 Aliud elogium Bellovacensis lib. XVI, cap. LXXXIX tradit his verbis: Per idem tempus (id est, imperante Gratiano, de quo egerat) Faustianus vir genere nobilis, non solum Ambianis, sed totius Galliæ præfectus erat. Hic unicum filium habuit, quem in honore et memoria sancti Firmini martyris Firminum nuncupavit. Qui bonæ indolis puerulus esse incipiens, ætatulam suam Domino consecravit. Cumque virtutum gradibus ad culmina ecclesiæ conscendere videretur, Ambianicis plebibus gratus episcopus ordinatur. Ubi qualem, quantumque se præstiterit, quis digne valeat explicare. Quis tantorum verborum copia instructus sit, ut cuncta ejus bona, ut decet, prosequi queat? Ab omni errore infidelitatis vanæ gentilium superstitionis urbe purgata, in loco, ubi corpus beati Firmini martyris tumulatum, ecclesiam sanctæ Dei Genitricis semperque Virginis Mariæ construxit, quam populorum confluxus supremis honoribus muneravit. In qua dum in Paschali festivitate sacra pertractaret mysteria, cælis apertis, palmam Domini nostri Jesu Christi aspexit, quæ ejus vitæ sacrosancta chris-mata beavit, qui de sacrosancti muneris visione, imo perceptione sacrificatus, ab omni inquinamento carnis et spiritus postmodum mansit illæsus. O quoties ob veritatis assertionem paratam habuit mortem, sed licet ei sors temporis præstare martyrium non potuerit, gloriam tamen martyrii non amisit, quia pro spe æternitatis jugiter laboravit. Insignis itaque virentibus miraculis coruscus Cal. Septembris migravit ad Christum.

8 Accipe et tertium elogium ex Catalogo Sanctorum Petri de Natalibus, qui lib. VII cap. CXXXVII sic habet: Firminus episcopus Ambianensis (urbis) quæ ab ambitu fluminis Ambianum dicitur, ipsius civitatis oriundus, filius fuit Faustiani nobilissimi viri, qui in honorem sancti Firmini martyris filium suum Firminum vocavit... Hic bonæ indolis puer ætate procedente per incrementa virtutum crescens, factus est episcopus civitatis: qui populum verbo et exemplo in viam salutis direxit; et ab omni gentilitatis errore urbem purgavit; atque supra sepulcrum sancti Firmini martyris ecclesiam Dei Genitricis construxit et consecravit: in qua dum in die sancto Paschæ celebraret, cælis apertis, palmam sibi de supernis illapsam aspexit: et ab eo die ab omni carnis inquinamento et motu mundus permansit. Quievit in pace III Calen. Septembris, sepultus in ecclesia supradicta. Cui successerunt sancti Honoratus... et Salvius. *Simile elogium cont-*

D
* in Ms. uno rectius sexaginta septem

alterum ex Bellovacensi,

E

F

tertium ex Petro de Natalibus:

xit

A *xuit Saussayus ad 1 Septembris. Addit tamen duo, primum quod in episcopatum successerit Eulogio secundo Ambianensium episcopo, uti omnes habent catalogi; alterum, quod præter ecclesiam supra sepulcrum S. Firmini martyris structam, quam cathedralem ab eo constitutam affirmat, aliam ab eodem ædificatam asserat his verbis: Beatæ insuper Virginis ædiculam condidit, ad quam succedente tempore sedes pontificia, senatusque ecclesiasticus translatus est. Verum secundæ hujus ecclesiæ cathedralis auctorem fuisse S. Firminum, nullibi lego apud antiquiores.*

compendium
vitæ

9 *Demum subjungo indicatas ante lectiones ex Breviario anni 1550, cum omnia fere videantur continere, quæ de Sancto¹ vivente sunt ceteris probabiliora. Quæ vero de urbe Ambianensi non recte dicuntur, corrigentur in annotatis ad Acta: Regnante Deo et Salvatore nostro Jesu Christo per secula, anno ab Urbe condita octuagesimo sexagesimo septimo Antonius* Pius cum filio suo Aurelio urbem condidit, quam ab adjacente flumine Somonobriam appellavit. Hanc divinis sacra-
vit muneribus, muneravit opibus, viris nobilitavit belligeris. His vero fultam munificentis Gratianus, magni quondam Valentiniani filius, suo eam post annorum multorum curricula præfecit domino, imperialemque inibi sibi sortitus est dignitatem. Cui et nomen mutando indidit, et ab ambitu fluminum Ambianum eam nominare præcepit.*

* Antoninus

B

ex Breviario

10 Per idem tempus Faustianus vir nobilis genere præfectoriæ Ambianorum non solum administrabat dignitatem; verum etiam hierarchico totius Galliæ ordini præerat summus. Huic unus erat Filius, quem in amore et memoria B. martyris Christi Firmini, documentis cujus et prædicationibus sanctis longe ante baptismatis gratiam perceperat, Firminum nomine nuncupavit. Qui puerulus erga parentes degens, et bonæ indolis esse incipiens, ætulam suam Christo Domino consecravit. Traditus vero viris sapientibus et religiosus quotidie crescebat in bonis operibus. Perfectus itaque in Dei sapientia et doctrina, in Galliarum partibus velut solis radius omnibus enituit. Firminus igitur Dei cultor a beato viro Joanne Lugdunensis ecclesiæ antistite Ambianicis plebibus consecratus est episcopus. Sic ergo episcopatu suscepto, ad sedem Ambianicam remeavit, semper ad virtutum instantiam perseverans. Eamdem pauperibus curam, ut prius, sollicitus gerebat. Semper enim in obsequiis pauperum, in diligentia peregrinorum, infatigabiliter perdurabat.

Ambianensi.

11 In loco enim, qui ab antiquis dicitur Ab-ladana, ubi corpus B. Firmini martyris a Faustiano senatore tumultum fuerat, ecclesiam B. Virginis Mariæ construxit: in qua dum in Paschali solennitate divinum perageret Officium, palmam Domini ejus vice charismata beantis asperxit. Dum vero appropinquare profectionis salutarem diem sentiret, convocatis discipulis suis, dixit ad eos: Si me diligitis, Jesum semper amate, et præcepta ejus vestris mentibus figite: ego enim gradior viam carnis universæ. Commendo ergo in manus vestras hodie salutem animarum vestrarum. Hæc inter verba, supplicibus oculis cum manibus ad cælum elevatis, diu tacitam precem fudit. Deinde in vocem prorumpens, ait: In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum. Sic enim ejus anima, sarcina carnis abjecta, atque a terrenis pressioibus liberata, hoc ordine ad suum læta devolvit Auctorem. Vixit

Septembris Tomus I.

autem beatus Firminus annos sexaginta septem; qui miraculis coruscans, sub die Calendarum Septembris feliciter migravit ad Christum. Sepultusque est honorifice in ecclesia beatæ Mariæ Virginis, quam ipse construxit, præstante Domino Jesu Christo, cui est cum æterno Patre et Spiritu sancto honor et gloria per infinita seculorum secula. Amen.

12 *Præcedentia elogia aliquot continent notas chronologicas, sed vagas et viæ sibi cohærentes, imo in speciem contrarias. Hinc ætas Sancti certo determinari nequit. Primo Faustianus sancti Confessoris pater conversus dicitur a S. Firmino martyre, ita ut ætas S. Firmini confessoris non debeat nimis amoveri a S. Firmino martyre. Hæc nota ceteris certior, cum habeatur ex Actis S. Firmini martyris. 2º. Bellovacensis et Petrus de Natalibus cum Breviario ita loquuntur, acsi Faustianus adhuc vixisset imperante Gratiano, quod verisimile non est, si sepelierit S. Firminum martyrem. Hinc quod dicitur per idem tempus, non tam presse videtur sumendum. 3º S. Honoratus tum hic a Petro, tum in elogio proprio, aliisque ibidem in Actis ejus citatis tom. III Maii pag. 612 et 613, dicitur S. Firmini confessoris successor. At S. Honoratus videtur floruisse circa finem sæculi vi, aliis sæculo vii jam pro-
fecto, ita ut illud intelligi non debeat de successionem immediata, cum plures inter utrumque intercesserint, non nominati in catalogis antiquioribus, ut ibidem advertit Henschenius: Etenim, ait, ejusmodi catalogi videntur magna ex parte desumpti e lilaniis et Martyrologiis ecclesiæ Ambianensis, in quibus notati erant episcopi, qui sanctitate floruerant, ceteris omissis, quorum memoria injuria bellorum aut negligentia majorum videtur intercidisse. Horum autem aliqui, ab aliis postea in notitiam revocati, ita indicantur: Leodardus, Audoenus, Edibius et Beatus, qui interfuit concilio Aurelianensi v, anno MXLVII habito. Hi omnes etiam reperiuntur eodem ordine apud Sammarthanos tom. II Galliæ Christianæ pag. 92, et apud Adrianum de la Morlière in Antiquitatibus Ambianensibus lib. II. Subdit Henschenius: Memoratur ex vetustissimo Martyrologio ecclesiæ Ambianensis Deodatus episcopus, sed quando præfuerit, ignoratur. Hic igitur etiam inter S. Firminum et Honoratum sedere potuit, aliique etiamnum ignoti. Porro S. Honoratum et S. Salvium collocarunt Majores nostri cum Morlicrio ante Berecundum, mortemque Honorati figunt circa annum 600, Salvii circa 615, nec paucas hujusce chronotaxis rationes allegant, quas vide tom. I Januarii pag. 704, et tom. III Maii pag. 612 et 613.*

AUCTORE
J. S.

Notæ chronologice, quæ habentur in elogiis, explicantur,

E

F

13 *Quarto difficultatem parit, quod ætas Sancti diverso modo notetur in Actis. Namque Acta S. Firmini martyris edita tantum attribuunt Firmino confessori annos quadraginta septem, Acta propria annos numerant sexaginta septem. Dubium non est, quin Acta Martyris sint meliora; sed nec dubitare possum, quin alia hoc loco sint præferenda, cum certum sit, transcribentium incuria mendum irrepsisse in numeros. Deprehendi id in Mss. nostris: nam in uno notatur anni quadraginta septem, sicut apud Bosquetum; in alio vero Audomarensi sexaginta septem. Deinde Breviaria Ambianensia etiam notant annos sexaginta septem, eaque videtur communis olim fuisse opinio, quæ et rectius cohærere poterit cum chronotaxi danda. Laudatus mox Morlierius pag. 160 cum aliis quibusdam, quos nominat, longissimam*

vixit probabilis Sanctus annis 67, et S. Firminus martyr passus est sub Diocletiano:

AUCTORE
J. S.

Sancto nostro Vitam adscribit, non alia, opinor, de causa, quam ut melius implearet tempus omne, nec ullum in catalogo episcoporum relinqueret vacuum. Verum hæc ratio non sufficit. Malim ergo opinionem de ætate sexaginta septem annorum ut probabiliorē amplecti, donec quis inveniatur certiora monumenta. 50. statuenda est mors S. Firmini martyris sub Diocletiano et Maximiano secundum Acta, et ante persecutionem generalem, quia in iisdem Actis mentio non fit edictorum Diocletiani, sed Decii et Valeriani. His prænotatis, neglectisque erroribus, qui de Attilæ et Vigilii temporibus leguntur in Actis, breviter ostendam, quid de ætate S. Firmini confessoris videatur probabilius statuendum.

ex dictis qualis-
cumque vitæ
datur chrono-
taxis,

B

14 Sanctus natus esse potest circa annum 310, aut etiam annis aliquot serius, quia Faustianus pater ei dedisse nomen Firmini dicitur in amorem et memoriam B. martyris Christi Firmini, cujus documentis longe ante baptismatis gratiam perceperat. Non igitur natus est Sanctus noster, vivente S. Firmino martyre, sed diu post ejus obitum, imperante verosimiliter Constantino, idque etiam suadet tempus initi episcopatus. Et enim Episcopus factus est post annum 347: nam inter utrumque Firminum ab omnibus medius statuitur Eulogius, qui fuit in concilio Coloniensi anno 346, in Sardicensi anno 347. Scio quidem non eandem omnium sententiam esse de concilio Coloniensi seu Agrippinensi, illudque fictitium haberi ab aliquibus, sed nec eorum opinioni assentior, nec ex ea pendet assertio, cum Sardicense concilium saltem subsistat, ubique inter episcopos Galliæ subscripserit Eulogius, non alius utique ab Ambianensi. Porro Eulogius secundus episcopus Ambianensis statuitur passim, quia inter ipsum et S. Firminum martyrem nullus reperitur medius. Hinc verisimile est jam senem fuisse tempore Sardicensis concilii, ipsique non multis annis successisse S. Firminum confessorem, forsan inter 350 et 360. Demum quot annis episcopatum gesserit, quove anno obierit Sanctus, antiqui non exprimunt. Martyrologium novum Parisiense ad marginem notat circa annum 390: Morlierius vitam ejus vellet producere usque ad 430, sed parum probabiliter.

C

et rejicitur opi-
nio Sigeberti.

15 Si Sigebertus audiendus videretur, vitam Sancti producere deberemus usque ad medium fere sæculi v: sic enim habet ad annum 382: Eo tempore præfecturam Gallicam ministrabat vir illustri Faustianus, qui genuit Filium, quem ob amorem et memoriam beati Firmini martyris Firminum vocavit, (ecclesiæ) Ambianensis posteriori tempore episcopum. Verum clarum est, hæc ex Actis S. Firmini confessoris desumpta esse cum aliis, quæ præmittit de urbe Ambianensi, ideoque referri ad imperium Gratiani, quia de Gratiano Acta meminerunt, et mox subdunt: Per idem tempus Faustianus etc. Credimus autem in Actis illius non alia de causa Gratiani imperatoris mentionem esse factam, quam quia imperio associatus est Ambiani anno 367, ejusdemque urbis, in quam beneficus fuit, nomen mutasse fertur. Verba vero illa Actorum: Per idem tempus Faustianus... præfecturam Ambianorum... administrabat dignitatem, quæ presse secutus est Sigebertus, non alio loco habemus, quam verba hominis tempora ubique perturbantis, sibi que apertissime contradicentis, uti antea probavi. Hinc mortem S. Firmini circa imperium Gratiani collocandam censeo, nimirum circa annum 370, aut 380 aut etiam paulo serius: nam ætas 67

annorum et tempus obitus S. Firmini martyris D non sinunt, ut ad tempora multo posteriora vitam sancti Confessoris producamus. Hisce Acta qualiacumque subjungo, ut deinde de cultu et reliquiis Sancti uberius disseramus.

ACTA

ANACHRONISMIS CONSPERSA

AUCTORE ANONYMO

Ex Ms. Nicolai Belfortii, collato cum Ambianensi.

Regnante Domino et Salvatore nostro Jesu Christo in secula, anno ab urbe condita octingentesimo sexagesimo septimo Antoninus Pius a cum filio suo Aurelio urbem condidit, quam ab adjacentē flumine Somena, Somonobriam appellavit, eandemque divis sacravit numinibus, muneravit opibus, viris nobilitavit beligeris. Erat quippe fecunda terris, arboribus nemorosa, trapezetum b referta commerciis, ac memorato fluvio per diversos rivalorum flexus uno latere munita, qui piscium copiam civibus abunde ministrat, et muris non parvum noscitur præstare munimen. Hanc denique Gratianus, magni quondam Valentianici c regis filius suo præfecit dominio, imperialemque inibi sortitus est sibi dignitatem, et nomine mutato ab ambitu fluminum Ambianum nominari illam præcepit.

Varia de urbe
Ambianensi,

E

a

b

c

2 Per idem tempus, Faustianus, vir nobilis genere, præfecturam Ambianorum non solum administrabat dignitatem, verum etiam hierarchico totius Galliæ ordini præerat summus d. Huic unicus erat filius, quem in amorem et memoriam B. martyris Christi Firmini e (cujus longe ante documentis et prædicationibus, pristinis eliminatis piaculis, perfectionem baptismatis gratiæ, cum magno Christianorum gaudio perceperat) Firminum nuncupavit. Hic puerulus bonæ indolis, ætatulam suam Domino consecravit, atque viris sapientibus et religiosis a primæva ætate traditus, lectioni assidue adhærebat: et sagaci industria excedens pueriles annos, ævum adolescentiæ cum magna sollicitudine exercebat: et spiritus sapientiæ cum humilitatis gratia in ejus vultu resplendebat. Ecclesiarum conventiculis frequens intererat, et quæcumque ex divis * Scripturis recitabantur, avidissime hauriebat, et in corde suo recondita, cum absens esset, intensissime ruminabat. Perfectus denique sapientia et doctrina, velut clarissimus solis radius, in Galliarum partibus enituit: ferebat enim simplicitatem columbæ, ne cuiquam machinaretur dolos, habebat et serpentis astuciam, ne aliorum supplantaretur insidiis f.

ac Faustiano
Sancti patre:
pia S. Firmini
pueritia et ado-
lescentia:

d

e

f

* al. divinis

3 Interea cum virtutum gradibus ad culmina ecclesiæ conscendere videretur, Gallicanis convocatis episcopis, communi decretum est consensu, quatenus Vir Domini, divino plenus spiritu, propter persecutiones g, quæ tunc Christiano populo imminabant, occiduas in partes ordinaretur episcopus. Firminus igitur inter catervas populi, inter agmina clericorum, inter cho-

ordinatio epi-
scopalis,

g

ros

<i>h</i>	A ros psallentium a domino beatissimo viro Joanne episcopo Lugdunensi <i>h</i> , Ambianicis plebibus consecratus est episcopus. Qui, episcopatu suscepto, ad sedem Ambianensem remeans <i>i</i> , ad virtutis instantiam se exercens, constantissime in cœpto proposito perseverabat. Eadem in corde humilitas, eadem in vultu gravitas erat <i>k</i> , eadem dilectio fraterna, eadem mentis constantia permanebat; nisi quod episcopalis honor, qui cæteris pompæ fomentum subministrare solet, ei majus studium ad humilitatis virtutem exhibuit.	cutionem plebis, vel collationem fraternæ familiaritatis, ut gentis ferocissimæ pacem teneas, et copiosum populum ad fidem convertas.	AUCTORE ANONYMO.
<i>i</i>		9 His verbis B. Firminus in Christi confortatus gratia, Europeas <i>n</i> peragrans ecclesias, ordinavit episcopos, presbyteros, diaconos: insuperque eliminata omni spurcitia, sancta reparavit loca, docens populum ad ecclesiam coire, monasteria instruere, atque in bonis actibus Deo sedulo servire. His omnibus rite perfectis, Ambianicam postremo aggressus est urbem. Qua ab omni infidelitate et gentilium superstitione purgata, in loco, qui ab antiquis dicitur Bladana o (ubi corpus B. martyris Firmini a Faustiano senatore pariterque ordinario tumultatum fuerat) ecclesiam B. Dei Genitricis semperque Virginis Mariæ construxit, populorum quam confluxus supremis muneravit honoribus.	ecclesiam construit supra corpus S. Firmini martyris; <i>n</i>
<i>virtutes variae:</i>	4 Erat itaque doctrina præcipuus, devotione semper armatus, opere docens, in corrigendo vehemens, in diligendo ardens, in adversis patiens, protervos non armis, sed patientia vincens, et Christi jugo suavissimo subdens: in disciplinis mansuetus, ad ignoscendum paratus, in studiis assiduus, metu mortis sollicitus: in exequiis devotus, in misericordia gloriosus: excellenti ingenio præditus, pastor ecclesiæ providus, delictum proprium cavens, alienum ut suum lugens: in obsequiis erga pauperes et peregrinos infatigabiliter perseverans. Habebat enim sequestratum locum, in quem certis diebus egenos ac debiles intromittens, ipse, ut dudum consueverat, famulorum more satagens, satis eis devote serviebat. Singulis tamen diebus constitutum duode-narium numerum reficiebat, plerumque etiam cum eis pariter ad unam mensam convivans, ita dumtaxat, ut prius singulorum manibus aquam funderet, vinumque et panem manu propria præberet. Agebat hoc assidue: nam quod primum Deo vovit, nullis mundi negotiis obligavit.	8 In quæ dum Paschali solennitate festum perageret Officium, sacraque pertractaret My-steria, cœlis apertis, palmam <i>p</i> Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi aspexit, quæ ejus vice sacrosancta beavit charismata. Ipseque tanti muneris visione, imo perceptione sanctitatis, ab omni inquinamento carnis et spiritus, postmodum mansit illæsus: et in eadem civitate per eum Deus multa ostendere dignatus est miracula <i>q</i> . Nam paralyticos plurimos sanitati restituit, et filium Callisti patritii a febribus orationis virtute liberavit. Vexatos a dæmonibus multoties per loca singula expiavit: sicut usque hodie merita ipsius singulis eum invocantibus et per eum sperantibus, longe lateque coruscant.	miraculis coruscat, <i>p</i>
<i>ster Romanum ad limina Apostolorum,</i>	5 Hic idem Vir beatus, tantis operibus mirifice semper intentus, divino fultus præsidio, Romam petiit. Ad quam cum pervenisset, sancto satius desiderio, dulcia liminibus Apostolorum imprimens oscula, diebus ecclesiarum circuibat loca, noctibus vero ad sacrosancta B. Petri redibat habitacula. Ejus interim fama sanctitatis audita a B. Vigilio <i>l</i> , sanctæ Romanæ Ecclesiæ Apostolico, viro prudentissimo, honorifice est susceptus: mutuque se ambo cum magna dulcedine charitatis sancti Pontifices sunt osculati. Gaudebat enim summus Pontifex de tanto Hospite; beatus vero Firminus de tali susceptore: atque inter hujusmodi gaudia, mox pro gratiarum actione divinis conspectibus obtulerunt Sacrificium. Missarum quoque solemnia celebrantes, sanctis precibus pariter diutissime insistebant.	9 Cæterum pastoris cura sollicitus, lustrabat urbes et municipia sibi commissa: quem Morinenses <i>r</i> , Pontinenses, Vinniacenses <i>s</i> Talaonenses <i>t</i> quoque, atque Caldenses <i>u</i> , et barbari quique circa maris littora degentes (quos velut in extremis remotos nullus adhuc prædicationis vomer sulcaverat) primum cum hostili animo et perversa mente susceperunt. Postmodum vero, cum paulatim verbum Dei insinuare cœpisset, pars maxima trucidis et barbari populi, relictis idolis, Christo subjecta est. Sicque fana eorum nonnulla destruxit, idola quoque diversi generis, ubicumque invenit, funditus subruit. Inter hæc autem cum semper sobriam ac religiosam teneret disciplinam, frequenter nihilominus ab ingrato et perfido populo lacessitus est, et pene usque ad contumeliam provocatus: sed accepta doctrina minime quiescens, subtilitate inenarrabili, blande atque composite, animos barbarorum, de spe futura nihil sollicitos, ad amorem Dei stimulabat.	verbum Dei prædicat gentibus finitimis <i>r</i> <i>s</i> <i>t</i> <i>u</i>
<i>unde dic. tur re- disse cum pote- state legati apo- stolici:</i>	6 Facto autem apud illum triennio, sanctus Firminus sibi augere labores pro Christo desiderans, confessus est B. Vigilio Papæ, se velle regredi ad occiduas partes. Qui cernens in eo omne sanctitatis studium, tradidit ei omnem potestatem Apostolicæ dignitatis: quatenus ecclesiæ, quæ longe lateque ab Attila <i>m</i> Hunorum rege ferocissimo per Europam eversæ fuerant, ejus sagaci ingenio ad divinum repararentur cultum. Valedicens itaque B. Firminus summo Pontifici, omnibusque jam dictæ urbis præsulibus, regreditur ad beatum Joannem ordinatorem suum. Cui cum retulisset, quomodo summus Pontifex tradidisset sibi arcem summi pontificii Europæ ecclesiarum, quæ ab Attila dirutæ fuerant, B. Joannes: Perge, inquit, frater charissime, lux decusque ecclesiæ, et ut prudens speculator a Domino constitutus, prædica verbum, insta opportune, importune, arguens, obsecrans, increpans, in omni patientia et doctrina, suavem semper habens de iis, quæ Dei sunt, vel allo-	10 Unde ipsi, qui eum primo, ceu ferocissimæ bestię, discernere cupiebant, postmodum ejus attendentes bonitatem ac mansuetudinem, imitatores ejus fieri cupiebant <i>x</i> . Nec erat ejus fama contenta circumjectas tantum Gallias illustrare: sed exterarum utique provincias implebat, meritorum gratia præcurrente. O quoties ob veritatis assertionem, paratam habuit mortem, fecissetque satis votis, si contulisset sors temporis. Sed licet ei ratio temporis non potuit præstare martyrium, gloriam tamen martyris non amisit, qui pro spe æternitatis jugiter laboravit.	magno cum fru- ctu:
<i>m</i>		11 Cum jam propinquare profectionis salutarem diem sentiret: convocatis discipulis, quos jam, etsi non spiritu, corpore tamen incipiebat relinquere orphanos, sic ad eos exorsus est: Ultimam, dilectissimi, parvitatibus meæ sententiam, ultima amatoris vestri suscipite verba. Si me vicaria	ægrctus postrema dat suis monita,

AUCTORE
ANONYMO.

caria dilectione amatis, divina jussa adimplere contendite, Jesum semper suspirate, praecepta ejus vestris mentibus figite. Si vere mei amatores estis, Christi nomen, sicut et ego, amate, Dei tremenda judicia jugiter formidate, et quales eritis in die judicii praesentandi, sollicitè pensate. Ego enim secundum eloquia Scripturarum viam universae carnis ingredior. Commendo ergo hodie in manus vestras salutem animarum vestrarum: mementote admonitionum mearum, et cogitate singuli de vobismet ipsis.

ac pie moritur.

12 Haec inter verba, supplicibus oculis cum manibus ad caelum elevatis, diu tacitam precem fudit, deinde prorumpens in vocem, ait: Memento mei, qui solus sine peccato es, Christe redemptor mundi. Tu semper fuisti protector meus, adjutor meus: in manus tuas, Domine Jesu, commendo spiritum meum. Sancta ergo ejus anima, sarcina carnis abjecta, hoc ordine ad suum laeta revolavit Auctorem. Vixit venerandus et magnificus praesul B. Firminus annos sexaginta septem, insignis virtutibus et miraculis. Sub die Calendarum Septembris migravit ad Christum, sepultusque est cum magnifico honore in ecclesia S. Dei Genitricis, quam ipse construxit; ubi recta fide petentibus beneficia illius clarescunt, praestante Domino et Salvatore nostro Jesu Christo, cui est cum aeterno Patre et Spiritu sancto virtus, honor, gloria et imperium per infinita secula seculorum. Amen.

ANNOTATA

a Longe ante Antoninum Pium ejusque filium adoptivum Marcum Aurelium condita erat urbs Ambianorum, quae modo Ambianum ac Gallis Amiens vulgo vocatur. Antiquum urbis nomen erat Samarobriua, eoque usi sunt Cicero, Caesar, Ptolemaeus, alique, quorum verba videre est apud Cellarium in Notitia orbis antiqui lib. II, cap. III, pag. 171, ubi tamen corrupte habet Samarobrina, et pag. 244, ubi recte scribit Samarobriua, vocis etymon sic exponens: Nomen urbis a Samara amne est, medio aëvo SOMENA vel SUMINA, nunc SOMME dicto; et briua vel briga, quod pontem Celtis significabat. Nomen urbis initio mutatum est cum nomine fluvii. Hinc in Actis Somonobria, et in alio Ms. Somonobria. Verum gentis nomen urbi deinde datum, urbsque Ambiani dicta apud Ammianum Marcellinum lib. XV cap. XI. Ex dictis liquet, ab Antonino Pio urbem illam non conditam. Et vero non imperabat Antoninus anno Urbis conditæ 867, sed Trajanus. Nihil certiora sunt, quæ de mutato per Gratianum nomine deinde sequuntur, cum Ambianos urbem jam vocaverit Marcellinus, qui nihil habet de nomine mutato. Recentiores quidem volunt Ambianensem urbem ab Antonino auctam, beneficiisque affectam a Gratiano, sed nihil adducunt nisi verba Sieberti ad annum 382, quæ ex hisce Actis videntur desumpta, et sunt talia: Civitatem, quam Antoninus Pius cum filio Aurelio condidit, et Sommonobriam ab adjacente flumine appellavit, Gratianus imperator suo dominio mancipatam, mutato nomine, Ambianis ab ambitu fluminum fecit vocari. Futilis est etymi ratio, cum flumina undique non circumdant Ambianos, sed gentis nomen urbi impositum.

b Trapezita dicitur alias mensarius aut numularius, Gallis banquier. Ab hac voce Græca,

Plauto etiam usitata, vox mendose deducitur acsi diceretur trapezitarum.

c Valentinianus I Gratianum filium imperio associavit Ambiani anno 367.

d Hoc rursum non modo videtur incertum, sed etiam parum probabile. Certe titulos tantos non habet Faustinianus in Actis S. Firmini martyris.

e Varia de S. Firmino martyre dicitur in Commentario. Ejus Acta dabuntur ad XXV Septembris.

f Additur in alio Ms.: Dignum quoque in cunctis habebat ingenium, et facile loquebatur et pure.

g Non alix videntur designari persecutiones quam Arianorum: nam Constantius imperator Arianus, defuncto Constante fratre Catholico, victisque tyrannis, acrius cepit persequi episcopos Catholicos. Hinc anno 356 ex concilio Bilerensi in exilium missus est S. Hilarius Pictaviensis episcopus. Deinde episcopi Galliæ conveniunt anno sequenti ad synodum loci incerti, in eaque rejecerunt transmissam sibi formulam Sirmiensem. Colliguntur hæc ex S. Hilarii libro de Synodis, quem ad episcopos variarum Galliæ provinciarum scripsit anno 358: nam inter alia num. 2 sic habet: Beatæ fidei vestræ litteris sumptis, ... gratulatus sum in Domino incontaminatos vos et illæsos ab omni contagio detestandæ hæreseos perstitisse, ... et missam proximè vobis ex Sirmiensi oppido infidelis fidei impietatem non modo non suscepisse, sed nuntiata etiam significatamque damnasse. Tempus horum omnium probat Tillemontius tom. VII Monument. nota 5, 6, 7 et 8 in S. Hilarium. Porro, si S. Firminus consecratus est propter persecutiones, et Gallicanis convocatis episcopis, ut dicunt Acta, non videtur ulli tempori ejus consecratio probabilius alligari posse, quam tempori hujusce concilii. Verumtamen, quia et alii circa idem tempus episcoporum Galliæ congressus contingere potuerunt, res manet incerta.

h Inter antistites Lugdunenses nullus circa hæc tempora notus est Joannes; uti antea monui. Verissimus præerat isti ecclesiæ anno 347, quando subscripsit concilio Sardicensi; S. Justus eamdem ecclesiam regebat anno 374, quo fuit in concilio Valentino. Inter hos Joannes medius esse debuit, nisi error sit tum in hisce, tum etiam in Actis S. Firmini martyris. Certe cum nulla post annum 347 sit Verissimi mentio, nulla Justi ante annum 374, nihil obstat, quo minus Joannes aliquis in cathedra Lugdunensi sedere potuerit ad annos non paucos; eoque præcise tempore, quo ordinatus est S. Firminus.

i In alio Ms. hæc adduntur: Qualem se demum quantumque præstiterit, quis digne valet explicare? aliaque similia, quæ recensere omnia non est necesse.

k Ibidem rursum hæc interposita: Eamdem pauperibus curam, eamdem, ut prius, sollicitudinem gerebat. Alia quædam mox sequuntur leviter mutata aut addita, sed operæ pretium non est notare tam levia.

l Si vere Romam profectus est Firminus, non invenit ibi Vigilium Papam, sed vel Liberium vel Damasum, qui præfuerunt eo tempore Romanæ Ecclesiæ: sed ipsum iter Romanum incertum videtur; et ne probabile quidem est, quod postea dicitur, triennio Romæ mansisse, et tanta cum potestate, quanta describitur, reversum esse.

m Alius hic anachronismus, ut jam dictum in Commentario.

n Vehementer

A n Vehementer suspicor, omnia illa, quæ hic biographus narrat de potestate Sancti accepta a summo Pontifice, de peragratione ecclesiarum Europæ, de ordinatione episcoporum, aliaque similia, quæ sunt incredibilia, per conjecturam male fundatam ex Actis S. Firmini martyris fuisse conficta. Etenim in dictis Actis hæc leguntur verba de Sancto Confessore: Nam dum esset decorus eloquio, certissimus moribus, et castitate probus, omnibus Europæ ecclesiis pater et magister effectus est. Hæc non sine exaggeratione aliqua dicuntur de auctoritate Sancti, scientia virtutibusque parva, quæ ad varias Europæ partes se poterat extendere litterarum commercio. Verum scriptor inconsideratus eadem transtulit ad potestatem in alienas ecclesias, indeque videtur deduxisse Sanctum nostrum ad summum Pontificem, a quo ejusmodi potestatem obtinuisset.

o Locus in Actis S. Firmini martyris et in aliis monumentis vocatur Abladana. Tot autem monumenta testantur, hanc ecclesiam a S. Firmino confessore ædificatam, ut ea res nullum patiatur dubium, ut probabimus in Gloria posthuma.

B p Hoc miraculum minus est certum, quia de eo nihil legitur in Actis S. Firmini martyris, imo ab alio ad Sanctum nostrum translatus videtur, nisi duobus contigerit, ut voluerunt aliqui. Certe in Vita S. Honorati Ambianensis episcopi apud nos tom. III Maii pag. 613 de eo Sancto sic habetur: Quadam enim die, cum vir Dei tractaret in altari Dominici Corporis Sacramentum, videre meruit palmam Domini consecrantis. Quod ibi in annotatis lib. b de S. Honorato etiam dicitur ex Vita S. Salvii, et ex gemina Historia inventionis S. Firmini martyris, in quarum altera item additur: Ab omni inquinamento carnis ac Spiritus postmodum mansit illæsus.

q Plus fidei merentur sequentia miracula, cum eodem modo referantur in Actis S. Firmini martyris, adductis in Comm. num. 5.

r Populi enumerati videntur revera fuisse sub episcopatu Ambianensi tempore S. Firmini. Certe Morini, qui partes maritimas incolebant inter Scaldim et Samaram seu Somnam flumina, necdum eo tempore habuisse leguntur episcopum. Pontivus comitatus, Pontium quandoque dictus, et Pontiu, nunc vulgo le Pontieu, a quo Pontinenses vocat, in alio Ms. Pontinienses, hodie etiam est sub Ambianensi episcopo.

C f Vinniacenses, in alio Ms. Vimacenses. Populi indicantur pagi Vinemaci, de quo agit Valesius in Notitia Galliarum pag. 612. Pagus variis nominibus vulgo Vimau, Vitmau, Vitnau et Wimnau, nunc le Vimeu, dictus reperitur. Latine quoque variatur nomen: nam Usuardus, inquit, et Ado in Martyrologiis pagum Vimnacensem super Somnam fluvium appellant in finibus Ambianorum, alias pagum Vimacensem. Situm hujus pagi idem indicat his verbis: Inter Ausciam et Sumnam fluvios jacet, seu inter Tellau et Pontiu pagos.

t Taraonenses, in alio Ms. mendose, ut videtur, Thalaonenses, sunt pars Morinorum, quorum urbs primaria Taruanna, Teruanna et Taruenna, Gallis Terouanne, sedem episcopalem deinde habuit, donec penitus excideretur.

u Per Caldenses, uti in utroque est Ms., designati videntur incolæ pagi Caletensis corrupto nonnihil nomine. Habebat quidem jam episcopum suum urbs Rotomagensis, cui pagus Caletensis, nunc vulgo le Pais de Caux, si totus consideretur, erat vici-

nior; sed, cum illi fortasse pagani adhuc essent, potuit in partem laboris venire S. Firminus, et excolere Caletenses Ambianis viciniore.

x Accipe quædam in alio Ms. addita hoc loco; qualia et aliis locis dixi inserta a quodam, qui phrasim pleniorē facere conatus est: Quis enim esset tam obstinatus, qui ejus modestiam intuens, non confestim admirando obstupesceret? Aut quis arrogans sobriam ejus vitam considerans, non illico ad æquitatem semetipsum converteret? Crescebat in eo nimirum quotidie opinio familiarium virtutum: seminabat in plebem verba veritatis fructu fidei redundantia, sufficienti sale condita, et velut aromaticis unguentis infusa.

GLORIA

SANCTI POSTHUMA.

§ I. Sanctus sepultus in ecclesia B. Mariæ Virginis, quam ipse construxerat, ibidem miraculis claret, et colitur a sæculo saltem vi: exponitur controversia nuper agitata de hodierna sacri corporis possessione.

Sanctum Firminum confessorem sepultum esse cum magnifico honore in ecclesia sanctæ Dei Genitricis, quam ipse construxit, habent Acta mox data sub finem. Idem asseritur in Actis S. Firmini martyris, quorum verba dedi in Commentario num. 5, ubi additur: Dubium . . non est, ubi S. Firminus confessor et episcopus post multas virtutes ostensas conditus est, ubi et sine dubio requiescere credendus est. Fulgebat quoque miraculis Sanctus: hæc enim de eo præmittuntur verba: Sicut ipse hodie meritis ipsius singulis se invocantibus et in se sperantibus longe lateque coruscat. Præterea ex vocibus, invocantibus et in se sperantibus, colligitur sanctum Confessorem jam venerationi fuisse fidelibus, dum hæc auctor scribebat; et verosimiliter jam cultus ille diu vigerat, cum de eo non loquatur, ut de re nova. Porro clarum est, Acta illa exarata esse ante translationem corporum utriusque Firmini, quam contigisse circa annum 613, infra ostendemus. Non videtur igitur dubitandum, quin ante sæculum vii coleretur Sanctus ab Ambianensi populo. Sed revertamur ad locum sepulturæ.

2 Inventio corporis S. Firmini martyris apud Cointium ad annum 687 num. 17 de loco sepulturæ utriusque Firmini sic habet: Sciebat vero (S. Salvius) quod (S. Firmini martyris corpus) in ecclesia beatæ Mariæ Virginis requiescebat, quam beatus Firminus confessor Christi construxerat: qui et pro sorte nominis et pro merito dignitatis in hac civitate clarissimus extitit pastor, et in ipsa ecclesia suam elegerat fieri sepulturam. Porro non nemo dubitationem

AUCTORE
J. S.

Sanctus sepultus in ecclesia a se constructa, ibique cultus ante sæculum vii;

F

nec de loco sepulturæ videtur dubitandum;

movit,

AUCTORE
J. S.

movit, an revera in eadem ecclesia sepultus sit Sanctus Confessor, quia tum hic, tum in Actis S. Firmini martyris, solum dicitur in ipsa ecclesia suam elegerat fieri sepulturam, et non clare, in ipsa sepultus est. Verum frivola est hæc vitilitatio: nam addidissent videm scriptores, alio loco sepultum esse, si id factum fuisse. Quin imo suspicor, scriptores illos non aliunde sciuisse, electam ibi a Sancto sepulturam, quam quia ibidem noverant sepultum. Hinc in Actis propriis, a Petro de Natalibus, et in variis Breviariis Ambianensibus clare dicitur sepultus in ecclesia, quam ipse construxit supra corpus S. Firmini martyris, in cæmeterio videlicet patris sui Faustianiani extra urbem Ambianensem: Faustianus enim sepeliverat S. Firminum martyrem, ut hujus Acta, in suo cæmeterio, quod Abladana dicitur.

ecclesia illa pri-
mum B. Mariæ
Virginis sacra,
nunc S. Acheoli
dicitur:

3 Hanc ecclesiam B. Mariæ Virginis nomen deinde mutasse, ac dici cæpisse S. Acheoli, vulgo S. Acheul, cujus corpus forsitan eo translatum fuerat, abunde ostendi potest. Rorico episcopus Ambianensis ecclesiam illam anno 1085 concessit Canonicis Regularibus S. Augustini, qui illam etiamnum possident cum celebri ejusdem nominis abbatia prope Ambianum. Instrumentum donationis, quod editum est apud Labbeum tom. X Conciliorum col. 407, apud Acherium tom. II Spicilegii pag. 60, et apud Sammarthanos tom. IV pag. 7, sic habet: Rorico... humilis præsul Ambianensis... Ecclesiam quamdam, quam B. Firminus confessor, dum primitus hanc urbem a cultu dæmoniacæ servitutis erueret, et per salutis lavacrum idem ipse paranympus cælestis virginem castam, maculam non habentem aut rugam, uni viro Christo copularet, in honore sanctæ et perpetuæ Virginis fundavit; postea vero a sanctis martyribus Aceo et Acheolo antiquitatis nostræ tempore sibi nomen optavit, ... ab omni reditu episcopi ministrorumque ejus liberam esse decernimus, et in ea clericos, qui canonicè et regulariter Deo serviant, deputamus etc. Primo ergo ecclesia illa B. Mariæ Virginis dicata fuit, deinde SS. Achei et Acheoli nomen assumpsit, ac demum Acheoli nomen prævaluit. Porro dubitatio hic aliqua esse posset propter ea, quæ de S. Firmino adduntur, utrum per vocem confessor non esset intelligendus S. Firminus martyr, qui primus fuit episcopus. Ambianensis, et deinde confessor et martyr in eodem diplomate vocatur, nisi ex ipsis Martyris Actis ostenderetur, ecclesiam antiquam B. Mariæ Virginis non a Firmino martyre, sed a Firmino confessore esse conditam. Hactenus de loco Sancti sepulturæ, quæ acri controversiæ occasionem præbuit. Verum priusquam sacri corporis translationes discutiamus, de memoria ejus in Martyrologiis breviter agemus.

memoria Sancti
in Fastis sacris
1 Septembris,

4 Non invenio Sanctum nostrum commemoratum ab ullo ex antiquioribus martyrologis. Variis tamen antiquiorum Martyrologiis memoria ipsius addita reperitur. Imprimis Hieronymianum tom. II Spicilegii recusi ad 1 Septembris sic habet: Ambianis civitate, depositio sancti Firmini episcopi et confessoris. Corbeiense apud Martenium tom. III Anecdotorum col. 1582 recentiore manu ad eundem diem: Et sancti Firmini confessoris et episcopi. Kalendarium Corbeiense ibidem col. 1601: Ambianis Firmini episcopi. Pluribus codicibus Usuardinis adjuncta est ejusdem Sancti memoria. Pauca e multis, quæ in Usuardo nostro videri possunt, accipe elo-

gia. Codex Ambianensis: Ambianis transitus D beati Firmini episcopi et confessoris, qui inter cetera bonitatis suæ insignia, dum Corpus Domini sacraret in terris, manum illius meruit videre in cælis. Editio Lubeco-Coloniensis: Civitate Ambianensium, depositio sancti Firmini episcopi et confessoris. Hic tanta scientia et sanctitate floruit, quod omnium Europæ ecclesiarum doctor et rector efficeretur; deinde episcopus ecclesiæ Ambianensis: et completis annis ætatis suæ quadraginta septem, ad Christum transiens, sancto fine quievit. Qui sepultus in ecclesia beatæ Mariæ Virginis juxta corpus prædecessoris sui, sancti martyris et antistitis Firmini, cujus nomen ipse sortitus est. Quæ in hisce elogiis dubia sunt aut falsa, jam ante discussimus. Grevenus rectius hoc dedit elogium: Ambianis, sancti Firmini episcopi et confessoris, qui a patre Faustianiano, viro nobili, ad honorem sancti Firmini Ambianensis episcopi martyrisque gloriosi, quem ipse sepeliverat, Firmini nomine vocatus est. S. Firminum etiam commemorat Florarium nostrum Ms. his paucis verbis: Ambianis sancti Firmini episcopi et confessoris. Hæc omnia ad 1 Septembris, quo celebratur Ambiani festivitas sancti Confessoris magna cum solemnitate, ut patebit per decursum.

5 Aliis quoque diebus annuntiatur Sancti memoria, videlicet XVIII et XXX Augusti, prout apud nos declaratum est in Prætermisssis ad eosdem dies. Ghinius eundem amplo elogio exornat ad XXIII Octobris; sed hisce non immoror: Cousecratio ejus et ordinatio in Martyrologiis Ambianensibus notatur XIX Augusti, ut annotavit Bollandus ad Vitam Ms., sed ignoro, quo dies ille consecrationis nittatur fundamento. Variis etiam diebus annuntiatur S. Firmini confessoris translatio. Hæc ex Martyrologiis Ambianensibus notavit Bollandus: IV Idus Januarii Ambianis translatio corporis S. Firmini episcopi et confessoris. Translationem die hoc X Januarii diu celebratam fuisse videbimus. Additur die XXI Martii his verbis: XII Cal. Aprilis translatio S. Firmini episcopi et confessoris. Translationem ad diem posteriorem in Usuardino codice Ambianensi item invenit Sollierius hisce verbis memoratam: Ipso die, translatio S. Firmini episcopi et confessoris. Ad diem vero X Januarii non quidem reperit eam in suo Ambianensi, sed in Remensi ecclesiæ SS. Timothei et Apollinaris, ubi hæc sunt verba: Ambianis, translatio corporis sancti Firmini episcopi et confessoris. Addit editionem Molani, quæ sic habet: Ambianis, translationis sancti Firmini episcopi et confessoris. Translationem die X Januarii commemorarunt plures alii, qui in Prætermisssis ad eundem diem breviter sic indicantur: S. Firmini confessoris, episcopi Ambianorum tertii, translatio celebratur hoc die, ut ex Saussaio, Galesinio, Ms. Florario, aliisque Martyrologiis constat. Hinc colligo, duas saltem translationes ab Ambianensibus celebratas fuisse, uti bis translatum fuisse Sancti corpus infra probabimus. Reperitur demum memoratus Adventus reliquiarum in basilica S. Quintini non solum S. Firmini confessoris, sed et multorum Sanctorum, quorum reliquæ fuere Ambiani, ut videre est in Prætermisssis ad XXI Maii: verum hæc intelligenda sunt de ossibus quibusdam, non de totis corporibus. Hisce expeditis, occasionem obortæ controversiæ de possessione corporis S. Firmini confessoris breviter explicabo.

6 Nullus a multis sæculis dubitaverat, quin hujus Sancti corpus translatum esset, ac servaretur

et aliis etiam
diebus: transla-
tio X Januarii,
et XXI Martii
memorata.

F

A *retur in ecclesia cathedrali Ambianensi : idque et monumenta plurima testabantur, et festivitas translationis longo tempore celebrata, et lipsanthecca quotannis circumferri solita, omnium animis alte impresserant. Verum translatio illa et possessio ecclesiae cathedralis, etiamsi certa videatur, et pro indubitata fuerit habita usque ad finem fere praecedentis saeculi, graviter oppugnari caepit anno 1697. Occasionem controversiae praebuerunt inventa anno 1697, x Januarii in ecclesia S. Acheoli sepulcra, de quibus Mabillonius in Opusculo de Cultu Sanctorum ignotum, recuso inter Opera posthuma tom. I pag. 279, sic loquitur : At longe venerabilior est alia inscriptio, quae cum aliis fere oblitteratis, anno MDCXCVIII (lege 1697) ineunte, detecta est Ambianis in suburbana sancti Acheoli martyris basilica, quam occupant Canonici Regulares reformatae congregationis Gallicanae. Illic, dum ad novi altaris fundamentum humus erueretur, detecta sunt quinque sepulcra prope tumulum sancti Firmini episcopi et martyris, qui pone vetus altare positus erat. Duo ex illis hinc et inde posita : unum ad latus Evangelii absque inscriptione, et alterum ad latus epistolae cum inscriptione, quae Eulogii Ambianorum secundi episcopi, et proximi ejus successoris S. Firmini confessoris esse creduntur. Ante altare tres alii tumuli reperti, unicus cum inscriptione, nempe Faustini, ut ex inscriptionis fere deletae relictis vestigiis non sine fundamento conjiciunt. Deinde post relata quaedam ex Actis de Faustini, et utroque Firmino in eadem ecclesia sepulto, haec addit : Praedicta monumenta cum magno pietatis sensu lustravi ; at Faustini, ut creditur, tumuli inscriptionem vix legere potui.*

B *negari caepit est anno 1697 : hinc gravis exorta controversia,*

C *7 Inventis hisce tumulis, cum in uno ex illis aliqui putarent se legere nomen Firminus, illeque tumulus ossa contineret humana, facile crediderunt, ossa illa esse S. Firmini confessoris. Accessit rumor falsus, qui opinioni isti pondus addidit : nam sparsum fuit in vulgus, lipsantheccam, in qua corpus Sancti servabatur in ecclesia cathedrali, apertam fuisse vacuumque prorsus repertam. Apparuit igitur eodem anno dissertatio Gallice ab auctore anonymo scripta, cujus erat titulus : Epistola ad curiosum de antiquis tumulis, repertis x Januarii anni MDCXCVII sub altari principis cujusdam ecclesiae, quae olim erat cathedralis Ambianensis. Conabatur anonymus iste ostendere, unum ex quinque tumulis esse S. Firmini confessoris, ossaque ejus numquam ex eo sepulcro fuisse amota. Verum, cum non modo malam defenderet causam, sed etiam non satis se continuisset intra modestiae limites, dissertatio seu Epistola illa eodem anno prohibita est ab illustrissimo Ambianensi episcopo Henrico Feydeau de Brou, qui decreto dato xx Julii illam gravi censura perstringit, et simul breviter refutat. Attamen non tam cito litibus hisce finis est impositus : nam causam Canonice Regularium S. Acheoli propugnandam suscepit Joannes Baptista Thiers, vir scriptis suis orbi literario non ignotus. Edidit ille anno 1699 Dissertationem item Gallicam, quam mox suppressit Consilium status publici, decreto hunc in finem dato xxvii Aprilis ejusdem anni. At, cum hujusce Dissertationis exemplar pervenisset Leodium, ibidem eodem anno recusa est Dissertatio, eodemque anno huc missa, nescimus a quo. Titulus hic praefixus : Dissertatio de loco, ubi nunc quiescit*

corpus S. Firmini confessoris, tertii Ambianensis episcopi.

8 *Dissertationi huic, quae plenior est affectata eruditione, miraque sui auctoris fiducia, quam argumentis solidis, nullus respondit usque ad annum 1711. Eo demum anno causam ecclesiae cathedralis Ambianensis uberius defendere aggressus est Nicolaus de Lestocq doctor Sorbonicus ac canonicus Ambianensis Theologicis praefectus. Hic Gallice edidit Opusculum sub hoc titulo, Dissertatio de translatione corporis S. Firmini confessoris etc., in quo presse ac solide probat, corpus S. Firmini translatum fuisse, servarique in ecclesia cathedrali Ambianensi, et sic ad argumenta adversariorum suorum respondet, ut nullum videatur relinquere dubium, quin corpus Sancti possideat ecclesia cathedralis. Quievissent hic defensores inventi recenter sepulcri, si quiescere posset assumptum semel patrocinium opinionis praconceptae. Obierat interim Thiersius, ejusque aequae ac Anonymi arma, quae nunquam satis cohaeserant, penitus erant confracta. Anonymus tamen, etiamsi nihil solidae rationis in rem suam proferre posset, silere omnino noluit ; sed responsionem ad Dissertationem Lestocquii adornavit, eamque inscripsit Umbram Thiersii. Verba inania, quae personata illa Umbra profuderat, altera dissertatione facile refutavit Lestocquius. Opposuit rursum Anonymus Observationes criticas, quas similiter Lestocquius confutavit. Demum aperta est arca, qua claudebatur sacrum S. Firmini confessoris corpus, cumque illud in arca repertum fuisset cum instrumento translationis postremae, finis diuturnae liti fuit impositus. Haec praemittere visum est, antequam narrarem sacri corporis translationes : nam sic eas referre statui, ut praecipua Lestocquii argumenta sim allaturus, et cavillationes ejus adversariorum breviter refutaturus.*

§ II. Prima corporis translatio : ecclesia, in quam translatum, et tempus hujusce translationis inquiruntur. **F**

V *ita S. Salvii Ambianensis episcopi apud nos tom. I Januarii pag. 706, relata prius inventione et translatione S. Firmini martyris, ad propositum nostrum subjungit ista : Sed et sanctos Dei Firminum episcopum et confessorem, Aceum quoque et Aceolum martyres Christi, in crypta Orientali verenter condidit, et decenter exornavit. Ad quam ecclesiam translata sint sacra haec corpora, idem scriptor innuit paulo ante, ubi haec habet : Ecclesiam denique, quae necdum in loco erat, digno opere construxit, et in principis Apostolorum B. Petri honorem, nec non et doctoris gentium S. Pauli verenter beavit. Nam mox dicit corpus S. Firmini martyris collocatum esse in ecclesia, quam ipse beatissimus praesul Salvius construxerat, in crypta Orientali, in qua et aliorum corpora condita deinde affirmat. Non superest hoc tempore ecclesia illa SS. Petri et Pauli a Salvio exstructa : neque id mirum, cum eadem subierint sortem omnes fere antiquiores ecclesiae Ambianenses, testante Morlierio lib. 1 pag. 90, nullam fere superesse, quae*

AUCTORE
J. S.

variaque contra translationem scripta, sed eadem solide propugnata.

S. Salvius corpus transtulit in ecclesiam a se conditam : qua combusta anno 1218,

quingentis

AUCTORE
J. S.

quingentis aut sexcentis annis antiquior erat, dum ille scribebat. Lestouius in *Dissertatione* I cap. I affirmat dictam ecclesiam incendio consumptam fuisse anno 1218, fundamentaque novæ ecclesiæ cathedralis, quæ hodieque magnifica subsistit, jacta fuisse anno 1220 per Everardum Ambianensem episcopum. De consumpta per incendium ecclesia cathedrali, inchoataque per Everardum alterius structura consentit Morlierius pag. 90, citans etiam hæc verba Gaufridi vel Godefridi II antistitis Ambianensis, quibus prioris cathedralis combustio indicatur: Nam si peccatis nostris exigentibus, permiserit Dominus ecclesiam nostram concremari, ad nostrum profectum hoc evenisse credamus.

novæ eaque amplior æstruitur,

10 Proxima aut contigua antiquæ huic ecclesiæ cathedrali erat ecclesia S. Firmini confessoris, quæ forsitan eodem incendio destructa fuit, aut certe locum cedere debuit ampliandæ cathedrali, instauratoque fuit eo loco, quo nunc cernitur. Hæc simul cum antiquæ cathedralis combustione colliguntur ex fragmentis litterarum Godefridi II ejusque successoris Arnulfi, quæ protulit Lestouius pag. 234. Fragmentum Godefridi sic habet: Quoniam per claræ memoriæ episcopum Everardum fuerat ordinatum, accedente consensu Ambianensis cleri et populi, tamquam eis fuisset a Domino inspiratum, quatenus fundamenta ecclesiæ ampliaret et mundaret sancta; . . oportebat ecclesiam B. Firmini confessoris matris suæ cedere fundamentis. Arnulfus vero loquitur in hunc modum: In litteris bonæ memoriæ prædecessoris nostri Gaudefridi episcopi Ambianensis, nobis oblatis, vidimus contineri, quod eam (lege cum) ecclesiam Ambianensem tempore piæ recordationis Everardi episcopi Ambianensis, tunc eidem præsentis, contigisset incendio corruisse, per eundem Everardum episcopum, accedente consensu cleri et populi Ambianensis, fuerat ordinatum, et erat necesse, quatenus fundamentum dictæ ecclesiæ ampliaret, ad quas ampliationes ecclesiam B. Firmini confessoris retro sitam cedere oportebat. Thiersius in *Dissertatione* sua cap. IX, pag. 79 præsentem cathedralem anno 1220 per Everardum episcopum inchoatam fuisse similiter affirmat, adducens hosce ex ejus epita, hio versiculos:

C Qui populum pavit, qui fundamenta locavit
Hujus structuræ, cujus fuit urbs data curæ.

utraq; fuit cathedralis: prima verosimiliter SS. Petro et Paulo, hodierna vero B. Mariæ Virginis sacra.

11 Verum idem Criticus dissimulat combustionem ecclesiæ illius cathedralis, in cujus locum hodierna fuit æstructa. Opus sane ei erat dissimulatione illa, ut ex epocha conditæ cathedralis, per sequelam nescio quam, concluderet, sacrum S. Firmini corpus a S. Salvio delatum non fuisse ad ecclesiam cathedralem, acsi nulla fuisset cathedralis ante hanc conditam. Cointius in *Annalibus Francorum* ad annum 689, num. 13, agens de hac translatione, scribit sequentia: Salvius duas Ambiani basilicas erexit, alteram nomine Principum Apostolorum, in qua reliquias sancti Firmini confessoris collocavit, unde et illa S. Firmini nomen accepit, alteram beatissimæ Virginis, in qua posuit corpus sancti Firmini martyris. Vetus enim Breviarium Ambianense quarto Kalendas Novembris hæc habet in festo sancti Salvii: « Duas Ambiani basilicas construxit; » alteram nomine sanctorum Petri et Pauli, quæ » nunc sancti Firmini confessoris dicitur, alteram sanctæ Mariæ Virginis, in quam beati Firmini martyris corpus suo tempore inventum » transtulit ». Breviarium illud satis fideliter se-

cutus est Cointius; sed parum vetustatis habet, cum tantum sit anni 1607. Porro huic opinioni repugnare videtur Vita S. Salvii, quæ innuit ecclesiam illam SS. Petri et Pauli cathedralem fuisse. Præterea duo antiquiora Breviaria ad manum habeo, in quibus nihil legitur de structis duabus ecclesiis a S. Salvio, nihil de ecclesia S. Firmini confessoris. Deinde clare indicat Vita S. Salvii, corpora utriusque Firmini ad eandem delata fuisse ecclesiam. Quapropter, etsi nihil intersit ad præsentem corporis possessionem probandam, probabilius existimo cathedralem æstructam a S. Salvio sub nomine Sanctorum Petri et Pauli, in eamque delata dictorum Sanctorum corpora; sed eandem, postquam combusta fuerat, sub nomine B. Mariæ Virginis ab Everardo instauratam.

12 Quo tempore vixerit S. Salvius, qui transtulit corpus S. Firmini, difficulter ostendi potest, quia in sententias admodum diversas abierunt scriptores. Vita quidem istius Sancti, ad XI Januarii edita, aliquot habet notas chronologicas, sed ex non sufficiunt, ad ejus ætatem certo stabilendam, cum varie exponantur a variis. Accedit quod Vitæ illius scriptor Salvios diversos confuderit, eaque de causa non multum illius auctoritate niti debeamus. Bollandus in *Commentario* Vitæ prævio aliqua adduxit argumenta, ut ostenderet Salvium floruisse sub initium sæculi VII, mortemque ejus fixit circa annum 615. Argumenta aliqua Bollandi recte refutavit Cointius ad annum 686, quo Salvium episcopum creatum voluit, sed nihilo meliora adduxit pro sua opinione, nec solide ad omnia respondit. Vita Salvii num. 8 sic habet: Eodemque tempore Theodericus gloriosus rex Francorum monarchiam regis potestatis exercebat: qui audiens sanctum Honoratum migrasse episcopum a seculo, legatos suos direxit ad urbem Ambianicam, sanctum scilicet Hautcarium, Noviomensis ecclesiæ pontificem, intimans urbanis, ut dignum Deo sibi que salutiferum eligerent episcopum. Post quæ electio S. Salvii mox subjicitur. Theodoricum regem, sub quo electus narratur Salvius, Theodoricum Burgundiæ regem, Childeberti II filium, intelligit Bollandus. Verum Cointius rem contigisse contendit sub Theodorico III, quia Theodoricus in Vita Salvii describitur ut Franciæ monarcha. Fateor lubens, quod censerem Cointii opinionem potius sequendam quam Bollandi, si solus ad ordinandam chronotaxim occurreret Theodoricus, maxime quia nec Ambianum nec Noviomum fuit in ditionibus Theodorici Burgundiæ regis; sed quantum favet Cointio Theodoricus, tantum adversatur Honoratus Salvii antecessor; et Bollandus præterea favet Hautcarius Noviomensis antistes, qui alias Haudgarius, Acarius et Acharius scribitur, uti in annotatis observat.

13 Vidit Cointius Honoratum non cohærere cum opinione sua; at facilem adhibet solutionem num. 8, inquiens: Error est in Honorati nomine, cujus loco restituendus est Dado. Si Theodoricus cum sententia nostra non magis conciliari posset, quam Honoratus cum Cointiana, cur mihi non liceret eadem facilitate reponere, Error est in Theodorici nomine, cujus loco restituendus est Clotarius II? Imo hic error multo erit verisimilior, quia Theodoricus II et Clotarius II eodem tempore in diversis Gallix partibus regnaverunt, ita ut scriptor, qui illis diu fuit posterior, facile uni attribuere potuerit, quod factum

De ætate S. Salvii, qui corpus transtulit, nihil certi habetur ex sola ejus Vita:

E

F

etsi notæ chronologicæ in illa expressæ,

A factum erat ab altero, invento forsitan in monumentis antiquioribus solo facto sine expresso regis nomine. At idem ille scriptor non tam facile errare poterat in ordine episcoporum Ambianensium, quorum haud dubie exstabant catalogi; nec verisimile est, ab eo Honoratum Salvio fuisse proxime præponendum, si toto sæculo fuisset prior, ut contendit Cointius. Non minus facile se expedit Cointius num. 10 ab Hautcario, qui S. Salvii electioni præfuisse dicitur. Nullus dubitat, quin S. Acharius Noviomensi et Tornacensi ecclesiae præfuerit ante S. Eligium, qui ei successit circa annum 640, nec ulla dari potest idonea ratio, cur episcopus esse non potuerit ab initio sæculi VII, etiamsi ignoretur episcopatus ipsius initium. Alius in antiquis episcoporum Noviomensium catalogis Hautcarius non reperitur, nec in ullis conciliis aut aliis quibuscumque monumentis antiquis: primi Sammarthani tom. III Galliae Christianae pag. 812 Hautgarium ab Achario distinctum inseruerunt catalogo episcoporum Noviomensium ex hoc loco, sine ulla alia probatione, et quidem ante S. Mommolenum, qui certo successit S. Eligio, ut error sit manifestus.

B magis innuant eum sedisse sub initium sæculi VII, quam sub finem ejusdem. 14 Laudatus Cointius distinctionem sine fundamento assertam amplectitur, sed eundem non servat ordinem: nam Hautgarium Mummoleno subjiciens, sic scribit: Nihil vetat, quo minus Acarius, qui sanctum Eligium in episcopatu antecessit, distinguatur ab Hautcario, qui post sanctum Mummolenum sancti Eligii successorem sedere cœpit. Adde quod Theodoricus Childeberti filius, qui post patrem in Burgundia regnavit, Acarium Noviomensem episcopum ad urbem Ambianicam dirigere non potuit, obiit enim priusquam Acarius ad episcopatum promoveretur. Verum distinctioni obstat silentium catalogorum Noviomensium, et defectus sufficientis rationis pro asserenda distinctione. Quod ait, Theodoricum II obiisse ante episcopatum S. Acharii, eadem facilitate negatur, qua asseritur. Mabillonius in Annalibus Benedictinis tom. I pag. 604 ad annum 695 inter episcopos, qui sine sedis nomine subscripserunt privilegio cuidam ibi relato, recenset Hectarium quemdam, quem credit fuisse Hautcarium Noviomensem. Incerta mihi videtur hæc conjectura, quam nullis rationibus fulsit: at si re vera Hectarius aliquis tunc Noviomensis fuisset, necdum constaret, an ille potius designatus esset in Vita S. Salvii quam S. Acharius, qui S. Eligium præcessit. Hinc concludo, nullam temporis notam reperiri in Vita S. Salvii, quæ satis sit certa ad ætatem illius assignandam; illas tamen, quas recensuimus, magis favere Bollando quam Cointio.

C Nisi SS. Honoratus et Salvius statuatur octavo et nono loco, improbabilis relinquitur hiatus in catalogo, 15 Videamus igitur, utrum ex ipsis catalogis episcoporum Ambianensium attente consideratis ætas S. Salvii utcumque inveniri non possit. In septem primis episcopis consentiunt Claudius Robertus, Morlierius, et Sammarthani. Ex his septimus ab omnibus statuitur Beatus, qui concilio Aurelianensi v interfuit anno 549. Robertus et Morlierius octavo loco ponunt S. Honoratum, nono S. Salvium. Sammarthani vero duos hosce integro sæculo collocant serius, et Bercundum, quem alii decimum habent, octavo loco inserunt prorsus improbabiler. Quippe vixit Beatus anno 549, Bercundus episcopus erat tempore S. Walarici abbatis, de quo egimus ad i Aprilis, eique defuncto circa annum 622 supervixit Bercundus, qui defuncti corpus transferre voluit. Advertat igitur lector studiosus, quantus inter

Septembris Tomus I.

Beatum anno 549 sedentem et Bercundum post annum 622 superstitem relinquatur hiatus, nisi Honoratus interponatur et Salvius. Hic autem hiatus tanto magis est improbabilis, quod Honoratus et Salvius deinde eo loco inserantur, ubi catalogus sine hiato continuari potest, etiamsi duo hi præmittantur, imo ubi locum non relinquunt S. Theodefrido, qui necessario inseri debet, quem admodum ostendemus.

16 Accedit ad hasce rationes quod varia monumenta, partim citata in S. Salvio ad xi Januarii, partim in S. Honorato ad xvi Maii, testentur, S. Honoratum sedisse tempore Childeberti regis, adeoque sæculo VI, sive Childebertus primus intelligatur, sive secundus: nam tertius nequit intelligi, ut facile admittent adversarii. Vidit hæc Cointius, atque ut hiatum supradictum expleret, et Honoratum a tempore Childeberti non amoveret, eum reliquit loco suo octavum, et pro Salvio, quem contra omnes catalogos ab Honorato distraxit, substituit nono loco Deodatum, quem alii duodecimum faciunt aut decimum tertium. Sic totum fere ordinem mutat sine ulla ratione solida. Rectius implebitur tempus inter Beatum et Bercundum, si loco suo relinquuntur Honoratus et Salvius; nec alium eis locum probabiliter assignari posse, nunc ostendere aggredior.

17 Decimus nobis episcopus est Bercundus, S. Walarico cœvus, eique superstes. Huic successit Bertefridus, ut fatentur omnes, qui nobis est undecimus, uti et Roberto et Morlierio. Bertefridus adhuc vivebat anno 666, quando Drausius episcopus Suessionensis ad ipsum aliosque episcopos direxit privilegium datum monasterio puellari beatæ Mariæ, ut videre est apud Mabillonium tom. I Annalium pag. 482. Cointius idem privilegium affigit anno 668. Tempore hujus Bertefridi condidit S. Bathildis monasterium Corbeiense, cui primus præfuit S. Theodefridus. Huic monasterio immunitatis privilegium anno 663 concessit Bertefridus, petentibus rege Clotario et regina Bathilde, in quo apud Mabillonium tom. I pag. 470 inter alia de electione abbatis hæc leguntur: Ad hæc, mortuo abbate, ejus successorem, a monachis unanimiter electum, accepto a principe mandato, ordinet (episcopus Ambianensis.) Verba hæc recitanda duxi, ut ex iis clare ostendam, Theodefridum abbatem Corbeiensem Ambianensibus episcopis annumerandum. Admittunt id Sammarthani et Cointius, contra quos alias disputo: sed dubitat Mabillonius, et Bollandus ad xxvi Januarii eundem perperam annumeravit episcopis Albiensibus, inter quos locum habere nequit. De episcopatu nullum est dubium, sed dubitat Mabillonius pag. 502, an Ambianensis fuerit episcopus, nec alia de causa dubitare videtur, quam quod cum componere nequeat cum sententia Sammarthani, quam refutamus.

18 Audi Mabillonium ipsum, qui, ubi probaverat Theodefridum non esse creatum episcopum ante principatum Theodorici III, sic prosequitur: Eo certe regnante Theodefredus ex abbate episcopus evasit, eamque dignitatem etiam retinebat eo tempore, quo scriptor ille anonymus libellum de vita sanctæ Balthildis scribebat, id est, paullo post ipsius reginæ obitum, quam auctor ille merito laudat a condito monasterio Corbeiensi, « Ubi, inquit, venerabilis vir domnus Teudofredus, nunc jam episcopus, tunc vero abbas, magno gregi Fratrum præfuit ». Episcopus ergo fuit Theudofredus toto fere

AUCTORE
J. S.

et ab aliis monumentis rece-
ditur,

E

cumque S. Theodefridus ex abbate Corbeiensi

F

factus episcopus, non Cameracensis,

AUCTORE
J. S.

Theoderici principatu : at cuius loci, non convenit inter auctores, quorum alii eum Ambianensem, alii Cameracensem faciunt. Verum, ut Cameracensis fuerit, tametsi huic opinioni favent quædam schedæ recentiorum. temporum, non facile assenserim : tum quia Theodefredi nomen deest apud Baldericum in Chronico Cameracensi : tum quia toto fere Theoderici regis principatu hanc ecclesiam rexit Vindicianus, qui eam post sanctum Autbertum Chlotario superstitie obtinuit. Ut hæc vera esse lector intelligat, tantum opus est inspicere catalogum episcoporum Cameracensium tom. III Gallix Christianæ recusat. Pergit Mabillonius : An autem Ambianensis antistes fuerit Theodefredus, affirmare noim, etsi locum habet in vulgatis indicibus (apud Sammarthanos) post sanctos Honoratum et Salvium, qui, si tempore Theoderici tertii eam sedem tenuerint, nullum Theodefredo vacuum relinquunt locum sub hoc rege, quo tamen regnante eum episcopum factum esse, constat ex diplomate ejusdem regis, confirmantis, ut jam diximus, electionem Eremberti abbatis post Theodefredi promotionem episcopalem, qui eum sibi successorem suggererat, videlicet post Chrodegarium, qui primus successit Theodefredo.

sed Ambianensis,

19 Hæc quidem Mabillonius dubitanter. At omne dubium amovere videtur laudatum mox Theodorici diploma, quod ediderunt Sammarthani tom. IV Gallix Christianæ pag. 293, et in quo hæc leguntur : De sacrosancto monasterio nuncupato Corbeia, in pago Ambianense constructo, ad regalem nostram præsentiam monachi et viri Dei venientes, serenitatis nostræ clementiæ auribus suggererunt, ut dum et venerabilis vir Chrodegarius abba, secundum consuetudinem humanæ fragilitatis, de hac luce ad Dominum migrasse dignoscitur; quem apostolicus vir dominus et pater noster Theodefredus episcopus, dum et ille onus pontificale meruit accipere, per nostram voluntatem et præceptionem ad regendum ac dominandum monasterio supra scripto constituit; cum relatione et consensu totius congregationis ipsius monasterii petierunt, ut liceret eis secundum eorum electionem, et secundum sanctum privilegium, quod supra * loco sancto ex regali munificentia et sacerdotum concessione

* forte supradicto

C indultum est, de semetipsis eligere rectorem. Et dum eorum petitio nostræ serenitati congrua esse, et rationabilis in omnibus videretur, venerabilem virum Erembertum, qui in ipso monasterio fuit nutritus, ipsi homines cum voluntate supra scripti pontificis, domini Theodefredi episcopi elegerunt etc. Ex hisce, modo animum advertamus, clare consequitur, Theodefredum fuisse episcopum Ambianensem. Quippe, ut habent verba privilegii num. 17 data, monachi debebant abbatem eligere, episcopus Ambianensis, accepto regis mandato, ordinare. At Theodefredus per præceptionem Theodorici abbatem constituit Chrodegarium. Erat igitur Ambianensis episcopus, eamdemque regebat ecclesiam, dum electus est Erembertus, qui idcirco cum voluntate ipsius electus dicitur. Hæc clariora videntur, quam ut magis elucidari debeant. Hinc ex sententia Mabillonii Theodefredus locum non relinquit Honorato et Salvio sub principatu Theodorici III. At id paulo magis exponendum.

alius in catalogo locus non est Honorato et Salvio, ac ne soli quidem Salvio,

20 Bertefridus adhuc sedebat anno 666, et verosimiliter aliquot annis serius, donec successerit Theodefredus, qui sub principatu Theodorici episcopatum suscepit. Certe nullo modo Bertefrido

et Theodefredo interponi possunt Honoratus et D Salvius, ac ne Salvius quidem solus, cum hic diutius præfuerit quam sit spatium, quod illis reperiri posset intermedium. Accedit quod Mumolenus præfuerit sedi Noviomensi usque ad annum circiter 684, ita ut nullus eo tempore Noviomni sedere potuerit Acharius vel Haudgarius, qui Salvii præfuisse electioni. Nullus igitur sedit inter Bertefridum et Theodefredum, vel, si quis fuit intermedius, fuit unus ex illis, qui circa idem tempus reperiuntur in catalogo episcoporum Ambianensium sine temporis nota. Porro supererat adhuc Theodefredus, dum scripta est Vita S. Bathildis reginæ, cujus obitum circa annum 680 locat Mabillonius; scriptam autem esse Vitam illam aliquot annis post mortem Beatæ, satis colligi potest ex miraculis ultimo capite relatis. Idem in vivis erat, dum electus est tertius abbas Corbeiensis Erembertus, quod circa annum 681 contigisse credit Mabillonius tom. I pag. 565. Nec video, cur superesse non potuerit usque ad finem regni Theodorici : nam annus emortualis est incertus. Post Theodefredum a nullo Salvium hactenus collocatum vidi : nec probabiliter ibi collocaretur, cum Deodatus, Dado et Bertmannus in catalogis reperiantur ante Dominicum, qui anno 720 vel 721 interfuisse dicitur translationi S. Lamberti. Itaque locus non est S. Salvio : nam tresveniuntur ad explendum intervallum temporis, quod unus implere posset. Ex dictis hactenus concludo, relinquendum ordinem episcoporum, prout concinnatus est a Claudio Roberto et Morlierio, sed inserendum Theodefredum loco duodecimo aut decimo tertio, uti recte inseruerunt Sammarthani et Cointius.

21 Salvius igitur sedit inter Honoratum et Bercundum sub initium sæculi VII, uti etiam probare conatus est Thiersius in Dissertatione memorata cap. XVI, affigens translationem S. Firmini martyris anno 613. Affert ille pag. 202 inscriptionem, quam adhuc superesse dicit in ecclesia S. Acheoli sub antiquo altari. Inscriptio autem illa notat annum 613, ex eaque infert, eodem anno corpus S. Firmini martyris translatum. Porro non modo Thiersius, sed etiam Lestoguius nostræ favet sententiæ : nam licet ille dictam epocham stabiliret, ut ostenderet potuisse corpus S. Firmini sub Dagoberto rursum transferri ad abbatiæ S. Dionysii, quod illud deinde translatum contendebat contra Lestogium; tamen Lestogius, qui secundam illam translationem refutat Dissert. I cap. ultimo, pag. 201, negare noluit stabilitam epocham translationis primæ, etiamsi tota secundæ translationis historia collabatur, si corpus a Salvio translatum sit sæculo VII ad finem vergente. Cur, obsecro, ea de re disputare noluit Lestogius, qui monumenta omnia Ambianensia diligenter lustraverat? Noverat Cointium eo argumento usum : videbat Cointium non recte refutatum a Thiersio, qui sine ulla probatione supponebat Salvium sedisse ante Bercundum, quod negaverat Cointius. Non alia haud dubie de causa Lestogius impugnare noluit epocham S. Salvii a nobis probatam, quam quod veram crederet et monumentis ecclesiæ suæ consonam. Ceterum an eodem anno 613, quo corpus S. Firmini martyris inventum creditur, etiam translatum sit corpus S. Firmini confessoris, non inquirō. Sufficit mihi ostendisse, id factum esse sub initium sæculi VII.

qui sedit sub initium sæculi VII, et corpus translavit.

F

§ III. Solvuntur argumenta contra testimonium ex Vita S. Salvii allata : et confirmatur translatio ex aliis monumentis.

Translationem, cujus locum et tempus inquisivimus, in dubium vocatum fuisse jam monui. Qui eam impugnarunt, multa objecerunt contra Vitam S. Salvii, quæ primum translationis hujusce suggerit testimonium. Thiersius cap. ix Dissertationis suæ hanc Vitam auctoritate carere contendit, primo quia est auctoris anonymi, secundo quia scripta est longo tempore post mortem S. Salvii, tertio quia illius scriptor idonea crisi usus non est, cum multa confuderit, et varia attribuerit Salvio Ambianensi, quæ pertinent ad Salvium Albigensem. Hæc contra auctoritatem totius Vitæ objecit Thiersius, quæ postea ab iis, qui defensionem malæ causæ majori contentione quam iudicio prosecuti sunt, in plures partes divisa sunt, editaque Gallice ut Critica Vitæ S. Salvii. Nominatim vero reprehendit locum illum, ubi S. Firmini ac SS. Achei et Acheoli translatio asseritur his verbis : Sed et sanctos Dei Firminum episcopum et confessorem, Aceum quoque et Aceolum martyres Christi, in crypta orientali verenter condidit, et decenter exornavit. Post quæ scriptor ad alia progrediens, ait : Nam et homines etc. Carpit primo, quod dicitur de translatis Acheo et Acheolo : ait enim se non intelligere, an velit scriptor corpora eorum translata de ecclesia S. Acheoli, quod falsum esse contendit ; an vero dicat auctor ille, alibi inventa esse ea corpora. Nullius momenti est illa obiectio, cum scriptor solum dicat condita esse in eadem crypta cum corpore S. Firmini confessoris ; nec addat, unde translata sint ; nam ne ipse quidem Thiersius negare ausus est, servari ea corpora in cathedrali Ambianensi. Non opus est igitur hic inquirere, utrum illa corpora primo translata fuerint ad ecclesiam S. Acheoli, indeque Ambianum, an vero aliunde post inventionem statim delata sint Ambianum.

Eundem locum deinde de interpolatione suspectum facere conatur Thiersius, eamque objectionem continuarunt ejus gregales. Affirmat pag. 86, interpolationem apparere ex ipso contextu, cum locus ille non cohæreat cum antecedentibus et consequentibus. Respondeo optime cohæreere cum antecedentibus : namque num. 11 narrat auctor constructionem ecclesiæ SS. Petri et Pauli, mox num. 12 subjicit inventionem S. Firmini martyris et translationem, ac demum translationem S. Firmini confessoris atque Achei et Acheoli martyrum. Consequentia etiam recte cohærent, licet fateamur illa non pertinere ad Salvium Ambianensem, sed ad Salvium Albigensem, cujus gesta ad Ambianensem transtulit, ut postea dicturi sumus. Totus Thiersii scrupulus consistit in particulis quibusdam, quas inepte locatas credidit. Ait auctor num. 10, ecclesiam denique construxit, deinde num. 11, postmodum vero etc., et num. 12 nam etc., prout locum supra adduxi. Verum, si forsitan ignoravit Thiersius particulam denique non solum in fine orationis usitatam fuisse, et particulam nam mul-

tis modis adhiberi ab ipsis antiquioribus ; certe ignorasse non videtur, scriptores mædii ævi minus scrupulosos fuisse in usu similium particularum. Frivola igitur est obiectio et scrupulus maxime inanis, nec necesse est hic grammaticum agere, cum solum sit inspiciendum Calepini Dictionarium, ut quis intelligat, neque particulam denique semper finem orationis insinuare, aut per conjunctionem nam semper rationem reddi præcedentium, ut contendit Thiersius.

24 Aliam mox rationem allegat Thiersius, ut probet interpolatam Vitam S. Salvii. Andreas du Chesne tom. I Scriptorum historię Francorum pag. 686 et 687 duo ex Vita S. Salvii edidit fragmenta, quæ Thiersius liberaliter Vitam vocat. Hinc ita ratiocinatur : Illa omnia uti et alia multa non reperiuntur in eadem Vita S. Salvii edita a Chesnio, quod interpolationis est argumentum. Hanc rationem rursum inculcavit auctor Criticæ Vitæ S. Salvii § VII, etiamsi Lestouquius Diss. I cap. I jam respondisset, non nisi fragmenta Vitæ edita esse a Chesnio, non totam Vitam, idque per se pateat, cum illa ediderit post multa alia Vitarum fragmenta, atque hunc eisdem fragmentis præfixerit titulum : Ex Vita Ms. S. Salvii episcopi Ambianensis. Verumtamen pergit auctor ille Criticæ subtilibus quibusdam rationibus contendere, integram Vitam S. Salvii editam a Chesnio. At mihi non lubet ulterius probare ea, quæ sole clariora sunt ; sufficiat dixisse scriptorem illum anonymum ne memorem quidem fuisse dicti vulgaris : Contra solem ne loquitor. Porro, cum ejusmodi fragmenta ediderit Chesnius, quæ magis conducere judicabat ad historiam regum Francorum elucidandam, non difficulter divinari potest, cur relationem translationis S. Firmini confessoris æque, ac inventionis S. Firmini martyris, cum multis aliis prætermiserit, videlicet quia reges in iis nullam habebant partem. Si laudatils collector alia subinde in fragmentis suis reliquit, quæ nihilo magis erant necessaria ad cognoscendam regum Francorum historiam, uti factum non inficiamur, necesse non est inquirere, cur non eodem modo ubique processerit : nam id videtur fecisse pro arbitrio.

25 Menardus in Observationibus ad Martyrologium Benedictinum pag. 449 compendiosam scripsit S. Salvii Vitam, de qua dicit pag. 451 : Hanc Vitam composui ex veteri manuscripto cœnobii Monasterioliensis, ubi sunt sancti Salvii reliquiæ in capsâ bracteis argenteis obducta, in quibus ejusmodi Vita incisa est cum characteribus singulas historias explicantibus. Non refert Menardus translationem corporis S. Firmini confessoris, ac ne quidem inventionem S. Firmini martyris, nisi breviter in annotatis ex Actis Ambianensis ecclesiæ. Observavit id breviter Thiersius, addens aliquot Breviaria Ambianensia, Kalendarium unum, Petrum de Natalibus, et Joannem Maldonatum, qui similiter eam translationem siluerunt, ut suspicionem interpolationis auget. Ad Menardum et Breviaria (nam Petrus de Natalibus et Joannes Maldonatus breviores sunt quam ut responsione indigeant) recte respondit Lestouquius, Vitam memoratæ capsæ incisam desumptam fuisse ex Breviariis usitatis anno 1435, quo capsâ est composita : Breviaria autem istius temporis non habuisse in lectionibus S. Salvii historiam translationum utriusque Firmini, quia lectiones, quod fuissent nimis prolixæ, variis vicibus erant truncatæ. Primo, inquit, tota S. Salvii Vita inserta est Breviario, in novem lectiones

AUCTORE
J. S.

altera nihilo
melior,

E

nec quidquam
evincit tertia :

F

Varia contra
auctoritatem
Vitæ S. Salvii
objecta,

aliaque, ut ostendunt interpolationem : at prima interpolationis ratio plane est frivola ;

AUCTORE
J. S.

lectiones divisa. Sub finem sæculi XIII, cum tædium pareret prolixitas, contractæ sunt lectiones, relicto tamen articulo Vitæ undecimo, in quo legitur utraque translatio. Circa finem vero sæculi XIV aut initium XV successit altera lectionum contractio, qua resectus est articulus ille undecimus cum decimo, duodecimo et maxima parte Vitæ. Ea autem sic contracta est Vita, quam laudat Menardus. Quis igitur hinc inferat, interpolatam esse S. Salvii Vitam, quia continet aliqua, quæ nec in Breviariis sic contractis, nec apud Menardum leguntur?

licet auctor Vitæ
S. Salvii multa
confuderit.

26 Restat ut inquiramus, an scriptor Vitæ S. Salvii fidem mereatur in translatione asserta: nam vere dixit Thiersius auctorem esse anonymum, esse Salvio longe posteriorem, ac demum confudisse gesta duorum Salviorum, Ambianensis nimirum et Albigenensis; eaque confusione ne fragmentum quidem Chesnii caret. Etenim quæ in illo fragmento leguntur, uti in Vita integra, de Mummolo patricio, spectant ad Salvium Albigensem, ad quem similiter spectat caput secundum Vitæ. Deinde vera quidem non sunt, quæ de ætate istius scriptoris dixerunt Thiersius ejusque defensor, cum diu vixerit ante sæculum XIII, et Lestoquius velit sæculo IX scripsisse; attamen verum est S. Salvio longe posteriorem esse. Jacobus le Long in Bibliotheca historica Franciæ pag. 184, et Benedictini scriptores Historiæ Litterariæ Franciæ tom. IV pag. 50 aiunt, Vitam S. Salvii scriptam sub posterioribus regibus primæ stirpis, seu sæculo VIII, suspicanturque gesta S. Salvii Albigenensis inserta esse huic Vitæ per eos, qui Vitam exarserunt: Certe, inquit postiores, verum est, illa (Salvii Albigenensis) non reperiri in quibusdam antiquis Mss. At suspicor viros eruditos hac in re falli, cum illa in tribus Bollandi Mss., in omnibus a Lestoquio visis, in antiquis Breviariis Ambianensibus sint reperta; et ne fragmenta quidem Chesnii, aut contracta Vita Menardi, ab iis prorsus sint immunia. Ubi igitur latent illa Mss., in quibus confusio illa non reperitur? Cur asserant sine ulla probatione laudati scriptores, Vitam S. Salvii sæculo VIII scriptam, nihilo magis perspicio, cum Lestoquius tantum sæculo IX exaratam velit.

C
fidem tamen
meretur in as-
serta transla-
tione S. Firmini
confessoris.

27 Verum, sive sæculo VIII sive IX aut X, composita sit S. Salvii Vita, afferri nequit idonea ratio, cur fidem non mereatur in asserta S. Firmini confessoris translatione. Confudit auctor duos Salvios, et duorum gesta uni attribuit, id facile admittimus, ut verum et certum. Hinc varia narrat de Salvio Ambianensi, quæ pertinent ad Albigensem, et in quosdam incidit errores. Præter hanc confusionem, nullum in ea Vita errorem assignavit Thiersius: et certe nullus assignari poterit ejusmodi error, ut malam auctoris fidem prodat, et fictionis reum ostendat. Censendus igitur est bona fide scripsisse, licet fuerit deceptus confundendo duorum Salviorum Acta. Porro hæc ipsa confusio ostendit, biographum ex antiquioribus monumentis hausisse, quæ narravit. Nam Gregorius Turonensis lib. VII Historiæ Francorum cap. I retulit de Salvio Albigeni, quæ hic per errorem attribuit Ambianensi. Vera ergo ex vetustioribus hausta confudit, non confinxit falsa. Jam vero nullus suspicari audebit, corpus S. Firmini confessoris per alium quempiam Salvium fuisse translatum, idque ex confusione Salviorum Ambianensi adscriptum. Restat igitur, ut credamus id vere factum a Salvio Ambianensi, præsertim cum ea constans omnium fuerit opinio

usque ad nostra fere tempora, nullusque olim D laudato scriptori contradixerit; ac demum, quia translatio ipsa tam multis confirmatur argumentis, ut ea nullum relinquant dubium.

28 Primo Otgarius seu Otgerus Ambianensis episcopus, qui sedit sub finem sæculi IX et initium X, ecclesiæ S. Quintini dedit varias reliquias Sanctorum, quorum sacra lipsana servabuntur eo tempore in ecclesia Ambianensi. Festum istius translationis insertum est Breviario S. Quintini in Veromanduis sub hoc titulo, Adventus sacrarum reliquiarum Firmini etc., et in quinta lectione Officii matutini hæc referuntur apud Thiersium cap. II: Illa veteri disciplina Christianorum eruditus Otgerus Ambianensium pontifex, ducentis plus annis ante Godefredum, e copia sanctorum pignorum, quibus Ambianensis ecclesia splendebat, secrevit partes nonnullas, SS. Firmini, Victorici, Fusciani, Gentiani, Achei, Acheoli martyrum; alterius Firmini, Honorati, Walerici confessorum, et eas ecclesiæ S. Quintini pia munificentia donavit. Idem festum cum nominibus eorumdem Sanctorum e Ms. Lætiensi indicatur apud nos in Prætermis- E ad XXI Maii. Cum autem dicatur Otgerus secrevisse partes nonnullas, clare indicatur, majores, illorum Sanctorum reliquias quievisse in ecclesia Ambianensi, e qua partes illæ translatae. At non poterant in illa ecclesia esse reliquæ S. Firmini confessoris, nisi eo antea fuissent translatae. Vim totam argumenti probe sensit Thiersius, ideoque decem paginas implevit, ut declamaret contra Breviaria, historiasque in iis relatas. Enimvero non tam longa opus erat excursio, ut persuaderet eruditibus, breviaria passim immunia non esse ab omni errore; sed potius ostendere debuisset, verosimiliter hac in re erratum esse ab auctoribus istius Breviarii. At error hic minime est verisimilis, cum festivitas Adventus reliquiarum sit instituta, festaque non instituantur temere.

Endem transla-
tio probatur ex
translatione re-
liquiarum per
Otgerum facta.

29 Objicit quidem Thiersius pag. 27 verisimile non esse, ossa Sanctorum separata fuisse ab Otgero, assertque exempla Pontificum Romanorum, qui ossa aliqua Sanctorum a reliquo corpore discernere recusarunt, uti et sententiam Guiberti abbatis B. Mariæ de Novigento, qui id improbavit. At vix mihi persuadeo, virum non ignarum antiqui usus sincere hæc obicere potuisse, F aut sperasse tali objectione dubium de translatione ingerendum erudito lectori, cum innumera reperiantur exempla ossium a reliquo corpore separatorum, isque usus ex ipsis Guiberti verbis abunde colligatur. Cur enim asserit plurimis documentis compertum esse, Sanctos hanc ob rem irasci, si non fuerit factum frequenter? Diversæ igitur fuerunt sententiæ. Alii dividebant Sanctorum ossa, ut pluribus locis colerentur. Alii tanta erant in Sanctos reverentia imbuti, ut eorum corpora tangere non præsumerent, nedum dividere. Improbavit Guibertus, quod crebro fiebat; nec ipsius censura efficere potuit, ut usus ille aboleretur. Objicit secundo Thiersius pag. 31, non fuisse in ecclesia Ambianensi omnia corpora Sanctorum superius enumeratorum, idque de corpore S. Walarici fatetur Lestoquius pag. 54; sed respondet, Otgerum dare potuisse ecclesiæ S. Quintini reliquias S. Walarici, modo aliquæ ejus reliquæ fuerint in ecclesia Ambianensi. Verum de reliquiis S. Firmini confessoris idem dici potest, ita ut hæc reliquiarum translatio directe non evincat, corpus S. Firmini confessoris eo tempore fuisse in ecclesia Ambianensi. Recte tamen eo ar-
gumento

quam non solide
impugnat Thier-
sius:

A gumento utitur Lestoquius pag. 47, et sic fere ratiocinatur. Data sunt reliquæ S. Firmini ecclesiæ S. Quintini; apertum igitur fuit S. Firmini sepulcrum, reliquæque extractæ, imo et totum corpus inde amotum. Quis enim credat tantum thesaurum in terra relictum fuisse, quando pietas fidelium ardentem quærebat sacras reliquias? Quis sibi persuadeat sepulcrum rursus terra et structura cæmentitia operiendum fuisse, si sacrum corpus in eo fuisset relictum? Quo tandem modo sine ulla veneratione permansisset, ac denique in oblivionem abiisset in ecclesia, cujus fundator erat, et in qua clerici semper rem peregerunt divinam? Hæc sane verisimilia non sunt, ac vera non esse aliis argumentis ostendetur.

eadem probatur
ex diplomate
Roriconis epi-
scopi,

30 Rorico Ambianensis episcopus in litteris datis anno 1085 in favorem canonicorum S. Acheoli, apud Labbeum tom. X Conciliorum col. 408 hanc favoris sui rationem allegat: Et quia, ut præfati sumus, ecclesia hæc Genitrici Dei dicata fuerat, et hujus cathedræ pontificum pulvis sacer diu in ea latuerat, etc. Ex verbo latuerat recte colligitur, non superfuisse tempore Roriconis in ecclesia S. Acheoli corpora antistitum Ambianensium, qui in ea fuerant sepulti, inter quos est S. Firminus confessor. Conatur quidem Thiersius cap. III aliqua respondere, sed vim argumenti non infringit. Primo ait latere diu potuisse corpus S. Firmini confessoris, ac deinde inveniri inventumque ibidem relinqui. Verum id est; at nec solum est argumentum. Etenim, si corpus eo tempore fuisset in ecclesia S. Acheoli, Rorico pro ratione favoris sui non dixisset, quia in ea latuerat, sed quia in ea servatur; cum hæc ratio nullo sit urgentior. Dicit secundo Thiersius, agi tantum de corpore S. Firmini martyris, quod revera diu latuerat in ea ecclesia, quodque translatum fatetur. Credit eam expositionem sequi ex vocibus, ut præfati sumus, quia de corpore solius Firmini martyris ante fuerat locutus. At mihi verisimilius est, voces illas, ut præfati sumus, tantum referri ad dedicationem, de qua antea etiam egerat. Certe, quandoquidem Rorico dixerat ecclesiam illam a S. Firmino confessore constructam non prætermisisset, quod corpus ejus ibi servaretur, si id verum fuisset; sicut non omisit, quod Pontificum, utique duorum aut plurium, sacer pulvis diu in ea latuerat: nam honorificentius est ecclesiæ possidere sacrum corpus, quam aliquando possedissee. Demum hæc voces hujus cathedræ pontificum non possunt exponi de uno episcopo, nisi violenter.

ex Martyrolo-
giis variis,

31 Lestoquius cap. IV translationem ulterius probat ex Martyrologiis. Ex tribus Ambianensibus, quibus hæc translatio reperitur inserta, antiquissimum ait esse sæculi XI, ut ex caractere et adjectionibus apparere affirmat. In eo sic habetur: Ambianis translatio corporis sancti Firmini episcopi et confessoris. Idem habent duo recentiora, quibus alia non pauca jungi possunt, adducta num. 5. Respondet Thiersius cap. VI primo interrogando, cur Ambianensis ecclesia non inseruerit citius Martyrologio suo translationem, quam sæculo XIII, ad quod reducit ætatem primi Ambianensis modo laudati, sed sine probatione. Addit ne in Breviariis quidem Ambianensibus eam translationem legi; contenditque eam Martyrologiis insertam esse ex Vita S. Salvii. Demum multa congerit de additionibus, quæ reperiuntur in vetustis Martyrologiis, indeque eorum auctoritatem elevat. Verum prima responsio inepta est, cum nullum assignet antiquius Martyrologium

Ambianense, quod careat annuntiatione memoratæ translationis. Altera responsio non est omnino vera: nam testatur Lestoquius cap. V pag. 7 eam translationem memorari in duobus Breviariis Mss., quæ servantur in capituli Ambianensis tabulario: alterum ex his affirmat esse sæculi XIII, alterum sæculi XV. Quod vero non legatur in Breviariis recentioribus, factum est ex contractione lectionum Officii S. Salvii, in qua cum ceteris resecta est ea translatio. Tertia responsio exigui est momenti: quippe ea, quæ adjiciuntur Martyrologiis alicujus ecclesiæ, non temere adduntur, ideoque auctoritate non carent, præsertim si additiones fiant in illa ecclesia, in qua addita festivitas celebratur, aut Sanctus adjectus colitur.

32 Festum translationis celebratum est multis sæculis in ecclesia Ambianensi x Januarii, ut affirmat Lestoquius cap. V, sed deinde abrogatum. Utrumque fatetur Thiersius cap. VII. Prior ex celebrata festivitate translationem recte confirmat. Posterior eandem infirmare nititur ex abrogatione festivitatis memoratæ. Nemo, opinor, inficiabitur ex festivitate translationis recte inferri translationem, cum festivitates institui non soleant, nisi ob causam certam, aut saltem, nisi videatur certa. Cur deinde abrogatum sit idem festum, satis bene exponit Lestoquius, videlicet quia erat intra octavam Epiphaniæ, docetque simul abrogatum festum sanctorum Luciani, Maximiani et Juliani martyrum, quod VIII Januarii agebatur infra eandem octavam. Hæc igitur objectio Thiersii nullius est momenti. Nec melior est alia, quam mox adjungit, videlicet quod in Officio nihil legeretur de translatione: nam ipse fatetur Officio præfixum fuisse hunc titulum: Sermo in inventione et translatione B. Firmini episcopi et confessoris. Itaque translatio erat in titulo, et nihil verisimiliter de ea lectionibus insertum fuit, quia translationis circumstantiæ non erant satis cognitæ, ut ex iis lectiones componi possent. Eodem modo de multis Sanctis legitur Officium, in quo nihil occurrit de ipsorum gestis, quia hæc non satis distincte sunt cognita.

AUCTORIS
J. S.

et ex celebrata
translationis fe-
stivitate.

§ IV. Alia argumenta pro translatione corporis: idem anno MCCLXXIX novæ thecæ impositum, ac deinde quotannis circumferri coeptum.

Lestoquius cap. VI probat ex statuto canonicorum Ambianensium anni 1254, corpus S. Firmini confessoris eo tempore in theca quadam fuisse servatum, suspicaturque eandem esse arcam, cui verisimiliter impositum erat a sancto Salvio. Idem statutum docet, qua solemnitate tunc celebraretur Sancti festivitas. Quapropter fragmentum ab eo datum pag. 237 hic subjungo: Anno Domini MCCLIV in capitulo generali, quod incipit in crastino Magdalene, ordinatum fuit, quod festum sancti Firmini confessoris fiat magnum duplum sine cum eo, et pulsetur, et accendantur luminaria, et parentur * tam altare et ecclesia quam personæ, sicut in magnis duplis. Duo præcentores regant chorum, responsorium cantetur ab archidiaconis, canonici legant et in sericis...

Ostenditur cor-
poris translatio
ex theca, quæ
fuit ante an-
num 1254,

* i. e. ornentur

AUCTORE
J. S.

sericis... Nec sit processio, nisi fuerit in Dominica, quod quandoque fiat propter Dominicam, non tamen deferetur capsula, sed nihilominus fiet in sericis et per claustrum etc. Totum statutum edidit post dissertationem secundam, quia adversarius ipsius aliqua responderat ad injiciendam suspicionem de interpolatione; sed illa minoris sunt momenti, quam ut nos morari debeant.

ex translatione
in novam the-
cam,

34 Anno 1279 corpus S. Firmini confessoris translatum est in thecam novam per Simonem Cardinalem et legatum in Francia, qui deinde sub nomine Martini IV rexit universalem Ecclesiam. Hæc translatio certa est, et priorem tam certo confirmat, ut nullum de ea possit superesse dubium homini non litigioso. Thiersius refutare conatus est illud argumentum cap. IV, sed antequam legitime erat prolatum, ideoque omnia argumenta, quibus utitur, ut ostendat Acta translationis istius non esse authentica, solum impugnant quamdam Gallicam istius instrumenti versionem, quæ revera mendis non caret, et suspecta esse posset, nisi prolatum deinde esset exemplar instrumenti Latini, quod in ipsa arca inventum est anno 1500. Produxit illud Lestoquius pag. 237 ex tabulario episcopatus Ambianensis, ubi servari ait sub hoc titulo: Copia litteræ authenticæ inventa in capsula seu antiqua theca beatissimi Firmini confessoris Ambianensis episcopi anno Domini millesimo quingentesimo. Aliud exemplar servari affirmat in chartulario capituli, sub tali titulo: A capsula B. Firmini confessoris præsens scriptum fuit extractum.

quæ facta est
anno 1279,

35 Litteræ autem ipsæ conceptæ sunt his verbis: Universis præsentibus literas inspecturis Guillelmus archiepiscopus Rothomagensis, Philippus Ebroicensis, Reginaldus Belvacensis, Guido Lingonensis, Robertus Bathoniensis et Guillelmus Ambianensis Dei gratia episcopi, æternam in Domino salutem. Noveritis quod anno Incarnationis Dominicæ millesimo ducentesimo septuagesimo nono, xvii Kal. Junii pontificatus domini Nicolai Papæ III anno secundo, reverendissimus pater et dominus, dominus Simon etiam Dei gratia tituli sanctæ Cæcilie presbyter Cardinalis, apostolicæ Sedis legatus, excellentissimis Philippo Dei gratia Franciæ et Eduardo Angliæ regibus, Karolo principæ Salerni, filio excellentissimi regis Siciliæ, et nobis præsentibus, nec non multis aliis principibus regnorum Franciæ et Angliæ, abbatibus, magnatibus, et cleri et populi multitudine copiosa, corpus B. Firmini confessoris, et pontificis Ambianensis quondam, in præsentī theca reposuit, illa solennitate adhibita, quæ consuevit in talibus. In cujus rei testimonium ad perpetuam rei memoriam præsentibus literas sigillorum nostrorum munimine duximus roborandas. Datum ut supra. Quid huic instrumento solide opponi possit, non video. Thiersius jam dixerat pag. 38 instrumentum illud idoneum esse, ut convinceret, modo constaret esse authenticum. Auctor Umbræ Thiersii cap. III pag. 48 asserit neminem fore, qui non det manus, modo aperiretur theca, et inveniretur ibidem ipsum authenticum instrumentum. Aperta tandem est arca, ut videbimus, inventumque authenticum instrumentum cum Sancti corpore, ut dicemus quo loco. Superfluum igitur esset vana hic recensere effugia illorum, qui illud antea conabantur reddere suspectum.

ex decreto capi-
tuli de circum-
ferendo quotan-
nis corpore,

36 Anno 1317 statutum est in capitulo cathedrali, ut arca S. Firmini confessoris circumferretur quotannis in supplicatione. Decretum

istud recitat Lestoquius pag. 238 ex libro, in quo collecta sunt statuta capituli, quique ejus mandato compositus est anno 1412. Verba accipe: In capitulo generali, quod fuit in crastinum B. Firmini martyris anno mcccxvii, ordinatum fuit, quod in die B. Firmini confessoris, et in die beatorum Fusciani sociorumque ejus, fiant processiones solennes per claustrum, si tempus patiatur, et corpora eorum in suis processionibus solenniter deferantur, et similiter fiat compulsatio solennis. Huic statuto subjungit Lestoquius litteras Roberti de Fouilloy episcopi Ambianensis, quæ etiamnum authenticæ servantur cum appenso episcopi sigillo in tabulario Ambianensis capituli. Earumdem litterarum exemplar reperitur in secundo volumine Martyrologii Ambianensis, teste Lestoquio pag. 86. Partem illarum audi: Cum dilecti in Christo filii decanus et capitulum Ambianensis ecclesiæ, cui licet immeriti præsidemus, nobis duxerint humiliter supplicandum, ut ad laudem divini nominis et devotionem populi Christiani, venerandum corpus B. Firmini confessoris in suo festo, quod in capite Septembris ab incolis celebratur, consentiremus deferri, attendentes quia quod dictus gloriosus Confessor, qui eidem ecclesiæ priscis temporibus laudabiliter præfuit, pie et sanctæ vivendo, ad honorem summi sacerdotii claris pollens virtutibus, et quam plurimis miraculis, quæ pro eo omnipotens Dominus exstitit operatus, et quotidie etiam operatur, ipsam ecclesiam mirifice decoravit; statuimus, volumus, ordinamus, volentes, statuentes et etiam ordinantes, quod corpus ipsius beati Firmini confessoris incliti in suo festo, et ipsorum martyrum beata corpora Fusciani, Victorici atque Gentiani in suo passionis festo, ut præmittitur, reverenter et honorifice per ipsam ecclesiam et claustrum ejusdem, si temporis patiatur qualitas, perpetuis temporibus, annis singulis de cætero deferantur, deponantur, et reponantur in locis suis debitis, campanæ pulsantur per gentes nostras celebriter et solemniter nostris sumptibus et expensis, sicut in eisdem festis et aliis magnis duplis pulsari hactenus consuevit, et solemnius, si fuerit opportunum.

37 Noverat Thiersius statutum capituli Ambianensis, illudque versavit cap. VI; at ignorasse videbatur ordinationem episcopi, cum de ea mentionem non faciat. Argumentum hoc adeo constrinxit virum, qui operam suam malæ causæ accommodaverat, ut iratus in omnia capitula insurrexerit. Verum non sic solvenda sunt argumenta, non sic inquirendum est verum. Ausim dicere Thiersium nihil respondisse, cum nihil apte responderit, nihil, quod sit relatu dignum. Quæ de causa, missis iracundi hominis dictis, adjungam pauca, quæ ex Ordinario, ut vocant, anni 1337, excerpit Lestoquius pag. 243: Capsula B. Firmini confessoris in vespere præparata super magnum altare a canonicis deferitur... Ad processionem, quæ fit per claustrum in cappis sericis, deferitur capsula B. Firmini confessoris... Post sextam horam refertur et reponitur dicta capsula B. Firmini confessoris super majus altare. Eadem fere habentur in antiquo Ordinario, sed ad marginem adjecta, cum liber esset antiquior institutione laudata. Ad duntur ibidem hæc verba citata a Lestoquio pag. 242: Post matutinum deferitur capsula B. Firmini in medio ecclesiæ. Multa alia hujusmodi fragmenta, ex variis libris excerpta, brevitatis causa

quod ab eo tem-
pore solenniter
factum,
E

AUCTORE
J. S.

A causa omitto, licet omnia mentionem faciant de translatione Sancti; et ex omnibus monumentis, quæ ex ecclesia S. Firmini confessoris adduxit Lestoquius, unum dumtaxat seligo, quia eo simul docemur, quo modo in propria ecclesia cultus sit Sanctus. Antiquum Ordinarium laudatæ ecclesiæ, teste Lestoquio pag. 244, sic habet: Translatio B. Firmini episcopi et confessoris, ix lectiones, magnum duplum etc. In translatione sancti Firmini episcopi et confessoris fit magnum duplum etc. Sciendum est, quod... in... translatione B. Firmini confessoris altare texatur ex viridi, et utitur ornamentis viridibus.

ac demum ex
hujus Sancti
reliquiis,

38 Translationem corporis S. Firmini confessoris etiam probat Lestoquius ex variis reliquiis ejus, quæ servantur seorsum a corpore: reliquiæ enim illæ nequeunt haberi aliis locis, si corpus Sancti in sepulchro suo semper mansisset immotum, uti contenderant adversarii. Audi laudatum scriptorem pag. 110, ubi hæc habet Gallice: Semper in hac ecclesia (S. Firmini confessoris) continuata est expositio reliquiarum S. Firmini confessoris, quæ ibi servantur a multis seculis. Reliquiæ hæ duabus thecis sunt inclusæ. Una repræsentat caput episcopi, ubi habetur dens cum inscriptione antiqua, quæ dicit dentem esse hujus Sancti. Altera theca est brachium argenteum, cui inclusa sunt ossa quædam brachii hujus Sancti. Cum hæc non negentur a Thiersio, non est necesse afferre scriptum quoddam anni 1442, in quo posteriorum reliquiarum iterata fit mentio. Videri illud potest apud Lestoquium pag. 245. Thomas Greffius canonicus Ambianensis anno 1261 fundavit sacellum in hospitali S. Joannis Baptistæ Ambiani, eique varias dedit reliquias, inter quas erant de juncta B. Firmini confessoris in uno vase argenteo posita, ut habet instrumentum adductum a Lestoquio pag. 254.

quæ servantur
locis variis.

39 Eisdem reliquiis hodieque servari in ecclesia hospitalis Ambianensis cum hac inscriptione Latina, de juncta S. Firmini confessoris, testatur laudatus scriptor pag. 116, ubi ait esse os illius partis manus, quam carpum vocant anatomici. Pergit deinde ostendere os brachii ejusdem Sancti aliquando servatum fuisse in ecclesia cathedrali Noviomensi; alias S. Firmini confessoris reliquias memorari in ecclesia Longipratensi * diæcesis Ambianensis, alias in loco, qui dicitur Mentum S. Jacobi, atque alias Ambiani in ecclesia collegiata S. Nicolai, quæ pertinent ad quamdam Confraternitatem S. Nicolai, in dicta ecclesia institutam a multis sæculis. Demum pag. 121 scriptorem adducit neotericum, qui ecclesiæ S. Acheoli assignat brachium Sancti nostri. Verum illud brachium abbatix S. Acheoli abjudicat auctor Umbræ Thiersii pag. 19. Hæc colligere placuit, ut lector simul intelligat, reliquias S. Firmini confessoris in veneratione fuisse locis variis, licet alioquin argumentum hinc desumptum ad probandam translationem tam efficax non sit, quam sint alia quædam ante allata. Breviter nunc discutiam argumenta partis contrariæ, quæ translationem negavit, antequam aperta fuit arca, corpusque repertum.

* Notre Dame
de Longpré aux
Corps saints

§ V. Quibus rationibus dubitatum fuerit de translatione corporis.

Occasionem negatæ ab aliquibus translationis breviter exposui num. 6 et sequentibus: at hic examinanda sunt eorum argumenta, quæ ad duo reducuntur. Primum est tale. Repertum est in ecclesia S. Acheoli sepulcrum S. Firmini confessoris, uti ex inscriptione patet. At sepulcrum istud vacuum non est, sed inventæ in eo humani corporis ossa, quæ alterius esse nequeunt, quam S. Firmini ibidem sepulti. Ossa igitur hujus Sancti in primo sepulcro manent, et numquam alio sunt translata. Singulas hujusce ratiocinationis partes multis probare conati sunt illius opinionis defensores. Verum numquam sic potuerunt ostendere ea, ex quibus tota vis ratiocinationis oriri debebat, ut non facile refutarentur a patrono partis oppositæ. Nomen Firminus repertum in lapide sepulcri unius ex quinque detectis asseruerunt mira fiducia auctor Epistolæ ad curiosum, ac deinde Thiersius, et figuram repertarum litterarum æri incisam exhibuerunt in hunc modum.

Primum argu-
mentum eorum,
qui negabant
translationem,
ex invento se-
pulcro.

FIRMIVS

Verum illustrissimus de Brou episcopus Ambianensis in Censura memoratæ Epistolæ ad curiosum conquestus est litterarum figuras exhibitas multum distare ab iis, quæ inventæ sunt in sepulcro, et jussu suo delineatæ. Figuras autem in præsentia episcopi fideliter delineatas sic repræsentat Lestoquius pag. 172.

M FIRMIVS

41 Porro priores figuras non esse exacte similes inventis supra sepulcrum, satis aperte fateatur auctor Umbræ cap. x, ubi sculptoribus et excusoribus tribuit, si quid fuit repræsentatum minus exacte. Deinde non negat figuras a Lestoquio datas exactiores esse. Thiersius etiam cap. xiii maluit longa disputatione ostendere, sepulcra Sanctorum nosci ex inscriptionibus, quod nullus poterat negare, quam de similitudine figurarum multum agere, et dissimilitudinem pag. 156 satis clare agnoscit, cum eam excuset. Verumtamen tota argumenti supra dati vis et efficacia pendebat ex figuris litterarum. Etenim, si figuræ non designent eas litteras, ex quibus coalescit nomen Firminus, unde colligi potest S. Firmini esse sepulcrum? Si figuræ litterarum sint dubiæ, quam inutiles et vana jactantia ex hisce conclusit Thiersius pag. 165 Sceptico deteriore esse, qui ausit dubitare, an corpus S. Firmini confessoris eo tempore adhuc esset in detecto illo sepulcro? Si figuræ tales sint, ut nihil certi, aut aliud potius nomen exhibeant, numquid totum argumentum plane corrui? Itaque Thiersio ejusque gregalibus solide probandum fuerat, figuras litterarum tales

F
cui dicebant in-
scriptum esse
nomen Firmi-
nus; at id non
probabant;

AUCTORE
J. S.

tales esse, ut ex iis formaretur nomen Firminus. At, etiamsi hoc sæpissime affirmaverint tamquam certum, nullibi probaverunt. Lestoquius vero part. II Dissertationis suæ cap. II clare ostendit, nomen Firminus coalescere non posse ex figuris litterarum supra sepulcrum repertis. Præcipuas ejus rationes breviter exhibebo.

aliorum vero
argumentis

42 Primo probari nequit litteram illam Y, quam F explicabant adversarii, primam esse litteram nominis sepulcro insculpti: aliæ enim litteræ præcedunt tanto intervallo, ut inter has et illam plures potuerunt esse mediæ. Si autem non potest ostendi, quænam ex litteris sit prima nominis sculpti, quo modo probabitur nomen istud esse Firminus? Ad hoc argumentum, quo solo omnis certitudo inscriptionis perit, nihil respondit auctor Umbræ. Secundo, etiamsi certum esset litteram illam esse primam nominis, incertum adhuc esset, qualis littera designetur figura sepulcro inscripta. Nam Mabillonius quidem de Re diplomatica pag. 347 in Alphabeto veteris Gallici inter figuras septem, quibus F designatur, similem ponit, uti objecerunt adversarii; sed in eodem Alphabeto similem quoque figuram posuit pro littera S. In Epitaphio cujusdam Gordiani (apud Aringhū in Roma subterranea lib. III, cap. XXII) similis figura variis vicibus ponitur pro N. Alius V explicuit, legendumque putavit vikmin. Quis igitur hic definiat, quam litteram designet prima illa figura, si tamen prima?

manifeste
ostenditur,

43 Respondit ad hæc auctor Umbræ pag. 159, Alphabetum Mabillonii ex abbacia S. Acheoli desumptum esse per Boterovium, a quo accepit Mabillonius: Duo, inquit, epitaphia Leudelini et Valdolinæ, detecta in hac abbacia, ipsi suggererunt omnes characteres, e quibus composuit Alphabetum suum: asseritque in vocibus defunctus et ficit epitaphii Leudelini F expressum esse ea figura, de qua disputamus. Addit per sequentes litteras satis insinuari, F omnino designari illa figura. Verum quod ait de sequentibus litteris, primam explicantibus, frivolum est et inane, cum et illæ sint incertæ. De monumentis vero citatis sic respondit Lestoquius Dissert. II cap. I, postquam adversarii sui verba retulerat. Monumentum igitur S. Acheoli, cujus expressum est exemplar in Boterovio, judex est, quem Umbræ adoptat. At judex ille in favorem meum pronuntiat. Quod affirmat Umbræ F formatum esse hoc modo Y in vocibus DEFUNCTUS et FICIT, certissime falsum est. Certissimum est, F alia figura expressum esse in his duabus vocibus. Certissimum quoque est, quod sit littera S, quæ sic Y expressa est in monumento isto, non semel, sed sexies. . . . Decisum itaque est, secundum monumentum S. Acheoli, in libro Boterovii expressum, quod littera, quam examinamus, sit S, et per consequens, quod nomen Firmini frustra quæretur in hac inscriptione. Hisce alia recte adjungit Lestoquius, sed ea brevitatibus causa mitimus.

ex figuris in
sepulcro inven-
tis

44 Tertio secunda littera apparet quidem I, ut pergit Lestoquius pag. 176 Diss. I, sed potest etiam esse pars litteræ, cujus partes reliquæ sunt deletæ. Littera tertia prorsus deleta est, uti fatentur adversarii, qui non alia de causa suspicantur, R eo loco fuisse positum, quam quod illud necessarium sit ad nomen Firmini componendum. Quarta figura non est M, ut volunt Religiosi S. Acheoli: neque enim ullo loco littera M expressa legitur eo modo, quo data fideliter

est illa figura a Lestoquio, qui observat lineas intermedias forsitan esse litteram V, cum illa sic formetur in Roma subterranea. Hac observatione incertum fit, an figura illa unam tantum, an plures designet litteras; neque id dubium abstulit Umbræ pag. 158, respondens minutiores quosdam litteræ minus perite sculptæ defectus non efficere, ut non sit M, quia, uti recte replicat Lestoquius Diss. II pag. 11, minutix illæ, quales hæc sunt, id saltem reddunt dubium. Litteram sextam inscriptionis non esse N, uti volebant adversarii, satis clare ostendit laudatus Lestoquius pag. 178 hac ratione. Littera N tres habet lineas, quarum media utramque lateralem sic connectit, ut oblique descendat a summitate primæ lineæ lateralis ad partem inferiorem lateralis secundæ hoc modo N. At figura inscriptionis lineam obliquam sic efformatam habet, ut hæc ab infima parte prioris lineæ lateralis ascendat, quod numquam contingit in littera N. Male igitur divinarunt, cum dixerunt ultimam lineam lateralem esse deletam: nam, etiamsi adesset altera lateralis, ne sic quidem littera N agnosceretur, sed figura exurgeret ab omnibus characteribus distincta. Probabilius suspicatur Lestoquius V designatum esse figura illa, aut fortasse G, nam tale G reperitur in memorato ante epitaphio Gordiani. Varia ad hæc respondit auctor Umbræ pag. 162 et 163; at difficultatem non tollit, ideoque et illa et Lestoquii ad illa responsionem prætermitto: nam qui objectiunculas quaslibet minutissimas videre cupit, et earumdem solutiones intelligere, adire potest sæpe memoratas Dissertationes.

45 Accipe igitur conclusionem ex prædictis recte deductam a Lestoquio pag. 179: Nescitur ergo, an prima sex illarum figurarum sit initium nominis: nescitur, an prima illa littera sit F vel S. vel N vel V. Secunda fortasse non est I, sed reliquum cujusdam litteræ. Tertia prorsus est incognita. Quarta non est M. Postrema nequit esse N, uti necesse esset ad componendam vocem Firminus. Litteræ igitur supra sepulcrum, quod est ad latus Epistolæ, repertæ adeo non possunt evincere nomen S. Firmini illic fuisse incisum, ut contra ostendant, nomen illud ibi notatum esse non potuisse istis litteris; solaque hæc inscriptio sufficeret ad refutandam opinionem fabulosam Religiosorum S. Acheoli. Mabillonius, qui sepulcrum hoc viderat, nihil dicit de significatione inscriptionis ibi inventæ, haud dubie quia vir ille eruditus sibi persuaserat legi non posse. Attamen Mabillonium sententiæ suæ favere jactabat pars opposita, et quædam litterarum fragmenta adduxit auctor Umbræ pag. 155, ut ostenderet non dubitasse Mabillonium, quin nomen Firmini sculptum esset in sepulcro. Verum non erant Mabillonii illæ epistolæ, sed aliorum, qui id ex ipso se audivisse dicebant. At Lestoquius Diss. II cap. II reposuit duas ipsius Mabillonii epistolas, quibus non obscure innuit, sibi placere sententiam Ambianensium. Porro, etiamsi ex dictis liqueat sine idoneo fundamento sepulcrum istud attributum fuisse S. Firmino, Lestoquius tamen aliis quoque argumentis uti voluit, conatusque est probare ossa in illo sepulcro reperta non posse esse S. Firmini confessoris, licet constaret ipsius fuisse sepulcrum. Verum cum tam solida sint argumenta, quibus probatur corpus translatum, ipsaque translatio ex apertione arcæ mox enarranda tam luculenter sit confirmata et manifestata, ut sine pertinaciæ nota negari modo nequeat, operæ pretium mihi non videor facturum,

si

coalescere non
posse nomen
Firminus; ac
argumentum
esse nullius
ponderis.

F

AUCTORE
J. S.

A si colligendo omnia argumenta disputationem hanc prolixiorē facerem.

Alterum eorum
argumentum,
quod ridicula
crisi exornavit
Thiersius,

46 Hac etiam de causa alterum adversarium argumentum paucis dumtaxat indicabo; nullis enim verbis illud refutari potest tam clare, quam refutatum est, dum, aperta arca, S. Firmini corpus cum debita inscriptione præsentium omnium oculis patuit. Auctor Epistolæ ad curiosum et Thiersius pluribus locis asserebant thecam, in qua depositum credebatur S. Firmini confessoris corpus, apertam fuisse anno 1696 coram decano capituli, et quatuor aliis personis, nihilque prorsus in arca fuisse repertum, sed eam omnino esse vacuum. Tanta autem confidentia id jactabant, ut viâ potuissent loqui asseverantius, si ipsi lustrassent arcam vacuum. Audi, quo fundamento. Dictitabant rem totam se habere ex testimonio Joannis du Croc fabri serarii, qui præsens adfuerat, totamque illius seriem narraverat abbati et quibusdam religiosis S. Acheoli. Fatebantur quidem dictum fabrum serarium, dum rogabatur, ut istud testimonium scripto firmaret, noluisse id facere: verum libere jactitabant eum retineri solo metu damni incurrendi, si eo modo indignationem canonicorum provocaret. Itaque omnis eorum certitudo nitebatur dictis unius hominis, quem agnoscebant tam timidum, ut aperte veritati non auderet patrocinari: vel potius, ut eventus docuit, ex verbis quibusdam hominis forsitan ambiguis, et certe perperam intellectis, sibi vacuitatem illam arcæ confinzerant. Audire lubet, qua crisi hic utatur Thiersius pag. 89: Verum est, inquit, testimonium fabri hujus serarii esse unicum; sed æquivalet pluribus, quia sincerum est, et pluribus prævalere debet in hac occasione, conformiter legi OB CARMEN, quæ dicit: « Non ad multitudinem respici oportet, » sed ad sinceram testimoniorum fidem, et testimonia, quibus potius lux veritatis assistit ». Testimonium unius, etsi id scripto firmare non audeat, imo etsi id neget, æquivalet tamen pluribus, si credimus Thiersio. Cur illud, obsecro? Quia sincerum est, inquit. Sinceritatem autem egregie probat hoc modo: Si variavit postrema sua responsa, aut potius, si recusavit scripto confirmare, quod antea non nisi oretenus dixerat, satis intelligitur, id factum non esse, nisi post expostulationes, quibus impetitus est, quod veritatem fassus esset tam ingenuæ, et per timorem excidendi gratia capituli et canonicorum Ambianensium, et præsertim amittendi consuetudinem elocandi illis operam suam. Numquid variatio responsorum, recusatio scripti testimonii, et metus damni tam efficax, egregia sunt argumenta, quibus evincitur, unius fabri serarii testimonium, idque oretenus solum prolatum, multorum aliorum testimoniis præferendum esse?

prorsus falsum

47 Alia enimvero sinceritatis proferenda sunt indicia, sed illa non favebunt causæ, quam Thiersius susceperat defendendam. Ubi audita erat voce et scripto jactata assertio Religiosorum S. Acheoli de testimonio Joannis du Croc, comparuit hic coram notariis cum Ludovico Debonnaire presbytero ædituoque ecclesiæ cathedralis, et Damiano le Quien aurifabro, qui cum ipso arcam S. Firmini lustraverant. Hi tres coram duobus notariis regiis declararunt, subscriptoque nomine testati sunt sequentia, quæ tradam compendio. Affirmant audivisse se, in urbe Ambianensi spargi scriptum impressum, in quo asserebantur facta varia, ad se spectantia, de prætensa quadam apertione arcæ S. Firmini confessoris, quæ omnia

Septembris Tomus I.

æqualiter nata erant ex calumnia. Hinc declarant primo, se mense Augusto anni 1696 post festivitatem Virginis assumptæ, jussu domini Joly canonici Ambianensis, venisse ad inferius sacrarium ecclesiæ cathedralis, ut examinarent, unde oriretur nimium pondus thecæ S. Firmini confessoris, et inquirerent, an theca illa non posset reddi levior. 2º. Hac de causa aurifabrum le Quien elevasse duas laminas argenteas, quibus tegebatur theca, nec quidquam inter laminas istas et lignum thecæ invenisse, unde nimia gravitas oriri posset. 3º. Eadem de causa terebra perforasse duobus locis ligneas thecæ tabulas, ut investigarent an thecæ ligneæ inclusa esset alia plumbea, quæ tanti ponderis esset causa; at se intellexisse per duo illa foramina, nullam inclusam esse thecam plumbeam, sed nimiam illam gravitatem oriri ex crassitie tabularum lignearum et vectibus quibusdam ferreis, qui possunt in theca esse ad connectendas tabulas. 4º. Cum viderent, thecam non posse leviorē fieri, foramina facta mox bene clausisse, et laminas argenteas reposuisse. 5º. Addunt duo testes, Debonnaire presbyter, et le Quien aurifaber, se, dum thecam in latus inclinabant, sensisse motum oneris cujusdam, quod haud dubie fuerit fasciculus, cui impositæ sunt reliquæ. 6º. Testantur, nihil tunc factum præterea.

48 7º. Adjunxit du Croc faber serarius, se rogatum fuisse a procuratore abbatiæ S. Acheoli, ut nomen scripto cuidam subnotaret, et veritatem fateretur de apertione dictæ thecæ; seque reposuisse, paratum se esse jurare tactis sacrosanctis Evangeliiis, dictam apertionem numquam esse factam. Hæc paulo latius exposita subscripto nomine firmarunt Ludovicus Debonnaire, Damianus le Quien, Joannes du Croc, Boucher, et de le Warde. Sigillo munitum x Julii an. MDCXCVII et recognitum eodem die. Tota Declaratio Gallice edita est apud Lestoquium pag. 254. Huic testimonio de theca non aperta, consonat epistola Domini de Riencourt, decani capituli cathedralis, qui omnia etiam præsens conspexerat. Recitat epistolam Lestoquius a pag. 149, ex qua nihil desumo, nisi modum, quo usi sunt, ut explorarent, an theca plumbea ligneæ esset inclusa. Factis terebra foraminibus, bacillum tenuissimum per illa inseruerunt thecæ, ejusque ope intellexerunt thecam plumbeam illic non esse. Eadem tum hic, tum canonicus Joly, id est, omnes, qui adfuerant, asserebant ubique viva voce, ut testatur Lestoquius. Verumtamen ne tam authentico quidem testimonio acquieverunt contrariæ partis patroni; sed auctor Umbræ pag. 132 contendit, thecam bis eodem anno lustratam, et re vera apertam fuisse die 11 Novembris in Commemoratione omnium defunctorum, seu in visitatione secunda. Hinc iidem tres testes, æditius nimirum, aurifaber, et faber serarius, rursus coram notario declararunt anno 1712, die III Junii, omnia ante declarata vera esse, seque alteri visitationi thecæ præsentēs non fuisse, nec quidquam de allera visitatione audivisse. Consule totam Declarationem die IV Junii sigillo munitam, apud Lestoquium Dissert. II a pag. 181. Pudet referre cavillationes omnes, quas pertinacia invenit in hac contentione: et minime necessarium est, disputationem hanc magis extrahere. Quapropter ad ipsam thecæ visitationem progredior: nam nihil adeo clamabant homines contentiosi, quam ut theca aperiretur, sic cessaturam demum omnem controversiam.

AUCTORE
J. S.

§ VI. Theca aperta, sacrum corpus reperitur cum authentico depositionis testimonio, ut intelligitur ex relatione episcopi hic data : declaratio abbatis S. Acheoli.

Episcopus Ambianensis coram præcipuis urbis personis in choro ecclesie

Anno 1715, x Januarii, Petrus Sabatier antistes Ambianensis, ut diuturnis contentionibus finem imponeret, thecam S. Firmini confessoris aperuit coram præcipuis urbis Ambianensis personis, cum ecclesiasticis tum sæcularibus. Acta hujusce visitationis, Gallice impressa, Latine versa subjicio : Petrus Dei et apostolicæ Sedis gratia episcopus Ambianensis. Notum facimus, hoc die Jovis, decimo mensis Januarii anni MDCCXV, (quia promotor noster suggesserat nobis, quod per decretum nostrum die 2 hujus datum, post rem communicatam cum venerabilibus fratribus nostris, decano, canonicis et capitulo ecclesiæ nostræ, statuerimus procedere hodie ad apertionem thecæ S. Firmini confessoris, et quod consequenter invitasset corpora et præcipuas personas urbis, tam ecclesiasticas quam laicas, et quod nominatim invitandos, et quantum erat necessarium, vocandos et interpellandos iv hujus mensis curasset, opera apparitoris Biberel, abbatem et Religiosos S. Acheoli, ut præsentessent huic apertioni, eo quod auctor anonymus plurium libellorum, a quibusdam annis impressorum, temere asseruisset corpus hujus Sancti esse etiamnum in ecclesia S. Acheoli, et thecam, quæ servatur in ecclesia nostra, esse vacuum;) venisse nos circa horam nonam matutinam ad dictam ecclesiam nostram cum ministris nostris, habituque pontificali indutos intravisse in chorum, ubi invenimus dominos præsidialis curiæ senatores, dominos majorem civitatis et scabinos, omnes sic collocatos, prout fieri solet in cæremoniis publicis, et reliquum chori omnino repletum præcipuis urbis personis, cum cleri secularis et regularis, tum aliorum ordinum.

* lieutenant du roi

examinat et aperiri jubet thecam, in qua fascem reliquiarum invenit,

50 Theca in medio posita super mensam, ante hanc nos collocati in throno ad hæc præparato, exposuimus assistentibus rationes, quas habueramus eos convocandi, discursu hac super materia instituto. Quo finito, examinavimus thecam, quæ longa est tribus pedibus, quatuor pollicibus et medio, alta duobus pedibus et dimidio, lata sedecim pollicibus et medio. Capsam e ligno admodum crasso distinguunt bracteolæ argenteæ inauratæ, quæ dimidia eminentia repræsentant præcipua Sancti gesta tali opere, ut videatur esse seculi decimi tertii, sicut facile intelligitur ex vestimentis personarum, quæ ibi repræsentantur. Deinde eam curavimus aperiendam per Firminum de Bray, fabrum serarium consuetum abbatiae S. Acheoli, juvantibus eum Joanne du Croc fabro serario ecclesiæ nostræ, et Damiano le Quien aurifabro. Invenimus illic pretiosas reliquias hujus Sancti (quæ sunt partim ossa integra, partim diversarum corporis partium ossium fragmenta, partim cineres) involutas linteo admodum candido, tectoque An-

glica bombyce texta spissiori filo * virgataque albo et cæruleo. Totius simul molis mensura æquabat fornam cylindricam duobus circiter pedibus longam, et diametro quinque pollicum constantem. Hisce expositis super mensam ante nos collocatam, cum omnibus congregatis nos prostravimus ad eas honorandas, jussimus in hunc finem cani hymnum sanctorum Confessorum concentu musico, et recitavimus orationem propriam hujus Sancti.

51 Post hæc, assumptis singulis per vices sarcis hisce ossibus, ea curavimus nominanda designandaque alta voce per dominos Joannem Baptistam Mouret medicinæ doctorem, decanum medicorum hujus urbis, et Joannem Baptistam Jolibois magistrum chirurgum juratum. Hi declararunt in hac theca nos habere ossa sequentia, nimirum, partem anteriorem brachii * integram, quæ Latine humerus * dicitur; alium cubitum; os coxæ, quod femur dicitur; varia fragmenta costarum; omoplatam, seu humerum; minus os brachii; duo fragmenta femoris; aliud os omoplatarum in fragmentis, fragmentum costarum; duo alia fragmenta femoris; fragmentum omoplatæ cum notabili quantitate aliorum fragmentorum, inter quæ habentur totius capitis, maxime cranii, vertebrarum, spinæ dorsi, lumborum, ossis ilium. Porro conjectura fieri potest, fragmenta adesse ex omnibus corporis partibus, quod facile cognosci nequit, quia fragmenta illa sunt comminuta, ideoque informia. Hæc denominatio eodem tempore conscribebatur per dominum Dionysium la Pierre, canonicum S. Firmini, scribam nostrum; et per dominum Adrianum Dehen scribam capituli, in duobus adversariis distinctis, quæ deinde fuere subscripto nomine firmata ab ipsis, et a dictis dominis Mouret et Jolibois. In memorato linteo, in quo erant hæc ossa, inventi quoque sunt duo alii fasciculi ex tela, in quorum altero, eoque minori, erant plura fragmenta ossium humanorum, et fascia membranea dimidio digito lata cum hac inscriptione : HEE SUNT RELIQUIÆ SANCTI FIRMINI CONFESSORIS. Alter multo major continebat copiam cineris aut pulveris, et minorum fragmentorum, cum fascia membranea præcedentis simili, in qua erat hæc inscriptio : PULVIS S. FIRMINI CONFESSORIS. Hæc duæ inscriptiones erant characteris admodum antiqui.

52 Demum ibi invenimus fasciculum micarum thuris, quod poni cum reliquiis in consecratione altarium jubet liber noster pontificalis : unde collegimus, quam circumspecte sacrum hoc corpus impositum fuerit novæ huic thecæ; in qua etiam reperimus pyxidem ex ligno betulæ cum operculo æsculeo, quod ei erat funiculo annexum, in qua erant litteræ membranæ, illæ sæ et integræ, longæ octo pollicibus præter tres lineas, altæ quinque pollicibus et tribus lineis, munitæ sex sigillis etiam integris, pendentibus ex nodis serici viridis. Hasce legi jussimus alta voce per scribam nostrum, quarum hoc est contentum : « Universis presentes litteras inspecturis : Guillermus archiepiscopus Rothomagensis, » Philippus Ebroicensis, Reginaldus Belvacensis, » Guido Lingonensis, Robertus Bathoniensis, » Et Guillermus Ambianensis Dei gratia episcopi » eternam in Domino salutem. Noveritis quod » anno Incarnationis Dominice millesimo ducentesimo septuagesimo nono, decimo septimo Kalendas Junii, Pontificatus domini Nicolai Pape » tertii anno secundo, reverendissimus pater » et

D
* moire d'Angleterre

quæ singula recognoscuntur et nominantur;

* l'avant bras
* melius cubitus

invenit quoque litteras depositi in theca corporis testes, quibus appensa erant

AUCTORE
J. S.

A » et dominus, dominus Simon etiam Dei gratia
» tituli sancte Cecilie presbiter Cardinalis, apo-
» stolice Sedis legatus, excellentissimis Philippo
» Dei gratia Francie et Edouardo Anglie regi-
» bus, Karolo principe Salerni, filio excellen-
» tissimi regis Sicilie, et nobis presentibus, nec
» non multis aliis principibus regnorum Francie
» et Anglie, abbatibus, magnatibus, et cleri et
» populi multitudine copiosa, corpus beati Fir-
» mini confessoris atque pontificis Ambianensis
» quondam, in presenti theca reposuit, illa so-
» lempnitate adhibita, que consuevit in talibus
» adhiberi, in cuius rei testimonium ad perpe-
» tuam rei memoriam presentes literas sigillorum
» nostrorum munimine duximus roborandas. Da-
» tum ut supra ».

sec̃ episcopo-
rum sigilla hic
descripta :

53 Primum memoratorum sigillorum repræ-
sentabat archiepiscopum casula indutum, cum
pallio, mitra et cruce, et cum hac epigraphe :
S. GUILLERMI. DEI GRĀ. ARCHIEPI. ROTHOMA-
GEN. : et in sigillo opposito, Annuntiationem
Virginis cum hac epigraphe : CONTRA SIGILLŪ.
ARCHIEPI. ROTHOMAGEN.

B Secundum repræsentat episcopum cum cruce
et mitra, similiter casula indutum, cum lilio ad
utrumque latus, et hac epigraphe : S. PHILIP-
PI. DEI GRA. EBROICENSIS EPI. ; et in signo
opposito, Virginem tenentem manibus puerum
Jesum cum his vocibus : AVE MARIA GRATIA
PLA.

Tertium similem habet episcopi figuram cum
tribus liliis ad utrumque latus, et hac epigra-
phe : S. REGINALDI DE NANTOLIO. DI GRĀ . . .
LVACEN. ; et in opposito sigillo, scutum tessera-
rium notatum cruce angulata quatuor clavibus,
cum his vocibus : SECRETU. R. EPI. COÏTIS.
BELVACN.

Quartum continet similem figuram episcopi,
et hanc epigraphen : S. GUIDONIS : DEI GRĀ
EPI. LINGONEN. ; et in opposito sigillo episco-
pum orantem flexis genibus, et has voces : SE-
CRETUM. G. EPI. : LINGONENSIS.

Quintum repræsentat similiter episcopum, ap-
pictis duabus clavibus uni lateri, et alteri forma
quadam crucis S. Andreæ, cum hac epigraphe :
ROBERTUS. DEI. GRA. BATHONIENSIS. ET WE-
LIENSIS. * EPS. ; nullum hic sigillum oppositum.
Postremum habet figuram episcopi, uti alia,
cum lilio ad utrumque latus, et hanc epigra-
phen : S. GUILL. DEI. GRA. AMBIANENSIS EPI. ;
et in sigillo opposito B. Virginem, quæ tenet
Infantem suum, cum hisce vocibus : CONTRA
S. G. AMBIAN. EPI.

* Bath et Well
in Anglia

deinde cssa ali-
aque omnia in-
spicienda præ-
bet præsentibus:
scribitque hanc
relationem,

54 Permisimus deinde assistentibus, ut appro-
pinquarent, ad examinandum ossa, scripturas,
uti et dictam thecam apertam; ac deprehendimus
cum ipsis, in illa duo esse foramina, facta terê-
bra superius et inferius, quæ deinde ligneis cla-
vis fortiter infixis fuere conclusa. Per illa nihil
immittere potuit, nisi exiguus baculus ad exploran-
dam crassitiem, neque fieri poterat ut per ea
quidquam cerneretur, quidquam auferretur, aut
quidquam imponeretur. Postquam vero abunde
erat satisfactum devotioni assistentium et piæ co-
rumdem curiositati, curavimus omnia rursum
thecæ imponenda, claudendam aperturam per
eundem fabrum serarium, atque apponendum
sigillum nostrum cum sigillo capituli, illam clau-
suri permanenter, ubi ei imposuerimus novas
litteras, a nobis subscripto nomine, additoque
sigillo nostro firmatas, ut memoriæ posteriorum
commendemus, quæ peracta sunt hoc die, quo

Deo placuit ostendere veritatem reliquiarum hu-
jus Sancti, et confundere temeritatem illorum,
qui illas impugnare præsumpserunt. Ut autem ei
hac de re gratias ageremus, cantavimus hym-
num TE DEUM, sonantibus omnibus campanis;
et thecam deponi jussimus prope altare, ut sa-
tisfieret devotioni populi, usque ad diem Domi-
nicum, xx hujus mensis, quo eam portandam
decrevimus in supplicatione generali. Post hæc
recessimus, ad concinnandam hanc rei gestæ
relationem, cui nomen nostrum subscripsimus,
et cui subscribere sivimus omnes, qui sunt no-
stri capituli, curiæ præsidialis, corporis urbis,
parochos, superiores communitatum, aliasque
personas insignes, quæ præsentibus cum essent
cum vicario regis, desiderarunt subnotare.

55 PETRUS episcopus Ambianensis.
LE SCÉLLIER DE RIENCOURT, decanus, abbas
Forestimonasteriensis.

cui ipse subscri-
bit cum omni-
bus canonicis,

JOYEUX, doctor Sorbonicus, præpositus.
FORCEDEBRAS, archidiaconus Ambianensis.
DE FAY GREFFONTAINE, præfecturam Ambia-
nensem gubernans *.

* commandant

DE HERTE DE HAILLE, scutarius nobilis, primus
præses curiæ præsidialis Ambianensis.

E

PICQUET, archidiaconus Pontivensis.

GLACHANT, doctor Sorbonicus, cantor.

MOREAU, scholasticus.

LE CARON, poenitentiarius.

FOURNIER.

T. TROUVAIN.

PINGUET.

BOISTEL, natu maximus.

MOREAU, doctor Sorbonicus.

TRANCART, doctor Sorbonicus.

LALLEMANT.

F. TROUVAIN.

LE MERCIER, doctor Sorbonicus.

BENOISE, abbas S. Salvii.

M. FILLEUX.

HURACHE.

CAIGNART.

PICQUET.

MASCLEF.

L. BOISTEL, doctor Sorbonicus.

N. DE LESTOCQ, doctor domus Sorbonicæ, cano-
nicus theologicis præfectus.

DE FAY, licentiatu Sorbonicus.

F

P. CHAUX.

DURAND.

FR. LE CARON, doctor Sorbonicus.

PRIOLO, doctor Sorbonicus.

DE HERTE.

N. FILLEUX, doctor Sorbonicus.

PINGRÉ.

CANON, licentiatu Sorbonicus.

CRETON, scutarius nobilis, præses curiæ præsi-
dialis Ambianensis.

LE BOUCHER, scutarius nobilis, dominus de Fa-
mechon, assessor.

DUCROQUET, decanus senatorum.

VACQUETTE DU CARDONNOY, nobilis scutarius,
senator veteranus et senator scriba regis, atque
emeritus civitatis Major.

MOURET, senator veteranus.

LE GILLON DU GROTON.

DAMYENS.

VACQUETTE DE FRECHENCOURT.

HOULON.

J. B. CORNET.

DE HERTE DE HAILLE.

PINGRÉ DE SOURDON, nobilis scutarius.

DUFRESNE.

AUCTORIB.

J. S.

DUFRESNE.

SENTIER, senator, clericus.

MOURET.

CLAUDIUS LUDOVICUS VACQUETTE.

PETYST, advocatus regius.

PINGRÉ, scutarius nobilis, procurator regius.

LE BOUCHER.

FORCEDEBRAS, omnes canonici ecclesiæ cathedralis.

aliisque pluribus
variorum
ordinum.

56 DU FRESNE DE FREDEVAL, Major et generalis disciplinæ politicæ præfectus.

DUCANDAS, scabinus.

DESTRÉES, scabinus.

JACOBUS FR. CORNET, scabinus.

DAMYENS, scabinus.

GALAND natu maximus, scabinus.

J. B. ROUSSEL, scabinus.

DE BRAGELONGNE, prior S. Martini.

JOLY, canonicus S. Nicolai.

DE VILLERS, canonicus et præpositus capituli S. Firmini confessoris.

DE RAVENY, parochus S. Martini.

TURQUET, parochus S. Firmini confessoris.

B F. J. LE SEIGNE, parochus S. Germani.

FR. ANTONIUS EMMANUEL BRUNEL, doctor Sorbonicus, prior abbatiæ S. Joannis Ambianensis, Ordinis Præmonstratensis.

PIOLÉ, parochus S. Michaëlis.

DEHANGEST, doctor Sorbonicus et parochus S. Jacobi.

DEMARINNE, parochus S. Remigii.

F. J. PATISSIER, prior PP. Cælestinorum.

SEZILLE, superior seminarij Ambianensis.

CAROLUS JAMERON, rector collegii Societatis Jesu.

FR. NICOLAUS DE HOLLANDES, prior Dominicanorum Ambianensium.

FR. AUGUSTINUS MOREAU, prior Augustinianorum.

FR. CLAUDIUS A CRUCE, definitor-provincialis, et prior emeritus Carmelitarum Discalceatorum.

FR. ANTONIUS ELIAS AB OMNIBUS SANCTIS, Carmelita Discalceatus.

FR. JOANNES MARIA, guardianus Capuccinorum.

FR. NICOLAUS AMBIANENSIS, prædicator Capuccinus.

FR. JOANNES VACQUETTE, corrector Minimorum.

C BARON-DE LAMARONDE, consiliarius regius, præfectus aquis et silvis Ambiani.

CATTELET, procurator regius de aquis et silvis.

NICOLAUS ARTUS, scabinus emeritus.

ADRIANUS CORNET pater, civis Ambianensis.

FIRMINUS PALYART.

DUCASTEL, caussidicus in suprema curia, prætor episcopatus et capituli Ambianensis.

DEHANGEST, ex officio notarius et procurator capituli Ambianensis, uti et episcopatus.

LE CARON, consiliarius regius, subpræfectus pro aquis et silvis.

DEGRAIN, præpositus capellanorum.

* de l'officialité

Episcopus, aliis
quibus reliquis
sacris un positis,

TAVERNIER, tabularius fori ecclesiastici *.

57 Præterea die Veneris, decimo octavo ejusdem mensis, ad supplicationem dicti promotoris nostri, finitis Vesperis, accessimus ad chorum ecclesiæ nostræ cathedralis, induti stola super humerale * et supparum *, nobis assistentibus dominis Alexandro le Scellier de Riencourt dictæ ecclesiæ decano, Francisco Moreau canonico scholastico et officiali, Nicolao de Lestocq canonico theologicis præfecto et curatore capitali, vicariis nostris generalibus, et præsentibus dominis Ludovico le Caron poenitentiario, Josepho Fournier, Carolo le Mercier, Joanne

* camail

* rochet

Baptista Pingré, canonicis ecclesiæ nostræ, et dominis Dionysio la Pierre canonico S. Firmini, scriba nostro, Antonio Adriano Vilman canonico S. Nicolai, eleemosynario nostro, et administris sacri thesauri nostri: quo postquam perveneramus, adorato prius sanctissimo Sacramento, factaque oratione ante thecam, in qua invenimus sigillum nostrum et sigillum capituli illæsa et integra, jussimus illam aperiri per eosdem operarios, qui eandem ante aperuerant: et ubi exemeramus reliquias, quas posuimus supra mensam in hunc finem præparatam, consilio venerabilium fratrum nostrorum, decani et canonicorum præsentium, sumpsimus partem ossis, quod vocatur FEMUR, ut illam thecæ particulari deinde includeremus, quo facilius exponi posset ad devotionem fidelium, qui hac occasione singularem plane ostenderunt. Sumpsimus quoque unum circiter cochleare cinerum, quibusdam ossium fragmentis permixtorum, ut ex illis aliquid distribueremus abbatiæ Corbeiensi, cujus Prior et Religiosi modicam partem nos rogarunt, ut eam thesauro ecclesiæ suæ adjungerent; deinde ut ex illis aliquid donaremus parochiæ S. Firmini confessoris hujus urbis, cujus rector et subditi petierunt a nobis similiter partem modicam, ut istam conjungerent cum ea, quam a multis seculis habuerunt.

58 Post hæc omnia ossa ordine imposuimus eidem linteo, in quo illa inveneramus: cui quoque inseruimus omnia fragmenta cum fascia membranea, in qua scriptum est: HEE SUNT RELIQUIE S. FIRMINI CONFESSORIS. Eidem insuper inclusimus fasciculum cinerum cum simili fascia membranea, cui inscriptum est: PULVIS S. FIRMINI CONFESSORIS; uti et fascem thuris, quem ibi invenimus. Involutis omnibus decenter consuto omni ex parte velo ex serico Damasceno viridi, quod substitutum Angelicæ bombyci, quæ nimis erat trita; ea reposuimus in arcam eodem, quo erant, statu. In eandem deinde remisimus litteras authenticas anni MCCLXXIX, in eadem theca, in qua fuerant, clausa per tæniam serici viridis. Hisce litteris adjecimus alias, similiter thecæ inclusas, quæ signatæ a nobis hujus sunt argumenti: « Petrus, Dei et sanctæ Sedis apostolicæ gratia Ambianensis episcopus, præsentibus et futuris salutem et benedictionem. » Notum facimus, quod nos anno Domini millesimo septingentesimo decimo quinto, quarto Idus Januarii, ipsa die, qua factæ primum a decessore nostro beato Salvio sancti Firmini confessoris et Ambianensis episcopi, e loco, in quo humatus fuerat, in nostram cathedrallem ecclesiam translationis memoria quotannis renovatur, hanc capsam, in qua corpus prædicti sancti Firmini confessoris et Ambianensis episcopi asservatur, quodque abesse ausu temerario mentita fuerat iniquitas, in choro jam nominatæ cathedralis ecclesiæ nostræ, ut obstrueretur os loquentium iniqua, aperuimus, ejusdem Sancti reliquias, quæ ex alia humiliori theca extractæ, anno millesimo ducesimo septuagesimo nono in hac nobiliori conditæ sunt, debita cum veneratione, servatis ritibus, primariis hujus urbis spectantibus, clero et populo incredibili gaudio exultante, inspectimus, recognovimus, et in eadem capsam reposuimus. Datum ut supra sub signo sigilloque nostris. PETRUS EPŪS AMBIANENSIS ». Huic apponi jussimus sigillum nostrum ceræ rubræ impressum, suspensumque e vittis serici viridis.

omnes alias cum
testimonio visitationis suæ
rursum eadem
theca recludit,

F

A
et rei gestæ re-
lationi cum aliis
subscribit.

59 Post hæc jussimus eandem claudi perma-
nenter per eosdem operarios, sicut antea erat
clausa, expositamque venerationi fidelium adhuc
reliquimus, donec finita sit supplicatio. Demum,
fusus rursus precibus, recessimus ut componere-
mus hanc ipsam rei gestæ relationem, depositam in
tabulario episcopatus nostri, ut ad illam recurri
possit, dum erit necessarium. Datum dictis die et
anno, qui supra exprimuntur.

PETRUS episcopus Ambianensis.

LE SCÉLLIER DE RIENCOURT, decanus, vicarius
generalis.

MOREAU, scholasticus, vicarius generalis.

DE LESTOCQ, canonicus theologicis præfectus, vi-
carius generalis.

LE CARON, pœnitentiarius.

FOURNIER. LE MERCIER. PINGRÉ, canonici.

FILLEUX, promotor.

VILMAN, canonicus S. Nicolai, eleemosynarius.

De mandato illustrissimi ac reverendissimi
Domini episcopi Ambianensis.

LA PIERRE.

Declaratio ab-
batis S. Acheoli.
dubitationem de
corpore depo-
nentis,

60 Cum hoc inspecti corporis instrumento, im-
pressum est aliud item Gallicum sub hoc titulo :

Declaratio domini abbatis S. Acheoli de apertio-
ne arcæ S. Firmini confessoris, facta in ecclesia

B cathedrâ Ambianensi x Januarii anni MDCCXV.
Hanc similiter Latine versam subjungo : Coram
subscriptis notariis regiis et apostolicis comparuit
dominus Petrus de l'Etoile, abbas S. Acheoli prope
Ambianum, qui declaravit, se, occasione quo-
rumdam antiquorum sepulcrorum, in abbatiâ sua
repertorum mense Januario anni millesimi sex-
centissimi nonagesimi septimi, dubitavisse, an
corpus S. Firmini confessoris, tertii Ambianen-
sis episcopi, esset in theca, quæ exposita est
in ecclesia cathedrâ Ambianensi; se longo tem-
pore credidisse, dubium suum non carere fun-
damento : verum postquam die decimo præsen-
tis mensis Januarii publice aperta est hæc theca,
in qua ossa hujus Sancti inventa sunt cum litteris
authenticis anni millesimi ducentissimi septuage-
simi noni, sigillis sex episcoporum, qui ad-
fuerunt depositioni ipsius corporis in hac arca,
munitis, quæ illius veritatem demonstrant) sibi
persuasum nunc esse, non superesse rationem du-
bitandi, quin corpus hujus Sancti ibi servetur.

C
et improbant
ea, quæ hac oc-
casione scripta
sunt contra ho-
norem capituli.

61 Idem dominus comparens præterea decla-
ravit, se non assentiri factis dictisque, quæ in-
serta sunt scriptis hac occasione editis, quæque
nocere possunt honori dominorum Capituli dic-
tæ ecclesiæ Ambianensis, et cleri dioceseos,
se adeo non approbare illa, ut vellet illa iis non
fuisse inserta. De hoc et omnibus supra dictis
memoratus dominus abbas comparens litteras
publicas petiit a dictis notariis, qui hasce ei de-
derunt, compositas et concessas in memorata ab-
batia S. Acheoli xxiii Januarii anni MDCCXV, ut
maneant inter primores tabulas et acta notarii
Dehangel, unius ex subscriptis : et subscripsit
prædictus dominus abbas cum dictis notariis,
et cum domino Francisco du Fresne, equite,
domino d'Epagny, in quæstoria jurisdictione
præsidente in finibus Ambianensis, qui tunc præ-
sens erat in dicta abbatiâ S. Acheoli. Signatum :
De l'Etoile abbas S. Acheoli, du Fresne, Dehan-
gest, et Denis cum nota nomini addita.

Recognitum Ambiani xxiv Januarii anni
MDCCXV per de Ligny, et obsignatum
eodem die.

DEHANGEST.

Anno MDCCXV, xxv Januarii, hæc Declaratio mo-

numentis publicis consignata est et relata in Acta
fori ecclesiastici diocesis Ambianensis, recogni-
taque per me subscriptum.

TAVERNIER.

AUCTORE
J. S.

§ VII. Edictum episcopi Am- bianensis, quo ratio reddi- tur apertæ thecæ, et festi- vitas translationis restitui- tur.

Tandem placet subicere litteras illustrissimi
Ambianensis episcopi, quibus varia allegantur
de relata ante controversia, atque hac occasione
festivitas translationis S. Firmini confessoris in-
stauratur. Phrasim Gallicam Latine reddam eo
modo, quo præcedentia reddidi. Impressæ etiam
fuerunt hæ litteræ eodem anno, atque ita habent :
Petrus Dei et sanctæ Sedis Apostolicæ gratia
episcopus Ambianensis, clero et populo diocesis
nostræ salutem et benedictionem in Domino.
Mirabimini procul dubio, charissimi fratres, visi-
tationem thecæ S. Firmini confessoris esse a
nobis institutam, postquam diu dubitaveramus,
an videretur facienda. Verum audite rationes,
quæ nos tandem ad eam permoverunt. Num-
quam dubitavimus vel ad momentum temporis,
quin ecclesia nostra a multis seculis possideret
pretiosas reliquias S. Firmini confessoris, tertii
Ambianensis episcopi. Videramus in tabulariis
episcopatus et capituli exemplar litterarum publi-
carum, quæ compositæ fuerunt anno MCDLXXIX
per Simonem Cardinalem, sanctæ Sedis legatum,
præsentibus pluribus episcopis, regibus Franciæ
et Angliæ, principe Salernitano, et omnibus
eorum aulicis, quando translata hujus Sancti re-
liquiæ ex theca vulgaris haud dubie pretii in
hanc, quam nunc cernimus. Mille rationes æ-
que solidæ et convincentes probant traditionem
ecclesiæ nostræ, et fidelium hac de causa devo-
tionem.

Declarat epis-
opus se non ape-
ruisse thecam,
quia dubitabat
de præsentia
corporis;

E

63 Verumtamen auctor Epistolæ ad curio-
sum, simulans ignorare se veritatem, quam ne-
scire non poterat *, « ignorans cæcitate mira-
» bili, (uti ait S. Augustinus) vel animositate
» damnabili se scire dissimulans », voluit ab an-
no MDCCXVII aliquam dubitationem de hac trans-
latione populorum animis ingenerare. Verum,
cum in hoc scripto asseruisset propositiones fal-
sas, temerarias et calumniosas, mutuatus stylum
et modum loquendi abjectissimorum scriptorum,
qui reperiuntur inter hæreticos, amplexusque
exiguo judicio locus quosdam communes, qui-
bus illi soleant uti ad impugnandum sacrarum re-
liquiarum usum, justissime damnatus est ab illu-
stri antecessore nostro. Auctor hic confusus, at
non conversus, subsidio advocavit defunctum
dominum Thiers, parochum in Vibray, cujus
usus est calamo, ad tuendam causam tam ma-
lam At rursus cum dolore et confusione vidit
hoc Opus suppressum edicto Consilii, præsentem
rege lato.

F
sed, quia ne-
gantes transla-
tionem, licet
duo primis eo-
rum Opuscula
damnata essent,
* al. debebat

64 Hæc sufficere debebant ad delendas affe-
ctiones, quas duo illa Opuscula animis potuerant
ingerere illorum hominum, qui nequeunt per se
cognoscere veritatem factorum, quæ fuerant im-
pugnata. Verum cum intelligeretur, spargi ad-
huc

et solide refu-
tata, tertiumque
similiter refuta-
tum,

AUCTORE
J. S.

huc inter homines, condemnationes non esse probationes, eosque, quorum mala est causa, solere ad auctoritatem confugere; edita est Dissertatio, non minus commendanda concinnitate et sinceritate quam eruditione et eloquentia, quæ omnibus communicavit probationes, quæ nequidquam fuerant impugnatae. Postquam auctoritati adjunctæ erant rationes, satis evidens videri debebat demonstratio, ut dissiparentur tenebræ, quas huic translationi conati erant offundere, atque ut dici posset cum S. Augustino: « Quid ad hæc responderi potest, nisi pertinacia » pugnares nervos adversus constantiam perspicere » curæ veritatis intendat »? At nihil satis est evidens scriptori, qui fugit lucem. Revera ex fictitio tumultu domini Thiers visa cito est egredi Umbra, quæ frustra laboravit, ut veritatem obscuraret: cum nihil solidi afferret; continuo dissipata est Umbra Opusculo illo, quod ei reposuit auctor Dissertationis, ut hanc tueretur.

quarto rursus
opusculo postu-
labant thecæ
apertioem;

B

65 Ab eo tempore causa prorsus finita fuisset, si posset mendacio et vanitati imponi silentium, ut loquitur S. Augustinus. Verum, sicut vanitas, simulac cogi nequit ad silendum, sibi semper adulata, fingit ad omnia se respondisse, sibi quæ etiam persuadet, veritati se prævalituram, quia altius novit clamare (facile est cuiquam videri respondisse, si tacere noluerit: quid enim loquacius vanitate, quæ non ideo potest quod veritas, quia, si voluerit, etiam plus potest clamare quam veritas) credebatur Apologia non diu caritura responso. Nec vane id creditum: nam non multo post tempore prodierunt Animadversiones criticæ ab auctore semper latente, qui ad apertionem thecæ totam studebat reducere controversiam, qui conquerebatur disputari de difficultatibus, quas unico momento enodare poterat visus, qui demum gloriabatur fateri nos, objectionibus suis non posse a nobis responderi, quia recusabamus facere, quod postulabat.

licet iniqua es-
set postulatio;
se consensisse
ut augetur fide-
lium devotio-
nem:

C

66 Quamquam vanæ hæ Animadversiones vix apparuerant, quin statim fuerint confutatae, indeque hæc postulatio semper magis reddebatur temeraria, judicavimus tamen, charissimi fratres, expedire, ut illi assentiremur, non ut satisfaceremus moroso iudicio istius auctoris, qui, ne cogeretur credere, quod videre renuit, indignum, ut dicitur, sibi præparavit perfugium, spargens in populum, thecæ imponi posse ab hominibus, quæcumque voluerint, neque instrumentum reperiri tam antiquum aut authenticum, quod corrumpi nequit. Sermo hic (si verus esset, quod libenter non credimus; « Solet quippe fama mentiri », uti aiebat S. Augustinus) æque esset temerarius, impius et calumniosus, qui fidem numquam in mundo inveniet, modo ibidem modice cognoscantur probitas, religio, et alienus ab omni cupiditate animus eorum, qui sacri hujus thesauri sunt possessores; tantamque apud probos excitaret indignationem, quantum apud libertinos et hæreticos parere posset lætitiā. Unice id agimus, ut satisfaciamus devotioni nostræ, non ipsius curiositati; ut augeatur in hac diocesi amor et veneratio, illi debita Sancto, qui heres fuit nominis, zeli, pietatis, ac cathedræ magni Firmini martyris; ut reparemus, quantum poterimus, honorem, quem ei tentabant eripere, traducentes, ut cultum superstitiosum, venerationem illam, quia honoratæ hucusque fuerunt ejus reliquiæ, quæ tam solida ratione inclusæ credebantur thecæ, quam aperuimus.

67 Habetis, charissimi fratres, rationes, quibus fuimus permoti. Legendo nostram rei gestæ Relationem intelligetis, quid peractum fuerit in hac sancta et augusta cæremonia, cujus testes et admiratores esse voluerunt tot homines conditione sua scientiaque insignes, quaque moti fuerunt usque ad lacrymas. Illi ipsi vobis dicent, se magna sua consolatione æque ac nos vidisse multitudinem illam ossium integrorum, fragmentorum multorum aliorum, et cinerum, quæ extravimus, quæque demonstrant id, quod semper credideramus. Dicent invenisse nos authenticas tabulas, sex episcoporum sigillis munitas, quæ testantur, huic thecæ inclusum esse corpus S. Firmini. Et nobis persuasum est, si quis, post argumenta tam evidentia traditionis nostræ, adhuc aliquid dubitationis vellet vobis inspirare, nobis non alia dicenda ad vos, ut illud dissiparemus, quam quæ S. Augustinus ad populum suum dicebat occasione Donatistarum: Videte, an non malitis credere testibus tam venerandis et iudicibus tam eruditis, quam criticis pertinacibus et litigatoribus sui amantibus, qui, ubi causa ceciderunt, non nisi obmurmurant. « Eligant ergo, utrum malint » credere, quod pronuntiaverint ecclesiastici co- » gnitores, quam quod murmurant victi litigato- » res »; et vos ne ad momentum quidem hæsitaturos, an sequi velitis sententiam patrum vestrorum, qui semper in hac theca venerati sunt hujus sancti Confessoris reliquias.

D
deinde breviter
exponit certitu-
dinem corporis
inventi.

E

68 Hisce de causis, ut amoveantur a vobis omnia, quæ impugnare possent ecclesiæ nostræ traditionem, et turbare vestram in sanctas hæc reliquias devotionem, prohibemus vobis, ne legatis aut servetis libellos, quorum hic est titulus, UMBRA D. THIERS etc., ANIMADVERSIONES CRITICÆ IN APOLOGIAM TRANSLATIONIS etc.; qui prodierunt sine approbatione et privilegio, sine nomine auctoris et bibliopolæ, licet agant de materiis, quæ spectant ad religionem; quod decretis conciliorum et regni statulis est contrarium. Et postquam illos mature examinavimus, sententiam doctorum hac de re audivimus, et sanctum Dei nomen invocavimus, eosdem condemnamus, ut continentes facta falsa et calumniosa, in injuriosos memoriæ antecessorum nostrorum et clero ecclesiæ nostræ, tendentes ad dubitationem ingerendam de omnibus reliquiis, qui ibi exponuntur venerationi fidelium, et ad diminuendum cultum iis debitum.

damnat duos
libellos a parte
contraria scri-
ptos,

F

69 Exhortamur simul horum libellorum auctorem, ut impleat, quod promisit in Umbra sua, se, si inveniremus in theca cum ossibus litteras authenticas, quarum visum erat exemplar, arma depositurum, venturumque, ut ossa ipse nobiscum veneraretur. Obtestamur ipsum, ut meminerit, si antiquus quispiam dixerit turpe esse sententia decedere, respondisse ei S. Augustinum, id verum non esse, nisi quisquam tam felix sit, ut bene sentiat, et non habeat nisi sensa recta, pia et orthodoxa; at nihil esse magis salutare magisque gloriosum, quam mutare sententiam, dum quis infeliciter errorem propugnavit et mendacium: « Turpe est mutare sententiam, » sed veram et rectam: nam et stultam et noxiam (mutare) et laudabile et salubre est ». Speramus ipsum, uti non ignorat prærogativam esse sacrorum auctorum, quorum expressiones dictantur aut diriguntur a Spiritu sancto, quod nullam in Operibus suis patiantur mutationem, non volituum sua ad eundem referre ordinem, et condemnaturum cum S. Augustino insensatam superbiam

et hortatus illo-
rum auctorem,
ut resipiscat.

A superbiam istius philosophi, qui sibi blandiebatur, nihil umquam a se dictum, quod sibi senserit revocandum : « Nullum umquam verbum, quod » revocare vellet, emisit ». Deinde ipsi asseveramus, etiamsi S. Hieronymus admittat, amori irritato jus esse irascendi : « Debet amor læsus » irasci » : quidcumque potuerit facere ad irritandum nostrum, charitatem nostram semper fore tranquillam, nec desituram erga ipsum esse, veram et sinceram charitatem : « Recedere ab » amore etiam charitas læsa nescit », ut ait S. Gregorius.

*Festum translationis restituit
x Januarii :
Missam et supplicationem indicit*

70 Præcipimus, ut Officium translationis S. Firmi confessoris celebretur imposterum in tota diocesi, sicut olim celebratum est, die x Januarii, secundum ritum, quem præscribemus in litteris brevibus anni sequentis. Præterea, ad reparandum honorem, quem huic Sancto eripere tentarunt, ad gratias Deo agendas de gloria, quam possidet, et de insignibus beneficiis ejus intercessione obtentis, secundum consilium venerabilium fratrum nostrorum, decani, canonicorum et capituli ecclesiæ nostræ decrevimus curare cantandam die Dominico proximo, xx hujus mensis, Missam solemnem pro gratiarum actione, in qua ritu pontificali sacrificabimus, et instituere finitis Vesperis generalem supplicationem, cui intererit clerus secularis et regularis, ad quam etiam invitabuntur hujus civitatis corpora, et in qua hujus Sancti theca portabitur more consueti.

in gratiarum actionem, cui ut pie intersint

71 Hortamur vos toto animo, charissimi fratres, ut illic adsitis, non sicut illi, quibus exprobrabat S. Augustinus, quod accederent ad ecclesiam quasi ad spectaculum, in quo minus est religionis, quam curiositatis, ubi plus est distractionis et immodestiæ, quam attentionis et devotionis : « Prope theatrica consuetudine magis ad spectaculum . . quam ad instructionem » : verum tam sancte religioseque dispositi, ut cum S. Ambrosio vere dicere possitis, vos solum venire ad hoc augustum sanctuarium, in quo pretiosæ hæ servantur reliquiæ, quæ, quantumcumque infirmæ appareant, terrori sunt dæmonibus, et fidelibus venerationi : ut in hisce reliquiis memoriam honoretis sancti Episcopi, quæ æterna erit in benedictione propter virtutes, quibus anima ipsius erat ditata : « Honoro hominis memoriam perennitate vitutis » : ut honoretis istos cineres, qui consecrati fuerunt baptismatis et

sacerdotii unctione, et magis adhuc confessione fidei : « Honoro per Christi confessionem sacros » cineres » : ut honoretis in hisce cineribus, quibus tempus et corruptio pepercerunt, semina beatæ illius æternitatis, qua omni temporis diuturnitate erunt superiores : « Honoro in cineribus semina æternitatis » ; ut honoretis corpus illud, quod prædicationibus exemplisque suis Deum amare nos docuit, quod venerabile etiamnum post mortem, nos docet non timere mortem pro Magistro tam bono : « Honoro corpus, » quod Dominum meum ostendit diligere, quod » me propter Dominum mortem docuit non timere » ; demum ut honoretis gloriosa pignora illius corporis, quod Deum laboribus suis honoravit, et quod æterna gloria a Deo honorabitur in cælo : « Honoro corpus quod Christum » honoravit in seculo, quod cum Christo regnabit in cælo ».

72 Verum oportet nos meminisse, quandoquidem rerum terrenarum contemptu meritis est insignem hanc gloriam, quam possidet in cælo, omnesque honores, quos ei exhibemus in terra, si eodem modo non essemus dispositi, haud dubie nobis interno alloquio dicturum, quod dicebat S. Augustinus ad populum suum in Sermone tertio de S. Cypriano : Quomodo fieri potest, ut terrena tanti faciatis, tantumque inhiatis voluptatibus, honoribus, rebusque mundanis, dum laudatis, dum admiramini, dum veneramini illos, qui eadem contempserunt ? « Quare vos » invenio earum rerum amatores, quarum veneramini contemptores ? »

Hoc præsens edictum nostrum legetur et publicabitur in expositionibus fidei consuetis parœciarum, et a prædicatoribus, atque affigetur, ubicumque erit necessarium. Datum Ambiani in palatio nostro episcopali xii Januarii, anno mdcccxv.

Petrus episcopus Ambianensis

De mandato illustrissimi ac reverendissimi domini episcopi Ambianensis.

LA PIERRE.

Hæc omnia recitare volui, ut veritas clarius pateat, et unusquisque intelligere possit, controversiam demum finitam fuisse, aut certe eo usque deductam, ut prudens quislibet finitam credere debuerit. Si qui deinde adhuc reclamaverint, pertinaciam illi suam ostenderunt, sed necessitatem nobis non injecerunt ea ulterius demonstrandi, quæ patuerunt luce clarius.

AUCTORE:
J. S.

omnes hortatur.

E

F

DE SS. VINCENTIO EPISC. ET LÆTO PRESB. MARTYRIBUS

AQUIS TARBELLICIS IN NOVEMPOPULANIA,

COMMENTARIUS CRITICUS.

J. S.

§ 1. Cultus Sanctorum in Hispania et Novempopulania : locus martyrii.

SÆCULO III, IV

AUT V.

Vincentius et
Læto culti in
Hispania;

Martyrologium Romanum ad Kalendas Septembris annuntiat hosce Martyres in Hispania sine ulteriori assignatione loci hoc modo : In Hispania sanctorum martyrum Vincentii et Læti. Baronius in annotatis hæc solum adjungit verba : Agitur de iisdem hac die in Breviario Toletano ; indicans, unde illos Romanis Fastis inseruerit. Verba Breviarii Toletani seu Mozarabici hæc sunt : In festo sanctorum Vincentii et Læti martyrum omnia dicuntur plurimorum martyrum. Missa de iisdem Martyribus habetur in Missali Toletano secundum ritum Romanum impresso anno 1550, in eaque prima oratio hæc legitur : Omnipotens sempiternus Deus, qui per gloriosa bella certaminis ad immortales triumphos martyres tuos Vincentium et Lætum extulisti ; da cordibus nostris dignam pro eorum veneratione lætitiā ; ut quorum solemnia pio amore amplectimur, eorum precibus adjuvemur. Per Dominum etc Nicolaus Antonius in scriptis posthumis aliam notitiā de cultu horum Sanctorum in Hispania adjungit hisce verbis : Cœnobium S. Martini de Ferran indigetatum in Castellæ regno, sub patrocinio erectum fuit sanctorum Martini, Juliani et Basilissæ, Vincentii et Læti, Justæ et Rufinæ, uti in erectionis instrumento legi, auctor est Prudentius de Sandoval in libro Fundationum aliquot monasteriorum sui Benedictini Ordinis in Hispania, in fundatione monasterii S. Æmiliani § 24 fol. 42. Certum igitur est Vincentium et Lætum a multis sæculis coli in Hispania. Verum an ex eorum hac veneratione recte colligi possit Hispanos esse, aut in Hispania passos, infra examinabimus.

Item Aquis Tarbellicis in Novempopulania;

2 Andreas Saussayus in Supplemento Martyrologii Gallicani ad xix Aprilis annuntiat S. Vincentium, quem Kalendis Septembris coli videbimus cum Læto socio ; ideoque non alium esse a præcedenti, aliis etiam rationibus suadebimus. Verba illius interim accipe : Aquæ Augustæ seu Tarbellæ in Novempopulania natalis sancti Vincentii Aquensium apostoli, hoc est, primi sacerdotis, et martyris, qui origine Santonensis, divino lumine illustratus, totum hunc tractum ad Christi cultum convertit, prædicationemque divinæ imitationis actibus confirmatam, fuso demum pro assertione evangelicæ veritatis pretioso sanguine obsignavit. In cujus testimonii acervum erecta est deinde a fidelibus ecclesia, ubi in hunc usque diem omni cum reverentia quiescit, coliturque non modo ut ipsius suæ basilicæ tutelaris, at etiam ut patronus universæ diœce-

sis, et auctor pontificalis cathedræ, cui primus insedit, eamque præcipue exornavit ; primæque illic ecclesiæ, quam in crypta initiavit in honorem sanctissimæ Deiparæ, consecrator. Brevius eundem Sanctum cum Læto annuntiat Martyrologium Parisiense hisce verbis : Aquis Tarbellicis in provincia Auxitana, sancti Vincentii, qui ibidem ut primus episcopus et martyr colitur cum beato Læto, ejus in evangelica prædicatione socio. Hæc Kalendis Septembris ; ad quem diem et Castellanus in Martyrologio universali sic habet : In Hispania S. Vincentius et S. Læto martyres : et ad marginem priora corrigens : Aut potius, in Novempopulania, est enim S. Vincentius Aquensis.

3 Dionysius Sammarthanus tom. I Galliæ Christianæ episcopus Aquenses, seu Aquarum Tarbellicarum, sub metropoli Ausciensi constitutos recenset, ac varia præmittit pag. 1035 de civitate ipsa, ex quibus aliqua huc transfero ad elucidationem loci : Civitas Aquarum Tarbellicarum, Aquensium dicta in Notitia provinciarum, Aquæ Augustæ vocatur a Ptolemæo ; quod nomen a Romanis inditum nemo negaturus est. Aquas Tarbellicas nuncupavit auctor Itinerarii Antonino adscripti ; Ausonius Aquas Tarbellas ; Vibius Sequester de fluminibus Tarbellas ; Aquis legitur in Tabula Peutingeri. Nomen vero accepit hæc urbs ab aquis salubribus, quæ hoc in loco scaturiebant. Hæc de variis urbis nominibus, quæ hodie etiam varia sunt apud Gallos : nam communius Dax scribitur, alias d'Acs aut Aeqs. Vetustatem et celebritatem illius antiquam, uti et statum hodiernum exponit laudatus scriptor. Sita est civitas Aquensis ad Aturum * flumen, distatque Baiona decem fere miliaribus Gallicis, ac quinque ab oceano Aquitanico.

qui locus etiam datur.

4 Primum hujusce civitatis episcopum S. Vincentium laudatus Sammarthanus col. 1037 celebrat in hunc modum : Vincentius martyr creditur fuisse primus hujus urbis antistes, cujus ædes sacra visitur in suburbio, magno superioribus sæculis religionis cultu frequentat : is in proprio officio Sanctorum ecclesiæ Aquensis dicitur cum Læto socio Christi fidem Aquensibus prædicasse, quam et glorioso agone confirmaverit. In monasterio, ejus postea nomine appellato S. Vincentius de Aquis, sepultus est. Ejus meminit vetus hagiologium sancti Severi Vasconniæ, his verbis : Kal. Sept. Aquis civitate sancti Vincentii martyris cum sociis suis. Ejus nomini per totam Aquitaniam dicatæ sunt basilicæ,

Vincentius primus episcopus Aquensium et martyr cum Læto, variis ibidem honoratus ecclesiis :

et

A et memoria recolitur die 1 Septembris : qua autem ætate vixerit, silent ecclesiasticæ tabulæ. Post ipsum vero desiderantur plurimi episcopi; cujus rei incusamus temporum injuriam, bellorum his in locis frequentium casus, persecutiones sub imperatoribus, potissimum vero in ecclesiasticas res paganorum et barbarorum sævitiam, a quibus basilica sancti Vincentii devastata, res sacræ direptæ, vasculum, in quo pars cinerum S. Vincentii servabatur, in fluvium Atyrim projectum. Tandem seculo v desinente, vel ineunte vi, electus est episcopus qui sequitur.

gesta et ætas incerta.

5 De gestis SS. Vincentii et Læti nihil præterea ad nos pervenit, ac ne sæculum quidem innotuit, quo hi Sancti floruerunt. Hinc nihil obstare existimo, quo minus in vivis esse potuerint sæculo III, IV, atque etiam quinto. Nec satis video, cur necessario multi episcopi desiderentur post S. Vincentium, qui sedere potuit paucis annis ante Gratianum, de quo Sammarthanus hæc subjungit : Gratianus interfuit concilio Agathensi anno DVI. Breviarium antiquum Aquense notat, reddita tandem pace Ecclesiæ, Gratianum, pulsus infidelibus, aut ad fidem conversis, totum se

B

convertisse ad instaurandam B. Vincentii ædem, superstitionibus paganorum fœdatam, quam reconciliavit, et omnibus ad Dei cultum et religionem pertinentibus instruxit. Si jam initio sæculi sexti exstabat ædes S. Vincentio sacra, diuque jam exstiterat, ut insinuant verba relata, antiquissimus sane est hujus Sancti cultus. At malim credere agi de ecclesia per ipsum erecta, quæ postea ejus nomini sit dicata. Porro citata verba vehementem mihi suspicionem ingerunt, Vincentium martyrio coronatum esse cum Læto sæculo quinto, eique successisse dictum Gratianum, dum cessabat persecutio, in qua illi fuerant coronati. Certe non alia persecutio finire potuit tempore Gratiani, quam persecutio Wisigothorum, qui Novempopulaniam eo tempore possidebant. Fuerat hæc gravis admodum et diuturna sub Evarico circa annum 470 et deinceps. Audi Sidonium lib. VII epist. VI ad Basilium, ubi de Evarico ejusque persecutione multa conqueritur : Sed quod fatendum est, inquit, præfatum regem Gothorum, quamquam sit ob virium merita terribilis, non tam Romanis mœnibus, quam legibus Christianis insidiaturum pavesco. Tantum, ut ferunt, ori, tantum pectori suo Catholici mentio nominis acet, ut ambigas ampliusne suæ gentis, an suæ sectæ teneat principatum. Ad hoc, armis potens, acer animis, alacer annis, hunc solum patitur errorem, quod putat sibi tractatum consiliorumque successum tribui pro religione legitima, quem potius assequitur pro felicitate terrena.

at satis verisimile apparet, floruisse sæculo v,

6 Propter quod discite cito Catholici status valetudinem occultam, ut apertam adhibere festinetis medicinam. Burdegala, Petrocorii, Ruteni, Lemovices, Gabalitani, Elusani, Vasates, Convenæ, Auscenses, multoque jam major numerus civitatum, summis sacerdotibus ipsorum morte truncatis, nec ullis deinceps episcopis in defunctorum officia suffectis, (per quos utique minorum ordinum ministeria subrogabantur) latum spiritalis ruinæ limitem traxit... Nulla in desolatis cura diœcesibus parochiisque. Videas in ecclesiis aut putres culminum lapsus, aut valvarum cardinibus avulsis, basilicarum aditus hispidorum veprium fruticibus obstructos. Ipsa pro dolor ! videas armenta non modo semipaten-
tibus jacere vestibulis, sed etiam herbosa viri-

Septembris Tomus I.

dantium altarium latera depasci. Sed jam nec per rusticas solum solitudo parochias; ipsa etiam urbanarum ecclesiarum conventicula rarescunt. Consonat hisce S. Gregorius Turonensis Historiæ Francorum lib. II cap. XXV sic scribens : Hujus tempore et Evarix rex Gotthorum, excedens Hispanum limitem, gravem in Galliis super Christianos intulit persecutionem. Truncabat passim perversitati suæ non consentientes, clericos carceribus subigebat; sacerdotes vero alios dabat exsilio, alios gladio trucidabat. Nam et ipsos sacrorum templorum aditus spinis jusserat obserrari, scilicet ut raritas ingrediendi oblivionem faceret fidei. Maxime tunc Novempopulanæ, geminæque Germaniæ * urbes ab hac tempestate depopulatæ sunt. Hinc mihi incredibile non videtur, eodem tempore morte sublatum S. Vincentium cum S. Læto socio, cum Gratianus successor dicatur totum se convertisse ad instaurandam.. ædem sacram. Attamen, ut monui, res est incerta.

7 Tillemontius tom. VIII Monumentorum in S. Justo Lugdunensi agens de concilio Valentino anni 374 inquit Vincentium episcopum, qui sine urbis nomine dicto concilio interfuisse legitur, eaque occasione de nostro Aquensi hæc Gallice disserit : Colitur Aquis Tarbellicis in Novempopulania quidam sanctus Vincentius, ut primus episcopus, apostolus, et patronus urbis ac diœcesis. Ætas ejus ignoratur; at martyrem esse affirmant : spectat igitur ad tempus persecutionum, nisi dicere malimus occisum esse in quodam paganorum tumultu, aut in deprædationibus, quibus barbari vastaverunt Gallias anno CDVII et deinceps. Hæc suadent, Vincentium illum, qui concilio Valentino interfuit, verisimilius ab Aquensi distinctum esse, cum circa finem sæculi IV non videantur tantæ fuisse persecutiones in Galliis, ut in iis Vincentius cum Læto martyrio coronatus credi debeat ex sola conjectura. Verum nec martyrium illorum evincit, passos fuisse sub imperatoribus gentilibus. Hæc de causa cogor ætatem horum Sanctorum incertam relinquere; licet alias mihi appareat verisimilius, Sanctos sub Wisigothis floruisse ob rationes ante dictas.

8 Quæ de Illidio Aquensi episcopo, quem collocat tertium, memorat Sammarthanus, ostendunt antiquam admodum esse festivitatem S. Vincentii. Nam hæc ejus sunt verba : Illidius episcopus Aquensis in Novempopulania, si fides Breviario, eximia sanctitate commendatur. Eo sedente, Maxima Aquensis virgo per revelationem a B. Vincentio edocta est genus et locum ejus martyrii, et ipsum agonis diem eo usque incognitum : unde Illidius sancivit festum S. Vincentii Cal. Sept. celebrandum in posterum per totam diœcesim, ex eodem Breviario. Ex instituta tunc festivitate non sequitur, nullam antea Sancto delatam fuisse venerationem; sed eam non fuisse certæ diei alligatam. Sic S. Germano Autissiodorensi revelata est dies, qua celebrari debebat festivitas S. Juliani martyris Brivatensis, uti relatum est tom. VI Augusti pag. 172 et 183. Attamen venerabatur populus S. Julianum, atque idem factum existimo de S. Vincentio.

AUCTORE
J. S.

* forsam Aquitanix, nam hæc intelligenda

E nec videtur Vincentius noster interfuisse concilio Valentino anno 374 :

F festivitas Vincentii ex ejus revelatione instituta.

AUCTORE
J. S.

§ II. An alii ab Aquensibus Vincentius et Lætus, quos venerantur Hispani?

Multa de
SS. Vincentio et
Læto conficta,
per quosdam
fabulatores
Hispanos,

Joannes Tamayus Salazar in *Martyrologio Hispano ad Kalendas Septembris, Sanctos Vincentium et Lætum sic annuntiat*: Libisosæ in Arevacis Hispaniæ natalis SS. Vincentii et Læti fratrum adelphorum, qui ex urbe Toletu oriundi propter fidei constantiam, et idolorum despicentiam, variis afflicti cruciatibus ad præmia martyres evolarunt. Hisce in annotatis subjungit *Acta fictitia, in quibus Vincentius et Lætus, quos gemellos affirmat, dicuntur habuisse patrem Turibium ex urbe Toletana in Carpetanis oriundum, et Luciam Severam matrem ex Aquensi sive Elborensi civitate progenitam. Martyrium vero passos dicit sub Decio, illudque variis tormentis ac prodigiis exornat. Adjungit Actis epitaphium metricum, tamquam ab Aulo Halo compositum; et Hymnum nomine domini Cixilani pontificis Toletani, quem e tenebris se eruisse asserit. Verum nulla ne tenet dubitatio, quin Acta, Epitaphium, Hymnus, omniaque ex Dextro, Juliano, aliisque fictitiis monumentis, quibus priora firmare nititur, æque sint commentitia; imo ne refutatione quidem digna.*

quæ recte explo-
dit Nicolaus An-
tonius.

10 Nicolaus Antonius in scriptis posthumis, quæ jam sæpius in hoc Opere laudata sunt, in Vincentio et Læto adduxit omnia pseudo-Dextri et Juliani de his commenta, eademque cum additis a Tamayo fuisse refutavit. Non tanti nobis sunt monumenta illa supposititia, ut omnia ejus argumenta recitare velim; sufficit ejus de monumentis ipsis mentem audire, quam candide his verbis exponit: Tot ac tantis in speciem hostibus, fidei ac vetustatis arma quatientibus, pectus nudum, sed adamantinum et imperforabile opponit fortissima eorum omnium, quæ sub cælo sunt, veritas. Nihil enim solidi, nihil præter consuetam et falsitatis toties accusata, toties convicta nomina instrumentaque proferuntur, quæ adeo ex se imbecillia, et præjudicata infamiæ, qua fronte ad dicendum pro se invicem testimonium admittimus? Hisce præmissis refutat singula, atque inter ea assignatum a fabulatoribus martyrii locum Libisosam (hodie vulgo Lezuza;) ostenditque locum martyrii prorsus esse incertum, aliaque omnia, quæ de parentibus, gestisque Sanctorum dicuntur, fictitia esse. Quapropter omnia illa missa facio, et solum inquiram, an credi possit ac debeat, Sanctos nostros in Hispania passos, aut alios synonymos ibidem coli Martyres.

Ratio, cur Sancti adscripti sint Hispaniæ;

11 Laudatus scriptor Hispanus explicat, quæ de causa Vincentius et Lætus credantur Hispani, atque Hispaniæ attributi sint a Baronio; et licet ipse non neget Hispanos esse, ea tamen subministrat argumenta, quæ cum aliis sufficientes nobis præbunt rationes eosdem Hispaniæ probabilis abjudicandi: Hoc certe martyrum par, inquit, Vincentium nempe et Lætum, Hispaniæ cives ea solum ratione ducti existimamus, quod nulla de his in communibus Martyrologiis mentio habeatur; Isidoriano autem Gothorum ecclesiastico Officio unicam eorum notitiam feramus acceptam. Si ea sola sit ratio, cur Hispaniæ

attribuendi videantur Vincentius et Lætus, quod D in antiquis aliarum gentium Martyrologiis non reperiatur eorum memoria, uti credidit Nicolaus Antonius; eosdem Hispaniæ non adscripsisset, si scivisset sanctos hosce Martyres antiquo admodum gaudere cultu in diœcesi Aquensi, ibidemque memorari in vetusto Hagiologio: nam cum non sumere argumentum ex Officio Isidoriano, sequentia docent.

12 Formaverat rituales Hispaniæ hos libros olim Isidorus Hispalensis antistes, uti fama est: sed non omnia, quæ nunc in iis leguntur, Isidorianæ manus sunt. Nempe opus et æquum fuit, a posterioribus locupletari memoria supervenientium, quotidieque in album ecclesiasticum ingredientium Sanctorum vulgares Liturgias; ne recentiorum sanctitatem, quos nequiquam celebrare potuit antiquior Isidorus, præjudicio dumtaxat temporis damnasce videremur. Et exstant quidem in duobus libris, quibus Gothicus hic ritus constat, nempe Missali et Breviario plures Isidoro juniores, ut nulli non debeat esse certum, quin post priorem artificii operam, sequiores Hispaniæ hujus nostræ ecclesiæ administratores nonnulla his supplendis adjunxerint. Plane in editione unica horum librorum, quæ auspiciis jussuque Francisci Ximenii Toletani præsulis clarissimi, industria vero Ildefonsi Ortizii ejusdem ecclesiæ canonici facta fuit anno MDU, pars Sanctorum eo Opere comprehensorum vel Missam, vel Officium, ... vel utrumque, pars autem simplicem natali die commemorationem sortita est. Hujus postremi ordinis sunt nostri Martyres, qui primo die Septembris hac tantum nota ibi censentur. « Sanctorum Vincentii et » Læti. Omnia dicantur plurimorum Martyrum ». Quare non ad hoc Gothici ævi, sed ad recentioris aliquod Missale et Breviarium Toletanæ ecclesiæ pertinet oratio illa de his Martyribus, quam Alphonsus Requena, eorum res gestas commemorans, Breviario et Missali antiquo Toletano acceptam refert... Carent enim Missa et proprio Officio, ut alii plures, cum exteri tum Hispani, ita ut frustra sit ex hac nudæ aut plenioris commemorationis differentia pro Hispana civitate eorum, qui laudantur, aut contra eam, certioris quidquam argumenti deducere...

habetur quidem
eorum commem-
oratio in Isi-
doriani rituali.

E

13 Nec item ex eo argumentabimur, nostros esse cives Vincentium et Lætum, quod his in libris locum repperint, nisi præstare simul, validisque rationibus persuadere valeamus, Julianum et Basilissam viri Januarii, Julianum martyrem xx (qui in Romano est viii) ejusdem, Agatham v, Dorotheam viri Februarii (hisce alios multos jungit hic brevitate causa omissos) qui omnes Officio vel saltem hymno proprio celebrantur, domo aut natali die Hispanos esse. Argumentabimur quidem haud temere Hispanos esse ex eo, quod hic tantum, non alias, hoc est, in nostris, non in veteribus Ecclesiæ universalis Romanæ libris, ad posterorum memoriam duraverint. Quo uno motus Cardinalis Baronius in nove a se emendatum et auctum Martyrologium eos admisit, digitos nempe ad ritum hunc Gothicum, non ad alium aliquem veterem librum in notis intendens, sic ait: « In Hispania sanctorum » martyrum Vincentii et Læti ». Quod ex Isidoriano se Breviario hausisse monet. Ceteris, quibus hoc libro, utpote rarissimo, uti non licuit, ignoti prorsus sunt Vincentius et Lætus. Ita vir ille candidus et sincerus, ac recte quidem argumentatur pro notitia, quam habebat de hisce San-

R
indeque Baro-
nius eos Hispani-
æ attribuit:

ctis,

A ctis, sententiam verosimiliter mutaturus, si novisset antiquam eorum venerationem apud Aquenses.

at omnia per-
suadent Aquen-
ses esse, qui co-
luntur in His-
pania;

14 Quippe omnia persuadent eosdem Sanctos esse, qui in Hispania coluntur et in Novempopulania. Primo eadem amborum nomina, eadem festivitatis dies, tam vehementem ingerunt suspicionem, ut vix ullum relinquunt dubium, quin iidem colantur in Hispania et Novempopulania: nam sine gravi fundamento dici non debet duos fuisse uno die Vincentios martyres, qui ambo Lætum habuere socium, præsertim cum Lætus nomen sit parum usitatum. Id tanto minus est verisimile ex eo, quod Novempopulania diu fuerit sub regibus Gothis, quibus parebat Hispania, quodque altera alteri sit finitima. Sic enim cultus ab una provincia facile propagari potuit ad aliam, vel per translationem aliquot reliquiarum, vel propter eandem dominationem. Accedit celebritas cultus apud Aquenses, ubi S. Vincentius tamquam patronus celebratur cum socio Læto; contra nihil de hodierno cultu in Martyrologio suo dicit Tamayus, et in Calendario Missalis Toletani anni 1650, tantum commemoratio cum nona lectione præscribitur de Vincentio et Læto cum festività S. Ægidii abbatis, quæ est præcipua. Non video itaque, SS. Vincentium et Lætum ullibi hoc tempore in Hispania tamquam patronos celebrari. Hinc mihi prorsus persuadeo, Vincentium et Lætum Aquensibus solis deberi, eorumque venerationem ad Hispanos olim propagatam, sicuti cultus S. Ægidii abbatis in Occitania defuncti, aliorumque

multorum ad eosdem extensus fuit. Causam, cur eos Hispaniæ attribuerit Baronius, jam vidimus, ita ut ejus auctoritas opinioni nostræ obesse nequeat

15 Ipsi Hispani, qui fictilis Actis SS. Vincentium et Lætum exornare conati sunt, aliud agendo insinuant, se loqui de Aquensibus. Primo enim matrem Sanctis attribuunt Aquensem, non quidem Aquis Tarbellicis oriundam, sed Aquisi, inquit Tamayus pag. 15, sive Elborensi civitate, quam pag. 17 assignat prope Toletum in Carpetanis. Sic S. Verenam, quæ colitur in territorio Constantiensi Helvetiæ ad Aquas Duras, uti hoc die in ejus Actis diximus, in Hispaniam pertrahere nisus est Tamayus, ubi mira facilitate mox invenit Constantiam Juliam, atque Aquas Duras in ejus territorio. Secundo idem fabulator legit, quod de revelatione S. Vincentii dictum est num. 8, ubi Maxima virgo Aquensis dicitur ex ipso didicisse genus, locum, et diem martyrii: nam et ipse Maximam virginem inducit, cui apparuit S. Vincentius. Tertio, sicuti Gratianus Aquensis episcopus ecclesiam S. Vincentii instauravit, ut dictum est num. 5; sic ille adducit Gratianum Carthaginis Spartariæ episcopum; qui ecclesiam Sancto dicarit, ejusque ibidem collocaverit sacra pignora. Noverat igitur aliqua Tamayus cum suis gregalibus de Aquensibus Sanctis, eosque eo fidentius Hispaniæ adscribere contendit, quod id jam ante ipsum fecisset Baronius. Plura de hisce Sanctis ad notitiam nostram non pervenerunt.

AUCTORE
J. S.

ipsique fabula-
tores Hispani
aliqua memo-
rant, quæ ad
Aquenses sp-
ctant.

DE S. MARTHA VEL MATHANA, MATRE S. SYMEONIS STYLITÆ SENIORIS, IN TRACTU SYRIÆ ANTIOCHENO.

J. P.

ANNO CIRCA
CDXXVIII.

Sancta hæc, quæ
apud Græcos co-
latur, est mater
C

M enæa magna Græcorum excusa agunt hac die de S. Symeone Stylita, cui deinde subdunt hanc annuntiationem: Eodem die S. Marthæ matris S. Symeonis, et sequentibus eam honorant versiculis, quos e Græco Latine reddam:

Εν γῇ ἔσκησεν Μάρθα τὸ Χριστὸν πάλαι,
Σὲ δὲ ἔσκησεν, Μάρθα, Χριστὸς ἐν πόλει.

Christum sua olim Martha suscepit domo:
Te vero Christus, Martha, suscepit polo.

Clara est allusio in nomine Marthæ hodiernæ, ac synonyma Mariæ sorore et Christi hospita, de qua scripsimus die xxix Julii. Menologium Græcorum, a Cardinale Sirleto Latine versum, illam sic refert: Eodem die (1 Septembris) commemoratio sanctæ Marthæ matris beati Symeonis Stylitæ. Hæc vero cujusnam Symeonis Stylitæ mater fuit? Ad diem v Januarii pag. 261 tres synonymos exhibuimus e Fastis ecclesiasticis: seniore videlicet, primumque ejusmodi vitæ instituti parentem, a Græcis cultum die 1 Septembris; a Latinis autem v Januarii. Alter ibidem a nobis nominatur Symeon Stylita in Monte mirabili, quem Martyrologium Romanum refert die III Septembris, apposito cognomento junioris, quique apud Græcos colitur xxiv Maii, quo Acta ejus, uti et Marthæ matris ipsius apud nos il-

lustrata sunt. Tertius denique ab eisdem Græcis celebratur die xxvi Julii sub nomine presbyteri et archimandritæ, de quo plura diximus ad eundem diem. Ad quæstionem itaque modo propositam, cujusnam Symeonis mater fuerit Sancta, quæ sub nomine Marthæ hodierna die annuntiatur in dictis Menæis ac Menologio, respondeo, indicari matrem S. Symeonis Stylitæ senioris.

2 Cum enim de isto Sancto tractent Græci hac die 1 Septembris, et prædicta Menæa cum Menologio post breve ipsius elogium statim ponant annuntiationem S. Marthæ matris S. Symeonis, non videtur mihi dubium, quin referenda sit illa ad eundem Symeonem Stylitam, qui proxime præcesserat, seniore videlicet. An autem vere Martha sit dicta; an nomen istius, quæ Symeonis junioris exstitit mater, et cujus Vitam cum Vita filii illustravimus xxiv Maii, aptatum fuerit Marthæ hodiernæ, cujus nomen æque ad dies mortis forte latuerit posteros, non definio. Die v Januarii apud nos in S. Symeonis Stylitæ Vita prima, auctore, ut præfert titulus, Antonio ejus discipulo, pag. 264, mentio fit patris istius Sancti: ibidem etiam occurrunt parentes; sed utrobique sine nomine proprio. Quin immo voluit hic Sanctus occultare nomen parentum: nam interrogatus ab archimandrita, Atqui parentes..., inquit,

S. Symeonis
Stylitæ senioris:
ejusdem Sanctæ
nomen.

AUCTORE
J. P.

inquit, quærere noli, domine, sicut licet videre loco jam citato : ubi denuo mox comparent anonymi. Mater quoque sine nomine proprio ibidem occurrit pag. 266. Vita ejusdem S. Symeonis, quæ secundo loco a nobis datur, pag. 269 patrem vocat Hesychium, matrem vero Mathanam : quæ nomina an vera sint, et unde hausta, non habeo compertum. At de cultu ejus nonnulla superaddo.

ac confirmatio
cultus publici.

3 Menologium Slavo-Russicum Sparwenfeldianum Martham appellat cum Menæis hac die, et de ea post filium ipsius ita meminit : Sancti patris nostri Simeonis Stolpnici (id est Stylitæ) et matris ejus Marthæ. Quibus subduntur ibidem sequentia : In utriusque memoriam feria et permissio utendi vino combusto et oleo : hæc vero permissio, quam et alibi in dicto Menologio notatam lego, significat majorem quamdam solennitatem Sanctorum, in quorum memoriam hæc aut similia privilegia ibidem conceduntur, quam aliorum, quibus nulla apponuntur. Synaxarium Ruthenorum peculiare diæcesis Kioviensis, quod Ms. habemus, interprete R. P. Georgio David, missionario Societatis Jesu, anno 1688

B

Moscuæ residente, hodierna die refert ista in rem nostram : Memoria ven. P. N. et conf. Symeonis Stylitæ, primi archimandritæ Antiocheni, et matris ejus Marthæ.

Martha videndi
filii cupida peti
mandram ejus,

4 De S. Symeonis præsertim matre hæc refert Vita ejusdem Sancti superius citata pag. 264 : At parentes ejus duos annos non destiterunt eum deflare et perquirere, postquam videlicet clam parentibus ad vitam monasticam confugerat. Sed post annos tandem viginti septem discessus sui inventus est a sola matre, prout ibidem refertur pag. 266 : Mater ipsius septimo demum et vigesimo anno cum rescivisset, ubi terrarum degeret, accedens cupiebat eum videre : et cum ubertim fleret in vestibulo mandræ ejus, non est ei concessum, ut illum cerneret ; sed scalis appositis ad mandræ parietem in terram corruit ; significavit ei B. Simeon : Da veniam mihi in præsentia, mater, et, si digni erimus, in illo sæculo nos invicem videbimus. Mater ut hoc audiit, magis videndi ejus desiderio inflammata est. At significavit ipsi Sanctus dicens : Asside paulisper et quiesce : moxque te videbo. Deseditque in vestibulo mandræ, et confestim spiritum tradidit Domino. Jussitque eam inferri.

C

sed non intro-
missa, miro mo-
do moritur.

5 Posuerunt vero eam ante columnam. Ille eam intuitus, sic fari cœpit : Domine Deus virtutum, dux errantium, moderator Cherubimorum, qui deduxisti velut ovem Joseph ; qui inelyta auxisti virtute prophetam David, qui Lazarum quatruiduanum resuscitasti ; accipe in pace animam Famulæ tuæ. Illo ita precato, matris corpus commotum est, ac vultu subrisit : omnesque adstantes id viderunt, et Deum laudarunt. Ceterum exequiis ejus factis, sepelierunt eam ante columnam, justa ibidem ei persolventes. De voce mandra, quæ supra occurrebat, plura inveniet lector ad diem xxiv Maii in S. Symeone Stylita juniore pag. 298, unde delibo ista : Est autem MANDRA, in primo atque originario suo significato, locus maceria lapidea circumseptus, qualem sibi in Syriæ campis facere solebant pastores, intraque eam pecudes suas noctu colligere, ubi a lupis ac furibus tutæ essent. Talis, nec alia, fuit mandra, quæ primo Symeoni nomen dedit ; quippe qui, præter unum sibi ministrantem Antonium, nullos sciatur habuisse discipulos, et eo tantum fine, loco, quem co-

lumna sua occupabat, circumduxit maceriam, D ne promiscuus ad se accessus daretur etiam mulieribus : huic vero adjuncta erat mandra altera, intra quam sese peregrini hospitesque reciperent, donec ad Sanctum admitterentur. Ceterum quia paulatim usus obtinuit, ut monachorum cœnobium MANDRÆ, et harum præfecti dicerentur ARCHIMANDRITÆ ; hinc factum, ut senior Symeon, qui jam passim cognominabatur SYMEON IN MANDRA, in excusis Græcorum Ritualibus vocetur ARCHIMANDRITA, præter totius historiæ fidem.

6 Ætas S. Marthæ e chronologia S. Symeonis filii ejus ordinanda est. Hic autem anno ætatis decimo tertio factus monachus dicitur in Vita secunda supra citata, in qua leguntur de illo sequentia : Cum esset annorum tredecim, ad similitudinem B. David pascere oves patris sui. Quadam vero die videns ecclesiam fidelium, relictis pecoribus cucurrit ad eam. Deinde autem, inquisita via salutis, monasterium S. Timothei petiisse refertur. In alio Ms. pro annorum tredecim legitur viginti septem, sicut observatur ibidem in Annotatis. Contra autem in Vita prima dicitur nondum habuisse annos octodecim, quando

Ex S. Symeonis
Stylitæ senioris
chronologia

E

veste carni agglutinata exui se ægre sinebat, sic dicens : Sinite me, fratres, sinite me sic mori, canem foetidum. Ego enim peccatorum pelagus sum. Dixitque ei archimandrites : Nondum duodeviginti annos natus es, et quæ tandem habes peccata ? Non video tamen, quæ de causa recedendum sit à vulgata lectione annorum tredecim. His adde annos viginti septem, de quibus dictum jam est num. 4. Annos totidem etiam numerat Vita tertia, sub nomine Simeonis Metaphrastæ a nobis edita, quæ pag. 278 ita memorat : Septem et viginti jam lapsi erant anni, ex quo naturæ leges, quæque in mundo sunt, vir hic mundo excelsior abdicaverat : cum ecce mater. ad filium suum abiit. cupiens filium intueri, et ejus frui colloquio, quo tanto tempore caruerat. Sed illa ad filii conspectum non admissa, pie obiisse ibidem indicatur.

ordinatur an-
nus emortualis
S. Marthæ,

F

7 Mors itaque ejus incidit in annum ætatis S. Symeonis quadragesimum, secundum mox dicta : cui anno si accenseatur tempus ejusdem matris, quo ante editum filium vixit, potuit saltem accessisse ad annum circiter ætatis sexagesimum ; si hunc non transcenderit, et annis quidem plurimis non supervixerit, quod incertum tamen nobis est. Tillemontius Monumentorum ecclesiasticorum tomo XV plurima collegit de S. Symeone seniore, calculis chronologicis eadem intextens. Articulo iii citat e nostro tomo primo Januarii, die v, pag. 263 pro nativitate ejusdem Sancti annum circiter 391 ; sed indicat sibi præplacere annum 388. Sit autem natus anno 388 : cui si adjungas annorum tredecim ætatem, quæ, relicto paterno grege, vitæ solitariæ rudimenta auspiciatus est, ex dictis supra num. 6, jam pervenies ad annum 401 : huic autem si annumerēs annos viginti septem vitæ monasticæ, dum accessit ad illum Mater, ac videre eum prohibita excessit e vita, sicut dictum est num. 4, poterit obitus ejusdem matris innecti anno circiter 428.

a Baronio cum
alia confusa.

8 Atque hæc computatio chronologica sufficit ad propositum nostrum. Baronius in notationibus ad Martyrologium Romanum die iii Septembris, seniore Symeonem Stylitam ac matrem ejus confundit cum synonymo Sancto juniore, ejusque matre : Græci, inquit, in Menologio (quod videlicet e Græco vertit cardinalis Sirletus) de eodem

A dem agunt, ac matre ejus Martha Kal. Septemb. Eadem confusio occurrit in dictis notationibus ad v Januarii. Obitus Junioris apud nos die xxiv Maii, pag. 298 affigitur anno 596; Marthæ vero matris ejus ibidem pag. 402 anno 551. Accipe nunc alia quædam ad Sanctam hodiernam spectantia.

Notationes quædam de cultu, habitatione

9 Primo, videtur verosimile, eam a Græcis Sanctorum Fastis adscriptam esse propter tam inusitatum mortis genus, tam conspicua post mortem signa, tamque præclaram Symeonis filii ejus de ipsa opinionem, quam non obscure manifestavit, dum mandari eam terræ voluit in sua mandra, ut superius indicatum est. 2º. Locus, e quo ad eandem mandram profecta est, ut videret filium suum, videtur esse pagus Sesan; in quo natus est Symeon, et illa sedem habuit stabilem, prout colligi potest ex Theodoreto Cyri episcopo apud Rosweydam in Vitis Patrum lib. ix cap. xxvi, ubi hæc de Sancto referuntur: Est quidam vicus situs in confinio nostræ regionis et Cilicum: eum autem Sesan nominant. Ex hoc ortus, primo a parentibus docebatur oves pascere, ut in hoc conferri possit cum magnis viris Jacob patriarcha, Joseph temperante, et Moyse legislatore, et David rege et propheta, et Michæa propheta, et viris divinis, qui illis fuere similes.

10 In Excerptis ex libro Ecclesiasticæ histo-

riæ Theodori Lectoris, Valesio interprete editis, pag. 553 vicus iste appellatur Σισάν, Sisan. Castellum vocat Menologium Sirleti citatum. Ulterior loci situs exhibetur post Prolegomena Roswedi ad Vitas Patrum in Chorographia generali mansionum et expeditionum eremiticarum, in qua ad viginti circiter milliarium, quorum unum sic unius horæ, ab Antiochia Syriæ distantiam ponitur Sisan; in alia vero ibidem mappa Chorographiæ particularis exhibetur columna S. Simeonis in tractu urbis Antiochenæ. Auctor Monumentorum eccles. nota vi in S. Symeonem Stylitam disputat, an remota fuerit ipsius columna leucis quindecim ab Antiochia; nota autem septima agit de columnis ejus diversis, nec non de tempore, quo in singulis vixerit. Vita prima superius allegata pag. 266 hæc narrat: Columnam dein ejus altiore fecerunt: extulerunt quippe ad cubitos circiter quadraginta. Unde videtur posse colligi, unam eandemque illi columnam fuisse, sed per intervalla temporum magis magisque elevatam. Quoniam autem ante ejus mandram, in qua erat columna, obiit S. Martha, ut supra dictum est, locum ipsius emortuale posui in tractu Syriæ Antiocheno, qui ii circiter leucis, non autem xv abest ab ista urbe, secundum mappam Roswedi.

AUCTORE

J. P.

ac loco mortis

DE SANCTIS MARTYRIBUS AFRICANIS

TASCIO, DUBITATO, VALENTO, DONATO.

Ex apographis Hieronymianis apud Florentinium.

J. P.

DIE I SEPTEMBRIS.

C Antiquum Martyrologium, quod sub nomine S. Hieronymi edidit Florentinius, quatuor horum Sanctorum natalem refert hac die in Africa, civitate Toniza. Idem locus scribitur apud Acherium tomo IV in Martyrologio, quod S. Hieronymi presbyteri nomine insignitur, pag. 670; sed nomina Sanctorum diverso modo ibidem efformantur, videlicet: Natalis sanctorum Tusciæ, Dubitati, Valentii, Donatæ. Florentinius in notis hodiernis ista observat:

Tasciam pro Tascio tantum retinet M. Antverpiense: in reliquis cum libris nostris convenit, prætermisso tamen urbis Tonizæ nomine. Præmiserat f ista proxime Florentinius: M. Corbeiense pro Tascio Tusciam scribit, et pro Donato Donatam. De loco autem agens, Tonizam, inquit, urbem in Africa apud geographos huc usque non inveni: nisi forte Toneisa sit Antonini, vel Thinnissa Ptolemæi, aut Tunes recentiorum in Africa propria.

DE SS. MARCIANO EP., SISINNIO, AMAUSO : ITEM DE SS. PRIMO AC MATERNO MM.

J. P.

Ex apographis Hieronymianis.

DIE I SEPTEMBRIS.

Diversus est in Fastis sacris hos Sanctos annuntiandi modus. Martyrologium quippe a Florentinio vulgatum ita habet : Bellausia Prima natalis sancti Marciani episcopi. Et alibi natalis sanctorum Sisinnii, Amauxi. Grevenus mutat locum, et omnes tres simul jungit, hæc memorans : Bethesda prima, natalis sanctorum Marcialis episcopi, Sisinnii et Amausi. Martyrologium Corbeiense apud Florentinium in notis locum non nominat, sic dicens : Et alibi natalis SS. Martiani episcopi, Sisinni, Amauis, mendose, ut suspicor, pro Amausi. Quid sibi velit Bellausia prima, non equidem intelligo ; et idem est de Bethesda prima apud Grevenum. Vetustissimum Antverpiense dicit in citatis modo notis : In Carthagine Primi, Ma-

terni, et alibi Sisinni, Amausi. Quod si ergo superius prima adjective pro nomine proprio Primi, et pro Materno Marcianus intrusus fuerit in tanta apographorum Hieronymianorum corruptione ? Quod pro Bellausia autem et Bethesda legi debeat In Carthagine, minus videtur verosimile. Florentinius in notis rem non explicat, sed magis intricat : nam in textum Martyrologii a se editi scribens, pro Bellausia Prima, ut supra jam legimus, ponit Bettausia Prima, quod ibidem non legimus, et addit : Libri nostri ignotam Bettausiam exhibent. Incer- tum mihi, an nomen Martyris sit, vel loci. Quidquid vero sit de Materno ac Primo, nomina tamen eorum expressi in superiore titulo, quia notantur clare in dicto Antverpiensi.

DE S. VINCENTIO PRESB. AC MART.

J. P.

BISULDUNI IN CATALONIA.

Præter cultum publicum,

Bisuldunum, vulgari nomine Besalu, situm est in territorio Gerundensi principatus Cataloniæ ; cujus distinctiorem dans notitiam Baudrandus, oppidum, inquit, ad Fluvianum fluvium, ad radices Montium Pyrenæorum. Alias comites proprios habuit magni nominis, antequam comitibus Barcinonensibus pareret : 7 leucis distat ab ora maris Mediterranei in Occasum, uti 8 a Rhodis, et 5 a Gerunda in Septemtrionem, Papirianum versus 12. Pluribus autem laudatur ab Antonio Domenec in Historia generali Sanctorum ac virorum illustrium sanctitate in dicto Cataloniæ principatu, in qua agit de hoc Sancto presbytero ac martyre ad diem 1 Septembris ; cujus corpus, elapsis multis sæculis, eo delatum asserit, atque in paræciali ejus ecclesia synonyma collocatum, ibique Deum, per intercessionem ipsius magnas sine dubio præstare gratias : prima Dominica Septembris celebrari Bisulduni festum ejus, eaque die sacerdotes legere de hoc Sancto. Collectam vero, quæ in Missa ac in Officio diurno recitatur, assignat istam de communi : Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut qui beati Vincentii martyris tui translationem colimus, intercessionem ejus in tui nominis amore roboremur. Per Dominum etc.

nihil fere scitur de hoc Martyre.

2 Agricola territorii ac paræciæ Bisuldunensis, teste eodem Domeneco, illum habent tamquam patronum suum : sacerdotes vero qui Sancti nujus viderunt historiam, pauco abhinc tempore,

sicut addit, perditam, affirmant memoratum in eadem fuisse, quod sit patronus contra tempestatem : territorium item illud antiquitus afflictum lapide et grandine, postquam eo pervenisset sacrum illud corpus, hujusmodi malo liberatum fuisse. Ferrarius hunc S. Vincentium tamquam presbyterum et martyrem etiam annuntiat in suo Catalogo generali ex tab. ecclesiæ Gerundensis, prout indicat in notis ; solitumque eum celebrari affirmat 1 Dominica Septembris in op. Bisulduni. Ex dictis patet, obscura pene esse omnia, quæ ad hunc Sanctum spectant, si solum publicum cultum excipias. Quisnam itaque sit hic Vincentius, non magis nunc exploratum habemus, quam qualis esset ille martyr et presbyter synonymus, qui inter Prætermisos positus a nobis fuit ad diem xxii Januarii. Eodem die illustravimus Vincentium apud Gerundam passum, et synonymum martyrem archidiaconum Cæsaraugustanum. An vero notabilis aliqua alterutrius corporis pars ad Bisuldunenses fuerit translata, ne quidem suspicari possum sufficiente cum fundamento, cum neuter vocetur a nobis presbyter, nec norim, unde, quo tempore, a quo sacrum illud depositum obtinuerint Bisuldunenses ; nec sciam, an totum corpus, an minor majorve ejusdem pars apud ipsos asservetur. Huc itaque transcribenda censui, quæ ab aliis jam pridem scripta inveni de hoc Sancto.

DE

A

D

DE S. PLACIDIO ACOLYTHO

IN PROVINCIA BITURICENSI.

J. P.

Penitur a Castellano, et alibi hac die.

Primam hujus Sancti notitiam accepit Martyrologio Castellani hoc die, quo annuntiatur in Bituricensi Galliæ provincia (en Berry) aliunde satis nota. Additur vernaculum Sancti nomen S. Plaisir, et officium acolythi. Apud Simonem de Peyronet in Notis ad Catalogum Sanctorum et Sanctarum pag. 332 vocatur Gallice Plaisir, Latine autem Placidus, ac publicus ejus cultus ita confirmatur ibidem: Extat ecclesia parochialis in diocesi Bituricensi, sub archipresbyteratu Borbonii, quæ S. Placidi, vulgo S. Plaisir, dicitur. Cujusnam vero S. Placidi, an martyris, qui colitur v. Octobris; an Æduensis antistitis; an vero alterius, non liquet. Titulus acolythi, **B** Sancto hodierno appositus a Castellano, videtur sufficienter indicare, hunc a duobus istis esse diversum. Sed qua auctoritate sic illum annuntiet idem Martyrologus, ignoro, etiamsi credi possit, officium acolythi ab eo alicubi repertum fuisse,

quod et ego superius posui cum ipso. Occasione Æduensis antistitis, quem memorabat Peyronetus, observa, nos egisse ad diem vii Maii pag. 138 de S. Placido seu Placito, presbytero Augustoduni in Gallia, sive Æduorum urbe, qui ab aliquibus habetur episcopus, sed melius presbyter et abbas S. Symphoriani. Consuli etiam potest Gallia Christiana recusa tomo IV, col. 337, ubi inter alia indicat, errare recentiores, qui cum episcopis Augustodunensibus accensent. Catharinus in Sanctuario Bituricensi pag. 34 S. Placidum memorat die 1 Septembris; sed nihil ibi addit, unde distinctius cognosci possit. Non satis intelligo, quid sibi velit, et an huc spectet sequens hac die annuntiatio in Hagiologio Franco-Galliæ, quod Labbeus **E** edidit: Ab urbe Pampelonense territorio Biturico monasterio Frontonaco depositio Placidi confessoris, et Valentini martyris.

DE S. AMBROSINIANO EPISC. ET

MART., UT FERTUR,

PATRONO PAROECIÆ FONTANENSIS PROPE DIVIONEM

IN BURGUNDIA.

SYLLOGE HISTORICO - CRITICA.

J. S.

G

De Cultu, Actis fabulosis, ac reliquiis Sancti.

F

Colitur Sanctus Fontanis prope Divionem,

Claudius Castellanus in Martyrologio universali ad 1 Septembris annuntiat S. Ambrosinianum, quem aliis martyrologis notum fuisse non invenio. Verba ejus reddo Latine: Eodem die, S. Ambrosiniani patroni ecclesiæ parœcialis Fontanensis prope Divionem, ubi de ejus reliquiis habetur in ecclesia collegiata S. Stephani. Petrus Franciscus Chiffletius in S. Bernardi genere illustri asserto cultum S. Ambrosiniani magis stabilivit, Actaque ejusdem edidit, de quibus infra. Pag. 457 adducit ex tabulario S. Stephani Divionensis litteras, in quibus ad propositum nostrum dicitur: In Kalendis igitur Septembris, die natali sancti Ambrosiniani, qui ibidem colitur. Vox ibidem refertur ad castrum Fontanas, de cujus domino Bartholomæo agitur. Litteræ datæ sunt tempore Herberti abbatis S. Stephani Divionensis. Herbertus autem abbas factus est anno 1125, uti habet Series chronologica abbatum S. Stephani, quæ præmissa est Officiis propriis ejusdem ecclesiæ. Joannes Eremita in Vita S. Bernardi apud lau-

datum Chiffletium pag. 109 refert, matrem S. Bernardi, quæ Aalays ibi vocatur, devotam fuisse erga S. Ambrosinianum, in ejusque festivitate obiisse, sed Ambrosium vocat.

2 Accipe verba Eremitæ, quæ refert ex ore Roberti abbatis: Mater, inquit, sancti patris nostri (Bernardi) religiosissima extitit. Consuetudo autem ejus erat per singulos annos in solennitate sancti Ambrosii universos clericos, quos invenire poterat, congregare, eosque in eadem die, ad honorem Dei, et beatæ Mariæ, et memorati Sancti, omniumque Sanctorum, cibo et potu sollemniter reficere. Deus autem honorem, quem illa Sancto suo exhibebat annis singulis, eidem remunerare volens, mortis suæ, quæ in anniversario ejusdem festivitatis die futura erat, illam præsciam fecit die quadam ante festum. Mortuam revera esse in eadem festivitate, sicut prædixerat, subjungit auctor. Chiffletius pag. 413 ostendit hic a multis intellectum S. Ambrosium Mediolanensem: At, inquit pag. 414, sanctum hunc

eique devota fuit mater S. Bernardi

AUCTORE
J. S.

hunc Ambrosium nusquam Johannes Eremita vel doctorem dicit, vel Mediolanensem. Alius fuit Ambrosius (frequentius Ambrosinianus appellatus) vici et castri Fontanarum patronus, quem sollemnibus officiis a loci domina quotannis coli solitum longe est verisimilius. Hujus Ambrosiniani natale etiamnum agitur, et post omnem memoriam actum est in parochia Fontanensi Kalendis Septembris; quod probant S. Stephani Divionensis quingentis amplius abhinc annis confectæ tabulæ. Deinde ostendit Alaydem S. Bernardi matrem obiisse Kalendis Septembris, ita ut minime dubitandum videatur, quin S. Ambrosinianum designaverit supra Joannes Eremita, præsertim cum ostensum sit hunc Sanctum jam eodem sæculo XII cultum fuisse.

Compendium
ejus Actorum,

3 Vitam S. Ambrosiniani Majoribus nostris trans-
miserat laudatus Chiffletius, eandemque edidit inter probationes dicti Opusculi a pag. 452, ex Ms. parochiæ Fontanensis prope Divionem, cujus patronus est S. Ambrosinianus, coliturque Kalendis Septembris, ut observat in titulo. Sanctus ibidem dicitur natus in Sarmatica urbe Iberiæ Asiaticæ, parentibus primo sterilibus, Agaro et Sanna, qui, vigente persecutione, fugerint Armetitam in finibus Armeniæ, ubi et invenerint beatissimi Egidii fanum. Infans, si placeret fidem Actis adhibere, primam vocem emisit Ambrosinianus, indeque nomen ei impositum. Litteris instructus, cum jam bis senos attigisset annos, domum patris revertitur; ubi paucis moratus diebus, relictis omnibus, Sarlatum tandem adventavit, ubi a Nicephoro illius urbis episcopo benigne exceptus, eique deinde successor electus est. Demum, relicto episcopatu, Sarmaticam reversus narratur, ibique fidem prædicasse ac martyr occubuisse. Habes, studiose lector, compendium Actorum, quæ edenda non censui, cum quia prorsus fabulosa sunt, tum quia jam edita.

quæ prorsus
fabulosa sunt:

4 Audi censuram Chiffletii pag. 415: Quis porro fuerit sanctus ille Ambrosinianus, aut ubi terrarum vixerit, non ausim affirmare. Suspecta enim est mihi ejus Vita, quam exhibet codex Fontanensis, vix ante octoginta annos conscriptus, in quo natus legitur in urbe Sarmatica Iberiæ Asiaticæ, episcopus Sarlatensis post Nicephorum, et denique multarum palmarum no-

bilis martyr. Sarlatensem quidem episcopatum in provincia Burdegalensi institutum lego a Johanne Papa XXII ex anno Christi mcccxvii (ut probat Dionysius Sammarthanus tom. II Gallix Christianæ recusæ col. 1512. At eo tempore dudum ut Sanctus colebatur Ambrosinianus, ita ut non potuerit illius ecclesiæ esse episcopus; sicuti nullus ibi notus est Nicephorus, a quo exceptus dicitur.) Sarlatensem aliam sedem episcopalem in orbe Christiano non reperio; sicut neque urbem nomine Sarmaticam. Nihilo magis verisimile est, ecclesiam S. Egidii fuisse in Armenia. Artemita urbs, quam Baudrandus eam credit, quæ Van aut Wan hodieque dicitur in Armenia, ab aliis in Assyria ponitur, aliæque synonyma in Arabia deserta. Cum igitur Vita hæc adeo sit fabulosa, nec episcopi nec martyris titulum, ut certum, Sancto attribui: nam æque incertum existimo, an episcopus aut martyr fuerit, quam incertus sit locus et tempus, quo floruit.

5 Hinc pauca tantum adjungo de cultu et reliquiis Sancti, de quibus Chiffletius hæc præcedentibus subdit: Tantum observo (ut jam monui) coli Fontanis sanctum Ambrosinianum Kalendis Septembris, ut proprium loci patronum; quamvis Fontanensis parochia sub S. Martini, utpote antiquioris patroni, appellatione inscripta legatur catalogis ecclesiarum diocesis Lingonensis; nimirum ab ædicula S. Martino dedicata, quæ adhuc superest sub colle Fontanensi, et castri seu vici totius ecclesia matrix olim fuisse dicitur. Ad hæc S. Ambrosiniani quasdam reliquias inclusas fuisse in altari, quod in crypta S. Stephani Divionensis, Idibus Septembris, anno a Christi Incarnatione mclxxi a Guichardo Lugdunensi archiepiscopo consecratum est. Monumentum hujus reliquiarum inclusionis recitat pag. 458. Ejusdem etiam Sancti reliquiæ fuisse videntur, quæ inclusæ sunt altari Cartusiæ Luviniacensis: nam ex tabulis dictæ Cartusiæ Luviniacensis hoc fragmentum idem scriptor recitat pag. 523: Anno mccm dedicata est ecclesia domus inferioris, et altare consecratum a domino Helduino episcopo Lingonensi pridie Nonas Octobris. Inter reliquias inclusas in ea ecclesia numerantur reliquiæ de sanguine sancti Benigni, et reliquiæ beatorum Medardi et Ambrosiani.

Sanctus parochiæ suæ patronus: quædam reliquiæ aliis locis.

E

F

C

A

D

DE SS. PRISCO, CASTRENSE, TAMMARO, ROSIO,
HERACLIO, SECUNDINO, ADJUTORE, MARCO,
AUGUSTO, ELPIDIO, CANIONE, ET VIN-
DONIO, AFRICANIS CONFESSORIBUS
ET EPISCOPIS SALTEM EX PARTE,

IN REGNO NEAPOLITANO,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. S.

§ I. Memoria S. Prisci in Martyrologio cum undecim sociis,
qui singuli seorsum etiam coluntur diebus variis.

B

E

VEROSIMILITER

SÆCULO V.

De Prisco

De Prisco primo Capuanæ ecclesiæ episcopo jam disputavimus hac die cum Martyrologio Romano, quod alterum Priscum cum undecim sociis eodem die Capuæ annuntiat hujusmodi verbis : Capuæ item alterius Prisci episcopi, qui unus fuit ex illis sacerdotibus, qui in persecutione Wandalorum ob fidem Catholicam varie afflicti, et vetustæ navi impositi, ex Africa ad Campaniæ litora pervenerunt, et Christianam disciplinam, in iis locis dispersi, diversisque ecclesiis præfecti mirifice propagarunt. Fuerunt autem ejus socii, Castrensis Tammarius, Rosius, Heraclius, Secundinus, Adjutor, Marcus, Augustus, Elpidius, Canion et Vindonius. Hos quidem omnes simul occasione S. Prisci recensuit Baronius : verum non omnes eodem die coluntur, et non facile de omnibus assignari potest dies, quo coluntur singuli. Priscus, ut liquet ex antiquo Breviario Capuano, olim ibidem colebatur hoc ipso die primo Septembris. Nunc vero postridie colitur, ut patet ex Lectionibus ecclesiæ Capuanæ anno 1669 approbatis, in quibus unica de gestis ejus ad diem 11 Septembris occurrit lectio. Tillemontius tom. XVI Monumentorum in S. Eugenio art. 49 ait, festivitatem S. Prisci martyris notari in Missali edito per Thomasium pag. 170, sed sine titulo episcopi, et sine ullo socio. Verum non agitur ibidem de hoc Prisco, sed de Prisco seniore, de quo jam egimus. Si id observasset scriptor ille, non dixisset confessorem potius vocari debuisse, quam martyrem : at utrumque Priscum confudit, aut priorem ignoravit Tillemontius. Porro in lectione mox laudata Priscus Africanus dicitur ecclesiam Capuanam episcopus rexisse, ibique in pace quievisse : eaque est opinio communis Capuanorum. At ignoro, quam solido nitatur fundamento.

2 Castrensis festivitas celebratur 11 Februarii, quo in Opere nostro de ejus gestis disputatum est. S. Tammarius aliquis colitur 16 Januarii in loco diæcesis Aversanæ, isque a quibusdam inter socios S. Prisci recensetur, sed Beneventani 15 Octobris S. Tammarii colunt atque hunc esse dicunt. Hac de causa ejus rei examen remissum

Septembris Tomus I.

jam pridem est ad 15 Octobris, ut videri potest in prætermisitis ad 16 Januarii. De S. Rosio actum est ad 16 Maii, quo memoria ejus occurrit in Fastis sacris. De Heraclio nihil certi invenio. Henschenius tamen tom. I Junii pag. 437 ad diem 5 ex vetusto Martyrologio Casinensi memoravit Heraclium confessorem cum Javino, de quibus nihil invenit præterea. Michael Monachus pag. 69 ait : Rosii et Heraclii fuisse ecclesias in diocesi Suessana, apparet in bulla confirmationis Benedicti episcopi Suessani, data ab Athenulfo archiepiscopo anno mxxxii, mense Martio, die 19, Ind. xv : cujus bullæ exemplum servatur inter Ms. Chiochareli ; et recitatur ab Ughello tom. VI col. 536. Probabile est ecclesiam istam fuisse hujus Heraclii, maxime quia erat in provincia Capuana. Potest et idem esse Heraclius confessor, qui die 5 Junii habetur in dicto Martyrologio Casinensi, sed id magis incertum ob socium adjunctum. Memorantur et alii, Heraclius et Eraclius dicti, variis diebus in additionibus Usuardi apud Solterium ; at obscurum est, an aliquis eorum socius fuerit S. Prisci.

3 Heraclium in Martyrologio sequitur Secundinus. De Secundino episcopo, qui Troiæ in Apulia 11 Februarii colitur, et cum hoc Secundino idem a multis creditur, egit Henschenius tom. II Februarii a pag. 529 : et Solterius tom. I Julii pag. 19 disputavit de Secundinis variis ; neque aliquid inveni hactenus, quod iis adjungendum censeo. Adjutor non legitur in Vita S. Castrensis fuisse inter Confessores Africanos, sed Benignus, cui Adjutorem substituit Martyrologium, nescio qua de causa, nisi forsan Baronius Adjutorem in Ms. Vita S. Castrensis invenerit pro Benigno, quod vix credo ; aut duplex nomen habuerit Sanctus, ut suspicantur aliqui. Quidquid fuerit causæ, constat, S. Adjutorem coli mense Decembri, dicique ab Italis scriptoribus unum e duodecim hisce Sanctis. Monachus pag. 70 : Adjutor, inquit, Cavæ die decimo sexto Decembris (colitur). Et pag. 69 : Adjutor habuit suam (ecclesiam) in territorio Cancielli, ex sæpe citato diplomate Alphani archie-

Secundino,
Adjutore,

Castrense, Tam-
maro, Rosio,
Heraclio,

AUCTORE
J. S.

piscopi anni MCLXXIII, et alteram circa Capuam, de qua mentio est in quodam instrumento Sancti Angeli ad Formam, quod ego legi. De S. Adjutore vel Adjutorio Cavæ culto meminerunt quoque Paulus Regius in Sanctis Neapolitanis part. II pag. 419, David Romæus pag. 400 in Divis Neapolitanis, Marius de Vipera in Sanctis Beneventanis pag. 83, ac demum Ferrarius in utroque Catalogo. Hic autem complexus omnia, quæ dixerunt alii, in Catalogo Sanctorum Italiæ ad XIX Decembris tale formavit elogium: Adjutor, sive, ut alii legunt, Adjutorius episcopus Africanus ex eorum numero, qui in persecutione Wandalica suis sedibus pulsus ad Campaniæ litora pervenere, ad diversa petentes loca, in iis vel functiones episcopales prædicando exercuerunt, vel ab urbibus in episcopos electi, ibi consedere, unus fuit. Qui Beneventi et Cavæ, ob ejus reliquias ibi quiescentes, vel etiam quod in iis locis vivens prædicavit, venerationem habet hac die. Ex tab. eccles. præd. Hactenus Ferrarius, cui alii satis consonant, præterquam quod festivitatem celebrari asserat Monachus die XVI Decembris, sicut ipse Ferrarius notat in indice.

Marco,

B 4 Marcum, qui sequitur, Bovinensem credi episcopum ait Monachus pag. 68. Verum ætas S. Marci, qui ab aliis Bovinensis, ab aliis Lucerinus episcopus vocatur, quique forsitan Æcanensis eodem jure dici poterit, ut observavi ad Acta SS. duodecim Fratrum hac die pag. 142, non congruit cum ætate hujus Marci. Nam Æcanensis vivit circa initium sæculi IV, seu tempore Diocletiani et Maximiani, eodemque tempore creditur floruisse seu idem, seu alius Marcus, qui Lucerinus aut Bovinensis colitur XIV Junii, ad quem de eo disputatum est. Hactenus igitur nihil certi de Marco Africano invenio: nam conjecturam quidem aliquam afferre possum, sed incertam. Laudatus Vipera ad diem VII Octobris de Marco, qui eo die Beneventi ritu duplici colitur, sic habet: Marcus episcopus Bovinensis, quo tempore eam rexerit ecclesiam, adhuc latet: cujus* vero sacrum corpus Beneventi in sacra æde ei dicata, quæ parochialis est, magna veneratione servatur. Hunc diem translationis esse fatemur: nam ejus natalem ecclesia Bovinensis celebrat octavo (imo XVIII) Kal. Julii. Hujus sancti Episcopi Acta desiderantur: meminit tamen de eo Martyrologium antiquum Ms. in bibliotheca Beneventana existens, et David Romeus in Catalogo Sanctorum regni Neapolitani. Quando hic sanctus episcopus vixerit, et quando ejus corpus Beneventum delatum fuerit, haud apparet ex prædictis. Prædicta ecclesia extat de jure patronatu* nobilis familiæ de Sabrianis. Ex his facile videbit lector, Beneventanis parum cognitum esse hunc S. Marcum: atque id unum forsitan innotuisse ex inscriptione in marmore in ipsa ecclesia existente, ut habet ad marginem, quod corpus S. Marci episcopi ibi servaretur. Cum autem Bovinenses sibi asserant corpus S. Marci patroni sui, fieri potest, ut Beneventani alterius Marci corpus possideant, uti jam observavit Henschenius in S. Marco Bovinensium patrono ad XIV Junii pag. 801; atque hæc suspicio in nullum magis cadit quam in Marcum S. Prisci socium. Incerta profero, ut facilius inveniri possint certiora.

Augusto, Elpidio, Canione,

5 Augustus, qui in Vita S. Castrensis Augustinus nominatur, nihilo notior est. Monachus pag. 69 hoc solum affert: Augustus habet ecclesiam dirutam non longe a pago S. Prisci. Fuit

olim ibi pagus et parochia... Nunc est beneficium simplex opulentum. Ruinartius in Historia persecutionis Wandalicæ, ubi de sanctis hisce Confessoribus diligenter inquit, pag. 538 memorat Augustinum Concordiæ cultum, et Augustinum Aquileiensem episcopum. Sed illi ab hoc diversi sunt, ut fatetur. Elpidius et Canion, qui sequuntur in Martyrologio, pluribus locis memorantur; ut æque obscurum est, hinc sint, de quibus agitur, an alii synonymi. S. Elpidium Atellanum in Campania episcopum ad XXIV Maii produxit Henschenius tom. V pag. 282. Verum nihil adduxit aut adducere potuit, ex quo tuto statuatur, an is idem sit cum Africano nostro, licet id credant aliqui, teste Ughello tom. VII col. XVII. Certe seniore faciant, quam revera fuit, si sit Africanus. At idem de S. Canione contingit, in cujus Actis de Elpidio Atellano fit mentio, ita ut credendum sit Elpidium, qui ibi Elvidius nominatur, eodem vixisse tempore. Hinc Papebrochius in S. Canione tom. VI Maii pag. 28, ubi observaverat utrumque Sanctum reperiri in Vita S. Castrensis, hæc subjungit: Hæc tam certa notitia Canionis unius, ex Africa in Campaniam delati sub Wandalis intra cariosam navim; et ætas Elpidii, in ejus, de quo hic agimus, Canionis Actis qualibuscumque nominati; collata cum incertitudine et exigua fide ipsorum Actorum vehementer nos inclinant, ut arbitremur, non nisi Elpidium unicum et unicum Canionem habendos pro Sanctis, eosque ad quintum seculum et Wandalarum tempora pertinere: adeo ut, qui vera S. Canionis patroni Acheruntini Acta volet discere, ex Actis S. Castrensis haurire ea debeat, quicum habuit communem carcerem exiliumque, et refugii ac sepulturæ primæ locum in Campania. Idem de S. Elpidio aliisque sociis dici debet, de quibus aliunde nihil fere innotuit.

6 Hæc conjectura probabilis apparet, eaque de causa pro S. Elpidio ad XXIV et XXV, pro S. Canione ad XXV Maii lectorem remittimus. De Elpidio tamen addam, quæ aliunde se offerunt. In Calendario tertio apud Monachum pag. 415 ad XXVI Maii annuntiatur his verbis. S. Elpidii episcopi et conf.; in quarto ad eundem diem: S. Elpidii. Monachus vero ipse, postquam dixerat pag. 68 Elpidium episcopum præfuisse Atellis; et pag. 69 ecclesiam habere in pago Casapulli; de cultu sic habet pag. 70: Elpidius ab Atellanis (colitur) Maii vigesimo quarto. At in citato Kalend... notatur die Maii vigesimo sexto, et hoc ipso die agitur festum in ecclesia propria. Præterea Theodoricus I Metensis episcopus, cum Ottone I imperatore in Italiam profectus, obtinuit ibidem anno 970 multas Sanctorum reliquias, inter quas numeratur corpus sancti Elpidii confessoris, qui cum Elpidio nostro idem esse posset. Res breviter ex Sigeberto relata est tom. II Januarii pag. 399, et rursum pag. 588 et 589. Verum uberior ejusdem historiæ relatio edita deinde est ab Acherio tom. V Spicilegii, et correctius deinde tom. II Spicilegii recusis a pag. 133. Sufficiet huc transferre, quæ ibi leguntur de Elpidii corpore: Horum primum sanctum et venerabilem Christi confessorem Elpidium ex Marsorum provincia sumpsit, concedente Albrico ipsius Marsiæ episcopo, ex quadam ecclesia sedi episcopali proxima: quæ sedes super lacum Fucinum sita, quid olim fuerit, ruina urbis et plurimarum circa ecclesiarum ac monasteriorum frequentia attestatur. Hunc nobis ipse episcopus cæterique incolæ retulerunt fuisse ex collegio quorundam

* forte ejus

* forte patronatus

E

alia de Elpidio,

F

A rumdam servorum Dei, qui tempore antiquiore ex partibus Græciæ, numero 70, in eandem Marsorum provinciam adventantes, ac diversis circumquaque locis vel civitatibus universis mirabilium signorum lumine fulgentes, ubicumque in sancta conversatione finis vitæ advenerat, venerabili sepultura reconditi, multa vicinorum longe lateque reverentia, pro assidua miraculorum jucunditate coluntur. Horum tres, quorum hic tertius fuit, in eodem cœmeterio quiescebant, Calistratus, Euticius, et hic Elpidius. Hæc ibi.

et de Vindonio.

7 At obscurum est, quis sit ille Elpidius, nec id exponunt scriptores rerum Metensium, quos consului. Porro etiamsi nostro non omnia congruant quæ de ipso dicuntur; oriri tamen suspicio posset, populari traditione veram historiam esse corruptam. Certe quod de Græcia dicitur, intelligi potest de Africa. Numerus septuaginta tantam non habet difficultatem, ut tolli nequeat: nam ex Vita S. Castrensis num. 9 et 10 abunde patet, multo plures, quam duodecim recensitos, vetustæ navis impositos, et divina providentia in Campaniam delatos. Nihil tamen certi hic potest statui, præsertim quia Marsorum provincia omnes suscepisse hic dicitur, quod certo falsum est de Confessoribus nostris: sed rursum id fama populari credi potuit, quia aliqui eo venerunt. Quidquid sit, mihi ignotus est ille Elpidius, nisi forsitan idem sit cum nostro, de quo disputamus. Postremus ex duodecim sociis recensetur Vindonius minime omnium notus. Monachus pag. 69 de eo incertam hanc affert conjecturam: Vindonius est meo iudicio, qui Mendonius legitur. Habebat ecclesiam foris Capuam, ubi dicebant ALLA MURATA, et extabat anno MCCXL, ut legi in instrumento monasterii monialium S. Joannis. Nihil præterea de eo invenio. Nunc, quædam examinanda sunt, quæ spectant ad omnes duodecim Sanctos.

§ II. Inquiritur, quanti valeat Vita S. Castrensis, quæ agit de Sanctis duodecim; quo tempore hi mari sint expositi, et an omnes fuerint episcopi.

Acta S. Castrensis quæ scriptoris sunt coævi aut supparis, interpolata putat Ruinartius,

Quid in Africa passi sint hi Sancti, refertur in assignata ante Vita S. Castrensis; sed inquirendum, an Vita illa fidem mereatur, quod in dubium vocarunt aliqui. Henschenius editor in Commentario prævio, et Papebrochius in S. Canone Acta S. Castrensis probarunt ut scriptoris coævi aut supparis, cum ipse indicet num. 16, se quædam audivisse ex relatu quorundam sacerdotum, qui morienti adfuerant. Ruinartius in Historia persecutionis Wandalicæ part. II, cap. IX de eadem Vita agit, eamque interpolatam existimat, ita tamen ut omnem ei fidem abrogatam nolit. Verba ejus accipe: Quamvis enim nævis non careat, atque scripta fuerit ab auctore rerum ante sua tempora gestarum prorsus ignaro, aut certe ab aliquo posteriori vitiata, qui Valentis Ariani imperatoris persecutionem cum Vandalica confudit, non tamen ei omnis prorsus deneganda fides. Etenim cap. III num. XVI nonnulla, quæ refert, se ex relatu quorundam sacerdotum, qui

Castrensi morti proximo adfuerant, se accepisse testatur. Quæ verba ex antiquo Vitæ scriptore fuisse crediderim; quæ vero sequuntur ex interpolatore: « Hæc vero (inquit) quæ nostris sensibus pietas perennis Dei per sanctorum Patrum dicta tradidit, idcirco annotare studuimus, ut dum aliquis fidelium alicujus Sancti (ex Castrensis scilicet sociis, ait Ruinartius) sollemnitate celebrat, pariter de cunctorum triumpho lætetur ». Ibi enim rationem reddit, cur in Castrensis Vita aliorum etiam gesta inseruerit, qui simul cum eo ex Africa pulsus, varias in Italiæ urbes et regiones dispersi, ibique defuncti celebrabantur. Expendamus objectionis disjunctivæ partem utramque.

9 Prior est, quod scriptor hujus Vitæ prorsus fuerit ignarus rerum ante sua tempora gestarum, quia confudit persecutionem Valentis cum Wandalica. Hanc objectionem, quæ recte prolata erat a Baronio in annotatis ad Martyrologium die 1 Septembris, perperam repetit Ruinartius, cum locum non habeat in editione Henschenii, quam solam citat. Quippe in hac editione nullum verbum de Valentis Ariani persecutione, E nullum verbum, quo probari possit, scriptorem peccasse contra ullam præcedentium temporum historiam. Hinc in Commentario num. 8 sic loquitur Henschenius de Ms. suo Romano, ex quo cum duobus aliis collato Vitam edidit: Deest huic narrationi, quod alibi exstat, insulsum exordium. Dicebatur in illo exordio exsilium Sanctorum contigisse in persecutione Valentis et Valentiniani. At observavit Henschenius cum Antonio Caracciolo errorem illum non auctori hujus Vitæ tribuendum videri, sed alteri cuiquam sciolo, caput equinum humano corpori inepte jungenti, ut loquitur Caracciolus cap. XXVI, sect. III. Quam frequenter id contingat, experimur quotidie. Pro exemplo sint Acta S. Terentiani episcopi martyris, quibus tria diversa exordia assuta reperi in tribus diversis Mss., ut ibidem monui in Commentario num. 13 pag. 111. Quin et occasionem, qua id fieri potuit, assignavit Henschenius ex bello iterato, quod fuit Valentiniano III cum Genserico Wandalorum rege, atque ex iis sic conclusit: Quocirca, uti etiam advertit Caracciolus, non videtur scriptor adeo antiquus in consignandis sui pene temporis imperatoribus tam crasse hallucinatus, ut pro regibus Wandalorum Valentinianum et Valentem imperatores obtruderet, qui jam sexaginta et amplius annis ante Wandalorum in Africam incursionem obierant. Ad hæc nihil hactenus responsum invenio.

10 Vidit tamen hasce rationes Ruinartius, ideoque primam objectionis partem, quam rectius omisisset, noluit vehementer urgere; sed mox transiit ad interpolationem, quam et probare conatur, adductis verbis supra recitatis. Verum adeo mihi clarum videtur et manifestum, verba allata interpolatori tribui non posse, ut mirer id existimare potuisse Ruinartium. Accipe igitur locum integrum, ex quo mens scriptoris magis elucescet. Postquam narraverat duodecim Sanctos cariosæ navis impositos a regis ministris, sic prosequitur num. 8: Talia dum sævi disponunt ministri, repente supervenit innumera multitudo Christicolarum, permixtim viri ac mulieres, seu adolescentes et parvuli, omnes pariter clamantes: Miseremini, miseremini, concives, et, ne vestræ manus polluantur nostro sanguine, sinite nos sequi vestigia sanctorum Patrum. Hanc acclamationem indigne ferentes, et in derisionem vertentes,

AUCTORE
J. S.

respondetur
primæ ejus ob-
jectioni,

F

uti et secundæ.

AUCTORE
J. S.

vertentes, cœperunt festinanter cogere eos ascendere navem, atque deridentes dicere: Dignum est, ut simul cum his, quos imitati estis, efficiamini in pastum marinis belluis. Multitudinem vero Sanctorum Sanctarumque idcirco minime præsumpsimus nominatim nominare, quia nullus sub cælo invenitur, qui dicere audeat, se cognovisse nomina singulorum, nisi solus ille, qui æqualiter per suæ magnitudinis gloriam semper ubique est, et cui omnia præsentia sunt. Hæc vero, quæ nostris sensibus pietas perennis Dei per sanctorum Patrum dicta tradidit, idcirco annotare studuimus, ut, dum aliquis fidelium aliqujus Sancti solennitatem celebrat, pariter de cunctorum triumpho latetur; quo ab æterno Rege immortalitatis præmia, his omnibus intercedentibus, adipisci digne valeat. Hi enim sunt, qui relinquentes prædia et divitias, semetipsosque abnegantes, secuti sunt Redemptoris vestigia. Totus hic locus ne minimum quidem interpolationis habet indicium. Etenim primo nominaverat duodecim Sanctus, quos Ariani imposuerant navi. Deinde refert sponte accurrisse ingentem multitudinem Christianorum, qui ultro Sanctos cupiebant comitari, et revera comitati sunt. Tertio rationem adjungit, cur horum nomina non exprimat. Quarto edicit, cur factum tamen narraverit multitudinis istius non nominatorum. Non igitur rationem reddit, cur . . . aliorum etiam (quos nominaverat) gesta inseruerit, ut vult Ruinartius, sed cur narraverit alacritatem contemptumque vitæ ac rerum omnium illorum, quorum nomina non potuerat exprimere præ multitudine. Ut hæc lector clare perspiciat, ad oppositionem scriptoris advertat: Multitudinem, ait, . . . minime præsumpsimus . . . nominare: ac deinde: Hæc vero . . . annotare studuimus. Itaque nulla hic apparet interpolatio, nec ullibi illa deprehendi poterit in Vita, modo exordium expungatur, quod male assumtum agnovit Henschenius.

11 Tillemontius tom. XVI Monumentorum in S. Eugenio art. 49 objectiones Ruinartii repetit, excepta illa de loci allati interpolatione, cujus infirmitatem videtur agnovisse. Verum alia multa addidit, et plura, quam videatur intellexisse. Verba ejus fideliter relata probabunt, an vera sint, quæ affirmo. Acta illa, inquit, obscura sunt et perplexa: multa dicunt, quæ non satis exprimuntur distincte; nec aliunde idonea videntur, ut multum obtineant auctoritatis: nam vitiose admodum scripta sunt, Latinitate barbara, mixta multis carminibus aut carminum extremitatibus sine ratione, sine elegantia. Hæc scriptor Gallus, qui quam peritus fuerit Latini sermonis, mihi non liquet. Certe hæc magnam styli aut metri Latini peritiam non insinuant. Respondeo igitur stylum horum Actorum non magis obscurum esse aut implexum, nec magis barbarum, quam passim sit stylus aliorum auctorum, qui sub finem sæculi quinti, vel initium sæculi scripserunt. Floruit eo tempore Victor Vitensis, qui composuit Historiam persecutionis Wandalicæ, laudatam paulo ante a Tillemontio art. 45. Siquis peritus Latini sermonis eam conferre voluerit cum Actis S. Castrensis, fallor, si illius Historiæ stylum clariorem aut puriorem inveniatur, quam sit stylus, quo Vita S. Castrensis conscripta. Quod additur de versibus non modo risum mihi movit, sed et dubitationem, an carminum dimensiones satis noverit Tillemontius: nam multa se reperisse carmina existimavit in Actis, in quibus nullum carmen reperire potui, nullam versiculi partem

studio positam. Numerosa quidem subinde est oratio: at si numeros modosque oratorios fortasse non noverat a versibus distinguere Tillemontius, non debuerat de stylo disputare, ne cæcos inferret ictus. Sufficiat igitur dixisse verbo, omnia illa, quæ mox recitavimus ex Tillemontio, non modo frivola esse, sed plane falsa. Audiamus objectiones reliquas.

12 Multa, inquit, referuntur in iis miracula sine probabilitate et sine decore. In diversis Mss. habent, persecutionem Wandalarum accidisce sub Valentiniano et Valente, quod est ridiculum. Auctor affert, quæ didicerat ab illis, qui morienti Sancto adfuerant; atque ex eo videtur non diu post ipsum vixisse. Verum, etsi id verum esset, sat multi reperiuntur, qui scribunt etiam facta sui temporis sine cura sufficienter illa investigandi. Certum est hanc Vitam scriptam esse aut interpolatam ab homine, qui historiam sæculi quinti prorsus ignorabat. Hactenus Tillemontius, qui, ut numerum objectionum augeat, semel accusat scriptorem Vitæ, quod persecutionem Wandalarum collocaverit sub Valentiniano et Valente, ac rursus quod ignoraverit historiam sæculi quinti. Si quis modo quærat, cur ignorasse videatur historiam quinti sæculi; respondebitur: Quia persecutionem Wandalarum posuit sub Valentiniano et Valente. Una igitur est objectio diversis verbis bis prolata, eademque jam soluta ab Henschenio, ut supra ostendi. Hinc sola Superest objectio de miraculis, quæ sine probabilitate et decore narrata affirmat, sed non probat. Respondeo ad hanc difficultatem, quæ magna non est, miracula illa non tam improbabili aut indecoro modo relata esse quam vult Tillemontius: quin et in variis Actis critico nostro probatis, et nominatim in Actis S. Theodati, datis apud nos ad diem XVIII Maii, quæ summis laudibus ornantur ab ipso Tillemontio tom. V pag. 189 editionis secundæ, occurrere miracula nihilo minus mirabilia. Constat etiam, non rara fuisse miracula tempore persecutionis Wandalicæ, ex quibus multa retulit Victor Vitensis, omisit haud dubie plura. Quod ait, scriptores cœvos subinde non satis inquire in veritatem factorum, quæ referunt, non ferit scriptorem nostrum, qui multa satis minutim narravit, et illius negligentia convinci nequit. Itaque, cum parum sint solida, quæ contra hanc Vitam objiciuntur, partem illam, quæ de duodecim Sanctis nostris eorumque sociis anonymis agit, subjiciam atque annotationibus quibusdam illustrabo, ubi pauca observavero de iis, quæ magis sunt dubia.

13 Primo incertum est, quo anno, imo etiam sub quo Wandalarum rege, Sancti nostri navibus sint impositi. Caracciolus loco ante indicato existimavit Sanctos nostros duodecim una cum S. Quotvultdeo Carthaginensi episcopo navi cariosæ impositos esse sub Genserico circa annum 437 vel 438. Verum non est, cur scriptor Vitæ S. Castrensis omisisset S. Quotvultdeum, si hic eidem navi fuisset impositus; atque ideo cum Henschenio Ruinartius et Tillemontius probabilius putant, Sanctos nostros seorsum a Quotvultdeo fuisse mari commissos: Si autem conjecturis indulgere voluerimus, inquit Ruinartius pag. 532, nullus fere erit annus sub Vandala dominatione, ad quem hæc persecutio revocari non posset. Tillemontius dubitat, an sub Genserico, Hunnerico, aut Trasamundo res contigerit. Henschenius magis propendit in persecutionem Genserici, sub quo persecutio non minus fuit generalis, quam

et objectiones
Ruinartii repetit,
adjecta una
de miraculis,
quæ exigui est
momenti.

Tillemontius
contra eadem
Acta ex stylo
male disputat;

Incertum est,
sub quo Wan-
dalarum rege
fuerint Confes-
sores nostri,

notatur

A notatur fuisse illa, de qua agit Vita. Fateor rem esse incertam, ideoque obitum horum Confessorum late notavi sæculo v, quod etiam excesserunt, si sub Trasamundo sint relegati. Attamen, cum sciamus S. Quotvultdeum cum clericis suis eodem modo marinis fluctibus expositum fuisse sub Genserico; cum etiam constet ex Victore Vitensi lib. 1 pag. 8, eundem voluisse vicino mari... eadem hora demergere episcopos, qui eum supplices accesserant, suspicor vehementer ejusdem tyranni jussu Sanctos nostros marinis periculis objectos; licet aliquin non inficer idem contingere potuisse sub Hunnerico, aliisque sequentibus regibus.

nec omnino constat, an omnes fuerint episcopi.

B 14 Altera dubitatio est, an omnes fuerint episcopi, uti insinuare videtur Martyrologium Romanum. Rossius, Priscus, Tammarus et Castrensis s infra num. 1 episcopi dicuntur satis clare. De Heraclio dicunt tyranni num. 7, qui jura Christi in populis audacter conspersit; quod munus proprie est episcoporum, sed presbyteris communicatum in Africa a tempore S. Augustini. Num. 5 S. Castrensis.. conversus ad Confratres et Coepiscopos, ita eos allocutus est: Fratres mei et Domini etc. Quod videtur insinuare omnium episcopatum. Num. 8 multitudo Christianorum accurrens, dicebat: Sinite nos sequi vestigia sanctorum Patrum. Quæ verba rursum suspicionem ingerunt de omnium episcopatu. Demum ex num. 1 habemus, hos Sanctos ex diversis provinciis fuisse adductos cum ingenti alia multitudine, ita ut verisimile sit, eos solos jussu tyranni cariosæ navi impositos, quia erant episcopi, ac demum, cum ultro se adjunxissent alii, horum solorum nomina ob dignitatem episcopalem ab auctore expressa. Verum, etsi hæc omnia vehementem de omnium episcopatu suspicionem injiciant, eaque traditionibus Itatorum sit conformis, rem certo non conficiunt. Hisce subjungo partem illam Vitæ S. Castrensis, quæ spectat ad omnes duodecim.

ACTA

AUCTORE ANONYMO

C

Ex Vita S. Castrensis edita.

Captis Sanctis, Priscus et Castrensis blandis verbis tentati,

a

c

Unde a factum est, ut catervatim ex unaquaque provincia Sanctos Dei vinctos adduci præciperent. Sed cum ingenti multitudine etiam et Sancti Viri moribus et vitæ honestate præfulgentes, etiamque summi sacerdotii honore præditi, intererant, qui gratantes cum commissis gregibus gradiebantur, putantes se cum martyrii triumpho vitam consequi sempiternam. Ex quibus præcipue rutilabant meritis et moribus et sensus decore Rossius, Priscus, Tammarus et ab indole sanctus enitens Castrensis b. Sed ubi sceleratus tyrannus c tam ingentem multitudinem conspexit, sævissimis ministris eos custodiendos tradidit; donec tractaret, quid de tam præclaro cœtu perageret. Quos dum sævi, ac nefandissimi satellites in arcta custodia retrussissent, separatimque ab alterutro alterum separassent; evenit, ut sanctos Athletas Dei, præcipuæ sanctitatis ac austeritatis nitore præfulgentes, Priscum et Castrensem clam ex ergastulo educerent; talibusque

eos colloquiis decipere conarentur: Cum vos et decor et forma corporis, et generositatis nobilitas, necnon et regis amicitia, et philosophiæ decus ceteris præponat, cur vosmetipsos ad hujusce ignaviæ dedecus trahitis, ut inter hos deputemini, quorum genus, ac patriam ignorari omnino certum est?

AUCTORE ANONYMO.

2 Ad hæc constanter Sancti dixerunt: Quid, iniqui satanæ ministri, nobis talia ausi estis conferre, ut vestris sævissimis suasionibus nostra corda conemini inflectere, quæ divina gratia ita ad copiam divinæ celsitudinis direxit, et ita potenter ab istius seculi voluptatibus abstraxit, ut non solum Dei filios, sed etiam fore deos testetur per Prophetam dicens: Ego dixi, dii estis et filii excelsi omnes; et alius item vates: Quam speciosi pedes euangelisantium pacem! Tunc isti nimio furore accensi, cursim regalia tecta subeunt, clamantes: Piissime ac humanissime rex, ecce virus, quod infundebatur clam per singulorum corda, ne tuis quispiam piis obediret præceptis, nunc in patulo per superbos ac contemptores regni tui infunditur: in tantumque eorum exarsit protervia, ut etiam te ipsum sævum ac crudelem nomen tyrannum d.

fortiter respondent: hinc rex incensus a ministris,

E

d

3 Quod audiens scelestus rex, movet caesariem conusso capite, et per se suique regni magnitudinem terque quaterque jurat, hos non sinere viros absque vindictæ pœna abire. Tunc torvis luminibus ad suos intendens satellites, ait: Ite propere, et quidquid parricidis inferendum fore dignum creditis, his sceleratis dupliciter inferte, ut per vos dedecus nostræ celsitudinis auferatur. Hoc audientes crudelissimi satellites, agminatim pergentes, Sanctos in unum congregari fecerunt locum, et alios virgis, alios alapis, alios cum lapidibus cædebant. Sed Sancti Dei alacri mente in superni Regis amore permanentes, nec suspirium quidem emittere videbantur. Cumque brachia cædentium omnino deficerent, et Sancti mente ac corpore stabiles permanent, stupefacti separaverunt se ab invicem, mussitantes in semetipsis, quo genere mortis Sanctos Dei perderent. Nec multo post in uno congregati agmine, cœperunt alterutrum inter se suas cogitationes edicere. Sed cum nihil ex his, quæ loquebantur, eis congruum videretur, unusquisque remeavit ad propria, altero die reversuri ad perficiendum scelus: Sanctos vero Dei in ima carceris retrudi fecerunt.

Sanctos jubet torqueri graviter, quod exsequuntur satellites:

F

4 Eadem vero nocte apparuit illis angelus Domini, et splendor mirabilis circumfulsit omnes, qui erant in cubiculo carceris, dixitque illis: Ecce Dominus noster Jesus Christus misit me ad vos, ut meis alloquiis corroborentur corda et corpora vestra, et antequam vos sævissimi persecutores in vasti æquoris profundum demergere tentent, omnes sciatis, quia Rex æternus unicuique vestrum præparatum habet locum, in quo et vos ipsi in Christo quiescatis, et multitudinem in illis partibus commorantium populorum ab omni errore absolvatis. Ad hæc Sancti unanimiter dixerunt: Sit laus in altissimis Deo, suamque in nobis superna pietas adimpleat voluntatem. Hoc tantum nobis conferat divina Majestas, ut quos ab uno solo pro nominis sui gloria transferre dignatur, infra unius patriæ terminos sua pietate concedat ut nostra corpora sepeliantur. Quibus angelus placido ore respondit: Pro certo scire vos volo, quia, quidquid postulabitis, secundum vestrum votum adimplebitur e. Quo dicto, angelus ab eorum oculis abscessit, lux vero per totam

inclusos carcere noctu consolatur angelus,

e

AUCTORIS
ANONYMO.

Stolam S. Ca-
strensis irreve-
renter apprehen-
dendens brachia
subito are-
scunt, et preci-
bus Sanctorum
restituuntur :

totam noctem exuberavit in carcere, et Sancti per totam noctem hymnis et laudibus exultaverunt.

5 Altera vero die infanda caterva iniquorum cum pugionibus et virgis super Sanctos irruentes, putabant se eos suo terrore inflectere. Sed Sancti Dei fidenter expectantes promissionem angelicam, pro nihilo minas eorum ducebant. Tunc S. Castrensis circuminduit se stola sua. Quod ut vidit ex circumstantibus ministris unus, qui ceteris erat audacior, coepit illum trahere per eam, ac si per vilem funem. Quem divina pietas illico percussit, ut non solum manus, qua stolam sancti Viri apprehenderat, verum etiam utraque brachia ei arescerent. Qui mox corruens ad pedes sanctissimi Castrensis, ejulando coepit clamare et dicere : Miserere, miserere, sancte Sacerdos Dei, miserere mei, et erue me ab hac, quæ mihi meis pro delictis evenit, ariditate. Ad hanc vocem S. Castrensis misericordia motus, conversus ad Confratres et Coepiscopos, ita eos alloquutus est : Fratres mei et Domini, memores esse debemus dicti Domini et Salvatoris nostri, dicentis : Orate pro persequentibus et calumniantibus vos. Unde, Fratres, omnes unanimiter rogemus Dominum, quo hæc retrograda brachia et has aridas manus sua pietate ad pristinam sanitatem reintegrare dignetur. Eadem hora oraverunt singuli sigillatim in corde suo, et quasi ex uno ore omnes pariter responderunt, Amen. Ad hanc vocem ille angarizator iterum exclamat : Pontifex Dei, miserere mei. Cumque jussu Dei Famuli a terra sese erigeret, confestim brachia manusque ejus pristinae sanitati sunt redita *f*. Quo viso, ministri impii quidam, nescio, quo spiritu pleni, magnis cum vocibus coeperunt magnificare Deum, cujus in nomine S. Castrensis oratio tam cito infirmum pristinae sanitati restituit.

aliquis suadet,
ut Sancti impo-
nantur velustæ
navi omnique
ope destitutæ,

g

C hujuscemodi voces contra Sanctos Dei coepit emittere. Hos si ignis cremaverit, pulvis, qui ex eis remanserit, iterum maculat; sin vero exstinxerit, cruor eorum, in quocumque rure ceciderit, inficiet. Nunc ergo acquiescite consiliis meis, et hujus sectæ hos qui tantum existunt auctores, ut etiam regis animum ad iracundiam provocent, ita funditus perdere studeamus, ut nec vestigium eorum in terra inveniat. Sint in pastum marinis belluis, et tumulus eorum imputetur profundum abyssi. Feratur vetustissima navis, quæ non solum aliquam navigantibus utilitatem non habeat, verum etiam nec exiguum partem, ex quo compactæ detinentur tabulæ, bitumen retineat : in qua nec aliqua pars solaminis inveniat, abjectis tropis et antennis, omni solatio viduata clavorum : vix per pauciora spatia æquoris ambulantes a pelagi absorbeantur faucibus.

quod cum eo-
rum derisione
faciunt barba-
ri :

7 Talibus alloquiis ut est afflatus sævæ catervæ multitudinem ille iniquus pestifer, passim hinc illincque confestim segregati coeperunt discurre, atque cum erectis brachiis vetustarum navium coeperunt lora concutere, ne quid in eorum viribus Sancti habere valuissent solatii.

Cumque multarum abjecissent navium copiam, in-
D
dicio visa est una vetustior, quæ per multorum annorum curricula solummodo ab avium stercorebus putrefacta marcuerat. Hanc unanimiter complexantes, cum læto animo ad oras maris perducere festinant, perclamantes : Hæc navis Christicolas transportabit ad alias oras. Cumque eam in æquore projecissent, simulantes se nomina Sanctorum segregatim cum honore digno vocare, ita exorsi sunt : Ingrediat. prius huc reverenda canicie *h* et sanctitate præditus Rossius. Post hunc fœcundæ * sobolis proles Secundinus. Tertius, qui jura Christi in populis audacter consparsit, Heraclius. Juxta eum fas est ut Benignus et Priscus resideant, Elpidius necnon * lateris ultimam sedeat partem. Ad intra dehinc alterius partis detineat locum Marcus, et Augustinus; Canion, et Vindonius pariter cum eis recumbent. Signifer præceptor Castrensis puppis possideat arcem, ab indole qui flatibus imperavit iniquis : Tammarum fas est proram gubernare benigne.

h
* apud Mona-
chum secundæ

* adde ad

8 Talia dum sævi disponunt ministri, repente
E
supervenit innumera multitudo Christicolarum, permixtim viri ac mulieres, seu adolescentes et parvuli, omnes pariter clamantes : Miseremini, miseremini concives, et, ne vestrae manus poluantur nostro sanguine; sinite nos sequi vestigia sanctorum Patrum. Hanc acclamationem indigne ferentes, et in derisionem vertentes, coeperunt festinanter cogere eos ascendere navim, atque deridentes dicere : Dignum est, ut simul cum his, quos imitati estis, efficiamini in pastum marinis belluis. Multitudinem vero Sanctorum Sanctarumque *i* idcirco minime præsumpsimus nominatim nominare, quia nullus sub cælo invenitur, qui dicere audeat, se cognovisse nomina singulorum, nisi solus ille, qui æqualiter per suæ magnitudinis gloriam semper ubique est, et cui omnia præsentia sunt. Hæc *k* vero, quæ nostris sensibus pietas perennis Dei per sanctorum Patrum dicta tradidit, idcirco annotare studuimus, ut, dum aliquis fidelium alicujus Sancti solennitatem celebrat, pariter de cunctorum *l* triumpho lætetur : quo ab æterno Rege immortalitatis præmia, his omnibus intercedentibus, adipisci digne valeat. Hi enim sunt, qui relinquentes prædia et divitias, semetipsosque abnegantes, secuti
F
sunt Redemptoris vestigia. Sed commodum duximus, ut præcurrente stylo breviter annotemus, qualiter immensus Rex noster Christus sæva ridiculaque nefandorum tyrannorum ad laudem sui nominis convertere dignatus est.

E
multi Catholici
sponte accu-
runt, ut navi
imponantur
cum Sanctis,

i

k

l

9 Cumque sæva concio militum unanimiter viros ac mulieres, adolescentes et parvulos, agminatim conspicerent navim velle conscendere, metuentes, ne vetusta navis in littore mergeretur, statuerunt, ut hi demum, qui se eorum consortio copulare voluissent, usque ad eos navigio firmioris ratis deducerentur. At omnipotens Deus, cui est in mari via et semitæ in aquis multis, mutato ordine, eorum versutiam in Sanctorum gloriam mutavit mirabiliter. Nam, cum multitudo navium vix usque ad pelagum Sanctorum deduxissent exercitum, permixtimque in vetustam navem certarent ejicere, ut pariter interitus Catholicorum veniret, demerso vetusto navigio; tunc virtus superni Regis hoc suæ præbuit virtutis indicium, ut ii, qui Sanctos Dei devinctos ad pelagum usque deduxerant, nequaquam suarum navium mutarent *m* remigia, donec ipsi cum suis viderent luminibus, qualiter
Christus

ad eamque aius
navibus perdu-
cuntur; navis
vero, Deo diri-
gente, Sanctos
ad litus Cam-
panum perdu-
cit.

m

A Christus Deus noster suis in mari præberet vias, et in aquis semitas. Sicque gaudentes et exultantes, atque Christo Regi seculorum grates referentes, pervenerunt in Campano littore, cum mensis Maius dies decem compleret a Kalendis. Hinc cum placidas arenas maris propriis calcarent pedibus, pater sanctus Castrensis e vetusto navigio, Christo Deo juvante, confracta n solidat, ad locum, ex quo est projectus, redire satagit: quod, aura leni flante, per vastum æquor iter arripuit: qualiterque transmeavit, sequens sermo o edocet.

ANNOTATA.

a Auctor varia præmiserat generatim de artibus, quibus Ariani Wandali pervertere moliebantur Christianos, horumque constantia in fide orthodoxa.

b Cum hi quatuor dicantur ex illis, qui summi sacerdotii honore præditi erant, clarum est fuisse episcopos, ut jam monui num. 14.

c Gensericus intelligendus, aut Hunnericus, aliusve rex Wandalarum, secundum dicta in B Commentario num. 13.

d Hoc nomen regi dedisse Sanctos, ante non dicitur. Neque tamen vehementer mirandum esset, si eo nomine ipsum designassent. At fingere similia etiam poterant ministri, ut regem magis inflammarent.

e Non dubito, quin hæc angelî apparitio promissioque displicuerit Tillemontio. At non video, cur mendacem credere debeamus auctoris relationem, cum nihil contineat, quod huiusmodi meretur censuram.

f Neque in hoc miraculo quidquam occurrit, quod ab eodem credendo nos absterrere debet.

g Aristodemus hic deinde in Vita S. Castrensis num. 12 Adamas, et apud Monachum Adamantium. Potuit nomen alterutro loco esse mendosum. Certe non placet annotatio Monachi in Recognitione Sanctuarii pag. 4, Aristodemus esse nomen dæmonis, a quo erat obsessus: quin imo non tantum hisce Actis tribuo, ut eorum auctoritate certo credam hominem illum corporaliter a dæmone fuisse obsessum, cum similia facile dicantur per exaggerationem.

C h Hæc et sequentia, quibus videntur laudare Sanctos, per irrisionem ironice dicta sunt, verisimiliter, quia similia de iis dixerant Catholici.

i Eos designat, qui sponte se offerebant comites.

k Hæc, id est, accessum ultroneamque oblationem multitudinis non nominatorum, cognitam ex dictis sanctorum Patrum, nimirum quorundam ex duodecim nominatim recensitis, annotare studuimus.

l Cunctorum non modo duodecim, sed etiam non nominatorum, qui non colebantur singuli. Hoc scriptorem velle, liquet ex toto contextu, uli ostendimus in Comm. num. 10.

m Id est, mutato cursu, non reverterentur ad terram, priusquam viderent vetustam navim non demergi, sed recto cursu ferri per mare.

n Forsan legendum, qui confracta solidat, ut habuit Ms. Romanum; sed ne sic quidem phrasis est integra. Quocumque autem modo legendum fuerit, indicat auctor navim sponte sua deinde delatam in Africam. Crediderim et alia quædam mendosa esse, sed cum menda illa minus sint clara, phrasis satis tuto nequit restitui.

o De his, postquam narraverat pœnam illius, qui suggererat consilium imponendi Sanctos ca-

riosæ navi, eundemque in Italia sanatum a S. Castrense dixerat, subiungit hæc solum verba: Hoc revertente viro (in Africam,) etiam navis, quæ ad dedecus Sanctorum marinis in fluctibus jactata fuerat, auxiliante Deo, in litore, ex quo ejecta fuerat, reperta est.

AUCTORE
ANONYMO.

APPENDIX

De inventione corporis S. Prisci confessoris, qui forsan idem est cum S. Prisco Africano.

Ughellus tom. VIII Italix sacræ a col. 290 editionis Venetæ dedit historiam inventionis cuiusdam S. Prisci, sed non exponit, quis fuerit ille Priscus. De loco et tempore inventionis sic ibidem loquitur: Sed nec silentio obruendum, quod Joanne hoc pontifice (Frequentino, qui episcopatus fuit in Principatu Ulteriore sub archiepiscopo Beneventano) sub Innocentii II pontificatu in veteri civitate, jam diu solo æquata, Quintodecima antiquitus nuncupata, nunc Aquaputrida, Frequentinæ diœcesis inventum est corpus S. Prisci. Inventionis historiam eodem tempore conscriptam hic exhibemus ab exemplari nobis transmissa. Porro ex tota inventionis relatione nullum colligi potest argumentum, quo certo statuatur, an hic Priscus idem sit cum Capuano, an ab eo diversus, neque id aliunde colligi posse videtur. Certe Capuani videntur ignorare, ubi Prisci Africani corpus quiescat: nec video adduci ullum antiquum monumentum, quo evincant Capuanum fuisse episcopum, aut Capuæ defunctum. Dicitur quidem Priscus ille, cujus inventum est corpus, natione Græcus, sed unde id sciverit scriptor ille, non exprimit; neque videtur id scire potuisse, cum Sanctus ante inventionem esset ignotus, et solum Prisci nomen dicitur fuisse scriptum super lapidem sepulcri. Denique hic Priscus nominatur confessor, nec ullus occurrit Priscus confessor, cujus corpus hoc suspicari possumus, nisi forsan Priscus Nuceriæ Patranorum* patronus, qui colitur ix Maii, atque ab aliis confessor, ab aliis martyr dicitur. Actum est apud nos de Prisco illo Nucerinum ad dictum diem, ubi dicitur primus illius civitatis episcopus, sed incertum est, quo tempore sederit; nullusque post ipsum Nucerinus episcopus reperitur ante Gregorii magni pontificatum, ita ut ne quidem certum sit, Priscum Nucerinum alium esse ab Africano nostro. Cum igitur nec locus Campaniæ vicinus, nec aliud quidquam ob stare videatur, quo minus id corpus possit esse S. Prisci Africani, et aliunde ignotum sit, cujus Prisci fuerit, relationem istius inventionis ex Ughello subiungam, unice gavisurus, si ea occasione eruditi Itali certius inquisiverint, cujus Prisci corpus repertum fuerit.

F
* Nocera de pagani

A

R E L A T I O

INVENTIONIS

AUCTORE, UT DICITUR, COÆVO,

*Ex editione Ughelli tom. VIII
Italiae sacræ col. 290.*

Corpus S. Prisci diu fuit in loco ignoto,
a

b

c

d

super quem agricola quidam v. det tres globos igneos,

* id est sphaeras seu globos

* i. e. ligone

idque indicatur Alferio archipresbytero :

* i. e. velociter

e

Priscus natione Græcus, vita et moribus per omnia sanctus : quem de partibus Orientalibus a ad nostram patriam venientem tamquam novum sydus gratia æterni Largitoris, a quo cuncta bona veniunt, ad nos mandavit. Cujus vitam et miracula, Deo adjuvante, per ordinem B manifestare deinceps curabimus. Temporibus itaque Innocenti b venerabilis memoriæ Papæ, et Joannis Frequentinæ c sedis episcopi, multa signa et miracula per visiones fidelibus hominibus Deus ostendit in suo et beati Prisci honore, qui per multa tempora in veteri civitate, quam Quintumdecimum d solent veteres nominare, suo tumulto jacebat incognitus : in qua vero civitate multa corpora Sanctorum inventa fuerunt, et cum summa veneratione Beneventum collata sunt.

2 Quodam igitur tempore res valde mira, et stupenda in eodem loco, ubi sanctum corpus beati Prisci jacebat, per gratiam Dei visa est. Quadam namque die, cum quidam agricola in campo suo laboraret in supradicta civitate Quintadecima, quæ quondam fuit, intuens in quemdam angulum ipsius ruris, divina voluntate vidit quasi micantes solis radios, tres speras* de sub prædicti ruris angulo prodeuntes umbrosis nubi- bus, sole penitus occupato, qui dum eas subtiliter respiceret, statim ipsarum se sensit lumine cæsum, qui ut vidit se hujusmodi ab eis obumbratum, obstupuit, et exterritus effectus est in C tantum, quod in terram fere semivivus, relicto fossorio*, quod tenebat in manu, cecidit. Cumque præfatus agricola in se esset reversus, vidit easdem speras ingredi eundem locum, unde prodierant. In illa autem die, quando dictus agricola hoc vidit, tempus erat tenebrosum, et hyems erat, sed agricola ipse in illa ruina, quam ex sperarum coruscatione senserat, perduravit, et se ultra levare non potuit.

3 Tunc cuidam suo patruo, qui etiam presbyter bene timoratus erat, Nicolaus nomine, ruinam et malum, quod habebat, nunciando mandavit, qui præstim* ad eum veniens per ordinem interrogare cœpit, qualiter res illa sibi evenisset. Qui omnia, sicut acciderant, manifestare curavit. Presbyter hæc audiens, timorem habere cœpit, et prædictum nepotem suum in asino posuit, et domum suam adduxit. Qui vero presbyter, postquam ad civitatem Aquæ putridæ e venit, quæ non longe a memorata urbe Quintadecima sita est, illico ad venerandum archipresbyterum, Alferium nomine, ejusdem civitatis Aquæ putridæ ivit, et rem totam, sicut a suo nepote audierat, patefecit. Quibus archipresbyter auditis, gaudio repletus est magno, dictis tamen

ejusdem presbyteri credere noluit ; sed ad prædictum agricolam cum eodem presbytero festinavit : qui valde cum lætitia magna ad confratres suos clericos remeavit. Quibus congregatis in majori ecclesia civitatis prædictæ, eis omnia diligentius enarravit : qui gratias, et laudes immensas unanimiter omnipotenti Deo dederunt, et inito consilio, jejunium statuerunt, et post jejunium cum laudibus, et magna reverentia eundem locum venerabilem, in quo sancta visio visa fuerat, adeundum esse laudaverunt*.

4 Quibus finitis, pie et devote ad venerabilem locum perrexerunt, et præfatum agricolam secum duxerunt. Tunc vero isdem agricola venerabilem locum prædicto archipresbytero Aquæ putridæ, et suis clericis humiliter ostendit : qui psalmos et litanias in Dei omnipotentis, et S. Prisci honore decantaverunt, et æternum obsecrantes Opificem, devotis cum orationibus ibidem fodere cœperunt. Cumque in fodiendo desudarent, quemdam invenerunt lapidem, in quo B. Prisci nomen continebatur. Postquam Nicolaus presbyter, cujus memoriam fecimus, supradicti agricolæ patruus, lapidem illum aspexit, statim recordatus est, quomodo sibi in ipso loco de eodem lapide transacto tempore contigerat, et archipresbytero jam dicto, omnibusque aliis circumstantibus insinuare illud cœpit, dicens : Noverit paternitas vestra, me tempore illo, quo Leonis Petri filius f, qui Papa cognomine dicebatur, in præsentī loco in fodiendo laborasse, et lapidem ipsum invenisse ; sed cum ego, et nostri operarii, qui nobiscum aderant, lapidem ipsum a loco suo, fodiendo per totum diem, removere cuperemus, nequaquam valentes, inremotum dimisimus. Nocte igitur insecuta apparuit beatus Priscus in somnis cuidam nostrorum operariorum bono viro, dicens ei : Hesternā die vos male voluisse sciatis, quando meam domum quocumque modo frangere tentabatis. Et sciatis me talia non velle isto tempore, neque talia volo, ut modo tentatis ; quia donec filius Petri Leonis vixerit, qui Papa dicitur, ego revelatus non fuero. Postquam vero isti defecerint, meam revelationem esse sciatis, et in civitate Aquæ putridæ me mansurum confidite, in qua misericors, et miserator Dominus, fidelibus suis ad laudem sanctam suam, suorumque Sanctorum ostendere dignabitur mirabilia multa. His auditis, idem archipresbyter cum suis clericis videns tunc ipsum lapidem moveri non posse, abscessit.

5 Sequenti itaque nocte apparuit B. Priscus cuidam sacerdoti, et cuidam alii sacerdoti per visionem, dicens ; Euntes nunciate archipresbytero vestro, quatenus non dimittat opus, quod hesternā die cœpit, sciens quia quod desiderat, inveniet. Qui mane surgentes ad suum archipresbyterum festinanter venerunt, et visionem, quam viderant, unus ignorans de alio, narra- verunt. Quod archipresbyter audiens, nimio repletus est gaudio, et cum suis clericis, et aliis bonis viris prædictæ civitatis Aquæ putridæ, devote ad locum, in quo memoratus lapis erat, venit, ipsumque lapidem divino adjutorio a fovea, in qua stabat, extrahere fecit, in quo beati Prisci nomen scriptum erat. Ubi autem lætantes, beati Viri nomen viderunt, et legerunt, rursus in eodem loco fodere cœperunt, existimantes Sancti corpus ibidem invenire. Sed postquam fodiendo Sancti corpus invenire non potuerunt, dolore pavoreque concussi atque territi quodam desperationis jaculo, ut ita dicam,

* i. e. existima-
verunt
hic ad locum se
conferens, inve-
nit lapidem,
Prisci nomine
notatum, sed
eum nequit mo-
vere :

apparet San-
ctus duobus
presbyteris, a
quibus monitus
archipresbyter,
rursum quærit ;
at frustra :

A cam, minime inveniendi percussi, ad sua remearunt.

apparetrursum
Sanctus et jubet
quæri corpus
suum,
g
* adde eccle
siam

6 Eo namque tempore sacerdos quidam, Marcus nomine, in eadem civitate Aquæ putridæ morabatur, qui etiam paramonarii g gerebat officium, et prædictam * ejusdem civitatis custodiebat. Cui B. Priscus nocte quadam nitido aspectu, virgam in manu ferens, per visionem apparuit, dicens : Quare locum istum, qui vobis ostensus fuit, dimisistis ? Et quare fodere reliquistis ? Cui isdem sacerdos dixit : Nos quidem, carissime Domine, ad ipsum locum jam bis venimus, et devote cum summa diligentia in loco ipso quæsimus, et beatum corpus non invenire potuimus. Et beatus Vir dixit ei : Veni et docebo te, quo in loco quærere, et fodere debeatis. Ad quem, postquam accessi *, continuo cum eadem virga, quam in manu ferebat, designavit, dicens : Nunc vade ad archipresbyterum vestrum, et festinanter accedite, et in loco isto, quem eadem virga tibi designo, fodientes et perquirentes, sine dubio, quod optatis, invenietis. Tunc sequenti die sacerdos surrexit, et sicut in somno viderat et audierat, archipresbytero manifestavit. Quam divinam visionem archipresbyter audiens, lætitia magna repletus, libenter ad ipsum locum se venire promisit.

* lege, accessit

B 7 Cumque archipresbyter sequenti nocte se sopori dedisset, quamdam mirabilem visionem vidit. Videbat enim sibi in sacristario * ejusdem majoris ecclesiæ civitatis Aquæ putridæ adstare, et quod paratus albis vestimentis esset, quemadmodum mos illi fuerat in majoribus solemnitatibus, et de sacristia exiens, ad sanctum adire volens altare, quasi sanctarum Missarum ordinem humiliter, utpote decet, velletque * peragere, in choro aspiciens, tres venerandos viros, episcoporum more rubeis planetis indutos, infulasque in capitibus habentes, demumque per omnia, ut episcopos decet, ornatos existere, ita in majori atque venerabili loco chori vidit consistere : et cum idem archipresbyter, quasi ad prædicandum, gradum vellet ascendere, tota illa sancta ecclesia bonis viris sibi plena videbatur. Et intuens juxta illos viros archiepiscopatus Beneventani sacristam venientem cum libro, et quadam epistola, ad se venit. Loquens sacrista,

ipse etiam
archipresbyter

* i. e. sacristia

* lege, ut decet,
vellet

C h archipresbytero h hæc dixit : Pater carissime, salutem, et benedictionem ex parte sanctorum Patrum, qui Beneventi consisunt, et nostri episcopi tibi apporto, et hunc librum cum hac epistola ex eorum parte accipito.

miro somnio
jubetur quærere;

8 Cui archipresbyter respondens, dixit : Hoc nobis, fili, non mittitur, sed nostro Fquentino episcopo dirigitur. Quod sacrista negavit, dicens : Non episcopo, sed tibi mittitur ; et archipresbytero dixit : Accipe hunc librum, quoniam hic invenes de ipsis bonis viris, qui episcopali more intus morantur, et de illo, qui in veteri civitate Quintadecima est. Cumque archipresbyter librum accepisset, et idem sacrista epistolam archipresbytero dare voluit, archipresbyter autem, antequam epistolam legeret, quid in ea contineretur, exquisivit ; cui sacrista respondit, dicens : Accipe epistolam, et tibi legenti epistolæ continentia notificabitur. Accipit igitur archipresbyter epistolam, et quod in ea continebatur, aperte legendo, intellexit. Mandatum autem et series epistolæ hæc erat : Illud, quod vos cœpistis in Quintadecima, facite perseverantes, et ita volo, quatenus vobis perficientibus, quæ cœpistis, omnia vestro episcopo

Septembris Tomus I.

notificetis, atque per notitiam ejus, ea, quæ facere debeatis. Et post hæc excitatus a somno, evigilare cœpit.

AUCTORE
ANONYMO.

9 Itaque Dominica die, quando clerici et totus populus, more solito in sancta ecclesia ejusdem civitatis Aquæ putridæ simul adessent, ad sacrum ordinem sanctarum Missarum audendum * agendum, visionem, quam ipsa nocte viderat, facto silentio, omnibus adstantibus, clara voce narravit. Patet factis ergo omnibus, qualiter viderat, et secundum visionem audierat, omnes rogare cœpit, ut prædictum locum Quintadecimæ civitatis secum adirent. Postquam vero idem archipresbyter omnia notificavit, omnesque rogavit, ut secum ambularent ad civitatem obrutam, quæ fuerat ab antiquo, quam maxima multitudo hominum honorum Aquæ putridæ eum secuta est. Qui cum pie ac devote ad locum tumuli pervenissent, accedens sacerdos Marcus, custos sanctæ ecclesiæ ejusdem civitatis Aquæ putridæ, locum ostendit, in quo beatus Priscus circulum faciens cum virga, quam in manu habebat, in somnis apparuit, sicut præsens lectio narrat, et fodere jussit, ut sacri corporis reliquias invenirent.

hinc invitat populum ut secum accedat locum :

* addendum et
aut vel

10 Tunc archipresbyter et alii, qui aderant, suppliciter continuo flectentes genua, omnipotentem Dominum enixe rogaverunt, multiplicatis orationibus, cum litanis et psalmis, dicentes : Domine Jesu Christe, ante cujus sanctum conspectum omnia contremiscunt, et cuncta nuda et aperta semper assistant, te nos indigni servi tui humili prece exoramus, qui dignatus es dicere : Petite et accipietis, quærите et invenietis, pulsate et aperietur vobis ; quatenus nobis petentibus indignis famulis tuis beatum corpus S. Prisci confessoris tui in loco isto ostendere digneris ad gloriam et laudem sancti nominis tui, qui cum Patre et Spiritu sancto inseparabiliter vivis et regnas æternus Deus per ineffabilia secula seculorum. Amen. His dictis, humiliter illis fodientibus, omnipotens Deus, qui semper præsto est justis petitionibus, et non derelinquit sperantes in se, laudabilem tumulum venerabilis patris Prisci revelavit. Qui ingenti exultantes lætitia, omnipotenti Regi laudes debitas redentes, et devotis mentibus sanctum tumulum inventum, in quo beatus pater Priscus jacebat, aperuerunt. Quibus autem aperientibus, tam suavissimus odor omnes adstantes replevit, acsi diversorum pigmentorum balsamique innumeralia adessent vascula. Et sic tandem cantantes et jubilantes in cordibus suis Domino, mirificum corpus a loco, ubi erat, extrahentes, in sancti Petri quadam ecclesia, quæ juxta erat, illud posuerunt.

facta oratione,
invenitur corpus suavem spirans odorem,
portaturque ad ecclesiam S. Petri :

F

11 His itaque peractis, archipresbyter ad Fquentinum episcopum Joannem convolavit, et gestæ rei ordinem per omnia intimare curavit. Quæ postquam Joannes venerandus episcopus auribus percepit, in exstasim positus, prout potuit sagacino * sollertique pectore æterno Deo Patri laudes et gratias præ lætitia decantavit, et eidem injunxit archipresbytero, quatenus, relictis morulis, in die sanctæ feriæ proximioris venientis ad ecclesiam S. angeli, quo in loco (Sallenti nuncupatur) eundem episcopum expectaret, ac si * postmodum ad usque memoratam ecclesiam beati Petri, ubi æmificum corpus erat, nudis pedibus ambularent, vacantesque orationibus et litanis, tamquam aurum reliquias beati corporis in fornace i humiliter approba-

corporis inventionem audita,
episcopus illud per ignem probare statuit,

* i. e. sagaci

* forte ac sic

i

AUCTORE
ANONYMO.

cumque adesse
non posset, pro-
bationem com-
mittit archipre-
sbytero,
k

rent. Archypresbyter vero fidelia monita antistitis
sui fideliter accipiens, pie satagere, studioseque
pergit.

12 Inter hæc a Beneventana sede, sub cujus
diœcesi k universa loca, quæ commemoramus in
præsenti lectione, consistunt, legatus Frequentino
episcopo mittitur, loquens, ut omni sublata
occasione, ad Beneventanum archiepiscopum pro-
peraret. Qui sui archiepiscopi mandata metuens,
omnibus relictis curis, religionis atque obe-
dientiæ studium exercens, Beneventanam adivit
sedem. Licet hoc modo fecisse legatur, tamen
antea archipresbytero Aquæ putridæ accersito
mandavit, dicens: Quia tecum venire non possum,
qualiter disposuimus, ambulate l et prædictus
Nicolaus presbyter cum aliis bonis viris, prout
ordinavimus, nudis pedibus ad locum, ubi cor-
pus sancti Prisci esse dignoscitur, et sacris vigi-
liis, et orationibus, atque assiduis eleemosynis,
necnon sanctis jejuniis operam dantes, reliquias
almifici corporis devote probate. Archipresbyter
autem monita sui præsulis, prout erat, pectore
humiliter accipiens, humiliterque * pro posse
complevit.

qui ens igni im-
ponit, sed hic
bis exstingui-
tur:

13 Probationem igitur sanctarum reliquiarum
subsequens sermo evidenter manifestat. Archi-
presbyter post hæc ante altare beati Petri copio-
sum ignem fecit accendere, et quamdam particu-
lam capitis beati Prisci cum litanis et sanctis
precibus, et laudibus, et orationibus in eodem
igne misit coram Nicolao presbytero, et aliis bo-
nis viris. Sed res valde mira in ea actione secuta
est: ignis enim, qui valitudine sua, ut ita fa-
tear, cuncta comburere solet, sic tunc exstinctus
funditus fuit, tamquam si quilibet amnis
violenter influeret. Intuens archipresbyter talia,
mirari cœpit, ipsumque ignem acrius accendere
studebat, quatenus sanctas reliquias lucidius pro-
baret. Sed ignis non ferens laudabilem fortitudi-
nem almarum reliquiarum, quanto magis accen-
debatur, eo validius exstinguebatur, et sanctæ
reliquiæ tunc in ipso igne acriter sonare cœpe-
runt, et adstantibus multum pavorem fecerunt.
Et postea accipientes talia, maximas laudes, et
innumerabiles gratias Deo æterno liberatori
omnium unanimes decantaverunt, et sanctas
reliquias extraxerunt, et a probatione cessantes,
cum aliis sanctis reliquiis sanctas posuerunt re-
liquias.

peracta proba-
tione, reliquias
deinde jussu
episcopi in ec-
clesia beatæ
Virginis collo-
cantur:

14 Post hæc vero archipresbyter Nicolao
presbytero tale præceptum dedit, dicens: Vide,
ne aliquis ingrediatur ad locum, in quo sanctua-
ria ista posita sunt, et neque tu, neque alius
aliquis, et de ipso loco, ubi modo consistunt,
movere præsumat. Ego enim omnia hæc, quæ
in isto sancto opere nobis advenerunt, sicut au-
divimus et vidimus, nostro episcopo manifestare
volo. Festinans ergo archipresbyter suum adivit
episcopum, et gestæ rei ordinem, quemadmo-
dum viderat et audierat, eidem humiliter notifi-
cavit. Quibus auditis, episcopus in sexta feria
sanctæ majoris hebdomadæ misit de confratribus
suis Aquæ putridæ ad locum, qui vocatur civi-
tas Quintidemi, ubi sanctum corpus erat, et
inde illud ad civitatem Aquæ putridæ afferri
præcepit. Quod cum fratres cœlestibus laudibus
fecissent, debita reverentia suo episcopo nuncia-
verunt: sicque deinde factum est, quod sanctæ
reliquiæ per manus religiosorum hominum intus
in ecclesia beatæ Dei Genitricis Mariæ non longe
a choro, in psalmis et laudibus collocatæ, in
civitate Aquæ putridæ positæ sunt.

15 Contigit posthæc, ut episcopus Beneven-
tum iret, et ipsa via eundi et redeundi multa
adversa sibi advenerint. Denique cum ad Frequen-
tinam sedem cum suis accedere vellet, licet no-
ctis tempore esset, per multa devia ambulantes,
rectam obliti sunt viam; tandem nimio perterriti
dolore et pavore, talem orationem episcopus
dicitur fecisse: Domine Rex, miserere nobis per
gloriosa merita Sanctorum, et sancti Prisci con-
fessoris, cujus sanctum corpus desideramus po-
nere in sancto altari, cujus sancti corporis negli-
gentiam usque ad præsens habuimus: et nunc
Deus omnipotens libera nos famulos tuos de
præsenti angustia, quia confitemur nos multum
offendisse te, et sanctum Priscum; sed pœni-
tentiam quærimus et volumus, atque emenda-
tionem nostrorum peccatorum desideramus, te
auxiliante, qui es benedictus in secula seculorum,
Amen. Factum est autem post hæc verba; se
sanos et incolumes invenerunt, et res suas omnes
sine damno similiter. Jam clarescente die res-
pecti fuerunt juxta tumulum, in quo sanctum cor-
pus venerabilis sancti Prisci fuerat ante in civi-
tate Quintadecima; et super tumulum B. Prisci
episcopus aspiciens, igneam nebulam vidit, et
sic accepta consolatione, Dei omnipotentis ma-
gnalia collaudantes, ad suam domum reversi
sunt, ac deinde episcopus festinanter ad se ar-
chipresbyterum Aquæ putridæ venire fecit, et
omnia mala, quæ sibi acciderant, et quomodo
fuerunt, et quomodo de equitatura sua ceci-
derat, et in terra quasi semivivus jacuerat,
omnesque, qui secum erant, valido timore ex-
territi fuerant, et animalia, quæ secum ipse et
sui Beneventum duxerant et reduxerant, quasi
cæcata fuerant in via, eidem archipresbytero
cuncta, quæ superius leguntur, manifestavit.

B
episcopus noctu
a via aberrans,
invocato Sancto,
periculo libera-
tur.

ANNOTATA.

a Qua fuerit patria et natione Priscus, atque
unde advenerit in Italiam, ignorasse auctorem
existimo, ut jam prævie monui. Quod ait, enar-
raturum se Vitam et miracula, intellige de inven-
tione corporis, mirabilibusque tunc factis, etiamsi
alioquin verba ejus plus insinuent: nam sæpius
experimur, hujusmodi scriptores Vitam vocare,
dum narrant aliquam corporis inventionem aut
translationem.

b Innocentius II electus est anno 1130, de-
functus vero anno 1143. Contra hunc in Sedem
pontificiam intrusus est Petrus Leonis filius, seu
Anacletus Antipapa, de quo inferius fiet mentio.

c Friquentum, inquit Ughellus tom. VIII Italix
sacræ col. 284, seu Frequentum, vulgo Frigentum,
est Hirpinorum antiquissima civitas Ulterioris
Principatus in summitate montis posita, Abel-
lino finitima; duodecim circiter milliaria Be-
nevento metropoli distans, olim Æculum dicta;
aut potius Æculanum seu Æclanum, si vera sit
Ughelli opinio, quam alii affirmant, negant alii.
Episcopatu ornatam censet hanc civitatem tem-
pore S. Leonis I, id est, sæculo v. Deficientibus
tamen populis, sub Paulo II, anno mcdlxv,
die vii Maii, priscum dignitatis decorem amisit,
cum episcopatus ejus Abellinensi finitimo perpetua
unione accessit: unde ab eo anno qui præfue-
runt Abellinæ ecclesiæ, Abellinensis et Frequen-
tinensis episcopi titulo se subscripserunt. Porro
Joannes hic memoratus reperitur Frequenti-
nensi ecclesiæ præfuisse anno 1142 et anno 1145,
quibus nominatur in documentis ab Ughello reci-
tatis.

A tatis. Quo vero anno episcopatum fuerit adeptus, quoque deinde vitam finierit, non exponitur.

d Quintodecimum memoratur in Actis translationis S. Mercurii martyris, editis a Victorio Giovardi pag. 56, ubi nomen exponitur hoc modo: Quæ civitas, sive quod Quintus Decius eam sibi victricibus armis subjugavit, ob signum victoriæ Quintodecimum ei nomen imposuit; seu, quod oculis patet, eo quod quindecim milibus passuum a Samnia, quæ nunc Beneventum dicitur, a parte auroræ dinoscitur constituta, Quintodecimum est vocata. Editor autem existimat Quintodecimum ex Æclani seu Æculani ruderibus surrexisse. Eamdem opinionem cum Holstenio amplexus est Norisius Historiæ Pelagianæ lib. I cap. XVIII, existimans Julianum famosum illum Pelagianorum propugnatorem, quem refutavit S. Augustinus, ejusdem civitatis, quæ ante Eclanum, deinde Quintodecimum, dicta fuerit, fuisse episcopum. Itaque antiquum Æclanum aliis est Frigentum, aliis Quintodecimum; nec libet hanc litem ulterius examinare, cum non inveniam argumenta satis certa pro alterutra opinione. Ceterum Acta S. Mercurii pag. 57

B Quintodecimum dirutam vocant jam a tempore Constantis imperatoris Monothelitæ, seu sæculo VII. e Civitatem Aquam Putridam nullibi invenio. Ughellus citatus eam confundit cum Quintodecimo, sed clare hic distinguuntur tamquam oppida duo. Fieri tamen potest, ut Aqua Putrida creverit ex prioris ruina.

f Schisma Petri Leonis passim refertur ab historicis ecclesiasticis, qui illa attingunt tempora. Franciscus Pagius in Breviario Pontificum Romanorum tom. II pag. 646 de ejus electione sic habet: Cum Innocentius II die decima quinta mensis Februarii anni MCCCX Honorio II successor datus esset a saniori Cardinalium parte, altera post die, scilicet decima sexta ejusdem mensis, in ejusdem Innocentii æmulationem, intrusus est in Sedem Pontificiam Petrus Leonis filius, presbyter Cardinalis tituli sanctæ Mariæ trans Tiberim, qui jam non semel legationibus in Gallia et Anglia perfunctus fuerat. Nomen Anacleti assumpsit Petrus, et a suis consecratus est XXIII ejusdem mensis, ut subdit. Mortuus est hic pseudo-Papa anno 1138; at post ejus mortem electus alter, de quo laudatus Pagius pag. 650: Post mortem Anacleti pseudo-Pontificis non statim pax reddita est ecclesiæ; fautores enim ejus jussu Rogerii Siciliæ pseudo-regis in Anacleti locum Gregorium, natione Romanum, presbyterum Cardinalem sanctorum Apostolorum in cathedram sancti Petri intruserunt. Hic Victorem se nominavit, sed eodem anno 1138 pseudo-pontificatum deposuit; et Rogerius Siciliæ rex

Innocentium II agnovit. Ex hisce colligere possumus, corpus S. Prisci inventum inter annum 1138, quo finitum schisma, et annum 1143, quo defunctus est Innocentius II: nam infra S. Priscus dicit se revelandum, postquam isti antipapæ defecerint.

g Idem num. 9 dicitur custos sanctæ ecclesiæ, idem ergo hic videtur paramonarius uti etiam advertit Cangius in Glossario, licet eadem vox alias etiam designet ecclesiæ vel monasterii æconomum.

h Mendosa adeo erat phrasis, ut nullum exhiberet sensum propter corruptas interpunctiones, quas ex conjectura correxi. Accipe verba, prout apud Ughellum in utraque editione leguntur: Et intuens juxta illos viros, archiepiscopatus Beneventani sacristam venientem cum libro, et quadam epistola ad se venit loquens sacrista, archipresbyter hæc dixit. Legendum certo, Loquens sacrista archipresbytero hæc dixit: Si quis alia, quorum minus certa est correctio, rectius formare noverit, per me licet, id faciat.

i Examen reliquiarum per ignem variis locis olim usitatum fuit, quando de earum certitudine non satis constabat. Imo concilium Cæsaraugustanum II sub Reccaredo rege celebratum tempore S. Gregorii Magni hæc decrevit can. II: Statuit sancta synodus, ut reliquiæ, in quibuscumque locis de Ariana hæresi inventæ fuerint, prolatæ a sacerdotibus, in quorum ecclesiis reperiuntur, pontificibus præsentatæ igne probentur. Quod si a quibuslibet occultatæ fuerint, et deteguntur, a sacrosanctæ Catholicæ ecclesiæ cœli segregentur. Hæc apud Labbeum tom. V col. 1600. Exempli non desunt. Unum accipe ex Leone Ostiensi lib. II Chronic. Casin. cap. XXXIII, ubi hæc narrat: His diebus monachi quidam ab Hierosolymis * venientes, particulam lintei, cum quo pedes Discipulorum Salvator extersit, secum detulerunt, et ob reverentiam sancti hujus loci devotissime hic optulerunt *, sexto scilicet Idus Decembris: sed cum a plurimis super hoc nulla fides adhiberetur, illi fide fidentes, protinus prædictam particulam in accensi turibuli igne desuper posuerunt: quæ mox quidem in ignis colorem conversa, post paululum vero, amotis carbonibus, ad pristinam speciem mirabiliter est reversa.

k Apud Ughellum mendose legitur diocesis, quod correxi, non dubitans, quin sit mendum, et verosimiliter typographicum, cum iis scateat utraque editio. Diocesis autem sumitur pro provincia archiepiscopi, uti olim vox usitata fuit.

l In prima editione, ambulate; in altera, ambulare: forsitan rectius legeretur, ambula tu.

E

* Hierosolymis

* obtulerunt

F

A

D

DE S. VICTORIO SEU VICTURIO

CENOMANENSI IN GALLIA EPISCOPO,

J. S.

SYLLOGE HISTORICO - CRITICA.

Educatio sancti et institutio per S. Martinum : virtutes :
miracula : episcopatus : cura pastoralis etc.

AN. CDXC AUT
FORSAN CITIUS.
Quædam de
S. Victorio alibi
disputata.

Acta S. Victoris ecclesiæ Cenomanensis episcopi dedimus ad xxv Augusti. Filium hic atque in episcopatu successorem habuit S. Victorium, aliis Victurium nominatum, de quo hac die agendum. Varia, quæ ad S. Victorium spectant, examinanda fuere ad acta S. Victoris, quæ hoc loco breviter tantum veniunt assignanda.

B Primo itaque probavimus Victorium a Victore patre esse distinctum, patrem xxv Augusti, Filium Kalendis Septembris in ecclesia Cenomanensi coli ostendimus, Filium patri in regimen ecclesiæ suspectum demonstravimus, tempus episcopatus utcumque assignavimus. Hæc itaque, aliaque, quæ operose ibidem discussa sunt, pro insertis habeo, quæque de S. Victorio dici possunt, breviter, ordine fere temporis servato, enarrabo.

S. Martinus de
cennem fere ba-
ptizavit, et fau-
sta benedictione
impertit:

2 Natus est S. Victorius sæculo iv jam ad finem vergente. Baptismo ablatus est a S. Martino fere decennis, ut acta ad xxv Augusti edita describunt his verbis: Domine (inquit Martino mater Victorii) peto ut baptizetur filius meus de manu tua, et sit spiritualis filius tuus, et serviat tibi cunctis diebus vitæ suæ, quia prope duo lustra sunt a nativitate ejus. Tum vero pontifex repletus est gaudio magno, eo quod baptismi gratiam postulasset, et jussit Puerum venire ad se, et stetit in medio, et baptizavit eum in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, ac testimonium perhibuit, vocavitque nomen ejus Victorium, ut assimilaret eum nomini patris sui Victoris.

C Benedictionem suam cum fausta precatione addidit Martinus, ut sequitur: Tradito autem in Christi nomine baptismo, deosculatus est eum, et oravit ad Dominum, dicens: Pater cæli et terræ, da Puero isti signum tale, ut vivat. Da illi, Domine, intellectum, scientiam, sapientiam, moderationem, charitatem, castitatem, sobrietatem, subtilitatem, humilitatem: quia tu, Domine, humilibus dabis gratiam, et superbis resistis. Infunde super eum, Domine, caelestem benedictionem, ut post impletos dies genitoris sui honorem dignitatis accipiat, et patris sui sedem ei judicare permittas. Et dixerunt circumstantes. Amen. Non caruisse effectu has viri sancti preces docuit vita deinde sancte peracta: quamvis hæc verba non ita videantur a S. Martino prolata, sed ab auctore eidem tributa.

secumque du-
ctum mittit, ut
cæci faciem et
oculos lavet,

3 Discessurus ad propriam ecclesiam, Martinus, oblatum a parentibus Victorium secum duxit, mirabiles in omni virtutum genere sub tanto magistro progressus facturum; neque solum virtutibus instruendum, sed et ad patranda miracula mox erudiendum. Docent id acta num. 9 verbis sequentibus: Vir Dei Martinus pontifex ad suam jam desiderabat iterum pergere civita-

tem: Puerum vero spirituales filium Victorium, quem relevatum a sacro susceperat fonte, præcepit ire secum. Cumque accessissent post diem tertiam ad Littora Ligeris, respexit vir Dei, viditque hominem cæcum, stantem super ripam fluminis, quærentem transire ultra, ut alimonias quæreret. Tunc præsul dixit ad Puerum; Fili, vade ad hominem, quem vides stantem, lava faciem et oculos ejus ab aqua Ligeris, et dic ei: Accede huc usque ad me. Abiit ergo Puer, et locutus est cum eo. Amice, vocat te dominus pater Martinus pontifex ire ad se. Qui respondit: Quia cæcus sum, nisi apprehenderis manum meam, non possum te sequi. Cui ait Puer: Prius lavabo faciem tuam, et oculos ab aqua Ligeris, et postea vade. Et intinxit manus suas in aquam, tetigitque faciem suam, et oculos.

4 Et confestim aperti sunt oculi ejus: et vidit cælum, terram, et aquas; vel quodcumque voluit: et gaudio magno repletus exaltavit vocem suam, dicens: Gratias tibi ago, Deus cæli et terræ, quia per Puerum, ad me missum, te jubente, illuminati sunt oculi mei: currensque, quoad usque veniret ad sacerdotem, devolutus cecidit ad pedes ejus, dicens: Domine, tuis orationibus tenebrosi oculi mei meruerunt cernere lucem, quia Puer ille coronatus in albis (propter baptismum paulo ante susceptum, ut notavi ad Acta) qui mihi denunciavit, ut venirem ad te, lavit oculos meos de manu sua sancta, et vidi. Conjectura non difficili assequimur hoc miraculo fidem Victorii ingenti incremento auctam, obedientiamque, quæ in hoc jam facto mirifice elucet, non mediocriter fuisse roboratam. Continuo et in charitatis opere eum exercuit magister egregius, dum prædicto pauperi, secum Turones ducto, per tres dies ministrare jussit, ut Acta num. 10 post pauca subjiciunt: Stetit pauper ipse coram Sancto Domini tribus diebus, et tribus noctibus; et quocumque ad vescendum delectabatur, per manum Pueri ei ministrabatur assidue.

cui visus reddi-
tur: huc dein-
de tri-duo servit
Victorius.

5 Post hæc num. 11 Acta exponunt, quomodo ope orationis, ac divinarum rerum meditationis, bonorum utique omnium fontis, virtutibus auctus, sanctoque Martino percharus, ab eodem tonsura clericali fuerit initiatus: Denique, puer Victorius crescebat in opere Dei, quia incessanter Dominum meditabatur quotidie, quin etiam ex hoc, quod a senioribus illi fuisset injunctum, procul dubio facere non recusabat. Ergo diligebat eum vir Dei, et paterno provocabat amore, in tantum ut a sua non liceret illi ullo modo sequestratum esse præsentia, sed sub regimine et potestate prædicti pontificis omni tempore consistebat. Sed ubi cognovit eum apostolicus Pater

Virtutibus au-
ctum amat, et
tonsura clerica-
li initiat S. Mar-
tinus,

litteris

A litteris eruditum, et in omnibus esse perfectum, et totis viribus Deum sequi, continuo onus clericatus ei tradere non dubitavit. Etenim suis manibus comam capitis illius præcisam deposuit: sed cum primum sacerdotale promeruit signum, erat gaudens tam de honore, quam de gratia, et amore pontificis, et magis delectabatur illi amplificare servitium, dum se sentiebat provocatum esse ut filium.

eum erudiens, corripiens, ad miracula etiam et opera apostolica instituens.

6 Amabat Victorium Martinus, sed ut prudens pater, qui, quam diligit, filium erudit, arguit, et castigat: Tunc Vir Dei, pergunt Acta, arguebat, et catechisabat eum suis dogmatibus, corripiebat, castigabat, et docebat eum suis doctrinis, hoc est ut ipse per angustam portam transiret ad cæleste regnum. Interim ad fidem summam, etiam miraculorum, atque ad opera plane apostolica suo erudiebat et excitabat exemplo, ut sequentia manifestum faciunt: Idcirco quisquis pro sua, suorumque necessitate, expetisset a viro Dei veniam postulare, ex permisso et ordinatione pontificis illuc Victorius accedere non tardavit, et suis orationibus unumquemque, Domino præstante, ad suam pristinam revocabat protinus uberrimam sanitatem. Sed cum beatissimus Martinus ad reprimendam hæresim, et sublevandum Christianorum nomen, vel pauperibus alimonias tribuere, sacerdotali affectione ascenso asino per diversas regiones haberet discursum, Victorius famulus Christi sequebatur eum pedibus ad quemcumque voluisset pergere locum, ut et ministeria necessaria procuraret, et vigiliis, orationibusque attentius coram Sancto Domini singulis noctibus non piger psallentium minister adesset. Unde etiam suæ provocationis meruit vestigium obtinere; dum vigore firmatus præcepta Domini intentus valuit custodire.

Mortuo S. Martino cum ejus successore monuit, semper intentus virtutibus.

7 Quæ hic auctor num. 14 subnectit, correctione aut certe explicatione indigent: non enim, ut ille videtur dicere, mansit cum S. Martino Victorius usque ad obitum patris sui Victoris, qui Martino vixit superstes; sed defuncto S. Martino, cum ejus successore S. Briccio permansisse credibile est, ad quem proinde referenda sunt, quæ deinceps de antistite Turonensi dicuntur. Nunc cum Actis progrediamur: Fuit igitur commemoratus cum magno sacerdote Turonicæ ecclesiæ (Martino, eoque defuncto, Briccio) plures quidem annos, hoc est, quousque genitor suus Victor pontifex a seculo transisset. Sed ipse semper die noctueque intentus Dominum meditabatur, et se in cinere et cilicio prosternens, esse confessorem Domini testabatur, contraque adversantem circumdatus scuto fortiter certavit in palam. Obtentâ itaque victoria fugatoque adversario, ipse sine plaga illæsus stetit in gratia.

Defuncto patre Victore, Victorius consecratus Cenomanensis episcopus:

8 Post hæc num. 15 referunt Acta quomodo Victorius, defuncto patre, Cenomanensis ecclesiæ antistes electus sit et consecratus. Si ejus verbis insistere volumus, dicendum est, consecrationem apud Turonenses esse peractam, quod contingere potuit, quia Cenomanenses, ejus non ignari virtutis, a Turonensi episcopo eum per nuncios petierunt antistitem; nam alioqui ipsis in scilicet non videtur fuisse ordinandus, quod illo tempore electio et consecratio episcopi cum populi consensu soleret peragi. Audiamus rem ex biographo: Post hæc vero, inquit, cum accessissent viri festinantes nuntiare ejus genitorem fuisse defunctum, valde contristatus est, ac doluit fortiter, et flevit amarissime. Cui dixit pontifex urbis:

Noli filii contristari, nec conturbetur cor tuum, non enim te oportet angorem animi pati, quia felix dicendus est pater, qui Deo dicatum reliquerit superstitem filium. Tu vero accipe benedictionem tibi repromissam, et servies Domino soli. Paratus te locus expectat, ut glorificeris in seculum. Tunc congregati sunt sacerdotes plerique, et clerus, et plebs populi in unum, stetitque Victorius Christi famulus in medio eorum, et clamaverunt unanimi voce dicentes: Magnus sacerdos, et dignus in opere suo non immerito benedicatur pontificali honore, qui totis viribus per dies plures pro Christi nomine visus est sustinuisse laborem. Tunc vir Dei impositis manibus appropinquavit cum eo ad sanctum altare, et tradidit illi benedictionem pontificalem.

AUCTORE
J. S.

9 Hisce discessum Victorii ad ecclesiam suam subjungit auctor, in quo mox agnoscas S. Martini discipulum, et miraculorum heredem. Illius num. 16 verba accipe: Accepto itaque honore dignitatis stetit coram Sancto Domini, et non dimisit eum, priusquam per loca sanctorum orantes accessissent, et cum magno psallentium, ut decuit, choro fluvium Ligeris navigantes pariter transierunt. Post hæc communicantes invicem, et valedicentes a seniore usque ad parvum, et oscula pacifica inter se conferentes, pontifex Turonicæ urbis permisit eum ire ad locum desideratum. Cumque abiisset cum suis ministris, transiente eo per loca, ubi invenisset infirmum, qui per Christum pro sua necessitate expetisset auxilium, confestim divina potentia per ipsum dignata est operari virtutem, ut effugato languore, æger ad suam reverteretur pristinam sanitatem.

ad ecclesiam suam honorifice dimissus, in via ægrum sanat;

10 Honorifice a Cenomanensibus susceptus, captivis adventu suo opem tulit non sine prodigio. Captivi autem illi ob dissidia quædam in carcerem videntur fuisse coniecti, cum paulo post dicantur cum adversariis suis pacificari. Credibile est ex contentione, et inimicitiiis in excessus quosdam fuisse prolapsos. Rem Acta describunt num. 17 hoc modo: Sed cum accessissent in oppidum civitatis, exeunt plebes populi, et omnis clerus. convocati in unum, occurrentes susceperunt eum, laudantes Dominum cum magno psallentium choro, quoad usque ingressi sunt civitatem, levaveruntque eum in cathedram honorifice, ut consuetudo exposcebat. Cumque transiret, tenebantur plures homines in ergastulo, quorum reputabatur iniquitas. Cum quidem insonuit civitas, et cognovissent transire Hominem Dei, clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, ut de eorum necessitatibus liberaret eos. Igitur confractæ sunt catenæ, et argumenta et tormenta, in quibus tenebantur, diminuta sunt, et custodes pavefacti; exeuntes foras, cucurrerunt ad Sacerdotem Domini, clamantes: Miserere nobis. Qui pacificavit cum illis et jussit eos silere. Ipsi vero, ponentes manus ad cathedram, sustinuerunt eum, et deferentes deposuerunt ante altare Domini. Jussit autem eos appropinquare ad se, et dedit illis singulos aureos, et castigavit eos, ut non iterum peccarent. Quin etiam pacificati sunt cum adversariis eorum.

E

in urbis ingressu captivi prodigiose liberati, ab eo moniti et elemosyna sublevati dimittuntur:

11 Addit his auctor hæreticos multos ad fidem conversos et baptismo ablutos esse, quod paratim videtur factum. Per hæreticos forsitan paganos intelligendos, monui in notis ad Acta, idque quia baptismum petiere, et impetrare: non enim hæreticos, recte baptizatos, illo tempore baptizasset Victorius. Addidi tamen, non defuisse hæreticos, quorum baptismus, ob formam illegitimam,

multi ad fidem conversi, et baptizati.

AUCTORE
J. S.

timam, erat invalidus. Tales si fuerint apud Cenomanenses eo tempore, ubi Wisigothi, passim Ariani, obtinebant imperium, potest vox, hæretici in significatione propria intelligi. Biographum interim audiamus num. 18: Sed cum hæc plebs populi facta esse cognovisset, continuo hæretici, qui non fuerant credentes, petierunt baptismum, et conversi sunt non minima pars populi, et baptizati sunt in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Ipse vero Pontifex stetit juxta altare Domini, et, post consecratum divinum mysterium, communicavit populum, et benedixit eos cælesti benedictione. Illi vero, humiliantes se, adoraverunt eum, dicentes: Vivat pontifex urbis Victorius, et salvet nos manu sua sancta, protegat atque defendat, præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor, gloria, virtus, et potestas per infinita secula seculorum. Amen. Hactenus Acta, quibus subjungam, quæ aliunde ad gloriam Sancti se offerent colligenda.

U-bis incen-
dium signo cru-
cis exstinguit:

B

12 Gregorius Turonensis lib. de Gloria confessorum cap. LVI illustre S. Victorii facinus refert, quod quo tempore factum non constat; at constat factum in episcopatu, adeoque post memorata superius: Victorius, inquit, Cenomannorum episcopus, magnis se virtutibus sæpius declaravit. Nam ferunt quadam vice, dum civitas ipsa cremaretur incendio, et val'dis globis flammæ huc illucque impellente vento propellerentur, hic quasi pastor bonus non perferens ecclesiasticas caulas ab insidiis sathanæ devastari, obviam se turbini obtulit, elevataque manu, facto signo crucis e contra, ilico omne cessavit incendium, liberataque civitas gratias Pastori retulit, eo quod non permiserit res suas ab imminente igne vorari. Et ad hujus sepulcrum sæpius infirmi sanantur. Hoc, tamquam exemplum, ex multis prodigiis unum Gregorius.

epistolam pro
imminente ec-
clesiæ cum duo-
bus a'is epi-
scopis scribit:

C

13 Egregium non modo virtutibus et miraculis, sed et pastoralis cura fuisse Victorium, declarant concilia, quibus interfuit, vel quæ ad ipsum epistolam synodalem direxerunt. Primo occurrit epistola, scripta pro immunitate ecclesiastica ad episcopos provinciæ tertiæ Lugdunensis, in qua sub gravi pæna prohibetur, ne clerici judicia sæcularia subeant. Recitat hanc epistolam Labbeus tom. III Conciliorum a col. 1420, in eamque

Jacobus Sirmondus ibidem notat sequentia: Leonis nomen plerosque omnes hætenus induxit, ut hanc epistolam Leoni Papæ adscriberent, atque inter ejus epistolas collocarent numero xcvi, cum revera sit Leonis Bituricensis episcopi; qui una cum Victorio Cenomanensi, et Eustochio Turonensi, eam scribit ad episcopos et presbyteros provinciæ, non Thraciæ, ut inter Leonis epistolas vulgatum est, sed Tertiæ, quo nomine Turonica provincia designatur, quæ est tertia Lugdunensis. Tillemontius tom. XVI pag. 770 miratur Victorium Cenomanensem præpositum fuisse Eustochio Turonensi archiepiscopo, indeque subdubitat an non alius hic intelligendus veniat Victorius: at in concilio Turonensi ipsum etiam Leonem Bituricensem Victorio Cenomanicæ civitatis episcopo postpositum videbimus, contra Turonensem præpositum, ita ut alium Victorium quærere non debeamus. Circa tempus hujus epistolæ recte notat Tillemontius loco assignato, scriptam videri circa tempus concilii Andegavensis, de quo mox, non tamen in ipso concilio, quod Chariaton, ad quem cum aliis scripta est epistola, concilio Andegavensi interfuerit. Non est tamen improbabile, quod existimat Longuevallius noster

in Historia ecclesiæ Gallicanæ tom. II pag. 77, post D concilium a tribus his episcopis scriptam esse.

14 Concilium Andegavense IV anno 453 innectit Labbeus tom. IV a col. 1020. Huic cum aliis episcopis interfuit S. Victorius, atque inter episcopos ponitur loco penultimo, post Leonem Bituricensem, et Eustochium Turonensem, aliosque. Exstant duodecim hujus concilii canones, ad disciplinam ecclesiasticam spectantes, quorum primus compendium fere est memoratæ mox epistolæ. Concilium Turonicum primum anno 461, secundum Labbeum tom. IV col. 1049, fuit celebratum. Ex decem, qui huic concilio subscripti leguntur, secundo loco ponitur Victorius episcopus Cenomanicæ civitatis, cui succedit Leo episcopus Bituricæ civitatis, atque inter alios sexto loco Germanus episcopus Rothomagensis civitatis. Quid causæ esse dicemus, cur metropolitanus post alios quosdam subscripserint, quod miratum vidimus Tillemontium, atque iterum miratur occasione hujus concilii pag. 399. Respondet tamen ex conciliis Galliæ satis perspicui, ordinem episcoporum in conciliis fuisse servatum secundum tempus ordinationis, quod verum videtur cum aliqua tamen exceptione. Nam qui præsidebat concilio vel in sua vel in aliena provincia, haud dubie reliquos anteibat. Metropolitanus etiam in sua provincia, si forte alius præsidebat, videtur suffraganeis suis fuisse prælatus, non item in provincia aliena. Hinc explices, cur Victorius Eustochio metropolitanus suo præponatur in epistola num. 13 memorata, hic autem in Turonico duobus aliis metropolitanis; scilicet quia consecratione prior illis omnibus, illique in aliena tum erant provincia; nam epistolam dictam in provincia Bituricensi scriptam esse suspicari vel hinc possumus. Bituricensem autem et Rothomagensem concilio Turonico in aliena interfuisse provincia, patet. Deinde intelligimus, cur idem Victorius Bituricensi et Turonensi in concilio Andegavensi postpositus legatur, cum ex dictis modo huic, modo illi legatur præpositus; quia nempe Bituricensis ibidem præsidebat, Turonensis in sua agebat provincia. Hæc per conjecturam, ut videtur, non incommodam: nisi quis suspicari malit, ordinem subscriptionum fuisse neglectum, vel a librariis confusum.

concilio Andegavensi IV. et Turonensi I assistit:

E

F

15 Concilio Venetico, anno 465, ut censet Labbeus laudatus col. 1054, celebrato non interfuit S. Victorius, senio jam fortasse fractus, aut alio modo impeditus. Episcopi vero ad Victorium, et Thalassium Andegavensem epistolam synodalem direxerunt. Dubium est, an diu post hoc concilium superfuerit Victorius, cum nulla ejus deinceps in conciliis recurrat memoria, nulla item alterius cujusdam Cenomanensis episcopi ante annum 511 in concilio Aurelianensi i. Verum de ætate ejus satis disputavimus in commentario prævio ad Acta S. Victoris § II, quem lector potest consulere, indeque statuere de epocha episcopatus, et mortis ejus, post subjienda. Pag. 74 in Actis S. Innocentii tom. III Analect. Mabillonii S. Victorius Innocentium de fonte suscepisse atque instituisse dicitur, his verbis: Qui (Victorius) et a fonte eum suscepit; et eum in filium sibi adoptavit, seu fideliter et pie docuit, et enutrivit, atque eum instruendo et sublevando in aliquibus sacris sacerdotii gradibus (ordinibus minoribus) provehendo ordinavit et sublimavit. Hæc sub finem vitæ S. Victorius. Accipe et aliud eodem fere tempore factum. Ecclesiam S. Mariæ et SS. Apostolorum, quæ deinde SS. Gervasii

ad eum scribit concilium Veneticum: S. Innocentium instituisse dicitur,

A SS. Gervasii et Protasii, ut ibidem narratur, amplificare et restaurare cœperat; sed opus, morte superveniente, imperfectum reliquit, quod demum perfecit Innocentius. Honorifice ibidem deposuisse dicitur reliquias Sanctorum prædictorum, sed non sine errore, dum, jubente S. Martino, dudum mortuo, res fertur peracta: unde, quæ ex Innocentii Actis hic retuli, non admodum sunt certa.

miracula, v. r. tutes, anni episcopatus, tempus mortis.

B 16 His subjungo, quæ tradunt Acta Victorii tom. III Analect. dictorum pag. 70: Hic sedit in prædicta sede annos xli, menses vi, diesque x, omni tempore virtutes innumerabiles faciendo, cæcos illuminando, claudos restaurando, infirmos sanando, dæmonia ejiciendo, et ceteras infirmitates debiliū atque ægrotantium sanando, et Domino Deo nostro totis nisibus inhærendo, et divina officia condigne ad devotissime sacrandō, et episcopale ministerium, ut decebat, in omnibus, exhortando, et perficiendo, atque complendo, et gratias omnibus famulando. Quæ de virtutibus, miraculis, cura episcopali tradit auctor, apte congruunt præcedentibus, non ita quæ sequuntur de anno mortis cum annis episcopatus conveniunt: Obiit ergo, inquit, prædictus vir, beatus Victurius Kalend. Septembris, plenius dierum, Fausto Juniore et Longino bis Coss.

Meruit autem in pace migrare, et ad Christum venire, et inter catervas Sanctorum Dei collocari; cujus oratu humiliter supplicamus nos ab omnibus malis eripi, et ad gaudia æterna transferri, et perpetua frui requie, auxiliante Domino Jesu Christo, cui est honor et gloria in secula seculorum, Amen.

AUCTOR
J. S.

17 Ubi primum sepultus fuerit S. Victorius, non tradunt Acta. In ecclesia tamen Apostolorum ultra fluvium Sartam ejus deinde sacrum corpus ab Innocentio fuisse honorifice depositum, ejusdem Innocentii Acta mox citata pag. 76 asserunt. Audi ipsa a pag. 75: Ecclesiam quoque Apostolorum ultra fluvium Sartæ, in qua prædictus dominus Victurius, et ejus successores requiescunt, exaltavit et exornavit: seu in ejus orientali parte absidem novam construxit, in qua propter honorem et decorem sanctæ Dei ecclesiæ, atque propter amorem sanctorum, beati sancti Victuri, et sancti Victorii ejus filii corpora honorifice collocavit, et juxta eorum sepulturam suam præparavit requietionem. Deinde etiam Innocentius ibidem sepultus narratur. Ad sepulcrum Sancti infirmos sæpe fuisse sanatos, supra num. 12 refert Gregorius Turonensis, verum hæc nobis nondum innotuerunt.

Sepulcrum ejus
miraculis gloriosum.

DE S. REGULO EPISC. AFRICANO MARTYRE,

LUCÆ IN TUSCIA,

COMMENTARIUS HISTORICO-CRITICUS.

J. L.

§ I. Diversa S. Reguli annuntiatio: demonstratur ejus corpus
Lucam translatum esse Waldo, cujus loci situs detegitur:
C varia documenta de Sancti cultu: reliquiæ.

F

PROBABILIUS
ANNO DLIII.

Exsules Afri, qui in Tuscia sanctitate clarescere: ex his duo hodie coluntur:

P ræsulibus Afri, quos Wandalorum rex Trasamundus vel Arianorum sub ipso persecutio exsulare cœgit, verisimilius, ut infra ostendemus, accensendi sunt SS. Regulus, Cerbonius et Felix. Hos, ut multi volunt, in exsilium comitati sunt SS. Justus et Clemens, necnon S. Octavianus. In Tusciam, notissimam Italiæ regionem, omnes appulerunt, quam virtutibus et miraculis nobilitarunt: S. Regulus etiam fuso pro Christi fide sanguine eandem rigavit, quemadmodum et S. Felix, ut fertur. Hi ambo hoc die coluntur. Quæ ad prioris cultum et vitam spectant primum expediemus: proxime succedet S. Felix. De S. Octaviano in hoc quoque tomo agetur ad 11 Septembris. S. Cerbonius dabitur ad diem x Octobris, quo Martyrologio Romano inscribitur. De SS. Justo et Clemente scripsit Papebrochius noster ad v Junii. Vide dicenda num. 45.

2 In Hieronymiano Lucensi, quod Florentinus copiosis notis illustratum edidit et Vetustius Martyrologium inscripsit, primo loco hæc legun-

tur: Sancti reguli martyris. Vetustiori Martyrologio proxime subjecit aliud, quod Parvum Hieronymianum vocat, ex pervetusto membranaceo libro bibliothecæ canonicorum Lucensium; in quo Sanctus etiam primum locum occupat: Kal. Septemb. Reguli episcopi. Ad priorem annuntiationem inter alia Florentinus hæc observat, quæ posteriori æque conveniunt: Neque negarem, ab iisdem clericis Lucensibus in fronte bodiæni laterculi librorum nostrorum memoriam S. Reguli ad usum Lucensis ecclesiæ superadditam fuisse; cum S. Episcopus (ut ex Mss. Actis, et ejus Vita apud Cæsarem Franciottum et Silvanum Razzium Italice scripta patet,) non ex antiquis martyribus fuerit, sed sub Totila coronatus, hoc est, circa annum DL. Probabilis octennio citius passus est, ut infra a num. 46 probabitur. In Parvo Hieronymiano martyris, in Vetustiore Martyrologio episcopi titulus omittitur. Uterque exprimitur in Usuardino Greveni: In Tuscia civitate Lucana sancti Reguli episcopi et martyris; et Stroziano: Apud Africam sancti

S. Regulam M., de quo nunc agendi locus, varie referunt Fasti sacri: episcopi titulo donandus

. Reguli

AUCTORE
J. L.

Reguli episcopi et martyris, cujus corpus requiescit in basilica sancti Martini in civitate Lucana. At rursus in Romano Martyrologio duntaxat martyr vocatur: Populonii in Tuscia sancti Reguli martyris, qui ex Africa veniens ibi sub Totila martyrium consummavit. Nos non modo palmam martyrii, sed et dignitatem episcopalem ipsi tribuendam putamus; quam ei deferunt omnia plane instrumenta paragrapho tertio producenda: nec ullum e recentioribus reperi, qui eam aperte in dubium vocavit. Ejus tamen episcopatu suspectus haberi potest ex eo, quod ubique fere in monumentis, quæ de ipso exstant, archiepiscopus appelletur: qui titulus non tantum inusitatus, sed Afris etiam exesus fuit. Sed dubitationem, quæ hinc suboriri potest, si non omnino tollere, plurimum certe minuire debent ea, quæ dicuntur num. 39 et seq.

et Lucæ potius
annuntiandus
viator: notitia
loci, ubi exsul
vixit et martyr
obit:

3 Sanctus in Martyrologio Romano Populonii annuntiatur, quod, si non in ipsa urbe, saltem in ejus vicinia martyrium subierit: in Stroziano codice apud Africam; forte ob persecutiones Arianorum ibi toleratas, quæ tandem eum in voluntarium exsilium abire compulerunt. Certe neque in ea martyrium consummavit, neque ullum scitur unquam cultum habuisse. Quoniam S. Reguli corpus jam a sæculo VIII ad finem vergente Lucæ in ecclesia cathedrali sancti Martini honorifice conditum servatur, atque ipse Sanctus ibidem solenniore, quam usquam alibi, venerationem nactus est: malui ego cum Greveno cum Lucæ in Tuscia annuntiare. Nobilis hæc civitas, reipublicæ sui nominis caput, ac nuper etiam a Benedicto XIII titulo archiepiscopatus aucta, notior est, quam ut eam describere sit necesse. Populonium, vel ut alii Populonia, cujus territorium sancto Præsuli nostro virtutum et martyrii palæstra obtigit, inclyta quoque fuit Etruriz civitas. In ora, inquit Baudrandus, maris Thyrrheni, olim episcopalis; postea excisa a Nicea duce Constantinopolitani imperatoris, quo tempore Bernardus Caroli magni nepos rex erat Italiæ. Ejus ruinae hodie ostenduntur, ubi portus, Porto Barato dictus, in Tuscia et in agro Senensi, teste Leandro cum aliis, sub dominio tamen principis Plumbini, 3 milliariibus distans a Plumbino in occasum, 20 a Massa urbe, quæ ei in episcopatu successit, in occasum hybernum, et 10 ab Ilva insula in Septentrionem: media fere est in ora inter Pisas ad Septentrionem, et Cosas ad ortum hybernum. Quoniam S. Regulus exsul cum sociis ex Africa Populonium advectus fuit, non dubito, quin portus, ad quem appulit, fuerit ille ipse, qui hodie Porto Baratto dicitur: proxime quem in tabulis geographicis notatum invenio Populonia distrutta. Confirmatur id ex Cluverio lib. II Italia antiquæ cap. II: Navale autem Populoniæ hodie vocatur Porto Baratto. Annales, qui sub Eginhardi nomine citari solent, ad annum 909, quo et ipse illorum auctor vivebat, et Pippinus Caroli magni filius in Italia regnabat, hæc habent apud Chesnium tom. II pag. 255: In Tuscia Populonium, civitas magna. a Græcis, qui Ὀπιδιῶται (Id est, montium incolæ,) vocantur, depredata est. Suspicio tunc quoque urbem excisam fuisse, et Baudrandum aberrare, dum ejus eversionem a Græcis faciam esse ait, quo tempore Bernardus Caroli magni nepos rex erat Italiæ, qui anno 813 inauguratus est, et 817 obiit. In plerisque quidem lexicis aliisque libris geographicis idem asseritur; sed nullibi antiqui scriptoris testimonium

producitur: unde illis acquiescendum non est.

4 Baronius in Notis ad S. Reguli annuntiationem scribit, exstare de ejus martyrio Acta Mss.; in illorum autem sine hæc haberi: Cujus dignissimam sanctitatem beatus Beda considerans, etiam memoriam facere curavit in Martyrologio suo, quod versibus hexametris composuit, dicens:

Septembris Regulus tenet, orditurque Kalendas,

Regulus antistes, sibi qui caput ense peremptum.

Portavit binis Christo stadiis faciente:

Cujus reliquias nunc urbs Lucensis adorat.

Laudatus Florentinius circa versus istos Bedæ officios hæc observat: Carmina, quæ in Notationibus ad hanc diem Baronius affert, legi in Martyrologio Wandelberti Hædino Ms. apud Lucenses Canonicos, ex quo fortasse immutata accepit, qui S. Reguli in Africa episcopi et in Tuscia martyris Acta illa Mss. contexit, cujus (quorum) Baronius meminit. Quamquam enim Wandelberti omnino sit metricum illud Martyrologium, nullum tamen auctoris nomen in eo codice præfert; unde facile ab illius Vitæ scriptore celeberrimo Martyrol. auctori Bedæ tributum fuit. Ubi autem Wandelbertus habet,

Septembris Josue tenet, orditurque Calendas: In perantiquo et ante quingentos annos scripto codice illo Lucensi legitur:

Septembris Regulus tenet, orditurque Kalendas,

Regulus antistes, qui suum * caput ense peremptum etc.

carmina e corrupto Wandelberti Martyrologio Lucensi accepta, et Bedæ male tributa:

B

* apud Baronium sibi qui

Quæ pariter carmina iisdem verbis scripta leguntur ad calcem Vitæ seu Passionis S. Reguli in uno ex magnis hædini codicibus passionibus Canonicorum Lucensium. Et, ut verum fatear, suspicor, ab illius ecclesiæ clericis, ubi S. Reguli episcopi corpus quiescit, et sollemnis est memoria, hæc Wandelberti carmina ejusdem S. Reguli celebritati fuisse accommodata; et, quæ Baronius Acta Mss. habuit, ex Lucensi ecclesia defluxisse.

5 Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ hoc de Sancto elogium texiit ex monumentis ecclesiæ Lucensis: Regulus archiepiscopus Africanus, in Arianorum adversus Catholicos commota persecutione, ex Africa cum Cerbonio et Felice episcopis in Italiam navigavit, atque inter navigandum oriam tempestatem oratione sedavit. Cum Populoniam in Tusciam venisset, ibi in proxima solitudine aliquamdiu vixit: quoad fama sanctitatis ad Totilam Gothorum regem perlata, a militibus ab eo missis, ut se ad illum perducerent, a puella capras pascente detectus, captus est, et ad regem idololatram venire nolens capite obtruncatus. De quo illud memorabile fertur, caput suum manibus acceptum ad duo stadia gestasse, resedissequæ quasi non occisus esset, ita ut Cerbonius et Felix, ab angelo admoniti, advenientes sedentem invenirent, et ipse ab eis vocatus surgens caput ad lapidis jactum deferret: quo in loco ab illis non sine lacrymis sepultus est, interfectores una cum puella (uno excepto, quem patrati criminis poenituerat,) a demone suffocatis. Ibi templum S. Martini dicatum ob crebra miracula, quæ ad illius tumulum fiebant, magnam habuit apud accolæ venerationem; donec corpus a Joanne episcopo Lucense Lucam translatum in æde S. Martini honorifice conditum est.

Ferrarii elogium ex S. Reguli Vita desumptum: F

* et martima

A 6 Compendium hic habes eorum, quæ in Actis referuntur paragrapho sequente examini sub-
iuciusque error circa transla-
tionem corporis, quod non e vi-
cinia Populoniæ, ticiendis. In his tamen non dicitur, quod puel-
lam, quæ S. Regulum Totilæ militibus prodidit, dæmon suffocavit; sed contra, quod ea sancti Mar-
tyris beneficio incolumis servata fuerit. Ecclesiam supra Sancti sepulcrum ædificatam, eamque, percrebrescente miraculorum fama, a fidelibus magno concursu frequentatam fuisse, in nostris quoque Actis legitur; unde cultus ejus antiquitas innotescit. Sed an corpus e territorio Populoniensi a Joanne episcopo Lucam asportatum fuit? Accepit id Ferrarius ex Historia translationis iisdem Actis subjuncta, vel ex alia eodem errore inquinata, quæ ipsum fefellit. In nostro apographo hæc ita incipit: Sancti igitur Reguli venerando corpore intra Populoniæ fines sepulto, et ibidem multo tempore quiescente, omnipotente Domino inibi pro eodem plurima miracula faciente, a multis circumquaque marentibus frequentatus magnæ, sicut dignum erat, reverentiæ habebatur. Sed cum jam Dominus mirabilis in Sanctis suis eundem in gloria amplius, quam in terris, vellet exaltare, fecit prænominatum ejus sanctum corpus a loco, in quo jacebat, in alium, ubi magis frequentaretur et honoraretur, transferri: ductum namque est in civitatem Lucanam Erat interea ejusdem civitatis episcopalem tenens cathedram Joannes venerabilis præsul etc. Plura hic non transcribo. Suffecerit nunc solum annotasse, Joannem episcopum, hujus nominis primum, sacrum quidem corpus sub finem sæculi VIII Lucam transtulisse, sed non e vicinia urbis Populoniensis; illum vero, qui translationem conscripsit, cujus exordium dedi, sæculo X antiquiorem non esse, ut patebit ex dicendis num. 15. Credo quidem, sincera eum Acta præ manibus habuisse, in quibus legerit, Joannem S. Reguli corpus Lucam deferri curasse e loco maritimo: sed dum hunc territorii Populoniensis esse existimavit, in errorem lapsus est ipse, atque alios pertraxit. Cetera, quæ de translatione a Joanne præsule facta narrat, quoad substantiam et præcipua adjuncta non differunt ab iis, quæ habent ejusdem translationis Acta, ab Ughello edita tomo I Italix sacræ col. 847. Hæc a dicto errore immunia sunt; proferenturque post hunc Commentarium, in cujus paragrapho ultimo a Florentiniis aliorumque censuris vindicantur.

sed Waldo Lucam translatum fuisse, ex vetustis instrumentis demonstratur: C 7 Porro S. Regulum ex urbis Populoniensis vicinia a Joanne episcopo Lucam non fuisse delatum, ita evidentissime demonstro. Joannes in episcopatu successit Peredeo; de quo ita Ludovicus Antonius Muratorius tomo III Antiquitatum Italicarum mediæ ævi col. 572: Denique visuntur ibidem (in archivo archiepiscopi Lucensis) postremæ ejus (Peredei) tabulæ scriptæ anno IV Caroli Francorum regis, die XVI Martii, Indictione I, hoc est, anno DCCLXXVIII: quibus positis facile intelligimus, ipsius vitam protrahi potuisse usque ad annum DCCLXXX, ab Ughello tomo V Italix sacræ in Appendice col. 1516 memoratum. Itaque Joannes cathedram Lucensem non ascendit ante annum 778 vel 780. At istis temporibus sancti Martyris corpus non quiescebat in Populoniensi territorio. Constat hoc ex instrumento, cujus Florentiniis in Opere posthumo, quod Etruscæ pietatis Origines inscribitur, cap. IX ita meminit: Jam vero fugato Desiderio rege, et Carolo rege Francorum regnante in Italia anno quarto, Indictione prima, nimirum DCCLXXXVIII Septembris Tomus I.

MONASTERIUM B. REGULI MARTYRIS CHRISTI, UBI CORPUS EJUS REQUIESCIT, locupletari, apparet ex instrumento; ACTUM AD IPSAM DEI ECCLESIAM IN WALDO, TERRITORIO LUCENSE. Ejusdem instrumenti mentio etiam fit tomo X Italix sacræ Ughelli, a Nicolao Coletto auctæ, in Ad-dendis et corrigendis col. 279: ubi illud mense Martio . . . anno Christi DCCLXXVIII scriptum esse dicitur. Mensis Martius Indictionis primæ et anni quarti, quo Carolus magnus in Italia regnavit, a Muratorio laudato eidem anno 778 innectitur; et innecti debet, uti examinanti patebit: unde in Florentiniis Opere posthumo numerus annorum 788, quem vitio typographi irrepsisse credo, minuendus est ad 778. Infra num. 52 alia duo producentur monumenta donationum, factarum ecclesiæ S. Reguli in Waldo: quorum alterum exaratum est anno 770, alterum 774 vel 775. Utrumque dicti loci nomen exprimens proxime adjungit, sancti Martyris corpus ibi quiescere. Sed si S. Regulus in Waldo, territorii Lucensis loco, servabatur, antequam in cathedra Lucensi Peredeo Joannes successit, quomodo hic tempore sui episcopatus illum lucam transferre potuit e vicinia urbis Populoniensis, ubi non amplius erat?

8 A quo et quo tempore sacrum pignus in Waldo depositum fuerit, incompertum est: neque etiam constat, an illuc illatum fuerit ex Populoniensi territorio: credibile tamen est. Ex chartis donationum numero præcedente memoratis certum est, Waldum Sancti corpus possedisse ab anno 770. Alia duo subjungo instrumenta, e quibus recte inferes, illud diu ante ibidem conditum fuisse. Tomo II antiquitatum Italicarum col. 611 hæc scribit Muratorius: Item in altera charta, exarata anno primo, Aistulfi viro excellentissimo rege, Indictione III, id est anno Christi DCCL, Tanualdus presbyter Walprando episcopo Lucensi pollicetur, se rite famulaturum ecclesiæ sancti Reguli in Waldo sub pœna cc solidorum bonorum Lucensium. In eodem tomo col. 1041 aliud adfertur instrumentum venditionis, factæ Tanualdo presbytero a Clausulo cive Lucensi anno 746: verba in illo ad propositum facientia hæc occurrunt: Contradedi * tibi, Tanualde, venerabili presbytero de beato sancto Regulo etc. Ex his satis colligi potest: Wal- dum sacro thesauro ditatum fuisse ante medium sæculi VIII.

9 Diu apud geographos inutili labore quæsivi locum, sub Waldi nomine tot vetustis monumentis celebratum, ex quibus etiam eruitur, S. Regulam summa ibidem in veneratione fuisse. Aliquæ tabulæ topographicæ in agro Pisano notant vicum S. Regolo, Liburno trium circiter, Luca vero septem fere horarum itinere distantem, atque ita forte dictum, quod Sanctus loci sit patronus. Sed Waldum, in cujus ecclesia corpus sancti Martyris sæculo octavo quievit, ad diæcesim et territorium urbis Lucensis pertinebat: unde hic locus ab illo diversus sit oportet. In sæpe laudato Muratorii Opere de Antiquitatibus Italicis tomo IV col. 733 producit instrumentum concordix anno 1099 initæ inter canonicos ecclesiæ Lucensis S. Martini, et Widonem quemdam ejusque partibus addictos. Ex illo discimus, Waldum situm fuisse in eo terrarum Lucæ subjectarum tractu, qui ad Occidentem versus mari Tyr-rheno adjacet inter fluvium Auserem et diæcesim Lunensem, nunc Sarzanensem. Verba, e quibus hoc deduco, ex ipso instrumento accipe, barbara

AUCTORE
J. L.

ex aliis eruitur,
illud ante me-
dium sæculi VIII
Waldi quievis-
se,

* i. e. tradidi

cujus situs
detegitur:

AUCTORE

J. L.

* i. e. hora

* i. e. seu

* i. e. ad viam

* i. e. de prædiis
canonicorum

latinitate conscripto : Hi omnes ore proprio juraverunt ad sancta Dei Euangelica, quod ab hac ora * in antea, dum vixero, studiose non offendam, neque offendere faciam, neque de habere, neque de persona in rebus beati sancti Martini et canonicorum ejus, seo * clericorum, qui sunt ad strada * Montemagni usque ad mare, et ad loco, qui dividit res beati sancti Martini inter Fabianula et Waldum, usque ad castrum, quod dicitur Pedoni. Qui hæc jurarunt, sub instrumenti initium dicuntur graves intulisse injurias hominibus de curtibus de canonici * jam dicti sancti Martini de loco et finibus Massagrosi, et Riscetulo, et Waldo, et Montisciana. Tabula geographica Blaviana, tomo VIII folio 161 verso rempublicam Lucensem exhibens intra exiguum terræ spatium notat Massarosa, Pedona, Fabialla : quæ nomina tantam affinitatem habent cum Massagrosi, Pedoni et Fabianula, ut dubitandum non sit, quin iis significantur illa ipsa loca, quæ in adducto instrumento memorantur. Hoc autem cum satis aperte innuat, quod dictis locis Waldum fuerit vicinum, in iisdem, quibus illa, territorii Lucensis partibus statuendum est. B At tabula Blaviana, cui et aliorum chartæ topographicæ consentiunt, Massarosa, Pedona et Fabialla ponunt in ditionis Lucensis maritimo tractu, inter Auserem et limites diæcesis Sarzanensis; igitur et Waldum in eodem collocandum est. Hujus situm si Florentini alique scriptores Itali detexissent, atque instrumenta hactenus allegata ante Operum suorum editionem vidissent, non tam graves errores commisissent; qui infra a num. 50 referentur opportunius et refutabuntur.

a tempore, quo
Lucæ in cathedra
honorifice
conditus fuit,
celebrem

10 Sancti Reguli corpus Waldo Lucam translatum fuit a Joanne episcopo, quem ab initio anni 783 usque ad finem Julii anni 800 ecclesiæ Lucensi præfuisse demonstrari potest ex monumentis a Muratorio editis tomo V Antiquitatum col. 417, et tomo VI col. 405. Translationis Acta dabuntur post hunc Commentarium. Abs re non erit nonnulla ex illis hoc loco obiter prælibasse. Antistes Joannes, qui erga Sanctum piissime afficiebatur, ab angelo admonitus, ut ejus corpus honorificentiore tumulo Lucæ exciperet, ad locum, ubi jacebat, cum clero urbis Lucensis perrexit. Illud incorruptum invenit et suavem spirans odorem : Lucamque religiosa pompa delatum in basilica S. Martini deposuit. Cryptam in ea subterraneum paulo post ædificavit, et in hac sepulcrum marmoreum, in quo Sanctam condidit : supra sepulcrum vero in crypta altare construxit, et S. Regulo consecravit : cuius apud Deum intercessione cum multi corporis sanitatem aliaque beneficia consequerentur, ab eodem præsule vel aliquo ex ejus successoribus decretum fuit, ut prima Septembris, dies Sancti natalis, per totam diæcesim celebraretur ea, quantum ex Actis colligo, sollemnitate, quæ ad Missæ auditionem et cessationem a laboribus fideles obligarit.

ibi Sanctus cultus
nactus est,
uti ex variis

11 Cæsar Franciottus, qui Sanctorum Lucensium Vitas anno 1613 Italice edidit, pag. 183 observat, templum urbis primarium, quod antea solius S. Martini nomen gerebat, post eo translatum sancti Martyris corpus, in multis instrumentis vocari ecclesiæ S. Martini et S. Reguli. Unum alterumve ex illis reperi apud Ughellum. Tomo I Italix sacræ col. 850 adfert diploma Carolomanni Italix regis datum anno 877, in quo hæc lego : Gherardus episcopus Lucanæ eccle-

siæ, quæ constructa in honorem sancti Martini D confessoris cernitur, et in qua sanctus Regulus requiescit in corpore. Ibidem col. 853 Adalberti marchionis, quem circa annum 917 obiisse scribit, instrumentum producit; in quo hæc verba invenio : De decima portione ecclesiæ S. Martini et sancti Reguli investivimus, ut usque in finem sæculi habeat. Ex his concludo, quod Sanctus noster secundus a S. Martino fuerit ecclesiæ cathedralis patronus. In Italia sacra Ughelli, a Nicolao Coletto aucta, tom. I col. 819 exstat bulla Gelasii II Pontificis, data anno 1118, qua inter varias principis ecclesiæ consuetudines etiam hæc confirmatur : Nulla præterea ecclesiarum Missas solemnes celebret in festivitate B. Martini et S. Reguli. Hinc colligo, festo Sancti nostri die in templo urbis primario, ubi illius corpus quiescebat, summa celebritate summoque splendore Sacrum solenne fieri consuevisse : cui ut fideles majori concursu interessent, aliis ecclesiis omnis Missa solennis interdicebatur. Quæ infra edentur Acta translationis a Joanne episcopo factæ, istius consuetudinis originem non obscure indicant. Verba accipe : Inclito Joanne episcopo, quem superius commemoravimus, Missarum solemnia in honorem B. Reguli celebrante, plurimorum miraculorum apparuerunt signa per divinam virtutem et B. Reguli honorem . . . Ex hac ergo consuetudine decretum est, ut omnes S. Dei ecclesiæ Lucensium longe lateque solemnia B. Reguli devotissime cum gaudio celebrent, et omnes plebes ibi (in ecclesia cathedrali ad Sancti sepulcrum) veniant adorare, et Missarum solemnitates celebrare in die, quam prædiximus, Kal. Septembris. Dicebantur olim Missam celebrare etiam loci, qui illam audiebant et offerebant Domino, ad beneficium aliquod sibi vel aliis impetrandum; uti ostendit Mabillonius lib. I de Liturgia Gallicana cap. VI num. 4.

12 Affermat Franciottus laudatus, Alexandrum II, qui ab anno 1061 Romanam S. Petri Cathedralam et Lucensem simul rexit, postquam basilicam SS. Martini et Reguli a fundamentis refecisset, sancti Martyris nostri corpus locavisse in altari, in quo etiam tum asservabatur, cum hæc scriberet : additque, altare istud anno 1484 ornatum fuisse pulcherrimis statuīs marmoreis a Nicolao Civitate Lucensi cive et sculptore celebrissimo, eique hæc verba fuisse inscripta : SANCTI MARTIRIS REGULI CORPUS HIC COLITUR. Idem Franciottus pag. 458 narrat, S. Reguli lipsana bis per civitatem Lucensem in necessitatibus publicis circumlata fuisse, nimirum mense Aprili anni 1527, et mense Novembri anni 1531. Ex Italia sacra Ughelli, a Coletto aucta, tom. X pag. 279 discimus, ad usum cleri Lucensis compositos fuisse hymnos, antiphonas, et lectiones Officii, quod solebat antiquitus recitari in festo S. Reguli. Eminentissimus dominus Prosper de Lambertinis archiepiscopus Benoniensis, qui nunc Ecclesiam universam feliciter gubernat, lib. IV De Servorum Dei beatificatione et beatorum canonizatione parte II cap. XIX num. 2 ex Ascanio Arnolfo testatur in duobus antiquis Missalibus, anno 1540 et 1560 Lucæ impressis, exstare Litanias in quibus a clero Lucensi inter martyres invocabatur S. Regulus. Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italix elogio S. Reguli subdit, ab ecclesia Lucensi illum coli cum Octava. Unde patet, eum, sicut priscis temporibus, ita et sæculo præcedente insigni cultu a Lucensibus honoratum fuisse, qui haud dubie etiam nunc perseverat.

documentis
intelligitur :

13 Silvanus

A 13 *Silvanus Razzius in Opere de Sanctis et beatīs Tuscīæ pag. 116 scribit, quod Pisani contendunt se possidere corpus sancti Martyris, quia in eorum ecclesia cathedrali ad manum dexteram intrantis chorum ex adverso sedis archiepiscopi sub antiqua S. Reguli pictura hæc verba leguntur: Sancti Reguli episcopi et martyris, ob cujus reverentiam imago hæc facta est, reliquiæ et ossa ad hoc templum translata sunt summo cum honore, currentibus annis MCDLXXXVIII, die octava Aprilis. Nunc audi Florentinium in Notis ad Sancti annuntiationem: Hac etiam die S. Regulum cum Felice episcopo ejus socio Pisis in cathedrali venerari, ubi eorum corpora quiescant, idem Ughellius affirmat. Ferrarius tamen post Razzium aliquas ibi reliquias asservari, non corpus, scripsit, et ubi S. Felix passus sit, ignorari ex tabulis illius ecclesiæ deducit. Equidem si idem S. Regulus Pisis et Lucæ veneratur, ut idem dies, episcopalis dignitas, martyrii titulus suadent, in Pisana ecclesia potius S. Felicis corpus quiescere cum aliquibus S. Reguli reliquiis dicendum esset, quam S. Reguli. Dum enim hæc scriberem eminentissimus Cardinalis episcopus Lucensis Hieronymus Bonvisius sacras suæ cathedralis reliquias sedulo perlustrans, adaperto S. Reguli marmoreo tumulo, invenit sancti Martyris ossa candidissima, optimeque servata, et a quibus pro humani corporis integritate vix aliquæ particulæ deficere possint, ut ex Actis illius visitationis constat. Inventa etiam in eadem lapidea arca fuerunt parva ad quadrantis mensuram ænea et vetusta numismata, quorum aliqua penes me reposita male sculptum Lucæ urbis nomen præferunt, ibidem illa, ut credere par est, tempore translationis inclusa.*

neque Valentiam, nec nisi exiguas reliquias extra cathedralem Lucensem servari.

B 14 *Alfonsus del Castillo in Sacratio Valentis pagina 153 versa asseverat, Benaventi comitem Joannem Pimentel anno 1606 ex Italia, ubi tunc morabatur, misisse in Hispaniam ad collegium Valentinum, a Joanne Ribera urbis archiepiscopo et patriarcha Antiocheno fundatum, corpus S. Reguli martyris. Hinc Tamayus eum ad 1 Septembris Martyrologio suo Hispano ita inseruit: Populoni in Tuscia S. Reguli Africani episcopi, qui, sede relicta, Italiam veniens, a Totila Hunnorum (imo Gothorum) rege provinciam grassante comprehensus, pro Catholicæ veritatis confessione ore gladii martyr occubuit. Cujus sacra lipsana primum Lucæ postea Valentis Hispaniæ translata et in collegio patriarchæ Joannis a Ribera recondita, ibidem honorifice quiescunt. In Notis Alfonsum citat, cujus testimonio nixus asseruit, sacrum depositum Luca Valentiam translatum fuisse. Sed si eminentissimus Cardinalis Hieronymus Bonvisius, qui ab anno 1657 usque ad 1677 ecclesiam Lucensem rexit, Sancti corpus fere integrum in sua cathedrali repperit, alterutrum fatendum est, vel quod collegium Valentinum exiguum tantum illius partem ex Italia acceperit, vel quod sub nomine S. Reguli honoret transmissum corpus aut notabiles reliquias alicujus martyris a nostro diversi et e cryptis Romanis extracti. Lucæ apud moniales cænobii Angelorum, et apud religiosos Ordinis Servorum beatæ Mariæ Virginis nonnullæ quoque Sancti nostri reliquæ servantur, teste Franciotto pag. 527 et 563. Idem pag. 580 scribit, Presbyteros Congregationis Lucensis beatæ Virginis in ecclesia sua venerari unum e Sancti dentibus et frustum maxillæ ejus: sed hoc grande esse non potest, si, ut affirmat Florentinus, ex Actis visitationis certum est, quod a San-*

cti ossibus, in cathedrali servatis, pro humani corporis integritate vix aliquæ particulæ deficere possint.

AUCTOR
J. L.

§ II. Antiquitas et fides Actorum examinatur: notantur, quæ in iis falsa aut suspecta; his accensetur miraculum corporis, abscessum caput gestantis.

N Non dubito, quin Acta S. Reguli, quæ ex nescio quo codice bibliothecæ Vaticanæ descripta ante me habeo, illa ipsa sint, de quibus Baronius loquitur in Notis ad Sancti annuntiationem: etenim non modo quatuor versus Bedæ supposititii Septembris Regulus etc., sed verba etiam illos proximè præcedentia, quæ supra num. 4 invenies, in Actis nostris et in iis, quæ Baronius vidit, eadem plane sunt. Nunc lectorem remitto ad observationes Florentini eodem numero 4 a me transcriptas. Illis expensis facile concedet, Acta a Baronio visa et consequenter ea etiam, quorum apographum habeo, ex Lucensis ecclesiæ cathedralis archivis defluxisse, eorundemque scriptorem ex Ms. Wandelberti Martyrologio ibidem asservato (quod Bedæ esse putavit) istos versus accepisse, a clericorum forte aliquo immutatos et Sancto nostro adaptatos. Hinc sequitur, ut auctor Actorum junior sit non tantum Wandelberto, sed etiam ipsius Martyrologio apographo Lucensi, quod depravatam exstat in codice ante quingentos annos exarato, uti affirmat laudatus Florentinus, qui post medium sæculi XVII scripsit. At licet codex iste vetustior sit, quam Florentinus judicavit, antiquitate tamen sæculum X non multum excedere potest; nam 58 dumtaxat ante illud annis Wandelbertus Martyrologium suum conscripsit, quemadmodum ostendit Bollandus tomo I Januarii in Præfatione pag. LII. Itaque vix credibile est, quæ mihi præ manibus sunt Acta S. Reguli, dicto codice recentiora, vetustate superare sæculum X; cujus inter initium et annum sancti Martyris emortualem plus quam tria sæcula cum dimidio intercedunt.

16 Antiquiora S. Reguli Acta, ut patebit ex dicendis num. 20, olim quidem exstiterunt; sed quæ nunc excidisse existimo. Certe non servantur in archivis ecclesiæ cathedralis Lucensis, uti nos docent Florentini litteræ, Luca XVII Septembris anno 1664 ad Papebrochium missæ; quarum fragmentum ad hunc diem sepositum ita incipit: Canonici cathedralis Lucensis ecclesiæ, penes quos jacet corpus S. Reguli, optarent de eo aliquid vetustioris notitiæ, si penes vos sit, quam quod exstat in eorum libris Passionariis. Epistola ita concluditur: Præter nostra de Sancto monumenta, ex quibus aliqua nos excerpere memini, siquid vetustius aliunde penes vos esset, indicare dignetur humanitas tua. Sancti Vitam vetustior non habemus quam eam, de cujus antiquitate jam actum est, et in cujus fine leguntur quatuor carmina ex corrupto Wandelberti Martyrologio Lucensi descripta, et Bedæ male attributa: quæ pariter, inquit idem Florentinus citatus num. 4, iisdem verbis scripta leguntur ad calcem

Sancti Acta ante sæculum X scripta non sunt:

F

vetustiora exstiterunt; saltem Luca in archivis cathedralis non exstant.

AUCTOR
J. L.

calcem Vitæ seu Passionalis S. Reguli in uno ex inagnis hædinis codicibus Passionalibus canoniorum Lucensium.

recentiorum au-
ctor aliqui ex
suo ingenio

17 Licet biographus a morte Sancti, cujus gesta describit, plurium sæculorum intervallo sit disjunctus, non ideo tamen fides ei abroganda est, si prudenter credi possit, quod a se vel ab alio conficta non obtudat. In S. Reguli Actis, quæ ejus vitam et corporis translationem enarrant, et multis sæculis, ut jam ostensum est, post ejusdem martyrium conscripta sunt, dux tantum res occurrunt ad Sanctum propius spectantes, quas ex auctoris ingenio profectas esse affirmare ausim. Altera est, quod Totilam, sub quo Sanctus passus est, in pugna contra Narselem gladio cæsum esse dicat, quia S. Regulus prophetico ore cum suis dapibus prædixerat peritulum. Procopius lib. IV de bello Gothico cap. XXXII Totilam lancea transfossum scribit; aliorum etiam narrationem adfert, secundum quam sagitta confixus fuerit. Verba autem, ob quæ sanctum Martyrem prophetam facit, ea sunt, quibus regis ministris respondisse narratur: Ad illum ire paratus sum, qui servis suis æternas epulas præparare dignatur. Totilam certe cum suis passionibus respuo, quod cum perituris dapibus est ipse perfidus periturus. Antithesim hic agnosco, quæ æternæ æterni Regis epulæ opponuntur perituris perituri regis dapibus, ad quas Sanctus forte invitatus erat; non vero ullam prædictionem propheticam de morte Totilæ, quem decem fere annis post S. Reguli martyrium regnasse patebit ex dicendis a num. 46. Res altera, quam omnium forte primus asseruit, est, quod Sancti corpus Lucam portatum fuerit e vicinia Populonii. Id falsum esse evici paragrapho præcedente num. 7. Ibidem num. 6 verba dedi, quibus biographus suam translationis narrationem exorditur: reliqua non edam ob rationes, quæ adferuntur in fine hujus Commentarii.

et vulgi tradi-
tione falsa aut
suspecta refert:
his miro modo
narratam

18 Fidem etiam non merentur, quæ biographus refert de puella hircos, vel ut ego credere malim, capras pascente, quæ sanctum Martyrem Totilæ ministris prodidit, ideoque hunc sexui feminino tam infensum reddidit, ut nulla olim mulierum in ejus templo dormire, imo ne quidem juxta illud transire ausa fuerit. Sed hæc Vitæ auctor non commentus est: addit enim ita esse in auribus plebis vulgatum, quæ nimium credula ineptas de Sanctis fabulas circumferre solet. Ex populari traditione forte etiam accepit, quod mirabili Sancti sepulturæ subjungit, nimirum neminem circa ejus ecclesiam equitare vel venari potuisse, quin ipsi aliquid impeditenti obvenerit. Quæ narrat contigisse, postquam carnifices Sancto caput abscidissent, merito etiam suspecta haberi possunt. Sunt autem hæc: S. Regulus caput manibus acceptum a loco, ubi amputatum fuerat, gestatusque ad lignum quoddam duobus inde stadiis distans: ligno insidet usque ad adventum SS. Cerbonii et Felicis, quibus angelus ejus martyrium annuntiavit: hi Sanctum alloquentur et ab eo petunt, ut surgat et pergat ad locum, ubi sepeliri velit: mox truncum corpus iterum se in pedes erigit, et cum capite progreditur, quantum est jactus lapidis: tandem illud a SS. Cerbonio et Felice terræ mandatur, in qua gradum stilerat.

gestationem ab-
scissi capitis
annumeramus:

19 Licet prodigiosam illam capitis gestationem biographus forte vestiverit aliquibus adjunctis, ut mirabilior appareret; ipsam tamen miraculi substantiam scripto prior non vulgavit. Præcessit

quatuor versuum sæpe memoratorum auctor, D quem ille sub nomine Bedæ citavit. Diximus eos legi in depravato Wandelberti Martyrologio, quod Lucæ cæstat in codice, quem Florentinius insperit et ante 500 annos scriptum fuisse judicavit. Sed dicti Martyrologii corruptor, qui intelligi potest sex integris sæculis post Sancti martyrium versus istos composuisse, secunda fide dignus non est: quia capitis gestatio ab illo asserta vetustiore testimonio non confirmatur. Duplicita mox Acta S. Cerbonii proferentur, quorum scriptores et biographo nostro et versuum auctore, ut putamus, antiquiores de S. Reguli martyrio et sepultura agunt: at de dicto miraculo nullam mentionem faciunt. Hinc suspicio esse potest, illud ex erronea vulgi opinione originem suam traxisse. Sancti Martyres capite minuti sæpe olim pingebantur aut sculpebantur, quemadmodum S. Regulus exhibetur in imagine, Vitæ ejus præposita apud Franciottum pag. 178, videlicet erecto corpore et capite intra manus ante pectus sublato. Imagines ita pictæ vel sculptæ ad exprimendum mortis genus rude vulgus facile inducere potuerunt, ut crederet id, quod oculorum sensus menti primo suggererat, nimirum martyres, quos in illis intuebatur, ambulasse abscissum caput ante pectus ferentes: Potuit hoc, inquit Papebrochius tomo VI Maii pag. 38, semel iterumque revera contigisse; sed agnito semel illo, quod tam multos in errorem induxit, fallaci principio; de nullo sancto potest prudenter credi, cujus Acta non sint omnino sincerissima: qualia certe non sunt, quæ S. Regulum caput suum gestasse narrant. Ibidem ex S. Chrysostomo rationem aliquam subjungit, in qua fundatur modus sic pingendi martyres capite truncatos. Legi etiam possunt, quæ habet tom. III Aprilis pag. 106, ubi et de aliis agit erroribus popularibus, quibus pictarum sculptarumve imaginum monumenta occasionem præbuerunt.

20 Quæ Vitæ auctor ex suo ingenio vel ex vulgi traditione falsa aut parum credibilia de S. Regulo scripsit, jam ob oculos posita sunt. Quid de ceteris statuendum sit, ex sequentibus intellige. Nostris antiquiora de sancto Martyre Acta extitisse testatur auctor Vitæ S. Cerbonii episcopi Populonensis, quam Nicolaus Coletus tomo III Italiæ sacræ Ughelli col. 703 inseruit, quamque ipse scriptam fuisse putat ante tempora Caroli Magni. Licet hæc sua Coletum forte fallat opinio, credimus tamen vetustum esse monumentum illud, cujus S. Cerbonii Acta meminere, dum S. Reguli martyrium et sepulturam his verbis perstringunt: Illo namque in tempore Totila rex perfidus crudeli examinatione cum satellitibus suis Gothis Italiam devastabat: beatum vero Regulum, sicut in Digestis suis legitur, capitali extraxit sententia. Cerbonius vero et Felix sanctissimi episcopi cadaver sui Magistri et archiepiscopi mirifice sepelierunt. Quæ ad S. Reguli vitam in Africa et in exsilio actam pertinent, martyrio ejus præmittuntur in iisdem S. Cerbonii Actis. Altera hujus Acta servamus, quæ, ut in fronte nostri apographi notatur, exstant in codice 6453 bibliothecæ Vaticanæ, quæque Orlendius in Orbe sacro et profano parte II lib. III cap. XLIII num. 7 nondum typis vulgata esse affirmat. In his, si rem ipsam spectes, eadem de Sancto nostro referuntur, quæ in Vita S. Cerbonii a Coletio edita. Quia vero hujus auctor citat antiquius de S. Regulo instrumentum, quod Digesta appellat, haud dubie ex illo accepta sunt, quæ de

cetera, quia sufficienti auctori-
tate suffulcuntur,
mihi videntur.

* 4. extinxit

sancto

A sancto Martyre narrat tam ipse, quam alter, qui S. Cerbonii ejus discipuli gesta nondum in lucem edita conscripsit. Sed præcipuâ rerum omnium capita, quæ uterque de S. Regulo refert, etiam in hujus Actis recentioribus leguntur: igitur ea, in quibus hæc cum illis concordant, fidem merentur, utpote ex eodem vetustiore monumento hausta.

prudenter credibilia: rationes, ob quas Sancti Acta integra non dantur.

21 An instrumentum illud, cujus meminit biographus noster, dum Sancti martyrium secundo enarrare incipit ab his verbis, Quocirca prout in Gestis invenimus, declaramus, idem sit cum illo, quod citatur in Actis S. Cerbonii editis, manifestum mihi non est. In narratione, quæ allatis verbis proxime subjungitur et num. 28 adferetur, sinceritas et alia, quæ historiæ fidem conciliant, mihi magis elucere videntur, ut et instrumenti antiquitas et biographi in transcribendo fidelitas mihi minus suspecta sit. Prudenter igitur credi potest martyrii descriptio, cui præmittitur, Quocirca prout in Gestis etc., uti et illa, quæ in utraque S. Cerbonii Vita leguntur. Sed quid sentiendum de iis, quæ biographus noster de S. Regulo narrat, et in ejus discipuli Actis non inveniuntur? Quæ falsa et suspecta ex suo ille ingenio et traditione populari historiæ suæ immiscuit, jam supra lectori proposita sunt. Cetera, si sano sensu intelligantur, pro fictitiis habenda non sunt, quia modo satis credibili referuntur, et fere non sunt nisi quædam adjuncta non aliena a rebus, in utraque S. Cerbonii Vita enarratis. Harum veritatem si admiseris, illorum verisimilitudinem non recte negabis. Dicta hactenus de rebus et iis, quæ res circumstant, ita intelligenda sunt, ut non extendantur ad allocutiones, quas a Sancto, ejus sociis et Arianis factas esse scribit biographus. Non nego quidem eos locutos fuisse; sed credibile non est, quod usi fuerint iis verbis, quibus loquentes inducuntur. Cum autem sermones, quos illis biographus attribuit, valde prolixi sint, cumque narrationi suæ plurimos sacræ Scripturæ textus intrudat, atque insuper, ut celeras ejus evagationes sileam, etiam describat congressum Totilæ cum S. Benedicto, aliaque non pauca de regis istius factis et morte commemoret ab instituto plane aliena; ego quam scripsit de S. Regulo historiam, licet ex parte fide dignam, ut jam ostendi, edendam non censui nisi longioribus digressionibus interpolationibusque resectis, quæ sine fastidio legi non possent. Illud autem fideliter præstabo, nil prætermisurus, quod ad Sancti vitam quoquomodo spectet. Dein ex utrisque discipuli ejus Actis ea subjungam, quæ biographi nostri historiam plurimum confirmant. Ex aliis etiam auctoribus aliqua adferentur, quæ in hactenus memoratis instrumentis non reperiuntur. Paragraphus sequens nihil fere nisi nudam illorum narrationem continebit, cujus contextus historicus ne interrumpatur, in paragraphos IV et V reservavi observationes et discussiones quæstionum, quibus vel materiem vel occasionem præbent ea, quæ nunc transcribere aggredior.

§ III. Sancti Acta, longioribus interpolationibus resectis; aliqua ad ejus vitam spectantia ex aliis instrumentis.

Sancti Vitam, præmisso verboso quo nil notatu dignum adferatur, ita exorditur biographus: Beatissimus igitur S. Regulus, sicut viri eruditissimi tradiderunt, cum per Africam archiepiscopali celebraretur culmine sublimatus, et Catholica fide commissus am sibi gubernaret ecclesiam, cœpit ipsius Arrianorum fons veneno pestifero toxicoque manare. Docebat namque idem præcipuus Pastor sibi attributum populum, quomodo Dei Filius etc. Insuper hic Ecclesiæ doctrinam Arrianorum erroribus oppositam, ad ejus fidem S. Regulus plebem hortatus fuerit. Mox Arianos introducit se ejus prædicationi opposcentes, et fidelem populum pervertentes; quorum etiam hæretica dogmata allegat. Tandem ita pergit: Tunc beatus Regulus, pater Africæ et Domini athleta improborum facinus prohibendo cœpit corripere et fortiter repugnare, quatenus Dei populum a satanæ dominatione liberaret, et suo Creatori, prout decebat, restauraret. At vero illi, quos prædicta hæresis commaculaverat, in tanta furoris face contra eundem Dei famulum exarserunt, ut non solum se ab errore nollent compescere; verum etiam verba Dei ab eodem audire non dignabatur: insuper minas mortis in eum jaculabantur.... Igitur illi, qui prædicatione beati Reguli fuerant offensi, cœperunt infaustis jaculis vulnerari; dum projectis boni Pastoris monitis sese Arrianorum tradiderunt insanæ: nimirum itaque insidiantes ei a suis eum finibus expellere conati sunt.

23 Interea beatus Archiepiscopus tantum sceles ab Arrianorum auctoribus propagatum considerans, seque etiam sua repugnatione nihil proficere, ... convocatis... aliquantis ex proprio clero, sic eos benigna alloquitur voce: Fratres et comparticipes fidei Catholicæ, in quantum persecutio contra nos malorum increverit, bene videtis: hac igitur relicta terra cum pessimis hominibus, in aliam ad serviendum Deo pergamus. Sequuntur textus et exempla e sacris Litteris desumpta, quibus sanctus Præsul congregato clero ostenderit, se licite, rebeli grege relicto, in alias terras migrare. Mox subdit: Talibus denique atque aliis multis ad medium ductis exemplis, cœperunt quidam suorum dicere, se quocumque vellet ire, paratos sequi, magis cum illo cupientes mori, quam sine illo vivere.... Tunc S. Regulus in orationem se cum suis discipulis dedit orans ac dicens: Domine Jesu Christe, Fili Dei omnipotentis... tu nobiscum semper esse digneris, et locum nobis præparare opportunum, et nostros in viam pacis dirigere pedes, ut servire ac quiete semper tibi famulari possimus, qui cum coæterno Deo Patre etc. Cumque responsum fuisset, Amen; sanctus idem Regulus relinquens rura accolis, propriaque dimissa sede, duobus episcopis comitibus et tribus presbyteris, duobusque diaconibus, Tusciæ terram pacificus novusque hospes pedibus attigit. Hoc et præcedente numero comprehensa, quæ paucis lineis absolvi potuissent, textibus sacris

AUCTORIS
J. L.

Sollicitudo Sancti pro grege, certamina cum Arianis; qui eum in ignis modis vexant,

* f. impius

E

et ad voluntarium exsiliū cogunt: clero fugæ consilium proponit; cum sociis, * i. e. propagatum

et

AUCTORE
J. L.

tempestate pre-
cibus sedata, in
Tusciam appel-
lit, ubi solita-
riam vitam du-
cit:

B

a pu.lla Totilæ
ministris pro-
ditur; ejus
martyrium:

C

resectum caput
manibus gestat:
sepelitur a SS.
Cerbonio et Fe-
lice, ab angelo
monitis:

* I. Cerbonio

et longis interpolationibus adeo amplificata sunt,
ut tres fere folii paginas in apographo nostro im-
pleant.

24 Narrationem suam ita prosequitur biogra-
phus: Et quia Sanctis in hoc sæculo non desunt
tentationis certamina, dum Tusciæ partes pete-
ret, ventosis in fluctibus surrexit furibunda tem-
pestas; contra quam nautica se succinxit solito
turba paratu: cœperant enim alta mugire toni-
trua, fulguraque micare, cæli quoque facies aëris
nubibus permutari, marinus fragor furoris sui
fluctus ostendere. Omnium animos in navi ter-
ror invasit, et usque ad desperationis pene vora-
ginem traxit. Solam vero beati Reguli mentem
terror non potuit in desperationis barathrum
immergere, quia erat confidens Domini de pietate
sui. Positis autem genibus, mundi deprecatus est
Conditorum, ut inter tremulas undas navis ejus
fieret gubernator, et a tanto periculo suos exu-
les liberaret: cujus orationem protinus desidera-
bilis est sequutus effectus. Pelago enim data est
stellifera concordia cæli, ita ut nubila metuenda
ipsum desererent, et mare prosperis flatibus
mansuetudinem pristinam retineret: factumque
est in illo aquarum spatio, ut mare pacificum
fieret, et nautarum animus ab ingenti salvaretur
timore. Egressus igitur ex pelagi fluctibus, ele-
git eremitico vivere tramite, et remotis finibus
loco congruo latitare: quo dum a seculi istius
vanitate viveret sequestratus, ferarum, multo-
rumque animalium honorabatur quotidie famu-
latu.

25 Et cum multa per eum Christus in eodem
loco signa facere dignaretur, fama eum Totilæ
regi perfido nunciavit: qui mittens ex obsequio
S. Regulum sibi accersiri præcepit. Missi quidam
juvenes ad ejus hospitium pervenerunt: sed
ipsum sedentem atque legentem, dum tribus
ante eum vicibus transissent, videre minime po-
tuerunt. Erat autem non longe puella bestias et
hircos pascens, quæ egregium Virum sævis car-
nificibus indicavit; quæ futuris mulieribus atque
hircis non modicum præbuit detrimentum. Nulla
sane mulierum in ejus aula sanctissima sopore
modico manere præsumat aut refecta poterit in-
veniri: quia in auribus plebis vulgatum est, non
audere quamlibet mulierem in ejus domo teme-
raria præsumptione quiescere, nec juxta eccle-
siam ejus licitum esse transire, agente Domino
per servum suum Regulum. Videntes autem eum
ministri, qui a rege fuerant destinati, hortati
sunt, ut ad regem pergeret, ne, si contemneret,
pœnis gravissimis puniretur. Quibus ille respon-
dit: Implere quod Totila jussit, despicio, quod
Christi, æterni Regis Filii, præcepta conservo:
ad illum ire paratus sum, qui servis suis æternas
epulas præparare dignatur: Totilam certe cum
suis pastionibus respuo; quod cum perituris da-
pibus est ipse perfidus periturus. Hæc audientes
carnifices vitam illius capitali extinxere sententia:
cujus caput juxta fontem putantes pro nihilo
jactaverunt.

26 Sed ut ostenderet Dominus, quibus meri-
tis fuerit honorandus, caput suum, quod miseri
carnifices absciderunt, suis manibus levans
duobus stadiis ipso, pro quo passus est, faciente,
portavit; et resedit super quoddam lignum
acsi sævorum gladio non fuisset occisus. Ange-
lus autem Domini apparuit duobus ejus coëpi-
scopis Felici et Carbonio * eisque interfectionem
beati Præsulis annuntiavit, dicens: Pontifex
vester interfectus est. Et cum hoc dixisset,

ab oculis eorum evanuit. Illi vero Spiritu sancto
ductore perrexerunt, sedentemque eum invene-
runt, ubi, priusquam decollatus esset, sedisse
compertus est: qui de morte illius contristati,
sed de vitæ perpetuitate gaudentes, dixerunt: Cur
nos a tuo consortio segregasti, sanctissime Pa-
ter? Tecum profundos transivimus gurgites etc.
Hi et alii SS. Cerbonio et Felici sermones attri-
buuntur, ex quibus pateat, quantum sui deside-
rium apud eos Sanctus reliquerit. Hunc denique
illi ita alloquuntur: Surge, surge, sanctissime
Pater, ut in loco voluntatis tuæ valeamus tuum
sepelire cadaver. Mox erectus caput ferens in
manibus, quantum jactus est lapidis, requievit
traditus sepulturæ.

27 Occisores vero strangulati sunt a dæmone.
Unus evasit cum puella hircorum custode; qui
vociferantes ubique clamabant: O serve Dei
Regule! Cur nos vinctos cathenis ducis? Qui
cum ligarentur, rumpebant vincula et currebant
ad sepulchrum: qui venientes ad locum salvi
facti sunt, et retulerunt omnia, quæ gesta fuerant.
Illi autem homines videntes miracula, quæ per
illum fiebant, ædificaverunt ei domum. Unde
factum est, ut usque nunc non audeat residens
quis equo circa ejusdem Martyris transire eccle-
siam; nec venator in ejus fines feras insequi po-
test, quod non ei impedimentum eveniat. Sed et
multa alia operatur Deus per eundem lauda-
bilem Martyrem suum: et ex longinquo au-
dientes ejus miracula plurimi adveniunt; quorum
languentes sua vota solventes beneficia multa
suscipiunt. Passus et sepultus est Calendarum die
Septembris; cujus honorifice est celebranda festi-
vitas. Multi invalidi expectant ejus beneficia, ut
valentes fiant.

28 Illud præterea in præsentī nobis comme-
morandum videtur, qualiter omnipotens Deus
post transitum beati Reguli archiepiscopi vindic-
tam in crudeli et impio rege Totila operatus sit:
non enim decet, ut nos scientes mira facta,
quæ Dominus in suis et pro suis Sanctis operari
dignatus est, saltem aliqua opportune non enar-
remus.... Quocirca prout in Gestis invenimus,
declaramus. Tempore quo Justinianus imperator
hominibus laudabilis in Constantinopolitanis ha-
bitans partibus Romanum tenebat imperium,
Baduilas, qui alio nomine Totila nuncupabatur, F
rex videlicet Gothorum undique congregato
exercitu totam magna cum ferocitate invasit
Italiam. Nam multas ibidem ecclesias destruxit,
multosque Christianos impie trucidavit. Depræ-
dationes etiam usquequaque et captivationes fa-
ciens, castella domusque multas exussit ac di-
ruit. Interea dum in maritimis esset finibus inter
Populoniensem comitatum *, qui videlicet in
partibus Tusciæ est constitutus, audit, quod
beatus Regulus archiepiscopus Africæ in illis ere-
miticam ducens vitam habitaret finibus. Misso
itaque nuncio, ut ad se sub omni celeritate veni-
ret, mandavit. Qui cum ejus præceptis parere
noluisset, ad eum venire contempsit. Quo audito,
tyrannus ira repletus capitalem cædem, sicut
superius dictum est, jussit inferri sancto Pontifi-
ci: quam lætus pro Christo suscepit, et cæle-
stem janua securus intravit.

29 Verum egit hoc Totila non impune, quod,
ut sequens lectio edocebit, ipse postea turpiter
vitam finivit. Per idem tempus nimia crudelitate
ac ferocitate succensus iter faciens per Campa-
niam ad beati viri Benedicti, qui tunc temporis
vivens erat in corpore, cœnobium venit. Quem
audiens

carnifices puni-
ti, miracula ad
Sancti sepul-
chrum; templum
ei erectum; fi-
delium concur-
sus.

E

Altera martyrii
narratio ex an-
tiquiore instru-
mento accepta:

* i. e. territo-
rium

SS. Benedicti et
Reguli prædi-
ctiones de morte
regis Totilæ.

A audiens prophetiæ spiritum habere, probare conatus est, an verum esset. *Inseritur hic tota historia congressus Totilæ cum S. Benedicto: mox varia ejusdem regis gesta et itinera recensentur: tandem pervenitur ad pugnam Gothos inter et Romanos sub duce Narsete commissam, in qua Tortilas interfectus fuit anno decimo post habitum colloquium cum S. Benedicto, qui illum novem annis regnaturum et decimo moriturum prædixerat. Cæde Gothorum regis enarrata, subditur: Sicque factum est, ut qui sanctum Dei Regulum gladio interfici fecerat, ipse quoque gladio interficeretur... Non enim præterire poterat, ut non ipse Totila periret, quia S. Regulus prophetico ore cum suis dapibus prædixerat periturum. Vult nimirum biographus, uti mortis annum a S. Benedicto, ita et a S. Regulo mortis genus prænuntiatum fuisse. Deinde post varias antitheses, quibus Sancti Martyris et Gothorum regis facta et mors inter se opponuntur, sequitur translationis historia, cujus initium dedi num. 6. Ratio, cur eam non edendam judicem, dabitur num. 54.*

B
Sancti Vita bre-
vior ex Actis
Cerberii

30 Nunc accipe initium Vitæ S. Cerbonii ineditæ, de qua num. 20 sermo fuit: Tempore, quo Ariana hæresis in toto mundo pullaret, maximeque apud gentem Guandalorum, quæ Africanam gentem devastabat, quæ eamdem quasi pro divinitate excolebat; erat beatus Regulus archiepiscopus in eadem regione, qui gratia sancti Spiritus afflatus prædicare cœperat populum, ut ab hac hæresi se sequestraret, et Christi Dei Filium, qui est verus Deus, totis nisibus cole-ret. Sed dum prædicatio ejus casso labore deficeret, cœpit ipse sanctus Regulus anxie dolere, quoniam gens illa cotidie famulos Christi laniabant. Illis vero diebus veniens pater beati Cerbonii, cum videret ipsum Dei Sacerdotem miraculis coruscantem, et sanam doctrinam, quæ de Domino Jesu Christo erat, omnibus prædicantem, commendavit eum beato Regulo, ut eum doceret Christi doctrinam, quatenus divini cultus sacras Litteras disceret. Tunc beatus Regulus docuit beatum Cerbonium omnes sacras Scripturas, et effectus est ejus discipulus. Sed dum cerneret beatus Regulus insaniam pravitatis hæreticæ, relicta sede, qua sacerdotes alios beatbat, ascitis sibi beato Cerbonio et Felice duobus episcopis, quos ipse sacraverat, pelagi tramitem, celoce sibi injuncta, cum tribus presbyteris et duobus diaconibus aliisque sociis comitantibus, marinis fluctibus iter arripuit. Hæc periodus valde contorta est, et ab exscribente forte corrupta.

ineditis, a quibus vix differunt altera ejusdem Acta, a Coletto vulgata:

31 Sed dum alta pelagi peragrarent, marinus fragor est perturbatus, et valida tempestas contra eos surrexit, et omnes in perturbationes dejecit: solummodo beatum Regulum nihil perterritum, quia erat sisus de pietate Domini sui. Deprecatus est namque Dominum, cui pure deserviebat, cui cuncta obediunt, ut intra procellas ejus navis fieret gubernator. Cujus omnipotens Deus statim preces audivit; mare vero pacificum extulit et suos servos quietos abire præcepit. Sed dum Romuleos contingeret fines, sequestratus a sociis cœpit heremiticam vitam ducere, et a Felice famulatum habere. Qui dum hæc perageret, et multa in eodem loco signa faceret, a quibusdam relatum est Totilæ perfido regi: qui misit suos executores, et præcepit ut ad eum pergeret, et, si contemneret, capitalem subiret sententiam. Cujus mox dicti verba compleverunt. Sed beatus Cerbonius et Felix ejus corpusculum

sepulturæ tradiderunt. Post mortem vero Antistitis sui cœpit beatus Cerbonius omnes populos docere in eisdem partibus commorantes, monens eos, ut in orationibus et vigiliis, in jejuniis et eleemosynis consisterent, quemadmodum ipse beatus Pontifex consuetus erat agere. Eadem fere omnia habentur in alteris Actis S. Cerbonii. Unum ex his decerpo, quod alibi clare non exprimitur, nimirum S. Regulum, uti fugæ, ita et vitæ solitariæ socios habuisse Cerbonium et Felicem: Venientes autem tres sancti Exsules in Romuleis finibus congruum locum sibi vendicarunt, quatenus optimo omnipotenti Deo, sequestratis omnibus, eremiticam duxerunt * vitam. Cetera non transcribo, tum quia legi possunt in Italia sacra Ughelli a Coletto aucta tom. III col. 703, tum etiam quia lectori minus grata esset earumdem rerum, etsi aliis verbis enarratarum, longa repetitio. Id tamen in memoriam hic revocare licet, quod Actorum typis vulgatorum scriptor, uti verba ejus num. 20 relata fidem faciunt, antiquiorem viderit S. Reguli Vitam. Hoc ejus testimonio, cujus falsitas, cum probari non possit, præsumi non debet, credibilia redduntur quæ ipse, quæ auctor Vitæ S. Cerbonii ineditæ, et pleraque, quæ noster biographus de sancto Martyre litteris mandarunt. Sed hac super re jam satis disserui a numero 20.

32 Augustinus Florentinus, professione monachus Camaldulensis, anno 1567 Florentiæ edidit Vitam et miracula SS. Justi et Clementis, quibus etiam S. Reguli et aliorum cælitum Acta inseruit. Pagina 16 varia recenset monumenta Mss., ex quibus historiam suam omnem contexit. Quamquam hæc in multis rebus mihi valde suspecta sit, aliqua tamen ad Sanctum spectantia ex ejusdem cap. v et vi excerptare visum est, quia cum novis adjunctis narrantur, quæ forte in instrumentis invenit, quæ citat. Sunt autem hæc: Postremo B. Regulus cum Justo, Clemente atque Octaviano, cumque reliqua multitudo in portum Hetruriæ delati cum gratiarum actione apulere. Et ubi omnes egressi optata arena potiuntur, B. Archiepiscopus illis benedixit. Deinde in osculo sancto se invicem salutautes, quocumque eos divina vocabat providentia, divisa societate alii alia tenuere. B. Regulus Populoniæ fines cum Cerbonio ac Felice discipulis primum ingressus, mox in remoto nemore abditaque sylva eremiticam in Domino laudabiliter elegit vitam ducere. Ubi orationibus, vigiliis ac jejuniis vacans, demum senio confectus in prædicatione ac defensione Christianæ fidei martyrii coronam sibi expetivit Cal. Septembris ad Pontem (quod aiunt) Sacci. Namque ejus sanctitatis ac prædicationis fama ad aures impii Totilæ perlata, missis satellitibus capite in eremo truncatus est. S. Octavianus in suis Actis, quæ ad diem secundam hujus mensis examini subjiciuntur, etiam cum Justo et Clemente dicitur Sancto nostro ex Africa fugienti comitem se adiunxisse.

33 Sancti Reguli Vitam superiore sæculo Italiæ descripserunt Cæsar Franciottus et Silvanus Razzius laudati num. 11 et 13. De eo etiam præter multos alios agunt, quotquot fere de Sanctis scripserunt, qui illum ducem in exilium secuti fuerunt, vel fuisse creduntur. Sed nihil proferunt, quod in allatis documentis non inveniantur. Aliquos tamen reperi, qui ex quo fonte, quod referunt, hauserint, ignoro. Qui Martyrologium Usuardi Florentinum auxit ad 11 Septembris in S. Octaviani

AUCTORE
J. L.

* f. ducerent

E

alia citat instrumenta Augustinus Camaldulensis, ex quo nonnulla excerptantur:

F

aliqua de Sancto apud recentiores leguntur manifesto falsa.

AUCTORE
J. L.

S. Octaviani elogio scribit, hunc simul cum Sancto nostro Volaterras Tusciæ urbem advenisse. At ceteri passim omnes, qui dicunt illum fuisse socium S. Reguli ex Africana Arianorum persecutione profugi, affirmant, quod una cum Justo et Clemente Volaterras adierit; sanctus vero Regulus solitariam vitam ducturus cum Cerbonio et Felice substitit in territorio Populoniensi, in quo etiam martyrii palmam fuit consecutus. Hæc postrema indubia sunt, uti patet ex allegatis instrumentis. Ab horum narratione et a veritate plane aliena etiam scribit Ludovicus Zacconi in Compendio Vitarum omnium Sanctorum, dum S. Regulum ex Africa Romam profectum esse ait ad Sanctorum reliquias ibi honorandas, eumque, cum Roma in Tusciam iter faceret, forte occurrisset Gothorum regi Totilæ, qui Sanctum, quod Christianus esset, jusserit occidi.

§ IV. Inquiritur tempus, quo Arianorum persecutio S. Regulum exsulare coëgit; qui verisimilius in Africa primæ sedis antistes fuit: refellitur Tillemontius ejus a grege absentiam subaccusans: fugæ et solitariæ vitæ socii.

Quod Sanctus
nec sæculo
quinto nec oc-
tavo.

Quæ variis ex documentis paragrapho præcedente collegimus æque firmam omnia fidem non merentur. Quæ falsa vel non verisimilia putamus, jam assignata sunt num. 17, 18, 19 et 33. Ex iis, quæ mihi credibilia videntur, aliqua ambigue, confuse et debitis nudata circumstantiis enarrantur, adeo ut dubitationibus et quæstionibus non levibus locum relinquunt. Eas nunc discutere incipimus: ac primo quidem tempus inquiremus, quo Arianorum persecutio S. Regulum et socios ex Africa aufugere compulerit. Raphaël Volaterranus Commentariorum Urbanorum lib. v post medium, et ex eo Leander Albertus in Descriptione Italiæ editionis Coloniensis pag. 79 affirmant, Sanctum cum Justo, Clemente et Octaviano ex patria profugum in Tusciam appulisse, Leone III imperante. Papebrochius tomo I Junii pag. 438 typographi vitio ob rationes, quas ibidem adfert, tribuendum esse putat, quod apud Volaterranum numerus 3 irrepperit pro littera M, significante Magnum. Verum sive legas Leone III sive Leone M. imperante, ab errore ipsum non vindicabis: cum sanctus Exsul sub neutro in Etruriam venerit. Certum est S. Regulum passum fuisse sub Totila. Hic autem quoniam Gothorum in Italia regnum non suscepit ante annum 541, neque illud tenuit ultra annum 552; sancti Martyris exsilium nec differri potest ad sæculum VIII, quo Leo III, cognomento Isaurus, imperavit; neque revocari ad persecutiones, quas Gensericus Wandalorum rex sub Leone M., istius nominis primo, id est intra annum 457 et 474 in Africa excitavit. Hæc in aperta luce ponentur numero sequente.

sed sexto ex
Africa in Tus-
ciam advenerit,

35 Sanctus Gregorius Magnus lib. II Dialogorum cap. XI refert, quod S. Cerbonius Totilæ jussu urso devorandus objectus fuerit; verum ope divina illæsus evaserit, bellua ad pedes ejus pro-

cumbente, eosdemque osculante. Cujus rei, subdit sanctus Pontifex, hi, qui tunc præsentibus fuerunt, adhuc nonnulli supersunt; eamque cum omni illic populo se vidisse testantur. Dein præscitam a Sancto mortem, mirabilemque ejus sepulturam ita narrare incipit: In ea namque Populonii ecclesia, cui præerat, sepulcrum sibi præparavit. Sed cum Langobardorum gens in Italiam veniens cuncta vastasset, ad insulam Ilvam recessit. Qui ingruente ægritudine ad mortem veniens, clericis suis sibi obsequentibus præcepit, dicens: In sepulcro meo, quod mihi præparavi Populonii me ponite. Cui illi cum dicerent: Corpus tuum illic qualiter reducere possumus, qui a Langobardis teneri loca eadem, et ubique eos illic discurrere scimus? Ipse respondit: Reducite me securi etc. Hæc e S. Pontificis, scriptoris coævi, narratione in rem nostram excerptisse sufficit. Licet Papebrochius citatus neget, SS. Justum et Clementem una cum S. Regulo ex Africa fugisse, atque idem etiam de S. Octaviano haud dubie censuerit: apud omnes tamen certum est, quod SS. Cerbonius et Felix simul cum Sancto nostro in Tusciam extorres appulerint. Jam vero si S. Cerbonius Totilæ temporibus claruerit, sub quo S. Regulus martyrium consummavit; imo adhuc vixerit, quando Longobardi, qui anno 568 in Italiam irruerunt, in eas usque Etruriæ partes penetrarunt, ubi Populonium situm erat; nullum amplius relinquitur dubium, quin ipse et S. Regulus, quem ducem in exsilium secutus est, sæculo VI in Tusciam adventarint. A vero itaque plurimum aberrarunt Raphaël Volaterranus et Leander Albertus citati. Ughellus in fædum etiam lapsus est anachronismum. Tomo I Italiæ sacræ col. *332 S. Justum in episcoporum Volaterranorum serie statuit ante Elpidium, quem synodo Romano sub Symmacho pontifice anno 502 habitæ interfuisse scribit; tomo autem III col. 784 S. Cerbonii vitam extendit usque ad x Octobris anni 573: et tamen utrumque præsulem eodem tempore simul cum S. Regulo ex Africa fugisse affirmat.

36 Ex Vita S. Cerbonii inedita discimus, quod cum Felice et aliis sociis S. Regulum ex Arianorum persecutione profugum secutus fuerit, cum Wandali in Africa adhuc dominarentur. Eorum ibi regnum extinctum fuit anno 534, quando ultimus gentis istius rex Gelimer a Belisario, imperatoris Justiniani duce, victus, captusque fuit et Constantinopolim in triumphum abductus. Unde consequitur, ut Sancti exsilium differri nequeat ultra dictum annum 534. Ad hoc usque tempus tres sæculo VI Wandalorum in Africa reges fuerunt, Trasamundus, Hildericus, et qui anno 530, vel ut alii 531, hujus regnum invasit, Gelimer. Nullo modo verisimile est, Sanctum nostrum persecutioni se subduxisse, regnante Hildericus; hic enim orthodoxis præsulibus favit, et rei Catholicæ pacem libertatemque, quam Trasamundus ademerat, restituit. Augustinus Camaldulensis in Actis SS. Justii et Clementis, Franciottus in Vita S. Reguli pag. 179, Benedictus Falconcinus episcopus Arretinus apud Orlandum in Orbe sacro et profano parte II lib. III cap. XXXI num. 9, et nonnulli alii existimant, persecutionem Arianorum contra Catholicos sub Gelimere recruidisse, atque in hac sanctum Præsulem nostrum et socios fugere compulsos fuisse. Verum cum apud antiquos scriptores non inveniam, Catholicos sub isto rege fidei causa ullam persecutionem passos fuisse, neque S. Regulus,

D
ex ætate S. Cer-
bonii certum
est:

E

rationes adfer-
runtur, cur eum
non sub Gelime-
re, ut multi vo-
lunt,
F

A S. Regulus; ut in ejus Actis legitur, aliam ob rationem ab Arianis exagitatus fuerit, quam ob eorum hæreticam doctrinam impugnata et Catholicam defensam; ego recentiorum assertioni acquiescere non possum, fide digno testimonio destitutæ. Lego quidem apud Procopium lib. II de bello Wandalico cap. IX, eum Arii placitis adhæsisse, et apud Victorem Tunnonensem in Chronico, multos nobilium Africæ ab eodem rege interceptos fuisse, quorum bona per fas et nefas postea diripiebat: sed an in illos sævit, quod Orthodoxi essent? Credibilius mihi apparet, quod, sicut Hildericum solio deturbatum ejusque affines, ita et multos alios nobiles Afros illi faventes occiderit, ut regnum, quod invaserat, sibi stabiliret. Huic nostræ opinioni favet potius, quam obest auctus Hermannii Contracti Chronicon, a Christiano Urstisio Francofurti anno 1585 editum; quod ad annum 530 hæc habet: Gailamer regnum invadens in Catholicos et in omnes debacchatur, quos scilicet ab Hildericis partibus stare sciebat aut suspicabatur, nullo conditionis vel religionis facto discrimine. Confirmatur id ex eo, quod in Fastis sacris nullum martyrem, confessorem nulum reperire potuerim, qui notetur sub Gelimere pro Christi fide mortem vel exsilium tolerasse.

sed sub Trasmundo in exsilium fugisse judicem,

B 37 Theodericus Ruinart in Historia persecutionis Wandalicæ parte II cap. XI num. 13, S. Regulum cum sociis in Italiam fugisse asserit sub Hildericis decessore Trasmundo; sed quo circiter tempore id sub illo contigerit; non determinat. Norisius lib. II Historiæ Pelagianæ cap. XXI probat, Trasmundum anno 496 die XXIV Septembris Guntabundo fratri suo successisse, et XXVIII Maii anni 523 regno et vita defunctum fuisse. Mihi videtur nullum aprius tempus inveniri posse, ad quod Sancti et sociorum exsilium referatur, quam annus Trasmundi emortualis, vel proximæ præcedentes. Rex ille Arianæ sectæ addictissimus, ut auctores coævi et ex his obviæ Annalium scriptores referunt, impio edicto vetuerat, ne in episcoporum demortuorum locum alii ordinarentur; quod cum transgressi essent provincie Byzacenæ antistites, statim Catholicorum ecclesias claudi, et cunctos regni sui antistites exsilio mulctari jussit. Victor Tunnonensis in Chronico centum et viginti, alii multo plures sub tyranno illo e sedibus suis ejectos fuisse scribunt. Arianis contra Catholicos præsules omnia tum temporis impune licita fuisse, vel ex hoc solo satis intelligitur, quod ipsum Trasmundum quasi invitum adegerint ad S. Fulgentium episcopum Ruspensem rursus in exsilium mittendum, quem paulo ante ex illo revocarat; viri videndi et audiendi desiderio captus. Porro persecutio ista, paulo post initium sæculi VI ob regii decreti transgressionem mota, continuata fuit usque ad Trasmundi obitum, vel certe sub finem vitæ ejus recrudit, uti ex auctoribus synchronis et coævis evincit laudatus Ruinartius num. 23. Nec modo vivens, sed etiam mortuus, quantum potuit, Catholicos oppressit; nam Victoris Tunnonensis Chronicon testatur, quod Hildericus fuerit sacramento a decessore suo Trasmundo obstrictus, ne Catholicis in regno suo aut ecclesias aperiret, aut privilegia restitueret. Hæc summam commemorare placuit, ut lector intelligat, fidelium in Africa perversionem, incrementum hæresis Arianæ, hujus sectatorum effrænatam improbitatem, qua S. Regulum ob veræ fidei propugnationem vexare non cessarunt, donec tandem eum exsulare compulerint; ut, inquam,

Septembris Tomus I.

intelligat hæc et alia, quæ supra num. 22 in Sancti Actis narrantur, nullis melius congruere temporibus, quam quibus Trasmundus et sub eo Ariani Afros fideles ac præcipue antistites insectati fuerunt.

38 Nunc rationem accipe, cur Sancti nostri et sociorum exsilium differendum censeam ad annos, qui Trasmundi obitum proximæ præcesserunt. In utraque Vita S. Cerbonii narratur, quod S. Regulo alicujus in Africa ecclesiæ tunc antistiti, a patre traditus fuerit virtute et Litteris sacris imbuendus, neque in exsilium prius discesserit, quam postquam a Magistro suo episcopus ordinatus esset. Jam autem cum S. Regulus martyr obierit sub Totila anno 542, ut infra probabimus, sanctus vero Cerbonius etiam tum vixerit, quando Longobardi, anno 568 Italiam ingressi, Populonium usque excurrerant; utriusque Sancti exsilium retrahi non potest ad annos Trasmundi obitum remote præcedentes: major etenim, quam ut facile credi posset, utrique ætas concedenda esset, ut consideranti patebit. Hoc incommodum nos evitamus, qui illorum fugam in Italiam ad postremos vitæ Trasmundi annos differimus. Admissa verisimili Baronii, Ughelli tom. III Italiæ sacræ col. 784, aliorumque opinione, quæ annum 573 S. Cerbonii emortualem statuit, concedere quidem debemus, eum, qui ante suum exsilium jam episcopus consecratus erat, 50 et amplius annis in Tuscia vixisse, et consequenter in senectute valde provecata ad vitam feliciorē transiisse: verum ejus Acta inedita, quorum initium transcripsi num. 30 et 31, hoc ipsum testantur sub finem: Erat namque miræ abstinentiæ, piis operibus pollens, suavis et modestus tam clero quam populo, usque ad decrepitam ætatem pertingens. In alteris ejus Actis, quæ exstant tom. III Italiæ sacræ Ughelli, a Nicolao Coletto auctæ, col. 708, hæc lego: Ad insulam, quæ Elba vocatur, propter crudelitatem Longobardorum recessit, ibique cum suis clericis latebram fovebat. Jam illi enim ætas decrepita advenerat, quæ illum usque ad finem vitæ protraxit. Fatemur etiam ex nostra sententia consequi, ut S. Regulus in senili ætate passus fuerit: nam si alicui in Africa ecclesiæ præfuerit, cum S. Cerbonius ejus fieret discipulus, neque prius exsulaverit, quam post collatum ipsi episcopatus Ordinem, satis commode intelligi non potest, quomodo ad Totilæ tempora vitam protraxerit, nisi dicatur senex fuisse, dum martyrium subiit. Si velis ipsi 80 circiter vitæ annos tribuere, non repugno: nam Augustinus Camaldulensis in Vita SS. Justi et Clementis cap. VI de eo hæc scribit: Demum senio confectus in prædicatione ac defensione Christianæ fidei martyrii coronam sibi expetivit Cal. Septembris. Licet auctor mox nominatus in multis nullam fidem mereatur, malo tamen credere ipsum hic non aberrare, quam asserere S. Regulum cum sociis fugisse Ariarum persecutionem, sub Gelimere excitatam, de qua tota silet antiquitas.

39 Auctores instrumentorum, quæ transcripsi paragrapho præcedente, atque his recentiores scriptores passim omnes Sanctum nostrum archiepiscopum vocant, si martyrologos excipias. Hi isto titulo rectius abstinuerunt, quem nemo ex præsulis Africanæ ecclesiæ umquam gessit. Semper ipsis exosum fuit archiepiscopi nomen, quod sæculi fastum ac dominationem magis, quam modestiam, Ecclesiæ ministris dignam, redolere videretur Proscripsit illud anno 397 concilium

30

Carthaginnense

AUCTORUM
J. L.

idque anno 523, regis hujus emortuali, vel proximæ præcedentibus.

Credibilis mihi videtur, S. Regulum in Africa non quidem nomine,

AUCTORE
J. L.

Carthaginnense III, canone xxvi decernens, Ut Primæ sedis episcopus non appelletur princeps sacerdotum, aut summus sacerdos, aut aliquid hujusmodi; sed tantum primæ sedis episcopus. Nec nomini invidia abstersa fuit sæculo vi, quo Sanctus floruit; nam synodus Carthaginensis sub Bonifacio anno 525 celebrata eandem prohibitionem renovavit. Itaque archiepiscopi titulum S. Regulus in Africa non gessit; quem proinde rectius cum martyrologis episcopum agnominabis. Verum si non nomine, an ipsa re et dignitate archiepiscopus non fuit? Ut affirmem id vero propius accedere, sufficere mihi videntur, quæ nunc subjungo. In omnibus Africæ provinciis, Proconsulari excepta, antistes consecratione senior, in quacumque civitate resideret, episcopus primæ sedis erat. Quoniam vero persecutio contra Catholicos antistites non nisi cum morte Trasamundi finem habuit, plurimæ ecclesiæ suis pastoribus viduatæ fuerunt. Unde S. Regulus, qui, ut ex ante dictis necessario sequitur, multis annis in Africa episcopus fuit, facile in sua provincia præsulum senior esse potuit, et primæ sedis episcopatum gerere. In antiquissimis Sancti Actis, quæ exciderunt, hæc ejus super alios antistites præcellentia expressa forte fuit vocibus, apud Afros olim usitatis; sed quam junior auctor explicarit per notiores in Italia archiepiscopi appellationem: qui titulus dein transierit in recentiorum biographorum scripta, quæ edita vel inedita hodie exstant.

sed re ipsa archiepiscopum fuisse, id est, primæ sedis antistitem.

40 Præterea Cerbonius in Vita sua inedita dicitur cum Felice episcopus a Sancto nostro ordinatus fuisse: unde rursum intelligitur, hunc primæ sedis antistitem fuisse; cujus erat episcopos in sua provincia consecrare. Verum, inquit, S. Regulus in suis Actis narratur convocatis aliquantibus ex proprio clero suum fugiendi ex Africa consilium proposuisse: sed ex iisdem deduci potest, quod Cerbonius et Felix probabilius fuerint e numero convocatorum: non videntur igitur episcopi fuisse, quia erant ex proprio clero S. Reguli. Hoc argumentum, ut mihi videtur, parum urget: nam dici potest, biographum vocibus istis usum fuisse, ut iis comprehenderet omnes a Sancto advocatos tam episcopos quam presbyteros et diaconos: e quibus hi fuerint ex proprio ejus clero, ut episcopus erat, illi vero, ut erat episcopus primæ sedis; cujus jurisdictioni, quæ sine aliquo proprietatis jure intelligi non potest, Decreta Nicæna sive inferioris gradus clericos, sive ipsos episcopos, qui sunt ex clero supremi gradus, apertissime commiserunt. Verba sunt Concilii Africani can. cccxxxviii apud Thomassinum de Vetere et nova Ecclesiæ disciplina parte I lib. I cap. xli num. 18. Itaque ex eo, quod Cerbonius et Felix fuerint e clero convocato, inferri nequit, eos episcopos non fuisse; quam dignitatem ecclesiasticam illis tribuunt non modo S. Reguli et utraque S. Cerbonii Vita, verum etiam omnes passim recentiores biographi constanti traditioni acquiescentes. Neque ab hac ideo recedendum puto, quia nusquam determinatur ecclesia, quam in Africa rexerint. Non solum res gestæ, sed etiam ipsa nomina prorsus ignota sunt plerorumque antistitem, qui sub Trasamundo in Sardinia, Italia et alibi exsularunt. Ex iis vero, quorum nomina exprimuntur, plures sunt, de quibus nescitur, quam cathedram tenuerint, ut videre est apud laudatum Ruinartium a num. 11. Quidni his accenseantur Cerbonius et Felix; quos, licet incertarum sedium, episcopos tamen ubique fere nominatos invenies.

Quidni etiam credere liceat S. Regulum primæ sedis antistitem fuisse, qui illis episcopatus ordinem contulisse legitur in Vita S. Cerbonii inedita, quique in omnibus instrumentis de quibus hactenus mentionem feci, archiepiscopi titulo donatur. Hæc inter duo sunt, quorum scriptores num. 20 et 28 testantur se aliqua ad S. Reguli martyrium spectantia producere ex vetustioribus ipsius Actis. Si his illi usi fuerint, cur potius credendi sunt archiepiscopi titulum de suo adjecisse, quam per hunc explicare voluisse id, quod revera legerunt, nimirum quod Sanctus primæ sedis episcopatum gesserit, qui solo nomine, non re, ab archiepiscopatu differt.

41 Tillemontius in Monumentis ecclesiasticis tom. XVI pag. 610 difficultatem aliquam lectori expendendam proponit, quam ipsi creavit sancti nostri Præsulis commemoratio in Tuscia post mortem Trasamundi. Nihil, inquit, ipsi impedimento fuit, quo minus potuerit in Africam reverti sub Hilderico, qui pacem rei Catholicæ ibidem restituit: intellectu difficile est, quid ipsum solverit ab obligatione redeundi ad suam sedem. Hæc objectio nos non magis ferit, quam illos, qui Sancti exsilium differunt ad tempora Gelimeris. Nam si ad cathedram suam reverti debuerit sub Hilderico, debuit etiam illo circiter octo annorum spatio, quo vixit post Gelimerem regno exutum atque Africam a Justiniano imperatore recuperatam, sub quo veræ in ea religionis status felicius fuit, quam sub ullo Wandalorum rege. Verum sive sub Justiniano post Africam imperio subjectam, sive sub Hilderico, sive sub utroque S. Regulus redire potuerit, mea sententia est, ipsum in exilio commorantem solum fuisse eo vinculo, quo episcopi suis ecclesiis alligantur, et consequenter ad sedem suam redire non debuisset. Intellectu quidem difficile id esse ait Tillemontius: sed nos hoc facile probabimus, idque argumentis non longe quæsitum, sed ex ipsa Sancti Vita depromptis. Ex ea imprimis habemus, quod episcopatu se absolute abdicare voluerit, non vero ad aliquod tempus persecutioni se subducere: nam ad clerum congregatum diutius narratur, se, sede sua relicta, in alias terras secedere velle ad serviendum Deo; dein Dominum orasse, ut dignaretur sibi et sociis opportunum locum præparare, et in viam pacis dirigere pedes, ut secure ac quiete semper famulari ipsi possent. Mox subjungitur, quod Sanctus relinquens rura accolis, propriaque dimissa sede, mari se commiserit, et magnam tempestatem eluctatus, in Tusciam appulerit; ubi elegit eremitico vivere tramite. Ex quibus liquet, quod sanctus Præsul, cum in voluntarium exsilium abiret, episcopatu se abdicavit, tranquillioris et sanctioris vitæ in remota solitudine agendæ desiderio incensus.

42 Verum an abdicatione ista ab ecclesia sibi desponsata ita divellere se potuit, ut nexus sublatus fuerit, quo antea illi adstringebatur? De nexus istius solutione dubitandum non est, si episcopatu cesserit justa de causa et cessionem approbarint illi, quos consuluisse satis erat. Sacri istius vinculi dissolvendi tota potestas jam dudum devoluta est ad Sedem apostolicam: sed temporibus, quibus S. Regulus floruit, episcopatum cessiones justis de causis fieri consueverant, summo Pontifice inconsulto. Extra omne dubium id ponit Thomassinus in Vetere et nova Ecclesiæ disciplina parte II lib. II cap. L et sequentibus. Ibidem cap. LIV num. 6 scribit, sæculo tantum duodecimo

Ab omni culpæ suspicionem liberatur Sancti absentia a suo grege, ostenditurque

F

contra Tillemontium facile intelligi posse, quod solutus fuerit

A duodecimo sub Alexandro III usum invaluisse, ne præsules suæ dignitati et oneri injussu Pontificis renuntiarent. An autem olim in Africa ad validam et licitam episcopatus cessionem necessaria fuerit primatis Carthaginensis approbatio, an vero suffecerit primæ sedis episcopi seu concilii provincialis, sive etiam solius cleri populique consensus, hic non inquirō : quia ipse S. Regulus verisimilius primæ sedis antistes erat, nec episcopum Carthaginensem consulere potuit, quia illis temporibus nullus erat. Nam a morte S. Eugenii, id est, ab anno 505 usque ad 523 prima totius Africæ cathedra vacua fuit. Satis igitur fuit episcopos atque alios, qui commode adesse poterant, ex provinciæ suæ clero convocare, iisque suam de episcopatu abdicando voluntatem proponere : hoc autem Sanctum fecisse Acta ipsius testantur ; ex quibus etiam satis manifestum colligitur, quod ejus consilium approbatum fuerit.

ab obligatione
ex Tuscia rede-
undi ad suam
ecclesiam ;

B 43 Causa, quæ Sanctum movit ad sacrum magistratum deponendum, etiam justa fuit. Ejus Acta hanc adferunt : Illi, quos prædicta hæresis commaculaverat, in tanta furoris face contra eundem Dei Famulum exarserunt, ut non solum se ab errore nollent compescere ; verum etiam verba Dei ab eodem audire non dignabantur : insuper minas mortis in eum jaculabantur . . Nimirum itaque insidiantes ei a suis eum finibus expellere conati sunt. Interea beatus Archiepiscopus tantum scelus ab Arrianorum auctoribus propaginatum * considerans, seque etiam sua repugnatione nihil proficere etc. His verbis expensis, lector Thomassinum citatum adeat, fuse et docte disserentem de episcopatum cessionibus et causis requisitis, ut illæ canonicæ censeantur. Plurimos apud illum invenies præsules, pietate et vitæ sanctimonia illustres, qui ante et post S. Regulum in variis orbis partibus claruerunt, easdemque vel similes, vel etiam, ut mihi videtur, leviores ob causas sacris præfecturis renuntiaverunt. Veterum testimonia, quæ producit, tam frequentia sunt, tam certa, atque etiam eruditissimam tam nota, ut ego iis transcribendis immorandum non censeam. Si Afrorum, qui episcopatu abierunt vel abire voluerunt, exempla requiris, reperies ea apud laudatum scriptorem capite LI : quod ubi una cum præcedente et subsequente capite perlegeris, satis apparebit, ipsam Sancti Vitam sufficientia suppeditare argumenta, ex quibus inferri possit, eum, cum ex Africa discederet, solutum fuisse vinculo, quo antistites cum sua ecclesia conjunguntur, et consequenter nulla constrictum fuisse obligatione redeundi ad suam sedem. At persecutio cessavit sub Hilderico, qui Catholicis præsulibus favit. Quid inde ? Eo citius et tutius S. Reguli ecclesia alterius curæ et administrationi committi potuit ; et haud dubie commissæ fuit : nam Mirabilis, inquit synchronus Vitæ S. Fulgentii scriptor cap. xxviii, bonitas Hilderici regnare incipientis . . . Carthaginensi plebi proprium donavit antistitem, cunctisque in locis ordinationes pontificum fieri clementissima auctoritate mandavit.

idem asseritur
de ejus vitæ so-
litar. & sociis
SS. Cerbonio et
Felice :

44 Sancti Cerbonius et Felix, quos episcopos fuisse credimus, nunquam etiam ad sedes suas reversi sunt. Tam facile excusari potest eorum a grege suo absentia, quam sancti Præsulis nostri. Illos ex Africa discessisse, eo sibi fine proposito, ut in terris procul dissitis solitariam vitam agerent una cum S. Regulo, ex hujus Actis colligimus. Hoc vero eos re ipsa fecisse, asserit Vita S. Cer-

bonii, quæ exstat tomo III Italix sacre, a Nicolao Coleto auctæ, pag. 703 : Venientes autem tres sancti Antistites in Romuleis finibus congruum locum sibi vendicaverunt, quatenus optimo omnipotenti Deo, sequestratis omnibus, eremiticam duxerunt * vitam. Si S. Reguli socios nulla alia ratio movisset ad ecclesias suas deserendas, quam vitæ solitariæ desiderium, eorum ego consilium culpæ non auderem : illis eos annumerarem, de quibus S. Augustinus scribit lib. II contra Cresconium cap. XI : Denique nonnulli sancta humilitate præditi viri propter quædam in se offendicula, quibus pie religioseque movebantur, episcopatus officium non solum sine culpa, verum etiam cum laude posuerunt. Verum credibilius mihi apparet, utrumque sanctum eandem ob causam abiisse episcopatu, ob quam S. Regulus id fecit ; nimirum ob plebis a fide defectionem, ejus tantam contumaciam, ut eorum labor omnis infructuosus esset, necnon Arianorum indies magis insolentium vexationes, approbante et patrocinante Trasamundo exercitas, ut in voluntarium exsilium fugere cogerentur, quos tyrannus ille forte non jusserat aperta vi in illud detrudi. Consentanea hæc sunt iis, quæ leguntur in Bonifacii episcopi Carthaginensis epistola, ad Misorrem Numidæ primatem secundo Hilderici anno scripta, cujus hoc est initium : Post gravissimam tribulationis jugem pene molestiam, quam communiter universa provinciæ Africanæ toleravit ecclesia, renovatæ libertatis oportebat etc. Eodem fere modo loquitur Felix Zactarensis episcopus, Numidæ legatus ad concilium Carthaginense sub eodem Bonifacio : Innumeras Deo Domino gratiarum referimus actiones quod concessa exoptati temporis libertate, te, beatissime Papa Bonifaci, post discrimina exitialia, quibus perstrictim episcopalis honor subiacebat arclatus, promotionibus summis pertribuit huic sanctæ sedi et Carthaginensi ecclesiæ sacerdotem, cujus exercitationis instantia pontificalem numerum, qui perierat, renovaret.

AUCTORE
J. L.

* forte ducerent

45 Præter duos sæpe memoratos præsules Sanctum nostrum, ut ipsius Acta referunt, in exsilium secuti sunt tres presbyteri et duo diaconi. Vita S. Cerbonii inedita, cujus initium transcripsi a num. 30, alios addit socios. An ex eorum numero fuerint SS. Justus, Clemens et Octavianus plane incertum est. Affirmat id quidem illorum Vita ab Augustino Camaldulensi ex variis instrumentis collecta, uti et Acta S. Octaviani ad diem II hujus mensis examinanda : sed simul etiam narrant illos urbem Volaterranam obsidione liberasse, qua eam cinxerant Wandali ex Africa classe advecti. Cum autem gentes illæ nullibi legantur sæculo sexto hostiliter in Italiam excurrisse, sed tantum sæculo quinto sub Genserico, Papebrochius tomo I Junii pag. 438 SS. Justum et Clementis exsilium ad dicti regis tempora revocandum censuit ; inter cujus mortem et initium regni Totilæ, sub quo SS. Regulus, Cerbonius et Felix floruerunt, 65 circiter anni medii intercedunt. Sed de hac questione pluribus agetur in Commentario, quem ad II Septembris de S. Octaviano dabimus.

præter hos alii
eum in exilium
secuti sunt.

AUCTORE
J. L.

§ V. Ostenditur Sancti martyrium probabilius contigisse anno DXLII : vindicantur Acta translationis, ab Ughello typis vulgata.

Ex Totila itineribus

* id est territorium

Instrumentum antiquius, cujus partem S. Reguli Actis insertam dedi num. 28, testatur, quod Totilas, cum Sanctum ad se accerseret, eumque venire recusantem interfici juberet, in maritimis esset finibus inter Populoniensem comitatum *, qui videlicet in partibus Tusciæ est constitutus. Certe Gothorum regem Populonio tunc procul abfuisse, minus verisimile est. Unde non assentior Florentinio, qui hoc die in Notis Sanctum coronatum esse asserit circa annum 550; neque Castellano, qui martyrium ejus notat circa annum 546; neque etiam Franciolto et quibusvis aliis, qui illud differunt ultra annum 542 : **B** nam varias inter urbes, quas ab hyeme annum nonum belli Gothici proxime præcedente, id est, ab anno 543, usque ad mortem suam, quæ anno 552 contigit, Totilam adiisse narrat Procopius in libris de Bello Gothico, neque Populonium neque alius locus ei vicinus nominatur. Procopii historiam pervolvens studiose observavi, quo, qua et unde Totilas omni isto tempore iter emensus et remensus fuerit : nihil invenire potui, ex quo colligi possit, quod vel pedem posuerit intra limites Etruriæ strictius acceptæ, quam nunc Itali la Toscana vocant. Urbes, quas ab anno 543 accessit, Populonio proximiores non offendi, quam Perusiam et Centumcellas : sed ab his antiquæ, non vero hodiernæ, Tusciæ urbibus longo intervallo Populonium disjungebatur : ab hac octoginta, ab illa nonaginta circiter miliaribus distabat. At S. Gregorius Magnus lib. II Dialogorum cap. XI narrat, quod Totilas S. Cerbonium ursi objiciendum e territorio Populoniensi jusserit deduci ad locum, qui ab octavo hujus urbis (Romanæ) miliario Merulis dicitur, ubi tunc ipse cum exercitu sedebat. **C** Potuit itaque et S. Regulum ad se accersere et in venire detrectantem mortis sententiam pronuntiare, cum anno 545 moraretur in Umbria, cis montem Apenninum sita et Etruriæ contermina, vel cum prope Perusiam aut Centumcellas subsisteret, quarum urbium hanc anno 549, illam biennio ante obsedit. At quoniam sæpe memoratum antiquius instrumentum diserte affirmat, Totilam non procul ab urbe Populoniensi abfuisse, cum sanctum Martyrem interfici juberet, et ex Procopii narratione ad annum octavum belli Gothici, Christi 542, satis, ut mox videbitur, colligi potest, tunc cum in Tusciæ partibus fuisse Populonio haud ita procul dissitis ; S. Reguli martyrium eidem anno 542 potius illigandum videtur, quam differendum ad tempora posteriora, quibus Totilas semper versatus fuit in terris nimium remotis a loco, ubi Sanctus solitarie vivebat.

et gestis, a Procopio descriptis, eruntur, S. Regulum passum fuisse anno 542

47 Dies, qua S. Regulus passus fuit, a biographo asseritur fuisse 1 Septembris. Annum non determinat. Sententiæ tamen nostræ consona sunt, quæ de eo scribit post Sancti martyrium ex vetustiore instrumento relatum : Verum egit hoc Totila non impune, quod, ut sequens lectio doce-

bit, ipse postea turpiter vitam finivit. Per idem **D** tempus nimia crudelitate ac ferocitate succensus, iter faciens per Campaniam, ad beati viri Benedicti, qui tunc temporis vivens erat in corpore, cœnobium venit. Quem audiens prophetiæ spiritum habere, probare conatus est, an verum esset etc. Congressum Totilæ cum S. Benedicto anno 542 affigit Henschenius tom. III Martii pag. 276, Pagius ad annum 543, et Mabillonius tomo I Annalium Benedictinorum lib. IV num. 24. Videamus modo, an nostra et biographi dicta consentanea sint iis, quæ narrat Procopius ad annum octavum belli Gothici, quocum annus Domini 542 a vere ineunte usque ad finem componitur. Exacta hyeme, inquit lib. III cap. V in fine et sequentis initio, annus finitur septimus hujus belli, quod Procopius monumentis mandavit. Dein Totilas Cæsenam ac Petram castella cepit. Aliquanto post in Tusciam sese contulit; ac tentatis regionis illius oppidis, cum ei permittere se nemo vellet, trajecto flumine Tiberi, Romæ finibus abstinuit, et in Campaniam ac Samnium repente ingressus, Beneventum urbem validam, nullo negotio in potestatem suam redegit. Deinde Neapolitanos. obsidere constituit. Verba illa Procopii Trajecto flumine Tiberi, Romæ finibus abstinuit, singulariter observanda sunt : ex his enim eruitur, quod Procopius ita nequeat intelligi, ut Totilas oppida tentarit Umbræ cis Apenninum sitæ, quam scriptor ille lib. III, cap. XII, et lib. IV cap. XXIX Tusciæ partem facit; nam si Petra aut Cæsena per Umbriam cis Apenninum jacentem ad Campanos et Samnites iter instituerit, non Tiberis, sed fluvium Nar ipsi trajiciendus fuit. Si itaque Tiberim transierit, idque loco ab urbe Romana remotiore (ejus enim finibus abstinuit,) ex ea regione, quæ hodie la Toscana dicitur, Tiberim accessisse credendus est, eoque superato per Umbriorum agros Narniæ viciniores suum iter direxisse. Nunc, ut res tota magis elucescat, Procopii narrationem hac commentatione excipere visum est. Totilas Cæsenam ac Petram cepit mense Aprili. Aliquanto post, puta mense Maio, iter arripuerit in Tusciam, et se junxerit ducibus Bledæ, Roderico et Uliari, quos sub finem anni 541 vel sequentis initium miserat ad Florentiam obsidione cingendam : quam licet ipsi sol- **F** verint, adveniente Romanorum exercitu, quia tamen hi, commisso prælio, turpem se in fugam conjecere; verisimile non est, Gothorum duces Etruria excessisse, in qua hostes vicerant. Totilas itaque cum iis se junxerit, in loca regionis interiora imo et maritima penetrarit, urbesque in illis munitiores frustra tentarit. Hæc expeditio eum detinuerit intra terminos, quibus Tusciam hodie circumscribunt Itali, usque ad medium Septembris, cujus mensis prima die ejus jussu S. Regulus occisus fuerit. Dein ad Samnites et Campanos diverterit, in quorum confiniis, qua Volscis proximi sunt, Casinum jacet : colloquium hic cum S. Benedicto habuerit mense Octobri. Reliquum anni tempus post captum nullo negotio Beneventum posuerit in oppugnanda urbe Neapolitana : quam tandem expugnavit sub finem hyemis anni 543, quæ octavum belli Gothici claudit.

48 Temporis ordo, quem Totilæ gestis et itineribus jamjam tribuimus, mihi valde verisimilis apparet. Mabillonius supra citatus gravem committit errorem chronologicum, dum a nobis dissentiens Totilæ cum S. Benedicto colloquium accidisse ante congressum Gothorum regis cum S. Benedicto, circa quem errat Mabillonius.

A accidisse scribit mense admodum Aprili aut Maio ejus anni, nimirum 542: Huic, inquit, calculo recte convenit sancti Benedicti vaticinium, ubi Totilæ prænuntiat fore ut novem annos regnans, decimo moreretur... Numera tempus a Maio anni quadragesimi secundi, quo ejus cum Benedicto congressum accidisse dicebamus, cum anno quinquagesimo secundo ad mensem Augustum, quo in pugna contra Narsetem cæsus est; utique annos integros novem cum tribus mensibus invenies: quod cum prædicto Sancti vaticinio accurate convenit. Infelicitè hic calculos subduxit Mabillonius: nam a Maio 542 usque ad Augustum 552 non novem, sed decem anni integri cum tribus mensibus effluxere. Præterea incredibile pene est, Totilam a vere anni 542 Cæsenam ac Petram expugnasse, aliquanto post in Tusciam iter fecisse, regionis hujus oppida tentasse, inde in Campaniam et Samnium profectum esse, nec serius ad Casinense S. Benedicti cænobium advenisse, quam mense admodum Aprili aut Maio ejus anni. Hæc omnia uno alterove mense commode fieri non potuerunt; vel si facta sunt, falsa fuit S. Benedicti prædictio.

B Hujus autem veritas, uti et eorum, quæ hactenus de die et anno martyrii S. Reguli dicta sunt, facillime intelligetur, si itinera et gesta Gothorum regis ad eum temporis ordinem reducantur, quem nos illis dedimus.

Palæstra martyrii, cujus causa incerta.

49 Augustinus Camaldulensis citatus num. 32 locum determinat, ubi Sancto nostro caput abscissum fuit, nimirum ad Pontem Sacci. Variæ tabulæ geographicæ ponunt vicum vel oppidulum istius nominis in agro Pisano 45 circiter milliaribus Italicis a Populonio destructo: sed illud sancti Martyris palæstra non fuit, cum constet eum in territorio Populonensi, nunc principatu Plumbinensi, passum fuisse, in quo locum synonymum nusquam invenio. De causa martyrii id solum scitur, quod Vir sanctus jussu Totilæ capite plexus fuerit, quia accersitus illum adire recusavit. Ex Sancti responsione ad regios ministros, Ad illum ire paratus sum, qui servis suis æternas epulas præparare dignatur; Totilam certe cum suis pastionibus respuo, judicare quidem pronum est, quod ipsum rex ad epulas invitavit: sed finis, ob quem id fecerit, et rationem, cur S. Regulus venire noluerit, non exprimunt instrumenta 2 III producta. Credendum tamen est, eum vere martyrem esse, cum ut talis semper habitus et cultus fuerit.

Qui Acta translationis, ab Ughello edita, sinistre interpretati sunt

50 Ughellus tomo I Italix sacræ col. 847 ex membrana Ms. bibliothecæ Vaticanæ historiam edidit, qua describitur translatio S. Reguli ex Waldo in urbem Lucensem, facta a Joanne I, qui 20 circiter ultimis sæculi VIII annis episcopatum administravit. Si veræ sint scriptorum aliquot Italarum interpretationes et censuræ, instrumentum istud non modo errat circa locum ex quo, sed etiam circa personam a qua, et tempus quo translatio facta est. Verum aberrant ipsimet, quotquot aliquem e dictis erroribus illi adscribunt. Ughellus imprimis Acta translationis a se in lucem data male intellexit, dum ea, sicuti patet ex verbis, quæ præmittit, agere existimavit de translatione Lucam ex Populonii vicinia. Eam hinc illo factam fuisse, etiam scribunt Ferrarius in Sancti elogio ad 1 Septembris et Franciottus in ejusdem Vita pag. 182: sed hos decipit historia translationis, cujus exordium dedi num. 6. Florentinus in Notis ad Sancti annuntiationem, et Julius Ambrosius Lucentius tomo I Italix

sacræ col. 1252 etiam opinati sunt, in Actis ab Ughello vulgatis asseri, quod Joannes episcopus ad ecclesiam suam cathedralem Lucensem S. Reguli corpus detulerit ex agro Populonensi; quod cum scirent verum non esse, illorum fidei detraxerunt ob errorem, quem non asserunt; nam Populonium ne quidem nominant. Dum autem putativum errorem correxerunt, contra idem documentum Ughellianum confidentissime asseverarunt, ante tempora Joannis episcopi sacra lipsana ex Waldo Lucam translata fuisse: in quo a manifesta veritate longe recesserunt.

51 Utriusque scriptoris verba accipe. Florentini hæc sunt: In Populoniae finibus sepultum, atque ex erecta ibi basilica sacrum corpus Lucam translatum docent Acta translationis apud Ferdinandum Ughellum, amicum nostrum et in Italix sacræ voluminibus clarissimum, tom. I ex Vaticana membrana; quæ licet cum Lectionibus in ejus celebritate apud Lucenses legi consuetis conveniant, multa tamen egere correctione in Dyptichis nostris, Deo favente, ostendemus. An Dypticha Florentini lucem aspexerint, ignoro. Si promissum Opus conscripsit, certe in illo, ut mox patebit, ostendere non potuit, Acta translationis Ughelliana ea correctione egere, quam illis adferendam esse significavit Papebrochio per litteras XVII Septembris anni 1664 Luca scriptas: Translatum sacrum pignus fuisse circa annum septingentesimum e loco nuncupata Waldo in territorio Lucensi ad cathedralem ecclesiam, mihi plane constat. Unde homilia de translatione, edita ab Ughello ex Ms. Vaticano, saltem circa tempus vacillat. Lucentius citatus non minori cum fiducia ita pronuntiat: Vacillat tamen ejus (instrumenti Ughelliani) fides. Ex vetustis enim documentis in hujus (Lucensis) ecclesiæ archivo asservatis constans fides est, superioris episcopi Walprandi tempore corpus S. Reguli ex loco Gualdo, seu Valdo translatum Lucam fuisse ad ecclesiam S. Martini. Succedens forte Joannes exornaverat sacrum depositum, ejusque cultum splendidius auxerat.

et immerito reprehenderunt,

52 Lucentii censuram transcripsit, et cum nihil ei opponat, etiam approbasse videri potest Orlendius in Orbe sacro et profano parte II lib. III cap. xxx num. 19. Eandem refert Coletus tomo I Italix sacræ a se auctæ col. 796: sed tomo X in Addendis et corrigendis col. 279, re melius examinata, translationis Acta ita vindicat: Quænam vero sint vetusta documenta in archivo Lucensis cathedralis adservata, ex quibus colligi possit translationem B. Reguli non a B. Joanne, sed Walprandi ejus antecessoris tempore factam, ignoro. Sequentia contrarium omnino evincunt. In documento tabularii episcopalis Lucen. ✠ C n. 28, dato an. XIV Desiderii, et XI Adelchis filii ejus, 24 Maii Ind. 8, id est, anno Christi 770, Talanus et Taupertus filii q. Magnifredi offerunt ecclesiæ S. Reguli in Valdo, ubi ejus corpus conquiescit etc. Extat in tabulario canonicorum Lucensium lit. A n. 45 instrumentum actum in Valdo mens. Decembri per Rodibertum notarium anno... regni Caroli regis Francorum et Longobardorum Ind. XIII, id est, anno Christi 775, vel si mavis 774, donationis bonorum factæ ecclesiæ S. Reguli martyris Christi, ubi corpus ejus requiescit in Valdo. Et hæc eadem verba repetuntur in documento ejusdem tabularii episcopalis * I n. 55, dato anno quarto Caroli regis Franco-

evidenti demonstratione

rum

AUCTORE
J. L.

rum et Longobardorum mense Martio Indict. prima, id est, anno Christi 778. *Adi supra num. 7.* Ex quibus clare perspicitur ad dictum saltem annum 778, nondum fuisse Lucam translatum S. Reguli corpus. Cum autem Walprandi episcopi memoria non excedat annum Christi 754 in hujus ecclesiæ documentis, quomodo ex his potest edoceri, translationem B. Reguli a Walprando factam? His adde vetustissimos hujus ecclesiæ in archivo capitulari existentes passionarios, hymnos, antiphonas et lectiones Officii, quod solebat antiquitus recitari in festo S. Reguli; omnes denique rerum Lucensium scriptores constanter convenire in affirmanda B. Reguli translatione per Joannem episcopum facta: adeo ut Vaticanæ Ms. membranæ fides nullatenus vacillare posse videatur. *Hac demonstratione non modo omnino convictus est Lucentius, qui translationem contigisse ait sub Walprando, cui Joannes post Peredum successit; sed etiam Florentinius, qui scilicet sibi plane constare scribit, illam circa annum septingentesimum factam fuisse.*

convincuntur:

B

53 Jam abunde ostensum est, Acta translationis neque aberrare circa tempus quo, neque circa episcopum, a quo ecclesia cathedralis Lucensis sacro thesauro locupletata fuerit. Quod eum ex Waldo acceperit, Coleti confutatio etiam certum facit. Unde falluntur, qui Sanctum Lucam translatum credunt ex agro Populoniensi. Falluntur etiam Florentinius et alii, qui hunc designari putant in instrumento Ughelliano. Scribit hoc quidem de Joanne episcopo, sacri depositi translate: In suo namque tempore per singulos annos pergebat locum maritime, ubi erat S. Reguli sepulcrum: sed Waldum situm erat in tractu maritimo territorii Lucensis, non procul a locis Massarosa, Pedona et Fabialla. Id extra dubium ponunt allegata numero 9: quibus hic addo, nullum ex tribus jam dictis locis, si accurate notentur in tabulis geographicis, longius a mari quam duarum, nullum longius ab urbe Lucensi quam quinque circiter horarum itinere abesse. Instrumentum autem ab Ughello editum non agere de Populonio vel ejus vicinia, vel inde quodammodo elici potest, quod in illo dicatur Joannes singulis annis versus mare iter instituisse S. Regulum veneraturus, et prope locum, ubi illius corpus jacebat, prædium habuisse. Hæc de Waldo, maritimo diæcesis Lucensis loco, et ab ipsa urbe haud ita procul dissito, aptius intelliguntur et majori cum verisimilitudine affirmantur, quam de territorio urbis Populoniensis, quæ ut minimum 60 milliarius Italicorum seu 20 horarum itinere Luca distat.

illa nobis videntur luce digniora, quam quæ Vitæ S. Reguli subjiciuntur.

54 Superest, ut de Actis ab Ughello editis, quæ jam vindicata sunt et mox edentur, lectorem aliqua præmoneamus. In illis æque ac in alteris, quæ Vitæ S. Reguli subjiciuntur, occurrunt quatuor versus Bedæ male adscripti, quos ex corrupto Wandelberti Martyrologio Lucensi acceptos esse, supra num. 4 dictum fuit. Unde fatendum est, neutra Acta sæculum x antiquitate superare, uti patet ex num. 15. Facile crediderim, illorum auctoribus non defuisse vetustiora documenta: sed his pari fidelitate usi non sunt. Qui Acta ab Ughello typis vulgata conscripsit, asserit Sancti corpus Lucam fuisse delatum ex loco maritimo: quod verissimum est, si per illum Waldum intelligas, quemadmodum jam satis ostensum est. Aliorum auctor locum maritimum, e quo facta translatio, viciniam Populonii fuisse ait: quod eum in nullo documento, sed in suo cerebro levi-

bus conjecturis indulgendi invenisse suspicari licet, D quia certo falsum est. Præter istum errorem, qui ejus sinceritati et fidei non parum detrahit, alia suæ narrationi immiscet ad rem nihil facientia; qualia sunt ea, quæ scribit de origine urbis Lucensis, quam summis laudibus extollit, et in cujus nomine, quod verbo lucere est affine, ludit more scriptoribus sæculi xi vel xii usitato. Hujusmodi ineptias non reperio in Actis Ughellianis, neque etiam dictum errorem; quæ proinde altioris sinceriora mihi apparent et luce digniora. Hæc tamen non judico undequaque approbanda esse: nam in annotandis ad litteram flector monebitur, aliqua in illis non satis consequenter, nec modo, ut mihi videtur, verisimili referri. Hinc inde etiam ob solæcismos ambigua et valde obscura est eorumdem narratio. Quæ in alia translationis historia clarius exponuntur, annotationibus suo loco inserentur.

TRANSLATIO

AUCTORE ANONYMO,

E

Edita ab Ughello tomo I Italice sacræ col. 847 ex membrana Ms. bibliothecæ Vaticanæ.

Ideo enim, fratres charissimi, diligentissime narremus ac annuntiemus, quali ordine ductum fuit corpus beati Reguli archiepiscopi a et martyris Domini in civitatem Lucensem. Ibi in ipsa civitate ordinatus erat Joannes episcopus b, aspectu angelicus, sermone nitidus, opere sanctus, fide Catholicus, consilio magnus, inter cleros potentissimus, charitate diffusus; quando hostiam Deo sanctificabat, ad prædicationem ejus copiosa turba currebat. In suo namque tempore per singulos annos pergebat locum maritime c, non tantum propter fossionem prædii, sed tantum ut adoraret ad sepulchrum beati Reguli d. Et quod etiam in infantia evenit, memorabat F suis fidelibus: Ego multa infirmitate fui detentus, in somno sanavit me beatus Regulus.

2 Hæc eo narrante, apparuit ei angelus Domini in ipsa nocte e, et dixit ei: Ostendet tibi Deus beati sui Reguli in hac parte corpus f; tolle eum et educ tecum in urbe Lucensi: et sicut illa est provincia provinciarum g, sic oportet. B. Regulum proprium habere sepulchrum intus in basilica beati Martini confessoris Christi, quam beatus episcopus Frigidianus h a fundamentis ædificavit. De hac die in futurum ibi erit in custodem et defensorem. Evigilante episcopo, referendo universa, quæ audivit in somnis ab angelo, omnibus qui ibi aderant, diligentissime, placuit. Tunc episcopus suis fidelibus prædicavit triduanum jejunium, similiter et orationis instantiam, et dicebat: Dignetur Dominus noster Jesus Christus, qui est Salvator omnium, in hoc loco corniferi i potentiam demonstrare sui Reguli martyris.

3 Expleto triduo jejunio et oratione, convocatis presbyteris, diaconibus, clericis, ipse præsul primus terræ fossor accessit: cæteri clerici prosecuti fodientes pervenerunt ad sepulchrum k;

Laudes Joannis episcopi; quotannis visit sepulchrum S. Reguli, a quo sanatus fuerat;

a
b

c

d

monetur ab angelo, ut eum Lucam transferat; triduanum jejunium et preces indicit;

e
f
g
h

i

corpus incorruptum et suavem spirens odorem religiosa pompa defert ad basilicam S. Martini;

k A chrum *k*; quod aperientes invenerunt corpus beati Reguli martyris, quasi ipsa hora fuisset occisum, miro odore flagrans * de sepulchro sicut cinnamomum et balsamum, chrismi arva *l* pretiosa. Episcopus autem cum suis clericis et cum Dei laudibus levavit beatissimum corpus beati Reguli, et involvit in linteaminibus mundis, et posuerunt eum in feretrum novum cum psalmis et hymnis et laudibus: cum omni festinatione duxerunt eum in civitatem Lucensem in basilica beati Martini, sicut angelus Domini episcopum admonuit.

honorificum sepulcrum et supra hoc aram in nova crypta Sancto construit:
m 4 Post hæc autem diligentissime, et cum omni studio et universo populo Lucensi fabricavit ecclesiam et confessionem similem beati Petri apostoli urbis Romæ *m*. In ipsa vero confessione corpus B. Reguli cum omni diligentia posuit in sepulchro marmoreo novo, et desuper altare construxit; primum vero honorem B. Martini *n*. Sic legitur in partibus juxta aram B. Martini: Metallo præsul Joannes solutum gradibus portibus fecit *o*, hic corpus beati Reguli deduxit, et altare sursum erexit et construxit. Ad ejus caput jacet humatus Pascentius archidiaconus suus *p*: ibi namque legitur et cernitur in brevi tabula lapidea. B. Beda in Martyrologio Sanctorum metricæ arti * beatum Regulum commemorans sic ait: September Regulus tenet, orditurque Kal., Regulus antistes, sibi qui caput ense peremptum portavit binis Christo stadiis faciente: cujus reliquias nunc urbs Lucana * adorat *q*.

** l. artis*
** al. Lucensis*
q 5 Inclyto Joanne episcopo, quem superius commemoravimus, Missarum solemnities in honorem B. Reguli celebrante, plurimorum miraculorum apparuerunt signa per divinam virtutem et beati Reguli honorem: cæci receperunt visum, claudi gressum, surdi auditum, homines a dæmonio oppressi liberati sunt, et multi infirmitatibus et languoribus curati atque salvati sunt. Ex hac ergo consuetudine decretum est, ut omnes S. Dei ecclesiæ Lucensium longe lateque solemnities B. Reguli devotissime cum gaudio celebrent, et omnes plebes ibi veniant adorare et Missarum solennitates celebrare *r* in die, quam prædiximus, Kal. Septembris.

C

ANNOTATA.

a Vide dicta num. 39 et seq.

b Joannes hujus nominis primus, filius, inquit Ughellus, Teuperti Lucensis, patriam sedem administrandam suscepit anno 781, ejusdemque memoria extat usque ad annum 799, quo ipso anno e vivis potuit excessisse. Sed non excessit: nam anno 800 adhuc vixisse certum est ex duobus instrumentis, quæ Muratorius e tenebris in lucem protraxit tom. V Antiquitatum Italicarum col. 415 et 417. Successorem habuit Jacobum, qui anno 801 episcopatum gessit, ut rursum constat ex instrumento, quod producit tom. VI col. 221. Ibidem col. 405 referuntur litteræ Joannis præsulis, scriptæ sub initium anni 783. Antiquiorem de eo memoriam non invenio. Potuit tamen fieri id, quod laudatus Ughellus affirmat, nimirum illum anno 781 ad infulas promotum fuisse: nam tom. III col. 572 memorantur postremæ tabulæ, a Peredeo illius decessore exaratæ anno 778. Porro Acta translationis Joannem insigni ornant elogio. Ughellus et alii beatum vocant. Franciottus pag. 513 scribit, eum sepultum fuisse in ecclesia S. Frigidiani, et in

hujus archivo olim extitisse librum, in quo descripta erant ejus miracula, uti, inquit, diserte affirmatur in vetusto dicti archivi codice. De ejus cultu nihil invenio.

c Per locum maritimum, de quo hic, intellige Waldum, ubi S. Reguli corpus paucis annis ante episcopatum Joannis quievisse probatum est num. 7 et 52. De illius situ actum est num. 8 et 53.

d Hæc in historia translationis, Sancti Vitæ subjecta, ita referuntur: Qui Joannes aliquando in maritimam, quo corpus beati Reguli jacebat, ire solitus erat, quatenus de prædiis, quæ illic habebat, curam gereret, et maxime ut ad sepulchrum ejusdem Martyris orationem Domino offerret, eundemque Sanctum in auxilium sibi invocaret.

e Narratio accepti beneficii et angeli apparitio ad diversa tempora distrahendæ sunt: nam paulo post sequitur: Evigilante episcopo etc.

f Hæc verba angeli supponunt, Joannem ignorasse locum, ubi Sanctus in Waldo depositus fuerit. Numero sequente narratur, eundem præsullem terram fodere incepisse, dein clericos fossionem prosecutos pervenisse ad Sancti sepulcrum: unde consequens est, ut ejus corpus publicæ venerationi tunc ibidem expositum non fuerit. Sed si hæc vera sunt, quomodo hic num. 1 asseritur Joannes S. Reguli sepulcrum adire consuevisse, ut ad illud preces funderet? Ea inter se componi non possunt, nisi dicatur Joannes sanctum Martyrem in ecclesia Waldensi invocasse, quem ex certa traditione et publica fama ibi conditum noverat, ignorato tamen determinato ejus depositionis loco. Verum id mihi minus credibile apparet: nam cum non modo ecclesia S. Reguli in Waldo, sed etiam ejus in illa depositio tot vetustis monumentis, num. 7, 8 et 52 adductis, celebretur, cumque ex iisdem constet, eandem ecclesiam paulo ante Joannis antistitis tempora locupletatam fuisse variis donationibus, ex devotione erga S. Regulum ibi quiescentem factis; parum verisimile est, hujus corpus ibidem loco incognito terra obrutum sub ejusdem Joannis episcopatu indecenter jacuisse. Unde potius credendum est, angelum jam sæpe nominato præsulî Lucensi apparentem non annuntiasse, quod Deus ipsi ostensurus esset Sancti sepulcrum, sed tantum eum monuisse, ut ipsius corpus inde Lucam transferret; neque illud terra fuisse effossum, sed levatum e tumulo, qui compositus erat in loco patente, et ad quem Joannes episcopus, ut num. 1 legitur, alique fideles Sancti auxilium in suis necessitatibus efflagitare consueverant. In aliis translationis Actis, etiam Sancti corpus effossum fuisse dicitur; sed illorum auctor fallitur, dum id putat prope Populonium contigisse.

g Qui hæc translationis Acta conscripsit, etiam auctor est honorificæ istius appellationis: nam quis credat ea angelum usum fuisse? Apud Muratorium tom. I Antiquitatum Italicarum col. 232 invenies, civitatem Lucensem sæculo XII atque etiam sub Ottone III, qui sub finem sæculi X et initium sequentis imperavit, totius Tusciæ caput fuisse: hinc utcumque intelligi potest, cur eadem urbs, cum territorio sibi subjecto accepta, provincia provinciarum, Tusciæ videlicet, hic in Actis vocetur; quorum scriptorem circa Ottonis imperium, vel sæculo XII, vel tempore inter hoc et illud medio vixisse existimo.

h Frigidianus, vel ut alibi lego Frigidianus et Fridianus, qui post medium sæculi VI ecclesiam Lucensem

AUCTORE
ANONYMO.

Lucensem rerit, inscribitur Martyrologio Romano hodierno ad diem XVIII Martii, quæ ejus natalis fuit. Sancti memoria in eodem Martyrologio repetitur ad XVIII Novembris, quando corpus ejus translatum fuit. Ad hanc diem majores nostri eum distulerunt, quod tunc ejus festivitas Lucæ potissimum recolatur.

i Exodi cap. XXXIV v. 29 Moysis facies metaphorice dicitur cornuta, quod ex illa radii, velut totidem fulgentia cornua, promicarent. Eadem metaphora auctor hic usus videtur, et per vocem corniferi nil aliud significare voluisse, quam sancti aut sanctitate clari, cujus indicium, ut notissimum est, in picturis sunt radii caput circumdantes.

k Relege annotata ad litt. f.

l An per chrismi arva pretiosa auctor hic intellexit chrismatis seu unguenti aromata pretiosa? Sed nullibi legi nomen arva in hac significacine usurpatum; neque ullam aliam ei attributam inveni, quæ sensui hic aptari possit.

m Conradus Janningus tom. VII Junii seu parte II Supplementi ad quinque priores tomos ejusdem mensis pag. 111 et seqq. fuse disserit de voce confessio ejusque varia acceptione. Hic cryptam subterraneam significat. Ibidem a pagina 113 accuratam Janningus dat descriptionem confessionis antiquæ S. Petri in basilica Vaticana, a Constantino magno condita. Confessio in cathedrali Lucensi, a Joanne episcopo ædificata, illi similis fuisse asseritur. Certe neque in hisce translationis Actis, neque in aliis, ab auctore Vitæ S. Reguli scriptis, quorum verba mox referentur, quidquam legitur, ex quo elici possit eam dissimilem fuisse.

n Si primum ad altare referas, et præpositionem in voci honorem adjicias, constructio erit legitima, cujus sensum ita explano: Joannes supra sepulcrum, in quo S. Reguli corpus condiderat, altare construxit, in ipsa scilicet confessione seu crypta; primum vero, id est, princeps aut majus altare supra cryptam in honorem S. Martini erexit. Hæc explicatio consentanea est iis, quæ narrat altera translationis historia; cujus verba, quia clarius et distinctius rem proponunt, hic describo: In ecclesia denique beati Martini, quam S. Fridianus ejusdem civitatis olim episcopus ædificaverat, præmemoratus præsul Joannes pulchram faciens ædificationem, ex marmoreis lapidibus totam decoratam, ibi corpus venerandum recondens, duo altaria desuper consecravit, unum inferius in honorem S. Re-

guli in ipsa crypta, aliud autem superius ad honorem S. Martini: quod de medio choro, in quo prius fuerat, in hunc locum transmutavit, sub quo scilicet erat sepulchrum et altare S. Reguli in sacello subterraneo.

o Prior hujus inscriptionis pars adeo vitiosa est, ut ejus sensum assequi non possim, multo minus restituere. Altera translationis Acta tantum obiter illam memorant: Fecit et pulchros cancellos Joannes in circuitu Sancta sanctorum, in quibus ea, quæ diximus, scribere curavit. Acta, quæ notis illustramus, inscriptionem illam positam fuisse dicunt in partibus juxta aram B. Martini. Utrobique aliis vocibus idem significatur: nam ecclesiæ locus juxta altare princeps Sancta sanctorum nuncupabatur, uti videre est in Glossario Cangii aucto. Aliis nominibus dicebatur sanctuarium altaris et presbyterium. Janningus laudatus pag. 126 veteris basilicæ Vaticanæ presbyterium ita describit: Transeo ad presbyterium, quod cum altari suo supra confessionem fuit. Confunduntur a multis presbyterium et choro ecclesiæ ac pro eodem sumuntur loco. Quod non ita est. Nam loca sunt diversa intra idem septum... Erat quippe presbyterium proprie loquendo circa altare, presbyteris ad illud facientibus destinatum: ex eoque per aliquot gradus descendebatur ad chorum, ubi cantores circumsedebant in utroque latere. Hanc presbyterii notionem hausit Janningus ex antiquis scriptoribus, quos ibidem adducit. Multos etiam adfert auctius Cangii Glossarium, ex quo pauca ad rem facientia hic addo: Quod quidem presbyterium cancellis distinguebatur a reliqua æde. Subdit verba synodi Romanæ sub Leone IV cap. XXXIII: Nec inter sacros cancellos Ordinibus debitos, nisi permittente episcopo, adtentent accedere seculares. Ex hoc synodi decreto satis erui potest, cur presbyterium Sancta sanctorum appellatum fuerit. Alexander II, qui supremus Pontifex anno 1061 creatus episcopatum Lucensem administrare perrexit, cathedralem S. Martini ecclesiam a fundamentis reædificavit. An et in quo recentior a veteri basilica differat, ignoro.

p Pascentium, mihi aliunde ignotum, archidiaconum fuisse credo Joannis episcopi: nam inter S. Reguli socios nullus nomine Pascentius, aut dignitate archidiaconus reperitur.

q Circa hos versus varia observata sunt num. 4, 15 et 54.

r Consule ea, quæ diximus num. 10 et 11 in fine.

A

D

DE S. FELICE EPISC. ET, UT FERTUR, MARTYRE,

PISIS IN TUSCIA,

SYLLOGE HISTORICA.

J. L.

**Sancti annuntiatio sub corrupto nomine; pauca ejus gesta
ex SS. Reguli et Cerbonii Actis; cultus; martyrium in-
certum; corporis translatio Pisas.**

B

POST ANNUM

DXLII.

Qui in cod. e
Stroziano sub
nomine Fidelis
vel Fidulis re-
fertur, ab eo,
quem S. Cerbo-
nii.

A pud Sollerium in Auctariis Usuardi hoc die ex codice Stroziano proxime ante S. Regulum Fidelis quidam ita commemoratur: Item sancti Fidelis confessoris, qui fuit socius S. Cerbonii, episcopi Populoniensis, et apud eandem urbem quiescit, magnæ sanctitatis viri. Ob mendi suspicionem codicis Stroziani apographum, quo usus est Sollerius, inspexi, et in eo reperi S. Fidulis. Sine dubio vitiosa est hæc scriptio; at quomodo dirigenda? Credo ego substituendum esse nomen S. Felicis, cum quia a nullo altero Fastorum sacrorum scriptore hodie Fidelis vel Fidulis memoratur, tum vel maxime, quia hujus vel istius nominis socius S. Cerbonii, de quo ad x Octobris agetur, nullibi apud biographos invenitur. Hi omnes Felicem constanter illum nominant, qui SS. Regulo et Cerbonio, in voluntarium exsilium ex Africa fugientibus et prope Populonium in Tuscia solitarie viventibus, adhæsit. Adeat lector Commentarium, quem de S. Regulo jamjam dedi. Paragrapho ii num. 20 gemina laudantur Acta S. Cerbonii, e quorum alteris, ex Vaticano codice 6453 acceptis, § iii num. 30 et seq. inter cetera transcripsi, quod S. Regulus, ascitis sibi Cerbonio et Felice duobus episcopis, quos ipse sacraverat, in exsilium migravit, et in Tusciam appulsus, cœperit heremiticam vitam ducere, et a Felice famulatum habere. Utrique convixit S. Cerbonius; nam in alia hujus Vita, quæ exstat tomo III Italix sacre Ughelli, a Nicolao Coletto auctæ, col. 703 de tribus sanctis Viris hæc referuntur: Venientes autem in Romuleis finibus, congruum locum sibi vendicaverunt, quatenus optimo omnipotenti Deo, sequestratis omnibus, eremiticam duxerunt * vitam. Dein, S. Reguli martyrio paucis enarrato, subditur: Cerbonius vero et Felix, sanctissimi episcopi, cadaver sui magistri et archiepiscopi mirifice sepelierunt.

* f. ducerent

et S. Reguli Acta

2 In Actis S. Reguli, quæ amputatis longioribus interpolationibus et digressionibus § iii edita sunt, sancti martyris sepulturæ hæc præmittuntur: Angelus autem Domini apparuit duobus ejus cœpiscopis Felici et Cerbonio, eisque interfectionem beati præsulis nunciavit, dicens: Pontifex vester interfectus est. Et cum hoc dixisset, ab oculis eorum evanuit. Illi vero, spiritu sancto ductore, perrexerunt, sedentemque eum cum abscisso capite, inter manus ante pectus sublato, invenerunt, ubi priusquam decollatus es-

Septembris Tomus I.

set, sedisse compertus est. Qui de morte illius contristati, sed de vitæ perpetuitate gaudentes, dixerunt: Cur nos a tuo consortio segregasti, sanctissime Pater? Tecum profundos transivimus gurgites, tecum marinas sustinuimus tentationes, sperantesque, ubicumque fuisses, quod tecum tuos comites aggregasses. Tu nobis absentibus es martyrio coronatus: nos, te patre ablato, in istius seculi fatigamur angustiis. Quis nos cibo spirituali reficiet? Quis nobis salatis monita ministrabit! Precamur, ut Regem nostrum, Dei Filium, pro nobis voce solita deprecetur, ne nos diu post te in hac exilii peregrinatione reservet. Surge, surge sanctissime pater, ut in loco voluntatis tuæ valeamus tuum sepelire cadaver. Mox erectus, caput ferens in manibus, quantum jactus est lapidis, requievit traditus sepul-
turæ.

3 Quid de SS. Cerbonii et Felicis allocutione ad truncum S. Reguli corpus, et de miraculo gestati ab illo capitis statuendum sit, indicavi § ii, num. 19 et 21. Initio § iv ostendere conatus sum, illorum exsilium probabilius referendum esse ad posteriores annos, quibus Trasamundi vel Arianorum sub ipso persecutio in Catholicos Afros et præcipue antistites sævit. Hæc finem non habuit, nisi cum morte dicti Wandalorum regis, quæ anno 523 contigit. Martyrium S. Reguli anno 542 probabilius innectendum esse, ostensum est § v. Unde consequens est, SS. Cerbonium et Felicem ut minimum 19 circiter annis una cum S. Regulo in solitudine prope Populonium vixisse, cujus urbis jam dudum destructæ notitiam dedi § i num. 3. Post sancti martyris sepulturam Cerbonius eremum reliquit, Populonium se contulit et aliquamdiu commoratus est apud S. Florentium, tunc temporis civitatis episcopum, de quo xv Maii actum est. Dein post hujus mortem a clero et populo ad cathedram Populoniensem assumptus fuit, quemadmodum utraque ejus Acta testantur. Etsi in his post enarratam S. Reguli sepulturam nulla amplius mentio fiat de Sancto nostro, verisimillimum tamen est, eum non fuisse divulgum a Cerbonio, cujus in fuga comes et in solitudine convictor tot annis fuerat; sed cum ipso Populonium venisse, ibique mortuum ac sepultum fuisse. Ecce quam pulcre S. Felici conveniant, quæ in apographo codice Stroziano de, nescio quo, Fidule, et apud Sollerium de Fidele referuntur. Unde ve-

Felicem vocant,
non videtur di-
stinguendus:

AUCTORE
J. L.

colatur Pisis,
ubi corpus qui-
escit: episcopum
fuisse credi-
mus;

hementer suspicor, Sanctum nostrum in dicto codice sub corrupto nomine 1 Septembris annuntiar. Suspicionem auget, quod hoc ipso die etiam S. Felix colatur, uti testimonia jamjam producenda fidem faciunt.

4 Pisas, celeberrimam Tusciae urbem et potentis olim reipublicae sui nominis caput, cujusdam S. Felicis corpus servare et venerari, Orlandius in Orbe sacro et profano parte II lib. III cap. XXVI num. 10, Josephus Martinus in Theatro basilicae Pisanae cap. VII, et alii asseverant. Sacrum autem corpus non esse alterius quam nostri S. Felicis, atque hujus venerationi primam Septembris destinatum esse, intelligo ex Florentinii Notis ad S. Reguli annuntiationem: Hac etiam die S. Regulum cum Felice episcopo, ejus socio, Pisis in cathedrali venerari, ubi eorum corpora quiescant, idem Ughellius affirmat. Hunc quidem mox corrigit Florentinus, sed in eo tantum, quod dicat S. Reguli corpus, cujus possessione Lucenses gloriantur, in basilica Pisana quiescere, quae aliquas dumtaxat ejus reliquias servare dicenda est. Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiae, elogio S. Reguli hanc subiicit Annotationem: Hac die Pisis una cum S. Regulo etiam Felix episcopus et martyr, ejus socius, celebratur, ut ex Tab. eccl. Pisanae apparet: licet, ubi martyrium passus sit, ignoretur: tametsi Felicem quoque sub eodem rege Totila, et circa Populonium, sicuti et Cerbonius ejus comes, martyrio affectum probabile est. In fide Ferrarii, qui basilicae Pisanae Tabulas, et Florentinii, qui Ughellum laudat, in Opere nostro Felici locum concessi: quem etiam sanctum vocant, quotquot fere SS. Regulum et Cerbonium scriptis celebrarunt. Ab iisdem quoque episcopi titulo honoratur: quem ob rationes, in saepe dicto Commentario § IV num. 40 allegatas, ipsi relinquendum censeo; licet ignoretur, cui in Africa ecclesiae praefuerit. Ibidem num. 44 eadem opera, qua S. Reguli, etiam SS. Cerbonii et Felicis absentiam a suis sedibus omni, quae ex difficultate a Tillemontio objecta nasci potest, suspitione culpa liberavi.

de martyrio nihil asserimus: Ferrarii de eo conjectura infirmatur:

5 At quid de titulo martyris, qui Sancto apud Ferrarium tribuitur? Confessor agnominatur in codice Stroziano, cujus annuntiatio, nisi mea me fallat opinio, de S. Felice agit. Qui credunt eum martyrio coronatum, nullum aliud documentum proferre possunt, quam ecclesiae Pisanae Tabulas, quarum vetustas mihi incognita est. Earum tamen auctoritatis satis mededissexistimo, dum Sanctum sub dubio martyrem appellavi; de cujus passione et S. Reguli et utraque S. Cerbonii Acta altum silent. Ferrarius Pisanorum traditioni insistens probabile esse ait, quod martyrio affectus fuerit sub Totila prope Populonium, sicut et Cerbonius ejus comes. Erat, si hunc

illud consummasse velit: Totilas quidem eum ad se perducere iussit immensi urso devorandum obfecit, sed bellua feritatem deponens sancti viri pedes lambit; quo conspecto, rex illum liberum dimisit. Neque id prope Populonium contigit, sed in loco, qui, teste S. Gregorio magno lib. II Dialogorum cap. XI, ab octavo hujus urbis miliario Merulis dicebatur, ubi tunc Totilas cum exercitu sedebat: vicem autem hujus urbis Romanam demonstrare, ubi sanctus Pontifex Dialogos suos elucubravat, censeant monachi Benedictini e Congregatione S. Mauri, qui Parisiis anno 1705 illius Opera et Vitam ediderunt, tom. IV pag. 116 et 201. His ego assentior, quia in libris Procopii de bello Gothico nihil occurrit, quod credibile faciat, Totilam post annum 542, quo S. Regulus passus est, ad octo miliaria urbem Populoniensem accessisse; in cujus territorio apud geographos locum, Merulis dictum, nullibi invenio. Praeterea licet indubitatum foret, quod S. Felix martyr obierit, facilius ego crederem, eum in urbe Populoniensi vel ejus vicinia a Gothis militibus interfectum esse, quam ab illis simul cum S. Cerbonio ductum fuisse ad Totilam, cum exercitu Merulis considentem: nam quoniam S. Gregorius laudatus ex relatione eorum, qui praesentes adfuerant, describit, quomodo ibidem, magna populi aspectante turba, a Totila urso objectus et a Deo mirabiliter servatus fuerit S. Cerbonius, silentio non videtur praeteriturus fuisse Socii ejus martyrium, si illud Merulis consummasset. Haud dubie fama ad vicinam Romam ejus certamen pertulisset.

6 Porro si S. Felix sub Totila coronatus sit, vitam non protraxit ultra annum 552, quo rex iste in pugna contra Narsetem cæsus est. Si sancto fine in pace quievit, diutius vivere potuit. Quia tamen etiam medium saeculi VI forte non attigit, mortem ejus supra notavi post annum 542, quo eum adhuc vivere certo constat. Quando Sancti corpus Pisas translatus fuerit, ignoro. Apud urbem Populoniensem quiescere dicitur in codice Stroziano: nam qui in eo refertur S. Cerbonii socius, a nostro Felice mihi non videtur distinguendus. Hinc tamen non consequitur, ut admittere debeam id, quod forte falsum est, nimirum Pisanos sacrum depositum ante saeculum XV non accepisse: nam licet is, qui Felicis et aliorum Sanctorum additionibus Usuardi Martyrologium in dicto codice auxit, saeculum XV antiquitate fortassis non superest; vetustissimum tamen potuit esse documentum illud, in quo legit Sanctum prope Populonium quiescere. Quia additionum auctor facile ignorare potuit, sacrum corpus dein Pisas fuisse delatum, mirum videri non debet, quod immutata transcripserit, quae in antiquiore instrumento invenit.

annus mortis incertus: intelligi potest, Pisas ejus corpus a multis saeculis possedissee

A

D

DE S. CONSTANTIO EP. ET CONF.

AQUINI

IN REGNO NEAPOLITANO,

SYLLOGE HISTORICA.

J. V.

De cultu Sancti, tempore episcopatus et anno mortis.

INTER AN. DLX

ET DLXXIII.

Sanctus Aquini
colitur ut patro-
nus :

Aquinum urbs . . . episcopalis sub archiepi-
scopo Capuano, sed ab ejus jurisdictione
immunis, teste Baudrando, hodie parva
quidem, olim autem ampla civitas fuit et
colonia Romanorum. De ea Ferdinandus Ughellus
in Italia sacra novæ editionis 1717 tom. I col. 395 :
Aquini magnitudinem adhuc extantia vestigia, ipsæ-
que ruinæ produnt, certissimi humanæ instabilitatis
testes, atque invidiæ vetustatis. Patronus ejus
tutelarior est S. Constantius, ab Ughello citato
inter Aquinates episcopos quartus ordine recen-
situs; qui et festum ejus celebrari asserit 1 die
Septembris, ut habetur in Romano Martyrol. his
verbis : Apud Aquinum S. Constantii episcopi,
prophetiæ dono, multisque virtutibus clari. Ad
quæ Baronius lit. o notat sequentia : De eo
scribit S. Greg. lib. 2 Dialog. cap. 16, ubi de-
monstrat, eum vixisse temporibus S. Benedicti,
rursumque lib. 3 cap. 8 vita functum refert
temporibus Joannis Papæ. Verum de his postea
pluribus. Scripsit vitam ejus Petrus diaconus bi-
bliothecarius Cassinensis (ut testatur idem Petrus
diac. lib. de Vir illustr. monast. Cassin, c. 45 *) sed
non extat. Constantium quemdam sine titulo
episc. hodie in Cassino annuntiant Hieronymiana
contracta Rhinoviense et Richenoviense tom. VII
Junii; et Richenoviense quidem addit Felicianum,
uti etiam Grevenus, sed his locum non exprimit.

C An vero iste Constantius ab episcopo Aquinate
diversus sit, an cum eo idem, sed ob translatus
forte reliquias aliave de causa Casino adscriptus,
aut quis demum qualisve fuerit, divinare non
possumus, nedum asserere.

et a martyrolo-
gis recentioribus
celebratur.

2 Eminentissimus Prosper de Lambertinis,
nunc Benedictus XIV Christi Vicarius, libro II
eruditi Operis sui de Servorum Dei beatificatione
et Beatorum canonizatione cap. XIX pag. 155
meminit Constantii Aquinatis episcopi, eundem
recensens inter Sanctos, qui memorati in scriptis
Patrum et virorum sanctorum canonizationis ho-
nores consecuti sunt. Miramur autem quod an-
tiquiores martyrologi Beda, Ado, Usuardus alii-
que hunc sanctum Episcopum taciti præterierint,
quem a S. Gregorio Magno egregie laudatum
reperimus. Quidquid sit, de cultu ejus dubitari
nequit ex jam dictis. Petrus de Natalibus in Ca-
talogo Sanctorum lib. VIII cap. CXII, et Philippus
Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ hac die
pag. 561 verbis fere Gregorii Papæ elogium San-
cti contexunt; quod nos infra ex ipso fonte pro-
feremus. Constantinus Ghinius in Natalibus san-
ctorum Canoniorum pag. 60 Sanctum nostrum
annuntiat 1 Septembris cum Romano Martyrolo-

gio : Apud Aquinum S. Constantii (al. Con-
stantini ut notat in margine, nescimus quo au-
ctore) episcopi, prophetiæ dono, multisque virtu-
tibus clari : instante enim sibi morte, quæsitus
a suis, prædixit duos post se futuros episcopos.
Additque ex Petro de Natalibus : Claruit tem-
pore Joannis Papæ primi, quod infra exami-
nandum. Brevius Castellanus in Martyrologio
universali : Aquini, S. Constantii, episcopi; quem
donum prophetiæ et virtutes plurimæ celebrem
reddidere. His adde quod Orlendius Orbis sacri
et profani parte II vol. III pag. 1515 habet : Eximia
sanctitatis laude effulsit S. Constantius episcopus
Aquinas.

3 Quamdiu Sanctus episcopatum tenuerit, et
quot annos vixerit, in obscuro est; nec certo a
nobis instrumentorum penuria determinari potest.
In serie episcoporum Aquinatum tertius ab
Ughello numeratur Joannes, ad quem (ut ait)
Joannes III literas dedit in c. ex lit. de Pigno.
Hoc si verum esset, sequeretur, Sanctum no-
strum, qui secundum Ughellum quartus fuit
Aquini præsul, et sub Joanne III defunctus est, ut
infra probabitur, annis ad summum 12 cum
aliquot mensibus isti ecclesiæ præfuisse : quando-
quidem Joannes III annos Pontificatus tredecim
non explevit. Sed manifeste errat Ughellus; ca-
pitulum enim ex litteris quod citat, quintum est
in libro III Decretalium Gregorii IX titulo XXI
De pignoribus, datum non a Joanne III, sed
ab Innocentio III, qui anno 1198, id est, plus
quam VI sæculis post, sedere cæpit : non ad Joan-
nem, sed ad episcopum Aquinatem, cujus nomen
ibi non exprimitur. En tibi, lector, capituli epi-
graphen : Idem (Innocentius III) episcopo Aqi-
nati, fortasse Gregorio II, qui ordine decimus
quintus, ipso Ughello teste, Gregorio (I) suc-
cessit, . . . Innocentio III sedente, anno MCCVI.
Neque in toto Jure canonico alium canonem aut
capitulum ex lit. de Pigno. præter assignatum
invenire est.

Circa ejus epi-
scopatum alia-
que errores

4 Hallucinatur iterum Ughellus scribens S. Con-
stantium sub Joanne (utique III) circa an-
num Domini DLXVI S. Benedicto contempora-
neum fuisse : Quo etiam tempore S. Benedictus
Patriarcha sanctitate florebat. Consentiunt enim
plures eruditi hunc sanctum Patriarcham ad
tempora Joannis III minime pervenisse : vide-
licet cum obierit anno Christi 543, XXI Martii,
ut Tomo III ejusdem mensis pag. 276 proba-
tum est, et ut habet Mabillonius tomo I Anna-
lium ad an. 543 num. 8, ubi num. 3 præmi-
serat : Interim jam mæstos ex Mauri discessu
Casinatum

Ughelli dele-
guntur.

AUCTORE
J. V.

Casinatum animos gemina plaga supra modum afflixit; mors scilicet Benedicti parentis, sorisque ejus Scholasticæ, quæ fratrem in cælum paucis diebus præcessit. Imo secundum quosdam obiit anno 536; quamquam hæc opinio nobis haud videatur probabilis propter Totilæ cum sancto Patre congressum, quo serius, nempe anno 542 contigit. Atque hæc, ne actum agam, de anno mortis S. Benedicti per transennam dicta sufficiant: nunc ad sanctum nostrum Episcopum revertamur, certiora de illo quantum licet cognituri.

Quo anno sede-
re cæperit, et
quamdiu vixe-
rit, incertum:

5 S. Gregorius Magnus, quem Ughellus citat, libri II Dialogor. caput XVI sic exorditur: Eodem quoque tempore quidam Aquinensis ecclesiæ clericus dæmonio vexabatur, qui a venerabili viro Constantio ejusdem ecclesiæ antistite per multa fuerat Martyrum loca transmissus, ut sanari potuisset; verum conatu irritum. Ductus itaque est ad omnipotentis Dei famulum Benedictum: qui Jesu Christo Domino preces fundens, antiquum hostem de obsessio homine protinus expulit. *Ma-billonius tom. I Annalium pag. 60 id factum nar-rat anno 530: unde concludere possumus, et* B *Sanctum nostrum anno 530 coævum fuisse S. Be-nedicto, et jam tum Aquinensem rexisse ecclesiam. A quot autem annis ante illud tempus episcopatu-m adeptus fuerit, quove anno in lucem editus, nusquam invenimus. Secundum Petrum de Na-talibus citatum num. 2, Constantius episcopus Aquinæ civitatis fuit, et Joannis Papæ primi tem-poribus claruit; quem Ghinius sequens addit: Forte anno DXXV. Cum aliunde quo hæc infirmem vel confirmem nihil habeam, eatenus Petro de Natalibus Ghinioque assentior: potuisse nempe Sanctum circa hæc tempora creari episcopum, ob insignes virtutes, quibus præfulgebat. Unde oportet natum esse sub finem sæculi V, aut certe in-eunte sæculo VI. Quod si agant (ut verborum ordo videtur innuere) non de Sancti presbyteratu aut initio episcopatus, sed de fine seu morte sub illud tempus obita, minime assentiri possum tum ob dic-ta superius, tum quod Gregorius lib. III Dialog. cap. VIII scribat: Vir quoque venerabilis vitæ Constantius Aquinæ civitatis episcopus fuit, qui* C *nUPER prædecessoris mei tempore beatæ memoriæ Joannis Papæ defunctus est. Ubi editores Bene-dictini ad vocem Joannis notant: Scilicet Johan-nis III, qui an. DLXI (imo 560, ut probat Pagius) sedere cœpit.*

sed constat obi-
isse sub Joanne
III,

6 Sane a martyrio S. Joannis I, Ravennæ ene-cti anno 526, XXVII Maii, ad pontificatum Grego-rii Magni, quem III Septembris annos 590 auspi-catus est, anni fluxerunt 63; Joannes II autem obiit iidem XXVII Maii 535, id est, annis 54 ante Gregorium Papam: adeoque Gregorius anno 593 aut 594 Dialogos scribens non dixisset nuper, sed pridem defunctus est, siquidem sub Joanne I vel II sanctus Episcopus ex hac vita migrasset. Quis enim hominem ab annis plus 63 sive etiam 54 mortuum, nuper defunctum di-cat; aut suum prædecessorem appellet obvio sensu nuperum, a quo tot annorum spatio distet, intermediis 10 vel 7 Pontificibus? Voluit ergo S. Doctor indicare proximum suum istius nomi-nis prædecessorem Joannem III anno 573 defun-ctum; sub cujus pontificatu, et non ante, Sanctum nostrum obiisse testatur. Confirmat hæc Ferrarius citatus num. 2 sua Annotatione: Joannes, sub quo S. Constantius vixit, tertius est, qui Pontif. gessit post Gelasium I * circa an. D. DLXI, quo tempore Gothi a Narseta profligati fuerant an-

* I. Pelagium I,
nam Gelasius I
ab anno 496 obi-
erat.

no 552, et iterum 554, qui finis fuit belli Gothici D *in Italia, teste Pagio. Hinc liquet, si Sanctus no-ster, ut habet Petrus de Natalibus et ex eo Ghinius, Joannis Papæ primi temporibus claruit, et ad ca-thedram episcopalem evectus est; illum annis ut minimum 34 Aquinensem gubernasse ecclesiam. Imo vero annis pluribus eidem præesse potuit, licet tantum sub Felice IV Joannis I successore ad episcopatum promotus fuisset.*

9 Ad annum Sancti emortualem quod spe-ctat, illud certi habemus ex S. Gregorio Magno sub finem numeri 5 citato, obiisse illum tem-pore beatæ memoriæ Joannis Papæ nempe tertii, prout ostendimus num. 6: quoto autem Christi anno non constat. Secundum Ughellum sub Jo-anne Pontifice floruit circa annum Domini DLXVI, an eodem defunctum esse velit, nescimus: Ferrarius annum nullum exprimit; Castellanus circa annum DLXXII. Audiamus et Baronium to-mo VII ad an. 572, ubi post narratam Joan-nis III mortem (quam anno uno anticipat, ut ostendit Pagius in Critica ad eundem annum) sic habet num. 2: Ad hæc tempora ejusdem Joannis Romani Pontificis, antequam tamen E *Longobardi irrumperent in Italiam, Constantius episcopus Aquinas, qui vivente adhuc S. Bene-dicto jam sedere cœperat, defunctus est, ut tes-tatur S. Gregorius. Irruptionem Longobardorum in Italiam idem Baronius, consentiente Pagio, affigit anno 568 ipsis Kalendis Aprilibus ex Paulo Diacono lib. II de Gestis Longobard. cap. VII. Nos, deficiente certiori temporis nota, Sancti obitum collocamus sub pontificatu Joannis III, id est, inter annum 560 et 573; prout supra posuimus.*

quamvis an-
num determi-
nare nequea-
mus.

8 Multis ac insignibus virtutibus meritisque eximium hunc Præsulem præfulgisse, extra contro-versiam est; prophetiæ quoque dono fuisse prædi-tum, ex Gregorio patet. Id unum dolemus, quod præclara tanti Viri gesta et decora singulatim enumerare ac illustrare non possimus, cum Vita ejus, teste Baronio supra, non exstet: quam tem-porum ingluvies, ait Ughellus, devoravit. Scri-pta illa fuit, eodem Ughello teste col. 396, circa an. MCXXV a Petro diacono bibliothecario Casi-nensi, ut ipse affirmat Opusculo de viris illustri-bus cap. XLVII, et lib. IV Chron. Casin. cap. LXVI (non 48, ut perperam Ughellus habet) ad Gua-rinum episcopum Aquinensem ordine duodecimum. Speraveram saltem aliquid de Vita ista vel ad Sanctum nostrum pertinens inventurum me fuisse sive in Thesauro antiquitatum et historiarum Italix edito Lugduni Batavorum anno 1723, sive apud Rerum Italicarum scriptores tomo VI Muratorii anno 1725 Mediolani impresso, ubi col. 59 et 60 opusculorum anecdotorum Petri diaconi citati catalogi sat longus textitur: sed frustra quæsi. Quare eruditos Italos, Aquinates imprimis enixe rogatos cupimus, ut, si quid forte in aliquo bibliothecarum angulo inter blat-tas lateat, ad gloriam Dei et honorem Sancti Præsulis ac Patroni sui in lucem proferre et nobiscum communicare ne graventur. Edemus interim, quod unicum de Sancto hoc in museo nostro reperimus, exiguum Ms. a Ferdinando Ughello transmissum, continens qualecumque vitæ compendium, et Sancti elogium ex lib. III Dialog. cap. VIII Gregorii Magni. Elogium illud ex nova editione Parisiensi Operum sancti Doctoris to-mo II col. 293 correctius recudemus, et anno-tatis quibusdam illustrabimus. Manuscriptum ex quo auctore desumptum sit, non additur: certe non

Sancti virtutes
et elogium hic
edendum.

A non est valde antiquum. Præfigitur autem hic titulus : Vita vel obitus S. Constantii ep. Nos illud sub nomine elogii dabimus.

D

ELOGIUM

Ex Ms. Ughelli, et S. Gregorio Magno.

Pastoralis cura Sancti, perseverantia in divinis obsequiis, prophetiæ donum :
* pro studebat, vel studuit

* l. ad quod

B Dum egregius pontifex Constantius Aquinensem strenue gubernabat ecclesiam, et dictis atque exemplis ceu lucerna præclara super candelabrum posita sublimiter illustrabat illam, omni virium conamine illud adimplere studens* imitandum exemplum, quod est de Christo scriptum, quæ cepit Jesus facere et docere : scilicet ut auditoribus suis id exhiberet in opere, quod * eos informaret prædicatione. Et quia nullus de perceptione bravii exultat, nisi qui cursum efficaciter explere conatur, et ipsa per se veritas non incipientibus, sed perseverantibus æternam pollicetur salutem : vir iste Sanctus usque ad extremum vitæ suæ terminum in divinis obsequiis juxta nominis sui præsagium constantissime perseverare studuit. Unde et post ejus obitum multas ab eo virtutes factas cognovimus : quia Deum omnium virtutum cooperatorem in se promeruit habere inhabitantem, de quo Apostolus apertissime testatur dicens : Hæc omnia operatur unus atque idem spiritus, dividens singulis prout vult. Qui utique inter cetera suarum virtutum magna, prophetiæ quoque dono refulsit, quemadmodum B. Papa Gregorius vir per omnia sanctissimus in tertio Dialogorum libro (cap. viii) ejus memoriam faciens retulit, dicens.

prædicit duos post se successores, et moritur.

2 Vir quoque venerabilis vitæ Constantius Aquinæ civitatis episcopus fuit, qui nuper prædecessoris mei tempore beatæ memoriæ Johannis a Papæ defunctus est. Hunc prophetiæ habuisse spiritum multi testantur, qui eum familiariter scire potuerunt. Cujus inter multa hoc ferunt b religiosi veracesque viri, qui præsentibus fuerunt, quod in die obitus sui cum a circumstantibus civibus utpote discessurus Pater tam amabilis amarissime plangeretur, eum flendo requisierunt, dicentes : Quem post te, Pater c, habebimus ? Quibus ipse Pater per prophetiæ spiritum respondit, dicens : Post Constantium, mulionem : post mulionem, fullonem d. O te, Aquine, et hoc habes e. Quibus prophetiæ verbis editis, vitæ spiritum exhalavit extremum. Quo defuncto, ejus ecclesiæ pastorem suscepit curam Andreas diaconus illius, qui quondam in stabulis itinerum, cursum servaverat equorum. Atque hoc ex hac vita subducto, ad episcopatus ordinem Jovinus accersitus est f, qui in eadem urbe fullo fuerat. Quo adhuc superstite, ita cuncti inhabitatores civitatis illius et barbarorum g gladiis et pestilentiæ h immanitate vastati sunt, ut post mortem illius nec quis episcopus fieret, nec quibus fieret, inveniri potuisset i. Sic itaque completa est Viri Dei sententia : quatenus post decessum duorum se sequentium ejus ecclesia pastorem k minime haberet l.

ANNOTATA.

a Consule Commentarium num. 5 et 6. Idem Joannes PP. III habetur inter Prætermisissos ad XIII Julii, tomo III pag. 471.

b Ms. Ughelli referunt.

c Idem et Baronius Patrem, sensu non dispari.

d Sic etiam legitur in Ms. : Petrus de Natalibus adjungit : post fullonem neminem. Quibus editis, vitæ spiritum exhalavit, omissis intermediis. Ferrarius et Ughellus : post Fullonem finem habebit Aquinum. Eo nempe sensu, quo etiam intelligi debet S. Gregorius, ut post Jovinum episcopo diu caruerit. Vide Ughellum in successione episcoporum Aquinatum.

e Baronius : O tu Aquina, et hos habes.

f In Ms. Jovinus adscitus est. Ceterum de utroque hoc præsule Andrea et Jovino nihil usquam inveni nisi nomen et officium inter episcopos Aquinates apud Ughellum col. 396.

g Longobardos haud dubie intelligit sanctus Doctor, qui anno 568, ut Commentarius habet num. 7, cum aliis barbaris Italiam ingressi, occiso ipsorum rege Alboino anno 574, itemque interfecto Clepho ejus successore anno 576, sub Ducibus fuerunt annis decem, teste Sigeberto in Chronico : Italiam depopulati sunt anno 578, Neapolim obsederunt 581, et Autharim regem sibi præfecerunt 586. Vide Pagium ad annos 571, 573, 577, 578, 581, 585.

h Luem inguinariam designat, quam descriptam vide apud Baronium anno Christi 565 num. 25. Pestilentia illa gravissima annos quinquaginta et amplius grassata est, cepitque in Oriente ab anno 541 vel sequenti, ut probat Pagius ad an. 544. Idem anno 577 Marianum Scotum adducit, ad annum Christi 579 hæc scribentem : Gens Longobardorum, comitante fame, mortalitate et peste, omnem invasit Italiam, ipsamque Romam vastatura obsidet. De lue inguinaria sub finem anni 589 et initium 590 apud Baronium meminit etiam Gregorius Tironensis et S. Gregorius Papa : quam pestem, inquit Pagius num. 18, hoc anno (590) non solum Urbem ; sed et alia Italiæ loca afflixisse, supra ostendimus. Quoto autem anno barbarorum gladiis et pestilentiae immanitate Aquinatus clades ista illata sit, mihi hactenus incompertum. Ceterum Ferrarius in Annotatione ait : Aquinum autem his vastatum est, primo sub Justiniano Imp., secundo sub Conrado. Post quem nunquam reædificatum fuit, licet episcopatus perseveret. Sed male vastationem primam sub Justiniano contigisse asserit : nam Justinianus I imperio et vita functus est Idibus Novembris anni 565, vivente forsitan adhuc S. Constantio, qui sub altero tantum successore suo Jovino illam cladem futuram prædixerat. Justinianus vero Junior sive II imperium capessivit anno 685 diu post Gregorium Papam ; qui hæc se vivente gesta narrat, obiitque anno 604. Mendose itaque Ferrarius avunculum scripserit pro nepote, id est, Justinianum pro Justino juniore seu II, qui cum imperaverit ab anno 565 usque ad 578, sub eo vastari Aquinum potuit. Insuper narrat Leo Ostiensis lib. I Chronicæ Casinensis cap. xxviii, Saracenorum ducem Massar anno 846 Aquinum pertransiisse, et arcem ceteraque in circuitu devastasse. Quod ad Conradum spectat, fuit is Conradus Friderici II filius, quem anno 1253 in terra

A terra Laboris civitates Aquini, Suessæ aliaque loca expugnasse, refert ex anonymo auctore Ms. de rebus Manfredi Odoricus Raynaldus Annalium tomo XIII ad dictum annum num 1; Spondanus autem in Continuatione Baronii ad annum præcedentem 1252. Porro episcopatus quidem, ut Ferrarius ait, perseverat; sed residere solent episcopi et pontificalia exercere Ponte Curvo 3 mill. pass. ab Aquino in occasum, in limite ditionis Ecclesiæ, ex dimensione Bau-
drandi. Existimant aliqui apud Orlendium Orbis sacri et profani parte II vol. III pag. 1516, Pontem Curvum esse antiquas Fregellas; ex quarum, inquit, ruinis emersit postmodum Pons Corvus, nobile Latii oppidum, quod tandem nuper Benedictus XIII Pont. Max. civitatis jure, et episcopatus cathedra donatum, Aquino uni-

vit anno MDCCXXV; ita tamen ut idem et Aquini D et Pontis Corvi episcopus appelletur.

i Petrus de Natalibus posset. Apud Baronium omittitur nec quibus fieret. Ms. Ughelli mendose habet fieri.

k Illic Ms. Intersevit urbe civibusque deletis, per multa tempora. Nempe usque ad Angelum, Jovini successorem sub medium sæculi XI; nam excommunicatus est ob mores utique non angelicos a S. Leone IX, qui anno 1049 S. Petri cathedram conscendit. Vide Ughellum, et Baronium ad annum 1060 num. 5.

l Nempe cum hæc scribebat sanctus Doctor. Vide dicta litt. d et k. Ceterum in Ms. habetur paulo inferius: Reliqua desiderantur. Desideramus sane nos plura de tum insigni Præsule, ut dictum num. 8.

DE SANCTO AREALDO MARTYRE

B

BRIXIÆ IN ITALIA

E

J. V.

SYLLOGE.

De cultu Sancti, loco et tempore martyrii.

FORTE
ANNO DLXXVI.
Sanctus qui Cremonæ colitur,

PUBLICO et immemorabili cultu hunc S. Martyrem honorari satis certum est, ut palebit ex dicendis; de tempore martyrii haud ita constat, fatente Ferrario in Catalogo Sanctorum Italiæ pag. 562: Quando, et quo mortis genere hic S. Mart. affectus fuerit, nondum sciri potuit; cum nulla extet ejus in Annalib. Brixien. memoria. (Quos utinam inspicere licuisset!) Et in Catalogo generali pag. 346: Passus Brixiae fertur. Quando, nescitur. Primo itaque quæ ad Sancti cultum spectant proferemus, deinde passionis tempus indagaturi. Ferrarius in Catalogo proxime citato his verbis eum annuntiat: Cremonæ S. Arealdi martyr. In Catalogo Italiæ
C Sanctorum ad hanc diem scripserat sequentia: Arealdu Brixiae martyrio coronatus, ibidemque sepultus est. Cujus ossa Gerardus, Brixien. civis ex nobili Madiorum familia episcopus Cremonensis a Clemente V Pont. Max. anno sal. mcccv creatus, a Brixien. sibus, apud quos plurimum valebat auctoritate et gratia, impetrata Cremonam transtulit, et in sacello ei dicato reposuit; unde postea in ecclesiam Cathedralem translata sunt, ibique pie asservata coluntur. Testatur id Josephus Brescianus in Diario Cremonensi pag. 72: 1 Septembris S. Arealdu martyr. Festum in ecclesia cathedrali, ubi sub confessione conservatur ejus sanctissimum corpus. Item in ecclesia ipsius Sancti, quæ regitur a RR. PP. Minimis. Plura in Sanctuario Cremonensi pag. 248 habet Peregrinus Merula, perperam tamen confundens Arealdu diaconum martyrem Mediolani cum hodierno; ut postea videbitur.

Brixia passus
est

2 Laudatus a Papebrochio tom. II Aprilis pag. XL Bernardinus Faynus in Martyrologio Brixiano Kal. Septembris ita scribit: Brixiae S. Arealdi martyr, in cathedrali Cremonæ translatus: qui Longobardorum tempore, cum duobus filiis, Brixianam ecclesiam proprio sanguine

decoravit. In quæ notat sequentia: De eodem habent Tabulæ eccl. Cremonensis sub ritu semiduplici. Item Tabula dyptica episcoporum illius ecclesiæ a Blasio Rossio * conscripta, qui agens memoriam Gherardi Maggii illic episcopi, ac consanguinei Berardi Maggii, in Brixiana sede etiam titulo principis fulgentis, sic scribit pag. 355 post Decreta synodi Cremonensis edita 1599.) Gerardus de Madiis patritius Brixien. successit Raynerio de Rubeis Parmensi, episcopo cremonæ, mortuo anno mcccv Clemente V summo Pontifice. Is cum plurimum gratia et auctoritate apud suos valeret, Cremonam ossa divi Arealdi, Brixiae martyrio coronati, inde transferri curavit; eaque primo reposita fuerunt in ecclesia, ad ejus memoriam in vico Omnium Sanctorum constructa. Deinde vero (anno 1484) in ecclesiæ cathedralis partem illam translata sunt, ubi nunc est altare dicatum SS. Sacramento, opera Isacchi Restalli canonici Cremonensis ecclesiæ. Demum (an. 1614 viii Junii) in ejus partem subterraneam; ibique jacent in arca marmorea, capite in æreo vase reposito. Tradit Merula citatus, arcæ inscriptam fuisse sequentem epigraphen: Anno post ortum Christi MDXIV die septimo Junii, huic arculæ mandatum est non parvo totius civitatis sumptu corpus S. Arealdi martyris per illustrissimum et reverendissimum D. Joannem Baptistam Brivium Cremonæ episcopum. Arcui vero triumphali: Divis Archelao et Arealdo, sanguine ob Christum Servatorem profuso, aureas coronas adeptis, ab æthere suos hic cineres Cremonensemque rempublicam respicientibus, arcas, aras, arcus eadem pia et fidelis hospes condidit, dicavit, erexit. Sollemnissimam hanc translationem a Bollando descriptam vide tom. II Januarii in S. Babyla pag. 581: anniversaria autem ejus memoria annuntiatur tom. II Junii pag. 52 in Prætermisiss ad diem

* Latine Rubeo

A VIII. Hactenus de cultu Sancti et palæstra, nunc agendum de tempore.

probabiliter sub Longobardis.

3 Ludovicus Cavitellius in Annalibus Cremonensibus, Lugduni Batavorum 1704 recensis tom. III Thesauri antiquit. et Historiar. Italiæ col. 1356, ad annum 1305 scribit S. Arealdum martyrio Brixie affectum anno circiter cxxxiv, Adriano imperante: sorte quia credidit socium fuisse SS. Faustini et Jovite, quos tunc passos esse vult Pagius ad annum 134 num. 2. Verum id minus verisimile putamus, et Fayno potius assentimur, qui postquam Cavitellium allegaverat, utique a se lectum, hæc subdit: Hujus S. Martyris cum duobus filiis Carillo et Oderico meminit in Annalibus Brixie manuscr. Octavius Rossius, citans antiquas memorias in foliis membranis exaratas, ex quibus defert *, anno DLXXV Longobardorum regnum (mortuo Clepho rege) per annos decem, decem * quoque ducibus fuisse dispartitum et dominium Brixie cum duci Alahisio contigisset; primo ejus anno, qui fuit DLXXVI, adeo (nondum fidelis Christo) in Christianos invexisse: ut S. Honorio tunc Brixie episcopo necesse fuerit cum turba civium in sylvas aufugere, ut persecutionem evitaret. In qua præcipue Arealdus et ejus filii Carillus et Odericus, eodem anno currente, pro fide martyrii palmam adepti sunt. De S. Honorio actum est tom. III Aprilis pag. 276. Martyris filios, quia de cultu eorum non constat, in titulo omisimus; quoad alia sequentes Fayni fidem: nam, quæ habemus tom. IV Thesauri Italiæ, Monumenta Brixientia Octavii Rubei, nec non Capreolum de rebus Brixianorum tom. IX part. VII, uti et Chronicon Brixianum Malvecii tom. XIV Muratorii, frustra scrutati sumus. Itaque martyrium Sancti sub dubio posuimus anno forte DLXXVI.

Merulæ error corrigitur: et disputatur,

4 Prosequitur Faynus Merulæ errorem corrigens hoc modo: Arealdus iste diversus est ab Arealdo diacono et martyre Mediolanensi: nam natalis hujus ad gloriam fuit hac die, eodem anno DLXXVI, Benedicto (I) Sum. Pontif. et Justino juniore imperatore. Illi autem natalis fuit xxvii Junii, non anno MLXXVI, sedente Gregorio VII, ut perperam exscripsit Faynus; sed 1066, sedente Alexandro II, et imperante Henrico IV, ut habet Baronius in Annalibus.

C Iste fuit martyr sine aliquo sacro Ordine: ille vero diaconatus Ordine initiatus. Iste cum duobus filiis; ille sine filiis. Iste Brixiensis: ille vero Mediolanensis, Sed Peregrinus Merula in Sanctuario Cremonensi, quia hisce relatis caruit monumentis, ideo circa hos duos Arealdos se

decepit, unum accipiendo pro alio. De S. Arialdo diacono martyre actum est tom. V Junii a pag. 279: Acta vero aut miracula hodierni Martyris nulla habemus. Superest nunc haud levis difficultas circa Gerardum de Madiis seu Maggium, a quo superius ossa S. Arealdi Brixia Cremonam translata esse retulimus: utrum scilicet Gerardus iste Cremonensis episcopus fuerit. Negat Ughellus tom. IV novæ editionis col. 610, ubi inter alia hæc habet: Post Raynerium (de Casulis) gratis nonnulli affingunt Gerardum quemdam de Madiis Brixensem, electum Cremonensem episcopum anno mcccviii *, voluntque Brixia transtulisse Cremonam S. Arealdi martyris reliquias, easdemque intulisse in ecclesiam in honorem ejusdem Sancti exadificatam in Sanctorum viculo, ut vocant, die i ineuntis Septembris, qua die festum ejusdem Sancti celebratur Cremonæ. Cæterum in Regestis Vaticanis nulla de Gerardo habetur memoria.

5 Affirmant vero Ferrarius supra, Josephus Brescianus in Rosis et Violis Cremonensibus, ubi contra alios Cremonensem facit, adferens pag. 65 hoc epitaphium: Gherardus Maggus episcopus patriæ suæ Cremonæ etc., et Faynus his verbis annotata concludens: Dubitant aliqui Gherardum Maggium fuisse antistitem Cremonæ. Alii ex quasi nominis uniformitate cum Berardo, cognominis æqualitate, funerisque tempore, affirmant fuisse ipsummet Berardum episcopum et principem Brixie, qui, per mortem Raynerii de Rubeis vacante Cremonensi ecclesia, illam quoque curaret. Sed præter ea, quæ de antislite Gherardo ipsi Ludovicus Cavitellus et Blasius de Rubeis et alii asserunt, apud Brixiam in arbore familiæ Maggiæ in aliisque monumentis ejusdem atque in picturis, uti episcopus tantum Cremonæ scriptus est. Ex adverso Ughellus Bonitium de Narnis, ut eum vocat Rubeus in Diptychis pag. 355, seu de Naldis pro episcopo fictitio habet, contenditque Raynerium de Casulis Volaterranum Pontio Ponzono a Bonifacio VIII anno 1296 suffectum esse, addens: Ita habetur in Regesto Vaticano epistola 181 fol. 39 anno 2: ac ætatem protulisse usque ad annum 1317, succedente ipsi an. 1318 Ægidio de Madalbertis; adeoque locum inter episcopos Cremonenses Gerardo non esse. Nodum hunc aliosque eruditissimis Cremonensibus solvendo relinquimus: præsertim quia ad sancti Martyris cultum perinde est sive a Berardo, sive a Gerardo ejus ossa primum Brixia Cremonam translata fuerint.

AUCTORE J. V.

* imo 1305

quis primum Sancti reliquias transtulerit.

E

F

DE SANCTO LUPO

ARCHIEPISCOPO SENONENSI,

BRIENNONE IN CAMPANIA GALLIÆ,

J. V.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Sancti veneratio in diversis locis ; Officia propria : Actorum ætas et fides.

ANNO DCXXIII.
Illustris apud
Senones memo-
ria et Sancti

SENONES, teste Baudrando, urbs ampla Gallicæ Celticæ, Senonum primaria, . . . quæ et Agendicum dicta fuit et Senonæ in libris Conciliorum, . . . urbs Galliæ antiquissima, quæ ante Romam copdita fertur; archiepiscopalis est, in planitie pulcherrima ad Icaunam fluvium, qui ibi ponte jungitur lapideo: caput est Senonensis agri in Campaniæ præfectura generali, cum antiquis a quibusdam male Burgundiæ tribueretur. Gloriari merito hæc civitas potest pluribus sanctis archiepiscopis tum ante tum post S. Lupum, quorum Acta in Opere nostro vel illustrata jam sunt, vel deinceps illustrabuntur. Hugo Mathoud monachus Benedictinus in Catalogo archiepiscoporum Senonensium, quem ad fontes historiæ noviter accuratum edidit Parisiis anno 1688, pagina 21 insigne S. Lupo elogium texit his verbis: Post beatissimos martyres Savinianum et Potentianum, quibus suæ sedis encænna debet ecclesia Senonensis, ceteris suis præsulibus hic eminent sanctimonia morum et signorum magnificentia, jugique populorum accursu ad ejus sacrum corpus in cœnobitica S. Columbæ Senonensi basilica. Plures plura de eo, quæ hic repetita nolumus. Et licet in omnium tabulis et ecclesiarum pulpitis vigeant ejus præconia, suis tamen laudibus semper major erit. Martyrologium C Parisiense hac die sequentia de ipso memorat: Briennone in agro Senonensi, S. Lupi episcopi, qui ab occidentalibus Neustriæ partibus, ubi multos infideles exul ad fidem Christi adduxerat, Senonas rediens, Parisiis plurimos vinculis et carcere liberavit. Corpus ejus Senonis ad S. Columbam asservatur. Quamquam hæc ad probandum sancti Archipræsulis cultum videantur posse sufficere, pro more tamen nostro ea res altius repetenda est ex veteribus martyrologis.

cultus, tota item
Gallia et in Ca-
taloniam rece-
ptus.

* Kalendis
Septembr.

2 S. Lupum annuntiat Ado: Apud Senonas B. Lupi episcopi, sanctitate et signis miraculorum illustrissimi. Usuardus item et Notherus. Wandelbertus in martyrologio metrico: Præsul et his * Senonum Lupus æde coruscat ab alta.

Martyrologium reginæ Sueciæ, olim Senonense S. Columbæ, post tom. VII Junii: In Galliis, Senonas civitate, depositio B. Lupi episcopi et confessoris. Romanum denique: Apud Senonas B. Lupi episcopi et confessoris, de quo refertur, quod quadam die, dum præsentem clero sacris altaribus astaret, lapsa est cælitus gemma in ejus calicem sanctum. Idem habet Florarium nostrum Ms., additis quibusdam. Elogio historico eum

ornat Petrus de Natalibus in Catalogo Sanctorum lib. viii cap. xx. Molanum, Canisium, Galesinium, Maurolycum, Ghinium aliosque recentiores commemorare supervacaneum est. Solus codex Pulsanensis martyrem facit: Senones, beati Lupi episcopi et martyris; sed perperam, ut ex Vita constabit. Celebris ejus memoria est apud Aurelianos, teste Chalemoto in Serie Sanctorum etc. Ordinis Cisterciensis, hac die: Aureliis in urbis suburbiis et prioratu sancti Lupi sanctimonialium Ordinis nunc abbatia, festivitas S. Lupi quondam archiepiscopi Senonensis ibidem nati, paterna domo postea in cœnobium commutata. Ejusdem etiam Sancti festivitas in omnibus cœnobiis diocesis Senonensis. Imo per totam Galliam plurima in ipsius honorem exstructa esse templa, tradit Carolus Sausseyus lib. iii Annalium ecclesiæ Aurelianensis num. 39 in Austreno: Sanctus vero Lupus apud nos celebratur Calendis Septembris (in tribus Kalendariis Aurelianensibus Mss. ponitur ii Septembris) ejusque nomini in loco nativitatis ejus excitata est ecclesia extra muros Aureliæ ad plagam orientalem circa alveum Lygeris, in qua jugiter Deo famulantur sanctimonialis Cisterciensis Ordinis. Alia item parochialis apud Ingrem, et innumeræ per universam Galliam. Viget quoque Sancti cultus in Hispania; erga quem multa habetur devotio in Catalonia, et speciatim in conventibus Dominiæ nostræ de Mercede, inquit Domenecus in Historia generali Sanctorum etc. principatus Catalani fol. 86 verso, ubi et Vitam describit ex variis auctoribus.

3 Celebratur Sancti festum in metropolitana ecclesia Senonensi ritu semiduplici et Officio proprio novem Lectionum, ut patet ex Breviario ejusdem ecclesiæ anno 1625 Parisiis impresso. Breviarium item pervetustum ecclesiæ Altissiodorensis, impressum, ut Papebrochius annotavit, initio seculi xvi aut citius, novem de Sancto nostro Lectiones habet ex Vita desumptas, sed multum diversas a Senonensibus. Collecta seu oratio propria utrobique fere eadem est: Deus, qui nos devota beati Lupi confessoris tui atque pontificis instantia ad agnitionem tui nominis vocare dignatus es: concede propitius, ut ejus natalitia colimus, etiam patrocinia sentiamus. Per Dominum. In Parisiensi Breviario anni 1640 fit de eo ritu duplici: omnia de communi confessoris pontificis præter Lectiones secundi Nocturni et orationem, quæ ibidem hoc modo legitur: Deus, qui devota sancti Lupi confessoris tui atque pontificis

Officia de eo
propria diversis
locis:

A tificis instantia, non credentem populum ad tui nominis agnitionem evocasti; da, quæsumus, ut cujus gloriosis adjuvamus prædiis, sanctissimis provocemur exemplis. Per Dominum nostrum. *Antiphonas et Responsoria, quæ in Senonensi etiam propria sunt, non transcribo: sufficet novem illius Lectiones ex pervetusto cod. manuscripto, ut prænotatur, desumptas, in Vita assignare. Præter jam dicta, invenio apud Castellana Martyrologii universalis pag. 749, a monialibus Benedictinis abbatiæ Jotrensis in Bria Galliarum provincia speciali item festo 1 Septembris coli S. Lupum episcopum Senonensem, dictum, inquit, S. Lop in ipsarum Proprio litteris Gothicis. Utrum autem Officium, quod de eo recitant, idem sit cum Senonensi, an Parisiensi, an Autissiodorensi, hactenus ignoramus; nec libet operose inquirere, cum nihil Sancti gloriæ intersit. Nunc ad Acta progredimur.*

Acta variè excu-
derunt: apogra-
phum

B 4 Vitam Sancti seu potius gestorum compendium, præter citatos num. 2 Petrum de Natalibus et Domenecum, typis evulgarunt Mombricitus tom. II, et Saussayus ad hunc diem: integram mutato stylo edidit Surius; mutilam, servata phrasi primigenia, inter Fragmenta de regum Francorum rebus pie gestis exhibet Chesnius tom. I Scriptor. Franc. pag. 562, ex quo novissime anno 1741 eam recudit Martinus Bouquet tom. III Scriptorum Gall. pag. 491. Duplex præterea Ms. habemus: primum est apographum ex Rubea-Valle, ut videtur, acceptum; alterum est Vitæ exemplar inscriptum codici membraneo prægrandi, olim abbatiæ Valcellensis in diœcesi Cameracensi, nunc Musei nostri, notato P Ms. 158. Apographum cum aliis collatum, sincerum ac integrum dabimus, divisum pro more in capita et numeros, quibus Annotata subduntur. Titulum præfert hujusmodi: Vita S. Lupi archiepiscopi Senonensis et confessoris: acceptum autem prænotatur Ex Ms., ut puto, Rubea-Vallis collato cum Ms. S. Maximini Treviris; additurque alio caractere: Extat etiam in Ms. S. Mathiæ Treviris. Quod licet non viderimus, haud tamen putamus diversum esse a San-Maximinensi; post miracula enim ex hoc adscripta subjungitur: sic Maximinus in fine habet, tum alio caractere ut supra: et Ms. S. Mathiæ. Eadem miracula habentur etiam in codice Valcellensi.

hic edendum;
ætas

C 5 In multis ab apographo discordat Ms. S. Maximini: nam primo miraculum de patefacto cælitus ostio basilicæ S. Aniani refert contigisse priusquam Sanctus ordinaretur episcopus; apographum vero seu Ms. nostrum num. 5 illud attribuit Sancto jam consecrato Senonensi archiepiscopo, item codex Valcellensis et Surius. Utri rectius, certo determinare haud possumus: licet enim S. Aniani basilica prope Aurelianum sit, non Senonis; potuit tamen Sanctus post adeptas infulas urbem Aurelianensem revisere, imo videtur eo rediisse: nam in apographo nostro post narratum miraculum mox subditur: Cumque prædia propria in Aurelianorum tellure ordinatus Pontifex circuitet, quæ verba in San-Maximinensi non sunt. Omittit hoc præterea quartam Actorum partem, nisi folium exciderit, quod magis verisimile putamus: aliqua hinc inde addita uncis [] includuntur; e reliquis discrepantiis levioris momenti multas negligimus, quædam tamen assignabuntur ad marginem vel in Notis. Nunc Actorum ætas inquirenda est. Biographus nullibi prodit nomen suum aut locum vel tempus, quo

Septembris Tomus I.

scripsit; neque etiam aliunde illud certo a nobis deprehendi potuit. Ex breviori Adonis elogio facile colligitur, inquit Sollierius in Observatione ad Usuardum hac die, latuisse Viennensem Lupi Acta; quæ Usuardum vidisse, ex relato signo manifestum existimo. Martyrologium suum scripsit S. Ado circiter annum 858, Usuardus vero suum 875 vel sequenti, ut patet ex Præfatione Sollierii num. 160. Unde suspicio esse posset, Acta Sancti scripta fuisse post medium sæculi noni.

6 Sane Bailletus in Tabula critica tomo III præfixa de scriptoris ætate hæc habet: Auctor apparet esse sæculi ix: saltem videtur Usuardus eum legisse, licet Adoni fortasse notus haud fuerit. Bouquetus in Notis: Hanc Vitam, inquit, cum duobus Mss. Codd. bibliothecæ Sangermanensis contulimus: hujus auctor floruisse creditur sæculo nono. Quamquam non video, quid obstat, quo minus Acta longe ante, forsitan sæculo vii, exarata sint, adeoque auctor suppar fuerit aut synchronus ipsi Sancto. Certe Bailletus ait, fuisse illum satis bene instructum de pluribus factis; quæ quidem ita cum omnibus adjunctis recenset, ut visa potius vel ab oculatis testibus audita scribere videatur, quam texere historiam de rebus ante ducentos annos gestis: nullibi enim monumentorum meminit, sine quibus tamen ex sola populari traditione singula tam accurate enarrare haud potuisset. In Vita num. 25 narrat mulierem, adhibito pulvere e Sancti sepulcro, gravi dolore dentium liberatam, quæ nobiscum, inquit, hebdomada sine somno et cibo degerat. Ceterum Acta sunt bona et digna fide historica, quod etiam in titulo Surius annotavit. Bailletum hic nihil moramur, qui scriptorem auctoritatis incertæ appellat vel ob narrata miracula, quæ forsitan ipsi minus placuerint, cum ex iis nullum singulatim expresserit in Vita a se compilata col. 12; vel forte ob id unum, quod anonymus sit. Verum sicut cognitio nominis parum aut nihil juvat ad conciliandam auctoritatem scriptori, quæcumque pro suo libito aut ex vulgi fama referenti absque delectu, scientia et veracitate; ita, ubi hæc adsunt, ignoratio nominis auctoritatem elevare non debet illius scriptoris, qui gesta alicujus Sancti fideliter, sincere ac integre ad Dei gloriam et posterorum ædificationem litteris consignavit, suppresso licet (quando id indicare non tenebatur) suo nomine.

AUCTORE
J. V.

Actorum et fides
inquiritur.

E

F

§ II. Nobilis prosapia; quo anno natus, factus clericus, et episcopus: tempus exsili; fabula de eo confutata.

In omnibus, quotquot vidimus, Sancti elogiis regali stemmate prognatus asseritur secundum id quod habet Vita num. 1: S. igitur Lupus parentibus inclitis ex parte regali sanguini contiguus. Officium Senonense legit ex patre. Sane pater ejus Beto seu Betto affinitatem iniverat cum familia regia, ut vult Bailletus: mater Agia seu Austregildis prosapia æque ac virtutibus nobilissima erat, imo uterque e sanguine regio, inquit Franciscus le Maire in Historia episcoporum Aurelianensium pag. 117 et 152. Ex his itaque parentibus,

Sanctus regia
stirpe ortus cir-
ca an. 573: fa-
ctus clericus

AUCTOR
J. V.

parentibus, de futura prolis magnitudine divinitus admonitis, Sanctus natus est prope Aurelianum in castro, ubi nunc est abbatia et ecclesia S. Lupi, quam anno 1249 mense Julio monialibus de Calceata dedit Guilielmus de Bussiis episcopus Aurelianensis, teste Sausseyo lib. xi num. 47, et le Maire pag. 117. Vide supra num. 2. Annum ejus natalem nusquam expressum invenimus: verumtamen ex dicendis de tempore suscepti clericatus probabiliter conjici potest in lucem fuisse editum anno circiter 573. Parvulum lactis pabulo enutritum, expleto tempore curarum, erudiendum tradiderunt studiis litterarum, inquit Vita: in quibus felici ingenio et diligentia tantopere profecit, ut cunctos sodales suos in schola præcederet, et flore sapientiæ ac rivo torrentis facundiæ superaret. Cumque avunculi ejus Austrenus Aurelianorum pontifex et Aunarius Antisiodorensium præsul... cernebant... puerum normam religionis amare et Christi præcepta diligere, eum utique jam duodennem, minorem tamen annis 17, clericatus officio studuerunt mancipare. Quod fieri non potuit ante annum 587, quo Austrenus Namatio successit, ex Gregorio Turonensi lib. ix cap. xviii, contra Sausseylum lib. iii num. 36 et 39, ubi contendit Austrenum episcopum sedisse, mortuo Andegavis Namatio anno Domini dxc; sed perperam: annus enim Childeberti 12 concurrat cum anno Christi 587. Vide Cointium ad dictum annum num. 21, Pagium num. 12, Labbeum in Epitome chronologica et Ruinartium in editione Operum S. Gregorii Turonensis col. 413, 439, 444.

virtutibus inclarescit, et archiep. Senonensis eligitur an. 609.

8 Ætate crescente, insigni pariter incremento augebantur Sancti virtutes: inter quas eminebat rigor abstinentiæ, qua carnis rebellionem edomabat, orandi studium et assiduitas in visitandis martyrum sepulcris, accuratio in persolvendis divinis officiis, misericordia erga pauperes, mundi contemptus, æternorum desiderium. His aliisque piis exercitiis in clericali munere apud Aurelianenses ita se probavit, ut fama illius, teste Vita, longe lateque percurreret, et amor in bonorum præcordiis glomeratus succresceret. Quare unanimi voto cleri populique Senonensis, defuncto ipsorum antistite Arthemio, ad istius ecclesiæ infulas postulatus, et annuente rege, evectus fuit. Tempus ordinationis ejus, uti et mortis S. Arthemii (de quo vide tom. III Aprilis pag. 578) incertum est: mendose tamen citatus le Maire electionem S. Lupi differt in annum 620: quandoquidem constat tum ex Sieberto apud Mathoud et chronico Virdunensi apud Labbe tom. I Bibliothecæ Mss. pag. 100, tum ex Vita num. 8, sedisse Sanctum tempore Theodorici II regis, qui cum Brunechilde avia regnum gubernabat Burgundiæ. Theodoricus autem ille jam ab anno 613 obierat, ut narrat Cointius tom. II Annalium ecclesiasticorum pag. 636, Pagius vero ad annum 615 num. 13. Nos cum Cointio pag. 594 putamus episcopatus ejus initium probabiliter referri posse ad annum 609; quo S. Arthemium obisse volunt Demochares et Severtius, Castellanus item et Martyrologium Parisiense ad xxviii Aprilis: quamvis Claudius Robertus et Sammarthani tom. I Gallix Christianæ mortem clare non exprimant, sed tantum dicant memorari ipsum in Chronico Ms. ad an. dxcix. Fuit porro S. Lupus in ordine archipræsulum Senonensium vicesimus primus, ut habet Mathoud, cui potius assentimur, quam

Sammarthanis et Catalogo Ms., qui xix statuunt, D aut Demochari et Roberto qui xx, aut Severtio qui xxiii.

9 Ubi Sanctus commissum sibi gregem pastoralis sollicitudine et paterna benignitate aliquamdiu rexerat potens opere et sermone, ut virtus non minus quam veritas odium parit improborum, mendacibus Farulfi senescalli susurris et Madegisili Remigiani abbatis, Senonensem cathedram ambientis, variis apud Clotarium II accusationibus postulatus est; et ab eo nimis credulo exsul in Neustriam actus. Audi Baronium ad annum 631 num. 2: Fuit autem Clotharius patiens, litteris eruditus, timoris Dei plenus, pauperibus necessaria tribuens, ecclesiarum Domini atque sacerdotum utilitati consulens. Verumtamen subdola malignantium versutia subreptum est ei, ut B. Lupum præsulem Senonum, a sede propria expulsum, in exilium mitteret. Generoso ac læto animo illud pertulit Vir sanctus reputans omne solum forti patriam esse, Christiano præsertim, qui Deum ubique invenit. At vero non otiose aut infructuose ibi tempus transegit: nam populum gentilitatis errore cæcipientem ad Christi fidem miraculorum virtute ipsumque Bosonem reduxit. Hæc Sammarthani: sed falluntur, dum aiunt revocatum in sedem, exilii septimo anno elapso: siquidem obstat Mabillonius tom. I Annalium pag. 307, et Pagius ad annum 631 num. 3 id factum esse ostendit post annum circiter exilium, anno scilicet dxciv, subdens in fine: Quæ gesta esse ante mensem Octobrem anni dxciv, Cointius eo anno num. xviii ex eo colligit, quod eo anno mense Octobri Clotarius synodum Parisiis haberi curavit. Accipe Cointii verba: Ex vitis sanctorum Lupi ac Winebaudi, quas infra citabimus, Lupus actus est in exilium sub initium Clotariani principatus in Burgundia, Winebaudusque statim ea de re certior factus iter ad regem quamprimum suscepit.

Calumniis impetitus pellitur in exilium, et honorifice an. 614

10 Anno superiori (613 num. 4 in fine) non omisimus Lupum Senonensem episcopum post mortem Theodorici regis a partibus Sigiberti filii strenue laudabiliterque stetisse contra Blidebodem, qui Clotarianis copiis præerat. Extincto postea Sigiberto, quid secutum sit, ita declarat vetus author in vita sancti Lupi. Hic F narrat ex Surio, quæ inferius Vita exhibebit num. 9 et seqq. tum subjungit: Nonnulli apud Jacobum Tavellum in catalogo Senonensium antistitem tradunt Senecium quemdam sive Sevecium (vide Marthoudum pag. 22 et 23, ubi Sanctus vocatur) exulante Lupo, sedisse, eoque reverso, peregrinatum Romam, atque in itinere defunctum et in cœnobio Savignensi sepultum fuisse; sed ea narratio testimoniis authenticis non subnititur: imo furor, quo Senonenses exarserunt adversus Medegisilium abbatem, qui episcopatum expetebat, palam ostendit eos Pontificis sui majori desiderio flagrasse, quam ut alium subrogari paterentur; idque confirmat author vitæ jam laudatus, cum de Lupi reditu hæc proxime subjungit num. 14 et 15: Ex hoc textu colligimus exilium Lupi diuturnum haud fuisse, eosque falli, qui producant illud usque ad annum Christi dccciii. In Historia sancti Winebaudi, quam Nicolaus Camuzatus in Promptuario Tricassino publicavit, iter illius ad Clotarium regem, diligentia, qua protectionem suscepit et miracula, quæ in via peregit, ita describuntur etc. Verba videri possunt tom. I Aprilis pag. 574

E

revocatur a Clotario II.

A pag. 574 et 575, ex quibus hæc sola transcribo : Proinde quod petiit (S. Winebaudus) habuit obtentum, absolutis captivis cum B. Lupo pontifice Senonicorum. Vale dicto, iter repetit, Parisius civitatem advenit.

Fabula de pro-
fecto in aquam
annulo

11 Pergit Cointius : Is qui vitam B. Lupi scripsit, ejus adventum in aulam regiam, ac discesum e palatio prolixius enarrat, vide *Vitam num.* 16. Hæc autem gesta sunt ante mensem Octobrem; hoc enim anno mense Octobri Clotarius, anno regni sui tricesimo-primo ineunte, synodum Parisiis haberi curavit, ediditque constitutionem, quæ non in urbe aut villa, Oceano vel Rotomago vicina, sed Parisius data reperitur, sub die xv Kalendas Novembris, anno xxxi regni. Ex quo et hujus concilii epocham discimus, inquit Pagius ad an. 615 num. 15; nam Clotarius II Chilperico patri successit anno DLXXXIV jam provecto, adeoque synodus illa mense Octobri superioris vel currentis anni indicta. Atque hæc de Sancti relegatione ipsiusque exsilii tempore; locum assignabit Vita num. 12. Priusquam ad alia progrediamur, refutanda est fabula, qua *Dictionarium Historicum Morerii* auctum et novissime recusum anno 1740, articulum de S. Lupo (Gallice Saint LEU) concludit in hunc modum : Fertur hic Sanctus, cum ex urbe Senonensi egrederetur iturus in exsilium, projecisse suum annulum pastorem in fossas aqua plenas, atque edixisse non reversurum se, quin iste annulus repertus foret; et revera paulo ante ejus reditum captus fuisse prope Melodunum barbus, in cujus corpore repertus fuit ille annulus, qui deportatus est in ecclesiam cathedralem, ubi adhuc hodie cernitur. Versus locum, ubi captus est ille piscis, Ludovicus Crassus Franciæ rex edificavit celebrem suam abbatiam de Barbeau *, ubi tumulari voluit, et quo corpus ejus delatum fuit anno MCXXXVII. * Baronius. Surius. Petrus de Natalibus. Bailletus.

* de Barbello
alias de Sacro-
portu

et prædicatione
reditus confuta-
tur.

12 Sed primo, nec Vita, nec ullus ex auctoribus citatis aliisque, quos vidimus, commentum istius meminerunt. Secundo, Melodunum ecclesiam cathedralem non habet, nec umquam habuit; audi Massonum in *Descriptione fluminum Galliarum* pag. 193 : Martianus decipitur, cum ait episcopalem in eo sedem olim fuisse. Et quamvis Morinus lib. III *Historiæ Vastinensis* pag. 503 ecclesiam Divæ Virginis a Carolo Magno ædificatam cathedralem vocet, forte quia primaria est, de annulo tamen S. Lupi altum silet. Tertio denique aperte falsum est, quod celebris illa abbatia a Ludovico Crasso condita sit, item quod ipse ibidem sepulturæ locum elegerit: constat enim ex eodem *Dictionario* et Sugerio abbate, quem citat, prædictum regem in S. Dionysii prope Parisios, ut in votis ei fuerat, sepultum esse. BARBELLUS autem, teste Claudio Roberto in *Abbatibus Galliarum* pag. 529, Barbeau, sacer vel sanctus Portus, Ordinis Cisterciensis ad Sequanam, tribus passuum millibus supra Melodunum, diocesis Senonensis, fundatur a Ludovico VII, Crassi filio, cognomento Juniore et Pio, forte post impetratum a Deo filium Philippum Augustum (alias Adeodatum) precibus Cleri, sed præcipue Cisterciensium, natum undecimo Calend. Septembris MCLXV. Quod confirmat Manrique tom. II *Annalium Cisterc.* pag. 416, nec non Ms. *Catalogus genealogicus abbatiarum Ordinis Cist.* pag. 2 : BARBELLUM, Barbeaux, olim PORTUS SANCTUS, in D. Senonensi, Sens, fundatur MCLXV a Ludovico VII Galliarum rege :

qui anno 1180 ibidem honorifice tumulatus est, ut habet Guillelmus Armoricus apud Chesnium tom. V pag. 72, et fatetur idem *Dictionarium*. Ceterum procedendæ fabulæ occasionem dedisse arbitramur, quod scribit citatus Massonus pag. 194 : Id quoque monasterium (Barbatulus, ut ipse appellat) opus Ludovici VII fuisse narratur ab historicis propter captum in fluvio barbatulum piscem, quo exenterato, ac reperta intus preciosa gemma, templum et monasterii septa cellasque monachorum construxit : cujus mausoleum sive tumulus in eo magnificentissime positus est. Nisi quis malit dicere *Dictionarii* editores, mutatis quibusdam, factum S. Arnulphi Metensis episcopi, quod narratur tom. IV Julii pag. 446, S. Lupo perperam attribuisse.

AUCTOR
J. V.

§ III. Annus mortis, Sancti successor; aliqua notatu digna de concilio Remensi.

Vnum Sancti emortualet Vita nusquam exprimit : hinc scriptores in varias abierunt sententias. *Martyrologium* quod sub Canisii nomine citari solet, signat annum 610, circa eundem claruisse scribit Mombritius; Domesneccus : Obiit 1 Septembris circa annum Domini DCX, Pelagio II * Pontifice, imp. Heraclio. Juxta *Florarium nostrum* Ms. Claruit anno salutis DCXVI; Castellanus cum aliis obitum consignat anno 623 : *Martyrologium Parisiense* anno 1727 editum, an. 628. Si Surio et Rayssio credimus, Sanctus vixit circa annum Christi DCXXX : Demochares denique et Severtius mortem ejus affigunt 631. Quam opinionem Mathoudus rejicit pag. 25 inquit : Nullo veterum testimonio stabilitam invenio cujusdam recentioris sententiam, qui Lupum obiisse scribit anno DCXXXI; quamvis de eo quædam referat Baronius ad illum annum, sed nulla temporis nota certo consignata. Certum porro est ex num. 9, Sanctum in vivis fuisse anno 614 : item Clotario regi superstitem non virisse, probat Pagius ad an. 631 num. 4; cum migrarit ad Deum priusquam celebraretur concilium Rhemense, cui successor ejus Richerius subscripsit. *Concilium istud*, teste Pagio habitum fuit anno 624, vel tardius sequenti, ut Labbeo placet tom. V *Conciliorum* col. 1688, Cointio ad an. 626 num. 14, Mabillonio num. 52, et Longuevallio in *Historia ecclesiæ Gallicanæ* tom. III pag. 455. Clotarius II regnare et vivere desiit anno 628 ex Fredegario aliisque. Pagio opponit se a pag. 23 Mathoudus negans successorem S. Lupi fuisse Richerium, quem proinde e *Catalogo archiepiscoporum Senonensium* expungit. Juverit ipsa ejus verba, etsi prolixiora sint, huc transcribere.

Obiit Sanctus
ante celebratum
Remis concilium,

* 2mo Bonifacio
IV

14 Huic (Richerio) numerum in hac serie non affigo; quamvis tutus sit autoritate Samarthanorum, qui Tavelli silentium improbant, apud quem non invenitur, nec in Chronicis et membranarum nostris omnium vetustioribus, nec apud Odorannum, Clarium, Gaufridum Hyron, Robertum S. Mariani, Gaufridum a Colone, etc. Nec apud modernos Buretillum, Coquinum, Cotronium, etc. Certum est in *Collectione Conciliorum* legi synodum Remensem sub

cus Richerium
interfuisse so-
lummodo ut coe-
piscopus.

AUCTORE
J. V.

sub Sonnatio ad annum dcxxx, seu potius fragmentum Historiæ Flodoardi lib. 2 cap. 5, continens plurium episcoporum nomina Remis congregatorum sub Sonnatio, quos inter scribitur Richerius Senonensis. Verum respondeo 1°. si qua sit fides Flodoardo in illorum præsulum recensione, quam sâne lubricam mox videbimus; dici debet istum Richerium fuisse tantum coëpiscopum, vices agentem S. Lupi, forte tum adhuc exulantis, qui post Senecium anno dcxxiii pia morte defunctum substitutus fuerit Lupi vicarius, et eo modo Sonnatianæ synodo subscripserit, quo Orbatus pro Leone Senonensi in conc. 2 Aurelianensi, Germodus, in Cabilonensi anni dcl pro Audoberto Parisiensi, et plures alii passim occurrentes in conciliis. Tales ut plurimum erant ecclesiarum archidiaconi ex constituto Damasi Papæ, ad quod alludit Robertus Antissiodorensis pag. 56 mei codicis: « Damasus Papa decrevit, ne quid contra episcopos » præsumant archidiaconi, qui dicuntur etiam » corepiscopi ». Ab aliis vocantur coëpiscopi.

aut Sancti vicarium,

B

15 Respondeo 2°. congeriem illam episcoporum ad synodum Sonnatii convenientium, uti recensentur a Flodoardo, meram esse chronologiæ maculam. Ne lectori tædium pariat censura prolixior, unus inter alios testis sit Auspicius Eduensis episcopus, qui subscripsit cum Richerio. Qualis sit de tempore hujus concilii controversia, quod quidam anno Christi dcxxv, alii dcxxx consignant, certum habet Sirmondus, scriptor eximius, celebratum fuisse tempore Dagoberti, qui patri Chlotario II successit anno dcxxviii et jam ab anno dcxxii Austrasiam regebat. Jejuna tamen videtur Sirmondi ratio, quam ex sola Rustici Cadurcensis subscriptione desumit; siquidem plures aliæ vacillant in illa serie, et præsertim Auspicii nostri, quem Eduenses tabulæ et alia antiquitatis monimenta longe superiorem faciunt hujus synodi Remensis chronico caractere. Et ne quis fingat aliam Auspicium, sed a matricula præsulum Augustodunensium temere distractum; non est diffidendum eundem esse, quem Gallia Christiana indigitat ex Flodoardo hujus concilii patres recensente. Sed qui fieri potuit, ut Auspicius iste episcopus Eduensis, inter quem primario sedentem et Syagrium, Gregorii Magni Papæ literis notissimum (ut ipse notat C. Robert.) sederunt Augustoduni Lefastus, S. Flavianus, et Odalricus; subscripserit concilio anni dcxxv aut dcxxx, cum Syagrius jam sederet et usum pallii ambiret, vivente Gregorio Magno, cujus obitus viginti ut minimum annis Sonnatii synodum antecessit?

C

non vero tamquam archiepiscopum et successorem,

16 Certe mirandum quod tanti viri luce sua meridiana clarissimi Flodoardus, Sirmondus, Binus, C. Robert, doctissimi Sammarthani, Labbeus, Gabr. Cossartius, et qui præcessere aut subsequuti sunt, hos chronologiæ nævos aut non viderint aut non absterserint. Quid igitur certi de Richerio præsule Senonensi (quod vellent Sammarthani) statui posset, si ipsa nutent historiæ fundamenta, quibus deberet inniti? Opponet contra meam de illius vicariatu qualemcumque conjecturam, nullam hujus vicariæ potestatis aut delegationis notam exhiberi, qualem cernimus in plurium delegatorum subscriptionibus et ipsius Orbati, vice Leonis Senonici, etc. Dico synodi hujus Sonnatianæ nullas legi synographas in collectionibus conciliorum, quarum intuitu discerni possint qui præsules, qui legati; sed solam Flodoardi pericopen singulos temere

laudantem, qui interfuere aut quos interfuisse D bona fide putavit. Nam ut alios nullibi apud veteres inscriptos taceam; laudat Childoaldum Abrincatensem, Bertegesilum Carnotensem, Galonem Virdun., quos in Elenchis illarum ecclesiarum non agnoscit C. Robert, quin de Godone nobis assentit pag. 509 mei codicis: « Hoc » tempore florebat S. Godo, qui a Flodoardo » l. 2 c. 5 recensetur tamquam Virdunensis episcopus in synodo Remensi, habita circa annum » Christi dcxxxiv, fortasse quia vices episcopi » sui obiret ». Par de Richerio mihi judicium, quod tamen eruditorum censuræ secus sententium submitto. Ita Mathoudus.

17 Sed prima hujus auctoris responsio, quæ tota nititur falsa conjectura de protracto exilio S. Lupi usque ad Remense concilium, non subsistit: nam ut vidimus paragrapho præcedente, Sanctus ad cathedram revocatus est opera S. Winebaudi anno 614; nec uspiam legitur secundo expulsus in exilium. Quomodo igitur dici debet, imo quomodo dici potest, istum Richerium fuisse tantum coëpiscopum, vices agentem S. Lupi, forte tum (quando Remensis synodus habebatur) adhuc exulantis, qui post Senecium anno dcxxiii pia morte defunctum substitutus fuerit Lupi vicarius, atque ut talis concilio isti subscripserit? Id certe non evincunt aliorum, quos Mathoudus citat, in aliis synodis subscriptiones. Quod ait responsione secunda, congeriem illam episcoporum prout a Flodoardo recensentur, meram esse chronologiæ maculam, vacillare in illa serie plures subscriptiones præsertim Auspicii Augustodunensis, et Galonis seu Godonis Virdunensis; totum nititur auctoritate Claudii Roberti, quæ profecto tanta non est, ut præponderare debeat Flodoardo totque aliis viris eruditissimis. Et Auspicius quidem inter episcopos Augustodunenses tertio loco post Syagrium collocant novissimi editores Gallix Christianæ tom. IV col. 347; Godonis Virdunensis episcopatus favet Mabillonius tom. I Annalium pag. 349. Videri etiam potest tom. XI Februarii pag. 171.

perperam contendit Mathoudus; vindicantur

E

18 Mathoudum in ea opinione præcessit Jacobus Severtius in Archiepiscopis Lugdunensibus pag. 128 et 129 secundæ editionis; ubi plures enumerat præsules, quos contendit Remensi synodo coævos non fuisse, motus nimirum auctoritate Democharis et Joannis Chenutii, hos enim identidem citat. Sed norunt eruditi parum esse fidendum mendosis istorum catalogis, quos potius corrigere debuerat Severtius ex Flodoardo, quam hunc ex illis impetere: præsertim cum nulla solida ratione probet, vitiatas esse apud Flodoardum aut Sirmondum subscriptiones. Quod spectat ad argumentum Severtii petatum ex silentio Baronii et Genebrardi, quo synodum Remensem in dubium vocare, vel a sæculo VII videtur velle removere, nullius istud est ponderis: nemo enim hodie dubitat, quin illo sæculo vere habita fuerit. Ceterum Sirmondus apud Labbeum tom. V Conciliorum col. 1693 eam collocat circa annum dcxxx, Dagoberti II. Verum dubius hæc addit: Quod si de annis Dagoberti sermo sit, quibus ante patris obitum in Austrasia regnabat, citerior aliquanto Christi annus huic synodo conveniet. Et sane convenire debet, nempe 624 circiter, ut num. 13 docuimus, et solide probat Henschenius in Diatriba de 3 Dagobertis lib. IV cap. 1. Imo canon III et XXIV, in quibus mentio fit Parisiensis synodi, satis videntur innuere concilium celebratum esse, vivente Clotario; si enim ille

subscriptiones concilii,

F

A ille jam mortuus fuisset, utique bonæ memoriæ Clotarium regem appellavissent episcopi. Hæc de synodo Remensi paulo fusiùs deducere placuit, tum ne lector parachronismis variorum decipiat, tum etiam ne diffidat subscriptionibus, uti recensentur a Flodoardo.

Mors Sancti affigitur anno 623.

19 Quærit Mathoudus : Quid igitur certi de Richerio præsule Senonensi, si ipsa nutent historiæ fundamenta? Respondemus fundamenta a nobis stabilita, exsilium nempe S. Lupi et Remense concilium minime nutare : certum autem nobis videri, Richerium I synodo subscripsisse non tamquam vicarium Sancti aut delegatum, sed veluti Senonensem archiepiscopum ; atque ut talem catalogo inscribendum ordine xxii, Senecio expuncto. Vide num. 10. Ex dictis hactenus patet obiisse Sanctum ante annum 625 : at quoto Christi anno, nunc indagandum. Bailletus in Vitis Sanctorum tom. III col. 15 scribit sequentia : Refertur ordinarie mors S. Lupi ad annum dcccxiii ; eundem signant Cointius, Castellanus, et Calendarium Autissiodorense anni 1725. Ad dictum annum pag. 323 sic habet Mabillonius :

B Hoc fere anno Lupus Senonensis antistes, ab exsilio reversus, finem vivendi fecit, et, uti ipse jusserat, in stillicidio basilicæ S. Columbæ ad pedes beatæ martyris sepulturæ traditus est. Non quod velit uno eodemque anno exsulandi atque vivendi finem fecisse ; siquidem ante pag. 307 narraverat impetratum Sancto reditum ante concilium Parisiense : Fecit vir sanctus (Winebaudus) quod rogatus erat. Regem adiit in villa regali Alento non longe ab urbe Rotomagensi. Rex facile a sancto abbate se exorari passus est, sanctumque antistitem (Lupum) ecclesiæ suæ restitui jussit, data etiam ad Winebaudi preces reis libertate, qui in carceribus tenebantur. Adeoque prioribus verbis non indicat reditum Sancti et mortem eodem anno contigisse, nisi turpiter sibi contradixerit. Intellige ergo S. Antistitem, diu ante ab exsilio reversum anno scilicet 614, anno demum 623 finem vivendi fecisse, Kalendis Septembris, ut habet Codex Valtellensis in Vita num. 24. Testamentum condidit episcopo dignum ; quippe ecclesiam Senonensem, inquit Mathoudus, bonorum suorum scripsit hæredem ex asse ; quo amplissimo proventu hactenus dives, grati animi vices singulis annis hoc die rependit publica supplicatione ad ejus sacra lipsana ; eorum bajulatione intra civitatis mœnia, annua cereorum oblatione et totius chori metropolitani symphonia in cœnobitico templo ad primum urbis lapidem, in cujus stillicidio humari voluit ad pedes sanctæ virginis et martyris Columbæ, quam ut impense coluerat vivus, sepultus humili funere ei se magis adhuc clientem exhibuit.

§ IV. Corporis translatio, inventio, recognitio : controversia de Sancti capite et reliquiis judicio Pontificio dirempta : reliquiæ locis variis.

Promissionem Christi, Qui se humiliat, exaltabitur, in Sancto nostro cernere licet adimpletam : cum enim tam humile sepulcrum ex animi demissione sibi elegisset, eum ibidem miraculorum gloria et multitudine sublimavit Deus. Temporum successu levatum inde et in ipsam S. Columbæ basilicam translatus fuit sacrum corpus ; cujus translationis festum notatur ad xxiii Aprilis in Martyrologio Gallicano Andrea Saussey pag. 228 : Ibidem (Senonis) in monasterio S. Columbæ elevatio et translatio S. Lupi episcopi ejusdem metropolis et confessoris, quando ex atrio ecclesiæ, ubi, sicut jusserat, subtus stillicidium fuerat humatus, levata sacratissima ejus gleba miraculis fulgens, intus basilicam deportata et decenti loculo inclusa inter veneranda pignora beatorum, quorum in cælis gloriosus Præsul est particeps, reposita fuit condecenti honore. Non tamen illo die id factum credimus, verum xxiii Julii anno 853, ut scribit Mabillonius Annalium tom. III pag. 33 : Hoc ipso anno, quem describimus, apud Senonas facta legitur dedicatio basilicæ sanctæ Columbæ xi Kalendas Augustas ; et x Kalendas ejusdem mensis translatio corporum S. Columbæ virginis, et S. Lupi episcopi et confessoris, quæ ibidem sepulta fuerant. Certe hunc annum signat Chronicon Lemovicense apud Labbeum, et vetus aliud Chronicon necdum typis vulgatum : tametsi in Floriacensi mox laudato id differtur in annum sequentem. De hac dedicatione et translatione agit Clarius monachus in Chronico, ubi Wenilo archiepiscopus ecclesiam S. Columbæ xi Kalendas Augusti in honore sanctæ Crucis dedicasse perhibetur, et postridie corpora SS. Columbæ et Lupi levasse e tumulis, in quibus primum sepulta fuerant. Vide Mathoudum pag. 57, sed loco pridie lege postridie.

Corpus post annos 229 transferitur in ecclesiam S. Columbæ ;

E

F

21 Sancti corpus, quod aliquamdiu latuerat, detectum fuit an. 960, ut legimus in Chronologia Roberti monachi Altisiodorensis pag. 72 : Senonensi ecclesiæ post Hildemannum præfuit Archembaldus. Sub hujus tempore SS. Columbæ virginis et Lupi confessoris mausolæa per noticiam cujusdam veterani monachi sunt detecta, quæ a tempore paganorum usque ad tempus illud in cripta ipsius basilicæ fuerant occultata. Ut itaque de illorum præsentia certiores facti sunt, invitato Archembaldo archiepiscopo populoque innumerabili, cum magna eos honorificentia levaverunt. Spicilegium Acherii tom. II novæ editionis pag. 470 diem signat xi Kalendas Augusti. Pagani illi, quorum metu dicuntur occultata fuisse Sanctorum corpora, vel Normanni fuerunt, de quibus Mabillonius ad annum 886 pag. 254 : In veteri chronico Senonensi legimus, Nortmannos hoc anno, pridie Kalendas Decembris, ab urbe Parisiorum Senonas ascendisse ; et sequenti mense Maio rediisse in Franciam . . . Tunc vastata fuisse omnia, destructas ecclesias, succensa monasteria

dein metu paganorum occultatum invenitur sæculo x,

AUCTORE
J. V.

monasteria Clarius scribit : *vel Hungari, qui anno 937 Rheno transmissio, Franciam prædationibus, cædibus et incendiis infestam reddiderunt usque ad pagum Biturigensem effusi, ut auctor est Mabillonius pag. 434. Paganorum nomine Hungaros designari a Roberto, probabilius mihi est : nam Betto monasterii S. Columbæ præpositus, initio sæculi x adeoque annis aliquot post irruptionem Normannorum exedras beati Lupi confessoris et sanctæ Columbæ virginis et martyris bracteis aureis et argenteis affabre sculptis adornavit, teste rursus Mabillonio pag. 308, et Roberto pag. 71 : unde tunc nondum videntur latuisse prædicta Sanctorum lipsana.*

rursusque visitatur sæculo XII : aliquas tunc reliquias

* faaciis

B

22 Denique post multos annos corpus S. Lupi recognitum fuit ab Hugone de Touciaco Senonensi archiepiscopo, qua de re ita meminit pag. 123 Mathoudus : Iterum nova gratia Vivianus Hugo promeruit anno MCLX, cum corpora SS. præsulum et MM. Potentiani et Altini... suis manibus levavit, coram exhibuit, et novis brandeis * protexit... Pari cultu in monasterio S. Columbæ corpus S. Lupi visitavit. Aliqui asseverant in hac visitatione seu recognitione quamdam capitis partem aliasque S. Lupi reliquias Hugoni archiepiscopo concessas fuisse, et ab hoc donatas monasterio prioratus de Naudo : unde postea super possessione corporis S. Lupi gravem litem exortam esse videbimus. Accipe interim donationis historiam prout eam narrat Ms. noster Catalogus episcoporum Senonensium signatus ✠ Ms. 139 G, una cum citati Hugonis litteris : Sanctus igitur Lupus Senonensis archiepiscopus, nobilis genere, sed nobilissimus mente, multisque clarus virtutibus, apud Brienonem migravit a sæculo, vivens in Christo : et in monasterio sanctæ Columbæ virginis et martyris prope Senones ad pedes prædictæ sanctæ corpus suum ante suum obitum jusserat sepeliri, quod diligenter est impletum. Postea vero corpus ipsius a loco, in quo jacuerat, relevatum fuit undecimo Kalendas Augusti, et in dicto monasterio honorifice observatum. Vitam ipsius et miracula fere per totam Senonensem diæcesim poteris invenire.

Hugoni donatas fuisse et ab hoc alio translatas

C

23 Post hæc vero, annorum curriculis jam transactis, dominus Hugo vir bonæ memoriæ Senonensis archiepiscopus, qui fuit anno domini millesimo centesimo quadragésimo quarto, ut in tabula suo nomine intitulata invenies, electus, confirmatus, consecratus, honore pallii decoratus et a monasterio beati Petri Vivi ad majorem ecclesiam deportatus, ad petitionem abbatis et conventus sanctæ Columbæ reliquias istius beatissimi Lupi populo, qui ad hoc videndum devote venerat, ostendit : et perfectis processionis et Missæ solemnibus, ab eisdem abbate et conventu humiliter postulavit, quatenus aliquam portionem de reliquiis sanctissimi Lupi sibi concederent et donarent ; quod benigne concedentes donaverunt sibi quamdam partem de capite et de reliquiis istius confessoris sanctissimi. Ipse vero vir laudabilis dominus Hugo prædictus, audiens et videns evidentissime miracula, quæ per merita sancti Lupi frequentius fiebant in ecclesia de Naudo, intelligensque quod fere omnes confluebant illuc ; jam dictas reliquias cum multa devotione in monasterium prioratus de Naudo transtulit et donavit, et in quadam capsâ reposuit conservandas.

in hujus litteris

24 Super hujusmodi vero donatione tam benignissime facta, suas monasterio sancti Petri Vivi donavit literas sigilli sui munimine roboratas,

quarum tenor talis est : « Hugo Dei gratia Senonensis archiepiscopus, omnibus, ad quos præsentem literam perveniunt, in Domino salutem. Novit universitas vestra quod, cum ad petitionem et instantiam abbatis et monachorum sanctæ Columbæ, reliquias beati Lupi archiepiscopi Senonensis populo, qui ad hoc devote venerat, ostendissemus, humiliter ab eodem Abbate postulavimus, quatenus aliquam portionem de reliquiis sanctissimi Confessoris nobis concederet ; quod nobis benigne concedens, donavit quamdam partem de capite et de reliquiis corporis ipsius involutam in quadam particula capsulæ suæ. Nos vero moti plurimum pro evidentissimis miraculis, quæ per merita dicti Confessoris frequentius fiebant in ecclesia ejusdem confessoris Lupi de Naudo, et fere omnes illic confluebant ; jam dictas reliquias cum multa devotione donavimus et in quadam capsâ reposuimus observandas ».

25 Abbatis nomen, tempus prædictæ donationis et quæ hanc secuta sunt, distinctius exprimunt ad annum 1144 Annales Benedictini tom. VI pag. 375 : Tunc temporis Senonensi sanctæ Columbæ monasterio præerat Theobaldus abbas, cujus rogatu Hugo Senonum archiepiscopus hoc anno S. Lupi ejusdem urbis quondam episcopi reliquias frequenti populo ostendit ; isque post missam et sollemnem processionem aliquam sibi earum portionem dari postulavit. Ejus postulatis annuens abbas, quamdam S. Lupi capitis partem cum aliis ejus ossium particulis eidem concessit archiepiscopo, qui eam in ecclesia beati Lupi de Naudo reposuit : quod ipse litteris suis testatum facit, in quibus ecclesiam illam ipsius Sancti frequentibus miraculis illustratam fuisse dicit. Hinc gravis jurgiorum materia inter illius ecclesiæ parochianos et monachos orta est super possessione corporis S. Lupi, quæ contentio jussu Romani pontificis per Hugonem archiepiscopum, qui eas S. Columbæ ecclesia populo exhibuit, tempore Odonis abbatis terminata est. De Odone videri potest pag. 567 ibidem. Sed bona venia Mabillonii vel Martenii, qui tomum VI edidit, non videntur tam cito finem habuisse jurgia ; nam utcumque ea tunc forte sopita fuerint, constat tamen initio sæculi XIII viguisse contentionem de Sancti corpore inter abbates et monachos S. Columbæ et S. Petri-Vivi : donec tandem lis ad Innocentium III delata est ; quam Pontifex, causa probe cognita, monachis Columbenses adjudicavit.

asseritur : litem de corporis possessione

E

F

26 Ad clariorem intelligentiam audi, lector, Innocentium ipsum epistola x lib. xv Regestorum hac super re Abbati et priori, sancti Victoris, et magistro G. Cornuto Canonico Parisiensi scripta. Eam nos integram recudemus, prout edita est a Stephano Baluzio Epistolarum Innocentii III tom. II pag. 602 : Dilecti filii abbas et conventus sanctæ Columbæ Senonensis nobis conquerendo monstrarunt, quod, licet in ecclesia sua totum corpus beati Lupi confessoris archiepiscopi Senonensis una cum capite requiescat, sicut per authenticum bonæ memoriæ Hugonis Senonensis archiepiscopi, qui convocatis quibusdam episcopis, et clero et populo adunatis, ipsum corpus ac caput omnibus adstantibus demonstravit, evidenter apparet ; abbas tamen et monachi sancti Petri vivi Senonensis in ipsum gravamen per prædicatores suos caput et quædam membra Confessoris ipsius esse apud quemdam

dirimit Innocentius III.

A quemdam prioratum suum, videlicet sanctum lupum de Nando*, per episcopatus longe lateque diffusos faciunt publice nuntiari: quod siquidem est a veritate penitus alienum. Quia igitur falsitas tolerari non debet sub velamine pietatis, discretioni vestrae per apostolica scripta mandamus, quatenus memoratos abbatem et monachos, ut ab huiusmodi praesumptione desistant, auctoritate nostra moneatis attentius et efficaciter inducatis; ipsos ad hoc, si necesse fuerit, per censuram ecclesiasticam appellatione remota, cognita veritate cogentes; cum nec saluti nec famae congruat eorumdem, quaestum acquirere de praedicatione mendacii. Nullis litteris veritati etc. a Sede Apostolica impetratis. Quod si non omnes etc. duo vestrum ea etc. Datum Laterani ii Idus Martii, Pontificatus nostri anno decimo quinto. Id est, xiv Martii anno Christi 1212.

non tamen omnia monachis S. Petri-Vivi adjudicat.

B 27 Ex hac epistola discimus quidem, Hugonem archiepiscopum Senonensem visitasse ac integrum reperisse Sancti corpus una cum capite in ecclesia monasterii S. Columbæ, ipsum corpus ac caput omnibus astantibus spectandum exhibuisse, et confecisse ea de re instrumentum authenticum; ex quo Pontifex ait constare sacrum illum thesaurum a monachis S. Columbæ possideri: item falso dici a praedicatoribus sancti Petri-Vivi Senonensis, CAPUT ET QUÆDAM MEMBRA Confessoris ipsius (S. Lupi) esse apud quemdam prioratum suum, videlicet sanctum Lupum de Nando, quos proinde jubet desistere ab huiusmodi praesumptione. Verum hinc non sequitur, falsum esse quod supra num. 23 et seqq. de quibusdam Sancti reliquiis prioratui de Nando donatis retulimus: potuerunt enim ibi vere asseruari exiguae Sancti capitis et ossium particulæ, quod Innocentius non negat, et interim falso a quibusdam asseri, habere se illo loco caput et quædam membra. Atque hoc solum praedicari vetuit Pontifex; nequiquam autem declaravit, nullas prorsus S. Lupi reliquias ad istum prioratum translatas fuisse. Neque talis declaratio erui potest ex his verbis: Quod siquidem est a veritate penitus alienum; nam certe penitus a veritate alienum erat, frustulum cranii et aliorum ossium particulas pro capite et membris venditare, et, quia illa haberent, negare totum corpus una cum capite alibi requiescere.

Sancti lipsana in variis ecclesiis honorantur.

C 28 Reliquiæ Sancti post annum 1212, vel etiam ante quædam particulæ minores ex iis aut res aliæ, communicatæ fuerunt variis ecclesiis: Ab illo tempore, ait Bailletus, nimirum post translationem, quæ colitur xxiii Aprilis, factæ sunt aliquæ distributiones reliquiarum ejus, quæ ostenduntur in diversis regni ecclesiis ad ipsius (S. Lupi) honorem exstructis. Quasdam haberi volunt in ecclesia parochiali, illius et S. Ægidii nomine insignita Parisiis. Certe Rayssius Hieroglyphylacii Belgici pag. 33, in cænobio Elnonensi honorificentissime recludi asserit os femoris sancti Lupi Senonensis... archiepiscopi: pag. 195 magnam ossis partem esse in abbazia Domp-Martini: demum pag. 553 ipsum caput servari in xenodochio S. Jacobi Majoris Duaci: Caput, inquit, et medietas brachii S. Lupi Senonensis archiepiscopi... Ultima Gallorum cum Hispaniarum rege dissentione obtinuit hoc sacrum pignus per quemdam Duacensem, qui praedictum caput a milite insolenti, suo argento et auro denudatum humique projectum, propter S. Quintini fanum suis ipse manibus e terra sustulit, et

Duacum ad natale solum attulit, atque praedicto xenodochio... donavit... Obiit (Sanctus) ipsis Kalendis Septembris: ejus tamen natalis dies octavo Kalendas Octobris a populo Duaceno maximo confluxu celebratur: quod, ut quidem ego existimo, hac die sacrum illud depositum hoc in sacellum illatum e Gallia fuerit. Hæc Rayssius: Buzelinus vero Gallo-Flandriæ libro ii cap. viii pag. 287 ait esse ejus divi Lupi caput, qui Trecensem ecclesiam episcopus rexit, seque de eo in veteri monumento Ms. hæc legisse: S. Lupi episcopi et confessoris, qui caducum morbum habentibus et ipsum requirentibus integram sanitatem præstare solet. Vide tom. VIII Julii pag. 68. Sed cum relata inscriptio non habeat Trecensis, et Sanctus noster eodem morbo laborantibus perpetim opituletur ac singularis patronus ea in re imploretur, teste Saussayo: determinare non possumus, cujus S. Lupi ex reliquiis sint. Rayssius loco proxime citato annotat in margine sequentia: Joannes Buzelinus... dicit esse reliquias S. Lupi Trecensis episcopi, sed perperam, ut mihi ex variis archivis Ms. adprime constat. Fides sit penes auctorem.

AUCTORE J. V.

E

VITA

AUCTORE ANONYMO

Ex Ms. Rubecæ-Vallis, collato cum Ms. S. Maximini Treviris, codice Ms. Valcellensi a pag. 6, aliisque editis.

PROLOGUS.

Sanctorum gesta calamo pandere per Raphaël docemur archangelum ad Tobiam loquentem: Consilium, inquit, regis bonum est abscondere: opera [autem] Dei præclarum est enarrare. Sed et lucerna mundi Hieronymus ad istud nos provocavit exemplum: qui postquam vetus Testamentum et novum præclaro transtulit eloquio, etiam vitas anachoritarum Hilari-
F nis, Pauli, Malchi a et aliorum florentissimo depinxit stilo in memoriam posteris* profuturum*: et licet humanis laudibus justus non egeat, quem præsentia Christi clarificat, et aula paradysi et* societas angelica jam retentat; tamen fidei propagantur augmenta, cum Christus per suos famulos b monstratur magna populis ostendisse miracula c.

Vita Sanctorum cur scribantur.

a posteris non habet San-Maxim.

* forte proiuturas

* in aliis Mss.

vel

b

c

ANNOTATA.

a Vita horum trium habentur in nova editione Operum sancti Doctoris per Martianay tom. IV part. ii col. 68 et seqq. De S. Paulo primo eremita actum est tom. I Januarii ad diem x pag. 602; de Hilarione et Malcho monacho captivo ad xxi Octobris agetur.

b Ms. San-Maximinense pro suis famulis, sed apographi nostri lectio videtur præferenda.

c Prologum et multa alia sparsim in Vita omittunt Chesnius et Bouquetus: quæ autem habent ab apographo diversa, Bouqueti nomine suis locis annotabimus.

CAPUT

AUCTORE
ANONYMO.

CAPUT I. Illustres S. Lupi parentes, quibus divinitus promittitur; clericatus, educatio et indoles: virtutes, episcopatus.

Locus Sancti
natus, educa-
tio et

a
b
c
d
e f
g
h
i
B
egregia indoles,
qua perspecta,
ordinatur cle-
ricus:
k
l
m
n
o p q r
s
t

dein a Seno-
nensibus ob ra-
ras virtutes ex-
petitur episco-
pus,
u

x y

z

aa bb

cc

dd ee

ff

consec. atusque
mira ulis et an-
gelica vita co-
ruscant.

gg

hh

* Valcell. quæ
ii

kk

ll

LECTIO I. Sanctus igitur Lupus parentibus inclitis a, ex parte regali sanguini contiguus, oriundus extitit in b vicina amnis Ligeris c provincia Aurelianensium civitatis: cuius genitor Beto d, genitrix Austregildis vocabulo, Aiga e avunculi f cognomento: qui divina revelatione commoniti, quod dignum Deo Antistitem funderent mundam g prolem, mox editum parvulum lactis pabulo enutritum h expleto tempore curarum i erudiendum tradiderunt studiis litterarum.

2 LECT. II. Mox in eo lampada k cælestis gratiæ ita l resplenduit, ut cunctos sodales suos in schola præcederet, et flore sapientiæ ac rivo torrentis facundiæ superaret m. Erant fratres illius genitricis n [venerandi] antistites, Austrenus o Aurelianorum p pontifex, et q Aunarius r Autisiodorensium s præsul virtutum signis effulgens: qui cum cernerent prædictum t puerum normam religionis amare, et Christi præcepta diligere, eum clericatus officio studuerunt mancipare.

3 LECT. III. Cui cum jam ætate crescente officia divina cœpisset digne persolvere, et oris melliflui cantu u Christi harmoniam insonare, atque abstinentiæ rigore carnis rebellionem domare, non cessabat oratu assiduo Sanctorum sepulchra martyrum frequentare, inopiæ afflictorum x compati, hospitalitatem sectari y, charitate resplendere, eleemosynis insudare, mundum contemnere et toto desiderio ad aulam paradysi anhelare z. Sed [et] cum fama illius longe lateque percurreret, et amor in bonorum præcordiis glomeratus aa succresceret bb, mox ut Papa cc Arthemius Senonum defunctus est, ut jam dictæ civitatis cathedram S. Lupus perciperet dd, clerus vel ee populus urbis Senonicæ auribus regis unanimiter suggestit ff.

4 LECT. IV. Divino igitur decreto pontificali locutus in solio gg cœpit virtutibus pollere, miraculis coruscare hh. Agebant gratias cuncti divinæ clementiæ, qui * talem Senonicis dedisset pontificem, virtutibus egregium, amatum clero vel ii populo, iustitia indutum, virginitate præclarum, jejuniis deditum, eleemosynis largum, vigiliis indefessum, doctrinæ sanctæ tubicinem kk: qui corpore tentus in seculo, crederetur merito jam angelis sociatus in cælo ll.

ANNOTATA.

a Proceres Palatinos seu palatii fuisse, scribit Andreas Saussayus hac die. De Sancti stemmate, anno et loco natali vide Commentarium num. 7.

b Alia Mss. et Bouquetus omittunt in San-Maximinense præterea legit amni hoc modo: oriundus extitit vicina amni Ligeris provincia.

c Liger, et Ligeris Baudrando fluvius percelebris Galliæ Celticæ, Aurelias alluens. De eo Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum: Liger... vere nostrorum fluviorum rex, vulgo LA LOIRE, oritur in pago Velauno vel Vellavo... Latine in Nominativo LIGER est, nec aliter potest enuntiari. Quod fuse probat pag. 277, contendens errare recentiores cunctos, qui Adalberonem episcopum Laudunensem, DCL annorum auctorem, aut alios ejus similes et æquales secuti, LIGERIS in recto casu dicere maluerunt.

d San-Maxim., codex Valcellensis et Bouquetus habent Betto, ut communiter appellatur; Surius Betro, Breviarium Senonense Bello. Le Maire in Historia ecclesiæ Aurelianensis tom. II pag. 119 Bettonem Beatum appellat: Nam non solum, inquit, festum S. Lupi solemniter celebrabatur, sed ejus beati patris Bettonis in abbazia S. Lupi Aurelianensi, quod ob tumultus Religionis causa exortos intermissum fuit. De hujus cultu nihil alibi invenio.

e Sic etiam habet Surius; Valcell., Bouquetus et Breviarium citatum Aga: nos cum aliis Agiam vocabimus in appendice de hac sancta vidua post Vitam S. Lupi.

f Mendose San-Maxim. ab incolis; nam avunculi constanter legunt tum editi tum Mss. Sensus apud Surium clarior est: Pater ejus Betro, mater Austregildis dicta est, cui ab avunculo Aigæ cognomentum accessit. Cointius ad an. 609 num. 11 Austregildi cognomentum Aigæ vel Agiæ ab avunculo accessit. Quis iste avunculus fuerit, nos lalet.

g Valcellensis rectius mundo, San-Maxim. gignerent mundo.

h San-Maxim. genere mutato, sic legit; editam parvulo lactis pabulo enutritam.

i Idem omittit curarum. Valcellensis melius cunaram, uti et Surius. Officium Senonense cunabulorum.

k In San-Maxim. lampas: sed et lampada primæ declinationis apud Plantum est. Vide Glossarium Cangii ad vocem LAMPADÆ.

l Absunt a San-Maxim. hæc dux voces, gratiæ ita, unde sensus hiulcus est.

m Præcedentia sic legit San-Maxim. florem sapientiæ a rivo torrentis fecunde sumeret. Minus clare.

n Adeoque avunculi, non fratres ipsius Sancti, ut perperam scribit Demochares tom. II fol. 29 et 32 versis. Vox sequens hamulis inclusa, non est in San-Maxim.; sed illam interserunt Valcellens. et Bouquetus.

o Vocatur etiam Austrinus et Austerius, a quibusdam Sancti titulo exornatus. Beatissimum appellat Fredegarius in Chronico apud Ruinartum col. 605: Bertoaldus.. Aurelianus ingreditur, ibique a viro beatissimo Austrino episcopo suscipitur. Vide quæ tom. VI Augusti pag. 90 de eo annotata sunt lit. g. Adi et Commentarium prævium hic num. 7.

p Aureliæ, et Aureliani, item Aurelia, Aurelianum et Genabum (Orleans) urbs ampla Galliæ ad Ligerim fluvium, provinciæ cognominis caput. Episcopalis est sub archiepiscopo olim Senonensi, nunc sub Parisiensi a xx Octobris 1622, quando Lutetia archiepiscopali dignitate insignita fuit a Gregorio XV. Vide Baudrandum et le Maire in Historia ecclesiæ Aurelianensis tom. II pag. 6.

q Conjunctio et deest in San-Maxim., Valcellensi, et Bouqueto.

r Variæ

AUCTORE
ANONYMO.

A r Varie nominatur hic sanctus, ut videre licet in Annotatis lit. f tom. VI Augusti citato. Habetur in Martyrologio Romano xxv Septembris. In ejus Vita, quam Labbeus edidit tom. I Bibliothecæ pag. 529, abbati cuidam pedum contractione laboranti apparuisse narratur S. Lupus in extasi dicens, perniciousiter mittens dirige unum ex fratribus, qui sacris antistitis tibi Aunarii calciamenta deportet etc. In Mss. autem, quæ ad illum diem edenda servamus, vocatur S. Lupus episcopus per prolepsin haud dubie, quia postea nempe anno 609 episcopus factus est: cum S. Aunarius, quo vivente superiora contigerunt, jam obiisset ab anno 605 secundum Cointii calculum.

f Alii editi et Mss. Autissiodorensis. Est autem Altissiodorum, Antissiodorum, Autessiodorum, Autissiodorum (Auxerre) urbs Galliarum ad Icaunam fluvium in Burgundiæ ducatu, episcopalis sub archiepiscopo Senonensi. Addit Baudrandus, Antricum dici a quibusdam. Nullum nomen urbis pejus acceptum aut sæpius mutatum ab auctoribus nostris reperias, inquit Valesius pag. 69.

B l Prædictum omittit San-Maxim.
u San-Maxim. et Valcell. ore mellifluo cantus. Deinde omittunt non cessabat: Valcell. oratu assiduo cœpit.

x San-Maxim. fractorum.

y Idem sectare, sed barbare.

■ Hic San-Maximinense interserit prodigiosam patefactionem basilicæ S. Aniani, orante noctu præ foribus Sancto nostro. Apographum et Valcell. illam referunt inferius, ubi narrationem utramque conferemus. Consule interim Commentarium num. 5.

aa Vitiose in San-Maxim. glomerata; Bouquetus solus glomerate.

bb Solus Chesnius accresceret.

cc San-Maxim. episcopus, dein pro defunctus est substituit diem clausit ultimum, omisso Senonum. Valcell. vero et Bouquetus: Papa Artemius Senonis defunctus est. De nomine PAPA omnibus olim episcopis, saltem Latinis, communi, donec Gregorii VII decreto, anno MLXXIII, ad solum Episcopum Romanum... restringeretur, videri potest tom. V Junii pag. 28 *. Porro S. Arthemius colitur xxviii Aprilis.

C dd In aliis Mss. et editis susciperet.

ee Conjunctio disjunctiva vel hic copulativa est, ut alibi sæpius. Adi Calepinum et Cangium.

ff Eodem modo hæc legit Bouquetus, notatque in margine annum 609; quo probabiliter Sanctus consecratus est episcopus, ut docet Commentarius num. 8. Valcell. et Chesnius aures regis unanimiter postulavit. San-Maxim. unanimiter postulavit, omisso auribus regis.

gg Valcell. et Bouquetus cathedra. Sanctum ordine vicesimum primum sedisse, diximus in Comm. num. 8.

hh Verbum pollere solus omittit Chesnius. Quæ autem sequuntur usque ad cap. III nec ipse nec Bouquetus habet.

ii Valcell. et. Vide dicta lit. ee.

kk San-Maxim. doctrina sancta tubicinum pro tubicinem.

ll Idem sociatus esset, omisso crederetur merito. Hic finiuntur quatuor primæ Lectiones Officii Senonensis. Quinque reliquæ indicabuntur inferius.

CAPUT II. Obseratam S. Aniani ecclesiam precibus suis aperit; inimicis et detractoribus benefacit: fidens Deo magnam vini copiam accipit.

Noctem quamdam ducens Christo pervigilem, liminibus a astitit basilicæ sancti Antistitis Aniani b: cumque diligentia custodum firmiter ostium obseratum eidem prohiberet ingressum, ipse prostratus limini c pias aures Domini dum pulsata intima voce d, repente cælitus avulso repagulo e, Sancto patuerunt ostia. Custodum excitata caterva ingredi vident Sanctum facie rosea, fulgentibus oculis claritate superna. Cumque prædia propria in Aurelianorum tellure ordinatus pontifex circuiret f, erat [enim] ei erga Sanctorum titulos g magna dilectio [et in reliquiis exornandis præclara intentio] præcipue S. Columbæ h, quæ duplicem a Christo meruit coronam accipere; unam, virginitatem servando, alteram, pro amore fidei palmam martyrii obtinendo i.

6 Fulgebat in eo sancta benignitas, non solum in benevolos, sed in impios et k inimicos. Et quia, dicente Paulo Apostolo: Omnes, qui volunt in Christo pie vivere, persecutionem patiuntur; quoscumque sibi senserat invidere * peste contrarios, et detractionis aculeo l dentes inferre vipereos, in tantum ipsis erat pacificus, ut viliora suis usibus in cibis vel poculis, meliora eorum inferret obtutibus m, exemplum Veritatis subsequens, quæ * diligere inimicos suos mandavit discipulis.

7 Quadam namque n die dum plurimos o ad suum convivium convocasset p, et, cætero expenso pauperibus, amplius vini in modio q non haberet; cum crebris succedentibus populis * falernum r deficere per pincernam proprium * agnovisset, fidens in Domino coram omnibus dixit: « Credo quia Dominus meus Jesus Christus, qui nos sancto Evangelio præmonuit considerare volatilia cæli, quia non serunt s, neque congregant in horrea, et Deus pascit illa t, ad nostram implendam charitatem citius » tribuit consolationem. » Mirum in modum mox ut verba complevit, missus * genitricis suæ u astitit, qui quingentos x vini modios viginti plaustris impositos proximos jam dictæ urbis foribus nunciavit. Tunc ille prophetiæ munere approbatus, robore fidei confortatus, lacrymis compunctus prædicationis verba deprompsit ad socios; et sperare eos in Domino exhortatus est attentius, atque circumstantibus offerri pocula mandavit frequentius.

Sancto in oratione vigilantia aperitur divinitus basilica S. Aniani, quam fulgens ingreditur:

a
b
c
d
e

f
g

h

i

mira ejus in obtractatores et inimicos benignitas:

k

* l. invidiæ ut est in aliis

l

m

* Valcell. qui firma in Deum fiducia freto vinum copiose submittitur.

n

o

p

q

* Valcell. poculis

r

* Idem prorsus

s

t

* id est. legatus, nuntius

u

x

ANNOTATA.

a Liminibus non est in San-Maximinensi.

b S. Anianus Aurelianensis episcopus Martyrologio Romano inscribitur ad xvii Novembris. Plures in diœcesi Aurelianensi S. Aniano dicatas ecclesias recenset citatus le Maire pag. 74 et

AUCTORE
ANONYMO.

144 : nos a biographo hic non aliam designari putamus, quam collegiatam extra muros.

c San-Maxim. limine.

d Idem et Valcell. prece.

e Utrumque legit vitiose, avulsa repagula : primum omittit etiam Sancto. Miraculum hoc ostendit vim orationis, quæ merito Clavis cæli appellatur a S. Augustino.

f Valcell. transponit propria hoc modo : Cumque prædia in Aurelianorum propria tellure, ordinatus pontifex circuiret, quæ San-Maxim. non habet. De præcedentibus vide Annotata ad cap. i lit. z.

g Id est, ecclesias, monumenta, sacella vel altaria. Vide Cangium.

h De ea Martyrologium romanum ad xxxi Decembris.

i Surius hanc periodum cum sequentibus connectit, parenthesi interposita : Cum ecclesiæ prædia in Aurelianorum territorio perlustraret, (erat enim magna illi erga Sanctorum titulos dilectio, præcipue vero S. Columbæ, quæ duplicem a Christo obtinuit coronam, virginitatis et martyrii) animi sui benevolentiam non solum in amicos, sed in ipsos etiam hostes egregie declarabat. Nos apographum secuti, a quo abest enim, divisimus. Perperam autem Surius vocat ecclesiæ prædia, quæ erant Sancti propria : nisi prolepsi usus sit, qua nempe Sanctus bona sua testamento reliquit ecclesiæ. Vide Comment. num. 19.

k San-Maxim. et Valcell. in ipsos etiam.

l Ambo legunt aculeis ; sed Valcell. mendose detractionibus.

m Id est, meliora quæque fercula et pocula illis apponeret, retentis sibi vilioribus. Ita ex animo inimicis benefacere heroicæ virtutis est.

n Namque non est in San-Maxim.

o Idem legit plures.

p Hic permagnus est hiatus in San-Maxim. nensi usque ad vocem [abbas] num. 14. Pulem folium excidisse, ut monui in Comm. num. 5.

q Valcell. amplius quam vini modium. Dicitur modius et modium ; estque mensura liquorum, constans xvi sextariis secundum Cangium, qui ad illam vocem multa habet de mensurarum æstimatione, reductione et diversa modii capacitae. Petrus de Natalibus et Mombrilius sic legunt, cum vinum ad medium non haberet : id est, pro media parte convivarum, ut conjicio ; addit enim Petrus de Natalibus pro recumbentibus.

r Vinum, quod gignitur in Campania Felice, sic dictum a monte vel agro Falerno, qui tractus Italiæ vitiferos habet colles generosissimo vino nobiles. Biographum tamen huc respexisse non puto, sed falernum scripsisse simpliciter pro vino.

s Valcell. addit neque metunt, uti habetur Matth. vi 26.

t Idem hic interponit ut, et dein legit tribuat.

u In Valcell. illius. Ex his porro liquet, fabulosum esse, quod scribit Petrus de Natalibus : vinum unde aut a quo delatum esset, minime sciri potuit. Non dubitamus tamen quin speciali providentia Dei factum sit, ut eo temporis puncto submissum a matre vinum nuntiaretur.

x Quingentos habet etiam Valcell. et Surius : centum dumtaxat legunt alii citati littera q et Breviarium Altissiodorense ; sed biographo credere malimus, utpote antiquiori. Neque illa quantitas vini tanta est, ut fidem excedat : si enim 16 sextarios in modium computes, 500 mo-

dii conficient sextarios 8000, id est, cados 40, quorum singuli contineant sextarios bis centum ; bini autem cadi seu modii 25 singulis plaustreis advehi potuere.

CAPUT III. Sinistra de se iudicia et obtrectiones contemnit ; hostes ab urbe fugat : novis traductus calumniis in exsilium relegatur.

Illo itaque tempore rex Theodericus a cum Brunechilde avia regnum gubernabat Burgundiæ. Cum igitur quidam regius aulicus Fulcarius dictus, illustribus b natalibus ortus, comes Aurelianensibus datus, qui maxime ob hoc c sancto Viro erat amicus, quia Beto * pater ejus de sacris eum susceperat fontibus, ad Virum Dei veniens indicasset, quod ei d in palatio detrahi a quibusdam audisset, quod ancillam Dei quamdam Verosiam e nomine, filiam antecessoris sui Arthemii immoderate diligeret, Sanctus ad evangelica arma recurrens, contra detrahentium impetum Christi tuba insonuit : Sancti f, inquit, estis cum maledixerint vobis homines, et dixerint omne malum adversum vos, mentientes : gaudete et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis.

9 Tunc coram prædicto viro ipsam Dei famulam g caritatis amore osculans, ait : « Nil nocent homini aliena verba, quem propria non maculat conscientia : Nam si ego pro amore Regis æterni istam in Christo veraciter diligo, terrenum ex hoc principem non pavesco. » Sanctus etiam h quia ipsam [Dei] virginem Christum amare ardentem agnovit *, ideo i ipsam mente purissima ante oculos Dei diligebat nec placere exinde hominibus studebat, quod * placere Domino intrinsecus satagebat ; exemplo usus [Pauli] apostoli, qui ait : Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem. Idem k enim erubescere non poterat, quem testis inviolatæ conscientiae defendebat.

10 Defuncto igitur Theoderico l principe, dum rex Francorum Clotarius m Burgundiam cœpisset intrare, armatum manu hostili Blidebodem direxit ducem ad Senonicam urbem. Cumque eam cœpissent n sui crudeliter jaculis infestare, Sanctus [Lupus] fidens in Domino aulam petiit matris ecclesiæ o in honore prothomartyris Stephani constitutæ : et dum ad evocandum populum signum p prædictæ ecclesiæ tangeret, omnis fortitudo sensus ab hostium caterva recessit, tantusque terror super eos irruit, ut nullatenus evadere se crederent, [nisi fugæ præsidium expetissent.] O virum clarissimum, qui exemplo Mosaico dum ad cælum porrexit brachium, hostem fugavit protervum. Tua sunt hæc, Christe, opera, cujus in Sanctis [omnibus] est laudanda potentia, qui in te confidentes sola salvas clementia absque clypeo et hasta.

11 Obtento namque q Clotarius regno Burgundiæ, præcepit cuidam viro potenti, dignitate sæculi præpollenti in magna gloria r Farulfo nomine duci, regalia negotia explicare * : qui progressus a latere regis, cum in ejus spem s decreta

Prævis hominum de se iudicia dictisque non turbatur Sanctus

a
b
c
d
e
f
g
h
i
j
k
l
m
n
o
p
q
r
s

al. Betto

al. Betto

al. Betto

al. Betto

al. Betto

al. Betto

al. Betto

al. Betto

al. Betto

al. Betto

al. Betto

al. Betto

al. Betto

al. Betto

al. Betto

al. Betto

al. Betto

al. Betto

al. Betto

al. Betto

al. Betto

al. Betto

al. Betto

al. Betto

al. Betto

al. Betto

* i e. curare

t

u

falso insimula-
tur apud Clota-
rium, qui male
credulus San-
ctum relegat in
Neustriam;

x

y

z

aa bb cc

B

dd

ee

ubi non tam ex-
sulem agens
quam aposto-
lum multos con-
vertit.

ff

gg

hh

ii

kk

A regis peragere studeret, prope Senones ve-
niens exarsit iracundiæ flammis, indigne ferens
nimirum; quod urbis cum muneribus obviam
sibi non processisset Antistes prædictus t. In ci-
vitate namque susceptus cum contra Sanctum u
Dei vultu incederet turbido, hoc ab eo accepit
respondum: « Magis quam hominibus obedire
» semper convenit Deo: sacerdotem enim ple-
»bem regere, et principes sæculi oportet divina
» præcepta docere: illos autem [ad ipsum] con-
» decet convenire. »

12 Regressus igitur Farulphus frendens, eo
quod non fuisset a sancto [Viro] plenius mune-
ratus, plura falsiloquutus x contra Virum Dei
principis intulit auribus, maxime instante viro
nequissimo nomine Madegisilo y, qui S. Remigii
in suburbio tenens monasterium sancti Pontificis
cupiebat invidus invadere locum. His itaque ne-
fariis instantibus quasi z jaculis venenosis, rex
Clotarius felle commotus virum Dei Lupum epi-
scopum retrusit in exilium in pago quodam
Neustriæ aa nuncupato bb Vinimaco cc, traditum
duci pagano nomine Bosoni Landegisilo, quem
ille direxit in villam, quæ dicitur Andesagina
super fluvium Anciam dd, ubi erant templa pha-
natica ee a decurionibus culta.

13 LECT. v. Dumque Vir Domini ad eum ff
pervenisset locum, fruebatur de peregrinatione
solatio patriarcharum priorum exemplo, recor-
dans sancti Joseph in Ægypto, cujus servierunt
manus in cophino gg. Gaudebat quippe in Do-
mino sentiens se ab eo hh missum ad populum
incredulum instruendum, ibique quemdam cæ-
cum illuminans, prædictum ducem superbum
sub sanctæ Crucis humiliavit signaculo, atque
vitali tinxit in lavacro: plurimumque Franco-
rum exercitum ii, qui adhuc erroris detinebatur
[in] laqueo, Sanctus illuminavit kk per baptismum.

ANNOTATA.

a Theudericus, Theodericus et communis
Theodoricus hujus nominis II, Childeberti II
secundo genitus 587, regnavit in Burgundia ab
anno 596 usque ad 613, teste Cointio ad dictos
annos. Quomodo autem Senones ad Burgundiam
pertinerent, docet Hadrianus Valesius in Notitia
C Galliarum pag. 513.

b Bouquetus et Valcell. illustris mendose.

c Valcell. ob hoc mutat in huic.

d Idem et Bouquetus legunt eum: hic vero an-
num signat in margine 611.

e Bouquetus Volosiam appellat, Valcell. Volo-
siam, Mathoudus in Catalogo pag. 20 Eulosiam,
ubi hæc habet: S. Arthemius nondum Sacris
initatus legitime conjugatus fuit, et filiam ha-
buit Eulosiam nomine, pudicitia et ceteris animi
dotibus, quæ Christianam virginem decent, tanto
parente dignam. Deo consecratam fuisse, scribunt
Sammarthani in Artemio. Sanctissimam vocat
Saussayus in Catalogo Sanctorum etc. post Mar-
tyrologium Gallicanum pag. 1236: Eulosia virgo
sanctissima, quam paterno amore ob angelicæ
mentis indolem et castimoniam præcellentem di-
lexit S. Lupus archiepiscopus Senonensis. Verum
de cultu ejus nihil scimus.

f Valcell. et Bouquetus, Beati; prout legitur
Matth. v. 11.

g Valcell. ancillulam. Ceterum hoc factum vide-
tur magis mirandum quam imitandum.

h Idem: Nam quia ipsam Dei virginem, omisso
Sanctus etiam.

i Ideo non est in Valcell.

k Hic Valcell. Idem mutavit in Ideo.

l Theodoricus II anno regni sui 18, Metis pro-
fluvio ventris interiit anno 613. Vide Cointium
ad dictum annum.

m Clotarius sive Chlotharius II Chilperici filius,
eodem, quo natus est, anno 584 patri succes-
sit in Neustriæ regnum; potius Austria et Bur-
gundia 613.

n Bouquetus et Valcell. omisso sui, legunt
cœpisset.

o Id est, navem ecclesiæ cathedralis. Vide Can-
gium.

p Officium Altissiodorense Lectione iv: Mox
ut cymbalum communitatis pulsavit. Porro Ba-
ronius ad annum 615 num. 14 observat in hunc
locum sequentia: Porro quod ait auctor, S. Lu-
pum ad convocandum populum signum ecclesiæ
tetigisse: illud fuisse prægrande tintinnabulum,
quod vocant campanam, quæ habentur inferius
declariant: nam post multa hæc ibidem: quæ
narrabuntur in Vita num. 20; tum sic prose-
quitur: Hæc de campana Senonensi: quibus de-
claratur, jam hoc tempore in usu frequenti eas
esse receptas. In Oriente autem adhuc consuetudo
illa perseverabat pulsandi ligna ad populum con-
vocandum. Nec Græcia campanas habuit ante
annum 865 teste Baronio ibidem num. 101;
imo Blondus Italiæ Illustratæ fol. 110 anno pri-
mum 870 missas fuisse scribit. Vide Hierolexicon
Macri pag. 105.

q Valcell. et Bouquet. itaque. Clotarium totius
Franciæ monarchiam obtinuisse anno 613, dixi-
mus ad litteram m.

r Chesniius et Valcell. dignitatis seculi immani
gloria præpollenti. Bouquetus, omisso potenti,
sic habet: Præcepit cuidam viro dignitate sæcu-
lari et immani gloria præpollenti. Farulfum hic
et Blidebodem supra non exprimit Mombritiis,
sed utrumque architriclynium vocat, id est, Majo-
rem-domus; Breviarium Altissiodorense, tacito
item utriusque nomine, senescallum missum esse
ait. De vario senescallorum munere videri potest
Cangius in Glossario.

s Quid auctor hic per spem intelligat, non satis
asequor. Fortasse ad votum seu ex voto. Alii
legunt in specie. Chesniius: Cum in ejus specie
decreta regis studeret, addit Valcell. explere, Bou-
quet. adimplere; quod explicari potest, cum in
ejus persona sive ut vicesgerens vel locumtenens
regis mandata illius exsequi satageret.

t Valcell. et Bouquet. indigne nimium ferens,
quod sibi cum muneribus obviam prædictus non
processisset Antistes. Mutato nimirum in nimium,
et omisso urbis.

u Idem Virum; dein pro turbido legunt torvido,
quod barbarum est.

x Pro quod alii habent cur. Valcell. et Bouq.
falsiloquus; apud Chesnium falsiloquiis, æque bar-
bare ac in apographo. Deinde Chesniius et Valcell.
principalibus, id est, principis ut Bouq. legit cum
apographo nostro.

y Madegisilum vocat Mabillonius tom. I Anna-
lium pag. 307. De S. Remigio archiepiscopo Re-
mensi agetur ad 1 Octobris.

z Valcell. et Bouq. omittunt nefariis et quasi:
postea habent exilio pro in exilium. Contigit autem
illud anno 613, ut Bouquetus emendat pag. 808.
Vide Comm. num. 9.

aa Neustria sive Neustrasia pars fuit perampla
regni Francorum, magis ad occasum extensa,
quæ ideo Francia Occidentalis aliquando dicta
fuit.

AUCTORE
ANONYMO.

fuit. Neustria proprie dicta, de qua hic sermo e t, pars erat regni Neustriæ sive Neustrasiæ, protendebaturque tunc a Mosa fluvio ad Ligerim, et Neusler nonnumquam etiam Neptrium vel Neptria vocabatur. Vide Baudrandum, et Valesium in Notitia Galliarum. Plura de Neustriæ origine etc. qui cupit, adeat tomum I Februarii pag. 208.

bb Bouquet. nuscupante.

cc Valcell. et Bouq. Vinemaco. Tomo I Januarii pag. 706 in Vita S. Salvii episcopi Ambianensis, item apud Bouquetum pag. 621 Vimmacus et Vinmacus legitur. Pagus iste vocatur etiam Vine-magus, nunc vulgo le Vimeu, estque Baudrando tractus Galliæ in Picardia provincia, inter Normanniam et ostium Somonæ fluvii extensus, qui a recentioribus Vimesium dicitur.

dd Galliæ flumen est, Picardiam a Norman-nia separans. Bouq. Auciam legit, Chesnius Aucia, Breviarium Senonense et Altissiodorensis Altia; Valcell. mendose Autide. In Vita S. Germani tom. I Maii pag. 268 et 269 fluvius hic Auda dicitur; aliis Aucum, Augum et Auva; vulgo Ou: nunc mutato nomine la Bresle, Baudrando la Bresselle, qui contendit eum esse Phrudim Ptolemæi. Verum Hadrianus Valesius pag. 538 fluvium Suminam (la Somme) ppoīdīas vel Fru-dis nomine a Ptolemæo designari vult. Andesagina porro (Ausene, alias Ausene vel Ancesne, et Ansenne) vicus est Aucia adjacent; nunc vulgo oppidum sancti Lupi dicitur, teste Andrea Saussayo pag. 573. Audi de his Mabillonius citatum lit. γ: Farulfi et Madegisili abbatis criminationibus commotus Chlotharius, sanctum Antistitem in Vinemacum (le Vimeu) Neustriæ pagum relegari iussit sub custodia Bonosis Landegisili ducis pagani, qui eum in vico Andesagina (Ansene) sito ad flumen Auciam seu Augum, in actis sancti Walarici Auvam, (quod modo Breslam (la Bresle) appellant, veteri nomine in opidum Augum (Eu) translato) stricte observari curavit. Erant adhuc eo in loco profana delubra, quæ a decurionibus colebantur, haud dubie ipsius Bosonis jussu: quem Vir sanctus, reddita cæco homini luce, a paganismi tenebris ad veram Christi lucem adduxit, et cum multis aliis baptizavit etc.

ee Id est, templa Gentilium, qui per vocem FAXATICI designantur apud Cangium. Mabillonius statim profana delubra appellavit.

ff Bouquet. initio legit Cumque; idem et Valcell. ad eundem. Hoc numero comprehenditur Lectio quinta Officii Senonensis.

gg Verba sunt Psal. LXXX v. 7 sed transposita. Perperam vero auctor ipsi Josepho hæc attribuit, quæ de ejus posteris dumtaxat intelligenda sunt. Bouquet. cujus servierunt officio manus: Valcell. autem, ex Egypto, cujus servierunt manus in officio seu servitio Putipharis Gen. XXXIX.

hh Valcell. et Bouq. a Deo.

ii Id est, plurimos e Francorum exercitu; nisi aulicorum turbam aut proceres intelligat, quos voce EXERCITUS designari docet Cangius in Glos-sario.

kk Sic etiam legit Bouquet., Chesnius vero et Valcell. humiliavit.

CAPUT IV. Agente S. Winebau-do, honorifice ab exsilio revocatur; supplex ab eo veniam petit Clotarius: prodigia Andesaginæ et in itinere facta.

Interim divina sententia a judicante, cives Senonici zelo Dei permoti b, dolentes abreptum c impia rapacitate Pastorem, in basilica S. Remigii prædictum Medegisilum imitatore Judæ per prodicionem Magistri, acerba trucidaverunt morte: sicque infelix, negato sibi spacio pœnitendi, in cloacam descendit inferni.

Pollebat eo tempore in Trecassina d urbe S. Winebaudus abbas e ad basilicam antiquam f præsulis Lupi, qui corpore g quiescit juxta eandem civitatem, fungens ibidem abbatis officio mirabilis sanctitate h. Tunc archidiaconus ecclesiæ Senonica, Ravengisilus i nomine, incitatus precibus populi, quin potius amore nominis Christi [sanctum] Winebaudum k precibus flagitavit; ut ad regem Clotarium l pergeret et intenta prece posceret, quatenus sanctum Lupum de exsilio revocaret, et ad pristinam dignitatem remitteret; ne plebs sine pastore [posita, a] lupinis faucibus deperiret.

14 Qua suggestione impensa, sedata tyrannica ferocitate m rex humilitate flectitur; odium in amorem convertitur: missus a latere n regis vir Dei Winebaudus, devotus, pergit o ad beatum Antistitem: qui videntes [etiam] se invicem præ gaudio flere cœperunt, alterutrumque p colloquentes etiam beatus Winebaudus condoluit q hujus exilii pœnam. Ad hoc r beatus Lupus respondit divini sermonis eloquia: Quod s non sunt condignæ passionibus hujus temporis, quas hic patimur, ad perpetuam gloriam, quam Deus electis suis revelare dignabitur t. Qui volunt, inquit, pie vivere in Christo, persecutionem patiuntur ab hominibus.

16 Tunc Winebaudus cum beato Lupo episcopo lætus ad palatium u remeans, regis obtutibus [ipsum] Antistitem representat. Rex [autem] seu turba procerum gratulatur Sacerdotis præsentia, contemplatusque [est] eum [et] ejus duritia ad pietatem permovetur x. Ante Pontificis pedes in terram prosternitur, veniam et indulgentiam ab eo postulat: Videns etiam rex beatum Virum y afflictum, et corpus illius tabefactum, ut erat intonsus barba et capite z pro abstinentiæ cumulando rigore, tremens et ejulans ad gemitum aa movetur, et pietatis more lacrymis rigatur bb, reum se esse clamans hujus penuriæ, irritationis jacula Sancti accusatoribus imprecatur cc. Jussit eum cum magno decore reparari, et servitium ei dd impendi, [comam] et barbam cum honore pristino detonderi.

17 Recepto itaque decore ecclesiastico, suo eum ee rex præcepit interesse convivio. Fit Christi ope repente conversio: efficitur rex ex persecutore minister, ut suis ipse manibus ei partes tribueret ff, qui ei plus afflictionis penuriam ingessisset. Petens ergo iterum veniam pro scelere; a Sancto levatur a pulvere gg, offerens-que

Senonensium
dolor, et stu-
dium recupe-
randi Pastoris

a
b c

d
e f

g
E

h
i

k
l

S. Winebaudus
redium ejus a
Clotario impe-
trat;

m
n
o
p
q
r
s

F
hic facti pœni-
tens ad Sancti
pedes se abjecit,
eumque regio
u

x

y
z

aa
bb

cc

dd

exceptum convi-
vio et muni-
bus cumulatam
Senones remit-
tit: locus exsili-
atque,

ee
ff
gg

que

A que ei multorum munerum congeriem ministeriis profuturam ecclesiae *hh*, iussit eum ad propriam civitatem remeare. Sed quamvis *ii* [vir] sanctus Dei Lupus Senones pergeret, Andesagenam *kk* locum exilii Christus pro ejus meritis virtutum saepius gratia illustravit, ita ut jam clauso illo in *ll* paradiso, adhuc virtus Domini in eodem fulgeret loco. Valedicentes *mm* igitur inclyti sacerdotes Lupus atque Winebaudus regi et proceribus illius, dum juncti societatis *nn* vinculo pertransirent Parisios, multa reorum turba cathenarum vinculis tenta, vel ergastularibus *oo* angustiiis trusi, eorum virtute soluta eis obviam est egressa.

per quæ transit,
miraculis illustrata.

18 Revertente igitur Sancto ad propria, dum ad Miledunum castrum *pp* evenisset mansio ei oportuna, repente immane *qq* horreum usque ad summum plenum [ignis] vallavit incendium, nec poterat expectantium *rr* quisquam præstare auxilium. Tunc vir Domini in orationem *ss* prosternitur, fulmen immissum super incendium cernitur. Illico flamma extinguitur, illæsa apotheca reservatur, Christus per Pontificem collaudatur, meritum Sacerdotis agnoscitur *tt*. Obvia deinde Pontifici et S. Winebaudo plebs Senonicæ urbis egreditur cum hymnis et cantibus *, flentibus plurimis præ gaudio *uu*, sicque propriam sedem desideratus introivit Antistes : Erat enim hilaris in confabulatione, severus in correctione *xx*, providus in discretionem. Condolebat merenti, fovebat egentem, confortabat justum, requirebat *yy* infirmum, sublevabat miserum, nullumque ab opere Dei prætermittebat tempus vacuum.

* in altis Mss.
canticis

ANNOTATA.

a Bouquet. et Valcell. dextera.

b Bouq. promoti. Sed non secundum scientiam ; fuit enim zelus ille plane indiscretus.

c Tres alii arreptum.

d Bouq. Tricasina. Treca sive Tricasses (Troyes) urbs est Galliae in Campania.

e Chesnius Winebaldus, Valcell. et Bouquet Winebaudus. Colitur ille sanctus vi Aprilis.

f San-Maximinense cum aliis antiqui. Ceterum de S. Lupo Trecensi episcopo egimus xxix Julii.

g Corpore non est in San-Maxim.

h San-Maxim. fungens officium mirabili sanctitate. Alii tres : Abbatis fungens officio, mirabili sanctitate.

i Chesnius habet Regnegisilus, Bouq. et Valcell. Ragnegisilus, Mabillonius Ragnesisilus : San-Maxim. ecclesiae sancti Stephani Ragnegisilus, omisso Senonicæ. Ragnegisilus hic cum titulo sancti memoratur apud Baronium ad an. 631 num. 3 ; nobis de ejus cultu nihil hactenus compertum est.

k San-Maxim. Winibaudum, ut infra ubique ; Chesnius iterum Winebaldum.

l In San-Maxim. Lotharium, dein percepta prece deposceret. Mombritius Dotarium appellat, alibi Chlothacarius vocatur. Hic Bouquet. signat in margine An. dxciv. Vide Comm. num. 9 et 10.

m Alii omnes, tyranni ferocia. Quod sequitur, rex humilitate flectitur, mendose vertit San-Maxim. rex afflictionem vertitur.

n Valcell. et Bouq. e latere. Locus, ubi Clotarium convenit, Alentum vocatur tomo I Apri-

lis pag. 575. De eo Mabillonius citatus : Fecit vir sanctus (Winebaudus) quod rogatus erat. Regem adiit in villa regali Alento non longe ab urbe Rotomagensi. Rex facile a sancto abbate se exorari passus est, sanctumque Antistitem ecclesiae suæ restitui jussit, data etiam ad Winebaudi preces reis libertate, qui in carceribus tenebantur.

o San-Maxim. legit pergens sensu imperfecto. Deinde cum aliis omittit qui.

p Chesnius alterutrum loquentes, Valcell. præponit pariter : San-Maxim. pariter colloquentes etiam alterutrum beatus Winibaudus.

q San-Maxim. condolens jam dicti Antistitis hujus exilii penuriam. Valcell. condolens hujus exilii penuriæ, id est, miseræ.

r San-Maxim. et Valcell. Ad ea.

s In iisdem quia ; melius quod, ut habetur Rom. viii §. 18. Pro hujus temporis legunt istius mundi.

t San-Maxim. dignatus est, omissa sequenti sententia. Valcell. ad perpetuam gloriam, quæ revelabitur in nobis. Qui volunt etc.

u Alentum intelligo, ubi prius regem convenerat, ut dixi ad lit. n ; vel palatium Rothomagensis : nam de Parisiensi sermonem hic non esse, liquet ex Vita S. Winebaudi pagina cit. Vale dicto, iter repetit, Parisius civitatem advenit. Et patebit inferius num. 17. Pro repræsentat, legunt Valcell. et Bouquet. præsentat, San-Maxim. præsentavit. Deinde ponitur seu pro et, quod passim occurrit, teste Cangio. Sequentia hoc modo habet San-Maxim. turba populi gratulans Sacerdotis præsentiam, sensu imperfecto.

x Alii omnes promovetur, sed in sequentibus discrepant : San-Maxim. Ante Pontificis pedes se ad terram prosternens, reliqui se in terram prosternit, dein pro ab eo habent illius ; San-Maxim. illius Pontificis.

y Virum deest in Valcell. et apud Bouquetum ; San-Maxim. legit Episcopum.

z Valcell. et Bouq. capillo, pro abstinencia cumulando rigorem. San-Maxim. habet cumulanda, et. Apographi sensus est clarior.

aa San-Maxim. in gemitu, alii in gemitum.

bb San-Maxim. erigatur mendose. Valcell. et Bouq. irrigatur ; tum subdunt sensu imperfecto : reum se esse in hujus penuria.

cc Vitiose iterum San-Maxim. in Sancti accusatoribus impletur. Valcell. et Bouq. in Sancti accusatores. Periodum hanc clarius explicat Surius : Tremens et ejulans rex cum multo gemitu ejus miseræ se reum fatetur, et sancti Viri delatoribus dira imprecatur.

dd In aliis omnibus ei omittitur. Pro reparari Valcell. habet ire parari ; San-Maxim. reparare et impendere, utrumque mendose.

ee Eum non est apud Chesnium nec in Valcell.

ff Id est, cibos porrigeret seu ministraret : ei ab aliis omittitur. Pro qui ei plus rectius San-Maxim. et reliqui legunt qui illi prius.

gg Præpositionem expungit San-Maxim. ; alii habent de pulvere, dein offerens multorum etc. sine conjunctione aut ei.

hh Vitiose denuo San-Maxim. profutura ecclesiae, tum interponit atque, ut reliqui ; sed pro remeare legit redire. Quæ sequuntur usque ad num. 20, a Chesnio et Bouqueto prætermissa sunt. Hactenus de sancti Lupi ab exilio restitutione : ex quo discant sacerdotes, cultores se esse debere justitiæ, et nihil remittere sacerdotalis

AUCTOR
ANONYMO.

talís constantiæ timore regum. *Hæc et plura lectu digna Baronius ad annum 631 num. 4 sub finem.*

ii *San-Maxim.* postquam. *Idem et Valcell.* Senonas.

kk *Valcell.* emendate Andesaginam. Pro Andesaginam locum corrupte legit *San-Maxim.* Andesa cenaculum; postea habet merito. *Jacobus Tavellus* observat villam Andesaginam, apud quam *Lupus* exulavit, hodie oppidum sancti *Lupi* vocari. Ita *Cointius* ad annum 623 num. 15. Vide dicta ad cap. III litt. dd.

ll *Ab utroque Ms.* abest hic præpositio in, deinde legunt fulgeat.

mm *Vitiose* rursus *San-Maxim.* Valedicens.

nn *San-Maxim. et Valcell.* sanctitatis; dein scribunt *Parisius*, cui *San-Maxim.* perperam postponit cum.

oo *Mendose* iterum *San-Maxim.* ergastulo lateribus angustis trusorum virtute soluta eis obvia est egressa. *Valcell.* trusa legit, reliqua vero ut in apographo. Clarius hæc habentur in *Officio Altissiodorensi Lectione VI*: Cumque tunc sanctus *Lupus* per *Parisius* transiret, multa incarcerationum turba, ostiis per se apertis, fractisque vinculis, ei obviam cunctis admirantibus venit. Hinc patet, prodigiosam captivorum liberationem, quæ oratione *S. Winebaudi* facta narratur in ejus *Vita* num. 11, Sancti quoque nostri meritis adscribendam esse.

pp *San-Maxim.* *Militone* castro, *Valcell.* *Milidone* castro (*Melin*) quod oppidum alii aliter atque aliter appellant, ut videre est apud *Valesium* in *Not. Galliar.* Communiter *Melodunum* vocatur, urbs *Galliæ* in *Bria* provincia ad *Sequanam* fluvium, distans leucis 10 a *Parisiis* in Meridiem ex *Baudrandi* dimensione. Post mansio *San-Maxim.* et *Valcell.* expungunt ei.

qq *San-Maxim.* immanem vitiose.

rr Pro spectantium. Vide *Cangii Glossarium.* *San-Maxim. et Valcell.* omissa hac voce, legunt quispiam.

ss Corrupte *San-Maxim.* domini ratione. *Valcell.* in oratione, qui post cernitur legit illud, omittens ilico. Mirabile porro est, quod de extinctione *Melodunensis* incendii fertur apud *Bouquet.* pag. 284 in additione ad *Chronic. S. Dionysii* lib. v cap. viii litt. k: Postquam Sanctus orasset Dominum nostrum ut averteret istius incendii periculum, et Dominus exaudisset ejus preces; fluvius *Sequana*, relicto alveo suo, ascendit supra domos, exstinxitque et avertit incendium ignis.

tt *San-Maxim.* cognoscitur, dein cum *Valcell.* Obviam.

uu *Valcell.* et flentibus præ gaudio universis, tum prosequitur cum *San-Maxim.* intra adem propriam desideratus etc.

xx Severus in correctione abest a *San-Maxim.* ejusque loco habet, fortis in exhortatione. *Valcell.* autem legit correptione, tum subdit fortis in exoratione, providus in disertione, quod mendose scriptum pro discretione.

yy *San-Maxim.* non relinquebat.

CAPUT V. Aliis a Deo honoratur miraculis: confundit dæmonem, libidinis ardorem precibus exstinguit.

LECT. VI. Quodam igitur die Dominico dum in *Bardone* prædio a Eucharistiæ sacraret mysterium coram sacerdotali vel b Levitico choro, gemma de celo in calicem descendit a Domino inter manus Pontificis, commixtionem corporis et sanguinis Domini c celebrantis; quæ scilicet gemma radio fulgentissimo pulcherrima d diu *Senonis* conservata, regia jubente potentia inter e Sanctorum pignora palatio est deportata. Hinc namque apparet, quam tum f Christus eum dilexerit, inter cujus manus tam præclarum miraculum demonstravit g. Addatur h paginae, quæ fuerunt subsecuta miracula.

20 Audito *Clotharius* rex de signo *S. Stephani*, quod miram haberet dulcedinem, jussit inde *Parisios* deportari i ubi ipsum sæpius debuisset audire: sed dum hoc sancto Viro non placuisset k, mox ut sublatum est signum a *Senonica* urbe, perdidit dulcedinem sonitus sui. Quo rex agnito, ilico jussit loco pristino restitui l signum: at ubi pervenit ad pontem *Synacum* m, reddito sono a Domino in virtute Sancti [*Lupi*] insonuit miliario septimo n. Vir sanctus cum sederet in urbe, ilico perrexit obviam cum psallentium dignitate, et quod o dolens perdiderat, [sic] gaudento receptum Domino gratias referebat p.

Nocte quadam cum q Sanctus vigilans psalleret, antiquus hostis affuit, et ei validam sitim inflixit; jussit r sacer ministro aquam frigidam deportaret, et [mox] dolos intelligens inimici, signato plumacio suo subserrato capite, strictum s super vasculum posuit, ibique veterrimum t hostem inclusit u, et nocte tota usquequo sol radians claro * se lampade terris infudit *, variis vocibus ululans, quis fuisset ostendit, et qui tentare venerat, confusus abscessit.

21 Erat consuetudo Sancto vigilandi, dono sibi a Domino collato, ut una cum communitate x basilicas circuiret ex more, et pene noctibus singulis non solum infra murorum mœnia, sed etiam circumquaque vicina Sanctorum lustraret oracula. Et hoc ita animo agebat strenuo, ut hora, qua clerus agere matutina solennia competeret y, ipse propria manu signum ecclesiæ tangeret.

Quadam [igitur] nocte, dum de basilica *S. Remigii* ad domum ecclesiæ pergeret, duos inter se clericos rixantes audivit z adulterare cum mulieribus volentes: eadem hora præsens aa noluit [eis] se ostendere, ne iterum in ejus absentia ad destinatum volutabrum festinarent. Melius igitur credidit, ut eorum casum sanctis orationibus bb sublevaret: [concitus ecclesiam pergit, breviam pro illis orationem effudit cc.] Mox signum *S. Stephani* manu tangit, ut matutinas laudes clerus [vel populus] conveniens dd celebraret; mirum in modum mox [ut] in eorum auribus signi sonitum [surgeant] sanctitas cum dextera pervenisset ee, ilico ab eorum cordibus stimulus ardoris recessit: tunc ad ecclesiam currunt, debita officia solvunt.

Sancto celebrante, gemma cælestis in calicem delabitur:

b
c
d
e
f
g h

E prodigium in campana Senonensi: dæmon puffedus:

i
k
l
m
n
o
p
q
r
s
t
u

* lege clara
* San-Maxim.
effulsit

Sanctus loca sacra obiens clericos duos a libidine revocat.

x
y

z
aa

bb
cc

dd
ee

A vunt. Expleta psalmodia, ab eo ff correcti veniam petunt, melioris vitæ exordia sumunt. Sic virtus divina per patientiam Sancti eripuit jam casuros de fovea inimici. Addantur stilo, quæ crescunt virtutes in cumulum.

ANNOTATA.

a *San-Maxim.* corrupte hoc ordine Præsul pro in Bardone prædio, *Valcell.* Quadam igitur die dominica dum Obordone prædio, *Surius* in Obordone : *Officium Senonense* Ordine, *Cointius* in Obordone.

b *Pro et.* Vide *Annotata ad cap. i litt. ee.*

c *Valcell.* Christi.

d *San-Maxim.* radio fulgente pulcherrimo; *Valcell.* radio fulgente pulcherrima, diutius etc.

e *San-Maxim.* inter reliquias : *Valcell.* inter reliqua sanctorum pignera palatium est deportata. *Melius Officium Senonense* : inter reliqua sanctorum pignora in palatium est deportata.

f *Valcell.* rectius quantum, dein habet ipsum loco eum.

B g *Idem*, præclare miraculum monstravit. *Hic finitur Lectio sexta Officii Senonensis.*

h *San-Maxim. et Valcell.* Addantur.

i Alii omnes habent Parisius, *San-Maxim. et Valcell.* inde mutant in eum; sed vitiose in *San-Maxim.* portare : *Bouquet.* loco inde legit illud. Signum autem campana est, eademque notione signus dicitur, teste *Cangio.*

k In aliis omnibus, sancto non placuisset Pontifici.

l *San-Maxim.* restituere; antea pro agnito habet cognito.

m *Mendose scriptum opinor pro Syriacum, ut legunt Valcell. et Bouquet. omisso ad; vitiose San-Maxim.* ponte Siriaca. *Hadrianus Valesius* in *Notitia Galliarum* pag. 541 de eo notat sequentia : Heic PONS SYRIACUS locus est, quem vulgo Pontes Icaunæ vocant, PONS SUR YONNE, ab civitate Senonum vii millibus passuum distans. Signum autem hoc majoris ecclesiæ Senonicae in navem imponi jusserat rex Chlotharius, Chlotharii majoris nepos, Chlodovei pronepos circa annum DCXX, ut secundo flumine Icauna, deinde Sequana in sedem urbemque regiam

C Luteciam deveheretur : quod postea eisdem fluminibus adversis Agedincum Senonum reportatum est. De quo signo ibidem hæc referuntur. *Consule Vitam superius num. 10. Deinde observat quædam ex Gregorio Turonensi de usu signorum seu campanarum in ecclesiis recepto* multo ante hoc tempus, nimirum ætate Sidonii (*Apollinaris*) episcopi Arvernorum, qui anno Christi CDLXX floruit ante annos MCC. *Verum antiquiorem esse campanarum usum, discimus ex Cangio tom. II Glossarii aucti col. 94: Tradunt, inquit, campanas a Paulino, Nolano in Campania Italica episcopo, primum inventas, indeque non semel scriptoribus NOLAS appellatas: vel sane (quod verius putamus) Paulinum earum usum in ecclesiam invexisse, cum priscis Latinis Græcisque longe antea esset notus. Obiit S. Paulinus Nolæ anno 431. Dicta Cangii confirmat Sweertius in Notis ad Hieronymum Magnum de Tintinnabulis pag. 81: Paulinus episcopus Nolanus. . . primus in suam ecclesiam campanæ usum invexit. Subdit pag. 82: Quo autem tempore cœptum fuerit CAMPANIS uti in ecclesia Catholica, incertum. Idem fatetur Baronius ad annum 58 num. 104, ubi hæc habet:*

Ceterum reddita Ecclesiæ pace (quo tamen id fieri cœptum sit anno, nobis est incomptum) ex edito loco publico grandioribus tintinnabulis, quæ postea a loco, ubi primo grandiora fieri cœperunt, Campanæ sunt appellata, populus ad ecclesiam vocari solitus fuit. Atque hæc de ecclesia Latina : Græcis enim non nisi diu post medium sæculi IX campanas usui esse cœpisse, diximus ad cap. III lit. p.

n *Hic desinit Bouquetus cum Chesnio. Officium Altissiodorense Lectione VII*, milliario a Senonis septimo, sono pristino reddito, per se sonuit. Quod ubi audivit Vir Sanctus . . . ilico perrexit obviam cum psallentium dignitate, id est, choro vel comitatu canentium clericorum stipatus.

o *San-Maxim.* quem. Vide dicta ad lit. i.

p *Valcell.* clarius : et quod dolens perdidit, gratias Domino referens, gaudendo recepit.

q *San-Maxim. et Valcell.* dum.

r *Valcell.* jussitque . . . deportare : *San-Maxim.* melius, jussit Sacerdos ministrum etc. deportare, sed mendose legit dolus

s *Vitiosa et barbara hæc sunt : multo rectius Valcell.* signatum plumatium, quod suo capiti substernere consueverat, strictim super vasculum posuit. Est autem plumacium pulvinar seu pulvinus plumis fartus, ut *Cangius* docet.

t *San-Maxim.* veteranum, *Valcell.* veterum, id est, veteranosum.

u *Inclusio illa, si vero contigerit, valde mira est, et eo fere modo explicanda, quo Raphaël dæmonium religavit in deserto. Tob. viii v. 3. Dein pro et San-Maxim. et Valcell. legunt qui.*

x *Valcell., insertis quibusdam et mutatis, ita legit: Erat autem consuetudo Viri sancti, habebat enim vigilandi donum a Domino sibi collatum, ut uno cum comite etc. San-Maxim. autem Sancto substituit Sancti, dein ut Valcell. uno cum comite. Quod sequitur, infra murorum moenia, id est, intra urbis muros, ut Surius explicat.*

y *Mendose San-Maxim.* compereret, forte pro compererat.

z *Iterum quos pro quod, deinde vellent loco volentes. Valcell. autem hoc modo: Quos adulterari cum mulieribus velle audiens.*

aa *San-Maxim.* rursus præsentia.

bb *Idem* per orationes : *Valcell.* per sanctas orationes.

cc *Valcell.* pro eis orationem fudit.

dd *Vitiose San-Maxim.* ut mututinis laudibus clericorum mens celebraret.

ee *In San-Maxim.* mox ut eorum auribus signi sonitum surgerent etc. æque obscure et vitiose ac in apographo. *Clarius Valcell.* mox ut in eorum auribus signi sonitus pervenit, ilico etc.

ff *San-Maxim.* perperam a quo; dein exordium pro exordia. *Aliter hæc legit Valcell.* Expletaque psalmodia, a sancto correpti Viro veniam petunt etc.

AUCTOR
ANONYMO.

AUCTORE
ANONYMO.

**CAPUT VI. Cœlesti musica in
itinere recreatur; S. Wine-
baudum ad convivium
pertrahit: sanat ægros, et
sancte moritur; miraculis
item ab obitu clarus.**

Orationem Do-
minicam ab an-
gelis decantari
aud: t:

a
o
c
d

* Valcell. nam-
que

* in aliis per
Dei instinctu
S. Winebaudum
invenit et con-
vivio adhibet;
pluribus ægris
sanatis.

e

g

h

i

k

tandem pie mo-
ratur, suavem
mor odorem
spirans.

l

m

n

o

p

q

Multa et varia

u

* l. contracta,
ut est in aliis

x

y

z

aa

LECT VII. Cum quidam vir nobilis Helle-
fredus a nomine causa prandii Titiaco b villa
invitasset Dominica die eum c, et ipse devotus
offerret Sacrificium, ea vero hora dum pergeret
vico, audito in cœlo sonitu, astitit equo insi-
denti d diu in uno loco, sicque diutius cœlo
intentus orationem Dominicam decantari audit
inter angelicos choro. Merito namque ei pate-
bant superna mysteria, cujus mens assidue erat
cœlo intenta. Sufficere itaque * sibi credidit,
quod sub præsencia Christi laudes supernas au-
disset, ac pro * hoc cœpto itinere non perrexit.

23 LECT. VIII. Die quadam dum in urbe Se-
nonica ad prandium sederet e, agnovit per San-
ctum Spiritum, quod vir Domini Winebaudus
ecclesiam S. Stephani introisset: tunc relicto
prandio alacer obviam [ei] pergit, nemine f
nunciante, [et] S. Winebaudum inter ecclesiam
S. Mariæ et S. Stephani euntem invenit; atque
oratione completa, prælato g pacis osculo, ad
proprium perduxit convivium. Multa h ostendit
in corpore [constitutus] quæ longum est pa-
ginis intimare. Plures languores et morbos
sanavit i. Cæcis lumen reddidit, surdis audi-
tum restituit, infirmitatibus k gratiam sanitatis
impendit.

24 LECT. IX. Sentiens igitur jam corpore
[se] resolvi, Briennone l prædio tactus incom-
modo, invocato m sacerdotali conventu, sanctis
eos prædicationibus exhortatur n, flente choro
circumstantium [Kal. Septembris sanctum]
ad Dominum transmisit o spiritum. Statim
divina virtus affuit, quæ ad demonstrandam
sancti p Pontificis gloriam, odorem suavitatis
ostendit: fragrabat q de illo odor nectareus,
tamquam si fuisset multis aromatibus delibutus.
Corpus impositum [in] feretro divinis canticis
circumdatum caterva sequebatur plangentium;
atque juxta præceptum ipsius Viri sancti in stil-
licidio basilicæ ad pedes S. Columbæ tradide-
runt corpusculum [antro sepulchri r] verentes
transcendere jussa magistri s: ubi manus Do-
mini virtutum multiplicavit congeriem t.

25 Nam quædam mulier curriculo triginta
annorum lumen perditum oculorum, dum ibi-
dem advenisset cum u fide, sana recessit cum
lumine. Sed et alia cuncta * membris recepit
ibidem præmia sanitatis. Mulier namque Ve-
tula x nomine nobiscum hebdomada sine somno
et cibo degerat, et acri dentium torqueretur
dolore, cum ex pulvere sepulchri sputo mixtum
locum linivisset y doloris, confestim recepit
gaudium sospitatis. [Lector] igitur qui ibi de-
serviebat z desperatus a medicis, incommodo
tenebatur languoris; ita ut septem dierum evo-
luto curriculo nullatenus aa sumeret alimenta.
Sed cum levatus in grabato ad Sancti fuisset de-
portatus sepulchrum, qui venerat ex fide, recepit

medicinam de pulvere. Plura non habet apogra-
phum nostrum: sequentia, quæ ex Ms. S. Ma-
ximini Treviris alia manu inferius adscripta
sunt, cum Codice Valcellensi collata accipe.

26 Mulier quædam per somnium instinctu
diaboli cædebat se colaphis multum *: solum-
modo sanctum ut conspiciat bb poliandrum,
confestim evomuit inimicum fœtidum. Sed et
quidam surdus a tempore longo ad Sanctum *
festinans tumultum, recepto auditu, domum per-
rexit cum gaudio. Cum quidam stultus vocatus
episcopus sepulturam Sancti protervo tetigisset
de pede, contracto nervorum compagine cc,
cadacim sibi confestim inflixit dolorem gravissi-
me. Sicque humiliter expetitum ad Sanctum re-
cipi dd remedium. Ostendit namque in eo vir-
tus divina vim geminata potentia, tam vindicta
tam venia ee. Mulier quædam a nativitate soluta
tota paralysi, dum a parentibus deferretur ad
locum sepulchri, mox ut polyandrum Sancti cœ-
pit aspicere, cœperunt membra inculta vigere,
glutinum soliditas restaurare ff: repente sanata
per Dominum, incolumis propria reversa est
domo.

27 Sed et sacerdos quidam ad sepulchrum sancti
Winibaudi deserviens, cum per confragosos
scalæ gradus valide fuisset contritus; ad sepul-
chrum sancti Lupi portatur * sanitatem pristinam
est adeptus. Fiunt ibi plura miracula, quæ ex
fide petentibus Christi monstrat clementia. Vere
sacerdos inclitus, qui in corpore [constitutus]
Christo servivit attentius; cœlo clausus in re-
quie, vernans aula paradysi pro duplicato talento.
Ingressus in gaudium Domini angelico junctus
carmine gg victor existens de hoste: sociatus
martyrum agmine *, roseo purpurantes * ru-
bore, coronatus a Domino regnat cum gloria
in triumpho, expectans diem Domini beata
anastasi hh suscitandus ab Agno per Dominum
nostrum Jesum Christum ii, qui coronis lau-
dibusque glorificat Sanctos suos; et in modum
radiantis cristalli, splendore micantis astrifero,
odore redolentis nectareo beatissimus Confessor
coronatur triumpho.

ANNOTATA.

a In San-Maxim. Dum quidam vir nobilis F
Harlefridus: Valcell. et Breviarium Senonense
Herlefredus nomine eum etc. Surio Herlefridus.

b San-Maxim. Ticiaco, Valcell. Treiacum
villam, Breviarium Senonense Tyciacum vil-
lam, Surius ad Ciciocum villam. Quinam re-
ctius, ignoro: putem pagum fuisse prope Senones.

c Hæc vox non est in San-Maxim.: sequen-
tia vero Valcell. et Breviarium Senonense ita
legunt: Et ipse devotus offerre sacrificium Eurora
pergeret vicum etc. Eurora nusquam invenio.

d Breviarium Senon. insistens: San-Maxim.
et sedens diu in unum locum. Valcell. hoc modo
legit: adstitit equo, diu insidens in uno loco.

e In aliis consederet.

f San-Maxim. nemini, dein intra ecclesiæ,
utrumque vitiose.

g Idem prolato, Valcell. et Breviarium Se-
non. dato.

h San-Maxim. Multum ostendit in corpore,
quod etc.

i San-Maxim. et Valcell. a languoris morbo
curavit.

k Rectius San-Maxim. et Valcell. infirman-
tibus.

ad Sancti tumu-
lum

* Valce l. multis
bb

* idem Sancti

cc

dd

ee

ff

E
patrantur mi-
racula.

* Valcell. por-
tatus

gg

* idem agmini
* idem purpu-
ratus

hh

ii

l San-

A l *San-Maxim.*, omisso jam, inepte legit: Sentiens igitur se corpore se resolvi; dein ex Briennone facit pridie nono. Est autem Briunno (Brignon seu Brinon, Sansoni Brignon l'Archevesque) oppidulum Galliae in Campania in agro Senonensi prope Armentionem (l'Armanson) fluvium distans Senonibus 6 vel 7 leucis, ex Dictionario Historico Morerii aucto. Hadrianus Vallesius in Notitia Galliarum pag. 184 existimat Brignon esse Eburobricam, quam inter Autiodorum et Tricasas memorat Æthicus in Itinerario provinciarum, Antoninus Augustus falso aliis dictus et creditus. Prædium hoc, quod Sanctus ex patrimonio habuerat, cathedrali ecclesiae Senonensi legavit, ut ait Bailletus.

m *San-Maxim.* et Valcell. evocato.

n Idem corrupte, ex predi orationibus exhortatus: Valcell. sanctis prædicationibus exhortato.

o *San-Maxim.* erans emisit, forte orans.

p Sancti omittitur ab aliis.

q *San - Maxim.* flagravat, Valcell. fraglabat, utrumque mendose.

B r Sic legit Valcell. et Breviarium Senonense; vitiose *San - Maxim.* claustra sepulchri. Vide Commentarium num. 19 in fine.

s Præcedentia in Valcell. omissa sunt.

t Hic terminatur Lectio nona Officii Senonensis. Cæterum, inquit Saussayus Martyrologii Gallicani pag. 574, hoc in sancto Confessore donum miraculorum fulget perpetuum, quo caduco morbo laborantibus perpetim opitulatur. Unde singularis patronus ea in re imploratur ab utriusque sexus afflictis: quin et medelam fert infantulis viscerum torminibus vexatis. Idem de epilepsia laborantibus diu ante testatus est Robertus monachus Altissiodorensis in Chronologia a Camuzæo edita pag. 66.

u *San-Maxim.* ex. Præcedentia minus barbare legit Valcell. per triginta annorum curriculum lumen perdiderat oculorum. Dum ibidem advenisset ex fide etc.

x *San-Maxim.* Mulier namque nobilis Bettela nomine cum hebdomada etc. Sic etiam Valcell., sed scribit Bettola, et dein degeret etc.: apud Surium Betzela dicitur. Si vox nobiscum recte in apographo nostro exarata sit, confirmat ea, quæ in Comment. num. 6 de biographi ætate diximus: nam hæc miracula videntur contigisse non diu post obitum Sancti.

y *San-Maxim.* valde dentium torquente do-

lore... Item misisset pro linivisset. Valcell. rectius mixto locum livisset.

z In aliis duobus Lector igitur ibidem serviens, sed qui redundat in *San-Maxim.* Voce Lector hiatum apographi replevimus. Est autem Lector secundus gradus Ordinis ecclesiastici. Vide Cangium et Hierolexicon Macri.

aa Vitiose iterum *San-Maxim.* evoluta circula; dein cum Valcell. nulla penitus sumeret alimenta.

bb Valcell. omittit sanctum, sed sensum probe restituit, legens: Solummodo ut conspicata est poliandrum, id est, sepulcrum. Cangio teste, dicitur polyandrum et polyandrium; Græce πολυανδριον, cæmeterium, sepulcretum, locus ubi sunt multa sepulcra, πολλοῖς exmultus, et ἀνὴρ, ἀνδρὶς, ὁ, vir. Interdum et sæpius, ut recte Cangius observat, apud ævi inferioris scriptores sumitur pro monumento, aut sepulcro unius hominis, uti etiam hic.

cc Valcell. contracta nervorum compage, cadacem sibi confestim infixit pro inflixit etc. Id est, illico morbum caducum contraxit; CADAX enim Isidoro in Gloss. est claudus, qui sæpe cadit: unde cadax dolor seu passio epilepsiam significat. Vide Cangium.

dd Vitiosa hæc sunt: emendate Valcell. a Sancto recepit. Planior sensus est apud Surium: Petit igitur humiliter a Sancto remedium, et impetral.

ee In Valcell. vim geminatæ potentiae, tam vindictæ quam veniæ.

ff Melius Valcell. et glutino soliditatis restaurari: sicque repente sanata... propriam reversa est domum.

gg Idem omittit aula paradysi, atque aliter hæc legit: Cælo clausus in requie vernans, pro duplicato talento ingressus in gaudium Domini angelico junctus agmini.

hh Anastasi vel anastasia, nam vox dubie scripta erat, id est, resurrectione. Valcell. legit beatam anastasim. Græce, ἀνάστασις ab ἀνίστημι, excitato suscito.

ii Valcell., omisso per Dominum etc., sic effert sequentia: Quo (forte qui) coronis aureis glorificat sanctos suos, et in modum radiantis cristalli splendore micantes astrifero, odore redolentes nectareo beatissimos coronat triumpho. Tum addit: Cui est honor et gloria cum Patre et Paraclito in trinitate perfecta et unitate perhenni per omnia secula seculorum amen.

APPENDIX

DE S. AUSTREGILDE VEL AGIA

S. LUPI MATRE,

J. V

AURELIANIS IN GALLIA.

POST AN. DCVIII.
Elogium Sanctae

Sancto Lupo Senonensi archiepiscopo S. Austregilde seu Agiam, id est, sanctam, prout ipsum nomen Agia Græce significat, sancto filio matrem adjungimus, secuti Majores nostros, qui in Prætermis ad xiv Junii tomo II istius mensis pag. 783 censuerunt illustrem hanc Matronam i Septembris cum S. Lupo filio suo referri posse: alio tamen die, ut mox videbitur, apud Aurelianenses ejus memoria recolitur. Sequenti elogio illam exornat Andreas Saussayus in Catalogo Sanctorum etc. post Martyrologium Gallicanum pag. 1233: S. Agia uxor Bettonis viri illustris, ex proceribus palatinis, ut ipse, oriunda genusque suum ad regiam stirpem referens; mater vero sancti Lupi Senonensis archiepiscopi, et duorum sanctissimorum episcoporum Austreni Aurelianensis et Aunarii Autissiodorensis germana: quibus meritis uti natalibus nequaquam impar tanti nati ex divina promissione meruit esse genitrix. Hæc post vitæ piissimæ decursum, Aureliis, ubi sacra ejus lipsana religiosis honoribus (cum beata ejusdem memoria) abhinc observari cœperunt, felicissimo fine in Christo obdormivit. Sanctam Matrem divina revelatione nativitatem filii futuramque dignitatem edoctam fuisse, patet ex Vita S. Lupi num. 1: nec dubium est quin eidem a teneris virtutem instillaverit, ejusque pie formandæ juventutis egregios curatores fratres nempe suos elegerit; donec, ipsa certe non invita, in clerum cooptatus est. Vide num. 2 ibidem.

tempus mortis,
cultus publicus

2 Insigne liberalitatis S. Agiæ specimen exhibet eadem Vita num. 7: cum enim S. Lupum, cætero expenso pauperibus, vinum deficeret, missus Genitricis suæ astitit, qui quingentos vini modios ab eadem larga manu missos nunciavit, reficiendis utique Christi pauperibus impendendos; ergo quos sanctum filium suum tenerrime affici non ignorabat. Ex hoc loco et num. 4 ibid. constat Sanctam nostram in vivis adhuc fuisse, S. Lupo jam episcopo: cum autem hic ad cathedram Senonensem assumptus sit anno 609, uti diximus in Commentario prævio ad ejus Vitam num. 8, consequens est, ut Matris obitus ante illum annum collocari nequeat. Unde nimis vage signatur circa annum DC. An vero et quamdiu post annum 609 superstes fuerit, in obscuro est. Quare mortem illius notavimus post annum 8 sæculi VII. Ad publicum Sanctæ cultum quot attinet, Agiam recenset Peyronetus in Catalogo Sanctorum pag. 369. Mothierus ad calcem Martyrologii Romani Gallice Parisiis editi 1705, in Tabula Sanctorum Galliæ, qui in Romano non sunt, locum et diem addit: Austregildis, Aureliani, ix Octobris. Eodem die annuntiatur a Castellano: Aurelianis, sancta Austregildis (Aga)

mater S. Lupi; cujus reliquiæ sunt in S. Aniani. Martyrologium autem Parisiense anni 1727, in Addendis et emendendis pag. xiv, illam signat octavo Idus Octobris seu VIII ejusdem his verbis: Aurelianis, sanctæ Austregildis viduæ, cui Aga cognomen, matris sancti Lupi postea Senonensis episcopi, cujus corpus in basilica sancti Aniani repertum est tempore Roberti regis: notatque in margine, uti etiam Castellanus, eam obiisse circa DC; sed non satis exacte, ut supra ostensum est. Memoria S. Agiæ in Calendario Aurelianensi Ms. habetur ad xiv Junii.

3 De sacri corporis translatione ad calcem citati Calendarii leguntur sequentia: Ex veteri Ms. ecclesiæ S. Aniani Aurelian. . . . Translata sunt in eam ecclesiam per Robertum corpora SS. Aniani. . . . Agiæ viduæ. Paulo fusiùs hæc refert aliud Aurelianensium SS. Kalendarium itidem Ms. ad xiv Junii: Robertus Franciæ rex in ejus (S. Aniani) honorem ecclesiam construxit. . . . Anno autem regni sui xxxiii temporibus Oldorici Ep. Aurel. convocatis regni sui præsulibus, corpus ejus cum corporibus sanctorum Euspicii. . . et Agiæ matris S. Lupi illuc transferri. . . curavit. Andreas Saussayus geminam commemorat translationem beatæ Agiæ; primam xv Junii, alteram ad xxvi Octobris. Ejusdem meminit Carolus Saussayus in Annalibus ecclesiæ Aurelianensis pag. 141: S. Agia mater S. Lupi in ecclesia S. Aniani celebratur, cujus corpus una cum corporibus S. Aniani, Euspicii et aliorum illuc est illatum postea per Robertum regem Francorum, Hugonis Capeti filium. Solennis illa translatio, quam inferius a pag. 387 describit ex Helgaudo Floriacensi in Epitome Vitæ Roberti regis, contigit anno Dominicæ Incarnationis mxxxix, Indictione xii. Verum in præcedentibus fallitur Helgaldus, ubi ait Robertum, ut legit Chesnius tom. IV Scriptorum pag. 73, suæ ordinationis, benedictionis et assumptionis in regem anno xxxvi evocasse archipræsules: annus enim Christi 1029 Roberti 42 fuit, ex quo cum patre cæpit regnare; monarchiæ vero ejus 33 dumtaxat, ut liquet ex textu Ms. translationis reliquiarum S. Euspicii apud Chesnium citatum pag. 147. Obiit autem xx Julii an. 1031, teste Labbeo in Epitome chronologica, et Pagio in Critica Baronii ad an. 1033 et 1034, anno 34 ab adita monarchia nondum expleto. Demum, ut Saussayus narrat ad xvii Novembris pag. 898, anno MDLxii qui Galliæ luctuosus in æternum erit, Calviniani hæretici interceptam Aureliam sacrilegiisque repletam, miseranda clade cum vastarent, plurimum Sanctorum corpora necnon sanctæ Agiæ matris S. Lupi archiepiscopi Senonensis. . . tragice habita dissiparunt. Ne-

et translatio reliquiarum.

* al. Odolrici

fandam

A *fandam barbariem, qua ibidem grassati sunt, legere licet apud Odoricum Raynaldum ad dictum annum num. 145 et seqq. Plura de S. Austregilde vel Agia non invenimus: si Vitam ejus*

aut Acta quædam eruditi Aurelianenses aliive suggesserint, pergratum nobis accidet; poteruntque ea Operi nostro inseri ad VIII vel IX Octobris.

AUCTORE
J. V.

DE S. NIVARDO ARCHIEPISCOPO REMENSI IN COENOBIO ALTIVILLARENSI PROPE SPARNACUM IN CAMPANIA GALLIÆ.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. S.

§ I. Antiquus Sancti cultus: memoratus a quibusdam ut monachus, sed perperam: Vita a quo et quomodo scripta.

CIRCA DCLXXIII.
Memoria Sancti
in Martyrologiis,

Præter duos primos ecclesiæ Remensis antistites, Sixtum et Sinicium, quorum gesta ante illustravimus, alius hodie colitur Remensis præsul, Nivardus et Nivo dictus, qui eamdem ecclesiam mira vitæ sanctitate administravit sæculo VII. Non inseruerunt S. Nivardum Martyrologiis suis Ado et Usuardus. Verum Wandelbertus Nivardum memorat cum Sixto et Sinicio, cum quibus dicit insigni nomine, meritis vitaque Nivardum fulgere. Varii etiam aucti codices Usuardi, cum Mss., tum impressi, ejusdem Sancti memoriam habent adjectam, sed in aliquibus Vivardus mendose nominatur. Florarium Ms. Sanctorum hoc sanctum Antistitem ornavit elogio: In Altovillari sancti Nivardi episcopi et confessoris. Hic sanctus Nivardus Remensis archiepiscopus sanctum Bercharium moribus et sapientia instruxit, pluresque alios viam salutis edocuit. Monasticæ conversationis viros religiosos aggregavit, et cuncta, quæ huic ordini commoda judicantur, diligenter implevit. Cui Reolus vir totus apostolicus in episcopatu successit. Claruit anno salutis DCLXI. Locum distinctius explicat hodiernum Martyrologium Parisiense in hoc brevi elogio: In monasterio Altovillarensi in Campania Gallica, sancti Nivardi Remensis episcopi. Morti assignat in margine annum 669. Consentit fere Castellanus in Martyrologio universali, mortuum statuens circa annum 668. Andreas Saussayus prolixius texuit elogium S. Nivardi, sed erroribus plenum, ut ostendam in decursu.

etiam Benedictinis, quæ perperam monachum faciunt:

2 Martyrologi Benedictini, Menardus, Wion et Bucelinus Sanctum nostrum etiam annuntiant, et posteriores quidem ut monachum et abbatem. Bucelini verba subjungo: In monasterio Altovillariensi depositio sancti Nivardi Remensis episcopi et confessoris. Nivardus Luxoviensis primum monachus, ob insignem vitæ integritatem, ad cœnobium quoddam Galliæ abbas postulatus, tanta sanctitatis fama longe lateque innotuit, ut amplissimi et celeberrimi archiepiscopatus honore dignissimus haberetur. Ad Remensem proinvectus cathedram, tanta in dignitatis sublimitate ita se gessit, ut non præclare solum, sed et

miraculose factis ecclesiam suam mirifice exornaret, suaque tam eruditione quam sanctitate plurimas Christo animas lucraretur. Eum Almannus Villariensis scriptor vetustissimus, sanctitatis ac religionis magnitudine toto Francorum orbe famosissimum celebrat. Condidit vir sanctissimus Altovillarensis amplissimum cœnobium, ubi et sacrum ejus corpus religiosissime frequentatur et colitur. Non dubito, quin Bucelinus secutus sit Trithemium, qui lib. IV de Viris illustribus cap. LXII idem brevius habet his verbis: Nivardus abbas et monachus in Francia, archiepiscopus Remensis, vir sanctissimæ conversationis, qui vita et doctrina commissam sibi strenue gubernavit ecclesiam, multis virtutibus et signis clarus effulsit. Claruit anno Domini DCLX. Luxoviensem fuisse monachum credit Wion in Ligno Vitæ ad 1 Septembris, quia S. Bercharius, qui certo Luxovii tirocinium habuit, Nivardi fuit discipulus. At ea frivola est ratio, cum eum discipulum habuerit Nivardus jam episcopus. Doubletius in Historia F abbatæ S. Dionysii lib. I cap. XXV asserit, monachum fuisse in laudata S. Dionysii abbatia, at sine probatione idonea. Hinc Mabillonius in prætermis ad sæculum secundum Benedictinum sic candide pronuntiat: Nivardus episcopus Remensis laudatur in Actis S. Bercharii, . . . et apud Frodoardum, . . . quod monasterium Altivillarensis condiderit; at eum fuisse monachum nusquam legitur; videlicet apud scriptores, quibus hac in re satis fidere possumus. Contra vero ex Vita, quæ monachum habet auctorem, satis colligitur, S. Nivardum monasticæ professioni numquam fuisse adscriptum.

3 Porro a quo tempore S. Nivardus venerationem ecclesiasticam obtinuerit, non omnino clarum est, at constat cultum ejus admodum esse antiquum. Auctor Vitæ, uti et Flodoardus, Beatum semper vocant; Wandelbertus vero Martyrologio inseruit, ita ut a sæculo IX cultum habuerit, et verosimiliter jam diu ante. In Breviario Remensi anni 1553 Officium habet commune cum SS. Sixto et Sinicio, in quo tamen lectiones nihil continent ex Vita Nivardi. Verum in Breviario anni 1630 breve ejus legitur elogium lect. VI. Illud hic subjungo:

cultus est saltem a sæculo IX.

AUCTORE

J. S.

* ecclesia

subjungo : Horum (*Sixti et Sinicii*) sedem quintus et vicesimus occupavit beatus Nivardus, genere nobilissimus et vita religiosissimus ; qui Remensi ecclesiæ * magnis muneribus donata, monasterium Altvillare construi curavit ; eique Bercharium summæ religionis virum , primum abbatem constituit. De cultu Sancti apud Altvillarenses , agam § v , uti et de reliquiis. Veruntamen in Martyrologio Romano S. Nivardi memoria necdum legitur, quod sane miratus sum.

Vitam ineditam scripsit sæcu o
ix Almannus monachus,

4 Vitam S. Nivardi hactenus ineditam scripsit Almannus monachus Altvillarensis sæculo ix. Sigebertus in Scriptoribus ecclesiasticis cap. xcix de eo hæc memorat : Almannus monachus Altvillarensis scripsit Vitam S. Nivardi archiepiscopi Remensis, Vitam Sindulphi, Vitam Helenæ reginæ, et translationem ejusdem a Roma ad cœnobium Altvillarensis : et quia suo tempore Francia a Nortmannis vastabatur, exemplo Hieremiæ prophetæ desolationem Franciæ et sui cœnobii quadruplici planxit Alphabeto. De Almanno ejusque scriptis fusius agunt eruditi Benedictini, qui componunt hoc tempore Historiam litterariam Franciæ, tom. V dicti Operis a pag. 618. Judicium tale ferunt illi pag. 625 de Opusculis ejus stylo soluto scriptis. Stylus non prorsus neglexit, sed justo diffusior est : idque inde evenisse videtur, quod facta historica sciret pauca de iis Sanctis, quorum Vitas scribendas susceperat. Hæc scribendi methodus etiam servata est in Vita S. Nivardi, licet de eo plura scire posset, quam de aliis, quorum etiam Vitas scripsit : nam cum Sanctus noster fundator esset cœnobii Altvillarensis, in quo degebat Almannus, haud dubie varia ac eo invenit monumenta antiqua. Verum plura haud dubie desiderabat, atque ex eorum defectu, verborum abundantia multisque exclamationibus Vitam protraxit.

cujus tria habemus exemplaria Mss.,

5 Porro laudati Benedictini pag. 622 suspicantur hanc Almanni lucubrationem prorsus esse deperditam, quia Marlotus in Historia metropolis Remensis eam nusquam memoravit. Veruntamen dubitare viæ possum, quin Almanni sit lucubratio, quam nos habemus S. Nivardi Vitam : nam, etiamsi nomen ejus non sit præfixum, stylus plane talis est, qualis in aliis Almanni Opusculis reperitur. Deinde tam multa narrat de fundatione Altvillarensi, ut inde facile colligi possit, ejusdem monasterii fuisse monachum. Clare etiam patet, Flodoardum ex hac Vita hausisse plurima, quæ de S. Nivardo scripto tradidit, cum facta pleraque eodem plane modo referantur ab utroque. Hunc vero biographum non hausisse ex Flodoardo colligo vel ex eo, quod Flodoardus matrem fratresque aliquot S. Nivardi nominet, quos biographus noster tacet, non taciturnus utique, si Flodoardum ducem esset secutus. Hinc nequaquam dubito, quin viri eruditi mecum sint judicaturi lucubrationem hanc esse Almanni. Tria autem hujus Vitæ ad manum sunt exemplaria, invicem recte consentientia, exceptis paucissimis mendis, quæ sic irrepserunt singulis, ut facillime corrigi possint ex aliis. Primum exemplar est in codice nostro P. Ms 154 : alterum apographum est ex monasterio S. Mariæ Bonifontis, Ordinis Cisterciensis ; tertium ex monasterio ejusdem Ordinis Igriaciensi donavit anno 1666 laurentius Forzy, Laudati monasterii presbyter.

6 Cum autem dicta apographa cum codice nostro tam apte congruant, ut nulla fere sit dif-

ferentia, Vitam hanc edam ex dictis tribus Mss., inter se collatis, notatis solum in margine diversis lectionibus, ubi reperiuntur. Restat ut dicamus pauca de auctoritate hujus Vitæ ; quia Almannus in Opere nostro tom. III Augusti pag. 580 varios errores dicitur inseruisse Vitæ S. Helenæ imperatricis ; at ibidem pag. 601 ejusdem eruditio laudatur a Trithemio. Mabillonius quoque tom. III Annalium pag. 149 et 150 de ipso agens, Vitæ S. Memmii per ipsum similiter scriptæ nullam fere auctoritatem merito attribuit. Hinc facile quis existimare posset, idem statuendum esse de Vita S. Nivardi. Verum considerare oportet, unde errores isti Almanno obrepserint ; sic enim videmus non eandem ei fuisse occasionem errandi in Vita S. Nivardi. Erravit in Vita S. Helenæ vir sincerus magis quam criticus, quia secutus est scripta apocrypha ; Vitam fabulosam S. Memmii frustra conatus est emendare, quia idoneis carebat instrumentis. At non plane eadem hic est ratio : nam S. Nivardo vicinior erat loco, habitans in monasterio, quod ipse condiderat, quodque haud dubie multa conservabat instrumenta, ad sanctum Fundatorem suum spectantia. Tempore etiam erat huic Sancto vicinior quam aliis. Remotior quidem erat, utpote ducentis fere annis Sancto posterior, quam ut scribere posset Vitam, in qua ordine et minutatim exponerentur omnia Sancti gesta ; attamen adeo remotus non erat, ut aliqua ejus gesta scire non posset ex instrumentis aut elogiis quibusdam scriptis, quæ facile tam diu conservantur. Sane tam pauca de S. Nivardo exposuit Almannus, ut non videam, cur ei in factis fidem abrogare debeamus, nisi major repugnaret auctoritas, cum omnia fere adoptata fuerint a Flodoardo. Nunc omnia S. Nivardi gesta ordine discutere aggredior, ut suppleantur quæ in Vita sunt prætermissa, quantum fieri potest.

D

Vita hæc majori fide digna, quam aliæ ab eodem scriptæ.

E

§ II. Stirps Sancti illustris : initium episcopatus ejus figendum sub regno S. Sigiberti, ac circa medium sæculi vii.

Nobilissima stirpe ortum fuisse Sanctum Nivardum, convenit inter scriptores cum antiquos tum neotericos ; non æque constat, an regia natus sit prosapia, aut regibus fuerit affinitate junctus. In Vita quidem dicitur cognatus regis Childerici ; at Flodoardus cognatum regis nullibi vocat, uti nec Vita S. Reoli apud nos Ms., nec Vita S. Bercharii sæpius memoranda. Biographus dictam cognationem probat hisce verbis : Nam sanctus Reolus, qui post ipsum pontificabat sedem ecclesiæ Remensis, regis filiam prius, dum comes esset, habebat uxorem, neptem videlicet beati Nivardi. Neptis Nivardi dicitur filia regis ; ipse igitur Nivardus erat cognatus regis, aut saltem affinis, si illa regis filia Nivardi neptis erat ex sorore. Porro non designat ille, cujus regis esset filia. Nam Childericum quidem antea nominaverat ; sed neque hic Childericum recte intelligere potuit, neque paullo ante, ubi dicit Sanctum educatum in aula regis, sicut mox patebit. Itaque, nullus est modus conciliandi

Nobili stirpe natus Nivardus, incertum an regia :

A ciliandi cum hisce Actis dicta Flodoardi, nisi utrisque crassum errorem affingamus, uti fecerunt quidam neoterici. Etenim Flodoardus lib. II cap. VII neptem S. Nivardi Reolo nuptam similiter affirmat, sed eam nominat filiam Childerici, non explicans, utrum Childerici regis filiam velit, an alterius cujusdam Childerici. Si autem Childericum regem intelligat, gravi lapsus est errore; si alium, dissentit ab Actis.

sed crasse hallucinantur, qui eum asserunt fratrem Blithildis reginæ:

8 Neoterici varii Childericum regem intellexerunt in Flodoardo, eumque errorem secuti, alii asseruerunt Nivardum fuisse Childerici fratrem, alii fratrem fecerunt uxoris Childerici Blithildis reginæ, æquali utrique fundamento, errore atque claro et crasso. Marlotus lib. II cap. XL utramque opinionem dubitanter proponit, et neptem Nivardi Childerici regis filiam deinde vocat cap. XLIII. Blithildem vel Blithildem reginam Nivardo sororem attribuunt Saussayus, Colvenerius, et Bailletus ad 1 Septembris, conjecturam inepte deductam pro certa veritate obtrudentes. Audi mentem eorum ex Colvenerio, qui in Catalogo archiepiscoporum Remensium in Nivardo sic habet: Hujus S. Nivardi sororem, nomine Blithildem, Childericus rex Austrasiorum, et postea Francorum, duxerat in uxorem, ex qua suscepit filiam Amalthidem (alias Mathildis dicitur) quam Reolus comes Campaniæ habuit uxorem. Quam hæc sint inepta, breviter accipe. Natus est Childericus circa annum 650, ut scriptores passim nunc habent, Reolus vero factus est episcopus circa 673 aut 674, quo fere tempore obiit Childericus ætate 23 aut 24 circiter annorum (nam hæc omnia exactius discutere non est necesse.) Quomodo igitur Reolus filiam Childerici habere uxorem potuit ante episcopatum? Quinimo Reolus filium habuit Gedeonem, teste Flodoardo, ipse jam factus est monachus vivente Nivardo, ita ut Reolus nuptiis alligatus fuerit, priusquam matrimonio aptus esset Childericus, quem ejus volunt socerum. Error igitur hic manifestus est et certus, ut jam observavit Papebrochius ad Acta S. Gundeberti tom. III Aprilis pag. 624 lit. a, ibique existimat alium Childericum a Flodoardo designari, non regem.

nihil certi de ejus genealogia,

9 Hinc observa, quam multa sint incerta in genealogia S. Nivardi. Incertum est 1°, an Flodoardus Childericum regem Reolo socerum assignet ex errore, an vero alium Childericum a rege distinctum. 2°. An potius credendum sit Flodoardo, an biographo, si neuter Childericum regem velit; prior vero Childericum alium, posterior alium regem 3°. Si constaret, neptem Nivardi fuisse filiam unius ex præcedentibus regibus, prout revera potuit esse Clotarii II, aut Dagoberti, rursus esset dubium, an ex legitima uxore, ac ex concubina esset regis filia. 4°. Nihil certius esset ex eo, an Nivardus natus esset regia stirpe, an vero tantum affinis regis per sororem, cujus neptis illa esset filia. 5°. Etiam si biographus Nivardum asserat regis cognatum, quia tamen de illa cognatione nihil apud Flodoardum, nihil in Vitis Bercharii aut Reoli dicitur, dubium videtur, an intelligendus non sit de sola affinitate, cum neptem inducat ad cognationem probandam; imo magis ambiguum est, an cognationem illam sibi non finxerit ex conjecturis male fundatis. 6°. Demum incertum est, quo sensu uxorem Reoli, neptem Nivardi dixerint Flodoardus et biographus: nam vox illa medio ævo variis modis usurpata fuit a Gallis scriptoribus.

10 Hæc sufficiunt, ut ostendamus quam omnia illa sint incerta, quamque nihil certi statui possit de genere S. Nivardi, nimirum an ex stirpe regia descenderit, an affinitate regibus junctus fuerit per sororem aliquam aut amitam, quæ dictæ neptis fuerit mater, et sic improprie vocetur cognatus, an vero erraverit biographus, et Childericum alium cum rege Childerico confuderit. Quidquid autem de his fuerit verius, nobilem Sancti stirpem fuisse abunde cognoscimus. Mater Sancti Emma vocatur a Flodoardo lib. II cap. x, frater vero Gundebertus, alias Guntbertus vel Gumbertus, de quo egit Papebrochius, ut de sancto martyre tom. III Aprilis a pag. 620. Mabillonius tom. I Annalium pag. 467 quatuor Nivardo attribuit fratres: Erant Nivardo, inquit, quatuor germani fratres, nempe Bavo, Theoderamnus, superius laudati; Gundebertus et Childericus, cujus filiam in matrimonium duxerat Regulus seu Reolus comes, postmodum Remorum antistes. At vero erudito nescio quæ hic obrepsit hallucinatio: nam Bavo et Theoderamnus fratres sunt, sed non sunt fratres Nivardi, ut clarum est ex Vita, atque etiam ex Flodoardo lib. II cap. VII, ubi Bavo, Baldinus et Theoderamnus fratres asseruntur, referunturque ad preces Nivardi cum eo commutasse locum, quem Sanctus destinabat ad condendum monasterium Altiwillarensis. Quod autem hi non sint fratres Nivardi clare innuit Flodoardus, cum dicit Nivardum visionem suam narrasse cuidam Dei servo, nomine Bavoni. Sic certo non nominaretur frater. Vix etiam credo Childericum inter Nivardi fratres numerandum, cum id non asserat Flodoardus; neque idem evinci possit ex eo, quod filia Childerici dicatur neptis Nivardi, cum possit esse neptis ex sorore, vel ex amita, patruo aut avunculo: multis enim modis usitatæ fuerunt voces nepos et neptis medio ævo. Unus igitur S. Nivardi frater videtur fuisse Gundebertus; aut certe de nullo alio id tuto affirmari potest.

11 De loco et tempore natali nihil prorsus commemorant scriptores: at conicere possumus, Remis aut certe in Campania natum fuisse, quia pleraque ipsius fratrisque ejus Gundeberti bona fuisse videntur in Campania, ubi fundarunt ac ditarunt monasteria varia. Verum Emma ipsorum mater dicitur bona habuisse trans Ligerim, ut verisimile sit oriundam fuisse ex istis partibus. Etenim, cum post mortem Sancti de bonis ipsius lis orta esset inter Reolum episcopum et Gundebertum, Nivardi fratris sui bona repetentem, sic concordiam inierunt, ut Gundebertus ea, quæ ultra Ligerim fuerant Emmæ Genitricis ipsorum, absque repetitione Reoli episcopi, vel agentium suorum, in sua reciperet potestate. Reliqua vero, quæcumque bonæ memoriæ dominus Nivo ad loca Sanctorum per sua instrumenta delegavit, ad integrum eadem Sanctorum loca perpetualiter absque repetitione Gundeberti, vel heredum suorum cum Dei adjutorio possiderent. Unde conventiale quoque scriptum digestum apud nos adhuc reservatur, utriusque partis assignatione roboratum, inquit Flodoardus lib. II cap. x, ubi ante dixerat tam de paterna quam de materna hereditate litem fuisse. Hinc verisimile est, patrem fuisse Campanum, matrem vero Aquitanam, ex Aquitania videlicet ad Ligerim usque producta. Porro natum crediderim sæculo VII non multum provento, educatumque Metis in aula Dagoberti, atque in aula adhuc conversatum fuisse sub S. Sigeberto filio Dagoberti:

nam

AUCTORE

J. S.

mater ejus Emma dicta, frater S. Gundebertus; nec alii fratres noti.

E

Natus videtur sub initium sæculi VII, conversusque in aula regum Austrasiæ:

F

AUCTORE
J. S.

nam in aula fuisse regum Austrasiæ, quibus etiam Remi suberant, colligitur ex eis, quæ Nivardo episcopo dederunt Childebertus Grimoaldi filius, ipseque Grimoaldus, qui regnum Austrasiæ usurparunt post mortem S. Sigeberti. Flodoardus cap. VII tantum dicit: Hic prius (quam fieret episcopus) in aula regis, utpote vir illustrissimus, traditur conversatus.

episcopus factus sub S. Sigeberto.

12 De tempore, quo Sanctus noster promotus est ad episcopatum, nihil tradit biographus aut Flodoardus, nisi Landoni successisse. Flodoardi verba hæc sunt: Post prædictos (Leudegisilum, quem sub Dagoberto floruisse dixerat, Anglebertum, et Landonem) ad episcopale culmen eligitur beatus Nivo, qui et Nivardus: utroque enim reperitur vocitatus nomine. De tempore Landonis cap. VI sic loquitur: Fuit autem Sigeberti regis tempore. Hinc colligo, Nivardum creatum esse episcopum tempore S. Sigeberti Austrasiæ regis, sub quo defunctus est Lando: nam id confirmatur in immunitate, quam Nivardus impetravit a Childeberto, atque ex villis a Grimoaldo donatis, cum illi post mortem Sigeberti non diu sint dominati. Verum nec convenit inter scriptores de anno emortuali S. Sigeberti, nec constat, quamdiu ante ejus mortem promotus sit S. Nivardus, ita ut annus primus ejus episcopatus exacte nequeat assignari. Colvenerius in catalogo antistitum Remensium, post Historiam Flodoardi edito, ordinatum episcopum dicit mense Septembris, anno 655, præsentem Clodoveo II. At id de Clodoveo non crediderim, sed magis de Sigeberto, sub cujus imperio erat urbs Remensis. Cointius vero in Annalibus Francorum promotionem Sancti ad episcopatum affigit anno 649, uti ibi habet num. 10. Neuter tamen firmum chronotaxis suæ tradit fundamentum, licet Cointius variis locis agat de successione episcoporum Remensium, suosque singulis annos attribuat æque ac Colvenerius.

sed anno incerto circa medium sæculi VII.

13 Si conjectura Longuevallii nostri de concilio Namnetensi, cui interfuit Nivardus, satis videretur certa, tuto initium episcopatus statueremus ante annum 650. Etenim laudatus scriptor in Historia ecclesiæ Gallicanæ tom. IV, ad annum 650, recitat canones concilii Namnetensis, cujus tempus ignoratur; suspicaturque idem esse concilium, de quo Flodoardus lib. II cap. VII ait, congregatum fuisse Romani jussione Pontificis. Tum concilium istud, cui adfuit Nivardus, collocat circa annum 650, Quia scimus, inquit, Papam anno DCXLIX scripsisse, ut concilia haberentur in Galliis. Probabilis est hæc ratio, non certa, neque eam pro certa allegat Longuevallius. Marlotus de anno inchoati episcopatus sic loquitur lib. II cap. XL: Opinor Nivardum, Childeberto III Grimoaldi filio necdum e solio armis Clodovei deturbato, ad archiepiscopatum Remensem electum fuisse anno DC LI. Ut id probet, allegat donationes Childeberti et Grimoaldi. At ex solum probant, serius electum non fuisse, atque adeo non evincunt, non esse electum sub Sigeberto, ut id potius insinuent. Quippe intrusio Childeberti per Grimoaldum sic refertur ab antiquis scriptoribus, ut statim Grimoaldi carcerem conjungant, ita ut electio Nivardi nequaquam videatur contigisse brevi illo perturbatoque tempore tyrannidis Childeberti; sed donatio Grimoaldi forsitan præcesserit, ac immunitas a Childeberto, simulac regnum sibi vindicaverat, concessa videatur, ut sic Nivardum, magnæ auctoritatis antistitem, vis partibus faventem redderet.

Verumtamen Sanctus, etsi privilegium acceptarit, ita se gessisse videtur, ut Chlodoveum regem non offenderit, cum ab hoc similiter dona pro ecclesia sua obtinuerit. Itaque cum hæc innuant Nivardum ante tyrannidem Childeberti fuisse episcopum, et Flodoardus dicat antecessorem ejus fuisse tempore Sigeberti, initium episcopatus S. Nivardi collocandum omnino videtur sub Sigeberto, ac circa medium sæculi VII, annusque relinquendus incertus.

§ III. Præclara Sancti gesta in episcopatu, obtentaque privilegia et donationes pro ecclesia Remensi.

Quæ de gestis S. Nivardi lib. II cap. VII tradidit Flodoardus, tam exacte congruunt cum Actis edendis, ut dubitarem uter alterum exscripsisset, nisi ea dubitatio tolleretur ex Flodoardi cap. X, ubi agit de Reolo Nivardi successore. Nam, cum ibi memoret Emmam matrem, Gundebertum fratrem Nivardi, atque aliquot donationes cap. VII omittas, prout omitta sunt in Actis hæc omnia; abunde patet Flodoardum cap. VII compendium Actorum tradidisse, aliaque quædam de Nivardo invenisse, dum de Reolo agebat, quæ ne quidem curavit inserere loco suo. Almannum Flodoardo præluisse etiam innuit, fusa relatio foundationis Altvillarensis, cum contra fundatio monasterii S. Basoli brevissime sit narrata: ex qua differentia agnoscas primum auctorem fuisse Altvillarensem. Verumtamen, quia aliqui forsitan plus auctoritatis tribuunt Flodoardo, quam Almanno biographo, narrata ab illo inseram huic Commentario. Sic igitur habet Flodoardus cap. VII: In episcopatu vero positus, emptis per diversa loca tam fundis quam domibus, nec non mancipiis, dilatasse res invenitur ecclesiæ. Disposuit etiam nonnullas ordinatis coloniis villas episcopii: quasdam quoque res commutasse reperitur cum Attila Laudunensi præsule pro utriusque partis oportunitate.... Sed et cum aliis quibusdam personis, prout congruum visum fuit, res quasdam commutavit. Hæc omnia ad utilitatem ecclesiæ Remensis præstita eodem modo narrat biographus, qui observat redditus episcopales pro dignitate ecclesiæ nimis eo tempore fuisse tenues.

Varia a Sancto præstita ad utilitatem ecclesiæ suæ, E

15 Hisce subjungo impetrata per Sanctum a viris principibus. Flodoardus cap. VII: Hujus etiam tempore tradidit Grimoaldus vir illustris sancto Remigio villas suas Calmiciacum et Victuriacum, pro animæ suæ remedio. Erat Grimoaldus præfectus palatii, seu major domus S. Sigeberti, cum eoque haud dubie in aula Metensi vixerat S. Nivardus. Hasce autem donationes obtentas suspicor, vivente adhuc Sigeberto, ideoque primas recensui, licet postremas posuerit Flodoardus, quia ut opinor, aliæ a regibus factæ: Præceptum etiam immunitatis a Childeberto rege super teloneis et quibusdam tributis, ecclesiæ Remensi obtinuit. Childebertus hic erat Grimoaldi filius, post mortem S. Sigeberti in regnum Austrasiæ intrusus a Grimoaldo patre, qui commissum sibi Sigeberti filium Dagobertum clam in Hiberniam curaverat deportandum, famamque

eidemque obtenta a principibus:

A *namque sparserat eum obiisse, ac filium suum a Siegberto adoptatum. Sed breve fuit Childeberti regnum; ipse enim a Chlodoveo II, dudum Burgundiæ ac Neustriæ rege, deturbatus, paterque ejus necatus est in carcere. Subjungit Flodoardus: Cui Ludovicus (id est, Clodoveus II) quoque rex, sub ecclesiæ suæ nomine, res quasdam in Malliaco super fluvium Vidulam, quas, quibusdam infidelibus suis ejectis, receperat, auctoritatis suæ præcepto concessit. Infideles illi verosimiliter adhæserant Childeberto; cumque eorum bona rex dederit ecclesiæ Remensi, satis patet Nivardum eorum partibus non studuisse.*

constructum
S. Basoli mona-
sterium:

* Verzy

B *16 Varia quoque in commodum monachorum præstitit Nivardus. Audi Flodoardum: Dedit quoque sub jure privilegii ad monasterium S. Basoli ecclesiam in Viriziaco * in honore sanctæ Mariæ constructam, cum omnibus ad ipsam pertinentibus, simulque locellum, qui Wasciacus dicitur. Immunitatem quoque ipsis monachis, sub Perrone abbate ibidem Deo servientibus instituit, ut nullus ecclesiasticorum judicum eos indebite in aliquo inquietare præsumeret, sed eis quieto ordine sub sancta regula vivere, ac Deo servire liceret. Hoc monasterium cap. x numeratur inter loca Sanctorum, quibus omnem rem suam contulerat, quæque ipse dominus Nivo suo construxerat, vel restituerat opere. Conditum erat dudum Virziacense monasterium, quod ad radices montis Remorum infra nemus Rigetii * situm erat, teste Mabillonio tom. I Annalium ad annum 573, quo circiter ad illud venisse S. Basolum affirmat. Idem scriptor ad annum 620 credit S. Basolum, qui xxvi Novembris colitur, eo fere tempore obiisse: Hic e monacho factus anachoreta, inquit, supremum diem vitæ mortalis... absolvit in ipso montis vertice, ubi remotioris habitaculi cellulam cum oratorio sibi erexerat, et per annos quadraginta Deo militaverat... Cum vero locus iste et miraculorum gloria, et adventantium frequentia illustrior evaderet in dies; beatus Nivardus Remorum antistes ibidem aliud monasterium construxit; sicque paulatim Virziacense monasterium, quod ad montis radices situm erat, obsolescere cœpit, et superiori monasterio cedere, monachis inferioris cœnobii istuc translatis. Ab eo tempore monasterium sancti Basoli appellari cœptum. Ex hisce facile intelligimus, cur Flodoardus dicat, monasterium istud structum vel restructum a S. Nivardo, videlicet quia constructio secundi, erat quasi restauratio prioris. Exstat etiamnum S. Basoli monasterium a S. Nivardo constructum et ditatum.*

benefacit mona-
sterio puella-
rum, ubi S. Bo-
va præerat ab-
batissa; et ec-
clesiæ SS. Rufini
et Valerii.

C *17 Cointius in Annalibus Francorum ad annum 627 num. 6 recitat verba Breviarii Remensis, quibus dicitur, monasterium Remis ædificatum a Balderico presbytero, eique præfuisse abbatissam S. Bovam Balderici sororem. De ejusdem monasterii consecratione hæc ibi dicuntur: Quod Deo in honorem beatissimæ semper Virginis Mariæ atque sancti Petri apostoli dicari curavit, sancto Nivardo pontifice. Putat Cointius ad annum 649 num. 10 consecrationem illam contigisse circa initium pontificatus Nivardi, vivente adhuc Siegberto rege. Mabillonius in Annalibus ad annum 629 ostendere nititur monasterium istud conditum esse ante annum 630, quo certe necdum episcopus erat Nivardus, ita ut dubitari possit, an consecratio per Nivardum sit peracta, quod nec Flodoardus asseruit, nec Acta habent. Verumtamen constat, sanctum An-*

tistitem in idem monasterium fuisse beneficium: nam Flodoardus cap. vii hæc habet: Item (dedit Nivardus bona sua) Remis ad monasterium puellarum, ubi Boba præesse videbatur abbatissa. Laudatus Mabillonius de hac donatione sic loquitur: Nivardus Remorum antistes sub finem sæculi septimi quædam largitus est monasterio puellarum Remis, ubi Boba præesse videbatur abbatissa; quæ distinguenda videtur a sancta Bova ex præmissis: alias plus quam centenaria fuisset. Si quis vero unam et eandem esse velit, consequens est ut etiam neget, vel sanctam Bovam fuisse primam sancti Petri parthenonis abbatissam, aut Balderici sororem; vel certe Baldericum non fuisse conditorem monasterii Montis-falconis, quod conditum erat ex dictis ante annum sexcentiesimum trigesimum et quidem post constructionem parthenonis sancti Petri. Egerunt majores nostri de sanctis Bova et Doda tom. III Aprilis a pag. 283. De S. Balderico agi poterit ad xvi Octobris, quo coli dicitur, ibique investigari, an argumenta Mabillonii ad distinctionem utriusque necessario cogant. Certe si monasterium exstructum est non diu ante annum 630, poterat adhuc facile superesse S. Bova, cum isti monasterio benefecit S. Nivardus, longe a fine sæculi vii, cum defunctus sit circa annum 673. Ecclesiæ quoque SS. Rufini et Valerii beneficium fuisse sanctum Antistitem, subdit Flodoardus cap. x. De hisce sanctis martyribus apud nos actum est ad xiv Junii.

E *18 Munificentia S. Nivardi præcipue eluxit in fundatione monasterii Altiwillarenensis, cui S. Bercharium primum præfecit abbatem. Res juse refertur in Actis et eodem fere modo apud Flodoardum, in Vita vero S. Bercharii narratur mutatis quibusdam adjunctis. Edidit hanc Vitam Mabillonius inter Acta Sanctorum Ordinis Benedicti sæculo ii, a pag. 832, atque in eamde S. Nivardus magnis ubique ornatur laudibus. Accipe primo, quæ habet num. 3: Eo tempore, inquit, Francorum imperium rege Childe-rico felicissime disponente, ... B. pontifex Nivardus, sanctitatis ac religionis magnitudine toto Francorum orbe famosissimus, apostolica auctoritate cælestem in terris vitam agens, sanctæ Remorum præsidebat ecclesiæ. Qui quia esset plenus auctoritatis et gratiæ, cum peteretur quoque diversa terrarum vel nationum, tam pro vitæ merito quam etiam doctrinæ affluentis eloquio, partes invisere, fines Aquitaniæ aliquando contigit expetisse, atque ad illud usque prædium traditur pervenisse, in quo viri Dei (S. Bercharii) parentes videbantur propria statione resedisse... Cum prædictus Pontifex sanctus a viri Dei parentibus debitæ venerationis liberalitate, ut par erat, officiosissime susceptus, quamdam futuræ habitudinis speciem miraretur in puero boni operis candidato, divino instinctu sacris mysteriis eum applicandum esse præcensuit. Hactenus Adso abbas Dervensis, qui hanc Vitam sæculo x conscripsit. Noster vero biographus num. 12 asserit S. Bercharium de sacris fontibus susceptum a Nivardo: quod nec apud Adsonem invenio nec apud Flodoardum, ideoque incertum puto. Si vero id factum est, contigisse debuit ante episcopatum Nivardi, cum Adso num. 2 affirmet Bercharium, simulac in lucem prodierat, sacro fonte renatum. Hoc ipsum quoque iter in Aquitaniam, quod narrat Adso, contigisse videtur ante episcopatum Sancti, cum puer adhuc esset Bercharius. Crediderim igitur Nivardum dici episcopum,*

AUCTORE
J. S.

Sanctus invisit
parentes S. Ber-
charii tunc pue-
ri.

F

episcopum, quia eam dignitatem postea est consecutus.

19 Porro Bercharius litteris institutus; scientiaque et virtute insignis, teste Adsone num. 4, præfatum sanctissimum Nivardum Remorum pontificem flagrat ardore expetendi. Qui, sicut diximus, apostolicæ institutionis prærogativa suffultus, nobilitatis honore clarissimus, variis virtutum generibus adornatus, inter Francorum proceres primus in aula regis, vita et conversatione dignissimus fulgebat. Per id temporis ea civitas Sanctorum stipata cohortibus, et licet inter militares alas sub principe suo Childerico, Capiti * tamen suo consona, divini amore cultus urbs populosa spirabat. Hujus itaque tantæ opinionis gratia provocatus felix adolescens Bercharius, ecclesiasticis sacramentis fide, habitu et actu aptissimus, . . . fines ingreditur Franciæ, futurus cum S. Nivardo pontifice civis felicissimus . . . sanctæ Remensis ecclesiæ, in augmentum videlicet operationis divinæ, quam Domini omnipotentia Redemptoris, in lucrandis fidelium animarum quæstibus per hos duos synergos * felicissimos præordinaverat adimplere. Hic igitur beatus Pontifex, ut semper optaverat, tali ac tanto suppare adepto, quoniam ipse exterioribus tractandæ reipublicæ fuerat negotiis implicatus, regiæ dispositionis consiliis et actibus frequenter interesse, pontificalis providentiæ pondus volens nolensve cælesti ordinatione perferre, ministerium sibi injunctum, tum publice tum privatim increpando, arguendo, obsecrando, ut perfectus agricola, sedulus exercere, gaudio replebatur non modico, familiari potitus adjutore atque in divinis operibus devotissimo consorte.

20 Quapropter cupiens eum undecumque perfectius erudiri, sanctioribus ac religiosioribus divinæ scientiæ viris, quos sibi undique collata familiaritate addiderat, copulandum esse constituit, ut videlicet plurimorum instituentium auctoritate disceret, quod postmodum plurimis ministraret. Deinde narrat S. Bercharium missum esse ad S. Remachum in aula versantem; ab eoque postea profectum ad cænobium Luxoviense, ubi vitam professus est monasticam. Quibus relatis, sic prosequitur num. 9 : Ita vero cum jam esset regularibus adprime disciplinis edoctus, divinæ militiæ in utramque partem armis præmunitus, ut videlicet per hæc, quæ longo exercitio didicisset, in lucri Dominici dispensationem jam plurimorum saluti consulere potuisset; in provinciam Remorum ad S. Nivardum pontificem revertitur, qui tam virtutibus quam rebus, ut diximus, supra gregis sui custodiam vigilans, hostis insidias relidebat, atque ecclesiasticam dignitatem profusis successibus ampliabat; cuique olim volventibus annis, divinæ inspirationis instinctu hic ardor sensibus inerat, uti in quolibet * suæ diocesis contubernio, eo loci ad serviendum Deo viventi domum construeret, ubi rerum competentia aptiora divinæ servitutis commoda prætulisset. Illa erat in hac deliberatione morarum causa permaxima, quoniam deesset persona voti ad id agendum socia, quæ et desiderium suppleret Pontificis, et strenua in Dei rebus inveniretur instantia suscipiendæ tantæ collaborationis. Sed diu in dubio suspensus animus nequaquam frustrari potuit spe jam pridem conceptæ intentionis. Bercharium itaque præripit, voto applicat, consultu præeligit, virum quidem in Dei rebus idoneum, religione præditum, animo efficacem, exteriorum

experientia non minus agilem quam prudentem. D

21 Flodoardus cap. vii de conatu condendi monasterii hæc memorat cum Actis nostris : Hic beatus Nivardus, dum ex communi consensu totius concilii præsulum Galliæ, Namnetis Romani jussione Pontificis exhibiti, rege favente, restructisset ecclesiam monasterii, super ripam Maternæ fluminis, in loco nuncupato Villari dudum siti, sed a barbaris diruti, et ab eo constructa hæc funditus cecidisset ecclesia, in alio loco rursus ab ipso restructa, rursus traditur corruisse. Hæc, non memorata ab Adsone, forsitan contigerunt antequam Bercharius ex monasterio Luxoviensi redisset ad Nivardum. Tempus autem celebrati istius concilii incertum esse, jam ante monui : neque exacte determinari potest tempus conditi tandem Altvillarensis monasterii; verum ex omnibus hisce, quæ de Berchario et de conatu Nivardi bis irritò retulimus, satis colligitur, foundationem illam non esse peractam sub initium episcopatus Nivardi, sed potius sub finem, seu annis non multis ante beatum ejus obitum. Nunc ipsam foundationem ex Flodoardo et Adsone, qui in adjunctis quibusdam dissonant, accurate exponere conabimur. E

§ IV. Fundatio cænobii Altvillarensis fuse descripta.

Locum cum occasione sic describit laudatus Adso apud Mabillonium num. 9 : Prædium est publicum in pago Remensi, octo millibus ab urbe disparatum, cui videlicet ævo præcedenti Sparnacus * nomen fuisse constat impositum, quam olim quidem . . . beatus Remigius . . . non modicæ quantitatis pretio adquisierat, ac Remensem ecclesiam . . . heredem constituerat. Denique gloriosissimus Dei Pontifex Nivardus, pastoralis solertiæ condigne administrans officium, tum ad alia suæ diocesis loca invisenda, tum quoque ad hunc sæpe vicum egrediens, non tam propriæ causas agebat utilitatis, quam cunctis se affabilem quoque exhibens, salutem subjectorum sedulus impendebat, Cumque dies ac noctes ædificandi cænobium in aliquo prædiorum suorum, quibus nobiliter temporali quoque emolumento pollebat, desiderii continuatione perigiles duceret, assumpto suo illo, ut sæpe solebat, domestico beato Berchario, causa exstitit, qua præfatum vicum expetere pro more cogitaret. Hujus processu itineris, quo ad eundem vicum, Maternæ fluminis litoribus contiguum, tenditur, quidam sui juris locus erat gratissimus, qui paullulum reducto sinu in montis latere amœnissimo herbis virentibus aquarumque rivulis, ex sublimi vertice leniter effluentibus, arboribusque ac vineis in declivi circumquaque constipatus, intuentium oculis oblectamenta præstabat. Corrigendus scriptor, dum ait locum fuisse S. Nivardi : nam Bavonis erat et Theodoramni fratrum, a quibus eum commutatione impetravit Nivardus, uti habent Acta, Flodoardus, ipsæque Nivardi litteræ. Brevius eundem locum describit Mabillonius tom. I Annalium pag. 466 his verbis : Locus erat quatuor leucis ab urbe Remorum, in declivi montis latere positus, ad Matronæ fluvii prospectum, haud procul a Sparnaco opido, Altvillare dictus, quæ visa

qui monasterium ei exstruere desiderat aliudque insinuare bis frustra tentarat.

Locus conditi demde cænobii:

* Espernay nunc oppidum

AUCTORE
J. S.
qui postea ad eum mittitur instituendus,

* Nivardo episcopo

* i. e. cooperatores

ab eoque missus ad S. Remachum, inde Luxovium, redit monastica disciplina instructus ad Nivardum,

* i. e. quodam

AUCTORE
J. S.

A visa est apta monasterii sedes. Pertinebat hic locus ad Bavonem et Theoderamnum Nivardi fratres. Recte cetera, sed Bavo et Theoderamnus non erant fratres Nivardi.

per quem
transiens cum
Berchario Ni-
vardus, somno
opprimitur.

23 Causam eligendi hunc locum Adso narrat num. 10 hoc modo : Sanctus igitur Pontifex hoc iter aggressus, cum jam eas partes per clivum montis attigisset, qua de contra illa loci gradientis visibus se amoenitas propius objecisset, super equestre, quo ferebatur, vehiculum eo gravi sopore deprimitur, ut omni protinus eundi facultate proscriptus, symmistem suum B. Bercharium inclamaret, omnemque illum equestrem, qui tunc forte se comitabatur, ordinem stare loco præciperet, et quibus ad soporem urgeretur stimulis, patentius indicaret : Ecce, inquit, irruente soporis immanitate secus solito concutior : ita ut hinc gressum promovere, impotem me esse omnino considerem. Procuretur ergo fessis artibus inter hæc virecta amoenitas paullulum divertendi, ut redeuntibus per soporem viribus coeptum reddatur facultas iter peragendi. Inter late patentia nemora diffusis frondibus, virentibus foliis instanti rei grata fagus eligitur.

B Hæc alias inter tantum caput extulit alnos, Quantum lenta solent inter viburna cupressi.

Huic itaque arbori ocius se subter injiciunt gratia quiescendi. Ita individui sui comitis B. Bercharii solo decumbentis festinans composito vertice gremio recipi, sternitur hic patulæ recubans sub tegmine fagi. Quid vero tunc miraculi cælitus sit ostensum, stili duxi officio non improbe intimandum, ut supernæ illustrationis veritas ostenderet, qui essent, quos silvarum densitas obtexisset. Interim Pontifice quiescente, sanctus vir Bercharius in cælum defixis luminibus adspicit subito aëre per serenum conspicuo columbam e sublimibus descendere, niveo fulgore radiantem, atque eidem, cui substrati manserant, arbori leniter insidentem. Cumque in eam oculorum dirigeret aciem, diligenter explorare cupiens, quasnam in partes ales ille niveus declinare decerneret, repente alarum soluto remigio, ab arbore, cui insederat, prosilit, et rumpens aëra vacuum, futuræ spatium fabricæ circumvolans, locum, in quo cænobium construi debeat, gyro designat, præsentia sanctificat ; expleto hoc lustramine, rursus nota recipitur arbore. Cumque eosdem sui ambitus circulos cæli nuntius ad futuræ rei firmitatis indicium tertio repetisset, patenti cælo reconditur, et nihilominus hominibus in terra degentibus divinæ voluntatis præsagium aperitur, et novæ admirationis vestigium relinquitur.

visioque dormienti obicitur, quæ similiter vigilanti accidit Berchario ;

24 Intelligit hic vir sanctus, puro ut erat animo, signum esse cæleste, quo et dubitantium animi firmarentur, et diu dilectum opus in Dei servitute fundaretur. O beatum virum, cui ostenditur corporali intuitu angelicæ dignitas visionis, in specie columbæ rutilantis ad comprobandum testimonium innocentiae et puritatis. Est etiam in hac re illud quoque non minus admirabile, quia quod iste corporalibus deprehenderat oculis, hoc idem quiescens sanctus Pontifex senserat sopore cælestis visionis. Qui cum post aliquantulum perceptæ quietis spatium somno excitus, caput ab imis, superna revelatione prædoctus, erigeret, O, inquit, votorum meorum compar fidelissime, quam gratum mihi est huc paullulum gratia soporis pro tempore divertisse, quem constat per Dei gratiam tantæ revelationis mysterium cælitus agnovisse. Ecce

enim hinc jam lætus progredior, cælorum signa sequor, quod diu differens corde gestaveram, mirandæ visionis arcano maturius aggrediendum esse compellor : sed ne longius res inopinata te duxerit, quid viderim patenter expedio. Et prius præsentias hic esse Domum Dei, ut felicissimo quondam antiquo patriarchæ, et portam cæli mihi indigno Christi Domini famulo divinitus ostensam. Nam mox summissis artibus, subito hic sopore præceptus, cum vix in utramlibet partem vis naturæ quiescentem impelleret, videre mihi videor a supernis instar nivei candoris speciem adesse columbæ, quæ post hujus arboris sessum, non incerta, quo tenderet, locum hunc præpeti cursu volando præcingit, trinoque gyro æque peracto cæli cacumen tendit. Credo equidem hoc spei conceptæ proficuum a Deo portentum, ut quod erat voto susceptum, jam cælo præmonente sit celerius exsequendum. Sancto hæc Pontifice perorante ; Me, inquit B. Bercharius, qui sancto Viro gremii sui reclinatorium fecerat, quidquid, Pater sanctissime, cælesti prodigio in visione spiritus divinitus tibi testaris illatum, manifesta Dei virtute noveris etiam corporaliter fuisse conspicuum. His igitur alternis ita conferentibus, altero quidem, quod in somnis senserat, altero vero, quod oculis corporeis adspexerat, res in prospectum deducitur, locum illum angelica perlustratione signatum, ad agendum divinæ servitutis obsequium mira dispositione a Deo esse quam dignanter electum. Ita vero percepta tantæ revelationis de cælestibus simul et consolationis gratia, certiores utrique facti, et, quod erat ambiguum, loci designatione specialiter edocti, inde ambo consurgunt, ac sic oculos Antistes beatissimus in cælum dirigens, illum protinus tota cordis intentione collaudans, gratias egit *, in quem ab æterni Patris secreto Spiritus sanctus corporali specie in columba descendit, ac fluenta Jordanis sacri corporis tinctione in nostrorum ablutionem scelerum cælo patente beavit.

* ei, id est Christo

25 Flodoardus Actis consentiens, asserit visionem contigisse, cum redirent Sparnaco, doctique locum non fuisse Nivardi. Verba ejus, quæ vero sunt magis propinqua, hic subnecto : Quadam vero die veniens de villa Sparnaco, simul comitante secum præfato abbate Berecario, visum sibi est, transito flumine, debere paululum requiescere : sicque caput in sinum sedentis reclinans Berecarii, obdormivit, et visum vidit, scilicet columbam locum silvæ circumire, et in fago quadam post hanc circumitionem resedisse : idque tertio columbam videt eandem egisse, tumque cælos petisse. Quam visionem, sicut ipse in somnis, ita prædictus quoque Berecarius vigilans fertur aspexisse. Quo viso compunctus idem coepit abbas fundere lacrymas. Experrectus autem beatus Præsul a somno, ex lacrymis ejus sibi faciem reperit udam : et interrogans, quæ illi causa fletus existeret, accipit eum propter sui ruinam flevisse operis. Invicemque sibi visa referentibus, traditur Pontifex, hæc etiam cuidam Dei servo, nomine Bavoni, cuius erat ipsa possessio, visa narrasse. Qui oratorium in honore sanctæ crucis illic habens, ibi conversabatur. Qui etiam postquam visionem Præsulis, et ejus agnovit voluntatem, obtulit illi eandem possessionem suam, partem quoque possessionis cujusdam fratris sui, nomine Baldini. Alterius vero fratris, Theoderamni nomine, causam retulit, quod esset scilicet in factione

ex hac uterque concludit cænobium condendum esse eodem loco, quem per mutatione acquirit Nivardus ;

AUCTORE
J. S.

contra Reolum comitem, qui Remensis post extitit episcopus, pro filiis ejus, quos occiderat in ultione filiorum suorum, quos Reolus pro latrocinio, quod exercebant, suspendio necaverat. Unde domnus Nivardus eum cum Reolo, qui neptem suam filiam Childerici habebat uxorem, pacificavit, et sic ipse Theoderamnus simul cum cæteris fratribus suis eandem possessionem sancto Nivardo, commutatione ab eo sumpta, tradidit.

atque ibi, coo-
perante Bercha-
rio, cœnobium
erigit,

B

26 *Operis structuram S. Berchario commissam fuisse ait Adso, illudque satis verisimile est, licet taceant alii* : Præcedente itaque, inquit, in conditionem æterni tabernaculi tanto ac tali auspicio ; Tibi, inquit ad B. Bercharium Præsul eximius, tuæque industriæ hoc sanctum opus dispono committere . . . Itaque (*Bercharius*) in supradicti prædio loci . . . quod ab antiquo Altum-villare nomen acceperat, angelicæ designationis spatium, ut cælitus ostensum fuerat, murorum ambitu jactis fundamentis complectitur, omnesque illius parietes ædificii, ad modum columbæ in aëre permeantis suspecta dimensione metatur. Nec ante divini cultoris opera destitit, donec, superna annuente providentia, Childerici etiam regis Francorum ac sacri Antistitis opitulante clementia, opus, quod ad laudem Dei susceperat, optata perfectione compleret. *Brevius Flodoardus, totum Nivardo tribuens cum Actis* : Mox (*ubi locum obtinuerat*) idem Præsul succidi silvam jubens, in honore sancti Petri et omnium Apostolorum ibi construxit ecclesiam, et ubi resedissee columbam viderat, altare instituit, collectisque servis Dei, monasterium ordinavit. *Hiscæ consentit Adso, sic pergens* : Ea vero arbor, quæ quondam opulentissima fagus steterat, in qua columba cælitus emissa pridem resederat, ac suo gyro situm monasterii volando expresserat, habita deliberatione, succiditur, et collatis in commune omnium votis, in loco, cui affixa fuerat, aram in veneratione B. Petri Apostolorum principis statuit ; *truncumque dictæ arboris arx includit, uti addunt Acta.*

illudque dedi-
catum redditibus
donat,

C

27 *Prosequitur Adso* : Ad consecrationem vero basilicæ cum S. Nivardo metropolitano pontifice alii etiam episcopi conveniunt, clerus omnis et numerosæ plebes utriusque sexus irruunt, procures quoque Francorum non minori voto concurrunt, et per B. viri Bercharii opus laudabile in Dei laudibus pari omnes magnitudine jucunditatis exsultant. In australi vero ejusdem montis latere, aliam struxit Vir sanctus ecclesiam, quam Genitricis Dei et Domini nostri Jesu Christi semper Virginis Mariæ nomine decrevit honorandam. Septa etiam monasterii et universas competentes Ordinis officinas, ad sectandam vitæ Regularis observantiam prudentissime composuit, monasticæ conversationis viros religiososæ aggregavit, et cuncta, quæ huic Ordini commoda judicabantur, diligenter implevit. Copiosos vero prædiorum sumptus sanctissimus Antistes, tam ea, quæ sui juris esse videbantur, quam quæ etiam beato interveniente Berchario ab ipsis Francorum primoribus obtineri poterant, in necessarios servorum Dei delegavit usus, ut videlicet in eodem cœnobio et merito et numero populus Deo serviens utriusque laboribus augetur. *Flodoardus addit quædam, alia omittit, hunc in modum* : Ubi etiam præfatus Theoderamnus (*cujus locus partim fuerat*) monachus efficitur. Sed et Reolus filium suum, nomine Gedeonem, de nepte sancti Ni-

vardi susceptum, ibi monachum fieri petiit, et D rerum suarum partem ad idem monasterium condonavit. Beatus autem Nivardus, constituto monasterio, quidquid possessionum ante episcopatum fuerat visus habere, ad ipsum locum tradidit, et exhortatus beatum Reolum, religionis ei suasit assumere habitum. Privilegium quoque poscente præfato abbate Berecario, eidem contulit monasterio ; ut scilicet ipse Præsul idem monasterium in sui juris dominatione, dum ad viveret, conservaret, et ut post suum decessum Remensis episcopus ipsum cœnobium gubernet, et eosdem monachos contra omnes adversantes defendat ; ipsi vero monachi potestatem habeant prælatum sibi regulariter eligendi, prout in descriptione ipsius privilegii continetur. *Hæc omnia et alia quædam in Actis, ubi etiam dici videtur, Reolum comitem monachum esse factum, hortante Nivardo, sed non tam clare, ut res omnino sit certa, quemadmodum annotabimus ad Vitam.*

28 *Privilegium, cujus hic fit mentio, partim recitat Marlotus lib. II, cap. XLI, et Mabillonius in Annalibus ad annum 662, ex quo pariem illam hæc transfero* : Ego Nivo sive Nivardus, etiamsi peccator, episcopus, dum omnes episcopi fratres mei etiam et de viris Christianis et de bonis hominibus, monasteria secundum regulam sanctorum patrum ædificare non cessarent, petiit nos Berecarius abbas cum fratribus suis, ut talem locellum perquirere eis deberemus in nostra proprietate, ubi ipsi secundum regulam patrum sancti Benedicti et sancti Columbani vivere deberent, et pro nobis die noctuque misericordiam Domini debeant deprecari, ut in futurum veniam de peccatis merear obtinere. Sed cum minime hic talem locellum in nostra proprietate inveniremus, qui ipsis monachis ad monasterium faciendum placuisset, repertus est nobis una cum ipsis locellus, qui dicitur Altivillaris, in fine Remensi super fluvium Maternæ, prope villam Disiacum *, quem a Bavone et Theoderamno de villis ecclesiæ nostræ concambivimus, unde et ipsa instrumenta in archivis ecclesiæ retinentur ; villam quoque Disiacum cum ecclesia et altari beati Timothei martyris, in cujus parochia situs est Altivillaris locus, eidem monasterio legaliter confirmavimus. Sed sic F pensitavit ipse Berecarius una cum fratribus suis pro novissimis temporibus, ut, dum advivimus, ipsum monasterium, quod dicitur Altivillare, quod ego pro æterna beatitudine, vel pro remedio animæ nostræ, ad sanctam regulam conservandam ædificavi in honore sanctorum Petri et Pauli, seu etiam sancti Johannis, et ceterorum martyrum et confessorum, quorum pignora ibidem venerari noscuntur, in nostra potestate debeat esse : ut ipsos monachos melius delectet secundum disciplinæ ordinem, et regulæ vivere, vel quiete residere : et taliter nobis consenserunt de fratribus meis episcopis, etiam et de comitibus nostris, archidiaconis, seu et abbates, vel etiam clerus noster Remensis, etiam et de viris illustribus, quorum manibus subscriptiones vel signacula subter tenentur inserta.

ac privilegiis
munit : litteræ
Nivardi,
E

Disy

29 *Hoc idem fragmentum recitat Cointius in Annalibus Francorum ad annum 662 num. 7, et ante hos omnes Sammarthani tom. IV Gallix Christianæ pag. 33, qui subdunt* : Hæc recitat Almannus monachus ejusdem cœnobii Altivillarensis, qui Historiam B. Nivardi contexuit, ducentis annis ab ejus obitu. *Ex hisce vero verbis Cointius*

quæ non videntur insertæ fuisse Vitæ S. Nivardi, sed ab aliis acceptæ.

A *Cointius et Mabillonius crediderunt hoc fragmentum insertum Vitæ S. Nivardi fuisse ab Almanno, et revera hic obvius videtur verborum sensus. Quin et Cointius affirmat Vitam S. Nivardi repertam fuisse inter membranas Altvillarenses a Sammarthanis. Verum Sammarthani id non asserunt de Vita S. Nivardi, sed de Vita S. Bercharii, de qua sic loquuntur : Vitam (Bercharii) elucubravat Almannus monachus, in membranis abbatiae repertam. Porro, si voluerint Sammarthani totum illud fragmentum recitatum fuisse ab Almanno, verisimilius est, insertum fuisse Vitæ S. Bercharii, cum in ea non minus locum habere posset, et magis etiam congrue, quam in vita Nivardi, in qua idem minime reperio. At multum dubito, an illa sit mens laudatorum scriptorum, cum ipsi præmittant, unde dictum fragmentum excerpserint, nimirum ex chartophylacio Altvillarensi. Verba eorum accipe : Altumvillare . . . conditur a sancto Nivardo archiepiscopo Remensi, . . . quemadmodum apparet ex fragmento tabulae foundationis, cujus in chartophylacio Altvillarensi exordium est tale : IN NOMINE etc. Suspicio igitur nihil aliud velle Sammarthanos, quam ejusdem foundationis relationem legi apud Almannum.*

Varia ad cœnobium Altvillarense translata corpora, non a S. Nivardo, sed serius.

30 *Andreas Saussayus ad 1 Septembris foundationi Altvillarensi alia ex errore adjungit, sic scribens : Laude nominis clarus (Nivardus) morumque sanctimonia præstans, a Vitaliano Papa non mediocri honore habitus est ; cujus auctoritate Altumvillare cœnobium a barbaris dirutum instauravit, ditavitque pretiosissimis beatorum exuviis, nimirum corpore sanctæ Helenæ augustæ, quod Roma ad se transmissum, una cum corpore sancti Polycarpi presbyteri, præcipui sancti Sebastiani symmystæ, dono ipsius Pontificis, sacrario illius asceterii perpetim colendum inexit : ad quod etiam transtulit veneranda ossa S. Sindulphi presbyteri et eremitæ, socii B. Basoli abbatis ex villa Alsonia. Trium horum corporum translationem ad abbatiam Altvillarensem narrat Flodoardus lib. II cap. VIII et IX, sed eam non attribuit S. Nivardo, nec dicit duo priora corpora a Vitaliano Papa dono data. Verum Saussayus hæc omnia adjunxit, et ad sæculum VII retulit, quæ sæculo IX sunt facta. De translatione S. Helenæ et S. Polycarpi legi potest Almannus synchronus in Gloria posthuma S. Helenæ tom. III Augusti a pag. 601. Mabillonius eandem narrat in Annalibus ad annum 849, additque post aliquot annos translatas ad idem cœnobium S. Sindulphi reliquias.*

§ V. Institutio S. Reoli, quem sibi optat successorem : tempus obitus inquiritur et locus sepulturæ : reliquiae in ecclesia Altvillarensi servatae, cultus ibidem, aliaque ad posthumam gloriam spectantia.

I Inter discipulos S. Nivardi numerandus est S. Reolus ejus successor, quem non modo juvenem docuit, sed post mortuam ipsius uxorem

sacris ordinibus initiavit. Audi illius Vitam Ms., in qua, postquam dictum erat Reolum juvenem Nivardo et Gundeberto ejus fratri instituendum traditum, sic deinde legitur : His rebus suo ordine completis, homo Dei Reolus, conjuge jam ante defuncta, et filia, ut prædiximus, Deo dicata, mundi oblectamenta decrevit respuere ; et sic, relicto seculari habitu, S. Nivardi salutaribus monitis informatus, tonsuram clericalē assumpsit. Denique dum ecclesiasticis assuesceret eruditionibus, ac jam nomen ejus fama diffunderet in divinæ servitutis arcem, beatus pontifex Nivardus sacris eum deliberavit ordinibus imbuere, nec multo post, præcurrentibus gradatim singulis gradibus, ad sacerdotii dignitatem promovit. Ejusdem in regimine ecclesiæ usus est consiliis : quin et curam fere totam in Reolum sub finem vitæ transtulit eumque sibi successorem optavit, si vera sunt, quæ sequuntur : Memoratus pontifex Nivardus secretis ejus alloquitis sedulo utebatur ; ut qui esset vir totius prudentiæ et consilii singularis : donec etiam ipsius beati Nivardi consilio, summi pontificis et totius cleri decretum est consensu, ut vir summæ probitatis Reolus sollicitudinem episcopi Remensis acciperet. Jam Spiritu sancto præmonente, præfatus Pontifex dissolutionem sui corporis noverat imminere. Qua de re sibi tradita ecclesiasticæ dispensationis negotia beato viro Dei contradidit Reolo . . . Nec multo post contigit sanctæ recordationis Nivardum feliciter ad cæli palatium properare. Hæc favent Altvillarensium traditioni, quam recitabo num. 40, videlicet Sanctum ante obitum majoris perfectionis studio secessisse ad ædiculam B. Virginis Mariæ ab ipso dicatam, in qua obiisse dicitur. Verumtamen non legitur in Vita Reoli, hunc episcopum consecratum ante obitum B. Nivardi, sed electus dicitur post ejus mortem. Verisimile igitur est, Reolum curam ecclesiæ Remensis gessisse pro S. Nivardo, dum ille in secessu suo ad mortem sancte obeundam se præparabat.

32 *Annus emortualis S. Nivardi certo assignari nequit : attamen satis ostendi potest, mortem ejus contigisse circa eundem annum, quo occisus est rex Childericus : nam mentio de eo habetur usque ad ultimum Childerici annum. Anno 663 Bertefridus præsul Ambianensis concessit privilegium abbatiæ Corbeïensi, relatum a Mabillonio tom. I Annalium pag. 469 et 470, illudque inscriptum est Nivoni nostro aliisque episcopis. Anno 666 Drauscio seu Drausius Suessionensis privilegium, quod concedebat monasterio Suessionensi beatæ Mariæ, similiter inscripsit Nivoni seu Nivardo Remensi, aliisque apud Mabillonium pag. 482. Childericus anno 1 monarchiæ totius, quam non nisi ad quadriennium tenuit, interventu S. Nivardi aliorumque multorum varia donavit Lantberto abbati Fontanelensi, uti narrat laudatus Mabillonius ad annum 671 pag. 506. Anno 111 Childerici monarchiæ notatur præceptum prædicti regis pro monasterio Dervensi, quod S. Bercharius in diœcesi Catalaunensi exstruxit. Huic præcepto post regem cum aliis subscripsit Nivardus Remensis, ut vult Mabillonius ad annum 672 pag. 508, et Cointius ad annum 671 num. 11 et 12. Edidit Childerici privilegium Camuzatus in Promptuario antiquitatum Tricassinarum fol. 80, ibique subscriptus legitur Reolus successor, sed id tamquam mendosum merito rejiciunt laudati scriptores ; nam et S. Nivardum adhuc anno sequenti*

AUCTORE
J. S.

S. Reolus institutus a Nivardo, eique imposita pars curæ regendi ecclesiam :

E

Annus Sancti emortualis incertus : de eo mentio

F

AUCTORE

J. S.

usque ad an-
num ultimum
Childerici, quo
forsan obiit.

sequenti subscripsisse videbimus, nec deest ratio, cur hanc quoque Nivardi subscriptionem credamus.

33 Adso in memorata sæpe Bercharii Vita num. 16 hæc habet: Auxiliantibus vero sibi per divinam gratiam, ex cujus desiderio ista agebat (Bercharius, S. Leodegario episcopo, . . Nivardo etiam et Atelano episcopis, impetravit sibi dari a rege silvam ex suo fisco, qui vocatur Vassiacus in circuitu præfati loci etc. Hæc autem ipsa sunt, quæ Childericus prædictis litteris donavit: verisimile igitur est Nivardum istis litteris subscripsisse, nisi forsan Reolus subscripserit, ut ejus vicarius. Dubitatio tamen aliqua oritur ex ipso Adsonæ, qui num. 13 jam retulerat mortem Nivardi. Hinc Mabillonius sic notat ad verba recitata: Certe Nivardus supra num. 13 mortuus dicitur, antequam Bercharius cogitaret de cœnobio Dervensi. Verum hanc expositionem in Annalibus correxit, omnibus attentius consideratis: nam Adso mortem quidem Nivardi narravit, antequam loqueretur de fundatione Dervensi, sed nullibi asseruit mortuum esse Nivardum ante dictam fundationem. Obitum autem Nivardi videtur ea tantum de causa retulisse post fundationem Altivillarensis, quia cum illa fundatione erat magis connexus, quam cum Dervensi, tum quod illius fundationis esset auctor, tum quod obiisset in eodem monasterio. Hinc credimus S. Nivardum anno quarto Childerici adhuc fuisse superstitem, et subscripsisse litteris S. Bercharii, editis apud Camuzatum fol. 81, quemadmodum nobiscum asserunt Mabillonius pag. 509, et Cointius ad annum 672 num. 2. Ex hisce omnibus verisimile est, Nivardum obiisse eodem anno quarto et postremo Childerici, cum nulla deinde illius reperiatur mentio, et Reolus successor anno 2 Theoderici, qui successit Childerico, subscripserit testamento S. Amandi apud Mabillonium pag. 528.

Pius ejus obitus
circa annum
673,

C

34 Verisimile est, inquam, obiisse S. Nivardum anno ultimo Childerici regis, sed non certum, cum illi superstes esse potuerit, at non nisi uno circiter anno. Satis igitur certum apparet S. Nivardi mortem non diu ante aut post obitum Childerici contigisse. Porro annus emortualis Childerici non idem ab omnibus statuitur; attamen plerique eruditi nunc eum defunctum credunt anno 673 aut 674, nec lubet operosius eam examinare sententiam. Hæc de causa mortem S. Nivardi statui circa annum 673. Flodoardus de morte ejus ac sepultura sic habet: Post hæc in ecclesiola sanctæ Mariæ, quam in eodem monasterio (Altivillarensi) construxerat, obiisse fertur, et ad ecclesiam sancti Remigii Remis deportatus, ibidem sepultus est. Consonat Vita de loco mortis, non item de loco sepulture, quam mox examinabimus. Adso in Vita S. Bercharii num. 13 mortem Sancti hoc prosequitur elogio: At vero cum in his sanctorum operum studiis quam gloriose tenerentur inserti, sanctæ exhortationis gratiam per populos infundentes, et ad æternitatis gloriam quaquaversum animos fidelium incitantes, cum jam superna clementia antistitis sui Nivardi vitam laudabilem perpetuæ jucunditatis commercio compensare, et pro labore brevi palmam decrevisset permanentis rependere gloriæ; opere perfectus, virtutibus consummatus, adveniente Kalendarum Septembrium die, mortis nexibus absolutus migravit ad Dominum, beatæ immortalitatis stolam consecutus, angelorum agminibus in illa cælestis curiæ dignitate concivis

factus, apostolorum particeps, martyrum et confessorum coheres, illius insatiabiliter adpectu fruitur, cujus amor ab ejus pectore numquam recessisse certum tenetur: qui, licet pro lege carnis debitum solverit humanæ conditionis, vivit tamen in gloria perpetuæ exultationis, nostris autem illic procul dubio miseris præstantius, si ex corde rogatus fuerit, occurrere paratus, quanto nunc potentius illi summo atque invisibili Spiritui cernitur esse conjunctus, per virtutem universa scientis ipse sciens omnium ac exauditor effectus.

35 Sepulturam idem refert in hunc modum: Ad cujus exsequias corporis tota Remorum civitas ruit, clerus ac populus utriusque sexus convenit, ex vicinis etiam urbibus multi adfuerunt, tanti Pastoris excessum admixtis pio mœrore hymnorum solemnibus obsequiis adsignantes. Cujus quidem corpus diversis populorum catervis constipatum usque ad basilicam S. Remigii a S. Berchario, nec non et sanctis pontificibus, qui ea die illuc confluerant, universa gregis sui multitudine prosequente, condigno honore defertur, ac excellenti mausoleo condendum, decentissimam ibidem accepit sepulturam. Hæc dubium ingerunt: nam eundem sepulture locum assignat Flodoardus; Vita vero habet sepultum esse in ecclesia Altivillarensi B. Mariæ, in qua obiit. Vitæ suffragari videtur hodierna possessio Altivillarensis, præsertim quia nulla reperitur mentio de corpore Remis ad abbatiam Altivillarensis relato. Verumtamen, si omnia consideremus attentius, necesse est, translatio aliqua intervenerit, quia reliquæ nunc servantur in præcipua abbatiæ ecclesia, non in eadem, in qua dicitur obiisse, quæ pricratus est abbatiæ subjectus, ut videbimus. Suspicio igitur sacrum corpus revera sepultum fuisse in Remensi S. Remigii ecclesia, ac deinde translatum esse ad cœnobium Altivillarensis, cum Marlotus ipse lib. II cap. xli describens sacrum thesaurum ecclesiæ Altivillarensis, annumeret eidem corpus sancti Nivardi Remensis archiepiscopi, prædicti cœnobii fundatoris, in longiori capsula inclusum, argenteis imaginibus auro illitis decorata.

36 Plura de sacro S. Nivardi corpore, aliæque ad gloriam posthumam spectantia anno 1669 ad Majores nostros perscripsit R. D. Rupertus Reginaldus, abbatiæ Altivillarensis tunc monachus ac sacrarum reliquiarum custos, cujus, verba subnecto: Conveniant omnes auctores, apud Altivillarensis cœnobium asservari hujus Sancti corpus, cujus est fundator. Et revera ostenditur quædam perpulchra capsula ibidem, longa pedes quatuor, alta ferme tres, argenteis laminis obducta, et tota ad solidum cælati imaginibus cupreis deauratis circumvallata; quæ a latere Evangelii in majori altari, in fornice binis marmoreis columnis sustentata prominet. Super quam hujus Sancti effigies ex Virdunensi lapide, marmori non absimili, super forniciis convexum ad nativam hominis statuam evecta est. Post alia, quæ infra recitabo, de translatione harum reliquiarum in thecam prædictam hæc nobis communicavit: Translatum est hujus sancti corpus de capsula lignea in argenteam per Rotrodum Catalaunensem episcopum, ut fidem facit quædam cuprea lamina, in capsula asservata, in qua sic habetur: « Anno ab Incarnatione Domini » MCICIX^o, Willelmo Remensi archiepiscopo præ- » sidente, Galtero V Altivillarensis ecclesiam » dispensante, reliquæ S. Nivardi e capsula li- » gnea

sepultura locus
ambiguus; at
corpus nunc
apud Altivilla-
renses,

ubi servatur in
theca eleganti,
F

A » gnea translatae sunt in hanc argenteam, a praedicto Galtero devotius praeparatam. Facta est itaque ista translatio Nonis Septemb. a Rotrodo Catalaunensi episcopo, praesentibus quam pluribus abbatibus et praelatis, et assistente populorum multitudine copiosa ».

qua aperta, intelligitur, quasdam partes corporis abesse. Officii

37 Anno MDCXLVII, in religiosorum hujus monasterii praesentia, capsula B. Nivardi aperta est per R. P. Priorem. In qua et arcuula clave obscurata inventa est, et in arcuula B. Nivardi corpus a costis ad pedum extremitates, cum quibusdam brachiorum reliquiis. Ossa sunt praegrandia et alba, omniaque triplici circumvestita sudario, quorum serica sunt duo et unum lineum. Inventa est etiam praedicta lamina. Ubi reliquae hujus sancti corporis partes cum capite asserventur, nescimus, aut quomodo nobis perierunt : nam manuscripta nostra, paucis admodum servatis, heterodoxorum impietate incendio consumpta sunt. *Nihil etiam mihi aliunde occurrit de aliis S. Nivardi reliquiis. Festivitas Sancti celebratur in abbacia Altvillarensi ritu duplici primi ordinis cum Octava, uti idem testatur, addens sequentia de Officio :* Praeter lectiones secundi nocturni, quae ex ejus Vita brevi ad vos mittenda excerptae sunt, et ea, quae sequuntur, omnia sumuntur ex communi Pontificum.

B 38 Hymnus ad utrasque Vesperas :

Altvillarensis hymnus et antiphonae aliquae :

Nostri Parentis gloriam
Dotesque mentis inclitas
Canentibus caelestia
Largire, Christe, gaudia.

Nivardus ortu nobilis
Vitae sub ipso limine
Scientiarum culmina
Virtutis ornat lumine.

Aula relicta principis,
Nil laesus aulae moribus,
Mundi fugit consortium
Christo daturus nomina.

Terrae fugatis gaudiis,
Sacro potitus ordine,
Dulci favente gratia
Totus sacratur Numini.

Exemplar orbis primitus,
Hinc norma factus aulicis,
Et sol refulgens clericis,

C Fit lumen inde praesulum :

Istamque, doctus candidae
Visu columbae caelitus
Locum volatu triplici
Pendentis, aedem construit.

O Praesul invictissime,
Hic vota nostra suscipe
Ut grata Christo cantica
Reddamus omni tempore. Amen.

Antiphona ad Magnificat in primis Vesperis haec sequitur : Dum praesul Nivardus in sinu Bercharii abbatis dormiret, angelus in columbae specie monasterii construendi spatia trino volatu designavit, et postea super arborem sedit. Haec vero ad Benedictus ponitur : Beatus Nivardus erexit lapidem in titulum ad radices arboris, in qua columbam quievisse notavit. Demum ad Magnificat in secundis Vesperis ista : Confessor Domini post multa praeclare gesta, virtutum meritis coruscans plenusque dierum, corpore deposito, liber migravit in caelum, ubi ipsum Fontem omnium intuetur bonorum.

39 De loco, ubi obiisse dicitur Sanctus, sic ad nos scripsit laudatus Reginaldus : Communis est traditio, et in Vita B. Nivardi habetur,

ipsum jam aetate provectum majoris perfectionis studio ad quamdam aediculam beatae Virgini sacram, quam ipse construxerat, fere in superioris montis vertice sitam, et monasterio, quod in ejusdem montis declivi positum est, contiguam secessisse, ibique extremum clausisse diem. De facto nunc etiam in superioris montis parte visitur capella quaedam pervetusta, quae modo SANCTI NIVARDI dicitur ; de sub cujus altari, quod unicum est, fons emanat, ex quo aegroti, maxime febricitantes, et bibunt et lavantur magno suo commodo. Ad hanc capellam solent ire monachi processionaliter quotannis feria secunda Rogationum, Missam solemnem decantaturi. Solet et illuc ire thesaurarius in vigiliis Paschae et Pentecostes, et in B. Helenae XVII Augusti, fontem ipsum majori benedictione, quo maleficiatis prosit et aliis aegrotis, benedicturus. *Quod hic in Vita legi dicitur de secessu Sancti ad aediculam beatae Virginis, in Vita non reperio : nam ibi obiisse solum Vita habet cum longior, quae edetur, tum etiam brevior, quae prioris est compendium. Attamen, si certum foret eo loco mortuum esse, etiam admodum esset verisimile ibidem aliquo tempore sub finem vitae vixisse, cum nequaquam credibile appareat, Sanctum eo Remis deportatum, dum supremo morbo jam de vita periclitaretur.*

AUCTORE

J. S.

locus, ubi Sanctus creditur obiisse, adhuc venerabilis :

40 De miraculis subdit sequentia : Hujus Sancti miracula hactenus non legi, quamvis signis et virtutibus effulsisse dixerit Trithemius. Sed forte ad me non pervenerunt : in hoc enim loco miracula B. Helenae, utpote principali patronae, potissimum adscribuntur. Unum scio, et pluribus notum est, quod accidit anno MCLXVII circa nonnullas ex Remensis operariae puellis. Nam cum ex his duae, inverso pede utroque in scaurorum speciem ex maleficio, crurum essent impotes, nec ambulandi haberent facultatem, ad praedictam delatae aediculam 1 Septembris, qui dies Sancto est sacer, protinus pede in nativum reverso statum, ab hac perclusione sanatae sunt. Solent etiam hujus regionis incolae saepiuscule pro febricitantibus in hac capella Missas fieri petere, quam insuper invisunt peregrini. Est et aliud, quod silentio praetereundum non puto : quod in quodam manuscripto legi, quamvis quo tempore id acciderit, nesciatur. Cum enim aliquando pervetusta ligna, quae circa S. Nivardi capellam habebantur, auferri curaret et transportari quidam hujus loci Prior (nam haec aedicula prioratus nomine gaudet, et habet redditus) aurigae, nescio qua de causa, forte propter cadentem imbrem, intra capellam suos dimiserunt equos, qui subito in rabiem acti, et brevi furiosi interierunt, aut certe necesse fuit eos interimere. *Haec vir ille diligentissimus aequae ac humanissimus, ut patet ex litteris, quae hisce notiis fuere adjunctae. Nunc Acta ipsa subjungo, observaturus ad singula capita, si quid occurrerit, quod necdum satis sit expositum.*

de miraculis Sancti pauca cognita.

A

VITA

AUCTORE ALMANNO MONACHO
ALTIVILLARENSI*Ex tribus Mss. inter se collatis.*

ANTIQUÆ DIVISIONIS CAPITA.

Incipit Vita beatissimi Nivardi confessoris Remorum archiepiscopi.

Cap. II. Quod litterarum studiis traditus sit.

Cap. III. Qualis tempore tirocinii sui fuerit.

Cap. IV. Quod episcopatus culmen Remensis susceperit urbis.

B Cap. V. Quo ordine prædecessorum episcopatum adeptus sit, et quantum Durocorderum plebi profuerit, et de eleemosyna ejus.

Cap. VI. Quod Remense episcopium, a sui dignitate collapsum, ad pristinam dignitatem reduxit.

Cap. VII. Quod monasterium in loco, Alvillari * nuncupato, dirutum a barbaris restruere voluit, nec potuit *: et de angelico revelatu circa Alvillarem * montem.

* al. Avillari

* al. potuerit

* al. Avillarem

Cap. VIII. Explanatio visionis angelicæ.

Cap. IX. Quod cœnobium ibidem, ubi angelicam visionem vidit, quod cognominavit Altum Villare, construxerit.

Cap. X. Qualiter ipsum locum dilexerit et ditaverit, et quod privilegium de eodem monasterio fecerit, [et Gedeonem de nepte sua, filia regis Chilperici susceptum, pro amore loci petente sancto Reolo, monachus ibidem fuerit.] Forte monachum fecerit. Quæ uncis inclusa sunt, in apographo Igniacensi non habentur.

Cap. XI. De honesta perseverantia sancti Viri, et obitu ejus.

C CAPUT I. *Illustre Sancti genus; adolescentiæ studia et virtutes; sacri ordines suscepti.*

CAP. I.
Sanctus illustri
genere natus,

a

b

c

d

e

Præclarus igitur atque gloriosus Remorum archipræsul Nivardus, cognomento Nivo, ortum inclytæ nativitatis ex nobilissimis ac ditissimis parentibus sortitus est. Nam tempore, quo Childericus a fortis rex Francorum honeste sceptra gubernabat; extitisse cognoscitur. Erat autem idem beatus Archipræsul nobiliter, ut nobilissimum decebat, educatus in aula regis et cognatus b ejusdem præfati gloriosissimi regis Childerici. Nam Sanctus Reolus c, qui post ipsum pontificabat sedem ecclesiæ Remensis, regis d filiam prius, dum comes esset, habebat uxorem, neptem videlicet beati Nivardi. Erant quoque consanguinei et nepotes e sancti Pontificis, comites in palatio nobilissimi, aulicis disciplinis instructi, ac dispositioni rerum plurimarum man-

cipati, et majores aulæ regiae, totusque beatus D Vir clarissima in signis natalium emicuit origine. Et ut tam splendidæ nobilitatis faciem et clarescantem lampadem altius efferam, non minus quam ex carnali prosapia nobilis extitit, eximia floridæ vitæ indole se venustavit, et multimodi decorus genere dulcis infantiae incrementa exornare curavit, atque omnem præsentis vitæ pompam ad cœlestem nobilitatem transtulit.

2 Cum vero adhuc esset prima tenerrimæ pueritiæ gratia sponte bonus, et voluntate promptus, Deo se totum obtulit devotus. Hinc factum est, ut a parentibus traderetur litterarum studiis imbuendus. Cui virtus Dei tam * felix atque excellens inspiravit ingenium, ut dignum in corde illustris pueri sapientiæ extrueret domicilium. Implevit gratia Christi pectus infantis, et dum ornamentis scientiæ decorositate mirabili se illustrare contendit, in rebus etiam difficilibus virtutis experimenta fecit, et vastæ quoque peritiæ flumen, citra illam ætutulam imbibit. Edita doctrinis sapientum dulciter excoluit, et legendi sedulitate, scientiæ culmen studiis acquisivit. Proinde indolem egregii animi * dedit etiam esse miraculo. Nam erat illi ita generosus animus et tanti ingenii decor in mente, ut cuncti stuperent in ejus admiratione. Erat illi ex adventicia Dei parte magna virtus intelligere quæ audiret, et magna gratia proferre quæ nosset.

II.
adolescens excellenti ingenio insignem in studiis facit progressum,
* al. tanta

E
* al. additur
Deus

3 Ipse vero expertus Dei magnalia, magnifice illi gratias referebat, et pueritiæ suæ decus perfectæ vitæ expressione adornabat. Et ut in pictura florum * surgit decor auriformis, sic tota honestas etiam in membrorum surrexerat lineamentis, donec Deo et hominibus complaceret, et gratiam transcendens communem, mereretur inter primos ut nobilissimus clericatus honorem. Hoc gradu potitus, et licet infra aulam positus, semper ad cœlestia intentus, præcepta Dei factis quotidie adimplere studuit indefessis. Nam magis operibus enituit virtutis, et signacula veræ aperuit nobilitatis. Elegit rem supernæ vitæ et saluti invigilabat æternæ *.

clero adscribitur:

* al. suorum mendose.

4 Cumque vir Dei inclitus Nivardus adolescentiæ floreret in annis, crevit illi fama et gloria nominis, eratque jam merito sapientiæ donatus honoratius, probis actibus conspicuus, omni flore virtutum decorus, ac sanctimoniam propagator egregius, fide veritatis subnixus, in legis Dei meditatione assiduus, orationi et compunctioni devotissime intentus; excubiis Domini diurnis et nocturnis vigiliis deditus, in utilitatibus pauperum quotidiana instantia sollicitus, in interventu strenuus, in cuncto simul opere circumspectus, in sermone ad omnes veridicus, in consilio prudentissimus, et totius vitæ honestæ clarissimus. Qui Deo spiritualiter agonizans, instar probitatis et exemplar virtutis, illo etiam tempore palmam emeruit sanctitatis. In quo Deus, qui bonitas semper bonis est, tantam virtutem multiplicavit, ut sicut inter populares, quantum ad seculum, linea regii stemmatis pulchro nitore descendit, ac velut ipsos reges purpura monstrat; sic idem illustrissimus et præstantissimus Vir optimorum morum et universæ vitæ qualitate inter cæteros parili decore claresceret, et caritatis flamma colore resculpta purpureo, eundem perfectissimum demonstraret.

* al. abest æternæ

III.
eximisque ornatus virtutibus

F

5 Hinc extitit dæmonibus terribilis, Deo dulcis, amabilis, et bonis omnibus desiderabilis. Tamquam patrem colebant eum pauperes, diligebant eum omnes, et pro insignis gratiæ cultu, nimio

singulos suscipit ordines sacros.

A nimio venerabantur affectu. O virum omni præconio dignissimum, summum Dei antistitem futurum, qui mundanam nobilitatem et dignitatem spernens, aërem scandens, solemque despiciens, ipsa corde sidera penetravit gaudens! O mens viris sanctis imitanda, et omnibus prædicanda, qui ad hoc vixit, ut Deo adhæreret, et Dominus per eum multis fidelibus salutis vias aperiret! Singulis enim gradibus ecclesiastici ordinis usque ad sacerdotium a beato Viro rite susceptis, in cælo exultabant angeli et gaudebant Sancti. Et cum inferiorem ordinem suscepisset, a Deo et ab hominibus superiore semper dignus judicabatur. Ita contigit ut vita ejus, qua nihil dignius, ut sanctitate, sic etiam honoris gradu cæteris præferretur.

ANNOTATA.

a Childericus I primum Austrasiæ, deinde totius Franciæ rex, filius erat Chlodovei II, et S. Bathildis. Successit S. Sigeberto patruo suo in regnum Austrasiæ, post deturbatum Childebitum Grimoaldi filium, circa annum 660; fratri autem Clotario III in regnum Neustriæ et Burgundiæ circa 670, defunctus circa 673 aut 674, ut plerique nunc statuunt, et dixi in Commentario.

b Cognatum Childerici asserit, sed non addit in quo gradu.

c S. Reolus dicitur coli in monasterio Orbacensi. De eo agitur ad xxv Novembris. In Vita propria Ms. dicitur habuisse uxorem genere sublimen, et propinquus vocatur S. Nivardus. At uxor ejus nec filia regis, nec neptis Nivardi asseritur.

d Non indicat, cujus regis esset filia neptis illa Nivardi. In titulo antiqui capituli x vocatur filia regis Chilperici. At dubito, an tituli illi sint ipsius auctoris, an vero postea adjecti; nam in Ms. Igniacensis titulo illæ voces non leguntur, et pars istius tituli omissa est. Porro, ut nequit illa Nivardi neptis filia esse Childerici, cum habuerit filium Gedeonem, monachum factum tempore Nivardi, sic etiam improbabile est, filiam fuisse Chilperici, cum ille obierit anno 584, et Reolus ejus maritus supervixerit usque ad finem fere sæculi septimi. Si neptis Nivardi revera fuerit regis alicujus filia, fuerit filia Clotarii II aut Dagoberti I, sive ex uxore legitima, sive ex concubina. Vide de his dicta § II.

e Mirum est nihil hic dici de Gundeberto fratre Nivardi. In Ms. Vita S. Reoli de illo dicitur: Cujus (Nivardi) frater germanus, nomine Gundebertus, inter palatinos proceres famosissimus, Theodorici regis erat procurator strenuus, et ab Ebroïno, illo scilicet majoredomus venerabiliter secundus. Si Gundebertus revera fuit procurator Theodorici, id contigit post mortem Nivardi, cui ille supervixit.

CAPUT II. *Episcopus creatus, suorum liberaliter curam habet, et redditum episcopatum.*

Post non multum temporis, cum archipræsul Remorum Lando a ex hac luce discessisset, et beatus Nivardus, ut prædictum est, nobili stirpe polleret, atque eximiæ conversationis opere tam regi quam palatinis principibus, necnon et omnibus complaceret, ut erat Franciæ decus purpureum, reipublicæ nutritus, et cunctis ad salutis lætitiæ conservatus, rosa meritis lucens, aurum splendens, gemma preciosissima nitens, volentibus cunctis, rex b, qui sanctum Virum affectuose dulciterque in sinu cordis semper complectebatur, libens eum honore pontificalis cathedræ impertivit. In qua re facilis effectus fuit, cum ipsi affluens opulentia meritorum suppeteret, et id omni populo voti maxime foret. Surgit in his cunctis amor magnus, tripudiantque fœdere sancti consensus. Alacres lætitiæ cleri populique gradum obvii ferunt, diem lætitiæ tribuentes, et in patris affectu Sanctum Præsulem suscipientes. Exultabat rex totum se in lætitiæ explicans, et suorum procerum multitudo; cuncti, qui aderant, Deo laudes, Deo gratias proclamabant. Crederes id fuisse cordi Christo cunctipotentis, dum illibata lætitiæ gratulabundi sic exultarent in susceptione tanti Patroni.

7 Feliciter itaque in sede locatus, et a Deo potentificatus, fretus potentia *, præditusque virtute, de die in diem ampliori virtutis luce refulsit: atque idonea spe præmiorum æternorum, animos suorum relevare studuit. Concipit ingentem curam sibi commissorum Præsul sanctus, et prono illos fovens amore, ignibat cunctorum pectora Dei dilectione. Succedunt gaudia plebi spiritualia, crescit ardor sanctæ devotionis, augentur merita Pastoris. Gaudebant in commune sibi doctorem et præsulem datum, cujus imitatione in mores optimos formarentur, et actionis probitatem caritate compellente sequerentur. O vere beatam semper plebem, quæ talem meruit habere Doctorem; per quem magnus justorum numerus in cœlestibus sedibus pulchro ordine præcollocatur! O vere beate præsul Nivarde, nivali sanctitate nitens, semper tua gloria felix. Cratias tibi agimus, Christe, Deus universitatis, regens omnia, ævi perpetuitate indeficientis, quia sic præhonorificasti Sanctum tuum, patrem nostrum, ut ad cumulum meritorum suorum hunc in summum sacerdotem tibi eligeres, testamentum illi pacis statuens, principemque populorum dignanter efficiens. Qui pro sudore laborum materiam ei tribuisti præmiorum, et talem largitus es pro spirituali fervore remunerationem, ut æternæ mercedis reciperet beatitudinem.

8 Hic autem felicissimus præsulum, beatissimus Nivardus, vicesimus quintus a beato Sixto, primo Remorum episcopo, et undecimus a beato extitit Remigio c. Qui Durocorderum d plebem auxiliante gratia Dei, ad fidem, quæ post dilectionem

IV.
Omnium ap-
plausu fit epi-
scopus,
a

b

E

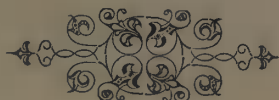
s

subditis multum
prodest:
* al. prudentia

F

* al. præhono-
rasti

V.
cura ecclesiæ,
pietas,
c d

AUCTORE
ALMANNO.

ctionem operatur, emollire potuit, ac reddidit quadraturam mysticam per credita sibi a Deo talenta, sanctoque Remigio per canticum graduum David respondit verbis doctrinae et exemplo conversationis sanctae. Sudore quoque laborum temporalium illius ecclesia protecta est, velut hyacinthinis quondam figuratum est pellibus per duodecim templi vela.

eleemosynae
largae,
e

9 Hic etiam cum Joanne e Alexandrino episcopo pauperibus munificus factus est : in cujus manu inperdibilis sudabat eleemosyna, solitus eam nocturna versare manu et diurna. Et quia erat ei animus prudens rerum, ac sciens maxima ex minimis pensare, et iudicium Dei pertimescere, ad hoc se ipsum animavit, ad hoc instruxit, ut, donec ecclesia Dei peregrinaretur in terris, inprætermisere faceret sibi thesaurum non deficientem in cœlis. Fecitque, ut sicut lacrymae David f, dum per ora generationis transeuntis et advenientis decurrunt, nulla temporis prolixitate siccantur, sic et hic venerabilis Pontifex, dum de sua administratione per alternantes vicissitudines sustentantur ecclesiae status, numquam sit eleemosynae suae sudor exhaustus.

VI.
varia praestita
et impetrata

10 Cum ad episcopale culmen electus esset beatus Nivardus, erat tunc quidem Remense episcopium rebus et facultatibus ex maxima parte a sui dignitate collapsum : sed hic beatissimus Pastor incessabili labore desudans, non prius cessavit, quam religione, et clericorum honore, et emptis per diversa loca tam fundis quam domibus, necnon mancipiis, ad priorem dignitatem urbem perduceret Remensem. Disposuit etiam nonnullas ordinatis colonis villas episcopii, quasdam quoque res commutasse reperitur cum Attila g Laudunensi praesule pro utriusque partis oportunitate. Praeceptum etiam immunitatis a Childeberto rege super theloneis et quibusdam tributis ecclesiae Remensi obtinuit.

in favorem ec-
clesiae Remensis,

h

11 Cui Ludovicus quoque rex sub ecclesiae suae nomine res quasdam in Malliaco super fluvium Vidulam h, quas, quibusdam infidelibus suis ejectis, receperat, auctoritatis suae praeepto concessit. Hujus etiam tempore tradidit Grimoldus vir illustris sancto Remigio villas suas Calmiciacum i et Victuriacum k pro animae suae remedio. Dedit quoque sub jure privilegii ad monasterium sancti Basoli ecclesiam in Virisiaco *, in honore sanctae Mariae constructam, cum omnibus ad ipsam pertinentibus : simulque locellum, qui Wasciacus l dicitur. Immunitatem quoque ipsis monachis sub Perrone abbate ibidem Deo servientibus instituit, ut nullus ecclesiasticorum iudicum eos indebite in aliquo inquietare praesumeret, sed eis quieto ordine sub sancta regula vivere ac Deo servire liceret. O Praesulem per omnia dignissimum, qui pro erectione gregis sui multo se labore affecit, et honestatem ecclesiae sibi commissae gloriosa perfectione consummavit.

* al. Viriziaco

l

ANNOTATA.

a Lando ab omnibus ante Nivardum ponitur. Illius gesta breviter narrat Flodoardus lib. II cap. VI.

b Rex ille verosimiliter fuit S. Sigebertus, ut dictum in Commentario num. 12.

c S. Remigius celeberrimus est Remorum antistes, de quo agetur ad 1 Octobris. De S. Sixto disputatum est hoc ipso die.

d Durocortorum urbs Remensis a Cæsare

aliisque antiquis nominabatur. Ethicus etiam Durocortorum, Durocordoro, et Durocortoros in quarto casu plurali, dixit, ut observat Valesius in Notitia Galliarum pag. 181. Postremum hunc loquendi modum, licet parum usitatum, imitatus est noster.

e Joannes Alexandrinus episcopus ab eximia in pauperes liberalitate Eleemosynarius cognominatus est, de quo ad XXIII Januarii.

f Per lacrymas David designat psalmos, maxime paenitentiales, quia illi semper a multis recitantur, et saepe cum lacrymis.

g Attila longo tempore ante et post medium saeculi VII administravit ecclesiam Laudunensem Remensis suffraganeam, ut videre est in vulgaris catalogis. Facta omnia, quae sequuntur, exposita sunt in Comm. § III.

h Vidula, vulgo la Vêle, flumen est Campaniae Remos praeterfluens, et prius Malliacum hic memoratum, vulgo Mailly dictum, qui locus Remis non longe dissitus est. Consule Valesium pag. 603, ubi de his plura.

i In Ms. Igniacensi Calminiaco, sed minus recte. De Calmiciaco Valesius sic scribit pag. 165 : Ab urbe Remorum non procul distat et Calmiciacum, ejusdem fere nominis locus (cum Culmisciacum, de quo egerat) Frodoardo in anno CMXXII memoratus, nunc (ni fallor) Chermizy, literis a in e, et l in r, similiter conversis.

k Varia hujus nominis loca memorat laudatus Valesius pag. 602. Inter alia occurrit Victuriacum in Partensi pago, quod nunc Vitriacum incensum dicitur, Vitry le Brulé. Illud unum ex omnibus, quae recenset, hic designatum esse potest, sed et istud incertum, quia longiuscule Remis est dissitum, positumque in diocesi Catalaunensi ad Saltum amnem.

l Mabillonium tom. I Annalium bis memorat donationem hujus loci; nimirum pag. 317, ubi ad vocem Wasciacus notat ad marginem Vée; et pag. 467, ubi ponit Vassy. Prior locus vicinus est monasterio, notaturque in tabula Remensis diocesis uno circiter milliari Virziaco dissitus, fere ad oppositam ripam Vidulae. Alter remotior est, quam ut datus videatur monasterio Virziacensi, seu S. Basoli : nam hodieque oppidum est in pago Partensi ad Blesam * amnem, qui in Matronam devolvitur. Porro Vassiacum, vulgo Vassy, non esse datum monasterio S. Basoli a Nivarno, certum est aliunde : nam locus ille a Childerico rege datus est S. Berchario pro monasterio Dervensi, ut videre est in privilegio Childerici apud Camuzatum fol. 79 et 80, et in Vita S. Bercharii apud Mabillonium in Actis saeculo II pag. 841, ubi dicitur : Impetravit (Bercharius) sibi dari a rege silvam ex suo fisco, qui vocatur Vassiacus. Ad hæc Mabillonius observat : Vassiacus, Vassy, opidum ad Blesam fluvium in Matronam influentem, alius a Wasciaco Frodoardi lib. 3 (imo 2) cap. 7. Hisce Mabillonii dictis non acquievit Valesius; nam pag. 630 sic habet : Wasiacum Frodoardus in libro III (2) Historiae ecclesiae Remensis commemorat : quod a Vassiacum supradicto (ad Blesam) cur quidam distinguendum putent, equidem nescio, nec comminisci possum. At intellexisset haud dubie, si perpenderit rationes supra datas.

* la Blaise

AUCTORE
ALMANNO.

CAPUT III. *Desiderium construendi cœnobium : visio, qua Sanctus docetur locum, in quo fundat monasterium Altivillarense.*

Eodem tempore beatissimus atque gloriosissimus præsul Nivardus, vita moribusque ornatus, et Dei sui athleta præcipuus, cum pro cunctis esset sollicitus, et cuperet prodesse generationi venturæ, et populo, qui nascitur et nascetur, cœpit in sancto pectore versare, et omni intentione volvere, quo in loco unius possessionis suæ monasterium, et congrua secundum regulam sancti patris Benedicti servorum Dei habitacula ædificaret, et de propria hæreditatis suæ ampla possessione ditaret. Hæc eo diuturna cogitatione meditante, beatus Bercharius tunc abbas, nunc etiam martyr, vir magnificus, et spiritualis ejus filius, quoniam eum a sacris fontibus *a* susceperat, hoc idem devote a beato Præsule petierat, scilicet sibi et fratribus suis locum dari pro æternæ remunerationis mercede, ubi sub regula sancti patris Benedicti et Columbani vivere posset.

13 Inde cum inclytus Pontifex ex hoc, jam inspirante Deo, majori desiderio cogitationem suam effectu compleri vellet, et ex communi consensu totius concilii præsulum Galliæ, Namnetis *b* Romani jussione Pontificis exhibiti, rege favente, restruxisset * ecclesiam monasterii super ripam Maternæ *c* fluminis, in loco, nuncupato Villarii, dudum siti, sed a Barbaris diruti, et ab eo constructa hæc funditus cecidisset ecclesia, in alio loco rursum restructa, rursum traditur corruisse. Pontifex vero sagacis ingenii licet intelligeret divino nutu aliud disponi; cogitabat tamen qualiter sui compos existeret voti.

14 Unde per gratiam Dei contigit quadam die meridie, ut veniens de villa Sparnaco *d*, ad quam egressus fuerat, simul comitante secum præfato abbate Berchario, cum ad montem, qui Altivillaris *e* dicitur, pervenisset, ita divinitus somno irruente cœpit opprimi, ut montem illum minime posset prætergredi. Cumque visum sibi fuisset debere paululum requiescere, divertens subter frondes arborum, caput in sinum reclinans sedentis Bercharii, obdormivit. Tunc hujusmodi visum vidit, scilicet aperto cœlo angelum a Deo missum de supernis in specie niveæ columbæ descendisse, atque libratis in aëra pennis trino volatu miræ pulchritudinis ambitu spacium silvæ ac totum montis verticem circumvolasse, ac deifico splendore omnem locum sanctificasse. Post unamquamque vero circuitiōnem, quam tertio egit, et mitissimo allapsu et quasi plaudendo volucritans perlustravit spatium * loci construendi: post girum sui volatus, contractis alis, super unam illic inter reliquas arbores altissimam fagum mansuetissime visa est consedissee.

15 Cum itaque hanc decoram visionem Dei Pontifex miraretur, quam spirituali contemplatione patenter distincteque tertio pervidisset, illa

Septembris Tomus I.

angelicæ gloriæ sublimitas in eadem columbæ specie ad alta tendens, cœlo patente recepta est. Ipse vero claro lumine per spiritum secutus; quodam magno lætitiæ jubilo fruebatur. O beati præsulis Nivardi præconia, ad cujus desiderium complendum hoc a Deo factum est insigne miraculum! O devotio sanctæ mentis, quæ crebro conversabatur in cœlis, et idcirco cœlestia mirificando Sanctum suum Christus ostendit in terris! Qua voce, quibus laudibus te extollam, Præsul beatissime? Tu amator vitæ angelicæ splendorem meruisti amœnum angelicæ conspiciere gloriæ animi nimia pulchritudine. Divinorum mirabilium illuminatione completus, divino spiritu in tam beatæ speculationis puritatem conscendisti, et de cœlestibus procedentis columbæ pulchricam speciem conspexisti.

16 Hanc igitur visionem sicut ipse in somnis, ita prædictus quoque Bercharius vigilans aspexit. Quo viso compunctus idem abbas, cœpit fundere lachrymas. Experrectus autem beatus Præsul a somnio, ex lachrymis ejus sibi faciem repperit udam. Et interrogans, quæ illi caussa fletus existeret, accipit eum propter sui ruinam flevisse operis. Invicemque sibi causam referentibus, ambo ineffabiliter exultabant, et Dominum glorificabant, cujus virtute certissimi facti erant. Benedictus Deus, qui justis semper desideriis præsto est, et pie approbat in cœlis, quidquid pro eo fideliter disponitur in terris.

17 Hujus vero specie triformiter exhibitæ visionis, et quodammodo per arborem simplicatæ, quid aliud innui potest, quam illud Deum disposuisse, quatinus sancti viri illic futuri, bono certamine contendant placere trino et uni Deo, quousque deposito carnis onere eleventur ad cœlestis patriæ habitationem, ubi cum angelica societate et perenni lumine perfruantur unius veri et trini Dei beata jocunditate, sicque trimoda beentur lætitiæ ubertate. Sive ut evidenter ostenderet providentia Dei, quam sacer esset locus ille, quem per angelicam præsentiam consecratur illustratione divina, et quod illic operaretur decoris victoribus bravia. Simul quod hic locus decentis gratiosæque specietatis foret benevolentia divinisime, foret amatoriae bonitatis, et beatificandæ virtutis. Insuper quoque, ut nemini ambiguum remaneret, ipsum esse eundem locum, ubi sacræ ecclesiæ templum ædificandum esset, quem specialiter Deus per angelum visitasset, quando tertio cum trino ambitu, hoc est, terno giri circuitu, in una singulariter electa arbore cœlestis columba resedissee.

18 Ergo excellentissimus atque apice nobilitatis insignissimus Nivardus archipræsul, nimium de angelica revelatione gavisus, dum quærit in hac vita sollerter heredes habere ministros Christi, ut in futura coheredes * Christi effici mereretur, tali modo fecit sibi Christum debitorem, ut hoc opus lætus aggrediretur, et daret illis res suæ proprietatis in regione mortuorum, ut esset ei Dominus portio in terra viventium, sicut est in æternum. Itaque hilaris in eodem montis loco, ubi obdormiens pro oraculo mirabile signum vidit, ilico opus diu desideratum inchoare voluit.

19 Sed quoniam cujusdam Dei servi, nomine Bavonis *f*, erat possessio ipsius montis, qui oratorium illic habens in honore sanctæ Crucis, ibi conversabatur, hæc etiam ei visa narravit, commutavitque locum de rebus Remensis ecclesiæ. Idem quoque Dei servus, postquam visionem Præsulis, et ejus agnovit voluntatem, obtulit

quæ eodem tempore vigilanti obijcitur Berchario:

IX.
explicatur visio de condendo illic monasterio,

X.
quod eodem loco condere Nivardus statuit,

* 1. e. coheres

locumque, con-
iliata prius
pate inter Reo-
lum comitem et
Theoderannum
virum nobilem,
f

AUCTORE
ALMANNO.

g

permutatione
accipit, ubi mo-
nasterium con-
dit.

h

B

i

illi libentissime eandem possessionem suam, partem quoque possessionis cujusdam fratris sui, nomine Badini. Alterius vero, Teoderanni nomine, caussam retulit, quod esset scilicet in factione g contra Reolum comitem, qui Remensis post extitit episcopus, pro filiis ejus, quos ceciderat in ultione filiorum suorum, quos Reolus pro latrocinio, quod exercebant, suspendio necaverat. Unde domnus Nivardus præsul egregius eum cum Reolo, qui neptem suam, ut supra diximus, habebat uxorem, pacificavit.

20 Et sic ipse Teoderannus cum cæteris fratribus suis eandem possessionem sancto Nivardo, commutatione ab eo sumpta, tradidit. Mox idem Præsul exultans in Christo, bonorum omnium Inspiratori grates profudit, et in nomine Domini succidi silvam jubens, intra girum, quem angelici circuitus perlustratione, cœlestis videlicet columbæ volatu, designatum cognovit, fundamenta jecit variis usibus necessaria. Ubi vero supra arborem angelum columbina specie requievisse notavit, in honore sancti Petri h, et omnium Apostolorum construxit ecclesiam; ita quidem, ut truncum ejusdem abscissæ arboris intra altare concluderet. Qui videlicet truncus arboris circumpositis lapidibus intra ipsum altare permanet usque in præsens tempus. Duo quoque alia monasteria i, unum quidem in honore sanctæ Dei Genitricis Mariæ et perpetuæ Virginis, aliud vero construxit in veneratione sancti Joannis Baptistæ.

ANNOTATA.

a Hæc susceptio de sacro fonte nec apud Flodoardum legitur, nec in Vita S. Bercharii, ideoque minus est certa. Si vero facta est, ante episcopatum contigit. Multa de Bercharii instructione per S. Nivardum dicta sunt in Comment. § m.

b Hoc Namnetense concilium incerti esse temporis, monui in Comment. num. 13.

c Matrona, vulgo la Marne, flumen est satis notum, quod Maternam medio ævo vocarunt scriptores varii.

d Sparnacum, Gallis Espernai, erat ecclesiæ Remensis, emptum a S. Remigio. Passim eo tempore villa, prædium, deinde etiam castrum nominatum reperitur. Nunc certe oppidum est ad Matronam.

e Locus in Mss. Alvillaris, et Altvillaris, atque etiam Avillaris vocatur, in Vita Bercharii Altumvillare. De loco, visione, ac fundatione monasterii consule etiam Comm. § iv.

f De hoc Bavone ejusque fratribus Badino et Teoderanno aliunde nihil occurrit. Fratres non fuisse Nivardi monui in Comm. num. 10.

g Aliud Ms. habet fractione. Designatur bellum privatum, quale nobiles in Gallia olim gerebant. Porro de bellis illis nobilium Gallorum, quæ paulatim abrogare conatus est S. Ludovicus, videri possunt, quæ dixi in Actis laudati Sancti tom. V Augusti pag 456 et 457. Hinc colligimus Bavonem ejusque fratres viros fuisse potentes et nobiles; bellumque privatum, quod contra Reolum Theoderannus cum suis gerebat, ope S. Nivardi sublatum fuisse.

h Hæc primaria fuit cænobii ecclesia, quæ haud dubie statim condita est cum cænobio, dedicataque nomini SS. Petri et Pauli apostolorum, ut habent foundationis litteræ in Comm. datæ num. 28. Quod ibi additur, seu etiam sancti Joannis, mox exponetur.

i Non hic intelligenda sunt alia cænobia, sed cellæ separatæ a cænobio, quibus haud dubie adjunctæ erant sacella ad usum illorum, qui anachoretice in cellis istis degebant. Antiquam hanc vocis monasterium significationem tradit S. Isidorus lib. II de Officiis ecclesiasticis cap. xv, ubi docet, quodnam sit discrimen inter cænobium et monasterium, sic scribens: Inter cænobium autem et monasterium ita distinguit Cassianus, quod monasterium possit etiam unius monachi habitatio nuncupari; cænobium autem non nisi plurimorum. Curavit igitur S. Nivardus, ut construeretur cella separata, eaque dicata est sancto Joanni Baptistæ. Hinc illa verba in litteris foundationis, seu etiam sancti Joannis. Aliam cellam beatæ Virgini sacram, in qua Sanctus obiisse dicitur, post datas foundationis litteras constructam existimo, quia in illis non dicitur, cænobium beatæ Dei Genitrici fuisse dicatum.

CAPUT IV. Beneficia abbatiæ Altvillarensi præstita, quidam nobiles ibidem facti monachi : obitus beatus Sancti.

His ita gratia Dei expletis, optabat diligenti studio et pio amore Præsul sanctus ditare locum ipsum, et instar nobilium locorum efficere. Nam quidquid a possessionum ante episcopatum fuerat visus habere, ad ipsum locum tradidit. Contulit multitudinem familiarum et numerositatem prædiorum atque possessiones hæreditatum suarum. Ecclesiastica etiam ornamenta plurima tribuit, et auro atque argento locum decoravit, et in omnibus similem illum templis honorabilibus reddidit, atque post locum sancti patris Remigii, secundam sedem urbis b Remorum fecit. Collectis quoque servis Dei, Bercharium filiolum suum abbatem præfecit, ubi etiam præfatus Teoderannus monachus efficitur.

22 Sed et sanctus Reolus videns beatum Nivardum summum amorem gerere circa locum ipsum, filium suum, nomine Gedeonem c, de nepte sancti Nivardi susceptum, suadente sancto Nivardo, ibi monachum fieri petiit, et rerum suarum partem ad idem monasterium condonavit. Cui d etiam sanctus Præsul religionis habitum sumere adhortatus est. Privilegium quoque poscente præfato abbate Berchario e, ut scilicet ipse Præsul idem monasterium in sui juris dominatione, dum adviveret, conservaret, et ut post suum discessum Remensis episcopus ipsum cænobium gubernet, et eosdem monachos contra omnes adversantes defendat; ipsi vero monachi potestatem habeant prælatum sibi regulariter eligendi; prout in descriptione ipsius privilegii continetur.

23 Impetravit quoque et aliud privilegium a Childerico rege, ac manu cancellarii ejusdem regis scribi voluit, quod tam in palatiis, quam per universa mala f adversum comites regni, et diversas civitates eis sit ad munimen, ut non sit illis molestus comes quisquam, seu fiscalis iudex, aut centenarius g, vel quilibet ullius potestatis in ullo negotio, neque in publicis mercatis h,

xi.
Sanctus cænobii
reditibus ditati
abbatem consti-
tuit Bercharium:

a

b

F
iludque privi-
legio donat,

c

d

e

atque immuni-
tatem a variis
oneribus eidem
impetrat,

f

g

h i k A cati*s* *h*, aut vectigalibus *i*, vel census *k* regiae potestatis, aut in suis villis, et prædiis, et ut nulla efficiatur exactio aut inquisitio; nec placita custodiantur *l* ibi per missos *m* regales vel per aliquos duces vel comites, qui post discessum ejus futuri essent, sub servitio filii sui Clotharii *n*, vel nepotis ejus Dagoberti, vel quorumlibet stirpis suae in generatione reliqua usque in perpetuum, sed maneant liberi cum omni securitate in monasterio suo, et orent semper pro regali sublimitate.

ac demum ibi sepeliri voluit.

24 Quamdiu autem in corpore supervixit, locum illum specialius semper amavit, ampliavit, ditavit, et ingenti dilectionis amore honestare studuit. Cum autem celestia sacer ejus spiritus celsa conscenderet, post obitum suum, non alibi se sepeliri velle dixit, sed corpus suum venerabile in eodem loco mandavit tumulandum. Honor autem et religio, quam tunc ipse ibi constituerat, Deo propiciante, per longa tempora permansit, et partim manet meritis ipsius etiam in hodiernum diem.

Insignis in virtute constantia.

25 Igitur Vir Deo plenus, divinus in divina factus, et animo quæ sancta sunt semper cogitans, gerensque intentionem rerum, quæ Dei sunt, post susceptum episcopatus gradum, sicut cœperat, devotus in Dei servitute permansit. Quæsit indesinenter preciosissimam margaritam, quæ multis emitur gemmis, vel opum gazis, et dono Dei omnipotentis dignis illam promeruit votis. Quia enim optimus optime agit, et hic beatus pater Nivardus nobilissimus nobiliter conversatus est; quantumque propinquabat ad finem vitæ, tantum se sedulum exhibebat in opere. Dominus quoque, qui servis suis semper præstare consuevit, semper illi in omnibus affuit. Honestavit illum in laboribus, ornavit virtutibus, insignivit sanctimonia, erexit in gloria.

desiderium æternæ beatitudinis,

26 Ergo ante transitum suum beatissimus Pater, licet ita semper consueverit, magis tamen intentionem habebat divinorum cantuum; et psalmicam modulationem crebrius assumebat. Aiebat ergo cum David: Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est! Reputabat secum in mente, qualis esset illa beata regio et cum qua amœnitate ibi degunt Sancti; et gustum quodammodo desiderandæ dulcedinis, quia necdum corpore poterat, cogitatione sumebat. Recordabatur supernæ sanctorum angelorum et hominum societatis, et eorum optabat interesse choris; recordabatur beatæ visionis Dei, et dicebat: Quando veniam et apparebo ante faciem Dei. Respiciebat mente civitatem gloriosam Syon, et celestem Hierusalem, cujus plateæ auro sternerentur, ipsaque est de auro mundo, et preciosissimis margaritis, similis vitro mundo, ubi nox non erit, et cujus lucerna est Agnus, et de qua nullus bonus excluditur, sed populus ejus populus Dei, et Dominus erit Deus eorum in perpetuum.

ad quam ardentius aspirat,

27 Et ubertim flebat exulem se illius, gloriæque tantæ arrabonem et portiunculam, rorantes lacrymas possidens; jocundo etiam affectu a longe salutabat, in cogitatio*o* mentis gerebat hunc celestem thesaurum, et in charitate positus et repletus munere Spiritus sancti, contemplabatur emissos radios e speculo Deitatis; et lumen divinæ pulchritudinis. O quam sæpe in sancti cordis ejus latitudine habebat recubitus suum Dei gratia! Beata pulchritudo ejus animæ, beatum templum mentis illius, ubi Deus habitabat! O gloriose Præsul, quid dicemus, qua suavitate, quibus opibus, quibus copiis pascebaris? Deni-

que toto desiderio cupiens in cœlestibus esse, cum maximo affectu cordis loquebatur: O Domine Deus meus omnipotens, lumen verum et perenne gaudium, eripe me de convalle lacrymarum: et dono gratiæ tuæ ad tuum fac desiderabilem pervenire conspectum.

AUCTORE
ALMANNO.

28 Et quoniam dignissime preces ejus erant præmio compensandæ, ita ut supplicavit, emeruit. Nam viribus destituitur, et in corporalem ægritudinem resolutus, ac tam diu detentus est, donec auro excocto purior, nive candidior, preciosa morte sanctissimam animam, ducibus dextræ partis angelis, transmisit ad regna sydereæ: ubi semper manet unus hæredum Dei, cum cohæredibus Christi. Quod vero Alvillarensem locum jugiter dilexerit, etiam finis ostendit, nam in ecclesia *p* sanctæ Dei Genitricis et perpetuæ Virginis Mariæ, quam ipse beatus Præsul in monte Alvillari * construxerat, ab omnibus pene obisse dicitur. Sepultus est autem in eadem ecclesia cum omni honore a civibus suis, et universo clero, et plurima de diversis locis diocesis suæ monachorum cohorte. Obiit autem gloriosissimus archipræsul Remorum beatissimus Nivardus Kl. * Septembris, et regnat in gloria cum Christo in perpetuum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in secula seculorum. Amen.

p
pius obitus et sepultura.

p
* Altvillari
E
* Kalendis

ANNOTATA.

a Id dictum cum aliqua exaggeratione: nam et alia loca bonis suis ditavit Sanctus, ut patet ex Commentario § III.

b Id est, totius diocesis urbi Remorum subiectæ. De abbatiâ Remensi S. Remigii, cui uni Altvillarensis a biographo postponitur, fuse tractat Mabillonius tom. I Annalium ad annum 533.

c Idem habet Flodoardus. Verumtamen de hoc Gedeone alibi nihil reperio; ne quidem in Vita Reoli.

d Reolum monachum factum in cænobio Altvillarensi plerique neoterici scribunt ex hoc loco, quem expressit Flodoardus citatus in Comm. num. 27. Attamen id tam aperte non asseritur, ut non patiatur locus aliam expositionem. Religionis habitum sumpsit Reolus, suadente Nivardo, id satis certum. Verum dubito, an per religionis habitum æque intelligi non possit habitus clericorum quam monachorum, cum uterque habitus opponatur sæculari, quem reliquit. Certe apud Cangium in Glossario aucto ad vocem Religio, vestes ecclesiasticæ nominantur vestimenta religiosa. Præterea in Vita Reoli de ipso dicitur: Relicto habitu seculari, S. Nivardi salutaribus monitis informatus, tonsuram clericalem assumpsit; et ne verbum quidem illic reperitur de vita monastica. Hic quoque biographus aliter de Theoderamno et Gedeone loquitur quam de Reolo. Quare ambiguum, imo minus probabilem, existimo assertam S. Reoli vitam monasticam. Si tamen in monasterio vixit, exiguo tempore in eo manere potuit, quandoquidem Nivardo adjunctus est ante episcopatum, atque episcopus factus est paucis annis post conditum cænobium.

e Addendum hoc loco, Eidem contulit monasterio, prout legitur apud Flodoardum, cujus verba dedi in Comm. num. 27. Suspicio vocis illas excidisse transcribentium negligentia.

f Mallum vel mallus est publicus conventus, in quo majores causæ disceptabantur, judicique majoris

AUCTORE
ALMANNO.

majoris momenti exercebantur a comitibus, missis dominicis aliisque iudicibus, uti probat Cangius in Glossario ad dictam vocem.

g Centenarius hic significat iudicem minorem, qui centenis præerat, iisque jus dicebat de rebus minoribus. Consule laudatum Cangium ad vocem centenarii.

h Vox mercatum et mercatus varie olim sumebatur. Hic significat nundinas publicas, quantum apparet ex adjunctis.

i Vectigalia aliquando etiam designabat vecturas, eoque sensu hic potest intelligi; videlicet quod nihil exigi posset a monachis, dum alio vehebant fruges aliave bona sua.

k Censu legendum opinor: at nolui mutare apographa invicem consentientia. Est autem census regius, vel regie potestatis, qui regi solvendus.

l Placita custodire hic est, conventus publicos habere, quod non poterat fieri in abbacia per privilegium expositum. De placitis fuse rursum Cangius.

m Missi, vel missi regales, dicebantur apud Francos antiquos, qui e palatio in civitates et provincias mittebantur a principe, ut in omnia inquirerent atque abusus corrigerent. Non modo illi in comites aliosque iudices inquirebant, sed in episcopos quoque et abbates, in ecclesias ac monasteria. Ad Cangium ad vocem missi, ubi de hisce fuse disputat.

n Clotarius filius et Dagobertus nepos non recte conveniunt Childerico, qui numquam Clo-

tarius habuit filium, aut nepotem Dagobertum, si nepos sumatur proprie. Fratrem habuit Clotarium III, qui regnum Neustrie et Burgundie administrabat, dum ipse erat rex Austrasie, sed ille obiit ante Childericum: patrualem habuit Dagobertum II, qui ei in regnum Austrasie successit, saltem ex parte; at hic, vivente Childerico, exulabat in Hibernia. Filium quoque Dagobertum habuisse dicitur, verum adhuc infans occisus est cum patre. Hæc igitur nomina sic legi non poterant in litteris Childerici genuinis, idque existimo vidisse Flodoardum, qui mentionem non facit hujus privilegii. Qua de causa vel suppositum est privilegium istud; vel, si vere datum est, biographus imperite nomina Clotarii et Dagoberti addidit, ubi posterius fortasse generatim expressi erant sine nomine proprio. Chilpericus I filium habuit Clotarium II, nepotem Dagobertum I. An Chilperici posteros pro successoribus Childerici posuerit scriptor, et sic privilegium credibile fiat, judicent alii.

o Per cogitarium, si vox recte scripta est, auctor haud dubie intelligit facultatem cogitandi. In alio Ms. mendose in cogitatio, forsitan legendum, in cogitatione.

p Ecclesia significat, opinor, cellam habitationi anachoreticæ destinatam, cui adjunctum erat sacellum ad rem divinam peragendam. Sic ecclesia non raro sumitur pro cœnobio ecclesie adjuncto. Incertum esse, an ibi sepultus sit Sanctus, observavi in Comm. num. 35.

DE SANCTO ÆGIDIO ABBATE

IN FANO S. ÆGIDII OCCITANIAE.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. S.

§ I. Veneratio Sancti longe lateque propagata.

FORTE INTER
DCCXX ET
DCCXIV.

Sanctitas Ægidii agnita a sæculo IX: memoria tamen ejus istius temporis

Sanctitatem Ægidii abbatis agnitam fuisse a sæculo saltem IX, seu anno 817, colligimus ex Conventu Aquisgranensi ejusdem anni, in quo apud Labbeum tom. VII Concil. col. 1514 monasterium Sancti nostri recensetur his verbis: Monasterium sancti Ægidii in Valle Flaviana. Hinc ulterius conicere possumus, Ægidium ab illo tempore, et verosimiliter a sæculo præcedente honoratum fuisse cultu ecclesiastico in sua ecclesia, et forsitan in tota diocesi Nemausensi, locisque vicinis. Verumtamen memoria S. Ægidii non reperitur in genuinis sæculi IX aut X Martyrologiis, quod contigisse suspicamur, quia Vita Sancti necdum erat conscripta. Baronius quidem in annotatis ad Martyrologium Romanum 1 Septembris, ubi Sanctum annuntiaverat his verbis, In provincia Narbonensi sancti Ægidii abbatis et confessoris, addit hæc verba: De quo etiam Bedæ et Adonis Martyrologia. Verum id intelligi debet de auctis eorum Martyrologiis; cum in Genuino eorundem textu S. Ægidius non reperitur. In auctariis Bedæ, prout editum est ejus Martyrologium apud nos ante tomum II Martii, ad 1 Septembris ex variis codicibus auctis leguntur

sequentia: Primo: S. Ægidii abbatis. Secundo: In Provincia S. Ægidii confessoris. Tertio: In loco Vallis, quæ dicitur Flaviana, in prospectu maris, natalis S. Ægidii abbatis, apud Athenas orti patre Theodoro, matre Pelasia.

2 Ab Usuardo quoque memoratus non fuit S. Ægidius, licet omnibus fere codicibus Usuardinis deinde sit additus, phrasi tamen diversa diversoque ejusdem diei loco, ut probat in Usuardo suo Sollierius ad 1 Septembris, hæc subdens: Tanta in codicibus variatio, argumentum, ni fallor, evidens est, ad primigeniam Usuardi lectionem Ægidium non pertinere. In antiquissimo Usuardi codice Pratensi sic legitur: Eodem die natalis sancti Ægidii abbatis. At editor illius codicis fatetur non esse ipsius Usuardi verba, dum hæc observat: Antiqua huic articulo Ægidium supposuit manus, et ita antiqua, ut obscurum sit discrimen. Sed tamen aliam a prima esse Sollierius noverat, et nos ultro confitemur. Codex Centulensis apud Sollierium breve, sed honorificum, Sancti habet elogium, hisce verbis conceptum: Ipso die depositio S. Ægidii abbatis, quem ob meritum sanctitatis omne genus hominum

genuinis Martyrologiis non legitur inserta, licet plerisque deinde sit addita:

A nam quærit et veneratur. Longiora elogia occurrunt in codicibus aliis; at illa prætermitto, quia ex Actis sunt desumpta. Annuntiatur etiam S. Ægidii memoria in antiquo Hagiologio Franco-Galliæ, quod edidit Labbeus tom. II Bibliothecæ Mss. pag. 702, ubi legitur: Eodem die (1 Septembris) depositio beati Ægidii abbatis. Pleraque apographa Hieronymiana carent S. Ægidio. Attamen addita est ejus memoria in codice Corbeiensi, quem edidit Acherius tom. II Spicilegii recusi pag. 17, et in Augustano apud nos post tom. VII Junii pag. 21; atque ejusdem memoria reperitur in Calendario antiquo, quod ex Ms. monasterii Lyrensis edidit Martenius tom. III Theauri anecdotorum col. 1613. At hæc monumenta non sunt antiquiora sæculo XI aut certe X. Recentiores certatim annuntiant S. Ægidium, et elogia ex Actis ejus concinnant varia. Verum necesse non est illa adducere, uti nec Petrum de Natalibus, et auctorem Florarii nostri Ms., qui Acta majori ex parte descripserunt, erroresque in iis assertos novis erroribus cumularunt.

elogium Saussayi de gloria Sancti posuimus.

B 3 Verumtamen addere juvabit ex Martyrologio Andreæ Saussayi aliqua ad venerationem Sancti spectantia, prætermisso longissimo ejus de vita elogio, quod partim ex Actis, partim ex conjecturis concinnavit. Relata S. Ægidii morte, contentuque angelorum, qui tunc auditus dicitur, sic ille pergit: Cujus sanctitatem Christus crebris miraculis testatam esse voluit: præconia vero beatus Fulbertus Carnotensis antistes, qui Officium ejus primus texuit, prosa ac carmine celebravit. Sanctus etiam Godefridus episcopus Ambianensis tanti Opitulantis virtutem expertus, ejusdem merita plurimum veneratus est: quæ colenda duplicis festi ritu mandavit Urbanus Papa quartus expressa constitutione. Majores vero multis honorificentiae testimoniis ejus memoriam exornarunt, quam colendam communi cum sancto Lupo celebritate, avito ex more Gallicana ecclesia consuevit. Ad cujus communis gloriæ perennationem extructa visitur Lutetiæ Parisiorum via regia ecclesia parœcialis, utriusque sanctissimi Confessoris titulo nobilis, perennique opitulatione conspicua. Cæterum sacrum ejus corpus, quod in ipsius monasterio per plura sæcula conditum quieverat, tempore hæresis Albigenisium de terra levatum, omnino incorruptum repertum fuit. C Indeque Tolosam delatum, in basilica S. Saturnini, multorum cum apostolorum, martyrum confessorumque sacratissimis cadaveribus, condigno cultu huc usque in ara sui nominis arcaque pretiosa observatur.

Cultus Sancti antiquissimus in monasterio proprio, quod votivis peregrinationibus clarum;

* vulgo Saint Giles

4 Dubitare non possumus, quin cultus Sancti primo cæptus sit in monasterio proprio, ubi fuit sepultus. Verosimile quoque est, venerationem illam non diu post mortem Sancti inchoatam, licet nulla exstent monumenta, quibus certi reddimur, quo cæpta sit tempore. Venerationem hanc publicam secutæ sunt votivæ peregrinationes, quibus S. Ægidii sepulcrum adeo inclaruit, ut locus tandem excreverit in oppidum, quod hodieque Ægidii* nomen retinet. An hæ peregrinationes statim a morte Sancti fuerint inchoatæ, non constat. At certe multum jam usitatæ erant ante medium sæculi XI: nam apud Mabillonium tom. IV Annalium pag. 473 instrumentum laudatur anni 1046, in quo loca peregrinationibus maxime inclyta recensentur quatuor, his verbis: Pergentes ad loca Sanctorum, tam ad beatam Mariam et sanctum Petrum Romæ, quam ad sanctum Jacobum et sanctum Ægidium etc. Apud

Benedictum scriptorem nuperæ Historiæ Aquitanicæ inter instrumenta tom. III col. 372 recensentur multa loca peregrinationibus clara, atque inter ea S. Ægidii in Provincia. Monumentum autem istud spectare videtur ad sæculum XIII. In Vita B. Joannis Opilionis apud nos tom. IV Junii pag. 844 beatus ille dicitur cum aliis peregrinatus ad S. Ægidium; quod factum videtur sæculo XIV aut XV. Ex dictis collige peregrinationes ad S. Ægidium, quæ verisimiliter non diu post mortem Sancti initium habuerunt, multis sæculis continuatas fuisse.

AUCTORE
J. S.

5 Interea variis locis constructæ sunt Sancto ecclesiæ, ejusque veneratio late propagata. Antiqua admodum est Leodii, ubi cæpta dicitur modo mirabili circa annum 976 sub Notgero præsule. Audi Fisenium nostrum in Historia ecclesiæ Leodiensis lib. VII ad annum 976, ubi rem narrat hoc modo: In summo ejusdem Publici Montis vertice jacta sunt item, Notgero præsule, S. Ægidii fundamenta. Goderanus quidam autor fuit, ex Gallia Narbonensi oriundus, Oppido S. Ægidii, vir humilis sortis, ut qui circumductis per varias provincias urso simiaque, histrionicam exercens, victum quæreret. Affecta jam ætate meliorem Deus mentem indidit. Sanctius sui ipsius spectaculum cælitibus exhibere studuit. Theatrum ipsi fuit Publicus Mons, inter silvas, latrocinii infestas: ubi pro vitæ melioris tirocinio, iter facientes, si quando forte deerarent, in viam primum reducere instituit. Quid enim altius aggrediretur ejuscemodi homo conditionis? Tum casas, et tuguriola cœpit erigere, convehente urso materiam, quo viatoribus, sed maxime pauperibus hospitalitatem exhiberet. Clariores inter hæc divinæ lucis radios in animum sentiebat infundi; quos et in hospites suos arrepta occasione cœpit immittere. Nec enim sinu facile quis ignem clausurit. Is porro fructus exstitit, ut non ex itinere modo, verum solo audiendi studio confluerent plurimi, sacri æque ordinis, ac profani homines; plerique etiam in ejus disciplinam transirent.

idem cultus mi-
ro modo cæptus
Leodii,

6 Ædem ergo sacram exstruxit S. Ægidio, cujus nimirum clientem ortu se meminerat. Casas adjunxit includendis piis mulieribus, quæ sanctis ejus exemplis et hortatu, rejectis humanis omnibus rebus, in unius Dei se tradebant obsequium. Sanctimonia, et piæ mentis ardore inter cæteras eminuit Judila quædam; quam venerabilem mulierem, et Deo dilectam appellat Ægidius. Feliciter, et magna sanctitatis opinione vitam clausit Goderanus. Sepultus est ante aram SS. Dionysii et Lamberti. Et Judila proxime posita. Histriones, et citharædi, qui sodalem a pio instituto primum revocare tentarant, in demortui memoriam deferendum ad S. Ægidii quotannis susceperunt cereum, proximo Mercurii die post S. Joannis Baptistæ natalem. Hodieque post tot sæcula antiquum tenent. Ista sunt Ægidiani cœnobii incunabula. Veniet tempus, quo progressum dabimus. Hactenus Fisenius, qui deinde variis locis de eadem agit ecclesia. At illa minus spectant ad propositum nostrum. Breviter ergo dixisse sufficiat, ecclesiam illam excrevisse in cœnobium, quod sæculo XII datum canonicis Regularibus, quorum præpositos et abbates enumerat Dionysius Sammarthanus tom. III Galliæ Christianæ a col. 1009.

ubi Sancto struitur ecclesia monasterio deinde aucta;

7 Post medium sæculi XI alia Sancto erecta est ecclesia per B. Theodericum abbatem Andaginensem seu S. Huberti in Arduenna silva. Res narratur

altera ecclesia Sancto dicatur, ejusque reliquis dicitur:

AUCTORE
J. S.

narratur in Vita B. Theoderici, apud Mabillonium sæculo VI Benedictino part. II pag. 573 et 574, et apud nos tom. IV Augusti pag. 858. Anonymus, at coævus, Vitæ scriptor de Theoderico primum hæc refert : Non longe vero a porta exterioris atrii (monasterii Andaginensis) ædificata spatiosa ecclesia, sancto Ægidio eam voluit dedicare ; cumque desiderio de Sancti corpore petendarum reliquiarum, ad Sanctum Ægidium pergeret, per urbem, quæ dicitur Tre-cas*, iter habuit etc. Ac deinde additur apud Mabillonium : Tandem reversus de itinere, inter cetera probitatis opera prudenti admodum usus consilio, ut reliquias, quas attulerat, in duas æquas partes divideret : quarum unam sibi suæque ecclesiæ retinuit, alteram ecclesiæ sancti Ægidii, ubi sacerdotem ipse instituerat, impertiit. Hæc tamen posteriora non erant in Ms. nostro, uti dictum est in Annotatis ibidem lit. g. Porro facta hæc dixi post medium sæculi XI, quia Theodericus abbas creatus est anno 1055, defunctus vero probabilius anno 1087, ut videri potest in Observationibus præviis Mabillonii æquæ ac in Commentario apud nos Vitæ prævio.

* Troyes

B
veneratio Sancti
in Hungariam
propagata stru-
cto ibidem cæ-
nobio,

8 Sub finem sæculi XI veneratio Sancti nostri in Hungariam penetravit, structo in ejus honorem cænobio, quod primario ejus monasterio fuit subjectum. Albericus monachus in Chronico ad annum 1078 rem obscure tradit his verbis : In Ungaria regnavit sanctus rex Ladislaus, Belæ pugilis filius, annis octodecim. Hic in Ungaria fundavit nobilissimam abbatiam de Sentigis, in qua non solent recipi nisi Franci. Lucem afferent litteræ Paschalis Papæ II ad Hugonem abbatem S. Ægidii in Septimania, datæ anno 1106, quibus confirmatur subjectio abbatis Semichensis in Hungaria abbati S. Ægidii. Edidit has litteras Baluzius tom. II Miscellaneorum a pag. 183 hunc in modum : Paschalis Episcopus servus servorum Dei dilecto in Christo filio Hugoni abbati monasterii sancti Ægidii, quod in valle Flaviana situm est, ejusque successoribus regulariter promovendis in perpetuum. Religiosis desideriis dignum est facilem præbere consensum, ut fidelis devotio celerem sortiatur effectum. Latislavus siquidem bonæ memoriæ Hungarorum rex ad honorem Dei et sanctorum apostolorum Petri et Pauli, in memoriam sancti confessoris Ægidii Semichensem fundavit ecclesiam, et eam per manum Odilonis felicitis memoriæ prædecessoris vestri monasterio beati Ægidii, cui auctore Deo præsidet, obtulit : ubi et ejus corpus venerabile requiescit. Hanc nimirum oblationem pro animarum salute perpetratam nos largiente Deo Apostolicæ Sedis auctoritate firmamus, cui vestrum Flavianæ vallis cænobium ab eodem sancto Ægidio in salarium datum agnoscitur. Igitur supradicti regis deliberationem præsentis decreto sancimus, ut quicumque Semichensis abbas fuerit, abbati monasterii vestri, quod in valle Flaviana a sancto Ægidio constructum diximus, obedientiam profiteatur, et perseveranter observet, negotia, quæ monasterio acciderint, regis consilio terminentur, et nullus præter regem super res ecclesiæ judicare præsumat. Reliqua videri possunt loco assignato. Datæ autem notantur litteræ Parmæ . . . IV Nonas Novembris, Indictione XV, anno Dominicæ Incarnationis MCVI, pontificatus autem domini Paschalis II Papæ VIII. Mabillonius tom. V Annalium pag. 137 hæc etiam refert. Petrus Pazmany in Catalogo abbatiarum Hungariæ hanc recenset his verbis : De

Simigio S. Ægidii, Vesprimiensis diocesis. Viguit D anno MCCCII.

9 Anno 1096 institutum est festum S. Ægidii in ecclesia Aniciensi, curante id Raymundo, comite Tolosano, qui multa hunc in finem donavit Aniciensi ecclesiæ. Diploma hujus donationis recitat nuperus scriptor Historiæ Occitanicæ tom. II inter instrumenta col. 343, ex quo pauca subnecto : Ego Raymundus de sancto Ægidio tam Tolosanorum quam Ruthenensium comes, pro redemptione delictorum meorum et parentum meorum, ob amorem S. Ægidii, quem multis injuriarum modis frequenter offendi ; quatenus ejus festum in Aniciensi ecclesia, et in cæteris illi subditis ecclesiis annuatim celebretur ; et ut in omni canonicorum Podiensium conventu, illo festivitatis die, de meæ largitionis servitio annuus victus, qui tantum festum tamque venerabilem conventum deceat, perenniter exhibeatur ; et ut candela, dum vixero, incessanter die ac nocte pro me ante Dei Genitricis venerandam imaginem super altare ardeat etc. . . dono etc. Subjiciuntur donationes comitis ad finem prædictum factæ. Observari etiam hic potest, titulum S. Ægidii usitatum fuisse huic comiti Tolosano, uti et aliis non paucis circa idem tempus. Verumtamen ex hac donatione certo inferri non potest, festivitatem S. Ægidii in Aniciensi ecclesia ante non fuisse celebratam : nam donatio Raymundi fieri potuit, ut ejusdem festivitas solemnius deinde celebraretur.

instituta ejus-
dem festivitas
in ecclesia Ani-
ciensi :

10. Antiqua etiam est veneratio Sancti in abbatia S. Quintini de Monte prope Peronam in Picardia. Quippe in Vita S. Godefridi Ambianensis episcopi, qui post medium sæculi XI monachus erat in dicto S. Quintini monasterio, dicitur ibidem fuisse oratorium S. Ægidii, miraculumque in altari ejus factum narratur. Audi Nicolaum monachum istius Vitæ scriptorem apud Surium ad VIII Novembris : Et quia oratorii beati Ægidii abbatis mentio facta est, rem memorabilem, quæ illic contigit, referemus. Ea nocte media, qua præsepii angustia Christum e Matre Virgine nascentem olim excepit, monachus quidam, Richardus nomine, vir in primis reverendus, qui vitam monasticam annis amplius quinquaginta egisse ferebatur, Sacrificium illic offerre voluit. Cumque expansis linteis calicem F et alia ad Sacrificium adhiberi solita imposuisset, incaute ardentem ibi reliquit cereum, et in chorum fratrum psallentium abscessit : ubi cum sextam lectionem a præcentore ipsi assignatam recitaret, recordatur cerei, fitque multum anxius, quod non posset, intermissa lectione, eo prope-rare, nec cuiquam indicare, quid ipsum male haberet. Absoluta lectione, prope exanimis eo festinat : cumque omnia jam in cineres et favillam redacta putaret ; vidit cereum cecidisse in lintea, flammarum comas late diffundi, et tamen illæsa omnia, et, quod credi vix possit, ita comparata omnia, ut ignis non in stramina aut pannos lineos, sed in marmoris aut ferri, vel alterius metalli massas incidisse videretur. Ea re obstupefactus multos advocat, qui sint tanti miraculi testes oculati : qui cum omnia curiose inspexissent, nec vestigium quidem adustionis ullum reperire potuerunt. Causam miraculi scriptor attribuit reliquiis in altari repertis. Verum fortasse non minus probabiliter attribui illa posset S. Ægidio, cujus erat altare ; licet alioquin miraculum potius narraverim, ut cultum Sancti in illa abbatia probarem, quam ut ejus

cultus Sancti
antiquus in mo-
nasterio S. Quinti-
ni de Monte,

A ejus protectioni miraculum istud adscriberem. qui et Bamber-
gæ auctus per
reliquias eo de-
latus:

11 Bambergæ in Germania auctus est S. Ægidii cultus per S. Ottonem Bambergensem episcopum sæculo XII non multum provento. Testatur id Andreas, qui Vitam S. Ottonis collegit, ex qua fragmentum, seu Supplementum ad Vitas alias, dedimus tom. I Julii a pag. 456. Laudatus Andreas num. 3 sic habet: Adhuc autem dilectissimum sibi locum amplificare desiderans (Otto,) sub monte S. Michaelis capellam S. Ægidii cum hospitali domo, pauperum et peregrinorum receptionibus aptam construxit. Descripto deinde conditi sacelli loco suburbano, qui vulgo Lugenhubel, seu collis mendacii dicebatur, ad propositum nostrum sic progreditur num. 4: Hoc ergo spiritualis hic pater in melius commutare desiderans, qui ad hoc se constitutum noverat, ut prava extirparet, et bona quæque insereret; collem ipsum complanari, et ecclesiam illic B. Ægidii jussit ædificari. Domicilia quoque, pauperibus et peregrinis opportuna construi: ut ubi antea servitus inimici pullulabat, ibi deinceps, divino cultu et eleemosynis pauperum, lucra animarum succrescerent. Eo tempore canonicus quidam ecclesiæ S. Jacobi, Wichodo nomine, orationis causa beatum visitans Ægidium, reliquias magnificas, id est, pollicem ejus, comparavit; quem pius Otto, ab eodem sagaciter impetratum, altario S. Ægidii cum aliis multiplicibus reliquiis inclusit, ecclesiamque solenniter dedicans, memoriam ejus per omnem locum celebriorem, quam eatenus fuisset, instituit.

eidem varia per
Germaniam
condita mona-
stera.

12 Monasteria quoque non pauca variis Germaniæ locis condita sunt in honorem S. Ægidii. Tria ex illis recenset Mabillonius tom. V Annalium pag. 614, sic scribens ad annum 1115: Eodem anno conditum legitur extra Brunswigam sancti Ægidii monasterium a Gertrude comitissa Northeimensi, uxore quondam Heinrichi comitis, qui Bursfeldense cœnobium fundavit. Hæc corpus sancti Auctoris a Brunone Trevirorum episcopo impetravit, reposuitque eo in loco, ubi permagnificum monachorum cœnobium in honorem sancti Ægidii extruxit, adjuvante Lothario duce, postea imperatore, qui filiam ejus habuit uxorem... Aliud per id tempus prænotabile sancti Ægidii monasterium puellarum conditum est prope Monasterium * Westfalorum, cujus prima fuit abbatissa beata Adelheidis seu Alheidis... Superest etiam nunc hoc monasterium sub congregatione Bursfeldensi. Aliud quoque fuit sancti Ægidii monasterium in diocesi Halberstadensi, quod modo Lutheranorum est. Bucelinus in Germania sacra part. II pag. 3 S. Ægidii Norimbergæ monasterium describit his verbis: Magnificum olim S. Benedicti monasterium, a Conrado III imperatore fundatum anno Christi MCL, optimeque meritis de re Christiana per Germaniam Patribus Hibernis seu Scotis traditum ad annum usque MCDXVIII, donec his numero et zelo religionis deficientibus Germani substituerentur. Paret hodie magistratui, extinctis post mutatam religionem in urbe monachis, celebraturque summopere amplissimæ basilicæ architectura, egregium prisci splendoris argumentum. Addere his possum alias Sancto dicatas ecclesias, etiam Romæ: verum hæc sufficient ad ostendendum, quam longe sæculo XII propagata sit S. Ægidii veneratio: nam omnia loca ejus nomini sacra recensere hujus non est loci.

13 Demum post medium sæculi XIII Urbanus Papa IV de S. Ægidio Officium IX lectionum Bre-

viario Romano inseri jussit, illudque recitari ritu semiduplici, ut ex Gavanto scribit Bailletus ad 1 Septembris in S. Ægidio. Verum circa medium sæculi XVI id Officium ad simplex redactum est, quod deinde confirmatum a S. Pio V, atque hactenus servatum. Nihilominus etiamnum multæ diæceses celebriori cultu venerantur S. Ægidium, non modo in Gallia, sed in aliis quoque regnis et provinciis, præsertim in Belgio nostro. Hinc factum est, ut lectiones, quæ in festivitate Sancti recitantur, pro varietate ecclesiarum varix sint. Ad venerationem quoque Sancti nostri, singularemque fidelium de ipsius ope fiduciam, spectant ea, quæ Papebrochius noster disputavit tom. III Aprilis pag. 149 in S. Georgio. Refert ibidem per aliquot sæcula in variis Occidentis ecclesiis viguisse usum invocandi quindecim Sanctos, quos auxiliares vocant. Istius religionis originem et causam ait esse ignotam: Nec alia (inquit) videtur assignari causa commodius per conjecturam posse, quam quod singuli eorum specialius soleant pro variis necessitatibus invocari et coli etc. Inter Sanctos autem illos quindecim reperitur etiam S. Ægidius, prout videri ibidem potest ex collecta Missæ de quindecim sanctissimis Auxiliatoribus. In aliis antiquis Missalibus invenitur Missa de quinque Sanctis privilegiatis, atque inter illos similiter numeratur S. Ægidius. Ex quibus liquet, quanta fuerit fidelium in hunc Sanctum pietas, quantaque de ejus intercessione fiducia.

14 Porro tanta hæc fiducia confirmabitur ex beneficio impetrato a rege Poloniæ, quod subnectere juvabit ex Benedicto Gonono, qui illud refert in Vitis Patrum Occidentis lib. III pag. 155 in Ægidio his verbis: Sed non est omittendum qualiter hujus Sancti precibus et meritis Boleslaus Poloniæ rex fuit impetratus et natus. Scribit vero totam historiam Joannes Herburtus in hunc modum: Juditha Wladislai regis pii Polonorum uxor, cum liberos habere non posset, et assiduis precibus, jejuniis, et eleemosynis de prole Deum assidue fatigaret: a Lamperto Cracoviensi episcopo admonita, oratores in Narbonensem provinciam, ad monasterium divi Ægidii, ubi corpus ejus conditum erat, cum amplissimis et templo et monachis muneribus mittit. Exponunt quid veniant, quidve postulent. Indicitur monachis tridui jejunium, oratur Deus, ut intuitu grati servi sui Ægidii masculam prolem piis principibus concedat. Triduo itaque illo revelatur per visum cuidam seni et pio monacho, quod tanto studio petatum esset. Dimissis autem ac reversis oratoribus, natus est tandem ex Juditha Boleslaus. Qui Boleslaus cum adolevisset, paucis sacerdotibus et aliis piis hominibus comitatus, ad Ægidii tutelaris sui divi sepulchrum peregrinationem privato habitu suscepit, atque id iter magna ex parte nudis pedibus confecit: nullum templum, nullum monasterium, nullum egentium domicilium, neminem denique sacerdotem ac mendicum præteriens, quin liberalitatis, et munificentiae quippiam in eum depromeret. Quindecim dies apud divi sepulchrum jejuniis et supplicationibus vacans, commoratus est. Hæc Joannes Herburtus. Boleslaus, de quo hic agitur, fuit illius nominis Poloniæ rex III, creatus sub initium sæculi XII.

AUCTORE

J. S.

Officium insertum Breviario Romano: invocatur Sanctus cum aliis, quos Auxiliares vocant:

E

ejus meritis Boleslaus Poloniæ rex natus creditur.

F

AUCTOR
J. S.

§ II. Sacri corporis translationes et reliquiae.

Corpus Sancti,
quod initio sepul-
tum in eccle-
sia S. Petri,
translatum

Corpus S. Ægidii diu mansit in ecclesia S. Petro sacra, quam ab ipso Sancto constructam probabimus. Illud elevatum fuisse saeculo x scribit Saxius in Pontificio Arelatensi, citans Breviarium S. Ægidii, quod nobis ad manum non est. Audi scriptores Galliae Christianae tom. VI col. 483 in abbatibus S. Ægidii: Autulphus vel Antulphus praerat (anno) cmxxv. . . Quo sedente e terra levatae sunt sacrae S. Egidii exuviae, uti legitur in Pontificio Arelatensi, auctore Saxio. Qua occasione facta sit haec elevatio, non invenio. At suspicio esse potest vel tunc vel alio tempore corpus sacrum fuisse translatum ad ecclesiam majorem, quae S. Egidio haud dubie dicata fuit. Certe praeter ecclesiam minorem S. Petri alia ibidem fuit ecclesia etiam antiqua, quae simul cum priore dejecta fuit anno 1116, ut magnificentior exstrueretur. Colliguntur haec ex libro Miraculorum, quem Petrus Guilielmus ejus temporis et loci monachus Hugoni abbati suo inscripsit his verbis: Reverentissimo patri domno Hugoni abbati monasterii S. Egidii, quod in valle Flaviana situm est, frater Petrus cognomento Guilielmus, ejusdem loci bibliothecarius, debitum in omnibus ut filius famulatum. Inscriptionem hanc profert Mabillonius tom. V Annalium pag. 623.

verosimiliter ad
ecclesiam, quae
ipsi S. Egidio
dicata fuit:

B 16 Ex libro autem mox recitat sequentia ad propositum nostrum: Dum . . . anno Incarnationis Dominicae mxcvi fundamenta basilicae novae poneremus, quia ecclesia alia minus continens erat, et multitudinem adventantium capere non poterat, subversioni ecclesiarum operam dedimus. Cum autem ecclesiam majorem, quae cum tribus cryptis, maximis et quadratis lapidibus antiquitus exaedificata fuerat, destrueremus, nec non et ecclesiam sancti Petri, quae octoginta fratres in choro capere poterat, simul cum porticu lapidea, quae ei adhærebat, a parte Septemtrionis et a capite superioris ecclesiae usque ad extremitatem ecclesiae sancti Petri in longum protendebatur, in qua fratres ad processionem diebus solemnibus egredi soliti erant, et antiquitus Via sacra vocabatur, nec non et ecclesiam sanctae Mariae destrueremus; mira virtus omnipotentis Dei patefiebat. Inter tot quippe moles ruinarum et aedificiorum corruentium, beato Egidio interveniente et plebem fidelem defendente, numquam aliquis ingredientium et egredientium ecclesias ipsas lapidis unius ictu attaminatus est. Tempus hic assignatum conditae hujus basilicae confirmat inscriptio sequens sculpta in claustro juxta parietem ecclesiae, quae habetur tom. VI Galliae Christianae col. 485 expressa his verbis: Anno Domini mxcvi hoc templum S. Egidii aedificari coepit mense Aprili, feria 2 in Octava Paschae. Ibidem de magnificentia ejusdem ecclesiae, ipsiusque destructione subnectuntur sequentia: Hanc autem basilicam inferior ecclesia et rudera superioris tam eleganti opere exstructam fuisse testantur, ut cum Julio Papa II, vix in toto Galliae regno similem inveniri potuisse, quivis audacter possit asseverare. Verum debacchante haeresi Calviniana annis MDLXII et MDCXXII, devastata et maxima ex parte diruta, hactenus sub ruinis sepulta jacet. In hac autem basilica depo-

situm verosimiliter Sancti corpus, in eaque servatum, donec Tolosam translatum sit, ut mox dicemus.

D 17 At prius occasione laudati libri Miraculorum, qui a nobis non est visus, huic loco inseremus ea miracula, quae Mabillonius ex illo libro descripsit loco Annalium proxime assignato: In illis miraculis, inquit Mabillonius, quae partim a se visa, partim ab aliis accepta commemorat, mentionem facit de duobus viris ab interitu servatis, dum nova sancti Egidii ecclesia aedificaretur. . . In illo capitulo refertur sanatio cujusdam Britonis, cui manus arida facta erat, propterea quod die festo sancti Egidii terram arasset. Id accidisse dicitur in Britannia citeriori, quae et Britannia Minor dicitur, ubi in episcopatu civitatis Namnetis, vicus quidam Bonobria* vocatur, et est ibi ecclesia in honore beati Martini, in qua fratres monasterii sancti Florentii Salmurensis omnipotenti Deo deserviunt, in qua etiam et habetur altare in honore beati Egidii constructum. . . Denique, ut cetera omit- tam, in illis sancti Egidii miraculum unum refertur de quodam Teutonico, ex Ciza civitate oriundo, qui ter suspensus, invocato sancto Egidio, nihil mali passus est. Testis vir honestus, et per cuncta laudabilis, Guirardus nomine, abbas monasterii sanctae Mariae, quod situm est in insula, quae Hedoa dicitur. Haec in specimen ex illo libro miraculorum retulisse sufficiat. Vellem plura dedisset, aut liber pervenisset ad manus nostras. Verum ad corporis translationem regrediamur.

scriptus liber
Miraculorum,
ex quo pauca
narrantur,

* Boneuvre

E 18 Omnes scriptores consentiunt corpus S. Egidii translatum esse Tolosam, ibique servari in ecclesia S. Saturnini. At nullibi explicatum invenio, quo circiter anno, aut quorum opera, sacrum corpus eo fuerit deportatum. Saussayus quidem, cujus verba dedi num. 3, asserit translationem contigisse tempore haeresis Albigensium; sed vaga est illa temporis ratio et nullum illius adducitur fundamentum. Varii tamen scriptores idem deinde asseruerunt, eaque opinio, licet rationibus destituatur, inserta est nupero Martyrologio Parisiensi ad 1 Septembris, ubi Sancto nostro elogium texitur hujusmodi: Apud Vallem Flavianam pagi Nemausensis in Occitania, beati Egidii abbatis, cujus tumulus nomen dedit basilicae super illum aedificatae, et postmodum constructo circum oppido, unde corpus ejus propter Albigensium motus Tolosam translatum, in ecclesia sancti Saturnini depositum est. Si vera est haec sententia, translatio fieri debuit saeculo xii, vel ante medium saeculi xiii; nam illo tempore viguerunt Albigensium motus.

Corpus transla-
tum Tolosam:
quod alii tem-
pore Albigen-
sium,

F 19 Verum scriptores hodierni Galliae Christianae tom. VI col. 502 contendunt translationem illam multo serius factam, dum haec scribunt: Antonius I Folquerii praefuit (abbati S. Egidii) ex chartis domesticis a die xviii Februarii an. mcdxxi usque ad annum mcdxliv. Convenit an. mcdxxiii die 1 Augusti cum suo capitulo de capite S. Egidii in theca ex argento inaurato recondendo, cui operi de piis legatis incertis quadraginta libras Turonenses Nicolaus episcopus Nemausensis litteris datis die xxiv Julii concessit; aliisque litteris datis iisdem die et anno omnibus Christi fidelibus, qui pro dicta reparatione manus adiutrices porrigerent, quadraginta dierum indulgentiam elargitus, asserit corpus S. Egidii in eodem coenobio requiescere: quod quidem variis in bullis Clemens Papa IV testatum reliquit:

alii serius fa-
ctum volunt.

A reliquit : proindeque sacrum beati Egidii corpus non Albigensium tempore, sed potius xvi sæculo Tolosam translatum est. Hactenus scriptores illi, quibus securius assentiri possem, si verba ipsa litterarum, quas allegant, protulissent. Sane quod dicitur de translatione facta sæculo xvi non usquequaque mihi arridet, cum Nicolaus Bertrandi, qui scripsit non diu post initium istius sæculi de Gestis Tolosanorum fol. 5 verso inter alia Sanctorum corpora, quæ liberaliter Tolosanis attribuit, etiam recenseat corpus beati Egidii abbatis. Rem igitur relinquere cogor incertant.

Caput olim seorsum servatum : reliquias alios

20 Caput a reliquo corpore separatam fuisse liquet ex mox dictis de capite recludendo in theca argentea inaurata. Illud igitur anno 1423 erat in monasterio S. Egidii. In Ms. Calendario apud Chiffletium invento inscripta legitur S. Egidii inventio capitis, ut notatum est in prætermisssis ad 11 Junii. At nec de illa inventione, nec de capite ipso ibi quidquam præterea reperio. Vereor ne forsitan non evaserit sacrilegas manus Calvinistarum, a quibus anno 1562 occupatum oppidum S. Egidii, sacræ reliquiæ dissipatæ, templaque destructa, ut testantur laudati scriptores Gallix Christianæ col. 506. Aliæ S. Egidii reliquiæ variis locis asseruntur. De pollice Bambergam portato aliisque reliquiis ad monasterium Andaginense jam meminimus num. 7 et 12. Inter reliquias plurimas, quæ anno 1587 Ulyssiponem allatæ sunt atque insigni cum apparatu in ecclesia domus professæ Societatis Jesu locatæ, numerantur etiam reliquiæ S. Egidii abbatis, quæ partim in feretro septimo partim in duodecimo erant circumlatæ, ut videre est tom. II Januarii pag. 12.

variis locis

21 Inter reliquias triginta sex Sanctorum, quas possidet abbatia S. Salvatoris, Ordinis Cisterciensis, hic Antverpiæ, reperiuntur etiam reliquiæ S. Egidii abbatis. Fuerant hæc cum reliquiis S. Hyacinthi, S. Elisabethæ Hungaricæ, S. Paulini Nolani, et S. Catharinæ virginis et martyris conservatæ in ecclesia metropolitana Strigoniensi in Hungaria : anno 1480 a Casimiro Poloniæ rege donatæ Alphonso V Lusitanæ regi, anno 1487 a tribus Cardinalibus examinatæ et approbatæ, atque ex Lusitania allatæ per Antonium regni Lusitanici possessorem, donec pelleretur a Philippo II Hispaniæ rege : Antonius enim e regno Lusitanæ in Galliam profugus secum sumpsit capsam multis Sanctorum reliquiis refertam, quam anno 1594 dedit filio suo Emmanueli ; hic vero anno 1633 Christophoro Butkens abbati S. Salvatoris Antverpiæ. Hæc omnia fuse ostenduntur a Francisco Diericæ laudatæ S. Salvatoris ecclesiæ abbate, in Opusculo, cui titulus, Fides et traditio sacrarum reliquiarum etc. ; atque etiam apud nos tom. I Aprilis in Maria Ægyptiaca pag. 72 et 73 et ulterius pag. 898.

Belgiæ,

22 Rayssius in Hierogazophylacio Belgico varias commemorat Sancti nostri reliquias. Pag. 160 enumerans reliquias collegii Audomaropolitani Anglorum Societatis Jesu, quæ anno 1611 a Jacobo Blasæo antistite approbatæ sunt, os sancti Egidii abbatis Arelatensis inter illas recenset. Abbatia Lætiensi in Hannonia pag. 281 adscribit dentem sancti Egidii abbatis Arelatensis. Pag. 378 abbatia Tornacensi S. Nicolai de Prædictis Canonicorum Regularium assignat brachii notabilem partem ejusdem Sancti Pag. 330 testatur in ecclesia collegiata Walcuriensi * B. Mariæ esse in veneratione magna crucem quamdam in Septembris Tomus I.

* Walcourt

auratam, gemmis ac preciosis lapidibus exornatam, quod in ea. preciosæ Sanctorum reliquiæ recondantur, interque eas numerat de S. Egidio abbate Arelatensi. Rutilensi Carthusiæ ad ripam Mosæ pag. 454 attribuit os magnum sancti Egidii Arelatensis abbatis. Ac demum pag. 470 inter reliquias abbatia sancti Sepulcri Cameraci recenset sancti Egidii abbatis Arelatensis assulum sacrum brachii. Hic obiter observari potest Sanctum nostrum proprie non fuisse abbatem Arelatensem ; at sic vocari ab hoc scriptore, quod dicatur Arelate aliquo tempore vixisse cum S. Cæsario.

Auctoris
J. S.

23 Gelenius in Opere de Colonia Agrippinensis magnitudine sacra et civili variis ejusdem urbis ecclesiis reliquias S. Egidii adscribit : nimirum pag. 264 ecclesiæ collegiatæ S. Gereonis, pag. 289 collegiatæ S. Cuniberti, pag. 372 ecclesiæ S. Pantaleonis, et pag. 412 ecclesiæ parochiali S. Lupi ; at non exponit, quidnam reliquiarum illis locis habeatur. Verum pag. 311 enumerans sacrum thesaurum ecclesiæ collegiatæ B. Mariæ Virginis ad Gradum, in eo recenset caput S. Egidii abbatis, illustris ex Græcia peregrini pro Christo, ut ejus civis et domesticus fieri mereretur. An caput idem sit, quod anno 1423 adhuc in ecclesia Egidii servatum fuisse diximus num. 20, non inquiri. Forsan pars capitis jam ante fuerat Colonia, et pars altera in monasterio remanserat : nam pars capitis pro capite non raro sumitur. Laudatus scriptor pag. 361 in ecclesia collegiata S. Cæcilie brachium S. Egidii abbatis venerationi esse affirmat. Pragæ in ecclesia metropolitana S. Viti servantur S. Egidii abbatis pars de brachio ex Galliis allata anno MCCCLVI, et alia duo frustula, teste Phosphoro Pragensi pag. 517. Bononiæ etiam habentur S. Egidii reliquiæ, quas in ecclesia S. Stephani et in ecclesia S. Ignatii Societatis Jesu venerationi esse, scribit Masinus in Bononia perlustrata pag. 439. Demum Fiazza in Hemerologio ad 1 Septembris reliquias S. Egidii, adscribit ecclesiæ S. Agathæ Romæ. Nec dubito quin sacra ejusdem Sancti pignora aliis etiam locis ostendantur.

Germaniæ et
Italiæ.

§ III. Acta S. Egidii antiqua utcumque, sed fabulis conspersa : ortæ hinc controversiæ de tempore, quo vixit Sanctus, aliisque cum illo tempore connexis.

Acta S. Egidii, etiamsi reperiantur in codicibus plurimis, iisque admodum antiquis, sic conscripta sunt, ut fidem indubitatam obtinere nequeant ab iis, qui scripta antiqua solent discutere, dubiaque a certis ac vera a falsis, quantum fieri potest, discernere laborant. Hinc recentiores scriptores Acta illa vehementer accusant, ut anachronismis fedata. Audi pro omnibus Mabillonium, qui in Actis Sanctorum Ordinis Benedictini in Catalogo prætermisssorum ante tom. I ad vocem Egidius hæc scripsit : Tres Vitæ S. Egidii scriptores nacti sumus, duos oratione soluta, tertium stricta, nullum non mendosum, et anachronismis non involutum. Illis in Actis dicitur Egidius regia stirpe editus, e Græ-

Acta S. Egidii
modo tam intri-
cato scripta
sunt.

AUCTORE
J. S.

cia in Galliae Provinciam accessisse ad Cæsarium Arelatensem episcopum bonæ memoriæ, ac, transmisso Rhodano, Veredemio eremitæ se adjunxisse, penetrasse deinde in secretiorem locum, ubi cum cervæ lacte pascere, fertur a Flavii Gothorum regis venatoribus fuisse deprehensus, auctorque Flavio extitisse condendi cœnobii, quod postea S. Ægidii dictum, ad sæculares conversum est. Legitur etiam Caroli Franciæ regis jussu Aureliam accitus. Cæsarii episcopi Arelatensis ætas non convenit cum Caroli Martelli principatu, qui Carolus hoc nomine primus Francorum sceptrum tenuit. Deinde ab Amalarico Visigothorum rege sævissimo, ejusque successoribus Arianis aliena res est monasterii constructio. Si quis dicat alterum fuisse Cæsarium episcopum Arelatensem Carolo Martello cœvum, ne sic tamen difficultas explanabitur; cum post Amalaricum omnes Visigothorum reges in Hispania habitaverint, uno excepto Liuva, qui regno Galliae Narbonensis contentus, Narbone triennio regnavit, uti V. C. Hadrianus Valesius in *Rer. Franc. lib. vii, pag. CCCLVII* adnotavit.

B
etque difficultates involvunt,

25 *Idem Mabillonius tom. I Annalium pag. 99* inquit, an Ægidius abbas, qui anno 514 eum Messiano notario Romam missus est a S. Cæsario, idem sit cum sancto Ægidio, de quo agimus; eaque occasione renovat et auget difficultates in Actis hisce occurrentes. Labet verba ejus atterere, ut studiosus lector simul intelligat, quam variaz ex hisce difficultatibus oriantur controversiæ, quas excutere conabimur eo diligentius, quod illarum aliquas a variis scriptoribus inveniamus decisas sine sufficienti examine aut idoneo fundamento: An vero, inquit, cum Ægidio Romam misso a Cæsario idem sit Ægidius abbas ille Græcus et sanctus, qui monasterium in Septimania prope Nemausum in valle Flavianâ construxit, ab ejus nomine postea nuncupatum, res non adeo perspicua est. Hic quidem in omnibus ejus Actis, tam editis, quam ineditis, dicitur ex Græcia, unde oriundus ex regia stirpe erat, tributis in pauperes facultatibus, in Galliam accessisse ad Cæsarium Arelatensem episcopum: sed cum deinde Aurelianos a Carolo Francorum rege accitus fertur, hoc primum si

C

26 Dicebantur quidem Flavii omnes Gothorum reges: sed cum omnes Arianæ sectæ addicti fuerint, quis putet Amalaricum, qui tempore Cæsarii septimaniam obtinuit, aut quemvis alium de condendo monasterio cogitasse? Ad hæc monasterium istud multo post tempore conditum dici debet, quam Ægidius, transmisso Rhodano, discessit a Cæsario; nec Ægidius ante conditum monasterium abbas fuit. Et tamen libellus seu epistola Symmacho Pontifici Cæsarii nomine oblata est ab Ægidio jam abbate, et Messiano notario. Ex his colligitur, quam intricata

ut nihil de vis statu possit certi:

sint et nullius pæne momenti hæc Acta, his mendis quidem expurgata a Fulberto episcopo Carnutensi in Officio sacro, quod de sancto Ægidio composuit, sed nullo pæne relato historico facto, nisi quod eum Græcum fuisse, et in Galliam accessisse dicat. Utcumque sit, antiquum est sancti Ægidii monasterium in valle Flaviana, quod inter Septimaniae monasteria, quæ regi solas orationes debebant, primum nominatur in Constituto Ludovici augusti, cognomento Pii, de monasteriis regni Francorum. Sic ille dubitanter in utramque partem disserit; atque unum illud pro certo enuntiat, Acta S. Ægidii nullius peneesse momenti, adeoque idonea non esse ad factum aliquod historicum stabiliendum. Huic censuræ libenter subscribo cum eruditis omnibus, quos vidi hac de re scripsisse post Mabillonium. Verum non soli anachronismi in Actis illis mihi displicent, illi enim conciliari possent, si Acta conscripta essent tanta gravitate, ut tuto ex illarum auctoritate statuere liceret alterum Cæsarium Arelatensem episcopum: sed facta quoque non pauca in iis relata sunt modo parum verisimili, et ordine, ut videtur, perturbato.

27 Porro quo tempore scriptor illorum Actorum floruerit, exacte determinari non potest: nullibi enim se cœvum Sancto innuit, nec etiam probari potest, ab ejus ætate multum distare. Verum tamen ex nostris codicibus, in quibus Vita illa legitur, colligi potest non esse scriptam post sæculum IX aut certe X, cum duo ex illis admodum antiqui sint. Habemus istius Vitæ exemplaria octo, quinque in codicibus propriis, tria vero apographa aliunde submissa, videlicet unum a Sirmondo nostro, alterum a Chiffletio, tertium ex codice Cameracensi vetustissimo, prout adscriptum est in margine. Ex hisce exemplaribus, quæ satis inter se consonant, Acta Sancti inferius edam, notatis Mss. discrepantiis, ubi erit operæ pretium. Nunc breviter enumerabimus controversias, quæ ex Actis ortum habuerunt, ut eas illustremus, quantum possumus, non ex Actis ipsis, quæ eum in finem non satis auctoritatis habent; verum inquirendo, quænam ex gestis in Vita assertis aliunde firmari possint, et certa aut saltem probabilia reddi.

28 Præcipua controversia est de tempore, quo vixit S. Ægidius. Plerique scriptores mediæ ævi tradunt Sanctum vixisse in Gallia sæculo VIII sub principatu Caroli Martelli, qui Francorum regnum non quidem regio nomine, regia tamen auctoritate administravit ab anno 715 usque ad annum 741, quo defunctus est. Alii quidam ætatem sancti abbatis retulerunt ad tempora Caroli Magni imperatoris: at illa opinio est improbabilis, ut patebit. Demum scriptores plurimi, iique doctrina præstantes, qui posterioribus hisce sæculis floruerunt, omnes præcedentium sæculorum scriptores, qui meminerunt de Ægidio, erroris arguunt, contenduntque S. Ægidium contemporaneum esse S. Cæsario Arelatensi episcopo, viro sane celeberrimo; qui episcopatum Arelatensem consecutus anno 502, eundem cum vita deposuit anno 542, uti ostendimus in Cæsario tom. VI Martyrologium Romanum 1 Septembris sic mentem suam de ætate S. Ægidii exponit: Claruisse testatur Sigebertus in Chron. anno DCCXV; sed errat: nam (ut ex ejus Vita apparet) constat vixisse temporibus Cæsarii episcopi Arelatensis, qui claruit temporibus Clodovei regis Franc., et Theodorici regis Italiæ. Cointius in Annalibus

E
Acta tamen utcumque sunt antiqua, nec scripta videntur post sæculum IX aut X.

Lis de ætate
S. Ægidii, quem passim neoterici S. Cæsario Arelatensi
F

A Annalibus Francorum ad annum 531 eamdem opinionem amplectitur, multique alii, quorum catalogum texere non lubet: sed aliqui eorum postea nominabuntur in aliis controversiis, quæ ex primaria hac duxerunt originem.

coævum faciunt, at sine idoneo fundamento:

29 Miror hanc de ætate S. Ægidii opinionem tam multis placuisse eruditibus, cum pro ea non alia afferatur aut afferri possit ratio, quam quod in Actis S. Ægidii dicatur venisse ad Cæsarium et biennio apud eum mansisse. Quippe eadem Acta affirmant, Ægidium venisse ad Carolum Francorum regem, qui cum Cæsario illo nequaquam componi potest. Itaque in alterutro erravit Actorum scriptor, nec ullus ostendit hactenus, cur potius censeri debeat errasse in Carolo quam in Cæsario. Istud tamen probari oportebat, ut Cæsario contemporaneus diceretur Ægidius. Similiter si quis fidem velit facere, Carolo convixisse Ægidium, ostendere debet, cur dicta in Actis de Cæsario falsa potius judicari debeant quam dicta de Carolo rege. Præterea plerique scriptores, qui Ægidium contemporaneum volunt S. Cæsario, Acta illa merito accusant ut auctoritate carentia. Si autem Acta carent auctoritate ad probandum idonea, illa etiam, quæ in Actis dicuntur de S. Cæsario, firmitus esse non possunt, nisi aliunde firmarentur; quod factum non video. Palet igitur abunde, quam ruinoso nitatur fundamento tota illa recentiorum de ætate S. Ægidii opinio.

hinc aliqui negant monasterium S. Ægidii ab ipso Sancto constructum:

30 Verumtamen ex hac opinione deducta sunt alia consecratoria, quæ juvabit explicare et deinde refutare, priusquam ætatem Sancti stabilire conemur. Vidit Mabillonius monasterium S. Ægidii tam antiquum non esse, ut S. Cæsarii tempore conditum dici possit, idque indicavit verbis citatis num. 26: Monasterium istud multo post tempore conditum dici debet, insinuans se dubitare, an monasterium ab ipso Ægidio fuerit constructum. Dubitationem illam amplectuntur scriptores hodierni Galliarum Christianarum tom. VI col. 480 et 481. Longius processit Bailletus ad 1 Septembris in Ægidio, quem quidem abbatem in Occitania statuit, sed sine monasterio, quod asserit ad sepulcrum ejus postea conditum. Idem obscure innuunt verba Martyrologii Parisiensis, data a nobis num. 18; cujus (Ægidii) tumulus nomen C dedit basilicæ super illum ædificatæ, maxime quia de ædificato a Sancto monasterio nulla fit mentio. At contra eruditi Benedictini, qui nostris temporibus scribunt Historiam Occitanicæ, tom. I pag. 667 agnoscunt monasterium ab ipso Ægidio constructum, licet ætatem ejus ad tempora Cæsarii referant. Non deerunt, ut confido, rationes ad litem hanc dirimendam, monasteriique constructionem Sancto indubitanter adscribendam, ubi reliquas controversias exposuero.

dustat quis sit Flavius Gothorum rex in Actis memoratus, eumque omittunt aliqui:

31 Ex ignorantia temporis, quo vixit Sanctus, æque ignotum est, qui sit ille Flavius Gothorum rex, a quo locum condendo monasterio Ægidius accepisse dicitur. Imo non pauci Flavium illum omnino prætermiserunt, et omnia, quæ de Flavio narrantur in Actis, Carolo Martello Francorum principi attribuerunt. Audi Officium, quod de S. Ægidio recitamus in diœcesi Antverpiensi, lectione VI: Cum... Carolus Martellus regni Gallici moderator, post Saracenorum a se edita excidia, venationi insisteret in silva Nemausensi, venatoribus ejus cervam illam, quæ Ægidium pascebat, multa canum vi insequentibus, ea ad Virum Dei profugit, immotis canibus frequentique latratu indicantibus horro-

rem. Quam ob rem Carolus ferro viam inter spineta aperiens, sanctum Senem in spelunca offendit multo sanguine rubentem ex vulnere, quod incauti jaculatoris sagitta, dum cervam appetit, ei intulerat. A quo venia et benedictione petita, princeps summis precibus effecit, ut in loco speluncæ monasterium extrui pateretur. Eadem opinio traditur in multis aliis Officiis particularium ecclesiarum; eandemque secutus est Saussayus in elogio, quod de S. Ægidio inseruit Martyrologio Gallicano. Itaque infra probare conabimur locum revera a Flavio Gothorum rege S. Ægidio datum.

AUCTORE
J. S.

32 Deinde vero inquiremus, quis inter Gothorum reges probabilius dici debeat Flavius ille monasterii fundator. Quippe Mabillonius Amalaricum suggerit, sed dubitanter. Cointius vero ad annum 531 num. 10, Ceterum, inquit, Amalaricum haud alium existimamus ab illo Gothorum rege, in cujus conspectum venit Ægidius. Bailletus in Ægidio assignat Amalaricum vel Theudonem, Visigothorum regem. Ab his dissentiunt laudati ante scriptores Historiæ Occitanicæ; qui Theodoricum Italiæ regem substituunt. At nos inferius ostendemus, nullum ex his omnibus probabilis ratione assignari, et recurrendum esse ad ea tempora, quibus reges Visigothorum erant Catholici.

varie de Flavio illo opiniones:

33 Tandem ex sententia, quæ jam quasi communis facta est de ætate S. Ægidii, concluserunt scriptores neoterici, S. Ægidium eundem esse cum Ægidio abbate illo, quem anno 514 S. Cæsarius Romam misit, ut cum Messiano notario libellum offerret Symmacho Papæ. Non dubitabat ea de re Mabillonius, dum edebat *Analecta vetera*, prout videri potest tom. III *Analectorum* pag. 433. Verum postea, dum *Annales Ordinis sui* scribebat, difficultates istius sententiæ vidit et exposuit verbis num. 25 et 26 recitatis, quibus dubitationem suam abunde declaravit. Verumtamen scriptores hodierni Historiæ Occitanicæ tom. I, pag. 666 etiamnum credunt Ægidium illum Cæsarii legatum alium non esse ab Ægidio, de quo disputamus, eandemque opinionem alii plerique asserunt, certe ut probabiliores. Quapropter, cum illis assentiri nequeam, illam etiam sententiam refutare conabor, priusquam ætatem S. Ægidii stabilire aggrediar. Ignoscet studiosus lector, si forte hic videar prolixior: auctoritas eruditorum, quorum opinionem deserere cogor, facit, ut paucis rem absolvere non expediat.

aliqui Ægidium, quem S. Cæsarius Romam misit, cum S. Ægidio confundunt.

F

§ IV. Præmittuntur quædam de abbacia S. Ægidii; tum deciduntur controversiæ mox propositæ.

Locus, in quo conditum monasterium, quod S. Ægidio asseremus, notus est ab oppido non ignobili, quod circa monasterium paulatim excrevit, sanctique Ægidii nomen huc usque retinuit, dictum Latine Fanum S. Ægidii, Gallis Saint Gilles. Porro Fanum sancti Ægidii in extremo fere Occitanicæ angulo situm est, uno tantum milliari a Rhodano, ubi ille in varia ostia dividitur, ut paulo inferius in mare decurrat. Locus ante vocabatur Vallis Flaviana, quod nomen verosimiliter

Locus exponitur, in quo conditum S. Ægidii monasterium,

AUCTORE
J. S.

verosimiliter accepit a regibus Visigothis, quibus prænomen Flavius diu fuit commune. Hinc monasterium S. Ægidii nominabatur initio S. Petri in Valle Flaviana, deinde vero S. Ægidii similiter in Valle Flaviana. Testatur etiam Catellus in *Historia Comitum Tolosanorum* pag. 5 se vidisse antiqua abbatiae Ægidianæ monumenta, in quibus silva dicti monasterii vocatur La selva Golesca, id est, silva Gothica. Idem scriptor existimat, ibidem fuisse palatium Gothorum; idque ipsum cum multis aliis affirmant scriptores *Historiæ Occitanæ* tom. I pag. 257, qui existimant palatium istud a regibus Gothis exstructum, ut in vicina silva venationi commodius possent insistere. Posteriora hæc de palatio Gothorum nituntur auctoritate Godefridi Viterbiensis et Ottonis Frisingensis, quorum verba adducunt. Hæc de loco sufficiant. At nunc pauca juvabit attingere de varia monasterii fortuna, ut hinc etiam disputationi hæc affulgeat.

quod exemptum
fuit a jurisdi-
ctione episcopi,
sed non semper
eodem modo.

B

35 Monasterium situm est in diœcesi Nemausensi, et ab initio a jurisdictione episcopali fuit exemptum, prout clare videbimus. Verumtamen episcopi Nemausenses variis vicibus jurisdictionem acceperunt in abbatiam, nimiamque subinde sibi vindicarunt, ita ut sæpius reprimi debuerint per summos Pontifices. Inter instrumenta post tomum VI *Galliæ Christianæ* col. 165 legi potest diploma Ludovici Pii imperatoris, quo omne jus suum in cellam, quæ dicitur Vallis-Flaviana, quæ est in honore S. Petri principis Apostolorum constructa, concedit Christiano Nemausensi episcopo. Aliquid etiam concessum est Isnardo Christiani in episcopatum successoris per ipsum Nicolaum summum Pontificem, ut colligitur ex iis, quæ recitantur tom. II sæpius laudatæ *Historiæ Occitanæ* inter probationes col. 10. Enumerantur enim ibi aliquot episcopi Nemausenses interque eos, Isnardus, cui Nicolaus Papa concessit prædicta monasteria, id est, abbatiam sancti Ægidii et Tornacensem, quas mox scriptor nominaverat. Orta hinc controversia inter Gilbertum episcopum Nemausensem et Leonem S. Ægidii abbatem coram summo Pontifice Joanne VIII, qui anno 878 venerat in Galliam, et Arelate aliquo tempore subsistebat. Exhibita sunt Pontifici monumenta abbatiae, delecti ad litem judicandam episcopi virique complures, ac demum causa abbati est adjudicata, ut latius videri potest in *Gestis Joannis VIII*, quæ edidit Baluzius tom. VII *Miscellaneorum* pag. 349, quæque apud nos habentur in *Collectione Ms. de Pontificibus*, ex qua Papebrochius eadem dedit in *Propylæo Maii* part. I *Conatus chronico-historici* pag. 140. Non diu tamen huic iudicio acquievit episcopus. Hac de causa Pontifex epistolam suam cxcī scripsit Rostagno archiepiscopo Arelatensi, Sigibodo archiepiscopo Narbonensi et Roberto archiepiscopo Aquensi, quos jubet serio monere episcopum Nemausensem, ut se in officio contineat, eumque excommunicare, si id facere recuset. Epistola hæc impressa est apud Labbeum tom. IX *Conciliorum* col. 124. Sic anno 1074 Gregorius VII reprehendit Froterium II Nemausensem episcopum, quod nimiam sibi auctoritatem arrogaret in abbatiam S. Ægidii. Epistolam exhibet Labbeus tom. X col. 55. Multæ aliæ ejusdem monasterii vicissitudines videri possunt in catalogo abbatum tom. VI *Galliæ Christianæ*, a col. 482; illæ enim minus spectant ad propositum nostrum.

36 Hisce expositis, subjungo rationes, quæ

me dubitare non sinunt, quin prædictum monasterium ab ipso sancto Ægidio fuerit erectum. In *Gestis Joannis VIII* jam assignatis hæc primo leguntur: Monasterium enim S. Petri, in quo quiescit corpus B. Ægidii in finibus Gothiæ in valle Flaviana, quam vallem Flavius quondam rex B. Ægidio donavit, et S. Ægidius exinde donationem integritè Romanæ Ecclesiæ et domino Papæ Benedicto * fecerat, et ibi in veneratione principum Apostolorum Petri et Pauli monasterium ædificaverat etc. Deinde relato conatu Gilberti episcopi ad jurisdictionem in monasterium sibi vindicandam, subjungit: Sed dominus Joannes Papa, cum monumenta * chartarum ejusdem monasterii requireret, privilegium, quod Romæ * venerabilis Papa Benedictus S. Ægidio corporaliter tradiderat, ei oblatum est. Hæc tam clara sunt, ut nullam relinquant dubitationem, cum Sanctus non modo asseratur monasterium istud struxisse, sed etiam exemptionis privilegium corporaliter accepisse ab ipso Pontifice. Imo ne quidem id negabat Gilbertus episcopus, sed, ut sequitur, voluit se defendere per illa, quæ impetrarat a Nicolao Papa et quodam Francorum rege, quorum præcepta protulit. Verum episcopi aliique iudices, sub excommunicationis anathemate jussi recte judicare, monasterium adjudicarunt Pontifici, contraque episcopum pronuntiarunt.

Ex variis monumentis probatur, monasterium istud

* vox Benedicto hic omittitur apud Baluzium.

* Baluz. monumenta

* idem, Romanus

37 Porro hæc *Gesta Joannis VIII* ab auctore verosimiliter coævo descripta sunt, iudice etiam Papebrochio: nec est, cur dubitemus de fide istius monumenti. Ad prædictum autem iudicium respicit Joannes VIII in epistola anno sequenti scripta ad archiepiscopos Arelatensem, Narbonensem et Aquensem, quam supra assignavimus, dum ait: Veracium relatione comperimus, Gilbertum Nemausensem venerabilem episcopum, quod quoddam monasterium nostrum, quod super eundem episcopum acquisivimus (iudicio anni præcedentis jam relato) ipse Gilbertus temere invaserit etc. Præterea monasterium prædictum non fuisse conditum post S. Ægidii tempora, rursum clare testatur Gregorius VII in epistola jam laudata ad Froterium II episcopum Nemausensem, cui hæc scribit: Audivimus... te contra justitiam monasterium sancti Ægidii, quod idem gloriosus Confessor juri beati Petri tradidit, usque adeo affecisse injuriis etc. Gregorio consentit Urbanus II in bulla anni 1096, qua confirmat cessionem Raymundi comitis Tolosani, qui abdicaverat quicquid juste sive injuste in villa S. Ægidii obtinebat. Quippe Pontifex ibi subdit hæc verba: Post hæc divinæ voluntatis dispositione actum est, ut apud B. Ægidii monasterium basilicæ novæ aram omnipotenti Deo nostris manibus dicaremus. Sanximus igitur et sancimus, et ad posterorum memoriam litteris consignamus, ne quis ulterius archiepiscopus aut episcopus adversus eandem ecclesiam audeat excommunicationis aut interdictionis proferre sententiam, quatinus idem monasterium, ex ipsius B. Ægidii traditione sanctæ Romanæ Ecclesiæ juri proprio subditum, Romanæ semper libertatis gratia perfruatur. Bullam totam invenies tom. II *Spicilegii recusati* pag. 630. Idem affirmat Paschalis II in litteris partim recitatis num. 8, ubi hæc leguntur: Cui (apostolicæ Sedi) vestrum Flavianæ vallis cœnobium ab eodem sancto Ægidio in salarium datum agnoscitur. Hæc abunde structuram monasterii sui S. Ægidio asserunt. Itaque progredior ad secundam

ab ipso Sancto ædificatum fuisse, et subjectum summo Pontifici:

F

A *dam controversiam, qua disceptatur de rege, a quo locum accepit Sanctus.*

locum donavit
Flavius Gotho-
rum rex, non
Carolus Martel-
lus qui forsitan
instauravit cœ-
nobium :

38 Acta testantur locum S. Ægidio donatum esse a Flavio Gothorum rege. Actis consentiunt laudata modo Gesta Joannis VIII his verbis : Quam vallem Flavius quondam rex B. Ægidio donavit. Flavius nomen erat Gothorum regum, non regum Francorum. Rex igitur Gothorum vallem donavit Ægidio. Neque ea de re dubitare nunc videntur eruditi; neque ulla mihi dubitatio oriri potest, cum Gothi in illa Occitaniz parte dominati fuerint eo tempore, quo ostendimus monasterium fuisse structum. Unum opponi posset ex Gallia Christiana tom. VI, col. 482, ubi primus post S. Ægidium abbas memoratur hunc in modum : Atticus sedisse octavo sæculo, inibi præfectus a Carolo Martello cœnobii fundatore, dicitur a Stephanotio nostro, laudante codicem Ms. S. Egidii, sed recentiore. Respondeo a Carolo Martello instauratum fortasse fuisse monasterium, ideoque fundatorem vocari potuisse, etiamsi nec locum dederit condendo primum monasterio, nec sumptus tulerit. Hæc conjectura satis videtur probabilis, quia monasterium S. Ægidii verosimiliter eversum est a Saracenis circa annum 720, dum illi totam occuparunt Septimaniam, locaque sacra miserandum in modum dejecerunt, prout referunt hodierni scriptores Historiz Occitaniz tom. I pag. 390 et sequentibus. Certe in Actis refertur, Sanctum prædixisse, monasterium suum brevi evertendum; nec video, cur id falsum credere debeamus. Audi antiquum Chronicon apud Andream du Chesne tom. III pag. 349 de Saracenorum, qui Wandali vocantur, grassationibus istius temporis in Gallia : Quo tempore, inquit, destructæ ecclesiæ, subversa monasteria, captæ urbes, desolatæ domus, diruta castra, strages hominum innumeræ factæ, et multus ubique humani generis sanguis effusus est.

Flavius ille non
fuit aliquis Vi-
sigothorum re-
gum circa tem-
pora S. Cæsarii,

39 Verum, quidquid sit de instauratione monasterii per Carolum, dubium nullum videtur, quin prima fundatio debeatur Flavio cuidam Gothorum regi, ut cum Actis testantur Gesta Joannis VIII, quæ longe majorem hac in re fidem merentur, quam recentior ille codex Ms. Restat igitur ut inquiramus, cui Gothorum regi ea fundatio probabilius attribui possit. Primo repudiandi sunt omnes Visigothorum reges, qui vixerunt circa tempora S. Cæsarii, seu ante medium sæculi VI, quos non alia de causa nominarunt aliqui, quam quod putarent S. Ægidium eo tempore vixisse. Prima ratio eos repudiandi est eorum hæresis; Arianæ enim sectæ fuerunt addictissimi. Quis ergo credat monasterium eorum liberalitate conditum Catholicis monachis? Quis, inquam, id existimare potest, nisi omnino constringatur auctoritate irrefragabili? At nulla hic adducitur auctoritas, quæ id asserat; nulla ratio, quæ id persuadeat. Altera ratio est prænomen Flavius, quod nulli ex dictis regibus convenit. Hac in re errarunt eruditi plurimi, quia non adverterunt, a quo tempore nomen Flavius regibus Visigothis commune sit factum. Porro nomen Flavii primo assumptum a Reccaredo, qui regnavit circa finem sæculi VI, recte observarunt scriptores Historiz Occitaniz tom. I pag. 643 post Adrianum Valesium. Audiamus posteriorem lib. XIV Rerum Francicarum pag. 351, ubi cum aliqua indignatione de Reccaredo hæc scribit : Hic est Reccaredus, qui Hispanica vanitate et jactantia elatus, credo, ne Authario

Longobardorum regi cedere videretur, quem tunc sui, ut imperatorem Græci, Flavium appellabant, primus Gothorum (imo Visigothorum) regum Flavii prænomen usurpavit.

40 Hac ducti ratione scriptores Historiz Occitaniz Visigothorum regibus substituunt Theodoricum Ostrogothorum in Italia regem, quem et Flavii nomine usum probant pag. 643, et hunc ipsum fuisse Flavium dicunt pag. 666. Omnis autem eorum ratio eo nititur fundamento, quod credant S. Ægidium eundem esse, quem anno 514 Romam misit S. Cæsarius. Primo affirmant Theodoricum tenuisse regnum Visigothorum ab anno 508 usque ad annum 526, videlicet nomine Amalarici, cujus erat tutor, non nomine proprio : Atqui, inquiunt, anno DXIV Sanctus ille jam erat abbas, id est, pater monachorum secundum modum loquendi seculi VI; monasterium igitur fundatum esse debebat illo ipso anno 514. Deinde ex his ulterius inferunt nec ab Amalarico nec a Theudone fundari potuisse, qui non regnarunt, nisi post annum 526. Verum hinc nullo modo concludi potest, monasterium S. Ægidii fundatum esse a Theodorico, nisi ante probetur, S. Ægidium revera eundem esse cum illo Ægidio, qui anno 514 jam abbas erat. Nihil ergo probationis adfertur, nisi illud, quod maxime in quæstione versatur, quodque falsum esse mox probabimus. Nunc ostendam Theodoricum assignari non posse. Audi primo pauca ex verbis Mabillonii citatis num. 26 : Ad hæc, inquit, monasterium istud multo post tempore conditum dici debet quam Ægidius discessit. . . a Cæsario. Illius quidem asserti rationes non allegat; sed vidit haud dubie vir eruditus monumenta omnia tantæ repugnare antiquitati, quam libenter alias monasterio dedisset, cum in eadem propenderet opinionem, qua S. Ægidius cum Ægidio Cæsariano idem creditur. Deinde scriptores Galliz Christianæ tom. VI a col. 482 texunt catalogum abbatum S. Ægidii; at nullum invenerunt Carolo Martello, seu sæculo VIII antiquiorem, excepto Sancto ipso, de cujus ætate disputatur. At vero id maxime mirandum foret de monasterio tam celebri, ut oppido dederit originem, si istud ducentis annis Carolo Martello esset vetustius. Hoc argumentum, quod roboratur scriptorum omnium sæculi VI et VII

41 Præterea monasterium S. Ægidii conditum est circa tempora Pontificis cujusdam Benedicti, cui et locum Sanctus ipse obtulit, et a quo privilegium exemptionis impetravit. Testantur id Gesta Joannis VIII jam laudata num. 36 his verbis : Quam vallem Flavius quondam rex B. Ægidio donavit, et S. Ægidius exinde donationem integriter Romanæ Ecclesiæ et domino Papæ Benedicto fecerat, et ibi in veneratione principum Apostolorum Petri et Pauli monasterium ædificaverat. Rursum inferius : Sed dominus Joannes Papa, cum monumenta chartarum ejusdem monasterii requireret, privilegium, quod Romæ venerabilis Papa Benedictus S. Ægidio corporaliter tradiderat, ei oblatum est. Hæc opinionem de Theodorico prorsus evertunt, cum Benedictus I pontificatum adeptus non sit ante annum 573, aut 574, ut vult Pagius. Nullo igitur modo credi potest, monasterium S. Ægidii conditum fuisse a Theodorico ante annum

AUCTORE
J. S.

nec Theodoricus
Ostrogothorum
rex in Italia,

E

F

uti clare ostenditur :

AUCTORE
J. S.

514. Demum, etiamsi tam firma non habemus argumenta structi serius monasterii, ne sic quidem res de Theodorico esset verisimilis. Quippe et ipse Arianus fuit et Ægidium numquam viderat, cum non fuerit in Gallia. Ad hæc, perpetua bella gessit cum Francis in Provincia atque Septimania, quam proprio nomine ne quidem possedit. Fatentur hæc omnia laudati scriptores Historiæ Occitanæ, contra quos hic disserimus. Quis igitur credat regem Arianum tam liberalem fuisse in Eremitam Catholicum, quem numquam viderat, ut ex aliena possessione locum ei concederet condendo monasterio, idque in provincia, quæ continuis bellorum tumultibus perstrepebat?

Flavius ille videtur fuisse Visigothorum rex Wamba vel Ervigius;

42 Ex hisce concludo Flavium illum quærendum non esse sæculo VI, cum reges Visigothi illud nomen sumpserint post tempora Benedicti Papæ I, adeoque Flavius ille vixerit circa tempora Benedicti II, quem alii anno 683 Pontificem creatum volunt, alii vero anno 684 aut etiam 685. Erat tunc nomen Flavii longo usu confirmatum, atque usitatum a multis regibus, qui septimaniam possederant serie non interrupta, ita ut vallis Flaviana videatur ab illis nomen traxisse, idemque significare, quod vallis regia, seu vallis regum Gothorum. Porro tempore Benedicti II Gothorum regnum in Hispania, illaque Galliarum parte, de qua agitur, obtinebat Flavius Ervigius ab anno 680, quo Flavius Wamba regnum abdicaverat. Hinc dubitari potest uter ex his duobus fuerit monasterii fundator. Ex Gestis enim Joannis VIII solum constat, locum Benedicto oblatum ab ipso Ægidio; sed ex illis certo colligi nequit, quot annis ante illam oblationem monasterium fuerit ædificatum; imo ne quidem ex illis clare patet, ædificatione præcesserit loci oblationem, an hæc illam. Si vero Acta S. Ægidii consideremus, prius ædificatum est monasterium, et aliquot annis serius Romano Pontifici oblatum. Verum in Actis illis omnia sunt confusa, adeoque ex illis res determinari non potest.

at res de Wamba fit magis verosimilis.

43 Occurrunt tamen rationes probabiles, ex quibus conicere possumus, Wambanum potius quam Ervigium Ægidio locum donasse. Primo constat, Wambanum in viros religiosos benignum fuisse et pietate præstantem, aliaque monasteria ab ipso fundata: quæ omnia minus nota sunt de Ervigio. Secundo, si Actis credimus, Flavius ipse invenit S. Ægidium, idque verisimile est ab eximia in ipsum liberalitate. Scimus autem Wambanum anno 673, ut plerique tradunt, Nemausi fuisse, ubi rebellantem regiumque nomen usurpantem subiecit Paulum. An etiam Ervigius, aliquando in Septimania fuerit, ignoratur. Præterea verosimile est, non impetratum ab Ægidio privilegium exemptionis, nisi postquam monasterium et rectis legibus et monachorum numero jam florebat. At privilegium istud obtinuit a Benedicto circa annum 684. Credibile igitur est, structuram monasterii in regnum Wambani incidisse, et decennio fere præcessisse iter Sancti Romam, præsertim cum eo tunc loco fuerit Wambanus, ubi Ægidium nosse potuit, locumque condendo monasterio donare. Probabilius igitur existimo Wambanum fuisse Flavium illum, remque contigisse anno 673 occasione modo dicta. Ceterum de bello Wambæ in Septimania agunt scriptores Historiæ Hispanicæ, et nuperrimi scriptores Historiæ Occitanæ ad annum 673, et nos infra clarius assignabimus occasio-

nem, qua tempore istius belli Ægidium invenire potuerit Wambanus.

44 Progredimur tandem ad controversiam postremo loco propositam de Ægidio illo abbate, quem S. Cæsarius anno 514 misit Romam. Ex dictis de condito S. Ægidii monasterio per ipsum Sanctum, et de Flavio Gothorum rege, qui locum donavit circa annos 673 vel 680, clarissime sequitur, illum abbatem S. Cæsarii legatum nihil habere commune cum S. Ægidio. Idem manifestum fiet ex ætate S. Ægidii moræ stabilienda. Hoc igitur loco solum paucis ostendam, ne quidem per se credibile esse S. Ægidium a S. Cæsario Romam legatum. Primo S. Ægidius, ut passim creditur, Græcus erat natione et solitudinis amans, nec nisi biennio Arelate mansisse dicitur, ita ut nec sermonis Latini peritus esse potuerit, nec satis nosse jura ecclesiæ Arelatensis. Dum abbas factus erat, pertinebat ad diocesim Nemausensem, non ad Arelatensem. Credibile ergo non est, S. Cæsarium ad legationem illam Romanam, qua defendere apud Pontificem satagebat jura ecclesiæ suæ, electurum fuisse sanctum nostrum Abbatem, tum ob imperitiam sermonis Romæ usitati, tum ob ignorantiam privilegiorum, quæ erant defendenda, tum etiam quia alienæ erat diæcesis. Atque eadem rationes junctæ cum amore solitudinis et cura novelli monasterii deterruissent Sanctum ab ejusmodi munere suscipiendo. Hisce positis fundamentis, præcipuam controversiam de ætate S. Ægidii elucidare conabimur.

S. Ægidius alius est ab Ægidio abbate, quem Romam misit S. Cæsarius.

§ V. Inquiritur, quo tempore floruerit Sanctus, et qualiscumque vitæ ejus chronologia texitur.

Quamquam ea jam nunc adduximus argumenta, quæ abunde ostendant ætatem S. Ægidii referri non posse ad S. Cæsarium, celeberrimum sæculo VI Arelatensem episcopum, adeoque minus necessarium videri potest ea de re ulterius disputare, tamen quia scriptores plurimi tique gravissimi in eam abierunt sententiam, aliis rursum argumentis in ætatem S. Ægidii hic inquiram, quo fiet, ut et priora his confirmentur, et hoc vicissim ex prioribus robur accipiant. Imprimis scriptores omnes mediæ ævi, qui meminerunt de S. Ægidio, Sanctum hunc retulerunt ad sæculum VIII, quo eum innotuisse scribunt in Gallia; illique, qui inter laudatos scriptores accuratiores sunt et antiquiores, circa initium principatus Caroli Martelli, seu annum 715, Ægidium commemorant. Verba eorum accipe.

Scriptores mediæ ævi ætatem S. Ægidii passim referunt ad Carolum Martellum;

46 In Chronico S. Dionysii, quod scriptum antiquo Francorum idiomate, sicque nuper editum a Martino Bouquet tom. III Rerum Gallicarum scriptorum, inter incidentia tempore Pipini Herstalli, qui Carolum Martellum præcessit, hæc leguntur pag. 308: Hoc tempore sanctus Ægidius venit ex partibus Græciæ in terram Gothiæ, quæ nunc appellatur Provincia: ibi vixit, ac bonorum operum fructus edidit, ut in Vita ipsius habetur. Sigebertus Gemblacensis in Chronico ad annum 715 de eodem hæc scribit: S. Ægidius

seu post initium sæculi VIII;

A S. Ægidius veniens e Græcia, sanctitate claret in Provincia. Breve Chronicon Elnonense apud Martenium tom. III Anecdotorum col. 1392 ad annum 714 sic habet: S. Ægidius veniens e Græcia, claret in Provincia. Idem tempus assignat Vincentius Bellovacensis in Speculo Historiali lib. XXIII, cap. CXXXIX, dum Anastasium imperatorem creatum dicit anno 715 (quod alii rectius anno 713 factum volunt) et adjungit: Hujus anno i sanctus Ægidius veniens e Græcia, sanctitate claruit in Provincia. Hisce fere consentit Joannes Iperius in Chronico S. Bertini apud laudatum mox Martenium tom. III Anecdotorum col. 479, eundem Sanctum referens ad initium principatus Caroli Martelli, atque eum memorans his verbis: Sanctus quoque Ægidius de Græcia venit in Provinciam.

aliqui annis aliquot citius aut serius: anonymus quidam alterum Ægidium memorat sub Carolo Magno.

B 47 Auctor anonymus Chronici Turonensis apud eundem Martenium tom. V Collectionis amplissimæ col. 948 ad regnum Pipini transtulit Sanctum nostrum, eumque uno anno post relatam Pipini coronationem sic breviter memorat: Sanctus Ægidius claret in Provincia. Contra S. Antoninus Historiarum part. II, tit. XIII, cap. VI § XXXIII eundem citius floruisse putat his verbis: Claruit autem (S. Ægidius) circa annos Domini DCC. Wernerus Rolewink in Fasciculo temporum apud Pistorium tom. II, fol. 62 Ægidium collocat inter annum 704 et 714, atque ipsum laudat his verbis: Ægidius abbas sanctissimus clarus habetur, qui ex Græcia in Galliam venit. Anonymus in Compilatione chronologica apud eundem Pistorium tom. I, pag. 727 Sanctum refert ad pontificatum Gregorii II, qui illum adeptus est anno 714, aut 715, ut vult Pagius. Verba ejus accipe: Tunc temporis sub hoc Gregorio Papa (II) beatus Ægidius abbas claruit. Idem auctor alium Ægidium, seu verum seu fictitium, commemorat sub Carolo Magno, quem Caroli confessarium facit ac mortuum statuit anno 815, factum aliquod de eo referens, quod in Actis de Sancto nostro narratur. Audi ipsa ejus verba: Sanctus Ægidius abbas, confessor Caroli, migravit ad Christum. Huic sancto Ægidio Deus revelavit occultum quoddam peccatum, quod Carolus erubuit confiteri: quo sibi manifestato, mox Carolus confessus poenituit digne de illo enormi excessu. Verosimiliter compilerator ille duos ex uno finxit Ægidios, ambos abbates et sanctos, quod inveniret illum ab aliis commemorari sub Carolo Martello, ab aliis sub Carolo Magno.

sub quo Sanctum nostrum vixisse putarunt alii, quorum opinio refutatur:

48 Auctor magni Chronici Belgici apud Pistorium tom. III pag. 43 Sanctum nostrum etiam referendum putavit ad Caroli Magni tempora. Sunt et alii, qui idem scripserunt. Quapropter hunc errorem paucis refutabo. Nec Flavius Gothorum rex, qui locum donavit Ægidio: nec Benedictus Papa, cui monasterium obtulit Ægidius, componi possunt cum Carolo Magno. Quippe Gothi tempore Caroli Martelli Septimania expulsi sunt per Saracenos, nec illius dominium deinceps sunt adepti: nec ullus circa tempora Caroli Magni reperitur Benedictus Papa ante annum 855, quo electus est Benedictus III, id est, annis 41 post mortem Caroli Magni. Deinde Ludovicus Pius in diplomate anni 814, jam assignato num. 35, quo Christiano Nemausensi episcopo monasterium S. Petri in valle Flaviana concedit, declarat quod non modo Carolus, sed etiam prædecessores ejus reges illud monasterium ob amorem Dei tranquillitatemque fratrum semper sub

plenissima tuitione et immunitatis defensione habuissent. Steterat igitur monasterium, seu cellula, ut ibi vocatur, sub antecessoribus Caroli Magni, Pipino nimirum et Carolo Martello. Demum in Constituto Ludovici Pii de monasteriis Galliarum, quod Labbeus edidit tom. VII Conciliorum, col. 1514 monasterium istud primum ponitur inter monasteria Septimaniæ, et vocatur monasterium sancti Ægidii in valle Flaviana. Ex quo colligitur monasterium jam tunc satis vetustum fuisse, quia initio S. Petri nomen gesserat, et jam aliud nomen a sancto suo Conditore acceperat, et inter varia primo loco nominabatur. Itaque certum est, S. Ægidium floruisse ante tempora Caroli Magni.

49 Verum ex hoc errore paucorum, qui nullius fere sunt nominis, non recte quispiam concluderet, exigui etiam momenti esse auctoritatem illorum, qui ætatem S. Ægidii retulerunt ad principatum Caroli Martelli. Etenim hi non modo plures sunt numero; verum et eorum aliqui melioris sunt notæ, ita ut conglobata eorum auctoritas nec contemnenda videatur, nec deserenda sine gravi ratione. Fateor quidem singulos frequenter ad annos aliquot aberrasse a vera chronologia. At nequaquam credibile est, omnes illos adeo fuisse deceptos, ut Abbatem celeberrimum ducentis annis juniorem finxerint, quam re vera fuerit; præsertim cum nemo illis sciatur contradixisse eo tempore, quo S. Ægidii monasterio idonea non defuisse videntur monumenta, ex quibus ætas Sancti ipsiusque abbatæ ostendi potuisset, majorque probari, si revera illorum vetustas fuisset major. Horum igitur scriptorum auctoritas longe præferenda esset Actis S. Ægidii, etiamsi Acta faverent opinioni contrariæ. Verum Acta non magis favent adversariis, dum introducunt S. Cæsarium, quam nobis, dum nominant Carolum regem. Prima ergo ratio statuendi S. Ægidium circa principatum Caroli Martelli est scriptorum laudatorum auctoritas.

50 Altera ratio, quæ neotericorum opinionem mihi ab initio suspectam reddidit, est altissimum silentium scriptorum omnium sæculi VI et VII tam de S. Ægidio quam de celeberrimo ejus monasterio. Constat enim sanctum Abbatem multis post obitum fulsisse miraculis. Constat ecclesiam ipsius tam frequentibus inclaruisset peregrinationibus, ut locus ante desertus tandem in oppidum excreverit. Verumtamen neque S. Gregorius Turonensis, qui vix ullum Sanctum suo tempore in Gallia miraculis celebrem reliquit indicium, neque ullus alius sæculi VI aut VII scriptor de S. Ægidio vel verbum commemoravit. Deinde nullum ex conciliis, principum diplomatibus, episcoporum aut Pontificum litteris, aliisque quibuslibet monumentis, adduci potest verbum, quo vel mentio fiat de monasterio S. Ægidii, vel probari possit illud extitisse ante sæculum VII ad finem decurrens: Demum auctores Galliarum Christianæ, ut jam nonnuimus, omni sua diligentia nullum invenerunt abbatem istius monasterii sæculo VIII antiquiorem, excepto sancto Ægidio. Unde hoc omnium scriptorum et monumentorum de S. Ægidio silentium, nisi quia commemorari non potuit, antequam vivebat?

51 Hisce rationibus si addamus ea, quæ ante probavimus, non video ullum superesse dubium, quin ætas S. Ægidii longe amovenda sit ab ætate S. Cæsarii, et retrahenda ad finem sæculi VII et initium VIII. Primo ex Gestis Joannis VIII ostendimus, ab ipso S. Ægidio monasterium

structum

AUCTORE
J. S.

Prima ratio,
qua probatur
Sanctus vixisse
cum Carolo
Martello,

E

altera, qua ostenditur non vixisse cum S. Cæsario;

F

aliæ rationes,
quibus prædictæ firmantur.

AUCTORE
J. S.

structum in valle Flaviana, idque ædificatum in loco per Flavium regem donato, ac demum Benedicto Papæ oblatum ab ipso Sancto, dedimusque aliorum Pontificum litteras, quibus illa monasterii oblatio, et exemptio a Pontifice obtenta per S. Ægidium solide confirmantur. Itaque satis certum videtur, monasterium structum, adeoque vixisse S. Ægidium, tempore cujusdam Flavii regnantis in Septimania et Benedicti Papæ. Ostendimus secundo nullum regnasse in Septimania Flavium tempore cujusdam Benedicti Pontificis, aut pluribus etiam annis ante Benedicti pontificatum, nisi circa et ante pontificatum Benedicti II, quo tempore ibidem regnarunt Flavias Wamba et Flavius Ervigius, ambo Catholici, ambo in ecclesiasticos et monachos satis benigni. Hinc ergo concludere liceat, monasterii constructionem verosimiliter accidisse inter annum 672, quo Wamba regnare cæpit, et pontificatum Benedicti II, quem obtinuit circa annum 684. Hac epocha vitæ S. Ægidii nulla videtur certior; atque hanc facile conciliabimus cum scriptoribus supra allegatis, qui cum principatu Caroli Martelli vitam Ægidii connectunt, aut cum initio sæculi VIII. Accipe igitur qualemcumque vitæ Ægidianæ chronologiam ex fundamentis jam positis: exactam enim dare nequimus, cum nec de anno Sancti mortuali constet, nec de numero annorum totius vitæ, licet dubium non videatur, quin ad grandævam ætatem pervenerit.

Chronologia
qualiscumque

52 Conjiciamus Ægidium mundo datum in Græcia circa annum 640, mare transmisisse, dum annos circiter viginti et quinque agebat, ac venisse in Provinciam circa annum 665 aut 666, Arelate aliisque locis degisse fere biennio, indeque cum Verademio eremita vixisse in solitudine prope Gardonem flumen usque ad annum 670 vel 671. Adierit tum locum magis solitarium, ibique vixerit usque ad annum 673, quo inveniri a Wamba rege potuit mense Augusto, dum ille, capta Magalona, præmissaque parte agminis sui ad obsidendum Nemausum, cum reliqua exercitus parte inter Magalonam et Nemausum subsistebat, forsitan circa locum, in quo Sanctus inventus; vel etiam mense Septembri, postquam Nemausum interceperat. C Quippe Wamba, ubi Magalonam ceperat, Nemausum partem exercitus misit, et cum alia parte ipse deinde est secutus, ut docet Rodericus Toletanus in Historia expeditionis Wambæ, quam Andreas du Chesne edidit tom. I Scriptorum Historiæ Francorum a pag. 821. Quin imo suspicio esse potest, ipsum esse Ægidium nostrum, cui tunc visionem quamdam oblatam refert Rodericus pag. 829 hisce verbis: Ubi divina protectio evidentis signi ostensione monstrata est. Visum est enim, ut fertur, cuidam externæ gentis homini angelorum excubiis protectus religiosi principis (Wambæ) exercitus esse, angelosque ipsos super castra ipsius exercitus volitatione protectionis suæ signa portendere. Hæc, inquam, visio optime intelligi potest de S. Ægidio, qui et externæ gentis erat, et eo tempore fuisse videtur prope locum, quem transibat Wambæ exercitus. Attamen ex hujusmodi conjectura nihil tuto asseri potest.

vitæ S. Ægidii

53 Verum, quidquid sit de hac visione, probabile videtur, inventum ea occasione Ægidium, cum Acta inventum doceant, Actisque ea in re nullus contradicat. Hinc monasterii structuram ceptam statuimus anno 673 vel 674. Monaste-

rium vero legibus recte institutum, paulatimque D numero monachorum impletum, Benedicto II oblatum credimus circa annum 684. Eodem tempore privilegium exemptionis pro monasterio suo impetravit; et donasse ei Pontifex dicitur duo ostia cypressina, ex quibus valvæ ecclesiæ sunt compositæ. Rexit deinde, auxitque haud dubie monasterium sanctus Abbas, ejusque destructionem prædixit, si Actis credimus. Destructum illud per Saracenos suspicamus circa annum 720, Sanctumque ad ea usque tempora vitam produxisse, ita ut verosimiliter decrepitæ ætatis fuerit, et tunc octoginta circiter annos numeraverit, si natus est circa annum 640, uti antea ex conjectura diximus, cui extensionem tamen additam volumus tantam, ut non renuamus decennium adjicere, si id cuiquam magis appareat verisimile.

54 Porro circa idem tempus a Carolo Martello Aureliam vocatum putamus Sanctum nostrum. Certe Carolus post victum tertio vice Chilpericum, Neustriæ et Burgundiæ regem, venit Aureliam anno 719, ut videre est apud Pagium ad eundem annum num. 10, atque apud alios scriptores. Eodem etiam anno 719 Zama E Saracenorum in Hispania gubernator ingressus est Septimaniam cum ingenti exercitu, illamque partim illo, partim sequenti anno subjugavit: quemadmodum narrant scriptores Historiæ Occidentaliæ tom. I, pag. 390. Hinc verisimile est S. Ægidium cum monachis suis, vel anno 719 vel 720, metu Saracenorum fugisse in Galliam Francis subjectam, eaque occasione vocatum esse Aureliam a Carolo, ad quem fama sanctitatis ejus fuerat perlata. Fuga illa S. Ægidii verisimilis est non modo a crudelitate Saracenorum, sed etiam ab exemplo monachorum S. Bandeli, qui cum abbate suo S. Romulo istis temporibus Nemauso fugerunt in Burgundiam, uti mox laudati scriptores referunt pag. 393. Porro, si Actis fidem habemus, sanctus Abbas post congressum cum Carolo ad abbatiam suam est regressus. Istud revera contingere potuit anno 721 aut 722, quando Saraceni, ingenti prope Tolosam clade affecti ab Eudone Aquitanix duce, magnam Septimaniæ partem rursus amiserant. Quod si res ita se habeat, obiit verosimiliter S. Ægidius ante secundam Saracenorum irruptionem, qua anno 725 totam occuparunt Septimaniam. F Quidquid sit, non est verisimile Sanctum multis annis vixisse post congressum cum Carolo, ideo mortem ejus ex conjectura signavi inter annum 720 et 725.

55 Nunc paucis lectorem monendum censeo, quænam ex disputatis certiora videantur, quæ vero minus certa. Primo dubitandum non putem, quin S. Ægidius vixerit diu post S. Cæsarium Arelatensem, seu sæculum VI. Secundo satis me ostendisse existimo ex monumentis non suspectis, monasterium S. Ægidii ab ipso Sancto fundatum, idque factum ex liberalitate Flavii cujusdam Gothorum regis ante aut circa pontificatum Benedicti II, seu annum 684. Tertio vitam Sancti produximus usque ad principatum Caroli Martelli ob auctoritatem scriptorum, a quibus recedendum non est sine gravi ratione, quæ hic ad repudiandam illorum auctoritatem non occurrit. Quarto certis argumentis probavimus Sanctum vixisse, ejusque monasterium constructum ante tempora Caroli Magni.

56 Reliqua omnia, quæ ordini chronologico inserui, partim ut explicarem quædam in Actis asserta, ostenderemque ea non esse improbabilia: partim ut certiora eluciderentur per conjecturas probabiles,

teztur:

in qua aliquot
capita satis ap-
parent certa,

alia ex conjecturis
sunt addita:

A probabiles, minus certa ipse existimo, et nequaquam pro certis haberi cupio. Talia sunt, accessus S. Ægidii ad Carolum Martellum, prædictio ejusdem de evertendo monasterio suo, ipsaque monasterii destructio et instauratio. Conjecturæ etiam tantum sunt, quas attulimus de Wambano monasterii fundatore potiusquam Ervigio, et de anno 673 aut sequente. Quippe constructio monasterii aliis etiam annis contingere potuit ex occasione nobis ignota, et locus etiam donari potuit ab Ervigio, quin et ab alio rege ante Wambanum. Æque incertus est annus Sancti natalis et emortualis, positusque ex mera conjectura, cum Sanctus adhuc diu post annum 720 superesse potuerit, et nonagenarius vel centenarius mori. Hæc ut certa separentur ab incertis.

conciantur
scriptores ante
allegati cum
aliis monumen-
tis.

B 57 Demum respondeo ad illud, quod solum objici posse video. Dicit aliquis, Sigebertum, auctores Chronicorum S. Dionysii et Elnonensis, aliosque laudatos a me scriptores, ita ætatem S. Ægidii referre ad tempora Caroli Martelli, aut sæculum VIII inchoatum, ut videantur dicere, eum isto tempore ex Græcia venisse in Provinciam, ita ut scriptores ipsi adversentur dictis nostris de condito S. Ægidii monasterio circa pontificatum Benedicti II, seu ante annum 684. Fateor lubens eam illorum scriptorum videri sententiam, certe primo intuitu. Verum gravior obstat auctoritas, qua fit, ut eis assentiri non possemus, si ita omnino sentirent; et illorum dicta haud difficulter alio sensu exponi possunt. Etenim primum, quod asserunt, est, quod S. Ægidius venerit ex Græcia: alterum, quod circa annum 715 sanctitate claruerit in Provincia. Nequaquam, opinor, voluerunt referre, quo anno in Provinciam appulerit Sanctus, cum id verosimiliter ignoraverint. Sed tantum indicaverunt annum seu tempus, quo eum vixisse in Provincia invenerunt et sanctitate claruisse. Videtur S. Ægidius scriptoribus istis maxime innotuisse per accessum ad Carolum Martellum, hujusve favorem in Sanctum ipsum aut ejus monasterium. Hæc autem esse potuit ratio, cur Ægidium ad ejus potissimum tempora retulerint.

c § VI. Examinantur aliqua de Sancto asserta partim in Vita, partim ab aliis scriptoribus.

Cæsarium II
Arelatensem
episcopum non
admittimus,

Ea illis, quæ disputavimus, dubitare quis poterit, utrum non fuerit secundus aliquis Cæsarius Arelatensis, apud quem S. Ægidius biennio manserit, sicut in Actis dicitur. Sic enim nullus in Vita S. Ægidii ostendi posset anachronismus. Fuit hæc non paucorum olim opinio, uti antea insinuavimus. Andreas Saussayus in Appendice Martyrologii sui pag. 1220 non modo secundum asserit Cæsarium, sed amplum quoque ei texit elogium, in quo ex monacho Lerinensi et discipulo S. Porcharii martyris Felici episcopo, qui sedit circa annum 679, in sedem Arelatensem successisse dicit, et de S. Ægidii adventu ad ipsum sic loquitur: Sanctum Ægidium ad se e Græcia venientem paterno affectu excepit, sollicitè erudit, monasticisque disciplinis egregie informatum, ad perfectissimæ vitæ fastigium evexit. Verum tam præcedentia, quam ea, quæ addit de scriptis homiliis, a S. Cæsario, qui

Septembris Tomus I.

vixit sæculo VI, et discipulus fuit Porcharii I abbatis Lerinensis, translata sunt ad secundum Cæsarium; quæque de S. Ægidii exceptione dicuntur, ex hujus Actis sunt adjuncta. Quapropter, cum nulla uspiam in idoneis monumentis, nec in catalogis episcoporum Arelatensium, secundi Cæsarii fiat mentio, hunc prorsus fictitium existimamus.

59 Scio quidem Vincentium Bellovacensem, Petrum de Natalibus, Jacobum de Voragine, Joannem Trithemium, aliosque ejusdem notæ scriptores cum S. Ægidio, quem circa initium sæculi VIII floruisse nobiscum dicunt, connexisse S. Cæsarium Arelatensem episcopum. At illi haud dubie ex Actis S. Ægidii, aut ex aliis, qui Acta descriperant, in eum errorem deducti sunt, ita ut illorum auctoritas, quæ exigui in rebus antiquis momenti est, hic sufficere non possit ad secundum aliquem Cæsarium admittendum. Necesse igitur est repudiare illa omnia, quæ de gestis Ægidii cum Cæsario leguntur in Actis, cum contraria sint iis, quæ non tantum ex melioribus monumentis de Ægidio probavimus, sed in ipsis quoque Actis leguntur. Porro credibile est biographum, qui sine sufficienti scientia et nulla fere crisi hæc Acta collegisse atque omnia arripuisse videtur, quæ undique se offerebant, incidisse in Ægidium illum abbatem, qui revera cum S. Cæsario vixit, et quædam illius gesta Sancto nostro ex errore attribuisse. Norunt eruditi, quam facile contingat, ut homo scientiæ chronologicæ imperitus personas ejusdem nominis confundat, sicque omnia misceat.

60 Dubitari potest secundo, quis sit ille Veredemus aut Veredemius eremita, qui cum S. Ægidio vixisse dicitur in loco deserto prope Wardonem flumen. Nam aliqui duos faciunt Veredemos, alterum ex eremita episcopum Avenionensem, alterum eremitam in agro Ucetiensi. Alii volunt unum eundemque esse, qui prius in agro Ucetiensi eremita vixerit, ac deinde ad cathedram Avenionensem fuerit promotus. Benedictus Gononius in Vitis Patrum Occidentis lib. III a pag. 160 dedit Vitam S. Veredemi Avenionensis episcopi, quam se accepisse ait partim ex antiquis monumentis ecclesiæ Avenionensis, partim etiam ex Raulino Cluniacensi viro doctissimo et erudito. In illa Vita S. Ægidium socium facit Veredemi postea episcopi, quem ait floruisse circa annum 700, videlicet in episcopatu. Idem scriptor in notis ad hanc Vitam observat, sanctum aliquem Veredemum eremitam coli in ecclesia Ucetiensi, eumque putat alium a S. Veredemo episcopo. Cointius in Annalibus Francorum ad annum 531 num. 11 pro distinctione duorum Veredemorum vehementer pugnat, ac S. Ægidii in solitudine socium fuisse existimat illum, quem colit ecclesia Ucetiensis. Ratio illius præcipua est, quod putaverit S. Ægidium vixisse cum S. Cæsario Arelatensi, ideoque duobus sæculis vetustiore esse S. Veredemo episcopo. At illa opinio jam refutata est, atque adeo præcipua ratio Cointii prorsus concidit.

61 In Opere nostro breviter actum est de Veredemo episcopo ad XVII Junii, quo colitur Avenione. Relinquitur ibi controversia indecisa, ita tamen ut videretur propendere Henschenius in relatam Cointii sententiam. Illa magis exposita est ad XXIII Augusti, quo Ucetæ colitur Veredemus eremita, quem a Veredemo episcopo probabilius distinctum putavit Pinius noster, Cointii opinionem subtimide secutus. Verum, uti

AUCTORE
J. S.

licet assertus sit
a multis, sed
credimus ex er-
rore factum, ut
S. Cæsarius Ac-
tis insereretur.

An Veredemus
in Actis memo-
ratus distinctus
sit ab alio ejus-
dem nominis:

F

rationes pro
duobus Verede-
mis allatae

AUCTORE
J. S.

ne tunc quidem distinctio duorum satis videbatur certa, ita nunc multo magis mihi apparet incerta, quin et minus probabilis, postquam diligenter investigatione ætatis S. Ægidii præcipua dictæ distinctionis ratio subversa est. Cum tamen pro illa distinctione alias etiam rationes attulerit laudatus Gononus, alique ex ipso, illas paucis discutiam : Porro, inquit Gononus, in Breviario ecclesiæ Uzetenensis agitur de quodam Veredemio eremita omnino ab isto (episcopo Avenionensi) diverso. Patet ex hoc, quod vitam solitariam apud Uzetensem pagum duxerit, quod officium sit de eo de communi Confessoris non pontificis, quod festum S. Veredemi episcopi Avenion. in dicta ecclesia xvii Junii agatur, istius vero xxi mensis Augusti, quod ecclesia Uzetenensis corpus istius sancti Veredemii habere dicatur... Profecto hæ rationes duos omnino esse convincunt. Ita ille ratiocinatur, nec alias rationes addiderunt alii, nisi unam, quam refutatam diximus.

prorsus infirmæ
sunt,

B

62 Nunc breviter accipe quam hæ rationes sint infirmæ. Veredemus eremita vixit in pago Ucetiensi. At ibidem etiam vitam duxit Veredemus postea episcopus, si vel ipsi credimus Gonono, qui de eo sic scribit : Rhodano transvadato, cum secus ripam Guardonis fluvii invenisset quoddam rupis concavum, in eo suæ habitationis locum delegit. Quippe diæcesis Ucetiensis juxta Wardonem fluvium se extendit ad Rhodanum usque. Idem ergo locus designatur, sive dicamus ad ripam Wardonis Avenioni obversam habitasse, sive in diæcesi vel agro Ucetiensi. Qua de causa vehementer suspicor eundem esse Sanctum, cum eodem loco habitasse dicatur. Altera ratio est ex diversitate tituli, qui attribuitur Veredemo Ucetiæ, ubi colitur ut non pontifex, cum Avenione colatur ut pontifex. Hæc si fiunt sine errore, haud dubie duo sunt Veredemi. Verum, cum nihil fere de Veredemo suo sciant Ucetienses, nisi Sanctum esse, et in territorio urbis suæ habitasse, qui securos nos reddet, ex errore non fieri, quod Ucetienses pontificis titulum suo non tribuant Veredemo? Certe errores similes non sunt infrequentes in Sanctis, quorum gesta parum sunt cognita. Tertia ratio, nimirum quod alio die Sancti festivitas celebretur Avenione, alio Ucetiæ, nihilo melior est, cum id ex errore similiter oriri potuerit, vel alia etiam ex causa. Quarta ratio de corpore S. Veredemi servato Ucetiæ, errore non caret. Audi partem epistolæ Claudii Castellani ad Majores nostros, jam adductam ad xxiii Augusti in S. Veredemo eremita : Videmini, inquit, die xvii Junii S. Veredemum episcopum Avenionensem distinguere a Veredemo anachoreta Ucetiæ, qui die xxiii Augusti in ista ecclesia colitur. At D. Sanguin canonicus Avenionensis mihi significavit esse unum eundemque, cujus quædam reliquiæ Ucetiæ conservantur. Non igitur utroque loco servatur corpus totum.

ita ut verosimili-
liter episcopus
idem sit qui ere-
mita.

63 Hæ ergo rationes non satis evincunt, duos esse Veredemos, qui ambo fuissent Græci, ambo, relictæ patria, venissent in Galliam, ambo vitam solitariam duxissent in diæcesi Ucetiensi, ut probatum est supra. Quin et ambo eodem tempore floruisent, si dicamus S. Ægidium venisse ad Veredemum eremitam non episcopum, quemadmodum Cointius alique voluere. Adde, nihil notum esse de Veredemi vita solitaria, nisi ex Actis S. Ægidii, in quibus unius tantum fit mentio. Quapropter, sive considerem rationes, quæ

afferuntur pro distinctione, sive distinctioni oppositas, vehementer suspicari cogor, unum esse Veredemum, qui ut pontifex Avenione colitur, et ut non pontifex Ucetiæ. Si tamen diversi sunt, non dubito, quin gesta utriusque sint confusa; et difficulter statui potest, uter in solitudine sua exceperit S. Ægidium. His igitur missis, ad alia progredior.

64 Joannes Trithemius in Opere de Viris illustribus Ordinis S. Benedicti gemino elogio quædam de Sancto nostro commemoravit. Primum habetur lib. ii cap. xxii, ubi hæc scribit : Ægidius abbas, natione Græcus, vir in divinis Scripturis eruditus, et in secularibus literis valde peritus; philosophus, poëta, ac medicus insignis, metro excellens et prosa, scripsit metricè Opus egregium de Pulsibus, librum unum; de Venis quoque eodem genere dicendi librum unum. Si quid amplius edidit, ad notitiam meam non pervenit. Hunc nonnulli æstimant sanctum illum fuisse abbatem, cujus festum Calend. Septembris colitur : quod an ita sit, non satis perspicuum habeo. Hoc autem scio, quod tempus et patria in eum consentiunt, nec duo hujus nominis monachi in Chronicis reperiuntur, sed unus. Et verisimile est quod sanctus Ægidius ante conversionem suam philosophiæ ac medicinæ operam dederit. Claruit circa annum Domini dccc. Audi et aliud elogium lib. iii cap. clxii : Ægidius monachus et abbas, natione Græcus, patria Atheniensis, venit de Græcia pro Christo peregrinus ad civitatem Arelatensem, ubi cum sancto Cæsario nostri Ordinis episcopo mansit per biennium, et tandem fugiens ad eremum, regis præcepto monasterium construxit, et abbas monachorum efficitur. Multis tam in vita quam etiam post mortem legitur claruisse miraculis. De hoc sanctissimo Viro mihi etiam in secundo libro videor fecisse mentionem. Nam et aliqua scripsisse perhibetur. Claruit anno Domini dcccxl *, cujus natale Calendis Septembris agitur.

Trithemius as-
serit Ægidium
aliquem scri-
psisse de arte
medica, dubi-
tans an sit no-
ster,

* ante dccc

65 Unde hauserit Trithemius, quæ tradit de scriptis S. Ægidii, non satis perspicio. Attamen eadem brevius habet Jacobus Philippus Bergomensis, ejusdem temporis scriptor in Supplemento chronicarum lib. v ad annum 714. Verba ejus accipe : Egidius philosophus, Græcus monachus per hos dies scientia et religione clarus fuit : qui præter cætera a se edita etiam in medicinis librum de Pulsu metricè composuit, cujus principium est : « Ingenii vires modicis » conatibus impar ». Item alium de venis, qui incipit : « Dicitur * vena, quando fit renibus » una ». Joannes Jacobus Hofmannus in Lexico universali ad vocem Ægidius prædicta amplectitur et S. Ægidio nostro satis clare attribuit, dum scribit sequentia : Ægidius Atheniensis, Græcus medicus et philosophus; mox D. Benedicti sectam professus, sub Tiberio secundo, anno Christi dccc, multa scripta posteritati reliquit, ut de Pulsibus librum unum, de Venenis (imo de Venis) unum. Vulneratus a venatore sagitta noluit vulnus sanari, ut assiduis doloribus exerceretur. Citatque pro his Bergomensem, Volaterranum et Vincentium Bellovacensem : ex quibus duo posteriores certo agunt de S. Ægidio; primus vero de Ægidio medico aliunde mihi ignoto, quem existimare non possum eundem esse cum Sancto, tum propter silentium omnium antiquiorum, tum quia lucubrationes de medicorum arte parum congruunt eremitico aut monastico

quod et alii af-
firmant : verum
id parum veri-
simile de Sancto
nostro.

* Forte dicitur

A *nastico instituto, tum demum quia Opuscula illa ex allegato illorum initio Latine videntur scripta, ita ut auctorem videantur habere Latinum, non abbatem Græcum, qui verosimiliter linguæ Latinæ non satis fuit peritus.*

VITA

AUCTORE ANONYMO

Ex codicibus Mss. sex, aliisque apographis inter se collatis.

PRÆFATIO.

Utilitas scribendi gesta Sanctorum.

B Sanctorum quidem a propensiori cultu reverentiæ venerandorum Patrum gesta cauta diliberatione prisca fideles decreverunt multimoda prosecutione celebrare, celebrantesque tota mentis devotione venerari. Sic enim laus Dei per illos operantis, et in illis regnantis, latius diffunditur, atque mentes auditorum, tantæ virtutis opinione percepta, ad bene vivendi cultum ardentius incitantur. Majorum siquidem imagines suorum quondam gentiles erigebant, ea videlicet intentione, ut eas ætatis venturæ posteritas intuens, ad virtutis appetitum gloriæque consecutionem animum ferventius applicare niteretur. Quanto magis ergo Christianorum devotio, præcedentium Patrum facta sibi sæpius repræsentans, in illis oportet velut quibusdam speculis, ut sese pervidendo cognoscat?

ANNOTATIO.

Præfatio hæc in quatuor exemplaribus adiuncta legitur, in reliquis Vita inchoatur sine præfatione. At particula igitur, in illis etiam posita initio Vitæ, ostendit præfationem adfuisse.

C

CAPUT I. Sancti patria et parentes : egressus e patria et adventus in Galliam : mora Arelatensis et vita solitaria cum Veredemo eremita.

Sancti patria, parentes, et pueri studia : a

* al. urbis

b

S Sanctus igitur Ægidius, natione Græcus a præclaris parentibus originem duxit. Exstitit enim Athenis oriundus, patre videlicet Theodoro a nomine, matre vero Pelagia: qui uterque regia stirpe progeniti, atque licet inter primores totius orbis * præclari, Christianissimam tamen duxerunt vitam. Prædictus vero Ægidius ævo tener ad liberalia rudimenta dispositus, doctores summos Spiritus scientiæ gratia perlustratus b, brevi æquiparavit. Docili quoque puero gratia Dei non defuit, ejus vitam omni morum honestate perornans. Jam jamque foris scintillabat incendiis intus succensa lampas charitatis.

2 Quadam enim die, dum ad ecclesiam pergeret, accidit, ut quidam æger in urbis mediæ * platea jaceret, a transeuntibus alimoniam petens. Cujus vocibus miserandis sanctus Puer compunctus, quamvis adhuc pædagogi sententiam sibi formidabilem æstimaret, tamen extractam, qua induebatur, tunicam, aliud, quod opportunius daret, non habens, ægro tribuit. Qua indutus æger, illico totius corporis sanitatem se recepisse gavisus est. At domum reversus Ægidius, et, ubi tunicam amisisset, ut puer interrogatus, respondit quemdam non sibi satis notum illam abstulisse c. Cui rei facile sibi venia conceditur, quoniam a parentibus, quibus erat unicus, tenerime diligebatur.

AUCTORE ANONYMO. tunicam suam ægro acnat, qui ei indutus sanatur: * al. media

c

3 Nec multum vero post, parentibus ejus in pace defunctis, quorum obitum ipse parum ante Spiritu revelante præsciverat, patrimonii sui, quod ei satis magnum remanserat, Christum fecit hæredem. Mirabili quoque modo pauperando ditescebat, dum pro temporalium impendiis æterna lucraretur. Interea dum quadam die rediret de ecclesia, obvius ei fuit quidam miserrima specie, qui nuper a serpente percussus, tumentis cute fatebatur sese mortiferum recepisse virus. Quem Vir sanctus, oratione fusa pro illo, pristinæ sanitati restituit; atque jussit, ut inde grates Deo, cujus erat clementia sanatus, redderet.

mortuis parentibus, bona sua distribuit pauperibus: sanat percussum a serpente:

E

4 Die vero Dominica, dum sacra mysteria celebrarentur, forte quidam miser arreptus a dæmonio, coepit terribilibus clamare vocibus, donec fere tota turbaretur ecclesia. Sed Ægidius, qui ibi aderat more solito, prius humi prostratus breviter oravit, statimque surgens Domini pietate fretus, arreptitio huc illucque labanti sese confidenter objecit, et ut ab eo exiret, maligno spiritui palam imperavit. Qui Sancti imperium transgredi nequiens, hominem, quem invaserat, horribiliter clamans ac mugiens, incolumem reliquit

dæmonem expellit energumeno:

5 Verum, ubi Viri sancti virtus præ magnitudine sua latere non potuit, confluebant ad eum plurimi, corporis animæque remedia postulantes. Nec vero, ubi Dator hilaris, et quod daretur abunde aderat, spei suæ munere frustrabantur. Cumque mira gesta laudum præconia sequerentur, ejusque nomen per omnes Græciæ partes magis ac magis innotesceret, timens ne sibi vento favoris quantulumcumque minorarentur merita, atque judicans incautum esse, levis famæ pretio bonæ conscientiae thesaurum venditare, nativitatis suæ patriam sua præsentia viduaturus, ut liberius Deo vacaret, solitariam vitam expetens, transeundum mare disposuit. Dum vero clam suis omnibus ad littus maris solus deveniret, utque sibi ad suum propositum adimplendum auxiliari dignaretur, summo Regi preces funderet, vidit a longe quandam navem inter pelagi procillas tempestuosis fretorum pulsibus jactari nautasque jam desperatos ac totius gubernationis oblitos pene naufragari. Pro quibus mox ut orationis suffragium Deo obtulit, sedata tempestate, pervenere ad portum.

patriam deserturus venit ad mare, ubi precibus suis jurat tempestate jactatos;

F

6 Videntes autem nautæ Dei Virum in littore adhuc incumbere orationibus, animadvertere sese marina per illius orationes evasisse pericula. Interrogantibus autem eis, quis esset, vel cujus rei causa portum maris adisset, respondit se Christianum esse, atque Romam velle, si sibi Deus facultatem suppeditaret, pergere. At illi pedibus ejus provoluti: Grates, inquit, maximas

qui ad litus delati eum navim humaniter imponunt:

AUCTORS
ANONYMO.
* al. referamus

* al. ob iter et
gratanter
* al. suorumque

post navigatio-
nem pro:peram
quatrideri, ad
insulam delati,
inveniunt ere-
mitam:
* al. directeque

* al. homuncio-
nem

* al. devenisset

* al. mutuis

conscensa rur-
sum navi, Mas-
siliam appel-
lunt; hinc Are-
latem venit Ægi-
dus:

d
e
f

* al. confessus

Arelate, ubi
fuisse dicitur
cum S. Cæsario,
venit ad S. Ve-
redemum in so-
litudine degen-
tem:

g

h

ximas referimus * Domino, qui te nobis talem so-
cium conferre dignatus est, qui nos et a præsenti
tempestate liberaret, et hinc per alta pelagi
remigantes ab omni fluctuum timore tutaret. Nos
enim de illis partibus sumus: et si eo pergere
cupis, libenter nobiscum te sine pretio feremus:
insuper et omnia corporis necessaria adminicula-
bimur ad iter *. Quod Vir sanctus audiens, læ-
tus Dominum benedixit, et suæ sociorumque *
animabus Deo commendatis, hilaris et gaudens
exul egregius navem conscendens, oppansis velis
iter medii pelagi cum suis arripuit.

7 Quatuor igitur diebus totidemque noctibus
prospere directumque * navigantes, cuidam in-
sulæ tandem applicuerunt. Ibi vero nautæ egressi,
ut aplustria colligerent, viderunt summa vestigia
saburræ littoris impressa. Quæ diligentius
indagando sequentes, pervenerunt ad quandam
cellulam, inter veprium densitates sitam, pro-
piusque irrumpentes, quemdam hominem * cer-
nunt pro foribus legentem. Verum sanctus Ægi-
dus illum esse Dei servum cognoscens, quantum
temporis et quomodo illic degisset *, inter-
rogavit. Duodennem, inquit ille, jam hic peregi
pœnitentiam, crudis herbarum tantummodo radi-
cibus et aqua sustentatus. Quem Vir sanctus
audiens cupitam sibi jam diu vitam ducere, pau-
lulum prius oravit, et post in ejus ruit amplexus,
ac sic uterque sese utriusque * commendave-
runt orationibus. Tribus autem diebus ibidem in
Dei laudibus peractis, valedicto invicem disces-
serunt.

8 Navem vero ingressi, urbi Marsiliæ d tri-
duo allabuntur. Tunc itaque temporis pontifex
bonæ memoriæ Cæsarius e Arelatensem regebat
ecclesiam: cujus sanctitatis præconio Ægidius
audito, Arelatem f citius properavit, tanti præ-
sulis colloquio atque ædificatione cupiens instrui.
Hunc autem Arelate vidua quædam divitiis
locuples, Teocrita nomine, officiosissime suscepit
hospicio. Dum vero cœna præpararetur, au-
diens Sanctus planctus infirmantis in secretiori
parte domus, interrogavit, quid hoc esset. Do-
mine mi, inquit Teocrita, filia mea est, trien-
nio jam febricitans, pro cujus salute plurimas
opes frustra medicis erogando distraxi. Tu vero,
si quid medicinæ scires, vellem, ut ei, grandia

C recepturus præmia, subvenires. At ille, nihil ter-
renæ medicinæ sese scire fassus *, solito precum
antidoto optatæ restituit eam sospitati.

9 Istius autem miraculi fama brevi divulgata
ad Cæsarii præsulis aures pervenit. Is quoque
per spiritum jam et adventum et vitam cogno-
verat. Mox igitur per archidiaconum, Aurelium
nomine, ad præsulem accersitus Ægidius, cum
magna veneratione suscipitur, atque biennio mul-
tis obsecrationibus ibidem detinetur. Sed Vir
Domini, transacto scilicet biennio, soli Deo cu-
piens vacare, solitarius latenter inde secessit,
transitoque Rodano, secus ripam Gardonis g fluvii
aliquod latibulum aptum suo proposito quæ-
rens, divino directu invenit quemdam, heremi-
tam, Veredemium h nomine, sanctitate et mi-
raculis insignem. Is in cujusdam rupis concavo
morabatur, quo saxorum asperis anfractibus satis
erat difficilis ascensus. Cujus vitam sanctus Ægi-
dus videns esse divinam, aliquantulum tem-
poris cum eo ædificationis causa conversatus est.
O nulli enarrabilis divina dispositio, quæ de tam
longe remotis terrarum partibus hæc duo sidera
in uno congregasti, ut alterum ab altero perlu-
stratum splendidiùs illuminarent orbem. Et quis

umquam verbis explicare valeret, quot * ibi-
dem miraculorum insignibus ambo claruerint?
Nullus enim æger, pro quo Dominum depre-
carentur, cupita salute cassabatur. Sterilitatem
etiam terræ fertur sanctus Ægidius tunc suis oratio-
nibus fugasse.

10 Sed de multis unum succincte referamus,
idcirco maxime, quoniam virorum Dei corpo-
ralis separationis causa fuit. Enimvero die qua-
dam, absente Veredemio, quidam ægrotus, to-
tius corporis valetudine carens, sancto Ægidio
curandus i præsensatus est, delatoribus ejus
obnixè jurantibus, quod nullatenus eum prius
inde deferrent, donec, ut ceteros solebat, hunc
quoque sanasset. At ille nitens asserere, quod
Veredemii meriti fuisset, non sui, aliorum cu-
ratio, hunc etiam illi curandum hortatur offerri.
Verum illis huic sententiæ non acquiescenti-
bus, sed et insuper objicientibus: Tu, qui steri-
litem terræ nostræ pepulisti, bene potes, si
vis, ut et hic sanetur, obtinere. Victus tandem
Vir Domini, ut erat mansueti ingenii, peractis
orationibus non sine lachrymis, infumum, omni
corporis invaletudine pulsa, incolumitati diu desi-
deratæ reddidit.

ANNOTATA.

a Sancti parentes nullibi invenio, nisi in
Actis tam hisce quam amplioribus, et apud eos
scriptores, qui sua de S. Ægidio ex hisce procul
dubio Actis sumpserunt. Qua de causa non satis
liquet, quam certa sint, quæ de regio Sancti
genere subnectit auctor: idem continget de
aliis multis, quod semel monuisse sufficiat.

b Hic variant Mss. Antiquiores codices secu-
tus sum. In uno legitur, Spiritus sancti gratia
perlustratus; in alio, præ scientiæ gratia per-
lustrans; in alio voces illæ emittuntur.

c Auctor Puero sancto mendacium videtur affin-
gere: neque enim credibile est, eum tam multa
scivisse de Sancti pueritia. Uti autem mendacium
istud verisimile non est, sic nec miracula revela-
tionesque Juveni mox attributa.

d Massilia urbs est notissima Provinciæ cum
portu ad mare Mediterraneum.

e Quæ de Cæsario hic dicuntur, prorsus repu-
dianda esse probavi in Commentario. Dixi ibi-
dem num. 59 forsitan ex errore profecta esse, et
occasionem, qua error committi potuit, assignavi.
Verumtamen improbabile etiam non est, scripto-
rem hunc, qui multa finxit prorsus improbabilia,
et Sanctum nostrum septem dierum navigatione
ex Græcia Massiliam ducere non dubitavit,
hac sola de causa Cæsarium finxisse S. Ægi-
dii magistrum, quod virum celebrem vellet in
scenam producere, nullumque Cæsario celebri-
orem reperiret inter antistites Arelatenses.

f Plures codices habent Arelatem, duo Arelate,
unus Arelatum. Urbs est vulgo nota in Provincia
ad Rhodanum, quæ Gallis Arles.

g Guardo, aliis Vardo aut Wardo, vulgo le
Gardon et contracto nomine le Gard, fluvius est
Occitanix, qui apud Bellumquadrum * in Rho-
danum effluit, ait Valesius in Notitia Galliarum
pag. 585, ubi de illo flumine plura.

h De S. Veredemio vel Veredemo, egimus in
Comm. num. 60 et seqq.

i Ita codex, qui omnium vetustissimus vide-
tur. Alius habet ad curandum, plerique mendose
curatum vel curaturus.

D
* al. quantum

quocum degens
ad tempus cla-
ret miraculis,

E

* Beaucaire

A

CAPUT II. *Secessus ad locum magis desertum, in quo cervæ pascitur lacte: invenitur a Flavio Gothorum rege, et locum accipit condendo monasterio, quod construit et regere incipit.*

Scedit Sanctus in locum desertum, ubi lacte cervæ pascitur:

B

a

hanc cervam dum persequuntur venatores Flavii regis, prece Sancti protegitur:
b

C

* al. imperavit

hinc rex ipse cum suis ad venandam cervam egreditur, et Sanctus sagitta vulneratur:
* al. rem divi-
nam
c

Timens igitur, ne hujus aliorumque miraculorum rumoribus alicujus momenti apud populos æstimatus, meritum suum aliqua enormitate mutilaret, neve sic præceptoris sui reverentiæ displiceret, secretiorem de integro vitam expetens, et ut fugientem prosequens, interiorem heremum, relicto Veredemio, latenter penetravit. Pervenit itaque Dei nutu ad quemdam locum, haud longe a Rodani fluvii decursu in mare, cui Septimania a vocabulum est, frutetis et arboribus obsitum, solisque ferarum lustris frequentatum. Ibique quoddam reperiens antrum, juxta cujus introitum fonticulus unda pura scatebat, ita lætus Deo gratias reddidit, acsi regii apparatus aulam repperisset. Triennio igitur ibidem pro salute populi totius orando manens, solis herbis et aqua vixit, excepto quod ei Dominus quamdam præparabat cervam, satis abunde certis horis reficiendi lactis alimoniam sibi præbentem.

12 Contigit ergo familiam regis Flavii b, qui tunc temporis Gothorum monarchiam tenebat, prædicti loci viciniam venandi gratia intrare. Videntes autem cervam, quæ Dei Virum lacte pascebat, omnibus aliis corpore specieiue præstantiorem, discopulatis canibus hanc, contemptis aliis feris, insequuntur. Quæ dum huc illucque diffugiens, magis magisque clamore latratuque premeretur, jam vitæ diffidens, ad Alumni sui confugit asylum. Appropinquans igitur ad introitum spelunçæ, querulis mugitibus cœpit a sancto Viro quasi præsidium properanter flagitare. At ille admirans, quid præter solitum ita mugiret, foras egressus, canes deinde venatores audivit. Ipsam quoque cervam videns, linguam aperto ore trahentem, crebrisque singultibus ilia pulsanter, cognita re, flexis genibus Dominum breviter deprecatus est, ut quam sibi tribuerat nutricem, conservaret. Et surgens inivit * cervæ, ut mugitibus parceret. At illa voce repressa juxta illius pedes accubuit. Canum vero nullus infra lapidis unius jactum eo approximavit, sed cum ululatu longo contra venatores reversi sunt. Nox quoque superveniens casso labore fessos domum illos redire compulit.

13 Mane autem facto, omnis familia regis, prædictam cervam venaturi, in saltum properant. Quid plura? eodem ordine, quo pridie, cassati redierunt. Quod dum regi relatum esset, rem *, ut erat, suspicatus, accito Nemausensis c urbis, ubi tunc forte erat, episcopo, cuncta per ordinem narravit. Tunc statuto consilio, proxima lucescente aurora, cum multitudine venatorum ac canum perrexerunt pariter rex et episcopus in saltum, prædictam rem probaturi. Motam igitur cervam insequentes, sicut heri nudiusque

tertius, usque ad locum, ubi Sanctus morabatur, canibus retro, sicut solebant, ululando redeuntibus, locum dumorum ac veprium densitate inaccessibilem circumdederunt in gymrum. Unus autem incaute dirigens sagittam, ut inde cervam expelleret, ante spelunçæ fores pro nutrice forte oranti Viro Dei grave vulnus intulit.

14 Sed milites acrius insistentes, atque etiam ferro semitas aperientes, ad Dei Servi tandem pervenere speluncam. Videntes vero Senem d habitu monachili vestitum, canitie autem et ætate venerabilem sedere (debilitas enim vulneris adhuc cruore stillantis eum interim orationi parcere compulerat (cervam quoque admirantes juxta illius jacere genua *. Solus rex cum episcopo eum pedites adierunt, cæteris omnibus retro stare jussis. Postquam autem illos prius salutatus humiliter resalutavit; quis et unde et cur tantam heremi solitudinem penetrasset, quisve illum tam graviter vulnerare præsumpsisset, percunctati sunt. At ille postquam nomen suum et patriam adventusque illius eo causam, eventum quoque vulneris exposuit *; illi pedibus ejus provoluti, tantæ molestiæ veniam postulabant, medicos et impensas sanando vulnere spondentes.

15 Sed Vir sanctus et ut illis ignosceretur, flexis genibus oravit, et alicujus medicinæ corporalis remedium se sibi non adhibiturum asseruit. Ipsi vero plurima donaria præsentaverunt, a quorum respectu, nedum receptu, Ægidius abstinuit. Admirantes igitur tantæ sanctitatis Virum, ejus se commendaverunt orationibus, et mutuo valedicto discesserunt. Interea sanctus Confessor suum exteriorem hominem sentiens inflicto vulnere aliquantisper affligi, reminiscens illico cælicæ responsionis; Virtus in infirmitate perficitur, deprecatus est Dominum, ut, quoad in hoc sæculo viveret, pristinae sanitati nullatenus redderetur.

16 Postea vero cœpit prædictus rex frequenter eum ædificationis causa colloquique voluptate revisere, et sanctis ejus monitis erudiri. Cumque sibi renuenti sæpius innumeras offerret gazas, tandem monuit eum Vir Dei, ut inde potius aliquod cœnobium constitueret, in quo servos Dei congregaret, qui regulari monachorum professione die noctuque Domino famularentur. Faciam, inquit rex, libenter, quæ * hortaris, si te patrem spiritualem illorum rectoremque spoponderis. Quod onus sanctus Ægidius diu multumque renuens, seseque huic negotio plurimorum assertionibus argumentorum, sicut vir theoreticus, minime idoneum præmonstrare nitens, ad ultimum crebris petitionibus regis, et lacrymosis etiam supplicationibus victus, tandem volens nolens præbuit assensum. Duas igitur rex lætus ibi, Ægidio locum atque quantitatem præmonstrante, fabricavit ecclesias, unam in honorem sancti Petri e, omniumque Apostolorum, alteram in honorem sancti Privati f martyris, juxta Sancti speluncam, in qua ipse solus, quamdiu vixit, crebris intentus vigiliis pernoctabat.

17 Adunantur ibidem Dei servi directionis illius normam sequendo, regulari monachorum professione Domino famulaturi, quorum usibus conceditur terra circumcirca monasterium, quinque miliariorum spatio porrecta, eo quod tantundem spatii sanctus Ægidius, a spelunca sua quadam vice digressus, occurrenti sibi regi Flavio collocaturus, ut fertur, obviavit. Interea

Vir

AUCTORE
ANONYMO.

invenitur a rege et episcopo Sanctus cruore aspersus, quibus vitam suam nunciat:
d

* al. Januam et vestigia

E
* al. enarravit

medicinam curando vulnere et dona oblata respuit:

at suadet regi constructionem monasterii, quod construitur, ut illud regat Sanctus:

F
* al. quod

e

f

congregatis monachis præest abbas, et consecratur sacerdos.

AUCTORE
ANONYMO.

Vir Domini monachorum suorum creberrimo supplicique precatu, totiusque regni primorum, nec non populorum devotissimo assensu, sacerdotii diademate cum honore dignissimo vestitur. Cujus honoris, sed sibi, ut verius dicatur, inpræsentiarum oneris, apice sublimatus, nocturnis vigiliis, diurnis jejuniis, assiduisque orationibus cœpit adeo corpus jam diu satis abstinentia tenuatum affligere, ut, si cœptam modo illius vitam attenderes, transactam dixisses voluptuosam fuisse.

ANNOTATA.

a Septimania nomen est provinciæ, in quo locus ille situs, non loci illius particularis. Neque enim Acta hæc tantæ sunt auctoritatis, ut dici debeat ex nomine hujus loci ortum esse nomen provinciæ toti. Porro de origine nominis Septimania variz fuerunt opiniones, quæ videri possunt apud sæpe laudatos scriptores Historiæ Occitaniz tom. I pag. 657 et seqq.

b De Flavio illo Gothorum rege disputavimus in Commentario a num. 38.

B c Nemausus, vulgo Nismes, urbs est antiqua admodum et olim inter præcipuas Septimaniæ. An ibidem tunc esset Flavius ille, an in ejus vicinia, non satis definiri potest ex hoc scriptore. Vide dicta in Comm. num. 52 et 53.

d Non crediderim senem tunc fuisse S. Ægidium: neque id ipse biographus dixisset, si magis curasset vera et cohærentia scribere, quam mirabilia et Sancto honorifica. Etenim omnia insinuant juvenem patria egressum: biennio moratus dicitur apud S. Cæsarium, exiguo tempore apud Veredemium, solus triennio. Si igitur circa annum ætatis vigesimum quintum patriam deseruerit, secundum ea, quæ retulit scriptor, annos non multos supra trigesimum eo tempore numerare poterat. Poterat tamen venerabilis esse non modo sanctitate, sed etiam vita solitaria, qua corpus haud dubie emaceratum erat, et vigor juventæ non parum detritus, ita ut senior appareret quam re vera esset. Hæc paucis observanda censui, ne quis ex asserta hic senectute litem moveat contra chronologiam in Comment. datam.

C e Hæc nomen dedit monasterio, quod ædificatum cura S. Ægidii abunde probavimus in Comment. num. 36 et 37.

f De S. Privato episcopo Gabalitano et martyre actum est tom. IV Augusti a pag. 433. Sed de hac ejus ecclesia nihil invenio.

CAPUT III. Regimen monasterii; accessus ad Carolum regem et reditus ad monasterium, quod brevi subvertendum prædicit: iter Roman, ubi monasterium offert Pontifici, a quo exemptionis privilegium et dona impetrat, dein redit ad suos: beata Sancti mors, et sepultura.

Subjectos quoque sibi tam discreta moderatione tractabat, ut, licet eis crucem Domini quotidie bajulandam intimaret, amore potius quam timore reverendus omnibus habebatur: Sed quis illius collegii stilo currente posset expedire fidei ardorem, spei constantiam, charitatisque latitudinem? Igitur tantæ religionis præconium ad Caroli Franciæ a regis aures usque pervenit. Qui nimis eum videre, atque illius colloquio relevari cupiens, misit ei legatos, mandans et flagitans, ut se visitare non dedignaretur. Quibus acceptis Vir Domini, in aliquo se illi profore credens, commodum duxit eum, sicut mandans et flagitans precabatur, visere. Dispositis itaque fratribus, atque in itinere sumptis necessariis, pergens ad regem, Aurelianis b hospitatus est.

19 Dum igitur in basilicam * sanctæ Crucis causa orationis intraret, cœpit in angulo templi nequam spiritus per energumenum quemdam voce terribili clamare: Heu! heu! Ægidi, quanta per te tolero tormenta! quamque tua justitia meis est contraria legibus! Parce parumper, inquam, orationibus, ut hinc exeundi licentia mihi detur. Hic enim clausus per te crucior. Quod Dei Servus audiens, suæ fronti signo crucis impresso, Humani generis, inquit, inimice, discede. At ille dans immensum rugitum, quem diu graviterque vexarat, hominem reliquit incolumem. Quod miraculum statim circumquaque divulgatum sanctum Ægidium antea celebrem, multo magis celebriorem fecit.

20 Deinde vero ad regem Carolum proficiscitur c, a quo honorifice susceptus est. Videns autem rex exitu * rei verum esse, quidquid de illo fama præconante acceperat, detinuit eum secum multis petitionibus per aliquot dies. Cumque frequenter invicem de mundi despectu atque virtutum appetitu, et hoc genus sermocinarentur; inter cætera forte salutis colloquia rogavit eum rex suppliciter, ut pro se dignaretur orare. Fecerat namque quoddam turpe facinus, quod nemini umquam, nec ipsi Sancto fuerat ausus confiteri.

21 Proxima namque die Dominica, dum Vir sanctus Missam de more celebrans, pro jam dicto rege Dominum in canone deprecaretur, apparuit ei angelus Domini, super altare scedulam ponens, in qua descriptum erat ordine et ipsum regis peccatum, et Ægidii precibus ei esse dimissum

D

E
Suos sancte regens, vocatur a Carolo Martello,
* al. haberetur

a

b

energumenum liberat,
* al. basilica

F

a Carolo benigne excipitur, cumque eo spiritualia miscet colloquia,
c
* al. exitum

oransque pro eodem, discit peccatum, quod Carolus erubuerat confiteri:

d A missum *d*, si pœnitens tantum ab illo desisteret. Adjunctum quoque cernere erat in fine, quod quisquis sanctum Ægidium pro quolibet invocaret commissio, si tantum ab illius perpetratiōe cessaret, remissum * esse sibi a Domino procul dubio crederet. Quam videns Famulus Dei, grates Domino reddidit * et officio peracto regi legendam tradidit. Recognoscens igitur rex scelus, quod fecerat, ad pedes illius procidit, flagitans ut apud Dominum suis precibus patrocinaretur. Quem Vir Domini orationibus Deo commendavit, et ne illud commissum amplius iteraret, interminando benigne commonuit.

in reditu mortuum resuscitatus; monasterii sui eversionem prædixit, Romam proficiscitur,
e 22 Evolutis ergo aliquot dierum curriculis, vix impetrata a rege licentia, ad monasterium suum cum maximo honore donariisque rediens plurimis, apud Nemausensem urbem hospitatus; filium principis *e*, qui tunc obierat, resuscitavit. Ad monasterium deinde reversus, et ibidem aliquantum temporis conversatus, spiritu sibi prophetiæ dictante; quibusdam spiritualibus indicavit fratribus monasterii sui ab hostibus eversionem haud longo post tempore futuram.

B Cautum itaque factu ratus cum paucis fratribus Romam perrexit, ut et suum prius adimplens desiderium, Petri et Pauli confessionem adiret, et monasterium suum Apostolico juri manciparet, ne alicujus laicæ personæ, ecclesiasticæ religionis ignaræ, quandoque subderetur.

*ubi privilegium exemptionis impetrat: redit ad monasterium, * al. imagines.. in sculptas habentia*
f 23 Hujus etiam decreti ab Apostolico præfixum detulit secum privilegium. Duo quoque cypressina ostia præfatorum imaginibus apostolorum insculpta *, quæ petierat ad sui monasterii decus, in pignus caritatis et amicitiae dedit ei Apostolicus. Hæc Vir Domini divinæ gubernationi commendans, in Tyberim demitti *f* præcepit, dicentibus omnibus, qui aderant, eum delirare. At ille, peractis itineris sui negotiis, Galliam revertitur. Difficultate vero itineris fatigatus apud Cabinonem *g* triduo moratus est; ubi cuidam contracto pristinum reddidit gradum *.

g 24 Dum vero ad monasterium suum pervenisset, mox a quibusdam relatum est, duo miræ sculpturæ ostia in portu esse, sine aliquo regimine appulsa. Quod Vir sanctus audiens, lætus efficitur, atque Domino immensas grates retulit, qui illa per tantum æquoris spatium, per tot vadorum vertigines, per tot scopulorum collisiones, per tot etiam portuum applicationes, sibi illæsa gubernare dignatus fuisset. Tunc illa deferri ad monasterium jussit, et in templi liminibus ad decus præsens et necessitatem, et postmodum ad Romanæ Sedis pacti monumentum posteris erexit.

C 25 Confirmatis igitur per aliquanti temporis spatium in Dei militia fratribus, monasteriique rebus convenienter dispositis, volens Dominus emeritum jam Militem pro labore certaminum corona redimere præmiorum, innotuit ei per spiritum exitus sui diem imminere. Quod ille quibusdam spiritualibus fratribus indicavit, eos, ut pro se orarent, suppliciter deprecans. O miræ humilitatis, castigatæque mediocritatis * Virum, quem nec terrena depresserunt, ut jam in cælis conversaretur, nec cælestia erexerunt, ut non ab infimis opitulationem peteret. Media ergo Dominica nocte Calendarum * Septembris migravit ad Dominum, corporis absentia maximam relinquens mundo mœstitiam, sed felici illius in cælum receptu lætitiā. Affuerunt enim in illius transitu fideles, qui dicerent se choros angelorum audivisse sanctam illius animam in

Sancti more beata

** al. Castitatisque mediocritatisque virum*

** al. Calendas aut Calendis*

cælum cum laudibus ferentium. Succurrant ergo et auxilientur nobis, petimus, tua sancta merita, pater Ægidi, apud Dominum Deum nostrum, qui cum Filio suo et Spiritu sancto vivit et regnat unus Deus per cuncta secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Nullus intelligi potest, nisi Carolus Martellus, de quo multa dicta sunt in Commentario, quem consule num. 54 et alibi.

b Aureliani, vel Aurelia, vulgo Orleans, urbs Galliarum satis nota est ad Ligerim flumen: Genabum etiam olim vocabatur.

c Hic locus ita exponi potest, ut ad aliam urbem profectus credatur, vel etiam, ut in ipsa urbe Aurelianensi palatium Caroli adierit.

d Joannes Hesselius doctor Lovaniensis in Censura historiarum impressa cap. ix hunc solum locum reprehendit in hisce Actis. Lubet ejus censuram audire: Vita, inquit, sancti Egidii abbatibus non placet. Habetur enim in ea, quod, angelo revelante, regi Francorum ad preces Egidii dimissum sit facinus magnum, quod nulli ausus fuerat confiteri, si tamen deinceps ab illo desisteret: adjunctumque fuisse in fine, quod quisquis sanctum Egidium pro quolibet commissio invocaret, si tamen ab illius perpetratiōe cessaret, dimissum sibi esse a Domino procul dubio crederet. Hæc sunt contraria fidei Catholicæ, quæ ex Scripturis et solidis doctoribus docet, extra casum extremæ necessitatis sine confessione et sacerdotis absolutione nulli baptizato crimen post baptismum commissum dimitti. Sic ille. Verumtamen, si nihil in Vita hac occurreret reprehendendum, nisi locus hic, quem solum reprehendit Hesselius, facile esset biographum commoda expositione ad sensum Catholicum perducere. Quippe non dicit peccatum sine confessione dimissum esse Carolo, aut dimittendum aliis, pro quibus oraret Ægidius: sed solum omittit mentionem de confessione, ita tamen ut confessionem tacite insinuet his verbis, Si pœnitens tantum ab illo desisteret: vera enim pœnitentia nequit excludere voluntatem confitendi. Quin et confessionem satis clare indicat inferius, dum *F* ait: Recognoscens igitur rex scelus, quod fecerat, ad pedes illius procidit. Accipe igitur breviter mentem scriptoris benigniori, ut oportet, sensu expositam. Carolus remorsu conscientiae simul et pudore agitatus rogat Ægidium, ut pro se oret. Sanctus Carolo prece sua impetrat spiritum pœnitentiae, et, ut erubescencia tollatur facilius, edocetur, quodnam sit Caroli delictum, quod confiteri pudebat. Hinc Sanctus per schedulam acceptam ostendit Carolo, se illius peccati non ignarum. Carolus vero, superata sic erubescencia, et gratia pœnitentiae incitatus confitetur peccatum suum, et graviter monetur a Sancto, ne illud repetat, atque absolutione donatur. Sic omnia sensu Catholico et satis naturali intelliguntur: atque ita factum revera narravit Anonymus in Comm. citatus num. 47, qui illud alteri Ægidio et Carolo Magno adscripsit. Ceterum nolim pro facto ipso decertare, sed sufficit illud exposuisse sensu Catholico: namque Acta non merentur, ut pro certis admittantur facta quælibet in iis solis relata, aut apud eos tantum, qui Acta descripserunt.

e Si Acta satis fidei mererentur, per principem

AUCTORE
ANONYMO.

pem intelligi posset aliquis ex primoribus vel magistratibus.

f Mira multa narrat, sed pauca credibilia. Neque hoc magis credibile quam multa alia.

g Cabinonem habent codices plures et anti-

quiores. Unus habet Cabilonem : alter Cabilionem; apographa duo Gabionem, aliud Cabionem. Ratio itineris suadet, ut intelligamus Cabellionem, vulgo Cavaillon, quæ est urbs episcopalis in Provincia ad Drumentiam flumen.

DE S. BOSSIANO CONFESSORE

IN DIOECESI LAUDUNENSI IN GALLIA.

J. P.

Cultus; an Sanctus hic ab alio fere synonymo distinctus.

NON POST. AN.
DCCCLXXXVI.
Distincta loci,
in quo colitur,
descriptio.

S. Bothianus
seu Botianus,
qui apud monachos S. Vincentii Laudunensis,

Laudunum, cujus nomen Gallice scribitur Laon, sed pronuntiatur Lan, urbs episcopalis Galliarum in provincia Insularum Franciarum, archiepiscopo Remensi suffraganea, pagum habet in sua diocesi, in quo hic Sanctus publica in veneratione est, teste P. Bollandi nostro: qui in scheda quadam, inter alias plures de Sanctis ad diem 1 Septembris apud nos asservatas, manu propria scriptam nobis reliquit memoriam S. Bossiani ep., prænotato mense Septemb. sine mensis ejusdem die. Locum vero cultus sic deinde describit: In Reneville, pago diocesis Laudunensis ad Serram in Æsiam Feræ influentem, præterlabentem Montem - cornutum et Marlam, colitur pro colicæ remedio S. Bossianus. Nec pluram addit. Apud Castellatum in Martyrologio universali inter Sanctos ahemeros, id est, qui non habent fixum diem, pag. 765 ponitur Botthianus, et additur ejus corpus esse honoratum ad Sancti-Vincentii Laudunensis, quod est monasterium Ordinis S. Benedicti apud eandem urbem. Idemne hic Botthianus cum Bossiano? Videntur suadere similitudo nominis, et loca ejusdem diocesis Laudunensis, duos hic Sanctos non designari.

2 Mabillonius Annalium Benedictinorum tomo III ad annum 886, num. 3 de S. Bothiani translatione scribens, hæc memorat: Idem Normannorum furor Petrapontis in pago Laudunensi canonicos cum corpore S. Botthiani seu Botiani confugere compulit ad Didonem episcopum, qui eos in suburbana S. Vincentii basilica, tunc destituta monachis, collocavit. Exstat hac de re ejusdem Didonis charta, in qua ipse ait, se cum consensu clericorum ac laicorum, corpus S. Botthiani confessoris Christi, quod in sua ecclesia ob prædictam infestationem stare quiete non poterat, cum ejus canonicis, qui huc illuc diffugiendo deficiebant ac peribant, in ecclesia sancti Vincentii martyris collocasse, ubi perpetuo permanerent; eisque res omnes, ad sancti Botthiani pertinentes ecclesiam, assignasse, ut ex his rebus canonici, numero duodecim, necessaria ad victum et vestitum habeant. « Actum Lauduno Monte-clavato anno Incarnationis Domini nostri J. C. DCCCLXXXVI, Indictione III, quarto Idus Maii, anno secundo » gloriosissimi domini Caroli imperatoris augusti, » nepotis magni Caroli imperatoris » scilicet Calvi... Rebus serenatis, Petrapontenses canonici cum sancti Botthiani corpore ad sua reversi sunt: qua de re postea controversia orta est tempore Berlandi abbatis, qui sacrum depositum a Petrapontensibus canonicis reposcebat.

3 Quonam autem pacto controversia ista fuerit composita, habetur e diplomate apud Mar-

lotum tomo II Metropolis Remensis pag. 31, e quo loco rem gestam refert Mabillonius ad annum 980, num. 104: Jam Ludovicus, ait, a Lothario patre in Francici principatus consortionem adscitus erat; cum venerabilis Berlandus abbas monasterii sancti Vincentii Laudunensis Alberonem ejus urbis episcopum obnixè rogavit, ut, juxta privilegium, quod eidem cœnobio... Dido episcopus... indulserat, corpus sancti Botiani in eodem loco perpetuo permaneret cum canonicis Petrapontensis ecclesiæ, qui istuc cum prædicto sacro corpore ob infestationem paganorum se receperant: sed qui rebus pacatis, ad pristinam sedem reversi erant. Verum Adalbero... ratus durum esse, ut Petrapontis municipium suo patrono orbaretur, nec privilegio concessio Vincentinos frustrare volens, decrevit, ut sancti Botiani corpus in ecclesia prædicti castri... remaneret; ipsa vero ecclesia cum suis rebus monasterio S. Vincentii subjecta esset... His litteris, quæ chronicis notis distitutæ sunt in editis, subscribit Adalbero Remorum archiepiscopus, et post eum ipse Adalbero episcopus Laudunensis, prout licet videre apud Marlotum supra citatum.

4 Habemus itaque ex præmissis tria loca diversa, videlicet Laudunense monasterium sancti Vincentii, ac Petrapontem tribus circiter miliaribus Gallicis inde distantem, secundum mapam geographicam, qua utor; adde pagum Reneville in eadem Laudunensi diocesi, teste superius Bollandi, situm, nec non sex circiter miliaribus Gallicis Petraponte remotum: quæ loca non improbabile mihi præbent argumentum suspicandi, alium in locis adeo vicinis ejusdem dioceseos non esse quærendum Sanctum, quam Bossianum al. Bothianum vel Botianum; quotidiana pene nos docente experientia, Sanctorum nomina eorumdem diversis modis sæpissime efformari. Et vero nonne fieri facile potuit, ut publicus ejusdem Sancti cultus a Petrapontanis ad Renevillanos fuerit propagatus, præsertim si reliquæ aliquæ ex ipsius corpore illuc translata sint, vel sola nominis fama ibidem pervulgata, aucto potissimum religioso erga eundem Sanctum incolarum et accolarum affectu, propterea quod essent experti patrocinium illius in mitigandis vel tollendis colicis cruciatibus?

5 Neque dicas, Sanctum hunc in allegato diplomate vocari confessorem, non vero episcopum, qualem superius appellat Bollandus. Tametsi enim titulum hunc dignitatis episcopalis alicunde didicerit Bollandus, cum Sancto illum apponat ante superiorem ejus annuntiationem; eundem tamen expresse non repetit in annuntiatione

ac deinde apud canonicos Petrapontenses requievit.

E

non videtur esse diversus

F

a S. Bossiano, qui colitur in pago Reneville.

A tione ipsa, sed dumtaxat dicit : In Reneville . . colitur. . S. Bossianus. Sed fac eundem titulum ibi subintelligendum ; an satis legitime ex illo solo per vulgarem fortasse traditionem invecro, deduci potest, duos hic esse ponendos Sanctos, quando pro unico militant congruentiæ illæ, quas antea protuli? Hoc interim boni inest meis conjecturis, ut, si aliquando probetur alterum ab

altero distingui, de utroque sit actum in præsentia, numquam postmodum reditura forsitan hoc faciendi occasione. Mense Septembri illum designabat supra Bollandus sine die : quem quia aliunde non novi, liberum mihi censui de illo agere hoc die. De tempore mortis nihil explorati habeo, unde illud distincte determinem. Vita functum ante annum 886 colligo e calculis chronologicis num. 2.

AUCTOR
J. P.

DE SS. ARCANO ET ÆGIDIO EREMITIS CONFESSORIBUS

BURGI S. SEPULCRI IN UMBRIA,

COMMENTARIUS HISTORICUS.

J. V.

B § I. Origo Burgi S. Sepulcri per Sanctos ejusdem fundatores et protectores.

SÆCULO X, UT
VIDETUR.
Burgum S. Sepulcri

Sanctis hisce suam debet originem Burgus seu Burgum S. Sepulchri, urbs parva Italiæ Baudrando, in Umbria regione, prope Tiberim fluvium, in ipso limite Tusciæ, et episcopalis sub archiepiscopo Florentino. Quæ, ait Ughellus in Italia sacra novæ editionis tom. III col. 195, tametsi . hodie inter Hetruriæ civitates numeretur, tamquam quæ magni Ducis imperio pareat, re tamen vera in Umbria (olim Olumbria, sive Umbria cis Apenninum) collocanda est sub Apenninis montibus, a Tyberi non plus distans, quam mille passus (a Tiferno Tiberino seu Civitate Castelli viii, ab Arretio xv mill. pass. secundum Ferrarium hac die in Notis.) Apud antiquos scriptores nulla ejus civitatis memoria extat, quod nulla spectabili antiquitate nobilitetur, licet nonnulli contendunt (ut Jacobillus in Vita) hanc ipsam esse Biturgiam, in mediterraneæ Hetruriæ civitatibus a Ptolomæo collocatam. Alii vero affirmant ibi sitam esse, ubi olim Plinii junioris villa narratur fuisse, Tusci appellata. Vide Cluverium Italiæ antiquæ lib. II pag. 590, et Flavium Blondum citatum ab Orlandio Orbis sacri et profani parte II vol. I pag. 653. Sunt tamen, inquit Leander Albertus in Descriptione totius Italiæ anno 1566 Latine impressa pag. 132, quibus hoc minime probetur, quasi locorum situs et conditio nequaquam Plinianæ descriptioni conveniat. His et nos assentimur cum Orlandio part. II vol. II pag. 1327.

non est Biturgia;

2 Perperam quoque hæc civitas cum Biturgia confunditur : Biturgiam enim, teste Baudrando, ponit Cluverius ad Tiberim non longe a Perusia in Septemtrionem, ubi nunc forsitan CERQUETO castrum agri Perusini, sat procul Burgo S. Sepulchri dissitum. Imo in tabula Etruriæ antiquæ ante librum II, et pag. 570 Biturgiam Cluverius collocat ad Ambram fluvium, qui in Arnun influat, inter Aretium et Florentiam. Ortelio autem Biturgia nunc est CITERNA, castrum Hetruriæ, quod Maginus tabula XLIII exhibet ad fluvium Chersonam inter Aretium et Burgum S. Sepulchri, adeoque ab hoc distinctum. Nec re-

fert, quod in tabula Italiæ mediæ ævi Græco-Langobardico-Francici apud Muratorium tomo X Scriptorum Italiæ ponatur Biturgia trans Tiberim pro Burgo S. Sepulchri, forte ad conciliandam huic urbi antiquitatem : nam præterquam quod aliæ mappæ geographicæ constanter habeant Burgum S. Sepulchri, non Biturgiam, ipse anonymus Mediolanensis, auctor Dissertationis chronographicæ pro usu citatæ tabulæ, col. CCVI scribit sequentia : BITURGIA, quam, cum varii varie sentiant apud Bodrandum nulla adducta ratione, et nos cum ipso sentimus esse CITERNAM inter Aretium et Burgum S. Sepulchri, ut in Magini tab. 43. Sed cum Burgus sit trans Tiberim in Umbria, male sentiunt, qui volunt cum Alberto p. 88 Biturgiam et Burgum eundem esse locum ; illa enim juxta Ptolemæum, qui solus ejus meminit lib. 3 c. 1, in Tuscia fuit. Vide Ferrarii Lexicon geographicum. Cum itaque Burgum S. Sepulchri nec vetus Biturgia sit, nec e Plinianæ villæ ruinis surrexerit, aliud ejus exordium vestigandum est.

3 Nullum autem certius inventum iri putamus, quam quod Orlandius cit. pag. 1327 post Ughellum narrat ex Leone X, a quo primum civitas Burgensis episcopatus sede fuit decorata, bulla Præexcellenti hac de re edita anno 1515 x Kal. Octobris. Accipe ipsius Leonis verba apud Ughellum col. 196 : Sane attendentes, quod oppidum Burgi S. Sepulchri civitatis Castelli diocesis, temporalis dominii excelsæ reipublicæ Florentinæ, in cujus loco ante illius constitutionem ingens erat sylvæ Nivea *, ob nivium frequentiam dicta, et cum per eam iter facerent duo sancti Peregrini, Arcanus videlicet et Ægidius a sancto Sepulchro Dominico tunc abscedentes, cum apud limpidissimum fontem, qui inibi tunc erat, aliquantulum requiescerent, divina visione, ut dicitur, admoniti, quoddam sacellum ibidem construxerunt, et ex tunc nonnulli Christi fideles juxta sacellum ipsum aliquas domos ædificare et burgum domorum facere, et tandem multiplicatis domibus et mœnibus erectis, in

sed locus ille, in quo

* Nisam voca
Baudrandus

* forte id

AUCTORE
J. V.

oppidum S. Sepulchri appellatum fertur inter alia ipsius domini oppida admodum celebre et antiquum, ac magna notabilium et literatarum personarum ac incolarum generositate, benediciente Domino, refertum, ac in illo unum notabile et insigne monasterium Camaldulensis ordinis, sub invocatione S. Joannis Evangelistæ dicatum, in quo adhuc fons, et sacellum per dictos sanctos Peregrinos fabricatum hujusmodi consistunt, et ad cujus fontis lavacrum aquas haurientes febricitantes, divina operante clementia, intercessione ipsorum Sanctorum liberantur etc. *Plura qui cupit de hac urbe, Ughellum consulat et Orlendium pag. 1328.*

Sancti nostri

4 *Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italix pag. 563 ex Annalib. Burgensib. Ms. Sanctorum nostrorum peregrinationem, adventum in Italiam, Burgique originem compendio describit hunc in modum : Arcanus ex Arcadia, et Ægidius Hispanus anno sal. MCDXXX Joanne XI Pont. Max. et Othone I imp. Hierosolymam voti causa profecti, inde Romam veniunt ad Apostolorum limina : quibus invisus, sacris reliquiis onusti dum Venetias pergunt, in locum, in quo nunc Burgum S. Sepulchri civitas est, nemorosum divertere eos contigit. Sed error vel mendum est in tempore : nam, ut nihil dicam de Pontifice et imperatore ; ab anno 1327 obierat Guido seu Vido Tarlatus e Petra mala, qui urbem munitionibus cinxerat. Vide Ughellum hic et in episcopis Aretinis tom. I col. 424. Rectius ait Jacobillus in Vita Italica tom. I de Sanctis Umbriæ pag. 722 : Tempore Ottonis I imperatoris et summi Pontificis Joannis XI anno Domini CMXXXVI. Pergit Ferrarius : Ibi dum tantisper ad fontem recreantur, Arcanus somno correptus, vocem sibi audire visus est ; Locus hic sanctus est, hic siste gradum, et aram erige. Quod cæleste monitum prodigium subsequitur : nam pera, in qua erant reliquiæ, arbori alligata, sponte soluta in sublimem volans, haud prius, quam voto, se ibi ecclesiam constructuros, facto, descendit. Utrum prodigiosus iste peræ reliquias continentis volatus, quem mirabilius adhuc modo Jacobillus narrat, dignus fide historica ab erudito et prudente lectore habendus sit, vehementer ambigimus : quippe Leo X in bulla superius memorata de eo altum silet, imo nec asseveranter loquitur de divina visione aut voce. Cujus autem quantæ auctoritatis sint Annales Burgenses et Codex ant. a Ferrario et Jacobillo citati, hactenus ignoramus ; nec apud Muratorium, nec in Thesauro antiquitatum et historiarum Italix invenire eos potuimus : forte quod nondum typis excusi sint.*

sacellum exstruxere.

5 Sacello itaque in eo loco extracto, (addit Jacobillus, in honorem S. Leonardi confessoris. Vide vi Novembris) fama sanctitatis ipsorum pervagante, tantus cœpit esse ex vicinis oppidis et pagis ad eos concursus, ut brevi nova urbs circum ecclesiam (quam Burgum S. Sepulchri placuit appellare) ædificata sit ; cui B. Arcanus nonnullos præfecit, qui eam administrarent. Hos autem administratores Jacobillus pag. 723 facit Camaldulenses : Desiderans, inquit, S. Arcanus, ut iste burgus in spirituali regeretur a persona zelo plena, vocavit P. D. Esaiam, monachum observantem Ordinis Camaldulensis, concessitque ecclesiam illam et habitationem ipsi et monachis ejus, qui velut curiones et rectores gubernarunt Burgi incolas multa cum charitate et vigilantia. Verum quos hic Camaldulenses ap-

pellet, non satis intelligimus, nisi tempora confuderit : nam Ordo ille anno primum 1012 a S. Romualdo institutus est secundum Hippolytum Helyot in Historia Ordinum monasticorum tom. V pag. 245 et 246 ; S. Arcanus autem, ipso Jacobillo teste, obiit circa annum Domini CMLX. Citat quidem Hist. Camal., sed apud Augustinum Florentinum lib. I Historiarum Camaldulensium cap. LXVIII pag. 140 tantum legimus : Crescente magis indies veneratione et opinione sacræ eremi, municipes Burgi S. Sepulchri antiquissimam basilicam S. Joanni Euan. dicatam eremitis dilargiti sunt : nulla S. Arcani, nulla P. D. Esaiæ facta mentione. Certe non vivebat tunc Sanctus, cum ecclesiam ab eo et S. Ægidio constructam vocet antiquissimam. Imo pag. 724 ait ipse Jacobillus : Haud multum temporis effluxit post mortem S. Arcani, cum ecclesia Burgi S. Sepulchri a monachis Camaldulensibus fuit reædificata factaque abbatia celeberrima et dedicata S. Joanni Evangelistæ ; auctusque est Burgus incolarum numero, et habitatores subjecerunt sese in regimine spirituali et temporali sacræ eremo Camaldulensi et abbati dicti monasterii S. Joannis Evangelistæ : Eugenius PP. III anno MCXLVI confirmavit hanc donationem et subjectionem.

§ II. Sanctorum locus natalis, peregrinatio, tempus mortis, cultus ; Ægidius a synonymis distinctus.

Patriam S. Arcani fuisse Arcadiam, tradunt Ferrarius et Jacobillus. Porro Arcadiæ nomine loca plura appellata invenimus : est enim Arcadia regio Peloponnesi (hodie vulgo la Morca) Græciæ peninsula mediterranea, nusquam mare attingens, a poetis decantatissima : Ibi asbestus lapis provenit, qui aqua accenditur et terra extinguatur, inquit Ferrarius in Lexico geographico. Tum Arcadia urbs Peloponnesi in Messenia provincia, et in ejus ora Occidentali, inter Haliartum et Methonem. Arcadia item urbs est Crete seu Candix insulæ, episcopalis in ora Occidentali versus Cisamum. Hæc Baudrandus. Quartam assignat Orlendius part. I pag. 120 his verbis : Postrema dioceseos Ægypti provincia est Arcadia ; non illa Peloponnesi regio intima... sed altera in Ægypto posita, quæ ab Arcadio imperatore sic appellata est. Quænam ex his quatuor S. Arcani natalibus nobilitata sit, fateri malumus nos ignorare, quam temere con-jicere. Sanctum hunc fuisse nobilem, Jacobillus scribit : Arcanus ex Arcadia, vir nobilis ; de nobilitate silet Ferrarius. Ad S. Ægidium quod attinet, utroque consentiente, Ægidius Hispanus fuit : quamquam aliqui S. Arcano conterraneum velint apud Jacobillum pag. 724 : Voluit S. Ægidius inde discedere, et reverti in Hispaniam patriam suam, et secundum alios in Arcadiam, ubi dicunt etiam ipsum esse natum ; sed hoc verisimile non est propter sequentia : indutusque monachum Ordinis S. Benedicti, ibi vixit multa cum integritate et observantia, factusque abbas, illic sancte obiit. Nullum enim Ordinis S. Benedicti monasterium in Arcadia invenimus.

7 De Sanctorum peregrinatione num. 4 aliquid diximus ex Ferrario, nunc Jacobillum adducimus, varia loca sacra pie visitant.

S. Arcanus ex Arcadia oriundus, S. Ægidius vero Hispanus fuit.

A *diamus, qui eandem paulo fusius enarrat*: Duo sancti Peregrini, nominati Arcanus ex Arcadia vir nobilis et Ægidius Hispanus, e sua patria discesserunt et voti causa visitatum iverunt sanctum Domini nostri Sepulcrum, civitatem Hierosolymitanam aliaque sacra loca Terræ Sanctæ; iisque pie visitatis, adepti sunt sacras aliquot reliquias e sancto Domini nostri Sepulcro et ex sacra urbe Hierosolymitana, secumque religiose tulerunt; et profecti cum iis ad visitandas Romæ ecclesias, iter intenderunt Anconam versus et Venetias, alia Italiæ sacra loca invisuri. Cum pervenissent ad quemdam locum Umbriæ prope amnem Tiberim et ad radicem Apennini montis non longe a planitie, ubi olim fuit Biturgia (*vide num. 1 et 2*) civitas antiquissima et Tuscorum colonia, ibi reppererunt sancti Peregrini fontem prope sylvam; sentientesque se lassos et sitibundos, illic substituerunt et aqua ista se refoecillarunt. Arcanus somno correptus obdormivit audivitque vocem sibi dicentem: Hic locus est sanctus et hic consiste et relinque sacras reliquias, quas attulisti e sancto Sepulcro locisque sacris Hierosolymæ, et construe habitationem pro te et tuo socio: quia hoc in loco ædificabitur burgus, qui postea auctus celebris erit civitas. *Vide num. 3. Quæ autem supra memorantur Italix urbes, Ancon seu Ancona in Piceno ad oram maris Adriatici, et Venetiæ, notiores sunt, quam ut aliquid de iis annotandum sit.*

Ubi et quare do
mortui.

8 *Fundato Burgo, quod propter repositas inibi reliquias e sacro Domini nostri Sepulcro, fuit cognominatum S. SEPULCRI, Jacobillo teste; cum (S. Arcanus) aliquot annos in jejuniis, vigiliis, orationibus et aliis piis exercitationibus vitam solitariam duxisset, migraturus e vita, cum cives ad divinorum mandatorum observantiam hortatus esset, eisque nonnulla prædixisset, obdormivit in Domino Kal. Septembris; in ea ecclesia, quam cum Ægidio ædificaverat, honorifice sepultus. Ægidius vero orbatu comite, quem loco patris habebat, in patriam (Hispaniam) reversus est: et monasticam vitam ducens factusque abbas, et ipse sancto fine quievit. Ita Ferrarius: eadem fere, sed aliquanto verbosius habet Jacobillus, mortem S. Arcani signans circa annum Domini CMLX. Castellanus autem Sanctum obiisse ponit seculo VII: verum hoc cohæ-rere nequit cum notis chronologicis initio vitæ a Ferrario et Jacobillo traditis, nempe Joanne XI Pont. Max. et Ottone I imp.; quas non quidem ut certas attulimus, sed tamen præferendas arbitramur, usque dum aliquid certius probetur. Major de S. Ægidio difficultas est: illum num. 6 aiebat Jacobillus Ordinis S. Benedicti monachum et deinde abbatem fuisse; at Mabillonius et Wion nusquam hujus S. Ægidii meminerunt. Monasticam vitam duxisse, factum abbatem et sancto fine quievisse, asserit Ferrarius; sed Ordinem, monasterium et mortis tempus non exprimit: quæ omnia proin valde obscura sunt. Nos S. Ægidium putamus verisimiliter defunctum esse sæculo X. Verisimiliter, inquam, nimirum si notæ chronicæ subsistant.*

cultus eorum
antiquus; Vita
unde desumpta.

9 *Antiquum porro et celebrem esse eorum cultum, ex utroque Ferrarii Catalogo discimus: in priori quidem post Vitam annotat sequentia: Horum diem festum hac die Burgenses celebrant, ab opere cessantes, uti urbis suæ fundatores*, et patronorum. In Catalogo vero generali sic habet: Burgi S. Sepulchri in Umbria Beatorum Ægidii et Arcani eremitarum, notans*

* i. fundatorum

pag. 347: Ex monumen. et Chron. Ms. urbis Burgen., ex quibus, cum illac transiremus, vitam excerptimus: hos Burgenses velut patronos, suæque urbis auctores venerantur. Castellanus S. Arcanum annuntiat seculo VII Burgi S. Sepulchri in Italia, S. Arcanus, eremita: sed socii ejus Ægidii non meminit, fortasse quod eundem putaverit cum Ægidio Atheniensi, qui sub finem ejusdem sæculi VII claruit. Ambos in Bulla anno 1515 edita, de qua supra num. 3, Sanctos appellat Leo X: duo sancti Peregrini, Arcanus videlicet, et Ægidius. Et infra: In quo adhuc fons, et sacellum per dictos sanctos Peregrinos fabricatum etc. Quin et miraculorum gloria in pellendis febribus illustres fuisse, haud obscure innuit: Ad cujus fontis lavacrum aquas haurientes febricitantes, divina operante clementia, intercessione ipsorum Sanctorum liberantur. Ex his de immemorabili horum Sanctorum cultu satis constare arbitramur, licet alia Martyrologia eos non annuntient. Quod attinet ad Vitam, eam sparsim ex Ferrario dedimus, intermixtis nonnullis ex Vita Italica Jacobilli. Utinam vero ipsos fontes, Annales inquam Burgenses, et Officium proprium, aliave monumenta authentica, siqua habent, videre licuisset.

10 *Tamayus tom. V Martyrologii Hispani pag. 24 hos Sanctos annuntiat II Septembris, nescimus quo auctore: in Notis enim lit. D solum citat Ferrarium in Catal. General. SS. die I Septembr. Quamvis autem S. Ægidius secundum Ferrarium et Jacobillum fuerit monachus et abbas; nullus tamen arbitretur eundem esse cum B. Ægidio monacho et abbate S. Martini de Castañeda in diocesi Asturicensi, de quo infra hoc die agitur. Siquidem Beatus ille obiit circa an. 1203, in ipsa adolescentia monasticam vitam amplexus: Ægidius vero, qui cum Arcano colitur, post hujus obitum dumtaxat memoratur factus monachus, cum jam adulta ætate vir esset. Præterea beatus ille non legitur peregrinatus fuisse, sed cum socio, cujus nomen interiit, in eremo degisse: in proximis cænobio montibus, ait Bucelinus Menologii Benedict. pag. 610, vitam solitariam instituit. Adde Tamayi citati annotationem pag. 36: Huc usque hujus S. abbatis (Ægidii) nomen ignoravit Hispania, quia in ejus historiis et chronicis nulla invenitur memoria. Pag. 37: De S. Ægidio vero nihil apud nostros. Si ejus nomen ignoravit Hispania, si nihil de eo apud Hispanos invenerit Tamayus; ergo diversum esse oportet ab Ægidio monacho et abbate S. Martini de Castañeda, cujus utique Yepesius, Henriquez et Manriqueus Hispani omnes meminerunt, quosque videre potuit Tamayus, cum ante ipsum scripserint. Vel si unus idemque fuerit Ægidius, quomodo prædicti auctores uti et Bucelinus citatus et Chalemotus, secessum in solitudinem B. Ægidii San-Martiniensis narrantes, nihil de ejus in Terram Sanctam peregrinatione, nihil de Burgi S. Sepulchri ædificatione, nihil de S. Arcano ipsius socio memorix prodiderunt? Quomodo in Annalibus Cisterc. ad annum 1203 cap. VIII num. 7 scripsit Manriqueus, ejusdem socii nomen interiisse, quod in gemino Ferrarii Catalogo exstabat æque celebre ac ipsiusmet Ægidii? Hæc rite perpensa satis clare, ni fallor, ostendunt duos illos Ægidios neque in unum confundi, neque alterum in duos distrahi posse. Utriusque autem hujus Ægidii ab alio, de quo superius a pag. 284, distinctio probatione non indiget.*

AUCTORE
J. V.

S. Ægidius cum
synonymis
haud confun-
dendus.

DE BEATO ÆGIDIO ABBATE

IN DIOECESI ASTURICENSI IN HISPANIA.

J. V.

SYLLOGE.

Beati cultus, distinctio ab aliis synonymis et elogium.

CIRCA AN. MCCIII.
Beati cultus ex
Manriqueo; mo-
nasterium, cui

Tertius hic abbas Ægidius est, quem hoc die exhibemus, cultum ejus edocti ab Angelo Manrique Annalium Cisterciensium tom. III ad annum 1203 cap. VIII num. 7, ubi hæc habet: In eodem monasterio S. Martini (de Castañeda, alias de Lacu, in diœcesi Asturicensi) floruisse feruntur duo alii viri, Ægidius, alterque, **B** ejus nomen interit, insignis sanctitatis, primum monachi, mox jam adulti in vita cœnobitica, in eremo degentes; ubi ambo usque ad mortem perseverarunt. Et socii quidem memoria parva extat; Ægidii celebris, erecto in honorem ejus sacello ad oppidum Casaium, et multis illuc infirmis concurrentibus, præcipue autem surdis sanitatem optatam recepturis. Extant servanturque authentice probata plura miracula, quæ Deus per hunc Sanctum operatur nostris adhuc temporibus. Eundem Beati titulo exornant Miræus Originum monast. lib. V cap. XV, et Bucelinus in Menologio Benedictino pag. 609. Venerabilem dumtaxat appellat Chalemotus in Serie Sanctorum etc. Ordinis Cisterciensis pag. 286: In Hispania venerabilis Ægidius, primus de Castañeda * abbas in diœcesi Asturicensi, vir mirandæ integritatis, qui diu ibidem insolita sanctitate floruit: abdicata tamen successu temporis dignitate, quasi emeritus miles vitam privatam et anachoreticam egit: ac tandem felici morte consumptus, meruit inter Sanctos Ordinis Cisterciensis referri ab Henriqueo ad primam Septembris **C** his verbis: In Hispania beatus Ægidius monachus Cisterciensis et primus abbas monasterii S. Martini de Castañeda, qui ea dignitate post aliquot annos deposita, anachoreticam vitam elegit, et plenus dierum, ferax meritorum ac omnium virtutum ornamentis coruscans vivendi finem fecit, et ad cælestem patriam evolavit. Tum de monasterio notat sequentia: Cœnobium hoc in diœcesi Asturicensi constructum, a nigris monachis Benedictinis primo inhabitatum fuit; quibus Cistercienses successerunt: et tandem reformatis ejusdem instituti Religiosis traditum, ab eisdem usque in hodiernum diem possidetur. De ejus antiquitate consule Mabillonium ad an. 941, seu tom. III Annalium pag. 458.

abbas præfuit:
locus ubi colitur
obscurus est.

2 Errantem Henriquezium sequitur Chalemotus, dum Ægidium abbatem primum nominat, non inspecto, ut opinor, Manriquei loco citato, ubi præterea hæc habet: Henriquez Menologio suo adscribit Ægidium prima die Septembris; sed dum facit abbatem primum domus, a vera traditione et, quod magis est, etiam ab instrumentis longe aberrat. Nam secundum Yepesium in Chronico generali Ordinis S. Benedicti tom. V fol. 93 Petro Christiano, postquam triennio

abbas fuerat, ad episcopatum Asturicensem assumpto, successit in abbatia Martinus; Martino demum S. Ægidius, qui ut vitam ageret anachoreticam, se recepit in solitudinem. Ex quo patet Beatum fuisse abbatem, licet Manriqueus id non exprimat. Idem scriptor assignabat superius locum Beati cultu nobilem, oppidum Casaium vel, ut index habet, Cassarum; sed neutrum **E** nomen apud geographos reperire est. Unde conjicimus annalistam designare voluisse ignobile oppidulum, quod tabulæ chorographiæ non exhibent, situm in proximis cœnobio montibus, ubi Beatus, teste Bucelino, vitam solitariam instituit: quod satis verisimile videtur. Si quid certius de Casaio aut Cassaro eruditi Hispani suggererint, volupe nobis erit ab eis doceri. Petiimus interim, datis ad abbatem dicti monasterii litteris 1 Novembris 1743, Beati Vitam seu Acta Mss., si habeantur, notitiam loci vel locorum, ubi colitur, miracula item per ejus intercessionem patrata, quæ, teste Manriqueo citato, extant servanturque authentice probata plura; sed hucusque nihil accepimus. Quare monitum volumus eruditum lectorem, præcedentia de Beati cultu Manriquei potissimum fide niti.

3 Annum Beati emortualem a nemine consignatum invenio præterquam a Sigismundo Alberti in Catalogo chronologico-geographico de Sanctis, Beatis, ac Servis Dei Ordinis Cisterciensis. his verbis: B. Egidius, nat. Hisp., mon. Castañeda in diœc. Asturicen. 1 Septembris circa annum MCCIII. Ex quo distinctionem ejus ab aliis synonymis sat liquido patere arbitramur: et quidem de Ægidio abbate in provincia Narbonensi res per se clara est, de alio Ægidio S. Arcani socio probavimus supra pag. 307. Cum vero Acta authentica Beati nostri non suppetant, elogium ejus ex Bucelino recudemus, quale illud inseruit Menologio Benedictino pag. 609 et seq. citans Yepesium, Aubert. Miræum, Chrysostomum Henriquez tom. II SS. Ord. etc. In Hispania beati Ægidii abbatis beati Martini de Castañeda. Hic in ipsa adolescentia jugum Domini amplexus, sanctissimo P. N. Benedicto sub lectissima Cisterciensium nostrorum reformatione nomen dedit; non solum pietatis, sed et eruditionis laude, juvenili etiam ætate spectatissimus. Abbas S. Martini in regno Castellæ * constitutus, eam dignitatem, ut erat omnibus præstantioribus animi dotibus instructissimus, mirabiliter illustravit, neque monachos solum suos, sed ad se velut medicum expertissimum concurrentes peccatorum labe infectissimos, mira arte et benevolentia lucratus, verbis mellitissimis, et sui maxime exemplo, ad saniora revocavit, eorundemque

Annus mortis et
distinctio ab
aliis Ægidis;
elogium

* imo Legionis

A demque magnum numerum cælo asseruit; quin et plurimos cucullo induit, et monachos absolutissimos formavit.

ex Buclino.

4 Demum abbatialis dignitatis onere depositus, a Spiritu sancto edoctus, sectatus est ea quæ ædificant, et æmulatus charismata meliora, cum Maria optimam partem eligit, et obtenta a superioribus facultate, ut quietius rerum divinarum contemplationi vacaret, in proximis cenobio montibus, vitam solitariam instituit. Ex quo autem, inquit vitæ auctor, (*nempe Chrysosto-*

mus Henriquez lib. II Fasciculi Sanctorum Ordinis Cist. pag. 262) ab omnium conversatione se subtraxit, in tantum cælestium rerum contemplationi se dedit, ut præ excessu consolationis spiritualis, mente cælum conscendere, et quasi contagiis mortalitatis exutis, angelicis choris interesse videretur. Tandem autem, plenus dierum, ferax meritorum, et omnium virtutum ornamentis coruscans, vivendi finem fecit, imo veræ vitæ initium meruit, cum sanctitatis fama locis illis haud mediocre decus conciliasset.

AUCTORE
J. V.

DE B. JULIANA VIRG. ET ABBATISSA ORDINIS S. BENEDICTI, VENETIIS IN ITALIA,

B

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

E

J. P.

§ I. Notitiæ de Beata ad nos missæ; genealogia majorum; cultus publicus.

ANNO MCCLXII.
Varia documenta ob Excell. domino Cornaro seu Cornelio collecta:

Venetia, notissima Italiae urbs, ac potentissima reipublicæ Venetæ caput, meritis ac virtutibus hujus Beatæ, nec non mirifica corporis ejus integritate post plura sæcula perseverante illustratæ sunt. Ibidem in monasterio SS. Blasii et Cataldi in insula Judaica piam vitam sancta morte clausit. Quo anno sitnata, et in quibus parthenonibus vixerit, priusquam pervenerit ad dictum monasterium, narratur in Vita, ubi et de parentibus, fratribus ac sorore agitur. P. Hieronymus Lombardi S. J., die XXVIII Januarii anni hujus labentis 1744 varias de B. Juliana notitias Venetiis huc mitti curavit, usum se indicans singulari humanitate et incredibili diligentia, nec non peritia Excellentissimi Domini Flaminii Cornaro, seu Cornelio, cujus benigno ad labores nostros promovendos desiderio easdem notitias debemus, plures fortasse debituri in aliis occasionibus, ad quas se gratiose obtulit vir nobilissimus, si in aliis Sanctis vel Beatis suppetias nobis ferre potuerit.

Beatæ

2 Inter alia autem debemus ei apographum ex pergamento desumptum, quod habetur in dicto monasterio, et B. Julianæ progenitorum arborem genealogicam exhibet. Quamquam vero in istiusmodi materiis non raro contingat plura dici ad splendorem familiarum honorifice, quam solide probari possit, et historice indagari; nobilissimos tamen Beatæ majores hic enumeramus in fide et relatione memorati apographi. Audiatur textus: Hæc arbor est sublimior Cedris, habet quas Libanus, Quæ poma nescit noxia, Sed ferre vitæ præmia. Hæc inclyta Teutonicaque familia Colalto* est imperialis, atque Germaniæ non Mantuæ antiquitus traxit originem; quam in multis orbis provinciis ejus meritum dilatavit. Primus venit in Italiam Rambaldus anno CMXXII: cui Berengarius Italiæ rex Lovadinam terram Tarvisio civitati proximam donavit. Rambaldus autem CMXLVIII genuit Rambaldum II, quem

* ul. Collalto

Otho III imperator Tarvisii comitem instituit, et Garimbertum, et Viacenum. Rambaldus II CMLXXII genuit Rambaldum III, qui castrum et abbatiam Narvesæ a Methilde uxore obtinuit, castrumque fundavit, quod appellavit Colaltum, et habitavit.

3 Rambaldus III CMXCVIII genuit Encedisum, Albertum, et Guidam. Encedisus MXXV genuit Schellam, cui Federicus* imperator tribuit piscationem in flumine Silli. Schella I MLII genuit Encedisum II, qui emit montem, super quem ædificatum est castrum S. Salvatoris, et Rambaldum IV, comitem Tarvisii ab Henrico institutum, et Volcerium Aquileyæ patriarcham. Encedisus II MLXXVIII genuit Rambaldum V, qui MCVI genuit Encedisum IV. Encedisus IV MCXXXII genuit Rambaldum VI, qui castrum S. Salvatoris ædificavit et habitavit. Rambaldus VI MCLVI genuit Schellam III comitem Rai et Musesse*, Manfredum II episc. Feltri* ac Cividalis, et Tolbertum equitem D. Scaligeri Veronæ patroni. Tolbertus iste genuit Rambaldum VII, quem senatus Venetus ditavit castro Soligheti, Manfredum III, Claram, et MCLXXXVI nostram præclaram Julianam. Itaque Julianæ nostræ genitores fuere Tolbertus I Colaltus comes Colalti, et Joanna a S. Angelo de Mantua, Ripæ-altæ comitissa in castro S. Salvatoris inter Tarvisium et Conedam civitates collocato. His itaque a progenitoribus, ut fertur, nobiles traxit natales B. Juliana, secundum hanc arborem genealogicam, cujus examen relinquo aliis, ad quos familiarum illustrium eruditiones magis ex professo spectant. Sansovinus sane in Origine familiarum Italiae lib. I, fol. 3 scribit pugnantiæ cum jam data genealogia. Nos interim ad Beatæ cultum pergamus, quandoquidem de virtutibus morumque sanctimonia, quæ vera et unica apud Deum est nobilitas, sufficienter tractabitur in Vita ejus.

genealogia:

* non invenio
isto sæculo illius
nominis imperatorem.

* f. Mestre in
territor. Venet.
* opp. est in
confin. Veneto-
rum.

4 Excellentissimus

AUCTOR2

J. P.
culus

4 *Excellentissimus D. Flaminius Cornelius sequentia de antiqua et publica hujus Virginis veneratione misit documenta Latina* : Possident miniales vetustissimum quoddam altare ligneum, in quo simulacra plura, inter quæ præcipue imago Julianæ radiis ac splendoribus circumdata, varietate refulget in octo quadratis tabellis, ejus prodigia, dum adhuc viveret, patrata exponentibus. . . In primo quadrato Julianam S. Blasius alloquitur. In secundo Juliana inter brachia parvulum Jesum suscipit. In tertio Juliana per Christum annonam recipit. In quarto Juliana fractum monialis brachium signat et sanat. In quinto Juliana juvenem à vinculis absolvit, et illæsum abire facit. In sexto Juliana mortua et sepulta a populis ad cœmeterium confluentibus invocatur. In septimo Juliana cœlitus per fulgura syderaue super ipsius tumulum micantia patet adoranda. In octavo Juliana effossa terra exhumatur, ac integra, incorrupta, speciosa in templo collocatur. His insignibus ac imaginibus perantiquis peracute Julianæ vita morsque beata prænarratur.

variis argumen-
tis

B

5 *Non dubito, quin hæc ultima clausula referenda sit ad tabulam, cujus inscriptionem ac narrationem Italicam inter alia documenta huc misit laudatus D. Cornelius, hoc titulo prænotatam, qui sic sonat Latine* : Eccegraphum inscriptionis exaratae in pergamento, affixæ ad tabulam, quæ columnæ appendi solet in ecclesia S. Blasii et Catoldi Venetiis, prope altare, ubi conservatur corpus B. Julianæ Colaltæ. *Post hæc subduntur ista* : Hic requiescit gloriosum ac mirabile corpus B. Julianæ Colaltæ virginis, vita functæ MCLXII die prima Septembris. *Vitæ autem ejus mortisque, nec non mirabilium ab illa patratum historia summam exarata in dicto eccegrapho continetur, quæ inferius pluribus relata legi poterit in Beatæ Vitæ, quam dabo. Redeamus ad superiores notitias Latinas* : Præterea, *inquiunt*, ligneus tumulus, qui mortuam Julianam est amplexus, quique in terra humida septem lustris tumultatus fuit, Julianæ mortuæ meritis mortem superavit, unaque cum Juliana incorruptus evasit, et nunc colitur servaturque in capella Deiparæ Mariæ virgini dicata. Præterea prædictæ moniales alterum librum habent, ubi narratur Kalendis Septembris hanc ecclesiam solemne festum, Missam et Officium de Juliana ad altare eidem dicatum celebrare. *Hæc de festo et Officio confirmantur e Vitæ Latina, quam prælo dabimus, sub finem.*

C

probatu8 :

6 *Hiscæ merito addi debet extracta ex alio ejusdem parthenonis pergamento, oratio ad beatam Julianam, ubi vocatur in memoratis notitiis Cornelianis* :

Jesu dulcis Julianæ merx Christe,
Jesu redemptor, da tuis famulis
Precamur humiles precibus solitis :
Tu conculcatis inferni jaculis,
Tu jam deletis culparum maculis,
Et resolutis pœnarum debitis,
Tuam nobis infunde gratiam,
Fidem, pacem ac indulgentiam,
Julianæ meritis defer clementiam,
Gloriosam nobis præbe victoriam :
Plenariam cunctis largiaris veniam,
Paradisi condones gloriam.

7. Juliana Christi famula succurre nobis miseris.
8. Ne damnemur cum impiis in adventu Judicis. OREMUS. Deus, qui B. Julianam virginem tuam, spreto sæculo, ad almam devoti famuli tui Benedicti Religionem vocare dignatus es, tri-

bue nobis, quæsumus, ut ejus meritis et exemplis digne tibi servientes, cum ipsa in æterna gloria te perfrui mercamur. Per Dominum etc. *Hactenus documenta Veneta.*

7 *Recte igitur hagiologi non pauci Beatam hanc intemerunt Fastis sacris. Arnoldus Wion ita illam annuntiat hoc die* : Venetiis in monasterio sanctimonialium S. Blasii de Catoldo nuncupati, in Judaica, depositio sanctæ Julianæ, primæ ejusdem loci abbatissæ, quem, congregato ibidem virginum collegio, mirabiliter instauravit, auxil et ordinavit. *Eandem quoque tamquam sanctam memorant Dorganius et Menardus, quibus adde Ferrarium in Catalogo generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt. Castellanus in Additionibus et correctionibus suis pag. 979 addi quidem jubet Julianam ad finem diei primæ Septembris; verum quia illam haud satis norat, minus ei benignus fuit, venerabilem dumtaxat appellans. Hagiologi iidem Benedictini Wion, Dorganius et Menardus hujus abbatissæ inventionem referunt die XXII Julii; de qua etiam Ferrarius ad eundem diem.*

annuntiatio in
Fastis sacris.

E

§ II. Beneficia Beatæ patrocini impetrata; scriptores, qui de illa meminerunt; Vitæ.

Cælestes favores, Beatæ nostræ patrocini in acerbis præsertim capitis doloribus impetratos, narrat collectio Veneta, et e variis chartis monasterii ejus transcriptos indicat. Invenio autem ante illos in Mss. nostris Cornelianis hanc præfationem : Præter cælestes favores, de quibus monialium antiquarum nimia humilitas non curavit catalogum recensere, tantum aliquot argenteæ ligneæque tabellæ ad ejus sepulchrum affixæ conspiciuntur, mirabilia et prodigia Domini precibus vocibusque Julianæ narrantes : plurimæ autem extarent, si monialium diligentia et vigilantia adfuisset et adesset : quam spero futuram et profuturam ad Dei gloriam, Julianæ victoriam, et hujus inclyti cœnobii ornamentum ac incrementum. Ad futurorum nihilominus memoriam quosdam favores, novissime a Deo B. Julianæ meritis (*patratos*) recensebo.

E pluribus fa-
voribus

9 MDCXLIII Hieremias filius Pancratii, cognomine Brana, de parochia S. Agnetis cecidit, nemine inspiciente, in dolio aqua sulphurea pleno ad saponem conficiendum. Pancratius accedens, vidensque puerum in dolio demersum, tulit ac flevit illum jam cæcum, peneque mortuum; et invocatis Julianæ precibus Hieremias contra medicorum sententiam, et vitam et visum recepit.

Beatæ patroci-
nio

MDCXLVI, VI Aprilis reverendus P. Germanus a S. Vincentio, Carmelita excalceatus, habitans tunc in hospitio alla Zuecca, pluries a morbo capitis per Julianæ merita liberatus; tandem mortuus, in hac ecclesia sepultus fuit inter altare B. M. V. et B. Julianæ.

MDCXLVII, XXXI Augusti in vigilia B. Julianæ, monialis conversa in conventu SS. Blasii et Cataldi, nomine Bortola de Viduis, ad solemne jejunium adhortata, recusavit; piscem comedit, et protinus intentissimo capitis dolore ingemuit : promisit in posterum aquam solam panemque comedere

A medere in vigilia Julianæ: gratiam quæsit, salutem invenit.

impetratis

10 MDCLV Antonius filius nobilis Benedicti Contareno, et Barbaricæ Pisani uxoris, secum ipse ludendo semen durum posuit in auriculam suam, seque surdum reddidit, nulla juvante medicorum peritia. Juliana tamen suppliciter invocata integrum præbuit auditum.

MDCLVI, XVI Julii Benedicta uxor Petri, de parochia S. Viti, in terram cecidit, caput lethaliter confregit, dicente D. Pasqualino chirurgo, vulnus insanabile fore; Juliana vero sanavit.

MDCLX reverendus P. Petrus Galadin dolore capitis quinque mensibus vulneratus Julianam invocavit, et salutem invenit.

MDCLXV In statu Mediolani in villa Busto Carolus Marchesi, Magdalena et Paula Balarasa nimio capitis dolore angustati, cingentes caput cingulo, qui B. Julianæ corpus tetigit, sanati sunt. Retulit P. Bernardus Mediolanensis Capucinus die XXVII Aprilis.

referuntur nonnulli recentiores

B

11 MDCLXX in Muriano Venetiarum insula Maria Magdalena eadem chordula acerbissimos dolores capitis refrenavit.

MDCLXXII Fr. Franciscus de Calabria, janitor in conventu S. Francisci de Assisio, eandem gratiam est consecutus.

MDCLXXIII Vincentia Menuella, serva nobilis Catharini Maripetro in villa Casal, invocata Juliana, dolorem nimium capitis, quo sæpe sæpius languebat, superavit, sedavit.

MDCLXXIII, xxx Novembris Andreas Paulo de parochia S. Nicolai dolore capitis pene desperatus, restitutus, et insanitus * chordula Julianæ præcinctus convaluit. Nec a proposito alienum fuerit nonnulla his adjungere de scriptoribus

* i. e. mente captus

qui lucubrationibus suis intexuerunt B. Julianæ memoriam: quorum unus, qui proxime hic sequitur, illud de ea elogium ad posteros transmissit, varia ejusdem decora complexum.

12 Bernardinus Scardeonius in *Antiquitate urbis Patavinæ* lib. II classe VI, inter ea, quæ pag. 119 et 120 memorat de B. Beatrice Atestina, quam nos dedimus die x Maii pag. 598 et sequentibus, habet ista in rem nostram: Quocirca Gemmulam adire constituit (Beatricæ) monasterium., quod tunc temporis, pulsus inde improbis monachis, forte habitatore vacabat. Hoc igitur ex abbatissæ et episcopi Patavini consensu una cum decem aliis virginibus, magno matronarum numero comitante, ingreditur: quarum unam fuisse legimus beatam Julianam Mantuanam ex nobili familia Rupescomitum *: quæ postea Beatricis exemplum secuta, Venetias profecta, destitutum similiter S. Blasii Catholdi monasterium in Judaica, congregato ibidem virginum collegio, mirabiliter instauravit, auxit, ornavitque. Hujus sanctissimum corpus adhuc ibidem visitur ita integrum, ut nihil desit, non secus quam si his proximis diebus e vita migrasset: dictu certe mirabile, visu tamen mirabilius. Ibidem in ejus epitaphio eam obisse legitur MCCXXVI *.

B. Juliana

* f. Rupæ-comitum

* immo MCCXXII a multis

13 Et postea, transactis aliquot annis, in cœmeterio, ubi sepulta fuerat, repertam esse ita incorruptam, ut quidquid prius corpori viventis affuit, post tot annos sepultæ integrum manserit. Ejusdem vero mirabilis corporis figuram notitiis Venetis de Beata a se collectis adjunxit Excellentissimus D. Cornelius, quam secundum delineationem ab hoc illustri viro ad nos directam in æs incidi curavimus hoc, quo vides, modo.

Supersunt plures alii auctores, qui de B. Juliana neminerunt, ad quos progredior.

scriptoribus

14 Inter hos est Franciscus Sansovinus in *Veneta sua urbe Italice* ibidem edita anno 1581, lib. VI, fol. 90. Wionum jam supra citavimus, qui in notis ad hanc diem 1 Septembris habet observationes inferius nobis usui futuras. Silvanus Razzi inter *Vitas Italicas mulierum sanctitate illustrium* anno 1602 editas, tomo V, fol. 32 et seqq. publicavit *Vitam B. Julianæ*. Adde e

dictis notitiis Hectorem Belirotum, lectorem publicum Patavinum, qui italice *Vitam B. Julianæ* vulgavit Patavii anno 1616. Inter alia vero, quæ Excellentissimus D. collector designat, ex ejusdem libri delicatoria, ut vocant, discimus, *Vitam* hujus Beatæ a sexaginta circiter annis descriptum fuisse (id est, ab anno 1554) utque confectum unicum dumtaxat a reverendo istius temporis sacellano exemplar injuria temporum non detereret, datam fuisse in lucem anno 1605: exemplaribus

AUCTORE
J. P.

laudata :

notitia Vi æ La
tina, quæ h
datur :

B

ecographum
imaginis.

exemplaribus autem jam distractis, procuratam esse novam editionem, ut non frustraretur memoria posterorum tam digno opere.

15 Prætereo tres scriptores sequentes, quos allego e dictis notitiis, Angelum videlicet Portinarium, monachum S. Augustini, qui in libro Italico, qui inscribitur Felicitas Patavina, anno 1623 Patavii impresso, lib. ix cap. xl, fol. 480 de hac Beata etiam meminit; illustrissimum Jacobum Philippum Tomasini, Civita-novensem episcopum, in Vita Italica B. Beatricis anno 1673 Patavii excusa, cap. xiii, fol. 31, ac Joannem Bonifacium in Historia Tarvisina, ibidem impressa anno 1591, lib. vi, fol. 293. Ex tot vero scriptoribus, qui Virginis hodiernæ Vitam vulgarunt vel illam laudarunt, conficitur celebritas nominis ejus.

16 Vitæ Latinæ, quam damus, apographum perillustre Adjutor noster huc misisse se testatur e Mss. originalibus Latinis, ejusdemque exemplar extractum prænotatur e Ms. in charta pergamena existente in monasterio SS. Blasii et Cataldi Venetiarum. Auctor est incerti nominis ac temporis. Diu tamen Vitam hanc post Beatæ obitum scriptam vel collectam fuisse, indicio est hæc clausula ad Vitæ finem: Propterea a seculis elapsis Kalendis Septembris per immemorabilem temporis cursum de B. Juliana celebratur Missa, Officium recitatur, festumque præclarum decantatur.

17 Porro præter integerrimæ mentis ejus imaginem a Vitæ scriptore expressam; in qua tamquam in speculo relucet absoluta monasticarum virtutum perfectio, et omnigenæ probitatis ornamenta; exhibere hic etiam visum est formam externam corporis in sequenti effigie, quam ab ornatis D. Cornelio accepimus, et chalcographus noster ita imitari conatus est.

Quamquam vero mihi non certo constat e documentis, quæ huc m'sit, an sit illa, de qua superius facta est mentio num. 4; non possum tamen non cogitare, tantæ illam esse auctoritatis, ut exhiberi

a nobis hic mereatur; neque a Viro isto erudito ac D prudente mittendam fuisse sine aliquo merito. En tibi nunc Beatæ Vitam, in capita et numeros a me divisam, ac notationibus illustratam. Quod autem ejusdem auctor cum de eadem Beata, tum de lectore fuerit bene meritus, intelligitur, ut opinor, ex narratione, quam subjicio. Etiam si autem ejusdem Vitæ scriptor Abbatissam nostram liberaliter inducat loquentem verbis Scripturæ sacræ; non ideo tamen historiæ, quam narrat, substantia censi debet suspectæ fidei: habet enim in hac re antecessores plurimos biographos probatæ etiam fidei, qui Vitis Sanctorum satis frequenter immiscuerunt verba sacra, materiæ suæ ac fovendis in lectore piis affectibus accommodata, quæ dum legit prudens lector, cogitare potest, non tam a Sanctis dicta esse illa omnia, quam dici potuisse pro argumenti convenientia.

VITA

AUCTORE ANONYMO

E

e Ms. membraneo monasterii
SS. Blasii et Cataldi Venetiis.

CAPUT I. Illustres Beatæ natalles; vita monastica.

Monasterium monialium D. Patris Benedicti congregationis Cassinensis, sanctis Blasio et Chataldo dicatum a, fundavit anno MCCXXVI virgo mater monialis Juliana Collalto b, orta c MCLXXXVI, et interita * MCCLXII, cujus pater fuit Tolbertus primus capitaneus equorum ad nutum prænobilis domini Scaligeri Veronæ patroni d: mater vero Joanna a S. Angelo e; fratres Mamphredus et Rambaldus VII, cui benemerito serenissimus Venetus senatus castrum Soligheti donavit, soror autem unica fuit Clara, quæ virgo vixit et revixit, obiit et abiit. Hæc Juliana Collalto MCLXXXVI nata, duploque lustro in Religione renata in conventu S. Margaritæ erecto super collem nomine Salarola f, Estensi g castello proximum, Patavinæ diocesis h, MXXCVI claritate divini luminis, spæta pompa mundani culminis, confortata, Puella affabilis, vestem sprexit veteris hominis, sponsum duxit æterni numinis, et divi Benedicti monialis effecta est.

2 In hoc eodem Salarolæ cœnobio monialem habitum sumpsit MCCXX Beatrix i virgo annorum XIV, in castello Estensi nata, domini Azi k primi marchionis Este, ac Leonoræ Sabaudia comitissæ l filia, quæ octo supra decem mensibus elapsis, ex Salarolæ conventu ob strepitus militares relicto, de consensu D. Jordani Mutina m, episcopi Paduæ, MCCXXI ad conventum, desertum locum, quem monachi reliquerant in Gemola n, Euganeo monte plantatum, Este proximum, rumore furoreque spoliatum transivit, consulto D. Azo secundo o, Beatricis ejusdem fratre,

Parentes, et annus natalis:

a

b c

* i. e. mortua

d e

F

f

g

h

fit monialis Salarolæ,

i

k

l

m

n

o

A tre, qui conventum ac ecclesiam illam D. Joanni Baptistæ dicatam reparavit, exornavit.

deinde Gemmu-
læ, ac Venetus
p

q

r

s t

u

x

in cænobio, de
quo

B

y z

aa

bb

variæ dantur
hic notitiæ,

cc dd

C

ee

3 Inter decem moniales p Virginis, verbo et exemplo Beatricis ad antra deserti Demolæ tenebris sub annis tendentes, una fuit nostra Juliana. Inter montes uberrimos, sive colles Euganeos, ad quos antiquitus mare Adriaticum pertingebat q, Patavio præclaræ urbi proximos, Demola florida emicat pascuosa. Juliana igitur mcccxxii de Salarola in Demolam venit ætate florens, annorum xxxvi, ibique in cælum raptâ mcccxxvi venerabili Beatrice, Juliana annis xl ornata, onerata, per divum Blasium episcopum Sebaste, martyremque r monita, de Demola venit Venetias, et super insulam, tunc Capo de Spina longa s, nunc autem Ponta della Zuecca t vulgo appellatam, monialium conventum, Veneto annuente Senatu, planavit, ubi ecclesia sanctis Blasio et Cathaldo u dicata, nec non hospitium ad hospitem solatium, quod Religiosi patres x custodiebant, erectum intuebatur.

4 Namque ante millesimum familia Pianiga, cujus patria extitit Aquileia, et familia Capuana, cujus patria Capua, et familia Agnus Dei, cujus patria Altinum, Venetias venere, atque patritii Veneti Pianighi anno mxxxvii; Capuani mxcvii; Agnus Dei vero mxxxiii electi fuere. Omnes hæ tres familiæ in eadem insula domicilium habentes, unanimi consensu ecclesiam, et hospitium prædictum erexere. Quam ecclesiam Vitalis Michaëlius ep. Castellanus y mclxxxviii z, die vi Novembris in festo S. Leonardi aa, ad cultum divi Blasii martyris sacravit ac indulgentiis ornavit, regnante Papa Clemente tertio bb, et D. Aureo Mastropetro, inclyto Venetiarum Duce, ac reverendo D. Philippo cum aliis, qui in eodem loco, supra canale Dorsi duri posito, die noctuque Domino famulabantur.

5 Ecclesiam eandem in anniversario dedicationis amplioribus indulgentiis ditavit Fortunius patriarcha Cradensis cc mccccliii dd, ut marmoreum epitaphium in ecclesiæ atrio legendum apparet. « F. H. Dei gratia sanctæ Gradensis ecclesiæ patriarcha et Dalmatiæ primas, omnibus Christi fidelibus salutem, et gratiam in Domino. Universitati vestræ notum fieri duximus, quod venerabilis frater noster Vitalis Michaëlius, Castellanus episcopus, ad petitionem dilecti filii admodum reverendi Philippi presbyteri, et aliorum, qui in hospitio posito supra canale Dorsoduri die noctuque Domino deserviunt, pro sui officii debito anno Domini mclxxxviii mense Novembris die sexta in festo S. Leonardi tempore D. Aurei Mastropetri, inclyti Ducis Mastetiarum, ecclesiam ibi opificatam, invocata Spiritus sancti gratia, ad honorem Domini, et in memoriam B. Blasii martyris dedicavit, et eis, qui prædictæ ecclesiæ eleemosynam facerent, vel mitterent, centum dies de injuncta eis pœnitentia relaxavit. Nos vero de misericordia Jesu Christi, et beatorum martyrum Hermacoræ, et Fortunati ee meritis, cuique, qui in anniversario dedicationis, vel tribus diebus ante, vel tribus post, eandem ecclesiam contrito animo devote et humiliter visitaverit, de injuncta pro criminalibus pœnitentia decem dies duximus indulgendos: et illud indulgentiæ, quod visitantibus ecclesiam hanc annuatim indulsumus, in posterum a memoria hominum illibatam remissionem, quam fecimus, auctoritate patriarchali confirmamus, eamque ad perpetuam memoriam futurorum in scriptis duximus redigendam ».

Septembris Tomus I.

6 In hoc terreno polo, sereno solo, amœno cælo, favente Deo, favente Blasio, Cathaldo favente una cum prænarratis familiis, vixit Juliana nostra, speculum castitatis, norma probitatis, lucerna lucens ante Deum, et super candelabrum posita, ut luceret omnibus, qui in domo sunt: cujus lumine tot virgines in Dei ac proximi charitatem flagrant, terrea blandimenta, caduca gaudia respuentes, sursum tollentes corda, percipientes summam cæli lætitiā, immensam Dei gloriam adamantes, vicerunt mundum, vicerunt hostes, regna vicerunt, atque lutulentis calcatis prædiis præliantes, lampadem fulgentem inter dæmonis astutias, et hominis argutias die diuque tenere, retinere: cujus ardore tot ancillæ Domini cælesti gratia imbutæ, indutæ, perenni amore Agnum sponsum virginum dilexere: cujus oves tot cælibes humanitatem cum humilitate indissolubili nexu copulantes, hominem ab humo derivari, dictisque factisque docuere. Cujus radii tot familiarum corda ardoris ac amoris gladio vulneraverunt, ut filiæ plurimæ, divini roris incendio angelorum vitam æmulantes, vigiliis ac jejuniis, flagellis ac ciliiciis, paupertate ac puritate, cunctisque virtutibus, et urbem, et orbem perlustrare: cujus aqua adolescentulæ tot novo lavacro mundi oblectamenta dolentes, divitias et delicias fumosas et famosas, scurilia * bona, dona nobilia depellentes, dixere Julianæ matri suæ: Asperges me, Domina, hyssopo et mundabor, lavabis me, et super nivem dealbabor: atque immundi mundi spretis pompis, mundanis calcatis opibus, conculcatis operibus, cælibem vitam, arctam vitam, nobilem vitam, albam vitam duxere, canentes et psallentes cælesti Sponso gloriam, triumphum et victoriam: Agnum sponsum virginum amemus hilares, adoremus humiles Dominum Jesum Christum.

AUCTORE
ANONYMO.
quodque B. Ju-
liana virgini-
bus multis ex-
ornat.

E

* f. servilia

ANNOTATA.

a Sansovinus in Veneta sua urbe lib. vi fol. 87 scribens de ultimo urbis Venetæ tractu, cui nomen Dorsoduro, indita eidem appellatione a forma insulæ, quæ scopuli instar figuram dorsi referebat, ultimam hanc civitatis partem fuisse dicit, quæ inhabitata fuerit: deinde fol. 90 ad extremitatem insulæ Patavinam portam versus jacere templum SS. Blasii et Catoldi, vulgo dictum Catoldo. Ad hæc, ibidem etiam agit de ecclesia S. Jacobi in insula della Judecca, id est, Judaicæ; unde intelligitur vulgare loci nomen.

b Consuli possunt quæ habentur in Comment. prævio num. 3 de familia comitum Collaltorum. Wionus in notis ad 11 Septembris observat ista: Res ejus gestas partim describunt Bernardinus Scardeonius in Historia Patavina lib. 2 classe 6 (pag. 119) et Joannes Bonifacius in Historia Tarvisina lib. 6, fol. 293 (quem non vidi) diversimode tamen. Ille enim Mantuanam facit ex nobili Rupæcomitum familia: iste vero in agro Tarvisino ex illustri Collaltorum stirpe progenitam affirmat: quæ opiniones etsi inter se videantur diversæ, ambæ tamen veræ sunt, ut ex tabella Ms., quæ ad altare ipsius Sanctæ, uti Beatam nostram vocat Wionus, liquet. Apographum nostrum prædictæ inscriptionis, de qua meminimus in Comm. num. 5, ex Italico sic sonat: Hic requiescit gloriosum ac mirabile corpus beatæ Julianæ Collalto . . . ex Tolberto Collalto, et Joanna Mantuana comite Ripæ-altæ in lucem edita.

40

c In

AUCTORE
ANONYMO.

c In castello S. Salvatoris prope Conoglianum, ex inscriptione Italica, quam indicavi modo.

d Dictionarium Morerii auctum, editionis decimæ octavæ et novissimæ tomo III lit. E, a pag. 122 varia scribit de ista familia, eamque ultra annos centum ac viginti urbis Veronensis dominium possedisse memorat. De origine istius domus vario modo loqui auctores observat, sed omnes fere agere vel ex immoderato affectu, vel ex malitia, vel ex proprio emolumento; constare, quod Balduinus Scaliger anno 1101 spectatæ fuerit scientiæ apud Veronenses; ejusdemque successores ibidem potentissimos exstitisse: de quibus plura subduntur. Balduinus ille potuit esse idem, de quo hic Vita, si tempus spectes.

e In Comm. num. 3: Joanna a S. Angelo de Mantua Ripæ-altæ comitissa etc. Hanc non novit Razzius supra citatus, de illa nihil distincte et affirmative asserens singillatim, sed credendum censens, e divite ac nobili familia natam fuisse.

t Salarola, parthenon Ordinis S. Benedicti, in agro Patavino erat: de quo loco notitias ulteriores in promptu non habeo.

g Este, Latine Ateste, oppidum est Venetæ ditioris in agro Patavino, ad Medoacum minorem fluvium, prope Euganeos montes. Hinc dicti principes Atestini sive Estenses, Ferrariensi Ducatu diu potiti, nunc Mutinenses et Regienses duces. Eorum series genealogica datur apud Morerium citatum pag. 156 et 157.

h Patavio distat milliaribus 12, ex dimensione Baudrandi.

i Pro sequentibus consuli possunt quæ ex monacho Patavino et Scardeonio apud nos dicta sunt de B. Beatrice Atestina ad diem x Maii, tomo II ejusdem mensis pag. 598 et 599 et seqq.

k Apud supra allegatum Morerium a pag. 155 ponitur Azo I dominus Estensis, quem nonnulli Albertum nominarunt. Hunc sub isto dumtaxat nomine forsitan invenit scriptor vel collector Vitæ, et ideo Azonem vocavit primum, qui est secundus apud Morerium.

l Ibidem dicitur prima Azonis II uxor fuisse Leonora, Thomæ I Sabaudicæ comitis, ac Beatricis Genevensis filia; ex eaque habuisse Aldobrandinum, Ferrariensem et Anconensem marchionem, veneno sublatum anno 1215; et Beatricem hujus sororem, de qua nos hic agimus. Uxor dicti Azonis secunda refertur ibidem obiisse ante matrimonium consummatum, nomine Marchesella; tertia Elisa, Ludovici comitis sancti Bonifacii filia. Quomodo itaque B. Beatricæ Accii Estensis ex secunda uxore filia dicitur a Scardeonio apud nos tomo supra citato pag. 599? Corrigendus etiam est annus, quo apud Morerium scribitur obiisse Beatricæ ista soror, et pro 1262 ponendus est annus 1226.

m Jordanus Mutinensis laudatur apud Ughellum tomo V Italicæ sacræ col. 423 et 424, et scribitur electus episcopus anno 1214, mortuus 1228.

n Al. Mons-Gemellus, Gemmula: de cujus ruina apud nos tomo supra designato lit. i sunt ista pag. 602: Quid autem nunc Gemmulæ? Locus ille prorsus desertus jam atque semirutus, post discessum sacrarum virginum, alienatus ab eis, circa annum MDCL possidebatur a mercatore quodam Ianario Veneto Dominico Filoso, cui nulla ejus conservandi erat cura. Itaque ecclesia, omni ornatu omnique instrumento sacro destituta, squallet, dissipatis hac illac sedilibus chori,

tribusque altaribus ægre servantibus consumptarum fere tabularum reliquias etc.

o Azo II, ex dictis supra lit. l, e primo matrimonio habuit Aldobrandinum et B. Beatricem; secundum non fuit consummatum: ex tertio autem cum Elisa, uti refertur apud Morerium pag. 156, Azonem III, qui Beatricæ jam dictæ frater secundus fuit.

p Nominantur apud nos tomo II Maii, pag. 601.

q Sciendum est, ut observat Ughellus tomo V Italicæ sacræ columna 1159, æstuarium longe ampliora initio fuisse, quam postea fuerint, aut sint nostra tempestate. Namque ab urbe Aquileia Ravennam usque paludes erant, et alibi xxx, alibi xxv aut xx aut xv passuum millibus ab insulis ad continentem spatii erat, et Ravenna, Aquileia, Concordia, Opitergium, Altinum, Patavium, maritimæ civitates erant: quæ modo omnes fluviorum affluentium, atque arenas in declive ex montibus ducentium adaggeratione, mediterraneæ factæ sunt, ac magis minusve a mari pro magnitudine vicinorum amnium recesserunt. Plura deinde subdit idem auctor; sed hæc in rem nostram sufficient.

r Acta ejus illustravimus die iii Februarii pag. 331 et seqq.

s Id est, promontorium Spinæ longæ.

t Id est, cornu Judaicæ in mare progrediens.

u De S. Cataldo episcopo Tarentino vide apud nos ad diem x Maii.

x Quales isti Religiosi fuerint, hactenus mihi non constat.

y Episcopatus (Venetus) triplici nomine de causa nuncupatus fuerit. Primum Olivolensis, ab olivis in hac insula olim consitis; postea Castellanus, et Ecclesia S. Petri in Castello, a loci munitione; postremo Venetiarum, ab episcopi jurisdictione, ac domicilio Venetæ gentis, in hac et vicinis insulis constituto, ex Ughello superius designato, col. 1253.

z Vitalis Michael Venetus, hujus nominis cognominisque secundus, Vitale Michaelio Duce Venetiarum, Castellanus episcopus renuntiatus est . . anno . . . MCLXIV . . . Præfuit . . ad annum Christi MCLXXXI, quo, teste Dandulo, hac mortali vita exemptus est, ex Ughello jam citato col. 1322 et 1323. In Danduli autem Chronico inter Rerum Italicarum scriptores, typis Mediolanensibus in lucem editis, tomo XII col. 310 sunt ista: Anno Ducis quarto Vitalis Michael Castellanus episcopus vita cessit. Quibus præmittuntur hæc col. 308: Aureus Mastroperto Dux publicatur anno Domini MCLXXVIII. Prædictus itaque præsul obiisse videtur anno 1182, non autem 1181. Hoc confirmatur in novissima editione Veneta Ughelli col. 1246.

aa De illo agendum erit cum Martyrologio Romano ad diem vi Novembris.

bb Repugnat tempus istius Pontificis, quo minus sub ipso hæc facta fuerint, secundum mox notata lit. z: cum sedere cæperit Clemens PP. III anno 1188.

cc Fortunerius Vasellus nuncupatur apud Ughellum tom. V Ital. sacr., et creatus patriarcha Gradensis anno 1351, iii Kal. Junii, scribitur columna 1217 et 1218; at xiii Kal. Junii eodem anno apud Baluzium in Opere Vitarum Pontificum Avenionensium, Romæ anno 1700 proscripto, ubi varia alia de ipso notat columna 951 et seqq.

dd Hinc

A dd Hinc colligitur, Vitam hanc non esse conscriptam ante istum annum; quin immo longe serius id factum videtur. Vide Commentarium prævium in fine.

ee De his sanctis Martyribus Aquileiensibus actum est die XII Julii pag. 249 et seqq., ubi et de Aquileiensium vicissitudinibus.

CAPUT II. Vitæ monasticæ perfectio; constans patiendi desiderium; facta Beatæ apparitio; miracula.

Eximie

B Hæc igitur fecunda secunda mater S. Juliana, parens sterilis defectu, affectu fertilis; hæc, inquam, est virgo sapiens, quam Dominus vigilantem invenit; quæ, accepta lampade, sumpsit oleum, et, veniente Domino, introivit cum eo ad nuptias in æterna clausura, in terreno cælo, sublunari paradiso; ibique mundana respuens, divinis perfruens, terrestria evomens, cælestia devorans, poma nova et vetera in hoc divinæ voluntatis, voluptatis viridario, monasterio plantavit: poma vetera, quia vetustam D. patris Benedicti erga Deum ac proximum charitatem docuit, uti decuit, et habuit, uti patuit: poma nova, quia recentes atque prudentes natalibus et moribus illustrissimas virgines genuit et aluit, docens et dicens: Prudentes virgines aptate lampades vestras, ecce sponsus venit, exite obviam ei. Pangamus etenim Deo nostro gloriam, qui nobis virginibus talem dedit victoriam, ut carnis calcemus desideria, in perenni hæreamus candore, et ad regna cælestia perveniamus: cui quævis filiæ hilari vultu, aspectu alacri, humili corde responsum dedere: Regnum mundi, et omnem ornatum sæculi contempsimus propter amorem Domini mei Jesu Christi, quem vidi, quem amavi, in quem credidi, quem dilexi: ipsi sum desponsata, cui angeli serviunt, cujus pulchritudinem sol et luna mirantur: ipsi soli servo fidem, ipsi me tota devotione committo: quem cum amavero casta sum, cum tetigero munda sum, cum accepero, virgo sum.

virtutes B. Julianæ,

C 8 Propterea Juliana, vera Christi pedissequa, sancto sumpto habitu, ingenti cum fervore Jesu Christo studuit servire in timore, crucemque animo libenti bajulans, patientiam et pœnitentiam, puritatem ac paupertatem, silentium et cilicium, inedia et vigiliis; orare ac meditari, semper pati, semper perpeti, docebat Filias, et dicebat: Exemplum dedi vobis, ut, quemadmodum ego feci, ita et vos faciatis. Propterea humi cubabat, pisces tantum edebat, rudi panno membra domabat: in gelu ac æstu, in calore ac frigore unicam solamque tunicam induebat, potabat aquam, Deum pro se suisque gentibus imprætermisse gemitibus exorabat. Propterea dieque nocteque jugibus lacrymis deplorans inferni colubrum vexavit, et ad obloquendum excitavit. Mulier quid ploras? quem quæris? Defecerunt præ lacrymis oculi tui, o incauta fæmina! Et respondens a Juliana: Intuentibus Deum visio deficere nequit; coluber evanuit delusus, confusus. Propterea tenebrosus draco Julianam

post Matutinum lacrymis plenam intuens, consolabatur et lacrymam in lætitiā, luctumque in gaudium vertere hortabatur: Ne mens perturbetur, ac in insaniam gravata gemitu perducatur. Cui aiebat Virgo: Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum: proinde tribulata acriter tentamentis satanæ, vexata fortiter blandimentis Accaron b, Christum clamans dulciter, læsa fuit a nemine.

AUCTORR
ANONYMO.

9 Propterea, deficiente pane, conquerebantur moniales flentes, et aientes: Quanti mercenarii in domo Patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereor: easque solabatur ancilla Christi Juliana, respondens: Surgam, et ibo ad Patrem meum, et dicam ei: Pater, peccavi in cælum, et coram te, jam non sum digna vocari filia tua præ multitudine iniquitatis meæ. Oravit, postulavit, impetravit: et ecce homo, cophinum plenum panibus prompte portans, et pulsans: qui distribuit, et evanuit. Propterea, quoniam tunc insula, super quam monialium conventus intuetur plantatus, undique aqua circumdabatur, solumque per aquam et cymbam ad earum iter patebat ecclesiam; in illa nocte, in qua, toto orbe in pace composito, Verbum caro factum est, et de Virgine Deus nasci dignatus est, canentibus angelis, Gloria in altissimis Deo; canale illud sive colens magnalia Dei, sive celans mirabilia Dei, nescio, Deus scit, nimio furore, rumore nimio repletum, undisque ventisque præinctum, rugiens et rapiens, nec sacerdoti accessum ad Sacrificium celebrandum, et monialibus Sacramentum conferendum, nec illis recessum, ut alibi cælestia mysteria venerari et meditari * permisit.

cælestibus favoribus

* f. addendum
possent,
a Deo

10 Quid interim faciet Juliana virgo, colendi et comedendi parvulum Jesum benedictum desiderio flagrans tot inter laqueos domesticos pariter ac extraneos? Stare domi minus devotum; foras egredi minus securum. Tot inter dubia ad orationem Virgo confugit, eximium virginittatis florem illi ipsi commendans, cujus mater Virgo est; cujus Pater fœminam nescit. Nec fideli Sponsæ defuit Sponsus ipse fidelis. Angelus enim puerum Jesum deferens apparuit, et ad moniales ait: Annuntio vobis gaudium magnum, quia natus est vobis hodie Salvator mundi: et hoc vobis signum: ecce, Juliana, parvulus Filius de Virgine natus, et mundi Redemptor. Quem Abbatissa suscipiens in ulnas suas, benedixit Deum, et dixit: Nunc dimittis, Domine, servam tuam in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum, lumen ad revelationem gentium, et gloriam plebis tuæ Israël: et, Tunc populus gentium, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam; habitantibus in regione umbræ mortis lux orta est eis: et tunc facta est cum angelo multitudo terrestres exercitus laudantium et dicentium: Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.

11 Et tunc omnes cantarunt virgines: Puer natus est nobis, et Filius datus est nobis: apparuit enim gratia Dei, et Salvatoris nostri erudiens nos, ut abnegantes Impietatem, et sæcularia desideria, sobrie, juste et pie vivamus in hoc monasterio: etenim non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvas nos fecit. Propterea devota fæmina, cujus filius in carcere detentus, et ad interitum per judices innocenter damnatus, enixe Julianæ intercessionem flagitans, et filium concupiens

honoratæ.

a

AUCTORE
ANONYMO.

cupiens incolumem, intempestive solutis vinculis, sedato iudice, aperto carcere juvenem filium liberum suscepit. Propterea una defuncta moniali conversa, ceteræ sorores volventes lapidem, ut sepulturæ traderetur cadaver, erraverunt, lapisque cecidit, uniusque monialis brachium confregit. Adstantibus ac lugentibus cunctis inquit Juliana: Constantes estote, videbitis auxilium Domini super vos. Genuflexa, mente stabilis occupatur in Dei laudibus, contemplatur devota et humilis, lacrymosis orationibus deprecatur, et charitate fit exaudibilis: dum precatur curvatis genibus infirmæ brachium tetigit, lacrymis lavit, cruce signavit, protinus sanavit. Excellentem Dominum benedicant singuli, dum Julianæ lacrymis liberantur languidi.

ANNOTATA.

a Est Nominativus pro Ablativo absoluto, ut vocant.

b Accaron, urbs et satrapia Philistinorum, ad mare Mediterraneum inter Azoth et Jamniam, in sacris Litteris nota. Primum vero Accaronitarum numen erat idolum Muscæ, seu Beelzebub. iv Regum cap. i § 3: Numquid non est Deus in Israël, ut eatis ad consulendum Beelzebub, Deum Accaron? Et Lucæ xi, 15: Quidam autem ex eis dixerunt: In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia. Biographus itaque per vocem Accaron significat dæmonium, sicut patet ex sensu.

CAPUT III. Pia mors; corpus mirifice incorruptum; ejusdem translatio; cultus.

Ad Sponsum
a

Propterea meritis annisque plenam, ætatis LXXVI, Domini autem MCCLXII a ad supernæ vocationis præmium accensam Julianam cælestis Sponsus undique affecit dolore, ac summo in capite vulneravit, ut cuncta languescerent membra (dum caput dolet, omnia membra languent:) et ut lethali vulnere consumpto mortali corpore purior ac splendor, micans meritis, illustrans exemplis Julianæ spiritus æterna requie frueretur. Nec Juliana tot inter vulnera, tot inter verbera querebatur, quærebat potius, et aiebat: Sponse Jesu, veni Christe, dona crucem, transige me, crucifige me: hic ure, hic seca, ut in æternum parcas, tecumque bibam calicem, tecumque vitam cælibem, in solo lugentem, in cælo fulgentem adipiscar. Etenim, Domine, probasti me, et cognovisti me, tu cognovisti sessionem meam, et resurrectionem meam. Quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam? Tu possedisti renes meos, suscepisti me de utero matris meæ: probe me, Deus, et scito cor meum, interroga me, et cognosce semitas meas, et vide, si via iniquitatis in me est, et deduc me in viam æternam.

cælestem ad-
spirans

13 His viribus armata, virtutibus ornata Juliana lectas cunctas lætificabat Filias, flagitabat veniam, concordiam commendabat: Diligite, Filiolæ, alterutrum, quia præceptum Domini est, et si solum fiat, sufficit, quia Christus dilexit

nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Ore, corde et opere ejulans, sibique crucem bajulans, exiliens, Sponsique vocem audiens: Veni de Libano, sponsa mea, amica mea, columba mea, formosa mea, veni coronaberis; divinum Christi Corpus, quod sacerdos devote obtulit, ex tota mente, ex toto corde, ex tota anima, et ex cunctis viribus amavit, adamavit, salutavit dicens: Salve salus mundi, Verbum Patris, Hostia sacra, viva caro, Deitas integra, verus homo. Iterum salve viva Deitas, viva humanitas, æterna bonitas, æterna pietas, summa sapientia, summa potentia.

14 Iterum salve tu, mea redemptio, portio mea: tu solus es, tu mea consolatio, delectatio mea, tu solus es; tu mea jubilatio, salvatio mea, tu solus es: in te tota fiducia mea, in te tota lætitia mea, in te tota fidentia mea; purifica me et vivifica me, dilige me, et dirige me, sana me, et salva me; quia tu solus virtus mea, vita mea, Deus meus incarnatus, ut detergantur flagitia mea; sacramentatus, ut deleantur facinora mea, salus mea tu solus es. His dictis, Kalendis Septembris in manus Sponsi reddidit spiritum anno milleno ducenteno, duploque sexdeno, ætatis sexto quoque septeno b. Propterea, quia moriebatur vivens, vivebat moriens, et viva mortua erat, et viva et mortua singulari amore Deum [diligebat] et a Deo solabatur, consolabatur. Certatim affluebant, catervatim ruebant populi colentes venerabile corpus, cupientes cernere, quæ per Julianam mortuam vivam mirabilia viva fiebant: et clamantibus cunctis: S. Juliana, intercede pro nobis ad Deum, qui te elegit; corpus illud venerandum odore fragrans, flagrans amore, venerandæ moniales venerantes posuerunt in ligneo monumento novo, in quo nondum quisquam positus fuerat.

15 Propterea strepitante cælo, terra crepitante super tot tantosque favores per Julianam mortuam et sepultam incessanter fidelibus tributos, præter piscatores, qui ambulantes in tenebris, horisque nocturnis, ante D. Blasii templum piscando, errantia sidera, fulgura coruscantia super campanile, superque cœmeterium sæpe sæpius cælitus respexerunt, et admirantes timuerunt valde. Divinitus moniales consultæ loculum effoderunt, ligneumque sepulcrum, corpusque Julianæ humidissimo in loco humatum, ubi marmorea intueitur columna erecta, post annos quinque terdenos, milleno nempe, duploque centeno, nongenteno septeno c exhumatum, integrum et incorruptum, ne dicam carneum repertum est. Tunc, et nunc reperitur: veneratum est nunc, et nunc veneratur (etenim a planta pedis usque ad verticem capitis est in eo sanitas) et, quod magnopere omnibus in hac solemnitate pensandum est, oculorum cartilagines, pelliculæ tam debiles, tam fragiles, hodierna luce integræ conspiciuntur.

16 Propterea fauste mirabilis, faustu * festive mirabilis festo permoti populi tanto miraculo, gratias quaslibet implorabant, impetrabant. Moniales autem exultim et exultanter exultantes sepulchrum ejus gloriosum intra clausuram venerandum portare, posuere. Corpus vero solemnem pompam in arca nunc ornata vitro, auro decorata, super altare d virgini eidem Julianæ dicatum in ecclesia videtur, veneratur. Propterea a seculis elapsis Kalendis Septembris per inmemorabilem temporis cursum de B. Juliana celebratur Missa, Officium e recitatur, festumque præclarum

pie moritur:
corpus

E

b

translatum, et
incorruptum:

F

c

cultus
* i. e. faustitate

d

e

A præclarum decantatur, canentibus angelis, currentibus populis ad ejus patrociniū singulariter contra capitis languorem implorandum.

ANNOTATA.

a Conveniunt calculi cum anno natali 1186 supra num. 1. Consonat eidem numeris inscriptio tabellæ, de qua dixi in Commentario prævio num. 5. Razzius in Vita Italica signat annum mortis 1267, quo fundamento? Scardeonius vero lib. II, classe VI, pag. 120, Ibidem, ait, in ejus epitaphio eam obiisse legitur MCCXXI; sed mendose, uti mox dicam.

b Obscura, saltem ex parte, hæc chronologica notatio est, et modicæ explicationis indiga. Sexdeno, id est, satis clare sexagesimo; quod additur duplo, accipe pro secundo: pro septeno scribendum septuageno.

c Id est, anno 1297: pro quo Razzius translationem corporis ponit anno 1299 sine sufficiente auctoritate: sibi tamen est conformis, dum indicat hoc accidisse annis 32 post mortem Beatæ, quam signaverat anno 1267, ut supra vidimus. Longius recessit ab anno, in Vita anonymi notato, Ferrarius in Catalogo generali, quando ad diem XXII Julii innotis asserit, inventionem ejus et translationem accidisse anno 1290. Præcesserat Wionus eodem die in suis notationibus, e tabula Ms. ad Beatæ nostræ altare referens ista, quæ ex Italico reddo Latine in hunc sensum: Et post triginta quinque annos (a morte ejus scilicet, ut textui Italico interserit Wionus) festo sanctæ Mariæ Magdalænæ, id est, anno MCCXC, inventum fuit ipsius corpus et capsula, in qua erat sepultum . . . , ac venerabile illud corpus translatum fuit in hoc sepulcrum, supra quod fabricatum est altare ejus. Quæ si subsisterent, annus mortis ab anno 1262 retrahendus esset ad 1255, ut pa-

tet, quod non admitto, nulla utique ratione chronologica suadente, a Vita hic esse discedendum. Et vero secum pugnat Wionus in notationibus ad II Septembris; nam ibi admittit, Beatam obiisse anno 1262, Scardeonium supra a nobis citatum, ac vero mortis anno restitutum, ita excusans: Bernardinus Scardeonius. dicit obiisse anno Domini 1226; sed id transpositione numerorum potius accidisse puto, quam suo errore: facilis enim est lapsus numerorum arithmetorum, quando unus alteri præponitur aut postponitur, ut hic contigit: si enim numerus 6 præponatur numero 2 male anteposito, num. 1262 suæ integritati restituetur. Hæc ille, et recte. Et vero annus ille confirmatur e nostro apographo prædictæ inscriptionis, quæ, relata Beatæ morte 1262, narrat sepultam fuisse in cœmeterio; sed supervenientem populi concursum, splendoremque sepulcri ipsius a populo visum effecisse, ut post annos 35, id est, XXII Julii 1297 corpus ejus gloriosum fuerit inventum sine corruptione, et capsula etiam, in qua jacebat, integra, positumque fuerit in illo altari, ut fideles eam invocaturi accederent.

d Janningus noster piæ memoriæ in suo Itinerario Romano-Belgico, quod Ms. reliquit, inter notitias Venetas anno 1686 hæc de corpore B. Julianæ notat: Conservatur. . in altari, quod monasterium respicit, in capsula lignea perpulcra coloris nigri uti ebeni, variis crystallis adornata. . . Prope ab altari pendent in una tabula picture aliquot antiquæ, ubi etiam ipsa Beata cum radiis videtur.

e Janningus in mox dicto Itinerario, Agunt, inquit, festum moniales I Septembris cum Officio de communi virg. Nec plura novi, quæ rescire lectoris intersit, præter jam dicta, quibus finem impono.

AUCTORE
ANONYMO.

DE B. PETRO ARMENGOL MART.

EX ORDINE B. M. V. DE MERCEDE REDEMPTIONIS
CAPTIVORUM,

GUARDIÆ PRATORUM IN DIOECESI TARRACONENSI IN CATALONIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

§ I. Nobilitas; ætas juvenilis perditæ traducta; conversio;
Religiosa vita, et ejusdem tempus.

MCCCLIV.
Locus natalis ac mortis:

Locus idem, qui B. Petro Armengol, seu Armengaudis natalis obtigit, ipsi etiam emortualis fuit, Guardia videlicet Pratorum, oppidum Cataloniæ in Tarraconensi diocesi, ac Monti Albo vicinum, al. Momblancq dicto. Alia loca circumjacentia Barbara, Sanreal Soliuella; Blancafort, Pira in Summario Processus Romani, qui ad promovendos hujus Servi Dei honores sacros anno 1685 resum-

ptus fuit, et de quo pluribus dicitur inferius, nominantur num. 15, pag. 36. Ex his distinctior habetur notitia oppidi jam dicti in Catalonia, quam ex Vita postmodum producenda, in qua dicitur natus in Cathalonia, et ex Catalogo Magistrorum Generalium, qui Bullario laudati Ordinis edito Barcinone anno 1696 præfigitur, ubi in compendio Vitæ pag. 5 in lucem editus scribitur in oppido Guardiæ apud Cathaloniam.

2 Originem

AUCTORIT.
J. P.
generis

2 Originem traxit Beatus ex nobili genere Comitum de Urgel, ut testatur Vita. Alfonsus Remon in Historia generali Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum tomo I, lib. iv, cap. xv, fol. 188 Comitum Urgellensium familiam oriundam scribit e domo Comitum Barcinonensium, et nonnullis interjectis, quo pacto utraque familia fuerit unita, illustres S. Petri progenitores laudat, quos utique in linea paterna descendere e regia Comitum Barcinonensium stirpe; in materna autem e regio Francorum genere, ac Comitum Flandriæ affirmat. De antiquis Comitibus Barcinonensibus, ac de Urgellensibus eorum tempore, plura legi possunt apud Franciscum Diago in indice materiæ aliquarum, qui habetur post Historiam antiquorum Comitum Barcinonensium, tribus libris Hispanice ab illo editam.

claritudo;

3 De successione chronologica et genealogica Comitum Barcinonensium nec non antiquorum Comitum Urgellensium etiam scribitur in Dictionario Morerii novissime aucto, tomo II a pag. 66: ubi narratur, Ermengaudum VI hujus nominis, dictum Castellatum, Comitem Urgellensem, vita functum in Castella xxviii Junii 1154; eoque mortuo comitatus Urgellensis possessionem pervenisse ad Comitem Barcinonensem, ac deinde ad reges Aragoniæ, nec non a Jacobo, Alfonsi IV Aragoniæ regis filio natu minore, propagatam ultimorum Comitum Urgellensium familiam: de qua re consuli potest Dictionarium modo memoratum tomo I, pag. 560. Inter alia vero ibidem dicitur Jacobus Aragonius, hujus nominis primus, e vita migrasse mense Novembri anno 1347, cui deinde subduntur e dicta familia duo alii Comites Urgellenses. Hæc sufficiant de claritudine generis, quo prædictorum Comitum origo referenda memoratur, uti et B. Petri nobilitas, secundum Vitam ejus antiquam et fide dignam. Remondus fol. 188 verso patrem ei fuisse asserit Arnaldum Armengol. Hic vero, tametsi non memini me legere de illo in documentis, quæ inspexi de memorata familia, debuerit vixisse sæculo decimo tertio, prout colligitur e morte B. Petri filii ejus, quæ accidit anno 1304, comitatu Urgellensi ad Barcinonensem devoluto post obitum Ermen-
C gaudi VI, uti jam dictum est.

educatio, ætas
et juvenilis

4 Remondus eodem fol. 188 verso Beatum fuisse educatum affirmat in oppido vel loco Cervera, qui Hispanice vocatur Cervera, natisque e nobilissima ista familia fuisse ibidem semper propinquos consanguineos, nonnullasque possessiones, quemadmodum hodie, inquit, sunt ac permanent. Baudrandus Cervariam ponit in planitie Urgellensi. juxta amnem cognominem, eamque decem leucis abesse scribit ab Ilerda in Ortum, Barcinonem versus, et totidem a Tarracone in Septemtrionem, prope Tarregam. Fuit autem B. Petrus in ætate juvenili perditissimis moribus, sicut testatur Vita num. 2. Compendium Vitæ citatum brevissime rem perstringens, post elapsam, ait, in seculo haud recte adolescentiam, Ordini nostro adscriptus etc. Longe plura memorat Remondus a dicto fol. 188 verso, e quibus excerpto sequentia.

pessime

5 Præseferbat indolem elatam ac superbam: stirpe et sanguine Armengaudico, e quo traherat originem, immodice gloriabatur, nobilesque alios juvenes flocci faciebat: unde non tantum ei suboriebantur animi dolores, verum etiam inimici; et, quemadmodum aliud ex alio incom-

modum nascitur, et aliud damnum; Juvenis D ille, projectæ utique audaciæ, ut de inimicis suis se ulcisceretur, factionesque suas et partium studia foveret, congregavit hominum perditorum colluviem, omnium vitiorum generi vitæque licentiæ addictorum, quibus tamquam genti perditæ, atque humilibus natæ parentibus, nihil aliud erat in votis, quam talem habere ducem, qualis erat Petrus Armengol (adversus quem propter nobilitatem generis nihil esset ausura justitia ordinaria) ut larvam deponerent, et sub velamine, quod Petrus Armengol præciperet, perpetrarent ipsi et committerent publice et sine pudore rapinas, homicidia, et adulteria, quæ antea committebant timide et clam. Scelera vero, quæ perversi Armengaudii asseclæ perpetrabant sub umbra ejus quodammodo tecti, adeo invulnerant, ut tota jam civitas tolerare illa non posset, uti nec vicina ejusdem loca: atque adeo Petro Armengaudio, ut non desereret commilitones suos, necesse fuit ad montem proficisci, et e nobili inquieto, e juvene vitioso; divite ac libero fieri grassatorem, nec non consortii latrocinantium, et publicarum viarum prædatorum ante-
E signanum.

6 Arnaldus pater ejus, sapiens utique vir, transacta: ac nobilis Christianus, hanc Filii sui ruinam sensit. Currebat tunc annus 1258, quo rex Jacobus in suo regno Valentino, quod recens acquisierat, pacificandis ac componendis rebus aliquot vacabat, quæ occurrebant inter novos propagatores et expugnatores istius regni, et requirebant regiam præsentiam ejus. Videbatur autem Arnaldo, nulla ex parte posse se melius oblivioni tradere offensas et injurias honori suo illatas a Filio, quam si civitate relicta proficisceretur ad regnum Valentinum, regisque et principis sui curiam sequeretur. Valentiam itaque se contulit, ac curiam sequi cæpit. Verum exiguo tempore in hoc regno versatus est: quia rex Jacobus meditabatur iter Montem-Pessulanum versus, ut regem Franciæ conveniret, et quoniam necesse erat, ut eo perveniret, transire per montis declivitatem, e qua, ut fama erat, prædibat perditorum hominum colluvies, prædonumque viarum publicarum protectores, qui nemini parcentes aggrediebantur de improvviso et spoliabant viatores; Arnaldus ad infestam hanc latronum ter-
F ram expurgandam, aliis secum assumptis, se accinxit, ut liberum et securum redderet transitum istum comitibus regis non armatis, sicut pluribus Remondus narrat.

7 Deinde refert felicem Arnaldi in hac expeditione successum, ac certamen ejus cum filio suo Petro commissum: dumque alter alterum novisset, ambos eodem tempore iram in affectum commiserationis commutasse, ac Petrum ad patris pedes se projecisse, gladiumque et corpus ipsi obtulisse, ut eodem simul tempore judex et lictor esse posset. Atque hic finis fuit profligatissimæ vitæ B. Petri, exordiumque initæ gratiæ paternæ, meliorisque frugis, ad quam reductus est. Habel hic lector pauca e multis, quibus hanc historiam infarcit, et liberaliter admodum ac nimium fortassis amplificat Remondus. Prædictum vero iter Jacobi Aragoniæ regis Montem-Pessulanum versus, et acta cum S. Ludovico Francorum rege Corboli anno 1258 innectuntur a Zurita tom. I, lib. III Annalium Aragoniæ cap. LVI.

8 De Religiosæ vitæ instituto, quod professus est B. Petrus, varia se offerunt observanda. Primo videtur ad illud fuisse motus singulari in-
vita Religiosa
stinctu

A *stinctu Dei. Dicitur enim in Vita id contigisse, cum ad hoc, ut ipsum audierunt dicentem testes, qui in ea nominantur, omni exceptione majores, cælitus esset admonitus. Secundo, tempus, quo illud institutum amplexus est, non determinat eadem Vita, sed refert solummodo: Ad nostrum Ordinem venit jam fere juvenis. Id autem non incongrue credi potest accidisse anno ætatis ejus circiter vigesimo, Christi autem anno circiter 1258, quem supra notabat Remondus occasione conversionis ejus: a quo si retrocedas, interpositis viginti, ut dicebam, circiter annis ipsius ætatis, pervenies ad annum ejus natalem, qui potuerit circiter esse annus Christi 1238. Hinc sequitur, ut Sanctus Religiosam vestem non induerit sub Petro Amerio, quarto Ordinis Generali, qui in Catalogo antea indicato Generalium ejusdem Ordinis pag. 6 scribitur Barchinonæ electus, anno MCCLXXII a Gregorio X confirmatus. Quo fundamento dicat Remondus fol. 190 verso, Generalem istum cæpisse regimen Ordinis sui anno 1080, fugio quærere, cum nihil conducatur in rem nostram, et Sancti in Ordinem ingressus neutro anno acciderit. Ponitur autem in memorato Catalogo sub Guilielmo Bas, magistro Generali secundo, qui pag. 4 dicitur electus anno 1249, anno autem 1269 mortuus.*

quando inchoata;

B *9 Temporibus vero hujus Generalis recte congruit B. Petri ad meliorem frugem conversio, uti etiam Ordinis habitus ab eodem susceptus. Stephanus Corbera in Vita B. Mariæ de Cervellon, al. de Socos dictæ, Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum, fol. 90 verso agens de Petro nostro, longe aberravit a vera chronologia, quando scripsit assumptum fuisse ab illo habitum dicti Ordinis anno 1307: tunc enim jam a triennio obierat. Hallucinatur etiam ibidem in historia, quæ, ut jam vidimus, inquinatissimæ vitæ eum fuisse memorat ante conversionem suam; Corbera tamen illum facit ad virtutem propensum a puero, idque magnum vult signum fuisse prognosticum virtutis, quam habiturus esset, quando ad virilem pervenisset ætatem. Lectiones et oratio propriæ de prædicta Beata, pro die xxv Septembris dicto Ordini concessæ, habentur in Bullario ejusdem pag. 423; quo die de ipsa tractandum erit. Aliquot autem ante annis in Ordine solidis vitæ Religiosæ rudimentis exercitatus fuisse, et debita veræ ac seriæ conversionis specimina edidisse, dubitandum non est. Interstitium autem temporis inter annum 1258 circiter, cui conversionem ejus affiximus, et annum 1266, videtur esse sufficiens, ut ad arduas et apostolicas Religionis expeditiones se compararet, bis esset socius Fratribus ad redimendos captivos profectis, ac ipsemet in Africa anno jam dicto 1266, in pignus pro captivorum puerorum quorundam lytro remaneret apud infideles, socio Fratre ad illud procurandum dimisso, sicut paullo uberius narratur in Vita: cujus verba produco: Sed jam in Religione anteriorem animi crudelitatem in fervidam charitatem commutavit. Jejunii et orationibus vivebat... anno superiori millesimo ducentesimo sexagesimo sexto missus in Africam etc. Hæc itaque confirmant solide tempus conversionis et Religionis.*

quæ alicubi

10 Vitæ Compendium de hac sacra expeditione tractans, annum supra signatum sic corrigit: Secundo directus est Buxiam redemptor anno MCCLXVI, verius MCCXCIII, ubi erutis e catenis, in pignusque pro xviii pueris in fide nutantibus remaneus, cxxxvii Christicolæ ad Hispa-

*niam cum Frater * Guillelmo Florentino transmisit. Verum ego illam correctionem adoptare non ausim, quia annus prior diserte et integre, non autem per numeros Romanos arithmeticos, non per Arabicos, seu cyfras, ut vocant, qui scribendi modus persæpe parachronismis subjectus est, exprimitur, sed annis singulis suo quolibet adjectivo temporis designatis: ita ut videatur mihi, non posse hic satis fundate præsumi tanta annorum discrepantia, quanta in dicto Compendio proponitur, quod illam quidem vult correctionem, sed non probat. Nec vero eadem mihi suadet ex ipsa B. Petri Vita, quæ cum sit instrumentum, in capitulo Ordinis, jussu Arnaldi Amerii Generalis ejusdem Magistri, eodem capitulo consentiente, conscriptum e testimoniis Fratrum Religiosorum, ac juramento eorum firmatis, magnam fidem meretur. Inter illos autem deponens primo loco Frater Guillelmus Florentinus comparet, idem qui supra. Actus vero ille publicus ibidem signatur habitus ipso anno, quo Sanctus noster obiit, videlicet anno a Nativitate Domini millesimo tercentesimo quarto, die, qui computabatur quinta Nonas Maii, id est, tertia ejusdem mensis. Ex his itaque constat ratio temporis superius asserta. Sed post hæc modo allegata offert se ibidem difficultas alia jam expendenda, quæ tamen non obest, quo minus Beati conversio, ac Religiosæ ipsius vitæ exordium innecti possint anno circiter 1258.*

11 Cum, inquit Vita, non posset prædictus Guillelmus tum propter difficultatem comparandi pecuniam, tum propter difficilem navigationem intra statutum tempus in Africam redire; quando aliquot elapsis diebus appulit, comperit Fratrem Petrum.. e ligno per barbaros collo suspensum.. Perrexit dictus Guillelmus, ut corpus humaret.., et ut pervenit ad eum flens, voluit illum deponere, quem vidit viventem; singulari enim erat miraculo Deiparæ manibus sustentatus.. Tunc lætus Guillelmus ipsum deposuit.., et ambo læti in patriam rediere, e qua ad apostolicos ejusmodi labores rediisse Beatus non legitur in laudata Vita. An ergo, inquires, jam tum ab anno 1266, qui incidit in annum circiter initæ ab eo Religionis octavum, secundum præmissa, se eisdem subtraxit? Respondeo, fieri potuisse, ut vel a Superioribus domi detentus sit propter imbecillitatem corporis post illud suspendium, vel hoc petierit ipsemet ad arduos hosce labores non satis robustus. Audiamus Vitam: Viderunt autem omnes supradicti Fratres, quod reliquo vitæ suæ tempore obtorto collo, et marcido incedebat colore vultus a tempore suspensionis prædictæ. Nonnulla decurso tempore cupiens ab omnibus se segregare, in prædictum conventum Sanctæ Mariæ de Pratis se recepit. Recte itaque cohærent tempora, si meliorem Beati vitam, Religiosum institutum, assumptumque ejusdem habitum innectamus anno circiter 1258. Sententiæ nostræ favet Remondus lib. IV cap. XVI contra alios, qui serius sub Petro Amerio, et citius sub S. Petro Nolasco vestitum volunt.

AUCTOR

J. P.

* I. Fratre

E

serius accidisse dicitur, sed non probatur.

F

AUCTORE

J. P.

§ II. Beati in Ordine vestitus ; an sacerdos ; ejusdem vir- tutes ; expeditiones aposto- licæ ; cultus ab immemo- rabili tempore ex variis processibus probatus.

Non tam, quod
Beatus habitum
sacerdotalem
Ordinis indu-
erit, quam quod
sacerdos

Remondus lib. iv cap. xvi aliam difficultatem proponit circa vestimentum Ordinis, quod Beatus post conversionem induit, ac disputat idem auctor, an fuerit habitus Equitum istius Ordinis, an vero sacerdotum. Multas a se inveniri opiniones diversas, indicat Remondus fol. 191 ; et vestitui quidem equestri contrariam esse traditionem antequam documentorum Religio-
Bnis et picti martyrii ejus, in quibus omnibus eum videri asserit sacerdotis veste indutum : nihilominus tamen, quantum se colligere posse di-
cit ex iis, quæ legit de conversione ejus, magis constare affirmat, quod fuerit Religioso Equitum habitu vestitus. Hoc vero sibi persuaderi ait e
Ms., e quo ista recitat : Beatus Petrus Armen-
gol miles, atque hac voce miles stricte loquendo significari Religiosum Ordinis ex Equitibus. Ad-
dit tamen id non pugnare cum sacerdotio, quo Equites multi ex Ordine isto insigniti fuerint. Exemplum vero sumit e S. Raymundo Cardi-
nale : cujus gesta et miracula illustravimus ad diem xxxi Augusti. Hippolytus Helyot in Historia Ordinum monasticorum, Religiosorum ac
Militarium tomo III, pag. 266 exhibet in ima-
gine æri incisa antiquum Ordinis B. Mariæ de Mercede redemptionis captivorum Equitem, ha-
bitu suo vestitum ; pag. vero 278 ejusdem Ordinis professorem repræsentat, habitu prorsus
diversum a priore, et cappa monastica indutum. Porro Ordinis præfecturam a militaribus equiti-
bus ad sacerdotes lapsu temporis transmissam esse, docet Catalogus Magistrorum Generalium
pag. 9 his verbis : Octavus Magister Generalis, Equitibus militaribus magistratu depulsis, fuit
C venerabilissimus P. Fr. Raymundus Albertus . . , anno mcccxvii electus. Hæc conducunt ad ma-
jorem notitiam argumenti præsentis.

in eodem fuerit,
videtur proba-
bile :

13 Jam vero ut ad priora redeamus ; censet Remondus non cohærere cum Beati sacerdotio vitam, quam ante conversionem duxit, ad litteras et studia non admodum accommodatam, utpote quæ militaris omnino fuerit, ac exercitationibus litterariis opposita. Ad hæc, illis temporibus, sicut addit, non admittebantur ad sacerdo-
tium, ne vel cum equestri quidem habitu, nisi personæ morum exemplo et doctrina præstantes. Verum, in litteris Apostolicis Innocentii PP. XI inferius § vi referendis sacerdotis nomine nuncu-
patur. Quæ autem idem auctor de habitu equestri ipsius dicebat ex traditione et pictura martyrii, parum vel nihil probant, cum ignoretur utriusque tempus, nec constet proinde, an non sit traditio et pictura mere popularis.

laudatur a vir-
tutibus : sacræ
expeditiones

14 Vita paucis verbis multa dicit, et plura cogitanda relinquit de Beati virtutibus, quas pri-
mis post conversionem annis exprimebat : Jam, inquit, in Religione anteriorem animi crudelita-
tem in fervidam charitatem commutavit. Jejuniis et orationibus vivebat. Plura Remondus fol. 191

verso. Catalogus Magistrorum Generalium **D** pag. 5, Ordini nostro adscriptus, ait, in eo-
que novus Christi miles virtutum omnium stipa-
tus munimine, qualiter * redemptionem exercuit. Primo Algarie, ubi dux quindecim Fratrum, qui animarum zelo ad fidelium libertatem, et in-
fidelium conversionem directi, in unum conspi-
raverant, consumpta pecunia, omnibus Petri hortatu in pignus manere statuentibus, cccxlvj captivos per eorum unum socium in Hispaniam remittit. In captivitate ergo constitutus Petrus, plurimos Mahometi errore deceptos ad lumen
fidei restituit : inter quos regem Algarie Al-
mahazen Mahomat, qui postea Ordinis nostri verus professor Frater Petrus a Sancta Maria nuncupatus est, sacro fonte lustravit. Regrediente cum pignoris statuta pecunia socio, cæteros, et insuper clxxx eruit captivos.

* dux dumtaxat redemptionis ibi nominatur.

15 Sequitur alia ibidem expeditio sacra, qua Bugiam directus est ad redimendos captivos. De tempore ejusdem disputatum supra ; rei autem gestæ historia dabitur e Vita : quæ breviter iterum deinde, at nervose perstringit famam sanctitatis ejus, concursum indigorum ; ecstases, elevationes
in aëre, verba, quibus roganti Deiparæ Virgini videbatur respondere ; pia colloquia, raptus, sanctam mortem ejusque diem ac prædictionem. Succincte pariter scribit laudata Vita de concursu ad funus, ac de mirabilibus, quæ obitum ipsius subsecuta sunt : Convenerunt, inquit, quamplurimi populi, et mortuum Petrum patrem lugebant. Antea autem quam humaretur, cum omnes corpus viderent, et tangerent, inter eos tres viri, et quatuor feminae salvi facti sunt ab infirmitatibus, quibus laborabant. Quorum omnium prædicti Fratres testes oculati fuerunt. Atque hæc quidem, quæ Sancti mortem sine mora sunt subsecuta, viam straverunt ad publicum ejus cultum per varia loca propagatum, et continuatum usque ad hodiernum diem non tantum ab immemorabili tempore, quo requirit Sedes Apostolica, ut in aliquo Servo Dei fiat casus exceptus a decreto Urbani VIII ; sed etiam multo longiore, quam in rigore ad hoc necesse sit.

ad redimendos captivos : fama sanctitatis ante et post mortem.

16 Casus hic exceptus egregie ac laboriose in tribunali sacræ Rituum congregationis propositus fuit a patronis hujus causæ, probatusque solide et evictus. Quamquam vero abunde constet e decretis Sanctæ Sedis legitimis B. Petri cultus, non ingratum tamen fore lectori hagiophilo ex-
istimo, si ex instrumentis laudatæ congregationi oblati in hac causa exponam singillatim, quæ in eadem transacta sint non sine summa ejusdem gloria. Quoniam vero longum esset et supervacaneum, documenta omnia hic recudere, in quibus diversi testes eadem fere deponunt, et alia occurrunt admodum proluxa, quæque hic omitti possint, suffecerit sequentia e longe pluribus excerptisse. Auctores etiam omnes, qui identidem allegantur, huc non transcribam. Collectio itaque documentorum, quam ante me habeo, Romæ excusa est anno 1686, et prænotatur hoc titulo : Sac. Rituum congregatione eminentissimo et reverendissimo D. Card. Azzolino Tarraconen. Canonizatio B. Petri Armengol Religiosi professi Ordinis Beatæ Mariæ de Mercede redemptionis captivorum. Informatio super dubio, an constet de cultu immemorabili, et casu excepto in decretis fel. rec. Urbani octavi in casu etc.

Causa Beati

17 Eminentissime et reverendissime Domine. Cum hæc causa ad relationem eminentissimi do-
mini

resumpta

A mini cardinalis de Portocarrero proposita fuerit die xxix Novembris MDCLXXV super confirmatione sententiæ, latæ a reverendissimo archiepiscopo Tarraconensi, iudice ab hac sacra congregatione delegato, circa cultum immemorabilem, et casum exceptum, dilata fuit resolutio ex eo, quod testes examinati anno MDCLXVII, quo processus constructus extitit, non habebant ætatem LXXXVII annorum requisitam, ut reverendissimus dominus Fidei promotor opposuit, ad probandum cultum per annos quadraginta de visu ante annum MDCXXXIV, quo emanavit breve confirmatorium decretorum sanctissimæ Inquisitionis. Sed postea compertis antiquissimis documentis a centum et pluribus annis ante præfata decreta: die 2 Decembris anni MDCLXXXIV obtinuimus novam audientiam, et die xxvii Januarii MDCLXXXV ad effectum documenta hujusmodi compulsandi, concessæ fuerunt litteræ compulsoriales pro civitate et diocesi Tarraconensi, directæ illius reverendissimo archiepiscopo, Summario num. 1, et litteræ particulares pro aliis locis eorundem episcopis, iisque legitime impeditis, illorum vicariis generalibus, Summario num. 2: quarum vigore constructis quinque processibus, nimirum Tarraconensi, Valentino, Gerundensi, Guadicensi, ac Barchinonensi, et sacræ huic congregationi præsentatis, ac, servatis servandis, apertis, ex iis confecimus novum Summarium a num. 1 usque ad 16, et in numeris subsequentibus perstrinximus Summarium antiquum. Ex quibus omnibus simul junctis abunde patet, in pluribus regni Cathalonie locis fuisse exhibitum, et exhiberi beato Petro Armengol publice cultum a centum annis, et amplius ante prædicta decreta; ideoque ad formam præinserti dubii respondendum fore, constare de cultu immemorabili, et casu excepto, prout supplicamus.

a congregatione
Rituum

* i. e. efficacitatem

C 18 Circa validitatem dictorum processuum non videtur immorandum, cum servata appareant omnia ex forma litterarum servanda, sicut pluribus deinde ibi declaratur. Circa relevantiam * ex processu Tarraconen. habentur antiquissimæ visitationes factæ per archiepiscopum, et vicarium generalem pro tempore; ex quibus apparent corpus, et ossa beati Petri exposita publicæ adorationi super altari majori ecclesiæ parochialis, nuncupatæ de Guardia; et prima ex dictis visitationibus facta fuit anno MCCCCLXXXVII, Summario num. 3, litt. a, et sic annis CCXLVI ante decreta. Secunda ex dictis visitationibus facta fuit anno MCDXIV, Summario dicto num. 3, litt. b, propterea annis CCXX ante eadem decreta. Tertia ex dictis visitationibus facta fuit anno MDXXXIII, Summar. d. num. 3, litt. c, quæ pariter præcessit decreta annis duobus supra centum. Aliæ vero septem visitationes sequuntæ annis MDLXX, MDCXVIII, MDCXX, MDCXXXIV, MDCXXXVII, MDCXLVIII, et MDCLXII, Summario dicto num. 3, litt. d. e. f. g. h. i. k., ostendunt continuationem dictæ exhibitionis publici cultus, scientibus et tolerantibus Ordinariis. Quod autem ex existentia corporis alicujus servi Dei super altari resultet exhibitio publici cultus, in dubium revocari non potest, cum ex praxi, et usu Ecclesiæ ibi collocari non permittantur, nisi reliquiæ Sanctorum; cætera vero quæcumque corpora sepelienda esse sub humo sancivit B. Pius V const. v § 6, de qua agunt Barbos. de Univers. jur. eccles. lib. 2, cap. 3, num. 28, et cap. 10, num. 9; Pignattell. consult. canon. 184,

Septembris Tomus I.

tom. I, et in præcisis terminis reliquiarum expositarum publicæ adorationi Card. Bellarmin. de Sanct. beatitud. lib. 1, cap. 10, vers. QUANTUM AD SEPTIMUM.

AUCTORES
J. P.

19 Ex eodem processu Tarraconensi habentur tres deliberationes publici consilii universitatis, et villæ de Sarreal: quarum prima facta fuit anno MDXXI, et aliæ duæ anno MDXXIV, et in dictis deliberationibus decretæ et peractæ fuerunt solemnes supplicationes ad beatum Petrum, cum oblationibus donariorum pro impetranda ejus apud Deum intercessione in publicis necessitatibus, Summar. num. 4, litt. a, b, c. Ex quibus, præcedentibus decreta per cxxiii, et c, respective annos, resultat pariter evidens exhibitio publici cultus, cum hujusmodi actus, præsertim ex decreto publici consilii totius Universitatis, fieri nequeant nisi in honorem Sanctorum canonizatorum, ac plures ibidem auctores citantur. Et quod in tota ejusmodi provincia pro certo habeatur, prædicto Beato fuisse exhibitum publicum cultum ab immemorabili, asseverant septem insignes episcopi in concilio provinciali congregati, Summar. num. 5.

ad declarandum

20 Ex processu Valentino habetur, quod antiquissima statua Beati olim extabat in altero ex altaribus ecclesiæ conventus beatæ Mariæ de Mercede, et a viginti annis citra translata fuit ad altare sacrarii ejusdem ecclesiæ, et in utroque altari semper fuit exhibitus dictæ statuæ publicus cultus, ut affirmant quatuor testes loci seniores, examinati in facie loci, Summario num. 9, et quatuor periti, adhibiti in recognitione ejusdem statuæ, testantur de ejus antiquitate a centum quinquaginta circiter annis, optimam rationem reddentes secundum artem, Summario num. 7, litt. a, b, c, d. Et hæc quoque collatio * statuæ in altari, quo Missa celebrari solet, cum sit prohibita in decretis generalibus... pag. 17, §. IMAGINES, pernecesse denotat exhibitionem publici cultus, ut tradunt Cardinal. Bellarmin, de Sanctor. beatitud. lib. 1, cap. 10, versic. QUANTUM AD SEXTUM, aliique scriptores, qui hic allegantur. Ex eodem processu Valentino habetur, quod alia vetustissima imago dicti Beati picta cum splendoribus, et diademate, a tempore immemorabili, sita extitit in altari ecclesiæ conventus beatæ Mariæ de Mercede in civitate Setabis; et deinde a xxv circiter annis restauratum fuit dictum altare, et præfata picta tabula ob nimiam antiquitatem collocata fuit in sacrario ejusdem ecclesiæ, ubi etiam in præsentem retinetur, ut perhibent tres senes testes in facie loci examinati, Summario num. 8. Et duo periti pro recognoscenda vetustate dictæ imaginis referunt, eam confectam fuisse à ducentis circiter annis, Summario num. 9, litt. a, b, et sic annis ferme CL ante decreta. Et ex retentione dictæ imaginis cum splendoribus, et laureola in altari, et sacrario resultat exhibitio publici cultus, ex supra allegatis.

E ejus cultum

* collocatio

21 Ex processu Gerundensi habetur alia picta tabula repræsentans beatum Petrum cum radiis, splendoribus, et titulo Sancti, quæ extat in altari majori ecclesiæ Conventus beatæ Mariæ de Mercede, et hujus antiquitatem quatuor periti asseverant ab annis circiter cclxx, Summario num. 10, litt. a, c, e, g, et sic cxxviii ante decreta; et antiquitatem hujusmodi tribui non posse alicui causæ accidentali, recte probant iidem periti, Summario dicto num. 10, litt. b, d, f, h. Et publicum cultum ex tali imagine resultare,

ab immemorabili tempore,

AUCTORE
J. P.

patet ex supra proxime adductis. Ex processu Guadicensi habetur, quod altera imago dicti Beati cum diademate in capite, et palma præ manibus, atque inscriptione Sancti, extat a tempore immemorabili in cappella sacrarii ecclesiæ collegiatæ in civitate Bazæ; et quod eadem imago cum alia suppellectili donata fuit dictæ cappellæ a quodam nobili viro eo ferme tempore, quo Bazæ civitas e Maurorum manibus dirempta fuit a centum octoginta annis circiter, asserunt plures testes in facie loci examinati, Summario num. xi. Quorum dictis concordant tres periti, adhibiti pro illius antiquitate recognoscenda, qui contestantur ab annis supra centum quinquaginta dictam imaginem fuisse confectam, Summario num. 12, litt. a, c, f, et per consequens a seculo ante decreta; nec vetustatem hujusmodi tribui posse humiditati, aut alteri causæ accidentali, ibidem litt. b, d, e. Et hinc quoque comprobari exhibitionem publici cultus, innotescit ex antedictis.

et probandum
casum excep-
tum a decretis
Urbani PP.
octavi.

B 22 Ex processu Barchinonensi habetur, quod in libris Capitulorum generalium Ordinis beatæ Mariæ de Mercede, in dicta civitate extat publicum instrumentum, confectum anno mccciv, quo quinque Religiosi Ordinis beatæ Mariæ de Mercede, Magistri Generalis jussu, juratam ediderunt attestationem de sancta vita, felici obitu, et admirabilibus dicti Beati, Summario num. 13. Quod instrumentum licet non probet exhibitionem publici cultus in honorem beati Petri, parum antea defuncti; patefacit tamen, quod eo, successive præstito, dignus erat. Ex eodem processu habetur, quod in dictis libris Capitulorum generalium reperiuntur denominationes antiquissimæ beati Petri cum circumstantiis cultum publicum indicantibus. Etenim anno mcdxli in comitiis generalibus decretum fuit, tu in conventibus legerentur Vitæ Sanctorum, inter quos nominatur sanctus Petrus Armengol, Summario num. 14, litt. a, b; eodemque anno in libro visitationum legantur inscriptiunculæ Beati cum titulo Sancti, ibidem litt. c, d, e, f. Insuper in aliis comitiis generalibus, convocatis anno mcdxc, sancitum extitit sub gravissimis pœnis a Magistro Generali, ut Commendatores conventuum Tarraconæ, et Montisalti deferrent Vitam sancti Petri Armengol, in Capitulo futuro legendam, dicto num. 14, litt. g, h, i. Et hi quoque actus præcedentes decreta per annos cxc, et cxliv, respective, præseferunt exhibitionem publici cultus, cum gesti fuerint ab universo Ordine Religiosorum solemniter congregatorum.

§ III. Immemorabilis Beati cultus ex multis testium depositionibus.

Cultum a tem-
pore immemo-
rabiliprobant
testium deposi-
tiones

Ex prædictis itaque habentur duodecim solidissima fundamenta, quæ plane comprobant, publicum cultum exhiberi beato Armengol in pluribus, et diversis locis ab immemorabili, et per secula ante decreta; quæ fundamenta per se sola sufficiunt ad faciendum locum casui, ab iisdem decretis excepto: et certe exuberant, si addantur cætera documenta, adducta in alia causæ propositione, ex testibus in vim litterarum

remissorialium examinatis super probatione cultus D immemorabilis, qui, licet tempore examinis non haberent, nec habere potuerint, sufficientem ætatem ad deponendum per quadraginta annos de visu ante præfata decreta, ut reverendissimus fidei promotor opposuit; attamen cum hodie eorum dicta comprobata existant ex antiquissimis monumentis supra relatis, non est ambigendum, quin habenda sint in consideratione, prout habita fuerunt pro approbatione cultus immemorabilis in Januen. beatæ Catharinæ Fliscæ Adurnæ die xxx Martii mdclxxv, et in Cracovien. B. Joannis Cantii die xxi Martii mdclxxvi, et Sabaudia beatæ Amadei die xvi Januarii mdclxxvii, et in Florentina B. Julianæ Falconeria die ix Julii mdclxxviii, et in Oxomen. beati Petri Regalati die xxiv Julii mdclxxxiii: quibus causis testes pariter ita annosi non erant; sed concurrebant alia, ut hic, monumenta vetusta, et simul omnibus ponderatis sacra hæc congregatio respondit constare de cultu immemorabili, et casu excepto. Quamobrem abs re non erit strictim referre actus publici cultus ab iisdem testibus recensitos.

24 Primo dicti testes deponunt de expositione reliquiarum Beati publicæ adorationi super altare majori ecclesiæ parochialis de Guardia a tempore immemorabili, cum scientia et patientia Ordinariorum, Summario num. 15; quorum dictis respondent antiquissimæ visitationes superius relatae sub §. CIRCA RELEVANTIAM. Et subdunt præfati testes, quod eadem reliquiæ exponuntur publice adorandæ, prout exponi solent reliquiæ Sanctorum canonizatorum, cum aliis notabilibus circumstantiis, Summario num. 16: nec clarius potest dignosci exhibitio publici cultus ex adductis sub d. §. CIRCA RELEVANTIAM. Secundo, dicti testes deponunt de publica veneratione sepulchri ejusdem Beati a tempore pariter immemorabili, scientibus et patientibus Ordinariis, cum assidua frequentia populi, etiam processionaliter ad illud invisendum confluentis, et cum aliis circumstantiis, cultum publicum præseferentibus, Summar. num. 17. Tertio, dicti testes deponunt, quod ab eodem tempore immemorabili accensæ detinentur lampades, et candelæ sepulcro dicti Beati, non ignorantibus, nec impedi-
F

E
de Beati reli-
quis, sepulcro,
accenso lumine,

25 Quarto, dicti testes deponunt a simili tempore immemorabili, et cum scientia, et tolerantia Ordinariorum, sepulchro, et reliquiis Beati appositas, et retentas fuisse tabellas votivas, donaria, et alia monumenta gratiarum, a Deo exceptarum intercessione ejusdem Beati, Summario num. 19: quæ tamquam in præfatis decretis generalibus interdicta pag. 7 in fine, exhibitionem publici cultus præseferunt. Quinto, dicti testes deponunt ab eodem tempore immemorabili, et cum eadem scientia, et patientia Ordinariorum appensas, et retentas extitisse prope dictum sepulchrum Beati, et in locis sacris, et publicis imagines, ipsum Beatum repræsentantes cum splendoribus, laureolis, et aliis signis, cultum publicum patefacientibus, Summario num. 20. Quæ signa vetita sunt in dictis decretis generalibus pag. 7 et 17, et propterea ex eorundem tolerantia publicus cultus resultat, ex superius adductis sub §. Ex PROCESSU VALENTINO. Hæc enim signa Dei Servis adpingi solent ad il-
lorum

tabellis votivis,
imaginibus, al-
taribus,

A lorum sanctitatem designandam . . Sexto, dicti testes deponunt ex immemorabili tempore, et cum scientia, et tolerantia Ordinariorum de erectione altarium in honorem ipsius Beati, Summar. num. 21. Ex qua erectione maximum insurgere publici cultus argumentum ex se patet . . .

Missarum celebratione, annua festivitate, supplicationibus,

26 Septimo, dicti testes deponunt de celebratione Missarum [in] iisdem altaribus in honorem dicti Beati, Summar. num. 22. Et hinc potissimus actus publici cultus resultat, cum, concessa etiam facultate erigendi altare in honorem alicujus Beati, non intelligatur data de ibidem celebrando Sacro in honorem ejusdem, ut declaravit hæc sacra congregatio die xiii Novembris MDCLVIII, num. 3: adeo ut cæteroquin nec liceret celebrare Missam de Sanctissima Trinitate in die anniversario dicti Beati . . Octavo, dicti testes deponunt cum supradictis requisitis temporis immemorabilis, et scientiæ, et patientiæ Ordinariorum, de annua, et solemni festivitate in honorem dicti Beati, cum pluribus notabilibus circumstantiis, Summar. num. 23: quod citra exhibitionem publici cultus fieri non posse, ideoque id non licere, tradunt Barbos. *et alii, qui designantur*, et declaravit sacra hæc congregatio dicta die xiii Novembris MDCLVIII, num. 7. Nono, dicti testes deponunt de delatione corporis Beati in processionibus ad impetrandum divinum auxilium in necessitatibus, cum eadem antiquitate temporis immemorabilis, scientibus, et patientibus Ordinariis, Summar. num. 24. Id quod expresse prohibuit sacra hæc congregatio ante dicto decreto anni MDCLVIII num. xi.

titulo Sancti, ac nomine pueris imposito,

27 Decimo, dicti Testes simili modo deponunt de inscriptionibus Beati cum titulo Sancti, imaginibus appositis in locis sacris, et publicis, et universali denominatione Sancti, Summar. num. 25. Ex his pariter cultus publicus comprobatur . . . ex supra deductis § 5. Dicti Testes. Undecimo, dicti testes deponunt, quod ex publica devotione populi erga Beatum imponitur pueris nomen Petri Armengol, iique morbo affecti induuntur vestibus votivis ipsius Beati; et hoc pariter ab immemorabili, et cum scientia, et tolerantia Ordinariorum, Summar. num. 26. Quæ nominis impositio, facta in honorem dicti Beati, ad ejus cultum refertur ex can. 30 concilii Nicæni, jubente infantibus * baptismo imponi nomina Sanctorum. Delatio vero votivarum vestium, et publicus cum eisdem incessus, præsertim exhibitionem cultus dicto Beato; cum ex voto assumi, et palam deferri non soleant hujusmodi vestes, nisi ad honorem Sanctorum canonizatorum, ut sancti Dominici, sancti Antonii Patavini, et similium. Duodecimo, dicti testes deponunt, quod ante reliquias dicti Beati recitantur laudes in honorem ejusdem ab immemorabili tempore, et scientibus, ac patientibus Ordinariis, Summar. num. 27: quod exhibitionem publici cultus maxime denotat.

* adde in

nec non aliis cultus indicis.

28 Decimo tertio, dicti testes deponunt de aliis speciebus publici cultus Beato præstiti cum dicta scientia, et patientia Ordinariorum, et expressis requisitis ad probationem temporis immemorabilis, Summ. num. 28. Decimo quarto, accedunt antiquissimæ, et continuatæ assertiones scriptorum de beato Petro Armengol tamquam de Sancto, quarum duæ primæ præcedunt decreta per secula, et in altera ex eis refertur publicus cultus, Summar. num. 29. Et hæc quoque nuncupationes, quæ non nisi Sanctis conveniunt, important exhibitionem publici cultus . .

Decimo quinto (omissis legatis Missarum, et aliis pluribus ad honorem Beati gestis, quæ in præterita positione conglobata fuerunt) pro coronide addendum, quod hujusmodi publicus cultus a Sancta Sede Apostolica approbatus extitit ex eo, quod fel. rec. Urbanus octavus, decretorum auctor, die xiii Martii anno MDCXXVI, et sic post annum a prima editione decretorum, quæ emanarunt die xiii ejusdem mensis MDCXXV, ut ex libello pag. 2, concessit sacerdotibus celebrantibus ad altare sancti Petri Armengol indulgentiam pro anima cujuscumque Fidelis, Summar. num. 30. Et hæsitandum non est, quin ex tali concessione oriatur publicus cultus, ad Extravagantem Bonifacii ANTIQUAM de Pœnit. et Remiss., ubi elargiendo indulgentiam accedentibus ad basilicam Principis Apostolorum, dicitur: « Ut autem beatissimi Petrus, et Paulus Apostoli, » eo amplius honorentur, quo ipsorum basilicæ » de Urbe devotius fuerint a fidelibus frequentatæ etc. » ibique Glos. verb. CONFITEBUNTUR sub vers. PEREGRINATIO . . . etc., et admisit reverendissimus promotor in sua doctissima Dissertatione pro cultu publico S. Job num. 18. His ergo omnibus simul junctis plene constat, a tempore immemorabili, hoc est, per centum, et plures annos ante decreta fuisse exhibitum publicum cultum beato Petro Armengol, et sic præsentem causam versari in casu, ab iisdem decretis excepto. Quare etc. Frigidianus Castagnorius e Colleg. Patr. Caus. S. P. A. Andreas Pierius subpromotor Fidei.

E

§ IV. Depositiones testium singillatim referuntur e Summario processus, quod confectum est ad probandum cultum Beati ab immemorabili tempore.

Etiamsi hæc, quæ jam præmissa sunt, abunde *Testium* probent in B. Petro esse casum exceptum a decretis Urbani VIII; non abs re tamen erit *F* audire depositiones testium paucas et pluribus, in eodem Summario singillatim relatas, quibus superiora illustrentur. Et super cultu quidem reliquiarum B. Petri Armengol producuntur ista in Summario sub num. 15. Primus testis Franciscus Montaner ætatis annorum LXVIII . . respondit hæc inter alia Italice, quæ sic reddo Latine: Scit iste testis, dictum Dei Servum obiisse in supradicto eremitorio Dominæ nostræ Pratorum, quod tunc temporis erat conventus beatæ Virginis de Mercede . . , et sacra ejus ossa ac reliquias hodieum asservari in ecclesia parocchiali Guardie, ad latus Epistolæ, in altari majore ecclesiæ supradictæ intra capsam ligneam, sculptam et deauratam, vitrisque clausam, per quæ spectantur sanctæ reliquiæ in concavo parietis, ferreis clathris clauso, recte custoditæ seris tribus et clavibus, palmis viginti paullo plus vel minus a terra elevatæ, sine scala: et quando dicta capsula sacrarum reliquiarum aperiri debet, portatilis ponitur scala, dedita opera in hunc finem confecta, pannis ornata. et quando supradicta capsula cum ossibus sanctis supradictis rediit ad destinatum, qui dictus est, locum, aufertur

AUCTORE
J. P.

aufertur ista scala. Hisce superaddit idem testis decentem hujus sacri depositi custodiam, quod magna cum veneratione reconditum asserit in dicta ecclesia oppidi Guardix prope Montis Albi oppidum. Plura de hoc argumento ex aliorum testium depositionibus non transcribo.

depositiones :

30 Adde tamen pauca e multis, quæ sub num. 16 deponit secundus testis Hieronymus Carbonel ætatis annorum LXVII, se scire quod ante incendium . . jam dictæ ecclesiæ esset digitus manus supradicti Servi Dei inclusus hierothecæ argenteæ, quem digitum supradictæ ecclesiæ rector adorandum offerebat populo, vel alii ipsius loco sacerdotes, non tantum festa ipsius luce, et in magno omnis populi circumvicini concursu, quando eum publicis precibus invocabant pro pluvia; verum etiam in præcipuis anni festivitibus populo Guardix: et quia fractum est, et quasi combustum incendio supradictum lipsanon, servatur illud in capsâ in sacrario. Sub citato supra num. 16 continentur plura alia, quæ ad sacras easdem exuvias spectant, quæque inde paucis delibantur: videlicet

B 1°. fida earumdem custodia per armatas personas, quando exponuntur tempore publicarum precum per dies novem pro obtinenda pluvia, nec non quando per integrum diem patent publicæ venerationi in altari quotannis festiva Sancti luce. 2°. In conventu S. Francisci Montalbensi inter alias reliquias asseritur esse costula hujus Servi Dei, quæ una cum illis exponitur publicæ venerationi diversis anni festivitibus: et quando pie erga Sanctum affecti aliqua laborant necessitate, tendunt ad dictum conventum, ut pignus illud sacrum venerentur, Sanctoque se commendent.

quibus

31 Tertio, mira sunt, quæ eodem num. 16 Tertius testis Jacobus Balaguer I. U. D. annorum ætatis LVII, deponit de furto reliquiarum miraculose prodito per infantem unius circiter anni. Asserit itaque se audivisse dici a multis personis, et quasi publicum ac notorium esse, haberique per traditionem certam et veram majorum, quod occasione quadam multis abhinc annis . . infans ætatis anni unius, paullo plus vel minus, qui loqui non poterat, dixerit tunc matri suæ, furto auferri reliquias dicti Servi Dei Petri Armengol; et tunc a dicto infante manifestatum prodigiose furtum, dictosque Religiosos (Ordinis de Mercede) magna cum solitudine currentes pervenisse ad pontem, qui vocatur Tabularum*, tribus quadrantibus distantem a dicto Guardix loco, et recuperavisse . . sanctas reliquias, ac retulisse ad locum suum supradictum, in quo semper fuerunt.

C

* in editis delle
tavole

dicta superiora

32 Quæ retulimus supra num. 24 de frequentia populi etiam processionaliter ad Beati sepulcrum invisendum confluentis; declarantur in Summario num. 17, ubi supra allegatus testis Franciscus Montaner deponit inter alia, multos supplicantium ritu illud visitasse ad consequendam pluviam, Sanctumque invocasse, ut hanc sibi a Deo impetraret. Ad hæc, in aliis etiam occasionibus concurrisset populum modo jam dicto ad illud sepulcrum, ac obtinuisse a Beato remedium, quo indigebat. Addit, eodem etiam die, quo celebratur ejus festum, tam frequentem hominum tamque continuam multitudinem concurrere, ut eodem quotannis festo et in occurrentibus, quas testis retulerat, necessitatibus, perrexerint visitare dictum sepulcrum, magna populi multitudine comitante. Asserit insuper doctorem Olaguer,

archidiaconum majorem, nomine archiepiscopi D Tarraconensis anno 1662 ecclesiam Guardiensem et sacras Sancti exuvias visitasse, ac ordinasse, ut novendiales supplicationes ordine suo fierent diebus singulis, suo cuilibet assignato die, ne altera supplicatio alteri occurreret, ac peragi possent magis pie ac quiete.

33 De appensis ad B. Petri reliquias et sepulcrum tabellis ac donariis breviter tractatur superius num. 25: verum paullo latius et distinctius narrare illa juvat ex Summario num. 19, ubi primus testis Franciscus Montaner, idem qui supra, deponit, ante Guardiensem ecclesiæ incendium, quod accidisse dicit tempore belli in Catalonia anno 1648 vel 1649, circumcirca concavum et sepulcrum, ubi depositæ erant et sunt hodie Servi Dei reliquæ, appensa fuisse multa donaria votiva, et miracula, in quibus depicta erat imago et figura ejusdem Servi Dei, nec non personæ, quibus facti erant favores, flexis genibus ante imaginem ejus jam dictam. Adde crura cerea, brachia, capita, et figuras ex cera omnes; involucra mortuorum, ferramenta, et alia religiosi affectus pignora, quæ implebant et occupabant majorem parietis ecclesiæ valde sublimis partem. Præter anathemata autem, quæ post restorationem istius ecclesiæ oblata memorantur, testis idem deponit, post ejusdem restorationem fuisse tabellam appositam, quæ cujusdam mulieris, e sublimi ædificio prolapsæ incolumitatem, Sancto patrocinate obtentam, repræsentabat.

de cultu publico

34 Paucis etiam eodem num. 25 perstringitur argumentum pro cultu publico a tempore immemorabili desumptum e radiatis B. Petri picturis. Plura de hoc argumento sunt in Summario sub num. 20, unde delibo ista ad majorem rei explicationem. Idem Franciscus Montaner testatur, imagines in anathematibus vel tabellis votivis depictas, quæ ante incendium supra relatum pendebant circumcirca Beati sepulcrum, globum vel nebulam albam, quæ eas circumdabat, repræsentasse sub ejus pedibus; supraque caput aliquot radios et splendores coloris aurei; in manu vero dextra palmam, in sinistra librum; infraque dictas tabulas aut anathemata fuisse inscriptum ex voto. Ex alia vero ejusdem testis responsione, quæ sub numero antea designato habetur, discimus tabellas istas fuisse oblata a fidelibus in gratiarum actionem, expressis personis, quæ illas offerebant, ac declarato etiam in specie miraculo, quod earum singulæ obtinuerant.

a tempore
immemorabili

35 Præmissa summatim de altaribus in Beati honorem erectis, ut indicatum est eodem num. 25, ulterius illustrari possunt ex responsione testis primi Francisci Montaner, qui in Summario sub num. 21 deponit, in eremitorio Deiparæ Prætorum esse altare ad cornu Evangelii, in quo inter alios Sanctos in eodem depictos, Petrus Armengol coloribus expressus est: et in ecclesia Miraculi, quo nomine vocatur conventus Patrum Mercenariorum supradicti oppidi Montis albi, statuam esse ligneam Beati ad cornu Epistolæ opere sculptorio, pictamque habitu candido, sicut repræsentatur S. Raymundus Nonnatus ex eadem Religione Mercenariorum, qui habetur ad cornu Evangelii ejusdem altaris. Addit, vicarios generales Tarraconensium archiepiscoporum vidisse imagines hasce expositas in istis altaribus, et non tantum non contradixisse, sed ante illas etiam preces fudisse. Refert etiam

magis

ipsosmet

A ipsosmet præsules Tarraconenses ante Beati imagines orasse, unum videlicet ante illam, quæ est in æde sacra Miraculi; alium vero idem fecisse in eadem æde, et in eremitorio Pratorum.

confirmantur

36 Maxime ad hujus Servi Dei cultum illustrandum conducit, quod in ejus honorem celebratæ sint Missæ, ut antea dicebatur num. 26. Hoc argumentum pluribus confirmatur in Summario num. 22. Etenim Jacobus Balaguer, de quo supra, deponit, in altari majore paræcialis ecclesiæ Guardiensi, quod valde vicinum est concavo, in quo sunt ipsius reliquiæ, multas celebrari Missas cum et sine cantu in honorem ejus: præsertim vero die 1 Septembris peragi ipsius festum, ac solenne celebrari Officium, faciente ad aram cum cantu prædictæ paræcialis ecclesiæ rectore cum diacono et subdiacono, et in ista Missa solere prædicari laudes ac virtutes hujus Servi Dei: item cantari illa sonore ac solemnissime, sacerdotibus aliquot aliisque personis Officium obeuntibus in choro: Missam vero esse de uno Martyre, quæ, ut testi videtur, incipit: In virtute tua etc.; hanc a se ita cantari auditam, et in oratione vel collecta nominari se audivisse nomen hujus Servi Dei: hoc autem modo semper a tempore immemorabili celebratas esse Missas in prædicto altari ad honorem ipsius.

ac illustrantur.

37 Deponit insuper, multas in dicto altari Missas celebrari, quando propter necessitatem pluvix exponuntur dictæ reliquiæ, atque etiam in altari eremitorii Deiparæ Pratorum, quando ibidem sunt expositæ, non officio dumtaxat solenni, et concione, verum etiam multis aliis Sacris, quæ fiunt; nec non postmodum, dum a Deo pluvia obtinetur ipsius intercessione, in ara majore paræcialis ecclesiæ Guardiensi celebrari Missam cum cantu pro gratiarum actione in honorem Domini Dei nostri.

§ V. Alia venerationis signa e dicto Summario; cultus ab Urbano PP. VIII promotus.

Beati festum

C Informatio, quam supra dedimus, meminit num. 26 paucis verbis de annua, et solenni festivitate in honorem dicti Beati cum plurimis circumstantiis. Longæ admodum sunt testium depositiones in Summario super hac materia num. 23: unde nonnulla e pluribus delibamus, quæ dicit testis primus Franciscus Montaner. Depo- nit itaque, quotannis die prima Septembris peculiarem celebrari festivitatem in honorem servi Dei supradicti Petri Armengol in ecclesia paræciali Guardiensi sub hac forma: Pridie ad horam Completorii pulsantur æra Campana per sesqui-horam et diutius, rectorque ejusdem ecclesiæ ex abbatis usque ad dictam ecclesiam progreditur, Juratis aliisque nobilibus oppidi ejusdem Guardiensi comitantibus: illos præcedit turba musicorum, qui ordinarie veniunt ex oppido S. Columbæ, episcopatus Vicensis: rector autem ille ecclesiam ingressus, indutus stola ex panno bambycino operis Damasceni, ac superpelliceo, in eadem ecclesia Completorium cantat una cum aliquot viris et junioribus dicti oppidi; omnesque canunt versiculum, turba musicorum versiculos comitante, et dicto: Salva nos etc., rector induit pluviale rubrum operis Damasce-

ni, et se confert ad altare majus, dum interea temporis cantant Nunc dimittis etc., et ibidem canitur a rectore oratio Completorii: et mox cantatur Salve, ac deinde B. Petri laudes, et in earumdem fine versiculus et oratio ipsius, in qua etiam exprimitur nomen ejus. Postea datur signum ad salutationem Angelicam: eaque absoluta rector a Juratis et nobilibus præfati oppidi, ac musicis reducitur ad suam abbatiam vel ædes.

39 Longior sim, si e Summario prædicto pluribus transcribam, quænam fiant in honorem Servi Dei ipso festo die. Utor itaque compendio. Pulsantur æra Campana per duas horas et amplius: comitatur rectorem prætor, Jurati et alii, ut supra dictum est: dum ecclesiam sunt ingressi, rector, alba stola et pluviali rubro indutus, comitantibus diacono et subdiacono, se confert ad concavum, in quo asservantur reliquiæ, aperit cancellos ejusdem ferreos, incipit cantare hymnum de Martyribus ad laudem Beati, et, clero ac populo dicti oppidi cantum prosequentibus, thus ante illas adolet, finitisque versiculo et oratione de prædicto Dei Servo, idem rector, diaconus et subdiaconus magna cum veneratione capiunt reliquias, et, facta prius incensatione, demittunt per scalas, imponunt feretro vel tabernaculo, et statim inchoant supplicationem generalem summa cum solennitate per oppidum Guardiense, quæ in dicto Summario describitur. Post illam reliquiæ exponuntur in summo altari multis luminibus, ornamentis, nec non custodibus ab oppido designatis: cantantur Beati laudes eodem modo, quo pridie post Completorium: inchoatur Sacrum solenne de Servo Dei: postquam vero recitatum est Credo, habetur sermo sacer super Evangelio Missæ de Servo Dei, ut dictum est, nec non de magna excellentia ejus ac miraculis, virtutibus, ac rebus ab illo in vita gestis. Absoluto Sacro remanent reliquiæ in ara majore ad venerationem publicam tota die, ac tempore ejusdem matutino audiuntur confessiones, et Eucharistiæ Sacramentum a variis sumitur. Ad vespertas autem concurrunt frequens populus, et post laudes Beati cantatas rector Guardiensi decenter vestitus reponit hierothecam in dicto concavo, et cantantur hymnus, versiculus responsorii, et oratio, claudunturque cancelli ferrei tribus clavibus, quæ servantur a tribus diversis personis.

40 Brevia sunt, quæ informatio habet superius num. 26 de delatione corporis. in processionibus ad impetrandum divinum auxilium in necessitatibus. In Summario num. 23 ex depositionibus testis primi antea citati, et aliorum deducitur et confirmatur hic articulus. Ne modum excedat narratio, excerptam pauca ex dictis testis primi. Præter supplicationem solennem, quam haberi retulimus modo festa luce Servi Dei apud Guardienses; ossa ipsius seu reliquias eadem pompa ac supplicationis ritu, quando instituuntur preces publicæ pro pluvia, deferri affirmat ad eremitorium Deiparæ Pratorum, ibique per dies novem diurno et nocturno tempore easdem pietati publicæ patere cum ornamentis, luminaribus, concursu populi, et custodibus etc. Supplicationi etiam religionem conciliari a mulieribus et puellis, albo vestitu indutis, capillis passis, una manu Crucifixum, altera vero candelam accensam gestantibus: multas etiam personas nudis pedibus incedere: in Litaniis quoque majoribus, uti præmiserat idem testis, quando referuntur

AUCTORE
J. P.solenni ritu co-
luntur apud Gu-
ardienses:

E

F

publicæ suppli-
cationes in ho-
norem ejus:

AUCTORE
J. P.

titulus Sancti
ab immemorabi-
li tempore; no-
men Armengol
datur infanti-
bus:

referuntur reliquia, invocari Servum Dei inter alios Sanctos: S. Petre Armengol, ora pro nobis.

41 Titulum Sancti huic Dei Servo datum fuisse, vidimus in informatione superiore num. 27: quod diffuse probatur in Summario num. 25 ex dictis testium super ista nuncupatione a tempore immemorabili. Pro ea itaque ibidem indicantur publicus et modernus hujus tituli usus, personarum tam ecclesiasticarum quam saeculares, nec non visitatores generales, et archiepiscopi Tarraconenses, inscriptiones antiquae, oratio in Missa, laudes, quae ante reliquias ejus canuntur continue, litaniarum publicarum, de quibus modo dictum est.

Summarium num. 26 e testium depositionibus confirmat dicta informationis num. 27 de nomine hujus Servi Dei infantibus imposito, ac de veste Ordinis ejus, qua induuntur. Audiat testis primus Franciscus Montaner, qui deponit, se scire, quod, quando infantes aliqui abluuntur sacro baptismo in ecclesia non tantum Montis albi et Guardiae, verum etiam in aliis circumjacentibus, eorum patrini inter alia nomina Sanctorum, quos Ecclesia honorat, tamque tale apponant nomen Armengol nominibus aliis, quae communiter habent, illisque adhæreat hoc nomen Armengol, dum vocant eos Armengolet. Deponit praeterea, se scire, quod, ubi aliquis dictorum locorum infans male admodum habet, et versatur in periculo mortis, parentes eorum emittant votum Dei Servo Petro Armengol, se curaturos, siquidem dictus infans salutem recuperet per ejus intercessionem, ut incedat vestitus habitu beatæ Mariæ de Mercede, sicut multi patres ac matres in hujusmodi occasione filios suos offerunt S. Augustino, S. Francisco, S. Dominico, aliisque Sanctis; et reipsa postquam infantes isti evaserunt morbum praedictum, incedunt publice vestiti eodem habitu de Mercede, quia idem hic est, quem dictus Servus Dei gestavit, dum viveret, et cum eo mortuus est.

Urbanus octavus non solum non comprehendit Beatum voluit in suo decreto,

42 Saepe dicta informatio num. 28 meminit de aliis speciebus publici cultus Beato praestiti cum... expressis requisitis ad probationem temporis immemorabilis. Depositiones testium afferuntur in Summario num. 28 circa varia puncta, de quibus ibidem est sermo. Quod vero ad eorundem antiquitatem attinet, de qua potissimum ibi agitur, ex iis, quae deponuntur ex visu, ex auditu a parentibus, et ab his ex antiquorum relatione, et ex continuatione venerationis publicae non interpolata usque ad praesens tempus, quo vivebant testes, concludere licet, huic Servo Dei delatos fuisse honores cultus publici, quales requiruntur, ut propter immemorabile tempus, quo illos habuisse probatur, excipiat a decreto Urbani PP. VIII, qui litteris Apostolicis non tantum gratum et ratum habuit B. Petri cultum, sed etiam promovit, prout constat ex indulgentiis, quas idem Pontifex concessit celebrantibus Missam ad ipsius altare. Litterae autem illae in Summario referuntur num. 30, et sic sonant: Urbanus PP. VIII. At futuram rei memoriam. Animarum saluti paterna charitate intenti sacra interdum loca spiritualibus indulgentiarum muneribus decoramus, ut inde fidelium defunctorum animarum Domini nostri Jesu Christi ejusque Sanctorum suffragia meritorum consequi, et illis ad vitae ex purgatorii poenis ad aeternam salutem per Dei misericordiam perducere valeant.

* l. adjunctæ

43 Volentes igitur ecclesiam domus Fratrum Ordinis beatæ Mariæ de Mercede redemptionis captivorum oppidi Momblanch Tarraconensis similis hucusque privilegio, ut accepimus, minime decoratam, dummodo in ea decem quotidie Missae celebrentur, et in ea situm altare sancti Petri Armengaudi nuncupati speciali dono illustrare, auctoritate nobis a Domino tradita, ac de omnipotentis Dei misericordia, ac beatorum Petri, et Pauli Apostolorum ejus auctoritate confisi, ut quandocumque sacerdos aliquis ejusdem ecclesiae dumtaxat Missam defunctorum in die commemorationis defunctorum, et singulis diebus infra illius octavam, nec non secunda feria cujuslibet hebdomadae pro anima cujuscumque Fidelis, quae Deo in charitate conjuncta ab hac luce migravit, ad praedictum altare celebraverit; anima ipsa de thesauro Ecclesiae per modum suffragii indulgentiam consequatur, ita ut ejusdem Domini nostri Jesu Christi, ac beatissimæ Virginis Mariæ, Sanctorumque omnium meritis sibi suffragantibus a purgatorii poenis liberetur, concedimus, et indulgemus, in contrarium facientibus non obstantibus quibuscumque. Datum Romae apud sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die tertia Martii anni millesimi sexcentissimi vigesimi sexti, Pontificatus nostri anno tertio. V. Theatin. Loc. sigilli. Revisa. Andreas Pierius subpromotor fidei.

44 Catalogus scriptorum et historicorum de Servi Dei sanctimonia et cultu datur in Summario num. 29: sed nos illos memorabimus occasione Vitæ postea proferendæ. Animadversiones illustrissimi Bottinii archiepiscopi Myrensis adversus singulos quinque processus, Tarraconensem nimirum, Valentinum, Gerundensem, Guadicensem, ac Barchinonensem ab una parte; ab altera vero responsionem ad illas pro cultu immemorabili ac casu excepto hujus Servi Dei, ante me habeo: verum quia in nimis longos scripta illa ac rescripta seu responsa me abducerent sermones, sufficiat novisse, post causam B. Petri diligenter actam, et accurate discussam, a Sede Apostolica pronuntiatam esse sententiam in ipsius favorem, confirmato sacrae congregationis decreto per litteras in forma Brevis sanctæ memoriæ Innocentii XI, cultum B. Petri immemorabilem approbantes, ut jam videbimus.

1) verum etiam indulgentias concedit celebrantibus ad ejus altare.

Alia nonnulla hic omittimus brevitate causa.

§ VI. Publicus ab immemorabili tempore Beati cultus a Sede Apostolica confirmatus; deinde vero egregie illustratus.

In Bullario Ordinis B. M. V. de Mercede inter alias Innocentii PP. XI constitutiones profertur ista a pag. 380: Innocentius Papa XI ad futuram rei memoriam. Nuper in causa Tarraconensi canonizationis B. Petri Armengol sacerdotis, ac Religiosi professi Ordinis Fratrum beatæ Mariæ de Mercede redemptionis captivorum, ad supplicationem dilecti filii Ferdinandi de Carvajal et Ribera vicarii et procuratoris generalis ejusdem Ordinis, a congregatione venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium, sacris

Cultus ab immemorabili tempore

Ritibus

A Ritibus præpositorum, emanavit decretum tenoris, qui sequitur; videlicet.

per sacram

46 « Cum alias sub annum MDCLXXV, sup-
« plicante R. P. M. Fr. Mathia de Cardona vi-
« cario, et procuratore generali præfati Ordini-
« nis, causa antedicti beati Petri Armengol, ad
« relationem eminentissimi, et reverendissimi
« D. Cardinalis de Portocarrero Ponentis ter fuerit
« proposita super confirmatione sententiæ latæ a
« reverendissimo archiepiscopo Tarraconensi,
« iudice a sacra Rituum congregatione delegato,
« circa cultum ab immemoriali tempore ei-
« dem Beato exhibitum, et casum exceptum a
« decretis fœl. rec. Urbani VIII, in congrega-
« tione sanctissimæ Inquisitionis editis, ob gra-
« ves difficultates, a reverendissimo D. promo-
« tore fidei excitatas, et defectu sufficientis, et
« legitimæ probationis dilata fuit resolutio, ea
« etiam mente in postrema ex dictis tribus pro-
« positionibus, ut in posterum amplius postu-
« lationes non audirentur.

Rituum congre-
gationem

47 « Verum ad enixas preces R. P. M. Fr.
« Ferdinandi de Carvajal et Ribera vicarii et
« procuratoris generalis ejusdem Ordinis, exhi-
« bentis antiquissima documenta comprobantia
« cultum per centum, et plures annos ante præ-
« fata decreta, in præteritis propositionibus
« deducta, die 2 Decembris anni MDCLXXXIV
« concessa fuit nova audientia, et die xxvii Janua-
« rii anni MDCLXXXV, referente eminentissimo
« et reverendissimo D. cardinale Azzolino in Po-
« nentem, loco dicti eminentissimi de Portocar-
« rero archiepiscopi Toletani subrogato, concessæ
« fuerunt litteræ compulsoriales pro civitate,
« et diœcesi Tarraconensi, directæ illius reve-
« rendissimo archiepiscopo, litteræ particulares
« pro aliis locis eorumdem reverendissimis
« episcopis, hisque legitime impeditis, illorum
« vicariis.

declaratur,

48 « Quarum vigore constructis quinque pro-
« cessibus, nimirum Tarraconensi, Valentino,
« Gerundensi, Guadicensi, et Barchinonensi,
« sacræque congregationi præsentatis, et rite
« apertis, ad supplicationem R. P. M. Fr. Fer-
« dinandi de Carvajal et Ribera propositum per
« dictum eminentis. et reverendis. cardinalem
« Azzolinum dubium, an constet de cultu im-
« memorabili, et casu excepto a decretis
« fœl. rec. Urbani VIII, ad effectum, de quo agi-
« tur: eoque attente discusso, atque audito scriptis,
« et ore tenus reverendis. Promotore fidei,
« sac. congregatio unanimi voto censuit, et
« declaravit constare de cultu immemorabili,
« et casu excepto, si Sanctissimo D. N. placue-
« rit. Die xxiii Martii MDCLXXXVI. Et facta de
« prædictis Sanctissimo relatione, Sanctitas sua
« benigne annuit die xxviii Martii MDCLXXXVI.
« N. Cardinalis Ludovisius. Loco † sigilli. Ber-
« nard. Casalius Sac. Rit. Cong. Secret. »

et per Innocen-
tium PP. XI

49 Cum autem, sicut præfatus Ferdinandus
procurator generalis Nobis subinde exponi fecit,
ipse decretum hujusmodi, quo firmiter sub-
sistat, Apostolicæ confirmationis nostræ patroci-
nio communiri plurimum desideret, Nos ipsum
Ferdinandum procuratorem generalem specialibus
favoribus, et gratiis prosequi volentes, et a
quibusvis excommunicationis, suspensionis, et
interdicti, aliisque ecclesiasticis sententiis, cen-
suris, et pœnis a jure vel ab homine quavis
occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet
innodatus existit, ad effectum præsentium
consequendum, harum serie absolventes, et

absolutum fore censes, supplicationibus ejus
nomine Nobis super hoc humiliter porrectis in-
clinati, decretum præinsertum autoritate Apo-
stolica tenore præsentium approbamus, et confir-
mamus, illique inviolabilis Apostolicæ firmitatis
robur adjicimus; salva tamen in præmissis autori-
tate memoratæ congregationis cardinalium.

50 Decernentes easdem præsentis litteras
semper firmas, validas, et efficaces existere et
fore, suosque plenarios, et integros effectus sor-
tiri, et obtinere: ac illis, ad quos spectat, et
pro tempore spectabit, plenissime suffragari: sicque
in præmissis per quoscumque iudices ordina-
rios, et delegatos, etiam causarum palatii apo-
stolici auditores judicari, et diffiniri debere: ac
irritum, et inane, si secus super his a quoquam
quavis autoritate scienter, vel ignoranter con-
tigerit attentari: non obstantibus constitutionibus,
et ordinationibus Apostolicis, cæterisque con-
trariis quibuscumque.

51 Volumus autem, ut earundem præsentium
litterarum transumptis, seu exemplis, etiam
impressis, manu alicujus notarii publici sub-
scriptis, et sigillo personæ in ecclesiastica digni-
tate constitutæ munitis eadem prorsus fides ubi-
que habeatur, quæ ipsis præsentibus haberetur,
si forent exhibitæ, vel ostensæ. I. G. Slutius. *Diffi-*
cultates illæ, de quibus supra fiebat mentio in
decreto sacræ congregationis, consistebant præ-
cipue in eo, quod testes de immemorabili
tempore deponentes non sufficerent ad probandum
cultum spatio centum annorum ante decreta. Hæ
vero difficultates postea sublata fuerunt, et evicta
causa B. Petri, sicut licet videre supra § 11,
num. 17.

52 Anno proxime sequenti 1687 publica Petri
Armengaudi veneratio ad majorem solemnita-
tem evecta est per decretum sacræ congregatio-
nis, ut in universo Ordine de Mercede redem-
ptionis captivorum celebraretur quotannis Officium
et Missa de ipso tamquam martyre sub ritu
duplici secundæ classis cum Octava, quod decre-
tum ab Innocentio PP. XI confirmatum est, prout
constat e dicto Bullario a pag. 383, ubi hæc
sunt: Innocentius Papa XI ad futuram rei
memoriam. Nuper ad supplicationem dilecti filii
Bartholomæi de Ribero, vicarii et procuratoris
generalis Ordinis Fratrum B. Mariæ de Mercede
redemptionis captivorum, emanavit a congregatione
venerabilium Fratrum nostrorum S. R. E. Car-
dinalium, sacris ritibus præposita, decretum
tenoris, qui sequitur, videlicet:

« Cum sacra Rit. congregatio die xxiii Martii
« MDCLXXXVI ad relationem eminentissimi et
« reverendissimi D. cardinalis Azzolini declara-
« verit constare de cultu a tempore immemorabili
« præstito dicto Beato, et de casu excepto
« a decretis fœl. rec. Urbani VIII, cum appro-
« batione SS. D. N. subsecuta die xxviii dicti
« mensis, hodie ad enixas preces R. P. M. Fr.
« Bartholomæi de Ribero, vicarii ac procura-
« toris generalis prædicti Ordinis, eadem sacra
« congregatio, referente eodem eminentissimo
« Azzolino, audito in voce, et in scriptis re-
« verendis. D. fidei promotore, censuit conce-
« dendam esse omnibus Religiosis utriusque sexus
« ex præfato universo Ordine Beata Mariæ de
« Mercede tantum, facultatem recitandi Offi-
« cium, et celebrandi Missam in honorem dicti
« beati Petri Armengol de communi unius Mar-
« tyris quotannis die 1 Septembris anniversaria
« obitus ejusdem Beati, cum lectionibus, et ora-
« tione

AUCTORIS
J. P.

legitime

confirmatur.

E

Ut Officium et
Missa solenni
ritu cum Octa-
va

F

AUCTORE
J. P.

» tione pariter de communi sub Ritu duplici
» secundæ classis cum Octava, ut in libello
» impresso Officiorum prædicti Ordinis, seu
» Religionis, si SS. D. N. placuerit. Hac die
» xxv Januarii MDCLXXXVII. Et facto de prædi-
» ctis verbo cum SS., Sanctitas sua benigne an-
» nuit die iii Februarii MDCLXXXVII. N. Cardinalis
» Ludovisus. Loco † Sigilli ».

celebrari pos-
sint i Sept., con-
ceditur toti Or-
dini de Mercede:

53 Cum autem, sicut dictus Bartholomæus
vicarius, et procurator generalis Nobis humili-
ter supplicari, et exponi fecit, ipse decretum
hujusmodi, quo firmiter subsistat, Apostolicæ
confirmationis nostræ patrocínio communiri plu-
rum desideret; Nos etc. Deinde confirmat de-
cretum sacræ congregationis. Verba non transcribo,
quia legi possunt in aliis ejusdem Sanctissimi
litteris modo productis. Clausula est: Datum
Romæ apud Sanctam Mariam Majorem sub annulo
Piscatoris, die xxiii, Aprilis MDCLXXXVII, Pontifica-
tus nostri anno xi. I. G. Card. Slutius.

quod postea ex-
tenditur ad
xxvii Aprilis
cum lectionibus
propriis et ora-
tione

54 Cultus Martyris nostri illustrior evasit,
quando sacra Rituum congregatio concessit, ut
Religiosi omnes Ordinis B. M. V. de Mercede
redemptionis captivorum, et moniales recitare
et celebrare possent Officium et Missam, cum
tribus lectionibus, et oratione propriis, in festo
ejusdem Martyris sub ritu duplici secundæ clas-
sis cum Octava, die xxvii Aprilis, qui natalis
ipsi ad immortalem vitam fuit, et quo inscri-
ptus deinde fuit in Martyrologio Romano. De
hoc indulto agitur in Bullario Ordinis ejusdem
a pag. 407. Officium ibidem præscribitur dicen-
dum de communi unius Martyris tempore Pa-
schali. ORATIO: Deus, qui beatum Petrum
Armengaudum martyrem tuum virtute constan-
tiæ in passione roborasti; ex ejus nobis imita-
tione concede, ut tua charitate ferventes nulla
sæculi adversa formidemus, et ipsius precibus
et meritis tuo semper muniamur auxilio. Per
Dominum nostrum etc. Pro i Nocturno lectiones
designantur: Fratres debitores etc. de communi
plurimorum Martyrum. Narratio historica, e
Beati gestis inserta secundo Nocturno intelligen-
tur ex Vita, quam dabimus. In tertio Noc-
turno Homilia S. Augustini episcopi in Evange-
lium: Ego sum vitis vera de eodem communi.
MISSA: Protexisti, cum oratione propria.

legitime appro-
batis.

55 Post hæc sequitur in dicto Bullario
pag. 408 hoc decretum: Sacra Rit. congregatio
inhærendo decreto Tarraconensi concessionis
Officii et Missæ pro beato Petro Armengol seu
Armengaudo Ordinis B. Mariæ de Mercede re-
demptionis captivorum, edicto sub die xxv Ja-
nuarii MDCLXXXVII, annuente etiam SS. D. N.
die iii Februarii ejusdem anni, suprascriptas
lectiones, et orationem præfati Beati diligenter
revisas et correctas per eminentissimum D. car-
dinalem Casanate, audito pariter reverendis. fidei
promotore, approbavit pro Religiosis utriusque
sexus dicti Ordinis beatæ Mariæ de Mercede
redemptionis captivorum tantum, ac imprimi
posse concessit, instante P. M. Fr. Bartholomæo
de Ribero vicario et procuratore generali
ejusdem Ordinis. Die xxiv Januarii MDCLXXXVIII.
A Cardin. Cybo. Locus † sigilli. Bernard.
Casalius sac. Rit. Cong. sec. Porro nomen
Beati Martyrologio Romano inscriptum, ut dice-
bam; sed post objectiones varias super hac re
motas, ut jam patebit.

§ VII. Dissertatio, an Beati nomen Martyrologio Roma- no inscribendum.

Postquam petitum esset Romæ, ut B. Petrus
Armengaudus inscriberetur Martyrologio Ro-
mano, multas promotor Fidei ac varias opposuit
animadversiones: ad quas edita Romæ pro-
diit responsio anno 1688 ad eminentissimum
D. card. Azzolinum directa. Quia vero erudita
hæc dissertatio habet unde curiosum lectorem pas-
cat, illam subjungere hic visum est: Eminen-
tissime ac reverendissime Domine. Adversus pe-
titam descriptionem B. Petri Armengaudii in
Martyrologio Romano reverendissimus D. Fidei
promotor objicit decretum generale die xxx Ju-
lii anni MDCXVI, quo sacra hæc congregatio
apponi mandavit in dicto Martyrologio Romano
solum Sanctos canonizatos; ac renovationem d.
decreti factam die xxii * Augusti MDCLXXX ob-
rations ab eodem reverendis. D. promotore
congestas in doctissima dissertatione, denuo
eminentis. Patribus data; ac simul proponit con-
siderandum, an pro dicto beato Armengaudio
concurrant speciales circumstantiæ, quæ suadere
valeant petitam concessionem non violare d. de-
cretum generale, sicuti ponderatum fuit in simili
descriptione B. Bernardi de Mentone, concessa
di ix Augusti MDCLXXXI.

Objectio promo-
toris fidei

E
* xxxi

57 Pro removendo autem hujusmodi objecto,
præmittendum est, quod, licet reverendis.
D. promotor in dicta dissertatione plura addu-
xerit ad demonstrandum, quod descriptio in
Martyrologio Romano importet extensionem
cultus, nihilominus sacra congregatio anno
MDCLXXX hoc declarare minime voluit; sed solum
jussit in posterum servari decretum anni MDCXVI,
ut in fine d. dissertationis. Quapropter decre-
tum anni MDCLXXX nihil plus continet, quam
præmemoratum decretum anni MDCXVI. Præ-
mittendum quoque, quod d. decretum MDCXVI
emanavit, ne typographi in impressione Marty-
rologii adderent propria auctoritate Beatos, ut
aperte suadent ipsa verba decreti, nimirum:
« Decretum anni MDCXVI pro Martyrologio
» imprimen. Cum illustriss. et reverendiss. D. car-
» dinalis Bellarminus in congregatione sac.
» Rituum habita die xxx Julii MDCXVI proposue-
» rit, nonnullos impressores librorum cupere de
» novo Martyrologium Romanum imprimere,
» et in eo addere Sanctos illos, et Beatos, qui
» post ultimam editionem, seu impressionem d.
» Martyrologii fuerunt canonizati, et declarati
» Beati, eadem sac. congreg. Rituum juxta men-
» tem, et ordinem Sanctiss. D. N. Papæ respon-
» dit, in Martyrologio Romano denuo impri-
» mendo addendos esse Sanctos illos tantum,
» qui fuerunt canonizati, non autem qui decla-
» rati fuerunt beati, post ultimam impressio-
» nem d. Martyrologii, ac ita censuit, et de-
» claravit ».

de Sanctis cano-
nizatis tantum
inscribendis
Martyrol. Ro-
mano

58 Et in hoc dictum decretum est conforme
constitutioni Gregorii decimitertii Martyrologio
præfixæ, quæ inhibet ecclesiarum præfectis, « ut
» in peragendo divino Officio in choro, omni
» alio Martyrologio amoto, hoc tantum utan-
» tur, nulla re addita, mutata, vel adempta;

expenditur, et
in favorem
B. Petri

» et

AUCTORES
J. P.

A » et si quos alios habuerint Sanctos in suis ec-
 » clesiis aut locis celebrari solitos, eos in hunc
 » librum ne inserant, sed separatim descriptos
 » habeant: » quæ verba refert reverendiss. D.
 promotor in dicta dissertatione sub §. PARENDO
 igitur; ex iis etenim solum inferri poterit,
 quod propria auctoritate nemini liceat nomina
 virorum Dei addere in d. Martyrologio, ut egre-
 gie advertit Castellin. de Certitud. glor. Sancto-
 rum. cap. 1, pun. 33, § 6, pag. 61, col. 1, ubi ait:
 « Ex quibus verbis duo evidenter colliguntur:
 » primum etc., secundum, quod nulli liceat, in-
 » consulta Sancta Sede, nomina alicujus viri Dei
 » inserere in Martyrologio: » et ad explanatio-
 nem decreti anni MDCXVI, sic intelligit eandem
 constitutionem Gregorianam Pignatell. Consult.
 canon. 63, num. 20, tom. 4, inquit: « Pari-
 » modo ad id, quod dicitur ex Gregorio XIII,
 » quod scilicet prohibuerit inseri Martyrologio
 » Romano Sanctos illos, de quibus speciatim in
 » aliquo loco fit Officium; respondetur, quod
 » in ejus litteris prohibetur tantum horum San-
 » ctorum in Martyrologio Romano descriptio
 » privata auctoritate, non autem auctoritate ec-
 » clesiastica, ut patet in pluribus etc ». Sancta
 vero Sede consulta et approbante, nec dicta
 constitutio, nec præfatum decretum anni MDCXVI
 obsistunt, sicuti observantia comprobatur
 est, dum successivis temporibus sacra congrega-
 tio indulsit, ut quamplures viri Dei, qui non
 fuerunt solemniter canonizati, apponerentur in
 Martyrologio, ex exemplis in Memoriali recen-
 sitis, et observant Scacc. de Not. et sign. San-
 ctit. sect. 11, cap. 4 sub initium pag. 884. Pi-
 gnatell. d. Consult. 63, num. 19, vers. 2. QUIA,
 Guyet in Heortolog. lib. 2, sect. 4, cap. 14,
 quæst. 7, ad fin. pag. 213.

explicatur

59 His præmissis non videtur deneganda pe-
 titi descriptio B. Armengaudii, qui duplici po-
 tissimum ex fundamento non comprehenditur sub
 dicto decreto anni MDCXVI, renovato anno MDCLXXX.
 Primo, quia prohibitio dicti decreti ex-
 presse restringitur ad illos Dei Servos, qui de-
 clarati fuerunt beati post ultimam impressionem
 Martyrologii, ut ex verbis supra proxime exa-
 ratis. Quamobrem dicta prohibitio non exten-
 ditur ab beato Armengaudium, cui a ducentis
 annis et amplius publicus cultus exhibetur, ut
 ex positione cultus immemorabilis ab hac sacra
 congregatione approbati die XXIII Martii MDCLXXXVI,
 et in puncto advertit Pignatell. d. Con-
 sult. 63, num. 19. Secundo, quia prohibitio
 dicti decreti respectu servorum Dei, qui titulo
 beatitudinis sunt insigniti, loquitur de formiter
 ac recenter beatificatis, et nullum alium cultum
 habentibus; quam qui in Brevi beatificationis
 limitate conceditur quoad species ipsius cultus,
 Beatis tantummodo concedi solitas, et hic pro-
 pterea non solet extendi ante solemnem canoniza-
 tionem; non autem de iis, qui ex cultu im-
 memorabili venerationem habent per species
 cultus proprias Sanctorum, ut sunt expositio
 reliquiarum super altari, earumque delatio in
 solemnibus supplicationibus, titulus Sancti, alta-
 rium erectio, indulgentiarum elargitio, et similia,
 quæ ad Sanctorum honorem fieri ab Ecclesia
 solent ex Cardinali Bellarmin. de Sanct. bea-
 titud. lib. 1, cap. 10 per totum; quæ omnia in
 cultu publico, et immemorabili B. Armengaudii
 præstita apparent ex dicta positione.

allata

60 Ex hoc enim multiplici cultu a Sancta Sede
 approbato potius resultat species tacitæ et
 Septembris Tomus I.

antiquæ canonizationis, quam recentis beati-
 ficationis et ideo non est inconveniens, ut
 describantur in Martyrologio. Pignatell. cit. Con-
 sult. 63, num. 12, 17, et 19, qui insuper num. 17
 et 19 advertit, quod in Martyrologio Ro-
 mano vix reperiuntur ducenti canonizati, inter
 tot Sanctorum millia, qui in eodem leguntur:
 et conferunt tradita per Gavant. in Rubric. Bre-
 viar. Roman. sect. 1, cap. 5, tit. 2, num. 12,
 pag. 7 dicentem: « Strictim est accipiendum no-
 » men SANCTI, hoc est, canonizati ab Eccle-
 » sia, SEU PER IMMEMORABILE TEMPUS HABITI
 » PRO SANCTO, cui tantum publicus, et univer-
 » salis conceditur cultus a Glos. in cap. unico
 » de reliq. et vener. Sanct. in 6 » : et deinde
 subdit: « Quod ideo monui, quia licet in Mar-
 » tyrologio recenseantur, non tamen in rigore
 » appellantur SANCTI, et ibidem multi dicun-
 » tur beati, qui nondum fuerunt canonizati ».
 Ac idem docet Castellin. d. punct. 33, § 1,
 pag. 59 asserens: « Non omnes equidem, de
 » quibus fit mentio in Martyrologio Romano,
 » universaliter loquendo, dici possunt cano-
 » nizzati per Ecclesiam, cum evidenter constet
 » in lectione ejusdem Martyrologii novissime
 » editi a Cardinali Baronio, a Petro Galesino,
 » et ex aliis probatis auctoribus, multos ibidem
 » contineri, qui necdum sunt in veritate per
 » Ecclesiam Romanam canonizati, sed neque
 » simpliciter beatificati: » idque comprobatur § 5,
 vers. ID QUOQUE, pag. 60.

61 Nec dissensit Sacchus a reverendiss. D. *variorum scri-*
 promotore citatus § ISTAQUE EST, dum ipse d. *ptorum*
 cap. 4, pag. 855 in fin. concludit: « Superest
 » igitur, ut ex Romano tantum Martyrologio,
 » emendato scilicet sub tel. recor. Gregorio XIII,
 » et novissime jussu Sanctissimi D. Nostri
 » Urbani VIII recognito, ALIQUOD POSSE SUMI
 » ARGUMENTUM efficax ad effectum canoni-
 » zationis, et signanter quidem diximus, ali-
 » quod posse sumi argumentum, quia ex libris
 » historicis (quorum auctoritas ab ipsorum scri-
 » ptoribus pendet, quia aliquando in aliquibus
 » decipi possunt) quamvis aliquod sumatur ef-
 » ficax argumentum ad id, quod quis ex illis
 » probare intendit; non tamen adeo effi-
 » cax, quin possit aliqua ex parte infirmari,
 » in quo genere Romanum Martyrologium F
 » reponitur, quod pluries emendatione indiguit
 » etc ».

62 Et postea subdit, grave et validum argu-
 mentum ad effectum canonizationis ab eodem *auctoritate.*
 Martyrologio desumi, si reliqua adsint admini-
 cula juridice probata de actis Servorum Dei,
 ut in verbis allatis a reverendissimo D. promotore
 d. § ISTAQUE EST. Quapropter sola descriptio
 in Martyrologio Romano non præbet efficax
 argumentum ad effectum canonizationis. Atque
 idem censent P. Franciscus Bivar in Com-
 ment. Marc. Maxim. opusc. inscript. S. Joannes
 Eremita indicatus § 4, num. 22, et P. Joannes
 Martinez de Prado Theolog. Moral. tom. 2,
 cap. 30, de Relig. qu. 7, § 2, num. 22. Et
 hunc decreti intellectum mirifice juvat ratio a
 reverendiss. D. promotore adducta in § 9 mo-
 veor, quod in formula indulgentiarum jussu San-
 ctissimi Domini Nostri impressa dicitur: « Che
 » le immagini de Santi siano de canonizati, o altri
 » descritti nel Martyrologio Romano » (*id est*
Latine, ut ego hic intersero: Imagines Sanctorum
sint canonizatorum, vel aliorum descriptorum
in Martyrologio Romano.) Ex quibus verbis non
 obscure

AUCTORE
J. P.

obscure colligitur, Martyrologium admittere alios
præter canonizatos.

§ VIII. Dissertationis prædictæ continuatio, in qua solvuntur aliæ adversus eandem inscriptionem objectiones; obtinetur illa; Officium proprium ad Tarraconensem diocesim extensum.

Inscriptioni
huius

Neque ob stare videtur, quod ex tali descriptione in Martyrologio Romano cultus extendatur ad universalem Ecclesiam, cum in omni choro ad Primam legatur idem Martyrologium. Quoniam, quidquid sit de Servis Dei recenter beatificatis a Sede Apostolica cum limitata specie cultus, in quibus terminis intelligendæ sunt auctoritates a reverendissimo D. promotore adductæ, in Servis Dei habentibus plenissimum cultum ex immemorabili, in particularibus ecclesiis talis extensio non est prohibita; ut innuunt ipsa verba posita in fine lectionis Martyrologii: « Et » alibi aliorum plurimorum sanctorum Martyrum, et Confessorum, atque sanctarum Virginum. » Quæ verba referuntur ad eos Sanctos, qui in particularibus ecclesiis coluntur, sicuti ad rem nostram ponderat Scacch. d. tract., sect. 1, cap. 7, pag. 81, litt. a, inquit: « Communis quoque Ecclesiæ praxis plausum populi » lorum de sanctitate alicujus prædefuncti » roborat, atque confirmat, ut nulla indigere beatificatione, aut canonizatione fere videatur, qui » communi populorum voto Sanctus censetur, » vel si [de] beatificatione, aut alicujus talis Dei » Servi canonizatione agatur, præstantissimum » inde argumentum, et validum hauriri constat. » Per totam namque Ecclesiam diversis in episcopalibus civitatibus, oppidis et locis plures » Dei Servi coluntur, ad eorundem honorem » Horæ canonicæ celebrantur, et Missæ sacrificium ad illorum memoriam supremo Numini » offertur, de quorum beatificatione et canonizatione nihil certi habetur.

non videtur
obesse,

* f. quotquot

64 » Quia etiam plurimorum talium Servorum Dei nomina sub titulo sanctitatis in Martyrologiis leguntur, quorum quidem tanta est multitudo, ut propterea in fine lectionis ejusdem Martyrologii addatur: ET ALIBI ALIORUM PLURIMORUM SANCTORUM MARTYRUM, ET CONFESSORUM, ATQUE SANCTARUM VIRGINUM. » Quibus quidem sub titulis comprehenduntur quotque * per orbem sanctitatis sub titulo a fidelibus venerantur, ut propterea ad effectum beatificationis atque canonizationis maximum inde hauriatur argumentum, quod aliquis Dei Servus pluribus in ecclesiis et diocesibus Sanctus appelletur, ac ut Sanctus veneretur. » Et hanc sententiam confirmat Papacoda episcopus Lycien. in Disceptatione post quæstiones moral. Juridic., Pasqualig. a reverendissimo D. promotore sub §. ISTAQUE EST allegatus, qui pag. 129, num. 16 ait: « Sub » cujus verbis (nempe, ET ALIBI ALIORUM etc.) » legitur implicite in singulis ecclesiis memoria

» cujuslibet Sancti, qui in aliqua particulari » ecclesia tantum colitur » ac dictam clausulam ET ALIBI ALIORUM etc. fuisse additam pro Sanctis ecclesiarum particularium, de quorum sanctitate per legitima documenta non constabat, notat ex Philippo Ferrario et aliis reverendiss. Malta de Canoniz. Sanct. par. 1, cap. 3, nu. 10, sub vers. PORRO etc. pag. 10.

65 Fortius hæc procedunt respectu beati Armengaudii, qui post approbationem cultus immemorabilis obtinuit a Sede Apostolica pro universo Ordine B. Mariæ de Mercede Officium et Missam cum lectionibus, et oratione propriis de Martyre. Quamobrem « concesso principali, » concedi quoque censetur accessorium » ut in proposito inquit Guyett. dict. quæst. 7. Et merito, quia Missæ sacrificium Deo offertur in honorem Sanctorum nomine totius Ecclesiæ. Augustin. Triumph. de potest. Eccles. qu. 14, art. 5, in corpore, Castropal. Oper. moral. tit. 5, tract. 4, disput. 5, punct. 5, § 5, num. 6, vers. QUIA EO etc., Panvin. in Relatione canonizationis S. Bonaventuræ in 1, præmisso 1, par. QUID SIT CANONIZATIO, post opuscul. ejusdem Sancti pag. 830, col. 1, ad fin. vers. ITEM QUIA MISSÆ CELEBRATIO etc., et est cultus maximus quolibet alio, Castropal. d. § 5, nu. 7, vers. ERGO SOLUM etc. tradens: « Eo ipso, quod concedit Romana » Ecclesia Missam in honorem ipsius celebrari, » illum pro Sancto veneratur, siquidem exhibet illi » supremum cultum, quem adhibere potest: » et paulo infra: « Si ergo Pontifex eum dignum » judicavit cultu, qui per Missam et Officium canonicum exhibetur, a fortiori dignus judicatus » est omnibus aliis etc. »

quod ea Beati
cultus

66 Et quod descriptio in Martyrologio Romano minor sit concessione Officii et Missæ, est patens: nam ex tali descriptione non sequitur, quod possit recitari Officium et celebrari Missa, ut docent episcopus Ventimiliensis de Canonizat. d. S. Bonaventuræ ad Sixtum IV lib. 1, in respons. ad 2, quæst. 1, art. QUOD SIT CANONIZATIO; Castellin. d. punct. 33, § 2 et 3, p. 90; Pignatell. cit. Cons. 63, num. 14 in fine. Et liquet ex eo, quod de ipsis Sanctis canonizatis, qui propria auctoritate ab impressoribus apponi possunt in Martyrologio Romano, ex Decreto anni MDCXVI fieri nequit Officium, nec celebrari Missa absque speciali indulto Sedis Apostolicæ, ex alio decreto hujus sacræ congregationis, ut post Gavant. Barbos., et Lezan. refert ad rem nostram Pignatellus d. Consult. 63, num. 18. Quamobrem dum B. Armengaudius habet Officium et Missam ex concessione Sanctæ Sedis, facilius describendus est in Martyrologio Romano ex traditis per eundem Pignatell. cit. Consult. 63, num. 9, et sequen., ac præsertim 15 et 21.

extendatur

67 Hinc non obstat, quod post lectionem Martyrologii in choro ad Primam, statim ab hebdomadario dicatur: Pretiosa in conspectu Domini, et chorus respondeat: Mors Sanctorum ejus; idque fieri ad venerationem omnium Sanctorum, ex Ugon. de Sancto Victore, et ex Gavant. docet reverendissimus D. promotor in 6 § MOVEOR. Quoniam hæc verba canuntur ad venerationem in genere omnium Sanctorum, ut inquit idem Ugo de S. Victore loco per reverendissimum D. promotorem allegato, non autem specificè referuntur ad eos, qui in Martyrologio lecti sunt; imo solum per dicta verba commemoratur pretiosa in conspectu Domini Sanctorum

ad universam

AUCTORA
J. P.

Actorum mors, qui pretio sanguinis emerunt immortalitatem; omnes vero Sancti generatim invocantur per orationem proxime subsequentem: « Sancta Maria et omnes Sancti intercedant pro nobis etc. » ut docet Card. Bona de singul. partib. divin. Psalmo. cap. 16, § 19; num. 2 vero POST LECTIIONEM pag. mihi 866; in qua oratione nulla fit relatio ad Sanctorum nomina recitata in lectione Martyrologii. Hæc igitur lectio continet solam memoriam absque ulla nominum lectorum dulia, esto quod dicta memoria aliquam redoleat eorundem laudem, quam ex constitutione Gregorii XIII Martyrologio præposita ponderat reverendissimus D. promotor sub §. PARENDO Igitur.

Ecclesiam :

68 Verum utcumque sit, veneratio, quæ oriri possit ex tali memoria, semel in anno ab omnibus choris facienda, minor profecto est recitatione Officii et celebratione Missæ, cujus sacrificium singulis diebus in summum honorem B. Armengaudii nomine totius Ecclesiæ Deo offertur ex superius dictis. Et sicuti tot millia viro-
rum Dei in Martyrologio Romano annotata fuerunt in ipsa illius compilatione absque eo quod a Sancta Sede canonizati extiterint, sed solum publicum cultum habuerint in ecclesiis particularibus sine aliqua Apostolica concessione Officii et Missæ; ita libentius annuendum est petitæ descriptioni beati Armengaudii, jam ab antiquissimo tempore pluribus locis cultu celebris, dicto indulto Officii et Missæ propriæ de Martyre per universum Ordinem condecorati.

nam hoc argumentum sicut non obfuit alterius Sancti inscriptioni,

69 At removetur omnis ambiguitas, etiamsi decretum sac. congregationis editum anno MDCLXXX aliquid plus secum ferret, quam præcedens decretum anni MDCXVI, licet simpliciter tunc innovatum, eo quod anno proxime subsequenti MDCLXXXI sacra hæc congregatio, me scribente, concessit, ut apponeretur in Martyrologio Romano sanctus Bernardus de Mentone, licet non esset a Sancta Sede canonizatus, ut refert reverendissimus D. promotor in hodiernis animadversionibus §. Et IN EFFECTU : et quatenus reverendissimus D. promotor IBIDEM subdit, se d. appositionem non impugnasse, eo quod ex adductis in supplici libello existimavit, casum non esse comprehensum in dicto decreto anni MDCLXXX; sic comprehensum quoque non esse casum præsentem dicendum est, nedum ob rationes huc usque congestas, sed potissime quia eadem circumstantiæ concurrunt pro B. Petro Armengaudio, immo et majores. Etenim pro sancto Bernardo de Mentone in supplici libello tunc dato demonstravimus, in nonnullis Pontificiis diplomatis vocatum incidenter fuisse SANCTUM, ex qua nuncupatione sacra congregatio censuit, non comprehendi sub dicto decreto de Beatis loquente.

sic multo minus

70 Pro beato Armengaudio non solum adest nuncupatio SANCTI in pluribus documentis exhibitis pro dicta approbatione cultus immemorabilis; et præsertim in antiquo libello Officii et Missæ ad usum Religionis, ubi dicitur: « In festo SANCTI PATRIS NOSTRI PETRI ARMENGAUDII martyris dup. 2 Class. » ut ex Memoriali et Summario pro obtinendis Officio et Missa; sed, quod magis est, ex Brevi indulgentiæ concessæ die III Martii anni MDCXXVI a fel. rec. Urbano VIII sacerdotibus celebrantibus ad altare sancti Petri Armengaudii pro anima cujuscumque Fidelis, Summario super dicto cultu immemorab. num. 30, pag. 125 et 126 :

ubi dicitur : « Et in ea (ecclesia) situm ALTARE » SANCTI PETRI, ARMENGAUDII nuncupati ». Hæc autem sacri thesauri elargitio in honorem sancti Petri Armengaudii non est simplex nuncupatio, ut sunt enunciativæ Bullarum de sancto Bernardo de Mentone, sed dispositiva concessio, quæ solum fieri solet pro Sanctis, ex traditis in Extravaganti Bonifacii ANTIQUAM de pœnitent. et remission., ibique Gloss. verbo CONFITEBUNTUR sub vers. PEREGRINATIO, et animadvertunt Card. Bellarm. cit. cap. x, Baldell. Oper. moral. tom. 2, lib. 3, disp. 13, num. 7 et 5; Castropal. lib. 4, tract. 24, disp. unica, punct. 7 sub num. 8 : plene Pignatell. Consult. canon. 252 per tot. tom. 1; et optime omnium eminentiss. Lauræa in 3 Sentent. tom. 3, par. 1 de sid., disput. 6 art. 3, nu. 104, pag. 329, ex gratia videndus, et egregie eminentissimus Capisuccus in celebri censura cujusdam libelli de Cult. Sanct. veter. testam. sub §. IN ERECTIONE, ubi firmat, indulgentiæ concessionem tangere universalem Ecclesiam, et omnes fideles, quæ censura fuit sacræ congregationi data impressa pro cultu S. Jobi die xxxi Augusti anni MDCLXXX.

71 Et ex hoc clarius patet, quam sit juri consentaneum, ut in Martyrologio describantur Sancti, in quorum honorem indulgentiæ a Summis Pontificibus concessæ sunt, dum ad has concedendas Sancti debeant esse, vel canonizati, vel descripti in Martyrologio Romano, ut superius ostendimus sub §. secundo quia, in fine. Ac magis magisque etiam ex alio motivo ipsius reverendissimi D. promotoris §. septimo MOVEOR, quod nimirum agnoscens fel. rec. Alexander septimus quanti ponderis sit indulgentiarum largitio ad Sanctorum cultum, eas concedi jussit solum Sanctis canonizatis, vel saltem beatificatis, in Martyrologio tamen descriptis. Quamobrem cum beatus, aut potius sanctus Armengaudius sacræ indulgentiæ honore decoratus esset, ei convenit annotatio in Martyrologio Romano. Et ex his liquet, hunc quoque casum non comprehendi sub dictis decretis annorum MDCXVI et MDCLXXX ex eorundem germanis interpretationibus, circa quas liceat mihi verba Honorii III in c. IN HIS 30 de privileg. usurpare : « In his, quæ ad cultum divinum facere » dignoscuntur etc., benigna potius esset interpretatio facienda ». Quare etc. Frigidianus Castagnorius, e Coll. Patron. Caus. S. P. Apost.

72 Quam vero superior dissertatio fecerit satis animadversionibus promotoris Fidei, liquet ex eo, quod sacra Rituum congregatio decretum ediderit, ab Innocentio PP. XI approbatum, quo Beati elogium inscribendum statuit Martyrologio Romano die xxvii Aprilis in hæc verba : Tarracone beati Petri Armengaudi Ordinis Beatæ Mariæ de Mercede redemptionis captivorum, qui pro Fidelibus redimendis in Africa multa passus, tandem in conventu Sanctæ Mariæ Pratorum beato fine quievit. Decretum autem illud habetur in Bullario laudati Ordinis pag. 409, et sic sonat : Cum sacra Rituum congregatio habita xxv Septembris MDCLXXXVIII, referente eminentissimo et reverendissimo D. cardinale Azzolino, audito pariter reverendissimo D. Fidei promotore in voce et in scriptis, declaraverit beatum Petrum Armengaudum non comprehendi in decretis de non apponendis Beatis in Martyrologio Romano, ideoque prædictum Beatum esse describendum in Martyrologio Romano cum verbis

obesse debet, quo minus nomen B. Petri in Martyrologio Romanum referatur :

id quod a sede Apostolica

AUCTORE
J. P.

verbis tamen pro elogio a sac. Rit. congregatione approbandis, si SS. D. N. placuerit; ad enixas preces R. P. M. Fr. Bartholomæi de Ribero vicarii et procuratoris generalis prædicti Ordinis: et facta de prædictis SS. relationes Sanctitas sua benigne annuit die xiv Octobri, MDCLXXXVIII.

obtinuit hujus
causæ postula-
tor.

73 Nunc vero eadem sacra congregatio, Ponente eodem eminentissimo et reverendissimo D. cardinale Azzolino, pariter supplicante R. P. M. vicario et procuratore generali, qui supra, decrevit, ut eminentissimus et reverendissimus D. cardinalis Casanate pro suo arbitrio et prudentia dictum elogium componat. Vigore autem præfatae facultatis sacrae congregationis ipse eminentissimus et reverendissimus D. cardin. Casanate suprascriptum elogium, ut jacet, fecit et approbavit, ac in Martyrologio Romano imprimi posse concessit. Die iv Decembris MDCLXXXVIII. A. Cardin. Cybo. Locus † sigilli. Bernardin. Casalius sac. Rit. cong. sec.

Lectiones et oratio
proprie ad
diocesim Tarra-
conensem exten-
duntur.

74 Anno proxime sequenti lectiones et oratio propriae B. Petri Armengaudii, quas antea Ordini B. M. V. de Mercede concessas diximus, ad diocesim Tarraconensem sunt extensæ per sequens decretum, quod exstat in Bullario ejusdem Ordinis pag. 410: Sacra Rit. congregatio inhærendo decreto Tarraconensis concessionis Officii et Missæ pro beato Petro Armengol, seu Armengaudio Ordinis Beatæ Mariæ de Mercede redemptionis captivorum, edito sub die xxv Januarii MDCLXXXVII, annuente etiam SS. D. N. die iii Februarii ejusdem anni, lectiones et orationem proprias præfati Beati, diligenter revisas et correctas per eminentissimum et reverendissimum D. cardinalem Casanate, audito pariter reverendissimo Fidei promotore in voce et in scriptis, approbavit pro Religiosis utriusque sexus dicti Ordinis. Nunc vero eadem sacra congregatio enixis et piis precibus R. P. Mag. Fr. Bartholomæi de Ribero, vicarii et procuratoris generalis prædictæ Religionis, præfatas lectiones et orationem proprias ut supra approbatas pro dictis Religiosis, in posterum quotannis in cathedrali et diœcesi Tarraconensi, ubi corpus ipsius Beati requiescit, et magna veneratione colitur, libere et licite in die ejus festo ab omnibus utriusque sexus Fidelibus tam secularibus quam Regularibus, qui ad horas canonicas tenentur, recitari posse concessit et indulsit, et ita servari mandavit. Hac die xxx Julii MDCLXXXIX. A. Cardin. Cybo. Locus † sigilli. Bernard. Casalius sac. Rit. cong. secret.

§ IX. Scriptores Beati memores; Acta; aliud de cultu et miraculis documentum; vitæ chronotaxis.

Scriptores, qui
de Beato agunt.

Præcedentibus attexere lubet nonnullos scriptores, qui de Beato nostro tractarunt. Eorum catalogum contexit Summarium supra identidem citatum, sub num. 29, ubi hæc referuntur: Petrus Zijar inter 5 concl. 3, qui scripsit anno MCDXLIV, relatus ab Ildephonso Remon Ordinis Beatæ Mariæ de Mercede etc. in Histor. Gen. Ord. Beatæ Mariæ de Mercede, impressa Matriti an. MDCXVIII, in margine fol. 190

terg. col. 2 ait: « In principio hujus Religionis » Frater quidam fuit in patibulo latronum suspensus, eo quia infra determinatum tempus non potuit solvere pretium cujusdam Christiani, quem redemerat, et pro illo in pignore captivitatis remanserat ». Causa suspendii aliter narratur in Vita. Raphaël Volaterranus lib. 21 Antropologiæ editæ anno MDIII, fol. 770, relatus ab eod. in d. margine col. 1 ait: « Inter hos sanctitate clarus Raymundus Nonatus Hispanus cardinalis, et Petrus Armengol Catalanus ». Magister Franciscus Zumel post Constitutiones Ordinis impressas Salmanticæ anno MDLXXXVIII, fol. 77 ait: « Sequutus est » rursus institutum Redemptionis Beatæ Mariæ Beatus et insignis ille Frater Petrus de Armengol, qui pro redemptione tuenda gloriose occubuit etc. » Et prosequendo seriem ejusdem martyrii fol. 79 ait: « Nam deinceps B. F. Petrus Armengol semper inclinato capite incessit » etc., donec in cælestem illam beatitudinem a SS. Angelis deportatus est ».

76 Philippus Guimera in Historia B. Mariæ de Mercede impressa Valentia anno MDXCI, fol. 57 (ex Summar. veter. pag. 317) ait *Italice*, quæ sic reddo Latine: « Fuerunt alii; qui vel fuerunt reipsa martyres, vel sua voluntate expositi martyrio tales passi sunt cruciatus, ut eorum numero accenseri possint. Hi fuere, primus gloriosus sanctus Raymundus Nonatus cardinalis etc. S. Petrus Armengol. etc. » Carolus Tapia in Authentica INGRESSI, verbo MONASTERIO cap. 37, n. 10. C. de Sacros. cult., impress. Neapol. anno MDXCV, agens de Ordine B. Mariæ de Mercede, relatus in Responsione Juris D. Fatinelli data in sacra congregatione de anno MDCLXXV, ait: « Nec de fuere viri illustres doctrina, ac sanctitate etc., inter quos mirum elucet S. Raymundus etc. » Item Petrus de Armengol, qui etsi pro Christo martyrium suscepit, coronam tamen ultimam non cepit, qui illæsus miraculose servatus in Hispaniam rediit, ubi sanctissimam animam Creatori restituit ». Arnoldus Vion * in libro inscripto Lignum Vitæ, impresso Venetiis anno MDXCV, par. 1, cap. 87, de Sanctis prædicti Ordinis, relatus in d. Responsione D. Fatinelli, ait: « Frater S. Raymundus Nonatus Hispanus etc., S. Petrus Armengol Hispanus ».

77 P. Vincentius Domenech, Ordinis Prædicatorum, in Historia generali Sanctorum Cathalonæ impressa Barchinonæ anno MDCII, fol. 341 (lib. II fol. 71 in ejusdem anni impressione, quam ante me habeo) late ex Summar. veter. pag. 314 ait: « Vita beati Fr. Petri Armengol Religiosi Ordinis de Mercede, cujus corpus habet multa cum veneratione locus Guardie archiepiscopatus Tarraconensis ». Ita sonant Latine, quæ in Summario dicuntur Italice. Melchior Rodriguez, episcopus Rossensis, in libro Hispano idiomate inscripto Agricultura dell'alma *, impresso Burgis anno MDCIII, tract. 1, cap. 6, fol. 49 proponens in exemplum patientiæ D. Petrum Armengol, relatus in d. Responsione Juris, ait: « (Siquis) est afflictus, et » incarceratus, petat patientiam protomartyris » Armengaudii ». Reddidi ea ex Hispanico. Plures alios scriptores, qui Beatum nostrum laudant, subdit prædictum Summarium; sed omnibus hic referendis supersedeo. Nunc de B. Petri Vita dicendum superest.

78 Reverendissimus P. M. Fr. Marcus Salmeron, Beati Vita,

dantur
E

* L. Wion

F

ex Summario:

* i. e. Agricultura animæ

A meron, Ordinis sæpe dicti Generalis, in suo Opere, quod Hispanice vocatur Recuerdos Historicos etc., id est, Recordationes historicae etc. anno 1640 Valentiae excuso, sæc. i, recordatione xiv § iii, profert instrumentum hoc titulo notatum : Copia instrumenti publici antiquissimi de vita et gestis venerabilis Petri Armengol. Documentum idem in Summario sub num. 13 citatur ex libro Capitulorum generalium Religionis B. Mariæ de Mercede redemptionis captivorum, process. Barchinonen. auctoritate Apostolica fabricato fol. 41 ter. *. Atque hæc est Vita, quam superius in Commentario citavi præsertim num. 10, ubi et laudavi illam. Et vero meretur æstimari admodum tamquam pretiosum, genuinum ac sincerum antiquitatis monumentum, sive locum, sive personas, sive modum, sive tempus spectes, quæ in eodem relucet. Dabo mox Vitam istam, Annotatis illustratam, ex editis apud memoratum Marcum Salmeronem cum exemplari, quod citabam ex Summario, collatam, postquam pauca dixerò de alio documento.

* i. e. a tergo, seu fol. 41 verso

B et aliud fide dignum documentum

* redundat quod

C de cultu ac miraculis ejus :

vita chronologica.

79 Edidit illud documentum laudatus Marcus Salmeron § iv a pag. 115 hoc titulo : Copia instrumenti publici tredecim testium declaratione confirmati, de miraculis venerabilis Fratris Petri Armengol Ordinis Beatæ Mariæ de Mercede redemptionis captivorum, et de cultu, qui eidem publice exhibetur in oppido de la Guardia Tarraconensis diocesis. Exordium ejus est : Noverint universi, quod anno a Nativitate Domini millesimo sexcentesimo vigesimo sexto, die septimo Novembris, quod * Dominus Michaël Segur presbyter et decanus Montis albi, diocesis Tarraconensis locum tenens, concessit facultatem, ut per notarium publicum Joannem Mestre fieret declaratio juxta tenorem interrogatorii propositi a Patre Magistro Fratre Ludovico de Aparicio, et fere omnes testes unanimiter declararunt, quæ sequuntur etc. In fine hujus instrumenti sunt ista : Quæ omnia verissima, et omnibus nota prædicti testes affirmaverunt sub juramento coram judice, et testibus. Instrumentum illud hic memorasse sufficiat, cum superius de publico ipsius cultu satis superque actum sit, ubi et de miraculis ; de quibus nihil vel parum allatum modo testimonium refert, quod ab ibidem dictis diversum sit.

80 Audiatur textus : Præterea certum est apud omnes et expertum, dictum sanctum Petrum Armengol sua intercessione subvenire tam ægrotis, quam aliis in tribulatione ad ipsum clamantibus præcipue in tempore siccitatis. Viderunt enim quamplurimi quoties viget necessitas pluviae, et defertur corpus dicti Sancti a parochiali ecclesia processionaliter ad sacellum beatæ Virginis Mariæ Pratorum, quæ est in termino ipsius oppidi, et quo conveniunt quamplurimi incolæ oppidorum circumcirca degentium, fere in instanti pluit abundanter cælum, quamvis antea serenum esset.

81 E notis chronologicis § ii Commentarii prævii insertis Beati vitam in hæc circiter tempora dividimus, natalem ejus tribuentes anno 1258, conversionem ad meliorem vitam ac instituti Religiosi exordium anno 1258, expeditionem ad redimendos in Africa captivos admodum memorabilem et insigni miraculo honoratam, anno 1266, mortem anno 1304, diserte in Actis authenticis signato : e quibus sequitur, Beatum vixisse annis circiter 66. Bernardus de Vargas laboravit in anno mortis signando : Summarium

enim sæpissime memoratum sub num. 29 pag. 125 citat eum in sua Chronica Ordinis B. M. V. de Mercede, Panormi edita anno 1619, lib. i, cap. XL, ubi hæc scripsisse refertur : Ut invenire possem, quò S. Petrus Armengol seu Ermen-gaud obierit anno, magnam per plures dies solertiam adhibui etc. Reliquum est, ut proferamus ejus Vitam, cujus genuina et authentica narratio, irrefragabilium testium depositionibus confirmata, non immerito dici potest supplere succinctam brevitem, qua constat.

AUCTOR
J. P.

ACTA

Ex oculatis et juratis testibus,

Edita a Marco Salmerone,
Ordinis B. V. M. de Mercede Magistro Generali,
quæ cum alia editione contulimus.

In Dei nomine. Amen. Noverint universi, quod anno a Nativitate Domini millesimo tercentesimo, quarto die a, qui computabatur quinto Nonas Maii, in Conventu Sanctæ Mariæ del Piug b Valentiae in Capitulo generali Ordinis Beatæ Mariæ de Mercede captivorum, venerabilis et Religiosus Vir Frater Arnaldus Americo c, Magister Generalis Ordinis ejusdem, de consensu RR. Patrum vocalium * dicti Capituli mandatum fecit, quatenus omnes dictæ Religionis Fratres in Capitulo, sive extra reperti, quæ de quovis prædictæ Religionis Fratre jam defuncto scitu digna comperissent, coram me infrascripto notatio deponerent, cupiens in hoc laudabiliter continuare simile mandatum superiori anno millesimo ducentesimo nonagesimo primo in Capitulo generali Ilerdæ d factum.

Testimonia omni exceptione majora
a

b

c

* i. e. qui jus habent ferendi in Capitulo suffragii

d

2 Quo dicto mandato in Capitulo lecto, Fratres quidam, quorum nomina hæc sunt, Frater F Guillelmus Florentinus, Frater Petrus de Rochalaura * Commendator e domus Sanctæ Mariæ de Pratis, Frater Guillelmus Poes *, Commendator Sanctæ Mariæ Montis Albi f, Frater Dominicus de Rivomajori, et Frater Petrus Dalmatius, dixerunt se scire non pauca de venerabili Fratre Petro Armengaudio *, receptoque ab ipsis juramento per dictum venerabilem Magistrum Generalem, deposuerunt unusquisque, prout noverat : ex quorum depositionibus, quæ sequuntur, sunt comprobata, quod dictus venerandus Petrus ex nobili genere Comitum de Urgel g natus in Cathalonia ad nostrum Ordinem venit jam fere juvenis h, cum ad hoc, ut ipsum audierunt dicentem, cælitus esset admonitus.

de Beati vita

* al. Rocalaura

* al. Poch
f

* al. Armengaud

g

h

3 Erat enim prius a patris domo fugitans, in seculo et in Religione,

* al. frequenter viatoribus i

i

tes

k A tes comitatus est, donec anno superiori millesimo, ducentesimo sexagesimo sexto *k* missus in Africam, consumpta tota pecunia in redemptione, dolens, non quod posset quosdam pueros liberare *l*, et misso ejus socio prædicto, scilicet fratre Guillelmo Florentino, libertatis facta conventionem cum Barbaris ad certum tempus, intra quod pecunia ex Hispania portaretur, ille compedibus detinebatur.

miraculosam liberationem a morte

4 Cum vero non posset prædictus Guillelmus tum propter difficultatem comparandi pecuniam, tum propter difficilem navigationem intra statutum tempus in Africam redire; quando aliquot elapsis diebus appulit, comperit Fratrem Petrum morti fuisse damnatum, et [in] ligno collo suspensum jam aliquot ante diebus, eo quod propter defectum pactæ pecuniæ, quædam de contemptu sectæ eorum illi impegerant. Perrexit dictus Guillelmus, ut corpus humaret, dolens, tantum Fratrem amissum *: et ut pervenit ad eum flens, voluit illum deponere, quem vidit viventem, et sibi dicentem: Charissime Frater, ne flevieris, ecce enim Sanctissimæ Virginis manibus sustentatus vivus persevero, quæ mihi his diebus semper hilariter adfuit. Tunc lætus Guillelmus illum deposuit, mirantibusque cunctis, et Barbaris non credentibus, aliisque ex adsportata pecunia redemptis, læti in patriam rediere.

* al. mendose amissurum

B

per Delparam

5 Viderunt autem omnes supradicti fratres, quod reliquo vitæ suæ tempore obtorto collo, et marcido incedebat colore vultus a tempore suspensionis prædictæ. Nonnullo decurso tempore cupiens ab omnibus se segregare *m*, in prædictum Conventum Sanctæ Mariæ de Pratis *n* se recepit, ubi continuis orationibus, et in pane et aqua jejuniis se affligebat. Concurrebant ad eum ex finitimis locis multi sanctitatis fama permoti, ut eum in necessitatibus invenirent; quidus hilariter succurrebat, eosque curabat. Testati sunt autem prædicti Commendatores Sanctæ Mariæ de Pratis, et Sanctæ Mariæ Montis Albi, se illum pluries vidisse, cum oraret, extra se factum in extasi, et in aëre elevatum, nihil sentientem, sed dulcissima verba loquentem, quibus, ut videbatur, Sanctissimæ Virgini Mariæ interroganti respondebat.

m

n

Virginem,

C

6 Postea ab ipsis interrogatus, quid sibi visum esset, et alia; semper respondebat: Nescio, Deus scit. Et prædicti Fratres Dominicus de Rivomajori, et Frater Petrus Dalmatius testati sunt, quod cum sæpe de cælesti gloria loqueretur; recordabatur dierum, quibus in Africa fuit suspensus, et dicebat: Pensate, Fratres charissimi, cælorum regni quanta sint gaudia, si tormentorum pro Christo tantæ sunt delicie; et si mors ipsa pro Christo tam dulcis est, et tam jacunda ignominia, qualis erit cum ipso æterna visio, qualis gloria. Ego (credite mihi) nullos reputo me vixisse dies præter felicissimos illos paucos, quibus ligno suspensus mundo putabar jam mortuus. Et hæc dicens, spiritu raptus nihil aliud dicebat, quam cum lacrymis repetere: Quando veniam, et apparebo ante faciem Domini?

acceptos ejus, quam prædictæ erat, morte.

7 Postea morbo gravi oppressus, dictum Commendatorem Sanctæ Mariæ de Pratis vocavit, ab eoque sacram Eucharistiam petiit: devote accepta, se, postridie moriturum prædixit. Quo audito omnes Fratres Montis Albi advocati fuerunt, et die ab eo prædicto, qui fuit quinto Kalendas Maii *, proximus jam moribundus canebat:

* al. Maii

bat: Convertere anima mea in requiem tuam, O quia Dominus benefecit tibi. Postea se signo crucis muniens lætus dixit: Placebo Domino in regione vivorum; et sic sanctam animam Deo dedit. Convenerunt autem quam plurimi populi, et mortuum Petrum Patrem lugebant. Ante autem, quam humaretur, cum omnes corpus viderent, et tangerent, inter eos tres viri, et quatuor sceminæ salvi facti sunt ab infirmitatibus, quibus laborabant. Quorum omnium prædicti Fratres testes oculati fuerunt. In quorum fidem præsens instrumentum a me infrascripto notario confectum jussu prædicti venerabilis Magistri, nominibus suis subscripserunt in dicto conventu, dictis die et anno.

8 Et dictus Dominus Magister mandavit, ut hoc instrumentum a me clausum et signatum portaretur in Conventum Barchinonæ, ut ibi in archivo perpetuo servaretur. † Sigillum o Fratris Guillelmi Florentini. † Sigillum p Fratris Petri de Rochalaura Commendatoris Sanctæ Mariæ de Pratis. † Signum Fratris Guillelmi Poes * Commendatoris Montis Albi. † Signum Fratris Dominici de Rivo Majori q. † Signum Fratris Petri Dalmatii laici. Ego Frater Raymundus Ermengaud in Decretis licentiat, notarius capituli, præsens fui his omnibus, et hoc instrumentum confeci die et anno præsignatis, et clausi de mandato dicti venerabilis Magistri Generalis in publica forma, et meum signum apposui †.

Testium subscriptiones.

o

p

* al. Poch

q

E

ANNOTATA.

a *Lege quarto, die etc., sicut suadet sensus. Adi etiam infra in his Annotatis lit. m. Vide Commentarium prævium num. 10. Hoc eodem anno, die xxvii Aprilis obiit Beatus.*

b *Al. Puig: apud Marcum Salmeronem pag. 112 dicitur Hispanice, en el real convento del Puche de Valencia, id est, in regio conventu del Puche Valentino. De templo S. Mariæ de Podio Fratrum B. Mariæ de Mercede Valentinx diæcesis mentio fit in Bullario ejusdem Ordinis pag. 55.*

c *Al. Amer. Catalogus Magistrorum Generalium pag. 8 illum laudat, electumque scribit anno 1301 Podii, et anno 1308 ibidem loci obiisse.*

F

d *Ilerda, Hispanis et aliis Lerida, urbs Catalonia, suffraganea archiepiscopo Tarraconensi, ad Secoris fluvii ripam sita. Memorabilis est obsidionibus, quas sustinuit, ac præliis, quæ committi vidit ante suos muros sæculo xvii.*

e *Per hanc vocem intelligi officium seu dignitatem in Ordinibus militaribus Religiosis, dixi die xxxi Augusti in S. Raymundo Nonnato pag. 756 lit. a in Annotatis. Hic vero per hanc intelligo conventus moderatorem seu superiorem.*

f *Mons Albus, MONBLANCO, oppidulum Hispaniæ in Catalonia, ducatus titulo clarum, ad annum Francolinum, 5 leucis a Tarracone in septentrionem, ut observat Baudrandus. Loca quædam eidem vicina nominavi in Commentario num. 1.*

g *Hinc plus quam probabile mihi est, Beatum traxisse suam nobilitatem ex hoc illustri genere, de quo plura in Comm. num. 2 et 3.*

h *Anno circiter Christi 1258, ætatis circiter 20. Adi Comm. num. 9.*

i *De perditissima ejus vita in sæculo agit Comm. num. 4 et sequentibus.*

k *Pro hoc anno potius 1293 ponendum esse, vult*

A vult Catalogus Magistrorum Generalium. At vide præmissa in Commentario a num. 10.

I In Summario pag. 30 adduntur ista; de quorum timebat fide, decrevit pro illis ipse in carceribus permanere; et mox pergit, et misso ejus socio etc. Porro de expeditionibus ejus sacris in Africa tractat Commentarius prævius num. 14. Ibidem autem num. 10 dicitur directus.. Buxiam (immo Bugiam) redemptor. Est vero Bugia provinciæ et urbs Africæ. De utraque agit Thomas Corneille tomo I Dictionarii universalis geographici et historici pag. 437, multa admodum et curiosa de illa memorans, sed valde proluxe. Brevior est Baudrandus, qui Bugiam provinciam ponit in regno Algeriano, et in maris Mediterranei ora, inter regnum Constantinæ ad Orientem, et Gezairam provinciam ad Occidentem. Bugiam vero urbem, synonymæ provinciæ caput, collocat in Barbaria regione, et in regno Algeriano: de cujus urbis portu in Mediterranei maris ora, sinuque eidem adjacente etiam meminit.

B m Marcus Salmeron, quem antea citavi, dicit § v aliquem esse, cujus nomen non exprimit, qui dicat, anno 1326 Jacobum II Aragoniæ regem Petri Armengaudii merita magni facientem, et prodigii, quod in Africa illi contigerat, non ignarum, petiisse a Summo Pontifice, ut alicujus ecclesiæ Cataloniæ episcopatui ipsum præficeret, nec non a Pontifice expeditas fuisse Bullas, ut consecraretur. Addit, hanc sententiam fundari in eo, quod in pictura quadam antiquæ ecclesiæ conventus de Mercede Hispali pictus esset Beatus cum mitra ad pedes,

quodque in capsâ, in qua est corpus ejus, annulus aureus esset inventus. At sententiam hanc refutat ex vita solitaria ejus, de qua hic: Non-nullo decurso tempore cupiens ob omnibus se segregare, in prædictum conventum Sanctæ Mariæ de Pratis se recepit, ubi continuis orationibus etc. Deinde alia subjungit idem Salmeron contra hanc assertionem. Sed non observavit, fabellam hanc pugnare cum tempore. Quomodo enim Beatus noster consecrari potuit episcopus anno 1326, qui, ut supra diximus, jam ab anno 1304 e vita excesserat? Cum autem obitum ejus illiget Salmeron anno 1300 ex mala interpunctione Actorum, anno millesimo tercentesimo, quarto die etc., ac Hispanice vertat pag. 112 el ano de mil y treientos, a cinco de las Nonas de Mayo, dictus anachronismus habet etiam locum a fortiori, ut vocant, in isto anno apud Salmeronem.

n Conventus ille (vel, ut supra vocabatur, domus) apud Salmeronem § v, pag. 117 destructus dicitur injuria temporum: dum vero, uti addit, Ordinis Religiosi voluerunt auferre corpus ejus, incolæ oppidi hoc impediverunt, propter magnum erga illud pietatis affectum, capsæ deauratæ hoc includentes, sicut hodie exstat, vitris circum adornatæ. Plura de Beati corpore præmissa sunt superius in Commentario.

o In Summario: Signum † Fratris etc.

p Ibidem: Signum † Fratris etc.

q Non est hæc subscriptio apud Marcum Salmeronem, mendose, ut suspicor, ommissa, cum hic testis sit unus e supra notatis, qui et hic ap-
ponitur in Summario.

DIES SECUNDA SEPTEMBRIS.

SANCTI, QUI IV NONAS SEPTEMBRIS COLUNTUR.

S sanctus Antoninus martyr Apameæ in Syria.

SS. sex mille sexcenti viginti octo Martyres Nicomediæ.

Item

S. Aithalus }
S. Junius } martyres.
S. Philippus }
S. Theodotus }

S. Maxima M. Romæ.

S. Timotheus M. Antiochiæ.

Item

S. Aithala } MM. Adrianopoli in Thracia.
S. Ammun }

S. Diomedes }
S. Julianus } martyres.
S. Philippus }

S. Eutychianus }
S. Hesychius }
S. Leonides } martyres.
S. Philadelphus }

S. Menalippus }

S. Pantagapa }

S. Eutychius }

S. Euplus }

S. Josephus }

S. Felix } martyres in Sicilia.

S. Secundulus }

S. Julius }

S. Facundinus }

S. Juveninus } martyres Arimini in Italia.
S. Peregrinus }

S. Felicitas }

S. Zenon

<p>A S. Zenon
 S. Concordius } filii
 S. Theodorus } ejus
 S. Paternus tribunus
 S. Theodote, uxor ejus
 SS. milites LXVIII
 S. mater cum duobus filiis
 S. Serapion cum DXXII militibus.
 Item
 S. Cusconus
 S. Monolappus
 S. Josephus
 S. Justus ep. Lugdunensis conf., in Ægypti eremo.
 S. Justus sive Justinus ep. Argentoratis in Alsatia.
 B S. Elpidius abbas, patronus oppidi S. Elpidii in Piceno.</p> | <p>MM. Nicomediae.</p> | <p>S. Elpidius seu Helpidius episc. conf., D Lugduni in Gallia.
 S. Octavianus eremita confess., prope Volaterras in Tuscia.
 S. Nonnosus, præpositus monasterii Montis Soractis, in Etruria Ecclesiæ.
 S. Justus episc. Claromontanus conf.
 S. Cosmas eremita conf., Venetiis.
 S. Agricola conf. episc. et patronus Avenionensis in Gallia.
 S. Stephanus primus Hungariæ rex, Albæ regalis in Hungaria.
 B. Brocardus, secundus Prior Generalis Ordinis S. Mariæ de Monte Carmelo, in Palæstina.
 B. Margareta V. et M., Lovanii in Brabantia.
 B. Jacobus M.
 B. Philippus M. } ex Ordine FF. Minorum, Mevanie in Umbria. E</p> |
|---|------------------------|--|

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES DILATI.

- B** eatorum martyrum Pontiani et Benigni reliquias, a Baldrico episcopo Ultrajectensi in cathedrali ecclesia collocatas ad publicam venerationem, indicantur a Sausayo. Vide XIV Januarii et XXVIII Junii.
- Translatio Agnetis in Trajectum inter Auctaria ad Usuardum nostrum scribitur e Matricula Cartusiæ Ultrajectinæ. Accedunt Florarium nostrum Ms., Grevenus, Molanus, Canisius. Pertinet Sancta hæc ad diem XXI Januarii.
- C S. Mansuetus episc. Mediolanensis hac die laudatur in Breviario Ambrosiano aucto et recognito, sicut indicavimus ad diem, quo actum de illo est, XIX Februarii.
- S. Eucherii ep. Aurelianensis, et monachi monasterii sancti Trudonis meminit Kalendarium Ms. monasterii S. Salvatoris Ordinis Cisterciensis. Vide apud nos diem, quo sub solo episcopi Aurelianensis titulo illum dedimus, XX Februarii.
- Ordinatio S. Gregorii PP., hujus nominis primi, anno salutis DCCII (immo 590) memoratur in Florario nostro Ms. Consule Martyrologium Romanum die crastina, et XII Martii.
- Sanctorum Euodii, Hermogenis et Callistæ germanorum passio inscribitur Martyrologio Romano. De his etiam mentio facta heri inter Prætermisos. Recurrunt iterum in Romano ad diem, quo nos illos dedimus, XXV Aprilis.
- SS. Alphii, Philadelphi, et Cyrini translatio notatur Leontinis in Sicilia, tamquam urbis illius patronorum, in Catalogo generali apud Ferrarium, et apud Octavium Caietanum in Idea Operis de Sanctis Siculis. Habentur isti Sancti X Maii.
- S. Odulfi presb. et conf., Ordinis Canonicorum Regularium, translatio signatur in Florario nostro Ms. Hunc Sanctum sub titulo presbyteri Ultrajectini invenies XII Junii.
- Eleazari pontificis, ac Phinees memoria occurrunt in Menæis magnis Græcis typo editis. Liber Josue cap. XXIV §. ultimo hæc memorat: Eleazar quoque filius Aaron mortuus est: et sepelierunt eum in Gabaath Phinees filii ejus, quæ data est ei in monte Ephraim. Laudatur Phinees Numerorum cap. XXV. Plura de his Scriptura sacra. Phinees autem justus, quem in Menæis laudari disticho indicavimus inter Prætermisos die XII Martii, idem cum hodierno ibidem nobis visus est. Vide I Julii.
- B. Albertani confessoris, Ordinis Carmelitarum mentio fit in Additionibus Bruxellensibus Mss. ad Usuardum Greveni. Nullum hujus nominis invenio in Acie Philippi a Visitatione. Credo hic designari S. Albertum ex eodem Ordine, qui illustratus est apud nos die VII Augusti, quo habetur in Martyrologio Romano. Vide itaque dicta eodem die VII Augusti.
- S. Aniceti in Nicomedia. Item Photini cum sociis suis annuntiatur memoria e codice Rosweydino inter Auctaria ad Usuardum nostrum, et ex Greveno. Quibus adde Florarium nostrum Ms. ac Martyrologium Cunisii, ut vocatur. Dedimus illos XII Augusti.
- S. Felicissimæ virginis et martyris translatio ponitur Viterbii a Ferrario in Catalogo generali. Sanctam hanc habes apud nos XII Augusti.
- S. Mamantis M. meminerunt Menæa magna excusa, laudaturque in Menologio, quod Latine vertit Cardinalis Sirletus. Plura diximus ad diem, quo actum de illo fuit, XVII Aug.
- S. P. N. Pauli junioris archiep. Constantinopolitani

- A litani annuntiatio exstat in Menologio Sirlettiano, quæ bis ponitur hoc eodem die in Menæis magnis. Adi xx Augusti.
- Augustoduno depositio beati Fiagri (immo Syagrii) episcopi refertur in Martyrologio Ms. S. Maximini Treviris, pro qua etiam citari lego Ms. Bedam, ut vocant, S. Martini Tornaci. Martyrologium Gellonense tomo XIII Spicilegii Acheriani eundem Præsulem etiam memorat. Adi quæ de hoc Sancto habentur xxvii Augusti.
- S. Medericus abbas apud Eduensem civitatem notatur in Calendario Ms. monasterii S. Salvatoris Ordinis Cisterciensis, Maurolyco, qui Parisiis eum annuntiat, ac Wione, ibidem loci elevationem ejus referente. De hoc abbate mentio etiam fit apud Whitfordum. Habetur apud nos xxix Augusti.
- SS. Dubitali, Tusciæ, Valentini, martyrum Carthagine, natalis signatur in Martyrologio, quod nomine S. Hieronymi presbyteri insignitum edidit Acherius in Spicilegio tom. IV. Hesternum diem consule i Septembris.
- B S. Verena V. habetur in Auctariis ad Usuardum nostrum. Actum de illa i Septembris.
- Sixti I ep. Remensis depositio ponitur hac die in Martyrologio Ms. S. Maximini Treviris. Scripsimus de illo i Septembris.
- Geroldus, Sueviæ dux, annuntiatur in Germania, ac beati titulo insignitur a Castellano. Heri inter Prætermisos posuimus synonymum Baviaræ prætorem, comitem et præfectum, ut ibidem vocatur. Non credo, hodiernum ab illo esse diversum. Adeat itaque lector Prætermisos, quod dixi, i Septembris.
- Beati Albi martyris mentio fit in Additionibus Mss. Bruxellensibus ad Usuardum Creveni. Martyrem hunc non novimus. Fortassis scribendum Albini: cujus nominis plures sunt in nostro Opere, sicut in indice primi semestris ejusdem licet videre.
- Joannes Teudricus, Magduni in territorio Aurelianensi
- Albertus Pisanus conf., Ordinis Seraphici generalis, in Italia
- Maximus Zanzalinus conf., Fabriani in Piceno
- C Antonius de Ceriatana conf., in civitate Pactensi apud Siciliam
- Joannes Osorius conf., in Mexico
- Mentia Veles de Coelis, virgo, Conchæ in territorio Giennensi
- primus
tamquam
martyr,
omnes
tamquam
beati notantur in
Martyrol.
Franciscano Arturi.
- Consuli etiam de his et aliis potest Huebertus in Menologio Franciscano, ubi sine titulo beati illos commemorat, excepto Alberto.
- Sancti patris nostri Joannis Jejunatoris; patriarchæ Constantinopolitani hac die memoriam celebrat Typicum S. Sabbæ, ut vocant, cui suffragantur multi tam impressi quam Mss. Fasti Græci in museo nostro asservati, quibus adde sacras Moscorum tabulas. Joannes Molanus eum etiam annuntiat in Additionibus ad Usuardum, Græcos secutus. Verum tametsi Patriarcha ille popularem sanctitatis famam fuerit adeptus (quam Baronius aliique scriptores Latini explodunt) cum tamen S. Gregorius magnus PP. indicet, eum monitis suis pertinaciter restitisse, ac in superba tituli æcumenici usurpatione perstitisse usque ad mortem, ex laudati Gregorii verbis concludi posse videatur; illum e sacris Fastis excludimus, se-
Septembris Tomus I.
- cundum dicta de hoc argumento in Historia D chronologica Patriarcharum Constantinopolitanorum ante tomum primum mensis Augusti, parergo 6, pag. 70 * et sequentibus.
- S. Martini Pontificis basilicæ dedicatio in Corbeia monasterio, notatur apud Acherium tomo IV Spicilegii in Martyrologio, S. Hieronymi presbyteri nomen præferente, litteris a textu diversis.
- Cosmas Solimus C. cum titulo beati exstat in Acie bene ordinata Sanctorum ac Beatorum Ordinis Carmelitarum, ut vocant, per Philippum a Visitatione: in Annotationibus autem Mss. ad prædictam Aciem annuntiatur alio modo, videlicet: B. Cosmas Hungarus, S. Bertholdi discipulus, Hierosolymis sanctissime obiit ad annum mxcvii. Nihil de illo invenio hac die in Catalogis Sanctorum tomo II Speculi Carmelitani præfixis, nec aliunde novi quidpiam de hujus Cosmæ publico cultu: nullus item in dictis Annotationibus nominatur auctor, qui de eo agat.
- Maria a Jesu vidua, Ordinis Dominicani, laudatur ab Arturo in Gynæceo, beata vocatur, ac Tolosæ obiisse asseritur anno 1616. Vitam ejus scripsit Joannes a S. Maria Ordinis Prædicatorum parte II inter alias plures, quas edidit.
- Carpentoracti Oronii Modesti episcopi, sancti per omnia antistitis, ex Menologio Scotico Dempsteri, quem secutus est Ferrarius in notis hac die ad Gallanum. In Scotorum scriptorum Nomenclatura lib. XIV sunt ista apud Dempsterum: S. Oronius, cognomento Modestus, qui Orentius E, id est, episcopus, et apponitur annus cdxlv. Titulus idem sancti, et annus idem Orontio Modesto adjungitur in novissima editione Gallix Christianæ tomo I col. 895; ubi agitur de episcopis Carpentoractensibus: sed ibidem additur ignorari, quibus ex monumentis memoria ejus deprompta sit.
- Alberti abbatis in Anglia meminit Menardus in Martyrologio suo, Sancti titulo eum condecorans, atque præfuisse cænobio Ripponensi seu Rippensi in diocesi Eboracensi indicans. Rogerius de Hoveden parte I Annalium, Anno, inquit, dcclxxxvii synodus congregata est in Wynemhale iv Nonas Septembris, in quo tempore Albert abbas Hripensis decessit. S. Oswaldus, ep. Wigorniensis et archiep. Eboracensis, diocesim suam lustrans, in dicti monasterii ruinis divina revelatione didicit ipso loco Sanctorum corpora condita esse..., quæ deinde cum tabula hæc continente reperta sunt: Hic requiescit S. Wilfridus antistes Eboracensis, et reverendi abbates Tilbertus; Botwinus, Albertus, Signedus atque Wildenus. Reliquias autem repertas interim loco apto collocavit. Postmodum vero corpus S. Wilfridi in feretro decenter aptato cum reverentia condidit, sicuti dicitur apud nos in Vita sancti Oswaldi die xxix Februarii pag. 754. Ex his publicus Alberti cultus sufficienter probari non videtur, de quo desideramus certiora documenta.
- Clemens Gimenez, monachus Vallis-paradisi, regulis observantiæ Ordinis Cisterciensis, ponitur in Hispania a Chrysostomo Henriquez in Menologio ejusdem Ordinis, solo venerabilis patris titulo donatus, ac laudatus. De illo etiam agit Chalemotus.
- SS. episcoporum Colmanni et Agricolæ Aven-

A nicæ civitatis meminit Florarium nostrum Ms. De S. Agricolo agemus hoc die. Colmannus autem inter episcopos Avenionenses nullus comparet.

Maneus episcopus titulo sancti insignitur apud Colganum in notis ad secundam partem Vitæ septimæ tripartitæ S. Patricii, pag. 176, num. 71, ubi ad illud, quod habetur in dicta Vita pag. 134 num. 35 baptizavit Maneum sanctum, observantur ista : Marianus Gormanus et Martyrologium Dungallense ponunt natalem sancti Manei 2 Septembris, et alterius Manei, quem filium Eugenii vocant, xxi Novembris. Prioris. genus in eodem Sanctiologio cap. 10 ad Olildam prædicti fratrem (a quo et regio illa Connaciæ, Tirolilda dicta, in qua sanctus Meneus erat episcopus ordinatus, nomen sumpsit) his verbis refertur : « Sanctus Maneus episcopus, filius Cœchani, » filii Erci, filii Rossii, filii Olildæ, filii Eo- » chodii Nœmedonii ». De hoc episcopo nihil hactenus reperi in nostris documentis Mss., quæ asservamus de Sanctis Hiberniæ, ita ut inter hujus diei Sanctos ei locum non dem, donec majores de illo notitiæ affulgeant.

B Blondæ viduæ, tertiariæ, Ordinis Servitarum memoria Verruculi in Æmilia, diœcesis Ariminensis annuntiatur ab Arturo in Gynæceo, ac beatæ titulo donatur. Biudam vocat cum eodem titulo Archangelus Ganius in Annalibus Ordinis prædicti centuria II, lib. IV, cap. XIII ad an. 1411, scribitque de gestis et obitu ejus, aliosque nominat in suis ad idem caput annotationibus auctores. Illam nos venerabilibus annumeramus, donec de publico ipsius cultu constiterit.

S. Tobias propheta annuntiatur cum elogio in Florario nostro Ms., qui in Canisii ac Greveni Martyrologiis etiam signatur.

Joannis et Almachii martyrum annuntiatio ponitur in Additionibus Bruxellensibus Mss. ad Usuardum Greveni. Inter Auctaria ad Usuardum nostrum e codice Victorino referuntur duo isti distinctius, et additur tertius : Civitate Brugdunensi, passio sancti Antonini levitæ, cum Joanne presbytero, et Almachio puero. Vide hoc die in S. Antonino.

C S. Aristionis, et aliorum Martyrum meminit Florarium nostrum Ms. De illo etiam agunt Galesinius, ac Ferrarius in suo Catalogo generali. Vide dicenda III Septembris.

S. Remacii episcopi et conf. mentio adjicitur in Martyrologio, quod nomine S. Hieronymi prænotatur, et editum est in Spicilegio Acherii tomo IV, distinctis a textu litteris exarata. Dabitur hic Sanctus III Septembris.

Aigulphi abbatis et martyris, cum sociis suis memoria habetur e Matricula Cartusiæ Ultrajectinæ inter Auctaria ad Usuardum nostrum. Agetur de illis cum Martyrologio Romano ad diem III Septembris.

S. Mansuetus episc. Tullensis refertur inter Auctaria ad Usuardum a nobis editum. De eo agemus, die, quo est in Martyrologio Romano, III Septembris.

B. Olphini tricesimi episcopi Remensis meminit nostrum Martyrologium Ms. S. Maximini Trevir. Voluerit fortassis scribere Tilpini (alias Turpini) qui habetur in Gallia Christiana apud Sammarthanos, ac Marlotum tom. I Metropolis Remensis a pag. 311 sine ulla publici cultus nota. At Molanus in Additioni-

bus ad Usuardum anno 1568 editum sic scribit : Remis depositio S. Alpini episcopi. Additiones autem Bruxellenses Mss. ad Usuardum Greveni ita habent : Remis sancti Albani episcopi. Apud Canisium Alpinus vocatur, ut supra ; adde Ferrarium, qui in notis, Cum, inquit, in Tab. episcoporum Remensium apud Democharem non reperiatur, vereor ne is episc. Catalaunensis sit : de quo infra die vii hujus. Verum ab his omnino diversa sunt, quæ in apographo nostro, manu Petri Francisci Chiffletii nostri exarato, lego inter alia, quæ de S. Æmiliano episcopo Nannetensi ac martyre idem Chiffletius transcripsit, et de quibus actum est ad diem xxv Junii in mox dicto præsule a pag. 79 ; in isto, inquam, apographo hæc lego : In Ms. codice, post Calixtum II de miraculis S. Jacobi, et gesta Karoli magni in Hispania, auctore Turpino, de isto hæc habentur : « Beatus Turpinus Remensis archiepiscopus, Christi martyr, post » Karoli regis mortem modico tempore vivens, apud Viennam doloribus vulnerum » et laborum suorum angustiat, morte mi- » gravit ad Dominum, et ibi juxta urbem, » ultra Rhodanum scilicet, versus Orientem » in quadam ecclesia olim sepultus exstitit. » Cujus sanctissimum corpus nostris temporibus quidam ex nostris clericis in quodam » sarcophago optimo, episcopalibus vestibus » indutum, pelle etiam propria et ossibus » adhuc integrum invenerunt : et ab illa ecclesia, quæ erat vastata, detulerunt illud » citra Rhodanum in urbem, et sepelierunt in » alia ecclesia, ubi nunc veneratur. Modo » coronam victoriæ obtinet in cœlis, quam » multis laboribus acquisivit in terris ». Gesta Caroli magni, quæ supra Turpino archiepiscopo tribuebantur, tamquam apocrypha rejiciuntur a non paucis scriptoribus. Vide Sammarthanos in archiepiscopis Remensibus pag. 482, Marlotum Historiæ metropolis Remensis lib. III pag. 315, Cointium Annalium Francorum tomo VI, ad an. 800, num. 89, et Longuevallium tomo IV Historiæ ecclesiæ Gallicanæ, ad annum 775 pag. 481. Qualis autem sit beatus iste Turpinus martyr, non novi. Enimvero B. Turpinus M. archiepiscopus Remensis nusquam comparet in catalogis istorum episcoporum. Tomo II Januarii die xxviii in Prætermisssis diximus, synonymum referri isto die et Sanctum appellari a Gelasinio et Ghinio ; sed non habere cultum, etiamsi fuerit præclarus antistes ; obiisse vero II Septembris. Si timor Ferrarii antea citati subsistat ; mittendus est lector ad diem, quo de S. Alpino Catalaunensi episcopo agetur, vii Septemb. Gallani abbatis mentio fit hac die in Menologio Scotico Dempsteri, Breviarium Scoticum maxime, Aberdonense apposita littera B indicantis. Idem auctor in Scriptorum Scotorum Nomenclatura lib. VII dicit : S. Gallanus abb. dcv. Historiæ ecclesiasticæ gentis Scotorum lib. VII in principio scribit de sancto, uti eum vocat, Gallano, abbatis titulo etiam illum nuncupans. Floruit, ait pag. 299, anno dcv : depositus est anno dxxxiii. Colitur die xi Septemb. At in dicto Dempsteri Menologio nullus tunc Gallanus comparet. Frustra quoque in documentis Mss., quæ de Sanctis Scotiæ asservamus, illum quæsiivi. Hector Boëthius in Historia Scotorum lib. IX, fol. 166 verso hæc

A hæc scribit : Venere cum eo (S. Columba) in Albionem viri duodecim Christi dogmate insigniter imbuti, sed magis longe sanctissimis decorati moribus, quos deinde nominat, et quibus annumerat fol. 167 Gallanum. Et sic ibi pergit : Hi viri, Columba in Hiberniam transmittente, sedem statuentes in Jona insula, Scotorum Pictorumque regiones piis lustrando sudoribus ; docendo, disserendo, scribendo, utrumque populum optimis moribus et religione imbuerunt. Fuit itaque Gallanus hic sanctissimis moribus, et spiritu apostolico præditus ; sed an cultu publico honoratus ? Ferrarius quidem in Catalogo generali sic illum annuntiat : In Scotia S. Gallani abbatis, dicens in notis ex Martyrol. Scotico. Vixit circ. an. sal. dcvj ex lib. 7 Hist. de script. Scot. De eo in Brev. Scotico ; verum quidquid de illo refert, ex Dempstero hausit, fabularum consarcinatore, atque adeo melioris notæ testimonia de publico Gallani cultu requirimus : de illo viæ audeo plura sperare citato supra die

xi Septembris.

B S. Adamanni (al. Adamnani) abbatis Huensis memoria ponitur in Scotia a Ferrario in Catalogo generali, ex Martyrologio Angl. Clarruit circ. an. dccc. De eo Beda lib. v, c. xvi Hist. Angl., Trit. lib. iii cap. clxiii, Sixtus Senen. in Biblioth. lib. iv, qui illum sub Justiniano juniore an. dccc floruisse scribit, sicut observat idem Ferrarius in notis. Sanctus hic in variis Fastis aliis refertur die, quo et apud nos dari poterit, nec non examinari ea, quæ ad ipsum spectant,

xxiii Septembris.

Apud Dononium elevatio corporis sanctæ Ragenfredis virginis ponitur in Auctariis ad Usuardum a Molano editum : de qua etiam Wion ac Menardus, adde Ferrarius in Catalogo generali. In Prætermis die i Julii dilata est ad

viii Octobris.

Augarisinæ abbatissæ anno salutis dclxv commemoratio est in Florario nostro Ms. Castellanus ad diem xiv Octobris mutato paululum nomine, in hunc illam refert modum : Oratorii (in Gallico A Oroir) in territorio Bellovacensi S. Angadrisma (S. Angadrême) virginis, abbatissæ istius loci, patronæ Bellovacensis :

C

cujus reliquiæ honorantur in ista urbe in ecclesia collegiata sancti Michaelis. Apponit autem in margine versus annum dxcviii. In Prætermis die xxvii Martii vocata a nobis fuit S. Andragisina, ex hagiologis monasticis Benedictinis relata, ac ab eodem die dilata ad

xiv Octobris.

Omnium Patronorum et reliquiarum diocesis Osnabrugensis festum ritu duplici celebratur hac die cum Officio proprio ac Missa, anno 1652 editis auctoritate et jussu illustrissimi D. Francisci Guilielmi episcopi : Sunt autem :

S. Petrus apostolus.	} martyres.
SS. Crispinus et Crispinianus	
S. Hermagoras ep. Aquileiensis	
S. Pirmerius ep. Cremonensis	
S. Gosbertus ep. Osnabrugensis	
S. Procopius	} confessores.
S. Leontius	
S. Wiho ep. Osnabrugensis	
S. Adolphus ep. Osnabrugensis	
S. Carolus M. imperator	
B. Regina	} virgines et MM. e societate S. Ursulæ.
B. Juliana	
B. Cordula	
B. Cordua	

E

In Officiis propriis prædictæ ecclesiæ seorsim etiam celebrantur Crispinus et Crispinianus die xxv Octobris : Hermagoras die xii Julii : Pirmerius die xxii Octobris : Gosbertus die iii Februarii : Procopius die viii Julii : Leontius die xxiv Aprilis : Wiho die xx Aprilis : Adolphus die xi Februarii : Carolus die xxviii Januarii : Ursula cum sociabus xxi Octobris. Spectant itaque hi Sancti ad varios menses ; Ursula vero ad

xxi Octobris.

S. Emerii (immo Emerici) confessoris, filii Stephani, primi Ungariæ regis, memoria signatur Budæ apud Maurolycum : in collectione autem Ms. nostra hodierna Sanctorum indicantur varia etiam Kalendaria. Pertinet ad diem, quo habetur in Martyrologio Romano,

iv Novembris.

Translatio S. Leonardi conf. in Lemodio occurrit in Additionibus Bruxellensibus Mss. ad Usuardum Greveni. Agendum erit de hoc Sancto cum Martyrologio Romano

vi Novembris.

F

D

DE S. ANTONINO MARTYRE

APAMEÆ IN SYRIA

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Variæ urbes, quibus sanctus aliquis Antoninus adscribitur hoc die aut sequenti : nec Capuæ, nec Palentia passus Antoninus : Apameæ in Syria attribuendus aliquis Antoninus, cujus cultus antiquus ostenditur.

SÆCULO II

VEL IV.

Varus urbibus Antoninus aliquis assignatur : Placentinus ab aliis distinctus,

Sollerius in hoc Opere ad diem IV Julii dedit Commentarium prodromum, in quo disputavit de sanctis Antoninis, qui II, III et XXX Septembris in variis Martyrologiis varie annuntiantur, non ut gesta illorum omnium ibidem operose discuteret, sed ut inquireret, an omnes Antonini, qui prædictis diebus variis urbibus attribuuntur, invicem sint distincti. Quippe alius Antoninus attribuebatur Apameæ in Syria, alius Apamiis in Gallia; alius Placentiæ, alius Capuæ in Italia, ac demum alius Palentia in Hispania. Existimabant eruditi aliqui unum eundemque esse Antoninum, qui quinque memoratis locis assignatur. Verum ostendit Sollerius S. Antoninum, qui Placentiæ colitur die IV Julii, ac in Romano Martyrologio XXX Septembris, ab aliis distinctum esse, gestaue illius S. Antonini, de quo ex professo agebat, sic examinavit, ut hactenus plura de eo disserenda non occurrant. De hoc igitur Antonino hic non agimus.

Apamiensis Capuæ per errorem attributus:

2 Probavit præterea Sollerius Antoninum Capuæ attributum cum Aristæo, licet ab Adone, Usuardo, ipsoque Romano Martyrologio annuntietur Capuæ, alium non esse ab Antonino, quem Apameæ in Syria attribuunt martyrologi antiquiores, quemque ibidem obiisse constat. Errorem hunc irrepsisse primo in Martyrologium Adonis, forsitan amanuensium culpa, indeque derivatum in Usuardum atque in Martyrologium Romanum, ostendit num. 7 et 8 laudati Commentarii, seu tom. II Julii pag. 8. Confirmari id potest ex ipso Capuanæ ecclesiæ Breviario anni 1489, in quo ad II Septembris habentur tres lectiones de S. Antonino martyre, illarumque tale est exordium : Igitur beatissimus puer Antoninus Appamiæ oppido extitit oriundus. Michaël Monachus in Sanctuario Capuano pag. 71 fateatur hunc Antoninum Capuanum non esse; nec ullum adducere potuit monumentum Capuanæ ecclesiæ, quo S. Antoninum ei vindicaret. Adhæret tamen auctoritati Adonis ac Martyrologii Romani, verbaque adducit Petri de Natalibus lib. VIII cap. XXXIII, ubi Antoninum et Aristæum martyres Capuæ passos affirmat. Verum fontem erroris detexit Sollerius, ita ut plura de hisce addenda non videantur.

3 Tertio ostendit § IV laudatus Sollerius, nulum in Hispania quærendum Antoninum, qui passus fuerit Palentia hoc aut sequenti die, cum

ipsi Hispani Antoninum, quem colunt Palentia, Gallum semper crediderint, priusquam ex fictio Chronico pseudo-Dextri, non modo S. Antoninum Hispaniæ asserere, sed etiam urbem Pamiam in Hispania confingere ausisunt quidam, jam satis refutati a Sollerio, et fusius a Nicolao Antonio in Opere hactenus inedito, cujus habemus apographum. Restant ergo solum Antoninus Apamiensis Syrus, atque Antoninus Apamiensis Gallus, de quibus multa quidem disputavit Sollerius § I et III, sic tamen, ut controversiam magis examinandam ad hunc locum remiserit. Porro post Sollerium de Antonino Apamiensi uno aut gemino disputarunt eruditi Benedictini, qui nuper Gallicæ ediderunt Historiam Occitaniæ, tom. I laudati Operis a pag. 621, partimque hi assentiuntur Sollerio, partim ab eo recedentes, aliam insinuant opinionem, aliamque tractant controversiam, quam nullibi hactenus repereram. Hac de causa, ut controversia magis elucidetur, breviter exponam, quid sufficienter probatum videatur, quidque etiamnum supersit dubium.

4 Primo certum est, Sanctum aliquem Antoninum martyrem passum esse Apameæ, aut potius in ditone Apamiensi in Syria. Annuntiat hic in multis Apographis Hieronymianis die III Septembris, cui eundem etiam innexit Wandelbertus. Idem sic commemoratur ab Adone, Usuardo, Notkero, et a Romano parvo hisce antiquiore, sed die II Septembris, et his verbis : Apud Apamiam, Antonini martyris. Omnia hæc latius videri possunt apud Sollerium § I. Addo pauca ex Antiquissimis Martyrologiis, quæ deinde edidit Edmundus Martene tom. III Thesauri anecdotorum a col. 1547. Primum ibidem nudum Antonini nomen memorat die III Septembris. Secundum vero Antonii nomen habet die II ejusdem mensis. Quod sequitur Corbeiense die III sic habet : Natalis SS. Antoni pueri, Aristi episcopi. Subduntur Fragmentum Martyrologii Turonensis, et mox Kalendarium Corbeiense, in quibus Antoninus non legitur. Verum ultimum Kalendarium, ex Ms. monasterii Lyrensis editum, die III Septembris habet : Sancti Antonini martyris. Laudatus Martenius alia Martyrologia et Kalendaria antiqua edidit tom. VI Collectionis amplissimæ, ubi col. 675 Kalendarium monasterii Stabulensis sic habet ad diem III Septembris : S. Antonini martyris. Consentit col. 682

E Hispanus nullus etiam adscribendus Antoninus; examinanda lis de Apamiensi.

F S. Antoninus, qui in Hieronymianis aliisque antiquis Fastis annuntiat,ur,

A col. 682 *Kalendarium Verdinense*. Demum *Martyrologium Autissiodorense* ibidem col. 719 cum *Usuardo* aliisque ad 11 Septembris: Apud Apamiā S. Antonini martyris; et ad diem sequentem: Apud Capuam natale SS. martyrum Antonini pueri et Aristei episcopi. Jam vero illud notandum occurrit in hisce *Martyrologiis*, quod nullum eorum, excepto ultimo, hisce diebus duos Antoninos referat, aut Antoninum simul et Antonium. Hinc enim magis verisimile fit, quod jam pridem observavit *Sollerius*, quodque ei assentiuntur laudati *Benedictini* in *Historia Occitaniae* tom. I, nota xxxii, num. 1, non nisi unum Antoninum Syrum memorari in *apographis Hieronymianis* die secunda et tertia Septembris, etiamsi in aliquibus geminetur sub nomine Antonii et Antonini die 11, et tertia rursum Antonini nomen repetatur in aliis quibusdam.

certo est Apamiensis Syrus,

5 Syrum autem esse Antoninum, qui diebus istis annuntiatur, ex variis evincitur tam certo, ut de eo dubitandum non videatur. Primo in variis *Martyrologiis*, inter quæ est *Martyrologium Rabani*, Syria provincia exprimitur. B Deinde Gallicæ Apamiæ designari non potuerunt in antiquis *Martyrologiis Hieronymianis*, ac ne quidem in Romano parvo, *Adone*, *Usuardo*, *Notkero*, cum scripta sint, antequam urbs illa exstaret, aut certe nomine illo innotesceret. Apamiā vel Pamiam Gallicæ antiquis geographis ignotam fuisse, jam dixerat *Sollerius* num. 21. Attamen laudati mox *Benedictini* id dilucide magis, magisque asseveranter, docent hoc modo: Ad hanc probationem (de uno Antonino Syro in antiquis *Martyrologiis* annuntiato) adungere possumus, quod nomen Apamiarum Gallicarum (*Pamiers*) ignotum sit in Galliis ante seculum XII, quodque nullum nobis sit monumentum, quod hujus urbis mentionem facit ante istud tempus. Sane abbatia S. Antonini Apamiensis, quæ nunc est ecclesia cathedralis, olim dicebatur *Fredelacensis* (de *Fredelas*) non Appamiensis: quod nomen certo inditum est a castro, quod comites *Fuxienses* curarunt extrui initio seculi XII, aut sub finem præcedentis, quodque nominaverunt CASTRUM APAMIÆ, ut mox dicemus. Ex hisce colligitur, omnes martyrologos, qui S. Antoninum martyrem annuntiant Apamiæ in Galliis, posteriores esse seculo XI. C Atque hinc ulterius consequitur, in *Adone*, *Usuardo*, *Notkero*, aliisque relatis, intelligendum esse Antoninum Apamiensem in Sgria.

de cujus cultu constat a seculo VI.

6 Cultum autem fuisse S. Antoninum martyrem Apameæ in Syria jam sæculo VI, et verosimiliter multo citius, habemus ex *Libello* per monachos Apamienses oblato episcopis secundæ Syriæ, in quo hæc leguntur verba: Quanta vero et qualia differenter in venerabili domo victoris martyris Antonini perpetrata sint, quæ natura ratione prædita sine lacrymis enarrabit? Ita enim in consuetudinem venerat interficiendi monachos, . . . ut per sequaces suos, quos inique conducebat, interfecerit venerabiles orthodoxos monachos, qui ibidem in honorem peragendæ celebritatis congregabantur. Accusantur *Severus hæreticus* et *Petrus Apamiensis episcopus*, qui huc non spectant. Verum ecclesia S. Antonini, quæ hic memoratur, docet, Sanctum ab initio sæculi VI, aut citius, venerationi fuisse fidelibus, cum instrumentum hoc non modo lectum sit in concilio Constantinopolitano sub *Menna* anno 536, ut videri potest apud *Labbeum* tom. V col. 243; sed diu ante oblatum sit episcopis Syriæ

quemadmodum narrat *Baronius* ad annum 518 num. 48 et 49. Hinc *Tillemontius* tom. IV, nota xv in *Dionysium Parisiensem* hanc ecclesiam anno 515 exstitisse, Sanctique festivitatem in ea celebratam, recte affirmat. At quanto tempore jam tunc exstitisset, plane est incertum.

AUCTORE
J. S.

7 Æque ignoramus, an festivitas S. Antonini Syri olim celebrata fuerit in ecclesia Orientali 11 aut 111 die Septembris, sicut memoria ejus annuntiatur in *Hieronymianis Apographis*, aliisque *Martyrologiis* relatis. Quippe in *Fastis Græcis* idem Sanctus nunc reperitur die 1X Novembris. Accipe elogium ex *Menologio Sirletiano* ad dictum diem: Eodem die commemoratio sancti martyris Antonii ex regione Syriæ, qui cum esset cæsor lapidum, et videret gentiles in idolorum templo immolantes, a vana superstitione illos dehortabatur: postea vero ingressus in eorum templum, idola ipsa contrivit. Quare dentus et graviter verberatus, dimissusque abiit in Apamiā Syriæ, ibique a sancto episcopo obtinuit, ut liceret ei templum ædificare sub nomine sanctæ Trinitatis: quod cum cœpisset, et indigenæ cognovissent, nocte irruentes ensibus membratim illum conciderunt. Hisce ad eundem diem satis consentiunt *Menæa Græca*, ac *Menologium Basilii imperatoris jussu editum*, et non nisi pauca addunt. Sanctus in *Menæis* vocatur Antonius, in *Menologio* Antoninus.

Elogium ex *Menologio Sirleti*,

8 *Menologium* autem ex interpretatione *Arctidii* et editione *Ughelli* in *Anecdotis* pag. 290 sic habet: Antoninus genere Syrus lapidicinam faciebat. Hic cum gentiles in fanum quoddam ingressos, diis operam dare vidisset, auctor illis erat, ut superstitionem idolorum culturam relinquerent. Sed cum nihil dicendo efficeret, in solitaria loca profectus, nactusque hominem anachoritam Deo servientem, Theotimum nomine (in *Menæis* Timotheum) biennium apud eum fuit. Hujus postea precibus fretus, atque in patriam ad idem templum, quod variis demonum præstigiis transversam mortalium mentem agebat, reversus, offendit, qui festum demoniis diem agitent; ingressusque templum, idola comminuit. Quamobrem correptus gravissime cæditur. Deinde dimissus Apameam Syriæ concessit, cumque a sanctissimo ejusdem urbis episcopo impetrasset, ut sanctæ Trinitati templum conderet, jactaque jam essent illius fundamenta, indigenæ hominem aggressi membratim concidere: cujus spiritus Deo se conjunxit. Consonant *Menæa*, ut dixi, quoad rem: et duo ibi adduntur versiculi, quorum interpretationem Latinam subjungam.

idem uberius ex *Basiliano*, versiculi *Menæorum*.

Ἀντώνιον κτείνουσι τὸν θεῖον ξύλοις,
Οἱ τὸ ξύλον τιμοῦντες ὡς θεὸν πλάνοι.
Divinum lignis occidunt Antonium,
Lignum ut Deum colentes impostores.

Verum carmina hæc non congruunt elogio, in quo gladiis dicitur concisus, et quidem membratim, nisi forsitan fustibus Sanctum occiderint, et gladiis sævierint in corpus inanime. Hactenus de S. Antonino Syro. Nunc videndum, an alius sit in Gallia Antoninus, cujus veneratio celebris est apud Apamienses Gallos.

AUCTORE
J. S.

§ II. Cultus sancti Antonini in variis Galliae locis.

Saeculo IX exst-
tit monasterium
S. Antonini in
Rutenis;

Quamvis martyrologi antiqui annuntient S. Antoninum in Syria, ut ostendimus, certum tamen et indubitatum est, sanctum aliquem Antonium aut Antoninum saltem a saeculo IX in Gallia fuisse cultum. Quippe in Notitia de monasteriis, quæ regi Francorum militiam, dona, vel solas orationes debent, scripta in conventu Aquisgranensi anno 817, imperante Ludovico Pio, inter alia recensetur in Aquilania monasterium S. Antonii. Baluzius autem, qui hanc Notitiam edidit tom. I Capitularium a col. 589, in notis tom. II col. 1098 observat sequentia: Legendum ANTONINI. In membrana Conigonsensi supra laudata mentio est monasterii, « ubi » caput Antonini martyris cum parte corporis » requiescit in valle, quæ vocitatur NOBILENSE, » ubi congregatio clericorum præesse videtur ». B Agitur illic de monasterio sancti Antonini in diocesi Ruthenensi, in quo ejusdem Martyris venerabile caput summo honore repositum, signis et miraculis longe lateque celebrari reperi in veterrimis memoriis illius monasterii. Fuit autem illo tempore monasterium clericorum sive canonicorum; extatque bulla Urbani II pro Canonica sancti Antonini. Idem scriptor col. 1434 ex archivio monasterii S. Antonini Ruthenensis recitat monumentum antiquum sub hoc titulo: Vetus narratio de origine et privilegiis monasterii sancti Antonini in diocesi Ruthenensi, in quo referuntur varia a Pipino rege, Carolo Magno, ac Ludovico Pio concessa laudato monasterio.

imo etiam sæcu-
lo VIII jam ibi
fuisse dicitur
caput Sancti,

10 Accipe ea, quæ præcipue ad propositum nostrum conducunt, etiamsi forte mendosa sint: Talique desiderio æstuans (Pipinus rex) ad beati martyris sancti Antonini locum ob suorum suffragia ministrorum persumme venerandum, quia ejusdem Martyris venerabile caput, ibidem summo honore repositum, signis et miraculis longe lateque, dum pius rex advenerit, et tanta Martyris præconia perpensus fuerit solerter, .. ob honorem et reverentiam beati martyris Antonini, .. abbatiam, quæ cognomento dicitur sancti Audardi *, beati Antonini capiti et altari, quod in Dei honore et gloria requiescit, et clericis præsentibus et futuris inibi degentibus perpetuo dedit dono etc. Additur deinde idem fuisse firmatum a Carolo Magno et Ludovico Pio, atque aliud ejusdem Ludovici privilegium subnectitur. Laudati scriptores Historiæ Occitanæ inter probationes col. 23 alteram Pipini donationem adducunt factam ecclesiæ sancti Antonini martyris, quæ est sita in valle, quæ dicitur Nobilis, ubi terminus esse dignoscitur in pago Rutinico, in qua dicitur adfuisse Justinus episcopus morbo regio percussus, qui prostratus coram altare, ubi caput S. Antonini custodiebatur gloriosissimi martyris, subito divina protectione munitus, et ejus interventu liberatus est. Et inferius: Omnes (præsentis) una voce censuere nec non acclamare cum maxima turba populorum, qui ibi aderant, dignum esse augmentari casam Dei ob amorem et reverentiam beati Antonini martyris, qui defensor et protector semper exstitit regi, et omni exercitui suo.

* Theodardi.
Nunc est cath-
edra Montis-
Albani

Ad quorum acclamationem Pipinus rex serenissimus adquevit augmentari casam Dei regalibus donationibus. Itaque cum suis consultus magnatibus, monasterium sancti Petri apostoli, quod dicitur Mormacus, quod est situm in pago Caturcino * super fluvio Avaricenis, in proprium tradidit beati Antonini martyris capiti et altari, in quo Dei honore et benedictione quiescit, et abbati Fedancio venerabili viro, et monachis et clericis inibi degentibus præsentibus et futuris etc.

* forte Caturei-
no

11 Hæc monumenta omnino probarent cultum S. Antonini viguisse saeculo VIII, modo talia forent, ut de earum auctoritate nullum esset dubium. Verum laudati scriptores Historiæ Occitanæ tom. I pag. 622 contendunt, hisce monumentis, quæ perperam nominant chartas Pipini aut Pipino attributas, propter interpolationes, anachronismos, et facta veræ historiæ contraria, probari non posse, reliquias S. Antonini saeculo VIII servatas fuisse in dicta abbazia. Attamen non satis perspicio, cur adeo omnem illis monumentis auctoritatem abrogare debeamus, ut ne quidem crederemus ea, quæ aliunde admodum verisimilia sunt. Certe verisimile est abbatiam S. Antonini, quæ exstabat tempore Ludovici Pii, eo imperatore antiquiorem esse, et non aliunde S. Antonini nomen eidem fuisse datum, quam quia ejus reliquiæ ibidem servabantur. Itaque libenter quidem fateor monumenta illa haberi non posse tamquam authenticas Pipini chartas, cum Baluzianum scriptum fuerit tempore Ludovici Pii aut serius; verum nec edita fuerunt ut chartæ Pipini, sed prius ut Notitiæ eorum, quæ Pipinus, Carolus Magnus ac Ludovicus Pius monasterio S. Antonini concesserant, alterum de solo Pipino agit. Quapropter, cum Notitia a Baluzio edita antiqua sit, nec multis saltem defectibus aperte laboret, ex ea verisimile fit, dona quædam per Pipinum, Carolum, Ludovicum data fuisse abbatiæ S. Antonini, Sanctique caput in eadem abbazia miraculis claruisse; nec ideo dictam Notitiam inter instrumenta authentica habendam censeo. Imo ipsi Scriptores laudati ad annum 767 ex monumento suo, quod vitiosus est Baluziano, referunt Pipinum se consultisse ad monasterium S. Antonini, ut de prosperitate expeditionis suæ gratias Deo ageret, F nullaque dedisse monasterio. Addunt tamen aliqua in illo instrumento haberi, quæ apparent dubia; sed non omnia idcirco falsa esse, asserunt.

at instrumenta
hæc præteriora
authentica non
sunt,

12 Idem ego de utroque existimo; atque ideo, quæ in iis leguntur de S. Antonino, tantum adduco ut verisimilia, non ut plane certa. Attamen certum est, monasterium istud saltem ab initio sæculi XI votivis peregrinationibus Sanctique miraculis tam celebre fuisse, ut locus excreverit in oppidum, et vicecomitatum, cujus vicecomes jam memoratur anno 1083, ut videre est in laudata Occitanæ Historia tom. II pag. 264. Ademarus Chabannensis in Chronico, quod perduxit usque ad annum 1029, apud Labbeum tom. II Biblioth. pag. 179 sic habet: Ea tempestate S. Leonardus confessor in Lemovicino, et S. Antoninus martyr in Cadurcino miraculis cœperunt coruscare, et undique populi eo confluerunt. Hæc ille circa annum 1015 aut 1020, nam singula suis annis non affigit. Inter celebriora Sanctorum loca, quæ Robertus Francorum rex sub finem vitæ visitavit, teste Helgardo in ejus Vita apud Chesnium tom. IV pag. 76, recensetur etiam hæc S. Antonini eccle-

ita ut cultus
Sancti saeculo
VIII probabilis
sit, non certus:
Sanctus mira-
culis fulget sæ-
culo XI.

sia.

A *sia. De pluribus donationibus eidem factis agunt sparsim auctores Historiæ Occitanæ, qui et de hodierno antiquæ illius abbatiæ statu sic scribunt tom. I pag. 622: Hæc abbatia eadem est cum monasterio S. Antonini, quod etiamnum subsistit (sine titulo abbatiæ) in limitibus provinciæ Rutenensis, Cadurcensis et Albigensis, quodque adhuc est Canoniorum regularium Congregationis Franciæ. Oppidum, quod alias munitum fuit, cum ecclesia spectat ad Rutenensem provinciam.*

Monasterium
Lezatense alte-
rius S. Antonii.

13 *Mabillonius in Annalibus tom. II pag. 438, assignato S. Antonini monasterio in Rutenis, de alio hæc subdit: Est et monasterium sancti Antonii de Lezato in comitatu Fuxensi; at medio seculo decimo conditum. Deinde tamen pag. 617 refert primordia ejusdem monasterii ad annum fere 840. Rursum tom. III ad annum. 940 num. 13 resumpsit priorem sententiam, retulitque primordia Lezatensis monasterii, quod sancti Antonii et sancti Petri a posteris dictum est, a corpore sancti Antonii confessoris, ut perhibent, istuc translato, ad annum circiter 940. Demum in corrigendis istius tomii addit sequentia: Alii Lezatensis monasterii originem, quæ sane obscurissima est, ad seculum nonum referunt, ut dixi libro xxxii. Scriptores Historiæ Occitanæ monasterium S. Antonii Lezatense conditum putant anno fere 845, uti habent tom. I pag. 541, fundatoremque agnoscunt Antonium vicecomitem Biterrensem. Idem inter probationes tom. II col. 161 recitant chartam anni 1002, et col. 393 aliam anni 1114, in quibus fit mentio de reliquiis S. Antonii in abbatia Lezatensi servatis. Apud nos etiam tom. II Januarii pag. 195 quædam leguntur de earumdem reliquiarum translatione. Verum S. Antonius Lezatensis ubique vocatur confessor, ita ut alius videatur a S. Antonino martyre. Vehementer itaque desideramus cognoscere, cujus sancti Antonii reliquias Lezatenses se habuisse credant. Ab hac digressionem, cui occasionem dedit Mabillonii notatio, redeamus ad S. Antoninum martyrem.*

Sanctus præci-
pue colitur Apa-
miis in Gallia
Narbonensi,

14 *Hunc Sanctum sibi præ ceteris vendicat civitas Apamiensis in Gallia Narbonensi, eique attribuitur a Baronio, qui S. Antoninum Martyrologio Romano inscripsit die 11 Septembris in hunc modum: Pamiæ in Gallia S. Antonini martyris, cujus reliquiæ in ecclesia Palentina (in Hispania) magna veneratione asservantur. Hunc Martyrologii textum facile ab omni errore excusare possemus, etiamsi certum esset sanctum Antoninum ibidem non esse passum, cum Apamiis in Gallia Narbonensi annuntiari potuerit ob celeberrimam venerationem, qua ibidem colitur a multis sæculis. Hinc in Martyrologio Parisiensi recte memoratur his verbis: Eodem die, natalis sancti Antonini martyris, Apamiarum in Occitania patroni; cujus nomine extat ecclesia in diocesi Parisiensi apud Castra Brigensia. Verum non æque excusari potest annotatio Baronii, nisi revera Apamiis in Occitania passus sit Antoninus. Hæc enim observat: Passus est aulem non Apameæ in Syria, ut multi opinati sunt; sed Pamiæ apud Tolosam, ut constat ex tabulis ecclesiæ Palentinæ, in qua ejus dies natalis sollemniter agitur, ubi sacræ corporis ejus reliquiæ requiescunt. De reliquiis Palentiæ in Hispania servatis age-
tur infra.*

15 *Civitas Pamiensis, aut Appamiensis, cujus hodie patronus est S. Antoninus, ad episcopalem*

dignitatem evecta est anno 1295 aut 1296, uti varii narrant scriptores. Bernardus Guidonis, qui eodem vivebat tempore, in Vita Bonifacii VIII rem exponit hoc modo: Item quod iste Bonifacius anno secundo sui pontificatus abbatiam sancti Antonii Canoniorum Regularium tunc villæ Appamiarum in ecclesiam cathedralem de novo erexit, et de ipsa villa constituit civitatem, et Bernardum Seichetti tunc ipsius monasterii abbatem, episcopum primum instituit in eadem, et ipsam ecclesiam cum certis et pluribus ecclesiis et monasteriis et redditibus diversis optime dotavit et limitavit. Spondanus, ejusdem urbis deinde episcopus, ad annum 1296 num. 8 testatur, bullam erectionis datam fuisse anno 1295, sed anno 1296 publicatam. Verumtamen possessionem erecti episcopatus non statim adivit Bernardus; obsistente Philippo IV Francorum rege: verum S. Ludovicus eodem anno 1296 ex Ordine Minorum ad Tolosanum episcopatum evectus, simul Apamiensem rexit usque ad mortem, ut recte exponit laudatus Spondanus. Audi Guilielmum Nangium in Chronico ad annum 1296, ubi sic habet: Urbs Appamia a Tholosano episcopatu hoc tempore separata proprium episcopum per Papam Bonifacium obtinuit; sed protinus Ludovicus filius regis Siciliæ Frater Minor duos integraliter est ab ipso Papa Bonifacio consecutus. Idem ad annum 1298: Mortuo (xix Augusti præcedentis anni) Ludovico Tholosanæ urbis episcopo, Apamea a Tholosa separata proprium suscepit episcopum, eundem videlicet Bernardum, quem Pontifex ab initio statuerat. Hinc corrigenda sunt pauca, quæ de his dicta sunt tom. III Augusti pag. 783, in S. Ludovico Tolosano num. 38, ubi Spondanus perperam corrigitur.

16 *Quemadmodum ex dictis certo constat de tempore, quo abbatia S. Antonini ad episcopalem dignitatem evecta est, sic prorsus obscurum est et incertum, quo tempore abbatia ipsa fundata fuerit, cultusque Sancti ibidem inchoatus. Circa initium sæculi xiii abbatia eo usque excreverat, ut ad eam pertineret oppidum Apamiense, quod castrum more illius temporis vocatur. Habebat eodem tempore corpus S. Antonini, quod annis singulis in supplicatione circumferebatur. Utrumque discimus ex Historia Albigensium Petri Vallium Cernaii monachi, qui Apamiarum frequenter meminit. Refert cap. xxiv abbatem S. Antonini venisse ad Simonem Montfortium, ducem crucisignatorum contra Albigenses, ut ei traderet Apamiæ, ipsamque traditionem hisce exponit verbis: Comes (Montfortius) recto itinere Apamiæ pervenit, quem abbas honorifice suscepit, et castrum Appamiarum ipsi tradidit, quod comes ab eo recepit, et fecit abbati hominum, sicut debebat. Castrum siquidem proprie erat de dominio abbatis et Canoniorum S. Antonini, qui erant Canonici Regulares, et nullus in eo debebat habere aliquid, nisi ab abbate. Sed pessimus comes Fuxensis, qui castrum illud tenere debebat ab abbate, totum sibi malitiose volebat vindicare, ut inferius ostendemus.*

17 *Idem auctor cap. XLIV et XLV varia refert, a comite Fuxensi patrata contra abbatem canonicosque S. Antonini. Ex istis tantum seligo ea, quæ de corpore S. Antonini mentionem faciunt. Comes Fuxi, ut fusius explicat, voluit ut abbas traderet sine mora claves monasterii, quod abbas facere noluit. Verumtamen timens abbas, ne tyrannus*

AUCTORE

J. S.

atque ecclesia,
cujus est patro-
nus, anno 1295
facta est: cathe-
dralis:

ejus abbatia
initio sæculi xiii
oppidi Apa-
miensis habebat
dominium,

F

et corpus Sancti,
quod in suppli-
catione quotan-
nis circumfere-
batur:

AUCTORE
J. S.

tyrannus ille easdem claves auferret per violentiam, intravit, et claves sæpe dictas posuit super corpus S. Antonini martyris, quod erat super altare cum multis aliis Sanctorum reliquiis, in cuius etiam Sancti honorem ecclesia illa erat fundata. Prædictus autem comes secutus abbatem, non deferens ecclesiæ, Sanctorum reliquias non attendens, de super corpus sanctissimi Martyris sacrorum impudentissimus violator claves rapuit prænotatas etc. Deinde cap. XLV: Est quædam ecclesia in supercilio montis cujusdam prope dictum monasterium, quam cum semel, sicut consuetum habent, in anno visitarent Canonici, et cum processione veneranda corpus sui patroni venerabilis Antonini honorifice deportarent, prædictum comitem sorte fortuita equitanti contigit pertransire; qui nec Deo, nec sancto Martyri, nec religiosæ processioni deferens, saltem signis extrinsecis humiliari non potuit, nec de equo, cui insidebat, curavit descendere, sed exerto superbiæ collo, et elatione cervicosa, quæ sibi plurima erat domestica, pompæ tice præterivit. Quod videns quidam vir venerabilis, abbas videlicet de Monte S. Mariæ, Cisterciensis Ordinis, qui . . tunc temporis processioni illi intererat, exclamavit post ipsum: Comes, tu non defers domino tuo sancto Martyri, scias, quod in villa, in qua ex parte Sancti dominium habes modo, privaberis ipso dominio, ita ut, Sancto faciente, te vivente, sentias exhæredatum. Cujus boni viri dicta fides sequitur, sicut rei exitu manifestissime declaratur. Hæc omnia abunde ostendunt, cultum S. Antonini celebrem viguisse in ipsius abbacia, hancque præpotentem fuisse, ac Sancti corpus habuisse, aut certe id existimasse, circa initium sæculi xii, quo præcedentia contigerunt. De corpore S. Antonini servato in prædicta abbacia etiam mentio fit in charta anni 1228, recitata in Historia Occitanæ tom. III inter instrumenta col. 217.

castrum Apamiæ et villa Fredelacensis jam sæculo xii erant sub dominio abbatiæ: * i. e. castella munita

18 Ibidem col. 216 edita est charta anni 1209 de pactis inter abbatem S. Antonini et Simonem Montfortium, in qua Vitalis Fredalensis ecclesiæ abbas, id est, abbas monasterii S. Antonini, sic loquitur: Concedo tibi Simoni comiti . . castrum Appamiarum cum fortessa, et fortesas *, quæ ibi sunt, et in antea erunt, et totam villam tam veterem quam novam, adjacentem ipsi castro Appamiarum, ut fidelis custos de ipso castro et villa maneat, et de villa Fredalensi, et de omni abbacia, et de toto honore ad ipsam abbatiæ pertinentem, verus adjutor et defensor existas, ad honorem Dei et sancti Antonini, et clericorum ejus tam præsentium quam futurorum etc. Vetusta magis est charta alia anni 1149, quam laudati scriptores ediderunt tom. II inter instrumenta col. 525. In hac describitur conventio inter Raymundum episcopum Tolosanum, qui simul erat abbas S. Antonini, et Rogerium-Bernardi comitem Fuxensem, memoratque comes totam villam Fredelaci, et castrum Appamiæ, et totam villam tam veterem quam novam adjacentem ipsi castro Appamiæ etc. Idem castrum Appamiæ memoratur in Charta anni mxi de pactis inter abbatem S. Antonini et Rogerium II comitem Fuxensem, quod ipse et patruus ipsius injuste possedissent villam Fredelaci et S. Antonini abbatiæ, quæ, inquit, ab antecessoribus nostris, a comite videlicet Fuxi et Carcassonnæ juste vel injuste numquam ablata, vel possessa fuerunt.

19 Verum observo idem non dici de castro Appamiæ, quod fuerit injuste abbatiæ ablatum. Idem tamen castrum inter ea recenset, quæ abbatiæ restituit, dum hæc deinde subjungit idem comes: Reddo . . Domino Deo et sancto Antonino, et abbatibus futuris canonice electis, et Isarno priori, et successoribus suis, et canonicis tam præsentibus quam futuris totam villam Fredelaci, et castrum Appamiæ, et omnem abbatiæ S. Antonini, id est, totum abbatiæ territorium. Porro ex restitutione castri Apamiensis, quod comes non dicit se abbatiæ abstulisse, probabiliter colligi potest, castrum istud conditum fuisse in territorio abbatiæ, atque eo quidem tempore, quo Rogerius II ejusve patruus territorium istud injuste usurpabant: nam sic inter injuste ablata numerari non debebat, et tamen aliquo modo restitui, cum in alieno conditum esset territorio. Confirmatur hæc conjectura ex eo, quod ante illud tempus nulla uspiam de castro Appamiarum exstet memoria, uti testantur laudati sæpe scriptores Historiæ Occitanæ tom. II pag. 358, ubi conjecturam sic exponunt: Credimus istud (castrum) ædificatum in fundo monasterii jussu Rogerii II post reditum ipsius ex Terra sancta, eique impositum nomen Apamiæ vel Apamiæ, in memoriam urbis Apamiæ in Syria, ex qua Rogerius reliquias attulerat, forsitan etiam S. Antonini, hujusce urbis martyris. Unde factum fuerit, ut hic sanctus Antoninus confunderetur cum S. Antonino martyre Aquitano, antiquo abbatiæ Fredelacensis patrono. Altera hæc est conjectura de Sancto ipso, de qua postmodum. Nunc solum addo, castrum comiti mox traditum fuisse custodiendum, pactumque firmatum fuisse juramento comitis facto super corpus beati Antonini. De eo autem corpore nulla quoque antiquior mentio, quæ fidem mereatur, quam hæc anni mxi.

20 Verumtamen abbacia S. Antonini Fredelacensis, quæ deinde Apamiensis nominata est, multo est antiquior, etiam sub nomine S. Antonini. In Vita S. Raymundi episcopi Balbastrensis, edita tom. IV Junii, pag. 127 de eo dicitur: Tandem ad litterarum sponte rediit studium, atque in beati Antonini Fredalicii religiosa ecclesia oblatus a parentibus, canonicæ normæ devote subiit jugum. Ex hisce scriptoris cœvi verbis certo colligitur, ecclesiam illam S. Antonini floruisse sæculo xi, cum Raymundus, elapsis interea plurimis annis, episcopus electus sit circa annum 1104, postquam Prior fuerat S. Saturnini Tolosæ. Alia instrumenta sæculi xi, in quibus fit mentio ecclesiæ Fredelacensis S. Antonini, recitantur tom. II Historiæ Occitanæ, sed necesse non est omnia huc transferre. Col. 238 legitur epistola Rogerii comitis Fuxensis ad S. Hugonem abbatem Cluniacensem, scripta circa annum 1060, in qua comes sic loquitur: Tibi, Hugo, sancte viventi, famosissimo per orbem Cluniacensi abbati, ego Rodgarius et conjux mea pro acquisitione vitæ æternæ concedimus, cum omnibus ad se pertinentibus, cum assensu et ultroneo consensu comitis Tolosani, locum sancti Antonini, qui vulgo vocatur Fredeleiz, quatenus ibi monastici habitus, te statuente, regularis inseratur ordo etc. At non videtur reformatio facta per Cluniacenses: nam Fredelacenses manserunt Canonici Regulares, uti erant, quemadmodum patet ex verbis mox adductis Vitæ S. Raymundi. Idem observarunt auctores laudatæ Historiæ pag. 206, quia comites

D
at verisimili ratione ostenditur, non diu ante fuisse conditum.

E

Abbatia Fredelacensis jam S. Antonini nomen habuit sæculo xi,

F

tes

A tes *Fuzenses* perrexerunt possidere bona monasterii usque ad annum MCXI.

atque etiam
saeculo x, quo
videtur condita.

21 Ediderunt illi etiam post *Mabillonium* tom. II col. 107 et seq. testamentum *Raymundi I* comitis *Rutenensis* et marchionis *Gothiæ*, seu codicillum anni 961, in quo reperitur prima mentio abbatiæ *Fredelacensis* *S. Antonini* his verbis : Et illo alode de *Carliago* *Rogério* filio *Arnaldo* remaneat ; post suum discessum sancti *Antonini* *Fredesio* remaneat. Deinde duo adhuc legata ecclesiæ *S. Antonini* donantur in eodem codicillo ; sed hisce locis intelligenda videtur ecclesia *S. Antonini* in *Rutenis* ante memorata. Porro laudati scriptores pag. 93 suspicantur, abbatiam circa idem tempus, aut certe non diu ante fundatam esse per *Arnaldum* comitem *Carcassonensem* aut *Rogérium* ipsius filium, cum in ipsorum esset dominio. Itaque saeculo x verosimiliter condita est hæc abbatia, quæ nomen *S. Antonini* videtur ab initio habuisse, aut certe habuit circa medium saeculi x. Verum de reliquiis, aut corpore Sancti ibidem servato, nullibi quidquam dicitur ante saeculum XII, præterquam in apocryphis translationis Actis, quæ nunc examinanda veniunt.

B

§ III. Acta translati corporis anno DCCCLXXXVII prorsus fabulosa : cultus *S. Antonini* in *Hispania*, qui verosimiliter non est inchoatus ante irruptionem *Saracenorum*, saeculo VII factam.

Circumfertur
aliquod instrumen-
tum, in quo
corpus transla-
tum dicitur
anno 887 ;

Catellus in *Historia Occitanæ* lib. IV pag. 621 testatur, se Acta Ms. translationis *S. Antonini* vidisse in bibliotheca *Patrum Prædicatorum Tolosæ*, eaque exarata esse litteris admodum antiquis. Suspicio insinuari Acta illa, quæ recitavit *Nicolaus Bertrandi* in *Opere de Gestis Tolosanorum* fol. 22 et 23, aut certe illis similia : nam idem annus 887 utroque loco assignatur translationi, eademque fere personæ dicuntur interfuisse. *Sollerius* in *S. Antonino* num. 28 examen illorum Actorum in hunc locum rejecit, ne præmature aliquid statueret. Verum auctores *Historiæ Occitanæ* tom. II pag. 528 abunde probarunt, nullam Actis istis fidem deberi, eorumque argumenta huc breviter transferam. Hoc Actorum initium apud Catellum : Anno ab Incarnatione Domini octingentesimo octuagesimo septimo, decimo tertio Calendas Junii ; translatio corporis beati martyris *Antonini*, *Carolo* minore rege *Francorum* regnante. Deinde personæ, quæ dicuntur adfuisse translationi, sic exprimuntur : Ad translationem reliquiarum gloriosissimi martyris *Antonini* adfuerunt testes idonei, scilicet præsules sanctissimi, et diversæ sanctitatis viri illustrissimi, quorum nomina hæc sunt, *Theodardus* archiepiscopus *Narbonæ*, et cum illo *Arnulphus* episcopus *Carcassonæ*, et venerabilis *Raymundus* *Tolosæ* episcopus, *Rogérius* episcopus *Coseranensis*, (cum) *Fulcrano* *Rodonica* (*Ruthenæ* aut *Ruthenicæ* legendum suspicatur *Catellus*) et *Albiensis* episcopo nomine *Flotardo*, et *Caturcensi* episcopo nomine *Geraldo*, ex quorum jussu, et precibus alio-

Septembris Tomus I.

rum virorum nobilium, et ex præcepto nobilissimi *Carcassonæ* comitis nomine *Rogério* (*Rogérii*), hæc omnia, quæ vidimus (et) audimus, scripsimus et testificati sumus. Apud *Bertrandum* *Albiensis* episcopus omittitur, et *Rutenensis* nominatur *Flotardus*. Sed illa diversitas exigui est momenti.

23 Verum majora dicti instrumenti vitia observant laudati scriptores. Primo verba, *Carolo* minore rege *Francorum* regnante, nec congruunt *Carolo Crasso* imperatori, nec *Carolo Simplici* *Francorum* regi, multo minus alteri cuilibet *Carolo*. Quippe *Carolus Crassus* nullibi vocatus reperitur *Carolus Minor*, dicendusque potius erat imperator quam rex *Francorum*. *Carolus Simplex* necdum regnabat anno 887, nec regnum adeptus est ante annum 893. Neutri igitur congruunt verba epochæ relatæ. Secundo inducitur hic *Rogérius comes Carcassonensis*. At, inquirunt, Nullum novimus *Rogérium* comitem *Carcassonensem* ante seculum x. Tertio idem de episcopis, qui præsentibus fuisse dicuntur, sic disserunt : Si excipiamus *Theodardum* archiepiscopum *Narbonensem*, qui revera vivebat (eique ecclesiæ præerat) anno DCCCLXXXVII, nullum habemus argumentum, alios antistites, qui huic translationi adfuisse asseruntur, eo tempore præfuisse ecclesiis, quæ ipsis attribuuntur. Quin imo de aliquibus eorum argumenta habemus probantia contrarium. Scimus revera *Willeranum* (seu *Gislerannum*) tunc præfuisse ecclesiæ *Carcassonensi*, illumque anno DCCCLXXXVII cum metropolitano suo interfuisse concilio *Nemausensi* habito in villa *Portu*, non vero assertum illum *Arnulphum*. *Tolosanus* episcopus eodem tempore erat *Bernardus* seu *Berno*, uti et anno DCCCXC ; non autem *Raymundus*. *Fulcrannus* *Lutevensis* episcopus (qui supra omissus, reliquis annumeratur, seu potius substituitur *Fulcranno* *Rutenensi*, a *Catello* pag. 853, electus non est ante medium seculi x. (Vide *Galliam Christianam* tom. VI col. 532, ubi electus dicitur anno 949). Demum secundum Acta laudati concilii *Nemausensis*, mense *Novembri* anni DCCCLXXXVII *Eligius* erat episcopus *Albiensis*, (uti etiam legitur in *Gallia Christiana* tom. I col. 7) non autem *Frotardus* ; et *Adolenus* illi jam successerat anno DCCCXCI. Omnes hæ rationes nullum nobis relinquunt dubium, quin Acta hujus translationis prorsus sint supposititia.

24 Si ipsa translationis Acta apud *Bertrandum* perlegere quis voluerit attento animo, viæ dubitare poterit, quin ejusdem sint auctoris, qui *Vitam* et *martyrium Sancti* tot fabulis implevit, ut in tota ejus relatione nihil inveniam, quod pro certo amplecti ausim. Porro quam varia sint, quam fabulosa omnia *S. Antonini* Acta, quæ edita habentur et Mss., abunde explicuit *Sollerius* in *Commentario* suo prodromo § III, ita ut necesse non sit de illis aliquid hic superaddere. Jam vero cum translatio asserta anni 887 nullo alii nitatur fundamento, quam Actis modo discussis et nullam prorsus fidem merentibus, de corpore *S. Antonini* nihil asserere tuto possumus, nisi servatum fuisse in abbatia *Fredelacensi* a saeculo saltem XII. Nunc etiam examinare oportet, a quo tempore reliquiæ *S. Antonini* fuerint in *Hispania*, ac quam antiqua ibidem sit ejusdem Sancti veneratio, ut ex omnibus istis lux aliqua affulgeat, qua discernamus, unusne, an duo, aut plures fuerint *Antonini*, qui a multis saeculis coluntur locis tam diversis.

AUCTORE
J. S.

verum illud
anachronismus
scatet,

E

F

et prorsus est
supposititium.

AUCTORE

J. S.

Antiquus Sancti cultus in Hispania colligitur ex ecclesia ejus invento sæculo XI;

* forie restitutus

Hispani hanc conditam volunt ante irruptionem Saracenorum, in qua sæculo VIII destructam dicunt urbem:

25 Venerationem S. Antonini martyris antiquam esse Palentiae in Hispania, ex variis monumentis discimus. Primo enim de hoc Sancto mentio fit in Breviario Toletano, seu Mozarabico, ubi ad 11 Septembris ejus festivitas annuntiatur. Deinde Rodericus Ximenes archiepiscopus Toletanus lib. VI de Rebus Hispaniae cap. VI hæc narrat ad propositum nostrum de Sanctio Majore Navarræ rege, qui floruit sæculo XI: Rex Sancius, dictus Major, patriæ finibus dilatatis, et pace inter filios ordinata, contra Veremundum regem Legionis arma commovit, et de regno ejus loca plurima acquisivit. Hic Sancius dum quadam die se in venationis studio recrearet aprum secutus, contigit in civitate olim nobili, tunc deserta, quæ Palentia dicebatur, cryptam in forma ecclesiæ invenire, et altare in honorem sancti Antonini martyris adhuc exstans. Ad quam cum aper fugiens advenisset, et rex vibrato venabulo feram in crypta occidere voluisset, divino percussus miraculo, quod proposuit, non potuit adimplere. Obrigit enim brachium ejus dextrum, et sic aper illæsus evasit. Rex autem conversus ad preces, beati martyris Antonini suffragium imploravit, et illico destitutus * jussit civitatem diruptam reparari, et super cryptam ecclesiam ædificari, et procuravit ibidem episcopum consecrari, et totam civitatem cum omnibus terminis et pleno dominio episcopo et ecclesiæ donatione obtulit liberali, villas et possessiones alias superaddens, quibus adhuc hodie gaudet ecclesia Palentina. Hæc sæculo XIII Rodericus. Eadem alii historici Hispani post ipsum memorarunt. Ex hac historia, modo omnia satis sint vera, de quo dubitari potest, colligitur, venerationem S. Antonini Palentiæ viguisse a sæculo XI, et haud dubie citius, cum ecclesia ejus sæculo XI jaceret destructa.

26 Quin imo ex eadem historia inferunt Hispani, ejusdem Sancti cultum jam inchoatum fuisse tempore Gothorum ante Saracenorum irruptionem in Hispaniam, quæ contigit circa annum 711. Plerique enim contendunt Palentiam cum ecclesia S. Antonini in dicta invasione Saracenorum fuisse vastatam, atque in ruinis suis jacuisse trecentis circiter annis, donec sæculo XI a Sanctio sit instaurata. Franciscus de Sandoval canonicus Palentinus in Discursu apologetico, quo probare nititur S. Antoninum in Hispania cultum esse alium a S. Antonino Apamiensium patrono, § v id late ostendere nititur, et præter auctoritatem variorum scriptorum, qui eam opinionem amplexi sunt, adducit fragmentum litterarum sub nomine ipsius Sancii regis, quem pag. 47 sic scribentem inducit: Reperimus Palentinam ecclesiam antiquitus ab Agarenis destructam, et plusquam trecentis annis ab episcopali regimine, etc. Addit fragmentum litterarum nomine Ferdinandi Magni, in quibus idem asseritur. Sancii litteras datas asserit anno 1037, alteras anno 1060. Sane res satis esset certa ex hisce litteris, si hæ ipsæ viderentur authenticæ. Verum litterarum stylus neutiquam congruit sæculo XI; et vita Sancii Majoris passim a scriptoribus non producit usque ad annum 1037, sed obitus ipsius communius affigitur anno 1035, hancque mortis ejus epocham variis rationibus confirmat Pagius in Critica ad annum 1032 num. 6.

27 Porro, cum dicta instrumenta videantur supposititia, dubia fit sententia Hispanorum de destructione Palentiæ, licet aliunde utcumque

probabile appareat, illam civitatem in primo Saracenorum in Hispaniam ingressu desolatam fuisse: nam nullam illius mentionem invenio in bellis Saracenos inter et Christianos varia fortuna deinde gestis in regno Legionensi reliquaque Hispania. Ambrosius Morales in Chronico universalis Hispaniæ lib. XVII cap. XLIV instaurationem Palentiæ atque ecclesiæ S. Antonini refert, prout eam dedimus ex Roderico, additque sequentia ad propositum nostrum: Cernitur hodieque crypta (inventæ a Sancio) sub choro canonicorum, cum altari et lampade intus positis ad conservandam antiquam istius loci venerationem. Multum autem extensa esse debuit veneratio sancti martyris Antonini per hanc regionem, cum etiam ecclesia major Metinæ Campensis * eundem habeat patronum, existentibus etiam aliis quibusdam in hac regione ecclesiis, quæ ejusdem gaudent patrocinio. Ob dicta, nec certo affirmare ausim, cultum S. Antonini inchoatum fuisse in Hispania initio sæculi VIII, aut citius: nec id contentiose negare velim. Quippe inventio ecclesiæ S. Antonini in diruta urbe Palentina non tam certa apparet ab auctoritate Roderici, qui primus eam retulit historiam, ut nullum pati possit dubium. Rursus omnino certum non est, quod Palentia ab initio irruptionis Saracenorum fuerit diruta. Certum igitur esse nequit, quod ex incertis hisce colligitur, ecclesiam S. Antonini Palentiæ fuisse ab initio sæculi VIII.

28 Quin potius non admodum apparet verisimile, in ecclesia per trecentos annos deserta superfuisse altare, illudque statim agnosci potuisse, ejusque patronum Antoninum. Sane si expendamus relationem Roderici, prout eandem exponunt Sandovallius, alique scriptores Hispani eidem consentientes, similior videbitur populari traditione, quam veræ historiæ. Sancius, ait Rodericus, in civitate tunc deserta (per trecentos annos, si credimus Hispanis) invenit cryptam, . . et altare in honorem sancti Antonini martyris adhuc exstans. Cum autem volenti feram in crypta occidere brachium obriguisset, beati martyris Antonini suffragium imploravit, et sanatus ecclesiam cum urbe ædificavit. Non satis hic percipio, quomodo rex Sancius statim agnoverit altare illud fuisse S. Antonini, si per trecentos annos fuerat locus desertus. Nihilo magis intelligo, cur idem rex divinitus percussus S. Antonini potius, quam alterius Sancti, patrocinium imploraverit. Credibile non est, in crypta per trecentos annos deserta altare fuisse iis notabile indicium, ut primo intuitu agnitum fuerit, cui sacrum esset Patrono. Æque incredibile est, regem non imploraturum fuisse opem divinam, priusquam examinari curasset, cujus esset altare, quod violare voluerat. Mariana lib. VIII cap. XIV narrat quidem eandem Sancii historiam, sed caute subjungit hæc verba: Nos fidem neque adjungimus, neque detrahimus: quam res meretur, ex se lectores statuanti. Surita eandem videtur suspectam habuisse historiam, cum lib. I Annalium cap. XIII referat gesta Sancii Magni, atque de hisce ne verbo quidem meminerit, solum referens, amplas possessiones et redditus ecclesiæ cathedrali Palentinæ per Sancium donatos.

29 Ex dictis collige, totam illam historiam de invento antiquo S. Antonini altari satis incertam esse, ideoque ex ea certo inferri non posse cultum fuisse S. Antoninum Palentiæ ante destructionem istius urbis, præsertim si illa fuerit destructa

verum nec certis monumentis probatur a sæculo VIII destructam jacuisse Palentiam,

* Medina del Campo

nec ipsa inventio ecclesiæ satis est certa:

cultus ergo Sancti sæculo VIII incertus, isque forsantantum inchoatus sæculo XI.

AUCTORE
J. S.

A destructa sæculo VIII, ut volunt Hispani. Si quis vero existimaret, destructionem Palentiae contigisse sub finem sæculi X, quando Almanzor Cordubæ rex Saracenus (alias Alhagib) præter multa alia Hispaniæ loca totum regnum Legionense vastavit ipsamque urbem Legionem occupavit, ut narrat Rodericus lib. V cap. XIV et XV, probabilior redderetur relatio Roderici, qui nullibi dicit, quamdiu deserta jacuerit Palentia. Verum ex conjectura illa, etiamsi certior esset quam revera sit, tantum sequeretur ecclesiam S. Antonini extitisse sæculo X, et instauratam fuisse a Sancio, postquam annis circiter quadraginta fuerat desolata. Porro si conjecturis agendum, ut in re incerta, mihi verisimilius apparet, cultum S. Antonini cœpisse Palentiæ cum urbis instauratione, translatis eo per Sancium ejusve successorem laudati Sancti reliquiis. Nam verisimile non est, cultum fuisse S. Antoninum Palentiæ, aut in aliis Hispaniæ locis, priusquam ibidem ejus reliquiæ haberentur. Nec etiam credibile apparet, reliquias ejusdem Palentiæ fuisse ante urbis destructionem, cum sic verosimiliter fuissent deperditæ. Malim igitur suspicari, Sancti reliquias eo portatas esse per ipsum Sancium urbis instauratorem, qui eas facile accipere potuit ex abbacia Fredelacensi, regno suo vicina, ubi servabantur sæculo XI.

Colitur S. Antoninus Palentiæ ut patronus : celebratur etiam festum translationis.

B 30 Ecclesia Palentina non modo celebrat festum S. patroni sui Antonini II Septembris, sed etiam translationem XVIII Maii. Annuntiant eam translationis festivitatem Tamayus in Martyrologio Hispanico, et Ferrarius in Catalogo generali his verbis : Palentiæ in Hispania translatio S. Antonini martyris ejusdem urbis patroni. Tamayus vero in annotatis ex verbis Officii, quod in festo translationis recitatur, ostendit non celebrari translationem aliquam corporis ex Gallia in Hispaniam; verum translationem, quæ in Gallia facta dicitur. Unde patet, Palentinos sibi non attribuire corpus S. Antonini, sed aliquas tantum ejusdem Sancti reliquias. Hæc, si Tamayo credimus loco mox citato, sunt brachium dexterum cum ejus scapula. Hoc sensu recte exponi possunt verba Martyrologii Romani de S. Antonino martyre : Cujus reliquiæ in ecclesia Palentina magna veneratione asservantur. Officium usitatum in ecclesia Palentina est de S. Antonino, quem Gallum Apamiensem credunt, nec acquirerunt Palentini pseudo-Dexteri aut Juliani figmentis, ex quibus Sandovallius, Bivarius, Tamayus, alique Hispanum facere conati sunt. Alia argumenta, quibus Sandovallius alique conati sunt Hispaniæ asserere Antoninum, deducuntur a tempore, quo Apamiensem vixisse volunt cum Actis fabulosis. Verum, etiamsi Acta illa essent vera, etiamsi sub Pipino vixisset in Gallia, ex dictis nostris de cultu in Hispania, corruerent vel sic Hispanorum argumenta. Omnino igitur credendum cum prudentioribus Hispanis, eundem esse Antoninum, qui in Gallia colitur et in Hispania. At nunc demum inquirendum, quis sit ille Antoninus, quoque loco et tempore martyrii lauream adeptus, an idem cum Antonino Syro, an ab eodem distinctus, aliaque hujusmodi, quæ summis involuta sunt difficultatibus.

§ IV. Examinatur et confirmatur sententia eorum, qui suspicantur S. Antoninum Apamiensem Syrum et Gallum eundem esse.

P Philippus Ferrarius in Catalogo generali ad II Septembris annuntiat S. Antoninum his verbis : In Syria S. Antonini martyris. Deinde in annotatis observat sequentia : Is non diversus videtur ab eo, qui Pamiae in Aquitania passus hac die in Martyrologio Romano refertur : suntque, qui pro Pamiae in Gallia, Apamiæ in Syria legendum putent. Usuardus enim et cæteri Apamiæ, non Pamiae, habent. Tillemontius tom. IV Monument. eccl. nota XV in S. Dionysium Parisiensem discutit opinionem illam Ferrarii, eamque sic versat, ut eam ceteris omnibus præferre videatur, quemadmodum etiam facit Bailletus ad II Septembris, ac tandem laudatus ante Solerius noster ad diem IV Julii in S. Antonino Placentino § III. Verumtamen nullus illorum aliquid certi statuere intendit, et nominatim Solerius exactius rei examen remisit ad hunc locum. Quapropter accurate expendendum, quæ, quamque solidæ pro hac opinione reperiantur rationes, atque utrum præponderent illis, quæ afferri possunt in contrarium. Scio rem arduam me suscipere, nec posse opinionem alterutram stabiliri argumentis plane evidentibus et certis. Nihilominus examen istud pro instituto nostro suscipiendum.

Disputatur, an S. Antoninus Apamiensium patronus sit idem cum Apamiensi Syro :

32 Prima ratio, quæ insinuat S. Antoninum in Gallia et Hispania celebrem, non esse alium a S. Antonino Syro, de quo egi § I, petitur ex antiquis Martyrologiis, in quibus notus non est S. Antoninus Apamiensis Gallus aut Hispanus, ut eodem loco jam ostendi; ubi hæc ratio confirmata est ex eo, quod hodierna urbs Apamiensis in comitatu Fuxensi necdum exstaret, quando Usuardus, Ado, alique martyrologi antiquiores S. Antoninum annuntiarunt Apamiæ aut prope Apamiam. Non itaque poterant Usuardus, Ado, Notkerus, atque auctor Romani Martyrologii parvi, designare Apamiam Gallicam, quæ nullibi erat; sed designarunt Apamiam in Syria. Sane Rabanus ad II Septembris Antoninum sic memorat : In Syria Antonini pueri annorum viginti. Dubitandum igitur non est, quin et Syrum annuntiaverint alii, qui Rabano fere erant contemporanei, etiamsi elogium diverso modo expresserint, secuti diversos codices Hieronymianos, aut diversa Actorum quorundem fragmenta. Eruditi scriptores Historiæ Occidentalis, qui alias volunt S. Antoninum patronum Apamiensium alium esse a Syro, candide agnoscunt in omnibus laudatis Martyrologiis annuntiari unicum S. Antoninum Syrum.

Unus tantum Syrus annuntiat in antiquis Martyrologiis non Gallus

33 Quanti momenti sit hæc ratio, paucis accipe. Eodem die, quo Apamiæ, seu Apameæ in Syria, annuntiat S. Antoninus ab Usuardo, Adone, aliisque laudatis martyrologis, S. Antoninus Apamiis in Gallia colitur. Quam vehementem hæc suspicionem ingerant, unum eundemque utroque loco coli, unusquisque facile videbit. Deinde jam notum erat monasterium

qui non videtur a Syro distinctus :

S. Antonini

AUCTORE
J. S.

S. Antonini in Rutenis anno 817, priusquam Usuardus, Ado, Rabanus et Notherus Martyrologia sua conscriberent. Quis igitur credat Antoninum illius monasterii patronum ab illis omnibus ignoratum fuisse et prorsus omissum. Attamen, nisi idem sit cum S. Antonino Syro, ab illis non modo, sed ab aliis etiam omnibus per multa sæcula secutis, prætermissa fuit ipsius memoria. Si quis ad hæc respondere voluerit, alios etiam Sanctos Martyrologiis prædictis adscriptos non esse, de quorum tamen cultu et patria aliunde constat; ultro fatebor id verum esse de paucis. Verum sic verisimile non fit, idem contigisse de S. Antonino: nam de eo nullum habemus monumentum authenticum, quo possit certo Galliæ loco attribui; nulla quoque civitas eum sibi vindicare nititur, nisi ea sola, quæ tempore ejus martyrii non exstitit, et cui nulla cum verisimilitudine potest adscribi. Unde, quæso, accidere potuit, ut Galli æque ac Hispani sanctum Martyrem attribuerint urbi, cujus ante sæculum XII nulla reperiuntur vestigia, nisi quod monumenta quædam videantur habuisse, ex quibus

B

nitium cultus
in Gallia translationi
videtur
adscribendum;

34 Vidimus cultum Sancti in Gallia inchoatum fuisse sæculo VIII aut IX, quo exstabat monasterium S. Antonini in Valle nobili provincie Rutenensis. Nullum ante istud tempus de S. Antonino in Gallia monumentum, nullum apud scriptores Gallos reperitur verbum. Attamen verisimile est Sanctum esse passum sub imperatoribus gentilibus, aut certe non diu post, cum adhuc vigeat idololatria. Quæ igitur ratio dari poterit, cur nomen Sancti, qui deinde tantopere inclaruit, tot sæculis obscurum adeo fuerit in Gallia; præsertim cum nulla nota sit occasio, qua demum inclaruit? Unica, opinor, causa est, quod procul a Gallia fuerit coronatus martyrio, quodque sæculo VII aut VIII translatus sint Sancti reliquie in Galliam. Sic cultus potuit inchoatus esse, atque accedentibus miraculis nomen paulatim celebre redditum. Accipe, lector studiose, quomodo in Actis referatur occasio inchoati cultus in Rutenis, ubi Sancti nomen citius inclaruit quam Apamiis. Duo ex relatione illa, quamvis fabulosa, colligere poterimus; videlicet non alium esse Antoninum, aut certe non alium esse creditum, qui colitur in monasterio nominis sui in Rutenis, quam qui Apamiis celebratur. Alterum est, quod initium cultus ibidem adscribatur translationi capitis. Quippe Acta apud Labbeum tom. I Bibliothecæ pag. 688 sic habent: Multorum igitur opinione relatum est, quod, cum caput sancti Martyris a carnificibus amputaretur, et in gurgite fluminis nefandissime jactaretur, statim angelica susceptione, opitulante Christo, in parvo est mausoleo collocatum, naviculaque angelico officio receptui parata depositum.

sicuti in Actis
fabulosa translationi
capitis

35 Tum denique per longa terrarum spatia, aquarum flumina decurrentia, per fluvium scilicet, qui Areia nuncupatur, ad Garonnam usque perveniens fluvium, qui videlicet occiduas præterfluens expetit partes, continuatim natan-

* in Ms. aliquantulum

citer expetivit climata. Retrogradum igitur arripens cursum, per Tarnis fluvium introivit in Avarionis alveum. Sicque disponente Christi gratia, et angelica semper assistente custodia, ut fertur, in similitudine duarum aquilarum ad instar navis candidatarum, deducebatur navicula. Jam jamque feliciter properando pervenit ad locum sibi destinatum. Qui videlicet locus tunc temporis VALLIS vocitabatur NOBILIS, in quam denique vallem cujusdam principis magni, qui dicebatur Festus, erat habitatio. Quam scilicet habitationem, ut * relative fertur, isdem sanctus martyr Antoninus, eandem regionem prædicando peragrans, eidem principi Festo petierat ad nabitandum. Cumque jam navicula ad littus pervenisset fluminis, contigit ut unus ex supradicti principis famulis venire vellet ad locum littoris. Adpropinquans ergo conspexit naviculam eminus, et in ipsa caput intuitus Antonini martyris, convocatisque ceteris suis commilitonibus, visoque miraculo cum omnibus, domino suo festinavit nunciare quantocius.

* apud Lab. et

36 Cumque pervenisset ad locum isdem princeps jam denominatus Festus, admiratus valde, intellexit, inspirante gratia Divinitatis, sibi destinatum adesse caput Antonini martyris, rememoratusque petitionem, quam ei supradictus sanctus Martyr pridem postulaverat, tandem rediens ad suam conscientiam, dixit omnibus, qui cum ipso erant, Cernitisne, inquires, magnum Dei mysterium? Etenim, dum adviveret, habitaculum a me expetierat, nunc in cælo coronatus Deo disponente, pretiosus sibimet ipsi vindicat Martyr. Tunc ergo amovit habitationem suam a loco illo; dedicansque ecclesiam, caput gloriosissimi Martyris cum magna veneratione posuit in ea, gratias agens laudansque Deum, et benedicens Dominum. Hæc eodem modo referuntur in editis apud Chiffletium et Mss. Actis; nec dubitari potest, quin prorsus fabulosa sint et fictitia.

E
attribuitur ins-
trum veneratio-
nis in Rutenis.

37 Porro ex fabulosa illa capitis translationis historia etiam colligitur, qualis fuerit opinio Rutenensium de S. Antonino. Sane illi non existimabant Sanctum in sua provincia passum, aut in vicina Cadurcensi, sed agnoscebant caput illius aliunde ad se delatum esse; cumque de ejus translatione non satis essent instructi, ad relatas modo fabulas confugerunt, ut exponerent, quo modo per varia flumina Garumnæ incidentia sacrum illud depositum ab urbe Apamiensi ad monasterium Rutenensis provincie deferri potuerit. Sententia igitur Scriptorum Historiæ Occitanæ, qui S. Antoninum Apamiis abjudicant, ut illum attribuant Rutenensi, Cadurcensi, aut alii provincie Aquitanie, contraria videtur traditioni, quæ S. Antoninum a multis sæculis Apamiæ adscripsit, sed ita, ut paulatim Syriacæ Apamiæ substituta sit Gallica ejusdem nominis civitas Apamiensis.

Traditio Gallo-
rum est, San-
ctum esse Apa-
miensem, sed il-
la paulatim cor-
rupta,

38 Acta ipsa, quantumvis fabulosa sint, favent huic opinioni de uno Antonino Apamiensi, etiamsi contrariam opinionem in fine contineant. Quippe initio urbem Sancti natalem his verbis assignant apud Labbeum et alibi: Igitur reverentissimus puer Antoninus Appamiæ oppido extitit oriundus. Ms. Reginæ Sueciæ: Sanctus itaque memorandus Antoninus Apamiæ oriundus etc. Bellovacensis lib. XII cap. xxxv ex gestis ejus sic habet: Sanctus Antoninus Apamiæ oppido oriundus etc. Omnia demum Acta Sanctum Apamiæ vel Apamiæ attribunt, eundemque Apa-

uti etiam pro-
batur ex Actis,

miæ

A mix aut prope Apamiam martyrio coronatum asserunt. Attamen certum est Apamias in Gallia conditas multis sæculis post S. Antoninum. An igitur existimabimus prorsus fictitia esse, quæ de loco illo leguntur in Actis omnibus etiam brevioribus, et minus aperte fabulosis? Difficiliter id mihi persuaderi sinam. At malim suspicari, locum martyrii ex antiquioribus monumentis acceptum, ex iisdem videlicet, ex quibus martyrologi antiqui Antoninum Apamiæ annuntiarunt; sed per adjuncta deinde fragmenta contigisse, ut locus in Gallia esse crederetur, qui erat in Syria.

ex Vincentio Bellovace: si et Petro de Natalibus:

39 Varia sunt, quæ hanc meam suspicionem verisimilem faciunt. Imprimis laudatus Bellovacensis, qui verosimiliter Acta habuit Apamiis, Gallicis antiquiora, nullum adducit verbum, quo insinuat, in Gallia passum esse Sanctum, sed potius Apameam Syriæ designat: nam locum martyrii vocat Apameam, sicuti revera nominata fuit urbs Syriæ ad Orontem fluvium; aliis Apamia, et Græce Ἀπάμεια. At Gallica passim eo tempore dicebatur castrum Apamiæ, vel Apamia, Apamiæ, vel Pamia. Certe editores Speculi Historialis locum intellexerunt de Apamea Syriæ, cum in margine hanc addiderint notulam ex Baronio: Passus est S. Antoninus non Apameæ, ut Vincentius et multi alii opinati sunt, sed Pamie apud Tolosam etc. Petrus de Natalibus lib. VIII cap. XXIV nihil quoque affert, quo debeat intelligi urbs Apamiensis in Gallia. Hinc colligo flumina illa Gallica, quibus civitas Apamiensis Gallix attribuenda videretur. Actis adjecta esse post tempora Vincentii Bellovacensis, cum hic ea haud dubie nominasset, si in Actis tunc fuissent reperta: Acta enim tota, etiam capituli translationem, narrat paulo brevius, cæsumque Sanctum dicit ad ripam fluminis ad radices Apameæ decurrentis. At posteriores addiderunt nomen fluminis non modo hujus, sed aliorum etiam, per quæ caput ab angelis in cymba vectum fabulati sunt. Cum igitur sola illa fluviorum nomina Gallicas Apamias designent, idque pro tempore, quo non exstabant; alia vero omnia, quæ in Actis Labbeanis aliisque similibus leguntur, recte intelligi possint de Apamea Syriæ, credibile est Apameam ex antiquis monumentis innotuisse, et Syriacam Apameam intellegendam.

Acta Galli et Syri in multis consonant: unus igitur videtur.

40 Huic conjecturæ favet, quod in memoratis Actis habeantur varia; quæ S. Antonino Syro congruunt. Nam dicitur patria sua egressus atque ad eandem deinde reversus: gentilium errores increpuisse narratur, ab iisque apprehensus ac membratim concisus. Hæc autem omnia etiam referuntur a Græcis de S. Antonino Syro. Fateor quidem plura narrari de Antonino in Actis Latinis, quam referantur in Menologiis Græcis. Verum ex eo non sequitur de diversis agi, cum Græci potuerint multa prætermittere in Menologiis, plura confingere Latini. Acta omnium fabulosissima, quæ S. Antoninum filium faciunt regis Apamiarum, facta mox relata etiam continent, sed insulsis fabulis immixta. Unum igitur restat, nimirum ut ostendamus non esse improbabile, corpus S. Antonini Syri translatum esse in Galliam, indeque concludamus sententiam nostram tanto esse probabilior, quanto magis improbabiles apparent omnes aliorum opiniones de tempore, quo S. Antoninus passus esset in Gallia. Hasce autem improbabile esse ostendam, simulac probavero translationem esse verisimilem.

41 Sammarthani tom. II Gallix Christianæ pag. 161 ad propositum nostrum hæc habent: Præcipuus ecclesiæ (Apamiensis) ac civitatis patronus sanctus Antoninus est, . . . cujus martyrium ipsa civitas, sicuti et capitulum cathedrale, insignium loco gerit: cum quo celebrantur sancti Joannes et Almachius, Antonini in prædicatione et passione socii, fitque continua eorum commemoratio in officio divino, ut et Caii et Alexandri martyrum Apameæ Syriæ, quorum sacræ reliquiæ inde Appamias Gallix Narbonensis, quadam expeditione sacra ab uno ex comitibus Fuxi delatæ, ac thecis argenteis, gemmis ornatis inclusæ, in prædicta ecclesia B. Mariæ de campo collocatæ fuerant; sed thecis direptis, reliquiæ ab hæreticis, quemadmodum et sancti Antonini Sociorumque, nec non sanctæ Nataliæ virginis et martyris Appamiensis, igne crematæ sunt. Videmus hic, reliquias sanctorum Caii et Alexandri, uti et S. Nataliæ, martyrum Apamiensium in Syria, æque servatas fuisse Apamiis ac corpus S. Antonini. Cur ergo non credamus quatuor hæc corpora eodem tempore in Galliam fuisse delata? Sane difficilior non fuit translatio corporis S. Antonini quam aliorum, et rationes tam variæ sunt, quæ illum eundem cum S. Antonino Syro persuadent, ut prævalere debeant popularibus ac fabulosis traditionibus Apamiensium, Sanctum illum urbi suæ attribuentium.

AUCTORE

J. S.

cujus reliquiæ in Galliam cum aliis Apamiensibus fuerint delatæ.

§ V. Respondetur ad argumenta contra sententiam nostram prolata in Historia Occitanix.

Laudati scriptores Historiæ Occitanix, qui controversiam alio traxerunt, ut jam monui, contendunt translationem S. Antonini verisimilem non esse in sententia nostra, atque ita loquuntur tom. I pag. 623: Revera nullo modo verisimile est, corpus S. Antonini martyris Apamiensis in Galliam esse translatum seculo v aut vi, uti insinuant Bollandiani (nimirum Sollierius num. 27, sed dubitanter) et ne quidem seculo VIII. Nam, si in Gallia habemus reliquias ex Oriente allatas, eæ fere allatæ non sunt, nisi a tempore expeditionum cruce signatorum, quando domini ad expeditiones illas profecti, aliquas attulerunt in reditu suo, postquam illas acceperant ex urbibus infidelium dominio ereptis, aut alio modo. Et mox subjiciunt, corpora sanctorum Caii, Alexandri et Nataliæ martyrum fuisse allata ex Apamea Syriæ in Galliam per Rogerium comitem Fuxensem, dum revertebatur a prima expeditione cruce signatorum. Verum, inquit, quoniam hæc reliquiæ translatae non sunt ad abbatiam Fredelacensem, nisi sub finem XI aut initium XII seculi, et quoniam jam ostendimus reliquias cujusdam sancti Antonini diu ante honoratas fuisse in monasterio hujus nominis in provincia Rutenensi, hæc nobis præbent causam existimandi, fuisse in Galliis quempiam sanctum Antoninum martyrem, distinctum ab Apamiensi in Syria. Hoc præcipuum est argumentum, quo laudati scriptores utuntur, ut probent S. Antoninum

Prima objectio contra translationem corporis ex Syria,

F

AUCTORE
J. S.

S. Antoninum fuisse passum in Gallia, ita tamen ut locum martyrii relinquant incertum, et recedant a traditione Apamiensium, qui volunt Sanctum esse passum in urbe sua.

cujus anteceden-
dens propositio
nec probata est
nec vera,

43 Fateor conclusionem hanc tam belle esse deductam, ut primo intuitu dubitaverim, an illi non deberem assentiri. Verum, discussis diligenter antecedentibus, multa reperio sine probatione asserta, ita ut conclusio necessario vacillet. Translatio sæculo v, vi, imo et viii consequenter etiam x, nullo modo verisimilis est laudatis scriptoribus. Quid ergo? An S. Radegundis sæculo vi non accepit reliquias ex Oriente, et quidem ex locis diversis? Audiamus Vitam ejus, a Baudonivia moniali cœva scriptam, apud nos tom. III Augusti pag. 79. Pervenit tandem ad eam (S. Radegundem) de domno Mammete martyre, quod Hierosolymis sua sancta quiescerent membra. Hæc audiens, . . . transmisit virum venerabilem Reovalem presbyterum, qui tunc sæcularis erat, et adhuc superest corpore, ad patriarcham Hierosolymitanum, poscens de beati Mammetis pignore. Hic autem presbyter ei, ut latius refertur, digitum S. Mammetis reversus attulit. In eadem Vita mox narratur S. Radegundis nuntios cum litteris commendatitiis Sigeberti regis direxisse ad imperatorem Justinum, ut partem Crucis Dominicæ aliasque Sanctorum reliquias ab eo peteret. Impetravit sancta regina petitas reliquias, teste non modo hac Vita, sed etiam Gregorio Turonensi et Venantio Fortunato, quorum verba recitantur ibidem in Commentario prævio § v. Hinc laudata Baudonivia plures alias recensens, sic generatim loquitur de collectis per S. Radegundem reliquiis: Postquam monasterium est ingressa, quantam multitudinem Sanctorum fidelissimis precibus congregavit! Hoc Oriens testatur, Aquilo, Auster, vel Occidens profitetur: quia undique pretiosas gemmas cæloque reconditas, et quas paradus habet, ipsa devota tam muneribus, quam precibus sibi obtinuit. Hoc solum S. Radegundis exemplum sufficere potest, ut judicemus non paucas reliquias ex Oriente in Galliam delatas ante expeditiones sacras sub finem sæculi xi inchoatas.

C
sed potius veris
factis contraria.

44 Veruntamen non deessent exempla alia translatarum iis temporibus reliquiarum ex Oriente in Galliam, si necesse esset ea hoc loco cum ex Actis Sanctorum, tum aliunde accumulare. Baronius in Annalibus ad annum 637 num. 1 prudenter observat, plerasque Orientalium Sanctorum reliquias, quas in Occidente habemus, translatas esse post occupatas ab infidelibus Ægyptum et Syriam, aliasque vicinas provincias. Nam relata expugnatione Antiochiæ per Saracenos, hæc subjungit: Plane his temporibus, quibus sive a Persis antea, sive ab Arabibus postea iisdemque Mahometanis et Sarracenis captæ sunt nobilissimæ civitates Orientis Alexandria, Hierosolyma, et Antiochia, una cum eisdem subditis regionibus, accidit, ut sive habitatoribus in Occidentem commigrantibus, sive mercatoribus cum iisdem gentilibus tuto versantibus, sive aliis fidelibus Christianis id curantibus, complura sanctorum tum martyrum tum confessorum corpora translata fuerint in Occidentem, atque in diversis locis, sive Romæ, sive Venetiis, vel alibi collocata. Romam autem translatas tunc fuisse venerandas reliquias Ignatii martyris Antiochia, constans fama vetusque traditio potius, quam scripta significant. Quod et pariter dicen-

dum de aliis pluribus Sanctorum reliquiis, quas D ex Oriente advectas diversa Occidentalis orbis loca custodiunt. Hactenus Baronius, et recte.

45 Ex hisce autem non modo verisimile fit, prorsus evertitur: quasdam Sanctorum reliquias ex Oriente translatas esse in Galliam sæculo vi, vii et viii; sed etiam ex tempore occupatæ per Saracenos Antiochiæ, sub qua erat Apamea, parum verisimile apparet, corpora SS. Caii, Alexandri et Nataliæ translata inde esse circa finem sæculi xi, ut volunt laudati scriptores, sed sine probatione idonea. Nam, cum tota illa provincia sub Saracenorum dominio permanserit ab illo tempore usque ad finem fere sæculi xi, quis facile credat tot corpora sacra ibi per quatuor sæcula et dimidium servata fuisse sub tyrannide Mahometanorum, ac demum avecta, quando tutius servari potuissent sub Christiano principe? Quin imo ne quidem usque ad annum 637 Apameæ permansisse sacra hæc corpora, mihi verisimilius est: Apamea enim, teste Evagrio lib. v cap. x, capta fuit ab Adaarmane sub Chosdroe Persarum rege. Captam vero Adaarmanes totam concremavit, bonisque omnibus contra fidem datam direptis abscessit, universos cives ac finitimos captivos abducens inter quos ipsum quoque urbis episcopum, et eum, qui administratio provinciæ commissa erat, secum asportavit. Expugnationem urbis ad annum 573 refert Pagius num. 7. Hæc omnia persuadent, prædicta sacra corpora non permansisse Apameæ usque ad expeditiones sacras. Itaque traditio relata a Sammartanis de translatis corporibus ab uno ex comitibus Fuxi parum auctoritatis habere potest, et conjecturæ videtur attribuenda. Certe illa traditio, si vera esset, necdum evinceret id factum esse per Rogerium, qui forsitan Apameæ nunquam fuit. Totum igitur istud argumentum collabitur, et verisimile manet S. Antonini corpus cum corporibus aliorum sanctorum Apamiensium in Galliam delatum esse post vastatam Apameam.

46 Laudati scriptores refutato nunc argumento subjungunt auctoritatem Vincentii Bellovacensis et S. Antonini, quos sibi faventes credunt. Acta etiam, licet fabulosa fateantur, aut saltem maxime interpolata, opinionis suæ tanto magis favere asserunt, quanto magis invicem consonant in uno hoc articulo, quem traditioni antiquæ conformem dicunt. Verum jam ostendi Bellovacensem, cui S. Antoninus titulo viii cap. 1 § xlii prorsus consonat, uti et Petrus de Natalibus, meæ omnino sententiæ favere, cum nullus illorum vel verbo insinuet, Sanctum passum esse in Gallia, sed Apameæ passum scribant, quam in Gallia tunc non fuisse, inter nos convenit. Acta vero tanto magis huic adstipulantur sententiæ, quanto magis cum dictis scriptoribus conspirant pro Apamea Sancti palæstra, aliisque gestis eodem modo apud omnes relatis. Sola nomina fluviorum, Actis deinde adjecta, Galliam insinuant, nec quidquam præterea in Actis, ex quo colligas Sanctum Galliæ adscribendum. Tota ergo hæc probatio auctorum Historiæ Occitanæ pro nobis rectius adducitur, cum illi ipsi velint Sanctum non esse martyrio coronatum Apamiis in comitatu Fuxensi; atque Apamia tamen aut Apamea miro omnium consensu assignetur, ita ut illa quærenda sit in Syria. Ne traditio quidem ipsa favet: nam illa habet Apamiæ passum Sanctum, non in alio Galliæ loco. Quis autem non intelligat, facilius errari potuisse in locis ejusdem nominis, quam in locis nominis diversi, atque adeo facilius

altera objectio
adducit aucto-
ritatem illorum,
qui nostræ fa-
vent sententiæ:

F

AUCTORE
J. S.

A facilius substitui potuisse Apamiam Gallicam pro Apamia Syriaca, quam alia qualibet urbe.

respondetur ob-
jectioni tertiæ,

47 Tandem laudati scriptores adducunt aliquot Martyrologia non admodum vetusta. In Martyrologio Centulensi, seu S. Richarii, scripto verosimiliter sæculo XIV hæc leguntur: In Gallia territorio Catercensi (Cadurcensi, opinor) sancti Antonini presbyteri et martyris. Eodem die, sancti alterius Antonini pueri, martyris. Ad hæc viri eruditi observant sequentia: Martyrologium istud recenset 2 Septembris sanctum quemdam Antoninum presbyterum et martyrem in territorio Cadurcensi, distinctum a Syro, quem puerum vocat, quemque eodem die memorat. Quæro ego, unde id hauserit collector istius Martyrologii? An ex Actis? An ex Apographis Hieronymianis? An ex Usuardo, qui alterum eodem die, alterum sequenti memoravit, quemque male correxit? Quidquid sit, junior est scriptor ille, quam ut ejus unius auctoritate credamus, quemdam Antoninum martyrio coronatum in territorio Cadurcensi. Sane crediderim ab isto martyrologo S. Antoninum Cadurcensi territorio adscriptum, quia credidit ejusdem Sancti monasterium, in quo colitur, ad dictum spectare territorium, cui revera vicinum est. Duos vero ab hoc et aliis recensitos putem, quia in Apographis Hieronymianis modo puer vocatur, modo martyr, quem presbyteri titulo alii ex Actis condecorarunt: nam Acta ipsa puerum initio vocant, deinde presbyterum asserunt; nec dubium videtur, quin tituli illi ex Actis sint derivati. Nihil igitur ad rem facit auctoritas istius martyrologii.

B

ut. et quartæ,
quæ varia est,

48 Neque plus prodesse potest codex Victorinus, seu S. Victoris Parisiis, in quo sic legitur apud Sollerium in Usuardo ad 11 Septembris: Civitate Brugdunensi, passio S. Antonini levitæ, cum Joanne presbytero et Almachio puero. Nihil, inquam, solidius ex his verbis inferunt eruditi adversarii hunc Antoninum alium esse a S. Antonino Syro. Totum tamen eorum ratiocinium subjungo: Hic autem Antoninus debet esse ille Aquitanus, quia in ecclesia Apamiensi* colebantur reliquæ duorum ipsius sociorum Joannis et Almachii, quos nullus assignat socios S. Antonino Apamiensi. Hinc patet novum Martyrologium Romanum, cui Cardinalis Baronius ad

C

2 Septembris inseruit: «Pamiæ in Gallia S. Antonini martyris etc.», non esse primum Martyrologium, quod memorat sanctum quemdam Antoninum in Galliis. Laudatus tamen Cardinalis erravit in loco martyrii. Hactenus illi, qui ad hæc solum addunt, antiquum esse Sancti cultum in Gallia et Hispania, et præsertim in Aquitania et Arvernica, voluntque non futurum fuisse, ut hic cultus tam late extenderetur, nisi Sanctus in Gallia esset passus. Verum, quod spectat ad cultum, is ortum habere potuit ex reliquiis in Galliam delatis, sicuti factum est in Hispania; nec tam late umquam extensus est S. Antonini cultus per Galliam, ut ex eo probabiliter inferri possit locus martyrii. Rectius ex cultu serius inchoato colligitur, Sanctum in Gallia revera non esse mortuum.

ei nimis vaga,

49 Jam vero vellem explicuissent eruditi scriptores, ubinam in Galliis sit illa civitas Brugdunensis, cui Martyrologium Victorinum attribuit S. Antoninum levitam cum sociis Joanne et Almachio. Hic Antoninus, inquiunt, debet esse ille Aquitanus. Qua igitur Aquitanicæ parte est civitas illa Brugdunensis? Id sane expositum oportuerat, priusquam ex civitate prorsus ignota

inferretur regio determinata. At, inquiunt, socios ejus Joannem et Almachium nullus attribuit Antonino Syro. Respondeo socios illos male attribui S. Antonino, sicuti in Martyrologio S. Savini de Levitania male cum S. Antonino junguntur Anicetus et Formus, qui alibi rectius Photinus. Porro, si fontem, unde nugæ suas hausit hic martyrologus, viri eruditi vidissent, prorsus abstinuissent ab hoc argumento. Produxit novam Sancto palæstram, novos martyrii socios, novum levitæ, seu diaconi, titulum martyrologus iste, omnia autem ex eodem fonte, ex Actis nimirum fabulosissimis, quorum habeo apographum ex codice Rebdorffensi. Consentunt hæc in multis cum Ms. Rubæ-Vallis et cum Actis, quæ secutus est Bertrandus, sed in variis etiam ab omnibus dissentiunt.

50 Accipe pauca pro specimine. Natum dicunt Antoninum Tolosensi Apamiæ oppido... temporibus Pippini regis et Theodorici, cujus et nepos erat. Profectus ad limina Apostolorum, .. ad civitatem Salernitanam perrexit, ubi in eremo habitavit per octodecim continuos annos. Dein venit rex Pipinus cum sancto Heleno episcopo... in urbem Romam sumere sibi imperium. Hic accersitum Antoninum reduxit secum in civitatem Brudunensem. Hinc Antoninus perrexit in regionem Movitensem cum supra dicto Heleno episcopo. Reversum autem Antoninum voluit Theodoricus rex episcopum creare Tolosanum; varia quoque monasteria eum sibi abbatem cupiebant. Ille vero utramque dignitatem recusans, vix tandem ad hoc precibus superatus est, ut honorem susciperet diaconatus. Post hæc a Theodorico inclusus est carceri, ubi ab angelo pastus, et recreatus est a puero quodam Almachio. Inventum in carcere Almachium, jubente rege, satellites ex alto præcipitaverunt. Verum puer, angelo protegente, illæsus mox cepit prædicare. Non diu post, occiso Theodorico per Pipinum in prælio, Galatianus (alibi Gerlacius) rex variis tormentis Antoninum aggredditur, ut fidei renuntiet, sed hic nec plumbo bulliente occidi, nec aqua potuit suffocari: Tunc pii populi rapuerunt inde beatum Antoninum de manu regis Galatiani, et miserunt eum in Frigidensem urbem, ubi invenit puerum suum Almachium.. Et manserunt simul in loco, qui

quæque profu-
xit ex fonte im-
purissimo,

E

F

51 Deinde accessit ad illos, monente angelo, Joannes presbyter. Nec multo post capti omnes, ductique sunt ante conspectum Metopii regis. Fide autem illorum nequidquam tentata, ducuntur ad ripam cujusdam fluminis, ubi spiculator, arrepto gladio sanctum Antoninum ab humero dextra lævaque in duas partes membratim divisit, ita ut caput et brachium dextrum in una parte remaneret, corpus vero et læva, quæ est manus sinistra, ex alia parte jaceret. Almachius vero et Joannes presbyter... capitis obtruncatione gloriosum martyrium compleverunt. Deinde corpora jussu Effrasie, quæ erat paganissima neptis Metopii regis, flumini injecta sunt. Caput autem angelorum ministerio per Areiam*, aliosque fluvios sic vectum scribitur ad locum, qui dicitur Vallis nobilis, ut locus martyrii ex iis statui deberet circa hodiernas Apamias. Demum trium Martyrum corpora sepulta dicuntur in civitate Frigidensi, ac ibi postmodum magnam fabricaverunt ecclesiam. Hæc Porro omnia multis miraculis, apparitionibus, aliisque fictitiis adjunctis sic exornata sunt, ut Acta illa

ex Actis nimi-
rum omnium
fabulosissimis:

* l'Auriege

nullam

AUCTORE
J. S.

Joannes et Almachus, qui ab aliquibus socii dantur Antonino, nihil evincunt:

nullam prorsus mereantur fidem; nec majorem martyrologus ille, qui ex hisce civitatem Brugdunensem, diaconi officium, ac duos martyrii socios imprudenter descripsit.

52 Porro socii illi Joannes et Almachius cum S. Antonino etiam junguntur in Ms. Rubex-Valles, et apud Bertrandum; at illa Acta nihilo meliora sunt, cum easdem contineant fabulas, exceptis ignotis istis civitatibus, paucisque aliis, pro quibus alia habent figmenta æque clara. Gononus quoque de Vitis Patrum Occidentis pag. 256 Joannem et Almachium cum S. Antonino memorat, sed ex iisdem Actis, quæ tradit compendio, omissis quibusdam anachronismis, et fabulis apertioribus. Quin et Spondanus eadem breviter perstrinxit ad annum 1295 num. 12. Quod autem Apamiis fuerint SS. Joannis et Almachii reliquæ non inficior. At nec inde inferri potest, hosce Sanctos cum S. Antonino passos, et multo minus, S. Antoninum in Gallia obiisse: nescimus enim, an reliquæ illorum duorum allatæ sint Apamiis simul cum reliquiis S. Antonini, an seorsum. Nescimus, an eo delatæ sint ex alia Gallix parte, an aliunde. Itaque ex servatis olim in civitate Apamiensi reliquiis Joannis et Almachii nihil aptius concludi potest, quam hasce recentioribus fabulatoribus occasionem præbuisse comminiscendi Sanctos illos fuisse S. Antonini in martyrio socios. Quapropter reliquæ Apamienses nihilo magis prosunt, ut S. Antoninus Gallix attribui possit, quam adducta obscuri nominis Martyrologia. Quod vero dicitur de Martyrologio Romano ad rem parum attinet, nisi forsitan eruditi viri contradicere voluerint Sollerio, qui num. 6 dixerat, Baronium procul dubio inductum fuisse a recentioribus, Maurolyco, Felicio et Galesino, Ut ii Septembris signaret « Pamiæ in Gallia, S. Antonini « martyris », alio Apamiensi Syro plane neglecto et prætermisso. Hoc certe ab antiquis, imo a nullo prorsus classico Martyrologio haurire potuit. At hæc verba potius confirmant, dum consentiunt non recte annuntiatum Pamiæ in Gallia, et dum Syrum Apamiensem agnoscunt.

respondetur ad has quasdam

53 Apertius iidem scriptores Sollerium carpunt pag. 622, quia Aquitanum vocaverat S. Antoninum, quem Galli Apamienses sibi attribuunt. Lubet censuram audire: Quapropter, inquiunt, erraverunt Bollandiani, dum, supponentes, quod S. Antoninus martyrium subiisset Apamiis in Gallia, martyrem faciunt Aquitanum: Tolosanum enim territorium constituebat partem Gallix Narbonensis. Poterant hanc correctionem omittere laudati historiographi, cum inutilis esset ad S. Antoninum Gallix vindicandum, quod unum ibi agebant. Ino vero omittenda prorsus erat, cum recte locutus sit Sollerius, qui non ignorabat Tolosam esse in Gallia Narbonensi: nam jam num. 2 locutus fuerat de Antonino in Gallia Narbonensi: sed non ignorabat idem Sollerius, ipsam primam Narbonensem, in qua est Tolosana ditio, partem olim fuisse Aquitanix generatim sumptæ. Quin imo id ipsi sæpe in Historia sua agnoscunt laudati scriptores. Cur igitur non licuit Sollerio S. Antoninum, si Apamiis passus esset, Aquitanum nominare, sicut subinde Occitanum vocavit, et sæpius Gallum? Certe etiam hoc tempore in rebus ecclesiasticis, quidquid inter Oceanum, Pireneos, Rhodanum et Ligerim interjacet, recepto vocabulo Aquitania nominatur.

54 Non opus est multis respondere ad obser-

vationem, quam iidem historiographi fecerunt ad verba Adhemari Chabannensis: S. Leonardus in Lemovicino, et S. Antoninus martyr in Cadurcino miraculis cœperunt coruscare; ex quibus inferre nituntur S. Antoninum ex sententia Adhemari passum esse in Cadurcensi provincia, Quia, inquiunt, eum jungit cum S. Leonardo, qui Sanctus erat ipsius loci, quique certo mortuus est in agro Lemovicensi. Nihil magis probat hæc observatio, quam laudatos scriptores nihil prætermisisse, quod conducere crederent ad S. Antoninum Gallix vindicandum. Illud ego Gallis non invideo, sed pro instituto nostro, quid verum videatur inquiri. Ceterum, priusquam hinc discedo, duo sunt observanda. Primum est, quod nec Tillemontius nec Sollerius in eam inclinaverint opinionem, ut nullum prorsus Antoninum Gallix adjudicandum suspicati sint, sed quod solum tractaverint de eo, qui colitur Apamiis, ita ut illos proprie non refutaverint nuperi Occitanicæ Historiæ editores, sed potius statum quæstionis mutaverint, dum probare conati sunt Sanctum esse passum in alio Gallix loco. Alterum est, quod tom. II pag. 358 asserant, allatas a Rogerio II Fuxensi comite reliquias Sanctorum Apamiensium in Syria, ac forsitan etiam S. Antonini martyris istius urbis, quo factum fuerit, inquiunt, ut Sanctus hic confunderetur cum S. Antonino martyre Aquitano, et antiquo patrono abbatix Fredelacensis. Verum Aquitanum Antoninum nullus hactenus satis novit distinctum ab Apamiensi; et Acta omnia affirmant ejusdem Antonini caput fuisse in monasterio apud Rutenos, cujus corpus erta Apamiis, et aliquæ reliquæ in Hispania. Præterea jam observavi, illam translationem Rogerio tribui sine probatione, et sine multa verisimilitudine.

§ VI. Examinantur sententiæ aliquorum, qui crediderunt S. Antoninum passum esse Apamiis in Gallia.

Petrus Franciscus Chiffletius in Dissertatione de uno Dionysio, ubi edidit Acta S. Antonini martyris, existimat S. Antoninum fuisse socium S. Dionysii Parisiensis, quem eundem credit cum Areopagita. Ex hac opinione, si vera esset, sequeretur S. Antoninum passum esse in Gallia sæculo II. Opinionem autem suam probare nititur Chiffletius ex variis scriptoribus, quos in Dissertatione sua allegat. Audi ejus verba pag. 145: Hæ omnes epochæ (aliorum de ætate S. Antonini) cum nullo nitantur fundamento, nec ab ejus Vitæ scriptore vel leviter attingantur, pronum est, illis rejectis, Antoninum martyrem putare S. Dionysii discipulum, quem ille e portu Arelatensi in Aquitaniam destinavit, ut testantur Græcus anonymus a Methodio laudatus, Methodius ipse, Methodii interpres Anastasius, et Hincmarus Remensis duos Antoninos, seniore et juniore aperte distinguens; cum Appamia sita sit in Tolosana Aquitanix provincia; neque sciatur, quid factum sit illo Antonino S. Dionysii discipulo, nisi ipse est Apamiensis Antoninus, Evangelii prædicatione, martyrio et miraculis clarus. Tota ratiocinatio huc

D
eorundem scrip-
torum observa-
tiones.

F
Chiffletius vult
S. Antoninum
Apamiensem
socium fuisse
S. Dionysii,

redit.

AUCTORE
J. S.

A *redit. Fuit aliquis Antoninus socius S. Dionysii, aut etiam duo ejusdem nominis. Missus hic, aut horum alter, fuit in Aquitaniam ad prædicandum Evangelium. Verisimile autem non est, hunc omni carere cultu et prorsus ignotum esse. Itaque credibile est hunc Antoninum esse martyrem Apamiensem, in cujus Vita nihil reperitur, quod isti repugnat conjecturæ.*

56 *Nolim hic negare fuisse sanctum aliquem Antoninum inter socios S. Dionysii Parisiensis, qui an Arcopagita sit, suo loco examinabitur. Certe laudatus Methodius apud Chiffletium pag. 21 de Dionysio habet, venisse ad portum Arelatensem, ex quo, inquit, Marcellum ad Hispaniam, Antoninum in Aquitaniam, verbum mitit seminatueros et roboratueros. Verum hunc Antoninum Meldenses sibi vindicant, et multis eum sæculis coluerunt, olim quidem Officio semiduplici, nunc vero simplici commemoratione ad xxx Septembris, uti videre est in Historia Meldensis ecclesiæ Tossani du Plessis tom. I pag. 7, et latius nota v pag. 621 et 622. Consentit facile Chiffletius Antoninum Dionysii socium Meldensibus attribuendum, sed pag. 97 sic loquitur pro opinione sua : Hincmarus Remensis in epistola ad Carolum Calvum, duos Antoninos sancti Dionysii discipulos commemorat; seniores unum in Aquitaniam ab eo destinatum; alterum juniorem, qui Romam ad Anacletum Papam se contulit cum Sanctino, cujus etiam in episcopatu Meldensi successor fuit. Antoninus porro a S. Dionysio in Aquitaniam missus (quantum conjectura consequi possum) ipse Apamiensium patronus et martyr. Verum epistola illa Hincmari esse non videtur. Audi Benedictinos scriptores Historiæ litterariæ Franciæ tom. V pag. 577 in Hincmaro, ubi de epistola memorata sic loquuntur : Verum eruditis hodie persuasum est, hanc epistolam esse supposititiam. Deinde observant epistolam finiri illis verbis magis splendescit in lucem, sicuti edita est apud Mabillonium tom. I Analectorum pag. 59, et tom. III Annalium pag. 198 : reliqua vero, quæ sequuntur apud Surium ad ix Octobris, ab alio quopiam adjecta esse. Itaque cum nec epistola sit Hincmari, nec quidquam de Antoninis habeat, secundus ille Antoninus solum nititur fabulosa historia, quæ dictæ epistolæ adjecta est, nec ullam meretur fidem.*

57 *Nihil igitur ex epistola illa pro duobus Antoninis inferri potest; nihil quoque ex missione Antonini in Aquitaniam, etiamsi missio illa, quæ incerto nititur fundamento, plane certa esset, et indubitata, cum ex Aquitania idem Meldas concedere potuerit. Quapropter fundamento idoneo caret opinio Chiffletiana, nec ullam ex Actis S. Antonini habet similitudinem veri. Viderat hoc ipse Chiffletius, ideoque argumentum istud diluere conatur pag. 146 hisce verbis : Nec vero scrupulum faciat, quod hujus auctor Historiæ (qui nullum temporis characterem adhibuit, ex quo vel illius ætas, vel ipsius, de quo scribit, Antonini seculum agnosci possit) nullam Dionysii, a quo missus fuerit, mentionem facit; immo ullum Appamiæ ortum asserit. Nihil enim repugnat, quo minus Antoninus Appamiæ natus, et ad exquirendos veræ fidei doctores, aut captandam martyrii occasionem (ut habet ejus Vita) peregre profectus, Dionysium ejusve socios obvios habuerit, atque ab iis sacratoribus imbutus mysteriis, et sacerdotio initiatus Appamiæ redierit, ut unde*

Septembris Tomus I.

in vitam mortalem eductus fuerat, indidem in cælestem patriam nasceretur. Verum hæc invicem adversantur : si enim Apamiis natus est, si in portu Arelatensi obvium habuit Dionysium, quomodo mox tam perfecte institutus est, ut ex portu Arelatensi mitteretur in Aquitaniam ad Evangelium prædicandum? Deinde, a quo institutus erat fide Christiana, ut jam ante adventum Dionysii Arcopagitæ, ut vult Chiffletius, amore martyrii patriam deseruerit? Hisce adde, quod sæpe jam diximus, Apamias eo tempore non exstitisse in Gallia, nec dubitabis, quin prorsus repudianda sit Chiffletii sententia.

58 *Gononus de Vitis Patrum Occidentis lib. IV pag. 256 et 257 alia S. Antonino attribuit gesta, ac ætatem multum diversam. Vult enim filium fuisse Fredelasii Apameæ regis, floruisse circa annum Domini cdxlix tempore Merovei Gallorum regis, ipsius quoque avunculum fuisse Theodoricum Tolosæ regem. Hunc autem ait fuisse illum Visigothorum regem, qui periit in bello, cum regi Hunnorum Attilæ in Campania Galliæ opem ferret contra Meroveum Francorum regem, qui eundem interfecit. (Anno 451 pugnavit Theodoricus contra Attilam cum Aetio Romanorum duce et Meroveo Francorum rege, non vero Attilæ opem tulit, ut perperam dicitur.) Demum Antoninum adscribit Ordini Eremitarum S. Augustini, asseritque martyrem fuisse sub pagano rege Galeatio et Metropio. Omnia hic æque confusa et falsa. Ignotus enim Fredelasius Apamiarum rex, et procul dubio fictitius, cum ipsæ non exstarent Apamiæ, nec ullus Apamiarum rex apud antiquos scriptores sit cognitus. Nihil notior, opinor, erat eo tempore in Gallia Ordo Eremitarum S. Augustini. Fictitius item rex est Galeatius, qui Theodorico successisse dicitur, uti et Metropius, aut Methopius : nam occiso Theodorico successit filius Thorismundus, huic vere Theodoricus II. Denique commentitia est tota hæc epocha, cum in Actis fabulosis, ex quibus omnia deprompta sunt, occurrant Pipinus et S. Audoenus, ita ut necessario ad sæculum vii aut viii respicere debeat, qui Acta illa fabulosissima tueri contendit.*

59 *Sammarthani tom. II Galliæ Christianæ pag. 157 res gestas S. Antonini eodem fere modo narrant, quo relatas dixi a Gonono, omissis tamen aliquot fabulis. Verum addunt hi aliqua de cultu in Italia, quæ hoc loco discutienda sunt : Multa, inquit, loca sacra visitavit, varias eremos incoluit, et post paragrata multo tempore, et miraculis illustratam omnem circa regionem, urbem Romam, quo delatus, cæteramque Italiam, ubi adhuc insignis est ejus memoria in oppido Castrinovi, duodecim circiter milliaribus Roma distante, ubi uti præcipuus patronus et loci et ecclesiæ magna religione et veneratione colitur etc. Et quibusdam interjectis sic prosequuntur : Ecclesiamque ad quandam sylvam Castronovo proximam, ubi diutius habitavit, miraculis dicti Sancti depictam, vicini ipsi populi magna veneratione frequentant. Non satis mihi constat; quodnam oppidum Castronovo, seu Castrum novum designare voluerint laudati scriptores, cum varia istius nomina reperiantur in Etruria. Viæ dubito, quin illud longius sit Roma dissitum, quam duodecim milliaribus. Verum quidquid sit de loci situ, minime dubito, quin alius sit Antoninus, qui ibidem est patronus. Certe egerunt Majores nostri ad xxvii Aprilis de S. Antonio presbytero et eremita, qui vulgo An-*

Gononus vult
Sanctum flo-
ruisse sæculo v,
multasque am-
plectitur fabu-
las;Sammarthani
S. Antoninum
Apamiensem
cum Lucensi
confundunt :
Fcui duos Anto-
ninos attribuit
socios ex epi-
stola Hincmaro
supposita, et in
fine aucta:verum opinio
ejus fundamen-
to caret idoneo,
et aliunde etiam
non est verissi-
mili.

AUCTORE
J. S.

loninus vocatur, quique Lucæ, Senis aliisque Italia locis colitur. Hunc, opinor, patronum habent incolæ Castri novi. An autem istud sit Castrum novum Senense, an Volaterranum, an aliud in Etruria; an forsitan locus, qui in variis tabulis S. Antonio dicitur, notaturque in limite territorii Senensis, hactenus affirmare nequeo. Demum ex hisce verisimile est, quædam gesta hujus etiam Antonini presbyteri ac eremitæ attributa esse S. Antonino Apamiensi. Talia videri possunt vita eremitica, presbyterium, ac iter Italicum, quæ S. Antonino Apamiensi in Actis parum verisimiliter adscribuntur.

aliorum sententia, qui Sanctum floruisse volunt sæculo VIII, etiam improbabilis.

60 Ultima sententia est illorum, qui S. Antoninum connectunt cum Pipino rege, et sæculo VIII. Si illa opinio melioribus fulciretur Actis, facilius conciliari posset cum initio cultus in Gallia et Hispania. Verum Acta illa scatent tot anachronismis et fabulis, quemadmodum jam indicavi, ut epocha etiam totaque sententia, quæ tam ruinoso nititur fundamento, repudiari debeat. Accedit quod ne illo quidem tempore conditæ essent Apamiæ Gallicæ, quibus attribuntur natales et mors Sancti. Præterea prorsus inverisimilis redditur illa opinio, si consideremus præcipuos martyrologos vicinos fuisse istis temporibus; atque ab iis S. Antoninum annuntiari Apamiæ in Syria, ut probavimus. Itaque cum omnes opiniones, quæ S. Antoninum adscribunt Apamiis Gallicis, prorsus videantur improbabiles, idque nobiscum agnoscant eruditi scriptores Historiæ Occitanæ; cumque etiam omnia Acta, præcipui martyrologi, et multorum sæculorum traditio asserant, Sanctum Apamiæ natum, ibidemque aut prope eam passum esse; nihil videtur superesse, nisi ut existimemus Apameam in Syria intelligendam, cui facili errore Gallica substituta sit posterioribus sæculis, quod eo delatæ essent reliquæ, cultusque ibidem dudum inchoatus.

Conclusio Commentarii et monitio de Actis edendis.

61 Attamen ideo non contendo nullum esse S. Antoninum in Gallia, nec alia intentione refutavi rationes allegatas a scriptoribus Historiæ Occitanæ, quam ut ostenderem S. Antoninum, qui colitur Apamiis, verosimiliter Gallum non esse, uti illi moliebantur probare. Si alius sit Antoninus Meldis, alius in Arvernia, alii aliis Galliarum locis, de illis hic non disputo. Si ille etiam, qui in Rutenis colitur, probari possit ab Apamiensi distinctus, de illo rursum alia quæri poterunt. Ceterum quæ disputavimus veri investigandi causa, libenter deseremus aut corrigemus, si quis certiora de S. Antonino invenire potuerit et meliora. Nunc vero, postpositis omnibus Actis prolixioribus, gemina subjungam Acta breviora, altera ex Ms. Reginæ Sueciæ, altera ex Vincentio Bellovacensi, non quidem ut authentica, sed ut minus vitiosa. Sane dubitandum non est, quin prolixiora illa, quæ apud Labbeum et Chiffletium sunt edita, magis sint fabulosa, et omnium deterrima Bertrandiana et Mss. illis similia. Sic tamen breviora illa Acta edemus, ut in Annotatis simus addituri ex variis Mss. omnia illa, quæ Lectori utilia esse judicamus.

ACTA PRIMA

AUCTORE ANONYMO

Ex codice Ms. XXXIII Reginæ Sueciæ.

Sanctus a itaque memorandus Antoninus, Apamiæ oriundus, cum in vico quodam solus inter gentilium tenebras, fidei suæ lumine, velut cujusdam sideris splendore fulgeret, ut sacrilegam eorum vitaret insaniam, juxta sacrarum Scripturarum præcepta, ad alium vicum, in quo nonnullorum Christianorum conversatio erat, transmigravit: eodemque loco in sancti operis studio et sedulitate persistens, numquam tamen ab impiorum increpatione b cessavit. Cumque diabolica versus eum rabies in sacrilegis tortoribus inflammata concresceret, etiam tempus coronæ ejus triumphalis instaret, præsens dixit suum ipse [agonem c.]

2 Nam cum dierum Christianæ legis sollemnitatis ageretur, essetque in ea festivitatis devotio religiosus viris, loca convenire sacris consecrata ministeriis, se proinde paulo longius iturum nonnullis ipse dixisset, simulque denunciavit ore prophetico d, se inde minime reverti, impiorum vero manibus comprehendendum et furore feriendum esse. Itaque sicut divino spiritu pronunciaverat informatus, a gentilibus, qui ejus sanctos speculabantur egressus, ita in itineris sui perfectione prostratus est, ut pro confessione Dei ac Domini nostri Jesu Christi, dum ei illatam unius mortis poenam gentilis insania existimat non posse sufficere, in plurimas partes frustra e divisus, in aquæductum f, qui ad urbem Apamiæ defluebat, sacrilegis impiorum manibus jactaretur.

3 Verum mox perennem gloriosissimi Martyris sui palmam præsens Divinitas approbavit. Nam sacra venerandi corporis membra, quæ fuerant ante dispersa, velut in unam eandemque compagem se sponte propria contulerunt: gloriosissimus quoque illius sanguis, pro Domini nostri amore profusus, ita aquæ illius rapido furore conjunctus est, quasi in terram aridam unius loci fuisset statione collectus: nil exinde mobilis elementi vindicans sibi unda dispersit, sed velut quodam fidelissimo famulatu membris suis integrum illibatamque conjunxit: itaque quod sacrilega manus furibunda disperserat, velut agnoscens famulum Christi, fidelior aqua servavit: nam coagulati circa corpus cruoris non exiguus quidam cumulus est repertus. Postea fluentum quoque ipsius aquæ-ducti, acsi injuriam sancto corpori inferre metueret, se a cursu solito lapsuque suspendit, et siccum sacris membris locum, tamquam in morem divisi pro Israëlitis transitu maris, aut conversi retrorsum Jordanis, exhibuit.

4 Deinceps cum ad levandum sacratissimum corpus diversorum populorum agmina numerosa venissent, numquam se a pluribus passus est transportari; sed duabus tantum mulierculis, quæ fuerant fidei ardore succensæ, ut illic, ubi tumu-

lari

D

Sancti patria et fervor religionis,

a

b

E

c

martyrium. quod ante prædixerat: corporis partes fluvio injectæ,

d

e f

in eo mirabiliter servantur, uti et sanguis:

F

corporis inventio et translatio ad locum sepulture:

A lari voluerat, transferretur, exinde se furtim passus est vehi; nimirum ut et hic virtus Martyris monstraretur: siquidem quod multis arduum fuerat et impossibile, duabus tantum fragilissimi sexus personis levissimum redderetur g.

g
sepultura, mi-
racula: tempus
martyrii.

5 Quod cum ad quemdam presbyterum, quo beatissimus martyr voluerat manifeste deferri, omni per illas fide fortissimas mulieres fuisset facilitate delatum; priusquam solemnibus tumularetur exequiis, magna virtutum suarum documenta præmisit: nam fugatis dæmonibus et purgatis liberatisque corporibus, multos pristinae reddidit sanitati. Passus est autem beatissimus martyr Antoninus tempore Antonini imperatoris, cognomento Pii h, haud longe extra muros supra dictæ urbis super fluminis ripam, quod Areia i vocatur: sepultus vero a religiosissimis Christianis honorifice in loco, ubi a duabus jam dictis mulieribus fuerat delatus, quarto Nonas Septembris k.

h

i

k

ANNOTATA.

B a Acta hunc præfixum habent titulum: Passio sancti Antonini martyris. Brevia sunt, et in quibusdam ab omnibus aliis dissonant, atque hac de causa eduntur. Verum, etiamsi pauciores in hisce Actis sint fabulæ, non carent suis etiam defectibus.

b Hæc omnia conciliari utcumque possunt cum elogiis Græcorum, nisi quod ibi omnia adjuncta distinctius explicantur.

c Vox agonem, quam uncis inclusi, in Ms. non est; sed locus pro hac aut simili voce vacuus.

d Hæc martyrii prædictio habetur in omnibus Actis Latinis, non in Græcorum elogiis.

e Forte legendum frustatim.

f Aquæductus hic sumitur pro fluvio.

g Hæc corporis per duas mulieres translatio in solo hoc Ms. reperitur. In aliis quidem narratur, quo modo corpus et sanguis fuerit conservatus in fluvio, at de inventionem et sepultura corporis non nisi brevissime agitur. Hæc itaque corporis translatio ad locum sepulturæ nihilo certior apparet, quam sint alia mirabilia Actis inserta.

C h Imperavit Antoninus Pius ante et post medium sæculi n, ideoque ex hisce mors Sancti figenda esset circa medium ejusdem sæculi. Porro hæc martyrii epocha non in solis hisce Actis legitur, sed etiam in alio quodam Ms. bibliothecæ Mellicensis, in quo sic habetur: Explicit Passio S. Antonini martyris, quem peregrini (Hispani videlicet) Antolinum vocant, qui passus est Apamiæ civitate, sub Antonino in prædicto recognitionem Pii, iv Nonas Septembris. Nolim tamen contendere hanc epocham satis esse certam, cum duo memorata Mss. ad hoc non satis habeant auctoritatis. In duobus apographis Hieronymianis Sancti martyrium collocatur sub Constantio, idque non displicet Tillemontio. Verum annuntiationes illæ, cum longiores sint, quam passim occurrant in Hieronymianis, videntur interpolatæ. Prior apud Florentinum ad iii Septembris sic habet: Et in regione Apamiæ, vico Aprocavito, sub Constantio imperatore, provincia Syriæ, sanctorum Antonini pueri annorum xx, et Arestii episcopi, cujus gesta habentur. Altera annuntiatio in Codice Reginæ Sueciæ talis est: In provincia Syriæ, sub Constantio imperatore, passio S. Antonii, adolescentis xx annorum, et Arestii episcopi, cujus gesta habentur. Horum

etiam codicum auctoritas non sufficit, ad ætatem Sancti certo figendam sub Constantio. Acta alia, exceptis illis, quæ pessime Pipinum regem cum Sancto connectunt, nullum designant tempus. Itaque vel mors Sancti figenda est sub Antonino Pio, vel sub Constantio, vel nullum tempus determinandum, nisi vagum illud, quo adhuc vigeat idololatria, quæ necdum extincta erat sub Constantio.

i Areia flumen antiquis est incognitum, ut opinor; nec exprimitur nomen fluvii apud Bellovacensem, Equilinum aut S. Antoninum, quorum nullus videtur illud omissurus fuisse, si invenisset in Actis. Valesius in Notitia Galliarum pag. 26 illud nomen accepit ex Actis S. Antonini, et de fluvio ipso hæc scribit: Areia, qui et in veteribus tabulis Aregia, ut Novientum et Novigentum, Albia et Albica, fluvius est vulgo dictus Ariege, quibusdam corrupte l'Aurige, a Massono prisci ejus fluvii nominis ignaro Aurigera novo ac ridiculo nomine nuncupatus, qui Apamiæ alluit et Garumna recipitur, ut et Tarnis, quem auget Avario. At vehementer dubito, an Areia nomen sit tam vetustum, quam vult E Valesius. Certe nullum adducit monumentum, nisi Passionem S. Antonini, quam multo vetustiore vult scriptoribus sæculi xiii; at ego sæculo xiii vetustiore non ausim dicere. Sane difficulter intelligere possum, quo modo scriptor sæculo xiii vetustior Apamias S. Antonino synchronas facere potuerit, cum hæc natæ sint circa initium sæculi xii. Ceterum nomen fluvio, quod ante non erat expressum, dederunt scriptores Actorum, ubi cæpit invalescere opinio de martyrio Sancti apud Apamias.

k Dubium esset, an hæc intelligenda sint de die emortuali, an de die sepulturæ, nisi alii clare eundem diem Sancti martyrio assignarent. At vel sic incertum est, an Sanctus eo die revera sit mortuus.

ACTA ALIA

Ex Speculo Historiali Vincentii Bellovacensis lib. xiii cap. xxxv.

Sanctus Antoninus Apameæ a oppido oriundus, nobilis genere, ab infantia cæpit sanctis pollere virtutibus, et sacris litteris edoctus, salutaria præcepta legebat et implere studebat. Cumque desiderio martyrii æstualet, ab oppido Apameæ egressus Christianos perquirens, quam plurimos invenit, inter quos diu commanens ad sacerdotalem b dignitatem promotus est. Cumque prædicando iter ageret, labore itineris siti fortiter æstuans, omnipotentem deprecatus est, ut sibi subveniret. Oratione vero completa terram solum virga fiducialiter percussit, et inde fons c erupit, qui Viro sancto ductus a Domino, magnam etiam infirmitatibus præbet salutem.

2 Reversus itaque Vir sanctus Apameam, illic in religionis studio persistens prædicabat, et gentilium perfidiam increpare non desistebat. Cumque adversus eum diabolica rabies in sacrilegorum pectoribus inflammata concreveret, divino

AUCTORÆ
ANONYMO.

Sanctus Apameæ natus, et dein sacerdos initiatus, a

b

c

fidem gentilibus prædicat, martyrioque prædicto coronatur:

A divino spiritu repletus prædixit ipse paucis (qui tunc aderant) Christianis suum , quod divinitus agnoverat, jam imminere martyrium. Itaque cum Christiani loca sacra (ubi Sanctorum corpora quiescebant) orando visitarent, ipse cum eis pergens, aliquantisper longius iturum se causa orationis illis innotuit, at inde se minime reversurum, sed impiorum gladio feriendum prædixit. Sentiens igitur insidiantes sibi appropinquare gentiles, ultro se eis objiciens, ab eis tentus est; deductusque cædendo usque ad ripam fluminis *d*, ad radices Apameæ decurrentis, in confessione Domini permanens capite truncatus est.

corpus flumini
injectum miro
modo servatur
cum sanguine:

3 Impiissimi denique satellites, ne a Christianis inventus honoraretur ut martyr, totum corpus crudeliter discerptum simul cum abscisso capite demerserunt in flumine. Viri autem religiosi quæsitum devote corpus Martyris reppererunt sine capite, et sepelierunt honorifice. Miro autem modo sanguis ille pro Christo effusus, et in aquam projectus, inter aquarum collisiones est coagulatus, atque constrictus, nihilque ex eo aquarum impulsus dispersit, sed velut quodam fidelissimo famulatu ad membra corporis, unde manarat, integrum et imminutum conjunxit. Sed et ipsius aqua fluminis Creatori suo obediens, et Famulum Christi agnoscens, ita se a cursu solito, locoque defluenti subtraxit, ut injuriam inferre se sancto corpori metuere demonstraret, et ad requirenda beati Martyris membra fidelibus populis viam congruam præpararet.

traditio popula-
ris de transla-
tione capitis.
e

4 Multorum quoque opinione relatum *e* est, quod cum caput Martyris amputatum, in flumine jactaretur, statim angelica susceptione parvo est mausoleo collocatum naviculaque impositum, assistente semper angelica custodia, (ut fertur) similitudine duarum aquilarum nivearum deducebatur navicula, donec pervenit ad locum sibi destinatum, scilicet, ad cujusdam Festi *f* principis habitaculum, quod idem Martyr (ut fertur) eandem regionem prædicando peragrans ab eodem principe locum petierat ad habitandum. Cum ergo illuc ad litus pervenisset, Festus princeps admirans, et quid esset per spiritum intelligens, caput sanctum devote suscepit, et habitationem suam a loco illo removens, demumque in ecclesiam dedicans, caput in ea cum honore, et gratiarum actione posuit. Hujus passio recolitur iv Nonas Septembris.

C

ANNOTATA.

a Intelligendam hic esse Apameam Syriæ ex mente scriptoris, probavi in Comm. num. 38.

b In elogiis Græcorum de sacerdotio S. Antonini nihil legitur, nec presbyter vocatur apud antiquos martyrologos, uti nec in Actis præcedentibus; ita ut titulus ille parum sit probabilis, etiamsi in plerisque Actis proluxioribus legatur. Observavi in Commentario num. 58, forsitan ab alio Antonino ad Apamiensem fuisse translata hanc dignitatem.

c De hoc fonte nihil apud Græcos, nihil in Actis modo datis. In proluxioribus vero omnibus eadem fusius de hoc fonte leguntur, quæ hic brevius. At quanto magis confictus videtur, tanto confidentius omnes affirmant beneficia istius fontis, nec ullus tamen locum assignat, ubi fuerit.

d Orontes flumen præterlabitur Apameam Syriæ. Apamienses Galli flumen vocarunt Areiam vel Aregiam: at id nomen additum videtur post Bellovacensem Græci nihil habent de corpore in flumen injecto; at ideo illud certo falsum credere non debemus, cum in brevi suo elogio multa verosimiliter prætermiserint, et ne sepulturam quidem narraverint.

e Vides hic insinuari traditionem popularem, quæ mox magis insinuatur vocibus, ut fertur.

f Quis sit princeps ille Festus, verumne an fictum sit nomen, nullus facile determinaverit. Si luberet audire Acta proluxiora, quæ ille capitulis describunt per Aregiam, Garumniam, Tarnim, et Avarionem flumina usque ad monasterium S. Antonini in Rutenis, ubi nunc ejusdem nominis est oppidum, dicendum esset Festum habitasse circa confinia provinciarum Rutenensis, Cadurcensis et Albigensis; atque extruxisse primam Sancti ecclesiam in Rutenensi provincia. Verum ignoravit Bellovacensis iter illud, quod alias haud dubie commemorasset, nec ullo modo verisimile est caput eo delatum statim post mortem Sancti, dum adhuc vigeat idololatria in Galliis. Suspicio igitur vel nomen illud Festi fictitium esse, vel eum habitasse in Syria. Si vero probari posset virum quemdam nobilem, Festum nomine, fundatorem esse monasterii S. Antonini in Rutenis, existimarem caput S. Antonini ad eum fuisse translatum, sed aliquot sæculis post obitum Sancti. Ceterum hic repeto, quod ante dixi, nullum verbum in tota hac relatione reperiri, ex quo possit inferri, Sanctum in Gallia passum esse.

E

F

DE SS. SEX MILLE SEXCENTIS VIGINTI OCTO MARTYRIBUS NICOMEDIENSIBUS. ITEM DE SS. AITHALA, JUNIO, PHILIPPO, THEODOTO MM.

J. P.

Ex variis Fastis Græcis.

SUB MAXIMIANO.
Ingens hic 6628
Martyrum ma-
nipulus notatur

Numerosissimum hunc Martyrum manipulum annuntiant documenta Græca Mss., quorum collectionem asservamus. Supplementum enim ad Menæa Græcorum excusa ex Synaxario membranaceo antiquo Ms. patris Sirmondi, sive collegii Claromontani, quod

deinde Ludovici Magni nomen accepit, Societatis Jesu Parisiis, sic illos refert hac die: Τῇ αὐτῇ ἡμ. ἐπέδραμεν ἡ μνήμη τῶν ἑξάκισ χιλίων ἑξακοσίων εἰκοσὶ ὀκτὼ ἁγίων Μαρτύρων μαρτυρισάντων ἐπὶ Μαξιμιανοῦ τοῦ βασιλέως. Quæ ita sonant Latine: Eadem die occurrit memoria sexies mille sexcentorum viginti

A viginti octo Martyrum, qui sub Maximiano imperatore martyrium subierunt, quod ibidem subditur in hunc modum :

in synaxario
Sirmondiano, et
observationibus

2 Οὔτοι γάρ, ματὰ τὸ τελειωθῆναι τοὺς ἁγίους δις μύ-
ρίους, εὐρέθησαν κρυπτόμενοι ἐν ὄρεσι τραχυτάτοις
Χριστιανούς δὲ ἑαυτοὺς ἀνακηρύξαντες ἐνώπιον τοῦ τυράν-
νου, καὶ πάντε ἡγεμόνας παρ' αὐτοὺς εἰς τὸ τιμωρεῖ-
σθαι ἐκδοθέντες, καὶ πολλὰ ποθόντες, ἐκ τῆς προσκαί-
ρου ταύτης ζωῆς πρὸς τὴν αἰώνιον μετεβίβασθησαν. Illa
vero sic subdo Latine: Hi quippe, postquam bis
decem mille Sancti interempti essent, inventi
sunt in montibus asperrimis absconditi. Dum
autem coram tyranno se Christianos, et quin-
que apud se praefectos esse faterentur, ad sup-
plicium traditi, et multa passi, ex temporali
hac vita ad aeternam translati sunt. Si quaeras,
quinam sint isti bis decem mille Sancti, de
quibus facta mentio, credo eosdem esse, qui
in Menologio Sirletiano ad xxviii Decembris ita
signantur: Certamen sanctorum viginti millium
Martyrum sub Maximiano imperatore apud Ni-
comediam combustorum. Hinc Martyres sex
mille sexcenti viginti octo hodiernos colligo spe-
ctare ad eandem urbem vel tractum Nicome-
diensem.

nostris expla-
natur.

3 Idem suadetur ex Menæis magnis Græcorum impressis, ubi dicto die xxviii Decembris pugiles illi viginti mille habentur in hunc modum: Sanctorum myriades duæ (Græce δισμυρίων) in Nicomedia combustorum. Narratio autem martyrii ita incipit: Imperatore Maximiano cum victoria reverso ex bello contra Æthiopes etc. Alterum, quod observari velim, versatur circa 3628 Mart. Nicomed., qui in Septembris sunt in apographo nostro ex Menæis Græcis PP. Prædicatorum Florentiæ. Eastat idem Martyrum numerus die iv Septembris in Menæis magnis excusis, ubi dicuntur inventi in montibus

et speluncis Nicomediæ latentes; quos Maximianus innumeris suppliciis subjectos, morti tradidit. Si hos Martyres 3628 conferas cum hodiernis 6628, duo sunt quæ conveniunt, videlicet, quod sub Maximiano imperatore mortui; quod inventi in montibus et speluncis latentes. Adde, quod numeri sint iidem, excepto primo. Hinc suspicari merito quis possit, eosdem utrobique Pugiles occurrere, et in primum numerum arithmeticum irreperere potuisse errorem, etiamsi primus iste numerus in Menæis magnis exprimitur diserte τριοχιλίων, id est, trium millium, non autem littera numerali, quæ eundem numerum significet. Videtur quidem alicubi error; sed ubi sit, ignoro. Martyrium 6628 Pugilum, quod supra dicebatur accidisse postquam bis decem mille Sancti interempti essent; imperatore videlicet, sicut indicabant Menæa magna excusa, Maximiano cum victoria reverso ex bello contra Æthiopes; martyrium, inquam, 6628 Pugilum potuit accidisse anno 297, quo Maximianus Herculus de Mauris triumphasse legitur apud Tillemontium tom. IV Imperatorum in Diocletiano articulo xv.

4 In laudato Synaxario Sirmondiano post Martyres 6628 subnectuntur isti quatuor: Τούτοις συνορτάζεται καὶ μνήμη Μαρτύρων Ἀιθαλά, καὶ Ἰουνίου, Φιλίππου, καὶ Θεοδοίου. Id est, Cum hisce colitur etiam memoria martyrum Aithalæ, ac Junii, Philippi, et Theodoti; quos et alibi lego in nostra collectione Græcorum Mss.; sed non eadem omnium ibi est nominum efformatio: nam pro Junii scribitur Juliæ, pro Theodoti autem Theodotæ. Plura de his Martyribus non novi hactenus. Aithalam cum Ammunte damus hac die; an vero Aithalas superior, qui cum tribus aliis notatur, sit ab isto synonymo diversus, affirmare tamquam certum nequeo.

AUCTORE
J. P.

E
Quatuor hi Mar-
tyres ignoti no-
bis sunt.

DE S. MAXIMA MARTYRE

ROMÆ.

C

Cultus, martyrium, variæ observationes.

F
J. P.

SUB DIOCLE-
TIANO.
Habetur in
Martyrologio
Romano: Acta
in Petro de Na-
talibus:

Martyrologium Romanum Sanctam hanc ita annuntiat hoc die: Romæ sanctæ Maximæ martyris, quæ una cum sancto Ansano Christum confessa, in persecutione Diocletiani, dum fustibus cæditur, reddidit spiritum. Pauca, quæ de hac Sancta habemus, immixta sunt Actis S. Ansani martyris, qui est in dicto Martyrologio ad diem i Decembris, pro quo illa servamus. Petrus de Natalibus in Catalogo Sanctorum lib. i cap. xiii de eo agit, unde transcribo ista: Ansanus martyr, civis Romanus, filius nobilis tranquillini duodecim annorum, occulte, inscio patre, a Protasio presbytero in Christi fide doctus et baptizatus est, atque a Maxima virgine de territorio Tonagritano de sacro fonte levatus: qui a patre imperatoribus Diocletiano et Maximiano delatus decimo tertio anno imperii eorum cum ipsa Maxima virgine, ab eisdem tentus et carceri traditus est diebus multis. Quam quidem sacram Virginem præfati imperatores tamdiu fustibus cædi fecerunt, donec spiritum ex-

halaret. Hæc ibi de S. Maxima; paucula vero quæ sequuntur, ad S. Ansanum spectant. Ex hujus Passione breve de illa compendium contraxit Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ hac die, in quo narratur lumen cæco ab ipsis restitutum. Rem refero ex ipsa S. Ansani Passione, quæ apud nos est, etiamsi non videatur esse magni momenti: Mane autem facto surrexerunt ut irent ad imperatores, qui invenerunt in via hominem cæcum, cui per Dei misericordiam visum restituerunt.

2 En tibi nunc, lector, nonnullas observationes. Primo, Petrus de Natalibus loco citato de hac Sancta scribit tamquam de virgine et martyre. Utrumque etiam illi titulum dat Arturus in Gynæceo: sed Martyrologium Romanum martyrem tantum; Ferrarius mulierem Romanam nuncupant, idque conformiter ad Acta S. Ansani, in quibus hæc lego: Erat ibi mulier Maxima, Christiana valde etc. Secundo, Baronius S. Ansanum martyrio coronatum scribit sub perse-

an virgo et mar-
tyr: tempus

cutione

AUCTOR
J. P.

cutione Diocletiani et Maximiani anno 303, sicut apud eum licet videre ibidem num. 121. Eundem annum in notationibus ad S. Ansanum die 1 Decembris sic probat : Passus est (ut Acta Senensis ecclesiae, quæ citaverat, ac Mss. accepisse se dixerat, profitentur) Diocletiano octavum, et Maximiano septimum consulibus : est is annus secundum Fastos Onuphrii, trecentimus tertius a Christo Domino : quo famosa persecutio decima fuit inchoata.

passionis etc.

3 Hæc etiam videtur indicari in apographis nostris martyrii S. Ansani, in quibus vocatur sæva persecutio : sed notationem temporis anno decimo tertio imperii dictorum imperatorum nec distincte ponunt, nec convenienter anno 303 mox designato : nam cum annus 286 fuerit Diocletiani imperatoris tertius, Maximiani autem imperatoris primus, sequitur, ut hujus annus undecimus incidat in 296, qui illius erat decimus

tertius. In apographo nostro ex Ms. Romano etiam ponitur hæc clausula : Currebant autem anni Domini . . CCXCVI. Castellanus vero ponit S. Maximam anno circiter 304 : quam ego supra num. 1 signavi sub Diocletiano, Martyrologium Romanum secutus, cum de anno mihi non constet. Tertio, quia sibi velit nomen Tonagritano apud Petrum de Natalibus, non equidem intelligo, postquam satis operose, sed frustra, illud quæsi. In citatis apographis nostris scribitur Onacritano, Olimphitano et Olimphinato : sed suspicor ubique irrepsisse mendum. Quarto, annuntiavi Sanctam nostram Romæ, et sine titulo virginis, cum Martyrologio Romano. Quinto, corpus ejus a Christianis sublatum, sepultum est iv Non. Septembris, secundum Ferrarium antea designatum. Quæ tametsi in prædictis Mss. nostris non memini me legere, hac tamen die Maximam damus cum eodem Martyrologio.

DE S. TIMOTHEO MARTYRE

J. P.

ANTIOCHIAE.

DIE II SEPTEMBRIS.

Sanctus hic, non rebus gestis, sed cultu nobis notus, variis Martyrologiis inscribitur. Antiquum enim, quod vulgavit Florentinus, sic eum refert : In Antiochia natalis sancti Timothei. Ibidem in notis Martyrologium

Corbeiense : In Antiochia natalis sancti Timothei martyris. Brevius ibidem Martyrologium S. Willibrordi : In Antiochia Timothei. Corbeiensi consonat Martyrologium, quod edidit Acherius tomo IV Spicilegii.

DE SS. AITHALA ET AMMUNTE MM.

J. P.

ADRIANOPOLI IN THRACIA.

DIE II SEPTEMBRIS.

Menæa magna Græcorum excusa duos hosce sanctos Pugiles memorant, et sequenti elogio condecorant : Sancti isti Martyres, præfecturam Thraciæ, quæ erat in Adrianopoli, Rabno administrante, tamquam Christiani sunt accusati. De statu autem et officio interrogati, Christianos se esse confessi sunt.

Dum vero adduci non possent, ut idolis sacrificarent, tyrannus porro ad responsa hæretet anceps, nervis fidei ipsorum firmitatem labefactare tentabat. Tantis igitur tormentis excarnificati sunt, ut in eisdem spiritum Deo traderent. Nec plura de his Sanctis habeo dicere.

DE SS. DIOMEDE, JULIANO, PHILIPPO, EUTYCHIANO, HESYCHIO, LEONIDE, PHILADELPHO, MENALIPPO, PANTAGAPA, ET EUTYCHIO MM.

J. P.

Ex Martyrologio Romano et Fastis Græcis.

In Romano sunt novem,

Romano Martyrologio inscribuntur hac die sancti isti Pugiles præter Eutychium, addito vario genere mortis, quo cursum consummarunt pro Christi fide : adjungit enim, quorum alii igne, alii aqua, ense alii et cruce martyrium compleverunt. Menologium Græcorum, quod Latine reddidit Cardinalis

Sirletus, ita eos annuntiat. Eodem die (II Septembris) natalis beati Hesychii, qui ex Christi confessione necatus est. Item sancti Leonidis igne incensi, sancti Eutychii crucifixi, sancti Philadelphi, qui saxo alligato collo, relicto carnis onere levis ascendit in cælum. Item sancti Menalippi igne consummati, et sanctæ Parthagapæ (sicut ibi vocatur)

quæ

* f. erepta

A quæ in mare dejecta, martyrii coronam assecuta, ex hujus mundi fluctibus erecta * in cœlum translata est. Pro novem Martyribus, qui sunt in Romano, hic tantum notantur sex, et pro Eutyichiano ponitur Eutyichius : in Menæis vero magnis Græcorum signatur utrumque hoc nomen : unde fit ut annuntientur Martyres decem : ubi et pro nomine Pantagapæ scribitur Parthagapæ. Malim legere cum Martyrologio Romano Pantagapæ.

Vide Append. ad Tom. VII Septemb. pag. 770 Not. 11.

2 In eisdem Menæis suum cuique Martyri mortis genus apponitur cum duobus versiculis. Græca reddo in hunc sensum Latine : S. Diomedes ferro concisus obiit.

Σίδηρος εἰς σίδηρον ὁ Διομήδης
Πρὸς τοὺς σπαθισμοὺς ἀνδρικῶς ἑκατέρει.
Ense Diomedes fortius pectus gerens,
Ad sectiones ensis invictus stetit.

S. Julianus capite fuste confracto interiit.

Ιουλιανὸς συντριβεὶς κάραν ξύλων
Τὸν πρὸς Θεὸν νοῦν σώος εἰς τέλος μένει.
Dum Juliano fuste confractum caput,
Apud Deum mente integra ad finem manet.

B S. Philippus gladio consummatur.

Ἴππον ταχὺν Φίλιππος τὴν τομὴν ἔχων
Πρὸς τὸν φιλοῦντα θάττον ἦλθε Δεσπότην.
Celer Philippo quando equus sectio fuit,
Ad nos amentem celeriter Dominum abiit.

Alluditur ad nomen appellativum ἵππος, id est, equus, et ad proprium Φίλιππος, quod partim derivatum a verbo φιλέω significat amantem equorum.

ubi etiam

3 S. Eutyichianus in craticula exustus est.

Εὐτυχιανὸς πυρποληθεὶς ἐοχᾶρα
Εἰς εὐτυχῇ μετῆλθε κλῆρον μαρτύρων.
Craticulæ, Eutyichiane, dum impositus flagras,
Hereditatem Martyrum fauste obtines.

Εὐτυχῆς adjectivum, et Εὐτυχιανὸς proprium indicant aliquid beati vel fausti.

S. Hesychius strangulatus occubuit.

Ποθὼν τὸν ὄντως Ἡσύχιος Δεσπότην,
Καὶ τὸν δι' αὐτὸν ἡσύχως φέρει βρόχον.
Desiderans vere unicum Hesychius Deum,
Laqueum quiete propter ipsum sustinet.

Adverbium ἡσύχως et proprium Ἡσύχιος denotant tranquillitatem vel quietem.

4 S. Leonides igne absumptus obit.

Τοῦ πρὸς Θεὸν σε φλὸξ πόθου, Λεονίδη,
Ἐπειθε ῥᾶστα καὶ φλογὸς φέρειν βίαν.
Divini amoris flamma, Leonide, tibi
Perferre suasit facile flammaram rogam.

S. Eutyichius in crucem actus vivere desinit.

Βαίνων κατ' ἔχνος Εὐτύχιος Κυρίου,
Δίκην ἐκείνου καρτερεῖ σταυροῦ πάθος.
Domini sequens vestigia Eutyichius sui,
Velut ille moriens sustinet mortem crucis.

S. Philadelphus lapide ad collum gravatus suffocatur.

Σαρκὸς βάρος πᾶν ἐκλιπὼν λίθου βάρει
Ἀνῆλθε κοῦφος Φιλάδελφος εἰς πολόν,
Quidquid gravat carnem exuens, lapide gravi,
Philadelphæ, onustus vadis ad cælum levis.

Allusio est ad βάρος, gravitas, et ad κοῦφος, levis.

5 S. Melanippus igne vitam finivit.

Εἵπέρ τι Μελάνιππος εἶχε καὶ μέλαν,
Κάθαρόν εὔρεν εἰς τὸ πῦρ βεβλημένος.
Melanippus aliquid si nigræ maculæ habuit,
Hoc expiavit ignis, in quem missus est.

Respicit poeta ad μέλας, niger, e quo partim constat proprium Μελάνιππος. Romanum Martyrologium cum Sirleto vocat Menalippum.

S. Parthagape in mari moritur.

Θνήσκεις θαλάσσης ἔνδον, ὁ Παρθαξάπη,
Καὶ θωρεῶν θάλασσαν ἀρίσκεις ἄνω,
Parthagape in imo moreris exposita mari,
Et gratiarum recipis in cælo mare.

Versus hosce etsi multos cum prædictis allusionibus huc transtuli, non quia necessarios, sed quia passim solent intexi Operi nostro. Super nonnullis autem nihil judicavi observandum.

laudantur singuli

versiculis.

E

DE SS. EUPLO, JOSEPHO, FELICE,
SECUNDULO, JULIO MM.
IN SICILIA.

Ex apographis Hieronymianis.]

Variae de his, quos damus, Sanctis

Martyres hosce suggerunt nobis Fasti sacri. Martyrologium, quod tamquam vetustissimum, et S. Hieronymi presbyteri nomine insignitum dicitur apud Acherium tomo IV Spicilegii, exprimit eorum nomina, ut supra; non autem Florentinius, qui illos sic memorat : In Sicilia natalis sanctorum Eupli, Joseph, Felicis, Secundi, sine Julio : sed ibidem in notis additur ex Martyrologio Corbeiensi : In Sicilia natalis sanctorum Eupli, Josephi, Felicis, Secunduli, Julii. In eisdem notis signantur hi duo ex Martyrologio S. Willibrordi : Sicilia Eupli, Joseph : quibus subditur proxime In Apulia Felicis, Secundi annuntiatio. Juvat his attestare sequentes apud Florentinium observationes : Pro Secundo Secundulum legit M. Corbeiense, et Julium su-

pra codices nostros exhibet. M. vetustissimum, sæpe in locis distinguendis accuratius, Siciliae non nisi Euplum et Josephum tribuit; Apuliae vero Felicem et Secundum.

2 De Euplio et Serapione confess. Catanæ in Sicilia agit Ferrarius, qui consuli potest ad xi Septembris. Sed non idem Euplus videtur ex socio Serapione, non Josepho, et confessoris titulo. Alium Euplum diaconum retulimus ad diem xii Augusti. Hujus Acta illustrata sunt ad dictum diem apud nos tomo II ejusdem mensis a pag. 710. Discrepat a superioribus annuntiationibus Martyrologium Richenoviense a nobis editum, quod sic habet : Et in Sicilia, Eopolo, Josephi. In Appulia; Felicis. Rhinoviense a nobis etiam vulgatum ab isto differt, dicens : Et in

observations.

AUCTORE
J. P.

in Sicilia, Eopoli : cui non addit duos alios modo memoratos. Apud Grevenum vero Joseph sine loco et sociis ponitur. Ex eo autem quod

SS. Felix et Secundulus vel Secundus referantur in diversis locis, non sequitur eorum numerum esse multiplicandum.

DE SS. FACUNDINO, JUVENTINO, PEREGRINO ET FELICITATE MM.

ARIMINI IN ITALIA.

J. P.

II SEPTEMBRIS.

Ariminum, nunc Rimini, urbs Romandiola provinciae, archiepiscopo Ravennati suffraganea, et ad mare Adriaticum ac fluvium Ariminum sita, hos Sanctos colit. Ferrarius de illis scribit in utroque suo Catalogo : sed tam pauca, ut praeter nomina et cultum vix quidquam asserat, quo lectorem instruat, uti patet ex Catalogo Sanctorum Italiae, in quo ad hunc diem sic memorat : Facundinus, Juveninus, Peregrinus fratres, et Felicitas soror, apud Ariminum, ut habet traditio, tempore persecutionis pro Christi confessione tenti et cruciati, martyrio coronati sunt iv Nonas Septembris. Quorum corpora in ecclesia cathedrali sepulta asservantur.

Eorum vero memoria anniversaria celebritate hac die Arimini, et per dioecesim recolitur. Et mox indicat Ferrarius desumpta haec esse ex tab. et monum. eccles. Ariminen. In annotatione autem, Acta, inquit, horum SS. Mart. desiderantur : neque plura, quam dicta sint, sciri de eis potuerunt. In Directorio Ariminensis ecclesiae anni 1644 habentur celebrandi ritu duplici. Obiter moneo, SS. Facundinum et Juveninum hodiernos omnino diversos esse a duobus synonymis, quos dedimus ad diem xxvii Augusti. De hodiernis Martyribus agit etiam Castellanus in suo Martyrologio universali.

DE SANCTIS MARTYRIBUS NICOMEDIENSIBUS

ZENONE, CONCORDIO, THEODORO FILIIS EJUS, PATERNO TRIBUNO, THEODOTE UXORE EJUS, MILITIBUS LXVIII, MATRE CUM DUOBUS FILIIS, SERAPIONE CUM DXXII MILITIBUS. ITEM DE SS. CUSCONO, MONOLAPPO, JOSEPHO,

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Cultus e Martyrologiis et Actis; tempus, Passionis exemplaria.

SUB JULIANO
APOSTATA.
Variant Martyrologia in annuntiationibus

Non idem est apud Martyrologos hac die sanctos Nicomedienses Pugiles annuntiandi modus. Romanum quippe Martyrologium tres istos dumtaxat commemorat : Nicomediae sanctorum martyrum Zenonis, Concordii, et Theodori, addente Baronio in notationibus : De his tabulae ecclesiae Capuanae, in cujus veteri Breviario eorum martyrium recensetur. Sola horum trium nomina invenio in Breviario Capuano, quod anno 1489 excusum est, tribus parvis lectionibus eorum propriis inserta. Michaël Monachus in Sanctuario Capuano, ac in secundo, ut vocat, Kalendario pag. 409 haec habet : iv Non. Zenonis, et filiorum ejus. In notis autem pag. 540, De sancto, ait, Zenone et Filiis Marty-

rologia et Kalendarium secundum. In primo (ibidem pag. 400) Zeno solus nominatur. In Officio lectiones, quarum initium : « Eo tempore, » quo Julianus imperator » et consonant tres brevissimae lectiones in lectionario Ms. Inter Martyrologia Hieronymiana contracta, quae edidimus, Richenoviense ista refert hoc die : In Nicomedia Zenonis, Gorgonii, Theodoti. Consonat his Rhinoviense; non vero Reginae Sueciae, quod sic ibidem apud nos scribit : Nicomedia, natalis sanctorum Zenonis, Gorgoni, Theodotae, cum filiis suis. Inter auctaria autem ad Usuardum a nobis editum hac die codex modo dictae Reginae signatus num. 130 legit : Sancti Zenonis cum duobus pueris.

Nicomediensium

* I. Theodora

hodiernorum
Pugilum, plurimos ex eorum
Actis nos profertur.

Nonnulli alii
nobis ignoti.

A 2 Longe diversus annuntiandi modus est in ecgraphis Hieronymianis apud Florentinium: in ipso enim textu antiqui Martyrologii, quod notis explanare conatus est, leguntur ista: In Nicomedia natalis sanctorum Zenonis, Gorgoni, Monolappi, Theotæ * cum filiis suis, et Cosconi. Obscurum hic est iterum, ut passim alibi, in apographis illis confusionis chaos. Florentinus in notis aliam profert annuntiationem e Martyrologio S. Willibrordi, videlicet: In Nicomedia Zenonis, Theodotæ, et filiorum ejus Gorgoni, Menolappi, Cosconi. Deinde laudatus Martyrologus observat sequentia: Gorgonium hic, Menolappium, et Cosconium veneratur M. vetustissimum, tamquam Theodotæ filios; sed diversus in libris nostris ordo tamquam anonymos filios Theodotæ agnoscere videtur, et alios ante Theodotam, et se junctim receuset, quemadmodum etiam M. Corbeienſe: « In Nicomedia natalis » sanctorum Zenonis, Gorgonii, Monolappi, » Theodotæ cum filiis suis: et Cosconi ». Convenit Martyrologium S. Hieronymi nomine insignitum in Spicilegio Acheriano tomo IV, pag. 670.

B 3 Hac die Menalippum, pro quo nomen Monolappi, ut credo, corruptum, damus e Menologio Sirleti, et Menæis Græcis excusis; ex his vero eum etiam vocavimus Melanippum, nulli loco affixum. Die autem III hujus mensis in eodem Menologio notatur sine loco Commemoratio sancti Zenonis, qui in lebetem plumbo ferventi plenum injectus martyrium consummavit. Florarium nostrum Ms. præter natale sanctorum Zenonis, Gorgonii, etiam Josephi addit nomen, a superioribus hagiologis indictum, quos et In Nicomedia, et titulo Martyrum annuntiat. Habes hic, lector, annuntiationes satis inter se diversas, nulla aliorum, qui in Actis infra dandis exprimuntur, facta mentione. In Actis, inquam, quæ, licet non sint bonæ notæ, saltem continuato tractu martyrii historiam, nec non nomina Martyrum, quæ in illis continentur, referunt. Acta autem non sunt ordinarie tam subjecta mendis, luxationibus, inverso ordini, quam apographa multa Hieronymiana; ideo hodiernorum Pugilum manipulum supra ante hunc Commentarium primo loco recitavi ex eorundem Actis; quibus tamen subjecti etiam alios Zenoni junctos in Martyrologiis, etiamsi nolim pro certo affirmare hosce cum aliis passos.

C 4 Cusconus enim ille quisnam est, et quo spectat? Quis Monolappus? Quis Josephus, quem ex solo Florario idam? Theodotus facile scribi potuit pro Theodoro, qui est in Actis. An Zenon hodiernus a synonymo martyre, quem retuli e Menologio Sirleti, diversus sit, dubium est, quia capite truncatus cursum certaminis consummavit, ex Actis. In Menologio autem Sirleti aliud mortis genus videtur exprimi. Ibidem præterea nulli socii Zenonis. Hæc diversitatem insinuant; at non certo evincunt, quia Acta non multum fidei merentur, et Zenon sine aliis annuntiari potuit, quod alii diversis diebus sint passi. Nec mirari debemus, tres dumtaxat Martyres referri a Baronio in Martyrologio Romano; cum plures non signentur in veteri Breviario Capuano, quod secutus est, et cujus nos vel idem, quo hic usus est, vel simile saltem exemplar antea citavimus. Lectiones vero in eodem contentæ non tantum non memorant alios Martyres, sed ne vel dictorum quidem trium martyrium totum narrant.

5 Acta perhibent, hodiernos sanctos Pugiles, Septembris Tomus I.

quorum martyrium describunt, passos esse sub Juliano imperatore, locumque palæstræ designant Nicomediam. Baronius ad annum 362 num. 45 adventum Juliani in hanc urbem eodem anno intexit. Apud Jacobum Gronovium in Ammiani Marcellini historia ab eo recognita, et anno 1693 edita, lib. XXII adventus idem innectitur anno jam dicto 362, et sic ibidem loquitur Ammianus cap. IX Juliani itinera describens pag. 246 et 247: Antiochiam ire contendens reliquit Constantinopolim... Transgressus itaque fretum, prætercursa Chalcedona et Libyssa... inde Nicomediam venit, urbem antehac inclytam, ita magnis retro principum amplificatam impensis, ut ædium multitudine privatarum et publicarum recte noscentibus regio quædam urbis æstimaretur æternæ. Cujus mœnia cum vidisset in favillas miserabiles condisse, angorem animi tacitis fletibus indicans, pigriore gradu pergebat ad regiam: hoc maxime ærumnis ejus illacrimans, quod ordo squalens occurrit et populus nimium quantum antehac florentissimus... Hic quoque pari modo ad reparanda, quæ terræ subverberat tremor, abunde præstitis plurimis, per Nicæam venit ad Gallogræciæ fines. Theodericus Ruinartius in Actis primorum Martyrum sinceris et selectis, a pag. 644 prioris editionis scribens de iis Athleticis, qui sub Juliani Apostatæ persecutione passi sunt, illos intexit anno memorato 362. Cum itaque tunc ibidem fuerit Julianus Apostata, possosque ibidem sub ipso testentur et nominent Acta; non video, cur Castellanus S. Zenonem, et ejus filios S. Concordium et S. Theodorum ponat anno circiter 303.

6 Passionem ab auctore anonymo sat diu scriptam esse post consummatum martyrium, colligo ex his sub finem Actorum de S. Zenone verbis: Sepelivit eum in Nicomedia civitate, ubi florent orationes ejus usque in hodiernum. Quamdiu autem post dictum martyrium scripserit, me latet. Tria porro ejusdem Passionis exemplaria habemus Mss., quorum unum sequenti titulo prænotatur: Passio sancti Zenonis, ex nostræ bibliothecæ veteri manuscripto, Vallicellanæ videlicet PP. Oratorii Romæ, ut colligo ex margine, cui adscribitur ex tom. C. P. Gallonii. Incipit: Eo tempore, quo Julianus perrexit ad Nicomediam civitatem, erat ibi quidam vir Christianus nomine Zeno cum filiis suis Concordio et Theodoro. Apographum aliud ita inscribitur: Passio sancti Zenonis et filiorum ejus ex Ms. S. ecclesiæ Atinensis long. per. lect. dist., forte vult dicere Longobardico pergameni in lectiones distributo; quod indicatur desumptum ex Mss. Constantini Caietani. Duplicem vero Atinam in Italia invenio apud Baudrandum; unam in confinio Campaniæ, olim episcopalem, nunc dumtaxat vicum in provincia Terræ laboris; aliam quondam etiam episcopalem, nunc oppidulum regni Neapolitani in provincia Principatus citerioris.

7 Papebrochius noster manu sua notavit ad marginem apographi Atinensis: Collat. cum Cod. S. Petri: Eodem tempore, quo Jul. imperator perrexit ad Nicomediam civitatem. Multa vero idem Papebrochius in apographo Atinensi adscripsit, e quibus non pauca inseram textui ejusdem, quod prælo dabo, apographi, et uncinis includam; alia sat multa ponentur ad marginem; paucula in Annotatis: variantes indicabuntur etiam lectiones non paucæ ex Ms.

AUCTORE

J. P.

Nicomedienses
sub Juliano
passi dicuntur
in Actis.

E

quorum exem-
plaria

F

indicamus,

AUCTORE
J. P.

Galloniano, quod cum Atinensi a me collatum est. Porro hæc Acta maxime suspecta sunt, quia ipse Julianus imperator frequenter inducitur tamquam aperta vi Christianos persequens, eosque coram se torqueri gravissime jubens; quod a callidis ipsius moribus erat alienum: etiamsi nolim affirmare, nullos coram eo tortos esse. Verum cum alia multa, tum illud præsertim, quod de camino Christianis paratonum. 14 dicitur, conciliari nequit cum moribus Juliani. En tibi nunc, lector, eorundem Acta cum divisione nostra et Annotatis.

PASSIO

AUCTORE ANONYMO,

*Ex Ms. ecclesiæ Atinensis
cum aliis collato.*

CAPUT I. S. Zenonis ac filiorum ejus pro fide Christi certamen; horum martyrium; ipsius constantia tormentis non expugnata.

*Martyres sistuntur Juliano imperatori, qui eos fame cruciari jubet: * congeriem * per diem deferrent * expleto*

Tempore, quo Julianus imperator regnabat, pergens ad Nicomediam civitatem, jussit ibi fieri foveam in pedibus quingentis, et præcepit congregari multitudinem * lignorum per dies triginta, ut carpenta centum ad diem denas veherent * pensiones. Jam expedito * tempore vehendi, prima die invenit quemdam virum [doctissimum] Christianum, nomine Zenonem cum duobus filiis suis Concordio, et Theodoro, quos præcepit teneri, et aspectibus suis præsentari; quem ita aggreditur dicens: Tu es Zenon, quem serenitas nostra honore fulsit, et dignitatibus sublimavit *a*? Zenon dixit: Ego sum infelix, qui tuis obedivi præceptis, et effudi sanguinem innocentem et justum. Dixit ad eum Julianus: Habes uxorem et filios? Respondit Zenon: Uxorem præmisi Christianam, filios vero habeo Christianos *. Eadem hora præcepit eum tradi cuidam Constantio exconsuli, cui ita præcepit, ut eum sacrificiis humiliaret; quod si non faceret *, diversis pœnis * consumeret eum: quem suscipiens Constantius, tradidit viginti militibus [in custodia publica], quibus præcepit, ut modicum panis, et aquæ per diem acciperet cum filiis suis, Concordio et Theodoro, et in obscuro sederet die noctaque *b*.

varius tormentis

** præsentati fuissent*

** quia * deseruisti*

2 Post dies vero decem et octo, jussit Constantius Zenonem cum filiis suis noctu præsentari: qui dum præsentatus fuisset *, sic eum aggreditur, dicens: Dic nobis, Zenon, qua pertinacia, vel confidentia sic præsumis, ut * honore fultus, et dignitate clarus, sic deseras * deos, quibus principes nostri humiliantur, et quæras mori magis, quam vivere [exutus fa-

cultatibus?] Num est melius, ut vivas cum filiis *b* tuis, et possideas hæreditatem laboris tui, et filii tui [hic] feliciter militent, et florem juventutis suæ non amittant? Zenon respondit: Ego florem et fructum in eis invenio *c*, si contemno dæmonia, et quæro cum eis hæreditatem, id est, vitam æternam. Dixit ad eum Constantius *d*: Et quæ est hæreditas, et vita æterna? Respondit Zenon: Christus Dei Filius et Deus sempiternus. Constantius dixit: Audi me, sacrifica, et vive. Respondit Zenon: Jam dixi tibi, non humiliabor dæmonibus, et lapidibus, sed humiliabor Deo omnipotenti, et Domino Jesu Christo Filio ejus, et Spiritui sancto, in quem credo a die, quo baptisatus fui cum filiis meis.

3 Constantius dixit: Fac quod moneo, ne pereas tu et filii tui *e*. Respondit Zenon: Jam dixi tibi, quia non humiliabor dæmonibus. Constantius dixit: Extendite filios ejus in conspectu ipsius, et cædite eos cum fastibus. Et dum hoc fieret, vox præconis edicebat: Præcepta principum contemnere nolite. Zeno vero pater eorum, cum gaudio clamabat, dicens eis: Filii mei constantes estote, ecce coronam, quam *E* desiderabamus. Hæc cum dixisset Zenon, jussit Constantius mitti ignem in os ejus: et ille gratias agens Deo, dixit: Cognovi favum mellis in ore meo.

4 Eadem hora præcepit Constantius levare Zenonem, et filios ejus in equuleo. Tunc Concordius clamare cœpit dicens: Benedictus Dominus Pater Domini nostri Jesu Christi, pater misericordiarum, qui nobis famulis suis tales epulas parare dignatus est: [et extensis in equuleo una cum patre Zenone *f*] Constantius dixit: Sacrificatis *, aut peribitis? Respondit Zenon: Pereas tu, et princeps tuus *, quia nos hoc nunquam facturi sumus. Respondit Concordius: Miser, fac quod facis, noli cessare. Eadem hora jussit cum ungulis radi latera eorum, et lampadas poni ardentes. Zenoni vero nihil jussit fieri, dicens: Hic si vidit * filios suos cruciari, et convertetur. Constantius dixit: Deponite eum. Et cum diu in conspectu patris sui duo filii ejus cremarentur, Zenon oculos ad cælum elevans cum lacrymis, dixit: Domine Deus, Pater Domini nostri Jesu Christi, respice super opera manuum tuarum, ne dicant gentes: Ubi est Deus eorum! *g* Et cum hoc dixisset, subito Concordius et Theodorus filii Zenonis sic in equuleo emiserrunt spiritum: quorum corpora jussa sunt * jactari in plateam. Tunc Zenon gratias agens Deo, dixit: Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, quia merui oblationem tibi offerre, quod meritis non eram *; sed tu, qui benedictus es, benedic servos tuos.

5 Eadem hora *g* Constantius jussit Zenonem secreto duci in domum suam. Et dum venisset in domum ejus, dicit ei Constantius: Audi me, Zenon, quia non est justum, ut pereas tu sicut filii tui: Respondit Zenon: Filii mei non perierunt, sed florent in æternum. Constantius dixit: Jam depone pertinaciam tuam, et vive secundum natales tuos. Zenon respondit: Ego, si mortuus fuero, tunc melius vivo; tu vero vivens mortuus es. Constantius dixit: Et de quo præsumis? Zenon respondit: De Domino meo Jesu Christo, qui te destruat, et blandimenta tua [dissipet.]

6 Eadem hora jussit Constantius duci eum in mediam civitatem Nicomediæ, et præcepit sibi tribunal parari: et dum resedisset, offerri sibi eum

a Constantio Concordius et Theodorus in eculeo mortui:

** sacrificare diis * principes tui*

** videat*

** jussit*

** Gallon. qui merui oblationem tibi offerre, quam desiderabam. Zenon autem novis increpationibus*

ac tormentis vexatur,

AUCTORIS
ANONYMO.

A eum præcepit et tripodem [in conspectu ejus] et ignem, et vitulum et thus; et vox præconis vociferans clamabat, dicens: Sacrilege Zenon, sacrificia. Ille autem subridens dixit: Obmute-sce, quia non vera est ista vox: et statim ob-mutuit præco in conspectu Constantii. Constan-tius dixit: Extendite eum, et macerate illum cum fustibus: et cum diu cæderetur, clamabat, dicens; Domine, miserere mihi peccatori, et ne deseras * me servum tuum, quem tu creasti ad cognoscendam gloriam tuam. Constantius vero furore plenus *h* jussit laminas ferreas can-dentes * circa latera ejus poni *: qui dum diu assaretur, et voce clara diceret: Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, subito Constantius arreptus a dæmonio, cœpit alienari, et manus suas comedere *i*.

* despicias

*h** ardentes
* supponi*i*

■ intrepide re-spondens Julia-no imperatori,

7 Annuntiatur est hoc Juliano imperatori, quod Constantius fuisset a dæmonio arreptus, et jussit imperator beatum Zenonem sibi præsentari. Tunc vestitus Zenon vestimentis suis ductus est ante conspectum Juliani. Dixit ad eum imperator: Quare non consulis tibi, et vi-vis? Numquid et ego Christianus non fui, et serviendo diis et custodiendo cerimonias eorum, ad culmen imperatoris ascendi? Respondit Ze-non, et dixit: Vere dixisti, imperator, quia Christianus non fuisti *k*, nec tanto nomine dignus esse potuisti: ego autem in nomine Domini nostri Jesu Christi, quem tu negas, vere et semper confido.

B

*k*ab eo traditur Paterno tribuno
* consulari

8 Iratus Julianus imperator tradidit eum Pa-terno tribuno *, ut compelleret eum ad sacrifi-cium. Tunc Paternus jussit conventum civium fieri ad arcum civitatis Nicomediæ, qui appel-latur Arcus Apollinis, et præcepit in eo loco tribunal sibi parari, et jussit [omnia genera tor-mentorum afferri, et fecit sibi] Zenonem offerri: cui ita dixit: Audisti, quid jusserunt principes, et gubernatores reipublicæ, ut qui-cumque non sacrificaverit diis, pereat diversis poenis: sacrificia ergo diis et vive. Zenon respon-dit: Locutus es quasi stultus, qui hominibus suades, ut derelinquant Creatorem suum, et cœli, et terræ, et maris, et omnium, quæ sunt in eis, et sequantur *l* muta, et surda idola. Paternus dixit: Fac quod præcipiunt principes, et desere vanitatem. Zenon dixit: Vere sicut amens locutus es.

C

ANNOTATA.

a Ms. Gallonianum, et præceptionibus sacro-rum nostrorum declaravit?

b Hic desinunt lectiones Breviarii Capuani.

c Gallonian. Ego floris fructum in eis non amitto.

d Hæc, quæ sequuntur, usque ad Constantius dixit: Fac etc. non sunt in Ms. Galloniano.

e Gall. Constantius dixit: Fac ne pereas tu, et filii tui.

f Gall. Extensis in equuleo una cum Zenone, Concordio et Theodoro.

g Hanc narrationem usque ad Constantius vero furore plenus sub finem numeri 6 infra, non lego in apographo Galloniano.

h Hic ita pergit Ms. Gallonii: Eadem hora Constantius furore plenus etc.

i Subito Constantius usque ad comedere inclu-sive, non invenio in Galloniano Ms.

k Subdit Gall. Ms. Julianus imperator dixit:

Vere tu carminibus extinxisti Constantii excon-sulis virtutem.

l Ibid. Quasi stultus loquutus es. Quis homi-num tam insensatus est, ut derelinquat Creato-rem cœli et terræ, maris et abyssi, et sequatur etc.

CAPUT II. Aliis tormentis Mar-tyr cruciatus sub Paterno tribuno; hujus ac Serapio-nis, et plurimorum aliorum conversio ac martyrium: mulier cum duobus infan-tulis martyr: S. Zenon ca-pite plexus.

Eadem hora jussit Paternus extendi eum in catasta *a*, et attrahi nervis. Zenon vero cla-mabat, dicens: Gratias tibi, Domine Deus, qui præstas famulis tuis gratiam tuam *. Tunc Paternus jussit, ut cum scorpionibus cæderetur: et cum diu cæderetur, aperta sunt viscera ejus. Zenon vero vultu alacri magis clamabat *, di-cens: Gratias tibi ago, Domine, quia merui intrare januam gloriæ tuæ. Paternus dixit: Date flammæ ad latera ejus. Eadem hora lampades accensæ in lateribus ejus positæ extinguebantur et nervi de catasta [rumpebantur.] Paternus, est nisi ars magica *b*, ut tormenta non sentias. Zenon dixit: Si scires donum Dei, cognosce-res, quia omnia tormenta creatura Dei sunt, et Creatori suo serviunt, non tibi infœlici et principi tuo. Paternus dixit: Date lignum vali-dum, et configite clavos ferreos in pedes ejus, et manus ejus extendite.

10 Eadem vero hora franguntur * clavi fer-rei, et non descendebant in pedes ejus. Pater-nus dixit: Configite clavos in capite ejus: et ipsa hora liquefactum est ferrum, sicut cera de-currens. Tunc Paternus clamabat, dicens: O genus magicæ artis! Et iracundia plenus dixit: Suspendatur in pedibus deorsum, et in ligno li-gatus incendio concremetur: et factum est hoc. In illa vero hora incendii, cœpit se ignis a beato Zenone separare, et nihil ei nocere po-terat, nec vestimenta illius *c*, nec [etiam] ali-quam partem capillorum ejus *d*. Dixit ad eum Paternus: Declara nobis artem istam, et vives.

11 Zenon respondit: Si vis intelligere, po-teris videre, et vita æterna perfrui. Respondit Paternus: Et quæ est vita æterna? Zenon di-xit: Dominus Jesus Christus. Paternus dixit: Si vere Christus omnia ista vincit, quomodo clementissimus imperator deserendo Christum, ad fastigium imperii pervenit, et ascendit? Ze-non dixit: Quare non consideras oculis tuis, et credis, quod vides mirabilia Domini mei Jesu Christi, Dei omnipotentis? Ista enim tor-menta etsi valeant, ad modicum valent; vita vero æterna perpetua est. Paternus dixit: Et quid facturi sumus, ut integre, sicut tu, et nos cognoscamus? Zenon dixit: Audi me, et omnia cognosces. Paternus dixit: Dic mihi, quid fa-ciam?

E

S. Zenon cata-sta, lampades ardentes,
a
* gloriam com-petentem

* Gallon. vultu alacri gaudebat

*b*clavos ferreos, et ignem sup-erat
* Gal. confrin-gebantur
F*c**d*

Paternus a San-cto instructus

AUCTORE
ANONYMO.

et ad Christum
conversus,
* Ducite eum
in custodiam
publicam, et

ciam? Zeno dixit: Hoc fac, quod Dominus noster Jesus Christus dignatus est loqui in Evangelio ad Nicodemum.

12 Paternus dixit: Date eum in custodia publica, ut * annunciemus invictissimo imperatori: qui datus in custodia, etiam vestiri jussus est, quia nudus erat, et ambulavit Paternus in domum suam. Tunc secreto interrogavit Paternus Zenonem, quid locutus esset Dominus in Evangelio? Zenon dixit: Hoc dixit Dominus ad Nicodemum, quando venit ad eum nocte; Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, non poterit introire in regnum meum. Paternus dixit: Quid est regnum Dei? Zenon dixit ei: Regnum Dei vita aeterna est. Paternus dixit: Et quomodo possumus baptisari, qui sanguinem multorum Christianorum effudimus. Zenon dixit: Omnia peccata in baptismo delentur. [Nam ut scias hoc ita esse, ipsa fides, quæ a sacerdotibus prædicatur, docet remissionem peccatorum, et carnis resurrectionem et vitam aeternam.] Paternus dixit: Fiat cura membrorum tuorum prius; quia valde confundar, ut pro malis bona accipiam. Zenon dixit: Ego curatus sum; tu tantum crede, et videbis regnum Dei.

B
cum militibus 68
baptizatur,
* bis de custodia

* recluserat

* in ipsa nocte

* Gall. vacare
et martyrio coronatur,

* consulare
e

C
invasisti augustalem? Et conversus ad Paternum dixit: Sic Stultus factus es, ut pereas? Et jussit Paternum cum omni officio suo et uxoribus et filiis in caminum præcipitari, et omnes simul sexaginta octo; Zenonem vero servari: et hac præceptione et auctoritate sua omnibus judiciis suis divulgavit, dicens, ut, quisquis inventus fuisset Christianus, ibidem in caminum præcipitaretur. Et iratus præcepit, ut jam omnia tormentorum genera cessarent, et aut votiva sacrificia Christiani diis offerrent, aut recusantes ibidem demergerentur.

uti et mulier
cum 2 infantibus

f

* magna

* cum filiis
tuis?

15 Tunc ordinavit Serapionem quemdam augustalem, et præcepit ut omni studio perquiret Christianos. Cumque venisset Serapion ad locum designatum, ubi Christiani incendio concremari jussi erant, cum omni exercitu officii sui, vidit quamdam mulierem f Christianam, cum duobus infantibus suis, quorum unum gerebat in ulnis, et alium trahebat ad manum, quæ cum omni * lætitia pergebat ad caminum. Cui dixit Silvinus quidam major officii: Dic mulier, quo pergis cum tanto gaudio filiorum? Respondit mulier, et dixit: Ego Christiana sum, et hi filii mei sunt Christiani, et vado ad cami-

num: quia ibi sunt epulæ magnæ. Silvinus itaque cucurrit post eam, ut videret exitum rei. Cumque venisset ad caminum ardentem, mulier dixit: Vach tibi, imperator infelix, perdis animam tuam.

16 Eadem hora interrogaverunt eam custodes camini: Mulier, quid quæris? Respondit mulier: Mori hic, ut vivam, et videam cum filiis meis Dominum Jesum Christum, quem infelix Julianus ausus est negare. Tunc ministri præcipitaverunt eam in caminum ignis. Illa autem clamabat, dicens: Gloria tibi, Domine Jesu Christe, quem ego jam video. In ipsa hora vidit Silvinus stantes duos homines miræ magnitudinis tenentes sindonem, et suscipientes mulierem. Quod cum vidisset, cœpit currere clamans, et dicens ad Serapionem: Ego vidi majestatem suscipientem mulierem cum filiis suis in sindone munda, et quia [vere] vita est Christus, Christianus sum et ego, si merear *.

in ignem injecta, nec non
Serapion

17 Audiens hoc Serapion g, misit ad quemdam episcopum et baptisatus est cum omni domo sua, et cum militibus quingentis viginti duobus et dixit: Eamus ad epulas, ubi mulier ivit cum filiis suis: et ambulavit usque ad locum ignis cum omnibus suis, et omnes pariter rogabant, ut mergerentur pro amore Christi in ignem. Audiens hoc Julianus imperator, præcepit ad se Zenonem adduci, cui ita dixit: Non consideras quia per te multi trucidantur? Respondit Zenon: Si scires donum [Dei et] Domini mei Jesu Christi, quem tu negas, verius diceres, quia multi coronantur.

E
* utinam et ego
meream Christianus fieri
cum tota familia sua, et cum militibus 522: Julianus vero imperator
g

18 Eadem hora Julianus imperator jussit, ut a nervis pedum cum uncinis ferreis appenderetur * in ligno in cubitis triginta. Et cum appensus fuisset, clamabat, dicens: Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, Fili Dei vivi, qui destruis Julianum. Et pependit in ligno tota die, ac nocte, ad quem multi Christiani concurrebant, non est mortuus. Tunc nuntiatum est Juliano imperatori, quia adhuc viveret, et mittens milites præcepit, ut caput ejus præcideretur: qui depositus de ligno, capite truncatus est quarto Nonas Septembris, et corpus ejus jactatum est in agrum ad exemplum Christianorum: cujus corpus collegit post triduum episcopus, qui baptisaverat Serapionem *, et sepelivit eum in Nicomedia civitate, ubi florent orationes ejus usque in hodiernum diem, regnante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat per infinita sæcula sæculorum. Amen.

jubet S. Zenonem capite truncari.
* pedes ejus in uncinis ferreis appenderentur

F
* Gall. qui baptizavit eum et Serapionem

ANNOTATA.

a Ruinartius antea citatus scribit de hac voce ad hunc locum Passionis sanctarum Perpetuæ et Felicitatis cum sociis earum: Hoc fiet in illa catasta quod Deus voluerit, et sic eundem explicat pag. 88: Catasta hic locum editiorem designat, in quo proponebantur servi venales. Ibi quoque Martyres torqueri solebant aut interrogari. Hinc Cyprian. Epist. novæ edit. 38, Pamela. 33 de Lectore, qui Christum in ejusmodi loco confessus fuerat, ait ipsum « e catasta ad » pulpitu » venisse. Ut enim prior locus erat in foro editor, sic alter in ecclesia. Antonius Gallonius in Tractatu instrumentorum martyrii etc. anno 1591 Romæ edito Italice, cap. III agens de equuleo, varia observat eadem occasione de catasta; quæ hoc loco sumitur pro instrumento, quo

A quo S. Zenon tortus sit. *Exempla dat Cangius in Glossario ad vocem catasta : ubi asserit hoc instrumentum esse diversum equuleo. Hunc tamen pro illa aliquando accipi in nonnullis Martyrum Actis, Gallonius modo allegatus indicat pag. 38.*

b Gall. Paternus dixit : Vere hoc non est nisi ars magica.

c Adscripsit Papebrochius : Aspendatur super pedes viginti, et ligatus ibidem præcipitetur, et incendio concremetur : et projice thus in ignem. Statim ignis segregatus est a B. Zenone, et in nullo eum contristavit.

d Sensus est vitiosus, nisi apponatur comburere vel quid simile.

e Superius vocabatur tribunus, al. consularis ; hic vero augustalis. Cangius ad vocem au-

gustalis, qui, inquit, et PRÆFECTUS AUGUSTALIS, cui Ægypti ad similitudinem proconsulis, lege sub Augusto lata, imperium datum est. Nec enim fasces consulares ingredi Alexandriam licuit. Plura ibidem. At crediderim, voce augustalis hic intelligi posse præsidem. Augustalem Thuscæ, teste Cangio, habet Passio S. Savini, quem alibi PRÆSIDEM vocat.

f Gallonian. Ms. : Tunc ordinavit Serapionem augustalem, et dum processio fieret ad laudem imperatoris Juliani, et Serapio veniret ad locum destinatum, ubi Christiani incendio concremabantur, cum omni exercitu officii sui, vidit quamdam mulierem etc.

g Gall. Audiens hoc Serapio, credidit et ipse, et misit etc.

DE S. JUSTO EPISCOPO LUGDUNENSI CONFESSORE

E

IN ÆGYPTI EREMO,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. S.

§ I. Antiquissimus S. Justi cultus : memoria ejus variis diebus annuntiata in Martyrologiis, et quas ob causas.

CIRCA AN. CCCXC.
Festivitas S. Justi
solemni ritu
celebrata a medio
sæculi v,

C **P**ræclara sanctitatis fama in Gallia atque Ægypto floruit sub finem sæculi iv S. Justus Lugdunensis episcopus, colique cæptus est non longo post mortem tempore ; certe circa medium sæculi v festivitas ejus jam celebrabatur magna solemnitate, Idoneum tam antiquæ venerationis testimonium habemus ex Sidonio lib. v epist. xvii ad Eriphium, in qua scribit sequentia : Conveneramus ad sancti Justi sepulcrum ; sed tibi infirmitas impedimento, ne tunc adesses. Processio fuerat antelucana, solemnitas universaria, populus ingens sexu ex utroque, quem capacissima basilica non caperet, et quamlibet cincta diffusis crypta porticibus. Cultu peracto vigiliarum, quas alternante mulcedine monachi, clericique psalmicines concelebraverant, quisque in diversa secessimus, non procul tamen ; utpote ad tertiam præsto futuri, cum sacerdotibus res divina facienda. De loci sane, turbarumque compressu, deque numerosis luminibus illatis, nimis anhelis etc. Quo anni tempore hæc celebraretur festivitas, insinuant verba mox subjuncta : Simul et æstati nox adhuc proxima tacito clausos vapore torruerat ; etsi jam primo frigore tamen autumnalis auroræ detepescebat. Initium autumnni, quod hac phrasi designat, innuit diem xiv Octobris, (quo Sanctum probabilius obiisse, infra probabimus) cum nulla alia S. Justi festivitas initio autumnni occurrat. Porro hæc ante episcoporum scripsit Sidonius, et verosimiliter juvenis, circa medium sæculi v ; ita ut existimare possimus festivitatem celebrari cæptam brevi post corporis ex Ægypto in Galliam translationem, de qua agemus.

eodemque sæculo
miraculis
inclaruit Sanctus.

2 Eodem sæculo Sanctum miraculis claruisse, intelligimus ex alio monumento, quo et festivitatis celebritas confirmatur. Anno 499 instituta

est Lugduni disputatio seu collatio Catholicorum episcoporum cum Arianis coram Gundebaldo Burgundionum rege. Edita est hæc Collatio apud Labbeum tom. IV Conciliorum a col. 1318, atque in ea ad propositum nostrum leguntur ista : Dominus Stephanus (Lugdunensis episcopus) scripsit ad episcopos multos, et invitavit illos ad festivitatem S. Justi, quæ instabat : in qua ob frequentiam miraculorum fiebat concursus plurimus populorum. Deinde, relata disputatione coram rege habita, in qua victi erant Arianis, hæc subjunguntur : Discesserunt ergo omnes episcopi : et, quia adhuc dies non erat inclinata, iverunt simul cum ceteris Catholicis ad basilicam domni Justi, confitentes Dominum, quoniam bonus, et laudantes cum, qui dederat illis talem victoriam de inimicis. Videmus hic ecclesiam, quæ Machabæorum alias dicebatur, jam tunc nominatam fuisse S. Justi, quod nomen usque ad eversionem retinuit. Quantum vero de S. Justo fiduciam haberent Catholicis, colligitur ex verbis S. Aviti Viennensis, qui, victis rursum secunda disputatione Arianis, regem coram ipsis sic est allocutus : Si rationes nostræ non possunt illos convincere, non dubito quin Deus fidem nostram miraculo confirmet ; jubeat sublimitas vestra, ut tam illi, quam nos, eamus ad sepulcrum hominis Dei Justi, et interrogemus illum de nostra fide, similiter et Bonifacius (episcopus Arianus) de sua, et Dominus pronuntiabit per os Servi sui, in quibus complaceat. Renuerunt quidem Arianis, ideoque id factum non est. Attamen scriptor felicem disputationis exitum intercessionis S. Justi attribuit his verbis : Ex ea die plurimi Arianis ad poenitentiam venerunt, et post aliquot dies baptizati fuerunt : et magnificavit Dominus fidem nostram

AUCTIONE

J. S.

Memoria ejus
vartis diebus in
Fastis annun-
tiata, maxime
11 Septembris,

nostram per intercessionem domni Justi in conspectu omnium.

3 *Ex hisce, quæ antiquissimam Sancti venerationem tam luculenter ostendunt, minime mirari possumus, memoriam ejus vetustissimis Martyrologiis passim adscriptam legi. At miramur dierum varietatem, cum numquam videatur cultus fuisse tot diebus diversis, quot nomen ipsius sacris Fastis habetur insertum. Primum die 11 Septembris in plerisque annuntiatur Sanctus; sed non convenit inter scriptores, an ille sit dies Sancti emortualis. Hieronymiana apud Florentinum illo die sic habent: Lugduno Galliæ depositio S. Justi episcopi, et dedicatio basilicæ ipsius. Consonant Corbeiense in annotatis. Hieronymianum apud Acherium tom. II Spicilegii recus, et Morbacense apud Martenium tom. III Anecdotorum col. 1582. Codex Reginæ Sueciæ tantum habet: Lugduno Galliæ, depositio sancti Justi episcopi et confessoris. Nec placet Florentinio illa ecclesiæ dedicatio, de qua ait in annotatis: Sed hæc hic de ecclesiæ dedicatione apponuntur, antiquarii additionem sapiunt; at non video, qua de causa. Alii Hieronymiana magis contracta S. Justum eodem die memorant hisce aut similibus verbis: Lugduni Justi episcopi; aliqua etiam prorsus de eo tacent.*

B

quo obitus Sancti annuntiari videtur apud Rabanum,

4 Rabanus eodem die Sancto elogium textit hujusmodi: Lugduno Galliæ, depositio Justi episcopi et confessoris. Cum post diaconatum antistes ordinatus est, tanta puritate, modestia, pietate, patientia per multos rexit annos, tanta circa pauperes cura, tanta divinorum mandatorum observantia, ut etiam magnificos atque præstantes illos Domini sacerdotes omni præiret gratia virtutum, sed (cum) ita ingenti gloria suæ plebis, populi Domini ecclesiæ præsideret, usque ad expulsionem ejus frementis diaboli exarsit invidia. Hunc ergo cum seditio populi persequebatur, post multas tribulationes in peregrinationem perrexit; atque solo secum comitante puero in Ægyptum pervenit, ibique inter anachoretas strictissimam vitam duxit, et nobiliter conversatus est. Quem sanctus Antiochus presbyter Lugdunensis, pio incitatus officio, usque ad visitandum suum episcopum pergere animo intendit: quem etiam ad se venturum sanctus C Justus episcopus prædixit his, qui secum erant. Post aliquot vero dies Sanctus Dei migrans de hoc sæculo, ossa sua ad sedem suam divino nutu transferri promeruit, ibique honorifice sepeliri. Hoc elogium ex Actis desumptum est; at violenta expulsio ex sede episcopali Actis est prorsus contraria.

Notherum, Usuardum, Florum:

5 Eadem etiam die Notherus brevi atque accurato elogio Sanctum nostrum sic celebrat: Nativitas sancti Justi Lugdunensis episcopi: qui clam episcopatum relinquens, ad Ægyptum migravit, comitante se quodam lectore, cui nomen erat Viator. Ibidem igitur per aliquot annos monachis associatus, vitam in sancta conversatione finivit. Corpus ejus a religiosis civibus Lugdunum cum ossibus sancti Viatoris ministri ipsius delatum in basilica septem fratrum Machabæorum. Hisce consentire videtur Wandelbertus, cum Sanctum eodem die annuntiet, breviter tamen, nec asserens, esse diem emortualem. At Usuardus cum Rabano et Nothero obitum annuntiare videtur hisce verbis: Lugduno Galliæ, natalis sancti Justi episcopi et confessoris, qui in heremum secedens, cum aliquot annis proximam angelis egisset vitam, et dignus

adesset finis tantis laboribus, regnum scandere D cælorum beato lucro promeruit. Hujus sanctum corpusculum cum ossibus beati Viatoris ejus ministri, postea Lugdunum relatum est. In eundem obitus diem conspirare etiam videtur Florus apud nos ante tomum II Martii, ubi tale habet elogium: Lugduno depositio S. Justi episcopi et confessoris: qui pro quodam fugitivo ejusdem ecclesiæ, petente primario civitatis, reddito, supplicioque mortis affecto, ejus sibi adscribens supplicium; gregem commissum, quem magna puritate et modestia, ac patientia multis rexerat annis, derelinquens, se eremo dedit, Domino adhærens et cultoribus ejus, sancto videlicet Macario sanctoque Paphnutio, quorum vitæ ac mortis particeps extitit. Tot testibus credendum videretur, nisi obstarent alii, quorum auctoritas minime est contemnenda, et nisi præcedentium mens tam clara non esset, quam primo intuitu quibusdam videbitur.

6 Sane Ado clarissimis verbis alium diem emortualem decernit, dum ad 11 Septembris scribit sequentia: Natale sancti Justi Lugdunensis episcopi, miræ sanctitatis et prophetici spiritus viri. Hic clam episcopatum suum relinquens, ascensa nave, comitante se uno tantum puero, qui officio lector in ecclesia erat, nomine Viator, pervenit in Ægyptum. Ubi per aliquot annos, sanctis monachis cælum tantum spectantibus consociatus, humilitate ac sanctitate vitæ incomparabilis vixit. Cursu itaque temporis consummato, ipse quoque virtutibus consummatus, repositam sibi coronam justitiæ percepturus migravit ad Dominum pridie Idus Octobris. Corpus ejus a religiosis civibus Lugdunum cum ossibus beati Viatoris ministri ejus relatum, et condigno cultu in basilica beatorum septem fratrum Machabæorum et martyrum gloriosissimorum conditum est quarto Nonas Septembris. Idem Ado xiv Octobris sic habet: Eodem die, transitus sancti Justi in eremo: qui cum aliquot annis in eremo angelicam egisset vitam, et dignus adesset finis, tantis laboribus regnum spondens cælorum, atque illis jam extremis sanctæ commigrantis animæ, flens et consternatus mente Viator adstaret, dicens: Cui me, Domine, derelinquis? respondisse dicitur, ne conturbaretur quasi destitutus solatio, quia brevi se illo quoque ipse sequeretur. Quam utique prophetiam ac revelationem cito transitu sanctissimi juvenis ministri ejus, qui solus ardore fidei eum episcopatum fugientem et latere cupientem secutus fuerat, constat fuisse completam. Idem quoque S. Justum annuntiat die iv Augusti his verbis: Apud Lugdunum, adventus corporis S. Justi de eremo etc.

7 Ado igitur tres S. Justi festivitates distinguit, putatque Sancti mortem contigisse xiv Octobris, corpus advenisse Lugdunum iv Augusti, illudque repositum in ecclesia eidem dicata 11 Septembris, quo Sanctus præcipue celebratur. Hinc facile credo ecclesiam eodem die dedicatam fuisse, prout habent Hieronymiana superius citata. Adonifere consentit Martyrologium Autissiodorense, editum apud Martenium tom. VI Collectionis amplissimæ, ubi col. 719 ad 11 Septembris hæc leguntur: Lugduno natale S. Justi episcopi et confessoris, qui migravit ad Dominum in eremo pridie Idus Octobris, et ejus sacrum corpus et B. Viatoris ministri ejus Lugdunum relatum, cum digno cultu conditum est iv Nonas Septembris. Dies hic posset intelligi de adventu Lugdunum,

verum Ado cum
aliis tres festi-
vitates distin-
guens,
E

F

mortem collocat
xiv Octobris
Adventum cor-
poris iv Augus-
ti, ejusdem in
ecclesia Deposi-
tionem 11 Sep-
tembris:

AUCTORE
J. S.

A num, nisi dies adventus et depositionis in ecclesia clarissime distinguerentur ab Adone, ad ejus mentem hoc Martyrologium videtur exponendum. Nam et Hieronymiana varia Adventum corporis signant die IV Augusti. Textus a Florentinio datus illo die sic habet: Lugduno Galliae adventus corporis sancti Justi episcopi de heremo. Huic prorsus consonant codices Corbeiensis et geminus Reginæ Sueciæ; atque idem innuit vetustissimus Antverpiensis his verbis: Translatio S. Justi episcopi. Quin et Notkerus eodem die scripsit: Apud Lugdunum Galliae adventus corporis sancti Justi episcopi de eremo. Verumtamen hæc non congruunt cum aliis, quæ notat XIV Octobris, quæque ut minus probabilia refutabimus.

hunc Adonis
sententiam alio-
rum dictis mi-
nus claris

8 Porro sententia Adonis de triplici festo S. Justi ob varias rationes præferenda mihi videtur aliorum opinionibus, cum quod Ado Viennensis rem exactius examinare potuerit, quam ullus aliorum, tum quod revera majorem adhibuisse videatur diligentiam; tria enim festa clare ac nitide exponit. nec ullum de opinione sua relinquit dubium. Alii vero nec tanta usi sunt diligentia, nec mentem suam tam clare explicaverunt. Primo Usuardus uno solum die Sanctum annuntiat, nec clare edicit illa die fuisse defunctum. Signum id est, minus exacte de singulis festivitibus instructum fuisse, ideoque præcipuam tantum festivitatem annuntiasset sine expressa mentione de die emortuali; verosimiliter quia videbat Sancti obitum diversis diebus memorari ab antiquioribus. Eadem de Floro dici debent, cum et ipse unam solum festivitatem memoret. Non minus ambigua est Rabani, uti et Notkeri sententia: nam, etiamsi prior per vocem Depositio, alter per vocem Nativitas, videatur obitum Sancti affigere II Septembris, et uterque XIV Octobris translationem corporis commemoret, iidem tamen Sanctum quoque annuntiant XIV Julii iis verbis, ut credidisse videantur eum fuisse diem emortualem. Verba Rabani accipe ad dictum diem: Lugduno Galliae natale Justi episcopi et confessoris. Notkerus quidem minus clare obitum illo die signat; at cum translationem memoret XIV Octobris, Adventum corporis IV Augusti, atque hic habeat: Lugduno Galliae sancti Justi episcopi et confessoris, quid intelligere debemus nisi obitum, præsertim cum Notkerus frequenter sequatur Rabanum, ex quo hausisse videtur, ut prædictum diem S. Justo assignaret.

9 Occurrit alia ratio, cur minus clara videatur prædictorum sententia. Omnes, excepto Notkero, Sanctum annuntiant Lugduni. At Lugduni non obiit S. Justus, sed in eremo Ægypti. Si voluerint diem mortis memorare, cur non simul commemorarunt et locum? Cur locum assignant, in quo Sanctus non est defunctus? Non alia, opinor, de causa, quam quod noluerint designare diem emortualem, sed expresserint diem, quo maxime celebrabatur Lugduni. Verum, inquiet aliquis, Usuardus dicit, Natalis S. Justi. Diem igitur designat emortualem, qui per natalem intelligitur a Martyrologis. Respondeo per natalem plerumque designari diem mortis, at non semper. Nam et Ado et Martyrologium Autissiodorense vocant natale S. Justi festivitatem II Septembris celebrari solitam, nec tamen intelligunt diem emortualem, cum eodem loco affirmant, Sanctum obiisse pridie Idus Octobris. Adonem secutus est Usuardus, et duo ejus elogia in

unum contraxit, ideoque nihil aliud per natalem designasse videtur, quam quod Ado designaverat, videlicet festivitatem Sancti. Sic dicitur aliquando natalis reliquiarum pro translatione, natalis calicis pro cæna Domini, natalis templi pro dedicatione, atque alix etiam festivitates natales nominantur, quemadmodum videri potest in Glossario Cangii ad vocem natalis.

10 Porro sicut natalis non importat necessario diem obitus, sic etiam depositio, qua voce utuntur Rabanus et Florus, intelligi potest de depositione corporis in ecclesia, in qua Sanctus post translationem fuit depositus. Corpus autem depositum esse in ecclesia Machabæorum die II Septembris testatur Ado: ecclesiamque eodem die dedicatam, Hieronymiana habent citata. Hæ rationes esse potuerunt, ob quas festivitas præcipua eodem die II Septembris celebrari soleat. Idem contigit in S. Serapia, de qua die sequente sic habet Martyrologium Romanum ex Adone et aliis: Passa est autem quarto Kalendas Augusti, et a beata Sabina in suo monumento juxta aream Vindiciani sepulta, sed memoria ipsius martyrii hac die celebrior habetur, quando ambarum sarcophagum ibi compositum et ornatum fuit, et locus orationis condigne dicatus. Eandem ob causam celebrari festivitatem S. Justi II Septembris mihi persuadeo cum Adone, quocum similiter credo, mortuum esse Sanctum XIV Octobris; corpusque Lugdunum advenisse IV Augusti; neque enim videtur Ado hæc tam accurate distincturus fuisse, nisi rem probe habuisset perspectam. Alii aliter de hisce festivitibus scripserunt. Horum opinioni libenter subscribam, si meliores quis attulerit rationes, quam hactenus fuerunt allatæ a Theophilo Raynaudo et aliis.

11 Illud sane ne probabile quidem puto, quod ex Saussayo adoptavit Raynaudus in Hagiologio Lugdunensi pag. 71, quodque exponit his verbis: Festum autem, quod celebrabatur pridie Idus Octobris, dicebaturque TRANSITUS S. Justi, erat festum transitus in Ægyptum, et secessionis ab episcopatu. Præcesserat Saussayus ad XIV Octobris hoc modo: Eodem die recolitur Lugduni secessus in Ægyptum sancti Justi, primæ illius sedis episcopi et confessoris. Sic illi nimirum præclare exponunt verba Adonis, Transitus S. Justi in eremo; quibus mortem Sancti annuntiat. At paulo melior est altera ratio Raynaudi, quam solam allegare oportuerat, dum subdit: Vel, quod habet appendix ad Adonem (cum Rabano, Notkero, et quibusdam apographis Hieronymianis) ea die erat festum alicujus translationis. Id prorsus improbabile esse, non ausim asserere propter auctores laudatos. Si autem XIV Octobris celebrata fuisset translatio corporis, obitus Sancti figendus revera esset II Septembris. Verum probabilior mihi apparet Adonis sententia, quia illa trium festivitatum idoneam suggerit causam. Alii vero non exponunt, quænam sit illa translatio XIV Octobris; eademne sit cum Adventu corporis, qui IV Augusti memoratur, an ab illo distincta.

12 Præter tres memoratas festivitates Sancti, Saussayus duas insuper alias annuntiat, alteram XIV Julii, alteram V Augusti. De priore sic habet: Lugduni ordinatio sancti Justi episcopi et confessoris gloriosissimi, cujus felix transitus in sacris Ecclesiæ tabulis insignis est die secundo Septembris. Unde acceperit Saussayus eo die celebratam fuisse ordinationem Sancti, me prorsus latet; at vehementer suspicor, meram esse conjecturam,

varie rationes
persuadent:

E

certe XIV Octo-
bris non cele-
brabatur trans-
itus in Ægyptum,

F

Festivitas ordi-
nationis anti-
quis omnibus
est ignota,

præferendam
esse,

AUCTORE
J. S.

jecturam, non alio nixam fundamento, quam quod videret S. Justum in variis Martyrologiis illo die celebrari. Certe in variis Apographis Hieronymianis xiv Julii sic legitur: Lugduno in Gallia natalis S. Justi episcopi. In pluribus additur, et confessoris. Idem etiam habet Rabanus, et Notkerus longiori elogio eundem, de quo agimus, Justum clare designat, sed non sine errore aliquo, cum ita habeat: Lugduno Galliae S. Justi episcopi et confessoris qui fervore divinae contemplationis in anachoretica conversatione defunctus, et ad civitatem suam gloriose translatus, ingenii sui monumenta in Cantica canticorum reliquit insignia. Quod ait de scriptis in cantica, pertinet ad S. Justum Urgellensem in Hispania episcopum, de quo egimus ad xxviii Maii. Plurima alia recentioris xvi Martyrologia S. Justum hac die signant Lugduni; at ordinationem ejus silent. Hæc igitur ordinationis festività non videtur celebrata fuisse; nec eam memoravit Raynaudus. Voluit, opinor, Saussayus singulis diebus, quibus S. Justum reperiebat in Martyrologiis, diversas annuntiare festivitàs, recte quidem, si illas in idoneis invenit monumentis; pessime vero, si confinavit.

neque illa aut
ulla alia Sancti
festività xiv Ju-
lii celebrata;
nec alius Justus
eodem notus:

13 Id certum est, non sic annuntiari S. Justum in Martyrologiis, acsi illa esset ordinationis dies; sed acsi eo die obiisset, et quidem in variis cum socio Amico vel Amato aut Amantio. Varia de hisce jam notavit Sollerius noster tom. III Julii in prætermisssis ad diem xiv, ubi ostendit Justum illum quandoque solum, quandoque cum Amico, Amato, Amantio, quibus nominibus idem videtur designatus, transiisse ex auctariis Hieronymianorum in Rabanum et Notkerum, inde in auctaria Bedæ et Usuardi: In tanta, tum subdit, Martyrologiorum concordia, quam auxerunt recentiores cum Petro de Natalibus, quis dubitare posset, quin ambo Sancti ad hunc diem pertineant? Interim Lugduni pro hoc die nec Justum nec Amicum reperit Raynaudus, et postremum quidem fatetur sibi notum non esse, quidquid eum referant Saussayus et Castellanus. Si conjecturam meam hic indicare licet, haud verebor suspicari, Amicum istum, S. Justo conjunctum, esse ipsissimum Viatorem, fidelissimum ejus aut socium aut amicum, qui a Domino separandus non est. Raynaudus Justum illum alium credit ab eo, de quo agimus, et Amicum consequenter alium a Viatore; at de neutro quidquam invenit, uti jam dictum. Res mihi sane videtur ambigua, nec ausim quidquam certo statuere. Verumtamen præplacet conjectura Sollerii. Nec idcirco necesse est, ut aliquod S. Justi festum xiv Julii olim fuerit. Nam potuit annuntiatio S. Justi facile per errorem irrepere in unum aliquod Hieronymianum, indeque in alia. Errori occasionem præbere potuit alius S. Justus confessor sæculi III, qui eodem die in Bituricensi diœcesi colitur, et antiquis Martyrologiis ignotus est. Potuit Martyrologii collector pro Bituricensi Lugdunensem notare Justum, uti magis notum. Quidquid sit, nullam S. Justi eo die festivitàtem notavit Raynaudus aut Severtius.

dedicatio eccle-
siæ relata a
Saussayo ad v
August, verosi-
militer facta est
11 Septembris.

14 Altera festività, quam tribus prædictis superadditam voluit Saussayus, sic ab eo exponitur die v Augusti: Lugduni dedicatio ecclesiæ sancti Justi, in qua sacratissima ejus ossa religioso cultu condita sunt. Quæro rursum, quem hujuscæ assertionis suæ habeat auctorem; nec ullum invenio. Petrus de Natalibus lib. VII cap. xxvi dicit, corpus Sancti Nonis Augusti recon-

ditum in ecclesia sui nominis; at non ait ecclesiam tunc dedicatam. Dedicatorem autem et depositionem corporis contigisse potius 11 Septembris, jam diximus. Qua de causa et illa festività fundamento carere videtur, nec nota fuit Raynaudo. Hæc de antiquis Sancti festivitàtibus diligentius disputare volui ob variantes plurimum de iis hodiernorum scriptorum sententias. Auctor Florarii nostri Ms. Adonem exacte secutus est; mortem enim Sancti annuntiat xiv Octobris, adventum corporis iv Augusti, depositionem vero ejusdem corporis et præcipuam festivitàtem 11 Septembris his verbis, quibus huic disputationi finem impono: Lugduno Galliae natale sancti Justi episcopi et confessoris, miræ sanctitatis et prophetici spiritus viri. Hic relinquens clam episcopatum suum, ascensa navi, comitante tantum secum uno puero, qui lectoris in ecclesia officium habebat, nomine Viator, pervenit ad Ægyptum, ubi per aliquot annos sanctis monachis, zelum suum aspectantibus consociatus, in sanctitate et humilitate non mediocriter vixit. Cursu itaque temporis consummato, ipse quoque virtutibus consummatus, repositam sibi coronam justitiæ percepturus migravit ad Dominum pridie Idus Octobris. Corpus ejus a religiosis civibus Lugdunum cum ossibus beati Viatoris ministri ejus relatum, et condigno cultu in basilica sanctorum septem Machabæorum martyrum conditum est iv Nonas Septembris.

§ II. Quæ et qualia Sancti Acta: an eorum auctor Constantius presbyter. Diversa horum Actorum exemplaria, quorum aliqua interpolata. Acta duplicia edenda.

Acta S. Justi exstant typis edita, et manuscripta in codicibus variis. Tillemontius tom. VIII Monumentorum in S. Justo pag. 546 tale de iis tulit judicium: Vita ipsius scripta videtur satis diu post mortem; unde forsitan accidit, ut plura contineat elogia generalia quam facta particularia: verum stylus ejus gravis, sanctus, majestatis atque elegantiae plenus causam præbet judicandi eam esse Constantii celebris presbyteri Lugdunensis, qui scripsit Vitam S. Germani Autissiodorensis sub finem sæculi v, aut alterius ejusdem, qui ejusdem, ut minimum fuerit ætatis. Ita de Actis Surianis Tillemontius, qui hic more suo benignior videtur. Certe, cum Surium in margine assignet, qui ait, Stylum hinc inde modice elimavimus, ex stylo elimato judicium fert de stylo scriptoris antiqui, eumque ex immutato per Surium stylo divinat esse Constantium, aut alium ejusdem ætatis. Bailletus in Tabula critica ad diem 11 Septembris eundem scriptorem hujus Vitæ laudat, sed anonymum credit, qui videtur vixisse sæculo vi, aut certe non serius. Scriptores Historiæ litterariæ Franciæ tom. II in Constantio presbytero pag. 547 magis asseveranter hanc Vitam attribuunt Constantio, quam fecerat ipse Tillemontius, et rationes quasdam allegant.

Tillemontius nimis laudat Vitam S. Justi, suspicaturque esse Constantii presbyteri, F

16 Prima ratio est stylus gravis, sanctus, majestate ac pietate plenus. Secundam sic expriment: quod alii magis asseverant et probare conantur, sed frustra:

quod alii magis asseverant et probare conantur, sed frustra:

A munt: Pauca facta, quæ continentur illo Opusculo, insinuant, ejus auctorem satis bene instructum fuisse de historia hujus ecclesiæ (Lugdunensis.) Addunt rationem tertiam his verbis: Constantius declarat, se conscripsisse hanc Vitam propter sollicitationes multas, eodem fere modo, quo jam vidimus conscriptam ab eo Vitam S. Germani Autissiodorensis. Quarto demum affirmant, Vitam hanc longe melius scriptam, quam passim scriberetur seculo VI Ecclesiæ. Verum hæ rationes neque omni ex parte mihi videntur veræ, neque sufficientes ad propositam quæstionem dirimendam, etiamsi alias essent verissimæ. Quippe primum, quod de styli gravitate et elegantia dicitur, ne in Surio quidem invenio, et longe minus apparet in Mss., quam in Surio, qui styllum notabiliter expolivit; neque illa elegantia quidquam probat, cum multi alii floruerint in Gallia scriptores, qui majori elegantia ac majestate in scriptis suis uterentur. Quod subditur, scriptorem illum bene instructum fuisse de rebus ecclesiæ Lugdunensis, nullibi sane apparet: nihil enim refert, quod spectat ad illam ecclesiam, nisi ejus patronum esse S. Justum, et Antiochum ei postea præfuisse antistitem. At, si vel maxime instructus fuisset de ecclesia Lugdunensi, quomodo inde inferri potest, eum fuisse Constantium? Quod tertio dicitur de sollicitationibus, quibus impulsus fuit ad Vitam scribendam, sicuti dicit se sollicitatum ad scribendam Vitam S. Germani, tam dissimile est, ut diversos potius auctores exhibeat quam eundem: nam in hac Vita breviter dicit: Vitam beati Justi Lugdunensis episcopi admiratione (in alio Ms. adjuratione, in alio admiratur) compellimur breviter exponere. Verum Constantius in Vita S. Germani multa præfatur de minori sua ad scribendum capacitate atque argumenti difficultate. Nec rursum hæc similitudo, si vera esset, quidquam evinceret; cum omnes passim, aut certe multi, similia præfari solerent illo tempore. Quartum denique nihilo verius est, cum varii floruerint sæculo VI, qui elegantius et rectius scriberent, quam hæc Vita sit exarata.

16 Uti hæ rationes nullo modo persuadere possunt, Vitam S. Justi scriptam esse a Constantio presbytero; ita collatio hujus Vitæ cum Vita S. Germani nullum mihi relinquit dubium, quin singulæ diversum habeant auctorem. Vita S. Germani graviter et historice scripta est cum adjunctis personarum, locorum, factorumque singularium, a natalibus Sancti usque ad obitum. Hæc vero Vita nihil fere continet, nisi elogia quædam generalia, et tam pauca facta particularia, ut omnia fere hauriri potuerint ex Martyrologiis, sæculoque decimo conscribi eodem modo. Nihil de Sancti natalibus, nihil de episcopo ipsius decessore, nihil de die emortuali, nihil de translatione corporis, nisi generatim, nihil de loco sepulchræ, de miraculis, de cultu. Nullum denique uspiam assignatum tempus, quo floruit Sanctus, nullum, quo scriptor ipse vixit. Hæc fatebuntur adversarii: sed affirmant id contigisse, quia Constantius scripsit diu post S. Justi obitum. Verum Constantius non integro sæculo post S. Justum floruit: nam jam anno 473 propectæ admodum erat ætatis, uti de eo habent laudati scriptores Historiæ litterariæ tom. II pag. 545. Sanctus vero noster non obiit nisi sub finem sæculi IV, quomodo igitur vix eruditus et diligens tam jejune de S. Justo scribere potuit in ipsa ecclesia Lugdunensi, ubi haud dubie non

Septembris Tomus I.

pauca de episcopis Lugdunensibus, et præsertim de Sancto tam celebri monumenta reperiri poterant?

17 Deinde Constantius in præfatione ad Vitam S. Germani conqueritur, se nimis sero scribere; Tanta, inquit, jam temporum fluxere curricula, ut obscurata per silentium vix colligatur agnitio; et tamen plurima ibi invenit ac narravit, adjunctis locis, temporibus ac personis. Hic vero scriptor Vitæ S. Justi nullibi ea de re queritur; at magnifice loquitur, acsi omnia haberet perspecta, atque interim nulla fere Sancti gesta minutim refert. Credibile igitur non est, hanc Vitam esse Constantii; nec crediderim sæculo V fuisse exarata, certe qualis edita est a Surio, atque exstat in Mss., ejus editioni consonis. Porro anonymus noster Opusculum suum sic implevit sententiis sacræ Scripturæ, moralique doctrina, ut videri possit oratio potius ad populum habita, quam vitæ historia. Hinc incertum mihi est, sæculone quinto, sexto, septimo, an serius hæc Vita fuerit exarata.

18 Exemplaria Mss. hujus Vitæ varia sunt et aliquot mendis conspersa, alia pluribus, paucioribus alia; edita vero nitidiora sunt, sed minus genuina. Præterea quædam Mss. exemplaria multum discrepant ab editis atque aliis Mss.: alia vero apographa recte consonant cum editione Surii ad 11 Septembris, ac cum editione Vincentii Barralis in Chronologia Lirinensi pag. 316, quæ data est ex Surio, modo solas excipiamus styli correctiones per Surium factas. Hæc dictionis expolitio satis notabilis est, et in singulis fere phrasibus occurrit, non sic quidem, ut sententia mutetur scriptoris, sic tamen, ut non pauca emendentur, et inepta quædam omittantur. Tria hujusmodi habemus apographa, quorum primum olim huc misit Chiffletius noster ex Passionario S. Justi Lugdunensis et veteri Ms. S. Claudii, illudque collatum est cum Ms. Accinctino. Alterum desumptum est ex Ms. Ultrajectino S. Salvatoris; tertium ex Ms. Rubeæ Vallis. Apographa ista invicem consonant, exceptis mendis, quibus laborant singula. Hac de causa unum ex illis sic in editione sequar, ut menda ex aliis; quantum possum, aut ex editis sim correcturus, et simul indicaturus, ubi aliquid in aliis occurrerit, quod sit notatu dignum.

19 Exemplaria, quæ ab aliis dissonare dixi, non in omnibus dissonant, etiamsi sola spectemus verba, sed potius plerumque sic consonant, etiam in verbis, ut unius auctor alterius Opusculum haud dubie viderit, ac partim descripserit. Verum in hisce omissa est tota præfatio, quæ sane abesse potest sine detrimento ullius facti; omissa sunt et alia quædam, ad discursum moralem magis, quam ad Sancti historiam, pertinentia. Contra in hisce exemplaribus leguntur aliqua, quæ exsulant ab editis et prædictis Mss. Sunt hæc quædam de Sancto in eremo Ægyptiaca versante, quæ scriptor asserit se didicisse ex presbytero nonagenario, qui familiariter cum Sancto fuerat conversatus in eremo. Horum Actorum exemplar unum habemus in codice Ms., notato P. Ms. 20 fol. 178. Codex hic admodum vetustus est, sed justo negligentius scriptus, cum menda clarissima habeat non pauca. Alterum exemplar, præcedenti consentiens, transmissum est ex Ms. S. Maximini Trevirensis, multis similiter oppletum mendis. Hæc exemplaria habent aliquid, ex quo interpolata, aut ex duobus imperite consarcinata credam: nam, ubi de Viatore loquuntur, sic habent: Præter Viatorem illum,

47 quem

AUCTORE

J. S.

hanc Vitam non esse scriptam a Constantio, sed serius:

varia Actorum exemplaria Surianis quoddam consona; B

F alia ex iis diversa, quæ videntur interpolata,

nam variae rationes persuadent

AUCTORE
J. S.

demum alia
præcedentibus
breviora et me-
liora.

quem supra diximus etc., licet ibidem Viator nunquam antea nominetur, aut memoretur. Pa-
lei id desumptum esse ex iis, quæ jam edita sunt, ubi idem recte dicitur, quia Viator in præfatione fuerat nominatus.

20 Eadem rursum Acta, sed contrahentiora et nitidiora exstant in codice 33 Reginæ Sueciæ, prout colligo ex collatione horum cum illis. Hæc, licet mihi ad manum non sit ipsum exemplar, ex notatis accurate diversis lectionibus communicare possum lectori, et revera communicabo, cum omnibus aliis exemplaribus præplacitura existimem, quod facta pleraque contineant, et digressionibus inutilibus careant. De hisce merito dici potest, quod de Surianis nimis liberaliter asseruerunt Tillemontius ejusque sequaces. Horum scriptor suppar fuit S. Justo, ac necessario vivere debuit sæculo v, cum dicat num. 4: Ego autem ipse sanctum quemdam presbyterum, pene jam nonagenariam ætatem agentem, vidi, cujus mihi relatione hæc comperta sunt: nam, ut sequitur, presbyter ille cum S. Justo in eremo vixerat. Neque vero existimare possim, hæc addita esse ab impostore quopiam, ut sic major Actis conciliaretur fides: nam eodem prorsus stylo conscripta sunt, quæ in hisce leguntur Actis, quæque absunt a Surianis, quo relata sunt alia omnia. Quia potius existimo, hæc Acta primo scripta esse, ac Suriana ex hisce composita ab aliquo, qui nihil fere addidit, nisi ratiocinationes quasdam satis frigidas, quibus probare nititur S. Justum implevisse martyrium, sanctitatem ejus ipso nomine fuisse prævie significatam, Eliæ in quibusdam fuisse similem, et alia minutiora. Hinc merito dicam, Acta longiora non distingui a brevioribus, sed interpolata esse, breviora vero pura. In factis non dissentit interpolator ab auctore Vitæ, nisi in solo discessu, quem collocat post synodum quamdam, de qua tacet alter, et rectius quidem, opinor. Has ob causas non dubito, quin studiosus lector brevioram Vitam, quam primo loco edam, mecum sit prælaturus longiori, quam subijciam, ne quid videatur prætermisum de S. Justo. Nunc gesta Sancti ordine discutere aggrediar, et chronotaxis aliqua habeatur gestorum, et suppleantur non pauca in Actis prætermisssa.

C

§ III. Fabulosa videntur, quæ de natalibus ac pueritia Sancti scripserunt quidam neoterici: sub Paschasio Viennensi natus, sub Claudio Diaconus esse potuit; non item monachus Lerini: reliqua gesta discussa, epitaphium, reliquiæ.

Quæ de natalibus et pueritia Sancti conscripta sunt mirabilia,

Auctores Galliæ Christianæ recusat tom. IV col. 15 opinionem quorundam de natalibus S. Justi referunt et rejiciunt, his verbis: Mira sunt, sed omnino incerta, quæ de S. Justi natalibus referunt Severtius et de la Mure. Eum illustrissimi comitis Andegavensis filium dicit Severtius. Ortum asserit de Mura ex nobili Tur-

nonensium in Delphinatu familia, et natum in D castro d'Anton prope Viennam, quod vulgo d'Anjou nuncupatur, et certe illum ut suum decus illustris ea familia sibi vindicat, et ejus nomen sibi assumunt illius natu majores. Addit uterque, cum præpositus seu præfectus Andegavi matrem ejus accusasset adulterii, ipsum vixdum natum articulata ac virili voce causam innocentis egisse: digito dominum Andegavi præsentem monstrasse, ac dixisse verissime eum esse patrem suum, et postmodum solito parvulorum more conticuisse. Denique Severtius affirmat, quo instanti unda sacra lotus fuit, columbam nivei coloris accessisse et super eum constitisse.

22 Si quæras unde hæc habeant; Ex traditione, inquit, et veteri tabella in ecclesia sub ejus nomine dicata, in qua hi versus continentur.

idoneo carent
fundamento:
natus videtur
Viennæ aut in
Viennensi pro-
vincia

Andegavi conjux comitis servatur adusque

Partum, præpositi crimine facta rea.

Infans, non infans vocali nascitur ore,

Liberet ut matrem suspicione suam.

Nomine baptismi Justus, veniente columba,

Dicitur, et comitem nominat esse patrem,

E

etc.

Verum hæc omnia testimonia recentiora sunt, ut fidem faciant. Præter id quod de ejus patria dicitur; ut ex sequentibus patebit. De patria Sancti nihil dicitur, nisi natum esse in Delphinatu, idque sane admodum verisimile est, cum nutritus dicatur sub S. Paschasio Viennensi episcopo, ut videbimus. Hinc, inquam, verisimile est, Viennæ natum esse aut in Viennensi provincia. Porro ex ætate S. Paschasii, quem Majores nostri tom. III Februarii pag. 290 mortuum statuunt circa annum 313, conjicere possumus Sanctum mundo datum esse sub initium sæculi iv, quod recte convenit cum Actis infra edendis, in quibus senex vocatur, cum episcopatum reliquit non diu post annum 381.

23 S. Justum nutritum esse sub S. Paschasio et diaconum fuisse sub Claudio, Viennensibus episcopis, testatur Ado in Chronico ad annum 379 his verbis: Constat autem hunc venerabilem episcopum Justum sub Paschasio Viennensi episcopo nutritum, Claudii ejusdem urbis episcopi diaconum, postmodum ad sanctam Lugdunensem ecclesiam regendam translatum. F

Verum Tillemontius tom. VIII pag. 798, seu nota i in Justum, contradictionis arguit Adonem, sic disputans: Ado sibi contradicit, asserens uno loco S. Justum instructum a Paschasio Viennensi episcopo, et diaconum creatum a Claudio ejus successore, atque alio loco dicens hunc Claudium interfuisse magno concilio Arelatensi anno cccxiv; cum S. Justus, qui pluribus annis vixit post annum ccclxxxi, non esset ætate idonea ad diaconatum anno cccxiv: et alibi observavimus, quam parum oporteat attendere ad omnia, quæ in Chronico Adonis leguntur de episcopis Viennensibus. Hæc Tillemontius, cujus ratiocinatio non minus ridicula est, quam accusatio acerba. Hermantius in Vita S. Ambrosii lib. III cap. 1 pag. 33 contendit etiam, non potuisse Justum creari diaconum a Claudio, si hic Arelatensi concilio interfuerit; idem et Bailletus habet in S. Justo. Verum nulla hic contradictio in verbis Adonis, sed crassa hallucinatio in ratiocinio Tillemontii et aliorum. Quæ enim, obsecro, hæc est consecutio: Claudius anno cccxiv fuit in concilio Arelatensi: ergo, si S. Justum creavit diaconum, id factum anno cccxiv, quo

tempore S. Paschasii Viennensis circa 313 defuncti, diaconus factus sub Claudio,

A quo Justus ea non erat ætate, ut diaconus esse posset? Ubinam ostendit Tillemontius, aut ostendere conatus est, Claudium non vixisse post Arelatense concilium, et Justum postea ab eo non creatum diaconum?

quod contingere potuit circa 336 aut paulo serius: et male a quibusdam negatur:

24 Sane, etiamsi Claudius certo interfuisset concilio Arelatensi, quod non discutio, potuit supervivere post concilium ad annos viginti, triginta aut etiam plures. Et revera Ado in Chronico S. Nectarium Claudii successorem refert ad imperium Constantii ejusque fratrum post annum 337, uti agnoscit ipse Tillemontius nota III in S. Irenæum. Vixit igitur Claudius ex mente Adonis saltem usque ad annum 337 aut serius. Itaque, si natum credamus S. Justum circa annum 306, diaconum consecratum circa 336, omnia dicta Adonis recte cohærebunt, omnia erunt etiam consona Actis S. Paschasii jam assignatis, atque Actis S. Claudii datis in Opere nostro tom. I Junii pag. 2; et sic S. Justus fuerit fere annorum septuaginta sex, quando senex episcopatum dereliquit. Itaque neque hic, neque tom. III pag. 625 nota III in S. Irenæum, ubi eadem fere de his dicit, Adonem erroris convincit Tillemontius, sed verba ejus minus fideliter reddidit, dum ait dici instructum a Paschasio, cum Ado solum dicat sub Paschasio nutritum, idque de puero aut infante intelligi possit, ita ut nihil aliud velle videatur, quam natum esse tempore episcopatus Paschasii. Quod addit Tillemontius, se ostendisse (nota III in S. Irenæum) quam parum fidere oporteat dictis Adonis de episcopis Viennensibus, huc non spectat. Frequenter quidem Adonem ibidem carpit; at non semper æque feliciter, nec tot assignat errores, ut reliquæ ideo auctoritate carere debeant.

monachus Lerinensi esse non potuit:

25 Vincentius Barralis in Chronologia Lerinensi pag. 320 de S. Justo notat sequentia: Hunc beatissimum archipræsulem Lugdunensem Justum aliquando monachismum, seu eremiticam vitam, in illa insulæ Lerinensis sacrosanta palæstra, sub ipsius principiis sanctissimi patris nostri Honorati, egisse, etsi ex Actuum præfatorum serie liquido non constet, tamen Lerinenses diversorum codicum antiquorum manuscriptorum tabulæ, adjunctis modernarum impressionibus, constanter ipsum sanctum Justum et monachum C Lerinensem Lugdunensiumque archiepiscopum prædicant. Addit alia quædam ejusdem generis, et in Vita S. Agricoli Avenionensis episcopi, ad hunc diem edenda, idem dicitur. Verumtamen, cum S. Honoratus vitam monasticam in insula Lerinensi auspicatus non sit, nisi vergente ad finem sæculo IV, S. Justus neque ante diaconatum, neque post diaconatum susceptum, ibidem monachus esse potuit, uti palam fiet ex dicendis, et Tillemontius recte observavit. Vita S. Agricoli non tantæ est auctoritatis, ut nos hic morari debeat.

episcopus creatus est non diu, ut apparet, post medium sæculi IV: adest anno 374 concilio Valentino,

26 Quo autem anno Sanctus noster ex diacono Viennensi promotus sit ad episcopatum Lugdunensem, exacte determinari nequit. In catalogis antistitum Lugdunensium passim ponitur post Verissimum, qui interfuit concilio Sardicensi anno 347. Hinc dubium non videtur, quin episcopus sit creatus inter annum 347 et 374, quo interfuit concilio Valentino; nec alia ulla occurrat temporis nota, qua initium episcopatus proprius assignemus. Verumtamen, cum episcopatum per multos rexisse annos dicatur in Actis, suspicio esse potest, non diu post medium sæculi IV ad cathedram episcopalem fuisse evectum. Quid-

quid sit de initio episcopatus, non videtur dubitandum, quin idem sit Justus, qui anno 374 interfuit concilio Valentino, cui subscripsit hoc modo: Ego Justus episcopus opto vos, fratres, in Domino bene valere. Ejusdem quoque nomen occurrit in gemina epistola a Patribus istius concilii scripta, uti videre est apud Labbeum tom. II Conciliorum col. 904 et 906.

27 Anno 381 habita est synodus Aquileiensis, in qua damnati sunt Palladius et Secundianus episcopi Ariani. Huic similiter adfuit S. Justus tamquam Gallorum legatus. Sententiam autem suam rogatus a S. Ambrosio inter primos exposuit: sic enim habent Acta concilii edita inter Opera S. Ambrosii tom. II editionis anni 1690 col. 790: Ambrosius episcopus dixit: Quid etiam dicit dominus meus Justus? Justus episcopus legatus Gallorum dixit: Qui Filium Dei coæternum cum Patre non confitetur, anathema habeatur. Omnes episcopi dixerunt, Anathema. Deinde rursum col. 801 inter primos Palladium condemnat his verbis: Justus episcopus dixit: Palladium, qui blasphemias Arrii damnare noluit, sed etiam magis has confiteri videtur, censeo ulterius sacerdotem dici non posse, nec inter episcopos deputari. Nomina episcoporum, qui dicto concilio interfuerunt, recensentur col. 805, interque eos S. Justus hoc modo: Justus episcopus Lugdunensis, alius legatus Gallorum. In editionibus Labbei et Harduini non additur Lugdunensis. At cum plerisque episcopis locus etiam ibidem adjungatur, vix dubitari potest, quin voces episcopus Lugdunensis illic exciderint, et recte additus legatur apud S. Ambrosium. Alius legatus dicitur, quia jam duo Gallorum legati erant recensiti. Nequaquam igitur dubitandum videtur, quin hic Justus et legatus Gallorum fuerit et episcopus Lugdunensis.

28 Verum aliud occurrit dubium hoc loco discutiendum. Acta prolixiora num. 5 habent, Sanctum reducem ex synodo quadam Italiæ non venisse Lugdunum, sed mansisse circa Tornonem, ut amicis quibusdam valediceret, indeque clanculum discessisse in Ægyptum. Tillemontius, qui alia Acta non viderat, existimat revera statim discessisse post concilium Aquileiense, et quidem suspicatur illum cum S. Ambrosio, aliisque memorati concilii Patribus, communicasse propositum suum de episcopatu deserendo. Attamen Acta breviora hisce non consonant: nam discessum Sancti num. 2 sic referunt, ut inter occasionem discedendi et discessum ipsum nihil relinquunt medium. Ex mente igitur horum Actorum necessario dicendum est, concilium Aquileiense præcessisse, tumultumque illum, qui Sancto exsilium persuasit, deinde secutum esse. Sane, si rem ipsam expendamus, verisimilius apparet, sanctum Antistitem, qui injustam cædem attribuebat indulgentiæ suæ, mox deseruisse munus episcopale, acsi illo fuisset indignus, quam abiisse ad concilium, ut ibidem interim episcopale officium exercere pergeret, atque illud deinde relinqueret. Si episcopatum relinquere voluit, ut pœnitentiam ageret, quemadmodum eum fecisse constat; non satis perspicio, cur illud propositum distulisset, et perrexisset obire officia episcopalia usque ad finem concilii Aquileiensis. Nihil magis mihi persuadere possim, S. Ambrosium aliosque Patres concilii Aquileiensis auctores fuisse sancto Antistiti, ut episcopatum desereret: quod potius multis rationibus dissuasissent. Suspicio itaque tumultum illum Lugdunensem,

cujus

AUCTORE
J. S.

et anno 381
Aquileiensi, ut
Gallorum lega-
tus:

non videtur
Sanctus statim
post istud con-
cilium in ere-
mum abiisse;

F

AUCTOR
J. S.

cujus occasione S. Justus ad eremum abiit, contigisse non diu post Aquileiense concilium, indeque scriptorem Vitæ prolixioris in errorem lapsum esse. Hinc colliget studiosus lector, non certo constare de tempore, quo Sanctus eremum petiit.

nec ad ipsum
scripta videtur
gemma S. Am-
brosii epistola:

29 Inter epistolas S. Ambrosii duæ habentur Justo inscriptæ, quæ in editione anni 1690 sunt septima et octava. Existimat Tillemontius, quem secuti sunt alii non pauci, hasce epistolas fuisse datas ad S. Justum Lugdunensem. Prioris initium favet huic conjecturæ, cum Justus ab Ambrosio vocetur frater, atque ideo videatur fuisse episcopus: Pulcre admones, Frater, ut epistolares fabulas, et sermonem absentium ad interpretationem conferamus oraculi cælestis, interrogans me, quid significet illud didrachmum, cujus dimidium Hebræus præcipitur offerre pro redemptione animæ suæ. Quid enim tam consociabile, quam de divinis rebus sermonem contexere? Idem initium Justi illius pietatem innuit et studium proficiendi in Scripturis sacris, atque etiam familiaritatem quamdam cum S. Ambrosio insinuat. Verumtamen ego mihi non persuadeo laudatam epistolam ad S. Justum fuisse scriptam: finis enim magis obstare videtur isti conjecturæ, quam faveat initium. Accipe verba, quibus epistolam suam conclusit Ambrosius: Et tu ergo ad similitudinem Dei unus esto atque idem: non hodie sobrius, cras ebrius; hodie pacificus, crastina die litigiosus; hodie frugi, crastina die incontinens; mutatur enim unusquisque morum varietate, et fit alter: in quo non agnoscitur, quod fuit, et incipit esse, quod non fuit, sui degener. Grave est enim mutari in peius: sed esto, sicut imago in drachma, immutabilis, eundem habitum servans quotidie... Vale, et, si non infructuose didrachmum istud commissum mihi arbitraris, iterum, si quid habes, committere ne dubitaveris. Hisce sane carpere videtur inconstantiam Justi, quicumque is fuerit; et, quamvis minime dissimulare soleret Ambrosius, nequaquam crediderim hæc eum scripsisse ad sanctum et senem Episcopum, præsertim cum ipse multo esset junior. Quod autem Justus ille semel vocatur frater, non importat necessario ejus episcopatum. Nam idem Ambrosius epistolam LXXX ad Bellicium sic orditur, Audisti, frater. Nec tamen ille erat episcopus, ut ex multis clarum est. Itaque nec hanc nec sequentem ad Justum Lugdunensem pertinere suspicor.

mors ante aut
circa 390 figen-
da, sed annus
incertus uti et
translationis:

30 Dixi Sanctum verosimiliter secessisse in eremum non diu post concilium Aquileiense, seu annum 381. Aliquot annis in eremo vixisse, habent Acta. Hinc conicere possumus, defunctum esse ante aut circa annum 390; at certo id scire non possumus, cum nullam habeamus temporis notam, quæ satis sit certa. Æque ignotus est annus translatis corporis ex Ægypto, cum nullus ullam assignet temporis notam. Ado in Chronico ad annum 379 de episcopatu, morte et translatione hæc solum memorat: Sed et Lugdunensis episcopus Justus, miræ sanctitatis vir, qui postmodum relicta sede sui episcopatus, inter sanctissimos patres anachoritas mira humilitate latens, moritur in Ægypto: cujus ossa pio amore solliciti Lugdunenses ad urbem suam reportant: ossa quoque Viatoris sanctissimi comministri ipsius. Verisimile est, translationem contigisse paucis annis post obitum Sancti, et ante finem sæculi IV.

31 Raynaudus loco ante indicato Epitaphium Sancti recitat, hæc præmonens: In vetusto epitaphiorum codice nuper evulgato per Quercetanum, habetur hoc sancti Viri Epitaphium, quod visum est non omittere.

Hic patris antiqui condigno nomine Justi
In spe perpetuæ requiescunt pignora vitæ:
Membra beata satis, quæ semper dedita Christo

Per varios semet cruce confixere labores,
Ut melius celeri rapiantur in aëra nube,
Cum cælo adveniens Judex effulserit ipse.
Hic fuit egregius primum levita Viennæ.
Inde gregem Domini doctrina insignis et actu
Conspicuus Præsul, Lugduni pavit in urbe,
Post anachoreticæ vitæ flammatus amore.
Longinqua Ægypti sitiens deserta petivit.
Quo senibus sacris pietatis fœdere junctus,
Cum miram extremo clausisset lumine vitam,
Plebis amore suæ patriam revocatus ad urbem
Cum Viatore pio, Christi tumulatur ad aram;
Ut quos pervigili vivens pietate nutrit, Continuis precibus foveat per secula natos.

32 Testantur Acta Sanctum sepultum fuisse in ecclesia septem Machabæorum. Hæc deinde collegiata S. Justi nomen gessit, multisque aliis Sanctis sepulturæ præbuit locum. Anno 1287 apertum est Sancti sepulcrum, visitatæque reliquæ, prout legitur in instrumento ejusdem anni, quod dedimus tom. V Junii pag. 345 in S. Ireneo. Corpus S. Justi remansit in eadem ecclesia, donec ea anno 1562 funditus eversa est, reliquæque dissipatæ impio furore Calvinistarum, qui Lugdunum occupaverant. Habemus collectionem Actorum quæ de his conscripta sunt sub Carolo IX, impressam Lugduni anno 1662, in quibus describitur magnifica plane Sancti ecclesia cum omnibus ornamentis, qualis fuerat ante eversionem. In hisce pag. 6 de corpore S. Justi Gallice hæc memorantur: In hac etiam ecclesia post summum altare servabatur theca, in qua erat corpus S. Justi, imposita quatuor columnis marmoreis, quæ singulæ crassitiem habebant unius pedis, atque altitudinem decem pedum. Hæc theca erat ex alabastrite. Ecclesia autem S. Justi erat in suburbio Lugdunensi, atque alia deinde ædificata est in ipsa urbe.

33 Dominicus de Colonia Societatis nostræ in Historia litteraria urbis Lugdunensis tom. I pag. 135 vult aliquid reliquiarum S. Justi subtractum esse sacrilegis hæreticorum manibus; nam hæc scribit: Statua argentea pectore tenus efformata, quæ etiamnum in nova ecclesia conspicitur, monumentum est pietatis unius e canonicis, nomine Clementis de Belle-Croix. Illi inclusa est Sancti capitis pars, quæ ægre subducta est furori hæreticorum, qui reliquum corporis combusserunt et dissiparunt. Bailletus in S. Justo asserit, ostendi quasdam S. Justi Lugdunensis reliquias Parisiis in ecclesia S. Joannis de Gravia. Gelenius etiam in Colonia sua pag. 547 inter reliquias ecclesiæ S. Maximini Coloniensis recenset de S. Justo episcopo, non addit tamen esse Lugdunensis. An plura alia hujus Sancti pignora aliis locis etiamnum ostendantur, mihi non constat. Miraculis Sanctum coruscasse, generatim dictum est num. 2; at nulla uspiam singillatim conscripta reperio. Verum S. Gregorius Turonensis in Vitis Patrum cap. VIII narrat, S. Nicetium cum SS. Justo et Eucherio apparuisse cuidam presbytero, eumque ob blasphema verba graviter corripuisse.

D
epitaphiumSan-
cti, quod vitæ
compendium:

E
corpus serva-
tum in ecclesia
S. Justi, donec
ea versa est a
Calvinistis:

F
reliquiæ paucae
hæreticorum fu-
rori subductæ.

VITA

AUCTORE ANONYMO,

Ex codice XXXIII Reginae Sueciae.

Sancti diaconatus ac episcopatus praeclare administratus: occasio,

a

B

qua motus abscedit in eremum,

b

C

c

d

* adde eo

ubi dignitatem suam abscondit, donec agnoscat ab aliquo: adde officiis aut quid simile

Justus itaque Viennensis primum diaconus a, postea vero Lugdunensis ecclesiae antistes sacratus est: quam tanta puritate, modestia, pietate, patientia per multos rexit annos, tanta circa pauperes cura, tanta divinorum mandatorum observantia, ut etiam magnificos atque praestantes illos Domini sacerdotes omni praeiret gratia virtutum. Igitur cum ita ingenti gloriae suae ac plebis profectu Domini ecclesiae praesideret, usque ad expulsionem ejus frementis diaboli exarsit invidia. Nam quodam die in urbe eadem quidam per subitum mentis furorem cum egressus in publicum obviam ignaros ferro confodisset, ac pro atrocitate rei excitato tumultu, hinc atque inde multitudine infesta premeretur; eodem se, quo in scelere usus fuerat, telo tutatus, ad ecclesiam, recuperato paululum sensu, refugit, obseratisque sacrarum aedium valvis, diu reverentia loci insanientis populi furorem removit. Sed cum seditio procedens jam etiam divinae domui ignem minaretur, supradictus Antistes necessitate compulsus, accepta a primore quodam sacramentorum fide, nihil huic periculi intentandum, in custodia tantum, dum populo satisfaceret, recipiendum, reum ab ecclesiae claustris dimisit. Quem exceptum multitudo, cui in tumultu nihil pensi est, pedibus illigatis tractum, ultimo mortis supplicio affecit.

2 Tunc vero Vir ille Dei, sanctitate memorabilis, admissum facinus b adscripsit sibi, non suum crimen, tam severus ultor culpae, ut putabat, suae, quam dissimulator alienae. Etenim cum fraus grassantis inimici suo sceleri ministram populi manum sibi supposuit, totum illud delictum beatissimus Justus in se retorsit: nam Justus ille, qui fuerat magnus sacerdotio, factus est major exilio. Itaque officium sacerdotale deserere, et peregrina, quo lateret, expetere decrevit. Nullus enim c (se adeo inopinantibus propriuit) vel itineri ejus comes egit, praeter Viatorem, egregiae indolis puerum, qui officium tunc in ecclesia Lectoris gerebat. Hic solus beatissimum Senem latere cupientem vestigiis insecutus est; ac jam inter Arelatem d atque Massiliam supra litus maris posito, et navim conscendere parato superveniens, non sine admiratione ei se obtulit: receptoque * in solatium peregrinationis, heremum petens in Aegyptum navigavit.

3 Ibi ergo Justus merito et nomine, cum primum illo advenit, jam inter Sanctos positus, diu se quis esset occultavit, ut suppresso nomine atque honore humilitatis summae * exerceri posset, non jam clericis tantum, verum monachis quoque ac laicis se inferiorem exhibens. Sed cum multo jam tempore ita tectus delituisset, accidit aliquando, ut summo monachorum sanctorumque conventu a quodam illic fratre, qui ab his partibus subito tunc peregrinus advenerat, agnosceretur: atque ad ejus genua provolutus

est. Stupentibus cunctis, ac requirentibus, quid hoc esset, sanctum episcopum Justum * esse respondit. Quo facto, admirantes universi tantae humilitatis Virum, culpantes ignorantiae suae praeteritam praesumptionem, quod Pontifici se nescientes praeposuisent, veterem erga eum abusionem recenti honore poenitebant. Admonitus est tamen jam non absque sui reverentia ab illis virtute eminentibus Sanctis, non oportuisse, eum cum aliorum peccato mercedem suam quaerere, neque ceterorum praesentium damno lucrum suae abjectionis expetere. Unde non immerito prophetico spiritu jam dudum dictum est: Delicta, quis intelligit e?

4 Ego autem ipse sanctum quemdam presbyterum, pene jam nonagenariam aetatem agentem, vidi, cujus mihi relatione haec comperta sunt: nam in sermone ejus quasi sanctae historiae fides inerat. Referebat se in illis heremi partibus diu moratum fuisse, nec solum vidisse beatissimi nominis Justum, sed etiam familiaritate ejus usum fuisse; ac magnificum apparuisse inter illos, qui tunc in heremo revelationibus atque virtutibus tamquam magna luminaria refulgebant, sanctum E Macharium, Pafnutium f, caeterosque, quorum sanctitatis fama per Orientem vigeat. Horum itaque pariceps vitae Justus noster, continuans noctes diebus orationibus et jeuniis, in conspectu Domini pervigil Lugdunensium astabat assertor. Aberat quidem eorum conspectibus, sed utilitati precibus aderat; neque illos reliquerat, ad quos utique semet intercessione referebat. Expetierat commoda fletibus loca, ut soli Domino vacans, quae pro suis peteret, efficacius impetraret. Illic ergo, velut quondam Moyses, indefessas ad caelum manus tendens, oratione contra Amalech certabat. In illa remota specula, veluti in edito colle residens, operiebatur periculosum illum cum vetusto hoste conflictum. Hujus ad precem intentas semper habens manus Sapientia g ac sic adversus diaboli bellum subsidia semper pugnae suggerebat, precibus victoriam.

5 Eodem vero tempore, quo ipse in heremo morabatur, sanctus Antiochus h tunc presbyter Lugdunensis, pio incitatus officio, usque ad visendum Episcopum suum pergere animo intendit, vir districtione praecipuus, et qui nunc * immerito tempore interjecto ad idem pontificii culmen assumptus sit. Hic ergo cum desiderio Antistitis tanti terras ac maria transmitteret, venerandi nominis Justus adventum ejus ita fertur praenuntiasse, ut etiam quibus diebus quae accederet loca, non taceret, dicens: Carus noster Antiochus hodie illic moratur. Quod adeo manifeste probatum affirmatur, ut etiam die ipso, quo ad eundem venit, venturum esse praedixerit. Ceterum cum aliquot annis in heremo angelis proximam vitam egisset, et dignus adesset finis tantis laboribus regnum spondens caelorum, atque illis jam extremis sanctae commigrantis animae flens et consternatus mente Viator adstaret, dicens: Cui me, Domine, relinquo? respondisse dicitur, Nec * turbaretur, quasi destitutus solatio, quia breve * se illo quoque sequeretur. Quam utique prophetiam ac revelationem cito transitu sanctissimi juvenis constat fuisse completam.

6 Sed in gloria ejus neque illam Lugdunensium gratiam tacitus praeterierim, quod in referendo sancto ejus corpusculo usque in Australem plagam venerabilium se civium cura porrexerat: et illa

AUCTORE ANONYMO. * in uno Ms. Justinum

e

sancta ejus vita in eremo, et continua precis:

f

g

visitur a S. Antiocho, ac morturus mortem praedicat S. Viatori:

h

* lege non

* al. ne

* brevi, opinor

ossium translato Lugdunum.

AUCTORE
ANONYMO.

illa reverenda sancti Senis ossa a remotis terræ partibus cum alacritate et religione exhibuerunt, cum lacrymis et gaudio susceperunt; atque laboraverunt, ut qui cum ipsis jam spiritu erat, cum ipsis etiam corpore esset.

ANNOTATA.

a Nihil ob stare, quo minus fuerit diaconus sub Claudio episcopo Viennensi licet hic interfuerit concilio Arelatensi anno 314, probavi in Commentario num. 23 et 24 contra Tillemontium, Hermantium et Bailletum, qui S. Adonem Viennensem hac de causa contradictionis arguebant.

b In codice nostro additur hic attendens, qua voce addita, phrasis elegantior hæc est; admissum facinus attendens, adscripsit sibi non suum crimen etc. Non quidem videtur peccasse Sanctus, quia ob timorem gravis mali, et accepta prius cautrone debita, hominem illum tradiderat: ob eventum tamen eidem funestum videtur culpam timuisse, ubi non erat, quod bonarum mentium est.

B c Phrasim hic obscuram per parenthesesi juvandam censi. Habetur illa in uno tantum Ms. Lugdunensi; at prorsus necessaria est, ut sensus cohæreat.

d Arelate et Massilia urbes Provinciæ sunt satis notæ, prior ad Rhodanum, altera ad Mediterraneum cum portu celebri, ex quo verisimiliter Sanctus in Ægyptum navigavit.

e Non videntur sancti anachoretæ in eo deliquisse, nisi materialiter, ut loquuntur theologi, cum ignorantia illos excusaret. Verum merito confundebantur, quod Virum tam dignum non habuissent alio loco, quam aliquem, qui senex sæcularem vitam reliquisset. Non leguntur hæc in Vita sequenti, uti nec ea, quæ sequuntur.

f Non nominantur in alia Vita Macarius et Paphnutius; at Florus eosdem nominavit, tamquam contemporaneos S. Justi. Porro varii fuerunt illius nominis Anachoretæ. Duo Macarii celebres contemporanei fuere S. Justo, alter Ægyptius cognominatus, alter Alexandrinus. De priore actum est ad xv Januarii; de altero ad ii ejusdem mensis. Tillemontius varios Paphnutios recensuit tom. X in Paphnutio. Celebris inter illos et Sancto nostro synchronus est Paphnutius cognomento Bubalus, quem laudat Cassianus Collat. iii cap. i. Erat hic abbas in Scithi, in qua etiam eremo habitavit Macarius Ægyptius. Dicendum igitur S. Justum in Scithica solitudine habitasse; si convixit prædictis Sanctis, uti hæc Acta habent.

g Sensus minus est clarus, nec corrigi potest ex aliis exemplaribus, in quibus hæc non leguntur.

h Sanctus Antiochus colitur et Romano Martyrologio adscriptus est xv Octobris, ubi in ejus gesta inquiretur.

D

VITA PROLIXIOR

Ex Ms. S. Justi Lugdunensis,

collato cum Mss. Accinctino,
Ultrajectino, Rubæ-Vallis,
et editione Surii.

Vitam beati Justi episcopi Lugdunensis admiratione a compellimur breviter exponere: qui Lugdunensis urbis quondam sacerdos, nunc est apud Christum patronus; cujus cum recolo inexpugnabilem in operibus fidem; præcipuum in victu rigorem; longinquam in solitudine commorationem; incunctanter b affirmo, hunc, non impleta passione, implese martyrium. Non enim martyrium sola sanguinis consummat effusio, nec sola dat fidei palmam exustio illa * flammæ, aut contagio funesta carnificum; contemptu quoque corporis, nec occasu solo, ad coronam venit; absque injuria Sanctorum, qui in persecutionibus sunt defuncti, dicere liceat, carnem afflixisse, de mundo triumphasse, diabolum vicisse, martyrium est c. Nam ut hæc ipsa rerum comparatione altrinsecus conferamus; martyr vicit subitum tormentis ignem, beatissimus Justus vicit quotidianam corporis flammam. Martyr habet brevem cum persecutore conflictum; hic habuit longum adversus carnis vitia certamen. Ille in gentili * colluctatione, hic servavit in diabolica infestatione patientiam. Martyr pro Christo patitur, quia pati desiderat d, et hic pati voluit. Ille abnegans idola Deum confitetur; hic, quo clarius Christum * confiteretur, seipsum negavit * sibi. Postremo martyris certamen mors consummat, dum ingeritur, hujus certamen auctum est, dum mors negatur. Apostolus ex * hoc loquitur et dicit: Mihi enim mundus crucifixus est, et ego mundo.

2 Ac primum ut de nomine ejus, pauca dicamus, usitatum est in sacris Litteris, ut nomen enuntiatio, jam sit annuntiatio futurorum. Hinc ergo et Justus hic noster. Insequentis vitæ gratiam jam inde ab incunabulis nomen expressit, dum instinctu divino præferens vim futuri accepit nominis vocabulum de testimonio meritorum. Unde etiam illud factum arbitror, ut ille sanctus adolescens, tam itineris, quam virtutis suæ particeps, futurus quandoque comes viæ ejus, nomen Viatoris acceperit e.

3 Justus itaque Viennensis primum diaconus postea vero ecclesiæ Lugdunensis antistes creatus est, quam tanta puritate, modestia, pietate, patientia per multos rexit annos, tanta pauperum cura; tanta divinarum mandatorum observantia, ut etiam magnificos atque præstantes illos Domini sacerdotes omni præiret gratia virtutum, sed cum ita * ingenti gloriæ suæ, ac plebis profectu, Domini Ecclesiæ præsideret, usque ad expulsionem ejus, frementis diaboli exarsit invidia. Nam quadam die in urbe eadem quidam per subitum mentis furorem cum egres-

Auctor probare conatur Sanctum esse martyrem, etiamsi pro Christo non occubuerit:

a

b

* Ms. Accinct. illata

c

* al. ingenti

d

* al. Christo
* al. abnegavit

* Acc. de
F

de nomine ejus
et Viatoris rationatur.

e

Sancta episcopatus administratio: occasio,

* Acc. tam

sus

AUCTORE
ANONYMO.

f A sus in publicum, obvios ignarosque *f* ferro confodisset, ac pro atrocitate rei excitato tumultu, hinc atque inde multitudine infesta premeretur; eodem se, quo in scelere usus fuerat, telo tutatus, ad ecclesiam recuperato paululum sensu refugit; obseratisque sacratarum ædium valvis, diu reverentia loci insanientis populi furorem removit. Sed cum seditio procedens jam etiam divinæ domui ignem minaretur; supradictus Antistes necessitate compulsus, accepta a primore quodam sacramentorum * fide, nihil huic periculi intentandum; in custodia tantum, dum populo satis fieret, recipiendum; reum ab ecclesiæ claustris dimisit: quem exceptum multitudo, cui in tumultu nihil pensi est, pedibus inligatis tractum, ultimo mortis supplicio affecit.

* Surius sacramenti

quæ persuasit
Sancto secessum
ab episcopatu:

B 4 Tum vero Vir ille Dei, sanctitate memorabilis, admissum facinus adscripsit sibi, non suum crimen, tam severus ultor culpæ, ut putabat, suæ, quam dissimulator alienæ. Etenim cum fraus grassantis inimici suo sceleri ministram populi manum supposuit; totum illud delictum beatissimus Justus in se retorsit; absolvens omnes, non ignoscens sibi. Sed quid mirum, si Justus sui accusator est in primordio sermonis, aut in iudicio suæ disceptationis. Quam verenda est sanctitatis ac pietatis confessio! Cum impudentia in alium soleat delictum suum vergere *; hic crimen extraneum quasi proprium interpretatur. Peccavit plebs incondita, peccavit sathanæ instinctu; Justus autem quid fecit? Cui, cum in Domino consideret, dicebatur: Transmigra in montem sicut passer. Tetenderat quidem antiquus ille peccator arcum nequitiae suæ, ut in occultis immaculatum calliditatis suæ arte configeret, sed quia manus Domini auxiliabatur ei, nihil profecit inimicus in eo; nam Justus ille, qui fuerat magnus sacerdotio, factus est major exilio. Itaque officium sacerdotale deserere, et peregrina, quo lateret, expetere decrevit.

* duo Mss. urgere

reversus ex synodo clam, uno comitante Viatore, in Ægyptum navigat:

*g**h*

C 5 Reversus autem ex quadam Italiæ *g* synodo, ad quam fuerat evocatus; quod vix absque lacrymis recolere quisquam potest, non Lugdunum venit, ne obstrictus totius amore plebis, liberam non haberet discedendi facultatem; sed circa Turnonem *h* residens, si qui charorum ad valedicendum illuc excurrere vellent, expectavit: ubi concurrentibus lacrymantium turbis, veritus ne etiam illic multitudine oppressus teneretur, clam solus ac subitus abscessit. Nullus enim (adeo inopinantibus se proripuit;) vel itineri ejus comes adhæsit, præter Viatorem illum, quem supra diximus, egregiæ indolis puerum, qui officium tunc in Ecclesia lectoris gerebat. Hic solus beatissimum Senem latere cupientem, vestigiis insecutus est. Ac jam inter Arelatem atque Massiliam, supra littus maris posito, et navim conscendere parato superveniens, non sine admiratione ejus, se obtulit. Receptoque puero in solatium peregrinationis, eremum petens, in Ægyptum navigavit, jactata omni in Domino cogitatione, soli adhærens animo illi, qui est spes omnium finium terræ, et in mari longe.

in eremum delatus dignitatem suam occultat;

* al. manus

6 Igitur cum ad longinquam Ægyptum animum destinasset, a facie diabolicæ iræ, tamquam Elias alter a facie Jezabel reginæ, in deserta secessit: ibi Ægyptiis alimoniam suggerentibus, dicam plane, et hunc per munus * Domini pastum ministerio sumpsisse corvorum. Ete-

nim quoties per manus peccatorum sanctis victus infertur, toties suos Dominus, corvis cibum deferentibus, pascit: quorum non immerito iniqui sumunt atrum illum de tenebris delictorum colorem; denique et peccatorum avaritia poscentibus quid clamat semper, nisi cras, et cras? Unde et divina eloquia adversus hujusmodi hominem dicunt: Ne dicas vade, revertere; cras ego dabo, cum possis continuo benefacere. Mirum proinde est, et in peccatoribus alentibus, sicut et in corvis ministrantibus, si hodie se eorum largitas proferat, quorum avaritia nisi procrastinare non novit *i*. Ibi ergo nomine Justus et merito, cum primum illo advenit, jam inter Sanctos positus, diu si quis esset occultavit; ut suppresso nomine, atque honore, humilitatis summæ exercere opus posset; non jam clericis tantum, verum monachis quoque ac laicis se inferiorem exhibens.

7 Sed cum multo jam tempore ita tectus delituisse, accidit aliquando, ut in summo monachorum sanctorumque conventu, a quodam illic fratre, qui ab his partibus subito tunc peregrinus advenerat, agnosceretur; atque ad ejus genua provolutus; stupentibus cunctis ac requiruntibus quid hoc esset; sanctum episcopum Justum esse respondit. Quo facto admirantes universi tantæ humilitatis Virum, culpantesque ignorantiae suæ præteritam præsumptionem, quod Pontifici se nescii præposuissent, veterem erga eum abusionem recenti honore pensabant *k*. Horum itaque particeps vitæ Justus noster, continuans noctes ac dies oratione et jejuniis in conspectu Domini pervigil Lugdunensium adstabat assertor. Aberat quidem eorum conspectibus, sed precibus aderat, neque illos reliquerat, ad quos utique semet intercessionem referebat. Expetierat accommodata fletibus loca, ut soli Deo vacans, quæ pro ipsis peteret, efficacius impetraret.

sed agnoscitur
tandem per peregrinum: continua Sancti oratio:*E**k*

8 Eodem vero tempore, quo ipse in eremo morabatur, sanctus Antiochus, tunc presbyter Lugdunensis, pio incitatus officio, usque ad videndum Episcopum suum peregre * animo intendit, vir disculione * præcipuus, et qui non immerito, tempore interjecto, ad ejusdem pontificii culmen assumptus sit. Hic ergo cum desiderio tanti Antistitis terras et maria transmitteret, prænuntiasset venerandi nominis Justus adventum ejus ita fertur, ut etiam, quibus diebus quæ accederet loca, non taceret, dicens: Charus noster Antiochus hodie illic moratur. Quod adeo manifeste probatum affirmatur, ut etiam die ipso, quo ad eundem venit, venturum esse prædixerit.

visitur a S. Antiocho, cujus adventum prædicit:

* in Ultras. peregre pergere
* Accinct. distractione*F*

9 Cæterum cum aliquot annis in eremo angelis proximam egisset vitam, et dignus adesset finis tantis laboribus, regnum spondens cœlorum, atque illis jam extremis sanctæ commigrantis animæ, flens et consternatus mente Viator adstaret, dicens: Cui me Domine relinquis? respondisse dicitur, ne conturbaretur quasi destitutus solatio, quia brevi se illo quoque ipse sequeretur: quam utique prophetiam, ac revelationem cito transitu *l* sanctissimi juvenis constat fuisse completam.

pius Sancti obitus, et mors Viatori prædicta:

l

10 Sed in gloria ejus neque illam Lugdunensium gratiam tacitus præterierim, quod in referendo sancto ejus corpusculo, usque in Australem plagam venerabilium se civium cura porrexil, qui scrutati illas pene inaccessas arduis solitudines, et ab ipso admodum solis oc-

translatio corporis.

casu,

AUCTORE
ANONYMO.

casu, prope in vicina ortui loca devotione curren-
tes, totum pene orbem pietatis suæ testem
fecerunt, quantumque se abegerat verecundissi-
mi Sacerdotis fuga, in tantum se fidelium stu-
dia tetenderunt. Scierunt quia fugerat, deside-
rare, et imputare, quia deseruerat, nescierunt:
neque enim ille deseruerat despectione populi,
sed compunctione delicti. Approbaverunt se
tam præclaro non indignos Antistite; cum gra-
tiæ ejus magnitudinem officii gloria *m* æquipa-
raverunt: in tanto egregii Sacerdotis exemplo,
factum quoque fidelissimæ plebis exhibitum est,
quod non minus mirum videretur *n*: illa reve-
renda sancti Senis ossa a remotis terræ partibus
cum alacritate et religione exhibuerunt, cum
lacrymis et gaudio susceperunt: atque labora-
verunt, ut qui jam cum ipsis spiritu erat, cum
ipsis etiam corpore esset; in honore Domini no-
stri Jesu Christi, cui est potestas et gloria cum
Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum.
Amen.

ANNOTATA.

B a In hac voce omnes codices dissonant. Ultra-
jectinus habet admiraturi, codex Rubex Vallis ad-
juratone: Surius, mutato stylo, cogimur adjurati
vel breviter exponere.

b Consonant Mss. At audi Surium: Eo
sane adducor, ut incunctanter affirmare non
dubitem, cum, licet pro Christo martyrium non
obierit, tamen complesse martyrium. Nonne ex
stylo sic mutato pulcre de stylo auctoris judicavit
Tillemontius? Attamen similes styli mutationes
ubique reperiet studiosus lector, qui editionem
Suriæ cum nostra conferre voluerit. At operæ
pretium non est eas mutationes hic notare, nisi
majoris sint momenti.

c Hæc verba omnibus omnino sanctis Confes-
soribus coronam martyrii attribuunt: omnes
enim carnem afflixerunt, mundumque et diabo-
lum vicerunt. Verum martyr proprie est, qui
pro Christo mortem oppetiit, aut ea passus est,
quæ mortem inferre nata sunt. Hoc posteriori
modo martyr est S. Joannes apostolus, quia fer-
venti oleo immissus.

d Id necessarium non est, nec semper verum.
C Sufficit ad martyrium, si malit pati, quam pec-
cato mortem effugere. Sane Christus ipse Joan.
xxi dixit S. Petro: Amen, amen dico tibi: cum
esses junior, cingebas te, et ambulabas, ubi
volebas: cum autem senueris, extends manus
tuas, et alius te cinget et ducet, quo TU NON
vis. Hoc autem dixit, significans, qua morte
clarificaturus esset Deum. Ductus est Petrus ad
mortem, quo non volebat: martyr tamen est jure
optimo.

e Hæc omnia absunt a priore Vita, seu quod
resecta sint tamquam inutilia, seu (quod magis
credo) quia non sunt primi Vitæ scriptoris, sed
alterius, qui Vitam primam hisce aliisque or-
nandam, aut potius onerandam, censuit.

f In Ms. Accinctino obvium ignarumque, in
Ultrajectino obvius ignaros.

g Sicuti ratiocinationes præcedentes absunt a

priore Vita, ita etiam accessus ille ad synodum, D
quam Aquileiensem passim interpretantur neote-
rici. Fuit revera in synodo Aquileiensi S. Justus,
ut dictum est in Commentario num. 26; ideoque
et secessus certo contigit post synodum. Verum
non æque certa sunt, quæ hic dicuntur; vide-
licet homicidium illud furiosi, quod modo rela-
tum est, contigisse ante synodum. Quin imo pro-
babilius apparet, omnia facta esse post synodum;
et Sanctum, qui irregularitatem quamdam sibi
attribuisse videtur, statim ab officio episcopali
abstinuisse, ubi hominem, quem tradiderat, oc-
cisum intellexit. Vide Comm. num. 27.

h Turnonem habent quinque codices, et duo
alii voce paululum luxata eandem indicant ur-
bem; nam Ultrajectinus habet Turonem omissa
littera una, alter Tornonem una solum mu-
tata. Surius tamen edit Torrontem mendose, opi-
nor; cum codices omnes Turnonem indicent.
Porro de hoc loco Valesius in Notitia Galliarum
pag. 569 sic scribit: Turno (Tournon) locus
est positus ad ripam Rhodani dextram e regione
Tegnæ (Tin) nunc celeberrimus, et comitivæ
titulo ac scholis suis, et multitudine habitato-
rum insignis: qui in litteris Caroli regis, filii E
Lotharii augusti, « CASTRUM TORNŌ, situm
» in pago Lugdunensi juxta fluvium Rhoda-
» num » dicitur; in litteris Lotharii regis, Ca-
roli ejus fratris, VILLA TURNO. Recentiores
TURNONIUM mendose appellant. Nullum autem
videtur dubium, quin locus hic assignetur in
Mss. At hinc colligo, interpolationem esse
factam sæculo IX aut serius: nulla enim anti-
quiora hujus oppidi monumenta habemus, uti
testantur eruditi Benedictini, qui Historiam Oc-
citanæ nuper ediderunt, tom. III pag. 365. Nul-
lus quoque sæculi IX martyrologus de concilio me-
minit, quod signum est, nihil tunc de eo in Actis
fuisse. Ex hac observatione confirmantur mox
dicta de abscessu Sancti, non interposita synodo,
sed statim post homicidium furiosi.

i Quæ toto hoc numero huc usque leguntur,
uti absunt a Vita præcedenti, ita interpolatoris
esse videntur. Sane non video hic tantam elegan-
tiam tantamque gravitatem ac majestatem, quan-
tam in hac Vita se reperisse dicit Tillemontius,
sed frigidas ineptasque magis comparationes gar-
ruli declamatoris. Vidit hoc etiam Surius, qui F
partem ex hisce omisit.

k Hic alter asserit, se gesta illa didicisse ab
oculato teste nonagenario. At interpolator id
vere dicere non poterat, ac ne verisimiliter quidem,
cum multo videatur junior; ideoque id totum
omisit.

l Petrus de Natalibus lib. IX cap. XC ait S. Via-
torem obiisse post dies septem a Magistro sancto,
seu XII Kal. Novemb. Poterunt hæc examinari
ad XXI Octobris, quo S. Viator Martyrologio
Romano est adscriptus.

m In Ultrajectino, cum gratiæ ejus magnitu-
dini officii gloriam æquiparaverunt.

n In hac translationis relatione, quæ multo
brevior est in prima Vita, interpolator quoque
agnosci potest, uti in omnibus, quæ prima Vitæ
sunt adjecta.

DE S. JUSTO, SIVE JUSTINO EPISC.

ARGENTORATI IN ALSATIA.

Ætas, elogia, incerta de Sancto narrantur, cultus.

J. P.

SÆC. IV.
Argentoratensis
hic episcopus

Argentoratum, quæ et Argentina dicitur, multis laudatur in ultima editione Gallix Christianæ tomo V, pag. 775, occasione episcoporum ejusdem urbis, archiepiscopo Moguntino suffraganeæ. Pauca hæc e pluribus accipe : Argentoratum Ptolemæo, et Argentoratus Ammiano Marcellino « barbaricis cladibus nota civitas, inquit, in Germania prima » ob insignem victoriam ab Alamannis in eadem a Juliano Cæsare sub Constantio Augusto reportatam (Vide Ammianum lib. xvi, cap. xii) Italix Argentina dicitur; Strasburgum * vero Gregorio Turonico lib. ix Hist. cap. 36, et lib. x cap. 19 : quasi diceret burgum sive urbem in strata publica positam : et sane ibi quinque erant viæ, seu strætæ militares, aut publicæ, ut ait Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum . . Urbs est amplissima . . in Germania superiori, ad fluvium Hellenum *, in quem paulo supra Bruschi * cadit, et nomen perdit, nec longe a Rheno, qui ibi jungitur ponte ligneo. Insignis in ea floret academia, anno MDXXXVIII excitata. Totius Alsatiæ præcipua est civitas, sed in inferiori sedet. . inter Basilicam ad Austrum, et Spiram ad Septentrionem. Deinde scribitur de primis fidei in Alsatia satoribus, ecclesiis Argentinensibus, et a pag. 776 de regularibus variorum Ordinum familiis tam in ipsa civitate quam in diocesi. Utrique præfuit ac profuit S. Justus sive Justinus episcopus.

B
* Strataburgum
in editione Ruinartii

* RIII
* la Breusche

probatur

2 Editores laudatæ novæ Gallix Christianæ secundo loco Justum sive Justinum præsedisse Argentoratensi cathedrali memorantes, Observandum monent, ante Henschenium communem fuisse scriptorum omnium sententiam, S. Amandum, primum Argentoratensem episcopum, eundem esse cum Trajectensi, qui septimo floruit seculo. Ea itaque in sententia optime subjici poterant Justus et Maximinus S. Amando; at cum nunc liquido constet, primum Argentinensem episcopum quarto vixisse seculo, removendi ab ipso videntur Justus et Maximinus, et Ansoaldo adjungendi, ac immediate præponendi. Testes hujus opinionis, quæ Justum atque Maximinum Argentinenses episcopos Gregorianis in Alsatia monachis accenset, sunt Herzochius Chronol. lib. 4, Munsterus Cosmogr. Germanicæ lib. 3 cap. 159, Bucelinus; quod etiam ex veteribus Annalibus, seu Chronicis monasterii comprobatur : juxta quæ haud dubie laudati scriptores in hanc ivere sententiam; sed in multis fallunt hi Annales, et sæpe ab erudito viro D. Augustino Calmet emendantur. Unde a receptis apud Henschenium et Sammarthanos catalogis minime recedendum putamus.

vixisse sæculo
IV :

3 Præterea Justinus iste potest esse Justinianus, qui subscripsit concilio Sardicensi anno CCCXLVII inter præsules Gallicanos : in subscriptionibus enim legitur AMANDUS AB ARGENTORATO . . . JUSTINIANUS AB ARGENTORATO, qui

Septembris Tomus I.

post concilium Sardicense potuit subscribere, mortuo Amando successor datus. Hæc ibi : quæ conducunt ad duos Amandos synonymos præsules distinguendos, figendumque Justini, qui Amando Argentinensi episcopo successit, tempus. Sed audiamus ipsiusmet Henschenii verba tomo I Februarii, die VI in Amando episcopo Trajectensi : quem dum ostendisset perperam confusum esse cum Argentoratensi, sic concludit pag. 829 : Amandus ergo, qui primus episcopus Argentoratensis habetur, vixit seculo Christi quarto, atque, ut diximus, interfuit anno CCCXLVI synodo Agrippinensi. Secuti illum in eadem sede episcopi, II Justus sive Justinus, III Maximinus, IV Valentinus : quos « Sanctos adpellari » pingique cum diadematibus, et credi inter Di- vos receptos esse tradunt Wymphelingus et Guillimanus. Sequuntur ibidem alii ejusdem cathedralis præsules apud Henschenium. Wymphelingus, quem citabat, videri potest in Catalogo Argentinensium episcoporum, anno 1508 Argentorati edito, in Valentino; et Guillimanni Commentarius de iisdem epp. pag. 87 Ordo autem iste primorum quatuor episcoporum confirmatur ex Erckenbaldo, de quo infra.

4 Idem Wymphelingus in Justo ita eum laudat : Justus doctus fuit in sacris litteris : fecit enim explanationem in Cantica canticorum : cujus exemplar in monasterio Canonicorum Regularium in Drutenhusen invenitur. Super hoc cænobio prædicti Gallix Christianæ editores, de monasteriis tractantes, quæ sunt in diocesi Argentoratensi, hæc observant pag. 777 : Collegium Canonicorum Regul. S. Augustini in Truttenhusen nunc possident acatholici nobiles de Landsperg. F Explanationem vero illam in Cantica canticorum suspicor esse Justi Urgellensis in Hispania episcopi. Erckenbaldus, episcopus Argentinensis in Carmine de antecessoribus suis in episcopatu, quod una cum Ænæ Silvii Historia rerum Friderici III imperatoris, aliisque Operibus in unum volumen congestis prodiiit Argentorati anno 1685, hæc cecinit pag. 120 de nostro Præsule, ordinem insuper primorum episcoporum confirmans :

Alpha nitet dignus pater hujus sedis Amandus, Justus justitiæ post additur assecla summæ :

Hinc Maximinus baculatur in ordine tritus * :

Et Valentinus pastori tunc benedictus.

De Erckenbaldo scribunt videm, quos supra indicabam, Gallix Christianæ editores columna 789, ubi vitam clausisse refertur an. CMXCI, VI Idus Octobris.

5 Wymphelingus nihil notavit de anno mortis S. Justi; quem aliunde etiam nondum didici. Sedit, uti vult, annis duobus. Ghinius illum annuntiat hac die II Septembris in Natalibus sanctorum Canonicorum : Argentinori, inquit, S. Justi episcopi, sexti ejusdem civitatis, qui

48

præfuit

* i. e. tertius, a
Græco τριτος

varia ac ipso
dicuntur, quæ
probatione
indigent :

AUCTORE
J. P.

præfuit ibidem sacerdos et pontifex et virtutum opifex fere annis duobus. Scripsit Commentaria in Cantica canticorum, et quievit in Christo anno Redemptionis DCLXXXI, qui corrigendus est ex iam dictis, uti et quod fuerit præsul ordine sextus. De Commentariis istis indicavi meam mentem. Quo autem fundamento compareat inter Canonicos, non satis intelligo. Cur denique hoc die eum memoret, non novi. Eodem autem hic datur, ut aliquo detur in Opere nostro, cum videatur satis constare de publico et antiquo ipsius cultu, diesque nesciatur, quo coli debeat. Nunc probemus publicam ejus venerationem.

antiquus
cultus.

6 Tomo I Februarii pag. 828 refert Henschenius, auctorem Vitæ S. Deicoli, Lutrensis in Burgundia abbatis, quam XVIII Januarii ex Lutrensis membranis edidimus, de S. Amando, aliisque urbis Argentoratensis patronis, circa annum 965 hæc scripsisse cap 1: Civitas Argen-

lina..., quæ vulgarico vocabulo Strazburch vocatur..., exceptis Reliquiis principalibus, proprios se gaudet possidere Patronos, quos a Domino suscepit veræ fidei fundatores, et divini verbi prodigos seminatores, id est, Amandum, Justinum, Arbogastum, Florentium, et alios nonnullos, quorum nomina in beati ordinis albo superna illa regio sine fine tenet caraxata*, id est, scripta. In Annotatis ad modo indicatum caput coli dicitur S. Amandus Argentorati die xv Novembris; in veteri autem Breviario ecclesiæ Argentinensis consignari xxvi Octobris, assertitur in memorata jam sæpe Gallia Christiana in S. Amando Argentoratensi episcopo. S. Arbogastus habetur apud nos ad xxi Julii. Florentius est in Martyrologio Romano vii Novembris. His adde, quæ ex Wymphelingo et Guillimanno dicta sunt de cultu Sancti, quem damus hac die.

* rectius charaxata

DE SANCTO ELPIDIO ABBATE PATRONO OPPIDI S. ELPIDII IN PICENO.

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Oppidum S. Elpidii, ubi servatum Sancti corpus : cultus ejus et memoria in Fastis sacris.

SÆC V
ANTE CDXX.
Oppidum S. Elpidii in Piceno, ubi corpus

Picenum, nunc Marchia Anconitana passim dictum, provincia Italiæ est ad mare Adriaticum se extendens, quæ inter civitates suas habet Firmum urbem, archiepiscopali dignitate ornatam. Indicæsi Firmana inter Firmum et Ædem B. Mariæ Lauretanam locus est, qui a S. Elpidio nominatur Oppidum S. Elpidii, vel S. Elpidius, vulgo santo Elpidio. In ecclesia collegiata hujus oppidi magna veneratione servatur corpus S. Elpidii, illudque sæculo xvi visitatum, ac postea translatum fuit, uti infra narrabimus. Corpus illud ibidem vidit P. Joachimus Papebrochius Societatis nostræ, dum pænitentiarius erat Laureti, de eoque ad fratrem suum Papebrochium nostrum xxii Augusti anni 1683 scripsit in hunc modum: Cum hisce diebus P. Germanus Firmum deberet excurrere, eidem me socium adjunxi. Ea occasione transeuntes oppidum S. Elpidii, perhumaniter excepti sumus ab illustrissimo domino comite Asclepi, qui suscepto sacerdotio ad illud oppidum se recepit, a secularibus conversationibus se abstinens. Hic, dum nos reduces expectaret, egit cum canonicis ac magistratu, ut nobis redeuntibus corpus S. Elpidii abbatis ostenderetur.

Sancti honorifice servatum in ecclesia collegiata,

2 Honorifice servatur infra summum altare, et quatuor diversis clavibus observatur; quarum duas reservant bini e magistratu, et duas alias canonici duo. Hi, ut primum intellexerunt nos ad dictum illustrissimum dominum redivisse, ad templum sese contulerunt, ibidemque nos cum

dicto domino expectarunt. Advenientibus autem nobis, solitum signum campana datum fuit, quod dari solet, quoties sacræ illæ reliquæ publice ostenduntur. Tum accensis octo facibus e cera alba, altare reserarunt, nobisque copiam fecerunt omnia ossa cum otio videndi. Deinde ostenderunt nobis particulares lectiones, quas habent in Officio ejusdem Sancti, obtuleruntque illas exscribere. Sed illustrissimus dominus respondit festinatione opus non esse, et prius diligenter examinanda omnia, ac imprimis, quomodo Sancti illius corpus in Picenum translatum fuerit, de quo in lectionibus nulla habetur mentio, sed quod in Cappadocia ultimum diem clausurit. Recepit dictus illustrissimus dominus in se curam illam, et, si quid certo invenerit, ad me Lauretum transmittet. Hinc intelligere possumus, incognitum esse canonicis S. Elpidii, quomodo aut quando sacrum Patroni sui corpus acceperint.

3 Steterunt promissis Elpidiani, certe prout judicarunt expedire: nam non longo post tempore P. Dominicus Pierantonius Societatis nostræ transmisit collectionem satis amplam de Vita, cultu, et miraculis S. Elpidii, quam Italice conscripsit dominus Natalis Medaglia, ac Vitam S. Elpidii nominavit, prout revera vocari potest. Porro gesta Sancti non sine erroribus collegit scriptor ille, licet alioquin non parva usus videatur diligentia. Quod vero spectat ad cultum et miracula, minus errori fuit obnoxius, cum iis et loco et tempore esset propinquior; ideoque illa

infra summum altare, et cum eo servari dicuntur duo alia corpora,

omnia

A omnia ex Italico Latina faciam. De corpore habet, servari illud in prægrandi arca marmorea, seu intra summam ecclesiæ collegiatæ aram, quæ marmorea est. Ibidem quoque haberi dicit corpora Ænesii et Eustatii, de quibus agemus, cum examinabimus S. Elpidii gesta. Porro laudatus Medaglia non exponit, quomodo aut quando in Picenum hæc corpora fuerint translata, sed conatur probare S. Elpidium cum sociis ibidem obiisse. Verum, si Elpidius, cujus corpus possident Elpidiani, revera defunctus est in Piceno, alius est ab Elpidio abbate, cujus gesta perstrinxit Palladius, uti deinde clare ostendam.

quæ visitata anno 1512; donata tunc aliqua particula castello Morico: 4 Audiamus interim, quid de visitatione corporis narret Medaglia: Prædicta Mss. (quæ in relatione gestorum antiqua vocat, at quæ non admodum antiqua sunt, ut patet ex sequentibus) conformiter deinde testantur, anno MDXII apertam esse prima vice memoratam arcam, ac visa fuisse integra tria dicta corpora; magna vero concurrentium pietate separata esse, atque imposita omnia alteri thecæ admodum eleganti, clavisque probe munitæ, quæ posita fuit in memorata arca marmorea: nihil autem de dicto corpore ablatum, nisi unam particulam ex osse manus cum exiguo frusto panni relictæ, dum sepultus est dictus Sanctus: quæ cum Elpidiani donassent Morico Firmanæ diocesis castello, illi ea incluserunt brachio ex orichalcho inaurato cum manu argentea, magnaue ab illo populo in veneratione habetur. Castellum Moricum item est in diocesi Firmana, ac vulgo dicitur S. Elpidio Morico, uti invenio in relatione quadam Ms., olim huc missa de Sanctis diocesis Firmanæ. Hæc relatio item meminit de reliquiis S. Elpidii in castello Morico servatis.

translata eadem anno 1676: 5 Corporum translationem laudatus collector memorat hoc modo: Corporis demum translatio facta est ab illustrissimo ac reverendissimo (Janotto) Gualterio archiepiscopo et principe Firmano die vii Maii, anno MDCLXXVI, composito accomodatoque sacro hoc corpore cum duobus aliis supra dictis in una theca tota deaurata, quæ exornata est lucidissimo crystallo ex parte superiori et anteriori, ac deinde inserta eidem memoratæ arcæ marmoreæ, posteaque portata in longo supplicantium agmine per totum oppidum maxima cum pietate. Ante arcam composita est fenestra, et clathri inaurati interioris. Foris in medio est porta ferrea, quatuor oclusa seris eo modo, ut in festività Sancti aperiantur dictæ portæ in conspectu populi, qui annis singulis reliquias magna devotione veneratur.

festivitas Sancti 11 Septembris: dum alia olim celebratæ, 6 Festivitas hujus sancti Abbatis celebratur die 2 Septembris, quo obiit. A summo Pontifice Urbano VIII usque in hodiernum diem suspensa sunt duo alia festa, quæ ad honorem sancti Protectoris celebrabantur. Alterum eorum ad memoriam adventus ipsius in Cluello xxiv Novembris agebatur festum; alterum vii Maii propter prodigiosam apparitionem Sancti in forma equitis, qui vexillum manu tenens liberavit patriam suam invasione Longobardorum et Saracenorum, qui in provincia Marchiæ Anconitanæ nullum præteribant locum damno non illato, quod ipsa excidio suo probavit Ancona. Omnia hæc reperiuntur in tabulario Terræ S. Elpidii in antiquis manuscriptis. Sacerdotes tam seculares quam regulares et moniales Terræ S. Elpidii recitant Officium proprium Sancti cum octava, quod approbavit Gregorius XIII, Papa xxviii Se-

ptembris, anno MDLXXX, pontificatus sui VIII. Hactenus Medaglia de cultu S. Elpidii, addens multa alia verosimiliter scripta fuisse, quæ exciderunt vastationibus hostilibus et temporum injuria,

7 Quod vero dixit de duabus Sancti festivitibus olim celebrari solitis mense Maio et Novembri, præter præcipuam, quæ agitur 11 Septembris, aliunde confirmatur. P. Antonius Maria Manfredi Societatis nostræ pœnitentiarius Laureti anno 1699 huc misit excerpta quædam ex Statutis Elpidianis, anno 1571 Maceratæ impressis, in quibus lib. 1 pag. 2 sub titulo: De veneratione festi S. Elpidii sic legi testatur: Dignum ac justum esse censemus (præcipue cunctis Elpidianis) honorem et omnimodam reverentiam exhibere glorioso ac beato Elpidio, advocato nostro, protectori et defensori; qui præ ceteris aliis sua pietate et misericordia ac intercessione apud Deum Patrem omnipotentem, terram nostram Elpidianam, ejusque cives, incolas et habitatores ab omnibus periculis conservare consuevit. Idcirco solitam et vetustissimam consuetudinem approbantes, statuimus et ordinamus, quod Mag. DD. Priores una cum omnibus officialibus salariatis*, consiliariis, et toto populo in festivitibus sancti Elpidii de mense Maii et Novembris teneantur et debeant congregari in aula magna palatii communis dictæ Terræ, et inde asportare et asportari facere expensis communis* candelas cereas magnas et parvas accensas, ut moris est, ad ecclesiam sancti Elpidii, et offerre altari in manibus sacerdotum.

8 Quæ oblatio fieri debeat in Vesperis ante festum prædictum, et de mane in celebratione Missarum, præcedente tamen ante Mag. DD. Potestatem et Priores pallio serico dicti communis in memoriam antiquissimæ observationis. Et dominus Potestas teneatur suis sumptibus emere, et portare seu portari facere, unum cereum ponderis duarum librarum ad dictam ecclesiam, et similiter medicus; cancellarius vero et alii officiales salariati unius libræ, et offerre, ut supra, sub pœna contra facientibus quinque librarum denariorum, de eorum salario retinendarum. Et pro majori veneratione dictæ festivitatis ordinamus, quod perpetuis futuris temporibus de mense Maii nostrum commune teneatur et F debeat annuatim creare unum Connestabilem, et capitaneos contratarum et bubulcorum et aliarum artium et societatum, et facere armatam et monstram more solito et consueto, præhabita tamen prius licentia a rever. D. Rectore, pro tempore in provincia existente, et secundum qualitatem temporum, prout concilio generali dictæ Terræ videbitur et placebit, et ejus festum custodiatur et custodiri debeat a Vesperis diei præcedentis ab omnibus et singulis terrigenis, incolis et habitatoribus dictæ Terræ et ejus districtus sub pœna quadraginta solidorum pro quolibet et vice qualibet. Non modo hinc intelligimus memoratas festivitates fuisse apud Elpidianos, sed etiam, quanto studio illas celebres facere sint conati. Voces barbaræ, quibus officia magistratum designantur, facile intelligentur ab Italis præsertim, quales sunt Potestas, Priores, Officiales salariati, Connestabilis. Vox Capitanei hic præfectos designat minores, Contratæ vero, Italis contrada, varios oppidi et territorii vicos, quibus singulis aliquis e populo erat præficiendus; sicuti alii eligendi erant artium singularum præfecti. Facere armatam et monstram,

AUCTORE
J. S.

mense Maio et
Novembri, in
quibus fiebant

E
* i. e. quibus da-
tur stipendium

* i. e. commu-
nitatis

varia oblatio-
nes.

est

AUCTORE
J. S.

Lintheum, cui
corpus involu-
tum fuerat,
seorsum serva-
tum.

est colligere aliquot armis instructos, lustrare ac recensere.

9 Martyrologos necdum adduco, quia illi quidem annuntiant S. Elpidium abbatem; sed eorum aliqui dubitare videntur, an Elpidius, cujus corpus habetur in Piceno, idem sit cum illo sancto Abbate, cujus gesta deinde referemus ex Palladio. Hoc dubium priusquam examinem, recensere placet miracula plurima, quæ facta narrantur apud Elpidianos in Piceno, ut omnia jungantur, quæ certe spectant ad S. Elpidium in Piceno cultum. Medaglia ante laudatus, antequam miracula referre aggreditur, prævie observat, ossa sacra, dum lustrata sunt ab illustrissimo Janotto Gualterio, inventa fuisse mappa seu lintheo antiquissimo involuta, illudque lintheum deinde extra thecam, qua ossa continentur, seorsum servatum, ut ægris applicari posset. Hoc autem lintheum multis salutare fuisse, docent beneficia plurima, quæ ex Italico Latine exponam, prout ea recensuit Medaglia iis contemporaneus, et vicinus.

B

§ II. Beneficia et miracula impetrata Sancti intercessionem et reliquiis.

Tactis Sancti
reliquiis, sana-
tur puella bra-
chio capta,
* i. e. os cubiti

Ipsa translationis anno et die, VIII Maii, glorioso triumphis Sancto devotorum, cum illustrissimus antistes sumeret ex theca jam dicta radium * majorem unius brachii ante altare, accessit ad eum puella, nomine Martha, filia Antonii Sianella ex Terra S. Elpidii, a multis annis capta brachio dextero, quod sustentaverat gravis instar trunci sine motu; et supplicavit illustrissimo domino, ut sibi liceret osculari reliquias, quas tenebat dextera, velletque deinde eas inutili brachio suo admove. Post fusam brevem orationem, sacrum illud os admovit loco affecto puellæ; et extemplo illa sensit nativum vigorem redire ad istam partem, subitoque, videntibus omnibus, coepit movere brachium istud, quod tot annis mortuum gestaverat; atque hoc tempore multorum filiorum est mater.

C

puer mortuus
resuscitatur
ejus intercessio-
ne:

11 Eodem die, quo prodigosæ reliquiæ in theca argentea, comitante supplicantium agmine ipsoque domino archiepiscopo supra dicto, portabantur per totam Terram, voluit adhuc Deus illarum effectum palam ostendere in Francisco filio unico Nicolai Sciavone et Margaritæ matris suæ, qui tertium ætatis annum agebat. Hic febribus et vermibus ad vitæ mortisque confinium adductus, magna fide Sancto commendatus est a matre. Transiit infans ab hac vita ad alteram, et jam paratum erat solita cum veste candida sepulcrum; quando Margarita, concepta majori fiducia illum recipiendi vivum, prostravit se humi coram reliquiis cum singultibus et lacrymis. Vix absolverat mulier preces suas affectibus et lacrymis plenas, cum vegetari incipiunt membra cadaverosa, deinde cernitur se movere Franciscus, et adstantes obstupescunt prodigio. Vident oculos ei aperiri, cumque balbutiendo dicere: Vivo, et vivo per gratiam Sancti. Divulgatur per totam Terram fama certa singularis hujus gratiæ, impetratæ in die tantæ lætitiæ, multorumque aliorum singularium beneficiorum, quæ Sanctus quotidie impertiebatur

sibi devotis, quæ prætermitto, quia non fuerunt in scripto consignata.

12 Die VII Augusti ex maligna febris moriturus videbatur Joannes Maria, filius unicus Eleonoræ Sinibaldi, natus annos decem aut undecim in dicto loco. Mater, adhibitis ei omnibus remediis, Sancto ipsum commendavit, curavitque afferri sibi sanctum lintheum; quod febricitanti filio vix applicatum, integram eidem sanitatem restituit.

lintheo, quo ossa
fuerant involu-
ta, febris libera-
tur puer,

13 Jacebat maligna febris oppressa anno MDCLXXXI Flora, filia Francisci Rossi Elpidiensis. Cum autem vehementia mali deliraret, mater ipsius effecit, ut deploratæ filiæ suæ osculandum traderetur lintheum. Et vix febricitanti ac deliranti erat porrectum, et bis deinde in signum veri obsequii labris ipsius admotum, cum subito pristinam sanitatem integramque recuperavit.

puella,

14 Dominus Andreas Carlucci similiter Elpidiensis eodem die et anno cum continua ac maligna febris laboraret, atque ad extrema esset adductus, amisso jam sensu, imposuerunt capiti ejus sanctum lintheum, atque omnes adstantes preces suas persolverunt. Finita oratione, moribundus, obstupescitibus omnibus, sensum recepit, atque intra paucos dies perfectam sanitatem.

vir, mulier,

E

Similis gratia obtigit Franciscæ Sinibaldi seu Roberti die IX Decembris ejusdem anni. Atque hic observandum est, tot vicibus in hoc territorio malignas febres fuisse depulsas solo tactu sancti linthei, ut jam videatur res ordinaria et gratia continua, quam Deus illius causa huic populo concedit.

15 Non minus mirabile fuit, quod die X Julii anni sequentis accidit Magdalenæ, uxori Josephi Ciminella ejusdem loci. Languerat hæc simili malo, atque a medico erat derelicta. Tandem, ubi dominus Franciscus Fani osculandum ei præbuisset prædictum lintheum, unico momento salutis est restituta. Cum autem numquam desinat divina misericordia exaltare Sanctos suos, supra dictus sacerdos idem mox portavit ad Hippolytam cognatam suam infirmam, ejusdemque subito obtinuit sanitatem.

uti et alæ duæ.

16 Porro cum prædictus presbyter ob mirabilia sancti hujus linthei vehementer obstupesceret, cogitatio ei incidit resecandi ex eo frustum magnitudinis unius palmæ; nec recordabatur pius sacerdos prohibitionis per illustrissimum antistitem factæ sub pœna excommunicationis. Non longo post tempore maligna et mortifera febris laboravit Maria Rosa Elpidia, prædicti neptis natu minor; atque in idem malum incidit Catharina Antonia, alia ipsius neptis natu major. Ambæ se Sancto commendarunt cum osculo istius particulæ ex lintheo, sibi a prædicto patruo subministratæ; atque ambæ per vices sanitatem recuperaverunt.

F
Presbyter abs-
cissa furtim
linthei particula
duas sanat ne-
ptes suas;

17 Verum cum istis diebus ipse dominus Franciscus memoratus eodem malo fuisset correptus, atque aucto maligno morbo, diminutisque viribus ac cum istis vitæ spe, extrema Ecclesiæ Sacramenta suscepisset, sedulo conscientiam suam scrutabatur, consideransque furtum suum, quod forsitan Sancto displicuerat, statuit illud continuo restituere, milleque osculis, lacrymis, ac suspiriis involutum reddere ecclesiæ suæ collegiatæ per dominum Philippum Pelagalli archipresbyterum cum plena delicti sui confessione. Protinus vero, dum domo ipsius efferebatur sacrum id pignus, discessit etiam ab eo morbus. Vulgato

at ipse mortifero
malo correptus,
particulam re-
stituit, et mox
convalescit.

miraculo,

A miraculo, omnes accurrerunt, ut admirarentur factum tam singulare. Apparet etiamnum sacra hæc particula, rursum cum linteo conjuncta ad æternam facti memoriam.

*Alius, eodem
adhibito linteo,
febri liberatus.*

18 Franciscus Mallei Elpidianus prædicto anno, die xx Augusti, incidit in febrem malignam, desperatusque a medico, ad extrema fuit, reductus. Hinc die 2 Septembris in Sancti festivitate allatum illi est sanctum linteum; quod exosculatus, eodem die liberatus est pertinaci malo.

*alius retentione
urinæ,*

19 Eodem mense et anno efficacissimam gloriosi sancti Elpidii protectionem expertus est faber Adrianus Flaminei ejusdem loci. Hic ex retentione urinæ acerbissimis cruciatus doloribus, ad contactum sancti linteï statim fuit liberatus.

*mulier gravida
febri aliisque
malis,*

20 Erat Maria Elpidia Sinibaldi seu Roberti in oppido S. Elpidii octo mensibus gravida, quando correpta est febre ardentissima, quæ paucis diebus evasit maligna, ac partus dolores acceleravit. Accessit subitum alvi profluvium, malumque adeo auxit, ut viribus destituta desperataque a medico ac morti vicina, suprema Ecclesiæ subsidia acciperet, ad iter e terra ad cælum instituendum. Implorata nihilominus ope sancti Patroni, afferuntur ipsi sanctæ linteï reliquiæ, quas tenerrimo affectu vix erat exosculata, cum febris remisit, et sine alio remedio convaluit. Paucis post diebus filiolum peperit; et ambæ hodie vivunt gratiæ singularis probatæ testes.

*monialis febris
atque inflatione
corporis.*

21 Anno MDCLXXXIV xii Junii, soror Maria Catharina Palombi, religiosa in monasterio S. Joannis prædictæ Terræ, laboravit febre totoque corpore inflato, ita ut se ad mortem præparasset. Interea tamen devota Soror, non desperans de sanitate recuperanda per favorem patroni sui S. Elpidii, ei se efficacissimo affectu commendavit, postulavitque memoratas linteï reliquias. Vix illis labra admoverat, cum ore suo emisit ingentem puris copiam, et repente sanata est.

*Peregrinus
membris captus
in Sancti eccle-
sia sanatur,*

22 Fama festivitatis Sancti, sed magis etiam insignium miraculorum, quæ quotidie in gratiam sibi devotorum operabatur, peregrinos infirmosque ex variis partibus attraxerat. Inter hos erat Franciscus di Biagio ex territorio Ripæ Transonis, (*oppidum est in Marchia Anconitana*) qui comparuit ipso die festo Sancti cum certa fiducia consequendi desideratam sanitatem, qua annis singulis magis orbata erat media pars corporis ipsius inferior, duobus fulcris subalaribus necessario sustentata. Suscepit ille sacrosancta Sacramenta, oravitque toto tempore matutino in dicta ecclesia. Cum vero præscripta supplicatio, comitante illustrissimo antistite, redibat in ecclesiam; et prædictus Biagio supplicabundus jacebat ad illius portam, simulac sacratissima urna comparebat, ex oratione vocem elevavit et exclamavit: Miraculum! miraculum! Gloriosus sanctus Elpidius sanitatem mihi reddidit. Et qui vix rependo trahebat afflicta membra, confestim abiecit unum e fulcris subalaribus, atque expedite incessit: sequenti autem die in testimonium confirmatæ gratiæ reliquit alterum. Hæc ambo, tamquam testes veritatis, pendent affixa parietibus in sacello hujus Sancti.

*alius sanatur,
acceptis fulcris
in ecclesia su-
spensis,*

23 Nequeo prætermittere, quo modo, adhibitis fulcris istis subalaribus, patrata sint alia prodigia. Ex malignis pituosisque humoribus tota vita laboraverat Joannes Straccino Elpidiensis. Anno MDCLXXXI, cum solam linguam haberet liberam, adferri ad se jussit prædicta fulcra. Continuo, ubi illa tetigerat, surgit e lecto, quo

ultra octo menses decubuerat, tenditque subito ad ecclesiam, ut debitas ageret gratias de obtento beneficio, exultante omni populo Elpidiensi. Ab eo tempore huc usque integra utitur valetudine, peragitque laboriosa sua exercitia.

AUCTORIS
J. S.

24 Non aliter opem divinam expertus est Carolus Roggieri Firmanus, sartor in territorio S. Elpidii, qui totius corporis usu destitutus sub finem mensis Aprilis anni MDCLXXXII, non potuit deserere lectum, et vel unum formare passum toto anni decursu. Itaque, et patiens in morbo, et perseverans in devotione erga Sanctum, cum lacrymis rogavit, ut afferrentur sibi prodigiosa fulcra. Vix ea supra lectum suum acceperat, cum sentit per corpus suum currere humores salubres, omnemque membris suis redire vigorem et fortitudinem. Hinc e lecto surrexit, et post octiduum ivit, ut instrumenta sanitati suæ deponeret in ecclesia sancti abbatis Elpidii prodigiis inclyti.

*eodem modo
alius sanitatem
recuperat:*

25 Testatur plena fide Josephus Massi canonicus Elpidiensis, quod affectus in brachio dextero per multos dies intensissimis spasmi doloribus, quibus ne momento quidem poterat quiescere, et sibi persuadens se nulla ope humana vitam posse producere, aut tanto dolori resistere, recurrerit ad opem sancti patroni sui Elpidii, tenensque manu fragmentum sacri ipsius corporis, quod penes se summa veneratione servabat, voce ac corde Deo dixerit; Auge dolorem, sed etiam adauge patientiam; ad Sanctum vero, ejus reliquias exosculatus, dum eos parti afflictiæ applicabat; Ora pro me, sancte abbas Elpidi, quodque derepente liberatus fuerit die xvi Julii anni MDCLXXVII. Vivit etiamnum hodie.

*canonicus San-
cti reliquiis sa-
natus e spasmo;*

26 Huic accedunt Ludovicus Asclepy et Beatrix Salimbeni ipsius conjux Elpidienses. Horum una ægrotare coepit xi Augusti, et alter xix ejusdem mensis et anni, ambo febre maligna. Deinde, aucto morbo, cum ad portas mortis essent adducti, et suprema Ecclesiæ Sacramenta suscepissent, miserunt ad Sancti sepulcrum filias supplicaturas. Mox fuerunt liberati, ac de gratia tam prodigiosa testimonium reddiderunt in laminis argenteis.

*conjuges febre
liberati, oranti-
bus ad sepul-
crum eorum
filiabus,*

27 Simile beneficium semper prædicat Maria, uxor Marci Antonii Laurentii. Hæc graviter laborans catarrhis, fluxionibus, et repetitis vicibus tacta apoplexia, quæ eam fere omnino visu privaverat, votum vovit Sancto promittens se curaturam, ut in sacello suo offerrentur aliquot Missæ sacrificia in ejus honorem. Mox etiam rogavit, ut sibi portaretur aliquid ex reliquiis sancti sui patroni Elpidii, uti factum est per quemdam sacerdotem. Ubi hic modica quædam fragmenta Sancti applicuerat oculis devotæ; recipit illa liberum totius corporis motum, ac visum perfectum die xi Maii anni MDCLXXVIII; et vivit etiam hoc tempore.

*mulier ex variis
morbis restituta
voto et reli-
quiis,
F*

28 Afflictus jacebat fervidissimis febris ardoribus in calidissima istius anni tempestate, die xvii Julii, Petrus Medaglia canonicus in Terra S. Elpidii; pressusque insuper de improvviso angina ac difficultate respirandi, jam postrema videbatur ducere suspiria; nec potuerat vel minimum deglutire liquorem per plures dies. Hinc inter tales mortis anhelitus, ac mille cogitationes melancholicas, recurrit ad sanctum suum Protectorem, ejusque opem imploravit ad animæ corporisque salutem: ac tanto majore prodigio subsidium impetravit, quanto evidentius erat propinquiusque vitæ naufragium. Quapropter

*canonicus sola
Sancti invoca-
tione,*

AUCTOR
J. S.

*hujus frater,
maligna febris
delirans. reli-
quius sanatur :*

pter ad ecclesiam Sancti se contulit, atque ibi in gratiarum actionem de tam insigni favore Missam celebravit.

29 Eodem mense, sed non illius anni, efficacem Sancti opem sensit Dominicus, frater jam dicti canonici Medaglia. Maligna febris ad postrema perductus videbatur vitæ periodos, timebatque ne ad mortis transiret articulum. Tanta ab initio fuerat mali vehementia, ut infirmus deliratione nimia ad suscipienda Ecclesiæ Sacramenta non esset idoneus; atque hinc geminato dolore cruciaretur ipsius frater. Hic intelligens vana esse in hujusmodi eventibus humana subsidia, et memor quid in se ipse esset expertus, recepit se ad cubiculum, ubi flexis genibus ante imaginem sancti patroni Elpidii, commendavit ei dilectum fratrem. Cepit deinde particulam corporis Sancti, illamque infirmi applicuit fronti. Cessavit deliratio, et sequenti nocte suaviter dormivit; et subsecuto tempore matutino se sanum reperit. Qua de causa surgens e lecto, cum fratre suo accessit sepulcrum, ubi magna pietate sine mora debitas Sancto egerunt gratias.

*alius difficul-
tate urinæ libe-
ratur,*

30 Sine stupore non fuit auditum miraculum, quod contigit Natali Bernardino Lilla Elpidiensi xix Aprilis anni MDCLXXXIII. Hic per octo dies continuos gravissimis retentæ urinæ doloribus cruciatus, eoque deductus, ut de ejus vita desperaretur, studebat res suas cum Deo componere, et cum mundo. Jam per venas diffusa erat urina, nec emiserat vel guttam unicam misellus toto prædicto tempore. Interea, cum ei incidisset potens intercessio sancti abbatis Elpidii, magna fide ad eum recurrit, opemque flagitat. Eodem autem tempore, quo ei apportatur aliquid ex Sancti reliquiis, per presbyterum Bonfigli illic præsentem osculandus ei porrigitur dens ejusdem Sancti. Vix illum exosculatus erat infirmus, cum prodigiosum illius sensit effectum: nam eodem momento coepit urinam emittere, deindeque emisit tantam copiam, ut intra triduum prorsus fuerit restitutus, et apud sepulcrum Sancti debitas egerit gratias.

*mulier multis
simul morbis.*

31 Fuit etiam illustre miraculum, quod accidit in Thecla Medaglia conjuge Ludovici Andreanelli dicti loci. Longo tempore vexata fuerat febribus, aliisque malis per totum corpus: membra ejus adeo erant debilitata, ut incedere non posset amplius præ tremore, quo dejiciebatur. Accesserunt ix Januarii anni MDCLXXXIII dolores capitis tam vehementes, taliaque morbi indicia, ut desperata a medico, crederetur mortura. Quapropter, nullum reperiens, qui opem ferre posset, ad unicum, quod supererat, recurrit remedium, ad misericordiam videlicet sancti abbatis Elpidii. Rogavit, ut sibi afferretur prædictus dens sacer; quem osculata, subito e doloribus convaluit; habuitque corpus deinceps tam liberum et sanum, acsi numquam malo aliquo fuisset correpta. Palam hodieque prædicat obtentam gratiam, omnibusque narrat miraculum, mille gratiarum actiones reddens sancto medico Elpidio.

*Mulier, facto
voto, ex languore restituta,*

32 Hieronyma Gifola Elpidiensis per tres menses continuos gestaverat fulcra subalaria ad sustentationem corporis sui languentis, quia circa finem Novembris anni MDCLXXXIII pituitosis humoribus vehementer fuerat afflicta. Votum fecit pia mulier glorioso Abbati, decrevitque curare, ut Missæ sacrificium offerretur ad ejus altare. Sic commendata Sancto atque obligata,

xv Februarii anni MDCLXXXIV ab eo gratiam impetravit: integreque sanata eodem die ivit ad ecclesiam collegiatam, Missaque ejus rogatu celebrata, apud sepulcrum Liberatoris sui memorata fulcra reliquit.

33 Juvenis ex oppido S. Justi, (*locus est in Marchia*) nomine Theodorus, operarius abbatiæ sanctæ Crucis in territorio S. Elpidii, diuturna pertinacique febris appropinquabat ad mortem, acceptis sanctissimis Ecclesiæ Sacramentis xii Aprilis prædicti anni. Verum solo tactu lintei liberatus est periculo; ideoque et debitas egit gratias sancto abbati Elpidio.

*hujus frater ex
colicis tormini-
bus, hausto pul-
vere sepulcri:*

34 Paucis post diebus Dominicus, frater germanus prædicti Theodori, correptus subito torminibus colicis, quæ per duos dies et totidem noctes nullam ei relinquebant quietem, nullo obtento per medicamina solatio, confugit ad efficacem Sancti opem, monitus a fratre, qui illam paulo ante fuerat expertus. Jussit ille peti a reverendis sacerdotibus sacrum linteam; pro quo datum fuit infirmo aliquid pulveris de sepulcro Sancti, ut illud bibendo sumeret. Vix illud sumpserat, cum simul expertus est miraculosum effectum, acerbis istis doloribus prorsus liberatus.

E

35 Innumeræ sunt gratiæ, et stupendi favores, quæ in dies singulos larga manu famulis suis impertitur gloriosus abbas Elpidius, tum per applicationem memorati lintei, sacrorum ejus ossium, pulveris sepulcri ejusdem, tum etiam per oleum lampadis, et solam nominis invocationem. Prodigiosam ejus intercessionem luculenter testantur anathemata ad parietem sepulcri ipsius affixa, ac pars ecclesiæ cooperta vili æque ac pretiosa materia, nimirum vestibus, catenis, catapultis, ac fulcris subalaribus. Verum, quia hæc beneficia in commentarios relata non sunt, solum impressa sunt memoriæ eorum, qui digni fuerunt talibus favoribus. Hac de causa neque illa minutim prolixiori disputatione exponere, licet alioquin milleni essent memorandi, qui febris maligna fuerunt liberati. Itaque, lector pius contentus sit modo relatis; illaque sint ad majorem Sancti gloriam.

*multa alia mi-
racula præter-
missa.*

§ III. Memoria S. Elpidii in Martyrologiis: inquitur utrum sit S. Elpidius abbas a Palladio laudatus, qui apud Elpidianos colitur: hic certo vivus in Picenum non venit, sed mortui corpus verosimiliter eo delatum.

Martyrologium Romanum ad ii Septembris clare annuntiat Elpidium, de cujus veneratione et miraculis hactenus egimus; verum gesta ejus nulla commemorans, dubium relinquit, an hic Elpidius sit abbas ille Cappadox, cujus nomine nunc celebratur apud Elpidianos. Verba accipe: In Piceno item sancti Elpidii abbatis, cujus nomine oppidum appellatum, sacrum ejus corpus se possidere congaudet, Baronius vero in annotatis observat sequentia: De quo et Petrus

*Martyrologium
Romanum an-
nuntiat S. Elpi-
dium in Piceno;*

in

A in Catalogo lib. viii, cap. xxviii, cumque Cappadocem genere fuisse scribat, illum esse putamus, de quo præclara Palladius narrat cap. xxxvii. Est celebris memoria hujus in Piceno: nam præcipue colitur in oppido, quod ab ejus nomine S. Elpidius appellatur. Fuit præterea alius Elpidius doctrina et egregiis operibus nobilis, qui temporibus Constantii augusti functus est legatione in Oriente adversus Arianos, missus a Julio Romano Pontifice, ut patet ex ejusdem litteris, quæ extant apud Athanasium. *Dubitationem aliquam clare hic insinuat Baronius, ita tamen ut propensus sit in sententiam Elpidianorum.*

Petrus de Natalibus Elpidium abbatem Cappadocem genere.

37 Verumtamen Petrus de Natalibus, quem adducit Baronius, Abbatem laudatum a Palladio clarissimis verbis memorat, de eo sic scribens lib. viii cap. xxviii: Elpidius abbas genere Cappadox fuit. De quo scribit Heraclides, quod habitavit in specu, studio abstinentiæ cunctos vincens. Nam per annos xxv, quos ibi vixit, Dominico tantum et Jovis diebus sumebat: aliis diebus nihil omnino gustabat: ac per totam noctem stando et orando psallebat: quem innumera multitudo Fratrum sequebatur. Dum autem scorpio illum nocte quadam percussisset; ipse, eo calcato, ne standi quidem spatium, in quo steterat, mutavit: in tantum dolorem contempsit. Sarmentum vitis aridum, extra tempus debitum ab eo plantatum, adeo crevit, ut vitis magna facta, infra annum totam ecclesiam operiret. Hic per annos viginti quinque numquam ad Occidentem se vertit, nec solem declinantem conspexit. Cujus exemplo discipulus ejus Sisinnius, cum apud eum septem annis fuisset, in sepulcro se clausit, in quo stans per triennium semper oravit, numquam die vel nocte deambulans, aut sedens, aut jacens. Elpidius igitur post annos prædictos ad Cappadociam regressus, et presbyter factus, Fratres et Sorores in unum collegit, et cœnobio constructo, in pace quievit. Cujus festum agitur iv Nonas Septembris. *Errat in eo hic scriptor, quod Elpidium dicat regressum in Cappadociam, eundemque errorem imitati sunt alii mox citandi. Non enim Elpidius, sed Sisinnius ejus discipulus in Cappadociam regressus est, uti videbimus ex Palladio, quem Petrus citavit sub nomine Heraclidis, quia Historia Lausiaca Palladii et Paradisus Heraclidis, uti aliquando vocatur, idem est Opus Palladii.*

neuter certo affirmat an idem sit Cappadox et Picenorum Elpidius: id tamen asserunt alii.

38 Advertat studiosus lector, non asseri a Petro de Natalibus, hunc S. Elpidium coli in Piceno, aut corpus ipsius ibidem servari. Huic consensit Maurolycus, qui eodem die sic breviter habet: Item in Cappadocia Elpidii abbatis abstinencia conspicui. Verum Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad eundem diem Elpidianorum sententiam tradit. Quippe elogium Sancto concinnavit, quale ex Petro mox dedi, ne correcto quidem errore de regressu in Cappadociam; et in fine hæc subjunxit: Cujus corpus in Piceno conditum est, in oppido præclaro ab eo denominato. In annotatione autem hanc movet dubitationem: An S. Elpidius in Piceno in oppido, quod S. Elpidius nominatur, obierit; vel corpus illius ex Cappadocia eo translatus fuerit, mihi incertum est, cum monumenta ecclesiæ Elpidiensis nondum viderim. Suspicio illud dubium solvi non posse ex monumentis Elpidiensibus, cum nihil de translatione corporis in Picenum nobis fuerit communicatum. Quin potius

collector monumentorum Medaglia probare nititur, Sanctum Elpidium in Picenum venisse, ibique obiisse. At istud clare repugnat Palladio, adeo ut scriptor ille hoc conamine augeat dubium ante dictum, videlicet, an Elpidius in Piceno cultus idem sit cum Palladiano Elpidio.

39 Audiamus tamen, quid afferat laudatus Medaglia. Primo citat Gregorium Lazzarium lib. iv Operis mihi incogniti de Viris sanctis, ex eoque hæc adducit verba: Elpidius sanctus abbas, et vitæ sanctitate illustris, fuit natione Asiaticus, in civitate Cordilensi Cappadociæ nobilibus parentibus ortus: qui veniens Romam, post visitationem piorum locorum, petiit Picenum, et divino lumine inspiratus in loco permanere constituit, ubi ex ruinis Cluanæ civitatis fuit factum oppidum. Hoc Cluellum vocat Medaglia, qui dicta Lazzarii ex antiquis picturis confirmare deinde nititur. Verba ejus compendio accipe. Prima pictura exhibet angelum, qui cymbam prope ripam ostendens Elpidio, ingressum in cymbam transtulit Romam. Altera pictura ostendit Elpidium Roma in Picenum discedentem, dum populus illic ædificabat oppidum Cluellum. Ante ingressum orans, divinitus docetur, se ibi inventurum duos cooperatores Ennesium et Eustatium, fratres germanos.

Natalis Medaglia probare nititur ex antiquis picturis,

40 Tertia habet, convenisse tres dictos Sanctos, cum sequenti die vix sol appareret in Oriente; cepisseque prædicare contra idola, atque idcirco citatos ad præfectum oppidi. Quarta docet, S. Elpidium, post varias disputationes de religione, jussu præfecti inclusum carceri. Quinta exhibet Sanctum in carcere. Sexta ostendit eundem ope trium angelorum carcere liberatum, mirante id prodigium præfecto. Ex septima præfectus, viso illo miraculo, baptismum flagitat; sed prius idola evertere jubetur, illudque præstat. Octava demum pictura significat baptismum præfecto collatum a S. Elpidio, assistentibus Ennesio et Eustatio: Hæ omnes octo picturæ, inquit Medaglia, sunt antiquissimæ manus, adjectis infra descriptionibus characteris Gothici. Observat deinde liquere ex hisce tabulis pictis, singularem S. Elpidii venerationem viguisse apud antiquos. Id enim facile ei assentior; nam idem etiam colligitur ex eo, quod nomen Sancti oppido datum fuit, hodieque perseverat.

S. Elpidium venisse ad Picenos, ibique fidem prædicasse,

41 A pictis tabulis ad antiqua Mss. (ut certe vocat, nam illorum quanta sit antiquitas, non exponit) transit Medaglia, ex usque narrat septem hominum millia a S. Elpidio baptizata esse eodem die, quo præfectus baptismum suscepit; et præterea alio die sex millia: varias quoque ecclesias ab eodem Sancto erectas, populumque ad pietatem eruditum: obiisse demum Elpidium ii Septembris, anno 393, imperante Theodosio seniore, eaque occasione oppido Cluello datum S. Elpidii nomen: et non diu post Elpidium defunctos esse Ennesium et Eustatium. Pleraque hæc confirmat epitaphio, quod asserit insculptum fuisse lapidi in ecclesia S. Elpidii, quæ penitus collapsa est anno 1629. Verba epitaphii hæc fuisse testatur:

allegans etiam Mss., et epitaphium: ea opinio convenire nequit Elpidio Cappadoci.

Piceni Apostolo ac vigilantissimo nostro patriæ Patri,

Quem morientem in terris iv No. Sept. Susceperunt in cælis beata agmina; Et cujus uti præcepta amplexu ad salutem, Ita sanctitatem venerati ad obsequium, Hunc lapidem excitarunt ad æternitatem.

Mu. Clu. An. a Chr. na. ccccxiii.

Hæc

AUCTORE
J. S.

Hæc Natalis Medaglia de gestis et morte S. Elpidii apud Picanos; nam gesta in Oriente ex Palladio ante retulerat. Hanc autem ex hisce omnibus, quæ fideliter referenda censui, conclusionem formo. Cum constet S. Elpidium in spelunca sua obiisse in Asia, necesse est aut omnia illa fabulosa esse, aut alium Elpidium floruisse in Piceno. Utrum ex duobus magis sit verisimile, nunc examinabo.

Verum, cum repugnet Officium, aut pictura non recte exponuntur,

42 Primo observo probationes ex picturis petitas exigui admodum esse momenti, cum nesciamus, quo tempore tabulæ istæ sint pictæ, pictoresque passim nimiam sibi vindicent licentiam pingendi traditiones populares, imo et fabulas. Secundo, non videntur ipsi Elpidiani credere, aut certe diu credidisse, S. Elpidium in Piceno obiisse. Patet id ex epistola ante recitata num. 2, ubi illustrissimus comes Asclepi dicebat, examinandum imprimis, quomodo Sancti illius corpus in Picenum translatum fuerit, de quo in lectionibus nulla habetur mentio, sed quod in Cappadocia ultimum diem clausurit. Elpidiani igitur, dum compositum fuit istud Officium, nondum existimabant apud se obiisse Sanctum, sed corpus aliunde allatum credebant, idemque credidisse adhuc videntur, dum anno 1683 scripta fuit laudata epistola. Hinc credere nequeo, recte colligi ex picturis ea, quæ collegit Medaglia, aut in scriptis antiquis ullius auctoritatis reperta fuisse, quæ ille attulit de baptizatis uno die septem hominum millibus, et alio sex millibus per Elpidium. Certe illa omnia omni prorsus carent verisimilitudine, ut ostendam: cumque Elpidianorum Officio contraria sint, atque in Officiis particularium ecclesiarum passim exprimitur illarum traditio, ne quidem ex picturis laudatis ea recte colligi posse, vehementer suspicor.

aut fabulosa continent, aut alterius Sancti gesta repræsentant.

43 At sive in pictis tabulis talia exprimantur, qualia nobis dedit Medaglia, sive ille putaverit se videre in istis picturis, quæ minime illic significantur; pro fabulis habenda sunt, si intelligi debeant de S. Elpidio abbate. Nam, cum mortem Sancti alliget anno 393, Elpidius in Picenum non venisset, nisi imperante Valentiniano, Gratiano, aut ipso Theodosio, sub quo defunctum ponit. Qua igitur veri specie ob prædicatam fidem carceri dicitur inclusus? Ino

44 Nunc, iis missis, rationes quasdam allegabo, ob quas existimo, corpus S. Elpidii abbatiss Cappadocis translatum fuisse in Picenum, indeque celebrem ejus venerationem, atque oppidi nomen exortum. Præter traditionem Elpidianorum, existimantium se possidere corpus S. Elpidii Cappadocis, de quo agit Palladius, præcipua ratio est festivitas ex tribus una, quæ ob S. Elpidii adventum instituta olim fuit et celebrata. Etenim vix dubitare possim, quin adventum corporis, seu diem translationis intelligere oporteat, non adventum viventis Elpidii, uti voluit Me-

daglia. Primum enim usitatissimum est, alterum prorsus inauditum. Cum igitur corpus Sancti aliunde translatum sit in Picenum, ut ex festo translationis colligitur, nihil obstat quo minus existimare possimus, ipsum esse corpus S. Elpidii Cappadocis in Palæstina defuncti, cum multæ Sanctorum reliquæ inde in alias provincias fuerint translatae, et ea sit traditio Elpidianorum. Hanc autem traditionem confirmant corpora Ennesii et Eustatii, quæ cum corpore S. Elpidii conjuncta affirmant: nam duos hosce Sanctos cum S. Elpidio conjungit Palladius his verbis: Cum hoc sancto Dei athleta (Elpidio) una etiam fuit consummatus inclytus Dei servus Enesius*, vir magnæ existimationis, ... et ejus frater Eustathius ei honore æqualis etc. Hisce consonant verba, quæ profert Medaglia ex antiquis scripturis, ut ait: Erat autem cum hoc Athleta Christi Ennesius vir magnus et honestus, ac frater ejus Eustasius, quibus una vita continentia, atque eadem consummatio in Christo. Itaque, modo certum sit Enesii vel Ennesii et Eustathii corpora servari etiam in Piceno, vix dubitari potest, quin sint corpora eorundem, de quibus scribit Palladius. At dolendum, Acta translationis excidisse, aut nobis certe ad manum non esse: nam ex hisce omnia clarius exponi possent, ut nullum superesset dubium.

* ol. Ennesius

§ IV. Gesta Elpidii a Palladio descripta discutuntur; inquiriturque, an hic idem sit cum Elpidio laudato in Vita S. Charitonis, et cum diacono S. Basilii.

Quamvis Historia Lausiaca Palladii, in qua referuntur gesta S. Elpidii abbatis, fide maxima sit conscripta, auctorque narret ea, quæ ipse vidit, aut ab oculatis testibus accepit, gesta tamen S. Elpidii nonnullam patiuntur difficultatem ob diversas laudatæ Historiæ editiones, quæ invicem non consentiunt. Tres mihi ad manum sunt, aut, si omnes enumerare velim, quatuor editiones Historiæ Lausiacæ, una Græca, Latinæ reliquæ. Græcam anno 1616 dedit Joannes Meursius ex bibliothecæ Palatinæ codice pervetusto membranaceo, uti in præfatione monet, hæc mox adjiciens: Primus ego Græce profero; cum Latinam versionem ante annos sexaginta vir eruditus, Gentianus Hervetus dederit. Verum certe aut nimium sibi ille indulsit, aut diversus multum codex a Palatino, quo is usus. Nam quid versio ipsius differat a Palladii textu Græco, facile cuique animadvertere, si conferre modo libebit.

Gesta Sancti fideliter a Palladio scripta, sed ejus editio nes invicem minus consonant;

46 Sane Interpretatio Latina Herveti alio ordine disposita habet capitula quam textus Græcus a Meursio editus. Menda etiam non pauca occurrunt in eadem interpretatione, quam Roswey-dus recudit in Vitis Patrum, correctis hinc inde aliquot mendis. Laudatus Roswey-dus edidit etiam antiquam Palladii interpretationem, quæ passim nominatur Paradisus Heraclidis, etiamsi aliud non sit quam Historia Lausiaca Latine redita. Hæc autem antiqua interpretatio rectius consonat textui Græco, certe quoad ordinem capitulorum.

Latinæque interpretationes non satis exactæ: hinc Acta Græca infra danda:

Rationes, quæ insinuant corpus S. Elpidii Cappadocis ex Palæstina in Picenum delatum.

A pitulorum. Verum nec illa interpretatio omnino videtur exacta, melior tamen apparet quam Hervetiana. Hac de causa S. Elpidii Acta Græca dabo ex editione Meursii novamque interpretationem adjiciam cum annotatis prolixioribus.

Sancti patria,
vita monastica
ac locus mortis:

47 Porro ex his Actis habemus, patriam S. Elpidii fuisse Cappadociam, quæ ampla est et satis nota Asiæ Minoris provincia. Urbem nullam nominat Palladius, nec parentum genus nobile aut ignobile. Divinant igitur sine fundamento, qui Cordulæ aut Cordylæ nobilibus parentibus natum dixerunt: nam ne quidem Cordylam in Cappadocia reperio; sed Cordylam portum Ponto, non Cappadociæ, attribuit Cellarius tom. II Geographiæ antiquæ pag. 197. Insuper ex Actis clarum est, monachum fuisse S. Elpidium, ac deinde anachoretarum ducem seu abbatem, ac presbyterum in Palæstina, ubi et vitam finivit. Rursum ergo aberraverunt a vero omnes illi, qui scripserunt, S. Elpidium in Cappadociam reversum, ibique defunctum: nam id de ipsius discipulo Sisinnio asserit Palladius; at de Elpidio infra num. 2 ait: Hic magnus Athleta patientiæ, ex quo ingressus est speluncam (prope Hiericho,) non descendit de monte, donec fuerit sepultus. Hæc autem verba nullum relinquunt dubium, quin mortuus sit in Palæstina, ita ut ea, quæ obscuriora sunt, hisce Palladii verbis necessario sint concilianda.

inquitur, ubi
monachus prae-
mo,

48 Editio Herveti fecit, ut obscurius videatur, ubi primo monasticam vitam amplexus sit S. Elpidius, et cujus monasterii fuerit presbyter. Disputavit de hisce Tillemontius tom. XI Monumentorum nota 1 ad Palladium Helenopolitanum, satisque ostendit, Elpidium monachum primo fuisse in monasterio Cappadociæ, quod exstruxerat Timotheus S. Basilii chorepiscopus. Fatetur tamen interpretationi Latinæ Herveti id consonum non esse, cum illa videatur habere, primo anachoretam fuisse in Palæstina, deinde abbatem in Cappadocia, conaturque textum varie corrigere. Audi verba, quæ difficultatem ingerunt. Herveti editio cap. cvi de Elpidio sic loqui incipit: In Amorrhæorum speluncis, quæ sunt in Hiericho, quas olim construxerant fugientes Jesum Nave *, qui tunc populabatur alienigenas, in monte Luca, fuit quidam

* 1. e. Josue

C Elpidius Cappadox genere, postea autem dignatus presbyteratu monasterii, factus a Timotheo chorepiscopo Cappadociæ, viro sufficientissimo. Is habitavit in quadam spelunca. Hic primo describitur locus, in quo vitam anachoreticam duxit Elpidius, et mox dicitur, postea autem dignatus presbyteratu monasterii, illudque monasterium statuitur in Cappadocia. Videtur igitur ex his verbis concludendum, Sanctum initio anachoretam fuisse in Palæstina, deinde presbyterum monasterii in Cappadocia, uti recte advertit Tillemontius, qui tamen difficultatem non satis amovit.

atque ubi dein
presbyter et ab-
bas fuerit:

49 Itaque observandum est, totam descriptionem loci, quam Hervetus dedit in gestis S. Elpidii, non spectare ad ejus vitam, sed ad caput præcedens, prout patet ex editione Græca Meursii, quam recudemus. Vita autem Elpidii inchoata est a Palladio his verbis: Elpidius quidam, aut, ut habet Hervetus, Fuit quidam Elpidius etc. Quæ præcedunt ad locum describendum, in textu Græco referuntur ad caput præcedens, eoque necessario referenda videntur, non quidem ad caput, quod præcedit apud Hervetum; sed ad illud, quod præcedit in editione Græca, et an-

Septembris Tomus I.

tiqua interpretatione Latina apud Rosweydatum pag. 975. Post abscissam loci descriptionem verba Palladii recte intelligi poterunt, nec priora pugnabunt cum posterioribus. Nam primo dicitur Cappadox genere. Secundo postea presbyterii dignitate ornatus, illud autem postea referri potest ad adventum in Palæstinam, ita ut presbyter factus sit, postquam ibi aliquo tempore vixerat. Tillemontius illud postea refert ad Palladii adventum, putatque presbyterum factum, postquam ibi fuerat Palladius. Dicitur tertio monasterii seu ex monasterio Timothei Cappadociæ, non abbas illius monasterii, ut verosimilius puto, sed monachus ante adventum in Palæstinam. Quarto dicitur: Hic cum venisset, (aut veniens) habitavit in una speluncarum, nimirum loci antea in præcedenti capite, aut narratione, descripti. Hinc antiqua interpretatio sic habet: Hic Elpidius in una de memoratis speluncis habitaculum sibi fecit. Reliqua in annotatis elucidari poterunt. Verum priusquam Acta subjiciam, duo adhuc occurrunt discutienda.

50 Primo in Vita S. Charitonis apud Surium ad xxviii Septembris mentio fit cujusdam Elpidii, quem cum hoc nostro eundem esse, locus, tempus, aliæque adjuncta prorsus indicare videntur. Quippe scriptor istius Vitæ, ubi narraverat sacram laurum, (sic Græci vocabant habitationem anachoretarum multis cellulis distinctam) ædificatam esse a Charitone, lauri alterius constructionem sic refert: Et cum (Chariton) peregrinasset iter unius diei, accedit ad aliam speluncam, quæ sita quidem erat ad partes Hierichuntinas: erat autem deserta, et erat aptissima ad silentium præbendum et quietem... Cum multi ab ipso consecuti essent curationem, et statuissent vitam illius imitari, hic quoque ædificat alterum virtutum habitaculum, quod Elpidius quidem postea amplificavit, vir præclarus recte factis in exercitatione. Jam vero anachoretas fuisse prope Hierichuntinem, dum eo venit Elpidius, insinuat Palladius his verbis infra num. 1. Hic cum venisset, habitavit in una speluncarum. Eorum vero numerum mirifice auctum ejusdem Sancti exemplo, docet ibidem, dum ait: Montem illum urbis instar frequentem reddidit. Cum ergo hæc recte congruant, et certum sit, Charitonem floruisse ante Elpidium, ac demum locus in utraque Vita statuatur prope urbem Hierichuntinam, non videtur dubitandum, quin idem in utrisque Actis memoretur Elpidius.

51 S. Basilii epistola cxxxviii novæ editionis laudat aliquem Elpidium diaconum, de eo sic scribens: Nam quinquagesimum hunc diem agebam in infirmitate, cum advenit nobis dilectus ac optimus frater noster, condiaconus Elpidius. De eodem rursum epist. cclxv ad Eulogium Alexandrinum hæc scribit: Quapropter misimus etiam desideratissimum filium nostrum, Elpidium condiaconum, qui et epistolam perferet, et per se ipse potest nuntiare vobis, quæcumque litterarum effugerint documenta. Meursius in Annotatis suis pag. 200 hunc eundem putat cum abbate nostro Elpidio. Sane, cum posterior Basilii epistola scripta notetur anno 377, tempus non obstat, quominus Elpidius S. Basilii diaconus monasticam atque anachoreticam vitam amplecti deinde potuerit, idemque esse cum S. Elpidio abbate, qui vitam finivit in Palæstina. Verumtamen sola temporis et patriæ congruentia non satis certum præbet fundamentum, ut eundem

AUCTORIS
J. S.

E
an idem cum
Elpidio laudato
in Vita S. Cha-
ritonis,

F

an idem cum
Elpidio S. Ba-
silii diacono.

AUCTORE
J. S.

esse Elpidium pro certo affirmemus, quemadmodum fecit Meursius. Nomen Elpidius non tam rarum erat in Oriente, ut ex utriusque nomine solida haberi possit ratio, sine qua nihil asserendum ut

certum. Hisce expeditis Acta Græca subjungo D ex Meursio cum interpretatione Latina, atque annotatis nostris, in quibus discutiam, quæ adhuc in Actis occurrunt dubia.

ACTA GRÆCA

Ex editione Meursii, interprete J. S.

Sancti patria,
vita anachore-
tica,

a
b c
d
e

f

B

g

h

* aut juxta

eaque maxime
austera, beatus
obitus:

i

k

l

m

n

o

ejus virtutum
imitator Sisinnius.

p

Elpidius a quidam erat Cappadox genere, postea presbyterii dignitate ornatus, ex monasterio chorepiscopi b Timothei c Cappadocis, viri dignissimi d. Hic cum venisset, habitavit in una speluncarum e: qui tantam in vita ascetica præstitit abstinentiam, ut omnes obscuraret. Vixit enim annos viginti quinque Sabbatis solum et Dominicis manducans. Noctes vero totas stans psallebat. Similis f autem factus regi apum, in medio Fratrum habitans, montem illum urbis instar frequentem reddidit: eratque illic videre apud unumquemque varia vitæ asceticæ instituta. Hunc Elpidium, spe g revera gaudentem, ac tribulationem propter Christum sustinentem, dum noctu psalmos cantabat, nobis una cum ipso canentibus, pnpugit aliquando scorpius. Ille, eo calcato, ne habitum quidem, quo stabat, mutavit. Tantopere per tolerantiam contemnebat illatum a scorpio dolorem. Quodam autem die, cum aliquis Frater frustum palmitis h teneret, hoc accipiens Beatus, quando sedebat in * montis tumulo, infodit tamquam plantans. Et sane, etsi tempore importuno illic positum, tantum crevit, tantaque evasit vitis, ut totam obumbraret ecclesiam.

2 Cum hoc sancto Christi Athleta simul etiam consecratus i est celeberrimus Dei servus Enesius, vir memorabilis et ascetica vita excellens, atque Eustathius k hujus frater honore æqualis, qui et certamina vitæ pro Christo susceptæ alacriter exercuit. Tantum l autem beatus Elpidius in affectiones suas consecutus est imperium macerando corpus, donec sol ossium ipsius structuram ostenderet. Porro in relationibus de ejus virtute et hoc dicitur a studiosis ipsius discipulis, quod totos C viginti quinque annos numquam ad Occidentem se converterit (et quidem ostio speluncæ ipsius in summitate montis posito m) neque post horam sextam n solem, capiti suo imminentem, umquam viderit declinantem ad Occidentem, neque umquam conspexerit exorientes in Occidente stellas. Hic magnus Athleta patientiæ, ex quo ingressus est speluncam, non descendit de monte, donec fuerit sepultus. Hæc sunt cælestia facinora coronati ac invicti athletæ Elpidii, qui nunc degit in cælo o cum sui similibus.

3 Hujus immortalis Elpidii discipulus factus est quidam, Sisinnius p nomine, ex servili quidem conditione ortus, at fide liber, genere Cappadox. Oportet enim et genera significare ad gloriam Christi, qui nos facit ingenuos, atque ad beatam veramque nobilitatem perducit, nimirum ad regnum cælorum. Cum ergo fervens ille virtutum vitæ asceticæ amator Sisinnius mansisset apud beatum Elpidium sex aut septem annos. ac Viri virtutes, tolerantiamque laborum vitæ asceticæ didicisset, deinde onumento se ipse inclusit, ac tres annos stans in monumento in precibus perseveravit, nec noctibus nec diebus sedens aut jacens aut foras egrediens. Hic impetravit gratiam imperii in dæmo-

Elpidios τις, Καππαδόκης τῷ γενέει, εἰς ὕστερον πρεσβυτέρου ἡζιωμένος, τοῦ μοναστηρίου γενομένου τοῦ χωρεπισκόπου Τιμοθέου τῆς Καππαδοκίας, ἀνδρὸς ἱκανωτάτου· οὗτος ἐλθὼν παρῴκησεν ἐν ἐνὶ τῶν σπηλαίων, ὅς τοσαύτην ἐγκράτειαν ἀσκήσεως ἐνεδείξατο, ὥς καλύψει τοὺς πάντας. Ζήσας γὰρ εἴκοσι καὶ πέντε ἔτη τὰ σάββατα καὶ τὰς κυριακὰς μετελάμβανεν μόνον· τὰς δὲ νύκτας πάσας ἐστὼς ἐψάλλεν καθάπερ βασιλικῶ τῶν μελισσῶν ἐσομένῳ, ἐν μέσῳ τῆς ἀδελφότητος συνοικήσας τὸ ὄρος ἐκεῖνο ἐπόλισεν. Καὶ ἦν ἰδεῖν ἐκεῖ παρ' ἐκάστῳ διαφοροῦς τῆς ἀσκήσεως πολιτείας. Τοῦτον ποτὲ τὸν Ἐλπίδιον, τὸν ὄντως τῇ ἐλπίδι χαίροντα, καὶ διὰ τὸν Χριστὸν τῇ θλίψει ὑπομένοντα, ψάλλοντα ἐν νυκτὶ, συμψαλλόντων ἡμῶν αὐτῷ, σκορπίος ἐπληξεν· ὅς πατήσας αὐτὸν οὐδὲ μετέστη τῆς τοῦ οὐχήματος στάσεως, τοσοῦτον τῇ ὑπομονῇ ἀλογήσας τῆς κατα τὸν σκορπίον ὀδύνης. Μιᾶς τοίνυν τῶν ἡμερῶν ἀδελφοῦ τινὸς κόμμα κατέχοντος κλήματος, τοῦ οὐ λαβὼν ὁ Μακάριος ἐν τῷ καθήσθαι παρὰ τὴν ὄχθαν τοῦ ὄρους ἔχωσεν ὥς φυτεύων, καίπερ ἐν οὐ καίρῳ θεῖς, τοσοῦτον νυξήθη καὶ γέγονεν ἄμπελος, ὥστε σκεπά- ζειν πᾶσαν τὴν ἐκκλησίαν.

2 Τοῦτῳ τῷ ἀγίῳ ἀθλητῇ τοῦ Χριστοῦ συνετελειώθη καὶ ὁ ἀοιδιμος δούλος τοῦ θεοῦ Αἰνέσιος, ἀνὴρ τις ἀξιόλογος, καὶ τῇ ἀσκήσει διαπρέψας, καὶ Εὐστάθιος ἀδελφὸς τοῦτου ὁμότιμος, καὶ τοὺς ἀθλοὺς τῆς κατα Χριστὸν πολιτείας ἐξανύσας προθύμως. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ὁ μακάριος Ἐλπίδιος ἤλασεν ἀπαθείας, ταριχεύσας τὸ σῶμα, ὥς ἡλίον διικραίνειν αὐτοῦ τῶν ὀστέων τὸ πῆγμα. Φέρεται δὲ καὶ τοῦτο ἐν τοῖς τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ διηγήματι παρὰ τῶν σπουδαίων αὐτοῦ μαθητῶν, ὅτι ἐν ὅλοις εἴκοσι πέντε ἔτεσιν οὐδέποτε ἐπὶ δύσιν ἐστράφη. Καὶ τοιγὲ F τοῦ σπηλαίου τῆς θύρας εἰς τὸ ὕψος τοῦ ὄρους ἐπικειμένης· οὐδὲ ματα ἐξαωρίαν τὸν ἡλίον ὑπὲρ κεφαλῆς τοῦτου γενομένου ἰδεν ποτὲ κατα δύσιν κλίναντα, οὐδὲ τοὺς κατα δυσμὰς ἀνατέλλοντας ἀστέρας ποτὲ ἐθεάσατο ἐν τοῖς εἰκοσιπέντε ἔτεσιν. Οὗτος ὁ μέγας ἀθλητὴς τῆς ὑπόμονης ἀπ' οὗ εἰσῆλθεν εἰς τὸ σπήλαιον, οὐ κατήλθεν ἐκ τοῦ ὄρους μέχρις ὅτου ἐτάφη. Ταῦτα τὰ οὐράνια ἐγγειρήματα τοῦ στεφανίτου καὶ ἀηττήτου παλαιστοῦ Ἐλπιδίου, τοῦ νυνὲν παραδείσῳ διατιτωμένου ματα τῶν αὐτοῦ ὁμοίων.

3 Τοῦτου τοῦ ἀθναίου Ἐλπιδίου μαθητὴς γέγονεν Σισίνιος ὀνόματι, ἐξ οἰκετικῆς μὲν ὁρμώμενος τυ- χης, ἐλεύθερος δὲ κατα τὴν πίστιν, τῷ γενέει Καππαδόκης. Δεῖ γὰρ καὶ τὰ γένη σημαίνειν πρὸς δόξαν τοῦ ἐξευγενίζοντος ἡμᾶς Χριστοῦ, καὶ εἰς τὴν μακαρίαν καὶ ἀληθινὴν ἀπάγοντος ἡμᾶς εὐγένειαν εἰς τὴν τῶν οὐράνων βασιλείαν· χρονίσας τοίνυν παρὰ τῷ μακαρίῳ Ἐλπίδιῳ ὁ διάπυρος ἐραστὴς τῶν τῆς ἀσκήσεως ἀρέτων Σισίνιος ἔκτον, ἢ καὶ ἑβδομον ἔτος, καὶ ἐκμέ- μαθηκῶς τοῦ ἀνδρὸς τὰς ἀρετὰς, καὶ τὸ καρτερόν τῶν τῆς ἀσκήσεως πόνων, εἰς ὕστερον οὗτος μνήματι ἑαυτὸν ἐγκαθεῖρξεν, ἐπὶ τρία ἔτη σταθεῖς ἐν τῷ μνήματι ἐν προσευχαῖς διετέλει. Μὴ νύκτωρ, μὴ μεθ' ἡμέραν, μὴ καθίσας, μὴ ἀναπεσὼν, μὴ βαδίσας ἐξῶ. Οὗτος

A Οὗτος κατηξιώθη χάρισματος κατα δαιμόνων. Νυνὶ δὲ ἐπανελθὼν ἐπὶ τὴν πατρίδα ἡξιώθη πρεσβυτερίου, συναγαγὼν ἀδελφότητα ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, τῇ μαρτυρίᾳ τῆς ἀπαθείας διὰ τῆς σεμνῆς πολιτείας, καὶ τὸ ἑαυτοῦ ἄρρεν τῆς ἐπιθυμίας ἐλάσας, καὶ τὸ τῶν γυναικῶν θῆλυ τῇ ἐγκρατεῖα φιμώσας, ὥς πληρουσθαι τὸ γεγραμμένον· Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ οὐκ ἔστιν ἄρσεν καὶ θῆλυ. Ἔστιν δὲ καὶ φιλόξενος καθ' ὑπερβολήν, καίπερ ὢν ἀκτῆμων, εἰς ἔλεγχον τῶν ἀμεταδότων πλουσίων.

nes. Nunc vero reversus in patriam exornatus est D presbyteratu, collegitque congregationem virorum ac mulierum, dato testimonio affectuum vacuitatis per honestatem vitæ, et expulsa a se libidine virili, feminarumque cupiditate per continentiam constricta, ut impleatur, quod scriptum est : In Christo Jesu non est masculus neque femina q. Est vero et insigniter hospitalis, licet possessionibus careat, in condemnationem divitum, qui minime largiuntur.

q

ANNOTATA.

a Descriptionem loci apud Hervetum præmitti, jam observavi in Commentario num. 48; sed num. 49 monui eam spectare ad caput præcedens. Nec modo ea annectitur capiti præcedenti apud Meursium, sed etiam in codice Græco Augustano, cujus habemus apographum. In antiqua interpretatione loci descriptio est prætermissa.

b De officio et dignitate chorepiscoporum, qui frequentiores erant in ecclesia Orientali quam in Occidentali, non convenit inter scriptores. Multa de iis collegit Cangius in Glossario : ubi recte ait : Primitus institutos ab episcopis corepiscopos fere constans est sententia, ut essent eorum vicarii in vicis ac pagis, et episcopalia in iis munera minoris momenti obirent. Deinde, ut ostendat aliquando presbyteros ordinatos fuisse a chorepiscopis, affert hunc ipsum locum ex interpretatione Herveti, atque ita scribit : Præterea in Historia Lausiaca apud Paladium cap. 106 legimus

B Elpidium monachum presbyterum ordinatum a Timotheo chorepiscopo. Verum consecratus a E Timotheo Elpidius non dicitur in antiqua interpretatione, sed solum fuisse ex monasterio Timothei, ac postea presbyter factus in Palæstina; eoque trahi debet etiam Herveti phrasis, ne ejus interpretatio contradictionem involvat. Porro potestatem ordinandi presbyteros non fuisse chorepiscopis, qui hoc solo nomine non erant episcopi, egregie probat Thomassinus in Opere de Disciplina Ecclesiæ part. 1 lib. II, cap. I et II, ac cap. I num. 15 chorepiscoporum officia sic describit : Curabant agrorum et presbyteros et ecclesias, quas et in credita sibi regione visitabant. Providebant pauperibus. In ecclesiis suis, accepto presbyterorum et diaconorum testimonio, et episcopi consensu, minores clericos ordinabant. Sine episcopo majoris momenti agebant nihil. Implebant denique vicarii partes, qui levarent episcopum cura et sollicitudine parochiarum ruralium magna saltem ex parte... In eo, quod de sua ipsius vita scripsit, Poëmate Gregorius Nazianzenus testatur Basilium Cæsareæ archiepiscopum obnoxios sibi habuisse chorepiscopos quinquaginta. Ceterum non negat Thomassinus aliquos inter chorepiscopos fuisse, qui dignitate præditi erant episcopali. Verum id contigit, aut quia gradu suo moti erant judicio canonico, aut ex schismate ad Ecclesiam redierant, aut ordinati ad aliquam ecclesiam ejus possessionem adire vetabantur. Sic enim in inferiori chorepiscoporum gradu servire poterant. Vide laudatum scriptorem.

c S. Basilii chorepiscopus erat hic Timotheus. De eo meminit Basilii epistola nunc xxiv (ante LIV,) ubi eum excusat. Scripsit ad eundem epistolam cxcxi (olim cccxl,) qua eum reprehendit, quod nimium esset sollicitus de fama sua apud homines, ac de ipso ait : Quomodo Timotheus ille, quem a pueritia ita sese ad rectam et asceticam vitam intendisse novimus, ut immoderationis in his rebus accusaretur; nunc ab ea re unice consideranda discedens etc. Hæc verba plane insinuant eundem esse Timotheum, in cujus monasterio vixit Elpidius, cum nomen, officium, tempus, locus, ac vitæ genus hujus Basiliani Timothei prorsus congruant illi, quem memorat breviter Palladius,

d Vox Græca ἱκανώτατος varie exponi potest, uti maximus, dignissimus, aptissimus.

e De hoc initio Actorum consule Comment. num. 49. Interpretatio Herveti data num. 48 vix intelligi potest. Antiqua eundem cum nostra exhibet sensum hoc modo : Elpidius quidam fuit de Cappadocia genus ducens, qui postea et ad presbyteratus honorem meruit pervenire. Erat autem de monasterio Timothei Cappadocis cujusdam chorepiscopi, viri admodum magni. Qui Elpidius in una de memoratis speluncis habitaculum sibi fecit.

f Hervetus sic habet : Is tamquam regi apum futuro, in medio fraternitatis cohabitans, illum montem ædificavit. Quam illa verba sententiam idonee possint exprimere, sane non perspicio, nec perspiciet lector, opinor. Mendum etiam irrepsit in textum Græcum, illudque mendum videtur esse in voce ἐσομένῳ, pro qua substitui potest ἐκασμένῳ assimilatus, aut similis ejusdem significationis. Certe antiquus interpret sic habet : Quem, sicuti apes regem suum, ita innumera multitudo fratrum secuta, fecit quamdam videri in speluncis ipsis ac solitudinibus civitatem. Eundem dedi sensum, sed pressius adhærere volui textui Græco.

g Græce τῇ ἐλπίδι cum allusione ad nomen. Hinc Hervetus additur : Et vere Elpidium.

h Hervetus frustum scalarum mendose. Antiquus interpret Sarmenti ex arida vite. Sed Græcus textus tantum habet, frustum palmitis, aut sarmenti. In eo autem solum videtur factum mirabile, quod frustum illud sarmenti, importuno tempore plantatum, tam cito creverit.

i Utrumque interpretem hic aberrasse, mihi omnino persuadeo. Hervetus habet : Cum hoc sancto Dei Athleta una etiam fuit consummatus etc. Antiquus : Erat autem cum hoc Athleta Christi etc. Verum vox Græca συνετελείωθη significat consecratus est simul; derivaturque a συνετελείωω simul consecro. Ratio etiam favet huic sententiæ, cum certo plures vixerint cum Elpidio quam duo hic relati; sed hi duo cum ipso consecrati sunt. Hinc breviter tantum de ipsis loquitur occasione Elpidii. Ex hoc loco confirmatur, quod diximus in Comment. num. 49, Sanctum presbyterum consecratum esse, postquam aliquo tempore in Palæstina vixerat.

k De

A k De hisce nihil alibi reperio, nisi quod Elpidiani in Piceno asserant, se eorum etiam corpora D habere cum corpore S. Elpidii.

l Tantum in affectiones imperium, quantum antea indicavit, cum morsum scorpis narravit. Nunc enim narrat, quanta corporis maceratione usus sit, ut affectiones sibi tam perfecte haberet subditas. Verum uterque interpret hæc miscuit : nam antiquus habet : Usque adeo autem memoratus Elpidius nullis animi vel corporis passionibus subiacebat, propriis membris vario abstinentiæ labore consumptis, ut solis instar ossium ejus junctura luceret. Hervetus vero hæc dedit : Eo autem processit beatus Elpidius impatibilitate corpus macerans, ut sol ejus ossium fabricam perspicue ostenderet. Uterque phrasim corripit, quia voculam *et*, quæ exprimenda hic est donec, usque dum, aut simili modo, per ut expressit. Primus insuper erravit, dum ossa Sancti lucentia dixit : non enim ossa per maciem lucent, sed per extremam maciem fit, ut structura ossium appareat, adhibito lumine.

m Consentit Hervetus quoad sensum. Verum antiquus interpret habet : Et sane speluncæ ostium mons in altum editus imminebat. At minus recte.

n Hora sexta in Palæstina erat meridies. Sol tunc imminebat capiti, non quidem perpendiculariter, cum Palæstina non sit in Zona torrida, sed ita tamen, ut non multum declinaret ad Austrum.

o Annus emortualis S. Elpidii exacte nequit determinari. Natalis Medaglia in Comment. num. 41 defunctum vult anno 393, loquens de eo, cujus corpus est in Piceno, quemque verosimiliter eundem cum hoc diximus. At illa auctoritas epitaphii ibi citati nullius est valoris. Hæc autem satis sunt certa. Monachus fuit tempore S. Basilii, aut certe non diu post in monasterio Timothei chorepiscopi, et vixit deinde viginti quinque annis in Palæstina. Defunctus vero erat, dum hanc Historiam scribebat Palladius circa annum 419 aut 420, si credimus Tillemontio. Ex hisce autem conficitur, obiisse eum verosimiliter sub initium sæculi v, aut saltem ante annum 420. E

B p In prætermisssis ad XII Martii notarunt Majores nostri memorari hunc Sisinnium a Petro de Natalibus cum titulo Sancti, uti etiam a Witfordo in Martyrologio Anglico. At sufficientia cultus argumenta nec illi invenerunt, nec ego hactenus invenio.

q Possunt hæc sano sensu intelligi de eximia puritate, domitisque insigniter affectibus. Nam perfecta et omnimoda apathia, seu vacuitas affectuum, figmentum est Stoicorum, qui de ea falso gloriabantur, non virtus Christianorum, qui ea voce usi quidem sunt, sed sensu minus proprio.

DE S. ELPIDIO SEU HELPIDIO EPISC. CONFESSORE

LUGDUNI IN GALLIA.

J. S.

SYLLOGE HISTORICA.

SÆCULO V ANTE

MEDIUM.

Cultus Sancti in
ecclesia Lugdu-
nensi;

C

Duos hoc die in Martyrologio Romano annuntiari Elpidios, jam monui in Elpidio abbate, de quo mox disputavimus. Alterum etiam memorant antiquiores, videlicet Ado, Usuardus et Notkerus. Primus hic utitur verbis post annuntiatum S. Justum ejusdem urbis Lugdunensis episcopum : Eodem die, beati Helpidii episcopi apud præfatam urbem venerabilis depositio. Cujus sacrum corpus honorifice sepultum, in ipsa eademque ecclesia (septem fratrum Machabæorum, uti ante dixerat, nunc S. Justi dicta), ubi sancti confessoris Justi tumultata sunt sacratissima membra, quiescit. Brevius Usuardus his verbis : Eodem die, apud præfatam urbem (Lugdunum) sancti Helpidii episcopi et confessoris. Notkerus vero : Eodem die in præfata urbe (Lugduno) Elpidii ejusdem civitatis episcopi. Auctor Florarii Ms. de eodem sic habet : Eodem die apud præfatam urbem sancti Elpidii episcopi et confessoris. Hic vir hospitalitatis et caritatis, verbo salutis plures instruxit, et studio abstinentiæ omne desiderium carnale devicit. Saussayus demum, ut mittam alios neotericos, Sanctum nostrum in Martyrologio Gallicano celebrat in hunc modum : Ipso die sancti Helpidii episcopi ejusdem civitatis, et confesso-

ris, qui post prælibatum Antiochium sedis hujus nobilissimæ gubernacula gerens, sanctorum suorum decessorum præclaras actiones pia æmulatione sectatus, sanctitate, doctrina et miraculis coruscavit ; tandemque rerum divine gestarum in felici populi cura, et assidua Christi servitute cumulatus, æternæ remunerationis adeptus est præmia. Tumultatus fuit in supradicta Machabæorum ecclesia, ubi communi cum sancto Justo, (cujus hæres non modo fuit sedis, sed et virtutis) honorificentia percolitur.

2 De gestis S. Elpidii nihil fere ad posterorum memoriam pervenit. Neoterici scriptores solum fere adducunt Petrum de Natalibus, qui lib. VIII cap. xxvii breve hoc concinnavit elogium : Elpidius Lugdunensis episcopus fuit, qui multa sanctitate flagravat et doctrina, et miraculis coruscavit. Qui et populum Dei sibi commissum felici cura gubernans, apud præfatam civitatem iv Nonas Septemb. in pace quievit ; sepultus in ecclesia sanctorum septem Machabæorum, in qua sancti Justi ejus prædecessoris episcopi membra tumultata requiescunt. Theophilus Raynaudus in Hagiologio Lugdunensi pag. 45 relatis hisce verbis subdit sequentia : Idem (de corpore) habet antiquus Syllabus reliquiarum illius ecclesiæ. Ita-

paucæ de gestis
ejus cognita
corpus si pul-
tum ac deinde
inventum

que

A que hallucinatus est, qui cum Ferrario (*in Topographia ad vocem Lugdunum*) nuper scripsit (*Claudius Robertus*) corpus S. Elpidii Lugdunensis episcopi quiescere apud Picanos in pago, cui a sancto Præsule inditum nomen. Verum eam appellationem a quiescente ibidem sancto Elpidio abbate dictam, liquet ex tabulis ecclesiasticis 2 Septembris. Consentit hisce Gallia Christiana recusa tom. IV, col. 18; uti et Severtius in *Chronologica historia archiepiscoporum Lugdunensium* pag. 39, ubi et de inventione corporis ejus octo doctorum affert testimonium nonnihil mendosum; at menda corrigam ex assignando apud nos instrumento, ubi sic legitur: Item in alio sepulcro reperimus corpus B. Helpidii, confessoris et archiepiscopi Lugdunensis, cujus sarcrarum vestium, quibus induebatur, sicut dictum est de B. Antiocho, adhuc vestigia manifesta demonstrabantur. Cujus etiam sepulcri locum epitaphium suprapositum ostendebat.

in ecclesia sep-
tem Machabæo-
rum, nunc
S. Justi:

B 3 Tempus et locum aliaque adjuncta inventi hujus aliorumque corporum describit pag. 300 in Rodulpho II § II. Ecclesia, in qua corpus inventum, est S. Justi, quæ ante erat Machabæorum. Annus notatur 1287, dies xxix Augusti. Totum vero inventionis instrumentum editum est apud nos in S. Irenæo tom. V Junii pag. 345 et 346, quo et lectorem remittimus, si nosse cupiat cujus auctoritate, et per quos res tota fuerit paracta. Demum huic instrumento apud nos præmittuntur verba Chronicæ illius ecclesiæ, in qua sic legitur: Item (*in ecclesia S. Justi habetur*) corpus beati Elpidii Lugdunensis episcopi xvi. Nullum igitur est dubium, quin hujus Sancti corpus Lugduni fuerit servatum us-

que ad annum 1562, quo urbs illa occupata fuit ab hæreticis, qui ecclesiam S. Justi everterunt, sacraque omnia impie profanarunt.

AUCTORIS
J. S.

4 Quotus fuerit Lugdunensium episcopus S. Elpidius, non convenit inter scriptores. Chronica mox citata statuit antistitem XVI, Gallia Christiana recusa XVII, Severtius XVIII. At omnes illi successorem faciunt S. Antiochi. Annum primum episcopatus nullus assignare exacte potuit, uti nec emortualem. Verum Severtius sedisse putat circa annum 424, Raynaudus circa 425, nec ab iis dissentit Gallia Christiana, licet annum designet nullum, cum ex annis decessorum et successorum colligi possit circa assignatos annos floruisse S. Elpidium, non tamen tam exacte, ut aliquot annis citius aut serius ecclesiam Lugdunensem regere non potuerit. Hinc minime assentiri possum Severtio, qui credit Elpidium hunc forsitan eundem esse cum Elpidio Laodiceæ Syriæ episcopo, quod aliunde nullo modo est probabile. Aduit Elpidius Laodicensis concilio contra S. Joannem Chrysostomum congregato anno 404, defenditque Chrysostomum, quantum potuit, jam tunc senex mente et canitie, ut habet Palladius in Dialogo. Qua ergo verisimilitudine credit Severtius hunc circa annum 424 præfectum ecclesiæ Lugdunensi? Consulat solum lector quæ de Elpidio Laodicensi scribit Tillemontius tom. XI in Chrysostomo art. 102, ubi videbit virum egregium episcopatu suo privatum fuisse ob defensionem Chrysostomi, at eidem restitutum circa annum 414, ita ut minime dubium sit, quin Lugdunensis Elpidius a Laodicensi sit diversus. Plura de hoc Sancto commemoranda non reperio.

floruit circa
annum 424, ac
alius est ab El-
pidio Laodi-
ceno.

E

DE S. OCTAVIANO EREMITA CONF.

PROPE VOLATERRAS IN TUSCIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. L.

§ I. Memoria in Fastis recentioribus; cultus antiquitas; Officium proprium.

VERISIMILIUS
ANTE SÆC. VI.
Volaterrarum
patronus S. Oc-
tavianus a re-
centioribus,
quorum annun-
tiationes

I nter Plumbinensem principatum ad Meridiem et Florentiam ad Septemtrionem, inter Senas ad Orientem et Pisas ac Liburnum ad Occidentem, haud procul a dextera Etruriæ civitas, quam antiqui Volaterras, medii et infimi ævi scriptores non pauci Latine etiam Volterras et Vulterras dixerunt, patrium vulgi idioma secuti, qui Volaterrarum nomen in Volterra contraxit. Urbs hæc inter Patronos suos retulit S. Octavianum, quem 11 Septembris Officio clerus invocat ecclesiastico. Antiquiorem in Fastis sacris de hoc Sancto memoriam non invenio, quam in Martyrologio Usuardi Florentino aucto, quod hoc die ita eum refert: Apud civitatem Volaterranam sancti Octaviani eremite et confessoris, natione Africani, miræ sanctitatis viri et miraculis gloriosi. Hic venit cum sancto Regulo episcopo ad prædictam urbem, qui de-

num in una arbore ulmi vitam finivit, cujus corpus ibi requiescit in ecclesia cathedrali. Ex numeris 28, 31 et 33 Commentarii, quem de S. Regulo ad 1 Septembris dedi, satis manifestum est, eum cum discipulis suis Cerbonio et Felice, quibuscum ex Africa in Italiam exsul advenerat, substitisse prope Populonium, urbem olim Tusciæ maritimam, ibidemque reliquam vitam solitarie traduxisse in eremo, in qua martyrio sub Totila anno 542 coronatus fuit. Unde non credo ego, quod dictum Martyrologium sæculo xv non antiquius asserit, nimirum ipsum ulterius progressum simul cum S. Octaviano Volaterras pervenisse. Imo ne quidem affirmare ausim, hunc fuisse ex sociis S. Reguli ex Africa in voluntarium exilium abeuntis: nam verisimilius est, ut infra videbitur, diversis eos sæculis in Etruriam extorres adventasse.

2 Additiones Mss. Cartusiæ Bruxellensis ad Usuardum

F

AUCTORE

J. L.

observationibus
exciipiuntur,
martyrologis
tantum refer-
tur:

Usuardum Greveni breviter Sanctum memorant: Eodem die beati Octaviani confessoris; uti et Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum: Volaterris in Thuscia S. Octaviani confessoris. Addit in Notis: Ex Tab. ecclesiæ Volaterranæ, a qua præcipue colitur ut urbis protector hoc die. Comes fuit SS. Justi episc. et Clementis presbyteri; quibuscum ex Africa in Hetruriam venit, ac vitam apud hanc urbem egit solitariam. Justum et Clementem Volaterrani suos etiam ut patronos venerantur die v Junii, ad quem de illis egit Papebrochius. Quod Sanctus noster utrumque ex Africa in Etruriam Volaterras usque comitatus fuerit, extra controversiam est. Sed an Justus, ut hic asseritur, episcopus fuit, Volaterrarum scilicet, Clemens vero presbyter? Passim id quidem creditur, Papebrochius tamen laudatus in Commentario prævio censet, eos verisimiliter nullo sacro Ordine initiatos fuisse. Castellanus in Martyrologio universali S. Octavianum annuntiat in Septembris, sed perperam: nam pridie ejus festivitas in diœcesi Volaterrana agitur. His autem utitur verbis, quæ ex Gallicis Latina feci: Apud Volaterras in Tuscia S. Octaviani presbyteri eremitæ, cujus nomen gerit templum in loco, ubi mortuus est; et cujus corpus honoratur in cathedrali Volaterrana. Ego alios Sancto titulos non dedit, quam eremitæ et confessoris, qui ipsi certo conveniunt. Castellanus etiam presbyterum agnominat; quam dignitatem, licet a multis aliis assertam, ipsi adscribere non audeo ob rationes § IV in fine adferendas. Elogia, quibus ipsum ornant Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ, aliique recentiores, huc non transcribo, quia quæ continent, majori ex parte valde incerta sunt, et infra examini subjicienda.

antiquus tamen
ejus est cultus
in loco, ubi
obiit, et Volaterris.

3 Uno milliari ultra rivum Eram, qui Volaterrarum agros versus Septemtrionem jacentes præterlabitur et ad Occidentem declinans in Arnum se exonerat, tribus vero ab ipsa urbe miliaribus locus situs est, ubi sanctus Eremita austeram in cava ulmo vitam mirabiliter duxit et ad feliciorum transiit, sæculone quinto an sexto, § VI discutietur. Sæculo VII, vel forte etiam citius, uti colligere est ex dicendis num. 59, modicam accolæ ibidem ecclesiam supra ejus tumulum extruxerunt: qua dein bellorum incursibus diruta, Andreas episcopus Volaterranus sub medium sæculi IX, ut inferius num. 63 demonstrabitur, sacrum corpus inde translatus honorifice condidit in ecclesia sua cathedrali, et antiquo sanctissimæ Virginis Mariæ capitulo novum canonicorum collegium addidit, et S. Octaviani nomine nuncupavit. Novam etiam et priore ampliorem ecclesiam ei erexit in loco, ubi antea quieverat. Translatio facta esse traditur die Veneris ante Dominicam Palmarum, quo ejus memoria recolitur. Porro de insigni cultu, quem dicto die et 11 Septembris ejus natali, ut creditur, tum Volaterris tum in loco emortuali jam a tot sæculis adeptus est, quique ad hæc usque tempora utrobique viget; de historia corporis in urbem translatis et in templo ejus principe depositi, de miraculis aliisque ad gloriam Sancti posthumam spectantibus varia ad manum sunt documenta, quæ infra opportunius producentur. Ex illis strictim hoc loco prælibare placuit, quæ cultus Sancto delati antiquitatem indicent.

4 De publica veneratione, qua posterioribus sæculis honoratus fuit, nihil etiam nunc adferam, nisi Officium, quod anno 1520 in ecclesia

Volaterrana, vetere abrogato, de eo recitari ceptum fuit. Non modo novem ejus lectiones hymnique ad Vesperas, Matutinum et Laudes, sed etiam, quæ in illis dicuntur antiphonæ, responsoria et versus, de Sancto propria sunt. In calce libelli, in quo Officium istud inter alia exstat, rubris characteribus additur: Hæc Officia, ut in universali Ecclesia dici possint auctoritate apostolica per Breve Leonis X die v Novembris MCCCCCXXIX concessum; in ecclesia vero Volaterrana mandatum. Illorum auctor in Præfationis titulo, libelli frontem occupante, se Raphaëlem vocat, quem Augustinus Florentinus citandus num. 25 et alii ab isto Raphaële non distinguunt, qui a familia cognomen Massæi, et a patria agnomen Volaterrani accepit. Hymnus, qui ad Vesperas et Laudes clero Volaterrano recitandus præscribitur, metro carminis Sapphici, Adonio de more intercalati, illigatur. Ejus initium explanatione aliqua indiget, quam proin hic præmitto. Volaterrarum, quas alloquitur hymni auctor Raphaël, ille nimirum, ut creditur, qui ab urbe cognomentum gerit, prima Tyrrhenus posuisse Lydus mœnia... dicitur. Idem scribit lib. v Commentariorum urbanorum editionis Basileensis fol. 51: nam postquam asseruerat Volaterras fuisse inter duodecim principes Etruriæ civitates, mox subdit: Tyrrhenos quoque Græci Hetruscos vocant a Tyrrheno Lydorum duce, huc applicante ac XII civitates constituite annis ante bellum Trojanum fere centum, ante vero urbem conditam trecentis. Tyrrhenum ex Lydia Asiæ provincia in Etruriam colonos duxisse, et ab eo regionem Tyrrheniam et incolas Tyrrhenos fuisse vocatos, veteres scriptores tradidere quamplurimi apud Cluverium lib. II Italiæ antiquæ cap. 1. Ab eodem duodecim in Etruria urbes fuisse conditas diserte affirmat Strabo Geographicarum rerum lib. v. Volaterras ex illarum numero fuisse præter Raphaëlem censent laudatus Cluverius cap. 3 et multi alii. Nunc sacrum poemata audi

D Officium proprium a Leone X approbatum: hymnus, cujus initium exponitur.

5 Plaudite jam tanto celebris Colono,
Qui tuos fines habitavit, alto
Colle consistens, patriamque liquit,
Hospita tellus.

Ad Vesperas et Laudes cum oratione:

Quo magis longe decoraris, ac quum
Prima Tyrrhenus posuisse Lydus
Mœnia, ac istas tenuisse sedes,
Dicitur olim.

F

Hic feris tantum socius, cubile
Straverat dura nemoris sub ulmo,
Frondeo nudos cohibens amictu
Corporis artus.

Imbrium, solis, famis atque somni
Corde durescens alacri labores
Pertulit cunctos, quibus ille cœlum
Nunc tenet altum.

Inde translatis populo frequenti
Corporis dudum monumenta sacri
Continent templo simul ac adorant
Nunc Volaterræ.

Ergo jam sexus simul omnis ordo,
Dum licet, Patrem lacrymis ciamus,
Ejus ut fisos meritis clientes
Ducat in astra.

Gloria excelso Domino perennis,
Qui poli celsa residens in aula
Totius molem moderatur orbis
Trinus et unus.

Recitato cantico Magnificat, repetitaque antiphona de Sancto propria, legenda est hæc oratio: Suppliciter clementiam tuam imploramus, omnipotens

tens

A tens Deus, ut beati Octaviani confessoris tui intercessio et ab omni hostium incursu nos semper muniat, et perpetuæ vitæ adire gaudia continuo nobis adjutor existat. per Dominum.

alter hymnus
ad Matutinum: 6 Hymnus ad Matutinum constat ex versibus Asclepiadeis, quorum tertius Glyconio excipitur.

Nobis jam redeunt sacra solemnia,
Lux fausta exoritur: psallite singuli,
Altis ingeminet carmina vocibus

Noster cum populo chorus.
Natalem colimus nobilis Hospitis,
Qui linquens patriæ dulcia prædia
Ac hostis fugiens impia dogmata,
Nostrum hoc applicuit mare.
Nunc aram illius innectite floribus,
Trunci reliquias insuper ulmei,
Quo membra operuit frigida, udula,
Ad sacrum caput addite.
Salve spes patriæ, quam duce credimus
Te stare incolumem, nos quoque ad æthera
Transmitti vario crimine liberos,
Divinisque frui bonis.

B Eterno imperium et gloria Principi,
Qui cunctos proprio sanguine noxios
Patri concilians, reddit idoneos
Cœlum scandere fulgidum.

lectiones 1 Nocturni Octaviani cum S. Regulo exulasse asserunt: error circa tem-
pus, 7 Lectiones primi Nocturni etiam in festo SS. Justi et Clementis recitantur, quibuscum S. Octavianus ex Africa fugit et Volaterris aliquamdiu moratus fuit. Prima ita incipit: Imperante siquidem in Oriente Christianissimo principe Justiniano, Gothi autem Totila duce Romam tenentibus, anno salutis vicesimo supra quingentesimum, quum gens perfida Vandalorum Africam annis prope nonaginta occupasset; postremo rex eorum Gélimer etc. In lectione secunda et tertia dicitur S. Regulus fugiendæ persecutionis, a Gélimere excitatæ, consilium cepisse, et tempestate precibus sedata in Etruriam appulisse: Comites fuerunt, inquit illarum auctor, episcopi duo Felix et Gerbonius, presbyteri totidem pariterque fratres Justus et Clemens, quintus Octavianus. Turpissime contra chronologiam errat lectionum auctor, dum dicit anno salutis vicesimo supra quingentesimum in Oriente imperasse Justinianum, Romam tenuisse Gothos sub Totila, et Gélimerem regnasse in Africa

C atque Catholicos persecutum fuisse: hic enim ante annum 530 Hilderici regnum non invasit; isti sub Totila ante annum 546 Romam non expugnarunt; ille ante annum 527 non imperavit.

quos Volaterrani corrigendos consuere; sed an Sancti exsulum anno 520 recte innecunt? 8 De sanctorum Volaterranorum reliquiis, sub finem anni 1647 et sequentis initium recognitis, inter musei nostri manuscripta instrumentum servatur notatum ✠ Ms. 164, ex quo post hunc Commentarium de S. Octaviano non pauca excerpuntur. Ex iis, quæ scribuntur folio 10 verso intelligo, clerum Volaterranum anno 1647 adhuc legisse primam lectionem dictis erroribus chronologicis sædatam. Verum cum idem instrumentum simul moneat illos corrigendos esse, non credo quod etiam nunc in diœcesi Valaterrana recitentur. Correctio autem, quæ adferenda judicatur, est hæc, ut pro Justiniano imperatore decessor ejus Justinus, pro Totila Theodoricus, et pro Gélimere Trasamundus substituantur, retento anno 520, quo principes isti vixerunt. Hac emendatione tollitur quidem temporum confusio; sed an annus recte definitur, quo SS. Justus, Clemens et Octavianus Vandalorum persecutionem declinarunt? Tantum abest, ut is determinari possit, ut ne quidem certum sit, an

sæculo VI cum SS. Regulo, Cerbonio et Felice in exsiliū discesserint: eos sæculo V, Catholicos in Africa vexante Genserico, fugere compulsos fuisse, argumenta suadent non levia, quæ & IV adferuntur. De lectionibus secundi et tertii Nocturni consule & V, ubi integræ edentur.

AUCTORE
J. L.

§ II. Ostenditur requisitæ antiquitatis defectus et temporum confusio, quibus laborant ea, quæ de Sancto scriptor anonymus et Blasius monachus tradiderunt.

Manifestis contradictionibus, anachronismis, atque aliis contra historię leges defectibus vitata atque involuta sunt pleraque, quæ de S. Octaviano litteris mandata invenio. Si sperare auderem, fore ut lector mihi id generatim asserenti crederet, de Sancti vita ea tantum hic obiter perstringerem, de quibus nullum potest esse dubium aut controversia: quæ sane admodum pauca sunt, uti ex sequentibus intelligitur. Verum cum alios ex meo metiar ingenio, qui censuras, alienis scriptis detrahentes improbo, nisi evincatur vel aliunde constet, eas merito ferri; non potui non id consilii capere, ut hoc et sequente paragrapho oculis et judicio legentium saltem ista committerem, quæ posterorum memoriæ de sancto Confessore tradita sunt ab iis auctoribus, qui vel ob suam vel ob instrumentorum, quibus nituntur, antiquitatem minus suspecti videri possent.

10 Inter manus versatur anonymi lucubratio, quæ potius inepta quædam homilia in S. Octaviani laudem dicenda est, quam Vitæ descriptio. In nostro apographo ei titulus hic præfigitur: Natale sancti Octaviani confessoris. Ad marginem notatur: Ex bibl. Const. Cajet. Initium est: Juste et decenter, fratres dilectissimi, est præpositum, commode et prudenter constat statutum, hodie nobis esse celebrandum sanctissimi confessoris et patroni nostri Octaviani venerabile festum. Illa, quæ de Sancti gestis circa medium adferuntur, huc tantum transcribam. Omnia enim, quæ habuit, suppliciter et gratiose pauperibus distribuit, et Christi secutus vestigia, qua ortus fuerat, reliquit parentes et patriam. . . . Cum enim Africæ Vir cælebs omnimode Christum coleret, adeo in Christianos paganorum atrocitas cœpit fervere, ut omnes præsentis vitæ summo cruciatu et etiam bestiarum more dilaniando acceleraret auferre. Tali rabie gentilium mentes flagrante, Vir Dei non exinde exterritus, aut ullum tormentum veritus (quia verberari, atrociter affligi, suspendi, etiam mori pro Christo erat paratus) recessit, ut Domini impleret præceptum, quod dicit: « Cum » vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in » aliam ». Ideoque viris sanctis, scilicet beato archiepiscopo Regulo atque duobus episcopis Cerbonio et Felici, necnon Justo et Clementi compresbyteris confessor Dei Octavianus adhæsit, et cum illis maria transvectus ad Italas partes venit.

Quæ de eo litteris mandavit

F

AUCTORE

J. L.

auctor anonymus,

11 Sed post hæc Justum et Clementem solummodo secutus, advenit urbem Antoniam, quo tempore eam obsidendo crudeliter rabies devastabat Vandalorum, quibus impiissimus imperator Totila tyrannica fræna laxabat. Verum horum trium consilio urbs freta, ab hostium oppressione est liberata: et eorum itaque sacratissimorum corporum præsentia et protectione usque in hodiernum diem est munita. De Sancti vita solitaria, prope Volaterras acta, ita scribit: Circiter mille passuum spatia citra Eræ fluvium, qui ab Orientali parte præfatæ urbis decurrit, locum petivit desertum, incultum; ubi incolendo eremum imitaretur Christum... Eo autem in loco, ubi Vir sanctus persistit, non sedile, nec lectum aut umbraculum gratum fecit; sed et cavum ulmum reperit, in cuius alvo non congrue sedere vel jacere aut stare valens latuit; ibique crucifigendo se vitiis et concupiscentiis infatigabiliter et desideranter insistebat jejuniis et orationibus atque vigiliis. De situ loci, ubi sanctus Eremita vivit, vide num. 58.

B
sæculo x junior,
uti colligitur ex
nomine Antonia,
quo Volaterras
appellat,

12 Auctor anonymus Volaterras, a SS. Justo, Clemente et Octaviano obsidione liberatas, Antoniam vocat. Nominis originem assignat Raphaël Volaterranus lib. v Commentariorum urbanorum folio 51 verso: Quo sane tempore, cum scilicet Hungari sæculo x Italiam vastarent, reperio Volaterras desolatas atque ab eisdem incensas, paucisque deinde post annis ab Otthone primo... in eum, qui nunc cernitur, murorum ambitum brevior restitutus fuisse, missis eo Germanis simul cum antiquis ejus loci familiis ac incolendum; ac ejus nomine OTHONIAM appellatam, quam posteri corrupto vocabulo ANTHONIAM vocaverunt. Licet apud scriptores Raphaële antiquiores invenire non potuerim, Volaterras sub vel ab Ottone I reædificatas fuisse, verisimilitudine tamen non caret, quod ab eo Antonia appellationem traxerint. Uti hac sunt auctores varii; sed eorum nullus est, qui dictum imperatorem, anno 973 mortuum, vetustate superet. Scriptor Vitæ S. Romuli episcopi tom. II Julii pag. 255 et 260, Bliderannus in Actis SS. Justii et Clementis tom. I Junii pag. 438, anonymus qui eorundem miracula conscripsit ibid. pag. 443 videntur esse ex antiquioribus, C qui Volaterras Antonia nomine vocaverunt; sed omnes sæculo x juniores esse judicantur: unde eruitur novi vocabuli usurpationem non invaluisse ante annum millesimum, et consequenter ea, quæ numero præcedente transcripsi, litteris consignata esse multis post S. Octavianum sæculis, qui floruit, dominantibus in Africa Wandalis, quam anno 534 Justinianus ille eripuit et imperio Romano restituit.

anachronismus

13 Sed et aliunde cognoscitur fidem instrumenti, cujus partem dedi, plurimum vacillare. Dicitur in eo S. Octavianus cum Justo et Clemente advenisse urbem Antoniam, quo tempore eam obsidendo crudeliter rabies devastabat Vandalorum, quibus impiissimus imperator Totila tyrannica fræna laxabat. Uti per vocem Antonia requisitæ antiquitatis defectum, ita suam prodit inscientiam scriptor anonymus, dum Totilam, Gothorum regem, vocat imperatorem Wandalorum Volaterras obsidentium. Si urbs hæc non a Gothis, sed revera a Wandalis oppugnabatur, cum S. Octavianus, Justo et Clemente comitantibus, ad eandem pervenirent; dicendum videtur id contigisse sæculo v regnante Genserico, sub quo Wandalii Italiam frequenter

invasisse leguntur apud Procopium lib. i de bello D Wandalico cap. v, et alios veteres scriptores, quorum nullus alicujus meminit irruptionis, a barbaris illis sæculo sequente factæ. Sed si Sanctus noster Volaterras adiverit, sæculo v a Wandalis obsessas, quomodo verum esse potest, quod antea asseruerat scriptor anonymus, nimirum illum se comitem adjunxisse SS. Regulo, Cerbonio et Felici episcopis, quos sæculo tantum sexto in exilium abiisse certo constat? At Volaterræ obsidione cinctæ erant a Totilæ militibus seu Gothis, quos scriptor ineruditus male Wandalos vocat. Hanc viam si ingrederis, alias impingis in difficultates. Totilas regnare cepit anno 541 septem annis post Wandalicum regnum in Africa extinctum, octodecim vero post mortem Trasamundi, sub quo Arianorum persecutio SS. Regulum, Cerbonium et Felicem probabilius exulare coëgit, uti in hoc tomo pag. 233 ostensum est. Verum si eorum comes fuerit S. Octavianus, et post appulsum ad Tusciæ littora ab iisdem se cum Justo et Clemente sejunxerit, et Volaterras perrexerit, ac dein primum in solitudinem recesserit; an verosimile est, ipsum non citius ad urbem istam venisse, quam cum a Gothis sub Totila obsidione premebatur?

14 Præterea sub quo sæculi vi Wandalorum rege adeo in Christianos paganorum, vel potius Arianorum, atrocitas coëpit fervere, ut omnes præsentis vitæ summo cruciatu et etiam bestiarum more dilaniando acceleraret auferre? Persecutionem tam sævam, quam S. Octavianus declinasse dicitur, multo iterum aptius referes ad tempora Genserici, qui plurimum Christiani sanguinis effudit usque ad annum 477, quo obiit. Afri Catholici tam crudelem fidei causa persecutionem sæculo vi passi non sunt. Alii tunc Wandalorum in Africa reges non fuerunt, quam Gelimer, Hildericus et Trasamundus. Sub hoc quidem rege vexati fuerunt ecclesiæ Africanæ antistites et plurimi in exilium pulsi: sed neque in hos neque in alios Orthodoxos tam barbaro, quam scribit anonymus, modo sub Trasamundo umquam sævitum fuit. Hildericus, princeps mansuetissimus, Catholicis favit. Gelimer crudelis quidem fuit, sed in eos, quos sciebat aut suspicabatur ab Hilderici partibus stare, cujus regnum invaserat. Certe in Fastis sacris nullum invenire potui, qui sub ipso notetur pro Christi fide martyrium subisse.

15 Liqueat ex dictis, quam perturbata quamque parum cohærentia sint, quæ anonymus de S. Octaviano scripsit. Non minus confusa sunt atque inter se pugnantia, quæ de ejus exilii tempore et sociis referuntur in altero instrumento Ms., cui in apographo nostro præmittitur: Vita S. Octaviani confessoris, ex compilatione anonymi, cujus prologum vide post Legendam S. Zenobii ex biblioth. Med. Flor. plut. xx. Papebrochius tom. VI Maii pag. 51 prologum hic momoratum edidit una cum elencho Sanctorum, quorum Acta describuntur in codice membranaceo, qui Florentiæ in bibliotheca Medicea Laurentiana pluteo vigesimo asservatur. Inter Sanctos illos ordine decimus tertius occurrit S. Octavianus, vigesimus S. Lucensis, cujus mors ad diem xxviii Aprilis, ad quam ejus Vita illustrata est, affigitur anno 1260. Unde cognoscitur, Sancti nostri Vitam conscriptam esse ab auctore, cujus antiquitas sæculum xiv multum excedere non potest. In calce codicis, teste laudato Papebrochio, subjungitur: Scriptum manu peccato-

Sancti Vita a
Blasimonacho,
qui sæculo xiv
multo antiquior
esse nequit,
conscripserat; in
cujus initio

ris

A ris cujusdam, nomine Blasii, indignissimi sacerdotis et monachi. *Credere licet, hunc esse scriptorem totius Operis, ac proinde etiam Actorum S. Octaviani, quæ illius partem constituunt, atque hunc modum enarrantur* : Octavianus ex Africana provincia ab honorabili et locupleti prosapia traxit originem. Hic a primario juventutis suæ flore Apostolorum, tractus divinitus, vestigiis inhærens, Deo servire decrevit, et, quoad vixit, fideliter adimplevit. Nam cuncta, quæ paterna hæreditate possidebat, vendidit, et de crastino nil cogitans, una tunica vestitus solum et chlamyde, mora postposita, pauperibus erogavit. Quod dum ad præsidis ibi pro Romano imperatore notitiam devenisset, in eum suam severitatem exercere proposuit: sed divina providentia hæc operari non sinit: nam cum SS. episcopis Regulo, Cerbonio, Felice, Justo et Clemente commilitonibus suis, suam patriam dereliquit, et ad civitatem Antoniam, quæ nunc dicitur Vulturnana civitas, . . . properavit: ubi propter obsidionem, quæ illic erat gentis Wandalicæ, solus cum SS. Justo et Clemente remansit.

B
turpis detegitur
temporum per
turbatio:

16 Enormiter sane hallucinatur Blasius monachus. Præses quidam in Africa pro Romanorum imperatore sævire decernit in S. Octavianum ob causam non verisimilem, quia scilicet bona sua pauperibus elargitus fuerat. Hinc consequitur, ut persecutio, cui se subduxit, contigerit extra tempus, quod fluxit ab anno circiter 457 usque ad 534: nam intra illud Romani imperatores nullos provinciarum aut urbium præsides præfectosve in Africa habuerunt; quia universa sub Wandalarum potestate erat. Nihilominus intra dictum temporis spatium sancti exsilium accidisse ait idem Blasius, dum eum adhæsisse scribit SS. Regulo, Cerbonio et Felici episcopis, quos certissimum est sæculo VI suas reliquisse sedes, antequam Africa Romano imperio, deletis Wandalis, restituta erat; quod anno 534 factum est. At huic contradictioni mox iterum contradicit, dum S. Octavianum cum Justo et Clemente post adventum in Tusciam volaterris substituisse asserit propter obsidionem, quæ illic erat gentis Wandalicæ: nam apud antiquos scriptores nihil uspiam occurrit, quod credibile faciat, Wandalos sæculo VI hostiliter in Tusciam excurrisse. Imo ex illorum testimoniis num. 38 et seq. deducemus, barbaros istos tunc nullam Italiæ oram infestasse. Si itaque Wandali Volaterras obsidebant, cum S. Octavianus ibidem exsularet, hujus fuga retrahenda est ad regnum Genserici, qui paulo post mortem Valentiniani imperatoris, quæ anno 455 contigit, non modo totam Africam sibi subjecit, verum etiam singulis annis in Italiam trajicere cœpit, cujus varias regiones vastavit, atque urbes diripuit: harum aliquas etiam frustra tentavit, e quarum numero Volaterræ esse potuerunt. Veterum testimoniis hæc confirmabuntur num. 41. Intricatam quæstionem de tempore exsilii sanctorum Justi, Clementis et Octaviani pluribus agitare incipiam num. 35.

rel. qua Blasii
narratio,

17 Ceteri fere omnes, qui de Sancto nostro agunt, Volaterras per ipsum et socios obsessione liberatas et ab hæresi Ariana, qua infectæ erant, conversas fuisse dicunt: de quo biographus noster silet. In salutem tamen incolarum S. Octavianum laborasse scribit tam verbi divini prædicatione, quam sanctorum operum morumque exemplo, quo illis prælucebat: Erat enim, inquit, aspectu decorus, conversatione benignus, Septembris Tomus I.

moribus ornatus, abstinentia magnus, paupertate summus, habitu abjectus, oratione assiduus, fidelibus gratus, et paganis (vel quod credibilis est, Arianis) inæstimabiliter ipsorum demeritis odiosus. Quod vir sanctus attendens, circa Heræ fluvium prope Antoniam seu Vulturnam civitatem non duobus milliariis completis desertum horribile expetiit; ubi ulmum cavam reperit, [in] qua tametsi nisi flexis genibus casu aliquo stare potuit, eam tamen suam domum esse perpetua Christi fultus gratia ordinavit. [In] qua diu incredibili abstinentia herbis crudis et aqua more bestiarum, et vestium nuditate secundum Apostolorum dogmata victitavit.

18 Post tempus ibidem modicum flexis genibus, clausisque manibus, in cælum erectis luminibus, cælica ejus anima penetravit. Quadam die super ulmum prædictam accipiter cujusdam adolescentis aucupis volavit. Post eum ex more accessit, et contempta esca sibi ostensa nullo casu ad ipsum redire curavit: sed oculis in Sanctum defixis, quantum in eo fuit, Sanctum ostendere non cessavit. Quem dum nec pastu nec lapidibus a prædicto intuitu revocare posset, iratus super arborem ascendit, et corpus Sancti stantis in oratione flexis genibus, clausis manibus, elevatis sursum oculis, mortuum acsi viveret, adinvenit. Ad clamorem socii currunt; ut dixit, inveniunt; sumpto accipitre, in civitatem currunt; factum exprimunt; concives corpus ibidem sepeliunt. Quam Blasius subjicit brevem historiam de Sancti corpore in cathedralem Volaterranam translato ex ecclesia, in loco solitudinis ipsi erecta, inferius dabitur, postquam quæ ejus vitam concernunt, expedita erunt. Paragrapho sequente Augustini Florentini exhibetur narratio, quam ipse ex vetustissimis, ut ait, documentis collectam Latine, et dein alii Italice ediderunt. Adolescens auceps in ea dicitur S. Octavianum non mortuum, quod Blasius asserit, sed viventem atque orationi intentum invenisse.

in qua aliis contradicit, dum Sanctum ab aucupe mortuum inventum esse ait.

§ . Acta S. Octaviani immixta Vitæ SS. Justi et Clementis, quam Augustinus Florentinus Latine et alii Italice ediderunt, ex nullius pene fidei documentis collecta esse probantur.

Augustinus Florentinus, quem alibi invenio se Fortunium cognominasse, professione monachus Camaldulensis, anno 1568 typis Florentinis edidit justæ molis libellum de Vita et miraculis SS. Justi et Clementis, in quo etiam de S. Octaviano illorum socio nulla narratur, quæ neque apud anonymum illum, cujus verba dedi a num. 11, neque apud Blasium monachum leguntur. Ex instrumenti Volaterrani relatione post hunc Commentarium danda num. 7 intelligo, Euphrosynum Lapinum eodem anno 1568 Augustini libellum in Italicum idioma translatum Florentiæ in lucem dedisse. SS. Justi, Clementis et Octaviani Acta ex eodem Augustino accepta Italice quoque vulgavit Silvanus Raz-

Vitæ SS. Justi et Clementis, quam varii typis vulgaverunt,

AUCTORE
J. L.

zius in Vitis Sanctorum et Beatorum Etruriæ, anno 1627 Florentiæ excusis, a pag. 116. Sanctorum illorum Vitam ex eodem fonte depromptam Æmilius Fei suo etiam inseruit Operi de Volaterrana urbe ejusque Sanctis, cujus exemplar manuscriptum servamus, notatum ✠ Ms. 164 a. Scriptores hi Augustini historiam ideo proculdubio luce et fide non indignam censuerunt, quia pagina 16 illam se desumpsisse ait ex variis instrumentis Mss. quæ ibidem allegat et vetustissima appellat. Papebrochius ad diem v Junii, ubi de SS. Justo et Clemente egit, biographum istum omnino neglexit. Ejus quidem in Commentario prævio num. 12 mentionem facit; sed addit se ex eo nihil, quod ad Sanctorum vitam spectat, in Opus nostrum traducere posse. Verum Volaterrani pro suo erga sanctos Patrones studio exigere possunt rationes, cur Augustini narratio usque adeo contemnenda sit, in cujus confirmationem producuntur instrumenta Mss. vetustissima, neque a Papebrochio probantur nullius valoris esse, nihil etenim adfert, unde pateat hæc meliora non esse iis, quæ a num. 2 improbat. Opportune nunc, cum de S. Octaviano agimus, Volaterranis plenius satisfacimus. Documenta, quibus usus est Augustinus, adferentur num. 25; dein probabitur ea idoneæ non esse auctoritatis: prius tamen exhibebuntur gesta et miracula S. Octaviani, ex eodem biographo maxima ex parte in synopsis contracta.

et in qua mirabilis historia

20 Sancti fratres Justus et Clemens, eorumque socius Octavianus, omnes presbyteri et natione Afri, ex Gelimeris ultimi Wandalorum regis persecutione in voluntarium fugiunt exilium una cum sanctis episcopis Regulo, Cerbonio et Felice. Post gravem tempestatem precibus sedatam, Populonium, maritimam Etruriæ urbem, eadem navi advehuntur. Tres sancti præsules solitarie victuri in ejus vicinia consistere, Justus, Clemens et Octavianus Volaterras progredi statuunt, cujus incolæ jam biennio a Wandalis obsidione premebantur. Oppidum Ripamarancii medium ferme milliare prætergressi, in loco, ex quo facilis in urbem est prospectus, gradum sistunt, Deumque orant, ut oppidani a secta Ariana ad veram fidem convertantur et ab hostibus liberentur. Finita oratione, sancti Advenæ urbem Volaterranam per medias Wandalorum acies ingrediuntur, incolis cum fructu doctrinam Orthodoxam inculcant, quam etiam miraculis confirmant: nam ad eorum preces cæci visum, surdi auditum, claudi gressum recipiunt et leprosi mundantur: dæmones etiam sine imperio vel ad solam sanctorum Virorum appropinquationem corporibus exeunt. Interea temporis annonæ deficit: præ fame moriendum est, vel urbs hostibus dedenda: ejus ulterius tuendæ nulla spes affulget, nisi a SS. Justo, Clemente et Octaviano. Ab his itaque consilium et auxilium in extrema illa calamitate cives efflagitant: quibus hanc facile propulsari posse Viri sancti persuadent, modo hæreseos abjurantem, veræ religionis amplexum et præceptorum divinorum observantiam promittant. Quod ubi fecisset civium pars major, Sancti ob bonam illorum melioris vitæ ac fidei amplectendæ voluntatem gratias Deo agunt, eumque precantur, ut afflictæ urbi subveniat.

urbis Volaterrane per Sanctos illos et Octavianum

21 Inter orandum hanc vocem angelicam e cælis audiunt: Ego vos elegi, ut fructum afferatis, et fructus vester maneat. Itaque orationi insistite, quia faciet Deus mirabilia super

salutem populi hujus. Tum B. Viri Justus, Clemens atque Octavianus Dei numine afflati, populum universum majori spe nutriendos, hæc prophetico protulerunt ore: Nec panis vos conturbet inopia, filiioli, nec exterorum terreat gladius: exspectare Dominum, pœnitentiam agentes. Agite viriliter in confessione Orthodoxæ, fidei... Mane (inquiunt) annuente Domino, vestra horrea saturitate plena erunt, et adversantium hostium valida audietur egestas. Hoc oraculo audito, in spem eriguntur Volaterranorum animi, prodigium per Dei servos edendum exspectant, et publicas preces persolvunt, quas illi indixerant per totam urbem faciendas. Dum vero sancti Viri noctu fervidius orant, quasi immobiles in extasim tracti obtinuerunt a Domino, ut per tacitæ silentia noctis tantum excrescere fecerit Deus in civitate Volaterrarum frumenti copiam, tantamque annonæ ubertatem famelicis exhibuerit populis, ut omnes plane, mirabile dictu, superabundare viderentur.

22 Postero die Wandali summa cum admiratione et animorum consternatione omnem com-

obsidione liberatæ,

meatum e castris suis noctu subreptum advertentes, seque ob illius defectum non diu obsidionem protrahere posse, optimum factu judicant, ut postridie summo mane totis viribus urbem aggrediantur et expugnare conentur. At illorum consilium Deus Sanctis revelavit. Hi populo persuadent, ut contra hostes famelicos urbem oppugnaturus non armis utatur, quibus repellantur; sed panes eis obiciat, quibus pascantur. Cives itaque, ut jussi erant, ingentem coquunt panis copiam et ad Sanctos deferunt; qui ei facto Crucis signo benedicunt, et partem noctu extra mœnia projici, partem reservari jubent ad tempus, quo barbari impetum in urbem facere decreverant. Imperata exsequuntur oppidani. Mane hostis Volaterras expugnaturus accurrit; sed ubi mœnibus appropinquans panes conspicit, attonitus consistit; magis obstupescit, dum videt alios panes ab oppidanis certatim ad se jactitari: Tunc quidam ex militibus barbaris, pugione panem impegit, erectumque ceteris ostentare gratulabundus conabatur, exoptans debiliū animos corroborare... Quo spectaculo Vandalianitæ sanctæ benedictionis haudquaquam capaces pro benedictione maledictionem (juxta prophetæ elogium) induentes, ilico quasi ad unum omnes rei novitate ac pavore incredibili consternati, alienati sensibus, armisque * derelictis, mutuo sese vulnerantes iter ad castra redeundi vix poterant invenire. Quidam ad subterraneas cryptas... confugere, qui utique ruinis ac bestiarum morsibus subinde miserabiliter periere. Pars dicere: Quid hic continenter vigiles custodivimus, quia pro lapidibus hostes nobis panes porrigunt, et qui gustavimus, perimus. Reliqui, qui non manducaverant, concitare alios, dicentes: Eamus hinc, sine gladio perimus, absque veneno absumimur; quia Deus pro illis dimicat contra nos. Ne multa. Tantus tremor ac tonitruī rumor voxque ignis ac sulphuris illos deterruit, ut irruentibus etiam ex urbe hostibus non solum sine mora ab obsidione Vandalianitæ destiterint, verum etiam ut postridie, nisi qui mortem obierant, in castris reliquus inventus sit nemo.

E

F

* forte murisque

23 Ob solutam tam mirabili modo obsidionem publica Volaterrani edunt lætitiæ signa; gratias Deo solemniter agunt; sanctos vero Sospitatores majori reverentia, benevolentia et amore prosecuntur,

atque alia eorum gesta

AUCTORE
J. I.

A quuntur, quorum precibus tantum beneficium acceptum referunt: nam pro urbis incolumitate a Domino impetranda per tres dies illi in oratione perseverarant; quo tempore illorum baculi viatorii super lapidem mirabiliter erecti steterunt; eorundem etiam genua saxo, super quod oraturi ea inflexerant, impressa fuerunt. Etsi apostolicis sanctorum Advenarum laboribus, et miraculis, quæ Deus per illos operatus erat, plerique civium ad fidem Catholicam ab Ariana hæresi jam traducti essent; hujus tamen erroribus non pauci cum pertinacia adhærebant, qui conversos persequiebantur et pervertere conabantur. Fortiter se his opponunt sancti Viri, falsam eorum doctrinam confutantes et fidelem populum in vera confirmantes. Porro ob hæc et alia in urbem Volaterranam merita publico senatus decreto, civitate donantur. Justum etiam communis cives consensu episcopum eligunt. Postquam hic a summo Pontifice Romæ consecratus esset, et Volaterras ab omni hæreseos labe penitus expurgasset, aliisque multis in rebus divinæ gloriæ et oppidanorum saluti consulisset, ipse et Clemens et Octavianus urbem relinquere et in solitudine liberius ardentiusque Deo inservire constituunt. Duo priores in habitationem deligunt vallem nemorosam, non procul a civitatis mœnibus sitam: dæmones, lupos et ingentis magnitudinis serpentes, qui magna frequentia in illa latitabant, armis cælestibus victos ejiciunt, limitemque statuunt, quo propius accedere expulsa monstra prohibentur.

enarrantur;

B 24 Earum rerum, quas de tribus sanctis Confessoribus Augustinus Florentinus xxiii prioribus capitulis diffuse narrat, substantiam et præcipua adjuncta quatuor præcedentibus numeris complexus sum. Capitulo xxiv refert, S. Octavianum a sociis secessisse in locum, densa circumdatum silva; quem ponit citra fluvium Eram passus circiter mille: ubi, inquit, vigiliis ac jejuniis vacans, cellam sibi in ulmi cavo, quo vix totus tegebatur, constituit. Ibique per diem orando centies, ac per noctem itidem centies curvans genua cibo cælesti magis quam humano vescebatur. Quæ dein scribit de occasione, qua adolescens auceps Sanctum in eremo invenerit, viæ differunt a narratione Blasii monachi, quam dedi num. 18: sed sibi aperte contradicunt in re, quæ unice ad Sanctum spectat. Blasius S. Octavianum ab adolescente isto mortuum inventum esse ait: at, si Augustino credimus, hic illum vivum et orationi vacantem reperit, salutaria sibi monita dantem audivit, populo Volaterrano locum commorationis ejus notum fecit; quem ille frequentare cæperit sancti Eremitæ videndi et audiendi desiderio captus. Cap. xxv et XLVII Sancti obitus, cultus, translatio et miracula post mortem facta enarrantur. Vide infra num. 55.

fidem nullam conciliant documenta, quæ Augustinus Florentinus producit.

C 25 In historia Augustini, a me compendio exhibita, SS. Justi, Clementis et Octaviani exsilium male differtur ad tempora Gelimeris, ultimi Wandalorum in Africa regis: hinc etenim consequitur, ut obsidio, qua barbari illi urbem Volaterranam cinxerunt, quaque eam tres sancti Exsules liberarunt, contigerit regnante eodem Gelimere: quod nullo modo verisimile est, uti ostendetur num. 39 paragraphi sequentis; in quo etiam examinabitur, an Sancti cum Regulo, Ceronio et Felice in Tusciam fugerint, an fuerint presbyteri, ac Justus etiam dein Volaterrarum episcopus creatus. Augustini narrationem maxime

suspectam reddunt prodigia illa, quæ urbis obsessæ liberationem præcessisse, comitata atque secuta fuisse asserit. Adeo mirabilia ea sunt, ut prudenter credi non possint sine gravissima auctoritate. Hæc certe tribuenda non est documentis, quæ Augustinus pagina 16 producit, ut fidem historiæ suæ conciliet. Illorum catalogum ita texit: Auctores, ex quibus hæc ipsa historia desumpta est: ex Annalibus et monumentis civitatis Volaterrarum; ex libris vetustissimis manuscriptis, quæ habentur ibidem in cœnobio ipsorummet Sanctorum (Justi et Clementis,) et ex picturis antiquissimis ejusdem; ex libris manuscriptis ut supra, quæ habentur apud sacram eremum Camalduli, necnon in monasterio Angelorum Floren. et sparsim alibi variis in locis; ex monumentis ac libris manuscriptis ut supra, quæ habentur Fæsulis; ex libris historiographiæ compendioque Officiorum optimi doctissimique viri Raphaëlis Maffæi patritii Volater., auctoritate apostolica approbatorum anno MDXIX, Leone X Pont. max.

26 Libros historiographiæ, id est, Commentariorum urbanorum Raphaëlis Volaterrani, quos Augustinus laudat, lucem aspexere sub Julio II Pontifice, cui auctor illos dedicavit: de Sancto autem nostro ejusque sociis lib. v ejusdem sui Operis, typis Basileensibus excusi, fol. 51 hæc habet: Irruentibus dein diversam * gentium in Italianam barbaris, nullam eam (urbem Volaterranam) injuriam passam simul cum Florentia reperio usque ad Pannonios, quos postea dicam, præterquam brevem admodum Vandalorum excursionem, quum ad Populoniæ. Leone III imperante, applicuere: quo tempore Justus presbyter ex Africa, ubi erat ortus, in Vandalica illa insectatione pulsus una cum Clemente fratre Octavianoque item presbyteris ac Regulo præsule sociis eadem navi advectis; in proximum Hetruriæ littus applicuit, ac Volaterris con-sedit, cumque populum secta, ut multa Italiæ loca, infectum Ariana, sua doctrina restituit. Insuper civitatem obsidione Vandalorum liberavit jactis de mœnibus panibus medicatis, qui et hostes adfecerunt et opinione copiæ a spe potiundi terruerunt. Augustinus a Volaterrano, quem ad narrationem suam confirmandam adducit, in variis dissentit. Ille Sanctorum exsilium

E Volaterranus lib. v Comment. urbanorum in multis ab illo dissentit;

* l. diversarum

F

27 Exiguam fidem Officia a Leone X anno 1519 approbata merentur in iis, quæ de SS. Justo, Clemente

AUCTORE

J. L.

Officia propria
non modica cor-
rectione egent,
et rem diverso
ordine referunt:

Clemente et Octaviano memorant. Præter crassos contra chronologiam errores § 1 in fine demonstratos alium deprehendi in lectione sexta Officii proprii de S. Octaviano. Dicitur ibi Andreas episcopus Volaterranus supra Sancti corpus, in Cathedralem Volaterranam translatus, aram erectisse, anno scilicet secundo et vigesimo supra octingentesimum, . . . Ludovico Caroli Magni filio imperante; quod verum non esse patebit ex dicendis num. 63. Reprobanda etiam sunt hæc verba lectionis quintæ in Officio de SS. Justo et Clemente: Eodem ferme tempore Vandalos, qui sicut in illorum historia scriptum comperimus, singulis annis ex Africa littora Etruriæ proxima incurrebant, contigit mœnia Volaterrana expugnatum venire. Officii auctor in lectione prima Sanctorum exsilium distulerat ad annum 520: hic vero ut fidem faceret, post eorum adventum in Etruriam Volaterras a Wandalis fuisse obsessas, se in illorum historia invenisse ait, quod, Sanctis in Tuscia ersulantibus, hostiliter in Italiam singulis annis excurrerint. Hoc autem a veritate alienum esse ex scriptoribus synchronis probabitur a num. 38. Lego quidem apud Procopium et Priscum Rhetorem, quorum verba dabuntur num. 41, gentem Wandalicam quotannis Italiam invasisse; at hoc eam non sæculo VI, sed V sub Genserico fecisse diserte affirmant. Ceterum in lectione quarta et sequentibus ejusdem Officii de SS. Justo et Clemente, rerum, quas ex Augustini historia in hunc paragraphum traduxi, substantia quidem enarratur; sed non iisdem adjunctis vestita, atque alio ordine disposita. S. Octavianus illic non comparet: beneficia omnia urbi Volaterranæ præstita solis Justo et Clementi adscribuntur. Primum, quo ejus incolæ affecerunt, dicitur fuisse infesti serpentis expulsio e vicina silva, in qua Sancti aliquamdiu commorati Volaterranos paulatim ad fidem Catholicam pertraxerint. Sequitur mira urbis liberatio ab obsidione Wandalorum, quam Augustinus primo loco refert.

ex picturis et
vulgi eas male
intelligentes er-
rore forte ac-
cepta est San-
ctorum victoria
de serpentibus
etc.:

C

28 Suam etiam narrationem confirmat Augustinus ex picturis antiquissimis cœnobii SS. Justi et Clementis prope Volaterras. Ex illis vel aliis similibus primum accepta esse suspicor, quæ scribit de dæmonibus, lupis et serpentibus a Justo et Clemente ex loco, quem habitare volebant, fugatis. Eorundem elogium apud Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italiæ ad diem V Junii S. Octavianum illis adfuisse aperte insinuat, cum inde expellerent miræ magnitudinis serpentem. Sive cum Ferrario et aliis unum, sive cum Augustino plures serpentes, ac præterea lupos dæmonesque a Sanctis ejectos fuisse credas, nihil ego opponam, si dicas in eorum imaginibus dæmones forma corporea additos fuisse in signum victoriæ, quam de illis retulerunt, et per appictos serpentes luposque repræsentari eliminata a Sanctis ex urbe Volaterrana vitiorum monstra atque hæresim Arianam, quæ, uti et omnis alia, serpenti seu hydræ assimilari solet. Justum et Clementem unum vel plures serpentes ex loco, quem habitandum elegerant, expulisse, satis quidem antiqua et pervulgata fert traditio: sed hæc facillime oriri potuit ex errore simplicis vulgi, qui quod imagines exhibent, crude accipit, quodque symbolice considerandum est, eodem modo mente concipit et credit, quo oculis videt. Papebrochius tom. III Aprilis pag. 106 tam frequentia adfert exempla victoriæ de corporeo serpente vel dracone Sanctis occasione ima-

ginum affectæ, ut nullam non suspectam habendam judicem, nisi quæ affirmatur in Actis omnino sinceris: qualia de Justo et Clemente vel Octaviano non exstant in libris manuscriptis vetustissimis, quorum meminisse Augustinus in specioso suo instrumentorum Catalogo, ex quibus suam historiam se contexuisse ait. Vel ex ipsis ejus verbis jamjam evincam, monumenta Mss. omnia, quibus usus est, idonea destitui auctoritate.

29 In Præfatione a pag. 10 plurima miracula SS. Justi et Clementis strictim recenset, interque hæc etiam illa, quæ duo illi sancti viri simul cum S. Octaviano Volaterris patrarint. Facta miraculorum enumeratione ita de iisdem pronuntiat: Vera hæc quidem certe sunt, de quibus nihil quicquam dubitandum sit. Hæc a pristina memoriæ religiosi eruditique viris lucidiori ampliorique stylo principio perscripta fuere. Hæc mox deperdita post Volaterrarum devastationem a Bliderantio ven. viro, Spiritu sancto inspirante, monumentis literarum præcipue commendata fuerunt. Hæc deinceps varia Hetruscæ rei agitatione cum injuria temporum, tum nimis crassa hominum incuria rursus longo tempore hac illac dispersa, neglectaque. Hæc nunc nos ad spirituale solatium eorum, qui... eadem conjunctæ structuræ serie videndi legendique desiderio tenentur (ut absconditum thesaurum eis expetentibus omnibus patefaciamus) suo priori syntagmati, quantum Deus donare dignatus est, restituere studuimus. Ecce ipsemet Augustinus hic satis prodit, nullius fere momenti esse documenta Mss., e quibus pag. 16 suam se historiam consarcinasse scribit. Aperte fatetur, vetera Sanctorum Acta interiisse, et nova primum a Bliderantio, vel potius Blideranno, conscripta fuisse post Volaterrarum vastationem, quam scilicet Hungaros sæculo X urbi intulisse affirmat cap. XXIX; ubi addit, eam ab Ottone I imperatore, qui anno 973 defunctus est, restauratam et Ottoniam, dein Antoniam vocatam fuisse: quo nomine cum Bliderannus in Actis SS. Justi et Clementis, quæ ex vetusto codice basilicæ Lateranensis transcripta præ manibus habeo, identidem utatur, inficiari non potest Augustinus, illum sæculo XI multo antiquiorem esse non posse.

denique ex ip-
sius Augustini
verbis ostendi-
tur, instru-
menta Mss. om-
nia, quæ lau-
dat,

F

30 At unde Bliderannus, auctor tam juvenis hausit, quæ de SS. Justo et Clemente, qui cum S. Octaviano verisimilius sæculo V floruerunt, litteris mandavit? Non ex vetustioribus illorum Actis, nam ea jam non amplius exstant, ut ipse iterum Augustinus diserte profitetur. Igitur ex populari traditione omnia accepit: quæ proin nullus non suspecta habebit nisi is, qui verum esse crediderit, quod Bliderannus de se asserere stulte præsumpsit, nimirum ex divina revelatione se cognovisse veritatem eorum, quæ ex hominum sermonibus assumpta conscripsit: Quapropter, inquit, non est silentium, quod illo tempore a viris Christianis audivimus, quod isti sancti Justus et Clemens operati sunt: et ego equidem Bliderannus, Spiritu sancto revelante cognovi, quæ Dominus operatus est per Sanctos suos. Verbis illis præmiserat, eos adversus Arianam perfidiam certare zelumque exserere cœpisse tempore Constantis imperatoris, filii magni Constantini, id est, ante medium sæculi IV. Eisdem subdit, Sanctos ex Africa Volaterras advenisse tempore iniquitatis et persecutionis, quando pagana gens Wandalo-

a Blideranno,
auctore non sa-
tis antiquo et
valde inepto,

rum,

A rum, quæ non nisi sæculo v jam adulto ex Hispania in Africam transmigravit, Antoniam civitatem obsederat. An tempora ita definire didicit Bliderannus ex revelatione Spiritus sancti? Quis prudens auctori tam inepto et ab ætate Sanctorum, quorum Acta describit, tot sæculis remoto, quique non nisi vulgi sermones posteritati tradidit, securam fidem dabit?

et aliis recentioribus conscripta, non nisi vulgi sermones continere.

B 31 Omnia fere, quæ Bliderannus SS. Justum et Clementem Volaterris egisse narrat, in Augustini historiam traducta sunt, atque etiam illorum socio S. Octaviano attributa. His stilo ad fastidium verboso idem Augustinus non pauca immiscuit ex aliis instrumentis compilata, quibus narrationem suam multo prolixiorum et mirabiliorem reddidit. Verum si, ut jam satis ostensum est, tuto credi non possit Blideranni Actis, multo minus potest ceteris instrumentis, quia illis recentiora sunt omnia: vetustiora enim neque Papebrochius in Commentario prævio, de SS. Justo et Clemente num. 2, neque ipse Augustinus agnoscit. At si recentiora sint, unde habent eorum auctores, quæ de Sanctis Volaterranis referunt, et apud Bliderannum non leguntur? Non ex biographis eo antiquioribus, nam horum scripta illi videre non potuerunt, quoniam teste iterum ipso Augustino exciderant ante Bliderannum, qui nova primus conscripsit ex sola traditione populari. Relinquitur itaque, ut quæcumque Augustinus Blideranni narrationi superaddidit ex monumentis minus antiquis, vel ab horum auctoribus excogitata, vel accepta etiam fuerint ex ore populi, qui Sanctorum suorum gesta eo pluribus involuta fabulis circumferre solet, quo longius ab illorum ætate abest. Id quod num. 19 promisi, sufficienter me jam persolvisse arbitror, et lectorem satis docuisse historiam, quam sæpe memoratus Augustinus Latine, Euphrosynus Lapinus, Silvanus Raziuz et Æmilius Fei Italice conscripserunt, et alii fide non indignam censuerunt, non sine rationibus a Papebrochio neglectam fuisse. Illas ego nunc adferendas censui, ne forte Volaterrani conqueri possent, nos sanctorum Patronorum Actis fidem abjudicare, nec tamen probare, cur hæc iis abjudicanda sit. Porro lector observet velim, quam tulinus censuram ea tantum afficere, quæ

C Augustinus SS. Justum, Clementem et Octavianum viventes fecisse narrat; neque illam tam universe accipiendam esse, ut ad omnia, quæ ex aliis collegit, sine ulla exceptione extendatur: aliqui enim, pauca tamen, quoad substantiam prudenter credibilia sunt; quæ paragrapho sequente assignabuntur.

§ IV. Seliguntur, quæ de Sancto ceteris credibilia sunt: verisimilias cum SS. Justo et Clemente sæculo v ex Africa in Tusciam exsul advenit, et Volaterranos a Wandalis obsessos liberavit: an sacerdos?

Temporum confusione, contradictionum frequentia, eventuum fidem pene excedentium et non nisi ex ore populi acceptorum admixtio-

ne S. Octaviani Acta, quæ § II et III exhibui, ita adulterata esse demonstravi, ut pauca supersint, quæ securum assensum mereantur. Scriptores neoterici, qui tradita ab antiquioribus emendatiora reddere conati sunt, levibus suis conjecturis ea magis intricarunt; aliqui etiam erroribus errores novos adjecerunt, quemadmodum ex infra dicendis patebit. S. Octavianum natione Afrum fuisse, in exsilium fugisse tempore, quo Wandali Catholicos in Africa persequuntur, fugæ socios fuisse SS. Justum et Clementem, cum his in Tusciam advectum esse et Volaterras adiisse, dein in solitudinem urbi vicinam se recepisse, ibique in cava ulmo reliquos vitæ dies sancte traduxisse, maxime credibilia sunt earum rerum capita, quas de Sancti vita legimus litteris ex traditione commendatas.

E 33 Tuto etiam credi posse judico, Sanctum nostrum Volaterris cum Justo et Clemente operam suam contulisse ad cives sectæ Arianæ ad dictos ad veram fidem convertendos, atque ipsi etiam urbis ab hostibus obsessæ liberationem esse adscribendam; licet Officia propria ecclesiæ Volaterranæ, a Leone X approbata, Bliderannus et multi recentiores urbis conservationem et incollarum conversionem solis attribuant Justo et Clementi. His oppono Blasium monachum, qui primum; scriptorem anonymum, qui secundum; Augustinum Florentinum, qui utrumque beneficium Volaterranos etiam a S. Octaviano accepisse scribunt. Metum, ne forte, uti in multis aliis, ita etiam in hac re aberrant, remove vel certe plurimum minuere debet S. Ugonis, episcopi Volaterrani, idem asserentis auctoritas. Hic ante suum episcopatum, ad quem promotus est anno 1174, ecclesiæ Volaterranæ Ritus conscripsit, quibus ad meliorem formam redegit Officium divinum per totam diæcesim. Instrumentum, cujus pars edetur post hunc paragraphum folio 7 verso testatur Ritus illos Mss. adhuc servari in archivo episcopali, atque ex iis in rem nostram hæc verba allegat: Notandum, quod pro Reverentia tanti Confessoris (Octaviani) a prima die usque ad octavam novem lectiones facit pro eo Vulterrana ecclesia... et hoc quia QUASI APOSTOLUS et QUASI DEFENSOR FUIT in Vulterrana civitate. Hoc testimonium S. Præsulis, de quo VIII hujus mensis agitur, non obscure insinuat, S. Octavianum in terris degentem non modo Volaterris in salutem animarum laborasse, sed etiam urbem contra hostes defendisse, id est, suo consilio vel auxilio effecisse, ut expugnata non fuerit.

E 34 Credi insuper potest, Volaterras fuisse liberatas, panibus in hostes jactis, tum quia passim omnes id constanter tradunt, tum quia satis facile intelligi potest, quomodo projectio panum occasio fuerit, qua obsessores urbem oppugnare destiterint, quos probabilius Wandalos fuisse infra dicitur. Fuerint hi necessario comætu destituti: sciverint id obsessi, rei frumentariæ inopia necdum laborantes, sed diffidentes se barbaris omni impetu urbem jamjam aggressuris resistere posse. Cives ut frangerent hostium ferociam, ex SS. Justi, Clementis et Octaviani consilio panes illis esurientibus liberali manu objecerint. Industria hæc charitas barbarorum animos ita demulcere et ad misericordiam flectere potuit, ut urbi parcere et obsidionem solvere decreverint. Sed et alio modo projecti panes Wandalos inducere potuerunt ad urbem deserendam. Hanc illi constituerint fame ad deditionem cogere: at

AUCTIONE

J. L.

Proponuntur fide digniora rerum capita, quæ de S. Octaviano traduntur;

quibus accenseri potest, quod Volaterras a secta Ariana et Wandalarum obsidione liberavit

panibus in hostem jactis, uti constans neque adeo creditus difficilis fert traditio.

cives

AUCTORE
J. L.

cives sanctorum Advenarum suasu panes extra mœnia ostentarint, atque etiam in hostem pro-
jecerint, ut illorum copiam simularent. Potuit hoc strategema Wandalis spem urbis obtinendæ adimere, ita ut hanc satius relinquendam esse judicarint. Quod in primo casu barbari adeo ad misericordiam erga cives moti fuerint, in secundo tanta urbis capiendæ desperatio eos occupavit, sanctorum Virorum precibus non incongrue adscribes. Panes extra mœnia projectos alterutro modo solvendæ obsidionis occasionem dedisse opinor. Eos confectos fuisse ex frumento in urbem Volaterranam e castris hostilibus angelorum ope translato, barbaros, qui eos gustarant, periisse, ceteros vel ad solum eorum conspectum alienatos fuisse sensibus et mutuis se vulneribus concidisse; hæc, inquam, et reliqua, quæ in ipsa urbis liberatione et ante eam a Blideranno, Augustino Florentino et aliis facta esse narrantur, adeo mirabilia sunt, ut ad prudentem eorum fidem minime sufficiant populi sermones; gravioribus enim testimoniis non suffulciuntur, ut probatum est num. 30 et seq. Forte etiam Bliderannus, ceteris antiquior, ea primus commentus est :
B quod vel ideo magis de vano illo scriptore suspicor, quod jactitet omnia se ex revelatione divina didicisse, quæ Dominus per Sanctos operatus fuit.

Papebrochius
Sancti socios
Justum et Cle-
mentem sæc. v
floruisse asse-
ruit;

35 Jam supra num. 13 et 16 indicavimus, Wandals sæculo vi Italiam non invasisse, quod num. 38 et seq. magis stabilietur. Barbaros istos sub Genserico post mortem Valentiniani III imperatoris, quæ in annum 455 incidit, frequentibus irruptionibus varias Italix regiones misere vexasse, certum est ex veterum testimoniis num. 41 producendis. Eruditis etiam satis notum est, eundem Gensericum usque ad obitum suum seu annum 477, fidem Catholicam persecutum fuisse, plurimosque sub eo confessores Afros in exsilium detrusos fuisse, vel ita exagitatos, ut sponte in illud profugere fuerint coacti. Cum ergo, inquit Papebrochius ad v Junii in Commentario prævo de SS. Justo et Clemente num. 5, antiqua traditio, ab Actorum auctoribus expressa, teneat ex Africa advenisse Sanctos post varia cum Arianis certamina; et Volaterras obsessas a Wandalis suo consilio vel auxilio liberasse; etsi postea pluries Wandolica recruduit persecutio, plurimosque Catholicos præsertim episcopos ad exsilium seu voluntarium seu coactum compulerit, vix aliud tamen tempus invenias aptius, quo floruerint Sancti, quam tempora persequentis in Africa ecclesiam, et in Italia urbes vastantis Genserici, quibus prædicta contigerint. Nam quod eos cum S. Regulo, sub Totila deinde passo, venisse dicant lectiones, sæpe memorati Officii a Leone X approbati, id neque ex sancti illius Vita confirmatur, quam 1 Septembris illustrabimus, neque ex iis, quæ habemus, Sanctorum nostrorum Actis. Novum ergo istud commentum est nec duobus antiquius seculis. Suum his verbis profert judicium Papebrochius de solis Justo et Clemente : nam in Commentario de hisce Sanctis Octavianum nostrum, quod miror, ne quidem nominat; qui tamen simul cum illis Volaterras liberavit a Wandalis oppugnatis, ut dictum est num. 33. Unde si Justus et Clemens sæculo v sub Genserico floruerint, Sanctus noster sub eodem floruisse dicendus est, et non secus ac illi sejungendus a societate S. Reguli sæculo vi in exsilium fugientis.

36 Sanctos Regulum, Cerbonium, Felicem,

Justum, Clementem et Octavianum simul in Tusciam exsules advenisse, eorum, qui post sæculum xv scripserunt, longe communior est sententia. Fallitur Papebrochius, dum hanc opinatur novum esse commentum, nec duobus antiquius seculis. Non confirmatur quidem ex Actis SS. Justi et Clementis, quorum ipse meminit num. 2, neque ex Vita S. Reguli, quæ ad 1 Septembris illustrata est, ex hujus sociis duos priores aut S. Octavianum fuisse : sed ideo id statim pro commento tam novo reputandum non erat. Anonymus, cujus verba attuli a num. 10, duobus sæculis scripsit, antequam Papebrochius elucubraret Commentarium de SS. Justo et Clemente, insertum tomo I Junii, qui anno 1695 lucem aspexit. Duobus quoque sæculis eo vetustior est Blasius monachus, cujus narrationem exhibui a num. 15. Fatetur id ipsemet Papebrochius tomo VI Maii pag. 51, ubi illum sæculi xiv auctorem facit. Uterque scriptor SS. Justum, Clementem et Octavianum cum SS. Regulo, Cerbonio et Felice ex Africa in Etruriam fugisse diserte affirmat. Martyrologium Usuardi Florentinum auctum ducentis et pluribus annis vetustius est Papebrochio, dictum Commentarium conscribente. In annuntiatione, quam ex illo retuli num. 1, asseritur Sanctus noster eodem tempore in Tuscia claruisse, quo S. Regulus : hic autem in sua Vita dicitur fugæ comites habuisse præter episcopos Cerbonium et Felicem, tres presbyteros et duos diaconos. Alios illis adjungunt socios Acta S. Cerbonii, quorum initium editum est in hoc tomo pag. 231. Ex eorum numero, quorum nomina reticentur, fuisse SS. Justum, Clementem et Octavianum neoterici, ut dixi, passim asserunt; quorum sententiam ut improbabilem rejicere non licet, utpote cui suffragentur antiquiora documenta, quam Papebrochius putarat. Hujus quidem opinionem illa multum infirmant, non ita tamen, quin oppositæ adhuc præferri debeat, quemadmodum ex sequentibus apparebit.

37 Qui Sanctos, de quibus est controversia, una cum S. Regulo in Tusciam venisse dicunt, non conveniunt inter se circa sæculum, quo id acciderit. Ughellus tomo I Italix sacræ col. * 332 S. Justum in episcoporum Volaterranorum serie ponit ante Elpidium, quem synodo Romanæ sub Symmacho pontifice anno 502 habitæ interfuisse scribit. Deinde in sancti antistitis elogio, in Etruria ipsum floruisse ait simul cum SS. Regulo, Clemente et Octaviano, horum igitur in istam regionem adventus ante sæculum vi, si Ughello credamus, contigerit necesse est. Raphaël Volaterranus laudatus num. 26 eorundem exsilium innexuit temporibus Leonis I, qui ab anno 457 usque ad 474 imperavit, si tamen mendum typographicum corrigas, de quo lectorem ibidem monui. Raphaëlem sequitur Leander Albertus in Descriptione totius Italix editionis Coloniensis pag. 79. Hi auctores a manifesta veritate recedunt; certissimum enim est, sicuti in hoc tomo pag. 232 demonstravi, S. Regulum sub Totila passum, non nisi sæculo vi ex Africa discessisse. Theodericus Ruinart in Historia persecutionis Wandalicæ cap. xi num. 13, et plurimi alii, quos hic nominatim recensere supersedeo, S. Regulo in exsilium sæculo vi abeunti sanctos Confessores sæpe memoratos adhæsisse affirmant. Illorum nullus in dubium vocat, quin urbs Volaterrana ab iisdem obsidione liberata fuerit : at concordēs non sunt circa gentem, quæ illas

D
tam novum, ac
putarat, com-
mentum non
est. eos cum
S. Regulo in ex-
silium venisse :

E

etiam aberrant,
tam qui sæc. v.
quam quisæc. vi
id contigisse
aiunt et simul
credunt,

F

A illas oppugnarit. Aliqui Gothicam, sed plerique Wandalicam fuisse volunt. Hos primo conveniēmus.

Justum, Clementem et Octavianum tunc Volaterras obsidione Wandalorum liberasse,

38 Si Wandali Volaterras obsidione cinxerunt, qua SS. Justus, Clemens et Octavianus illas liberarunt, credibile non est, eos comitatos fuisse S. Regulum, sæculo VI ex Africa profugum: nam veteres non modo nullius meminerunt irruptionis, a barbaris istis in Italiam tunc factæ; sed etiam in scriptis suis argumenta suppeditant ex quibus concludere licet, omni illam verisimilitudine destitui. Anno 496 Guntabundo Wandalorum in Africa regi successit Trasamundus, qui, ut regnum, inquit Procopius lib. I de Bello Wandalico cap. VIII, optime stabiliret, missa ad Theodoricum Gothorum regem legatione, sibi uxorem poposcit sororem ejus Amalafridam, a recenti viri funere viduam. Sororem ille misit etc. Wandali sub Genserico omnes Italix, sub ejus successoribus Siciliæ oras infestare solebant usque ad nuptias Amalafridæ cum Trasamundo, concordiamque initam inter hunc et illius fratrem Theodoricum, sub cujus potestate tum tota erat Italia. Barbaros huic non amplius fuisse molestos post affinitatem et amicitiam inter utrumque regem contractam, testatur Ennodius Ticinensis in Panegyrico Theodorici: Quid castigatas Vandalorum ventis parentibus eloquar depredationes, quibus pro annua pensione satis est amicitia tua? Evagari ultra possibilitatem nesciunt, duce sapientia Affines esse meruerunt, quia obedire non abnuunt. Jacobus Sirmondus in Notis ad Panegyricum, eum ab Ennodio recitatum putat anno 507 vel 508, quo S. Regulus nondum exulabat. Extra omne dubium id posui pagina 233 hujus tomi. Suspiciari non licet, Trasamundum postmodum, amicitia Theodorico renuntiata, hujus terras hostilibus incursibus iterum vexasse: nam Procopius lib. I de Bello Gothico cap. I inter alias Theodorici laudes hanc etiam prædicat: Provincias suas a vicinis barbaris intactas custodivit. Hinc ulterius intelligitur, Italiam a Wandalorum invasionibus fuisse immunem non modo regis Trasamundi, qui ab anno 496 ad 523 in Africa regnavit, sed etiam Hilderici temporibus usque ad obitum Theodorici, qui anno 526 accidit.

quos verisimile non est, ut ex scriptoribus synchronis patet, sæc. VI Etruriæ bellum intulisse;

C 39 Post Theodoricum rex Italix fuit Athalaricus, qui quidem apud Cassiodorum lib. IX Variarum epistola I Hilderico minatur, se Amalafridæ reginæ mortem, ut credebatur, violentam armis brevi vendicaturum, nisi sibi fiat satis: sed non legimus, eum adversus Hildericum quidquam tentasse, eamdem haud dubie ob causam, ob quam Theodoricus sub finem vitæ Amalafridam sororem, in vinculis tunc detentam, ultum non ivit, quia nimirum, inquit Procopius lib. I de Bello Wandalico cap. IX, videbat, suas opes non sufficere comparandæ ingenti classi, qua bellum in Africam portaret. Nec verisimile est, Hildericum Gothos irritasse, eorum in Italia terras invadendo; nam teste Procopio jamjam citato: Vir erat totus ad mansuetudinem natus... ut idem valde imbellis, res militares ne auribus quidem admittebat. Gelimer postremus fuit, qui ex gente Wandalica in Africa regnavit. Res ab eo gestas copiose descripsit idem Procopius a capite IX libri I usque ad caput X libri II. Ex hujus scriptoris synchroni narratione manifeste eruitur, Gelimerem in suismet provinciis militum suorum opera egisse, neque alibi ea usum fuisse. Estate anni 530 Hildericum solio deturbatum

in vincula conjecit, ejusque regnum invasit; a quo paulo post Pudentius provinciam Tripolitanam, dein Godas Sardiniam defectione sejunxerunt: Interea Gelimer (verba sunt Procopii lib. I cap. XI) cum ipsius ditioni Pudentius Tripolim, Godam Sardiniam subduxissent; Tripolim quidem vix se recepturum sperabat, quippe quæ distaret longius, ac jam Romani rebellibus subsidio venissent. Quam ob rem optime se facturum putavit, si differret exercitum eo ducere et festinaret insulam prius invadere, quam adessent imperatoris auxilia. Sardinia per Trazonem vix recuperata, Belisarius Justiniani imperatoris dux cum exercitu anno 533 ad Africam appulsus est, quam totam brevi una cum Sardinia aliisque insulis Romano subiecit imperio. Gelimerem ipsum cepit exeunte hyeme anni 534, et Constantinopolim ad triumphum perduxit. Ex his facile intelligere est, Gelimerem, qui quatuor integris annis non regnavit, in ditionis suæ provinciis adeo fuisse occupatum, ut credibile non sit, eum expeditionem ullam in Tusciam suscipere, Gothosque, sed quorum dominatu illa erat, inimicos sibi reddere voluisse.

40 Satis jam ostendi, quam parum verisimile sit, Wandalos sæculo VI Volaterras oppugnasse. Igitur assentiendum non est plerisque neotericis, qui hoc affirmant, et simul admittunt, sanctos urbis Liberatores eodem sæculo comites se adjunxisse S. Regulo in Etruriam fugienti. Vel ab hujus societate illi segregandi sunt, vel negandum urbis obsessores fuisse Wandalos. Primum elegit Papebrochius, exsilium SS. Justi et Clementis, quibuscum S. Octavianus conjungendus est, referens ad tempora Genserici: secundum Philippus Ferrarius in SS. Justi et Clementis elogio atque huic subjecta annotatione, Catalogo Sanctorum Italix ad diem V Junii insertis, necnon Franciscus Orlandus in Orbe sacro et profano parte II lib. III cap. XXXI, ubi a pagina 1043 usque ad 1054 operose quæstionem, quam nos modo discutimus, atque alias cum ea connexas agit. Papebrochii opinionem probabilem esse non diffitetur: huic tamen et omni alteri pag. 1051 eam præferendam censet, quæ gloriosos cæsules Regulum, Cerbonium, Felicem, Justum, Clementem et Octavianum simul in Tusciam advectos fuisse statuit, urbisque Volaterranæ oppugnatores non fuisse Wandalos, sed Gothos, qui sub rege Totila militabant. Non alienum id est a narratione Procopii lib. III de Bello Gothico cap. VI: Dein Totilas Cæsenam ac Petram castella cepit. Aliquanto post in Tusciam sese contulit, ac tentatis regionis illius oppidis, cum ei permittere se nemo vellet, trajecto flumine Tiberi, Romæ finibus abstinuit etc. Facta hæc sunt vere et æstate anni 8 belli Gothici, Christi 542. Consule paragraphum V Commentarii de S. Regulo. Ex iis, quæ ibi disserui de tempore, quo hic sanctus martyrio coronatus fuit, intelligitur, Totilam dicto anno in eas Etruriæ partes exercitum duxisse, in quibus jacet urbs Volaterrana, a qua Populonium, nunc destructum, haud ita procul aberat: unde conjicere licet, Volaterras ex earum urbium numero fuisse, quas Gothi tunc frustra tentarint.

41 Nunc lectori expendenda propono veterum testimonia, quæ favent Papebrochio, asserenti per Sanctos, de quibus agit, liberatas fuisse Volaterras, quæ obsidebantur a Wandalis sub Genserico, non vero a Gothis sub Totila. Priscus Rhetor pag. 42 de Genserico hæc scribit apud Pagium

AUCTORIB.
J. L.

E Sancti itaque vel Reguli socii non fuere, vel urbem ab alia gente obsessam servarunt: Gothos an. 542,

F

Wandalos vero sæc. V Volaterras frustra tentasse veterum testimonio æqua consonum est:

AUCTORE
J. L.

Pagium ad annum 465 num. 8 : Ab Orientalibus partem bonorum Valentiniani obtinuerat Honorie nomine, quæ Honoricho ejus filio nupserat, atque hanc belli renovandi occasionem singulis annis usurpabat. Itaque simulatque ver appetiit, infesto exercitu Siciliam et Italiam invasisit, et urbes quidem Italarum præsiidiis firmatas non facile oppugnavit; sed oppida militibus, qui resisterent, destituta circumveniens evertit et diripuit. *Procopius lib. 1 de bello Wandalico cap. v, Maurorum, inquit, adeptus obsequia* Gizericus a morte Valentiniani, in Siciliam atque Italiam quotannis vere novo se invehebat. Ibi urbibus partem missis in servitute, partim solo æqualis, cum et omnia rapuisset ac regiones non modo pecuniis exhausisset, verum etiam incolis, in ditionem imperatoris Orientis irrupit. Illyricum, Peloponesi item et Græciæ partem maximam, necnon adjacentes insulas populatus, in Siciliam denuo atque Italiam excensu facto, omnes in orbem oras incursans, agebat omnia ferebatque. *Hic et supra ubique secutus sum interpretationem Claudii Maltreti nostri, qui Procopii Opera Parisiis anno 1662 Græco-Latine edidit.*

nec ulla suadet ratio, cur magis ab his, quam ab illis barbaris, urbem liberatam asseras,

42 Ex Prisci Rhetoris et Procopii verbis eruitur, urbis Volaterranæ obsessionem æque Genserici quam Totilæ temporibus congruere, eamque tam verisimiliter fieri potuisse sæculo v a Wandalis, quam vi a Gothis. Si primum verum sit, falsa est traditio a recentioribus passim omnibus recepta, quæ SS. Justum, Clementem et Octavianum socios facit S. Reguli, cujus adventus in Tusciam ad sæculum v referri non posse: si secundum, falsa est altera traditio, quæ dicit Volaterranæ urbis obsessores fuisse Wandalos. Fieri quidem potuit, ut Bliderannus barbarorum nomina primus confuderit, et Gothos male Wandalos vocarit, qui error dein in juniorum auctorum scripta transierit: sed non minus facile contingere potuit, ut inter socios S. Reguli ex mera conjectura relati fuerint Justus, Clemens et Octavianus. Hi Sancti natione Afri fuerunt; ex patria in voluntarium exsilium discesserunt, regnantibus in Africa Wandalis; in Tuscia reliquos vitæ annos traduxerunt. Cum hæc etiam S. Regulo convenient, cumque varios suæ fugæ comites habuerit, quorum nomina nec in ipsius nec in Cerbonii discipuli Actis exprimuntur, ut dictum est num. 36; hinc facile dicta conjectura capi potuit, quam litteris semel traditam recentiores crediderint, suisque etiam scriptis perulgarint. Nihil hactenus allegavi, propter quod iudices, SS. Justum, Clementem et Octavianum verisimiliter sub Genserico, quam sub Totila floruisse. Nunc aliqua subjiçio, quæ me inclinant, ut Papebrochio, qui primum tenuit, potius assentiar.

nisi quod antiquior ferat traditio, ejus oppugnatores fuisse Wandalos; qua cum potius standum sit,

43 Ferrarius et Orlendius laudati fatentur, tres Viros sanctos, postquam Populonium cum SS. Regulo, Cerbonio et Felice advecti essent, cum hisce non diu commoratos fuisse, sed statim Volaterras processisse. Idem passim admittunt, qui credunt illos S. Regulum ducem in exsilium fuisse secutos. Ferrarius omnes simul fugisse scribit ex persecutione Wandalica. Nos in hoc tomo pag. 233 probavimus, S. Regulum probabiliter in Tusciam adventasse sub finem vitæ Trasamundi, qui Catholicos in Africa persecutus fuit usque ad mortem suam, quam obiit anno 523. Non dissentit a nobis Orlendius, ejusdem exsilium innectens anno 520. Sed si Justus, Clemens

et Octavianus Populonium appulsi, statim hinc Volaterras progressi fuerint, easque obsidione prius non solverint, quam Totilæ temporibus, consequens est, ut 20 circiter annis post Sanctorum in eandem urbem adventum a Gothis oppugnata fuerit: anno enim 7 belli Gothici, Christi 541, Totilas regnare cepit, qui ad proxime sequentem a Procopio Tusciæ oppido frustra tentasse narratur. Nunc ego quæro ab adversa parte, siquando traditiones, quarum altera alteram vetustate superat, inter se componi non possint, ultra dicenda sit ex errore originem suam traxisse? Certe antiquiore standum est, si vetera omnia sint paria, uti revera in casu sunt. At Volaterranum obsessores fuisse Wandalos, et Sanctos urbem ab illis incolumem servasse, non longo tempore ab ipsorum in eandem ingressu, traditio antiquior est, quam ea, quæ dicit urbis Sospitatores cum S. Regulo ex Africa fugisse: ab hac igitur potius recedendum est, si defendi non possit, nisi illi contradicatur; sicuti faciunt, qui Volaterras a Gothis obsessas fuisse aiunt, et a Sanctis liberatas, postquam eorum in urbem adventus jam pluribus annis præteritus esset. Prior traditio litteris consignata est a Blideranno in Vita SS. Justi et Clementis: altera ab auctore anonymo et Blasio monacho, de quibus dubitare licet, an scripserint ante annum 1300. Quantumcumque exiguum fidem mereatur Bliderannus, quia tamen antiquior est, major ipsi haberi debet, quam aliis duobus scriptoribus, de quorum ætate et hallucinationibus actum est § 11. Sed neque ex illis opinio contraria roborari potest, cum vetustiore etiam traditionem referant, quæ alteram evertit.

44 Nunc tandem ita concludere licet: si SS. Justus, Clemens et Octavianus sæculo vi cum S. Regulo in exsilium venerint, Volaterras liberarunt vel a Wandalis, vel a Gothis oppugnatas: at nullo modo verisimile est, a Wandalis sæculo vi id fuisse factum, quemadmodum num. 38 et seq. ostendimus; et vetustiori traditioni repugnat, Sanctos urbem a Gothis obsessam expugnationis periculo eripuisse, ut jamjam dictum est: Papebrochio igitur potius assentiendum est, qui SS. Justum et Clementem, Octaviani socios, cum S. Regulo in Etruriam venisse negat, illosque floruisse censet temporibus persequentis in Africa Ecclesiam, et in Italia urbes vastantis Geinserici. Volaterranarum obsidionem apte referes ad tempus, quod medium fuit inter annum 455, quo Valentinianus III imperator, et annum 477, quo Gensericus primus Wandalorum in Africa rex vita defunctus est: etenim ex Procopii et Prisci Rhetoris testimoniis, num. 41 productis, constat, Wandalos sub dicto rege a morte Valentiniani III annuis irruptionibus varias Italix regiones affixisse. Sancti nostri transitum ad vitam feliciorum supra notavimus ante sæculum vi, sub dubio tamen, tum quia ejus initium attingere potuit, tum quia certa non est traditio, quæ me induxit ad Papebrochii sententiam præ ceteris amplectendam. Nihil de Sancto ad nostram notitiam pervenit, de quo minor est dubitandi ratio, quam quod vitam solitariam in pace finiverit: nihilominus Julius Ambrosius Lucentius tom. I Italix sacræ col. 1642 non modo Confessorem nostrum, sed etiam ejus socios indubitanter martyres facit: Justus, inquit, Clemens atque Octavianus Africani mirabili confessione Jesu nominis fidem sanguine Volaterris constabilerunt.

Octavianum et socios sæc. v ante S. Regulum in Tuscia exstasse statuimus.

A 45 Ughellus tomo I Italix sacræ col. * 332, et ex eo Theodericus Ruinart in Historia persecutionis Wandalicæ cap. XI num. 13 et alii scribunt, S. Justum episcopum Volaterranum in exercendo pastoralî munere adjutum fuisse non modo a S. Clemente, sed etiam a S. Octaviano, quem tamen multi volunt in eremum se prius abdidisse, quam Justus post Volaterras obsidione liberatas episcopus eligeretur. Tantum abest, ut asseverari possit, Justum Sancti nostri operam usum fuisse in regimine ecclesiæ Volaterranæ, ut ne quidem certum sit, an ille ejusdem antistes fuerit. Certe cum vita eremitica, quam ab Augustino Florentino et multis aliis egisse dicitur, postquam jam ad Volaterranorum postulationem episcopus consecratus esset, non bene convenit sacer iste magistratus, in quo commissam sibi plebem pascere debuisset potius, quam sibi vivere. Imo sæpe laudatus Papebrochius ipsum et fratrem ejus Clementem verisimiliter nullo unquam sacro Ordine initiatos fuisse censet, quia eos laicos fuisse expresse dicitur a Blideranno, illorum vitam ita inchoante: Ad honorem sanctæ et individuæ Trinitatis, loquendum est de duobus

B Viris, qui LAICALITER conversantes, pleni gratia Spiritus sancti, tamquam perfecti magistri, mirabiliter sanctorum Apostolorum vestigia sequentes, honestis moribus sacerdotes Domini imitantes etc. Blideranni Actis, quibus vetustius de Justo et Clemente documentum nullum existit, contradicunt, quotquot fere posterioribus sæculis utrumque confessorem scriptis suis celebrarunt. Præter Papebrochium, inveni neminem, qui Blideranno fuerit assensus. Volaterrani, quos comperi jam a tribus sæculis S. Justi episcopatum, veluti rem indubiam, credidisse, sententiam Papebrochii merito improbare non possunt; quia pro ea antiquior stat traditio, quam ipsi pro sua adferre possint.

nihil vetat, quo minus nos de utroque et S. Octaviano idem credamus.

46 Raphaëli Volaterrano, Augustino Florentino, aliisque neotericis, qui S. Octavianum sacerdotem faciunt, etiam acquiescendum non est: quia ex instrumentis, quæ de Sancto nactus sum, sæculo XVI antiquioribus nullum est, quod ipsi sacrum illum Ordinem aperte adscribat: aperte, inquam; nam anonymi scriptoris verba num. 10 in fine ambigua sunt. Sed neque in Officio proprio presbyter appellatur, licet hoc titulo donentur Justus et Clemens: nam in lectione III ad Matutinum dicitur: Comites S. Reguli fuere episcopi duo Felix et Cerbonius, presbyteri totidem pariterque fratres Justus et Clemens, quintus Octavianus. Verum, inquires, hic Sanctus ante suum in solitudinem secessum una cum Justo et Clemente Volaterris laboravit ad incolarum ab hæresi Ariana conversionem: satis id confirmatur testimonio S. Ugonis ejusdem urbis episcopi, qui in Ritibus suæ ecclesiæ ante annum 1174 conscriptis ad S. Octaviani festivitatem notat, eam cum Octava celebrandam esse, quia quasi apostolus... fuit in Vulterrana civitate. Sed hinc necessario non infertur, ut sacerdos fuerit: nam ab operibus apostolicis, modo et loco statui suo conveniente exercitis, etiam laicus non inepte quasi apostolus agnominatur. Dici potest, S. Ugonem non voluisse de Octaviano plus asserere, quam Bliderannus de Justo et Clemente; qui illos laicaliter conversantes... mirabiliter vestigia sanctorum Apostolorum sequentes, honestis moribus sacerdotes Domini imitantes, honorem Dei et salutem proximi magno zelo promovisse, sectamque Arianam oppugnasse scri-

Septembris Tomus I.

bit. Habuit Ecclesia sæculo V laicos non paucos tam fortes in confitenda, quam eruditos in vera religione contra varias hæreses propugnanda. Recenset eos Garnerius noster cap. I Præfationis generalis in Opera omnia Marii Mercatoris; qui Sancto nostro ejusque sociis coævus, et licet laicus, fidei Catholicæ adversus hæresim Cælestianam et Nestorianam fortissimus vindex fuit. Ex iis, quæ in utramque partem attuli, lector deducat, quodcumque placuerit. Mihi interim credere licet S. Octavianum non magis presbyterum fuisse, quam SS. Justum et Clementem; quos Papebrochius censuit laicaliter vixisse, cum ita testetur Bliderannus; qui licet exigua sit auctoritatis, quia tamen reliquos antiquitate superat, majorem his fidem meretur.

AUCTORE
J. L.

§ V. Venerationis initium et progressus, corporis translatio Volaterras et miracula ex variis: observationes in eorum narrationem, contra quos translatio sub medium sæc. IX facta probatur; ejus festum.

Certiora distinctioraque sunt pleraque, quæ de initio et progressu venerationis S. Octaviano exhibita, de translatione corporis e loco sepulturæ ad ecclesiam cathedralem Volaterranam, atque ejus miraculis memoriæ prodita sunt. Postquam Blasius monachus verbis supra num. 18 adductis sancti Eremitæ sepulturam, qua eum affecerant cives Volaterrani, qui intellecta ejus morte in solitudinem accurrerant, enarrasset; historiam suam ita proseguitur: Sed processu temporis super ipso corpore clare reinvento ecclesiam erexerunt Volaterrani, et devotione maxima visitare annis singulis die, quo ipsum invenerant, incepterunt. Ad cujus corpus infirmi pergunt et ducuntur, et confestim omni fugata ægitudine ad propria revertuntur. Cum propter guerrarum * discrimina ecclesia illa combusta esset, Andreas episcopus civitatis illius considerans, quod illud sanctum corpus minus debite servabatur, de reductione ad civitatem cum populo decrevit, et demum, ut ordinaverat, adimplevit. Nam anno D. dcccxx, tempore Lotharii et Lodovici imperatorum, advocatis convicinis episcopis, cum universo clero et populo ad locum accessit, et corpus, fossorio * prius sum-

S. Octaviani veneratione publica in loco emortuali, et corporis ab Andrea præsule

* i. e. bellorum

* i. e. ligone

48 Cum autem, juvantibus ipsum aliis, repertum fuisset, tanta odoris fragrantia de ipso manavit, quod sustinere nequibant. Propter quod Dominum laudantes ipsum sumpserunt, et ad civitatem deferre honore maximo curaverunt. Quod facere cum cœpissent, et ad locum, qui dicitur Podium, delatum foret; stante tempore pulcherrimo, tanta varietas obscuritatis, tonitruum et pluvix fuit, quod, corpore deposito, nullus evadere credidit, et solum de sua salute quilibet per se cogitare curavit. Tunc episcopus ad se

inde Volaterras delati historia ex Blasio monacho,

51 rediit,

AUCTORE
J. L.

rediit, et assensu cleri et populi se facturum numerum clericorum sibi servientium in ecclesia, ad quam eum ferre volebant, devovit: et confestim ad statum pulcherrimum tempus rediit. Quo facto, gaudio magno corpus sumpserunt, et, ubi nunc est, locaverunt, et plenarie, quod devoverunt, servaverunt. *Observationes in ea, quæ jam ex Blasio monacho attuli, et mox ex Officio proprio transcribam, infra dabuntur a num. 58.*

et ex lectionibus

49 *Officium de S. Octaviano, a Leone X anno 1519 approbatum, ad Matutinum novem habet lectiones de Sancto proprias. De tribus prioribus vide dicta § 1 in fine. Sex reliquas, quæ agunt de Sancti vita solitaria, translatione corporis Volaterras, cultu et miraculis, Commentario hic inseram, quia fide digna sunt tum quoad rerum substantiam, tum quoad adjuncta; si ex hisce tamen pauca excipias, de quibus lector infra monebitur.* LECT. IV. Octavianus autem locum sibi delegit, citra fluvium Eram passibus mille, densa circumdatum silva, tantumque calonibus aut caudicariis * adiri consuea. Hic annis plurimis usque ad extremum vitæ finem in rerum omnium abstinencia duravit, tantum orationibus, vigiliis ac jejuniis vacans. Cellam sibi in ulmi cavo, quo vix totus tegebatur, constituit. Hic demum extinctus quarto Nonas Septembris, ac tumultus est; ubi paulo post ejus fama sanctitatis adcolæ permoti, modicum ei templum constituere. Unde post annos fere trecentos in basilicam est Volaterranam translatus.

Officium proprium:

50 LECT. V. Causam vero translationis Andream præsulem Volaterranum, utile in Domino vas, fuisse accepimus. Hic quum sanctissimi Viri corpus neglectum, templumque ab infidelibus iniquisque viris dirutum in solitudine sineque honore jacere conspiceret, cum clero populoque de illo in urbem transferendo egit. Omnis itaque sexus, ætasque cum ordine sacerdotali eo, ubi situs erat, processere; magnaue reverentia illum effossum deducere contendunt. Medio fere itinere, imbre plurimo ac ventis cum magna tempestate exorientibus, cælo insuper nubilo viam oculis eripiente, ulterius ferre sunt prohibiti: sed nec bubus admotis aut ullis viribus de loco aliquamdiu amovere potuerunt. Prodigium hoc, omnibus visum, cunctos sane perterritum.

monumenta sacra, quæ in honorem sancti in ecclesia cathedrali depositi, ex voto

51 LECT. VI. Ipse quoque præsul, cæteris destitutus remediis, ingemens ad divinum confugit auxilium, Deoque vovit, ut, si Sancti corpus sequeretur ipsiusque digni adventu forent, collegium basilicæ conjunctum cum certo canonicorum numero in ipsius honorem Sancti et ejus nomine nuncupandum construeret: quod et voti compos postmodum absolvit; ejusque corpori aram in eadem basilica cum elogio, tempus indicante, dedicavit, anno scilicet secundo et vicesimo supra octingentesimum: quod sane Ludovico Caroli magni filio imperante * fuisse, palam est.

* adde factum

vel ex liberali pietate idem Andreas erexit; quin novum etiam templum ultra Eram ei construxit;

52 LECT. VII. Disticum etiam in inferiore monumenti parte ponitur hujuscemodi:

Octavianus adest pugil Vulterræ beatus, Quem tulit ex ulmo præsul clero sociatus. Quod, quamquam illorum temporum stilum ostendit opicum aliasque syllabas, hujus confirmandæ historiæ causa citavi. Post hæc templum ejus, ut supra memoravi, destructum ea, qua nunc cernimus, forma restituit. Calvariæ

item ipsius, ramique ulmei, quo olum tegebatur, reliquias argento inclusas ejusdem basilicæ sanctuario condidit. Quæ palam factæ maximam hodie populo supplici vitæ securitatem, cunctisque adversis singulare præsidium præstant.

53 LECT. VIII. Insuper ut tanti accepti beneficii dignæ Deo gratiæ agerentur, et ut translationis hujus dies seculis insequentibus innotesceret, idemne præsul an posteritas, incertum, constituit, ut, quoad possent et liceret, domorum singuli illius templum sexta Feria, quæ sanctam hebdomadam præcedit, supplices adirent. Scribuntur et in Gestis ipsius nonnulla memoranda prodigia: illud imprimis, quod sæpe visum atque observatum, ut in siccitatibus ad imbrem eliciendum ejus per urbem circumlatæ reliquiæ magnopere faciant. Deinde his, qui in animi angustia aut calamitate aliqua versantur, fide fretis ac supplicibus maximum subsidium præstant, mentisque pacem restituunt optatam

54 LECT. IX. Fertur et quondam in atrio templi illius congestam ædificandi gratia materiam quemdam minime Deum verentem subripere voluisse, ac clam et hac jumenta onerata numquam de loco vel magnis adhibitis viribus amovere potuisse; post longam vero contentionem frustra expertum omnia tandem loco pristino ablata restituisse. Sed et rursus huic simile quoddam evenit. E sepibus olim templum claudentibus quidam publicas abstulerat; pauloque ultra procedens quasi divinitus repressus, iter nullo modo perficere valuit, ita ut ei redire, reddereque ablatum fuit necesse. Et hæc quidem de beato Octaviano scripta comperimus, cujus hodie natalem Volaterrana celebrat ecclesia: quemve patronum et rerum suarum adsertorem apud Deum semel recepit, ut ab imminentibus malis tuti ac læti in Domino vivere valeamus, ipsiusque fidei exemplo, spreta felicitate terrena ad eandem, ut ille, gloriam pervenire mereamur, gratia imprimis ac benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui honor et imperium in secula seculorum.

55 *Lectiones modo datas Augustinus Florentinus inseruit capitulo xxv historiæ ex variis instrumentis collectæ, quam § III examinavi. De Sancti tamen sepultura et veneratione publica, qua fideles ipsum persecuti sunt, cum adhuc quiesceret in loco, ubi solitarie vixerat, aliqua commemorat a veritate non aliena, quæ in lectionibus non referuntur: Comperta, inquit, dormitione in Domino beati Octaviani, fideles populi ad eum (ut par erat) honorifice sepeliendum undique confluxere. Igitur composito et obvoluto sacro corpore, illud penes ulmum ipsam, quæ ejus habitatio fuerat pie ac religiose humavere; ibique Deo in ejus honorem templum erexerunt: ubi Dominus multa atque præclara miracula meritis beati Patris est operatus. Etenim omnes quolibet morbi genere correpti, sanitatem recipientes, ejus merita per omnem regionis locum prædicare non cessabant. Quocirca adeo numerosus undecumque populorum concursus ad ejus tumulum studiosissime accedere visus est, quorum alii collationes et donaria, alii vota Deo emissa solverent, ut sylva, quæ paulo ante invia prorsus et inaccessibilis fuerat, jamjam pervia atque instar tritæ semitæ facta sit. Exacto nec mediocri temporis intervallo, cum beati Viri corpus neglectum, templumque ab infidelibus dirutum in solitudine ac sine honore jaceret, Andreas præsul Volaterranus cum cle-*

D
quotannis die translationis illud invivendi consuetudo introducta: Sancti beneficia:

fures adigit ad restitutionem rerum e loco sibi sacro ablatarum.
E

Concursus ad ejus corpus nondum translatus: erga Sanctum irreverens morte puniatur:
F

A ro populoque de illo in urbem transferendo egit etc. Quæ sequuntur, ex lectionibus accepta sunt præter ea, quæ de irreverentia in Sanctum, morte punita, in fine ejusdem capituli narrat: Novissimo belli tempore quidam miles argenteam effigiem, quæ sacri capitis reliquias continebat, e sacrario basilicæ Valaterranæ igni fundendam asportabat. Qui quidem dum Viro Dei, quem illa referebat, verbis ineptis non modicam irreverenter injuriam imposeret, protinus justo Dei judicio et gravi ulcere correptus est, et postridie eadem hora, qua facinus indignum patratum, vitam magnis cruciatibus infelicissimus amisit. Miraculum hoc, quod anno 1530 contigit, plenius describitur, num. 5 in Ms. Volaterrano, cujus pars post hunc Commentarium edetur.

faber festum translationis colere contem-
nens,

56 Morte etiam, eaque repentina, punitus fuit faber quidam, quod colere contempsisset translationis S. Octaviani festum, de quo vide num. 64. Rem ita narrat idem Augustinus capitulo XLVII: Casus in urbe Volaterrarum circiter annum MDVIII maxime notandus accidit. Cum Silvester Fæus, inter cives suos non mediocris fortunæ ac dignitatis habitus, ædes suas in vico Burgi cuidam Baptistæ Novocomensi ædificandas locasset; hic, quamquam Silvester ab urbe aberat, ædificationem tamen ita urgebat, ut ad primarum fenestrarum anterioris partis fastigium ædificando jam pervenerat. Cumque divi Octaviani solennia, quæ in diem Veneris ante Palmarum Dominicam quotannis incidere consueverunt, jam adessent, et a Petro Covacio Volaterrano cive, Christianæ religionis maxime studioso, qui illac forte transierat, moneretur, ut ab ædificatione cessaret, cum diceret, Heu magister Baptista, ecquid tute hodie mane agis? Quin potius divi Octaviani protectoris patronique nostri festa colere nobiscum studeas, quam illa ædificando violare. Cui Baptista, ut est illud agreste hominum genus irreligiosum ac lucri maxime cupidum; Quid mihi cum divo Octaviano? Silvestro potius, a quo mercedem accipio, deserviam.

e domo, quam ædificabat, in terram lapsus, statim exstinguitur.

57 Hæc verba vixdum protulerat, cum una tabularum, e quibus pontem construxerat, elocatur; atque ita præceps in terram statutus, disruptus, dilaceratus statim efflavit animam. Qui casus cum universæ civitati valde molestus fuit, tum Silvestro ipsi ad urbem reverso illiusmodi terrorem iniecit, ut ædificationem altius erigi, quod ipsum cuivis hominum etiam nunc videre licet, nullo quidem pacto permiserit. Atque hujus rei locupletissimi testes, adhuc extant primarii cives, ac fere omnes octogenarii, ut Gabriël Ricobaldus, ut Michael Vintha, ut Mariotus Leonardus, ut alii permulti, qui se, cum ipsius Baptistæ funus efferretur, dictitant interfuisse. Hæc ab Augustino anno 1568 in lucem edita, etiam Italice referuntur ab Emilio Fei in Opere Mss., cujus memini num. 19, et e cujus fol. 38 verso intelligo, ipsum sæculo sequente sub pontificatu Pauli V scripsisse. Ad Augustini narrationem fol. 40 adjicit Æmilius, non prius quam suis temporibus ab equite Michaële Angelo Lottini ad fastigium perductam fuisse domum, quam ædificare cæperat impius ille Baptista, divinitus punitus, quod festum S. Octaviani diem laborando profanasset. Ut autem rei memoria renovaretur atque conservaretur, ad eam ædificii altitudinem, ad quam imperfectum erat relictum, a nominato equite Sancti effigiem positam fuisse ait, addita inscriptione memorabi-

lem illum eventum exprimente. Alia adfert Æmilius miracula, a Sancto patrata; sed quæ vel ex Officio proprio jam data sunt, vel post hunc Commentarium dabuntur ex instrumento Volaterrano. Nunc aliquas in ea, quæ ex variis transcripsi, animadversiones subjicio.

58 Sanctus Eremita eodem in loco, qui venti virtutum palæstra obtigerat, sepultus fuit; ubi dein pii accolæ supra ejus tumulum ecclesiam extruxere. Aliqui cum Officio proprio lect. v locum illum ponunt uno milliari citra, aliqui uno milliari trans Eram; Blasius monachus circa eundem rivum in solitudine, Volaterris distante duobus circiter milliariibus: Ferrarius denique et alii locum ab urbe ad tria milliaria removent. Sed nullum in ejus situ determinando aberrare, facile intelligi potest, si eremus, quam S. Octavianus incoluit, attigerit dexteram Eræ ripam, quæ ab illius habitatione unum, duo vero millioria abfuerit Volaterris, ad sinistram fluvii ripam jacentibus. Ideo autem alii cis, alii trans Eram locum, in quo Sanctus solitarie vixit, statuere putandi sunt, quia hi a sinistra, illi a dextera rivi parte vel scripserunt vel scripsisse videri voluerunt.

AUCTORE
J. L.

Situs loci, ubi Octavianus solitarie vixit, et primum colæ cepit:

59 In Officii proprii lectione IV et alibi lego, modicum templum in Sancti honorem ab accolis fuisse conditum paulo post ejus mortem: quod non satis convenit cum verbis Blasii monachi, qui processu temporis super ipso corpore clare reinvento ecclesiam constructam fuisse scribit; neque cum iis, quæ habet Raphaël Volaterranus lib. v Comment. urbanorum folio 51 verso: Procedente tempore Alcus vir potens in ea civitate Volaterrana... gemina templa constituit: Maurus vero præsul Senensis alterum Justo dicavit: alterum Clementi... Octavianus vero socius procul omni cura in eremo vixit urbi vicina: ubi ejus nunc cernitur templum eodem fere tempore constructum. Ughellus tomo III Italiæ sacræ col. 621 Maurum istum Senensi ecclesiæ præfuisse scribit anno 565: sed fallitur; nam Alcus, vel ut Bliderannus et alii, Alchis nomen est Longobardicum. Itaque templa ab illo constructa consecrari non potuerunt anno 565, quo Longobardi necdum in Italiam irruperant. Neque verisimile est, illorum dedicationem factam fuisse ante gentis istius conversionem ad Catholicam fidem, indeque secutam ecclesiarum restorationem; atque ideo Papebrochius tomo I Junii pag. 440 Mauri episcopatum differendum censet usque ad tempora Gregorii Magni, aut etiam usque ad seculum VII. Non dubito ego, quin Maurus, qui SS. Justo et Clementi templa Volaterris dedicavit, fuerit ille ipse Senarum episcopus, cujus nomen apud Labbeum tom. VI Conciliorum col. 366 subscribitur Concilio Lateranensi, quod a Martino I contra Monothelitas anno 649 celebratum fuit. Si S. Octaviano ecclesia in eremo ædificata fuerit eodem fere tempore, ut asserit Volaterranus, quo ejus sociis Alcus duas Volaterris erexit, factum illud fuerit oportet haud ita diu ante vel post dictum annum 649. Idem Volaterranus ecclesiam, quæ ibidem suo tempore conspiciebatur, non distinguit ab antiquissima Alci temporibus erecta. Sed hæc jam destructa erat, cum Sancti corpus sub medium sæculi IX, ut num. 63 demonstrabitur, inde Volaterras transferretur ab Andrea ejusdem urbis episcopo; qui, facta translatione, ultra Eram in loco, ubi Sanctus primum quieverat, aliud templum ædificavit.

ecclesia supra ejus tumulum ibidem, si Volaterrano creatus, condita est circa medium sæculi VII:

F

AUCTORE

J. L.

aliquot de San-
cto notitiæ ex
diplomatæ Lu-
dovici II et
S. Henrici impe-
ratorum.

60 In variis antiquis instrumentis, quæ edi-
dit Ludovicus Antonius Muratorius in Anti-
quitatibus Italicis et Ughellus tomo I Italiæ
sacræ, ubi de episcopis Volaterranis agit, San-
ctus noster commemoratur. Duo tantum ex illis
hic producam, quod observatu digna contineant;
nimirum diplomata Ludovici II et S. Henrici
imperatorum. Quod Ludovicus anno 851 dedit,
exstat apud laudatum Ughellum col. * 333. Re-
rum in eo contentarum summa est hæc: Lotha-
rius imperator Ludovici pater, concesserat Petro
episcopo, cui Andreas proxime successit, ut in
ecclesiæ Volaterranæ utilitatem instituerentur duo
mercata, id est, nundinæ, in locis videlicet
nuncupantibus sancti Sylvestri et sancti Octa-
viani. Ad Andreæ petitionem non modo confirmat
Ludovicus concessionem, a Lothario patre fa-
ctam; sed etiam instituit alia duo mercata, . .
unum videlicet in eadem Vulterrense civitate in
domo ad festivitatem beatæ Dei Genitricis Ma-
riæ, ubi beatus Octavianus in corpore requi-
escit, quod evenit medio mense Augusto, et
alius * in castro ejusdem sedis, quod dicitur Cam-
poritæ. Diploma S. Henrici, quo omnia jura et
privilegia ecclesiæ Volaterranæ confirmantur, da-
tum est anno 1015, editumque a Muratorio
tom. V Antiquitatum col. 237. In illo asseritur,
quadraginta tum temporis in cathedrali fuisse
canonicos, qui in honore * priscis temporibus
constituti fuerunt sanctæ Dei Genitricis Mariæ
semperque Virginis, et sancti Octabiani, hac *
Sanctorum aliorum commemorationem. Paucis
interjectis, urbis Volaterranæ templum princeps
nominatur ecclesia sanctæ Mariæ et sancti Octa-
biani. Paulo post memoratur ecclesia sancti
Octabiani in Collina. Locum S. Octaviani dictum,
de quo mentio fit in Ludovici diplomate, eum-
dem esse suspicor cum illo, qui Volaterrarum in-
colis ultra Eram jacet tribus ab ipsa urbe mil-
liaribus; ubi Andreas episcopus sancto Patrono,
ossibus ejus inde translatis, novum templum con-
struxit. An ecclesia sancti Octabiani in Collina,
cujus meminit S. Henricus, ab illo diversa sit,
mihi incompertum est. In diœcesi Volaterrana
frustra quæsi vi oppidum vel vicum Collina ap-
pellatum. Cetera, quæ ex sancti imperatoris mo-
numento decerpsi, confirmant id, quod auctor

C Officii lect. vi, Emilius Fei fol. 34 et alii re-
ferunt de novo canonicorum collegio, quod in
S. Octaviani honorem Andreas episcopus erexerit,
nomine ejusdem Sancti insigniverit, et antiquiori
S. Mariæ canonicorum collegio conjunxerit, ita
ut utrumque unum dumtaxat capitulum consti-
tueret. Porro verba, quæ ex Ludovici diplomate
supra attuli, me docent, Sancti ossa in templo
principe, Virgini Deiparæ in cælum assumptæ
sacro, jam tum deposita fuisse, cum Andreas
anno 851 illud obtineret.

Blasius, auctor
Officii et alii
corporis tran-
slationem, quæ
post hanc

61 In lectione iv dicitur Sancti corpus in ba-
silicam Volaterranam translatum fuisse trecentis
fere, uti ex antecedentibus colligo, ab ejus obitu
annis. Ferrarii Catalogus Sanctorum Italiæ in
annotatione, ad 11 Septembris S. Octaviani elo-
gio subjecta, idem asserit: sed nos inter ejus
mortem et translationem plurimum annorum spa-
tium medium constituimus: nam Sanctus veri-
similius sæculo v sub Genserico floruit, uti para-
grapho præcedente probatum est; nec corpus ejus
citius Volaterras delatum fuit, quam paucis an-
nis ante medium sæculi ix, ut mox ostendetur.
Blasius monachus translationem ab Andrea epi-
scopo factam esse ait anno D. dcccxx, tempore

Lotharii et Lodovici Pii imperatorum. Com- D
poni hoc potest cum eo, quod habet lectio vi:
Ejusque corpori Andreas aram in eadem basilica
Volaterrana cum elogio, tempus indicante, de-
dicavit, anno scilicet secundo et vicesimo supra
octingentesimum: quod sane Ludovico Caroli
Magni filio imperante * fuisse, palam est: nam * adde factum
altaris erectio et dedicatio contingere potuit bien-
nio post Sancti translationem.

62 Volaterrani in instrumento sæpe memorato, in S. Octaviani
cujus partem mox edemus, fol. 4 ejus corpus honorem perfe-
in urbem suam illatum fuisse aiunt anno 822: cit præsul An-
eodem autem folio verso: Novum, inquiunt, dreas, alienis
canonicorum collegium, in divi Octaviani ho- omnia tempori-
norem institutum, ab episcopo Andrea antiquo bus innectunt:
sanctæ Mariæ capitulo additum fuit anno
dcccxxii die viii Novembris a Ludovico Pio
imperatore. Folio 5 hæc leguntur: Ipse præ-
dictus episcopus in majori sanctæ Mariæ templo
nobile * sarcophagum, in quo divi Octaviani * nobilem
ossa laterent, incidendum curavit. Insuper ec-
clesiam dicti Sancti jam dirutam ultra flumen
Eram ampliori forma restauravit. . . . Anno
dcccxxxix caput illius argenteo includitur vultu, E
auro superinducto. Ughellus tomo I Italiæ sacræ
col. * 333 de Andrea episcopo ita scribit: Flo-
ruit anno dcccxxxviii. Hic sancti Octaviani
corpus in Volaterranam basilicam transtulit, ubi
etiam canonicos S. Octaviani instituit. Multos
alios hic recensere possem, qui hallucinantur
circa tempus, quo Andreas vel episcopatum ge-
rere cæpit, vel S. Octaviani corpus Volaterras
transtulit. Numerus sequens docebit, quomodo
eorum errores chronologici sint corrigendi.

63 Anno 826 Volaterrarum antistes erat Pe-
trus: subscripsit enim synodo Romanæ sub Eu-
genio II tunc celebratæ. Ejus memoria quoque
exstat in instrumento anni 833, quod producit
Muratorius tom. V Antiquitatum col. 923. Vi-
vebat adhuc anno 844, quo Ludovicus, Lo-
tharii filius, rex Longobardorum a Sergio II
coronatus fuit: nam inter præsules, qui isti
solemnitati Romæ interfuerunt, ab Anastasio Bi-
bliothecario nominatur Petrus episcopus ecclesiæ
Vollaterrensis. Sed neque ex catalogis antistitem
ejusdem ecclesiæ, neque aliunde innotescit, ante
Petrum Volaterris episcopum nomine Andream
sedisse: dicendum igitur est, Andream, qui ossa F
S. Octaviani transtulit, fuisse successorem Pe-
tri. Hic paulo post Ludovicum regem anno 844
coronatum obiit: nam Scipio Ammiratus junior
in Additamentis ad Seriem episcoporum Vola-
terranorum, ab ejusdem nominis seniore colle-
ctam, profert diploma quoddam Lotharii impe-
ratoris in favorem Andreæ episcopi Volaterrani
ejusque ecclesiæ anno 845 concessum. Jam au-
tem quoniam constat ex supra memorato Ludo-
vici privilegio, quod Sancti corpus in basilica
Volaterrana anno 851 jam depositum esset, re-
linquitur, ut ejus translatio nec prius contigerit
quam anno 844, nec serius quam 851.

64 Ferrarius citatus translationem celebratam
fuisse ait xvii Julii: quod unde acceperit, ignoro.
Ex auctore Officii lect. viii, cui alii omnes
consentiunt, discimus, Andream Sancti lipsana
ad cathedralem suam transtulisse sexta feria,
quæ sanctam hebdomadam præcedit, eodemque
sub præsule vel ejus successoribus introductam
fuisse consuetudinem, ut e qualibet urbis domo
aliquis, qui commode posset, singulis annis San-
cti Patroni templum ultra Eram situm inviseret
eadem illa feria sexta, qua Volaterrani sacro
thesauro

in S. Octaviani
honorem perfe-
cit præsul An-
dreas, alienis
omnia tempori-
bus innectunt:

* nobilem

contra illos os-
tenditur, An-
dreæ sacra
ossa Volaterras
delatasse sub
medium sæc. ix

die Venetis, ut
creditur, ante
Dom. Palma-
rum, qui sæc.
xvi et xvii festo
cultu celebran-
dus erat.

A thesauro ditati fuerunt. *Æmilius Fei*, sæculi præcedentis scriptor, fol. 34 testatur, piam illam consuetudinem suis adhuc temporibus viguisse. Supra num. 56 et 57 retuli historiam infelicis istius fabri, qui anno 1508 ob domus ædificationem non intermissam die Veneris ante Dominicam Palmarum subita morte Volaterris extinctus fuit. Inter ea, quæ num. 15 ex instrumento Volaterrano mox transcribentur, alterius fabri fit mentio, qui anno 1640 eodem die a laboribus non abstinens similes pœnas dedit. Unde intelligitur memoriam translationis S. Octaviani sæculo xvi et xvii celebratam fuisse ea festivitate, quæ fideles ad cessationem ab operibus servilibus obligarit. Secunda Septembris Sancti cultui consecrata est, quia hæc ejus natalis fuisse creditur.

RELATIO RECOGNITIONIS

B Reliquiarum S. Octaviani, in cathedrali Volaterrana servatarum, notitiæ de Sancti cultu et miracula;

EXCERPTA

a Ex instrumento authentico a, Volaterris ad P. Bollandum transmissio, quod inter musei nostri manuscripta servatur notatum ✠ Ms. 164.

Caput S. Octaviani, in Cathedrali honorifice asservatum, illustratur XII Dec. 1647: b

c Die vero b XII Decembris MDCLVII, præsentente suprascripto domino provicario, ac D. Ludovico de Minuccis, D. Horatio de Maffæis, et me notario infrascripto et aliis in majoris ecclesiæ sacrario, cum una afforent, convenientes, oraverunt D. Bonamicum de Bonamicis, ejusdem ecclesiæ Vulterrane archipresbyterum, ac D. Bartholomæum Bibonium canonicum, necnon D. Alexandrum de Feis militum ducem, ac D. Julium de Maffæis, omnes Vulterræ patricos, et ad præsens electi sacrarii conservatores; ut insigniores reliquias, quæ sub eorum custodia servabantur, agnoscendas et describendas ostenderent. Ideo pii admodum prædicti conservatores, tam religiosæ annuentes petitioni, presbyterum Paulum de Cortinovis, alterum e sacristis, reliquiarum tabernaculum aperire jusserunt. Est autem tabernaculum medio in sacrario instar altaris positum, asseribus confectum nuceis, simulacris affabre incisum auratis, feris repagulatum duabus, quæ duabus discordibus tamen clavibus recluduntur; quarum altera apud D. Bartholomæum uti conservatorem ecclesiasticum, altera apud D. Alexandrum uti conservatorem laicum asservantur. Quo iisdem omnibus conservatoribus præsentibus adaptato, cum sacrista sericeum coccinei coloris velarium demisisset, caput S. Victoris martyris argento

inclusum exposuit c... Postea presbyter Michael Leonius, e sacristis alter, unam S. Octaviani argenteam e sacro abaco extulit imaginem d...

2 Præsentibus igitur omnibus, sacra ex capite argenteo educta sunt ossa, candido involuta serico, quæ omnia totius capitis sancti Patroni ossa perspeximus esse clarissime; non esset licet, ut olim, integrum caput; cum ossium juncturæ sibi invicem non adhærent, propter militum ultimis in bellis insolentiam dimota et elocata. Anno etenim MDCLXXII, quo Vulterrani, civili discordia ex infaustis aluminis fodinis tunc primum repertis laborantes, reipublicæ Florentinæ arma in semet ipsos concitaverunt, quæ sub comitis Frederici Montis-Feltri, Urbini domini, auspicio et ductu urbem nostram obsessum et expugnatum venit. Ut vero tam pretiosus divi Octaviani thesaurus servaretur illæsus et incolumis, venerabile Senis caput simul cum mitris a Calixto II donatis multaue insigni supellectile in canonicorum sepulcro, in cathedrali posito, conditum est.

3 Cum vero multi civitatis Primores ad Florentinorum castra ab urbe defecissent, et adversæ partis cives ipsi quoque dissidentes perstissent in civitate, copias, honorem et vitam paciscentes, seque et urbem ipsam in victoris potestatem tradiderunt: milites autem et a Vulterrani stipendio acciti, et a Florentino victore intra mœnia immissi, rupto fœdere, domos et sua templa prædabundi populantur. Quorum nonnulli in majorem irrumpentes ecclesiam, et portis, quæ ad reprimendum eorum impetum oclusæ erant, effractis, cum nihil pretiosi in sacrario reperissent; unus ex illis tabernaculum, quo Christi Corpus asservatur, immani ausu, cæcæque impulsus cupidine petiit: quod manu sacrilega custodiam ablaturus effregit. Deus vero sui numinis vindex, ne miles a tanto scelere impunitus abiret, extemplo ipsius ecclesiæ fores prædantium violentia disjectæ, mirando prodigio ut per se ipsæ denuo clauderentur, effecit: scelestus autem utroque lumine captus est, qui attonito et stupenti similis, huc illuc discurrens vehebatur.

4 Quo viso, comites, qui eodem momento e tumultu adaptato divi Octaviani caput eduxerunt, timore perculsi, in idem bustum argenteum vultum rejecerunt, monentes eum, ut sacrum vas, in quo Panis erat angelicus, in tabernaculum reportaret. At sacrilegus nihilo melior factus, furore insanus, rabieque infœna proventus, audaci conatu vas in templi muros injecit, qui contritus * in frustra concidit: Hostia vero, quamvis elisa, integra et intacta permansit; cum repente urbs tota ingenti terræ quatitur motu: quo factum est, ut tanto citius resideret militum furor: de quo mentionem faciunt Haldus Haldi, Florentinarum historiarum illius temporis scriptor, lib. iv, et Petrus Franciscus Rofia, Vulterrani communis * tunc cancellarius, in ejusdem belli descriptione e.

5 Majorem sacra effigies passa est jacturam anno MDXXX, quando usque ad dictum tempus calvaria venerabilis, auctore Jovio lib. xxviii Historiarum, populo ad osculandum præbebatur. Cum vero Franciscus Ferruccijs Vulterræ f denuo in Florentinorum potestatem redegisset, cumque non solum argentea altarium frontalia, abacos, calices et sacrarii candelabra in cathedrali liquefacienda curasset, ipsorum * quoque divi Octaviani caput et imaginem in publico foro licitantium

EX MS. VOLATERRANO.

c d
reperiuntur
ejus ossa e juncturis suis dimota.

E
Sacrilego, qui vas sacrum cum Christi corpore rapuerat, cæcitate puniit,

F
socii caput Sancti ablatum restituerunt: illo sacrum Hostiam in murum abiciente, terra movetur:

* quod contritum

* communis e

e
blasphemis verbis S. Octaviano illudens fœdo ulcere percutitur e quo paulo post misere moritur.

* ipsum

EX MS.
VOLATERRANO.
* exposuit

g

h

i

k

B

Recebitur ejus
votivus 11 Sept.
idem cum Octa-
va, translatio
feras 6 ante
Dom. Palmarum.

l

m

Patroni sui
opem Volaterrae
in variis neces-
sitatibus suam
expertae.

C

* cxxvii

* id est, rimulis
exterioribus infuso

Inspicitur pars
veteris, in qua
vixit, et bacilli,
quo usus fuit.

n

licitantium avaritiæ venalia exposuisset : quod in tantum Sancti contemptum effectum est, ut sacrum caput atque calvariam tunc temporis confracta fuisse, manifesto pateat ex dictis Pauli Jovii Historiis g. Tantum vero sceleris, ultore Deo, fuit juxta superni Numinis severitatem punitum. Leonardus etenim Thebaldus, Bartoli h pro Florentino exercitu commissarii nepos, qui paulo ante in evertendis Vulturæ domibus grassatus, odium et iram in rapinas et cædes effuderat; longam canamque sancti Senis barbam arripuit lætabundus eludens: Quantam, ô barbate senex, tua ex imagine mihi pecuniam conflavero! At repente in illius corpore anthrax i, ceu pestiferum ulcus, intumuit, ut, cum atroci poena ac fœtore intolerabili dexterum latus infecisset, unius diei noctisque spatio misere vitam finierit. Id omne in illorum temporum Diariis liquido apparet, atque etiam in Vita SS. Justi et Clementis a D. Augustino Fortunio k conscripta cap. xxv, et a Frosino Lapino transumpta, et anno MDLXVIII Florentiæ in lucem edita pag. LXX.

¶ Solemne hujus Sancti festum quarto Nonas Septembris, cum in terris moriens in caelo nascitur, summa devotione a Vulturæ celebratur. Caput ipsius votiva per urbem lustratione deferitur, clero, magistratibus, et universo populo prosequente: antiquioribus immo seculis hujus festa dies cum Octava colebatur a clericis, ut sanctus Ugo in Vulturæ ecclesiæ Ritibus l ab eo conscriptis anno salutis nostræ MCLXI testatur, dicens: « Notandum, quod pro reverentia tanti Confessoris a prima die usque ad octavam novem Lectiones facit pro eo » Vulturæ ecclesia, in qua cum corpore requiescit; et facit ad missam GLORIA IN EXCELSIS DEO, et CREDO IN DEUM; et hoc » quia quasi apostolus et defensor fuit in Vulturæ civitate ». Ipsius quoque Sancti translatio die Veneris ante Palmarum Dominicam celebratur: quo die ad visendum hujus Divi templum trans flumen Eram ingens populi confluit multitudo m.

7 Vetustissimo est observatum more, ac re ipsa compertum est, Vulturæ populum, dum sacrum caput per publica viarum circumferretur, opportuno tempore secundum imbrem vel aëris serenitatem a Deo Octaviani precibus obtinuisse: immo siquis animi angustiis premeretur, ad Sancti confugiens auxilium cordis mororem pacatus discutebat. Magistra hujus veritatis in nona hujus Sancti Officii lectione est Vulturæ ecclesia, et in ejusdem Vita, e Latino in vernaculam conversa linguam, Frosinus cap. xxv in libro Florentiæ impresso anno MDLXVIII pag. LXIX: et Razzius in Sanctorum Hetruscorum Vita addit pag. XXVII *, hæc beneficia nobis a Deo per Octaviani merita pervenire. Cujus imaginem oclusam, stanno liquenti extra fusam per rimulas *, sigillis obsignatam, in proprium sacristia locum reverenter detulit.

8 Inde ulni partem, in quo usque ad obitum delituit, conspicimus, et ubi testante Lipomano lib. III de Sanctorum Vita, trium angelorum et ipsius cælorum Regis dignus fuit intuitu n. In arca ex ebore deaurata bacilli fragmentum, cui Senex divus innitebatur, osseo manubrio instar suffulcri anulis plumbeis notavimus. De ossibus omnibus Vulturæ ecclesia in VII ejus Officii lectione, Razzius ut supra pag. cxxvi, D. Augustinus cap. xxv de SS. Justi et

Clementis Vita apertissimam mentionem faciunt. D Idque totum diligenter fideliterque de prædictorum DD. mandato desumpsi et notavi. Quæ arcula postea in sacro promptuario restituta fuit o...

9 Capita postea pectore tenus SS. Justi et Clementis, argento affabre incisa, videnda proponuntur p.... Anno MDXXX, ut Jovius et Ammiratus q scriptum reliquerant, cum Vasti marchio, feroci nisu Vulturam adortus, per Sancti angeli portam in civitatem irrumpere contendisset, et Maramaldus impetum in eam fecisset ad divi Lini monasterium, ibique tormentis bellicis muros dejecisset, ita ut defensoribus retrocedentibus locus nudaretur; et Franciscus Ferrucci, equitum peditumque præfectus, saucius atque perterritus se recepisset in arcem: tunc divi Lini moniales, furentis præda victoris mox futuræ, ad sanctorum Justi et Clementis ac Octaviani patronorum auxilium confugerunt: qui repente cum angelorum cohorte virginibus precantibus affuere: et hostibus adempta victoria et audacia militum repressa, virgines sibi metuentes creperunt certam sperare salutem. Hostes retusi a mœnibus coguntur recedere; murorum ruina Sanctorum virtute defenditur, donec Joannes Broccardus, Vulturæ patricius, multis cum civibus primoribus superveniens, muros dirutos reparavit. Unde non solum moniales sanctos Patronos, ingenti cum aulæ cælestis exercitu pugnantes, et pro se stantes vidisse asseruerunt; sed ipsi quoque milites, e muro profligati et timore correpti, testati fuere. Præcipue vero Amicus Arsula, militum dux, cum in civitatem ad mœnia ab hostibus tuenda cum Ferruccio reversus esset, vehementer admiratus, confirmavit, se infinitum incognitorum pugnantium numerum pro urbis incolumitate propriis oculis conspexisse, inter quos tres præcipue Chiliarchos, virtute formidabiles, ætatis canicie reverendos, quos prædictos Sanctos fuisse, qui subito ad tollendum miseram civitatis casum de caelo confluerint, a nemine dubitatum fuit r...

10 Inde ad divi Octaviani capellam devenimus. Hæc ad majoris altaris lævam posita est in cathedrali, in qua super altari marmoreo nobilis et ingens e cadenti marmore assurgit urna, ab illustri mirabilis artis sculptore incisa, publico sumptu anno MDXXII erecta. In ea hoc elogium magnificis elementis exaratum cernitur.

DIVO OCTAVIANO.

POPULUS VOLATERRANUS ILLIUS MERITIS
PESTILENTIA LIBERATUS EX VOTO
REFECIT.

et in basi:

ANNO SALUTIS MDXXII SEXTO CALEN.
MARTIAS.

11 Quoniam vero in ipsa D. Octaviani corpus quiescit, qui nū apostolus et defensor a Vulturæ dicitur ecclesia, ob reverentiam prædicti domini provicarius et deputati idem sepulchrum non aperiendum existimaverunt; et eo magis, quoniam anno MDXXXI, cum tota civitas gravi pestilentia vexaretur, reclusum fuerat, ibique multi aderant, qui fuerunt testes de visu, quando eadem reliquiæ ex eodem sarcophago fuerunt eductæ et in eodem reconditæ. Qui testes infrascriptam fidem et attestationem in

o

Volaterræ fam-
jam ab hoste oc-
cupandas
SS. Justus, Cle-
mens et Octavia-
nus propugnare
vult.

p
q

B

r

Urbs Sancti me-
ritis peric libe-
rata, ejus sacel-
lum et aram an.
1532 insigni or-
navit arca,

F

cui inclusum
sacrum corpus
an. 1647 non vi-
situr,

A in scriptis fecerunt; quæ a me notario et testibus infrascriptis, ab eisdem infra nominatis propriis manibus subscribi et confirmari visa est.

quæ, ut scripto
fidem faciunt &
testes, qui ad-
fuerant, reco-
gnitum erat an.
1631;

12 Die xxix Decembris MDCXLVII. Fidem facimus et attestamur non omnes infrascripti, qualiter sub anno Domini MDCXXXI, die vero xvi Augusti, inter primam et secundam horam noctis, cum civitas Vulterrana pestilenti lue laboraret, publico cleri et universitatis decreto provisum fuit, recurrendum ad preces divi Octaviani confessoris, hujus civitatis protectoris; et annuente et præsentente illustrissimo ac reverendissimo Bernardo Inghiramiio antistite, reverendissimis dominis Lepido de Gabriellis Massetano tunc vicario generali, Francisco Broccardio canonico, Francisco Incontrio canonico a reverendissimo capitulo deputatis, illustrissimis DD. Benedicto Falconcinio præposito, equite Carolo Bava, Inghiramo Inghiramiio, Joanne Tanio quatuor ex illustrissimis DD. Prioribus, D. equite Paulo Incontrio, Domino equite Francisco Falconcinio, equite Lino de Liscis, equite Cammillo de Leoneribus, et quamplurimis aliis accessum fuit ad sarcophagum, ubi asservatur corpus dicti divi Octaviani; et piis ad Deum precibus effusis, ex præcepto prædicti illustrissimi antistitis lapide a cæmentariis sublato, in capsula * nucea apparuerunt sanctissima ossa majoris partis corporis dicti Sancti (nam caput in theca argentea custoditur;) et intus erat membrana, et etiam in laminis plumbeis memoria recognitionis corporis prædicti, factæ a reverendissimo olim D. Luca Joanninio episcopo Anagnino, patritio Vulterrano anno MDCXXI, simili pestilentie occasione, et postea in dicto sepulcro repositi.

quando per ur-
bem gravi pe-
stilentia veza-
tam circumla-
tum, et in arca
repositum fuit:

13 Quod corpus solemnī pompa die secunda Septembris MDCXXXI per civitatem processionāliter delatum, et ipsa die hora prima noctis in eodem sarcophago diligentissime clausum fuit, et memoria hujus actus apposita est, præsentē dicto D. illustrissimo ac reverendissimo antistite et aliis quamplurimis. In quorum fidem hæc aliena manu scripta, nostra propria manu subscripsimus.

C Franciscus Broccardius canonicus cathedralis ecclesiæ in verbo veritatis attestor adfuisse dictæ functioni, nomine quo supra.

Franciscus Falconcinus sui præsens, et attestor omne quod supra, et in fidem manu propria [subscripsi.]

Cammillus Leonerius sui præsens, et attestor omne quod supra, et in fidem manu propria [subscripsi.]

Inghiramus Inghiramius sui præsens, et attestor omne quod supra; et in fidem [manu propria subscripsi.] s.

Quæ attestatio veritatis præsentibus testibus et me notario infrascripto, in forma rogato, a prædictis fuit recognita jurejurando, a sacerdotibus tacto pectore, ab equitibus tacta cruce, ab aliis in tactu Scripturarum.

quam usque ad
an. 1647 oper-
tam non fuisse
testantur, qui
eam viderant
occludi.

14 Postea vero a prædicto D. equite Francisco Falconcinio, domino equite Camillo Leonerio, et D. Inghiramo Inghiramiio agnitæ et diligenter perspectæ sunt ejusdem depositi juncturæ; mihiq; notario infrascripto juramento confirmarunt, durare et eodem modo permanere, quo die ii Septembris MDCXXXI, vergente vespere, conglutinatæ ac compaginatæ fuerunt, neque idem bustum exinde amplius fuisse adaptum; quod ipsi concordēs confirmare pos-

sunt: cum ipsi eadem die adfuerint, quando divi Octaviani reliquiæ in eodem tumultu denuo fuerunt compositæ, et in cassa * ex nuce confecta, crystallis translucidata, clavi unica observata, quæ in eadem urna servatur, supereducto marmoris operculo, conditæ fuerunt: quæ ut gesta sunt, affirmarunt iidem clarissime apparere, et constare ex instrumento Michaelis de Tanis eadem die rogato; qua die quoque eadem depositi urna a Simone et Joanne Baptista Fortini lapicidis modo, quo nunc cernitur, coagmentata fuit, et prioribus inserta juncturis.

EX MS.
VOLATERRANO.
* capsula

15 Plurima sunt, quæ Deus hujus Sancti intercessione operatus est miracula; quorum multa in sanctorum Justi et Clementis Vita a domino Augustino Fortunio descripta cap. xxv leguntur; præsertim contra sacrilegos et sui templi prædatores: et in cap. XLVII miraculum de cæmentario, qui translationis ejus festum colere contempsit t: sicuti eundem miraculi eventum magister Petrus faber murarius anno MDCXL die ejusdem Sancti festivo in Fugnani villa expertus est. Captivi etiam plurimi e Turcarum manibus divinitus Octaviani intercessione leguntur liberati, quorum cathenæ ad Sancti sepulcrum visebantur.

Sanctimiracula
ab aliis descri-
pta.

ANNOTATA.

a Bollandus tomo I Februarii pag. 330 jure meritissimo commentatus est singulare Volaterranorum studium in colligendis ad nostram instructionem notitiis, Sanctorum suorum Acta, cultum, miracula et reliquias spectantibus. Quod de hisce confectum et ad Bollandum missum in museo nostro instrumentum servamus, authenticum est; firmatur enim Francisci Centii, notarii publici, subscriptione, qui et in margine notariatus sui signum apposuit; fidem ei faciunt Priores populi Volaterrarum per suum cancellarium Thomam Francisci de Broziis die xiii Maii anno 1648, qui attestationsi, propria manu scriptæ, civitatis Volaterranæ sigillum in cera viridi appressit. Ad clariorem notitiam vocis Priores, quæ infra num. 12 etiam occurret, Antonii Hyviani verba subjicio ex Commentariolo de Bello Volaterrano apud Muratorium tom. XXIII Scriptorum Italix col. 6: Forum publicum Volaterrarum F. hæc præcipue continet; ædem cathedralem beatissimæ Virginis dedicatam, palatium dominorum Priorum, in quo ipsi magnifice satis resident, et quorum ductu consilia publica celebrantur etc. Et col. 9: Volaterrani summum magistratum octo virorum, qui Priores populi appellabantur, in palatio publico non sine assidua dignitate retinebant, quorum ductu res publica gerebatur.

b Tomo I Junii pag. 447 instrumenti editum est initium, cujus hæc est synopsis: Cum ad Volaterranos fama Operis a Bollando inchoati pervenisset, Sanctorum suorum memorias colligere et reliquias recognoscere, ipsique collectionis et recognitionis Acta transmittere decernunt. Totius cleri nomine xviii Decembris anno 1646 ad illud delecti fuere duo ecclesiæ cathedralis canonici Franciscus Broccardus et Alexander Riccobaldus Bava J. U. D. et Prior S. Michaelis; nomine vero populi xii Junii anno 1647 Raphaël Maffæus J. U. D. et Curtius Inghiramius. Nicolaus Sacchetti episcopus Volaterranus ab iisdem rogatus, ut tam pio operi præsideret, suo in spiritualibus provicario generali Frederico Ghetto

EX MS.
VOLATERRANO.

Ghetto commisit, ut ordinaria auctoritate illi assisteret. Dein notarius, Acta faciendæ recognitionis litteris excepturus, adscitus est Franciscus Contius : quo peracto, insigniorum reliquiarum, in cathedralis sacrario servatarum, facta est visitatio, quam nominatus notarius illa referre incipit : Die vero XII Decembris MDCXLVII etc.

c Quæ de S. Victore M. Volaterrani annotanda et nos docenda censuerunt, examinata sunt ad VIII Maii tomo II et VII in Appendice.

d Post hæc verba S. Octaviani vita in instrumento paucis perstringitur : dein agitur de corporis ejus translatione in ecclesiam cathedralem, in cujus favorem varia ab imperatoribus aliisque principibus concessa diplomata recensentur. Antiquissimum quod adfertur, a Carolo Magno imperatore anno 801 datum fuit ; cuius etiam compendium exhibetur. Cum in eo fiat mentio canonicorum sanctissimæ Virginis Mariæ, cui in cælos assumptæ templum cathedrale dedicatum est, hinc infertur, canonicos in honorem S. Octaviani post hujus translationem ab episcopo Andrea institutos, non esse omnium antiquissimos ; sed vetustiori Deiparæ Virginis ab eodem Andrea unitos fuisse. Porro de Sancti vita et translationis historia nihil in instrumento legitur, quod in Commentario prævio a me relatum et discussum non fuerit.

e Duo scriptores hic nominati ignoti mihi sunt : sed alter ad manum est auctor synchronus, qui bellum et calamitates, a Florentinis urbi Volaterranæ anno 1472 illata, ex professo descripsit, nimirum Antonius Hyvanus, qui apud Muratorium, in annotatis ad litteram a laudatum, col. 19 et 20 scribit de horrendo illo sacrilegio et subsecuto terræ motu : sed illud in templo S. Francisci patratum fuisse ait : in quo non concordat cum instrumento Volaterrano, quod execrandum istud facinus in cathedrali commissum fuisse dicit : Dum hæc agerentur, inquit Hyvanus, et impietate militum etiam templa spoliarentur, terræ motus urbem et castra concussit. Fama est, quod ante terræ motus initium tiro quidam ex templo divi Francisci sacram Eucharistiam, in parvo tabernaculo servatam, impudenter abstulerat, et exire templum nequiens, velut luce privatus, tabernaculum et alia, quæ rapuerat, iracundus contumeliose projecit. Sunt pie credenda, quæ ad religionem pertinent. At si naturam sequimur, paucos ante dies assiduis imbribus madefacta Volaterrana regio, et mons ille cavernosus, in quo urbs ædificata est, terræ motum edere potuerunt. Moratorius in Præfatione ad Hyvani Opusculum notat, satis elucere, illud cura Florentinorum compositum fuisse, aut spargeretur per Italiam, atque ita sinistra famæ invalescenti de eorundem tyrannide occurreretur. Certe auctor, quanta potest arte, in cives Volaterranos culpam conjicit calamitatis, et acta quæque Florentinorum emollit. Ne scriptor parum fidelis audiret, negare vel tacitus præterire ausus non est, quod constans fama de sacrilego illo milite haud dubie jam late pervulgarat : illius tamen impietatem oblique quodammodo extenuare conatur, dum insinuat, pro divinæ iræ atque indignationis indicio non necessario accipiendum esse, quod terra statim ab admissio scelere tremuerit, cum causa naturalis producere tunc potuerit istum effectum, Deo ad hunc modo singulari non concurrente.

f Defecerant Volaterrani a Florentinis pro

reipublicæ suæ libertate tuenda bellantibus contra Clementem VII et Carolum V, fœdere junctos, quo sancitum erat, ut Margarita Austriaca nuptui daretur Alexandro Medices, atque hic Etruriæ principatum obtineret. Causam defectionis Volaterranorum dat Paulus Jovius lib. XXVIII Historiarum Basileæ editarum pag. 148. Vere anni 1530, cum Florentia a pontificio et cæsareo exercitu obsidione premebatur, Franciscus Ferrucci militum Florentinorum dux Volaterras vi expugnavit, et non minus crudeliter erga cives, quam impie erga res sacras victoria abusus fuit. Lege omnia fuse describentem Jovium pag. 149 et seqq.

g Ad confirmanda atque illustranda ea, quæ instrumentum Volaterranum de S. Octaviani capite et Ferrucci impietate hactenus num. 4 retulit, ipsa laudati Jovii verba subjungo. [Cum] Ferrucci non insulsa ratione reipub. urbem quoquomodo incolumem servare, quam avaritiæ militum, urbium excidiis vel parvo suo lucro gaudentium objicere mallet, alio ad parandam pecuniam ita vertebatur, ut sacrilega manu donaria antiquitus dicata templis, et religiose usque in eam diem custodita non cunctanter auferret . . . Quod vero summo religionis contemptu factum videri poterat, cælata argento altarium frontalia atque abacos cum candelabris atque calicibus conflari jussit. Postremo divorum urbis tutelarium, Octaviani scilicet atque Victoris argentea simulacra, quibus vera capita ipsorum Martyrum (S. Octaviano non convenit hic titulus) includebantur, ad hastam venalia in foro proposuit, ingenti cum luctu civium, muliercularumque præsertim crebris ejulatibus, quæ pietatis causa conceptis votis eminentem aperto paululum vertice sanctissimæ reliquiæ calvam exosculari consueverant. Hac in re ipso duce prudentior et religiosior in universum miles est inventus. Nam quum a Volaterranis omni pecunia exspoliatis capita redimi non possent, ne conflarentur, ipsi milites tacti religione pecuniam in pretium contulerunt ferme serius, quod eorum jam alterum simulacrum aurea barba pretiosius et magnitudine augustius (S. Victoris scilicet, uti testatur instrumentum Volaterranum, de Sancto illo agens) ad quæstoris officinam delatum, propereque conflatum fuerat.

h Ferruccio civibus Volaterranis infestior fuit Bartholus Tedaldus. Quid hic in eorum perniciem egerit distinctius ex Jovio citato cognosces pag. 148, 150 et 151. De Leonardo Tedaldo illius nepote, qui hic Thebaldus cognominatur, nihil profert.

i Ἄσφαξ, id est carbo, dicitur ulcus, inquit Goræus in Lexico medico, crustosum a sanguine in atram bilem converso et infervescente excitatum. Latini carbunculum vocant.

k Quæ Augustinus Florentinus, vel ut hic cognominatur Fortunius, de blasphemo divinitus punito cap. XXV narrat, invenies in Comment. num. 55. Quam latine edidit Vitam SS. Justi et Clementis, a Frosino, vel ut alii rectius, Euphrosyno Lapino et Silvano Razzio Italice vulgatam fuisse diximus num. 19. Ad tres scriptores istos, et ad lectiones Officii proprii de S. Octaviano lector aliquoties mox remittetur : sed loci citandi nihil habent, quod Commentario ꝑ insertum non sit. Hoc generatim semel monuisse sufficiat.

l Vide Commentarium num. 33.

m Consule

A m Consule dicta num. 58 et 64.

n Hæc de Sancto nostro apud laudatum Lipomanum invenire non potui.

o Sequitur relatio inspectionis reliquiarum infantis unius ex sanctis Innocentibus, S. Ugonis episcopi Volaterrani, qui dabitur vii Septembris, et S. Candidi M., de quo ad iii Februarii actum fuit.

p Quæ hic de SS. Justo et Clementis vita inseruntur, S. Octaviano illorum socio fere communia sunt; nec quoad rem ipsam differunt ab iis, quæ ex Augustino Florentino retuli § III; ubi etiam ostendi, quam suspectæ fidei sint documenta, ex quibus illa hausta fuerunt. Dein monemur, lectionem primam, quam ad Matutinum de tribus sanctis Patronis clerus Volaterranus legere consueverat, ab erratis chronologicis purgandam esse. Quænam illa sint, et quomodo eadem Volaterrani corrigenda judicarent, dictum est § 1 in fine. Aliquibus notitiis de SS. Justo et Clementis cultu productis, summatim ex Augustino Florentino recensentur miracula ab utroque Sancto patrata et a Papebrochio tom. I Junii a pag. 441 edita; quibus subjungitur aliud, quod hic transcripsi, quia etiam S. Octaviano attribuitur.

q Jovius supra laudatus lib. xxix et Scipio Ammiratus Historiarum Florentinarum lib. xxx præsidii Volaterrani constantiæ et virtuti bellitiæ adscribunt, quod Vastius et Maramaldus urbem frustra oppugnaverint: sed hic narrantur ejus patroni SS. Justus, Clemens et Octavianus cum caelesti angelorum exercitu obsessis in auxilium venisse. Mirum alicui videbitur Ferruccium,

cujus jussu paulo ante sacra templorum supellex direpta, et argentea S. Octaviani effigies, cui caput ejus includebatur, in foro venum exposita fuerat, hunc eundem Sanctum cum Justo et Clemente atque angelis in urbe defendenda adiutorem habuisse. Sed si Ferruccius tanto beneficio indignus fuerit, impetrare illud poterunt preces piarum monialium S. Lini, quæ primæ objiciebantur hostium in civitatem irruentium furori et effræni licentiæ, qua tum temporis milites victores in urbibus vi expugnatis impune passim utebantur.

r Eodem die xii Decembris, quo Sanctorum hactenus memoratorum reliquiæ in cathedralis sacrario visitatæ sunt, etiam illæ recognitæ fuerunt, quæ de S. Mario M. ibidem asservantur. Die xiii, xiv, xvi, xvii et xix Decembris varia in urbe et suburbiis templa lustrata, et quibus hæc ornantur, Sanctorum ossa et exuvie inspecta fuere. Die xxix ejusdem mensis domini deputati ad ecclesiæ cathedralis sacrarium, a quo exorsi fuerant, regressi sunt; peractaque ceterarum, quibus illud ditatur, reliquiarum visitatione, transferunt ad S. Octaviani sacellum, quod in eadem est cathedrali. De Sancti nostri corpore ibidem honorifice condito nos ea docuerunt, quæ a num. 10 ex instrumento desumpta sunt.

s Tres ultimæ subscriptiones terminantur vocibus, quas ad illarum sensum complendum ipse adjeci atque uncis inclusi. Leonerius et Inghiramius Italice subsignarant, quorum verba Latine reddidi.

t Relege annotata ad litteram k.

EX MS.
VOLATERRANO.

DE SANCTO NONNOSO PRÆPOSITO MONASTERII MONTIS SORACTIS IN ETRURIA ECCLESIAE,

C COMMENTARIUS PRÆVIUS.

F J. S.

Memoria Sancti in Fastis factis: scriptor Actorum S. Gregorius: locus et tempus, quibus floruit Sanctus.

SÆCULO VICINIA
MEDIUM.

Sanctus Martyrologus adscriptus.

Quamquam S. Nonnosus laudum suarum præconem habuit S. Gregorium, ejusque veneratio satis est antiqua, uti deinde ostenditur ex translationibus corporis; nullam tamen ipsius memoriam apud martyrologos antiquiores publici juris factos reperio. Illum tamen ut sanctum memoravit. Petrus de Natalibus in Catalogo lib. xi cap. xcvi, ubi recitat elogium ex S. Gregorio. Eundem sæculo xv annuntiavit auctor Florarii nostri Ms. paucis his verbis ad ii Septembris: Item sancti Nonnosi monachi. Editio Usuardi Lubeco-Coloniensis anni 1490 adjectam habet eodem die sancti Nonnosi memoriam hoc modo: Eodem die sancti Nonnosi monachi. Secuta Belini editio: Nonnosi monachi et confessoris. Molanus plura Septembris Tomus I.

de sancto addidit his verbis: Nonnosi monachi et confessoris, de quo Gregorius scribit lib. Dialogorum 1 cap. 7, quod inter alia miracula ingentem lapidem precibus movit, lampadem fractam reparavit, et oleum augmentavit. Consonat fere Canisius in Martyrologio Germanico. Locum recte adjecit Baronius in Martyrologio Romano, sed minus recte abbatis titulum; sic enim habet: In monte Soracte sancti Nonnosi abbatis, qui oratione sua ingentis molis saxum transtulit, aliisque miraculis coruscavit. Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italici expressit totum elogium Gregorii, seu Acta danda, quibus tamen addit, nescio unde acceptum: Obdormivit in Domino iv Nonas Septembris. Castellanus demum S. Nonnosum celebrat xix Augusti et ii Septembris, quod

52 priori

AUCTORE
J. S.

Acta scripsit
S. Gregorius
Magnus :

* n. el. us Sup-
pentionis

tempus et locus,
quo Sanctus
vixit :

non fuit abbas,
sed praepositus
cœnobii.

priori die colatur Bambergæ, uti observatum est apud nos in prætermisissis ad eundem diem XIX Augusti.

2 Aliqua S. Nonnosi gesta commemoravit S. Gregorius Magnus Dialogorum lib. I cap. VII, prout ea didicerat ex contemporaneis et fide dignissimis, quos ipse nominat. Unus ex iis erat Maximianus Syracusanus antistes, ad quem hac de causa S. Gregorius scripsit epistolam LI libri tertii editionis novæ, quæ hujusmodi est : Fratres mei, qui mecum familiariter vivunt, omni modo me compellunt aliqua de miraculis patrum, quæ in Italia facta audivimus, sub brevitate scribere. Ad quam rem solatio vestræ caritatis vehementer indigeo, ut ea, quæ vobis in memoriam redeunt, quæque cognovisse vos contigit, mihi breviter indicetis. De domno enim Nonnoso abbate, qui juxta domnum Anastasium de Pentomis * fuit, aliqua retulisse te memini, quæ oblivioni mandavi. Et hoc igitur, et si qua sunt alia, tuis peto epistolis imprimi, et mihi sub celeritate transmitti, si tamen ad me ipse non properas. Quod hic petit Gregorius, præstitum esse a Maximiano, patet ex initio elogii recitandi. Porro sanctus hic Maximianus, de quo actum est apud nos ad diem IX Junii, ante episcopatum abbas fuerat Romæ monasterii Gregoriani, atque eo tempore, aut jam antea, haud dubie didicerat, quæ noverat de S. Nonnoso. Alter testis adductus a Gregorio est Laurio monachus senex vicini monasterii, cujus abbas S. Anastasius familiaris fuerat cum sancto Nonnoso. Relatio igitur S. Gregorii fide dignissima est, etiamsi mira contineat.

3 Scribat illa Gregorius, vivente adhuc Maximiano, qui obiisse dicitur anno 594, ab alii 596. Cum autem Gregorius solam duorum senum auctoritatem afferat, verisimile est S. Nonnosum jam tunc triginta aut quadraginta annis fuisse defunctum. Hac de causa obitum fixi circa medium sæculi VI cum extensione multorum annorum, quibus serius vivere potuit aut citius mori. Mabillonius in Actis Sanctorum Benedict. tom. I pag. 246, ubi elogium Sancti dat ex Gregorio, ad marginem notat circa annum DLXXVI sed nullas allegat rationes. Illustrissimus de Aste in Annotationibus ad Martyrologium Romanum circa annum DXX. Castellanus late assignat sæculum sextum. Locum Majores nostri breviter sic descripserunt in Anastasio XI Januarii : Mons est Italiæ in agro Falisco apud Tiberis ripam, Soractes et Soracte antiquis dictus, vulgo nunc mons S. Silvestri, a cœnobio, quod in honorem S. Silvestri Carolomannus ædificavit, ut lib. 4 cap. 60 testatur Aimoinus, aut certe restauravit : fuit enim antea in Soracte cœnobium, ut infra ex S. Gregorio patebit. Leander (uti et alii) id monti nomen factum ait, quod in eo S. Silvester Pontifex olim latitavit : sed ille Silvestri latebræ hodie passim rejiciuntur ut fictitiæ. Etruriæ montem Soractem adscribit Mabillonius aliique. At id intelligendum de antiqua seu integra Etruria, non de hodierno Etruriæ magno ducatu, cum sit in illa Etruriæ parte, quæ est summi Pontificis inter oppidum Nepesinum et Tiberim : vulgo dicitur S. Oreste, uti locus vocatur a Castellano.

4 Demum occurrit dubium, an S. Nonnosus abbas fuerit monasterii sui, prout vocatur in recitata epistola S. Gregorii; an vero praepositus, quemadmodum infra vocabitur. Wion in Ligno Vitæ abbatem vocat cum Baronio. Me-

nardus vero lib. I Observationum in Martyrologium Benedictinum pag. 321 sic scribit : S. Nonnosus in hoc Martyrologio abbas appellabatur : sed tantum fuit praepositus in cœnobio montis Soractis, ut ait D. Greg. lib. I Dialog. cap. 7, qui et ait eum fuisse sub patre monasterii. Mabillonius Annalium tom. I pag. 170 hac de re sic habet : Gregorius in epistola ad Maximianum Syracusanum episcopum ait, se oblitum esse eorum, quæ is de domno Nonnoso abbate, qui juxta domnum Anastasium de Pentomis fuit, sibi retulerat; eaque rursus ex eo rescire capit. Hic duplex error, et quod Nonnosum abbatem vocet, qui tantum praepositus fuit; et quod Pentomis pro Suppentionia scribat : quod utrumque erratum in libro primo Dialogorum Gregorius emendavit. Error in titulo abbatis facile obrepere potuit S. Gregorio, dum necdum satis cognoverat gesta Sancti, de quibus idcirco Maximianum interrogat. At hic litteris suis haud dubie Gregorium docuit, S. Nonnosum abbatem non fuisse, sed secundarium monasterii præfectum, qui eo tempore praepositus, nunc passim prior vocatur. De praeposito agit Regula S. Benedicti cap. LXV. Attamen dubitavit ipse Mabillonius, an Ordinis sui fuerit Nonnosus, cum ejus Acta minoribus expresserit characteribus, uti facere consueverat de iis, de quorum Ordine dubitabat. Hisce Acta subjungo, corporis translationes infra examinaturus.

ACTA

Auctore S. Gregorio Magno lib. I Dialog. cap. VII.

GREGORIUS. De vicino nunc loco tibi aliquid narrabo, quod et viri venerabilis Maximiani episcopi, et Laurionis, quem nosti, veterani monachi, qui uterque nunc usque superest, relatione cognovi : qui scilicet Laurio in illo monasterio, quod juxta Nepesinam urbem Suppentionia a vocatur, ab Anastasio viro, sanctissimo nutritus est. Qui nimirum Anastasius, vitæ venerabilis viro Nonnoso praeposito monasterii b, quod in Soractis monte situm est, et propinquitate loci, et morum magnitudine, et virtutum studiis assidue jungebatur. Idem vero Nonnosus sub asperrimo sui monasterii degebat Patre : sed ejus mores mira semper æquanimitate tolerabat. Sicque Fratribus præerat in mansuetudine, sicut crebro Patris iracundiam ex humilitate mitigabat.

2 Quia vero ejus monasterium in summo montis cacumine situm est, ad quemlibet parvum hortum Fratribus excolendum nulla patebat planities : unus autem brevissimus locus in latere montis excreverat, quem ingentis saxi naturaliter egrediens moles occupabat. Quadam die, dum Nonnosus vir venerabilis cogitaret, quod saltem ad condimenta olerum nutrienda locus idem aptus potuisset existere, si hunc moles saxi illius non teneret; occurrit animo, quod eandem molem quinquaginta boum paria movere non possent. Cumque de humano labore facta esset desperatio, ad divinum se solatium contulit,

Sanctus familiaris S. Anastasio abbati Suppentionis, ac humilitate insignis, P

oratione supremam ingentem loco movet.

AUCTORE
S. GREGORIO
MAGNO.

A contulit, seque illic nocturno silentio in orationem dedit. Cumque mane facto ad eundem locum Fratres venirent, invenerunt molem tantæ magnitudinis ab eodem loco longius recessisse, suoque secessu largum Fratribus spatium dedisse.

lampadem fractam reparat,

3 Alio quoque tempore, cum idem Vir venerabilis lampades vitreas in oratorio lavaret, una ex ejus manibus cecidit, quæ per innumeras partes fracta dissiluit: qui vehementissimum Patris monasterii furorem timens, lampadis protinus omnia fragmenta collegit, atque ante altare posuit, seque cum gravi gemitu in orationem dedit. Cumque ab oratione caput levasset, sanam lampadem reperit, quam timens per fragmenta collegerat. Sicque in duobus miraculis duorum Patrum virtutes imitatus est: in mole scilicet saxi, factum Gregorii c, qui montem movit: in reparatione vero lampadis, virtutem Donati d, qui fractum calicem pristinae incolumitati restituit.

c

d

e

PETRUS e. Habemus, ut video, de exemplis veteribus nova miracula.

atque oleum multiplicat.

4 GREGORIUS. Visne aliquid in operatione Nonnosi de imitatione quoque Elisæi cognoscere?

PETRUS. Volo, atque inhiante cupio.

GREGORIUS. Dum quadam die in monasterio vetus oleum deesset, jamque colligendæ olivæ tempus incumberet, sed fructus in oleis nullus appareret, visum Patri monasterii fuerat, ut circumquaque Fratres in colligendis olivis ad exhibenda extraneis opera pergerent: quatenus ex mercede sui operis aliquantulum monasterio oleum deportarent. Quod Vir Domini Nonnosus fieri cum magna humilitate prohibuit f, ne exeuntes Fratres ex monasterio, dum lucra olei quærerent, animarum damna paterentur. Sed quia in monasterii arboribus olivæ paucæ inesse videbantur, eas colligi præcepit, et in prælo mitti, et quamlibet parum olei exire potuisset, sibimet deferri. Factumque est, et susceptum in parvo vasculo oleum Fratres Nonnoso Dei famulo detulerunt: quod ipse protinus ante altare posuit, cunctisque egredientibus oravit, atque accersitis postmodum Fratribus præcepit, ut hoc quod detulerant oleum levarent, et percuncta vasa monasterii exigue fundendo dividerent, quatenus benedictione ejusdem olei omnia infusa viderentur: quæ protinus ut erant vacua claudi fecit. Die vero altera aperta, omnia plena g repleta sunt.

f

g

PETRUS. Probamus quotidie impleri verba Veritatis, quæ ait: Pater meus usque modo operatur, et ego operor.

quo tempore vixit, ut habet Mabillonius tom. II Annalium pag. 132. Forte præcedens omnino destructum erat, cum illud suum in honorem S. Silvestri ædificavit Carolomannus circa annum 747. Citat tamen Mabillonius Chronicon sæculo x scriptum, in quo dicitur Carolomannus accessisse ad monasterium jam conditum, ita ut verisimilius appareat, ab eo solum esse instauratum. Petrus Aldobrandinus, archiepiscopus Ravennas, et S. R. E. Cardinalis sub initium sæculi xvii monasterium in monte Soracte instauravit, in eoque posuit Cistercienses reformatos, seu Congregationis Fulvensis. Audi Ughellum tom. II Italix sacræ col. 395 in Petro Aldobrandino: Inque monte Soracte monachis Cisterciensibus ex congregatione Fulvensium antiquum quondam domicilium, elegantius reparatum præstitit incolendum, commodiori adhibito censu, qui Numini die noctuque inservituris sufficeret. De instaurato ibidem Sancti cultu agemus postea.

c Designat S. Gregorium Neocæsariensem episcopum, cognomento Thaumaturgum, cujus simile factum passim celebratur, et in cujus Vita illud narratur a S. Gregorio Nysseno, ut observat editor. Colitur ille Sanctus xvii Novembris.

d S. Donatum episcopum Aretinum et martyrem intelligit editor S. Gregorii Operum cum Mabillonio. Et revera in Actis S. Donati apud Mombrinium miraculosa fracti calicis reparatio asseritur. Verum Acta illa tam confuse scripta sunt, ut mixta videantur duorum Donatorum gesta, Aretini videlicet et Euræensis in Epiro. Consule dicta in S. Donato Aretino ad vii Augusti, et in Donato Euræensi ad xxx Aprilis.

e Petrus hic, qui cum S. Gregorio in Dialogis colloquitur, diaconus fuit, de quo ipse initio Dialogorum sic habet: Dilectissimus filius meus Petrus diaconus adfuit, mihi a primævo juventutis flore amicitias familiariter obstrictus, atque ad sacri verbi indagationem socius etc. Hujus Petri elogium historicum dat Mabillonius tom. I Actor. Ordinis sui pag. 497.

f Modeste persuadendo abbati id non expedire, ut innuunt voces magna humilitate.

g S. Elisæi prophetæ factum huic simile legitur iv Reg. iv.

E

F

ANNOTATA.

a Suppentonia monasterium fuit inter Nepesinam civitatem et montem Soractem juxta locum, qui nunc dicitur Castellum S. Eliæ, a Nepesina civitate duobus miliaribus distans, ubi est adhuc nobilis ac vetus ecclesia, nomine S. Eliæ atque S. Anastasii Deo dicata, non longe a monte Soracte, illudque ipsum olim Suppentoniam appellatum esse, testatur Baronius se didicisse ex incolis loci. Hæc paulo latius in Anastasio apud nos ad xi Januarii num. 1. Porro Nepesina civitas, aliis Nepet et Nepete, vulgo Nepi dicta-episcopalis est in Etruria Pontificia. De Maximiano consule Commentarium, num. 2.

b Monasterium in monte Soracte structum aut instauratum est a Carolomanno, qui ibidem ali-

AUCTORE
J. S.

GLORIA SANCTI POSTHUMA

Seu appendix de translationibus reliquiarum, cultu et miraculis.

§ I. Corpus S. Nonnosi Frisingam translatum: auctor translationis et tempus investigatur, aliaque huc spectantia elucidantur: inventio corporis Frisingæ sæculo XII.

Frisinga, urbs episcopalis, in media fere Bavaria ad Isaram fluvium sita, atque antistiti suo ut principi subdita, a multis sæculis possedit pretiosissimum corpus S. Nonnosi, quem ut patrum suum magna pietate veneratur. Verum non omnino constat, unde et quo tempore, aut cujus industria, thesaurum hunc obtinuerint Frisingenses. Quippe unde Frisingam translatum sit S. Nonnosi corpus, nullibi satis expositum reperio; de tempore vero translationis et auctore variae sunt variorum sententiae, quas mox discutere incipiam, ubi pauca notavero de loco, ex quo Frisingam transferri potuit. Dubitare non possumus, quin corpus S. Nonnosi sepultum fuerit in monasterio montis Soractis, cujus fuerat Praepositus, seu Prior, uti hoc tempore communis vocatur secundarius abbatium Benedictinarum superior. Attamen sacrum ipsius corpus in illo monasterio, quod destructum fuit a Longobardis, non videtur permansisse usque ad Translationem Frisingensem; sed ad tutiorem locum fuisse translatum. Antonius de Effectis in Opusculo Italico de Monumentis S. Nonnosi, montis Soractis, et locorum adjacentium, quod editum est Romæ anno 1675, part. I cap. IV pag. 27 Italice scribit, quæ reddo Latine: Destructum fuit dictum monasterium a Longobardis, et quo modo corpus S. Nonnosi Frisingam Bavariae urbem delatum sit, suo loco dicam. Alii credunt, ab eremita quopiam, aut monacho Bavaro vel Flandro, partem corporis delatam esse ad dictam civitatem, ubi hodieque insigni veneratione colitur; partem vero ad Castellum S. Eliæ, affirmantibus loci civibus ex traditione antiqua, conservari in sua ecclesia istas reliquias cum reliquiis S. Anastasii monachi, iisdem tamen locum determinatum ignorantibus. Traditio illa incolarum Castelli S. Eliæ suspitionem ingerit, corpus eo primum fuisse delatum: sed ignorantia loci et cultus intermissio magis etiam persuadent, id ibidem relictum non fuisse.

2 Laudatus scriptor mox subjicit sequentia: Nisi malimus cum Platina dicere, Adrianum I Papam, cum prævideret sacrilegam barbariem

Longobardorum, ordinavisse, ut omnes reliquiae ex locis sacris et cimiteriis ad urbem ferrentur, ne ab impiis profanarentur. Unde ad Castellum S. Eliæ munitum, ideoque dictum CASTELLUM, translatae fuerint hae S. Nonnosi, atque aliae ex vicinis locis. Non quidem invenio locum Platinæ, quem citat, in Adriano I; at factum ejusmodi est, ut credibile sit, id actum fuisse a pluribus Pontificibus. Idem scriptor part. II cap. II pag. 768, ubi agit de translatione Frisingensi, alia assert, quæ augent suspicionem de corpore primum translato ad Castellum S. Eliæ, indeque postmodum Frisingam: quod furtim contigisse aliqui crediderunt. Quippe sic loquitur de traditione seu fama furtivæ translationis: Eandem famam vigere hodieque in Castello S. Eliæ testatur P. Stella in Vita S. Nonnosi tam impressa quam manuscripta, cum credant loci incolæ inveniri etiamnum in sua ecclesia, S. Anastasio dicata, sepulcrum S. Nonnosi sine reliquiis suis, furtim inde ablati a Religiosis peregrinis. Cum supra dixerit, traditionem illorum civium esse, servari hodieque in loco ignoto ecclesiae suæ reliquias S. Nonnosi; nunc vero ex aliena opinione idem asserat de sepulcro, suspicari licet, divisas esse opiniones incolarum, atque alios velle solum superesse sepulcrum vacuum; alios vero haberi etiamnum reliquias S. Nonnosi in ecclesia Castelli S. Eliæ. Assertio utriusque partis verisimile facit, eo aliquando translatum fuisse corpus; at satis certum aliunde apparet, reliquias ibidem non fuisse relictas, uti patebit ex dicendis de translatione Frisingensi, de qua nunc agere incipiam.

3 Carolus Meichelbeck, Ordinis S. Benedicti, sæculo nostro in lucem edidit Historiam Frisingensem, duobus tomis comprehensam, in qua scriptor ille eruditus variis locis agit de translatione et inventionibus corporis S. Nonnosi. Ex hoc Opere, collato cum Opusculo jam laudato Antonii de Effectis, colligi posse translationis S. Nonnosi historiam, satis perspexeram, quando Acta S. Nonnosi elucidanda suscepi; verum miracula plurima, tempore translationis ac deinde patrata, deesse mihi dolebam; cum humanissime ad subsidium nostrum accessit reverendissimus dominus Ildephonsus abbas Weißenstephanensis, qui non modo desiderata miracula nobiscum communicavit, sed eruditam quoque Collectionem adjunxit, qua viam mihi monstraret ad hanc translationis historiam facilius expediendam. Utar igitur gratis collata ab eruditissimo abbate opera: utar etiam laboribus R. P. Mauritii Chardon rectoris collegii nostri Constantiensis, cujus industria omnia nobis collecta sunt ac transmissa, atque insuper non pauca miracula, quæ dabuntur inferius, e Germanico idiomate Latine reddita. Hæc virorum de Actis S. Nonnosi optime meritorum commemoratio ad indicium grati animi præmittenda fuit, qua etiam fiet, ut lector intelligat, quid velim, ubi nominabo Collectionem reverendissimi abbatis Weißenstephanensis.

4 Alii translationem S. Nonnosi attribuant Hittoni, qui sætus est inter Frisingensium antistites, quique ecclesiam illam laudabiliter administravit ab anno fere 811 usque ad annum 835, uti ostendere conatur Meichelbeckius tom. I, ubi gesta Hittonis fuse pertractat. Hæc sententia innectit translationem sæculo IX. Alii vero ac plures scriptores asserunt, corpus translatum fuisse Frisingam a Nigero episcopo, cujus initia

b) illudque ante verosimiliter delatum fuerat ad Castellum S. Eliæ:

monumenta, e quibus petendo translationum historia:

translationem alii Hittoni et sæculo IX alii vero Nigero attribuant et sæculo XI:

A *tia ad annum 1039, finem ad annum fere 1052 retulit Meichelbeckius. Horum igitur si vera est sententia, corpus translatum fuit sæculo XI. Utramque opinionem conciliare utcumque nititur Antonius de Effectis, qui existimat partem corporis ab Hittone primum Frisingam delatum; aliam vero partem eo translata esse Nitgeri episcopi tempore. Cum nulla harum opinionum suis destituatur rationibus, diligenter investigandum est, quænam appareat probabilior.*

referuntur va-
rii, qui Nitgeri
tempore corpus
translatum di-
xerunt;

B *5 In Proprio Festorum, seu Breviario diæ-
cesis Frisingensis, quod impressum sæculo præce-
dente, ad 11 Septembris habentur tres lectiones
de S. Nonnoso, ex S. Gregorio desumptæ, cum
hac additione in fine: Cujus sacrum corpus per
Nitgerum episcopum huc Frisingam deportatum,
honorifice asservatur. Hundius in Metropoli Sa-
lisburgensi tom. III pag. 435 ex vetusto Ms. li-
bro recitat elogium Germanicum Nitgeri, in
quo eidem adscribitur translatio. Pro hac senten-
tia Antonius de Effectis part. II Opusculi sui
cap. II adducit etiam auctoritatem Marci Chin-
gen Societatis Jesu, qui erat confessarius episcopi
Frisingensis, ac interrogatus de S. Nonnoso
sic respondit: Post diligentem inquisitionem hæc
deprehendi. S. Nonnosi corpus, qui fuit præpo-
situs monasterii in monte Soracte siti, Frisin-
gam translatum esse a Nitgero episcopo Frisin-
gano... De hoc sacro corpore post geminum
incendium, quo ecclesia Frisingana funditus pe-
riit, nunc habentur tantum tria ossa majora
cum paucis quibusdam reliquiis. Sic ille, ante-
quam alia pars corporis esset inventa. Addit
idem scriptor verba vicarii generalis Frisingensis,
qui eidem opinioni adstipulatur. Ægidius Ram-
bekhius in Calendario Benedictino ad 11 Septem-
bris ex S. Gregorio contexuit elogium S. Non-
nosi, ejusque translationem similiter Nitgero
adscripsit, uti disco ex laudata Collectione abbatis
Weichenstephanensis Ildephonsi, qui totum illud
elogium ibidem recitavit. Eandem demum opi-
nionem amplexus est Hanzisius noster tom. I
Germaniæ sacræ corollario x in fine, ubi me-
morat institutam Sancti festivitatem Pataviæ *
his verbis: Novissime inter festa propria diæce-
seos Pataviensis relatus est S. Nonnosus abbas,
cujus corpus quondam e monasterio, quod erat
in monte Soracte, deportatum Frisingam per
Nitgerum episcopum, dein ab Joanne Francisco
Frisingensium præsule detectum anno MDCVIII,
die xxvii Januarii, publicæque venerationi
expositum anno sequenti, die 2 Septembris,
multis continuo beneficiis inclaruit. Raymundus
episcopus ejus festum eadem die 2 Septembris
sub ritu semiduplici cum lectionibus propriis per
diæcesim Pataviensem agi mandavit. Hæc reci-
tavi, ut illa cultus extensio, cui novissima
corporis inventio occasionem præbuit, simul in-
telligeretur. Nunc vero præcipua fundamenta
sententiæ prioris, quæ Hittoni translationem
attribuit, similiter referamus.*

dantur etiam
argumenta Hit-
toni faventia,

C *6 Meichelbeckius tom. I pag. 117 in Hittone
sic habet: Lego in quodam vetusto codice,
qui in inclyto monasterio Andecensi asservatur,
ab Hittone episcopo Frisingensi non solum cor-
pora SS. Alexandri et Justini, verum etiam
S. Nonnosi confessoris fuisse Frisingam allata. Id
ut credibile esse dicamus, tanto facilius move-
mur, quanto certius nobis constat, hujus San-
cti festum jam fuisse annotatum in Frisingensi
Liturgia, ante annum Christi millesimum scri-
pta, et quidem majusculis rubricatis literis, ut*

Gamansius advertit. Certe tria illa sacra cor-
pora in restauratione cathedralis ecclesiæ, ab
Alberto I episcopo facta, simul fuisse inventa,
alibi dicemus. Tria hic argumenta simul memo-
rantur, quæ singula vim suam habent. Primum
est ab auctoritate vetusti codicis, cui tamen fa-
cile præponderant allata mox pro contraria sen-
tentia. Secundum vim habet efficaciorē, modo
satis constet de vetustate laudatæ liturgiæ: non
enim est credibile, memoriam S. Nonnosi ad-
scriptam fuisse liturgiæ Frisingensi, priusquam
eo delatæ essent Sancti reliquiæ. Tertium veri-
similitudinem quamdam habet, quia corpora de-
inde simul inventa; non multum tamen efficaciam
ad probandum, ut mox patebit.

E *7 Secundo argumento maxime acquiescerem,
nisi alia asferret ipse Meichelbeckius, quibus vis
illius non parum enervaretur. Audi laudatum
scriptorem in Nitgero pag. 248, ubi idem
argumentum altert sic opponit: Cui etiam
domestici episcoporum catalogi adjungunt aliud
encomium, quod scilicet Nitkerus corpus S. Non-
nosi, Soractensis monasterii præpositi seu prioris,
miris in miseros beneficiis indies clarum,
ex Italia Frisingam advexerit. Verum quo minus
huic opinioni tam facile accedamus, Gamansius
obstat, qui scribit in Calendario vetustissimæ,
et ante annum Christi millesimum scriptæ, li-
turgiæ Frisingensis se reperisse festum S. Nonnosi,
et quidem majusculis rubricatis litteris expres-
sum; ut adeo corpus illius sancti Confessoris
jam multis ante Nitkeri episcopatum annis Fri-
singæ asservatum fuisse videatur. Unde præstat
assentiri iis potius membranarum, in quibus ea
S. Nonnosi translatio Hittoni episcopo asseritur,
ut alibi monuimus. Fateor ratiocinium istud re-
cte deductum esse; at dubito, an fundamentum,
quo nititur, tam sit solidum, ut tantam firmiter
sustinere possit structuram. Certe monumenta
omnia Frisingensia, nimirum Breviarium, epi-
scoporum catalogi, adductum ab Hundio instru-
mentum Germanicum, aliorumque jam memo-
rata judicia, longe præponderant uni codici
Andecensi, cujus vetustas non enuntiatur. Præ-
terea quod corpora simul inventa sint sæculo XII,
nihil evincit, cum corpora SS. Alexandri et
Justini non manserint eo loco, quo primum fuere
deposita, sed translata sint ad cathedralem, F
ibique inventa. Potuerunt igitur tria illa sacra
corpora conjungi, dum ad cathedralem fuere
translata.*

*8 Nunc quærere liceat, unde cognoverit Ga-
mansius, laudatam Liturgiam fuisse scriptam
ante annum millesimum? Si certa habuisset istius
vetustatis indicia, haud dubie illa expressisset.
Itaque vix dubito, quin de antiquitate Litur-
giæ judicaverit ex characteribus, uti aliqui
solent facere scriptores, qui solo intuitu codicis
Ms. mox de illius vetustate judicium ferunt,
certoque definiunt, quo sæculo codex sit exara-
tus. Verum, ignoscant mihi velim eruditi illi
antiquorum codicum judices, si tantum illorum
judicio certitudinem non attribuiam, quantam
ipsi fortasse oculorum suorum examini tribuen-
dam existimant; si, inquam, existimem ipsos
facile aberrare posse ad annos plurimos, quin
et subinde ad sæculum unum et alterum. Porro
hic aberratum fuisse in sæculo scriptæ Liturgiæ,
vehemens mihi suspicio est partim ex dictis, par-
tim ex iis, quæ rursum ipse scripsit Meichel-
beckius in Hittone pag. 116 in hunc modum:
Ad Hittonis laudes præcipue pertinet illud, quod
nonnemo*

AUCTOR
J. S.

sed ex illis pri-
mum et tertium
exigui est mo-
menti,

secundum vero,
quod præci-
puum est, ita
infirmatur

AUCTORE
J. S.

nonnemo monachorum Weihenstephanensium, seculi sive undecimi, sive ad summum duodecimi scriptor, ad iv Idus Decembris Martyrologio venerabilis Bedæ adjecit his verbis : « Hitto Frisingensis episcopus, qui in isto loco » primus initiavit Dei servitium cum uno præposito et sex præbendariis ; qui et S. Alexandrum et S. Justinum de Roma huc attulit ». Lego in alio Weihenstephanensi codice, eam collegii illius foundationem contigisse anno Christi dcccxxx. . . Translationem vero corporum sanctorum Alexandri Papæ et martyris, et S. Justinii presbyteri, referri videmus ad annum Christi dcccxxxiv, quo Hittonem Romam venisse, et a Gregorio IV PP. benigne exceptum, ac sacris illis, aliisque reliquiis in festo Pentecostes donatum fuisse scribunt.

ex variorum
silentio, ut ce-
dere debeat
argumentis
opinionis con-
trariæ, quæ
apparet proba-
bilior :

B

9 Hæc, inquam, verba cum præcedentibus collata suspicionem mihi ingerunt, non ab Hittone, sed a Nitgero, obtentas esse S. Nonnosi reliquias, et laudatam liturgiam sub eodem Nitgero, aut serius, scriptam esse : nam et monachus ille Weihenstephanensis, sæculi xi aut xii scriptor, et alii memorati, qui annum et diem translatorum corporum SS. Alexandri et Justinii assignarunt, nec ignorare potuisse videntur nec tacere S. Nonnosi corpus, si istud ab eodem Hittone fuisset impetratum. Argumentum hoc confirmatur ex donatione, quam inter instrumenta ejusdem tomi pag. 353 num. 709 edidit Meichelbeckius : in ea enim legitur : Hoc factum in publico synodo in monte S. Stephani, ubi ossa cum pulvere sancti Alexandri et sancti Justinii honorabiliter humata cernuntur. Instrumentum est anni 860. Auctor vero subjicit verba quædam Chronici Weihenstephanensis, quibus adstruitur translatio corporum SS. Alexandri et Justinii ex laudato cænobio ad cathedrallem Frisingensem, sed similiter sine ulla mentione S. Nonnosi. Satis igitur certum apparet, corpus S. Nonnosi non fuisse sæculo ix conjunctum cum corporibus SS. Alexandri et Justinii, et errasse illos, qui putarunt tria illa corpora simul fuisse Frisingam translata. Huic autem errori occasionem præbere potuit inventio illorum corporum in cathedrali Frisingensi, ubi simul postmodum inventa sunt, ut videbimus. Alii vero scriptores, qui Nitgero attribuunt translationem S. Nonnosi, non inciderunt in errorem illum de translatis cum eo Alexandri et Justinii corporibus ; atque tum hac de causa, tum quia plures et antiquiores videntur, illorum sententiam altera probabilior sic existimo, ut tamen in contrariam facile sum abiturus, si certis rationibus ostendatur asserta vetustas Liturgiæ Frisingensis.

C

verisimile non
est, ab utroque
laudato epi-
scopo partem
esse transla-
tam :

10 Restat breviter examinanda sententia Antonii de Effectis, qui credidit aliquas S. Nonnosi reliquias ab Hittone translatas esse, alias vero postea a Nitgero obtentas. Non alia militat ratio pro hac opinione, quam quod alii translationem attribuant Hittoni, alii Nitgero, quodque scriptores sic facile conciliari possint. Verum ætas scriptorum illorum non tantam ipsis auctoritatem tribuit, ut ea nos cogat ad conciliationem ejusmodi. Pro altera ratione allegaverat laudatus scriptor varia ecclesiæ Frisingensis incendia ; cumque eo tempore Frisingæ non nisi tria ossa majora S. Nonnosi nota haberentur, conjiciebat aliam corporis partem, quam ab Hittone translata suspicabatur, incendio consumptam esse ante Nitgeri tempora, eamque fuisse

causam, cur Nitgerus relictam in Italia partem obtinuerit. At hæc ratio prorsus collapsa est post inventam anno 1708 partem corporis majorem, quæ diu latuerat abscondita. Quippe tria illa ossa a reliqua parte corporis separata fuisse, dum inventæ primum sunt reliquiæ sæculo xii, ut venerationi fidelium exponerentur, longe verisimilius ac credibilius est, quam separationem illam contigisse ob geminam translationem, quæ nulla fulcitur auctoritate.

11 Qua occasione, quove modo reliquiæ S. Nonnosi Frisingensi ecclesiæ obtigerint per Nitgerum, non potest certo definiri. Antonius de Effectis part. ii cap. ii scribit, constantem esse famam ac traditionem ecclesiæ Frisingensis, clanculum ablatas ex Italia fuisse per monachos Flandros, atque ecclesiæ Frisingensi traditas. Ipsis Frisingensibus hujusce traditionis judicium permitto, cum id in ipsorum scriptis non reperiam, cumque reliquiæ transferri potuerint multis aliis modis, nimirum per imperatorem, qui Nitgeri tempore Romæ coronatus est, ac deinde in Bavariam rediit ; per Nitgerum ipsum, quem in Italia fuisse constat, ac demum per legatos, qui hac de causa mitti potuerunt. Ignoro igitur, an multum fidei mereantur, (licet alioquin similia subinde contigerint) quæ scribit laudatus auctor Italice, quæque Latine reddo hoc modo : Dominus Joannes Carolus Ferruccijs, musicus serenissimi electoris Bavariæ, ad quem fuerat scriptum, ut instrueret, quo modo reliquiæ istæ fuissent Frisingam translatae, respondit ; per monachos illos Flandros, qui Roma venientes, per illam viam redibant in Flandriam : atque hanc non modo esse opinionem vicarii generalis, sed traditionem antiquam cleri illius civitatis. Eandem famam vigere hodieque in Castello S. Eliæ, testatur P. Stella in Vita S. Nonnosi tam impressa quam manuscripta, cum credant loci incolæ inveniri etiamnum in sua ecclesia, S. Anastasio dicata, sepulcrum S. Nonnosi sine reliquiis suis, furtim inde ablati a Religiosis peregrinis.

ocasio transla-
tionis et modus
est incertus.

E

12 Corpus S. Nonnosi inventum deinde esse occasione instauratæ ecclesiæ cathedralis, narrat Meichelbeckius in Alberto I pag. 357 his verbis : Jacienda erant, ut modo diximus, fundamenta pro nova cathedralis basilicæ structura, jamque fossore operi manus diu adhibuerant, cum ecce ! reperta sunt tria corpora, quæ viri grandævi contendebant esse sanctorum Alexandri Papæ et martyris, Justinii confessoris, ac Nonnosi monachi, ab Hittone episcopo Roma Frisingam asportata. Verum cum testibus illis fides non adhiberetur, sacra illa ossa non solum sine veneratione, sed etiam absque omni custodia aliquamdiu neglecta jacebant, ac denique jamjam extra templi aditum exportanda erant. At cum portitores sacras illas exuvias ad locum januæ ecclesiæ detulissent, pedem extra ecclesiæ ambitum efferre minime potuerunt, adeo, ut re magis perpensa, maturiusque discussa nemo esset, qui non intelligeret, vera esse, quæ viri senio graves asseruerant. Hinc satim ad alia consilia conversis animis, ædícula lignea constructa est, qua sacra illa ossa tantisper congererentur, dum nova ecclesiæ fabrica consurgeret. Auxere incredulis fidem multa prodigia, quæ ad illam ædículam accidere, dum ex insessorum corporibus maligni hospites ejiciebantur, cæci oculorum usum recipiebant, aliisque variis morborum generibus vexati mortales liberabantur.

Inventum sæ-
culo xii corpus
S. Nonnosi cum
duobus alijs,

F

A tur. Ita Deus Sanctorum suorum ossa majori fidelium cultu deinceps honorari voluit. Hæc ex fide Freiburgeri. Unde vero is eam narrationem excerpserit, nobis hactenus manet incognitum : qui interea iterum suspicamur, complures membranas, chartasque Frisingenses sive domesticorum incuria periisse, sive extraneorum fraude fuisse amissas.

et depositum in
crypta ecclesie
cathedralis, ubi
diu latuit.

B 13 Sane divi Nonnosi sacra pignora a sancto Eberhardo Salisburgensi archiepiscopo, et religiosissimo antistite nostro Alberto, fuisse in tumultu elevato cryptæ cathedralis ecclesiæ posthac adjectis præclaris signis reposita, apparuit mira Dei providentia, cum celsissimus ac reverendissimus princeps et episcopus Frisingensis Joannes Franciscus die xxvii Januarii anno MDCCVIII tumultum illum præter omnem expectationem detexit et aperuit. Qua de re suo loco plena manu agi poterat. Hactenus laudatus scriptor, quocum inventionem et translationem sacri hujus thesauri, qui post expositam modo translationem rursus, paucis ossibus exceptis, in oblivionem abiit, suo loco exponam. Porro, quod spectat ad tempus depositi corporis in crypta, depositio illa facta est anno 1161, uti liquet ex inscriptione quæ anno 1708 cum sacris ossibus inventa est. Legitur hæc inscriptio in Opusculo Germanico, quod anno 1709 luci dedit Benedictus Eberschwang, ibique pag. 29 exprimitur hoc modo : ANNO. INCAR. DNI M CLXI. ANNO ALBERTI. PRISING. EPI. III. PRÆSENTE. EBERHARDO. SALBURG. ARCHEPO. TNSLATU. T. CORP. SCT. NONNOSI. CFESO. POST. INCENDIU. IN. HANG. CRIPTA. Inventum quoque fuit utriusque antistitis sigillum. Salisburgensis hanc in circuitu habet inscriptionem, ab eodem auctore pag. 34 editam : EBERHARDUS. DEI. GRATIA. SALZBURGENSIS. ARCHI. EPS. Hæc vero erat in sigillo Alberti Frisingensis : ADALBERTUS. DEI. GRATIA. FRISINGENSIS. EPS. Hæc monumenta nullum relinquunt dubium de tempore translationis.

§ II. Restitutus præterito sæculo cultus S. Nonnosi in monte Soracte; reliquiæ Frisinga eo missæ; impetrata ibidem beneficia.

Cultus in monasterio montis Soractis instaurari ceptus,

Destructo aut deserto montis Soractis monasterio, translatisque Frisingam Sancti Nonnosi reliquiis, memoria ipsius, aut certe cultus, prorsus exoleverat in priori loco, donec circa medium sæculi xvii quorundam monachorum pietate et industria effectum sit, ut quasi ex cineribus resuscitaretur. Historiam hanc fuse narrat Antonius de Effectis rebus gestis contemporaneus part. ii cap. iii, cujus relationem huc transferam partim compendio, partim ipsis ejus verbis Latine reddendis, prout ad institutum nostrum expedire videbitur. Dixi in Annotatis ad Acta lit. b instauratum ac Cisterciensibus reformatis traditum monasterium montis Soractis circa initium sæculi xvii per Eminentissimum Aldobrandinum. Verum, uti ob perpetua fulminis pericula ante sæpe fuerat desertum, ita rursus ex hoc monasterio, fulminibus partim destructo,

laudati religiosi concesserant in eremitorium S. Mariæ Gratiarum, tamquam in locum fulmini minus expositum. Unus ad custodiendum monasterium remanserat P. Andreas a S. Bonaventura, natus Burgi S. Sepulcri, qui magna armatus fiducia in Deum, vitam ibi ducebat solitariam, teneraque in S. Nonnosum ducebatur pietate, cum nosset eundem locum ab eo fuisse inhabitatum. Tantum jam ipse effecerat, inquit laudatus de Effectis, ut anno MDCLV, die vii Augusti, impetraverit a sacra Rituum Congregatione facultatem celebrandi Missam (de S. Nonnoso) et anno MDCLVII, die vii Septembris facultatem recitandi Sancti Officium de communi in ipsius festivitàte. Hoc instaurati cultus initium.

15 Eodem anno 1658, die xx Novembris, Roma in Galliam rediturus, montem Soractem ascendit P. Petrus Naude, presbyter Gallus ex Ordine S. Pauli primi eremitæ Trevis in Campania, cum socio laico. Hic presbyter, dum lustraret loca monasterii, miraculis S. Nonnosi memorabilia, narravit se in transitu per Bavoriam venisse ad civitatem quamdam, in qua festivitàs S. Nonnosi ritu solemnissimo agebatur, vidissequæ lectiones Officii ex S. Gregorio compositas, in quibus referebantur miracula, quorum narrationem in lustratione locorum audiebat. Cum nomen civitatis excidisset laudato Patri Naude, promisit se omnem diligentiam adhibiturum in reditu per Germaniam, ut docere posset, ubi celebraretur Sancti festivitàs. Stetit promissis P. Naude, et die xxiii Januarii anni 1660 litteris suis inclusum transmisit ad monachos montis Soractis testimonium Joannis Jacobi Gasner, vicarii generalis principis et episcopi Frisingensis, quod erat conceptum his verbis : Episcopatus Frisingensis vicarius in spiritualibus generalis. Præsentibus notum facimus et attestamus S. Nonnosi confessoris, quem in Soractis montis monasterio aliquando vixisse, fide dignis monumentis constare tradunt, sacras venerabilis corporis exuvias, a Nitgero episcopo Frisingensi ad cathedralem hanc ecclesiam translatas, pio ac religioso Christi fidelium cultu in præsens adhuc honorari, ejusdemque annuam memoriam, tamquam singularis patroni, ii Septembris solemnii Officio a dictæ diocesis clero celebrari : in fidem præsentibus officii, quem * gerimus, sigillo, manusque subscriptione roboratis, quæ datæ sunt Frisingæ die xix Novembris MDCLIX etc. Hoc testimonium una cum lectionibus propriis secundi Nocturni, prout recitantur Frisingæ, acceperunt monachi Soractenses per socium laicum prædicti Patris Naude die xi Aprilis anni 1660.

16 Monachi Soractenses, accepta hac notitia, studiose allaboraverunt, ut obtinerent partem aliquam Sancti reliquiarum. Precibus idcirco institerunt apud reverendissimum dominum Hyacinthum Fantozzy, et D. Archangelum di Lazzara. Hi autem usi opera P. Michaëlis Estmor Societatis Jesu, Romæ pænitentiarii pro Germanis, litteras dederunt tum ad serenissimum principem Frisingensem, tum ad ipsius confessarium R. P. Marcum Chingen Societatis Jesu. Hisce litteris, qua pars reliquiarum S. Nonnosi flagitabatur, annuit serenissimus princeps Albertus Sigismundus, atque os unum cum litteris authenticis, quas mox recitabimus, donavit, curam illud transmittendi demandans laudato suo confessario. Hic autem prima usus occasione, illud

AUCTORE
J. S.

ibique obtenta
notitia de festi-
vitate et reli-
quis Frisingen-
sibus :

* quod

reliquias pro
Soractensibus
petitas mittit

ABDONES
J. S.

illud perferendum commisit R. P. Georgio Molligni Rectori Societatis Jesu Monachii, qui Romam ibat cum R. P. Provinciali ad congregationem generalem; atque ita reliquiae pervenerunt ad P. Michaëlem Estmor, qui cum aliis eas detulit die in Julii anni 1661 ad Eminentissimum Cardinalem Antonium Barberinum, qui abbas erat Commendatarius monasterii S. Silvestri in monte Soracte. Ostendit etiam Eminentissimo Cardinali litteras R. P. Chingen, xx Martii anni 1661 datas, in quibus hæc leguntur: Tandem aliquando milto reliquias S. Nonnosi cum instrumento authentico per R. P. Rectorem Monacensem etc. Serenissimus et reverendissimus meus princeps mihi clementissime demandavit suo nomine etc.

Albertus Sigis-
mundus episco-
pus Frisingensis
cum litteris.

17 Eminentissimus dominus reliquias decenter involutas, variisque sigillis munitas aperuit et recognovit, uti et instrumentum authenticum iis adjunctum, quod huic loco inseram, cum eo conferrentur multa ex prædictis. Antonius de Effectis, ex quo omnia hæc desumpsimus, illud recitat pag. 176 hoc modo: Albertus Sigismundus Dei, et Apostolicæ Sedis gratia episcopus Frisingensis, comes Palatinus, dux Landgravius Leuthenbergius universis etc. salutem etc. Cum notitia infrascriptorum advenerunt nobis superiore anno MDCLX litteræ reverendissimi D. Hiacinthi Fantozii de Terra Sancti Orestis, antiquitus S. Edisti nuncupata, in spiritualibus et temporalibus vicarii generalis eminentissimi et reverendissimi D. Cardinalis Antonii Barberini, abbatis et perpetui commendatarii abbatiæ Trium Fontium ad Aquas salvas de Urbe, et S. Silvestri de Monte Soracte, dictæ terræ S. Orestis, nullius diocesis, Provinciae Senensis: cleri secularis ejusdem terræ, Prioris et monachorum congregationis Reform. S. Bernardi Cisterciensis Ordinis in monasterio sancti Silvestri, et B. Mariæ Gratiarum in dicto Monte Soracte degentium, et communitatis, et hominum dictæ Terræ Sancti Orestis, quibus continebatur, quod cum dictus clerus secularis, et monachi præfati in Martyrologio Romano singulis annis pro secunda die Septembris audirent legere festa Sanctorum, ac præcipue: « In Monte Soracte » S. Nonnosi abbatis, qui oratione sua ingentis » molis saxum transtulit, et aliis miraculis co- » ruscavit » admirabantur, et sæpe colloquebantur, suspirantes et dolentes, quod de hujusmodi Sancto in dicto Monte, ubi vitam degit, nullum festum ageretur, nec ejus sacrum corpus, ejusque sanctæ reliquiae, ubi exstarent, sciretur, et in hoc statu tot annorum secula pertransierunt.

quibus exponi-
tur occasio pe-
titionum et sus-
ceptionis reliquia-
rum.

18 Tandem præteritis annis, permittente Deo, ne vota suspirantium et supplicantium irrita forent, et ipso inspirante, ut eidem Sancto aliquis honor tribueretur, suppliciter fuit peti- tum a S. Rituum Congregatione, ut dignaretur concedere licentiam saltem celebrandi Mis- sam dicti Sancti in ejus die festo, quod benigne concessum fuit: et postea supplicatum fuit pro facultate recitandi Officium ejusdem Sancti, et benigne concessa fuit per decretum ejusdem sacre Congregationis, quod hisce insertum existit. Quibus sic stantibus, ex peculiari providentia Dei, a quo bona cuncta procedant, quique in sui dispositione non fallitur, accidit, ut in ca- camine hujus montis Soractis, in quo dictus S. Nonnosus commemoratus fuit, quidam sacerdos Gallus eremita, nomine Petrus Naude, inco-

lis ejus loci indicium feterit cujusdam Proprii D Sanctorum diocesis Frisingensis, quod ipse Gal- lus, dum in peregrinatione Romana illic hospi- tarentur, viderit, vitamque et miracula hujus sancti Nonnosi in eo legerit, qui eremita insu- per in se recepit, quod in regressu ex Urbe idem antiquum hospitium suum rursus studio quærere, illic divertere, et de proprio illo san- cti Nonnosi Officio accurate inquirere, atque illud descriptum eidem retromittere velit, quod et abunde præstitit collaudantibus et benedi- centibus Dominum die xi Aprilis anno MDCLX. Illic invenerunt isti cum gaudio, S. Nonnosi sacrum corpus, per Nigero episcopum huc Frisingam deportatum, honorifice asservari. Qua- propter omnes prædicti oratores desiderio hujus thesauri acriter incensi, unanimiter et uno ore enixe a nobis, et dilecto capitulo nostro petie- runt et regaverunt; ut dignarentur ipsis con- cedere aliquam partem sanctarum reliquiarum S. Nonnosi, quas cupiant pro posse honorari, et in aliquo loco peculiaris altaris erigendi decen- ter collocare, devote venerari; orantes etiam genuflexi, eundem adorantes et deprecantes, ut dignetur ad ejus primævum locum, et antiquam habitationem, unde per sena, et quod amplius secula excoedit, absens fuit, reduci, et præsen- tia scarum sanctarum reliquiarum ad petentium consolationem sui memoriam in dicto monasterio renovare dignetur etc.

19 Nos igitur Albertus Sigismundus episco- pus prædictus, et capitulum cathedrale ecclesiæ Frisingensis, adseius ad hoc viris theologis do- ctis et piis, ex camera majoris sacristiæ nostræ, in qua similes thesauri recondi solent, hoc ipsum os de S. abbate Nonnoso deponi decrevimus, quo eisdem oratores libenter in Domino hono- ramus, certiorando illos, quod vere sit os de corpore sæpe nominati S. Nonnosi, quod abs- que omni dubio, et scrupulo recte et pie Chri- sti fidelibus ad publicam venerationem exponi possit. Pro fine omnipotentem Deum nos quo- que numiliter obsecramus, ut quod nostris me- ritis non valemus hujus S. Abbatis patrocinio utrumque assequamur. Datam Frisingæ in episco- pali residentia nostra die x Februarii anno MDCLXI. Albertus Sigismundus episcopus Frisingensis loco ÷ sigilli. Ex hoc instrumento liquet, translatio- nem corporis Frisingam ab ipsis Frisingensibus indubitanter attributam fuisse Nigero episcopo, et sæculo xi, non autem Hiltioni, et sæculo ix. Liquet secundo, non latuisse totum corpus S. Nonnosi ante postremam inventionem anni 1708, sed partem corporis seorsum fuisse servatam, ex qua particulam suam acceperunt Soractenses. Erant hæc tria ossa majora cum reliquiis mino- ribus, ut dictum est num. 5: nec dubitandum est, quin occasio hanc horum ossium, quæ populo in veneratione erant, paulatim oblivioni data fuerit potius pars corporis, quæ sub terra erat deposita in crypta ecclesiæ cathedralis.

20 Porro Eminentissimus Barberinus, cum reliquias recognovisset, et omnia recte se habere perspexisset, transmissam ossis particulam, quæ quingulis digitis longa erat, coram omnibus præ- sentibus involoit tela elegantis coloris rubri, imposuitque thesauri medicæ ex ebano, cui varia adjecta erant ornamenta. Hanc thecam, tribus segillis ex cera Hispanica obsignatam commisit Eminentissimo R. P. Odoni Conti Societatis Jesu, qui visitator erat abbatium ejusdem Car- dinalis. Denum R. P. Conti hæc reliquias

earumque veri-
tatis:

P

reliquias per
Cardinalem
Barberinum re-
cognitas dñen-
tur ex libris col-
legiatis S. Lau-
rentii:

mensæ

AUTORE
J. S.

§ III. Ulterior promotio cultus in Italia : beneficia varia diversis personis concessa.

A mensis Aprilis anni 1663 descendit ad montem Soractem, ubi usque solemnitate fuisse receptis, et postquam ad varias ecclesias honorifice erant circumlata, tumultu deposita in ecclesia collegiata S. Laurentii, ubi cum aliis reliquis honorifice servantur in sacris. Hae omnia pae referuntur in laudato scripto Vita Italica Ananil de Effectis, qui solemnitates singularum ecclesiarum, ad quas reliqua delata sunt, eleganter exponit. Brevis per eodem refertur in scripto Italico, quod Roma impressum est anno 1684, quodque recedit Mechelbeckius inter instrumenta anni sui secundi pag. 400 et sequentibus. Scriptum hoc posterius deinceps persequitur, tum quia ibi omnia succinctius narrantur, tum vel maxime quod ibi referantur aliqua, quae contigerunt post Viam jam scriptam. Ex hac tamen sumam omnia, quae in scripto Romano fuisse pertractata, et praesertim beneficia, quae Sancti patronis sunt impetrata, et quibus quae duo subiungam, quae narrantur in Vita pari. n. cap. in notione praedictorum solemnitatum.

21 Testavit interius, inquit laudatus Ananil pag. 186, turbare plam solemnitatem, atque ululatu, terrificisque clamoribus eorumque alio diversere modestam populi devotionem. Nec deservit in tam devota translatione divina prodigia, quae fuerant in translatione protomartyris Stephani, relata a S. Augustino, aut in gloriose crucis inventionem, quemadmodum cunctas sancta Ecclesia : « Fides roboratur, » adsunt divina prodigia, et Dei magnalia referantur. Quippe, cum ignes festivi et tormentis ederentur locis variis, regnum aliquod tormentum explosum in altum e temporibus pertransit octo mortifero. Unde in terram lapsus est dolerentibus viribus, tanquam male exspectis, ut spectatores tam tanquam mortuum lacrymarentur. Verum ut innotat S. Nonnosus scriptis, se subito exiit in pedes, cecidit ad altare, ut ei gratias ageret, atque integer et sanus permansit. Hoc post fabricatum altare Sancti, quod et in ecclesia S. Silvestri erectum est, in signum acrospie graue tabellam votivam appendit.

22 Huius prodigiosa beneficia aliud subiungit idem auctor hoc modo : Inter festa natalitia huius Sancti, qui in memoria et devotione populi celebrabatur, illius experta est effectum mulier, quae eo die difficultate pariendo laborans, et semiviva languens, admonita est ab assistentibus, ut invocaret Sanctum, cuius reliquiae illa ipsa hora per plateam portabantur, et peperit feliciter filium, etque consentiente etiam patre ipsos dominos Beatorum, imposuit nomen Nonnosus, tanquam nato ad gloriam illius, et vero filio ipsius iheris. Neque usas huius nominis persistit intra muros Soractis, verum Civile Castellana, Tibare *, Nepele, Narate, Romae in Urbe et agro vicino, Lanetti atque aliis locis, ubi per gratias a multis incolis obtentas nota est virtutis et sanctitatis ejus fama. Frequenti hodie usum et consuetudinem receptum est, ut infantes nomen Nonnosus nominent, cum id nomen gratum si amantibus, sicut ipse Nonnosus, nec unquam fastidium.

Scriptum Romae impressum apud Mechelbeckium pag. 402 de promotione cultus S. Nonnosus in monte Soracte post praedicta sic prosequitur : Constructum est deinde in ecclesia S. Silvestri (id est, in ecclesia monasterii, in quo habitavit Sanctius) primum altare in honorem S. Nonnosus : et anno MDCLXIV, die 11 Septembris celebrata est solemniter prima ipsius festivitatis, quae continuatur singulis annis cum supplicatione dei, et congregationum S. Orestis, sequenti anni populo cum sacris musico et lantius, cereis et candelis. Feruntur sacra reliquiae ad ecclesiam S. Silvestri, etque ponuntur supra altare S. Nonnosus, decenter compositum et oratum, caritative solemniter Missa Sacramentali, deinceps benedictione exsultantibus reliquias, inde agmen supplicantium ad priorem locum regreditur. Addit Antonius de Effectis cap. iv pag. 186 primum Messam votivam ad praedictum S. Nonnosus altare celebratum esse die 11 Januarii anni 1664, id rogante muliere infirma, quae Sancti patronis obtinuit sanitatem, cuiusmodi medici de villa ipsius desperarent ; quaeque deinde mensis Aprilis ad altare venit cum marito et consanguineis, ut votum suum adimpleret, Sacramque ad honorem Sancti celebrandum curavit.

24 Item scriptis post pauca subdit, eodem anno 1664, XVI Januarii a sacra Nilum Congregatione concessum esse, ut licitum esset omnibus sacerdotibus saecularibus et regularibus, qui venissent ad ecclesiam S. Silvestri, sacrum dicere votivum de S. Nonnosus ad ipsius altare. Eodem anno, ut prosequitur, mensis Aprilis, accessit est laqueus, quae perpetuo arderet ante altare Sancti. Huius lampadis oleum a multis iam vicinis quam longe distantibus frequenter petitur ; nec tamen unquam destitit lampadi, quia plii homines illud abunde subministrant. Imago quoque Sancti eodem anno ari incisa est, multaque millia exemplarium sunt impressa, missaque non modo ad vicinas civitates, sed etiam ad remotas provincias. Haec et similia fuisse laudatus scriptis, qui non subdit, qua occasione incisa sit annua illa supplicatio, qua reliquiae S. Nonnosus ex ecclesia collegiata S. Laurentii feruntur ad ecclesiam S. Silvestri : persequitur tamen sollemnitate ad priorem ecclesiam referantur, ut supra dictum est in scripto Romano. Rem accipe compendio.

25 R. P. Siclio monasterii Prior recuperat eorum primum auct, ut simul supplicatio continuetur in Sancti festivitatis die 11 Septembris. Si commemorat se clerus, tam ob eundem, tum ne res abiret in consuetudinem. Biduo post in ipso S. Nonnosus pervigilio celum, quod fuerat terrum, subito commotum est, et tanquam ceciderunt, fulminum et tonitruum eius est procella, ut mutum ingentem inveniret. Filiae totae est domus dominorum Caenis, variisque portibus mactis, oculum mactis, quae pulcherrima domus antiqui. Durissima fuit exilis radem implens lectum ipsum, in quo dormientes

Primum Sancti altare in Monte Soracte, primum festivitatis, et Missa votiva, qua dato sanatur infirma :

culina extri-
tus, lampas
pura auct
nonne. mactis
etiam

omnis excep-
tione innotat
omnino innotat
fuit huius reliquiae
Sancti patroni
electi :

AUCTORE
J. S.

miebat Joannes Philippus Maria Caccia, sic tamen, ut ipse prorsus esset illæsus, sed ita territus incendio vicino et fœtore sulphureo, ut et opem S. Nonnosi flagitaret, et domesticorum ac vicinorum imploraret subsidium. Hi illico accurrerunt magno numero, et viderunt in eodem cubiculo ruptas januas, dejectos parietes, lectum terræ et calcis rudibus oppletum, adustas et fumo decoloratas lecti columnas: supra eundem lectum lapsam viderunt ingentem tabulam, avulsam e corona grandi, quæ ligno fuerat vestita. Hæc sola tabula sine fulmine nata erat mortem inferre, nisi adfuisset benigna S. Nonnosi manus. Ista cum crederentur fieri vix potuisse sine miraculo, et beneficium attribueretur S. Nonnoso, indicta mox est supplicatio, atque eodem die instituta miro hominum concursu, nec minori pietate, præsertim consanguineorum viri prænobilis, qui e tanto illæsus evaserat periculo, ut latius narratur in Vita. Hæc autem supplicatio deinde quotannis continuata est, et præterea sequenti anno, die 1 Martii, adlectus est S. Nonnosus inter patronos istius loci, teste rursum Antonio pag. 192.

B
imago collocata
in abbatiâ prope
Sermonetam,
ubi sonatus ubi
bas,

26 Cum eodem anno 1664 imago Sancti honorifice collocata esset in abbatiâ S. Stephani prope oppidum agri Romani, quod Italis Sermoneta dicitur, efficac ejusdem patrociniû expetitus est ipse abbas dicti monasterii, uti refert idem Antonius de Effectis pag. 193. Accipe ipsius verba Latine reddita: Die VII Augusti (anni 1664) dominus Rogerius Cajetanus, abbas prædictæ abbatiæ S. Stephani, cum rediturus Sermonetam, ubi erat dominus princeps Casertanus, equum ascendere vellet, ejusque tergum calcaribus tangeret, priusquam firmiter condisset, equus impatiens subsiliendo excussit equitem, qui caput in grandem duramque impexit rupem, multis locis cum mortis periculo ruptum. Jacebat vulneratus voceque et omni fere sensu carebat: at auxilio P. Prioris aliorumque Fratrum portatus fuit in monasterium, judicantibus omnibus eum moriturum. Ita scripsit deinde P. D. Angelus a S. Benedicto in litteris XXVII Augusti datis, ex quibus eventum commemoravi. Quia vero memineram gratiarum, quas Deus per merita S. Nonnosi largiebatur infirmis, quantum poteram eum commendavi; et coram multis personis, missis ab excellentissimo domino principe Casertano, ut inquirerent de statu dicti domini abbatis, sumpsi sanctam ipsius imaginem, quam hunc in finem supra pectus gestabam, fusaque brevi oratione pro salute dicti domini abbatis, illam reverenter exosculatus sum, eique eandem commendavi, ut signaret eadem imagine in modum crucis caput, quo supra modum dolebat. Præterea excitavi illum ad fiduciam de laudato Sancto concipiendam, ut sanaretur. Die sequenti mane aliquantulum lenius habuit; et consilio medicorum ad chirurgorum, jussuque dicti excellentissimi domini principis, qui nunc Sermonetæ habitat, ductus est in sella ad prædictam civitatem, ut facilius medicaretur. Tulit secum sanctam imaginem, tenens illam in cubiculo suo ut pignus sacrum, et per gratiam Dei, et merita S. Nonnosi, sanatus est et dolor cessavit. Addit laudatum abbatem in gratiarum actionem concurrisse ad sumptus novi altaris, quod anno sequenti in honorem S. Nonnosi erectum est in ecclesia S. Stephani, ubi et festivitas eodem anno celebrari cæpta. Fuit hoc secundum altare, quod in

honorem S. Nonnosi constructum est in Italia. D

27 Aliud eodem fere tempore ædificatum est Romæ in ecclesia S. Pudentianæ, de quo aliisque alibi erectis sic breviter scriptum Romanum apud Meichelbeckium pag. 402: Erecta insuper deinde fuere circiter viginti quinque alia altaria ad honorem S. Nonnosi in locis diversis, Ventimilii etiam in ditione Genuensi, in Longobardia, et Romæ in ecclesia S. Pudentianæ laudatorum monachorum reformatorum S. Bernardi, ubi celebratur festivitas S. Nonnosi, inchoata anno MDCLXVI, et singulis annis continuata, cum nobili elegantique apparatu altaris et sacelli, quem cum oblatione * cereorum eo mittunt dominæ principes de Alteriis, quæ etiam cum multis dominis illustribus ad illam festivitatem accedunt, ut venerentur et honorent Sanctum. Ex Vita Italica pag. 194 intelligimus, unde ortum habuerit eximia illa pietas erga S. Nonnosum nobilissimæ familiæ de Alteriis, e qua eodem tempore toti Ecclesiæ præsidebat Clemens Papa X. Nam narrat illustrissimam principem, conjugem principis Gasparis de Alteriis, laborasse partu difficili, atque invocato S. Nonnoso, E filium feliciter peperisse. Eidem quoque altari tabellam votivam appendi jussit, eadem Vita testante, excellentissima domina dux Bracciani, quod, ubi desperata erat a medicis, uncta oleo lampadis, quæ ardebat ante altare Sancti, pristinam sanitatem feliciter esset consecuta.

multa erecta
Sancti altaria,
duo beneficia:

* in Italico non
offerta legem.
dum con offerta

28 Hisce beneficiis aliud mox subjungit laudatæ Vitæ auctor hoc modo: Continua sunt beneficia, quæ etiam Romæ ad se confugientibus impertitur hic Sanctus. Hinc pauper mulier, quæ vicina erat prædictæ ecclesiæ, cum sederet supra domus fenestram; hæc avulsa a muro ipsam secum tam misere præcipitavit in plateam, ut mortua crederetur. Ubi accurrit cum oleo Sancti P. Prior S. Potentianæ, licet tota esset sanguine oppleta, contusa et confracta, brevi rediit sana. Cum ubique tam potens S. Nonnosi appareret patrociniû, mirari non possumus, ipsius imagines, oleumque ipsius lampadis, a multis fuisse expetita, variasque in partes missa, uti revera factum testatur laudatus Antonius de Effectis, qui nominatim recenset inter illos, qui prædicta petierunt et obtinuerunt, F Eminentissimum Cardinalem Carpegna. Hic accepta Sancti imagine, oleoque lampadis, testatus est in litteris, deinde ad monachos datis, se morbo quodam liberatum: atque in testimonium gratiæ acceptæ transmisit calicem ad monasterium S. Silvestri, ut illo uterentur pro altari S. Nonnosi. Eodem remedio, ut mox subdit, Romæ sanata est in domo Puellarum, quæ vulgo dicitur, Delle Zitelle, puella quædam, neptis Fr. Pauli Donati di Cellene, a quo imaginem et oleum acceperat. Huic subdit aliud magis mirabile, quod in eadem domo contigit virgini quinquaginta annorum, cujus nomen erat Pauli, cognomen Zappata, quia a Cardinali hujus nominis in domum illam fuerat introducta. Accipe scriptoris verba Latine reddita:

imago Sancti et
oleum lampadis
a multis expetitur;
tria beneficia:

29 Jacebat infelix (Paula) in lecto, quod nullum invenisset remedium paralysi, qua novem annis fuerat motus impotens, adeoque afflicta, ut ne manum quidem ori admoveere posset, nedum sibi opem ferre in necessariis. Suadente socia, rursum uncta (oleo S. Nonnosi) invocatoque Sancto, cujus imaginem habebat penes se, nocturno tempore, dum aliæ dormiebant.

prodigium
aliud maxime
mirandum,

A bant, audivit sibi articulate dici PAULA, PAULA SURGE. Ad hanc vocem lacrymabunda et tremens inhorruit infirma, credens illam esse cujusdam sociæ suæ ante paucos dies defunctæ, a qua invitaretur ad aliam vitam. Cum post longum terrorem et planctum rursum indormivisset, iterum vocata atque invitata fuit, ut surgeret, et caperet bacillum, qui ad lecti caput erat positus... Tribus vicibus iterata erat hæc invitatio. Ad harum postremam se ipsa excitans nocte diei Martis xxvi Februarii, respondit, non posse se ob morbum insanabilem. SURGE, ei fuit repositum, QUIA ES SANATA. Continuo non minus attonita quam obediens elevavit se e lecto sine ullo adjutorio; atque ad baculum extendit dexteram, quæ per novem annos motu et actione omni caruerat: cucurrit ad lectum Benedictæ, quæ item a longo tempore erat infirma, et proximo lecto decumbebat. Cum hæc sono excitata esset, eidem illa narrat miraculum. Persuadet ista, ut gratias Deo agat, et differat usque ad tempus matutinum publicationem miraculi, ne turbaret locum dormientium, et crearet aliquam obmurmurationem hora tam importuna.

B At vix illucebat, quin factio divulgato, prorsus læta conspiceretur Paula libere ambulare, veroque ac falli nescio testimonio publicare mirabilia S. Nonnosi. Confestim res perlata est ad Antonium Cardinalem protectorem, paulo ante e Francia reducem, qui donatus a P. abbate Stella trium diversarum formarum imaginibus, Sanctum magnopere venerabatur. Abbas Carolus Vaina, superintendens puellarum, collegit legitime facti veram relationem, testatam juramento earum medici, Joannis Antonii Antonelli, et die xvi Maii a Joanne Carolo Lamperino, notario capitulari, instrumento ac processu publico roboratam, quæ demum nunc etiam confirmatur grandi tabella votiva, ob gratiam Paulæ concessam ad Soractem transmissa. Quamvis autem libera esset puella, perrexit ob aliquantam debilitatem inniti baculo, sibi commendato per vocem illam nocturnam. Verum die festo Sancti, 2 Septembris, accensa ante aliquam ipsius imaginem lampade, et duabus candelis supra piam exiguaque aram, ubi orabat, recitatisque more suo litanis, quando se

C levabat ab oratione, recusavit imposterum fulcimentum baculi, recuperatis pristinis viribus integraque sanitate.

duo phrenetici ad mentem reducti: cultus rursum extensus:

30 Post hæc affirmat idem auctor pag. 198, Sancti ejusdem invocatione menti restitutos esse duos homines. Prior dicebatur Josephus Quintinus, incola civitatis Castellanae, qui tredecim mensibus catena ligatus fuerat ob phrenesim. Hic, curante ipsius sorore Prudentia, oleo Sancti unctus est, aliæque adhibita fuerunt pietatis exercitia in honorem S. Nonnosi, cujus patrocinium implorabatur. Hoc modo Josephus corporis mentisque sanitatem recepit, tabulaque votiva, in qua factum repræsentabatur, in gratiarum actionem missa est ad ecclesiam. Sanatus est die ix Septembris anni 1666. Alterius nomen tacet auctor, quia sanatus fuerat, priusquam stultitia ejus vulgo innotuerat. Multa hisce annectit idem scriptor, de altaribus erectis, cultuque S. Nonnosi ad varia loca extenso, quæ brevitate causæ prætermitto. Unum referre breviter suffecerit, quod habet pag. 201, nimirum anno 1667 indultum esse a sacra Rituum Congregatione, ut liceret omnibus monachis Ordinis Cisterciensis reformati Officium proprium de S. Non-

noso in ipsius festivitate recitare, ubicumque erectum esset altare Sancto dicatum. Memorat idem auctor pag. 195 inscriptionem marmoris insculptam in honorem S. Nonnosi, et alteram pag. 199; item varia de veneratione Sancti apud Benedictinos Casinenses cæpta, aliæque similia, quæ apud ipsum videri possunt. At reliqua beneficia, quæ commemorat, huc transferre pergo.

31 Piergrossi quæstor castelli Nazzano Benedictinorum, in loco angusto post equum pertransiens, calcibus ferientis equi tam graviter cæsus est, ut genu alterum loco motum esset, multisque contusionibus in crure et femore in mortis periculum videretur adductus. Imploratum fuit ab omnibus auxilium S. Nonnosi. Adfuit statim chirurgus, cujus ope os genu loco suo est restitutum. Post horam cessavit dolorum vehementia, domumque reductus est equo. Unctus autem oleo salutiferæ lampadis, intra paucos dies sanatus est, reddens gratias Sancto, quod et majus periculum evasisset, et malo cito esset liberatus. Hæc Antonius de Effectis pag. 202 paulo prolixius. Aliud beneficium narrat pag. 206 et 207, quod similiter compendio accipe. Anno 1669, mense Maio Joannes Jacobus Bell-huomo, canonicus Tiburtinus, præ abundantia sanguinis, quem ore emittebat sine intermissione, adhibitis frustra medicorum subsidiis, exsanguis languebat in præsentissimo mortis periculo. Allatum est Sancti oleum, eoque unctus moribundus. Mox cessavit sanguinis fluxus, ægerque sic convalescere cæpit, ut brevi vires atque integram valetudinem recuperaverit; sanusque in gratiarum actionem S. Nonnosi cultum in civitate Tiburtina insigniter promoverit.

32 Inter hæc laudatus auctor eleganter prosequitur dilatationem venerationis S. Nonnosi, mirumque populi concursum ad præcipuam ipsius ecclesiam, in monte Soracte S. Silvestro dicatam. Cum autem mihi non liceat in hisce esse tam prolixo, pauca solum memoravi beneficia, quæ ex multis idem scriptor narravit, non dubitans interim, quin multo plura contigerint: nam id innuit velocissima cultus dilatatio, dona innu-mera, quæ Sancti altaribus offeruntur, devotioque fervens, qua oleum lampadis, imagines et numismata Sancti, similiaque alia a multis expetuntur. Narrat pag. 211 ad montem Soractem venisse R. P. Michaëlem Chiavazzi, visitatorem provincialem Ordinis Clericorum Minorum, qui exhilaratus eximia illa devotione erga S. Nonnosum, quam ex loci lustratione discebat, narrabat nuper ad ecclesiam Ordinis sui Marini (oppidum est, exiguæ reipublicæ caput, inter Romandiolam et ducatum Urbinate) transmissam fuisse tabulam S. Nonnosi ex voto Joannis Francisci Duozi, aulæ Romanæ ministri, quod intercessione S. Nonnosi liberatus esset maligna febris, qua cæperat laborare Marini. Uti hoc beneficium facile latere potuisset scriptorem, sic haud dubie eundem multa alia latuerunt: atque ipse variis locis insinuat, multo plura facta esse, quam memoriæ posterorum commendavit.

33 Priusquam hunc scriptorem omnino dimittam, unum etiamnum ex eo memorandum censui: Anno MDCLXXII, inquit pag. 211, inter ea, quæ de Sanctis novis Breviario Romano adjuncta sunt a præcedentibus Pontificibus, et a sanctissimo Domino nostro Clemente X, inter Officia AD LIBITUM etiam admissum est Officium proprium

AUCTORE
J. S.

collatum duobus
ægris benefi-
cium,

E

mira erga San-
ctum devotio, et
beneficium fe-
bricitanti d-
tum:

F

Officium Sancti
pluribus per-
missum.

AUCTORE
J. S.

proprium S. Nonnosi pro omnibus illis, qui militant sub regula S. Benedicti, et pro iis ecclesiis, in quibus erectum est altare Sancto dicatum. *Hiscæ collectis ex Opusculo Antonii de Effectis, redeo ad scriptum Romanum, editum a Meichelbeckio, in quo supersunt quædam posterius facta.*

§ IV. Cultus magis propagatus: aliæ a Frisingensibus in montem Soractem missæ reliquiæ.

Officium et Missa S. Nonnosi in Breviario et Missali monastico:

B

Præterito anno sancto MDCLXXV impressus est liber, cui titulus: Monumenta de S. Nonnoso, compositus ab abbate Antonio de Effectis, et dedicatus eminentissimo Cardinali de Alteriis, sanctæ Sedis camerario, et nunc abbati commendatario S. Silvestri, *inquit laudatum scriptum Romanum, quod pergam Latine reddere, paucis hinc inde ad elucidationem interjectis*: Eminentissimus vero pietatis studio, et devotione erga S. Nonnosum, honoravit hunc Sanctum Abbatem eodem anno sancto obtenta a Clemente Papa X felicitis memoriæ facultate curandi, ut insereretur Breviario monastico ad preces monachorum Benedictinorum. Ita revera factum est, impresso Officio Sancti in pulcherrimo Breviario monastico in folio, quod anno MDCLXXVII imprimendum in Germania curavit eminentissimus princeps, dominus Cardinalis Badensis; atque etiam in Breviariis et Missalibus novis monasticis, quæ impressa sunt Venetiis anno MDCLXXVIII. Habetur ibi loco suo, 2 Septembris Officium et Missa de S. Nonnoso. Officium autem fit ritu duplici; ac Sanctus honoratur in hac a Ecclesia ab omnibus Ordinibus monasticis.

veneratio Sancti late propagata:

C

35 Hæc devotio erga S. Nonnosum instituta est sub patrocinio Jesu, Mariæ et Josephi. Deus autem multum mirabilis est in hoc suo Sancto, quoniam in omni loco, ubi ipsi est altare aliquod erectum, insignia conceduntur beneficia, præsertim in loco proprio S. Silvestri in monte S. Orestis. *Sic corrupto vocabulo vocatur mons Soracte. Alii volunt corruptam hanc vocem oriri a S. Edistio, alii a S. Silvestro. Antonius de Effectis in laudato Opusculo part. 1 cap. v disputat hac de re, vultque nomen vulgare S. Oreste esse antiquum, non tamen deductum ab aliquo sancto Oreste, sed a superstitionibus gentilium. Undecumque ortum sit nomen, vulgare nomen expressi, eoque designatur oppidum ad montem Soractem. Redeo ad scriptum Romanum, quod sic prosequitur: Ubi præteritis hisce annis, corrente nunc anno vigesimo primo ab erecto in illa ecclesia primo altari in honorem S. Nonnosi, sufficiens fuit populi concursus ab omnibus istis locis et terris in circuitu, etiam ab Urbe Roma, aliisque locis longinquis, prout colligitur ex ingenti copia tabularum tabellarumque votivarum, quæ in illa ecclesia S. Silvestri conspiciuntur; sicuti etiam Romæ in ecclesia S. Pudentianæ ad altare dicti Sancti; Sermonetæ in ditione dominorum Caëtanorum, Caprarolæ, Ventimilii, de quo supra, Perusiæ, Burgi S. Sepulcri, multisque aliis locis, quæ*

brevitatis gratia prætermittuntur. Itaque Ordo D supradictorum monachorum S. Bernardi se felicem existimet, quod Deus sibi ab illo serviri voluerit in hac occasione ad maiorem gloriam suam spectante.

36 Nec prædicti monachi desistunt allaborare, quantum possunt, ut hanc promoveant devotionem et nomen S. Nonnosi. Ab anno MDCLXXIX impetrarunt alias reliquias S. Nonnosi pro ecclesia sua S. Pudentianæ in Urbe per favorem et commendationem eminentissimi domini Cardinalis Litta, archiepiscopi Mediolanensis felicitis memoriæ, qui tunc Ordinis eorum erat protector. Hic initio mensis Augusti prædicti anni instanter et efficaciter hunc in finem scripsit ad supra memoratum serenissimum principem Albertum Sigismundum episcopum Frisingensem, qui confestim generosissimo animo per duos e suis canonicis, simul Romam ad limina Apostolorum venientes, transmisit reliquias S. Nonnosi, impositas thecæ sigillo clausæ, quæ longitudine erat unius palmæ. Porro cum memorati canonici intellexissent, defunctum esse prædictum Eminentissimum Litta, præfatam thecam tradiderunt eminentissimo Cardinali Cybo. Hic, ubi eam ad aliquod tempus penes se conservasset, deinde, inspirante Deo, die xxxi Augusti anni MDCLXXXII, per manum notarii eandem tradidit monachis S. Pudentianæ. Ordinante vero et facultatem concedente Eminentissimo Carpegna, vicario summi Pontificis, aperta est theca recognitæque reliquiæ, quæ repertæ sunt esse particula ossis ex ultima parte cruris, cujus crassities et magnitudo trium circiter erat digitorum. Additum erat instrumentum authenticum, et epistola serenissimi principis episcopi Frisingensis, scripta supra dicto Eminentissimo Litta, dataque xx Augusti, anno MDCLXXXIX.

aliæ reliquiæ Frisinga Romanam missæ,

E

37 Hujus sacri pignoris particulam modicam pro sua devotione voluit Eminentissimus Carpegna. Pars præcipua data est ecclesiæ S. Pudentianæ, pars alia minor, quæ erat mole unius juncturæ minoris digiti, concessa est dataque jussu domini cardinalis Cybo, ecclesiis B. Mariæ Gratiarum, et S. Silvestri in monte Soracte. Hanc inclusam eleganti honorificæque thecæ ex ebano, quam varia ornamenta, exigua Sancti statua, modicæque angelorum figuræ ex cupro inaurato decorabant, ad maiorem Dei laudem ac gloriam, et honorem S. Nonnosi, portare voluit ad supra dictum monasterium in Soractem reverendissimus Pater, D. Florentius a S. Catharina Perusinus, abbas generalis laudati Ordinis reformatorum S. Bernardi, comitantibus multis aliis ejusdem Ordinis monachis Romanis. Porro servatam per aliquot dies in dicto monasterio Gratiarum, Dominica infra Octavam Epiphaniæ, die ix Januarii currentis anni MDCLXXXIV, tempore matutino, comitantibus in solempni supplicantium agmine monachis Ordinis Romanis et ejusdem monasterii Gratiarum, et duabus sodalitatibus S. Orestis, cum ingenti multitudine sequentium virorum et mulierum, eandem portavit ad ecclesiam S. Silvestri, in summo istius montis vertice sitam. Missam insuper cantavit idem reverendissimus P. Generalis; eique ut diaconus adstitit P. Prior S. Bernardi Romæ, D. Franciscus a S. Michaële archangelo Ariminensis, qui post cantatum Evangelium eleganter et pie ad concionem dixit in laudem S. Nonnosi, et de reditu sacrarum harum reliquiarum ad locum suum et antiquam habitationem

quæ variis ecclesiis divisæ, dataque etiam particula ecclesiæ S. Silvestri:

F

A bitationem, patrocinantibus Jesu, Maria et Josepho. Placuit oratio, laudataque est ab omnibus; ecclesia tam erat plena, ut vix stare posset multitudo, non obstante tempestate frigida et nive, quæ istis diebus deciderat. De omnibus hisce habentur instrumenta authentica notariorum manu exarata.

opus Dei est, quod cultus, tot sæculis intermissus, renovatus sit in Italia.

38 Hactenus auctor laudati scripti, qui de-
mum relatione suam sic concludit : Manifeste
perspicitur (ex dictis) voluntatem Dei esse, ut
post tot centenos annos hic Sanctus honoretur
in sancta Ecclesia, et ut hisce nostris temporibus
memoria ipsius fuerit renovata; ac proinde,
de hoc eventu S. Nonnosi dicendum esse :
« Opus Dei est, manus Domini fecit hoc. A
» Domino factum est istud; et est mirabile in oculis
» nostris ». Divinæ Majestati, et supra dictis
patronis ac protectoribus, Jesu, Mariæ et
Josepho, semper referatur gratiarum actio, laus,
honor et gloria; sintque semper omni tempore
ab omnibus laudati ac benedicti etc. Hactenus
monumentum anno 1684 Romæ impressum, editumque
sine nomine auctoris. Quod ait, renovatam
esse Sancti memoriam, intelligit de monte
B Soracte, aliisque Italix locis, non de Germania.
ad quam nunc demum regredior, ut postremam
reliquiarum Sancti inventionem, secutaque plurima
miracula lectori exhibeam.

§ V. Pars major corporis, quæ diu latuerat, inventa Frisingæ, ac deinde solemniter translata.

Locus Frisingæ in veneratione, multisque salutis erat,

Etiamsi quædam S. Nonnosi ossa Frisingensibus nota ac in veneratione essent, uti jam vidimus, major tamen pars corporis diu latuit, donec anno 1708 die xxvii Januarii, a celsissimo principe atque episcopo Frisingensi Joanne Francisco feliciter fuerit inventa in crypta ecclesiæ cathedralis, quam novis ornamentis decorare studebat laudatus antistes. Occasionem thesauri inventi, inventionemque ipsam tam exacte narrat Meichelbeckius, qui pleraque lustrare potuit, ut ipsius relationem huc transferendam duxerim. Præmissis iis, quæ jam retuli, tom. II pag. 440 rem ipsam sic exponit : Statuerat reverendissimus et illustrissimus D. Joannes Sigismundus Zeller de Leiberstorff, episcopus Bellinensis, proëpiscopus Frisingensis, cathedralis ecclesiæ præpositus etc., . . . honoribus divi Nonnosi novam aram in hypogæo seu crypta cathedralis ecclesiæ construere. Id ut commode fieret, placuit celsissimo (Joanni Francisco) locum contemplari, ne quid præter animi sui vota operarii tentarent. Venit igitur ad eum hypogæi locum, ubi tum extabat ara divæ Margaritæ, nulli muro adhærens, nisi quod pone cerneretur conditorium quoddam, tribus fere cubitis altum, et ita ex lapidibus arcuatim edificatum, ut sub ipso superius imposito conditorio homines possent perreptare : quod etiam multis, maxime qui dorso laborabant, salutis fuit, cum illic Deum pie invocantes manibus pedibusque perreperent, absque eo, quod ipsis certo constaret, quis eo in loco lateret Evergeta, cujus accedentibus intercessionibus ac meritis a dorsi

doloribus liberarentur. Imo nemo unus hominum erat, qui, quid sibi arcus ille muratus vellet, affirmanter recensere posset. Illud unum dumtaxat sciscitanti episcopo memorabant æditui, quod annis singulis, die ii Septembris, ibi tempore divini officii lychnos duos cum cereis ardentibus reponere ex antiquissima consuetudine juberentur.

40 Movit ea narratio episcopi animum, scire utique perquam cupidum, quid tandem mysterii ibi lateret? Ergo ejus jussu confestim manum admovent cæmentarii, loculumque aperire incipiunt : cum ecce! apparuerit mox indicia magni thesauri ibi depositi. Itaque ut res tota circumspicte ageretur, cessare jussi sunt cæmentarii, donec notarius publicus advocaretur, qui, quid ageretur, coram spectaret, et, si res postularet, instrumentum publicum conscriberet. Missus itaque confestim fuit, qui notarium cito adesse juberet. Præsto igitur adfuit vir nobilis et clarissimus D. Antonius Pockmair, J. U. D. celsissimi principis consiliarius aulicus, et reverendissimi ac illustrissimi collegii cathedralis syndicus, notarius cæsarea autoritate publicus, quem princeps avide exspectaverat. Adfuere viri graves, qui futuri eventus testes essent. Hi mox fuere requisiti, ut id, quod eventurum esset, una cum D. notario in tabulas publicas referrent. Tum jussu principis extemplo remotum fuit saxeum operculum; quo sublato, conspecta fuit arcula quædam, quam statim celsissimus suis ipse manibus extraxit, et cum inexplicabili cordis jubilo deprehendit, reperisse se ossa beatissimi Nonnosi, olim prioris (alii abbatem vocant) monasterii Soractensis sub divi Benedicti regula, quem jam ab aliquot centenis annis inter suos patronos Frisingensis ecclesia ac diocesis recensuerat, atque coluerat, quod tum ex alibi relatis, tum ex praxi continua constat. Id amplius indicabant apposita sigilla ac signa S. Eberhardi, ex monacho et abbate Ordinis S. Benedicti Biburgensi Salisburgensis archiepiscopi, et beati Alberti, eo nomine primi episcopi Frisingensis,* qui sacra illa lipsana anno mclxi ibi reposuisse ac condidisse reperti sunt.

41 Quantum gaudium ea, uti inexpectatissima, ita felicissima inventio attulerit tum spectatoribus omnibus, tum maxime ipsi fortunatissimo inventori, calamo exprimere nemo hominum potest; lacrymæ tamen præ cordium jubilo fusæ satis prodiderunt. Ergo statim præsentibus omnes corruere in genua, divum suum Evergetam, ceu rursus in lucem protractum, sibi que restitutum devotissime salutarunt, Deoque ac eidem divo Nonnoso pro gratia illa plane cælesti impensissimas gratias rependerunt. Satiari vix poterat dulcissimo thesauri sui aspectu celsissimus princeps, cum modo e lamina plumbea thesauri sui inventi descriptionem legeret, modo eorum, qui thesaurum ibi absconderant, insignia contemplaretur, modo appositum numisma aureum protraheret, suisque exhiberet, eosque non sine torrente voluptatis ad gratulandum sibi de reperta inæstimabili drachma clementissime invitaret. Itaque ne a corde suo procu abesset thesaurus ille suus, eundem in sacellum suum aulicum cum summa devotione transtulit, ubi arcam notarius publicus occlusit, et sigillo notariatus sui duplici loco impresso obsignavit.

42 Ex eo tempore celsissimus princeps diu noctuque in eam curam ferventissime incubuit,
ut

AUCTORE
J. S.

ubi corpus feliciter inventum,

E

F
quod in sacellum episcopi interim delatum,

AUCTORIS

J. S.

donec omnin. ad
honorificam
translationem
essent parata.

ut sacra illa lipsana, quam fieri posset, splendide exornarentur, ac suo tempore pompa quadam festivissima in basilicam cathedralem reduci possent. Urbs ipsa tota, simulac faustissima inventione fama increbuit, ac propositum principis innotuit, ad exornandam quibusvis possibilibus studiis translationem illam sese præparavit. Porro medio illo tempore in prædicto sacello aulico ingens devotio fidelium erga divum Nonnosum exarsit, et quam plurimæ Eucharisticæ hostiæ præter morem ibidem fuere litatæ. Operam etiam operosissimam dedit celsissimus princeps, ut non solum aula gymnastica ad desideratam perfectionem beatissime perduceretur, verum etiam ut ibidem præpararetur theatrum insigne, ubi anno sequenti comico opere acta divi Nonnosi, a S. nostro Gregorio I Pontifice maximo conscripta, possent spectatoribus exhiberi. Totius negotii curam in se suscepit reverendissimus D. Wolfgangus, sæpe hactenus laudatus Michaëlfeldensium abbas : qua de re inferius plura adducemus.

Apparatu magnifico,

B

43 Translationem factam anno 1707, die 11 Septembris, narrat idem auctor a pag. 442 hisce verbis : Cæterum (quod supra dicere cœpimus) dici pro rei dignitate non potest, quantis ab eo tempore curis ardentissimum principis pectus exæstuarit, ut sacra divi Nonnosi lipsana cum dignissima majestate in ipsius Sancti festo, nempe 11 Septembris, in cathedralem basilicam possent reportari. Inter alia præcipue hypogæum, seu crypta ejusdem cathedralis ecclesiæ eo tempore mire fuit exornata. Steterat etiam jamjam in nova aula gymnastica theatrum insigne, dirigente totum opus reverendissimo D. Wolfgango, a duobus Ordinis nostri fratribus laicis Luca Benedicoburano, et Carolomanno Weihestephanensi egregie depictum. Ipsa sancti Nonnosi sacra ossa phrygio pretiosissimo opere fuerant condecorata. Ad festivum conductum omnia erant præparata, ubi nulli labori, nullis sumptibus, nulli cujuscumque rei impendio fuit paritum.

multisque præsentibus ecclesiasticis,

C

44 Imminente postea festivitate, tot suspiriis exoptata, nempe die 11 Septembris, divo Nonnoso alias sacra, celsissimus princeps inter alios illustrissima nobilitate variisque dignitatibus spectatissimos hospites, etiam ex Ordine nostro singulari favore invitavit reverendissimos DD. Quirinum Tegernseensem, congregationis præsidem, Placidum Frauencellensem, Maurum Andecensem, Ildephonsum Weihestephanensem, Wolfgangum Michaëlfeldensem, Magnum Benedictoburanum, Placidum Ettalensem, et Benedictum Schyrensem : quibus mox accessere reverendissimi DD. abbates Placidus divi Petri Salisburgi, et Bonaventura Reichenbacensis : qui omnes reverendissimi DD. præsules e suis monasteriis religiosos socios secum adduxere. Quantum vero cæterorum Frisingam properantium, advenarum numerus fuerit, ex eo conjiciet lector, quod intra unius tantum horæ spatium per unicam urbis portam, plus quam centum carpenta, alique id genus currus et quadrigæ advenirent. Porro universa illa spectatu dignissima festivitas deinceps ordine sequenti fuit peracta, quam scribo testis per totum octiduum oculatus.

ac civibus ipsis
festivitatem augentibus,

45 Prima die Septembris, quæ Dominica erat, SS. Angelis custodibus sacra, primum divi Nonnosi vespertinum Officium ritu magnificentissimo decantavit ipsemet celsissimus antistes noster, et festivitati tantis ardoribus exspectatæ

initium dedit vere gloriosum : a quo tempore D per universum reliquum octiduum Romani Pontificis clementia plenam noxarum culparumque condonationem impetrare poterant, qui preces præscriptas et alia pia opera ex more persolverent. Vesperis deinde ac Completorio ministri ecclesiæ cathedralis statim Officium matutinum cum Laudibus crastini festi jungere jussi fuere, cum multiplices alii labores crastinam diem sibi integram exposcerent. Interim in universa civitate nullibi cessatum est a laboribus, cum nemo deliciosissimo erga beatissimum Nonnosum studio satisfacisse, ac dispositiones votis suis pares hactenus præmisisse sibi videretur : maximamque noctis partem non pauci insumpsere, ut ad tantæ festivitatis augmentum saltem pro modulo virium suarum quidquam conferre possent.

46 Ipsa magnificæ translationis die illucescente, cum maximorum æque ac minimorum corda cælesti quadam et enthea dulcedine jamjam diffuerent, audito campanarum festivo sonitu, horæ canonicæ minores in cathedrali ecclesia fuere persolutæ : quibus finitis, sacratissimæ divi Nonnosi reliquiæ, binis ferculis pretiosis decentissime impositæ, a presbyteris repositæ fuere in pegmate, itidem splendide erecto, prope vicinam divi Joannis Baptistæ collegiatam ecclesiam, in qua interim cætera omnia, quæ Frisingæ eoque asservabantur, sanctorum corpora condecorandum a se cælestis civis sui divi Nonnosi triumphum præstolabantur.

47 Hora sexta audita, celsissimus antistes noster consueto violacei coloris talari indumento indutus, et promicantibus e clementissimo vultu enthei cujusdam solatii minime obscuris indiciis suavissime venerandus, cum aulico suo ministerio universo ad pegma prædictum sese contulit, ubi præsentibus octo Ordinis nostri mitratis præsulibus a reverendissimo et illustrissimo cathedrali collegio, nec non ab utriusque insignis collegiatæ ecclesiæ divorum Andreæ et Viti DD. canonicis, totoque reliquo frequentissimo clero sæculari ac regulari demississime exceptus fuit. Considente postea cum aliis celsissimo antistite, musica, in divi Nonnosi honorem singulari ingenio et artificio composita, ejusdem beatissimi tutelaris Patroni laudes suavissime decantabat, omnis generis instrumentis musicis, ac præcipue buccinis ac tympanis lætissime accinentibus ; imo æneis quoque machinis ignivomo tonitru e divi Viti monte jucundissime admugientibus.

48 Jam vero ut insecuto celeberrimo triumpho plene describendo manum apponam, persuaderi non possum, optime lector ; sed ad libellum, infra a nobis allegandum, a P. Benedicto Eberschwang Frauencellensi, tum in hac aula commorante, Frisingæ editum, remissum te humanissime volo, illudque iterum moneo, ardentissima et pie ambitiosa civium, etiam exterorum studia, devotissimos artificum omnis generis, sacrarumque sodalitatum conatus et merita dignis laudibus hic paucis æquari non posse. Illud saltem te hic celare nequeo, eam magnificentissimam hujus sacri agminis partem, quæ numerosum, et, quam fieri potuit, splendide excultum equitatum, opificum tribus, piisque sodalitates secuta est, ominosis suis, ut vocant, figuris, labaris, curribusque ingentibus ita fuisse interstinctam, ut securaræ in theatro comædiæ per ordinem bellissime proluserit. Tota ejus pompæ directio ac distributio opus fuit reverendissi-

die 11 Septembris anni 1709

ipse princeps
Frisingensis,

pompa solenni,

mi

A mi D. Wolfgangi, qui etiam, ut diximus, actionem comicam ipsam composuit.

multis aliis reliquiis agmen cohonestantibus,

49 Cum tanta illa tot hominum series ingentis spatii, quod a cathedrali ecclesia usque ad portam S. Viti, inde recto tramite per totam urbis longitudinem usque ad xenodochium S. Spiritus; inde rursus supra montem ad cathedralem ecclesiam emetiendum erat, magnitudinem plane æquaret, succedere primum, quæ maximam sui venerationem excitatura erant, patronorum scilicet Frisingensium sacratissima corpora et reliquiæ, variis religiosorum et clericorum turmis interstinctæ, sequenti ordine. Primo itaque loco portabantur divi Felicis martyris sacræ exuviæ, comitante venerabili conventu RR. PP. Capucinorum, quos sacræ devotionis ardor Erdinga una cum devotissimis ejus loci civibus (qui Frisingensi equitatu insignie auctarium addiderant) Frisinga evocaverat: hosque pone sequebantur RR. PP. reformati Ordinis divi Francisci Frisingensis conventus. Proxima fuere sacra lipsana divi Prosperi martyris, a venerabili collegio Canonicorum Præmonstratensium Neocellensium, cereos ardentibus gestantium, deducta. Tertium locum obtinebat divi Viti pretiosa statua, religiosi fratribus communis studii Benedictino-Bavarici, quod in inclyto monasterio Weihestephanensi tum erectum erat, devotum comitatum exhibentibus, et cereos itidem ardentibus manu portantibus. Divi Bathonis sacros cineres rursus e nostris religiosi quidam, qui suos abbates huc secuti fuerant, comitabantur, et ipsi candelis accensis venerationem testati. Corpus S. Placidi martyris reverendis patribus Weihestephanensibus præferebatur. Sextus locus obtigit variis diversorum cælitum insignibus reliquiis, quas proximi DD. canonici S. Pauli, uti etiam S. Joannis canonici, cum aliis chori officio destinatis vicariis, colebant. Secundum hos ibant canonici insignis ecclesiæ collegiatae divi Viti, prælatis sibi divi Sigismundi regis et martyris effigie; ac sacris cineribus. Subiere domini canonici insignis collegiatae ad divum Andream ecclesiæ, argenteum divi Corbiniani nostri simulacrum, et ossa sacratissima sua serie stipantes.

transfert S. Nonnosi corpus.

C 50 Proxima portabatur beatissimæ Virginis Deiparæ vetustissima imago a divo Luca picta, in ara argentea, gemmis faberrime exornata, sublimis, et sex DD. parochorum humeris innixa, prementibus vestigia dominis phonascis aulicis, qui alternatis cum buccinarum tympanorumque concentu vicibus celebrabant laudes divi Nonnosi, cujus deinceps sacrorum lipsanorum pars magna, auro gemmisque conspicua, ante reverendissimos DD. cathedralis ecclesiæ canonicos, sacerdotalibus itidem humeris (uti omnes aliæ hactenus recensitæ reliquiæ) gestata fuit. Subintrarunt, qui proximis ac præcipuis beatissimi Nonnosi exuviis (inter quos sacrum illius caput erat) thura perpetuo ministrabant, et incendebant. Porro has ipsas sacratissimas reliquias viginti ex Ordine nostro religiosi cingebant, octo nimirum reverendissimi DD. abbates, pontificio ornatu fulgentes, quorum semper quaterni humeros sanctissimo oneri alternatis vicibus submittebant: octo item religiosi patres, totidem illis præsulibus assistentes: et quatuor patres, SS. theologiæ, sacrorum canonum ac philosophiæ in studio supra dicto professores, qui uraniscum, seu umbellam portabant. His decore intermistis gradiebantur ephebi episcopales, tædis ardenti-

bus conspicui, satellitii episcopalis serie nonnihil remotius utrumque latus contra populi conferta agmina custodiente.

AUCTORE
J. S.

51 Vestigia proxima legebat reverendissimus et excellentissimus DD. Joannes Sigismundus Zeller, liber baro de Leiberstorff etc. etc. episcopus Bellinensis, et proepiscopus Frisingensis, pontificio ornatu cereoque spectabilis. Tum post crucem episcopalem, universam sacram pompam clausit ipse celsissimus antistes noster, habitu supra memorato splendidus, et manu quidem cereum præferens, vultu vero igneos in divum tutelarem suum Nonnosum amores spirans. Junxere sese post aliquot passus multi alii reverendissimi et illustrissimi hospites, aula domestica, et aliorum sequacium, in sacros amores et plausus, imo in lacrymas quoque ardentium, promiscua multitudo fere sine numero. Interstrepebant vero variæ festivissimæ salutationes, sclopetis exoneratis per varia ac destinata urbis loca, factæ a civium turmis. Per urbem spectabantur picturæ variæ, in pulcherrimas divi Nonnosi laudes facundæ, quas inter æstimationem habuere præcipuam, quæ magno numero e gymnasio nostro pendebant: quibus tamen vix, et ne vix quidem, cessere illæ, quas RR. PP. reformati S. Francisci insigni tum ingenio, tum penicillo extra ecclesiam suam in via publica erexerunt, seraphicis in Deum ac divum Nonnosum ardoribus nemini secundi. De spectantis populi multitudine aliquid repetere supervacaneum est.

ad ecclesiam
cathedralem,

52 Reportatis in cathedralem basilicam, atque in ara maxima repositis sacri divi Nonnosi pignoribus, decantatæ fuere Ambrosianæ laudes insigni vocum et instrumentorum varietate, buccinarum præcipue tympanorumque, ac bombardarum fragore, minorumque scloporum repetito murmure sæpius lætissime interstrepente. Mox suggestum conscendit reverendissimus D. Quirinus, Tegernseensium abbas, rocchetto, ut vocant, et pretiosa cruce pectorali e collo pendente exornatus, qui, ut divum Nonnosum ipsi beatissimo Benedicto exæquaret, copiosum sermonem habuit. Subjunxit Officium summum, inter innumera fere aliorum sacerdotum Sacrificia, ipse reverendissimus Frisingensium hierarcha, assistantibus ex sacro Ordine nostro octo præsulibus, mitras sacro vertice gestantibus: F turmis vero civium gratulationes suas iterata sclopetorum exoneratione, et machinarum ænearum fremitu intermiscentibus non sine fertili lacrymarum gaudio spectantis populi, qui solatio plus quam terrestri sese diffuere, nec volebat, nec si voluisset, diffiteri poterat. Fine tantæ illius diei festivitati in cathedrali ecclesia imposito, ad aulam episcopalem celsissimus inter novos tormentorum curulum et sclopetorum applausus rediit, ibique trecentos circiter honoratissimos hospites (quos inter duodecim mitratra capita eminebant) convivio lautissimo adhibuit.

ubi ritu solenni
Missam cantat.

Hactenus Meichelbeckius.

AUCTORE
J. S.

§ VI. Reliqua ad prædictam translationem spectantia : varia in laudem Sancti impressa : reliquiæ variis donatæ : quædam jam olim servatæ Bambergæ ; Miracula edenda.

Octiduana festi-
vitas transla-
tionis, ac varia
in laudem San-
cti typis edita ;

Hæc translationis festivitas, quam ex Meichelbeckio dedimus, per octo dies solemniter continuata fuit, alio quotidie oratore in laudem S. Nonnosi e cathedra disserente, uti videri potest apud laudatum scriptorem, qui omnia conspexit, fuseque enarravit: in hisce enim, cum ad institutum nostrum minus spectent, nolim esse prolixior. De variis Opusculis ea occasione ad Laudem Sancti impressis sic habet pag. 448: Panegyres, intra hoc octiduum translationis S. Nonnosi in ecclesia cathedrali facu-

B dissimè dictas, uti etiam universam octiduam festivitatem deinceps P. Benedictus Eberschwang, professus ad Cellas Marianas inferioris Bavarie, et celsissimi principis nostri pater domesticus atque consiliarius ecclesiasticus, pro æterna rei memoria typorum beneficio in publicam lucem protulit: qui ipse eodem octiduo alium quemdam propriæ industriæ suæ partum, S. NONNOSUS REDIVIVUS dictum, publicaverat, in quo ex Italicis æque ac Latinis autographis redivi cultus divi Nonnosi mirabilis per Italiam et Germaniam facta propagatio erudite solideque demonstratur. E professoribus nostris Frisingensibus eodem tempore P. Georgius Zode Benedictoburanus, poëseos professor, prælo et omnium oculis subjecit aliud Opusculum, cui titulum præfixit: OCCULTUM FRISINGÆ PRÆSIDIUM, TANDEM POST ALIQUOT SECLA MANIFESTATUM: in quo præclaro ingenio, et jucundo sex metrorum certamine divi Nonnosi eousque non agnita beneficia, urbi Frisingensi præstita, suavissime cecinit, ingentem sibi laudem inter melioris venæ poëtas magno suo merito consecutus. **C** Omnia illa Opuscula ad me humaniter transmissa fuerunt per R. P. Mauritium Chardon, magnoque fuissent auxilio, nisi habuissem fontes ipsos, ex quibus illi scriptores hausserunt, fontesque rivulis præferendos judicassem.

corpus ubi nunc
reconditum, mi-
racula quotan-
nis promulgari
solita :

54 De fine prædictæ translationis hæc scribit Meichelbeckius pag. 448: Sane reliquiæ divi Nonnosi, finita illa octiduana festivitate, relatæ fuerunt ad aram propriam, in hypogæo cathedralis ecclesiæ venuste præparatam, ubi, sicut deinceps cultores habuerunt, et etiamnum habent plurimos, ita etiamnum dispensant beneficia et plurima et ingentia, quæ non solum accurate solent conscribi a ministris cathedralis ecclesiæ, verum etiam recurrente quotannis Divi festo ad augendam fidelium devotionem e suggestu promulgantur. Porro annua inventionis divi Nonnosi memoria die xxvii Januarii annis singulis ad supra dictam aram Officio (quod ab uno celebrante, et duobus assistantibus Benedictinis cantari solet) accinente musica aulica, recoli solet. De loco, ubi sacer thesaurus est depositus, ita in Collectione laudata ad me scripsit reverendissimus abbas Ildelfonsus: Sacrum corpus D. Nonnosi conditum est in ecclesiæ cathe-

dralis Frisingensis crypta meridiem versus, ubi **D** in aræ summitate imago Sancti, radiis deauratis circumcincta, spectabilis est. Infra eam caput, seu calvariam, publico cultui expositam in capsâ, vitro pellucido obducta, duo angeli sustinent. Ponè legitur hæc inscriptio: « In » honorem S. Nonnosi, hujus ecclesiæ Frisingensis patroni, solemnibus sacrorum suorum, ad » quingentos et quadraginta septem annos latentium, anno Domini MDCCVIII, die xxvii Januarii, gloriose inventorum ossium translatio ». De loco inventi corporis hæc subdit: Paucis hinc ab ara pedibus ad murum stat arcus ille, quem perreptantibus salubrem diximus (de quo supra num. 39.) Et quoniam suprema in ejus parte, in modum tumbæ composita, nobiliores Divi reliquiæ conduntur, memoriæ causa marmori hæc in fronte verba incisa sunt: « Tumba, » ubi potior pars corporis S. Nonnosi annis dclvii » delituit, modo insignis reliquia imposita » A°. MDCCIX ». Cæterum suspensa passim anathemata etiam pretiosa satis indicant, quo loco supplices et olim habuerint, et hodieum habeant B. Nonnosi patrocinium.

55 Meichelbeckius pag. 448 quamdam sibi format objectionem, eique respondet hisce verbis: Nolim hic dissimulare, fuisse aliquos, qui credebant, reliquias divi Nonnosi ab anno mclxi usque ad annum mdccviii omnibus fuisse incognitas. Verum eam assertionem dubiam nobis facit Joannes Freibergerus Frisingensis canonicus, quando scribit, Philippum, ordine quadragesimum septimum episcopum Frisingensem, decrevisse deinceps S. Nonnosi lipsana splendidiore cultu exornare: ex quo aperte constat, Philippum et ejus ævi viros aliquam de reliquiis illius notitiam habuisse. Verum, utut hæc sibi contraria esse videantur, conciliari tamen facile possunt. Erant seorsum positæ quædam e divi Nonnosi corpore partes, et asservabantur in sacrario cum ossibus SS. Alexandri et Justini. De his omnino constabat Philippo, imo etiam posteris, uti certum est. Reliqua vero ossa, numero absque comparatione majora ac digniora, quæ in supra memorata arcula celsissimus Joannes Franciscus felicissime invenit, omnino erant incognita. Collatæ fuere partes, quæ extra tumbam erant in sacrario, cum iis, quæ in tumba fuerant depositæ: et statim intellexit medicus, utrasque ad unum corpus pertinere; ideoque portionem quidem minorem eousque fuisse cognitam, majorem vero reliquiarum partem eousque fuisse thesaurum absconditum.

56 Hæc quidem verba clare ostendunt, utramque reliquiarum partem esse S. Nonnosi; atque etiam evincunt, Freibergerum loqui potuisse de minori parte, quæ semper fuit cognita. Attamen, cum nequeat probari, a quo tempore perierit memoria depositi in crypta corporis, cumque hæc ignorantia æque potuerit initium habere post tempora Philippi antistitis, qui floruit sub initium sæculi xvi, incertum manet, quanto tempore inventa pars corporis latuerit abscondita, præsertim cum Freibergerus eodem tempore cum Philippo vixerit, et sub ejusdem episcopatu Opusculum suum ediderit, adeoque duo fere sæcula post ipsum effluerint ante inventionem. Sane non crediderim thesaurum illum latuisse a tempore, quo in crypta fuerat depositus; aut brevi post latere cepisse. At magis suspicor, apuisse in oblivionem post exortos Lutheranos et Calvinistas, quorum metu pri-

E ossa inventa cum cognitis ante collata: dubium est, an pars inventa latuerit

multis sæculis, atque hoc minus est verisimile, cum deinde ejus memoria excideret potuerit:

F

num

A mum celari potuit, ne pateret direptioni, si quando Frisingæ prævalerent heretici. Celatus autem et paucis cognitus thesaurus quandoque omnino oblivioni traditur, quod illi, qui soli thesaurum norunt, subinde casu quodam illius cognitionem non transmittant ad posteros. Hæc mea conjectura nititur facto ante narrato, quod æditui die 2 Septembris tempore divini officii lychnos duos cum cereis ardentibus reponere in loco inventi corporis ex antiquissima consuetudine juberentur. Non est dubium, quin id fieret in honorem S. Nonnosi; nec etiam dubitari potest, quin tale mandatum ædituis datum sit ab iis, qui noverant thesaurum, quique eundem populo ipsisque etiam ædituis volebant absconditum, ut lateret securius. Verisimile autem mihi non apparet, consuetudinem illam ædituorum, rei causam ignorantium, continuatam fuisse ad quinque sæcula et annos excurrentes, seu a depositione corporis in crypta: atque ideo nihilo verisimilius est, reliquias tamdiu latuisse. Quin potius crediderim celari ceptas post tempora Philippi antistitis, atque hac occasione paulatim oblivioni traditas, sic tamen ut locus venerationi esset populo et consuetudo accendendi cereos usque ad inventionem perseveraverit.

recognita reli-
quia et enume-
rata: particulae
quædam aliis
datae.

57 Quidquid autem de hisce sit verius, quod lectoris iudicio libenter permitto, celsissimus princeps et antistes inventas reliquias per anatomiz peritos recognosci iussit et enumerari, quemadmodum docet instrumentum Germanice editum in Nonnoso redivivo pag. 32 et sequentibus, ubi legitur catalogus amplius reliquiarum S. Nonnosi, quæ servantur Frisingæ, non modo recenter inventarum, sed earum simul, quæ seorsum servabantur in sacrario. Porro ex hisce varias particulas hospitibus suis donavit laudatus princeps, uti in dicto instrumento legitur. De hisce etiam Meichelbeckius pag. 447 sic habet: Porro utut finem hodie (ix Septembris) habuerit omnibus apud Frisingenses memoranda sæculis octiduana festivitas, nondum tamen hospites suos dimisit clementissimus princeps, sed sequenti primum die abundi copiam fecit reverendissimis DD. abbatibus, cum prius singulis quasdam e divi Nonnosi sacris lipsanis particulas donasset. Anno 1724 idem Frisingensium princeps accepit a principe Fuldensi partem reliquiarum S. Bonifacii episcopi Moguntini, teste Meichelbeckio pag. 478, ubi mox subiungit: Ut gratas vices celsissimo Fuldensi rependeret episcopus noster, paulo post aliquid ex ossibus sanctorum Corbiniani et Nonnosi Fuldæ transmissit.

Reliquiæ et festi-
vitas Bamber-
gæ in monaste-
rio S. Michaë-
lis:

58 Bambergæ jam olim ante postremam corporis inventionem ostensæ fuerunt S. Nonnosi reliquiae in ecclesia, seu sacrario monasterii S. Michaëlis. Certe Papebrochius noster in Itinere Romano Ms. pag. 69 inter reliquias laudatæ abbatiz, quas sibi ostensas testatur, recenset caput S. Nonnosi. Hoc tamen difficulter componere possum cum catalogo reliquiarum Frisingensium S. Nonnosi, cum ibidem totum caput dicatur Frisingæ inventum. Castellanus in Martyrologio universali S. Nonnosum annuntiat ad xix Augusti, atque eum Bambergæ præcipuo cultu honorari. Ad eundem diem apud nos in Prætermissis hæc leguntur: S. Nonnosus abbas seu præpositus monasterii in Monte Soracte annuntiatur a Castellano et in chartis nostris, ut qui Bambergæ ob notabiles reliquias xix Augusti solenniter colatur etc. Sollerius, qui hæc scripsit,

Septembris Tomus I.

per chartas nostras hic designat Indicem Sanctorum Bollandi, qui notavit ex Mss. Kalendariis Benedictinis, Sanctum coli in monasterio Bambergensi S. Michaëlis, ibique haberi reliquias. Crediderim die xix Augusti translatas ad monasterium S. Michaëlis dictas reliquias, atque ideo cultum Sancti eidem affixum. Certe in variis Kalendariis Benedictinis Mss. illo die annuntiatum inveni. Ceterum nolim hic inquirere, a quo tempore abbatia S. Michaëlis dictas S. Nonnosi reliquias possederit: nam potuit illas accipere eodem tempore, quo corpus Frisingam translatum est, aut deinde post primam illius inventionem, sed de hisce nihil certi statuere possum. Nihilo magis affirmare ausim, sitne pars capitis, aut alia pars corporis, quam possident.

59 Priusquam huic Commentario finem imponam, pauca supersunt dicenda de miraculis mox edendis, quæ facta sunt post ultimam corporis translationem. Priora, seu facta duobus primis a translatione annis, enarrata sunt in libello Germanico sub titulo longiori, quem sic contractum Latine reddo: Beneficia S. Nonnosi, cathedralis ecclesiæ Frisingensis patroni, quæ a tempore translationis, seu ab anno MDCCIX usque ad 2 Septembris præsentis anni MDCCXI contigerunt. Hunc libellum Latinitate donavit quidam e nostris Germanus, ex cujus interpretatione eundem edam primo loco. Post hanc collectionem sequuntur alia beneficia necdum edita, quæ transmissa mihi sunt, hoc præfixo titulo: Varia beneficia S. Nonnosi clientibus præstita, præsertim per oleum lampadis, ad ipsius aram pendens, ex ipsamet confessione ipsorum relata, ab anno MDCCXI usque ad annum MDCCXLIV. Hæc ex Ms. Germanico Latina fecit R. P. Mauritius Chardon, rector collegii nostri Constantiensis, jam ante sæpe laudatus, qui eadem cum reliquis monumentis Frisingensibus transmissit.

60 Reverendissimus dominus Ildefonsus, abbas Weihestephanensis, qui omnia illa humanissime communicavit, sub finem Collectionis suæ aliud enarrat, sic scribens: Interim, cum multa, quorum publica supersunt testimonia, dicto hoc libello non contineantur, hoc præsertim attexere operæ pretium est visum. Reverendissimus dominus Antonius de Fraporta, sacri Romani imperii eques, canonicus ecclesiæ cathedralis Frisingensis, juris utriusque doctor, et adhuc in placido senio superstes, quondam ex Tyroli redux, hic, ubi Isara (torrens est ex Alpibus Tyrolensibus in Bavariam excurrent) jam navium est patiens, iter suum Frisingam rate vectus relegit, sed cum præsentissimo vitæ periculo, conclamata etiam salute, nisi Divum nostrum, jam sæpe sæpius submergendus, cum fiducia invocasset. Cernimus in crypta prope aram, ut appellant, tabellam votivam, cujus hæc subscriptio in Vernacula. In inscriptione, quam non est necesse totam exprimere, res contigisse dicitur anno 1718, die vii Aprilis, prope Monachium, ubi allisione ratis ad murum excussus in Isaram, intercessione S. Nonnosi incolumis fuit servatus, etiamsi modo aqua eminens, modo mersus, ad mille facile passus flumine fuerit avectus. Ita inscriptio paulo latius. Nunc reliqua miracula, annotatis illustrata, subiungo.

AUCTORE
J. S.

Miracula eden-
da partim im-
pressa Germa-
nice, partim
manuscripta;

E

aliud res non
additum.

F

EX IMPRESSIS
GERMANICIS.

MIRACULA

Germanice impressa anno
MDCCXI, et Latine reddita.

Interprete aliquo e societate
Jesu.

PRÆFATIO.

Auctor nec vitæ
nec translatio
nis historiam
scribit, sed Mi-
racula,

Quoniam non ita pridem, et tantum abhinc annis duobus, tam miraculorum plena Vita, quam descriptio felicissimæ inventionis, et magnificentissime celebrati festi translationis gloriosi sanctique abbatis Nonnosi, hujus illustrissimi collegii cathedralis Frisingensis magni patroni tutelariorum, cum in octo Orationibus panegyricis, tempore solemnium Octavarum eleganter habitis, tum etiam speciali libello (cui titulus NONNOSUS REDIVIVUS) ad satisfactionem cum omnibus circumstantiis publicis typis mandata est; supervacaneum judicatur in hoc præsentis libello mentionem de his facere. Verum unicus scopus et finis est in hoc instituto exiguum quidpiam ex nostro veteri et recenter invento gratiarum thesauro de glorioso abbate Nonnoso adjungere, quid nempe ab illo tempore per ipsum factum fuerit, quamque auxiliarem et thaumaturgum se omnibus sanctus pater Nonnosus potenti suo patrocinio, et immensarum gratiarum distributione præbuerit; ubi nempe divinæ providentiæ placuit eum post tot sæcula, quibus extra omnium hominum memoriam delituit, rursus mira et felicissima inventione, quæ per celsissimum ac reverendissimum dominum Joannem Franciscum, sacri Romani imperii principem, et episcopum Frisingensem, clementissimum dominum nostrum, facta est, summo solatio et maximo gaudio non modo hujus illustrissimæ urbis Frisingensis, sed et uniuscujusque in lucem proferre.

Nullam aliquam
ex iis, quæ non
modo Frisingæ,
sed alibi etiam
locis, fiunt mag-
no numero,

2 Et profecto videtur potentissimus Deus in compensationem hujus diuturnæ oblivionis jam adeo varia et publica veneratione in suo sancto servo Nonnoso vere glorificari velle; cum pro sufficientibus testimoniis sint magna illa beneficia, quæ tam juvenes quam senes, et tum nobilioris tum infimæ conditionis personæ, in suis internis externisque gravibus ærumnis atque acerbis afflictionibus quotidie per potentissimam intercessionem mirifici sancti patris Nonnosi consequuntur. Quæ quidem non omnia, sed tantum ex illis aliqua hoc parvo Opusculo ideo comprehensa sunt, ut honor et inclytum nomen mirabilium patratoris sancti Nonnosi magis divulgetur, atque ita unicuique pateat, quantum omnipotens Deus hisce afflictis temporibus toti Frisingæ gratiarum thesaurum, et quam potentem Patronum tutelarem rursus donaverit. Verum enim vero magnus noster mirabilisque pater Nonnosus se præbet ut splendidissimum solem, qui gratiarum radios non modo sibi non reservat, nec Frisingam modo solam iis illustrat, sed illos mirabiliter quaquaversum dispergit, neque alicui opem suam negat, quicumque demum

in qualibet necessitate vera cum fiducia ad eum confugiat.

3 Ubi insuper quam brevissime observandum, quomodo quidem S. Nonnosus variis modis suam gratiosam opem afflictis filiis hominum imperitari soleat, et modo oblatione cereæ imaginis, vel promissione anathematis, vel alias observatione certæ alicujus devotionis, et vel præcipue perreptando in cryptam ad ejus lapideum sarcophagum, ubi quidem absconditus mirabiliter semper operatus est, et quomodocumque demum devotio et internus instinctus ad quærendam opem unicuique ansam præbeat: vult tamen potissimum maxima sua beneficia in oleo, quod perpetuo ante altare suum in lampade ardet, præstare; quemadmodum ejus usum tot afflicti in periculosissimis calamitatibus suis quotidie satis superque experiuntur: et videtur propterea ad speciale signum magnæ suæ liberalitatis et paternæ misericordiæ rami olivæ manibus tenere b. Quod nobis magnum illud miraculum indicat, quod in monte Soracte patravit, ubi, deficiente omni oleo, paucis tantum expressis olivis, omnia vasa in toto cœnobio replevit.

maxime per
oleum lampadis,
ante Sancti
altare ardentis,

4 Immo postquam anno MDCLXIII, facta petitione, una particula benedicti corporis sancti Nonnosi Frisinga Romam transmissa est, et inde postea instituta adeo magnifica supplicatione, ut ingentem ejus pompam nullus calamus satis possit describere, in montem Soractem, ubi sanctus Nonnosus in summa sanctitate Deo suo servivit, translata est; sanctus abbas Nonnosus ibi, et multis aliis in locis urbibusque, in quibus ad ipsius honorem erecta erant altaria, et ubique, ut ante illa oleum in lampade arderet, curabatur; omnia fere et maxima miracula per usum olei, atque etiam vi potentis suæ intercessionis patravit atque largitus est. Quoniam igitur maximus Deus magnum suum servum Nonnosum præcipue virtute olei, veluti unius ei proprie attributi signi suæ auxiliatricis liberalitatis, erga suos devotos amatores vult glorificare, pauca hæc allegata erunt omnibus et cuilibet documento, ut in omni eventu et occurrentibus doloribus confugiant cum fiducia ad nostrum sanctum patrem Nonnosum, et indubitam opem per usum ejus miraculosi olei quærant, ut omnipotens Deus in suo magno F servo, et auxiliari patre Nonnoso magis etiam laudetur et celebretur.

b

E
cujus usus com-
mendatur.

ANNOTATA.

a Non vult auctor indicare, memoriam S. Nonnosi nullam fuisse apud Frisingenses ante inventionem corporis; neque enim ignorabat Sancti festivitatem singulis annis constanter fuisse celebratam, et quamdam reliquiarum partem eodem tempore in populi veneratione fuisse. At solum significat, præcipuam corporis partem latuisse incognitam. Incertum esse, a quo tempore hæc prorsus fuerit incognita, observavi supra num. 56.

b Loquitur de picta aut excusa Sancti imagine, quæ sinistra tenet ramum olivæ.

MONITIO AD LECTOREM.

Circa hic annotata beneficia observandum est, quod illa absque dubio meliori ordine scriptis mandari potuissent: at quoniam initio frequentia

Docet auctor,
cur omnia bene-
ficia non

potuerint ordine narrari, aut omnino etiam referri:

A frequentia accepta beneficia plane non fuerunt indicata; sed tantum sensim personæ eo fuerunt deductæ, ut ea ad maiorem gloriam sancti Nonnosi annotari curarent: idcirco hoc commode fieri non potuit, et vel propterea non omnia beneficia referri potuerunt: quod tamen impostum, cum jam beneficia, patrocinio S. Nonnosi præstita, plerumque e publico suggestu promulgentur, omni cura observabitur. Porro, quamvis deceret ad debitam testificationem grati animi de acceptis beneficiis, ut quilibet, qui a S. Nonnoso beneficium aliquod obtinet, nomen suum indicaret; sufficere tamen, si talis persona gravibus de causis, et forte ob latentem aliquam difficultatem, celato nomine, saltem scripto aut verbo acceptum beneficium notum faciat.

aliqua ex relationis authenticæ probata.

B Benevolus lector etiam inveniet, quod aliqua inter apposita beneficia (quamvis hoc de pluribus fieri potuisset, vel forte factum fuisset, si tempus et circumstantiæ permisissent) quæ sanctus Nonnosus ope et intercessione sua largitus est, ad ejusdem honorem et gloriam, tum etiam ad maiorem fidem et fiduciam Christi fidelium, vi ordinariæ examinationis et juratæ dictionis testium approbata huic libello inserta sint, quod exiguum dilecto lectori erit pro monito. Ipse vero interim magnam Dei providentiam, quam in ejus glorioso servo Nonnoso mire experimur, humillime adoret seque maiorum beneficiorum, quæ suis omni tempore thaumaturgus pater S. Nonnosus in omnibus necessitatibus impertitur, continua veneratione participem faciat.

CAPUT I. Beneficia anno 1709 variis personis collata.

MIRACULA I.
Eremita perreptans speluncam sepulchri e gravibus lumborum doloribus restitutus:
a

C ANNO MDCCIX Reverendus Fr. Henricus Marerckl eremita in Vischbachau a ad locum Maria Pirkstein vulgo dictum, prope Tirolim, prima Septembris, nempe pridie subsequentis magnificentissimi festi translationis S. Nonnosi, Frisingam advenit. At per totam illam noctem (nequidem sciens, quas ob causas) et sequenti die, tam magnos et intolerabiles dolores in lumbis suis sensit, ut ei impossibile esset, quamvis maximum ejus fuerit desiderium, magnæ supplicationi interesse: tamen considerato suo longinquo itinere, et ex ardenti fervore in mirabilissimum S. Patrem Nonnosum, omnes suas vires adhibendo, tandem gravium labore in perillustrem ecclesiam cathedralem ad altare S. Nonnosi venit, ubi summis cum difficultatibus et multis angustiis vix ad unum sacrum Missæ sacrificium perdurare potuit. Et cum jam in hoc gratiarum loco, novæque festivitatis die, ante reliquias S. Nonnosi, debilibus genibus flexis, ferventes preces fundaret, excitat firmam fiduciam, impendit omnes vires, confert se ad lapideam speluncam, per quam repere solebant, et in qua tot sæculis sine ulla notitia sacrum corpus abbatis Nonnosi delituit, eamque summa cum devotione perreptit. Postquam hoc factum est, cum etiam omnis dolor extemplo deseruit, ut toto corpore sanus iter suum rursus domum instituere potuerit.

8 Nobilis et pia domina Maria Catharina Re-

nothin, conjux ejus, qui hic celsissimo principi a cubiculis est, testatur se longo tempore perpetuo accrescente hydrope quam periculosissime affectam fuisse: et, postquam hinc inde variis remediis et medicamentis usa fuisset, nullum tamen in melius versæ sanitatis effectum subsecutum, ac tandem die ix Octobris spem in thaumaturgo sancto Nonnoso posuisse, emissoque voto desideratam sanitatem impetravisse.

9 Eruditus dominus Benno Seitz, celeberrimæ ecclesiæ collegiæ S. Andreae hic cantor et ludimagister, propter miserrimum statum et periculosos corporis defectus, assidue prægrandes dolores passus est, et quoniam omnia adhibita humana remedia frustra erant, nec iis dolores mitigabantur, ix Octobris, emissio voto, ad magnum S. patrem Nonnosum confugit, a quo etiam quam mox exauditus fuit, et intolerabili dolore liberatus.

10 Reverendus admodum dominus Franciscus Dur patiebatur tantos dolores capitis, ut sibi videretur propter vehementem ægritudinem fere mentis impos fieri. Quæcumque demum remedia adhiberet, nulla mitigabant dolores. Tandem interne incitabatur, ut spem suam in mirifico S. Nonnoso poneret, quod xii Octobris fecit, votum vovit, et postea subito furiosis capitis doloribus liberatus fuit.

11 Laurentius Millbaur ex Niderleern in inferiori Bavaria notum facit, se diu vehementem cordis dolorem pertulisse; unde tandem lecto affixus est, et in gravissimum morbum incidit. Deinde, quoniam, adhibitis multis remediis, quæ omnia non profuerunt, ignorabat, quo se verteret, ei incidit, quod haud ita pridem de magno mirifico S. Nonnoso audiverat. Animum igitur quam primum erigit ac vovet xxv Octobris huic Sancto unum Missæ sacrificium: Ab eo tempore omnis dolor cordis desiit, et felicissime pristinam valetudinem recuperavit.

12 Maria Mechtild magno in metu versabatur propter tumorem aliquem, qui ipsius pectori accreverat: et quoniam ille veluti vorax cancer ex uno loco corporis in alium se extendebat, præ anxietate nesciebat, quid ageret. Cum autem tanta de mirabili oleo, quod perpetuo in lampade ante altare S. Nonnosi ardet, audiverat, votum concipit, tendit xxviii Octobris cum fiducia ad ecclesiam cathedralem, oleum petit ex prædicta lampade, et postquam hoc obtinuerat, et postea domi afflictam partem perunxerat, cum dolore omnis tumor evanuit.

13 Nicolaus Hupfauer, opilio hic Frisingæ, alias natus in Taufkirchen b, fatetur pariter summa grati animi significatione benignam opem S. patris Nonnosi. Quippe plane ex insperato manui ipsius accreverat tumor magnitudine ovi columbini, qui ei non modo magnos dolores creabat, sed etiam laborem ejus quotidianum impendebat: cumque usu naturalium remedium talem tumorem una cum dolore non posset avertere, votum facit magno tutelari patrono S. Nonnoso, petit parum olei ex ejus lampade, illinit eo tumorem: et hic statim una cum dolore evanescit.

14 Reverendus admodum ac pius dominus Philippus Hermannus Schabberger, juris utriusque licentiatus et pastor in Vilsheim c, proprio chirographo fatetur, quod forte digitum indicem sinistræ manus parvi pendenda et valde exigua Phagedæna d invaserit. Ut eam dispelleret, unum alterumve malagma applicuit, quæ tamen memoratæ

EX IMPRESSIS
GERMANICIS.

II.
voto mulier nobilis ex hydrope sanata.

III.
alius ex gravibus doloribus corporis,

IV.
alius ex capitis doloribus,

V.
alius ex gravi morbo.

VI.
Oleo lampadis uncta mulier, liberatur adnato pectori tumore,

VII.
alius tumore ac dolore manus b

VIII.
alius periculoso carbunculo digitum corroden-

te,

c

d

et mirabile
curatio.

memorate Plagidense nullo modo mederi poterant: sed ex ea ingentis magnitudinis virulentius acrior, et vocatur, vel secundum relationem chirurgorum perfectius evasit carbunculus *e*, qui non modo digitum illum totum perdidit, totamque manum magno cum dolore infectam; verum etiam totum brachium inexplicabilibus cum doloribus inflammavit, ut etiam medicos ad eam vocatos, etiam opima remedia et maxima diligentia impenderet, domum egre non aliam spem satisfactionis dare poterit, quam quod in talibus circumstantiis necessario contractio digiti et nullus ejus usus subsequi deberet. Cum igitur praefatus D. pastor vidisset, in remediis humanis nullam spem esse; ad sacra se convertit. Animo afflicto occurrit per amicum Frisinga, ut illic in magno theatro S. Venoso spem suam collocaret, quod etiam quam maxime cum fiducia fecit, promittens, si hoc periculosum statu liberaretur, Frisingam se profecturum, sique praeterquam quod usurpaturus esset sacra mysteria, et sancto altari Nannose in debitam grati animi significationem, votivum Sacrum oblaturum. Hinc autem non mirum. Brevisimo tempore exanti una cum periculo omnis dolor, ita ut digitus, fere omnino desperatus et perditus, iterum plane reclus, et ut ante, ad usum idoneus fieret. Pro hac maxima gratia et beneficio, praeter debitam gratiarum actionem, domus pastor hodie xviii Novembris ad altare S. Nannosi votum suum implevit.

et mulier post
curam vocata
post partum co-
stitit.

15 Honesti et lectissima femina Maria Theresia Penckmayer, civis et mercatrix fieri Frisinga, etiam in maximo mortis periculo huiusmodi opem sancti patris Nannosi experta est: nam dum xx Septembris partus dolentibus cruciata fuerat, et filium masculum in lucem addiderat, paulo post adeo letalibus debilitatibus affecta fuit, ut propter assiduum et continuum vomitum non videretur fieri posse, ut longiorem vitae moram obtineret. Non desit quidem dominus medicus, eo vocatus, omnia idonea remedia praescribere: at quoniam debilitatem naturam vires omnes deleverant, nullum illorum quidquam profuit, aut spem aliquam animi satisfactionis. Quare cum temporali auxilio destituta, firmiter concepit fiduciam de S. Nanno; et voverat, si ex hoc supremo mortis periculo ipsius intercessione liberaretur, se curatum Sacrum votivum in ipsius honorem celebrandum, et ceteram imaginem B. Virginis super ipsius altare posuendum. Vix ex corde afflicta votum mutaverat, cum quilibet praesentes summo cum stupore viderent unum momento periculosum et letalem illum vomitum desinere, ad mortem usque debilitatem naturam de hora in horam se confirmare, et exiguo tempore omnem sanitatem redire. Pro qua magna gratia et visibili ope statim Sacrum in debitam gratiarum actionem S. Nannose persolvi iussit.

ANNOIATA.

a Vistigachan aut Vistlachan in finibus Bavariz apud Meranum vivit prope amnem, ledum dictum, non longe a finibus comitatus Tyrolensis inter horam et Elanum. In finibus recentioribus in vicinis locis apud etiam vocatur Vistachan Tyrolis verna. An ille sit locus Mariae Fickstein Germanice vocatus, an alius

in ipso opus Vistigachan, non est scire.

b Oppidum est quinquaginta aut sex miliaribus Frisinga distant ad amnem Quindiam, quoniam Vile hodie vocantur Germani.

c Oppidum est ad altum brachium ejusdem fluminis Vile, a quo nomen accepit.

d Vitis species est, quae carnosus creditur.

e Antrex et carumulus idem est, vel prior ut Graeci est, idem Latine. Germani in Descriptionibus medicis ad vocem Antrex malum hoc ita capiunt: Carumulus est oleum emulsum a sanguine in aliam hilem converso et infusoritate exstantem, et a putida acribus consistit, vel sine hac etiam insipiens. Inter ista qui hoc male laborant, partemque omnino statant: unde postea non plures tunc una exumpant, nulli semine modo exiles, quibus ruptis emista superinducuntur, veluti a confecti ferre, modo cinere, statimque nigra, simulque cum una radice adhaerens et quodammodo affixa, non sine dolore. Reliqua autem cum circumposita magno fervore parvula est et nigrescit, atque inter huiusmodi et picea resplendet: id quod expulsa atra hile insidiosa est. Felis longe vehementius, quam ab igne sacro emulatur. Ille mali gravitatem abunde indicant. Plura tamen subit antrex, explicans, quo modo vitium corporis partes inficiat, cui hic iter sequitur.

CAPUT II. Beneficia et miracula anni 1710.

DIE xxi Decembris a nobilibus et generosis domini Joannis Velschii filii b, juris utriusque doctoris, advocati et iudicis huius territorii, prope sexennis puellula, Catharina nomine, ex convulsione praeter densum dolorem in tantam incuti debilitatem, ut debilitatio capitis, et pallio vultu, rigentibus oculis, ut etiam jam rigescens nervis, proximo mortis periculo capusta esset. Quomodo autem ante sexennio propter similem casum, et inexpectatum malum unius alterve literarum ipsius inter paucissimas horas vitam praeterea nimium morte finit. Haec praefatus dominus Velsch, cum hac ingrueret afflictio, firmiter fiduciam secundum Deum de S. Nanno, ad quem confugit, concepit, et ad obtinendam praesentem valetudinem dilectae filiae, cum ipsi cum uno Sacramento et digne ceteris devotum. Yungente voto, confestim illam, cum morte jam hactenus, dolor deservit, atque eodem die praesentem salutem restituta est. Atque haec ipsa (lass et gratiarum actio sit Deo omnipotenti, ejusque theatro S. Nanno) ad hanc usque horam sine ulla ulteriori malo perpetua sanitate fruatur. Tantum beneficium gerente dictus dominus Velsch, persoluto voto, propria synographa sigillo munita et iuramentum sequentis anni videri testatus est.

x.
Fuit mulier
puella mortis
propinqua,
a

17 Christophorus Scheicher ob dilectam parvam, qui aetate erat octiduum hebdomadam, non equivo dolore afflictebatur, quocumque maximo et periculosissimo tumore oculorum patiebatur, ita quidem, ut dilectus pater, cum varia adhibita remedia non prodessent, in summo versaretur visus amissionis discrimine. Quapropter in hac necessitate pater firmam concepit spem,

xx.
Infans duo hebdomadas
gravis tumore
oculorum
periculis.

A speem, et devoveret filium suum martali S. Nonnoso, eodem quam mox eo tradit, et postea parvam eiei ex lampade ante altare S. Nonnosi ardente: et postquam ex postea sui filii oculos devote inunxerat, tumor subito continuo evanuit. Magnum hoc beneficium patens cum debita gratiarum actione ad laudem et gloriam S. patris Nonnosi xvi Januarii indicavit, et scriptis mandatum curavit.

XII.
omnis autem afflicta sit afflicta, ut mortua esset sancta.

18 Pia mulier Magdalena Schnapper, hic civis et coram conjux, ad majorem honorem sancti abbatis Nonnosi fideletur, quod Melchior Schnapper, conjugis sui pater, quando mane ex hac civitate sanus exiverat, et montem prope ecclesiam collegiatam S. Viti ascendere voluerat, subito præter omnem spem lethale animi deliquitum passus fuerit, atque ita quidem ut, adito etiam balsamo, nullum vitæ signum in eo percipi potuerit. Interca, cum occurrentes homines ignorarent, quid cum hoc seme, in extremo mortis periculo versante, facerent: præfata Magdalena Schnapper, quæ domi in puerperio erat, tristis hic casus nuntiatur. Hæc sine ulla mora aliquos suorum domesticorum extra urbem allegavit, qui cum modo viderent, ut senem, licet moribundum, saltem domum perferrent. Postquam hoc jusserat, illa ipsa Magdalena Schnapper in subito hoc terrore mota interno instinctu, quam mox omnem fiduciam suam in magno mirabilique viro S. Nonnoso posuit, votum vovit cum ferventi juncium oratione, ut potentissima sua intercessione, (si quidem voluntas Dei esset, præfatum Melchiorum Schnapper ex hac temporanea ad æternam vitam evocare) ad minimum tantum impetrare, et vitam tam diu producere vellet, donec extremis sacramentis munus domi naturæ debitum solvere posset. Interim in gestatoria sella cum morte luctans Schnapper per urbem ferebatur domum, et nullum dabat vitæ signum: neque etiam aliquod a circumstantibus animadvertetur: albidum spumam ore egerebat, et mortuo similis erat.

ad hunc voto integrum sanctam curavit:

19 In tanta miseria præfata Schnapper ardentes preces suas et invocationem summa cum fiducia iterato una cum voto renovabat, et benignam opem et patrocinium S. Nonnosi enixissime flagitabat, promittens se beneficium hoc e publica cathedra promulgandum curaturam. Audi nunc rem mirabilem. At tam ferventes preces ille quasi vitæ expers Schnapper sese subito confirmat, atque incipit, presentibus multis altis, non sine summo omnium stupore statim loqui. Postea etiam sine ulteriore dilatione summo cum dolore confessus est, et Sanctissimo Sacramento, tamquam extremo suo viatico, uti quisque credebat, munus est. Et quod magis mirandum: post mediam horam omnino se movere, et postmodum eodem die ad Vesperas, inter primam et secundam c, solus sine adminiculo cujusquam alterius cubitum ire potuit, et ita per potentissimam intercessionem mirabilissimi S. Nonnosi non solum manifeste mortis ereptus est, sed etiam valitudinem suam mirum in modum obtinuit. Hæc omnia per testes legitimos juratosque examinata scriptisque mandata sunt. Tantum beneficium ipsa Magdalena Schnapper cum debita laude atque immensa gratiarum actione ad honorem S. Nonnosi, voto pie soluto, ex cathedra ecclesiæ cathedralis promulgari jussit.

20 Reverendissimus et illustrissimus Christo-

phorus Henricus, liber baro de Sandinell, ecclesiæ cathedralis Frisingensis canonicus, etc. habebat unum ex equis suis, cui uterque posquam maxime intumuerat, et postquam eis varia, alias usu recepta, remedia sine ullo effectu applicata fuerant, præfatus illustrissimus dominus spem suam omnem in sancto abbate Nonnoso posuit, et in ejus honorem sacrum Missæ sacrificium, atque argenteam tabulam votivam promisit. Post hæc statim eadem nocte summa cum admiratione omnis tumor, qui periculosus adeo apparebat, evanuit, et equus, qualis antea fuerat, sanus evasit. Votum postea xvi Martii ad debitum Sancti honorem, et in gratiarum actionem, persolutum est.

21 Illustrissima nobilisque femina, comes in Heinhausem secundum Deum soli thaumaturgo patri S. Nonnoso gloriam tribuit, quod ejus ope et intercessione gravi et manifesto vitæ periculo erepta fuerit. Prædictam illustrissimam dominam invaserat circa xiv Maii febris maligna, cui tam terribilis ex stomacho vomitus accesserat, ut quilibet putaret, florentem ipsius juventutem, propter deficientes vires et extremum vitæ periculum, crudeli mortis falce demetendam. Et quoniam alia remedia ad obtinendam sanitatem nihil proderant, convertibat se summa cum cordis fiducia ad cælum, et ante omnia benignam opem S. patris Nonnosi implorabat ferventissime: mittebat insuper quæsitum de oleo, quod in ejus lampade ardet, seque eo inungi jubebat. Post hæc omnis vomitus, cum periculosa ad mortem usque febre, subito cessavit.

22 Mulier quædam ætatis octoginta quinque annorum aliquo tempore tantis oculorum doloribus affecta fuerat, ut omnino crederetur in periculo versari, ne oculorum jacturam pateretur, et prorsus cæca redderetur. Quoniam igitur nulla plane remedia profuerant, petebat summa cum fiducia oleum ex lampade S. Nonnosi; inungit eodem utrumque oculum, et simul atque hoc factum fuerat, statim unico momento omnis dolor evanuit, pristinumque usum oculorum felicissimo retinuit. Hoc insigne beneficium postea xx Maii peracta devotione, et debita gratiarum actione, ante altare sancti patris Nonnosi testata est, et indicavit.

23 Eodem ipso die, nempe xx Maii, mulier quædam septuaginta duorum annorum, postquam in crypta apud mirabilem S. Nonnosum propter magnum beneficium exsolverat votum suum, et maximas gratias egerat, publice testata et fassa est, pectori suo prægrande accrevisse tuber, seque in eo maximos passam esse dolores. Omnia adhibita remedia erant frustranea, et quoniam nulla spes erat sanationis, credebatur moritura propter ingens periculum. Denique ex instinctu interno animum erigit, et magna fiducia confugit ad magnum sanctum Nonnosum, mittit quæsitum de oleo ex ejus lampade, et postquam eo affectum locum inunxerat, non modo sese melius habere sensit, sed quod maxime admirandum, magnus ille tumor subito evanuit, et ipsa exoptata valetudine potita est.

24 Catharina Heilmayr, ex Aest, filiam habebat, nomine Annam, quæ prope quadraginta septimanis putredine oris adeo graviter affecta fuerat, ut ad ejus os et labra multa eruperint ulcera. Afflicta mater miseriæ suæ finem desiderans, nesciebat, quid remedii adhiberet, ut dilectam filiam suam hoc malo liberaret. In hisce magnis

XX IMPRESSIO
SEEMANDE.
XIII.
omnis vita domini expensæ salutis:

XIV.
oleo sancti patris febris periculosa.

XV.
gravissimus oculorum dolor,

XVI.
periculosa pectoris malum.

XVII.
oris fœda ulcera,

EX IMPRESSIS
GERMANICE.

magnis angustiis constituta meminit magni thau-
maturgi S. Nonnosi. Spem igitur quam mox in
hoc sancto Patrono tutelari per votum posuit,
ex ejus lampade oleum petiit, eoque filiae suae
peresum et affectum os inungi jussit. Quo facto,
quam primum dolor desiit, putredo oris cessavit
et brevi exesum os redintegratum est. Quapropter
tantum beneficium mater, peracta devotione
sua ante altare S. Nonnosi, xxviii Augusti ver-
bis exposuit, et ad debitum honorem auxilia-
toris sui S. Nonnosi annotari desideravit.

XVIII.
tutum febris,

25 Similiter xxviii Augusti Maria Heillmayr,
præfata Catharinae Heillmayr filia, ad honorem
sancti patris Nonnosi, et in maximarum gratia-
rum actionem, publice fassa est, se aliquo tem-
pore periculosa febris affectam fuisse, atque ita
quidem, ut propter longiorem ejus moram, et
magnitudinem dolorum, facies sua livescere cœ-
perit. Et quoniam nullo alio remedio malum
hunc hospitem poterat amovere, magna cum
fiducia S. Nonnoso promisit, se, si pristinam va-
letudinem ope ipsius et patrocinio recuperaret,
cum aliquibus aliis puellis vestitam albis indu-
mentis Frisingam ad ejus sanctum altare ventu-
ram, ibique cum iisdem ardentes preces et gra-
tes esse persoluturam. Concepto tali voto, se
postmodum oleo ex ejus lampade inungi jussit,
et prorsus mirabiliter auxiliatrice gratiarum manu
S. Nonnosi confestim pristinam sanitatem recu-
peravit.

XIX.
acres brachii
dolores.

26 Maria Thallmayr, civis Frisingensis, tanto
dolore sinistri brachii afficiebatur, ut illud
dudum attollerè non posset, adeoque ad sub-
eundum solitum laborem capax non esset. Ad-
hibebat aliqua subinde remedia, sine ullo tamen
effectu, donec tandem unice confugerit ad
communem nunc patronum hospitalem et thau-
maturgum S. Nonnosum. Fidenti animo votum
vovet, et afflictum brachium inungit oleo ex
lampade S. Nonnosi. Hoc facto, omni mox do-
lore liberata est, et brachio, ut ante, sine ullo
impedimento uti potuit. Præclaram hanc gra-
tiam et beneficium postmodum xxxi Augusti,
oblato cereo brachio, et peractis precibus suis,
publice fateri voluit, et ad majorem honorem
nostri magni patroni tutelaris S. Nonnosi anno-
tari curavit. Eadem supradicta persona testatur,
se aliis etiam temporibus sinistri brachii acres
passam esse dolores; at, postquam usa erat
oleo ex lampade S. Nonnosi, ejus potenti inter-
cessione perfectæ sanitati restitutam esse.

XX.
Nuncupato
voto, secreta af-
flictione quidam
liberatur,

27 Persona quædam, quæ ob graves causas
nomen suum indicare noluit, in quodam pe-
riculoso statu, a quo alio modo adhibitivse
remediis alii liberari non potuit, magna cum
fiducia ad sanctum patrem Nonnosum confugit.
Votum concepit, et voluit præterea, si ope
S. Nonnosi compos desiderii sui redderetur, ut
accepta gratia et beneficium ad majorem gloriam
Dei et sancti patris Nonnosi e publica cathedra
promulgaretur. Nuncupato voto, quam primum
a magno mirabilium patratore S. Nonnoso be-
nignissime exaudita est, et magna sua secretaque
afflictione ex voto liberata est. Quo obtento,
xxx Julii ad ardentes preces et desiderium
hujus personæ hoc acceptum beneficium ad majo-
rem gloriam S. Nonnosi, et in gratiarum actio-
nem, non solum in album relatam est, verum
etiam publice promulgatum.

XXI.
mulier pericu-
lous pectoris do-
loribus,

28 Honestæ et pia mulier Anna Maria Mil-
linger adeo periculosis pectoris doloribus afficie-
batur, ut ex iis in mortis periculo versaretur.

Cum igitur in tantis angustiis atque afflictioni-
bus post varia adhibita remedia nullum amplius
nosset medicamentum ad obtinendam valetudi-
nem, fiduciam concepit, et vovit sancto patri
Nonnoso, promittens etiam se curaturam ad ejus
honorem, et ad magnificandum sanctum ipsius
nomen, ut gratia accepta e publica cathedra
promulgaretur. Cum votum erat emissum, ces-
sit dolor et summo cum gaudio pristinae valetu-
dini restituta est, quemadmodum die x Maii
publice fassa est, et scriptis mandatum.

29 Agnetis Gehrhauser, quæ Landspærgæ d
nata est, sinistrum brachium invaserat grave ma-
lum dolorque tantus, ut longo tempore solitum
suum officium peragere non posset. Cum vero
alia medicamina nihil proficerent, non poterat
in magna sua necessitate aliam opem quærere,
quam apud auxiliarem patrem S. Nonnosum. Ad
hunc avidè confugit: promissaque cerea ima-
gine, usa est oleo ex ejus lampade. Hisce fa-
ctis, voti sui compos effecta est, omnique brachii
dolore liberata. Quam acceptam gratiam
postea ad honorem sancti patris Nonnosi xv Ja-
nuarii indicavit, et annotari jussit.

XXII.
alia gravi malo
brachii:
d

30 Quod magnus noster pater tutelaris
S. Nonnosus tamquam recens inventum gratiarum
thesaurum se præbeat, et in omnibus tam in-
ternis quam externis afflictionibus auxiliarem
manum impertire possit, liquet ex facto sequenti,
quod nominanda persona propria manu te-
statur. Ego Anna Maria Schwarz, hic aulæ pi-
scatoris filia cælebs, coram Deo et omnibus
dilectis Sanctis manifestum unicuique et notum
facio, me anno mdccvii in tantam internam
afflictionem incidisse, et in tam misero statu per-
petuo usque ad annum mdccx vivere debuisse,
ut existimaverim, me præ mera tristitia rationis
usu privandam. Postquam igitur inventio magni
S. Nonnosi contigit, et ejus magna miracula
jam ubique celebrabantur, ego præter certam
aliquam devotionem ex speciali quadam fi-
lialique fiducia in sanctum patrem Nonnosum
sanctam confessionem et Communionem cum
auditione unius Sacri ad ipsius altare vovi,
insuper adhuc promittens, me, si intercessione
S. Nonnosi miseria mea liberarer, tantum cæli
beneficium publice declaraturam, et nomine meo
adjecto fassuram esse. Nuncupato voto, tam
diuturna vitæ miseria sui liberata, et rursus opta-
tam animi mei quietem obtinui: pro qua inex-
plicabili gratia sit ante omnia Deo omnipotenti,
et tum glorioso sancto patri Nonnoso, laus et
gratiarum actio.

E
XXIII.
virgo quædam
animi quietem
impetrat,

31 Maria Pichler cælebs tollendo saccum
gramine plenum luxaverat adeo membra, ut ul-
tra tres horas erecto corpore stare non potue-
rit. Quare propter diuturniores dolores, et quia
timebat, ne quid forte in corpore fractum
esset, in hac tanta necessitate erecto animo et
magna fiducia ad sanctum Patrem Nonnosum
confugit, ad cujus honorem se tabulam voti-
vum suspensuram, et opus aliquod devotionis
peracturam promisit. Facta promissione, quam
mox omnis dolor desiit, et sine ullo incom-
modo rursus, ut ante, laborem suum subire
potuit. Hoc beneficium, quod intercessione
S. Nonnosi obtinuit, postea xix Novembris ad
ejus honorem et in debitam gratiarum actionem
indicavit.

XXIV.
alia corporis
luxati integra-
tionem.

A

ANNOTATA.

a *Videlicet anni 1709, licet hic inchoentur miracula anno 1710 facta, ut habet titulus præfixus: nam miraculum in annum 1710 revera incidit.*

b *Nomen Haid infra in Germanico scriptum erat Haidt.*

c *Vesperas subinde in Bavaria cantari inter primam et secundam post meridiem, intellexi ex aliquo, qui id præsens sæpe videre potuit.*

d *Landsperga oppidum est Bavarix ad Licum fluvium et in confinio Sueviz.*

CAPUT III. *Miracula anni 1711 priora.*

B

XXV.
Unctione olei
lampadis vir
liberatus dolo-
ritus genu et
brachii,

Sebastianus Hagn, civis et ligularum artifex hic Frisingæ, diu in genu dextero, uti etiam in dextero brachio maximos dolores passus fuerat. Utebatur variis remediis et cataplasmatibus, ut se hoc malo liberaret: verum nullo horum aliquid lenimenti aut solatii se obtinuisse expertus est; donec tandem firma fide et solida fiducia confugit ad sanctum patrem Nonnosum, cui quoddam vovit exercitium devotionis, et postquam oleo ex ejus lampade usus fuit, et eo se inunxit, utroque loco dolor una cum tumore evacuit, ut ipse x Eebruarii ad gratias humillime agendas, et ad honorem mirifici S. Nonnosi indicavit.

XXVI.
ejusdem filius
periculosa oculi
affectione,

33 Maria Anna Hagn, præfati Sebastiani Hagn uxor, pariter filium suum, qui sinistri oculi acutos dolores passus fuerat, et in periculo versabatur vitam amittendi, summa cum fiducia mirabili S. Nonnoso devoverat. Petiit insuper oleum ex ejus lampade, eoque inunxit filii sui ægrum oculum: quo facto, brevi omnis dolor evanuit, et filius omni periculo ereptus, rursus sanitatem oculi obtinuit. Talem acceptam gratiam ipsa mater, postquam ardentes preces suas, et ardentissimam gratiarum actionem in crypta ad altare S. Nonnosi persolverat, x Februarii annotari curavit.

C

XXVII.
mulier sinistri
pedis doloribus,

34 Ursula Mayr, hujus urbis tubicinis uxor, ab aliquo tempore gravissimos dolores sinistri pedis passa fuerat, et quoniam usu aliorum medicaminum se nihilo melius habebat, in animo suo magnum excitavit desiderium quærendi aliquam opem apud auxiliarem patrem S. Nonnosum; adeoque summa cum devotione votum vovit, seque inunxit oleo ex ejus lampade: quo facto, mox omnibus doloribus liberata est, ut ipsa xv Februarii ad honorem et gloriam S. Nonnosi testata est.

XXVIII.
puer convulsio-
nibus,

35 Pia mulier Anna Maria Schnapper, hic civis et coriarii uxor, summo dolore afficiebat, quod nesciret, quibus remediis filiolo suo, qui laborabat gravissimis convulsionibus cum clamore conjunctis a, opem ferre posset, et ulteriori periculo liberare; tandem filium suum devovet mirabili patri S. Nonnoso. Emisso vix voto, cessavit morbus, et puer integram sanitatem recuperavit. Hunc visibilem favoris effectum mater ad debitum honorem et laudem S. Nonnosi indicavit.

36 Prædictæ Annæ Mariæ Schnapper alio

tempore ad mediocre intervallum aures tam vehementer tinniebant, ut timeret ne in periculo versaretur amittendi auditus. In tali afflictione cum fiducia confugit ad S. Nonnosum: vovit aliquod donarium et exercitium quoddam pium: et visibili intercessione S. Nonnosi omnis aurium tinnitus desiit.

37 Sigismundus Schnapper, hic civis et coriarius, tantos pectoris dolores patiebatur, ut propter nimiam oppressionem in maximas adigeretur angustias, præsertim quia nullum sciebat remedium, quo se tanta molestia liberare posset. Unicum, quod ei supererat, refugium, erat S. Nonnosus, cui se summa cum fiducia, fuis precibus, una cum cereo pectore devovit, et felicissime quoque potenti intercessione hujus sancti Patris exauditus, et omni dolore atque oppressionem liberatus est.

38 Maria Heigl, carpentarii uxor, ex Acttenkirchen, utriusque oculi adeo intolerabiles dolores patiebatur, ut præ vehementia illorum non amplius sciret, quid sibi agendum esset. Omnia alia adhibita remedia non adferebant lenimen; sed dolor semper magis crescebat, ita ut etiam timeret, ne forte omnino visu privaretur. Denique, quoniam tanta de beneficiis S. Nonnosi audiverat, ex interno instinctu magnam fiduciam de hoc sancto Patre nuncupatione voti excitat; et postea inungit utrumque oculum oleo ex ejus lampade. Quibus peractis, ab illo tempore ipsaque hora omni dolore liberata est, et optatam oculorum sanitatem omnino obtinuit.

39 Elisabetha Zwey, hic civis et fabri lignarii uxor, tantis sinistri pedis doloribus afficiebatur, ut sine baculo incedere non posset. Et quoniam causam hujus mali ignorabat, et periculosius aliquid pertimescebat, confugit ad communem auxiliatorem et patronum tutelarem S. Nonnosum. Vovit illi cereum pedem, et preces quasdam: omnes deinde vires adhibuit, atque ope baculi contulit se, quamvis non sine summa difficultate, ad cryptam et altare S. Nonnosi: et postquam ibi votum suum expleverat precesque quam ardentissimas fuderat, absque longiori mora omni pedis dolore liberata est.

40 Anna Eder totos tres annos laterum dolore b laborabat, ita ut durante hoc tempore multos et frequenter inexplicabiles dolores sustinuerit. Multa remedia, ut hac diuturna miseria liberaretur, adhibuit; nullum vero ex omnibus efficax erat adeo, ut optatam valetudinem impertiretur; donec tandem spem suam in magno thaumaturgo, S. Nonnoso posuit. Hujus potenti intercessione manumque auxiliatrice post expletum votum, ardentesque preces ante sanctum ipsius altare fusas, eadem hora convaluit; acerbique ac tam diu tolerato laterum dolore feliciter liberata est.

41 Illustrissima domina Maria Magdalena Eleonora comes de Haimbhausen, nata libera baro de Rechling, in extrema necessitate potentissimam opem et patrocinium mirabilis S. Nonnosi manifeste experta est, ad cujus majorem honorem et ad amplificationem sancti ipsius nominis præfata illustrissima domina comes scriptam relationem hac de re tradidit. Nam cum illa gravida, et tam ante, quam in ipso partu, ad mortem usque periculosis angustis subjecta esset; S. Nonnoso, ejus opem implorans, votum nuncupavit, promisitque se curaturam, ut beneficium, non tacito nomine, publice promulgaretur. Deinde ipsa partum non modo feliciter

EX IMPRESSIS
GERMANICE.
XXIX.
nilius mater aus-
rium inuitu.

XXX.
vir oppressi pe-
ctoris doloribus.

XXXI.
Vito et olei un-
ctione sublatus
oculorum dolor:

XXXII.
voto et precibus
ante altare San-
cti dolor pedum,

F
XXXIII.
voto et precibus
voti et diuturna
pleuritidis:
b

XXXIV.
illustris domina
post votum feli-
citer parit:

EX IMPRESSIS
GERMANICE.

XXXV.
sanatus cujus-
dam filiolus, ac
deinde bos :

citer enixa est, sed et postea omnibus aliis occasionibus libera permansit. Insigne hoc beneficium ipsa secundum Deum magno thaumaturgo S. Nonnoso adscribit, et debitas gratias agit.

42 Nostri magni patroni tutelaris et sancti patris Nonnosi auxiliatricem benignamque manum etiam in necessitatibus suis expertus est vir probus Jacobus Passauer, hic Frisingæ civis et coriarius, qui varia beneficia, maximas agens S. Nonnoso gratias, ipsemet, ut in sequentibus patebit, scripto testatus est. Ad Dei, et ejus servi S. Nonnosi honorem, publice hisce notum facio, me abhinc aliquibus hebdomadibus apud memoratum S. Nonnosum in duabus afflictionibus opem quæsisisse, eamque non sine solatio quam felicissime invenisse. Primo in morbum inciderat filiolus meus, cui sæpius accesserant convulsiones : ut ergo hac miseria meum filiolum liberarem, omnem spem meam in sancto patre Nonnoso posui : illum ei devovi cum exigua oratione, et vili anathemate : quo facto, non modo omnes convulsiones desierunt, sed etiam puerulus alio suo morbo brevi tempore liberatus est. Secundo in morbum inciderat bos, ad rem familiarem mihi perquam necessarius, et quidem ita periculose, ut illum quasi jam perditum censere deberem. Cum autem post concionem, in ecclesia cathedrali habitam, aliquod intercessionem S. Nonnosi impertitum beneficium per publicam denunciationem ex cathedra intellexissem, me statim contuli in cryptam ad altare S. Nonnosi, fudi ibidem ad opem pro ægro bove impetrandam exiles preces meas, et donum addidi exiguum. Tum domum repetii, et inveni supra memoratum ægrum bovem jam omnino incolumem et sanum. Quod beneficium mihi tanto citius obtigisse credo, quod persolvendo prædictas preces firmiter proposuerim, me curaturum, si hac in re exaudirer, illud ad honorem S. Nonnosi publice, etiam addito nomine meo, promulgandum. Id itaque grato animo exequor, et magnum S. Nonnosum suam potentem intercessionem ulterius pro me meisque humillime flagito.

XXXVI.
mulier osse fau-
cibus hærente
mirabiliter libe-
rata.

43 Honesta et pia mulier Haimbperger, hic Frisingæ civis et phrygionis conjux, cum post toleratum morbum rursus ad templum ire vellet, sibi antea, quo debilem stomachum et defatigatum corpus confirmaret, jusculum apparari jussit. Cum autem manducaret, ex improvise ossiculum, magnitudine æquans juncturam majoris digiti, sic deglutiit, ut ossiculum faucibus inhæserit, et præfata Haimbperger ægre spiritum trahere, multo minus loqui posset, adeoque non tantum toto vultu livescere cœperit, sed etiam sanguinem vomere, et vix non insanire. In hoc magno infortunio et vitæ periculo maritus prædictæ Haimbperger eam ardentem monuit, et adhortatus est, ut in hac necessitate unicam spem suam in mirabili S. Nonnoso poneret, quod etiam quam mox præstitit, se sancto opifero Patri pio quodam opere devovens. Jam vero audi factum mirabile. Subito post emissum votum os faucibus hærens evanuit, atque ita quidem, quo res magis appareat miranda, ut nec ipse nec ipsa Haimbperger ad hoc usque tempus sciant, quo illud evaserit : ipsa vero confestim sanata fuit. Præterea hac super re ad majorem securitatem, convocatis testibus juratis, examen institutum c est. Deo et ejus mirabili S. Nonnoso sit propterea æterna

gratiarum actio, laus, honor et gloria ; ad cuius majorem promotionem magnum hoc miraculum postea publice de cathedra promulgatum est anno MDCCXI, XXIV Maii.

ANNOTATA.

a Germanice malum hoc vocatur schryenden fraiss.

b Laterum dolor alias pleuritis voce Græca dicitur. Gravis et periculosus est morbus, quando vera est pleuritis. Verum, inquit Gorræus ad vocem πleuritis, ubi veram pleuritidem explicaverat, aliæ pleuritides ab hac vera discernuntur, vel quod earum dolor externus sit, et contactu moveatur, vel quod sine febre sit, vel sine sputo, vel sine tussi, vel sine spirandi difficultate, vel quod neque tensionem neque durtiem ullam pulsus referat. Itaque existimem speciem quamdam non veræ pleuritidis fuisse, quæ per triennium duraverat.

c Licet auctor expressis verbis non dicat, approbatum esse miraculum in examine, id tamen cum hic, tum aliis locis, ubi sic loquitur, satis insinuat.

CAPUT IV. Prosecutio miraculorum ejusdem anni 1711.

Sigismundus Schnapper vir honestus, hic civis et coriarius, vexatus est anno MDCCX ulcere exorto in altero pedum. Quapropter ob continuos dolores tam in eundo quam etiam in laborando non modo magnam patiebatur difficultatem, sed erat quoque aliquibus temporibus ad utrumque incapax. Ad abigendum hoc ulcus variis cataplasmatibus et unguentis usus est. Quia vero non sensit, ullo eorum melius se habere ; confugit ad optimum chirurgum S. Nonnosum, cui se promisso aliquo religionis opere devovit, simulque promisit, si pedis sui sanatio ejus patrocinio subsequeretur, se curaturum, ut beneficium hoc publice e cathedra promulgaretur. Simulatque nuncupatum erat votum, ejus pes de die in diem convaluit, et brevissimo tempore prorsus est sanatus.

XXXVII.
Pes cujusdam
post votum de
promulgatione
beneficio sana-
tus.

45 Ob impetratam sanitatem supra dictus Schnapper gavisus quidem est, sed, nescio qua negligentia et oblivione, hoc a S. Nonnoso acceptum beneficium, nullo modo, ut promiserat, e cathedra promulgandum curavit. Quid tandem contigit? Anno proxime sequente, jam nempe labente MDCCXI, Sigismundi Schnapper pedem veteres dolores rursus invaserunt, ejusque, ut ante, ulcus hiavit. Ille continuo recordatur, se maxime ingratum fuisse erga suum sanctum opitulatorem S. Nonnosum, et non stetisse promissis. Recolligit itaque sese, et dolet de errore, adjectis humillimis precibus : summaque fiducia votum iterans, promittit, si sibi rursus auxilium ferretur patrocinio S. Nonnosi, se ad ejus honorem non modo novum beneficium, sed etiam commissam ingrate negligentiam unicuique manifestaturum. Ex illo tempore eademque hora, qua novum hoc votum nuncupatum, dolores iterum desiere, et ipse Schnapper perfectam sanationem sui pedis secundo obtinuit.

neglectaque
promulgatione
recrudescens
malum altero
voto sublatum :

Impetratum

A Impetratum hoc beneficium ipse postea quamprimum in debitam gratiarum actionem, et ad magnificandum sanctum nomen magni thaumaturgi S. Nonnosi e publica cathedra indicari jussit.

XXXVIII.
voto item ablata
tormina colica,

46 Vir honestus Georgius Nehr, hic civis et sutor, anno MDCXX subito correptus est tam vehementibus doloribus colicis, ad quinque aut sex dies continuatis, ut propter nimiam dolorum vehementiam de convalescentia ipsius et vitæ conservatione passim omnes desperarent. In periculosis hisce mortiferisque angustiis, cum omnia, quæ adhibita fuerant, nihil prodessent, dejectum animum summa cum fiducia erigit ad mirabilem S. Nonnosum, ut sibi in tanta sua miseria gratiosam atque auxiliatricem manum porrigeret, mortisque prope instantis periculum averteret. Vovet deinde, se curaturum in honorem magni hujus Patris, ut ad altare ejus duo Missæ sacrificia celebrarentur: et votivam tabelam appensurum. Rem stupendam! Vix præfatus Georgius Nehr votum suum ita nuncupaverat, cum subito cessat intolerabilis cruciatus, tormina colica desinunt, pristinamque valetudinem æger felicissime consequitur.

XXXIX.
ac deinde ejus-
dem vri mor-
bus articularis,
a

B 47 Proxime subsequenti anno MDCCXI præfatum Georgium Nehr rursus gravissimus morbus corripuit: per totum enim ejus corpus summa vi arthritis a deo invaluerat, ut nec manibus suis uti, nec pedibus posset, et ne attollere quidem ea membra valeret. In tanta molestia crebrisque doloribus nesciebat rursus, ubi opem quæreret, quam apud antiquum opitulatorem suum benignumque patrem S. Nonnosum. Itaque summa rursus cum fiducia ad eum confugit, ac vovet unum Missæ sacrificium, post recuperatam valetudinem ad altare ipsius celebrandum: adjunxit, se humillime cum gratiarum actione preces suas persolaturum. Preces ipsius cum fiducia fusas quamprimum admirabilis sanctus Nonnosus exaudivit, ægroque vehementer afflicto perfectam iterum sanitatem impertitus est. Hæc duo majora, quam explicari valeat, beneficia Georgius Nehr humillima cum gratiarum actione ad majorem honorem S. Nonnosi nota fieri et scriptis mandari voluit.

XL.
morbus alius
cum gravissimis
doloribus,

C 48 Memorandum beneficium, quod inclytus prodigiosa beneficentia S. Nonnosus præstitit, sibi collatum propria manu testatur religiosus ac reverendus dominus Franciscus Antonius Pez, hic Frisingæ sacerdos, ut sequitur. Die x Februarii MDCCXI Omnipotens Deus tam inexplicabile tamque acerbum sinistri pedis mihi immisit malum, ut totis sex annis, quibus jam æger decumbo, tantos dolores numquam passus sim, atque ita quidem, ut quoniam media pars corporis ad plantam usque pedis intumuerat, ne vel pedem movere possem, et integris quatuordecim diebus in linteo tollendus e lecto, itaque in eo reponendus fuerim. Nihil omnia præscripta et adhibita remedia, quibus abundanter usus sum, profuerunt; at solum, quantum opinor, majores vehementioresque dolores mihi creabant. Hac de causa, quoniam omnia humana auxilia et remedia irrita erant, firma concepta fiducia, S. Nonnoso promisi Missam ad ejus honorem dicendam, tabellam votivam, duas ex candida cera candelas, et exiguum aliquid, pro tenuitate mea, gazophylacio imponendum. Res mira! Vix votum hoc emiseram, cum statim notabilem mutationem dolorumque mitigationem sensi, ac paulatim vehementes hi dolores plane discesserunt et evanuerunt.

Septembris Tomus I.

49 Maria Gulder, ex Neustift, vehementissimos et gravissimos capitis dolores patiebatur, et nullo modo sciebat, quibus remediis posset hisce doloribus liberari. Cum autem perpetuo propter vehementiam doloris mœror accresceret, confugit tandem magna cum fiducia ad sanctum patrem Nonnosum, eique se devovet, pio quodam opere promisso. Hoc facto omni capitis dolore, uti optabat, liberata est.

EX IMPRESSIS
GERMANICE.
XLI.
vehemens capitis dolor,

50 Vir honestus Sebastianus Rainalder, silicarius in Neustift, abhinc aliquibus annis adeo oculis et dentibus laboraverat, ut continui immensique dolores, quos patiebatur, vix non intolerabiles viderentur: et quamvis multa et varia malo remedia adhibuerit, nullum tamen ex omnibus ei ad sanationem prodesse potuit. Itaque quia naturalia remedia frustranea erant, statuit spiritualia quærere. Quapropter summa cum fiducia spem suam ponit in thaumaturgo S. Nonnoso. Vovet, se, præter donum aliquod offerendum, etiam curaturum, ut in hujus urbis ecclesia cathedrali ad altare Sancti sacrum solemne in ipsius honorem celebretur. Emissio voto, dolores statim de die in diem cessare cœperunt, ac brevi tempore integram sanitatem recuperavit. Quapropter imprimis Deo omnipotenti, dein opitulanti suo S. Nonnoso infinitas gratias egit, et magnum hoc beneficium ad amplificationem sancti ipsius nominis publice promulgandum curavit.

XLII.
dolor oculorum
et dentium,

51 Joannes Willhelm, vir honestus et sartor in Wolferstorff, totis quatuor annis dexteram habebat ingenti ossis extuberatione deformem non sine magno incommodo. Hoc malum ut pelleret, toto eo tempore variis usus est remediis, quæ tamen omnia irrita fuerunt, et sine ullo effectu. Tandem exiguo abhinc tempore vehementibus cum doloribus extuberatio aperta est. Cum sic in magnas curas et angustias adigeretur, non modo propter auctos dolores, verum etiam quia merito timendum erat, ne aliud idque magnum periculum ex manu sua pateretur; in hisce angustiis, quoniam jam multa mirabilia de S. Nonnoso audierat, excitat in mente sua magnam fiduciam, qua confugeret ad S. Nonnosi patrociniū. Vovet igitur, se ad ipsius honorem hic Frisingæ ante altare ejus in crypta præter donum offerendum, certum aliquod religionis exercitium obiturum. Accingit se sine mora itineri, seque Frisingam confert: et postquam in dicta crypta ante reliquias S. Nonnosi munusculum obtulerat, opusque pium summa cum devotione peregerat, omnis statim dolor cessavit, et hians ossis extuberatio evanuit. Impetratum hoc beneficium præfatus Joannes Willhelm in debitam gratiarum actionem, et ad perpetuam laudem S. Nonnosi scripto indicavit, et unicuique notum fecit.

XLIII.
periculosa ossis
extuberatio,

52 Sebastianus Zanglmayr, vir vitæ honestæ, agnoscit pariter scripta relatione thaumaturgam beneficamque manum sancti Nonnosi: nam cum haud ita pridem adeo graviter ac periculose cecidisset, ut se non amplius movere, multo minus incedere posset; sed necesse esset lecto decumbere; summa cum fiducia unice confugit ad patrem prodigiis inclytum S. Nonnosum: vovet, se in ipsius honorem preces rosarii Mariani semel persolaturum, ceræque imaginem oblaturum, ac demum aliquid gazophylacio impositurum. Quamprimum emissum erat votum, ipse extemplo (Deo omnipotenti et magno S. Nonnoso humillima sit gratia) melius

XLIV.
grave malum
ex lapsu ortum,

EX IMPRESSIS
GERMANICE.

habere cœpit, et sic paucissimis diebus conva-
luit.

XLV.
dolor oculorum,

53 Simon Binder, vir honestus, hic civis
et sutor, una cum uxore sua testatur, filiolarum
suam diu maximos oculorum dolores passam
esse. His ut parentes dilectam filiam liberarent,
varia remedia adhibuerunt, quæ tamen nihil
profuerunt. Tandem fiducia de S. Nonnoso con-
cepta, ad eum confugerunt. Filiam per religio-
sum aliquod opus, et munusculum offerendum
ipsi devoverunt. Hisce factis, statim dolores oculo-
rum una cum omni periculo evanuerunt.

XLVI.
dolor pedum,

54 Joannes Habert, vir vitæ honestæ, civis
hujus urbis et tubicen, longo tempore ma-
ximos pedum dolores ac vehementissimas pun-
ctiones passus est. Cum autem jam variis reme-
diis usus fuisset, sed sine sanatione et effectu;
summa cum fiducia sancto patri Nonnoso vovit,
se ei ceream imaginem oblaturum, certasque
preces persolaturum. Emissa voto, statim po-
tenti patrocinio mirabilis S. Nonnosi acuta pun-
ctio desiit, et omnis dolor evanuit, de quo
beneficio Deo imprimis, dein sancto patri Non-
noso debitas gratias agit.

XLVII.
dentium dolor
immutatus,
b

55 Eva Ober, Landshuti b nata, quæ jam
multis annis ad hunc usque diem hic Frisingæ
famulatur, propter dentem infeliciter erutum,
novem annis, et quidem aliquibus temporibus
adeo vehementes et intolerabiles dentium dolo-
res passa est, ut ea de causa sæpissime cibum et
potum maxime necessarium omnemque laborem
intermittere debuerit. Tot annis nullum reme-
dium invenire potuit, quo se hoc malo libera-
ret. In diuturna illa afflictione se per unum Missæ
sacrificium statasque aliquot preces S. Non-
noso hic in crypta devovit, atque etiam sæ-
pius oleo ex ejus lampade usa est. Hisce factis,
vehementes dolores, quibusdam diebus recur-
rentes, sic præterierunt, ut saltem dolores pla-
cide pati, et opera sua perficere, et cibo
potuque necessario frui possit. Hoc igitur, ut de-
center debitas S. Nonnoso gratias ageret, publice
promulgari voluit.

XLVIII.
corporis ani-
mi que afflictio-
nes,
c

56 Reverendus in Christo ac religiosus
dominus Georgius Schnevogl, Paulinus c in illu-
strissima ecclesia cathedrali hic Frisingæ, testa-
tur, se præterito mense Martio anni jam laben-
tis MDCCXI patrocinio S. Nonnosi, et usu olei ex
ejus lampade, in quibusdam corporis et animi
afflictionibus variis vicibus exauditum fuisse. De
quo beneficio nomen suum publice indicando
sancto patri Nonnoso humillimas gratias agere
desideravit.

XLIX.
ac dolor s lu-
xati corporis.

57 Eva Peur, vidua stabularii hic, tollendo
quidquam ita partem aliquam corporis luxa-
verat, ut longo tempore maximos dolores tole-
raverit: et quia hi non desinebant, et ipsa ab
opere suo impediabatur, spem suam in sancto
patre Nonnoso posuit, promisitque se curaturam,
ut ad ipsius honorem sacrum Missæ sacrificium
legeretur. Hinc ope et patrocinio thaumaturgi
sancti Nonnosi se melius habere cœpit et sanata
est.

ANNOTATA.

a Arthritis Græca voce, Latina vero morbus
articularis dicitur id malum, et proprie quidem
arthritis vocatur, quando multos simul corporis
articulos occupavit. Alias ab affecta parte
nomen accipit, et podagra nominatur Græca

voce, dum solos corripuit pedes, chiragra dum
manus solas, ischias dum in sola consistit coxa.
Quam porro vehemens sit hic dolor, multis ex-
perientia notissimum est.

b Landshutum urbs est Bavarix ad Isaram
flumen.

c In Germanico litteris Latinis scribitur Pau-
liner. Cum vocem hanc non intelligerem, con-
sului R. P. Mauritium Chardon, qui me do-
cuit voce Pauliner in istis provinciis designari
Religiosos Ordinis S. Pauli primi eremitæ, sicut
voce Paulaner significantur Religiosi Ordinis
S. Francisci de Paula. Verum, inquit, nec isti nec
illi Frisingæ commorantur. Suspiciatur igitur ab
aliquo sacello S. Pauli, cui deservierit presbyter
ille, vocari Paulinum, nisi fuerit fortasse ejus
cognomen.

CAPUT V. Eorumdem miracu- lorum prosecutio.

E

Joannes Polzinger, ex Tuching prope Fri-
singam, publice ad honorem et gloriam san-
cti patris Nonnosi testatur, se longissimo tem-
pore vehementissimis sinistri oculi doloribus
affectum fuisse, quibus ipsum varia adhibita
remedia nullo modo liberare potuerunt; donec
tandem ad thaumaturgum sanctum Nonnosum
confugerit, et firma cum fiducia ejus potens pa-
trocinium imploraverit, quod etiam manifeste
expertus est: nam, simulac magno huic Patrono
et opitulatore votum suum nuncupaverat, et
oleo ex ejus lampade oculum suum inunxerat,
dolores desierunt, et perfectam oculi sui sanita-
tem obtinuit.

L.
Sancti ope libe-
rati oculorum
dolore,

59 Anna Maria Grebmayer, mulier proba,
ac civis Frisingensis, anno integro intolerabilibus
dentium doloribus adeo graviter affecta erat, ut
omnia adhibita remedia eam nullo modo dictis
doloribus liberaverint. Postea vero omnem spem
suam in magno patre Nonnoso unice posuit:
et simul atque cereum dentem ipsi promiserat,
eumque in crypta ad ipsius altare, conjungens
ardentes preces, obtulerat, potenti patrocinio
S. Nonnosi acerbo illo dentium dolore liberata
est.

LI.
diuturno dolore
dentium,

60 Ursula Mössner, mulier hic labore suo
victum comparans, longissimo tempore maxi-
mos dolores laterales patiebatur: et quoniam
nulla remedia obtinere poterat, quibus simili-
bus doloribus liberaretur; optima cum fide ad
thaumaturgum S. Nonnosum confugit. Ad cry-
ptam se contulit; obtulit cultrum cereum a ad
ipsius altare, fuisque ardentibus precibus, pro-
digiosa ope et patrocinio S. Nonnosi omnis dolor
laterum desiit.

LII.
laterali dolore,

61 Josephus Antonius Grainlehner, ex Eg-
genfelden b, cælebs et pictor, in præsentis vitæ
periculo manifestam opem gloriosi patris Non-
nosi expertus est. Nimirum quando, ingruente
jam nocte, eques ad quamdam arcem se conferre
volebat, pervenit in sylvam opacam, per
quam tamdiu profectus est, donec propter
nimias et spissas tenebras a recta via aberrans,
fere ignoraret, ubi esset, vel quo se verteret.
Nolebat tamen per noctem in silva manere; sed
equum semper procedere sinebat, at non sine
magno vitæ suæ periculo. Quippe cum ita per-
petuo

LIII.
manifesto ac
præsenti vitæ
periculo,
b

A petuo via semper magis ac magis incerta progredere-
deretur, tandem, elapsis jam tribus horis, in
ipsum montis cacumen pervenit. Illic quia nullo
modo loci situm sibi imaginari poterat, eum
magnus horror invasit, cum timeret ne in tali
obscurissimæ noctis casu in summum periculum
ex improvise incidere. Quapropter equo de-
scendit, animumque timore consternatum ad
cælum erexit, internoque instinctu firma cum
fiducia confugit ad mirificum patris S. Nonnosi
præsidium, cum ardentem invocans, ut in illa
necessitate auxiliatricem præberet manum, omne-
que periculum avertendo in viam reduceret:
vovet deinde, se, si evadat periculum, præter
preces aliquas persolvendas, ad honorem S. Non-
nosi altari ejus anathema appensurum. Factis
piis hisce votis, in genua se projecit, rependo
tentaturus, num manibus forte iter aliquod re-
perire posset. Ecce autem! vix duos aut tres ad
summum passus prorepserat, dum maximo cum
horrore et tremore animadvertit, nihil ibidem
superesse terræ, nisi præcipitium, Isaræ, ut ipsi
mox in mentem venit, inferius præterfluenti
imminens, ubi necessario, nisi equo descendisset,
et vota S. Nonnoso fecisset, una cum equo
ex summo montis cacumine in flumen fuisset
præcipitatus. Tam manifesto vitæ periculo libe-
ratus, statim ipso in loco ex toto cordo gratias
egit potentissimo suo opitulatore S. Nonnoso;
deinde totus tremens equum suum arripuit, cum-
que in silvam reduxit, donec tandem fugatæ
sunt noctis tenebræ, atque ipse prima aurora
(loco prius, ubi de vita periclitatus erat, non
sine horrore et tremore considerato) a devia
rursus in rectam viam pervenit. Tam insigne
beneficium ipse Grainlehner alte animo impres-
sit, ac deinde, ut debitas thaumaturgo patri
S. Nonnoso ageret gratias, votum suum religio-
sissime implevit.

LIV.
pedis aoloribus,

62 Honesta et pia virgo Maria Magdalena
Schnevoogl hic fatetur, se longo tempore ma-
gnis dexteri pedis doloribus vexatam fuisse. In
hac tanta afflictione confugit ad sanctum
patrem Nonnosum: ideoque se confert ad ec-
clesiam cathedralem, et per cryptam repit ad
lapideum sarcophagum, ubi modo deposita est
particula ex reliquiis S. Nonnosi, et in quo
olim ejus sacrum corpus tot seculis delituerat:
fususque ibidem piis precibus, ad altare sancti
patris Nonnosi obtulit ceream imaginem. Hisce
peractis, simulac a precibus surrexit, se statim
integre sanatam sensit, et absque ullo dolore
potuit domum repetere. De hac gratia Deo im-
primis laudem immortalem attribuit: deinde ma-
gno thaumaturgo S. Nonnoso humillimas gratias
egit.

LIV.
ul-ere pericu-
loso,
c
d

63 Joannes Abraham Zweckstötter, natus
Carroduni c, at eo tempore alumnus celebris
abbatiæ Weihestephanensis d, elapso vere febris
correctus fuit: postquam autem febris, adhi-
bitis remediis, eum deseruerat, paulo post sub
ejus humero ortum est ulcus maximum. Cum
vero advocatus esset chirurgus, qui ei medere-
tur; simul ac ulcus vidit, ab eo abhorruit;
neque præfato adolescenti ante quatuor aut quin-
que menses sanationem promittere potuit. Inter-
rim aliquo tempore cataplasmata adhibebantur,
quæ adolescenti huic adeo vehementes dolores
creabant, ut neque necessariis cibis frui posset
neque diu nocturne quietem capere. Cum autem
decem dierum intervallo vix tres horas dormiendo
explevisset, ideoque somni defectu vires cor-

poris deficerent; cumque insuper timeretur, ne
majus aliquod malum accideret; monitus est
adolescens a Patre directore suo, ut confugeret
ad sanctum thaumaturgum Nonnosum, ejusque
opem imploraret ad valetudinem impetrandam.
Itaque probus adolescens magna cum fiducia
promittit, se non modo coronæ Marianæ glo-
bulos precando percursurum et ceream imaginem
oblaturum, sed etiam ter repturum per cryptam
prope lapideum Sancti sarcophagum. Sequenti
die, nempe xxx e, magno cum desiderio et spe
Frisingam tendit ad altare S. Nonnosi, ibique
summo cum ardore votum implet. Momento post
sentire videtur se melius habere, illudque magis
expertus est domum repetens, quia brachium
suum jam facilius et sine dolore in altum attol-
lere poterat. Eodem die sub vesperam, cum
chirurgus recens cataplasma vellet applicare, et
in animo haberet ulcus, quod præcedenti die
cataplasmate mediocriter detectum fuerat, instru-
mento suo aperire, ac turundam inserere, non
sine terrore et maxima admiratione vidit, ulcus
jam totum detumuisse; et cum subsequenti die
propter rei novitatem videre vellet, utrum ulcus
vere evanisset, nec ipse nec alii præsentem,
aut tumorem aut aliud ulceris indicium reperi-
runt. Adolescens vero ex illo tempore, quamvis
antea per duos annos singulis septimanis eguis-
set medicamentis, ad hanc usque horam sanus et
incolumis permansit. Deo maximo, et magno
thaumaturgo S. Nonnoso de tanto beneficio im-
mortales atque immensæ sint gratiæ.

EX IMPRESSIS
GERMANICE.

e

B

LVI.
gravibus corpo-
ris doloribus,

64 Quædam persona Deo dicata, quæ qui-
busdam negotiis occupabatur, subito maximis
correpta est corporis doloribus, ita ut merito
timeret, ne omnino propter periculum lecto af-
figeretur, et ita necessario a præfixis negotiis
impediretur. In his angustiis et curis laudata per-
sona maxima cum fiducia confugit ad sanctum
patrem Nonnosum, et promisit, se, præter ce-
ream anathema, et aliquid gazophylacio impo-
nendum, ad lapideum sarcophagum S. Nonnosi
repturam per cryptam. Voto nuncupato, illo
ipso die periculosus dolor prorsus desiit. Ut au-
tem se gratam de hoc beneficio exhiberet, vo-
tum deinde ad honorem et laudem sancti abbat-
tis Nonnosi implevit cum humillima gratiarum
actione.

F

65 Honestus et ingenuus Joannes Georgius
Poll, hic civis et alutarius, ac celsissimi prin-
cipis stipator, similiter benignam opem sancti
patris Nonnosi expertus est, dum in maxima af-
flictione versabatur propter filium suum. Quippe
ejus filius, etiam Joannes Georgius dictus, anno
decimo quinto ætatis suæ subito laborare cœperat
hernia, quam ad tempus puer ex verecundia
nemini manifestare voluerat; sed tandem pro-
pter dolores malum suum parentes diutius
celare non potuit. Parentes tum præ horrore
ignorabant, quid agerent, et quomodo filium
suum hoc malo liberarent. In hisce angustiis
omnia humana remedia et auxilia neglexerunt,
et solum maxima cum spe et firma fiducia ad
magnum thaumaturgum S. Nonnosum confuge-
runt, eique filium suum devoverunt. Hac facto,
ibant una cum filii avia per aliquot dies in
cryptam ad S. Nonnosum, ibique pietati suæ
insistebant: ipse puer ibidem aliquot vicibus
per lapideum sarcophagum S. Nonnosi cum
devotione reposit, postea se inunxit oleo ex
ejus lampade. Hisce peractis, qualibet vice ma-
lum diminutum est; cumque nona vice oleo se
inungeret,

LVII.
hernia,

EX IMPRESSIS
GERMANICE.

inungeret, prædicta periculosa hernia omnino evanuit, ut ne vel minimum ejus signum ad hanc usque horam videri possit. In debitam gratiarum actionem postea hoc magnum beneficium ad amplificandum honorem et gloriam S. Nonnosi promulgandum e publica cathedra curaverunt.

LVIII.
morbo alio,

66 Mulier, quæ ad dies aliquot continuos passa fuerat maximos morbi cujusdam dolores; in ea afflictione tantum confugit ad sanctum patrem Nonnosum, et promisit, curaturam se, ut sacrum Missæ sacrificium semel celebraretur, atque insuper aliud quidpiam oblaturam. Hoc facto, dolores desierunt ipso etiam die, ipsaque exoptatam valetudinem impetravit: pro quo beneficio Deo et ei magno sancto Nonnoso æternæ sint laudes et grates.

LIX.
et ingenti sinistra tubere.

B

67 Personæ cuidam duobus circiter annis ingens in sinistra manu erat tuber, quod ei toto illo tempore durante sæpissime maximos adferebat dolores. Quoniam igitur nullo alio remedio illud dispellere potuit, in hac miseria se S. Nonnoso devovit per donum aliquod offerendum aliaque opera pia. Voto postea magna cum devotione expleto, ipso orationis tempore ita tuber evanuit, ut exiguum tantum ejus indicium remanserit. Præclarum hoc beneficium et manifestum miraculum ad summam Dei laudem, quoque humillimas tam benigno opitulanti suo S. Nonnoso gratias ageret, omnibus tum temporis in crypta præsentibus indicavit. Dum vero paulo post etiam residuum illud minimumque tuberis indicium omnino evanuit, hanc gratiam ad majorem honorem sancti hujus sui Patroni tutelaris, et amplificationem laudis ejus e publica cathedra promulgari jussit.

ANNOTATA.

a Cultrum potius, opinor, quam aliud quidpiam obtulit, ut insinueret latus suum talibus torqueri punctionibus, quasi cultro secaretur aut pungeretur, uti revera contingit pleuritide, seu laterali dolore, laborantibus.

b Eggenfelden oppidum est Baviaræ ad Rotam amnem, Rott Germanis dictum, qui in Oenum C devolvitur.

c Germanice dicitur Craiburg, quod varii antiquum Carrodunum esse existimant. Situm est oppidum istud in Bavaria ad Oenum fluvium.

d Celeberrima hæc abbatia, cujus reverendissimi abbatis Isidori humanitate et industria hæc S. Nonnosi Acta multum excreverunt, sita est in editiore prope Frisingam monte.

e Mensis nullibi additur.

CAPUT VI. Reliqua miracula impressa.

LX.
Sanctus medetur periculo morbo, gravi-
que capitis do-
lori,

Perillustis et generosus dominus Joannes Christophorus Egkher, toparcha in Kapflingh et Liechtenegg, supremus stabuli celsissimi principis præfectus etc., ad laudem et honorem Dei omnipotentis imprimis, ejusque venerabilis Matris, atque opitulantis sui illustris S. Nonnosi, atque in gratiarum actionem scripto testatur, se

in gravissimo morbo suo, statuque periculosissimo D spem suam in sancto patre Nonnoso posuisse, eique promisisse se curaturum, ut in ipsius honorem quædam sacra Missæ sacrificia celebrarentur, et præterea donum aliquod gazophylacio impositurum. Hisce factis, potens Sancti patrocinium, opemque manifestam expertus est. Imo etiam, cum præfatum perillustrem dominum subito intolerabilis capitis dolor invaserat, illudque circumcirca, atque in medio, quam maxime intumuerat, oleo ex lampade S. Nonnosi se inungi jussit, et post horæ quadrantem omnis ita dolor abscessit, ut postea ad hoc usque tempus similes dolores non amplius senserit. Insigne hoc beneficium sæpius memoratus perillustis dominus ad persolvendas grates immortales, et ad honorem S. Nonnosi unicuique notum fieri voluit, et e publica cathedra denuntiari.

69 Ingeniosus dominus Thomas Pfärte, hujus aulæ musicus, pariter filiolum suum in periculoso quodam morbo S. Nonnoso devovit, cujus patrocinio, et usu olei ex ejus lampade, puer hoc morbo etiam secundo liberatus est. Quoniam vero dictus noxius morbus rursus tertio E puerum invasit, iterum majore cum fide et fiducia ad thaumaturgum S. Nonnosum confugit; et, postquam ardentes preces fuderat, oleoque ex lampade Sancti affectam partem inunxerat, promisit, se curaturum, ut accepta gratia e publico suggestu denuntiaretur. Deinde ejus filiolus rursus medelam divinitus datam obtinuit, et hactenus plena fruitur valetudine. In debitam gratiarum actionem hoc postea pater publica denuntiatione notum fecit.

LXI.
morbo ter repetito,

70 Catharina Pader, habitans in Neustift a, quam ob causam nesciens, ad quatuor omnino annos linguæ usu sic caruit, ut tandem, quamvis omnes vires adhibuerit nullum diu verbum ex ea percipi potuerit. Illo tempore variis hinc et inde datis utebatur remediis atque etiam opera chirurgi, omnia tamen nihil proderant, ad usum linguæ restituendum. Interea recens inventum corpus sancti abbatis Nonnosi, splendidissime celebrato festo translationis die, in hac illustrissima cathedrali deponerebatur, ubi supradicta Catharina Pader interius incitabatur, ut opem apud novum hunc Patronum quæreretur. Vovebat itaque summa cum fide et fiducia, se ad honorem thaumaturgi S. Nonnosi certæ quidpiam devotionis persoluturam, et anathema ad ejus altare appensuram. Rem accipe mirabilem. Nuncupato voto, statim illa ipsa hora eodemque tempore loquela ei ita restituta fuit, ut eam loquentem quisque percipere potuerit. At, quamvis postea promissa devotionis opera apud S. Nonnosum cum debita gratiarum actione peregerit, tamen, uti ipsamet fassa est, ob præsentem paupertatem, et ex oblivione accedente, anathema promissum appendere prætermisit. Loquela nihilominus continua fruebatur, sed quæ rauca esse audiebatur. Tandem vero post crebros instinctus, ut grata servaret illud, quod magno suo Patrono et opitulanti promiserat, hoc præsentis anno MDCXXI anathema confici jussit, illudque postea, preces ardentes conjungens, ad Sancti altare appendit. Hoc facto, perfectiorem etiam patrocinio S. Nonnosi loquelam obtinuit, et ea ad hanc usque horam sine incommodo utitur. Eximium hoc beneficium in gratiarum actionem ad laudem perpetuam gloriamque magni abbatis Nonnosi indicavit, et e publica cathedra promulgandum curavit.

LXII.
loquelam mutæ restituit:
a

F

LXIII. *sanat vulnera tam e lapsu,*

A 71 Mulier quædam primaria, quæ nomen suum quibusdam de causis non libenter manifestare vellet, scripto tamen ad honorem et gloriam S. Nonnosi fatetur, ex improvise lapsu sibi vulnus illatum, quod non modo in dies magis et magis augebatur, sed etiam maximos sibi dolores adferebat. In tantis angustiis tantaque afflictione non alio confugit, quam ad magnum thaumaturgum S. Nonnosum, in quo spem suam posuit, vovens eidem se curaturam, sacrum Missæ sacrificium ad ipsius honorem celebrandum; atque insuper utens oleo ex ejus lampade, quo se quotidie inungebat. Hæc faciens, brevissimo tempore, nullo alio adhibito remedio, hoc corporis malo vulnereque acerbo liberata est. Hunc favorem in debitam gratiarum actionem, atque ad majorem honorem et gloriam sancti patris Nonnosi, e publico suggestu annuntiari voluit.

LXIV. *uti et vulnus pueri.*

b B 72 In pari afflictione Wilgefordis Kopseder, habitans in Neustift, beneficam auxiliatricemque manum mirabilis S. Nonnosi experta est: cum enim ejus filiulus, Matthias nomine, novem annos natus, subito corporis aliquod malum b incurrisset, ignorabat misera, quid cum filio suo ageret. Cum autem mater puerum nollet chirurgus credere, omnia neglexit remedia naturalia, et summa cum fiducia se convertit, ad communem magnumque patrem et patronum S. Nonnosum, potens ipsius patrocinium ardentissime implorans, atque oleo ex ejus lampade filii sui vulnus inungens. Hoc modo quamprimum omnis dolor desiit, filiusque malo corporis sui omnino liberatus est, atque ita sanatus, ut ne vel minimum ejus vestigium remaneret. Qua de re jurati testes auditi sunt et examinati per officium. Insigne hoc atque inexplicabile beneficium in gratiarum actionem atque ad perpetuam laudem amplificationemque nominis S. Nonnosi publice e cathedra annuntiatum est.

LXV. *Mulier artuum dolore et stomachi malo liberata,*

C 73 Maria Marck, hic pauper materfamilias, diu tantis membrorum et stomachi doloribus affecta erat, ut omni humano auxilio et remediis orbata, nullo modo sciret, qua ratione se tanta afflictione et multiplicibus doloribus liberaret. Tandem in imbecillitate sua, summa cum fiducia ad benignum patrem S. Nonnosum confugit promisitque, se in ipsius honorem statæ aliquid devotionis persoluturam, et nonnihil, quantum per paupertatem suam posset, gazophylacio imposituram. His factis, paulo post potenti patrocinio S. Nonnosi vehementi artuum dolore gravique stomachi imbecillitate liberata, et omnino sanata fuit.

LXVI. *vir febris diuturna,*

74 Sebastianus Heinrich, faber lignarius in Votting prope Frisingam, summis cum doloribus, et virium fatigatione totas octodecim hebdomadas febris tertiana conflictabatur, qua eum nec medicorum subsidia, nec alia adhibita remedia poterant liberare. Verum simulatque firma fide fiduciaque ad thaumaturgum patrem S. Nonnosum confugit, eique promisit præter preces quasdam, aliudque devotionis exercitium, se curaturum, ut sacrum Missæ sacrificium ad ipsius honorem legeretur, confestim diuturna febris liberatus est, et pristinam valetudinem felicissime recuperavit. Excellens hoc beneficium deinde in debitam gratiarum actionem, et ad majorem honorem sancti patris Nonnosi indicavit, curavitque promulgari.

LXVII. 75 Laurentius Pals, honestus faber ferrarius Frisingensis, in loco hic Pichl dicto, testatur scripto, se ultra decem annos tantum in capite

tinnitum sustinuisse, ut sinistræ auris auditum omnino amiserit. Tempore tam diuturno plurima et varia remedia adhibuit. Verum quando nullo eorum melius se habuit, nedum tali incommodo, gravique illa afflictione liberatus fuit; tandem spem suam posuit in magno thaumaturgo S. Nonnoso, ad quem confugit, vovens unum Missæ sacrificium, atque exiguum quidpiam gazophylacio imponendum. Emissio voto, molestus ille in capite tinnitus quamprimum cessavit, atque amissum auditum potenti patrocinio S. Nonnosi recuperavit.

76 Alio tempore supra dictus Laurentius Pals iterum manifeste in afflictionibus suis benignam opem magni S. Nonnosi expertus est. Quippe, cum ultra octo dies gravibus oculorum doloribus vexatus fuisset, iterum confugit ad auxiliatorem suum sanctum patrem S. Nonnosum; vovitque, se ad sanationem oculorum impetrandam globulos precatorios coronæ Marianæ semel percursum, et aliquid gazophylacio impositurum. Tendit itaque ad cryptam et altare S. Nonnosi, et promissas preces exorditur. Ecce autem prodigium! Dum sacram corollam pervolvitur, statim sentit melius se habere, eodemque momento dolor oculorum evanuit. Hæc duo magna beneficia in humillimam gratiarum actionem et ad laudem perpetuam magni S. Nonnosi annotavit, et publice e cathedra nuntiari curavit c.

EX IMPRESSIS GERMANICE. *alius tinnitus in capite, quo usum unius auris amiserat,*

LXVIII. *ac gravi oculorum dolore.*

ANNOTATA.

a *Locus hic in tabulis notatur prope Frisingam.*

b *Germanice Leib-schaden, quod de vulnere aut ulcere intelligi potest. At, cum postea vocetur ruptur, non dubito quin intelligenda sit hernia.*

c *Hactenus Miracula Germanice edita anno 1711 quibus subjungam alia deinceps patrata, atque ex Ms. Germanico Latine reddita.*

MIRACULA

F *Facta a ab anno 1711 usque ad annum 1744, ex Ms. Germanico Latine reddita interprete R. P. M. C.*

A *Anna Catharina Schuech Leuttnerim virgo ingenti capitis, collique dolore torquebatur: confugit ad sanctum et prodigiosum patrem Nonnosum, inungit se oleo ex ejus lampade, certis precibus persolutis, et modico ære in gazophylacio injecto. Remisit illico dolor. Deo et S. Nonnoso infinitæ sint grates!*

Patrocinio S. Nonnosi capitis collique dolor,

2 Simon Samer ex pago Vötting, b febre, acutisque capitis doloribus correptus, se S. Nonnoso devovit, coronamque Marianam, et pecuniam Sancti honoribus impendendam promisit. Non tam cito promisit, ac illum febris reliquit. Sint Deo et S. Nonnoso debitæ grates!

febris, b

3 Georgii Kizes pistoris vires prominens tuber, accedensque hernia cum magnis doloribus ita dejecit, ut impar suæ artis laboribus futurus crederetur.

hernia.

- EX MS. GERMANICO. deretur. Erexit illum oleum ex lampade S. Nonnosi, quo se inunxit : postquam ceream illi imaginem, et monetam parvam se allaturum, et tres coronas recitaturum promisit Sancto.
- lateris et dentium dolor, 4 Anna Grafin, murarii et civis Frisingensis uxor, integro propemodum anno inauditos lateris dolores perpessa est : momento convaluit ; cum se S. Nonnosus prodigiis pleno nonnisi unico Rosario, et pecuniæ oblatione devovit. Eadem cum quinquenni sua prole eundem auxilium in acerbis dentium doloribus experta est, quamprimum ex voto geminam ceream imaginem, se oblaturam adpromisit.
- hemiplexia, 5 Joannes Paulus Peibl, murarius in Vötting, ex parte sinistra hemiplexia tactus, S. Nonnosum in vota vocavit : adhibito ex lampade oleo, adjunctisque certis precibus, vigori pristino est restitutus, suosque ad labores rediit.
- cæcitas ex variolis, 6 Joannes Christianus Carolus Immel, typographus aulicus, et ejusdem uxor filiolum suum Joachimum Benedictum, ex variolis jam aliquot dies cæcum, sancto patri Nonnosus ex voto commendarunt, promissa modica in gazophylacium oblatione, et stata oratione. Addidere, si lumen oculorum rediret, curaturos se, ut beneficium hoc publice ex cathedra promulgaretur. Mox inuncti sunt oleo ex lampade oculi, visus integer rediit, parentesque cum summa gratiarum actione se voto liberarunt.
- dolor dorsi. 7 Mariæ Maurerin Weihestephanensi dolores dorsi vehementer incommodarunt. Lenivit hos, penitusque abstersit oleum ex lampade S. Nonnosi, quem patronum, promisso Missæ sacrificio, geminis cereis, et precum penso, fiduciæ plena invocaverat.
- laterum et capitis dolores, 8 Geminum beneficium Maria Pichlerin ancilla ope S. Nonnosi accepit. Primo doloribus laterum et cordis, hausto ex lampade oleo, inunctisque his partibus, remedium invenit, cultrum cereum cum recitatione Rosarii ex voti religione offerens. Dein vehementes capitis dolores illico cessarunt, cum iterato ex lampade oleum adhiberet, et oblato cereo capite, recitataque corona Mariana, sancto Evergeti gratam se sisteret.
- dolor pedis, 9 Similes in pede dolores unctione olei ex lampade instantanee fuisse depulsos Franciscus Pey in collegiata ad S. Andreæ musicus testatur ; et in Sancti honorem cereum pedem, preces, et statam pecuniæ summam obtulit.
- dentium auriumque dolores, 10 In summis dentium auriumque doloribus votum fecit S. Nonnosus Maria Helena Jacqueminin. Exaudita est, et votum exsolvit, dum statas preces, et oblationem persolvit publiceque beneficium promulgari curavit.
- viscerum tormina, 11 Guilielmo Schuester ex urbe Landishutana viscerum tormina prodigiosam S. Nonnosi opem in memoriam revocarunt. Vovit peregrinationem, et cereum munus : atque illis votis sanari cœpit.
- malum crurum, 12 Maria Ursula Jochartin, cum crura manuum pedumque vitium fecissent, nec laborare, nec incedere potis erat ; voto ad S. Nonnosum facto, unico rosario, et certo anathemate valetudinem redemit.
- convulsiones, 1 13 Mariam Annam Schumagerin, aulæ tubicinis conjugem, filiolus Franciscus Nonnosus, quem convulsiones ad extrema deduxerant, unice sollicitam habuit. Cum ars omnis, et natura mederi renueret, præsto fuit S. Nonnosus, cui Sacrum legendum voverat, et proles a funere, quod timebatur, revixit.
- 14 Infans nonnisi tredecim hebdomadas vivendo exegerat, et multis ulceribus squalebat. Parentes S. Nonnosus in tutelam committunt, unguent oleo ex ejusdem lampade, et persolutis pauculis precibus, positaque imagine cerea, convalescere vident.
- 15 Undennis filiola Andreæ Manhart Magdalena, subito convulsionibus obruta, nullum amplius vitæ signum dederat : cum in mentem parenti venit S. Nonnosus sollicitare : fundit preces, Sacrumque legi curat, et postmodum prius valere filiulam sensit, ac putavit. Ut beneficium omnibus innotesceret, e cathedra publicari jussit.
- 16 Ægidius Vinderle, qui fabro clavario operam dabat, tres jam menses utriusque oculi curandis doloribus remedium inquisivit : ophthalmicum in S. Nonnosus reperit, et pro tanto beneficio signum cereum, preces, et modicum æris gratus exsolvit.
- 17 Balthasar Körnberger, ejusdem artis, Landishuti natus, ulcere pessimo, quod nulla arte coaluit, in dextro pede affligebatur : coivit vulnus, quamprimum oleum ex lampade S. Nonnosi adhibuit, et pie precatus cerei anathematis monumentum, et aliquid stipis in gazophylacio posuit. Etiam hoc beneficium, cum insolens videretur, e cathedra est promulgatum.
- 18 Febris maligna, vehemens tussis, et insuper pleuritis in Joannem Michaëlem Berckmann civem et lini textorem Frisingensem incubere, ita ut iis jam malis nihil humani remedium videretur superare. Quare triplici hoc morbo festinare doctus, ad S. Nonnosum accurrit, eumque studet Medicum exorare, concepto diversarum precum, cerei et pecuniarii muneris voto. Ille non difficilis adhuc illa nocte et febrim coëgit cedere, et tussis molestias, laterumque injurias tacere.
- 19 Gemina, et gravis necessitas illustrissimam dominam comitem de Trauner natam L. B. de Bodmann, supremi aulæ Campidonensis c marschalli conjugem, ad S. Nonnosum confugere compulsi. Manifestam Divi manum experta, ut gratam se sisteret, nuntium misit, qui aureum anulum adamante coronatum Frisingam ad divi Patroni lipsana deferret, et accepta beneficia palam deprædicaret.
- 20 Duplicis pariter beneficii rerum se stitit Henricus Baur, cum ille gravi infirmitate detentus, invocata Sancti ope, iterato convaluit, et ejusdem filia Maria Catharina, in extremum vitæ discrimen adducta, feliciter evasit. Hoc cæli munus, ut omnibus publicum fieret, votum religiose concepit.
- 21 Maria Barbara Karpsin, aulici musici uxor, valetudinem filiae suæ ejusdem nominis, sancto Abbati commendare maturavit, cum geminum infestum ulcus, cui ingentes dolores, ipsæque convulsiones accesserant, vitam desperare coëgit. Ruptum est illico ulcus, et momento convulsiones cum doloribus quievire. Hilaris votum exsolvit, anno integro ad Divi aram collam Marianam cum modico æris munere se texere velle pollicita.
- 22 Suam etiam sanitatem diu graviter in quadam corporis parte afflictatam S. Nonnosi patrocinio debet Josephus Antonius Teneberger. Statas Divo preces promisit, et publicam coram universa plebe accepti beneficii memoriam : et facilem in sua vota flexit.
- 23 Postquam Ursula Pointnerin ex Garttezhausem cum prole sua in S. Nonnosus tutelam concessit,

D
ulcera,convulsiones
mortiferæ,malum oculo-
rum,

ulcus,

E

febris cum tussi
et pleuritide,gemina alia ne-
cessitas,

C

F
morbus patris
et filiae,ulcus cum con-
vulsionibus,aliud corporis
malum,pedis et oculi
dolores,

A concessit, adhibitum ex ejusdem lampade oleum matri peracerbos in pede dolores sustulit : proli sanitatem oculi reddidit.

dorsi dolores et
ventris,

24 Maria Gerblin, civis Frisingensis uxor, ex gravissimis dorsi ventrisque injuriis decubuit, promissis statis precibus, et oblatione pecuniæ pro Sancti honoribus impendendæ, ægra ex invaletudine mox respiravit.

ac gemina filiola
clauda sanan-
tur.

25 Saltu quodam Maria Anna Koglin, Hospitæ Underbruggii filiola, pedem graviter læserat, ita ut multis chirurgorum consiliis mediisque infelicitè per aliquot annos adhibitis, malivis prolixius cresceret, omnemque artem eluderet. Tandem mater eam, tutelæ S. Nonnosi pie traditam, olei ex ejusdem lampade in male affecto pede inungit, effectum mirabili; nam et sola paulo post incedere cœpit, et libera progredi. Voto liberavit se mater, dum præter alia, promulgato ex cathedra beneficio, alteram alarem furculam, qua filiola nitebatur, in grati animi munimentum ad Divi aram suspendit. Crevit

postmodum in matre fiducia, et altera vice S. Nonnosum in sua vota primum experiri voluit. Prolem parvulam, quæ sesquiannum nulli pedi insistere poterat, eodem inungit oleo, et illico firmare gressus admirabunda conspexit.

EX MS.
GERMANICO.

ANNOTATA.

a *Titulum hisce Miraculis talem inveni præfixum* : Varia beneficia S. Nonnosi clientibus præstita, præsertim per oleum lampadis ad ipsius aram pendentis, ex ipsamet confessione ipsorum relata, ab anno MDCCXI usque ad annum MDCCXLIX.

b *Pagus est Frisingæ vicinus.*

c *Campodunum urbs est Sueviæ ad Ilarum fluvium, dicta etiam Campidona, et vulgo Kempten. Habet insignem abbatiam Ordinis S. Benedicti, cujus abbas est princeps imperii, et dominus territorii Campidonensis.*

B

DE S. JUSTO EPISC. CLAROMONTANO

E

Cultus Sancti; synonymus ab eodem diversus.

J. P.

SÆC. VII ANTE
ANNUM DCXXX.
Veneratio publica
Sancti,
quem Sammar-
thanus,

Clarus - Mons, notissima Galliarum in Avernia urbs, ac pluribus laudata apud nos die XXIII Augusti pag. 597, et apud Dionysium Sammarthanum tom. II Galliarum Christianæ pag. 221, aliis suis episcopis vitæ sanctionia conspicuis accenset S. Justum. Nomen ejus signatur hac die inter festa propria ecclesiæ Claromontanæ hoc modo : Justi ep. 9 l., et in Ordine divini Officii pro anno 1656, Justi ep. et c. 9 l. Sed nullam de eo lectionem vidi, quæsito apud nos et hactenus non reperto ecclesiæ istius Breviario. Apud Dionysium Sammarthanum col. 244 inter ejusdem ecclesiæ Claromontanæ præsules signatur vigesimus primus S. Justus, cujus et cultum probat, et a synonymo archidiacono ita distinguit : Gregorius Turon. lib. I Historiarum Francorum cap. XL, meminit S. Justi archidiaconi his verbis : « Habuit (S. Illidii) et archidiaconum nomine et merito Justum, qui et » cursum vitæ bonis consummans operibus, magistri tumultu sociatur ». Unde liquet S. Justum episcopum, qui ineunte seculo VII hic sedisse legitur, alium esse ab archidiacono S. Illidii, quarti Arvernorum episcopi, qui ab his temporibus adeo distabat. In sacello basilicæ S. Illidii legitur insculptum tabulæ marmoreæ : « Ibi requiescit sanctus Justus Arvernæ urbis episcopus ». Ibidem prope majus altare ex parte Evangelii visitur S. Justi tumulus marmoreus, cujus fornix facile probat ipsius antiquitatem.

Ruinartius,

2 Theodericus Ruinart in notis ad Gregorii a se editi verba, quæ Sammarthanus retulit, duos hosce synonymos Justos non satis perspectos habuit, dum ista scripsit de archidiacono : Memoratur inter Sanctos, qui in ecclesia S. Illidii quiescebant, lib. I de eccles. Claromont. cap. 11 (apud Savaronem) quamquam episcopus mendose in inscriptione dicitur. Nisi forte duo sint Justi, unus archidiaconus, et alter episcopus. Nam et in eodem libro cap. 14 Justus in ecclesia S. Cyrici quiescere dicitur. V. Sirmond.

in ep. 11 lib. 4 Sidonii. Justi festum in Illidianis tabulis die XII Kal. Novembris memoratur. Sed laudatus editor postmodum inter Addenda et emendanda in notis ad Gregorium Turonensem col. 1401 Justum episcopum ab archidiacono clare distinguit. In sacello, inquit, S. Justi, quod est in basilica S. Illidii, . . . habetur tabula marmorea cum variis figuris et hac inscriptione : HIC REQUIESCIT SANCTUS JUSTUS ARVERNICÆ URBS EPISCOPUS. Hic porro Justum alium esse a Justo S. Illidii archidiacono, de quo Gregorius lib. I Hist. cap. 40, præter episcopi titulum, qui hic Justo attribuitur, suadet Historia translationis S. Illidii, factæ anno MCCCXI; ubi Arbertus episcopus dicitur post elevatas SS. Illidii et Venerandi reliquias, ceterorum Sanctorum corpora, et potissimum B. Nepotiani episcopi, et Justi archidiaconi et discipuli S. Illidii, dimisisse in suis loci propter difficultatem quærendi. Certe Justos duos habet libellus de Ecclesiis Claromontensibus. Unde Savaro et post eum Sirmondus in lib. 4 epist. 11 Apollinaris Sidonii, Justo inter episcopos Claromontenses locum dederunt inter Avolum et Cæsarium.

3 Sirmondus, quem citat Ruinartius, hæc habet : Justus vero, qui in arca sepulcrali, quæ in S. Illidii basilica visitur, Arvernæ urbis episcopus inscribitur, non est Justus ille archidiaconus S. Illidii episcopi; sed Justus alter, qui re ipsa fuit episcopus Arvernorum post Avolum, ante Cæsarium. Cujus sane nomen apud Gregorium Turonicum in episcoporum elencho quæri non debet, quia post Gregorium vixit. Cæsarius, qui Sancto nostro in episcopatu Arvernensi seu Claromontano proxime successit, interfuit concilio Remensi, celebrato circa annum 630 vel, ut Labbeo visum est, 625. Inter hunc antistitem et S. Avitum I, qui anno circiter 594 obiit, sedisse creduntur S. Desideratus et Avolus, ac dein S. Justus : unde deducitur hunc postremum

et Sirmondus distinguunt a Justo S. Illidii archidiacono : hic sæc. IV, ille VII vixit ante an. 630.

AUCTORE
J. P.

postremum post annum 595, qui Gregorio Turonensi vitæ ultimus fuit, episcopatum gerere cœpisse, et haud dubie sæculo sequente ad vitam feliciorum transisse. At alter Justus, quem idem Gregorius laudat, sæculo IV vixit : nam S. Illidius, cujus erat archidiaconus, mortuus est ante annum 389, uti probat Sammarthanus supra citatus col. 228. Saussayus hunc Justum

refert ad d. em XXI Octobris; de quo videri tunc poterit. Ceteri Sancti, quorum facta est mentio, omnes ecclesiæ Arvernensis antistites fuere : e quibus dedimus Venerandum XVIII Januarii, Desideratum XI Februarii, Illidium V Junii, Avitum I XXI Augusti. Nepotianum annuntiat Castellanus ad XXI Octobris.

DE S. COSMA EREMITA CONFESSORE VENETIIS.

J. P.

§ I. Recentiorum annuntiationes; antiquus cultus; locus, in quo asservatur corpus; scriptores; tempus vitæ.

B
ANNO CIRCA
DCLVIII.
Sanctus refer-
tur merito ab
hagiologis re-
centioribus,

Antiquorum Martyrologorum, apud quos non novi mentionem fieri de hoc Sancto, silentium suppleverunt recentiores hagiologi, nomine ipsius inscripto Fastis sacris, postquam sacrum ejus corpus ex insula Cretensi, in qua Sanctus claruit, Venetias translatum fuit. Belinus ad textum Usuardi a se editum subdit ista : Item sancti Cosmæ, confessoris et eremitæ. Grevenus : Cosmæ confessoris, qui in insula Cretensi eremiticam vitam ducens quievit. Belino consonat Molanus. Galesinius ita eum refert : Venetiis, translatio sancti Cosmæ heremitæ et confessoris : cujus corpus e Creta insula eo delatum est. Adde Canisium, Maurolycum, Ferrarium in Catalogo generali, et Castellanum. Merito autem sanctus ille Solitarius sacris eorum Fastis inscriptus est, ut patebit e probatione cultus publici, quem subdo.

quia verum ac
legitimum habet
cultum Vene-
tiis :

2 Ferrarius supra citatus indicat in notis, cum haberi in Tabulis ecclesiæ Venetæ die V hujus. Ordo tamen recitandi divinum Officium secundum ritum ecclesiæ patriarchalis et diocesis Venetiarum, ex decreto illustrissimi D. Joannis Francisci Mauroceni patriarchæ Veneti pro anno 1657 excusus, a die II Septembris, in quem tunc incidebat dedicatio ecclesiæ patriarchalis, Sancti hujus festum transfert ad diem XXIV ejusdem mensis, hoc modo celebrandum : Cosmi, ut ibi vocatur, conf. sem. Corpus in E. R. S. Georgii major. (fuit in hu.) de com. I. lo. M. Os Justi. Fortunatus Ulmus Venetus, et monachus Casinensis, qui Vitam S. Cosmæ vulgavit typis Venetis anno 1612, in suis ad eandem notis pag. 19 indicans, ubi jaceat corpus, simulque edocens erectam Sancto fuisse aram : Jacet, inquit, corpus in altari D. P. N. Benedicto, atque ipsi Eremitæ sacro. Cum itaque ex his de publico ac legitimo Sancti cultu constet, plura hoc loco non addo, quæ occurrent in sequentibus.

ubi jacet corpus
ejus publica
veneratione ho-
noratum.

3 Locus S. Georgii Majoris, in quo sacrum ejus corpus requiescere jam diximus, describitur ab Augustino Lubin in Abbatiarum Italiæ brevi notitia pag. 410, e qua delibo sequentia : Venetiis abbatia tit. Sancti Georgii Majoris, Ord. S. Benedicti . . . quæ, propter reliquias S. Stephani in ejus ecclesiam allatas, fuit etiam S. Georgii et S. Stephani nominata. Initium sumpsit anno CMLXXXII a Joanne Mauroceno,

nobili Duce, qui in ea monasticam vitam duxit et propagavit, atque abbatis officio functus decessit. Insulam, et S. Georgii jam extantem capellam ad cœnobium condendum dedit Memmus Tribunus. Donationis instrumentum refert Ughellus tomo V pag. 1272 et seqq., ubi ejus privilegia recensentur. Est omnium civitatis abbatiarum pulcherrima, sita in regione S. Crucis. De ea Sansovinus lib. 5, pag. 166. Hæc dicta sint occasione corporis S. Eremitæ nostri ad laudatam modo abbatiam translatis, de qua re dicemus plura, quando egerimus de vita ejus.

4 Petrus de Natalibus, qui floruit sæculo XIV, lib. VIII Catalogi Sanctorum cap. XXVI pauca de illius gestis memorat, præfixo illis titulo : De sancto Cosma confessore. Deinde, Cosmas confessor, inquit, natione Græcus, in insula Cretensi eremiticam vitam duxit : qui omnibus diebus vitæ suæ jejuniis et orationibus vacans in quodam antro resedit, ubi et post laudabilem vitam in pace quievit IV Non. Septem. Cujus corpus cum aliquo tempore in eodem specu sepultum quievisset, ab incolis loci intra civitatem translatum est, ut honorificentius coleretur. Quod Deo et Sancto displicuisse evidenti signo apparuit. Nam, maxima aëris siccitate superveniente, arefacta est terra, et fames valida subsecuta : nec prius, illapsa de cælo pluvia, fertilitas abundavit, donec sanctum corpus ad loci sui abdita reductum est. Hæc tantilla Vita apud Petrum de Natalibus excusa est.

5 Ulmus in annotationibus : Extat, inquit, copiosior in manuscripto anonymi auctoris, in nostro cœnobio D. Georgii Majoris antiquitus servato; ex quo, et eodem Petro (de Natalibus) quicquid scripsimus, didicimus. Hæc ille. Aliud vero apud nos est exemplar Ms. hoc titulo prænotatum : Vita sancti Cosmæ eremitæ et confessoris monachi Cretensis, quæ ad marginem desumpta indicatur manu Henschenii nostri ex cod. Regiæ Sueciæ de SS., quorum reliquæ sunt in monasterio S. Georgii. Sic incipit : Dilectissimi, Creator et amator noster nobis providit, qui sui diadematis pretiosam gemmam Cosmam sanctissimum, quem alteri genti subtraxit, nobis licet immeritis patronum piissimum ad honorem et salutem totius Venetiæ dedit. Auctor est anonymus, et cum Petro de Natalibus similia de

A de Sancto refert; verum, ubi ad translationem corporis Venetias aucti digreditur, parergis indulget de Venetis. En specimen: Contigit ex negotiandi consuetudine Venetiis navim exire, et ad easdem partes (Gretensis videlicet insulæ) venire: gens enim hæc amore libertatis paludes maritimas inhabitabat, et pene sola est in mundo, quæ suæ nobilitatis antiquæ mores usque ad hæc tempora studio laudabili retineat.

scriptoribus,

6 Quia vero semel amore, ut diximus, libertatis accessibilia loca relinquentes, maluerunt in remotis paludibus habitare, et pacifice moribus et legibus suis contenti vivere, quam duris exactionibus regum vel principum deservire. Hæc pauca e pluribus, quæ ibidem subduntur, retulisse sit satis. Illud exemplar fortassis coincidit cum eo, ex quo partim sua se didicisse, quæ de Sancto scripsit, indicabat Ulmus. Idem in Annotationibus pag. 15 de die mortis ipsius agens, hanc suggerit notitiam: De die obitus tam Petrus Natalites, quam Molanus, et alii consentiunt; quem eundem etiam manuscriptum nostrum præ se fert. In nostro quoque exemplari sunt ista: Ideo infatigabiliter, quem præstolabatur et sitiebat, termino sui laboris adhæsit die secunda mensis Septembris, hoc est, ingressus est viam omnis carnis.

ac de tempore mortis.

7 Hujusmodi igitur monumenta secutus, opinor, diem et annum mortis ita determinat Ulmus in Vita inferius apud nos num. 5: Quibus atque aliis innumeris virtutibus micans, ad cœlos... pervenit iv Nonas Septembris anno post Christum natum dclviii. De die emortuali jam dictum: de anno autem observat ista Ulmus in Annotationibus pag. 15 citata: Nam tum in Natalite, tum in Ms. sacrum Cosmæ cadaver quadringentos annos in Creta quievisse constat. Deportatum autem inde ad nos fuit... anno mlviii. Detrahantur itaque cccc anni; remanet annus dclviii, quo e vita migrasse posuimus. Petrus de Natalibus, seu, uti eum Ulmus vocat, Natalites adverbium fere quadringentis illis annis adjungit, quod et facit nostrum Ms. anonymi supra indicatum: in quorum fide anno 658 ± circiter supra apposuimus.

C

§ II. Corpus ex insula Cretensi Venetias translatum; ejusdem status; translationis tempus; exemplar, e quo hæc, et Sancti Vita datur.

Translatto ista non eodem modo narratur:

Sancti Cosmæ translatio ex insula Cretensi ad Venetos apud Petrum de Natalibus brevissime perstringitur: Post annos vero, ait, fere cccc corpus ipsum a Venetis navigantibus inde sublatum est, et Venetias translatum, atque in monasterio sancti Georgii Majoris reconditum, ubi ad præsens quiescit. Longe pluribus eam narrat, rerumque adjunctis satis miris vestitam profert Ulmus infra apud nos num. 10 et seqq., indicans in Notationibus pag. 16, unde ista hauserit: Translationis modum, inquit, non habet Natalites. Totum nos e manuscripto prodimus. Sed majoris auctoritatis esset ista narratio, si de fide ac tempore scriptoris Septembris Tomus I.

constaret. Similia in substantia etiam memorat nostrum Ms. anonymi de modo, quo translatio ista contigit.

AUCTORE
J. P.

9 Ulmus biographus num. 13 corpus apud Cretenses asserit inventum esse ita integrum, ut recens conditum cuique mirum in modum videretur. Sed idem auctor hæc scribit in Annotationibus pag. 16: Referentibus venerabilibus monachis, quibus, antequam clauderetur, licuit ipsum videre, nunc non est prorsus integrum: sed æque incorruptione sanctitatem, atque corruptione aliqua vetustatem denotat. Caput a corpore separatur, fractum, inquiunt, atque intra corpus conclusum: pro quo supplebat olim caput sancti Felicis confessoris, quod nunc cura admodum reverendi patris domni Michaëlis Alabardi abbatis argentea theca coopertum, palam colendum proponitur. De hac re scheda olim arcæ sanctiss. corporis affixa ita habet: « Caput » corpori annexum, est caput sancti Felicis » confessoris per serenissimum imperatorem » Karolum (IV) ad has oras apportatum, reconditumque in monasterio hoc S. Georgii Majoris Venetiarum, cura ac diligentia R. P. D. » Gerardi Pante, abbatis monasterii prædicti, » die viii mensis Octobris anno Domini mcccclxi. » Caput vero hujus S. Cosmæ confessoris in » ipso corpore est ».

status corporis:

10 « Corpus autem ipsum (uti pergit scheda » superius citata) prædicti confessoris beatissimi » Cosmæ collocatum fuit in hoc jam dicto monasterio anno ab Incarnatione domini mlviii, » mense Aprilis, Indictione undecima ». Hinc patet, errare Wionem, qui deceptum sequutus, et ipse deceptus est. In calce manuscripti habentur hæc verba non eo, quo manuscriptum ipsum, exarata caractere, verum subtiliori: « Translatum autem fuit ipsum sanctissimum » corpus ad hoc nostrum monasterium anno » Dni mccccii, mense Apr., Indictione xi ». Quæ sequens Wion, sicut observat Ulmus, in Annotationibus ad S. Gerardi Vitam, translationem e Creta eodem anno mccccii ponit. Verum e scheda superius adducta liquet, annum mlviii ponendum esse. Nam recens et temere manuscripto addita verba indicantur, dum, uti ea hic apposuimus, tum caractere a manuscripto diversa sunt, tum ad marginem propter quædam alia, quæ in Ms. sequuntur, desinere coguntur. Sed quamvis stulte addita, libet tamen erroris causam conjectare.

translationis tempus

11 Undecima Indictio anno Domini millesimo quinquagesimo octavo, undecima etiam anno millesimo quadringentesimo tertio. Qui ergo ea apposuit, legerat fortasse Cosmam Indictione undecima mense Aprilis Venetias deductum, nulla habita anni memoria: quem ex Indictione vaticinari aggressus est, voto tamen frustratus. Nam adductum tempus annorum mccccii refellit primum ea, quam supra vidimus, scheda: tum fortius Ms. alterum, quod de translatione D. Pauli martyris agit: ubi hæc inter cætera leguntur: « Potest, sicut credimus, de tali mansionem gau- » dere, ubi consociatus est beatissimo Stephano » Prothomartyri dignissimo, Cosmæ atque Damiano martyribus, nec non etiam Cosmæ confessori sanctissimo ». Deductio autem B. Pauli martyris Byzantio Venetias evenit anno Domini mcccxi, scriptorque translationis ejusdem visa, aut ab aliis audita prodit.

perperam alibi signatum,

12 Inquit enim inter cætera, loquens de Marino Storlato Constantinopoli tunc præfecto, qui

et hic correctum

AUCTORE
J. P.

qui religioso operi favit: « Qui dominus Mari-
nus pro eo, quod illius parentes ex antiquo
» apud monasterium sancti Georgii tumultantur,
» et ipse credit tumulari, diligit monasterium et
» confratres ». Contemporaneum Marino Stor-
lato, ac proinde memoratæ Pauli martyris trans-
lationi habes auctorem ex eis verbis: « Ipse
» credit tumulari, diligit monasterium et con-
» fratres ». Quare si anno mcccxi Cosmas ex
oculato teste in templo nostro jacebat, cui D.
Paulus martyr sociatus est; quomodo ad nos
anno postea mcccciii deductus? Falsa ilaque ad
manuscriptum additio: vera autem sunt, quæ
scheda profert: debeturque sane præcipuus Co-
smæ honor ob adventus primas. Quippe etiam
ante Prothomartyris translationem ad nos dedu-
ctum * fuit.

* l. deductus
exhibetur.

13 Quisnam sit Felix iste confessor supra no-
minatus, me latet. Gerardi vero Vita, seu breve
potius Vitæ compendium, et Wionis ad illam an-
notationes reperiri possunt apud eundem Wionem
in Ligno vitæ. De eodem sæpius fiet mentio in
Actis S. Stephani Hungariæ regis mox dandis.
B D. Paulus martyr, qui dein occurrit, eundem
esse credo cum S. Paulo episcopo Constantinopo-
litano et martyre, de quo actum est ad diem
vii Junii. Ex antea deductis corrigendum etiam
est apographum nostrum, in quo leguntur hæc
verba: Translatum autem fuit ipsum sanctissi-
mum corpus ad hoc nostrum monasterium anno
Domini millesimo quadringentesimo tertio, mense
Aprili, Indictione undecima, post obitum san-
ctissimum anno quadringentesimo fere. Dum vero
dicit ad hoc nostrum monasterium, satis perspi-
cua indicat, hujus translationis scriptorem S. Gre-
gorii Majoris apud Venetos ascetam fuisse.

Acta edenda.

14 Quoniam præter illa, quæ de S. Cosmæ
Vita ac translatione jam dicta sunt, a Fortunato
Ulmo monacho Casinensi editis, ac F. Alexio
Barocio, ex patricio Veneto eremitæ Camaldu-
lensi, et in curia Romana procuratori generali
dedicatis, nihil fere superest prænotandum, ac
paucula, quæ restant, habitura sunt locum in
Annotatis; lectoris oculis legenda subjicio, quæ
dictus biographus ad posteros transmisit, in ca-
pita ac numeros a me divisa, prout hic vides.
Prodiit autem exemplar, quod habemus, ex
C S. Georgii Majoris Venetiarum, datumque ex
dono reverendissimi P. Bonaventuræ Barotii Ve-
neti, abbatis Benedictini congregationis Casinen-
sis . . MDCLX.

VITA

AUCTORE FORTUNATO ULMO, MONACHO
CASINENSI, VENETIIS EDITA.

CAPUT I. Sanctus variis in soli- tudine virtutibus illustris.

Variæ sunt
Sanctorum, ad
cælum viæ,

Splendentia Sanctorum agmina potissimum va-
rietate coruscant. Ita sane rerum omnium Mo-
derator per distincta itinera electos ad cælum
deducit, ut nulla hic virtus prætermittatur, nul-
lius ab sacris illis sedibus virtutis præmia procui
absint. Neque enim omnes purpureo martyrii

decore insignitos voluit; verum provido consilio D
disposuit, ut, quibus sævi deessent carnifices,
prompta sufficeret voluntas; aliaque plane ades-
sent vivendi genera, quibus, si luberet, etiam
ingenti laude perpetuam sibi quisque gloriam
compararet.

2 Ut de reliquis sileamus, sacer se nobis offert
anachoritarum cætus, eo magis spectandus, quo,
qui in illo adscribuntur, humano prorsus
destituti solamine adversus invisibilia dæmonia
soli Deo fidentes, diuturna pugna bellare no-
scentur. Quibus sane præcipua prærogativa
donatur, ut, dum caducis exuti cupiditatibus,
divinisque incensi ardoribus comprobantur;
non homines, sed angeli adhuc in terris positi
merito nuncupentur. Inter hos beatissimus Co-
smas, cujus hodie illustris est dies, maxime ful-
gere conspicitur. Qui in Creta insula a incultæ
solitudinis cultor egregius angelicæ prorsus vitæ,
quoad in humanis extitit, sese conformare
studuit.

inter quas est
vita solitaria.

a

3 Cælestium enim contemplationi, et orationi
quotidie vacans, in horrido antro sedebat, prom-
ptum omnipotenti Domino famulatum hilaris
exhibens. Dilectæ nimirum solitudinis parietibus
septus corpus proprium jejuniis, vigiliis, exte-
riorique opere extenuans, ipsum spiritui servire
cogebat. Aëstus et frigoris patiens, quietis ne-
gligens reluctanter carnem miro quodam studio
exercebat. Bellandi porro cum dæmone apprime
artibus eruditus, intestinis vexationibus, qui-
bus quotidie agitabatur, facillime obstitit.
Quare de virtute transiens in virtutem, profe-
ctibus prioribus * oblitus, semper ad altiora
conscendebat.

Hanc S. Cosmas

E

* l. profectus
piores

4 Proficiendi namque desiderio succensus,
quo magis proficiebat, eo amplius Deo oppro-
piare conabatur. Semper de Deo cogitabat:
semper ad illum anhelabat; cui ut amabilis
fieret, non diebus, non noctibus a probis
operibus torpescerebat. Mentis autem oculos in
æternitatis contemplatione levans, inane prorsus
æstimabat omne, quod transit. Cumque se, di-
vino favente lumine, intra solitudinis secreta
conclusum agnosceret: gratias Deo referebat,
qui eum ab sæculi tumultu eduxerat, quo ab
humanis perturbationibus divina foret protectione
securus.

egregius viri-
tibus

F

5 Sæculum oderat, atque ejus amatoribus
mirum in modum compatiebatur: pro quibus
assiduos emittens gemitus piissimus Dei cle-
mentiam exposcebat. His Vir sanctissimus in so-
litudine sese exercebat, circa quæ versans spe-
ciosa deserti pingua reddebat. Quibus, atque aliis
innumeris virtutibus micans, ad cælos demum,
quo suos gressus direxerat, corona redimitus
immortalitatis pervenit iv Nonas Septembris
anno post Christum natum dclviii, atque in
eadem spelunca, in qua vivens latuerat, sepul-
tus est.

condecoravis.

6 Ubi cum aliquandiu servaretur, ac fre-
quens ad antrum accessus a vicinis accolis fie-
ret, eis tandem maxima in Eremitam pietate e
loco horroris et vastæ solitudinis corpus abdu-
cere, atque intra oppidum ornatissimo in loco
condere visum est. Ita enim et Sanctum dignius
colendum, et sibi ad venerabile sepulchrum fa-
ciliter iter futurum rebantur. Quæ quidem hu-
manis consiliis provisa, ut divinis repugnarent,
sequentia indicio extitere. Vel enim exin clau-
sum cælum pluviae munus retinuit, vel apertum
segetes grandinibus consumpsit.

cælestibus

etiam A 7 Tum quamdiu intra sæculares tumultus sancti Eremitæ corpus jacuit, tamdiu, ipso Divo precante, diræ siccitates, proinde ingentes rei frumentariæ angustiae perdurarunt. Quod cum homines illi infelicitate experirentur, viderenturque Eliæ tempora exsuscitata, quando ad prophetæ preces clausum est cælum annis tribus, et mensibus sex *b*; ambigui unde tam gravis animadversio prodiret, flagitiis primum, post deductioni memoratæ causam, Deo inspirante, adscribere.

favoribus 8 Melius itaque, si unde amotum fuerat, sarcum reponeretur corpus, sibi consulturos rati, ad amicum antrum denuo reduxere. Fluxit illico aquarum larga benedictio, roranturque cœli desuper, et pluvias emisere, cunctas regionis partes inundantes, manifesto placati Numinis indicio, docuitque rudiores homines peractum miraculum, interdum etiam ab iis, quæ honesta, quæque pia censemur, honestius, sanctiusque abstinendum. Mansit eo loci ad quadringentos annos eximio gentium cultu: a quibus ad Divi sepulchrum longum atque arduum intercedebat iter, eo gratius Deo, atque ipsi Eremitæ, quo difficilius, et laboriosius susceptum.

post mortem clarus. B 9 Cæterum, ut valida quæcumque initio, denique spatio languescunt, etiam ingens ille plane ardor fidelium, corruptæ naturæ vitio, temporum postea diuturnitate defecerat. Sed Deus æternus Sanctorum amator, qui perpetuum Cœlitibus cultum a nobis præstari exigit, locum venerationi aptiorem, ad quem tamen juxta beati Eremitæ placitum non omnibus facile pateret accessus, Venetiis elegerat; angustas scilicet nostras oras, quas tam nobili munere libuit illustrare. Id quando, et quomodo evenerit, sequentia indicabunt.

ANNOTATA.

a Hæc insula Europæ perampla est in mari Mediterraneo inter Creticum mare ab ea dictum ad Septemtrionem, et Lybicum mare ad Meridiem, aliis quondam nominibus appellata, nunc autem vulgo Candia. Si quis de illa velit plura, adeat geographos.

C b Consuli potest liber III Regum cap. XVII §. 1, et cap. XVIII §. 1.

CAPUT II. Translatio corporis Venetias.

Corpus ex insula Cretensi a Cretæ insula necdum in ditionem Venetam cesserat a. Eo tamen exoticarum mercium deducendarum gratia onerariæ naves in dies properabant. Quem etiamnum adnavigandi morem Veneti mercatores servant: qui barbaras usque regiones ingentibus ausis pro mercimoniis petere non verentur. Igitur e plurimis, quæ ad memoratam tendebant insulam, fausto omine Venetorum navis eo appulit; in qua non plus divitiarum, quam religioni studentium virorum caterva vehebatur. Qui quidem Cosmæ fama illecti, cum de ejus corporis raptu taciti secum volverent, huc sane animum, atque ad negotia vires intendebant, inscii fortasse, an propitio, adversove Cosmæ numine rem tantam aggressuri

essent. Cui rei etiam Cretensium terror addebatur: quibus, si furtum tentatum esse notum fieret, ad rapientium profecto exitium facilis eorum conversio foret.

11 His animum quatientibus, ambiguos ipse Divus quoscumque abstulit cogitatus, noctuque per visum uni eorum apparens, tales forsitan somniantem curas, ut tutissimo a Deo datum Corpus Venetias abducerent, plenius admonuit, Cujus rei ille somno solutus socios admonens, ut feliciter conceptum explerent propositum, hortatus est. Quamobrem a timore ad spem sese invicem revocantes, statutam diem, qua ad antrum una accederent, elegerunt. Ea igitur ut primum illuxit, alacres quidem singuli properabant, dumetum, ac fere * ob spinarum densitatem invium iter gradientes.

12 E quibus religiosiores alii nudatis plantis, pars minus compuncte tectis pedibus incedebant. Tunc res mira prorsus, quæ et Cosmæ sanctitatem confirmaret, et omni Venetos cunctatione eximeret, contigit. Eos enim, qui detractis pedibus *b* ad sepulchrum iter habebant, minime spinarum asperitas læsit: illorum vero pedes, qui calcianti * eo properabant, stimulis haud pene ferendis transfigebantur. Itaque re nova excitati, gaudio inenarrabili replebantur, Dominoque, qui prosperam eorum navigationem reddidisset, gratias ardentiores solvebant. Singuli igitur pariter ad speluncam accedentes, flexis poplitibus preces ad Deum et ipsum Eremitam mittunt, raptui religioso avidius incumbentes.

13 Ingressus ad speluncam difficilis plane extitit, ac fenestra arctissima, qua vix unius hominis corpus transiret, aditum præbuit: per quam ingredienti, preciosum thesaurum ita integrum invenere, ut recens conditum * cuique mirum in modum videretur. Omni itaque religione illinc extrahentes, atque ad propriam navim caute ducentes, quamprimum tranquillo mari, cœloque sereno digressi, anno a Virginis partu MLVIII Venetias ad hanc insulam D. Georgii, mense Aprilis, Indictione XI, die XX deduxere, necdum primo transacto sæculo, quo monachi insulam incolere cœperant *c*: quam etiam primus nobili præsentia illustrare dignatus est.

14 Res omnes ejus gestas, ut cupimus, recollere, non valemus: secretior enim ab ipso vivendi ratio delecta, soli Deo uti charum, ita cognitum fecit. Hominibus vero non nisi ab ipsius obitu, quanti meriti vivens extiterit, patuit. Vixit Deo dumtaxat, et sibi: hinc soli Deo, sibi que notus. Sufficiant nobis itaque vel invitis pauca, quæ de ipso scripsimus, quibus nec ob plura ardentior forsitan religio accresceret. Scilicet quia imitari Sanctos contemnimus, juste agens Dominus reconditas illorum actiones sæpius celat, ne frustra nobis exempla ponantur, quibus sectandis nullum prorsus studium adhibemus.

15 Ab ejusdem igitur piissimi Domini miseratione haud abest, quod geritur: quippe cum novissimo illo die tot nobis adversantes futuri sint iudices, quod ad recte vivendum habuerimus exempla bonorum. Cæterum alias Dominum collaudemus, cujus sane providentia factum est, ut nequam singulæ beati Eremitæ res gestæ obliterarentur: sed eorum ad nos saltem memoria deveniret, quæ de sanctitate ejus certos nos reddere possent.

16 Quem enim hodie colere studemus; ex operibus justificatum miracula post mortem, ut

AUCTORE
FORTUNATO
ULMO.

miro modo

* f. ad dumentum, fere ob spinarum etc.
■ spelunca tollitur,

* l. calcanti

ac Venetias transferitur.

* l. conditus

Laudatur Deus
F

in Sancto, etiam si vix noto,

et patrociniū ejus proponitur.
ut

AUCTORE
FORTUNATO
ULMO.

ut audivimus, peracta demonstrant; ut si ad ipsius auxilium confugere vel in hac solennitate velimus, ex sanctitatis ipsius certitudine patrocinium non defuturum sciamus. Misericordem igitur Dominum precemur, ut æque illæ, quas scimus, actiones nos excitent, atque ea, quæ ignoramus, ejus præclara merita nos adjuvent; quatenus utrisque mediis ad superna polorum gaudia pervenire valeamus, præstante D. N. Jesu Christo, qui cum Patre, et Spiritu Sancto vivit, et regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Paruit olim hæc insula imperatoribus Constantinopolitanis, ex quibus Balduinus Flandriæ comes eam dedit marchioni Montisferrati: ab isto autem vendita fuit Venetis magno auri pretio anno MCXCIV^a: sed ab anno MDCXLV bello

tentata a Turcis, tandem ipsis tota cessit anno MDCLXIX, Venetis ægre tria fortalitia littoralia servantibus, nempe Sudam, Garabusam, et Spinam longam^a, prout observat Baudrandus. Corpus autem S. Cosmæ Venetias delatum fuisse scribitur infra num. 13 anno a Virginis partu MLVIII, de quo anno plura dicuntur in Commentario prævio. Tunc itaque Creta nondum parebat Venetis, secundum dicta. His addi possunt, quæ alibi lego, insulam videlicet hanc non fuisse Candiam appellatam, nisi postquam fundata fuit Candia urbs ejusdem primaria, a qua nomen traxit, id est, a sæculo nono; eamque tunc paruisse Saracenis; sæculo autem decimo, anno 962 a Nicephoro Phoca recuperatam.

b Pedules sunt pedum indumenta, tibialia, PEDULI, Italis, uti habet Cangius, ubi plura.

c Nam anno 982 hanc abbatiam sumpsisse exordium, in Commentario habes num. 3

^a al. Sudam, et Spinam longam tantum

^a al. 1304

B DE SANCTO AGRICOLO E

EPISCOPO ET PATRONO AVENIONENSI

IN GALLIA,

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Legitimus ac celebrer Sancti cultus apud Avenionenses.

ANNO DCC, UT
FERTUR.
Memoria Sancti annuntiata
sæculo XV,

Quamvis memoria S. Agricoli Avenionensis episcopi nec antiquis adscripta legatur Martyrologiis, nec hodierno Romano^o hactenus sit inserta, constat tamen de legitima ejus veneratione satis antiqua, eundemque commemorarunt plerique martyrologi recentiores. Florarium nostrum Ms. ad 11 Septembris sic habet: Item sanctorum episcoporum Colmanni et Agricolæ Avennicæ civitatis. Avenio apud S. Gregorium Turonensem aliosque Avennica civitas vocatur, ita ut nullum videatur dubium, quin ille sæculi XV scriptor designare voluerit S. Agriculum Avenionensem, de quo agimus. At non satis certo perspicio, quem illi adjunctum vellet Colmannum episcopum Avenionensem; cum nullum inter episcopos Avenionenses reperiā istius nominis. Suspicio tamen designari S. Magnum Agricoli patrem et decessorem, quem forsitan repererit cum S. Agricolo memoratum, cujusque nomen luxaverit, ut alias non raro facit idem scriptor. Certe hæc conjectura mihi apparet verisimilis, tum quia S. Magnum Avenionensem alibi non annuntiat hagiologus iste, tum quia utriusque Sancti corpora simul translata sunt et conjuncta sæculo XIV, ut videbimus: nam hæc ratio esse potuit, cur illos simul hoc die commemoraverit laudatus scriptor.

et passim apud recentiores: cultus satis antiquus,

2 Grevenus in Auctariis ad Usuardum eodem die sanctum Antistitem annuntiat his verbis: Agricoli episcopi Avenionensis et confessoris. Prolixum ex Actis elogium texuit Saussayus. Verum ex eo huc tantum transfero postremam

partem, quæ spectat ad cultum Sancti, ejusque posthumam gloriam: Postea, inquit, ob crebras miraculorum coruscationes, quibus urbi civibusque perpetim suffragatur, una cum sancti Magni sui parentis pretioso cadavere, ossa ejus ad ædem gloriosæ Virginis translata fuerunt veneranda: dehinc ad sui nominis sacram ædem, quæ canonicorum sodalitis insignitur, delata, sæpiusque ornatioribus loculis inclusa: tandem in thecis argenteis sub majori altare reposita, ea, qua par est, religione observantur. Experiuntur in dies cives tanti Tutelaris virtutem, cujus patrocinio præpotenti, cum sæpe ab excidio, tum maxime ab hæresis lue, ipsa Avenionensis civitas servata hactenus creditur. Duo in hisce corrigenda sunt, videlicet asserta translatio ad ædem beatæ Virginis, in qua Sanctus ab initio sepultus; quodque de thecis argenteis deinde dicitur. Eundem Sanctum hodie annuntiant Ferrarius in Catalogo Generali, Martyrologium novum Parisiense, Menardus in Martyrologio Benedictino, atque, quorum verba adferre minime est opus. Coli Sanctum Avenione die 11 Septembris ut patronum, confirmant varii, qui de episcopis Avenionensibus scripserunt; ejusque cultus antiquitas patebit ex Actis infra dandis.

3 Varias observationes in Vitam, reliquias, et cultum S. Agricoli nobis nuper humanissime transmisit Reverendus admodum dominus de Brantes thesaurarius et penitentiarius ecclesiæ metropolitanæ Avenionensis. Ex hisce ad hunc locum transfero observata de hodierno Sancti cultu:

Primo

et celeberrimus, ut patroni urbis Avenionensis:

A *Primo* S. Agriculus patronus non est diæcesis Avenionensis, sed solius urbis. Festivitas ejus celebratur ritu duplici primæ classis cum Octava, atque est celebranda cum cessatione ab opere servili : Excellentissimus prolegatus, inquit Gallice, qui est vicarius summi Pontificis atque urbis gubernator, comitantibus eum omnibus aulicis ac dominis consulibus, solemni cum apparatu assistit primis Vesperis, postridieque Missæ solemni decantatæ : populi concursus ad ecclesiam Sancti maximus est. Sub vespem caput Sancti circumfertur in longo supplicantium agmine ; ac reversis datur benedictio venerabilis Sacramenti. Circa noctis initium sumptibus urbis exstruuntur ignes artificiosi, quibus festivitas terminatur.

Officium anti-
quum, cui no-
vum nuper sub-
stitutum :

4 Quod spectat ad Officium Sancti, sola ecclesia ipsius nomine insignita utitur Officio proprio. In ceteris urbis ecclesiis recitatur Officium commune. Aliæ ex his recitant in secundo nocturno tres lectiones ex Vita depromptas, aliæ vero omnes de communi. *Habeo in manibus Officium Sancti, impressum Avenione anno 1671, quod dicebatur in ejus ecclesia. Habet in secundo nocturno lectiones de Vita pro tota Octava. Verum illæ lectiones sunt ipsa Acta, quæ dabimus, ita ut necesse non sit ex iis quidquam huc transferre. Antiphonæ quidem, hymni, responsoria et capitula ad Sancti patrocinium ejusque beneficia frequenter alludunt, sed nulla continent facta, quæ in Actis non leguntur. Officium hoc ante paucos annos abrogavit, teste laudato de Brantes, novumque substituit Franciscus Maurilius de Conteri archiepiscopus Avenionensis, anno 1742 defunctus. Novum istud Officium, mandante archiepiscopo, concinnavit Franciscus Anselme canonicus ecclesiæ S. Agri- coli, illudque usui esse cepit anno 1741. Hymnos hujusce Officii nobis communicatos lectorum oculis objiciam, cum ea Sancti gesta contineant, quæ certiora credunt Avenionenses.*

ex hoc dantur
hymni, in qui-
bus gesta ante
episcopatum,

B *Hymnus ad Matutinum :*
Umbra diffugiunt, surgimus ocus ;
Illabens tenebris provehitur dies :
Plaudant Agricolo cantibus angeli,
Sanctum dum canimus melos.
Magni progenies, Albiadum genus,
Mundi delicias abjicit, et fugit,
Virtutum retinens semina, quæ pater
Imis cordibus inserit.
Fama sat pelago nobilis insula,
Qua sanctos aluit Gallia præsules :
Has sedes habitant religio, fides ;
Illuc impiger advolat.
Quo te Sancte ? Tuos siccine deseris ?
Votis Avenio te vocat, expetit.
Illustras meritis, et precibus foves.
Ad nos tu citius redi.
C *archidiaconus* Clero mox oculus * præficitur redux,
Thesaurus aperit pauperibus sacros,
Commissas viduas pascit, et integer
Præluit modo pontifex.
Uni sit Domino perpetuum decus,
Qui nunc Agricolum contuitu beat,
Ut nos cælitibus civibus inserat,
Cives qui patriæ sumus.
in episcopatu, 6 *Ad Laudes :*
Nobis lux oritur, sol micat igneus :
Festivum, populi, dicite canticum ;
Aptentur sociis organa vocibus,
Et dulci resonent sono.
Mox in pontificem Magnus inungitur,

Et plenus meritis æthereos subit :
Sacris induitur Filius infulus,
Hæres promeritus patris.
Mirum, quo populos império regit :
Noscit Pastor oves, moribus instruit,
Exemplis revocat, nocte, die vigil
Christo filiolos parit.
Crescit sancta fides, plebs nova nascitur,
Templi tunc Domino mœnia consecrat,
Augel redditibus, ditat, et inscius
Templum jam sibi præparat.
Proh mœror ! rapitur Præsul amabilis,
Pastor deliciæ, pastor amor gregis :
Cælum mox penetrans, in superum choros
Felix spiritus evolat.
Uni sit Domino etc. ut supra.
7 *Ad utrasque Vesperas :*
Quem cælis celebrant agmina cælitum,
Quem terris resonant ora fidelium,
Felix Avenio, Pontificem tuum,
Civem nosceque filium.
Jam te summa beat gloria Numinis ;
Menti, totus amor, se Deus explicat :
Aris reliquiæ lampadibus nitent,
Sacris est honor ossibus.
Urbis tu columen rebus in arduis :
Imbres sponte flunt arbitrio tui ;
Messes terra parit, vinea germinat,
Cum tu nubibus imperas.
Vastant innumeræ rura ciconiæ,
Urbem pestiferis anguibus inquinant :
Has jussu removes, munere quo Patris
Jam nunc novimus alites.
Sævit, falsa vomens, hæresis impia,
Tentat per cuneos gliscere per gregem :
Nobis tu vigilas, mœnia protegis,
Miris et facibus fugas.

AUCTORE
J. S.

ac miracula
memorantur ;

E

*Hæc omnia lumen accipient ex Actis infra eden-
dis. Ciconiæ autem vocantur Patris, seu S Agri-
coli, alites, quia illas pro insignibus gestat San-
ctus, qui cum ciconia pingitur in imagine
nobis transmissa :*

8 *Hicce demum addo antiphonas aliquot. Ad
Magnificat in primis Vesperis hæc occurrit : Ho-
die Agriculus cælos ascendit, hodie sancta per
urbem aguntur solemnia : lætetur terra nostra
natalitiis ejus gloriosa. Ad Benedictus in Lau-
dibus : Super speculam Domini ego sum, stans
jugiter per diem : et super custodiam meam ego
sum, stans totis noctibus. Ad Magnificat in se-
cundis Vesperis : Hic est Sacerdos Altissimi, qui
pro populo suo semper orat ad Dominum, et
in tempore tribulationis factus est reconciliatio.
Demum oratio Officii hæc est : Deus, qui nobis
ad gloriam hujusce urbis manifestandam B. Agri-
colum, confessorem tuum atque pontificem,
concivem et patronum tribuisti : concede pro-
pitius, ita nos ejus semper patrocinio defendi,
ut petita efficaciter assecuti, ipsius concives
esse mereamur in cælis. Per etc. Hactenus de
Officio, ex quo plura desumenda non censeo.*

antiphonæ et
oratio, quæ in-
dicant patroci-
nium Sancti,

F

9 *Sancti patrocinium præcipue invocari ad
impetrandam pluviam, aut aëris serenitatem,
ejusque caput hac de causa circumferri in sup-
plicatione, breviter innuunt Acta num. 12,
illudque magis confirmabimus. Verum observan-
dum est, varias fuisse Sacri corporis translatio-
nes, quas ordine chronologico discutiemus post
gestorum chronologiam. In una autem ex primis
translationibus caput Sancti seorsum fuit posi-
tum. De hoc capite sæpe jam memoratus dominus
de Brantes sic scribit : Quod spectat ad ca-
put*

quod præcipue
imploratur ad
impetrandam
pluviam aut se-
renitatem :

AUCTORE
J. S.

put S. Agricoli, involutum fuit panno aureis filis texto, inclusumque statuæ dimidiatæ ex argento inaurato, quæ venerationi exponitur, atque a supplicantibus circumfertur. *Illius dimidiatæ statuæ figuram æri incidendam dedi chalcographo nostro, sed contractam in formam minorem, ut tomo commodius inseri posset. Sic igitur eam hic exhibeo.*

supplicatio cum
capite Sancti
hac de causa in-
stitui solita

10 Accipe nunc, quibus cæremoniis ad impetrandam pluviam aut serenitatem utantur Avenionenses: In necessitatibus publicis, inquit Dominus de Brantes, et præsertim ad serenitatem aëris, aut magis etiam ad pluviam impetrandam (nam pluvia rara est in hac regione, frequensque siccitas) in longo supplicantium agmine circumfertur Sancti nostri caput, aut illud solum in ecclesia sua venerationi fidelium exponitur. Domini consules hac de causa accedunt illustrissimum dominum archiepiscopum, eique significant, necessitatem exigere, ut exponatur aut circumferatur venerabile caput S. Agricoli. Antistes ad preces eorum mandatum conscribit, quod domini illi exhibendum curant decano et canonicis ecclesiæ S. Agricoli, ut hi pareant mandato. Dum supplicantium agmen instruitur, passim ad hanc cæremoniam eligitur dies Dominicus aut festus. Confraternitas Pœnitentium alborum et capitulum S. Agricoli præcedunt reliquias, quæ feruntur sub umbella, quasque subsequitur ingens populi multitudo.

cum cæremoniis
hic descriptis,

11 Primum reliquiæ portantur ad ecclesiam metropolitanam S. Mariæ de Domnis, ubi illustrissimus dominus archiepiscopus pontificalibus ornamentis indutus, assistente capitulo metropolitico, eas excipit ad portam, triplicique thuris suffitu veneratur. Cum perventum est ad mediam ecclesiam, antistes eundem thuris suffitum iterat. Demum, ubi ad sanctuarium pervenerunt reliquiæ, locantur in solio archiepiscopali, ubi iterato rursus triplici suffitu illas honorat archiepiscopus. Cantatur deinde antiphona de beata Virgine SANCTA MARIA SUCURRE MISERIS, aut alia tempori accommodata, cum versiculo et oratione congruis. Postea pro S. Agricolo canitur antiphona, SACERDOS ET PONTIFEX, cum versiculo et oratione, atque huic adjicitur alia congrua necessitati, ob quam instituitur supplicatio. Hisce cantatis, referuntur reliquiæ, comitante archiepiscopo, iisdemque adhibitis suffitibus, quibus fuerant acceptæ, nimirum in sanctuario, in media ecclesia, et ad portam. Post hæc supplicantes procedunt ad ecclesiam Cælestinorum, portaturque caput S. Agricoli in hanc ecclesiam ante altare, et tumultum B. Petri de Luxemburgo, qui alter est hujus urbis protector (*de eo actum est apud nos ad 11 Julii.*) Caput B. Petri de Luxemburgo expositum est supra altare ipsius, et canonici S. Agricoli singuli accedunt, ut eum reverenti honorent osculo. Iidem fere honores in hac ecclesia S. Agricolo exhibentur, qui in metropolitana. Deinde reliquiæ referuntur ad ecclesiam propriam; et benedictione sanctissimi Sacramenti tota clauditur cæremonia. *Hactenus de Brantes, qui et transmisit hymnum, qui in processu supplicantium canitur.*

hymnus, qui
canisole a sup-
plicantibus.

12 Hymno hic præfigitur titulus: Hymnus ad processionem decantandus, tum in die festo, tum ad impetrandam pluviam vel cæli serenitatem. *Hic vero hymni contextus:*
Præsul excelso residens olympo,

Urbis o nosræ columen, decusque,
Pervigil custos, patriæ vocantis

Accipe vota.

Ecce per totam celebraris urbem,
Ossibus sanctum canimus triumphum:
Thura dant cives, facibusque multis

Theca refulget.

Numinis summi, meritis amicus,
Tu graves iras animumque flectis
Tu favens votis, inimica nobis
Tela repellis.

Pro pluvia recitandus sequitur hic versiculus:

Sol calet terris, sitiuntque tristes:

Stillet e cælo numerosa nubes:

Prata ridebunt, segetesque surgent,

Uva rubescet.

Dum pro serenitate supplicatur, hic dicendus:

Nubilat cælum, redeat serenum;

Solis auratam faciem revolve:

Tu potens cælo gravidas aquarum

Pellere nubes.

Deinde vero alterutro dicto, sic pergitur:

At tibi sacras properamus ædes,

Civium votis faveas benigne:

Dona præsentis tribuas, futuræ

Pignora vitæ. Amen.

Hæc omnia abunde ostendunt, quanta pietate Avenione colatur S. Agricola, quantaque sit Avenionensium de ejus patrocinio fiducia. Nunc auctoritatem Actorum gestorumque ordinem examinare aggredior.

§ II. Vita Sancti recentiori calamo exarata, sed verosimiliter ex antiquioribus monumentis: gestorum qualiscumque chronologia.

Vitam S. Agricoli primus edidit Vincentius Barralis in *Chronologia Sanctorum insulæ Lerinensis* a pag. 321, eique hunc præfixit titulum: Vita et res gestæ sancti Agricolæ episcopi Avenionensis et monachi Lerinensis ex antiquissimo manuscripto Lerinensis et Avenionensis ecclesiæ. *Eadem Vita recusa est apud Surium ad 11 Septembris, idemque titulus præfixus. Eadem quoque per lectiones divisa legitur in Officio S. Agricoli, pro Octava concinnato, editoque Avenione anno 1671 ad usum ecclesiæ laudati Sancti, rursusque illic initio repetitur ex antiquissimo manuscripto. Verumtamen clarum est ex ipsa Vita, eam non fuisse compositam nisi sub finem sæculi xvi, cum auctor num. 13 meminerit gestorum anni 1574, quæ se vidisse testatur. Dionysius Sammarthanus tom. I Galliæ Christianæ col. 801, recitatis hujus scriptoris verbis de sepulturæ loco, qui nunc capella rosarii nuncupatur, sic subdit: Quæ verba probant recentem esse scriptorem Vitæ S. Agricoli a Barrali datæ, quod quidem jam subodorabar ex multis loquendi modis, hoc in Opere usurpatis, quæ sane antiquitatem minus sapiunt. Mabillonius tom. I Annalium pag. 598 sine multa inquisitione edicit Acta hæc esse recentioris auctoris. Et sane nullum hac de re potest esse dubium*

Vita Sancti
scripta sub
finem sæculi
xvi,
F

SANCTVS AGRICOLVS AVENIONENSIVM PATRONVS

Ave decus pietatis, Præsul miræ sanctitatis.
Agricole venerande, Toto orbe collaudande
Qui præbes lapsis solamen, Et infirmis medicantem
Apud Deum intercede: Vt coelesti nos mercede
In regno perennitatis, Deo gaudere cum beatis.

V Orapro nobis Beate Agricole & Vt digni officiamur:
Oratio

DEVS amator omnium bonorum, qui hunc sanctissimum
confessorem tuum atq; pontificem Agricolam,
nobis tribuisti Patronum: da nobis eius intercessione,
te semper diligere et ad tuam misericordiam per-
venire. Per Christum Dominum nostrum.

A *bium* : auctor enim ætatem suam ipse indicat verbis jam datis, eodemque stylo ubique utitur, ita ut existimare nequeamus posteriora deinde addita esse ab alio quopiam, sed necessario sit dicendum, Vitam hanc scriptam esse sub finem sæculi XVI.

ideoque exigua est auctoritatis; 14 Hæc scriptoris ætas exiguam auctoritatem conciliare potest Vitæ S. Agricoli, præsertim cum nulla habeamus monumenta antiqua, quibus asserta ipsius, ordinemque chronologicum, quem composuit, confirmare valeamus. Verisimile quidem est, monumenta quædam antiqua de S. Agricoli gestis servata fuisse in ecclesia Avenionensi, idque prorsus credendum est, ne cogamur dicere, omnia ab impostore esse conficta. Quin imo improbabile non est, aliquam Vitam S. Agricoli huic scriptori in manibus fuisse, eamque ab ipso auctam et digestam ea, qua hanc habemus, methodo et stylo. Attamen, etiamsi hoc certum esset, vel sic maxime maneret incertum, quam exacte scripta fuerit antiquior Vita, quove tempore auctor ejus floruerit; atque æque ignoraremus, quid olim fuisset scriptum, quid vero adjunctum ab auctore neoterico; ac demum, an hic sufficienti crisi antiquiora monumenta fuerit secutus, an nihil ex incertis levibusque conjecturis, nihil ex traditionibus popularibus admiscuerit. Certe multa asseruntur in hac Vita, quæ etsi prorsus inusitata non sunt, ab usu tamen ordinario abhorrent: alia vero affirmantur, quæ per se parum sunt probabilia; alia, quæ aliunde firmari nequeunt, et ex mera conjectura videntur scripta. Ordo chronologicus, qui non sine industria concinnatus est, totus verosimiliter ex conjecturis desumptus est a scriptore neoterico, ideoque plane incertus apparet.

chronotaxis Vitæ oppugnata ex privilegio Grasselensi: 15 Mabillonius loco mox assignato chronotaxim hujus Vitæ oppugnat ex Privilegio Grasselensis monasterii, quod edidit in Appendice ejusdem tom. pag. 698, ac sic ratiocinatur: Ante annos ab hinc quatuor retulimus primas Grasselensis monasterii litteras, quibus subscribunt episcopi omnes metropolis Arelatensis, cui tunc Avenionensis ecclesia, nunc metropolitana, subjecta erat: sed nullus inter subscribentes Agricola, ad cujus nominis similitudinem nullus ex

C his propius accedit quam Agliacus, imo in subscriptione Aghiacus. Laudatus Dionysius Sammarthanus argumentum Mabillonii expendit his verbis: De fide hujus auctoris suspicionem injicit privilegium Grasselensis monasterii, quod edidit Mabillonius tom. 1 Annal. pag. 698. Huic privilegio dato a Petroino Vasionensi episcopo subscribit Arelatensis metropolitanus cum omnibus suis suffraganeis, ex quorum numero tunc erat Avenionensis episcopus. Tempus concessi privilegii refertur ad annum x Theodorici regis, quo sedebat S. Agricola; respondet enim hic annus Christi sexcentesimo octogesimo quarto. Attamen nullus Agricola subscriptus huic privilegio legitur: unde suboritur suspicio suppositionis. At minime certum est nomina episcoporum, quæ leguntur ad calcem Grasselensis privilegii, esse suffraganeorum Arelatensis archiepiscopi potius, quam aliorum vicinorum præsulum; nec id assertit Mabillonius, nisi ex mera conjectura. Præterea post Wolbertum, quem putamus fuisse archiepiscopum Arelatensem, quia subscripsit primus, legitur Aglicus (Aghiacus) episcopus, qui forte idem est ac Agricola Avenionensis: nam facile potuit mutari r in l, quæ

duæ litteræ sunt liquidæ et valde affines, et ex Agricola factus est Agricola, Agricola. Si subsisteret argumentum Mabillonii, corrueret tota Vitæ chronotaxis. Verum præter ea, quæ respondit Sammarthanus, dici adhuc potest, Privilegium istud auctoritatis esse æque incertæ, quam sit Vita S. Agricoli; cum mirum sit ex novem episcopis, quorum subscripta sunt nomina, nullum aliunde notum esse eodem saltem nomine. Quapropter non video, cur illud privilegium Vitæ obstaret, si illa antiquior esset et melioris notæ.

16 Prædictam Vitam imitati sunt duo alii scriptores, Italus alter, alter Gallus, qui lingua sua vernacula ediderunt Vitam S. Agricoli. Italica impressa est Neapoli anno 1626, nihilque præcedenti adjicit, nisi ornatum sermonis, quem variis sacræ Scripturæ textibus distinxit. Gallica vero edita Avenione anno 1651 adjunxit illustre miraculum, ipsius scriptoris ætate factum, quod ex ipso infra referemus. De gestis S. Agricoli etiam disseruerunt Franciscus Nougier in Historia ecclesiæ et antistitum Avenionensium a pag. 23; Carolus Cointius in Annalibus Francorum; Sebastianus Fantoni Castrucci in Historia civitatis Avenionensis Italice scripta pag. 300, ac demum, ut omittam alios, Dionysius Sammarthanus jam laudatus. Hi omnes memoratam Vitam secuti sunt, totamque fere chronotaxim ex ea ordinarunt, corrigendo tamen aliquot capita. Fateor quidem apertæ falsitatis convinci non posse, quæ in ea dicuntur de anno emortuali, aliisque quibusdam ad Sanctum spectantibus. Verum simul assevero, fundamentum id solidum non esse, ideoque certam non posse texti chronologiam, adhibitis etiam quibuscumque correctionibus. Quis enim ex præmissis incertis certam eliciat conclusionem? Quis certo ordine disponat omnia, ubi annus natalis emortualisque, tempus episcopatus initii ejusdemque prolixitas, initium et finis vitæ monasticæ, atque omnia demum chronologiæ capita æque videntur incerta, atque a biographo asserta ex meris conjecturis? Hac de causa hic quærendum, quid vero vicinius appareat, non quid certum sit atque indubitatum, cum nihil fere certi inveniri possit.

17 Divus Agricola, inquit biographus num. 1, circa annum Dominicæ Incarnationis sexcentisimum supra trigesimum, Honorio summo Pontifice, et Clotario in Gallia regnante, ... Avenione natus est. Congruit assignatus Christi annus cum pontificatu Honorii I; at non convenit cum regno Clotarii II, cum hic obierit anno 628, ut passim tradunt scriptores. Erravit igitur scriptor, vel assignando regnum Clotarii, vel statuendo annum 630. Quis nunc definiat, utrum in anno erraverit, an in regno Clotarii? Cointius ad annum 627 num. 2, allatis iisdem Vitæ verbis, dubium facilius solvit quam solidius, dum subdit sequentia: At tres illi characteres simul convenire non possunt, quia Clotarius diem obiit anno Christi sexcentesimo duodetricesimo. Melius igitur ortum Agricoli referemus hoc anno, Christi sexcentesimo vicesimo-septimo ... Vitam Agricoli, quam alii annorum septuaginta curriculo circumscribunt, prorogabimus ad annum tertium supra septuagesimum, triennaleque auctione definiemus tempus ab auctore Vitæ prætermissum, quo Agricola archidiaconatum in ecclesia Avenionensi gessit. In ceteris eidem scriptori ac Barrali assentimur, pium enim Agricoli secessum in Lerinensem insulam

AUCTORE
J. S.

Scriptores alii, qui egerunt de S. Agricola, cujus gestorum certa chronotaxis dari nequit:

E

F
datur tamen qualiscumque gestorum et temporum ordo, quem Cointius

AUCTORIS
J. S.

sulam anno ætatis decimo quarto, redditum post annos sexdecim consignabimus, tum archidiaconatum triennalem, postremo episcopatum annorum quadraginta subiciemus. Si cui sufficit *chronotaxis* arbitraria, modo secum non pugnet, potest hanc *Cointianam* admittere, uti fecit *Sebastianus Fantoni Castrucci*.

frustra conatus
est corrigere,
cum omnia ni-
mis sint incer-
ta,

18 Verum talis tempora ordinandi methodus mihi numquam placuit, numquam placebit. Rationes requiro, cur censeam in uno potius errasse scriptorem quam in altero. Ubi nullæ occurrunt rationes, nihil definiendum statuo. Hic autem nulla se offert ratio, quæ faveat *Cointio*: sed potius ei adversatur *ætas Sancti*, quam annis septuaginta definit biographus num. 8, ita ut bis erraverit in opinione *Cointiana*. At fateor et illam rationem exigui esse momenti, mihi quæ incertum esse, an non multo pluribus annis aberraverit scriptor, quam tribus a *Cointio* statutis. Porro *chronotaxim* ille texere pergit num. 2 hoc modo: Decimum quartum annum agens vitam monasticam amplexus est in cænobio *Lerinensi*. Id itaque fieri debuit circa annum 644. Annos sedecim ibidem vixisse, ait num. 3; ac deinde sacris Ordinibus initiatum, factumque archidiaconum. Anni illi deducunt ad annum 660, circa quem ex supputatione biographi hæc fieri debuerunt. Verumtamen idem scriptor num. 4 affirmat Sanctum episcopum declaratum anno Domini sexcentesimo quinquagesimo inchoante, id est, toto decennio citius, quam exigit *chronotaxis*, non modo præcedentium, sed sequentium etiam factorum: nam num. 6 componit annum ætatis sexagesimum secundum cum trigesimo secundo episcopatus, et num. 8 mortem contigisse dicit anno Domini septingentesimo, exeunte ætatis suæ septuagesimo, initi pontificatus quadragesimo. Tota igitur biographi supputatio requirit, ut dicamus ex ejus opinione episcopum creatum circa annum 660; atque id affirmant laudati *Cointius*, *Castrucci* et *Sammarthanus*.

lapsusque bio-
graphi videri
quidem possint;

19 Crediderunt illi verosimiliter in *Vita* pro anno quinquagesimo legendum esse Sexagesimo, nec temere, uti ex dictis liquet. At simul hinc patet, quam inepte biographus composuerit annos Christi cum annis regum Francorum, quamque incerta sit tota ejus *chronotaxis*. Nam num. 4 sic habet: Nec mora, Agricola omnium ore, omnium votis expetitur. Dagobertus ipse... id habet acceptum. Itaque anno Domini sexcentesimo quinquagesimo inchoante, defuncto interea Dagoberto, atque regnante Clodoveo II, sancto patri... in episcopali sede successor communi omnium calculo declaratur. Dagoberti mortem alii alligant anno 638, alii 644. Quomodo ergo Dagobertus electionem Agricoli habuit acceptam? Quomodo hic declaratus est episcopus brevi tempore post ejus mortem, si electus est anno 660? Vides, opinor, lector, quam non sit fidendum scriptori nostro, qui regum tempora minus exacte novit, et vel sic enarrare voluit, sub quibus regibus singula fuerint peracta. Laudatus *Sammarthanus* post catalogum proprium episcoporum *Avenionensium* alterum dedit ex *Historia Polycarpi de la Riviere Cartusiani*, ubi col. 869 initium episcopatus S. Agricoli innectitur anno 666. Eligat prudens lector ex hisce, quod placuerit; aut potius nihil ex tota *Vitz* *chronotaxi* pro certo habeat.

20 Anno 690 monasterium a Sancto exstructum *Avenione*, tradit biographus num. 5, qui et mortuum anno 700 affirmat num. 8. An hæc

melius suo tempore ordinata sint quam præcedentia, ignoro; at nullus in contrariam abiit sententiam. *Vincentius Barralis* in annotatione post *Vitam* editam pag. 327 totam *chronotaxim* brevibus hisce verbis complexus est: Porro Sanctus Agricola nascitur *Avenioni* anno Domini DCXXX. Anno vero ætatis suæ quarto decimo, Domini vero DCXLIV sit monachus in insula *Lerinensi*, in qua permansit per sexdecim annos, et assumptus est ad sedem episcopalem *Avenionensem* anno ætatis suæ trigesimo, Domini vero DCLX. Rexit itaque episcopatum annis quadraginta, et moritur anno ætatis suæ septuagesimo, Domini vero DCC. Hæc servari possunt, donec certiora se offerant: nam difficulter corrigi possunt, aut omnino non possunt, nisi firmiori reperto documento.

D
at non corrip-
tiora re-
periantur mo-
numenta.

§ III. Sepultura Sancti; sacellum prope Rupem Mauram, aliaque Sancto dicata: corporis translationes, miracula.

Biographus num. 8 ait Sancti corpus sepultum fuisse in ecclesia cathedrali, quæ vocatur divæ Mariæ de Dominis, quæque etiam hoc tempore dicitur beatæ Mariæ de Domnis. Locum distinctius explicat his verbis: In sacello sancti Petri, eo in loco, qui nunc capella Rosarii nuncupatur, ... ubi cratis ferrea, quæ nunc invisitur cum inscriptione ejusdem, honorifice conditum est. De hisce Dominus de Brantes ad nos perscripsit sequentia: Sepultus est, uti habet *Vita*, in ecclesia beatæ Mariæ de Domnis, quæ est metropolitana *Avenionensis*, in sacello S. Petri, dicto deinde sancti Rosarii. Hic observandum, idem nomen non esse hodie dicto sacello, sed illud dedicatum esse S. Josepho. Visitur in pavimento crates ferrea, qua designatur locus, ubi S. Agricola fuit sepultus. Erat verisimiliter crypta, quæ terra fuit repleta post translata inde Sancti reliquias. Hæc crates est inter altare S. Josephi et mausolæum Joannis Papæ XXII, qui illic sepeliri voluit, motus pio erga S. Agricolam affectu. Hactenus de sepulcro Sancti.

Sepultus San-
tus in ecclesia
cathedrali;

22 Antequam corporis translationem enarrat *Vitz* scriptor, num. 9 asserit varia sacella S. Agricoli dicata fuisse, atque inter illa unum olim miraculis celebre prope Rupem Mauram, oppidulum *Occitanix* ad *Rhodanum*, quod duobus circiter milliaribus distat *Avenione*, ejusdemque est diæcesis; Gallis vernacule Roque Maure dictum, atque hinc *Dionysio Sammarthano* in tabula provinciæ *Avenionensis* *Roca-Maura*. Hoc sacellum, seu ecclesie celebris olim miraculis, inquit laudatus de Brantes, uno milliari distat Rupe Maura, et pertinet ad *Benedictinos* Congregationis S. Mauri, nempe ad abbatiam S. Andreae de Villa nova prope *Avenionem*. Habent illic presbyterum, qui baptismum et extrema moribundorum Sacramenta administret rusticis in vicinia habitantibus. Verum illi, si matrimonium contrahere velint, coguntur accedere parochiam Rupis Mauræ, quia hactenus frustra petierunt, ut sacellum istud ad jus parochiale

dedicatum ei
sacellum mira-
culis celebre:

A chiale promoveretur. Creditur in sacellum unum ex vetustissimis, quæ Sancto fuere dicata. *Verisimile igitur est, sacellum istud structum fuisse ante corporis translationem, mox examinandam.*

ecclesia Sancto
sacra et cano-
nicis aucta :
corpus ejus et
S. Magni eo de-
latum :

23 Refert biographus num. 10 primam corporis translationem ab ecclesia cathedrali B. Mariæ de Domnis ad ecclesiam S. Agricoli; asseritque locis variis quædam de illa ecclesia: verum omnia tam confuse et perturbate, ut difficulter ex ipso sua singulis tempora assignari possint. Nouguierius pag. 107 in Joanne XXII hæc scribit: Idem Pontifex anno mcccxxi fundavit capitulum S. Agricoli, quale est hoc tempore; auxit ecclesiam olim ædificatam per hunc sanctum Antistitem, qui illic locaverat Religiosos monasterii sui Lerinensis, ac simul mensæ capitulari adjecit viginti prioratus rurales. Patent hæc ex bulla, servata in thesauro hujus ecclesiæ. Est hæc prima urbs parochia. Idem auctor pag. 23 affirmat, corpora SS. Magni et Agricoli per Joannem XXII translata fuisse anno 1321. Noster biographus idem dicere videtur, sed obscurius, nec affirmat omnia eodem anno fuisse peracta. Num. 9 ait, ecclesiæ S. Agricoli assignatos esse annuos proventus per Joannem XXII anno 1321, ad erectionem, opinor, capituli, de quo alibi non loquitur. Num. 10 dicit translationem factam jussu Pontificis, ejusdem, ut apparet, Joannis XXII. Paulo infra ait ecclesiam Sancto constructam, eumque patronum et protectorem electum, acsi illa serius essent facta. Verum reddit ibi potius rationem, cur illa sint facta; quam assignet ordinem, quo singula contigerunt. Hinc suspicor et illa contigisse tempore Joannis XXII, qui ampliandam curaverit ecclesiam, eandemque collegiatam instituerit, ac demum ad illam transtulerit corpora Sanctorum Magni et Agricoli.

eadem corpora
deinde sub ma-
jori altari collo-
cata :

24 Suspicio, inquam, omnia illa contigisse tempore Joannis XXII, tum quia scriptor, dum Pontificem nominat, eundem semper vibetur intelligere, tum quia num. 10 videtur eundem annum 1221, quem ante expresserat, translationi assignare, tum quia nullus aliud translationi assignat tempus. Ipse quidem biographus scrupulum movet, dum num. 10 narraturus secundam translationem, ait, Ubi aliquot annos honorificentissime asservata, acsi inter primam et secundam translationem anni non multi intercurrissent; cum tamen plusquam sæculo toto secunda translatio posterior sit Joanne XXII. At scriptor nullibi accurate loquitur, ideoque dicta verba non evincunt, secundam translationem brevi secutam esse post primam. Hæc autem secunda translatio anno 1458 affigitur a biographo, qui affirmat sacra corpora Magni et Agricoli tunc collocata esse sub majori altari ejusdem ecclesiæ per Pontium Vasionensem episcopum. Vincentius Barralis post editam Vitam de corporum SS. Magni et Agricoli translationibus mox observat sequentia: Corpora sanctissimorum episcoporum Avenionensium Magni et Agricoli, patris et filii, in duabus archis * plumbeis inclusa, usque ad hæc tempora quatuor vicibus translata leguntur, crescente semper devotione populi Avenionensis: quarum duæ primæ habentur supra in vitæ Historia. De hic egimus.

* arcis

tertia et quarta
translatio sine
lo-i mutatione :

25 Tertia vero (translatio) facta fuit a reverendissimo domino Carolo Contamissa, episcopo Carrotensi et vicelegato Apostolico, quarto Idus Augusti, anno trigesimo nono supra millesimum quingentesimum; et collocata (corpo-

Septembris Tomus I.

ra) in ecclesia suo nomine dicata sub majori altare in præfatis archis plumbeis existentia. Præsentem vero anno duodecimo supra millesimum sexcentisimum, cupiente capitulo canonicorum præfatae ecclesiæ parochialis ampliare chorum, et magnificare altare majus, et in omnibus pro posse (maxima ad hæc pulsus devotione) ornare ecclesiam, facta est translatio a reverendissimo domino Stephano Dulci, archiepiscopo Avenionensi, octavo Calendas Maii, et in novo altari quam honorifice collocata, sunt corpora utriusque Sancti. Diligentissimus dominus de Brantes de præsentem corporum statu hæc nobis perscripsit: Sacra corpora SS. Magni et Agricoli etiamnum quiescunt sub altari principe ecclesiæ S. Agricoli, quæ celebris est collegiata et prima parochia Avenionensis. Servantur autem in thecis plumbeis, quæ arcis ligneis sunt inclusæ. Ante has arcas ex ligno inaurato constructa est tumuli seu mausolæi pars anterior, quæ est pro ornamento inferiori altaris principis. Diebus communibus tegitur istud ornamentum conveniente frontali, quod non ponitur præcipuis anni festivitibus, sed accenduntur sub altari duæ lampades, quibus tumba Sanctorum illustratur.

26 Barralis post prædicta sic prosequitur: At non his contenta sancta Avenionensium religio, præfatas archas plumbeas, in quibus sacra pignora inclusa asservantur, in novas archas argenteas, sumptu maximo ac splendidissime elaboratas, includere laborat, ut ipsi vidimus, et relatu canonicorum, præcipueque reverendi domini Jacobi Melani viri solertis et activi percepimus. Verum oportet aliquid impeditenti intervenire, id enim factum non esse, observat laudatus de Brantes, observationemque suam confirmat his verbis: Nam decanus S. Agricoli mihi asseruit, corpora inclusa esse thecis plumbeis, uti supra affirmavi. Caput S. Agricoli seorsum servari, ac circumferri jam dixi. Idem de brachio S. Magni scribit Dominus de Brantes in hunc modum: Brachium S. Magni inclusum est brachio argenteo, quod sacerdos celebrans circumfert manibus suis in supplicatione, quæ instituitur festo ejus die xix Augusti.

27 Quod spectat ad miracula Sancti, præter ea, quæ in Vita S. Agricoli attribuuntur, aliud refertur in Vita Gallica jam memorata anni 1651, quod contigit anno 1643. Auctor anonymus illud Gallice narrat tali modo: Nequeo prætermittere factum recens, quod anno mdcxlii, die 2 Septembris festo S. Agricoli, contigit fabro aurario, qui, dictus Raimundus Vinay, etiamnum vivit, gratusque erga S. Agricolam, ei acceptam fert sanitatem, qua fruitur, admirantibus omnibus, qui eum ægrotantem viderunt. Invaserat eum febris maligna, quæ apparebat per papulas *, varos nigros *, aliaque accidentia mirabilia. Aderat molesta admodum urinæ difficultas *, frequens sanguinis fluxus per nares, subinde tamen intermissus, ac crurum ardor incredibilis atque intolerabilis. Tandem sanguis interno illo ardore inflammatus ascendit cum ebullitione atque eruptione tam violenta, ut fluere per nasum non cessaverit tota hebdomada. Quando marmoris applicatione aut unctionibus cursus ejus sistebatur, erumpebat per oculos et per aures, quantumcumque conarentur illum divertere aperiendo venam in utroque brachio, venamque saphenam pedis dexteri. Credebatur animam brevi exhalaturus cum ultima sanguinis gutta. Medici abscesserant.

AUCTORIS
J. S.

E
non fuere dein-
de corpora ar-
genteis thecis
inclusa :

F
quidam mali-
gna febris ad
extrema dedu-
ctus,

* Gal. exanthe-
mes
* Gal. tac
* Gal. disurie

AUCTORE

J. S.

post volum Deo
in honorem
Sancti factum,
breui conva-
lescit.

Uxor ab eo erat avulsa, ne nimio opprimeretur dolore, dum videret morientem.

28 Hæc tamen ad maritum suum reversa erat, cum amore impulsa, tum studio experiendi, an adhuc spiraret. Agonizans sensibus destitutus, excepto auditu, percipiens aliquid strepitus, rogat, quid id esset. Respondent ei, transire agmen supplicantium, a quibus portabantur reliquiae S. Agricoli. Hæc vox fiduciam ei ingerit. Vovet Deo, si ipsi placeat vitam sibi ac visum restituere (parum enim curabat vitam sine visu, quem in morbo amiserat) se ad honorem hujus Sancti victum subministraturum adolescenti pauperi, eique communicaturum omnia, quæ noverat. Vix id votum conceperat, cum sufficientes recuperavit vires ad sedendum in lecto suo. Cœnam sumpsit cum appetentia, visum recepit clariorem, quam umquam habuerat, et paulatim rediit ad labores artis suæ, quam hodieque exercet cum honore, agnoscens palam beneficium optimi Patroni sui, ad cujus honorem plura facere ex grati animi testificatione statuit, quam tunc promiserat. *Hactenus ille. Ceterum dubitari non potest, quin intercessione S. Agricoli multo plura impetrata sint beneficia, quam ad posterorum memoriam sint perlata: nam ex iis videtur nata insignis illa fiducia, quam de ejus ope conceperunt Avenionenses.*

B

VITA

AUCTORE ANONYMO

*ex editione Barralis et
Surii.*

CAPUT I. Sancti natales, vita monastica, gesta in episcopatu, obitus et sepultura.

C

Natales S. Agr.
colu illustres,

a

b c

Divus Agricola circa annum Dominicæ Incarnationis sexcentimum supra trigesimum, Honorio a summo Pontifice, et Clotario b in Gallia regnante, ex illustri Albiensium c familia Avenione natus est patre beato Magno, qui hujus civitatis episcopatum postea sortitus est, matre Gandaltruda, sive Austadiala, avo vero Albino magnate. Insignes illi quidem, et ea, quæ secundum carnem est, inter reliquos provinciæ procures generis claritate, et nobilitate conspicui: sed ea, quæ secundum Deum est, vera gloria, virtute, fide, ac pietate longe illustriores. Sub talium igitur parentum cura Agricola educatus, tantæ virtutis specimen dabat, ut integritatis ac innocentiae splendor, et major quædam in illis teneris annis ad virtutem indoles, elucentes significabant, quantæ sanctitatis futura esset maturitas.

vita monastica
in cœnobio Ler-
rinensi,
d

2 Florebat [illa] tempestate celebre illud Lerinense d cœnobium, sancti Honorati nuncupatum, in insula maris Gallici prope Antipolim, in quod adolescentes nobiles tamquam ad celeberrimum quoddam litterarum et virtutis emporium confu-

giebant, ut ætas puerilis ad virtutem, honestatemque informat, brevi virtutibus digni essent adolescentes, qui honoris et dignitatis nomen possent sustinere. Ibi Deo militaverunt Honoratus, et Cæsarius e Arelatenses, Germanus Parisiensis, Eucherius, et Justus Lugdunensis, et Siffredus Carpentoractensis episcopi. Eo etiam se recipit beatus Adolescens, spretisque carnis illecebris, et labentis sæculi oblectamentis, decimum quartum annum agens se totum Patribus commisit, ac omnes animi motus, omnemque ingenii cogitationem in studiis scientiæ et virtutis locavit atque fixit. Vix adolescentiam ingressus, jam ex virtutum omnium religiosæque vitæ fragrantia, monasterium insulamque repleverat, ut in omnium oculis esset, in omnium ore versaretur; amaretur ab omnibus, cum solus ipse sibi displiceret. Elucebat in eo angelicus quidam nitor, effusa in omnes charitas, singularis modestia, rerum omnium sui que contemplatio, atque inter omnia incredibilis in Deum amor, cujus charitate succensus ardentiori indies Christianæ perfectionis fluentia sitiebat.

D
* Sur.informata

e

3 Annos sedecim in monasterio Lerinensi summa morum integritate vitæque sanctitate transegerat, proprii cordis agrum strenuus Agricola perpetuo excolens, cum divinis jam atque humanis apprime imbutus disciplinis, mandato superioris sacris ordinibus rite et gradatim, non assumens sibi honorem, sed vocatus a Deo tamquam Aaron, jussus est initiari. Paulatimque cum esset archidiaconatus officium obire coactus, nardus tantæ sanctitatis odorem dedit, ut jam vulgo haberetur, non qui oculus tantum esset episcopi, sed qui episcopatu ipso fungeretur.

E
archidiaconatus
Avenionensis,

4 Beatus Magnus, Agricoli secundum carnem pater, Avenionensem tunc excolebat ecclesiam magna laude, magna que opinione sanctitatis. Is senio confectus, cum * se pascendo gregi dominico jam imparem agnosceret, de successore (quod olim sanctus fecerat Augustinus f) cœpit attentius cogitare. Advocantur primores urbis una cum clero, suum ipsius desiderium venerandus præsul aperit, cupere se sarcinam humeris angelicis formidabilem, effæto jam corpore, ætate languente, viribus delabentibus flaccidentibusque deponere: eligant una cum reliquo populo, quemcumque aptiorem in Domino judicaverint sibi successorem. Nec mora Agricola omnium ore, omnium votis expetitur. Dagobertus ipse, qui Clotario g patri in regni administratione successerat, tanta Viri fama increbrescente, id habet acceptum. Itaque anno domini sexcentesimo quinquagesimo inchoante, defuncto interea Dagoberto, atque regnante Clodoveo secundo h, sancto patri, sanctus Filius, beato Magno beatus Agricola in episcopali sede successor communi omnium calculo declaratur. Vidit beatus Magnus suam sponsam Filio desponsatam, vidit et suam vivam imaginem in sua sede collocatam, vidit gregem suum mutasse hominem, nec tamen mutasse pastorem: quicquid enim sanctus senex in se optasset, hoc in Agricolo filio emicare videbat. Quare statuit eidem ecclesiæ sua omnia elargiri, cui se Filiumque devoverat, prædia, possessiones et feuda, quæ illi supererant * in sæculo, templo beatissimæ Virginis Deiparæ liberali donatione, testamento concepto, consecravit. Quibus peractis, non multo interjecto tempore, matura Deo, et mundo beata illa anima miseræ istius vitæ vinculis exoluta, relictisque Avenionensibus,

episcopatus et
mors patris
Magni,

* Barral. non
mendose

f

F

g

h

* Barral.
superant

A nensibus, tum suarum virtutum, tum bonorum omnium, tum suæ sanctissimæ Proles hæredibus, ad cœleste præmium decimo quarto Calendas Septembris evolavit.

*ecclesia cum
monasterio
structa,*

** forte auges-
cente*

i

k

l

B

m

*cura de felici
morte variæ
consuetudines
piæ,*

** ex*

n

o

p

q r

5 In beatum igitur Agricolum pastoralis cura transmissa, mirum ac venturis sæculis imitandum exemplum, quo studio, qua vigilantia in id incubuerit verus Agricola, ut ex agro Dominico vepres vitiorum, atque errorum dumeta divelleret, neve inimicus homo in tritico lolium adulterinum insereret. Ex quo brevi factum est, ut agnoscente * fidelium numero, unica jam non posset omnes capere basilica. Quam ob rem pius Pontifex propriis sumptibus aliam intra muros jussit ædificari ecclesiam *i* parœciale, quasi munitissimam turrin in medio vineæ, ad quam egregios operarios monachos non paucos, ex cœnobio Lerinensi, ubi prima suæ perfectionis jecerat fundamenta, curavit acciri, quod ex regulari ordine suavisimum quemdam fructum voluptatis acciperet, quibus et abbatem *k* præfecit, et prædia liberaliter assignavit: insuper concessio quartarum *l* privilegio, ut nihil deesset servis Dei necessarium, quod ex annuis redditibus ad illos facile non perveniret. Peracta sunt hæc Theodorici regis *m* tempore, Sergio summo Pontifice, circa annum domini sexcentessimum nonagesimum.

6 Exegerat beatus Agriculus duos circiter et triginta annos in episcopali cura, ætatis vero suæ duos et sexaginta, ingenti Christianæ plebis fructu et incremento: cum in futurum præcavens sanctus Antistes, de postrema die patris Magni exemplo cœpit impensius cogitare. Ac primum rogavit abbatem monasterii, quod extruxerat, ut se * in hac vita digressum, et viam patrum ingressum, orationum, Sacrificiorum preciosissimi Corporis et Sanguinis Domini, quæ Deo libantur quotidie, participem faceret. Jussit præterea in sua ecclesia episcopali, datis in eum finem proventibus annuis, quotidie pro anima sua augustissimum Missæ sacrificium solemni ritu decantari. Atque etiam voluit Horas canonicas, et divina officia, mysteria deinceps in eadem ecclesia eodem modo, quo solerent in monasteriis, alternis videlicet cantibus recitari; nondum enim in his partibus invaluerat ille mos, quem aliquot ante annos Damasus *n* Pontifex Maximus invexerat, posteaque Pipinus rex *o*, in intimam Galliam Roma transtulit, cum Avenione dudum viguisset. Nec vero mirum Deum, voluisse illa prærogativa ecclesiam Avenionensem decorare, quo donante, aliquot postea sæculis exactis, Avenione a Joanne primum episcopo Avenionensi *p*, tum summo Pontifice ejus nominis vigesimo secundo et fundatore nostræ ecclesiæ, excogitatus et inventus est salutaris usus, Deiparam Virginem *q*, ter *r* in die ad tintinnabuli sonitum salutandi, quem postea morem universa suscepit Ecclesia. Decennium circiter interea fluxit, quo numquam destitit prudens Pastor, ad illam se horam comparare, in qua beati sunt servi illi, quos Dominus invenit sic facientes. Mori non timebat, quia bonum noverat se habere Dominum, nec vivere curabat, qui cum Christo esse totis visceribus concupiscebatur. Itaque expectans horam, in qua terrestris domus habitationis hujus dissolveretur, assidue exercebat se iis operibus, quibus viam Domino noverat præparari.

7 Tandemque cum extremum sibi diem instare sentiret, advocato clero, coactoque po-

pulo, de sua ex hoc ergastulo discessione cum illis sermonem habuit, de vitæ hujus periculis, de vanitate infelicissimi sæculi, de vitandis peccatis, de fœlicitate Sanctorum: postremo de successore deligendo illos admonuit, cooptavitque in suum locum sanctum Veredemum *s*, qui prope urbem in heremo vitam angelicam clarumque miraculis agitabat. Sciebat enim prudens Pastor, nihil esse morte certius, nihil incertius tempore ipso moriendi. Quare creber in oratione pervigilabat, corpus jejuniis macerabat, totus in rerum cælestium contemplationem diffundebatur, atque animum diurnis variisque curis distractum, nocturna meditatione collectum refovebat. O Præsulem omni veneratione dignissimum, qui utramque vitam ita complexus est, ut numquam a divinarum rerum contemplatione negotium, aut a negotiis contemplatio laderetur. Nam quanto magis honorificentia celebratur, tanto summissius de se existimabat; ac supernæ patriæ accensus desiderio, magis cœlestis, quam terrenæ patriæ mansionem appetebat. Hæc sunt charissimi, omni veneratione percolenda, hæc toto animi affectu non solum retinenda, verum etiam imitanda. Sanctorum igitur operum plenus divus Agricola, condito testamento sanctissimam Virginem omnium bonorum suorum in sua æde reliquit hæredem. Servos, quibus de more utebatur, mandavit, plena libertate donari, atque eum maxime, qui mensæ episcopali administrabat.

8 Nec multo post venerabilis Senex sensit adventantem Dominum, in cujus beneplacito conquiescens, summa animi corporisque quiete dormienti similis, et placido veluti somno soporatus, animam reddidit Creatori, quæ carnis compage soluta, haud dubie in æternæ claritatis abyssum absorpta est, et sempiternæ beatitudinis gaudia penetravit, quarto Nonas Septembris, anno Domini septingentesimo, exeunte ætatis suæ septuagesimo, initi pontificatus quadregesimo, Childeberto *t* secundo Francorum rege, Sergio summo Pontifice. Qui tunc sensus animorum, qui motus extiterint, qui populi adventantis concursus, quæ lachrymæ, quæ suspiria, novit qui piarum affectionum omnium auctor est, et parens Deus. O diem illum tibi, Præsul sanctissime, sanctissimum, sed non minus tristem et acerbum tuis, quam lætum et jucundum tibi. Quantum detrimentum quarto Nonas Septembris, Avenio, quantam illo die jacturam, civitas, fecisti? Periit Avenicæ civitatis columen, periit, qui periclitantibus salutem, calamitosis opem, laborantibus præbebat quietem. Quare parantur exequiæ, deducitur sacrum pignus ad ædem Deiparæ Virginis, effunditur civitas in basilicam, omnis ætas, sexus omnis, flebili lamentatione parenti optimo, duci, atque æternæ salutis auspici, Agricolo nititur parentare, atque ei publice supplicare. Tandem frequentissimo conventu maxima cum pompa et veneratione corpus sanctissimum ad sepulcrum delatum fuit, et sicut ante migrationem e corpore obnixæ petierat, in sacello sancti Petri, eo in loco, qui nunc capella Rosarii nuncupatur, ad templum divæ Mariæ de Dominis *u*, ubi cratis ferrea, quæ nunc invisitur cum inscriptione ejusdem, honorifice conditum est. Hujus ergo divi Agricoli, cujus patrocinio res nostræ nituntur, imitatores simus ac æmuli, hujus sanctimoniam sectemur, et quam pietatem sin minus imitatione consequi

AUCTORE
ANONYMO.
electio successo-
ris, preparatio
ad moriem,

s

B

mors sancti et
sepultura.

t

F

u

AUCTORE
ANONYMO.

consequi possumus, studio et labore certe ad eam proxime accedamus.

ANNOTATA.

a Honorium I intelligit. Hunc alii voluerunt Pontificem creatum anno 626, alii anno 625; defunctumque anno 638. Hic igitur character cum anno Christi assignato recte congruit.

b Clotarius II designatur. At eum obiisse anno 628 jam diximus, et scriptorem in anno Christi, vel in regno Clotarii errasse observavimus.

c Nobilissima sane fuit Romana familia Albinorum, multisque consulatibus ac praefecturis variis insignita. Certum etiam est, Albinos aliquos in Galliis claruisse; verum non aequè apparet certum, an S. Agricola ex illa familia originem habuerit, tum quia ignotum est, unde id hauserit scriptor ille, tum quia ipse, ejusque pater, aliud habuerunt nomen. Certe prorsus ignotus mihi est Albinus, quem S. Agricoli avum asserit, et magnatem nominat voce eo tempore adhuc inusitata, quantum existimo. De S. Magno patre actum est apud nos ad diem XIX Augusti.

d Lerinus et Lero duæ sunt insulae maris Mediterranei, invicem vicinæ, et angusto freto a continente divisæ. Prior nunc passim vocatur Insula S. Honorati a celeberrimo cœnobio, cujus fundator ac primus abbas fuit S. Honoratus Arelatensis deinde episcopus, de quo actum est ad XVI Januarii. Altera nunc dicitur Insula S. Margaritæ. Ambæ sitæ sunt inter Antipolim (Antibes) et Foro-Julium (Frejus.) Huic autem vicinior est Lerinus, Antipoli propior Lero. Plura de hisce Valesius in Notitia Galliarum pag. 272, et Gallia Christiana recusa tom. III col. 1188.

e De Cæsario Arelatensi actum est ad XXVII Augusti, de Germano Parisiensi ad XXVIII Maii, de Justo Lugdunensi hoc ipso die. S. Eucherius Lugdunensis Martyrologio Romano, in quo præcedentes omnes leguntur, adscriptus est die XVI Novembris. Denum S. Siffridus monachus Lerinensis dicitur fuisse apud Dionysium Sammarthanum tom. I col. 696. De eo etiam agi poterit in hoc Opere, ubi constabit de cultu ejusque die. Porro S. Cæsarius certo fuit monachus Lerinensis. Verum id non invenio in Vita S. Germani, nec verum esse potest de S. Justo, ut in Commentario ad ejus Acta observavi num. 25. De S. Eucherio idem examinari poterit in ipsius Actis, cum minus videatur certum.

f Consuli potest Commentarius ad Acta S. Augustini prævius tom. VI Augusti pag. 345, ubi legitur electio ipsius successoris, qui tamen consecratus non est episcopus ante obitum Sancti Doctoris; licet ipse Augustinus fuisset consecratus, vivente decessore suo Valerio, uti habetur ibidem pag. 271 et seq.

g Clotarium II obiisse anno 628 jam dixi in Commentario. Tunc ei successit Dagobertus in Neustria et Burgundia: nam Austrasiæ regnum jam ab anno 622 administrabat, vivente Clotario.

h Clodoveus II patri Dagoberto defuncto, ut dixi, anno 638 vel 644, successit in Neustria et Burgundia. Erat igitur ex supputatione auctoris hujus S. Agricola annos natus octo, aut quatuordecim, cum obiit Dagobertus, qui ele-

ctionem ejus ratam habuisse dicitur. Ili anachronismi ipsam, vivente patre, electionem dubiam reddunt: nam etsi subinde successores electi legantur viventibus episcopis, id tamen fiebat præter consuetudinem Ecclesiæ.

i De hac ecclesia redibit sermo num. 9, ubi dicitur populi pietate factum, ut hæc ecclesia ejus nomini consecraretur, et haberetur in posterum prima insignis parœcia, nomine S. Agricoli tutelaris ornata. Postea vero num. 10 dicitur: Quocirca hinc factum est, ut augescente in beatum Agriculum populi pietate, basilica sit in ejus honorem summo studio constructa atque consecrata. Quæret aliquis, quomodo ecclesia S. Agricoli ab ipso Sancto structa est, quomodo deinde a populo? Locum hunc elucidavit laudatus dominus de Brantes, dum hæc ad nos perscripsit: Observandum est, ecclesiam, quam S. Agricola exstruendam curavit in vita, non esse amplam ecclesiam parœcialem et collegiatam nomine ipsius hodieque insignitam, sed sacellum eidem ecclesiæ nunc inclusum, dedicatumque sancto Spiritui: nam major ecclesia longo post tempore ædificata est, quemadmodum deinde in Vita narratur citato num. 10.

k Auctor per accitos monachos abbatemque ut præfectum innuit exstructum fuisse cœnobium monachorum, quibus demandata fuerit parœciæ cura. Certe Sammarthanus de eo sic loquitur col. 869: Cum S. Agricola Avenionensis episcopus ecclesiam urbis angustiore esse cerneret, . . . aliam construi curavit, cujus administrationem dedit monachis Lirinensibus suis olim sodalibus. . . Hæc abbatia fundata seculo septimo desinente, quamdiu in hoc statu perseveraverit, nescimus. Non addit, parochiam commissam fuisse huic monasterio; at id ante dixerat in Agricolo. Verum auctoritas hujus scriptoris mihi tanta non est, ut certo credam ecclesiam parochialem et monasterium fuisse simul exstructum, atque huic illius curam fuisse demandatam, cum nesciam, an ille usus jam cœpisset sæculo VII. Præterea dubium redditur istud monasterium, quia nullum alibi de eo exstat monumentum, nullus illius abbas aut monachus innotuit.

l Intelligitur haud dubie per quartas pars quarta quorundam reddituum. At non æque patet, de quorum reddituum quarta parte agatur. Observandum itaque redditus ecclesiæ eo tempore in quatuor partes fuisse divisos, unamque partem cecisisse episcopo, alteram clericis, tertiam pauperibus, quartam reparandis ecclesiis. De quibus consuli potest Thomassinus part. III lib. II cap. XIV et XV. Vult igitur auctor, monachis datum fuisse istud privilegium, ut etiam aliquid participarent ex hisce quartis, verosimiliter ex ista quarta, quæ in clericos dividebatur: nam clericorum munia obibant, si ipsis attributa erat ecclesia parochialis. Ecclesia quoque ipsorum particeps esse poterat quartæ reparandis ecclesiis destinatæ. Verum istud privilegium certius non est, quam sit, parochiam eo tempore monachis fuisse commissam.

m Pagius ad annum 688 num. 2 sic habet: De anno emortuali Theodorici III Francorum regis inter eruditos non convenit. Hadrianus Valesius lib. XXII annum DCXC; Cointius annum DCXCII; Henschenius in Exegesi ad Diatribam de tribus Dagobertis, præfixa tomo III Sanctorum mensis Aprilis, eundem annum vel insequentem, elegere. Verum eum anno sexcentesimo nonagesimo primo vivere desiisse, impostum

A rum certum esse debet. Quidquid sit de hac certitudine Pagii, omnes sententiæ consonant scriptori nostro, qui regnum Theodorici recte composuit cum anno 690; uti et cum pontificatu Sergii I.

n Floruit S. Damasus Pontifex tribus circiter sæculis ante S. Agricolum. Quid ergo hic ait ineptus chronologus, aliquot ante annos? Porro consuetudo recitandi Officium, seu Horas canonicas, antiquior est S. Damaso: verum hic scriptor agit de recitatione Horarum per alternos cantus, atque hæc institutio non videtur Damaso antiquior, certe in Occidente. Verumtamen non invenio, hanc institutionem ipsi Damaso attribui ab antiquis, sed potius S. Ambrosio. De hisce S. Augustinus lib. ix Confessionum cap. viii et ix: Quantum flevi in hymnis et canticis tuis, suave sonantis ecclesiæ tuæ vocibus commotus acriter.... Non longe cæperat Mediolanensis ecclesia genus hoc consolationis et exhortationis celebrare magno studio fratrum concinentium vocibus et cordibus. Nimirum annus erat, aut non multo amplius, cum Justina Valentini regis pueri mater hominem tuum Ambrosium persequeretur hæresis suæ causa, qua fuerat seducta ab Arianis. Excubabat pia plebs in ecclesia, mori parata cum episcopo suo.. Tunc hymni et psalmi ut canerentur secundum morem Orientalium partium, ne populum mœroris tædio contabesceret, institutum est; et ex illo in hodiernum retentum, multis jam ac pene omnibus gregibus tuis, et per cetera orbis imitantibus. Tillemontius tom. X in Ambrosio art. XLV hanc institutionem refert ad annum 386, quo jam biennio fere defunctus erat Damasus. De his latius Thomassinus part. I lib. II cap. LXXII, qui omnia magis exponit.

o Fallitur rursus scriptor, cum ait alternum cantum primo in Galliam adductum a Pipino: nam longe est antiquior. Audi concilium Agatense, quod Labbeus tom. IV edidit, habitumque est anno 506, can. xxx: Et quia convenit ordinem Ecclesiæ ab omnibus æqualiter custodiri, studendum est, ut sicut ubique fit, et post antiphonas collectiones per ordinem ab episcopis vel presbyteris dicantur, et hymni matutini vel vespertini diebus omnibus decantentur. Per antiphonas intelligitur cantus alternus. Audi S. Isidorum lib. I de Officiis ecclesiasticis cap. vii, ubi et institutionem attribuit S. Ambrosio: Antiphonas Græci primum composuerunt, duobus choris alternatim concinentibus, quasi duo Seraphim duoque Testamenta invicem sibi conclamantia. Apud Latinos autem primus idem beatissimus Ambrosius antiphonas constituit, Græcorum exempla imitatus; ex hinc in cunctis occiduis regionibus earum usus increbuit. Si in cunctis occiduis regionibus tempore S. Isidori increbuerat usus ille; ergo diu ante Pipinum, atque etiam diu ante S. Agricolum, cum utroque antiquior sit Isidorus. Ad rursus laudatum Thomassinum cap. LXXV. Verumtamen Pipinus rex mutationem aliquam in cantum Gallicarum ecclesiarum invexit: nam cantores Romanos petiit a Stephano Papa, et per eos Romanum cantum in ecclesias Galliarum induxit: quod cæptum a Pipino Carolus Magnus perfecit, sublata, quantum potuit, diversitate, quæ magna erat in cantu Gallorum. Docet hæc uberius Thomassinus cap. LXXX.

p Joannes XXII primo creatus est episcopus Forojuliensis, tum Avenionensis, deinde Cardi-

nalis episcopus Portuensis, ac demum Pontifex Maximus anno 1316. Nomen ejus ante pontificatum erat Jacobus de Ossa, vel potius, de Eusa, ut vult Dionysius Sammarthanus col. 820.

q Piam consuetudinem salutandi beatam Dei Genitricem Mariam non invenit primus, sed promovit Joannes XXII. Quippe Odoricus Raynaldus ad annum 1318 num. 58 sic habet: Hoc denique anno ad incendendam in Deiparæ cultum fidelium pietatem, cum pius mos in Xantonensi ecclesia susceptus esset, ut vergente in noctem die, campana ad præmonendos fideles, ut salutatione angelica Virginis suffragia implorarent, pulsaretur; Pontifex (Joannes XXII) decem dierum indulgentiam iis, qui pie ter eam orationem flexis genibus funderent, si vere eos criminum pœniteret, concessit. Idem auctor ad annum 1327 num. 54 recitat epistolam laudati Pontificis ad Angelum Viterbiensem episcopum suumque in Urbe vicarium, in qua ait: Dudum sane ad reddendam dictæ Virgini gloriam,... quod in quolibet noctis crepusculo campana pulsetur, et ad sonum ejusdem ipsi fideles præmissæ salutationis (Angelicæ) verbum dicerent, pie duximus ordinandum. Videri potest epistola tota, quæ etiam meminit de concessis hac de causa indulgentiis. Verum jam usus ille aliquibus locis cæperat ante pontificatum Joannis XXII. Certe Octavianus a Martinis in Oratione ad Sixtum IV, qua petit, ut S. Bonaventura in Sanctorum numerum referatur, apud nos tom. III Julii pag. 826 de eo sic habet: Idem etiam piissimus cultor gloriosæ Virginis matris Jesu instituit, ut Fratres populum hortarentur ad salutandum eandem signo campanæ, quod post Completorium datur; quod creditum sit, eandem ea hora ab angelo salutatam. Obiit autem S. Bonaventura anno 1274, id est, annis 42 ante pontificatum Joannis XXII.

r Uti primus auctor non est Joannes XXII salutandi prædicto modo beatam Virginem; sic rursus ab eo ordinatum non est, ut id fieret ter in die, sed semel tempore vespertino, uti ex verbis allatis abunde patet. Ter repetita salutatio, mane videlicet, meridie, et vesperi, qualis hodie usitata est, attribuitur Ludovico XI Galliarum regi in Glossario Cangii et Dictionario Trivultiano, quæ ulterius consuli possunt, ad vocem Angelus; nam hac inchoatur dicta oratio.

s Colitur S. Veredemus xvii Junii, ad quem diem de eo breviter actum est. An autem revera successorem suum Sanctus ipse elegerit, ex hac Vita mihi non est satis certum.

t Childebertus hic, cognomento Justus, ab aliis secundus vocatur, ab aliis tertius; at tertius revera fuit, dum omnes numerantur Childeberti, qui monarchiam ejusve partem legitime tenuerunt: non enim numerandus Childebertus Grimoaldi filius, qui potius tyrannus fuit quam rex legitimus. Disputarunt eruditi de primo regni ipsius anno; sed certo regnabat anno 700, quo etiam sedebat Sergius I.

u De loco sepulturæ consule Commentarium num. 21.

AUCTORE
ANONYMO.

CAPUT II. *Sacella Sancto dicata ecclesiaeque; corporis translationes, miracula, protectio urbis Avenionensis.*

*Sacella Sancto
structa, et eccle-
sia ejus nomini
dedicata;*

a

b

B

c

d

C

*translatio cor-
poris prima et
secunda,*

e

f

g

h

Quare mirum non est, quanta fuerit erga hunc divum Agricolam hujus populi olim sanctimonia, cum tot tantaque in his partibus extarent ejus nomini dicata sacella. Extat sacellum quoddam prope Rupem Mauram *a* huic divo Agricolo dicatum, ad quod singulis diebus Sabbati confluit magna multitudo populi, qui ab omni morborum genere, atque ab insidentium dæmonum agitatione, precibus meritisque sancti Agricoli liberentur, quæ quidem res quotidiano miraculo comprobantur, et reverendissimi archiepiscopi visitationis acta publica *b* autentice testantur. Exinde factum est, summa populi pietate in beatum Agricolam, sobolescente ecclesia, quam intra urbis mœnia suis sumptibus exigendam curaverat, ejus *c* nomini consecraretur, et haberetur in posterum prima insignis parœcia, nomine sancti Agricoli tutelaris ornata; cui Joannes vigesimus secundus, summus Christi vicarius, annuos proventus assignavit *d*, anno Domini millesimo tricentesimo vigesimo primo. Neque tamen jacuit ibi obrutus Avenionensis thesaurus, nec lapis, qui operuit Agricolam, spem pauperum, præsidium inopum, perfugium miserorum, solatiumque contextit. Sed nova semper in dies civitas accipit incrementa, cum illius ope et auxilio semper conservetur. Norunt hujus civitatis cives, quoties, cum periclitarentur, et magnis undique circumsepti essent calamitatibus, erexerit, arcendo quidem hostes crudelissimos atque potentissimos ab hujus urbis mœnibus. Norunt cives, quoties divus Agricolus ab imminente clade suos defenderit. Norunt, quoties tela intenta jugulis civitatis extorserit. Norunt, quoties jam faces accensas ad hujus urbis incendium protulerit, comprehenderit, extinxerit. Sensere cives ejus auxilium, cum perniciose quædam lues grassaretur, qua cum cædem civibus, interitum patriæ, insidias urbi molirentur hostes, ut a quibus non poterat esse tuta civitas propter nimiam pestis grassationem, ignibus tuti esse cœpere cives.

10 Multa imposterum liberalitas pontificia huic loco contulit, ad majus obsequium majoremque gloriam divinæ Majestatis: atque ante omnia, cum sacrosanctæ reliquiæ sancti Agricoli, ejusque gloriosissimi patris Magni, in cathedrali Deiparæ templo colerentur, facta Pontificis jussu sollemnis lypsanorum permutatio est. Annoque eodem *e* translata ab æde sancti Agricoli ad cathedralem ossa sanctorum Donati *f*, Maximi *g* et Veredemi episcopi Avenionensis: vicissimque a cathedrali ad divi Agricoli corpora sanctorum Magni parentis ejusque beatissimæ prolis deportata, et summa omnium ordinum veneratione recondita in arcula lignea inaurata, ubi aliquot annos honorificentissime asservata, tandem ad annum Christi millesimum quadringentesimum quinquagesimum octavum, die septima mensis Septembris, per Pontium *h* epi-

scopum Vasionensem vicarium generalem, jussu *D* Alani *i* Cardinalis ultimi Avenionensis episcopi, sub majori altari decenter apposita, inibi maxima omnium civium religione in dies frequentata, haud vulgaria identidem beneficia populo largiuntur, cum numquam deprecantibus abfuerit, nec rite petentibus aliquid umquam devexerit*.

11 Nam illis calamitosis temporibus sæpe sæpius cœlestis fax visa est, quæ circum urbis mœnia errabat, ut sceleratos civitatis hostes ab impugnanda patria illis facibus deterreret. Quod quidem miraculum, licet de illo nulla monumenta fidem faciant, tamen huic divo Agricolo tota civitas adscripsit. Cui enim frugum, fructuumque reliquorum perceptio, et conservatio debetur? Cui gloriosam Caroli III *k* victoriam contra Albigensium impetum propulsandum, populus detulit? Cui salubritas civitatis, aëris moderatio adscribetur? nisi huic divo Agricolo, cui non solum omnia præclara facinora mandare debemus, verum etiam summa cum gloria prædicare? Verum enimvero quis non credet nos in cælis habere intercessorem, quem in terris habuimus Patronum? Est experta sæpius civitas eum vivere in cœlis, quem vitæ et salutis æternæ olim moderatorem habebat, et venerabatur in terris. Hujus auxilium senserunt, qui febris æstuque jactabantur, qui a dæmonibus vexabantur, alique quam plurimi, qui ab extremis mundi partibus ad ejus sepulchrum, tamquam ad portum tutissimum confugiebant. Quocirca hinc factum est, ut augescente in beatum Agricolam populi pietate, basilica sit in ejus honorem summo studio constructa, atque consecrata. Quare tanta eum animi propensione populus prosequutus est, ut eum in patronum optimum, et protectorem civitas elegerit.

12 Tacebone quoties, cum terra esset aridissima atque siccatisissima, cum in supplicatione solemnî sanctissimum illius caput efferretur, maximi imbres e cœlo demissi sunt, et redditæ sunt uberiores segetes? Tacebone illud præclare factum posteritati plane memorandum, quod actum fuit anno Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo (ut illius rei monumenta multis testibus consignata testantur) pontificatus vero *F* sanctissimi in Christo patris Sixti *l*, divina providentia Papæ quarti, anno dæcimo: lite mota et contestata inter capitulum insignis ecclesiæ sancti Agricoli ex una parte, ac dominos consules ejusdem civitatis ex altera, super quibusdam territoriis, prædiis ac possessionibus, existentibus in territorio Avenionensi, antiquitus dicto de Camino, nunc de Cassaneis *m*, die octava mensis Julii, cum ad locum contentiosum venissent vicarius urbis, consules, curia sancti Petri, officiales, capitulum prædictum, atque alii quam plurimi viri spectatæ fidei. Ecce duas ciconias *n*, quæ territorium adiere, atque huc illuc volitantes, locum, ubi agrorum termini occludebantur, rostro patefacere, mox reseratis defosses* invenire. Quare acclamantibus omnibus, eo prodigio civitas intellexit, quo studio divus Agricolus animas sibi creditas e cœlo tueatur, qui de temporibus* suæ ecclesiæ bonis fuerit ita sollicitus, qui, quod suum erat, aperte declarasset. Ingruit aliquando tanta ciconiarum tempestas, ut civitatem Avenionensem magnis incommodis opprimeret: vastabant agros ciconiæ, urbem pestiferis serpentibus, quibus vescebantur, inficiebant: quod cum serperet infinitum

* denegaverit
varia beneficia,
electus patro-
nus.

imbres ejus ope
obtentis, his ejus-
dem favore mi-
rabiliter finita.

* forte fossis

* forte tempo-
ralibus

A infinitum malum propter tantam ciconiarum vastitatem, manaretque in dies latius, attoniti coeperunt omnes cives hærere, atque quid consilii capiendum esset, ignorare : quod cum vidisset divus Agricola o, ut hanc civitatem, cui maxima impendebant pericula, liberaret, atque ab imminente illarum avium clade vindicaret, anathemate ciconiarum illud agmen infestissimum expulit. Hinc factum est, ut in ejus rei recordatione, ciconiam pro insignibus huic divo Agricolo populus detulerit.

urbs contra hæreticos defensa :

* hæretica

13 Unde porro factum arbitramini, cum universa Gallia bellorum civilium incendio confligente, hæreticisque impune omni barbarie immanitateque grassantibus, omnes pene civitates regni, vel hæretici * lue inficerentur, vel occuparentur a sacrilegis, templa Deo dicata everterentur, violarentur sacra omnia, atque in miserandam redigerentur solitudinem, sola civitas Avenionensis incolumis, et ab omni contagione pravitatis hæreticæ, una propemodum inter omnes intacta permanserit ? Sensit patrocinium sanctorum tutelarium afflictissima civitas, sanctique imprimis Agricoli patroni sui : neque enim aut silere debemus, aut oblivisci possumus, quæ hoc calamitoso sæculo vidimus ipsi, et quæ universa Gallia, unius fere urbis fœlicitatem integritatemque mirata conspexit. Siquidem anno salutis MDLXXIII, die decima atque undecima mensis Julii, in insula comitatus Venentessini p, aliisque in locis quam plurimis, sanguineæ pluviae deciderunt, quæ nos cladium imminuentium admonerent. Anno vero sequenti septuagesimo quarto, cum jam periculosissimas conspirationes civitas evasisset impune ; jamque aliam atrocissimam omnium prodicionem machinarentur hæretici, visa fuit fax splendidissima q ad muros Avenionenses, quæ totam urbem circuibat, militibus civibusque primariis permultis, qui tum in vigilia versabantur, videntibus mirantibusque, et qui viderunt plerique vivunt adhuc. De quo prodigio, etsi aliud certum non habemus, nisi portendisse conspirationem, quæ paulo post novo miraculo inopinatum imbrum, inusitata inundatione decidentium, detecta et clausa * fuit, cum jam plerique armati in domibus intra urbem conspirati, alii extra muros comparati, C ad portam pene urbis adstarent, pie tamen arbitramur, eaque vox est omnium illa communis, fuisse sanctorum tutelarium urbis, sanctique potissimum Agricoli opportune indicium, divina clementia sui Famuli precibus meritisque fidelium civium saluti et commodis invigilante.

ex quibus concludit auctor, fidendum de protectione Sancti.

14 Quæ nobis ergo spes esse debet, quæve fiducia, dilectissimi, fore ut sanctus Agricola, hanc urbem sibi creditam tueatur et defendat ! O Avenio felicissima, o urbs fortunatissima, quæ talem præsidem ac protectorem habere meruisti, et quæ tantis seditionum scopulis illius ope et auxilio sis conservata. Agite nunc, fratres, tanti Patris sectemur ad immortalem gloriam impressa vestigia : tunc enim nos germanos filios complectetur, cum virtutum suarum delineatam in nobis imaginem recognoscet. Numquam absuit invocatus, numquam obscuruit imploratus, ut impetremus ejus orationis suffragium, ne deseramus conversationis exemplum : nemo ipsum sequens aberrat, ipsum rogans non desperet, ipsum cogitans non formidet, ipso tenente non corrui, ipso proregente non metuit, ipso sequente non succumbit. O Pastor hujus gregis sanctissime, qui jam in montibus Israël, in

pascuis uberrimis pascaris, sis memor ovium tuarum, quæ errant in convallibus, ubi mundi tempestatibus et procellis jactantur. Hic ille est, dilectissimi, fratrum amator, hic qui multum orat pro populo suo, et universa civitate sua peculiari sibi patrocinio commendata, qui nos in istius vitæ agone fideliter decertantes, secum in tremendo mortis articulo deducet in cælum triumphantes, præstante Domino nostro Jesu Christo, a quo omne datum optimum et omne donum perfectum, qui semper est gloriosus in sanctis suis, cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a De hoc sacello actum est in Commentario num. 22.

b Hæc Acta ad manus nostras non pervenerunt.

c Phrasis utcumque videtur luxata, aut certe vitiosa est. Attamen satis clare affirmat auctor, ecclesiam, quam Sanctus struxerat, ei deinde dicatam.

d Verisimiliter ad erigendum capitulum canonicorum. Vide dicta in Comm. num. 23.

e Incertum est, an hæ voces annoque eodem ad anteriora referantur, ita ut velit asserere translationem factam anno 1321 ante designato ; an vero solum velit utramque corporum translationem eodem anno peractam. Attamen verisimile est, scriptorem respexisse ad annum 1321, quo dixerat proventus ecclesiæ assignatos. Adi Comm. num. 24.

f Nougierius pag. 18 testatur, in omnibus antiquis catalogis episcoporum Avenionensium reperiri S. Donatum episcopum inter S. Justum et Joannem episcopos, at sine temporis nota. Varia deinde adducit argumenta, quibus probabilius credit, Sanctum illum Donatum non fuisse episcopum ; sed reliquias S. Donati presbyteri, qui eremita fuit in pago Sistaricensi, vel Sigisterico (de Sisteron) eo fuisse translatus. Colitur hic sanctus presbyter et eremita XIX Augusti, quo breviter de eo actum est. Ait, ossa ejus quiescere in ecclesia metropolitana super altare majus, atque inclusa thecæ argenteæ cum aliis reliquiis ; festumque ejusdem celebrari eodem die XIX Augusti, tamquam de Confessore non pontifice, et ritu duplici ob reliquias. Hæc satis congruunt cum hac Vita, in qua Donatus non dicitur episcopus ; nec totum corpus, sed ossa translata memorantur. Hinc tamen certum non putem, S. Donatum aliquem non fuisse episcopum Avenionensem ; nam sæculo IV unus tantum aut alter recensetur in Catalogo Dionysii Sammarthani, ita ut pluribus non desit locus.

g S. Maximus, hujus nominis secundus, inter episcopos Avenionenses recensetur a Nougierio et Sammarthano ; nec dubius est ejus episcopatus, sed certus, licet hic episcopus non nominetur, saltem aperte. Festivitas ejus celebratur XXVII Novembris, quo etiam colitur S. Maximus Regiensis Martyrologio Romano insertus. Poterit eo die Sanctitas et cultus ejus exactius discuti. Interim asserit Nougierius ossa ejus servari cum ossibus S. Donati. De Veredemo S. Agricoli successore jam egimus.

h Varia de Pontio Vasionensi memorat Dionysius Sammarthanus tom. I col. 933 ; atque inter alia, quod hic asseritur.

i Alanus

AUCTORE
ANONYMO.

i Alanus Cardinalis ultimus dicitur Avenionensis episcopus, quia paulo post ejus mortem eadem ecclesia ad metropolitanam dignitatem evecta est. Adfuit electioni Calixti III, a quo varias legationes jussus est obire. Deinde quoque adfuit electioni Pii II. Atque hæc ratio fuisse videtur, cur vicarium generalem habuerit Pontium Vasionensem.

k Quem hic Carolum III, quam ipsius contra Albigenes victoriam vellet biographus, libenter discam: nam id me prorsus ignorare fateor.

l Sixtus IV pontificatum adeptus est anno 1471: recte igitur annus decimus statuitur 1480.

m Dominus de Brantes testatur, hunc locum Avenione distare dimidio milliari Gallico.

n Hinc forsitan contigit, ut ciconiam Sancto appingant Avenionenses, licet alia mox assignanda sit ratio.

o Sic loquitur auctor, acsi Sanctus adhuc vivens istud miraculum patrasset. Sane Vita Gallica edita anno 1651 istud factum pag. 19 attribuit viventi sancto Agricolo. Attamen viæ crediderim, tale prodigium a Sancto patratum esse in vita, scriptoque relictum posterorum memoriæ: nam tunc citius fuisset a scriptore relatum.

Quin potius vehemens potest esse suspicio, totum esse fictitium, ortumque ex ciconia, quam pro insignibus habet S. Agricola. Certe non videntur ciconiæ ea damna inferre, quæ hic describuntur.

p Vindascinus comitatus, Gallis Venaissin, Italis Venesino, paret summo Pontifici, sicuti urbs Avenio, cui adjacet. Insula hic nominata est Rhodani, qui comitatum alluit, uti et Druentia.

q Castrucius in Historia Avenionensi tom. I lib. III cap. v etiam narrat, facem fuisse visam, quæ muros Avenionenses circuibat, quaque admoniti fuerunt præsidarii milites, ut diligenter invigilarent: factumque istud confirmat testimonio tunc viventium, qui istud a parentibus oculatis testibus audierant. Idem habet Nouguierius pag. 213. Laudatus Castrucius eodem capite varia refert urbis Avenionensis pericula, quod eam urbem occupare conarentur hæretici Calvinistæ. Consuli igitur tum hic potest, tum alii, qui historiam illorum temporum pertractarunt. Nominatim anno 1574, dum mortuus erat Carolus IX Franciæ rex, priusquam ejus successor Henricus III ex Polonia in Galliam advenerat, hæreticorum armis impetitus est comitatus Vindascinus, uti habet laudatus scriptor num. 11.

DE SANCTO STEPHANO

PRIMO HUNGARORUM REGE

ALBÆ REGALIS IN HUNGARIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. S.

§ I. Acta Sancti Carthuitio episcopo scripta; quæ defenduntur contra iniqua criminationes scriptoris heterodoxi.

ANNO MXXXVIII.
Vita Sancti scripta a Carthuitio episcopo ad Colomannum regem;

Præiusquam gloriosa sanctissimi Hungarorum regis Stephani gesta discutere incipiam, necessario examinandum censeo, quanta Vitæ ejus, in qua enarrantur præcipua, tribuenda videatur auctoritas: nam varia de hac variorum sunt judicia. Auctor Vitæ nomen et dignitatem suam statim declarat in præfatione his verbis: Domino suo Calamanno regi præcellentissimo Carthuitus episcopus etc. Verum non addit, cujus civitatis fuerit episcopus, neque aliunde id certò constat: quod non mirabimur, modo consideremus paucos ex episcopis Hungariæ istius temporis nobis esse cognitos. Tempus scriptæ Vitæ colligitur ex rege Calamanno, aut Colomanno, ut alias vocatur: scriptam enim fuisse ad Colomannum S. Ladislai successorem, omnes olim existimarunt, atque istud satis certum puto, etiamsi nuper se opponere voluerit Godofredus Schwartz scriptor heterodoxus, qui anno 1740 libellum edidit sub titulo: Initia religionis Christianæ inter Hungaros Ecclesiæ Orientali adserta. Hic scriptor, cum gloriam conversæ Hungariæ Latinis ereptam vellet, omnem

movit lapidem, ut verisimile faceret, Hungaros primo ad fidem adductos esse a Græcis; cumque Vita S. Stephani regis cum illo asserto cohærere non posset, omnem auctoritatem prædictæ Vitæ ablatam voluit. Hac de causa contendit, Vitam serius exaratam esse, idque ratiunculis quibusdam ostendere nititur. Singula ejus asserta excutiam diligenter.

2 De tempore Vitæ conscriptæ, et de rege, ad quem scripta, Schwartzius pag. 57 sic loquitur: Tertio, quemadmodum nullius loci episcopum chartaceus noster Chartuitius se dicit, ita Colomanno regi Legendam suam inscribens, insigni iterum alucinatione, cui regi, auctor non prodidit, vel certe editor Surius monstrum utrimque aluit. Colomannus enim Hung. rex anno MCXV vita functus, intelligi nequit. Decretum siquidem in epistola ad regem scriptor se vocat: coævus hinc Ladislao fuisset, cujus auspiciis anno MLXXXIV, vel præcedente, Stephani regis corpus elevatum colendumque publice fuit expositum. Si coævus erat, absurde de Ladislao ad Colomannum, successorem illius proximum,

hunc Haliciæ regem exponit Schwartzius, qui vult Vitam justo serius exaratam:

A ximum, scripsit: « Ladislaus rex, qui tunc ad » reipublicæ gubernacula sedebat » : absurdiusque multo de rebus sua ætate gestis dixisset: « Lapidum acervos effecerunt, qui postea longo » illic tempore permanserunt » : paucisque interjectis: « Mira quidem res et nostris temporibus stupenda ». Denique quam hodie Transilvaniam vocamus, veteribus Hungaris, etiam in Latinis scripturis, dicebatur ERDELY, Andræ II temporibus ULTRASILVANIA, Bela demum IV regnante, TRANSILVANIA. Sed legendarius noster TRANSILVANIAM jam vocat. Quarto, si recentioris ætatis scriptor noster est, quod Timon agnoscit, pluraque id pronuntiata indicare fateatur: atque adeo si Colomannus, non ille antiquior Hungariæ, sed Haliciæ rex, Belæ IV germanus, est intelligendus, cui Legenda nostra inscripta sit; plus quam duobus seculis ab ætate S. Stephani distabat. Hactenus ille de tempore conscriptæ Vitæ.

3 Verum rationes suas exposuit Schwartzius stylo longe acerbiori quam solidiori, pluraque peccat contra rectam rationem in oppugnando Carthuitio, quam hic videatur peccasse in scribenda Vita. Vidit ille hallucinationes, monstra, absurda, ubi nihil hallucinationis, nihil monstri, nihil absurdi. Episcopum se nominat Carthuitius, nec addit, cujus civitatis; regem vocat Colomannum, nec adjungit cujus regni: si id est hallucinari, aut monstra producere iudice Schwartzio; rectius ut iudicare discat, legat scriptores præstantissimos, antiquos et neotericos, et cum invenerit, id ipsum a plurimis factitatum, errorem modestius corrigat. Nos interim expendamus, an alia sint meliora. Intelligi non potest Colomannus S. Ladislai successor, si critico nostro credimus, quia sic decrepitus Carthuitius debuisset coævus esse Ladislao. Coævum fuisse Ladislao Carthuitium prorsus existimamus. Supponamus etiam eundem ad fuisse corporis elevationi sub Ladislao factæ, quod est incertum; quid inde oriatur mali? An auctor non nisi absurde scribere potuit, Ladislaus rex, qui tunc ad reipublicæ gubernacula sedebat, quia Ladislao convixerat? Id sane mihi minime apparet. Quin potius iudicium illius requiro, qui id male additum existimat: neque enim soli Colomanno scribebat Carthuitius, sed posteris etiam, qui Vitam erant lecturi, quique non omnes scituri erant, Ladislaum eo tempore regnasse. Nihilo plus placuli in verbis illis, quæ absurdum scripta vult Schwartzius: Lapidum acervos effecerunt, qui postea longo tempore permanserunt. Cur, obsecro, istud recte scribere non poterat Carthuitius viginti annis post rem peractam? An lapides ibi non manserunt longo tempore, si vel solo decennio permanserint?

4 Nihil rursus absurdi est in verbis Carthuitii, quæ subjungit: Mira quidem res, et nostris temporibus stupenda. Poterat id apte scribere Carthuitius, etiamsi Vitam scripsisset eodem die, quo miraculum fuerat peractum. Equidem non inepte me dicturum existimo, si iisdem fere vocibus Schwartzio respondero: Mira quidem res, et nostris temporibus stupenda, virum, qui eruditus videri desiderat, sperare potuisse, se huiusmodi ratiunculis persuasurum orbi erudito, Vitam S. Stephani serius esse conscriptam, quam hactenus passim fuit creditum. Quin imo posteriora illa Carthuitii verba insinuant, miraculum mortui resuscitati, de quo illa pro-

nuntiat, ipsius tempore contigisse. Accipe verba ex Vita num. 37: Mira quidem res et nostris stupenda temporibus, non prius orare mulier destitit, quam filium, quem defunctum collocaverat (apud sepulcrum Sancti,) viventem accepit. Non opponit auctor tempus, quo scribebat, tempori, quo factum erat miraculum; sed tempus suum tempori primævæ ecclesiæ, quo minus rara erat mortuorum resuscitatio: atque rem esse cum per se miram, tum etiam plane stupendam, quod contigisset suo tempore, quo mortuorum resuscitatio erat rarissima. Insinuat igitur Carthuitius miraculum istud, quod factum est post corpus elevatum sub Ladislao, suo tempore contigisse, adeoque ex his verbis recte colligitur, Vitam esse scriptam ad Colomannum Ladislai successorem.

5 Quod demum objicit Schwartzius de Transilvania, quæ veteribus Erdely dicebatur, etiam apud scriptores Latinos, quæque aliquando Ultrasilvania legitur nominata; id solum proferri debuerat, cum saltem speciem aliquam difficultatis habeat, licet difficultas revera non sit magna. In Vita num. 22 sic legitur: Veredarium quemdam infra diem et noctem ad Albam transsilvanam præcepit festinare. Verum Surius ubique dictionem immutans, edidit, ad Albam Transsylvaniæ, atque illa mutatione occasionem dedit objectioni. Nam scriptor revera Transilvaniam non vocavit; sed Albam cognominavit transsilvanam ad distinctionem alterius, videlicet Albæ regalis. Itaque, si nomen Transilvaniæ nondum usitatum erat tempore Colomanni, Carthuitius Albam Juliam cognominare potuit transsilvanam, quia sita erat trans silvas, quæ ipsi tandem provinciæ nomen dederunt. Deinde, si scriptor Transilvaniam revera nominasset, sicuti male edidit Surius, ex hac voce colligi non posset ipsius ætas posterior: nam provincia illa, quæ Erdely etiamnum vernacule dicitur, ab aliis scriptoribus Latinis cæpta est dici Transilvania, ab aliis Ultrasilvania. Nomen deductum est a densis silvis, quibus cingitur. Quis modo, nisi temere, definiat, a quo scriptore primo usurpatum fuerit nomen Transilvania? Aliquis certo primus fuit. Cur igitur non æque Carthuitius, ac alius quislibet, primum uti potuisset ea voce, si omnino usus fuisset?

6 Porro sicuti allatæ rationes non probant iuniorum esse Carthuitium, sic aliæ prorsus persuadent eundem scripsisse ad Colomannum Hungariæ regem. Primam rationem jam dedi num. 4. Alteram desumo ex verbis Surii a Schwartzio item adductis, Rex Ladislaus, qui tunc ad reipublicæ gubernacula sedebat, pro quibus legitur in Ms., Rex Ladislaus, qui tunc rempublicam administrabat etc. Addidisset haud dubie Hungarorum, aut quid simile, si scripsisset ad alium regem quam Hungarorum. Verum quia episcopus erat Hungariæ et ad regem Hungariæ scribebat, rempublicam solum vocat, intelligens Hungaricam. At sic apte loqui non poterat ad Colomannum Haliciæ regem, qui Hungaricam rempublicam non administrabat. Præterea Colomannus ille, seu dux, seu rex Haliciensis in Russia Nigra, paucis solum annis pacifice regnavit, ita ut verisimile non sit, Vitam ad eum fuisse conscriptam, præsertim cum multa contineat, quæ innuunt scriptam esse in Hungaria; nihil vero habeat, ex quo colligi possit compositam esse post Colomannum Hungariæ regem: nullam enim memorat personam, quæ vixit post

quibus id probare nititur:

F et variis argumentis ostenditur, Vitam esse scriptam ad Colomannum Hungariæ regem;

AUCTORE
J. S.

Colomannum; nullum enarrat factum, quod contigit post ipsum. Verum elevationem corporis sub Ladislao factam, patrataque eo tempore miracula, sic refert cum adjunctis variis, ut inde colligi possit, vel rei gestæ præsentem fuisse, vel certe eo tempore vixisse scriptorem. Jam vero Vitam hanc esse scriptam ante Colomanni Haliciæ regis tempora, alio argumento sic ostendo. Colomannus Andreæ II Hungariæ regis filius ac deinde Haliciæ rex, necdum natus erat ineunte sæculo xiii. Ad hunc igitur scribere non potuit Carthuius, nisi multis annis post canonizationem S. Ladislai, quæ facta est anno 1192, secundum antiquæ Vitæ auctorem, vel anno 1198, si exactus sit calculus Bonfinii: videri hæc possunt tomo V Junii pag. 319. Verum tamen Carthuius num. 33 præclaro quidem elogio ornat Ladislaum; at sanctum non vocat, nec ullo modo ei attribuit aliquid, quo insinuat eo tempore fuisse canonizatum, aut cultum ut sanctum. Præterea S. Henricus imperator solemnem canonizationem Sanctis adscriptus erat ante medium sæculi xii, ut apud nos ostensum est tom. iii Julii pag. 715 et 716: nec tamen Henricum sanctitatis titulo laudavit Carthuius num. 13, sed solum pietatis. At nec Ladislaum, nec Henricum nominasset auctor sine mentione sanctitatis, si post canonizationem eorum scripsisset; cum sanctitatem aliorum omnium, qui ante Colomannum Hungariæ regem eo donati erant titulo, non reliquerit indicam, ubi de illis meminit: nam aut sanctos vocat, aut beatos, aut quadam circumlocutione sanctitatem indicat. Manifestum igitur id est indicium, Carthuium scripsisse diu ante Colomannum Haliciæ regem, nec alium quærendum esse Colomannum, cui Vita fuerit inscripta, quam Colomannum Hungariæ regem et S. Ladislai successorem.

sub initium sæculi xii, ita ut auctor fuerit Sancto suppar,

7 Ex dictis statui debet epocha Vitæ conscriptæ sub initium sæculi xii, cum Colomannus regnum adeptus sit anno 1095; obierit autem anno 1114, si credimus chronotaxi Joannis de Thurocz, quam hic excutere non est necesse. Decrepitum se dicit auctor in epistola ad regem, ita ut jam natus esse potuerit anno 1038, quo obiit S. Stephanus. Suppar igitur fuit Sancto, et multa potuisset discere de gestis ipsius ex iis, qui fuerant præsentibus, si juvenis conscribendam suscepisset hanc Vitam. Joannes Thuroczius mox laudatus in Chronica Hungarorum cap. xxvii verisimiliter Vitam hanc laudat hisce verbis: Geycha vero divino præmonitus oraculo, anno Dominicæ Incarnationis nongentesimo sexagesimo nono, quemadmodum in Legenda sancti Stephani regis scriptum est, genuit sanctum Stephanum regem. Ranzanus ejusdem meminit, multaque ex ea refert in Epitome rerum Hungaricarum indice viii. Verum Schwartzius pag. 59 aliam Vitam designatam a Thuroczio dicit, quia Legenda Charuitiana nativitatæ annum nullum designat. Respondeo Vitam citari a Thuroczio non pro anno natali, quem ipse addidit, et quidem minus recte; sed solum pro patris nomine, et divino oraculo, quo præmonitum dicit ex Vita Carthuitiana. Monet eodem loco scriptor ille, se non omnia scripturum, quæ de Stephano et Emerico ejus filio in Vitis eorum relata sunt. Verum, Nos ea, inquit, quæ ab aliis scriptoribus præmissa sunt, breviter ac summam scribere intendimus.

8 Porro, quamvis de ætate Carthuii non videatur dubitandum, Vita tamen S. Stephani

ab eo scripta, non caret erroribus, seu nævis aliquot: atque hi a Surio editore aucti sunt, dum Gisela Sancti conjux apud ipsum filia vocatur Henrici imperatoris, cujus filia non fuit, sed soror, sicuti revera nominatur in Ms. et in editione vetustiore. Error item est in anno emortuali, qui tam in Ms., quam apud Surium, dicitur mxxxiv; sed hic etiam error facile irrepere potuit vitio transcribentium, qui non raro numeros corrumpunt. Erratum quoque videtur in nomine ducis Poloniæ, quem narrat coronam regiam petiisse a Pontifice. Verum errores isti duo posteriores (nam primus certo ejus error non est) tales sunt, ut auctoritatem Aetorum non multum minuant, præsertim cum multa in iis relata ex scriptoribus synchronis confirmantur, et alia non pauca ex iisdem fiant verisimilia. Hinc mihi non displicet judicium Bailleti de hisce Actis: nam in Tabula critica ad ii Septembris Gallice habet, quæ reddo Latine: Vita ejus conscripta per episcopum Hungarum, nomine Carthuium, et dedicata regi Colomanno, non est immunis ab erroribus. Aliunde tamen satis auctoritatis habet, licet auctor abfuerit a tempore Sancti. Recte cetera. At quod ait abfuisse a tempore Sancti nimiam insinuat distantiam, cum tantum sexaginta aut septuaginta annis post mortem ipsius scripserit. Idem fere fuit aliorum scriptorum judicium de auctoritate hujus Vitæ, et merito.

qui in eorum ali quot lapsus est errores: sed auctoritate carens non debet:

9 Schwartzius vero, ut bile saltem supplet, quod rationibus deerat, vix idonea reperit verba, quibus suum in hanc Vitam odium satis declararet. Odio fuisse scriptori heterodoxo Opusculum Carthuii, quo clare patet, qualis fuerit Hungarorum religio conversionis initio, nequaquam mirari debeo; at vehementer miror petulantem hominis acerbiter, cum hæc scribendi methodus passim improbetur hoc tempore. Audiamus tamen, an tam solide quam amare oppugnet Carthuium: Quæ autem, inquit pag. 58, legendarii nostri fides putanda est, vani ad nauseam usque fabulatoris crassorumque errorum rei? «Labitur, inquit Timon, in qui-» busdam, ejus tamen auctoritas non parvi est «momenti». Datur sane hæc venia permultis aliis, quod lapsus humanos veritati rerum gestarum subinde admisceant. Sed ita scribentem, ut totum narrationis argumentum sit una multiplicium portentorum scena, fidem humanam exsuperans, ac nullo penitus coævorum suffragio communita, minimus quisque error suspectum facit. Si vanus fabulator, si crassorum errorum reus Carthuius, si relata ab eo humanam fidem superant, nulloque muniuntur coævorum testimonio, recte ei omnem auctoritatem abrogabimus. Verum accusationes istas probatas oportuit, cum dissentiant eruditi.

Schwartzius Vitam S. Stephani vehementer accusat;

10 Duplex, inquit, commentorum ipsius nugacium, quibus, quantus quantus est, lulentus fluit, specimen supra dedimus; ex quibus cetera, sibilis subinde explodenda discas. Vellem pro sibilis rationes allegasset Schwartzius. Nam revera sibilos potius quam rationes attulerat supra, ubi sic exclamat: An igitur in his, quæ omnium cordatorum fidem excedunt, firmus satis testis? Quanta et qualia sunt hæc, quod a rege Stephano exstructum monachorum cœnobium Hierosolymis; duodecim canonicorum collegium, domos quoque et hospitia muro circumdata lapideo peregrinantium Hungarorum causa Romæ, insignis denique operis templum Constantinopoli, condita

at magis clare more incondito, quam recta ratione,

A condita narrat. Tam memoranda facinora adeone coævis omnibus ignota, et oblivione sepulta manere potuerunt? Hæ tres foundationes tam incredibiles sunt Schwartzio, ut solæ allegentur pro exemplo. At ostendam 2° xxviii non esse incredibiles, sed prorsus verisimiles. Quod ait, hæc omnibus coævis ignota fuisse, nullius est momenti: nam Carthuitius suppar est, ac primus, qui gesta sancti Stephani uberius conscripsit. Coævi vero, qui sæculo xi breviter scripserunt Chronica, plerasque alias Sancti foundationes similiter omiserunt, imo et plurima alia ipsius gesta, de quibus tamen dubitari nequit. Itaque altum quidem hic clamat Schwartzius, at immerito et sine ratione; uti magis patebit ex dicendis loco jam indicato.

cum duos tantum errores in ea ostendere potuerit;

11 De erroribus vero nihilo rectius subdit ista: Duplex item crassorum errorum exemplum accipe. Silvestri Pontificis nomen ignorans, Poloniæ tamen regis, qui corona jamjam a Pontifice parata excidit, dum scire vult, MIESCAM appellat ante demortuum, nactumque successorem Boleslaum. Graviore lapsu mortem Stephani ad annum mxxxiv retulit, cum scribendus fuisset annus mxxxviii. Erratum in hisce esse non negaverim. Verum non tales sunt hi errores, quibus ignosci non possit: nam secundus fortasse transcribentium potius est quam auctoris; et uterque talis est, ut facile obrepere potuerit scriptori suppari. Alios autem errores assignare non potuit, etiamsi et alia carpat ut errori aut fictioni obnoxia; sed ea examinabimus commodius ad loca singula per decursum. Tandem Schwartzius crism suam exercet, et conjecturam hujusmodi subjicit: Conjecturam his nostram, salvo aliorum judicio, adjungimus octavo, videri Legendam nostram circa seculi xiv tempora, quibus ea Hungaros inter atque Pontificem Romanum controversia magnis motibus agitata est, ab aliquo impostore consarcinatam, et ad curiæ Romanæ causam accommodatam esse. Quam inepta sit hæc conjectura, facile ostendi potest. At prius audiamus omnem iracundi hominis eloquentiam: Nam, ut lubens admittam, inquit, scriptorem a Surio, qui eum mutato, ut ipse de se prædicat, stilo edidit, ex integro fictum non esse, veterem tamen etiam, eumque fide aliqua dignum fore, nec Timon probat, et nos gravissimis, ut puto, argumentis auctoritatem obscuri, novitii, infulsi atque erronei Legendarii satis evertimus. Ceterum, si cui Surianam editionem, ad quam Bongarsiana excusa est, vel cum vetustiore illa, cujus meminit Schoedelius, vel cum codicibus manuscriptis, conferre liceret, credo equidem tela eum pleniore manu collecturum, quibus utrumque et Chartuitium et Surium conficiat *. Interea, dum id fiat, redeat episcopus noster Chartuitius ad legendariorum subsellia, in cathedram probæ notæ scriptorum tum demum collocetur, cum legendariorum turba a communi objectione, qua velut superstitiosi fabulatores, verarumque historiarum corruptores, vanorumque musculorum aucupes, homines obscuro, creduli atque infidi, ab emunctioris naris historicis impeti solent ac contemni, liberabuntur. Hactenus Schwartzius, qui tanto hanc Vitam prosequitur odio, ut præclarissimos Doctores Ecclesiæ, Græcos pariter ac Latinos, aliosque scriptores plurimos ac præstantissimos, qui Sanctorum Vitas conscripserunt, fabulatoribus atque historiarum corruptoribus imprudens annumeret, ut vel sic Carthuitium magis deprimat.

* conficiat aut configat

12 Jam vero quam recte ratiocinetur Schwartzius, paucis accipe. Jactat se gravissimis argumentis auctoritatem Carthuitii satis evertisse; simul tamen divinat ex antiquiore editione et Mss. tela colligi posse pleniore manu, quibus Carthuitius conficiatur et Surius. Si gravissimis argumentis rem confecerit, cur alia desiderat tela? Cur credit ex antiqua editione et Mss. validius confici posse Carthuitium, quam ex editione Surii? Nullam equidem rationem invenio, nisi dictum poetæ: Quod nimis miseri volunt, id facile credunt. Dabo editionem illam cum Ms. collatam; at nullum inde telum, quod validum sit, colliget Schwartzius. Ipse interim, dum tela desiderat pleniore manu colligenda, abunde insinuat, non ignotam sibi esse argumentorum suorum infirmitatem. Sane quantomagis totam ipsius disputationem perspicio, tanto minus quidpiam solidi in ea reperio, ita ut nihil contineat præter clamores inconditos. Tres foundationes dicit incredibiles, quia omissæ sunt a coævis; at iidem alias plerasque monasteriorum et episcopatum Hungariæ foundationes prætermiserunt, quia breviter tantum attigerunt res Hungaricas potius quam enarrarunt. Deinde duos assignat errores, quos agnoverunt illi ipsi, qui Acta S. Stephani vel maxime alias probarunt. Addit a Thuroczio et Ranzano sæculi xv scriptoribus multa aliter relata, quam narrata sint a Carthuitio; multa quoque ab iis addita, et contra multa prætermissa ex iis, quæ Carthuitius habet. Verum ostendam, laudatos scriptores Carthuitio passim consentire, eorumque silentium huic non adversari, cum brevitas causa omiserint, aut breviter perstrinxerint plurima. Thuroczius cap. xxvii remittit ad Vitas S. Stephani atque Emerici ejus filii; subjungitque: Nos ea potius, quæ ab aliis scriptoribus prætermissa sunt, breviter ac summatim scribere intendimus. Ranzanus vero brevem rerum Hungaricarum conscripsit Epitomen, multaque prætermisit. Horum igitur silentium relatis a Carthuitio fidem nequit detrahere, præsertim cum exigua illorum scriptorum sit auctoritas, et Bonfinius prædictis synchronus eadem abunde exposuerit.

AUCTOR
J. S.

et nullum affert argumentum validum;

13 Porro conjectura de scripta hac Vita sæculo xiv nullam habet similitudinem veri, nulloque nititur fundamento. Verisimilem non esse, patet ex dedicatione facta Colomanno regi, qui anno 1095 coronam adeptus est. Antiquiorem longe esse Vitam, confirmatur ex aliis, quæ num. 6 disseruimus. Controversia quoque, quæ sæculo xiv agitata est et composita inter Romanum Pontificem et principes Hungariæ, nullum prædictæ suspicioni præbet fundamentum. Gentilis Cardinalis, Sedis apostolicæ legatus, convocatis regni comitiis, litem illam cum Hungaris composuit. Raynaldus ad annum 1308 num. 22 rem sic summatim exponit: Cum legatus ex sua concione Sedi apostolicæ imponendi Ungaris regis jus tribuere visus esset, procures publice sunt professi, non sentire ipsos regem a legato constituendum; sed quem ipsi ex veteri more stirpe regia procreatum regem agnovissent, pontificiarum esse partium confirmandi et inungendi. Hisce autem cum acquiesceret legatus, Carolus ab omnibus agnitus est rex Hungariæ, prout latius enarratur in instrumento hac de re conscripto, quod subjungit Raynaldus. Ex eo aliqua adducam, ubi ostendam in decursu Commentarii coronam S. Stephano missam fuisse a summo Pontifice, quod in illo instrumento, uti in pluribus aliis asseritur.

sed ineptissimam conjecturam de Vita sæculo xiv scripta.
F

AUCTORE
J. S.

asseritur. Verum de ea re non disputabatur in comitiis, sed de jure, quod Romana Ecclesia habebat in electione novi regis, quodque legatus repetebat ex missa olim S. Stephano corona. Missam autem fuisse coronam a Pontifice ad S. Stephanum, utrimque admittebatur. Itaque, cum de jure Pontificis in electione novi regis nihil habeatur in Vita, hæc controversia nullam præbere potuit occasionem conscribendæ huic Vitæ, quæ semper agnita fuit pro legitima et minime supposititia.

§ II. Judicium de Actis a Carthuitio scriptis, et varia illorum exemplaria: Acta alia incompleta; scriptores antiquiores, qui de S. Stephano egerunt.

Bona fide scripsit Carthuitius, sed subinde erravit,

Non ita contra criminationes Schwartzii defendendam suscepi Vitam Carthuitianam S. Stephani, ut omnia, quæ scripsit Carthuitius, pro certis haberi velim et indubitatis: nam jam insinuavi aliquot laudato scriptori obrepisse errores, quos per decursum emendare conabimur. Præter pauculos istos errores, quos dudum agnoverunt scriptores Catholici, alia quædam in eadem Vita occurrunt, quæ quidem erroris aperti nequeunt convinci, talia tamen sunt, ut dubia videri debeant, aut minus recte narrata. Sane, cum Carthuitius sexaginta aut septuaginta annis post mortem S. Stephani Vitam illius scribendam suscepit, atque integro sæculo post gesta priora, mirum videri non debet, si in quibusdam factorum circumstantiis hallucinatus fuerit; nec facta ipsa negari merito possunt, quia illorum adjuncta minus accurate sunt exposita: cum enim ad regem, eoque jubente, scriberet de rebus, quarum memoria superesse poterat saltem confusa; facta ipsa confingere non potuit, nisi et indignationem ejus provocare, et hominum ludibrio se voluisset exponere. Hinc nequaquam dubitandum videtur, quin bona fide scripserit Carthuitius, præsertim cum nihil in tota Vita occurrat, ex quo colligi possit, eum quidpiam asseruisse, quod verum esse non crederet: quin et existimo, nullum in ea factum narrari, quod vere non contigerit, licet in quibusdam adjunctis fuerit erratum.

et forsitan nimis fuit credulus traditionibus popularibus.

15 Præterea, satis doctum ac pium fuisse Carthuitium, ipsum ejus Opusculum ostendit. Id solum dubitari potest, an pro more sui temporis non fuerit nimis credulus popularibus traditionibus, et an in factis discutiendis sufficientem adhibuerit diligentiam et crism. Hic solus defectus causam præbere potuit, ut facta quædam aliter narraverit, quam contigerunt, et revelationes quasdam minus certas scriptis suis inseruerit; uti et alii fecerunt scriptores, docti alias et fideles. Porro dubitari non potest quin Carthuitius, cum mandante rege scriberet, varia de gestis Sancti invenerit monumenta, ex quibus hausit pleraque. Inter monumenta quoque suspicor fuisse Vitam, de qua mox. Non parca etiam in juventute sua discere potuit ex senibus, qui Sancto convixerant; sed in iis referendis majus erat errandi periculum. Demum

existimo fide optima scripsisse Carthuitium; at hominem fuisse errori obnoxium. Hinc ejus dicta admittenda, ubi gravior ratio aut auctoritas non resistit; deserenda verò aut corrigenda, ubi repugnant ii scriptores, quibus fides minus abrogari potest.

16 Opusculum Carthuitii edidit Surius in Vita Sanctorum ad xx Augusti, sed stylo non parum mutato atque eliminato. Hæc editio recusa est inter Scriptores rerum Hungaricarum a pag. 268. Eandem quoque recudit Joannes Tomcus in Sanctis Illyricanis pag. 201, paucis tamen additis in principio et fine. Scriptores quoque non pauci, qui Carthuitii verba adduxerunt, non alia usi sunt editione quam Suriana, nec aliam videntur cognovisse. Verumtamen edita fuit Vita hæc Cracoviæ cum aliis Sanctorum Vitis ab anno 1511, geminumque istius editionis exemplar mihi ad manum est. In hac autem editione stylus non fuit mutatus, uti colligere est ex collatione cum Ms. exemplari, quod habemus ex codice Canonorum Regularium in Corsendon prope Turnhoutum in Brabantia. Codex ille, ut notatum est in apographo, Secunda pars diversarum legendarum inscribitur. Titulus vero hic Vitæ præfigitur: Vita S. Stephani regis Hungariæ, auctore Carthuitio episcopo. Inter Ms. exemplar et editionem Cracoviensem nulla notabilis est diversitas, nisi quod præfatio adjuncta sit in edita Vita, quemadmodum etiam apud Surium, omissa vero sit in Ms. Reliqua passim consonant, si excipiamus menda quædam leviora, quibus non caret manuscriptum, nec editio ipsa: sed clarum est, menda illa in manuscriptum irrepsisse negligentia transcribentium; prout partim ex ipso Ms., partim incuria correctorum quædam satis aperta in Vita impressa leguntur. Itaque hanc antiquam editionem sic recudam, ut eam ubique collaturus sim cum exemplari Ms. et diversas lectiones annotaturus. Ad editionem Surii item respiciam; verum, cum verba ubique mutata sint, eas solum notabo diversitates, quæ sunt alicujus momenti.

17 Alia quædam S. Stephani Vita Ms., si tamen Vita vocari debet, Majoribus nostris transmissa est ex codice Mellicensi: Codex ille grandis est ex membrana, continetque Sanctos a Kalendis Julii ad Kalendas Septembris, uti invenio notatum. Titulus huic scripto, quod anonymi est et ignoti auctoris, talis præfigitur: Residua de sancto Stephano rege. Videntur hæc verba designare Vitam aliquam imperfectam, aut appendicem aliquam: et sane, licet natales Sancti cum gestis quibusdam, mors, sepultura, et secuta corporis elevatio referantur ordine suo, tam multa tamen omissa sunt gesta, ut Vita quidem vocari possit, sed jejuna admodum et imperfecta. Porro certum videtur, hoc Vitæ compendium visum esse a Carthuitio, cum varia utrobique referantur eodem modo verbisque subinde iisdem, cumque verisimile non sit Vitam Carthuitianam ab alterius auctore visam, ut mox probabo. Itaque existimo hanc Vitam brevioris primo fuisse conscriptam, at nimis jejunam apparuisse, ideoque a rege Colomanno rogatum Carthuitium, ut eandem uberius conscriberet. Ratio hujus conjecturæ est, quod in Vita breviori omissa sint varia facta certissima et relatu digna, quæ scriptor illius saltem breviter retulisset, si vidisset Carthuitii Vitam. Talia sunt bellum a Conrado imperatore illatum, filius Emericus, pleræque fundationes, multaque alia, quorum veritas per decursum

Vita edita a Surio n. ut ait stylo; editio prior et exemplar Ms.:

E

alia Vita brevior, quæ Carthuitio videtur præfuisse.

F

A cursum probabitur. Non existimo igitur me operæ pretium facturum, si scriptum hoc ederem: nam illius auctor ea solum cognovisse videtur, quæ servata fuerant in hominum memoria, uti ait in præfatione: Quia, quod a fidelibus auditu didicit, recitat. Ubi vero habebit aliquid, quo vel Carthutius illustrari poterit, aut facta in Commentario hoc referenda elucidari, illud ex ipso Ms. apographo ad locum suum transferam.

Alii scriptores, qui egerunt de S. Stephano,

18 De S. Stephano quædam breviter commemorarunt Ditmarus, Hermannus Contractus, Marianus Scotus, Ademarus Chabannensis, alique sæculi XI scriptores suis locis laudandi. De eodem pari brevitate pauca narrarunt, Sigebertus, atque alii, qui sæculo XII et XIII floruerunt. Verum præter laudatos ante biographos nullus mihi innotuit, qui ante sæculum XV res ejus gestas ex professo conscripsit. Sæculum vero XV tres produxit rerum Hungaricarum Scriptores, qui de gestis S. Stephani uberius disputarunt. Hi sunt Antonius Bonfinius, Joannes Thuroczius, vel de Thurocz, et Petrus Ranzanus, qui omnes claruerunt regnante Matthia Corvino sub finem sæculi XV. Bonfinius fuse laudatur apud Davidem Czuittingerum in Specimine Hungariæ litteratæ pag. 80 et sequentibus. Dicitur ibi natione Italus natusque Asculi in Piceno, sed versatus in aula Matthiæ regis Hungarorum. Scripsit varia stylo satis eleganti; at solæ huc faciunt Decades rerum Hungaricarum, in quarum secunda lib. I gesta S. Stephani fuse enarravit. Thuroczius vero scripsit Chronicam Hungarorum, in qua cap. XXVII et seqq. breviter ejusdem Sancti præcipua gesta memorat, multa tamen prætermittens, ut jam ante insinuavi. De hoc scriptore, qui Hungarus natione fuit, latius agit laudatus Czuittingerus a pag. 392. Ranzanus patria fuit Siculus Panormitanus, atque ex Ordine Prædicatorum evectus ad episcopatum Lucerinum in regno Neapolitano; ac demum a Ferdinando rege Neapolitano orator missus ad Matthiam regem Hungariæ. Scripsit hic auctor varia, et de S. Stephano non pauca narravit in Epitome rerum Hungaricarum, edita inter Scriptores rerum Hungaricarum post Chronicam laudati mox Thuroczii. De Ranzano Czuittingerus pag. 311, et fusius Jacobus Echardus in Bibliotheca scriptorum Ordinis Prædicatorum tom. I pag. 876.

inter quos cum delectu adhibendi Bonfinius, Thuroczius et Ranzanus.

19 Porro ex tribus memoratis scriptoribus diligentissimus certe fuit Bonfinius, idque indubitanter affirmo, non modo quia duobus aliis plura enarravit, sed maxime quia ab eo fere nihil de Stephano aut filio ipsius Emerico relatum reperio, quin id etiam assignare possim in monumentis antiquioribus. Hinc patet, eum longe abfuisse a factis confingendis: attamen non æque alienus fuisse videtur a conjecturis; atque ex ea causa oritur, ut subinde factorum adjuncta stylo liberiori fuerit prosecutus, quemadmodum per decursum ostendam. Quod spectat ad Thuroczium et Ranzanum, fontes ex quibus hi hauserunt, non ita semper detegere potui: nec ætas ipsius multum auctoritatis tribuere potest. In chronotaxi vero omnes illi tres minime sunt accurati. Hac de causa horum scriptorum asserta sic allegabimus, ut simul examinaturi simus, quam recte congruant cum antiquioribus monumentis, quamque aliunde certa videantur aut probabilia. Nam certum est, hosce subinde a vero aberrasse; sed non omnia idcirco repudianda sunt, cum multa etiam vera narraverint. Præter hos consulemus

etiam historicos Bohemos, Polonos, Germanos, aliarumque nationum vicinarum, uti et varios neotericos, quos suis quosque locis laudabimus.

AUCTORE
J. S.

20 Præ ceteris vero frequenter memorandum et non raro refutandum veniet Opusculum nuperrime editum a scriptore heterodoxo sub hoc titulo: Initia religionis Christianæ inter Hungaros ecclesiæ Orientali adserta. Auctor est Godofredus Schwartz, qui anno 1740 dictum Opusculum imprimendum curavit Hallæ in Saxonia. Rationem instituti sui cap. I reddit hisce verbis: Cum de initiis religionis Christianæ inter Hungaros disserere nobis sit constitutum, testimonia et exempla omnia omittimus, in quibus non obscura quidem sinceri cultus divini vestigia obvium est animadvertere, quæ tamen de Hungaris accipi non possunt; verum ad gentes earum regionum, quas ambitu suo Hungaria olim complectebatur, sunt referenda. Sed nec, quo loco apud Hunnos antiquos atque Avares, quos majoribus Hungarorum plerique omnes nostratium accensent, res Christiana sita fuit, in præsentī dispiciemus. Id quidem ad liquidum ostenditur, Hunnos veteres cælestis veritatis luce non prorsus orbos, Avares largo illius jubare fuisse perfusos. Quidquid vero de utrisque sit, Hungari tamen, cum seculo a Christo nato IX in Europa inclaruissent, ejusque fines funestis passim claudibus perculissent, idola et profanos barbarorum ritus coluerunt, a Christi Evangelique Christiani doctrina longe alienissimi.

Godofredi Schwartz Opusculum de Initiis religionis Christianæ in Hungaria,

21 Seculo demum X atque XI tota gens, abjecta superstitione, desertisque delubris avilis, ad verum Deum conversa inque gremium Christianæ Ecclesiæ divino munere collecta est. Et de hoc solemni ac publico Hungarorum ad Christum transitu agere instituimus: non ut longo omnia ordine enarremus, quæ per vices gesta sunt, donec aspera gens disciplinam Christianam patienter ferret: id maxime operam dabimus, ut genuina ejus initia proferamus, eademque ecclesiæ Orientali adserta, a dubiis et fabulosis narrationibus repurgemus. Laudandum sane esset scriptoris institutum, si solo veri studio ducere-
tur Schwartzius, si modeste alios corrigere niteretur, et sua solide probare. Imo, mea quidem sententia, Opusculum ejus utilissimum esset, si tot veritates e tenebris eruisset, quot errores illi
immerire in toto Opusculo possum, quæ erroribus careant aut certe ineptis ratiociniis. Verum nec studium veritatis, nec modestiam ullam in toto Opusculo invenio, nec novæ veritatis quidquam erutum; sed multa temere asserta, nihil solide probatum, nisi pauca quædam ex aliis scriptoribus desumpta. Patebunt hæc ex dicendis, ubi dicta ipsius erunt refutanda. Hæc lectorem monere volui, quia ex sola Opusculi lectione non ita patescunt, quam ex collatione cum ipsis monumentis. Nunc cum Hungarorum conversio S. Stephani laboribus maxime debeat, cumque fides Christiana nec in Hungaria, nec apud nationem Hungaricam, satis firmas umquam radices egerit ante ipsius tempora; et fidei in iis provinciis vicissitudines, et Hungarorum originem censui investigandas, ut ex iis magis pateat, quantum Ecclesiæ utilitatem attulerit Sanctus sua suorumque conversione.

in quo multa temere asseruntur sine idonea probatione.

AUCTORE
J. S.

§ III. De prædicatione fidei in hodierna Hungaria, variisque ejus vicissitudinibus per varias incursiones barbarorum, qui eam occuparunt usque ad Hungarorum adventum.

Fides Christiana in Pannonia aliisque hodiernae Hungariae partibus.

Nullum cuiquam suboriri potest dubium, quin fides Christiana in Pannonia, vicinisque provinciis, quæ hodiernum Hungariæ regnum constituunt, prædicata fuerit primis Ecclesiæ sæculis, priusquam Hunni veteres in Daciam ac Pannoniam sese effunderent, atque illas provincias occuparent. Hinc variè recensentur episcopatus antiqui in utraque Pannonia, quorum metropoles fuere Sirmium, urbs Pannoniæ inferioris ad Savum sita, seu in hodierna Slavonia, excisa sæculo v per Attilam Hunnorum regem; et Laureacum seu Lauriacum itidem excisum, quod situm erat in Norico Ripensi, vel in hodierna Austria, collocaturque passim a geographis ad Danubium, ubi fluvium Anisum vel Anasum * recipit. Verum religio Christiana in Pannonia multum passa est per incursiones barbarorum, qui eas provincias frequenter vastarunt, atque occuparunt.

* Ens

quæ a variis barbaris per vices occupatae variè habuerunt nomina.

23 Porro, uti varia gentes per vices in Pannonia consederunt, ita nomen regionis variis vicibus mutatum est. Observavit eas variationes Marcus Hansizius Societatis nostræ in Germania sacra tom. I, easque commemorat pag. 6 breviter in hunc modum: Pannoniam ut gentes innumeræ per vices, Hunni, Gothi, Gepidæ, Langobardi, et rursum Hunni Avars dicti, cum Slavini; dein Maravi, ac postremum Hungari discerpserunt; ita jam HUNNIA, jam AVARIA, aliquando et MARAVIA MAGNA, ac demum HUNGARIA nomen obtinuit. Non quidem iisdem terminis circumscribitur Hungaria, quibus olim circumscripta erat Pannonia, cum nec totam Pannoniam includat cis Danubium, et

C contra trans Danubium partem Daciæ et provinciam Jazygum Metanastarum complectatur; attamen magna Hungariæ pars olim erat Pannoniæ pars major.

L's est, an Hunni et Hungari idem sit populus: antiquæ Hunnorum sedes in Scythia,

24 Dubitant eruditi, an Hunni et Hungari idem sit populus, an diversus. Alii volunt gentes esse diversas; alii eandem esse gentem, iisdemque majoribus ortam; sed cujus variis temporibus pars quædam sedibus suis egressa, novas in Europa habitationes quæsiwerit, atque in Pannonia vicinisque regionibus consederit. Origines Hungaricas sub finem sæculi præcedentis descripsit Franciscus Foris Otokocsi, qui Hunnos inter et Hungaros non distinguit, sed triplicem ejusdem gentis adventum in Pannoniam memorat. Laudatus scriptor de antiquis Hunnorum sedibus hæc compendio tradit cap. III num. 2: Hunni proxime ante suum in Europam adventum, sedes ultra Tanaim et Mæotidem in Asia Scythia, procul ad recessus Aquilonares habuere; quibusdam eorum ex adverso, usque ad Caucasum et Caspium mare extensis: sic tamen, ut, tamquam natio tunc late diffusa et populosissima, non paucos ex suis fratribus ejusdem propaginis et linguæ, cis Tanaiam etiam haberet

in Scythia Europæa. Hæc probabiliter dicuntur: I) nam Ammianus, aliique scriptores veteres, quos citat, hisce satis consentiunt.

25 Deinde Otokocsius primam eorumdem migrationem, quam ex antiquis scriptoribus probat, hisce verbis subnectit: Hunni igitur Asiatici... pristinas suas sedes, una cum uxoribus, liberis et armentis deserere, melioremque habitandi locum in Europa quærere (illis sine dubio in patrio solo relictis, quibus placuit illic permanere) in animum sibi induxerunt. Quorum primus hunc in finem motus contigit circa annum Domini CCCLXX. Hinc, ut subdit, victis, sibi que additis Alanis vicinis, una cum Budinis seu Sclavis, pulsisque Gothis, aliisque populis interjectis, circa annum 400 Daciam et Pannoniam penitus occuparunt. Porro quantam hæc irruptio Hunnorum aliorumque barbarorum, quos partim sedibus suis Hunni expulerant, partim exemplo excitaverant, Christianæ fidei cladem attulerit, breviter declarat S. Hieronymus, in Epitaphio Nepotiani, scripto anno 396, in quo habet sequentia: Horret animus temporum nostrorum ruinas persequi. Viginti et eo amplius anni sunt, quod inter Constantinopolim et Alpes Julias quotidie Romanus sanguis effunditur. Scythiam (Europæam ad Pontum Euæinum,) Thraciam, Macedoniam, Dardaniam, Daciam, Thessalonicam, Achaiam, Epiros, Dalmatiam, cunctasque Pannonias, Gothus, Sarmata, Quadus, Alanus, Hunni, Wandal, Marcomanni vastant, trahunt, rapiunt. Quot matronæ, quot virgines Dei, et ingenua nobiliaque corpora his belluis fuere ludibrio? Capti episcopi, interfecti presbyteri, et diversorum officia clericorum. Subversæ ecclesiæ, ad altaria Christi stabulati equi, martyrum effossæ reliquiæ. Ubique luctus, ubique gemitus, et plurima mortis imago. Ita Hieronymus.

quas deferentes, circa annum 400 Pannonias occuparunt magno Christianæ fidei damno,

26 Verumtamen non prorsus extinctam fuisse religionem Catholicam sub Hunnorum imperio; sed potius Hunnos non paucos ad fidem conversos, aliunde habemus compertum. Docet id ipse S. Hieronymus in Epistola ad Lætam his verbis: Deposuit pharetras Armenius, Hunni discunt Psalterium, Scythiæ frigora fervent calore fidei: Getarum rutilus et flavus exercitus ecclesiarum circumfert tentoria; et ideo forsitan contra nos æqua pugnant acie, quia pari religione confidunt. Hæc S. Hieronymus circa annum 398. Orosius etiam ejusdem temporis scriptor lib. VII cap. XL Hunnorum non paucorum conversionem insinuat hoc modo: Quamquam si ob hoc solum barbari Romani finibus immissi forent, quod vulgo per Orientem et Occidentem ecclesiæ Christi Hunnis, Suevis, Vandalis et Burgundionibus, diversisque et innumeris credentium populis replentur, laudanda et attollenda Dei misericordia videretur. Alia de Hunnorum quorundam conversione testimonia prætermitto.

quam tamen non penitus extinxerunt in Pannonia et Dacia,

27 Porro, etiamsi Hunni ingentem terrorem et vastitatem, sub Attila præsertim duce, præcipuis Europæ regnis intulerint, non diuturnum tamen in Pannonia habuerunt imperium: nam mortuo Attila anno 453, ut vult Pagius ex Casiodoro, aut anno 454, ut scribunt alii, filii ejus inter se digladiantes brevi imperium amiserunt. Otokocsius ex variis scriptoribus rem narrat hoc modo: Verum paulatim dehinc, ob contentiones et divisos Hunnorum animos, Gepidæ et Gothi in partibus Daciæ et in Pannonia, partim

Hunnos expulerunt eodem sæculo Gothi et Gepidæ,

A tim armis, partim ex favore Romanorum, superiores ad tempus evaserunt; ita ut Gepidæ magnam Daciæ partem . . . pro se vendicarent; Gothi autem . . . Pannoniam occuparent, relictis interim ubique veteribus incolis, imo et Hunnis (sine dubio,) qui subditorum instar sese Gepidis et Gothis subjicerent. Hunni autem militiæ et armis addicti partim Romanis se Græcis adjunxerunt, et quidem multi; partim in Scythiam minorem (sitam nempe intra Borysthenem et Tauricam Chersonesum) partim etiam, aliqui eorum . . . usque ad initiales oras Scythiæ Asiaticæ in ulteriorem Mæotidis ripam sunt reversi, . . . partim in Illyricum se contulerunt; partim etiam manserunt in ipsa parte Hungariæ meridionali, in Dacia Ripensi, ut loquitur Jordanes; qui . . . fatetur Hernacum, juniorem Attilæ filium cum suis in extremo minoris Scythiæ sedes delegisse; Emnedzur autem et Ultzindur consanguineos ejus in Dacia Ripensi, videlicet juxta Temesum et Danubium, ubi hodiernus comitatus Temesvariensis, usque ad Valachiam, et quidem ab anno 471 sub ducibus nationis Bulgaricæ, ut adjungit.

qui Ariani erant, et minus infensi Catholicis. Hos rursum magis vexarunt Longobardi. Avari,

B 28 Minus turbatæ, sed non multo feliciores fuerunt res Christianorum sub Gothis in Pannonia, et Gepidis in Dacia; nam populi illi Ariana hæresi erant infecti, sic tamen, ut non videantur persecuti esse Catholicos. Verum quailsicumque illa quies non fuit admodum diuturna: nam Longobardi circa annum 527, ut habet Pagius, ingressi sunt Pannoniam, eamque tenuerunt annis quadraginta duobus, teste Paulo Diacono de Gestis Longobardorum lib. II cap. VII. Cum autem Longobardi pagani essent, dubitari non potest, quin Christiana religio multum sit passa, ipsis ibidem imperium tenentibus. Porro dum Longobardi residebant in Pannonia, ingens rursum Hunnorum, qui se Avaros vocarunt, multitudo ex Scythia Asiatica Daciam versus progressa est. Docet hæc Evagrius lib. V cap. I his verbis: Sunt autem Avari Scytharum gens in plaustris degentium, qui campos ultra Caucasum sitos incolebant. Hi cum a Turcis finitimis suis gravi detrimento affecti essent, relictis sedibus suis, universi cum uxoribus ac liberis ad Bosphorum venerunt. Deinde relictis littoribus Euxini Ponti, ubi multæ quidem barbaræ habitant gentes, . . . ulterius progressi sunt cum omnibus barbaris, qui in itinere occurrerunt, depugnantes. Tandem vero, cum ad ripas Danubii pervenissent, legatos ad Justinum (Juniorem) miserunt. Theophylactus Simocatta lib. VII cap. VIII hanc Avarorum migrationem sub Justiniano contigisse docet, asseritque non veros fuisse Avaros, sed nomen illud fraudulenter ab ipsis assumptum. Porro hosce Avaros vel Avaros, quos multi scriptores revera Hunnos vel Chunos nominarunt, eandem esse nationem cum antiquis Hunnis, passim censent eruditi, multisque probat Otrokocius cap. V, ubi et varia Hunnorum nomina recenset.

Hunnica natio, item pagani successerunt Longobardis;

C 29 Hi autem Hunno-Avari, quibus non pauci ex prioribus Hunnis se adjunxerant, Pannoniam facile occuparunt, cedentibus Longobardis, qui properabant in Italiam. Audi Paulum Diaconum lib. II cap. VII: Tunc Alboin (Longobardorum rex) sedes proprias, hoc est Pannoniam, amicis suis Hunnis contribuit, eo scilicet ordine, ut si quo tempore Longobardis necesse esset reverti, sua rursus arva repeterent. Hanc migrationem Longobardorum in Italiam,

ubi stabiles sibi sedes fixerunt, contigisse ait, cum jam a Domini Incarnatione anni quingenti sexaginta octo essent evoluti, nec opus est ad propositum nostrum hanc epocham studiosius discutere. Hunni deinde longo tempore rerum potiti sunt in Pannonia, et vicinis quibusdam regionibus, multaque cum vicinis suis bella gesserunt, victores plerumque, et gentiles usque ad imperium Caroli Magni, qui et Hunnos domuit, et fidem Christianam apud populum sibi subiectum prædicandam curavit.

30 Hunni Carolum Magnum anno 788, ut ibidem narrat Pagius num. 7, priores lacerarent, exercitum ducendo in Bavariam contra Francos, atque alium in ditionem Foro-Juliensem; sed victi retrocedere coacti sunt. Vicem retulit Carolus anno 791 invadendo hodiernam Austriam, quam possidebant usque ad Anisum flumen, quemadmodum ostendit ex Eginhardo Pagius ad annum 791 num. 3. Finem belli Hunnici Pagius affigit anno 799. Illud bellum Eginhardus in Vita Caroli descripsit hoc modo: Maximum omnium, quæ ab illo (Carolo) gesta sunt, bellorum, præter Saxonicum, huic bello successit, illud videlicet, quod contra E Avaros sive Hunos susceptum est: quod ille et animosius quam cetera, et longe majori apparatu administravit. Unam tamen per se in Pannoniam (nam hanc provinciam ea gens tunc incolebat) expeditionem fecit; ceteras filio suo Pippino ac præfectis provinciarum, comitibus etiam atque legatis perficiendas commisit. Quod cum ab his strenuissime fuisset administratum, octavo tandem anno completum est. Quot prælia in eo gesta, quantum sanguinis effusum sit, testatur vacua omni habitatore Pannonia, et locus, in qua regia Cagani * erat, ita desertus, ut ne vestigium quidem in eo humanæ habitationis appareat. Tota in hoc bello Hunnorum nobilitas periit, tota gloria decedit, omnis pecunia, et congesti ex longo tempore thesauri direpti sunt etc.

AUCTOR:
J. S.

Hunno-Avari devicti et fere deleti a Carolo Magno,

31 Clades Hunnorum reliquiis eorumdem saluti fuit, cum non pauci videantur fidem Christianam suscepisse: neque enim omnis natio sic deleta est, ut non superfuerint aliqui, quos fide Christiana instituendos curavit Carolus. Alcuinus epistola VII ad Carolum ei de subjectione et conversione Hunnorum gratulatur his verbis: Tuam tamen, o veritatis et salutis multorum amator, optimam voluntatem majore gloria et laude Christo remunerare placuit. Gentes populosque Hunnorum, antiqua feritate et fortitudine formidabiles, tuis suo honore militantibus subdidit sceptris; prævenienteque gratia colla diu superbissima sacræ fidei jugo devinxit, et cæcis ab antiquo tempore mentibus lumen veritatis infudit. Docet deinde, quo modo populus recenter conversus fidei principiis sit erudiendus. Plura de Hunnorum conversione, quæ Arnoni Salisburgensi archiepiscopo commissa est, refert Joannes Georgius ab Eckhart Rerum Francicarum lib. XXV num. 90. Laudatus scriptor lib. XXVII num. 28 hæc ad propositum nostrum memorat: Reversum imperatorem (anno 805) Aquisgrani, omnium Annalium consensu, caganus sive Hunnorum princeps, nomine Theodorus, Christianorum sacris addictus adiit, petiitque locum sibi ad incolendum dari inter Sabariam et Caruntum, quia propter Slavorum infestationem illi cum suis in pristinis sedibus tuto commorari non amplius liceret. Precibus ejus imperator annuit,

* i. e. Hunnorum regis

qui curavit superstitionibus prædicandam fidem Catholicam,

AUCTORE
J. S.

noctem, et muneratum dimisit. Theodorus vero rex ad suos delatus decessit. Unde novus caganus quemdam ex optimatibus suis ablegavit, qui peteret, ut sibi antiquus ille honor, quem cagani apud Hunnos habere consueverant, restitueretur. Assensus est imperator, et summam totius regni, juxta priscum eorum ritum caganum habere præcepit. Sabaria et Carnuntum oppida fuere Pannoniæ ab antiquis geographis memorata. Manserunt igitur Hunni in Pannonia, sed imperatori subjecti, et Christianis sacris addicti. Hinc multæ in Pannonia, seu hodierna Hungaria erectæ ecclesiæ.

quæ utcumque permansit sub Slavis Moravis, dein dominantibus usque ad Hungarorum adventum,

32 Deinde vero Slavi maximam illarum regionum partem occuparunt, magnamque vocarunt Moraviam. Attamen instaurata utcumque religio Christiana perdurasse videtur usque ad Hungarorum adventum, seu usque ad annum 889, quo passim collocatur ingressus Hungarorum, qui omnem Christianæ religionis cultum prorsus eliminarunt. Annalista Metensis apud Chesnium tom. III pag. 324 de eorum adventu sic scribit: Anno Dominicæ Incarnationis DCCCLXXXIX gens Hungarorum ferocissima et omni belua crudelior, retro ante seculis ideo inaudita, quia nec nominata, a Scythicis regnis, et a paludibus, quas Thanais sua refusione in immensa porrigit, egressa est. Descriptisque gentibus Scythicis, sic prosequitur: Ex supradictis igitur locis gens memorata a finitimis sibi populis, qui Pecinaci * vocantur, a propriis sedibus expulsa est, eo quod numero et virtute præstarent, et genitale, ut præmisimus, rus, exuberante multitudine, non sufficeret ad habitandum. Horum itaque violentia effugati, ad exquirendas, quas possent incolere terras, sedesque statuere, valedicentes patriæ, iter arripiunt. Et primo quidem Pannoniorum et Avarum solitudines pererrantes, venatu ac piscatione victum cotidianum quærant. Deinde Carantanorum, Marahensium, ac Bulgarorum fines crebris impulsionum infestationibus inrumpunt; perpaucos gladio, multa millia sagittis interimunt etc. In Chronico, sæculo XIII scripto, apud Menkenium tom. I Rerum Germanicarum pag. 11 eorumdem adventus sic memoratur: Hiis diebus gens Ungarorum ex Sicia (Scythia) ingressa in Pannoniam primitus venit, et ejectis inde Avaribus perpetualiter usque hodie permansit. Hisce alii hodie passim consentiunt.

queamprorsus exciderunt. Hunnorum vel Hungarorum tres migrationes in Hungariam.

33 Opera Hungarorum anno 893 usus est Arnulphus Germaniæ rex contra Zuendebaldum Moraviæ regem, quemadmodum varii tradunt historici, qui ideo invecti sunt in Arnulphum, quod sic ipsis viam aperuisset ad invadendas regiones vicinas, uti deinde fecerunt Hungari, qui non modo vicinas provincias, verum etiam Italiam, Germaniam ac Galliam ingenti terrore ac vastitate affecerunt. Ceterum tres diversas Hunnorum aut Hungarorum in hodiernam Hungariam irruptiones ostendere volui, quia historici Hungari eas olim non recte videntur distinxisse. Nam Bonfinius, Turoczius, alique ipsos secuti, duas tantum Hunnorum migrationes recensent, et secundam contigisse aiunt anno 744. Verum epocha illa, ut a vera longissime abest, sic cum dictis eorum non congruit: nam omnia, quæ de gestis eorum post ingressum narrant, ad finem sæculi IX, vel ad sæculum X sunt referenda, uti alii jam ostenderunt. Præterea quatuor tantum duces ante S. Stephanum numerant, quemadmodum in Sancti genealogia ostendam. At

illæ quatuor generationes non recte deducuntur ab anno 744 usque ad annum natalem S. Stephani, quem credunt annum 969, quemque nos circa annum 984 statuemus. At quatuor generationes recte ab anno 889 usque ad annum assignatum deducere possunt. Volui autem eodem opere utcumque exhibere vicissitudines religionis Christianæ in hodierna Hungaria, ut sic magis innotescat, quam miser ejus fuerit status. Nunc etiam investigare lubet, an Hunni, Hunno-Avares, et Hungari ex eadem regione et gente ortum duxerint.

§ IV. An iidem sint Hunni ac Hungari? varia eorumdem olim nomina.

Primo certum est, antiquos Hunnos, qui sub Attila maxime incluserunt sæculo V, non mansisse in Pannonia usque ad tempora S. Stephani, paucis forsitan exceptis, qui in parte Transilvaniæ dicuntur permansisse, et se Siculos nominarunt. Hi certe Siculi se illorum posteros gloriantur. Hinc etiam dicendum videtur, hodiernos Hungaros, saltem pro majori parte, illorum Hunnorum non esse posteros, sed, si ejusdem cum illis sint gentis, posteros esse illorum Hunnorum, qui in Scythia remanserant, cum primi illi in Europam discesserunt, aut illorum, qui eo deinde redierunt. Secundo certum apparet, Hunnos, qui Avari ab aliis fuere nominati, quique post diuturnum imperium a Carolo Magno fere fuerunt excisi, partim fuisse posteros primorum Hunnorum, partim posteros illorum, quos Var et Chunni nominatos fuisse ait Simocatta, antequam Scythia exirent. Id ergo solum investigandum est, an eadem fuerit gens Asiatica, a qua primo exiit colonia Hunnorum, secundo Hunno-Avarorum, ac demum tertio Hungarorum, qui nomen suum Hungariæ imposuerunt, eamque ad nostra usque tempora possederunt.

E Hunni antiqui non manserunt in Hungaria: sed disputatur, an Hungari ex eadem gente prodierint.

35 Joannes Georgius Eccardus Rerum Francicarum lib. XXXI num. 82 ostendere nititur, Hungaros gente diversos esse ab antiquis Hunnis, quos Slavicæ vel Sarmaticæ nationis fuisse existimat. Lubet virum eruditum audire disserentem, ut controversia magis elucidetur: Varia, inquit, de Hungarorum origine sententia est. Bonfinius et cæteri scriptores Hungarici eos cum Hunnis confundunt, cum tamen diversi admodum generis fuerint. Hunni Slavicæ vel Sarmaticæ nationis populi erant, Slavonicaque lingua utebantur. Priscus testis omni exceptione major est, qui legatus imperatoris Attilam ejusque aulam vidit, et testatur in ea duas tantum linguas usitatas fuisse, Gothicam et Hunnicam. Gothica est Germanica. Hunnica autem, nisi fuisset Slavonica vel Sarmatica, debuisset etiam tertia illic usurpari, cum Attila inter medias gentes Slavonicas tunc versaretur. Vellem ostendisset Eccardus, quo modo inter gentes Slavonicas habitaret Attila: non enim video Slavos eo usque jam tunc progressos fuisse, ut Pannoniam undique fere cingerent, quemadmodum postea fecerunt, quando in Illyricum, Moraviam, Bohemiam, atque in partem Pannoniæ, quæ hodie Slavonia dicitur, sese effuderunt. Ipse Eccardus de Origine Sclavorum et migrationibus agens lib. XI

F Eccardus vult Hunnos Slavicæ fuisse originis:

A num. 11 primos Slavorum versus Danubium motus contigisse putat eo fere tempore, quo Gothi Italiam occuparunt, id est, sub finem sæculi v, quando Attila dudum erat defunctus. Itaque primum illud argumentum nullo modo probat linguam Slavonicam usitatam fuisse in aula Attilæ; et ne quidem illud evinceret, etiamsi Slavi undique in vicinia Hungariæ tunc habitassent; nam et Græcis et Latinis vicinus fuit Attila, nec tamen eorum lingua in aula ipsius fuit usitata. Alia eorummenta mox subdit Eccardus in hunc modum: Ipsum nomen Hunnorum sive Conorum lingua Slavonica significat equites, eosque semper in equis egisse, non minus ac Tartaros eorum successores, ex veterum relationibus constat. Jornandes inferias Attilæ datas describens, ingentis strawæ, id est, commensationis meminit. *Strawa* autem Slavonicis gentibus adhuc consumptionem et convivium designat; uti Germanis *zehren* est consumere, edere et bibere, et *zehrung* consumptio, convivium etc. Quod spectat ad vocem strawa, illa non exponitur de convivio in annotatis ad Jornandem recusum inter Scriptores Italix tom. I pag. 216, nec dicitur vox Slavonica, sed Gothica, eaque significationis incertæ. Verum etsi vera essent, quæ hic dicuntur de significatione vocum Hunnorum et *Strawa*, quod peritis linguæ Slavonicæ dijudicandum relinquo, nihil tamen ex hisce apte concludi potest, tum quod antiqua idiomata pleraque vehementer sint mutata, tum quod aliquæ voces utrique genti potuerint postea esse communes, quas altera ab altera acceperit ex mutuo commercio. Sic Hispani non paucas habent voces Arabicas a Mauris mutuatas; nos Belgæ multas habemus, a Gallis et Latinis acceptas, etiamsi lingua Hispanica toto cælo differat ab Arabica; nec minus Belgica a Gallica et Latina. Idem observari potest in linguis aliis. Hæ igitur observationes non magis probant, linguam Slavonicam usitatam fuisse antiquis Hunnis, quam id evincit præcedens argumentum; atque ideo vim nullam habere possunt, quæ de lingua Hungarorum subdit Eccardus.

sed rationes ipsius id non evincunt.

B 36 Hungaros vero, inquit, dialecto uti, quæ cum una lingua Finnica convenit, Comenius primum observavit. Martinus Fogelius, philosophus et medicus olim Hamburgensis, inde occasionem sumpsit plurima vocabula Finnica et Hungarica conferendi, et utrorumque convenientiam ostendendi libello, qui in bibliotheca regia Hanoveræ adhuc manuscriptus latet. Ego ipse summo studio cum eadem Hungarica lingua contuli dialectos varias, Finnica, Estonica, Livonica, Lappica, Samoiedica et Ostiacica; inveni ubique harmoniam communem. Cum denique legissem in relatione, quam de itinere suo Persico Fabritius, Sueciæ olim regis ad Persas legatus, conscribi fecerat, non procul a Volga fluvio, jam ad Caspium æquor accedente, nationem inventam esse, quæ communia cum Finnis nomina numeralia haberet, et a Finno intelligi posset; in eam deveni opinionem, omnem Europæ et Asiæ Septentrionem a gente olim inhabitatam esse, quæ cum Finnica una aut certe cognata fuerit. Nomina fluviorum, quæ ex Finnica lingua pleraque exponi poterant, me in conjectura hac mea multum confirmarunt. Quæ hic disputat Eccardus de harmonia communi inter linguam Hungaricam et Finnica, periti utriusque linguæ forsitan non approbarent, nec communem illam harmoniam invenirent. Ego

Septembris Tomus I.

certe conferendo Orationem Dominicam in utraque lingua, nullam inveni utriusque similitudinem. Verum, etiamsi tanta revera esset similitudo linguæ Hungariæ et Finnicæ, quantam se reperisse dicit Eccardus, nihil hæc similitudo evinceret, ut jam monui: cum probatum non fuerit, antiquos Hunnos alia lingua usos fuisse, quam utuntur hodierni Hungari.

37 Ab his argumentis, quæ ad propositum videntur fere inutilia, ad alia transit Eccardus his verbis: Jornandes Rerum Getic. cap. v Hunnos ac Hungaris (lege Hungaros, aut ab Hungaris) distinguit, hosque, quos HUNUGAROS vocat, supra Chersonnesum Tauricam, Septentrionem versus, suo tempore habitasse prodit, atque ab ipsis pellium murinarum commercium venire dicit. Unde Siberiæ proximos fuisse conjicias. Geographus Ravennas lib. iv cap. 2. « Item, ait, juxta » mare Ponticum patria, quæ dicitur Onogaria *, » quam subtilius Libavius philosophus vicinam » paludis Mæotidis summitatis esse decernit, asserens multitudinem ex vicinantium locorum » habere, sed, ut barbarus mos est, insulæ eos » perfructu ». Hæc Jornandis et Ravennatis verba si conferas invicem, elucet, eos mare Ponticum sive paludem Mæoticam cum mari Caspio confudisse, atque ad mare Ponticum collocasse Hungaros, qui ad Caspium habitaverunt. Rubruckius certe, a Ludovico sancto Galliæ rege ad Tartaros missus, didicit ibi antiquam Hungariam tunc PASCATIR dictam, quæ hodie BASKIRIÆ nomine venit, et trans Volgam supra Caspium mare usque ad Siberiam extensa jacet. A Volga paulatim Tanai appropinquant, eoque superato, Tartariam minorem impleverunt. Hactenus Eccardus, cujus dicta expendam.

38 Primo Jornandes laudatus cap. v non distinguit Hunnos ab Hunugaris, ut clare ostendam: si igitur Hungari iidem sint cum Hunugaris, iidem quoque sunt cum Hunnis. Descripserat Jornandes ibidem partem Scythiæ Occidentalem a Danubio usque ad Pontum Euxinum, supra quem deinde Bulgaros locat, ac post Bulgaros pergit ad Hunnos his verbis: Hinc jam Hunni, quasi fortissimarum gentium fecundissimus cespes, in bifariam populorum rabiem pullularunt. Nam alii Aulziagri, alii Aviri nuncupantur (alia lectio habet, alii Altziagiri, alii Faviri nuncupantur) qui tamen sedes habent diversas. Juxta Chersonem Aulziagri, quo Asiæ bona avidus mercator importat, qui æstate campos pervagantur effusos, sedes habentes, prout armentorum invitaverint pabula, hyeme supra mare Ponticum se referentes. Hunugari autem hinc sunt noti, quia ab ipsis pellium murinarum venit commercium, quos (Hunugaros) tantorum virorum (Gothorum, de quibus mox pergit,) formidavit audacia. Ita Jornandes apud Muratorium tom. I Scriptorum Italix pag. 194: nec plura ibidem de Hunnis aut Hunugaris. Jam vero Hunugaros ibidem non distingui ab Hunnis breviter ostendo. Recenset ibi Jornandes varias gentes Scythicas, ac earum sedes assignat; at nullam assignat Hunugaris, si illi ab Hunnis sint diversi. Secundo postrema verba, quos tantorum virorum formidavit audacia, quæ referenda sunt ad Hunugaros, clare insinuant, eosdem illos esse cum Hunnis, quorum metu sedes suas mutarunt Gothi. Hunc Gothorum timorem refert ipse Jornandes cap. xxv, ubi, post relatos cap. xxiv Hunnorum primos motus et victorias de Ostrogothis, sic subjungit: Vesegothæ, id est, alii eorum (Ostrogothorum)

AUCTORE
J. S.

Aliæ ejus rationes ex Jornande et Geographo Ravennate et Rubruckio,

* Onogoria

at Jornandes Hunnos et Hunugaros non distinguit;

AUCTORE
J. S.

thorum) socii, et occidui soli cultores, metu parentum exterriti, quidnam de se propter gentem Hunnorum deliberarent, ambigebant; diuque cogitantes, tandem communi placito legatos ad Romaniam direxere ad Valentem imperatorem . . . , ut partem Thraciæ sive Mœsiæ si illis traderet ad colendum, ejus legibus viverent, ejusque imperiis subderentur. Id revera factum est, annuente Valente. Hunugaros igitur, quos Gothi timuerunt, eosdem cum Hunnis facit Jornandes.

nec ipse, nec alii,
Eccardi senten-
tiæ favent.

39 Geographus Ravennas asserit Onogoriam esse juxta mare Ponticum, aut potius ex Libanio vicinam esse summitati Mæotidis. Eodem fere loco Hunnos cum aliis collocavit Jornandes; at non erant angustis terminis circumscripti. Itaque si ex Onogoria illa venerunt Hungari, haud dubie fuerint ex gente Hunniaca. Vidit Eccardus scriptores illos sibi esse contrarios, si revera circa mare Ponticum habitaverint Hungari; ideoque eos longius in Orientem amandare cupit, dicitque Pontum Euxinum cum mari Caspio fuisse confusum. Verum id nullo modo verisimile est, nec consequitur ex dictis Rubruckii, qui Hunnos et Hungaros ex eadem regione Pascatis ortos voluit. Quippe, uti gens Hunnorum latissime extensa fuit, poterat ab utraque Volgæ parte habitare, sedesque inter Volgam et Tanaim habere. Si autem a Volga paulatim Tanai appropinquarunt, ut vult ipse Eccardus; non video cur Jornandes et Ravennas eos male collocent supra Pontum Euxinum, aut circa lacum Mæotidem. Annales Metenses hisce consonant: nam habent, Hungaros egressos esse a Scythicis regnis, et a paludibus, quas Tanais sua refusione in immensum porrigit. Itaque scriptores de Hunnorum et Hungarorum antiquis sedibus eodem fere modo loquuntur; utrosque alii magis, alii minus ad Septemtrionem et Orientem remouent. Nullum igitur argumentum Eccardi ob stare video, quo minus Hunnos et Hungaros ejusdem Scythicæ gentis colonias existimem, uti latissime ostendere conatus est Otrokocius.

Hunni et Hunga-
ri gens eadem
videntur, primo
quia ex eisdem
regionibus
egressi,

40 Non omnia quidem Otrokocii asserta mihi probantur, nec omnia ejus argumenta huc adducenda censeo; attamen ejus opinio mihi ob varias rationes sic probatur, ut omnino existimem, Hunnos et Hungaros eandem esse gentem, aut certe Hungaros Hunnicæ gentis partem esse, seu coloniam a reliquis Hunnis egressam. Ratio prima est, quia tum Hunni antiquiores tum recentiores Hungari ex eisdem fere Scythicæ regionibus venerunt ad Danubium. Hunnos ex regionibus trans Tanaim et paludem Mæoticam venisse testantur scriptores eorum motibus contemporanei. Ammianus lib. xxxi cap. ii sic habet: Hunnorum gens, monumentis veteribus leviter nota, ultra paludes Mæoticas glaciale Oceanum accolens, omnem modum feritatis excedit. Consentit S. Hieronymus in Epitaphio Fabiolæ sic scribens: Ecce subito discurrentibus nuntiis Oriens totus intremuit, ab ultima Mæotide inter glaciale Tanaim et Massagetarum immanes populos, ubi Caucasi rupibus feras gentes Alexandri claustra cohibent, erupisse Hunnorum examina, quæ perniciousis equis huc illucque volitantia, cædis pariter ac terroris cuncta complerent. Plures possent adjungi, sed hi duo mihi sufficiunt. Rhegino abbas Prumiensis, cum citatis ante Annalibus Metensibus, ex eadem regione venisse Hungaros testatur in Chronico ad annum 889 his verbis: Anno Dominicæ Incarnationis DCCCLXXXIX

gens Hungarorum ferocissima, et omni bellua crudelior, retro ante seculis ideo inaudita, quia nec nominata, a Scythicis regnis, et a paludibus, quas Tanais sua refusione in immensum porrigit, egressa est. Ex hisce liquet, eandem Scythicæ regionem inhabitatam fuisse ab Hunnis et Hungaris, priusquam migrarent in Pannoniam.

41 Una tamen in hisce Rheginonis verbis occurrat difficultas, nimirum cur dicat Hungaros ante ignotos fuisse: nam, cum, Hunnos non ignoraverit, videtur existimare Hungaros ab illis fuisse distinctos. Certe eo argumento utitur Schölebenius in Annalibus Carniolæ ad annum 889, ubi recitatis verbis hanc interponit observationem: Si non nominata vel audita prioribus seculis (gens Hungarorum,) igitur ab Hunnorum gente diversa. Respondeo Hunnos, qui in Europam transierant, non fuisse ignotos Latinis scriptoribus; at eosdem ignorare potuisse, tantam eorum multitudinem etiam tum superesse in Asia, ideoque scribere potuisse Rheginonem, Hungaros ante nec auditos nec nominatos; etiamsi post adventum Hungarorum revera credidisset, eos gentem esse Hunnicam. Sic Luitprandus in Historia lib. i cap. ii de Hungaris scribit: Hungarorum gens, cujus omnes pene nationes expertæ sunt sævitiam, . . . nobis omnibus tunc temporis habebatur ignota. Erat itaque ignota ante adventum gens Hungarorum, seu pars illa Hunnorum, quæ antiquas sedes necdum reliquerat, ignotaque fuerat multis sæculis in Europa, aut certe Latinis plerisque. At inde non consequitur, gentem illam ortam non esse ex Hunnis antiquis. Poterant quidem in ea opinione esse Rhegino, alique istius temporis scriptores, quia mores Hungarorum multum diversi erant a moribus Hunnorum illorum, qui in Pannonia et Dacia remanserant, moresque alios ac mitiorem agendi rationem paulatim assumpserant; at, si revera id illi opinati sint, quod mihi incertum apparet, eorum auctoritas prævalere non debet rationibus variis, quæ persuadent eandem esse gentem.

42 Altera ratio petitur ex moribus Hunnorum antiquorum, et primorum Hungarorum: nam hi similes admodum repræsentantur a scriptoribus cœvis. Ammianus loco indicato Hunnos non modo ut vagos describit, sed etiam ut ædificiis prorsus carentes; vagi item apud Rheginonem describuntur Scythæ, ex quibus Hungaros profectos dicit. Deinde utrique pellibus vestiti dicuntur; utrisque idem fere victus attribuitur, utrisque perpetuus equorum usus, eademque pugnandi ratio. Demum tanta est similitudo inter ea, quæ Ammianus de Hunnorum, et Rhegino de Hungarorum moribus referunt, ut facile eandem gentem agnoscas. Verum malim hæc apud ipsos legi, quam hic repetere sine necessitate, præsertim cum Hungari cum fide Christiana alios simul assumpserint mores. Tertia ratio ex nomine ipso desumi potest, eoque argumento maxime utitur Otrokocius, qui in origines omnium nominum inquirat, an satis feliciter, judicent alii. Nobis non est necesse etymologiam nominum Hunni vel Huni et Chuni ex radicibus Hebraicis incerto ratiocinio investigare, ut appareat vocem Hungari ab iis levi mutatione ortam esse, namque id vocum illarum similitudo ipsa innuit. Præterea jam ante Hunni varia habebant nomina, quibus apud antiquos appellabantur scriptores, atque aliqua magis vicina erant hodierno

Hungarorum

nec obstat, quod
aliqui dicant
Hungaros ante
fuisse ignotos:

secundo quia
eisdem olim fue-
runt moribus,
tertio quia si-
militudo nomi-
nis indicat:

A Hungarorum quam antiquo Hunnorum nomini. Sic Hunugari semel vocantur apud Jornandem, qui alias sæpius Hunnos vocat: Onogoria eorum regio dicitur ab anonymo Ravennate sæculi vii scriptore: Unnuguros inter Hunnos recenset Simocatta lib. vii cap. viii. Aliis quoque vicinis nominibus vocaverunt alii Hunnos, donec demum post ultimam migrationem Hungarorum nomen prævaluit.

et Hungari
etiam subinde
Hunni vocantur
a Græcis:

43 Verumtamen Hungari non tam constanter dicti fuere post ea tempora, ut non fuerint alia etiam nomina iisdem data. Pagiùs ad annum 896 de iis observat sequentia: Continuator iste (*Annalium Francorum Fuldensium apud Freherum tom. I pag. 55*) Hungaros, seu Ungaros, AVARES appellat (et Ungaros etiam:) quod mirum videri non debet; cum Avars, Turci, et Hungari Hunnicæ nationes essent; et easdem, quas ante Avars ad Danubium sedes occupant, Hungari incoluerint. Nicetas in lib. 2 modo Ungros, modo Παίονας, seu PANNONIOS a sedibus, quas habitant, Hungaros dicit: interdum HUNNOS, ut et Suidas, communi gentis nomine vocat. Videas hinc Græcos inter Hunnos et Hungaros non distinxisse, nam lib. iii ait Nicetas de Pannoniæ incolis: Pæones, qui et Hunni et Hungari appellantur. Suidas vero in *Lexico* vocem Οὔνοι explicat per vocem Οὔγγαροι, Latine Hunni, Hungari. Cum autem Græci propinquiores fuerint pristinis Hungarorum sedibus, illorum auctoritas prævalere deberet Germanis Scriptoribus, si hi revera fuissent in alia opinione.

ab iisdem etiam
frequenter Turci
vocati.

44 Hisce observatis, rursus audiamus Pagiùs, qui sic prosequitur: Hepidannus in *Annal.* ad annum DCCCLXXXIX Hungaros AGARENOS nuncupat, aitque: « In cujus (nempe Arnolphi Germaniæ regis) temporibus AGARENI in istas regiones primitus venerunt ». Sed non tantum AVARUM, postquam Pannoniam sibi subdidere, sed etiam TURCORUM appellatione Hungari ab Historicis designantur. Porphyrogenetus enim Turcas Patzinacitis et Rossiis confines facit, et in cap. xii libri de Administrando imperio dicit, Turcos habere ab Occidente Franciam, a Septemtrione Patzinacitas, seu Transilvanos, a Meridie magnam Moraviam, quam subegerint: Chrobatos (hodie Croatos) etiam ad montes versus finitimos esse. Constat autem hodieque Hungariam Transilvania, Croatia, Moravia, Russia terminari; Savo flumine a Croatia dividi. Hi termini mox examinabuntur. Audiamus interim reliqua: Luitprandus, inquit cap. 2 et viii eosdem nunc HUNGAROS nunc Turcos appellat. Zonaras in Leone Sapiente meminit TURCORUM ad Istrum, qui et UNGRI dicuntur: . . . et denique in Nicephoro Phoca TURCI, qui et UNGRI Thraciam vastasse dicuntur. Poterant addi Cedrenus, Curopalates, alique Græci, qui Hungaros vocarunt Turcos.

§ V. Duces Hungarorum ante S. Stephanum, eorumque gesta breviter perstricta: termini regni Hungarici eo tempore, et clades ab ipsis illatæ Christianis.

Scriptores rerum Hungaricarum sæculi xv, nimirum Bonfinius, Turoczius, Ranzanus, alique ipsos secuti, ab ingressu Hungarorum quatuor enumerant generationes ante S. Stephanum, quem volunt ab eorum ductore primario linea recta descendisse. Dux ille primarius fuit Arpad filius Almi. Arpadus autem inter filios habuit Zoltan; filius Zoltani fuit Toxus vel Toxun, ac demum Toxi filius fuit Geicha vel Geysa, pater S. Stephani. Hæ quatuor generationes satis congruunt cum tempore, quod inter primum Hungariæ ingressum et imperium S. Stephani statuitur: nam id centum circiter et decem annorum est. Genealogia hæc fere tota confirmari potest ex Constantino Porphyrogenito, qui eo tempore vivebat, multaque de Hungaris, quos Turcas vocat, memoravit in libro de Administrando imperio. Hic cap. xl quatuor enumerat Arpadi filios his verbis: Sciendum vero Arpadem magnum Turciæ principem filios genuisse quatuor, quorum primus Tarcatus, secundus Jelech, tertius Jutetzas, quartus Zaltas. Hic Zaltas haud dubie est Zoltan Hungarorum, de quo mox subdit laudatus scriptor: Quartus Zaltas filium habuit Taxin, eundem rursus procul dubio cum Toxo, quem Hungari tertium inter duces suos collocant. Porro vivebat Taxis, dum scribebat Constantinus, id est, paulo ante medium sæculi x, sed necdum erat dux Hungarorum: nam alium ejus temporis asserit ducem, ut mox observabo. Toxum tamen ducem fuisse asserunt Scriptores Hungarici passim, nec est, cur negemus ducem Hungarorum deinde factum; uti etiam constat filium ejus Geysam ducem fuisse, et S. Stephanum eidem successisse.

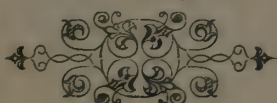
46 Porro hi S. Stephani progenitores non omnes videntur eandem auctoritatem habuisse apud Hungaros. Arpadus eorum princeps electus est, et quidem primus, priusquam Pannoniam ingredi statuerant Hungari. Narrat hæc laudatus Constantinus cap. xxxviii, aitque principem electum consilio et impulsu Chazarorum principis, quocum fæderati erant Hungari contra Patzinacitas, utriusque gentis inimicos. Hi autem Patzinacitæ bis Hungaros sedibus suis ejecerunt, easque occuparunt; primo quidem, priusquam principem elegerant, ex regionibus circa Tanaim et paludem Mæoticam, versus hodiernam Moldaviam et Transilvaniam; deinde vero ulterius in Hungariam, quam hactenus tenuerunt. Inter geminam hanc migrationem princeps Hungarorum electus est Arpadus, teste Constantino, nimirum dum illi Transilvaniam vicinasque Borystheni regiones implebant. Non lubet hic inquirere, an Patzinacitæ olim habitaverint in illa Moscoviæ Asiaticæ parte ad Oceanum fere Septemtrionalem, quæ etiamnum Peltzora dicitur; at constat eos fuisse semper ad Septemtrionem Hungarorum,

Progenitores
S. Stephani.

E

F

inter quos Arpadus abavus Stephani, qui post primam Hungarorum migrationem

AUCTORIS
J. S.

Hungarorum, quos Meridiem versus pepulerunt, quosque sic dividerunt, ut una eorum pars Persidem versus abierit, altera vero tandem in Hungariam pervenerit. Posset hic inquiri, an pars illa, quæ in Orientem recessit, Turcis hodiernis dederit originem; verum id hujus non est loci. Audiamus Constantinum prædicta narrantem: Turcarum * gens olim prope Chazariam habitabat, . . . et quidem tunc temporis non Turcæ, sed Sabartæasphali quadam de causa dicebantur: erantque gentes eorum septem, et principem vel indigenam vel alienigenam habuerunt numquam, sed erant inter ipsos boëbodi * quidam . . . Habitarunt autem cum Chazaris annos tres, omnibus eorum in bellis adjutores. Ex annis tribus cohabitationis collige, jam ante eo aliunde accessisse Hungaros.

* i. e. Hungarorum

* sic duces vocabant

eorum princeps est electus,

B

* Nieper

47 Mox migrationis ex eo loco causam sic refert: Bello autem inter Turcas et Patzinacitas, . . . exorto, Turcarum exercitus devictus fuit, atque in partes duas divisus; atque earum una quidem Orientem versus, patrem Persidis incoluit, . . . altera vero pars Occidentem versus sedes posuit cum boëbodo suo ac duce Lebedia in locis Atelcusu nuncupatis, quæ nunc Patzinacitarum gens incolit. Patzinacitæ quidem a Danubio per Moldaviam et Podoliam extendebant se late trans Borysthenem *, dum ea scribebat Constantinus, ut colligitur ex capite XVII, ubi regionem Patzinacitarum describit. Attamen vix crediderim totam eam regionem tunc occupasse Hungaros, sed solum partem Hungariæ hodiernæ magis vicinam, Transilvaniam nimirum, et fortasse partem Moldaviæ et vicinæ Podoliæ, aut etiam totum tractum usque ad Borysthenem. Quidquid sit, narrat mox post præcedentia Constantinus legatos paulo post missos esse a principe Chazarix ad Lebediam Hungarorum boëbodum, ut ille principatum gentis acceptaret. Recusavit principatum boëbodus ille, et alium assignavit boëbodum, hic Salmutzen vocatum, Latinis Al-mum, cui ejusve filio Arpado principatus dari posset. Electus præ patre fuit filius Arpadus, quem etiam, inquit, solenni Chazarorum more ac consuetudine in scuto erectum principem fecerunt. Et ante hunc Arpadum Turcæ principem alium nullum umquam habuerunt: ex cuius etiam posteris ad hunc usque diem princeps Turciæ constituitur. Hic primus Hungarorum princeps abavus fuit S. Stephani.

C

et cuius ductu expulsis Slavis Moravis, occuparunt Hungariam.

48 Electo hoc principe, post aliquot annos, uti prosequitur Constantinus, Turcas invadentes Patzinacitæ, eos cum principe Arpade persecuti sunt. Turcæ itaque profligati fugientes, et terram ad sedes collocandas quærentes, magnam Moraviam ingressi, incolas ejus expulerunt, ibique sedes suas posuerunt, tenentque etiam in hodiernum usque diem: et ex eo tempore bellum cum Patzinacitis Turcæ non habuerunt. Per Moraviam magnam non intelligit hodiernam Moraviam; sed Hungariam ipsam, aut certe majorem ejus partem, quam post cladem Avarorum occupaverunt Slavi, magnamque Moraviam vocabant. Rex Moraviæ tunc erat Zwentibaldus, alias Swantoplucus, et Constantino Sphendoplocus dictus, qui et Hungariam obtinebat Moraviæ nomine. Contra hunc advocati in auxilium fuere Hungari, uti conqueritur Luitprandus lib. I cap. V, quod illi hinc occasionem sumperint regiones illas invadendi, quemadmodum factum est post mortem Zwentibaldi, si Constantino Porphyrogenito credimus: nam is

cap. XLI, descripta prius Zwentibaldi potentia, D sic prosequitur: Post hujus autem Sphendoploci mortem, anno uno in pace exacto, orto deinde dissidio et bello civili (inter Zwentibaldi filios,) invadentes Turcæ, funditus eos exstirparunt, regionemque eorum occuparunt, quam in hodiernum usque diem incolunt: quæque supererat multitudo, dissipata confugit ad finitimas gentes. Hæc causa occupandi Hungariam non pugnat cum violentia a Patzinacitis illata, sed utraque concurrat, ut colligitur ex cap. XL, ubi narrat, Patzinacitas cum Bulgaris devastasse provincias Hungarorum, cum hi abiissent ad expeditionem bellicam, cum Arnulfo verosimiliter contra Zwentibaldum. Cum ergo reduces propriam regionem devastatam invenissent, invaserunt Hungariam, quam paulatim totam occuparunt.

49 Terminos regni Hungarici, uti et vicinarum gentium variis locis describit idem auctor Constantinus, qui eos nosse poterat et debebat. Verum cum multa repetat modo paululum diverso, dicta ejus diligenter expendenda sunt, et invicem conferenda. Terminos Hungarorum dat cap. XL his verbis: In hoc autem loco antiqua quædam monumenta supersunt; inter quæ Pons Traiani imperatoris ad initia Turciæ, et Belegrada, quæ trium dierum itinere ab ipso ponte distat, ubi turris est sancti ac magni Constantini imperatoris, et rursus ad cursum fluminis extat Sirmium, quod Belegrada abest duorum dierum itinere: inde magna Moravia baptismismo carens, quam Turcæ devastarunt, cuiusque princeps olim fuit Sphendoplocus. Atque hæc quidem juxta Istrum flumen monumenta sunt et cognomina. Ulteriora vero, quæ omnia Turcis habitantur, cognomina nunc habent a fluminibus transcurrentibus. Eorum primum Timeses est; alterum Tutes; tertium Moreses; quartum Crisus; quintum Titza. Fluvii hi sunt Hungariæ, ubi finitima est Transilvaniæ, in qua aliqui eorum oriuntur. At non memorat omnes Hungariæ fluvios.

Termini Hungarorum ad Orientem,

E

50 Gentes Hungaris confines latiori hoc modo enumerat: Confines autem Turcis sunt Orientem versus Bulgari; ubi eos Ister fluvius, qui et Danubius dicitur, separat. Hæc verba sic intelligenda existimo, ut velit Hungariam trans Danubium se extendisse in Orientem usque ad limites Occidentales Bulgariæ; sed limites hosce Bulgarum fuisse cis Danubium. Tales revera etiamnum sunt utriusque provinciæ limites: atque ita Bulgaria est ad Orientem Hungariæ, declinans tamen ad Austrum. Orientales item Hungariæ sunt Valachia et Transilvania: sed eas provincias tunc videntur inhabitasse Patzinacitæ, quos ad Septemtrionem collocat ob alias eorundem provincias magis Septemtrionales. Septemtrionem versus Patzinacitæ confines sunt Hungaris, ut prosequitur Constantinus. Verum, ut jam monui, sic illi erant ad Septemtrionem, ut simul partim ad Orientem se extenderent per Moldaviam certe et Bessarabiam, ubi Danubium attingebant. Asserit hoc ipse Constantinus cap. XLII his verbis: Ab inferioribus vero partibus Danubii ex opposito Distræ procurrit Patzinacia, eaque extenditur ad Sarcel usque, quod Chazarorum oppidum est; nimirum in Septemtrionem trans Borysthenem usque ad superiores partes fluminis Tanais, ubi collocat oppidum Sarcel.

ubi finitimi utrumque erant Bulgari, et Patzinacitæ, alias ad Septemtrionem locati:

F

51 Patzinacitas etiam fuisse in Transilvania, censent

A censent varii scriptores, qui per Patzinacitas intelligunt Transilvanos. Hungari vero scriptores aliquando sic loquuntur, acsi credidissent Transilvanam tempore S. Stephani fuisse ab Hungaris inhabitatam. Verum num. 60 et seqq. ostendam, fuisse principem aliquem Patzinacitarum, quem devicit Stephanus, et Transilvaniam tunc fuisse Patzinacitarum provinciam. Hungari igitur sedes habuerunt in Transilvania, postquam e provinciis magis Septentrionalibus pulsi erant, sed hisce sedibus rursum expulsi sunt, et firmas tandem in Hungaria sedes locarunt. Porro uti Patzinacitæ ex parte tantum erant Septentrionales Hungaris, sic poterat et alias gentes nominare ad Septentrionem, et præsertim Russos. Verum, quia solum scribebat ea, quæ filius scire debebat ad imperium administrandum, non attendit ad exactam omnino geographiam, nec momorat omnes gentes, sed eas maxime describit, quæ in bellis prodesse magis poterant aut obesse. Ad Occidentem Franci, inquit prædictus scriptor, ad Meridiem Chrobati; sub Francis comprehendens regnum Germaniæ seu Bavarix, ab ipsis fundatum, quod extendebatur usque ad limites Hungariæ, recteque collocatur ad ejus Occidentem.

B Croatia etiamnum jacet cum Bosnia et Servia ad Meridiem Hungariæ. Constantinus autem sub Croatis videtur hodiernam Bosniam comprehendere et forsitan partem Serviæ, nam cap. xxxi Croatis ingentes attribuit vires, et Belogradum etiam in eorum urbibus recenset. Croatæ hi erant Christiani, ut ibidem narrat; eratque eodem tempore alia Croatia magna non baptizata, in parte nimirum Poloniæ ad montes; at de hac non agitur. Hæc omnia satis ostendunt, Hungariam iisdem fere terminis eo tempore circumscriptam fuisse, quibus hodie circumscribitur Hungaria propria dicta: atque hoc ostendisse, sufficit ad propositum nostrum.

C multis cladibus Christianos afficiunt usque ad medium sæculi x, 52 Stabiliti Hungari eo, quo dictum est, modo in Hungaria religionem Christianam prorsus eliminarunt, et vicinis suis multa attulerunt in commoda et mala, quæ referuntur a variis scriptoribus. Anno 896 pacem iniere Hungari cum imperatore Græco, eaque occasione grave bellum intulerunt Bulgaris, a quibus tandem magna clade sunt repulsi. Anno 900 Italiam populati sunt, ac deinde magnam Bavarix partem, sacra omnia profanantes in Austria, uti habet Pagius ad illum annum num. 17, et 25. Rursus eosdem Italiam invasisse anno 902, vult Pagius num. 12. Anno 907 et sequentibus varias Germaniæ provincias misere vastarunt. Rhenum anno 917 transgressi, Alsatiā et Lotharingiam invaserunt. Quin et anno 924, teste Flodoardo in Chronico, non modo Italiam afflixerunt, sed etiam per Alpes penetrarunt in Galliam. Alias iterum clades Germaniæ et Galliæ intulerunt anno 925 et 926. Verum anno 934 ingenti clade affecti sunt ab Henrico Germaniæ rege; atque eodem anno Hungari Græcos vexare cœperunt, Constantinopolim usque excurrentes. Rursum anno 937 Germaniam et Galliam fere totam populati sunt usque ad Oceanum, ac per Italiam regressi sunt in Hungariam. Græcos anno 943 iterato aggressi, in illo fœdere, recesserunt. Anno 949 Galliam rursus per Italiam ingressi, multis affecere cladibus: uti et anno 954, cum redierunt per Alpes et Italiam. Hæc breviter indicata satis ostendunt, quantum terroris et cladis intulerint Germaniæ, Galliæ et Italiæ: nam, cum hactenus pagani essent, monasteria, eccle-

sias aliaque loca sancta incendebant ac destruebant, tamque vagabantur libere, acsi nullus resistere ausus fuisset.

53 Verumtamen eo tempore non videntur habuisse principem, cui omnes parere cogerentur. Colligitur id ex Constantino Porphyrogenito cap. xl, ubi de republica Hungarorum sic loquitur: Octo vero hæ Turcarum gentes principibus suis subjectæ non sunt, sed singulæ pro fluminibus, quibus distinguuntur, mutuo inter se contractu statuerunt, quamcumque partem bello infestari contigerit, ei communiter omni studio et cura suppetias ferre. Habent autem primum ducem exercitus principem e prosapia Arpadæ, cum quo duo alii gylas et carchan, qui iudicum vicem obtinent. Et habet unaquæque gens peculiarem principem; suntque gylas et carchan non nomina propria, sed dignitates. Itaque nullus in principatum totius gentis successisse videtur post Arpadum, antequam electus est Toxus ejus nepos et avus S. Stephani.

AUCTORE
J. S.

sub variis ducibus, principe tunc carentes.

§ VI. Si per baptismum aliquorum fuerit spes aliqua conversionis Hungarorum ante medium sæculi x; ea brevi concidit.

Si Græcis scriptoribus credimus, ante medium sæculi x Hungarorum aliqui fidem Christianam susceperunt. Audiamus de hisce Joannem Scylitzē Curopalātā in Historia per Gabium Latine reddita fol. 62: Non desistebant autem Turci (per quos designat Hungaros) in Romanorum (id est, Græcorum) regionem irrumperere, eamque depopulari, quoad Bolesodes ipsorum dux, quum decrevisset Christianorum fidem amplexari, ad Constantinopolim pervenit et baptizatus a Constantino imperatore suscipitur, patriciatus dignitate decoratus, ac multæ pecuniæ compos effectus, deinde domum reversus est. Paulo post item Gylas, ipse quoque Turcorum dux, Constantinopolim ingressus baptizatur, paribusque et ipse affectus muneribus et honoribus discessit. Assumpsit autem et secum adduxit monachum quemdam, Hierotheum nomine, qui habebatur religiosus ac pius, Turciæ episcopum a Theophylacto delectum, qui eo profectus, multos a barbaro errore ad religionem Christianorum traduxit. Verum Gylas in fide permansit, neque ipse in Romanos invadens, neque captos Christianos negligens, sed redemptos pretio curans in libertatem vindicabat. Bolesodes autem, violato fœdere divino, sæpe omnem exercitum in Romanos adduxit. Quod quum in Francos quoque facere decrevisset, captus ab Otone ipsorum rege in crucem actus est.

55 Eadem narrat Cedrenus in Historiarum compendio tom. II pag. 636 editionis Parisiensis. At ducem Hungarorum, quem Bolosudem vocat, ait simulasse se amplecti fidem Christianam: et regem Francorum, per quem designat regem Germaniæ, male Joannem nominat; cum Otho dicendus fuerit cum Curopalata. Zonaras quoque in Annalibus lib. xvi num. 21 eadem narravit hoc modo: Turci (Ungaros autem sic vocari supra diximus) alias Romanas provincias incursare

Duo Hungarorum duces baptizati Constantinopoli, ut fertur,

F

qui et Hierotheum episcopum duxisse dicuntur in Hungariam:

AUCTORE

J. S.

incursare soliti, ad tempus quieti fuerunt. Nam dux eorum Bologudes, et partis cujusdam princeps Gylas imperatorem convenerunt, amboque sacrosancto regenerationis lavacro initiati, et arcanis nostræ religionis imbuti, ac patricia dignitate ornati, onustique pecuniis in suas sedes redierunt, adducto pontifice, per quem multi ad Dei cognitionem pervenerunt. Ac Gylas quidem in fide permansit pacemque servavit. Alter, fœdere, quod cum Deo icerat, rupto, arma Romanis intulit; idemque contra Francos facere aggressus, captus est et in crucem actus. Sic ille, nomen episcopi Hungarorum silentio involvens.

illi non erant
supremi Hun-
garorum ducēs
sed alii,

56 De Bologude vel Bolosude notandum est, non fuisse eum ex posteris Arpadi, nec ducem Hungarorum, etiamsi dux vocetur a Græcis, sed tertium tantum dignitatis locum apud Hungaros obtinuisse. Constantinus imperator, qui scripsit circa tempus quo hæc facta dicuntur, cap. LX posteros Arpadi enumerat, et quosdam alios præcipuos Hungarorum, inter quos Bultzus est, quem cum Bologude eundem esse, multa persuadent. Erat hic Bultzus tertius dignitate in Hungarorum exercitu, seu eorum carchas. Accipe Constantini verba: Tebelesque (nepos Arpadi) moriens filium reliquit Termatzum, qui nuper in gratiam rediit cum Bultzo tertio principe et carcha Turciæ. Bultzus autem hic carchas filius est Cale carcha; estque CALE nomen proprium, cum CARCHAS sit dignitas; quem admodum et GYLAS, quæ tamen major est quam carchas. Principem, ut ante dixerat, non alium habebant eo tempore quam exercitus; isque erat Phalitzis nepos Arpadi, ac sibi adjunctos habebat gylam, cujus nomen non exprimit Constantinus, et carchan, qui Bultzus nominabatur. Itaque duo hi principes, qui vere aut fide baptizati dicuntur Constantinopoli tempore Constantini Porphyrogeniti, videntur fuisse dignitate et imperio secundus et tertius in exercitu Hungarorum. Quod ait Zonaras Gylam fuisse principem cujusdam partis, non convenit cum dictis Porphyrogeniti, qui bis repetit nomen id fuisse dignitatis, non proprium; idque imperator, ad quem illi venisse dicuntur, quique similia diligenter investigabat, rectius nosse poterat, quam alii scriptores citati, qui toto sæculo fuere posteriores.

et eorum con-
versio non videretur
fuisse sincera,
aut certe
effectum caruit.

57 Non quidem præfracte negaverim a duobus illis Hungarorum ducibus baptismum susceptum esse imperante Constantino Porphyrogenito. Verumtamen rationes infra allegandæ de re tota dubitare utcumque cogent. Si vero omnino credere velimus, baptizatos revera esse, major orietur dubitatio, an sincere fidem professi sint, an vero fraudulenter simulaverint. Poterant similia fictitæ facere, ut liberius Constantinopolim lustrarent, ipsique coram intuerentur, an illam invadendi nulla suppeteret facultas. Certe Bultzus non videtur sincere fidem amplexus, cum illam brevi post deseruerit, Græcosque omnibus viribus sæpe aggressus sit, teste Curopalata, licet patricia dignitate multa pecunia donatus abisset. An Gylas fidelior fuerit, æque dubito; cum exercitum pro officio suo sequi deberet. Asserunt quidem Græci illi toto sæculo posteriores, ipsum in fide permansisse: asserviunt idem, multos ab Hierotheo ad fidem conversos. Verum nullam Hierothei uspiam mentionem apud Hungaros, Germanos, aut ullos scriptores Latinos reperio, nulla uspiam exstant conversionis per

ipsum factæ, nulla episcopatus ipsius vestigia. D Quin potius omnia persuadent, Hungaros multis adhuc annis æque a fide Christiana alienos fuisse, quam antea fuerant. Quapropter vehementer suspicor, Hierotheum illum, si revera profectus sit in Hungariam atque episcopus Hungarorum ordinatus, nihil ibidem effecisse: nam si ipsius labore prima fidei Christianæ semina jacta essent in Hungaria, non tam ingrata fuisset posteritas, ut nomen ejus altissimo sive involvi silentio. Hæc mea est sententia, quæ pluribus per decursum firmabitur. At alia est Godofredi Schwartzii, aut certe aliam ipse lectoribus suis instillare voluit.

58 Scriptor ille ab hoc duorum principum baptismo totius Hungariæ conversionem repetit. Opinionem suam sic exponit. Gylas ille Constantinopoli conversus erat princeps Transilvaniæ, filiamque habuit Saroltam, quæ nupsit Geysæ patri S. Stephani. Per Saroltam igitur conversus est Geysa, ejusque opera, uti et filii ejus S. Stephani, fides per totam Hungariam promulgata. Itaque a conversione Gylæ repetenda est totius Hungariæ conversio, si lubet credere Schwartzio, qui multa fidenter affirmat, at nihil ex hisce probat idoneis rationibus vel auctoritatibus. Audiamus igitur primo, quam solide ostendat, Gylam fuisse ducem Transilvaniæ. Peccat primo ille scriptor, quia sine fundamento supponit, Gyulam Transilvaniæ principem, cujus filiam deinde Geysa duxisse dicitur, natione Hungarum fuisse: nam id ostendere debuerat, antequam probare conaretur, Gylam Hungarum, qui conversus fertur Constantinopoli, cum illo eundem esse. Clarum enim est, duos esse diversos, si alter sit Hungarus, alter nationis alterius. Deinde falso hoc supposito nixus, nihilo rectius ratiocinatur hoc modo: Res tota eo redit, inquit pag. 28, ut doceamus, quo sono Hungari suum Gyula pronuntiant. Tum observatis quibusdam de duplici G Hungarorum, ait pronuntiari DU-LA, ut dissyllabum, scribi vero GYULA: Atque hæc, inquit, de Hungarorum vocabulo, cui GYLAS Græcorum, quantum per rationem istorum scribendi licuit, prorsus respondet. Equidem id non video, cum Græci vocem non expresserint, sicuti illam scribunt Hungari, nec sicut illam pronuntiant. Latini scriptores, qui Gyulam vocarunt Iulum magis accesserunt ad modum pronuntiandi Hungarorum. Verum non opus de pronuntiatione disputare aut descriptione vocis, cum alia ad manum sint argumenta, quæ gratis assertam conjecturam prorsus evertunt. Primo Gylas, teste Constantino, qui tunc imperabat, cap. XLI, nomen est dignitatis, non proprium; at Gyula nomen est proprium. Itaque nomina illa debent esse diversa, nec Gylas significat principem Transilvaniæ, quam ne quidem possidebant Hungari, sed ducem exercitus supremo duci subordinatum.

Schwartzius
Gylam illum
male confudit
cum Gyula
principe Transilvaniæ,

59 Schwartzius interim sic pergit num. 31: Isque GYLAS Græcorum quin idem sit ac Gyula Hungarorum, dubitare nos non sinunt rationes partim chronologicæ, partim regionis, cujus dominium obtinebat, situs. Scriptoribus namque Hungaris perhibentibus, auspiciis suis Transilvaniam rexit, memoriamque nominis ad nostrum usque seculum retinuit Transilvaniæ caput Alba Julia, Hungaris dicta GYULA-FEJERVAR, id est, ALBA GYULÆ: et hinc circumjacens quoque regio, Albensis comitatus nomine insignis, Hungaris GYULA-FEJER-VARMEGYE audit...

rationes, quibus
id nititur probare,

AUCTORE
J. S.

A dit . . . Ex Transilvania igitur proximum Gyulæ duci in urbem Constantini iter patebat. Adde, præfecturæ ipsius fines imperium attigisse Constantinopolitanorum; quod Cedreni et Zonaræ verba, quibus pacem cum Romanis eum servasse, et ab omnibus incursionibus in fines Romanorum sibi * abstinuisse, testantur, satis superque docent. Unde, vel ipsa vicinitate Gyula permotus videtur, ut primum Græcis familiarior uteretur, sanioraque ab eis doctus, Constantinopolim deinde peteret. Calculus denique chronologicus, paulo post accuratius subducendus, ostendit Gyulam nostrum et Stephani patrem Geysam coætaneos fuisse, ut hic filiam istius uxorem ducere, Stephanumque ex eo conjugio suscipere potuerit. Hæc ille, *reducens mox chronotaxim ad annum circiter 950, et subiiciens*: Nullis igitur conjecturis operosis, nullis portentis, an fabulis, opus est, ad explicandum, unde Geysæ gentique ejus lux illa, beata affulsit, si Saroltam, quam paulo ante, vel paulo post Gyula sustulit, quam a paganismi erroribus resipuisset, ad hoc præcipue opus a Deo fuisse delectam, adfirmaverimus. Itaque pro

B S. Stephano ejusque patre Geysa, quorum maxime opera conversos Hungaros, hactenus creditum fuerat; Gyulam et Saroltam nobis obtrudit scriptor ille, ut Latinis doctoribus Græcum substituat Hierotheum.

manes sunt,
primo quia
Transilvania eo
tempore non
erat Hungaro-
rum.

60 Verum quam multa peccet Schwartzius in hisce, quæ suæ inventionis esse gloriatur num. 19, paucis patebit. Primo Gyula, qui Transilvaniæ præerat tempore Constantini Porphyrogeniti, non erat princeps Hungarus, sed Patzinacita: ita ut idem esse nequeat cum Gyla, qui Constantinopoli baptizatus est, aut Gylas hic fuerit Patzinacita, non Hungarus. Testis mihi est dignitate et litterarum ornamentis eminentissimus, uti ipse eum vocat Schwartzius num. 25, idemque coævus Constantinus imperator, qui Transilvaniam non obscure Patzinacitis attribuit. Audi eum cap. XXXVII, ubi ditionem Patzinacitarum describit: Et Patzinacia quidem universa in themata (id est provincias) octo dividitur, quæ magnos quoque principes totidem habet. Themata autem isthæc sunt. Primum est Ertem, secundum Tzur; tertium Gyla etc. Illud thema

C Gyla, Transilvaniam esse, varia indicant. Nam mox enumerantur quatuor provinciæ inter Borysthenem et Danubium sitæ, et quatuor illæ sic describuntur: Nimirum thema Giazichopon Bulgarie finitimum est (quia situm ad Danubium in Bessarabia et Moldavia) inferius thema Gylæ Turciæ proximum est; Charoboe thema Russiæ adjacet; Jabbdiertim vero thema conterminum est tributariis pagis Russiæ regionis, puta Ultinis, Derblenis, Lenzeninis, reliquisque Sclavis. Prima provincia finitima est Bulgarie adeoque ad Danubium, tertia Russiæ, nigræ videlicet; quarta etiam Russis et Slavis, ita ut hæc duæ fuerint in hodierna Podolia: itaque secunda provincia, Gyla dicta, quæ Turciæ, seu Hungariæ proxima erat, nullibi aptius inveniri potest quam in Transilvania: nam sic etiam intelligitur, cur, ut mox subdit, Patzinacia distaret a Turcia dierum quatuor itinere, videlicet propter maximos montes, quibus Transilvania includitur.

ut probatur va-
ria rationibus.

61 Hinc itaque rectius intelligitur, cur Alba Julia ab Hungaris dicatur Gyula - Fejervar, seu Alba Gyulæ, a provincia nimirum, cui nomen id olim fuit inditum, nisi ipsum nomen

Latinum Julia sic efferant Hungari, ut ex Julia formetur Gyula. Accipe et alium locum Constantini cap. XL, ubi sic habet: Locus autem, quem primitus Turcæ occupabant, a fluvio interlabente vocatur ETEL et CTZU, in quo nunc Patzinacitæ commorantur; a quibus sane pulsi Turcæ et profugientes, sedes posuerunt illic, ubi nunc habitant; nimirum in Hungaria. Quæ, obsecro, provincia Etel vel Atel, ut scribit cap. XXXVIII, dicta est, nisi Transilvania, ab Aluta nimirum fluvio, vulgo Alt dicto? Turcæ etiam Transilvaniam vocant Ertel, una tantum littera adjecta. Itaque Patzinacitæ tunc obtinebant Transilvaniam, qua Hungaros expulerant: idque congruum est ipsi Hungarorum traditioni et historiæ: nam aiunt majores suos aliquot annis consedissee in Transilvania, ac deinde in Hungariam venisse. Idem colligitur ex eo, quod non soli Hungari inhabitent Transilvaniam, quodque nomine distinguatur ab Hungaria propria: nam omnes incolas in adventu suo expulerunt, ditionemque suam vocarunt Hungariam; sed neutrum contigit in provinciis, quas Hungari deinde regno suo adjecerunt, inter quas numeranda est ipsa Transilvania, per S. Stephanum subjecta, ut suo loco videbimus. Curopalates etiam sic describit Patzinacitarum terras, ut Transilvania iis omnino sit includenda: Pazzinacarum, inquit fol. 116, natio Scythica est: incolunt autem loca ultra Istrum, a Boristhene fluvio ad Pannoniam pertinentes campos. Consonat Cedrenus his verbis pag. 775: Incolunt (Patzinacitæ) trans Istum planities a Borysthene fluvio ad Pannoniam usque porrectas. Suidas ad vocem Daci, ait Dacos suo tempore Patzinacitas vocatos fuisse, nimirum quia Daciam antiquam fere totam possidebant. Ex hisce patet, quam inania jactet Schwartzius, qui Gylam Hungarum in Transilvania quarit, eumque Hungariæ apostolum comminiscitur cum Sarolta filia atque episcopo Hierotheo, de quorum pro fide laboribus nulla uspiam apud Hungaros fuit mentio.

62 Quam id improbabile sit, docet Gyula istius Gyulæ filius, qui bellum movit S. Stephano, quod religionem Christianam in regno suo propagaret. Bellum illud Transilvanos inter et Hungaros certum est, victoque principe Transilvano, fides Christiana suscepta est in Transilvania, ut suo loco videbimus. Itaque religio Christiana ex Transilvania non penetravit in Hungariam, sed Stephanus eam Transilvaniæ primus intulit. Audiamus de hisce Schwartzium ipsum, qui num. 34 sic scribit: Duo his, quæ hactenus dicta sunt, opponi possunt. Primum, quod Gyula, Saroltæ frater, pagani erroribus, addictissimus, S. Stephano, cum universam gentem cognitione Christi imbuere conaretur, in primis adversatus sit, usque adeo ut sanctus Rex in avunculum, qui classicum prior cecinerat, exercitum ducere cogeretur. Sed, adspirante meliori causæ Deo, Gyula victus, provincia exutus, inque Hungariam cum tota familia abductus est; ex quo tempore Transilvania regno Hungariæ accessit. Ita Turoczius, Bonfinius, Ranzanus; uti et alii antiquiores. Respondet quidem Schwartzius, Gyulam filium a paterna pietate descivisse; sed id dicitur prorsus improbabilius, cum nullum pietatis patris Gyulæ adducat testem, nullum apostasiæ filii indicium, nullum fidei Christianæ in Transilvania eo tempore vestigium. Quomodo etiam cum opinione sua conciliabit hæc sua verba: Ex quo tempore

secundo quia
Transilvania
deinde conver-
sa per S. Stepha-
num.

Transilvania

AUCTORE
J. S.

Transilvania regno Hungariæ accessit? Vera hæc quidem; at pugnantia cum dictis Schwartzii. Si enim Transilvania non erat Hungarorum, Hungarus princeps non erat, qui eam obtinebat; Gylas igitur Hungarus princeps, qui Constantiniopoli baptizatus dicitur, non erat princeps Transilvaniæ, adeoque tota Schwartzii machina, hoc fundamento niæa, labatur necesse est.

Deinde conversio illa Hungarorum solo nittitur testimonio trium Græcorum.

63 Verum, inquiet aliquis, saltem Gylas Hungarus conversus est Constantinopoli, et secum duxit Hierotheum episcopum, per quem multi alii sunt conversi. Asserunt id quidem Zonaras, Curopalates et Cedrenus, pro quorum auctoritate ambitiose pugnat Schwartzius, quia non ignorabat illam Hungarorum conversionem, ipsumque Hierotheum episcopum, Hungaris scriptoribus, aliisque Latinis omnibus, prorsus esse incognitum, fateaturque num. 41 rem totam niti Græcorum tantum testimonio, trium videlicet jam dictorum, quibus non modo non suffragantur Latini, sed plane etiam repugnant, dum conversionem Hungarorum et serius collocant, et aliis attribuunt. Audiamus, quid pro indubitata illorum fide, ut eam vocat num. 35, afferat num. 41, ubi de iis agit miro verborum ambitu: Testes quidem ita comparatos, inquit, primo omnium evincendum, ut eorum fides jure sollicitari nequeat. Ac rei gestæ tametsi non interfuerunt, justo tamen longius non distabant, clari circa finem seculi xi, initiumque seculi xii. Accipe, lector, quam omnem in partem versatile sit hujus scriptoris ingenium. Ex proprio ipsius calculo hi Græci a facto, quod narrant, aberant annis præterpropter centum et quinquaginta, nec tamen distabant justo longius. At num. 3 Sigebertus, qui eodem cum prædictis vixit tempore, quique ibidem citatur de facto quinquaginta, ut minimum, annis posteriore, inter sequiores numeratur scriptores. Nolim hic defendere rejectam ibi Sigeberti sententiam. Verum id lubet inquirere, cur Sigebertus, quinquaginta annis propinquior, nimium distet a re gesta, si Græci tanto tempore remotiores non distabant justo longius? Unica, opinor, ratio est, quia narratio Sigeberti displicuit Schwartzio, placuit vero relatio Græcorum. At nulli viro cordato placebit, quod Schwartzius non hic modo, sed

B

ubique in Opusculo suo, scriptores sibi faventes supra meritum attollat, adversantes vero infra meritum deprimat.

C

quorum auctoritatem ambitiosius prædicat Schwartzius:

64 Pergit ille hoc modo: Deinde, quod scriptores istos inter se conferentibus continuo patebit, unum omnes monumentum vetus, rebusque descriptis æquale, in Annales suos transtulere; iisdem namque sententiis, imo iisdem fere verbis, utuntur. Et mihi quidem Zonaras auctorem primum simpliciter secutus, Cedrenus et Curopalates nomen Francorum, vel potius Germaniæ regis, sub quo Bulchu dux supplicium subiit, ex sua quisque opinione supplevisse videntur. Quo factum est, ut Cedrenus, privatus et monachus, veterum colicum lectioni ita unice affixus, ut in recentiorum temporum gestis hospes esset, suavem illum erraret errorem, JOANNEM dicens, quem OTTONEM vocare debuisset. At Scylitzes in luce hominum agens, curopalatis honore in aula imperatoria defunctus, unde et appellatio ei adhæsit, non æque ignorare poterat, quæ vel suo, vel non multo ante decurso tempore acta fuerunt. Hujusce monumenti auctorem, quem tres illos trivisse affirmavimus, circa Constantini tempora vixisse,

dubitare nos non sinunt, tam ducum in urbe D Constantini baptizatorum, quam adducti ad Hungaros Hierothei episcopi nomina; quæ certe sine litterarum præsidio seculi, et quod excurrit, ætatem non tulissent. Si vero tulerunt, rem divulgatam inque publicum omnibus notam, quæ nec seculi spatio in animis hominum obliterari potuit, fuisse necesse est. Si hæc justa est apologia, qua Græcorum illorum fides in tuto collocatur; facile narratiunculæ quælibet fidem obtinebunt, modo illarum scriptores nomina personarum expresserint: nam iisdem rationibus contendendi poterit, relationem ex antiquis monumentis haustam esse.

65 Annotationem adjunxit Schwartzius, hisce verbis conceptam: Existimant multi Cedrenum, Scylitzem et Zonaram alterum dicta alterius bona fide descripsisse. Id sane multo verisimilius est, quam omnes ex eodem hausisse monumento. Attamen non placet critico nostro hæc conjectura: Verum, inquit, an ejusdem homines ætatis, sine turpissima plagii nota, uno eodemque in loco ac pæne tempore, id facere potuerint, aut famæ suæ prorsus securi id facere sustinuerint, non facile mihi persuaserim. Quid enim obstat, quo minus omnes ex unis sua hauserint fontibus. Unde illa in narrando similitudo, aliqua tamen etiam, inque plurimis exstantior, dissimilitudo. Hæc quidem ille. At dubium non est, quin Cedrenus sua descriperit ex Scylitze, quem fere verbotenus imitatus est ab imperio Michaelis Curopalatae usque ad Isaacium Comnenum, teste Oudino de scriptoribus tom. II col. 1130, qui varios citat scriptores, inter quos Leo Alatinus de Georgiis et eorum scriptis pag. 334 de Cedreno sic loquitur: Opus e variis historiis, non sententiis solum, sed verbotenus consarcinatum absolvit: quæ si ab auctoribus repeterentur, nudus ipse æque ac cornicula illa remaneret. Nescio qua fronte, quæ exscriptis, pro suis divendidit, adeo ut vix unam alteramve periodum in tam vasto volumine Cedreni propriam ac legitimam reperias. Zonaram quoque ex Scylitze factum istud mutuatum esse admodum est verisimile, licet Zonaras verba illius minus sit mutuatus. Itaque nullo modo verisimile est, antiquum aliquod monumentum tribus istis scriptoribus præluxisse. Sola dissimilitudo in nominibus occurrit, eaque imputanda est eorum in describendo negligentia.

tres illi invicem verisimiliter descriperunt,

E

F

66 Verum etsi Curopalates, qui primus videtur hanc scripsisse historiam, scripturam aliquam habuisset antiquiorem, idque nobis constaret, an idcirco verbis ejus continuo fides adhibenda, silentibus scriptoribus omnibus antiquioribus, Græcis æque ac Latinis? An statim verum est censendum, quod in schedula qualibet scriptum reperitur? Potuit sane Curopalates schedulam aliquam invenire, in qua descriptus erat baptismus ducum Hungarorum, uti et missio Hierothei in Hungariam, indeque etiam vel aliunde discere apostasiam Bolosudis, et infelicem ipsius interitum. Supponamus ejusmodi schedulam ab ipso vel a Zonara repertam, an inde concludemus, omnia facta esse, prout illa tanto post tempore narravit Curopalates? Minime vero. Nam auctor ejusmodi scripturæ credere potuit, serio fieri, quæ fiebant scenice, primosque rumores de conversione quorundam Hungarorum temere in chartam conjicere; atque eo modo in errorem pertrahere scriptores incautos, qui post centum et triginta annos inventuri erant schedulam

nec ipsis fides in omnibus habenda,

AUCTOR
J. S.

A lam illam, temere exarata, antequam rei veritas discussa erat ac satis innotuerat. Sive ergo ex antiquiori monumento scripserint prædicti auctores, sive ex sola fama populari, remotiores sunt, quam ut fides adhibenda sit eorum dictis in facto, quod aliunde falsitatis maxime est suspectum, quodque ipsi sic narrant, ut pateat non fuisse exacte instructos de rei veritate, cum varios admisceant errores, quos paucis exiieo.

quia multos admiscuerunt errores,

67 Errant 1º, cum Bolesodem vocant ducem Hungarorum aut principem eo modo, acsi omnium Hungarorum princeps fuisset: nam Bultzus, quem cum Bolesode eundem fatetur Schwartzius, tertius tantum erat in Hungarorum exercitu, nec erat ex posteris Arpadi, uti ostendimus. 56. Errant 2º Curopalates et Cedrenus, dum affirmant sæpe omnem exercitum a Bolesode ductum contra Græcos, et quidem post baptismum: nam neque ipsi memorant illas Hungarorum irruptiones, neque illæ referuntur ab aliis, neque verisimiles sunt, cum circa medium sæculi x Hungari occupatores fuerint in Italia, Gallia et Germania, quam ut totum exercitum contra Græcos ducere potuerint. Hinc colligas, quanta negligentia in scribendo uti sint Græci illi, qui sæpe iteratas irruptiones Bolesodis somniant, et nullam Hungarorum cum Græcis velitationem attingunt, ac ne Bolesodem quidem alibi uspiam nominant. Zonaras paulo modestius dixit, Arma Romanis intulit, suspicatus forsitan, id fieri potuisse a Bolesode, etiamsi id ipse ignoraret. Errant 3º, cum alterum Hungarorum ducem vocant Gylam, acsi nomen esset proprium, cum dignitatis sit, teste Constantino Porphyrogenito de Administrando imperio cap. XL. Errat 4º Cedrenus, cum regem Germaniæ vocat Joannem.

multaque alia non verisimilia,

68 Erroribus claris admiscet alia, quæ verisimilia non sunt. Verisimile non est, multos per Hierotheum in Hungaria conversos, cum illius Hierothei gestorumque ejus nulla uspiam sit memoria, multaque persuadeant, Hungaros diu post in infidelitate permansisse. Nihilo verisimilius est, Gylam perstitisse in fide ob easdem rationes. At hæc illi facile potuerunt scribere ea solum ratione, quod non invenirent contrarium, scirentque Hungaros ad fidem conversos, dum scribebant. Scribunt Hierotheum Turciz, id est, Hungariæ episcopum ordinatum a Theophylacto patriarcha; et ne quidem exprimunt, ubi sedem fixerit episcopalem; neque explicant, an aliquot sibi adjunctos habuerit presbyteros, aliosque ministros sacros. Quod manifestum est indicium, eos scripsisse de re, quam non satis noverant. Zonaras certe, dum et nomen Hierothei et Theophylacti et Ottonis caute prætermittit, insinuat suspectam sibi fuisse historiam. Cedrenus vero, qui anilium fabularum scriptor et veri incuriosus merito vocatur a Lipsio apud Oudinum citatum, quique Curopalata descripsit, nomina liberius expressit quam verius. Curopalates autem ipse quantæ auctoritatis esse possit, si Cedrenus anilium fabularum sit scriptor, collige ex utriusque consonantia, quæ maxima est in gestis temporum, de quibus agimus. Tandem Græcos illos tres fidem non mereri de re tamdiu præterita, tamque inconcinne enarrata, evincunt argumenta, quæ subjungo.

quia alii Græci antiquiores de re tota silent,

69 Primum argumentum desumo ex silentio omnium Græcorum, qui scripserunt post medium sæculi x usque ad finem fere sæculi xi, quo Curopalates scripsit. Intra illud tempus non pauci

Septembris Tomus I.

fuerunt Historici Græci, qui non poterant ignorare conversionem Hungarorum, quique non videntur eam omissuri fuisse, si inchoata fuisset Constantinopoli, et promota per Hierotheum. Descripserunt imperium Constantini Porphyrogeniti varii scriptores, qui Theophanem continuarunt, editique sunt a Combesio; at nullus illorum memoravit hanc Hungarorum conversionem, etiamsi eodem sæculo videantur scripsisse. Constantinus ipse imperator scripsit de Administrando imperio ad Romanum filium, atque eo quidem tempore, quo res tota paulo ante peragi debuerat, si facta esset. Verumtamen Constantinus non modo conversionem illam silet, sed etiam expressis verbis testatur, Hungaros necdum eo tempore fuisse conversos. Audi verba ejus cap. XL: Inde magna Moravia, id est, Hungaria, baptismo carens. Ex hisce verbis necessario consequitur, fabulosa esse, quæ de Hungarorum conversione habet Curopalates cum sequacibus suis, modo ostendi possit, Constantinum scripsisse post tempus ab iis designatum.

70 Edidit illum librum Constantinus circa annum 950, ut facile ostendi potest: nam scripsit ad Romanum filium jam coronatum, ut eundem ad imperium recte administrandum erudiret, et post mortem Romani Lacapeni, de quo, ut defuncto, loquitur cap. xiv. Obiit autem Romanus Lacapenus olim imperator Indictionis sextæ mense Julio, id est, anno 948, quemadmodum ibidem habet Pagius num. 3. Romanus vero junior sequenti anno 949 ad imperii societatem assumptus est a Constantino patre. Audiamus de hisce Cedrenum tom. II pag. 635: Mense Julio sextæ Indictionis Romanus... debitum naturæ persolvit... Proinde Constantinus Porphyrogenitus, omnibus, quæ suspecta erant, submotis, et solus jam imperans, festo Paschatis die, Romano filio sua diadema imponit. Coronatus ergo est Romanus anno 949, postquam Lacapenus obierat mense Julio anni 948. Non igitur scripsit Constantinus id Opus ante annum 949; sed vel eodem anno, vel sequente: nam cap. xxvi de Lothario Italiæ rege, qui obiit anno 950, mense Novembri, uti recte probat Pagius ad dictum annum num. 1, ait, Qui nunc Italiæ rex est. Rursum cap. xxvii dicit fuisse Indictionem septimam, dum scribebat. Cum autem Indictio septima fuerit anno 949, illo anno Opus suum componere cœperat, eodemque vel sequenti 950 absolvit.

inter hos Constantinus, qui scripsit anno 949, E

71 Nunc videamus, an relatio Græcorum consistere possit cum dictis Constantini, qui circa annum 950 asseruit, Hungariam baptismo carere. Otto Germaniæ rex ac postea imperator anno 955, die x Augusti, insignem retulit victoriam de Hungaris, quorum tres duces fuere capti ac laqueo extincti. Victoriam hanc multi narrarunt scriptores, atque ex iis Pagius ad annum 955. Turoczius eandem Hungarorum cladem videtur describere cap. xxv, licet multum aberret in chronotaxi, cum rem gestam referat ad imperium Conradi I imperatoris. Ab hoc scriptore inter captivos et occisos nominantur Leel et Bulchu illustres capitanei, atque hic Bulchu a variis idem esse creditur cum Bolesode, quem baptizatum Constantinopoli dixerunt laudati scriptores Græci. Inter hanc cladem et baptismum Hungarorum tam multa Græci nostri interpretantur, ut ex dictis eorum baptismus iste collocandus videatur ante annum 950. Agnoscere id debet Schwartzius, qui num. 39 de tempore

cum ejus dictis conciliari nequit prædictorum Græcorum relatio,

AUCTORE
J. S.

istius baptismi sic ratiocinatur: Denique negligendum non est, quod Zonaras tradit, post susceptum a ducibus baptismum, Hungaros ad tempus conquievisse, ac rursus Bulosudem, rupto fœdere, impressionem in Romanos fecisse. Secundum Cedrenum ^(et Curopalata) sæpius cum universa gente Romanos adgressus est. Hæc Hungarorum quies et repetitæ Bulosudis ductu incursiones, donec tandem res male ipsis, ac duci cumprimis, verteret, quatuor certe aut quinque annos, si non plures a fatali Bultzkonis anno, qui fuit CMLV, retrogradiendo abstulerint. . . Ponamus igitur annum CML. Sic ille interposita baptismo et morti Bulosudis recte exponit; at illa plures absumere debuissent annos, si facta essent. Sane quies, post ducum baptismum secuta, duorum saltem aut trium annorum fuit, aut quies non fuit: secutæ totius gentis irruptiones sæpius repetitæ, etiamsi annuæ fuissent, tres, ut minimum, annos tenere debuerant. Itaque ducem Hungarorum baptismus figendus esset ante annum 950, præsertim cum Hungari anno 954 Græcos non invaserint, sed Germaniam, Galliam et Italiam, uti videre est apud Pagium ad dictum annum.

licet aliquid
veri continere
possit.

72 Quapropter ille baptismus contingere debuerat, antequam scribebat Constantinus, nec ille dixisset Hungariam baptismum carere, si vera narrasset Curopalates cum suis. Si horum relatio aliquid saltem veri continet, et duces Hungari ficto animo baptismum susceperint (quod omittere potuit Constantinus, ne proderet posteris se adeo delusum fuisse) id verisimiliter contigit circa annum 943, quo Hungari Græcos invaserunt, initiaque pace reversi sunt Theophanis Continuator in Romano Lacapeno rem narrat hoc modo: Indictione prima, mense Aprili, rursus Turci (id est, Hungari) cum ingentibus copiis Romanæ ditionis fines invaserunt. Egressus vero Theophanes patricius accubitor, pacis cum eis fœdus percussit, acceptis obsidibus ex illustrioribus. Hincque adeo contigit, in annos quinque pacem induciasque servari. Inter dictos obsides forsitan fuerint Bulosudes et Gylas, qui se Christianos, suscepto baptismo, fingere potuerunt, ut Græcis facilius imponerent, ac remitterentur in Hungariam. Si vero inter obsides non fuerunt, sed sponte venerunt, uti volunt Græci, id agere potuerunt, ut obsides suos melius reciperent. Quidquid sit, nulli tempori aptius alligari potest, Hungarorum baptismus, cum pax ad quinque saltem annos duraverit, et rupta fuerit, imperante Constantino: nam laudat Theophanis Continuator in Constantino num. 47 ait, Turcos seu Hungaros excurrisse ad urbem usque Constantinopolitanam, sed repulsos esse per duces Constantini, domumque reversos, nulla initæ pacis facta mentione. Ex dictis hæc conjectura mihi apparet verisimilis. Pacem inierunt Hungari cum Græcis anno 943, imperante adhuc Romano Lacapeno; anno autem 944, ubi solus Constantinus imperare cœperat, duces Hungari baptismum susceperunt, sed fide; simulationem vero illam protraxerunt, donec anno 948 vel 949 rursus cœperunt in ditione Græcorum irrumpere, ita ut potuerit scire Constantinus, dum Opusculum suum scribebat, eorum conversionem non fuisse sinceram. Hæc dicta sunt in hypothesi, quod baptismum susceperint Bulosudes et Gylas: nam ne id quidem satis certum puto.

73 Conversioni Hungarorum, quæ cœpta esset

ante medium sæculi x, non minus contrarii sunt scriptores Latini. Floruit post medium dicti sæculi Luitprandus diaconus et postea episcopus Ticinensis, qui res maxime sui temporis Hungaricas frequenter descripsit. Non multis post annis scripsit Witikindus monachus et historiographus. Eodem sæculo ad finem decurrente videtur scripsisse Continuator Rheginonis, multique aliæ eodem sæculo historice scripserunt, et de Hungaris meminerunt: at nullus de hac eorum meminit conversione. Sæculo xi et xii plurima conscripta sunt Chronica universalia, in quibus Hungarorum conversio narratur; at nullibi dicitur initium habuisse Constantinopoli, aut ante medium sæculi x. Sane, si vera esset hæc conversio, non poterat ignorari a tot scriptoribus coævis aut supparibus, nec taceri debebat, præsertim a Luitprando, qui toties in Hungaros invehitur, quique legatus Ottonis fuit Constantinopoli. Æque mirum esset Hungarorum omnium de hac conversione silentium, si conversio locum habuisset. Verum hæc argumenta a silentio omnium scriptorum, etiamsi vehementer urgeant, nequam sunt necessaria, cum non desint aperta pro hac veritate testimonia.

74 S. Stephanus in diplomate dato pro prima Hungariæ abbatia S. Martino sacra, quod totum recitabo num. 149 et sequentibus, sic loquitur: Necdum enim (alias etiam) episcopatus et abbatie præter ipsum locum (S. Martini abbatiam, a Geysa cæptam et perfectam a Stephano) in regno Ungarico fuerant (alias sitæ erant.) Si anno 997, de quo agit Stephanus, nullus episcopatus in regno Hungarorum fuerat, ubi esse potuit episcopatus Hierothei, ubi ipse Hierotheus episcopus sedem habuerat? Si autem nullibi sedem episcopalem in Hungaria fieri Hierotheus, uti constat ex allegatis S. Stephani verbis, consequitur, aut omnino in Hungaria eundem non fuisse, aut ibidem non diu mansisse, sive quod obierit, sive quod, re infecta ac desperata, redierit in patriam. Piligrinus Laureacensis episcopus circa annum 974 de initio conversionis Hungarorum scripsit ad summum Pontificem Benedictum, tamquam de re nuperrime cæpta. Rescripsit Benedictus ad archiepiscopos Germaniæ et Ottonem II imperatorem. Utramque epistolam edidit Lambecius in Com-
mentariis de bibliotheca cæsarea lib. II cap. VIII pag. 641 et sequentibus.

75 In epistola autem Benedicti dicitur: Nunc autem, quam ob rem vocibus exultantibus in laudem omnipotentis Dei erumpimus, non modo sæpe dicta Laureacensis ecclesia (quam dixerat desertam fuisse usque ad victoriam Ottonis anno 955 partam) hostium cessante terrore, cum accolis suis pace et tranquillitate potitur, verum etiam ipsi dudum inimici illum, quem persecuti sunt more gentili, jamjam Christum baptizati profitentur, et sacerdotes modo habere desiderant, ac, prout scire rudes poterunt, venerantur, et ecclesias quasdam in sua terra, quas patres incendio delerunt, posterius restaurare videntur. Hæc Pontificis verba, uti et verba Piligrini, postea suo loco uberius danda, aperte declarant, tunc novam fuisse Hungarorum conversionem, eamque cæptam non esse, nisi post pacem cum Ottone initam. Quo autem anno pax illa coaluerit, non omnino certum est; at constat, eam fuisse conclusam post Hungarorum stragem anno 955 factam. Plura Latinorum testimonia proferemus infra, ubi vera initia religionis

D
Conversioni
Hungarorum
ante medium sæ-
culi x obstat si-
lentium omnium
Latinorum,

E
diploma S. Ste-
phani pro abba-
tia S. Martini,

et litteræ Pili-
grini ac Bene-
dicti Papæ.

A gionis Christianæ in Hungaria assignabimus. Tuto interim asserere liceat, religionem Christianam in Hungaria non esse cæptam a baptismo Bulosudis et Gylæ, seu quod ille baptismus prorsus sit fictitius, seu quod ficto animo sit susceptus, seu denique quod illi fidem constanter professi non sint.

§ VII. Cœpta conversio Hungarorum, regnante Geysa patre S. Stephani, occasione pacis inter Ottonem et Geysam initæ : Piligrinus Laureacensis præsul facultatem petit erigendi episcopatus in Hungaria.

B Occasio cœpta Hungarorum conversionis sub Geysa patre S. Stephani,

Primus Hungarorum princeps, qui fidem Christianam amplexus est, fuit Geysa, pater S. Stephani, uti cum Carthutius testantur scriptores varii. Hanc rem minime dubiam existimo, etiamsi aliqui laudem conversæ Hungariæ sic attribuerint S. Stephano, ut Geysam videantur excludere. At ideo sic illi videntur locuti, quia rudia et imperfecta fidei initia perfecit Sanctus. Prima occasio conversionis Hungarorum nata videtur ex memorata eorumdem clade anni 955 : nam, fractis viribus animisque immensa illa strage, ad pacem cum Germanis stabiliendam respicere cæperunt. Pax vero Christianis prædicatoribus occasionem dedit Hungaros adeundi, eorumque conversionem tentandi. Non obscure id colligitur ex laudata modo Benedicti Papæ epistola apud Lambecium pag. 647, ubi hæc leguntur de ecclesia Laureacensi, sub cuius provincia fuerat Pannonia, dum in ea erant Christiani : Ex omnibus ecclesiarum diocesisibus Pannoniæ, hæc (Laureacensis) antiquitate et archiepiscopii dignitate esse primitiva creditur ; quæ jam multis retroactis temporibus ex vicinorum frequenti populatione barbarorum deserta et in solitudinem redacta, nullum Christianæ professionis habitorem meminit, usque dum invictissimus augustus et pater patriæ (Otto I) genitor quippe pii imperatoris nostri (quem adhuc superesse et diu dominari mundus exoptat) bellico trophæo eorum vires retudit. Nunc autem etc. Subdit verba data num. 75, nimirum Laureacensem ecclesiam confinio Ungarorum adjacentem, ut paulo ante dixerat, cum accolis suis (Hungaris) pace et tranquillitate potiri, ipsosque dudum inimicos Hungaros ad Christum converti. Itaque manifeste insinuat, ex victoria Ottonis pacem, ex pace vero conversionem Hungarorum esse enatam.

C rata videtur ex pace inter Ottonem imperatorem et ducem Hungarorum :

77 Optime hæc congruunt cum iis, quæ Carthutius in Vita num. 2 narrat hoc modo : Ea siquidem tempestate, qua gens præfata (Hungarorum) Dei ecclesiam depopulabatur, erat in ea princeps quidam, . . . nomine Geysa, quem etiam tum paganum fuisse subdit. Tamen, inquit, appropinquante spiritualis fulgore charismatis, cum omnibus circumquaque positarum provinciarum vicinis de pace cœpit attente tractare. Non liquet, quo anno pax inter Ottonem et Hungaros coaluerit, neque de tempore, quo

Geysa Hungarorum principatum adeptus est. Verum constat, legatum ab Ottone episcopum Brunonem ad Hungaros, atque hujus opera pacem compositam plane existimo ; nec modo pacem stabilitam, sed ostium etiam prædicatoribus Evangelii apertum. Digna sane hæc Ottone Magno legatio, dignaque res, quæ accuratius discutiatur, cum tenebris et erroribus lateat involuta. Mabillonius in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti sæculo vi part. 1 pag. 81 ex codice Tegernsensi edidit epistolam Ottonis imperatoris ad Piligrinum Pataviensem episcopum, quæ hisce concepta est verbis : Otto Dei gratia imperator augustus Piligrino venerabili Pataviensis ecclesiæ episcopo salutem et gratiam. Brunonem episcopum vestræ mittimus et committimus dilectioni, ut quibuscumque apud vos indiguerit utensilibus, abundantissime adjuvetur ; et tam vestris hominibus, quam et caballis, aliisque in itinere rebus necessariis, quanto propius possit, Ungarorum confinio honorifice ac cautissime perducatur. Nobis enim illuc erit delegandus, quo rex eorumdem nostro quam propere arbitrio sit colligandus. Vobis ergo magnopere sit studium hanc citissime fieri legationem : nam si, ut apud nos sedet, prosperabitur, vobis in hoc vestrisque omnibus admodum consulatur. Valete.

78 Cum tres fuerint Ottones consequenter imperatores, varique Brunones episcopi, inquirendum est, cujus Ottonis sit epistola, quis Bruno ille episcopus. Mabillonius Ottonem tertium explicuit, et S. Brunonem martyrio apud Russos coronatum. Verum utrumque recte refutavit Hansizius noster in Germania sacra tom. 1 pag. 208, ubi sic habet : Imprimis auctor hujus epistolæ nequit esse Otto tertius, quod vel ipse titulus epistolæ manifestat : vocat enim se imperatorem augustum, quod Otto tertius nondum fuit Piligrino vivente : obiit namque Piligrinus anno CMXCI. Otto tertius creatus est imperator anno CMXCVI. Bruno ille Russorum apostolus a nullo scriptorum, neque a Ditmaro, qui ejus Vitam conscripsit, eique familiaris, et, ut ipse ait, contemporalis et conscholasticus fuit, proditur uspiam ad Hungaros abiisse, aut, ut Mabilio colligit, operam in revocandis ad fidem Hungaris adhibuisse. Præterea Bruno iste non nisi post Ottonis tertii mortem, regnante Henrico secundo imperatore, benedictionem episcopalem suscepit, eodem Ditmaro teste. Atqui Bruno, quem Otto ad Hungaros misit, quemque Piligrino commendat, appellatur Bruno episcopus. Hæc argumenta manifeste probant Ottonem III intelligi non posse auctorem legationis prædictæ, nec legatum illum fuisse S. Brunonem Russorum apostolum, de quo actum apud nos ad diem XIV Februarii, et rursum tom. VI Junii pag. 217, ubi hic Bruno idem esse ostenditur cum S. Bonifacio martyre. Quæ objici possunt ex Ademaro, qui favere videtur Mabillonio, abunde refutavit Janningus noster ibidem pag. 221, ostendens totum Ademari locum fabulis et erroribus scatere, idemque egregie probat laudatus Hansizius.

79 Hic scriptor Brunonem alium, cui omnia congruunt, assignat his verbis : Quin toto eo tempore, quo Piligrinus ecclesiæ Pataviensi præfuit, nullus omnino occurrit Bruno episcopus, præter unum Brunonem ex monacho Corbeiensi Verdensen episcopum, Hermanni Saxonie ducis consanguineum, quem Otto Magnus ob venerationem suam, ut scribit Ditmarus lib. 2,

Amalongo

AUCTOR
J. S.

E pax hæc conciliata non est per S. Brunonem martyrem, quem legasset Otto III

F sed per Brunonem Verdensen episcopum ab Ottone I legatum ad Hungaros,

AUCTORES
J. S.

Amalongo successorem statuit episcopo. Sedere crepit anno CMLXII, teste Annalista Saxonico. Decessit circa annum CMLXXVI, longe virtutibus quam genere clarior. Recte hæc Hansizius. Mabillonius tom. IV Annalium Brunonem e monacho Corbeiensi antistitem Verdensensem ad Pontificatum vult evectum sub nomine Gregorii V. At duos confundit Brunones; nec ostendit, aut ostendere recte potuit, episcopum illum Verdensensem eundem esse cum Gregorio V: nam Bruno Verdensis obiit, priusquam Gregorius V pontificatum adipisceretur. Fuisse Ottonem Magnum, qui Brunonem ad Hungaros legavit, mihi satis certum videtur; nam Hungarorum legatos vicissim ad Ottonem venisse, infra videbimus. Labet hac de re rursus audire disserentem Hansizium, qui sic prosequitur: Hunc igitur (Brunonem Verdensensem) existimem ab Ottone Magno delectum, qui conciliata cum Hungarorum rege concordia viam sterneret religioni. Is erat Otto, in quo mirificum religionis propagandæ studium passim celebrant scriptores. Serenissimum divinæ religionis speculum appellat Saxo Chronographus, post quem nemo extiterit, cui studium esset paganum convertere, nullus, qui ecclesiam intrare compellat paganum. Ei Bohemorum, ei Polonorum ad Christiana sacra traductio maximam partem debetur. Id ipsum igitur conatus in Hungaris, memorati Brunonis episcopi opera eos flexit ad consilia pacis, eoque adduxit, ut ipsi pariter legatos ad se mitterent.

qui sum vicis
sim ad Ottonem
mittunt lega-
rum: occasione
pacis fides præ-
dicata Hunga-
ris.

C

80 Legatio hæc facta videtur circa annum 972, certe non ante annum 971, quo Pilgrinus factus est episcopus Pataviensis, neque post 973, quo defunctus est Otto Magnus. Effectum legatione fuit, ut Hungari legatos remitterent ad Ottonem anno 973 circa Pascha. Audiamus Lambertum Schafnaburgensem in Annalibus ad dictum annum: Anno CMLXXIII Ottho imperator senior cum juniore venit Quidilinburg; ibique celebravit sanctum Pascha x Kal. Aprilis: illucque venerunt legati plurimarum gentium, videlicet Romanorum, Græcorum, Beneventanorum, Italarum, Ungarorum, Danorum, Sclavorum, Bulgarorum atque Russorum cum magnis muneribus. Huic, inquit Hansizius, consentiunt chronographi omnes, quorum nullus est, qui non in ceteris legatos etiam censeat Ungarorum. Itaque nullum est dubium, quin eo tempore pax esset inter Ottonem et Hungaros. Hinc etiam legationi Ottonis attribuenda videntur edicta Geysæ Hungarorum ducis, de quibus Carthuius num. 2 sic habet: Statuit insuper præceptum (Geysa) cunctis Christianis, ducatum suum intrare volentibus, hospitalitatis et securitatis gratiam exhiberi. Clericis et monachis potestatem concessit suam præsentiam adeundi, quibus voluntarium libenter aditum præbens, orthodoxæ fidei semen, pectoris in horto satum, delectabatur germen emittere. Hæc eadem legatio viam ad Hungaros aperuit Pilgrino Pataviensi episcopo, quem ultro invitarunt Hungari, ut mox ex ipsius patebit epistola, in qua dicitur prædicatio inchoata fœdere pacto sub occasione pacis.

Pilgrinus Lau-
reacensis epi-
scopus conver-
sionem Hunga-
rorum inchoat;

81 De Pilgrino ex catalogo Ms. Archiepiscoporum Laureacensium et episcoporum Pataviensium seu Passaviensium hæc recitat Lambecius lib. II cap. VIII pag. 641: Pilgrinus archiepiscopus Laureacensis sedit Pataviæ annis XXII, electus anno Domini CMLXXI. Iste fuit vir magnificus,

et ecclesiam suam strenue tam in temporalibus quam in spiritualibus gubernavit: ipsam quoque a Boiariis occupatam et destructam magno ingenio, et imperatoris auxilio renovavit in melius, et erexit ac liberavit. Huic Papa Benedictus VI pallium misit ad scripta sua, in quibus se a personali accessu ad sanctorum Petri et Pauli limina, prout desideraverat, excusat propter neophylam Ungarorum gentem et operam prædicationis ad eosdem, deinde autem infulam ac pallium more suorum prædecessorum sibi mitti postulat, simul et fidei suæ succinctam professionem offerens. Hoc elogium a Schreitweino scriptum sæculo XV, seu imperante Frederico patre Maximiliani I, ut abservat Lambecius pag. 653, non modo confirmat fidem epistolæ Pilgrini, sed simul insinuat causam, cur lætissima prædicationis initia prosequi apud Hungaros non potuerit, uti infra probabitur. Nunc ipsam Pilgrini epistolam exhibeo ex Lambecio, resecta tamen fidei professione, quæ ad historiam non pertinet.

82 Ordinis ac nominis carismate prærogato sanctæ Romanæ Sedis universalis Pontifici Benedicto Pilgrinus sanctæ Lauriacensis ecclesiæ humilis servitor fidelitatem precum devotumque servitium. Notum fieri dignetur vobis, summe sacerdotum Præsul, quod supra omne animi mei desiderium nunc delectarer, et Apostolorum visitare limina, vestraque optabili perfrui præsentia, et ea facie ad faciem, quæ literis et internunciorum committo indicis, sanctissimæ Paternitati vestræ coram ratiocinari, nisi quod a neophyla Ungarorum gente huc ire prohibeor, apud quam, fœdere pacto, sub occasione pacis fiduciam sumpsimus operam exercere prædicationis. Cujus enim terror gentis ex longo tempore etiam aliarum provinciarum prædicatoribus meæ diocesis hactenus aditum clausit, ad quas nihilominus præsentis opportunitas temporis ire me vocavit. Quibus Deus Omnipotens, qui solita sua pietate semper dispersa congregat, aperire dignatus est januam cordis sui, diu clausam, ut discisso velamine duritiæ suæ, depositaque ferina crudelitate, leni jugo Domini colla submittant.

83 A qua ergo præfata Ungarorum gente multis precibus ipse invitabar venire, aut missos meos in opus Euangelii illuc dirigere. Ad hos dum transmitterem satis idoneos viros ex monachis canonicisque presbyteros, atque de singulis ecclesiasticis gradibus clericos, et vita et omni conversatione illorum sic ordinata, quemadmodum in gestis Anglorum didici, tantum Divina gratia suis institutionibus fructum statim ministravit, ut ex eisdem nobilioribus Ungris utriusque sexus Catholica fide imbutos, atque sacro lavacro ablutos, circiter quinque millia lucrarentur. Christiani autem, quorum major pars populi est, qui ex omni parte mundi illuc tracti sunt captivi, quibus numquam soboles suas licuit nisi furtive Domino consecrare, modo certatim, nullo obstante timore, offerunt eas baptizare, et gratulantur omnes tamquam de peregrinatione sua in patriam reducti, quod Christiano more oratoria audent construere, et licentia percepta linguam ligatam in laudem Salvatoris præsumunt solvere. Ipsi enim barbari, mira Omnipotentis Dei operante clementia, quorum licet adhuc gentilitate sint quidam detenti, nullum tamen ex illorum subditis vetant baptizari, nec sacerdotibus invident, quocumque libet proficisci; sed ita concordēs sunt pagani cum Christianis,

ac in litteris ad
Benedictum Pa-
pam exponit,
E

quantum jam
per suos profe-
cerit, quanta-
que spes afful-
gat,
F

AUCTORE
J. S.

A stianis, tantumque adinvicem habent familiaritatem, ut illic Isaïæ videatur impleri prophetia: Lupus et agnus pascentur simul, leo et bos comedent paleas. Factum est ergo, ut pene cuncta Ungrorum natio sit prona ad percipiendum fidem sanctam. Sed et aliæ Sclavorum provinciæ ad credendum promptæ; et est ibi messis quidem multa, operarii autem pauci.

petens pallium,
et simul ut sibi
episcopatus in
Hungariæ liceat
instituere:

84 Unde quoque visum est jam necessarium esse, quatenus Sanctitas vestra illic aliquos jubeat ordinari episcopos, quia et quondam Romanorum. Gepidarumque tempore proprios septem antistites eadem Orientalis Pannonia habuit et Mœsia, meæ sanctæ Lauriacensi, cui ego indignus ministro, ecclesiæ subjectos; quorum etiam quatuor, usque dum Ungri regnum Bawariorum invaserunt, sicut præsentī cognitum est ætati, in Moravia manserunt. Quod nimium grave ac valde onerosum est mihi, ut tot Pontificii parochias solus prædicando circumeam, quibus necessitate et adjutorii inopia cogor numquam meam subtrahere præsentiam. Ecce, dominorum Amantissime, hujusmodi ecclesiasticis mancipatus officiis detineor, et, ni fecissem moram sæpeditæ gentis conversioni, ire et prosterni ad vestra Sanctissima vestigia non distulissem. Legatos tamen meos, præsentium scilicet portitores, ad vestram destinavi Serenitatem, quos audire dignetur, quæso clementia vestra, et eorum meisque mixtim precibus præbere assensum, quatenus pallium infulamque pontificalem, quod speciale munus honoris ex hac Sede tantum dirigitur metropolitanis; quod etiam mei prædecessores a gloriosis hujus principalis cathedræ Primatibus accipere soliti erant; mihi vero hoc ipsum benigno animo per illos dirigere dignetur, pariterque etiam privilegia Apostolicæ autoritatis meæ ecclesiæ, per eosdem missos vestris præsentata sacris obtutibus, more prædecessorum vestrorum roborari supplico et confirmari, ut hac Apostolica sanctione et benedictione munitus, mihi commissam populi gubernationem canonice exequi valeam, et vestris rationibus in die iudicii imputetur, quod in illis finibus ex paganis nova ecclesia Domino lucrata sit. *Post confessionem fidei, quam omitto, subiungit hæc verba:* Qualiter ergo ex prælibata fide idiotas erudire debeam, et ipse in suscepta novitiorum ecclesia conversari, rescripto paternitatis vestræ cautius, flagito, ut merear edoceri.

epistola Benedicti
Papæ,

85 *Responsum Benedicti Papæ ad hæc litteras nullum editum est, licet dubium non videatur quin Piligrino responderit. Exstat enim epistola ejus ad archiepiscopos varios Germaniæ ipsumque Ottonem imperatorem et Henricum Bavarix ducem, occasione præcedentis data, ex qua intelligi potest, ipsum annuisse postulatis Piligrini. Eam igitur ex Lambecio totam subijcio.* Dilectissimis nobis in Christo filiis, Hroberto * S. Moguntinæ ecclesiæ, et Dioterico S. Trevirensis ecclesiæ, atque Adalberto S. Magdaburgensis ecclesiæ, parique modo Gereoni S. Coloniensis ecclesiæ, atque Friderico S. Juvavensis ecclesiæ, sed et Adalago S. Bremensis ecclesiæ archiepiscopis, pariterque domino nostro Ottoni gloriosissimo imperatori augusto atque nepoti suo Heinrico præcellentissimo duci Bawariorum, cæterisque omnibus episcopis et abbatibus, duobus atque comitibus Galliæ atque Germaniæ, Benedictus Divina gratia præditus Apostolicæ Sedis Pontifex, servus autem servorum Dei,

* Roberto

in Domino salutem. Oportet justis supplicantium petitionibus nos semper faciles et humiles exhibere, et præcipue cum fraternis religionum consacerdotum precibus sollicitamur; qui passim ab omni mundi termino tenorem et regulam, atque proprii officii vigorem ab hac universali S. Romana matre Ecclesia ejusque sortiuntur Ministro, vicario scilicet beati Principis apostolorum; cujus quamvis indigni, ejusdem tamen gratia et dono potestati nos successimus et ordini, cui voce Dominica dicitur: Tu es Petrus, et super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam.

86 Quapropter dignum æstimavimus, assensum præbere congruis postulationibus reverendissimi archiepiscopi Piligrini, quas per probabiles personas nobis intimavit, responsalium suorum, duorum videlicet presbyterorum, quatenus sibi pallium et metropolitanum honorem cathedræ suæ sanctæ Lauriacensis ecclesiæ restitueremus, confinio Ungarorum adjacenti; quod omnino nos eidem ecclesiæ debere, testantur antiquissima secum adportata privilegiorum testimonia, in quibus continebatur, quod ætate pontificatus beati Symmachi, hujus almæ Sedis apostolici Præsulis, præfata sancta Lauriacensis haberetur ecclesia metropolis: et in quantum tam exinde, quam etiam de passionibus beatorum martyrum, qui illic plures in tempore persecutionis pro fide Christi variis sunt tormentis mulcati, colligere possumus, ex omnibus ecclesiarum diocesisibus Pannoniæ, hæc antiquitate et archiepiscopii dignitate esse primitiva creditur; quæ jam multis retroactis temporibus ex vicinorum frequenti populatione barbarorum deserta et in solitudinem redacta, nullum Christianæ professionis habitorem meminit, usque dum invictissimus augustus et pater patriæ, genitor quippe pii imperatoris nostri, (quem adhuc superesce et diu dominari mundus exoptat) bellico trophæo eorum vires retudit.

qui pallium Piligrino conce-
dit; et ecclesiæ
ejus archiepiscopalem digni-
tatem restituit,

87 Nunc autem, quam ob rem vocibus exultantibus in laudem Omnipotentis Dei erumpimus, non solum sæpedita sancta Lauriacensis ecclesia, hostium cessante terrore, cum accolis suis pace et tranquillitate potitur, verum etiam ipsi dudum inimici, illum, quem persecuti sunt more gentili, jamjam Christum baptizati profitentur, et sacerdotes modo habere desiderant, ac prout scire rudes poterant, venerantur; et ecclesias quasdam in sua terra, quas patres incendio delerunt, posterī restaurare videntur. Hac ergo suadente ratione, quod prænominati sanctæ Lauriacensis ecclesiæ archiepiscopi postulatio antiqua Apostolica autoritate commendatur, et præterea, quod, cum justum esset pariterque utile etiam visum est, ut ad fructificandas Deo gentes ex novitiis cultoribus fidei Ungrorum atque Maravorum, sive etiam aliis multis Sclavorum suæ parochiæ finitimis, illic ordinatis episcopis, secundum quod antiquitus dispositi erant, eis hunc constitueremus archiepiscopum.

ac episcopatus
in Hungaria
instituendos

88 Quoniam autem Saltzburgensis ecclesia metropolis abusa est subjectione sanctæ Lauriacensis ecclesiæ pontificii, oblitterata et attenuata sua dignitate ex devastatione barbarorum, quam propterea perceptis Apostolicis privilegiis nequaquam patimur privari, cum et priora sint Saltzburgensibus, et ideo auctoritativa, quæ conditio testimonii etiam apud secularia iudicia viget et prævalet; nos vero in hujusmodi constitutione omnem calumniam atque contentionis occasionem,

inter Salisburgensem et Lauriacensem metropoles dividit,

AUCTORE
J. S.

sionem, Domino adjuvante, facile propulsamus, parochiis ab invicem certis limitibus sequestratis, et tamen Apostolicis sanctionibus ubique stabilitis, quas nostrum est semper defendere, et secundum Evangelicam sententiam nihil ex eis solvere, sed adimplere. Unde ergo auctoritate et potestate beati Petri principis apostolorum atque exemplo Pontificum scilicet Prædecessorum nostrorum, eandem sanctam Lauriacensem ecclesiam, ejusque rectores jam archiepiscopos a modo perpetim ab omni Saltzburgensis ecclesiæ, ejusque præsulum subjectione ac ditione absolvimus, et honore metropolitano sublimamus; et sicut modernis temporibus sanctæ memoriæ Agapitus Papa terminos earumdem parochiarum ab invicem distinxit, sic et ipsi diffinimus, ita quoque ut sancta Saltzburgensis ecclesia superioris Pannoniæ episcopos habeat suffraganeos, quibus usque huc sui Pontifices præesse videbantur cum tanta talique diœcesi, quali hactenus in inferiori usi sunt Pannonia: sancta autem Lauriacensis ecclesia in inferioris Pannoniæ atque Mœsiæ regiones, quarum Provinciæ sunt Avaria atque Maravia, in quibus septem episcoporum parochiæ antiquis temporibus continebantur, suique antistites archiepiscopalem deinceps potestatem cum tanta talique diœcesi, quali hactenus in superiori usi sunt Pannonia.

utrique limitibus suis assignatis.

89 Quibus utique in præceptis insuper injungimus, ut juxta beati Georgii Papæ decretum Anglorum archiepiscopis directum, alter illorum, qui prior sit in ordinatione, ipse etiam, quoad vivat, prioratum teneat et in ordine. Penitus enim determinatis utriusque ecclesiæ diœcesibus, omnique exclusa altercandi occasione, canonica sub districtione interdiciamus, ut neuter earumdem ecclesiarum archiepiscopus invadere alterius parochiam præsumat, vel quibuscumque jurgiis aut disceptationibus super diffinitis a nobis modo rebus alter alterum sollicitare audeat. His igitur sedatis, venerabilem confratrem nostrum Pilgrinum archiepiscopum, canonicis literis munitum, sedi sanctæ Lauriacensis ecclesiæ inthronizavimus, palliumque ei secundum antiquum ejusdem ecclesiæ suæ usum direximus, atque in provinciis Avariæ et Maraviæ regionumque inferioris Pannoniæ sive Mœsiæ, et in contiguis sibi Sclavorum nationibus circumquaque manentium, nostram apostolicam auctoritatem et vicem exercere committimus atque delegamus, quatenus illic more antecessorum suorum, sanctæ Lauriacensis ecclesiæ archiepiscoporum, habeat potestatem presbyteros atque episcopos ordinare atque constituere, et ex prædictis gentibus sua sancta prædicatione parare Domino plebem perfectam. Hactenus Benedictus Papa.

Dubitatur an sit Benedicti VI, an Benedicti VII epistola,

90 Verum cum neutri epistolæ annus legatur adjectus, nonnulla hic mihi oritur dubitatio, utrum Pontifex ille fuerit Benedictus VI, an Benedictus VII: nam utrique convixit Pilgrinus. Fateor eruditos passim in eam conspirasse sententiam, ut crediderint Benedictum esse septimum, cui inscripta est Pilgrini epistola, quique ad eandem rescripsit. Verum non video hanc opinionem esse certam; cum Pilgrinus anno 973 scribere potuerit ad Benedictum VI, qui sedit usque ad mensem aliquem incertum anni 974, ab eoque rescribi potuerit sub finem ejusdem anni 973, vel initium sequentis. Obstare quidem videtur epistola ejusdem Benedicti VI (apud Labbeum tom. IX Conciliorum col. 711) qua

Friderico Salisburgensi in tota Norica provincia D et in tota Pannonia vices suas sic concedit, ut excludat Laureacensem a dignitate archiepiscopali: at potuit idem Pontifex mutare sententiam, ubi edoctus erat privilegia ecclesiæ Laureacensis. Potuit Pilgrinus ipse dictis Benedicti litteris, ubi eas communicaverat Salisburgensis, acrius excitari, ut exhibitione privilegiorum suorum apud Pontificem studeret amissam ecclesiæ suæ dignitatem recuperare. Non video igitur, cur pallium impetrare non potuerit a Benedicto VI, cum nulla alia obstat ratio, et in elogio recitato num. 81 pallium a Benedicto VI obtinuisse dicatur. Quin et tempus magis favet Benedicto VI, quam Benedicto VII: nam prædicationis caepa videtur apud Hungaros anno 971 vel 972, et epistola Pilgrini non nisi uno alterove anno post caeptam ibidem prædicationem videtur scripta. Demum epistola Benedicti Pontificis, quam mox recitavimus, vix differri potest usque ad Pontificatum Benedicti VII; contra vero nihil in ea legitur, quod non congruat Benedicto VI.

91 Rationes colligo ex laudato sæpius Hansizio nostro, qui pag. 215 probat evidenter, epistolam Pilgrini non potuisse scribi serius, quam sub finem anni 974; litteras vero Benedicti non post initium anni 975. Evincitur id ex personis, ad quas data est epistola Pontificia: nam inter has numerantur Robertus antistes Moguntinus, Gero vel Gereon Coloniensis, et Henricus Bavarix dux cum Ottone II imperatore. At Robertus, seu Hrodbertus, Moguntinus mortuus est anno 975, Uti certissimum est, inquit Hansizius, ex Ditmaro, Chronographo Saxone, Necrologio Fuldensi, Annalista Hildeshemensi. Dies obitus ponitur ad Idus Januarii, id est xiii Januarii, uti liquet ex Necrologio Moguntino, Hildesiensi et Fuldensi. Idem annus et dies emortualis statuitur et probatur in Gallia Christiana recusa tom. V col. 456. Cum res certa appareat, subjungam solum verba Necrologii Fuldensis apud Schannat in codice probationum Historiæ Fuldensis pag. 475, ubi sic habetur: Anno cmlxxv Id. Jan. Ruotbertus archiepis., subdunturque octo alii defuncti eodem anno. Corrigenda igitur hic Pagii sententia, qui ad annum Christi 979 num. 9 mortem Roberti figit anno 977, sola contentus auctoritate Trithemii, cujus sane auctoritas parvi momenti est in rebus chronologicis. De Gerone Coloniensi Mabillonius tom. III Annalium pag. 630 sic scribit: Colonia Agrippinæ Gero archiepiscopus hoc anno (974) decessisse traditur iii Kal. Julii. Si verum id est, decessit medio circiter anno ante Robertum. Et revera Ditmarus lib. III obitum Geronis Coloniensis præmittit obitui Roberti Moguntini, eumque eodem die et anno, quo Mabillonius, mortuum refert. Dicit quidem Dionysius Sammarthanus tom. III Gallix Christianæ col. 649 de Gerone: Mortuus dicitur anno cmlxxvi, sed auctorem non nominat; nec ullum adducit monumentum, quo probetur vixisse post dictam Mabillonii epocham. Incertum igitur est, an Gero superfuerit post mensem Junium anni 974; imo et parum verisimile est ob auctoritatem Ditmari.

92 Eodem anno 974 gravissimæ exarserunt turbæ inter Ottonem II imperatorem et Henricum Bavarix ducem, qui quorundam principum fœdere nixus, regnum Germaniæ sibi vindicare meditabatur, sed captus fuit ab Ottone, ac deinde ipsa exutus Bavaria. Bellum illud caeptam feliciter apud Hungaros prædicationem interruptit,

et variæ rationes E

F

chronologica insinuant,

AUCTORE
J. S.

A interrupt, ut videbimus. Initium ejus hic necessario investigandum, ut inchoatam disputationem confirmemus. Ottone Magno defuncto Nonis Maii anni 973, Otto II, jam ante coronatus, agnitus est imperator a plerisque imperii principibus : Non perinde hoc tulit Henricus Bojus, qui . . . fœderum fiducia regnum arripuit, uti hæc narrat Hansizius pag. 216, sic proseguens : Ei favebat Henricus Carantanæ dux : . . . præterea Henricus Augustensis episcopus is, qui Udalrico erat eodem anno suffectus : accesserant in fœdus vicini reges, Boleslaus Bohemiæ, Miseco, seu Miceslaus Poloniæ, denique Heraldus Danorum. De Hungaris quamquam nulla mentio, tamen ex dicendis patebit, arma ipsos quoque in Ostericham seu Austriam brevi intulisse contra marchionem et Piligrinum, qui constantes in fide Ottonis permanserant. Denique eo assurrexerat Bojorum dux, ut consiliis minime dissimulatis unctionem quoque regiam, administro Frisingensi, Ratisbonæ susciperet : quo vulgato, accelerandum Ottoni erat ad opprimendum in favilla incendium. Collecto principum omnium cœtu, visum est, evocandum

B Henricum ; qui, ut ad arma nondum erat accinctus, sic obsequio festino præsens exitium redempturus, stitit sese, ea tum quidem animadversione punitus, ut captivi in modum attineretur. Ditmarus scribit anno CMLXXV medii (id est, secundi) Ottonis secundo, Henricum ab Ottone captum et ad Geilheim deductum. Sed Lambertus et Annalista Hildesiensis, et Saxo Chronographus id referunt factum anno priori, et pro GEILHEIM scribunt Engilenheim. Certum est ex diplomate infra * memorando, Henricum non esse captum ante menses anni CMLXXIV postremos. Nam diploma illud datum est xi die Septembris, in eoque Henricus vocatur dilectus nepos, ejusque precibus se illud dedisse fatetur Otto, quæ verba in rebellem non conveniunt. Itaque conciliari possunt scriptores dicendo Henricum circa finem anni CMLXXIV evocatum ab Ottone ad conventum, et initio anni sequentis in custodiam abductum. Hæc adducere placuit, quia brevem et exactam rei gestæ relationem continent, et quia hinc colligi poterit, quid obstitit caplæ Hungarorum conversioni.

* vide illud ibidem pag. 217

C episto am difficulter attribui posse Benedicto VII,

93 Nunc ex hisce examinemus, utrum laudata Benedicti Papæ epistola septimi sit, an sexti. Scribi ea non potuit, postquam Romæ innotuerat mors Roberti Moguntini antistitis, aut captivitas Henrici Bavarix ducis, atque adeo data non est post mensem Januarium anni 975. Imo non potuit scribi epistola diu post medium anni 974, si vera sit sententia Ditmari et Mabillonii de morte Geronis Coloniensis, III Kalendas Julias ejusdem anni affixa. At hanc quidem sententiam non omnino, ut plane certam affirmo, quia dissentiant alii. Verumtamen longe probabiliorem existimo, quam sit opposita. Præterea ex dictis necessario sequitur, Benedictum, cujus hæc est epistola, ante annum 975 fuisse Pontificem, uti etiam observavit Hansizius pag. 215: nam epistola Piligrini præcessit epistolam Pontificis, nec illam Piligrinus scribere potuit priusquam de pontificatu Benedicti esset edoctus. Itaque epistola est Benedicti VI. nisi Benedictus VII fuerit Pontifex aliquot mensibus ante annum 975. Hansizius revera credidit initium Pontificatus Benedicti VII collocandum esse circa menses posteriores anni 974, quia non dubitabat quin epistola esset Benedicti VI. Verum,

etsi omnes neoterici passim Benedicto VII epistolam attribuant, hactenus e nemine probatum vidi, cur illi potius attribuenda sit, quam Benedicto VI : nam huic omnes convixerunt, qui in ea nominantur ; eique attributa fuit per scriptorem sæculi xv, laudatum num. 81. Demum multa suadent Benedictum VII non fuisse Pontificem ante annum 975 : omnes enim passim scriptores cum antiquis catalogis ipsius pontificatum eo anno inchoant : cumque obierit anno 984, die x mensis Julii, ut constat ex epitaphio apud Baronium ad annum eundem num. 1, duratio pontificatus, quam novem annis et quinque aut sex mensibus catalogi antiqui fere circumscribunt, teste Pagio ad annum 984 num. 1, insinuat, Pontificatum ipsius inchoandum anno 975, mense Januario aut Febuario ; certe ante diem xxv Martii, uti ostendit Pagius in Critica ad annum 975.

94 Mabillonius tom. III Annalium pag. 627 ostendit, Benedictum VI adhuc sedisse mense Aprili anni 974, cum eo mense dederit privilegium Hildesindo abbati Rodensis monasterii. Videri illud potest apud Petrum de Marca in Marca Hispanica col. 906, ubi scriptum legitur mense Aprilio et Indictione secunda. Verisimile igitur est, eundem Benedictum VI accepisse litteras Piligrini, pro eoque rescripsisse eodem anno 974, cum omnes in vivis erant, ad quos datæ sunt Benedicti litteræ, cumque nota non erat Henrici Bavari ambitio. Sic recte dicitur Piligrinus pallium accepisse a Benedicto VI, nec opus est improprio sensu explicare elogium ejus num. 81 datum. Pagius ad annum 979 num. 9 litteras Benedicti male refert ad annum 977 uno solum argumento, quod sic exponit : Imo eæ (litteræ) anno CMLXXVII scriptæ ; cum ibidem referat Lambecius epitomen diplomatis ab Ottone II emissi, quo is metropolitanam ecclesiæ Lauriacensis dignitatem confirmavit litteris, in quibus dicitur : « Datum iii Nonas Octob., » anno Domini CMLXXVII, Indict. vi, anno » regni Dñ. Ottonis imperatoris augusti xvii. » Actum in civitate Ratisbona ». Quod effectus fuit commendationis Benedicti VII, cui detulit Otto II. Verum hæc ratiocinatio efficere nequit, ut credamus Benedictum scripsisse ad defunctos dudum præsules, et ad Henricum tunc exsulem Bavaria sua, atque hostem Ottonis. At verisimile est Fridericum Salisburgensem archiepiscopum, cujus provinciæ auferebatur, quidquid accedebat Laureacensi, pro viribus obstitisse, ne litteræ pontificiæ executioni mandarentur, ideoque, vel etiam ob alias rationes, potuit Otto II confirmationem metropolis Laureacensis tamdiu differre, eamque tandem dare post pacatam Bavariam, prout datam revera fuisse constat.

at commodè Benedicto VI, cum scripta videatur anno 974.

E

F

AUCTORE

J. S.

§ VIII. Inter primos prædicatores in Hungariam missus S. Wolfgangus : cur hic revocatus sit, et Piligrinus cum suis coëpta abrumperere debuerit.

Inter primos
Hungariæ præ-
dicatores
S. Wolfgangus,

Inter primos Hungariæ apostolos fuit S. Wolfgangus monachus in Suevia et presbyter, qui deinde creatus est Ratisbonensis episcopus. Testatur id scriptor cœvus Vitæ ipsius apud Mabillonium sæculo v Benedictino pag. 817 hisce verbis : Reputans jugiter secum, qualiter in salutem aliorum sibi concessum duplicaret talentum; hujus rei gratia abbatis sui licentia monasterium, et non monachum, deserens, per Alemanniam devenit exul in Noricum, ad cujus Orientalem plagam cum humili comitatu pergens, prædicandi gratia Pannoniæ petit confinia. Ubi cum veterum frutices errorum exstirparet, et steriles squallentium cordium agros euangelico ligone proscinderet, frugemque fidei inseminare frustra laboraret, a Piligrino Pataviense pontifice ab incepto revocatus est opere : dolebat enim idem pontifex tantum colonum in sulcis sterilibus expendere laborem. Quod ait scriptor de sulcis sterilibus, cum epistola Piligrini non omnino congruit. At etiam non repugnat, quia uberior ille fructus oriri potuit post discessum Wolfgangi. Forsan mera ex conjectura dixit biographus, rediisse Wolfgangum ob solam agri sterilitatem, ita ut malim suspicari, revocatum esse a Piligrino, ut coram virum perspiceret, atque ad episcopatum Ratisbonensem curaret promovendum : nam, ut mox subditur, revocatum omni humanitatis studio suscepit, aliquot diebus secum detinuit, virtuteque viri penitus perspecta, mox consilium inivit curandi, ut promoveretur ad cathedram Ratisbonensem. Quod etiam feliciter perfecit,

C qui in Hungariam profectus est anno 972,

96 Verum, quidquid sit de fructu prædicationis, magis ad propositum nostrum spectat tempus, quo fuit inchoata. Hansizius noster pag. 204 putat, Wolfgangum ad Hungaros profectum esse, priusquam Ottonis I legatione liber in Hungariam impetratus erat accessus, ideoque nullum fuisse prædicationis fructum. At mihi contrarium apparet probabilius. Edidit Mabillonius tom. IV *Analectorum* pag. 479, et sæculo v *Actorum* pag. 845 breves *Annales Einsidlenses*, in quibus tempus exprimitur his verbis : CMLXXII Wolfgangus monachus ad Hungaros missus est, qui secundo anno Radesponensis episcopus ordinatus est. Adduxit hæc verba, quæ clara videntur pro anno 972 missioni affigendo, laudatus Hansizius ; at eadem sic exponit : Ubi annus CMLXXII referendus est ad ordinationem in episcopum, non ad missionem Wolfgangi : nam certum est ex Hermanno Contracto Canisiano Wolfgangum anno CMLXXII creatum esse Ratisbonensem episcopum. Pagius eandem opinionem amplexus erat, eandemque rationem allegavit ad annum 972 num. 7, non explicans tamen, sed erroris insimulans Annalistam Einsidlensem. At mihi Annalista hic præponderare videtur Hermanno Contracto, præsertim cum una tan-

tum editio locum de episcopatu Wolfgangi habeat ; aliæ istis verbis careant. Porro Pagius anno 994, quo defunctus est Wolfgangus, alteram addit rationem ex prædicatione eidem facta, quod episcopus fieret, et expletis viginti duobus annis, moreretur. Habetur illa prædictio in Vita Wolfgangi apud Mabillonium pag. 817, eaque ipsi obvenit ante peregrinationem ipsius, quæ æque ipsi prædicitur ac episcopatus. Incertum igitur est, an viginti duo anni inchoandi sint ab episcopatu, an a peregrinatione, ita ut illa prædictio nihil probet : nam in sententia mea, quam satis certam puto, vixit deinde Wolfgangus annos viginti duos.

97 Itaque consecratum esse Wolfgangum sub initium anni 973, ex eadem Vita evidenter probetur. Pag. 818 hæc habentur : Imperator Otto II . . . legatos celeriter misit, ut idem famulus Dei (Wolfgangus) in locum cathedræ episcopalis eligeretur ; deinde vellet, an nollet, ad Francofurtum, ubi imperator Natalem Domini celebraturus erat, deduceretur. Hac accepta imperatoris legatione, profectus est Ratisbonam, ibique electus ; deinde Francofurtum venit circa Natalem Domini, ubi commendatus ei est episcopatus. Demum reversus est Ratisbonam, ut possessionem caperet, atque ibidem post aliquot dies consecratus est a Friderico archiepiscopo Salisburgensi. Ex hisce, quæ fusius ibi narrantur, constat consecratum esse sub initium anni, dum imperator Natalem præcedentem celebraverat Francofurti. Atqui ex Annalista Saxonico, qui a celebratione Natalis orditur annos singulos, clarum est, Natalem illum esse anni 972, prout nos annum inchoamus, aut initium anni 973, prout ipse annum exorsus est. Nullum ergo apparet dubium, quin Wolfgangus electus sit sub finem anni 972, et consecratus sub initium anni 973. Hinc existimo eundem venisse in Hungariam sub initium anni 972, ibique aliquot mensibus mansisse, sed non integro anno.

98 Hæc exactius examinanda duxi, ut ex iis initium prædicationis apud Hungaros affigatur anno 971, vel 972. At fructus uberior, de quo loquitur epistola Piligrini, collectus videtur anno 973. Ceterum missi a Piligrino in Hungariam monachi et clerici, interque eos Wolfgangus, eo tantum venisse videntur post legationem Ottonis, quæ verisimiliter annecti potest anno 971 ; at illorum nomina non innotuerunt, quia cito abrupta est eorundem prædicatio. Etenim, uti prædicatio apud Hungaros inchoata est, fœdere pacto, sub occasione pacis inter Hungaros et Ottonem I, sic haud dubie abrupta est occasione belli, quod Henricus Bavarus cum fœderatis suis, inter quos erant Hungari, suscitavit contra Ottonem II, eique fideliter adhærentes, inter quos similiter erat Piligrinus Laureacensis præsul. Nam cum Hungari tuerentur partes Henrici, Piligrinus vero Ottonis ; quotquot missi erant a Piligrino in Hungariam, procul dubio solum vertere coacti sunt, quod pro hostibus haberentur ab Hungaris. Hi certe patrimonium ecclesiæ Laureacensis, seu Pataviensis, misere vastarunt Piligrini temporibus, ut constat ex litteris Ottonis III, quas recitat Hansizius pag. 225.

99 Idem scriptor pag. 224 de irruptionibus Hungarorum hæc scribit : Pacata demum Bavaria, tempus erat oblatum Piligrino repetendi messem in Hungaris euangelicam ; sed iidem haustæ nuper institutionis obliti ad ingenium redierant.

et consecratus
episcopus Ratis-
bonensis anno
973 :

coëpta prædica-
tio apud Hun-
garos anno 971
vel 972 ; at cito
abrupta

ob bellum rur-
sus excitatum.

A dierant. Nam Geisa rege seu volente seu obniti non audente, fines Orientales invadunt, raptant, incendunt. Ultraque Erlaffam fluvium progressi, populares et colonos, quos Wolfgangus Ratisbonensis episcopus ad Pechlariam, et loca vicina ecclesiæ Ratisponensi vectigalia, nuper deduxerat, creberrimis populationibus infestant; fuitque ea causa Wolfgango, ut munimentum in loco Zwisila, quo major Erlaffa cum minori congregitur, exstrueret, ut tutiores ibi coloni ab infestatione Ungorum manere possent, ut loquimur Otto in litteris, quibus eidem episcopo dat veniam castellum illud in loco dicto construendi. Datum anno CMLXXIX. Tenuisse tunc videtur Geisa loca Erlaffæ fluvio vicina, atque in his etiam Mellicum arcem in rupe ardua sitam, vetus ejus regionis munimentum: secus enim quid ab Hungarorum infestatione erat colonis Wolfgangi metuendum? *Durarunt multis post hæc annis Hungarorum infestationes, ita ut Pilgrino omnis facultas adeundi Hungaros adempta fuisse videatur. Plura de hisce videri possunt apud Hansizium: nam præcedentia sufficiunt, ut intelligamus, quid prædicationi apud Hungaros obfuerit.*

§ IX. S. Adalbertus Hungarorum conversioni intentus: conversus et baptizatus Geysa, uti et S. Stephanus.

Prima Hungarorum conversio imperfecta, etiam post adventum S. Adalberti,

*E*tiamsi latissima et uberrima messis Pilgrino se statim obtulerit in Hungaria, non multis tamen salutem videtur attulisse ipsius conatus, nisi quatenus aliarum provinciarum prædicatorum ejus exemplo excitati sunt ad fidem Hungariæ inferendam. Id certum est, primam illam multorum Hungarorum conversionem tam fuisse imperfectam, ut multis deinde annis non nisi umbra quædam religionis esset in Hungaria, licet alii prædicatorum in locum primorum successissent. *Habemus istud ex scriptoribus, de quorum fide dubitare non licet. Duplex apud nos tom. III Aprilis edita est Vita S. Adalberti Pragensis episcopi, qui post Pilgrinum ad Hungarorum conversionem incubuit. Utraque habet auctorem cœvum: at prima nihil habet de prædicatione sancti Adalberti apud Hungaros; secunda vero satis ostendit, eum non tantum ibi fecisse operæ pretium, quantum voluisset. Hæc enim pag. 192 dicti tomi, num. 16 sic habet: Non tacendum, quod juxta positum Ungaris, nunc nuntios suos misit, nunc seipsum obtulit: quibus etiam ab errore suo parum mutatis umbram Christianitatis impressit. Idem auctor num. 22 magis insinuat, quam imperfecta fuerit Hungarorum conversio usque ad obitum fere Geysæ, dum hæc memorat: Miserat his diebus (id est, dum in Polonia versabatur ante discessum in Prussiam, seu anno 996) ad Ungarorum Seniores * magnum, imo ad uxorem suam, quæ totum regnum viri manu tenuit, et quæ erant viri ipsa regebat, qua duce erat Christianitas ccepta, sed intermiscebatur cum paganismo polluta religio, et cœpit esse deterior barbarismo languidus ac tepidus Christianismus: ad quam*

Septembris Tomus I.

tunc per venientes illinc nuntios in hæc verba epistolam misit: Papatem meum, si necessitas et usus postulat, tene: si non, propter Deum ad me mitte eum. Ipsi vero clam chartam alia mente, alia sententia misit: Si potes, inquit, cum bona licentia, bene: si non, vel fuga fugiens tenta venire ad eum, qui te desiderio concupiscit, Adalbertum tuum.

101 *Hæc verba abunde docent, idem Adalberto evenisse apud Hungaros, quod evenit apud Bohemos, quos bis terve reliquit, quod mores barbaros non satis corrigerent. Porro Papas, vel, ut ante in eadem Vita scribitur, Pappas, non est nomen proprium, sed alumnum vel discipulum significat. Radla erat istius discipuli nomen, ut ibidem legitur num. 15, mansitque ille in Hungaria, discedente Adalberto, qui anno 997 martyr in Prussia occubuit. Ditmarus sub initium libri VIII præcedentia confirmat. Verba dabo ex Ditmaro nostro Ms., cum in editis quædam sint mutata: Hujus (regis Pannonici, ut præmiserat, Stephani nimirum) pater erat Dewir * in editis Dejux nomine, homo crudelis, multos subito furore occidens. Qui cum Christianus efficeretur, in corroboratione fidei sevit; et antiquum scelus zelo Dei estuans abluit. Hic Deo vero variisque deorum vanitatibus inserviens, cum ab antisite suo (Adalberto, opinor) ob hoc argueretur, inquit: Divitie mihi habundant, et ad hæc agenda libera facultas, et ampla potestas est. Uxor vero ejus Beleknegea *, id est, pulchra domina, dicta, potibus immoderatis deserviebat, et in equo virili more sedebat: quemdam quoque virum iracundiæ furore gladio occidit. Si verba Ditmari, quæ in editis eundem habent sensum, conferamus cum allatis ex Vita S. Adalberti, necessario dicendum est, et Geysam et ipsius conjugem baptizatos quidem fuisse, sed moribus fuisse parum Christianis, certe initio conversionis, licet vitam suam deinde magis corrigere potuerint, et felicem sortiri vitæ exitum. Carthuius in Vita num. 2 et 3, baptizatum fuisse Geysam dicit; non tamen explicat, a quo baptismum acceperit.*

102 *Joannes Dlugossus seu Longinus, scriptor Polonus sæculi XV, de gestis Adalberti in Hungaria lib. II col. 116 hæc memorat: Cum Gaudentio cæterisque religiosus viris Hungariam ingressus, ad ducem Geisam pervenit, in fide Catholica et cæremoniis ejus, quam ipse ante annos aliquot suscepisse eum audierat, suis monitis et prædicationibus instructurus. Cum autem duci Geisæ et consorti ejus Adleidæ adventus fuisset denunciatus, summa mox lætitia concepta, ad laudes divinas organa laxarunt: hunc enim virum ad se venisse, qui sibi in visione dudum fuerat præmonstratus, intelligebant. Cum magna itaque veneratione et devotione susceptus, filio ducis Geisæ Confirmationis characterem impendit, et verbum Dei Slavis et Hunnis tam per se quam fratres suos, per unum et amplius annum mellifluo sermone prædicavit, plurimosque Slavorum et Hunnorum, adhuc cultibus idolorum deditos convertens, omnem Hungarorum perambulavit regionem, eos quidem, qui crediderunt, erudiens, et paterna pietate confirmans, idololatrias vero ab erroribus reducens et confirmans. Ad cujus etiam exhortationem dux Geisa cum filio suo Stephano, et consorte sua Adleida, plures ecclesias fundant, erigunt et instituunt; et episcopalia illis bona largiuntur. Sed et ibi quoque facta persecutione, ob manuum*

AUCTORE
J. S.

quod conversus eorum dux Geysa simul idola coleret,

* in editis Dejux

* *ibid.* Belekne-
gini

S. Adalbertus tamen ibidem ad ipsorum conversionem laboravit:
F

* i. e. dominum

AUCTORE

J. S.

* forte injectio-
nem

violentarum in personam suam invectionem *, non maledicens, nec repugnans, sed benedicens, Pannonia discessit. Geisa Pannoniorum dux post hæc infra dies paucos moritur, filium Stephanum relinquens successorem. Nec Geysæ nec Stephani baptismum hic scriptor Adalberto attribuit; sed omnia Adalberti gesta apud Hungaros reducit ad finem fere vitæ Geysæ, cum tamen probabilius sit, Adalbertum variis vicibus in Hungaria fuisse; at numquam ad annum integrum ibidem substitisse.

dicitur et

S. Bruno Ruffo-
rum apostolus
in Hungaria
prædicasse,

103 Ademarus Chabannensis monachus apud Labbeum tom. II Bibliothecæ pag. 168 baptismum Geysæ attribuit S. Brunoni Russorum apostolo, quem vult in Hungariam venisse, imperante Ottone III. Fateor quidem hunc Scriptorem Geysæ supparem fuisse, et S. Stephano coævum; at tot errores immiscet iis, quæ ibidem retulit de S. Adalberto et Brunone, ut ei plenam fidem habere non aûsim in illis etiam, de quibus non constat, an sint errori obnoxia. Accipe tamen asserta ejus de Brunonis gestis in Hungaria: Quod exemplum ejus (S. Adalberti in Poloniam abeuntis) secutus Brunus episcopus, petiit imperatorem, ut pro eo juberet consecrari in sede sua episcopum. . . . Quo facto, et ipse humiliter abiit in provinciam Ungriam. . . Sanctus autem Brunus convertit ad fidem Ungriam provinciam: . . . regem Ungriæ baptizavit, qui vocabatur Geitz, et mutato nomine in baptismo Stephanum vocavit, quem Oto imperator in natali protomartyris Stephani a baptismate excepit, et regnum ei liberrime habere permisit, dans ei licentiam ferre lanceam sanctam ubique, sicut ipsi imperatori mos est, et reliquias ex clavis Domini, et lancea S. Mauricii, ei concessit in propria lancea. Rex quoque supra dictus Filium suum baptizare jussit: sanctus Bruno imponens ei nomen, sicut sibi Stephanum. Postea vero ipsi filio ejus Stephano Oto imperator sororem Henrici postea imperatoris in conjugio dedit. Resecui ab hac narratione errores apertos alibi refutatos. Hic autem refutabo, quæ dicuntur de baptismo Geysæ et Stephani.

at id aliunde
verisimile non
est:

C

104 Audi igitur Vitam Brunonis a Ditmaro, qui eum familiariter noverat, conscriptam; editamque apud nos tom. II Februarii pag. 798: A tertio Ottone igitur desideratus suscipitur (Bruno.) Quem non longe post deserens, solitariam vitam quæsit, et de opere manuum suarum vivebat. Regnante vero Dei gratia secundo Heinricho post mortem gloriosissimi imperatoris, Merseburg vniens (Bruno) benedictionem episcopalem cum licentia domini Papæ ab eo petiit, et ejus jussione ab archiepiscopo Thaginone consecrationem, et, quod ipse huc detulit, pallium ibidem suscepit. Consecratus est Bruno, imperante Henrico, et defuncto Ottone III: non potuit igitur Geysam baptizare jam episcopus, cum Geysa ante Ottonem obierit; ac ne Stephanum quidem; nam et hunc baptismum videbimus, vivente Ottone. Nec præstitit ea ante episcopatum Bruno, cum Vitam tunc egerit solitariam. Itaque miror Pagium, qui ad annum 1008 prædicta ex Ditmaro recte admittit, et tamen decem facile aut duodecim Ademari errores sic adducit, acsi totidem essent veritates. Suspicio esse posset, alium quemdam Brunonem prædicasse in Hungaria, indeque profectos Ademari errores, quod confuderit duos Brunones. Verum non invenio sufficiens fundamentum in

historicis antiquis, ad substituendum Brunoni D martyri synonymum alterum, nisi illum forsân, quem eo legatum diximus ab Ottone Magno; sed Geysa non tam cito baptizatus videtur. Hinc nulli certo attribui potest Geysæ baptismus.

105 Hansizius pag. 227 de eo sic ratiocinatur: Quis ille fuerit, qui Geisæ principi baptismum impertiit; nemo satis detexit: Adalbertus enim Pragensis, Geisa jam baptizato, venit. Bruno ille episcopus Ottonis Magni legatus nupiam a quoquam proditur baptismi illius auctor: ac certe Piligrinus in epistola ad Benedictum VII (aut VI potius,) cum de nobilioribus Hungaris ad millia quinque salutaris lavacro ablutos gloriatur, non erat certo silentio pressurus spoliū omnium præstantissimum, baptismum regis. Mænet igitur in obscuro, quisnam isthoc præstitit, nisi quod suspicari liceat, id factum per aliquem Piligrini Pataviensis discipulum, serius tamen quam litteræ sint ad Benedictum scriptæ. Verisimilis est hæc conjectura, tum quia Carthuitius baptismum Geysæ narrat ante adventum Adalberti in Hungariam, tum quia nullibi asserit Geysam ab Adalberto baptizatum, (licet Pagius ad annum 997 perperam affirmet Carthuitium id habere) ac demum quia scriptores Vitæ S. Adalberti, cui gloriam baptizati Geysæ non invidissent, de eo baptismo nihil memorarunt. Porro baptizatum esse Geysam diu ante mortem, sed non satis fuisse instructum, colligitur ex Ditmari et Vitæ Adalberti verbis, quibus dicitur idola simul coluisse cum vero Deo; et tamen acriter pro fidei corroboracione pugnasse. Primum contigisse suspicor, quod primi prædicatores, a quibus baptizari potuit circa annum 974 aut 975, paulo post coacti fuerint Hungaria excedere, quodque Adalbertus cum suis hominem natura iracundum ab inveterata consuetudine tam cito avellere non potuerit quam voluisset. Credibile tamen est, sub finem vitæ resipuisse, et tunc demum sollicitum fuisse de idololatria destruenda: quod filius ejus S. Stephanus effaciter perfecit.

incertum est, a
quo baptizatus
sit Geysa.

E

§ X. Utrum rejiciendæ sint visiones, quæ parentibus S. Stephani oblatae dicuntur?

Si vera sit visio, quam narrat Carthuitius num. 3, contigerit illa inter baptismum Geysæ et primum S. Adalberti ad ipsum adventum; quibus decennium facile intercurrere potuit: nam S. Adalbertus creatus est Pragensis episcopus anno 983, ita ut non videatur in Hungariam excurrisse ante annum 984 aut 985. Alterutro anno illuc venire potuit, antequam nascere-tur S. Stephanus, de cujus anno natali non constat. Accipe visionem ipsam, ut exactius examinemus, an hæc tam sit absona, quam voluit nuperus scriptor heterodoxus: Cumque nimium, inquit, esset sollicitus (Geysa) de rebellibus domandis, et ritibus sacrilegis destruendis, et episcopatibus secundum æstimationem suam ad profectum ecclesiæ sanctæ statuendis, mirabili visione nocte consolatus est eum Dominus. Fecit astare sibi juvenem delectabilem aspectu, qui dixit ei: Pax tibi Christi electe, jubeo te de sollicitudine

Visiones, quæ
oblatae dicuntur
parentibus
S. Stephani,

A sollicitudine tua fore securum. Non tibi concessum est, quod meditaris, quia manus pollutas humano sanguine gestas. De te Filius nasciturus egredietur, cui hæc omnia disponenda divinæ providentiæ consilio commendabit Dominus. Hic erit unus ex regibus electis a Domino, corona vitæ sæcularis commutaturus æternam. Vernum tamen virum spirituali legatione tibi transmittendum honorificabiliter suscipito, susceptum venerabiliter habeto, exhortationibus ejus non fictum cordis fidelis assensum præbeto. Alteram quoque visionem matri S. Stephani oblatam num. 4 exponit hisce verbis: Uxorem ejus (Geysæ,) jam appropinquantem partui, tali voluit visione divina gratia consolari. Apparuit namque illi beatus levita et protomartyr Stephanus, levitici habitus ornatus insignibus, qui eam alloqui taliter cepit: Confide in Domino, mulier, et certa esto, quia Filium paries, cui primo in hac gente corona debetur et regnum, meumque nomen illi reponas. Cui cum admirans mulier responderet: Quis es, domine, vel quo nomine nuncuparis? Ego sum, inquit, Stephanus protomartyr, qui primus pro Christi nomine martyrium pertuli. Quo dicto, disparuit.

et quarum prima, non recte narrata a Bonfinio, exponitur,

B 107 Hasce visiones ex Carthuitio passim narrarunt scriptores Catholici sine scrupulo. Bonfinius vero decade II lib. I priorem utcumque deformavit, dum eam sic narravit, acsi Geysæ prohibitum fuisset orthodoxæ fidei fundamenta jacere, et ecclesias construere; namque id adeo ipsi non prohibetur, ut etiam jubeatur audire venturum Dei legatum, nimirum S. Adalbertum, ejusque jussis parere. At dubium non erat, quin S. Adalbertus hortaretur ad jacienda fidei fundamenta, ecclesiasque in regno construendas. Magis ergo jubebat Dei interpres illa facere, quam prohibebat; sed simul prædicit perficienda esse per S. Stephanum, quæ inchoanda erant per Geysam. Sensus visionis hic est. Dum Geysa, considerabat ingentes difficultates, quas experiretur in domandis gentilibus, qui se fidei Christianæ opponerent; atque in destruendis ritibus idololatricis, piisque stabiliendis, quod ecclesiarum et episcopatum erectione fieri debebat; dumque hac cura tam erat sollicitus, ut nimio difficultatum timore ad desperationem quamdam potuisset deduci, atque a fide averti, misericordia divina nimiam illam formidinem depellere voluit, virumque trepidantem docere, non omitenda esse bene cepta, etiamsi ea non statim possent ad perfectionem perducere. Hinc verba juvenis pulcherrimi, qui verisimiliter angelus erat, sic explicanda sunt. Pax tibi, nolo te nimium angere, quia vides omnia a te perfici non posse, quæ pro stabilienda fide Christiana sunt necessaria. Verum quidem est: non tantam tibi gratiam præstabit Dominus, quem sæpe injusta humani sanguinis effusione offendisti, ut omnia illa, quæ ad stabiliendam fidem necessaria credis, quæque perfecta velles, sed aggredi viæ audes; tu ipse perfecturus sis. Hanc gratiam Filio de te nascituro reservabit Deus. Verumtamen tu ea agere incipe, quæ tibi præcipiet Dei legatus, brevi venturus; id unum interim a te requirit Dominus. Quid in visione sic exposita, prout naturaliter exponi debet, absoni sit aut absurdi, ego sane non video. Nihil etiam absoni habet sequens visio, quæ ne quidem ulla eget explanatione.

108 At sæpe jam memoratus Schwartzius pag. 11 et seqq. occasione harum visionum, quas

fabulis annumerandas contendit, multos lacessit scriptores Catholicos, qui illas ex Carthuitio narrarant. Audiamus virum fabularum inimicum: Illustriora, inquit, singula reddituri, fabulas protulerunt, pugnantibus et male inter se cohærentibus factis exornatas: quæ, cum ipsæ se refellant, suis eas seculis lubenter relinqueremus. Sed, cum magnos nostro etiam ævo patronos invenerint, eas pro instituti ratione expendemus. Fatetur visiones istas hoc etiam sæculo critico a viris magnis defendi, et recte quidem: nam illi ipsi etiam, qui crisim justa severiorem non raro exercent, hasce visiones narrarunt sine ulla ambiguitate. Videri inter alios possunt Adrianus Baillet ad II Septembris in S. Stephano, et Claudius Fleury in Historia ecclesiastica lib. LVIII num. 7. Deinde Schwartzius adducit locum Bonfinii, a quo relationem Carthuitii corruptam jam dixi: atque ex loco Bonfinii, jam ante refutato per Samuelem Timon, Carthuitium, Baroniumque et Inchoferum, qui Carthuitii verba dederunt, irridet vir acutus: quin et Timonem carpit, quod non æque Inchoferum refutaverit, quam Bonfinium. Omnia hæc immerito, cum Baronius et Inchofer Carthuitium recte scribentem secuti sint; Bonfinius vero nimia libertate rei gestæ relationem corruperit, ideoque solus esset improbandus. Accipe, lector, verba hominis heterodoxi, ut discas quam ille petulanter insultet Catholicis, etiamsi nullum habeat fundamentum, nisi errore nixum, ut mox videbimus.

109 Quin imo, inquit, liceat hanc nihil admirari quidquam, sed certo judicio statuere, hæc tam insulse commenta, quæ tam Bonfinius quam inchofer, Baronius, alique plures, ex Legenda S. Stephani deprompserunt, non celestis alicujus oraculi descriptionem, quo anxius Geysæ animus revera erectus sit, sed futile cujusdam fraterculi, in cellula sua superstitiosus negotiosi, abortum esse. Quod enim divinarum litterarum exemplum imitari voluit, studia illud hominis, quod tam infelici minerva expressit, ingenii ejus ineptiam id abunde testatur. Quod visum, non a Bonfinio demum nove his verbis elucubratum, sed, ut diximus, ex Legenda S. Stephani esse desuntum, si perspicacissimi Timonis aciem non effugisset, non tam facile animum induxisset, opinor, ut Chartuitium, Legendæ auctorem, historicum vocaret LUCULENTUM, dicendum verius LUTULENTUM. At at! hauserat ex Chartuitii turbidis lacunis Cardinalis Cæsar Baronius in Annalium suorum voluminoso opere totam conversionis Hungarorum historiam, fabulis quoque, quas Timon ridicule atque impie fictas proscribit, ad verbum insertis, et tamquam pretiosis vulgi cultus tabulis in sanctuario Romano suspensis. Quid quod non minore auctorem legendarium elogio Baronius ornarit: « Aliunde, inquit, petamus, nempe » a Cartuitio episcopo ad Colomannum regem, » qui cunabula Hungaricæ ecclesiæ stylo » fidelissimo prosecutus » etc. Quare meliora videns ac probans, Timon dubia, quæ sensit, Bonfinio potius, cui Matthæus Raderus Societatis Jesu profani et pagani scriptoris notam pridem inussit, quam germanis fabularum institutibus opponere voluit.

110 Quam multa in hisce peccet maledicus scriptor. cujus viæ ulla pagella erroribus aut ineptis ratiociniis caret, adverte, lector. Primo falso asserit eadem scribi hac de re a Bonfinio, Carthuitio, Baronio et Inchoefro: Nam Bonfinius,

AUCTORE

J. S.

pro fabulis habentur a Schwartzio,

E

qui prioris occasione scriptores Catholicos maledicacitate carpit,

et multa temere effudit, licet nullum habeat fundamentum,

AUCTORE
J. S.

nus, nimia subinde libertate factorum circumstantias describens, hoc etiam factum ita suis verbis narravit multumque mutavit. Baronius vero et Inchoferus Carthuitii verba dederunt, sicut ea ediderat Surius. Hinc 2° male carpit Timonem, quod Bonfinium refutet, non Inchoferum aut Baronium. 3° mala fide lectoribus suis imponit, dum sola dat verba Bonfinii, et quidem sic mutilata, ut pejora appareant, quam revera sint; ut alii eadem habere credantur. 4° dicacitatem scriptoris omnia verba indicant, atque acerbiter contra Romana sacra et scriptores Catholicos. 5° demum nimiam sane confidentiam ostendit, dum certo judicio statuere prætendit, hæc esse commentitia, etiamsi antea dixisset, magnos nostro etiam ævo patronos esse prædictæ visionis. Restat, ut videamus, qua ratione probet Schwartzius, visionem prædictam futilis cujusdam fraterculi abortum esse. Attulerat verba Timonis, improbantis dicta Bonfinii, quæ Carthuitius non habet. Deinde eundem scriptorem citat, qui negat Geysam, quem pacis studiosissimum fuisse affirmat, patratores cædium, et quacumque demum ratione sanguinarium fuisse. Hoc autem argumentum sic prosequitur: Præter illud autem, quod de Geysa, pacis et quietis studiosissimo, observavit, id amplius notamus, filium potius Stephanum, vel istis illis fictoribus non dissimulantibus, bellis gravibus per totam propemodum ætatem fuisse implicitum: quæ certe sine sanguinis humani effusione non gessit. Habes hic, lector, præclarum istud viri humanissimi argumentum, quo Inchoferum, Baronium, et vel maxime lulentum Carthuitium fictoribus annumerat. Excutiamus igitur fundamentum.

nisi cr. 550 cr.
rore nixum:

111 Bella gessit S. Stephanus æque ac pater ejus Geysa; id enimvero non negamus. Bella illa non sunt gesta sine sanguinis effusione; id etiam vere dicitur. Verum, quid inde concludit Schwartzius? Vel nihil concludere potuit, vel sic ratiocinari debuit: Ergo vel Geysa non gestavit manus humano sanguine pollutas, vel etiam gestavit S. Stephanus. Justa sane hæc esset deductio, si omnis effusio sanguinis manus æque pollueret, si nihil esset distinguendum inter justam et injustam sanguinis effusionem. Nihil hic Schwartzius videtur distinxisse. Attamen id maxime necessarium erat, ut recte ratiocinaretur. Nam Stephanus sanguinem humanum fudit, sicuti omnes principes etiam sanctissimi, dum justo bello se defendunt, aut sceleratos puniunt: at hac effusione sanguinis manus principum non polluantur. Geysa vero injustis cædibus manus suas habuit pollutas, idque nullus recte negaverit, cum hujusce rei testem habeamus cœvum, et omni exceptione majorem. Quid, obsecro, significant verba Ditmari num. 101 adducta? Hujus (Stephani) pater erat, Dewir* nomine, homo crudelis, multos subito furore occidens. Negabitne Schwartzius, hominem crudelem, qui multos occidebat subito furore, manus aliquando habuisse sanguine pollutas? Negabitne sanguinem injuste effusum fuisse ab eo, de quo mox subditur: Qui cum Christianus efficeretur, ... antiquum scelus zelo Dei estuans abluit? Si antiquum scelus abluit, scelus antea contraxerat injusta suorum cæde. Audiamus nunc etiam, quid de Stephani moribus præmittat idem Ditmarus: Nunquam audivi quemquam victis tantum parcere, et ideo in civitate prædicta, sicut in multis sedulo, Deus ei concessit victo-

* al. Dejux

riam. De facto, cujus occasione hæc dicuntur, cum obscurum sit et certo tempori nequeat alligari, breviter agemus in annotatis ad caput secundum Vitæ lit. m. Crudelitas Geysæ etiam agnoscitur a Carthuitio num. 2, cujus in scribendo fides ex ingenua illa agnitione ostenditur. Itaque nihil in Geysæ visione, prout relata est a Carthuitio, hactenus inventum est, quod censuram mereatur, aut fidem Carthuitii faciat suspectam; dignusque est Schwartzius elogiis illis, quibus scriptores Catholicos petulanter impetit.

112 Secundam visionem idem scriptor nihilo rectius impugnat his verbis: Ejusdem notæ est aliud portentum, dum Stephanus levita, et primus Jesu Christi Martyr, internuncii munere defunctus, habitu levitico Saroltæ, uxori Geysæ, in somniis oblatu dicitur, nativitatem filii Stephani annuntiaturus. Quis scriptor probus docuit protomartyrem Stephanum fuisse levitam? Demus autem legendarium nostrum munus, quod gessit, significare voluisse dumtaxat: habitu levitico cur illum apparuisse scribit, nisi quod in cucullo singulare quoddam sanctitatis decus inesse existimavit? Nam protomartyrem Stephanum, primosque Evangelii Christi præcones quoscumque certo vestimentorum genere a reliquo populo fuisse distinctos, non constat. Ita ille. At vero diaconos vocari levitas multis sæculis ante S. Stephanum, nullus ignorat eruditus. Docuerunt igitur sacræ Litteræ S. Stephanum levitam fuisse eo sensu, quo levitam vocavit Carthuitius. Neque hic scripsit alia de causa, eum levitico seu diaconi habitu apparuisse, quam quod revera eum sic apparuisse crediderit: non enim credemus mentitum fuisse Carthuitium, quia Schwartzius de ipsius intentione perperam judicat. An vero primi præcones Evangelii ab aliis hominibus vestitu fuerint distincti, hic non inquiri, neque illud huc spectat: quippe non debuit S. Stephanus apparere eo habitu, quo indutus erat, dum vivebat in terris; sed potuit se accommodare tempori, quo apparebat.

113 Ultriusque visionis meminit Andreas Hungariæ rex in litteris suis ad Jacobum Cardinalem Prænestinum Apostolicæ Sedis Legatum, quas recitat Odoricus Raynaldus ad annum 1233 num. 51 his verbis: Sed etiam parentibus ejus (S. Stephani) fuerat divinitus revelatum, quod ei in gente nostra corona debebatur et regnum. Consentit Bonifacius VIII apud eundem scriptorem ad annum 1301 num. 8, ubi sic habet: Fuerat quidem divinitus revelatum, quod ei (Stephano) primum in gente Ungarica corona debebatur et regnum, sicut hæc plenius documenta, quæ servantur in archivis memoratæ ecclesiæ Romanæ testantur, et ad ipsius archiepiscopi potuerunt notitiam pervenisse. Utrumque hoc testimonium protulerat Timon, quem Schwartzius, ut tibi faventem, mire laudat, eo quod refutasset corruptam relationem Bonfinii. Audi nunc, lector, responsum hominis heterodoxi, et mirare impudentiam: Mitto autem aliud regerere, inquit, quam quod et recentius testimonium illud sit (Bonifacii VIII,) et in causa propria editum, parum valitutum apud eos, qui errare non minus Pontificium, quam humanum esse, firmissime persuasum habent. Scrupulum et hoc mihi movet non levem, provocare Bonifacium ad documenta, quæ in archivis Ecclesiæ Romanæ conservantur. Nam licet aliud atque aliud ex Vaticano monumentum, ad jus, quod in Hungariam Pontifices sibi olim

idem secundam
visionem inepto
ratiocinio im-
pugnat:

testimonia Boni-
facii VIII et An-
dræ Hungaro-
rum regis de vi-
sionibus

A olim arrogarunt, stabiliendum, erutum hactenus sit, in nullo tamen divinæ alicujus revelationis testimonium invenitur. Addit silentium Baronii, qui Carthuitii testimonio contentus, alia non attulit.

impudenter re-
fecta a Schwartzio.

114 Enimvero existimaveram hactenus, fidem non abrogandam viro honesto, ubi affirmat se aliqua monumenta vidisse, nisi ostendi possit, facile eum falli potuisse, aut clara sint imposturæ indicia. Verum alia est Schwartzii crisis. Ipse enim Bonifacium VIII aperti mendacii suspectum facere conatur, neque credit ejusmodi monumenta servari in archivo Vaticano, qualia Bonifacius ibidem haberi asserit. At ego non modo inauditiæ arrogantix, sed et stolidæ temeritatis reum facio Schwartzium, ac simul convinco. Adducit eodem loco testimonium Andreæ regis Hungariæ, quod ex Vaticano protulit Raynaldus, quodque longe antiquius est Bonifacio VIII, et tamen persuadere conatur, nihil simile in archivo Vaticano invenire potuisse Bonifacium. Quis igitur non perspiciat, ne curam quidem fuisse homini, ut caute calumniaretur?

B Quod ad testimonium Andreæ regis respondit, nihilo melius est: sed jam satis hanc disputationem protraximus. Veniam dabit æquus lector, si justo prolixior esse videor in refutandis viri heterodoxi objectionibus: nam id necessarium iudico ad stabilienda Sancti gesta, vindicandamque biographi auctoritatem.

§ XI. Baptismus Sancto per S. Adalbertum probabilius collatus: tempus collati baptismi, uti et annus natalis inquiritur.

Licet baptismus S. Stephani non ab omnibus attribuat S. Adalberto. scriptores tamen

C Carthuitius num. 3 refert, natum esse S. Stephanum, dum in Hungaria degebat S. Adalbertus, a quo infans est baptizatus. Habemus hic consentientem Schwartzium, qui pag. 6 et 7 sic scribit: Eum (S. Stephanum) a S. Adalberto, episcopo post illa Pragensi, aqua lustrali tinctum, præter scriptores Hungaricos, Poloni, Bohemi, alique magno consensu perhibent; quorum constans ab omni ævo testimonium uno halitu difflare, iniquissimum foret. Hic quidem omnium ab omni ævo consensus non parum exaggeratus est. Certe scriptores illi non asseruerunt, baptizatum esse Sanctum ante episcopatum Adalberti, quod verisimile non est, ut videbimus. Verumtamen sufficientia adferemus testimonia, ut baptismum S. Adalberto probabilius vindicare, et aliorum opinionem refutare possimus: nam neque hic deerit adversarius. Annalista Saxo, qui editus est ab Eccardo in Corpore historico medii ævi, tom. I col. 469 de S. Stephano ad annum 1038 sic habet: Stephanus religiosus Ungariorum rex obiit, qui cum omni gente sua ad fidem Christi conversus fuerat: hunc S. Adalbertus episcopus et martyr baptizavit; et uxor ipsius Gisla nomine, Heinrici imperatoris Babenbergensis soror fuit. Hæc omnia quæ de anno obitus, de conversione et de uxore refert, exacte et vere sunt relata: quo fit, ut scriptor ille majorem etiam fidem mereatur de baptismi collatore. Floruit ille scri-

ptor ante medium sæculi XII, putatque Eccardus in præfatione, fuisse Eggehardum abbatem Uragiensem in Hercynia silva.

AUCTORE
J. S.

116 In Chronico Verdensi apud Leibnitium tom. II Scriptorum Brunswicensia illustrantium col. 215 sic legitur: Hiis temporibus S. Adalbertus Pragensis episcopus Stephanum regem Ungharorum cum multis baptizavit, qui pontifex postea martyrio coronatur, cum verbum Dei in Prucia prædicaret. Ricobaldus Ferrariensis apud Muratorium tom. IX Scriptorum Italiæ col. 241 assentitur his verbis: Idem rex Stephanus virtutibus fuit insignis, qui baptizatus fuit a beato Adalberto episcopo Poloniæ natione Bohemo. Hisce addamus plerosque scriptores Hungaros, Bohemos et Polonos, quorum nomina non recenseo, quia ætas non magnam ipsis conciliat auctoritatem. Quin lubens fateor, factum hoc non tam firmis niti fundamentis, ut satis certum crederem, si Carthuitius et Annalista Saxo illud non affirmarent. Verum cum duo hi scriptores minus remoti sint ab ætate S. Stephani, quam ut fidem ipsis abrogare debeamus sine justa ratione, cumque et posteriores plurimos sibi consentientes habeant, et neminem alicujus ponderis dissentientem (nam, qui solus eæ antiquis opponitur, Ademarus Chabannensis tot errores accumulatur, ut vix ullam mereatur fidem in hisce rebus Hungaricis;) baptismus S. Stephani probabilius attribuendus est S. Adalberto, nec ulli alteri æque probabiliter attribui potest.

varii, etiam antiqui, illum S. Adalberto adscribunt.

117 Prodiit anno 1738 Gedani Opusculum, sub titulo Prussia Christiana, in quo Vita S. Adalberti copiosis annotationibus illustratur. Auctor Andreas Schottus non modo baptismum S. Stephani, sed simul prædicationem apud Hungaros, S. Adalberto abjudicat. Audiamus igitur disserentem pag. 45 et seqq., ut expendamus singula: Opus erit, inquit, ut explicemus, quid de conversione Hungarica, martyri nostro (Adalberto) adscripta, sentiendum sit. Ne tamen lector miretur, nos textui nihil ea de re intulisse, brevibus in antecessum monemus, quod, licet persuasi simus, famam ejus ad Hungaros pervenire potuisse, sequentia nihilominus dubia ipsam Adalberti in Hungaria præsentiam in totum tollant. Tantis certe Hungaricum ejus iter falsitatem obfuscaturum est tenebris, ut non nisi veræ indagacionis lumine ad clariora duamur. Antiquissimus patronorum conversionis Hungariæ est auctor Vitæ Surianæ, qui fol. 832 sequentia narrat: « Non tacendum, quod » juxta positis Hungaris nunc nuntios suos misit, nunc se ipsum obtulit, quibus et ab » errore parum mutatis umbram Christianitatis impressit ». Hunc sequuntur Chartuitius episcopus in Vita S. Stephani... apud eundem Surium... Cosmas Pragensis ad an. cmxcvi. Langius in Chron. Citiz. fol. 761. Bonfinius Rer. Hungar. fol. 199, 200. Bakschay in Chronol. de reg. Hung. fol. 903. Dubravius lib. 6 fol. 46. Cureus Annal. Sil. fol. 34. Wernerus Rolefinck in Fascic. temp. fol. 70. Et, ut pauca addamus, dissentientes hactenus nullos invenies. Temeritatis equidem opus videbitur, communi contradicere consensui. Tentabimus tamen. Non accusabimus temeritatis scriptorem, qui verum inquiri, modo tam gravia adducat argumenta, ut præponderare possint iis, quæ sibi fatetur opposita. Verum et hæc multis aliis augere potuisset, si omnia habuisset perspecta.

At aliquis nuper negavit S. Adalbertum umquam fuisse in Hungaria,

AUCTORE
J. S.
cujus primæ
rationes

118 *Argumenta sua proponere incipit hoc modo*: Sylvestrum auctorem Vitæ Canisianæ (*hæc apud nos edita est tom. III Aprilis a pag. 178 ex codice Ms.; at verisimiliter auctorem non habet Sylvestrum, sed alium incertum, coævum tamen*) altum tenere silentium; cum ætas ejusdem, dignitas et scopus parem polliceri, imo poscere posset rei explicationem. Quantum vero silentium auctoris coævi in refutandis fabulis valeat, historici norunt. *Valeret hoc argumentum, si omnes silerent scriptores coævi; at nullius est momenti, cum auctor alterius Vitæ, apud nos secundo loco editæ, qui item coævus est, duobus locis meminerit de prædicatione Hungarica S. Adalberti. Alia ergo audiamus*: Præter hanc rationem, *inquit*, magnum offert momentum insignis autorum allegatorum ratione circumstantiarum occurrens hallucinatio. Quilibet suo indulget genio. Varium hinc etiam narrationis conficitur filum, differens ab Ariadnæo, cum ope hujus reducamur, illius seducamur. Verba Suriana aliis ad gloriam tanti martyris insigniter extendendam non sufficebant, atque nimis videbantur generalia: inde chaos ortum est fabulosum de Stephano ab ipso baptizato, de somnio Geysæ, imo de Stephani per Adalbertum educatione. Dubravius commentum istius male coherentis debilitatem cognoscens, Stephanum præfectum, seu capitaneum Hungariæ facit, atque de ejus baptismo summa loquitur ambiguitate. Bonfinius annum baptizati Stephani ponit 909 fol. 198; quod sphalma lubentes typographo tribuimus. Ast licet numerum invertentes, annum 990 accipiamus, tamen illa infantia Stephani, cum Geysæ patris mors in annum 997 incidat, neque cum inchoato imperio, neque cum Hermannii Contracti verbis conciliari poterit; qui ad annum 995 Stephani matrimonium notat, dicens: « Gisle Stephano regi Hungarorum, cum se ad fidem Christi converterat, » quasi vero juxta nomen suum fidei obses » (Giffel) in conjugium data ». Et licet serius hoc conjugium protrahamus; Urspergensis tamen etiam testatur: « Imperatoris Henrici sororem Gisela regem Ungariorum non prius » promeruisse, donec hic, se Christianam religionem recepturum promisit, quod etiam fecit ». Cui adstipulatur auctor antiquus Vitæ S. Henrici imperatoris in Canisii tom. VI Lect. ant. pag. 390.

refutatur.

119 *Tota hæc disputatio nihil difficultatis habet, nisi in fine, ubi quidam scriptores, quibus plures possent adjungi, videntur affirmare S. Stephanum non fuisse baptizatum, nisi occasione matrimonii cum Gisela Henrici imperatoris sorore. Quippe si revera lustrali aqua tinctus non fuit Sanctus ante tempus nuptiarum cum Gisela, baptismus erit posterior morte S. Adalberti, ita ut ab hoc ei non sit collatus. Hoc argumento se niti, ostendit mox laudatus Schottus, dum subdit sequentia*: Hactenus dicta eo redeunt, quod scriptores mediæ ævi, quando de Christianæ religionis in Hungaria initiis loquuntur, Adalbertum omnes sileant, conjugii tantum, velut causæ, mentionem injiciant: quæ eorum narratio majorem fidem postulat, quam confusa citatorum autorum cumulatio male connexarum rerum. Verum hoc argumentum latius solvemus infra, ubi discutiemus, an occasione matrimonii cum Gisela conversus sit Sanctus. Sufficiat igitur hic monuisse, conversionem Hungariæ per dictas nuptias captam non esse, sed promotam,

ut ibidem probabitur, baptizatumque esse Stephanum diu ante obitum S. Adalberti. Quod autem Bonfinius alique scriptores recentiores in chronotaxi aliisque rerum adjunctis sæpe a via deflectant, non negamus; at eo argumento everti non potest auctoritas scriptorum antiquiorum, quorum testimoniis nitimur.

120 Vidit hoc ipse Schottus, ideoque ad aliud *ratiocinium progreditur hoc modo*: Verum, ut rivos exsiccemus, fontem obturare oportebit. Primus errorem seminavit autor Vitæ Surianæ, si huic illa verba tribui possunt, de quo tamen non immerito dubitamus. Quod enim fides Surii propter emendationem adhibitam non ubivis firma sit, jam supra ostendimus. Quod de auctoritate Surii observat, plane concidit, cum eadem Vita apud nos edita sit ex codice Ms. Pragensi, ibique duobus locis de prædicatione Hungarica Adalberti auctor meminerit. Deinde interpolationis suspectum facere locum conatur Schottus, sic pergens: In hoc autem loco verba connectendi, NON TACENDUM, integrum negotium magis adhuc suspectum reddunt. Hæc enim conversionis historia, quæ insigne vitæ Adalbertinæ foret momentum, quasi per parentheses explicatur. Quapropter has lineolas ex mala fide posterorum irrepsisse, confidimus. *Nimia quidem hæc est confidentia, cum sic etiam irrepere debuerit in Annalistam Saxonem, in Carthutium, aliosque deinde secutos. Attamen hujus confidentiæ subjunctas rationes audiamus*: Præter suspicionem, *inquit*, ex ipso verborum contextu ortam, circumstantiæ quoque aliud suadent. Totum certe Adalbertum durities Bohemorum, in antecedentibus accusata, occupabat, ut falcem in alienas messes immittere ipsi non liceret. Obstat etiam, quod Romæ secunda vice solutionem vinculi episcopalis petens, promittitudinem ethnicorum Hungarorum in assumptione fidei Christianæ nullatenus indurationi Bohemorum opposuerit, ut contraria juxta se posita magis elucescerent. Hac ratione etiam optimum argumentum adhibiturus fuisset, ad procurandam dimissionem, quam anxius appetebat. Addimus, quod ipsi etiam legati iterata vice episcopum Romæ sibi expetentes, necessitatem præsentis Adalbertinæ in Bohemia, tali conversionis actu adlegato, optime ante oculos ponere poterant; cum de ejus, qui Hungaros feliciter converterat, futuris exoptatis in Bohemia progressibus desperandum minime erat. Et quis omnes minutias enodabit? Persuasi enim sumus, ex hactenus dictis quadantenus patescere, non commode Adalberto iter tribui posse Hungaricum. Hactenus Schottus.

121 Verum omnes hæ rationes omitti poterant, cum ne minimum quidem verisimilitudinis detrahant S. Adalberti prædicationi Hungariæ. Ita ratiocinatur auctor, acsi tota Hungaria per Adalbertum conversa diceretur. At istud non affirmat biographus, quem impetit, ac ne Carthutius quidem, aut Annalista Saxo, quorum etiam testimonio nitimur. Umbram Christianitatis impressit Hungaris, non omnes convertit. Jam vero, si durities Bohemorum non impedivit itinera Romana, si non impedivit iter Polonicum et Prussicum, cur impedire debuit Hungaricum? Quin imo, si durities Bohemorum occasionem et causam præbuit itineribus prædictis, uti certo constat, cur non æque Hungaros eo facilius invisere potuit Adalbertus, quo durius monita ipsius excipiebant Bohemi? Quod autem non

D

posteriores vero
nihil sunt me-
liores,

E

F

ut ostenditur.

AUCTORE
J. S.

A non diu apud Hungaros manserit sanctus antistes, neque magis apud ipsos vitam transigere cuperet, quam apud Bohemos, non aliunde ortum existimo, quam quod populus Hungaricus nihilo magis se corrigere vellet quam Bohemus: nam perfecta Hungarorum conversio, et morum emendatio reservata erat S. Stephano, a quo demum efficaciter cœpta est et promota.

Natus et baptizatus videtur S. Stephanus circa annum 984,

122 Restat ut inquiramus, quo circiter anno natus ac baptismo renatus sit Sanctus. Carthuitius num. 4 insinuat, natum esse, dum S. Adalbertus erat Pragensis episcopus, et non diu post baptizatum. Episcopus autem creatus est S. Adalbertus anno 983, martyrio coronatus anno 997, quo etiam obiit Geysa pater S. Stephani. Adolescens hic erat, dum pater obiit, ac pueritia vix egressus, uti ex eodem colligitur Carthuitio. Inchofer in Annalibus Hungariæ scribit, natum S. Stephanum anno 985, ac duodennem regno admotum anno 997. Verum conjectura incerta nititur annus ille natalis, licet alioquin non longe a vero aberrare videatur, nec ulli repugnet monumento certo. Præplacet tamen mihi

B conjectura et ratiocinatio laudati jam frequenter Hansizii, qui pag. 227 succincte rem explicat his verbis: Baptizatus est ab Adalberto Pragensi antistite... Certum est id non factum ante annum DCCCCLXXXIII: nam eo primum anno Adalbertus in episcopum consecratus est apud urbem Veronam, festo apostolorum Petri et Pauli, imperatore Ottone II præsentem. Ex narratione tamen Chartuitii constabit, id ultra annum DCCCCLXXXIV differri vix posse. Nam Adalbertus sub ipsum tempus nativitatis Stephani advenit. Porro Stephanus, vivente adhuc patre, in solium impositus est, postquam, ut ille scribit, jam pueritiæ excessisset metas. Obit inde mortem Geysæ anno CMXCVII, quo Stephanus jam erat adolescens, ut ibidem dicitur. Hæc observatio nos coëgit baptismum Stephani annis aliquot ante Baronium collocare, nempe ad annum circiter nongentesimum octogesimum tertium, quo Adalbertus sedere cœpit, aut certe sequentem. Secus enim haud intelligi potest, quemadmodum vivente patre pueritiæ metas excesserit, aut adolescentiam Stephanus attigerit. Ab anno itaque DCCCCLXXXIII, vel sequenti, C

non anno 969, nec ante episcopatum Adalberti.

123 Ranzanus aliique olim dixerunt, natum esse S. Stephanum anno 969: sed tota fere scriptorum illorum chronotaxis vitiosa est, atque auctoritate caret. Schwartzius tamen epocham illam ut certam adducit pag. 7 sine ulla probatione, atque ex ea sibi sumit argumentum. Hac etiam de causa dixerat, sanctum ab Adalberto fuisse baptizatum ante episcopatum, quod ne quidem probabile est ex sola Vita S. Adalberti, in qua num. 6 Adalbertus, moriente episcopo decessore, adolescens vocatur, qui his diebus deliciosus miles erat; quique eodem tempore san-

ctiorem vitam exorsus est. Porro ipse S. Stephanus epocham Ranzani satis destruit, et nostram confirmat in diplomate postea recitando pro abbacia S. Martini, dato sub finem anni 1001: nam in eo sic loquitur: Singulare namque suffragium, quod per merita beati Martini in mea pueritia expertus sum, memoriæ posterorum tradere curavi. Tum refert victoriam relatam de duce Simigiensi, quam consecutus est post obitum Geysæ patris anno 997, aut 998, ut suo loco explicabimus. Jam vero, si anno 997 aut 998 in pueritia erat, quæ adolescentia prima vocatur a Carthuitio, videtur annos habuisse tredecim circiter aut quatuordecim, ideoque annus natalis aptius statui non potest quam 984 circiter, ita ut natus etiam esse potuerit præcedenti aut sequenti. Ranzanus non modo scripsit baptizatum fuisse ab Adalberto, sed exprimit etiam nomen illius, per quem de sacro fonte levatum asserit, Adeotatum vocans ex genere clarissimorum comitalium Sanseverini in Campania. At hoc unde hauserit, ignoro, ejusque fidei relinquo.

§ XII. Mors Geysæ; cui succedit S. Stephanus: mater hujus non satis nota: quantum promota religio sub Geysa, et quo in statu inventa a S. Stephano.

Mortem Hungarorum ducis Geysæ Carthuitius affigit anno 997, eique passim omnes, qui alicujus sunt nominis, scriptores consentiunt. Ante obitum principibus Hungaris Filium suum sic ad principatum Hungariæ commendasse scribitur, ut etiam jurejurandi religione ipsos obstrinærit. Hinc Stephanus, defuncto patre, mox ducatum adeptus est, promoventibus eum proceribus et populo, sicut patri ipsius promiserant. Catholicum obiisse Geysam et pie defunctum, cui Carthuitio affirmant scriptores Hungari. Neque obstant verba Ditmari num. 101 F data, ex quibus suspicio esse posset, sincere conversum non esse, quod idola colere pergeret, et sic episcopo aliquando responderit, ut videretur in idololatria permanere velle: nam ipse Ditmarus innuit, ipsum ea mente non fuisse usque ad obitum, cum ait, Antiquum scelus abluit. Hungarici scriptores non nisi unicam Geysæ uxorem passim memorant, eandemque matrem S. Stephani fuisse, et superstitem viro vixisse asserunt. Poloni vero Polonam uxorem Geysæ attribuant, Adleidem nomine, et sororem Miecslai Poloniæ ducis, quam secundam fuisse Geysæ conjugem scribunt aliqui. Hac de causa, cum Carthuitius nihil lucis afferat, obscurum est, quænam fuerit S. Stephani mater: nam scriptores Hungari æque ac Poloni recentiores sunt, minusque exacti, quam ut dictis eorum multum fidere liceat. Conjecturas itaque dare possumus, at nihil certi statuere.

Geysa Sancti patris Catholice defunctus, uxorem reliquit superstitem,

125 Imprimis verisimile est, uxorem Geysæ, quæ eidem superfuit, non fuisse uxorem ipsius primam, aut S. Stephani matrem. Ratio petitur ex ipsis scriptoribus Hungaris, qui unanimi voce affirmit, viduam Geysæ expetitam ad nuptias

at illa non videtur fuisse mater Stephani,

AUCTORE
J. S.

ptias fuisse a Cupa duce Simigiensi, qui iis nuptiis conabatur ducatum Stephano eripere. Quippe Geysa senex obiit, ita ut prima ejus uxor, si vixisset, verisimiliter etiam provectionis fuisset ætatis, quam ut ad nuptias honeste expeti posset : neque enim verisimile est Geysam fuisse provectæ ætatis, dum primam duxit uxorem. Ex prædicta rursum ratione verisimile non est, viduam Geysæ matrem fuisse S. Stephani : nam Cupa non ambivisset matris nuptias, ut ejus ope Filium deturbaret, quod sperare vix poterat. Verum spe verisimili nitebatur Cupa, si vidua Geysæ erat noverca Stephani : nam, quandoquidem anno 996 ipsa, teste Vita S. Adalberti num. 100 adducta, totum regnum viri manu tenuit, et quæ erant viri ipsa regebat, tanta erat ejus auctoritas, ut sperare posset Cupa, cum nuptiis hujus viduæ regnum ad se devolvendum. Verum, ut jam vidimus, non videtur consensum ejus sperare potuisse, si mater erat principis regnaturi, aut nimix ætatis : nam utrumque eandem stimulasset, ut regnaret potius pro Filio, quam sub marito.

B
sed uxor Geysæ
secunda : mater
vero Sancti Sa-
rolta Transilva-
niæ ducis filia.

126 A Dilmaro lib. viii uxor Geysæ vocatur Beleknegea, in editis Beleknegini, id est, pulchra domina, ubi editores addunt Slavonice. Si autem uxor hæc nomen habuit Slavonicum, verisimile est Polonicam fuisse. Itaque postremam Geysæ uxorem Polonicam fuisse, credere possumus Polonorum testimonio : at non ita verisimile est, matrem fuisse S. Stephani. Hungaris vero, id unanimiter asserentibus, assentiri possumus, Saroltam, ducis Transilvaniæ filiam, fuisse matrem S. Stephani. Nam Annalista Saxo huic sententiæ fundamentum præbet, dum ad annum 1003 ducem Transilvaniæ a Stephano victum scribens, avunculum ejus vocat. Si autem Julius, ut ibi vocatur, vel Giulia, ut malunt Hungari, avunculus fuit Sancti, certe mater ipsius soror erat Giulæ, ejusque patris filia. Porro si duas hasce uxores habuit Geysa, et prima fuit mater Stephani, pagana hæc fuit, uti erat adhuc frater ejus, dum victus est a Stephano ; sed conversa fuit ante mortem cum marito Geysa, qui deinde Christianam duxerit Polonam. Verum hæc incerta fateor, libenter secuturus, si quis melioribus nixus monumentis, certiora docuerit.

C
Geysa conatus
est promovere
religionem
Christianam,

127 Petrus Ranzanus in Epitome rerum Hungaricarum indict. viii multa memorat de promota religione Christiana sub Geysa. Ex hisce quædam huc transferam, prætermissa tamen chronotaxi vitiosa, ut illorum discussione magis patescat, in quo statu religionem Hungarorum invenerit Stephanus, dum regnum adeptus est. Relato adventu Adalberti, hæc subdit : Constitutus est dies, quo et ipsi, et multi viri nobiles, multique alii, tum mediocris tum humilis generis homines, sacro baptismo in Christo renati sunt. Voto se tunc fecit obnoxium, jureque jurando promisit Geicha, quam primum daturum se operam, ut omnes ditioni suæ parentes populi exemplo suo Christi cultores efficerentur. Omni itaque via, modo, arte, diligentia curat, ut voti fieret compos. Multi ipsum secuti sunt, sed pene innumeri imitari sanctum ejus propositum recusaverunt, idolorum enim cultui servire malebant. Cum igitur illi, nulla tanti principis habita ratione, non desinerent versari in errore illo tenebrarum, animadvertit prudentissimus princeps, armis opus esse, quorum vi illorum domaretur et ferocitas

et perdita audacia. Sed cum non essent ei tantæ vires, quibus fieret a se facile, quod rei exigebat necessitas : clam dat litteras ad plerosque principes Christianos, per quas aperit laudabile suum sanctumque consilium, ac propterea petit, ut in tanta rerum mole sua quisque idonea mittat auxilia. Mittuntur igitur undique in Hungariam Christianorum principem copiæ... Intra paucos annos tot millia externorum militum conveniunt, ut Hungaris, a Christi cultu abhorrentibus, essent illi armis ac numero longe superiores. Hæc forsitan exaggerata sunt ; at non omnino videntur improbabilia, cum et moribus Geysæ congrua sint, et verbis Dilmari ante alatis, cum Christianus efficeretur, in corroboratione fidei sevit. Hæc tamen violentia plures haud dubie hypocritas fecit, quam vere Christianos : quod convenit ante dictis ex Vita Adalberti.

128 Quo modo rem deinde exsecutus sit Geysa, pergit narrare modo magis exaggerato, atque his verbis : Itaque ubi animadvertit advenisse jam opportunum tempus, quo exequeretur, quod animo conceperat ; per præconem suum patefacit animum, commonefacitque Hungaros universos, eisque imperat, ut ab errore, in quo versabantur, resipiscentes, suscipiant veri Dei religionem, quam divina afflatus inspiratione ipse susceperat : nolle se pati ulterius, ut sui populares vagentur per tenebras, seque ipsos perdant diabolo servientes, cum quo essent æternis suppliciis cruciandi : qui ea salutifera monita visionesque despexerint, ii nihil expectent aliud, quam ut ad unum trucidentur, se jam ad id habere arma... Ita brevi effectum est, ut pars metu, pars salubri adducta consilio, in Christum universa Hungaria credens, Christianæ fidei sacramenta susceperit. Crediderim hæc facta potius sub initium regni S. Stephani, postquam desponsatus erat Giselæ, a cujus fratre S. Henrico, uti et ab Ottone III, subsidia militaria accipere potuit, et verisimiliter accepit. Putem etiam omnia peracta esse modo quidem efficaci, sed minus violento ; nec mortis minas intentatas, sed exsilii aut alterius pænæ. Verumtamen non improbabile est, Stephanum vivente patre jam desponsatum esse Gyselæ, ut adultior deinde, regnoque ad fidem perducto, cum ipsa nuptias contraheret : nam sic facile explicari poterunt scriptores varii non contemnendi, qui occasione hujus matrimonii Hungariam conversam scribunt, uti et illi, qui S. Henrico eam laudem partim attribunt. Potuit pactio futurarum nuptiarum confici anno 996, aut sequenti, eodemque tempore subsidia mitti potuerunt in Hungariam : hisce autem acceptis, Geysa sub finem vitæ idololatriam universim prohibere potuit. Factum certe est, vel sub finem vitæ ejus, vel brevi post ejus mortem ; quod decidere non ausim.

129 Certius est, ea, quæ pergit Geysæ attribuire Ranzanus, tantum ab eo ex parte cæpta esse, perfectaque a Stephano. Verba ejus accipe : Erecta igitur ubique Dei, et beatæ Mariæ Virginis, et cæterorum Sanctorum templa : constituti præcipuarum ecclesiarum antistites et presbyteri, cæterorumque ordinum sacerdotes, qui Dei laudibus inservirent : Christianæ leges ac ritus, sacræque cæremoniæ inductæ, sanctorum Patrum decreta servari cæpta : constituta præterea ea, quæ sunt usui humanæ vitæ necessaria, ex quibus clerici honorifice in suis ecclesiis viverent. Omnia hæc facta sunt, sed pleraque

dicaturque ar-
morum et mortis
metu plurimos
coëgisse :

E

F

sed Ranzanus
multa Geysæ at-
tribuit, quæ fa-
cta sunt per
S. Stephanum,

serius

A *serius inchoata per S. Stephanum. Aliquæ quidem ecclesiæ per Geysam extructæ sunt, sed episcopatus nulli constituti, atque una solum abbatia inchoata, uti colligitur ex litteris S. Stephani pro abbatia S. Martini, datis anno 1001, in quibus illa abbatia dicitur inchoata per Geysam, perfecta vero per Stephanum, atque inferius: Necdum etiam episcopatus et abbatia præter ipsum locum (id est, abbatiam S. Martini) in regno Hungarico sitæ erant, eo nimirum tempore, quo ducem Simigiensem vicit Stephanus post obitum patris. Leges etiam a S. Stephano latæ sunt; et ecclesiæ, quarum numerus exiguus fuisse videtur sub Geysa, per totum regnum sufficientes constitutæ et fundatæ.*

multaque Ste-
phano ante
principatum,

B 130 De educatione Stephani hæc subjungit Ranzanus: Inter hæc Stephanus intentissima parentis sui cura, sub educatore sibi adhibito, qui ad id esset idoneus, primam ætatem innocentem agebat. Erat adeo egregiæ indolis, ut specimen quoddam cunctarum virtutum præ se ferre videretur. Ubi autem adolevit, ita cæpit exercere vitam virtutum operibus, ut neminem fefellisset ea, quæ de ipso fuerat, futuræ probitatis expectatio. Tanta ejus humanitas, ut omnium hominum generi charus esset, et incredibiliter amœnus atque jucundus. Mira morum, qua pollebat, elegantia perquam facile effecit, ut omnium animos in sui converteret admirationem. Tanta inerat ei vis ac dexteritas ingenii, tantusque ac talis incipientis cujusdam prudentiæ vigor, ut prudentissimus quisque natum ipsum ad regnum arbitraretur. Christianæ pietatis supra, quam dici potest, cultor admirabilis. Cujus rei satis superque fuerit hoc nunc, et quidem memoratu dignum, exemplum afferre. Adolescentulus cum accepisset permultos Hungarorum Christum simulate colere, propterea quod sacri baptismatis undam metu adducti susceperant. sua ipse diligentia id egit, ut plerique illorum in Christum ipsum, omni sublata fictione, crediderint. Quippe sumptis Christianis armis, fide videlicet ac spe, et ea, quam docuit Euangelium, charitate, nunc hos, nunc illos, ad se accersivit. Aperuit eis sensum divinarum Scripturarum, et juxta beati Pauli apostoli doctrinam, arguendo, obsecrando, increpando, tandem consecutus est, ut in omni Hungaria perpauci remanserint, qui veri Dei cultores effecti non essent. Itaque non minus fuit ipse, quam suus parens, adeptus; cum, quod ille armis, hic amore et divinitus ei data sapientia fecerit.

quæ fecit in
principatu.

C 131 Mortuo postea ejus patre pie ac religiose, et ea in Deum fide, qua decuit mori Christianissimum principem; ipse in illius opes successit, ducisque nomine, ut et ille, alique ante illum, rem Hungaricam administravit. In tota hac relatione nihil video exorbitare a verisimilitudine, nisi quod multa commemorantur ante tempus. Docuit quidem multos ipse Stephanus, uti aliunde satis constat; verum non tanta perfecit ante mortem patris, quanta eidem attribuit Ranzanus, qui ex chronotaxi vitiosa in hunc incidit errorem. Credidit ille natum esse anno 969, ideoque eidem non difficulter attribuit ante principatum, quæ gesta per ipsum invenit, sed quæ collocanda erant post principatum adeptum. Quippe cum ostenderimus natum esse Sanctum circa annum 984, tredecim circiter annorum Adolescens, ob excellentiam ac maturitatem ingenii, poterat quidem inchoare rudium instructionem, et absurditatem idololatriæ ostendere rudibus. At verisimile non est, sacras Litteras jam eo tempore expositas ab Adolescente, tantumque laboris pretium factum, quantum hic describitur, quantumque revera fecit ætate provectior et gradu sublimior. Ex dicendis etiam colligitur, regni Hungarici conversionem seriam et perfectam sub Stephani principatu tantum collocandam esse. Quod demum ait, Stephanum ducis titulo Hungariam administrare cæpisse, suo loco confirmabitur.

§ XIII. Utrum S. Stephanus, obtento principatu, conversus sit occasione nuptiarum cum Gisela? Scriptores, qui id videntur asserere, explicandi de conversione totius regni.

Varii scriptores etiam suppare S. Stephano de ipsius nuptiis cum Gisela sorore S. Henrici imperatoris sic loquuntur, ut iis sancti Regis conversionem, et baptismum ipsum attribuire videantur. Hinc scriptores Bavari gloriam hanc genti suæ vindicare nituntur. Joannes Adlzreitter in Annalibus Boicæ gentis part. 1 lib. xv num. 1 hac de re disputat in hunc modum: Hoc ipso, quem describimus, anno, si Hermannus (Contracto) fides est, Gisela Henrici soror, quam idem Sanctus (Wolfgangus, de quo mox egerat) divino instinctu, reginam solitus erat vocitare, a Stephano Ungarorum rege ad nuptialem thalamum ambita est et impetrata. Quamquam Cartuitus, Ungarorum episcopus, anno demum mii; Sigebertus, qui longo fere intervallo alios solet sequi, anno mx; Joannes Staindelius anno dccccxciv, eas nuptias volunt coaluisse. Nos Hermannum, Henrici ævo propiorem, sequi maluimus. Porro Giselam, Stephano non prius convenisse in manus, quam sacris Christianis esset initiatus, authores sunt, Martinus Polonus, Otto Frisingensis et Conradus Urspergensis. Ungari quidem edocti mores mitiores, magisterio Piligrini episcopi Batavenensis, nonnihil de genuina feritate remiserant, et gestam aliquem ceperant mansuetudinis Christianæ: Verum licet Geisa Ungarorum rex, Adalbertum ad gentem excolendam vocarat, et suscepto baptismo, Christo nomen dederat, tamen diis patriis pergebat habere divinos honores, credebaturque, esse pari, cum vero Deo, cultu adorandos; et plebes ejus exemplo nuntium gentilitiis superstitionibus non remiserant.

133 Quamobrem auctor, Adalberto coævus et familiaris, in ejus Vita ait, eum Ungaris nunc misisse nuntios, nunc seipsum obtulisse, iisque ab errore parum mutatis, umbram Christianitatis impressisse. Unde est, cur Cartuitum, qui anno circiter cxxx post ortum Stephani scripsit, nimis in suam nationem indulgentiæ arguas, cum scribit, ducem Ungarorum, cum Filio suisque familiaribus, et omnibus ditionis suæ hominibus, salutaribus undis ab Adalberto fuisse expiatis, et Geisam quidem de ritibus sacrilegis abolendis, et statuendis episcopatibus multum fuisse sollicitum. Certe Sigebertus discrete

AUCTORE
J. S.

E
Historici non
pauci volunt,

F

S. Stephanum
conversum esse
occasione nup-
tiarum cum
Gisela:

AUCTORE
J. S.

Stephani et Ungarorum conversionem Giselaë, sorori Henrici imperatoris, adscribit. Consentit Nonnosius, vel quisquis edidit vitam S. Henrici, quem Arenpekus et Andreas Ratisbonensis sunt secuti. Sed et, quod instar omnium est, in Romano Martyrologio dicitur Henricus ad fidem Christi suscipiendam perduxisse Stephanum regem cum universo fere ejus regno. Ita Deo visum, hanc pulcherrimi facti gloriam, Henrico et Giselaë, Boicæ principibus, reservare, ut potissimi divinæ legis in Ungaria recipiendæ auctores dicerentur et essent. Ergo, ut paucis multa complectar, Geisæ ducis filius, cujus nomen ante baptismum Waic a Ditmaro scribitur, cum Giselaë nuptias ardentius expeteret, non est prius voti compos effectus, quam ejuratis gentilium ritibus, sacra Christiana susciperet, pollicereturque, se totam Ungarorum nationem ad eadem pro viribus adducturum. Hujus scriptoris verba eo libentius adduxi, quod agnoscat, conversionem Hungarorum captam esse a Pilgrino, promotamque ab Adalberto, quodque etiam fateatur Geysam salutari fonte ablutum esse.

B

Andreas Brunnerus in Annalibus Boicis part. II lib. III pag. 147 eodem fere modo disputat, fateturque ex Ditmaro manifestum esse, Geysam Christo nomen dedisse. Uterque vero observat, Geysam idololatriam cum cultu veri Dei conjunxisse; quod nos ipsi ostendimus. At iidem non probant, id ab eo continuatum usque ad finem vitæ; nos vero contrarium probavimus ex Ditmaro, cui Carthuius jungi potest.

id tamen non
evinct auctori-
tas Hermann
Contracti,

C

134 Hisce observatis, ipsa antiquorum scriptorum verba recitare placet, ut examinemus, an illi tam clare asserant, baptismum Stephani occasione matrimonii susceptum, ut alteri cuiquam explicationi locum non relinquunt. Primus seu antiquissimus auctor, qui hac de re scripsit, est Hermannus Contractus, qui in Chronico, prout editum est a Canisio, ad annum 995 occasione mortis Henrici Bavariz ducis, et successionis S. Henrici postea imperatoris, de prioris filia, posterioris sorore, hæc scribit: Hujus soror Gisela Stephano regi Ungarorum, cum se ad fidem Christi converteret, quasi vere juxta nomen suum fidei obses, in conjugium data, eleemosynis cæterisque bonis operibus inibi intenta consenuit. Ad hunc locum notanda sunt aliqua. Primo hæc non leguntur in editione Pistorii aut Urstiliti, ita ut incertum sit, Hermannine sint, an alterius, qui ea adjecit Hermannii Chronico. Secundo, sive Hermannii sint, sive alterius, auctor indicare noluit, nuptias eo anno contigisse, sed eas solum memorat occasione patris Henrici, cujus obitum assignat. Nuptias autem serius contractas, deinde probabimus. Tertio Schwartzius hunc locum citans pag. 3, eundem corripit: nam pro verbis, cum se ad fidem Christi converteret, substituit, qui se ad fidem Christi converterat: quæ verba minus significant quam præcedentia. Hisce observatis, pergo ad alterum locum Hermannii, qui ad annum 1038 sic rursum habet apud Canisium: Ipso anno Stephanus Ungarorum rex, cum ante plurimos annos se cum tota gente sua ad Christi fidem convertisset, ecclesiasque plurimas et episcopatus construxisset, . . . obiit. Aliæ etiam editiones hoc loco conversionem memorant cum obitu, sed paulo brevius. Ex quo colligo, priorem locum verisimiliter non esse Hermannii, sed interpolatoris cujusdam, cum verisimile non sit, ipsum in brevi Chronico bis idem commemorare voluisse, et edi-

tionum varietas interpolationis suspicionem præbeat. Itaque nec tempus nuptiarum ex Hermannio statui potest, nec aliud quidpiam, quam quod asserat, ipsum conversum esse, adeoque supponat non fuisse Christianum ab initio.

135 Sententiæ huic accedit Marianus Scotus in Chronico ad annum 1038, ubi hæc habet: Stephanus rex Ungarorum Christianus obiit, qui cum omni gente sua ad fidem convertitur. Hi quidem scriptores recte non adducuntur ab Adlzeittero ad probandum S. Stephanum baptizatum esse ob nuptias cum Gisela: ultro tamen agnosco illos utcumque repugnare sententiæ meæ, quam ut probabiliorē asserui, de Stephano ab infantia baptizato. Verum respondeo horum auctoritatem tantam in hisce non esse, ut æquari possit rationibus pro baptismo infantis Stephani militantibus. Sola Carthuii auctoritas hisce, aliisque deinde secutis, præponderare debet, cum ille monumenta Hungarica habuerit, dum Sancti Vitam scribebat; alii vero de rebus Hungaricis parum fuerint instructi, ob exiguum commercium, quod aliis nationibus intercedebat cum Hungaris ante principatum Stephani. Norant illi scriptores, Stephanum fuisse Catholicum, regnumque ejus tempore conversum: norant ipsius progenitores fuisse paganos, ideoque facile credere potuerunt, Stephanum ipsum paganum fuisse usque ad publicam universi regni conversionem. De conversione Geysæ nihil videntur inaudivisse, nihil de inchoata sub ipso Hungarorum conversione, quod ætas ipsorum remotior ab his esset, quam ut ea per se possent cognoscere, neque in scriptoribus, quos sequebantur, quidpiam de illis scriptum invenirent. Ditmarus quidem et Ademarus conversionem Geysæ memoraverant; atque Ademarus utriusque baptismum, patris nimirum et Filii, fixerat sub initium imperii Ottonis III, quod cum chronotaxi nostra, cumque infantia Stephani optime congruit; at eo tempore scriptores non facile habebant omnes libros ante sua tempora scriptos, ideoque eis condonandum, si quid ignoraverint; sed non imitandi, ubi occasione illius ignorantiz perperam aliqua enarrarunt. Hæc interim ad horum auctoritatem reponimus, plura dicturi, postquam adduxerimus verba eorum, qui illorum dicta liberiori paraphrasi explicaverunt.

aut Mariani
Scoti, qui aiunt
Stephanum cum
suis conversum
esse:

E

F

136 Sigebertus ad annum 1010 Stephani nuptiis cum Gisela clare tam Regis quam Hungarorum conversionem attribuit, hæc scribens: Gens Hungarorum, hactenus idololatriæ dedita, hoc tempore ad fidem Christi convertitur per Gislam sororem imperatoris, quæ nupta Hungarorum Regi, ad hoc sua instantia Regem adduxit, ut se et totam Hungarorum gentem baptizari expeteret, qui in baptismo Stephanus est vocatus. Cujus merita per Hungariam multa miraculorum gloria commendat. Nuptiæ hic longe a suo tempore avulsæ, sed de hisce postea. Otto Frisingensis lib. VI cap. XXVII Chronici sui de Henrico sic habet: Sororeque sua Gisela Stephano Ungarorum regi in uxorem data, tam ipsum quam totum ejus regnum ad fidem vocavit. Hunc Stephanum Ungari, hactenus fidem Christianam servantes, velut principium fidei suæ, inter Sanctos colendum dignum ducunt. Urspergensis in Chronico mentem suam explicat in Henrico II hisce verbis: Horum sororem, bonæ memoriæ feminam, Gislam rex Ungariorum, qui Stephanus dicebatur, in conjugium expetivit, sed eam ducere non promeruit, donec se Christianæ religionis

vari vero scri-
ptores paulore-
centiores aperte
nuptus conver-
sionem attri-
buunt,

A gionis rudimenta, et sacri baptismatis sacramenta, cum omni gente sua suscepturum promisit. Quam pollicitationem ubi rebus perfecit, religiosus Deoque devotus postea in executione bonorum operum permansit: quod divina pietas post mortem ejus evidentibus indiciis, ad sepulturam ejus factis signorum miraculis, demonstravit. *Hæc verba fideliter descripta sunt in Chronico brevi Leodiensi apud Martene tom. III Anecdotorum col. 1407. Addantur hisce Martinus Polonus, alique plures, qui in eandem sententiam abierunt: nolim enim inficiari scriptores facile decem aut duodecim sæculi XIII, aut paulo posteriores a me lectos esse, qui præter adductos eadem fere commemorant; sed hi numerum augere possent, non auctoritatem, ideoque opus non est eorum texere catalogum.*

quæ opinio Germanorum aliquot fuit, at non Hungarorum, qui contrariam asseruerunt

137 Annalista Saxo ad annum 1002 Bavarum
sententiam commemoravit, sed ad annum 1038
ait, Stephanum ab Adalberto baptizatum,
quod prioribus est contrarium. Albericus mona-
chus in Chronico suo ad annum 1010 utramque
sententiam exposuit hoc modo: Gens Hungaro-
rum hactenus idololatriæ dedita, hoc tempore
ad fidem Christi convertitur per Gislam soro-
rem imperatoris, quæ nupta Hungarorum regi,
ad hoc sua instantia regem adduxit, ut se et to-
tam Hungarorum gentem baptisari expeteret:
qui in baptismo Stephanus est vocatus: cujus
merita per Hungariam multa miraculorum ge-
nera commendant. Tamen dicunt Hungari,
quod S. Adalbertus Pragensis episcopus regem
Stephanum ad fidem convertit et baptisavit; et
ipse Rex sua prædicatione Hungaros convertit,
et majorem ecclesiam Strigonii in honorem
Adalberti instituit: sed illa Gisla regina, ut di-
cunt, multas malitias in terra illa fecit, et ex-
tremum post mortem sancti Regis, meritis ex-
igentibus, interfecta fuit. An posteriora illa de
Gisela sint certiora, quam priora de conversione
Stephani per Gislam, suo loco examinabitur.
Interim juverit ex dictis Alberici observare,
sententiam Germanorum de conversione Ste-
phani occasione nuptiarum, numquam admissam
fuisse ab Hungaris: nam contrariam sententiam
asseruit Carthuius circa initium sæculi XII,
eamdemque ab Hungaris asseri, testatur Albe-
ricus, qui scripsit sub initium sæculi XIII; po-
steriores vero Hungari semper eidem adhæserunt;
sibique faventes habent scriptores Polonos et Bo-
hemos.

cum Ditmaro,
Ademaro, aliis
que: horum
sententiæ plures
rationes favent.

138 Tot insuper rationes Hungarorum sententiae favent, ut dubitare nequeam, quin hæc vera sit. Certum est ex Ditmaro, Ademaro, Vita Adalberti, ipsisque Stephani litteris pro abbatia S. Martini, fidem fuisse susceptam a Geysa, quod et Adlzreitter et Brunnerus agnoscunt. Quis igitur credat patrem baptizatum esse, baptizatum non esse filium, præsertim cum Ademarus Filii æque ac parentis baptismum affirmet, fidem utriusque Ditmarus asserat, et Stephanus ipse agnoscat se beneficio S. Martini a pueritia adjutum? Verum, inquit Adlzreitter, Geysa, licet baptizatus, cum gente sua simul idola coluit: atque hinc infert Brunnerus, satis constare, Geysa vivo de impietate non esse triumphatum. Si totum admisero, nihil habebunt adversarii, quo probent, Stephani baptismum ab ipsius infantia amovendum. At vero, si Ditmaro credimus Geysam simul et verum Deum et idola ad tempus coluisse, et episcopo id improbanti durius respondisse, ut pro argumento as-

sumit Brunnerus; reliquis etiam Diltmari dictis eamdem habeamus fidem, ac tempora distinguendo ejusdem scriptoris verba conciliemus, uti æquitas postulat. Paganus fuit Geysa, idola coluit: Christianus effectus est, perrexit idola colere; objugatus est ab antistite, durius respondit; si velis; vel, si malis, frivolam excusationem attulit: nam et hunc sensum verba admittunt, prout leguntur in codice Ms.; hæc omnia credimus Diltmaro. Verum, si credamus prædicta, æquum est, ut similiter credamus ea, quæ honorifica Geysæ scripsit: itaque et hæc admittenda sunt verba: Antiquum scelus zelo Dei æstuans abluvit. Non perrexit igitur idola colere usque ad finem vitæ: sic enim nec zelo Dei æstuas-
set, nec antiqua abluisset crimina.

139 Jam vero triumphatum non esse de impietate apud Hungaros, id est, universam gentem, aut ejus partem majorem, non conversam ante obitum Geysæ, lubens admitto. At hinc non sequitur, Stephanum non fuisse baptizatum ante patris obitum, quia nec principatum tunc obtinebat, nec statim cum principe totum regnum convertitur. Quin potius, si conjecturis opus est, ex subita conversione regni post mortem Geysæ, inferre liceret, Stephanum jam antea alias pietatis egisse radices; indeque factum esse, ut totum regnum paucis annis converteret, ecclesiisque, episcopatibus ac Christianis legibus instrueret. Hæc sane justior ac verisimilior esset deductio; sed id non agimus hoc loco. Illud lubet investigare, quo modo Siebertum aliosque scriptores laudatos, si non omni errore, certe fictione absolvamus. Non erit hoc difficile, si ostenderimus, qua occasione hic error obrepere potuerit. Porro ex conversione totius regni, quæ facta videtur non diu ante nuptias Stephani cum Gisela, quæque nuptiis illis non parum promota fuit, facile credere potuerunt scriptores laudati, Regem ipsum eodem tempore fuisse conversum, cum scirent majores ejus fuisse paganos, ut jam dictum. 135. Probabile etiam existimo, contractum sponsalitium ea conditione initum fuisse, ut Stephanus ante nuptias totum regnum convertere conaretur, subsidiumque ad hoc ipsi ferrent Henricus Gisela frater, tunc Bavariae dux, et Otto III imperator. Fœdus ejusmodi efficere potuit, ut alii conversionem Hungariæ Ottoni III attribuerent, alii Henrico, atque alii demum numero conversorum Stephanum ipsum includerent, quod de baptismo ab infantia suscepto facti non essent certiores.

140 Jam vero non sine fundamento curam
aliquam conversionis Hungarorum Ottoni III
æque attribui posse, ac S. Henrico, colligo ex duo-
bus scriptoribus synchronis. Primus est Ademarus
monachus, apud Labbeum tom. II Bibliothecæ
pag. 168, aberrans quidem in multis adjun-
ctis, et perperam Brunoni attribuens, quæ in
conversione Hungarorum attribuenda erant
Adalberto, recte tamen baptismum Stephani multo
citius collocans, post quem relatum subdit se-
quentia: Postea vero ipsi filio ejus Stephano
Oto imperator sororem Henrici, postea impera-
toris, in conjugio dedit. Insinuant hæc verba,
Ottonis consilio nuptias coaluisse. Ditmarus vero
lib. IV testatur, Stephanum episcopales cathedras
erexisse gratia et hortatu Ottonis III. Itaque,
cum constet Ottoni III religionem Hungarorum
et nuptias Stephani cum Gisela curæ fuisse, veri-
simile est ipsius et Henrici auxilio usum fuisse
Stephanum ad conversionem suorum fortius ur-
gendam.

AUCTORE
J. S.

quæ persua-
dent, errorem
obrepisse Sige-
berto et aliis,

E

1

*cum ille error
oriri potuerit
ex conversione
regni.*

AUCTORE
J. S.

gendam, nuptiasque tantisper esse dilatas, donec hæc feliciter essent peracta. Lubens igitur scriptoribus Bavaris concessero, certe ut probabile, noluisse S. Henricum Stephano sororem suam dare uxorem, nisi regni conversio præcederet, illaque conversione fides ipsius in tuto esset collocata: at nequaquam ut probabile admisero, Regem ea occasione conversum, aut baptizatum esse. Quin potius credidero, Stephanum non voluisse regni conversionem nuptiarum causa; sed nuptias illas quasivisse, ut regnum facilius converteret. De tempore contractarum nuptiarum suo loco disputabimus; nam alia quædam videntur contigisse ante nuptias contractas.

§ XIV. Bellum cum Cupa duce Simigiensi, qui regnum occupare et fidem Christianam excindere moliebatur: victoria Regis post vota S. Martino facta.

Cupa duæ Simigiensis, ab aliis quibus Stephani consanguineus dictus,

Ducatum paternum adeptus Stephanus pacem cum vicinis principibus Christianis, quam defunctus pater conciliaverat, studiose observare ac confirmare statuit, ut Christianorum principum subsidio vexillum fidei altius erigeret in Hungaria, satisque haberet virium ad insultus rebellium comprimendos. Verum proceres Hungari, qui idololatriæ addicti erant, vexillum rebellionis mox erexerunt, Stephanumque adolescentem principatu deturbare conati sunt, ut pullulantia fidei semina radicitus extirparent. Belli hujusce contra Stephanum antesignanus fuit comes Simigiensis, qui ducatum Hungariæ sibi vindicare moliebatur, teste ipso sancto Rege in litteris pro monasterio S. Martini. Pro altera causa Carthuius num. 5 assignat religionis Christianæ odium, quo ille partes suas vehementer auxit. Comitem aut ducem illum Simigiensem, Cupam Hungari vocant, dicitque Ranzanus fuisse S. Stephani consanguineum. At Bonfinius Cupam fuisse Calvi Zirindi filium. Turoczius cap. xxvii Geysæ attribuit fratrem Michaëlem, hujusque filios recenset Calvum Ladislaum et Vazul. Hic itaque Calvus Ladislaus, erat patruelis S. Stephani. Verum Cupa non videtur hujusce Calvi filius, quia sic junior verosimiliter fuisset Stephano, et quia pater Cupæ vocatur Calvus Zirind ad distinctionem, ut apparet, alterius. Fieri potest, ut Ranzanus duos Calvos confuderit, indeque crediderit Cupam fuisse Stephani propinquum: quod affirmare non ausim. Quin imo ista sanguinis propinquitas parum mihi apparet verisimilis, cum Stephanus de Cupa, seu comite Simigiensi sic loquatur, ut non videatur ipsius fuisse consanguineus.

contra adolescentem Stephanum, fidei propagationi intentum,

142 Si credimus scriptoribus Hungaricis sæculi xv, Cupa dolo uti voluit, ac per nuptias viduæ Geysæ, quam Saroltam dicunt Stephani matrem, regnum adipisci conatus est. Viduam autem Geysæ verisimiliter non fuisse matrem Stephani, sed novercam, ante observavi. Quid vero de expetitis hisce nuptiis credendum sit, aliorum judicio permitto. Verum quidquid sit de nuptiis, certum est Cupam voluisse regnum invadere, magnumque Regis adolescentis fuisse peri-

culum, quod divina protectione et patrocinio **D** S. Martini discussum ipse gratus agnovit. Bonfinius decade ii lib. i pag. 172 satis probabiliter descripsit, quo modo se initio principatus gesserit Stephanus, et quænam rebellionis occasiones fuerint. Quapropter verba ipsius, ut probabilia, subjungo: Nihil majore studio aggredi cupiebat (Dux adolescens,) quam universos Hungaros in lucem asserere veritatis. Neque illud ignorabat, nullum diu principem esse regnaturum, nisi justitia et religione præpolleret. Huc omnes ingenii nervos intendebat. Et ut hæc facilius assequeretur, divinis codicibus incumberebat. Adhibebat sibi sacrarum rerum præceptores, quibus familiarissime et assiduo utebatur. In re quaque gravissima viros sanctos consulebat, ne quo se suosque piaculo inscius incestaret. Sed cum publicæ saluti imprimis intendisset animum, quam sine finitimarum otio adsequi non poterat, imprimis cum omnibus vicinis inita et confirmata pace regnum communivit, ut si qua inter suos populos principesve pertinaces seditio pro subeunda fide Christi oriretur, his nulla foris auxilia sperari possent. Verebatur enim, veluti mox accidit, Scythicas mentes haudquaquam facile ritus patrios esse deposituras. Quin et ex his, qui baptismate abluti fuerant, multos pudore, nonnullos regis gratia, perquam paucos ultro, Catholicam fidem accepisse sentiebat. Contra vero populum perniciose deorum opinione universum iri perditum, æquo animo perpelli non poterat: quin sibi certum erat, aut ad salutarem fidem eum revocaturum, aut regno simul et vita cariturum.

143 Dum aliquanto severius in reluctantes agendum esse censet, quando quam plurimi sine vi ad resipiscentiam cogi non poterant, principes plerique cum ingenti multitudine in eum conjurant, intestinum bellum moluntur; et ne Scythicam feritatem exuant, ceteros ab instituta religione deterrent. Primum in pagos late deserviunt, prædia vastant; mox adauctis viribus oppida regia adoriuntur: in primisque Vesprinium juxta Balatonium lacum sitam, urbem quidem non ignobilem, obsident, ut majorem Regi stomachum facerent, et eorum, qui ab ejus fide desciverant, animos augerent. Novitatis hujusce auctorem Cupam, Calvi Zirindi filium, qui in **F** Simigiensi agro dominabatur, Ungarorum Annales fuisse tradunt. Quippe qui, defuncto Geysa, Stephani matrem per adulterium in conjugium allicere conabatur, ut eam nactus uxorem, Stephani vitam dolis interciperet, ac rerum denique potiretur. Occasionem explendæ libidinis quum in dies sibi dari expectaret, in hac rerum novitate quiescere non potuit, tumultui non solum adesse, sed præesse voluit. Nam imperandi cupiditate abreptus, . . . pagos æque ac oppida hortari, ut a regia fidelitate ac superstitione * deficerent: se conjurationis principem deperdita quadam audacia profiteri, criminibus Regem ad augendam invidiam onerare; passim prædicans hunc suæ gentis hostem patre perniciosiorem futurum, quando externæ quam suæ gentis studiosior et amantior esset: Martem, Herculem, patriosque deos, quorum numinibus res Ungarica tantopere adoleverat, aboleri jussisset; eorum sacrosancta simulacra ubique disjecisset, fatuam inducere superstitionem niteretur: quin et ocio et desidia bellicosam gentem enervaret, pacem indiceret ærumnosam, quum et vi et bello Ungari victum semper traxerint. Quom infერიorem

rebellionem auscitant, et cum rebellibus Vesprinium obsidet:

* i. e. religione

A riorem ita Pannoniam totam fere suscitasset, gravi Vesprinium in contemptum Regis obsidione premebat. *Liberiori quidem stylo hæc exposita sunt, sic tamen, ut nihil a moribus Hungarorum illius temporis, nihil a probabilitate discedere videatur, nisi quod pro matre Stephani ad nuptias expetita, novercam verisimilius substituendam putem; ei nuptias expetitas, nescio qua de causa, adulterium vocet.*

Stephanus vero, collectis exercitiis.

144 Vesprinium, quod obsessum ab iis fuisse etiam testatur Carthulius, caput hodie est comitatus cognominis, eratque ex præcipuis urbibus Hungariæ, non multis milliariis distans Alba regali. Qua de causa mirum non est, perculsum fuisse Stephanum hac rebellium audacia. Ingen-tem sollicitudinem suam, votumque hac occasione nuncupatum, fateatur ipse in litteris postea dandis. Bonfinius vero pergit exponere, quo se modo Rex pius in hac trepidatione gesserit, hæc scribens: Contra vero Stephanus, in tanto tumultu nequaquam animo consternatus, quando sub divina se tutela esse intelligebat, ad coercendam Cupæ audaciam, mox summa celeritate ac prudentia omnia moliri: passim per Ungariam delectum habere, imprimis divinum e cœlis auxilium implorare, exorare impensius divi Martini numen, ne suæ Pannoniæ deesse vellet. Item maximam exuviarum ac prædæ hostilis partem, nuncupatis votis, polliceri, ad hæc tumultuarium cogere exercitum, accire principes, quos et sua et patris beneficentia fidos habebat, nihil prætermittere, quod bello usui fore duceret. Coacto demum exercitu, ad Garam amnem castra locat: ibique primum Juvenis Deo deditissimus, defendendæ publicæ salutis necessitate adactus, sibi ensem accinxit. Duos ibi magistros equitum pronuciavit fide ac militari disciplina præstantes, quorum alter Huntès, Paznan alter dictus est. Hi Teuthones fuisse traduntur, qui quum Christiana fide pollerent, imperante Geysa in Pannoniam venerant, nobili genere nati: et quum bello ac pace de Ungaris essent bene meriti, principatum semper inter procures apud Geysam tenuerunt: multumque in propaganda Christi fide patrem ac Filium adjuvare. Hi reluctantes in fide pro servis habendos esse censuerunt: item ut qui ex Ungaris prius in religionem confluerent, inter eos hi nobiliores haberentur. Atque in istorum sententiam, a Geysa edictum factum est. Post hos Wencellinum Alamannum, hospitii jure sibi conjunctissimum, dictatorum creat: cui exercitus universi summam tradidit.

rotogue nam- cepato S. Martini.

145 Nominatos hic Stephani duces, aliaque brevius memorat Turoczius cap. xxviii, sic scribens: Stephanus autem sanctus, convocatis proceribus suis, per interventum beatissimi Martini confessoris divinæ misericordiæ imploravit auxilium. Postmodum vero, congregato exercitu, perrexit obviam hosti suo; et ad amnem Coron primitus accinctus est gladio: ibique ad custodiam corporalis salutis suæ duos principes Hunt et Paznan constituit. Totius autem exercitus sui principem et ductorem Wencellinum hospitem, Alamannum genere præfecit. Sanctus ipse in litteris suis ait se votum nuncupasse S. Martino, adstantibus ducibus, videlicet Poznano, Cincio, Orthio. Prioris nomen congruit cum uno ex antedictis: posteriorum vero nomina differunt. Verum non omnes forsitan aderant vocanti Regi, ita ut Wencellinus exercitum ducere potuerit, prout affirmant Turoczius et Bonfinius, quorum

sententia saltem falsitatis non convincitur. Patria etiam, quam prædictis ducibus attribuit Bonfinius, insinuat jam Geysæ externa quædam fuisse subsidia, eaque Stephano fuisse relicta: quod verisimile admodum esse, jam ante dixi. Amnem Garam aut Coron, ad quem castra posita fuisse dicunt, suspicor esse eum, qui ex superiori Hungaria prope Strigonium, Danubio illabitur; collectumque ibidem exercitum, ut inter hunc et hostilem Danubius relinqueretur medius, donec tutius ad hostes progredi posset.

146 Prælium subsecutum et Regis victoriam Turoczius breviter sic exponit: Commisso itaque prælio, inter utrumque diu et fortiter est dimicatum: sed divinæ miserationis auxilio beatus Stephanus dux gloriosam obtinuit victoriam. In eodem autem prælio Vencellinus comes interfecit Cupam ducem, et largissimis beneficiis a beato Stephano tunc duce remuneratus est. Bonfinius eadem narrat, sed omnia liberiori stylo pro more suo latius prosequitur, admiscens quædam incerta, præsertim de gestis et votis Regis in ipsa pugna. Hac monitione prævia, ipsius verba subnecto: Hæc ubi rite constituta sunt, instructa acie in Cupam itur. At ubi conjuratorum castris appropinquarunt, infestis utrimque signis extemplo concurrunt. Quum prælium consereretur intestinum, eo obstinatius et crudelius utrimque pugnabatur, dum fortuna nunc his nunc illis adridet, et pari spe utrimque dimicatur. Ex hoc factum est, ut longam cruentissimamque pugnam ederent. Rex divina potius oratione, et militari hortatione, quam armis certare: per legiones modo discurrere, legatorum et centurionum animos confirmare, turmas cohortesque hortari, ut pro Christi charitate fortissime dimicarent: revocare terga vertentes, et quandoque timidos graviter increpare: subsidia mittere laborantibus, et nullum imperatoris optimi officium prætermittere. Vencellinus, qui in dextro cornu præsidebat, et quadrato agmine Cupæ se objecerat, ratus inclinato ducis agmine, cæteros omnes facile cessuros, acerrime pugnabat. Disquirebat ubique, ubi Cupas esset, ut singulari certamine cum eo dimicaret.

147 Dum dubio ubique Marte pugnatur, Rex elatis in cælum manibus, his fugam verbis deprecatur: Clementissime Deus, qui lucem veritatis tuæ in durissimo ac truci populo, quem mihi commisisti, infundere voluisti, ut tuæ fidei radiis illustratus, perpetuo Christianæ Reipublicæ fines tueatur, te supplex exoro, ut nutantium animos confirmes, vires plebi tuæ e cælo demittas, ut cœlesti auxilio munita, tuos proterat inimicos. Et tu, Jesu Christe, optime, maxime, cujus ductu et auspiciis bellum gerimus, per salutarem tui (quæso) passionem populo pro te dimicanti propius adesto, tuisque fidelibus victoriam pro clementia tua concedito, fedam fugam sistito. Ego autem omnium rerum decimas, pro referenda gratia gloriosissimo nomini tuo, passimque basilicas dicabo. Vix hæc dixerat, ingens ecce clamor per legiones exoritur, Cupæ cornu a Vencellino inclinatam, utrumque ducem singulari certamine congregi. Quum hæc audivisset, illuc cum validissimo agmine continuo properat. Laborantes et jam inclinosos inimicos proterit. In media acie Vencellinum offendit, et congratulatur, Deo gratias agens: qui Cupæ caput absciderat, et opima de hoste spolia referebat. Quo per acies circumlato, ita hostium animi consternati, ut palantes fugerent.

AUCTOR:
J. S.

post grave prælium ac diuturnum,

B

rebellium exercitum cecidit, Cupa ipso occiso,
F

AUCTORE
J. S.

fugerent. Magna cædes ac miserabilis oritur, principes conjurationis maxima ex parte capti, et in castris cæsi, in cæteros regis edicto remissus actum. *Uti ex hisce quædam incerta jam dixi, ita incertius et minus probabile existimo, quod subjungit de Cupæ corpore, cum lenissimis S. Stephani moribus parum sit consentaneum: Parta victoria, inquit, Cupæ corpus in parteis quatuor dissectum: una Strigoniensi portæ affixa est, Vespriniensi altera, tertia Jauriensi, in Transsylvaniam quarta, ad deterrendos Dacorum animos delata, et Albæ Juliæ præfixa. Quam quidem regionem olim Ungari, ab auri feracitate KENCHIES HERDELL appellavere. Turoczius eadem sic refert: Ipsum vero Cupam beatus Stephanus in quatuor partes fecit mactari: primam partem misit in portam Strigoniensem, Secundam in Wesprimiensem, tertiam in Jauriensem, quartam autem in Erdel. Strigonium, Vesprinium et Javarinum urbes sunt non admodum dissitæ ad partem Occidentalem Hungariæ: suspectum igitur magis est, quod quartam partem in Transsylvaniam dicant missam, præsertim cum*

B

S. Stephano, qui bello contra ejus principem suscepto eam post paucos annos subjecit, et Hungariæ addidit. Merebatur quidem hanc ignominiam rebellio Cupæ, neque eam prorsus negare velim: de re tamen tota dubitare me cogit eximia Sancti lenitas; quodque dicitur de parte corporis in Transsylvaniam missa minus credo ob rationes prædictas.

et vota sua
S. Martino fideliter persolvit.

C

148 Verisimilia magis sunt, quæ subjungit Bonfinius hisce verbis: De cæteris captivis, pro facinorum gravitate pœnæ sunt exactæ. Contra vero militibus et præfectis, qui se in prælio optime gesserant, præmia pro dignitate e Regia liberalitate tributa. Dictatori præmia multa, magnique honores reddit: item oppidis villisque a Rege amplissime donatum ferunt... Divo autem Martino Pannonicæ gentis patrono ut debita vota exsolverentur, perpetuo Regis edicto Simigiensis populus, qui Cupæ tyranni audaciam sectatus est, non modo frugum, vini, ac pecorum, verum etiam liberorum decimas, divi Martini basilicæ quotannis pendere jussus est. Præter hæc tertia prædæ pars templi postibus affixa. Hæc Turoczius quoque sic exponit: Beatus enim Stephanus dux votum, quod tunc voverat Deo, fideliter reddidit. Nam universum populum, in provincia Cupan ducis degentem, decimas liberorum, frugum ac pecorum suorum cœnobio sancti Martini dare perpetuo jure decrevit. Consentit Carthuius num. 7; et Rex ipse in litteris dandis plura enumerat, quorum decimas cœnobio S. Martini attribuerat; sed de decima prole ibidem non meminit, ita ut hæc sola pars minus videatur certa; at neque certo falsa: nam, cum hæ litteræ Regiæ aliquot annis serius datæ sint, potuerunt ipsi monachi ad declinandam invidiam decimis liberorum renuntiare, etiamsi fuissent antea a Rege concessæ. Fieri etiam potuit, ut vox illa exciderit litteris, in quibus plura reperiuntur menda. Certe in ipsis litteris inferius mentio fit de mancipiis monasterii, cui illa non videntur obtigisse, nisi hac donatione Regis. Tandem verisimiliter dici potest, decimam prolem solum unica vice dandam fuisse monasterio ab illis, qui tempore rebellionis decem liberos habebant: nam id recte congruit verbis Carthuii, qui ait a Rege statutum, ut, si cui (in comitatu Semigiensi) decem liberos ha-

bere contingeret, decimam prolem S. Martini cœnobio daret.

§ XV. Fundatio monasterii S. Martini, et duorum aliorum.

*Ut rectius explicari valeant obscura et implexa, quæ in fundatione monasterii S. Martini occurrunt, præmittendas hic censui jam sæpe laudatas S. Stephani litteras, quibus dicti monasterii privilegia roboravit Rex Sanctus. Datæ hæ sunt sub finem anni 1001: nam sic exigit apposita his litteris epocha: Datum anno MI, regni nostri secundo, Indictione xv. Hæc Indictio currere incipiebat mense Septembri anni 1001, quo et regni S. Stephani annus currebat secundus. Litteræ igitur datæ sunt mense Septembri, aut alio ex mensibus sequentibus anni 1001. Edidit hæc litteras Joannes Sambucus inter Decreta regum Hungariæ post Bonfinii aliorumque Opera pag. 11, eademque deinde variis locis recusæ sunt, sed non sine mendis. Titulum ibi hunc habent præfixum: Privilegium datum proto-abbatiæ S. Martini Pannoniæ. Eadem quoque litteras dedit Odoricus Raynaldus ad annum 1232 num. 24, prout insertæ erant litteris Gregorii Papæ IX, qui privilegium abbatiæ confirmavit. Cum hic paulo videantur correctiores, eas ex Raynaldo subjicio, notatis in margine differentiis editionis Sambuci, ubi menda non sunt clara. Sic habent: In nomine Domini Dei summi. Stephanus superna * providente clementia*

Litteræ S. Stephani pro monasterio S. Martini.

E

* al. divina

* al. de omni-
tur
F

*150 Ingruente namque bellorum tempestate, quia * inter Theutonicos et Ungaros seditio maxima excreverat, præcipueque cum civilis belli ruina urgeret, volente comitatu quodam Symigiensi * paterna me sede repellere, quid fluctuanti animo consilii darem, quaque me verterem tanta tactus verecundia, astantibus ducibus videlicet Pagzano *, Contio *, Orzio *, donno * quoque Dominico * archiepiscopo, votum vovi S. Martino, quod, si de hostibus interioribus, et * exterioribus ejus meritis victor existerem, supranominati comitatus decimationem de omnibus negotiis, prædiis, terris, vineis, segetibus, vectigalibus, vinoque hospitum, quod in prædiis*

post victoriam
dato
* al. qua

* al. nomine
Simigiensi
* al. Poznano
* al. Cincio
* al. Orbio
* al. domino-
que meo
* al. aut

A diis eorum cresceret, ne parochiano episcopo pertinere videretur, sed magis abbati ejusdem monasterii, sub testimonio praeatorum ducum multorumque comitum, absque ulla mora subjugarem. Dumque post cogitatum victoria potirer, quod animo revolveram, operis efficacia complere studui. Necdum enim * episcopatus et abbatiae praeter ipsum locum in regno Ungarico fuerant *. Quod si, vos fideles, licuit mihi, quo volui loco, episcopatus, et abbatias statuere, an non licuit cuipiam loco, quod volui, ut facerem?

a l. etiam

* al. sitae erant

varisque privi-
legiis munito:

* al. Corten

* al. cum homi-
nibus eodem

151 Et ne adhuc ecclesia S. Michaelis vacua esse videretur, vel episcopus parochianus injurias, querimoniasque in collectione decimationis pateretur, ei curtem, quae vocatur Cortou *, cum omnibus eidem * pertinentibus tradidi. Quod si ipse contra mea statuta quid inique agere, vel acquirere voluerit, ante Deum judicem vivorum et mortuorum in die judicii se contendere mecum sciat. Adhuc autem subjungens dico: sit autem id ipsum monasterium ab omni inquietudine semotum, habeantque monachi post transitum sui cujusque abbatis alium abbatem securiter eligendi auctoritatem, a quocumque velint episcopo consecrandi eum, sitque illis licitum ordines recipere in quovis loco, et a quocumque, etc. Signum domini Stephani inclyti regis. Dominicus archiepiscopus vicecancellarius fecit anno Dominicæ incarnationis MI Indictione xv. Anno Stephani primi regis secundo. *Pauca de hisce litteris veniunt observanda. Primo episcopus parochianus, de quo hic fit mentio, est episcopus Vespriniensis, atque ecclesia cathedralis Vespriniensis dicata est S. Michaeli. Itaque falluntur scriptores nonnulli, qui crediderunt pro ecclesia S. Michaelis hic memorata substituendam esse S. Martini ecclesiam: nam refert S. Stephanus, quid concesserit ecclesiae Vespriniensi pro damno, quod alias pateretur ex privilegio abbatiae S. Martini concesso. Secundo Dominicus archiepiscopus, qui memoratur apud Raynaldum in hisce litteris, in aliis editionibus non exprimitur nominatim. Et sane non novum ullum archiepiscopum illo tempore fuisse in Hungaria, qui vocabatur Dominicus: nisi forsitan primus archiepiscopus Strigoniensis eo fuerit nomine,*

C quod magis examinabo § XXIV. Obscurum igitur est, quis ille fuerit, imo non omnino certum, an illa lectio sit recta.

laudatum mo-
nasterium in
Monte sacro
situm,* lege sacer
mons

152 Hisce breviter observatis, inquirendus est locus monasterii. Situm dicitur in monte supra Pannoniam. Carthuius num. 7 constructum ait, juxta fundum sancti Præsulis in loco, qui SACER MODUS * dicitur, ubi sanctus Martinus, dum adhuc in Pannonia degeret, orationis sibi locum assignaverat. Hæc verba satis indicant, locum non longe abfuisse Sabaria urbe Pannoniæ deinde destructa, ubi natus est S. Martinus. Itaque tanto magis miror hallucinationem Mabillonii, qui tom. IV Annalium Benedictinorum pag. 115 hoc S. Martini monasterium cum cœnobio Breunoviensi in Bohemia confundit, erroremque hunc pag. 143 repetit, Astricum vocans Breunoviensem S. Martini abbatem: quin et pag. 470 ait, Breunoviense monasterium distare ab urbe Praga viginti stadiis, ita ut velit S. Martini monasterium, quod S. Stephanus perfecit, in media fuisse Bohemia. Hujusmodi errores, in quos subinde labuntur viri eruditi, notandos credimus, ne adoptentur ab aliis, prout sæpissime contingere experimur. Gotardus Arthus in

Chronologia Pannoniæ pag. 9 solum ait: Adhæc S. Martini cœnobium in altissimo monte locabat. Inchofer etiam ad annum 999 constructionem quidem monasterii hujus narrat, sed locum distinctius non exponit, uti et alii fecerunt plurimi.

153 Verumtamen ad hoc S. Martini cœnobium oppidum excrevit egregie munitum, quod Tartarorum innumeræ multitudini restitit, dum illi totam fere interceperant Hungariam. Quippe Bonfinius decade II lib. VIII, ubi totius Hungariæ vastationem, urbisque Strigoniensis miserrimam cladem narraverat, pag. 300 hæc subjungit: Arx Strigoniensis, cui Symeon præfectus cum valido præsidio tunc præerat, hostem tentata deterruit. Qua dimissa, ad Albam Regalem barbarus properavit, . . . sed hæc eum frustrata fuit opinio: nam inter paludes sita, nulla vi et arte capi potuit. Mox ad divi Martini cœnobium festinatum, unde re infecta abiit. Hæc igitur tria loca tantum, excidii Tartarici expertia fuisse testantur. Idem tamen oppidum facili negotio a Turcis interceptum est anno 1574, uti narrat Istvānfus lib. XXVIII Historiarum pag. 636 verbis hisce ad propositum nostrum conducentibus: Redacta in potestatem Tata, arx divo Martino sacra, hostibus obvia erat, opulento monachorum Benedictinorum collegio insignis, quod olim divus Stephanus, primus rex Pannoniæ, in edito et amœno ac in longum exporrecto colle, ante DC (fere) annos e spoliis et manubiis devicti ad eum locum Cuppani perduellis sui . . . condiderat, et SACRUM Pannoniæ MONTEM nominaverat. Ea arx Paulo Baroniano abbati parebat: militari autem præsidio . . . Joannes Zadorius præerat etc. Subdit arcis deditionem, quæ huc minus spectat. Eamdem refert Martinus Zeillerus in Topographia Hungariæ Germanice scripta pag. 174, addens arcem a Christianis post triennium receptam, ac deinde retentam. Porro arx S. Martini sita est in Javarinensi comitatu non longe Javarino distans versus Albam Regalem, a qua multo longius est dissita. Tata abest paucis miliaribus: sic certe passim notatam invenio in tabulis geographicis Hungariæ; dictaque Zeilleri et Istvānfi hisce recte congruunt.

154 Abbas hujusce monasterii in litteris Regiis vocatur Anastasius, alio nomine Astricus dictus, teste Carthuitio. Verisimile est hunc Astricum jam venisse in Hungariam, vivente adhuc Geysa; aut certe Geysæ notus fuit, cum hic monasterium S. Martini construere cœperit. Mabillonius in Actis Sanctorum Ordinis Benedictini sæculo VI part. I pag. 72 elogium Anastasii texuit ex variis scriptoribus, in quo de primordiis Anastasii sic habet: Hic in monasterio S. Alexii, seu S. Bonifacii Romæ, vitam monasticam agebat sub Leonis abbatis regimine, eo tempore, quo S. Adalbertus Pragenses antistes in idem monasterium denuo se recepit. Cum vero idem Adalbertus, agente Willegiso archiepiscopo Moguntino, iterum in Bohemiam ad suam ecclesiam redire coactus fuisset, sex monachi Alexiani, inter quos noster Astricus erat, sese ipsi itineris comites adjunxere, eumque in Bohemiam secuti sunt, quod condendo celebri Breunoviæ asceterio occasionem præbuit. Deinde adducit verba Dubravii, qui affirmat monasterium istud ab Adalberto et Boleslao Bohemiæ duce conditum, primumque abbatem eidem Breunoviensi cœnobio præfectum esse Astricum,

ex revit in oppidum munitum inter Javarinum et Albam regalem:

E

F primus abbas hujus monasterii Astricus, alias Anastasius, qui ante fuerat Breunoviensis.

sub

AUCTORE
J. S.

sub cuius praefectura monasterium maxime floruit, dum res erant tranquillae in Bohemia. Recte hactenus ac probabiliter haec exposuit Mabillonius; atque hinc Astricus pater vocatur a Carthuitio, qui abbas erat, dum in Hungariam venit. Mox subdit, Adalbertum rursus discessisse Romam, quia Bohemia tota iniquorum conjuratione erat turbata, Cujus, inquit, exemplum secutus paulo post Astricus, in Hungariam cum suis discipulis perrexit, ubi a beato Stephano tunc duce benigne exceptus; ac aedificato monasterio in honorem sancti Benedicti, non minus ibi, quam in Boemia, sanctitate floruit. Si discessit ex Bohemia Astricus paulo post Adalbertum, anno 995 Romam discedentem, venit in Hungariam vel eodem vel sequenti anno, dum vivebat Geysa, qui ei cepit exstruere monasterium S. Martini, quod perfecit Stephanus. Hujus monasterii primus abbas fuit Astricus, sicut fuerat Breunoviensis.

Aliud a priori
distinctum ad
radices Montis
Ferrei conditum monasterium,

B

155 Alterum quoque monasterium ejusdem Astrici monachis exstruxit S. Stephanus ad radices Montis Ferrei. Posterius hoc agnovit Mabillonius in elogio Astrici, sed Martinianum non distinguit a Breunoviensi, ut ante dictum. Alii vero inter monasterium S. Martini in Monte Sacro, et S. Benedicti ad radices Montis Ferrei non videntur distinguere. Quin imo nec in Annalibus Mabillonii posterius hoc ullibi memoratum invenio, ita ut videatur minus postea adhesisse iis, quae in elogio Anastasii de hoc monasterio attulerat. Attamen Carthuitius num. 7 prioris foundationem refert, ac num. 9 foundationem alterius, utrumque loco distinguens et nomine: nam primum sacrum erat S. Martino, cujus nomen semper retinuit; alterum dicit fundatum sub titulo sancti patris Benedicti. Primum erat in monte, alterum ad radices montis. Mons Sacer dicebatur, nunc Mons S. Martini, cui impositum erat primum; Mons Ferreus, ad cujus radices situm erat alterum. Haec distinctionis notae dubitare vix sinunt, quin diversa sint monasteria Montis sacri et Montis ferrei, seu S. Martini et S. Benedicti. Verum nullum prorsus remanebit dubium, ubi infra locum et litteras foundationis secundi assignaverimus.

qua multi
presbyteri et
monachi litteris
Regis invitati

C

156 Ratio condendi haec, atque monasteria, erat accessus monachorum, qui ad S. Stephanum undique confluerunt in Hungariam. Testatur id scriptor coevalus, Maurus nimirum Quinque-ecclesiensis episcopus, in Vita SS. Zoëardi et Benedicti, data apud nos tom. IV Julii pag. 336, quam sic orditur: Tempore illo, quo sub Christianissimi Stephani regis nutu nomen et religio Deitatis in Pannonia rudis adhuc pullulabat, audita fama boni Rectoris, multi ex terris aliis canonici et monachi ad ipsum, quasi ad patrem confluebant, non quidem causa alicujus necessitatis coacti, sed ut novum sanctae conversationis gaudium ex eorum adventu adimpleretur. Inter quos quidem, sancti Spiritus instinctu tactus, ex rusticitate, quasi rosa ex spinis ortus, nomine Zoëardus, hanc in patriam de terra Poloniensium advenit, et a Philippo abbate, cujus monasterium, Zobor nominatum, in Nitriensi territorio ad honorem S. Hippolyti martyris situm erat, habitu accepto, et Andreas nominatus, eremiticam vitam agere statuit. Aliud hic rursus indicatur monasterium, de quo infra. Causam tanti piorum virorum confluentis indicat Carthuitius num. 8, sic scribens: Ad hoc ergo incipiendum et consummandum (de conversione

regni loquitur: quoniam fidelium Christi consilium * habebat necessarium, nuntiis et litteris in omnes partes suum divulgavit desiderium. Inde multi presbyteri et clerici, Spiritus paracleti compuncti visitatione, relictis sedibus propriis, elegerunt pro Domino peregrinari: abbates et monachi, nil proprium habere cupientes, sub tam religiosi Principis moderamine regulariter vivere deliberaverunt.

157 Merentur etiam audiri Bonfinii verba, quae subdit post relatum modo victoriam: Tali successu, inquit, Regis animus non elatus, sed ardentissima Dei charitate successus est. Quotidie humi prostratus Deo supplicat, ut sibi salutare consilium divina ope perficeret, totamque Ungariam, antequam rebus humanis excedat, ad veram fidem revocare liceat. Quod ut a Deo assequeretur, saepe in cinere et cilicio supplicabat, et in templo assidue exorabat: laudabile propositum suis diplomatibus longe lateque declaravit. Quare plerique sacerdotes, publica utilitate commoti, ad praedicandum Dei verbum in Ungariam ultro conflunt, et pro Catholica fide peregrinari gestiunt. Alliciebantur quoque sanctitate Principis, cujus nomine multi e remotissimis in Pannoniam partibus evocabantur. In primis Astricus, vir sanctitate conspicuus, cum discipulis advenit. Astricum verosimiliter sub Geysa jam advenisse diximus; nisi forsan sub Geysa stabilem habitationem non fixerit in Hungaria, quod monasterium S. Martini necdum monachorum habitationi esset satis adaptatum. Si ita se res habuerit, venit paulo post mortem Geysae: nam in Hungaria erat cum suis ante bellum Regis cum Cupa. Monasterium S. Martini huic Astrico structum fuisse, videtur ignorasse Bonfinius; solius enim ecclesiae S. Martini meminit, non monasterii, nisi illud confuderit cum sequenti, a quo diversum est.

158 De secundo mox ita scribit: Astricum et discipulos Rex honorifice excepit, et ad radicem Montis ferrei collocavit, ubi divi Benedicti caenobium magnifico sumptu exaedificare permisit. Quin et basilicam illam ingenti donativo, multisque praediis pagisque donavit, quo monachi commodius in regulari vita consistere possent. Horum consuetudine, quando viros optimos esse intelligebat, mirifice delectabatur: quorum auxilio ac opera Ungaros, partim sponte, partim vi ac metu, in lucem veritatis asseruit, mandata sacrae legis et orthodoxae fidei axiomata omnes scire coegit, prophanis dira supplicia indixit. Inchofer ad annum 999 refert constructionem monasterii S. Benedicti ad Montem Ferreum, illudque recte distinguit a praecedente. Verisimile est, inchoatum revera esse dictum monasterium ab anno 999, cum ejus fundatio referatur a Carthuitio ante foundationem episcopatum, cumque Rex ipse clare innuat in litteris datis, plures abbatias constructas fuisse ante tempus, quo dedit praedictas litteras, id est, ante finem anni 1001. Verba accipe: Quod si... licuit mihi, quo volui loco, episcopatus et abbatis statuere etc. Hinc etiam credo, non diu post inhabitari coeptum. Attamen aedificatio ad multos annos protracta videtur, templi certe, cujus consecratio anno 1015 peracta est, ut colligitur ex litteris S. Stephani eodem anno in die consecrationis templi datis, quas edidit Carolus Peterfi Societatis Jesu in Conciliis Hungariae, anno 1741 editis, part. 1 pag. 4.

159 Illas ex dicto Opere huc transfero: Stephanus

D
* i. e. consilium

ejusque sanctitatem moti venerant in Hungariam.

E

ut Ungaros instruerent: monasterium illud inchoatum verisimiliter circa annum 999.

F

A phanus superna favente clementia rex Hungarorum etc. Credimus, et vere dicimus, si locis Divino cultui mancipatis, potestates atque honores adaugmentaverimus, id non solum laude humana prædicandum, verum etiam Divina mercede remunerandum. Quocirca omnes sanctæ Dei Ecclesiæ et fidelium nostrorum, præsentium atque futurorum, conspiciat intentio, quod nos per Dei subsidium, ob animæ nostræ remedium, et pro stabilitate regni nostri, monasterium sanctissimæ Dei Genitricis Mariæ, et sancti Benedicti ad radicem Montis Ferrei diligenter construximus etc. Præterea ex consensu, et confirmatione autoritatis Apostolicæ, non solum præscripti populi etc. Eadem autoritate Apostolica mediante, decrevimus, ut præfati cœnobii abbas, generali tamen et solenni synodo dumtaxat, Strigoniensi episcopo interesse teneatur etc. Quod, ut verius credatur, hanc paginam manibus propriis roboravimus sigilli munimine, in ipsa die consecrationis dicti monasterii, per ministerium domini Astrici archiepiscopi Colocensis, et pauli abbatis prædicti monasterii, nobiscum omnibus regni principibus ibidem assistentibus confirmavimus. Anno ab incarnatione mxv.

B 160 Ex his litteris habemus, abbatiam hanc beatæ Mariæ Virgini et S. Benedicto simul fuisse sacram. Solum nomen posterius memorarunt Carthutius et Bonfinius, quod illo forsitan nomine condi sit cœpta. Verum prius nomen deinde magis invaluit, eoque solo fere vocatur. Sita est hæc abbatia (cujus nomen Hungaricum Pechvarad) in comitatu Tolnensi, estque diœcesis Quinque-ecclesiensis, inter Danubium et Dravum ad radices montis, prope amnem Zarwizam assurgentis, uti notatur in tabulis Hungariæ. Petrus Pazmany archiepiscopus Strigoniensis in Appendice secunda apud laudatum Peterfy part. II pag. 274, enumerans abbatias Ordinis Benedictini in Hungaria, hanc recenset his verbis: PECH-VARAD (alias DE VARAD ad radicem Montis-Ferrei) B. Mariæ Virginis diœcesis Quinque-ecclesiensis, fundata a S. Stephano rege anno mvi. Inchoferus ad annum 1007 existimat, monasterium hoc conditum a S. Stephano in gratiarum actionem de nato filio Emerico, ita scribens: Et autem Stephanus rex pro data sibi sobole gratum se Deo exhiberet, Deiparæ Virgini patronæ insignem basilicam erexit, adjuncto Patribus Ordinis S. Benedicti cœnobio, omnibusque tam pro ornatu, quam pro commodo victu, copiis aucto. Viguit ea diu ad radicem Montis-Ferrei in diœcesi Quinque-ecclesiensi, vocabulo abbatiae de Varad, sive, ut alii appellant, Pechvarad, donec defluentibus Hungariæ rebus, et ipsa inconstantia se submisit. Laudatus ante Petersius pag. 10 multa Regis dona enumerat, tum ecclesiæ tum ipsi cœnobio concessa.

C 161 Inter primas quoque Hungariæ abbatias fuisse putem abbatiam S. Hippolyti, Zobor dictam, cui Philippus abbas præerat, dum illam ingressus est S. Zoërdus, uti habent verba Mauri episcopi num. 156 data. Prioribus enim regiminis S. Stephani annis conditam esse, colligitur ex tempore adventus S. Zoërdi, qui venisse dicitur, quando sub Christianissimi Stephani regis nutu nomen et religio Deitatis in Pannonia rudis adhuc pullulabat. Hoc tempus designat priores haud dubie Stephani annos, cum religio rudis adhuc pullularet. Attamen condita jam erat dicta abbatia, dum advenit Zoërrardus.

Septembris Tomus I.

aus, qui habitum ibidem accepit ab abbate Philippo. Dubium igitur non videtur, quin hæc abbatia prioribus Hungariæ sit annumeranda. Territorium, et episcopatus Nitriensis, in quo ædificata est abbatia, est superioris Hungariæ, non longe ab Austria et Moravia, a quibus per interjacentem comitatum Posoniensem dirimitur; atque urbs ipsa Nitria, vulgo Nytra, cum comitatu cognomine Hungaris satis nota. Laudatus Pazmany in memorato supra abbatiarum catalogo de hac ita loquitur: ZOBOR, S. Hippolyti martyris, Nitriensis diœcesis, a S. Stephano rege fundata. Postea est applicata ad episcopatum Nitriensem. Verumtamen anno 1689 novum monasterium, seu eremum eodem in loco instaurarunt monachi Camaldulensis Ordinis, uti jam dictum est in Commentario Actis SS. Zoërrardi et Benedicti prævio tom. IV Julii pag. 331. Ceterum annus fundatæ hujus ac præcedentis abbatiae nequit exacte assignari: nam primæ foundationis litteræ hactenus productæ non sunt; nec satis fidimus dictis scriptorum, qui longe posteriores sunt.

AUCTORÆ
J. S.

§ XVI. Fundati episcopatus per totam Hungariam, eorumque metropolis Strigonii constituta: hæc facta interveniente auctoritate Romani Pontificis.

Varios in Hungaria per S. Stephanum erectos esse episcopatus, certum est indubitatumque. Mirum igitur videri posset, tam paucos scriptores illius temporis de iis meminisse, verbisque tam brevibus et confusis, ut difficulter tantæ rei distinctam narrationem dare possimus, nisi abunde constaret, res gestas Hungarorum sæculo x et xi accurate scriptas non esse, quod Hungari ipsi id non præstarent; aliæ vero nationes de rebus gestis Hungarorum enarrandis non essent sollicitæ. Ditmarus lib. iv de erectis episcopatibus brevissime meminit, sic habens in codice nostro Ms.: Imperatoris autem prædicti gratia et hortatu, gener Henrici ducis Bawariorum Waic in regno suo * episcopales cathedras faciens, coronam et * benedictionem accepit. Hæc verba scriptoris cœvi sufficiunt, ut constet de erectis per Stephanum episcopatibus quibusdam ante mortem Ottonis III. Idem etiam habemus ex ipsis Stephani litteris, in quibus testatur, nullos fuisse episcopatus in regno Hungariæ, quando superavit comitem Simigiensem, simul insinuans aliquot erectos fuisse, antequam anno 1001 daret prædictas litteras. Ex utroque hoc testimonio colligi utcumque potest tempus, quo cœpta est episcopatum erectio: nam evidenter hinc sequitur, cœptam non esse ante annum 998, nec post annum 1001. Crediderim Sanctum anno 999 aut 1000 ordinare cœpisse redditus et limites, unicuique episcopatui assignandos; deinde et personas designasse; misisse vero anno 1000 Astricum abbatem, designatum episcopum Colocensem, ad summum Pontificem Silvestrum II, ut omnia illa Pontificis auctoritate rata fierent et confirmarentur. At de misso Romam Astrico infra agemus latius.

Constat varios episcopatus circa annum 1000 a Stephano erectos,

F
* al. suimet
* al. ac

AUCTORE
J. S.
quod propria
Regis auctorita-
te factum,

163 Schwartzius in Opusculo sæpe memorato de institutis episcopatibus ratiocinatur more suo, id est, eo modo, ut vix queam existimare, ipsum vera credidisse, quæ tamquam probata lectoribus suis obtrudere conatur. Sententiam, quam inculcare nititur, declarat pag. 61, num. 56 his verbis: Originem proinde potestatis ecclesiasticæ, quam primi Hungariæ reges exercebant, a Græcis quoque, a quibus in religione Christiana instituti sunt, repetimus. Quo refero, quod Stephanus rex suo consilio suaque propria auctoritate archiepiscopem, episcopas, abbatias, aliasque prælaturas condidit, et quibus visum ipsi est, immunitatibus donavit. Nimirum quia Græci unamquamque gentem suo arbitrio vivere permittebant, si credimus Schwartzio, qui de moribus Græcorum hæc præmiserat verba: Græcos hæc contra, illis constat fuisse moribus, ut partibus suis se rite defunctos existimarent, si quos Christiana pietate imbuere potuerunt: imbutos suis eos legibus rem sacram gubernare permiserunt. Egregiam enimvero laudem Græcis adscribit Schwartzius, dum affirmat conversos eorum opera suis legibus rem sacram administrasse. At rem adeo mirabilem probare debuerat, quod ne uno quidem verbo tentavit. Mihi sane chimærx non absimilis videtur assertio: quo enim modo suis legibus rem sacram gubernarent gentes recens conversæ, quæ nullas umquam de sacris Christianorum habuerunt leges? Jussit Christus Petrum pascere agnos et oves Joan. xxi: posuit Spiritus sanctus episcopos regere ecclesiam Dei Act. xx; at nullibi præcepit aut permisit Dominus, ut gentes recens conversæ suis legibus rem sacram gubernarent. Rectius igitur et laudabilius, quam vellet, de Romana Ecclesia loquitur Schwartzius, dum sic scribit: Gentes autem tunc primum conversas accurate observabant Pontifices, nihilque non egerunt, ut recens plantatæ ecclesiæ suo arbitratu ordinarentur, suoque a nutu penderent in posterum. Ita facere oportuit Petri successores, quibus cura pascendi oves Christi erat demandata. Hisce breviter observatis, audiamus, quem belle probet memoratus scriptor, episcopatus Hungariæ propria auctoritate a S. Stephano constitutos.

C
inculcare nititur Schwartzius:

164 Episcopas, inquit, et metropolitanam Strigoniensem prius a Stephano fuisse institutas, ipse in Legenda Chartuitius tradit, quam legationem Rex Romam mitteret. Eæque fundationes ecclesiarum quam sine omni Pontificis consilio a Rege factæ fuerint, illi iterum, qui principibus hæc jura denegant, testimonium edant, quando, præeunte Chartuitio, Silvestrum Pontificem, suis in litteris, legatos regios IGNOTÆ GENTIS LEGATOS appellantes fingunt. Ergo in gente, quam ad ovile suum pertinere ignorabat Princeps pastorum, religio Christiana effloruit, incrementa cepit, sacerdotia et episcopatus instituti fuerunt. Sed hæc κατ' ἑθρῶν. Firmissimum sententiæ nostræ præsidium collocamus in diplomate, quo abbatiam S. Martini rex Stephanus communivit; ex eo enim et prælaturas solius Regis auctoritate institutas, et ipsos prælatos, quibus visum Regi est, immunitatibus donatos, elucet. Nam cum decimas, ad parochianum episcopum pertinentes, abbati monasterii Rex addiceret; ne id episcopus ægrius ferret, ipsum et ceteros, cujus auctoritate sint constituti, cogitare admonet. Nec minus dignæ, quæ sollicitius expendantur, sunt ceteræ immunitates, abbatibus monasterii illius concessæ. Atque

hoc illud est, quod recitatis privilegii verbis, D febricitare coëgit Inchoferum. Ita loquitur scriptor heterodoxus, quia Inchofer subjunxit hæc verba ad annum 1002: Multa vero sunt in hoc privilegio, quæ, si ad strictum jus exigantur, admirationem pariant. Verum enim Stephanum jure legati summi Pontificis, ut supra vidimus, supra ecclesias earumque jura disposuisse, tradunt scriptores rerum Hungaricarum: inter quos Bonfinius narrat, Regis acta cuncta cum institutis episcopatibus fuisse a summo Pontifice approbata; et præterea ad exaggerandam ejus dignitatem, pontificiæ legationis munus, quæ sibi, posterisque regibus in perpetuum fungi fas esset, præferendæ crucis potestate honorasse.

165 Nihil attulit Schwartzius, cur hæc febricitantis esse verba dixerit; nihil, quo evinceret, vera non esse. Fallitur enimvero scriptor ille, si sibi persuaserit, dicta Catholicorum, variis rationibus nixa, joco illiberali satis refutari: neque enim id est scriptoris verum investigantis, sed petulantis et inhumani. Quam autem vera sit Inchoferi observatio, paucis accipe, lector studiose. Primo Carthuitius num. 12 testatur, summum Pontificem permisisse Regi, ut non modo ecclesias erectas ordinaret, sed etiam crucem in signum apostolatus ante se ferri juberet. Secundo Rex ipse in litteris foundationis monasterii Beel, quas recitat Peterfius in Conciliis Hungariæ pag. 5, sic loquitur: Ita nihilominus a Romanæ Sedis supremo Pontifice habui auctoritatem, ut, quibus vellem, ecclesiis seu monasteriis libertates seu dignitates conferrem. In litteris quoque foundationis monasterii Montis Ferrei jam datis num. 159 hæc reperiuntur Regis verba: Ex consensu et confirmatione auctoritatis Apostolicæ; et hæc: Eadem auctoritate Apostolica mediante decrevimus. Accedunt litteræ ejusdem Regis pro cathedra Quinque-ecclesiensi datæ apud Inchoferum ad annum 1009, in quibus similiter asseritur, erectum esse episcopatum illum a Rege cum consensu Sedis Apostolicæ. Ditmarus item, dum ait, Episcopales cathedras faciens, coronam et benedictionem accepit, aperte insinuat, gratam fuisse summo Pontifici hanc episcopatum erectionem. Etenim non existimo tantum impudentiæ esse Schwartzio, ut negaturus sit benedictionem summi Pontificis intelligi a Ditmaro. Certe quilibet moderati ingenii eruditus sine dubio admittet de Romani Pontificis, seu Apostolica benedictione loqui Ditmarum. At non accepisset Stephanus a Romano Pontifice benedictionem ob erectos episcopatus, nisi illos erexisset consentiente Sede Apostolica, atque ab ea illorum confirmationem impetrasset. Quapropter certum est, nihil actum a S. Stephano in erectione episcopatum et abbatiarum, nisi approbante et confirmante Romano Pontifice; idque vel ex sola sancti Regis pietate atque amicitia cum S. Henrico et Ottone III dicendum esset, etiamsi alia deficerent argumenta.

at contrarium probatur certis argumentis;

166 Relata Schwartzii argumenta, auctore suo digna prorsus sunt, id est, plane inepta. Objicit primo Carthuitium, ac deinde Epistolam Silvestri II, duo nimirum monumenta, quibus alias omnem auctoritatem detractam vellet. At clarissimum est, utrumque monumentum maxime esse contrarium opinioni, quam asserit: nam, teste Carthuitio infra num. 10, confirmationem erectorum episcopatum, uti et metropolis Strigoniensis, petiit et impetravit per legatum suum Stephanus. Verba quoque Silvestri II in Epistola apud

et ostenditur, quam inepta sint argumenta,

A apud Inchoferum ad annum 1000 tam clara sunt, ut nihil relinquunt dubitationis : Quare gloriose Fili, inquit Pontifex, cuncta a nobis et Sede Apostolica expostulata, diadema nomenque regium, Strigoniensem metropolim et reliquos episcopatus, de omnipotentis Dei, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus autoritate, præmonente atque ita jubente eodem omnipotente Deo, cum Apostolica et nostra benedictione, libenter concessimus, concedimus et impertimur. Itaque Carthuitius dixit, institutos a Rege episcopatus, at non dixit id factum in scio aut se non interponente Pontifice, sed eo Regis consilia approbante, et auctoritatem tribuente. Surrexerunt sacerdotia et episcopatus in gente Romanæ Ecclesiæ eatenus ignota, quod nullus illius gentis legatus antea Romam fuisset destinatus.

quæ protulit
Schwartzius :

167 Verum, etiamsi facile credidero, Regem consilio suorum cæpisse quorundam episcopatum redditus et limites designare, antequam legatum suum Romam mitteret, quod speraret omnia, quæ disposuisset, ibi probanda; episcopatus illi erecti non erant, antequam accessisset auctoritas summi Pontificis, qui non modo inchoata probavit et rata habuit, at reliqua etiam, quæ restabant ordinanda, sancti Regis dispositioni permisit. Vidit ipse Schwartzius non recte a se adduci Carthuitium et Silvestrum II, ideoque recurrit ad litteras Regis pro abbacia S. Martini datas, in quibus nulla fit mentio auctoritatis acceptæ a Pontifice. Verum non omnia ubique dicenda sunt. Meminit auctoritatis sibi collatæ per Pontificem in aliis tribus foundationum litteris jam allatis. Cum vero illas litteras Sanctus dabat, tanto minus opus erat meminisse potestatis acceptæ, quod ea recens obtenta latere tunc non posset ecclesiasticos Hungariæ. Silentium igitur illud Regis obesse minime potest, cum aliis locis explicet, qua potestate immunitates et privilegia ecclesiis dederit, quaque auctoritate instituerit episcopatus.

ipsi reges Hungariæ agnovērunt auctoritate Romanæ Pontificis hæc facta esse :

168 Noverunt id ipsum Hungariæ reges Stephani successores, quorum verba juvabit subnectere. Andreas Hungariæ rex in litteris ad Jacobum Prænestinum Apostolicæ Sedis legatum, apud Raynaldum ad annum 1233 num. 51 de S. Stephano sic loquitur : Sedens itaque in cathedra cum David sapientissimus Princeps, omne malum infidelitatis secundum illa tempora, ut prædiximus, suo intuitu dissipavit, et obstetricante manu ipsius, a gente Ungarica eductus est coluber tortuosus : sed et auctoritate summi Pontificis, qui ipsum vocavit Regem et Apostolum gentis nostræ, provincias per episcopatus distinctit, ecclesias mirifice ampliavit etc. Bela IV, successor et filius Andreæ, idem privilegium petiit a Gregorio IX pro gentibus Bulgariæ, quas subijcere conaretur. Verba ejus in epistola ad Pontificem apud Raynaldum ad annum 1238 num. 14 hæc sunt : Petimus ut officium legationis non alii, sed nobis in terra Assævi (Bulgariæ regis, qui aliis Asanes dicitur) committatur, ut habeamus potestatem limitandi dioceses, distinguendi parochias, et in hac prima institutione potestatem habeamus ibi ponendi episcopos de consilio prælatorum et virorum religiosorum, quia hæc omnia beatæ memoriæ antecessori nostro S. Stephano sunt concessa etc. Hæc clarius manifestant, qua potestate S. Stephanus episcopatus novos erexerit in Hungaria, quam ut amplius elucidari debeat res clara et certa.

169 Numerus episcopatum a S. Stephano

institutorum hoc tempore incertus mihi apparet. Ait quidem Carthuitius decem episcopatus a S. Stephano erectos, sed incertum est, an metropolim eo numero comprehendat; nec dicit, omnes simul esse institutos. Unam initio totius Hungariæ metropolim statutam esse Strigoniensem ecclesiam, eique subjectos esse reliquos episcopatus, abunde habemus perspectum; nec dubitandum est, quin hæc omnium prima sit ordinata. Carolus a S. Paulo in Appendice ad Geographiam sacram varias dat notitias episcopatum mediæ ævi, in quarum posterioribus recensentur etiam episcopatus Hungariæ. In notitia penultima, quam edidit ex Regia bibliotheca, pag. 55 metropolitani Strigoniensis cum suffraganeis suis sic recensetur : Archiepiscopus Straigoniensis hos habet suffraganeos; Agriensem, Nutriensem, Vatiensem, Jauriensem, Quinqueecclesiensem, Vespruniensem. Idem enumerantur alio ordine in postrema ejus notitia pag. 68, ubi et voces paulo correctius scriptæ hoc modo : Archiepiscopus Strigoniensis hos habet suffraganeos; Agriensem, Jauriensem, Nutriensem *, Quinqueecclesiensem, Vatiensem *, Vesprimiensem. Ponitur deinde utroque loco metropolis Colocensis, quæ initio fuit cathedra suffraganea Strigoniensis metropolis, cum suffraganeis quatuor. Sufficiet illas recitare ex Notitia postrema, quæ sic habet : Archiepiscopus Colocensis hos habet suffraganeos; Ultrasilvanum *, Cenadiensem *, Cagabriensem *, Waradiensem. Præter duodecim hosce episcopatus, antiquus etiam est Bachiensis, qui deinde Colocensi unitus est, ita ut jam tredecim habeamus episcopatus antiquos Hungariæ, quos tamen non omnes a S. Stephano institutos existimo. Ex hisce tamen decem certe aut undecim institutioni sancti Regis debentur. De primis quorundam episcopis agam infra § XXIV.

AUCTORE

J. S.

decem aut undecim episcopatus a Stephano erecti, sed non omnes simul.

* Nutriensem

* Vaciensem

E

* Transilvanensem

* Csanadiensem

* Zagabriensem

§ XVII. Nuptiæ quo fere anno contractæ: uxor Sancti Gisela, soror S. Henrici imperatoris : de Gisela genere errores quorundam.

De anno, quo S. Stephanus nuptias contraxit cum Gisela S. Henrici imperatoris sorore, minime convenit inter scriptores, qui annos assignant multum diversos. Antiquorum hæc de re dissensio effecit, ut neoterici quoque in varias abierint sententias. Inchoferus in Annalibus nuptias Stephani cum Gisela alligat anno 1005; at nuptias citius contractas videbimus. Schwartzius pag. 7 num. 6 de tempore nuptiarum hæc scribit : Nuptias ejus ad annum mx Siebertus ponit; cujus quidem calculus vitio non caret, fateor. . . Propius ad rem accedit Aventinus, nuptiarum annum scribens mv. Id longe est certissimum, ante annum mii matrimonium principum non coaluisse. Idem enim omnes perhibent, fratrem Gisela Henricum ea tempestate imperii habenas tenuisse : eas vero anno mii adeptus est. Ita quidem ille intrepide definit; at cum falsum sit, omnes asserere, Henricum tempore matrimonii hujus imperatorem fuisse, incerta mihi est ea opinio, imo et minus probabilis ob rationes mox dandas.

De tempore nuptiarum S. Stephani opiniones variae :

171 Modestius

AUCTORE

J. S.

Hansizius eas
recte ponit inter
annum 1000 et
1003,

171 *Modestius et rectius de tempore nuptiarum Stephani disserit Hansizius noster in Germania sacra tom. I pag. 235, ubi hæc scribit: Jam tum, (quando fundabat episcopatus) credo, Stephanus destinatus erat gener Henrici ducis Bavariorum, quæ res ei studium Ottonis adjuuxerit; sic ut gratia et hortatu Ottonis obtentam ex Pontifice coronam ac benedictionem testetur Ditmarus. Gisela erat Henrici sancti soror, cum qua nuptiale sacrum ferunt in castro Schyrensi celebratum, incertum quo anno. Obierat Henricus Gisela pater Bavariae dux anno cmxcv, circa xxvii Augusti mensis: filios reliquerat Henricum sanctum, principatus hæredem; et Brunonem postmodum Augustanum episcopum: filias, Gisela istam Stephano nuptam; et Brigittam Ratisbonensis parthenonis antistitam. Horum liberorum ex teneris institutor erat S. Wolfgangus, qui crebro vaticinio singulis eventuras olim sortes canebat. Henricum appellabat regem; Gisela reginam. Hermannus Contractus conjugii hujus mentionem facit sub anno cmxcv per occasionem mortis Henrici Ciselæ patris, non tamen sic, ut eodem anno contractum asserat; et in vivis tunc adhuc erat Geisa, et Stephanus nondum Hymenæo maturus. Illud verosimillimum, paulo post legatos ad urbem dimissos et coronam regiam inde obtentam, Gisela Stephano convenisse in manus, ut quem fâvor Ottonis, per eas nuptias emptus, ad consilia maturanda haud dubie impulerit. Certe Chartulius ejus connubii mentionem haud ante facit, quam de accepto Pontificio munere retulisset; tunc enim subjicit, consortem regni, ab Stephano adscitam Gisela, chrismate unctam, et corona regia insignitam. Illud certum videtur, Gisela anno miii jam fuisse in domo Stephani, cum constet ex Adelboldo et Annalista Hildesiensi, Brunonem Gisela fratrem sub eum annum in Hungariam profugum ad sororem venisse, ut postea pluribus explicabitur.*

et sane nuptias
non esse posse
rioribus anno
1003, certo pro-
latur argumen-
to:

C 172 *Hæc ratiocinatio figit matrimonium S. Stephani inter annum 1000 et 1003; atque auctor verosimillimum judicat, matrimonium contractum esse post reversos Roma Stephani legatos, id est, circa finem anni 1000 aut initium 1001; sic tamen, ut simul existimet, nuptias jam ante fuisse decretas. Adelboldi verba de Brunone ad Gisela fugiente hæc sunt: Dominus Bruno autem apud Bulizlaum consolationem non inveniens, ad sororem suam Ungaricam reginam confugit, et etiam semetipsum recognoscens, intercessionem ejus imploravit. Sic Adelboldus in Vita S. Henrici apud nos tom. IV Julii pag. 751. At observandum est scribi hæc inter priora gesta anni 1004, licet revera contingere potuerint sub finem anni 1003, quo Bruno fugit ad Boleslaum Bohemæ ducem, apud quem non diu mansit. Brunonem in Hungariam venisse ad Gisela circa finem anni 1003, aut certe initium 1004, colligo ex tempore reconciliationis ipsius cum Henrico imperatore fratre suo. Nam in gratiam receptus est ab Henrico circa finem mensis Martii, uti facile colligitur ex tota relatione Adelboldi, qui de ea sic habet: Ibi ei dominus Bruno cum legatis Ungarici Regis, qui ad intercedendum pro eo veniebant, ad se reversus obviam venit, et veniam pro commissis humiliter postulans, fratris viscera movit, et celeriter ad ignoscendum inflexit. Facta hæc sunt circa limites comitatus Tirolensis, quem*

moæ pertransiit cum exercitu Henricus, Dominicam Palmarum, quæ incidebat in ix Aprilis, Tridenti celebraturus. Hæc eo libentius adduxi, quod ex relatione Adelboldi simul discamus non Gisela modo, sed etiam Stephanum, allaborasse, ut Bruno se Henrico subiceret, ab eoque reciperetur in gratiam.

173 Porro sive Bruno ad Gisela venerit probabilis quoque videtur, contractus esse anno 1000 ante coronam obtentam: *currente anno 1003, sive inchoato 1004, ex illis certo colligitur, nuptiam non esse Gisela post annum 1003, cum ante adventum fratris sui regina esset. Ex eodem etiam Adelboldo colligitur, nuptias hæc coaluisse verisimiliter ante imperium Henrici, inchoatum die vi Junii anni 1002: nam diligentissimus Adelboldus nuptias istas non siliisset in Vita Henrici, si incidissent in annos priores regnantis Henrici, quos exacte descripsit. Itaque non crediderim, Henricum regni initio, quod perturbatissimum fuit, de nuptiis sororis suæ cogitasse. Præterea Ditmari verba vix ullum relinquunt dubium, quin nuptiæ factæ fuerint, vivente adhuc Ottone III: nam Stephanus a Ditmaro vocatur gener Henrici ducis Bavariorum; dum coronam ac benedictionem accepit. Patrem S. Henrici designat; illius enim gener fuit Stephanus. At gener non dicitur, nisi matrimonio junctus. Innuit igitur Stephanum non modo ante imperium S. Henrici, seu annum 1002; sed etiam ante coronam anno 1000 acceptam nuptiis illigatum fuisse. Quapropter existimo, nuptias hæc nulli anno rectius affigi posse quam anno 1000, paulo ante obtentam coronam nomenque regium; atque eatenus dissentio ab Hansizio, qui magis existimat, nuptias obtentæ coronæ postponendas. Demum nuptias non esse contractas ante annum 1000, aut certe non diu ante, colligitur ex ætate Sancti, qui tunc agebat annum circiter decimum septimum aut decimum octavum.*

174 Contra hanc sententiam objici potest auctoritas Carthutii, quia hic num. 13 nuptias referens S. Stephani cum Gisela, eas videtur postponere coronæ obtentæ; quin etiam nuptias videtur referre ad tempus imperantis Henrici, cum dicat Stephanum sibi matrimonio junxisse sororem Romanæ dignitatis augusti, videlicet Henrici. Bonfinius quoque pag. 176 apertius ad imperium Henrici nuptias removel; de hisce enim sic scribit: Stephanus igitur Henrici secundi sanctitatem, gestorum gloriam, et religionem conspicatus, cujus ope et hortatu Ungaros in veram fidem asseruerat, cum pari probitate conjungi cupiebat: accedebat et imperatoris dignitas et potentia, quam ad rem suam nimium facere intelligebat. Contra vero Henricus, Stephani præstantiam et ingentem sanctitatem non ignorans, nihil ducebat antiquius, quam aliqua cum eo affinitate vinciri, qua infestissima utraque natio, quæ tot annos cruentissima bella gesserat, reconciliaretur, et divi Regis sanctitas propagaretur, cujus sapientia ac studio factum erat, ut Hungari, qui finitimos diu Scythica feritate vexarant, in Christi fidem asserti, et vicinis et Christianæ reipublicæ salutare fore viderentur. Proinde postulatam a Pannonico Rege sororem, qui Gysle nomen erat, ultro Henricus conjugavit, ut pari cum Viro sanctitate certaret, pacemque perpetuam inter Alamannos et Hungaros pacisceretur. Hanc Bonfinii relationem nullo modo conciliari posse cum tempore nuptiis assignato, lubens agnosco; at ipsius auctoritas nullius est ponderis pro chronotaxi stabilienda.

175 Carthutius

A 175 Carthuitius vero, licet Gisela vocet sororem Romanæ dignitatis augusti, et nuptias narret post coronationem Regis, non affirmat Henricum jam imperatorem fuisse tempore dictarum nuptiarum: nam augustum vocare potuit, quia eam dignitatem deinde consecutus est Henricus, uti sæpe fit a scriptoribus. Potuit et rerum gestarum ordinem invertere in hisce, uti eundem in aliis quibusdam invertit, ita ut necesse non sit ubique affirmare, prius facta esse, quæ prius referuntur a Carthuitio: contrarium enim observabimus variis locis in annotatis ad Vitam. Hæc præpostera factorum narratio familiaris est scriptoribus, qui exactam non texunt chronologiam; atque hoc loco ratione aliqua non caret. Narraverat consilium Regis de instituendis episcopatibus, et dispositiones in hunc finem cæptas. Hanc igitur relationem pertexere voluit usque ad obtentam Romani Pontificis confirmationem, quæ connexa erat cum corona eodem tempore a Pontifice missa. Hunc rerum potius, quam temporis, ordinem secutus, mox etiam subiecit leges ad regnum recte constituendum latas, et tunc demum nuptias; quamvis leges haud dubie nuptiis sint posteriores. Turoczius et Ranzanius nullum nuptiis assignarunt tempus. Chroni-
B corum scriptores annis maxime diversis nuptias referunt, ut vidimus: nostræ tamen sententiæ magis favent, quam oppositæ, quia plerique dicunt, nuptiis hæc conversam esse Hungariam, ipsumque etiam Stephanum. Errarunt hi quidem, ut ostendi § XIII; at facilius in hunc errorem labi potuerunt, si nuptiæ præcesserint coronationem Regis, qua innotuit Hungariæ conversio, quam si eandem fuerint secutæ. Itaque, omnibus consideratis, probabilius mihi videtur, S. Stephani matrimonium præcessisse coronationem, et vix ullum apparet dubium, quin contractum sit ante imperium Henrici, cum id etiam clarissimis verbis affirmet Ademarus num. 103 citatus.

Gisela fuit filia
Henrici Bava-
riæ ducis, soror
Henrici impera-
toris :
C Ratisbonensis episcopus futuras dignitates prædixit. Quippe scriptor Vitæ S. Wolfgangi apud Mabillonium sæculo v Benedictino part. 1 pag. 827 de iis sic habet: Sed neque hoc silemus, quia aliquando per prophetiæ spiritum ea, quæ ventura erant, quasi præsentia vidit. Quod maxime in propectibus liberorum præcipui ducis Heinrichi patescit. Cum enim ad eum, sicut sæpe solebat, causa benedictionis duceretur speciosissima illius proles, Heinrichum, qui postea Dei nulu rex est effectus, prænominavit REGEM; fratrem vero ejus Brunonem appellavit ANTISTITEM; sororem eorum majorem (Gisela) REGINAM; alteram autem, quam baptizavit, et de sacro fonte suscepit, ABBATISSAM nuncupavit. Hæc itaque, et multa alia, quæ ex ore ejus audivimus, sicut ipse prædixit, impleta cernimus.

de genere ip-
sius varia fabu-
losa scripserunt
aliqui,
177 Porro aliqui scriptores Hungari aliam olim commemorarunt Gisela stirpem; sed hac in re errarunt haud dubie, sicut in aliis multis. Audi tamen eorum opinionem ex Bonfinio, qui eam pag. 176 refert his verbis: Præter cæterorum opinionem, Ungarici aliter sentiunt Annales; quippe qui divum Stephanum in uxorem

Gyslam, Guilielmi ducis filiam, asserunt accepisse: Guilielmum S. Sigismundi Burgundiorum regis fuisse fratrem, et post Sigismundi martyrium, ne interitum dixerim, ad Henricum imperatorem confugisse, ejus jussu Venetiis fuisse collocatum, Gertrudem imperatoris sororem in uxorem habuisse, et ex ea Gyslam filiam accepisse, Ungariæ regi desponsatam: Gertrude intempestiva morte subrepta, sancti Stephani sororem sibi copulasse, ex eaque genuisse Petrum, qui ad regni fastigium evectus est. Dedit hic Bonfinius opinionem Turoczii, quam tamen non approbat. Quam autem omnia illa sint vitiosa, abunde liquet vel ex solo S. Sigismundo Burgundionum rege, qui jam sæculo vi erat occisus. Qua igitur specie veri hic statui potest frater Guilielmi, quem dixerunt Gisela patrem? Guilielmi nomen æque videtur fictitium ac Sigismundi, et imperatoris Henrici, quod nomen non expressit Turoczius, sed solum vocavit imperatorem.

178 Dempis nominibus omnibus, genus Gisela Hungari desumere potuerunt ex confusione cum aliis duabus Giselis ejusdem temporis, quæ ambæ fuerunt Burgundæ. Prima erat ipsa mater Gisela reginæ, uxor nimirum Henrici Rixosi Bavarix ducis, et filia Conradi Pacifici Burgundix regis. Hæc Gisela, mater Gisela uxoris S. Stephani, præcipuam confusionei occasionem præbuisse videtur: nam revera Conradus ipsius pater, cum adolescens amisisset patrem suum Rodolphum II Burgundix regem, venit ad imperatorem Ottonem I, a quo multis annis detentus est, donec Otto Adelaïdem sororem Conradi, quam Berengarius Italiæ rex captivam tenebat, e manibus ipsius liberavit, et uxorem duxit: nam tunc Conradum etiam ad regnum suum remisit. Videntur itaque Hungari tenuisse genealogiam matris Gisela, camque cum filia ipsius, regina sua, confudisse. Fateor quidem non omnia, quæ dicunt, convenire Gisela matri; attamen vix dubito quin illam confuderint cum filia, reliquosque errores pari libertate conjecturandi addiderint.

179 Altera Gisela erat consobrina reginæ Hungaricæ, nata nimirum ex Gerberga, prædicti Conradi regis item filia. Fuit hæc Gisela nupta primum Ernesto Sueviæ duci, eoque defuncto, deinde Conrado II imperatori, cognomento Salico. Ex hac etiam aliqua commiscere potuerunt Hungari cum Gisela regina sua. Quidquid sit, quod eorum erroribus occasionem dederit, prorsus mihi non placet eorum conjectura, qui duas uxores, et quidem ejusdem nominis, attribuerunt S. Stephano, ut antiquos Hungarorum errores utcumque conciliarent cum vera sententia: nam secundæ S. Stephani uxoris nullum uspiam apud antiquos scriptores exstat vestigium. Gisela reginæ, uti et Emerici filii, qui ex liberis S. Stephani solus innotuit, subinde mentionem faciemus per decursum.

AUCTOR:
J. S.

verosimiliter ex
confusione cum
matre ejus, item
Gisela dicta.

E

et cum tertia
ejusdem tempo-
ris: duas uxores
non habuit
Stephanus.

F

AUCTORE
J. S.

§ XVIII. Nomen et dignitas regia obtenta, corona missa a summo Pontifice Silvestro II, qui et alia Regi confert privilegia.

Mortuo Geysa S. Stephani patre, Filius ipsius mox quidem consecutus est regimen Hungarorum, sed ita, ut illud habuerat Geysa, alique duces, videlicet ducis, non regis, nomine. Hæc Carthuitii, Turoczii, Ranzani, aliorumque plurimorum est sententia, quæ multis quoque rationibus sic confirmabitur, ut nullum superesse possit dubium. Si qui scriptores Stephanum ab initio obtenti principatus regem nominaverunt, id fecerunt vel quia regiam dignitatem deinde consecutus est, vel quia quoslibet principes potentes aliqui reges nominant, aut certe, quia errarunt cum Bonfinio, qui credit Stephanum ab initio a subditis suis regem fuisse dictum, etiamsi idem agnoscat missam deinde a Pontifice coronam regiam. Audi mentem prædicti scriptoris. Post longam orationem ad proceres Hungaros, quam Geysæ sub finem vitæ attribuit, electionem Stephani sic narrat: Præsentem patre, omnium consensu Stephanus, non tam humano, quam divino iudicio, non dux, ut pater erat, sed Ungarorum rex creatur. Universæ reipublicæ summa traditur; cunctique nobiles et plebei in manus ejus jurant, se nunquam imperia detrectaturos, gratissima ac fida præstituros obsequia, et cælestis internuncii loco eum habituros. Mox procerum manibus elatus in solium, rex ab omnibus consalutatur. Delatus in castra, a prætorianis legionibus eadem consalutatione comprobatur. Clarum est, hæc electionis adjuncta ex moribus antiquorum Romanorum conficta esse. Electionem vero ipsam suspicor assertam esse ex Carthuitio male intellecto. Hæc verba num. 4 apud Carthuitium leguntur: Convocatis pater suus (Geysa) Hungariæ primatibus cum ordine sequenti, per communis consilium colloquii filium suum Stephanum post se regnaturum populo præfecit, et ad hoc corroborandum, a singulis sacramentum exegit. Vox regnaturum persuadere potuit Bonfinio, regem creatum esse Stephanum. Verum non ea est mens Carthuitii; nam in patris solium, ut mox addit, evehctus est, et regnavit ut pater, ducis titulo, donec regium consequeretur.

deinde vero regiam dignitatem et nomen obtinuit,

181 Ranzanus indice viii de accepta regia dignitate sic habet: Haud multo interjecto deinde tempore (a victo Cupa Simigiensi duce,) cum Hungariæ optimatibus placuisset, ut, qui titulo ducis tot præesset populis, totque viris generis claritudine auctoritateque magna insignibus, uteretur magis honorata appellatione, regiam elegerunt dignitatem. Cæterum ad eam evehendum neminem, nisi Stephanum: quippe cum jure successor fuisset paternarum opum, atque ita duxisset anteactam vitam, ut solus natus ad regnum fuerit prudentium omnium sententia iudicatus. Omnium igitur miro consensu et applausu eligitur, appellaturque ipse rex, ac regia corona, regum more, donatur. Quam diu tenuit

regnum, præterquam quod sapienter et Christiane, hoc est, pie sancteque vitam instituit; nihil quoque prætermisit, quod optimi regis officio congrueret. Hæc narratio eatenus vera esse potest, quod Hungari ipsi regium nomen Stephano detulerint, priusquam eam dignitatem Romæ obtineret; aut, ut verisimilius apparet, quod acceptum Romani Pontificis auctoritate nomen regium suo consensu ratum habuerint, et approbarint: relatio tamen admodum est imperfecta, quia omittitur præcipua illius dignitatis origo, ideoque tota fit suspecta. Turoczius cap. xxix regiam dignitatem acceptam breviter perstringit his verbis: Porro beatus Stephanus, postquam regiæ celsitudinis coronam divinitus est adeptus etc. Clare quidem significat, initio regem non fuisse, nam paulo ante dixerat, a beato Stephano tunc ducem; at non refert, a quo coronam acceperit Stephanus. Verumtamen voce divinitus utcumque insinuat, se non ignorasse, coronam ad Stephanum missam fuisse a summo Pontifice divinitus præmonito.

182 Bonfinius vero non siluit, cujus auctoritate coronam regiam impetraverit Stephanus, sed Carthuitium secutus, rem fuse narravit. Quin et errorem Carthuitii in nomine ducis Poloni amplexus est, Miscam vocans, quem Boleslaum dictum oportuit. Totam ipsius relationem in paucis corrigendam, ac deinde confirmandam, subnecto. Pag. 174 sic habet: Hunc (Astricum, alio nomine Anastasium) quarto post obitum patris anno, Romam ad summum Pontificem mittendum esse censuit, mandata dat, ut a Christi Vicario in Ungaros, qui ejus fidem nuper iniverint, Apostolicam benedictionem imploret, et inter oves Petri adnumeret. Post hæc, ut Strigoniensem basilicam metropolitanam esse jubeat. Item cæteros episcopatus, in Hungaria nuper erectos, sacrosancta auctoritate confirmet. Demum quando potestas omnis a Deo est, et maxima cœpta sine divina ope confirmari nequeunt, regalia insignia cum pontificia benedictione piis precibus assequatur. Astricus Romam properans, ut legationis officio diligentissime fungeretur, die noctuque iter facit. Quid facit Deus, qui piorum consiliis et honoribus semper incumbit? Nimirum dexterrimis eos prosequitur auspiciis. Eodem enim anno Miscam, Poloniæ dux, ad fidem cum populo conversus, eadem a Benedicto * Pontifice maximo per legatos postulabat: quare coronam Pontifex ingenti sumptu compararat, ut religionis ac fidei accessione lætatus, Miscam ducem, et novum Christi militem, ob rem bene gestam, regio diademate insigniret.

petita corona a summo Pontifice per legatum, E

* imo Silvestro

183 Pridie ejus diei, quo Polonis destinata corona tribuenda erat, Astricus urbem ingreditur. Ecce in somnis superiore nocte Dei inter-nuncius Pontifici apparet: Salve (inquit) Pontifex, cras Ponnonicæ gentis legatum ad te venturum esse scito, qui ut tuo beneficio et auctoritate suum Principem regio diademate dones, exorabit, destinatam Polonis coronam, quando ita merita postulant, huic dato; proinde divina mandata servato. Quum is in auras recessisset, secunda hora diei Astricus in senatum Apostolicum admissus est. Ubi quum Regis mandata ex ordine retulisset, ejusque sanctissima gesta subjecisset, et quantum Catholicæ fidei ultra citraque Danubium accessionis fecisset, quam in Getas et Sarmatas usque propagarat, enarrasset, incredibili Apostolicum ordinem gaudio complevit.

eaque cum aliis privilegiis impetrata,

A complevit Re ad senatum relata, pro voluntate Regis, et legati postulatione, nullo refragante, decernitur, ut non modo Christianissimus Rex regia corona donetur, in regno Apostolica auctoritate confirmetur, et Regis acta cuncta cum institutis episcopatibus approbentur; verum etiam, quia verus et fidus Dei miles est, et Apostolus, ad exaggerandam ejus dignitatem, in perpetuum Pontificiæ legationis insigne, qua sibi posterisque regibus, semper fungi fas sit, præferendæ crucis potestate honestetur.

ut scribit Bonfinius in quibusdam tamen aberrans.

B 184 Quum legatus omnia non solum e sententia, sed præter spem et opinionem impetrasset, magno refertus gaudio, in Pannoniam se recepit. Strigonio appropinquanti Rex cum singulari sacerdotum pontificumque pompa obviam prodiit. Astricum Pontificia munera deferentem, et coronam et crucem ostentantem, honorificentissime Deo gratias agens excepit. Apostolica insignia præreverenter accepta, quando ad unamquamque Romani pontificis mentionem Stephanus, spectante populo, inclinato capite sese ingeniculabat, ut exemplo suo ad Romani Pontificis, Apostolicæ senatus obsequium et observantiam omnes hortaretur. *Hactenus Bonfinius, cujus errore Benedictus Pontifex substitutus est Silvestro II. Delenda item sunt, quæ ait de propagata religione in Getas et Sarmatas: nam id necdum fecerat Stephanus.*

Litteræ Silvestri II, quibus postulata omnia

C 185 Cum relatione Carthuitii et Bonfinii optime congruunt litteræ Silvestri II summi Pontificis, ad Stephanum redeunti legato datæ. Edidit hæc Inchofer in Annalibus ad annum 1000 hoc modo: Silvester episcopus servus servorum Dei Stephano duci Ungarorum salutem et Apostolicam benedictionem. Legati nobilitatis tuæ, in primis vero carissimus confrater noster Astricus, venerabilis Colocensis episcopus, tanto majori cor nostrum lætitia affecerunt, ac minori officium suum labore confecerunt, quanto divinitus præmoniti, cupidissimo animo illorum adventum de ignota nobis gente præstolabamur. Felix legatio, quæ cælesti præventa nuncio, atque angelico pertractata ministerio, prius Dei conclusa est decreto, quam a nobis audita fuisset. Vere non volentis, neque currentis, sed, secundum Apostolum, miserentis est Dei: qui teste Daniele, mutat tempora et ætates, transfert regna, atque constituit: revelat profunda et abscondita, et novit in tenebris constituta, quia lux cum eo est: quæ, sicut docet Joannes, illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Primum ergo gratias agimus Deo Patri, et Domino nostro Jesu Christo, qui temporibus nostris invenit sibi David filium Geysæ, hominem secundum cor suum, et luce irradiatum cælesti suscitavit illum pascere Israël populum suum, electam gentem Ungarorum. Deinde laudamus pietatem sublimitatis tuæ in Deum, et reverentiam erga Sedem Apostolicam, cui divina patiente misericordia, nullo meritorum nostrorum suffragio, præsidemus. Tum vero largitatem liberalitatis, qua B. Petro Apostolorum principi regnum ac gentem, cujus dux es, cunctaque tua, ac teipsum per eosdem legatos et litteras perpetuum obtulisti, digno præconio commendamus. Hoc enim facto egregio aperte testatus es, et re vera talem te merito esse demonstrasti, qualem ut nos te declarare digneremur, studiose expetivisti. Sed parcimus. Neque enim necesse est, ut quem tot ac talia præclare pro Christo gesta facinora voce publica clamant,

quemque Deus ipse commendat, amplius commendemus.

186 Quare, gloriose fili, cuncta a nobis, et Sede Apostolica expostulata, diadema, nomenque regium, Strigoniensem metropolim, et reliquos episcopatus, de omnipotentis Dei, ac beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus auctoritate, præmonente atque ita jubente eodem omnipotente Deo, cum Apostolica et nostra benedictione libenter concessimus, concedimus et impertimur. Regnum quoque a munificentia tua S. Petro oblatum, teque una, ac gentem et nationem Ungaricam præsentem, et futuram, sub protectionem sanctæ Romanæ Ecclesiæ acceptantes, prudentiæ tuæ, hæredibus ac legitimis successoribus tuis habendum, tenendum, regendum, gubernandum, ac possidendum reddimus et conferimus. Qui quidem hæredes, ac successores tui quicumque, posteaquam per optimates legitime electi fuerint, teneantur similiter nobis, et successoribus nostris per se, vel per legatos, debitam obedientiam ac reverentiam exhibere, seque sanctæ Romanæ Ecclesiæ, quæ subjectos non habet ut servos, sed ut filios suscipit universos, subditos esse ostendere, atque in Catholica fide, Christique Domini ac Salvatoris nostri religione firmiter perseverare, eandemque promovere.

AUCTORE J. S.

Stephano conce-
dit, regnum ob-
latum restituit,

E 187 Et quia nobilitas tua Apostolorum gloriam æmulando, apostolicum munus, Christum prædicando, ejusque Fidem propagando, gerere non est dedignata, nostrasque et sacerdotii vices supplere studuit, atque Apostolorum Principem præ cæteris singulariter honorare: idcirco et nos singulari insuper privilegio excellentiam tuam, tuorumque meritorum intuitu, heredes ac successores tuos legitimos, qui sicut dictum est, electi atque a Sede Apostolica approbati fuerint, nunc et perpetuis futuris temporibus condecorare cupientes; ut postquam tu, et illi, corona, quam mittimus, rite juxta formulam legatis tuis traditam, coronatus, vel coronati extiteritis, crucem ante se, apostolatus insigne, gestare facere possis et valeas, atque illi possint valeantque: et secundum quod divina gratia te, et illos docuerit ecclesias regni tui præsentis et futuras nostræ ac successorum nostrorum vice disponere atque ordinare, apostolica auctoritate similiter concessimus, volumus, et rogamus, sicuti in aliis litteris, quas in communi ad te, optimatesque regni, et cunctum fidelem populum, per nuncium nostrum, quem ad te dirigimus, deferendis, plenius hæc omnia explicata continentur. Oramus omnipotentem Deum, qui te de utero matris tuæ vocavit nomine tuo ad regnum et coronam, quique diadema, quod duci Polonorum confectum per nos fuerat, tibi dandum mandavit, augeat incrementa frugum justitiæ suæ, novellas plantas regni tui rore suæ benedictionis perfundat largiter; regnum tuum tibi, teque regno servet incolumem; ab hostibus visibilibus, et invisibilibus protegat; ac post terreni regni molestias, in cælesti regno corona adornet æterna. Data Romæ vi Kal. April. Indictione decimatertia. Ad hæc litteras recte observat Inchoferus, alias quoque litteras, quibus omnia latius explicabantur, a Silvestro missas fuisse per nuntium. Et sane dignitas Regis exigebat, ut Pontifex mitteret nuntium, qui consilio etiam adesse poterat Regi, eundemque in erigendis ecclesiis, condendisque legibus ad Ecclesiam spectantibus juvare. In litteris, quas

eumque creat
legatum Aposto-
licum; aliter
etiam per nun-
tium missæ.

anno

AUCTORES
J. S.

anno 1009 pro instituto episcopatu Quinque-ecclesiensi dedit Stephanus, nuntii Pontificii mentionem facit his verbis: Cum consensu sanctissimi Apostolici, et in præsentia ejus nuntii. Porro epocha litterarum designat annum 1000, uti liquet ex Indictione XIII, quæ eo anno currebat. Litteræ ipsæ optime congruunt cum relatis Carthuitii et Bonfinii, nihilque prorsus continent, quod non aliunde confirmabitur. Schwartzius tamen hasce litteras suppositionis suspectas reddere nititur; sed ratiunculas ipsius discutimus infra, ubi ad alia quoque ejusdem argumenta respondebitur. Singula prius capita, quæ heterodoxus ille scriptor negare voluit, solidis rationibus confirmare aggredior.

§ XIX. Præcipua capita, quæ in relatione Carthuitii Bonfinii et in Litteris Pontificiis asseruntur, aliis auctoritatibus et rationibus confirmantur.

Coronam S. Stephano a Pontifice missam, probatur ex Ditmaro,

Laudati scriptores cum litteris Silvestri II asserunt primo, coronam regiam per legatum S. Stephani petitam fuisse a Romano Pontifice atque obtentam, Pontifice prævie per revelationem monito. Nullum hactenus vidi scriptorem Catholicum, qui id factum negavit; nullum, qui de eo videtur dubitasse. Et sane tam firmis nititur rationibus, ut dubitationis non debeat esse obnoxium. Ditmarus Merseburgensis episcopus, qui eodem vivebat tempore, quique res Hungarorum tantum breviter attigit, qualenus connexæ erant cum gestis imperatorum, quæ enarrabat, breve quidem, ac luculentum huic veritati præbet testimonium, quod vel solum sufficit ad omnem dubitationem amovendam. Verba ipsius, jam alia occasione ante data, lib. IV hæc sunt: Imperatoris autem prædicti (Ottonis III) gratia et hortatu, gener Henrici ducis Bawariorum Waic, in regno suo episcopales cathedras faciens, coronam et benedictionem accepit. **C**onstat Stephanum fuisse generum Henrici Rixosi Bavarix ducis; constat erectionem episcopatum ab eo ceptam circa annum 999 aut 1000; constat eodem tempore Ottonem III imperasse, nec defunctum esse ante annum 1002; itaque certum est, per nomen vernaculum Waic non alium designari, qui coronam et benedictionem accepit, quam S. Stephanum; neque ullus, opinor, hoc negaverit. Jam vero Stephanum non ab alio accepisse coronam, quam a summo Pontifice, clarum rursus est, quia dicitur simul coronam et benedictionem accepisse, quia eam accepisse dicitur gratia et hortatu imperatoris, et quia coronam asseritur impetrasse episcopales cathedras faciens, quibus verbis innuitur, coronam fuisse concessam in præmium promotæ rei Christianæ. Itaque Schwartzius impudenter mendacii arguere debet Ditmarum, vel admittere coronam S. Stephano concessam fuisse a Romano Pontifice.

ex litteris Stephani ex Turoczio,

189 Alteram rationem desumo ex epocha litterarum S. Stephani pro abbatis S. Martini, quæ datæ leguntur, anno Dominicæ Incarnationis MI, Indictione XV, anno Stephani primi regis secundo. Hasce litteras authenticas esse

admisit Schwartzius, ratus multum sibi profuturas. **D**Primo, cum hæ litteræ datæ sint anno MI, mense Septembri, aut alio posteriori, epocha harum litterarum exacte congruit cum tempore, quod exprimunt litteræ Pontificiæ, quodque assignant Carthuitius et Bonfinius. Quippe hi aiunt missum a Stephano legatum quarto post patris obitum anno, id est, ipso anno millesimo, quo datæ leguntur litteræ Pontificiæ XXV Martii. Si autem missa est corona anno M, currebat secundus acceptæ coronæ annus sub finem anni MI, quo suas dedit Stephanus notatas anno regni secundo. Hic tam exactus epocharum consensus dictorum omnium instrumentorum fidem mire commendat. Præterea, cum Stephanus Hungaris præfuerit ab anno 997, non vocaret annum MI secundum sui regni, nisi ad primam dignitatem accessisset alia, a qua annos suos deinceps numerare voluisset. Numeravit igitur Sanctus annos suos a tempore acceptæ coronæ, hanc autem cum divinitus obtentam dicat Turoczius, innuit acceptam esse eo modo, quo datam narrat cum Carthuitio et Bonfinio ipse Pontifex, nimirum quia Silvester divino præmonitus erat **E**oraculo per angelum: atque hæc esse videtur causa, cur corona illa vocetur angelica. Ab exemplo etiam Boleslai Poloniæ ducis, quem coronam regiam petiisse a Romano Pontifice videbimus, verisimili ratione concludi potest, Stephanum non ab alio coronam petiisse et obtinuisse, quam a Romano Pontifice. At ejusmodi argumentis non egemus, cum non desint testimonia alia, eandem veritatem firmantia.

190 Andreas II Hungariæ rex anno 1233 ad Jacobum Prænestinum Apostolicæ Sedis legatum apud Raynaldum ad eundem annum num. 51 sic loquitur: Cum constantia sinceræ dilectionis rex, qui sedet in solio iudicii, teste rege Salomone, dissipat omne malum intuitu suo. Hunc regem sanctæ et recolendæ memoriæ intelligimus beatissimum Stephanum, gentis Ungariæ primum regem, qui ad regni solium auctoritate propria noluit sublimari, sciens scriptum, quod nemo assumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo: et ideo non a quolibet, sed a Vicario Jesu Christi, et Petri beatissimi successore, per revelationem divinam summo Pontifici factam, assumpsit regni diadema. . . Sed et **F**auctoritate summi Pontificis, qui ipsum vocavit Regem et Apostolum gentis nostræ, provincias per episcopatus distinxit etc. Hæc verba non modo confirmant, coronam missam esse a Pontifice; sed simul probant ejusdem Pontificis revelationem in monumentis singulis, quæ defendimus, assertam. Ladislaus item Hungariæ rex datam per summum Pontificem Stephano coronam profitetur in litteris suis apud Raynaldum anno 1279 num. 31 hisce verbis: Divinæ visitationis exordium, quo nos Dominus verus Oriens visitavit ex alto, quo sanctæ matris Ecclesiæ visceribus aduniamur, lumine Catholicæ fidei illustrati, in progenitore nostro, sancto rege Stephano, a sacrosancta Romana Ecclesia recognoscimus, ut debemus. In ipso enim orthodoxæ fidei, divina afflante clementia, sacrum redolevit unguentum; in ipso, alluvione cælestis gratiæ pullulante, una cum reliquis serenissimis regibus Ungariæ, claro germine descendentibus, ab eadem regni gubernaculum suscipimus, et coronam. Et ut principatum fidei in sacrosancta Romana Ecclesia consistere, eandem Christi thalamum, et Trinitatis hospitium luculentius

ab auctoritate Andreæ et Ladislai Hungariæ regum,

A lentius demonstraret, non a se, vel ab alio, sed ab eadem Romana Ecclesia, matre omnium et magistra, regni diadema revelatione divina meruit obtinere.

Bonifacii Papæ VIII.

191 Bonifacius Papa VIII anno 1301 apud laudatum Raynaldum num. 8 prædictis regibus consonat, in litteris ad Nicolaum Ostiensem Apostolicæ Sedis in Hungaria legatum sic scribens: Ad hæc nolumus te latere, aut in dubium revocari, quod memoratum Ungariæ regnum sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ a beato Stephano, primo rege Ungariæ Christiano, cum omni ejus jure ac potestate, devote oblatum fuit, et traditum reverenter: qui etiam ad ipsius regni solium noluit auctoritate propria sublimari, sciens quod nemo sibi sumere debet honorem, nisi qui vocatur a Deo: et ideo non a quolibet, sed a Vicario Jesu Christi et successore Petri assumpsit regium diadema. Fuerat quidem divinitus revelatum, quod ei primum in gente Ungarica corona debebatur et regnum, sicut hæc plenius documenta, quæ servantur in archivis memoratæ Ecclesiæ Romanæ testantur, et ad ipsius archiepiscopi potuerunt notitiam pervenisse. Idem Pontifex ad Wenceslaum Bohemæ regem, cujus filius Wenceslaus regnum Hungariæ appetebat, ita scripsit ibidem num. 10: Nec debuit Apostolica Sedes, mater omnium et magistra, contemni, quin saltem in dubiis et majoribus causis ad ipsam fuerit recursus habendus: sine cujus etiam auctoritate sanctæ memoriæ Stephanus, rex Ungariæ divina revelatione præmonitus, noluit in ipsius regni solium sublimari: sed tamquam Aaron vocatus a Deo, ab ipsa Sede accepit humiliter coronam et regnum. Hunc Stephanum Deus de tenebris infidelitatis eripuit, et vocavit in admirabile lumen suum; qui fuit primus rex Ungariæ Christianus. Hæc Bonifacii testimonia simul confirmant revelationem, quæ jam tot testimoniis et tam præclaris confirmata est, ut neque de Corona per Pontificem missa, neque de revelatione ipsius dubitare possit ullus, qui mavult verum agnoscere, quam inutili labore contra apertam veritatem pugnare.

ac Gentilis Cardinalis, Pontificii in Hungaria legati.

192 Non desunt tamen et alia testimonia, quibus idem rursum inculcari potest etiam contentiosis et pertinacibus. In tabulis conventionis inter Cardinalem Gentilem legatum et proceres Hungaros apud Raynaldum ad annum 1308 num. 25 hæc dicuntur: Idem dominus legatus proposuit verbum Dei, assumpto illo Evangelico themate, DOMINE, NONNE BONUM SEMEN SEMINASTI IN AGRO TUO? etc., seriose retexens agri semina, id est, regni Ungariæ, quæ in illo Dominus seminarat, ex quibus reges Catholici, tanta sanctitatis ex vitæ claritate conspicui prodierunt, quod Sanctorum adscribi catalogo meruere; quodque coronam regni primus rex Ungariæ sanctus Stephanus a Romano Pontifice consecratam acceperit, prout Ungarorum Historiæ*, quas legatus ipse prænoverat, asseruit protestari. Hæc dicta in publico procerum conventu nullus negasse legitur; sed murmur exortum est dicentium se nolle, quod Ecclesia Romana, vel ipse dominus legatus ejus nomine, sæpedito regno (Hungariæ) de rege ullatenus provideret; sed placebat eis, quod illum, quem ipsi ex antiquo et approbato ejusdem regni more vocaverant, et in regem assumpserant, præfatus dominus legatus ejusdem Ecclesiæ Romanæ nomine in verum regem Ungariæ confirmaret; et quod etiam perpetuis futuris temporibus veri

* historias

summi Pontifices, et ipsa Romana Ecclesia haberet jus confirmandi et coronandi reges Ungariæ, de vera regali progenie propagatos, quos ipsi unanimiter et concorditer de dicta progenie ducerent eligendos. Hoc modo finita est controversia, recepto ab Hungaris in regem Carolo, cujus causa diu fuerat disceptatum. Posteriora autem hæc verba solum adduxi, ut respondeatur Schwartzio, hanc litem objicienti, ut videbimus: neque enim disputare velim de modo aut jure, quo olim reges Hungariæ sunt electi. De corona ad Stephanum missa addi possunt multa scriptorum recentiorum testimonia, quæ tacitus prætereo, cum allata abunde sufficiant, eademque veritas in responsione ad objectiones Schwartzii rursum sit elucidanda.

193 Alterum, quod Carthuitius ac Bonfinius cum Silvestro II asserunt, quodque aliqui negandum putarunt, est petitio coronæ per ducem Poloniæ, cujus nomen Silvester non exprimit. Hoc autem Pontificis silentio factum videtur, ut Carthuitius in nomine ducis erraverit, atque in eundem errorem deduxerit Bonfinium, et scriptores aliquot Polonos, qui ipsius auctoritatem sunt secuti. Ducem illum Polonorum Myscham, (aliis Miseconem, Miesconem, aut Miecislaum dictum) nominavit Carthuitius. Fuit hic revera primus Polonorum dux Christianus; sed jam erat defunctus aliquot annis, filioque Boleslao ducatum reliquerat, antequam S. Stephanus coronam fuit adeptus. Itaque dux Slavorum in Polonia erat eo tempore Boleslaus, isque coronam petierat, ut dudum observavit Baronius in Annalibus ad annum 1000. Res hæc certa est ex variis scriptoribus: nam in Vita S. Adalberti martyris apud nos tom. III Aprilis pag. 194 et 195 variis vicibus mentio fit Boleslai Polonorum ducis, vivente Adalberto, qui martyrio coronatus est anno 997, ita ut ante hunc annum Miseco obierit. Ditmarus in codice nostro Ms. lib. IV de ipsius morte sic habet: Anno autem Dominicæ Incarnationis octingentesimo nonagesimo secundo, regni autem tertii Ottonis decimo octavo Kalendis Junii præfatus dux (Miseco) jam senex febricitans ab hoc exilio ad patriam celestem transivit, relinquens regnum suum plurimis dividendum; quod postea Bolizlaus, noverca et tribus fratribus expulsis, . . . vulpina calliditate contraxit in unum. In editis legitur, regni autem tertii Ottonis octavo sine addito die. Pagius ad annum 991 num. 3 vult legendum esse nono, cum regnum inchoasset in Natali Domini, anno 983, et sic revera nonus curreret annus. Forsan Legendum anno . . . decimo, octavo Kalendas Junii. Quidquid hic lateat mendi in anno imperatoris, etiam Annalista Hildensemensis mortem Miseconis alligat anno 992. Quapropter lubens fateor errasse Carthuitium in nomine ducis Poloniæ, dum eum Myscham vocavit. At minus id mirari possumus in episcopo Hungaro, qui toto sæculo serius scripsit, quique nomen ducis non reperit in litteris Pontificiis, quas sequebatur, præsertim quia Miseco Boleslaum præcessit, et fidem Catholicam primus suscepit. Fieri etiam potest, ut Miseco jam cæperit coronam postulare, eandemque postulationem deinde continuaverit: et sic utcumque excusari possent tam Carthuitius quam scriptores Poloni, qui illam petitionem etiam attribuunt Miseconi, seu Miecslo.

194 Porro factum ipsum admittunt Historici Poloni, Joannes Dlugossus, Michaël de Michovia,

AUCTORE J. S.

Errarunt Carthuitius alique in nomine ducis Poloni, a quo petita corona.

* in editis recte nonagesimo

AUCTORE

J. S.

ut agnoscunt
historici Poloni,
et inter illos

via, Martinus Cromerus, alique, fatentes coronam petitam fuisse a duce Polonorum, sed ei negatam a summo Pontifice. Hic consensus utriusque nationis in eandem historiam facit, ut de ipso facto dubitare non debeamus; præsertim cum Dlugossus antiquior sit Bonfinio, remque narrauerit cum iis adjunctis, ut clare pateat, eum non hausisse ex Carthuitio, aut aliis fontibus Hungaricis, sed ex monumentis Polonicis. Qua de causa relationem ipsius, etsi prolixior appareat, totam placet subicere. Lib. II col. 121 sic habet: Miecslaus interim Polonorum dux, prælatorum et baronum Poloniæ sedula admonitione et consilio persuasus, ut ad summum Pontificem Benedictum VII nuncios mittat, et coronam sibi, et Polonorum regionibus dari petat. Ea enim tunc opulentia frequentiaque tam hominum, quam divitiarum in Poloniæ provinciis, et iustitia ducis Miecslai habebatur, ut digna Polonia visa sit, quæ ad numerum Catholicorum regnorum accederet. Ad hanc autem tam arduam rem obeundam expediendamque pontifex Cracoviensis Lampertus, vir doctrina et eloquentia spectabilis, electus est.

B
exponit Dlugossus, asserens coronam promissam duci Polono,

195 Qui cum ad summum Pontificem Benedictum Papam pervenisset, et diserte graviterque ducis Miecslai, et Polonorum mandata exponens, petiisset, ut duci Miecslao et Poloniæ regionibus pro majori fidei S. Catholicæ per eos susceptæ, quam mirum in modum per fundationem novem cathedralium ecclesiarum, aliorumque sacrorum locorum deducebat germinasse, corroboracionem, pro infidelium quoque et schismaticarum nationum Poloniæ vicinarum reductione et exterminio, daret coronam, deducens Miecslaum ducem Poloniæ verum Catholicum, religionisque Christianæ ferventissimum zelatorem, attestantibus id operibus, existere, in armis actibusque militaribus strenuum et ingenuum, multarum gentium copia gloriosum. Cum autem summus Pontifex Benedictus VII communicato Cardinalium consilio, coronam Miecslao Polonorum duci pro incremento et dilatatione fidei Catholicæ, et gloria gentis Polonorum se benigne paterna daturum, Lamperto Cracoviensi episcopo respondisset, ducis Hungarorum Stephani, germani ex sorore Aleida ducis Polonorum Miecslai nepotis, qui eodem anno, genitore Geisa mortuo, Hungariæ ducatum regendum susceperat, nuncius Austriacus * cænobii S. Benedicti Ordinis ad radicem Montis Ferrei abbas, et post in Strigoniensem archiepiscopum promotus, licet per anticipationem Strigoniensis archiepiscopus inscribatur in Annalibus, Romam advenit, et pro duce suo Stephano Hungariæ coronam petere a summo Pontifice cœpit.

* Astricus

sed deinde a Pontifice, divinitus monito, eadem negatam esse, et Stephanum traditam;

196 Et licet Benedictus Papa dispositus fuerit, utrique duci, Hungarorum videlicet et Polonorum, dare coronam, intelligens largitionem coronæ pro utroque nulli esse præjudicalem, et magnum rebus fidei religionisque Christianæ profectum posse adferre; interim tamen fertur Benedictus Papa angelica visione admonitus esse, quatenus promissum pro duce Polonorum Miecslao, episcopo Cracoviensi Lamperto factum, rescinderet, et duci tantummodo Hungariæ Stephano, ejusque nuncio Austriaco coronam conferret, subinferens, Polonos magis sanguini, cædi, et venationibus, quam devotioni et misericordiæ operibus; magis oppressioni subditorum et rapinis, magis mendacio et dolis, quam veritati deditos et intentos esse; majorem illos

agere belluarum et canum quam hominum curam, in effusionemque sanguinis humani proclives, nondum dignos existere, quibus corona hactenus debeatur * conferri. In proximo autem, si erit Deus genti illi placatus, miserebor, et coronam *, quam nunc ei denego, glorificabo exallaboque illam: extant enim in ea gente plura hominum millia in lege mea incedentium sine offensa, quorum merito et supplicatione cæteris miserebor, sed neque multorum bonorum operum in plurimarum erectione dotationeque ecclesiarum, cæteroque, quibus ab ea venero, cultu, potero oblivisci. Hujusmodi itaque visione Benedictus Papa permotus, coronam, quam duci Miecslao præparaverat, duci Stephano Hungariæ tradendam, Austriaco suo nuncio largitur.

197 Lampertum autem Cracoviensem episcopum, licet tristem et lugubrem in Poloniam remittens, bene sperare jussit, asserens non longo tempore decurso ducem Polonosque, postquam sordes spurciciasque scelerum, quibus hactenus displicuerant Deo, abjecerint, et exercitati virtutibus, colendo iustitiam et æquitatem studuerint, Dei benignitatem pro votis suis se largissime consequuturos. Veritus autem Benedictus Apostolicus, ne occasione coronæ duci Stephano Hungariæ datæ, duci vero Poloniæ Miecslao negatæ, inter avunculum et nepotem, Hungarorum et Polonorum duces prædictos, execranda bella, et guerrarum motus consurgerent, vocato utroque nuncio, hortatur, commonet, et mandat, ut pacem et charitatem, affinitatis vicinitatisque jure contractam, indissolubilem observent, custodiant, et nullo respectu aut occasione, labefactari permittant: per utrum steterit, quo minus pax servaretur, eum se anathematis censura censuraturum.

198 Habet autem nonnullorum assertio, quod summus Pontifex non angelica visione permotus, sed ex certitudine, qua doctus erat, Miecslaum Poloniæ ducem obiisse, coronam illi non dederit, quod et ego in Polonorum aliquibus Annalibus memini me legisse: sed apparitionem angelicam ab Hungaris, quo coronæ missio eis a Benedicto Papa facta foret celebrior, conflictam et somniam esse, quam etiam in hanc diem parum justa appellatione sanctam vocant, cum nullum metallum potest in se includere sanctitatem, nisi usurpatam vel eumentitam. Hactenus Dlugossus, cujus posteriora verba satis indicant, ipsum veritate victum hæc ingenue scripsisse, sicuti contigisse credidit, cum alias Hungaris minime faveat, eosque immerito carpat, quod coronam suam vocaverint Sanctam. Cur enim sancta vocari non possit corona, quæ a Rege sancto obtenta et primum gestata? Nec opus ad hoc est ut metallum ipsum quidquam sanctitatis contineat.

199 Præterea illa aliorum relatio, qui dixerunt ideo datam non fuisse legato Poloni ducis coronam, quod hic interim obiisset, verisimilis admodum esset, si Miecslaus revera defunctus esset anno 999, quo eum obiisse credidit Dlugossus: et tamen aliam adfert negatæ coronæ causam, eamque genti suæ parum honorificam, quam nec apud Carthuitium invenerat, nec apud alios scriptores Hungaricos, sed vel in monumentis ecclesiæ Cracoviensis, cujus erat canonicus, vel in aliis Polonicis, quæ præferebat Annalibus illis, in quibus mors Miecslai pro causa allegabatur. Hæc observo, ut appareat hæc non esse scripta sine delectu. Mors autem ducis causa

* debeat

* corona

legatum vero Polonum dimissum cum spe coronam postea impetrandi.

B

Scriptor ille carpens immerito Hungaros ostendit se solo veritatis amore illa narrasse,

F

quædam ab aliis negatæ coronæ rationes non recte allegantur.

AUCTORE
J. S.

A *causa esse non potuit negatæ anno 1000 coronæ, cum ille jam obiisset anno 992. Stanislaus Sarnicius in Annalibus Polonicis lib. VI cap. V aliam affert negatæ coronæ rationem, sic scribens: Illud tamen pro certo Historia Calvi montis astruit, Pontificem Romanum Benedictum eodem tempore jam tum in suo senatu decrevisse, ut dux Poloniæ Boleslaus, cognomento Chobri, in regem coronaretur, et jam coronam ex purissimo auro patratam ad hoc habuisse, ut si forte Boleslaus vellet, eam ei mitteret: sed ubi audivit Boleslaum maluisse ab imperatore, quam a Papa coronari, admonitus ab angelo, Stephano divo regi Hungariæ eandem misit. Hæc leguntur, ut dixi, in Historia Calvi montis. At hæc ratio nihilo magis est verisimilis, cum verum non videatur, Boleslaum ab Ottone III coronam accepisse, ut videbimus: nec Benedictus Pontifex coronam negavit, sed Silvester.*

Ostenditur relationem Dlugossi non abjiciendam, sed corrigendam:

200 Porro erravit quidem Dlugossus defectu rectæ chronologiæ, dum Miecslaum et Benedictum VII nominavit, et connexuit cum tempore acceptæ a S Stephano coronæ: uterque enim multis annis erat defunctus. Sed error ille chronologiæ regnat in aliis etiam ipsius scriptis, et nominatim in illis, quæ paulo ante narrat de S. Adalberto, cujus secundum discessum ponit sub Benedicto VI multis annis defuncto, adventum vero in Poloniam et iter in Prussiam etiam refert ad tempora Benedicti VI, plusquam viginti annis mortui, et ad Miecslaum ait venisse in Poloniam, licet dux ille quadriennio tunc esset defunctus. An igitur itinera S. Adalberti Romana, Polonicum et Prussicum, gestaque ejusdem cum Pontificibus et duce Poloniæ pro fabulis habebimus; quia alios Pontifices et duces assignat Dlugossus? Minime vero. At corrigemus errores aberrantis, et nimis libere personas designantis scriptoris, cum aliunde constet, facta ipsa verissime contigisse, sed nec cum iis personis, nec illis temporibus, quæ assignavit Dlugossus. Idem faciendum est in facto, de quo disputamus. Factum ipsum, quod ille ex antiquis hausit monumentis, omnino asserendum, dicendumque coronam petitam esse a Duce Polonorum, eamque eidem præparatam fuisse a Pontifice; at deinde negatam, ut Stephano mitteretur. Jam vero ducem illum fuisse Boleslaum, Pontificem vero Silvestrum II, docet chronotaxis recte ordinata. Lambertus quoque Cracoviensis præsul cum hac chronotaxi optime cohæret, non item cum alia, si ipsius annos recte enumeraverint Poloni: mortuum enim statuit Dlugossus anno 1014 post episcopatum novemdecim annorum, ita ut hic calculus initium episcopatus ipsius reducat ad annum circiter 995.

Boleslaus, imperante Henrico, coronam a Pontifice petere voluit.

201 Præterea aliunde constat, duces Polonos iis temporibus allaborasse, ut regiam coronam impetrarent a summo Pontifice. B. Petrus Damianus in Vita S. Romualdi, apud nos data tom. II Februarii, pag. 114 narrat, a Boleslao Polonorum duce, quem Busclavum Slavorum regem nominat, petitos fuisse aliquot monachos Camaldulenses ad fidem prædicandum in Polonia, missosque ad eum SS. Joannem et Benedictum, deinde martyres factos, quos post aliquot annos Romam mittere studuit, ut coronam regiam obtinerent a Papa. Verba Damiani accipe: Busclavus autem, volens coronam sui regni ex Romana auctoritate suscipere, prædictos venerabiles viros obnixæ cœpit supplicatione deprecari, ut ipsi plurima ejus dona Papæ

deferrent, et coronam sibi a Sede Apostolica reportarent. Qui regię petitioni assensum penitus denegantes, dixerunt: Nos in sacro ordine positi sumus, tractare nobis secularia negotia minime licet: et ita relinquentes regem, ad cellam reversi sunt. Eodem scriptore testante, repugnabat consilio Boleslai Henricus imperator, de quo num. 52 sic legitur: Imperator autem Henricus Busclavi consilium non ignorans, undique vias custodiri præceperat, ut, si Busclavus Bomam nuntios mitteret, in ejus illico manibus devenirent. Dubitandum non est, quin jam ante id molitus esset Boleslaus, cum res ad Henricum imperatorem esset perlata. Itaque Boleslaus per monachos tentare voluit, quod antea nequidquam conatus erat efficere per episcopum. Baronius ad annum 1000 ex hisce infert, Boleslaum non impetrasse coronam ab Ottone III imperatore, cum illam petierit a Pontifice, imperante eique repugnante Henrico. Id ipsum ad eundem annum num. 5 confirmat Pagius ex Wippone in Vita Conradi Salici. Addi potest Annalista Saxo ad annum 1030, ubi similiter asserit ducem Polonorum Miseconem propria auctoritate usurpasse nomen regium. Verum nolim hic examinare, quo tempore dignitas regię sit data Poloniæ; et pergo ad objectiones Schwartzii, ut reliqua, quæ in litteris Silvestri asseruntur, una confirmentur.

§ XX. Excutiuntur rationes, quibus Schwartzius probare nititur, coronam Hungarorum regis datam esse ab imperatore Græco:

Schwartzius num. 43 hanc quasi legem statuit: Constans Hungarorum traditio qualemcumque ob difficultatem convellenda non est. Si autem ulla est constans Hungarorum traditio, ea sane constantissima est, quæ tradit, S. Stephanum coronam regiam accepisse a summo Pontifice; cum tradita sit ab auctoribus cœvis et ab omnium sequentium sæculorum scriptoribus confirmata. Hanc tamen traditionem, non certam minus quam constantem, convellere conatus est idem ille scriptor heterodoxus, ut opinionem adstruat, cum per se nulla veri specie vestitam, tum nulla auctoritate nixam, et a nemine, quod sciam, assertam. Certe ille pro suo illo paradoxo, non modo nullum laudat antiquum monumentum, sed ne ullum quidem scriptorem neotericum. Verumtamen tam intrepide ratiunculas suas proponit, tanta jactantia conclusiones suas affirmat, ut lector incautus, et minus criticus, facile existimare possit, aliquid saltem ipsius ratiociniis tribuendum, eaque occasione non nihil dubitationis possit concipere. Hac de causa diligentius expendam argumenta Schwartzii, quam alias expendi mereantur rationes tam frivolæ, ipsaque ejus verba adducam, ut lector clarius intelligat, quibus machinis oppugnetur veritas, quamque illæ inutiles sint ad vim ipsius infringendam.

Schwartzius constantem Hungarorum traditionem oppugnans;

203 Memoratus scriptor num. 44 sic loquitur: Diadema illud, aut, si mavis, corona, qua reges Hungariæ, quoad longissime respicere, eorumque

contendit coronam Hungaricam Græci esse artificii,

AUCTORE
J. S.

eorumque memoriam recordari ultimam licet, longo omnes ordine insigniti fuerunt, adeo ut legitimus rex non haberetur, nisi cujus augustum caput sacrum hoc pondus pressit, Græcæ esse consuetudinis, adfirmare nulli dubitamus. Formam namque ejus si spectes, ex clausarum, ut vocant, coronarum numero est, quales ante tria abhinc secula Europæ regibus coronæ in usu non fuerunt. Soli imperatores clausas hujus generis coronas proprias sibi vindicabant: ceteri vero reges diadematis ex aureo circulo conflatis, ex quo pinnæ quædam ornamentorum, vertice tamen aperto, efflorescebant, usi sunt. Græcorum præcipue morem referunt catenulæ aureæ octo, in totidem gemmas desinentes, et ad utrumque juxta aures latus, hinc quatuor, illinc quatuor, dependentes, nona insuper in tergum defluente. Maximo autem argumento, ad Græcos coronæ Hungaricæ natales attribuendum, nobis est, quod illustrissimus comes Petrus de Rewa, sacri illius cimelii conservator quondam duumvir, qui eam intentis oculis adspexit, sollicitèque descripsit, præter Salvatoris mundi, beatissimæ Virginis Mariæ et SS. Apostolorum, Constantini præterea Magni, aliorumque Græcorum imperatorum imagines in ea extare, et, quod caput rei est, litteris Græcis notatas esse, prodidit. Tanta hæc illustrissimo comiti de Rewa visa sunt, ut et ipse sacri diadematis originem ad Græcos referret. Tum adducit laudati comitis verba, ex quibus sufficient ista: Videtur autem Græci artificii esse nostra corona, non tantum ex dictis imaginibus et litteris, sed et appensis catenulis, quæ iisdem locis in iconibus Græcorum imperatorum deprehenduntur.

quod etiam credidi comes de Rewa, alias Schwartzio contrarius:

C

204 Non negamus, comitem de Rewa existimasse coronam Hungaricam diu compositam fuisse ante Silvestrum II, et Græci esse artificii. Verum laudatum comitem non ideo favere Schwartzio abunde patebit, idque agnoscit ipse, dum sic prosequitur: Estque testimonium hoc Rewaianum tanto æstimandum validius, quo minus ulla in auctorem suspicio cadit, acsi opprobrio cujusdam aliquid comminisci voluisset. Vulgatam enim opinionem historicorum, qui reges Hungariæ diadema a Pontifice Romano accepisse credunt et scribunt, sine ullo scrupulo sequitur, ac plurima operose commentatur, ostensurus, qui factum sit, ut Græci artificii ingenique opus illud aureum Hungariæ regibus Roma a Pontifice fuerit transmissum. Censet igitur, diadema nostrum idem illud esse, quod Constantinus Magnus imperator Silvestro I Pontifici Romano donavit, quodque ad hoc usque tempus in thesauris Pontificiis latuit: ejusque sententiæ Platinam sibi auctorem fuisse memorat: nimirum quia Platina in Silvestro I hæc scribit de Constantino: Nam et Pontificibus diadema aureum distinctum gemmis concedebat: quod quidem Silvester aspernatus, tamquam religioso capiti minime conveniens, Phrygia mitra et candida tantummodo contentus fuit. Hanc comitis de Rewa sententiam oppugnat deinde Schwartzius. At cum opinionem Rewaianam nec examinare velim, nec tueri, illa Schwartzii verba huc non spectant. Illud solum observo, verba comitis de Rewa adduci a Schwartzio, ut ex Græco coronæ artificii contra sententiam communem concludat, non Romani Pontificis, sed Græci imperatoris dono coronam illam Hungaris obtigisse.

205 Nam mox num. 47 ex illa sententia sic

rationatur: Et vero qui Stephanum diadema a Pontifice obtinuisse perhibent, Silvestri opus, quod duci Polonorum prius destinaverat, quam ad Stephanum, divino oraculo monitus, illud mitteret, uno omnes ore fuisse fateantur. Id ipsum Charta Silvestri, quæ una cum corona ad Stephanum, si diis placet, fuit transmissa, nobis insinuat. Sic enim in ea Pontifex: «Oramus omnipotentem Deum (inquit) . . . qui diadema, quod duci Polonorum confectum per nos fuerat, tibi dandum mandavit» etc. Hic vero Inchoferum, diplomatis Pontificii auctorem, ejusque socios, diplomatis defensores, conclusos teneamus, ut sese, si possunt, expediant, nobisque dicant, cur Silvester, non Constantini Magni tantum, sed et aliorum imperatorum Græcorum imagines, in sui operis cimelio elucere voluit? Cur Græcis eas litteris insignivit? Cur universam coronæ formam, contra Occidentalium regum morem, Græcorum æmulam finxit? Respondeant illustrissimo comiti de Rewa, sine omni fūco significanter eam in rem disserenti, «Quod si Pontifex, inquit, sive fuerit ille Benedictus VII, sive Silvester II, dictum diadema fieri curasset, tum habuisset causam, propter quam a characteribus linguæ Græcæ in opere proprio abhorreret. Gentem enim Græcam, imo terram ac linguam ipsorum, ob schisma et divortium a Romana religione factum, graviter oderat eo magis, quod toties per Pontifices tentata concordia, nullo pacto ad conformitatem fidei reduci poterant. Quin potius Pontifex, velut opus suum, litteris Latinis atque nominibus Romanis imaginibusque exornasset, quo et beneficium donumque potestati Romanæ et genti conforme, illustrius fuisset. Præsertim cum Romani, insita ambitione et gloria, templa, columnas etc. Et quid magis ad probandam rei veritatem evidens, quam communis rerum discretio per notas, vel possessoris vel auctoris proprias; siquidem hic et imago Constantini est, et insigne ejusdem crux invenitur.

206 «Quod si inventionis et operæ Pontificis corona esset, tum sine dubio Pontificium insigne, corpori suo impressum firmiter ostentaret, ut monumentum tam excellens auctori suo sine hæsitatione adscriberetur. Tales tamen Pontificiæ dignitatis notæ in corona nunc squam visuntur: sicut eas in pomo, adjuncto coronæ clenodio, ab una parte, ab altera vero insigne regni Hungarici, invenire licet. Quod si itaque utrumque, corona et pomum, uni et eidem auctori imputetur, tum nullum est dubium, quin in nobiliori opere, majestate regibus conferente, Pontifex suum insigne exprimi curasset». Posteriora comitis verba sententiam communem confirmant, ut videbimus. Schwartzius tamen, illis recitatis, Thrasonica vanitate sic exclamat: Hic murus aheneus esto, quem Baronius, Inchofer, omnesque sui similes, regnum Hungariæ pro auri pondere mercantes, regesque ipsos in curiæ Romanæ servitutem addicentes, arietare tentent, tentent, inquam. Verum mox patebit, gloriosis verbis effici non posse, ut ex paleis murus construatur aheneus: sed prius audiamus, unde Hungarorum coronam accersat Schwartzius, qui mox sententiam suam, aut potius conjecturam, nulla auctoritate fultam, subjungit.

207 Quærat autem quis, inquit: Unde Hungaris Græci operis diadema illud? Si quid conjectura

D
dantur rationes
pro Græco coronæ
artificio

E

ex comite de
Rewa allegatæ,
quibus exultat
Schwartzius.

F

atque ex incerta
illa sententia
inferre nititur,
ab imperatore
Græco coronam
illam Hungaris
donatam,

* i. e. Hungari

allegans sola
verba Constanti-
ni Porphyro-
geniti, directe
repugnantis,

A jectura assequi possumus, donum imperatorum Constantinopolitanorum fuit, quod Hungaris ob fidele quoddam officium, imperio Romano utile in primis, contulerunt. Solebant enim exteræ gentes, si quam egregiam imperatoribus Græcorum operam navarunt, coronas quoque inter cetera ab eis munera flagitare. Constantinus Porphyrogenitus demum id muneris Barbaris conferre indignum ratus, filio Romano lepidum suggessit consilium, quo preces flagitantium eluderet. Verba deinde Constantini recitat lib. de Administrando imperio cap. XIII; sed non omnia, quæ ibidem leguntur ad propositum nostrum; quæque conjecturæ ipsius tam opposita sunt, ut sola sufficiant ad eam prorsus destruendam. Ea igitur huc transfero: Si quando sive Chazari, sive Turcæ *, sive Russi, sive aliæ quæpiam boreales et Scythicæ gentes, ut plerumque accidit, imperiales vestes, coronas, aut stolas, cujusdam præbiti ministerii causa, sibi transmitti postulent, ita te excusatum oportet: Hujusmodi stolæ et coronæ, quæ nos CAMELAUCIA vocamus, neque hominum opera confecta, neque humana industria excogitata sunt. Sed ut ab historia veteri in libris arcanis scriptum reperimus: quando Deus Constantinum illum magnum imperatorem effecit, qui primus Christianorum imperium tenuit, illi per angelum tales stolas et coronas, quas non camelauca vocamus, misit, jussitque ea deponere in magna sancta Dei ecclesia, quæ de nomine sapientiæ Dei enhypostatæ SANCTA SOPHIA appellatur; nec quotidie illa uti præcepit, sed tantum in publico et magno Dominico festo: quare ex jussu Dei hæc deposita, et supra sacram mensam in altari ipsius templi suspensa manent, et in ornatum ecclesiæ deputata sunt. Reliqua autem indumenta et saga imperialia, supra hanc sacram mensam extensa jacent. Cum porro Domini et Dei nostri Jesu Christi festum inciderit, ex hujusmodi stolis et coronis ea accipiuntur a patriarcha, quæ tum opportuna et convenientia sunt, qui ea ad imperatorem mittit, isque illis tamquam minister Dei in processu tantum induitur; atque rursum postquam illis est usus, ea remittit in ecclesiam, ubi reponuntur de more.

C 208 Quin etiam sancti et magni Constantini in Dei ecclesiæ sacra mensa maledictio scripta est, ut ipsi per angelum Deus mandavit: ut si quis imperator pro quacumque necessitate aut rerum conditione, sive ex intempestiva cupidine, ex iis quædam auferat, ac sive ipse iis utatur, aut aliis præbere audeat, quasi hostis et Dei jussorum inimicus, anathemate feriat, et ab Ecclesia expellatur. Si vero ipse quoque alia illis similia efficere velit, ipsa quoque Ecclesia recipiat, libera voce petentibus episcopis omnibus, et senatu: neque vel imperatori vel patriarchæ vel cuiquam hominum facultas sit, rerum hujusmodi quampiam ex sancta Dei ecclesia exportare, sive stolæ eæ sint, sive coronæ. Sane iis, qui ex hujusmodi Dei mandatis quodquam evertere velit, magna impendet formido. Nam quidam imperator, Leo is vocabatur, qui etiam ex Chazaria uxorem duxerat, cum incon-sulto ausu quodpiam ex hisce stemmatibus abstulisset, etsi Dominico non occurrente festo, atque id præter patriarchæ voluntatem, hunc sibi ornatum imposuit: ac subito carbone in faciem erumpente, magnis inde cruciatus doloribus misere periit, ac sibi ante tempus mortem maturavit. Atque ex subitanea illa hujusmodi

audaciæ ultione, is exinde mos inductus est, ut imperator coronam accepturus juret, et profiteatur se nihil mandatis et consuetudinibus antiquis hujusmodi adversum aggressurum aut cogitaturum esse; atque ita a patriarcha coronetur, et statutæ solemnitati congruentia peragat et absolvat. Hactenus Constantinus.

209 Cum neminem adducere potuerit Schwartzius suæ conjecturæ adstipulantem, saltem verba aliqua recitare voluit scriptoris directe repugnantis. Jurant imperatores Græci, teste Constantino ejusdem temporis imperatore, se nihil ejusmodi facturos, et tamen adfertur Constantini testimonium, ut probetur factum esse, quod nullus umquam factum dixit, quodque ipse juramento vetitum affirmat. Nolim quidem omnia ut vera defendere, quæ asserit Constantinus; at certe consuetudinem sui temporis noverat, nec mentiri filio voluit, cum is ipse juramentum istud præstare deberet. Schwartzius tamen, recitatis quibusdam Constantini verbis, quasi re bene gesta, subdit sequentia: Nota, quod dicit: Illi PER ANGELUM tales stolas et coronas misit. Vide enim, an non ex sparso hoc rumore enata apud Hungaros est opinio, ut coronam suam, Constantinopoli adlatam, ANGELICAM dicerent, sacramque colerent? Non ex sparso hoc rumore angelica dicta est; sed quia angeli jussu S. Stephano missa: nam Constantinopoli missam nullus antea somniavit: neque ullam occasionem verisimilem, qua fuisset missa, ostendere potuit egregius scilicet criticus noster, qui hæc solum addit: Quando autem, a quo, et cui, an non Bulosuli, aut Gylæ, in reliquis donis, quibus Constantinopoli baptizatos imperator donavit, hæc corona data fuit? Conjecturas ex conjecturis exsculpere nolumus. Ita quidem loquitur; at interim nihil affert, nisi conjecturas ex conjecturis deductas.

210 Conjectura est incerta, quod corona sit Græci operis: nam neque imperatores Græci in ea cum Constantino expressi, neque litteræ Græcæ, neque vittæ dependentes, id certo evincunt, cum neque a litteris Græcis abhorrerent Romani, neque ab imperatoribus Orientalibus, inter quos aliqui reperiantur pietate præstantes; cumque vittæ non modo in diadematibus Græcorum imperatorum reperiantur, sed etiam in quorundam Occidentalium. Sane tanta in numismatibus imperatorum invenitur coronarum diversitas, ut ex sola coronæ forma validum desumi nequeat argumentum: nec minor varietas fuit apud Græcos quam apud Latinos; non enim omnes imperatores Græci exprimuntur cum vittis e corona dependentibus: alii habent diadema clausum sine vittis, alii circumum vel coronam apertam. Demum tanta est diversitas, ut vix pauca diademata ejusdem formæ reperias, ac nullum plane, opinor, quod ejusdem sit figuræ cum corona Hungarica. Quis igitur hinc certo inferat, eam esse artificii Græci, aut Romæ non esse confectam? Hoc tamen tam fragili fundamento tota nititur Schwartzii structura, quæ insuper consistere non posset, licet fundamentum esset validum. Nam ex prima hac conjectura de artificio Græco alias ipse conjecturas exsculpsit, quæ nullam habent verisimilitudinem.

211 Totum ipsius ratiocinium huc reducitur: Corona Hungarica Græcæ est consuetudinis: donata igitur est Hungaro cuiquam ab imperatore Græco. Antecedens propositio incerta est, ut vidimus: at tantisper supponamus veram esse, quamque

AUCTORE
J. S.

cum, eo t. ste,
jurarent impe-
ratores Græci
istius temporis,
se similia non
daturus etiam
Hungaris,

E

itaque nihil af-
fert Schwartzi-
us nisi conje-
cturas ex con-
jecturis

F

nulla verisimi-
litudine et sum-
ma temeritate
deductas.

AUCTORE
J. S.

quamque inde deducit conclusionem excutiamus. Græcæ est consuetudinis corona; an ideo eam gratia et hortatu Ottonis III ab imperatore accepit Stephanus? An ab eodem Græco imperatore benedictionem accepit? An potius mentitus est Ditmarus, qui sic acceptam a Stephano coronam et benedictionem asseruit? An similiter mentiti sunt reges Hungariæ, summique Pontifices, qui scripserunt coronam Stephano missam a Romano Pontifice? Certe Schwartzius hosce omnes mendacii, aut turpissimi erroris insinulavit, dum suspicionem injicit de corona non data Stephano, sed Bulosudi aut Gylæ, quos corona donatos nullus unquam cogitavit. Videat ille, quam consulat honori nationis suæ, dum mavult suspicari coronam illam, quam tanto in pretio habent Hungari, ut sanctam vocent et angelicam, donatam fuisse homini ethnico, qui vitam male transactam in cruce finivit, quam sanctissimo Regi, regnique Hungarici fundatori: dum conatur frivolis ratiunculis inculcare, coronam potius datam esse ab imperatore Græco, qui eam sine perjurio donare non poterat, quam a Romano Pontifice, a quo Carolus Magnus, secuti-

B

Ex allatis ad-
versarii verbis
confirmatur
communis sen-
tentia, et osten-
ditur Græcum
artificium

212 Vera hæc sententia ex ipsis comitis de Rewa verbis, quæ adduxit temerarius scriptor, lucem accipere potest. Ait ille: Tales tamen Pontificiæ dignitatis notæ in corona nusquam visuntur: sicut eas in pomo, adjuncto coronæ clenodio, ab una parte, ab altera vero insigne regni Hung., invenire licet. Quis, obsecro, insignia summi Pontificis pomo insculpsit, nisi is, qui ejusdem jussu illud composuit? Et quid magis ad probandam rei veritatem evidens, quam communis rerum discretio per notas, vel possessoris, vel auctoris proprias? inquit rursum Schwartzius ex Rewa. Cum itaque hic habeamus notas proprias Romani Pontificis et regni Hungarici, quid priores designant, nisi auctorem, sicut posteriores possessorem insinuant? Nec dubitat laudatus comes, quin pomi auctor fuerit Pontifex; at negat auctorem fuisse coronæ, quia in illa non invenit insignia Pontificia, existimans Pontificem misisse coronam antiquam, in thesauro Romanæ Ecclesiæ inventam, atque eo tendunt omnes ipsius rationes: quas Schwartzius suas facere voluit, ut probaret paradoxon a nemine assertum. Porro sententia illustrissimi comitis ex parte apparet vera, aut certe probabilis: nam facile crediderim, quasdam antiqui diadematis partes adhibitas fuisse a Pontifice, ut ex iis conficeret coronam Hungaricam ea forma, qua ad S. Stephanum fuit missa. Sic facile intelligemus, cur litteræ Græcæ, cur imagines Græcorum Imperatorum in corona expressæ, cur etiam apensæ fuerint pretiosæ catenulæ; ac demum, cur forma ex parte congruat cum coronis Græcorum, ex parte vero ab iis sit diversa. Sumpserit nimirum Pontifex antiquum diadema clausum, in quo prædicta omnia cernebantur, illique addiderit ea ornamenta nova, quibus coronis Occidentalium regum fieret similior: atque ita effinærit coronam Hungaricam, quæ aliquid habe-

ret ex Græcis diadematis, aliquid ex Latinis, D sicut Regnum Hungaricum inter utrumque imperium erat medium.

213 Certum quoque est, non defuisse in the- non obstat, sauris Romanæ Ecclesiæ diademata antiqua, quæ quo minus cen- ad usum ejusmodi servire poterant. Anastasius serti debeat a Bibliothecarius in Hormisda de corona, quam Pontifice missa Clodoveus Francorum rex ab Anastasio imperatore acceperat, quamque beato Petro obtulit, sic coronam. habet: Eodem tempore venit regnum (sic vocat coronam) cum gemmis pretiosis a rege Francorum Clodoveo Christiano donum beato Petro Apostolo. Sigebertus ad annum 510 de hac re scribit sequentia: Clodoveus rex ab Anastasio imperatore codicillos de consulatu, et coronam auream cum gemmis, et tunicam bracteam accepit, et ex ea die consul et augustus est appellatus. Ipse vero rex misit Romam sancto Petro coronam auream cum gemmis, quæ RE- gnum appellari solet. Cangius dissert. xxiv ad Vitam S. Ludovici regis exhibet coronas aut principum diademata triginta quatuor, putatque pag. 293 hanc fuisse coronam superius clausam. Idem pag. 291 affirmat, Theodebertum Fran- corum regem usum fuisse corona clausa, quali utebantur ejusdem temporis imperatores Græci. Idem rursus diadema clausum attribuit regibus Anglo-Saxonibus, et pag. 294 Theodato Italiæ regi, qui sic exprimitur apud Octavium Strada, uti et alii plures. Demum, ut mittam alios, testatur Cangius pag. 299 regibus Angliæ multis sæculis usitatam fuisse coronam clausam. Itaque nec soli imperatores olim corona clausa caput exornarunt, ut nimis generaliter asserit Schwartzius; nec Romano Pontifici vetitum erat talem coronam mittere S. Stephano, qualem revera accepit sanctus: nec eidem deerant coronæ, ex quarum partibus similem concinnare posset, aut ad earum figuram fabricare; ac demum nullo modo stare potest murus ille aheneus Schwartzii, omni carens fundamento, nisi ut confundat auctorem suum, modo norit erubescere.

E

§ XXI. Excutiuntur ea, quæ objecit Schwartzius contra alia quædam in litteris Silvestri, aut in Vita asserta.

Concessit Silvester II S. Stephano in litteris datis, ut ipsi ejusque posteris regibus, qui prædicta corona legitime redimiti essent, liceret crucem sibi anteferendam curare in signum apostolatus. Id ipsum narrant Carthuius, Bonfinius, alique, et consuetudo abunde eorum relationem confirmat. Hanc tamen veritatem similis sui Schwartzius oppugnare ausus est; at verbis potius, quam ulla ratione. Audi temerarii scriptoris verba num 49: Aliud, inquit, Græci moris exemplum CRUX HUNGARICA cum duplici transversario stipite, quæ regum nostrorum insigne est, eisque in coronationum solemnibus hodie antefertur, nobis suppeditat. Crucem enim imperatoribus Græcis maxime semper charam fuisse, ac sceptri loco ab eis gestari solitam, non ignorant Historiæ Byzantinæ curiosi. De Justiniano hinc perillustis dominus de Ludewig, « Sequitur, inquit, Justiniano M. tantum

Ratiocinatio
misera Sch-
wartzii, qui
crucem Hunga-
ricam

• non

A » non propria divæ crucis imago, relata passim » in illius nummis etc ». Pari consuetudine Hungariæ reges nummos suos cruce signabant. Vidi nummulos argenteos Stephani, Andreae, Belæ, Ladislai, geminæ crucis imagine notatos, quos Stephani sancti seculum adtingere, variis haud difficulter probari posset rationibus. Cumque recentiore ævo nummi Hungarici crucem parmæ insertam repræsentent, antiquitus in argenteis totam aversam faciem crux una et sola occupabat. Quid de nummis Byzantiniis Carolus de Fresne promiscue? « Jam vero, inquit, imperatorum Byzantinorum pietatis, si qua fuit . . . » argumentum præcipuum fuit, quod crucem, » vel Christi monogramma, nummis suis crebro » adscriberent, Christi etiam ipsius, interdum et » Deiparæ, atque adeo Sanctorum, imagines » effingi curarent ». Nec est, quod in Justiniani et antiquiorum imperatorum Græcorum nummis crux tantummodo simplex compareat; certum enim et exploratum est, commutatam eam a recentioribus cum duplici, hancque seculo v magis jam fuisse frequentatam. Dignus præcipue spectatu, quem Joannis inter Zemiscæ nummos protulit Carolus de Fresne, in quo aream aversam crux duplex sola, perinde ac in argenteis Hungaricis, implet, super ramo tamen excitata florido.

nulla auctoritate. ratione nulla, repetit ab imperatoribus Græcis;

215 Nolim sane negare crucem fuisse Græcis familiarem et usitatam, etiam in nummis. Verum cum æque usitata fuerit Latinis omnibus, quid ex hac sermocinatione inferri potest? quomodo hinc concludi, Hungaros crucem suam a Græcis accepisse? crucemque duplicatam regi Hungariæ præferri, quia id Græcorum imperator concessit? Nam non modo non legitur, id eum concessisse S. Stephano, sed nec alteri uspiam. Schwartzius tamen concludit his verbis: Quare cum corona Hungariæ ad morem imperatorum Orientis indubitato accedat, quo minus crucis quoque insigne ex eodem fonte derivemus, quid vetat? Nam quod a Pontifice Romano insigne illud iterum plerique omnes repetant, causam dicere rogati non magis hanc, quam priorem de corona sententiam tueri possunt. Recte verba scriptoris inverti poterunt hoc modo: Cum indubitato corona Hungarica talis sit, qualem nullus umquam imperator Constantinopolitanus gestavit, aut certe qualis nulla in ipsorum nummis exprimitur, ideoque non modo nulla auctoritate aut fundamento, sed nulla etiam ratione verisimili, imperatoribus Græcis origo hujus coronæ attribui possit, cumque crux simul cum corona Hungariæ regibus concessa sit; hæc sola ratio sufficere potest, quominus ejus originem ex Græcorum consuetudine non repetamus. Deinde cum communis sententia sit, privilegium illud S. Stephano concessum esse a Romano Pontifice, eaque antiquis nitatur monumentis, quæ defendemus contra Schwartzii criminationes: nullus sani judicii scriptor dubitabit, quin privilegium duplicatæ crucis præferendæ, æque ac coronam et nomen regium, a Romana Ecclesia acceperit S. Stephanus.

licet cum auctoritatibus ratio ipsa clamet, eam concessam esse a summo Pontifice,

216 Unum lubet dumtaxat addere argumentum ex verbis comitis de Rewa, quæ ipse adduxit Schwartzius: nam illud laudati comitis Opusculum mihi ad manum non est. Ait ille, Pontificiæ dignitatis notas, seu insignia Romani Pontificis inveniri expressa in pomo, adjuncto coronæ clenodio, ab una parte; ab altera vero insigne regni Hungariæ, id est, crucem Hun-

garicam cum duplici transversario stipite. Hæc conjunctio duorum insignium, nimirum Pontificis et regni Hungarici, clare insinuat, Silvestrum simul cum corona S. Stephano pro insigni dedisse crucem prædicto modo duplicatam, eamque hactenus fuisse retentam. Porro crux prælata Regi significabat legationem Apostolicam, quæ ipsi eodem tempore demandata est, ut ecclesias regni sui ordinaret, et episcopatus institueret. Hanc legationem passim agnoscunt scriptores Catholici, interque eos Thomassinus, qui in Veteri et nova Ecclesiæ disciplina part. i lib. ii cap. LVIII num. 6 inquiri originem istius consuetudinis, qua Papæ, legatis Apostolicis, ac metropolitanis crux præfertur; relatisque aliquot exemplis, sententiam suam breviter explicat his verbis: Ex his non temere concluditur 1º, prælatas fuisse cruces Pontificibus primum Romanis, inde legatis Pontificiis, ac denique archiepiscopis, quod nemini non persuasissimum esset, nusquam eos procedere, nusquam progredi, nisi ad Christi crucem imperiumque aut constabiliendum aut propagandum: 2º, initium ductum esse a Romanis Pontificibus, qui legatos eodem suis honore decorarunt, a quibus tandem serpsit mos in metropolitanos. Plura rursus de his disputat cap. LIX, quæ videri possunt.

AUCTORE J. S.

217 Nullum potest esse dubium quin ex Apostolica legatione, Stephano commissa, ei deinde adhæserit honorificum nomen Regis Apostolici. Non inficior, Sanctum suorum conversione nomen illud etiam mereri: nec contendo, Regem ejusve successores eo titulo usos fuisse aut privilegium accepisse a Pontificibus, ut eo uterentur: at solum assevero, justam hanc esse prædicti cognominis rationem, nec alteram dari posse justiore, quocumque demum modo aut tempore simile cognomen Regi datum fuerit. Schwartzius num. 20 contra cognomen Apostolici Regis multum disputat, vultque illud fuisse privatorum originis, atque usurpatori ceptum diu post mortem Sancti. Utrumque mihi verisimile fit, hoc tamen sensu, quod Hungari illud cognomen Stephano posterisque regibus attribuerint, occasione sumpta tum ex legatione Apostolica S. Stephani, tum ex gestis ipsius Apostolicis, tum ex similibus titulis, per Silvestrum II aliosque Pontifices Stephano datis. Quare partim vera sunt, partim corrigenda, quæ subdit Schwartzius in hunc modum: Quam ob rem, licet optimo jure Apostolici regis titulus Stephano conveniat, ex his tamen, quæ hactenus disputavimus, plus satis efficitur, illo ipsum non publico, sed privato instituto, neque insigniri prius coepisse, quam cum gens Hungarica, in religione Christiana confirmata, maxima Regis optimi beneficia in dies magis agnosceret, et quibus poterat encomiis gratam mentem declarare laboraret. Stephani quoque successores, inclytos Hungariæ reges, quis reges APOSTOLICOS digne vocari neget? cum in omnia jura, quæ Stephanus ob propagatam stabilitamque suis unice auspiciis religionem in regno Christianam sibi suisque acquisivit, rite successerint. Posteriora sic corrige: Cum privilegium S. Stephani crucem sibi præferendi in signum apostolatus ad successores quoque ipsius extensum fuerit. Pergit Schwartzius: A Romanis tamen Pontificibus eo ipsos titulo decorari, haud facile invenies; luculento indicio Pontifices regibus nostris titulum istum adeo non contulisse, ut etiam invident. Imo vero indicium id est, Pontifices neque illud nomen directe

Nomen regis Apostolici prius auctoritate datum viaetur,

F

AUCTORE
J. S.

sed occasione
concessæ a Papa
legationis Apo-
stolicæ :

directe dedisse regibus Hungariæ ; at nihilo magis invidisse, cum tale contulerint privilegium, cui Apostolici regis cognomen congruit.

218 Vera ratio, cur Pontifices eo nomine non insigniverint Hungariæ reges, hæc una videtur, quod illi ipsi istud non ambiverint, aut usurpare cæperint, uti agnoscit Schwartzius, sic pergens : Sed et reges Hungariæ jura, quæ in ordinandis Ecclesiæ rebus ipsis per Stephanum (concedentibus Pontificibus) contigerunt, regia ab omni tempore potestate exercere, quam adscititio Apostolici muneris cognomine velare (aut potius, significare) maluerunt. Hinc est, quod nusquam foris, sed neque domi temere, titulo illo usi legantur, aut etiamnum uti soleant ; quamvis devotas civium acclamationes faciles accipiant. Quid igitur ex Apostolici regis cognomine præsidii illis accedit, qui duplicatam crucem Hungariæ regibus a Pontifice concessam putant ? Respondeo illo cognomine communem traditionem, quæ sufficienti auctoritate et ratione aliunde probata est, magis elucidari, et, si opus esset, confirmari, cum nulla istius cognominis ratio dari possit tam congrua, quam quod legatio Apostolica Stephano fuerit commissa. Quippe multi alii reperiuntur principes et reges, qui fidem Catholicam egregie promoverunt et propagarunt auctoritate regia : nec tamen ipsi aut eorum posteri habuerunt nomen regis Apostolici, nimirum quia illud non fecerunt auctoritate Apostolica, uti fecit S. Stephanus. Hinc recte Werboczyus Operis tripartiti part. I tit. XI de Stephano ait : Unde etiam Rex et Apostolus dici meruit, eo quod vices Apostolorum in terris prædicatione, et bonorum operum atque exemplorum exhibitione gessit. Et propterea duas quoque cruces per collationem summi Pontificis in signum suæ sanctitatis, quod scilicet Rex et Apostolus juste diceretur, digne meruit habere pro armorum insignibus. Unde ab illius tempore gens Hungarica duplicatam crucem pro armis ac insignibus habere pariter et gestare consuevit. Ceterum quam late se extenderit potestas Sancto Regi a summo Pontifice in res ecclesiasticas collata, exacte determinari non potest, quia Silvester in litteris suis remittit ulteriorem expositionem ad alias litteras, quas non habemus. Ait enim Pontifex, velle se et rogare, ut ecclesias regni sui disponat et ordinet, sicuti in aliis litteris, per nuntium nostrum . . . deferendis, plenius hæc omnia explicata continentur.

ex qua legatione multa alia profluxerunt huc minus spectantia,

219 De legatione Apostolica sancti Regis jam aliqua sunt dicta § XVI occasione erectorum in Hungaria episcopatum, quos scriptor heterodoxus, quem refutamus, propria Regis auctoritate institutos male asserebat. Multa idem auctor num. 58 disserit de electione et investituris prælatorum in Hungaria : at illa magis spectant ad reges posteriores, quam ad S. Stephanum, ideoque ad institutum meum non pertinent. Nihilo rectius disputat num. 60, ubi ex Græcorum instituto repetit, quod Stephanus alique reges Hungariæ Synodos coëgerint, quodque Sanctus leges condiderit ad res ecclesiasticas ordinandas : namque ex eodem fonte profluxit illa potestas condendi leges ecclesiasticas. Hinc leges illæ si conditæ sunt, ut ecclesiastica episcoporum judicio relinquuntur, uti ex variis probari potest. At mihi unum sufficit exemplum. Decretorum S. Stephani lib. II, capite XII, cujus titulus est de observanda Christianitate, hæc statuuntur : Si quis observatione Christianitatis neglecta, et ne-

gligentia, stoliditate elatus, quid in eam commiserit, juxta qualitatem offensionis ab episcopo per disciplinam canonum judicetur. Si vero rebellitate instinctus renuerit sibi impositum æque sufferre, item eodem judicio restringatur, et etiam usque septies. Tandem, si per omnia resisteus et abnuens invenietur, regali judicio, scilicet defensori Christianitatis, tradatur.

220 Addi hic posset, quod S. Stephanus in monitis ad filium Emericum agnoscat, Petrum a Christo positum esse custodem magistrumque Ecclesiæ, ita ut ex propriis ipsius verbis prorsus improbabile sit, aliquid ab eo factum esse quod spectabat ad res ecclesiasticas, sine auctoritate illius, quem magistrum Ecclesiæ ipse proficitur. Verum, ne hic justo sim prolixior, sufficiet uno exemplo ostendere, unde similes consuetudines ipsi Hungari jam olim repetierint. Laudatus mox Werboczyus, disputans de jure conferendi beneficia ecclesiastica, non recurrit ad consuetudines Græcorum, sed alias allegat rationes, quibus regibus Hungariæ jus collationum vindicare studet ; nimirum foundatione ecclesiarum, gentis conversione, legitima præscriptione, et auctoritate concilii Constantiensis. Secundam autem rationem explicat his verbis : Quia Hungari non prædicationem apostolicam, vel Apostolorum, quorum Principis vicem et personam in terris Papa gerit, sed per institutionem proprii regis eorum, sanctissimi videlicet Stephani regis, de quo et superius memini, conversi sunt ad Catholicam fidem, qui primus omnium episcopatus, abbatias, et præposituras hoc in regno fundavit, et harum omnium ecclesiarum prælaturas, ac beneficia solus ipse ex nutu summi Pontificis, quibus maluit (idoneis tamen et virtutibus probitatum insignitis) contulit, sicuti Ecclesia de eo solenniter canit : Hic (videlicet sanctus Stephanus) ad instar Salomonis struit templa, ditat donis, ornat gemmis, et coronis cruces ad altaria. Et mox subinfertur : Ad regendum hæc prælatos, viros ponit literatos, justos, fidos, et probatos ad robur fidelium. Sic talentum sibi datum Deo reddens duplicatum, ab æterno præparatum sibi scandit solium. Ecce aperte describitur, quod ipse, et non alter quispiam, ad regenda templa per eum constructa, donisque ditata, prælatos justos et fidos posuit, prout ex ejus quoque historia, et pluribus privilegiis suis super ecclesiarum foundationibus et dotationibus confectis liquide patet. Itidem, et plerique cæsarii ac Pontificii juris interpretes suis commentariis conscriptum prodidere. Hisce subnectuntur verba supra num. 218 data. Omnia vero hæc insinuant, quam longe absint paradoxa Schwartzii a communi Hungarorum sententia.

D

quæ Schwartzius contra communem Hungarorum sensum ad Græcos consuetudines refert.

E

F

A

§ XXII. Refutantur ea, quæ ratiocinatur Schwartzius contra oblationem regni S. Petro.

Asserit Silvester II regnum a S. Stephano oblatum esse S. Petro :

Silvester II in litteris ante datis sic S. Stephanum alloquitur : Tum vero largitatem liberalitatis, qua B. petro, Apostolorum principi, regnum ac gentem, cujus Dux es, cunctaque tua ac te ipsum per eosdem legatos et litteras perpetuum obtulisti, digno præconio commendamus. *Et inferius* : Regnum quoque a Munificentia tua S. Petro oblatum, teque una ac gentem et nationem Ungaricam præsentem et futuram sub protectionem sanctæ Romanæ Ecclesiæ acceptantes, Prudentiæ tuæ, hæredibus ac legitimis successoribus tuis habendum, tenendum, regendum, gubernandum, ac possidendum reddimus et conferimus. Qui quidem hæredes ac successores tui quicumque, posteaquam per optimates legitime electi fuerint, teneantur similiter nobis et successoribus nostris per se vel per legatos debitam obedientiam ac reverentiam exhibere, seque sanctæ Romanæ Ecclesiæ, quæ subjectos non habet ut servos, sed ut filios suscipit universos, subditos esse ostendere, atque in Catholica fide, Christique Domini ac Salvatoris nostri religione, firmiter perseverare eamdemque promovere. Nihil sane in hisce invenio, quod indignum sit eximia S. Stephani pietate ; nihil, quod gravitati ac prudentiæ summi Pontificis sit contrarium. Præterea Stephani oblatio non modo Gregorii VII, qui eodem sæculo Ecclesiam rexit, auctoritate confirmatur, sed et aliorum quoque Pontificum, uti per decursum patebit.

quam oblationem, ut fabulam, traducit Schwartzius,

C 222 Schwartzius tamen hanc oblationem audet vocare fabulam fabularum omnium levissimam, censuramque iniquissimam multis defendere conatur. Sequar hominem, dicacitate et maledicentia insigniorem, quam doctrina aut eruditione : Objiciat vero quis, inquit num. 64, quod, religione Christiana inter Hungaros efflorescente, S. Stephani regis tanta jam erga Pontificem Romanum fuerit reverentia, ut sese gentemque suam, ac totum regnum, in curiæ Romanæ clientelam traderet. Quam fabulam fabularum omnium levissimam nisi confecerimus, instituto nostro haud satisfecisse merito censeri possemus. Primarium quidem Regiæ illius liberalitatis, sane plus quam enormis, columen, diplomaticas Silvestri II PP. litteras jam infregimus. Verum adeo litteras illas non infregit, ut vanitatem argumentorum ejus infra simus ostensuri, et non minus litteras ipsas, quam singula litterarum asserta simus probaturi. Audiamus igitur alia heterodoxi scriptoris responsa.

li et fateatur eam esse assertam a Gregorio VII, cui falso attribuit

223 Prius tamen, inquit, quam litteræ illæ ab Inchofero orbi essent obtrusæ, epistolas Gregorii VII, Hildebrandi, ad Salamonem et Geysam Hungariæ reges scriptas, prodigosæ ejus donationis testes, plerique ostentabant. Has igitur excutiamus. Increpat in eis Pontifex Salomonem, quod regnum, ex quo pulsus fuerat, a Teutonico rege, non a Pontifice Romano, denuo acceperit. Rationem vero istam inserit,

Septembris Tomus I.

« quod regnum Hungariæ SS. Romanæ Ecclesiæ proprium sit, a rege Stephano olim B. Petro cum omni jure ac potestate oblatum, ac devote traditum ». Pontificiumque jus ipsum agnovisse imperatorem Henricum, memorat : is enim cum victoriam ab Hungaris adeptus fuisset, « ad corpus B. Petri lanceam et coronam » regis transmisit, et pro gloria triumphi sui illuc direxit insignia, quo principatum ejus dignitatis adtingere cognovit ». Hæc verba Gregorii VII recte allata, quantam vim habere debeant, infra ostendam. Verum, dum prosequitur scriptor heterodoxus, vel mala fide, vel crassa ignorantia, affingit Gregorio Papæ, quæ Gregorii non sunt, sed alterius : In altera vero idem Gregorius ad Salomonem epistola, inquit, Pontificii in Hungariam juris columen in eo collocat, quod, cum regnum istud « a barbaris... » fuisset post Constantini tempora occupatum, ereptumque Romano imperio, cui Ecclesia hæres successit, a Christianis regibus Ecclesiæ Romanæ, cui debebatur restitutum fuerit. Quod, inquit, de Hispania luce clarius est » etc ». Hæc Hildebrandus ad Salomonem. Assignat locum horum fragmentorum his verbis : Fragmenta hæc litterarum Gregorii, posterioris nempe ad Salomonem, utriusque vero ad Geysam Joh. Bodinus adfert de Republica cap. ix. Ex Bodino allegantur a Schœdelio in Disquisit. hist. polit. de regno Hung. pag. 147 ex edit. Behamp. Quis non credat vere esse Gregorii verba, quæ allegantur et assignantur tanta confidentia ?

AUCTORE
J. S.

224 At commodum accidit, quod Notitia Hungariæ Joannis Ferdinandi Beham ad manus meas pervenerit cum Disquisitione Schœdelii : nam ibidem pag. 147 leguntur omnia, quæ allegat Schwartzius ex eodem loco : at clarum est, verba non esse Gregorii, sed Augustini Steuchi Eugubini lib. 2 contra Laurentium Vallam de falsa Donatione Constantini, cujus hæc ibidem allegantur verba : Eadem prope aut similis ratio est de regno Hungariæ, de quo idem Gregorius episcopus servus servorum Dei dilecto filio Salomoni regi Hungariæ salutem etc. Tum adducit verba epistolæ Gregorianæ, quæ apud Harduinum tom. VI Conciliorum col. 1273 sic leguntur : Sicut a majoribus patriæ tuæ cognoscere potes, regnum Hungariæ sanctæ Romanæ Ecclesiæ proprium est, a rege Stephano olim beato Petro cum omni jure et potestate sua oblatum et devote traditum. Præterea Henricus piæ memoriæ imperator, ad honorem sancti Petri regnum illud expugnans, victo rege, et facta victoria, ad corpus beati Petri lanceam coronamque transmisit, et pro gloria triumphi sui, illuc regni direxit insignia, quo principatum dignitatis ejus attingere cognovit. Hisce cum levi immutatione recitatis apud Behamp, Eugubinus, hujus similitumque donationum rationem expositurus, subdit sequentia : Noris de hoc regno, quod, cum a barbaris, Scythis ac Pannonibus non Christianis, fuisset post Constantini tempora occupatum, ereptumque Romano imperio, cui Ecclesia hæres successit, fuisse a Christianis regibus Ecclesiæ Romanæ, cui debebatur, restitutum. Quod de Hispania luce clarius est, quæ et ipsa a barbaris occupata cum esset, Ecclesiæ restituta a regibus est.

verba Eugubini, citantis Gregorium, et suas rationes subdunt ;

225 Hisce observatis, Eugubinus subdit : Idem Gregorius de eodem regno ad Geysam Hungariæ regem eodem libro, sed non eodem

uti ex distinctis utriusque verbis ostenditur :

65 capite,

AUCTORE
J. S.

capite, citans epistolam LXIII apud laudatum Harduinum col. 1310, ubi verba citata sic leguntur : Notum autem tibi esse credimus, regnum Hungariæ, sicut et alia nobilissima regna, in proprio libertatis statu debere esse, et nulli regi alterius regni subjici, nisi sanctæ et universali matri Romanæ Ecclesiæ, quæ subjectos non habet ut servos, sed ut filios suscipit universos. Quod quia consanguineus tuus a rege Teutonico, non a Romano Pontifice, usurpative, obtinuit, dominium ejus, ut credimus, divinum judicium impedivit etc. Post hæc verba adducta, cum levi tamen immutatione, Eugubinus rursum prosequitur hoc modo : De eodem item regno ad eundem regem Hungariæ sic scripsit idem summus ac sanctus Pontifex capite septuagesimo. Indicat epistolam LXX libri II ad Geysam, apud Harduinum col. 1316, ubi locus ab Eugubino adductus ita exprimitur : Verum, ubi (Salomon rex Hungariæ) contempto nobili dominio beati Petri Apostolorum Principis, cujus regnum esse prudentiam tuam latere non credimus, rex subdidit se Teutonico regi ; et reguli nomen obtinuit. Dominus autem injuriam suo illatam principi prævidens, potestatem regni suo ad te judicio transtulit : et ita, si quid in obtinendo regno juris prius habuit, eo se sacrilega usurpatione privavit. Petrus enim a firma petra dicitur, quæ portas inferi confregit, atque adamantino rigore destruit et dissipat, quidquid obsistit. Subdit Eugubinus : Hæc magnus ille Pontifex.

usus ille videtur huc fraude, ut auctoritatem irrefragabilem Gregorii VII,

226 Ex hisce omnibus studiosus lector perspiciat insignem Schwartzii temeritatem. Affirmat Gregorius VII, regnum Hungariæ a S. Stephano oblatum fuisse S. Petro, atque ea de causa lanceam coronamque Hungariæ regis missam fuisse ad corpus beati Petri ab Henrico imperatore. Epistola hæc Gregorii notatur data Romæ, v Kalendas Novembris, Indictione decima tertia, id est, anno 1074, quo Indictio decima tertia currere incipiebat a mense Septembri. Itaque hic testis est tam vicinus tempori, quo regnum oblatum, quoque deinde lancea et corona ab Henrico III imperatore fuit transmissa, ut prorsus temerarium sit, ei fidem velle abrogare ; præsertim cum scribat ad regem, qui facile in rei veritatem inquirere poterat, cumque provocet ad majores, seu principes Hungariæ, qui facta illa non poterant ignorare. Cum Schwartzius videret periculosum esse, si directe se opponeret tantæ auctoritati, quæ aliorum quoque consensu firmabatur ; maluit Gregorio affingere verba Eugubini, hujusque opinione, quæ multis non erat placitura, Gregorii auctoritatem infringere. Certe tam clarum est apud Behamp, quem allegavit, tres solum citari epistolas Gregorii, verbaque Eugubini esse, quæ Schwartzius dedit pro verbis Gregorii, ut crassi stuporis se insimulare debeat, si contendere velit, id se non vidisse, nec secutum esse illud politicorum quorundam : Calumniare fortiter, semper adhæret aliquid. Hisce observatis, expendamus, quibus diviticulis usus sit, ut vim auctoritatis eluderet.

quem graviter calumniatur, indirecte infringet :

227 His, inquit, præcipuis Gregorius præsidii utitur : nam cetera litterarum ipsius dictatoriæ tantummodo voces, piæque fraudis lemmes sunt. Habeo vero, quod moneam, priusquam rationes Pontificis probemus. Nullam hic coronæ Roma in Hungariam missæ, nullam regii fastigii, ad quod Stephanum Pontifex evexerit, nullam Apostolici Regis cognominis, et

crucis, velut apostolatus symboli, Hungariæ regibus collatæ, mentionem reperias. An vero tam invidenda beneficia tam commodo loco, quo cum maxime exprobranda erant, Gregorius pro animi elatione tacuisset, si sua jam ætate fabula nata ac credita esset ? Beneficia certe ista commemorando fortius coarguisset reges, officii sui oblitos, quam hæreditatem imperii Romani obtinendo. Vana persuasio ac deridenda ! Quasi eundem imperii dominum esse oporteat, qui Urbis est : et hæredem imperii, qui ad Urbis dominium mille artibus est grassatus. Hæc primum Schwartzius, cujus si tanta fuerit stoliditas, ut inter Eugubini et Gregorii verba non noverit distinguere, hic saltem calumniatur fortiter, ut adhæreat aliquid. Nec hæredem imperii Ecclesiam dixit Gregorius, nec tanta erat animi elatione, ut exprobranda regibus Romanæ Ecclesiæ beneficia sine necessitate judicaverit : neque ulla talis exprobrationis erat necessitas, cum unice studeret Gregorius, ut reges illi jus Romanæ Ecclesiæ agnoscerent, quod acquisitum non erat per beneficia Ecclesiæ, sed per donationem S. Stephani, quam allegavit. Frustra igitur hic alieno loco objicitur Gregorii silentium contra facta jam ante abunde stabilita. At interim sic lectoris attentionem alio avocavit Schwartzius, qui, si cupiat virtutes Sanctitatemque Gregorii VII discere, præbeque perspicere gravitatem calumniarum, quibus impetit virum sanctissimum, adeat Acta nostra ad diem xxv Maii, ubi de S. Gregorio VII fuse disputatum est.

228 Ille deinde sic pergit donationem S. Stephani oppugnare : Jus, ex donatione Stephani exsculptum, precarium est. Legendarius ipse Chartuitius, suas ad curiæ Romanæ palatum fabulas componens, donationis istius ne indicio meminit. Cur, obsecro, ad palatum Ecclesiæ Romanæ scripsisset, Carthuitius, qui jussus a rege Colomanno Vitam composuit, eamque eidem dicavit ? Nonne justior posset esse suspicio, Carthuitium ad regis palatum scripsisse, ideoque commemorare noluisse aliquid, quod ei displiciturum crederet ? Id sane mox pro sua licentia affirmaret Schwartzius, si donationem defenderet ; nisi mallet dicere, locum deinde refectum esse. Verum, sive hasce ob causas, sive ob alias, donatio illa non legatur in Opusculo Carthuitii, unius silentium non potest magni esse momenti, quando plures, iique antiquiores loquuntur, atque antiquioribus posteriores adstipulantur, uti hac in re adstipulatos vidimus. Verba Bonifacii VIII, donationem S. Stephani asserentis, dedi num. 191. Nicolaus IV apud Raynaldum ad annum 1291 num. 47 ad Joannem Esinum episcopum, legatum suum hæc scribit : Cum itaque regnum ipsum (Hungariæ) ad apostolicam Sedem multipliciter pertinere noscitur etc. Idem asserit in litteris ad Rodolphum imperatorem, in aliis ad Albertum Austriæ ducem, ac demum in aliis ad archiepiscopum Strigoniensem, uti ibidem videri potest. Plura hujusmodi Pontificum posteriorum testimonia lubens prætermitto, ut ostendam breviter, Hungaros ipsos favere sententiæ nostræ.

229 Celebris illa controversia inter Hungaros et legatum Pontificium anno 1308 agitata, et terminata in comitiis prope Budam, composita legitur hoc modo : Post quæ sub specie tuendæ libertatis ejusdem regni, inter ipsos barones et nobiles murmur, quod ipsius domini legati attiguit aures, per querelam patulam in publicum productam exoritur : videlicet quod nolebant,

nec

nam silentium Carthuitii obesse non potest auctoritati Gregorii, cui plures alii assentiuntur.

Jus aliquod Romanæ Ecclesiæ, quod ex donatione S. Stephani petebatur,

A nec erat aliquatenus intentionis eorum, quod Ecclesia Romana, vel ipse dominus legatus ejus nomine, sæpedito regno de rege ullatenus provideret; sed placebat eis, quod illum, quem ipsi ex antiquo et approbato ejusdem regni more vocaverant, et in regem assumpserant, præfatus dominus legatus ejusdem Ecclesiæ Romanæ nomine in verum regem Ungariæ confirmaret; et quod etiam perpetuis futuris temporibus veri summi Pontifices, et ipsa Romana Ecclesia haberet jus confirmandi et coronandi reges Ungariæ, de vera regali progenie propagatos, quos ipsi unanimiter et concorditer de dicta progenie ducerent eligendos. Ipse vero dominus legatus, ad consummationem cæptorum per eum feliciter, ferventer anhelans, ad eorundem prælatorum, baronum, et nobilium supplicationem, petitionem, et expressum consensum, præfatum dominum Carolum, de prædictorum regum Ungariæ ex domina serenissima, domina Maria Siciliæ ac Ungariæ regina illustri, nata claræ memoriæ Stephani regis Ungariæ, vera progenie propagatum; cujusque in eodem regno successio legitima per eandem Ecclesiam extitit declarata, sibi que de jure deberi regnum hujusmodi diffinitum, in ejusdem regni verum regem ipsius Ecclesiæ Romanæ nomine cum solemnitate debita confirmavit, et prædictæ ipsius Ecclesiæ Romanæ nomine acceptavit.

agnoverunt ipsi
magnates Hun-
garie,

B 230 Et subsequenter omnes unanimiter et concorditer post confirmationem hujusmodi, tam adhærentes quam adversantes hactenus eidem domino Carolo, receperunt et recognoverunt singulariter et divisim ipsum dominum Carolum verum regem, ac regni Ungariæ successorem, sibi que servire, ac obedire teneri tamquam vassalli legitimi et fideles domino naturali. De quibus etiam per eos firmiter adimplendis, et inviolabiliter observandis, junctas manus, prout solet a profitentibus regulas fieri, infra sæpediti domini legati mittentes manus, juramentum et fidem super veræ Crucis Lignum, ipsique, ac dicto domino regi singulariter pacis osculum præstiterunt. *Ex hisce clarum est, proceres Hungariæ jus aliquod Romanæ Ecclesiæ agnovisse, cum ejusdem Ecclesiæ nomine confirmandum regem decreverint. Jus autem illud non aliunde repetebant Gregorius VII, Nicolaus IV, et Bonifacius VIII, quam ex donatione S. Stephani, de qua sola disputo: nam quod, aut quale jus illud fuerit, discutere nolim.*

et jam diu ante
S. Ladislaus.

C 231 Idem diu ante agnovisse videtur S. Ladislaus, Hungariæ rex tempore Gregorii VII creatus. Audi Baronium in Annalibus ad annum 1077: Hoc eodem anno, inquit, diu rebus Hungaricis fluctuantibus, defuncto Geisa rege, eligitur Ladislaus, de quo idem Gregorius Papa ad Nehemiam Strigoniensem episcopum hoc anno scribens, hæc inter alia habet: « Admonemus fraternitatem tuam, ut regem, » qui inter vos electus est, cum aliis tuis » confratribus et principibus terræ alloquaris, » notificantes, et consulentes sibi, ut apertius » nobis suam voluntatem, et erga reverentiam » Sedi apostolicæ debitam per idoneos legatos » denuntiet devotionem: et ita demum, quod ad » nos attinet, ad honorem Dei omnipotentis, » et beati Petri Apostolorum Principis, benigne » sibi respondebimus etc ». Præstitit hoc abundanter idem rex, cum iteratam ad eundem Gregorium Papam legationem misit, ut ipsius Gregorii redditæ ad eum postea litteræ docent. Hæc

Baronius. Porro dubitari non potest, quin Gregorius idem exegerit a Ladislao, quod antea præstari voluerat a Salomone et Geysa ipsius decessoribus. Obtinuisse autem Gregorium, quod desiderabat, non modo indicant verba Baronii, sed magis etiam ipsa Gregorii epistola, quam ille ad annum 1079 num. 19 recitat hoc modo: Gregorius episcopus servus servorum Dei Ladislao Hungarorum regi salutem et Apostolicam benedictionem. Sicut fidelium * tuorum crebra relatione cognovimus, idemque ipsum nobis attestantibus ratum habemus, excellentia tua ad serviendum beato Petro, quemadmodum religiosa potestas debet, et ad obediendum nobis, ut liberalem filium decet, toto affectu et cordis intentione parata est. Unde nimirum devotionem mentis tuæ super hoc studio non indigne laudamus, eique sincere congratulamur, quod quidem optimorum regum sequendo vestigia, illustras servando tam in moribus normam justitiæ, quam etiam lineam nobilitatis in sanguine etc. *Ex dictis videmus, Pontifices asseruisse donationem S. Stephani; reges vero eandem non negasse, quin etiam agnovisse; sed eorum aliquos disceptasse de jure, quod ex illa donatione sibi attribuebant Pontifices. De hoc autem me non disputare, jam ante monui.*

AUCTORE
J. S.

* i. e. legatorum

232 Schwartzius a silentio Carthuitii ad alia pergit hisce verbis: Nulla tanta Stephani erga Pontificem Romanum observantia usquam elucet, cujus impulsu seque suaque illi devovisset. Verum observantia Stephani erga Romanum Pontificem, quem Ecclesiæ caput visibile agnoscebat, colligitur ex missa ad eum legatione, ex petita ejusdem benedictione, ex corona postulata potius a Pontifice, quam ab imperatore; ac demum ex aliis multis, quæ referuntur per decursum. Nihilominus Schwartzius dicta probare nititur in hunc modum: Rex Stephanus autem filium Emericum in Institutione regia ad honorem regni sui pontificibus impertiendum exserte cohortans, Pontificem Romanum ne verbulo commemorat. Catholicæ fidei observationem eidem injungens, et Christi ad Petrum apostolum dictum illud, Matth. xvi, ad quod, tamquam ad sacram anchoram, Pontificibus confugere solemne est, id quod et Gregorius in altera ad Geysam epistola joculari argumentatione facit, explicans, « per PETRAM Christum, per Eccle- » siam, in petra ædificatam, gentem electam et » divinam », non hierarchiam, sub uno visibili capite cum membris suis visibilibus florentem, potentem, splendidam et dominantem intelligi vult. Hic paululum subsistere oportet: nam disputator noster S. Stephanum non solum Romani Pontificis parum observantem, sed etiam Luthero faventem facere molitur. At adducta Sancti Regis verba facile evincunt, Schwartzium nihilo feliciorum esse in dogmaticis quam in historicis.

Alia objectio ex
verbis S. Ste-
phani

233 Stephanus in laudata Institutione filium cap. i hortatur ad observationem fidei Catholicæ, cap. iii ad honorem impendendum pontificibus, seu episcopis regni sui; neque ibi loquitur de Romano Pontifice, de quo cap. ii egerat, ut videbimus, licet simul, et præcipue agat de Ecclesia. Hortatur ibi filium, ut curam habeat, ne Ecclesia, quæ per totum orbem diffusa, quæque in certis locis quasi antiqua habetur, in Hungaria vero adhuc quasi juvenis et novella prædicatur, . . . destruat et annihiletur, hanc subdens rationem: Nam qui minuit aut fœdat sanctæ Ecclesiæ dignitatem, ille Christi corpus

male expositis:

AUCTORIBUS

J. S.

* divinum

assignatur ver-
rus

corpus mutare nititur. Ipse enim Dominus dixit Petro, quem custodem magistrumque eidem posuit sanctæ Ecclesiæ : « Tu es Petrus, et super » hanc petram ædificabo Ecclesiam meam ». Seipsum quidem nominabat PETRAM ; non ligneam vel lapideam super se ædificatam Ecclesiam dixit, sed populum acquisitionis, gentem electam, divinam * gregem, fide doctam, baptismate lotam, chrismate unctam, SANCTAM super se ædificatam ECCLESIAM dixit, et appellat. *Hæc sunt verba, ex quibus sequi vult disputator heterodoxus, S. Stephanum per petram non intellexisse S. Petrum, sed Christum ipsum : quod, etsi verum esset, nihil evinceret ; cum Sanctus dicat Petrum a Christo statutum Ecclesiæ magistrum. Idem contendit, Stephanum per Ecclesiam non intellexisse hierarchiam, sed gentem electam et divinam. Examinemus igitur, an hæc justa sit deductio.*

234 Stephanus ait, Seipsum quidem nominabat Petram. Si velimus hanc phrasim considerare secundum regulas grammaticales, recte locum intellexit Schwartzius, et Stephanus per petram intellexit Christum ipsum, uti etiam locum aliquando explicavit S. Augustinus, uti dicam num. 353. Sin vero attendamus, quomodo S. Stephanus cum aliis multis scriptoribus mediæ ævi utatur prænominis relativo sui, facile perspicimus, per petram ab ipso intelligi S. Petrum Apostolorum principem, quem designat per prænomen seipsum, quia de Petro fuerat sermo æque ac de Christo. Accipe alias similes S. Stephani phrases. Decretorum lib. I cap. III eodem modo utitur sibi pro ei in hisce verbis : Si tunc secrete renuerit audire monita, adhibenda sibi (id est, ei) sunt publica etc. Lib. II cap. VII sic habet : Si quis igitur presbyter vel comes, sive aliqua alia persona fidelis, die Dominica inveniit quemlibet laborantem, abigatur ; si vero cum bobus tollatur sibi bos etc. Sibi hic clare ponitur, pro ei vel ipsi. Cap. XXII : Si quis hospitem cum benevolentia accipit, et nutrimentum sibi honeste impendit etc. Sibi rursum pro ipsi. Talis ejusdem prænominis abusus recurrit cap. XXIV, XXV, XXVIII et XXXIII. Itaque ex adjunctis colligere oportet, utrum vox seipsum hic sumenda sit in significatione propria, an vero posita sit pro illum ipsum. Adjuncta autem verba, Ipse enim Dominus dixit Petro, quem custodem magistrumque eidem posuit sanctæ Ecclesiæ : Tu es Petrus, et super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam ; satis innuunt, Stephanum per petram intelligere S. Petrum : nam per verba Christi intendit probare, quod asserit, Petrum custodem magistrumque positum esse Ecclesiæ. Id vero citata Christi verba non probarent, si alio modo intelligerentur. Deinde expositio illa, qua per petram designatur S. Petrus, tam naturalis est, tamque recepta erat et communis tempore S. Stephani, ut verisimile non sit, ipsum ab ea recessisse.

illorum verbo-
rum sensus.

235 Hæc solum observare volui, ut ostenderem, qualis sit genuinus sensus verborum S. Stephani : nam alioquin parum refert, quo modo verba Christi Sanctus intellexerit, cum admittat Petrum esse statutum custodem magistrumque Ecclesiæ, atque illud sufficiat, ut crederet successorem Petri maximo honore colendum. Altera Schwartzii collectio longe absurdior est, nec ullum ex verbis S. Stephani habet fundamentum. Dicit Sanctus nec ligneam nec lapideam esse Ecclesiam illam, quæ supra petram ædificata est,

sed esse collectionem hominum fide et baptismate ad Ecclesiam pertinentium. Hierarchiam non vocat, sed hierarchiam sub uno visibili capite florentem esse innuit, dum dicit supra petram esse ædificatam, dum Petrum custodem magistrumque eidem positum sanctæ Ecclesiæ affirmat. Vocat Ecclesiam gentem electam, et divinam gregem : an inde concludet disputator, solos electos, aut solos perfectos spectare ad Ecclesiam, idque voluisse S. Stephanum ? At S. Stephanus de similibus hæreticorum assertis ne cogitavit quidem, opinor, dum hæc scriberet. Verum, cum illa non spectent ad controversiam, quam tractamus, videri infra possunt ipsa sancti Regis Decreta, quæ suo loco dabimus, et variis annotationibus illustrabimus.

236 Redeo igitur ad Schwartzium, qui Gregorium VII mendacii convincere solita temeritate nititur, verba ejus directe sic impugnans : Falso Salamonem regem defectionis a curia Romana Gregorius accusat, et multo falsius, quod ad imperatoris Romani auxilium confugerit, reprehendit. Ante Salamonem enim idem fecit Petrus rex, a suis ex Hungaria deturbatus, vectigal imperatori pactus, si se in regnum reduceret. In quo pacto adeo nihil reprehendendum invenerunt ejus temporis Pontifices, ut etiam Leo IX Andreæ regem, a quo Petrus regno iterum exutus fuit, sollicite per nuntios monuerit, ut ne vectigal imperatori pendere recusaret. Ipse quoque Papa, ut id regi persuaderet, primum in Germaniam ; hinc, comite imperatore, in fines usque Hungariæ profectus est. Sed surdo Andreæ fabulam narravit, reque infecta imperator et Pontifex redierunt. En specimen obedientiæ, a priscis Hungariæ regibus Pontificibus Romanis præstitæ ! Quam ob rem contrariis his factis literæ Gregorii falsitatis et vaniloquentiæ sole meridiano clarius coarguuntur, ut verissime a Frederico Spanhemio scriptum est : « Istud vero de accepto regno a Romana Sede » vulgatum est circa tempora Gregorii VII, » quando scripsit hic Pontifex, . . . a rege Stephano regnum Hungariæ, ut S. Romanæ Ecclesiæ proprium, B. Petro cum omni jure et » potestate sua oblatum et devote traditum ».

Aliud ejusdem
scriptoris argu-
mentum,

237 Multa rursum hic peccat temerarius disputator, qui jactitat se litteras Gregorii falsitatis convicisse, et quidem sole meridiano clarius. Quodnam, obsecro, Gregorii assertum falsitatis convicit ? An falsum est, quod in Salomone reprehendit Gregorius his verbis : Quæ cum ita sint, tu tamen, in ceteris quoque a regia virtute et moribus longe discedens, jus et honorem S. Petri, quantum ad te, imminuisti et alienasti, dum ejus regnum a rege Teutonico in beneficium, sicut audivimus, suscepisti. Non reprehendit Salomonem Gregorius, quia ad imperatoris auxilium confugerat, ut falso ait Schwartzius ; non quod tributum pendat, ut ille videtur supponere ; sed unice quod regnum in beneficium ab ipso suscepisset, id est, quod clientelam imperatori jurasset eo modo, acsi ab imperatore dependeret regnum Hungariæ. Aliud sane est alterius auxilium petere, aliud se ipsius clientem seu subditum profiteri. Rursum aliud est tributum alicui pendere, aliud eidem se per clientelam juratam subicere. Nec de tributo loquitur Gregorius, nec de auxilio petito, sed de subjectione regni per clientelam, quam improbat, quia illud ad Romanam Ecclesiam pertinere ex donatione S. Stephani affirmat. Hac in re falli

quod statum
questionis mi-
nas tangit,
F

AUCTORE
J. S.

A falli Gregorium, non ostendit Petri regis factum, nec Leonis IX consilium, etiamsi plane vera essent, quæ de Petro et Andrea regibus, ac de Leone IX sine probatione affirmat Schwartzius. Si distingueret scriptor ille, quæ per se distincta sunt, rectius ratiocinaretur, et minus aberraret a vero.

nec omni ex
parte verum est,

238 Falsum quoque est, quod ait Andream regem non acquievisse consilio Leonis IX. Nam contrarium plane asserit Leonis archidiaconus Wibertus, qui optime nosse poterat, cujus culpa pax non fuisset conclusa, quique in Vita Leonis apud nos tom. II Aprilis pag. 661 scribit sequentia: Non modicus quoque ei inerat fervor in augenda republica. Idcirco Hungariæ principes, a Romano nuper imperio dissidentes, multiplicibus legatis adierat, ne detrectarent solita subjectione imperatori prisca persolvere tributa: quod et consenserant, si præteritorum commissorum eis concederetur indulgentia. Quapropter sancta commonente pietate coactus est tertio antiquam patriam repetere, et pro reorum miseratione, qui contra imperium movebant bellum, persuasoriis precibus imperiales aures expetere. Sed quia factione quorundam curialium, qui felicibus sancti viri invidebant actibus, sunt augusti aures obturatæ precibus Domni apostolici; ideo Romana respublica subjectionem regni Hungariæ perdidit, et adhuc dolet finitima patriæ prædis et incendiis devastari. Itaque acquievit rex Andreas consilio Leonis IX; at idem facere noluit imperator, atque hac de causa pax conclusa non est. Hoc solum observare volui, ut pateat quam temere multa asserat Schwartzius: nam alioquin parum ad rem facit, uter consentire noluerit: neque enim exigebant Pontifices, ut suo arbitrio a regibus Hungariæ regni negotia administrarentur.

nec quidquam
evinceret, licet
totum esset ve-
rum.

239 Porro verum est, Leonem IX suasisse Andreæ regi, ut tributa penderet imperatori, an ideo repugnat Gregorio VII, qui improbavit, quod Salomon coronam in beneficium ab imperatore accepisset? Minime gentium. Tributa penduntur variis de causis ex pactione. Alii principes tributa solvunt ob beneficium vel auxilium sibi præstitum. Sic Petrus rex, tributum imperatori solvisse dicitur, quod ejus ope in regnum esset restitutus. Alii tributum pendunt, ut bellum redimant, quo alias a principe quopiam potentiore impeterentur. Hanc ob causam tributum pependisset Andreas, suadente Leone IX; si voluisset imperator a bello desistere, et pacificam regni possessionem Andreæ relinquere, uti postea facere debuit sine tributo. Verum qui tributum solvunt hisce modis, non profitentur idcirco se vassallos principis, cui illud pendunt. Longius progredi voluit Salomon, quem reprehendit Gregorius, quod regnum suscepisset a rege Teutonico in beneficium, sive quod se imperatoris vassallum fuisset professus. Hæc omnia clare evincunt, temere impudentem esse Schwartzium, dum ex factis quibusdam, quæ statum controversiæ non attingunt, sanctissimum Pontificem mendacii arguere sustinet. Ne quidem hæc conclusio recte deduci posset, licet idem Andreæ suasisset Leo IX, quod in Salomone improbavit Gregorius: nam solum sequeretur Gregorium Leone attentorem fuisse ad conservanda Ecclesiæ jura.

Postremum
Schwartzii ar-
gumentum

240 Postremum deinde conatum adversarius adhibet his verbis: Denique, Henricum imperatorem, post Petrum vi et armis in regnum re-

stitutum, coronam et lanceam ad corpus B. Petri Gregorius transmisisse scribens, coævis omnibus ignota loquitur. Unde vel Inchofer ipse, « Nemo tamen, nisi fallimur, inquit, lanceæ » et coronæ, ad corpus B. Petri missæ meminit; ut idcirco pluribus in loco tam insigni auctoritas Pontificis expendenda supersit. Liberrime vero Herm. Conringius, « Henricum III » cæsarem, inquit, Ovone devicto, lanceam » ejus et coronam pio adfectu Romam misisse, non negaverim. At illum judicasse, » Hungariæ regnum Papis deberi, hoc profecto » omni illi repugnat etc. Commenta hæc sunt » hominis, qui hoc solum negotii sibi credebatur » datum, ut imperium Germanorum everteret, » sibi autem, suisque posteris successoribus, » dominatum aliquem divinum in omnem mundum compararet. Qualia proinde de omnibus » pæne regnis finxit plurima sine rubore. Hactenus Schwartzius, in subsidium advocans Inchoferum et Conringium, qui ambo tamen admittunt Gregorii verba, quæ ille hic impugnat ex silentio coævorum. Enimvero prætermissa quidem a plerisque, at non ignota coævis omnibus loquitur Gregorius, cum ipse coævus fuerit facto, quod narrat illis, qui rei veritatem mox poterant cognoscere: nam a facto ipso usque ad epistolam Gregorii ne quidem triginta anni erant intermedii. Consideravit, opinor, Conringius hanc temporum vicinitatem, ideoque negare ausus non est, lanceam et coronam fuisse missam ab Henrico ad Romanam Ecclesiam.

241 Verum, cum idem scriptor hæreticorum more honori Romanæ Ecclesiæ favere nollet, atque in Gregorium VII exacerbato esset animo, aliam Henrico imperatori intentionem attribuere maluit, dixitque Henricum id fecisse pio affectu. At respondeo commentum id esse hominis, qui vidit factum negari non posse sine temeritate, quique minus pio erat affectu erga Romanam Ecclesiam, quam ut istud vellet incorruptum admittere. Schwartzius audacior Conringio factum ipsum tentavit vocare in dubium: sed cautior esse debuerat, quam ut citaret verba illius, qui quantacunque etiam bile in Gregorium turgeat, factum inficiari non sustinuit. Jam vero res ipsa negari nequit, nisi quis fingat non modo improbum, sed simul etiam maxime temerarium, imprudentem, ac famæ suæ prodigum fuisse Gregorium, qui voluisset falsa scribere regi, cui falsitas ipsa statim poterat innotescere. Nihilo melius confictus est ille pius affectus a Conringio; non enim missæ Romam sunt lancea et corona, ut ibidem servarentur pro cimeliis; sed ut remitterentur legitimo Hungariæ regi. Itaque Romam Henricus direxit insignia regni Hungarici, ut illa Pontifex restitueret illi, quem Henricus ipse armis in regnum reducerat.

nullus est mo-
menti.

§ XXIII. Litteræ Silvestri II defenduntur contra objectiones Schwartzii.

Quandoquidem capita præcipua Epistolæ Silvestri II jam ita defensa sunt, ut pro veris haberi deberent, et satis essent probata, etiamsi dicta epistola non exstaret, cum singula asserantur ab auctore aliquo coævo, aut saltem suppare,

Levisima et
nullius ponde-
ris Schwartzii
argumenta con-
tra litteras
Silvestri II:

et

AUCTORE
J. S.

et confirmentur a pluribus; difficile non erit epistolam ipsam tueri. Prolire quidem contra hasce litteras disserit Schwartzius num. 51 et sequentibus, sed verba fere tantum sunt, quæ affert. Quapropter, cum nimium excreveret hæc disputatio, si singula ipsius verba recitarem, præcipua tantum recensebo argumenta, eaque expendam breviter. Ait primo, non adferri ipsam . . . tabulam, Pontificis manu exaratam confirmatamque; sed aliam, superioribus seculis descriptam, ac veluti lampada per varios traditam. Hoc autem argumentum si valeret, omnibus fere antiquis litteris abroganda fides esset: paucarum enim ostendi poterunt authenticæ tabulæ. Ait secundo: Nemo, quod constet, diploma illud Pontificis, priusquam ab Inchofero publici juris et lucis factum esset, sexcentis supra quadraginta annis, legit, nemo vidit, nemo usquam exstare perhibuit. Verum est, quod epistola hæc diu in tenebris jacuerit; at idem rursum contigit de aliis innumeris, de quarum fide non dubitatur. Præterea ostendemus inferius, dubitari vix posse, quin epistola sæculo XI visa sit a variis. Hisce solis ratiunculis, quæ nullius sane momenti sunt, contra epistolæ fidem utitur Schwartzius: nam, etsi plures afferat, ex solis serviunt ad respondendum argumentis, quibus fides epistolæ nititur.

exponitur,
unde acceptæ
sint hæc litte-
ræ;

B 243 Inchofer in Annalibus ecclesiasticis regni Hungariæ ad annum 1000 docet, unde Epistolæ illius exemplar acceperit, hæc scribens: Et jam confecto hujus primi tomi argumento, magnamque partem liberatis e prælo foliis, dum propemodum millesimi hujus anni historia subji- cienda foret, inopine, sed peropportune, sug- gessit reverendus frater Raphaël Levacovicz Croata, Ordinis Minorum Observantium, sacræ theologiæ Lector, atque in Urbe, sacrorum Illyricanæ ecclesiæ codicum corrector, haberi apud se literarum Sylvestri Pontificis exemplum, quæ legatis Hungariæ, tum adhuc ducis Stephani, mox inaugurandi regis, una cum sacra corona traditæ, non singulares dumtaxat prærogativas eidem concessas, sed et summam rerum ad hanc historiam pertinentium exacte continerent. Et ne de fide religio incesceret, ta- metsi stylus abunde pro se loquatur, authorita- tem faciunt, quæ idem suo vir Ordine dignus, manu addidit. Antonius Verantius Dalmata, su- periori seculo, magnæ tum doctrinæ, tum pru- dentia laude clarus, eoque viginti plus legatio- nibus ad maximos principes perfunctus; apud Ferdinandum demum et Maximilianum Roma- norum imperatores ea gratia valens, qua suæ dignitati Strigoniensem archiepiscopatum adderet. Hic enimvero, cum in archivo Traguriensis ec- clesiæ, cognoscendis colligendisque antiquitatum monumentis intenderet, has quoque litteras forte anno seculi quinquagesimo offendit; et dignum studii sui præmium, in adversaria, quibus titu- lum memorialis præfixerat, manu sua descripsit. Eo post annos tres et viginti vita functo, veluti lampada per varios traditum accepit Athanasius Georgier, proinde genere et legationum provin- ciis illustris; cujus eximia erga eruditos huma- nitate Viennæ Austriæ nactus est frater Raphaël, cum nuper datum a summo Pontifice Urbano octavo Terræ sanctæ negotium apud cæsarem Ferdinandum tertium procuraret. Ab eo demum nos, qua diximus occasione, habitas, ne am- plius desiderio et errore multorum, ne dicam insigni ecclesiæ damno, in privatis scriniis, adeo-

que in tenebris delitescerent, hisce Annalibus D inserere, et publici juris et lucis esse volumus; ita etiam optante eo, qui ceu pignus, et depo- situm argumenti sui, de Vineâ Domini in Illy- rico, in nostris lucubrationibus extare voluit.

244 Non miror Schwartzium hic laborare, ut fidem Inchoferi suspectam faciat. Quippe, cum Gregorium VII summum Pontificem, ad reges Hungariæ scribentem de facto ne triginta quidem annis præterito, mendacii accusare non erubescat; mirandum potius foret, si privato scri- ptori parceret. Audiamus igitur hic ipsa ejus verba: Primus omnium, inquit, in archivo Traguriensis ecclesiæ repertum in adversaria manu illud sua descripsisse fertur Antonius Ve- rantius, post archiepiscopus Strigoniensis. Quasi vero in archivo quomodocumque repertum suf- ficiat, et non multo plura expedienda fuerint, ut scripturam authenticam esse doceretur. Subsistat hic tantisper æquus lector, et mecum expendat, an scriptor noster heterodoxus æquali lance ponderet monumenta, quæ sibi faventia credit, atque illa, quæ odit ut sibi contraria. De Di- plomate S. Stephani pro abbacia S. Martini ait pag. 7, Cujus authenticam infra adstruemus. Facit hoc pag. 62 his verbis: Ad Stephani Privilegium, abbatiæ S. Martini elargitum, quod adinet, Pe- trus Pazmany Cardinalis et archiepiscopus Stri- goniensis ad ipsum se apud abbatem vidisse testatur. Deinde allatis laudati Cardinalis verbis, hæc subdit: Nos stylum diplomatis præcipue sus- picimus, ex eoque de tabulæ fide et antiquitate judicium facimus. Unius testimonium, et stylus, ibidem Schwartzio sufficiunt. Inchofer similiter observavit, quod in litteris Sylvestri stylus abunde pro se loquatur, et viri præclari attulit testi- monium. Attamen multo plura expedienda, ut authenticam probetur, si credimus disputatori nostro, qui rectius Academicorum more in utramvis partem verba funderet, quam tractat gesta hi- storica, in quorum discussione bona fide veritas est investiganda.

inantis contra
hanc expositio-
nem cavillatio
Schwartzii,

245 Pergit ille hoc modo: At neque illud, quod in archivo Traguriensi inventum adseritur, aliquo numero habendum est. Laqueum ipse sibi Inchofer induit, adfirmans a Verantio descri- ptum, non ex tabulario ablatum esse. Et certe, si ablatum esset, tam pulchre in tabularium ingeri potuisset, quam ablatum fuit; quo ad tabularii fidem imminuendam nihil esset oppor- tunius. E tabulario autem quoniam ablatum non est, dicam diplomatis patroni eludere nequeunt, quam doctissimus solertissimusque monumentorum veterum indagator, Johannes Lucius, non sine acerbo aculeo, Inchofero impegit. De pa- tria namque Hieronymi contra Inchoferum di- sputans Lucius, perperamque ab eo allegatum Hieronymum observans, alterum mox falsum hoc, quamvis ab argumento, quod tractabat, alienum prorsus, subjicit eo haud dubie animo, ut quæ Inchoferi, vetusta monumenta allegantis, consuetudo sit, palam faceret. Ita vero Lucius « Unde verba Hieronymi, inquit, in Haba- » cuc, sumserit Inchofer, cum non reperiantur » inter ejus Opera, compertum non habeo. » Compertum mihi tamen et notissimum est, » illam, quam ipse refert, Sylvestri PP. Episto- » lam, anno M Stephano duci Ung. scriptam, » in archivo Traguriensis ecclesiæ non reperiri; » cum diligentissime a me recensitum fuerit, » neque in eo ullam antiquiorem scripturam anno » MCLXXXV repererim ». Sane nulla plane adest ratio,

altera ejusdem
objectio contra
fidem Incho-
feri,

A ratio, cur in tabulario potius Traguriensi, quam in archivis Hungariæ prostiterit. Hactenus Schwartzius, cujus hoc unicum argumentum aliqua consideratione dignum est.

quæ expendi-
tur, et nihil
evincit

246 Tota argumenti vis in eo consistit, quod epistola dicatur descripta e tabulario Traguriensi, quodque contra testetur Lucius, se tabularium istud diligenter perscrutatum esse, nec illam ibidem invenisse. Atqui epistola, inquit Schwartzius, e tabulario ablata non est. Necesse igitur est, ut illic non fuerit inventa. Quæro primum, cur Lucio potius credendum putet, quam Inchofero; si revera existimet, utrique credi non posse? Idoneam hic rationem non dabit: nam uterque falli potuit. Nec refert, quod asserat Lucius rem sibi notissimam esse, quodque diligentiam suam alleget: novi enim, quam omnem quærentis sollicitudinem eludat aliquando exile aliquod monumentum inter chartas absconditum; idque propria experientia iteratis vicibus didici, etiam ubi certus eram me chartam aliquam, quam frustra quærebam, vidisse ac manibus contrectasse. Si istud possit contingere, ubi una dumtaxat charta de industria quæritur, quanto facilius accidere potest ei, qui multa sibi profutura eadem opera investigat, quemadmodum haud dubie fecit Lucius? Nimirum igitur suæ confidit industriæ, qui sibi persuadet, nihil suæ in quærendo diligentia fuisse absconditum. Quapropter, si ex duobus eodem tempore alter mihi affirmet, se monumentum aliquod vidisse in quopiam tabulario; alter vero post diligentem investigationem neget, illud ibidem reperiri; credam ego affirmanti, negantem vero mendacii non accusabo, sed erroris habeo suspectum.

contra fidem
Inchoferi, ne-
dum contra
ipsam episto-
lam,

247 Hic autem diversa est ratio: utrique hic credi potest, cum eorum dicta non pugnent. Invenit Antonius Verantius Epistolam illam in tabulario Traguriensi anno 1550. Deinde evoluto integro circiter sæculo, perscrutatus idem tabularium Johannes Lucius nullum invenit monumentum, quod sit anno 1185 antiquius. Equidem non video, cur utrumque simul verum esse nequeat, cum variis modis auferri potuerit tempore illo interjecto; si ipse Verantius inventam epistolam ibidem reliquit: quod non negatur, neque etiam affirmatur ab Inchofero. Tanto autem facilius monumento illo privari potuit tabularium Traguriense, quanto minus utile erat Traguriensi ecclesiæ, ad quam nullum epistolæ hujus verbum pertinebat. Mitto recensere modos plurimos, quibus quaecumque istud damnum pati potuit tabularium Traguriense, ne justo sim prolixior sine necessitate: nam Epistola ipsa tam manifeste pro se loquitur, ut haberi deberet pro authentica, etiamsi non constaret, ubi aliquando fuerit reperta. Demum, quod ait Schwartzius, nullam esse rationem, cur potius in Traguriensi, quam in Hungariæ tabulariis, reperta esset Epistola, nequaquam urget: non enim constat, an non lateat in quibusdam Hungariæ tabulariis; si vero de eo constaret, non deest ratio differentia, cum tota Hungaria multis direptionibus Tartarorum, Turcarumque et aliorum fuerit vastata, non ita Tragurium, cujus tabulario communicari potuit epistola dum erat sub Hungarorum dominio. Sic Vita S. Stephani Carthuitiana necdum producta est in lucem ex Hungariæ scriniis; licet edita fuerit in Polonia et Belgio nostro, ubi etiamnum servatur manuscripta.

248 Nunc, missa ulteriori disceptatione de

loco inventæ aut servatæ epistolæ, illam ipsam inspiciamus, ostendamusque talem esse, ut non modo nullum contineat suppositionis indicium, sed tot simul veritatis notas, ut nec verisimile sit nec credibile, ita componi potuisse ab impostore. Primo tanta est styli conformitas inter hanc epistolam et reliquas Silvestri II, aliorumque illius temporis Pontificum, ut major desiderari nequeat, et de stylo epistolæ ne quidem mutire ausus sit Schwartzius. Secundo facta omnia, quæ narrantur in epistola, sic aliunde confirmavimus, ut eorum veritas sine hac epistola solide sit stabilita. Hoc argumentum tanto fortius urget, quanto plura ex iisdem factis perperam relata erant per scriptores posteriores: quorum errores, dum in lucem hæc prodiit epistola, nullus sic correxerat, ut hæc omnia tam apte fingi potuissent ab homine etiam peritissimo. Incipiamus ab epocha. Epistola data legitur Romæ vi Kal. April. Indictione XIII, id est, ipso anno millesimo. Congruit hæc epocha cum Carthuitio, qui num. 10 ait, legatum a S. Stephano Romam missum, quarto post patris obitum anno, qui erat annus millesimus: nam Geysam obiisse anno 997 jam ante dixerat. Congruit similiter cum Ditmaro, qui coronam et benedictionem a Stephano acceptam ait, imperante Ottone III. Congruit tandem cum diplomate Stephani pro abbacia S. Martini, quod legitur datum anno MI, regni nostri secundo, Indict. xv, id est, mense Septembri aut aliquo posteriore anni 1001, quo secundum litteras Silvestri II currebat annus secundus regnantis Stephani. Non tam accuratus in chronologia fuit Inchofer, ut quis credere possit, hanc epocham omnibus monumentis tam concinne coherentem ab ipso esse confictam; præsertim cum perperam existimaverit, laudatum diploma pro abbacia S. Martini datum fuisse anno 1002, quod non intelligeret Indictionem xv inchoari a mense Septembri anni 1001. Minus etiam cadere potest confictæ epochæ suspicio in illos, qui epistolam antea habuerunt; cum prædicta monumenta non ita eo tempore fuerint cognita, magisque tunc vigerent errores scriptorum illorum, qui Benedictum VII substituerant Silvestro II.

249 Samuel Timon, cujus Opusculum tempestive impetrare non potui, jam ostendere conatus est, Carthuitium habuisse Silvestri II epistolam, uti ex Schwartzio disco, qui ad nonnulla ipsius argumenta respondit. Cum autem Opusculum illud non habeam, nec omnia illius argumenta colligere possim ex Schwartzio, similia quidem adducam, sed verbis propriis. Testatur Carthuitius num. 13 Astricum S. Stephani legatum rediisse non modo cum corona et cruce, sed etiam cum benedictionis Apostolicæ litteris. Hasce autem Silvestri II litteras eas esse, quas attulit Astricus, Carthuitius verisimile facit, quia dictis quibusdam illarum utitur. Legatos S. Stephani, ubi illorum adventus prædicitur, Carthuitius nominat IGNOTÆ GENTIS nuntios. Sane non capio, unde phrasim illam satis mirabilem, (cum Hungari non omnino ignoti essent Romæ, ubi illorum conversio haud dubie innotescere cæperat) hauserit Carthuitius, nisi ex litteris Silvestrinis, quæ sic habent: Legati nobilitatis tuæ . . . tanto majori cor nostrum lætitia affecerunt, . . . quanto divinitus præmoniti, cupidissimo animo illorum adventum de IGNOTA nobis GENTE præstolabamur. Carthuitius num. 12 ait, ecclesias Hungariæ Stephano ordinandas relinqui, prout divina gratia ipsum instruit; Silvester vero

AUCTORE

J. S.

quæ a peritis-
simo impostore
non potuit tam
apte fingi,

E

et cujus simili-
tudo in variis
phrasibus cum
Carthuitio
F

ait,

AUCTORE
J. S.

ait, se illas ipsi ordinandas relinquere, secundum quod divina gratia te. . . docuerit. Duo alia loca attulit laudatus Timon, nec dictorum similitudinem negat Schwartzius. Verum hisce omissis, alium adjungo locum, cujus similitudo magis est miranda. Cum scribit Carthutius num. 10, petita a Stephano esse confirmationem episcopatum Hungariae, tantum exprimit Strigoniensem ecclesiam in metropolim confirmandam, et reliquos episcopatus. Silvester vero in litteris eodem modo confirmat Strigoniensem metropolim et reliquos episcopatus.

ostendit, hunc
hausisse ex
illa epistola:
nam, quod ob-
jicit adversa-
rius,

B

250 Hæc dictorum similitudo, quæ in pluribus assignari posset, ostendit Carthutium habuisse litteras Silvestri II, atque ex iis hausisse omnia, quæ refert de Romana S. Stephani legatione. Nam, uti ait Timon apud Schwartzium, dicta duorum virorum, temporum locorumque intervallo disjunctorum, casu et fortuito concurrere non poterant. Respondet Schwartzius num. 54 his verbis: Timoni id ultro largimur, duorum virorum dicta, tam præcipue dubia, quale est illud IGNOTÆ GENTIS, ita nimirum Hungaros Pontifex vocat, temporum locorumque intervallo disjunctorum, casu et fortuito concurrere non potuisse. Sed quanto concludit, Chartuitium formulas istas e litteris Silvestri hausisse, vitio, ut in scholis philosophorum dicitur, petitionis principii argumentum laborat. Sumit enim litteras Silvestri Chartuitio lectas, atque adeo genuinas atque antiquas esse. Verum hoc illud est, quod in quæstionem vocetur; et a Timone probari prius debuisset, quam sumeretur. Ita ille. Verum, si quod principium ut certum assumpsit Timon, quod non invenio ex ipsius adductis verbis, certe non assumpsit illud, quod ait Schwartzius, lectas fuisse a Carthutio Silvestri litteras: nam istud probat hoc ratiocinio: Concurrunt multa Silvestri II et Carthutii dicta: hoc fieri non potuit casu fortuito; legit ergo Carthutius Silvestri litteras, ex iisque hausit. Fateor quidem ex duabus prioribus propositionibus, tantum colligi posse disjunctivæ: ergo vel Carthutius legit Silvestri litteras, vel harum litterarum auctor legit Carthutium. Verum suspicor Timonem satis probasse, litteras Silvestrinæ fingi non potuisse ex Carthutio, ideoque ratiocinium ipsius legitimum esse, Si vero id ipse forsitan sine probatione certum credidit, uti revera pro certo haberi potest ob exactam litterarum veritatem, istud ego jam ostendere cæpi, pergamque ostendere tam manifeste, ut hoc ratiocinium liquido formari possit: Duorum dicta hic concurrere temere non potuerunt: concurrunt Silvestri II et Carthutii; ergo auctor alterutrius monumenti ex altero quædam hausit. Non autem potuit Silvestri epistola componi ex Carthutio, adjunctis etiam aliis subsidiis: Carthutius igitur hausit ex litteris Silvestri, easque pro legitimis habuit.

Silvestri episto-
lam fingi po-
tuisse ex Car-
thutio,

251 Schwartzius contra ratiocinatur hoc modo: Sin id, quod petitur, non sumas, non minus litterarum Silvestri editores primi, cum Legendam Chartuitii manibus versaverint, formulas illas ex Chartuitio, quam Chartuitius ex litteris Silvestri, depromere potuerunt. Si Chartuitius ex Silvestrinis litteris prompsit, an, quæso, poterat nomen Pontificis, quod in fronte earum legitur, ignorare, ejusque in Legenda sua penitus dememinisse? Respondeo plura a Carthutio nomina prætermissa, quæ non poterat ignorare. Sic num. 33 omisit nomen illius Pontificis,

qui jussit elevari corpora Sanctorum illorum, qui ad Hungarorum conversionem allaboraverant. At illius tamen nomen non poterat ignotum esse scriptori, qui eodem vivebat tempore. Nomen quoque matris S. Stephani nullibi memorat, licet nec illud videatur ignorasse. Demum aliorum multorum nomina, quæ commemorari poterant, involvit silentio, uti patebit Opusculum ipsius attente pervolventibus. Hinc ex silentio nominis non recte inferitur, nomen Pontificis Carthutio fuisse ignotum: nam credibile non est, Carthutii tempore non amplius exstitisse litteras Pontificias, quas Roma allatas asserit: si autem exstabant, illas haud dubie quæsit, ut ex iis intelligeret, quæ et qualia a Romano Pontifice impetrasset Sanctus.

252 Imo, pergit Schwartzius, ignorarunt scriptores omnes nomen Silvestri, antequam recentiores, in quibus familiam ducit Baronius, subducto temporum calculo, id exsculpsissent. Olim enim alii Bonifacium VII, alii Benedictum VII, alii Gregorium V nominabant; a quo Stephanus diademate, augustisque in ordinanda gentis ecclesia privilegiis donatus sit. Quo fit, ut neque in anno constituendo veteres cum recentioribus conspirant, sed mirum inter se in modum discrepent. Certum est, scriptores sæculi xiv, aliosque ante Baronium, in tempore et Pontificis nomine assignando mirum in modum discrepare, quia non modo litteræ Silvestri, sed etiam Vita Carthutiana, latebant in tenebris. Verum tanto minus potuit fingi laudata epistola, tam apte consentiens antiquorum monumentis, ut ne verbum quidem falsitatis convinci possit. Hac de causa rursum inepta est conclusio, quam ex hisce deducit his verbis: Igitur, cum prorsus verisimile non sit, Chartuitium dicta illa ex litteris accepisse Silvestri, dicta tamen duorum virorum, temporum locorumque intervallo disjunctorum, casu ex fortuito concurrere non potuerint, ut litterarum Silvestrinarum editores primi dicta hæc ex Legenda Chartuitii pia fraude surripuerint, consequitur. Atque hæc ipsa res totam litterarum Silvestri causam destruit: quas si quis non solum cum Legenda Chartuitii, sed et cum Gregorii VII epistolis, ad Salamonem et Geysam reges Hungariæ scriptis, contulerit, ex quibus earum tam argumentum, quam formulæ dicendi inusitatioribus haustæ sint, facile adsequetur. Nobis immorari istis non libet; præcipua enim litterarum momenta toto hoc, uti et sequenti capite, aliunde executimus, nec pretium operæ fuerit, scripturæ, nothæ per se et suppositivæ, argumentum ponderare.

253 Quod hic fatetur Schwartzius de epistolis Gregorii VII, ex uno loco mirifice elucet. Nam in Epistola ad Geysam apud Harduinnum tom. VI Conciliorum col. 1310 de Romana Ecclesia hic loquitur Gregorius: Quæ subjectos non habet ut servos, sed ut filios suscipit universos. Hæc ipsa plane verba leguntur in Epistola Silvestri II, ex qua Gregorius ea ipsa verba potuisse videtur, ut ostenderet se habere Silvestri II epistolam. Innuit temerarius Schwartzius etiam ex Gregorii VII epistolis confectam esse Silvestrinam. Verum ne nota quidam Inchofero fuit hæc Gregorii VII epistola, quæ serius edita est a collectoribus Conciliorum: quo igitur modo laudata verba desumi ex illa potuissent? Epistolam Gregorii VII ad Salomonem novit Inchofer, quia eam invenerat apud Baronium; scriptas vero ad Geysam idem Baronius paucis indicavit, sed ea-

cum Gregorii
VII epistolis
collato,

E

ostenditur, fieri
non potuisse.

rum

A rum contextum non recitavit : atque hinc factum est, ut eas ignoraverit Inchofer, cui accessus ad bibliothecam Vaticanam non patebat. Itaque merito istis non immoratur adversarius : nam difficulter probaret, epistolam componi potuisse ex monumentis ignotis ; nec magis persuaderet, omnia epistolæ capita ab impostore sic ficta esse, ut singula cum antiquis monumentis exacte consentiant, et error Carthuitii de corona per Myscham Polonorum ducem petita in epistola non reperiatur.

Inchofer fingere non potuit hanc epistolam, cui multa contraria scripserat.

254 Sane, si Inchofer, quem maxime impiæ illius fraudis suspectum facere conatur Schwartzius, si Inchofer, inquam, epistolam ipse composuisset, cur nomen Myschæ, seu Miecslai, Polonorum ducis, cui negatam coronam probare vult contra Baronium, epistolæ non inseruisset ex Carthuitio? Contra, cur epistolam auxisset quibusdam vocibus, in quarum explicatione ipse nonnihil laborat, et nominatim hisce ignotæ gentis? Certe non ipse solum laborat in explicandis vocibus istis, sed illæ etiam conciliari nequeunt cum tanta Hungarorum sub Geysa conversione, quantam perperam descripsit Inchofer; neque cum verbis ipsius ad annum 990, ubi ait, multos prædicatores in Hungariam venisse, præcipue Romani Pontificis auctoritate, proposito peccatorum indulto, multisque spiritualibus gratiis concessis. Præterea si ante mortem Geysæ, ut scribit anno 996, perpauci desiderarentur, qui Christo manus non dedissent; si tanta conversio facta esset per prædicatores, Romani Pontificis auctoritate ab anno 990 affluentes, non erat Romano Pontifici, iudice Inchofero, tam ignota gens Hungarorum, ut verba illa Carthuitii in epistola expressisset. Rursum, cum Geysam, ut idem scribit ad annum 997, divinitus ad id paratum crediderit, per quem primum ipsi (Hungari) lumen fidei acceperunt, quomodo in epistola ore Pontificis omnem laudem attribuit S. Stephano, et de gestis Geysæ prorsus silet? Demum, ut omittam alia, si Hungari, ut perperam vult Inchofer, anno 997 non jam ducem, sed regem Hungarorum renuntiaverunt Stephanum, cur fingit nomen regum cum corona datum a Pontifice, quod ex Carthuitio non sumpsit? Hæc aliaque ostendunt, epistolam Silvestri II conformem non esse multis ab Inchofero mendose relatis, ita ut nulla verisimilis esse possit suspicio, ab ipso confictam esse.

nec ea ab alio tam accurate fingi potuit, ideoque provera est habenda;

255 Jam vero, ne quis cogitet, alium quempiam fingere potuisse dictam epistolam, eamque Inchofero obtrudere, diligenter consideret sequentia. Primo omnia epistolæ capita exactæ veritati consona sunt; idque ostenditur ex antiquis monumentis, quorum alia necdum edita, alia non satis expensa erant, quando primum apparuit Silvestri II epistola. Secundo, dum edita est hæc epistola, historia Hungarica variis laborabat erroribus, iique admodum erant vulgares, uti colligi potest ex Inchofero, qui non paucos ex iis adoptavit, atque aliquos huic epistolæ contrarios, quia eam serius acceperat. Itaque nec verisimile est, nec credibile, epistolam sic fingi potuisse ab impostore, ut simul et plura de legatione S. Stephani referret, quam ipse Carthuitius, eaque exacte vera; et errorem tamen ipsius, aut alios Hungaricæ historiæ errores veris non misceret, præsertim cum monumenta, ex quibus veritas patescit, serius innotuerint. Nulla igitur potest esse justa suspicio de fide epistolæ authentica; ac quilibet non litigiosus illam pro vera et legitima Silvestri II epistola habere debet.

Septembris Tomus I.

256 Hæc autem adeo non est indigna serenissimorum Hungariæ regum maiestate, ut ipsis potius maxime sit honorifica, summamque coronæ Hungariæ venerationem conciliet. Docet etiam, quam legitima auctoritate S. Stephanus res ecclesiasticas ordinaverit, ecclesiisque varia concesserit privilegia. Sanctus id ipsum brevius indicat in litteris pro monasterio Beel, anno 1037 datis, quas recitat Peterfius in Conciliis Hungariæ pag. 5, ubi Rex sic loquitur: Ita nihilominus a Romanæ Sedis supremo Pontifice habui auctoritatem, ut, quibus vellem, ecclesiis seu monasteriis libertates et dignitates conferrem. Quod Schwartzius existimet, indignum esse prædictam epistolam augusta regum Hungariæ gloria, ex eodem fonte oritur, ex quo totus ipsius libellus, nimirum ex odio, quo prosequitur Romanam Ecclesiam. Eodem odio impulsus Græcis attribuire contendit conversionem Hungarorum, monstrumque sine capite fingit fuisse ecclesiam Hungaricam. Audi, lector, præclarum viri effatum pag. 72: Ex quo, inquit, ecclesiam in initio Hungaricam prorsus censemus fuisse ἀκέραιον, nec Pontifici Romano, nec patriarchæ Constantinopolitano, ulla lege addictam. Ut monstrosa huiusmodi effata vestiatur conjecturis quibusdam improbabilibus, monumenta omnia contraria pro fabulosis aut supposititiis habenda decernit: quæque rationibus evincere nequit, saltem maledictis inculcare conatur. Verum nos, dimisso hoc scriptore heterodoxo, ad gesta S. Stephani regrediamur.

AUCTORE

J. S.

nec dedecri, sed honori est, regibus Hungariæ.

§ XXIV. Statuti per Hungariam episcopi, ex quibus nonnulli recensentur: quanta in eorum delectu diligentia uteretur Sanctus, quantaque cura cum regina Gisela Dei ministris necessaria provideret: natus filius Emericus.

Dubitari non potest, quin S. Stephanus, accepta amplissima potestate a summo Pontifice ad ordinandos episcopatus per Hungariam, episcoposque singulis designandos, manum mox operi admoverit, atque intra paucos annos totam fere Hungariam doctis piisque pastoribus diviserit. Nomina tamen primorum Hungariæ episcoporum, eorumque gesta, admodum obscura sunt defectu scriptorum, et paucissima de iis omnibus ad nos pervenerunt. Ad metropolim Strigoniensem primus a Rege evectus dicitur vir pietate præstans, ac monachus monasterii S. Martini, Sebastianus nomine, ut habet Carthuitius num. 15. De hujus electione Bonfinius pag. 177 memorat sequentia: Illud sibi (S. Stephano) præcipuæ curæ fuisse tradunt, ut viros moribus et doctrina probatissimos, in rebus sacris ubique præficeret. Quum in divi Martini cœnobio Sebastianus singulari vita et sapientia non mediocri præditus esset, miro amore a Rege complecte-

Primus archiepiscopus Strigoniensis dicitur fuisse Sebastianus,

AUCTORÆ
J. S.

batur, ejusque amore et auctoritate eo usque exectus, ut Strigoniensis metropolita crearetur, supremam in Ungaria dignitatem assequutus, nescio quo mox fato cæcus effectus est. Cui quum cæcitalis casus sacri muneris exercitationem inhibuisset, ejus officium permissu Apostolico accitus Astricus Colociensis episcopus æque resarsit, acsi ejus loco suffectus esse videretur. Tertio cæcitalis anno, instauratis luminibus, in pristinam is dignitatem a Romano Pontifice restitutus.

Colocensis primus antistes Anastasius Strigoniensem ecclesiam triennio administrat:

258 Hæc verba simul assignant primum episcopum ecclesiæ Colocensis, quæ deinde ad dignitatem metropolitancam evecta est. Erat is Astricus, alio nomine Anastasius dictus, abbas primum Breunoviensis in Bohemia, deinde S. Martini in Hungaria, ac designatus episcopus Colocensis, quando legatus est a Rege ad summum Pontificem. Hic occasione cæcitalis Sebastiani ad triennium administravit metropolim Strigoniensem, ac demum ad propriam ecclesiam reversus est, retento pallio, quod acceperat a Romano Pontifice, dum ad Strigoniensem ecclesiæ administratiorem accedebat. Inchofer ad annum 1002 suspicatur, cæcitalitatem illam Sebastiani circa dictum annum accidisse, quod incertum est. Deinde, relata administratione et reditu Astrici seu Anastasii, observat sequentia: Hinc factum, ut primumque Anastasius vocetur Strigoniensis archiepiscopus, quo etiam vocabulo notatur in Martyrologio Menardi, quamvis Colocensem ecclesiam ad finem usque administrarit. Ex eo porro, quod cum pallio redierit, facile est colligere, ipsum archiepiscopi titulum semel adeptum retinuisse, aut certe ea occasione transtulisse, ut hoc tempore et hæc Colocensis ecclesia secunda post Strigoniensem eo titulo et privilegio erecta gauderet. Sed hinc præterea colligimus, non ita arbitrarium fuisse Stephani regis circa ecclesias ordinandas privilegium, ut Romanum Pontificem haud respiceret; quando nec Astricum Colocensem sufficere Sebastiano oculis capto potuit, nisi Pontifice assentiente; nec rursus is, recepto visu, recipere munus episcopi in Strigoniensi ecclesia valuit, nisi eodem Pontifice approbante. Adhuc vero colligimus, aberrasse eos scriptores, qui in texendo archiepiscoporum Strigoniensium catalogo, non modo Astricum seu Anastasium Sebastiano ordine præponunt etc.

* Stephano erat mendose impressum

Strigontiforsan ante Sebastianum primus sed et Dominicus.

259 Hæc observationes non displicent. Ultimam tamen, etiamsi communi opinioni de archiepiscopis Strigoniensibus conformis sit, non omnino certam existimo, quia, omnibus attente consideratis, dubitatio nonnulla mihi oritur, an Sebastianus revera primus fuerit illius metropolis antistes. Prima ac præcipua dubitandi ratio oritur ex privilegio S. Stephani pro abbacia S. Martini: nam ibi, prout illud a num. 149 dedimus ex Raynaldo, memoratur Dominicus archiepiscopus, idemque rursus in fine dicitur Dominicus archiepiscopus vice-cancellarius. Prorsus hic videtur designari archiepiscopus Strigoniensis, et quidem primus, cum privilegium sit anni 1001. Deinde Carthuius non asserit de Sebastiano, primum fuisse archiepiscopum; sed, cum ipsius promotionem diu post erectionem metropolis Strigoniensis referat, multa alia interponat, potius insinuat primum non fuisse, præsertim cum dicat: Eodem tempore in monasterio S. Martini erat monachus quidam, Sebastianus nomine... Hunc Rex venerabilis miro amore cœpit diligere etc. Hæc enim insinuant,

eum ad metropolim promotum esse, postquam Rex virtutes ipsius satis diuturna conversatione perspectas habebat. Accedit et alia ratio: non enim satis perspicio, cur S. Stephanus abbatem ejusdem monasterii Astricum, cujus virtutes et prudentiam maximi fecisse videtur, postposuisset Sebastiano monacho, si utrumque promovisset eodem tempore. Itaque vehementer suspicor, Dominicum illum, de quo in laudatis Stephani litteris, primum fuisse archiepiscopum Strigoniensem, eique defuncto substitutum esse Sebastianum: nam sic mirum non erit, Sebastianum potius Strigoniensi ecclesiæ præfectum esse quam Astricum, quia hic jam sponsam duxerat Colocensem. Hæc probabilia apparent: certiora lubens sequar, si quis ea adduxerit.

260 Vesprimiensis ecclesiæ primum episcopum, dictum fuisse Stephanum, colligo ex litteris donationis S. Stephani, quæ data notantur anno 1009. Recitavit eas partim laudatus jam sæpius Peterfius pag. 6, ubi hæc leguntur: Si quis igitur hujus nostri præcepti paginam frangere tentaverit, aut prælibatæ S. Michaelis Vesprimiensis ecclesiæ Stephanum magnificum episcopum, suosque successores ex cunctis prænotatis rebus, ecclesiis, nec non dotibus, molestare conaverit etc. De gestis hujus Stephani nihil uspiam invenio. In catalogo Ms. apud nos episcoporum Quinque-ecclesiensium primus ponitur Bonipertus sacellanus D. Stephani regis. In litteris fundationis ejusdem ecclesiæ apud Inchoferum ad annum 1009 scribitur Benipertus forsitan mendose. Initium harum litterarum accipe: Noverint omnes fideles nostri, præsentis scilicet et futuri, qualiter nos cum consensu sanctissimi Apostolici, et in præsentia ejus nuncii Anonis episcopi, et aliorum omnium nostrorum fidelium episcoporum, marchionum, comitum, nec non minorum quoque personarum, electionem (alias erectionem) episcopatus, qui vocabitur Quinque-ecclesiensis, statuimus in honorem Dei et omnium Sanctorum, Beniperto ibi episcopo facto, privilegiis terminisque ordinavimus et confirmavimus. Dat. decimo Kalend. Septemb., Indictione septima, anno Incarnationis Domini millesimo nono, Pio Stephano regnante anno nono. Actum in civitate Jauryana.

Primus Vesprimiensis Stephanus; Quinque-ecclesiensis Bonipertus,

261 Memoratus sæpe Schwartzius hasce litteras ex ultima voce sic impugnat pag. 63: Nam cum ad calcem ejus (diplomatis) legitur, Actum in civitate Jauryana, novitium illud est. GEWR enim ab Hungaris veteribus, vel, quod celeberrimus patriæ historicus, vir summe reverendus Matth. Belius, mavult GEURU et GEVEVERINUM, scribebatur nomen urbis, quæ Belæ demum regis IV ætate Latine scribi ac dici cœpit JAURINUM. Germanicarum rerum scriptoribus antiquis RAHA, Germanis quoque nostris RAAB. Nescio, an non ignorantiam hic simulet Schwartzius, ignorare enim nequit a voce GEWR aut Geuru deduci Jaurum et Jaurinum; adeoque inepte dicit, Jaurum aut Jaurinum ante Belæ IV tempora numquam dictam esse civitatem illam, cum agnoscat GEWR aut Geuru vocatam fuisse ab antiquis Hungaris. Bonfinius dec. 1 lib. 1 describens Hungariam, pag. 25 de hac civitate ejusque territorio sic loquitur: Si ad Danubium declinaveris, Jauriensis conventus occurrit, qui ab Jauro civitate feracissima nuncupatus est, quam Arabon amnis alluit. Jauriensem comitatum a Jauro civitate deducit, nec queritur de novitate vocis Bonfinius; itaque nec Schwartzius

F litteræ fundationis hujus ecclesiæ inepte oppugnate vindicantur;

A *Schwartzius de ea conqueri debet, seu Jaurum mavult civitatem tunc dictam fuisse, seu Jaurinum: nam utraque vox Hungaricis vocibus Gewr et Geuru optime quadrat; nec episcopatus Jauriensis, a S. Stephano verisimiliter cum aliis institutus, alio unquam nomine innotuit, quam episcopatus Jauriensis. Nihil igitur est, cur voces civitas Jauriana vel Jauryana suspectum possint reddere diploma, cujus posteriorem partem nuper recudit Peterfius pag. 6.*

epistola Fulberti Carnocensis ad Bonipertum.

262 *Inter epistolas Fulberti Carnotensis episcopi quinta inscripta est: Sancto ac venerabili arc. (id est, archiepiscopo) suo Boniberio. Mabillonius tom. IV Annalium pag. 144 existimat scriptam fuisse Astico seu Anastasio Colocensi, quia inscribitur Archiepiscopo. Malim ego credere ad Bonipertum. Quinque-ecclesiensem datam epistolam illam, cum scripta haud dubie fuerit alicui Hungaricæ episcopo, et ille solus eo nomine sit notus. Certe virum fuisse sanctitate et doctrina conspicuum, insinuant verba Fulberti, sic epistolam exordientis: Primum quidem benediximus Dominum Patrem ingenitum, Filiumque suum unigenitum Jesum Christum Dominum nostrum, et Spiritum Sanctum Paraclitum unum verum Dominum, qui cuncta creavit, qui te quoque, dilectissime pater, multa sapientia illustravit, ad docendum populum suum, et decore sanctitatis ad præbendum bonæ vitæ exemplum decenter ornavit. Idem epistolam concludit iis verbis, quæ luculenter ostendunt, quanta esset fama S. Stephani etiam in Gallia: Ad ultimum, inquit, salvere te semper optamus, precantes ut illam novam ac gloriosam adoptionis prolem summi Regis, regem videlicet Stephanum (salutes,) intimans excellentiæ seu * ex nostra parte, et universarum congregationum, quæ sunt in episcopatu nostro, canonicorum scilicet et monachorum, orationum fidelia. Tempus scriptæ epistolæ non additur. Non liquet etiam, quæ de causa Bonipertus vocetur archiepiscopus, nisi forsan pallium acceperit, uti illud ad episcopos aliquos subinde missum fuit, inter quos Quinque-ecclesiensis recensetur in Glossario Cangii ad vocem pallium: aut nisi Strigoniensis fuerit archiepiscopus post Sebastianum, aut ad tempus Strigoniensem ecclesiam administravit.*

C *Quidquid sit, sive huic Boniperto scripserit Fulbertus, sive etiam alleri Strigoniensi post Sebastianum archiepiscopo, certum est egregium illum antistitem promotum fuisse a S. Stephano, cujus causa hæc adduxi, ut nimirum pateat quam insignes ille viros ad episcopatus promoverit.*

Rex et apostolus Hungarorum Stephanus,

263 *Porro quam diligens esset Rex sanctus in examinandis iis, quorum sanctitatem commendari audiebat, ut ipsos ad episcopalem dignitatem promovere posset, ex variis patet factis, per decursum enarrandis, ex quibus unum huc transferam ex Vita S. Emerici. Edidit hanc Vitam Surius ad IV Novembris, mutato non solum stylo, sed truncatam etiam, uti colligo, ex gemino Ms. apographo, in scriniis nostris servato, et editione Cracoviensi anni 1511. Præmittit illius auctor aliqua de conversione Hungariæ per Stephanum S. Emerici patrem, quæ ut maxime huc spectantia primum accipe: Postquam unigenitus Dei Filius omnipotentis post Ascensionem suam per Apostolicæ prædicationis verba cunctis gentibus solatium suæ visitationis impendens, eas a tenebris ad fidei lumen convocaverat, novissimis, ut ita dicam, temporibus per*

mellifluam beati Stephani, primi regis nostri, providentiam totius Pannoniæ regnum lumen veritatis agnovit: ipse enim noster est rex et apostolus: ipse quoque de jure diabolicæ potestatis ereptos ad veri Dei cognitionem perduxit. Eadem fere repetit inferius his verbis: Pannonia autem nostris fere temporibus ad fidem venit, et, quæ eatenus fœdis paganismi ritibus fœdata erat, exhortatione et eximiis meritis christianissimi regis sui Stephani in virtute fidei et incremento divini cultus profecit. Hæc confirmant dicta nostra de converso per Stephanum regno, simulque ostendunt auctorem hujus Vitæ Sancto fuisse supparem.

264 *Nunc accipe factum mirabile, quod mox subditur: Quodam itaque tempore, cum beatus rex Stephanus ad ecclesiam B. Martini, quam ipse in sancto monte Pannoniæ inchoaverat (potius inchoatam perfecerat) et egregia monachorum congregatione decoraverat, una cum filio orationis causa advenit, Rex sciens pueri præcellens meritum, honorem, qui eum decuit, impendit filio: nam cum prædicti Fratres, peracta processione, salutaturi Regem accessissent, propter reverentiam filium suum præmisit ad salutandum. Puer autem Emericus, Spiritu sancto repletus, prout divina sibi gratia revelante singulorum merita noverat, singulis inæqualiter oscula distribuit: alii siquidem unum, alii tria, alii vero quinque, postremo uni septem oscula continuavit. Quam rem, ceteris quoque intuentibus, beatus rex Stephanus tacite ammirabatur. Colloquio familiari, Missaque finita, cur illis inæqualiter oscula distribuisset, diligenter ab eo sciscitatus est. Beatus itaque Emericus singulorum merita coram Patre pertractans, videlicet quanto temporis spatio singuli in virtute continentiae perstitissent, sub ea consideratione se plura aliis, et pauciora aliis oscula dedisse, edocuit; eumque, cui septena multiplicaverat oscula, virginalem vitam perduxisse asseruit.*

sanctam vitam Mauri monachi audiens ex filio Emerico,

265 *Paucis etiam diebus interpositis, ex quo de sancto Monte abscesserat beatus Stephanus, duobus tantum ministris adhibitis, eo die regressus, vigilias Fratrum et orationes secreto exploraverat. Jamque expleto Matutinarum officio, ceteris in lecto se collocantibus, illi soli, quibus beatus Emericus oscula multiplicaverat, in ecclesia persistebant, divisique in angulis ecclesiæ secretioribus in conspectu Dei in psalmis decantandis vigilabant. Cumque ad singulos sanctus Rex divisim accederet, faciem suam eis manifestavit, et in verbo benedictionis eos salutavit. Singulis autem Regiam majestatem rupto silentio venerantibus, ipse novissime ad fratrem, Maurum nomine, veniens, quem in septenis osculis beatus Emericus commendaverat, nec blanditiis salutationis, nec verbis regiæ commendationis, responsionem ab illo extorquere potuit. Mane autem facto, cum conventum Fratres celebrarent, ipse Rex adfuit; et ut animum fratris Mauri de virtute humilitatis temptaret, in communi audientia plurima ei et religioni contraria objecit: cujus assertioni Maurus nullam contradictionem fecit; sed humiliter perstans, ad Deum, qui humanæ mentis inspector est, sperando confugit.*

E

illius virtutes explorat,

266 *Tunc vero beatus Stephanus filii sui verba rata esse cognovit: et rei ordine narrato, Maurum extulit laudibus, et ut locus pontificalis per eum decoraretur, paulo post eum in episcopatum Quinque-ecclesiensem sublimavit.*

eumque deinde ad episcopatum promovet:

Hactenus

AUCTORES
J. S.

Hactenus scriptor Vitæ S. Emerici; ex quo haud dubie hausit Bonfinius, qui pag. 177 eadem narrat, cum levi tamen quorundam adjunctorum mutatione. Maurus autem hic scriptor est Vitæ ante memoratæ SS. Zoëardi et Benedicti, in qua num. 4 indicat, se abbatem fuisse, priusquam fieret episcopus. Itaque verba illa, paulo post eum in episcopatum Quinque-ecclesiensem sublimavit, latius sunt intelligenda, cum primo abbas aliquo tempore fuerit, ac deinde factus sit episcopus, verisimiliter post laudatum ante Bonipertum. De Mauro plura in Commentario ad Acta SS. Zoëardi et Benedicti § IV, ubi ostenditur, hæc fieri potuisse circa annum 1025, sic tamen, ut aliquot annis citius aut serius facta esse, non negetur.

curans semper
optimos promo-
vere. Natus
Emericus filius

B

267 Ex dictis colligere possumus, vera esse, quæ scribit Carthuius num. 14 de cura ac diligentia Regis explorandi vitam etiam monachorum, idque eum haud dubie fecisse non modo ut torpentes excitaret, sed vel maxime ut selectissimos quosque abbatis atque episcopatibus præficeret. Summum quoque erat sancti Regis studium, ut omnes tum ecclesiastici tum monachi redditus haberent sufficientes, ut nec ipsis nec eorum ecclesiis deesset quidpiam, cooperante ad eundem finem Gisela, ut ibidem rursum testatur biographus, qui reginæ liberalitate factum asserit, ut domus episcopalis Vesprimiensis ædificaretur, omnibusque necessariis abunde ditaretur; dum Rex interim Strigoniensis metropolis, omniumque fere aliarum ecclesiarum præcipuam gerebat curam. Dum vero piis hujusmodi studiis Rex cum regina solerter erat intentus, filium ipsis concessit divina liberalitas, natum verosimiliter circa annum 1003 aut 1004, (nam annus ipsius natalis nullibi exprimitur) quem Emericum nominavit. Pauca jam de sancto hoc filio dixi, plura dicturus, ubi de præmatura ipsius morte erit agendum.

ex Gisela conjuge, quæ pari studio certat cum Rege,

C

* i. e. Deum et
Sanctos

268 Hæc omnia Bonfinius pag. 176 narrat in hunc modum: Ex uxore hac (Gisela) plures filios divum Regem tulisse ferunt, et in primis Emericum, ut de cæteris sileam, quorum nomina non traduntur, tot divinis dotibus imbutum, ut e divinis quoque parentibus promanasse videatur. Præter pudicam temperantissimamque vitam, tantum in deos * et homines pietatis ostendit, ut divino potius, quam humano consensu, se Stephano Gysla conjugasse reputetur. Certatim utrimque sanctissima facta manebant, divina charitate neuter æquo animo superari patiebatur, et in Christo conjuncti, conjugalem amorem redintegrabant. Quamquam in omnes pientissima, præcipua tamen beneficentia in miserabiles ac calamitosos, in sacerdotes, ac templa utebatur. Basilicas omnes profusa liberalitate prosequabatur, ne quid divinarum rerum ornamentis deesse videretur, simulachra deorum * expostulata argento obryzoque multa dicavit. Item gemmatas phialas, sacras vestes ex auro contextas, insano sumptu factas, per collegia sacerdotum sæpe distribuit. Vesprimiensem basilicam propria impensa exædificavit, abundeque donavit rebus omnibus, quæ cultui divino usui esse solent, uberrimos quoque proventus adjecit, unde antistites, cæteraque sacerdotum collegia pro dignitate viverent.

ut ecclesie earumque ministris nihil desit.

269 Simili quoque diligentia Vir ejus, ne mulieri cederet, metropolitanæ basilicæ, cæterisque episcopis tam abunde prospexit, ut nihil sibi superfuisse videretur, uti Deo, cultui divino,

non modo se, verum etiam sua omnia addixisse videretur. Quia et hæc agris, villis, oppidis, portoriisque donarat: quotannis eorum accessionem fieri jubebat, ne quid Dei cultoribus deesse pateretur. Quotannis quoque cænobia, basilicas, ædesque sacras perlustrabat, ut ædificiis hominibusque prospiceret: inter lustrandum non modo sacerdotum, verum etiam pontificum mores exacta investigatione recognoscebat: increpabat negligentiam reos, studiosissimum quemque diligebat, observabatque. Per quæstores autem singulis fere mensibus urbanos paganosque antistites *, cuncta sacerdotum collegia recensere, recognoscere vitas, et cujusque verba factaque diligentius pensitare studebat, ne quid publice privatimque piaculi committeretur, aut in Christi fidem intenderetur.

* i. e. sacerdotes

§ XXV. Bellum S. Stephani cum principe Transilvaniæ, quam subjicit et Christianam facit: bellum Bulgaricum: condita ditataque ecclesia Albæ Regalis, ac pietas Regis in beatam Virginem.

Priusquam cetera sancti Regis gesta pro religione recensere pergo, interponere hic lubet bellum Transilvanicum, quod item pro religione pius Princeps sustinuit, utraque felicitate confecit. Bellum illud scriptores Hungari, quorum verba deinde dabo, innectunt anno 1002. Hungaros secutus est Baronius tom. XI Annalium ad annum 1002 num. 17, ubi brevi compendio rem totam expressit in hunc modum: Qui quidem adeo pietate insignis (Stephanus,) haud inferior militari fortitudine perhibetur. Hoc siquidem anno laccessitus a Giulia Transilvaniæ principe, avunculo suo, ob disparem cultum religionis, ægro illo animo ferente, Stephanum adeo addictum Christiano cultui; licet coactus ab avunculo traheretur ad bellum, invitus tamen et necessitate compulsus, cum armis impeteretur, comparato exercitu, Transilvaniam petiit, profligatoque hoste, eoque una cum suis captivo ducto, eam sibi provinciam subjugavit, atque regno Hungarico junxit: quam et reddidit Christianam. Simulque ipse Giulia princeps cum uxore et filiis exemptus vinculis, Christi fidem amplexatus, licet invitus, ut asseritur, omni excussa contumelia servitutis, ab eodem Rege fuit regio more tractatus. Ita Baronius. At Pagius ad eundem annum num. 8 factum istud mavult remittere ad annum sequentem.

S. Stephanus bello impetitus a principe Transilvaniæ,

271 Pro ratione hujus correctionis allegat Pagius Chronographum Hildensheimensem, qui apud Chesnium tom. III pag. 517 ad annum 1003 sic habet: Stephanus rex Ungariæ super avunculum suum regem Julum cum exercitu venit: quem cum comprehendisset cum uxore et filiis duobus, regnum ejus vi ad Christianitatem compulit. Eadem plane verba ad eundem annum habet Annalista Saxo apud Eccardum, ita ut unus alterum descripserit. Ademarum Chabannensis in Chronico apud Labbeum tom. II pag. 170, relato obitu Ottonis III, et successione S. Hen-

quod contigit anno 1002 vel 1003, aut utroque,

rici

A *rici in imperium, quæ anno 1002 contingere, mox de hoc bello subjungit verba sequentia: Stephanus etiam rex Ungriæ, bello appetens Ungriam Nigram (sic Transilvaniam nominat) tam vi quam timore et amore ad fidem veritatis totam illam terram convertere meruit. Hæc omnia de anno hujus belli dubitare nos cogunt: sed parum refert, annone 1002, an sequenti, res contigerit. Forsan anno 1002 bellum inchoatum est per irruptionem principis Transilvani in Hungariam, et confectum anno 1003 per expeditionem S. Stephani in Transilvaniam: nam verisimile est, Transilvaniam subactam non esse eodem anno, quo Gyula Hungariam vexare cepit; idque ex Hungarorum relatione satis apparet certum.*

quodque gestum
est religionis
causa,

B 272 *Hiscæ observatis, accipe verba Thuroczi, bellum illud cap. xxix describentis in hunc modum: Porro beatus Stephanus, postquam regiæ celsitudinis coronam divinitus est adeptus, famosum et lucrosam bellum gessit contra avunculum suum, nomine Gyulam, qui tunc temporis totius ultra sylvam regni gubernacula possidebat. Anno itaque Domini millesimo secundo beatus rex Stephanus cepit Gyulam ducem cum uxore et duobus filiis ejus, et in Hungariam transmisit. Hoc autem ideo fecit, quia sæpissime ammonitus a beato rege Stephano, nec ad fidem Christi conversus, nec ab inferenda Hungariæ injuria conquievit. Universum vero regnum ejus latissimum et opulentissimum monarchiæ Hungariæ adjunxit. Dicitur autem regnum illud Hungarice ERDEELN, quod irrigatur plurimis fluvii, in quorum arenis aurum colligitur: et aurum terræ illius optimum est. Ranzanus indice viii idem bellum memorat his verbis: Suscepit gessitque bellum adversus Gyulam, avunculum suum, non eo solum, quod infestabat fines Hungariæ: sed quod etiam abhorrebat a Christi cultu. Et licet illum persæpe monuisset, rogassetque, ut patienter accommodaret aurem documentis salutis, quibus perfacile posset agnoscere veritatem: ille tamen et deridebat Regem, et pia ejus monita despiciebat. Erat ille dux regionis, quam vocitant Transsylvaniam, propterea quod eos, qui illam adeunt ex Hungaria, per sylva loca, perque arduos montes, facere iter oportet. Cumque regio ipsa abundet laudatarum rerum maxima copia, argenti præsertim et auri; fiebat, ut Gyulæ opes non essent minimi faciendæ, ac propterea esset adeo potens, ut novellum Hungarorum Regem, auderet facile et superbe contemnere. At vero Stephanus primum Christi, deinde temporalibus armis fretus, loca illa aditu difficilia, magno animo penetrat, ac tandem collatis signis, commisso prælio, illum superat, capitque: et cum uxore, duobusque filiis, mittit in Hungariam, ut carcere adservaretur. Ipsam vero Transsylvaniam non modo coëgit, ut suo pareret imperio: verum etiam subigi ex eo tempore voluit illis, qui in regnum Hungariæ deinceps succederent.*

cum vincit, caput, ac in Hungariam transfert,

C 273 *Bonfinius pag. 181 aliqua addit, ac res hoc bello gestas paulo prolixius explicat, ita scribens: Item alia successere bella, quæ divina benignitate prospere gessit. Ab anno salutis secundo supra millesimum, inter Stephanum et Gyulam avunculum intestina bella exoriuntur. Is enim nepotem Christiana fide initiatum, et a Scythica religione desciscientem iniquissimo animo ferebat. Quare non solum verbis sæpe Regem acerrime corripuerat; verum etiam armis laces-*

sere nitebatur, ut ad patrias hunc cæremonias revocaret. Ubi verbis se nihil perficere posse intellexit, a Transsylvaniæ montibus, cui præerat, Ungariam quotidianis incursionibus et rapinis infestat. Contra Rex pietissimus, ne cum suo sanguine manum conserere cogeretur, per legatos et feciales admonuit, obsecravique sæpissime, ne in Scythica feritate persisteret; verum Deum, et Servatorem suum agnosceret: omnis tamen opera eludebatur. Proinde hunc Ungaris quotidie insultantem, et varia detrimenta inferentem, armis coërcere cogitur. Comparato ne mediocri quidem exercitu, in Transsylvaniam contenditur, paucis mensibus universa capitur. Gyula cum uxore duobusque liberis postremo captus, in Pannoniamque ductus.

274 *Preciosissima regio, et auri, vini, frumenti, pecorum, omniumque rerum feracissima, ex eo tempore Ungariæ regno est adjecta. Populi omnes, qui eum Daciæ tractum incolebant, partim vi, partim sponte, in Christianam fidem asserti sunt. In avunculi regia ingens auri et argenti copia deprehensa, facinorosissime comparata. Ex qua basilicam Albæ præstantissimam rex erexit, quæ quum sæpe incendio fuerit obnoxia; hinc publica nata est opinio, et explorata fides, templum idcirco diro sæpe incendio laborasse, quia ex pecunia scelestissime parta fuerit ædificatum. Gyula cum liberis et uxore inviti orthodoxam fidem subiere: baptismate expiati, a Rege vinculis liberati sunt, et pro dignitate tractati. Aliqua hic paulo liberius dicta videntur, illud præsertim, quod ait de comparato ne mediocri quidem exercitu: nam, licet hoc bellum ubique breviter tantum referatur, illud tamen non exigux molis fuisse putem ob præstantiam provinciæ, idque satis innuunt auctores ante citati. Deinde, quod ait de pecunia Gyulæ, forsitan caret fundamento, et mox ulterius discutietur: nam alii volunt basilicam Albensem conditam esse ex spoliis belli Bulgarici.*

275 *Certe bello Transilvanico aliud bellum contra Bulgaros feliciter gestum eo modo mox subjiciunt laudati scriptores Hungarici, ut vehemens mihi sit suspicio, Bulgaricum hoc ex Transilvanico ortum esse, ducemque Bulgarorum aut fæderatum fuisse cum Transilvano, aut certe eidem venisse suppetias. Thuroczi cap. xxx de hoc bello sic habet: Post hæc autem movit exercitum super Kean ducem Bulgarorum et Sclavorum, quæ gentes loca naturali situ munitissima inhabitant. Unde etiam multis laboribus et bellicis sudoribus prædictum ducem vix tandem devicit et occidit, et inæstimabilem copiam thesaurorum, et præcipue in auro et gemmis ac pretiosis lapidibus accepit: et locavit ibi unum proavum suum, nomine Zoltan. Erat enim ille antiquissimus, qui vixerat usque tempora sancti Regis: et ideo voluit ipsum esse super gentes opulentas. Ita loquitur hic scriptor, acsi vellet totam Bulgariam a Stephano subactam fuisse. At id non est verisimile, cum ex nullis probari possit monumentis, Bulgariam eo tempore Hungaris subjectam fuisse. Quod de proavo Zoltan adjunxit, etiam errore non caret, uti ostendam post data verba Bonfinii, qui errorem illum adoptavit. Ranzanus idem bellum brevius memorat hoc modo: Aliud deinde bellum ei fuit contra Ceanum Bulgarorum et Sclavonum potentissimum ducem, qui ausus hostiliter ingredi Hungariæ fines, multorum oppidorum agros populatus est. Prælio illum vicit et interfecit, ne perditæ*

AUCTORE
J. S.

totamque Transilvaniam sibi subiecit, ac Christianam facit.

E

Ducem Bulgarorum Hungariæ infestum

F

AUCTORE
J. S.

ditæ audaciæ homo aliquid simile, si vixisset, postea moliretur. Ex thesauris autem, qui illi fuerant pretiosissimi, maximam partem dono dedit ecclesiis, quas ipse in diversis regni sui locis magnifice condiderat splendideque exornaverat.

prælio vincit et
occidit,

276 Bonfinius eadem latius prosequitur; at non sine aliquot erroribus, quos mox conabor emendare: Paulo post, inquit, ingens e Bulgaria, Sclavorum genere natis, bellum exoritur. Quippe qui inferiore Mysia quondam potiti, quæ ultra citraque Istrum, ad Euxinum usque Pontum effunditur, nunc iidem, Cea duce, finitimos adoriuntur, prædas abigunt ingentes, et latrocinii ac incursionibus late vagantes, pro viribus cunctos infestant, nunc Transsylvaniam, nunc Ungariam diripere contendunt. Ad coercendam horum audaciam, magnum ubique delectum Rex habere cogitur: nam non solum hostes numero roboreque potentes, verum etiam locorum difficultate munitioneque inaccessibiles aditurus erat. Comparatis igitur magnis copiis, inferiorem Mysiam ingreditur, durum hostem invenit: sæpius manu æquo Marte consertum.

B Bulgari tandem novissimo prælio terga vertunt, lateque funduntur, fuganturque. Ceas eorum princeps in pugna cæsus, castraque direpta, e quibus tanta præda acta est, ut nemo spoliis hostium inoneratus abierit, tantaque auri, argenti, ac lapillorum inventa copia, ut quidquid multis illis bellis congesserint, uno prælio amiserint: et quum pugna in ulteriori Dacia, quam Transsylvaniam dicunt, gesta fuerit, ditissimæ regioni præfecit proavum, quem Zoltan nominabant. Hostilis præda non in usum humanum, sed divinum conversa, aurum et argentum cum gemmis in cruces, calices, phialas, et vestimenta pontificia erogatum: unde tot templorum ornamenta confecta sunt, ut ne minima quidem Pannoniæ ædícula, expers tam piæ fuerit prodigalitatis.

at hoc bello
nihil videtur
Hungariæ ad-
ditum, sed for-
san asserta
Transilvania.

277 In hisce corrige primo, quod ait de inferiori Mysia seu Mæsia, quam uti et Bulgaros ea potitos male collocat ab utraque parte Danubii: nam Mæsia etiam inferior, quæ deinde dicta est Bulgaria, ad unam tantum Danubii partem extenditur, dictoque flumine separatur a Dacia, quæ nunc circa Danubium Valachia est et pars Hungariæ, seu comitatus Temesvariensis. Secundo verisimiliter aberrat, dum ait de Rege: Inferiorem Mysiam ingreditur. Certe deinde dicit: Et quum pugna in ulteriori Dacia, quam Transilvaniam dicunt, gesta fuerit etc. Hæc autem verba aperte indicant, in Transilvania, aut vicina Valachia pugnatum esse, ita ut non videatur Stephanus Bulgariam ipsam ingressus esse cum exercitu; Tertio Zoltan Arpadi filius, revera fuit proavus S. Stephani, ut ostendimus. 45: atque hunc ipsum designat cum Turoczio Bonfinius. Verum, cum ille natus esse debuerit circa ingressum Hungarorum in Pannoniam, seu ante finem sæculi ix, jam centenario major fuisset, dum hæc contigerunt. Malim igitur existimare alium ex posteris prioris Zoltani, sive is filius ipsius fuerit, sive nepos qui Zoltan etiam nominari potuit; præfectura illa donatum esse a Sancto. Porro hic quæri potest, cui provinciæ Zoltanum illum præfectum velint Bonfinius et Turoczius. Respondeo, intelligendam videri ipsam Transilvaniam, quam Hungarico regno adjecit Stephanus, quamque deinde per præfectum administravit. Quippe monumenta mihi idonea ad manum non sunt, quibus ostendam, bello

illo Bulgarico aliud quidpiam adjectum esse D Hungariæ; imo ne Ceanum quidem inter reges Bulgariæ reperio. Hisce de causis multum dubito, an hoc bellum a præcedenti sit aliud: nam verisimile est Bulgaros, duce Ceano, solum venisse, ut opem ferrent principi Transilvaniæ, atque eorum exercitum cæsum esse a Stephano: qua eorundem clade possessio Transilvaniæ Stephano fuerit asserta.

278 Sive autem hæc fuerit prioris belli continuatio, sive bellum distinctum, consentiunt Hungari, ingentia spolia hisce victoriis Stephano obtigisse, iisque Sanctum usum esse ad promovendam pietatem Christianam, et nominatim ad condecorandam Albensem basilicam. Turoczius de hisce scribit sequentia: Ex hac itaque gaza multiplici secundus rex Stephanus plurimum locupletatus, Albensem basilicam, quam ipse fundaverat, aureis altaribus, crucibus quoque et calicibus, indumentis etiam pontificalibus, contextis auro purissimo et lapidibus pretiosissimis ditavit: vasa quoque ministratoria et cætera utensilia, eidem basilicæ necessaria, nec non et aliis ecclesiis Dei, regali donavit largitate. Inter cætera vero dedit eidem Albensi ecclesiæ quædam donaria sempiternæ memoriæ digna, duo scilicet rationalia, quorum utrumque habebat oram, contextam septuaginta quatuor marcis auri purissimi, et lapidibus pretiosis, quæ Benedictus sanctæ Romanæ Ecclesiæ Pontifex ad preces sancti Stephani regis tantæ auctoritatis privilegio insignivit, ut quicumque in celebrando Missam eis uteretur legitime, posset Regem inungere, coronare, et gladio accingere. Et quia pecunia illius Giulæ fuit male acquisita, ideo ipsa ecclesia frequenter est passa incendium. In eadem autem ecclesia ipsum avunculum suum cum tota familia sua absque velle compulsi baptizari; sed postea honorifice tenuit sicut patrem. Regina vero Keisla, uxor sancti Regis, dictam ecclesiam aureis crucibus, fusoriis, tabulis, calicibus, gemmis, et ornamentis ultra modum ditavit. Duo in hisce corrigenda sunt: primo quod ait de causa incendiorum ecclesiæ Albensis: unde enim nosse poterat, orta esse incendia illa, quod pecunia Giulæ male esset acquisita? Secundo, ne verisimile quidem est, quod S. Stephano imponit, acsi plane invitum Giulam coëgisset ad baptismum: noverat enim Sanctus inutilem fore baptismum, nisi susciperetur a volente. Itaque omnibus modis allaboraverit Stephanus, ut Giula fidem Catholicam et baptismum suscipere vellet, atque ita ex nolente tandem volentem fecerit.

Opes his bellis
acquisitas Sanctus
expendit
in opera pia,

279 Ranzanus prius obtentæ prædæ usum enarrat his verbis: Inter cæteras vero ecclesias, Albensem longe pluribus, et magis eximiis, potioribusque dotavit muneribus; propterea quod ante ejusce victoriam, in illius consecrari fecerat honorem, quam constat esse Sanctorum omnium Beatissimam. Multa præterea ex spoliis illis distribuit Christi pauperibus. Egenorum namque et pupillorum, viduarum et virginum fuit, dum vixit, consolator, patronus, adjutor, præsidium, refugium, levamen singulare. Ejusmodi hominum generis causa deferre ipse solebat sacculos nummorum plenos, ut illos haberet in promptu, quotiens ei aliquo procedenti occurreret quispiam, cui eleemosyna erogaretur. Dictis hisce consonat Bonfinius, qui post recitata num. 276 sic pergit: Et basilicæ præsertim Albensi donativa duo dicavit, quæ rationalia nunc appellant,

ac præsertim in
basilicam Al-
bensem.

A appellant, horum utriusque oram eernere erat, e septuaginta obryzi pondo sane constantem, ubi lapilli late discintillabant. Quæ quum Benedictus Pontifex maximus spectasset, eo donanda privilegio censuit, ut quicumque in sacris faciundis his uteretur, coronandi regis Ungariæ integram sibi potestatem inesse sentiret. Multa huic ornamenta a Gysla sunt adjecta, ut nemo hæc sine maxima admiratione spectare queat. *Pauca hic observanda. Rationale est vestis episcopalis non absimilis pallio, quo utuntur metropolitani in præcipuis festivitibus. Crediderim rationalia illa a Stephano donata ecclesiæ Albensi, ut iis uteretur archiepiscopus Strigoniensis in regum coronatione, quæ fiebat Albæ Regalis. Pontifex autem, qui illorum usum dicitur confirmasse rogatus a Rege, fuit haud dubie Benedictus VIII, qui pontificatum inivit anno 1012: an hic ea spectaverit dubitari potest, sed res exigui est momenti. Pondus auri, ornamentis istis impensum, etiam non parum auxisse videtur Bonfinius, licet alias nullum sit dubium, quin magnificum et vere regium fuerit hoc donum.*

II 280 De structa hac, ornataque et ditata mirum in modum ecclesia, quæ erat præpositura sæcularis et sacellum regium, agit Carthuitius num. 16 et 17, eximiam sancti Regis celebrans pietatem in beatissimam Virginem Mariam. Carthuitio fere consentit Bonfinius de iisdem sic scribens pag. 178: Assiduus divam Virginem precibus exoravit, ut se suumque regnum perpetuo magna Mater patrocinio tueretur, cujus tutelæ ac potestati se Ungarosque omnes addixerat, omniaque suorum studia fortunæque dicaverat. Quin etiam illud solenne promulgavit edictum, ut omnes diem beatæ Virginis, quo inter Divos relata fuit, inter celebratissimos haberent, Dominaeque diem appellarent, ac cætera ejus festa jejuniis et singulari solennitate transigerent. Hanc demum peculiarem sibi deam pientissimamque patronam in cælo terrisque ducerent. *Commodo sensu intelligenda sunt verba scriptoris hujus, qui subinde verba mutuatur a paganis, iisque utitur in significatione impropria, aut certe inusitata in Ecclesia Catholica. Ita hic Dea pro Domina, et infra numen pro potestate legitur. Per diem vero, quo inter Divos, seu Sanctos, relata fuit, designat diem Assumptionis. Porro hæc Regis pietas erga Dei Genitricem magis declarabitur ex Vita S. Gerardi martyris, de cujus ad Regem adventu agemus § sequenti.*

C illam ecclesiam elegantissime edificavit Sanctus, 281 Hic interim subjungo foundationem laudatæ ecclesiæ, seu regii sacelli Albensis, de quo laudatus Bonfinius sic habet: Quin etiam ut ejus numen semper Ungaris æquissimum redderet, celeberrimam in Alba regali basilicam dicavit, ubi regum corpora reconduntur, ibique ex instituto creati reges diadema suscipiunt. Opus est mirabili sumptu, incrustationibus marmoreis renitens, ubi pavimenta tessellata cernere est, magnificas columnas, aras, iconibus ac tabulis nonnullas mirum in modum exornatas, ex purissimo auro argentove conflatas, item sacella regia, ac monumenta pleraque in mausoleorum speciem: præterea signa sunt quædam, et tabellæ lapidibus et gemmis exsculptæ, quin et supra mensam Christi acuminata testudo insano lapillorum et auri sumptu elaborata: ne varia quidem vasorum genera desunt, multa crystallina, pleraque myrrhina, onychina multa, ex porphyrite et alabastro complura gemmata; nonnulla, in quibus nil auro et argento vilius in-

tueri licet: de vestibus, supellectilique sacra nil dicendum, quando cunclarum rerum mira copia, quæ divino cultui sunt usui.

282 Quum peculiarem hanc regum ædem esse juberet, tanta eam immunitate privilegioque donavit, ut hujus antistes nemini episcopo, præterquam Pontifici Romano subjiceretur. Quin et regibus jus esset expiationis et cujusvis consecrationis tempore pro arbitrato suo episcopum optare, ac illuc ad exhibenda sacramenta mittere. Omni basilicam, qua potuit, liberalitate, potestateque donavit, præsentem absenteve rege nulli Pontifici rem sacram ibi facere jus et fas esse, nisi cui rex præsolve basilicæ demandarit: quem præpositum appellant. Quin etiam populus nulli decimas pontifici, præterquam huic, suoque collegio, pendere jubetur. Item nemo rex Ungariæ reginave institui, regisque insignibus donari poterat, sine præsulis hujusce præsentia. *Pauca hic rursum observanda. Primo etiamsi præfectus hujus ecclesiæ antistes et præsul nominetur a Bonfinio, qui significationem vocum ecclesiasticarum non raro mutat, illum tamen non esse episcopum, sed præpositum vocari, uti ipse etiam Bonfinius testatur, et aliunde certum est. Laudatus jam Pazmanus apud Peterfium part. II pag. 276 inter præposituras sæculares hanc primo loco recenset his verbis: Præpositura sæcularis, Albæ Regalis S. Mariæ Virginis, in Vesprimiensi diœcesi, fundata a S. Stephano rege. Secundo, uni Romano Pontifici, non episcopo Vesprimiensi, licet in hujus diœcesi sit civitas Alba Regalis, subjectam fuisse præposituram, teste Bonfinio, et Carthuitio num. 16 et 17.*

283 Porro Bonfinius et Turoczius ipsam quoque urbem a S. Stephano conditam fuisse scribunt. Prior pag. 134 ita habet: Arpadus inter cæteros principatum obtinuit, profligatis incolis, trajecto Danubio, in monte cui Noë nomen est, castra posuit, haud procul ab Alba, quam divus Stephanus, Ungarorum rex hercle sanctissimus, et Arpadi genere natus, haud immemor suæ gentis, quæ ex auspicio in hoc loco con-sederat, ædificavit. *Consonat Turoczius cap. IV hoc modo: Arpad cum cæteris Hungaris castra fixit in monte Noë prope Albam: et ille locus est primus, quem Arpad sibi elegit in Pannonia: unde et civitas Alba per sanctum regem Stephanum, qui de ipso processit, fundata est ibi prope. Ranzanus ind. I pag. 205 Albam Regalem breviter describit, refertque basilicam nobilissimam ibidem a Stephano conditam; sed de urbe ipsa nihil asserit. Quapropter, cum etiam sileant Carthuitius et antiquiora monumenta, rem nec affirmare ausim, nec omnino negare, cum nihil inveniam de majori urbis antiquitate, et nihil obstat, quo minus Rex sanctus eam primus extruere potuerit.*

AUCTOR
J. S.

multisque ornavit privilegis, ac pro sacello regio elegit:

E

incertum, an urbem quoque Albam Regalem ædificaverit.

F

AUCTORE
J. S.

§ XXVI. Misericordia Sancti et liberalitas in pauperes : ipsius gesta cum SS. Gun- thero et Gerardo, fun- datumque monasterium Beel.

Insignis paupe-
rum cura: con-
tumeliaque hic
occasione pis-
sime tolerata:

De insigni Regis misericordia jam aliquid ex Ranzano dictum est num. 279. Plura vero habet Carthuitius num. 19 et 20, quæ eximiam plane liberalitatem pauperumque curam non vulgarem luculenter declarant. Bonfinius pag. 180 eadem exponit his verbis: Unde qualis in omnes, et potissimum in pauperes et calamitosos fuerit, facile conjici potest. Quotidianas egenis ac mendicantibus impensas exhibuit. Multas noctes transigebat insomnes, ut clandestinas miserabilibus eleemosynas erogaret, Christi-
Bstique fideles sua beneficentia, miseria liberaret. Verum illud referunt admiratione dignissimum: quadam enim nocte, cœlesti percitus instinctu, clam sine comite e regia prodiit, distentos numerorum loculos ferens, quos miserrimo Christi popello distribueret. Quo quum venisset, stipemque viritum daret, inter petulantes rogatores mox orta seditio, Regi per contumeliam ab avidioribus plerisque barba distracta, et ne parva quidem ex parte convulsa: ac is nequaquam ex hoc succensus, imo solido quodam gaudio agitatus, in Genitricis ædem properavit, ac mox ante aram in terram procidens, ingentes Divæ gratias egit: Regina (inquit) cœli, ac divum magna Parens, unica Ungariæ patrona gentis, immortales tibi gratias ago, quod me, quem regem esse voluisti, milites tui hoc modo tractarunt, colueruntque: si has ab hostibus injurias accepissem, tuo auxilio ulciscerer. Proinde hinc futuræ felicitatis auspiciis capto, neque irrita Filii tui verba scio fore, quum suis Apostolis ne minimum quidem e capite capillum perituum esse recepit. Haudquaquam casus iste pietatis
C officium interpellavit, imo exuberantiore posthac beneficentia usus est: qui quum ipse satis esse non posset, familiares, monachos, sacerdotes, et occultos quosdam dispensatores adjecit.

ad Regem venit
Guntherus ere-
mita, ac deinde
Gerardus:

285 Cujus quidem rei Guntherus, eremita Bohemicus, gravissimus testis est, qui principis liberalitate plectus, in Ungariam sæpe adiit, ejusque monitu cœnobium in regione, quam Beel nunc appellant, a rege ædificatum ampleque donatum, ubi Gerardum monachum, virum quidem religiosissimum, contemplativam vitam egisse fama est: quem post Regis obitum ad pontificatum evectum fuisse ferunt, sed fluctuante in Pannonia Christiana fide, lapidibus obrutum, et inter Divos relatum affirmant. Quæ de Gunthero eremita, et de Gerardo Veneto, hic dicuntur, habet etiam Carthuitius num. 21, excepto tamen errore Bonfinii, qui perperam asserit, Gerardum episcopum creatum post mortem Stephani: nam mox videbimus ab ipso Stephano promotum esse ad episcopatum. Quo fere tempore Guntherus subinde Regem invisere cœperit, utcumque conjicere possumus ex tempore conversionis ipsius, quam Annalista Saxo memorat ad annum 1006 hisce verbis: Gunterus vir nobilis

ac potens de Thuringia consilio Godehardi D abbatis renuntians omnibus, quæ possedit, in Alatha monachus est factus. Idem rursus ad annum 1008: Gunterus monachus Atahensis sancta conversatione in monasterio probatus, heremita est effectus.

286 Altahense monasterium, ubi monachus effectus est Guntherus, in Bavaria situm est ad ripam Danubii, quæ Bohemiam respicit, non longe ab oppido Deckendorf, diciturque Altahense inferius, vulgo Nider Altaich, ad distinctionem alterius, quod situm est prope Straubingam. Hæc de loco, ubi monachus fuit Guntherus. De loco autem, in quo deinde vixit eremita, Wolferus scriptor cœvus in Vita Guntheri apud Mabillonium sæculo VI part. I pag. 482 sic habet: Sed Dei famulus plus appetens mala mundi perpeti, quam laudes, . . . deserti loci secessum cum aliquantis sibi de Altach cohærentibus in quodam saltu Boëmico de permissione sui abbatis domini Godehardi petiit, ibique cellulam in honore sancti Johannis Baptistæ construxit, et ipsum locum RINCHNACH proprio nomine appellavit, in qua ad xxxvii annos in studio sanctæ religionis, et in summa discretionem paupertatis spontaneæ cum sibi remanentibus vixit.

287 Locus Rinchnach est in hodierna Bavaria versus confinia Bohemiæ, uti notatur in variis tabulis geographicis. De eo notat Mabillonius pag. 479: Monasterium Rinchnac, a Gunthero conditum, Altahensi cœnobio semper subjectum fuit, ab eoque tribus milliariis distat, ut asserit Stengelius in Monasteriologio Germanico. Multa huic monasterio dedit Henricus imperator, cujus diploma recitat Mabillonius pag. 480: atque ex eo intelligitur, locum fuisse intra limites Bavarix, etiam quales erant eo tempore. Non recte igitur diceret Carthuitius Guntherum venisse de terra Bohemicorum, si ibidem usque ad finem vitæ mansisset. Hac de causa existimo, eum deinde longius recessisse, atque in ipsam Bohemiam penetrasse, quemadmodum Arnoldus, monachus Ratisbonensis cœvus, cujus fragmentum ibi recitavit Mabillonius pag. 476 clare dicit, pene per tres annos in priori illa eremo perstitisse, subditque: Tunc ille timens, ne frequentia populi, et gloriola seculi sibi sub specie religionis quid de veris surriperet aut minueret bonis, fugiens inde secessit in eremum, quæ vocatur AQUILONARIS SILVA. Ipse etiam Wolferus satis innuit S. Guntherum non mansisse in priori eremo cum aliis usque ad obitum: nam num. 9 et 10 narrat solum in cellula inventum a Bredislao Bohemiæ duce, dum hic venerationi intentus erat in silva circa urbem quæ Prahen dicitur. Urbs illa deinde diruta nomen dedit provincix Prachensi, quæ in Bohemia est ad confinia Bavarix. Hæc sufficiunt, ut intelligamus Guntherum eremitam fuisse in Bohemia, adeoque hac in re non errasse Carthuitium. Locus vero ille ulterius investigari poterit, ubi gesta Guntheri ipsius erunt examinanda.

288 Jam vero primum Guntheri cum Stephano congressum sic laudatus Wolferus apud Mabillonium pag. 482 enarrat: Cumque in austeritate vitæ perseveraret, et exemplo suo quamplures ad viam veritatis incitaret, veluti lucerna super candelabrum posita, fama ejus bono odore respersa, ad aures beati Stephani regis Ungarorum, ipsius venerabilis viri cognati, emanavit, cujus animum magno dilectionis incitavit amore, ut hunc facie ad faciem videret, quem

prior monachus
primum factus
in Altahensi
monasterio,
deinde eremita

E

duobus locis di-
versis vixit,

F

cæpiusque invi-
tatus a Rege ad
eundem venit;

A quem sic de virtute in virtutem proficere frequens fama prædicaret. Unde factum est, ut ad ipsum nuncios dirigeret, et ut ad eum venire non recusaret, omni studio postularet. Vir autem Domini conversionis suæ non immemor, hæc sibi minime licere respondebat, quæ Rex pius postulabat. His Rex auditis, majoris inflammatur caritatis amore, et velut antea nuncios direxit. Sed ille se venire etiam secundo dnegavit. Tertio itaque post illum veluti primo, secundo transmittēbat, et ut ipsius petitioni assensum præberet, humiliter postulabat. Igitur sanctus Guntherus Regis tandem victis precibus, ejus petitioni licet invitus annuit, et accepta abbatis et fratrum benedictione, cum transmissis legatis pariter et ipse ad Regem pervenit. Rex autem viso sancto Gunthero, gavisus est, et quomodo hunc artius veluti justum et sanctum diligebat, circa ipsum majorem diligentiam habere satagebat.

prodigium,
quod ad men-
sam in illo con-
gressu contigis-
se dicitur:

289 Factum est autem, dum hora prandii sanctus Guntherus mensæ Regis pariter consedisset, Rex sibi pavonem assatum apposuit, et ut carnibus vesceretur, intime flagitare cœpit. B Sancto autem viro sub regulari conversatione degente, et hujusmodi cibus abstinentē, penitus contradicebat, et illicitis cibus se contaminari nolle asserebat: cujus voluntati Rex non minus resistebat, ut apposita manducaret, non solum rogando, verum etiam præcipiendo laborabat. Quidnam facere poterat? Præcepto Regis se obtemperare promittebat, sed in divino adjutorio fiduciam retinebat. Quapropter factum est, ut inter prandentes hic solito more orationi insisteret, caput manibus inclinaret, profusis lacrymis, ne illicitis cibariis pollueretur, divinam clementiam implorabat. Mira res atque stupenda! completa Dei famulus oratione, caput de manibus elevabat, avis assata, mensæque superposita, reddita vitæ pristinae devolabat, et ab ejus usu gratia divina virum liberabat. Quo viso cuncti miraculo inaudito, Deo gratias referebant, nec amplius sancti viri voluntati resistebant. *Myrum sane hoc factum, quod ideo fortasse parum credibile quibusdam apparebit. At ego miraculum ipsum negare nolim, cum et alia non minus mira in monumentis fide dignis legantur, et nihilo difficilius sit Deo, vitam reddere avi assatæ, quam nobis vitam conservare. Verumtamen dubito, an adjuncta omnia recte sint exposita, cum vix credere possim, S. Stephanum serio petuisse, nedum præcepisse, ut carnes manducaret Guntherus. Malim existimare sanctum Regem, sicuti subinde aliqua faciebat, ut virtutem virorum sanctitate insignium penitus haberet perspectam, similiter hic egisse, ut exemplum constantis abstinentiæ præsentibus præberet Guntherus. Fieri etiam potest, ut alii præsentēs vehementius urserint Guntherum ad oblatas a Rege carnes manducandas, idque ipsi Regi perperam attribuerit Wolferus.*

idem postea sæpius Regem accessit. Gerardus vero Hierosolymam iturus, in Hungaria

290 Porro hic scriptor unum dumtaxat Guntheri cum Stephano congressum narravit, atque illum collocavit eo tempore, quo Guntherus degebat in monasterio Altahensi. Verum Carthuius et Bonfinius testantur, Guntherum sæpius ad Regem venisse, dum in eremo degebat, atque illius hortatu Stephanum condidisse monasterium Beel, in quo vixit S. Gerardus postea episcopus. Vitam hujus sancti Gerardi ex Surio dedit Mabillonius sæculo VI part. I a pag. 628, sed mutato stylo per Surium. Eadem Vita anno 1511 impressa Septembris Tomus I.

est Cracoviæ, atque hac editione utar, quia in ea stylus non est mutatus, uti ex Mss. nostris colligo. Occasio, qua S. Gerardus in Hungariam venit, erat iter Hierosolymitanum, quod aggressus erat, postquam aliquot annis vitam monasticam Venetiis sancte duxerat. Hisce compendio dictis, verba biographi subnecto: Pervenit denique ad partes Pannoniæ, quarum habenam tunc Christianissimus rex Stephanus gubernabat: quem vir Deus humilis atque supplex adiit, causamque sui itineris aperiens, ampliori delectatione est ab eo receptus. Quem ubi Rex moribus atque disciplinarum documentis bonum Christi odorem fragrare intellexit, clam dimissis suis itineris comitibus, hunc solum invitum retinuit, custodiamque adhibuit. Postquam servus Domini se solum inhærens* reperit, tumultum populi devitans, in eadem regione heremum, quæ vulgo Boel* vocatur, petiit, ubi per septem annos jejuniis (et) orationum exercitiis deditus, excepto Mauro monacho, solus habitavit.

AUGUSTINE
J. S.

* forte mœrens

* Beel

291 Hæc S. Gerardi detentio docet, quanta diligentia uteretur Stephanus, ut viros sanctos in Hungaria detineret, aut eo pertraheret. Non crediderim tamen, Gerardum ibi detentum plane invitum; sed existimo, Stephanum arte usum esse, curasseque ut socii itineris, ipso inscio, discederent, utque interim ille multis officiis urbanitatis detineretur, donec ipsos assequi non posset. Postea vero abiturum illorum indicasse, ac persuasisse, ut maneret in Hungaria. Fecit haud dubie istud Rex sanctus, ut Gerardus prædicando doceret Hungaros; at istud non statim persuadere potuit viro contemplationi addicto, et sermonis Hungarici ignaro. Itaque Gerardus, ut alio interim modo prodesset Hungaris, eremiticam vitam ibidem exorsus est, et regi occasionem præbuit monasterium extruendi. Inchoat adventum S. Gerardi collocat anno 1030, ac de eo quædam memorat, quæ non omnino consonant cum supra dictis: Sub finem hujus anni, inquit, accidit etiam regi Stephano illud in mœrore (de morte Emerici filii) solatii, ut Gerardus monachus, sanctitate vitæ illustris, ex Italia in Hungariam veniret... Venit is in Hungariam, non a Benedicto Papa IX missus, ut quidam putant, ... sed devotionis gratia Hierosolymam petiturus, facta a suo abbate potestate, cum aliquot sociis, ac præsertim Mauro monacho, hoc anno per Hungariam iter fecit. Hic in Guntherum, de quo supra diximus, et professione et fama sibi notum incidit; et fortasse occasione etiam quæsita ipsum invenit, ab eodemque Regi de optima nota commendatus, ulterius ire non est permissus, sed exempli et prædicationis causa detentus. Quare in monasterio Beel agri Budensis, quod ad nutum Guntheri Stephanus ædificarat, et proventibus dotarat, se abdens, septem annorum spatio contemplationi rerum divinarum vacavit; non solus, ut quidam scribunt, et soli Mauro cognitus, sed cum aliis monachis, quibus id monasterium repletum erat, Gunthero præsertim, cum adesse liceret, eis moderante.

detinetur a Stephano, et eremiticam vitam ibidem ducere incipit
E

F

292 Varia hic dicuntur, quæ nonnulla egent correctione. Primo ex septenni habitatione in eremo, aliisque Sancti gestis vivente Stephano, clare colligitur, Gerardum diu ante annum 1030 venisse in Hungariam. Secundo verisimile non est, Gerardum egisse cum Gunthero, dum venit in Hungariam, nisi forsitan Guntherus eo tunc venisset ad Regem. Tertio nondum ædificatum

in deserto Beel, ubi deinde monasterium erigit Stephanus.

AUCTORE
J. S.

erat monasterium Beel, cum venit Gerardus; sed ejus adventus monasterio ædificando occasionem præbuit, quod locum illum eligeret ad vitam eremiticam ducendam. Quarto verum non putem, quod ait Guntherum dicto monasterio præfuisse. Incertum quoque, an Maurus cum Gerardo ex Italia venerit, cum in ipsa Hungaria se ei potuerit adjungere. Verum gesta S. Gerardi exactius discuti poterunt ad xxiv Septembris, quo colitur. Hic solum examino ea, quæ spectant ad Stephanum. Thuroczius cap. xl de Gerardo ait: Qui in Pannoniam veniens, primus in Beel vitam ducens eremiticam, tandem in Chanadiensem cathedram in episcopum est translatus. An toto septennio solus cum Mauro vixerit Gerardus, an vero cum aliis etiam post structum monasterium, hic non definio. At Regem struxisse monasterium in loco, aut prope locum, in quo sanctus Gerardus degebat, satis certum existimo, cum etiam in litteris foundationis apud Peterfium pag. 5 dicatur: In quo Gerardus monachus, de Venetia veniens, primus cœpit conversari. Locum agro Budensi supra adscribit Inchofer. Petrus Pazmanus jam ante laudatus de eodem monasterio sic habet apud Peterfium part. II pag. 273: Bakon-Beel, S. Mauritii, in Vesprimiensi diocesi, a S. Stephano rege fundata, circa annum Domini mxxx. Rex ipse in litteris mox memoratis sic loquitur: Igitur inter cætera in illo loco, qui Beel dicitur in sylva Bocon, quia divino cultu videbatur mancipari valde idoneus, sub titulo beati Mauritii Christi martyris monasterium incepti construere, quod et per Dei adjutorium consummavi: regis quoque munificentis, sicut potui, ditavi etc. Litteræ datæ notantur anno 1037; sed fundatio longe anterior est; et forsitan recte locata circa annum 1030, si non collocanda sit citius: nam, cum litteræ potius sint scriptæ ad privilegium abbatiæ dandum, quam ad fundationem ipsam stabiliendam, ex earum epocha nequit colligi tempus abbatiæ fundatæ. Nunc, neglecto utcumque temporis ordine, qui servari exacte non potest in gestis S. Stephani, pergam ad alia, quæ Sanctus cum Gerardo gessit.

c § XXVII. Alia gesta Sancti cum Gerardo, quem ad erectum episcopatum Morisenum, nunc Chanadiensem promovet: fundatum monasterium in agro Ravennate.

Dubium est, an monasterio Beel præfuerit Gerardus ut abbas:

Nec in Vita S. Stephani, nec in Actis S. Gerardi exprimitur, utrum hic Sanctus ante episcopatum rexerit monasterium Beel; licet istud alias satis appareat verisimile, cum Stephanus frequenter probatos in regimine monachorum ad præfecturam cathedrarum promoveret. Dicitur quidem Gerardus ab heremo vocatus, ut mox audiemus, sed ea expressio non obstat suspicioni de regimine monasterii, cum inferius in eadem Vita legatur: Quamvis episcopalem dignitatem nimia prudentia gubernaret, tamen heremum non deseruit: verum juxta urbes, ad quas prædicare veniebat, cellulam sibi silvarum secretiori loco construxerat, in qua

ligatus pernoctasse multasque passiones, quæ soli Deo sunt cognitæ, sustinuisse memoratur. Itaque, si Gerardus eremum utcumque incoluit, dum opera exercuit Apostolica; eam haud dubie magis conjungere potuit cum monasterii regimine. Hoc tamen magis discutiendum remitto ad diem xxiv Septembris, quo colitur hic sanctus episcopus et martyr. Jam vero ex verbis allegatis, magisque ex allegandis, colligi videtur, Gerardum initio fuisse episcopum Apostolicum, prædicasseque in Orientali parte Hungariæ circa Transilvaniæ confinia, donec erectus fuerit episcopatus Chanadiensis, quem primus tenuit.

294 Audi laudatam S. Gerardi Vitam: Interim præfatus rex Stephanus, ut robustissimus Josue, impietatem gentium delevit, crudelesque paganorum mores superavit, ac plurimorum corda ad recipienda sanctæ fidei semina præparavit. Videns autem Rex regnum suum pacis tranquillitatem adeptum, servum Domini ab heremo revocavit, pontificali infula decoratum, populo suo prædicare destinavit. Cui superna pietas tantam gratiam contulit, ut eum omnes loci illius incolæ unice amarent, et ut patrem colerent, et jam pater multorum, tamquam patriarcha Abraam haberetur. Crescente vero fidelium numero, ecclesias Deo per singulas urbes fabricavit. Principalem autem ecclesiam in honorem S. Georgii, pretiosissimi Christi martyris, ad litus Morisii fluminis fundavit; unde et Moriscenam* sedem appellavit, quam beatus rex Stephanus dotatibus muneribus nobiliter ditavit. Habemus hic erectionem cathedræ Chanadiensis, quæ a flumine Morisio dicta initio fuit Morisenus episcopatus, indeque Gerardus ipse vocatur episcopus Morisenus. Porro cum scriptor hujus Vitæ testetur, nomen cathedræ fluxisse a fluvio; non video, cur Mabillonius in annotatis ad eandem Vitam ea de re dubitaverit: Sedes episcopalis, inquit, olim Morissena dicebatur, vel a fluvio, qui nomen dat regioni, vel ab urbe Morsenes, quæ inter Canadium et Cybinium sita est. Verum urbs Morsenes sita est in Transilvania, nec adjacet Morisio flumini, ita ut nullo modo verisimile sit cathedram in ea urbe fuisse erectam. Porro flumen Morisius, alias Marisus Straboni, et Marus Tacito, Hungaris Maros et Merisch Germanis dictus, ex Transilvania fluit in Hungariam, ubi per comitatum Chanadiensem decurrens, Chanadiumque alluens, Tibisco miscetur.

295 Quamvis porro non dubitem, quin illa S. Georgii ecclesia Chanadii a S. Gerardo exstructa sit, opes suggerente S. Stephano; dubium tamen aliunde oritur, an hæc ipsa fuerit ecclesia cathedralis, ut Vitæ scriptor videtur dicere. Quippe Petrus Pazmanus, enumerans monasteria Ordinis S. Benedicti, apud Peterfium part. II pag. 273, inter ea recenset abbatiæ De Chanad, S. Georgii martyris, quæ fundata, inquit, sub S. Stephano rege a S. Gerardo, primo episcopo Chanadiensi. Hæc autem intelligenda videntur de ecclesia, de qua agimus. Itaque ipsis Hungaris inquirendum relinquo, an illa ecclesia fuerit cathedralis, an vero monastica, atque interim S. Gerardus eadem præcipue uteretur, donec cathedra certo loco esset affixa: nam ex ipso nomine episcopatus, qui Morisenus, vivente Gerardo, dictus est, admodum fit verisimile, civitatem Chanadiensem pro certa episcopatus sede serius electam. Ceterum Chanadium, aut Chonadium, vulgo Chonad, quod aliqui Latine

at vocatus ex heremo ad episcopatum a Rege, cum coeriguit ecclesiam Morisenam,

* Morisenam

quæ deinde Chanadiensis dicta est:

A Latine malunt appellare Genadium, caput est comitatus cognominis, qui ad Orientem habet Transilvaniam, a Meridie comitatum Temesvariensem, ab Occidente Tibiscum flumen, a Septemtrione comitatum Orodiensem. Ex dispositione autem episcopatum Hungariæ, suspicor hunc se extendisse per comitatus Temesvariensem, Chanadiensem et forsitan Orodiensem, seu a Tibisco fluvio usque ad limites Transilvaniæ et Valachiæ, et a Danubio in Septemtrionem usque ad vicinum episcopatum Varadiensem. At determinatos ipsius limites nullibi invenio; neque assignatos alia de causa ex conjectura memoro, nisi ut perspiciat lector, religionem Christianam eo tempore propagatam fuisse usque ad postrema regni Hungarici loca. De tempore, quo Gerardus ad episcopatum promotus est, nihil certi potest statui; at ex Vita satis colligitur, id factum esse multis annis ante mortem Stephani.

cum eodem Gerardo Rex pietatem in beatam Virginem promovebat apud Hungaros.

B 296 Porro laudatus Gerardus auctor fuisse S. Stephano traditur, ut promoveret apud Hungaros pietatem erga beatissimam Virginem Dei-que Genitricem Mariam, eamque ipse per se promovit, quantum potuit. Accipe verba biographi, qui post relationem de structa ecclesia, mox subdit sequentia: In qua ecclesia (Gerardus) ad honorem Matris Domini Salvatoris venerabilem aram erexit; ante quam thuribulum argenteum fixit, cujus ministerio duos provecæ ætatis homines adhibuit, qui jugiter ibi vigilarent, quatinus ne ad unam horam odor thimiamatis abesset: singulis quoque Sabbatis ibidem cum novem lectionibus, sicut in die Assumptionis Matris Domini, magnisque laudum præconiis, devotionis suæ officium complebat: plus etiam misericordiæ operam dabat. Cæteris autem diebus, Matulinis atque Vesperis peractis, bis cum processione ad eandem venire consueverat: quæ consuetudo adhuc perseverat. Porro laudibus sanctæ Dei Genitricis se subdere tantæ humilitatis obsequio noverat: nam qualiscunque reus clam a familiaribus sancti viri edoctus indulgentiam per nomen Christi Matris deprecabatur, audito nomine Matris misericordiæ, pater sanctus mox lacrymis perfundebatur, et velut ipse esset reus, a reo veniam postulabat. Filium quoque suum illum fore affirmabat, si eam recte Dei Genitricem crederet. Ipsius arbitrio ab Hungarica generatione nomen Matris Christi non auditur: tantum DOMINA resonat: si vero auditur statim flexis genibus et demissis in terram capitibus se inclinant. Nam et Pannonia a suo sancto Stephano rege FAMILIA SANCTÆ MARIÆ appellata est. O laudanda virorum prudentia: qui hanc maris Stellam attendendo cursum vitæ suæ dirigebant, quatinus respectu exempli illius possent inter hujus seculi fluctus remigantes, tamquam scillæam voraginem, voluptatum desideria declinare portumque æternæ salutis attingere. Deinde, interjectis non paucis aliis, de Stephano rursum idem auctor sic loquitur ad propositum nostrum: Postquam beatus rex Stephanus totam Pannoniam ad veram Christi lucem convertit, eam sub patrocinio sanctæ Dei Genitricis semperque Virginis Mariæ intulavit; ipseque in die Assumptionis Matris Domini microcosmum * solvens, ad æternam requiem assumptus est. Hactenus de eximia Sancti in Matrem Dei pietate, quæ etiamnum apud Hungaros laudabiliter perseverat.

* i. e. corpus

297 Hieronymus Rubeus in Historia Raven-

In agro Ravennati circa hæc tempora D. Petri ad Vincula templum ac domus a D. Stephano Ungarorum rege extruitur; consecratur a Gerardo Morisiensi episcopo, ac paulo post martyre. Adjecit Rex sanctus vectigal, quo non solum monachi ibidem ab se constituti alerentur, sed suppeditaretur etiam victus Ungaris omnibus, religionis causa Romam proficiscentibus. Recitatoque foundationis diplomate, hæc subdit: Magnus enim erat Ungarorum... numerus, qui quotannis Romam ad limina Apostolorum visenda osculandaque veniebant. Atque is ad averum nostrorum ætatem, qui eos etiam Ravenna frequentissimos transeuntes, Ravennatesque sanctorum virorum reliquias et sacras ædes summa religione venerantes viderunt, servatus est religioso more. Porro multum quidem a recta chronotaxi aberrat Rubeus, dum circa annum 963 conditum vult hoc monasterium a S. Stephano, qui necdum erat natus; de re tamen ipsa nullum relinquit dubium, cum ipsum subjiciat sancti Regis diploma, hisce conceptum verbis: Stephanus Dei gratia Ungariæ rex, venerabilibus viris, abbatibus, et conventui monasterii sancti Petri ad Vincula, quod in territorio Ravennæ situm est, et eorum successoribus in perpetuum. Quoniam illo Domino nos illuminante, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, præfatum monasterium vestrum, per adjutorium nostrum, ad consilium Gerardi, venerabilis episcopi ecclesiæ Morisanæ, fidelis nostri, una cum nobili viro Romano duce Ravennæ, construi fecimus, et per prædicti Gerardi manus proprias, ac auctoritate Romanæ Ecclesiæ consecrari: idcirco nos decet illud regali munificentia honorare, ac vobis, vestrisque posteris providere, quod ideo in ipso monasterio servire possitis, peregrinos Ungaros, ac nuncios nostros, charitative valeatis tractare.

AUCTORE
J. S.

Conditum in gratiam peregrinantium Romanam in agro Ravennate

298 Quapropter proprio motu, et liberalitate regali, vobis, vestrisque successoribus in perpetuum concedimus, et donamus, pro anima nostra, et parentum nostrorum, tam antecedentium quam subsequentium; ut Deus, et beatus Petrus Apostolus Domini, ab omni vinculo delictorum nos solvat; viginti quinque marchas puri argenti de camera nostra: quas per vos, vel nuncium vestrum recipere debeatis, propter competentes expensas, quæ vobis, aut nuncio vestro de eadem regali camera nostra, pro hujusmodi itinere faciendo, cum prædictis viginti quinque, semper annuatim dabuntur, pro hoc anno eleemosyna nostra, quam vobis facimus, et in perpetuum fieri volumus, ecclesias reparare parantis, cum fuerit necesse: residuum sit pro indumentis vestris. Et nos ac successores nostri, vestris semper erunt orationibus commendati: hoc quoque auctoritate regali statuimus, et firmiter præcipimus, atque pronunciamus, quod nec nos aliquatenus contra prædicta veniamus, nec successores nostri, et nullus aut camerarius, sive consiliarius concedere hoc sit ausus.

monasterium
S. Petri ad Vincula,

299 Annus diplomati non additur; ideoque nec tempus foundationis exacte potest determinari. Attamen ex episcopatu Gerardi facile conjicere possumus, hanc foundationem collocandam esse posterioribus annis vitæ S. Stephani, ac verisimiliter inter annum 1030 et 1038. Hanc foundationem ex Rubeo etiam narravit Joannes Tomeus in Opere, cui titulus Regiæ sanctitatis Illyricæ fecunditas, in S. Stephano pag. 225, ubi testatur,

de quo aliqua observantur.

AUCTORE
J. S.

testatur, ea de re se monitum ab Eminentissimo Cardinale Francisco Barberino, cui abbatia tunc erat commendata. Mabillonius in *Annalibus* tom. IV pag. 144 ejusdem monasterii fundationem refert, ac de eo subjungit: Processu temporis datum fuit Camaldulensibus hoc monasterium, cujus modo sola rudera supersunt. Posset hic quærere nonnemo, quis sit ille Romanus Ravennæ duæ, in litteris Stephani memoratus? Fa-teor id mihi ignotum esse; at diploma ipsum hac de causa nequit reddi suspectum, cum plures eo tempore titulo ducum gauderent Ravennæ, uti observavit Muratorius tom. IV *Antiquitatum Italiae* ad diploma quoddam donationis, anno 896 Ravennæ datum, ubi memorantur varii duces ac ducatus, quos ubi recensuerat, sic colligit: Quæ omnia produnt, in exarchatu, et Ravennæ potissimum, floruisse uno tempore duces complures... Imo ex monumentorum collatione deduci posse videtur, illustrem hujusmodi titulum hereditarium olim fuisse in nobilissima quapiam familia Ravennate, quæ, uti ex duabus pergamenis archivi Estensis intellexi, tandem defecit circa annum MCLXXX, sublato e vivis sine prole Johanne duce etc. Hæc breviter, ne quis diploma suspectum habeat ob memoratum ibi Romanum ducem.

§ XXVIII. Benevolentia Regis in peregrinantes: structum Hierosolymis monasterium: ecclesia item Constantinopoli; ac canonicorum collegium Romæ: an ipse ad loca sacra etiam sit peregrinatus?

Eximia Regis
humanitas erga
peregrinantes
Hierosolymam:

Glaber Rodolphus monachus Cluniacensis *Historiarum* lib. III cap. I, memorata breviter conversione Hungarorum, et nuptiis S. Stephani, de humanitate ac liberalitate sancti Regis in peregrinantes Hierosolymam ita scribit: Tunc temporis coeperunt pene universi, qui de Italia et Galliis ad sepulchrum Domini Hierosolymis ire cupiebant, consuetum iter, quod erat per fretum maris, omittere, atque per hujus regionis patriam transitum habere. Ille vero (Stephanus) tutissimam omnibus constituit viam: excipiebat ut fratres, quoscumque videbat, dabatque illis immensa munera. Cujus rei gratia provocata innumerabilis multitudo tam nobilium, quam vulgi populi, Hierosolymam abierunt. Ademarum monachum item synchronum, prout editus est apud Labbeum tom. II *Bibliothecæ* pag. 182, prædictis consentit, hæc scribens: Eo tempore (circa annum 1027) Wilhelmus Egoismensis comes per Bajoariam iter egit ad sepulchrum Domini. Comitati sunt eum Odo Bituricus princeps Dolensis, Ricardus abbas Virdunensis, Ricardus abbas S. Eparchii Egoismensis et princeps ejus et consiliarius ejus Giraldu Fanesinus et Amalfredus postea abbas, et magna caterva nobilium. Stephanus rex Ungriæ cum omni honore eum suscepit, et muneribus ditavit.

301 Eximia hæc sancti Regis in peregrinantes Hierosolymam liberalitas, quæ item elucet in iis, quæ de S. Gerardo dicta sunt supra, confirmare

aut certe elucidare potest fundationes tres, quas Carthuitius in commodum peregrinantium factas narrat num. 18; et de quibus Bonfinius pag. 180 scribit sequentia: Item ne a divina beneficentia, quam sibi indulgentissimam nactus erat, ingratitude aliqua destitueretur, Hierosolymis spectabile monachorum cœnobium fundavit, qui ad sanctissimum Salvatoris nostri monumentum Sacra quotidie pro publica salute operarentur: idque prædiis abunde donavit. Romæ quoque Stephano protomartyri ædem dicavit cum duodecim collegio sacerdotum: item adjecit hospitium, ubi Ungari, qui Petri Paulique basilicam viserent, commode et gratuito excipi possent, utrique villas, uberrimosque proventus addixit, ne qua rerum inopia laborarent. Constantinopoli quoque templum haudquaquam ignobile statuit, pari quoque liberalitate donatum. Multa pietatis et clementiæ suæ monumenta reliquit: unde qualis in omnes et potissimum in pauperes et calamitosos fuerit, facile conjici potest.

302 Nulla prorsus est ratio, cur hisce fundationibus fidem abrogemus. Attamen memoratus sæpe Schwartzius pag. 58 facta hæc, uti incredibilia traducere nititur, atque exclamat: Tam memoranda facinora adeone cœvis omnibus ignota, et oblivione sepulta manere potuerunt? Nullum est hoc argumentum, quo tamen solo nititur scriptor ille heterodoxus: nam alia S. Stephani gesta, et quidem magis memorabilia, qualia sunt tot abbatiarum et episcopatum erectio in ipsa Hungaria, eodem fere silentio involuta sunt; nec ab ullo scriptore ante Carthuitium memorata, nisi tribus verbis et generatim a Ditaro. Certum nihilominus est et indubitatum, totam Hungariam episcopatibus, monasteriis atque ecclesiis impletam esse a Stephano. Rationem istius silentii jam ante dedi, nimirum quod Hungari ipsi Regis sui gesta non conscriberent, quodque scriptores Germani, Galli, Itali, alique res gestas Hungarorum non nisi leviter attingerent. Nulla igitur ratio idonea dari poterit, cur pro hisce factis auctoritas non sufficiat Carthuitii, qui ne toto quidem sæculo iis est posterior; cum nullus ante ipsum cognitus sit scriptor, ad cujus propositum spectabat referre fundationes prædictas; cumque res ipsæ aliunde admodum fiant verisimiles.

303 Glaber lib. III cap. VII hæc scribit: Eo quoque tempore, id est anno nono post præfatum millesimum, ecclesia, quæ apud Hierosolymam sepulchrum continebat Domini ac Salvatoris nostri, eversa est funditus jussu principis Babylonis.... Tunc etiam beati martyris Georgii ecclesiam in Ramulo pariter subverterunt etc. Eadem aliaque similia refert laudatus ante Ademarum pag. 175. Princeps autem, cujus jussu hæc fiebant, erat Hakemus calipha, cui Syria æque ac Ægyptus parebat. Causam persecutionis dolo Judæorum attribuunt Glaber et Ademarum, docentque ecclesiam sancti sepulcri deinde restitutam esse. Verum totam hanc persecutionem exactius enarrat Eusebius Renaudotius in *Historia patriarcharum Alexandrinorum*, ubi pag. 391 sic habet: Eodem tempore Hakemus præceptum expediri jussit, ut Hierosolymis ecclesia Calvariæ destrueretur... Mandatum præterea, ut omnes ecclesiæ destruerentur, bonaque earum fisco addicerentur; aurum, argentum, supellex, Misram deportarentur. Vetitum ne Christiani ex loco in alium migrare possent: non vendere, non emere, quæ ad vitam necessaria,

D
tres fundationes
in commodum
peregrinantium,

quas sine ullo
idoneo fundamento
impugnat Schwartzius.
E

F
Persecutio Hakemi qua ecclesiæ in Syria et Ægypto destructæ,

A saria, ipsis licebat: episcopi ubique comprehensi. Post multa alia de hac persecutione pag. 395 rursum hæc scribit: Sed illud præ cæteris gravissimum Christianis accidit, quod cœtus publicos ad liturgiam et supplicationes, quæ fiebant in Dominica Palmarum, in Epiphania et aliis solennitatibus, edicto suo Hakemus prohibuerit; tum quod omnes ecclesias non solum in Ægypto, sed etiam in Syria everti jusserit. Testatur Makrizius numerum earum, quæ ab anno Hegiræ cdm ad annum cdy, hoc est, ab anno I. C. mxi ad mxiv, destructæ sunt, fuisse triginta millium et amplius. Omnia autem vasa sacra, cruces, thuribula, stragulas et alias vestes, ad suppellectilem ecclesiarum pertinentes, ligna, æs, ferrum, reditus, possessiones aut fisco addixit, aut Muslemanis diripienda reliquit.

et pax subsequen-
tia, qua excitati
Occidentales,

304 Quamdiu duraverit illa persecutio, explicat idem scriptor pag. 393 his verbis: Per annos novem Christiani summa in calamitate fuerunt, quæ etiam triennio ultimo major omnino fuit. Relataque occasione, qua cessavit persecutio, rursum pag. 394: Dirutæ fuerant ecclesiæ anno Martyrum dcccxxvii, restitutæ sunt anno dcccxxxvii, id est, Christi 1021. Tunc, eodem teste ibidem, Hakemus attulit sigillum seu literas imperiales, quibus non modo dirutas ecclesias instaurare permittebatur, sed etiam restitui jubebantur ligna, lapides, columnæ, et omnia tandem, quæ ablata inde fuerant: agri quoque et horti ecclesiis adjuncti restituebantur per totam Ægyptum et reliquas provincias sub Hakemi imperio constitutas. Hæc Renaudotius ex monumentis Orientalibus, asserens pag. 399 edicto Hakemi de restituendis ecclesiis post mortem ipsius non fuisse derogatum, pacemque Christianorum durasse saltem usque ad annum 1051. Jam vero memorata illa Christianorum Orientalium calamitas, et pax subsequens occasionem præbuerunt Occidentalibus, qua charitatem et liberalitatem suam ostenderent.

munera fere-
bant Hierosoly-
mam ad instau-
randa loca sa-
cra,

305 Audi Glabrum lib. iii cap. vii in fine, ubi relata destructione et restitutione ecclesiæ Hierosolymitanæ, hæc subjungit: Tum quoque de universo terrarum orbe incredibilis hominum multitudo exultanter Hierosolymam pergentes, domui Dei restaurandæ plurima detulerunt munera. Quis igitur non videat, nihil miri narratum esse a Carthutio, ubi dixit ab apostolico et liberalissimo Rege monasterium Hierosolymis ædificatum esse eo tempore, quo incredibilis hominum multitudo eo accurrebat, ut symbolam conferret ad loca sacra, quæ barbarus furor destruxerat, reparanda? Quin mirum potius videretur, si Stephanus, qui peregrinantibus Hierosolymam immensa, ut ante vidimus, dabat munera, suam in reparandis ibidem locis sacris liberalitatem passus esset desiderari. Audi eundem Glabrum de iis rursus loquentem lib. iv cap. vi: Per idem tempus (circa annum 1034) ex universo orbe tam innumerabilis multitudo cœpit confluere ad sepulchrum Salvatoris Hierosolymis, quantam nullus hominum prius sperare poterat. Primitus enim ordo inferioris plebis: deinde vero mediores; posthæc permaximi quique reges, et comites ac præsules. Ad ultimum vero, quod nunquam contigerat, mulieres multæ nobiles cum pauperioribus illuc perrexere... Tunc etiam inter ceteros Robertus Normannorum dux cum ingenti multitudo suæ gentis Hierosolymam proficiscens, detulit secum plurima auri et argenti donaria, erogandi gratia.

306 Hæc, aliaque de his Glaber tunc vivens; nec dubitandum, quin mira S. Stephani liberalitas pietatem illam multum promoverit, quia ille transeuntes per Hungariam excipiebat ut fratres, dabatque illis immensa munera. Si autem Robertus Normanniæ dux, qui rediens Niceæ obiit, thesauros suos ipse Hierosolymam ferebat, mirumne videbitur, si Rex sanctus, qui numero piarum foundationum omnes principes superasse videtur, unum ibidem fundasse legitur monasterium, quod et in commodum peregrinantium servire poterat, et certe in solatium Christianorum Palæstinæ? Eadem rationes etiam faciunt, ut facile credere possimus Carthutio, asserenti erectam a Stephano ecclesiam in urbe Constantinopolitana. Quippe, uti Ravennæ monasterium struxit in commodum Romam peregrinantium, ita hæc Constantinopolitana ecclesia extrui potuit ad usum peregrinantium Hierosolymam; licet et aliam rationem foundationis Constantinopolitanæ mox sim allegaturus, ubi de illa agam.

307 Inchofer in Annalibus foundationem Hierosolymitanam refert ad annum 1010, ac de ea scribit sequentia: In his (qui munera Hierosolymam deferebant) non postremus Stephanus, non solum munera sacro templo regia misit: verum augendæ fidelium religioni studens, quod superiori anno deliberaverat, effectui mandavit. Itaque spectabile monachorum cœnobium, addita ecclesia, magnifico sumptu illic fundavit. Ecclesia Georgio magno martyri sacra est, sive ut eversam a Saracenis ejusdem martyris in Ramulo memoriam renovaret; sive ut eandem ecclesiam pristino splendori restitueret. Additæ præterea domus, et hospitia peregrinis Hungaricæ nationis, quorum cura penes dictos monachos erat; qui Carmelitani, an Basiliani fuerint, in medio est: de alterutris quidam verosimiliter affirmant. Lego etiam, non ex Hungaria provenit illis submissos, sed in ea ipsa Hierosolymorum ditione cœmptis prædiis et vineis, unde quotidiani victus copia suppeteret, procuratos: quod mihi quidem in illa rerum vicissitudine difficile creditu est. Citat ad marginem manuscripta pro prædiis et vineis prope ipsum monasterium cœmptis; sed mavult credere illa fuisse empta in Hungaria. At locorum distantia facit, ut id credam difficilius; nec quidquam obstat, quod minus credamus, illa empta fuisse in Palæstina.

AUCTORE
J. S.
occasionem ex-
struendi Hiero-
solymis mona-
sterium præbere
potuerunt:

illud tamen non
videtur stru-
ctum circa an-
num 1010,
E

308 Porro annus assignatus ab Inchofero ex sola, opinor, conjectura, minus est verisimilis, cum Stephanus eo tempore magis videatur intentus fuisse fundandis regni sui ecclesiis, et præsertim quia circa illud tempus cæpta est Hakemi persecutio: qua finita, monasterium istud a Stephano fundatum existimo, id est, inter annum 1022 et 1038, quo Sanctus obiit. In Ms. Mellicensi, de quo dixi num. 17, sic legitur hac de re: Jerosolymis etiam in monasterio, quod construxerat, monialium conversationem destinavit, quibus simili dispositione necessaria præparavit. Illud de monialibus non congruit cum Carthutio, qui monachorum cœnobium vocat, nisi fuerit monasterium duplex, in quo separatis ædificiis monachi degerent et moniales; aut duo diversa extruenda curaverit. Verum, hæc nihilo magis ausim affirmare, quam quod asserit Inchofer, monasterium illud anno 1018 destructum fuisse, et rursum instauratum post annos triginta septem: nam, ut jam dixi, non videtur structum fuisse ante annum 1022, sive monachorum fuerit, ut vult Carthutius, atque ideo magis

sed post 1022, et
vixit potius
quam moniali-
bus.

AUCTORE
J. S.

Admodum etiam
verisimilis est
fundatio Con-
stantinopolita-
na,

magis credo; sive monialium, ut habet anonymus; sive etiam duplex fuerit, quorum nihil affirmo ut certum.

309 *Fundationem Constantinopolitanam, breviter a Carthuitio et Bonfinio assertam, latius exponit Inchofer ad annum 1007 hoc modo:* Alteram in urbe regia, et altera Roma, Constantinopoli, mirifici operis hoc eodem anno condidit ecclesiam Stephanus, rebusque omnibus necessariis stabilivit; maxime id probante Basilio imperatore, qui Stephani amicitiam cupide amebat, ac recentibus in Bulgaros victoriis gloriosus, religionem æmulabatur, ut solvendis Deiparæ votis Athenas usque pergeret, multisque preciosis muneribus ædem sacram exornaret. Nec parum ad eam amicitiam conciliandam faciebat, quod hoc tempore, quemadmodum tradit Petrus episcopus Antiochenus in epistola ad Michaëlem Cærularium scripta post annos quadraginta septem, Constantinopolitana ecclesia cum Romana communione conjuncta fuerit; ut non immerito, quem Regem Basilius Romanæ Ecclesiæ devinctissimum accepisset, sibi quoque amicum esse peroptaret. In ea porro ecclesia, Principi Apostolorum sacra, natio Hungara ritu Latino ministrabat, certo sacerdotum et clericorum numero definito; quem ad Regis nutum supplebant alii, quoties aliis aut mori aut in patriam reverti contigisset. Fuit quidem ea in re præcipuus Stephani scopus, divini cultus propagatio; sed etiam avebat suos Græcis literis eruditos Hungariam illustrare, non secus ac Latinis eos, qui Romæ operam dabant. Ex quibus, quam multi illustres viri evaserint, peculiari loco tractandum erit, ut Hungaris suos vendicemus cives, qui quorundam gloriantium arte ad alienos abstracti sunt.

ob amicitiam
Stephani cum
imperatoribus;

310 *Annum foundationi assignatum rursus probare nequeo, cum viæ dubitare possim, quin res non paucis annis serius contigerit. Quod vero asseritur de amicitia Græci imperatoris cum Stephano, admodum verisimile est, cum Stephano numquam cum Græcis ulla legatur intercessisse discordia, cumque amicitia illius indicium alibi legamus. Certe Dlugossus Historiæ Polonicæ lib. II col. 149 narrat, ab Emerico, filio S. Stephani, ecclesiæ S. Crucis in Polonia, quam cum monasterio ad preces ipsius exstructum asserit, donatam esse crucem bifurcatam, portionem notabilem Dominici ligni continentem, modico argento obductam, parenti suo Stephano Hungarorum regi a Græcorum cæsare ex Constantino- poli pro magno munere transmissam, quam vir Dei (Emericus) in pectore ex Patris largitione gestare consueverat. Refert donationem Inchofer eodem anno 1007, aitque a Basilio imperatore hanc crucem Stephano missam. Potuit sane Basilius id præstare, cum diu ante Stephanum imperaverit, et obierit anno 1025; sed idem fieri potuit a Constantino, Basilii fratre et collega, qui eidem usque ad annum 1028 supervixit, aut ipsius successore Romano Argyro: non enim dubitandum est, quin omnes illi coluerint amicitiam S. Stephani. Demum concordiam toto tempore regnantis Stephani fuisse inter Ecclesiam Romanam et Constantinopolitanam, verissimum est, idque satis colligitur ex dictis apud nos ante tomum I Augusti in Historia Chronologica patriarcharum Constantinopolitanorum a pag. 122 usque ad 124; et pluribus probari posset, si esset necessarium.*

311 *Laudatus Inchofer ad eundem quoque*

annum 1007 disserit de fundatione Romana, serius item collocanda, quantum opinor. Ubi dixerat Hungaros peregrinos benevole exceptos esse a Romanis, subdit sequentia: Quod cum Rex sanctus intellexisset, pietatem quoque suam desiderari non est passus; ac ut peregrini suæ gentis in Urbe commodius manerent, et religioni suæ vacarent, domos et hospitia eis prope basilicam Principis Apostolorum exædificavit, addito oratorio, quod deinde S. Stephani HUNGARORUM, et S. Stephani MINORIS est appellatum; cujus tamen memoria ob fatiscentem vetustate structuram paulatim abolita erat, nisi circa annum millesimum quadringentesimum septimum supra nonagesimum, rebus sub Matthia rege reflorescentibus, Hungarorum aliquot peregrinorum opera, relictis omnibus, restituta fuisset; quamquam hodie afflicta Hungariæ felicitate, et ob minus frequentem Hungarorum concursum, situm dumtaxat servat, vix formam et splendorem. Non his contentus rex Stephanus, ut regnum Hungariæ continuo haberet, quos in Urbe literis, et religione instructos, Christi cultui propagando et ornando adhibere posset; ea de causa sub protomartyris Stephani titulo duodecim canonicorum collegium, apud quos reliqui instruerentur et alerentur, condidit, rebusque necessariis, tum ad victum, tum ad templi ornamentum stabilivit. Is locus est dictus S. Stephani IN PISCINA, qui post aliquot secula, deficientibus quacumque de causa canonicis et alumnis, in Paræciam, quæ hodie superest, desiit.

D
Romana duplex
fundatio etiam-
num nota,

312 *Sunt qui putent Stephanum regem id collegii instituisse eo loco, qui hodie dicitur S. Stephani IN MONTE CÆLIO, vulgo ROTUNDI, eandemque ecclesiam vocant S. STEPHANI MINORIS, habita comparatione, non cum priori in Piscina, qua longe major, sed cum rege Stephano, qui protomartyre junior est. Cujus tamen nomen imponi non potuit, nisi labentibus annis, postquam inter Sanctos relatus, ab Ecclesia universim coli cœpit. Verum obstat, eam ecclesiam longe ante Stephanum regem, anno videlicet supra septingentesimum circiter septuagesimo secundo, ab Hadriano secundo * Papa fuisse exstructam; quamquam verisimile sit, eam postea Stephani regis religioni concessam ad fundandum isthuc nationi suæ collegium; quod non traditione magis, quam etiam autoritate continetur. Illud certius, mutata S. Stephani Æde in Piscina, ad hanc in Monte Cælio migrasse Hungaros, iisdemque a Nicolao quinto adjunctos fuisse Fratres Ordinis S. Pauli primi eremitæ, rebus in Hungaria turbatis profugos; ubi ad tempora usque Gregorii decimitertii, per centum et septemdecim annos una habitarunt, donec is conversioni infidelium et hæreticorum novis ubique collegiis prospecturus, dictum Hungarorum collegium Germanico univit, ac ut totidem alumni, quot antea canonici erant, ex iisdem proventibus una alerentur, instituit; neque solum, sed ut inter Hungaros tres dicti Ordinis eremitarum Fratres continuo numerarentur, sancivit. Floruit porro et primum illud collegium multis annis, quoad Hungariæ regnum floreret, non paucis viris præstantibus inde emergentibus, qui in varias sedes et munera in patria assumpti, religionem et patriæ honorem egregie tutati sunt. Verum, ut sunt humanarum rerum vicissitudines, regno paulatim deflorescente, canonicis quoque desideratis, in eum tum, quem diximus, res recidere.*

deinde cum Col-
legio Germanico
conjuncta;

* imo primo

313 *Bartholomæus*

A
nimirum hospitalia Hungarorum peregrinantium prope ædem S. Petri,

313 Bartholomæus Piazza in *Opere Italico*, cui titulus *Opera pia di Roma, tract. II cap. IV* agit de *xenodochio Hungarorum prope S. Petrum*, illudque credit erectum esse per S. Stephanum. In porta ecclesiæ hanc legi inscriptionem testatur pag. 98 : Ecclesia hospitalis S. Stephani regis Ungarorum. Hanc vero in muro domus contiguæ haberi asserit : Domus Ungarorum renovata per D. Philippum de Bodrag., ser. D. Vladislai regis proc., ex eleemosynis peregrinorum, sedente Alex. P. VII. 1497. Hanc ipsam Hungarorum ecclesiam memorat Martinellus in *Roma sacra* pag. 309 his verbis : Hungarorum in burgo apud S. Petrum, S. Stephano Hungarorum regi dicatum, sub cura collegii Germanici. Hæc hospitalia, quæ S. Stephanus in gratiam peregrinantium ad S. Petri sepulcrum erexit, cum Inchofero et Piazza existimo alia fuisse a collegio canonicorum, a quo ea obscure distinguit Bonfinius post Carthuitium. Laudatus vero Piazza ait, ecclesiam illam hospitalem una cum ecclesia S. Stephani in Monte Caelio, postquam regnum Hungariæ pristinum amiserat vigorem, administratam fuisse per Hungaros Religiosos Ordinis S. Pauli primi eremitæ ; atque utramque cum redditibus deinde junctam Collegio Germanico ; hæc adjiciens : Ne autem pereat memoria cultus debiti gloriosis Sanctis, Stephano protomartyri, et Stephano regi Hungariæ, de sancta Sede apostolica tam bene meritis, eunt iidem alumni (nationes Hungariæ) collegii Germanici, ad Montem Caelium die III Augusti, Inventionis S. Stephani, ut Officium ibidem peragant ; et die XX ejusdem mensis, qui prædicto sancto Regi sacer est, ad ipsius ecclesiam S. Petro vicinam.

et collegium canonicorum, ubi nunc ecclesia paræcclialis in Piscina.

314 Idem scriptor de collegiata per S. Stephanum erecta deinde ita pergit : Idem sanctissimus Princeps aliam Romæ exstruxit ecclesiam, quam collegiatam fecit, dedicandamque curavit eidem S. Stephano protomartyri, cui erat devotissimus. Hanc admodum probabiliter omnes scriptores ecclesiastici, qui de rebus Romanis agunt, credunt esse ecclesiam nunc parochialem, dictam hodie S. Stephani in Piscina. Dicta hæc congruunt cum opinione Inchoferi, qui collegium canonicorum ex æde S. Stephani in Piscina translatum opinatur ad montem Caelium. Ms. Mellicense de hisce sic habet : Et quosdam familiarium suorum Romam adire delegit, commendans facultates multas nimis, ut ibi in honore prothomartyris Stephani ecclesia fundari deberet : quod et ita factum est. Post hæc divisit alia, quibus acquirerentur domus, villæ, possessiones, et cætera talia, quæ ad sumptus ministrorum Ecclesiæ pertinent. Hactenus de foundationibus S. Stephani in commodum sacra loca visentium.

Aliqui volunt, Sanctum ipsum Romam aliquando ivisse ; quod est incertum.

315 Ranzanus ind. VIII Stephanum ipsum aliquando Romam peregrinatum esse affirmat, hæc scribens : Agens ætatis annum tertium et tricesimum, urbem Romam petivit, ut beatorum apostolorum Petri et Pauli, aliorumque martyrum Christi, sacras reliquias viseret, utque maximo Pontifici exhiberet reverentiam et obedientiam, qua jure illi erat obnoxius. Thuroczius quoque cap. XXXI affirmat Stephanum Romæ fuisse. Laudatus ante Piazza non solum Romam, sed etiam Constantinopolim et Hierosolymam peregrinatum esse, refert ex traditione Hungarorum, pro qua tamen non pugnat vehementer. Verum antiquorum omnium de peregrinationibus S. Stephani silentium facit, ut pro certa habendam

non existimem peregrinationem Romanam, et minime credam Constantinopolim et Hierosolymam profectum esse Stephanum, quem fidei promotio regnique negotia utilius occupabant in Hungaria. Romana quidem peregrinatio minus miranda esset, si constaret, citatos scriptores eam didicisse ex antiquis monumentis : nam Robertus Francorum rex etiam Romam profectus est tempore S. Stephani : at nolim quidpiam ut certum referre sine idonea auctoritate.

AUCTORIS
J. S.

§ XXIX. Munera variis missa : cœnobium cum ecclesia in veteri Buda conditum : varia misericordiæ opera : foundationes quædam minus cognitæ.

E

Munificentiam S. Stephani luculenter ostendunt relatæ jam foundationes, aliæque plurima non Hungaris tantum, sed etiam extraneis præstita beneficia. Varia tamen supersunt enarranda ejusdem generis, quæ huc lubet congerere, cum nequeant tempori determinato alligari. Mabillonius in *Annalibus* tom. IV pag. 206 ad propositum nostrum hæc memorat : Accessit (anno 1009) mors Johannis Papæ XIX (imo XVIII,) cui cognomen erat Phasianus... Ad prædictum Johannem missam fuisse puto a Stephano Hungarorum rege et Gisla ejus conjuge pretiosam casulam, quæ modo in Melitensi S. Arnulfi basilica, ex dono, ut creditur, Leonis Papæ IX asservatur : in cujus posteriori parte hæc verba aureis litteris, textili opere adscripta sunt : S. UNGRORUM R. ET GISLA DILECTA SIBI CONJUNX MITTUNT HÆC MUNERA DŌMNO APLICO JOHI. Consimile Gisælæ pallium, ad Ferdinandum cæsarem ætate nostra de Pannoniæ insignibus allatum, Browerus (*Annal. Trevir.* tom. I pag. 501) memorat, cujus in fibria Gisælæ nomen inscriptum erat. Monumentum hoc munificentiae S. Stephani erga Romanos Pontifices ex sola notum est inscriptione ; at plura hujusmodi haud dubie haberemus, si similia litteris essent mandata. Cum autem tres Pontifices ejusdem nominis Stephano regnanti convixerint, incertum est, cui Joanni Papæ munus fuerit missum.

Casula pretiosa summo Pontifici donata a Stephano,

317 Cura sancti Regis se etiam extendebat ad viros sanctitatis fama illustres, quos et muneribus honorabat, et preces flagitabat. Exemplum suggerit Vita S. Odilonis abbatis Cluniacensis apud nos tom. I Januarii pag. 67, ubi relatâ Odilonis gratia apud aliquos principes, sic prosequitur Vitæ scriptor : Quid etiam Stephanus rex Hungrorum, sive Sanctius rex Hesperidum populorum ? Qui quamvis eum præsentialiter non viderint, tamen ad famam sanctitatis ejus, intercurrentibus legatis et reciprocis litteris, adstrinxerunt illum sibi beneficiis et copiosis muneribus, commendantes se humiliter orationibus illius et suffragiis. Si locorum distantia non impediverit, quo minus Cluniacum usque legatos et munera mitteret S. Stephanus, facili

munera S. Odiloni missa, et preces flagitata,

AUCTORE
J. S.

cruz aurea Ca-
sinum missa, et
petiti monachi:

facili conjectura assequi possumus, eum non minus fuisse sollicitum de aliis viris sanctis, qui erant in locis propinquieribus, uti jam vidimus de Gunthero.

318 Aliud regæ liberalitatis erga longe dissitos specimen accipe ex Chronico Casinensi, in quo lib. II cap. LXXVIII sequentia narrat Leo Ostiensis: Circa hoc tempus sanctæ memoriæ Stephanus Ungariæ rex, qui gente sua ad fidem Christi conversa, multis post mortem virtutibus claruit, auream crucem valde pulchram sancto patri Benedicto direxit, multis abbatem efflagitans precibus, ut de Fratribus loci hujus aliquot sibi ad monasterium in illis partibus ordinandum, mittere non differret. Ad quem cum abbas nequam negligens duos de prioribus hujus monasterii Fratribus transmisisset; jam eo defuncto, Salomon filius ejus, qui in regno illi successerat, honorifice nimis eos recepit, et quinque pluvialibus optimis cum aliis non paucis donis illos remunerans, ad abbatem remisit. *Ex ultimis colligimus hæc facta esse sub finem vitæ Stephani, atque hunc ante mortem non deposuisse desiderium nova fundandi monasteria. At Leo in successore Stephani erravit: nam ei successit Petrus sororis filius, non Salomon, qui filius non erat Stephani, sed Andreæ, et diu post regnavit. Jam vero si hic error obrepere potuit Leoni, non est, cur miremur similem obrepisse Carthuitio in designando duce Poloniæ, qui coronam petiit: nam uterque eodem vixit tempore.*

monasterium
cum ecclesia ex-
strui magnifice
ceptum

319 Egregiam S. Stephani foundationem, quam morte sua imperfectam reliquit, narrant scriptores Hungari, Ranzanus breviter, fusius vero Thuroczius et Bonfinius. Thuroczius cap. xxxi sic habet: Deinde sanctus Rex venit in civitatem, quæ vetus Buda vocatur, una cum filio suo sancto Emerico et regina. Et cum ibi non invenisset aliquod pium opus in Christo, in quo posset laudari Creator omnium, statim sanctissimus Rex de thesauro prædicti Kean ducis Bulgarorum et Sclavorum, quem occiderat, coepit in medio civitatis ædificare grande cœnobium in honorem apostolorum Petri et Pauli: ditando illud multis prædiis et simili libertate Romanæ Ecclesiæ fulciendo, in memoriam et honorem curiæ Romanæ, quam corporaliter visitarat. *Cum igitur ædificaretur, magistri lapidariæ de Græcia ducti erant: et sanctissimus Rex cum regina ratione devotionis ibidem degebant. Regina autem cruces, tabulas et ornamenta procurabat. Quia vero illud grande opus inceptum multos annos conduxerat, ideo vivente sancto Stephano rege illud cœnobium non potuit consummari: sed volente Deo post multum temporis sanctissimus rex Ladislaus nepos ejusdem beati Stephani, illud opus consummavit: ut scilicet posset adimplere votum proavi sui, sicut inferius plenius declarabitur.*

in civitate, quæ
vetus Buda di-
citur.

320 Bonfinius pag. 182 de illo cœnobio erecto hæc scribit: Præterea quum ante beati Emerici mortem, Bulgaricum bellum gestum esse tradatur, ad Budam veterem, Germanicam quondam legionem, et Antonini ac Severi temporibus ad coercendos Barbarorum impetus ibi collocatam, quam ante Budæ appellationem, Sycambriam nominabant, Rex et regina cum filio venerunt, ubi quum nullum veri Dei templum conspicarentur, in quo pia sacra operarentur, exædificandum ampleque donandum continuo cœnobium cum æde censuere, quam divo Petro Pauloque dicarunt. Artifices omnes e

Græcia acciti, ut opus memorabile facerent, D statuarii, ac plastici undique magna mercede conducti. Ut magis ferveret opus, Stephanus et Gysla Budæ constiterant. Verum quum hic operi, signis, tabulis, ac ornamentis illa incumberet; neuter voti compos esse potuit. Nam quum ante mortem ipsorum perfici nequiverit tanta moles, a Ladislao tandem rege sanctissimo pronepote suo consummatur. *Hactenus illi. Porro vetus Buda alia est ab urbe Buda, quæ deinde Hungariæ fuit metropolis: at huic est propinqua, sitaque ad Danubium Strigonium versus, dicta Germanis Alt Offen. Porro S. Ladislai, qui hoc opus perfecit, Stephanus non erat proavus, ut ante dixit Thuroczius sed erat e posteris Michaëlis, patris Stephani, atque ille erat proavus Ladislai.*

321 De cura ecclesiarum omnium hæc præmissis adjungit Bonfinius: Perpetuum divo Stephano institutum hoc fuisse ferunt, ter quotannis basilicas et cœnobia, quæ fundarat, revivere solitum: ad aras primum omnes, pias preces et sacra fecisse, ut magnis Numinibus * supplicia debita exsolvere videretur: deinde singulatim templa lustrasse, ne qua quicquam negligentia E collaberetur; si quid vitii imminensque ruinæ tectis et parietibus intuebatur, extemplo instaurasse: peculiare semper loculos a latere circumtulisse, ex hisque propria manu mendicantibus et egenis erogasse pecuniam: Emericum quoque regali habitu indutum, quum templa cum Patre lustraret, ante aras se continuo exuisse, ut altaria excoleret. Pari quoque studio Gysla utebatur, cui nihil erat antiquius, quam cum Viri probitate certare, sacras vestes et ornamenta sacerdotum diligentissime recognoscere, ut assumpta reficeret, aut lacera resarciret.

Cura regis lus-
trandi

* s. e. Sanctis

322 Hisce consentientia habet Thuroczius cap. xxi: Consuetudo autem, inquit, sancti regis Stephani major ista fuit, quod omnes ecclesias, quas ipse fundaverat, in quolibet anno ad minus tribus vicibus visitaret, et dum ad ipsas ecclesias devenisset, primo ad omnia altaria pergebat, et singulis singulas preces effundebat. Tandem exeundo totam ecclesiam illam circuibat, et fracturas sive scissuras parietum ac tectorum perspicacibus oculis et morose inspieciebat; et statim remeliorari procurabat: nec a loco illius civitatis aut villæ recedebat, nisi prius vidisset renovari. Quo experto, regina Keisla, dum ad aliquas ecclesias in Hungaria devenisset, omnes apparatus in domo Domini existentes sibi præsentari faciebat; et renovanda tam in sindone quam bysso omni anno renovabat. Filius autem ipsorum beatus Emericus proprias vestes purpureas ante altare deponebat, pro altaribus induendis: sicut patet in ecclesiis regalibus usque modo. Pater vero sanctissimus bursam auream in lumbis gestabat, refertam denariis puri argenti, et dum pauperes vidisset, mox ibi accedebat: et propriis manibus eis providebat. Illius ideo dextera misericors est in corpore exterius coram oculis Hungariæ usque in hodiernum diem.

et ornandi ec-
clesias,

323 Quod hic de dextera Regis incorrupta dicitur, pluribus suo loco firmabitur. Cura vero sancti Regis de vestibus sacris abunde firmatur ex propriis ipsius legibus: nam lib. II Decretorum cap. xxxiv Rex ita statuit: Decem villæ ecclesiam ædificent, quam duabus mansionibus (alias mansis) totidemque mancipiis dotent, equo, et jumento, sex bobus, et duabus vaccis, triginta quatuor minutis bestiiis. Vestimenta vero et corporalia, et coopertoria rex provideat; presbyterum

quibus omnibus
sacras vestes at-
tribuit: dua-
rum fundatio:

AUCTOR
J. S.

A presbyterum et libros episcopi. Quandoquidem ornamenta sacra Rex suis sumptibus procuranda decrevit, nequaquam mirari possumus, ipsum ea frequenter inspicienda curasse. Quod vero id ipsa faceret regina, quodque Rex ecclesias a se structas ipse lustraret, eximie illorum pietati, curæque religionem promovendi est attribuendum. Adducta verba etiam ostendunt, Sanctum non quidem omnes ecclesias propriis sumptibus ædificasse; at curam habuisse, ut ubique per totum regnum exstruerentur, atque omnibus donasse vestes sacras. Dubitandum quoque non est, quin multo plures Rex ipse fundarit, quam quarum notitia ad nos pervenit. Certe Pazmanus apud Peterfium plurima enumerat antiqua monasteria, quorum fundator ignotus: nec pauca ex iis a Stephano structa crediderim. Inter abbatias Benedictinas unam necdum memoratam S. Stephano idem auctor attribuit pag. 274 his verbis: Szala, S. Adriani martyris, Vesprimiensis diocesis, a S. Stephano rege fundata. Stephanus Damalevicius Varta in Serie archiepiscoporum Gnesnensium pag. 64 in S. Adalberto martyre sic habet ad propositum nostrum: Audita cæde martyris, Stephanus rex Pannoniæ primus in ejus honorem templum in arce Strigoniensi condidit. Albericus monachus in Chronico ad annum 1010 de eadem fundatione hæc scribit: Dicunt Hungari, quod . . . Rex . . . majorem ecclesiam Strigonii in honorem Adalberti instituit.

misericordia ipsius erga omnes.

324 Demum eximia Sancti misericordia, supra breviter asserta, et fusius jam ante ex aliis scriptoribus memorata, similiter ex ipsis sancti Regis verbis luculenter probari potest. Quippe in Monitis ad filium Emericum cap. vi varia inculcat, ut filio insignem in hospites quosque benignitatem persuadeat. Dubitari autem non potest, quin talem vellet filium, qualis ipse erat. Audiamus igitur piissimi Regis verba cap. x, ubi de misericordia loquitur in hunc modum: Oportet regem esse pium, misericordem, et cæteris virtutibus imbutum et ornatum: rex enim impietate et crudelitate fœdatus, incassum sibi vendicat nomen regis, quia tyrannus est dicendus. Ob hoc ergo, fili mi amabilissime, dulcedo cordis mei, spes futuræ sobolis, precor, jubeo, ut per omnia et in omnibus pietate fultus, non solum parentelæ et cognationi, vel principibus, sive ducibus, sive divitibus, seu vicinis et incolis sis propitius; verum etiam extraneis, et cunctis ad te venientibus. Nam opus pietatis ad summam te ducit beatitudinem. Sis misericors omnibus vim patientibus, semper illud Domini in tuis præcordiis habens exemplum: Misericordiam volo, et non sacrificium.

§ XXX. Bessorum incursio in Transylvaniam, quam Rex divinitus dicitur edoctus: insigne severitatis exemplum.

Si attente consideremus verba S. Stephani in præfatione ad filium Emericum, dubitare quædam nota sunt, non poterimus, qui plura sustinuerit bella, quam scriptis fuere consignata. Hisce enim ver-

Septembris Tomus I.

bis Emericum alloquitur: Obedi, fili, mihi, puer es, . . . educatusque in deliciis cunctis, totius expeditionum laboris atque diversarum gentium incursionis expers, in quibus ego jam fere totam meam contrivi ætatem. Graviora ac diuturniora Rex sanctus hic bella insinuat, quam illa fuisse videntur, quæ conscripta sunt: nam hæc omnia simul vix quinque aut sex annos tenuerunt, si finita fuerunt tam facili negotio, quam insinuant verba scriptorum, qui illa enarrarunt. Necesse igitur est, ut dicamus, aut alia quædam prætermissa esse, aut ea ipsa, quæ nota sunt, magis fuisse diuturna. De Bessorum incursione breviter scribit Carthuius num. 22, atque ea solum de causa, opinor, ut referat, Stephanum divinitus fuisse monitum de periculo subditorum suorum. Verum, dum eos vocat Christianorum hostes, videlicet qui tum Hungaris inimicabantur, Bessos; satis insinuat eos sæpius incurrisse in Hungarorum diliones, sive odio Christiani nominis, sive amore prædæ, sive utraque de causa. Rursum, quæ narrat num. 25 de sexaginta Bessorum accessu ad Regem, utcumque innuunt, barbaræ illius gentis feritatem depressam fuisse ab Hungaris.

326 Accipe quæ de hisce tradit Bonfinius pag. 180: Nunc ad divum Regem, inquit, revocetur oratio. Tantum sua in Deum pietate præpoluit, ut sub tutela auspiciis divinis regnum geri experientia declararetur. Quadam nocte in somniis e cælo admonitus, continuo experrectus cubiculo exiit. Veredarium præfectum legionis e vestigio accitum, in Transylvaniam, ulteriorem Daciæ partem, properare jubet, ut populos vicatim degentes admoneat, imperetque facultates omnes in oppida munitissimaque loca conferant; quum Bessi, qui Istri ora accolunt, ab omni religione alieni, et Ungariæ gentis hostes acerrimi, regni limitibus immineant. Vix veredarius mandata peregit, ac illi in tutum bona congesserant; ecce barbari immites adventant, agros passim discursant, igni ferroque cuncta vastant, quos inveniunt, licet perquam paucos, sine aliqua sexus et ætatis ratione trucidant. Desides tantum aliquos invenere, hique socordiæ suæ luere pœnas, et nisi hoc monitu suis rebus ipse prospexisset, jam de Transsylvania fuisset actum. Hæc desumpta sunt ex Carthuitio, et paulo liberius amplificata videntur, ita ut nonnulla egeant correctione, aut saltem non omnia pro certis haberi debeant: qualia sunt de facultatibus ad oppida allatis, quod tam cito fieri non poterat; de promiscua omnium cæde, de aliquibus oppressis, et de periculo totius Transylvaniæ, quæ minus certa, atque ex conjecturis nonnihil exaggerata sunt.

admonetur divinitus de irruptione aliqua Bessorum,

327 Idem factum narratur latius in Ms. Mellicensi, et verisimiliter exactius. Quapropter eam relationem huc transfero: Sancta Dei Ecclesia in pace collocata, et ex Romana auctoritate juste ordinata, gens Bissenorum longe a fide aliena, et quasi beluina stultitia carens intellectu, patriæ ejus confinia demoliri aggressa est. Rex vero illos ante dies in remotis partibus venatus insistebat, ut saltem post multas curas, quibus opprimebantur, aliquantisper membra infirma relaxarentur. Cum igitur circa mediam horam diei sopori indulgeret, per voluntatem Dei, qui ea, quæ futura sunt, spiritu visionis suæ manifesta et cognita fidelibus suis ostendit, videbatur astantibus, præsentialiter inimicis paterne loqui, et quasi eos terrendo præferre: Cur vana

ac nuntium mittit ad loci præfectum,

AUCTORIS
J. S.

* forte quia

* forte patietur

* forte abire
festina

qui hostes in
fugam agit.

* lege invadit

B

C

Cum Bessi ad
Regem propere-
rantes, inju-
riam passi es-
sent in via,

vestra cohorte claustra sanctæ Ecclesiæ irumpere vultis? Cur gregem Pastoris magni, et ovilia ejus desolari venistis? Recedite, recedite, qui * impetravi ab Imperatore meo virum defensorem et ducem meum, scilicet Martinum, qui non patiens * morsibus vestris pascua justorum lacerari. Evigilansque alacri vultu, qui sua proferret nuncia, adesse mandavit. Cui assistenti, Non meæ, inquit, legationis causas explere poteris: sed alius, qui fidelior inveniatur, accedat. Præsentatum vero eisdem verbis redire præcepit. Ammoto et tertio, Perge, ait, adire *, festina propere, et mea tollens mandata, dic tribuno plebis, in ulterioribus moranti, ut provideat, viros ad pugnam eligat, et hostium cuneos in me bellum moventes propellat.

328 Ascendit ille velociter, ad locum pervolvit, quod acceperat, indicavit: idemque diligenter factum est. Jam hostis propius aderat, jam mœnia urbis vallaverat: tam inopinata incursio est. Tribunus cum copiis suis illum invaderet *. Tunc utrimque decertatum est: isti protectione Dei roborati accinguntur; illi amen-
tia sua obligati disjunguntur; postremo terga fugæ dederunt. Plures autem eorum corruerunt, plures in captivitatem ducti sunt. Cæde peracta, is, qui venerat, ad Regem regreditur, ut nunciaret ei. Rex audito eventu belli, grates habuit Omnipotenti, qui victoriam fidelibus suis dedit ex inimicis. Nimirum credimus superna pietate illum visitari, qui ne circumdaretur ab inimicis, liberatorem de cælis habere meruit, ut præcederet et custodiret eum: sicut enim Deus Christum suum David quondam a facie Philistinorum, angelo suo protegente, liberavit, ita et hunc de manu persequentium eripuit, educens in salvationem. Ex hac relatione colligi nequit, utrum hæc Bessorum aut Byssenorum, uti alias vocabantur, incursio fuerit in Transilvania, an in aliis regni confinibus. Verum clare affirmat Bonfinius in Transilvianiam incurrisse Bessos, consentiente Carthuitio, idque verisimile esse, colligi utcumque poterit ex locis, quæ Bessi eo tempore incolebant, de quibus mox, ubi reliqua ad illos spectantia huc transtulero.

329 Bonfinius pag. 184 ad propositum nostrum refert insigne severitatis exemplum, quod præbuit S. Stephanus occasione prædictorum Bessorum, quibus ille Bulgaros adjungit. De his tamen non loquitur Carthuitius, nec auctor Ms. Mellicensis, ita ut illud de Bulgaris pro conjectura solum haberi debeat. Verba Bonfinii accipe: E Bessis Bulgarisque, quos gravi bello domitarat, sexaginta circiter viri, ac iidem non ignobiles, ejus fama succensi ad adorandum Regem in Pannoniam venerant. Carros multos ducebant, quibus magnam auri et argenti copiam, cæterasque fortunas imposuerant, ut non modo eum præreverenentur; verum etiam inter regia servitia perpetuo se insinuarent. Quum Pannoniæ fines attigissent, plerique sceleratissimi tribuni cujusdam famuli, auri cupiditate tracti, ex insidiis hos adoriuntur: multos trucidant, exanimés aliquos relinquunt; cæteris fuis fugatisque, onusta plaustra diripiunt, nummatique in sylvas se recipiunt. Qui ex hac Bessorum societate superfuere, ad Regem tandem perveniunt, illatas sibi cædes et latrocinia, item peregrinationis causam, ex ordine referunt. Rex miseros consolatus, confestim et clam tribunum per apparitorem cum universa familia ocysime ad se venire jubet: quod nisi continuo fecerit, per-

duellionis pœnam indicit. Tribunus mox edoc-
clus, coacta familia, opinione celerius advenit. Ante conspectum Regis famulorum agmen explicat.

330 Quum malæ mentis conscii vultu facinora proderent, quæ nuperrime patrarant; Cur (inquit) contemptis Numinibus, et divina lege, præter jus et fas, diri grassatores, hospitem sanguine manus infecistis? cur in humanum genus, et in eos, qui veræ sapientiæ cupiditate peregre iter faciunt, tam impie sæviistis? cur viros innocentissimos morte mulcastis? Proinde sicut in alios a vobis actum est, ita et vobiscum nunc in conspectu meo Deus agat. Mox capitales eos pronunciavit. Ad omnes regni aditus, singula horum paria, quando multi fuerunt, crucibus affigi jussit, ut liberum peregrinis iter in Pannoniam quondam hospitabilem omnibus fore significaret. Quare factum est, ut quoad vixerit, ne minimum quidem latrocinium in Ungaria posthac patratum senserit. Hoc enim severitatis exemplo ita facinorosorum audaciam coercuit, ut nemo peregrinis manum injecerit. Eos vero qui læsi et spoliati fuerant non solum indemnes, verum cumulatissime donatos, et voti compotes præstitit. His omnibus satis consonat Carthuitius, uti et Ms. Mellicense, quod hic Carthuitio ita consentit, ut nulla fere sit differentia, nisi in solis vocibus. Non igitur necesse existimo eam relationem ex Ms. huc transferre, cum Carthuitius videri possit num. 25, ibique sim observaturus in annotatis leviora illa, quæ aliter habentur in Ms.

331 Porro de provincia, ex qua Bessi, aut Bysseni venisse dicuntur, in codice Mellicensi habetur: Partibus Bulgarorum egressi. At in Carthuitio nunc legitur, partibus Hungarorum. Opinor legendum Bulgarorum, itaque in ipso etiam Carthuitio legisse Bonfinium, atque ea de causa Bessis adjunxisse Bulgaros, et quidem satis probabiliter, ut videbimus. Bulgari autem eo tempore Serviam habebant subjectam: nam apud Pagium ad annum 1027 num. 11 Chronographus Virdunensis Bellegradam, alias Albam Græcam dictam, in Servix et Hungariæ limitibus sitam, ait esse in confinio Bulgarorum et Hungarorum. Hæc simul juncta utcumque innuunt, Bessos seu Byssenos eo tempore venisse ex hodierna Bosnia, quæ a Constantino Porphyrogenito cap. xxxii de Administrando imperio vocatur ager Bosonæ, et pars erat Servix, quam tunc sub imperio Bulgarorum fuisse jam diximus. Adstipulatur huic opinioni Bonfinius decad. ii lib. x pag. 330, ubi de Bessis, quos olim in Thracia circa montem Hæmum et Hæbrum fluvium habitasse constat, ita mentem suam exponit: Bessi veteres, ut a principio diximus, fuere populi, quos Græci Bessos sæpe appellarunt. Hi a Bulgaris ex inferiore Mysia ejecti, in superiorem submigrarunt, et proximam Savo regionem incoluerunt, quam intercepta littera Bosnam a Bessis vocavere. Amicos porro fuisse Bessos et Bulgaros, aut Bessos cum principe suo fuisse sub imperio Bulgarorum, iis temporibus, colligi potest ex eodem scriptore decad. ii lib. iii pag. 209, ubi narrat bellum Bessorum et Bulgarorum contra Salomonem Hungarorum regem, captamque a Salomone Albam Græcam, seu Bellegradum.

332 Accipe quæ ibi habet de incursu eorumdem: Bessi ac Bulgari, qui inferiorem Mysiam et Danubii ostia... accolunt, (imo et superio-

ille sceleris auctores gravi mulctat supplicio.

E

Bessi illi eo tempore erant Bulgarorum subditi vel amici,

F

et hodiernæ Bosniæ habitatores.

rem

A rem Mysiam, et Bessi etiam partem Pannoniæ antiquæ) trajecto Savo ad Taurunium, quam Albam Græcam nunc vocant, in Syrmium inferioremque Pannoniam effusi, cuncta diripiunt, pecora cum hominibus abducunt: et remenso amne, rapinis onusti in Bulgariam se recipiunt. Hæc, quæ circa annum 1070 gesta sunt, aliaque similia apud Bonfinium relata, insinuant, Bessos illos fuisse Bosniæ incolas, qui prædæ cupiditate in Hungariam subinde incurrebant. Cum vero hæc facta dicantur in Transilvania, dubitari vix potest, quin Bessi, transita Servia Bulgaris subjecta, trajectoque Danubio, per comitatum Temesvariensem in Transilvaniam se effuderint, ut incertos nihilque tale metuentes opprimerent, tandemque multis ditati spoliis in patriam regrederentur. Quo circiter tempore irruptio illa contigerit, nullus expressit. Verisimile est, Bessos prædæ inhiantes similia sæpius tentasse; sed tandem magis fuisse quietos, colligitur ex accessu illorum, de quorum injuria supra egimus.

B § XXXI. Bellum cum imperatore Conrado, et pax mirabili modo obtenta: virtutes Sancti, contemplatio et ecstasis.

Conradus imperator, rupta pace, Stephano bellum infert,

Varii Scriptores Germani narrant breviter bellum, quod anno 1030 Conradus imperator S. Stephano intulit, quodque finem habuit sequenti anno 1031 per pacem subsecutam. Carthuius num. 23 de eodem paucis sic agit, ut satis appareat, eum res bellicas exacte exponendas non suscepisse, sed eas solum attingere, quatenus occasionem præbent declarandi eximiam Regis sanctitatem, aut facta quædam mirabilia, quæ singulari providentia protegentis Dei contigisse videntur. Carthuium secutus est Bonfinius in iis, quæ propius spectant ad Stephani sanctitatem, finemque bello mirabiliter impositum, uti verba ejus inferius danda ostendent. Belli causam aperte Conrado attribuit idem scriptor, qui sic habet pag. 182: Vivente Henrico principe sanctissimo, paribus utrimque studiis pax longe lateque servabatur, omniaque apud Ungaros e sententia gerebantur. Post, ubi imperator ille optimus inter Divos relatus est, Conradus... cæsar designatus... institutum pacem utrique genti apprime salutarem intercepit. Post plura de Conrado non sine aliquot erroribus, quos brevitate gratia omittere malui quam corrigere, primam belli causam ait fuisse, quod Hungari subsidia promisissent Italis, quos initio regni sui subegit Conradus: aut certe quod Conradus id crederet. Alteram vero causam exponit his verbis: Plerique, defuncto Henrico concordie ac pacis auctore, ingenita Germanorum Ungarorumque odia diutius contineri nequivisse prodiderunt.

post similitates aliquas, culpa Bavarorum ortas,

334 Wippo in Vita Conradi Salici de hoc bello scribens, docet dissensionem diu viguisse inter Hungaros et Bavaros, culpamque Bavaris candide adscribit. Bavarix præerat Henricus Conradi filius ac deinde in imperio successor; atque inde factum, ut cum utroque res esset sancto

Regi; et Conradus deinde universis imperii viribus Stephanum vellet opprimere. Verum jam ante S. Stephanus legato Conradi transitum negaverat per Hungariam. Accipe laudati Wipponis verba apud Pistorium pag. 435: Eodem tempore (anno 1027) Werinharius Argentinæ civitatis episcopus, ab imperatore (Conrado) legatus Constantinopolim mittitur. Qui dum causa orationis Hierosolimam pergere se fingeret, ... mirabiliter prohibitus est. Nam dum magnum comitatum hominum, majorem quoque mutorum animalium, equorum, boum, ovium, porcorum, multasque delicias seculares ultra modum secum educeret, perveniens in Ungariam, a rege Stephano contradicta est sibi via, quod eo tempore nulli oratorum accidit. Hæc satis insinuant, similitates inter Conradum et Stephanum fuisse ab anno 1027, legatumque Conradi Stephano fuisse suspectum. At primam dissensionis causam hæc non produnt; uti nec illa, quæ pag. 436 scribit in hunc modum: Eodem tempore (anno 1030) multæ dissensiones inter gentem Pannonicam et Baioarios, culpa tamen Bajoariorum factæ sunt; ita ut Stephanus rex Ungarorum multas incursiones et prædas in regno Noricorum, id est, Baioariorum faceret. Unde commotus imperator Chuonradus cum grandi exercitu super Ungaros venit.

335 Hermannus Contractus ad annum 1030 breviter hæc scripsit: Conradus imperator Stephanum Pannoniæ regem cum exercitu petit. Eadem brevitate utitur Lambertus Schafnaburgensis, Marianus Scotus, Albertus Stadensis, alique non pauci Chronicorum scriptores, quos recensere non est necesse: nec ullum reperio ex antiquis, qui veram et certam belli causam assignet. Quapropter parum fido Joanni Aventino, qui Annalium Boicorum lib. v pag. 314 scribit, Stephanum pro uxore Gisela et filio Emerico petiisse ducatum Bavarix, ac repulsa irritatum Bavaris bellum intulisse. Martinus Hoffmannus in Annalibus Bambergensibus apud Ludewig tom. I Scriptorum Germanicorum col. 59 Aventini mentem fere exprimit, ita scribens: Postero anno (1028) Conradus solennem principum conventum Ratisbonæ celebravit. Ad eum Stephanus Ungariæ rex, legatis missis, Bavarix ducatum, Gisela conjugi et Emerico filio hæreditarium, sibi reddi postulavit. Quod cum Conradus fieri posse negaret, gravis inter utrumque exorta discordia, in apertum bellum erupit. Hanc rationem belli, antiquis prorsus incognitam, Brunnerus in Annalibus Boicis part. II lib. v merito explodit his verbis: Aventinus cum causam belli hujus nullam reperiret, inscitam fabulam commentus, repetitum a Stephano pro Emerico filio Boiariæ regnum, quod avunculus illius, avus, proavusque tenuissent, sine teste scripsit, solita vanitate, quam etsi nihil moramur, exsufflare tamen subinde et evertere levi brachio, æquum est. Nos igitur causam belli relinquemus incertam.

336 Progressum finemque belli cum Aventino rursus explicat Hoffmannus, sic prosecutus: In id cum Conradus omni ope ac studio incumberet, sequenti anno (1029) cum exercitu in Ungariam processit, et obvia omnia gladio ac incendiis vastavit, populabundus ad Rabam usque, nemine resistente, progressus. Ea lis demum morte Emerici dirempta fuit, et Conradus imperator Stephano regi, instaurationem fœderis, quod cum Henrico imperatore affine

AUCTORE
J. S.

et non quod Stephanus Bavarix ducatum uxori et filio peteret:

F

Conradus Hungariam invadit; at non videtur id eodem tempore fecisse dux Bohemiæ;

suo

AUCTORE
J. S.

suo fuerat, postulanti summa voluntate concessit. Causam finiti belli mox videbimus. Interim alium etiam S. Stephani hostem, videlicet Bohemix ducem, parum probabiliter suggerit Annalista Saxo ad annum 1030, scribens sequentia: Hoc anno Bracilaus dux Boemix Ungaros magna caede prostravit, et terram eorum usque ad urbem Strigoniam devastavit. Qui hic Bracilaus, alias Brzetislaus dicitur, et Prædislaus: at non ausim asserere, hæc vera esse, cum illam ipsius contra Hungaros expeditionem alibi non inveniam. Quin potius fictitia videntur, nisi forsitan aliquot annis serius contigerint: nam Prædislaus ducatum Bohemix adeptus non est, nisi circa annum 1034, ut habet Pagius ad illum annum num. 16. Ipse etiam Annalista Saxo, sibi aperte contradicens, ad annum 1032 adhuc meminit de decessore Prædislai Udalrico quem Udalricum vocat, satisque ibidem innuit hunc anno 1030 fœderatum non fuisse cum Conrado, qui Udalricum de insidiis etiam, quas ante biennium ipsi imperatori fecerat, confessum in exilium transmisit. Illam igitur Bohemorum de Hungaris victoriam fictitiam; aut ex errore ortam, prorsus existimo.

B
et Stephano ad
Dei opem con-
fugiente, rever-
titur Conradus.

337 Ne Conradum quidem multum efficere potuisse contra Stephanum, Dei protectione munitum, Wippo satis declarat, dum post verba num. 334 data sic prosequitur: Rex autem Stephanus, minime sufficiens adversus imperatorem, orationibus et jejuniis in universo regno suo indictis, præsidium Domini tantummodo flagitabat. Imperator tam munitum regnum fluvii et sylvis intrare non valens, multis tamen prædationibus (et) incendiis circa terminos regni injuriam suam satis ulciscens, reversus est, volens tempore opportuniori cœpta sua peragere. Sed filius suus rex Henricus adhuc puerulus, Eigelberto Frisingensi episcopo creditus, legatione Stephani regis pacem rogantis accepta, unico consilio principum regni, patre nesciente, gratiam reconciliationis annuit; juste et sapienter agens, qui Regem injuste injuriatum, ultro petentem gratiam, recepit in amicitiam.

ac paz instauratur anno, ut videtur, sequenti.

C
338 Non exprimit Wippo, utrum paz redintegrata sit eodem anno 1030, an sequenti. Hermann Contracti fusius Chronicon apud Canisium omnia ad eundem annum 1030 refert his verbis: Conradus imperator, jam dudum inimicitii cum Stephano Ungariorum rege conflatis, Pannoniam petiit, et quantum fluminibus et paludibus non obstantibus poterat, Rabam devastavit. Per Rabam intelligo fluvium Arrabonem, Germanis Raab dictum, non vero Jaurinum, urbem trans idem flumen sitam, etiamsi et illa Raab dicatur Germanis: nam transitu fluminis verosimiliter prohibitus fuit Conradus. Porro additur post pauca ibidem: Pax cum Stephano rege Ungariorum redintegratur. Verum cum hæc Hermann editio interpolationis sit suspecta, magisque fidere possimus editioni Pistorii, ubi Hermannus instauratam pacem cum plerisque aliis Chronographis affigit anno 1031, hunc annum præferendum censeo, nisi forsitan quis omnia sic velit conciliare, ut credamus a bello cessatum, pacemque cum Henrico rege initam esse anno 1030; at sequenti eandem concordiam stabilitam per missos a Stephano legatos ad Conradum, qui initam a filio pacem ratam habuerit et confirmaverit.

339 Quidquid vero sit de exigua hac temporis differentia, Wippo ingenue fatetur culpam

inchoati belli fuisse in Bavaris, satisque simul innuit S. Stephanum singulari Numinis protectione gavisum esse contra inimicum potentissimum; atque eatenus relationibus Carthuitii et Bonfinii optime consonat. Quod autem hi scribunt de nuntio illo, qui in castra Germanorum venit quasi missus a Conrado, quique ducibus mandata recedendi pertulit, nec Wippo habet, nec alii scriptores Germani. Verum æque mirabile est, quod Wippo asserit, pacem ab Henrico rege puero cum Stephano initam esse, ignorante Conrado: atque hoc Henrici factum, quod nullo modo vocari potest in dubium, suspicionem ingerit, aut Henricum ipsum, aut alium quempiam illorum, qui Henrico fuere pacis auctores, prædictum nuntium mittendum curasse, sive id factum fuerit post pacem clanculum conclusam, sive antea solo belli odio, ut paz facilius instaurari posset.

340 Accipe igitur totam rei relationem ex Bonfinio, qui corrigi deinde poterit, ubi videtur paulo liberius conjecturis indulsisse: Stephanus, inquit, ubi Conradum cum universis Germaniæ viribus Pannoniam irruere intellexit, Pontificum, procerumque omnium repente concilium habendum esse censuit: quantum a Germania periculum instaret, edocuit. Habuit delectum, quam umquam antea longe majorem: Pontifices, sacerdotes, item sacri et prophani omnes pariter arma capessenda decernunt, quo facilius resistendi copia daretur. Cum potentissimo hoste rem esse intelligunt. Postquam comparato validissimo exercitu, castra habere cœpit, divinum in primis auxilium his breviter imploravit, quamvis in exorandis placandisque Numinibus die noctuque numquam cessare videbatur: Si placet tibi, Regina cœli, et Ungarici patrona soli, hoc regnum hæreditario jure tibi legatum, igni ferroque ab hostibus vastari, et plantatam nuperrime Scythicis pectoribus fidem Filii tui continuo extirpari, ne meæ (quæso) desideria, sed numini tuo hoc tribuatur: si quid Regis culpa patratum est, cui plebem tuam commisisti, ipsum (te precor) pœnas luere patiari, innocentibus parce, novam hæreditatem tuam pro solita benignitate tuere. Mox effusus in lachrymas, et divæ Genitricis numine confirmatus, in Germanos signa moveri jubet, quum numquam fidelibus pia Numina desint. Res non tam commemoratione, quam admiratione dignissima, pridie ejus diei, quo in hostium conspectum futurus erat, accidisse dicitur. Tesserariorum namque per omnia militum contubernia et tentoria quidam discurrit, qui imperatoris edicto Germanum quemque solutis castris domum repetere jubet.

341 In sequenti nocte ante lucem Conradus soluta castra comperit, videt domum quemque festinare. Rei novitate percitus causam disquirat: omnes uno ore referunt, tesserariorum voce, missione donatos. Accitis tesserariorum, neminem invenit, qui missionis edictum circumtulit. Mox Conradus Stephani sanctitas explorata succurrit, cujus gratia cœlestem internuntium sub tesserariorum specie, castra solvisse reputavit, ne sancti Regis populus oppugnaretur, ne qua inter seniores, junioresque Christianos seditio defectione suboriretur. Approbavit divinæ missionis edictum imperator, instaurataque pace in Germaniam se recepit, cum gravissima asseveratione pollicitus, se Pannoniis, quos sub divina tutela esse intelligebat, perpetuo manus abstenturum. Rex autem e vestigio quum divæ Genitricis patrocinium laboranti

D
mira Dei Ste-
phanum prote-
gentis providen-
tia:

relatio ejusdem
rei

E

F

ex Bonfinio, qui
nonnihil corri-
gendus:

A laboranti sibi, suæque Ungariæ adfuisse conspexit, humi prostratus, clementissimo Numini gratias egit, per cunctas aras Pannonicæ Deæ sacra fieri passim edixit. Ita narrat discessum Germanorum Bonfinius, acsi discessissent, præsentem in castris Conrado. At verisimilius est, id contigisse, eo absente, non per tesserarum per castra discurrentem; sed per nuntium aliunde in castra profectum, acsi missus esset a Conrado. Nuntiusne ille humana fraude subornatus fuerit, an sola Dei providentia eo directus, in medio relinquam. Hac de causa etiam incertum est, an hic aliquid humana industria majus agnovit Conradus, ideoque finem bello imposuerit, licet Hungari istud crediderint, et non prorsus immerito ob eximiam Stephani sanctitatem, singularemque Dei protectionem, quam in aliis quoque casibus expertus est Sanctus. Bailletus ad 11 Septembris in Stephano scribit, Conradi jussu Germanos tam celeriter recessisse, ut fugere viderentur. Potuit sane contingere, ut Conradi exercitus velitationibus, inopiaque cibariorum non exigua pateretur detrimenta ante flumen Arrabonem, eaque de causa crescentem Hungarorum exercitum operiri non sit ausus; at nolim sine teste asserere, quod nec Hungari tradiderunt nec Germani, neque id tam fidenter affirmasset Bailletus, sed solum dedisset pro conjectura incerta, si presse sequi voluisset monumenta antiqua.

virtutes ac frequens oratio Sancti,

342 Post relatum id bellum Carthuius num. 24 de virtutibus sancti Regis, ac præsertim de perpetua orandi contemplandique consuetudine memorat aliqua. Eadem Bonfinius pag. 183. expressit his verbis: Deinde eo ardentius pro explorata divinæ clementiæ gratia, in Dei charitate permansit: quem in partiendo tempore, tali usum instituto fuisse ferunt, interdum dicendo iuri, ac regalibus officiis et negociis incumbere, noctes fere insomnes ducere, in divina contemplatione versari, cum assiduis lacrymis pro publica et privata salute supplicare, piis precibus æquiora Numina reddere, in divinam quandoque contemplationem usque adeo rapi, ut homo subtractus, in aëre pendere videretur: nam quum in remotam quandam basilicam secessisset (imo cum longe abesset ab omni ecclesia, ut habet Carthuius num. 25) Numinis exorandi causa, distentis circum tentorii noctem transegit: quæ quidem intempesta, quum in tabernaculo ad contemplandum suscitaretur, usque adeo in Divinitatis contemplatione correptus est, ut corpus evectam in aëra mentem subsequeretur.

qui dum contemplationi insistit in tabernaculo, papilio in aëra tollitur.

343 Quin et tabernaculum, ne vehementissimam contemplationem interciperet, corpusve inhiheret, ne cum animo in aëra raperetur, ipsum quoque simul tractum, in aëre diu pependisse tradunt. Quum patefactum cuidam sancto viro miraculum intellexisset, mox eum admonuit pariter, et interminatus est, ne quid de hac re, se vivente, proderet. Fama tamen Regiæ sanctitatis ea late diffusa vagabatur, ut e remotissimis multi oris ad venerandum Hominem plane confluerent. Hæc similiaque plura, quæ variis locis de eximiis Stephani virtutibus commemoravimus, non videbuntur incredibilia viris prudentibus, qui sanctissima ejusdem Regis Monita, § xxxiii danda, attente perlegerint; simulque consideraverint, quanta sit Dei liberalitas in illos, qui cum puro sinceroque amore unice quærent et diligunt. Verumtamen Bonfinius, cum supra dicit, corpus Sancti raptum esse in aëra, male intellexit Carthuius, qui id non

asseruit, sed de solo papillone in aëre suspensio locutus est; ideoque ejus relatio eatenus necessario est corrigenda.

§ XXXII. An Emerico filio uxorem dederit? An regnum eidem abdicare cogitaverit? mors sancti Emerici: an morbus, quo triennio laboravit Rex, ex morte filii contractus?

Quamquam verisimile non est, nec ulla auctoritate probari potest, pacem inter Stephanum et Conradum coaluisse per mortem Emerici, qui S. Stephano solus e filiis supererat, mors tamen illius principis non diu post videtur subsecuta. Hoc igitur loco expedienda sunt de Emerico reliqua omnia, quæ simul spectant ad patrem Stephanum: nam alia illius gesta suo loco discutientur. Ante laudata Emerici Vita ad propositum nostrum habet hæc verba: Dum ex paterna dispositione virgo nobilis, utpote orta de regali prosapia, beato Emerico desponsata esset etc. Addit Vita, Emericum cum sponsa sua virginitatem servasse, votumque castitatis nuncupasse. Vitam hanc, opinor, secutus est Bonfinius, qui eadem de Emerico narrat, relatoque virginitatis voto, quod nemini revelaverat, de conjugio ipsius sic scribit pag. 178: Post hæc Pater, ut publicæ saluti de successore consulere, Emericum parandis liberis haud intempestivum, digno conjugio obligandum esse censuit, ratus neminem regno commodiorem futurum, si viveret: sin minus, sanctissimam hinc prolem sperari posse, et regendis Ungaris accommodatissimam. Quare excellentissimam forma et virtute virginem, ac regali genere natam, huic desponsat Pater, operamque liberis quandoque dandam edocet, ne legitimus idemque optimus Pannoniæ regno successor desit. Quamvis hoc haud facile efficere potuit, quando non sine multis eo precibus filium redegerat; ipsum tamen obtemperantissimum, et decenti conjugio jam obstrictum, nunquam cum uxore rem patrasse, sed majorem (si dici potest) quam antea, castitatem servasse comperit.

Tradunt scriptores Stephanum filio suo Emerico dedisse uxorem.

E

F

345 Eadem quoque de conjugio et virginitate Emerici asserit Dlugossus in Historia Polonica ad annum 1006, et rursus ad annum 1022. Quin et Joannes Tomcus in Emerico post datam Vitam ex Surio hæc subjicit: Uxorem S. Emerici filiam Crescimiri regis Dalmatiæ fuisse, Dalmatica monumenta testantur, eandemque virginitatem ad extremum usque vitæ professam. Porro virginitas hæc in conjugio servata aliunde satis est credibilis et verisimilis ob recentissimum exemplum S. Henrici imperatoris, qui avunculus erat Emerici: nam Henricus servatam cum S. Cunigunde virginitatem ante mortem indicaverat, defunctusque erat anno 1024, quo nuptiis verisimiliter necdum illigatus erat Emericus. Nonnihil tamen scrupuli oritur tum ex silentio Carthuii, tum ex voto virginitatis jam ante nuptias nuncupato, si omnia exacte narrantur in Vita. Verum Carthuius rem omittere potuit, quia

idque aliunde satis verisimile, licet votum, ille nuncupaverit virginitatis, quam servavit:

AUCTORE
J. S.

quia potius ad Emericum spectabat quam ad Stephanum: et Rex paterna auctoritate irritum facere poterat filii votum, quod verisimiliter ante pubertatem erat emissum. Filius contra, etiamsi obligatione voti solutus esset auctoritate Patris, eique parvisset ducendo uxorem, poterat nihilominus, modo sponsam ad consensum pertraheret, eidem virginitatis servandæ proposito insistere, atque avunculi sui S. Henrici exemplum imitari. Nihil igitur obstat, quo minus veræ esse possint nuptiæ Emerici, de quibus in ipsius Vita latius agi poterit.

dicitur etiam
voluisse regnum
filio abdicare,
at id minus
certum:

346 Laudatus Dlugossus ad annum 1022 scribit, Stephanum cogitasse de regni administratione in filium transferenda. Ranzanus hac de re habet sequentia ind. 8: Fuit enim excellens (Emericus) ea vitæ integritate ac sanctitate, ut in omni virtutum genere esset parenti simillimus. Eam ob rem beatus Stephanus ea ipsum charitate complectebatur, ut nihil supra facile dici posset. Decreverat religiosissimus Rex abdicare se regno, seque separare ab hominum frequentia, quo divinarum rerum meditationi posset inservire liberius. Regni vero curas Emerico demandare instituerat: cæterum dum talia secum mente volutat, divino consilio aliter decernitur. Repente namque Emericus in adversam incidit valetudinem, eaque paucis post diebus correptus moritur, pie plane, ut credere par est de viro, qui vitam transegerat sanctissime. Thuroczius cap. xxxiii eadem tradit his verbis: Postquam autem magnificavit dominus misericordiam suam cum beato rege Stephano, vertendo dorsa regum in fugam a facie gladii ejus, et dominio ejus principatus atque potestates subijciendo omnium exterarum nationum circumadjacentium; deliberavit sanctus rex Stephanus, et firmiter statuit, ut omnibus pompis mundanæ gloriæ calcatis: et temporalis regni diademate deposito, solius Dei servitio semetipsum manciparet: et ab exterioribus curis expeditus, contemplativam vitam et tranquillam pacem perageret. Coronam vero regiæ celsitudinis filio suo duci Emerico, sanctissimis moribus divinitus instructo, se daturum disposuit. Erat enim beatus Emericus in primævo adolescentiæ flore supra communem naturam hominum divino munere sublimatus; justitia, prudentia, fortitudine, temperantia, sapientia, scientia, mansuetudine, misericordia, benignitate, largitate, humilitate et patientia armatus: cæterisque Catholicis atque politicis virtutibus adornatus; similiter ut sanctus Stephanus pater ejus. Cum itaque sanctissimus Pater sanctissimo filio curam administrationis, et gubernandi regni sollicitudinem intenderet committere; beatus dux Emericus propria morte præventus est. Hactenus illi: verum cum nihil de hac Regis cogitatione habeat Carthuitius, ac ne Bonfinius quidem; illud desiderium abdicandi se regno (licet incredibile non sit nec improbabile ob morbos, quibus Rex sanctissimus affligebatur) ut plane certum affirmare nolim.

quod vero scribunt aliqui de morbo ex dolore ob mortem filii contracto,

347 Minus etiam certum, minusque probabile est, quod iidem scriptores asseruerunt de morbo S. Stephani, aut potius de morbi causa, quam divinando sic expressit laudatus Thuroczius: Flevit autem eum sanctus rex Stephanus et universa Hungaria inconsolabiliter planctu magno valde. Tanta vero doloris acerbitate sanctus rex Stephanus exacerbatus in gravissimam incidit infirmitatem. Et post multos dies vix qualemcumque vitæ reparationem recepit: sed pristinae

sanitati numquam plene potuit restitui. Nam et pedum doloribus urgebatur, et tristitia ac gemitibus afficiebatur; præsertim propterea, quia nullus videbatur de consanguineis ejus idoneus ad hoc, ut eo mortuo regnum in fide Christi conservaret. Pronior enim erat gens Hungarica ritui paganico inclinari, quam fidei Christianæ. Consonat fere Ranzanus, ita scribens: Ejus (Emerici) obitum adeo moleste Rex tulit, ut morbum et ipse contraxerit quam gravissimum, ex quo perdiu, ac non sine vitæ maximo periculo, laboravit. Doloris causa erat, quod animadvertibat, e suis inveniri posse neminem, cui amplissimi regni sui administratio demandaretur. Maxime autem eo angebatur, quod non occurreret ei via, qua nancisceretur hominem quempiam, a quo Christianus cultus, nuper susceptus ab Hungaris, pertinaci opera conservaretur. Sed placuit immortalis Deo, ut Regem ipsum sineret tantisper vivere, ac regnum tenere, dum novelli Christiani fide, quam acceperant, satis confirmarentur: quamdiu tamen fuit in vita, multiplicibus morbis vexatus est.

348 Bonfinius pag. 184 de hisce conjecturas suas sic exposuit: Paucis post annis, quando virtus adversitate perficitur, et quos Deus diligit, corrigit (ut aiunt) et castigat; quum magno Rex dolore torqueretur, quod Emerico orbatu, nemo sibi nepos et cognatus erat, cui regnum et Ungariæ fidei conservationem tuto committeret, quumque intelligeret Scythicam gentem, intermissa divini cultus fideique custodia, in pristinam insipientiam continuo recasuram, varios ex hoc morbos subire coactus est. Emericum ab anno salutis trigesimo primo supra millesimum extinctum aliqui scripsere. Ipse tanto corporis languore correptus est, ut ne pedibus quidem stare posset. In hisce relationibus vera falsis mixta videntur, aut saltem certa incertis, et non pauca idcirco corrigenda. Primo satis certum est, Sanctum variis ac diuturnis morbis laborasse: at falsum videtur, primam morborum causam ortam esse ex dolore de obitu Emerici: nam jam ante illius obitum triennali laboravit infirmitate, quæ certo ex illa causa oriri non poterat. Audiamus de his Carthuitium, qui circa illud tempus vivere cæpit. Hic num. 26 ait Regem triennio ægrotasse; ac deinde ad obitum filiorum sic pergit: Postquam inde propitiationis Dei medicamine convaluit, tamen iudicio æterni persecreti consilii quamdam examinationem in filiorum suorum obitu sibi sensit immittere verbera, quos in ipsis infantia gradibus, infantes qui dedit, abstulit. De quorum morte mœstitiam obortam Genitor propter amorem filii superstitis, bonæ indolis pueri Emerici compescuit etc. Hæc verba primum illum Regis morbum non modo præponunt Emerici morti, sed etiam aliorum filiorum, ita ut diu ante videatur contigisse; certumque sit hunc morbum non esse ortum ex dolore de morte filii.

349 Secundo indubitatum quoque est, Regem graviter doluisse de obitu filii sui, et non immerito; neque ulla etiam est ratio, cur obitum illum removeamus ab anno 1031, cui eum affligunt Carthuitius et Bonfinius. At falsum apparet, aut certe verisimile non est, ex illo dolore morbum ortum esse, quo deinceps usque ad mortem Sanctus sic laboraverit, ut numquam integre convaluerit. Dolorem eumque gravem testatur Carthuitius num. 27; sed statim etiam subiungit, dolorem hunc non fuisse diuturnum, Regemque,

F falsum apparet, cum triennalis morbus videatur præcessisse,

F

cumque graviter quidem, at non nimis diu, de obitu filii doluerit.

A *gemque, deposito mœrore, se totum dedisse operibus piis, quibus et religionem promoveret, et cuicumque hominum generi liberaliter subveniret. Morbum vero postremum post alias non pauca commemorat, atque asserit quidem gravem fuisse ac diuturnum; at nullo modo innuit, eum toto laborasse septennio, quod intercessit inter mortem Emerici et Stephani. Non solus autem Carthuius tam diuturno gravique dolori, ex quo morbus fuisset contractus, adversatur; sed etiam Vita S. Emerici, quæ docet dolorem brevi pulsum fuisse, subsecutis post obitum Emerici miraculis, de quibus sic habet: Et quoniam necessaria sunt miracula, ubi humana imbecillitas tarda est ad credendum, tot ac tantis virtutum signis dies obitus sui tricesima coruscavit, ut omnibus in regia urbe, ubi sanctum ejus corpus humatum est, commorantibus non dies mœroris, sed gaudii esset, cum nec ipsum Patrem mœror ob mortem filii angeret; sed eum ob coronam vitæ æternæ filio indubitanter collatam lætitia plena perfunderet. Ceterum quod asserunt, Regem doluisse, quia non satis videbat, cui stabilitam in regno religionem tuto committere posset, admodum verisimile est: nam diligentem ipsius curam, ut religio post obitum suum florere pergeret, magis declarabunt dicenda inferius.*

§ XXXIII. Monita, quibus Stephanus filium Emericum instruxit, ut regnum recte pieque administraret.

Monita S. Stephani ad filium Emericum a variis edita: in præfatione

Quamquam incertum esse dixi, an S. Stephanus se regno abdicare voluerit in gratiam filii Emerici: id tamen certum est, eum filio suo regnum destinasse, ac nihil prætermis-
 C *sisse, quo eum erudiret ad rectam piamque ejusdem regni administrationem. Documenta filio data, quæ brevissimo compendio commemoravit Carthuius num. 26, luculentum præ illius curæ præbent testimonium; simulque ostendunt, qualis fuerit Stephanus ipse, cum verisimile non sit, illum neglexisse ea, quæ filio diligenter inculcavit. Monita illa a variis edita sunt, atque apud Werboezium quidem in Opere tripartito tom. II a pag. 1 sub hoc titulo: Sancti Stephani primi regis Ungariæ decretorum liber primus ad sanctum Emericum ducem. Accensentur enim decretis seu legibus regni Hungariæ, quamvis proprie leges non sint, sed monita regibus data ad regnum præclare administrandum. Illa autem huc transferam ex editione memorata, prout divisa sunt in præfationem et decem capita; lectionesque variantes dabo ad marginem ex editione Joannis Sambuci, qui eadem dedit post Bonfinii aliorumque Opera. Si quæ vero obscuriora videbuntur, post singula capita breviter explicare conabor. PRÆFATIO, in qua Rex hortatur ducem ad capessenda paterna monita et præcepta. Hic præfationis titulus apud Sambucum omittitur, et certo non est S. Stephani; omissa ibidem similiter invocatio sanctissimæ Trinitatis, quæ verisimiliter Regis est, cujus verba sequuntur: In nomine sanctæ Trinitatis et individue unitatis. Cum cuncta Dei nutu condita, suaque eviden-*

tissima præordinatione disposita, tam in amplitudine cœli, quam in istis amplissimis * terrarum climatibus, ratione intelligentiæ funditus sentiam vigere, atque subsistere: cumque affatim universa hujus vitæ utilitati dignitatique gratia Dei concessa, scilicet regna, consulatus, ducatus, comitatus, pontificatus, cæterasque dignitates, partim divinis præceptis atque institutis, partim legalibus, partim juridicis *, partim civilibus, ac nobiliorum ætateque provectorum consiliis, suasionibus, regi, defendi, dividi, coadunari videam: et cum omnes ordines ubique terrarum, cujuscumque sint dignitatis, non solum satellitibus, amicis, servis, præcipere, consulere *, suadere, sed etiam filiis pro certo sciam: tunc me non piget *, fili amabilissime, hac vita comite, tibi documenta, præcepta, consilia et suasionem parare *, quibus tuæ vitæ mores, tibi-
 * al. aptissimis
 * al. juridicialibus sive jurisdictionibus
 * al. conciliari sive consulere
 * al. ne pigeat
 * al. proponere

351 Te autem studiose, adhibita audientia, Patris præcepta, juxta divinæ sapientiæ suasum, concedet observare, dicentis per os Salomonis: Audi, fili mi, patris tui disciplinam, et ne dimittas legem matris tuæ, ut addatur gratia capiti tuo, et multiplicentur tibi anni vitæ tuæ. Ex hac ergo sententia animadvertere poteris, si ea, quæ paterna pietate tibi præcipio, contempseris (quod absit) quod amplius * amicus Dei et hominum non eris. Audi vero inobedientium * prævaricatorum præcepti casum et præcipitum. Adam quidem, quem Dominus conditor totiusque creaturæ plasmator, ad suam formavit similitudinem, eumque universalis fecit hæredem dignitatis, vinculum fregit præceptorum, statimque dignitatum sublimitatem, ac mansionem paradisi perdidit. Antiquus quoque populus a Deo electus et dilectus, quia legamina * mandatorum, digitis Dei condita, disjecit; idcirco diversis interiit modis: partem quidem terra deglutivit, partem quoque exterminator mortificavit, et pars invicem se interfecit. Filius quoque Salomonis, abiciens pacifica verba patris, ac superbia elatus, minatus est populo percuSSIONES fræmæ pro mastigiis patris *, idcirco multa mala passus est in regno, et ad ultimum dejectus est. Hoc tibi ne accadat, obedi, fili, mihi. Puer es, delitiarum * vernula, pulvinaris accola, fatus educatusque in deliciis cunctis, expeditionum, laboris *, atque diversarum gentium incursionis expers, in quibus ego jam fere totam meam contrivi ætatem. Jam tempus adest, in quo tibi non semper pulvinarium mollietates *, quæ te hebetem et delicatum reddant, adhibendæ sunt, quod est dissipatio virtutum et vitiorum fomentum, atque contemptio mandatorum: sed interdum asperitas tribuenda est, quæ tuam intelligentiam ad ea, quæ præcipio, reddant attentam. His itaque præfatis, redeamus ad propositum. Post hanc præfationem Monita sequuntur, ab ipso Sancto in decem divisa capita, quorum titulos ad marginem notabo.

352 CAP. I. Quoniam ad regalis dignitatis ordinem non oportet nisi fideles, et Catholica fide imbutos accedere; idcirco sanctæ fidei in nostris mandatis primum damus locum. Imprimis præcipio, consulo, suadeo, fili charissime, si regalem cupis honestare coronam *, ut fidem Catholicam et apostolicam, tali diligentia et custodia conserves, ut omnibus tibi a Deo subjectis exemplum præbeas, cunctique ecclesiastici viri * merito te verum Christianæ professionis
 * al. ligamina
 * al. patris
 * al. divitiarum
 * al. totius expeditionum laboris
 * al. pulvinar mollietiei
 * al. curiam
 * al. filii

AUCTORE
J. S.

* al. juridicialibus sive jurisdictionibus

* al. conciliari sive consulere

* al. ne pigeat

* al. proponere

hortatur filium, ut suis præceptis obediat.

E

* al. quod jam amplius

* al. mendose inobedientiam

* al. ligamina

* al. patris
omittitur

F
* al. divitiarum

* al. totius expeditionum laboris

* al. pulvinar mollietiei

Monita vero hæc dedit. De observanda Catholica fide.

* al. curiam

* al. filii

nominent

AUCTIONES J. S.	nominent virum, sine qua, pro certo scias, Christianus non diceris, vel Ecclesiae filius. Qui enim false credunt, vel fidem in bonis non implent et ornant operibus (quia fides sine opere moritur) nec hic honeste regnant, nec in aeterno regno vel corona participant *. Si vero scutum * retines fidei, habes etiam galeam salutis. His quidem armamentis contra invisibiles et visibiles legitime dimicare poteris inimicos. Nam ait Apostolus: Non coronabitur, nisi qui legitime certaverit. Fides ergo, de qua loquor, hæc est: ut Patrem Deum omnipotentem, factorem totius creaturæ *, et unigenitum ejus Filium, Dominum nostrum Jesum, de Maria Virgine, angelo annunciante, natum, et pro totius mundi salute in crucis patibulo passum, et Spiritum sanctum, qui per Prophetas et Apostolos et Euangelistas locutus est, unam Deitatem perfectam, indissolubilem, incontaminatam esse firmiter credas, et sine omni ambiguitate teneas. Hæc est fides Catholica, quam (sicut * Athanasius dicit) nisi quis fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit. Si aliquando infra tuam inveniantur potentiam, (quod absit) qui hanc collationem sanctæ Trinitatis dividere, vel minuere, sive augere conabuntur *, hos ipsos scias esse hæresiarchæ servos, et non sanctæ Ecclesiae filios. Tales vero nec nutrias, nec defendas, ne tu etiam videaris amicus et fautor *. Hujusmodi enim viri, sanctæ fidei filios omnino reddunt morbosos, et istam novellam sanctæ Ecclesiae plebem miserabiliter destruunt, ac etiam dissipabunt. Hoc ne fiat, principaliter cura. <i>Disputant nunc eruditi, an Symbolum, quod supra laudatur nomine S. Athanasii, ab hoc sancto Patre sit compositum. At ea disputatio necdum nata erat S. Stephani tempore.</i>	mentum, quam detrimentum patiat. Inde D etiam * imprimis reges Augusti dicebantur, quia augebant Ecclesiam. Hoc et tu facias, ut tua corona laudabilior, et vita beatior et prolixior habeatur.
* al. partici- pantur * al. statum		354 <i>Pauca hic observanda. Ostendi num. 234, S. Stephani verba, scipsum quidem nominabat petram, probabiliter referri posse ad S. Petrum, parum tamen interesse, hocne an alio modo locum intellexerit. S. Augustinus lib. I Retract. cap. XXI scribit, se aliquando per petram intellexisse Christum, aliquando Petrum, subdens: Harum autem duarum sententiarum quæ sit probabilior, eligat lector. Hæc summi Doctoris verba ostendunt dubitationem, in qua erat, de genuina loci intelligentia. Eadem quoque verba evincunt, S. Augustinum agnovisse, non Christum modo esse petram Ecclesiae, sed Petrum quoque ejusdem Ecclesiae petram esse, Christo nimirum subordinatam: nam nisi id agnovisset, non reliquisset liberum unicuique, ut locum vel de Christo vel de Petro intelligeret. Patet id etiam ex versiculo S. Ambrosii, quem ibidem recitat: Hoc (gallo) ipsa Petra Ecclesiae canente culpam diluit. Naturalem expositionem de Petro, quem petram dicebat, primo amplexus erat sanctus Doctor, uti ait. Deinde tamen ad aliam dilapsus est ex sola, opinio, ignorantia linguæ Hebraicæ et Syriacæ. Ostendunt eam ignorantiam ipsa sancti Doctoris verba: nam pro expositione de Christo hanc solam ibidem allegat rationem: Non enim dictum est illi (Petro:) TU ES PETRA, sed TU ES PETRUS. Verum Christus Syriace locutus est, ususque bis eadem voce Cepha aut Kepha, vocæque eadem repetitur in Euangelio Hebraico Matthæi, quod edidit Munsterus, acsi Latine diceretur; Tu es Petra, et super hanc Petram: uti jam ostenderunt multi interpretes Catholici, et admiserunt hæretici varii. Corruit igitur tota ratio S. Augustini, qui haud dubie vulgarem loci expositionem solum secutus fuisset, relicta prorsus alia, si scivisset eandem vocem Syriace bis fuisse repetitam. Hæc paucis observanda duxi, quia loco illo abusus est Schwartzius num. 232 citatus.</i>
* al. facturæ		* al. quidem observationes quædam circa Sancti verba de S. Petro,
* al. sic		E
B * al. conantur		
* al. inimicus et ultor		
De Ecclesia, et continendo ec- clesiastico sta- tu:	353 CAP. II. In regali quidem palatio post fidem Ecclesiae secundum tenet locum, a Capite nostro, scilicet Christo, prius seminata; deinde per ejus membra, utique Apostolos, sanctosque Patres transplantata, et firmiter ædificata, atque per totum orbem diffusa. Et quamvis semper novam pariat * prolem, in certis tamen locis quasi antiqua habetur. Hæc autem, fili charissime, in nostra monarchia adhuc quasi juvenis, et novella prædicatur; atque idcirco cautiorebus evidentioribusque eget custodibus; ne bonum, quod divina clementia per suam immensam clementiam * nobis concessit immeritis, per tuam desidiam et pigritiam atque negligentiam destruat, et annihiletur. Nam qui minuit, aut fœdat sanctæ Ecclesiae dignitatem, ille Christi corpus mutilare nititur. Ipse enim Dominus dixit Petro, quem custodem magistrumque eidem posuit sanctæ Ecclesiae: Tu es Petrus, et super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam. Se ipsum quidem nominabat petram: verum * non ligneam vel lapideam super se ædificatam Ecclesiam dixit, sed populum acquisitionis, gentem electam, divinam, gregem fide doctam *, baptisate lotum, chrismate unctum, sanctam super se ædificatam Ecclesiam dixit, et appellat. Si quis infelix hujus sanctæ Ecclesiae membra vel parvulos scandalizat, juxta Euangelii præceptum, dignus est ut mola suspendatur asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris, id est, dejiciatur de potestatis dignitate, et maneat extra Ecclesiam justorum, in illa mundiali miseria, sicut ethnicus et publicanus. Ac per hoc, fili mi, ferventi studio debes invigilare in sancta Ecclesia de die in diem, ut potius capiat aug-	355 Magis frivolum, imo plane ridiculum est, quod idem scriptor heterodoxus ex verbis S. Stephani inferre voluerit, ipsum per ecclesiam in petra ædificatam intelligere gentem electam et divinam, non hierarchiam sub uno visibili capite, cum membris suis visibilibus florentem, potentem, splendidam et dominantem. Quippe S. Stephanus unice hic docet per ecclesiam hic non intelligi domum aliquam, aut ædificium aliquod ex lignis et lapidibus constructum, quod alias etiam ecclesia vocatur sensu multum diverso; sed per ecclesiam a Christo designari omnium fidelium cætum, qui revera est populus acquisitionis, gens electa et divina, grex fide doctus, baptisate lotus, Chrismate unctus. Huic cætui custodem magistrumque Christus posuit S. Petrum, teste S. Stephano. Itaque Sanctus Rex non modo verbis suis non adversatur ordini hierarchico Ecclesiae, sed illum clare adstruit; dum asserit Petrum a Christo statutum esse custodem magistrumque Ecclesiae, et quidem Ecclesiae eidem, quæ, ut ante ait, a capite nostro, scilicet Christo, prius seminata, deinde per ejus membra, utique Apostolos sanctosque Patres, transplantata, et firmiter ædificata, atque per totum orbem diffusa. Ecclesiae per totum orbem diffusæ custodem magistrumque positum esse Petrum
* al. habeat		et de ecclesia- stica hierar- chia, F
C * al. misericor- diam		
* al. verum omittitur,		
* al. doctam etc. mendose		

A *trum* asserit. Hierarchiam igitur Ecclesiae sub visibili capite clarissimis verbis agnoscit. Hæc breviter de hisce dicta sunt, ut pateat quam frivolis ratiunculis heterodoxi verba S. Stephani ad falsa sua dogmata conentur pertrahere, licet ex omnibus ipsius gestis abunde discere possint, se a primorum Hungarorum fide longe recessisse. Ceterum quod de etymologia Augusti in fine dicitur, mere accommodatitium est: nam imperatores dicti sunt Augusti ab imperatore Augusto, sicuti Cæsares dicuntur a Julio Cæsare.

Episcopi nomenclatura, et de impendendo honore pontificibus

* al. habes

* al. divini

* al. dispositores
* al. principantur

* al. vero

* al. ab humano die

* al. enim

De merito honore principum et baronum
* al. principum
abest, et mox nobilium.
* al. propugnaculum

* al. ac abest

356 CAP. III. Regium solium ornat ordo pontificum; ac per hoc in regali dignitate tertium possident locum pontifices. Charissime filii seniores illos ita custodias, sicut oculorum pupillas. Si illorum benevolentiam habebis*, neminem adversariorum timebis. Illis quidem te observantibus, eris securus in omnibus, illorum precario commendabit te omnipotenti Deo. Illos enim Deus humani* generis constituit custodes, fecitque speculatores animarum, ac totius ecclesiasticæ dignitatis, ac divini Sacramenti dispensatores* et datores. Sine enim illis non constituuntur reges nec principatus*. Per illorum interventum delicta delentur hominum. Si

B illos perfecte amas, te ipsum sine dubio sanas, tuumque regnum honorifice gubernas. In manus enim illorum posita est potestas ligandi nos in peccatis, et a peccatis solvendi. Testamentum enim* sempiternum statuit illis Deus, eosque segregavit ab hominibus, et sui nominis atque sanctitatis fecit participes, et ab hominibus* interdixit reprehendendos esse, per David deificum regem: Nolite tangere christos meos, etc. Ille autem* tangit christos Dei, qui contra divinum atque canonum institutum sacri ordinis viros falsis criminibus fœdat atque in publicum protrahit. Quod te omnino, filii mi, agere prohibeo, si vis beatus vivere, et tuum regnum honestare. Quia in his rebus imprimis offenditur Deus. Si accidente casu culpa reprehensione digna super aliquem horum, de quibus sermo est, ceciderit, (quod absit) corripe eum ter, quater, inter te et ipsum solum, juxta præceptum Evangelii. Si tunc secrete renuerit audire monita, adhibenda sibi sunt publica, secundum

C hæc: Si te non audierit, dic Ecclesiae. Nam si tu hunc ordinem servabis, gloriosam tuam penitus exaltabis coronam.

357 CAP. IV. Quartus decor regiminis est fidelitas, fortitudo, agilitas, comitas, confidentia principum*, baronum, comitum, militum, nobilium. Illi enim sunt regni propugnatores*, defensores imbecillium, expugnatores adversariorum, augmentatores monarchiarum. Illi tibi, filii mi, sint patres et fratres. Ex his vero neminem in servitutem redigas, vel servum nomines: illi tibi militent, non serviant: eorum omnibus sine ira et superbia atque invidia pacifice, humiliter, mansuete dominare, memoria retinens semper, quod omnes homines unius sunt conditionis: et quod nil elevat, nisi humilitas; et nihil dejicit, nisi superbia et invidia. Si eris pacificus, tunc diceris rex et regis filius, atque amaberis a cunctis militibus. Si iracundus, superbus, invidus, impacificus, ac* super comites et principes cervicem erexeris, sine dubio fortitudo militum, hebetudo erit regalium dignitatum, et alienis tradent regnum tuum. Hoc timens, cum regula virtutum dirige vitam comitum, ut tua dilectione angulati, semper regali

Septembris Tomus I.

dignitate adhæreant inoffensi, et ut tuum regnum per omnia sit pacificum.

358 CAP. V. Patientiæ et iudicii observatio, quinta regalis coronæ est ornatio. David rex atque propheta dicit: Deus iudicium tuum regida. Et idem alibi: Honor regis iudicium diligit. De patientia Paulus apostolus loquitur: Patientes estote ad omnes. Et Dominus in Evangelio: In patientia vestra possidebitis animas vestras. Ad hoc tende, filii mi: si vis regni habere honorem, dilige iudicium: si animam tuam possidere vis, esto patiens. Quotiescumque, filii charissime, causa digna iudicari ad te venerit, vel aliquis capitalis sententiæ reus; noli impatienter portare, vel cum juramento firmare, illum punire, quod instabile et fragile debet esse, quia stulta vota frangenda sunt; vel per te ipsum dijudicare, ne tua regalis dignitas usurpatione inferiorum negotiorum fœdetur: sed potius hujusmodi negotium ad iudices mitte, quibus hoc commissum est, quod ipsi secundum suam hoc discernant legem. Time esse iudex, gaude vero rex esse et nominari. Reges patientes regnant, impatientes vero tyrannizant. Quando autem aliquid, quod tuæ convenit ad iudicandum dignitati, tibi venerit, cum patientia et misericordia, sive miserantia, hoc iudica, ut tua corona laudabilis sit et decora. *Hoc loco editio Sambuci ab illis verbis: Time esse iudex, varia habet menda, uti studiosus lector facile advertet. Illa igitur singula notanda non censui.*

359 CAP. VI. In hospitibus et adventitiis viris tanta inest utilitas, ut digne sexto in regalis dignitatis loco possit haberi. Unde imprimis Romanum crevit imperium, Romanique reges sublimati fuerunt, et gloriosi, nisi quod multi nobiles et sapientes ex diversis illuc confluebant partibus? Roma vero usque hodie esset ancilla, nisi Æneades ipsam fecisset liberam. Sicut enim ex diversis partibus provinciarum veniunt hospites, ita diversas linguas et consuetudines, diversaque documenta et arma secum ducunt, quæ omnia regiam ornant et magnificant aulam, et perterritant exterorum arrogantiam. Nam unius linguæ, uniusque moris* regnum, imbecille et fragile est. Propterea jubeo te, filii mi, ut bona voluntate illos nutrias, et honeste teneas, ut tecum libentius degant, quam alicubi* habitent. Si enim tu destruere, quod ego ædificavi, aut dissipare, quod congregavi, studueris, sine dubio maximum detrimentum tuum patietur regnum. Quod ne fiat, tuum quotidie auge regnum, ut tua corona ab omnibus augusta* habeatur. *Quæ de multorum hospitum adventu in urbem Romanam dicuntur, videri possunt apud Livium lib. I, ubi narratur, quibus artibus usus sit Romulus, supra Æneades dictus, ut Romam multitudine populi impleret.*

360 CAP. VII. In tribunalibus regum consilium sibi septimum vendicat locum. Consilio enim constituuntur reges, gubernantur regna, defenditur patria, componuntur prælia, sumitur victoria, propelluntur inimici, appellantur amici, civitates construuntur, et castra adversariorum destruuntur. Quando vero consiliis inest utilitas. Nam* a stultis, et arrogantibus, ac mediocribus (ut mihi videtur) non valent componi viris, sed a majoribus et melioribus, sapientioribusque ac honestissimis senioribus, exprimi debent et poliri. Idcirco, filii mi, cum juvenibus et minus sapientibus noli consiliari, aut de illis consilium quærere*; sed a senioribus, quibus

AUCTORE

J. S.

De servanda virtute patientiæ, et tribuendo iudicio.

E

De acceptione exterorum et nutrimento hospitum.

* al. mortalis

* al. alibi

F

* al. abest
augusta

De magnitudine consilii.

* al. jam

* al. quære

AUCTORE
J. S.

quibus illud negotium propter ætatem et sapientiam sit aptum. Nam consilia regum in præcordiis sapientum debent claudi, non ventositate stultorum propagari. Si enim gradieris cum sapientibus, sapiens efficeris: si versaris cum stultis, sociaberis illis, fatente Spiritu sancto per Salomonem: Qui cum sapientibus graditur, sapientum erit amicus, nec stultorum erit similis. Et David psallit: Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente innocens eris, et cum electo electus eris, et cum perverso perverteris. Ad hoc quidquid negotii unicuique conveniat ætati, in hoc se exerceat*, scilicet juvenes in armis, senatores in consiliis. Omnino tamen juvenes non sunt expellendi a consiliis. Quoties vero cum illis consilium inibis, etiamsi sit habile, tamen semper ad majores deferas*, ut omnes actus tuos norma sapientiæ mensures.

* al. exerceant

* al. differas

Quod majores
imitari debeant,
et filii obedire
parentibus.
* al. executio

B

* al. consistit

361 CAP. VIII. Imitatio * majorum in regali dignitate octavum possidet locum. Regale ornamentum scito esse maximum, sequi antecessores reges, et honestos imitari parentes. Qui enim antecessorum decreta spernit patrum, nec divinas procurat leges, peribit. Patres enim idcirco sunt patres, ut nutriant filios, ideoque sunt filii, ut obediant patribus. Qui patri suo resistit, inimicus Dei existit*. Omnes enim inobedientes, Deo sunt resistentes. Spiritus enim inobedientiæ dispergit flores coronæ. Inobedientia enim totius regni est pestilentia. Propterea, fili charissime, edicta Patris tui semper tibi sint promptuosa, ut prosperitas tua ubique regalibus dirigatur habenis. Mores quidem meos, quos regali vides convenire dignitati, sine vinculo totius ambiguitatis sequere. Grave enim tibi est hujus climatis tenere regnum, nisi imitator consuetudinis ante regnantium extiteris regum. Quis Græcus reget Latinos Græcis moribus? aut quis Latinus Græcos Latinis reget moribus? nullus. Idcirco consuetudines sequere meas, ut inter tuos habearis præcipuus, et inter alienos laudabilis.

Orandum esse
et quomodo.

* al. abolitio

C

* al. infrenato

362 CAP. IX. Observatio orationis maxima acquisitio est regalis salutis, et ideo nonum; et nonaria regis dignitatis canit regula. Continua oratio est peccatorum ablutio* et remissio. Tu autem, fili mi, quotiescumque ad templum Dei curris, ut Deum adores, cum Salomone filio regis, et ipse rex semper dicas: Emitte, Domine, sapientiam de sede magnitudinis tuæ, ut mecum sit, et mecum laboret, ut sciam quid acceptum sit coram te omni tempore. Et iterum: Domine Pater et Deus vitæ meæ, ne derelinquas me in cogitatu maligno, extollentiam oculorum meorum ne dederis mihi, et desiderium malignum averte a me, Domine; aufer a me concupiscentiam, et animo irreverenti et infrunito* ne tradas me, Domine. Hac itaque oratione antiqui utebantur reges. Tu quoque hac eadem ulere, ut Deus cuncta vitia a te auferre dignetur, ut invictissimus rex a cunctis nomineris. Ora etiam, ut desidiam et hebetudinem a te depellat, et supplementum omnium tibi tribuat virtutum, quibus visibiles et invisibiles vincas inimicos, ut securus et expeditus ab omni incursione adversariorum, cum omnibus tibi subjectis, cursum ætatis tuæ vitæ cum pace possis finire. Post verba superius data, et ideo nonum, adde, vel subaudi, obtinet locum. Phrasis illa plane mendosa est apud Sambucum.

363 CAP. X. Modus virtutum ornat coronam

regum, et in præceptis ponitur decimus: nam Dominus virtutum ipse est Rex regum. Sicut ergo sui exercitus cælestis plenitudo in denis consistit choris, sic tuæ vitæ conversatio in decem persislat mandatis. Oportet regem esse pium, misericordem, et cæteris virtutibus imbutum et ornatum. Rex enim impietate et crudelitate fœdatus, incassum sibi vendicat nomen regis, quia tyrannus est dicendus. Ob hoc ergo*, fili mi amabilissime, dulcedo cordis mei, spes futuræ sobolis, precor, jubeo, ut per omnia et in omnibus pietate fultus, non solum parentelæ et cognationi, vel principibus, sive ducibus, sive divitibus, seu vicinis et incolis sis propitius; verum etiam extraneis et cunctis ad te venientibus. Nam opus pietatis ad summam te ducit beatitudinem. Sis misericors omnibus vim patientibus, semper illud Domini in tuis præcordiis habens exemplum: Misericordiam volo, et non sacrificium. Patiens esto ad omnes, non tantum potentes, sed etiam poestate carentes. Sis denique fortis, ne te prosperitas nimis eleve, aut adversitas dejiciat. Sis quoque humilis, ut Deus te altum faciat, hic et in futuro. Sis vero modestus, et ultra modum neminem punias vel damnes. Sis mitis, ut numquam justitiæ repugnes. Sis honestus, ut numquam alicui spontaneum inferas dedecus. Sis pudicus, ut cunctos libidinis fœtores, sicut stimulum mortis, evites. Hæc omnia superius libata regalem componunt coronam, sine quibus valet nullus hic regnare, nec ad æternum pertingere regnum. Quod supra dicitur cælestis exercitus plenitudo in denis choris consistere, mirum apparet, cum novem tantum angelorum chori enumerentur: at suspicor Sanctum per chorum decimum intelligere omnes homines cælesti gloria exaltatos. Habes hic, lector, Monita sancti Regis, quæ luculenter, ostendunt, quantus fuerit, non modo Christianis virtutibus, sed etiam arte regnandi. Digna sane hæc sunt, quæ principum animis alte insculpta maneant. Nunc similiter dabo leges, quas idem Rex subditis suis præscripsit, ut ex omnibus pateat, qualis quantusque fuerit, quantumque Apostolo ac Legislatori suo Christiana debeat Hungaria.

De pietate et
misericordia,
cæterisque vir-
tutibus.

* al. ego

E

§ XXXIV. Leges Hungaris datae.

Carthuius num. 13 breviter agit de legibus, quas condidit S. Stephanus cum episcopis et primatibus Hungariæ, et in quo, inquit, uniuscujusque culpæ contrarium dictavit antidotum. Sane leges hæc tales sunt, quales congruebant rudipopulo, qui disciplinam Christianam partim amplexus erat, partim adversabatur; et verisimile est, hisce legibus non exiguum robur additum esse prædicationibus episcoporum, aliorumque ecclesiasticorum, qui populum instruebant. Naturale enim est, ut oriatur desiderium cognoscendi illud, quod quis non audeat prætermittere. Quo anno hæc leges primum latæ sint, et an omnes simul sint decretæ, non invenio. Omnes tamen simul promulgatæ sunt in concilio aliquo episcoporum et procerum Hungariæ, et de hac promulgatione sic habet editio in Opere tripartito: Explicit decretum sancti Stephani regis, promulgatum Strigonii, (al. Tulnæ)

Legis Sanctus
condidit, quæ
omnes deinde
simul promul-
gatæ,

A næ) anno mxxxv. *Laudatus jam sæpe Peterfius, leges quasdam ex hisce editurus, de earum promulgatione sic loquitur: Quæ (præceptiones et monita) vim tabularum postea obtinuerunt, et anno demum mxvi Tolnæ vel Strigonii promulgatæ sunt.*

sed aliquæ ex
iis citius decre-
tæ atque usu re-
ceptæ:

B 365 *Inchofer ad annum 1016 de conditis a Stephano legibus ita scribit: Stephanus rex pro ordinando regno salutare hoc anno procerum suorum utriusque status interventu leges condit. Hæ quinquaginta quinque capitibus continentur, ita digestæ a quibusdam, ut in secundum librum Decretorum, quæ Stephano regi adscribuntur, conficiantur. In qua re tamen nec ordo nec temporis ratio servata est: nam quæ in primo libro habentur, non Decreta proprie, sed Monita sunt ad Emericum filium instruendum composita seorsim, et posterius edita; ipsa vero Decreta falso a quibusdam notantur anno trigesimo quinto regni condita, quorum non pauca longe antea usu viguisse constat: etsi quædam, ad politicum regimen spectantia, serius deinde sint addita. Præstat in hac re manuscripti codicis fidem sequi, qui leges a Stephano sancitas in hunc annum refert: neque enim verisimile est, Stephanum tot annis pie feliciterque regnantem, sub extremum vitæ tempus curis et ægritudinibus implicatum, voluisse regnum lege formare, antea vero tanto temporis spatio sine lege curam traducere. Hæ rationes admodum verisimiliter persuadent, plerasque leges multo citius conditas et promulgatas esse, quam aliqui voluerunt, alias autem tractu temporis adjectas. An vero universarum promulgatio facta sit anno 1035, an citius, certo definiri nequit.*

ex hisce legibus
nonnullæ dein-
de correctæ aut
abrogatæ;

C 366 *Subjicit Inchofer: Quod porro ad hæc Decreta spectat, nonnulla ex iis reges posterii correxerunt, aliqua sustulerunt, pleraque confirmarunt. Qualia sint Stephani decreta, et cur deinde eorum aliqua correctæ fuerint aut abrogata, explicatur in præfatione ad Decreta Colomani regis, ad Seraphinum archiepiscopum Strigoniensem scripta, apud laudatum Werboezium tom. II pag. 28 his verbis: Nam quis ambigat a sancto patre nostro Stephano, viro quippe apostolico, legem populo nostro datam, in quibusdam austeriorem, in quibusdam vero tolerabiliorem, in his quoque intensius vindicantem, atque in aliis remissius indulgentem; nec quemquam tamen absque disciplinæ verbere dimittentem, cum prædestinationis tempus nullum adhuc verum adduxisset fidei sponsores: nec hoc quidem præter divinæ dispensationis respectum credi nefas est. Nam cum tempore prædicti Regis universum regnum ejus barbaricis inservierit cultibus, ac rudis coactusque Christianus contra commonitorem sanctæ fidei stimulum adhuc recalcitraret, adhuc contra pœnitentialia ultricis virgæ verbera remorderet, operæ pretium fuit, ut sanctæ disciplinæ coactio infidelibus quidem ad conversionem fidei, sed conversis fieret ad justitiam pœnitentiæ. At Christianissimus rex noster Colomanus, columbinæ gratiæ simplicitate, cum omni virtutum discretionem præditus, postquam vidit adultam fidem perfectæ religionis robur accepisse, legalis vinculum catenæ cogitavit relaxare prudenter etc.*

quod S. Step-
hanus antiquis
Hungarorum
moribus se pru-
denter attempe-
rasset.

367 *Porro dubitari nequit, quin Rex prudentissimus in condendis legibus tantum se accommodaverit antiquis Hungarorum moribus, quantum fieri poterat sine læsione religionis Catholicæ et virtutum Christianarum. Satis id ipse*

insinuat in præfatione his verbis: Quoniam unaquæque gens propriis regitur legibus. Et supra ad filium cap. viii num. 361: Grave enim tibi est, hujus climatis tenere regnum, nisi imitator consuetudinis ante regnantium extiteris regum. Quis Græcus regeret Latinos Græcis moribus? aut quis Latinus Græcos Latinis regeret moribus? nullus. Prudenti hac cautione opus erat, ut leges facilius et suavius usu reciperentur: atque ex ea factum existimo, ut pro criminibus quibusdam gravioribus non tam graves a Stephano decreta sint pœnæ, quam posteriores reges pro iis deinde statuerint; nimirum quod Hungari aut nullas pro iis pœnas olim dedissent, aut solum leviores, quodque crimina ipsa non tam gravia iisdem apparerent ante fidem susceptam. Placuit, opinor, Stephano consilium Apostoli, qui se uniuscujusque capacitati attemperabat, sic scribens I ad Corinth. cap. iii: Et ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tamquam parvulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis. Hisce præmonitis, leges ipsas subjungo ex laudato Opere tripartito, notatis lectionibus variantibus ex Sambuco, ubi videbitur operæ pretium. Titulus hic præfigitur: Sancti Stephani regis decretorum liber secundus. Capitulum singulorum titulos habeo pro additionibus marginalibus, aut solum illorum partem, cum sunt longiores.

368 PRÆFATIO. Regnante divina clementia, Opus regalis dignitatis alimonia Catholicæ fidei effectum ampliandus solidius*, alterius dignitatis solet operibus adesse*: et quoniam unaquæque gens propriis regitur* legibus, idcirco nos quoque Dei nutu nostram gubernando monarchiam, antiquos et modernos imitantes augustos, decretali meditatione nostra statuimus genti nostræ*, quemadmodum honestam et inoffensam ducerent vitam, ut sicut divinis legibus sunt ditati, similiter etiam secularibus sint addicti, ut quantum boni in divinis ampliantur, tantum mali et rei in istis vilitentur. Quæ autem decrevimus, in sequentibus subnotavimus. Sensus hujus præfationis initio obscurior est, quia varie interpungi potest. Mihi legendum et interpungendum videtur, ut phrasim dedi, licet aliter interpunxerint alii. Sensus est: Opus regis, quod alendo Catholicam fidem solidius promovet, solet aliis, operantibus ad eundem finem, adesse seu succurrere.

369 CAP. I Quisquis statu superbiæ elatus, domum Dei ducit contemptibilem, et possessiones Deo consecratas, atque ad honorem Dei sub regia immunitatis defensione constitutas, inhoneste tractarit, vel infringere præsumperit, quasi invasor et violator domus Dei excommunicetur. Decet enim, ut indignationem ipsius Domini regis sentiat, cujus benevolentia contemptor et constitutionis prævaricator extitit. Nihilominus tamen rex suæ concessionis immunitatem ab hominibus ditioni suæ subjectis illæsam conservari præcipiat; assensum vero non præbeat improvide affirmantibus non debere esse res Dominicas, id est, Domino dominantium traditas. Itaque sub defensione regis sit, et sicuti suæ propriæ hæreditati, magisque, advertat. Quia quanto Deus excellentior est homine, tanto præstantior est divina causa mortalium possessione. Quocirca decipitur, quisquis plus in propriis, quam in Dominicis rebus gloriatur: quarum* defensor, et custos divinitatis* constitutus, diligenti

AUCTORE
J. S.

Ratio legum dan-
tarum exponi-
tur in præfa-
tione.
* al. amplius ac
solidius.
* al. esse
* al. agitur
* al. quæ

De statu eccle-
siastico et ve-
neratione do-
mus Dei.

* al. additur
divinarum re-
rum
* lege divinitus

AUCTORE J. S.	diligenti cura non solum eas servare, sed etiam multiplicare debet, magisque illa, quæ diximus præstantiora, quam sua, defendere oportet, et augmentare. Si quis igitur insanus, importunitate improbitateque sua regem a recto proposito pervertere tentaverit, nullisque remediis mitigari posse visus fuerit, licet obsequiis aliquibus et transitoriis sit necessarius, abscindendus ab eo projiciendusque est, juxta illud Euangelium: Si pes, manus, aut oculus tuus scandalizat te, crue eum, et projice abs te. <i>Totum hoc caput, uti et sequens, desumptum est ex concilio Moguntino anni 847 sub Rabano, ubi hoc est canon sextus, sequens vero septimus, uti videri potest apud Labbeum tom. VIII col. 44. Ex eo corrigitur mendum illud supra, ubi divinitatis in omnibus legitur pro divinitus, ut est apud Labbeum.</i>	rum jussu, omnes concurrant die Dominica ad D ecclesiam, majores et minores, viri et mulieres, exceptis illis, qui ignes custodiunt*. Si quis vero obstinatus remanebit, vapulet et depiletur. <i>In alia editione pœna sic exprimitur: Propter illorum negligentiam vapulent et depilentur.</i>	* al. custodiant
De potestate episcoporum super res ecclesiasticas.	370 CAP. II. Ut episcopi habeant potestatem res ecclesiasticas providere, regere et gubernare, atque dispensare secundum canonum auctoritatem; volumus, ut laici eorum ministerio obediant, ad regendas ecclesias, viduas et orphanos defensandum, et ut obedientes sint eis ad eorum Christianitatem servandam, consentientesque sint comites et judices præsulibus suis ad justicias faciendas, juxta præcepta legis divinæ, et nullatenus per aliquorum mendacia, vel falsum testimonium, neque per perjurium, aut per præmium lex justa in aliquo depravetur. <i>Rectius in Moguntino verba superiora, ut laici etc., sic leguntur: Et ut laici in eorum ministerio obediant episcopis.</i>	377 CAP. IX. Si quis quatuor temporum jejunia, cunctis cognita, carnem manducans, violaverit, per spatium unius hebdomadæ inclusus jejunet.	Diebus quatuor temporum carnes non comedantur.
B	371 CAP. III. Testes autem, et accusatores sine aliqua sint infamia, uxores et filios habentes, et omnino Christianum prædicantes. Testimonium laici adversus clericum nemo recipiat: nemo etiam quemlibet clericum in publico, nisi in ecclesia examinare* præsumat.	378 CAP. X. Si quis in sexta feria, ab omni Christianitate observata, carnem manducaverit, per unam hebdomadam inclusus jejunet. <i>Alias lucæ (aut tenebris) inclusus jejunet.</i>	Sexta feria carnes non edantur.
Quales debeant esse accusatores et testes etc.	372 CAP. IV. Scitote fratres cuncti, quod supra omnes laborant sacerdotes, unusquisque enim vestrum suum fert laborem proprium: illi* vero et suum, et singulorum. Ideo sicut illi pro omnibus vobis, ita et vos omnes pro eis summopere laborare debetis, in tantum, ut si necessitas fuerit, animas vestras pro eis ponatis.	379. CAP. XI. Si quis tam obstinatus est (quod absit ab omni Christiano) ut nolit confiteri sua facinora, secundum suam presbyteri, hic sine omni divino officio et eleemosynis jaceat, quemadmodum infideles. Si autem parentes et proximi neglexerint vocare presbyteros, et ita subiaceat absque confessione morti, ditetur orationibus, et consoletur eleemosynis; sed parentes luant negligentiam jejuniis, secundum arbitrium presbyterorum. Qui vero subitanea E periclitantur morte, cum omni ecclesiastico sepeliantur honore. Nam occulta et divina judicia nobis sunt incognita.	De his, qui sine confessione moriuntur.
* al. excommunicare De assiduo et gravi labore sacerdotum. * al. ille, uti et infra	373 CAP. V. Decrevimus regali nostra potentia, ut unusquisque habeat facultatem sua dividendi, tribuendi uxori, filiis, filiabusque atque parentibus, sive Ecclesiæ, nec post ejus obitum quis hoc destruere audeat. <i>Titulus ad marginem positus clarius sic exponi potest: De concessione tribuendi res suas.</i>	380 CAP. XII. Si quis observatione Christianitatis neglecta, et negligentia stoliditate elatus, quid in eam commiserit, juxta qualitatem offensionis ab episcopo per disciplinas* canonum judicetur. Si vero rebellitate instinctus, renuerit sibi impositam pœnam* sufferre, iterum* eodem judicio restringatur, etiam usque septies. Tandem, si per omnia resistens et abnuens invenietur, regali judicio, scilicet defensori Christianitatis, tradatur.	De observanda Christianitate.
De concessione regali propriarum rerum.	374 CAP. VI. Volumus quidem, ut sicut cæteris facultatem dedimus dominandi suarum rerum, ita etiam res, milites, servi, et quidquid ad nostram regalem dignitatem pertinet, permanere debeat immobile, et a nemine quid inde rapiatur, aut subtrahatur, nec quisquam in his prædictis sibi favorem acquirere audeat.	381 CAP. XIII. Si quis autem casu occiderit aliquem, duodecim pensas auri persolvat, et sicut canones mandant, jejunet. Si vero liber alicujus occiderit servum, reddat alium servum, vel precio componat: et secundum canones jejunet. <i>Pensa auri est nummus, de cujus valore nihil satis certo probatum inveni.</i>	De homicidiis, et primo casuali.
Regalia et fisci res sint intactæ.	375 CAP. VII. Si quis igitur presbyter, vel comes, sive aliqua alia persona fidelis, die Dominica invenerit quemlibet laborantem, abigatur. Si vero cum bobus, tollatur sibi bos, et civibus ad manducandum detur. Si autem cum equis, tollatur equus, quem dominus bove redimat, si velit; et idem bos manducetur, ut dictum est. Si qui aliis instrumentis, tollantur instrumenta, et vestimenta: quæ si velit, cum cute redimat.	382 CAP. XIV. Si quis comitum obduratus corde, negligens animam (quod procul sit a cordibus fidelitatem observantium*) uxoris homicidio polluetur, secundum decretum regalis senatus, cum quinquaginta juvencis, parentibus mulieris reconcilietur, et secundum mandata canonum jejunet. Si autem miles alicujus virtutis* in eadem culpam inciderit, juxta eundem senatum, solvat parentibus decem juvencos, jejunetque, ut dictum est. Si vero vulgaris in eodem crimine invenietur, cum quinque juvencis cognatis concilietur, et subdatur prædictis jejuniis. <i>Levis hæc est pœna pro crimine tam enormi; sed vide dicta num. 367: quæ item observata volui pro variis legibus sequentibus.</i>	De his, qui suas occidunt uxores. * al. observantibus F
De observatione Dominicæ diei etc.	376 CAP. VIII. A sacerdotibus vero et comitibus commendetur omnibus villicis, ita ut ipso-	383 CAP. XV. Si quis valentium*, fide commaculatus, corde pollutus, juramento fractus, perjurio addictus invenietur, perdita manu* perjurium luat, aut quinquaginta juvencis manum redimat. Si vero vulgaris perjurus extiterit, manu amputatus punietur, aut duodecim juvencis redimetur, et jejunet, ut canones mandant,	De perjuriis. * al. melius falentium * al. perditas manus
Ut eodem die Dominico etc.		384 CAP. XVI. Si quis accensus ira, ac superbia elatus, spontaneum commiserit homicidium, sciat se secundum senatus nostri decretum, centum et decem daturum auri pensas. Ex quibus quinquaginta ad fiscum regis deferantur, aliae	De homicidiis voluntariis.

A aliæ vero quinquaginta parentibus dentur, decem autem arbitris et mediatoribus condonentur. Ipse quidem homicida secundum institutionem canonum jejundet. *Observat editor hanc legem esse antiquatam.*

De libertate
servorum.

385 CAP. XVII. Si quis misericordia ductus, proprios servos et ancillas libertate donaverit cum testimonio: decrevimus, ut post obitum ejus, nemo invidia tactus in servitute eos audeat inducere. Si autem libertatem promiserit, et morte impediens testatus non fuerit, habeat mulier ipsius vidua et filii potestatem eandem libertatem testari, et agape facere pro animæ redemptione sui mariti, qualitercunque velit. *Hæc lex mendose admodum apud Sambucum edita est. Agape facere hic videtur significare, opus charitatis exercere*

De conventu ad
ecclesiam, et
de his, qui mur-
murent hora
Missæ etc.

386 CAP. XVIII. Si qui ad ecclesiam venientes ad audiendum divinum officium, ibidem hora solennitatis Missarum inter se murmurant, et cæteros inquietant, exponentes fabulas ociosas, et non intendentes ad divinas lectiones cum ecclesiastico nutrimento: si majores sunt, increpati cum dedecore expellantur de ecclesia: si vero minores et vulgares, in atrio ecclesiæ, pro tanta temeritate, coram omnibus ligentur, et corripiantur flagellis.

De non recipi-
endis servis...
in testimonium
contra dominos
etc.
* al. regale

387 CAP. XIX. Ut gens monarchiæ hujus ab omni incursu et accusatione servorum et ancillarum remota et quieta maneat, secundum regalis * decretum concilii penitus interdictum est, ut nullius causa culpæ, aliquam servilem personam, contra dominos vel dominas in accusationem et testimonium recipiant.

Liberum nemo
in servitute
redigat.

388 CAP. XX. Quoniam igitur Deo dignum est, et hominibus optimum, unumquemque in suæ industriæ libertate vitæ cursum ducere, secundum regale decretum statutum est, ut nemo comitum vel militum posthac aliquam liberam personam servituti subdere audeat. Quod si elationis * audacia suæ stimulatus præsumperit, sciat se totidem ex proprio compositurum: quæ compositio inter regem et comitem * dividatur, et cætera. Sed si quis hactenus in servitute retentus, pro libertate sua tuenda * judicium regale faciens, securus extiterit, tantummodo libertate fruatur, et ille, a quo in servitute tenebatur, nil reddat.

De his, qui alte-
rius milites aut
servitores avo-
cant.

389 CAP. XXI. Volumus, ut unusquisque senior (seu dominus) suum habeat militem (id est servientem) nec aliquis alter illi suadeat antiquum deserere seniore, et ad se venire. Inde enim litigium habet initium.

De recipiendis
hospitibus.

390 CAP. XXII. Si quis hospitem cum benevolentia accipit, et nutrimentum sibi honeste impendit, quamdiu secundum propositum nutritur, non deserat suum nutritorem; et nec ad aliquem alium suam deferat hospitalitatem.

De his, qui
flagellantur sua
querentes.

391 CAP. XXIII. Si cujus miles vel servus ad alium fugerit, et is, cujus miles vel servus fuga est elapsus, suum miserit legatum ad reducendum eum *, et is legatus ibidem a quocumque percussus ac flagellatus extiterit, decrevimus nostrorum primatum conventu, ut ille percussor decem solvat juvencos.

De viduis et
orphanis.
* al. nunc

392 CAP. XXIV. Volumus quidem, ut viduæ et orphani sint nostræ * legis participes, tali tenore, ut si quæ vidua cum filiis et filiabus remanserit, atque nutrire eos, et manere cum illis, quamdiu vixerit, promiserit; habeat potestatem a nobis sibi concessam id faciendi, et a nemine iterum cogatur in conjugium. Si enim,

mutato voto, iterum nubere voluerit, et orphanos deserere, de rebus orphanorum nihil omnino sibi vendicet, nisi tantum sibi congrua vestimenta accipiat. Si autem vidua sine prole remanserit, et se innuptam in sua viduitate permanere promiserit, volumus ut potestatem habeat omnium bonorum suorum, et quicquid inde facere velit, faciat. Et post obitum ejus, eadem bona ad sui redeant parentes mariti, si parentes * habet: sin autem non, rex sit hæres.

AUCTORE
J. S.

393 CAP. XXV. Si quis militum impudicitia fædatus, puellam aliquam, sine concessione parentum sibi in uxorem rapuerit, decernimus puellam parentibus reddi, etiamsi ab illo aliqua vis sibi illata sit, et raptor decem solvat juvencos pro raptu, licet postea reconcilietur parentibus puellæ. Si vero pauper quis, aut vulgaris hoc aggrediatur agere, componatur raptum quinque bobus. *Legendum opinor, componat raptum.*

* al. præsentes
De raptu puel-
larum.

394 CAP. XXVI. Ut liberi suam custodiant libertatem incontaminatam, volumus illis ponere cautionem, ne cum alienis fornicentur ancillis. Si quis autem improvidus hanc cautionem transgrediens, fornicaretur * cum ancilla alterius, sciat se reum esse criminis, et pro eodem crimine imprimis decalvari et depilari *. Si vero secundo cum eadem fornicatus fuerit, iterum decalvetur * et depiletur. Si autem tertio, sit servus pariter cum ancilla, aut redimat se. Si autem ancilla conceperit de eo, et parere non poterit, sed in partu morietur, componat eandem cum alia ancilla. Servus quoque alicujus, si cum ancilla alterius fornicatur, decalvetur * et depiletur: et si ancilla de eo conceperit, et in partu moriatur, servus venundetur, ac dimidia pars pretii seniori ancillæ detur: altera pars vero seniori servi semper remaneat.

De liberis for-
nicantibus cum
ancillis alterius
domini.

E
* al. fornicatur

* al. pro eodem
crimine deco-
rari
* al. decorietur

* al. decorietur

395 CAP. XXVII. Ut nemo eorum, qui libero nomine censentur, facere cuiquam injuriam audeat, terrorem et cautionem imposuimus. Quia in hoc regali concilio decretum est, ut si quis liber connubium ancillæ alterius, sciente domino ancillæ, elegerit, perdita suæ libertatis industria, perpetuus efficiatur servus.

De his, qui
petunt alienas
ancillas in uxo-
res.

396 CAP. XXVIII. Ut genus utriusque sexus, certa lege, et absque injuriis maneat et vigeat, in hoc regali decreto statutum est, ut si quis protervitate præditus, propter abominationem uxoris patriam effugerit, uxor cuncta, quæ in potestate mariti habebantur, possideat, dum velit expectare virum; et * nemo in aliud conjugium eam cogere præsumat. Sed * si sponte nubere velit, liceat sibi, sumptis congruis vestimentis, et dimissis cæteris bonis, ad conubium ire. Et si vir, hoc audito, redierit, ne liceat sibi aliam ducere, propter suam culpam *, nisi cum licentia episcopi. *Hæc lex caute intelligenda est de matrimonio gentiliū, cujus vinculum solvi potest, si uxor convertatur, et vir ideo discedat secundum Apostolum 1 Cor. VII 15: non vero de matrimonio Christianorum valide contracto et consummato, quod solvi sic nequit, ut ante conjugis mortem ad aliud matrimonium valide procedatur. Hæc paucis observata oportuit: at plura de hisce dabunt Theologi et canonistæ. Fieri etiam potest, ut menda quædam in verba legis irrepperint.*

Qui extra re-
gnum a suis
aufugiant uxo-
ribus.
F

* al. ut
* al. et

* al. præter
suam

397 CAP. XXIX. Cum igitur cunctis horrendum, et omnibus abominabile sit, virilem sexum repertum fecisse furtum, et magis magisque sexum fœmineum: secundum regalem senatum

De furto mulie-
rum maritata-
rum.

AUCTORE J. S.	tum decretum est, ut si aliqua mulier maritata furtum commiserit, a marito redimatur: et si secundo in eandem culpam inciderit, similiter redimatur: si vero tertio, venundetur.	vero bona illius in regiam veniant potestatem, ipse vero subiaceat sententiæ, filiis innocentibus remanentibus.	
De incendiis mansionum.	398 CAP. xxx. Si quis per inimicitias alterius ædificia cremaverit igne, decrevimus, ut ædificia restituat, et quicquid suppellectilis arsum fuerit, persolvat, et insuper sedecim juvencis, qui valent sexaginta solidos.	404 CAP. xxxvi. Si alicujus servus servum alterius occidit, senior homicidæ medietatem servi componat seniori interfecti, si potest: sin autem non, peracta una quadragesima, venundetur servus, et precium dividatur. <i>Non satis patet, quid velint illa verba peracta una quadragesima. Suspicio tamen designari pœnam servi per quadraginta dies continuandam, sive jejunium fuerit, seu aliud supplicium pro arbitrio domini.</i>	De servo interfecto ab altero servo.
De strigibus. * al. ducant	399 CAP. xxxi. Si qua striga inventa fuerit, secundum judicalem legem ducatur * ad ecclesiam, et commendetur sacerdoti ad jejunandum, fidemque discendum; post jejunium vero domum redeat. Si secundum in eodem crimine invenietur, simili jejunio subiaceat: post jejunium vero in modum crucis in pectore et in fronte, atque inter scapulas, incensa clavi ecclesiastica, domum redeat. Si vero tertio, judicibus tradatur. <i>Vox striga, alias strix, hic designat veneficam aut maleficam. Hisce majora deinde supplicia statuta sunt, uti et pro aliis criminibus.</i>	405 CAP. xxxvii. Servum liberi homicidam, si seniori placuerit, cum centum et decem juvencis redimat, aut tradat. <i>Non additur pœna: opinor, quia illa infligi poterat a domino pro arbitrio.</i>	De redemptione homicidæ servi.
B De maleficiis, et soatilegis. * al. additur et	400 CAP. xxxii. Ut creatura Dei ab omnium læsione malignorum remota, et a nullo detrimentum sui passura maneat, nisi a Deo, a quo augmentatur: secundum decretum senatus statuimus ad magni cautionem terroris, veneficis et maleficiis *, ut nulla persona maleficio aut veneficio quemquam hominum subvertere a statu mentis, aut interficere audeat. Ast si quis, vel quæ, posthac hæc præsumperit, tradatur in manus maleficio læsi, aut in manus parentum ejus, secundum eorum velle, ad judicandum. Si vero sortilegio utentes invenirentur *, ut faciunt in cinere, et his similibus, ab episcopis flagellis emendentur.	406 CAP. xxxviii. Si quis alienis servis libertatem acquirere niteretur, quot servi erunt, totidem mancipia solvat. Ex quibus duæ partes regi, tertia seniori servorum detur. Rex autem ex sua parte tertiam tribuat comiti.	De vindicta nientium acquirere libertatem alienis servis.
* al. veneficiis et maleficiis		407 CAP. xxxix. Si quis servorum semel furtum commiserit, reddat furtum, et redimat nasum quinque juvencis, si potest: sin autem non, abscindatur. <i>Graviora pro furto servorum et liberorum supplicia deinde statuit S. Ladislaus lib. ii cap. xii et sequentibus: et locis aliis.</i>	De furto servi semel commissi.
* al. abest invenirentur		408 CAP. xl. Si furtum abscissus naso commiserit, redimat aures quinque juvencis, si potest: si autem non, abscendantur. Si tertio commiserit furtum, careat vita.	De pœna furtum 2. et 3. committentis.
De invasione domorum, et de pugna ibidem secuta.	401 CAP. xxxiii. Volumus, ut firma pax, et unanimitas sit inter majores et minores, secundum Apostolum: Omnes unanimes estote, nec alium aliquis invadere audeat. Nam si quis comitum, post diffinitionem hujus communis concilii tam contumax extiterit, ut alium domi quærat ad perdendum eum, atque suas dissipare res; et si dominus domi est, et si secum pugnaverit, vel interfecerit, luat secundum legem de evagatione gladii confectam. Si autem idem comes ibidem occubuerit, sine compositione jaceat. Si vero miles quis curiam, vel turrim, vel domum alterius invaserit militis, decem juvencis componat invasionem. Si vero ille non supervenerit, sed suos milites miserit, centum juvencis componat invasionem. Si vulgaris quidem alterius sui similis mansiunculas invaserit, quinque juvencis solvat invasionem.	409 CAP. xli. Si quis liberorum furtum commiserit, hanc decrevimus legem componere *, ut semel redimat se, si potest: sin autem non, venundetur. Si idem venundatus furtum commiserit, legibus servorum subiaceat. Si secundo, simili legi subiaceat. Si vero tertio, dispendio vitæ dijudicetur.	De furto liberorum etc. * al. comparere
C		410 CAP. xlii. Si quis comitum partem regis defraudaverit, reddat fraudem, et duplo componat. <i>Lex hæc, cujus sane pœna levior est, quam pro simili crimine passim infligitur, non exacte exponitur in titulo ad marginem dato.</i>	Comites, quod regis est, apud se non detineant.
De ædificatione et dote ecclesiæ a villis compositæ.	402 CAP. xxxiv. Decem villæ ecclesiam ædificent, quam duabus mansionibus, totidemque mancipiis dotent, equo et jumento, sex bobus, et duabus vaccis, triginta quatuor minutis bestiis. Vestimenta vero et corporalia et coopertoria rex provideat, presbyterum et libros episcopi. <i>Pro mansionibus apud Peterfium legitur mansis, et apud Sambucum mendose mensis. Designantur villæ, seu prædia rustica.</i>	411 CAP. xliii. Si quis militum judicium a suo comite recte judicatum spernens, ad regem appellaverit, cupiens comitem suum reddere injustum, sit debitor decem pensarum auri suo comiti.	De contemptu... justi judicii comitis.
De donationibus regum, et propriæ rei possessione	403 CAP. xxxv. Consensimus igitur petitioni totius senatus, ut unusquisque dominetur priorum, similiter et donorum regis, dum vivit: excepto quod ad episcopatum pertinet et comitatum, ac post ejus vitam filii simili dominio succedant, nec pro nullius causa reatus detrimentum bonorum suorum patiaturs quis, nisi consiliatus mortem regis, aut traditionem regni fecerit, vel in aliam fugerit provinciam. Tunc	412 CAP. xlv. Si quis comitum, inventa aliqua occasione, quid injuste militi abstulerit, reddat, et insuper ex proprio tantumdem solvat.	De restituenda re militibus etc.
		413 CAP. xlv. Si quis autem militum, suum spontaneum donum dicens sibi vi ablatum, mendax extiterit, et hoc careat, et insuper tantumdem solvat. <i>Titulus ad marginem positus non satis explicat finem hujus legis, quia potius est pœna mentientium aut calumniantium.</i>	Promissum cadit in debitum.
		414 CAP. xlvi. Si quis hominem gladio occiderit, eodem juguletur gladio. <i>Ad hanc et sequentes leges refertur caput xxxiii: ex quo intelligimus, hasce verisimiliter prius esse compositas.</i>	De his, qui hominem gladio occiderint.
		415 CAP. xlvii. Si quis autem gladio evaginatus alium quemlibet debilitaverit, vel in oculo, vel in pede, vel in manu, consimile sui corporis damnum patiaturs.	De debilitazione membrorum gladio facta.
		416 CAP. xlviii. Si quis vero gladio vulneravit aliquem, et vulneratus de eodem vulnere sanus et incolumis evaserit, homicidii compositionem vulneris illator componat.	De eo qui gladio percussus vulnus accepit.
		417 CAP. xlix. Si quis furore repletus evaginaverit	

AUCTORE
J. S.

A ginaverit gladium, et tamen non læserit, pro sola evagatione medium homicidii compositum solvat. *In editione Sambuci pœna sic habetur: Homicidii compositum solvat, omissa voce medium.*

De testimonio servorum... curiæ præpositorum. 418 CAP. L. Si quis servorum curiæ regali vel comitis præficatur, ejus testimonium inter comites recipiatur, si servus seniore, vel serviens suum comitem interfecerit. *Ad hæc editor: Quod officiales dominorum et nobilium in ferendo testimonio nobilibus æquiparentur, hinc manavit.*

De conspiratione contra regem et reginam. 419 CAP. LI. Si quis in regem aut regnum conspiraverit, refugium nullum habeat ad ecclesiam. Si quis contra regis salutem aut dignitatem quolibet modo aliquid conspiraverit, aut conspirare aliquid tentaverit, seu tentanti scienter consenserit, anathematizetur, et omnium fidelium communione privetur. Vel si quis hujusmodi aliquem noverit, et probare valens non indicaverit, prædictæ subiaceat damnationi. *In titulo ad marginem pro et reginam legeretur rectius et regnum, uti patet ex ipsa lege, et consentit editio Sambuci.*

B Dedecimatione. 420 CAP. LII. Si cui Deus decem dederit in anno, decimam Deo det. Et si quis decimam suam abscondit, novem solvat. Et si quis decimationem episcopo separatam furatus fuerit, dijudicetur ut fur, ac hujusmodi compositio tota pertineat ad episcopum.

De calumniatoribus aulæ. 421 CAP. LIII. Si quis versutus alicui comitum, vel alteri personæ fidei dixerit. Audivi regem ad perditionem tui loqui, et hic inventus fuerit, pereat.

De his qui mendacia inter duos aulæ familiares astruunt. 422 CAP. LIV. Si quis inter duos comites mendacia protulerit, tacereque eos deprecatus fuerit, ut astutia diaboli ab invicem eos separaret; solvat duas compositiones fallacis linguæ pro reatu mendacii. Si uni soli adulatus fuerit, privetur lingua.

De furto V duornicorum, ut est, libertinorum * al. recipiant. 423 CAP. LV. Si quis illorum, qui vulgo Uduornic vocantur, furtum commiserit, lege liberorum dijudicetur. Testimonium autem ejus inter ipsos non recipiatur *. *Vox Vduornic apud Sambucum scribitur Vdwornyck. Pro interpretatione ad marginem notatur, libertinus nobilis prædialis. Hisce tandem additur: Explicit Decretum sancti Stephani regis, promulgatum Strigonii (al. Tulnæ) anno mxxxv. Verum de anno promulgationis non certo constare, jam ante monui. Itaque ad postrema Sancti gesta et beatum ipsius obitum progredior.*

§ XXXV. Ultimus Sancti morbus: conspiratio in vitam ipsius detecta: postrema monita, pius obitus et sepultura.

Sanctus morbo correptus detegit et punit conspirationem quorundam: Carthuitius num. 29 describit postremum sancti Regis morbum, narratque insidias ipsius vitæ eo tempore structas. Eadem commemorat Bonfinius pag. 184 his verbis: Ipse tanto corporis languore correptus est, ut ne pedibus quidem stare posset: quare aliquanto remissius regnum gerere videbatur. Hinc proceribus quatuor, qui adhuc prophana cordis perfidia labo-

rabant, suscitatur audacia, consiliumque adoriendi regis ineunt, rati morte regia se non modo Ungaros in pristinam immanitatem revocatu-
turos, verum etiam tyrannidem facile assecuturos. Ex composito ex his unus, imminente vespera, antequam lucernæ adhiberentur, tecto gladio in cubiculum regis clam ingreditur. Dum cauto gradu, ubi ille recumberet, inter tenebras percontaretur, nescio quo gladius incuria decedit, fragoremque non parvum edidit. Rex inquisita statim casus hujusce causa, quamvis divinitus admonitus non ignoraret: emissarium tamen advocat. Quid sibi velit, interrogat. At ille mox ingenti poenitentia et ingenua confessione correptus, rem universam, prostrato ante pedes corpore, relegit: amplexus genua multis veniam lacrymis precatur. Rex ejus obsecratione victus, concessa impunitate dimisit. Ejus edicto in conjuratos subinde quæsitum, de quibus re comperta, pœnæ legitimæ sunt exactæ.

425 Monita sub finem vitæ convocatis proceribus data post Carthuitium exponit Bonfinius pag. 184 in hunc modum: Ingravescente in dies ægitudine, inopinata febris incessit, quam quum sibi vitam propediem correpturam intelligeret, pontifices ac proceres omnes acciri jubet. Ad quos imprimis de rege eligendo, deinde de fide conservanda retulit: quin et pientissima omnes admonitione instituit, ut initam Salvatoris nostri fidem pertinacissime retinerent, colerent justitiam, concordiam simul et pacem amarent, mutua inter se charitate certarent, nihilque duce-
rent antiquius, quam in Christiana fide versari, eam sanctitate armisque tueri, malle mori, quam falsa vanaque numina colere, ab humano sanguine, item furtis, latrocinis, et omni denique vi manus abstinere, divina præcepta summo studio observarent; ita demum viverent, ne quid Deo charius haberent, operamque pro virili quisque sua semper darent, ne qua Deum hominemque capitali injuria læderent, cum finitimis quiete viverent, et regum edicta pontificumque decreta præstarent. Ad postremum basilicas et universa collegia sacerdotum, item regnum animamque suam cum universa fidelium multitudine, profusis lachrymis, et elatis in cœlum manibus, in concione divæ Genitrici perpetuæ Virgini, ac unicæ Ungarorum dominæ, deæque instantissime commendavit.

426 Deinde idem scriptor piam sancti mortem commemorat his verbis: Instabat dies augustæ Virginis, quo inter Divos relatam dicimus. Hunc novissimum vitæ diem Stephanus ex voto optarat, et cum summa contentione a Numinibus implorarat, ut pari cum ea die in cælum referri videretur. Compos tandem voti inter cœtum pontificum et sacerdotum coronamque procerum sacris rite peractis, a Salutis anno trigesimo quarto supra millesimum, regni vero trigesimo septimo animam efflavit, ab omnibus perpetuo desiderio deploratus. Hunc annum emortualem Bonfinius haud dubie ex Carthuitio desumpsit, errantemque secutus est, prout alias recte scribentem sequitur. Rectius annum S. Stephani emortualem expressit Thuroczius, sic scribens cap. xxxiv: Beatus autem rex Stephanus, sanctitate et gratia plenus, secundum quosdam, quadragesimo sexto, secundum autem Historiæ in ejusdem laudem ab Ecclesia editæ veritatem, tricesimo septimo sui regni, Dominicæ autem Incarnationis millesimo tricesimo octavo anno, in festo Assumptionis beatissimæ Mariæ semper Virginis,

postrema subditis suis dat monita, ac regnum beatæ Virgini commendat: E

pie moritur in ipsa festivitate Virginis Assumptæ,

AUCTORE
J. S.

Virginis, a præsenti sæculo nequam eripitur et sanctorum angelorum consortio adiungitur. Eundem mortis annum assignat Ranzanus, qui sic habet: Tandem omnibus ægritudinum molestiis atque doloribus magno animo miraque patientia superatis, anno humanæ salutis tricesimo octavo supra millesimum piissime mortuus est, xviii Calendas Septembris: quo die celebratur ab Ecclesia Christiana solennitas Assumptionis beatæ Mariæ Virginis.

anno 1038, ubi
Hungaris præ-
fuerat

427 Porro Stephanum obiisse anno 1038, varii auctores cœvi aut suppres unanimiter tradiderunt, videlicet Wippo in Vita Conradi, in Chronicis vero Marianus Scotus, Hermannus Contractus, Albertus Stadensis, Annalista Saxo, alique plures, quorum non libet catalogum texere. Consentit hisce etiam Ms. Mellicense, his verbis mortem referens: Anno Dominicæ Incarnationis mxxxviii, Indictione vi, Henrico Romanorum augusto, anno autem imperii sui xxxviii Calend. Septembris obiit. Duo in hisce sunt corrigenda, primo Henricus eo tempore non imperabat, sed Conradus, qui inter duos Henricos fuit medius. Secundo dies emortualis non recte assignatur, atque id contigit verisimiliter vitio transcribentium, qui omiserint numerum xviii ante vocem Calend.: nam et alia menda non pauca in eodem apographo reperiuntur. Annus vero obitus, et Indictio recte designantur. Quod spectat ad annos regni, quam illi varie et mendose numerentur, ex dictis satis patet. Factum id est, cum quia scriptores Hungari, quos citavimus, accurati non sunt in chronologia, tum quia anni ipsius regni varie revera inchoari possunt; nimirum primo ab obitu Geysæ, qui incidit in annum 997, atque ita mortuus est Stephanus anno principatus sui quadragesimo secundo, si Geysa obierit ante diem xv Augusti anno 997; si vero post illum diem mortuus sit Geysa, obiit Stephanus anno principatus quadragesimo primo, eoque fere completo.

ad annos circi-
ter 41, et regna-
verat ad onnos
fere 38.

428 Secundo anni illi possunt numerari ab accepta corona regia per legatum suum Astricum, quod contigit anno 1000, die xxvii Martii; et sic currebat annus regni trigesimus novus, dum obiit Sanctus. Tertio inchoari potest numerus annorum regni a diei solemnem coronationis in Hungaria. Coronationem autem hanc Inchofer ad annum 1000 affigit diei xv Augusti, seu festivitati Assumptæ in cælum Virginis. Si hæc vera est sententia, recte in Ms. Mellicensi dicitur defunctus anno regni sui trigesimo octavo, qui eodem die complebatur a coronatione. Ignoro quidem, utrum Inchofer aliquo monumento antiquo, an mera conjectura fretus, coronationi assignaverit prædictum diem. Verum, cum Africo Roma redeundem fuerit in Hungariam, indeque Hungariæ procures convocandi, ceteraque expedienda ad sollemnitatem, credibile est, coronationem non esse peractam ante mensum Augustum; cumque Rex sanctus Dei Genitrici esset devotissimus, non est improbabile, præcipuam ejus festivitatem a Stephano electam esse, ut in ea coronam regiam solemniter acciperet. Verumtamen nec auctoritas Inchoferi, nec allatæ rationes mihi sufficiunt ad statuendum aliquid certi. Id igitur solum dici pro certo potest, Sanctum Hungaris præfuisse annis circiter quadraginta et uno, regnasse vero annis præterpropter triginta octo; atque universim vixisse annis quinquaginta et quatuor aut quinque. Chronologi quidam paulo remotiores, qui cum dictis non

congruunt, contemnendi potius hic sunt, quam D prolixius refutandi.

429 De sepultura Ms. Mellicense breviter hæc subjungit: Et in basilica Virginis Mariæ, quam pretioso opere consummavit, honorifice est sepultus. Bonfinius uberius pag. 185 de exsequiis scribit sequentia: Ad celebrandas divi Regis exequias non solum ex universa Pannonia Daciaque, verum etiam e finitimis populi multi convenere, ut singulari pompa funus efferretur. Corpus, succollantibus pontificibus supremisque magistratibus, Albam delatum. Quum nondum divæ Genitricis basilica rite sacrata foret, metropolita cum pontificibus et collegiis sacerdotum prius eam ex more dicarunt. Mox in medio templi marmoreo sepulcro condidere, riteque inter Divos retulere. Vix condito corpore, innumera ad ejus aram multitudo confluit vota nuncupantium, graviter languentium: multi tamen, cunctis mirantibus, voti compotes Deoque gratias concinentes rediere. Complura diu miracula ad ejus aram edita: ibi angelorum concentus nocte sæpius auditi. Cetera recte expressa; at duo corrigenda: nam cum populum ex universa Dacia confluisse scribit, intelligenda non est tota Dacia, sed Transilvania et pars Hungariæ, non Valachia aut Moldavia. Alter gravior est lapsus: nullo enim modo verisimile, Stephanum mox inter Sanctos relatum, uti asserit scriptor hic justo liberior in similibus. Neutrum est in Carthuitio, qui num. 32 de aliis consentit.

Sepultus est ma-
gno horore in
ecclesia Albæ
Regalis,

430 Ranzanus de sepultura hic habet: Sepultus est in Albensi illa basilica, quam ipse, ut ante dictum est, in ejusdem beatæ Virginis honorem erexerat, ubi et beatum Emericum ejus filium sepeliri fecerat, structo illi regi operis sepulcro, in quo requiescit. Claruit post mortem innumeris miraculis, quæ commemorare non est mei instituti. . . Ob ipsius obitum omnis Hungaria multis annis incredibili fuit affecta mœstitia: qui enim sub tanto Rege aurea sæcula rediisse in Hungariam, antequam exstingeretur, gloriabantur: in multa postea rerum discrimina inciderunt. De sepultura, miraculis et luctu Hungarorum Thuroczius cap. xxxiv ita loquitur: Sepultus est autem in basilica Albensi, quam ipse in honorem sanctissimæ Genitricis Dei semper Virginis Mariæ construxerat; ubi multa signa et miracula fiunt, intervenientibus meritis ejusdem sanctissimi Regis Stephani. . . Confestim quoque totius cithara Hungariæ versa est in luctum: et omnis populus regni, tam nobilis quam ignobilis, simul in unum dives et pauper, planxerunt super morte sanctissimi Regis, piissimi Patris pupillorum, lacrymis uberrimis et ululatibus plurimis: juvenes et virgines præ tristitia et mœrore squalidis induti per triennium choream non duxerunt; et omnia genera musicorum dulcisona siluerunt; planxeruntque eum planctu cordis fidissimi; eratque planctus magnus et inconsolabilis. Hactenus ille de planctu, forsitan non sine exaggeratione: nam facile quidem crediderim luctum maximum fuisse; at eum durasse cum dictis cæremoniis per triennium persuadere mihi non possim.

beatæ Virginis
dicata, quam
ipse construxe-
rat.

A

§ XXXVI. Successor Stephani Petrus, ipsius ex sorore nepos: excutiuntur calumniae hac occasione conjectae in Giselam reginam, et reliqua de Gisela investigantur.

Stephanus ipse successorem sibi voluit Petrum:

Testatur Carthuius num. 30 Stephanum in supremo morbo suo cum proceribus regni tractasse de substituendo pro se rege; at non indicat, an Sancti voluntas in successoris electione praevaluerit. Verum Mellicense apographum, extra ordinem atque ante ipsam praefationem quaedam memorans de suprema Regis aegritudine, clare indicat, quem sibi successorem desideraverit Sanctus: nam, relata episcoporum et procerum convocatione, cum eis Primum, ut ibi legitur, tractavit de substituendo rege pro se, Petro videlicet sororis suae filio, quem in Venetia genitum, ad se vocatum, jam dudum exercitui suo praefecerat ducem: deinde monuit illos paterne fidem orthodoxam servare. Ex hisce verbis manifeste patet, cujus maxime consilio ad regnum evectus sit Petrus, Stephani ex sorore nepos, de cujus electione alii etiam scriptores consentiunt. Wippo contemporaneus scriptor in Vita Conradi Salici ad annum 1030 breviter sic habet: Eodem anno Stephanus rex Ungarorum obiit, relinquens regnum Petro filio sororis suae. In fusiori Chronico Hermanni Contracti ad eundem annum hæc leguntur: Ipso anno Stephanus Ungarorum rex, . . . Petrum sororis suae filium, de Venetia natum, pro se regem constituens, obiit. Hæc omnia insinuant, ipsum Stephanum auctorem fuisse, ut Petrus sibi eligeretur successor. Id aliunde etiam verisimile est, tum quia nepos Sancti erat ex sorore, tum quia patre Christiano natus, ita ut religio, recenter in Hungaria plantata, tutius ei committi posset, quam Hungaris ipsis, de quorum constantia in fide fortasse minus confidebat Sanctus.

Thuroczius malis Gisela artibus attribuit promotionem Petri,

C 432 Nihilominus Thuroczius cap. xxxiv malis reginae Gisela artibus attribuit promotionem Petri, et cap. xxxiii asserit, S. Stephanum ad regnum promoveri voluisse patruelem suum Vazul, quem Hungari aiunt fuisse filium Michaëlis, qui frater erat Geysæ. Audi ipsa ejus verba: Interim vero (Stephanus) viribus corporis coepit destitui, et languore gravissimo se gravatum sentiens, misit festinanter nuncium, scilicet Budam filium Egruth, qui Vazul patruelis sui filium, quem recluserat rex propter juvenilem lasciviam et stultitiam, ut corrigeretur; de carcere Nitriæ educeret et ad se duceret, et eum antequam moreretur, regem constitueret. Audiens autem hoc Keisla regina, iniit consilium cum Budæ * viro nephando. Et festinantissime misit nuncium, nomine Sebum, filium ipsius Budæ, ad carcerem, in quo Vazul detinebatur. Sebus itaque praeveniens nuncium regis, effodit oculos Vazul, et concavitates aurium ejus plumbo obturavit, et recessit in Bohemiam. Post hunc autem veniens nuncius regis, vidit Vazul oculis orbatum, in eisdemque oculis vulneratis duxit ad regem: quem sanctus Stephanus rex videns tam miserabiliter destructum, in nimias erupit lachrymas:

Septembris Tomus I.

sed impediende aegritudinis molestia, debitam poenam malefactoribus inferre non potuit. Convocatis itaque filiis Calvi Ladislai patris sui, scilicet Andrea, Bela et Leventa, consuluit eis, ut quanto citius possent, fugerent, ut sic sibi salutem et corporum suorum servarent integritatem. Illi igitur salubri consilio sancti Regis acquiescentes, a facie malorum et dolorum in Bohemiam fugerunt. Auctor inconstans duos hic committit errores genealogicos: nam ex propriis ipsius verbis cap. xxvii, Michaël (frater Geysæ) genuit Calvum Ladislaum et Vazul. Itaque Vazul erat patruelis Stephani, non patruelis filius; et Calvus Ladislaus similiter erat patruelis, non patruus.

433 Non minus acerbe in Giselam reginam, quam Keisla nominat, idem auctor invehitur cap. xxxiv, ubi post relatam Regis mortem hæc subdit: At regina Keisla cum Buda satellite scelerum Petrum Alamannum, vel potius Venetum, fratrem reginae praeficere statuerunt: hoc intendentes, ut regina Keisla motus suae voluntatis pro libitu suo posset complere, ut regnum Hungariae, amissa libertate, Theutonicis subderetur sine impedimento. Non ignoravit Bonfinius talia scripta fuisse in Hungarorum Annalibus, sed plenam non adhibuit fidem, nec tamen ut falsa prorsus adjecit. Audi ipsum pag. 185: Sed prius quam ad cætera flectatur oratio, illud interjiciendum censeo, quod de substituendo novo rege Ungari Annales referunt, a cæteris scriptoribus prætermisum. Deinde vero, narratis plane iisdem de Gisela artibus, quæ ex Thuroczio mox dedi, ita dubitationem suam exprimit: Admiranturque plerique, quod Ungarorum Annales referunt, Gyslam tantum facinus fuisse ausam; quum omnes plane scriptores sanctissimam mulierem, et divo Rege ac fratre imperatore non indignam affirmant. Quare si utrorumque scripta tueri volumus, duas uxores Stephanum duxisse cogimur affirmare; et utrique Gyslae fuisse nomen: unam, eamque sanctissimi Henrici sororem: alteram vero Guilielmi filiam, qui sancti Sigismundi frater fuit, et e Burgundien- sium ducum familia prodiit: atque diversis utramque moribus fuisse asseverabimus etc. Ita Bonfinius dubitanter, ut dicta Thuroczi cum vera historia conciliet.

434 Verum hæc conciliatio nec vera est, nec scite excogitata, cum S. Sigismundus multis sæculis esset defunctus, et Guilielmus ille Burgundus sit incognitus, ut dixi num. 177. Vera autem esse nequit ipsa relatio Thuroczi, cum satis ostensum sit num. 431, Stephani ipsius consilio Petrum electum esse, non fraude dolo Gisela. Imo ne verisimilia quidem narrat Thuroczius: primo enim verisimile non est, sanctum Regem voluisse, ut Vazul ad regnum promoveretur, si hunc ob juvenilem lasciviam et stultitiam tenebat reclusum. Nihilo magis verisimile est, Gisela tantæ fuisse potentiae et auctoritatis, ut auderet aut posset oculos curare eruendos illi, quem Rex ipse sibi successorem desiderabat. Rursum incredibile est, Hungaros fuisse consenturos in electionem Petri, si corona Hungariae tanto scelere ei fuisset quaesita: nam, orbat oculos Vazule, supererant alii ex posteris Michaëlis, nimirum Andreas, Bela et Leventa, quorum duo primi regnum deinde adepti sunt. Attamen regnum pacifice obtinuit Petrus, nec ullus procerum Hungarorum initio se ejusdem electioni opposuisse videtur, uti colligo non solum ex al-

AUCTORE
J. S.

de quo dubitans
Bonfinius, duas
Giselas commi-
niscitur:

E

F

verum duplex
Gisela regina
inepte fingitur,
et tota Thuroc-
zi relatio est
incredibilis.

* Buda

AUCTORE
J. S.

latis testimoniis, sed etiam ex Vita S. Gerardi jam ante laudata, in qua post relatam Stephani mortem hæc leguntur: Rex Petrus successit, cui cum omnis Pannoniæ principes fidem ac dilectionem conjurassent, unus ex eis (post triennium) dejecto rege, regalem cathedram injuriose usurpavit: quo regnante, sicut Propheta ait, Sanguis sanguinem tetigit, peccatum peccato adauctum est.

ita ut vel tota
sit fictitia, vel
ex erroribus
nata.

435 Itaque prorsus mihi persuadeo, aut mera esse figmenta, quæ narravit Thuroczius de ex-cacatione Vazulis, aut crassis erroribus involuta; etiamsi non ignorem eadem fere legi apud Dlugossum ad annum 1038. Si Vazul oculis in carcere privatus est, vivente Stephano; dubitare nequeo, quin eam penam incurrerit ob grave aliquod crimen, ac jubente ipso Stephano, seu quod in vitam ipsius conspirasset cum palatinis illis, quorum crimen Carthutius narrat num. 29, seu quod ritus paganorum restituere voluerit in Hungaria. Si vero Vazul innocens eam calamitatem sustinuit, crediderim potius id contigisse sub uno e posteris regibus, sub quibus multum innocui sanguinis effusum est. De hisce tamen nihil certo statui potest, nisi unum istud, nimirum credibilia non esse, quæ de Gisela motuionibus tradiderunt Hungari posteriores, quæque hoc tempore ne ipsis quidem Hungaris verisimilia videntur, quantum opinor. Brunnerus in Annalibus Boicis part. II lib. V ad annum 1038, refutatis similiter dictis Thuroczii de Gisela, subjungit: Pater (Emerici, Stephanus) moriens Petrum sororis suæ filium, inter Venetos natum, hæredem scripsit. Gisela fortuna ex eo tempore obscurior: comperta testataque suo loco prode-mus.

Brunnerus scri-bit, Gisela ve-ratam fuisse a Petro regi.

* patri

436 Deinde de verata per Petrum regem Gisela ad annum 1042 sic habet: Petrus is fuit, quem Stephanus Ungariæ rex vivus etiamnum regno imposuerat, firmandæque possessionis causa, fratris sui filium (Vazulem designat) eidem imminuentem oculis, filios ejus patria multaverat; haud aliam pro his tam insignibus benevolentiae documentis vicem reposcens, quam ut Gisela conjugis, si quid sibi humanitas contigisset, superstitis rationem, quam par esset, haberet... Petrus prolixè omnia pollicitus, vixdum elapso a Stephani morte anno, cum simulato luctu fidem curamque Gisela posuit; et ex tutore prædo factus, cultum ei a Marito relictum, vitæque non ornamenta modo, sed etiam subsidia, miseræ abstulit; et liberæ custodiæ angustis circumscriptam non satis habuit arcere publico, sed etiam familiarium congressu et alloquio exclusit. Procures indignam reginæ sortem miserati, regem officii sui datæque fidei admonuere... Surdum ad has voces execrati, quod obsideri aures illius a Budone nequissimo palatinorum satis scirent, eum ad necem deposcunt, regeque contra hiscere non auso, frustillatim concidunt: liberis ejus oculos excludunt. Rex se proximum esse, in quem ira verteretur, metuens, quod reliqui nihil videret, fuga sibi consulit. Hæc sane multum differunt a dictis Thuroczii; at fateor, me ignorare, quam sint certa; cum ad marginem citet Chronicum Altahense mihi plane ignotum.

ideoque Hun-garia egressam: voluit alii, Pa-taviæ abbatissam factam, ibique sepul-tam:

437 Idem scriptor ad annum 1045, narrata reductione Petri regis in Hungariam per Henricum imperatorem, de Gisela hæc addit: Abeunti (Henrico) Pannonia Gisela Stephani regis viduam adhæsisse, Aventinus scripsit: ætatis reli-

quum collocare in tuto, et bis ictam effugere D tertium fulmen voluisse, credibile fit; et mausoleum illius, quod Passavii ostenditur, argumento est in Boica decessisse. Aventinus Annalium Boiorum lib. V pag. 324 de Gisela sic habet: Cæsar (Henricus Conradi filius) ex Ungaria reversus, ... secum Gisalam reginam, uxorem divi Stephani abducit; Bathaviæ*, ubi in templo sacratarum fæminarum ejus mausoleum ostenditur (et) ab Ugris (id est, Hungaris) venerabundis aditur, collocavit. Hundius in Metropoli Salisburgensi tom. II pag. 585 agens de monasterio Niderburgensi Pataviæ, de postremis Gisela gestis et loco sepulturæ tradit sequentia: Ibidem anno MCV, Nonis Maii, obiit Gysala, S. Henrici imperatoris soror, uxor Stephani regis Ungariæ, abbatissa secunda hujus loci, hic sepulta adito dextro latere, quæ tam Viro quam filio orbatâ Pataviam in hoc monasterium venit, in quo primum habitum monasticum assumpsit, paulo post abbatissa designata, monasterium præclare illustravit et auxit. Gewoldus, qui edidit notisque illustravit Opus Hundii, pag. 588 dubitat, an Gisela ibidem abbatissa fuerit, et adducit verba Aventini mox data. Mabillonius tom. IV Annalium pag. 422 de hisce judicium suum declarat his verbis: Ceterum Gisla seu Gisala, Stephani piissima conjux, sancti Henrici imperatoris soror, ... Patavii in Niderburgensi Baioariæ parthenone monasticum habitum induisse dicitur, ibique abbatissæ officium gessisse post Heilkam, amitam sancti Henrici imperatoris, illudque monasterium præclare administrasse, illustrasse et auxisse: at quod anno MCV obiisse dicitur, ultra fidem est; alias plusquam centenaria fuisset. Correctio hæc satis est certa, modo reliqua non vacillent: nam scripserunt aliqui, Gisalam in Hungaria obiisse, uti agnoscit Hanzsius tom. I Germaniæ sacræ pag. 245, horum tamen opinionem repudians.

* Passaw

438 Ceterum, quandoquidem Fastis sacris inserta est Gisela memoria a neotericis quibusdam, quæri hic potest, an cultu ecclesiastico sit ornata. Majores nostri in Prætermisssis ad diem VII Maii memorarunt sequentia: Gisala, soror S. Henrici imperatoris, regina Hungariæ, uxor S. Stephani, mater S. Emerici regum, cum titulo SANCTÆ refertur a Ferrario in Catalogo generali, et ab Arturo du Monstier in Gynæceo sacro; at cum titulo BEATÆ a Dorganio et Bucelino, quia post obitum mariti fuit abbatissa Ordinis Benedictini. Interim a Menardo solum VENERABILIS appellatur, et a Radero proponitur in Bavaria pia. De ea agendum erit in Vita S. Stephani regis et mariti. Hæc Henschenius, verba eorum referens, sed non approbans, ac simul satis innuens, sibi non constare de legitima veneratione, de qua nihilo magis hodieque nobis compertum est. Quin potius Mabillonius in Actis Benedictinis sæculo VI part. II pag. 894, relatis iisdem martyrologis, quibus addit Wionem in Ligno Vitæ, Gisela elogium concludit his verbis: Illud unum certum est, nulum ei ab Ecclesia publicum cultum decretum fuisse, quamvis ex Aventini loco supra laudato pateat, ejus sepulcrum pietatis causa a fidelibus esse frequentatum. Dubito an illa ipsa sepulcri frequentatio satis sit certa, licet tradita sit ab Aventino: nam aliam esse aliorum sententiam, supra observavi.

memoria ejus recentioribus Fastis addita; at cultus minime probatus.

A

§ XXXVII. Elevatio corporis, regnante S. Ladislao facta; multaue miracula circa idem tempus patrata.

Corpus Sancti
elevatum jussu
Pontificis, ac
præsente S. La-
dislao.

Si epocha Carthuitii et Bonfinii exacta sit, corpus S. Stephani sine cultu ecclesiastico sepultum jacuit annis quadraginta et quinque, ac deinde honorifice elevatum est, jubente summo Pontifice, ac præsente S. Ladislao Hungariæ rege, uti et aliorum quorundam Sanctorum Hungariæ corpora sub ejusdem Ladislai regno similiter sunt elevata. Porro quod asserunt Carthuitius et Bonfinius, corpus S. Stephani aliorumque elevatum esse jussu Romani Pontificis, confirmatur ex Vita S. Gerardi martyris, in qua sub finem leguntur sequentia: Ubi (ad sepulcrum Gerardi) multæ gratiæ Catholicis viris emptæ sunt; tamen non evidenter usque ad tempora Ladislai regis atque pontificis Laurentii, qui ab tanto viro (Gerardo) quintus accepit cathedram. Præfati denique regis tempore a sanctæ Romanæ Ecclesiæ synodo inventum est, ut corpora eorum, qui Pannoniam fidei prædicatione rigaverunt, deberent summo honore venerari, et ea dignis sedibus collocari. Venienteque Sedis Apostolicæ legato, factoque nobilium Pannoniæ conventu, sanctum corpus elevatum est. Quod hic dicitur de legato Apostolico, omissum est a Carthuitio et Bonfinio; attamen dubitandum non videtur, quin idem legatus adfuerit elevationi corporis S. Stephani, et filii ipsius S. Emerici cujus corpus eodem regnante Ladislao elevatum est, teste Vita ipsius in fine.

circa annum
1083:

440 Annus elevationis non longe a vero abesse poterit, si statuamus annum circiter 1083, quo complebatur quadragesimus quintus post mortem Sancti. Quippe elevatio facta est, dum Salomon rex olim, ac deinde exutus regno, ea occasione a S. Ladislao exemptus est carcere, in quo fuerat detentus. Illud non modo affirmant Carthuitius et Bonfinius duobus locis; sed etiam Thuroczius cap. LVI carcerem Salomonis ejusque liberationem sic narrat: Cœpit itaque fremebundus (Salomon) æstuanti animo machinari dolos in perniciem innoxii sanguinis Ladislai: sed incidit in foveam, quam fecit... Rex autem Ladislaus, deprehenso flagitio, cepit Salomonem, et in Wyssegrad retrusit in carcerem. Et quamvis Salomon in carcere fuisset, Ladislaus multo magis ei condolebat. Sed postmodum Salomon rex dimissus de carcere in elevatione corporis sancti Stephani regis (et) beati Emerici confessoris etc. Hanc autem liberationem contigisse circa annum 1083, colligitur ex iis, quæ præcesserunt. Ladislaus, excluso ab Hungaris Salomone, post mortem fratris Geysæ regnum adeptus dicitur anno 1077, quarto autem anno regni sui pacificatus est cum Salomone, donans ei stipendia ad regales expensas sufficientia. Erat is annus 1080 aut 1081, quo Ladislaus regnum ipsum Salomoni tradere meditabatur, si Hungari id non impedivissent. Secuta deinde machinatio Salomonis contra Ladislaum, illiusque carcer; quæ simul potuerunt biennium aut triennium absumere, ita ut facile credi possit,

elevationem corporis S. Stephani contigisse anno 1083, id est, annis quadraginta et quinque post mortem, aut certe circa annum 1083.

AUCTOR:
J. S.

441 Apographum nostrum Mellicense etiam habet corporis elevationem, sed sine alia temporis nota, quam quod contigerit sub S. Ladislao. Miracula etiam ibidem solum generatim narrantur, aliaque omittuntur adjuncta. Verumtamen hæc Ms. relatio confirmat prolixiorem aliorum narrationem, cui nullo modo repugnat. Verba igitur manuscripti accipo: Multis igitur annorum cursu labentibus, seu propter exabundantem populi malitiam, seu propter aliquam divisionem in Ecclesia, thesaurus tantæ pecuniæ interea latuit, et mortalium cognitioni occultus, solius oculis Domini apparebat: sed volens ejus incomprehensibilis bonitas, quanti esset apud Deum præmii, revelare, dedit illi gloriam in conspectu hominum, clarescente miraculorum frequentia: et sicut laude et cantico sibi in cælis assistebat, ita eum laude et cantico suæ Ecclesiæ digne memoriterque in terris decoravit. Nam sicut jubar novi luminis sanctitas ejus in omnem circa regionem resplenduit; et tamquam suavitas odoriferi unguenti audientium corda replevit. Fluebant omnes diversi languoris homines, qui antidoto pietatis suæ affecti curabantur: et qui corruptionis plaga pene defecerant, in solidum astricti revertebantur.

brevi uti ræcorum,

* tanti pretii

* affluabant

et elevationis narratio.

442 Præsidente in regni solio Ladislao, piæ memoriæ rege, episcopi et abbates, et qui præerant in regimine sanctæ Ecclesiæ, animadvertentes sanctitatem ejus signis testantibus, communi decreto tridui jejunii indixerunt afflictionem: episcopi orationibus vacantes, visitationem supernæ clementiæ in plebem expectabant. Postea corda tollentes ad Deum, hymnorum vocibus resonuerunt in confessione sui nominis; sicque venerunt ad locum, ubi sanctissimum corpus claudabatur: quem solventes aperuerunt; tantaque odoris diffusio ascendit, quanta nunquam astantibus apparuit: ac omnium, qui illuc occurrerant, membra languidorum curata sunt: cæci lumen, claudi plantarum soliditatem, leprosi mundam cutem paralytici salutem, omnesque, quacumque doloris tenebantur obsessione, curam meruerunt. Assumpto inestimabilis pretii pondere, omnipotenti Deo gratias egerunt, deferentesque in theca argentea signaverunt. Hactenus breviter illius scripti auctor, omittens facta particularia, quæ Carthuitius prosequitur, et partim ex eo, partim ex aliis Bonfinius.

443 Hic pag. 186 omnia enarrat his verbis: Ejus corpus antequam Pontificia sanctione, vel divina potius declaratione extolleretur, annis quinque ibidem jacuit et quadraginta. Demum postquam Ladislaus, vir Deo devotissimus, regno potitus est, id auctoritate Apostolica sancitum, et ita diploma in Pannoniam missum est, ut quicumque primum in Ungaria Christianæ fidei fundamenta jecerunt, ne legitimo honore defraudentur, omnia corpora eorum, in gloriæ speciem, solenni celebratione ostentarentur, ut hic inter Divos relatos esse credant. Accepto diplomate, Ladislaus ejus pronepos, habito optimatum antistitumque conventu, tridui cunctis jejunium indixit: omnes hortatus, ut precibus, inedia, supplicationibus, eleemosynis, auspiciis divina captarent, quibus divinam voluntatem intelligerent. Exacto jejunii tempore, ad divi Regis tumulum perventum est: cujus lapidem quum amovere

Relatio altera ex Bonfinio: elevatio facta jussu Pontificis:

AUCTORE
J. S.

amovere contenderunt, nulla vi loco movere potuerunt. Hoc eo tempore portentum interces- sit, quo exorta inter Ladislaum et Salomonem fratrem seditione, alter alterius jussu gravi car- cere coerceretur. Conatus ingens regem frustra- tus, in admirationem summam adegit : ac tali ostenso deterrebat omnes, qui iratum Numen auspicabantur. Tunc virgo quædam, Charitis nomine appellata, quæ haud procul a basilica in Servatoris æde sanctissime vivebat, repente La- dislaum admonuit, eum frustra conari, neque lapidem e tumultu dimoveri posse, quousque fra- ter carcere educeretur. Rex sacræ virginis ora- culo admonitus, Salomonem e vinculis continuo expediri jubet : tridui jejunium iterum indicit : tertio die, sacris rite peractis, spectante frequen- tissima populorum multitudine, ingens lapis fa- cillime ablatus est. *Hactenus satis Carthuitio con- gruit auctor. At quod subdit de corpore e tumultu educto et circumlato per ecclesiam, addititium videtur, et verisimile non est, cum elevatio postea narretur.*

B
aperto sepulcro,
plurima facta
miracula,

444 Corpus divi Regis tumultu eductum, et acclamantibus omnibus per basilicam circum- latum, mox pro dignitate reconditum : eviden- tissima subinde Numinis benignitate, tot edita miracula, ut nemo corpore mancus, aut ægri- tudine languens, voti impos abierit. Ibi in tanta multitudine cernere erat, ambulare claudos, cæcos instauratis luminibus videre, mutos loqui, leprosos paralyticosque curari, nutantes in fide animos confirmari : omnes denique corporis et mentis ægritudines abigi. Quin et juvenis, qui annis circiter duodecim paralysi solutus, ma- nuum ac pedum carebat officio, carruca huc advectus, implorato Numinis auxilio, repente desiliit : ac Deo gratias agens, Stephanique laudes proclamans, ad aram per mediam multitudinem repente cucurrit. Puer septennii nervorum contractione correptus, ad sepulchrum allatus, distentis mox brachiis ac pedibus, expeditus incessit. Ladislaus autem rex, tot miraculo- rum successu in stuporem conversus, mediæ aræ imposuit, sacelloque elaboratissimo donavit. Jam dudum tanti numinis sic fama percrebuit, ut ex omnibus Ungariæ finibus languentium agmina festinarent. Ex his, qui gravius laborabant, et cunctantius venire cogebantur, divum Regem impense exorantes, in itinere convalescere, et in testimonii speciem ibi lapides in acervos plane congesserant.

C
inter quæ puer
mortuus vitæ
redditus : reclu-
so loculo, odor
suavissimus
perceptus,

445 At illud fidem exsuperat : mulieri uni- cus erat puer, qui repentina morte correptus, animam efflavit : mater Numinis patrocínio freta, immenso cordis affectu ; extinctum filium, in sancti Regis ædiculam defert, et ea quidem mente, se numquam loco moturam, donec ex voto in puerum animam revocaret. *De proposito mulieris non abundi, nisi recepto filio, nihil habet Carthuitius : ideoque vanum est, quod sub- dit de audacia mulieris his verbis prosequens :* Ne audacem quidem mulierculam fides et spes ipsa fecellit : sacellum ingressa tam vehementi obsecratione Numen exoravit, ut spectante fre- quentissima hominum turba, mulieris orbitatem deplorantis puer humi porrectus subsiliret, et in matris amplexum se effunderit. Quanta hinc divo Regi gloria successerit, et quantus omnes propter opinionem stupor invaserit, pro se quis- que facile cogitabit. Item post Virginis augustæ anatheosin die quinto omnes Ungariæ principes, præterea pontifices, sacerdotumque collegia,

cum Ladislao rege religiosissimo Albam conve- nere, ut in basilica solennia facerent, et pro mortuis parentarent : celebratis mox inferiis, ad sancti Regis monumentum perventum est. Quod ubi regio jussu præreverenter, exorato prius Numine, reclusum est, tanta odorum fragran- tia hinc effluxit, ut universam basilicam veluti cœlesti quodam rore compleret. Deinde quum ossa tractarent, balsamo quodam delibuta et hu- mecta comperere.

446 Lectis subinde ossibus, et in syndone re- conditis, annulum aureum, vetus ejus gestamen, in liquore disquirere occæperunt : quem quum nulla percunctatione, in arca marmorea indipi- scerentur, de hauriendo liquore cogitatum : is ubi exhauriri cœptus est, completis plerisque phialis ac doliis, numquam penitus exantlari po- tuit. Nam ad singulos haustus, vi Numinis iste liquor reparabatur. Quod ubi compertum est, quod fuerat exhaustum, continuo reconditis ossibus infudere, et post infusionem liquor ille neque crevisse neque decrevisse visus est. Ex invento ibidem thesauro divæ Virginis ara instau- rata. Quin et paucis post temporibus, eximii principis uxor, cui Mathildi nomen erat, et in- testinorum dolor tribus annis incesserat, hujus fama commota in Hungariam peregrinatur, atque adito sacello, mox penitissimo cruciatu liberata est. Sed ad dextræ annulum redire cogimur.

447 Mercurius Ungarico genere natus, et Cathinani Alberti præpositi pater, ac basilicæ Albensis ædituus, qui vitæ quondam politicæ renunciarat, ut religioni expeditius inserviret, quum Ladislaus rex imperasset tumultum aperiri, ne quid e sancti Regis reliquiis subtraheretur, cum plerisque aliis, qui sepulchro inhæserant, regio jussu procul amotus est. Is tristi vultu repulsus abiit, et quum monachus esset, in sacrum chorum se recepit, ubi quum pudore suffusus graviter angeretur, quod sanctissimum corpus neque videre, neque osculis attingere potuisset, ecce juvenis quidam intempesta nocte coram adstitit, forma incredibili, liberali facie, candidissimoque habitu, nescio quid, bysso in- volutum deferens. Accipe (inquit) Mercuri, quod optasti, et hoc donum preciosissimum, quod tuæ fidei committitur, commendatissimum habeto, asservato diligentissime, et quum tem- pus dabitur, ipse depromito. Nocturnis sacris rite peractis, Mercurius, petita latebra, rem traditam explicat, sancti Regis dexteram et an- nulum invenit, juxtaque admiratur, ac Numini gratias agit.

448 Is ad Carphatii montis radices secessit, qui Transsylvaniam ab Ungaria dirimit, olimque Ripensem, citerioremve Daciam, ab ulteriore et Transalpina dividebat, ubi cœnobium quod- dam ligneo opere confectum gubernaturus erat. Tanto dexteram studio asservabat, et neque sibi, neque alii credere auderet. Terræ committere satius esse ratus, infodit, et quotidianas ex monachis excubias instituit, ne quo modo sur- ripi posset : indies promendi tempus dari expe- ctabat, quin et hujusce rei cœnobii auctores ad- monuit, ut pari studio curarent : demum id ex ordine Ladislao regi, quem virum sanctissimum esse intelligebat, aperuit. Mox regis edicto Pon- tificum optimatumque conventus habetur, ubi solennis dies Regiæ dextræ extemplo decernitur. Deinde cum universo Ladislaus collegio sacerdo- tum dextram divi Stephani reconditam ostendit, basilicæque intulit, quam magno deinde sumptu

et ossa balsamo
multoque liquo-
re delibuta :
annulus cum
frustra esset
quæsitus,

Mercurio mona-
cho is mirabili-
ter traditur
cum integra
Sancti dextra;

uti is deinde
manifestat :

ac

A ac ditissimo apparatu instauravit, multisque pagis, oppidis, et proventibus donavit. Id autem salutis anno supra millesimum septuagesimo octavo * accidisse, illius cœnobii scripta et privilegia sane testantur, abbatiamque Regiæ dextræ nunc appellant. Cui tempestate nostra Antonius Sannensis, vir magno ingenio, ac sacris Literis non mediocriter eruditus præfuit, et privilegia, unde hæc accepimus, nobis ostendit. Ita Bonfinius, quem cetera quidem ex privilegiis hausisse crediderim; at non illud, quod contra verisimilitudinem asserit de infossa terræ dextera. Quin potius crediderim, id eum perperam tradidisse ex loco Carthuitii male intellecto, ubi dicitur: Ibi diu solus absconditi in agro thesauri custodiam et excubias decrevit. Nohit his verbis indicare Carthuitius dexteram Regis in agro fuisse absconditam, sed similem esse thesauro Evangelico, qui dicitur in agro absconditus.

* annus videtur mendosus

cur integra videtur dextra, reliquo corpore consumpto:

B 449 Sed illud omnes ne satis quidem admirari poterant, Stephani corpus in pulverem redactum, nil præter ossa superesse, et ea quidem carie jam absumpta: contra vero dexteram annuli gestamine præditam, integram permansisse, neque vermibus, neque lividæ fuisse obnoxiam vetustati. Quanam causa potius dextra, quam caput, et cor Deo dicatissimum, se a carie vindicare debuit? Nempe quia dextera pietatis et misericordiæ fuerat, quæ e peculiaribus oculis calamitosissimo cuique eleemosynam erogabat, illud omnes miraculum accidisse confirmant. Quis enim illud e divino Servatoris nostri ore promanasse inficiabitur, Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequuntur. Merito igitur manus illa corruptionis expers esse debuit, quæ neminem mendicare, esurire, in captivitateque, aut quavis miseria jacere perpessa est. Proinde divum Stephanum, ne injuria quidem, primum patriæ patrem, omnes una voce congeminant, et prævenerantur. Hactenus Bonfinius, in plerisque Carthuitium fideliter secutus.

præter alias Sancti reliquias, coronam ipsius quoque diligentius servata.

450 Ceterum de reliquiis sancti Regis nihil fere deinde scriptum reperio. Dubitare tamen nequeo, quin aliquæ ex illis ad alia loca fuerint transmissæ. Certe inter reliquias plurimas, quas Pragam transferendas curavit Carolus IV imperator, numeratur etiam S. Stephani regis Hungarum. C digitus, uti videre est apud nos tom. I Januarii pag. 1084, in catalogo earum reliquiarum ibidem dato. Inter reliquias S. Stephani potest quoque recenseri sacra corona, quæ diligentissime semper ab Hungaris servata est; summoque studio repetita, cum amissa erat, uti bis contigit. Agunt de ea variis locis Thuroczius et Bonfinius, pluraque de eadem scripserunt alii: at pauca hic sufficient pro instituto nostro. Gretzerus in Syntagmate de insignibus imperii cap. xiv sic ad propositum nostrum loquitur: Habuerunt quoque, et etiamnum habent alia quoque regna sua ornamenta regalia, quibus in regum suorum inauguratione seu coronatione utebantur, et hoc etiam ævo utuntur. Hungaris certe corona regia, a S. Stephano accepta, adeo sacrosancta est, ut cum aliquando amissa esset, ingens luctus omnes regni incolas invaserit, etc. Rursum infra: Cum Vladislaus Polonus in regem inaugurandus esset, neque tamen sacra corona in promptu esset, utpote jam in Austriam asportata, ne quisquam absque aliqua S. Stephani corona rex Hungariæ creari videretur, coronarunt Vladislaum illa corona, quæ pro ornamento reliquiarum capitis sancti Regis olim miro operis

artificio præparata fuerat; ut inquit Thuroczius cap. xxxi. *Recepta tamen deinde fuit corona, et diligentia summa in hunc usque diem custodita. Ex hisce satis patet, quanto in pretio corona S. Stephani ab Hungaris habeatur.*

AUCTORE
J. S.

§ XXXVIII. S. Stephanus in Sanctorum numerum relatus tempore prædictæ corporis elevationis: cultus ab eo tempore celebrimus per totam Hungariam: festivitas Inventionis dextræ.

Eminentissimus Lambertinus, hodie Ecclesiæ universalis feliciter præsidens Benedictus XIV, in Opere de Servorum Dei beatificatione et canonizatione lib. I cap. xli & viii refert, prædictam corporis elevationem in Vita narrari a Surio, dubitatque, an fuerit simplex beatificatio, an vero sollemnis canonizatio. Verba doctissimi Cardinalis accipe: In eadem porro (Vita) refertur, sancti Stephani corpus, elapsis ab ejus obitu annis quadraginta quinque, fuisse sub Ladislao rege Hungariæ, summi Pontificis auctoritate intercedente, elevatum. Verum, utcumque sit de elatione ista, et utrum ea simplicem beatificationem, an formalem canonizationem importaverit, quod adhuc sane incertum est, cum neque de substantia, neque de ejus modo constet; de sancti tamen Stephani sanctitate, et ejus æquipollenti canonizatione nullus superest dubitandi locus ex decreto summi Pontificis Innocentii XI, edito die xxviii Novembris. *Decretum Innocentii XI, quo festivitas Sancti, quæ eo usque ritu simplici celebrata fuerat per totam Ecclesiam, ad ritum semi-duplicem elevatur, dabimus suo loco. Interim tamen observo, æquipollentem canonizationem jam extra omne dubium fuisse, simulac festivitas Sancti ritu simplici Romano Breviario inserta est. Dubitationem vero de formali canonizatione, quam ex solo Surio dirimere non poterat Eminentissimus Cardinalis, adhibitis aliis monumentis, auferre conabor.*

Lubium de formali canonizatione S. Stephani motum: E

452 Primo ea videntur facta, dum elevatum est corpus S. Stephani, quæ ab Apostolica Sede eo sæculo fieri solebant, ut aliquis Dei servus formali canonizatione Sanctis annumeraretur. Vita enim, num. 33 sic habet: Romanæ Sedis institutione Apostolicis literis sancitum est, ut eorum corpora elevari deberent, qui in Pannonia Christianæ fidei jacentes semina, sua eam prædicatione vel institutione ad Dominum convertissent. Adveniente vero tempore declarationis ejus, . . . rex Ladislaus, . . . habito consilio cum episcopis et primatibus, . . . triduanum cunctis indixit jejunium, ut quod communi Catholicorum utilitati . . . videretur fore proficuum, communi cunctorum deprecatione, jejuniis et eleemosynis fundata, per manifestationem signorum deberet esse quærendum. Bonfinius num. 443 citatus canonizationem clarius asserit his verbis: Id auctoritate Apostolica sancitum, et ita diploma in Pannoniam missum est, ut quicumque primum in Hungaria Christianæ fidei fundamenta jecerunt,

verum cum fusu Pontificis omnia videantur facta,

AUCTOR
J. S.

runt, ne legitimo honore defraudentur, omnia corpora eorum, in gloriæ speciem, solenni celebratione ostentarentur, ut hic inter Divos relatos esse credant. Ex jam laudata S. Gerardi Vita intelligimus, elevationem illam fuisse decretam in synodo Romanæ Ecclesiæ: nam hæc ibi leguntur: Præfati denique regis (Ladislai) tempore a sanctæ Romanæ Ecclesiæ synodo inventum est, ut corpora eorum, qui Pannoniam fidei prædicatione rigaverunt, deberent summo honore venerari, et ea dignis sedibus collocari. Venienteque Sedis Apostolicæ legato etc.

quæ fieri sole-
bant sæculo XI

453 Ex dictis habemus, congregatam fuisse synodum Ecclesiæ Romanæ, in qua S. Stephani, S. Gerardi, ac verisimiliter S. Emerici, ut ex dicendis colligimus, causa fuit examinata. Constat autem canonizationes sæculo X, XI et XII frequenter decretas esse in conciliis. Varia exempla conglomerat Eminentissimus Lambertinus lib. I cap. XX, videlicet S. Udalrici Augustani episcopi canonizati a Joanne XV in concilio Lateranensi; S. Gerardi Tullensis a Leone IX in concilio Romano; S. Godehardi Hildensheimensis ab Innocentio II in concilio Remensi, et S. Sturmii abbatis Fuldensis in Lateranensi II. Secundo ex iisdem intelligimus, non solum permissam fuisse a Pontifice corporis elevationem; sed sancitum esse, ut corpus elevaretur, illiusque decreti diploma, seu litteras Apostolicas in Hungariam fuisse missas. At eo tempore Pontifices non solebant præcipere cultum alicujus Servi Dei, nisi per formalem canonizationem: nam, etsi simile præceptum Pontificis aliquando in sola beatificatione reperitur, uti laudatus Cardinalis ostendit cap. XXXIX num. 8, id tamen rarius factum est, et sæculis fere tantum posterioribus. Tertio legatum Apostolicum hac de causa in Hungariam missum videmus; ex quo intelligimus, actum fuisse de re gravioris momenti, quam eo tempore censebatur elevatio corporis alicujus Beati, cujus cultum dumtaxat permisisset Romanus Pontifex. Bonfinius quoque canonizationem exprimit claris verbis: Ut hic inter Divos relatos esse credant.

pro formali et
solemni canoni-
zatione,

454 Hæc omnia persuadere videntur, S. Stephanum cum aliis eo tempore in numerum Sanctorum relatum esse definitiva Romani Pontificis sententia, post maturum examen in concilio prolata, atque ea solemnitate, quæ usitata erat sæculo XI. Inter ea, quæ in canonizatione tunc ad solemnitatem spectabant, erat corporis elevatio, de qua Eminentissimus scriptor cap. XXXVI num. 16 sic habet: Eorum quoque Beatorum, quos inter Sanctos referebant, corpora summi Pontifices occasione canonizationis elevari mandarunt; aut ipsimet, si corpora erant in loco, in quo fiebat canonizatio, debita cum reverentia et honore elevarunt. Hæc ibidem probantur exemplis summorum Pontificum, Leonis IX, Alexandri III, Cælestini III et Gregorii IX. Manifestum autem est, idem esse factum de S. Stephano, aliisque, quorum eodem tempore elevata sunt corpora. Porro, si elevatio hæc contigit jussu Pontificio annis quadraginta quinque post mortem Sancti, fuit S. Gregorius VII, qui prædicta mandata misit in Hungariam. Ejusdem Gregorii jussu elevatum dicitur corpus S. Paschasis Ratberti abbatis Corbeiensis, licet diploma illius elevationis nihilo magis servatum sit quam elevationis S. Stephani. Verum plura hujusmodi diplomata ad memoriam nostram non pervenerunt.

455 Demum de canonizatione SS. Stephani,

Emerici ipsius filii, et Gerardi Canadiensis episcopi et martyris, dubitare me non sinunt illa, quæ anno 1092 decreta sunt in synodo Szabolchensi, cui cum S. Ladislao rege et Seraphino archiepiscopo Strigoniensi interfuerunt omnes episcopi, abbates et proceres Hungariæ. Nam in ea, apud Peterfium pag. 33, cap. XXXVII statutum legitur, ut vigiliæ celebrentur beati Stephani regis, et Gerardi martyris, quo die passus est etc. Et cap. XXXVIII de festivitatibus per annum celebrandis hæc decernuntur: Istæ vero festivitates servandæ sunt per annum: Nativitas Domini, S. Stephani proto-martyris, S. Joannis evangelistæ, SS. Innocentium, Circumcisio Domini, Epiphania cum vigilia, Purificatio sanctæ Mariæ, in Pascha quatuor dies, S. Georgii martyris, Philippi et Jacobi cum vigilia, Inventio S. Crucis, Ascensio Domini, in Pentecoste quatuor dies, S. Joannis Baptistæ, Petri et Pauli una die, S. Jacobi, S. Laurentii, Assumptio S. Mariæ, sancti regis Stephani, S. Bartholomæi, Nativitas S. Mariæ, Exaltatio S. Crucis, S. Matthæi apostoli, S. Gerardi episcopi, S. Michaelis archangeli, SS. Simonis et Judæ, Omnium Sanctorum, S. Emerici ducis, S. Martini, S. Andreæ, S. Nicolai, S. Thomæ apostoli. Et unaquæque parochia suum patronum, et dedicationem celebret. Non quidem additur expressis verbis, hæc festivitates celebrandas præscribi cum vacatione ab operibus; at id satis colligitur ex ipsis festivitatibus mature consideratis; cum alias haud dubie plures Sanctorum memoriæ per annum agendæ fuissent.

456 Præterea in synodo Strigoniensi habita anno 1493 similis festivitarum catalogus texitur, et quidem multo prolixior, additis multis festivitatibus postea institutis. Ibi autem pag. 232 clare dicitur: Statuimus, ut in subscriptis diebus clerici et laici debeant a servilibus operibus abstinere. Reperitur eodem catalogo Stephanus, uti et Emericus, non vero Gerardus, qui solus fere pro multis aliis substitutus est omissus, quod festum ipsius non amplius eadem solemnitate celebraretur. Itaque jam eodem sæculo XI festivitas Sancti per totam Hungariam celebrata est cum vacatione ab operibus servilibus. Hæc autem solemnitas tanta, pro SS. Emerico et Gerardo, quorum corpora eodem Pontificio decreto elevata sunt, similiter præscripta, nullum relinquere videtur dubium, quin canonizatio præcesserit aut comitata sit elevationem, prout asserit Bonfinius. Colomanus S. Ladislai successor ad augendam S. Stephani solemnitatem lib. II Decretorum cap. I hæc statuit: Ut annuatim in festo sancti Regis, nisi arduo negotio ingruente vel infirmitate fuerimus prohibiti, Albæ teneamur solennizare: et si nos interesse non poterimus, palatinus procul dubio ibi erit pro nobis.

457 Inter Statuta Ordinis Cisterciensis, quæ edidit Edmundus Martene tom. IV Thesauri Anecdotorum col. 1641 hoc recenset anno 1486 decretum: Abbatibus Hungariæ conceditur, ut festum S. Stephani regis Hungariæ in crastino S. Bernardi (id est XXI Augusti) et festa S. Ladislai et S. Elizabeth cum propriis historiis faciant, ceteris historiis, cantibus et festis in Ordine insolitis penitus rejectis. Venerationem S. Stephani celebrem fuisse per totam Hungariam, noverunt etiam Scriptores exteri, ex quibus unum dumtaxat adduco Godefridum Viterbiensem, qui Chronici part. XVII in S. Henrico imperatore de illa sic habet: Hunc Stephanum omnes

D
cumque festi-
tas ipsius eodem
sæculo

inter præcipuas
festivitates
Hungariæ

numerata sit;
dicendum vide-
tur,

A omnes Ungari ut sanctum venerantur pro eo, quod per eum initium fidei acceperunt. Hæc postrema verba, quibus similia reperiuntur apud alios scriptores, simul insinuant, necdum eo tempore, quo scribebat Godefridus, seu sæculo XII, festivitatem S. Stephani celebratam fuisse per totam Ecclesiam. Verum ex eo non recte quis argumentaretur contra canonizationem ipsius, supra sufficienter probatam : nam id S. Stephano commune est cum omnibus fere Sanctis, iisque canonizatis vel maxime solemniter : atque usus ille obtinet etiam hoc tempore, quo videmus multos Sanctorum adscribi catalogo, nec tamen de omnibus statim componi Officium, quod in ipsorum festivitate omnibus horas canonicas recitantibus præscribitur.

canonizatum fuisse, et quidem primum e regibus.

458 Ex dictis ergo concludo, S. Stephanum decreto summi Pontificis, seu formali canonizatione, Sanctorum catalogo adscriptum fuisse, quemadmodum adscriptus est eidem catalogo S. Ladislaus ipsius ex fratre pronepos, S. Henricus imperator, S. Eduardus Anglorum, S. Ludovicus Gallorum reges, aliique deinde plures. B Quare de S. Stephano et S. Ladislao sic intelligo verba Gentilis Cardinalis, Apostolicæ Sedis legati in Hungaria, quæ uberius dedi num. 192, et ex quibus illa huc spectant : Ex quibus (regni Hungarici seminibus) reges Catholici tanta sanctitatis et vitæ claritate conspicui prodierunt, quod Sanctorum adscribi catalogo meruerunt. Non alii eo tempore intelligi poterant reges Hungariæ, quam Stephanus et Ladislaus, de quorum canonizatione constabat, dum sub initium sæculi XIV hæc dicebat legatus Pontificius. Illud præterea ad gloriam S. Stephani observare lubet, primum omnino videri e regibus, cui is honor Pontificis summi oraculo delatus sit. Præcipua Sancti festivitas celebrata est die XX Augusti, quem universa Ecclesia etiam adoptavit, ut videbimus. Verum præter illam festivitatem alia etiam celebrata fuit, certe in locis quibusdam : nam Peterfius in annotatis suis adduxit pag. 34 vetustæ cujusdam Breviarii Kalendarium, in quo hæc leguntur : XXX Maii, Inventio dextræ S. Stephani. Hactenus de cultu per Hungariam.

C

§ XXXIX. Cultus Sancti in Suecia receptus, ac tandem per totam Ecclesiam Romanam primo ritu simplici, deinde semiduplici cum Officio proprio, ex quo dantur lectiones secundi nocturni.

Cultus Sancti in Suecia, ex cuius Missali tres dantur orationes :

N Non sic in Hungaria coarctatus fuit cultus S. Stephani, ut ad alias regiones, easque maxime dissitas, se non extenderit. Quippe in Missali Votivo regni Sueciæ, excuso ante annos ducentos et sexaginta aut plures, de quo jam mentio facta est in S. Ladislao tom. V Junii pag. 316, Missa habetur de S. Stephano, ex qua orationes tres huc transfero. Prima hæc est : Deus, qui beatum Stephanum regem et confesorem tuum terreni imperii gloria et honore coronasti, et Sanctorum tuorum societate sub-

limasti; præsta, quæsumus, ut quem Pannonia habuit divinæ religionis doctorem in terris, eum modo Ecclesia tua mereatur habere defensorem in cælis. Per Dominum etc. Secunda vero talis : Sacrificium, Domine, quod tuæ Majestati offerimus, benigno vultu respice, et intercessione beati Stephani regis et confessoris tui nos ab omnium inimicorum insidiis defende, et præmia vitæ æternæ concede. Per etc. Tertia demum : Tuere, quæsumus Domine, familiam tuam; et, quam per doctrinam beati Stephani regis et confessoris tui de tenebris ad veram lucem convertisti, eam post istius temporis decursum oblatis Sacrificii munimine clementer perducas ad regna cælorum. Per etc. Missa inchoatur, Os justi, et reliqua omnia ex Sacris Litteris congrue sancto Regi aptata sunt.

AUCTORS
J. S.

460 Memoria S. Stephani variis deinde Fastis recentioribus inserta est, receptaque in Martyrologio ac Breviario Romano. Auctor Belga, qui sæculo XV concinnavit Florarium Sanctorum apud nos Ms., ad XX Augusti de S. Stephano sic habet : In Hungaria sancti Stephani regis et confessoris, primi illius gentis Christiani : quem sanctus Adalbertus Pragensis episcopus per salubrem suam prædicationem ad fidem Christi convertit et baptizavit. Et ipse Rex sua prædicatione Ungaros convertit, et majorem ecclesiam Strigoni in honore S. Adalberti post ejus martyrium instituit. Et regnum Ungariæ XXXV annis feliciter gubernavit. Et tandem ad Dominum, quem tota mente in vita dilexerat, migravit anno salutis MXL. Cujus mortem in conspectu Domini fuisse pretiosam, miracula crebra testantur, quæ Dominus ostendit ad mirificandum Sanctum suum. Editores Usuardi, Belinus, Grevenus et Molanus item memoriam ejusdem Sancti editionibus suis addiderunt, ut videre est in Usuardo Sollerii nostri ad XX Augusti, ubi primus illum sic memorat : In Ungaria, civitate regia, Alba regali, sancti Stephani regis, qui primus Ungaros ad fidem convertit. Consonat fere Maurolycus his verbis : Apud Albam regalem Ungariæ, sancti Stephani regis, qui primus Ungaros ad Christum convertit.

memoria in Fastis recentioribus
XX Augusti.

E

461 Galesinius ad eundem diem hoc Sanctum ornavit elogio : Albæ in Pannonia Sancti Stephani regis : qui divinis excultus virtutibus, et vitæ religione clarus, juvante Deo perfecit, ut repudiato dæmonum cultu, Christi Jesu fidem Ungari amplecterentur. Paulo brevius Baronius in Martyrologio Romano his verbis usus : Albæ in Pannonia sancti Stephani regis, qui divinis virtutibus exornatus, primus Hungaros ad fidem Christi convertit. Addit hanc annotationem : Hac die (XX Augusti) translatus est corpus ejus : migravit autem ex hac vita XVIII Kal. Septembris. Dies hic emortalis certus est ex Vita : atque ex eadem num. 38 recte collegit Baronius, die XX Augusti corpus esse translatus. Antonius de Balingem in Calendario Sanctissimæ Virginis Mariæ ad XX Augusti Baronium secutus est, ita scribens : Translatio S. Stephani primi Hungarorum regis etc. Porro ad eundem diem Commemoratio S. Stephani inserta est Breviario Romano cum nona lectione, in qua de translatione sic legitur : Sacrum ejus corpus suavissimo fragrans odore, liquore cælesti scatens, inter multa et varia miracula hodierno die, Romani Pontificis jussu, nobiliorem in locum translatus est, atque honorificentius conditus est. Electus igitur est dies translationis ab Hungaris, quia dies emortalis

uti olim in Martyrologio et Breviario Romano :
F

AUCTORE
J. S.

nunc vero fe-
stivitas ritu
semiduplici ce-
lebranda die
11 Septembris :

B

Officium appro-
batum a sacra
Congregatione
Rituum, cujus
oratio

C

emortualis erat impeditus solemnissima festivitate Virginis Assumptæ : atque eundem diem adaptavit tota Ecclesia Romana, quamdiu Sancti festivitas ritu simplici celebrata est. Verum alius fuit eligendus dies, quando præscriptus fuit ritus semiduplex, qui aille concurrere non poterat cum festo S. Bernardi, quod eodem die celebratur.

462 Majorem illam solemnitatem pro festivitate S. Stephani anno 1686 ab Innocentio XI impetravit Leopoldus imperator atque Hungariæ rex post plurimas de Turcis relatas victorias Budamque expugnatam, ut patet ex Decreto sacræ Rituum Congregationis, quod datum die xxviii Novembris, atque eodem anno Romæ impressum est, prout sequitur : Piis precibus Augustissimi Imperatoris Leopoldi per suas litteras Sanctiss. D. N. Innocentio Papæ XI porrectas, et ad Sac. Rituum Congregationem remissas, quibus supplicabatur, ut Sanctitas sua dignaretur assensum præbere, ac demandare, ut Officium divi Stephani Hungariæ Regis, quod hactenus ab Ecclesia universali sub ritu simplici recitatum est, imposterum ab omnibus, qui ad Horas canonicas tenentur utriusque sexus, sub ritu semiduplici de præcepto recitaretur : eadem Sac. Congregatio habita die xxiii Novembris MDCLXXXVI re mature perpensa, censuit, petitam gratiam, si Sanctissimo D. N. placuerit, esse concedendam, ac etiam assignari posse diem secundam Septembris pro celebratione supradicti festi, in perpetuam memoriam insignis, et gloriosæ victoriæ ab armis cæsareis contra Turcas ope divina obtentæ in strenua expugnatione propugnaculi Budensis, olim dicti Sancti residentiæ. De quibus facta per Eminentiss. et Reverendiss. D. Cardinalem Cybo Sanctissimo relatione, Sanctitas sua benigne annuit, et hujusmodi decretum expediri mandavit. Hac die xxviii ejusdem mensis Novembris, et anni MDCLXXXVI. N. Card. Ludovisius. Loco † Sigilli. Bernardinus Casalius Sac. Rit. Cong. Secr.

463 Editio hoc decreto, curatum fuit ut proprium componeretur Officium de S. Stephano. Illud vero nitide atque exacte compositum approbavit Sacra Rituum congregatio decreto sequenti : Cum sacra Rituum Congregatio, habita die xxiii Novembris MDCLXXXVI, annuente quoque Sanctissimo, mandaverit, ut Officium S. Stephani Hungariæ regis, quod hactenus ab Ecclesia universali sub ritu simplici die xx Augusti recitatum est, in posterum ab omnibus utriusque sexus, tam secularibus quam regularibus, qui ad Horas canonicas tenentur, sub ritu semiduplici de præcepto recitetur quotannis die 11 Septembris ; eadem sacra Congregatio suprascriptas lectiones, et alia, prout jacent, diligenter revisas et relatas ab eminentissimo et reverendissimo D. Cardinali Colloredo approbavit, ac imprimi posse concessit. Hac die xix Aprilis MDCLXXXVII. Subnotatum erat A. Card. Cybo. Et inferius post locum sigilli : Bernardinus Casalius Sac. Rit. Cong. Secr. Impressum fuit eodem anno Officium Romæ, ac deinde Romano Brevariario insertum. Orationem hanc habet : Concede, quæsumus, Ecclesiæ tuæ, omnipotens Deus, ut beatum Stephanum confessorem tuum, quem regnantem in terris propagatorem habuit, propugnatorem habere mereatur gloriosum in cælis. Per Dominum etc. Tres lectiones secundi nocturni continent elegans Vitæ compendium, exceptis tamen gestis bellicis. Quapropter illas huc transfero.

464 LECT. IV. Stephanus in Hungariam Christi fidem, et regium nomen invexit, regia corona a Romano Pontifice impetrata, ejusque jussu in regem inunctus, regnum Sedi Apostolicæ obtulit; varia pietatis domicilia Romæ, Hierosolymis, Constantinopoli : in Hungaria archiepiscopatum Strigoniensem, episcopatus decem, admirabili religione, et munificentia fundavit. Par in pauperes amor, et liberalitas, quos veluti Christum ipsum complectens, neminem a se morientem, ac vacuum umquam dimisit; quin ad eorum inopiam sublevandam amplissimis facultatibus erogatis, domesticam quoque supellectilem eximia benignitate frequenter distribuit: suis insuper manibus lavare pauperum pedes, noctu solus, et ignotus nosocomia frequentare, decumbentibus inservire, ac cetera charitatis officia exhibere consuevit : quarum virtutum merito illius dextera, resolutio cetero corpore, incorrupta permansit. Tu autem etc.

465 LECT. V. Orandi studio noctes pene totas ducebat insomnes, atque in cælestium rerum contemplatione defixus, interdum extra sensus raptus, sublimis in aëra ferri visus fuit. Perduellium conspirationes, ac validorum hostium impetus, miro prorsus modo, non semel orationis præsidio evitavit. Susceptum ex Ghisella Bavarica sancti Henrici imperatoris sorore, quam sibi matrimonio junxerat, Emericum filium tanta morum disciplina, talique pietate enutrivit, quantum ejus postea sanctitas declaravit. Regni vero negotia ita disposuit, ut accitis undique prudentissimis, ac sanctissimis viris, nihil umquam sine illorum consilio moliretur. Humillimis interim precibus in cinere, et cilicio Deum deprecans, ut universum Hungariæ regnum, antequam e vita migraret, Catholicum videre mereretur. Vere propter ingens dilatandæ fidei studium, illius gentis Apostolus nuncupatus, facta a Romano Pontifice ipsi, posterisque regibus præferendæ Crucis potestate. Tu autem etc.

466 LECT. VI. Dei Genitricem, quam ardentissime venerabatur, amplissimo in ejus honorem constructo templo, Hungariæ Patronam instituit; ab eadem vicissim Virgine receptus in cælum ipso suæ Assumptionis die, quem Hungari e sancti Regis instituto Magnæ Dominæ diem appellant. Sacrum ejus corpus suavissimo fragrans odore, liquore cælesti scatens, inter multa et varia miracula, Romani Pontificis jussu, nobiliorem in locum translatum est, atque honorificentius conditum. Ejus autem festum Innocentius Undecimus Pontifex Maximus quarto Nonas Septembris, ob insignem victoriam ab exercitu Leopoldi Primi Romanorum electi imperatoris et Hungariæ regis eadem die in Budæ expugnatione, ope divina, e Turcis reportatam, celebrandum instituit. Tu autem etc.

467 Supradicti quoque decreti vigore memoria Sancti omisa est die xx Augusti in Martyrologio Romano : et duobus aliis locis inserta, videlicet ad xv Augusti breviter hoc modo : Albæ in Pannonia natalis sancti Stephani Hungarorum regis, cujus festum quarto Nonas Septembris celebratur. Prolixius vero elogium insertum est ad diem 11 Septembris, quod subdo : Albæ in Pannonia sancti Stephani Hungarorum regis, qui divinis virtutibus exornatus, primus Hungaros ad fidem Christi convertit, et a Deipara Virgine ipso die Assumptionis suæ in cælum receptus fuit : ejus tamen festum ex constitutione Innocentii

D
ati et lectiones
secundi nocturni,

vitæ compendium continentur,

E

hic recitantur :

F

memoria deinde
Martyrologio
Romano duobus
locis inserta,

A centii Papæ undecimi hac die potissimum recollitur, qua Budæ munitissima arx sancti Regis ope ab exercitu Christiano strenue recuperata fuit.

et recte Albæ
annuntiata,
quod perperam
corrige vo-
luit neotericus

468 Ceterum observare hic lubet, auctorem Martyrologii Parisiensis corrigere voluisse elogia omnium fere martyrologorum, qui Stephanum annuntiant Albæ in Pannonia, quod constet ibidem esse sepultum: nam ipse ad xv Augusti sic habet: Budæ in Pannonia, sancti Stephani primi Hungarorum regis, qui gentem illam ad Christum convertit: cujus corpus apud Albam Regalem translatus est. Verum illa correctio nec erat necessaria, nec certa est: imo et parum verisimile est, Sanctum obiisse Budæ, de qua in Actis ne vel verbum occurrit. Dicitur quidem apud scriptores num. 320 laudatos in Veteri Buda constitisse, dum ibidem condebat monasterium, quod morte sua imperfectum reliquit: at nec Vetus Buda eadem est cum urbe hodierna istius nominis, nec recte ex prædictis colligi potest, Sanctum in Veteri Buda mansisse usque ad mortem. Suspicio tamen, Martyrologii Parisiensis auctorem non aliam habuisse rationem substituendi Budam pro Alba Regali, quam conjecturam modo dictam, qua utramque Budam confudit, quaque mortem perperam affixit illi loco, in quo aliquando substituisse dicitur, ad tempus nimirum, non vero usque ad mortem; cum non asseratur ibi manere voluisse usque dum perfectum videret monasterium, cujus ædificatio paucis annis absolvi non potuit.

§ XL. Reliqua de Sancti miraculis.

Sanctus post
obitum miracu-
lis claruit:

De miraculis S. Stephani meminerunt multi scriptores, sed fere generatim tantum, excepto Bonfinio et Carthuitio, aliisque hosce secutis. Aliquorum verba aliis occasionibus per decursum jam dedi: hic vero paucos addam e pluribus. Hugo abbas Flaviniacensis in Chronico Virdunensi apud Labbeum tom. I Bibliothecæ Mss. pag. 174 ad propositum nostrum ita habet:

C At vero Stephanus Ungarorum rex, imminente, vocationis suæ tempore ad cælestia evocatus, nunc in ecclesia, qua requiescit humatus, miraculis claret egregiis. Ricobaldus Ferrariensis in Historia imperatorum apud Muratorium tom. IX Scriptorum Italiæ col. 119: Qui rex Stephanus tantæ virtutis fuit, ut multorum miraculorum illustrem Deus illum reddiderit. Jacobus Philippus Bergomas lib. xii ad annum 983 de miraculis Stephani aliisque sic habet: Stephanus item primus Ungariæ rex tempestate istac Adalberti prædicti Pragensis episcopi prædicatione conversus et baptizatus, etiam multis claruit signis etc. Tandem Cuspinianus de Cæsaribus in Henrico secundo de Emerico et Stephano hæc affirmat: Est hic cum Patre in numerum Sanctorum dehinc relatus, ut testantur Hungarorum Annales: uterque enim miraculorum gloria non caruit.

inter hæc occur-
rit factum mi-
rabile,

470 Mirabile est factum particulare, quod narratur in Vita S. Emerici, cujus auctor testatur id suo tempore contigisse, id est, circa initium sæculi xii, quo eum scripsisse ex eodem facto colligitur. Rem accipe compendio. Quidam natione Germanus, nomine Conradus, ob enor-

Septembris Tomus I.

mia peccata, quorum ipsum pœnitebat, Romam profectus, a Gregorio VII summo Pontifice pro pœnitentia jussus erat lorica, quinque catenis ferreis corpori firmiter adstricta, se cingere, donec alicujus Sancti patrocinio, catenis fractis lorica sponte decideret. Multa ille loca sacra peragravit, antequam misericordiam consequeretur: Interea, inquit auctor, fama beati Stephani regis Pannoniæ, ad cujus sepulcrum quotidiana fiebant miracula, insignis habebatur: consummatoque itinere vir supra memoratus Albam pervenit, ubi corpus sancti Stephani reconditum venerabatur. Cumque in aliis virtus Dei et intercessio Regis eximii celebris miraculis revelaretur; ille tamen vir in vinculis lorici artius angeretur, penes se cum juramento confirmavit, quod de loco ecclesiæ se non amoveret, quousque Dominus in eo ostenderet, quanti meriti beatus Stephanus apud ipsum esset. Factum est autem, cum esset hora diei quasi sexta, ex nimia fagitatione corporis et cordis contritione ille in ecclesia obdormivit. Affuit autem illi in somnis beatus Stephanus, ad hunc modum dicens: Surge nunc, nec in meritis meis præsumere apud Deum, quoniam non sufficio pro te intercedere. Vade ergo ad sepulcrum filii mei beati Emerici etc. Subditur mox viri ejusdem liberatio apud sepulcrum S. Emerici.

471 Idem factum refert Bonfinius pag. 178, sic exponens ea, quæ apud S. Stephani sepulcrum contigerunt: Sancti demum Stephani Regis fama ductus (Conradus ille,) in Pannoniam se recepit: venit ad Regalem Albam, ubi corpus ejus in magnifico sacello reconditum, et ea quidem mente, ne umquam inde recederet, quousque solutis per se vinculis, et deletis ultro pugillaribus, se nosceret expiatum: quin et juramento propositum confirmarat. Basilicam mox Albensem ingressus, ante divi Regis aram se constituit, ingenti rerum a se pessime gestarum pœnitentia conficit, vehementissimis Numen precibus sollicitat, ut ejus patrocinio scelerum omnium veniam consequatur. Quum a prima hora diei ad nonam usque obsecrationibus incubisset, corpore animoque defatigatus, ante aram subinde gravi somno correptus est. Ecce inter dormiendum huic divus Rex apparet; Surge mox, inquit, amice, ne meis quidem meritis opeve apud tribunal divinæ Majestatis tibi confidendum esse scito, quando pro tanta facinorum mole patrocinium meum ad impetrandam delictorum impunitatem ne tibi quidem satis esse potest. Proinde Emerici mei monumentum, quod juxta est, adito, qui quum præ virginitate sua præcipuam apud Deum gratiam promeruerit, si advocatus adhibeatur, omnium (mihi crede) scelerum impunitate donaberis etc.

472 Mirabilia quædam in hac historia occurrunt, quæ ne etiam incredibilia videantur, pauca sunt observanda. Primo dubitari nequit, quin Conradus ille tot enormium criminum reus esset, ut pœnitentiam, pro iis infligi solitam secundum canones, perficere non potuisset ante mortem. Contingere id poterat non raro, cum pro singulis peccatis enormibus aliquot annorum pœnitentia imponeretur, atque ideo subinde pro multitudine criminum illorum pœnitentiæ tempus ita excreceret, ut hominis ætatem longe superaret. Conradus autem ille verisimiliter non poterat rigori canonum in vita satisfacere; ac fortasse etiam crimina commiserat, pro quibus pœnitentiæ modus et tempus per canones non erat ordina-

AUCTORE
J. S.

de quodam
Conrado, gra-
vissimæ pœni-
tentia addicto,

donec indul-
gentiam conse-
queretur alcu-
jus Sancti pa-
trrocinio;

AUCTORE
J. S.

tum, uti *Vita Emerici* innuit his verbis: Papa vero quantitatem peccatorum ipsius tamquam anlea inauditorum obstupescens, deliberatione habita, vulnera per injunctam poenitentiam non curavit; id est, opinor, non praescipit illi certum aliquod poenitentiae tempus, quod peccata essent adeo insolita, ut de iis nihil decretum esset per canones. Itaque cum peccator ille meritis esset poenitentiam, non nisi cum vita terminandam, et Pontifex tamen spem aliquam ei relinquere vellet illam aliquando finiendi, permisit et suasit, ut Sanctorum patrocinio indulgentiam consequi conaretur, eaque obtenta, se canonice absolutum nosset. Porro rigor ille canonum pro publicis et enormibus criminibus vigeat saeculo XI. At non eadem erat ratio occultorum peccatorum, pro quibus arbitrarías poenitentias imponebant confessarii, uti observat Thomassinus in *Veteri et nova Ecclesiae disciplina* part. 1 lib. II cap. XVI num. 5.

quem Stephanus
apparet ad filium suum
S. Emericum
misisse dicitur.

B

473 Alterum, quod hic observatum velim, attinet ad verba, quae scriptor *Vitae S. Emerici* S. Stephano attribuit, Non sufficio pro te intercedere, quæque aliquantulum immutavit Bonfinius. Certum est atque indubitatum, multos favorem aliquem obtinere per cujusdam Sancti patrocinium, postquam illum frustra speraverant alium quempiam Sanctum invocando. Non pauca etiam reperiuntur exempla in *Vitis Sanctorum* optimæ notæ, quæ similia sunt facto hic relato, certe quoad substantiam. Verumtamen verba mox data caute legenda sunt, cum nesciamus, an illa ipsa sint verba S. Stephani, an mutata aut conficta a scriptore, levisque mutatio aliam mor inducat sententiam. Forsan Sanctus poenitentem dumtaxat monuit, ut invocaret S. Emericum, indicans desideratam gratiam ipsius patrocinio obtinendam: nam scriptores aliqui justo liberiores sunt in adjunctis factorum enarrandis. Deinde, licet certo constaret, ipsissima esse S. Stephani verba, quæ expressit auctor; vel sic maxime cavendum esset, ne quis ex illis verbis inferre vellet, S. Emericum majoris apud Deum esse meriti, quam S. Stephanum: neque enim istud legitime consequitur, cum aliæ gratiæ facilius obtineri soleant per unum Sanctum, aliæ facilius per alium. Atque hinc fit, ut multi C sint Sancti, qui præcipue invocantur, et tamquam patroni habentur, pro certo aliquo malo averiando, aut certa quapiam gratia impetranda. Ceterum plura de Sancti miraculis non reperio, quod illa vel scripta non fuerint deinceps, vel exciderint scripta illa, si aliquando extiterint. Quapropter finem huic Commentario impono, et Acta annotatis illustrata subnecto.

VITA

AUCTORE CARTHUITO AUT CARTHUITIO EPISCOPO

Ex editione Cracoviensi, collata cum Ms. Corsendoncano et editione Surii.

PRÆFATIO.

Domino suo Calamanno a regi præcellentissimo Carthuitus episcopus, officium spirituale per misericordiam Dei consecutus, post istius vitæ terminum felix illud euge sempiternum. E Incepturus opus, Domine mi, rex inclyte, quod mihi vestro regali præcepto, de bona vita regis Stephani potentialiter injunxistis, diu rebellem ingenioli mei perpessus sum incertiam, ob hoc præsertim quod Priscianus b auctor artis Grammaticæ medullitus mihi notus olim, longe digressus faciem suam, quasi caligne quadam circumfluam, mihi decrepito jam facit obscurissimam. Verumtamen parte ex alia, dum vestræ dignitatis intuitus reverentiam, incerta gravarer meditatione, tandem omnium virtutum lux et gemma dubietatem anxietatis mentis devicit obedientia, cujus forti præsidio deficere in me videns vires, inchoandi operis recipit fiducia c. c Sed quoniam sæpe fiducialiter acta res invidiæ fomitem generat, precor flexis genibus vestræ triumphalis excellentiæ sublimitatem, ut manibus regalis defensionis hoc suscipiatis Opusculum ne male sonantium positio dictionum vel confusi ordinis enormitas, vestram, cum legeritis, offendant oculum. Quod si aliquod indignum occurrerit offendiculum, malo codicem ut ignis comminuat incendium, quam ut livor ad plenum perveniat P oculum. Igitur, quia boni quicquid est, ex Conditoris misericordia manat, ex ipsius dono sermo ceptus talia personat d.

Ait auctor se
regis iussu hanc
Vitam scribere.
a

b

c

d

ANNOTATA.

a Calamanno apud Surium Colomanno, uti nomen ipsius hoc tempore solet exprimi. Hungaricum nomen Kalman initio expressum fuisse Calamannus, admodum verisimile est. At postea usurpatum est nomen Colomannus, aut Colomanus, quod jam olim erat usitatum apud Latinos. Colomannum hunc fuisse Hungariæ regem, et successorem S. Ladislai, dictum est in Commentario § 1, ubi etiam actum de tempore Vitæ conscriptæ. Hoc ipsum, quod nomen regis Calamannus scribitur, signum est vetustatis, cum posteriores scripserint Colomannus.

b Priscianum numerari inter præcipuos Grammaticos, passim norunt eruditi. Significat illa allegoria Carthuitius, leges Grammaticales sibi olim quidem notas fuisse, sed per ætatem paulatim oblivioni datas. Attamen pro tempore, quo florebat hic auctor, mediocriter Latine scripsit

A *psit: sed menda quædam hinc inde irrepserunt manuscripto, maxime sub finem.*

c *Cum phrasis non sit omnino perfecta, suspicor auctorem scripsisse, recipio vel recepi fiduciam.*

d *Præfatio aut dedicatio hæc omissa est in Ms. Corsendoncano. Surius eam expressit mutato stylo, eademque libertate, qua dictionem totius Vitæ immutavit. Accipe, studiose lector, præfationem Surianam pro specimine totius Vitæ immutatæ: Domino suo Colomanno, regi excellentissimo, Chartuitius episcopus, spiritale ministerium Dei benignitate adeptus, post hujus vitæ terminum, illud Euge precatur sempiternum. Aggredior nunc opus, serenissime rex, jussu tuo mihi demandatum, a quo hactenus ingenioli mei imperitia abhorruit, ob id præsertim, quod Priscianus Grammaticus, mihi olim sat bene perspectus et cognitus, procul a me digressus, jam decrepito mihi, tanquam caligine quadam septus, faciem exhibet obscurissimam. Sed cum alia ex parte dignitatis tuæ attenderem auctoritatem, vicit tandem anxie mentis dubitationem omnem, virtutum omnium lux et gemma, obedientia: cujus forti præsidio fretus, tametsi mihi vires cernerem haudquaquam suppetere, operis inchoandi fiduciam concepi. Cum sint autem plerumque invidiæ obnoxia, quæ bona animi fiducia geruntur; supplex oro regiam sublimitatem tuam, uti Opusculi hujus suscipere ne gravetur patrocinium; nec offendatur parum commoda dictione, aut ordinis et rerum gestarum confusione. Quod si occurrat quippiam, quod fœdam habeat offensionem, malim codicem ignibus absumi, quam livoris materiam cuiquam offerri. Et quia bona omnia ad nos ex divina misericordia proficiscuntur, ipsius munere sic libet Opusculum præsens auspicari. Vides hic, lector, sic immutatam dictionem, ut idem ubique sit sensus. Idem passim in Vita factum; nec opus est illas mutationes verborum notare deinceps, nisi simul mutata sit sententia. Solas igitur mutationes sententiarum inferius assignabo; ex Ms. vero ipsas vocum mutationes diligenter observabo, nisi sint menda clarissima, uti varia occurrunt circa finem Vitæ.*

C

CAPUT I. Sancti pater, natales visionibus præviis illustrati, baptismus, regni initia et cura religionis propagandæ: victoria de rebellibus et hinc monasterium S. Martini ex voto fundatum.

Pater Sancti
benignus in
Christianos,

a

Omne datum optimum et omne donum perfectum de sursum est, descendens a Patre luminum. Hujus Patris datum optimum, et donum perfectum in omnes large proveniens, quia nullum spernit, sed omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis pervenire, ad Hungaros usque, quos Christianorum flagellum a quondam fuisse constat, diffusum est. Quod qua-

liter et quando factum sit, styli officio memoriæ commendare, congruum duximus. Ea siquidem tempestate, qua gens præfata Dei Ecclesiam depopulabatur, erat in ea princeps quidam, quartus ab illo, qui ingressione Hungarorum in Pannonia dux primitus fuit, (nomen b Geysa) severus quidem et crudelis, veluti potentialiter agens, in suos, misericors autem et liberalis in alios, et præcipue in Christianos, ritu paganismo licet adhuc quidem obvolutus: tamen appropinquante spiritualis fulgore charismatis, cum omnibus circumquaque positarum provinciarum vicinis de pace cœpit attente tractare, ut jam in illo posset agnosci, cujus filius desideraret fieri, secundum dictum Salvatoris nostri, dicentis in Euangelio: Beati pacifici. quoniam filii Dei vocabuntur. Statuit insuper præceptum cunctis Christianis, ducatum suum intrare volentibus, hospitalitatis et securitatis gratiam exhiberi c. Clericis et monachis potestatem concessit suam præsentiam adeundi, quibus voluntarium libenter aditum præbens orthodoxæ fidei semen, pectoris in horto satum, delectabatur germen emittere.

3 Quid plura? Adest tempus cœlitus dispositum: credidit ipse cum familiaribus suis, et baptisatus est; et omnes ditioni suæ subditos, se policiens Christiano nomine mancipaturum. Cumque nimium esset sollicitus de rebellibus domandis, et ritibus sacrilegis destruendis, et episcopatibus secundum æstimationem suam, ad profectum Ecclesiæ sanctæ statuendis; mirabili visione d nocte consolatus est eum Dominus. Fecit astare sibi juvenem delectabilem aspectu, qui dixit ei: Pax tibi, Christi electe, jubeo te de sollicitudine tua fore securum. Non tibi concessum est, quod meditaris, quia manus pollutas humano sanguine gestas. De te Filius nasciturus egredietur, cui hæc omnia disponenda divinæ providentiæ consilio commendabit Dominus. Hic erit unus ex regibus electis a Domino, corona vitæ sæcularis commutaturus æternam. Verumtamen virum spirituali legatione tibi transmittendum, honorificabiliter suscipito, susceptum venerabiliter habeto, exhortationibus ejus non fictum cordis fidelis assensum præbeto. Expergefactus princeps visione stupidus, prius secum, post cum Christi fidelibus et suis pertractans, Deo gratias pavimento manibus expansis adhærens, humiliter egit, se principatumque suum cum Filio nascituro custodiæ illius, qui non dormit neque dormitat, lacrymis fuis commendavit.

4 Dum miratur ergo de viro divinitus prædicto, nuntiatur ei beatum Adalbertum, Bohemiensis ecclesiæ pontificem, ad se venturum esse propter conversionem ipsius, et fidei non fictæ profectum, Domino Deo laudis hostiam oblatum. Oritur lætitia novis Christi militibus innarrabilis: dux obviam tyroni e Christi cum fidelibus quibusque procedit, honorabiliter eum suscipit, et ut per visum monitus est, modis omnibus obedientiæ filium se fore monstravit. Igitur jubente principe, fit ubique congregatio indomitæ [gentis f] et per sanctum episcopum fuit g, et per suas exhortationes continue convertuntur et baptisantur alumni patriæ, statuuntur in multis locis ecclesiæ: lux quippe, quæ illuminat omnem hominem, tenebris expulsi, in Hungaria cœpit enitere, et impleta sunt in ea verba prophetiæ dicentis: Gentium populus, qui ambulat h in tenebris, vidit lucem magnam.

Lux

AUCTORE
CARTHUITIO
EPISCOPO.

b

c

E
ne tandem ipse
Christianus, vi-
sione mirabili
instruitur de
nascituro Fi-
lio:

d

advenit S. Adal-
bertus Hunga-
ris prædicatu-
rus, et Stephe-
num, præeunte
matris visione,

e

f

g

h

AUCTORE
CARTHUUSIO
EPISCOPO.

i

k

natum bapti-
zat. Stephanus,
sollicite educa-
tus, designatur
patris succes-
sor,

B

l

m

n

o

mortuoque pa-
tre, principa-
tum obtinet:
mox de propa-
ganda religione
solicitus,
p

C

* in Ms. prove-
ctus

q

r

Lux lucis invisibilis Christus est, quem tunc gentes videre meruerunt, quando revocati de tenebris, ipsum verum Deum et hominem esse verum perfecte crediderunt *i*. Nec hoc silentio prætereundum est, quod, ut omnis ambiguitas tolleretur de medio, ne forte prædictæ visionis solius viri parum videretur inesse fidei, uxorem ejus, jam appropinquantem partui, tali voluit visione divina gratia consolari. Apparuit namque illi beatus levita et protomartyr Stephanus, levitici habitus ornatus insignibus, qui eam alloqui taliter cœpit: Confide in Domino, mulier, et certa esto, quia Filium paries, cui primo in hac gente corona debetur et regnum, meumque nomen illi reponas *k*. Cui cum admirans mulier responderet: Quis es, Domine, vel quo nomine nuncuparis? Ego sum, inquit, Stephanus protomartyr, qui primus pro Christi nomine martyrium pertuli. Quo dicto, disparuit.

5 Nascitur interea prædictus a Domino Filius principi, quem secundum prophetam, antequam in utero conciperetur, Dominus novit; et cui, antequam nasceretur, per prothomartyrem suum nomen indidit. Hunc Deo dilectus Adalbertus episcopus chrismali baptismate secundum credulitatis suæ veritatem intinxit *l*. Nomen sibi impositum est Stephanus, quod alienum a consilio Dei fuisse non credimus. Stephanus quippe Græce, Corona sonat Latine. Ipsum quidem et in hoc sæculo coronare Deus voluit ad regni potentiam, et in futuro corona beatitudinis semper manentis redimire decrevit, ad percipiendam vitæ jugis indeficientem gloriam. Strigoniensi *m* vero oppido nativitatis exordium habuit; et puer *n* adhuc scientia grammaticæ artis ad plene imbutus est. Crevit infans diligenti nutritus educatu, qui transacta pueritia, postquam gradum adolescentiæ primum ascendit, et convocatis pater suus Hungariæ primatibus, cum Ordine *o* sequenti, per communis consilium colloquii filium suum Stephanum post se regnaturum populo præfecit, et ad hoc corroborandum, a singulis sacramentum exegit.

6 Post hæc plenus dierum anno Dominicæ Incarnationis nongentesimo nonagesimo septimo *p* seculi nequam ærumnas cælesti mutavit gaudio. Et eodem anno beatus episcopus Adalbertus causa prædicandi verbum Dei Prussiam ingressus, ibi palma martyrii coronatus est. Post obitum vero patris Stephanus adhuc adolescens, favore principum et plebis in patris solum laudabiliter profectus *, et ardentiori animo cœpit veritatis propagator existere, quia quamvis adolescentiæ annis floreret, non tamen cor in ore, sed os in corde habebat. Scripturarum divinarum, quibus apprime flagrabat, non immemor, iudicium et justitiam in oculis proponebat, et juxta illud Salomonis: Audiens sapientiam sapientior erit, et intelligens gubernacula possidebit. In omnibus itaque mandatis Dei fidelis dispensator existens, apud se cœpit meditari, qualiter subjectum sibi populum unius Dei cultui manciparet. Sed quia perpendebat, id absque vicinarum gentium consideratione *q* minime fieri posse, pacem cum exterarum provinciarum populis habens *r*, et fideliter institutam roboravit fidem, ut eo securius, quod in mente tractabat, et in novella plantatione Christianitatis explere sufficeret. Sed adversarius totius bonitatis, invidiæ plenus et malitiæ, diabolus, ut sancti Christi Tyronis propositum disturbaret, intestina bella contra eum commovit, quoniam ejus in-

stinctu plebs gentilis, Christianæ fidei jugo colla D submittere renuens, cum principibus suis a dominio *s* ipsius se subtrahere moliebantur.

7 Cœperunt enim urbes ejus desolare, prædia vastare, possessiones deprædari, servos cædere, et, ut cætera sileam, ipsi insultare. Cumque declinare de via sua perversa nollent, nec furor eorum satiaretur; Dux ipse confidens de æterna virtute ad superandam hostium rabiem cum multitudine exercitus sui sub vexillo Deo dilecti pontificis Martini sanctique martyris Georgii processit. Illis forte diebus urbem, quæ vulgo Vesprini *t* nuncupatur, obsederunt, et hæc ad convitia ejus commoventes, scilicet, ut ibi * ducalis accessus conversatio habebatur, et ibi considerent, quo facilior ingressus ad alia præsidia occupanda inveniretur. Ipse vero, divina præeunte clementia, adversus eos consurrexit, et hic in fide, illi vero tantum in armis confidentes, utrimque decertaverunt. Tandem hostibus victis, et ex parte cæsis et ex parte captis et alligatis, Dux victor cum suis victoriæ dona reportavit. Quapropter de possessionibus eorum, tam in agris quam in villis, sapienter dijudicavit, non sicut quondam Saül, qui devicto Amalech de spoliis ejus, domino prohibente, meliora elegerat; sed, quoniam Pannonia beati pontificis Martini nativitate gloriatur, cujus etiam patrocinantibus meritis Vir Christo fidelis, ut jam dictum est, de hostibus victoriam deportaverat, nihil de rebus eorum ad opus sui reservans, merito *u* cum theophilis consilio, juxta fundum sancti præsulis in loco, qui sacer modus *x* dicitur, ubi sanctus Martinus, dum adhuc in Pannonia degeret, orationis sibi locum assignaverat, in titulo ipsius monasterium construere cœpit, possessionibus et redditibus cunctos sufficienter ditavit, et ipsius suffragio simile fecit episcopis, constituens, ex omnibus eorum facultatibus tam strictas decimas dari, ut si cui decem liberos habere contingeret, decimam prolem sancti Martini cœnobio daret.

s
rebelles vincit et
monasterium
S. Martini di-
tat.

t
* forte ubi

E

u

x

ANNOTATA.

a *Uti Attila vocari voluit flagellum Dei, ita Hungari revera fuerunt flagellum Christianorum, quemadmodum satis colligi potest ex dictis F in Commentario num. 52.*

b *In Ms. nomine Geysa. Porro de ingressione Hungarorum in Pannoniam, seu in hodiernam Hungariam, primisque eorum ducibus, egi in Commentario § v. De Geysa vero plura § vii et sequentibus.*

c *Vox exhiberi non est in Ms., nec est omnino necessaria. Præceptum hoc Geysæ verosimiliter datum esse tempore Ottonis I, post pacem cum eo initam, et circa annum 972, dixi ibidem num. 80.*

d *Non esse, cur hanc visionem commode intellectam pro fictitia necessario habeamus, ostendi in Comm. § x.*

e *Surius rectius habet, Servo Christi, pro tyroni Christi: nam Adalbertus minus proprie vocatur tiro Christi, cum esset episcopus.*

f *Vox gentis deerat in editione, atque ideo uncis inclusam addidi ex Ms.*

g *Phrasis est mendosa in editione æque ac in Ms. Surius habet: Per sanctum episcopum fiunt conciones; atque ita legendum putem.*

h *Surius ambulabat, uti revera habetur Isaia ix.*

i *Cæptans*

A i Cæptam esse Hungarorum conversionem ante adventum Adalberti, jam insinuavit auctor num. 3, et nos ostendimus in Commentario § vii. Attamen imperfecta fuit prima illa conversio, et ne per Adalbertum quidem satis perfecte conversi sunt Hungari, ut dictum § x.

k Ne hanc quidem visionem incredibilem esse, sed aliunde potius firmari, ostendi contra criminationes Schwartzii in Commentario § x.

l Baptizatum probabilius a S. Adalberto infantem Stephanum, uti hic asserit Carthutius, probavi in Comm. xi.

m Strigonium, vulgo Gran, urbs est archiepiscopali dignitate a S. Stephano deinde ornata, eaque etiamnum gaudet. Sita est ad Danubium et satis nota.

n Mirandum quidem videtur, tantam linguæ Latinæ curam eo tempore fuisse principi Hungarorum; nec tamen dubitandum, quin Stephanus Latino sermone puer sit imbutus, cum multa filio suo præcepta, multaque diplomata Latine dederit.

B o Surius: Pater ejus convocavit Hungariæ proceres, et reliquos Ordines. Unum cum primatibus Ordinem convocatum ait biographus, plures perperam proceribus adjunxit Surius.

p De hoc anno emortuali Geysæ, uti et S. Adalberti, consentiunt scriptores. De morte ultimisque gestis Geysæ plura sunt dicta § xii. Stephanum tunc fuisse tredecim circiter aut quatuordecim annorum, dictum est num. 122.

q Surius habet, confederatione, quo sensu auctor intelligendus.

r Surius, pacem fecit, aberrans a mente Carthutii, opinor: nam existimo hunc tantum voluisse, Stephanum roborasse pacem a patre cum vicinis initam.

s In editione, quam alias sequor, legitur divino. At cum clarum sit mendum, ex Ms. vocem dominio substitui.

t De toto hoc bello actum est in Comm. § xiv, et ibidem de Vespertino num. 144.

u Surius, ex Dei amantium consilio. Auctor fortasse scripsit, inito cum theophilis, id est, Deum amantibus, consilio.

C x Sacer modus etiam est in Ms., at rectius apud Surium Sacer mons: nam ita vocatur monasterium S. Martini ibi fundatum, de quo fuse egi in Comm. § xv, ubi videbit lector monasterium istud jam cæptum construi ante hanc victoriam.

CAPUT II. Cura promovendæ religionis, et multorum accessus in Hungariam: constructum monasterium, erecti episcopatus: missus Romam legatus, qui coronam regiam multaque privilegia a Pontifice obtinet: nuptiæ cum Gisela ac pia utriusque opera.

Devictis ergo hostibus, Christi Miles gaudio spirituali * repletus, totius ingenii consilium euangelici decrevit seminis fore receptaculum, eleemosinis et orationibus vacans, frequenter pavimento sanctæ domus adhærens, lacrymis effusis perfectionem propositi sui Deo commisit, volenti, ut, qui sine ipso nihil agere valeret, opitulante dispositionis ipsius expletionem bonum, quod cogitaverat, cum inceptione virtutum ad finem perducere posset. Ad hoc ergo incipiendum et consummandum, quoniam fideliem Christi consultum habebat necessarium, nuntiis et literis in omnes partes suum divulgavit desiderium. Inde multi presbyteri et clerici, Spiritus Paraleti compuncti visitatione, relictis sedibus propriis, elegerunt pro Domino peregrinari. Abbates et monachi, nil proprium habere cupientes, sub tam religiosi Principis moderatione regulariter vivere deliberaverunt. Inter quos vitæ regularis pater Astricus cum suis discipulis advenit, quorum unus, nomine Bonifacius a, in loco patris abbas deinde constitutus, dum a beato Rege causa prædicationis in inferiores Hungariæ partes esset missus, in verticem percussus gladio, licet postea superviveret, non est privatus martyrio. Venerunt et alii duo de terra Poloniensi b, eremiticam vitam causa contemplationis eligentes, quorum unus, Andreas nomine, per confessionis meritum angelicis choris est associatus, testibus miraculorum signis per ipsum a Domino factis: alter Benedictus pro Christo sanguine fuso misericorditer laureatus.

9 Astricus abbas cum suis honorifice susceptus, ad radicem Montis Ferrei cœnobium sub titulo sancti patris Benedicti c construxit, et ibi usque hodie congregatio monasterialis disciplina regulari pollens, temporalium sustentatione copiarum ex donativis sancti Ducis superabundans, non est alicujus egens, nisi ut suos et aliorum pedes secundum Euangelium quotidianis precibus et lacrymis lavet. Cum his Dei servus Princeps Christianissimus, aliquando comiter cum omnibus, aliquando singillatim cum unoquoque eorum, colloquium habens, in tam divinis conspectibus se probabilem reddidit, ut omnes militiæ suæ comites ad veri Dei culturam converteret. Quos vero alienæ sectatores viæ reperit, minis terroribusque subjugavit; ipsosque secundum ecclesiasticam doctrinam instituens, jugum et legem disciplinæ suppositis d cervicibus

E Eximia Regis pietas: sanctorum virorum adventus in Hungariam: * in Ms. speciali

a

b

F

c conditum monasterium ad radices Montis Ferrei.

C

d

<p>AUCTORE CARTHUSIO EPISCOPO. Hungaria in decem episco- patus aivisa; missus Romam legatus, qui co- ronam,</p>	<p>cervicibus adhibuit, omnesque immunditias malorum prorsus destruxit.</p>	<p>ctione chrysmali perunctus, diademate regalis D dignitatis feliciter coronatur. Post acceptum</p>	
<p><i>e</i> <i>f</i> <i>g</i></p>	<p>10 Post hæc provincias in decem partitus episcopatus, Strigoniensem ecclesiam metropolim et magistram e cæterarum fore constituit. Cognoscens vero prudens Dux prædicti Astrici religionem, pontificalis ipsum dignitatis infula decoravit, electione canonica sublimavit, et ei Colocensis episcopatus dignitatem f contulit. Quarto post patris obitum anno g, divina commomente clementia, eundem Astricum præsum, qui alio nomine Anastasius dictus est, ad limina sanctorum Apostolorum misit, ut a successore sancti Petri Principis Apostolorum postularet, quod * novellæ Christianitati exortæ in partibus Pannoniæ largam benedictionem porrigeret, Strigoniensem ecclesiam in metropolim suæ subscriptionis auctoritate sanciret, et reliquos episcopatus sua benedictione muniret, regio etiam dignaretur ipsum diademate roborare, ut eo fultus honore, cœpta per Dei gratiam posset solidius stabilire.</p>	<p>regalis excellentiæ signum, qualis vitæ vir p et discretionis fuerit, cum episcopis et primatibus Hungariæ statutum a se Decretum q manifestum fecit. In quo scilicet uniuscujusque culpæ contrarium dictavit antidotum, et ut pacis, per quam Christus orbem coadunavit, se fore r probaret filium, quod nullus alium hostiliter invaderet, nemo vicinum sine iudicii examinatione læderet, viduas et orphanos nullus opprimeret, subscriptione fœderis non pereuntis posteris suis reliquit stabilitum. Ad consortium vero, præcipue causa sobolis propagandæ, sororem s Romanæ dignitatis augusti, videlicet * Henrici, qui ob mansuetudinem morum Pius est appellatus, Gyffam t nomine, sibi in matrimonio * sociavit, quam unctione chrysmali perunctam, gestantem coronam regni sociam esse constituit. Quæ qualis erga Dei cultum orandum u extiterit, quam x frequens et benedicta circa Dei servientium congregationes apparuerit, multarum ecclesiarum cruces, vel vasa vel paramenta, opere mirifico facta vel contexta, usque hodie testantur. Præ cunctis tamen domus episcopatus Vesprimensis, quam ipsa a fundamento cœptam, omnibus sufficientiis ad servitium Dei in auro et argento vestimentisque multiplicibus nobiliter adornavit y.</p>	<p>p q r s * Ms. scilicet * Ms. matrimo- nio sine n t u x</p>
<p>B antea Polono- rum duci pro missam, monito dromitus Ponti- fice, <i>h</i></p>	<p>11 Eodem forte tempore Myscha h Polonorum dux Christianam amplexus fidem cum suis, missis ad Romanæ Sedis Antistitem nuntiis, Apostolica fulciri benedictione, ac regio postulaverat diademate redimiri: cujus petitionem annuens Papa, coronam egregii operis parari jam fecerat, quam illi cum benedictione et regni gloria mittere decreverat. Sed quia novit Dominus, qui sunt ejus, qui duobus per Apostolos in Apostolatus ordinem sorte electum Matthiam prætulit, et Apostolicum fecit supplere numerum, illa corona ipsum decoravit, postmodum eundem feliciter decoraturus æterna. Præfixa itaque die, qua parata jam corona prædicto Polonorum duci jam mittenda fuerat, nocte, quæ præcedebat, Papæ per visum Domini nuntius astitit, cui et dixit: Crastina die, prima diei hora, ignotæ gentis i nuntios ad te venturos esse cognoveris, qui suo Duci coronam a te regiam cum benedictionis Apostolicæ munere flagitabunt. Coronam ergo, quam præparari fecisti, eorum Duci, prout petierint, cures sine contradictione k largiri: sibi enim eam cum regni gloria pro vitæ suæ meritis scito deberi.</p>	<p>14 Ipse vero Rex episcopia nuper incepta, tam videlicet archiepiscopalem quam omnes episcopales ecclesias, amplissimam singulis assignans diœcesim, et unicuique semper præficiens idoneum præsulem z, simul et abbatias prædiis, curiis, et familiis, et redditibus, regaliter disposuit, crucibus et vasis aliisque supellectilibus, ad ministerium Dei pertinentibus, secundum quod unicuique opus fuit, sufficienter decoravit; et singulis annis, quoad vixit aa, munera et oblationes semper augebat, ne aliquid extrinsecus quærerent, qui officio sanctuarii præerant. Monachorum vitam et conversationem, nunc per alios, nunc per seipsum, explorando diligenter examinabat, torpentes arguens, vigiles sub dilectione constituens: canonicorum ministerium episcoporum providentiæ sub testimonio Christi et Ecclesiæ commendabat, secundum Apostolum omnibus omnia factus, ut omnes lucrifaceret.</p>	<p>E y cura Regis de foundationibus suis, et vita ec- clesiasticorum : z aa</p>
<p>C pro Stephano cum aliis privi- legiis impetrat:</p>	<p>12 Juxta ergo hujus visionis modum præscripta sequentis diei hora præsul Astricus ad Papam pervenit, qui officium injunctum sibi prudenter exequens, et sancti Ducis gesta referens ordine, ab Apostolica Sedeque l promptissimum insignia postulavit, indicans eum dignum tali honore et dignitate * qui plures gentes m per Dei adiutorium sibi subjugasset, et multos infideles per suam potentiam ad Dominum convertisset. Quibus auditis valde gavisus Romanus Pontifex, cuncta, prout fuerant postulata, benigne concessit. Crucem insuper anteferendam Regi, velut in signum apostolatus n misit; Ego, inquit, sum Apostolicus, ille vero merito Christi Apostolus, per quem sibi tantum populum Christus convertit. Quapropter dispositionem ejusdem, prout divina gratia ipsum instruit, Ecclesias Dei simul cum populis vitæ o jure ordinandas relinquimus. Impetratis ergo omnibus, prout petiit, præsul Astricus lætus ad propria remeavit, secum ferens propter quod inceptum iter prospere peregerat.</p>	<p>15 Eodem tempore in monasterio sancti Martini erat monachus quidam, Sebastianus nomine, cujus probabilis vita, et devota in Dei servitio religio habebatur: hunc Rex venerabilis miro amore cœpit diligere, quia quanto quis religiosior, tanto ei erat acceptior. Illum ergo ob vitæ merita pontificali honore dignum judicans, regendo Strigoniensi archiepiscopatu eum præfecit. Et quoniam flagellat Deus omnem filium, quem recipit, prædictum Sebastianum, ad probandam ipsius patientiam, corporalium oculorum lumine bb ad tempus privavit. Sed ne novellus in fide grex absque pastoris regimine a recti tramitis proposito deviare, per consensum Romani Pontificis sæpe dictum Astricum Colocensem episcopum in illius locum substituit. Evolutis deinde trium annorum circulis, Sebastianus, ex Dei misericordia recepto lumine, rursus per Apostolici consilium suæ sedi restitutus est: et Astricus ad suam ecclesiam, videlicet cc Colocensem, cum pallio rediit.</p>	<p>F Sebastianus sta- tutus antistes Strigoniensis, eique cæco ad triennium suf- fectus Anasta- sius, bb cc</p>
<p>Rex allata co- rona redimi- tus: leges late: uzor ducta; hujus pietas:</p>	<p>13 Benedictionis ergo Apostolicæ literis cum corona et cruce simul allatis, præsulibus cum clero, comitibus cum populo, laudes congruas acclamantibus, dilectus Deo Stephanus rex un-</p>		

A

ANNOTATA.

a De gestis hujus Bonifacii martyris plura apud alios scriptores non invenio, quam hic leguntur: nam breviter de eo Bonfinius pag. 174. Inchofer mortem ipsius refert ad annum 1007, ac triennio ante missum ait a Rege in inferiorem Hungariam: utrumque tempus ex sola, opinor, conjectura determinans. Addit: De hoc Bonifacio nihil se offert in Martyrologiis, et aliis historiis ecclesiasticis, unde ipsum sibi vindicare sola queat Hungaria. Deinde inquit, an fortasse idem non sit cum S. Bonifacio martyre, S. Romualdi discipulo, qui in Martyrologio Romano habetur die XIX Junii, atque sine dubio diversum esse; quod satis videtur certum, cum alter episcopus esset, et coronatus sit in Russia; hic vero abbas et in Hungaria occisus. Hic tamen cum illo confunditur in libello, anno 1692 Tyrnaviæ edito, cui titulus: Ungaricæ sanctitatis indicia: ibi enim pag. 127 textitur breve elogium Bonifacii abbatis S. Martini, qui in adjecta icone dicitur a Prussis occisus circa annum MVII, sed sine verisimilitudine.

b In Ms. Poloniæ. Bonfinius pag. 174 de hisce scribit sequentia: Item ex ea Dalmatiæ parte, quam Polianam dicunt, (advenerunt) eremitæ duo; quorum alter Andreas, Benedictus alter dictus est. Andreas vitæ sanctitate miracula edidit. Benedictus, quum pro Christo sanguinem effuderit, inter divos martyres annumeratus. Ita Bonfinii Historia, si mendum non irrepsit. At cum constet, Sanctos illos Polonos fuisse, non Dalmatas; suspicor Bonfinium scripsisse ex ea Sarmatiæ parte, quam Poloniam dicunt. Plura de SS. Andrea (alias Zoëardo, qui et Andreas Suirardus in Officio Polonico dictus legitur) et Benedicto videri possunt apud nos tom. IV Julii a pag. 326, ubi eorum gesta diligenter examinata sunt, Vitaque edita.

c De structo hoc monasterio, quod distinguitur a cænobio S. Martini, varia observavi in Comm. num. 155 et sequentibus.

d In Ms. mendose suprapositis. Regem fortissime egisse contra adversantes legi Christianæ, intelligitur ex gestis in bello Transilvanico, quod

C narravi § XXV, et ex legibus supra datis.

e Ita habet Ms. In editione mendose in gratiam. De erectione episcopatus consule Comm. § XVI.

f In Ms. hic legitur, verosimiliter mendose, licet phrasis utcumque possit intelligi: Et ei Colocem secundum episcopatus dignitatem contulit. Colocia civitas, deinde archiepiscopali dignitate ornata, nunc vulgo Colocza, sita est ad Danubium in comitatu Bachiensi.

g Id est, ipso anno millesimo. Quæ de hac legatione narrantur, solide confirmata vide § XVIII et XIX.

h Boleslaum fuisse Myschæ, seu Miseconis filium, qui coronam tunc petiit a Pontifice, dixi in Comm. num. 193, et factum ipsum ibidem aliorum auctoritate confirmavi. Præterea observavi, errorem oriri potuisse ex eo, quod Misco fuerit primus dux Christianus, qui fortasse jam cæperat coronam petere.

i Silvester II in litteris suis num. 185 similiter dicit de ignota nobis gente. Attamen non poterant Hungari eo tempore Romæ prorsus esse ignoti. Itaque tanto magis miranda hæc phrasis, tantoque magis credendum, hanc a Carthutio desumptam esse ex litteris Silvestri, qui eo dum-

taxat sensu Hungaros ignotam gentem dixisse videtur, quod nullos eatenus legatos ab iis accepisset.

k Contractione legitur in editione, quam alias sequor. At in Ms. contradictione, quam vocem, ut certe meliorem, hic ex Ms. desumpsi.

l Illud que hic redundat. In Ms. legitur qui, quod referri potest ad voces sancti Ducis, ita ut sensus esse videatur, Sancti Ducis gesta referens, . . qui . . postulavit. Sensus etiam clarus erit, si omittatur que aut qui, prout locum intellexit Surius.

m Hic locus consideratione dignus est, cum nullibi legamus Stephanum ante annum 1000 aliud bellum gessisse, quam contra Cupam ducem Simigiensem, aliosque rebelles subditos Cupæ adhærentes. Verumtamen in litteris ipsius Regis pro abbatis S. Martini, datis in Comment. num. 150, Rex ipse insinuat, aliud quoque bellum sibi gerendum fuisse; nam hæc ejus verba: Ingruente namque bellorum tempestate, quia * al. qua

inter Theutonicos et Ungaros seditio magna excreverat, præcipueque cum civilis belli ruina urgeret etc. Mox iterum ait ibidem: Si de hostibus interioribus et exterioribus ejus (S. Martini) meritis victor existerem etc. Uterque locus insinuat bella externa initio regni gesta. Ditmarus etiam, prout editus est a Leibnitio, et in codice nostro Ms., sub initium lib. VIII insinuat, aliquid belli S. Stephano fuisse cum Boleslao II Bohemæ duce. Nam facta prius mentione Boleslai, subjicit sequentia verba: De præfati ducis infortunio res quædam narranda restat. Habuit hic quamdam urbem, in confinio regni sui et Ungariorum sitam: cujus erat custos Prochnii * senior, avunculus Regis Pannonici, a suis sedibus ab ipso, ut antea, nunc expulsus. Qui cum uxorem suam a captivitate non posset absolvere, gratuito munere Nepotis sui, quamvis inimici, eam recepit. Numquam audivi quemquam victis tantum parcere, et ideo in civitate prædicta, sicut et in multis, sedulo * Deus ei victoriam concessit. Clarum est, hæc dici de Stephano: nam mox pergit de Geysa: Hujus pater etc. Verum res ipsa cum aliorum scriptorum silentio, tum ipsorum verborum obscuritate, et quia relata est extra ordinem temporis, minus est clara. Suspiciari tamen possumus, initio principatus S. Stephani bellum illud fuisse, et illud ipsum ab eodem insinuari verbis mox datis. Quidquid sit, victoriam Stephano tum in hoc, tum in multis aliis obtigisse, testatur Ditmarus.

n In Ms. legitur, veluti signum apostolatus, Surius ceu apostolatus insigne. In editione, quam recudo, habetur, apostolatus, quod cor-
rexi ex Ms.

o Mendosa hic est editio, et Ms.: Editio habet, prout locum reddidi; Ms. vitiaque nihilo melius. Surius vero locum recte expressit hoc modo: Ecclesias Dei una cum populis nostra vice ei ordinandas relinquimus.

p In editione legitur vix mendose. Idcirco vocem mutuatus sum ex Ms., ubi vir recte habetur.

q Loquitur de legibus per Stephanum latis, quas dedi in Comm. § XXXIV.

r In Ms. forte minus recte, et mox qui pro quod.

s Sororem habet hæc editio æque ac Ms. Surius filiam perperam edidit. At error ille Surii est, non Carthutii, cui eum attribuerunt aliqui, quod solam vidissent Surii editionem.

t Gyslam

AUCTORE
CARTHUTIO
EPISCOPO.

* apud Leibn.
Prochni

* ibid. mendose
sedulum

AUCTORE
CARTEHUITIO
EPISCOPO.

i Gyslam rursus habet editio cum Ms. Gisela edidit Surius, prout eam passim vocant neoterici. De tempore nuptiarum, de Gisela ejusque genere, consule Comm. § xvii. De Gisela pietate et gestis sæpius etiam quædam in Commentario dicta.

u Surius hic rectius ornandum, uti auctorem scripsisse opinor.

x In Ms. quasi pro quam; mox benedica pro benedicta et Deo pro Dei, hoc modo: Quasi frequens et benedica circa Deo servientium congregationes etc. Rursum paulo post minus recte in Ms. usque die pro usque hodie.

y Idem habet Comm. num. 268.

z Quanta cura optimos præsules eligeret Stephanus, dictum est § xxiv.

aa Hæ dux voces ex Ms. sunt desumptæ: nam in edito mendose habetur quo aduixit.

bb Post hanc vocem additur eum in edito, quod redundat, nec est in Ms.

cc In Ms. scilicet. De Sebastiano aliisque hic relatis agitur in Comm. § xxiv.

B
CAPUT III. Pietas in beatam Virginem: structa ornataque donis et privilegiis ecclesia Albæ regalis: fundationes piæ Hierosolymis, Romæ, Constantinopoli: misericordia et liberalitas Regis, ejusdemque mirabilia.

Eximia pietas
in beatam Vir-
ginem, cui
exstruit eccle-
siam Albensem,

Erat interea Rex idem fidelis in omnibus actibus suis, Deo perfecte deditus per votum et oblationem, semetipsum cum regno suo sub tutela perpetuæ Virginis Dei Genitricis Mariæ precibus assiduis conferens, cujus gloria et honor tam celebris inter Hungaros habetur, quod etiam festivitas Assumptionis ejusdem Virginis, sine additamento proprii nominis, ipsorum lingua DIES DOMINÆ vocitetur a. Et ut majorem defensionis misericordiam consequi valeret, in ipsa regalis sedis civitate, quæ dicitur Alba, sub laude et titulo ejusdem Virginis perpetuæ famosam et grandem basilicam opere mirifico, celaturis in chori pariete distinctis, pavimento tabulis marmoreis strato, construere cœpit: quam qui vidit, veritati testimonium perhibet verborum nostrorum, innumerabilia palliorum [et] paramentorum ibi esse genera, tabulas circa altaria plures auro purissimo fabricatas, lapidum * series pretiosissimorum in se continentes, ciborum arte mirabili supra mensam Christi erectum, cameram omni genere vasorum Crystallinorum *, onychinorum, aureorum, argenteorum pleniter refertam.

* al. mendose
lapidis

* al. crystallo-
rum

quam sibi pro
sacello retinet
ac privilegiis
ornat:

17 Tanta venustate superscriptam ecclesiam in propriam capellam Rex sibi retinens, tali eam libertate dotavit, ut nullus episcoporum in ea juris quicquam haberet. In die etiam absolutio- nis, et consecrationis Chrismatis, cuicumque episcopo vel injungeret Rex ibi præsens, vel illuc mitteret absens, pœnitentes in ea absol- veret, et chrisma consecraret: divina quoque Mis-

sarum solemnia, si Regem ibi esse præsentem D contingeret, ille tantum * celebraret episcopus, cui Rex, consentiente cum fratribus præposito, celebrare juberet. In Regis autem absentia, absque præpositi et fratrum licentia, episcopus vel Missas celebrandi, vel cujuslibet episcopalis officii exercendi, sibi licentiam non usurparet. Præterea eundem ecclesiæ populum instituit esse tam liberum, ut nihil decimarum cuidam episcopo dare deberet; sed præposito soli et fratribus, prout ab eo institutum est, servitium exhiberet b.

* al. tamen

18 Deinde servus Dei, quæ tunc acquirere poterat, omnia Christo, quæ ex ipsius dono fluxerant, conferre studuit, et * cui eum gloria et honore mundi præsentis dignum fecerat, cælestis patriæ civibus clementer associare dignaretur. Legimus in prophetiis de Apostolis scriptum, quod in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum. Hoc non solum de duodecim, sed de omnibus a Deo missis, ad euangelizandum dictum esse probatur, quorum fide, verbis et moribus incrementum parit Ecclesia. De quibus iste Christianissimus Rex non minimus fuisse comprobatur, qui bonæ voluntatis et operis famam, quam in ædificandis ecclesiis in amplitudine proprii juris c exercuerat, in longe positas terras et urbes famosissimas disperserat. Construxit enim in ipsa conversationis Christi secundum humanitatem civitate Hierusalem d monachorum cœnobium, quod prædiis ditavit et vineis, ad victum quotidianum copiam ministrantibus. In capite quoque mundi Romæ sub titulo protomartyris Stephani duodecim * canonicorum congregationem, cunctis pertinentiis habundante * statuit, et materiam in circuitu lapide muratam, cum domibus e, et hospitibus Hungarorum, orationis causa beati Principis Apostolorum Petri limina quærentium, condidit. Ipsam quoque regiam urbem Constantinopolim beneficiorum munere non privavit, quam ecclesia mirifici * operis, cum necessariis omnibus suis donavit. Merito ergo infra terminos suæ dominationis nomen adeptus est Apostoli, et quamvis super se euangelizandum non assumpsit officium prædicatorum, tamen dux et magister ejus, tutaminis et sustentationis instituit solatium.

b
fundationes
Hierosolymæ,
Romæ et Con-
stantinopoli.
* Surius ut

* in Ms. duode-
cimam
* al. abundan-
tem
e

* al. mendose
mirifica

F
eximia Sancti
misericordia,

19 Inter omnia supernæ miserationis beneficia, beato Regi divinitus concessa, præ omnibus sunt illa miranda, scriptis commendanda, quæ locum primum obtinent ad æternæ vitæ gaudia promerenda, misericordia scilicet et veritas. In omnibus enim factis suis felicibus illud intendebat esse præcipuum, quod ex Evangelio fidei pectoris contemplatus est vi super Veritatis ipsius testimonii f dicentis: Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur, et in alio loco: Date, et dabitur vobis. Tantis igitur miserationibus, et pietatis brachiis Christi pauperes, imo Christum ipsum, amplexatus est, quod nullus umquam hospes et peregrinus g ab eo sine benignitatis alicujus solamine tristis accessit. Ad relevationem egenorum quotidianas expensas indeficienter fieri constituit, nocturnas vigiliis in lavandis Christi fidelium pedibus, et in abscondendis in sinu pauperum eleemosynis, agiler et hilariter transigere solebat, egenum Christum in membris suis consolari deliberans temporaliter, ut ipse vitæ cælestis cameram cunctis delectamentis refertam inveniens, jucundari mereretur æternaliter.

f

g

contumelia il-
lius occasione
hilariter tole-
rata.

A 20 Quadam vero nocte spirituali monitu ta-
ctus, nemine sciente, solus plenum Homo Dei
gerens sacculum, Christi pusillum gregem soli-
to more perrexit visitare; statimque pauperes di-
stribuendæ celestis thesauri pecuniæ disturbantes
initium, Viri Dei meritis evulsione barbæ præ-
buerunt testimonium. Ob hoc gaudio perfusus
maximo Miles Christi, se contulit ad beatissi-
mam Creatoris * omnium Genitricem, prostra-
tus terræ gratias agens, sic exclamavit: Regi-
na cælestis et mea, quem tu Regem statuisti,
milites tui sic honoraverunt. Si ab aliquo ad-
versario mihi fuisset hoc illatum, meam inju-
riam per tuum ulciscerer amminiculum. Sciens
ergo, Domina, hac æternam mihi tribui felici-
tatem, nimis exulto, gratias agens Salvatoris
verbis consolatoriis, quibus discipulos suos con-
solatus est, dicens: Capillus de capite vestro non
peribit. His dictis, se Vir Dei cælesti gratia per-
cipiens visitatum, et spirituali chrismate perfu-
sum, cordis januas opem credentibus * numquam
claudere decrevit, sed per se deinceps, et per
alios, præcipue tamen per Christi servos et fa-
miliares, clericos scilicet et monachos, cælitus
sibi datas facultates in æternis thesauris per ma-
nus pauperum fecit collocari.

B 21 Hujus rei testimonium quamplures exhi-
bent, sed ex his unus in æternum cum ipso
cælestis vitæ particeps, monachus ex sæculari
nobilitate conversus, et heremita, beatus Gun-
therus *h*, qui hac liberalitate charitativi Prin-
cipis illectus, sæpius eum de terra Bohemico-
rum visitare *. Quotiens enim * curiam ipsius
adventus sui fulgore perlustravit, cura regni sub
manu sua posita, peregrinis et indigenis, viduis
et orphanis, cœnobiis et ecclesiis re distributa,
quam continebat *, in brevi fuit examinata *i*.
Ad nutum etiam ejusdem servi Dei Rex Deo
devotus monasterium, quod Beel *h* nuncupatur,
incipiens, hominibus ditavit: ubi monachus
Gerardus de Venetia veniens, vitam contempla-
tivam agere cœpit, qui constitutione divina pon-
tifex electus, post obitum sancti Regis, instante
disturbatione *l* Christianitatis, lapidatus, per
donum gratiæ spiritualis dignus effectus est con-
sortio Martyrum.

ægris collata
sanitas; Besso-
rum irruptio
præcognita.

C 22 Nec hoc prætereundum æstimo, quod in
Viro Dei quanti meriti post obitum foret, di-
vina virtus in vita sua demonstrare voluit. Quippe
quotiens alicujus hominis infirmitas auribus
suis diffamata fuit, sibi pro medicina, quam
tunc in præsentī poterat habere, particulam pan-
nis, pomi *m*, vel herbæ redolentis, mandans,
ut sanus surgeret, transmisit, et Dei propitia-
tione verbum ipsius comitante, statim sospitatem
recepit. Post gloriosam ad cælos Ascensio-
nem, et mirabilem in Patris dextera confessio-
nem * Salvator noster paucis corporaliter appa-
ruisse perhibetur, per visionem vero multos
consolatus, futurorum eos præscios esse docuit:
quod et huic sancto Regi contigit. Quadam
namque nocte repente per revelationem quan-
dam * expergefactus, veredarium quemdam in-
fra diem et noctem ad Albam transsilvanam *n* præ-
cepit festinare, et omnes in rure manentes ad
munitiones civitatum, quam citissime posset,
congregare. Prædixit enim superventuros Chri-
stianorum hostes, videlicet, qui tunc Hungaris
inimicabantur, Bessos *o*, et possessiones eorum
deprædatorios. Vix nuntius mandata Regis com-
plevit, et ecce Bessorum inopinata calamitas
incendiis et rapinis cuncta devastavit, per reve-

* in Ms. mendo-
se Creatorem

* forte petenti-
bus

Recepti in Hun-
garia Gunthe-
rus et Gerardus,
et cœnobium
Beel conditum:
h

* adde cum Su-
rio solebat
* in Ms. etiam

* in Ms. consen-
tiebat
i
h

l

* lege consessio-
nem

* in Ms. mendo-
se quidam
n

o

lationem Dei, meritis beati Viri concessam,
animabus omnium salvatis per receptacula muni-
tionum.

AUCTORE
CARTHUITIO
EPISCOPO.

ANNOTATA.

a Sancti in beatam Virginem pietas confirma-
ta est in Commentario num. 280, et rursum
num. 296.

b Hæc omnia de ecclesia Albensi eodem fere
modo narravit Bonfinius, cujus verba dedi in
Comm. num. 281 et 282.

c Id est, in propria ditione, eaque amplis-
sima. Surius, in propriæ ditionis amplitudine.

d Quam verisimilis sit hæc fundatio, vide
probatum in Comm. § xxviii contra Schwartzium,
qui Carthuitium hic carpit, ut incredibilia nar-
rantem. Consule etiam ibidem dicta de duabus
sequentibus foundationibus.

e In Ms. minus recte: Et maceriam circuitu
lapide muratam domibus etc. Mox etiam ibi-
dem pro quærentium mendose legitur quæren-
dum.

f Hic locus mendose editus est, et diversus
quidem in Ms., nec tamen correctior. Surius
sensum reddidit integrum, sed verba mutavit.
Levi correctione emendabitur, si pro testimonii
legamus testimonio. In Ms. eadem vox corri-
genda, legendumque testimonium: nam ibi ha-
betur, fidei pectoris contemplatus est visu, ac
deinde per Veritatis ipsius testimonii, lege testi-
monium.

g Charitatem eximiam Sancti in peregrinos
vide in Comm. num. 300, et locis aliis.

h De Gunthero, gestisque Regis cum eo,
actum in Comm. § xxvi, ubi et de Regis miseri-
cordia.

i Surius legit exinanita: nam ita hic sensum
expressit: Tum ille rebus, quas in aula inve-
nisset, in peregrinos, egenos, viduas, pupil-
los, cœnobia et ecclesias erogatis, brevi illam
exinaniebat. Quod vero dicitur de cura regni
Gunthero tradita, intelligendum puto de cura
elemosynarum per regnum distribuendarum; id
enim innunt sequentia verba ex Surio jam data.

k Adi dicta in Comm. num. 291 et sequen-
tibus; ubi etiam de Gerardo, de quo alia § xxvii.
Colitur sanctus ille episcopus et martyr xxiv Se-
ptembris.

l Vox disturbatione substituta est ex Ms.;
nam in edito mendose legitur distributione.

m Pomi omittitur in Ms., sed etiam est
apud Surium. Mirabilia id genus non sunt fide
indigna: nam hisce sanctitatis famam in Vita
adeptus est Stephanus, licet eam non minus me-
reretur operibus sanctis.

n Alias Alba Julia dicitur, Hungaris vero
Giula Feywar, Germanis Weissenburg. Erat eo
tempore metropolis civilis totius Transilvaniæ,
et etiamnum est inter præcipuas urbes illius prin-
cipatus.

o De hac Bessorum irruptione tractatum est
in Comm. § xxx.

AUCTORE
CARTHUSIO
EPISCOPO.

**CAPUT IV. Bellum a Conrado
imperatore illatum mira
Dei providentia cito fini-
tum: crebra Sancti oratio
et raptus: insigne severita-
tis exemplum: morbus Re-
gis et obitus filiorum: vir-
tutes variae.**

Bello impetitus
a Conrado im-
peratore, mi-
ram Dei prote-
ctionem experi-
tur:

a
b

* in Ms. consi-
lium

c

* Ms. Teutoni-
corum

d
e
f

cum contempla-
tione insistit in
tentorio, illud
sublime pendet
in aëre;

Accidit post hoc, defuncto beati Regis amico, Romanæ dignitatis augusto Henrico pio a, Conradum imperatoriæ dignitatis coronam per Germanorum electionem assumere: qui destructa pacis tranquillitate totius Theotoniæ b manu coadunata, Pannoniæ terminos hostiliter conatus est invadere. Contra quem Rex consultum * habens episcoporum et principum, ad tuendam patriam armatos totius Hungariæ extraxit. Prius tamen recolens, se nihil posse sine Christi suffragio, manus et cor levans ad æthera, Dominae suæ, perpetuæ Virgini, Dei Genitrici, Matri suas injurias commendans, talem erupit in vocem: Si placet tibi, Domina mundi, tuæ partem hæreditatis ab inimicis c devastari, et novellam plantationem Christianitatis aboleri, non meæ, precor, imputetur desidiæ, sed potius dispositioni voluntatis tuæ. Si Pastoris culpa quid meretur, ipse luat, insontibus parce, precor, omnibus. His dictis, quasi consolatus ab ipsa, fiducialiter adversus hostes iter arripuit. Altera mox die nuntius ad unumquemque ducem Germanorum, et in castra Theotonicorum * ab imperatore d venit, qui eis redeundi mandatum detulit. Regredientibus e adversariis, Vir sanctus respectu miserationis Dei se visitatum intelligit, Christo suique f Genitrici terræ prostratus gratias egit: cujus se cum regni provisione tutamini precibus assiduis commendavit.

C Imperator vero suorum tam repentina perterritus defectione, sciscitans qualiter res facta fuerit, cum nuntium reversionis eorum non suum fuisse veraciter sciret; per consilium Divinitatis, ad corroborandam Regis fidelissimi spem, factam non dubitavit, seque dehinc ab invasione regni ejus timore Judicis æterni retentus, abstinuit.

24 Idem quoque Rex beata solitudine regalium dispositione occupatus, tempus diurnum colloquiis et consiliis transignans, per noctis silentium vigiliis et orationibus instare, contemplationi vacare, lacrymas fundere, Deum alloqui precibus, operam dedit, justique Judicis moderationem super quotidianas judiciorum discussiones misericorditer descendere flagitabat. Quod cum sedulo spiritualis desiderii frequentaret officio, nocte quadam, templo Dei longe remoto, (descenderat quippe cum illo suo magno et nobili comitatu, fixis tentoriis in campestris amplitudinis loco) cæteris sopore depressis, surgens a lecto cubiculum cordis ingressus, genibus flexis, solo labiorum motu æternæ miserationis januam gemitibus, et lacrymis pulsabat. Cumque diutius deprecationibus insisteret, Domini sui Regis æterni ministris ad suscipiendas

preces ejus convenientibus, papilio super eum 9 extensus a terra levatus tam diu pendere cœpit in aëre, donec Vir Dei ad se reversus a contemplatione, spiritum relaxavit ab oratione. Quod licet invisibiliter illi soli, qui res novit, antequam fiant, suique secreti consciis angelis fuisset cognitum, cuidam tamen magnæ simplicitatis et innocentiae * viro, qui tunc simili forsitan instabat operi, est manifestatum: quem Rex sanctus arcani simul sui conscium esse per Spiritum sanctum edoctus, ad se vocatum blandis prius sermonibus, quid vidisset, sciscitabatur. Postea ne cui patefaceret, quoadusque ipse viveret, interminatus est.

25 Fama nominis sui in auribus multarum gentium sæcularium diffusa, et judiciis oris g sui celebri laude ubique innotescens, sexaginta viri Bessorum, quorum superius mentionem habuimus, cum universo apparatu suo, videlicet auri et argenti copiositate, multaque varietate ornamentorum, curribus onustis de partibus Hungariæ h egressi, ad Regem venire volentes, terminis Pannoniorum appropinquaverunt. At multi servorum, quorum cereus est

gravi supplicio
punit injuriam
illatam intran-
sibus regnum:
g

h

E

* al. succensæ
mendose

* tuorum non
est in Ms.

* eis abest a Ms.

i

F

k

animus flecti in vitium, malignitatis suæ face succensi *, obviam illis exierunt: quosdam gladio percusserunt, omniaque, quæ eorum fuerant, auferentes, vacuos et semiviventes reliquerunt. Illi vero Regi, quid actum, quidve perpassi sint, reservantes, iter, quod cœperant, peregerunt, et ad eum properantes, genibus ejus se advolverunt. Quibus visis, Quæ causa, inquit, malorum? Mi Domine, referunt, nos servi tui nihil mali machinantes, ad audiendam judiciorum tuorum * veniebamus disciplinam, et quorundam manibus, quam nobiscum ferebamus, pecunia absque delicto omnium nostrum ablata est. Insuper apprehensos aliquos ceciderunt, et vita vix comite venimus, ut nuntiarem tibi. Rex, ut erat prudentioris animi, non vultu, non verbis minatus est eis *; sed sustinens, ut scribitur; Prudens Spiritum i reservat in posterum, misit ocus ad illum, sub quo militabant, tribunal, et die constituto omnes perditionis viros jussit conspectibus suis præsentari. Factum est, ut imperaverat; et ad discutendum in præsentia sui constituti sunt. Quos alloquens, Cur, inquit, legem præceptorum Dei transgredientes, non intellexistis misericordiam, et viros innocentiae condemnastis? Sicut fecistis, ita faciet Dominus vobis coram me hodie: transgressores enim legis feriendi sunt. Accepta sententia, educti sunt, et per omnem regni ingressum duo et duo suspendio perierunt k; quod ob terrorem incutiendum reliquis, zelo eum justitiæ fecisse credendum est; ut quia regnum omnibus hospitibus potens asylum esse volebat, sic liber omnibus introitus esset, ut nullus ingredientem quemlibet in aliquo læderet, vel molestare præsumeret, quod et factum est. Nam quoad vixit, nullus cuilibet hospiti quicquam molestiæ inferre præsumpsit.

26 In beato quoque Rege constat Apostolicum illud impletum, quod legitur: Quoniam per multas tribulationes oportet intrare in regnum cælorum; et in libro Sapientiæ: Quos diligit Deus, castigat; et pater flagellat omnem filium, quem recipit. Multis enim modis correctioni divinæ succubuit, tribus annis infirmitate continet laborem l. Postquam inde propitiationis Dei medicamine convaluit, tamen judicio æterni persecreti consilii quamdam exami-
nationem

affligitur diu-
turno morbo et
filiorum obitu;
atque ipsius
etiam, quem
præclare insti-
tuerat,
l

ANNOTATA.

A nationem in filiorum suorum obitu sibi sensit
 * in *Ms.* mittere *m* immittere * verbera, quos in ipsis infantiae gra-
 dibus infantes, qui dedit, abstulit *m*. De quo-
 rum morte mœstiliam obortam Genitor propter
 amorem filii superstitis, bonæ indolis pueri Emerici
 compescuit: solatium quem quasi jam unicum
 caro diligens affectu, precibus Christo quoti-
 dianis, et ejus Genitrici Virgini perpetuæ com-
 mendavit. Hunc sibi fore superstitem, hunc regni
 hæredem, votis omnibus desideravit; et ut
 efficax fieret ad tenenda tanti regiminis guber-
 nacula virorum documentis orthodoxorum, usu
 lectionis quotidianæ, fecit auditum utrumque *n*
 præbere. Ipse quoque paternæ dilectionis ardore
 compunctus, libellum *o* sibi de institutione mor-
 rum composuit, in quo fideliter, et diligenter
 verbis eum admonitionis spiritualis * alloquitur,
 instruens, qualiter ante omnia debeat observare
 fidem Catholicam, confirmare statum ecclesia-
 sticum, honorem impendere dignitati pontificum,
 principes et milites diligere, judicium ob-
 servare, patientiam in omnibus actibus habere,
 hospites benigne recipere, benignius * nutrire,
 sine consilio nihil agere, majores suos semper
 ante oculos, ad exemplum statuere, orationis
 officium frequentare, pietatem et misericordiam
 cum cæteris virtutibus possidere.

27 Talibus et his similibus disciplinis insti-
 tutus juvenis præclarus, ad nutum dispositionis
 æternæ, cui cuncta subjacent, obediendo mxxxi *p*
 Dominicæ Incarnationis anno vitam hanc
 exitialem commutavit, sempiterno * superiorum
 civium adjunctus contubernio, cujus animam
 ipsa transitus sui hora cuidam episcopo Græ-
 corum *q*, sanctæ conversationis viro, revela-
 tum est deferri per angelos ad cæli palatia.
 Verum quia pro sanctitatis suæ meritis, summo
 ab omnibus diligebatur affectu, ortus est ingens
 luctus omnium; sed maxime principum, inter
 quos Pater desolatus grave traxit * suspirium:
 videns enim se solum sine spe posteritatis dere-
 lictum, pietatis affectum * doluit: sciens vero
 scriptum: Non est sapientia, non est prudentia,
 non est consilium contra Dominum; et illud in
 canonibus, Neminem propter obitum charo-
 rum nimum debere contristari; deposito majore *r*,
 se contulit totum, ad quærendam largitatem
 misericordiæ divinæ, cenobiorum et Eccle-
 siæ ministris, monachis et clericis, diversis
 eleemosynarum donis consolatus *, expensam
 totius sumptus, quam tunc habere poterat, pe-
 regrinis, viduis, et orphanis erogat. Exterarum *s*
 etiam monasteria provinciarum munificentiae re-
 giæ donis innumeris per nuntios suos sæpe visi-
 tavit.

28 Gravedinem *t* morum, quam in juventute
 receperat, usque ad finem vitæ tenuit. Vix
 unquam ad risum labia movit, recolens scri-
 ptum, Risus dolore miscetur, et extrema gau-
 dii luctus occupat; semper sic apparens, acsi
 ante Christi tribunal staret, interioris *u* oculis ejus
 præsentiam vultu sereno conspiciens, Christum
 in ore, Christum in corde, Christum in cunctis
 actibus se * gestare demonstravit. Diem ultimum
 semper ante oculos cordis statuens, toto mentis
 desiderio inter patriæ cælestis cives, quasi quo-
 dam * angelicæ conversationis habitu cupiebat
 habitare. Cunctis Deo placitarum virtutum generi-
 bus adornatus in sanctitate et justitia, coram ipso
 omnibus diebus vitæ suæ conversarii decrevit,
 ut in eo jam ceu quædam futuræ glorificationis
 species clarescere videretur.

a Obiit S. Henricus imperator, et electus est
 Conradus, cognomento Salicus, anno 1024; at
 non statim ortum est bellum inter Conradum et
 Stephanum, sed primum fuere quædam simul-
 tates, culpa Bavarorum enatæ, ac deinde
 anno 1030 Conradus aperto bello aggressus est Ste-
 phanum, paxque instaurata anno sequenti. Adi
 Commentarium § xxxi.

b In *Ms.* Teutoniæ. Intelligit auctor Germa-
 niam, aut totum imperium.

c In *Ms.* additur, regis, legiturque regis ab
 inimicis.

d Id est, quasi missus ab imperatore; nisi re-
 vera illum miserit Conradus, idque postea fateri
 noluerit.

e *Ms.* Egredientibus, nimirum regno Hunga-
 rico, adversariis.

f In *Ms.* rectius suæque Genitrici, pro, ejus-
 que Genitrici.

g Vox oris substituta est ex *Ms.*: nam * in
 editione mendose legitur ori. Ita mox alia duo
 menda corrigam ex *Ms.* Meldensi substituendo
 sexaginta pro sexaginti, et habuimus, pro hu-
 jus; uti etiam legit Surius.

h In *Comm.* num. 330 jam dixi, in *Ms.*
 Meldensi rectius legi Bulgarorum. Vide ibidem
 observationes nostras de Bessis; atque hoc factum
 magis expositum.

i In *Ms.* Spiritu minus recte. Dat auctor,
 opinor, sensum verborum illorum, quæ habentur
 Prov. xxix v. 11: Totum spiritum suum pro-
 fert stultus: sapiens differt, et reservat in posterum.

k Idem habet *Ms.* Mellicense, in quo hæc
 solum de hoc facto subduuntur: Per hoc denique
 volens intelligi, ut quicumque non acquiesceret
 judicio justitiæ, quod a Domino proposuerat, sic
 fieret illi. Audierunt habitatores terræ judicium,
 quod judicasset Rex, et timuerunt.

l Locus videtur mendosus, legendumque conti-
 nua laborans, uti in apographo ad marginem erat
 scriptum, et hunc sensum dedit Surius.

m Phrasim hanc obscuriorem et forsitan men-
 dosam clarius sic expressit Surius: Qua (infr-
 mitate) cum tandem divinæ misericordiæ me-
 dicina esset liberatus, in obitu filiorum suorum,
 quos adhuc infantes mors rapuit, æterni Judicis
 flagella persensit.

n Id est, auditum corporis et animi.

o Libellum istum, seu Monita S. Stephani dedi-
 in *Comm.* § xxxiii. Ex eorum collatione cum brevi
 compendio, quod sequitur, colligere poterit stu-
 diosus lector, quam exacte Carthutius secutus
 sit monumenta, quibus usus est ad Vitam hanc
 conscribendam.

p Non esse ullam rationem, cur obitum ab hoc
 anno amoveamus, jam dixi in *Comm.* num. 249,
 ubi et pauca de ejus miraculis.

q Idem latius refertur in Vita S. Emerici,
 ubi episcopus ille dicitur Eusebius Cæsareæ Pa-
 læstinæ metropolitanus. Additur ibidem, factum
 Hungaris innotuisse ex relatione cujusdam cano-
 nici Cæsariensis, qui istud Constantinopoli, ubi
 legatus erat, narravit. Erant eo tempore epi-
 scopi Cæsareæ et aliis Palæstinæ locis, iique com-
 municabant cum Ecclesia Romana, sed minus
 noti sunt. Cum autem res magis spectet ad Eme-
 ricum quam ad Stephanum, magis discuti po-
 terit ad iv Novembris, quo Emerici memoria
 Martyrologio Romano est adscripta.

r Luctum

AUCTORE
CARTHUHIUS
EPISCOPO.

r Luctum non fuisse nimis diuturnum, ne-
dum morbum ex eo contractum, ut volebant alii,
probavi in Comm. num. 349.

s Quædam hujus munificentie specimina alle-
gavi § 29.

t Gravitationem morum intelligit.

u Interioris, id est, mentis oculis.

CAPUT V. Morbus, et in eo de- tecta conspiratio quorum- dam: beatus obitus, se- pultura, decreta corporis elevatio, ac mirabilia in apertione sepulcri facta.

Rex ægrotans,
impetitur con-
spiratione,
quam detegit:

B

Post non multum temporis ægrotationem in-
currit, quæ postmodum corpore excessit,
longaque languoris molestia ingravescente, in
pedibus stare nequibat. Videntes autem quatuor
nobilissimi palatinorum diu graviterque laboran-
tem (nam ipsi in perfidia cordis adhuc errantes
consilium iniquitatis duxerunt, occasumque ejus
in mortem conati sunt tractare) jam die ad-
vesperascente, antequam in domo lucerna ac-
cenderetur, unus eorum audacter sub obscuro
ingressus est, et ad jugulandum Regem ensem
nudatum sub chlamyde tegebat. Dum pedem
inhiberet, ubi Rex quiescebat revera cælesti
impulsu gladius corruit, percussusque terram
a tinnitum reddidit. Statim * Rex audiens causam
requisivit, cum, quid fuerat, præsciebat. Ille
vero anxius corruit, consilium furoris sui reco-
gnovit, doluit, accessit, procubuit, vestigia am-
plexatus est, se deliquisse confessus, sibi indulgeri
precatus est. Veniam quærenti, non avertit faciem,
facile dimisit. Denique jussu Regis homicidæ illi
inventi sunt, et adversus eos judicio * locutus,
digna eos mulctavit sententia.

a

* Ms. statimque

* forte judicia

præclara suis
dat monita, re-
gnumque beate
Virgini com-
mendat,

C

30 Tandem per misericordiam Dei dignus
centuplicari retributionis bravo, tactus febris,
cum sibi diem transitus imminere non ambige-
ret, accersitis episcopis et primis palatii de Christi
nomine gloriantibus, primum cum eis tractavit
de substituendo pro se rege. Deinde paterne
monuit illos, Catholicam fidem observare,
quam acceperat, amare justitiam, vincula
supernæ charitatis diligere, et charitati operam
dare, humilitatis studio invigilare, præ * omnibus
bus vero novellæ Christianitatis plantationi * cu-
stodiam adhibere. His dictis manus et oculos levans
ad sydera, sic exclamavit: Regina cœli, reparatrix
inclyta mundi, tuo patrocinio sanctam Ecclesiam,
cum episcopis et clero, regnum cum primatibus
et populo sub tuis precibus committo: qui ultim-
um valedicens, manibus tuis animam meam
commendo.

* Ms. pro

* al. plantatio-
nem

ac, susceptis
postremis Sa-
cramentis, pie
moritur.

* Ms. majorem
b

31 Instabat tunc sollemnitas præcipua, cele-
bris angelis et hominibus, dies Assumptionis
Mariæ, in cujus gaudio dissolutio sui corporis
fieret, misericordiæ spem majoris * se sperans
habiturum precibus b: hæc spiritualibus postu-
lavit suspiriis, et lacrymis obtinuit. Aderat ergo
felix illa dies, per ejus obitum felicius mox
futura: circumstabat cum clero paternitas episco-
porum, cum manu ministrorum principalis chorus

comitum: ubi Rex dilectus in medio jacens, D
accepta unctione spiritalis Sacramenti, sanctam
animam, Corporis et Sanguinis Domini nostri
Jesu Christi viatico recreatam, anno Dominicæ
Incarnationis millesimo tricesimo quarto c, in
manus perpetuæ Virginis, et sanctorum ange-
lorum, æternæ quietis beatitudini inferendam
tradidit. Factus est planctus maximus suorum,
gaudium angelorum: sed hic planctus postea
versus est in lætitiā d sempiternam, tam na-
scentium, quam et viventium populorum.

c

d

32 Ad exequias funeris ejus ex omnibus Pan-
noniæ plagis concurrunt, corpus ad sedem
regalem, Albam videlicet civitatem, deducitur.
Et quoniam ecclesia beatissimæ Virginis, ab ipso
constructa, nondum erat dedicata, merito con-
silio statutum e pontifices, prius basilicam
sanctificare, deinde corpus terræ commendare.
Perfecta dedicationis solennitate, corpus sanctum
in medio domus sarcophago candidi marmoris
imponitur, ubi per annos plures, Dominus per
ipsius merita multis incommoda patientibus,
febricitantibus, afflictionem et miseriam suam pro-
clamantibus, judiciumque portantibus, beneficia E
præstitit innumera f. Sæpe per noctem melodia,
cantantibus angelis, a multis audiebatur: fre-
quenter odoris suavissimi dulcedo per latera tem-
pli dispersebatur. Qui g cum ita corpus beatum
in loco eodem quadraginta quinque annis miræ
dispositionis secreto, qui in sanctis suis præ-
dicatur mirabilis, gravedine pressum, et in pul-
verem redactum. Et hoc tempore prædestinato
declarari dignus, et in resurrectionis die glo-
riosus renovari meretur, hoc cor suum resipuit,
qui designet oculis spiritualibus * delectat in-
tendere quod * sine præordinationis die affectu
divino factum non æstimamus. Forsitan quædam *
in ipso, terreni pulveris aspersione, igne divinæ
examinationis * purificandam remanserat, sine
qua * regnantes, quasi quodam jure poten-
tiale vitam præsentem vix aut nullatenus ducere
queant.

Corpus honori-
fice sepultum
in ecclesia Al-
bens:

e

f

g

* Ms. superna-
turalibus
* Ms. qui
* Ms. quemdam

* Ms. excommu-
nicationis
* Ms. quo

33 Interjectis h itaque quadraginta quinque
annis, cum i ad præstanda per eum mortalibus
misericordiæ suæ beneficia, Sancti sui jam vellet
Deus merita declarare, Romanæ Sedis institu-
tione, apostolicis literis sancitum est, ut eorum
corpora elevari deberent, qui in Pannonia Chri-
stianæ fidei jacentes * semina, sua eam prædi-
catione, vel institutione ad Dominum conver-
tissent: adveniente vero tempore declarationis
ejus, et laudibus gratiæ ejus, quam per ipsum
gens Hungarica promeruit, in mundo divulgandæ,
Rex Ladislaus k, qui tunc rempublicam admi-
nistrabat, universa morum honestate præclarus
habitus, et virtutum fulgore conspicuus, laudibus
et servitio Dei perfecte deditus, Spiritus
Paracleti perlustratione tactus, habito consilio
cum episcopis et primatibus, et totius Pannoniæ
sapientibus, triduanum cunctis indixit jejunium,
ut quod communi Catholicorum utilitati, Spiritus
sancti donis animarum et corporum salutem
operantibus, videtur fore proficuum, commune
cunctorum deprecatione, jejuniis et eleemosynis
fundata, per manifestationem signorum deberet
esse quærendum.

cum a summo
Pontifice decre-
ta esset elevatio,
inducitur jeju-
nium,

h

i

* al. mendose
jacentes

k

34 Sed ut ostenderet Dominus quantæ mise-
ricordiæ Rex Sanctus fuerit, adhuc mortali
vivens in corpore, quam jam cum Christo re-
gnasse * demonstrabat, ad hoc præ cæteris ope-
ribus approbare l, cum triduo ejus corpus totis
viribus elevare salagerent, nulla de loco suo
potuit

tentaturque ele-
vatio, sed fru-
stra, donec Sa-
lomon olim rex
emissus sit car-
cere.

* forte regnans
l

m A potuit arte moveri. Quo namque tempore, ex-
gentibus culpis, inter prædictum regem Ladis-
laum et fratrem *m* ejus Salomonem gravis orta
seditio fuerat, ob quam Salomon captus in car-
cere tenebatur. Cum ergo pro elevando corpore
frustra conarentur, quædam inclusa juxta ec-
n clesiam sancti Salvatoris sumlui *n*, nomine Cha-
ritas, cujus vitæ celebris tunc temporis opinio
ferebatur, revelatione sibi cælitus facta Regi
mandavit, eos incassum niti, et non posse trans-
ferre sancti Regis pignora, donec Salomoni a
carcerali absoluto custodia, libera indulgentia
præberetur. Illo itaque e carcere producto, et
triduo iterato jejuniis, cum ad transferendas
reliquias sacræ tertia die ventum fuisset, lapis
ingens superpositus tumbæ, tanta facilitate sub-
latus est, acsi nihil ante ponderis habuisset.

ANNOTATA.

B a Rectius diceretur, percussaue terra : sed
et alia minus Latina habet auctor, nec omnia
tamen illa notanda duxi, modo sensus intelli-
gatur.

b Vox precibus omissa est in *Ms.*, nec est
necessaria. Ibidem mox pro spiritualibus legitur
specialibus.

c Obiisse Sanctum anno 1038, ostensum est
in Commentario num. 426. Qua in urbe obie-
rit, apud antiquos nullibi dicitur. Attamen,
cum mox dicat, corpus Albam Regalem esse
translatum, videtur insinuare, ibi non esse de-
functum.

d Ob miracula secuta, opinor, et gloriam
Sancti.

e Forte statuere. De Alba Regali variis locis
actum, de hujus quoque ecclesiæ constructione
non pauca videri possunt § xxv.

f In *Ms.* aliqua hic omissa : nam hæc solum
ibi leguntur : Ubi per annos plures Dominus
per ipsius merita multis incommoda patientibus
beneficia præstitit innumera. De miraculis, qui-
bus Sanctus mox claruit, in *Comm.* num. 428
et 429, et plura § xxxvii et xxxviii dicta sunt.

C g Phrasis hic maxime mendosa est tam in edi-
tione quam in *Ms.*, licet in vocibus subinde dis-
sentiant. Scriptum haud dubie fuit usque ad fi-
nem hujus numeri hoc fere modo ; quo locum
expressit Surius : Jacuit in eo loco sacrum cor-
pus annis quadraginta quinque occulta quadam
omnipotentis Dei dispositione, qui est mirabilis
in Sanctis suis, marmoris pondere pressum et
in pulverem redactum, ut tempore præfinito
dignius declararetur, et in resurrectionis die glo-
riosius renovetur. Id vero quid significet, quando
sine divina ordinatione et divino affectu fac-
tum minime putamus, libet oculis interioribus
speculari. Fortassis nonnihil terreni pulveris, di-
vinæ examinationis igne purgandum, in illo re-
manserat, sine quo reges, magna potentia fulti,
vitam præsentem vix, aut ne vix quidem transi-
gere possunt. Sensum a Surius recte datum existi-
mo ; at auctori philosophanti minime assentior :
nam quod corpus, excepta dextera, ut videbi-
mus, in pulverem sit redactum, quodque per
annos quadraginta quinque publico cultu carue-
rit, non præbet idoneam rationem judicandi,
post mortem Sancti aliquid in ejus anima fuisse
ignibus piacularibus expiandum ; cum plero-
rumque Sanctorum corpora in pulverem redigan-
tur secundum ordinarias naturæ leges, multique

ex illis longiori tempore sine publica veneratione
fuerint, neque tamen inde inferri possit, aliquid
in ipsis superfuisse terreni pulveris post felicem
obitum. Tanto autem magis ab hac suspitione
abstinere debuerat auctor, quanto clariora sunt
sanctitatis indicia, quæ præmiserat de miraculis,
melodia cælesti, atque odore suavissimo.

h Legebatur interjectiones, quod ut clare
mendosum correxi. Plura sequuntur menda in
Ms., et nonnulla etiam in editione. Priora ne-
gligam ; alia vero, ubi clara sunt, corrigam,
sed monito lectore.

i Illud cum supplevi ex Surius.

k De S. Ladislao rege apud nos actum est
tom. V Junii pag. 315 et sequentibus. De eo in
Vita antiqua ibidem pag. 319 : Nam anno
Domini millesimo centesimo nonagesimo secundo
sanctum corpus ejus canonizatum est. Ad quem
locum sic Papebrochius : Phrasis hæc est illius
temporis, inde sumpta, quod canonizationis de-
cretum sequi soleret corporis de terra elevatio.
Eadem de causa elevatum fuisse corpus S. Ste-
phani, atque adeo formali canonizatione Sanctis
adscriptum esse, pluribus probavi in *Comment.*
§ xxxviii.

l In *Ms.* approbatur ; at ne sic quidem sen-
sus est perfectus. Surius videtur sententiam recte
expressisse, sic habens : Sed ut ostenderet Do-
minus, quanta misericordia Rex adhuc manens
in corpore præditus fuerit, quam etiam jam cum
Christo regnans præ ceteris operibus se appro-
bare declararet etc.

m Salomon non erat frater Ladislai, sed pa-
truelis. Forsan latiori sensu vocatur frater, nisi
error irrepserit vitio transcribentium, aut ipse
Carthutius in eo erraverit. De carcere Salomonis
causaque carceris actum est in *Comm.* num. 439,
ubi etiam hæc ipsius liberatio confirmatur.

n Quid vellet vox illa sumlui, plane ignoro ;
nisi forsitan sit nomen loci. Bonfinius idem nar-
rans, vocem istam omisit, uti et Surius.

CAPUT VI. Elevatio corporis et
miracula : mira dexteræ
inventio et integritas.

Completo ergo tertiæ diei vespertinali Offi-
cio, cunctis divinæ miserationis beneficia per
beati Viri meritum præstolantibus, subito *
plebem suam Christo visitante, miraculorum in-
signia per amplitudinem domus sanctæ fundun-
tur cælitus : quorum pluralitas, quoniam ipsa
nocte numerum excesserat a, illud Evangelicum
hic libet introducere, quod Salvator Joanni per
nuntios sciscitanti, an ipse sit, qui venturus est,
responsum mandaverat. Cæci vident b et claudi
ambulant, surdi audiunt, leprosi mundantur,
mali corriguntur, paralytici curantur : quorum
tamen aliqua, quod cuncta non possumus, in-
notescere satagemus. Juvenis quidam omnibus
membris dissolutus, annis xii paralysim passus,
manuum et pedum carebat officio, qui paren-
tum adjumento vectus illuc, rocepta totius cor-
poris sospitate, signorum fecit initium, atque
ad altare haud segniter currens, omnium Chri-
sto laudes clamantium augmentavit gaudium.

36 Alius quoque puer septennis, a nativitate
contractis

Aperto sepulcro,
multa continuo
facta miracula,
* al. subdito
mendose

a

b

AUCTORE
CARTHUUSIO
EPISCOPO.
ex quibus sigil-
latim aliqua
referuntur,

c

d

e

f

inter quæ puer
mortuus vitæ
restitutus.

B

g

* forte postmo-
dum

Recluso autem
sarcophago,
odor suavissi-
mus perceptus,
et aqua instar
balsami reper-
ta :

C

h

i

alia rursus mi-
racula diu con-
tinuata :

contractis nervis, genibus et manibus, reporta-
batur *c* : quem fide pleni parentes, beati Viri
suffragio conferentes, prostrati juxta sepulcrum
secum posuerunt, gratiam petitori, quam mox
consecuti, contractionem nervorum in filio di-
stendi mirabantur, et consolidatis genibus et
plantis, omnes cum incedentem *d* videntes,
Christi nomen in beati Viri meritis, laudabili
clamore glorificaverunt. Quem rex Deo devo-
tus, præ nimio gaudio lacrymatus, manibus a
terra levatum, ad altare portavit, ubi nimio *e* lau-
dis prolato, gratias Deo pro beneficiis præstitis
in sanitate pueri, cum omnibus, qui aderant,
favorabiliter egit. Sic totam noctem Deus pro
Famuli sui veneratione *f* multorum fulgore si-
gnorum mirabiliter perlustravit; populus vero
vigiliis et orationibus intentus miraculum unum-
quodque laudum clamoribus manifestum facere
non cessabat.

37 His inferendum videtur et illud, quod
non solum ibi præsentem, sed longe quoque po-
siti, suffragantibus ejus meritis, celebrem con-
secuti sunt salutis effectum. Nam cum elevatio-
nis ipsius undique cœpisset fama celebrescere;
variis obsessi languoribus ex omnibus Hungariæ
finibus ad sanctum tumultum, quo quique pote-
rant modo, festinare cœperunt. Sed cum, aliis
præcedentibus, alii graviori debilitate prohibiti,
simul pervenire nequirent, simili tamen miseri-
cordia in via innumeri sanati sunt. Unde in per-
mansuram *g* beneficiis sancti Regis memoriam,
quamplures per eum sanati, redditi in eodem,
ubi sanati sunt, itineris loco, grandes aggrega-
verunt acervos lapidum, qui longo ibi tempore
post multum * fuerunt. Sed et mulier quæ-
dam, cum inter hæc filius ejus exhalasset spiri-
tum, qui sibi fuerat unicus, exanimati corpus
juxta Regis tumultum deposuit, Dei et Sancti
ejus super eo imploratura solamen. Mira quidem
res, et nostris stupenda temporibus : non prius
orare mulier destitit, quam filium, quem de-
functum collocaverat, viventem accepit.

38 Mane facto, die post Assumptionem san-
ctissimæ Virginis Mariæ quinto, convenientibus
in ecclesiam cum rege principibus, cum clero
pontificibus, primum Missa pro defunctis cele-
brata est; deinde sublata tabula marmorea, quæ
pavimento præminebat, postquam perventum est
ad tumbam, tanta fragrantia suave redolentis
odoris in apparitione ipsius omnes, qui aderant,
circumdedit, quod in medium paradisi delicia-
rum donum se raptos opinarentur. Ipsa quoque
tumba plena fuit aqua parum rubenti, quasi
oleo permixta, in qua, velut in balsamo lique-
facto, quieverunt ossa pretiosa. Quibus in
mundissimo linteamine collectis, in ipso liquore
diutissime est quæsitus annulus, qui beati Viri
dexteræ *h* fuerat impositus. Quo non invento,
cæperunt quidam jussu Regis aquam in caldaria
argentea et dolia effundere, [ut *i*] evacuato
sarcophago certior fieret anuli inventio. Sed
mirum in modum, quanto magis liquor effunde-
batur, tanto plus, eo crescente, tumba repleba-
tur. Quo viso miraculo, haustum aquam loco
suo restituerunt : nec tamen, ea refusa, magis
ob hoc tumba repleta fuit.

39 Tunc, cooperto sepulchro, laudes et gra-
tias divinæ pietati proclamantes, cum de invento
thesauro beatissimæ Matris Dei Genitricis, et
perpetuæ Virginis altare reparaverunt, inter-
rim Deus, qui est mirabilis in Sanctis suis, effu-
sis suis largitatis beneficiis, petentibus miraculo-

rum suorum signis se præsentem esse notificavit *k* D
in tantum, ut tempus illud Dominicæ conver-
sationis inter homines videretur revolutum,
de quo legitur : Omnes *l*, qui habebant infir-
mos variis languoribus, ducebant illos ad Je-
sum, et curabantur. Hæc omnia virtus divina
non solum ipsa die, sed post tempore *m* multo,
per merita Famuli sui dignata est operari, quod
etiam de aliis regionibus, audita beneficiorum
Dei fama, pro recuperanda sanitate, diversa-
rum valetudinum *n* morbis laborantes, ad suf-
fragia beati Viri cum magno desiderio convola-
rent. Comitissa vero quædam nobilitatis eximiæ,
matrona nomine Mathilde *o*, tribus continuis an-
nis viscerum dolore gravata, jam morti proxi-
ma fuit : quæ a suis in feretro delata, mox ipsa
die, qua sancti Viri tumultum attigit, paulatim
se meliorari sensit, ac in brevi vitæ prioris sos-
pitate recepta, magnalia Dei per Famuli sui me-
rita in se remunerata divulgavit.

40 Cætera vero miraculorum Dei prodigia,
pro dilectione Famuli sui cælitus ostensa, non
ideo quod fastidiam, non scripta dereliqui; sed
quia non solum mihi pluit Dominus, qui super
bonos et malos solem suum clarescere facit,
beneficiorum ipsius multiplicitate * cunctorum
proficio *p* consulentem, innumeris sapientibus,
quos Hungaria fovet et amplectitur, stylo decla-
randam commendavi. Illud vero in fine codicis
tantum adhærere decrevi, quoniam miro pie-
tatis Dei munere diu quæsitus et non inventus
anulus, cum ipsa beati Viri dextera, post trans-
lationis ejus terminum est manifestatus. Mona-
chus quidam, nomine Mercurius, qui in ordine
clericatus thesauri perpetuæ Virginis custos fue-
rat, et jam *q* per amorem cælestis patriæ sæculo
renuntiaverat, ipsa hora, qua tumultus apertus
fuerat, ne quid sanctarum reliquiarum raperet,
redargutione regali procul inde est remotus. Cui
tristi vultu in choro residenti, juvenis quidam
albis vestitus, pannum involutum tradidit, di-
cens : Hunc tibi commendo servandum, cum
tempus fuerit, manifestandum. Post completio-
nem Officii sacri monachus in angulis domus
pannum expandit, integramque Dei Viri ma-
num cum anulo mirifici operis cernens, expavit :
atque secum, nemine sciente, ad monaste-
rium, quod suo regimini commendatum fue-
rat, tempus a juvene sibi prædictum, a Christo
præstolaturus, deportavit, ibi diu solus abscon-
dit in agro thesauri *r* custodiam et excubias de-
crevit. Post fundatores ipsius cœnobii consocios *s*
fecit, ad ultimum appropinquante tempore rei
declarandæ, Regis ad notitiam perduxit. Qui
mox, adunatis episcopis et Hungariæ primis,
multis a Christo miraculorum in beneficiorum *t*
erogatis, elevare Viri Dei dexteræ diem statuit
celebritatis.

41 Quid est, fratres, quod cæteris membris
dissolutis et in pulvere carne redacta, penitus
defunctis, solaque dextera manus ossibus, cute
cum nervis adharente, suæ servavit Deus integri-
tatis *u*? Non * aliud arbitror, nisi divini consilii
profunditate in hujus excellentia Sancti voluisse
declarari dissolutionis *x* opus, et eleemosinæ
cunctos virtutum gradus ascendere. Unde * ve-
ritas ait in Evangelio : Beati misericordes, quo-
niam ipsi misericordiam consequentur. Et item;
Date, et dabitur vobis. Item in alio loco : Si-
cut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna ex-
tinguit peccatum. Merito ergo * beati Viri dex-
tera fuit aliena putredinis, quæ semper pietatis
flore

E
Sancti dextera
integra cum an-
nulo divinitus
alicui tradita
ac deinde osten-
sa :

* lege multipli-
citatem

p

q

F

r

s

t

inquirens au-
ctor cur incor-
rupta manserit
Regis dextera,
ejus misERICOR-
diam commen-
dat.

u
* Ms. nil
x
* Ms. verum

* Ms. vero

A flore reviviscens, in alendis pauperibus numquam vacua fuit donis erogationis. Subvenit in necessitate positus, liberavit oppressos a iugo captivitatis, vestes et hospitalitates præbuit peregrinis, viduarum et orphanorum miserias et indigentias suas esse computavit : cœnam y, et mandatum Dominicum in lavandis egenorum pedibus quotidie renovavit. Eleemosynam non de rapina, vel aliorum damno, sed de propriis facultatibus, confluere fecit. Ut domos Dei divites efficeret, sibi voluntatem * habendi subtraxit : sicque cunctis ad nutum dignitatis proficiens, carnem suam cum vitiis et concupiscentiis crucifixit. Inde est corporis et dexteræ, delectabilis et miranda veneratio : inde dulcis et fœlix æternæ vitæ retributio : inde desiderabilis supernorum civium cohabitatio, ubi irradiat * semper lucens et indeficiens splendor unius summæque Deitatis, Patris et Filii et Spiritus sancti, per infinita sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

B a Editum erat mendose messerat, quod correxi ex Surio.

b Indicat auctor verba Christi Matth. xi v 5 : Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur. At ipsa verba exacte non dedit, quia non omnia congruebant, quantum existimo.

c Reportabatur, id est, ferebatur. Surius sensum mutavit, dum edidit, genibus et manibus reptabat.

d Alias mendose incedentes, quod correxi ex Surio.

e Legendum opinor, hymno laudis prolato.

f In Ms. legitur, per Famuli sui venerationem.

g Editum erat per mensuram, sed mendum correxi ex Surio, qui sensum recte expressit.

h Editum erat dextera, at in Surio dexteræ. Annulus autem dexteræ fuit impositus tempore sepulturæ. Quæsitus ille est sine dextera, quod hæc crederetur corrupta cum reliquo corpore.

i Ut appositum est ex Surio ad sensum explendum.

C k Alias mendose, notificabit.

l Indicat locum Luc. iv v 40, in fine paululum mutatum.

m Editum erat temporis ; at mendum ex Surio sublatum.

n In Ms. in valetudinum : sed idem est sensus.

o Apud Surium Mathildis, uti etiam habet Bonfinius in Commentario laudatus num. 446.

p Forte legendum proficuo, id est, utilitati, commodo. Tota periodus hæc utcumque luxata est. Illam Surius expressit hoc modo : Alia miracula cælitus perpetrata non idcirco prætermisi, quod ea fastidiam : sed cum non mihi uni pluat Dominus, qui solem suum oriri facit super bonos et malos : tantam beneficiorum ejus copiam, omnium utilitati consulere cupiens, innumeris sapientibus viris, quos Hungaria fovet et complectitur, stylo prosequendam relinquo.

q In Ms. legitur ecclesiæ, sed mendose : in editione vero etiam unica voce, quam in duas divisi, ut habet Surius, cum sic sensus sit perfectior.

r De hoc loco, perperam intellecto a Bonfinio, vide Comment. num. 448, uti et de facto ipso.

s In Ms. consocios. Utraque hæc vox requirit, ut ante legatur fundatores, ubi editum erat fundatoribus : simile mendum mox correctum ex Surio, et pro temporis, uti male erat editum, positum tempore.

t Hic rursum æque omnia sunt mendosa. Pro in beneficiorum, legendum suspicor interim beneficiis, et mox pro elevare, elevandæ. Audi Surium : Is vero, mox accitis episcopis et Hungariæ primariis viris, cum multa interim Christus miraculorum beneficia exhiberet, celebrem præfixit diem beati Regis dexteræ elevandæ.

u Phrasis hæc luxata est in editione æque ac in Ms., uti pluribus locis jam observavi circa finem hujus Vitæ. Surius eam exhibet integram, sive quod talem in suo Ms. invenerit, sive quod menda correxerit. Verba ipsius accipe : Sed quid sibi vult, fratres mei, quod cæteris membris resolutis, et carne in pulverem redacta, solam dextram manum cum ejus cute, ossibus et nervis, Deus integram conservavit ?

x Vox hæc iterum luxata videtur, nisi dissolutio captivorum intelligatur aut dissolutio sumatur pro remissione. Alias legendum est, distributionis, pietatis, misericordiæ, aut quid simile, uti consequentia insinuant.

y Vox cœnam in Ms. jungitur cum sequentibus, uti posui. Per mandatum Dominicum mox intelligit verba Christi Joan. xiii v 14 : Si ergo ego lavi pedes vestros Dominus et Magister : et vos debetis alter alterius lavare pedes etc. Hæc cum in ultima cœna discipulis suis mandaverit Dominus, Sanctusque factitaverit, cœnam et mandatum Domini renovatum dicit auctor.

DE B. BROCARDO SECUNDO PRIORE GENERALI

ORDINIS S. MARIE DE MONTE CARMELO

IN PALÆSTINA

J. V.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

De Beati cultu et gestis.

ANNO CIRCI TER

MCCXXI.

Cultus Beati pu-
blicus,

Etsi Castellanus in Martyrologio universali hac die Venerabilibus dumtaxat Brocardum annumeret: In monte Carmelo in Galilæa venerabilis Brocardus, Prior etc., dubium tamen non est quin publico cultu honoretur. Videri potest Lezana tomo IV Annalium ad annum 1221 a num. 3, et novum Speculum Carmelitanum parte IV pag. 660 num. 2267. Præterea nomen ejus suo Catalogo Sanctorum pag. 40 inscribit Simon de Peyronet: Brocardus presb. Carmelitarum Prior generalis, II Septemb. apud Molan. in Auctario Usuardi secundæ editionis 1573, ubi Molanus tamquam Beatum refert his verbis: Eodem die beati Brocardi presbyteri et Carmeli Prioris generalis, magnæ sanctitatis viri. Ferrarius hoc item die, non XXIX Martii, ut perperam scribit Lezana num. 4, in Catalogo generali Sanctorum habet sequentia: In M. Carmelo B. Brocardi secundi Prioris Carmelitarum generalis. Additque in Notis pag. 349: Eum colendi in ecclesiis suis nuper Carmelitæ licentiam impetrarunt, ut docent Officia propria Ordinis Carmelitarum a sacra Rituum Congregatione approbata, et typis Plantiniani excusa Antverpiæ 1617. In iterata eorundem editione ibidem similiter facta 1631, ritui duplici super-

C additur Oratio propria: Sanctifica, Domine, famulos tuos in veneratione Beati Brocardi montis Carmeli incolæ, confessoris tui, humiliter supplicantes; ut ejus salutaribus patrocinis vita nostra inter adversa ubique regatur. Per Dominum nostrum. Denique ad calcem Breviarii Carmelitarum anni 1672 inter Officia noviter a S. D. N. Clemente X concessa habentur de eo pag. 263 tres Lectiones propriæ II Nocturni.

patria, tempus
præfecturæ, vir-
tutes.

2 Lectionis primæ initium est Brocardus Hierosolymis ortus; unde Bati patriam discimus: non tamen ideo credimus natione Judæum fuisse, ut scribit Petrus Saracenus Menologii Carmelitarum pag. 239; siquidem de Judaïca stirpe altum silent Didacus de Coria, Joannes Palæonydorus, Lezana et alii Hierosolymitanum dumtaxat vocantes. Multo minus verum est, quod Palæonydorus habet in editione Veneta anni 1570 lib. III cap. II pag. 52, electionem Beati in Generalem Priorem contigisse tempore Eugenii III anno Domini MCLXVI: cum dictus Pontifex obierit anno 1153. Quare citata verba caute omisit novum Speculum Carmelitanum anno 1680 Antverpiæ editum, tom. I parte II pag. 251 num. 1034. Lezana ad annum 1166, postquam

probavit errare eos, qui illo anno B. Bertholdum in Domino obdormisse contendunt, subdit num. 3: Quia tamen, ut diximus, usque ad annum MCLXXXVII B. Bertholdi mors non contigit, ideo etiam consequenter nec B. Brocardum in Genalem electum putamus usque ad annum MCLXXXVIII vel MCLXXXIX. Inhærendo huic opinioni, B. Brocardi præfecturæ initium statui potest anno circiter 1188 contra Zegerum Pauli, qui illud collocat anno 1175. Beatus noster unanimi omnium consensu electus præfecturam tenuit non quinquaginta duobus annis, ut vult Philippus a SS. Trinitate in Historia Carmelitani Ordinis pag. 341, sed 33, egregiis prælucentis virtutibus, quas ex Palæonydoro citato memorat Lezana ad dictum annum 1188 num. 7: Iste est Brocardus, qui toto prioratus sui ævo studuit amari ut facilis, timeri ut fortis, et ut prudens observari. Donatumque a Deo illi extitit, ut etiam vivens miraculis coruscus esset: nam instar Eliæ mortuum suscitans, juvenem ad Ordinis suspensionem velut alterum Jonam induxit. Quæ autem anno 1221 num. 5 profert ex Wernero Rolewink in Fasciculo temporum circa annum 1204, apud Rolewinkium tom. II Germanicorum Scriptorum Francofurti 1584 editum, loco a Lezana citato non invenio; sed verba prorsus F alia.

3 Beatus Generalis, inquit Lectio prima, ut regularem observantiam augeret, a B. Alberto patriarcha Hierosolymitano postulavit Regulam brevi compendio omne Ordinis institutum complectentem. Hanc multi datam esse crediderunt anno 1171, teste Lezana num. 2; ubi etiam miratur quod vanum commentum adeo inter probos et doctos increbuerit, illudque operose deinceps refutat: alii, inter quos Guilielmus de Sanvico, annum assignant 1199; sed et hos ibidem refellit Lezana num. 5 et seqq. Eadem contra omnes militat ratio, quod nempe B. Albertus ante annum 1206 in Palæstinam non appulerit. Memoratus Lezana, ad annum 1205 ex professo agens de Regula primitiva a B. Alberto patriarcha Carmelitis data, num. 8 fatetur nihil certi de tempore affirmari posse; verba ejus accipe: Quoad tempus datæ Regulæ, cum neque in ea, quæ in Speculo Ordinis lib. 8 cap. 3 vel in Bulla Vaticana sub Innocentio IV, quam vidimus, talis data subjiciatur; nihil certi affirmari potest. Quod enim plures dixerunt sub anno MCLXXI scriptam fuisse, tamquam vanum et commentitium,

Regulam ab Alberto patriarcha postulat;

A commentitium assertum sub eo anno rejicimus. Similiter quod alii (majori sane cum fundamento) eam sub anno MCXCIX designaverint, etiam ibidem reprobavimus. Id ergo dumtaxat compertum, Regulæ datam ab hoc anno MCCV * usque ad MCCXIV mendicandam; hoc enim solo tempore superstes fuit in patriarchatu Albertus. Nihilominus satis credibile est, hoc eodem anno adventus Alberti in Aconem, vel paulo post Regulam nostris ab ipso datam fuisse. *Saltem constat id factum ante 1214, anno forsitan 1209, ut dictum est in B. Alberto tom. I Aprilis pag. 786. Atque hæc de Regula sufficiant, quæ ibidem integra legi potest pag. 778 et sequente, quamque Lezana ad dictum annum 1205 num. 14 a brevitate, claritate et perfectione merito commendat.*

ab eodem, ut aiunt, Damascum legatur,

4 *Tradunt historix Ordinis apud eundem anno 1213 num. 2, B. Brocardum ab Alberto in Damascum missum fuisse; quod, inquit, sub hoc tempore accidisse credimus. Præsertim quia, ut iste Bradlæus affirmat, Albertus ad B. Brocardum scripsit, « qualiter in Damascum pergeret » ad regem Syriæ, et postea pergeret cum eo » Romam ad Lateranense concilium ». Hallucinantur quidem Bostius et Palæonydorus, dum credunt hunc Soldanum SALADINUM fuisse, cum tamen non fuerit nisi SAPHIDINUS; cum jam ab aliquot annis Saladinus e vita migrasset... Hallucinati quoque videntur tam Bradlæus, quam ipsi, cum pro treguis * componendis missum fuisse B. Brocardum ab Alberto asserunt; cum Pontificis litteræ (apud Odoricum Raynaldum anno 1213 num. 3 Nobili viro Salphadino Soldano Babylonie et Damasci inscriptæ) non de treguis essent, sed de restitutione Terræ sanctæ faciendæ; etsi possibile sit Albertum, qui ad concilium Lateranense Romam venire desideraverat, ne cum dispendio Terræ sanctæ ejus absentia esset, treguas interim componi, Brocardo et aliis ad hoc missis, procurasse. Sane Raynaldo teste ad annum 1214 num. 3, Sarracenos bellici Christianorum apparatus metu perfusos Terram sanctam Christianis reddituros præ se tulisse, atque ut a Christianorum armis tuti essent, se patriarchæ Hierosolymitani clientelæ commissuros, certamque auri vim census nomine pensituros, asserunt litteræ ad Pontificem Venetorum opera transmissæ, quas ibidem ex Chronico Richardi de S. Germano synchroni auctoris integras recitat a num. 4.*

et Soldani pro regem converterit:

5 Quem tamen effectum sortita fuerit præcedens legatio adhuc incertum, ait num. 4 *Lezana*, tum ob mortem Alberti, quæ sequenti anno contigit, tum quia in historiis nihil de eo reperimus. Unde ergo sciri potuit, *Beatum Damasci omnia ad nutum impetrasse, ut dicitur Lectione secunda? Sixius Senensis lib. IV Bibliothecæ sanctæ tradit Albertum jussu Innocentii III scripsisse de situ et statu Terræ sanctæ non contemnendos commentarios: utinam (quod optavit Papebrochius in B. Alberto num. 27) utinam, inquam, illi Commentarii alicubi inventi et in lucem publicam editi essent, ex quibus forsitan aliqua ad Beatum nostrum spectantia discere possemus. Interim vereor ut hæc Brocardi legatio cum suis adjunctis erudito lectori satis appareat credibilis: cum illius nec Richardus citatus, nec Marinus Sanutus, nec ipse Sanvicus in Chronico meminerit. Quibusdam interjectis, Lezana sic prosequitur: Quæ tamen Bostius et Palæonydorus, ut supra, eo tempore accidisse*

Septembris Tomus I.

commemorant, cum maxime beati Brocardi sanctitatem commendent, omittenda non sunt; videlicet: « Postulatus a Mamaluco Soldani, id » est, vice-principe (proregem vocat lectio se- » cunda) leproso, et manibus contractione cor- » rosis, pro remedio opportuno, perductum ad » fluentia Jordanis et baptizatum, fidelemque » Christi nominis defensorem factum, duxit se- » cum in Carmelum; ubi in habitu et » observantia Ordinis perseverans migravit ad » Christum ». Idem habet ex B. Brocardi Vitæ » scriptoribus Petrus Sarracenus in Menolog. Carmelitarum pag. 242. Quam hæc mira et illustria sunt ad Beati commendationem, tam vellem antiquioris cujusdam scriptoris testimonio fulciri.

6 Cum jam octogesimum (inquit Lectio tertia, Saracenus vero nonagesimum) ætatis annum ageret, in mortis agone constitutus gravi oratione fratres adhortatus est, ut constantes in bono permanerent, divitias exsecrarentur, mundum contemnerent, vitamque ad omnium virtutum normam componerent; quibus absolutis, animam exhalavit die 11 Septembris. Audiens patriarcha Albertus eum defunctum, ait: Jam flos Carmeli decedit. Quo dicto, flevit dicens: Jam securus est, tutus est, inter principes Ecclesiæ sublimatus, cathalogo Sanctorum inscribendus. Ita Palæonydorus pag. 53, postquam Beati mortem affixerat anno Domini MCXCVII: quæ quam male sibi cohæreant, liquet ex dictis num. 3. Saracenus et alii eum obiisse scribunt anno 1207, quos ibidem confutat Lezana num. 9. Castellano placuit annus 1231. Nos Lezanæ computum sequentes, prout in S. Bertholdo ad xxix Martii fecit Henschenius, felicem B. Brocardi transitum circa annum 1221 collocavimus. Breviter eum laudat Grossi Viridarium in Speculo Carmelitano tomo I parte II pag. 133 num. 561: Iste autem Fr. Brocardus triginta tribus annis rexit Ordinem, et demum in pace quievit, et in monte Carmeli est sepultus: ubi tam in vita quam in morte per eum Deus multa fecit miracula. Et apud Lezanam hic num. 3, Ordinis Sanctos recensens sic dicit: Septimus fuit B. Brocardus, secundus Generalis Ordinis, cui Albertus patriarcha Regulam Ordinis signanter direxit et scripsit; cujus siquidem gloriosum corpus multis clarens miraculis in monte Carmeli quiescit.

7 Beati Acta ab aliquo coarvo litteris consignata esse, Molanus ad 11 Septembris annotat his verbis: Brocardi Vita eo anno cœpta est scribi, quo obiit, ut habet initium historiæ ejus. Eam vero, ait citatus Lezana, licet non viderimus, facile tamen creditu, quod apostata Balæus, qui ejus Vitam etiam, ut infra (num. 6) videbimus, scripsit, hanc antiquiorem apud se habuerit, et omnia cum ipso perierint. Novum quoque speculum Carmelitanum parte IV pag. 659: Dolendum sane, inquit, Vitam eam latere, aut interiisse; inde enim Carmelitana historia non parum illustraretur quoad ea, quæ ipsius tempore contigerunt. Vitam quamdam manuscriptam huc transmisit anno 1670 Ludovicus a S. Teresia definitor provincialis Carmelitarum discaleatorum provincie Parisiensis, datis ad Henschenium et Papebrochium perhumanis litteris xvii Martii; in quibus hæc notavit Papebrochius: Vita hæc nullo modo est antiqua: petii ut auctor significaretur, aut saltem ejus ætas; tum ut mitteretur nota ceterarum ab eodem (ut suspicor) collectarum Vitarum. Scripsi xv Apr. MDCLXX. An et quid responsum fue-

AUCTORE
J. V.

moritur octogenuarius circa annum 1221.

E

F

Beati gesta antiquitus scripta: observationes

AUCTORE
J. V.

rit, hactenus ignoro. Recte autem advertit anti-
quam non esse; siquidem ex Oratione parænetica
Thomæ Bradleyi episcopi Dromorensis, novo
Speculo Carmelitano inserta parte IV a pag. 662,
compilata et concinnata est, ut patebit volenti
utramque conferre. Enimvero si ante Bradleyum
aut Bostium scripta fuisset, non lahuisset, opinor,
Speculi auctorem, qui eam utique velut anti-
quorem Bradleyo et Bostio prætulisset, vel sal-
tem cum iis contulisset.

in Vitam hic
edendam.

8 Ceterum stylus oratorius est magis quam
historicus, nec satis limatus, subinde etiam hiul-
cus; quædam addita sunt, alia perperam trans-
posita, ut num. 7 verba patriarchæ, quæ Brad-
leyus post Beati mortem retulit. In fine præfixi
exordii auctor anonymus magnifice præfatur, se
lente admodum et morose singula considerasse,
nec aliquid falsum aut leve aut ineptum scri-
bere voluisse. Utrum promissis steterit, judican-
dum relinquimus erudito lectori. Titulus est hu-
jusmodi: De sancto Brocardo PRIMO Generali
Priore et legislatore Ordinis B^{mæ}. Dei Genitricis
Mariæ de monte Carmelo. Hic anonymus con-
tradicit Lezanæ et Speculo Carmelitano, imo
sibi ipsi: nam in Vita num. 4 hæc habet: Congre-
gationem fratrum montis Carmeli... mortuo
S. Bertholdo prædecessore suo, per annos xxxiii
... gubernavit. Præterea in ipso Vitæ initio (nisi
mendum sit describentis) turpem committit pa-
rachronismum, emortualem Beati annum sta-
tuens 117, qui in Saraceni sententia natalis
ipsi fuit; imo cum probabilius necdum natus
esset. Vide supra num. 6. Unde hæc Vita desum-
pta sit, indicatur ad calcem his verbis: Excer-
ptum ex manuscripto Biblioth. Carmel. Discalc.
an. MDCLXX die IX Martii notato. 5. GGGGG
in Conventu nostro S. Petri Claromontano nempe
in Alvernia, ut patet ex citata epistola Lu-
dovici a S. Teresia. Quamquam autem parva sit
hujus anonymi scriptoris auctoritas, Vitam tamen
illam, additis quibusdam annotationibus, eden-
dam censuimus; tum quod Mss. alia de Beato
non suspenderent, tum ne ingrati videremur iis,
qui eandem Majoribus nostris humaniter trans-
miserunt.

C

VITA

AUCTORE ANONYMO

Ex Ms. Conventus Claromon- tani PP. Carmelitarum discalceatorum.

Reddita scri-
ptionis ratione,
* forte MCCXVII

Cum sancti patris Brocardi vitam scribere
conatus sim, qui an. mil. cxvii * secunda
die Septembris terris vale faciens animam suo
Creatori reddidit, nescio unde initium dictandi
faciam; si a virtutibus exordirer ejus, non
video locum, quo illas notificando in uno capi-
tulo valeam excerpere: nam illarum ea magni-
tudo est, ut non capituli brevitatem, sed
voluminis prolixitatem efflagitent. Quis enim
paucis verbis tanti Viri sapientiam, gravitatem,
celsitudinem animi, mansuetudinem, temperantiam,
justitiam et in omnibus discretionem virtutum

moderatricem narrare queat? Si a dicendi nitore D
et ab hoc eruditissimo scribendi genere lau-
dando exornandoque incipiam; vereor, ne
quis *, spectante Roscio a, gestum in scæna * expunge quis
facierem et sterilis ipse jejunosque viderer. Si de
miraculis per eum, Spiritu sancto cooperante
perpetratis, quibus in terris sanctitatis haud am-
biguum Christicolis redditur testimonium, et in
cælis de pietate miraculorum paratur Sanctis
corona præmiorum: non enim omnia describenti
vitam S. Brocardi, quæ egregie gessit, occur-
runt, nec hoc in loco sunt congerenda; sed
illa dumtaxat, quæ vera et notione sunt digna.
Hic igitur præmississe velim, quo intelligar me* * dele me
lente admodum et morose singula considerasse,
quæ in S. Brocardi vitam congessi; nec quid-
quam ponere voluisse, quod aut falsum aut leve
aut ineptum esse censuerim.

2 Fuit nempe prior generalis primus b et auctor enarrat
summus in Ordine fratrum beatissimæ Dei Ge- Beati electionem
nitricis Mariæ de monte Carmeli unanimi ad præfectu-
omnium fratrum electioni *, quibus se socialem ram, b
et amabilem semper exhibuit, sublimatus: quam * l. electiones
siquidem electionem credimus ei fuisse molestis-
simam, et contra quod optarat sibi contigisse. E
Neminem puto tantum adhibuisse conatum pro
adipiscendo honore, quantum ille adhibuit ne
eligeretur a fratribus, ab Alberto sedis Aposto-
licæ legato et patriarcha Hierosolimit. confirma-
retur, sibi que ab eodem mandaretur. Et quo-
niam voluntas Dei et charitativus omnium
fratrum affectus suam diligentiam et repugnantiam
superaverat; porrexit dexteram extendens eam
deditque fratribus osculandam; præbuit autem
suæ electioni humiliter assensum; ne aut super-
bus nimium, aut inanis et tanta promotione ju-
dicaretur ingratus. Assumpto autem officio, non
solum in suo monasterio montis Carmeli fratres
sui Ordinis in Terra sancta, tunc a Christianis
possessa, humiles et obedientes in mansuetudine
et studiosa admonitione pertractavit, sed et ma-
gnarum virtutum exemplo velut alter Helias
viam Dei demonstravit. Et quia gloria regni
cælestis, quam summo desiderio concupivit, non
nisi magnum aliquid agendo vel pro fide contra
Mauros periclitando acquiritur, nec spectantibus
sed concertantibus corona præsentatur * ; * Bradleyus
S. Brocardus manum suam misit ad fortia tam præstatur
ferventer procedendo, ut eum sequi a nonnullis f
impossibile videretur. Nam quis eo in sanctis
operibus facilius et ab omni obstinatione duri-
tiae remotior? Quis amicorum sententiis acquiescens
moderator, et Sedi Apostolicæ obsequentior
unquam fuit? Et quid suis meritis dignum est
assecutus, qui Achon c in pede montis Carmeli c
sitam, industria Salahadini Ægypti et Syriæ ini-
qui principis captam, sua oratione et exhortatione
Christianis restituit? Nam ante adventum
Philippi et Richardi d regum Francorum et An- d
golorum, in nullo super terram secuti * in S. Bro- * l. sicuti
cardo, consilii et auxilii fideles populi ponentes
fiduciam habuere solatium.

3 Sanctus denique Brocardus, quem sua vir-
tus evexit ut primus archiepiscopi Cæsariensis e
fieret consiliarius, nec non magistri Templario-
rum f non infimus, propositum tamen suum
suscepti prius Ordinis observantiæ non præter-
misit: sed ferventer vigilando laboravit et per
singulos * addidit aliquid, quo melior fieret.
Consideravit quoque in iis Sanctorum veterum
studiis, qui montem Carmeli ante eum inhabita-
verant vitam ducentes heremiticam, maxima nunc
præmia

regularem ob-
servantiam,
quam

e
f

* Bradleyus et
Bostius singula

A præmia pro suis laboribus a Deo reposita : erat namque corpore validus, aspectu gratus, scientia clarus, eloquentia singularis, litteris tam Græcis quam Latinis excellenter instructus. Quodque super omnia pretiosum est, integra fide secundum ritum Romanæ Ecclesiæ, et præcipua sanctitate conspicuus : et esto regulam compendiosam ex Regula S. Basilii excerptam conscripserit, fratribus tradens observandam ; erat tamen ipse simul regula morum, integritas honestatis, vita disciplinæ et norma pietatis. O frater Carmelita, habes præceptorem eximium, cujus imitare castitatem, paupertatem et abstinentiam, quibus XL annis in eremo montis Carmeli Deo et Matri ejus benedictæ fideliter serviendo votum suum nunquam relaxavit. Videbis in regula, frater, sancti Patris diligentiam et mirari non desines ejus prudentiam, orationis assiduitatem et silentii observantiam : nunquam gustavit carnem in tam longo servitutis suæ spatio, et quo longior fuit miseria propter Christum, post mortem dulcior felicitas adventat. Pauci sunt, qui vitam omnem feliciter agunt : nam

B alios prima, alios postrema tempora fortunata recipiunt ; recte cum his agitur, quibus pars vitæ posterior læta est, ; rectissime autem, cum corpori homines terram apponentes subserviant mortuo, animæ regni claviger cælum aperiatur.

mirifice promovit, aliasque virtutes ;

* invenitur redundat

4 Porro S. Brocardus toto sui prioratus ævo studuit ex sapientia rerum gerendarum divinitus concessa et amari ut facilis, et timeri ut fortis, et observari ut prudens a fratribus invenitur * ; et ideo Dominus etiam talem illi meritum gratiam addixit, ut vivens miraculis coruscaret. Nam dum quadam die in solemnitate Annuntiationis gloriosissimæ Virginis devote Missam celebraret, audivit multos in ecclesia rumores ; et Missa finita, orans more solito pro pace Ecclesiæ, dixit : O piissime Deus, etsi omnino miseratione tua simus indigni, tamen parce nomini tuo magno, parce obsecro locis sacris : ecce jam multæ ecclesiæ sunt, te permittente, destructæ ; et ubi paulo ante Christiana religio vigeat, nunc sacrilega Mahometi g figmenta coluntur. Nec tamen * orationem finierat, et ecce unus de amicis vocavit eum, cujus filius die illa jacebat extinctus ; cujus S. Brocardus

g

* Bradleyus et Bostius necdum

C dolori compatiens, oratione prius fusa, adinstar patris sui Heliae prophetæ mortuum suscitavit : quem ad Ordinis sui professionem invitavit præbens ei sacrum habitum, quem devote juvenis suscipiens induit, et in eo postmodum moriens sepelitur. Quot autem sunt miracula, quæ Dominus per Sanctum suum dignatus est ostendere, tot sunt illius sanctitatis indicia. Nec valeo omnia ejus bona, quæ ab annis discretionis usque in senium admiratione digna gessit, annotare : nam bona animæ maxime in eo conspicua fuere ; admirabilis probitas, insignis humanitas et liberalitas egregia. Quid dicam de humilitate ejus mirifica et charitate in suos fratres, et dilectione in omnes et bonitate singulari, in qua multos Sanctos * conabatur præcellere ? Prudentiæ vero quantæ fuerit ex hoc apparet, quod congregationem fratrum montis Carmeli maximam, tam varia multiplicaque negotia, mortuo S. Bertholdo prædecessore suo, per annos xxxiii, ut testatur S. Cyrillus h, sic gubernavit *, ut nemo fratrum consilium, solatium, victum et vestitum sibi deesse omni tempore sui generalatus unquam sentiret.

* Bradl. Sanctus

h

* Bradl. gubernaverit

5 O Religio Carmelitarum sancta gens, in

veteri Testamento ab Helia plantata i, a B. V. Maria toties visitata, quæ novissimis diebus talem virum meruit primum Generalem ! Nam cum aperta esset omnibus salutis via per Christum Dei Filium, diabolus nimium dolens Jesum Christum ubique regnare, pseudopphetam excitavit in Arabia Machometum nomine, scelestum hominem, qui se Dei ministrum * esse mentitus est, et contrariam Euangelio * condidit. Quo mortuo, Ebubehar k principatus est annis tribus : post quem Homar l annis xii ; quem Persa quidam, se velle adorare simulans, fixo in ejus ventre gladio peremit. Iste Homar omnes Christianos, quos non occidit, sua pravitate * expulit ; exceptis eremitis montis Carmeli Virginis Mariæ servitoribus : mantellum tamen album in mantellum barratum mutare coëgit. Tunc fratres in magna tribulatione fuerunt usque ad tempora Godifredi m et fratris ejus regis Balduini ; et tunc missus est S. Bertholdus et S. Brocardus in consolationem eremitarum, et omnium Christianorum subsidium. Viderunt autem principes Terræ sanctæ * in S. Brocardo constantem animum, singularem prudentiam, summam liberalitatem, ingenium perspicax, administrandæ justitiæ secundum rigorem Ordinis grandem curam ; recepit ergo eorum litteras, et in arduis negotiis eis utiliter consuluit.

AUCTORE
ANONYMO.
deinde i

* Bradl. nuntium
* adde legem
h
l

* Bradl. potestate

m

* idem sanctitatem
E

6 Quadam autem vice non diu antequam Dominus eum vocaret de hoc mundo, scripsit ad eum Albertus patriarcha Hierosolymitanus ; qualiter in Damascus n pergeret ad regem Suriæ, ut faceret ad tempus treugas et postea pergeret cum eo Romam ad Lateranensem o concilium. Cum vero a Soldano omnia ad nutum impetrasset, accessit ad eum Mammalucus p terræ illius, nomine Sarraia q, lepra percussus, qui usum manuum suarum omnino amiserat, petens ab eo mundari. Cui respondit S. Brocardus ; Accede ad spiritualem Jordanis aquam, ut lavetur corpus tuum, et sanitatem recuperabis. Qui ait : Scio quid dicis ; baptizari volo et fieri Christianus. Tunc S. Brocardus, patris sui Elisæi prophetæ morem servans, leprosum * aquæ fontis Eliæ sumens paucillum in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti super caput ejus effudit, et continuo sanatus cum fratribus montis Carmeli annis multis permansit serviens Deo et B. Virginis usque ad vitæ exitum, quo Deo charus migravit ad cælum.

legationem Damascenam ;

n

o

p

q

* idem leproso

F

7 Cum autem tempus instaret, quo Dominus fideli Servo in gloria remunerari voluisset, quia legislator fratrum Carmelitarum et doctor Terræ sanctæ dum juvenis fuit, dum ferre labores potuit, sudare, algere, fortiter contra mundum et diabolum decertavit, nunquam victus sed victor Dei gratia semper evasit ; sed postea senectute gravatus vires perdidit : anima tamen velut athleta fortissimus fortissime * impetum superavit. Audivit quoque patriarcha eum infirmum et ait : Jam flos Carmeli decidit. Quo dicto, flevit et mox subjunxit : Jam securus est, tutus est, inter principes Ecclesiæ elevatus catalogo Sanctorum scribatur. Eos fortuna hostes habet, quos ex felicitate in ærumnas præcipitat, quibus miserrimum est fuisse felices. Sed S. Brocardus consideravit, quod homo nascitur in mundum non ad opes congregandas vel possidendas delicias, sed ad labores : ideoque vivere in terris voluit non tamquam incola, sed ut advena et peregrinus, futuram et cælestem patriam per opera sancta, persistens acriter, inquirendo

labores, amorem paupertatis ;

* idem fortunatus

AUCTORE
ANONYMO.

r

inquirendo. In magna siquidem fortuna non facile virtus reperitur. Quod advertens Thebanus ille philosophus r, ingens auri pondus in mare coniecit, ut expeditiorem se traderet philosophiæ. Sic etiam S. Brochardus ut Christo propinquius adhereret contemplationique in eremo vacaret, nihil proprium habere volens omnia temporalia contempsit: unde et in morte testamentum nulum fecit.

discipulos,
orandi stu-
dium,
* idem Ejus
s t

* Bradl. et Bost.
Emaus.

u

8 Cujus * discipuli multi sancti fuerunt paupertatis amatores; ut S. Cyrillus doctor Græcus s, qui est et canonizatus t, et B. Angelus in Sicilia martyrisatus, frater ejus uterinus Joannes patriarcha Hierosolymitanus, Joseph de Emana *, Petrus de Bothleem u et plures alii. Multi fræna dimittunt filiorum cum adolescere cœperint: sed S. Brochardus, ex quo Prior electus curam fratrum susceperat, ita juvenes et senes omnes sub disciplinæ rigore cœercere studuit, quod nunquam ab Heliae curru igneo cecidisse quis legitur; sed movendo, castigando et ad virtutes incendendo diligenter omnes semper instruxit. O quanta urbanitate sententiarum et copia optimorum verborum animos fratrum demulcentium mirifice peroravit! O quanta devotione orationes, compunctiones, lachrymas ad Christum, ad B. Virginem et ad Sanctos direxit! Unde et crebro hortatus est fratres, collectiones et Vitas Patrum relegere. Et quia ejus admonitiones ex charitatis zelo et simplici corde procedebant, miro modo fratres eas audiendo ædificabantur. Itaque valde angebatur animo, quia negotiis omnibus Ecclesiæ vel monasterii præpeditus facultatem sibi orandi vidit ademptam. Sicut enim mercator quæstus causa proficiscens libros et calculos secum defert, sic S. Brochardus, quocumque pergebat, orarium, Breviarium et Pater-noster x secum portavit.

x

felicem ex hoc
mundo

* Bostius mode-
rationi

C

y

9 Cum his ergo laudum præconiis ad LXXXI ætatis suæ pervenit annum, prospera valetudine et continuata autoritate prioratus: exitum quoque vitæ facilem tranquillumque sortitus est, qualiter superiori ejus conversatione * maxime congruebat. Cui tandem post multam abstinentiæ et laborum tolerantiam astitit Mater Dei Maria dicens: Veni jam benedictæ Domini et ingredere ea, quæ tibi debentur æterna tabernacula. Ecce enim mecum sunt patres vestri Elias y et Elisæus et prophetæ, qui te nunc in suum suscipient chorum. Quibus auditis, Brochardus sequenti die ad hujus vitæ terminum disponitur; unde in agone constitutus, vocatis fratribus, humiliter veniam petens ait: Filioli mei, vocavit nos Deus in Ordinem eremitarum et sacerdotum, et vocamur Fratres B. Mariæ; sed tamen videatis, ne post discessum meum hoc nomen Fratrum B. Mariæ sit falsum in vobis. O dilectissimi, perseverate, contemnite mundum, delicias odite, quarum blanditiæ maximum præstant impedimentum ad æternæ vitæ consecutionem. Aliisque multis verbis eis persuasit futura mala præcavere * et futura bona appetere.

* idem fugere
transitum, et
miracula.
* Brodi. et
Bost. puritatis

10 Tandem, appropinquante sui transitus hora, anima illa perennitatis * amatrix, corporis vinculis liberata, ascensu facili ad summum cœli viam arripuit, astantibus fratribus et videntibus, ab angelis in cœlum sublata: ubi nunc consistens a tenebris eruta, puro intuitu divina illa spectacula contemplant, imbecillitatem nostram intuetur. Cujus sanctum corpus fratres cum honore decenti, psalmis et orationibus sepulturæ juxta S. P. Bertholdum tradiderunt. Tunc affecit

fratres incredibili mœrore inter paganos habitantes suos obitus: illud tamen consolationi eis fuit, quod ad sepulchrum ejus, operante Deo, multa facta sunt miracula; cæci illuminati, claudi erecti, dæmoniaci liberati * alique multi a diversis morbis sanati ad laudem et gloriam omnipotentis Dei. Amen.

* al. relevati

ANNOTATA.

a Quintus Roscius comædus seu histrio insignis fuit Ciceronis ætate in arte sua usque adeo absolutus, ut si quem significare velimus cæteri sui generis hominibus præcellere, Roscium xax' εἰσοχῆν, id est, per excellentiam appellemus, teste Calepino. Huc videtur anonymus respicere suam tenuitatem excusans.

b Sic etiam posuit in titulo, et infra repetit num. 5; sed perperam. Vide Commentarium num. 8. Quo tempore Beatus successerit Bertholdo, dictum est ibidem num. 2.

c Acon seu Ptolemaïs maritima et celebris Phœnices urbs est, teste Adrichomio in Theatro Terræ sanctæ pag. 6, versus Septemtrionem a monte Carmelo quatuor miliaribus distans, ex Baudrandi dimensione xii; adeoque non in pede montis Carmeli sita. Eam obsedit Saladinus et post biduum in deditionem recepit anno 1187, ut ibidem ex Nangio refert Pagius num. 6. Rursum, inquit Adrichomius, anno salutis mxcxi (xm Julii) a Philippo Adeodato Francorum, et Richardo Anglorum regibus tertio obsidionis anno est recuperata, et a Christianis centum annis possessa fuit.

d Philippus II, Franciæ rex cognomento Augustus et Adeodatus, Ptolemaidem appulit anno 1191 Sabbato in hebdomada Paschæ, id est, xx Aprilis: quem secutus Richardus I Angliæ rex, viii Junii seu die Sabbati in hebdomada Pentecostes venit ad obsidionem Accon. Ita Rogerius Hovedenus inter Scriptores rerum Anglicarum Francofurti editos 1601 pag. 692.

e Ex Michaële le Quien, tom. III Orientis Christiani col. 1288, Cæsarex Palæstinæ archiepiscopus erat anno 1179 Eracleus sive Eraclius; quo ad patriarchalem Hierosolymorum sedem anno sequente translato, archiepiscopus factus est Monachus: huic etiam ad patriarchatum Hierosolymitanum evecto 1194 successit archiepiscopus, ad quem Innocentius III epistolam dedit xx Februarii anno 1214; sed nomen ejus latet.

f Ordo Templariorum anno 1119 secundum Pagium inchoatus est Hierosolymis; sed ob enormia crimina extinctus a Clemente V in concilio Viennensi anno 1312.

g De Mahomete et initio sectæ Mahometicæ Pagius in Critica Baroni ad annum 622 num. 7 notat sequentia: Hoc anno Mahometes pseudopropheta, cum in urbe Mecca in Arabia felice sita apparuisset, ob innovatam religionem in discrimen vocatus, ex ea fugere coactus est. Ab ea fuga Eram suam, quam HEGIRAM, id est, persecutionem vocant, Mahumetani novi cultus annos ac durationem emetiuntur. Est ea apud Mahumetanos omnes ac Orientalium regionum incolas celeberrima, initiumque ducit a die xvi mensis Julii, quæ hoc anno in feriam vi incidebat. Natus erat Mahometes, ut habet Georgius Elmacinus in Historia Saracenica, in urbe Mecca die xii mensis Rabiei prioris, qui diei quinto Maii nostri respondet, ideoque anno Christi DLXX etc. Verum Elmacinus in gemina editione

A editione Batavo-Lugdunensi anni 1625 altera Latina, altera Arabico-Latina lib. I cap. I illa die Hegiram seu fugam Mahometis collocat : Ingressus autem est Medinam Talnabi, id est, civitatem Prophetæ, ipso meridie diei Lunæ (secundum alios, Jovis) qui duodecimus erat mensis Rabii prioris. Diem vero et annum natalem sub initium capituli hoc modo exprimit : Natus autem est Muhammed... in valle lapidosa urbis Meccæ circa auroram diei Lunæ, qui octavus mensis Rabii prioris : cui respondet e mensibus Romanorum † xxii dies mensis Nisani, seu xxvi Aprilis nostri, anni DCCCLXXXII Alexandri Magni, qui fuit annus Christi 558 num. 570 : subductis enim 324 ex 882, relinquuntur dumtaxat 558. Sic porro annos Christi ex æra Philippi Aridæi seu mortis Alexandri debere erui docet laudatus Pagius in Dissertatione tomo I præfixa num. 92 his verbis : Cum Era Christiana incipiat in anno ab obitu Alexandri cccxxiv, ad eruendos annos Christi, ex hujusmodi Era abjiciendi semper anni illi cccxxiv. Quod si æræ Christianæ 558 addas annos lunares 54, quot nempe Mahometes natus erat, teste Elmacino, dum Medinam aufugit ; habebis solummodo annum Christi 611 : adeoque Hegira plusquam decennio anticipanda erit contra chronologos omnes initium ejus affigentes xv vel xvi Julii 622. Quare suspicor in utraque nostra Elmacini editione annum Alexandri seu Philippi Aridæi 882 positum fuisse pro anno Seleucidarum 882, qui fuit annus Philippi 894, Christi vero 570. Certum id videtur ex eo, quod ibidem paulo inferioris annus Mahometis 40 male conjungatur cum anno cmxxii Alexandri Magni, qui erat vigesimus regni Cofroæ, f. Hormisdæ : nam, ut ex Theophylacto probat Pagius ad an. 592 num. 4, Chosroes junior in locum patris Hormisdæ successit fuit anno Christi 590, quando currebat annus Philippi sive Alexandri 914, Seleucidarum 902, quorum æra annis 12 posterior est morte Alexandri. Consequenter annus 20 Chosroæ II, Christi 610, incidere non potuit in annum Alexandri 922, Christi 598 ; sed poni debuit annus 922 Seleucidarum, vel Philippi 934, quo Mahometes quadragenarius prophetiæ munus sibi arrogavit. Vide Concordiam chronologicam Labbei ad annos citatos. Utrum hic nodus de anno natali Mahometis aliter solvi possit, peritioribus dispiciendum relinquo. Obiit autem nefarius impostor xvii Junii anno Christi 632, Hegiræ xi : cum natus esset annos Lunares sive Arabicos LXIII, aut secundum alios, LXV. Ita Elmacinus. Eutychie patriarchæ Alexandrini Annales, quos ex Arabico Latine interpretatus est Edwardus Pocockius, tom. II pag. 227 initium Hejræ seu Hegiræ collocant anno primo imperii Heraclii, Christi 614 ; et pag. 251 mortem Mahometis affigunt anno Heraclii xi. Sed manifestus error est in annis Heraclii, cum hic ab anno 610 imperator fuerit : quod spectat ad annum Christi 614, is plane idem est qui nobis habetur 622. Nimirum, inquit Johannes Seldenus initio præfationis tomo I præfixæ pagina versa, Eutychie passim in Chronologia sua Christi natales octennio facit recentiores, quam in æra vulgari... Adeoque ex ea ratione Hegiram ab anno Christi dcxiv auspicatur, quam unanimes tribuunt chronologi nostri anno vulgari Christi dcxxii. Porro qua ratione apud Elmacinum lib. II capp. XVI et XIX sub finem, restituenda sit Hegira in morte Basi-

lii imperatoris annis 14 deficiens, 11 vero superans in Leone Basilii filio, ut ibidem annotavit Sollerius noster ; hæc, inquam, et cetera hujusmodi videant Arabice periti aliive, quibus vacat et lubet.

h S. Cyrillus, III Prior generalis Ordinis B. Mariæ de monte Carmelo, colitur vi Martii. Vide tomum I dicti mensis pag. 498.

i Id nos neque asserimus, neque etiam negamus ; volentes inviolate servare præceptum Innocentii PP. XII, quo super quæstione de primæva institutione ac successione Ordinis Carmelitarum a prophetis Elia et Eliseo perpetuum silentium omnibus imposuit, data constitutione xx Novembris 1698.

k Vox ambigue scripta ; Bradleyus habet Eububezer, sed mendose : ab Elmacino enim aliisque Abubecrus vocatur. Creatus fuit Chalifa seu princeps supremus Saracenorum eo die, quo Mahometes extinctus est, imperavitque annos 2 et paucos menses, mortuus secundum Pagium xxiii Augusti anno Domini 634. Meminit de ipso Cangii Glossarium ad vocem CHALIFA, his verbis : Primus autem Chaliphæ nomen et dignitatem usurpavit Abubacarus, Mahometi successor, ut auctor est Georgius El-Macinus.

l Humar sive Omar I, filius Alchittabi, designatus est Chalifa eo die, quo obiit Abubecrus, et quidem jussu ejus, inquit Elmacinus lib. I cap. III. Regnavit annis dumtaxat 10 et mensibus aliquot, occisus ab Abululua servo Mugiræ natione Persa anno Hegiræ 23 (Christi 644) ut tradunt Annales Eutychie patriarchæ Alexandrini tom. II pag. 320, et Elmacinus citatus. Pagius tamen ex Theophane Omarum necatum esse scribit anno Christi 645. Omarus iste secundum Theophanem, obsidione per annos duos ad Sanctam Civitatem continuata, tandem fide data eam in potestatem accepit non anno Christi 636, sed 637, Hegiræ 16, uti contra Baronium et Labbeum probat laudatus Pagius Theophanem explicans. Ceterum quam moderate et clementer idem Omarus se gesserit erga Christianos captos, scripto illis libello securitatis, testes sunt præter Elmacinum Annales Eutychie tomo citato pag. 284. Et licet illum Rodericus Ximenes archiepiscopus Toletanus in Historia Arabum cap. vii rigidum appellet : Mortuo Abubacar, Omar in folio regni collocatur Arabum, et decem annis regnavit. Hic fuit rigidus et in præliis valde constans ; nemo tamen ex voce RIGIDUS extundet tam diram in Christianos ab eo motam fuisse persecutionem, qualis hic narratur, cujus ne verbo quidem Ximinius meminit, imo cujus oppositum Elmacinus et Annales citati docent. Vide Parergon viii Historiæ chronologicæ patriarcharum Hierosolymitanorum tomo III Maii pag. 32, vel Papebrochii Responsionem ad Articulum xv § XVIII. Utrobique autem correctum volumus quod dicitur, Elmacinum non fuisse Christianum ; contrarium enim ostendit Pagius ad annum 622 num. 8, idemque in titulo Latinæ Elmacini editionis annotavit Sollerius noster his verbis : Ex ultimo totius Historiæ § pag. 370 patet Georgium Elmacinum fuisse Christianum.

m Godefridus Bullonius dux inferioris Lotharingiæ (olim Brabantiae dictæ) Hierosolymorum deinde rex primus, non minus virtutibus principe Christiano dignis, quam bellica fortitudine inclutus, anno 1096 cum Balduino fratre suo uterino in Orientem profectus est ; Hierosolymam

AUCTORS
ANONYMO

vi cepit Idibus Julii 1099, octavo post die unanimi consensu fuit rex electus, et anno 1100 xv Kal. Aug. plenam fide bonisque operibus præsentem in Christo vitam finivit, ut habet Abbas Urspergensis apud Pagium num. 13. Eodem anno xxv Decembris rex Hierosolymorum coronatus est frater ejus Balduinus I, qui post varias victorias de Saracenis reportatus anno 1118 in Quadragesima mortuus est. Godefridi memoriam vide tomo IV Julii in Prætermisissis ad diem xv et xviii.

n Damascus, urbs Syriæ primaria et ex antiquioribus Asiæ. . . nunc SCHAM dicta ab incolis et Turcis, teste Baudrando. Ejus tunc soldanus erat Saphadinus. Vide Comm. num. 4.

o Concilium Lateranense IV, ad quod B. Albertum invitaverat Innocentius III, celebratum est Romæ anno 1215 mensibus Novembri et Decembri.

p Audi Marcum Antonium Alegre de Casanate in Paradiso Carmelitici decoris pag. 253 : Mamelucus natione Arabs, ex Damasci civitate prorege, suasionibus S. Brocardi ad Christi fidem allectus et, fastidito sæculo, Heliadum consortio ab ipso Brocardo in Carmelo annumeratus est. Exemplo vitæ insignis effulgens, strenuus Christianæ militiæ brevi factus athleta, volavit ad astra, ut acta Brocardi referunt, anno Christi Jesu MCLXXIII, scilicet annis 40 prius quam ab Alberto patriarcha Damascum mitti potuerit Brocardus, a quo tamen hic conversus dicitur occasione istius legationis. Cangius in Glossario ab vocem MAMELUCHI notat sequentia : Sic appellabant Ægyptii mancipia Christiana, aut ex Christianis parentibus orta, in pueritia capta et pretio distracta, ex quibus eligebatur, qui cæteris imperabat, Sultani appellatione. Edwardus Pocockius in Supplemento ad Gregorium Abul-Faragium pag. 8 ait Mamlucos Turcicos imperare cœpisse anno Hegiræ 648, Christi 1250, quibus pag. 19 succedere Mamhici Circassi anno Hegiræ 784, Christi 1382. Pag. 31 dicit in errore esse eos, qui Mamlucos Christianorum tantummodo filios fuisse autumant. De

Mamelucis meminit Willelmus Tyrius lib. XXI cap. XXIII narrans profligatum a Christianis Saladinum anno 1177.

q Apud Bradleyum, Sacāin ; nusquam alterutrum nomen inveni.

r Crates nempe, qui, projecto in mare non parvo auri pondere, Abite, inquit, pessum malæ cupiditates. Ego vos mergam, ne ipse mergar a vobis. Nec putavit se simul posse et virtutes, et divitias possidere. Hæc et similia de Cratete habet S. Hieronymus tom. IV novæ editionis Martianay col. 89 in Notis. Ejusdem facti meminit ante sanctum Doctorem Philostratus Lemnius lib. I de Vita Apollonii Tyanensis cap. XIII.

s Apud Bostium non legitur Græcus, sed egregius ; additurque, et Eusebius ejus comes individuus. Habetur hic inter Prætermisissos ad x Junii tom. II pag. 263.

t Anonymi additio est, Bradleyo et Bostio silentibus de canonizatione, cujus decretum frustra quæsi. Balæus citatus a Lezana ad annum 1224 num. 6, tantum fatetur, quod Eugenius IV Cyrillum doctorem illum, qui visiones habuerat, in Sanctos referri permisit. Vide etiam tom. I Martii pag. 499 num. 6.

u De S. Angelo martyre fuse actum est tom. II Maii pag. 56 et 798. Joannis fratris ejus mentio fit tom. III Julii pag. 473 in Prætermisissis ad diem XIII : Josephi ad XIII Junii tom. II pag. 665 : Petri denique ad IV Junii tom. I pag. 374.

x Id est, corollam precatoriam ex globulis compositam, teste Cangio ad vocem PATER-NOSTER, qua vulgus Rosarium designare solet. Orarium vero, quod apud Cangium aliosque stolam sacerdotalem passim significat, videtur ab anonymo hic sumi pro libello precum.

y Apud Bradleyum Elias omittitur : quia non est in cælo, sed in Paradiso terrestri, ut ibidem annotavit P. Daniel a Virgine Maria. Verum nonne in Transfiguratione Domini Matt. XVII 3 apparuerunt . . Moyses et ELIAS ? Quid ergo hic apparitioni ejus obstare poterat paradisi terrestri ?

C DE B. MARGARETA VIRG. ET MART. F

LOVANI IN BRABANTIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. S.

§ I. Beatæ cultus a sæculo XIII inchoatus, auctusque ac continuatus ad nostra usque tempora.

BU · INITIUM
SÆC. XIII.
Supra corpus
B. Margarete
a sæculo XIII
ædificata domuncula,

Lovanium, primaria atque ampla Brabantix civitas ad Diliam amnem, qui eam secatur, a sæculo XIII venerari cœpit B. Margaretam, ut virginem et martyrem suam. Hujusce cultus antiquitatem habemus ex Cæsario Heisterbacensi, scriptore contemporaneo Ordinis Cisterciensis, qui in Dialogis, seu lib. VI Illustrium miraculorum et historiarum cap. XXXIV elogium B. Margarete infra edendum conscripsit, atque in eo sic habet : Circa cujus sepulcrum (ad ripam

Diliæ, ubi fuerat occisa) alii tempore nocturno luminaria videntes, effossam tulerunt Lovanium, capellulam super eam fabricantes, et fiunt usque hodie, meritis ejus exigentibus, miracula, tam in loco occisionis illius, quam in loco translationis. Translatio illa et constructio capellulæ initium cultus insinuant, præsertim quia hæc facta sunt, visis mirabilibus, quæ post obitum Beatæ contigisse dicuntur. Neque dubitari potest de constructione istius capellulæ aut ædiculæ,

A *ædiculæ, cum illa eodem loco semper perman-
serit, et etiamnum sit, mutata tamen, ut
videbimus.*

quæ lignea pri-
mum, deinde
lapidea facta:
corpus tunc
translatum et
relatum:

2 Erat autem ædicula illa, primum lignea,
deinde lapidea, in muro excavato ecclesiæ colle-
giatæ S. Petri, quæ præcipua est urbis Lovaniensis.
Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii ad II
Septembris in elogio B. Margaretæ de iis scribit
sequentia: Ab hac autem narratione Cæsa-
rii, . . . discrepant nonnihil picturæ et scripturæ
ædiculæ, in qua corpusculum asservatur. .
Ibidem refertur nunquam sepulta fuisse, sed cor-
pus in aquas dejectum, a piscibus super aquas
detentum esse, et contra fluxum Lovanium
rediisse: angelos quoque in nocte lucida in cælis
cantasse. Quæ Brabantia dux cum conjugē
considerantes, in pinnaculo arcis constituti,
particulatim inquiri curarunt, et re omni cognita,
clerus et senatores corpus processionaliter tulerunt
ad murum ecclesiæ sancti Petri, ubi adhuc
conspicitur in domuncula, quæ solet * esse
lignea, nunc vero est lapidea. Cum autem lapi-
dea construeretur, corpus intra ecclesiam erat.
Sed ea constructa, pridie dedicationis Lovaniensis,
a Ruardo decano, et omni clero ecclesiæ
referebatur ad veterem locum. Hactenus Mo-
lanus.

* solebat

ex hisce cultus
antiquus abun-
de probatus,

3 Porro, sive sepultum fuerit corpus in ripa
Dilix, ut vult Cæsarius, sive non fuerit ibidem
sepultum, constat ex utroque scriptore, delatum
fuisse ad murum ecclesiæ S. Petri, ibique collo-
catum in exteriori parte muri excavati post cho-
rum intra ædiculam ligneam. Corpus autem ibi-
dem non fuisse sine cultu, varia insinuant; primo
ædicula ipsa, quam capellulam nominat Cæsarius,
et locus e terra elevatus. Secundo miracula, quæ
idem facta testatur, innuunt, invocatam fuisse
Margaretam. Tertio mutatio ædiculæ lignæ
in lapideam, quæ composita est circa an-
num 1535, ostendit, cultum illum fuisse con-
tinuatum. Cujus liberalitate constructum fuerit
lapideum istud sacellum, docet inscriptio verna-
cula, quæ in sacello a parte exteriori etiamnum
legitur, quamque Latine sic exprimo: In
honorem Margaretæ Lovaniensis * hoc opus
construi curavit Martinus de Boek, piscarius
Antverpiensis et natus civis Lovaniensis. Obiit
anno MDXXXV, VIII Octob. Quarto translatio cor-
poris ad ecclesiam S. Petri, relatioque ad sacel-
lum contiguum evincit, omnia prædicta facta
esse, non privata alicujus pietate, sed publico
et communi consilio totius cleri, præsertim cum
Ruardus Tapperus vir fuerit pietate ac doctrina
præstantissimus, rebusque gestis et scriptis libris
inclutus, qui fovere noluisse cultum B. Marga-
retæ, nisi legitime cæptus fuisset et continuatus.

* Vernacule
Fiere Margriet-
ken

qui elucidatur
ex reliquiis se-
orum venera-
tioni caposis,

4 Quinto non solum corpus Beatæ in prædicta
ædicula honorifice asservatur, sed etiam reli-
quiæ aliquæ olim a reliquo corpore separatæ et
publicæ fidelium venerationi fuerunt expositæ,
uti de capite et palato videbimus etiamnum fieri.
Quin et alia quædam ex veneratione erga
B. Margaretam fuere diligenter conservata, et po-
pulo cum aliis reliquiis ostensa. Audi Molanum
in elogio jam assignato: Alterum vasculum,
quod ligneum est, in quo vinum ferebat, ab
Absolonibus (id est, apud aliquem ex nobili
stirpe d'Absalons) qui eam dicunt majorum suo-
rum ancillam fuisse, religiose argento exornatum
conservatur. Qui etiam illud ex Bruxella mittunt
ad septennalem reliquiarum exhibitionem.
Lovanii cum corpusculo conservatur etiam pila,

quæ ei contra clamores fuit in os injecta.
Domus, quam inhabitabat, dicebatur HOSPI-
TIUM SANCTI GEORGII, in qua cubiculum par-
vum ab ea nomen retinet. Non constat quidem,
a quo tempore seorsum servari cæperit aliqua
B. Margaretæ ossa, quia, teste Molano, in mo-
numentis ecclesiæ S. Petri, quæ sæpius com-
busta est, nihil de ea superest: attamen, cum jam,
scribente Molano, seu sæculo XVI, cum aliis San-
ctorum reliquiis ostenderetur singulis septenniis
prædictum Beatæ vasculum, cumque et caput et
palatum illius eodem modo nunc populi exponan-
tur venerationi, cumque istius consuetudinis
nullum sciatur initium, admodum verisimile est,
usum illum esse antiquissimum.

5 Sexto ignoratur etiam principium cultus, atque ex ho-
dierno cultu,
qui hoc tempore constanter exhibetur B. Marga-
retæ, teste amplissimo domino F. Scheppers,
Capituli collegiati S. Petri decano, qui monu-
menta omnia diligentissime perquisivit, summaque
humanitate nobiscum communicavit quæcum-
que ad venerationem Beatæ ex consuetudine,
cujus initium ignoratur, fieri solent in ecclesia
S. Petri. Ipsa amplissimi viri verba subjungo:
In primis, singulis annis feria secunda post
dedicationem Lovaniensem, quæ est prima
Dominica Septembris, ad horam decimam canta-
tur solemne Sacrum in musica ad altare venera-
bilis Margaritæ de sanctissima Trinitate per
dominum thesaurarium capituli, et illud Sacrum
est illo die Sacrum chori. Eadem feria secunda
singulis annis exponitur cranium supra scutellam
argenteam in dicto altari venerabilis Margaritæ:
item palatum oris ejus capsulæ argenteæ inclu-
sum: et istud palatum deosculandum sic exhi-
betur toto illo die fidelibus: et prædictum cranium
manet toto illo die etiam in isto altari expositum.
Quandonam istud Sacrum sic celebrari inceperit,
vel reliquus cultus venerabilis Margaritæ, penitus
ignoramus: et seniores chori nostri asserunt, se id
semper vidisse sic praticari.

6 Singulis septenniis, vel quando omnes aliæ
Sanctorum reliquiæ, quæ sunt in nostra eccle-
sia, publice in summo altari exponuntur; et in
die octavo istius expositionis, quando post Laudes
vespertinas fit processio per civitatem, in
qua omnes aliæ reliquiæ Sanctorum circumfe-
runtur; pariter tunc circumfertur cranium in
scutella argentea, item palatum capsulæ argenteæ
inclusum venerabilis Margaritæ. Item istud
cranium et palatum per octiduum manet cum
reliquiis in dicto summo altari expositum, et
sicut ceteræ reliquiæ, deosculandum fidelibus
exhibetur. Quandonam id inceptum, penitus
quoque nos latet. Quapropter ex consuetudine
immemoriali continuatur et praticatur hic cultus.
Iisdem singulis septenniis exponitur in summo
altari hydria, quæ dicitur venerabilis Margaritæ.
Quapropter dum ista hydria erat adhuc penes
familiam de Machet, singulis septenniis tra-
debatur custodi thesauri, ut cum reliquis reli-
quiis in summo altari exponeretur. Verum jam a
sex vel septem annis familia de Machet hanc hy-
driam Capitulo dono dedit. Hæc hydria illa est,
quam supra Molanus vocat vasculum, quod
ipsius tempore erat apud familiam d'Absalons.
In Vita Flandrica anno 1726 impressa, vascu-
lum istud dicitur servatum diu fuisse apud
Illustrem dominum Dilbeeck, ex nobili stirpe
d'Absalons; at illo tempore fuisse apud dominam
viduam Machet. Deinde capitulo datum est, ut
mox dictum.

AUCTORE
J. S.

E

cujus initium
ignoratur:

F

AUCTORE
J. S.
imago anno
1699 ex an-
tiquioribus
adumbrata:

7 Sub finem sæculi præteriti Lovanienses conati sunt instaurare vel augere piam populi devotionem erga B. Margaretam. Hac de causa anno 1699 Vita vernacule scripta atque impressa est: atque imago æri incisa, quam chalcographo nostro imitandam dedi, atque hic exprimendam curavi.

B. MARGARETA VIR. MAR.
ORA PRO NOBIS.

Hæc imago, quæ ex antiquis sacelli imaginibus adumbrata est, exhibet mirabilia illa mortem secuta, quæ partim ex scripturis et picturis sacelli, partim ex traditione referuntur a Molano. At non omnia æque sunt certa, uti ipse etiam indicavit. Corpus aquis supernatans, ac contra fluxum ascendens exprimitur, angeli repræsentantur, quia angelorum concentus dicitur fuisse auditus, dux Brabantæ cum conjuge sua hæc cernentes exhibentur: posita etiam ad latus, tamquam in mænibus urbis, olla mulieris incredulæ, quam miraculo efferbuisse tradunt. Demum custos aliquis corpori ad decorum appositus. De hisce omnibus agetur suo loco. Interim conatum Lovaniensium Deus approbasse videtur: varia enim circa idem tempus impetrata fuere beneficia, quæ ex Vita Belgica, anno 1703 recusa et aucta, referam inferius.

sacellum Beatæ
nunc ecclesiæ
collegiatæ uni-
tum, mutato
introitu:

8 Anno 1722 notabilis facta est mutatio in sacello Beatæ, ita ut jam pars sit ecclesiæ collegiatæ, cui antea solum adhærebat. De hisce ad propositum nostrum scribit Cornelius van Gestel in Historia archiepiscopatus Mechliniensis, anno 1725 impressa, pag. 151, ubi primum de sacello, prout antea erat, sic breviter loquitur: Basilicæ D. Petri contigua et adhærens est ædificula seu sacellum, in quo quiescit Margareta Lovaniensis. Et post pauca: Cum exeunte seculo xvi indies cresceret Lovaniensium et vicinorum erga hanc Margaretam Lovaniensem devotio et visitatio, visum fuit, ut plurimum pio desiderio fieret satis, ejus feretrum deaurare, et decentius exornare, ac publico fidelium ritu in

ecclesia exponere. Itaque anno mdcclxxii, patefacto muro ecclesiæ, redegerunt illud in formam insignis sacelli in D. Petri, in quo jam quotidie populi Lovaniensis et aliorum pia visitatio, et ejus patrocinii apud Deum publica invocatio. Impetrata per eam apud Altissimum beneficia testantur donaria, quæ indies in hoc sacello offeruntur. Laudatus modo dominus Schepers S. Petri decanus hisce assentitur, affirmans januam sacelli B. Margaretæ, per quam introitus erat ex platea, anno 1722 occlusam fuisse, novumque datum introitum per ipsam ecclesiam. Erat autem in illa parte ecclesiæ post chorum sacellum S. Margaretæ virginis et martyris, quod solo pariete separabatur a sacello B. Margaretæ Lovaniensis. Rupto jam illo pariete, ex sacello S. Margaretæ patet introitus in sacellum B. Margaretæ Lovaniensis. Deinde, inquit laudatus decanus, sacellum istud decentius ornatum fuit, et publice anathemata exposita, et picture diversorum, qui confisi patrocinio venerabilis Margaretæ a Deo sunt adjuti. Varia quoque anathemata argentea et cerea in sacello fuisse ante mutationem, idem testatur.

9 Anno 1725, die ix Septembris, clerus populusque Lovaniensis magnifico apparatu celebravit annum quingentesimum gloriosæ mortis B. Margaretæ. Sacrum solemne in hac solemnitate decantavit eximius dominus Hermannus Dæmen S. Petri decanus et sacræ theologiæ doctor: institutum per urbem ex omnibus ordinibus prolixum supplicantium agmen, sequente deinde alio agmine in curribus equisque ad pompam instructis. Multum videre erat ornatum in locis præcipuis urbis, multasque inscriptiones chronographicas ad honorem Beatæ eleganter compositas, ex quibus pro specimine primam subjungo: Margaretæ civi suæ, illæsa virginitate conspicuæ, abhinc annis quingentis fuso sanguine gloriosæ, senatus populusque Lovaniensis. Cetera ad hanc festivitatem pertinentia dabit libellus, eodem anno Belgico idiomate impressus Lovanii. Demum anno 1726 recusa est Vita Belgica B. Margaretæ, eaque editio aucta est aliquibus, quæ post præcedentes tres editiones contigerant. Hactenus breviter de iis, quæ Lovanii facta sunt ad venerationem B. Margaretæ.

10 Porro hæc venerationis cum antiquæ tum hodiernæ indicia talia sunt, ut judicaverim Beatæ titulum non denegandum Margaretæ nostræ, quamvis non ignorem, nonnullos ab hoc titulo abstinuisse. Non censui, inquam, abstinendum ab hoc titulo, partim quia idem titulus Margaretæ jam dudum datus est a variis, partim quia ea veneratione fidelium colitur hæc Virgo, quæ solis congruit Beatæ, ac demum quia cultus Margaretæ tam videtur antiquus, ut decretum Urbani VIII, anno 1634 datum, non modo centum annis excedat, sed fortasse et quatuor sæculis. Verum quidem est, non coli Margaretam Officio ecclesiastico, aut Missa propria, nec umquam de ipsius beatificatione aut canonizatione cogitatum videri. At plures Dei servi aut servæ Beati aut Beatæ titulo decorantur, etiamsi nec Beatæ annumerati sint per formalem beatificationem, nec Officio aut Missa colantur propria, modo ab immemorabili tempore, seu centum annis ante decretum Urbani VIII in possessione cultus fuerint, uti certo fuisse videtur B. Margaretæ.

11 Quippe cultus antiquissimi hæc sunt indicia. Translatio corporis et constructio capellulæ supra

E
annus quin-
genestimus so-
lemniter cele-
bratus et Vita
recusa.

F
Beatæ titulus
jam olim Mar-
garetæ datus,
atque eidem
conveniens

ob cultum anti-
quum et semper
continuatum.

A supra corpus. Facta hæc testatur Cæsarius scriptor sæculi XIII, qui et martyrem vocat. Verba accipe: Cernis nunc, quantum operetur ad martyrium simplicitas et innocentia vitæ. Omnes quidem occisi sunt, sed non omnes miraculis clarescunt. Unde patet, quod non pœna faciat martyrem, sed causa. In Ms. infra edendo, cujus ætas ignoratur et auctor: Dei martyr etiam vocatur, et beata Virgo tribus locis, alias beatissima virgo et sacra virgo, corpus quoque defunctæ appellatur sacrum Virginis corpus, et sanctus thesaurus. De sacello vero num. 14 sic idem scriptor loquitur: Et super eam capellam gratiosam fabricaverunt, et fiunt usque in hodiernum diem, meritis ejus exigentibus, diversa miracula in eodem loco. Hæc auctor Vitæ Ms., tempore quidem incerto, at haud dubie plusquam centum annis ante bullam Urbani. Dubitari igitur nequit de sufficiente cultus antiquitate. Neque etiam dubium apparet, quin cultus ille semper fuerit continuatus: vigeat enim tempore Cæsarii, seu sæculo XIII; vigeat tempore auctoris Vitæ Ms., qui verisimiliter floruit sæculo XIV aut XV; vigeat tempore Ruardi Tapperi circa annum 1535, uti ex translatione corporis et mutatione sacelli lignei in lapideum, abunde constat. Demum idem cultus vixit posterioribus temporibus et etiamnum viget, ut clarum est ex ante relatis. Hæc in gratiam illorum, qui de cultu Beatæ dubitasse videntur, magis etiam explicabuntur post relata martyrologorum verba.

§ II. Memoria Beatæ in Fastis recentioribus: cur ab aliis Beata vocetur, ab aliis solum Venerabilis? Corpus aliæque reliquiæ.

Memoria ab aliis annuntiata cum titulo Venerabilis,

Quæ de cultu B. Margaretæ exposita sunt, martyrologis recentioribus occasionem præbuerunt inserendi eandem Martyrologiis aut Menologiis suis, titulo tamen diverso. Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii ad diem 11 Septembris longo eam celebrat elogio, cujus hoc est principium: Claret etiam Lovanii memoria venerabilis Margaretulæ, quæ anno Domini millesimo ducentesimo vigesimo quinto passa memoratur. Non vocat beatam, sed voce passa martyrem esse insinuat, at infra clarius, dicens: Dies martyrii ignoratur. Eodem venerabilis titulo Margaretam Lovaniensem memorant Miræus in Fastis Belgicis et Burgundicis, Willotus in Martyrologio Belgico, Rayssius in Hierogazophylacio Belgico. Saussayus in Martyrologio Gallicano ad 11 Septembris Margaretam nostram minori caractere annuntiat in hunc modum: Apud Lovanium in Brabantia tam felici quam improvise agone migravit ad Christum Margaretula virgo, Cisterciensis Ordinis candidata: quæ cum itineri præcincta esset, ut sacrum Religionis habitum assumeret apud Villariense cœnobium, ab impiis grassatoribus (qui noctu in domum irruentes, ipsius parentes ejusdem voti consortes necaverant) trucidata, martyrii coronam percepit. Quiescit Lovanii in ædícula lapidea, quæ templo adhæret sancti Petri apostoli. Corrigenda sunt nonnulla in hoc elogio, quæ inferius discutiemus. Kalendarium Ordinis Cisterciensis Divione excusum anno 1617 breviter eodem die sic habet: Margaretula virgo mart. ad Villarium.

sum anno 1617 breviter eodem die sic habet: Margaretula virgo mart. ad Villarium.

13 Alii vero Beatæ titulo exornarunt Margaretam Lovaniensem. Chrysostomus Henriquez in Menologio Cisterciensi ad 11 Septembris hoc ei texuit elogium: Lovanii passio beatæ Margaritæ, quæ cum habitum Cisterciensem assumere decrevisset, seque inter nostri instituti virgines Deo offerre jam dudum cogitasset, immaniter trucidata martyrii palmam promeruit. Cujus sanctitatem angelorum concentus, divinus splendor, et crebra ad ejus tumultum patrata miracula, comprobant. Claudius Chalemot in Serie Sanctorum etc. Ordinis Cisterciensis ad eundem diem Margaretam sic annuntiat: Lovanii in Belgio passio beatæ Margaritæ virginis et Cisterciensis Ordinis neophytæ insignis. Cum enim habitum Ordinis suscipiendi propositum haberet, et in procinctu esset itineris, et ad Villarium usque Brabantiae cœnobium hac de re pergeret, et a prædonibus hominibus per viam reperta, et ad peccatum sollicita esset, cum ipsa totis viribus nefandæ eorum libidini resisteret, post vim perperam immaniter est occisa. Ejus autem corpus insepultum post tam truculentam necem, et in aquas projectum, a piscibus est præservatum: Lovaniumque contra undarum naturalem fluxum deductum, ministerio angelorum modulamine resonantium, in sacello ad hoc constructo decenti cum honore tumulatum est, continuis fulgens miraculis. Multa rursum hic corrigenda aut magis discutienda, uti fiet infra. Arturus a Monasterio in Gynæceo eadem tradit de Beata cum Henriquezio mox laudato, licet alios plures scriptores laudet in suis annotatis. Franciscus Lahier in Menologio SS. Virginum Gallice scripto ad 11 Septembris Margaritam longiori elogio celebrat tamquam beatam virginem et martyrem. In fine autem asserit, eandem coli eodem die 11 Septembris in ecclesia S. Petri, ibique facta fuisse et fieri plura miracula. Impressum est hujus scriptoris Opus anno 1645.

14 Porro jam quæri potest, cur Molanus doctor Lovaniensis, qui ceteris omnibus recentioribus magnis instructus fuisse videtur de cultu Beatæ, cur Miræus, aliique supra memorati, cur demum amplissimus dominus decanus S. Petri num. 5 laudatus, aliique infra laudandi non beatam, sed venerabilem nominarint, si beata recte vocari potest. Respondeo ita caute locutos videri, quia Margaretæ Lovaniensi solum congruit titulus Beatæ, quod ab immemorabili tempore ante decretum Urbani VIII cultus ipsius in possessione fuerit, ac deinde permanserit. Tales autem servi Dei vulgo quidem beati nominantur, quia tamquam Beati coluntur: attamen minus proprie hic illis datur titulus, quam aliis, qui Romani Pontificis auctoritate expressa Beatis adscripti sunt, uti observavit Eminētissimus Lambertinus, (hodie Benedictus Papa XIV) in Opere de Servorum Dei beatificatione tom. II lib. II cap. XIV num. 7, ubi de quibusdam Beatis propter quorum immemorabilem locutus, hæc subdit: Quoniam pleraque ex allatis exemplis Beatos respiciunt tantummodo sic vulgo nuncupatos, qui potius Servi Dei cum sanctitatis fama defuncti, quam jure Beati appellandi sunt etc. Itaque Molanus, cum agnoscat cultum, aliique cum eundem cultum habeant perspectissimum, per vocem venerabilis idem videntur intelligere, quod alii intelligunt per vocem beata minus strictè sumptam.

15 Neque hunc loquendi modum, licet agnoscat,

AUCTORE J. S.

ab aliis cum titulo Beatæ;

* ut

* sollicitata

E

F

quia solum Beata vocari potest ob cultum immemorabilem,

AUCTORE

J. S.

neui innumeri
alii Beati vo-
cantur, quo-
rum cultus li-
cite continua-
tur,

scat minus proprium, improbavit Eminentissimus Lambertinus, sed ipse potius eodem semper usus est. Et sane sic melius distingui possunt Servi Dei, qui legitime coluntur, ab aliis, qui venerabiles quidem nominantur, nec tamen licite eodem cultu honorari possunt, donec Beatis adscripti sint ab Ecclesia. Porro ut titulus Beati cum cultu licite continetur, non opus est declaratione Sedis Apostolicæ, aut Ordinarii diocesanos, uti rursum probat Eminentissimus scriptor cap. XVII num. 7, de cultu immemorabili, dicens superiores et custodes ecclesiarum non teneri instare coram ordinario, vel Sede Apostolica, pro declaratione cultus immemorabilis, quando agitur tantum de eodem minime removendo, nisi forte quid cultui opponatur, et ejus amotio prætendatur. Mox vero cap. XVIII ait: Innumera porro præsto essent exempla, quibus, quæ hucusque dicta sunt, confirmari possent: verum nonnulla tantum indicasse sat erit. Deinde varios recenset Servos Dei, qui permanent in possessione cultus immemorabilis sine beatificatione, aut declaratione Sedis Apostolicæ, aut etiam Ordinarii: omnesque sine scrupulo beatos vocat.

B
uti ostenditur
exemplo simil,

16 Unum de prædictis exemplis huc lubet transferre. In ecclesia Canonorum Lateranensium hujus ejusdem civitatis Bononiæ... sacellum extat dominorum de Bentivolis, extractum in honorem sanctæ Cæcilie, ubi sepultum est corpus beatæ Helenæ ab Oleo virginis Bononiensis... Mortua autem est beata hæc Helena anno MDXX, die XXIII Septembris: a quo sane tempore usque in præsens, scientibus et nequiquam repugnantibus Ordinariis, publicus eidem cultus exhibitus est: non solum enim Beata passim est appellata, ejusque imago cum radiis ac splendoribus depicta: verum etiam die ejusdem festo capsula, in qua reconditum est ipsius corpus, aperitur, atque ad populi venerationem exponitur. Appensa quoque semper fuerunt ad ejussepulcrum signa pro gratiis, ejus intercessione a Deo collatis... Non recitatur quidem in ejus honorem Officium, nec Missa celebratur; sed ab obitu tempore usque adhuc peractum est ac peragitur die ejusdem anniversaria festum cum peculiari apparatu, et prævia in signum celebritatis habendæ æris Campani pulsatione.

C
eisi nec beati-
ficatio nec de-
claratio cultus
immemorabilis
sit facta.

17 Causa tamen beatificationis et canonizationis hujus Beatæ numquam introducta est; nec ullus umquam confectus fuit processus ab Ordinariis super ejus cultu immemorabili, seu annorum centum ante edita Urbani VIII decreta: tametsi, cum de hujus antiquitate nulla unquam excitata fuerit controversia, nec non episcopi pro tempore, sicut dictum est, sciverint et approbaverint, prædicti publici cultus exhibitionem, perstat Beata hæc in ejus possessione. Unusquisque facile videbit, similem admodum esse cultum B. Margaretae: atque id anno 1699 agnovisse videtur illustrissimus Mechliniensium archiepiscopus Humbertus Guilielmus: nam occasione instauratæ devotionis erga Beatam consuluit quidem Majores nostros, an cultum illum posset permittere; sed nec imaginem nec Vitam cum titulo Beatæ eodem anno impressam umquam prohibuit. Ceterum hæc de legitima B. Margaretae veneratione latius explicanda censui, quia vidi nonnullos de ea aliquando dubitasse. Nunc aliqua de beatæ Virginis reliquiis subjungemus, tamquam cum cultu maxime connexa.

18 Corpus seu ossa Beatæ etiamnum quiescunt in sacello ante memorato, atque in theca ab

anteriori parte inaurata. In Vita Flandrica anno 1726 impressa de ejus ossibus hæc leguntur pag. 14: Caput aliaque ossa etiam hoc tempore dura sunt atque integra: imo dentes adhuc mandibulæ infixi candidiores sunt dentibus pueri. Quin etiam hodie reliquiæ istæ bonum spirant odorem; accendunt recreantque corda omnium, qui pia fiducia ipsius sacra pignora invisunt. Cranium ac palatum seorsum exponi ad venerationem fidelium, jam dictum est num. 5. Anno 1721 pars quædam dictarum reliquiarum missa est Trajectum ad Mosam, donataque amplissimo domino Baroni de Rhoe, canonico et Cantori ecclesiæ collegiatæ S. Servatii, qui testatur se diuturno pectoris malo liberatum esse, postquam particulam illam pectori imposuerat. Instrumenta horum omnium autentica ex actis capitularibus ecclesiæ collegiatæ S. Petri Lovaniensis fol. 413 nobiscum perhumaniter communicavit laudata ecclesiæ decanus, amplissimus dominus Scheppers. Quapropter ea huc transfero, ut pateat cultum Beatæ nostræ non coarctari intra urbem Lovaniensem. At notandum, primas litteras, nomine Eminentissimi Cardinalis, archiepiscopi Mechliniensis, datas esse a Vicariis generalibus, dum Eminentissimus Dominus Romam erat profectus ad electionem novi Pontificis.

D
Corpus etiam-
num in eodem
sacello serva-
tum; cranium
et palatum se-
orsum: pars
Trajectum mis-
sa,

19 Thomas Philippus S. R. E. Presbyter Cardinalis de Alsatia de Bousu, Dei et Apostolicæ Sedis Gratia Archiepiscopus Mechliniensis, primas Belgii etc. etc. Tenore præsentium committimus admodum reverendum et amplissimum dominum Hermannum Damen S. Th. D. et Profess., insignis ecclesiæ collegiatæ S. Petri Lovanii canonicum et decanum, ut cum duobus canonicis per se ad hoc assumendis ex ossibus venerabilis Margaritæ Lovaniensis aliquam partem separare et desumere possit, eamque alicui capsulæ inclusam, et sigillo suo obsignatam, tradere possit domino Cantori capituli S. Servatii Trajecti ad Mosam, conficiendo et concedendo desuper litteras testimoniales ad id necessarias et requisitas. Datum Mechliniæ die XII Novembris MDCCXXI erat signatum. P. F. Baert Præpos. Vicar. Generalis, L. J. A. de Vischer Vicar. Generalis, C. P. Hoyne van Papendrecht Vicar. Generalis. Deinde eminentissimi ac reverendissimi domini Cardinalis archiepiscopi sigillum in cera rubra impressum, et inferius sic: De mandato eminentissimi ac reverendissimi domini domini Cardinalis archiepiscopi. Signatum, B. de Ruddere Secret. (L. S.)

ut patet ex litte-
ris Ordinarii,
facultatem ad
earum segregati-
onem conce-
dendis,

20 Vigore supra scriptæ commissionis infrascriptus decanus S. Petri Lovanii hac XXII Novemb. MDCCXXI, in præsentia dominorum Francisci Martinez et Francisci T'santels, canonicorum S. Petri Lovanii, aperui monumentum, in quo recluduntur et servantur sacra ossa beatæ Margaretae Lovaniensis, et ex illis desumpsi partem aliquam huic capsulæ inclusam et sigillo meo obsignatam, ac tradendam domino B. de Rhoe canonico et cantori S. Servatii Trajecti ad Mosam. In quorum fidem ac robur hæc propria manu signavi, proprioque sigillo communivi, die, mense, anno, quibus supra, eratque signatum Hermannus Damen S. Theolog. Doctor et professor, insignis ecclesiæ collegiatæ S. Petri Lovanii decanus. Deinde ejus sigillum in cera rubra impressum. (L. S.)

decani S. Petri
Lovaniensis,
as segregantis,

21 Infrascriptus declaro me examinandam et aperiendam legaliter recepisse ex manibus prænobilis ac reverendi admodum domini baronis de Rhoe majoris ecclesiæ Trajecti ad Mosam canonici et

decani S. Ser-
vati Trajecten-
sis, easdem
examinantis,

A et cantoris etc. rotundam e pinu pixidulam, eamque reperisse intactam et circum obsignatam quadruplici impressione sigilli reverendi ac amplissimi domini decani Lovaniensis; cumque illam præsente præfato domino cantore aperuissem, declaro insuper me in ipsa reperisse insignem partem spinæ dorsi, sive vertebram integram simul cum hoc autentico instrumento. In quorum fidem declarationem hanc subscribens manu propria, et sigillo meo muniens, dabam Trajecti ad Mosam, quarto Idus Januarii anni MDCCLXII. Erat signatum, H. P. Bonhomme majoris ecclesiæ ad sanctum Servatium canonicus et decanus, et sanctæ Sedis protonotarius. Deinde ejus sigillum in cera rubra impressum. (L. S.)

ac Cantoris ejusdem ecclesiæ, qui se usu illorum adjutum testatur.

B 22 Infrascriptus attestor suprafatum sacrum os venerabilis Margaritæ Lovaniensis esse inclusum capsulæ argenteæ, confectæ per modum remonstrantiæ, illudque singulis diebus Dominicis et festivis exponi summo cum honore: insuper declaro me convalescere de longo et magno pectoris dolore per solam istius sacri ossis supra pectus positionem: quod medicina magna in copia et longo temporis intervallo adhibita non in minimum efficere potuit. Quapropter in gratiarum actionem hujus et aliorum beneficiorum proposui erigere in honorem venerabilis Margaritæ Lovaniensis foundationem piam in loco congruo. In quorum fidem hæc propria manu signavi, sigilloque meo munivi. Datum hac XXI Julii MDCCLXV. Erat signatum J. F. Baro de Rhoe canonicus et cantor liberæ ac imperialis ecclesiæ S. Servatii Trajectensis ad Mosam: etc. Concordantiam attestor H. Barré secret. Capli. præfati et notarius Apostolicus MDCCLXV.

§ III. Beneficia recentiora ex Vita Belgica Latine reddita.

Beneficia generatim perstricta.

Vita Belgica anno 1699 Lovanii edita solum generatim loquitur de beneficiis, quæ patrocínio B. Margaritæ attribuantur. Verum in eadem Vita, anno 1703 recusa et aucta, singillatim narrantur non pauca, quæ Pinus noster Latina reddidit, dum cogitabat hæc Acta illustrare, quod morbo superveniente exsequi non potuit. Accipe igitur, lector, quæ primo generatim narrantur in laudata Vita pag. 18 et sequentibus: Dolendum est valde, mirabilia multa, miracula, sanitates, animæque et corporis dona, meritis beatæ nostræ Virginis et martyris obtemperata, in tenebris mansisse ex negligentia, incendio, malevolentia et aliis modis. Ex variis quippe tractibus ac regionibus, etiam ex Italia, intelligitur, multas personas, ipsa patrocinate, magna dona obtinuisse, immo vero quidquid rogant accipere, sicut nuper etiamnum declaratum est a testibus fide dignis, qui post reliquias parum mundatas ad id incitati sunt. Et patet, nonnullos, frustulo dumtaxat chartæ, in qua requieverant reliquiae, malis suis magicis applicato, statim se habuisse melius, et subito incedere potuisse: quin immo imponentes quidquam ex eadem charta capiti suo, repente liberati sunt spiritu vexante, qui impedimento illis erat, ne possent orare. Alii statim sanati sunt a morbis caducis, multique a variis malis affectionibus: ita ut expediat requiri illustrissimum archiepiscopum Mechliniensem, ut committat suo decano Christianitatis vel aliis legitimis examen mirabilium et gratiarum,

meritis beatæ Margaritæ Lovaniensis obtentorum. Hæc ibi generatim de collatis ab ipsa cælestibus favoribus.

AUCTOR
J. S.

24 Ibidem a pag. 22 singillatim de his narrantur ista: Clemens Baelmans baccalaureus in jure, ætatis annorum sexaginta septem, postquam annis circiter quinque laborasset notabili et pene continua punctione in latere dextro, quæ præter alia corporis mala, quibus conflictabatur, ut inter alia, quod ambo majores digiti pedum ejus essent luxati a pluribus etiam annis: neque malo, quibusdam ad hoc adhibitis remediis, liberari potuit) illum tandem adegit ad unum baculi a Septembri proxime elapso, ut aliquantulum facilius incederet. Jam vero dum multa narrari audiret de mirabilibus, quæ Deus per intercessionem beatæ Margaritæ patrabat, ad illam confugere statuit. Postquam itaque eo animo surrexisset mane die 1 Julii anno MDCCLXIX, adeo præter morem afflictum se sensit prædicto lateris malo ac dolore pedum, ut difficultate longe maxima se contulerit ad ejus sacellum, etiamsi baculo suo uteretur.

dolor lateris cum malo digitorum pedum.

25 Quo tandem dum venisset, mulieri, cui commissa erat ejusdem sacelli cura, porrigit duo folia chartæ, ut iis beatæ Margaritæ reliquias tangere curaret. Recipit ille, et uni e saccis suæ vestis imponit, intendens ea applicare lateri suo dextro. Deinde orationem Dominicam et Salutationem angelicam ter recitabat in honorem prædictæ beatæ Margaritæ. Ecce autem rem mirabilem! Vix preces hæc finierat, cum adeo liberatum se comperit tam cruciatu lateris, quam dolore pedum, ut sine usu baculi sui, et sine minima difficultate domum redierit, et, quod maxime est mirandum, ut postridie mane surgens compere-rit, ambos suos digitos majores pedum, qui multos annos loco moti fuerant, rigidique ac immobiles, movere se cœpisse, juncturasque ante novendialis pietatis, quam assumpserat, finem, ultro rediisse in locum suum absque minimo dolore vel cruciatu, et sic permansisse, sicut Deponens hodie XIII Augusti MDCCLXII etiam fassus est. Præterea, uti doloribus colicis valde subjectus est, sæpenumero manu, qua hanc testificationem scripsit, applicata loco, ubi cruciabatur, aliquoties statim, ac sæpe paulo post liberatum se fuisse.

E patrocínio B. Margaritæ abactus.

26 In quorum beneficiorum agnitionem, quæ habet pro miraculis, baculum suum reliquit in sacello præfato ad memoriam: nec non 2 Septembris MDCCLXIX, die commemorationis martyrii prædictæ beatæ Margaritæ, cantari jussit Missam solennem cum musica per reverendum admodum dominum Oswaldum F. Crabeels, collegii Sabaudici præsidem, et tunc Rectorem Magnificum academix Lovaniensis, eximiis dominis Petro Marcelis et Hermanno Damen, sacre theologiæ doctoribus ipsi assistantibus, et R. A. D. Nicolao Pauwels, sacre theologiæ licentiatum, et plebano S. Petri etc. Non minus mira et singularis est sanatio mulieris claudæ ac imbecillæ, quæ ad hanc Beatam confugiens pristinam sanitatem impetravit.

F gratiaque de beneficio publice Acta

27 Res in memorata Vita Lovaniensi narrantur in hunc modum. Die XXII Februarii MDCCLXIX uxor Michaëlis Donckers, nomine Margareta Tillemans, Lovanii nata, uterum ferens peperit. Huic cum esset res curta domi, septem a partu diebus ad xenodochium delata fuit, ut melius sibi de refocillatione ac sanatione ibidem prospectum esset. Ex puerperio retinuit imbecillitatem vel languorem in ambabus tibis; speransque futurum,

mulier ex partu clauda et imbecilla.

AUCTORIS
J. S.

futurum, ut medicis et chirurgicis remediis ac medicaminibus paulatim convalesceret, nihilominus clauda et imbecillis omnino remansit; ita ut, dum nulla sanitatis spes affulgeret, Margareta prædicta, dum in xenodochio fuisset tres menses integros, exceptis diebus tribus, domum sit deducta, ubi tres insuper menses ac dies quatuordecim eadem imbecillitate laboravit. Interea temporis, sicut fatetur, et patet ex eo, quod sæpe dixit, quando etiamnum degebat in xenodochio, singulari pietatis affectu se ferri erga beatam virginem Margaretam Lovaniensem, in ejusque ope magnam se habere fiduciam; prædicta Margareta firmiter proposuit ac promisit, se diebus novem continuis quotidie recitaturam trigesies ter orationem Dominicam, et totidem Salutationes angelicas in honorem vitæ annorum triginta trium, quibus Christus vixit, ut beatæ Virginis auxilio ac patrocínio adjuvari posset, siquidem sibi hoc conducere ad salutem, semper sibi persuadens, et divino quasi instinctu impulsa, se ab imbecillitate sua per Dei gratiam certo sanatum iri, dummodo posset ad sacellum adrepere, in quo venerabiles prædictæ beatæ Virginis reliquiae quiescunt, easdemque ibidem honorare posset.

invocata ante
sacellum B. atæ,
subito sanatur:

28 Et, ecce, spes eam sua non frustravit: vix enim votum suum ediderat, quin zelus ejus ac pietas magis semper ac magis accrescerent, nihil aliud conantis, quam ut ea sibi felicitas obtingeret, qua venerabiles reliquias posset invisere, precibusque suis honorare. Jam diebus sex promissas a se preces quotidie persolverat, quando prædicta Margareta die ix Februarii mdcc cum suo nepote, qui debebat illam ducere, vesperi firmo cum proposito ad sacellum se contulit, ut ibidem, sicut desiderabat, preces suas funderet: et quanto ad locum appropinquabat magis, tanto se habebat deterius, immo penitus deficiens magna cum difficultate ad sacellum pervenit, prout testatur ejus ductor, qui rei gestæ testimonium perhibet. Memorata Margareta, dum jam ante sacellum esset, extra illud in scamno, precantibus ibi posito, magis ad se rediit, et dum institueret preces suas, magnam sentit perturbationem in corpore suo. Paulo post melius habens, surrexit, baculum suum dans ductori. Quin facile se erexit sine auxilio, et sine baculo

C

vel ductore, cum gaudio et lætitia Deum laudans, domum rediit; et, quemadmodum omnibus est perspicuum, vires suas naturales subito recuperavit, ita ut Deum omnipotentem laudare debeat et orare, qui adeo est mirabilis in Sanctis suis, ut gratia ac misericordia, quas obtinuit, non abutatur, sed ita fruatur iisdem in hoc mundo, ut ipsi conducere possint ad honorem et gloriam in cælis etc.

ita confirmatur
testimonio illius,
qui in rei ad-
functa inquisi-
vit:

29 His subditur sequens testimonium: Ego infrascriptus, qui hæc exaravi, omnia accurate inquisivi tam ex femina, quæ clauda et imbecillis fuit, quam ex juvene, qui eam usque ad sacellum perduxit, et comperio vera fuisse cum omnibus suis adjunctis, sicut superius narrata sunt: et ego ex mea etiam parte testor, mulierem apprimè admodum mihi notam esse, meque ei esse a sacris confessionibus; nec non vicibus variis mihi dixisse, quod singularem haberet fiduciam in auxilio et intercessionem beatæ virginis Margaretæ: cujus precibus et auxilio, uti confidimus, sanitatem suam subito impetravit: quod accidit inter horam quintam et sextam vespertinam die nona Februarii mdcc. Lamb. Schepers vice-pastor in xenodochio Lovanii. Hoc est ✠ signum Marga-

retæ Tillemans. Joannes van Doornen juvenis. D
Hisce alia mox subduntur in hunc modum.

30 Hodie xxii Junii mdcxcix comparuit Joannes vander Veren, natus Lovanii, ætatis annorum circiter quadraginta quinque, uxorem habens Catharinam Persoons, qui declarat et testatur, verum esse, quod videlicet ab hebdomadibus sex, dum e pædagogio Castri, ubi operis aliquid fecerat, venisset usque ad popinam, vulgo den Gulden kop, subito eum invasit gravedo capitis, magna eam comitante intemperie, qua surdus omnino factus est instar lapidis. Malo adhibuit remedia a medicis præscripta; at nihil ex iis adjumenti expertus, remedia illa reliquit, et sic in eadem surditate permansit tribus circiter hebdomadibus; donec filia domicellæ viduæ Leunckens suasit uxori ejus, ut confugeret ad beatam Margaretam Lovaniensem. Ille vero dum nihil quidquam audire posset, uxor ejus signis ipsi indicavit, ut ad beatam Margaretam Lovaniensem confugeret; idque factum est die Jovis; et quoniam, etiamsi surdus esset, loqui poterat, uxori suæ dixit, se postridie, qui erat dies Veneris, inchoaturum novenam suam in honorem prædictæ beatæ Margaretæ, totoque die Veneris jejunavit, solo pane et aqua contentus, ac novenam incepit. Die autem Dominico, novenæ suæ tertio, se contulit ad ecclesiam S. Petri, ut sacro Missæ sacrificio assisteret in honorem beatæ Margaretæ. Tempore autem Sacri cepit audire cantum chori, et sic paulatim clarius audivit, dieque septimo sanatus fuit, ac auditum prorsus integrum recuperavit, et talem huc usque, qualem antea habuerat, paratum se offerens ad hanc testificationem jurejurando confirmandam, eamque chirographo suo subnotavit. Hoc est ✠ chirographum Joannis vander Veren. Coram nobis. P. Marcellis S. T. D., Cornelius Cleynaerts.

surdus assi-
stens Missæ in
honorem Beatæ,
auditum paula-
tim recipit:

31 Maria Pedringo, Lovanii nata, aliquot abhinc annis ingenu suum lapsa est: hoc dum negligeret, malum illud ingravescebat adeo, ut genu intumesceret instar capitis pueri. Quamobrem cogebatur uti medicis, ac chirurgorum manibus se committere, sed sine fructu. Mense itaque Augusto anni mdcxcix ad beatam nostram Margaretam perfugium habet, edito voto visitandi sacellum ejus per novem dies. Votum persolvit, et nono die sanatam omnino se comperit.

voto nuncupato
et persoluto,
gente mulieris
sanatum:

32 Antonius Franciscus de Pratel, linguæ Burgundicæ professor in academia Lovaniensi, puellulam habet annorum duorum cum dimidio, nomine Mariam Henricam. Puella ista pedibus consistere vix poterat propter debilitatem, quam periti admodum medici judicabant immedicabilem. Parentes spe pleni meritorum beatæ Margaretæ, eandem puellam per dies novem ad sacellum portari jusserunt per mulierem, cui nomen Francisca Gautier, ut novendialem ibidem pietatem perageret nomine puellæ, quam apud se habebat. Vix hoc pium exercitium erat inchoatum, quin observaretur, rectius puellam habere eo usque, ut novem dierum istorum tempore ad perfectam valetudinem pervenerit, in qua perseverat ad præsentem diem robusta et valida.

puellula novem-
dialibus preci-
bus sanata:

33 Adriana vander Motten, virgo Deo devota, annorum viginti novem, testatur, pressam se fuisse quinies aut sexies febri quotidiana, cujus quotidie duplicem patiebatur paroxysmum. Hæc confugiens ad patrocinium beatæ Margaretæ, die ultima Aprilis mdcxcix, uti testari pergit, ingrediebatur sacellum, præsentem febrem laborans;

virgo in sacello
præsentem febri
liberata,

A borans ; peractisque ibidem precibus suis, subito sanata fuit a febris, deinde non redeunte, subitam hanc sanationem beatæ hujus Virginis intercessioni adscribens.

alia mulier
malo oculi,

34 Humores quidam tam vehementer inciderunt in oculum alterutrum Mariæ Staes, ut in animum induceret se illo privatum iri. In hoc periculo ad nostram beatam Margaretam confugit plena spe : cujus patrocinio a Deo obtinebat sanitatem integram, non adhibitis ullis remediis.

puer febris
continua et periculosa,

35 Eduardus Essinck notarius declarat, filium suum Gregorium Josephum Eduardum in hebdomada sancta anni MDCCXCIX correptum fuisse febris vehemente continua, quæ medicorum judicio erat valde periculosa, quia magis magisque in dies ingravescibat. Uxor ejus et ipse, qui ex periculoso filii sui morbo non mediocrem capiebant dolorem, ad beatam Margaretam recurrerunt : Sacrum vovebant dicendum in ejus honorem, et sine mora ancillam suam miserunt ad sacellum ejus, ad donarium aliquod ibidem offerendum, et ad accendendam candelam : ancilla hæc lacrymis ubertim perfusa, exsequebatur mandata sua, et domum revertebatur, timens ne infans moreretur : sed longe aliter res accidit : nam vix accensa erat candela, quin puer integra esset valetudine, petens bacillum, quo ludebat in lecto suo, nullo febris apparente vestigio : a qua convaluit omnino ex isto temporis articulo.

mulier gravi
capitis dolore :

36 Maria de Clerck Lovaniensis affligi solebat gravi admodum capitis dolore. Ignara autem, quo remedio depellere hoc malum posset, decernit, ut admoveatur charta aliqua reliquiis beatæ Margaretæ, qua tegeret caput suum. Vix illud peregerat, quin a malo suo consecuta fuerit sanitatem integram, piæ suæ fiduciæ mercedem.

Beggina a maligno spiritu ab oratione impedita,

37 Quædam bonæ vitæ Beggina Lovaniensis, ætatis circiter annorum quinquaginta, in patrocinio beatæ Margaretæ Lovaniensis mense Novembri MDCCXCVIII spem suam figebat, confidens fore ut a malis suis sospitaretur per merita hujus beatæ Virginis ac martyris. Jam ab annis viginti quinque ita fuerat gravata tam secundum corpus quam secundum animam, ut toto illo tempore ne vel unicam quidem Salutationem angelicam recitare posset, nec litanias, nec ullas alias preces, etiamsi quamlibet sibi inferret vim ad orandum, atque ad superandas tentationes maligni spiritus, sicut apprime norunt confessarii ejus, multæque aliæ personæ piæ.

C

Beatæ patrocinio gratiam orationis impetrat :

38 Verum a primo die, quo invocabat Beatæ nostræ intercessionem, obtinebat gratiam orationis, quam malignus spiritus non potuit hactenus impedire. Semper illa fert secum partem aliquam chartæ, quæ beatæ Margaretæ corpus attingit. Laborabat insuper malo quodam tibiæ, sibi adeo noxio, ut non posset incedere. Simul atque aliquid ex dicta charta applicabat tibiæ, incedebat absque difficultate ; dum vero illud imponebat vulneri, e quo multi effluebant humores, siccabatur vulnus. In pervigilio Natalis Domini anno MDCCXCIX invisebat sacellum ejus, Deoque agebat gratias de multis favoribus, beata Virgine ac martyre intercedente impetratis, eam orans, ut suam protectionem continuaret : die festo Natalis Domini obtinuit favorem tam intime meditandi magnum Nativitatis Domini mysterium, ut piis lacrymis tota liquesceret. Hanc orationis gratiam adscribit, sicut aliorum etiam malorum suorum sanationem, potenti intercessioni nostræ beatæ Margaretæ : cujus protectionem sensit eodem in-

stanti, quo apud se gestavit partem chartæ, quæ attigerat ejus reliquias.

39 Maria Hullet ex Waver, ætatis annorum sexaginta unius, anno MDCC, dum esset in periculo mortis ex magnis et continuis calculi cruciatibus, medicique ac chirurgi essent moniti ad calculum exsecandum, id quod in personis ætate provectis non fit sine magno periculo ; nostræ beatæ Margaretæ subsidium imploravit : norat etenim, multos Wavereuses convaluisse, etiam subito, quando in clientelam beatæ Margaretæ Lovaniensis se contulerant. Magna cum fiducia ejusdem subsidium adoptavit, ac feminam misit Lovanium, ut ipsius sacellum inviseret, jussitque ut in honorem beatæ Margaretæ femina ista communicaret Corpori Domini : eodemque tempore, quo illa femina sumebat sanctissimam Eucharistiam Lovanii, Maria Hullet liberata fuit Waveræ doloribus calculi, magnumque sine dolore calculum emisit instar parvi ovi gallinacei, qui in præsentia spectandus remanet in sacello : ita ut chirurgi ac medici mirentur, quomodo tam magnus ac durus lapis, manens integer, emitti potuerit absque dolore : quod supra naturam hoc modo repente factum est.

AUCTORE

J. S.

mulier calculo periculoso subito liberata,

40 Hac die XII Junii coram infrascriptis testibus declaravit Joanna Mattyn, nata in Hamme, annos habens circiter triginta quatuor, deponens et testificans, se annis viginti duobus a puerili ætate fulcris duobus subalaribus nixam incessisse, sicut cuilibet notum est ; seque post multiplices peregrinationes pias aliis in locis liberatam non fuisse : donec tandem religiosum affectum suum direxit ad Margaretam Lovaniensem in sacello ejus, in quo novem diebus continuis pietatem suam exercuit, recitans ibidem in honorem ipsius novies orationem Dominicam et Salutationem angelicam : quo novendialis suæ pietatis vel novenæ tempore in dies melius ac magis commode incedere se potuisse declarat : atque hisce diebus novem pietatis peractis, omnino sanata est, et perfecto gressu donata sine fulcris, prout graditur hactenus. Hæc omnia declaravit et testificata est vera esse. Ita actum et testatum (paratam se offert ad hæc confirmanda juramento) die XII Junii MDCCIV, et hæc subnotavit. Signum ✠ Joannæ Mattyn. Ita est. Petrus Marcellus S. T. D. coram nobis. Cornelius Cleynaerts. Franc. Helewys.

alia expedito gressu donata :

41 Multæ aliæ personæ, gravibus multis incommodis laborantes, doloribus lateris et capitis, beatæ nostræ Margaretæ Lovaniensi jussurunt offerri cor vivum, et statim melius habuerunt. Immo, quotquot beatæ Margaretæ nostræ opem implorarunt tam ecclesiastici quam seculares, etiam personæ non vulgaris notæ, in quibuslibet malis non tantum corporis, sed etiam animæ, ac decreverunt sacellum ejus invisere, et præsertim novendiale pietatis exercitium per se vel per alium exercere, invenerunt solatium et sanitatem, vel ipsi quoque agonizantes, qui sacrum cereum in manu habebant : sicuti puella Lovaniensis, quæ ita decumbebat cum cereo, dicebat : Domine, video, non vis me sanare ; ad beatam Margaretam Lovaniensem confugio : et promittebat offerendum puerulum argenteum, ut Beatæ meritis sanaretur a Jesu Christo : quod statim etiam factum est, et nunc bene valet.

multi alii, uti et puella agonizans sanata :

42 Illæ etiam, quæ non habebant unde viverent, fuis precibus nostræ B. Margaretæ, ut maritus officio aliquo donaretur, quo victum lucrari posset, intra dies paucos adjutæ sunt. Centenas

alia quoque impetrata beneficia, et relapsi increduli,

AUCTORE
J. S.

tenas novimus personas, quæ hic valetudinem recuperarunt. Sed observandum est, nonnullas sic adjutas, ut postea malorum instigatione opem non attribuentes beatæ Margaretæ nostræ, relapsæ sint. Quin immo febris, a qua melius habebant, mox redibat, et statim moriebantur : sicut dolores alii et incommoda ad ingratos hujusmodi homines. Hactenus Vita Belgica, in qua etiam referuntur antiqua mirabilia; sed cum ea ex Cæsario, Molano, aliisque desumpta sint, fontes adibimus, et in annotatis ad Acta examinabimus singula.

§ IV. Quæ et qualia sint Acta inferius danda : inquiritur tempus, quo Beata vixit, aliaque ad gesta ipsius spectantia discutuntur.

B Acta B. Margaretæ breviter conscripta sunt a Cæsario, Heisterbacensi prope Bonnam monacha Ordinis Cisterciensis, in Dialogis, quorum libros duodecim exaravit, editos sub titulo Illustrium miraculorum et historiarum memorabilium. Habuit ille scriptor adjumenta omnia, quæ necessaria erant ad historiam hanc exacte enarrandam. Quippe vixit eo tempore, quo res contigit, et quidem, si credimus Angelo Manrique mox laudando, prior tunc erat Villariensis monasterii, quod Lovanio non distat, nisi sex circiter milliaribus Belgicis. Dubitari quoque non potest, quin Villarienses monachi diligenter in factum istud inquisiverint, cum hospes B. Margaretæ, monasticam vitam Villarii amplecti statuisset. Non tamen Villarii Dialogos suos exaravit Cæsarius, sed in monasterio Heisterbacensi, ad quod, relicto prioratu Villariensi, regressus est anno 1210, uti opinatur Manricus in Annalibus Cisterciensibus ad eundem annum cap. vii num. 1. Idem scriptor ad annum 1221 cap. v num. 1 probat, Dialogos a Cæsario scriptos esse anno 1221, quo vult inchoatos; et anno 1222, quo absolutos affirmat. Utroque illo anno Cæsarium scripsisse, ex propriis ipsius verbis tam clare evincitur, ut non videatur ullum superesse dubium. Itaque alterutro anno exarata sunt Acta B. Margaretæ, cum legantur in medio Opere, nimirum lib. vi cap. xxxiv.

viro pio et sincero, cui in hisce fidem habere oportet :

44 Porro quod spectat ad fidem hisce Actis adhibendam, non eadem forsitan omnium erit sententia, nisi diligens fiat distinctio inter varia ab eodem auctore narrata. Quippe fuit Cæsarius vir pius et doctus quidem, sed pro tempore, quo vivebat, simplex et credulus : atque ex eo fit, ut Dialogi ipsius non careant narratiunculis quibusdam, quæ pro fabulis leguntur hoc tempore. Verum non recte judicabimus, si idem plane de omnibus feramus iudicium, quia multa narravit, quæ a verisimilitudine non sunt aliena, quæque exacte nosse potuit, quod iis et loco et tempore esset vicinus. Itaque, cum suspicio mendacii non cadat in Cæsarium, virum utique pium et sincerum; cumque in rebus tam vicinis, quam eidem erant pertinentia ad Margaretam, nullum fere sit errandi periculum, fidem in hisce negare non possumus Cæsario, ejusque auctoritas omnibus aliis, qui serius scripserunt, hic videtur præferenda. Qua de causa elogium Beatæ nostræ,

quod ipse concinnavit, primo loco edam, uti posteriorum scriptorum narrationibus præferendum.

45 Sequetur deinde Vita paulo prolixior, nobis olim communicata ex secunda parte Hagiologii Brabantinorum, manuscripti in Rubea Valle. Hujus Vitæ auctor ignotus mihi est; at clarum est, eum hausisse ex Cæsario potius Vitæ partem, uti ipse ait in præfatione, addens se pauca inserere, quæ sive per scripta sive per verba publicavit opinio vulgata. De tempore, quo scripsit, nullibi satis clare loquitur. Attamen num. 13 insinuat, se saltem centum annis post necem Beatæ scripsisse, ita ut verisimile sit Vitam hanc concinnatam esse sæculo xiv aut xv : initio enim ait, se scripturum passionem Margaretæ in civitate Lovaniensi... nuper degentis. Nam, etsi nuper hic pro longiori tempore sumatur, uti aliquando fit, verisimile tamen non est. protrahi ad tria sæcula, præsertim cum nihil reperiatur in Vita, quo probari possit, scriptorem sæculo xiv posteriorem esse. Suspicio hanc vitam præluxisse Molano, qui eidem passim consonat, nisi uterque ex eodem fonte hauserit, videlicet ex scripturis et picturis sacelli : nam hasce citat Molanus. Picturæ illæ, quæ etiamnum servantur Lovanii, revera admodum antiquæ creduntur, atque exhibent omnia fere, quæ cum hic anonymus, tum Molanus narraverunt. Reliquos scriptores, qui breviter de B. Margareta egerunt, nominabo per decursum, ubi id expedire videbitur ad elucidanda dubia, ad quarum discussionem nunc progredior.

Vita alia Ms. serius exarata.

46 Dubium primum est de tempore, quo occisa est Beata nostra. De eo Molanus sic habet : Quæ anno Domini millesimo ducentesimo vigesimo quinto passa memoratur. Hæc opinio ita placuit Lovaniensibus, ut recentiores Vitæ Belgicæ scriptores eam asseruerint tamquam certam, atque idcirco Lovaniensis civitas quingentesimum mortis annum celebraverit anno 1725. Attamen non modo certus non est hic annus emortualis, sed etiam, longe a vero abesse videtur. Longe saltem ab eo recedit Manricus in Annalibus Cisterciensibus ad annum 1203 cap. vi num. 1, ubi sic habet : Hoc idem tempus concernere videtur virginis Margaritæ martyrium passiove : nam martyrium nec negem, nec affirmabo. Ex Cæsario, opinor, illum circiter annum collegit Manricus. Vita secundo loco edenda num. 4 habet, rem accidisse circa annos Domini mille ducentos. Demum Cæsarius cap. xxxiii, aliud factum referens, dixerat ante annos paucos : et cap. xxxiv ait, circa eadem tempora.

Passa est Beata non anno 1225,

47 Asserit igitur Cæsarius, mortem B. Margaretæ illatam esse paucis annis, antequam Dialogorum partem illam scriberet : illam autem scriptam esse anno 1221 vel 1222, jam observavi. Ex hisce necessario consequitur, mortem Beatæ differri non posse usque ad annum 1225 : at non æque intelligitur, in quem precise annum mors inciderit. Nam per annos paucos, quot annos designet Cæsarius, non potest determinari. Hac de causa mortem Beatæ fixi sub initium sæculi xiii, quod saltem extendi potest usque ad annum 1210 aut etiam 1212. Diem emortualem nullibi apud antiquos assignatum reperio. Nihilo magis eum invenire potuit Molanus, qui de hac re ita scripsit : Dies martyrii ignoratur, ad quem tamen inveniendum nomen Amandi hospitii sui quæsi, sed non inveni, inter obitus ecclesiæ Lovaniensis et monasterii Villariensis, quod ab eo se bona habere agnoscit. In Vitis tamen Belgicis

sed sub initium sæculi xiii; dies quoque non omnino certus.

A gicis nuper impressis dicitur passa die 11 Septembris : at ignoro, et multum dubito, an satis firmum habeant fundamentum.

Ejus nomen, cognomen, patria, conditio :

48 Nomen hujus Virginis Margareta aut Margarita. Lovanienses vernacule passim utuntur voce diminutiva, adjectoque cognomine nominant Fiere Margaritke : quod nomen in Vita secunda num. 3 exponitur Latine Incluta Margaretula. Cognomen istud Fiere haud dubie ortum est ob castitatem libere defensam, adjectumque ad laudem Margaretae : nam laudatus biographus ibidem id testatur his verbis : Peculiari nomine meruit INCLUTA MARGARETULA nuncupari. Vox quidem Gallica fier, Belgis in eadem quoque significatione usitata, hodie plerumque fastum, superbiam aut arrogantiam designat. Verum aliquando etiam sumitur in bonam partem pro indole nobili et propensa ad virtutem : atque ita maxime sumi potest et debet, quando dicitur de puella, quæ nihil prorsus pati sustinet castitati contrarium. Patria Beatæ creditur Lovanium : quod, etsi antiquo non firmitur testimonio, admodum tamen verisimile est, cum ibidem habitaret apud consanguineum suum Amandum. Domus Amandi, quam etiam inhabitabat Beata, dicebatur HOSPITIUM SANCTI GEORGI, in qua cubiculum parvum ab ea nomen retinet, inquit Molanus. Sita est hæc domus in platea, vulgo dicta de Holstraet. Parentes Margaretae nullibi nominantur, et forsitan defuncti erant, quando apud Amandum consanguineum habitare cepit Puella. Hinc non consequitur ex habitatione illa Margaretam infimæ fuisse conditionis : nam ancilla fuisse non dicitur, sed loco ancillæ ministrasse consanguineo suo, quemadmodum fecisset propria Amandi filia, si filiam illius ætatis habuisset.

volunt aliqui eam fuisse candidatam Ordinis Cisterciensis.

49 Cistercienses scriptores Margaretam attribuant Ordini suo, quia credunt eandem cum Amando ejusque conjuge proficisci voluisse Villarium, ut Ordinem Cisterciensem ingrederetur. Verumtamen nec Cæsarius nec secundæ Vitæ scriptor illud asserunt de Margareta, sed solum de Amando et ipsius uxore ; ita ut illud Margaretae religionem ingrediendi propositum minus certum appareat. Si tamen etiam Margareta Ordinem Cisterciensem profiteri decreverat, re exponenda est, sicuti exposuit Henriquez in Menologio Cisterciensi, ita habens in annotatis : Amandus enim vir pius, Lovaniensis civis, cum uxore sua et prædicta virgine Margarita habitum Cisterciensem assumere disposuerant, seque beati Guillelmi undecimi Villariensis abbatis magisterio tradere, ut ipse uxori et Virgini cœnobium sanctimonialium, in quo sub instituto Cisterciensi Deo servirent, assignaret ; Amandum vero inter Conversos Villarienses reciperet.

Aliqui scripserunt, eam vi fuisse violatam : quod virginitati ejus

50 Molanus, data per compendium relatione Cæsarii, hæc subjungit : Ab hac autem narratione Cæsarii, qui fortassis in Heisterbach constitutus, non tam exacte omnia cognovit, discrepant nonnihil picturæ et scripturæ ædicolæ, in qua corpusculum asservatur. In illis enim legitur, postquam virginitatem Deo voverat, vim perpassa. Vim Virgini illatam fuisse, asserunt etiam Miræus, Chalemotus et Henriquez. Postremus autem, allatis verbis SS. Augustini, Ambrosii et Isidori, cum hisce S. Lucæ attributis, Si invitam jusseris violari, castitas mihi duplicabitur ad coronam, ostendit recte Virginem vocari, etiamsi violentiam illam certo esset passa. Cum istud certissimum sit et indubitatum,

sufficient mihi verba Augustini in Epistola ad Honoratum episcopum, quæ olim erat CLXXX, at in ultima editione est CCXXVIII : Quia violentia non violatur pudicitia, si mente servatur : quoniam nec in carne violatur, quando voluntas patientis sua turpiter carne non utitur ; sed sine consensione tolerat, quod alius operatur.

51 Consentit S. Thomas II. II. q. CLII a 1, ubi probat, integritatem corporalem per accidens se habere ad virginitatem : propositum vero perpetuo se abstinendi se habere formaliter et complete in virginitate. Unde, inquit ad III, si contingat, quod per alium modum (quam per propositum voluntatis) aliquo casu membri integritas corrumpatur, non magis præjudicat virginitati, quam si corrumpatur manus aut pes. Hæc dicta sint in supposito : nam de violentia illa Margaretae illata nec Cæsarius meminit nec alter biographus, qui potius videtur contrarius num. 2, ut observabo ibidem in annotatis. Quin et recentiores Vitæ Belgicæ scriptores contendunt, illam non esse verisimilem, qui, inquit, Deus passim virgines contra ejusmodi vim defendisse legitur. Sane nec Molanus verba scripturarum, quas laudat, adduxit ; nec alii deinde secuti quidquam habuerunt præter dubiam illam Molani assertionem, ita ut rem hanc debeamus relinquere incertam.

non obstaret, etiamsi esset certum ; at antiqui vim illam non memorant.

52 Quæri etiam potest, an B. Margareta recte vocetur martyr : nam Manricus ea de re dubitabat supra num. 46 ; et rationes hujusce tituli minus sunt manifestæ. Cæsarius, qui martyrem dixerat, deinde nomine interlocutis Apollonii sic interrogat : Quænam extitit causa martyrii in Puella ista ? Responsum vero subdit his verbis : Ut jam fatus sum, simplicitas et vita innocua. Diversæ sunt species martyrii, innocentia videlicet, ut in Abel ; justitia, ut in Prophetis et Joanne Baptista ; amor Legis, ut in Machabæis ; confessio fidei, ut in Apostolis. Hæc vera sunt, si mors inferatur causa prædictarum virtutum, atque ob eam acceptetur. At tamen non crediderim, mortem B. Margaretae illatam esse, quia innocenter vixerat : atque ideo non video, martyrium ipsius satis probatum esse a Cæsario.

Martyrium Beatæ agnoscit Cæsarius ; at non recte probat :

53 Rectius martyrium probaretur, si constaret sollicitatam fuisse ad peccatum, (uti sollicitatam fuisse admodum est verisimile) et occisam esse, quia nolebat in peccatum consentire. Hoc enim casu occisa fuit pro virginitate defensa ; et martyr merito nominatur, sive ante mortem violententer oppressa fuerit, sive violentiam illam illata morte evaserit. Potuit etiam martyr occumbere, quia manere nolebat cum latronibus istis, aut aliquid pro ipsis agere, quod sine peccato facere non poterat. Audi S. Thomam II. II. q. CXXIV art. 5 : Omnium virtutum opera, secundum quod referuntur in Deum, sunt quædam protestationes fidei, per quam nobis innotescit, quod Deus hujusmodi opera a nobis requirit, et nos pro eis remunerat, et secundum hoc possunt esse martyrii causa. Si omnia bona opera possunt esse martyrii causa, ut recte ait sanctus Doctor, martyrii causa non solum potuit esse virginitas servata, sed aliud quodcumque opus bonum ; aut etiam recusatio cujuscumque peccati, uti addit S. Thomas in responsione ad primum. Itaque dubitari vix potest, quin martyrium adepta sit Margareta : nam, cum latrones eam initio non occiderint, videntur ipsam voluisse servare, modo eorundem nefandis postulatis fuisse

F vix tamen de martyrio dubitari potest, ut probatur.

set

AUCTORE
J. S.

AUCTORE J. S. *set obsecuta. Si quid dubii præterea occurrat in Actis, id in Annotatis expendetur.*

D

ACTA

AUCTORE CÆSARIO HEISTERBACENSI

Ex lib. VI Dialogorum ipsius *cap. XXXIV.*

Margareta habitans Lovani apud consanguineos, hisce occisis, abducta-

a
b

Circa eadem tempora a, civis quidam Lovaniensis cum uxore sua, rebus ordinatis, ad Villarium b domum Ordinis nostri, se transferre disposuerat. Erant autem ambo religiosi, et religiosorum susceptores devoti. Habebant secum Puellam adultam, cognatam suam, quæ loco ancillæ, tam ipsi quam hospitibus, sicut testes sunt Conversi nostri, satis simpliciter ac diligenter ministrabat, et nomen virginis Margareta. Scientes homines quidam maligni, pecuniam illos habere collectam, eadem nocte, qua de mane erant profecturi, circiter octo domum illorum sero ingressi, quasi cum eis hospitaturi, dictam Puellam pro vino miserunt. Interim dominum et dominam, totamque familiam ibidem reptam, occidentes, et sublatis omnibus, Puellam cum vino reversam secum educentes, domum quamdam, satis a civitate remotam, simul ingressi sunt.

ac deinde extra urbem occiditur: corpus flumini infectum,

2 Quæ cum tristis sederet, et hi, qui in domo erant, æstimarent, quod vi rapta esset, duxerunt illam ad fluvium. Cui cum quidam ex latronibus compateretur, et diceret unus: Sinite eam vivere, et ego ducam illam uxorem, non consenserunt, timentes per eam prodi, addentes portioni unius decem marcas, ut eam occideret. Ille Agnam simplicem suscipiens, tamquam crudelis carnifex, prius desecto ejus gutture, cultrum lateri moribundæ infixit, sicque Deo hostiam viventem in flumen projecit. Hospita vero domus, quam intraverant, latenter egressos secuta, quæ facta sunt vidit.

dein in ripa sepultum: ac demum in urbem translatum sacelloque honoratum:

c

d

magna Virginis gloria cui-dam revelata dicitur.

3 Mane tam execrabili facinore cognito turbata est civitas, quæsi sunt latrones, sed non inventi: consideratis occisorum corporibus, quæstio habita est de Puella, cujus corpus cum piscatores post dies aliquot invenissent, nec tamen prodere præsumpsissent, timentes sibi crimen impingi, in litore sepelierunt c. Circa cujus sepulchrum alii tempore nocturno luminaria videntes, effossam tulerunt Lovanium, capellulam d super eam fabricantes; et fiunt usque hodie, meritis ejus exigentibus, miracula, tam in loco occisionis illius, quam in loco translationis.

4 Supradictus dominus ejus, Amandus nomine, cum uxore, monacho cuidam Vilariensi apparens, cum de statu eum interrogaret, respondit: Nondum plenam habemus gloriam. Novissime requisitus de Virgine, subjunxit: Quidquid nobis impensum est gratiæ, meritis habemus Margaretæ: nec audemus respicere ad gloriam, in qua illa est. Cernis nunc, quantum operetur ad martyrium simplicitas et innocentia vitæ? Omnes quidem occisi sunt, sed non omnes miraculis clarescunt. Unde patet quod non poena faciat martyrem, sed causa.

ANNOTATA.

a De tempore consule Commentarium num. 46 et 47, ubi etiam num. 48 aliqua de Amando.

b Villarium, vulgo Villers, abbatia est Ordinis Cisterciensis etiamnum florens in Brabantia, circa confinia comitatus Namurcensis, inter Bruellam et Namurcum sita.

c Alii hanc sepulturam in ripa fluminis Diliæ negarunt, et mirabilia substituerunt: sed magis credendum Cæsario.

d Ex hac capellula, quæ etiamnum exstat, cultum antiquum probatum invenies in Commentario § 1.

ACTA ALTERA

AUCTORE ANONYMO,

Ex Ms. Rubæ Vallis, collato *cum alio.*

E

PREFATIO.

Dignissimæ a cujusdam virginis a Deo prædilectæ ac præventæ in benedictionibus cælestis dulcedinis, nomine Margaretæ, in civitate Lovaniensi, tempore Henrici b ducis Brabantinorum, hujus nominis primi, nuper c degentis, lamentabilem simul et succinctam hic inserere comœdiam d passionis intendens, eam, quam prosecuturus sum, narrationem maxime juxta relationem venerabilis viri, nomine Cæsarii, Cisterciensis monachi, qui in Dialogo suo ejusdem beatæ Virginis mentionem fecit, ejusque contemporaneus fuit, explicabo, pauca interserens, quæ sive per scripta, sive per verba publicavit opinio vulgata e: quod enim communis fama famat non omnino deperditur.

Docet auctor, unde d dicitur, quæ narrat:

a
b
c

d

e

2 Hæc autem Juvencula, ut ex sequentibus elici potest, protecta fuit umbra pietatis deificæ ab insidiis inimicorum suorum, thesaurum pretiosum castitatis f sibi auferre molientium, ut Deo per virginitatis puritatem, et passionis acerbitem, tam in vita quam in morte dignum offerret omni acceptione holocaustum. Quapropter, charissimi, liceat in ipsius laudem exclamare illud Canticorum vii: Statura tua assimilata est palmæ: ipsa enim a puerili ætate animum virilem induens, semper in melius proficere studuit, et per bonam vitam alios in virtute roboravit, sicut palma semper, dum crescendo elevatur, superius dilatatur et roboratur.

f deinde generatim excurrit

f

3 Quamvis enim hæc Virgo devota more palmæ exterius habuit asperitatem in cortice corporis, ipsum atrocissime * mortis tradendo, suavem tamen fecit fructum, dum gaudens in tuam mente patientiæ semper in se retinuit stabilimentum. Unde et suavem redolentiam sui nominis etiam posteris dereliquit juxta illud Eccles. xlii: In omni ore quasi mel indulcabitur ejus memoria, et ut musica in convivio vini. Ideo enim dulcis recordationis usque hodie manet apud omnes ejus notitiam habentes, ut peculiar

in laudem Beatæ.

* forte atrocissimæ

A culiari nomine meruit inclyta Margaretula nuncupari. Ejus igitur vitam et passionem breviter explicemus, et quam congruentur sibi hoc nomen conveniat, intimemus.

ANNOTATA.

a *Titulus hic præfationi est præfixus* : Prologus in Passionem inclitæ Margaretulæ virginis, in civitate Lovaniensi corporaliter quiescentis.

b *Henricus I Brabantiae dux provinciam hanc diu administravit sub finem sæculi XII et initium XIII. De eo scriptor anonymus in Chronico Brabantiae, producto usque ad annum 1485, editoque per Antonium Matthæum, pag. 40 sic habet* : Post hæc Henricus dux Brabantiae senior apud Coloniam diem suum obiit, et naturæ debitum exsolvit, ac honorifice relatus est Lovanium, et in ecclesia beati Petri in medio chori sepultus. Quadraginta et novem annos dux fuit, in quibus raro quievit a præliis. Obiit autem anno Domini MCCXXXV, Nonis Novembris. *Hæc nullum relinquunt dubium, quin sub Henrico I occisa sit B. Margareta, sed nihil asserunt subsidii ad annum emortualem determinandum.*

c *Illud nuper extendi ad centum, ut minimum, annos, jam observavi in Comm. num. 45.*

d *Tragica potius quam comica narrat auctor; sed voce comædia abusus est, sicuti in lingua Belgica vox eadem usurpatur.*

e *Satis hic innuit scriptor, esse fere tantum ex traditionibus popularibus deprompta illa omnia, quæ in Cæsario non leguntur. Quapropter minus fidei illis attribuendum.*

f *Hic obscure insinuat, occisam esse Virginem pro defensione castitatis : quin et negare videtur, vim fuisse illatam. Hac de causa magis miror, unde id hauserit Molanus, cujus assertionem dubiam pro certa secuti sunt aliqui. Certe ex picturis sacelli id non habet Molanus, cum in illis nihil simile habeatur, aut decenter exprimi potuerit. Quid vero in scripturis invenerit, mihi non constat. Consule dicta in Comment. num. 50 et 51.*

c **CAPUT I. Virginis habitatio, conditio et pietas : cædes consanguineorum ipsius, post quam ipsa abducta occiditur : mirabilia secuta, et corpus translatum.**

Dum Virgo consanguineis suis pie servit, ac domo dimittitur,

a

Circa annos Domini mille ducentos a, civis quidam Lovaniensis, vir bonus et honestus, Amandus nomine, cum uxore sua rebus ordinatis ad monasterium Villariense, quod est Ordinis Cisterciensis in Brabantia, tunc temporis religione famosum, se transferre disposuerat, et ibidem Deo studiosius deservire. Erant quippe et ipsi ambo religiosi, et religiosorum susceptores devoti. Habebant autem secum Puellam quandam adultam, cognatam et consanguineam suam, quæ loco ancillæ tam ipsis quam etiam hospitibus, quos frequenter suscipere consueverant, satis simpliciter ac diligenter ministrabat. Cumque omnia, quæ habere pote-

Septembris Tomus I.

rant, simul contulissent, scientes quidam maligni pecuniam illos habere collectam, eadem nocte, qua de mane profecturi erant, circiter octo domum illorum sero ingressi sunt, quasi cum eis hospitaturi, dictamque Puellam pro vino miserunt.

5 Interim autem hospitem atque hospitam, totamque familiam ibidem repertam, crudeliter trucidaverunt, et sublati omnibus, quæ auferre poterant, Puellam cum vino reversam secum educentes, domum quandam a civitate satis remotam simul ingressi sunt. At Puella, dum tristis admodum sederet, nimirum cum se vidisset prædilectos consanguineos amisisse, ac inter manus prædonum devenisse, hii, qui in domo illa habitabant, aestimabant eam vi raptam fuisse. Tandem ribaldi b ac latrones præfati extra domum ipsam pertrahentes duxerunt ad fluvium nomine Diliam c; cui cum quidam ex eis ex corde misericordiæ compateretur, et promitteret sociis ac diceret : Sinite illam vivere, et ego illam uxorem ducam, non sibi consenserunt, timentes per illam prodi, quia potius uni de consortibus suis promiserunt decem marchas argenti addere ultra sortem suam, ut illam occideret.

6 Qui Agnam simplicem suscipiens et immaculatam columbam atrociter apprehendens tamquam crudelis lictor, post, desecto gutture, cultrum lateri moribundæ protinus infixit, sicque hostiam Deo viventem in Diliæ præcipitavit aquas. Hospita vero domus, quam intraverant, latenter secuta, ea, quæ circa Virginem facta sunt, vidit ac postmodum publicavit. Mane vero tam execrabili facinore cognito, turbata est universa civitas Lovaniensis, quæsitique sunt latrones, sed minime inventi. Consideratis autem occisorum concivium corporibus, quæstio habita est de Puella : cumque ad relationem hospitæ præfatæ ipsam in flumen præcipitatam comperissent, exacta diligentia eam inquiri fecerunt.

7 Deus autem, qui ipsam in sponsam suam præelegerat, eam perditum iri non est passus, nec in hoc sæculo nec in futuro : quia potius multis ac diversis miraculis illam post mortem clarificavit. Ipsa denique nocte, qua tam execrabile facinus in Virginem Deo dilectam præfati latrones exercuerant, ut fertur (periculum enim veri ad me non suscipio) pisces, qui erant in flumine, de profundo emergentes sacrum Virginis corpus in sublime extulerunt, acsi manibus humanis fuisset decenter elevatum d.

8 Interea dux Brabantiae, qui cum conjuge sua tunc temporis Lovanii residebat, prospiciens per fenestram altissimi castri e sui, vidit super Diliam lumen ingens rutilare per plures noctes foris civitatem, in eo videlicet loco, quo projecta jacebat. Hanc autem claritatem testabatur præsentia angelorum, qui ibidem visi fuerant et auditi, ut sua visitatione Dei Martyrem honorarent. Viso quippe dux lumine splendido, et audito concentu angelico, misit mox pisces extra civitatem ad ipsum locum, et ecce, corpus Virginis apparuit super aquas contra ictum fluminis, et vergens ad civitatem : quo comperto, dux confestim stipatus multitudine curialium civium et clericorum processionaliter eidem obviam ivit, sanctumque thesaurum sibi divinitus præstitum reverenter suscepit.

AUCTORIS
ANONYMO.

latrones totam familiam trucidant : ipsamque reversam abducunt extra urbem,

b

c

ubi eandem occidunt prope Diliam, cui corpus injiciunt.

Corpus inventum, comitantibus mirabilibus,

F

d

portatur Lovanium.

e

AUCTOR
ANONYMO.

ANNOTATA.

a *Tempus discussum est in Commentario num. 46 et 47. Alia vero pleraque examinata sunt ibidem § IV, aut in annotatis ad Acta præcedentia.*

b *Vox ribaldi varie quidem sumitur, uti videri potest apud Cangium in Glossario: passim tamen significat homines perditissimos, nec alio sensu hic intelligenda.*

c *Dilia, vel Dyla, vulgo de Dyle aut de Deelee amnis est, qui Lovanium secat, Demeræque aquis auctus, Mechliniam dividit: deinde vero Nethæ jungitur ac cum illa in Scaldim labitur.*

d *Hic auctor recessit a Cæsario usque ad finem hujus capituli, secutus populares traditiones, opinor. Eadem quidem narrat Molanus ex picturis et scripturis sacelli: at mihi longe verisimilior apparet simplex relatio Cæsarii, qui mirabilia illa non tacuisset, si audivisset. Narrat ille corpus post aliquot dies a piscatoribus inventum, et clanculum in ripa Dilæ sepultum.*

B *e Castrum hoc in loco altissimo situm est prope portam, quæ ducit Mechliniam. Vulgo dicitur Castrum Cæsaris: nam Julii Cæsaris opus esse vulgus existimat. Porro quæ hic de duce Brabantix ejusque uxore dicuntur, in antiquis etiam picturis exhibentur, uti et concentus ille angelorum, et corporis contra fluxum progressio. At mirum est, omnia illa ignorasse Cæsarium, si facta sint: nam quod ait Molanus, forsitan fuisse constitutum in Heisterbach, ideoque aliqua ignorare potuisse, mihi nequaquam satisfacit. Quippe aut Villarii erat Cæsarius, dum res evenit; aut ex Villariensibus, quorum Prior fuerat, historiam cognovit: at propinquiores Lovanio erant Villarienses, quam ut res tam singulares ignorare potuissent. Magis igitur placet Cæsarii nuda relatio, quam hæc ex fama populari nimium decorata.*

CAPUT II. Mirabilia quæ facta dicuntur in translatione corporis: sepultura, et sacellum supra corpus fabricatum: revelatio de gloria Beatae, de cujus martyrio disseritur.

C

Corpus omnium
conspicui ex-
positum, mira-
bilibus miclares-
cit:

R *efertur vulgata editione miraculum, qualiter sacræ Virginis corpus, præfato modo in civitate receptum, omnium conspectui sit præsentatum, et propter hoc super murum ecclesiæ sancti Petri in memoriam tanti piaculi reclinat. Quo comperto, juvenes et virgines, senes cum junioribus ad eundem locum confluerunt, et cum ingenti admiratione magnalia Dei conspexerunt. Accidit autem, mulierculam quandam cum reliquis illic iter habere, quæ coxerat pulmentum sive pottagium a, ut ferret operariis suis in campum.*

a

10 *Hæc cum tantam congregationem populi intueretur circa ecclesiam, satis ammirari cœ-*

pit: et auditis mirabilibus ac miraculis, quæ D contigerant, ad ostentanda merita beatæ Virginis, credere renuit. Ait ergo ad referentes hoc modo: Sicuti verum est, quod pottus b meus, quem super murum sine fomento ignis constitui, efferveat atque ebulliat; sic verum est, hæc miracula contigisse, quæ recitatis. Mox majus prioribus miraculum ibidem coram omnibus enituit, ut vasculum, quod mulier secum tulerat frigidum, adeo redderetur sine igne calidum ac fervidum, quasi haberet circum se igneum rogam.

D
mulieris hæc
non credentis
olla sine igne
effervescit,
b

11 *Insuper et pulmentum in eo contentum sine sui diminutione, ob Virginis merita declaranda, omnibus præsentibus communicabile redditum c est: quod præfata mulier ob reverentiam tanti miraculi tunc ibidem dereliquit. De quo postmodum longo tempore, quicumque gustare voluit, ad libitum accepit, exceptis dumtaxat hiis, qui de nefanda stirpe illorum descenderant, qui beatissimam Virginem tam crudelissimæ neci destinaverant.*

ac diu cibum
præbuisse fer-
tur sine sui di-
minutione:
c

12 *Quo comperto, unus illorum invidia stimulatus cum sibi non licere vidit, quod aliis præsto fuit, pottum istum arripuit, et ventrem purgans immunditias suas turpiter eidem ingessit. Unde factum est, ut tam præclarum beneficium deinceps cessaret, nec aliquis, ut prius, de tam miraculoso edulio communicaret. Porro actores necis tam execrandæ statim post facinus apprehensi sunt, et, prout erant digni, secundum leges morti adjudicati d. Insuper et hii, qui de illorum stirpe prodierant, a Deo plagati sunt, ut per centum annos de post talionem hujus facti restituere cogerentur ac vestigium sive signum ostentare.*

Virginis percus-
siones puniti.
E

13 *Corpus itaque Virginis religiosi cives una cum clero reverenter sepulturæ dederunt juxta ecclesiam sancti Petri, et super eam capellam gratiosam fabricaverunt, et sunt usque in hodiernum diem, meritis ejus exigentibus, diversa miracula in eodem loco ad laudem et gloriam nominis Christi. Porro supradictus dominus et consanguineus hujus Virginis, nomine Amandus, cum uxore sua monacho cuidam Villariensi satis religioso post mortem apparens, cum de statu suo ab eodem interrogaretur, evidenter respondit: Nondum plenam habemus gloriam.*

Capella supra
corpus fabrica-
ta: revelatio

14 *Cumque interrogaretur de statu Virginis, illico respondit subjungens in hunc modum: Quidquid nobis impensum est gratiæ, ex meritis habemus Margaretæ: nec audemus respicere ad gloriam, in qua illa exultat. Ex quo dicto considerari potest, quantum operetur ad martyrium simplicitas et vitæ innocentia. Omnes quidem occisi sunt, sed non omnes miraculis clarescunt. Unde patet evidenter, quod non poena faciat martyrem, sed præsertim causa.*

F
de gloria
B. Margaretæ,
quam martyrem

15 *Quod si quærat, quænam exstiterit causa martyrii in Virguncula ista; respondetur, ut præfatum est, quod simplicitas et vita innocua e: diversæ enim species martyrii, innocentia videlicet, ut in Abel; justitia, ut in prophetis et Joanne Baptista; amor divinæ legis, ut in Machabæis; et confessio fidei, ut in Apostolis. Ob hujusmodi causas Agnus, id est, Christus occisus dicitur in Apocalypsi ab origine mundi. Laudemus igitur ipsum in hac Virgine, et cum ea ipsum glorificemus, quæ veraciter victoriam suam et omnem gloriam ad ipsum retulit, a quo est omne datum optimum et omne donum perfectum, non sibi attribuens, quod acceperat, sicut*

credit auctor,

e

A sicut iterum in Apocalypsi dicitur, quod Sancti coronas suas miserunt ante thronum Dei.

gloriaque cele-
sti donatam,

16 Hiis enim, qui pure propter Deum sua bona opera offerunt, velut hæc beata Virgo fecisse cognoscitur, retribuet Dominus mensuram bonam, id est, gaudium sine dolore, et confer-tam, id est, plenitudinem sine vacuitate, et co-agitatam, id est, firmitatem sine dissolutione, et supereffluentem, id est, dilectionem sine simu-latione, limitatione aut terminatione, quam mensuram, ut firmiter credimus, inclyta Mar-garetula nunc a Sponso suo copiose consequitur in cælis, pro qua fideliter laboravit in terris, ad laudem Domini nostri Jesu Christi. Amen.

ANNOTATA.

a Pottagium, ex voce Belgica potagie, idem est, quod pulmentum.

b Ollam significat a voce Belgica pot.

c Cum Cæsarius id factum non habeat, non crediderim contigisse statim post corpus in urbem delatum. Potuit sane biographus tempora con-fundere, et ad tempus translatis corporis referre, quod postea contigerat. Molanus ait, hoc factum vulgo persuasissimum esse, regue relata, addit:

Dolendum est autem rem tam memorabilem illustri carere testimonio. Verumtamen in picturis sacelli mulier illa cum olla exprimitur. Facile crediderim aliquid veri subesse: at mihi vix persuaserim, omnia facta esse, prout hic nar-rantur.

d Occasione hujus supplicii Molanus scribit sequentia: Pertinet autem ad populares fabulas, ideo canonizatam non esse, quia de occisoribus ejus sumtum est supplicium. Quamquam hæc vulgaris opinio non careat suo fundamento, cum Augustinus scribat Marcellino tribuno: « De » clementia imperatoris impetrare curabimus, » ne passiones Servorum Dei, quæ debent esse » in Ecclesia gloriosæ, inimicorum sanguine de- » honestentur ». Ita sane Augustinus in epistola ad Marcellinum, quæ olim erat CLVIII, nunc vero in nova editione est CXXXIX. Verum mansuetudo illa episcopo quidem digna erat: at non credi-derim, Martyris canonizationi obfuturum sup-plicium percussoris, modo causa urgeatur, et aliud nihil obesse possit. Dicendum igitur de canonizatione Margarete numquam actum esse, sed de legitimo cultu constare.

e Hanc causam examinavi in Comm. num. 52, et aliam dedi num. 53.

AUCTIONE
ANONYMO.

DE BB. JACOBO ET PHILIPPO MM.

EX ORDINE FF. MINORUM

MEVANIE IN UMBRIA.

J. P.

ANNO
MCCCLXVII.
Beatorum mors

Mevania, vulgo Bevagna, civitas Umbriæ ad fluvium Topinum, pluribus a nobis descripta est tomo V Augusti, die XXIII ejusdem mensis, pag. 719, occasione B. Jacobi Mevanatis ex ordine FF. Prædicatorum, qui ibidem loci diem clausit extremum. Nunc vero occurrunt duo Beati alii, qui morte sua eandem civitatem nobilitarunt. Eos ita annuntiat Ar-turus hac die: Bevanie, in Territorio Fulginensi, passio beatorum Jacobi et Philippi, martyrum. Laudantur etiam apud Hueberum in Menologio Franciscano. Waddingus ad annum 1377, num. 1 et 2 eorum martyrium sic narrat: Turbulento hoc tempore, quo passim urbes Italiæ, et maxime Umbriæ, Marchiæ et Lombardiæ inconstanter agebant, et dominorum suorum impe-rium detrectabant; Fulgineum occupabat Trin-cius Trincii severus et immitis dominator. Dubitaverat is de fide populi Bevanii, sibi subjecti, et ad suggestionem calumniatorum misit sibi similes, Guillelmum Fulginatem, et Petrum Coccoranum, sævissimos militum (quorum pars magna erat ex advenis hæreticis) præfectos, qui in defectionis excogitatæ auctores et conspi-ratores severe animadverterent. Omnia illi repleverunt cæde, sanguine, rapinis, incendio, nullo habito delectu status aut sexus.

propter justi-
tiam: eorum
corpora in flu-
vium projecta

2 Erant tunc eo in oppido prædicti Martyres, qui sævitiam detestati, in publico foro modo populum ad tolerandam a Deo fortassis im-missam pro peccatis vindictam, pie hortabantur, modo tyrannis crudelitatem, et innocentem in-justam oppressionem audacter objiciebant. Indi-

gnati sceleris auctores jusserunt satellites in Fratres rebellis populi fautores irruere. Illi verberibus opprobriisque affectos demum occide-runt sub vesperam diei secundi Septembris, et corpora ignominiose ad aliorum terrorem pro-jecta, decreverunt die sequenti projici in prola-bentem fluvium Topini. Pii aliquot oppidani sublata clam noctu, et arcæ inclusa cadavera deferebant sepelienda; sed a militibus circum-venti, piam prædam impiis prædonibus, inju-rias et vulnera perpassi, reliquerunt. Sine mora crudeles carnifices sacrum depositum flumini cre-diderunt. Ille vero in cujus conspectu pretiosa est mors servorum suorum, noluit sine honore in aquis sepeliri, verum mirabiliter naturæ im-mutato ordine, contra impetuosum cursum flu-minis ascendere fecit arcam, usque ad pontem a sancto Magno nuncupatum.

3 Qui transibant videntes sine velis, sine remis, sine ductore occulta quadam vi ligneam trahi molem, mysteriosum quidpiam suspicati, partim pavidum, partim avidum, vel divinum ali-quod veneraturi, vel lucrum reportaturi, arcam ad littus traxerunt eo in loco, quo nunc conspi-citur ecclesia beatæ Mariæ ad sanctum Ma-gnum. Detracto operculo, viderunt sacra cor-pora religiose composita, recenti vulnere hiantia, et suavissimum odorem spirantia, quibus si-gnis judicarunt, pios Viros propter justitiam occubuisse.

4 Re delata ad Fulginates, clerus obviam processit, et funebri pompa funus in urbem mox ad ecclesiam cathedralem sancti Feliciani deduxit.

et honosifice se-
peliuntur.

AUCTORIS
J. P.

deduxit. Sed præ foribus oportuit hæere, nulla enim vi, arte vel industria templo huic potuerunt inferri. Interim insolito tinnitu, nullo trahente, resonant campanæ ædis Franciscanæ; quibus miraculis non immerito crediderunt omnes, satis persuasum iri, his Martyribus deberi sepulcrum apud sui instituti consodales. Illuc proinde directa totius populi, et cleri supplicatione, magno honore in sacello ad dexteram altaris præcipui, nobili sepulcro condita sunt; ubi in hunc diem fidelium patent venerationi. Paulo post ultus est Dominus sanguinem Servorum suorum; periit enim miserabiliter Trincius e fenestra præcipitatus... et carnificinæ auctores, qui gladio percusserunt, gladio perierunt.

Tyrannus, sub
quo Beati occisi

5 *Tragicum Trincii exitum pluribus describit laudatus Waddingus ad eundem annum 1377 num. 22 inter mirabilia sive B. Thomæ sive Thomasucci post prænuntiatum ab eo episcopatum puerulo: Ea in urbe Fulginiensi dominabatur vicaria potestate a Sede Apostolica concessa Trincius hujus nominis tertius, Ugolini Trincii filius, vir elati animi, vitæ intemperatæ, et tyrannici imperii. Hunc Thomas non semel fraterne correxit, et aliquando acriter objurgavit. Ille indigne ferens, se a contemptibili viro toties reprehendi, decrevit eum in ignem projicere; nihil tamen servis dixit, sed ficta sub honoris specie hominem vocavit. Thomas cælitus præsciens paratum sibi periculum, abiit ad vicinum furnum, et chlamyde involvit prunarum acervum. Ut pervenit in Trincii conspectum ardentes prunas illæsa chlamyde expandit, et per pavimentum sparsit, dicens: Ecce paratum ignem: ecce etiam sacrificium: decrevisti me in rogam projicere, libenter pro Domino sacrificabor. Duplici obstupefactus miraculo, et illæsæ vestis, et secretæ agnitæ cogitationis, in veneratione habuit virum Dei, et prophetico effulsisse spiritu cognovit.*

miro modo pu-
nitur.

6 Voluit proinde ab eo scire (uti est hominum curiositas, et longitudinis vitæ desiderium) si annis multis sibi vita protraheretur. Cui Thomas: Eo usque vives, donec ærumentum, sive Campanum æs, quod communibus urbis ministeriis inservit, confractum deciderit, et vituli super turrim evolaverint. Utrumque difficile reputans Trincius longiorem sibi vitam promisit; sed claritate facti reseratum est obscurum mysterium; nam Florentini, pontificique hostes hoc anno MCCCLXXVII, devictis Camertibus, duce Lucio Tedesco, Fulginates ad defectionem excitarunt. Conspirante populo, cum æramenti sonitu ad arma cierent, confracta campana cecidit, et hostes turri imposuerunt sua vexilla, in quibus vituli duo erant depicti. Mox irruerunt in Trincii palatium, ejectumque per fenestram misere occiderunt die xxviii Septembris.

7 *Reliquum est, ut ad Beatos nostros redeamus, ac publicum et antiquum eorum cultum probemus. Waddingus supra num. 4, In hunc diem, inquit, fidelium patent venerationi. Ex eodem auctore ad annum 1390 num. 9, ambos sæculo XIV magna in veneratione fuisse, tamquam Dei amicos atque cum odore sanctitatis mortuos, colligi posse videtur ex eo, quod refertur de Fratre Paulutio ad mortem se præparante: Sepulcrum invisibat singulis diebus beatæ Angelæ concivis, et sacrorum martyrum Jacobi et Philippi, . . orabatque ut pro se Dominum interpellarent, quatenus, uti in eodem convixerunt sodaliter, sic conregnarent in cælis, et qui sub eodem duce merebantur, in eodem loco reportarent trophæum. Magna illa eorum sanctimoniam existimatio sequentibus deinde sæculis perseveravit. Nam Marcus Ulyssiponensis, qui anno circiter 1568 obiisse scribitur apud Waddingum in Catalogo scriptorum Ordinis Minorum, affirmat in Chronici ejusdem Ordinis parte II, lib. IX, cap. XXXIII, § III magna cum veneratione corpora Jacobi et Philippi, cognomento Innocentium, ostendi in ecclesia Fulginiensi S. Francisci, ac deinde significat, esse ibidem in capsâ super altare magni sacelli ad cornu Euangeli.*

D
Cultus publicus

8 *Perseveravit eorundem Beatorum venerationis sæculo septimo decimo: Jacobillus enim tomo II de Sanctis ac Beatis Umbriæ, anno 1656 typis vulgato, præter alia, quæ ad diem II Septembris de hodiernis duobus Fratribus Minoritis collegit, illorum corpora fuisse posita memorat in ecclesia S. Francisci, atque in ejusdem ecclesiæ sacello integra requiescere, ad publicam venerationem, in capsâ insigni cum inscriptione sequente: Corpora BB. Jacobi et Philippi martyrum. Daniel Papebrochius noster in Diario Ms. itineris sui Romani, anno 1660 suscepti, inter Fulginiensia eidem a se inserta, ad diem XVIII Decembris habet ista: Ivimus ad templum Franciscanorum, ubi sub sacello ad dexteram chori super altari requiescit corpus B. Angelæ de Fulgineo per vitrea capsæ inauratæ latera, quam alia vilior lignea tegit. . Simili in capsâ ad sinistram chori corpora sunt BB. martyrum Jacobi et Philippi ex Ordine Franciscano, jacentque cum palma in manibus. De B. Angela ista egimus die IV Januarii a pag. 186. Sæculo XVIII Benignus Fremaut in Legenda generali Franciscana, anno 1708 Fandrice excusa, superiora confirmat, corpora illa adhuc ibidem requiescere indicans in pulchra capsâ in altari sacelli ad dexterum latus altaris majoris, ambo tunc etiam integra, sicut, inquit, ego eadem vidi ac veneratus sum anno MDCLXXXII. Ex his ita deductis licitum nobis esse censuimus, salvo Urbani PP. VIII, uti videtur, decreto, duos hosce Beatos una cum aliis cælestis aulæ incolis hujus diei, Operi nostro intexere.*

confirmatur.

F

DIES TERTIA SEPTEMBRIS.

SANCTI, QUI III NONAS SEPTEMBRIS COLUNTUR.

- S**ancta Phæbe Diaconissa Cenchrus apud Corinthum.
- S. Euphemia } martyres Aquileenses.
- S. Dorothea }
- S. Thecla }
- S. Erasma }
- S. Basilissa V. et M. Nicomediae in Bithynia.
- B S. Sandalius M. Cordubæ in Hispania.
- S. Aristion vel Aristeus ep. M. Alexandriae ad Issum.
- S. Zenon M.
- Item
- S. Chariton M.
- S. Mansuetus ep. Tulli Leucorum in Gallia.
- S. Theoctistus monachus hegumenus in territorio Hierosolymitano.
- S. Ambrosius ep. conf. Senonis in Gallia.
- S. Manius ep. Veronensis.
- S. Macniscius ep. Connerensis in Ultonia Hiberniae provincia.
- S. Auxanus ep. Mediolani in Insurbria.
- S. Martinianus episc. Comi in Italia.
- S. Remaclus conf. ep. Trajectensis, ac dein abbas Stabulensis, Stabuleti in Germania
- S. Aigulphus abbas } martyres in Insula E
- S. Trucharius } Caprasia inter
- S. Frongentius } Corsicam et Etruriam.
- SS. Socii alii }
- S. Godegrandus vel Chrodogangus ep. Sagiensis apud Nonantum in Normannia.
- B. Gualla ep. Brixienensis, ex Ordine FF. Prædicatorum, Bergomi in Italia.
- B. Tarasia, Ourenii in Lusitania.
- B. Albertus Besutius eremita apud Lacum Verbanum in Ducatu Mediolanensi.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES DILATI.

C

F

Vide Append.
ad Tom. VIII
Septemb. pag.
770 not. III.

Elevatio corporum sanctorum Antonii et Constantiniani, qui de Casinensi cœnobio ad Gallias cum beato Mauro perrexerant, legitur apud Menardum. Vide Mabillonium tomo I Actorum Benedictinorum sæc. I pag. 297. Memorantur quoque inter ea, quæ dedimus de S. Mauro xv Januarii.

In pago Andegavensi dedicatio ecclesiæ sancti Mauri de Glannofolio a Calixto Papa secundo refertur a Menardo. Vide quæ de isto Sancto scripta sunt apud nos xv Januarii.

In monte Blandinio Gandavi territorii, adventus sanctorum corporum Wandregisili abbatis, Ansberti et Vulfranni archipræsulum signatur in Additionibus ad Usuardum a Molano editum, et apud Wionem ac Menardum. Rem gestam diffuse narrat Mabillonius in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti sæculo v pag. 299 et seqq. In Florario autem nostro Ms. nominatur solus Wandregisilus: de eo actum apud nos die xxii Julii; de S. Ansberto die ix Februarii; de S. Vulfranno xx Martii.

Adeat itaque lector, majores de illis notitias desiderans, dies modo indicatos ix Feb., xx Martii, et xxii Julii.

Romæ ordinatio incomparabilis Viri Sancti Gregorii Magni in summum Pontificem; qui onus illud subire coactus, e sublimiori throno clarioribus sanctitatis radiis in Orbe refulsit. Ita hac die Martyrologium Romanum, qua ordinatio eadem notatur in multis Fastis sacris inter Auctaria ad Usuardum nostrum. Apud nos Acta illius illustrata sunt xii Mart.

S. P. N. et confessoris Stephani hegumeni Trigliæ, et sancti imperatoris Constantini junioris in ecclesia Apostolorum mentio fit supplemento nostro Græco Ms. ad Menæa excusa Sirmondo-Chiffletiano, et alibi. Sed in Menæis Græcis Mss. monasterii S. Marci PP. Prædicatorum Florentiæ signatur Constantinus junior CP. sine nomine imperatoris. In apographo vero, quod habemus e codice Ambrosiano notato f. N. n. 178: Μνήμη Στεφάνου ὁμολογητοῦ καὶ ἡγουμένου Τριγλίας, καὶ τοῦ νέου ἐν τοῖς

- A τοῖς Ἀποστόλοις, id est, Memoria Stephani confessoris et hegumeni Trigliae, et junioris in æde sacra Apostolorum, omisso nomine Constantini imperatoris, mendose ut credo: nisi designatus ibi fortasse sit Stephanus synonymus, cognomento Xylinites. Actum est de utroque Stephano xxvi Martii.
- Nicomediae, sancti Anthimi episcopi et martyris, et sociorum, de quibus ad quintum Calendas Maii. Ita Galesinius. Idem Nicomediensis præsul et martyr refertur etiam hodie apud Græcos videlicet in Typico S. Sabæ, ut vocant, ac Menæis impressis, nec non in nostro ad Menæa Græcorum excusa Supplemento ex synaxario membranaceo antiquo Ms. Sirmondi. Anthimus ep. Nicom. notatur etiam in Menæis Græcis monasterii S. Marci PP. Prædicatorum Florentiæ. In Menologio autem Slavo-Russico Sparwenfeldiano singulare aliquid habet annuntiatio, quando sic scribit in apographo nostro: S. Sacerdotis et mart. Anthimæ ep. Nicomed. Videri etiam possunt Ephemerides Græco-Moscæ ante tomum I Maii. De S. Anthimo ac sociis Martyribus egimus xxvii Aprilis.
- B Translatio S. Renoberti ep. et conf. signatur a Greveno. Videri etiam potest Martyrologium, quod sub Canisii nomine citari solet. Egimus de hoc Sancto xvi Maii.
- S. Simeonis Stylitæ junioris meminit hac die Martyrologium Romanum. De illo actum xxiv Maii, uti pariter 1 Septembris in Martha vel Mathana, Simeonis Stylitæ senioris matre, a pag. 204. Adi ergo dies modo indicatos xxiv Maii et 1 Septemb.
- S. Symeonis solitarii memoria ponitur in Lotharingia apud Ferrarium in Catalogo generali, ex Kal. Tullen., sicut ait in notis, sive Lotharingiæ. Eundem hac etiam die signat Sausayus cum titulo Beati. Non facile dixero, quisnam sit solitarius iste; nisi forte sit idem cum Trevirensi, de quo actum 1 Junii.
- S. Antidii episcopi Turonensis meminerunt Wifordus, Canisius, Maurolycus, Ghinius, Ferrarius in Catalogo generali. Dedimus hunc præsulem Vesontionensem, quem et perperam Turonensem vocari diximus, ad diem xxv Junii.
- C S. Erentrudis (al. Erendrudis) abbatissæ Benedictinæ translatio Salisburgi in Bavaria signatur ab Arturo a Monasterio in Gynæceo. Ejusdem S. Erentrudis abbatissæ translatio occurrit apud Dorganium, Wionem, Menardum, ac Ferrarium in Catalogo generali. Legi possunt de hac Sancta quæ scripta sunt jam pridem apud nos ad diem xxx Junii.
- Vitalianum hac die memorat Rabanus, dicens: In Caudis Vitaliani. Apud Florentinium in annotatis varii videntur adjungi socii: nam Apographum Hieronymianum, quod vetustissimum nominat, sic habet: Et in Caudis Vitaliani, Serici, Lucæ, Nepotis, Joannis, Euphemie, Sexiei et Aritioni. Verumtamen viæ credo ullum horum spectare ad Vitalianum, aut unam esse Martyrum classem, ut mox verisimili ratione ostendam. Vitalianum vero in aliis Martyrologiis hac die non reperio; at suspicor alio die memoratum esse a recentioribus. Certe in Auctariis Usuardi apud Solle-rium nostrum ad xvi Julii codex Vaticanus hæc habet: Beneventi, natalis sancti Vitaliani episcopi et confessoris. Hunc vero eodem die annuntiat Romanum Baronii Capuæ, ut illius civitatis episcopum. Jam vero si locum in D Caudis recte exposuit Florentinius in annotatis ad 11 Septembris de Caudis oppido, a quo Furcæ Caudinæ, Romanorum clade nobiles, olim nomen traxerunt; cum locus hic fuerit inter Beneventum et Capuam, suspicor eundem esse Vitalianum, quem Rabanus hac die posuit, quemque dedimus cum Martyrologio Romano. Corporis aliqua translatio diversos hosce dies inducere potuit. Consule ergo apud nos de Vitaliano, de quo nihil novimus, si hodiernus forsitan alius esset, diem xvi Julii.
- Seraphia V. et M. refertur a Ferrario in Catalogo Santorum Italiæ, et ab Arturo in Gynæceo. Serapia vocatur in Martyrologio Romano: de qua egimus cum S. Sabina xxix Augusti.
- Eleazarus sac. et Phinees notantur in apographo nostro e Ms. S. Marci PP. Prædicatorum Florentiæ. Vide Prætermisos hesternos 11 Septemb.
- MMDCXXVIII Mart. Nicomed. notantur in apographo nostro ex Menæis Græcis PP. Prædicatorum Florentiæ. Consule dicta in Sanctis sex mille sexcentis viginti octo Martyribus Nicomediensibus ad diem 11 Septembris.
- E S. Octavianus sacerdos et solitarius apud Volaterras in Etruria memoratur a Castellano. Vide hesternum diem 11 Septembris.
- Octavianus C. ope S. Angeli resuscitatus, ac titulo sancti insignitus refertur in Acie etc., apud Philippum a Visitatione: in Annotatibus vero Mss. ad eandem Aciem pluribus annuntiatur in hæc verba: S. Octavianus Palestinus C., ope S. Angeli resuscitatus, post mortem in Carmelo, continuis lacrymis et pœnitentiis ignes infernales exstinguebat; quos viderat sibi præparatos. Tandem sanctissime obiit ad annum mcccxxix. De illo apud Antoninum, Guilielmum Brugensem et Wastelium. Quam vera hæc sint, quæ vago modo ex auctoribus hisce asseruntur, non disputo, edoceri primo cupidus ab eruditiss. PP. Carmelitis publicum hujus Octaviani cultum. De S. Angelo M. ex Ordine Carmelitarum egimus die v Maii.
- Hildialdi episcopi confess. memoria hoc die signatur in Additionibus Mss. Cartusiæ Bruaxellensis ad Usuardum Greveni. Nomen Hildialdi vitiose scriptum est pro Hildebaldo vel Hildeb- F boldo archiepiscopo Coloniensi, quem ad hunc quoque diem refert Castellanus in Martyrologio universali; Colonia S. Hildebaldi episcopi: et Ægidius Gelenius de Colonia Agrippinensis Magnitudine lib. iv in sacris et piis Fastis; Colonia in basilica S. Gereonis S. Hildebaldi archiepiscopi. Huic suæ annuntiationi præfixit Gelenius signum, quod rosam vocat, quo lectori persuasum vult, illum Sanctis annumerandum esse, et a venerabilibus secernendum, quibus tale signum non apponitur. In Florario nostro Ms. Sanctorum commemoratur ad 11 Octobris: Apud Coloniam Agrippinam depositio Hildebaldi ejusdem urbis archiepiscopi etc. Floruit sub Carolo Magno et Ludovico Pio imperatoribus. Ejus Acta ex variis documentis collecta dedit Gelenius in Pretiosa hierotheca a pag. 42. Actis hæc subjungit pag. 48: Colonia Agrippinæ in basilica Flavia Heleniana, quam ad aureos Martyres nunc S. Gereonis nuncupamus, sacellum divi Mauritiî duos e marmore complectitur elaboratos sarcophagos, qui ad altitudinem viri ex terra paulatim assurgentes sibi mutuo

- A mutuo incumbunt. Eorum superiori insculptum est, septem et plura SS. Thebæorum martyrum corpora illo complecti: sub quo tam precioso reliquiarum operculo alter thesaurus clathris circumdatus ferreis, asservatur, ut sequens uncialibus literis ostendit inscriptio: HOC TUMULO JACET CORPUS SANCTI HILDEBALDI COLONIENSIS ARCHIEPISCOPI RECONDITUM. Neque ulla alia Viri in Ecclesiam alioqui valde prolixi invenio monumenta, præterquam quod sæpissime illius meminerint archivprum diplomata... Videtur autem Vir sanctus ex profunda animi sui submissione post mortem etiam suam amavisse nesciri, ut omnem a Deo expectaret remunerationem. *His verbis aperte indicat Gelenius, nullam Hildeboldo venerationem publicam exhibitam fuisse usque ad annum 1634, quo Pretiosam hierothecam typis vulgavit. Libro III Operis de Colonia Agrippinensis magnitudine, anno 1645 editi, syntagm. II pag. 269 hæc habet:* Apud S. Mauritii aram, a latere ecclesiæ Meridionali, proximum ostio est monumentum
- B B. Hildeboldi Coloniensis archiepiscopi, a me in restauratione MDCXXXVIII facies ejus mutata est, et nunc hanc habet chronologicam inscriptionem: VENERARE, QUI TRANSIS, OSSA HILDEBOLDI COLONIENSIS EPISCOPI, QUÆ ISTIC REQUIESCUNT IN GLORIA. Aliquibus interjectis, ita pergit: Juxta B. Hildeboldi aram et sepulchrum etc. Ecce, qui in Opere anno 1634 affirmarat se in S. Gereonis basilica nullum de Hildeboldo reperisse monumentum, præter ejus sepulchrum, in altero anni 1645 ibidem illius quoque aram exstare asserit. Hinc suborta nobis fuit suspicio, num forte post prioris Operis editionem altare ipsi erectum fuerit. Rogavimus per litteras R. P. Ferdinandum Limpens Rectorem collegii Societatis Jesu Coloniae, alicui e suis rei investigationem committere dignaretur. Respondum fuit epistola, XXVII Februarii anno 1745 data, cui inclusæ erant accuratæ annotationes eximii P. Josephi Hartzheim S. T. D., quæ certos nos faciunt, non modo nullam aram, sed nec ullum aliud cultus publici Hildeboldo delati vestigium in ecclesia S. Gereonis superesse. Illas ad plenioris lectoris instructionem, atque etiam ad virorum de nobis bene meritorum memoriam commendandam integras huc transcribemus. I. B. Hildeboldi nullus cultus, nullum Officium, nulla commemoratio est in ecclesia S. Gereonis, testibus canonicis et vicariis ejusdem ecclesiæ, quos interrogavimus hoc de argumento. Ex iis unus jam quinquaginta annis vicarius et canonicus, in antiquis ejusdem ecclesiæ chartis, memoriis, Kalendaris, ritualibus, directoriis apprime versatus, negans ullum indicium cultus erga B. Hildeboldum deprehensum a se fuisse. II. Utraque inscriptio tumuli Hildeboldini, et vetustior, quam refert Gelenius Hierothecæ p. XLVIII, et [recentior] de Col. Agr. magnit. p. CCLXIX, evanuit: vix unius alteriusve litteræ rudimentum superest. III. Ara et sacellum S. Mauritii martyri dicata sunt, et a canonico Pilgrum MDCXXXVIII restaurata in honorem S. Mauritii; id quod et aræ inscriptum est, citra ullam mentionem S. Hildeboldi. IV. Icon mediam aram ornans exhibet S. Mauritium martyrem, coram quo flectit canonicus,
- cujus dorso manum imponit episcopus pluviali, mitra et pedo instructus; sed nullis radiis caput cingitur. Hunc episcopum tamen credo esse B. Hildeboldum. V. Fenestra altari obversa denuo exhibet pictam iconem S. Mauritii martyris cataphracti, radiato capite; intra cujus aurum legis, S. MAURITII M. Coram eo pictus iterum cernitur canonicus genu flectens: hujus humero imponit manum S. Hildeboldus pluviali, pedo, mitra conspicuus et capite, circulo aureo cincto: supra quem auratum circum clare extant hæ voces vitro impressæ, S. HILDEBOLDUS. Hoc unicum vestigium sanctitatis reliquum deprehendi, sed cultus nullum. Addo in bibliotheca Mss. collegii nostri extare VII Chronica Latina archiepiscoporum Coloniensium sat dissimilia, quorum nullum hactenus editum est: at in nullo Hildeboldus compellatur: vel BEATUS vel SANCTUS, licet cæterum Chronicorum compilatores liberales sint in sanctis patriæ suæ episcopis ampliandis. Unde concludo, verba Gelenii de Col. Agr. magnit. Juxta B. HILDEBOLDI ARAM, nil amplius nec plus significare, quam Juxta ARAM, IN QUA B. HILDEBOLDI IMAGO EXTAT, vel Juxta QUAM EJUS SEPULCRUM EST: nam certum est nec in hac Gereonitica, nec in ulla alia ecclesia Coloniensi aram titulo B. Hildeboldi consecratam extare. Nihil est, quod hisce addamus, quam Hildeboldo inter Sanctos, quos scimus cultu publico legitime honorari, locum non esse concedendum; licet in recentiora aliquot Martyrologia relatus sit, et Sancti vel Beati titulo a variis ornetur, atque etiam a fide dignis scriptoribus ab humilitate, simplicitate, candore animi, aliisque virtutibus plurimum laudetur.
- Mercionofori conf. tamquam beati meminerunt additiones Mss. Cartusie Bruxellensis ad Usuardum Greven. Quisnam vero ille sit, non novimus.
- S. Arnulphus abbas Lerinensis annuntiatur ex Molano apud Ferrarium in Catalogo generali, uti et Aigulphus martyr apud Curiam in monasterio Primineo, et hujus socius Frongentius martyr. At duo primi non videntur distincti a S. Aigulpho abbate Lerinensi, cujus socius Frongentius, uti hodie dicitur in Commentario prævio ad Acta S. Aigulphi num. 57.
- Orontes, Raurawa, Saulas, et Sawa martyres sunt apud Jobum Ludolfum in Fastis sacris ecclesiæ Æthiopice hac die, qua et consuli potest Castellanus in Martyrologio universali. Plura desideramus.
- Dedicatio cathedralis ecclesiæ Gerundensis notatur hac die apud Tamayum.
- Deusdedit episcopi Calaritani, præfixa Sancti dignitate, memoria in Catalogo generali apud Ferrarium Calari in Sardinia annuntiatur, ex Tab. eccl. Calaritanæ, sicut habet in notis; cui præfuit circa an. sal. DCL: qui Romæ concil. Lateranen. sub Martino I interfuit. Apud Labbeum tomo VI Conciliorum columna 97 sunt ista: Deusdedit venerabilis episcopus insulæ Sardinie (in Græco est Καλλιπίας, id est, Calaris) dixit. Dionysius Bonfant in Triumphis Sanctorum regni Sardinie lib. XIII cap. XXXIV eum laudat, sed venerabilem dumtaxat appellat in titulo narrationis, quam de illo habet.

Sericus,

- A Sericus, Lucas, Nepos, Joannes memorantur ex apographo vetustissimo Florentinii cum Vitaliano, a quo eos separavimus; additurque ibi Euphemie, Sexiei et Aritoni. At vix dubitare possim, quin Euphemia sit sancta Aquileiensis, de qua hodie agemus cum Martyrologio Romano. Ariton vero, qui in aliis apographis Ariston vocatur, potest esse S. Aristion, de quo etiam hoc die tractabitur. An corrupta voce Sexiei, pro qua in Corbeiensi legitur Syria, Sanctus aut Sancta aliqua designetur, an locus, videtur incertum. Nihilo certius est, an alii quatuor unam classem constituent, imo etiam, an Sancti hi recte hoc die memorentur, atque aliquo loco colantur, cum maxima in apographis Hieronymianis sit diversitas. Nepos in nullo alio recurrit exemplari. Joannes et Lucas leguntur etiam in variis eodem fere modo, videlicet apud nos post tom. VII Junii in Richenoviensi, Augustano, et Labbeano; apud Acherium tom. II Spicilegii recusi in Gellonensi, atque apud Martenium tom. III Anecdotorum col. 1559 in Hieronymiano primo. Verum alia quædam apographa translationem S. Joannis apostoli et Lucæ evangelistæ eodem die memorant. Audi Hieronymianum apud laudatum Acherium: In Aquileia, ingressio reliquiarum sanctorum Andreæ apostoli, Lucæ, Joannis euangelistarum. Eadem reliquiarum ingressio legitur apud Florentinium in textu, et in Corbeiensi: neque alius Lucas aut Joannes recurrit in istis Martyrologiis hoc die. Demum Sericus in aliis Syricus, in Augustano Silicus, in multis omissus, et in Corbeiensi Syria, incertior item est, quam ut audeamus quidquam certi statuere. Quapropter de hisce omnibus plura non dicimus, nec plura dici poterunt, nisi ex melioribus monumentis magis innotescant.
- S. Justus, episcopus Toletanus, indicatur a Wione, asserente se ex conjectura hac die (ix Maii) reposuisse. Secuti Dorganius, Menardus, Bucelinus: item Ghinius et Ferrarius. At Tamaius Salazar cum aliis iii Septembris. Ita notarunt Majores nostri in Prætermisissis ad diem ix Maii, huc remittentes examen de publica veneratione. Mabillonius in Actis sæculo ii pag. 147 et 148 dedit elogium historicum de Justo Toletano, et de cultu sic loquitur num. 3: S. Justi nomen in Fastis Romanis non habetur, neque in antiquis Martyrologiis, si forte Toletanum excipias Kalendarium, in quo locum habuisse ab antiquo dicitur iii Non. Septemb., ut ex Thomæ Tamaii notis ad Liutprandum Johannes Tamaius in Martyrolog. Hisp. ad ipsum diem observat. Verum fides Tamaii suspectissima est, ut ipse non ignoravit Mabillonius, qui ideo dubitanter ait forte. Certe consului Toletana Kalendaria, Missalia, Officia propria, aliosque Fastos Hispanicos, quos habemus non paucos; sed nomen Justi Toletani in illis non reperi: nullum quoque vestigium Officii de eo celebrati, aut reliquiarum translationis inveni. Verumtamen aliud pro veneratione Justi argumentum affert Mabillonius num. 2 his verbis: In successoris Eugenii elogio SANCTUS diserte a B. Ildefonso prædicatur. At ne verba quidem S. Ildefonsi mihi persuadere possunt, cultu ecclesiastico ornatum umquam fuisse Justum. Quippe Ildefonsus apud Miræum de Scriptoris ecclesiasticis pag. 98
- C

in Eugenio I sic habet: Et bonum meritum D senis (S. Helladii Toletani episcopi,) qui duobus discipulis sanctisque filiis (Justo et Eugenio) ecclesiæ Dei hæreditatem meruit relinquere gubernandam. Nihil hic asserit S. Ildefonsus, nisi utrumque fuisse sanctis moribus: quod mihi non videtur sufficere, ut Justum Toletanum inter Sanctos, quos colit Ecclesia, recenseam. Accipe tamen Justi elogium ex laudato Ildefonso, qui pag. 96 ita eundem celebrat: Justus post Helladium, discipulus ejus, illique successor innexus est: vir habitudine corporis ingenique meritis decorus atque subtilis, ab infantia monachus, ab Helladio ad virtutem monasticæ institutionis affatim educatus pariter et instructus, in Agaliensi monasterio tertius post illum rector est factus. In pontificatu autem mox illi successor inductus, vir ingenio acer et eloquio sufficiens; magna spe profuturus, nisi hunc ante longævam vitam dies abstulisset extrema. Scripsit ad Richilanem, Agaliensis monasterii patrem, epistolam debita et sufficienti prosecutione constructam, in qua patenter adstruit, susceptum gregem relinquere penitus non debere. Exstitit rector annis tribus; et tempore Sisenandi obiit: qui rex post hunc die nono decimo defunctus abscessit. Miræus hanc addit annotationem: Justus concilio quarto Toletano subscripsit anno Sisenandi regis tertio, Christi sexcentesimo trigesimo nono. Videri id potest in Conciliis Hispaniæ apud Cardinalem de Aguirre tom. II pag. 492. Credidit laudatus Cardinalis in notis pag. 505 hunc Justum eundem esse cum Justo episcopo, qui ante episcopatum fuerat S. Helladii diaconus, quique deinde a suis fuit ministris in lecto strangulatus. At Mabillonius existimat ab eo esse diversum.

Translatio vener. ossium P. N. Zozimi et Sabbatii monachorum habetur in Synaxario Ruthenorum peculiari diæcesis Kioviensis, Latine reddito et huc misso a P. Georgio David, missionario S. J. Moscæ residente anno 1688. Quinam illi sint, non comperi hactenus.

Balo confessor a Castellano annuntiatur in Concacia Hiberniæ provincia cum titulo sancti. Sed de sanctitate ejus, cultu publico, rebusque ab ipso gestis nihil reperi hactenus sub isto nomine in nostris documentis de Sanctis Hibernis.

Luciæ viduæ, tertii Ordinis, patrum Capuccinorum, transitus annuntiatur Syracusis in Martyrologio Siculo, quod habetur in Idea Operis Octavii Caietani.

Magni, nescio cujus, cum titulo sancti memoria occurrit in Martyrologio seu Viola Sanctorum, quæ typis edita est anno 1508.

S. Sophiæ virginis corpus in ecclesia Mindensi (in Westphalia) requiescere memorat ejusdem ecclesiæ Breviarium, cujus pars æstiva anno 1516 excusa est. Ibidem etiam habita tamquam martyr fuit: cum Acta martyrii ejus in sex lectiones divisa in dicto Breviario habeantur. Hæc vero dum conféro cum Passione S. Serapiæ virginis et martyris, quæ data est die XXIX Augusti a pag. 500, observo non pauca in hac inveniri, quæ similia sunt lectionibus jam designatis. An vero dictum corpus e cryptis Romanis Mindam fuerit delatum sub nomine S. Sophiæ, Actaque S. Serapiæ applicata ipsi sint a Mindensibus, nihil fortasse

- A fortasse habentibus, quod de ipsa scriberent; ne per probabilem quidem conjecturam determinare possum, quia sancta illa Sophia aliunde mihi prorsus ignota est: de qua si sufficienter instrui nos contigerit, poterit illi postea alius dari locus in Opere nostro.
- Euphemia virgo in monasterio Cisterciensi Ouenes refertur ab Henriquezio cum titulo beatæ, citaturque in notis Cæsarius Heisterbacensis Illustrium miraculorum seu Dialogorum lib. v cap. XLIV, et alii. In Kalendario Ordinis Cisterciensis anno 1617 Divione edito signatur hac etiam die, sed absque dicto titulo: quem ei tribuit Chalemotus; cui adde Arturum in Gynæceo, qui dictum monasterium distinctius designans, annuntiationem ita inchoat: In Germania, prope Tolbiacum, apud Houenense Ordinis Cisterciensis monasterium etc. Cultum autem Virgini prædictæ deberi, aliunde certiores fieri desideramus.
- Buchardus Ordinis Cisterciensis monachus sanctissimus . . . , qui deinde Bituricensi ecclesiæ archiepiscopus præfectus, annuntiatur in Gallia, ac beati titulo insignitur a Chrysostomo Henriquez in Menologio Cisterciensi, ubi citatur in notis vetus Missale ejusdem Ordinis in catalogo Sanctorum, ut vocat, nostri instituti: cui addit Aubertum Miræum in Chronicis Cisterciensibus. Prædictus Henriquez non invenit Buchardum inter præsules Bituricenses apud Joannem Chenu: unde apparet ipsi vel hunc ab eo esse omissum, vel Guicardum pro Buchardo signatum, vel potius pro Guicardo positum Buchardum in dicto Missali; atque adeo opinatur, Buchardum, qui dicto catalogo Cisterciensium inseritur, eundem esse Gerardum archiep. Bituricensem, qui S. Guilielmo ejusdem ecclesiæ antistiti anno 1209 successit. De S. Guilielmo egimus die x Januarii: cui successisse Girardus de Cros scribitur apud Sammarthanos tomo I pag. 174; ubi non lego, eum fuisse Ordinis Cisterciensis, nec Beati titulo insignitum. Neutrum quoque fit in Gallia Christiana recusa tom. II a columna 63; laudatur tamen a doctrina, sanctitate, et miraculis, et obiisse scribitur anno 1218 Nonis Julii. Additur tamen, quod non vereatur Patriarchi Bituricensis auctor eum titulo Beati ornare: qui an legitime ipsi conveniat, doceri cupimus.
- C Festum reliquiarum Sanctorum, qui in ecclesia monasterii abbatiæ S. Benedictæ Auriniacensis in Veromanduis honorantur, ritu duplici ibidem colitur, sicut præscribit Ordo propriorum festorum ejusdem loci, anno 1619 in lucem editus.
- Julianus
Maignesius
Joannes Bunius,
Guilielmus
Montanus
Joannes
Merensis
- Viræ in
Neustria
ab hæreticis
interfecti
- notantur ut BB.
martyres ab Arturo in Martyrol.
Franciscano.
- in diæcesi Bajocensi in Normannia inferiore. D Eosdem etiam Menologio Franciscano intexit Hueberus, ubi insuper laudat plurimos Luthero-Mastiges in Germania ex Ordine S. Francisci.
- His addi possunt ex eodem Huebero Petrus a Belcastro laicus, Masuracæ in Calabria; Gonsalvus Clericus, prope oppidum Pontis Limani diæcesis Braccarenensis; Antonius Laurerius, in India Orientali; Isaias de Milano, Mediolani in Insubria; Joannes de Jesu, in Monte Arenarum Abulensis diæcesis; Jacobus Montanarius, Balneo-Caballi; Joanna Godoya, Tertii Ordinis S. Francisci, in Hispania.
- Apud Waddingum ad annum 1429 num. 10 memoratur corpus . . . Petri Bellicastrensis post multos annos exhumatum, et integrum pulchriori donatum esse sepulcro, addente Huebero, ad publicum cultum fuisse honorificentius reconditum. An vero cultus ille publicus, prout vocatur ab Huebero, sufficiens sit ad faciendum casum exceptum a Decreto Urbani PP. VIII, cupimus doceri.
- Alphonsus Tostatus, episcopus Abulensis multis laudatur ab Ægidio Gonsalvo Davila in Theatro ecclesiastico Abulensi, ubi pag. 96 dicitur, Abulæ et in sua ecclesia haberi pro beato.
- S. Marini memoriam Papiæ assignat Belinus: de quo etiam Molanus, Galesinius, Maurolycus, Ferrarius in Catalogo utroque, et alii. De illo agemus die proxime sequenti cum Martyrologio Romano iv Septembris.
- Fossis, translatio corporis beati Foillani martyris annuntiatur a Molano in Additionibus ad Usuardum anno 1573 editum. Adde Dorganium, Wionem, Menardum, Ferrarium in Catalogo generali, et Wilsonum in Martyrologio Anglicano prioris editionis. Hujus sancti episcopi natalis refertur a Molano in utraque editione, nec non ab aliis jam memoratis hagiologis, et a Wilsono in Martyrologio Anglicano utriusque editionis ad diem, quo agi apud nos de illo poterit, xxxi Octobris.
- In Hungaria, sancti Emerici ducis et confessoris, filii sancti Stephani regis Hungariæ memoria signatur a Greveno, Florario nostro Ms., et Canisio: de quo etiam agit editio Usuardina Lubeco-Coloniensis, titulo beati illum memorans inter Auctaria ad Usuardum a nobis editum. Est in Martyrologio Romano ad diem, quo et apud nos dabitur, iv Nov.
- S. Nympha virgo et martyr Panormitana exstat apud Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italix: videri etiam potest Catalogus ipsius generalis. Est autem in Martyrologio Romano synonyma virgo et martyr cum Triphone et Respicio, materiem datura inquisitionis ulterioris ad diem x Novembris.
- S. Reolus Remensis antistes hodie memoratur a Saussayo et Menardo; sed ab aliis obiisse dicitur xxv Novembris, quo eum annuntiavit Castellanus. Majores quoque nostri de eo agendum judicarunt xxv Novembris.
- De his apud Waddingum ad annum 1491 num. 77, occasione Conventus Viriensis, de quo scriptum ibidem num. 76, et collocatur

DE SANCTA PHOEBE DIACONISSA

CENCHRIS APUD CORINTHUM,

COMMENTARIUS HISTORICUS.

J. P.

§ I. Locus, cultus, elogium; Sancta non fuit uxor S. Pauli apostoli.

POST MEDIUM
SÆCULI I.Cenchreæ portus
et opp. apud
Corinthum :
Sanctæ cultus:

Cenchreæ, al. Cenchreæ portus et oppidum apud Corinthum, notissimam urbem in Peloponneso, memorantur a Strabone lib. VIII pag. 380 editionis Parisiensis anni 1620, his verbis: Oræ maritimæ a Corintho utriusque initia sunt, alterius Lechæum, alterius Cenchreæ vicus et portus ab urbe distans ad LXX stadia: quo portu utuntur ad negotiationes Asianas; Lechæo ad Italicas. Cellarius in Notitia Orbis antiqui lib. II, cap. XIII pag. 755 celebriorem esse portum Cenchrensem, ejusque nomen Græcum varie scribi observat. Apud Pomponium Melam de Situ Orbis lib. II, cap. III refertur oppidum Cenchreæ, fanum Neptuni: ludis, quos Isthmios vocant, celebre. Apud Theodoretum tom. III in Epistolæ ad Romanos caput XVI vocatur Cenchreæ maximus quidam pagus... Corinthi. Ibidem loci S. Phœbe functa fuit ministerio in ecclesia et convenientes suo muneri virtutes exercuit, et ideo illic eam modo annuntiavi, etiamsi nescio, an Cenchris, an Corinthi, an alibi ad beatam immortalitatem migraverit. De publica autem ipsius veneratione certo constat. Nonnulla dumtaxat e pluribus Martyrologiis commemorabo, quæ hanc Sanctam referunt. Ado primus, quantum novi, eam sic intexit Festivitatibus Apostolorum hac die: Natalis sanctæ Phœbes, de qua beatus Apostolus Romanis scribit: « Commendo autem vobis Phœben sororem nostram » etc.; de quibus mox dicam. Adonem secutus Usuardus, omissis verbis sacris, scribit ista: Natalis sanctæ Phœben, de qua beatus Apostolus Romanis scribit. Adde Florarium nostrum Ms. Martyrologium vero Romanum illam quoque annuntiat addito Corinthi loco: Natalis sanctæ Phœbes, cujus meminit beatus Apostolus Paulus ad Romanos scribens. Hæc de cultu.

Laudatur a
S. Paulo apos-
tolo:

2 Laudatur autem ab Apostolo in epistola jam dicta cap. XVI, § 1 et 2, his verbis: Commendo autem vobis Phœben sororem nostram, quæ est in ministerio ecclesiæ, quæ est in Cenchris: ut eam suscipiatis in Domino digne Sanctis, et assistatis ei in quocumque negotio vestri indiguerit: etenim ipsa quoque astitit multis, et mihi ipsi. Toletus nonnulla exponit hujus loci adjuncta, indicans Phœben cujusdam negotii causa proficiscentem ad Romanam urbem, a Paulo commendari Romanis, atque ab illo vocari sororem nostram, id est, sororem communem, quia communi videlicet fidei et Religionis vinculo ligata erat: sorores enim et fratres in Christo sunt Christiani. Menochius hic, sororem, inquit, religione, id est Christianam, Hoc vero nomen, sicut pergit Toletus, quædam tacita est ad acceptandam commendationem exhortatio: cui ali-

quod fortasse pondus accessit ex parte sanctæ hujus Feminæ, si, ut fertur, Apostoli litteras ipsa detulerit Romam: Hujus epistolæ, ait Toletus, Phœben tabellariam fuisse dicit Anselmus (Seu Herveus) quamvis sub dubio, quia res certa non est. Porro e paucis Doctoris gentium verbis, quibus magnas Mulieris hujus laudes perstringit, conficitur, solida eam fide, pietate erga Deum, ac multorum operum bonorum exercitatione spectabilem fuisse.

3 Fuerunt nonnulli, qui eam S. Pauli uxorem fecerunt; sed hic uxorem numquam habuit: Quidam, inquit Toletus hic, recentiores, hanc Phœben uxorem fuisse Pauli affirmant, quam sororem eo dictam censent, quia re conjugii non utebatur, sed cælebs vivebat. Horum sententia improbabilis est, tum quia fundamentum infirmum est; non enim eo dicta soror, quod uxor sit cælebs: sed quia in Domino viri omnes, fratres, et feminæ, sorores appellantur. Jaco. 2: « Si frater et soror nudi sint ». Et Matth. 12: « Ille meus frater et soror est ». Tum etiam, quia nemo antiquorum expositorum id interpretatus est. Tum demum, quia vix potest sustineri, Paulum uxorem fuisse: sunt enim gravissimi Patres huic opinioni adversantes. Eorum agmen ducat S. Hieronymus in Epistola ad Eustochium XVIII al. XXII de Custodia virginitatis, tomo IV Operum a Martianæo editorum, parte II, columna 36, ubi hæc scribit: « De virginibus, » inquit Apostolus, præceptum Domini non habeo ». Cur? Quia et ipse ut esset virgo, non fuit imperii, sed propriæ voluntatis. Neque enim audiendi sunt, qui eum uxorem habuisse confligunt, quum de continentia disserens et suadens perpetuam castitatem, intulerit: « Volo autem » omnes esse sicut me ipsum ». Et infra: « Dico » autem innuptis et viduis: Bonum est illis, si » sic permaneant, sicut et ego ».

4 S. Ambrosius in Commentariis super Epistola ad Corinthios prima, Apostoli verba recapite VII § 8 explicans tomo II columna 133 editionis Benedictinæ Parisiensis, longissime etiam ab eo removet matrimonium his verbis: Non diceret, bonum est innuptis, ut sint, sicut et ego, nisi esset integer corpore. Nec diceret: « Omnes » homines volebam esse, sicut me ipsum » si enim habuerit uxorem, et hoc dixit, virgines esse noluit. Sed absit: sic enim a pueritia servivit, ut hujus rei studium non haberet; quippe cum juvenculus anticipatus sit a gratia Dei. Idem asseruit S. Epiphanius contra Valesios hæresi XXXVIII sive LVIII, ubi dum de tribus eunuchorum generibus tractat, tertio loco illi ponuntur, qui se ipsos castraverunt propter regnum cælorum. Inter quos

E

cujus eam uxorem

F

non fuisse, probatur e Patribus

A quos collocat monasticum ordinem, virginitatis palmam adeptum : Qualem, inquit, in vetere Testamento Eliam fuisse legimus, ac deinceps Paulum, qui dixit : « Dico autem non nuptis, » quoniam bonum est ipsis, si maneant, sicut » ego » etc. Atque ex his patet, tam concordem juxta ac perspicuam in hac controversia esse laudatorum Patrum sententiam, ut in alium sensum detorqueri posse non videatur. Sed quandoquidem contraria suos quoque patronos habuit, rationes expendamus, quæ pro eadem afferri possint.

contra alios,

5 Objectus imprimis fuit antiquissimus et sanctissimus scriptor S. Ignatius episcopus Antiochenus et martyr, cujus Acta et scripta illustravimus tomo I Februarii, die 1 ejusdem mensis, pag. 13 et sequentibus, quem oppositam nobis aiebant opinionem tradidisse in epistola ad Philadelphienses, una ex septem, quæ certissime, ut ibidem diximus pag. 21, ab S. Ignatio conscriptæ noscuntur. (Easdem quoque adversus quosdam hypercriticos vindicat Remigius Ceillier in Historia generali auctorum sacrorum et ecclesiasticorum tomo I, cap. XI, art. II.) Nam, prout exstat spuria et corrupta epistola ad Philadelphienses, S. Ignatio imputantur ista : Non detraho... cæteris Beatis, qui nuptiis copulati fuerunt. Opto enim Deo dignus ad vestigia eorum in regno ipsius inveniri, sicut Abraham, et Isaac et Jacob... et ceteri prophetæ; sicut Petrus et Paulus et reliqui Apostoli, qui nuptiis fuerunt sociati, qui non libidinis causa, sed posteritatis subrogandæ gratia, conjuges habuerunt. Verum in Actis designatis, § VI, num. 50 facta mentione de interpolationibus in Epistolas Ignatianas perperam aliunde intrusis, a codice Florentino easdem abesse diximus, totque alibi conferri naves in epistolam solam ad Philadelphienses jure expungendos, ut altera sui parte auctior reddita sit.

qui ex epistola
S. Ignatii ep. et
M.

6 Deinde commentitium illud fragmentum de conjugio Pauli et Apostolorum ita ibidem castigatur : Quæ omnia inserta fuerunt fraude nupturientium clericorum Græcorum, qui dum uxores cum sacerdotio ceperunt retinere, Paulum ceterosque Apostolos in defensionem suæ ipsorum incontinentiæ assumpserunt consortes, ut supra citati monuerunt Baronius, Massutius, aliique. Post hæc aliæ in eadem epistola designantur et corriguntur interpolationes. Hinc concludo, nullius roboris esse argumentum, quod petitur ex epistola corrupta S. Ignatii episcopi et martyris ad probandas S. Pauli nuptias, ac proinde S. Phœben non fuisse ipsius uxorem. Usse-rius in Dissertationibus, quas S. Polycarpi et S. Ignatii epistolis a se editis præmittit, cap. XVII discutiens locum de Pauli et Apostolorum conjugio in assumptis, ut vocat, epistolæ ad Philadelphienses, a Catholicis tantopere exagitatum, multa collegit contra Catholicos scriptores, quibus probare contendit, Pauli et reliquorum Apostolorum mentionem inter conjugatos haberi in vetustis epistolarum S. Ignatii exemplaribus. Sed quid tum? Enimvero esto ita in illis legi; an ex eo sequitur, sic legi debere, et sic lectum fuisse in primigeniis exemplaribus? Quomodo itaque illa non viderint sancti Patres, qui contraria tradiderunt? Quomodo Usse-rius ipse locum hunc non vidit esse sublestæ fidei, qui Dissertationem suam concludit his verbis : Cœlibem vixisse Paulum, ex ipsius professione illa satis persuasum sum 1 Cor. 7, 7, 8 : « Volo omnes homines » esse,

» sicut me ipsum ». Et : « Dico innuptis et viduis, bonum esse illis, si sic permanserint, » sicut et ego ».

AUCTORE
J. P.

7 Alterum, quod pro laudati Apostoli matrimonio prolatum fuit argumentum, nititur testimonio Clementis Alexandrini lib. III Stromatum pag. 210 editionis anni 1592 : Petrus, ait, et Philippus filios procrearunt. Philippus autem filias quoque suas viris tradidit. Et Paulus quidem certe non veretur in quadam epistola suam appellare conjugem, quam non circumferebat, quod non magno ei opus esset ministerio. Dicit itaque in quadam epistola : « Non habemus potestatem » sororem mulierem circumducendi, sicut et reliqui Apostoli »? Sed hi quidem, ut erat consentaneum ministerio, quod divelli non poterat, prædicationi scilicet attendentes, non ut uxores, sed ut sorores circumducebant mulieres, quæ una ministraturæ essent apud mulieres, quæ domos custodiebant; per quas etiam in gynæceum absque ulla reprehensione malave suspitione ingredi posset doctrina Domini. Hæc Clemens Alexandrinus.

et Clemente Ale-
xandrino hoc
volunt;

8 At respondeo, non satis mihi compertum esse, quidnam e prolato Pauli testimonio ad Corinthios I, cap. IX, § 5 confici possit pro uxori-
bus, de quibus supra, cum Apostolus ibi ne-
tquam loquatur de uxoribus, sed de mulieribus,
quæ ex pro religionis affectu, ac fidei amore
sequebantur Apostolos, eisque sumptus et officia
præstabant. Quæ quidem interpretatio est sancto-
rum Patrum. Audiatur S. Ambrosius in locum
Apostoli jam citatum : Mulieres, inquit, desi-
derio doctrinæ dominicæ, et cupidæ virtutum
sequebantur Apostolos, ministrantes eis et sum-
tus et servilia, sicut et Salvatorem sunt sequu-
tæ, ministrantes ei de facultatibus suis. Huic
Ecclesiæ Doctore adde S. Hieronymum in Com-
mentariis ad caput XXVII Matthæi § 55 super his
verbis, Erant autem ibi mulieres multæ etc. ita
scribentem : Consuetudinis Judaicæ fuit, nec
ducebatur in culpam more gentis antiquo, ut
mulieres de substantia sua victum atque vestitum
præceptoribus ministrarent. Hoc quia scandalum
facere poterat in nationibus, Paulus abjecisse
memorat. Dicit enim ipse : « Numquid non ha-
» bemus potestatem sorores mulieres circumdu-
» cendi, sicut ceteri Apostoli faciunt »?

B
sed perperam :
cum refugient
S. Ambrosius et
sanctus

9 Idem sanctus Pater libro I contra Jovinianum tomo IV Operum suorum a Martiano edito-
rum, columna 167 : Si autem, ait, illud
nobis opposuerit ad probandum, quod omnes
Apostoli uxores habuerint. « Numquid non ha-
» bemus potestatem mulieres vel uxores circum-
» ducendi »? (qui γυνή apud Græcos utrum-
que significat) sicut cæteri Apostoli et Cephas,
et fratres Domini; jungat et illud, quod in Græ-
cis codicibus est : « Numquid non habemus
» potestatem sorores mulieres vel uxores circum-
» ducendi »? Ex quo apparet, eum de aliis san-
ctis dixisse mulieribus, quæ juxta morem Ju-
daicum magistris de sua substantia ministrabant,
sicut legimus ipsi quoque Domino factitatum.
Nam et ordo verborum hoc significat : « Num-
» quid non habemus potestatem manducandi et
» bibendi, aut sorores mulieres circumducen-
» di »? Ubi de comedendo et bibendo, ac de
administratione sumtuum præmittitur, et de mu-
lieribus sororibus inferitur, perspicuum est non
uxores debere intelligi, sed eas, ut diximus,
quæ de sua substantia ministrabant.

F
Hieronymus

10 Quod et in veteri lege de Sunamitide illa scribitur,

isti opinioni.

* Vulgata om-
nes vos

AUCTORE
J. P.

scribitur, quæ solita sit Elisæum recipere, et ponere ei mensam, et panem et candelabrum, et cætera. Aut certe si γυναῖκας, UXORES accipimus, non MULIERES; id quod additur, SORORES, tollit UXORES, et ostendit eas germanas in spiritu fuisse, non conjuges. Quamquam, excepto Apostolo Petro, non sit manifeste relatum de aliis Apostolis, quod uxores habuerint: et quum de uno scriptum sit, ac de cæteris tacitum; intelligere debemus sine uxoribus eos fuisse, de quibus nihil tale Scriptura significet. Recte igitur Theodoretus Sanctam nostram vocat ministram S. Pauli, eamque inclytam et celebrem; neutiquam vero conjugem.

§ II. Sanctæ virtutes, officium diaconissæ, laudes ex S. Joanne Chrysostomo; an fuerit vidua, an virgo, tempus vitæ.

Sanctæ ministerium apud Cenchrenses

Sanctus Paulus in epistola ad Romanos superius citata de Sancta nostra dicit: quæ est in ministerio ecclesiæ, quæ est in Cenchris: ubi vides hujus officium ab illo non dissimulari, ut vel ex hoc etiam commendationem suam Romanis faciat magis gratiosam. At quale fuit piz hujus Mulieris ministerium ecclesiæ, id est, apud congregationem fidelium Christianorum, quæ erat in Cenchris? Illud videlicet fuisse censeo, de quo meminit idem Doctor gentium primæ ad Timotheum epistolæ cap. v § 10, ubi de viduis scribens sic loquitur: Si hospitio recepit, si Sanctorum pedes lavit, si tribulationem patientibus subministravit, si omne opus bonum subsecuta est. Theodoretus Cyri episcopus in illud ex dicto Apostoli loco jam allatum, Si Sanctorum pedes lavit, annotat ista: Hoc enim olim faciebant. Ita etiam Lydia (Actorum xvi) ipsum Apostolum, et eos, qui cum eo erant, suscepit. Ita etiam dixit de Phœbe: « Adfuit multis, et mihi ipsi ». Illud vero pluribus declarat, et insigni elogio hujus sanctæ Feminæ confirmat idem Theodoretus, in Epistolam ad Romanos cap. xvi scribens, et pleno ore bona ipsius opera ad posterum transmittens: Cenchræ, inquit, erat morosus gagus Corinthi. Æquum est ergo admirari vim prædicationis (S. Pauli.) Brevi enim tempore non solum urbes, sed et pagos pietate replevit, et tanta erat Cenchris congregatio, ut etiam haberet mulierem ministram, eamque inclytam et celebrem.

variis virtutibus illustre:

12 Tantas enim habebat recte factorum opes, ut ex lingua Apostolica laudes ejusmodi colligeret. Etenim ipsa quoque adstilit multis, et mihi ipsi. Adstitisse autem, ut puto, dixit, quod in eum hospitalis fuerit, ejusque curam gesserit. Multiplicibus autem eam laudibus remuneratur. Ipsa enim, ut est verisimile, eum in unam domum suscepit, et ad exiguum tempus, id scilicet, quo Corinthi versatus est. Ipse autem ei universarum terrarum orbem aperuit, Mulierque in universa terra ac mari celebris facta est, nec eam soli Romani et Græci cognoverunt, sed etiam omnes barbari. Hæc de ministerio S. Phœbes, ac laudibus ob illud ab Apostolo ipsi tributis Theodoretus. Dispicimus nunc

an ex S. Pauli expressione, in ministerio ecclesiæ eam versari indicantis, alia in eodem officio considerari non possint ex textu Græco.

13 Textus ille habet οἷσαν διάκονον τῆς ἐκκλησίας; super voce autem διάκονον non pauca annotavit Toletus antea citatus. Pag. 660 et proxime sequenti hæc refert: Origenes et Chrysostomus ad dignitatem quamdam pertinere affirmant, qua ex Apostolorum auctoritate (Sancta nostra) fungebatur. Cujus rei declarandæ causa adnotandum est, olim ordinem quemdam diaconissarum fuisse, ut constat ex Clemente Romano, uti vocatur, et aliis antiquis Doctoribus, quarum jam nullus usus in Ecclesia extare videtur. Harum ministerium Clemens variis in locis explicat: nam lib. 8 Constitut. Apostolic. (quæ sub isto nomine circumferuntur) cap. 28 sic habet: « Diaconissa non benedicit, neque sacit » aliquid eorum, quæ presbyteri aut diaconi » faciunt, nisi quod januas custodit, et presbyteris ministrat, cum mulieres baptizantur, » idque propter decorem et honestatem ». Hæc Clemens. Et lib. 2 cap. 26 « Nulla, inquit, » mulier ad episcopum aut diaconum sine diaconissa accedat ». Lib. 3 cap. 15. Hæc diaconissæ mittebantur ab episcopo vel diacono ad mulierum domos propter gentium scandalum vitandum, et adhibebantur in baptismo feminarum ad nudanda earum corpora, et ad illas liniendas. At S. Epiphanius in Expositione fidei Catholicæ tomo I Operum a Petavio editorum pag. 1104 diaconissarum officium ad unum restringit usum; sed unum fortasse hunc nominat, volens intelligi præcipuum. En tibi ejus textum: Diaconissæ ad hunc unum usum adhibentur, ut mulierum decoris, et honestatis causa sint ministræ, si id forte necesse fuerit, sive dum baptismo initiandæ sunt; sive, dum earum corpora perscrutanda.

14 Redeamus ad Toletum, qui ex auctore officium Constitutionum Apostolicarum addit ista: Lib. 3 cap. 19 inserviebant, inquit pag. 661, fæminis infirmis. Hujusmodi erant ministeria harum diaconissarum; de quibus Ignatius epistola 12, quæ est ad Antiochenses; perperam, ut affirmant alii, Ignatio adscripta: « Saluto, inquit, custodes sacrorum vestibulorum in Christo diaconissas ». Erant enim fæminæ tempore Sacrificii reclusæ quibusdam locis, a viris separatæ, quorum locorum vestibula et januas diaconissæ observabant. Hoc ministerium Phœben sortitam esse probabile est, idque Origenes et Chrysostomus significant: eligebantur enim ab Apostolis seu episcopis hujusmodi mulieres, quarum qualitates etiam Clemens describit. Theodoretus 1 Timoth. 5 hoc ministerium explicat, sicut nos in commentario diximus; vide dicta sub initium hujus paragraphi. Et forsitan hoc erat conjunctum ministerio illi: ntraque enim de causa ministra dicta est. Hactenus Toletus: cujus sententia de duplici ministerio in S. Phœbe conjuncto, uno videlicet, quo exercebat virtutes supra descriptas ex S. Paulo 1 Timoth. v § 10; altero, quo diaconissæ officio fungebatur, tam probabilis admodum est, quam Sanctæ honorifica.

15 Juvat huc adducere Patres. Origenes in epistolam ad Romanos cap. xvi, § 1: Hic locus apostolica auctoritate docet etiam feminas in ministerio ecclesiæ constitui. In quo officio positam Phœben apud ecclesiam, quæ est Cenchris, Paulus cum laude magna et commendatione prosequitur, enumerans etiam gesta ipsius præclara, et

cui probabilis

E

F

diaconissæ ad-junctum fuit.

A et dicens: Quia in tantum omnibus astitit, hoc est in necessitatibus præsto fuit, ut etiam mihi ipsi in necessitatibus meis Apostolicisque laboribus tota devotione mentis astiterit. Simile autem opus ejus dixit hospitalitati Lot, qui dum semper hospites suscipit, meruit aliquando angelos hospitio suscipere. Similiter et Abraham dum semper occurrit hospitibus, meruit ut et Dominus cum angelis diverteret ad tabernaculum ejus. Ita et hæc religiosa Phœbe, dum astat omnibus et obsequitur, assistere et obsequi etiam Apostolo meruit. Et ideo locus hic duo pariter docet; et haberi (ut diximus) fœminas ministras in ecclesia, et tales debere assumi in ministerium, quæ astiterint multis, et per bona officia usque ad Apostolicam laudem meruerint pervenire. S. Joannes Chrysostomus in Homilia in epistolam ad Romanos hic videtur sanctæ Mulieri attribuire dignitatis sive diaconissæ officium. Vide, inquit, quantum illam honoret Doctor gentium: nam illam ante alios omnes memorat, et sororem vocavit. . . Dignitatem quoque adjicit, ministram vocans.

S. Joannes
Chrysostomus
egregias ejus
dotes

B 16 Reliqua, quæ Apostolus superaddit de S. Phœbe ad majorem pro ea commendationem Romanis inculcandam, S. Joannes Chrysostomus ita ibidem exponit: « Ut illam suscipiatis in Domino, ut decet Sanctos ». Hoc est propter Dominum, ut honore fruatur apud vos. Nam qui propter Dominum suscipit, etiamsi non magnum quempiam suscipiat, cum solitudine suscipit. Cum autem illa sancta esset, cogita quo cultu ea digna fuerit. Ideo adjicit, « ut decet Sanctos »: ut tales suscipere oportet. Duplici autem de causa digna est, quæ curetur a vobis, et quod propter Dominum suscipiatur, et quod sancta sit. « Et assistatis ei in quocumque negotio vobis indigerit ». Viden' quam studeat, ut ne onerosus sit? Non enim dixit, ut liberetis eam; sed ut, quæ penes vos erunt, afferatis, et manum porrigatis, et in quibus ope vestra egerit, non quocumque in statu illa sit, sed in quibus opera vestra egerit; si in iis egeat, in quibus vos auxiliari possitis. Deinde ineffabilis laus sequitur: « Etenim ipsa multis adfuit, et

» mihi ipsi ». Viden' prudentiam? Primo laudes, deinde in medio adhortationem, postea rursum laudes posuit, utrinque præstanda officia laudibus beatæ Mulieris concludens.

17 Quomodo enim non beata, quæ tanto Pauli testimonio celebratur, quæ potuit illum juvare, qui totum orbem emendavit? Hoc enim illius virtutum colophon erat: ideoque hoc postremum posuit dicens, « et mihi ipsi ». Quid est illud, « et mihi ipsi »? Prædicatori Orbis, ei, qui tot tantaque passus est, qui innumeris hominibus sufficit. Imitemur ergo et viri et mulieres Sanctam illam. Menochius ex his adstitit multis, Græce προστάτης ἐκκλησίᾳ, PATRONA seu SUFFRAGATRIX fuit, colligit, Phœben non contemnendæ auctoritatis fuisse in patria sua: cujus rei etiam ex eo capi potest conjectura, quod negotiorum causa Romam proficisceretur: hoc enim majus videtur quam ut humili fœminæ conveniat. Aliqui docent προστάτης olim dictos fuisse eos, qui deligebantur, ut hospitio domi suæ, et in fidem suam reciperent, eosdemque etiam προξένους appellatos, quales olim apud Christianos fuisse est valde probabile. Ex horum numero fuerit Phœbe, in quam conveniat illud Apostoli, « Si » hospitio receperit, si pedes sanctorum lavit ».

AUCTORE
J. P.

præclaro elogio
exornat, ut et
Menochius.

18 Verisimilius autem mihi est, hanc sanctam Mulierem fuisse viduam, quam virginem. Tametsi enim virginibus etiam ad officium diaconissæ aditus pateret; credo tamen id rarius accidisse sub prima illa Ecclesiæ nascentis exordia, quibus adeo recens erat illud S. Pauli Apostoli 1 Timoth. v, v. 9: Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit unius viri uxor. Quo anno obierit S. Phœbe, me latet. Lego quidem, epistolam ad Romanos scriptam fuisse anno 57 vel 58: unde sequitur, Sanctam tunc quidem vixisse; sed an et quamdiu postea supervixerit, compertum non habeo; eaque de causa obitum ejus posui post medium sæculi primi Occasione autem hujus sanctæ Diaconissæ præmittitur huic Tomo Dissertatio historica de Ecclesiæ diaconissis, in qua conatus sum colligere et elucidare in gratiam curiosi lectoris, quæ in hoc argumento desiderari possunt.

An vidua fuerit,
an virgo: item-
pus mortis.

C

F

DE SANCTIS MARTYRIBUS AQUILEIENSIBUS EUPHEMIA, DOROTHEA, THECLA, ERASMA,

COMMENTARIUS HISTORICUS.

J. P.

§ I. Cultus; inventio S. Euphemiae, quæ Ravennæ accidit, hujusne an alterius synonymæ?

SUR NERONE
Cultus e Fastis
sacris:

Aquileia, antiqua Carnorum urbs, ac celeberrima quondam eorum metropolis, sed varias fortunas experta, humanarum rerum vicissitudinis triste exemplum dedit, quæ nunc pene in solitudinem redacta vicum constituit, hodierno agro Foro-Julienso insertum.

Ex antiquis autem urbis ornamentis illud non minimum est, quod, sicut plurium aliorum Athletarum martyrii palæstra fuit, ita etiam hodiernarum sanctarum Virginum ac Martyrum certamine ac morte nobilitata fuisse memoretur. Præter Grevenum, Molanum, Galesinium, Maurolycum,

et

AUCTORE
J. P.

et alios, qui de illis agunt, *Martyrologium Romanum* ita illas memorat: Aquileiæ sanctarum virginum et martyrum Euphemie, Dorothee, Theclæ, et Erasmæ, quæ sub Nerone post multa supplicia gladio cæsæ sunt, et a S. Hermagora sepultæ. *Annuntiantur autem cum ibi, tum supra a Martyrologis nominatis, hac die; licet in tabulis ecclesiæ Aquileiæ, ait Baronius in notis ad Martyrologium Romanum, quas manuscript. accepimus, agi de his reperimus ad xii Kalend. Octob. Idem observat Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad iii Septembris, dicens, ab eccles. Aquileiæ. die xix hujus celebratur earumdem natalis: De eis tamen Venetiis, sicut subdit, et de Euphemia Ravennæ, ubi corpus est, hac die agitur.*

Officium proprium:

2 Anno 1677 Venetiis excusum est Officium proprium harum Sanctarum quatuor, hac post illud subjecta clausula: Sanctissimus D. N. Papa Clemens X ad preces Eminentissimi Domini Card. Chisii benigne annuit atque indulsit, ut imposterum idem Officium recognitum et approbatum a sacra Rituum congregatione, habita die xxi Novembris MDCLXXV, pro Capitulo et Clero parochialis et collegiæ ecclesiæ sanctæ Euphemie civitatis Venetiarum, recitandum die iii Septembris in festo sanctarum titularium virg. et mart. Euphemie, Dorothee, Theclæ, et Erasmæ, recitari etiam possit in aliis ecclesiis parochialibus et regularibus utriusque sexus ejusdem civitatis. Hac die vi Maii MDCLXXVI. V. Card. Carpineus. Loco ✠ sigilli. Bernardinus Casalius sac. Rit. congreg. secr.

S. Euphemie hodiernæ, ut fertur, corpus

3 De antiquissimo autem S. Euphemie cultu apud Ravennates testatur ista Hieronymus Rubeus lib. i *Historiæ Ravennatum* a pag. 30: Aliquot dies Ravennæ Apollinaris commoratus, et tum docendo, tum agendo Christi Euangelium in dies magis ac magis invulgans, tribuni domum ad Arietem amnem, jam diu a se templum consecratam, D. Euphemie dicavit. Rediens enim ab exilio, et Aquileia transiens, cum Hermachoram ejus urbis episcopum invississet, D. Marci Euangelistæ discipulum, illumque reperisset diem festum Euphemie, paulo ante ibidem cum sorore, et fratribus, martyrio ad cælestis vitæ præmia vocatæ, celebrimum agentem, paternamque Euphemie domum consecratam illius nomini dedicasse: Apollinaris eo sancto cadavere ab Hermachora impetrato, Ravennam regressus, templum a se jam, uti memoravimus, excitatum, Euphemie nomini consecravit, ibidemque corpus sanctum locavit.

Ravennam delatum, ubi et ejus templum;

4 Is autem locus extra urbem dicebatur, quod urbs ab ea parte nequaquam mœnibus erat circumdata. Itaque ab hac Euphemia; cujus dies festus tert. Non. Sept. agitur, nuncupatum est templum, non ab ea, quæ Diocletiani tempore, multos post annos, ob Christum Chalcedone interfecta est; licet errore ducti huic templo præfecti perinde ac magis notam, Chalcedonensem hanc xvi Kal. Octobr. celebrent, quia post Chalcedonense concilium, instantibus Leoni primo Pontifici Max. ejus synodi patribus, Romano Calendario est adscripta. Hujus vetustissimi templi dedicatio Kal. Maii solennis agitur. Quidam autem arbitrabantur, cum D. Apollinaris baptismatis locum constituere decerneret, ne amplius incerta sede baptizare cogeretur, Deum cum suis rogavisse, uti aptum et opportunum locum monstraret, repenteque

visum arietem, qui et locum designaverit, et loco, D atque etiam vicino flumini nomen præbuerit.

5 Altera etiam fuit D. Euphemie ad mare ædícula, ac potius porticus, ab hoc templo longe diversa. Res hic narrat Rubeus spectantes ad primum Christi sæculum; quæ minus facile creduntur sine accommodato tantæ antiquitati testimonio. Porro de S. Apollinare episcopo Ravennate ac martyre tractavi die xxiii Julii; de Aquileiensi autem præsule S. Hermagora ad diem xii ejusdem mensis. Dum vero Rubeus scribit, a S. Hermagora diem festum Euphemie martyris cum sorore et fratribus celebratum fuisse, suspicionem mihi injicit, an hæc Euphemia, de qua agit, sit hodierna, an alia potius synonyma: hodiernæ enim adjunguntur aliæ tres Martyres; frater nullus.

sed non satis constat, quod sit hodierna.

6 Ad hæc, parum quoque firma sunt ad probandam Rubei sententiam, quæ narrantur in inventione reliquiarum SS. Euphemie et Agathæ virginum ac martyrum, quæ accidit apud Ravennates in ecclesia S. Euphemie. Istarum Sanctarum inventor Alexander Roccardinus, ejusdem ecclesiæ rector, rem gestam descripsit, e cujus exemplari Italico suffecerit libare sequentia. Scribit itaque in eo, corpus S. Euphemie virginis et martyris Aquileiæ, cujus festa dies celebratur iii Septembris in ecclesia paræciali Ravennate, sub nomine ipsius dedicata, et consecrata, prout additur, a S. Apollinare, sub altari majore requiescere, ibique paucis abhinc mensibus inventum a se fuisse, die videlicet xxx Januarii 1686, S. Martinæ V. et M. sacro, oblata occasione ibidem fabricandi tribunam, ut vocant, quæ per vetustatem suam fiebat posthac nimis obscura, et minus apta ad ecclesiasticas functiones. Erat figura rotunda, humili fornice, qui muro inservienti pro tabula altaris, duobus circiter pedibus remoti a muro circulari, innixus, lapsu temporis videbatur ipsum altare opprimere posse. Rector itaque nescio quo instinctu motus, sive præcavendi illud damnum, sive divina inspiratione, quam habebat, occasione ista quærendi corpus Sanctæ, ulterioris moræ impatiens, opus, quod meditabatur, ineunte hieme inchoavit, nihil curans, quod in hieme lentius esset processurum. Et, ecce, die prima Dominus Deus consolari eum voluit: nam dum ante omnia frangeretur altare, apparuit arca e marmore Græco, longa palmis quinque circiter, quæ, quia exterius non erat signata inscriptione, timorem alacritati ejus immiscuit, ut sacrum esset pignus tantopere desideratum.

Etsi sufficienter nobis etiam non suadetur,

7 Monitus vero illustrissimus D. archiepiscopus Fabius Guinisi vespere se contulit ad templum, ut statueret, quidnam in hac re esset agendum: et, postquam vidisset tam egregium antiquitatis superstes monumentum, ab annis utpote circiter mille sexcentis viginti septem per S. Apollinarem delatum Ravennam, prout ex Rubeo et Fabio videri posse dicitur, sigillo muniri illud jussit, ponique in loco remoto, qui fuit sacrarium cujusdam oratorii laicorum in eadem ecclesia, sub invocatione Beatæ Virginis, libera nos a pœnis inferni: ubi parochia custodita usque ad diem xii Februarii proximi, quæ erat dies Martis, qua recitabatur Officium S. Ignatii martyris translatum, hora circiter decima octava, ipso jubente et assistente aperta fuit sancta arca, in qua duæ capsæ sunt repertæ: una parva ab uno latere lignea, sed quasi tota in pulverem redacta: altera vero satis magna, non ex ligno, sed ex quadam

synonymam quæ anno 1686 inventa est

A quadam constans mixtura, superne figurata. In hac erat insuper capsula, quæ redacta in frusta continebat interius velum quoddam cum ossibus aliquot ac cineribus, nec non inscriptionem in pergamento, antiquo caractere Romano expressam, et frusto panni serici quasi coloris albi involutam, cujus litteræ indicabant, has esse reliquias S. Euphemie V. et M., et S. Agathæ: cujus Sanctæ, quia minoris erant quantitatis, habitæ sunt. Reliquiæ vero parvæ capsulæ dignosci non potuerunt, quia in pulverem redactæ.

et solenni ritu
translata

B 8 Nonnullis deinde interjectis, subditur, reliquias a personis ibidem præsentibus honoratas fuisse, ac post tectas et sigillo munitas, venerationi expositas super altari in eodem oratorio, ubi fiebant multæ gratiæ pie erga easdem affectis toto mense Maio, ut, dum absolutum esset sacellum novum, ac res aliæ ordine dispositæ, solennis earundem translatio fieret. Et quia portari non poterat arca marmorea, debuit fabricari alia capsula ex cypresso exterius cooperta plumbo, cui inclusa fuere sacra lipsana die prima Junii, incidente in sabbatum, hora vigesima tertia; et Dominica proxima, quæ erat Pentecostes, media noctis hora fuere delata ad ecclesiam cathedralem solenni admodum ritu et comitatu, et toto die lunæ, tertia dicti mensis, manserunt ibidem expositæ: hora autem vigesima tertia translatio eorumdem honorifica et solennis accidit præsentibus clero regulari et sæculari, magistratibus ac nobilibus, qui alternis vicibus baldachinum portabant, sub quo arca ferebatur a DD. parochis et sacerdotibus civitatis etc. Dum vero arca delata esset ad ecclesiam paræcialem, collocata fuit supra altare, ibidemque per dies octo continuos solenni pietate honorata. Coronis autem imposita huic festivitati Dominica Sanctissimæ Trinitatis per communionem generalem, panegyrim etc. Hac itaque solennitate ad finem perducta duodecimo die, qui pariter Mercurii fuit, hora vigesima secunda, arca a paracho reposita fuit in altari, ubi commode spectatur per aperturas in quadam umbella marmorea ad hunc finem elaboratas; supra quam arcam leguntur hæc verba, a paracho eidem imposita jussu D. archiepiscopi, quæ etiam exstant intra arcam laminæ cupræ incisa: Reliquias SS. Euphemie et Agathæ VV. et MM. sub ara majori inventas illustrissimus Fabius Guinisi archiep. et princeps eodem in loco reposuit anno MDCLXXXVI, sedente Innoc. XI Pont. Max., Alex. Roccardino R.

Ravennæ,

9 Hic porro gratias ab ista Sancta factas affirmat esse continuas, ac plures existere quas nescit, quam quæ ad ejus notitiam pervenerint. Hoc, ait, scio, quod bona mulier quædam sub principium (et prima fortasse fuit, quæ gratias accepit, sicut ipsa fatetur) surda fuerit in aure una tribus adhuc annis: quæ dum se tetigisset numismate suæ coronæ, quæ arcam attigerat, subito recuperavit auditum. Scio, inquit idem rector, duas infirmas ex maligna febre, postquam datus illis erat modicus pulvis ex materia, quæ conjungebat arcæ operculum, sanitati restitutas esse cum aliis multis, quibus datur: item se scire affirmat, quod nemo ex eis hactenus, Deo favente, obierit. Hisce subjungit relatio Roccardini mulierem aliam, quæ malo apoplectico affecta, et in nervis opticis, referente medico, læsa visum perdiderat, eo usque eundem recuperasse, ut posset surgere et videre quantum sufficeret ad incedendum. Alia autem, quæ omnem

quasi visum amiserat ex quodam fluxu, eundem recepit, prout ipsa dixit, quando anathema suum ad Sanctam detulit. Plurimas denique alias infirmitates, quæ curatæ sunt, tam numerosas esse refert laudatus ecclesiæ rector, ut imposterum ratio earundem haberi a paracho non possit: nec anathematum, quæ portantur ad Sanctam: fieri autem posse authenticum documentum circa omnia illa, quæ hic scripta sunt.

10 Atque hæc quidem sunt, quæ ex relatione ista excerptare et conficere conatus sum, adeo intricatis et lectu difficilibus characteribus scripta, ut non raro in iis palpandum mihi quodammodo fuerit. Interim, licet nec e narratione jam præmissa, in qua non determinatur in modo prolata inscriptione, cujus Euphemie sacrum illud pignus fuerit, nec e superiore historia apud Rubeum, videatur certo constare, Euphemiam istam esse Aquileiensem; prævaleat tamen Ravennatum pro sancta Aquileiensi Martyre possessio: etiamsi in Actis S. Hermagoræ apud nos addi XII Julii nihil invenio, quo superiora probari possint, non magis, quam ea quæ dicebantur antea de corpore S. Euphemie ab Hermagora per S. Apollinarem impetrato, ac æde sacra sub ejusdem Sanctæ nomine Ravennæ consecrata. Die tamen XXIII Julii, quo de S. Apollinare tractavi, in Vita ejus breviori, ab auctore sæculi noni conscripta, pag. 350 mentio fit de basilica S. Euphemie, tempore Sancti ejusdem, prout ibi fertur, existentis: de qua pluribus scribit Hieronymus Fabri in Sacris memoriis Ravennæ antiquæ parte I pag. 165.

AUCTORIS
J. P.

eandem esse
cum Aquileiensi;
relinquimus ta-
men Ravennates
in sua posses-
sione.

§ II. Lectiones propriæ; Acta.

Ante Officium proprium S. Euphemie ac Oratio
trium sociarum ejus, quod supra designabam, ponitur hæc ORATIO: Da nobis, misericors Deus, sanctis virginibus et martyribus tuis Euphemia, Dorothea, Thecla, et Erasma intercedentibus, cælestis gratiæ abundantiam. ut earum passio celebrata, præsentis vitæ subsidium conferat, et æternæ. Per Dominum nostrum. Deinde sequuntur tres lectiones propriæ.

12 LECT. IV. Euphemia, Dorothea, Thecla, et Erasma virginis Aquileienses nobiliter progenite, quarum priores Valentii filiæ hominis idolatriæ * addicti; sequentes vero Valentiniani ejusdem fratris, Christi nomen profitentis, cujus studio omnes in Christiana fide erudiebantur. Quadam vero die cum suppliciter efflagitarent, ut Natisi fluminis lustralibus undis, Baptismatis desiderio, abluerentur, ac * tamdiu constitit, donec eadem hora adveniente Valentiniano, ac beato Hermacora episcopo, continuo baptizantur, et virginis Deo consecrantur. Cum interim Valentinus Euphemiam, et Dorotheam nubendas destinasset: respuunt illæ terrenas nuptias, cælesti Sponso dicatæ. His genitor auditis, insaniens, arrepto gladio utramque aggreditur; at illæ furentis patris e manibus elapsæ, ad Valentinianum patrum confugiunt, quas ipse cum filiabus in suæ domus latebris addidit. Verum fraude servi detectæ, qui statim a dæmone arreptus, in Natisum fluvium se præcipitem dedit: ab ipso Valentinio insequente, orantes deprehensæ, Servasto * præsidi pro Christiano nomine puniendæ traduntur.

13 LECT. V. Delatas sibi Virgines præses, ut propriæ
eas

F
et lectiones

* I. idolatriæ

* f. aqua

* al. Sebasto

AUCTORE
J. P.

eas vidit blanditiis ad apostasiam attrahere non potuisse, imperat primum nudas flagellis cædi, inverso mox corpore suspendi, et malleis capita eo usque contundi, quo sanguis e naribus copiose diffunderet, sed omnibus cruciatibus fortiores, carceri mancipandas deseruit. Sequenti mane, quia a vulneribus incolumes cernebantur, hortatur Servastus pro accepto beneficio diis litare, quorum pietate salutem debere suadebat: at illæ solum Jesum Dei filium cælestem medicum confitentur, et prædicant. Jubet interea præses easdem equuleo suspendi, latera lampadibus aduri, ac tandem mamillas crudeliter amputari, quæ canibus devorandæ projectæ, singulari ab ipsis custodia venerantur. Iterum igitur carceribus occluduntur, et altera die nudæ circumducuntur per urbem; sed, orante sancta Euphemia, angelus Domini singulas candida stola superinduit, ac pristinae incolumitati restituit, quin et novum contulit decorem, cum in earum corporibus nec plagarum vestigia apparerent, et vultus earum solis instar eniterent.

pro civitate Veneta.

B

14 LECT. VI. Tantis prodigiis, Virginumque constantia nil commotus præses, ut audivit irridentes inania deorum simulacra, capite plectendas mandavit, quam impiam sententiam in filias et neptes Valentius ipse sese obtulit exequuturum. Adiit ergo altissimam turrin, ubi filias eximie pulchritudinis anteacto tempore aliquandiu custodierat, ibique propriis manibus omnium capita obtruncavit, et inter præterfluentem Natisum deiecit: divinam tamen ultionem immanis adeo facinoris vindicem sensit, ingenti illico terræmotu turri concussa, igneque cælitis obruente, qui Valentium, ejusque comites, et turrin ipsam a fundamentis incendit. Cum autem noctu Valentinianus cum Sancto Hermacora beatarum Virginum corpora, et capita inquisiturus descenderet prope flumen, ecce navicula apparuit sacris pignoribus onusta, quæ a duobus juvenibus ingentis speciei et luminis navem ducentibus, sancto antistiti oblata, ab eo honorifico sepulchro, religioso cleri comitatu, domi ejusdem Valentiniani in ecclesiam consecratæ condita sunt.

Acta

C

15 Quamquam lectiones istæ, a sacra Rituum congregatione recognitæ et approbatæ, sint tolerabiliores, quam Acta quædam proluxiora; nonnulla tamen memorant ad plenum lectoris assensum minus accommodata, quia eorundem Actorum narrationem ubique nobis apparet sincera. En tibi pauca specimina. Apographum nostrum, quod descriptum prænotatur ex Petri Calo p. 3 f. 182, de quo auctore plura dixi ad diem XII Julii pag. 251, refert ista: Cumque ex more a civibus in conjugium peterentur a patre suo Euphemia et Dorothea, pater volebat eas maritis dare, quia parvulæ erant, et multum diligebat eas; sed jussit turrin excelsam fieri juxta fluvium Natissam a domus suæ latere, in qua præcepit non plures quam duas fenestras haberi: ubi filias propter nimiam pulchritudinem earum in

eminentiore loco consistere volebat. Quadam D vero die dum pater ivisset ad Tergestinam civitatem, filia ejus Euphemia et Dorothea venerunt ad magistros, qui turrin ædificabant, et dixerunt eis: Rogamus vos, optimi magistri, ut indicetis nobis, quid hoc esse velit ædificium, quod pater noster construi facit. Qui dixerunt eis: Vestra habitatio debet esse. Quæ dixerunt: Si nostrum debet esse habitaculum in isto loco, tertiam fenestram facite ampliorem aliis. Et fecerunt sicut illæ mandaverant.

correctionis

16 Fluebat autem Natissa fluvius per turrin mediam per arcus volutos: ibique consueverant Virgines se lavare. Quo cum quadam die venissent ad se lavandas, prostraverunt se pariter in terra, Dominum deprecaturæ. Tunc B. Euphemia elevatis sursum manibus oravit dicens etc. Exemplar aliud, quod Ms. habemus ex Tabulis ecclesiæ Aquileiensi, ex tomo H fol. 315, hæc brevius perstringit, quod et fecit illustrissimus Petrus de Natalibus lib. VIII, cap. XXIX, nec non Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ hac die: Fabrius autem horum omnium brevissime pag. 166. Ornata quoque videntur, quæ eodem in ecgrapho, quod ex Petro Calo assignabam, ita E narrantur: Tunc præses iratus jussit earum mamillas amputari: quæ dum absciderentur, illæ psallebant dicentes: Ne projicias nos a facie tua, et spiritum sanctum tuum ne auferas a nobis. Cum autem abscissæ essent earum mamillæ, jussit eas foris projici ante canes. Tunc nocte veniens B. Valencianus* in loco, ubi jactatæ fuerant earum mamillæ, invenit eas jacentes in terra, et splendentes sicut rosas: qui accepit eas, et dedit S. Hermacoræ episcopo.

* Valentinianus

17 Similia indicantur in Ms. nostro ex indiga. Tabulis ecclesiæ Aquileiensi, et apud Petrum de Natalibus. Credibilior est illa narratio supra in lectionibus propriis, et apud Ferrarium, qui sic habet: Jubente præside mamillæ illis immaniter abscissæ canibus projiciuntur: quas tamen attingere non sunt ausi. Fabrius etiam nullum huic facto episodum adjecit. Alia fidei non satis probatæ in hodiernarum Sanctarum historia martyrii occurrunt, quæ, quandoquidem exiguæ vel nullius potius est auctoritatis, quia ab ignoto nobis atque incerti temporis auctore conscripta, non eadem facilitate creduntur, qua narrantur, F præsertim in tanta antiquitate sæculi primi æræ vulgaris, quo martyrium narratur contigisse. Nec bona videtur Passio, cujus apographum apud nos est, ex monasterio Mellicensi Ordinis S. Benedicti in Austria, hoc exordio: Regnante Nerone in urbe Roma, et Sebasto præside residente in civitate Aquileia, fuit vir quidam in civitate eadem Valencius nomine, dives nimis, sed in errore perseverans, habens duas pulcherrimas filias etc. Quæ vero per ejusdem Passionis referuntur decursum, singillatim non castigo. Hodiernas autem Martyres posui superius sub Nerone cum Martyrologio Romano.

DE S. BASILISSA VIRG. ET MART.

NICOMEDIÆ IN BITHYNIA.

J. P.

Cultus, elogia, Acta.

SUB DIOCLE-
TIANO
Colitur

Tenella hæc Virgo et martyr, viriles supra sexum et ætatem animos gerens, nominis sui celebritatem apud Græcos et Latinos propagavit. Menologium Græcorum, quod Cardinalis Sirletus Latine reddidit, sic illam memorat: Eodem die (11 Septembris) natalis sanctæ Basilissæ, quæ, Alexandro in Urbe Nicomedia præsidente, feris objecta, et alia tormenta perpressa, martyrio coronata est. Menæa magna impressa: Eadem die sancta Basilissa feris objecta, et illæsa consummatur. Quibus adduntur duo versiculi, qui ex Græco sic sonant Latine:

Ὁφθαίσα Βασίλισσα φρήκτι θηρίοις.

Φρυκτῷ παρέστη Παμβασιλέως θρόνῳ. Id est:

Basilissa sævis visa terribilis feris,

Solio tremendo Regis omnium adstitit.

Parum aut nihil leporis habet allusio poëtæ, qui respicit ad nomen Virginis nostræ proprium, et ad appellativum βασίλισσα, quod reginam significat, nec non ad nomen παμβασιλεύς, quo significatur omnium rex, sive Deus. Nec melioris notæ est adjectivum φρικτός, id est, horribilis etc. bis repetitum Græce.

apud Græcos

2 Menologium Basilii imperatoris certamen sanctæ virginis et martyris Basilissæ etiam annuntiat, superaddito martyrii ejus compendio, quod ex Græco sic versum legitur in sacrorum ipsorum Fastorum editione, quæ Urbini prodiit anno 1727 studio et opera Eminentissimi Cardinalis Annibalis Albani: Basilissa martyr fuit temporibus Diocletiani. Cum autem prope urbem Nicomediam domicilium haberet, nonnumque ætatis suæ annum ageret, tamquam Christiana delata, Alexandro præsidi sistitur, et Christum confidentianimo professa, primum quidem colaphis cæditur; deinde nudata, virgis percutitur, talisque * perforatur. Mox inverso capite in ligno suspensa, catenis constricta, picis, sulphuris ac plumbi fumo torquetur. Post hæc in ignem conjecta, duobusque leonibus objecta, cum nullam noxam passa fuisset, præsidi persuasit, ut in Christum crederet. Et ille quidem vitam recte traducens, in pace decessit. At hæc egressa ex urbe, cum sitiret, oravit, et manantibus ex terra aquis sitim depulit. Deinde stans supra petram et orans, vivendi finem fecit: ibique sepulta, omnibus fidelibus per aquas e terra erumpentes singulis diebus curationes admirabiliter præstat. Similia memorantur in Synaxario Ms. Sirmondi, cui apponitur hæc clausula: Γίνεται δὲ ἡ δὲ ἑτοῦς αὐτῆς συναγωγὴ ἐν τῇ μονῇ τῆς Μαρίας πλησίον τοῦ τείχους τῶν Βλαχερνῶν. Id est: Fit autem ejus solennitas quotannis in monasterio Mariæ prope murum Blachernarum Constantinopoli.

et Latinos

3 Annua etiam hujus Sanctæ memoria signatur apud Latinos. Habet illam Galesinius; cui adde Martyrologium Romanum Baronii his verbis: Nicomediæ, passio sanctæ Basilissæ virginis Septembris Tomus 1.

et martyris, quæ annos novem nata, cum in persecutione Diocletiani sub Alexandro præside verbera, ignes ac bestias divina virtute superasset, in oratione spiritum Deo reddidit. Meminit quoque de illa laudatus Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 309 num. 36, agens de martyribus in Diocletiani persecutione passis. Non novi ullam hujus sanctæ Basilissæ memoriam haberi in Martyrologiis Latinis ante Galesinium, qui, sicut indicat in notis, martyrium ipsius e Græco reddidit. Post illum a Græcis eandem Sanctam translulit in Martyrologium Romanum Baronius, in notis citans pro illa ac ejusdem passione Menologium, quo uti consuevit, intellige Sirletianum. Ex his itaque colligimus, cultum S. Basilissæ hujus a Græcis ad Latinos invecum fuisse.

E

4 Annum martyrii non scimus; sub Diocletiano illud accidisse affirmant Galesinius, Baronius, et Menologium Basilianum, non autem Menæa magna, quæ nullum imperatorem ponunt. Palæstra martyrii memoratur fuisse Nicomedia. Quæ de Actis ad posterios transmissa sunt, in solis fere cruciatibus consistunt, ut jam vidimus; quibus dicta Menæa paullo fusiùs narratis adjungunt miracula. Duo autem ista facilius creduntur, quando accommodata fulciuntur auctoritate; cum in Actis apocryphis non raro similia occurrant. Subjungo jam Sanctæ Acta ex Menæis magnis excusis, quæ Latine reddita sic sonant: Alexandro præsidi Nicomediæ sæviante persecutione, accusata Basilissa sistitur: quam cum constantem in Christiana professione videret, faciem ejus contundi imperat.

Acta ejus quæ
liacunque

5 Gratias interim Deo agentem Martyrem præcepit toto corpore nudatam virgis cædi: inter quod supplicium cum adhuc ampliores Deo gratias persolveret, præses fortitudinem et constantiam ejus videns, in furias actus, eam atrocius diverberari imperat; et ita toto illam corpore ceciderunt, ut totum esset unum vulnus. Deinde abrasit etiam plantas pedum ejus: dumque illa rursus exclamaret: O Deus meus, gratias tibi ago; talos ejus perforari jussit præses: et hoc facto, uncas ei injecerunt, atque catenis, inverso capite, suspenderunt, infraque rogam accenderunt, et picem, sulphur, bitumen et plumbum ingesserunt, ut vi tormentorum et fumi fœtore quam primum expiraret.

F
damus

6 Cum autem Sancta inter hæc tormenta Deo gratias ageret, non secus acsi in paradisi deliciis versaretur; videretque præses supplicia pro ludo ab illa haberi, curat incendi fornacem, ac Martyrem in eam immitti. Cumque flamma jam exundaret, signavit se Martyr cruce, et in medium incendium ingressa, multis in illo horis illæsa, omnibus ad hoc spectaculum obstupescitibus, perstitit. Deinde vero præses in illam e fornace eductam duos immanes leones immisit: qui San-

ex Menæis

AUCTORE
J. P.

ctam precantem etiam non læserunt. Quibus omnibus spectatis præses attonitus et compunctus super judiciis Dei, abiecit se ad pedes Sanctæ, dicens : Miserere mei Famula cælestis Regis Dei et ignosce mihi omnia, quæ tibi intuli mala, et fac me stipendiarium Regis tui ; si , uti dicis , peccatores recipit.

æcclusis.

7 Tunc Sancta , gratiis omnipotenti Deo actis, præsidem in Christiana fide instituit, illumque in ecclesiam ad Antonium episcopum baptizandum adduxit. Post hæc rursus ad Sanctæ pedes abiectus, Ancilla Dei, inquit, ora pro me, ut mihi Deus ignoscat quæ peccavi in te, et in vera fidei confessione præsentem vitam absolvam. Precante ergo Sancta pro illo , Alexander glorificans ac benedicens Dominum , spiritum Deo reddidit. Tunc Sancta, curato ejus funere, cum episcopo ad tertium quasi ab urbe milliarium recessit ; dumque invenisset petram , stetit super illam, et, fuis precibus, fons prosiliit : e quo ubi bibisset , et gratias Deo egisset , paululum inde progressa , Domine, inquit , accipe spiritum meum in pace. Sic fata, positus humi genibus, gaudio exultabunda, Deumque benedicens

B

ad Dominum profecta est. Quod ubi Antonius D præsul intellexit , justa ei solvit , juxta petram monumentum condens, e qua aqua Sanctæ precibus egrediens confert sanitates usque in hodiernum diem.

8 Inter episcopos ecclesiæ metropolitanæ Nico-mediensis nullus comparet Antonius, qui huc spectare possit, apud Michaëlem le Quien in Opere posthumo, quod inscribitur Oriens Christianus, tomo I : Antonii enim, qui ibidem habetur columna 594, electio innectitur anno Christi 1035. Quid si Antonius superior ille in Menæis intrusus fuerit pro Anthimo, qui locum habet inter dictos præsules col. 583, et jam ante sedebat, sicut ibidem legitur, quam Diocletiani in Christianos omnes edictum promulgaretur : quippe quem Eusebius in ipsismet Diocletianæ insectationis initis, seu anno Christi ccciv martyrio functum et capite minutum refert lib. 8, cap. 6. Quamobrem Anthimi martyrium recte assignatur in Chronico Paschali, anno xix Diocletiani. Habetur apud nos præsul iste ad diem xxvii Aprilis, quo exstat in Martyrologio Romano; sed ibi inneximus martyrium ejus anno cccii.

Conjectura de
Antonio ep.
supra nomina-
to.

E

DE S. SANDALIO MARTYRE

CORDUBÆ IN HISPANIA.

J. F

Cultus ex Martyrologio Romano, et documentis Cordubensibus.

SUB DIOCLETIA-
NO, UT FERTUR.
Præter publi-
cum Sancti cul-
tum

Corduba, clarissima Hispaniæ Bæticæ urbs, et fecunda multorum Martyrum parens, hodierna die colit S. Sandalium M., publica ipsius veneratione, quam ibidem habebat, extensa ad Ecclesiam universam per Martyrologium Romanum, in quo sic annuntiatur : Cordubæ sancti Sandali martyris. In notis dicitur de illo mentio haberi in Flore Sanct. Hisp. ex monumentis ecclesiæ Cordubensis. Martyr hic nondum relatus erat in Martyrologio Romano anno 1586. Alfonsus de Villegas in Flore Sanctorum, quem Hispanice vulgavit, publicum Sancti cultum confirmat fol. 410, dicens de ipso legere ecclesiam Cordubensem in Septembris. Eodem die festum illius ibidem celebrari testatur Martinus de Roa in Historia Sanctorum Cordubensium Hispanice edita fol. 139 ; ubi etiam affirmat, res a Sancto gestas in tanta delitescere ignoratione, ut viæ quidquam de eo dici possit. En textum ejus ex Hispanico redditum : Inter sanctos istos viros, qui Cordubæ sunt martyrio coronati tempore illo, quo gentiles majore furore et crudelitate Ecclesiam Dei persequabantur, locum suum habet beatus Sandalius : qui magnam Deo servavit fidelitatem in confitenda fide ejus, et dum bene admodum dimicasset, cursum suum feliciter consummavit.

nihil de eo sci-
tur singulare.

2 Tametsi autem ratio ac modus martyrii ejus commendata litteris posterorum memoriæ non sint ; libro tamen vitæ in cælis inscripta sunt, ubi debita ipsi servabatur corona, quam Dominus illi dedit tempore (uti fert opinio) crudelissimæ persecutionis Diocletiani. Invenitur hujus sancti Martyris memoria.. in Breviariis Cordubensibus

in Septembris. Laudatus scriptor in libro Latine de antiquitate et auctoritate Martyrum Cordubensium cap. 1 indicat densissimis oblivionis tenebris involuta esse ea, qua ad hunc Martyrem spectant : Beatus, ait, Secundinus atque Sandalius, quorum fere præter nudum nomen, de quo in Romanis aliisque Martyrologiis et Cordubensis ecclesiæ monumentis, aut parum aut nihil habetur. Apage igitur merces fabulatoris Tamayi. F Suspectum quippe mihi est epigramma, quod recitat sub nomine Cypriani archipresbyteri Cordubensis, et quod inter Ms. carmina Juliani, et aliorum in meo, inquit, codice reperitur. Nec majoris apud me sunt auctoritatis parva Acta, quæ ex carmine Cypriani Cordubensis coagulari potuisse asserit ac profert idem Tamayus. Nicolaus Antonius tomi I Bibliothecæ Hispanæ veteris lib. vi cap. vii observat, Cypriano Cordubensi tribui perperam plura carmina. Ad propositum vero nostrum delibo quæ scribit ibidem num. 158 his verbis : Sunt et alia pseudo-Cypriani carmina, vestiendis nudis Sanctorum vere Hispanorum historiis excogitata. Hujus rei exemplum esto primum S. SANDALIUS, quem Cordubæ celebrari martyrem, ejusque Acta excidis, vulgo refertur. Præsto igitur fuit pseudo-Cyprianus huic defectui Actorum supplendo in carmine illo, quod de dicto jam Sancto circumfertur. Quænam vero carmina laudatus Bibliothecæ Hispanæ auctor verum Cypriani Cordubensis factum esse censeat, vide loco citato a num. 146. Consuli etiam possunt ea, quæ scribit tomo II, lib. vii cap. vii contra Aulum Halum, sive Halonem.

DE

A

D

DE S. ARISTIONE VEL ARISTEO EP. M.

ALEXANDRIÆ AD ISSUM.

SYLLOGE CRITICA.

J. S.

§ I. S. Aristion sub nomine Aristæi vel Aristei annuntiatus apud Latinos cum S. Antonino, quocum passus non videtur.

SUD IMP. GENTI-

LIBUS.

Aristæus cum
Antonino Ca-
puæ attributi
apud Latinos;

B

Baronius ad III Septembris Romano Martyrologio inseruit hanc annuntiationem: Capuæ sanctorum martyrum Aristæi episcopi, et Antonini pueri. Deinde in annotationis sic loquitur: Beda (imo potius Ado) et Usuardus, qui de his agunt hac die, horum Acta exstare testantur, sed excidisse putamus; quandoquidem nec in sua ipsorum ecclesia reperiuntur; ubi, omisso Aristæo, tantum de Antonino (et quidem die præcedenti, ut de martyre non Capuano, sed Apamiensi) agi reperimus in ejus Breviario. Hinc ducimur conjectura, ob innumeras bellorum clades, illius nobilissimæ ecclesiæ monumenta esse deperdita. Nonnullam hic trepidationem insinuat Baronius, an recte conjungantur Aristæus et Antoninus, recteque Capuanæ ecclesiæ attribuantur. Verum movit haud dubie virum eruditum auctoritas Adonis et Usuardi: nam uterque eodem fere modo duos istos conjunxit; Ado hisce verbis: Apud Capuam, natalis sanctorum martyrum, Antonini pueri annorum viginti; et Aristæi episcopi, quorum gesta habentur. Usuardus vero: In Capua sanctorum martyrum Antonini pueri annorum viginti, et Aristei episcopi, quorum gesta habentur. Tanta est horum martyrologorum auctoritas, ut hisce videretur acquiescendum, nisi occurrerent graves rationes, quæ vehementem erroris suspicionem ingererent.

C

at graves sunt
rationes,

2 Prima ratio est, quod nullus ante Adonem Capuæ adscripserit hosce Martyres, etiamsi a multis memorentur, uti videbimus. Altera ratio est, quod Capuani eos numquam coluerint, ut videre est in eorum Kalendariis et antiquo Breviario. Edidit quinque diversa Kalendaria Michaël Monachus in Sanctuario Capuano: in nullo reperitur Aristæus. Antoninus quidem in variis Kalendariis Capuanorum, uti et in antiquo eorumdem Breviario occurrit, sed ut martyr Apamiensis, de quo egi ad diem præcedentem. Hinc laudatus Monachus pag. 71 citatis Martyrologi Romani verbis hæc subjungit: Breviarium (antiquum Capuanum) de Aristæo verbum nullum; de Antonino agit iv Nonas Septembris, de quo Martyrologium (Romanum) quoque iv Nonas agit. Alter est ab Antonino puero martyre Capuano. Accedit ad hasce rationes, quod Monachus, etiamsi Aristæum et Antoninum puerum Capuanæ ecclesiæ asserere contendat, nihil omni sua investigatione reperire potuerit, quod ad auctoritatem modo datam aliquid ponderis addat. Adducit ille quidem verba Petri de Natalibus,

qui lib. VIII cap. XXXIII sic habet: Antoninus puer et Aristæus martyres apud urbem Campaniæ Capuam passi sunt. Qui Antoninus cum esset annorum decem, Aristæum ad fidem convertit: cum quo postmodum tentus et variis suppliciis cruciatus, tandem ambo cædente gladio martyrii palmam consecuti sunt iii Non. Septembris. Verum dubitari vix potest, quin hæc scriptor ille parum criticus ex Adone vel Usuardo desumpserit, et conjecturis suis etiam deformaverit. Nihil igitur Petrus de Natalibus, nihil tria alia Martyrologia, Usuardo longe posteriora, quæ Monachus citat pag. 72, momenti addunt Adoni et Usuardo. Fatetur etiam Monachus pag. 214, ignotum esse, quo tempore Aristæus ecclesiæ Capuanæ præfuisset; nec de ejus corpore aut reliquiis ulla uspiam mentio apud Capuanos; ac denum nullum uspiam apud ipsos antiquæ venerationis indicium.

3 Cum ergo omnis ratio, quæ favet Capuanis, reduci possit ad auctoritatem Adonis, quem Usuardus more suo secutus est ducem; hosce vero alii posteriores; cumque gravissimæ in contrarium militent rationes, restat, ut examinemus, an non sit verisimile, errorem aliquem Adoni obrepisse, aut potius in Martyrologium ejus irrepsisse transcribentium negligentia. Illud jam ostendere cæpit Sollierius in S. Antonino Placentino tom. II

Julii pag. 8, ubi candide sic effatur: Ne diutius in meridiana luce hæreamus, liceat tuto asserere, manifestum errorem in Adonis Martyrologio deprehendi, sive id Adonis ipsius, sive, quod potius senserim, amanuensium culpa, qui APA-MEAM non recte efformatam, in CAPUAM vertierint. Sane nullum videtur dubium, quin Ado annuntiationem suam hauserit ex codice aliquo Hieronymiano, cum non potuerit illam desumere ex Romano veteri per Rosweydatum edito, quod ei alias præluxit: nam in eo nulla Antonini pueri aut Aristæi memoria. Ipsa posteriora Adonis verba, quorum gesta habentur, id clare insinuant. Gesta illa numquam visa esse ab Adone, ex eo, inquit recte Sollierius, satis constare potest, quod, qui nulla Sanctorum elogia negligit, hic nec verbum ex iis retulerit. Quippe eruditi omnes, qui Adonis Martyrologium utcumque examinare voluerint, facile perspicient, ipsum texuisse elogia illis Sanctis, quorum habebat Acta; alios vero breviter memorasse ex Martyrologiis antiquioribus.

5 Cur igitur dixit Ado, quorum gesta habentur?

cur id factum
ex errore cre-
damus.

F

AUCTORE
J. S.
et utrumque
Sanctum Caput
abjudicemus.

bentur? Non alia utique de causa, quam quod in iisdem codicibus Hieronymianis, in quibus legebat Antoninum xx annorum puerum, et Aristæum episcopum, etiam in fine additum reperiret, cujus gesta habentur: Cum autem existimaret duos hosce conjungi, pro cujus posuit quorum, acsi Acta illa de utroque agerent. Accipe textus Hieronymianorum codicum, qui Adoni præluere potuerunt, uti et similes alii. Hieronymiana apud Florentinium ad iii Septembris: Et in regione Apamiæ vico Aprocavito sub Constantio imperatore, provincia Syriæ, natalis sanctorum Antonini pueri ann. xx et Aresti episcopi, cujus gesta habentur. Codex Reginæ Sueciz eodem die: In provincia Syria sub Constantio imperatore S. Antonii adolescentis annorum xx, et Aresti episcopi, cujus gesta habentur. Si aliunde rationes non haberemus disjungendi Antoninum et Aristæum, hi textus facile persuaderent conjungendos esse, idque hi aut similes persuasisse videntur Adoni, qui ea de causa cujus mutavit in quorum; uti factum ab Adone, etiam observavit Florentinius in annotatis. Vicum Aprocavito et Constantium imperatorem omisit Ado, vel quod ea non inveniret in suis codicibus, prout revera in solis citatis tantum habetur Constantius, in uno solo vicus memoratus; vel, si forsitan invenerit, quod ea suspecta haberet, quia pluribus deerant. Demum pro Apud Apameam irrepperit apud Capuam: nam undecumque hic error ortus fuerit, erratum fuisse dubitare vix possumus, ideoque nec Antoninum nec Aristæum Capuz adscribere audemus.

Dubitatur, an
Antoninus con-
jungi debeat
cum Aristæo:

5 Porro alia nunc occurrit dubitatio, videlicet an Antoninus et Aristæus conjungi debeant, ut socii in martyrio; an vero disjungi, tamquam passi diverso tempore et loco. Hanc deinde alia sequetur, nimirum an unum solum agnoscere debeamus Aristæum vel Aristionem, vel vicini nominis episcopum, an vero plures, prout plures in quibusdam apographis annuntiantur eodem die. Ut hasce difficultates expediamus, imprimis diligenter consideranda sunt apographa Hieronymiana, ex quorum mendis et interpolationibus difficultates ipsæ oriuntur. Duo autem, etiamsi frequenter in hoc Opere repetita sint, hic rursus monenda censeo. Primum est, quod ex aliqua nominis diversitate, repetitove ad eundem diem, vel etiam ad duos sequentes eodem nomine, inferri nequeat, nomen illud idem vel aliquantulum mutatum, referri ad duos diversos Sanctos. Ratio est, quod apographa illa a multis sint aucta. Hinc ex uno exemplari adscripti sunt Sancti in aliud, in quo jam legebantur cum nomine paululum immutato, aut alio vicino die. Subinde etiam adjici potuerunt eodem die atque eodem prorsus nomine, quia in loco martyrii, aut alio quopiam adjuncto nonnulla reperiebatur differentia, ex qua facile creditum fuit, duos esse diversos Sanctos. Alterum est, quod in istis apographis Sancti frequenter conjungantur tamquam ad unam classem spectantes, licet nulla inter eos sit connexio. Id accidisse videtur ob nimiam brevitatē, quia multi memorabantur sine loco aut tempore, ullisve aliis adjunctis, solo expresse nomine. Hisce prævis observatis, quid antiqua illa, sed simul mendosa et interpolata, Martyrologia habeant de Aristæo, et conjuncto in variis Antonino, subjungo.

cum in variis
Apographis vi-
deantur con-
jungi,

6 Apud Florentinium ad iii Septembris: In Alexandria natalis Aristoippi episcopi, et in regione Appamiæ, ut supra num. 4... Antonini

pueri et Aresti episcopi. Vides hic eodem die D Aristoippum et Arestum ambos episcopos: Antoninum vero cum Aresto sic conjunctum, sicuti conjungitur in Codice Reginæ Sueciz item citato num. 4, in quo nullus alius illo die memoratur Aristonippus episcopus. Ms., quod vetustissimum vocat Florentinius in annotatis, sic habet: In Alexandria Arippi, et in Syria Antonii pueri, et Aristoni episcopi, ac demum, interpositis aliis, et Aritoni. Habemus hic in eodem textu Arippum, Aristonem et Aritonem. Corbeiense ibidem: In Alexandria natalis S. Aristonippi episcopi. Et in regione Apamiæ provincia Syriæ natalis S. Antonii pueri, Aresti episcopi. Et post alios, Aristoni. In editis apud nos post tomum VII Junii non minor est varietas: Rhinoviense: In Syria, Antonini, et Aristenis episcopi. Et in Alexandria Arestenippi episcopi. Richenoviense: In Syria Antonini et Aristonis episcopi. Et in Alexandria, Arestempi episcopi... Arestis. Augustanum sine ullo loco; Aristonippi, Antonini, ... Aresti. Observo hic Aristium aut Aristæum non statim postponi Antonino, sicuti fit in præcedentibus. Labbeanum item omnes sine loco disjungit hoc modo: Aristonippi. . . Antonini. . . E Aresti. Corbeiense contractum: In Alexandria, natalis S. Aristonippi episcopi. Provincia Syriæ, natalis sanctorum Antonini pueri, Aresti episcopi. Hactenus nostra.

7 Alia edidit Edmundus Martene tom. III in aliis vero se-
Anecdotorum col. 1547 et sequentibus, quorum parentur:
verba similiter tradam. Primum, quod mille circiter annorum existimat, sic habet eodem die: Aristonippi, Antonini etc. Hic unus tantum Antoninus, unus Aristonippus. Morbacense, quod nongentorum fere annorum pronuntiat, magis etiam Sanctos separat; nam ad diem ii habet: Antonii, ad iii: Aristonippi. Hoc consonat præcedenti in eo, quod ex singulis unum dumtaxat memoret, sed in diebus dissonat. In reliquis ibi editis Aristæus non legitur, excepto Corbeiensi, quod jam dedi. Laudatus Martenius varia quoque Martyrologia seu Kalendaria antiqua edidit tom. VI Collectionis amplissimæ a col. 633. Primum ibidem Bedæ nomine insignitum ad iii Septembris sine addito loco inter alios habet, Aristi, sine ullo Antonino ad illum aut præcedentem diem. Post alia quædam, in quibus neuter legitur, Kalendarium Stabulense eodem die solum F habet Antoninum his verbis: S. Antonini martyris. Quod sequitur Verdinense fere præcedenti consentit, mutato leviter Sancti nomine in hunc modum: S. Antonii martyris. Demum Antissiodorensē, quod ibi ultimum est et minus antiquum, Usuardo plane consonat. Hieronymianum Acherii tom. II Spicilegii recusati ad diem ii memorat in partibus Apamiæ Antonium et Antoninum, ad iii vero sic habet: In Alexandria natalis sancti Aristonippi episcopi. Et in regione Apamiæ, provincia Syriæ, natalis S. Antonii pueri, Aresti episcopi. . . et cum aliis Aritoni cum sociis sine loco. Gellonense ibidem die ii, Antonii, sequenti, Aristonippi, Antonini, ... Aresti, omnes sine loco. Addo Rabanum, qui die iii hos annuntiat: In Alexandria Aristippi episcopi, et in Syria Antonini pueri annorum xx, et Aristonis episcopi. Hactenus Martyrologia.

8 Mirabitur forsitan lector, tam multos Martyrologiorum textus hic fuisse a me accumulatos, quæretque, quid tandem ex omnibus hisce colligere oporteat. Opinionem meam paucis indicabo, priusquam longiori disputatione illam firmare aggrediar. Prorsus mihi persuadeo Antoninum et Aristæum non conjungendos omnino credimus,

A Aristæum socios non esse martyrii, nec eodem loco passos, quod primum erat dubium. Deinde etiam existimo nominibus istis Aristonippi, Arestli, Arippli, Aristoni vel Aristonis, Aristippi, aliisque vicinis, quæ recensita sunt, non nisi unicum designari Sanctum, videlicet S. Aristionem, Alexandrinum ad Issum episcopum, sicuti non nisi unicum Antoninum Apamiensem die II et III significari credo, etiamsi in quibusdam apographis tres recenseantur sub Antonii vel Antonini nomine. Hæc ut verisimili disputatione facilius intelligere posset studiosus lector, tantum Martyrologiorum cumulum huc congerendum censui. Ejusdem sententiæ fuit, opinor, Wandelbertus diaconus, qui in Martyrologio suo ad III Septembris unum memorat Antoninum, unum similiter Aristæum, nec ut martyrii socios, sed ut coronatos eodem die, quantum colligi potest ex ejus verbis, quæ subjungo:

Ternis Antonine puer martyrque triumphas:

B Tunc et Aristæus antistes de morte beatur.
9 Prima ratio, cur S. Antoninum et S. Aristionem (hoc nomine utendum videtur præ aliis) non existimem martyrii socios esse, hæc est, quod in nullis apographis Hieronymianis clare conjungantur tamquam socii. Certe nullibi major apparet conjunctio, quam in editis apud Florentinum ex codice Lucensi et Blumiano, ac in codice reginæ Sueciæ, quorum verba dedi num. 4: nam post Antoninum recensitum mox subditur, et Arestli episcopi, quemadmodum etiam fit in aliis quibusdam; in aliis vero conjunctio et omittitur. Veruntamen ex ipsis laudatis codicibus satis clare colligitur, non annuntiari ut socios: quippe post voces, et Arestli episcopi, subjungitur, cujus Gesta habentur. Sane nullus ignorat de sociis Martyribus Acta conscribi omnibus communia; si ergo essent in martyrio socii, scriptum fuisset, quorum Gesta habentur. Deinde apparet illa conjunctio, quæ in quibusdam Martyrologiis reperitur, ex eo etiam minus fit verisimilis, quod in omnibus istis, in quibus jungi videntur, Antoninus primo loco recenseatur, Aristion vero, qui episcopus fuit, tantum secundo. At verisimile non est, Episcopum Puero, uti in istis vocatur Antoninus, postponendum fuisse ab omnibus, si credidissent martyrii socios. Hæc sufficiunt contra apparentem illam conjunctionem, quæ in Apographis Hieronymianis magni ponderis non est. Ex hisce tamen solis, quantum colligi potest, Ado Martyres istos conjunxit, uti et fecisse videtur Rabanus, sed minus clare, et servatis fere Hieronymianorum verbis.

C 10 Altera ratio disjungendi laudatos Martyres petitur ex aliis apographis Hieronymianis, in quibus clare dissociantur. In variis citatis sic disjunguntur, ut alii interponantur medii, qui certo non sunt illorum socii. In Morbacensi diversis ponuntur diebus, nimirum Antoninus die II, Aristonippus sequenti. In alio solus Aristion sub nomine Aristi recensetur, in aliis Antoninus solus. Addi possent omnia S. Antonini Acta, de quibus disputavimus ad diem præcedentem: in illis enim nulla mentio Aristæi vel Aristionis episcopi. Tertia demum ratio, cur separemus Aristionem ab Antonino, est, quod diversis illis nominibus unus tantum indicetur Aristion, ut mox probabimus. Hic autem Aristion passus est Alexandriæ ad sinum Issicum, Antoninus vero Apameæ, aut in ejus vicinia. Hæ rationes præponderare debent auctoritati Adonis et aliorum, quorum opinio nullo nititur monumento idoneo,

atque orta videtur ex apographis Hieronymianis minus accurate consideratis. Nunc probandum superest, unicum Aristionem Alexandrinum episcopum annuntiari nominibus diversis, idque faciam 2 sequenti.

AUCTORIS
J. S.

§ II. Unus est Aristion, qui vicinis nominibus multiplicatur in variis Martyrologiis: episcopus is fuit Alexandrinus ad Issum in confinio Ciliciæ et Syriæ: varia ejus elogia ex Menologiis.

Jam dixi num. 8 unum duntaxat die III Septembris indicari Aristionem, etiamsi sub tribus diversis nominibus referatur in quibusdam apographis, seu interpolatis, seu consarcinatis ex variis Martyrologiis per homines imperitos, qui credebant diversos indicari Sanctos, quoties in diversis Martyrologiis reperiebant leviusculam nominis aut adjunctorum differentiam. Sententiam meam jam olim secuti videntur Wandelbertus, Ado, Usuardus, cum unum tantum annuntient, licet duo posteriores locum martyrii non recte designaverint. Auctor Romani veteris, et Notkerus Aristionem prorsus omiserunt. Rabanus vero Aristionem, qui nobis unus videtur, in duos divisit, uti primum erat propter Hieronymianorum interpolationem. Baronius in Romano hodierno Adonem et Usuardum secutus est, ut jam vidimus. Rationes, ob quas unum tantum agnoscam Aristionem hac die, lector studiose, breviter accipe.

12 Primo in variis Hieronymianis unus tantum annuntiatur, et quidem in diversis nomine non parum luxato. In duobus primis Martyrologiis apud Martenium editis, ut dixi num. 7, unus tantum memoratur nomine Aristonippi. In altero ibidem unus item nomine Aristi. Sic in codice Reginæ Sueciæ unius Arestli, cujus gesta habentur, fit mentio. Varii codices nullum omnino memorant Aristæum aut Aristionem; alii vero plures. Jam vero, cum Sanctus hic sit antiquus, non video, cur in antiquioribus Martyrologiis omissi essent alii ejusdem fere nominis, qui etiam admodum deberent esse vetusti. Certe facilius percipio, quo modo fieri potuerit, ut unus sub tribus diversis nominibus eodem die repeteretur. Nam collectores illorum Martyrologiorum, qui ex variis aliquid sumere studebant, majorique utebantur diligentia quam crisi, ex alio sumere potuerunt Aristonippum, ex alio Arestium, ex alio Aristonem, eaque nomina suis Martyrologiis inserere tamquam totidem Sanctorum. Causam suspicandi, id revera factum esse, præbet non modo nominum similitudo, sed etiam quod Sanctus, qui sub nomine Aristoiippi, Arippli, Arestempi, frequentius vero Aristonippi, et apud Rabanum Aristippi Alexandriæ attribuitur, necessario debeat esse S. Aristion episcopus Alexandrinus, qui in Græcis Menologiis notus est eodem die. Sic enim mecum ipse disputo: Cum dies et locus martyrii, uti et dignitas episcopalis Aristonippi et Aristionis congruant, ob levem nominis mutationem, quæ in Hieronymianis frequentissima

Unus tantum
hoc d. e. admittendus
Aristion,

E

quia ille, qui
variis nominibus
annuntiatur ut episcopus
Alexandrinus,
idem est cum
Aristione,

F

cum quia in
nullis apographis
clare conjunguntur
ut socii in martyrio,

tum quia in
aliis clare separantur,
et diversis locis sunt
passi.

AUCTORE

J. S.

idem etiam cum
eodem Episco-
pus ille, qui
passim Antoni-
no postponitur;

frequentissima est, non fit credibile, duos esse
diversos Sanctos.

13 Porro sicuti minime verisimile est, hosce di-
stinctos esse, ita id nihilo credibilius apparet de
S. Aristione atque illo Episcopo sancto, qui in
plerisque apographis sequitur post Antoninum
nomine Aresti, Aristoni, Aristenis, Aristonis,
uti etiam vocatur apud Rabanum. Etenim
eadem etiam hic dignitas episcopalis, idem vene-
rationis dies, tantaque nominis similitudo, ut
distinctos credere nequeamus sine ratione gravi,
quæ non occurrit; cum sola repetitio nominum
pro distinctione afferri possit. At illa nominum
repetitio frequentissima est in apographis Hiero-
nymianis ob rationes jam dictas. Præterea in duo-
bus apographis de Arestio dicitur, cujus gesta
habentur. Hæc autem de solo Aristione intelli-
genda videntur, cujus Actorum compendium
etiamnum superest in Menologio Græcorum. Sane
de alio quopiam episcopo nequeunt intelligi pro-
babiliter, cum alterius Arestii nulla apud Græ-
cos exstet hoc die memoria, nullum apud
Latinos Actorum vestigium. Quapropter si nec
Aristonippus nec Ariston distinguatur ab Aristione
Alexandrino, invicem quoque non distinguuntur.

et quia unus
tantum in Hiero-
nymianis as-
signatur locus:

14 Altera ratio Sanctum hic geminum non
agnoscendi, est locus, qui unicuique sic assignatur,
ut uni addatur, deinde vero omittatur. Alexan-
driæ passus dicitur Aristonippus, ejusque civi-
tatis fuit episcopus. Intelligendam autem esse
Alexandriam ad Issum, quæ ab aliis Syriæ, ab
aliis Ciliciæ attribuitur, ostendam infra. Aristoni
vero, vel Aristeo nullibi locus additur, nam
sicuti separandus est ab Antonino, post quem in
plerisque annuntiatur, sic etiam ad eundem cum
ipso locum referri non debet. Si autem quis vel-
let contendere, Aristem vel Aristonem referri
ad eundem locum, in quo annuntiatur Antoni-
nus, respondere deberet ad rationes, quibus pro-
bavi duos istos martyres non simul esse passos.
Porro hæc loci omissio, quæ reperitur in omni-
bus Hieronymianis, pro Aristone vel Arestio,
evincit aliunde etiam, nomen istud non spectare
ad primigenium Martyrologii Hieronymiani tex-
tum. Colligitur id ex verbis S. Gregorii in Epi-
stola ad Eulogium Alexandrinum, quæ passim
intelliguntur de Martyrologio Hieronymi nomen
præferente: Nos aulem, inquit Gregorius lib. viii
epist. xxix, pene omnium Martyrum distinctis per
dies singulos passionibus collecta in uno codice
nomina habemus, atque quotidianis diebus in
eorum veneratione Missarum solemnias agimus.
Non tamen in eodem volumine qui qualiter sit
passus indicatur, sed tantummodo nomen, LO-
cus, et dies passionis ponitur. Unde fit ut multi
ex diversis terris atque provinciis per dies, ut
prædixi, singulos cognoscantur martyrio coronati.
Testatur Gregorius locum singulis fuisse ap-
positum. Nonne igitur censendæ sunt interpola-
tiones, ubi nuda occurrunt nomina Sanctorum
sine loco addito? maxime cum et aliæ rationes
insinuant, eadem nomina jam ante fuisse memo-
rata.

unus item apud
Græcos notus
Aristion, cujus
datur elogium:

15 Ex dictis concludo, diversis nominibus
unum designari S. Aristionem episcopum Ale-
xandrinum, etiamsi tertio etiam repetitur in
quibusdam sub nomine Aresti, Arestis vel Ari-
stoni. Nomen diversis modis luxatum est, at
idem ubique Sanctus. Confirmatur id ex Græco-
rum Menologiis, in quibus unus tantum hoc
die annuntiatur S. Aristion, non plures. Accipe
breve ejus elogium ex Menologio Sirleti: Eo-

dem die natalis beati Aristionis episcopi Alexan-
driæ, qui in igne probatus migravit in cælum.
Ad eundem diem in Menologio Basilii impera-
toris jussu composito S. Aristion sub hoc titulo,
Certamen sacrosancti martyris Aristionis, tali
ornatur elogio: Sanctus martyr Aristion fuit Ale-
xandriæ episcopus. Docebat autem summa cum
libertate, et prædicabat Domini nostri Jesu Chri-
sti in carne adventum, æternumque ejus regnum:
ad hæc felicitatem et gaudium regni cælorum;
et quod hæc hominum gloria, et dignitates et
divitiæ, corruptioni obnoxie sunt, et evane-
scunt; illa vero bona incorruptibilia sunt,
eaque vita immortalis. Hæc docens, cum multis
Græcorum * persuaderet, eosque ad Deum con-
verteret atque baptizaret, captus sistitur Ale-
xandriæ præfecto: confessusque Christum, igni
traditur: atque ita in camino, velut tres illi
sancti pueri, laudans et magnificans Deum,
beatum optatumque finem accepit, incorrupti-
bilis vitæ coronam adeptus. Et pretiosæ quidem
ejus reliquiæ * terræ commendatæ sunt; sancta
vero ipsius anima ad cælos ascendens, una cum
Sanctis lætatur. Hæc Latine reddita ex Græco sic
leguntur in editione Urbinatæ anni 1727. Ea-
dem paullo brevius leguntur in Synaxario Claro-
montano, nobis olim per Sirmondum commu-
nicato.

* i. e. gentilium

* i. e. corpus

16 Sanctum Aristionem non fuisse Alexan-
driæ in Ægypto episcopum, jam observavit Mi-
chaël le Quien in Oriente Christiano tom. II
col. 903, ubi recenset episcopos Alexandriæ ad
Issum, eamque civitatem describit his verbis:
Alexandria Ciliciæ penes Issum, vel ad Issum,
κατὰ Ἰσσοῦ dicta Ptolemæo, qui illam Syriæ assi-
gnavit; Ciliciæ vero, oppidum Issos, deinde
Alexandria, Plinio. Stephanus quoque Byzanti-
nus hanc in Cilicia positam ait, et in Notitiis
Hieroclis, et Græca altera, Ciliciæ secundæ
censetur. Prope Issicum vero sinum jacet, et
hodieque ALEXANDRETTA, velut Alexandria mi-
nor ALESSANDRONA et SCANDARETA nominatur.
Secundum hujus civitatis episcopum recenset
Aristionem, de quo sic ratiocinatur: Græci in
Menologio die iii Septembris memoriam agunt
sancti Aristionis Alexandriæ episcopi. . . Atqui
Aristio magnæ Alexandriæ Ægypti antistes pror-
sus non fuit, non alterius proinde ab Alexan-
dria Ciliciæ. Eodem argumento Helenum pri-
mum, et Theodorum huic Alexandriæ tertium
attribuit episcopum. At non inquiri, utrum illa
consecutio in omnibus sit satis certa. Verum certo
constat, Hesychium, quem statuit quartum epi-
scopum Alexandriæ ad Issum, illi cathedræ præ-
sedisse tempore concilii Nicæni et Antiocheni,
cum utrique subscripserit inter episcopos Ciliciæ
Hesychius Alexandriæ minoris. Porro ex ipso
Menologio satis colligitur, S. Aristionem non an-
nuntiari ut episcopum Alexandriæ Majoris,
cum non vocetur Patriarcha, uti in illo Meno-
logio vocantur alii, qui sedi patriarchali præ-
fuerunt.

fuit episcopus
Alexandriæ ad
Issum in confi-
nio Syriæ et
Ciliciæ;

17 Non exprimitur, quo tempore passus sit
Sanctus; at ex eo, quod captus sit a civitatis
præfecto, seu governatore, satis colligitur, co-
ronatum esse in aliqua persecutione imperatorum
gentilium. Fuit aliquis Aristion inter antiquos
Christi discipulos, de quo actum est tom. III Fe-
bruarii pag. 283. Alius Aristion episcopus mar-
tyr cum Lucinio episcopo martyre ponitur ad iv
Martii, seu tom. I istius mensis pag. 308. Item
in Constitutionibus Apostolicis lib. vii cap. XLVI pri-
mus

atque alius est
ab Aristione
Christi discipu-
lo, aliisque ejus-
dem nominis.

A mus episcopus Smyrnæ vocatur Aristo, et rursum tertius, ita ut geminus Aristo attribuat Smyrnensi ecclesiæ. Verum nulla occurrit ratio, cur credam unum ex illis eundem esse cum S. Aristione Alexandrino ad Issum. Tillemontius tom. II in S. Papia de hisce etiam disputavit,

insinuavitque Alexandrinum nostrum, quem non recte in Troade aut in Caria dubitanter quærit, forsitan eundem esse cum Aristione Christi discipulo; sed rationes non affert, quæ me morari debent.

AUCTORE
J. S.

DE SS. ZENONE ET CHARITONE MARTYRIBUS.

J. P.

Cultus e Fastis Græcis ac Martyrologio Romano.

III SEPTEMBRIS.
Deus agit Meno-
logium Sirleti;
adde Menæa,

Duos hosce Christi Pugiles Menologium Sirletianum refert hoc quidem die, sed duplici annuntiatione. Præmittit enim S. Zenonem his verbis: Eodem die (iii Septembris) commemoratio sancti Zenonis, qui in lebetem plumbo ferventi plenum injectus, Dei amore fervens, ad Christum Dominum, pro cuius confessione passus fuerat, translatus est. Duobus Martyribus aliis deinde interjectis, sic pergit: Item sancti Charitonis, qui in foveam ardentis ignis plenam injectus, martyrio donatus est. Hoc etiam die memorantur duabus annuntiationibus in Menæis magnis impressis. Primus ita signatur: Sanctus Zenon in lebetem liquato plumbo fervescens injectus consummatur. Secundus autem post alios ibidem interjectos subditur: Sanctus Chariton in fossam semper ardentem coniectus interiit.

in quibus sunt
de illis versicu-
li.

2 Primo accinuntur ibidem hi duo versiculi:
Ζήνων ὁ θεῖος τῷ Θεοῦ πόθῳ ζέων,
Χαίρων ὑπῆλθε τοῦ μολίβδου τὸ ζέον. Id est:
Divine Zenon, igne dum ferves Dei,
Vas bulliente fervidum plumbo subis.

Alludit poeta ad nomen proprium Zenon, et ad participium ζέων et ζέον, a verbo ζέω, quod Latinis est effervescere. De S. Charitone hæc dicuntur:

Εἰσδύς Χαρίτων εἰς τὸν ἀσδέστων βόθρον,
Ἀσδέστων εὖρε φῶς ἀκράτου τόπου. Id est:

Chariton subintrans ignem inextinctum rogi,
Sine fine lucem fulgidam in cælo obtinet.

In nomine ἀσδέστων alluditur ad fossam seu voraginem inextinctam, in quam immissus fuit Martyr, et ad lucem æternam seu inextinctam in cælo, quam consecutus est.

E

3 Martyrologium Romanum duos hodiernos Athletas ponit sub hac unica annuntiatione: Sanctorum martyrum Zenonis et Charitonis, quorum alter in lebetem liquati plumbi coniectus est; alter in fornacem ignis immissus. In Fastos vero Romanos transcripti fuerunt, ut indicat Baronius in notis, ex Menologio, videlicet Sirletiano, e quo plurimos alios Sanctos in eosdem Fastos induxit. Cur autem apud Græcos seorsum referuntur? Baronius ibidem hoc illos insinuat fecisse, quasi indicantes, non una simul, sed diversis in locis eadem die passos esse. Die autem 11 Septembris datus a nobis est Zenon synonymus martyr, qui an ab hodierno diversus sit, dubium esse diximus. Vide quæ habentur die 11 Septembris pag. 361, num. 4. Sed quia non possumus affirmare tamquam certum, quod alter ab altero non distinguatur, ideo cum Martyrologio Romano, præeuntibus Fastis Græcis, S. Zenonem hodiernum etiam dandum censuimus.

Martyrologium
Romanum alio
modo eos an-
nuntiat.

C

F

DE S. MANSUETO EPISC. ET CONF.

TULLI LEUCORUM IN GALLIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. L.

§ I. Tulli, quo a Petro Apostolo missus creditur, situs, antiquitas, decora; Vita et miracula, auctore Adsone; duo antiqui codices Mss., varia de Sancto continentes; Acta breviora; aliquorum figmenta.

VERISIMILITER
CIRCA

AN. CCCLXXV.
Leucorum sedes;
quorum caput
Tullum, licet Pe-
tri Apostoli ceta-
te forte extite-
rit,

Leuci eas olim in Belgica prima, antiquæ Galliæ provincia, terras incolebant, ubi nunc est amplissima diæcesis Tullensis: hujus autem sacræ jurisdictioni subjiciuntur ducatum Lotharingiæ et Barri partes Aus-

trales una cum tractu, qui inter eas atque inter Mosam et Mosellam medijs jacet. Ad hunc fluvium, ubi Mosæ proximis fluit, Tullum conditum est, urbs episcopalis sub metropoli Trevirensi. Sunt, qui illud Taciti lib. 1 Historiarum cap. LXIV, Nun-
tium

AUCTORIS
J. L.

tium de cæde Galbæ et imperio Othonis Fabius Valens in civitate Leucorum accepit, ita interpretentur, ut Galbæ imperatoris cædes Fabio Tulli annuntiata fuerit: at Hadrianus Valesius in *Notitia Galliarum* pag. 564 et Christophorus *Celarius* lib. II *Geographiæ antiquæ* cap. III pag. 186 melius judicant, Tacitum per civitatem Leucorum non Tullum, Leucorum caput, sed agrum a populo isto inhabitatum designasse. Quia tamen Ptolomæus, qui ante vel circa medium sæculi II scripsit, *Geographiæ* lib. II cap. IX, Tulli expresse meminit, ultro ego concedam, quod tamen, ut opinor, evinci nequit, urbem hanc extitisse Galba imperante, atque etiam vivente S. Petro Apostolo, qui sub Nerone Galbæ decessore passus est. Verum quod idem Apostolus S. Mansuetum Romæ discipulum habuerit, episcopum consecrarit, in Galliam legarit ad Evangelium prædicandum, perque eum ecclesiam Tullensem fundarit; traditio est, quæ prudentem fidem, meo iudicio, non meretur.

alitis tamen titulis verius gloriari potest, quam quod fidem acceperit a Petri discipulo S. Mansueto.

B

2 Gloriantur Tullenses, in urbe sua sedisse multos præsules, vitæ sanctimonia insignes; e quibus vel hoc solo mense Septembri quinque coluntur, hac die Mansuetus, VII Gauzlinus, XI Bodo, XV Aper, XXVIII Alchas. Ex reliquis, quorum infra mentio facienda est, unum hic commemoro S. Brunonem, qui Tulli adolevit atque iis virtutibus institutus fuit, ob quas ad urbis episcopatum et dein ad Romanam S. Petri Cathedralam meruit assumi, in qua sedit sub nomine Leonis IX. De hoc sancto Pontifice actum fuit ad diem XIX Aprilis. Tulli etiam natus fuit tota Gallia celeberrimus ille ac S. Apollinari Sidonio laudatissimus Trecensium antistes et nunc apud Deum patronus S. Lupus, cujus illustrata gesta, virtutes ac miracula recensita atque illustrata sunt ad diem XXIX Julii. Hæc et alia decora Leuci de suo Tullo et de ecclesiæ suæ cathedra ibidem constituta vere prædicare possunt. Sed dum hujus primordia ad ipsius Apostolorum Principis ætatem referunt, et ab eo S. Mansuetum ad se missum esse aiunt, merito videri possunt plus suo erga hunc Sanctum affectui et antiquitatis studio indulgere, quam veritatis amori. Illa ipsa documenta, quibus eorum opinio unice suffulcitur, utcumque tenebris obvoluta sint, lucis tamen aliquem radium emittunt, quo adjunctus satis distincte perspicere mihi videor, Sanctum non prius quam sæculo IV floruisse. Sedulo indagavi vetustatem traditionis, quæ ipsum S. Petro Apostolo contemporaneum statuit. Nul- lum litterarum monumentum, in quo illud asseritur, invenire potui, quod certo scitur esse vetustius Sancti Vita, ab Adsone post medium sæculum X conscripta. Dixi, quod certo scitur esse vetustius: nam licet brevior Sancti Vita, de qua num. 12 agam, biographo isto fortassis antiquior sit, hoc tamen valde incertum est. Quoniam in Adsonis mentionem incidi, veniam dabit lector, si motam quæstionem tantisper dimittam, eam resumpturus, postquam de biographo isto, et ejus lucubratione, deque duobus vetustis codicibus originalibus, in quibus præter illam brevior S. Mansueti Vita, aliæque monumenta ad ipsum spectantia exstant, lectorem aliqua præmonuero. De Sancti cultu et gloria posthuma agatur § III et seqq.

Quæstioni præmittuntur notitiæ de Adsone

3 Mabillonius in *Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti* tom. II a pag. 844 edidit historiam de diversis casibus Dervensis cænobii et miraculis S. Bercharii, quam anonymus ejusdem cænobii

monachus post medium sæculum XI, uti ex ipsius D verbis apud laudatum Mabillonium num. 12 patet, litteris mandavit. Historiæ isti Adsonis elogium inseritur, ex quo aliqua decerpere visum est. Primus, a religiosa scilicet disciplina in monasterio Dervensi restituta, . . . domnus claruit Albericus . . . indigena Remensis, monachusque S. Apri Tullensis, qui . . . cum regimine pastoralis suscepit nomen abbatis, adoptato sibi ad supplementum omnis auxilii domno Adsone . . . Hic . . . Luxovio * diversis studiis litteratoriæ * Luxovii artis plenissime [fuit] imbutus: quem in primævo flore juventutis affluentem verbo sanctæ eruditionis cum puritate vitæ innocentis perspicue agnoscens pontifex, clerusque Tullensis, multis supplicationibus eductum a Vosago monte, ad cujus radices Luxoviense in Burgundiæ comitatu cænobium jacet, substituerunt urbi Tullensi ad magisterium sacri Ordinis, id est, clericorum secundum Mabillonium tom. III *Annalium* lib. XLIII num. 72 . . . Ibi per aliquanta temporum volumina variis insudans divinæ præceptionis exercitiis post maximam multorum instructionem, iterum claritas divini splendoris, videlicet Adso, opponitur effugandis Dervensibus nebulis . . . Ibi postmodum excedente vita domno Alberico abbas effectus, . . . maximi, quod nunc frequentamus, templi fundamenta jecit amplissima . . .

E

4 Hic etiam precibus ac jussione S. Gerardi Tullensis urbis episcopi Vitam B. Mansueti primi, dirigente Petro Apostolo, ipsius urbis pontificis disertissime composuit . . . Opuscula præterea plura versifice composuit . . . Anno Verbi incarnati CMXCI . . . ingreditur iter viæ Jerusalem . . . Sed festinantem ad majora certamina dignatio Omnipotentis evocat ad bravium cælestis remunerationis. Nam in ipso mari correptus languore ultimi exitus . . . beatam animam a puppi exultationis transmisit ad gaudia patriæ cælestis. In *Historia litteraria Franciæ* tom. VI pag. 473 dicitur Adso S. Gauzlini episcopi et cleri rogatu e Luxoviensi ad Tullensem S. Apri monasterium transmigrasse circa medium sæculum X, Albericus vero, monachus S. Apri, cænobii Dervensis abbas electus fuisse et Adsonem secum duxisse, ut ejus auxilio uteretur, cum forte adhuc viveret Gauzlinus, qui anno 962 obiit. Hujus successor S. Gerardus, de quo ad XXIII F Aprilis egimus, episcopatum Tullensem rexit ab anno 963 usque ad 994. Adso sub hoc sancto præsule in locum Alberici, quem in cænobii Dervensis regimine adjuverat, subrogatus fuit non serius quam anno 969: nam Mabillonius tom. III *Annalium* lib. XLVII num. 28 adfert litteras donationis, a S. Gerardo tunc datas, quibus apponuntur signa Adsonis abbatis et aliorum. Licet non exprimatur, cujus loci abbas fuerit ille Adso, ob varias tamen rationes, quibus hic referendis immorari non lubet, mihi pene certum videtur, eum non fuisse alium, quam Dervensem. Abbatia hæc sita est in Pertensi Campaniæ Galliciæ tractu, qui diocesi Tullensi vicinus est. Atque hæc sunt, quæ circa Adsonis personam lectorem prænovisse juvabit.

abbate Dervensi,

5 Historiæ, quam de S. Mansueto litteris commendavit, varia præ manibus mihi sunt exemplaria. Tria manu exarata sunt; quorum unum in fronte notatur transcriptum esse ex Ms. sancti Maximini Treviris; alterum ex Mss. Dillinganis; tertium ex Ms. Ochsenhusii monasterii Benedictinorum in Suevia Germaniæ, et Benedictinorum Mediani monasterii (Moyen-moustier)

de Sancti Vita

A stier) in Lotharingia. Hoc deinceps Ochsenhusanum vocabo. Tria etiam typis edita sunt: primum anno 1636 a Francisco Bosqueto tom. I Historiarum ecclesiarum Gallicanarum parte II pag. 23; secundum anno 1717 ab Edmundo Martene et Ursino Durand tom. III Thesauri novi anecdotorum a col. 1013; tertium anno 1728 ab Augustino Calmet tom. I Historiarum Lotharingicarum in Monumentis a col. 86. In solo apographo Ochsenhusano Adsonis Opusculum integrum repræsentatur. Quid in ceteris exemplaribus desideretur, ex occasione partim assignabitur num. 7 et seq. Plenius id fiet in notis, quibus Adsonis lucubratio excipietur. Eam dabo integram in capita et numeros more nostro distributam. In præfatione seu epistola nuncupatoria ad S. Gerardum testatur abbas Dervensis, se illius jussu Acta S. Mansueti scripsisse, quod etiam apud anonymum monachum Dervensem legitur. Epistolæ inscriptio est: Domino sancto * ac vere beatissimo antistiti Gerardo Adso indignus servorum Dei servus, abbatum ultimus etc. Ex eo, quod biographus se abbatem vocet, innotescit, illum, cum scriptionem suam inchoaret, jam cœnobio Dervensi præpositum fuisse: hoc autem non contigit post annum 969, ut numero præcedente dictum est.

* Ms. Diling.
suo

et miraculis, ab
eo conscriptis,

B 6 Præfationi subjicit biographus viginti duo disticha, quibus S. Mansueti vitam summam perstringit, ejusque et S. Apri patrocini implorat. Sanctus noster solus invocatur in adjecta octo versuum hexametrorum acrostichide, qui incipiunt a litteris MANSUETE. Sequitur tandem ipsum Adsonis opusculum in duos libros divisum. Tria priora apud nos libri primi capita de Sancti vita agunt, in quibus multum quidem pælearum seu ineptiarum, quæ biographus affectata et ad nauseam verbosa eloquentia venditat, at frumenti, id est, veræ ac solidæ substantiæ viæ quidquam invenitur. Capite quarto seu ultimo libri primi præter aliquas de antiquo Sancti cultu notitias, duo ex traditione populari adferuntur miracula, quæ merito quis suspecta habebit. Primum examinabitur § III. Alterius veritatem ipse Adso in dubium vocat. Liber secundus, a nobis in quatuor quoque capita divisus, S. Mansueti miracula refert, quibus

deque duobus
antiquis codi-
cibus Mss.

C 7 In abbacia S. Mansueti prope Tullum, de qua inferius plura dicentur, duo servantur vetusti codices Mss., in quibus repèriuntur omnia, quæ post hunc Commentarium editurus sum. Exemplaria Vitæ et miraculorum S. Mansueti, quæ num. 5 recensita sunt, ex iisdem primum accepta fuisse credo. In uno codice habetur Catalogus episcoporum Tullensium, cui post Sancti nostri elogium seu breviorum Vitam, de qua num. 12 seorsum agitur, Adsonis lucubratio intextitur, excepta præfatione ad S. Gerardum et acrostichide. Secundo Adsonis libro adjicitur miraculum S. Mansueti ab anonymo conscriptum, de quo vide num. 59. In Vitis et mi-

Septembris Tomus I.

raculis SS. Apri et Gerardi, quæ eidem quoque Catalogo suis locis inseruntur, sancti Præsulis nostri gloria posthuma illustratur earum rerum relatione, quæ § IV num. 53 et seqq., necnon § V num. 61 commemorabuntur. Postremum in Catalogo isto locum occupant Acta S. Brunonis episcopi Tullensis, ac dein summi Pontificis sub nomine Leonis IX, qui anno 1054 obiit. Scripsit illa Wibertus Tullensis archidiaconus, sancto æqualis. Quoniam Catalogus in recensendis episcopis ulterius non pergit, ego eum absolutum fuisse opinor ante mortem Udonis, qui S. Brunoni proxime successit, quique adhuc vivebat anno 1069; quemadmodum constat ex ejus charta apud Calmetum tom. I Hist. Lotharingicæ in Monumentis col. 468. Edidit hic totum istum Catalogum ibidem a col. 83, prætermissis dumtaxat Actis S. Leonis IX, quod ea typis satis pervulgata essent. Martenius tom. III Thesauri novi anecdotorum a col. 1014 ex illo edidit librum secundum Adsonis, quodque huic proxime adjungitur miraculum S. Mansueti. Librum primum totum omisit. Ex versibus huic prævis sola disticha dedit; quibus prologum ad S. Gerardum præfixit ex codice Ms. bibliothecæ Colbertinæ. Legi possunt observationes, quas Calmetus laudatus col. 191 et Martenius col. 989 de Catalogo memorato adferunt. Miror, cur Martenius ibi affirmet, eum in fine mutilum esse. Quem integrum dicit, seque editurum spondet ex codice Ms. Camberonensis cœnobii in Hannonia, duos quidem post S. Brunonem seu Leonem IX episcopos Tullenses refert, Udonem scilicet et Pibonem, qui anno 1107 defunctus est: sed hi recentiore manu verisimilius additi fuerunt, ut colligitur ex verbis, quibus a S. Leone IX ad Udonem transitur: Quoniam Gesta priscorum pontificum hujus sedis, prout contigit, scripta cognovimus; videtur nobis incongruum, ut Acta venerabilis Udonis... sub silentii sera occultemus.

8 In altero codice Ms. abbatiæ S. Mansueti Adsonis Opusculum integrum repræsentatur cum præfatione ad S. Gerardum, quæ in priore omititur. Cum hæc non desit in exemplaribus nostris Ochsenhusano et Dilingano, ea ex posteriore codice originem suam traxisse credo. An ex eodem profluxerint exemplaria Bosqueti editum, et San-Maximinianum manu scriptum dignoscere non possum. In hoc nude dumtaxat primus exhibetur Adsonis liber, in illo idem cum initio secundi. Multa alia in posteriore codice monumenta exstant, quæ ad Sanctum nostrum spectant. Eorum aliqua ad manum sunt, quæ Bollandus se accepisse notavit a R. P. Hugone Vardæo, quem aliunde didici fuisse ex Ordine Fratrum Minorum Hibernorum conventus Lovaniensis. Qui monumenta a Vardæo nobis communicata exscripsit, summa rerum omnium in codicem istum congestarum capita ita proponit: Supra dicta fere omnia de S. Mansueto extraxi ex antiquo codice Ms. monasterii S. Mansueti in suburbiis Tullensis civitatis: qui codex in quarto fere de sancti Viri gestis per totum tractat, ut ex digestis suo ordine tractatibus, in eo contentis, subnotandis videre est. Primo itaque loco est sermo quidam de S. Mansueto, foliis prioribus e codice revulsis obtruncatus, totus exhortatorius, nihil fere ex Sancti vita proferens, et ex quodam Patre, vel Beda vel Gregorio translatus et applicatus pro Mansueto. Secundo sequuntur antiphonæ, responsoria et hymni proprii

abbatiæ S. Mansueti, qui varia

AUCTORE

J. L.

monumenta

proprii de Officio sancti Mansueti absque tamen insertis lectionibus.

9 Tertia epistola Adsonis ad Gerardum episcopum, quam immediate consequitur carmen ejusdem de S. Mansueto . . . Denique sequuntur duo libri ejusdem Adsonis de Vita S. Mansueti, quorum secundi ultimum caput agit de quodam energumeno, et finit LÆTITIÆ AFFORE CESSATEM. Vox ultima mendose scripta est, quæ quomodo corrigenda sit, me latet: quia liber secundus Adsonis in editionibus Martenii et Calmeti, atque etiam in apographis Ochsenhusano et Dilingano iisdem vel similibus vocibus non terminatur. Neque in capite ultimo agitur de quodam energumeno, sed de S. Gerardo episcopo, in pristinam sanitatem ex gravi morbo per S. Mansuetum restituto. Post cujus beneficii enarrationem liber ita concluditur: Et quia aliqua de Sancti hujus virtutibus, præsentis in carne pontificis (Gerardi) tempore gesta, brevi calamo, ut ita dicam, sodalem sibi libellum ejus imperio absolvimus, nunc in his quoque finem faciamus, adjuti ejus orationibus, aspirante gratia Domini Redemptoris. Adsonem his verbis scriptioni suæ finem imposuisse, eorum sensus clarissime insinuat. Vix dubito, quin in codice abbatæ S. Mansueti eadem clausula habeatur: sed cum hæc fugerit ejus oculos, qui rerum in illo contentarum elenchum contexit; hinc factum esse mihi plane persuadeo, ut quæ Adsonis conclusionem proxime sequuntur, ejusdem auctoris esse putarit. Ex eo, quod asserat, ultimam narrationem esse de quodam energumeno, conjecturare pronum est, quæ libro secundo Adsonis subjunguntur, esse miracula S. Mansueti, eaque diversa ab edendis post Commentarium: nam hæc inter nullum occurrit de energumeno per Sanctum liberato.

ad Sanctum spectantia

10 In elencho, quem transcribere cæpi, post energumeni mentionem fit recensio monumentorum, quæ integra exscribere elenchi confector operæ pretium esse duxit, quæque Vardæus Operi nostro inserenda Bollando donavit. Quænam illa sint, invenies infra § v, qui fere totus a num. 61 de iisdem tractabit. Dein habetur Vita S. Mansueti metricè dicta, cujus author non noscitur. Complectitur illa versus hexametros rhythmicos circiter 320, qui inter extracta a Vardæo accepta primo loco adferuntur. Poëma istud libri primi Adsonis manifestum compendium est. Idem, re mature perpensa, judicium fero de alteris Sanctis Actis in prosa ex Ms. Ultrajectino S. Salvatoris, quæ ad hunc quoque diem seposita inveni. Subsequitur Catalogus episcoporum Tullensium numero triginta octo, reliquis omissis, qui ad tempora forte tabellarii seu regestoris non pervenerant. Ex iis, quæ elenchi scriptor de Catalogo isto excerpserit, eruitur, ipsum esse eundem, quem ex codice Ms. Camberonensi laudatus Martenius edidit a col. 991. Ambo desinunt in Pibone, eumque inter antistites Tullenses trigesimum octavum ponunt. Vide supra num. 7 in fine. Sequitur sermo in festività S. Mansueti, incipiens; SANCTORUM PATRUM MEMORIAS . . . finitque post LIV fere folia, QUATENUS . . . CUM EO FELICES REGNAMUS * IN PATRIA. Est autem sermo ille S. Maximi de Eusebio Vercellensi, qui habetur de communi confessione pontificis in Breviario Romano; uti collatis his, quæ ex illo sermone in lectionibus Breviarii habentur, cum dicto de S. Mansueto sermone deprehendi; licet nonnulla sint addita

* REGNEMUS

ad applicandum sermonem S. Mansueti. Hoc modo vidi in cœnobio San-Gallensi sermonem V. Bedæ de S. Gallo, quem videlicet sermonem, ab ipso in natali S. Benedicti compositum, aliquis S. Gallo adaptaverat; sicque titulum illum præferebat. Hic erat stylus antiquorum, ut in plerisque Sermonariis de Sanctis est videre.

11 Sequitur in codice Passio SS. Bertarii et Athaleni martyrum, undecim foliis comprehensa, quæ edita est tom. II Julii a pag. 317. Postremo Historia S. Amonis, primi successoris S. Mansueti Tulli, ex Breviariis ejusdem urbis collecta, et per lectiones ecclesiasticas distributa. Adjecta in fine brevis relatio de translatione SS. Mansueti et Amonis, quæ, quantum quidem ad Mansuetum, parum habet, nec signat tempora; certius constant omnia ex fusa superius hujus translationis descripta historia. Hanc habemus inter extracta, agitque de S. Mansueti translatione a Pibone episcopo an. 1104 facta, de qua vide num. 70 et seq. S. Amon colitur XXIII Octobris. In Catalogo antistitum Tullensium legitur Herimannus, qui usque ad annum 1026 episcopatum gessit, corpus S. Amonis ex templo abbatæ S. Mansueti ad ecclesiam cathedralem transtulisse. De vetustate codicis, qui quæ contineat, lectori jam exhibita sunt, id solum affirmare possum, me in omnibus monumentis, quæ ex illo transcripta habeo, nihil detexisse, unde inferri queat, eum medio sæculo XII juniorem esse. Sed nec multo antiquior esse potest; nam miracula, quæ ex eodem post hunc Commentarium ultimo edentur, sub Theobaldo abbate S. Mansueti contigerunt, qui inter annos 1125 vel 1126 et 1136 præfuit, uti infra num. 62 ostendetur. Calmetus tom. I Historiæ Lotharingicæ in Dissertatione prævia de episcopis Tullensibus col. 28 alterum codicem, de quo num. 7 actum fuit, sæculo XI scriptum esse ait: certe nihil in illo refertur, ob quod eum recentiorum judices. Quoniam uterque codex sæpe mihi citandus erit, ego hunc appositione sæculi XI distinguam ab altero, quem sæculo XII exaratum fuisse arbitror.

12 Reliquum est, ut lectorem aliqua moneam circa breviorē S. Mansueti Vitam, cujus mentio facta est in fine numeri 2. Per illam intelligo elogium, quo Sanctus ornatur in Catalogo episcoporum Tullensium, qui in codice sæculi XI in S. Leone IX, in altero vero sæculi XII et in Camberonensi in Pibone desinit. Post hunc Commentarium primo loco illud recudetur ex editionibus Martenii tom. III Thesauri novi anecdotorum a col. 991, et Calmeti tom. I Hist. Lotharingicæ in Monumentis a col. 83. Ex iisdem addam S. Amonis secundi Tullensium antistitis elogium, in quo de antiquo S. Mansueti cultu agitur. Sequitur Historia Adsonis, nondum hactenus integre edita, in qua numerus 20 apud nos ita inchoatur: Sicut autem in Gestis ejus (Mansueti,) quæ multo ante nos conscripta sunt, facile est inveniri; emundata etc. Initio numeri 25 hæc habentur: Post gloriosum beati Mansueti . . . transitum, sicut in Gestis præcedentium Leucorum urbis antistitum invenitur, sanctus ac beatissimus Amon . . . beati Viri successor effectus etc. Attendat lector ad ea, quæ verbis jamjam adductis subjiciuntur; tum pervolvat, quæ num. 4 et 6 in SS. Mansueti et Amonis elogiis narrantur. Facta collatione, deprehendet, quæ ex hisce et Adsonis perlegenda assignavi, eam inter se habere similitudinem, ut diceret

comprehendunt.

E

Circa breviorē ejus Vitam, primo loco post Commentarium cum S. Amonis elogio edendam, F

A diceres Adsonem elogia illa vidisse, nisi ea exstarent in Catalogo episcoporum Tullensium, diu post biographum istum confecto.

aliqua observantur: prolixior Adsonis historia etiam integra dabitur, cujus ratio adfertur.

13 Contra hoc tamen ita ratiocinari quis posset: Adso in Historiæ suæ confirmationem laudat Gesta S. Mansueti et successorum ejus: sed illa in elogiis continet memoratus Catalogus: cur igitur qui hunc sæculo xi ad S. Leonem IX perduxit, dicendus est SS. Mansueti et Amonis Gesta primum composuisse? Si hæc Adso nactus est, quidni et ille nancisci potuit et transcribere? Verum quomodo evinces, eum in transcribendo fidelem fuisse? In elogiis SS. Mansueti et Amonis et eorum, qui sæculo x et xi ecclesiam Tullensem rexerunt, nulla apparet styli diversitas. Unde eruitur duorum primorum Præsulum elogium a Catalogi auctore saltem interpolata fuisse. Jam vero quis mihi securitatem præstabit, interpolatorem de suo non adjecisse verba illa, quibus Petrus Apostolus Sanctum nostrum convertisse, sacrarum Litterarum scientia instruxisse et episcopum consecrasse insinuat? Interim fateor, reliqua non enarrari modo tam parum credibili, ut omnem eis fidem abrogare ausim. Principio edere constitueram breviorum dumtaxat S. Mansueti Vitam et successoris ejus elogium, de quibus jamjam egi; ex Adsonis vero historia nil nisi Sancti miracula producere. At cum deinde clare adverterim, quæ in variarum ecclesiarum Breviariis, in recentioribus aliquot Martyrologiis, et in plerisque aliorum nominum litterarum monumentis leguntur, ex biographo isto deprompta esse, atque ejusdem auctoritate niti fidem rerum pene omnium, quæ de S. Mansueto circumferuntur; consilium mutavi, et Sancti Gesta, ab Adsone apertis contradictionibus et crassis, quæ palpari queant, figmentis deformata, etiam exhibere decrevi; ut lector lutulentum fontem inspicere possit, atque ita cognoscere, quid statuendum sit de rivis inde deductis.

Scriptor Actorum BB. Mariani et Murcherati,

14 Sunt tamen, qui S. Mansueto fictas laudes attribuerunt ab iis, quas abbas Dervensis obtrusit, plane diversas. In Actis BB. Mariani et Murcherati, quæ auctor medio sæculo xii junior scripsit et Bollandus tom. II Februarii a pag. 365 edidit, fabulosum hoc Sancti elogium num. 4 invenitur: Eodem tempore clementissimi Dei viventis prævidentia accidit, ut quidam eximie nobilitatis ac præstantis formæ juvenis, ex re nomen habens, nomine Mansuetus, de finibus Hybernæ, beato Apostolo Petro Romæ erat familiaris et exceptus. Cujus Patris beatissima doctrina idem juvenis sic erat imbutus, ut accepta potestate atque licentia prædicandi, jussu atque imperio ejusdem Apostoli, diros atque indomitos Lotholingiæ * populos in brevi jugo Christi subjugaret. Lotharius Caroli Magni filius quartus existens Lotholingiam (quæ et Germania dicitur) paterna hæreditate obtinuit, eamque nomine suo nominavit. Beatus interea Mansuetus, cui optata omnia successerunt, Cilefines regiones secus Rhodanum et usque ad Africum mare, et usque ad Illyricos sinus, prædicando Salvatoris nomen, pertingens, regressus ad præclaram urbem atque populosam Tullensem, post multas victorias, post gloriosa certamina, post miraculorum præclara opera, ibidem in pace quievit. Qui antequam universæ carnis viam ingrederetur, quosdam suos discipulos, viros sapientia et prudentia imbutos, per multa tempora ante adventum beatissimi patris Patricii

* Lotharingiæ

in Hyberniam direxit: quatenus iidem legati adventum Salvatoris descendens de cælo in uterum Virginis, atque fidem rectam, veramque summi Creatoris Adonai cognitionem, per dicta atque facta miracula BB. Petri et Pauli Apostolorum in urbe Roma apud dominatores totius orbis populumque potentem Romanum esse receptam, prædicando per omnes fines Hybernæ, sequentibus signis, viva voce enunciarent. Vide censuras et notas, quibus hæc figmenta exceptit laudatus Bollandus.

15 Auctor libelli de Fundatione ecclesiæ S. Petri extra muros civitatis Ratisbonensis ita fabulatur apud Usserium in Britannicarum ecclesiarum antiquitatibus pag. 1038: Beatissimo Petro Apostolo urbis Romæ principatum tenente ac Tiberio cæsare regnante, tempore eodem venit de Hibernia quidam vir sanctus, nomine Mansuetus, cum societate plurima sanctorum Hibernensium invisere Romæ cæli Clavigerum ad consequendam ab eo indulgentiam. Videns B. Petrus sanctorum Virorum prudentiam, illorum quosdam misit in Apuliam, alios in Calabram, alios alio ut verbi Dei semen seminarent. Ipsum reverendum episcopum Mansuetum ad Lotharingiam direxerat, ut filios Dei multiplicaret etc. Aventinus lib. vi Annalium Boiorum pag. 387: Hyberniam insula est, quæ ultra Britanniam in Oceano Septentrionali cubat... Mansuetus eo a divo Petro missus religionem Christi illis tradidit. Is quoque Illyricos, Cisalpinam Galliam, Belgas Christo subegit. Tulli Leucorum urbe sepultus est. Dempsterus in Historia ecclesiastica gentis Scotorum lib. xii num. 838: S. Mansuetus episc. Tulli... Claudiam Scotam, S. Pudens conjugem e Scotia, ut videtur, secutus divum Petrum Romam venientem audit, et ab eo humanæ salutis mysterium edoctus in Galliam missus, mira sanctitate Tullensem ecclesiam rexit... Hiberni impudenter civem suum faciunt. Mox auctores aliquot neotericos, Adsonem secutos, citat Dempsterus, a quibus Sanctus natione Scotus dicitur. Hi, inquit, pro nobis contra mendicorum impotentiam stant graviter; et Adso abbas, qui Vitam ejus scripsit, ... Scotorum clara propagine genitum vocat. Quæ convitia in Hibernos jactat scriptor immodestus, in ipsum majori jure illi retorquere possent: nam per Scotiam Dervensis abbas Britanniam Septentrionalem seu Scotiam hodiernam non intellexit, cum in poemate Vitæ prævio ita canat:

Insula Christicolæ gestabat Hibernia gentes: Unde genus traxit, et satus inde fuit.

Hiberni multis aliis exemplis facile evincunt, patriam suam sæculo x adhuc Scotiam appellatam fuisse.

16 Dein de Sancto hæc comminiscitur idem Dempsterus: Scripsit de Apostolicis traditionibus lib. I, quæ (quas) Tullenses religiose asservant. Lib. v num. 476, ubi agit de S. Eugenio episcopo Toletano et martyre, quem Martyrologium Romanum ad diem xv Novembris annuntiat, alia confingit, quæ Usserius laudatus refert atque ita refutat: Vitam quoque S. Mansueti diserte Eugenium quemdam ab eo in Hispanias profectum narrare, orta inter illos de rebus sacris levi controversia, asserit. Neque hoc contentus (quod in nullo tamen edito Vitæ illius scriptore proditum invenio) pro solita audacia adjicit insuper de suo; S. Eugenium Scotum, socium S. Mansueti Scoti et cum eodem Romæ S. Petri

AUCTORIS
J. L.

et alii recentiores de S. Mansueto

E

F

fabulas commentis sunt, ab iis diversas, quas Adso obtrusit.

AUCTOR
J. L.

S. Petri Apostolorum Principis discipulum, primum in Hispanias verum Dei cultum Apostolica sanctimonia intulisse, primumque Toleti episcopum sanguine suo veritatem signavisse; hunc deinde, sed fistula straminea, sibi canens triumphum: « Nos primi patriam eruimus. » Quare Scotiæ Hispania fuerit obstricta, Scotia mihi: nam præter ipsum Dempsterum nemo omnium patriam Eugenio Scotiam attribuit: ut, tantilla occasione data, de Eugenii Toletani tempore, variis nominibus et rebus gestis controversias disceptare, hoc quidem in loco, operæ pretium esset plane supervacaneæ. Quas a num. 14 ex scriptore Actorum BB. Mariani et Murcherati, aliisque fabulas retuli, apud Adsonem non leguntur, qui tamen nulla commentitia de Sancto scriptitavit. Nunc ad quæstionem redeo, a qua digressus sum, an scilicet prædicatione S. Mansueti, ab Apostolorum Principe missi, Leucis veræ fidei lumen illuxerit.

B § II. Variis rationibus persuadetur, Sanctum ad Leucorum conversionem non prius missum fuisse, quam Constantini Magni vel filiorum ejus temporibus.

In breviori Vita, quam Adso ne multo antiquiorem esse gratis concedo,

Quæstionem tractaturus, an S. Mansuetus a Petro Apostolo in Galliam fuerit missus, generalibus argumentis, quæ contra antiquitatem aliis in Gallia ecclesiis attributam etiam intorqueri possint, quantum potero, abstinere; cum Tullensium traditio singularibus satis infirmari queat. Pleraque ex ipsis petam instrumentis, quibus potissimum fulcitur. Imprimis pro illa produci potest brevior Sancti nostri Vita, a qua sæculi XI auctor sæpius memoratum episcoporum Tullensium Catalogum orditur. Ex dictis numero 12 et seq. suspicio oriri potest, illam saltem quoad substantiam et præcipua adjuncta non differre a Gestis S. Mansueti, quorum Adso ibidem meminit. Hinc Tullenses, qui traditionem suam veram esse cupiunt, facile credent, eandem Adsonem multo antiquiorem esse; utpote assertam in Sancti nostri Gestis, a Catalogi auctore transcriptis, quæ idem biographus Adso multo ante sua tempora composita esse ait. Necesse non est opinioni isti, licet nulla solida ratione nitæ, quidquam opponam; quia Sanctus in breviori Vita, quæ supponitur a vetustis ejusdem Gestis non differre, asseritur quidem Apostolorum Principis discipulus fuisse; sed verbis non ita manifestis, quin aliter exponi possint. At cum in eadem ista Vita aliqua legantur, e quibus consequitur, S. Mansuetum Apostolis coævum non fuisse; relinquitur, ut illa Tullensium traditionem magis infirmet, quam confirmet.

aliqua habentur, quæ traditioni favent; sed uti non inepte possunt, ita aliter

18 Locum accipe, qui traditioni favet. Tempore namque, pro B. Petri Apostolorum Principis prædicatione et apostolatu Romana fulgebat Ecclesia, duce Christo, illuc perductus est; sequæ doctrinæ Apostolicæ subdidit, a quo documentis fidei Catholicæ imbutus... ad præfatam urbem Tullensem Pontificali benedictione consecratus, velut lampas fulgida ad repellendas erro-

ris tenebras directus est. Quidni verba priora ita intelligi possint, ut Sanctus Romam venerit tempore, quo, cessantibus persecutionibus, Romana fulgebat ecclesia, ibidem fundata B. Petri... prædicatione et apostolatu? At voculæ a quo ad Apostolorum Principem referuntur: hic itaque discipulum suum Mansuetum misit. Audi Joannem Cordesium in Dissertatione de tempore missi in Aquitaniam S. Martialis, edita tom. V Junii a pag. 538 num. 18: Cum Romana Ecclesia Petri Sedes fuerit semper appellata, illi, qui ab ea Sede legati sunt, a Petro missi fuisse dicti sunt; licet a Petri Successoribus longa post tempora venerint: quod pluribus scriptorum locis manifestum, confirmatur dignitate Bonifacii, a Gregorio II in Germaniam Evangelii gratia legati, qui MISSUS SANCTI PETRI dicitur in Caroli Martelli epistola, et cap. 2 lib. v Capitularium. Alia exempla, quæ mihi in promptu sunt, non adfero, securus, ex eruditis neminem judicaturum, quod data a me expositio nova sit.

19 Nolim quis existimet, me Tullensibus persuadere velle, quod mentem ejus, qui brevioris Vitæ auctor est, fuerim assecutus: hoc tantum contendo; eos non posse datam interpretationem improbare, si brevioris Vitæ aliqua fide dignam esse credant; quia particularia Sancti facta, quæ a memoratæ Vitæ scriptore narrantur, cum Apostolorum temporibus majori ex parte conciliari non possunt. Narrantur autem hæc pauca: Tanta virtutum meruit illustrari gratia, ut filium principis, viri scilicet primarii, civitatis ejusdem Tullensis suis precibus suscitatum a morte, restitueret incolumem vitæ. Quo miraculo territus pater... cum filio et omni paganorum multitudine a sancto Mansueto baptismatis meruit purificari lavacro. Emundata igitur omni idolorum superstitiosa ac vana spurcicia, ædificavit ibi (Tulli) templum in honore perpetuæ Virginis Dei Genitricis, sanctique protomartyris Stephani, aliasque circumquaque ecclesias, ordinatis presbyteris et diaconibus, ubi glorificaretur admirabilis Deus in Sanctis suis usque in præsentem diem. Paulo infra fit mentio alterius ecclesiæ prope Tullum Petro Apostolo per Sanctum erectæ, in qua hic dein sepultus fuit. Hæc omnia si vera sint, S. Mansueti missio ad tempora Apostolis posteriora differri debet, ut jamjam probabitur.

20 Sulpitius Severus lib. II Sacræ historiæ, agens de quinta persecutione sub Marco Aurelio imperatore excitata, serius trans Alpes Dei religionem susceptam esse testatur. Qui Gallicanæ initium ad universæ Ecclesiæ primordia referunt, locum Sulpitii ita explicare coguntur, ut religio Christiana Gallis tunc quidem prædicata, sed a tam paucis suscepta fuerit, ut non suscepta censi possit, facta scilicet comparatione cum Italia; ubi primi Evangelii præcones uberiorem progressum fecerunt quam in Gallia, gentilium superstitionum retinentiore. Explanatio hæc conformis est testimonio septem episcoporum in Decreto ad Radegundem circa annum 567 conscripto, quod refert Gregorius Turonensis lib. IX Hist. Francorum cap. XXXIX: Cum ipso Catholicæ religionis exordio cœpissent Gallicanis in finibus veneranda fidei primordia respirare, et adhuc ad paucorum notitiam tunc ineffabilia pervenissent Trinitatis Dominicæ sacramenta etc. Consentanea etiam est iis, quæ leguntur in Passione S. Saturnini episcopi Tolosani, quam Ruinartius

E
exponi debent, nisi breviori Vitæ omnis fides abrogetur: nam in ea de Sancto narrantur,

quæ cum temporibus nascentis in Gallia Ecclesiæ componi

Actis

AUCTORE
J. L.

A *Actis Martyrum sinceris et selectis inseruit* : Postquam sensim et gradatim in omnem terram Euangeliorum sonus exivit, parique (*id est*, lento) progressu in regionibus nostris Apostolorum prædicatio coruscavit; cum raræ in aliquibus civitatibus ecclesiæ paucorum Christianorum devotione consurgerent, sed nihilominus crebra miserabili errore gentilium nidoribus foetidis in omnibus locis templa fumarent; ante annos L, sicut *Actis* publicis, *id est*, Decio et Grato consulibus, sicut fideli recordatione retinetur, primum et summum Christi Tolosa civitas sanctum Saturninum habere cœperat sacerdotem. *Passionem S. Saturnini* edidit Ruinartius ex codice Fossatensi, quem annis circiter 900 se antiquiorem, et in quo has voces ante annos L nitide exarata esse asseverat. Si lectio ista, quam nonnulli mendosam suspicantur, genuina sit: *Passio* circa annum 300 conscripta fuit; nam Decius et Gratus circa annum 250 consulatum gesserunt. Ut sit, Gregorio Turonensi vetustior est, qui lib. I *Hist. Francorum* cap. XXVIII postrema loci adducti verba ex illa desumpsit.

B non possunt, atque ad imperium Constantini Magni vel filiorum aptius referuntur.

B 21 Quemadmodum allata testimonia contra aliquot neotericos fidem faciunt, Apostolos de Gallorum salute magis sollicitos fuisse, quam ut neminem e suis discipulis ad Christum illis annuntiandum legarint, ita falsitatis convincunt auctorem Vitæ brevioris, in qua S. Mansuetus narratur, tempore nascentis Ecclesiæ omnem paganorum multitudinem baptizasse, vineam sibi commissam omni idololatria expurgasse, templum Virgini Deiparæ et protomartyri Stephano Tulli extruxisse, aliasque circumquaque in Leucorum terra ecclesiæ ædificasse. Hæc Tullenses non component cum iis, quæ auctor *Passionis S. Saturnini*, Sulpitius Severus et septem episcopi in Decreto ad Radegundem tradiderunt; neque horum auctoritatem graviore poterunt elevare. Proinde si nolint, breviori Vitæ omnis fides abrogetur, locum priorem ex ea productum eo sensu intelligant, quo illum ostendi non inepte intelligi posse: initium vero episcopatus S. Mansueti removeant ad tempora Constantini Magni vel filiorum ejus. Illis imperantibus secure et libere Evangelium promulgare, templa publice ædificare, et idololatriæ extirpandæ operam dare potuit: etsi interim non levis mihi sit dubitandi ratio, an tanto cum fructu id fecerit, ut omnes Leuci, patriis superstitionibus relictis, veram religionem amplexi, et ecclesiæ vero Deo circumquaque tunc erectæ fuerint, sicut in breviori Vita asseritur. Suasi Tullensibus, ut primi Episcopi sui missionem ad imperium Constantini Magni vel filiorum ejus differant. Ut hoc meum consilium sequantur, eos inducere debent, quæ num. 23 et seqq. adferuntur.

Nec S. Aper septimus Tullensis antistes sæc. II, nec ejus successor Albinus sæc. III sedit:

22 Elogium S. Amonis, quod in Catalogo episcoporum Tullensium brevior S. Mansueti Vitam proxime sequitur, convenit cum eo, quod Adso his verbis subjicit; Sicut in Gestis præcedentium Leucorum urbis Antistitem invenitur. Opinare, per me licet, Amonis, imo, si velis, successorum ejus Alchæ, Celsini, Auspicii et Ursi elogium ex Gestis illis a Catalogi auctore extracta fuisse. Hic de S. Apro septimo Tullensium antistite inter alia scribit: Qui, ut in libris auctoralibus reperitur, temporibus Adriani crudelissimi imperatoris fuisse cognoscitur: . . . cujus quarto anno beatus Aper episcopus ordinatus, undecimo hominem exiit. Annum undecimum Hadriani imperatoris Pagii Critica in

Annales Baronii innectit anno Christi 127. Post S. Aprum Catalogus Albinum, vel ut est in editione Calmeti, Albouldum ponit, quem vixisse ait sub summis Pontificibus atque martyribus Stephano et Fabiano, ut in antiquissimis tomocartis (*hæc vox componitur ex tomus et charta, et litterarum monumenta significat*) reperitur. S. Fabianus secundum eundem Pagium an. 250, S. Stephanus an. 257 martyrio coronatus est. Post Albinum refert Trisoricum, Dulcitium, Præmonem, Autmundum, Eutulanum et Teufriedum; quem postremum sub Dagoberto I, qui anno 638 obiit, et filio ejus Sigeberto Austrasiæ rege floruisse asserit. Si instrumenta, in quibus Catalogi compilator se invenisse dicit, Aprum sæculo II, Albinum vero sæculo III episcopatum Tullensem administrasse, eadem esse credas cum Gestis præcedentium Leucorum urbis antistitem, ab Adsonis visis, nihil iterum opponam: quia licet illa Dervensi abbate vetustiora sint, Tullensium traditionem stabilire non possunt; nam Aprum et Albinum memoratis sæculis Tulli sedisse, certo falsum est: imo argumentum nobis suppeditant, quod contra illam militat; si septem primos episcopos eo ordine nominent, quo in Catalogo sæculi XI, et in aliis septem, quos inspexi, recentioribus collocantur.

23 Ad diem XXVIII Julii Sollerius egit de S. Auspicio, quinto Tullensium antistite, et contra Baronium evidentissime demonstravit sancti istius litteras ad Arbogastem comitem Trevirorum, quæ apud Chesnium tom. I *Scriptorum Franciæ* pag. 864 legi possunt, conscriptas fuisse ad Arbogastem juniorem, ad quem S. Apollinaris Sidonius misit epistolam XVII libri IV. Ex hac in rem nostram pauca delibo: Justius hæc postulabuntur a sacerdotibus loco propinquis, ætate grandævus. . . Namque ut antistitem civitatis vestræ Trevirensis relinquam, . . . multo opportunius de quibuscumque quæstionibus tibi interrogantur inclyti Galliarum patres et protomystæ, nec satis in longinquo Lupus, nec parum in proximo Auspicius. S. Apollinaris, cum hæc scriberet, episcopus Arvernorum erat, ad quorum sacrum regimen assumptus fuit sub finem anni 471 vel initium anni 472. Itaque S. Auspicius, quem ille in epistola ad Arbogastem nominat, et ætate grandævum dicit, non obiit ante finem anni 471. Lupus, de quo Apollinaris ibidem meminit, celeberrimus ille Trecentium antistes fuit, qui in extrema senectute anno 478 vel 479 vita defunctus est. Ex his luce meridiana clarius est, S. Aprum sæculo II sub Hadriano imperatore, Albinum vero sæculo III sub Pontificibus Fabiano et Stephano Tulli sedere non potuisse; cum in omnibus, quos consului, ejusdem ecclesiæ Catalogis S. Auspicio, qui sæculo V claruit, ejusque successor Urso ambo postponantur. Jam vero quoniam in iisdem quatuor dumtaxat antistites Mansuetus, Amon, Alchas et Celsinus ante Auspicium referuntur, necesse est, ut Tullenses, qui primum ex illis Petro Apostolo cœvum faciunt, valde diuturnam sedis vacationem adstruant, atque insuper fateantur ex Sancti gestis pauca admodum verisimilia esse: quia quæ de eo in breviori anonymi et in prolixiore Adsonis Vita leguntur, majori ex parte non congruunt primo sæculo, imo nec duobus sequentibus. Unde, si me audiant, post imperatorum gentilium tempora ecclesiæ suæ primordia dilaturi sunt, eademque in S. Mansueto constituturi sub Constantino vel filiis ejus, qui omnes

E

nam quintus episc. Auspicius vixit circa an. 472, cum grandævus erat: ex qua epocha

F

sæculo IV

AUCTORE
J. L.

ordinatur vero-
simillima suc-
cessio chronolo-
gica primum
præsulum Tul-
lensium,

sæculo IV imperarunt. Sic pleraque, saltem quæ in breviori Vita narrantur, credibiliora apparebunt, atque etiam commode intelligetur, quinque primorum episcoporum successionem nullo longioris temporis hiatus interruptam fuisse.

24 Hoc itaque modo Tullenses episcoporum suorum seriem rectius ordinarent. S. Mansuetus cathedram a se primum Tulli erectam tenuerit usque ad annum 375; Amon sederit ad 400, Alchas ad 423, Celsinus ad 445. Auspicii obitum Sollerius laudatus notavit circa annum 478. Dentur igitur ipsi anni 33. S. Apollinaris Sidonius in epistola citata ad Arbogastem illum ætate grandævum vocat, puta 80 annorum; facile itaque fieri potuit ut ecclesiam Tullensem 33, imo pluribus annis rexerit, adeo ut ejus decessoribus aliqui subtrahi possint, vel emortualis S. Mansueti ad annos trecentesimo septuagesimo quinto priores retrahi. Ursus sæculum quintum complerit; sextum inchoarit Aper, qui septem tantum annis præfuisse traditur. Anno 507 vel 508 subrogatus ei fuerit Albinus, huic anno 525 Trisoricus; quem secutus fuerit Alodius vel Alogius, in antiquis Catalogis omissus, qui anno 549 Concilio Aurelianensi V subscripsit. Tempus medium inter hujus mortem et Teufriedum, qui sub Dagoberto I an. 638 vita functo et filio ejus Sigeberto sedit, facile implere potuerunt illius decessores Dulcitus, Præmon, Autmundus et Eutulanus; inter quem et Teufriedum R. D. Franciscus Riguet magnus Præpositus S. Deodati in Ms. Systemate chronologico episcoporum Tullensium, an. 1700 ad nos transmissio, Austrasium ponit: at Calmetus tom. I Historiæ Lotharingicæ lib. IX num. 57 Austrasium a Teufrido non distinguendum esse arbitratur. Uter rectius sentiat, examinare non est hujus loci.

et S. Mansueti
missio differtur
ad Constanti-
num vel filios,
mors vero ad
annum circiter
375.

25 Si datam chronotaxim admittas et simul credas id, quod in Officiis propriis ecclesiæ S. Petri Romarici-montis in Lotharingia, anno 1657 editis, et Breviario Tullensi, an. 1684 impresso, legitur, videlicet primum Leucorum Episcopum et apostolum vineam sibi commissam 40 annis excoluisse; ejusdem missio ad annum 335 revocanda est, quo Constantinus Magnus adhuc imperabat. Verum cum tam longa episcopatus duratio aliunde non confirmetur, Sancti adventus in terram Leucorum, cathedræque Tullensis initium ad tempora filiorum Constantini differri potest, quorum qui diutissime vixit Constantius, anno 361 obiit. Ad Commentarii numerum I in margine notavi Sanctum ad laborum Apostolicorum mercedem evocatum fuisse circa annum cccclxxv, secutus chronologicam, quam proposui, primorum antistitem Tullensium successionem, quæ verosimillima mihi apparet. Qualemque excogitent qui S. Mansueti missionem sæculo I illigant, gravibus incommodis obnoxia sit oportet: neque iis quis se subduceret, qui Sanctum sub imperatoribus gentilibus ante sæculum IV sedisse affirmaret. Porro ex dictis fuit hæc sequela, ut quæ ex Catalogo sæculi XI hactenus produxi, traditionem de vetustate cathedræ Tullensis magis evertant, quam stabiliant. Idem dicendum est de Gestis S. Mansueti et successorum ejus, quæ Adso citat, si ex his illa accepta fuerint. Si Catalogi auctor in transcribendo infidelis supponatur, documentaque ab Adsone visa depravasse; arguant ipsum Tullenses: sed ne ejus auctoritatem tunc mihi objiciant, quæ in hypothesi nulla est.

26 Præcipuus traditionis propagator fuit Adso abbas Dervensis, auctor prolixioris Vitæ S. Mansueti. Ex ea profluxisse, quæ plerique scriptores biographo isto juniores de Sancto commemorant, exploratum habeo. Satis etiam adverti, multos ex illis perspexisse, Adsonis historiam integra fide indignam esse; unde pro suo quisque arbitrio illam contraxerunt, falsa aut non verisimilia resecantes, subinde etiam in eorum locum alia substituentes, quæ majorem veri speciem narrationi conciliarent. Cum abbate tamen Dervensi in eo affirmando passim concordantes sunt, quod ecclesia Tullensis a S. Mansuelo Petri Apostoli discipulo fundata fuerit. Id tanto magis miror, quanto plura memoratu abbas adferat, quæ a Petri temporibus alienissima sunt. Apud nos num. 2 Sanctum in Scotia, quo nomine sæculo X etiam Hibernia vocabatur, natum esse ait, iisque ab ipsa pueritia virtutibus effulxisse, e quibus recte quis deduceret, eum in religione Christiana a parentibus educatum fuisse. Apertius mentem suam exprimit in poemate Vitæ prævio.

Insula Christicolæ gestabat Hibernia gentes:

Unde genus traxit, et satus inde fuit.

Indolis egregiæ, qui mox comitatus honore

Virtutum, placidis emicuit studiis...

Petrus Apostolicæ pollebat culmine Romæ:

Huncque secutus amans, expetit ipse libens etc.

37 In Vita num. 4 S. Mansuetum ab Apostolorum Principe scientiis sacris edoctum, episcopum consecratum, atque in Galliam missum fuisse scribit, itineris socium ei inter alios adjungens S. Sinicium Remorum episcopum; cujus tamen missionem ad annum circiter 288 differendam esse, in hoc tomo a pag. 121 ostensum est. Eo tempore, quo S. Petri Discipulus ad Leucos convertendos venit, Tullensis civitas murorum, inquit num. 5, ambitu, seris et turribus secus undique præmunita erat. Addit num. 6, populorum stipata catervis, rerum ditissima copiis, ac diversæ suppellectilis referta commerciis. Rex quoque gentilis et barbaricus, Leo nomine etc. Numero sequente narrat, ad reginæ aures pervenisse, Virum peregrinum adesse, Christianæ fidei cultorem, ab Italiæ partibus venientem ab eo, quem Romanorum pars maxima vera fidei signiferum et Papam sequitur, se a Petro esse missum veraciter asserentem, Deum... apertis atque assiduis vocibus prædicantem. Has ineptias ex primo Vitæ capite hausi: sequentia similibus nugis plena sunt. Tædet me illas hic referre. Interim quas attuli, ruminare possunt, quicumque Sanctum primo Christianæ religionis sæculo Leucis Evangelium prædicasse credunt. Hoc unum addo fabulosam Adsonis historiam multo difficilius componi posse cum sæculo I et duobus sequentibus, quam cum quarto, ut totam attentius consideranti patebit.

28 Inter cetera monumenta, in quibus Sanctus affirmatur Apostoli Petri discipulus vel ab eo in Galliam missus fuisse, post diligentem inquisitionem nullum aliud antiquius invenire potui, Vita S. Deicoli abbatis, edita tom. II Januarii a pag. 200; quæ in Historia litteraria Franciæ tom. VI pag. 411 scripta esse censetur circa annum 980, seu 12 circiter annis ante obitum Adsonis. Nunc vero, inquit dictæ Vitæ auctor num. 4, Leucorum urbem censeo obliuio pedem nequaquam prætergredi, cui tantorum Patrum contigit eminentia nobilitari, videlicet Mansueti

D
Adso multa de
de Sancto fabu-
latur et a veri-
tate

E

et a temporibus
S. Petri aliena:

F

ejus discipulum
fuisse S. Man-
suetum, præ-
dicationes sæc. X
non videntur
credidisse.

primi

A primi sui episcopi atque B. Petri Apostoli dilecti discipuli, necnon et sacratissimi Apri episcopi, quorum uterque digna ibidem veneratione frequentatur. Quid inde tandem inferent popularis traditionis patroni? Non nego eam ætate Adsonis et scriptoris Vitæ S. Deicoli creditam fuisse: verum an illa tunc ita invaluit, ut eruditores et prudentiores de ejusdem veritate non dubitarent? Commentarii hujus § IV memorabuntur varia instrumenta, utroque biographo vivente confecta, nimirum diploma Ottonis I imperatoris datum anno 965, et tres chartæ S. Gerardi episcopi Tullensis an. 969, 971 et 982 exarata. In omnibus Sanctus honorifice compellatur, et ecclesiæ Tullensis nunc primus episcopus, nunc primus doctor, nunc primus pastor vocatur. Si Gerardus Sanctum, erga quem, uti infra videbitur, singulari pietate afficiebatur, Petri Apostoli discipulum agnovit, cur ex titulis, quibus eum ornat, præcipuum reticuit? Cur in antiquis etiam Martyrologiis, quorum annuntiationes in fine III adferentur, nulla S. Mansueti ab Apostolorum principe missi fit mentio? Suspicionem hæc mihi ingerunt, traditionem sæculo X fluctuasse, nec nisi a rudioribus vel nimium credulis receptam fuisse. Sæculo XI a temporibus Gregorii VII Pontificis Tullenses de Sancto crediderunt, quæ eorum traditioni plurimum adversantur. Illa producam, postquam aliqua præmiserò, quæ cum iisdem connexa sunt.

Ecclesia suburbana a Sancto ædificata: reliquie SS. Petri et Pauli in ea inventæ:

29 Inter ecclesias, quas ab Adsonæ et auctore brevioris Vitæ S. Mansuetus ædificasse narratur, nulla verisimilius ab eo exstructa fuit, quam quæ S. Petro Apostolo consecrata olim visebatur in Septemtrionali Tulli suburbio. Nulla est ratio, cur quis de constantissima traditione dubitet, quæ sanctum in illa primum sepultum fuisse asserit. S. Martinum Turonensem in eadem apud S. Mansueti tumulum anno 384 vel 386 orasse licet incertum sit, credibile tamen est, quemadmodum num. 37 videbitur. Episcoporum Tullensium, qui Sancto proxime successerunt, sepulcra ibidem exstitisse, indubitatum est. Vetusti istius templi meminerunt Ottonis I diploma anno 965 et S. Gerardi charta anno 982 exarata, quæ § IV a num. 47 partim transcribuntur: in hac antiquum, in illo ab antiquo fundatum dicitur, sed . . . ædificiis corruentibus male esse collapsum. Reparatum fuit a SS. Gauzolino et Gerardo: dein a fundamentis reædificatum sub episcopo Pibone, et solenniter dedicatum anno ab Incarnatione Domini millesimo centesimo septimo; quemadmodum constat ex historia ab anonymo sæculo XII conscripta, de qua § V a num. 62 pluribus agendum erit. Cum ante templi, dedicationem antiquum altare majus dirueretur, in dextra parte sub anteriori cornu detecta est arca lapidea cum hac inscriptione: In hoc conditorio sitæ sunt reliquie sanctorum Apostolorum Petri et Pauli, insuper etiam de ligno Domini. Conditorio aperto, illico cum ossibus apparuit in colore roseo pulvis concretus cum sanguine. Facta reliquiarum discretionem, inventa sunt ibi, opitulante misericordia Dei, præter undecim de ossibus capitibus et dictum pulverem, dentes septem, sexdecim etiam frusta in modum tesserae quadratae de ligno triumphali vivificæ Crucis. Hæc ex memorata anonymi historia accepi; sub cujus initium narrantur, quæ nunc sub jectio, quæque ante sacri istius thesauri inventionem contigerunt.

30 Gregorio VII Pontifice, qui anno 1073 sedere cepit, viri in Tullensi civitate primarii

Romam proficiscuntur, SS. Petri et Pauli reliquias veneraturi. In congressum Pontificis admittuntur, qui ita eos alloquitur: Fœlix urbs Leuca, gloriosi confessoris Christi et Apostolici præsulis Mansueti corpore decorata, sed vigilantia ipsius sanctorum Apostolorum Petri et Pauli reliquiis gloriosius insignita! Sicut enim veridicis historiographorum probatur sententiis, et prout Romanæ bibliothecæ monstratur tomochartis, post Romam . . . ita Tullensis civitas Apostolici frequentatur visitatione præsidii, ut nusquam alias in toto orbe tanta portio earumdem reliquiarum valeat reperiri. Cum Tullenses, in patriam reduces, ex ore Pontificis audita retulissent, dies Apostolorum Principibus sacra quotannis majori cum solennitate agi cæpit in templo, in quo postmodum supra dictæ eorum reliquie inventæ sunt. Pontifici etiam sancto, videlicet beato Mansueto, tantæ venerationis aucta est religio, ut per finitimas regiones et provincias festi ejus celebritas famosior indicetur etc.

31 Ex locis allegatis patet, Tullensibus olim omnino persuasum fuisse, templum eorum suburbanum insignibus SS. Petri et Pauli reliquiis per S. Mansuetum ditatum fuisse. Si illorum posterum idem credant, quando illas a Sancto procuratas fuisse dicent, si hic ab ipso Apostolorum principe in Galliam missus fuerit? Nihil repone possunt, quod vel umbram verisimilitudinis habeat. Quam parum credibile sit a Petri et Pauli corporibus aliquas particulas sæculo I aut II separatas fuisse, jam pridem ostendit Papebrochius tom. V Junii in *Analectis de utroque sancto Apostolo* pag. 435 et seqq. In nostro systemate, quod primum Leucorum Episcopum an. 335 a S. Silvestro Pontifice vel postea ab ejus successoribus missum fuisse statuit; creditu facilius est, sanctorum Apostolorum reliquias ab illo Tullum allatas vel Roma eidem transmissas fuisse. Nominatus Pontifex eorum ossa solenni ritu elevavit, eaque per tres basilicas Christo Salvatori in Lateranensi palatio, Petro Apostolorum principi in Vaticano, et Paulo gentium doctori via Ostiensi ab imperatore Constantino ædificatas distribuit. Potuit, inquit laudatus Papebrochius pag. 439 num. 45, tunc factum esse, ut partes aliquæ etiam notabiles a reliquis abjunctæ ossibus ad alias ecclesias intra extraque urbem deferrentur, eaque nunc vere de talium possessione gloriantur. Potuerunt quoque eadem ita semel separatæ sub Silvestri successoribus ad varias Transalpinas ecclesias migrasse: quamvis in genere maneat justa formido, ne multæ earum per fraudem sint suppositæ. Porro argumenta, quæ in hunc paragraphum contra Tullensium traditionem congessi, si non singulatim, saltem collectum accepta, abunde probant, nullum tempus, quo Sanctus floruerit, verisimilius determinari posse, quam quod jam sæpius indicavi.

AUCTORE
J. L.

Tullenses sibi
persuasum habebant eas a
Sancto procuratas fuisse;

quod illorum
traditioni adversatur.
E

F

AUCTOR
J. L.

§ III. Antiquus cultus ex Adsone et vetustis Martyrologiis : an S. Martinus Turonensis oravit apud sepulcrum S. Mansueti?

SS. Mansueti et Amonis miracula post mortem, et concursus ad eorum sepulcra.

Post enarratum S. Mansueti obitum et honorificam sepulturam nonnullas Adso profert notitias de veneratione publica, Sancto priscis temporibus exhibita. Imprimis Deum illius merita et in cælo gloriam signis et virtutibus manifestasse refert, statim atque ejus corpus depositum esset in ecclesia, quam ab ipso sancto Præsule, cum viveret, in suburbio Tullensi constructam et S. Petro Apostolo dedicatam fuisse paulo ante asseruerat. Dein S. Amonem, secundum Leucorum antistitem, apud decessorem suum Mansuetum in dicta ecclesia sepultum fuisse scribit. Unde quoque, inquit, amborum meritis et intercessionibus ad laudem divini nominis idem locus ex eo tempore magnificis visus est miraculis effulsisse; cum scilicet cæcorum oculi diuturna caligine pressi, optatam expulsis tenebris lucem, variarum peste cladum languentes exuti, attractis quoque nervis plures repentis humi, necnon et quammulti diversis et innumerabilibus languoribus infecti salutis gaudia horum interventu se gaudeant ad propria retulisse : ad quorum videlicet patrociniū regum ac principum legimus (haud dubie in Gestis præcedentium Leucorum urbis antistitem; cum hæc Adso paulo ante citavit) frequentiam confluisse, ac juris sui * xenia plurima ad sublevandam servorum Dei et pauperum indigentiam devote contulisse : ubi etiam diversis temporibus, mirifica sunt ostensa virtutum amborum meritis insignia; sed vel propter irruptiones barbararum gentium, vel certe propter scriptorum inopiam sine dubio sunt prætermissa vel perditæ. Duo tamen biographus subdit beneficia, quorum memoriam traditio usque ad ipsius tempora transmiserit. Ex utriusque relatione hoc loco ea decerpam et examina-
bo, quæ ad Sancti cultum spectant.

* al. Viris sanctis

Traditur S. Martinus Turonensis orasse apud Sancti nostri tumulum :

33 Primum beneficium ita referre incipit : Martinus Turonorum sanctus episcopus toto orbe, et notum est, famosissimus, beato Maximino Trevirorum antistiti admodum fuerat familiarissimus, ita ut sæpe collatis fruerentur colloquiis, et beatum Petrum Romam pariter adituri, mutuis viatim inniterentur colloquiis. Beatus igitur Martinus communi disposito quodam tempore id acturus, oratorium beati Mansueti, ad quod declinaverat divinam exoraturus clementiam, devotus ut erat, ingreditur. Cetera summam hic perstringam, infra plenius enarranda. Martinus itaque cum ecclesiam, in qua S. Mansuetus quiescebat, orandi causa ingressus esset, mulierem, non diu ante humatam, nomen suum iteratis vocibus ex sepulcro ingeminantem audit, ac petentem, ut animæ in particularibus flammis detentæ misereatur, proque ejus liberatione apud Deum intercedat, et S. Mansuetum obsecrat, ut idem in cælis faciat. Præstat Martinus, quod rogatus erat, ceptumque iter prosequitur. In reditu ab urbe Romana ad Sancti nostri tumulum iterum precaturus di-

vertit, et ex certo indicio, quod mulier ista constituerat, agnoscit, eam ex igne purgatorio liberatam esse.

34 Calmetus tom. I Historiæ Lotharingicæ lib. v num. 21, et in Dissertatione de primis episcopis Tullensibus illi præfixa col. 29 aliqua adfert, quæ videri possunt transitum S. Martini per urbem Tullensem, ejusque preces ad Sancti nostri sepulcrum fusas utcumque confirmare. Non ipsa Calmeti verba, sed eorum substantiam huc transcriptam accipe. In templo abbatiæ S. Mansueti prope Tullum diu conservatus fuit lapis, supra quem S. Martinus genua inflexerat. Solebat ille peregrinis olim ostendi, tamquam monumentum, ex quo Martini pietatem erga sanctum nostrum Præsulem, atque hujus antiquissimum cultum discerent. Verum cum anno 1552 Carolus V, Metas, Tullum et Virodunum imperio recuperaturus cum valido exercitu adventaret, Galli antiquam in Tulli suburbio S. Mansueti ecclesiam destruxerunt. Dictus lapis in urbem tunc delatus fuit, depositusque in claustrum ecclesiæ collegiæ S. Gengulphi : ubi postmodum per multos annos conspectus fuit cum inscriptione, qua adventus S. Martini Tullum, ejusque preces apud Sancti nostri tumulum affirmabantur. Sed jam non amplius ibidem invenitur. Ita fere Calmetus locis citatis. Tomo III laudatæ suæ Historiæ, anno 1728 editæ, lib. XXXIII num. 66 scribit, ecclesiam dirutam suis temporibus nondum fuisse reedificatam, et religiosos, qui S. Benedicti regulam profitentur, vetus refectorium ad divina Officia peragenda in ecclesiam convertisse. In hac corpus S. Mansueti asservari, docent me duo monachi Benedictini e Congregatione S. Mauri in libro, quem sub titulo Itinerarii litterarii Parisiis anno 1717 in lucem dederunt, parte II pag. 130. Porro abbatia, Sancti nostri corpore dives et nomine insignis, in illis visitur Tulli suburbiis, quæ ejus mœnibus Septemtrioni obversis adjacent. Illius templum, anno 1552 eversum, in eodem vel certe in vicino exstructum fuerat loco, ubi olim vetustissima illa ecclesia stetit, Apostolorum Principi sacra, in qua S. Mansuetus sepulturæ traditus fuit, ac primum coli cæpit. De ejusdem abbatiæ fundatione per S. Gerardum episcopum Tullensem, et maxima celebritate, quam frequenti hominum concursu ad Sancti nostri tumulum et crebris hujus miraculis olim consecuta fuit, agetur § IV et seq.

lapis, in quem genua flexit, olim peregrinis ostendebatur in abbatiæ S. Mansueti :

35 Traditioni ab Adsone litteris consignatæ, qua asseritur S. Martinus orasse apud sepulcrum S. Mansueti, aliquid fidei addit monumentum istud lapideum, de quo numero præcedente sermo fuit : eam tamen plurimum etiam suspectam facit, quod idem Adso rem accidisse scribat in via Romana, cui se Martinus Turonorum episcopus commiserat una cum S. Maximino antistite Trevirensi. Hoc verum esse non potest : nam Maximinus 21 et forte pluribus annis vita et episcopatu defunctus erat, antequam Martinus ad cathedram Turonensem assumeretur. Sunt, qui hujus promotionem affigant anno 370. Multi certant pro anno 371. Tillemontio tom. X Monumentorum ecclesiasticorum pag. 315 præplacet annus 372. Chiffletius in Dissertatione de ratione temporum S. Martini num. 16 hujus consecrationem removet ad annum 375, ad quem etiam Pagius eandem differt. Quæ sententia verior sit, dispicietur ad XI diem Novembris, qua per universam Ecclesiam S. Martinus colitur.

at traditionem suspectam facit, quod rem contigisse ferat in itinere Romano Martini

A tur. De S. Maximino egit Henschenius ad diem XXIX Maii, ejusque obitum innexuit anno 349, quo S. Paulinum ei successisse probatum est tom. VI Augusti pag. 669 et seq. Hunc tamen parachronismum, qui utriusque sancti episcopatum, tot annis invicem disjunctum, contemporaneum facit, excusare conabuntur ii, quibus displicet, quod ad annum circiter 375 emortualem S. Mansueti distulerimus. Adso, inquit, prolepsi usus fuit, nec aliud voluit, quam Martinum, qui postea Turonensi ecclesiae praefuit, iter instituisse Romam, cum adhuc militaret sub signis Constantini junioris vel Constantis; quibus in Gallia imperantibus, floruit Maximinus Trevirorum antistes, et Martinus baptismum jam suscepit, uti censet Chiffletius citatus. Verum an Maximino episcopo Martinus miles tunc admodum fuerat familiarissimus, ita ut saepe collatis fruerentur alloquiis? An licentiam impetravit, ut a castris vel statione sua tantum temporis spatium abesset, quantum requirit peregrinatio ad limina Apostolorum? Apud Sulpitium Severum aliosque veteres, qui de S. Martino scripserunt, nihil legi, quod istiusmodi conjecturis aliquam verisimilitudinem adferat.

cum S. Maximino ep. Trevirensi; nam iter istud commentitium videtur:

B 36 Romana quidem utriusque praesulis peregrinatio affirmatur in Actis S. Maximini, saeculo VII ab anonymo scriptis et ab Henschenio editis tom. VII Maii pag. 21: sed adeo a vero abhorrent, quae ibi narrantur in itinere contigisse, ut vix amplius dubitem, quin ipsum iter sit commentitium. Quænam illa sint, paucis accipe. SS. Maximinus et Martinus Romam abeuntes ad castellum quoddam perveniunt: ingreditur illud Martinus, cibos empturus, Maximino ad asinum sarcinarium custodiendum relicto. Sed dum hunc est itinere fatigatum somnus corripit, ursus asinum devorat. Maximinus a reduce Martino excitatus et, ubi bellua esset, edoctus, eam graviter increpatam jubet asini devorati vice fungi. Obedit ursus et, feritate omni deposita, pergit cum sanctis viris Romam, sarcinas eorum gestans. Inde redeuntibus idem praestat obsequium, Tandem monitus, ne deinceps ulli noceat, a Maximino ursus liber dimittitur in loco, qui ab eo Urseriae appellationem accepit. Hæc retulisse satis est, ut popularem fabellam agnoscas, similem illi, quæ habetur in Vita S. Humberti Maricollensis tom. III Martii pag. 561 et seq. Henschenii laudati conjectura est, per Urseriam vel, ut ipse scribit, Ursariam designari vicum Ursel ad dexteram Rheni ripam, inter Wormatiam et Moguntiam; nec veram historiam nominari, sed nomen commento inveniundo occasionem dedisse.

potuit tamen Martinus an. 384 vel 386, quando Treviros iit, Tullio transire, et Sancti nostri corpus venerari.

C 37 Sed an ergo Martinus per urbem Tullensem transiens apud S. Mansueti sepulcrum non oravit? Ut traditioni isti aliqua veri species concilietur, nihil melius adferri potest, quam quæ nunc subjicio. Ex Sulpitio Severo in Vita S. Martini cap. XXIII et Dialogo II cap. VI et VII certum est, hunc sanctum, cum jam episcopatum Turonensem multis annis administrasset, non semel peregre profectum fuisse Treviros ad palatium Maximi tyranni. Chiffletius in laudata sua Dissertatione num. 8 probat, illum bis anno 384 Treviros advenisse: verum cum simul ostendat primum adventum modico temporis intervallo a secundo fuisse disjunctum, Martinum prima vice peregre, at secunda ex propinquo ad aulam Maximi se contulisse credo. Ad eandem rediit anno 386, quando cum Euodio consule mensæ Septembris Tomus I.

tyranni accubuit. Quanta sancto praesuli cum Maximo intercesserit familiaritas, Sulpitius Severus in illius Vita cap. XXIII paucis hisce verbis satis manifestat: Etsi pro aliquibus supplicandum regi fuit, imperavit potius quam rogavit; et Dialogo II cap. VII: Hic Martinum saepius evocatum receptumque intra palatium venerabiliter honorabat. Hinc patet, verba Adsonis, Martinus Turonorum episcopus. . . Maximino. . . admodum erat familiarissimus, ita ut saepe collatis fruerentur alloquiis, verissima esse, si pro Maximino Maximus substituat. Facile fieri potuit, ut primus auctor erroris istius, quem historicarum et chronologicarum rerum imperita posteritas sermonibus et dein Adso scriptis divulgavit, nominum affinitate deceptus fuerit, ac de notiore sibi S. Maximino episcopo intellexerit vel intelligendum putarit id, quod de Maximo tyranno sibi forte inaudito acceperat. Ipsum in errore confirmare potuit apologus, quem forte legerat vel audierat, de urso SS. Maximini et Martini sarcinas ob devoratum asinum portare coacto. Quod cum fabula ferat in itinere Romano contigisse, hinc alius error fortasse natus est, nimirum Martinum Turonensem in eodem Romano itinere S. Mansueti sepulcrum veneratum fuisse. Quidquid sit de hisce meis conjecturis, negari non potest Martinum minimum bis ad aulam Maximi iter fecisse, idque ex urbe vel diocesi Turonensi: unde enim potius venisse dicendus est? At recta via, quæ inde Treviros ducebat, Tullio haud ita procul aberat, ut propterea de illius per hanc urbem transitu questionem movere liceat: a vero igitur non alienum est, Martinum anno 384 vel 386, ad quos itinera ejus ad Maximum cum plerisque refero, orasse apud tumulum S. Mansueti; qui secundum nostrum systema chronologicum, num. 25 exhibitum, circa annum 375 ad vitam feliciorum transiit. Ex omnibus, quæ tum contra memoratam traditionem, tum pro ea attuli, aliis dijudicandum relinquo, majoremne illa falsi quam veri similitudinem habeat. Non deerunt, opinor, quibus videbitur omni fide non indigna.

D 38 Alterum beneficium, quod Adso ex ore populi acceptum litteris tradidit, S. Mansuetus praestitit pauperi Scoto, cui porcellum, a fure ablatum et mactatum, vivum restituit. Ejus relationem ita exorditur: Ex transmarinis Scotorum finibus has partes moris erat expetisse multorum, inter quos eo tempore vir quidam pauper cum conjuge dicitur accessisse: antiqui enim temporis multos fama excierat [ad] suæ gentis Virum sanctissimum (Mansuetum,) Scottigenis peregre solito abeuntibus potissimum expetendum. Unde hic conscius, ut rumor erat, amoris et gratiæ, non longe ab æde beati Viri potitus hospitio, voluerat mansitare. Ex his cognoscitur celebritas cultus, quo Sanctus in loco depositionis suæ priscis temporibus honoratus fuit; utpote ad cujus tumulum vel ipsi Scoti, tanto terræ marisque intervallo a Tullensi urbe divisi, pias peregrinationes instituere soliti fuerint.

Pias Scotorum ad illud peregrinationes:

E 39 Quid per amorem et gratiam, ob quæ pauper ille Scotus non longe ab æde beati Viri habitare decrevit, biographus significare voluerit, colligi potest ex ejusdem verbis, datis num. 32. Eorum substantiam hic repetam ex Catalogo episcoporum Tullensium saeculi XI, in elogio S. Amonis: Quorum meritis, id est, sancti Mansueti atque praelibati beati Amonis, plurimi cæcitatibus, lepræ ac febris, ceterorumque lan-

pauperum matricula, qui alebantur donis, ex pietate erga SS. Mansuetum et Amonem factis.

AUCTORE
J. L.

guorum ægritudine detenti, redduntur sanitati. Ad quorum patrocinia multi reges et principes venire consueverant, atque eorum locum ex proprio ditabant: erat enim illic confluens turba advenientium, et innumera multitudo pauperum, quibus, unde viverent, erat a fidelibus constitutum; unde usque hodie dicitur Ad matriculam domni Mansueti et domni Amonis. Calmetus tom. I Hist. Lotharingicæ in Dissertatione prævia de primis episcopis Tullensibus pag. 29 per matriculam hic intelligit catalogum pauperum, qui eleemosynis, ad Sanctorum sepulcra factis, nutriebantur. Sed vox ista, uti variis exemplis probat Cangius in Glossario aucto, olim etiam sæpe usurpabatur pro domo, in qua pauperes alebantur, ad ostia ecclesiarum ut plurimum extructa. Si ecclesiæ S. Petri, in qua Sanctorum corpora quiescebant, adjuncta non fuerit istiusmodi domus, saltem ibi fuisse credo pauperum matriculam, id est, catalogum, in quem qui relati erant, ad vitam sustentandam certa stipendia accipiebant; reditus autem, e quibus illa distribuebantur, provenisse vel ex muneribus in dicta ecclesia oblati, vel ex aliis piorum fidelium donationibus. Porro peregrinos, natione Scotos, pauperum matriculæ seu catalogo inscriptos fuisse, non obscure indicat biographus verbis numero præcedente relatis. Quam vero gentem per Scotos, S. Mansueti populares, intelligat, dictum est num. 15 in fine.

Ecclesia, in qua Sancti nostri corpus quiescebat, ruinosa erat et fidelium concursu minus celebris

40 In Tulli suburbio, Austrum versus, vetustum jacet Ordinis S. Benedicti cænobium, S. Apri patroni sui nomen gerens; ejus abbati Archemaldo inter annos 936 et 948, uti initio § IV videbitur, S. Gauzlinus episcopus Tullensis donavit ecclesiam S. Petri, sub conditione ut aliquos e suis religiosi eo mitteret ad canendas Dei laudes apud sepulcrum S. Mansueti. Adso Sancti miracula narraturus, quæ suo tempore facta sunt, postquam monachi S. Apri memoratæ ecclesiæ possessionem adiissent, de misero statu, in quo illi eam invenerunt, hæc præmittit: Sive . . barbararum irrumpente feritate gentium, sive etiam creberrimis inter se consecrationibus populorum per succedentia tempora isdem locus, rebus privatus, munitionibus dissipatus, pene ad nihilum fuerat redactus, frequenter etiam virorum secularium dominationi subjectus. Eundem locum ab antiquo quidem fuisse fundatum, sed præcedentium incuria temporum rebus destitutum, religione depravatum, ædificiis corrudentibus male esse collapsum, etiam lego in diplomate Ottonis I imperatoris, dato an. 965. Illius restorationem a S. Gauzolino inchoatam, et alia, de quibus Otto deinde agit, invenies § sequente num. 49. Ex productis testimoniis eruitur, ecclesiam S. Petri, fidelium concursu ad sepulcrum S. Mansueti olim celeberrimam, priusquam sæculo x monachis S. Apri traderetur, a nullo vel raro peregrino frequentatam fuisse; nullam ibi amplius tunc extitisse pauperum matriculam; proventusque ecclesiæ quondam annexos ita interiisse, ut non modo defuerit, unde egeni alerentur, sed etiam unde ruinorum ejus ædificium repararetur.

circa an. 936: Leuci tamen festiva solemnitate diem ejus natalem tunc agebant.

41 Alicui forte videri possunt biographi et Ottonis verba innuere, templum S. Petri illo tempore ruinam edidisse, vel si hanc tantum minabatur, omnem Sancti cultum ibi desiisse. At neutrum verisimile est: nam Adso infra apud nos num. 38 miraculum referens, quod ante mortem S. Gauzlini, anno 962 vita defuncti, con-

tigit, diserte affirmat, S. Mansueti festivitatem D per totam diæcesim Tullensem tunc celebratam fuisse ea solemnitate, quæ fideles ad cessationem ab operibus servilibus obligabat. An Sancto cultus tam festivus non prius decretus fuit, quam cum locus, ubi ejus corpus servabatur, ab eodem Gauzolino abbatæ S. Apri jam donatus esset? Credo ego solemnitatem primæ Tullensis ecclesiæ Fundatoris et Leucorum apostoli institutam fuisse ante episcopatum S. Gauzlini, eamque ad ipsius et successorum tempora fuisse continuatam. Atque hæc ratio est, cur ex Adsonis et Ottonis I verbis supra relatis plus deducendum non sit, quam ego ex illis deduxi; nimirum templum S. Petri, cum monachorum S. Apri curæ committeretur, ruinæ quidem propinquum fuisse, sed non penitus collapsum; Sanctique nostri cultum tum temporis ibi quidem minus celebrem fuisse, sed non omnino defecisse. Etenim anne credibile est, Tullenses, qui festum ejus diem tanta celebritate agebant, tam pretiosum sacri ejus corporis thesaurum templi ruinis obrutum relicturos fuisse, si illud corruerat; vel si non corruerat, nulla veneratione sanctum Patronum ibi quiescentem fuisse prosecutos? E

42 Antequam religiosi Benedictini abbati S. Apri inter annos 936 et 948 a S. Gauzolino locum obtinerent, S. Mansueti corpore venerabilem, hujus nomen in varia Martyrologia jam relatum erat. Unde plurimum firmamenti accipiunt, quæ hactenus de antiquo illius cultu allegavi. Martenius tomo III Thesauri novi anecdotorum, an. 1717 Parisiis edito, col. 1587 dat fragmentum pervetusti Martyrologii ecclesiæ Turonensis, in quo ad III Septembris solius Sancti nostri memoria occurrit: Tullo civitate, Mansueti episcopi. In Admonitione prævia col. 1547 notat, se fragmentum istud descripsisse ex veteri codice Turonensi annorum minimum octingentorum. Tomo VI Collectionis veterum scriptorum, ab eodem an. 1729 Parisiis vulgato, col. 637 aliud exstat Martyrologium monasterii S. Maximini apud Treviros, Bedæ nomen præ se ferens, Sanctumque ad dictum diem ita commemorans: Natale . . . S. Mansueti confessoris. In Observatione prævia col. 635 illud ante annos octingentos conscriptum fuisse affirmat. In Martyrologio S. Hieronymi Labbeano, quod publici juris fecit Sollierius noster tom. VI Junii parte II pag. 22, ad eundem diem hæc legitur annuntiatio: Tullo Mansueti episcopi et confessoris. In præfatione num. 16 scribit: In toto codice Labbeano nihil reperitur, ex quo prohibeamur asserere Gellonensi ætate supparem esse. Hunc autem anno circiter 804 exaratum fuisse, testatur ejus editor Lucas Acherius tom. XIII Spicilegii in præfatione ad lectorem num. 5. Illius verba adfert Sollierius jamjam laudatus num. 6, nec assertam ab eo vetustatem improbat. Acherius tom. XIII memorati Operis a pag. 388 vetustissimum istud Gellonense Martyrologium edidit una cum variis Lectionibus ex duobus perantiquis Martyrologiis Mss., in quorum altero, quod a Stephano Baluzio se accepisse ait, ad III Nonas Septembris additur: Tullo Mansueti et confessoris. Conjunctio et omittitur in ejusdem Acherii Spicilegio, Parisiis an. 1723 recuso, tom. II col. 34.

Cultus ex antiquis

F

43 In museo nostro servantur alia sex Martyrologia apographa, quæ S. Hieronymo vel Bedæ attribuantur, et S. Mansuetum breviter annuntiant. Quoniam me latet, quo sæculo primum conscripta fuerint, eorum nomina et verba ad

Martyrologiis.

A *ad vetustum Sancti cultum stabiliendum non refero. Unus hoc loco producendus superest Ado, qui ante annum 860, quo cathedram Viennensem conscendit, suum Martyrologium composuit. Ad III hujus mensis in utraque tum Mosandri tum Rosweydi editione hæc habet: Eodem die depositio sancti Remacii... et beatissimi Mansueti confessoris atque pontificis Tullensis. Sollerius in Observatione ad hodiernum Usuardi textum subdubitat, an SS. Remacius et Mansuetus vere Adoniani sint ob codicum Usuardiorum saltem puriorum et Notkeri silentium. Ut tamen demus, inquit, ab Adone notatos, nihilominus certum puto ab Usuardo fuisse prætermis-
B *sos, cujus textum purum et integrum a me productum ambigi haudquaquam posse videtur, exclusis iis omnibus, quæ in Variantibus supra rejecimus. In Auctariis ad Usuardum, quæ mox subjicit Sollerius, frequentissima S. Mansueti fit memoria. Codices, e quibus illa collegit, aliique Fasti sacri, quibus Sanctum inscriptum reperi, proferuntur & ultimo. Illos antiquitate superant documenta, e quibus nunc illustrare aggredior Sancti cultum et gloriam, quæ in terris adeptus est ab eo tempore, quo monachi Benedictini constituti fuerunt in loco, ubi illius corpus asservabatur.**

§ IV. Gloria posthuma sub Tullensibus sæculi X episcopis SS. Gauzolino et Gerardo, abbatiae S. Mansueti fundatore, ex variis documentis collecta.

Gauzlinus
episc. Tullensis
templum, S.
Mansueti sepul-
cro venerabile,
donat

C *Cum biographus verbis, supra num. 40 adductis, exposuisset deterio-rem statum, in quem locus, S. Mansueti cultu olim celeberrimus, suo et S. Gauzlini ævo redactus conspici-
G *batur; de ejus instauratione ista subjungit: Hic itaque (Gauzlinus) præfatum locum diversis, ut diximus, casibus lapsantem considerans, ascito sibi ex loco sancti Apri, confessoris Christi egregii, domno Herchemboldo patri venerabili, quem ipse quoque illic abbatem ante constituerat, locum hunc in religionis ordinem committit reparandum. Qui videlicet vir venerabilis, ut erat religiosissimus, sub præpositorum manu monachorum aliquos delegavit; et quia illic stipendia eo tempore deerant, proprii monasterii sui sumptibus alendos instituerat. S. Gauzlinus cænobium S. Apri, quod a pristino instituto recesserat, reformaturus, ei virum religiosum Herchemboldum, vel ut alibi lego, Archembaldum jam ab anno 936 abbatem præfecerat; sicuti fidem facit charta, nomine et jussu S. Gauzlini v Idus Octobris ejusdem anni exarata, quæ habetur apud Calmetum tom. I Historiæ Lotharingicæ, in Appendice varia instrumenta complectente col. 342. Ibidem col. 352 profertur diploma regis Ottonis, postea imperatoris eo nomine I, datum III Nonas Augusti anno 948, quo rata habentur et regio præcepto roborantur, quæcumque charta anni 936 continet. In hac S. Gauzlinus singulatim enumerat universas possessiones abbatiae S. Apri, nuperrime a se reformatæ, Singulatim etiam easdem enumerat Otto, et præter eas nonnulla alia bona, quæ, uti ex**

certis documentis mihi constat, post annum 936 monasterio S. Apri donata fuerant. Cum in S. Gauzlini charta nulla fiat mentio ecclesiæ S. Mansueti; fiat autem in diplomate Ottonis: hinc illam iis rebus accensendam judico, quæ abbati Archembaldo post v Idus Octobris anni 936 concessæ fuerunt.

45 *Verba, quibus Otto ecclesiæ istius donationem a S. Gauzolino factam confirmat, hic subjicio: Nec minus huic * nostræ autoritatis præcepto confirmandum decrevimus, ut ecclesia S. Mansueti, quæ est sita in suburbio ejusdem civitatis, a præfato venerabili episcopo, ea ratione eidem loco (abbatiæ videlicet S. Apri) collata, ut ex eisdem * monachis aliqui Deo et sancto Mansueto deserviant, cum omnibus, quæ ibi contulit, perpetuo jure dictæ abbatiae cedat; et decreto confirmamus, ut nullus deinceps de ipsis * rebus auferendi potestatem habeat. Postquam Archembaldus ad concessum sibi locum aliquot ex suo monasterio religiosos misisset, ut sub Præpositi regimine ibidem degerent; pia eorum cura statim effectum est, ut Sancti cultus, qui plurimum defecerat, refluere, ejusque
E *tumulus magno populi concursu rursum fuerit frequentatus. Insignia etiam Deus ibidem per Sanctum operatus est miracula, e quibus ea omnia, quæ Adso apud nos lib. II cap. I et II narrat, ante obitum S. Gauzlini facta sunt, qui anno 962 ad vitam feliciorē transiit. Eo adhuc vivente, templum S. Mansueti restaurari ceptum fuit. Opus imperfectum absolvit S. Gerardus, qui anno 963 Gauzolino successit. Ecclesiam S. Petro Apostolo dedicatam statim vocavi et postea aliquoties Sancti nostri nomine vocabo, cujus usurpationem invaluisse comperio ab iis maxime temporibus, quibus monachis S. Apri donata fuit. Scilicet ædes sacræ ab iis Sanctis, quorum cultu et miraculis potissimum illustrantur, suam sæpe appellationem trahunt, licet illis primitus consecratæ non fuerint.**

46 *Inchoatam ecclesiæ S. Mansueti reparationem non modo perfecit S. Gerardus, Gauzlini successor; sed etiam monachis, qui in ea Dei laudes canebant, liberaliter benefecit, eisdemque, qui antea Præposito suberant, abbatem constituit. Varia præ oculis sunt instrumenta, quæ de abbati a sancto præsule erecta et dotata, atque ejus ecclesia ab eodem restaurata agunt. Illa hic producam, quia quæ continent, Sancti nostri memoriam exornant. Ac primo quidem loco ipsius S. Gerardi verba transcribam ex instrumento, confecto Idibus Octobris anni 982, quo optimus antistes templum apud Medium-vicum (locus est prope Tullum, vulgo Moyen-Vic. dictus) concedit abbatiae S. Mansueti nuper a se fundatæ: Sapiat, inquit, omnis conventus fidelium tam futuri temporis quam præsentis, qualiter ego Dei dispositione ad pontificium urbis Leuchorum confirmatus antistes, diverterim orandi gratia ad B. Mansueti oratorium; ibique me totum et plebis susceptæ pastoralitatem lacrymosæ devotionis spiritu ejus meritis contradidi, ac devovi, ubicumque se occasio apta præberet, sibi servientium necessitudines pietatis oculo respicere, manuque consolatoria sustentare. Cumque ad hujus promissi memoriam me charitatis ardor sæpe commonefaceret, et interventu beati Mansueti nostræ diocesis status intra extraque prosperari cœpisset; statui ut possibile se ingereret, congruentiaque loci eniteret, promissionis me voto absolvere, fratrumque necessitati pro nobis amore
F *conjunctorum**

AUCTORE
J. L.

monachis Bene-
dictinis, sub
quibus ejus cul-
tus reflorescit:
* hoc

* ejusdem

* ipsius

se suamque dæ-
cesim Sancti tu-
telæ committit
Gauzlini suc-
cessor Gerar-
dus; primum hu-
jus votum:
F

AUCTORE
J. L.

conjunctorum sollicitudine paternam subvenire. Charta, e qua ista accepi, exstat apud Calmetum laudatum a col. 387. Ex illa imprimis discit lector, S. Gerardum, cum episcopus electus et confirmatus Tullum in sua sede instituendus anno 963 duceretur, digressum fuisse ad suburbium S. Mansueti templum, eumque se suamque diocesim illius tutelæ commisisse, atque insuper votum Deo nuncupasse, nullam se neglecturum occasionem providendi rebus necessariis religiosorum, quorum curæ ecclesiam S. Mansueti Gauzlinus decessor commendarat.

fundat

47 Idem Calmetus a col. 389 alterum dat instrumentum, quo S. Gerardus ratum habet quidquid bonorum aut privilegiorum monachis S. Mansueti a se vel ab aliis antea concessum fuerat. Expeditum illud fuit Idibus Octobris anni 982, scilicet eodem die ac anno, quibus altera charta exarata fuit, de qua jamjam egimus. Quantum de voto, an. 963 facto, religiosus præsul ante dictum diem anni 982 persolvisset, ex instrumenti illius verbis abunde cognoscet, quæ ex eo desumpta hic propono. Ad omnium tam præsentium quam subsequen-
B
tium Ecclesiæ Dei fidelium volumus pervenire notitiam, quod, postquam divina dignatione, domni quoque Ottonis victoriosissimi imperatoris et semper augusti, necnon et domni Brunonis gloriosi archiepiscopi (Coloniensis) et regie germanitate (erat enim Ottonis I imperatoris frater germanus) præcellentis jussione dictante, custodiam animarum et regimen suscepimus ecclesiæ Tullensis; studii nobis quam plurimum fuit, commisso gregi diligentiam adhibere, diruta pro viribus restaurare, quæ secus justo disponi videbantur, melius ordinare. Inter cætera igitur, quæ ad cultum Dei necnon et servorum ejus pertinentia manu sublevantis agere * perspeximus, quemdam nostræ sedis locum fundatum ex antiquo reperimus, in honore quidem beati Petri Apostolorum principis consecratum, sancti autem Mansueti primi pastoris nostri corporali præsentia insignitum, ab antecessore nostro gratia religionis cœptum, sed imperfectum relictum. Cujus videlicet nos restaurationis ardore succensi, pro studio æternæ recompensationis perquirere cœpimus, qualiter eundem locum convenientius reformare valeremus.

* l. egere

abbatiam

48 Unde cum totius nostræ sedis clero, abbatibus quoque, monachis ac fidelibus laicis habito consilio, invenimus hoc nullo modo jure permanenti fieri posse, nisi præfato loco præficere pastorem, et concessis rebus, quibus fratres sub abbatis imperio militantes regulariter alerentur, eidem cœnobio deberemus clementer providere: cujus piæ scilicet investigationis tandem discussione peracta, quemdam nostri desiderii negotio congruentem invenimus, proprio nomine Adam vocatum, nostræ ecclesiæ filium, disciplinis regularibus educatum; quem communi consensu tam spiritualium quam et cunctorum fidelium nostrorum pari electione designavimus, constituimus atque in eo loco præfecimus. Pro qua re statuimus atque decrevimus; ut et monachi, in eodem loco sub regulari sancti Benedicti disciplina viventes, absque ulla nostrorum succedentium antistitis inquietudine et perturbatione Deo serviant, aliarumque personarum pervasione securi et liberi vivant. Pro rerum omnium, quas hic transcripsi, majori firmitate S. Gerardus IV Nonas Junii anno 965 ab Ottone I imperatore diploma obtinuerat: unde consequens est,

ut pius præsul votum suum, an. 963 Deo nuncupatum, implere non distulerit; cum quæ in charta anni 982 commemorat, anno 965 jam inde præstitisset.

49 Imperatoris verba accipe ex editione Calmeti col. 373: Ad universorum fidelium nostrorum tam præsentium scilicet quam futurorum notitiam pervenire volumus, quod Gerardus venerabilis Tullensis ecclesiæ præsul, nostræ imperialis clementiæ præsentiam adiens, humiliter suggestit, quemdam locum in suburbio ejusdem suæ civitatis ab antiquo quidem fuisse fundatum, sed præcedentium incuria temporum rebus destitutum, religione depravatum, ædificiis corruentibus male esse collapsum. Qui videlicet locus in honore beati Petri Apostolorum principis consecratus, et corporali sancti confessoris Christi Mansueti, primi ejusdem civitatis episcopi, præsentia insignitus, simulque beati Amonis præfatæ urbis antistitis corpore decoratus, a bonæ memoriæ Gauzolino prædecessore suo reparari fuerat cœptus, sed opere imperfecto relictus. Hunc igitur prædictus antistes divino instinctu plenius reparare desiderans, et sacræ religioni
E
competentibus officinis instruere decernens, rebusque subsistentibus ampliare cupiens, abbatem nomine Adam, regularibus disciplinis eruditum, cum consilio Brunonis archiepiscopi ac principum regni, fratribus ibidem consistentibus præfecit; et tam ex his, quæ quondam eidem loco subjecta fuisse probari poterant, quam etiam ex his, quæ ex rebus episcopii, cum consensu ecclesiæ suæ fidelium, addenda visa sunt, petiit autoritatis nostræ decreto firmari, ut ea, quæ ibidem ad Dei peragendum obsequium tradita sunt, possint in perpetuum illæsa conservari. Quocirca nos pro Dei amore et stabilitate regni nostri, necnon et pro speranda successione generis nostri, præsentis autoritate tam nostra quam etiam filii nostri regis Ottonis, nobis æquivoci, statuimus atque decernimus, ut monachi sub regulari sancti Benedicti disciplina viventes in eo loco absque ulla succedentium Leuchorum urbis pontificum inquietudine et perturbatione Deo serviant, aliarumque personarum pervasione securi et liberi vivant, et res, quas eis per nostræ imperatoris dignitatis præceptum concedimus, quieto semper jure possideant. Sequitur enumeratio bonorum, quæ cœnobio S. Mansueti donata fuerant, antequam ab Ottone confirmarentur: cujus diploma notatur datum IV Nonas Junii anno Dominicæ Incarnationis CMLXV, Indictione VIII, anno regni Ottonis xxx, imperii scilicet IV.

50 Ottonis diploma satis quidem aperte insinuat, S. Gerardum, cum illud peteret, nondum absolvisse inchoatam a Gauzolino ecclesiæ S. Mansueti instauracionem: hanc tamen, ut credo, jam tum inceperat perficere vel saltem necessarios operi promovendo sumptus comparare; quia priusquam inauguraretur etiam voto se obstrinxerat, ut cœptum templi ædificium ad perfectionem deduceret. Audi Richerium lib. II Chronici abbatiæ Senoniensis cap. XIII: Defuncto... Gozelino episcopo, B. Gerardus in episcopatu successit. Qui cum ad episcopatum electus fuisset, et ad civitatem Tullensem ad instituendum duceretur, cum ad ecclesiam S. Mansueti, quam prius idem S. Mansuetus in adventu suo ad civitatem Tullensem pro oratorio sibi extruxerat, pervenisset; quia ejusdem urbis primus episcopus exstiterat Mansuetus, oratorium ipsum causa orationis fer-
tur

S. Mansueti;

E

F

templum a Gauzolino reparari cœptum perficit, quod se facturum Deo voverat;

A tur introisse, et tamdiu ibidem oras, usquequo ecclesiam ipsam consensu totius cleri se vovisset in melius ædificaturum: quod et fecit. *Chronicon Senoniense* edidit Acherius tom. III *Spicilegii* a pag. 271. In præfatione pag. 15 et seq. illius auctorem Richerium sæculo XIII vixisse ostendit. Licet hic ab ætate S. Gerardi sit remotior, non dubito tamen, quin de eo vera tradiderit: cum ex ipsiusmet laudati præsulis testimonio num. 46 allato, constet, ipsum loco et tempore a Senoniensi chronographo determinatis vovisse, ubicumque se occasio apta præberet, sibi (S. Mansueto) servientium necessitudines pietatis oculo respicere, manuque consolatoria sustentare. Hæc attentius consideranti in suspicionem falsi venire non potest votum, de quo agit *Chronicon* memoratum. Eo spectant, quæ in S. Gerardi Actis, ab auctore suppare Widrico abbate S. Apri conscriptis, leguntur. Instinctu piæ devotionis locum sancti Mansueti vir Domini summo amore excolebat: cujus etiam cœnobium labili veterino deciduum renovare satagebat; et tum suo incessante monitu, tum piissimi Patroni admodum exorabili obtentu, frequens populorum turba cœpto operi eleemosynarum largitatem non modicum suppeditabat. S. Gerardi Vitam a Widrico scriptam Henschenius dedit ad XXII Aprilis; sed magna ex parte decurtatam, omissa etiam præfatione ac toto ejusdem auctoris libro de Sancti miraculis, canonizatione ac translatione. Martenius tom. III *Thesauri novi anecdotorum* a col. 1048 et Calmetus laudatus a col. 132 integrum Widrici opus ediderunt: quod et nobis in *Supplemento ad Acta Sanctorum faciendum* erit.

Sancti corpus
in decentem ar-
cam transponit:

B 51 Statim, ut credo, a finita templi renovatione Gerardus Sancti nostri corpus, e vetusto conditorio levatum, decentiori imposuit. Altera sacri corporis elevatio facta est anno 1104 a Pibone episcopo Tullensi. Qui hujus historiam infra edendam nobis reliquit, de priore, quæ a Gerardo peracta fuit, hæc memorat: Ab antiquis siquidem patribus accepimus traditum, et usque ad nostra tempora indubitanter est creditum, quod sanctus Gerardus post multa tempora in episcopatu Leuchorum ipsius (S. Mansueti) successor dignissimus, sacrum corpus illius transtulerit, atque intra ecclesiam, quam sub ipsius nomine consecratam invenerat, in archa lignea loco congruo collocaverit; in quo præsidens voces psallentium monachorum in eadem ecclesia sibi perpetuo famulantium susciperet et plebi Leuchorum consueti regiminis beneficium impenderet. Hæc et alia, quæ ex variis monumentis hactenus ostendi, a Gerardo in honorem S. Mansueti præstita fuisse, ad primos, id est, ad 963 et proxime sequentes episcopatus ejus annos referenda esse censeo.

villas abbatiæ a
se fundatæ sub-
trahit, quas do-
narat; at eas
per S. Mansue-
tum redonare
cogitur:

C 52 Præter duas Gerardi chartas anni 982, quibus num. 46 et seqq. usus fui, quatuor alias inveni in favorem abbatiæ S. Mansueti ab eodem præsule concessas. Primæ anno 969 exaratæ substantiam dat Mabillonius tom. III *Annalium Ordinis S. Benedicti* lib. XLVII num. 28. Secundam, quæ est anni 971, edidit Calmetus col. 383. Tertia scripta est anno 974, ex qua laudatus Mabillonius lib. XLVIII num. 14 hæc narrat: Gerardus villas Angeriacum et Molisiacum, quas ab Odelrico Remorum archiepiscopo acquisierat, eidem loco (cœnobio S. Mansueti) donavit. Postea vero, quasi facti pœnitens, idem Gerardus prædictas villas in suam ditionem redegit: dum

sanctus Mansuetus, quasi condolens penuriæ sibi famulantium monachorum, eas vi quadam ab ipso denuo extorsit. Nam, ut Gerardus ipse in authentico suo loquitur, quodam febris nimiae languore pervasus, ad extrema etiam deductus, tamdiu morbi attritus est violentia, dum reddere compulsus est, quod abstulerat. Unde consilio suorum fidelium, monachorum, canonicorum et laicorum primam donationem novo instrumento renovavit. . . Hujus porro donationis violatoribus diras minatur a beato Petro Apostolorum principe et a beato Mansueto patrono suo, cujus meritis et intercessione quotidie corporum animarumque languores sanari asserit. Quarta denique Gerardi charta, qua monachis S. Mansueti anno 986 benefecit, exstat apud sæpe memoratum Calmetum col. 392.

AUCTOR
J. L.

53 Miraculis S. Mansueti, quæ sub Gerardi episcopatu contigere et ab Adsonè litteris mandata sunt, multa immiscentur, e quibus cognoscas Gerardum in Sancti nostri patrocinio ingentem fiduciam collocasse, pietate erga eum singulari affectum fuisse, summoque studio ejus cultum promovisse. Inter alia Adso infra apud nos num. 44 narrat, Gerardum solemnem S. Mansueti supplicationem decrevisse ad pluviam post diuturnum æstum ejus intercessione impetrandam. Sancti corpus per agros suburbanos magno hominum concursu tunc delatum fuit ad cœnobium S. Apri: quo cum perventum esset, copiosus imber arescentes agros recreavit. Inde sacrum corpus in urbem portatum fuit; quo præsentè, Gerardus Virgini Deiparæ et S. Mansueto consecravit ecclesiam, intra urbis mœnia a se constructam: quæ ex tunc, inquit Adso, et modo sancti Mansueti magnifice illustratur meritis, ubique solvuntur vincula peccati aggravantis. Dedicatione peracta, Sancti ossa in locum relata sunt, ex quo fuerant assumpta. Numero 50 narratur Gerardus tempore pestis magna sævitia grassantis aliam indixisse supplicationem, in qua cum S. Mansueti corpore processum fuit ad ecclesiam sitam Scropulis*, quæ beatæ Dei Genitricis sæpius solet illustrari miraculis. Quo facto, pestis visa est suo aliquantulum furore mitescere. His statim subjicit Adso: Sed nec sic paventium populorum terror abscinditur: nam iterum beati Viri glebam* humeris imponentes principale ejusdem Dei Genitricis Buxeriarum* expetunt cœnobium; quod olim erat monialium Ordinis S. Benedicti a S. Gauzolino fundatum. Nunc sub canonicarum titulo atque abbatissæ regimine locum incolunt nobiles virgines nullo religionis voto obstrictæ. Quinque circiter horas itineris Tullo abest, jacetque ad fluvium Murtam, ubi fere in Mosellam se exonerat. Post pium istud iter, quod ingens supplicantium agmen confecerat, pestis sic suis desuevit processibus, ut Sancti beneficium palam cognosceret universus populus.

in publicis ne-
cessitatibus so-
lemnnes indicat

* Ecrouves
prope Tullum.

F
* id est, corpus
* Bouxieres-
aux-dames

54 Mahum tamen tunc omnino non cessavit. Certe illud postmodum non minus atrociter quam antea sævit. Iterum Gerardus ad S. Mansueti simulque ad S. Apri patrocinium confugit, sacramque per urbem Tullensis plateas processionem populo indixit, in qua Sancti utriusque corpora circumferrentur. Quo peracto, tandem Deus funestæ isti calamitati finem statuit. Postremam hanc supplicationem describit Widricus in Vita S. Gerardi. Antequam illius narrationem adferam, lector duo observet velim. Primum est, Vitam et miracula S. Mansueti conscripta fuisse aliquot annis ante Gerardi mortem, quæ accidit anno 994,

supplicationes,
in quibus

cum

AUCTORE
J. L.

cum illorum auctor Adso jam biennio vita defunctus erat, uti dictum fuit num. 4. Alterum est, Widricum in Actis S. Gerardi studio prætermisisse, quæ de sancto isto præsule Adso miraculis S. Mansueti inseruerat. Satis aperte id Widricus insinuat verbis, quæ itineri Romano Gerardi proxime præmittit: Cujus etiam devotissimam erga gloriosum præsulem Mansuetum intentionem hic compendio panderemus, nisi inter veneranda ejus miracula, ab Adsonē scilicet litteris mandata, prænotata nosceremus. Utraque hæc observatio lectorem, opinor, facile inducet ut credat, Adsonem et Widricum agere de diversis supplicationibus tempore pestilentiae institutis, quarum solam ultimam posteritati tradiderit Widricus, quod apud Adsonem deesset, qui forte scribendi finem jam fecerat, quando illa contigit. Nunc Widrici narrationem accipe ex editione Calmeti col. 144.

Sancti corpus

55 Culpis populi urgentibus, dolenda clades sparsim increbuerat. Misera strages Tullensis urbis plateas humanis cadaveribus jam pene repleverat; nullaque domo vacua vel languido vel mortuo, jam cunctos occupaverat mœstuosa hujus labilis vitæ desperatio. Tunc beatus præsul (Gerardus) pro plebe sibi commissa non minimum sollicitus, diversis curarum artabatur angoribus, cogitans, quo posset remedio gregi periclitanti subvenire quantocius. Divino ergo animatus consilio, triduanum indicit jejunium; dehinc convocat in unum parochiarum vicinarum populum, et cum supplici devotione elevat gloriosorum pontificum Mansueti et Apri veneranda corpora, fisus eorum sublevari patrociniō ab imminente angustia. Quibus præviis cunctas circuit plateas urbis, prolata in excelsum voce plebis lachrimabiliter supplicantis. Sed occulto Dei judicio, tanta increvit ipso die pestilentia morientium ut, antequam beati Mansueti basilicam Sanctorum accederent reliquiæ, multitudini jungerentur præcedenti sedecim defunctorum libitinæ.

circumfertur.

56 Venerandus autem pontifex populum, ne a prece desisteret cohortatus, repetito itinere cœnobium Sancti Apri adiit cum populis frequentibus; ibique lugubre septiformem letaniarum cursum explet, ante Sanctorum corpora cum clero humi stratus. Hinc surgens, terra inundante ejus lacrymis, cum antiphonam inchoasset, IN VOCE DEPRECATIONIS; eadem hora tres ex populo corruentes defecerunt in medio multitudinis. Sed omnipotens Miserator flebiles sui famuli preces non diu surda præterivit aure: atque ibi statuit finem sævientis plagæ, nec quisquam amplius eodem anno est conquestus se artari solitæ pestis gravedine. Hæc omnia desiderantur in lacunosis S. Gerardi Actis, ab Henschenio editis. Per lugubre septiformem letaniarum cursum, quem Widricus a Gerardo, ante SS. Mansueti et Apri corpora humi prostrato, expletum fuisse ait, intelligenda est litania, quæ cantu lugubri a septem choris percurreretur, unde et Septiformis agnominari solebat. Ad ulteriorem lectoris instructionem subjicio verba Pauli diaconi lib. III de Gestis Longobardorum cap. xxiv: Dum Gregorius Magnus adversus pestem inguinariam, quæ Romam vastabat, septiformem litaniam ordinasset, intra unius horæ spatium, dum populi Deum precarentur, octoginta ex eis subito ad terram corraentes spiritum exhalaverunt. Septiformis autem litania ideo dicta est, quia totius urbis populus a beato Gregorio in septem partes,

Deum deprecaturus, divisus est. In primo D namque choro fuit omnis clerus; in secundo omnes abbates cum monachis suis; in tertio omnes abbatissæ cum congregationibus suis; in quarto omnes infantes; in quinto omnes viri laici; in sexto omnes viduæ, et in septimo omnes mulieres conjugatæ. Pauli verba dedi, prout leguntur in novissima editione Parisiensi Operum S. Gregorii Magni tom. IV col. 16. Ad calcem tomi I exstat sancti Doctoris sermo de Mortalitate, quo plebem hortatur, ut pro pestilentiae cessatione impetranda ad litaniam septiformem conveniat. Diversa hæc fuit ab illa, de qua scribit Paulus diaconus citatus et Gregorius Turonensis lib. x Historiæ Francorum cap. 1: nam ambo hi scriptores divisionem populi in septem choros plane aliam referunt, quam Gregorius laudatus. Consule Annales Baronii ad annum 590.

57 Apud Adsonem etiam non legitur mirabilis SS. Mansueti et Apri apparitio, Gerardo ad mortem usque ægrolanti facta, qui per illos sanitatem pristinam subito recepit. Insigne miraculum memoriæ proditum est a Widrico in illius Vita apud Calmetum col. 146. Temptatus est quoque aliquando desperabili corporis ægritudine, per quam Deus omnipotens glorificanter declaratus est in suæ virtutis majestate. Quodam siquidem tempore nimio languore prægravatus, ipso jam frigescente corpore, ad extrema est deductus; nec quisquam ei spem redituræ sospitatis spondere præsumebat: nemo nisi de solo ejus funebri obsequio satagebat. Tunc eum subiit cœlitus inspirata cogitatio, ut sanctissimorum Pontificum Mansueti et Apri se clementi commendaret præsidio; atque eorum venerandas reliquias jussit deferri in sancti Johannis Baptistæ oratorium, quatenus ipsorum præsidiente suffragio in * desperati caperet languoris præsens remedium, aut in supremo exitu ante severum Judicem propitiabile solatium. Sacratissimis igitur pignoribus infra * urbem delatis, cum honore condigne a fidelibus noctu celebrantur vigiliæ; nec desunt pontifici in conclavi contiguo recubanti funereæ exubiæ. Intempesta autem noctis *, strepitu vulgi frequentis subsidente, ecce illi, qui languerat, cœpit præter spem salutifer sopor obrepere: moxque a sanctis Pontificibus visitatur per somni quietem exoptabili visione.

58 Videbatur namque sibi languenti ante lectulum adstitisse eosdem Viros magnificos, præsulari habitu decenter infulatos; qui quasi requirebant ab ipso misericordie compassionem, quomodo se haberet, et cujusmodi languore tam graviter ægrotaret. Cumque modus ac genus ægritudinis a languido panderentur; visum est sibi, quasi juberent ei, ut se sequeretur, et reflexum iter verterent versus oratorium, quo sacra eorum pignora servarentur *. At ille, qui dies non paucos languerat, sospes surrexit, concitus, ac gloriosæ visionis stupore attonitus. Credebat beatos Præsules corporea sibi astitisse præsentia: iterque arripuit, quasi eorum secuturus vestigia. Ad valvas autem perveniens ecclesiæ, propria potitus mente, Sanctorum recognovit virtutem, quam sibi dignati sunt ostendere: moxque antiphonam, EXILIT CLAUDUS, ET AMBULABAT, præcinit in jubilationis laude. Hinc ante venerabiles sternitur reliquias, pro beneficio grates Sanctis rependit magnificas, Deumque in suis Famulis prædicabilem intacibili ore glorificat.

periculose decumbens a SS. Mansueto et Apro

E

* in editione Martenii tom. III Thes. anecd. col. 1065 aut * forte intra

* Marten. nocte

sibi apparentibus subito sanatur.

* Marten. servabantur

A

§ V. Sancti gloria sæculis XI et XII illustrata miraculis, venerationis incremento, et solemnī corporis elevatione.

Mira ulum edendum;

Publica S. Mansueti veneratio, uti sub SS. Gauzolino et Gerardo, ita et sub episcopis eorum successoribus viguit; imo accrevit a temporibus Gregorii VII Pontificis, quemadmodum ex num. 63 et seqq. patebit. Calmetus laudatus col. 104 et Martenius tom. III *Thesauri novi anecdotorum* col. 1024 mirabilem ediderunt historiam, quam Sancti miraculis ab Adsone scriptis adjectam repperant in codice Mansuetino sæculi XI, de quo num. 7 varia lectorem præmonuimus. Hunc illa titulum præfert: De puella circulis ferreis adstricta, quemadmodum ad sepulcrum sancti Pontificis fuerit absoluta. Auctor anonymus in narrationis fine rem evenisse notat anno ab Incarnatione Domini nono et millesimo, pontificante Tullensem ecclesiam domno Bertoldo episcopo, Indictione VII. *Miraculum dabimus ex Calmeto, collatum cum editione Martenii.*

abbatiæ S. Mansueti benefacit, qui in morbis Sancti opem sæpe expertus fuerat:

60 Anno 1027 Tullensis episcopus consecratus fuit S. Bruno, qui postea Ecclesiam universam rexit sub nomine Leonis IX. Ejus merita erga cænobium S. Mansueti vide apud Mabillonium tom. IV *Annalium* lib. LVI num. 7, lib. LVII num. 37, et lib. LIX num. 87 et 88. Ex locis citatis partim transcribi meretur numerus 37 libri LVII. Tunc, anno scilicet 1034, sancti Mansueti Tullensi monasterio præerat Hunaldus abbas, qui hoc anno litteras edidit de donatione Odelrici de Novo-villari. Hic frequentibus morbis idemtidem vexatus, domum sancti Mansueti frequentare consueverat, eique crebro subvenit ejusdem Sancti miseratio. Hinc tantum in eundem locum accrevit ejus benevolentia, ut se et conjugem suam ibidem sepeliri decreverit, non desperans animæ suæ remedium illius consequi obtentu, cujus promeruit, dum vixit, sustentari et defendi interventu. Ob id sancto Mansueto duos mansos (vox mansus pro certa agri portione cum æde coloni olim usurpari solebat) et quædam alia prædia contulit... Bruno episcopus donationem istam anno 1034 auctoritate sua firmavit et sigillo munivit.

alterum miraculum edendum.

61 Inter extracta e codice Mansuetino sæculi XII, de quo num. 8 et seqq. varia annotata sunt, invenio miraculum de quodam Rustico a S. Apro percusso et a B. Mansueto sanato; quod mense Septembri anno 1049 accidit, cum S. Leo IX Tulli subsisteret. In altero codice Mansuetino sæculo XI, ex quo Martenius citatus a col. 1041 et Calmetus a col. 118 illud miraculis S. Apri insertum typis mandarunt, hunc habet titulum: De quodam miraculo a Petro, sanctæ Romanæ ecclesiæ diacono, composito. Exemplar nostrum Ms., ex priore codice desumptum, mendis plenum est. Emendatius quidem exstat apud Calmetum, sed posteriore sui parte mutilum. Integrum vulgavit Martenius, cujus editione nos utemur, collata cum nostro manuscripto et impresso Calmeti exemplari. *Miraculum istud contigisse mense Septembri anno 1049, quo tempore*

S. Leo IX cum Petro Ecclesiæ Romanæ diacono atque urbis ejusdem præfecto Tulli morabatur, atque hunc illius historiam a nobis edendam conscripsisse, animadversiones, quibus eam excipiemus, extra omne dubium ponent.

AUCTORE
J. L.

62 Inter extracta Mss. e memorato sæculi XII codice etiam habemus historiam sacram rerum memorabilium, quæ sub abbatibus S. Mansueti Grimbaldo, Albrico, Theomaro et Theobaldo acciderunt. Quando et quamdiu circiter eorum quisque præfuerit, lectorem edocebimus: nam scire juvat, ad quæ tempora referri debeant, quæ ex historia illa producturi sumus. Apud Calmetum tom. I *Hist. Lotharingicæ in Documentis* col. 457 legitur Grimbaldu inter testes, qui signarunt chartam Udonis episcopi Tullensis, datam anno 1065. Prima Albrici memoria occurrit apud citatum Calmetum col. 476 inter subscriptos privilegio cuidam, quod Pibo Udonis successor anno 1076 concesserat. Non diu ante obierat Grimbaldu; nam quæ a numero sequente ex apographo nostro transcribentur, facta sunt ipso vivente, postquam Gregorius VII anno 1073 summus Pontifex creatus esset. Albrici successor Theomarus in eodem nostro apographo notatur sepultus fuisse II Kal. Febr. XXXIII ordinationis suæ anno. Vivebat adhuc II Calendas Februarii anno 1124, quando subscripsit chartæ Riquini episcopi Tullensis, quam dat Calmetus tom. II in *Historiæ suæ Monumentis* col. CCXXIII. Ibidem col. CCLXXXI instrumento cuidam anni 1126 subscriptus legitur Theobaldus. Ex quibus manifestum est, Theomarum obiisse sub finem Januarii anno 1125 vel 1126, eumque Albrico subrogatum fuisse anno circiter 1092 vel 1093. Porro Theobaldus, Theomaro suffectus, jam vita defunctus erat X Calendas Julii anno 1136, cum Rainaldus ejus successor subscriptione firmavit instrumentum, dicto die et anno confectum, quod exhibet idem Calmetus col. CCCXII. Anonymum, qui res a quatuor istis abbatibus vel eorum temporibus gestas litteris mandavit, monachum fuisse suspicor abbatiæ S. Mansueti. Scripsit sub Theobaldo vel certe non diu post ejus mortem, uti in fine num. 68 probabitur. Quæ ex ejus historia nunc transcribere aggredior, apud Calmetum quoque exstant col. CCLXXVII. Apographum nostrum, quo utemur, ab illius editione in multis discrepat. Lectionis varietas alicujus momenti in margine assignabitur.

Definiuntur tempora quatuor abbatum, sub quibus sequentia contigerunt:

E

F

63 Post prologum, in quo nihil notatu dignum occurrit, anonymus mox referre incipit, quomodo Gregorius VII Pontifex occasionem præbuerit, ut S. Mansueti cultus sub abbate Grimbaldo plurimum incrementi cepit. Authore, inquit, Deo, sanctæ Romanæ Ecclesiæ præsidente Gregorio septimo, in Tullensi vero urbe pontificante Pibone, primates quidam regni et utriusque ordinis clarissimi et illustres viri, sancto Spiritu inspirante, adeundi sanctos Apostolos desiderium conceperunt; multisque itineris et præcipue citra Alpes laboris et algoris detriti angustiiis, operosæ tandem Romulæ arcis mœnia, et optata sanctorum Apostolorum votis supplicibus limina subierunt. A Pontifice itaque Romanæ Sedis, utpote venerabiles viri, debita veneratione suscepti, postquam ab eo Apostolicam benedictionem et absolutionis veniam perceperunt; qui et unde essent ab eo sciscitati, Tullensis urbis incolas se esse professi sunt.

viri in Tullensi civitate primarii Romæ

* in editione Calmeti totius

64 Quibus Papa perceptis, suspirans instantius et vigore quodam mentis excitus interior, Felix,

AUCTORE

J. L.

ex Gregorio VII
audiunt. insi-
gnes se posside-
re Petri et Pauli
reliquias a
S. Mansueto
procuratas :

* Calm. valeat

* Calm. sepul-
chrum peregrini-
ando

B
unde solemnior
cultus et nundina-
rum celebra-
tio festo Sancti
die instituun-
tur;

* sequentia
apud Calm. de-
sunt usque ad
Pontifici

Fœlix, inquit, urbs Leucha, gloriosi confesso-
ris Christi et Apostolici præsulis Mansueti cor-
pore decorata; sed vigilantia ipsius sanctorum
Apostolorum Petri et Pauli reliquiis gloriosius in-
signita! Sicut enim veridicis historiographorum
probatur sententiis, et prout Romanæ bibliothecæ
monstratur tomochartis; post Romam, quæ
triumphali sanctorum Apostolorum passim reful-
get cruore martyrii, ita Tullensis civitas Apo-
stolici frequentatur visitatione præsidi, ut nus-
quam alias in toto orbe tanta portio earumdem
reliquiarum habeat * reperiri : nec summopere
laborandum est, ut eorum sepulcra peregrina-
nanda * longius requiratis, quos propriis frequen-
tius reliquiis adesse confidatis. His et hujusmodi
nostrates peregrini ab universali Pastore docu-
mentis instructi, auspice Christo voti compo-
tes, ad propria redierunt; quæque fideli auditu
didicerant, fideliori relatione passim denuntia-
verunt. Verba, quibus Pontifex pronuntiat,
Tullenses per S. Mansuetum Apostolorum Petri
et Pauli reliquias accepisse, nobis, qui illum a
S. Petro in Galliam missum fuisse negamus, phi-
rimum favent. Vide num. 30 et seq.

65 Ex eo igitur tempore, quo scilicet Grego-
rii VII oraculum Tulli renuntiatum fuit, propi-
tiantie Deo, tanta fidelium effervuit devotio
erga SS. Petrum et Paulum, ut ad ecclesiam
suburbanam, de qua lege num. 29 et infra
num. 67 in fine, in honore sanctorum Aposto-
lorum dicatam, pontifex, clerus et universa
plebs in die martyrii eorum confluant catervatim
*, nocturnas excubias et vigilias cum cereis
et luminaribus, diurnas laudes votis et precibus
instanti exultatione percurrant. Pontifici etiam
sancto, beato videlicet Mansueto, tantæ vene-
rationis aucta est religio, ut per finitimas regio-
nes et provincias festi ejus celebritas famosior
indiceretur; ita ut ad forenses nundinas a populis
exterarum nationum et insularum ibi convenia-
tur, et jam per Dei gratiam nullum per tripartitam
ferme Galliam solemnium memorabilium
habeatur. *Scriptor anonymus per tripartitam Gal-
liam forte intellexit Belgicam, Aquitanicam, et
Celticam seu Lugdunensem. Certe Julius Cæsar
lib. I de Bello Gallico illam revera ita partitus
fuit : Gallia, inquit, est omnis divisa in partes
tres; quarum unam incolunt Belgæ, aliam
Aquitani, tertiam, qui ipsorum lingua Celtæ...
appellantur. In quatuor provincias Galliam di-
visit imperator Augustus, Narbonensi tribus
prioribus annumerata. De nundinis istis, festo
S. Mansueti institutis, quas anonymus fortasse ce-
lebriores facit, quam revera fuerunt, meminit
Hadrianus IV Pontifex apud Calmetum col.
CCCXLVIII in bulla anni 1154, qua abbatix
S. Mansueti possessiones omnes confirmat : Autho-
ritate etiam Apostolica prohibemus, ut forum
nundinarum, quod in prato adjacenti monaste-
rio vestro in festo sancti Mansueti singulis annis
agitur, nulli omnino ecclesiasticæ sæcularive
personæ a loco, in quo modo celebratur, li-
ceat futuris temporibus remove.*

ecclesia am-
plior, quæ fide-
lium ad Sancti
tumulum con-
fluentium mul-
titudinem cape-
ret,
* apud Calm. et
alibi Grimal-
dus
* Calm. auctor

66 Ea tempestate (verba sunt anonymi nar-
rationem suam prosequentis) præfatæ præerat
ecclesiæ Grimaldus * abbas, vir admodum sim-
plex et in loci reparatione strenuus; qui ejusdem
celebritatis actor * et institutor extitit, eandem-
que ecclesiam extra ædificiis, intra ornamentis
extulit, et altare sanctorum Apostolorum tabula
argentea gemmis et auro irradians * adornavit.
Præterea turris fabricam, quam prædecessor

ejus Dodo a fundamentis ad tectum usque eccle-
siæ pertraxerat, operosa pulchritudine consum-
mavit, cujus tecti acumen cruce deaurata cum
triumphali aquila spectabiliter decoravit. Quo
facto de medio, successit Albricus, homo nulli
secundus, scientia et sermone disertus, qui fre-
quentiam multitudinis convenientis ad sancti so-
lemnia Confessoris *, infra monasterii septa re-
cipi non posse condoluit; unde et inspiratione
divina eandem ecclesiam * a sanctuario et supra
ampliare devovit. Cœpto ergo operi operator
indefessus insistens, muri ambitum usque ad
curvaturam arcuum per circuitum extulit; et
humana præreptus sorte in crypta eadem ad
memoriam foundationis sepulchrum obtinuit. *Pos-
trema verba suspicionem aliquam injiciunt,
scriptorem anonymum antea cryptæ ab Albrico
ædificatæ mentionem fecisse, quæ ommissa fuerit in
nostro exemplari Ms. atque eo, quo usus fuit
Calmetus. Ut sit, si Albricus in crypta eadem
ad memoriam foundationis sepultus fuit, aliquam
certe ædificavit. Calmetus tom. I Hist. Lotharin-
gicæ lib. xx num. 106 in Notis scribit, in cry-
pta antiquæ ecclesiæ nuper hoc Albrici epita-*

D
* Calm. irra-
diantes

* Calm. addit
Mansueti

* idem addit
sancti Mansueti

E

Abbas Albricus sapiens, pius atque pudicus

Hanc fabricam statuit, causa caputque fuit.
Hanc Calmeti annotationem proxime præcedit
alia, in qua asserit, cryptam subterraneam, quam
Albricus construxerat, v. Septembris anno 1090
a Pibone episcopo consecratam fuisse : non addit
cui Sancto. Conjectare licet, Pibonem eam de-
dicasse S. Mansueto, atque hujus corpus in eadem
depositum fuisse.

67 Albrico successit abbas... Theomarus, ...
qui.. mirandam ecclesiæ structuram, quam
decessor per circuitum ad eam altitudinem per-
duxerat, ubi muri in fornem arcuantur, bi-
nis subnixam turribus inopinabili celeritate com-
plevit. Instante... die, ut novum opus veteri
continuaretur, necessitas dictabat et ratio, ut
condendis novis altaribus antiqua diruerentur :
desiderio siquidem summæ devotionis, triduo
peracto jejunio, pro reliquiis sanctorum Apo-
stolorum abbas æstare cœpit et omnis congre-
gatio; quas infra majus altare contineri tam
antiquorum quam modernorum concipiebat opi-
nio. Sequitur relatio inventionis reliquiarum
SS. Petri et Pauli una cum frustis e ligno Crucis
Domini. Verba, quibus anonymus sacrum the-
saurum distincte explicat, dedi num. 29. Quo-
niam repertus fuit subter altare majus, verum
esse credo, quod anonymus num. 65 scripsit;
nimirum ecclesiam in honore sanctorum Apo-
stolorum dicatam fuisse. Ego hactenus illam vel
S. Petri vel S. Mansueti nomine vocavi, quia
nusquam aliter appellatam inveni in monumentis,
quæ secutus sum, anonymi historia antiquioribus.
Vide num. 45 in fine.

ædificatur; qua
occasione
SS. Petri et
Pauli reliquias
inveniuntur :

F

68 E reliquis, quæ deinde referuntur, id so-
lum produco, quod Theomarus abbas amplio-
rem ecclesiam, quæ hominum ad S. Mansueti se-
pulcrum confluentium multitudinem caperet, ad
fastigium perduxerit. Eam autem cum frequen-
tia celebri solemniter dedicavit anno ab Incar-
natione Domini millesimo centesimo septimo,
in urbe Tullensi pontificante Pibone, imperante
Henrico quarto. Nonnullis postmodum actis
feliciter annis, dictus abbas... plenus dierum
felici exitu migravit ad Dominum, in ecclesia
eadem 11 Kal. Febr. xxxiii ordinationis suæ anno
cum digno honore sepultus. Cui successit vir
vitæ

templi dedica-
tio; nova
S. Mansueti mi-
racula post
Comment. dan-
da.

A vitæ venerabilis Theobaldus, cujus temporibus se protectoram esse Tullensis urbis et ecclesiæ crebris beatus Mansuetus miraculis dignatus est propalare. *Miracula ista a nemine, quod sciam, hactenus typis vulgata seorsum edentur. Apud nos num. 9 narratur S. Mansuetus puerum mortuum ad vitam revocasse; quod, inquit scriptor anonymus, ad nos patris et matris consona relatione pervenit. Hinc elicitur, illum scripsisse, Theobaldo abbate, sub quo miraculum contigit, vel vivente, vel non diu post ejus mortem, quam jam obierat x Calendas Julii anno 1136: nam illius successor Rainaldus tunc subscripsit chartæ Henrici episcopi Tullensis, qua confirmat donationem, a duce Lotharingiæ Simone I et ejus conjugæ Adeleide cænobio S. Mansueti factam. Ex charta ista huc nonnulla transferam, quod memoratu non indigna mihi videantur.*

Simonis I et conjugis Lothar. duum pia liberitas et promissio Deo facta.

69 Ad excitandam . . . in bonis operibus posterorum industriam, notificamus tam posteris quam præsentibus, quod instinctu divino Simon clarissimus dux Lotharingorum et marchio, venerabilisque ducissa nomine Adeleidis uxor sua, piam sollicitudinem gerentes de salute animarum suarum, in vita sua Deo dare disposuerunt, quæ sibi quisque post mortem profutura crediderunt. Siquidem astantibus et consentientibus filiis suis Mathæo atque Balduino, ecclesiæ beati Mansueti primi pastoris et pii protectoris nostri . . . allodium suum de Monces . . . perpetualiter possidendum tradiderunt, in terris videlicet cultis et incultis, pratis, agris, sylvis, molendinis etc. Cum ergo hoc donum per illustres viros et idoneos, vice ipsorum, ducis scilicet et ducissæ, super sancti Mansueti altare fuisset positum (neque enim tunc temporis ducissa venire valebat, quia vicina partui exlabat;) postmodum in præsentia nostri, et coram multitudine magna cleri et populi, plurimorumque nobilium et testium, quorum nomina subscripta sunt, supra altare sancti Mansueti per manum nostram, seu * propria manu posuerunt; seque de cætero defensores promptissimos existere, si unquam necessitas exigeret, vel temerario ausu super eo quicumque calumniam concitare intentaret, Deo et Sanctis ejus, omnique congregationi quoad viverent, devoverunt; filiisque suis prænominatis adhuc adolescentulis, post obitum eorum id ipsum servare, promittere fecerunt.

Secunda corporis elevatio ab episc. Pibone peracta, qui illud historiam non scripsit:

70 Anno 1104, cum Theomarus præses abbatæ S. Mansueti, hujus corpus ex arca, in qua illud a S. Gerardo num. 51 collocatum fuisse diximus, a Pibone episcopo Tullensi magna solemnitate in novum ac honorificentius conditorium transpositum fuit. Totius rei gestæ historiam habemus inter extracta Mss. e codice Mansuetino sæculi XII. Eam quoque ex manuscripto S. Mansueti typis vulgavit Martenius tom. III Thes. anecdotorum col. 1088: ex quo eandem nos recudemus cum apographo nostro collatam. Utrobique historiæ titulus hic præponitur: Tractatus de translatione secunda S. Mansueti, a domno Pibone dicta et composita. Pro dicta forte legi debet indicta, ita ut sensus sit, translationem sacri corporis a Pibone episcopo indictam ac compositam, id est, ordinatam ac peractam fuisse. Quidquid sit de mea hac conjecturali expositione, certum mihi videtur, ipsam translationis historiam a Pibone dictam et compositam, id est, recitatam et elucubratam non fuisse: etenim credibile non est, eum in dictione et scriptione hanc sui, tamquam jam vita functi, mentionem facturum fuisse.

Septembris Tomus I.

cturum fuisse, Continuo piæ ac sanctæ memoriæ Pebo * episcopus etc. Præterea an idem præsul, quem ex antiquiore Catalogo episcoporum Tullensium atque aliunde constat obisse sub finem anni 1107; an, inquam, Theomarum piissimæ memoriæ abbatem vocasset, qui non nisi anno 1125 vel 1126 vivere destitit, sicuti num. 62 ostensum fuit? Hæc nullum mihi dubium relinquant, quin tractatus de translatione secunda S. Mansueti a Pibone conscriptus non fuerit, sed ab auctore anonymo post mortem abbatis Theomari. Observet lector, ipsum per translationem corporis intellexisse ejus elevationem ac positionem in novo ac decentiore conditorio.

71 In anonymi relatione nova arca, quæ Sancti corpus excepit, dicitur lignea fuisse, sed auro et argento obducta ac pretiosis lapidibus ornata. Hanc de illa memoriam invenio apud Calmetum tom. II Hist. Lotharingicæ in Documentis col. cclxxix. De capsâ S. Mansueti. Inspirante Deo et sancto Mansueto, D. Theomarus felicitis memoriæ abbas istius ecclesiæ, hoc feretrum fieri jussit: Gobertus Metensis aurifex fecit: Gilbertus fidelis laicus procuravit: Arnulphus miles Jerosolymitanus, ibidem monachus defunctus, majorem partem pretii contulit; meritis et precibus hujus Sancti optantes habere partem in regno Dei. Collocatum est autem in hoc feretro corpus sacratissimum cum capite et omni integritate, coram primatibus patriæ et copiosa plebis multitudine ab alio feretro levatum, ubi a sancto Gerardo in prima translatione fuerat collocatum. Anno ab Incarnatione Domini MCIV XVII * Kal. Julii, Pibone episcopo, rege Henrico IV, regnante Domino Jesu Christo. Hæc Commentario inserui, quia non sunt pars historiæ, infra edendæ proxime ante miracula sub Theobaldo facta; quæ ultimum locum occupabunt, quia tempore posteriora sunt.

AUCTORIS

J. L.

* in Ms. Pibone

memoria de conditorio, in quod Pibone sacra ossa transposuit.

* L. XVIII. Vide infra num. 75

§ VI. Memoria in Fastis minus antiquis; festivitas præcipua; dies secundæ corporis elevationi sacra; Trevirensium Mansuetus idem cum nostro; altaria ac templa ei dicata; cultus ad alias ecclesias extensus.

Documentis de S. Mansueti cultu et gloria posthuma, quæ § IV et V adduxi, præmissi annuntiationes ex Martyrologiis, quæ illis vetustiora existimantur. Nunc ceteros Fastos sacros, qui Sanctum celebrant, recensendi locus est. In puro Usuardi textu, quem Sollerius produxit ad III Septembris, S. Mansuetus non legitur: sed in Auctarii frequens ejus memoria occurrit. Codices Usuardini Mss. Antverpiensis, Ultrajectinus, Leydensis, Lovaniensis, Antverpiensis Maximus, Albergensis, Danicus, Bruxellensis, Ughellianus, Florentinus, Parisiensis S. Victoris, serenissimæ reginæ Sueciæ signatus numero 130: impressus Lubecanus Maximus, item editi a Belino et Molano Sanctum breviter referunt. In Martyrologiis Maurolyci, Felicii, Galesinii et Castellani pari brevitate commemoratur. Annun-

Recensentur Martyrologia minus antiqua, quæ Sanctam ad III Sept. annuntiant:

AUCTORES
J L.

tiatio Romani, Tulli in Gallia, sancti Mansueti episcopi et confessoris, complectitur, quidquid in auctis Usuardi aliisque memoratis Martyrologiis de Sancto prædicatur. Parisiense anni 1727 hæc habet: Tulli Leucorum, sancti Mansueti primi ejusdem urbis episcopi. In margine notatur, eum floruisse sæculo IV, quo verisimilius nullum determinari potest, quemadmodum § II ostensum fuit. Petri Apostoli discipulus vel ab eo in Galliam missus fuisse asseritur in codicibus Usuardinis Greveni ac Lubeco-Coloniensi editis, et in Mss. Haganoysensi atque altero e matricula Cartusie Ultrajectinæ extracto: idem affirmatur in Florario nostro Ms. Sanctorum, in Martyrologio Germanico Canisii, Anglicano Wilsoni, aliisque, quæ sigillatim non enumero. Nulla ex iis elogia transcribo. Omnium instar sit illud, quo Sanctum ornat Andreas Saussayus in Martyrologio Gallicano, quod edidit antequam ad infulas Tullenses promoveretur.

elogium ex Gal-
licano Saussay:
B

73 Tulli Leucorum sancti Mansueti episcopi, qui vir nobilis, origine Scotus, atque inter primos Petri Apostolorum Principis auditor, a quo et salutaribus undis tinctus, cum veteri homine exuto gentilitatis vocabulo, Mansueti ab agni, quam præferebat, mansuetudine nomen consecutus, ad hanc civitatem facibus Evangelicæ veritatis illuminandam missus est. Quam ingressus primum, ita nefariis idolorum ritibus deditam reperit, ut parum prædicatione sua profecisset, ni divina virtus verbum pietatis promovisset admirabili opere; quo Præco salutis filium præsidis, qui civitatem regebat, e specula, dum ludos equestres spectaret, delapsus disceptumque revocavit ad vitam. Hinc enim factum, ut tota præsidis familia, ipseque cum copiosa civium turba, Christi ovibus salutari caractere signata, adjungeretur, velociterque verbum Dei curreret, atque non modo cives sed accolæ plebsque tractus hujus scientia salutis informaret. Alta igitur pace Mansuetus potitus, templum Deo uni et trino sub sancti Stephani protomartyris clientela erexit et sacravit; clerum ordinavit, compositoque ad omnem pietatem populo, ut Christo tandem, quem unice sitiebat, frueretur, quadragesimo postquam Apostolicum munus inierat anno, placido mortis somno consopitus, ad superna præmia evolavit.

festivitas diei
natalis apud
Tullenses,
C

74 Martyrologia tum antiquiora, quæ § III in fine adduxi, tum recentiora, quorum nomina num. 72 percurri, Sanctum annuntiant ad III Nonas Septembris. Ex miraculo, quod Adso a num. 38 narrat, certum est, temporibus S. Gauslini per totam diocesim Tullensem Sacri auditionem et vacationem ab opere servili isto die præceptam fuisse: qui festo cultu etiam transigebatur sæculo XI et XII sub abbate S. Mansueti Grimbaldo et successoribus ejus. Lege num. 65. Servatur in museo nostro pars æstiva Breviarii ecclesie Tullensis, in pergamento manu scripti; de cujus vetustate vel inde iudices, quod in ejus Calendario neque S. Ludovicus Galliarum rex, neque patriarcha Franciscus ac Dominicus, neque etiam ullus alius Sanctus illis junior invenitur. Alterum præ manibus est ejusdem ecclesie Breviarium, impressum Parisiis anno 1530. Tam in hujus quam in prioris Calendario S. Mansuetus ad III Septembris ab aliis Sanctis rubrica distinguitur. In utroque Breviario sanctus Præsul Officium habet, in quo novem lectiones atque alia ipsi propria sunt, sed transumpta ex nullius fidei Actis ab Adsona scriptis. Oratio in

Vesperis et Laudibus hæc recitanda præscribitur: O Majestatis tuæ, Domine, potentiam humiliter imploramus, ut sicut per beatum Mansuetum confessorem tuum atque pontificem nos dedisti veræ fidei esse cultores, ita ejus meritis facias vitæ cælestis esse consortes. Per Dominum.

75 De gemina egimus elevatione corporis S. Mansueti, quam alii generalioris significationis vocabulo translationem nominarunt. Posterior, de qua vide num. 70 et seq., facta est ab episcopo Pibone anno 1104 XVIII Calendas Julii. Instrumentum, quod dedimus num. 71, habet XVII Kal. Julii; sed mendose: nam in ipsa translationis historia, post Commentarium edenda, ponitur ad longum octavo decimo Calendas Julii; ad quem diem hæc habet Grevenus: Tulli, translatio S. Mansueti episcopi et confessoris. Ad eundem diem translatio S. Mansueti notatur in Calendariis, quæ præfiguntur Breviario vetusto Ms. ecclesie Tullensis, atque alteri an. 1530 impresso. Hoc ultimum suo loco ista notat: In translatione S. Mansueti. De eo fit sicut de uno confessore, seriatim tamen. Dein assignantur, quæ desumenda sint ex Sancti Officio, quod die ejus natali recitatur. In extractis e Martyrologio Luxoviensi, quæ R. P. Petrus Franciscus Chiffletius nobis transmisit, ponitur ad XXV Aprilis, Translatio sancti Mansueti episcopi et confessoris. Vel hic erratum est circa diem, vel annuntiatio intelligenda est de prima translatione, seu corporis elevatione, de qua num. 51 sermo fuit: verum illam factam fuisse XXV Aprilis, aut ejus memoriam Tullenses isto die unquam recoluisse, aliunde confirmari non potest. Aquicinctinus Ms. Usuardi codex diem II Septembris etiam S. Mansueti sacram facit. Sine dubio per errorem istius diei Sanctis adscriptus est, cujus natalis postridie agitur.

qui corporis secundo elevati memoriam recolunt XIV Junii: aliis quoque diebus refertur.

76 In Usuardo Greveni, Additionibus Mss. Cartusie Bruxellensis aucto, ad XVIII Februarii ponitur Mansuetus episcopus Trevirensis. Qui celeberrimæ hujus ecclesie præsules in ordinem chronologicum non ita pridem reduxit vir e Societate nostra eruditus, in Operis a se inchoati apographo, quo piæ memoriæ Sollerio nostro humaniter transmisit, de Mansueto, quo Treviris ordine septimus sedisse creditur, ita scribit: Quem Trevirenses sibi vendicant, eundem cum Mansueto Tullensi, an distinctum, non mea tantum dubitatio est. Sane Henschenius in Eægesi de episcopatu Tungrensi et Trajectensi, præfixa tomo VII Maii, num. 7, citra noxam tabularum Trevirensium permitti posse Tullensibus Mansuetum putat; sufficientem nihilominus affore episcoporum numerum. Accedit, quod, cum inter Divos censeatur Mansuetus Trevirensis, nulla tamen uspiam in Martyrum tabulis ejus mentio, ne nomen quidem; Tullensis contra quatuor in locis expressa memoria [occurrat;] nempe 2 et III Sept., item XXV Aprilis et XIV Junii; vix videatur credibile tam immemores futuros ecclesie Belgicarum principis Martyrologos, si peculiarem ejus Mansuetum a Tullensi agnovissent. Non novum, ascito sancti alicujus in diocesim quampiam cultu, eum in tabulis episcoporum inserere. Sic cum ecclesia Trevirensis, utpote mater et metropolis, Sanctos illustriores suæ provinciæ sibi colendos unde assumeret, forte factum, ut Mansuetum Tullensium, Clementem Metensium ceu domesticos successu temporis agnosceret.

Quem Mansuetum Trevirenses episcopis suis accensent, et Sancti titulo donant,

77 Paulo infra agens de Clemente octavo, ut fertur,

A fertur, Trevirensium præsule, Quod, supra, inquit, de Mansueto, idem de Clemente quidam suspicantur, eum videlicet aliunde Treviros advocatum; Clementem, inquam, quem Trevericum volunt antistitem, re ipsa non esse alium a Clemente Metensi, quem ferunt una cum Mansueto et Euchariorum in Gallias expeditum: cuius festivitas celebratur potissimum xxiv * Novembris. At vero Clementis Trevirensis nulla in Tabulis Sanctorum memoria, nec de ejus veneratione ecclesiastica quidquam suggeritur, ut ait Henschenius, qui ejus mentionem facit die xvi Maii in Prætermis. Primos ecclesie Tullensis et Metensis antistites S. Mansuetum ac Clementem perperam insertos fuisse episcoporum Trevirensium catalogis opinio est, quæ multum verisimilitudinis accipit, tum a rationibus, quas adfert ignoti mihi nominis e Societate nostra scriptor, tum ab ingenti præsulum numero, qui SS. Maternum inter et Agræcium sedisse traduntur. Brouerus viginti tres intermedios collocat. Agræcius subscripsit Concilio Arelatensi I anno 314. Mors Materni, qui SS. Euchariorum et Valerio successit, a Browero et aliis innectitur anno æræ vulgaris 128; a quo usque ad 314, quo Agræcius præfuit, fluxerunt anni 185. Quibus complendis cum episcopi tredecim atque etiam pauciores sufficiant; ex viginti tribus, præter octo episcopos Tungrenses, quos Henschenius in laudata sua Exegesi e Trevirensium numero expungendos judicat, etiam subtrahi possunt primi Tullensium atque Metensium præsules Mansuetus et Clemens; idque salva traditione Trevirensium, qui Euchariorum, Valerium eorumque successorem Maternum a S. Petro in Galliam missos fuisse credunt. Opportuna illam discutendi occasio dabitur ad xiv Septembris, quo S. Maternus colitur

78 Sanctum nostrum in ecclesia Tulli suburbanæ, ubi ejus corpus quiescit, aram suo nomini consecratam olim habuisse, certum est ex ejus miraculis, sæculo x sub S. Gauzolino episcopo et sæc. xii sub abbate Theobaldo factis. Sed et aliis in locis altaria atque etiam templa ac sacella ipsi dicata fuere. Imprimis Adso apud nos num. 46 testatur, Gerardum intra urbis mœnia, præsentem Viri corpore dedicasse basilicam, quam ipse præsul (Gerardus) a fundamentis ante construxerat sanctæ Dei Genitricis, sanctique Mansueti honore venerabilem; quæ ex tunc et modo sancti Mansueti magnifice illustratur meritis, ubique solvuntur vincula peccati aggravantis. Udo episcopus Tullensis in charta foundationis ecclesie collegiatae S. Gengulphi, exarata an. 1065, meminit matris ecclesie Furentelæ, . . . quæ est consecrata in honore sanctorum martyrum Laurentii atque Vincentii, et sanctorum confessorum Mansueti et Apri, per manus sancti et venerabilis Leonis IX Apostolici. Charta illa exstat apud Calmetum tom. I inter Historiæ Lotharingicæ Instrumenta col. 455. Furentela alibi quærenda non est, quam in comitatu Falcoburgensi, inter ducatum Juliacensem et fluvium Mosam sito; nam verbis allatis mox subicitur mentio duarum capellarum ad prædictum matris ecclesie locum pertinentium, quarum una est sita in Herle, . . . altera in Walthine. Quæ loca mihi probe cognita, in eodem jacent comitatu non procul Furentela; quam paræciam accolæ dialecto patria Vourentel hodieque nominant, etsi paulo aliter scribant. Ejus ecclesiam S. Leo IX dedicavit anno 1049; tunc enim, teste Hermanno Contracto illi con-

temporaneo, Aquisgrani fuit, a qua urbe Furentela haud ita longe abest. Episcopus Udo in altera charta, quam laudatus illius editor Calmetus col. 463 anno 1069 datam fuisse notat, abbatia S. Salvatoris inter alia donat capellam de Sisseio in honore S. Mansueti. Per Sisseium haud dubie designatur vel Sexey aux bois vel Sexey aux Forges. Uterque locus Tullo, in cujus agro suburbano Udo abbatiam S. Salvatoris fundavit, non procul distat.

79 Humbertus Belhomme in Historia Mediani in monte Vosago monasterii ex lib. II cap. LXXXIV Chronici, a Joanne de Bayon an. 1326 conscripti, hæc excerpit pag. 276: Anno ab incarnato Verbo mxc . . . frater Thietbertus et Gizebors monialis, divisus parietum cellis, sub Balma juxta sancti Mansueti cancellum (id est, ni fallor, sacellum cancellis clausum) recluduntur. Quem locum Bayonus per nomen Balma designat, ipse indicat apud Belhommium cap. LXVII pag. 256, et cap. LXXIV pag. 263; ubi Balmam Mediano monasterio subjectam, nunc Altam petram vocari ait. In variis chartis geographicis prope dictum monasterium, quod in Lotharingia et Alsatiæ confiniis jacet, Altam petram inveniri sub gallici idiomatis vocabulo Haute pierre. Bayonus cap. LXXXVI apud eundem Belhommium pag. 277 scribit: Anno ab incarnatione verbi mxc ecclesie sanctorum Bonifacii, Hydulphi . . . [et] Mansueti . . . varios per locos a Pibone episcopo Leuchorum . . . consecrantur: has enim Medianenses pro diocesi habent. In Catalogo antiquiore episcoporum Tullensium S. Jacobus, de quo egit Henschenius ad xxiii Junii, dicitur quiescere in cripta S. Benigni martyris ecclesie Divionensis, habens ad caput altare in honore sancti Mansueti confessoris. In altero Catalogo, qui Epitaphia episcoporum Tullensium inscribitur, de antistite Rogero, an. 1252 vita functo, hæc lego: Apud Liverduno-castrum (vulgo Liverdun, quod infra Tullum ad Mosellam jacet) hominem exuens, in ecclesia hac honorifice sepultus tenetur in dextro latere chori ante (aram, opinor,) beatorum Mansueti et Gerardi confessorum.

80 In Missali Moguntino impresso an. 1493 ad iii Septembris habentur Collecta, Secreta et Complenda, id est, oratio post Communionem, de SS. Mansueto et Remaclo. In Breviario Veson-tionensi anni 1590 præscribitur commemor. S. Mansueti episc. et conf. In Breviario, an. 1600 edito ad usum trium monasteriorum SS. Maximini et Willibrordi in Trevirensi, et S. Naboris in diocesi Metensi, hæc ponuntur: Remaclo et Mansueti. Omnia in communi de pluribus confessoribus. In Lingonensi an. 1604 excuso: De sancto Mansueto ferial. In Officiis propriis ecclesie Herbipolensis, an. 1625 in lucem datis: S. Remaclo et Mansueti confess. pontificum. Omnia de communi conf. pontif. Lectio tamen II et III S. Remaclo propriæ sunt. Ecclesia Virodunensis S. Mansuetum cum Remaclo solemniori ritu colit, quam feriali seu simplice: nam in illius Breviario anni 1625 notatur: Fiunt de ipsis novem lectiones, et omnia sumuntur de communi plurimorum confessorum pontificum. In Officiis propriis anni 1657 ecclesie S. Petri Romarici-montis (Remiremont in Lotharingia) ista leguntur: In festo S. Mansueti episcopi et confessoris. DUPLEX. Omnia de communi confessoris pontificis præter lectiones II Nocturni. Denique Officia propria anni 1619 insignis eccle-

AUCTORE
J. L.

Sancto nostro
dicata:

E

cultus ad alias
ecclesias propa-
gatus; reliquæ.
f

sia

AUCTORE
J. L.

siz collegiatæ S. Maximi Cānonensis (oppidum est Galliæ in provincia Turonensi ad fluvium Vigennam, Chinon vulgo dictum) hæc habent: Sancti Mansueti episcopi et confess. DUPLEX SOLENNE propter sacras ejus reliquias, quæ sunt in basilica sancti Maximi. In Officio feriali seu simplice Lingonensi lectio tertia, in duplici Romarici-montis lectiones II Nocturni, in duplici solemni Cānonensi præter lectiones II Nocturni varia alia de S. Mansueto legi jubentur; e quibus huc nihil transfero, quia ex Adsonæ fabulosæ Vitæ auctore accepta sunt. Quas Sancti reliquias Cānonenses venerentur, me latet. Ecclesiæ metropolitana Pragensis sacellum, S. Wenceslao sacrum, ingenti dives est thesauro sacrarum reliquiarum, a pio imperatore Carolo IV conquisitarum, quæ ad altare majus in elegantissimi operis arca religiose custodiuntur. In arcæ istius loculo 52 servatur Mansueti ep. Tullens. pars de brachio, quemadmodum notat dictarum reliquiarum catalogus anno 1679 editus. Abbatia, quæ Sancti nomen gerit, ejus corpus seu potiore partem adhuc possidet. Vide num. 34.

B

VITA BREVIOR

AUCTORE ANONYMO,

Ex editionibus Martenii tom.

III Thes. anecdotorum a col. 991, et Calmeti tom. I

Hist. Lotharingicæ in Monumentis a col. 83 a.

a

Exordium Catalogi episc. Tullensium, quorum primus S. Mansuetus,

Licet Sanctorum omnium virtutes et exempla merito semper sint recolenda et memoriæ commendanda, juxta Scripturæ vocem: « Sapientiam Sanctorum narrant omnes populi, et laudem eorum nuntiat Ecclesia; » illorum tamen crebrius nobis sunt gesta revolvenda, quorum patrociniis Domino donante regimur, et quorum reliquias possidemus. Igitur quia de Actis pontificum Leuchorum, prout Dominus dederit, scribere ad memoriam posterorum discernimus, ab ipso primo ejusdem civitatis Patre ac præsule, videlicet sancto Mansueto, dignum est, ut exordium sumamus.

= patria exsul,

2 Fuit enim idem venerandus Pater, sicut relatu majorum didicimus, nobili Scottorum sanguine oriundus; sed divina prævidente clementia, quæ cuncta mirabiliter præordinat atque disponit, a suis finibus exul factus est, quatenus in regione superna colonus fieret, et illos, qui a patria regni cælestis erant exules, supernorum civium efficeret coheredes. Nec mirum ergo, si Dominus et Salvator omnium, qui omnes vult salvos fieri et in agnitionem veritatis venire, tantum Auctorem * de remotis terræ partibus vocatum ad seminanda verbi divini semina, et illustranda cæca populorum corda destinavit: qui etiam per semetipsum de cælestibus descendens sedibus, genus humanum originali et actuali delicto astrictum visitare dignatus est.

* in ed. Martenii Doctorem

3 Tempore namque, quo Beati Petri Apostolorum principis prædicatione et apostolatu Romana

fulgebat Ecclesia, duce Christo, illuc perductus est, seque doctrinæ Apostolicæ subdidit: a quo documentis fidei Catholicæ imbutus, atque scientia divinorum Eloquiorum pleniter institutus, ad præfatam urbem Pontificali benedictione consecratus, velut lampas fulgida ad repellendas erroris tenebras directus est b. Ubi quantum vitæ sanctitate et prædicationis refulserit instantia, non sufficit sterilis enarrare lingua. Non solum enim ad superandam gentilium ferocitatem copiosa Evangelicæ fidei claruit doctrina; sed etiam tanta virtutum meruit illustrari gratia, ut filium principis civitatis ejusdem suis precibus suscitatum, a morte restitueret incolumem vitæ. Quo miraculo territus pater, devotæ fidei Christi collum summisit, omnique errore diabolico excluso, cum filio et omni paganorum multitudine a sancto Mansueto baptismatis meruit purificari lavacro.

4 Emundata igitur omni idolorum superstitione ac vana spurcitia, ædificavit ibi templum in honore perpetuæ Virginis et Dei Genitricis, sanctique protomartyris Stephani, aliasque circum quasque * ecclesias, ordinatis presbyteris et diaconibus, ubi glorificetur * admirabilis Deus in Sanctis suis usque in præsentem diem. Impossibile vero est cuncta scribendo perstringere, quæ tantus ac talis Vir in corpore positus gessit, et quanta docuit, quantamque credentium multitudinem per Evangelium in Christo genuit, necnon qualiter in custodiendo grege sibi credito, digne docendo ac sancte vivendo, vigilavit. Sed hoc tantum brevitatis compendio ponimus, ne talis lucerna per indebitum silentium nostrum velut sub modio posita lateret; sed luceret omnibus, qui in domo Dei sunt.

5 Peracto etenim admirando vitæ cursu, et ecclesia in Christo confirmata, reliquit ipse gloriosus Domini Sacerdos præsentis sæculi naufragium, petens perpetuæ quietis portum, coronatus a Christo in perpetuum. Sanctissimum namque corpus illius sepultum non longe a prædicta civitate, tenetur in ecclesia, quæ ab ipso fundata dicitur, et nomine beati Apostoli Petri dedicata c: quamque et præsentia suarum reliquiarum Deus omnipotens innumerabilibus virtutibus illustrat. Ubi cum aliquis petiturus accedit, per ejusdem merita se impetrasse gratulatur. Cujus humili [supplicatione flagitemus auxilium,] d ut suo patrocinio ac pastoralis defensione nos in præsentia tueatur ab adversitatibus universis, et peracto istius vitæ certamine, ad remunerationis bravium faciat feliciter pervenire, miserante gratia Redemptoris nostri, qui talem suis ovibus proposuit * Pastorem, quique cum coæterno Patre et Spiritu sancto æqualis Deitatis obtinet Trinitatem per infinita sæcula sæculorum. Amen e.

6 Post excessum igitur prædicti sanctissimi Pontificis et egregii doctoris, quis ei in sede episcopali successerit, memoremus. Primus post eum domnus Amon f cathedræ pontificalis adeptus est dignitatem; qui cum eodem, videlicet suo prædecessore beato Mansueto, requiescit in ecclesia præfata sanctissimi principis Apostolorum Petri: quorum meritis, id est, sancti Mansueti atque prælibati beati Amonis, plurimi cæcitatibus, lepræ ac febris, cæterorumque languorum ægritudine detenti, redduntur sanitati. Ad quorum patrocinia multi reges et principes venire consueverant, atque eorum locum ex proprio ditabant: erat enim illic confluentis turba advenientium, et innumera multitudo pauperum, quibus,

D Romæ convertitur, episcopus ordinatus Tullum mittitur, mortuum resuscitat, paganos baptizat, b

idololatria exstirpata, templum ædificat; fide apud Leucos E * ibid. circum quaque rectius * ibid. glorificatur

confirmata, moritur et in ecclesia a se condita deponitur: Sancti cultus:

c

F d

* ibid. præposuit

e

miracula et concursus ad ipsius et S. Amonis sepulchra. f

A bus, unde viverent, erat a fidelibus constitutum; unde usque dicitur: Ad matriculam g domni Mansueti et domni Amonis.

ANNOTATA.

a Martenius et Calmetus hic citati operibus suis inseruerunt Catalogum episcoporum Tullensium, cujus initio brevior Sancti Vita habetur. Calmetus illum edidit ex codice Mansuetino sæculi XI, Martenius ex Camberonensi; in quem idem Catalogus transcriptus fuit ex altero codice Mansuetino sæculi XII, uti colligi potest ex dictis in Commentario prævio num. 7 et 10. Cum Mansuetinus sæculi XI duobus aliis sit antiquior, ego Calmeti, qui eo usus est, editionem sequar, ex Martenio ea solum notaturus, in quibus illa emendatione eget. De memoratis codicibus amplas notitias dedi num. 7 et seqq. De brevioris Vitæ antiquitate et fide iudicium meum tuli num. 12 et 13. Ex iis, quæ a num. 17 usque ad 22 disputavi, plenius lector cognoscere potest, quanti eadem Vita facienda sit. Porro in editione Calmeti Catalogo hic titulus præponitur: Incipit Catalogus pontificum Tullensium a B. Mansueto et deinceps.

b Hæc favent traditioni, quæ S. Mansuetum Apostolorum principis discipulum facit; sed sicuti non inepte possunt, ita a Tullensibus aliter exponi debent, si breviori Vitæ, qua credibilior tamen non producent, omnem fidem abrogari nolint: nam cetera, quæ de Sancto hoc et sequente numero narrantur, cum Apostoli Petri temporibus majori ex parte componi non possunt, et ad sæculum IV multo aptius quam ad ullum aliud præcedens referuntur. Omnia, quæ hic asserui, in Comment. § II probata invenies.

c De ecclesia ista vide Comment. num. 29.

d Lacuna hic erat apud Calmetum, quam ex Martenio complevi.

e Aliqua in Comment. num. 12 et 13 suggesti, ex quibus suspicio oriri potest breviorem Vitam Catalogi auctore, atque ipso etiam Adsonæ, qui post medium sæculum X Sancti Acta conscripsit, antiquiorem esse; aut saltem quoad substantiam non differre a vetustiore Sancti Vita, cujus Adso infra apud nos num. 20 meminit.

C Suspicionem augere potest hæc clausula per infinita sæcula sæculorum. Amen. Nullius alterius episcopi elogium simili modo Catalogi auctor concludit. Breviori Vitæ adjeci elogium S. Amonis, quod in codice Mansuetino sæculi XII et in Camberonensi illam proxime sequitur; at in Mansuetino sæculi XI media interponitur tota fere Adsonis lucubratio cum Sancti miraculo, de quo num. 59 memini.

f Colunt eum Tullenses XXIII Octobris.

g Adi Comment. num. 39.

VITA PROLIXIOR

FABULOSA, ET MIRACULA,

AUCTORE ADSONE ABBATE
DERVENSI a,

Ex variis exemplaribus b
tum manuscriptis tum editis, inter se collatis.

PRÆFATIO

ad S. Gerardum episcopum B
Tullensem c.

Domino suo d ac vere beatissimo antistiti Gerardo, Adso e indignus servorum Dei servus, abbatum ultimus, peccatorum primus, æternæ redemptionis munus. Sacro est subnixum eloquio, quia sicut præfulget in sanctis prælatis imperandi potestas, ita quoque resplendere debet in bonis subjectis exequendi devota voluntas: nam ut illos ex justis imperiis in conspectu divinæ majestatis oportet absolvi, ita et istos sequente obedientiæ fructu æterna expedit remuneratione salvari. Hujus sententiæ ego non expers, vestra jussione permotus opus assumpsi, legenti, ut credo, non omnimodis ingratum, auctori vero omnimodis formidandum: quia sicut decursis spatiis temporum obscura est notitia præteritorum, ita quoque est libera certitudo præsentium rerum. Quod ergo jussistis humiliter suscepi, quod præmonuistis quamvis inepte explevi. Sumite ergo libellum, F vestro jussu impositum *, meo labore confectum. Sui quidem in specie columbæ super Dominum descendens, a colendis f etiam beatissimi Mansueti meritis, quem colitis, quem diligitis, columbinum g vocandum instituto; ut columbinus vocetur, qui tanti Patris gestis insignitur.

ANNOTATA.

a De biographo isto ejusque lucubratione lectorem satis instruxi in Commentario prævio a num. 3 usque ad 7.

b Sex recensui num. 5, tria manu exarata Ochsenhusanum, Dilinganum et San-Maximianum; totidem typis vulgata, apud Bosquetum scilicet tom. I Hist. ecclesiæ Gallicanæ parte II a pag. 23, apud Martenium tom. III Thesauri novi anecdotorum a col. 1013, et apud Calmetum tom. I Hist. Lotharingicæ in Monumentis a col. 86. Omnia ista exemplaria originem traxerunt e duobus codicibus abbatæ S. Mansueti, quorum alter sæculo XI, alter XII conscriptus fuit. Relegi possunt dicta num. 7 et seqq. Ceterum duo hic

* apud Marten.
compositum

AUCTOR
ADSONE ABBATE.

hic lectorem præmonitum esse velim : primum est, me Adsonis lucubrationem editurum ex diversis exemplaribus, quia ex memoratis nullum est, quod illam integram contineat, excepto Ochsenhusano; hoc autem non utar, quia omnium longe vitiosissimum est : alterum, me nullam lectionis varietatem annotaturum præter eam, quæ exemplari edendo correctionem vel lucem adfert, vel alicujus momenti videri potest.

c In antiquiore codice Mansuetino præfatio deest; at habetur in altero: unde transiit in apographa nostra Ochsenhusanum et Dilinganum, et in codicem Ms. bibliothecæ Colbertinæ; ex quo laudatus Martenius illam edidit. Ego eandem dabo ex Ms. nostro Dilingano, quod in eo pauciora menda occurrant.

d Editio Martenii pro suo habet sancto : vox utraque legitur in Ms. Ochsenhusano.

e Consuli possunt, quæ de S. Gerardo et præfationis auctore num. 4 et in fine numeri 5 adduxi.

f Apud Martenium et in Ms. Ochsenhusano ponitur ac colentis, quod sensum magis intricat. Videtur tamen Martenius recte edidisse quem pro sui. Si ex illo prima vocula et ex Ms. Dilingano a colendis retineatur, et pro in specie legatur a specie, sensus perfectus erit.

g Inanes agnominacionis hujus rationes biographus allegat.

POEMATATA

Vita prævia, quibus Sanctus laudatur et invocatur a.

* Ochsenhus.
fulget

b

* al. citus

* al. expertum
* Ochsenhus.
Ejus

Inclyta Mansueti, claris natalibus orti,
Progénies titulis fulsit * in orbe suis
Insula Christicolas b gestabat Hibernia gentes;
Unde genus traxit, et satus inde fuit.
Indolis egregiæ, qui mox comitatus honore
Virtutum, placidis emicuit studiis.
Cumque subit teneros maturis sensibus annos,
Justitiæ speculum sparsit ubique Virum.
c Ardor inest animis, exul natalibus arvis
Ut situs * Ausonias tenderet ire vias.
Petrus Apostolicæ pollebat culmine Romæ;
Huncque sequutus amans, expetit ipse libens.
Suscipit ardentem Petrus pietatis Alumnum,
Et facit expertem * sancta decreta Virum :
Cujus * ab ore piis attractans dogmata verbis,
Ebiberat stabilem fonte salutis opem.
Sedulus Ausonii per tempora longa magistri
Obsequio Petri hæsit amore sui.
Quem Petrus ad summam provexit culminis arcem,
Et dat gavisus pontificale decus.
Hinc placet ad tumidos præcones mittere Gallos,
Qui doceant animos ore fideque feros.
Electi veniunt Romanis arcibus, adsunt
Prælia gesturi pro pietate Viri.
In quibus, Antistes, Mansueto nomine polles,
Emicat atque tuus vocis honore gradus.
Hique adeunt alias Gallorum partibus urbes,
Quos ut consultet pervius orbis habet.
Tu, Pater, agrestem Leuchorum solus in urbem
Ingredieris, fisus ad pietatis opus.
Pervigil in populo, Petro præeunte beato,
c Urbs ut in æternas Leucha c notetur oves.

Per te prima fuit nobis via nota salutis :

Per te sit noster finis ubique, Pater.

Si tamen et meriti res est augenda juvandi,

Par sit Aper d socius nostra juvando tuus.

Vos etenim binæ cæli super axe * columnæ

Ducitis hinc faciles nos relevare * greges e.

Jam nostris igitur prosit fiducia votis,

Quam nostra in nobis * pectora fixa tenent.

O Mansuete ! tuos, petimus *, defende fideles,

Et fac cum Sanctis gaudia longa dari.

Adsis et precibus, Pastor mitissime, nostris,

Ut teneant populi regna beata tui.

D

d

* apud Calm.

astra

* ibid. relevato

e

* ibid. vobis

* ibid. primus

MANSUETE agni consilii per te quos imbuit olim
ngelus, in fidei sublimans arce decenti,
ominis atque sui ditans charismate summi,
it tua sed pietas, qui noster Apostolus extas,
ranicæ * nobis habitatio detur ut urbis,
lectis cunctis quo nos per sæcula juncti,
ecum laudare [et] benedicere, magnificare,
t spectare Deum læti mereamur in ævum.

* id est, celestis

E

ANNOTATA.

a Poëma primum constat 22 distichis. Habetur in utroque codice Mansuetino. Ex recentiore profuxit, quod in apographo nostro Ochsenhusano reperitur. Ex vetustiore illud ediderunt Martenius et Calmetus supra citati. Apud hunc frequentes in poëmate sunt lacunæ, quæ tamen postea col. 192 aliunde explentur. Dabitur ex Martenio, apud quem hic titulus illi præponitur : Metrum Adzonis in laude S. Mansueti pontificis ubilibet concinendum. Poëma alterum est acrostichis octo versuum hexametrorum, qui in antiquiore codice Mansuetino desunt. Exhibet illos exemplar nostrum Ms. Ochsenhusanum et Calmeti editio col. 192, ex qua iidem recudentur.

b Enormiter sane hic Adso hallucinatur, dum S. Mansuetum, quem Apostolorum principis discipulum et ab eo in Galliam missum fuisse in hoc poëmate asseverat, et Vita mox danda identidem inculcat, natum esse ait in Hibernia a Christianis inhabitata. Quoniam historia, quam de rebus a Sancto vivente gestis composuit, nihil aliud est, quam longa figmentorum viæ melius cohærentium series; ne eruditis tempus et verba inutiliter perdere velle videar, ego deinceps in Notis non modo ab illorum confutatione, sed etiam a commemoratione abstinebo. Rationem, quæ me ad fabulas Adsonis edendas movit, in Comment. num. 13 attuli.

c Non modo hic, sed et in aliis monumentis, quæ de Sancto nostro agunt, Tullum Leucha vel Leuca vocatur : quod nomen a Leucis traxit, quorum caput est.

d Septimus hic Tullensium episcopus fuit, de quo ad xv hujus mensis agetur.

e Ex hoc disticho, nisi forte ejus lectio corrupta sit, et ex sequente acrostichide apparet, poëtam nostrum obscurum esse : quod haud dubie jam inde lector observavit in versibus præcedentibus.

A

LIBER I.

Acta fide indigna; cultus et
miracula biographi ætate
priora a.

a

CAPUT I. Natales; adolescen-
tia; iter Romanum ad
S. Petrum, cujus fit disci-
pulus: mittitur in Galliam;
Tullensibus Christum an-
nuntiat; rex fidei Præconem
spernit, at credit re-
gina.

B

S. Petrus cathe-
dram Antiochia
Roman trans-
fert:
* al. penetrave-
rat

Post gloriosum cælestis victoriae triumphum, cum quo sæculorum Conditor, hoste devicto, cælorum penetravit * regnum, Apostolicæ dignitati ipsius Salvatoris præsentia, Petrus Apostolus electus et auctor præsignatus, claves cæli suscipere, atque universalis Ecclesiæ gubernacula meruit obtinere. Cumque primum, ut in Ecclesiasticis historiis legimus, Jerosolymorum, post Antiochiæ partibus divinæ illustrationis radios infudisset, et diabolicæ superstitionis tenebras manifesta veritate depulisset; Romani imperii dignitatem Christianitatis titulo ac sanctæ Crucis vexillo dilatare et sublimare decernens, mundi dominam et caput orbis Romam aggreditur, ac Deo disponente, cælestis magisterio disciplinæ, sanctæ Ecclesiæ Catholicæ principalis Pastor et magister efficitur; ut videlicet, ubi diversarum nationum confluxerat multitudo, inde quoque liberius atque valentius cresceret in Deum Christianitatis sanæ religio. Cumque sanctæ prædicationis velut clarissimos solis radios per diversas terrarum partes sollicitus evibrasset, credentium populorum multitudines aggregans, in spem salutis æternæ corroborabat: cujus sancti fama nominis non solum ad finitimas, sed etiam ad exteras perlata fuerat nationes.

C

S. Mansuetus
ex Scotia, ubi
in virtute et lit-
teris plurimum
profecerat,
b

* Biling. et San-
Max. propagine

c

2 Ea tempestate, ut scripturæ documento percepimus, quidam sanctæ indolis fuerat adolescens, nomine Mansuetus, transmarinis partibus nobilium quidem Scotorum b clara progenie * genitus; sed mentis egregiæ nobilitate multo pretiosius insignitus. Quo videlicet teneræ adhuc ætatis progressu consistente, cum præsagio nominis provehebatur culmine sanctitatis, moribusque vocabulo consonantibus, se semper sublimior studebat fieri augmento pietatis. Qui cum cæteris bonorum operum studiis veræ extiterat amator innocentiae, ita quoque ut sui commoda præteriens, exterorum causas libentius ageret, aliorumque c infortuniis ut propriis influebat, mansuetorum cordibus copulari, rigidioribus vero instantius abrumpi, in sanctificationis puritatem assumi, in declivioris ludibrii præludium absolvi, imbecillibus atque inopia profligatis tota mentis intentione conferri, ac miserorum

gemitus ut suos adhiberi. Tanta quoque in eo fuerat virtutis et pietatis infusio, ut non solum sibi, sed etiam parentibus fieret in salutem. Naturalis quoque ingenii efficacia, cælesti inspiratione præcedente, litteralis magisterii disciplinam sic dilexit, sic est persecutus, ut neminem consortis collegii perspicaciorem, neminem in his studiis habuerit præcedentem.

AUCTORE
ADSONE ABBATE.

3 Cumque felicibus auspiciis divini fervoris instantia animos inspiraret * Adolescentis, a Romanis arcibus Christianæ fidei beati Petri Apostoli solertia titulo radiante, Romam profectus, ejus, quem totis visceribus ambiebat, præsentiam expetit *; atque Apostolicæ institutionis magisterio se abjectis omnibus subdens, in eum iniecit oculos, cujus ardebat desiderio sanctitatis. Insigni itaque divinorum operum præconio præeunte, Catholicæ informationis præelegit Principem, de cujus fonte sumeret, quod verissimis testimoniis, ut patuit, postmodum approbaret. Videns autem beatus Petrus futuri proventus ac bonarum virtutum in eo signa radiare, et claritatem supernæ illustrationis manifestis indiciis emicare; tanto arctius beatum Virum ad cæleste magisterium edocendum sibi virtute confessionis asciverat, quanto in salutem credentium, præsentium scilicet ac futurorum, multiplicibus veritatis cooperatoribus indigebat.

ad Apostolorum
Principem pro-
ficiuntur, et se
ejus disciplinæ
subdit:
* al. aspiraret
* al. expetiit

E

4 Qui videlicet beatissimus Pastor universalis Ecclesiæ totum mundum, quem a Domino Jesu Christo sibi creditum acceperat, dæmonum erroribus involvi ac subditum esse illacrimans, perfectissimos quosque divini verbi præcones ordinavit; qui a se in Galliam dirigendi, virtute constantiæ et fidei testimonio comprobati, Galliarum populos, qui jugo tenebantur diaboli, eruerent, et ad divini cultus sacramenta provocarent. Ex hujus itaque numero collegii beatum Maternum d Trevericæ civitatis pontificem, Rhemorumque sanctum Sinicium e, Mediomatricorum vero Clementem, Felicem atque Cælestem f, Memmium g autem Catalaunensium fuisse non dubitamus. Cum quibus etiam hunc beatum Virum consortis ministerii collegam deputaverat, utpote longo Apostolicæ sublimitatis exercitio edoctum ac cælestis magisterii experientia in cunctis adsumme comprobatum. Quem videlicet majoris dignitatis et gratiæ esse decernens, pontificalis F

episcopus con-
secratur, et cum
aliis in Galliam
mittitur;

d

e

g

5 Imperium itaque magistri eminentis executus perfecte Discipulus, armatus edicto, instructus eloquio, obediens in præceptis, fidus in promissionibus, Roma egressus, per longissimos jam dicti * itineris anfractus, a beato Petro corporali non mentis intuitu separatus, longinquæ peregrinationi pro Christi regno se ultro subjiciens, Leuchorum urbis se civibus intulit, in omnia suppliciorum genera perferenda præparatus. Quæ videlicet civitas aquis irrigua, pascuis uberrima, murorum ambitu jocunda, seris et turribus secus undique præmunita, idolorum tamen sordibus usquequaque polluta suerat et confusa. Metas itaque præfatæ civitatis Christo duce ac beati Petri prævia autoritate ingressus, barbaricam multitudinem nihil veritus, veræ fidei sacramentum et Christianæ religionis cultum gentibus prædicare cœpit; idola vana esse, surda et muta, manu potius facta hominum et commento, quam veræ rationis existentia primordio, nihil divini habentia, nec ad beatam felicitatem, quæ

Tullum advenit,
ubi verum Deum
annuntiat;

* al. indicti

AUCTORE
ADSONE ABBATE.

* vox hæc
abundat, vel
alia deest.

rex fidei Præco-
nem spernit,
qui ad hum le
in suburbio tu-
guriū secedit,
ubi verbum Dei

quæ post hanc mortalem vitam secutura est, aliquid attinentia: unum Deum potius colerent, qui terras et maria condidisset, qui cæli sublimitatem sua ditione teneret, qui corporibus vitam * post mortem foelicius præstaret vivendi facultatem: tantorum falsorum deorum culturam horrendæ vanitatis esse ludibria, animarum dispendia, perennium tormentorum nihil aliud quam futura irritamenta.

6 Erat tunc temporis memorata civitas popu-
lorum stipata catervis, rerum ditissima copiis, ac diversæ suppellectilis referta commerciis. Rex quoque gentilis et barbaricus cum sua conjuge, Leo nomine, Deum ignorans, cum omni populo suo idololatriæ cultibus subjugatus. Ad quem cum perlatus esset sancti Viri adventus, et quam per populos ferebat, divini prædicatio verbi, sprexit et abnuvit, et verum æternæ Deitatis Præconem surda aure præteribat. Vir autem Domini instanti constantia reluctatus, prope mœnia civitatis exiguæ habitationis sibi receptorium præparavit; cunctosque ad se venientes ad cognitionem veri Dei a superstitionibus dæmonum revocabat, eligens potius diversis cruciatibus ac suppliciis corpus esse tradendum, quam id quod beati Apostoli magistri sui edicto susceperat, æternæ salutis ministerium declinaret.

prædicare per-
git: quo intel-
lecto regina
Mansuetum,
quem audire
optabat, ad se
accerxit,
* Diling. subi-
rent
* al. perfertur

7 Instabat igitur negotio perseveranter, quod cœperat. Cumque supradicto negotio indefessæ solertiæ dierum subigerent * curricula plurimorum, rumoris hujus solemnitis frequentia ad notitiam reginæ profertur *: cui familiares ac domestici adjungunt, talia referentes; adesse videlicet quemdam, patria quidem peregrinum, genere ignotum, affatu dissimilem, vultu et habitu sibi penitus non esse consortem; conditione tamen Christianæ fidei esse cultorem, ab Italiæ partibus venientem, ab eo, quem Romanorum pars maxima veræ fidei signiferum et Papam sequitur; se a Petro esse missum veraciter asserentem, Deum cæli hominumque factorem apertis atque assiduus vocibus prædicantem. Cumque hæc et similia rei nova admiratione referentibus reginæ gentilis animus aliquo modo flecteretur ad audiendum, absentis regis sui libera posita * facultate, secreto usa cubiculi, Virum Dei sibi præcepit intromitti: Quæ est, inquit,

* al. potita

C hæc nova et hactenus nobis inaudita religio, quam nostrorum culturæ deorum superducere gestiens, alia nobis colenda denuntias, quæ usque in præsens generi nostro et incognita permanent et inculta?

et Sancto fidei
mysteria propo-
nenti credit;
sed metu mariti
baptismum dif-
fert.

8 Intelligens autem Vir beatus intentionem reginæ sciscitantis, et spem habens in ea vitæ regenerantis; Deum, inquit, unum et verum in distinctione trium Personarum, Patris scilicet, Filii ac Spiritus sancti omnium rerum incommutabile principium, qui est fons et origo bonorum, a quo omne genus mortalium existendi sumpsit initium, cujus potestas nec cœpit esse nec desinit in æternum; per quem pereunti mundo æternæ redemptionis venit remedium, postquam Deus et Dominus noster Jesus Christus Filius omnipotentis Patris de cælis missus ad terras, per uterum intactæ Virginis carne vestitus humana mortalibus visibilis ostensus, plurimis et mirandis virtutum signis declaratus, ad ultimum ut diaboli excluderet dominationem, in cruce, Judæorum infidelitate, spontanea dispensatione sui consilii appensus, pretio fusi sanguinis ab errore dæmonum eos absolvit, quos vitæ perennis heredes futuros præfinivit h. Quid plura?

h

Regina credit, et nisi pagani regis potestas D obstitisset, legitimo adnexa matrimonio purgari non desisteret fonte salutari. Tamen rege aliarum rerum eventibus et curis applicato, quotiens reginæ seria opportunâ considerant * Virum Dei frequentius ascitum, viam salutis intendebat strenue demonstrantem.

* Bosquet et
San-Max. con-
siderant Och-
senh. et Diling.
concederent

ANNOTATA.

a Liber primus Adsonis in editione Martenii prætermisus est: integer exstat in aliis quinque exemplaribus, quæ in prima ad breviorē Vitam annotatione recensui. Hic recudetur ex Calmeto, qui eum paucioribus mendis vitiatum e codice Mansuetino antiquiore typis mandavit. Eidem biographus hunc titulum præposuit: Vitæ et Actuum B. Mansueti, primi Leuchorum urbis pontificis, libellus primus incipit.

b Quam gentem per Scotos intelligat biographus, indicavit in versu tertio poëmatis, quod præfationem proxime sequitur. Vide Comment. num. 15.

c Longa hæc periodus defectu aptæ partium compositionis obscura est. Ceteris solæcismis, qui in libro primo occurrunt, annotandis non immorabor.

d Bollandus ad diem xxix Januarii, ubi de S. Valerio secundo Trevirensium antistite egit, admisit, eum cum decessore suo S. Eucharzio et successore S. Materno ab Apostolorum principe missum fuisse; at quæstionem non examinavit. Procul dubio id facturum est, qui ad xiv Septembris de Materno, vel ad viii Decembris de Eucharzio scribet.

e SS. Siatum et Sinicium, primos ecclesiæ Remensis episcopos, S. Petro cœvos non fuisse, solidis argumentis probavit, qui in hoc tomo pag. 121 et seqq. tempus missionis eorum inquisivit. Placet ejus sententia, qua statuit utrumque verisimilius sub imperatoribus Diocletiano et Maximiano in Galliam venisse.

f Primus Mediomatricorum seu Metensium episcopus S. Clemens colitur xxiii Novembris, ejus successor Cælestis xiv Octobris. S. Felicem, qui tertius Metis sedit, ad xxi Februarii Bollandus dedit. Tres memorati præsules etiam creduntur ab Apostolo Petro missi fuisse. Traditionis veritas indagabitur, quando de S. Cæleste, vel potius quando de S. Clemente agetur. Non existimem, sententiam illi faventem ferendam esse. In Ms. Ochsenhusano S. Felix, in Dilingano S. Cælestis omittitur: at in utroque Exuperius eorum in locum substituitur. Bajocenses primum istius nominis ecclesiæ suæ episcopum, si non ab ipso S. Petro, saltem a S. Clemente Papa ad se legatum fuisse opinantur; sed vehementer falluntur, uti demonstrat Papebrochius tomo III Maii pag. 619.

g Sollerius tom. II Augusti pag. 5 episcopatus ejus initium post medium circiter sæculi tertii differendum censet.

h Innocentius X xiii Maii anno 1653, Alexander VII xvi Octobris anno 1656, et Clemens XI xvi Julii anno 1705 famosam propositionem v Jansenianam, intellectam eo sensu, ut Christus pro salute dumtaxat prædestinatorum mortuus sit, impiam, blasphemam, contumeliosam, divinæ pietati derogantem et hæreticam declararunt, et uti talem damnarunt.

A

CAPUT II. Sancti virtutes : regis filium submersum vitæ restituit : fidem et baptismum suscipit familia regia cum omni populo.

Locum incolens, quem in suburbanâ silva delegerat virtutibus inclarescit :
* al. pueritiâ

B

* Diling. consuetus

ferâ ex fugientes a venatoribus tulæ : rex Sanctum frustra occidere meditatur.

C

Regis filius, in Mosellam lapsus, submergitur : luctus publicus :

* Ochsenh. desisteret, San-Max.

Erat igitur his parvulus filius, qui instituebatur ad ritum parentum profanorum. Cujus videlicet exigua pueritia * tempora licet teneris ageret natura sub annis, parentibus tamen, ut post patuit res, fuit initium et provenus tamdiu dilatæ credulitatis et salutis. Beatus autem Pontifex in prospectu urbis, ut diximus, umbrosis silvarum frondibus contextum locum delegerat et remotum ; in quo soli Domino vacans attentius opus, quod cœperat, votis assiduis deferebat. Qui non tantum suis, quantum etiam magistri sui Apostolorum Principis subsidiis innixus, signis et virtutibus coruscabat ; clarus aspectu, moribus dulcis, alloquio mitis, constantia fortis, patientia longanimis, castitate præcipuus, in beneficiis largus, egenorum miseriis pronus, consiliis cautus, misericordia plenus, hospitalitatis gratiam consecratus *, in orationibus assiduus, in lectione devotus, in lacrymis profusus, in cordis compunctione attritus, in cæteris bonis actibus probatus atque perfectus.

10 Cujus virtutem cum in rebus maximis, tum etiam in minimis et in vilibus causarum eventibus plures sunt experti. Nam cum in agendis ferarum exequutionibus quælibet animalia canum violentia illud hominum genus insequeretur, qui talibus exercitiis impliciti tenebantur ; usque ad eum, quo Vir Dei manebat, locum pervenientes, stupefactos cerneret riguisse, nec ultra exemptæ necem intemptare capturæ. Quare sæpe regia indignata potestas sanctum Domini Pontificem decreverat trucidandum ; quem tamen divina virtus inter arma barbarica et mores ferocissimos ad erudiendam plebem fidelium et expiandam urbem sæcibus idolorum conservabat illæsum, nolens vitam ejus brevi consummare articulo martyrii ; sed prolixis temporum sudoribus immorantem, fructum afferre copiosorem, et navem ecclesiæ, quam rectorus erat, multimoda commercia referentem, ad regnum transire cælorum.

11 Interea causa extitit, qua rex et populosa gentiliū multitudo ludis suis solemnem frequentiam agerent, et consuetis otii sui exercitiis vacarent. Cumque talibus intenti tenerentur, accidit prædicti regis unicum parvulum filium ex muro, cui tum forte superstare videbatur, ea videlicet parte, qua reducto paululum sinu, quem sors ædificantibus dederat, muri ambitus quemdam deflexerat angulum ; e sublimi loco prolapsus, casu in fluvium Mosellæ decidisse. Qui scilicet fluvius alvei sui cursu loca viciniora possidens, tunc temporis prope mœnia civitatis influebat : tantaque illic erat aquarum profunditas, ut absorptum hac voragine puerum arte et spe descisceret * quærentium solers industria virorum. Civitas tota ruit in funera, clamor attollitur rusticorum, pater et mater pene exanimis referuntur, tragediæ personant mulierum, falsorum frustra provocantur sub spe-

Septembris Tomus I.

cie * deorum, dies vertitur in luctum, ludi in miseriam, solemnitas in mœrorem. Ita sorde * duplici mœrore et labore consumptis omnibus, nocte irruente, dies clauditur.

12 Cumque fessa membra post tantum laborem lecto reclinarent, gravi uterque parens somno deprimitur : cum ecce repente dormienti regis conjugi, ut ambo decumbebant, beatus Mansuetus per visum apparuit, dicens : Merito, regina, turbaris ; merito confunderis ; merito triste filii tui funus exsolvis : nam si Conditorum tuum cognosceres, et verbis olim meistu et rex tuus fidem adhiberet *, ab hoc forsitan infortunio libera fuisses, vel multo salubrius hæc contingerent, dum animam simul cum corpore pereuntis beata quies exciperet vitæ renascentis. Sed quid jam nunc facies, si vel corpus extincti recipere merearis ? At vero illa se devovens acturam, quod imperaret, cum prolixiora sancti Viri ambiret colloquia, ejus visio inter affamina rumpitur. At illa protinus somno excitata, marito, quod viderat, ex ordine intimavit. Tunc ille : O si possim, inquit, ejus, quem Sanctum Dei edoces, promereri præsentiam ! Polliceor enim, me ejus dictis assensum præbiturum ; tantum per eum obtineam, ut * cadaver exanime et lanianda membra gurgustio non carere sepulchro.

13 Inter hæc, nocte decedente, dies adducitur crastinus. Quæritur Vir sanctus a regiis officialibus ; sed eo die minime reperiri potuit. Labor frustra quærentium usque in diem tertium protelatus * : jamque spes inveniendi pene subtrahitur. Illucescente autem die tertio, tandem pro libitu Vir Domini inventus regiis obtutibus præsentatur. Cui ille, pristinæ feritatis rigore deposito, O Sancte, inquit, Dei, quem salutis nostræ ab exteris partibus gaudemus advenisse, miserere orbatu parentis, miserere extincti nati, adhuc sub aquis lethifere decumbentis. Jam pronus asto et credulus, aras destruo, templa et simulacra subverto, dæmonum figmenta cuncta contemno, immolatitios cruores devoto, fidem quam prædicas suscipio, Deum cæli, quem orbis Romanus jam Petro docente prosensit *, adorandum spondeo ; et me et populum meum divinis legibus subjungo, dum per te merear tantum vel extinctum suscipere, quem constat F tam crudeliter perdidisse.

14 Vir itaque sanctus, qui jam profecto novarat, quod facturus esset, his vocibus motus, his lacrymis compunctus, simul sentiens tanta fruge populorum divinam sibi adesse virtutem, ad muri locum se perducere præcepit, de cujus culmine princeps * devolutus puer in gurgitem decidisset. In quo videlicet loco orationem fundens ac præcipue fidens in Domino, devotis precibus incubuit, invocatoque Christi nomine, cunctis, qui littora cinxerant, aspicientibus, corpus jacentis pueri apparuit ; et a profundis educum ferri super æquora cœpit. Quod celeriter ab undis ereptum, ante pedes beati Viri protinus est illatum. Ecce habes, inquit ad patrem, corpus exanime, quod petisti. Si tamen implere decreveris, quod spopondisti, aderit quoque divina clementia, quæ tibi adhuc valeat multo præstare majora. Nam ego ad hoc veni, ad hoc peregrinationem tantum * assumpsi, ut per me vobis pateat cælestis janua regni. A Principe Apostolorum missus salutis vestræ negotia prosequor, vestrarum gaudens lucra animarum quæro.

15 Tunc pater et cuncti, qui aderant, unanimiter

AUCTOR:
ADSONE ABBATE
* al. suppetiâ
* Bosquet. forte,
al. sorte
regina sibi apparenti Mansueti spondet, se imperata facturam, si vel cadaver filii recipiat :

* al. adhiberes

E
* Bosquet. vel, Diling. et

rex quoque promittit, se, eo recepto, fidem amplecturum :

* al. protelatur

* al. persensit

Sanctus parentibus cadaver filii reddit, et redivivum pollicetur, si stent promissis
* al. præceps

* al. tantam

AUCTORE
ADSONE ABBATE.
Iterato fidei sus-
cipiendæ voto,
puer vitæ resti-
tuitur;

* al. Hic

* al. præmonuit

B
qui poenis, quas
apud inferos i-
bi, parentibus
ac populo pa-
ratas viderat,
enarratis,

baptismum peti-
tit; idem ejus
hortatu, eversis
idolis, faciunt
rex, regina et
populus:

* al. sanctum

nimiter profitentur, abdicatis idolis, veri Dei futuros se esse cultores; si is, qui jacebat exanimis, spiritu redeunte, monstraretur post mortem ad superos posse respirare. Hinc * sanctus Pontifex plenus semper visceribus pietatis, id quod petebatur, per spiritum intelligit operandum. Iterum genu flexo in orationem, divinæ Majestati supplicaturus, humi prosternitur, et Christianos, qui tum forte pauci admodum numero aderant, idem facere votis cælestibus præmunivit: cum oratione expleta mortuus repente vitali flatu membris concutitur, atque ad sancti Viri imperium in pedes erigitur, et cunctis admirantibus patri incolumis redditur. Tunc universi, qui ad hoc spectaculum convenerant, manifesta Dei virtute flere præ gaudio, nomen Christi in commune fateri, et illum præ omnibus esse colendum, qui cunctis mortalibus spiraculum vitæ dedit, et post lethalia funera mortuorum spiritus imperio coërcet, atque iterum, cum voluerit, redivivis corporibus ad superos revocari jubet.

16 Tunc fidelis Domini Sacerdos ad resuscitatum puerum conversus, Accede, inquit, propius, et per temet enarra parentibus, quid videris, vel ubi fueris, cunctis simul patenter ostende. Tunc ille, ut recens ab inferis prodians emerserat umbris, ad nutum antistitis ora resolvens atque a tenero pectore alla suspiria trahens, libere cœpit edicere, quid in inferno positus vel senserat vel vidisset; multa videlicet et innumerabilia tormentorum genera, inter tartareos ignes flammivomos vigere serpentes, immensas reorum multitudines diversis suppliciis mancipatas, ac miserorum spiritus inter flammās et frigora coarctatos stridore deficere, atque ex suo defectu ad rediviva iterum incendia renovari; ubi ad vitam nulla recuperatio, sed omnium bonorum oblivio, sola præsentium poenarum inenarrabilis cruciatio; ad quam ipse quoque rex et regina, omnesque, qui præsentibus aderant, procul dubio essent perventuri, nisi beati Antistitis dictis et factis crederent, et Christianæ fidei colla subjugarent: seque ipsum ad eadem poenarum loca deductum, perpetuæ damnationis tenebris fuisse deputatum, nisi beati Confessoris Christi citius intercessio subvenisset, quæ eum a malignis spiritibus atque ab infernalibus claustris eriperet, et ad superos revocaret.

17 Hæc ita et plura similia prosequutus, ad pedes Sancti gemebundus puer substernitur, et fonte salutis ablui humiliter ac devote proficitur. Patrem ac matrem, cæterosque, quorum sollicitior fuerat, ut idem facerent, votis et monitis, quibus poterat, suadebat, dicens, suum * Pontificem a Deo fuisse destinatum urbi, in salutem venisse civibus, pastorem sanctum animarum, rectorem atque custodem divina dispositione et Apostolica institutione electum; cujus ipse et tota communiter civitas salvaretur adventa. Tunc igitur inter verba pueri et evidentissimam resuscitationis ejus virtutem tantæ novitatis insolito miraculo stupefacti omnes, videntes manifestam Dei virtutem, cui resistere et in aliquo contradicere nemo eorum poterat; idola respuunt, aras subvertunt, cunctas diaboli officinas prosternunt, et manus protendentes Christi nomen communiter inclamare et laudes in cælo personare cœperunt. Deinde claris vocibus erumpentes, baptismatis sacramentum, quod prius pertinaciter recusabant, humiliter omnes expostulant.

18 Tunc vero secundum Catholicam disciplinam a beato Antistite sanctæ fidei regulam prius edocti, ac deinde gratiam baptismatis sunt consecuti; rex scilicet et regina, omnisque eorum familia, omnis militaris ordo; universa rusticorum multitudo: et factum est gaudium magnum in illa civitate. Tunc omnis candidatorum turba, et cælestes in laude Christi cohortes, novum redemptionis genus adepti, et vetusto angui tegminis squalore exspoliati, divinam potentiam admirantes, et gloriosa beati Mansueti merita magnifice prædicantes, pari voto parique consensu sanctum Virum totius ecclesiæ summum rectorem eligunt ac pastorem; justum esse *, qui ad totius populi salutem venerat, totius electione populi pastoris jura teneret: ac sic universi acclamantes, hunc esse dignum, hunc esse gloriosum, hunc per omnia civibus profuturum, non jam quasi peregrinum, sed tamquam pastorem proprium, Apostolicæ præfultum privilegio dignitatis, in sedem statuunt pontificalis honoris.

D
Sanctus instru-
cios baptizat,
qui cum com-
muni suffragio
episcopum sibi
præficiunt.

* in San. Maz.
additur autem,
ut; in al.
tantum ut.

E

CAPUT III. *Edictum regium; pia Sancti opera; idolola- tria extirpata, multas ædi- ficat ecclesias: ejus mors; solemnnes exsequiæ.*

Tunc rex et principes ejus, jam Catholica fide fundati, per omnes dominationis suæ terminos, longe lateque verbum salutis cunctis inferre præcipiunt; ita volentes nolentesque aut vere convertantur, aut patria propellantur, nec ullus infra relinquatur, qui aut non baptizetur, aut non baptizandus ad fidem imbuatur. Sic igitur Vir Dei electus prius quidem Romæ episcopus consecratus; post vero, ut verbis præcedentibus patet, generali populorum acclamatione, signis atque prodigiis ad pontificii culmen Leuchorum urbis assumptus, sermone non potest comprehendendi, quanta et qualia divinitus meruit liberari *. Misericordia namque, et pietas semper in ejus ore et mente versabatur, nec episcopalis autoritas pristini rigoris et abstinentiæ fræna resolvit: noctes diesque continuata oratio sæpe consummavit. Motus animi tanta mansuetudine coarctavit, ut cum sciret misereri, nesciret irasci, omnibusque clemens, omnibusque misericors. Advenientium vero miseras ita perferebat, ut quicumque mœrens venisset, adprime consolatus lætior rediret. Languores autem ægre se habentium non solum sua intercessionem, sed etiam beati Petri Apostoli accepta autoritate libere curabat. Ita Pastor in populis, vere medicus agnoscebatur esse salutis.

Rex edicto san-
cit, ut omnes
subditi bap-
tizentur: virtu-
tes a Sancto
exercitæ:

* al. meruerit
operari

20 Sicut autem in Gestis ejus, quæ multo ante nos conscripta sunt, studioso lectori perfacile est inveniri, emundata, ut supra diximus, eadem Leuchorum urbe omni idolorum superstitione spurcitia, ædificavit intra mœnia civitatis templum Domino, in honore videlicet Genitricis Dei et Domini nostri Jesu Christi ac perpetuæ Virginis Mariæ, necnon et Sancti protomartyris Stephani. Aliud vero templum constru-

idololatria pe-
nitentia extincta,
multa per dæ-
cesim templa
ædificat;

Axit ex latere in parte Australi, quod solemniter populorum frequentia dedicavit in honore et veneratione sancti Johannis Baptistæ, ubi dicitur Ad fontes. Deinde autem per omnem diocesim suæ provinciam plurimas construxit ecclesias, ordinatis presbyteris et diaconibus; ubi divinæ Majestati debita laus redditur, et glorificatur Deus admirabilis in Sanctis suis usque in præsentem diem.

noctes in oratione traducit, dies animarum saluti impendit, Leucorum Apostolus:

* al. cominus

21 In eo vero loco, ubi primum adveniens eo minus * in suburbio civitatis sibi, ut diximus, hospitium præparaverat; diurnis quidem in civitate divini pabulum verbi gregi sibi commissio sollicitè ministrabat, nocturnis autem temporibus, ut liberius orationi instaret, ad idem tamquam conscium sibi habitaculum revertebatur: ubi scilicet lachrimarum affluentia diluebat, siquid circa aliorum salutem occupatus, sibi ipsi diurnis spatiis minus perfecte procurasset. Tantis igitur ac talibus, ut prædiximus, longo temporis exercitio divinus Operator incessanter insistens, fatigari non poterat, quem sancti Spiritus fervor accendebat. Qui secundum Apostoli dictum, etsi aliis non erat apostolus, huic tamen plebi vere apostolus extitit, quam ipse tot signis atque virtutibus, tot laboris et instantiæ suæ sudoribus Deo acquisivit. Et quamvis moribus nostris et conversioni multa deesse senserimus, quæ ille Vir beatus et docuit et excoluit; signa tamen apostolatus ejus nos omnes in Domino sumus: quia quod ille ab ipso primordiali sanctæ et universalis Ecclesiæ sumpsit exordium *, hoc postmodum generi nostro libera auctoritate perfudit *, fide potius armatus quam ferro.

* al. exordio

* al. profudit

S. Petri martyrio

22 Præterea beatus Petrus Apostolus, qui in numero Apostolorum eligitur primus, confessor Filii Dei factus, humani generis Pastor electus, Ecclesiæ fundamentum, clavicularius regni cælorum, Christi Domini confessione probatus, passione postmodum coronatus, Galatiam, Pontum, Cappadociam, Bithyniam, Asiam atque Italiam, Evangelicis plene repleverat documentis. Qui cum sub priori Claudio cæsare Antiochenam fide Catholica primum perfecte fundasset Ecclesiam, eamque per septem continuos regeret annos, Simonis magi versutias, qui veritatem Apostolicæ institutionis ubique locorum fugitans, sanæ doctrinæ radios suis tenebris maculare conabatur, Spiritu sancto edoctus perveniens *, eundem Simonem magum Romam persecuturus ingreditur, ibique electione fidelium Pastor Ecclesiæ factus, Evangelium prædicans, viginti et quinque annis ejus urbis tenuit Principatum. Contra cujus clarissimam prædicationem, ut historiæ referunt, idem Simon Antichristi membrum utique factus, rabido ore consurgens, Neronis et Agrippæ præfecti fisus audacia, Apostolicam assertionem sui pravitate mendacii impugnare non destitit. Unde magicis artibus cælum conscendere molitus, virtute et oratione B. Petri Apostoli, dum fertur per aëra, ad terras amens corrui in partes elidendus. Quibus actis, Nerone jubente, proscriptus, sexto et tricesimo anno post passionem Domini in urbe Roma, ut ipse voluit, deorsum crucifixus, post Apostolicum meritum, supernorum * cælorum regna ingreditur glorioso martyrii sanguine laureatus.

* al. superna

intellecto, et ecclesiam dedicat: sancte moritur:

23 Cujus in toto terrarum orbe merito recolendam beatus Mansuetus tamquam fidissimus discipulus magistri audiens passionem, loco,

quo prædiximus, beatum Virum non longe ab urbe pro tempore fuisse hospitatum, quem etiam sacri oratorii jam pridem titulo illustraverat, nobiliorem ecclesiam condidit: quam videlicet in honore et memoria beati Petri Apostoli, sui utique præceptoris statuens, sacri pignoris ejus, quam secum attulisse fertur, benedictione consecravimus. Ubi scilicet diebus ac noctibus peracto prædicandi officio conveniens, ac soli Deo vacare desiderans, plures postea agens annos, multitudines fidelium in fide Christi colligens, ad consortium præmisit Angelorum. Cumque jam Dei Athleta electus plenus esset dierum et provectæ ætatis, multis et diurnis bonorum operum sudoribus et laborum exercitiis, ut prædiximus, fatigatus, virtutibus quoque et miraculorum signis admodum declaratus, tamquam fidelis servus et prudens, qui Dominicæ familiæ mensuram tritici in tempore suo erogaverat, ad accipiendam æternæ recompensationis mercedem, Domino jubente, vocatus, carnis onere depositus, in Nonarum * Septembris spiritum cælo reddidit, et stolam beatæ immortalitatis cum Domino suo perenniter regnaturus accepit: ubi modo gaudet Angelorum cœtibus admixtus, atque ovium suarum adhuc in terris degentium * multo magis præstantius et potentius intercessor effectus.

AUGUSTINE
ADSONE ABBATE.

a

* Diling. Nonas

* al. agentium

24 Ad cujus exequiarum solemne commercium jam dici non potest, quanta multitudo fidelium convenerat, quos videlicet ipse laboris sui instantia in filios adoptionis per Spiritus sancti gratiam transfuderat. Cerneret maximas populorum calervas non jam peregrini et ignoti, sed proprii Patris et pastoris sui triste funus stipasse, et lamentabiles exequias undique quodam quasi procinctu flentium, atque dolentium confuso ordine miscuisse. Ita præeuntium atque sequentium agmine usque ad locum sepulchri corpus defertur exanime, et in eo loco, quo eum prædiximus beati Petri Apostolorum principis honore et merito ecclesiam dedicasse, dignissimæ traditur sepulturæ. Ubi enim certaminum et laborum consummaverat cursum, ibi, Domino disponente, debitam corpori voluit habere sepulturam. Quem videlicet locum, meritis ejus obtinentibus ex tunc et modo divina potestas ad laudem et gloriam sui nominis signis et virtutibus illustrat, ut ostendatur, quantum in conspectu æternæ claritatis in cælis fulgeat, qui tantarum cotidie virtutum in conspectu mortalium admiratione coruscat. Cujus merita gloriosa nos, qui oves et grex ejus sumus, cum humili devotione debito honore veneremur, ut ipsius intercedentibus meritis sine fine cum eo gaudere mereamur.

sepultura honorifica: gloria in cælo signis et virtutibus manifestata.

ANNOTATIO.

a Inter Sancti gesta, quæ narrat biographus, nihil minus incertum est, quam quod in suburbio Tullensi Apostolorum Principi ecclesiam ædificavit. Vide de illa Comment. prævium num. 29. Sed quodnam fuit istud sacrum pignus, quod S. Mansuetus ejus consecrationi adhibuit? Si verum est, quod Tullenses olim crediderunt, nimirum a Sancto comparatas fuisse reliquias SS. Petri et Pauli, quæ in dicta ecclesia infra altare majus sub episcopo Pibone inventæ sunt, judicare pronum est, hasce illius dedicationi adhibitas fuisse. Sed an hoc factum fuit non diu post martyrium S. Petri,

AUCTORE
ADRIANO ABBATE.

tri, uti Adso scribit? Quam parum verisimile id sit, dictum est in Comment. num. 31. Per sacrum pignus forte quis etiam intelligere posset baculum S. Petri, de quo antiquior Catalogus antistitum Tullensium in elogio Gauzlini hæc habet: Quia mons, ubi Buxeriense cœnobium Gauzlinus fundavit, ad Metensem pertinebat episcopum, petiit a Theodorico præsule... illum sibi dari per concambium, conferens illi Apostoli Petri baculum venerabilem, quem beatus Mansuetus secum detulerat a Romana urbe. Elogii auctor mihi suspectus est, non solum quia Gauzlinum episcopum Tullensem, an. 962 mortuum, contemporaneum facit cum Theodorico Metensi, cujus nominis nullus ante annum 964 huic ecclesiæ præfuit; sed etiam ob aliam rationem, quam vide apud Calmetum tom. I Hist. Lotharingicæ col. 893.

simul cum rebus Vandalorum e vastatam per-
secutione crudelium, ac postmodum antiqui
hostis insidiis atrocibus flammæ incendiis d
concrematam.

27 Hoc tamen non est silentio supprimendum, quod ore quorundam nobis fideliter est relatum. Martinus Turonorum sanctus episcopus, toto orbe, ut notum est, famosissimus, beato Maximino e Trevirorum antistiti admodum fuerat familiarissimus, ita ut sæpe collatis fruerentur alloquiis, et beatum Petrum Romam pariter adituri mutuis viatim inniterentur colloquiis. Beatus igitur Martinus communi disposito quodam tempore id acturus, oratorium beati Mansueti, ad quod declinaverat divinam exoraturus clementiam, devotus ut erat, ingreditur. Cum ecce repente cujusdam sanctimonialis f spiritus puellæ, cujus corpus non longe ante sepultum eo loci fuerat, repetitis vocibus sancti viri nomen ex sepulcro ingeminat. Cujus precibus cum vir beatus intenderet, protinus illa subsequitur: Sanctissime, inquit, pontifex, cælo terrisque præpotens, animæ miserere sepulti. Corpus quidem hic adhuc tegitur terris, sed spiritus versatur in pœnis. Adhibe in auxilium sanctissimi Mansueti et tuum patrocinium, hancque salvatam credideris, cum reversus vocem non audieris supplicantis. Hinc ille abiens, iter, quod cœperat, aggreditur, petenti præcipue subvenire sollicitus. Interea toto confecto illo itinere, cum rediens glebam * beatissimi Mansueti, ut erat solitus, non præteriret, et signa petentis defunctæ jam nulla percepisset; gratias Creatori persolvit, quia utriusque interventu salvatam agnovit. Hæc enim perire quomodo poterat, cui tales Intercessores immensa Dei misericordia contulerat? His ita gestis, quia ad alia tendimus, in his quoque pro voto finem faciamus.

28 Hoc etiam non indigne placuit inserendum, quod frequenti testimonio vulgatum adhuc inter ora versatur plurimorum. Ex transmarinis Scotorum finibus has partes moris erat expetisse multorum; inter quos eo tempore vir quidam pauper cum conjuge dicitur accessisse: antiqui enim temporis multos fama excierat [ad] suæ gentis Virum sanctissimum, Scottigenis peregre solito abeuntibus potissimum expetendum. Unde hic conscius, ut rumor erat, amoris et gratiæ; non longe ab æde beati Viri potius hospitio voluerat mansitare g. Huic in rebus domesticis exigua fuerat admodum suppellectilis *. Tantum inter rei familiaris commoda non magnæ quantitatis solitus alere porculam, futuris sibi escarum usibus inferendam. Ut autem assolet in tanta multitudo hominum, amicam bestiolam cum absentem diutius conspicit, furto sibi sublatam pauper intelligit.

29 Furantis autem personam cum nusquam deprehenderet; dampni sui non ferens dispendium, ad sacram ædem tendit, et efferis, ut Scottorum natura est, animis tumulo Sancti se mœstum injectit et plenum querimoniis, et, ut rustici verbis eloquar, O Sancte Dei, Scottum, inquam, te Scottum et me, genti Scottigenæ propitius miserere h. Me minus positum forte juvare debueras: ecce peregre constitutum * quid aporiori i pateris, quid rebus destitui permittis? Redde, obsecro, quod perdidisti: redde, quod fur impius forte jam absumit. Hæc et his similia multa prosequens pauper ille, tristis recipitur hospitio. Interim latro avidus miserum illud animal jam ferro præfocaverat, spe gaudens saturandi

S. Martinus
orat apud sepulcrum
S. Mansueti:
anima et purgatorio per
utrumque liberata:
e

E
* editio Boesqueti, et Ms. Ochsenh. hanc quoque

* id est, corpus

Scotorum peregrinationes ad Sancti corpus, qui porculam, a fure ablatam

g
* Ochsenh. et Diling. supellex

et mactatam, pauperi vivam restituit.

h
* al. contiguum
i

CAPUT IV. Cultus antiquus et miracula a.

Mansueti succedit Amon, qui apud illum in templo S. Petri sepelitur, * al. conservationis

Nunc quoque quia vitæ et conversionis * ejus in carne degentis ex parte finem agnovimus, quis ejus fuerit successor compendiosa brevitate huic narrationi inserere dignum judicavimus. Post gloriosum Mansueti hujus urbis primi pontificis ex hoc mundo ad cælos transitum, sicut in Gestis præcedentium Leucorum urbis antistitum invenitur, sanctus ac beatissimus Amon, Dei providente clementia, in hac sede communi universorum voto atque consensu ordinatus episcopus, beati Viri successor effectus: qui Prædecessoris sui mores et instituta ad unguem exequutus, non valet explicari, quantæ bonitatis et sanctitatis fuerit operibus comprobatus. Hic namque pontificalem dignitatem in cuncta morum honestate exsuperans, non solum verbis et exemplis subjectam plebem circumquaque competenter excoluit; sed etiam miris ac magnificis virtutibus illustravit. Qui sic quoque cum daret in celebrationibus decus, et ornaret tempora, ut scriptum est, usque ad consummationem vitæ, recedens ab hoc sæculo, in oratorio, quod superius diximus [in] * beati Petri Apostolorum Principis honore a sancto Viro studiose constructum, cum eodem Prædecessore suo sanctissimo condigne traditus est sepulturæ.

26 Unde quoque amborum meritis et intercessionibus ad laudem divini nominis idem locus ex eo tempore magnificis visus est miraculis effulsisse; cum scilicet cæcorum oculi diuturna caligine pressi, optatam expulsis tenebris lucem, variarum peste cladium languentes exuti, attractis quoque nervis plures repentes humi, necnon et quammulti diversis et innumerabilibus languoribus infecti, salutis gaudia horum interventu se gaudeant ad propria retulisse. Ad quorum videlicet patrocinium regum ac principum legimus b frequentiam confluisse, ac juris sui * xenia plurima ad sublevandam servorum Dei et pauperum indigentiam devote contulisse: ubi etiam diversis temporibus mirifica sunt ostensa virtutum amborum meritis insignia: sed vel propter irruptiones barbararum gentium, vel certe propter scriptorum inopiam sine dubio sunt prætermissa vel perditæ; cum etiam hanc noverimus urbem ob inhabitantium enormitatem scelorum,

b
* Bosquet. Viris sanctis

C
hanc voculam addidi ex Bosqueti

concursum ad utriusque tumulum; dona ibi oblata; miracula, quæ excederunt.

A saturandi gutturi ex his, quas furto sublegerat, rapinis. Nec diu distulit Sanctus sui querimonias pauperis: nam ut extincta bestia tegebatur latibulis, virtute Sancti, flatu redeunte, in pedes erigitur, furisque domo violenter eripitur, ac contubernale stabulum ingressa, non sine multorum admiratione proprio domino viva et incolumis restituitur. Sic delusa est iniqui furis praesumptio; sic pauper recreatus est suo, quod fuerat passus, gravi infortunio. Sic etiam admirabilis facta est non tantum in maximis, quam etiam in rebus vilibus sancti Mansueti, si fide petitur, evidentissima virtus. Siquis vero huic rei incredulus esse voluerit, nihil nostra intere-rit *k*; cum hoc si sciscitari placuerit, multorum adhuc relationibus comprobabit *l*.

ANNOTATA.

a Quæ tribus prioribus capitibus Adso narravit, pene omnia fictitia sunt. Pauca hoc capite adfert, quæ ut talia improbare ausim.

B b In Gestis, ut credo, præcedentium Leucorum urbis antistitum, quæ biographus numero præcedente citarat.

c Gens Wandalica, inquit Salvianus lib. VII de Gubernatione Dei, primum a solo patrio effusa est in Germaniam primam; . . . post cujus exitum primum arsit regio Belgarum, deinde opes Aquitanorum etc. Apud Ruinartium in Historia persecutionis Wandalicæ parte II cap. I num. 3, 6 et 7 varix urbes nominantur a Wandalis in Gallia Belgica depopulatæ. Credibile est, Tullum eandem calamitatem expertum fuisse. Veteres scriptores, quos laudatus Ruinartius num. 2 profert, alii anno 406, alii 408 barbarorum istorum in Gallias incursionem contigisse tradunt.

d In antiquiore antistitum Tullensium Catalogo bis eam flammis vastatam fuisse lego. De primo incendio, quo sub episcopo Godone contigit, ita scribit Catalogi auctor apud Calmetum tom. I Hist. Lotharingicæ in Monumentis col. 127: Cujus (Godonis) temporibus, populorum urgente scelere, urbs Leucha est igne concremata: sedit præsul et emunitatem * et recuperationem cartarum, quas ignis consumpserat, suæ ecclesiæ apud Pippinum regem acquisivit, qui anno 752 regnare cepit. De altero incendio meminit ad episcopatum Bornonis, quo præsulante, inquit, sedi Leuchæ, eadem urbs igne conflavit, peccatis exigentibus; sed ipse impetravit a Karolo rege restaurationem cartarum igne crematarum. Carolus rex unctus fuit anno 768, quo pater Pipinus obierat.

e Quid de itinere Romano S. Martini Turo-nensis cum S. Maximino Trevirensi, deque illius precibus apud sepulchrum S. Mansueti statuendum sit, indagavi in Comment. prævio num. 33 et seqq.

f Quemadmodum virginitatis professio sancti monium, ita feminæ virginitatem profitentes olim sanctimoniales dicebantur; licet monasticis votis adstrictæ non essent. Vide Glossarium Cangii ad voces sanctimoniales et sanctimonium.

g Adi Comment. num. 39.

h Hanc ad Sanctum locutionem pauperi Scoto verisimilius affinxit popularis traditio; ex qua Adso miraculum litteris consignavit.

i Vox hæc deducitur a Græca ἀπὸπια, consilii inopia, vel paupertas, qua quis in tantas angustias conjicitur, ut, quo se vertat, nesciat.

k Indicat hic auctor se timere, ut lector miraculum ex ore populi acceptum facile credat. Idem et ego timeo.

l In editione Calmeti, quam secutus sum, subjicitur: Vitæ et actuum beati Mansueti pontificis liber primus explicit.

AUCTORIS
ADSONE ABBATE.

LIBER II.

Miracula sæculo x facta sub
SS. Gauzolino et Gerardo
episcopis Tullensibus a.CAPUT I. Sanctus, postquam
ruinosa ecclesia, in qua
ejus corpus jacebat, abbatiæ
S. Apri donata esset, cæ-
cam, a dæmonibus vexa-
tam, et leprosum sanat.

Quoniam in anterioris exequutione Operis, prout divina sublimitas ad memoriam præsentium temporum renovandam exiguitati nostræ contulerat, pauca ex pluribus breviter explicuimus, ea scilicet, quæ dum maneret in corpore, Dei est virtute operatus, omissis his, quæ vel incuria vel prolixæ vetustatis desidia tacita sunt vel neglecta; ad ea quoque, quæ nostra ætate b gesta sunt, suscepti negotii studium convertamus *: quæ videlicet tanto securius proferimus, quanto hæc quoque vicinius fuisse facta sine dubio c tenemus. In primis [siquidem annotantes,] d quod sive, ut diximus, barbarica * irrumpente feritate gentium, seu etiam celeberrimis * inter se consecrationibus populorum, per succedentia tempora isdem locus, rebus privatus, munitionibus dissipatus, pene ad nihilum fuerat redactus; frequenter etiam virorum secularium dominationi subjectus e.

31 Interea longa f evoluta quoque temporum serie, post Drogonem inclytum Leuchorum urbis Episcopum domnus Goslinus g, nobilissimis Francorum natalibus ortus, pietate et religione conspicuus, litterarum studiis adprime eruditus, per Dei providentiam electus, in hac sede est pontifex ordinatus. Qui diligenter clerum instituens, viros prudentes undecumque colligens, urbem rebus auxit, sapientia decoravit, providenti dispensatione munivit. Hic itaque præfatum locum diversis, ut diximus, casibus lapsantem considerans, ascito sibi ex loco sancti Apri, confessoris Christi egregii, domno Herchemboldo h patri venerabili, quem ipse quoque illic abbatem ante constituerat; locum hunc in religionis ordinem committit reparandum. Qui videlicet vir venerabilis, ut erat religiosissimus, sub præpositorum manu monachorum aliquos delegavit; et quia illic stipendia eo tempore deerant, propriis monasterii sui sumptibus alendos instituerat. Præfati igitur felicissimi antistitis domini Gauzlini tempore, dum isdem locus sub præ-

Locum, S. Man-
sueti corpore
venerabilem,
sed pene colla-
psum

b
* Marten. con-
vertatur

c
d
* al. barbara-
rum
* Ochsenh. et
Diling. creberri-
mis
F

e
Gauzlinus do-
nat monachis
S. Apri; quibus
ibi degentibus,
f
g

h

* Ochsenh. et
Diling. quan-
tum

k

l

* l. sed is præsul
et immunitatem

AUCTORE
ADSONE ABBATE.

Sanctus cæcæ
visum restituit,
i

* Bosquet.
inquinata

* al. perfusa
* Bosquet. et
Marten. facie

obsessam a dæ-
monibus liberat,

et leprosum
sanat.

l
m
* Ochsenh. et
Dilang. delegit,
Marten. duxit

* al. jussus

* al. vivis

positorum, ut diximus, custodia ageret; quæ ante e vicino, vel post visu vel auditu contigerint, satis sit vel pauca de multis expedire.

32 Widonem i istius urbis multi noverunt comitem. Hic viculum quemdam habuerat, ab urbe non longe positum, quem quia ipse construxerat, usque in præsens tempus nomen Widonis habet. In hoc quædam ancilla * ejus fuerat, quæ jam per annos cæca septem permanebat. Hæc et conjugem et filios potius ad calumniam, quam ad adjutorium possidebat. Quid ageret, omnino nesciebat; omnium et maxime suorum infelix patens contemptui, præsentī subjecta inopiæ. Interea instabat dies, qua expectabantur in crastinum annuæ beati Mansueti solemnitatis gaudia. Tum illa inimicam cæcitatem perferens, turmis se miscuit confluentium, alieno duci innititur, beati Pontificis domum gemebunda ingreditur, fletibus profusa * faciem *, divinæ Majestatis Amicum invocat, mitis Pastoris affuturam sibi clementiam exorat. Cumque in oratorio pernoctare cupiens, ab ecclesiæ præposito cum cæteris excluditur; ante januam vallatam populis excubat, habens in eo fiduciam, in quem totam mentem direxerat. Cum ecce nocte media, elata voce, Deo gratias agit, interventu Sancti lucernas ardentes sibi patere asserit. Heia, inquiens, Sancte Dei, cæcam illuminasti, infirmam solidasti, tristem refovisti. Amodo me tuis obsequiis habeto famulantem, super quam tuam potentiam ostendisti. Ita, quæ alieno duce venerat, collatæ lucis Auctorem libera rediens omnibus prædicabat.

33 Stephanus quidam miles inter suos non infimus, non longe ab urbe, rure proprio comanebat. Hic ex conjuge filiam acceperat, quam tenero amore diligebat; et ut solet hostis cariora persequi, electa confundere, incauta perrumpere, peccatis exigentibus, vas puellæ diabolus ingreditur, confundit mentem, tollit vigorem, penitus evacuat sensum. Illa consepta nexibus, stipata custodibus, Sanctorum a parentibus illata patrociniis, tandem in oratorium sancti Mansueti perducitur. Intra basilicam vero permissa pernoctare, uno superstite, pressis sopore cæteris, ea parte, qua illa solo decubuerat, evagantes supra tectum ecclesiæ dæmones, mirum dictu, voces ululantium ac varios imitantes sonitus bestiarum, mixtis aëra complent clamoribus, conquesti publice nihil sibi et Sancto convenire, nec donum salutis, quam ipsi merito abstulissent, ullo modo posse reportare. Ille tremefactus cæteros excitat, ut et ipsi voces perciperent, quas ille audiebat. At vero illi, cum per aliquot horas palam insultarent, egressi terroribus dæmones fugiunt k, puellam deserunt, virtute Sancti protinus evanescunt. Puella surgit libera, et reparato sensu secum ipsa miratur, quibus tradita fuerat inimicis.

34 Alio quoque tempore elephantia l quidam morbo percussus, cujus cutis instar nivis speciem protenderat prænitentem, toto tabidus m corpore, beati Mansueti suffragium censuit * expetendum. Quo cum pervenisset, præpositus ecclesiæ visus est pro foribus astitisse; cujus ille cupiens pedibus procumbere, visus * est quid vellet, aut quid quæreret, indicare. At ille: Heu me, inquit, miserum, vivus * quodammodo artubus omni ex parte præmortuum; cui vita in penis ducitur caro lethiferis angoribus coarctatur. Ad hoc enim veni, ut Sancti hujus, etsi non merear, vel parum * remedii beneficio

Deitatis attingam. Ad quem senior specie intemptantis *, Quid habes, inquit, offerre in donariis? Cui ille, ostensa protinus summitate, qua tegebatur, vestis; En, inquam *, salis exiguum sublevandæ inopiæ miserantis gratia condonatum. Vade, inquit, sumens illud sacris inferendum. His dictis, ratus ille accurate ista sibi juberi, quæ sub ludentis habitu prolata audierat; festinus templum ingreditur, donum salis ante aram perfundit *, ipse in preces prosternitur. Qui solo decubans, subito * quasi pedem transeuntis sensit dorso vestigium impressisse. Hinc concitus assurgens, cum neminem circumquaque conspiceret, ad seniore revertis, et jam sanus factus colore in pristinum converso, deposuisse eutem gavisus est male albicantem.

ANNOTATA.

a Liber secundus Adsonis in Ms. San-Maximiano totus deest. Bosquetus ejus dumtaxat initium usque ad numerum 33 typis mandavit. Integrum exhibent apographa nostra Ochsenhusanum ac Dilinganum, necnon editiones Martenii et Calmeti: apud quos hunc titulum lego, ab auctore eidem præmissum; Opusculum libelli sequentis de his, quæ per eum post obitum gesta sunt. Impressum exemplar Calmeti, qui, uti et Martenius, codice Mansuetino sæculi xi usus fuit, iterum secuturus sum; quia emendatius est ceteris: ex quibus tamen non parum lucis et correctionis illi allaturus sum.

b Non modo ex auctoris ætate, sed etiam ex aliis adjunctis, in Commentario prævio num. 3, 4 et 6 a me productis, cognoscitur, miracula S. Mansueti, libro secundo contenta, indubiam fidem mereri.

c In exemplaribus Mss. Ochsenhusano et Dilingano, quæ ex codice Mansuetino sæculi xii originem traxerunt, legitur in dubio non; in impresso Martenii, non dubitandum.

d Duas hasce voces desumpsi ex aliis exemplaribus, quia deerant in editione Calmeti. Aliæ in ea lacunæ infra occurrunt, de quibus lectorem in Annotatis deinceps non monebo: quia voces, quibus illæ complebuntur, uncis includuntur; quos pro indicio factæ expletionis semper accipiat velim.

e Vide Comment. num. 40 et 41.

f Itaque longo tempore ante episcopum Drogonem, qui initio sæculi x Tulli sedere cæpit, locus, ubi S. Mansueti corpus quiescebat, in statum, ab Adsonē in fine præcedentis numeri descriptum, deciderat. Hinc consequitur, ut ad tempora sæculo x multo antiquiora revocari debeant, quæ de vetusto Sancti cultu et miraculis lib. i cap. iv referuntur.

g Calmetus tom. i Hist. Lotharingicæ in Monumentis a col. 340 multas producit chartas, Adsonis ætate exaratas; in quibus Drogonis successor vix aliter scribitur, quam Gauzlinus. Hujus sancti præsulis Acta ex illis illustrabuntur ad vii Septembris, quo colitu.

h Ea, quæ jam sequuntur explanata sunt in Comment. num. 40, 44 et 45: ubi abbatem, quem Adso Herchemboldum nominat, Archembaldum vocavi, quia ita legitur in duabus chartis anno 941 et 942 conscriptis, quas profert Calmetus laudatus col. 348 et 350.

i Apud eundem Calmetum col. 344 invenio signum Widonis comitis appositum instrumento, quod v Idus Octobris anni 936 confectum fuit.

Miraculum,.

D
* Ochsenh. et
Diling. perpa-
rum
* Ochsenh. sub
specie tentan-
tis.
* Marten. inquit

* al. profundit
* in Ochsenh. et
Diling. additur
suo

E

F

A *Miraculum, quod Adso jam referre incipit, post illud tempus contigit: nam ruinosae ecclesiae, in qua S. Mansueti sepulcrum erat, tunc a Gauzino abbatis S. Apri nondum donata erat; quemadmodum in Comment. num. 44 probatum est.*

k In Ms. Ochsenh. terroribus diris daemones aufugiunt: in Diling. diris egressi terroribus daemones aufugiunt.

l *Species est leprae, ita dictae, quod pellem humanam elephantorum cuti similem reddat.*

m In editione Calmeti erat, praetenderet poenitentem, toto trepidus etc. Lectionem corruptam ex Mss. Ochsenhusano et Dilingano correxi.

CAPUT II. Febricitantes valetudini restituit; festum suum colere contemnentes punit; vaccam a fure abductam domino reddit.

B *Est* [quoque certissimum,] hunc beatum [Virum febricitantibus] etiam quæsitæ sanitatis sæpiissime remedium contulisse. Et ut nota replicem, vidimus ex clero non mediocri secundum seculum personam dignitatis, quem quoque cum tanta vis febrium toto tremebundo corpore ardentius inflammaret, ut dies noctesque quamplures sine cibo duceret; vitæ jam pene desperatus, ad sacram deferretur ædem manibus famulantium: compositis stramentis, secus Beati aram sedulus excubator exponitur. Ita eo loco biduo commoratus, pulso ardore torrido sic praesensit * opem medicinæ salvantis, ut libera facultate domum rediret incolumis, a qua prius elatus fuerat passus igniferæ tormenta passionis. Nec in hoc solo virtus ostensa est huiusmodi morbos excludendi, sed certe frequentissime hoc angore pressos aspeximus sancti Pontificis auxilium implorasse, quos alacriter contigit optatæ incolumitatis gaudia reportasse. Sicuti vero tam cita salus non occurreret; sciat vel non mereri, vel potius in provectum * differri.

C 36 Eodem fere tempore [Drogo] quoque miles notissimus, [qui pago Dulmensi a] fuerat oriundus, hujus gratiam sancti Pontificis est pleniter expertus. Qui videlicet cum esset in rebus militaribus strenuus et promptus, non minus tamen erat fide et bonitate conspicuus. Hic irruente febrium peste, pene ad extrema perducitur, atque amissis totius viribus corporis, nihil sibi superesse, nisi mortem vicinam conspicatur. Quid potissimum faciendum esset mente confusa versabatur *. Vitalia exosus alimenta et quietis impatiens, de sola morte cogitabat. Cum ecce inter lethiferos febrium anhelitus, et ignis ardentis stridentia acumina, menti incidit Sancti hujus expetere perfugium, et votis praeuntibus implorare suffragium. Adducitur igitur vectus subsidio servulorum, ingressusque templum venerabile, imposito cervici vinculo, Sancto se ex libero in servum dedicat, et votum censuale die certo devovet. Sicque nocte illa ante aram pro-volutus excubat; atque in crastinum inter sacra

Missarum solemnia, livido jam furore erutus, domum, qua vectus fuerat, liber revertitur et sanus: non oblitus post hæc Ereptoris sui beneficii, quo tam evidenter ab illis stridoribus meruerat absolvi.

37 Præterea innumerabiles nos vidisse meminimus huiusmodi vexationibus detritos; qui flammis stridentibus, totis effusi corporum viribus, solum exitum meditantes, hujus meritis et potentia Sancti redierint ad propria sani et incolumes facti. Quæ omnia si velimus plene prosequi *, ante deficient nobis tempora, quam universa magnalia ejus valeant litteris comprehendere. Tamen si cupimus hujus nostri Protectoris meritis provehi, beneficiis adjuvari; nos ab ejus laudibus et obsequiis non convenit exortes deputari: quod in uno solo facile est deprehendi, quod congruum duximus adjungi.

38 Quodam tempore, ut moris est rusticorum, quidam Barrensiarum partium non parvo numero rustici, grege facto, sumptis vehiculis et rerum * copiis, Vicos expetierant salinarum b; datisque in coemptionem rerum venalium convectationibus, ad sua redire cupientes, salis commercia referebant: et jam ex maxima parte expleto itinere, Gundulfi villam c transgressi, ad alveum Mosellæ cum illa sua rheda squalentes labore rustici pervenerunt. Ubi objectu transmeandi fluminis aliquantulum intricati, a loci illius incolis duriter sunt inveci, cur eo die rotalibus actibus insudantes, in tanti Patris, quæ ea die annua colebatur, solemnitate, tamquam agrestibus animis, communis lætitiæ se paterentur non esse consortes. Rustici hæc e contra ludibriis, prosequuntur, dicentes, hæc sacra ad illos non pertinere, nec quidquam cum celebritate habere commune, quam solis Leuchorum d populis nossent debitam et votis civilibus excolendam.

39 His ita contumaciter persistentibus *, ultio divina prosequitur. Mira dicturus sum. Tanta subito rabies miseris illis animalibus incubuit, ut se invicem consertis cornibus appeterent, et cunctis videntibus maximum terrorem incuterent. Infelices vero rustici pene ab humanis sensibus excedentes, circumquaque vagabundi feruntur *, bovesque versi in amentiam, poenas suorum luerunt * dominorum. At illi, in quibus vigoris animi aliquid resederat, ecclesiam beati Pontificis celerius irrepentes, reatum suum publice profitentur; votis se et supplicationibus astringunt, de cætero fore cautiore, si poenis praesentibus erepti, liberi redire potuissent. Nec distulit Sanctus voces audire gementium, quibus et misera armenta restituit, et abeundi facultatem donavit.

40 Præfati domni Gozlini pontificis obtentu, Grimaudus * quidam, vir vitæ * venerabilis, quodam tempore ex monachorum sancti Apri religioso collegio assumptus, ejusdem loci, sui abbatis imperio, rector et praepositus fuerat constitutus. Qui videlicet pro merito charus omnibus, principalis obedientiæ titulis fuerat insignitus, disciplinis regularibus pretiosus. Hic itaque in usibus necessariis unius vaccæ subsidio fruebatur: quod videlicet animal condiendis potissimum oleribus familiare praestabat obsequium. Sed quadam die, dum hora competenti expectatur, quod non aderat, diversitate quaeritur locorum, studio famulantium. Res est incerta, cujus idem animal fraudulenta fuerit factione traductum. Tunc praepositus inquit ad ministrum, qui tunc forte dampni familiaris nuntiator mœstus

AUCTORE
ADSONE ABBATE.

et alii multi febribus correpti per S. Mansuetum sanantur:

* al. persequi

ejus festivitate vecturam facientium jumenta.

* Ochsenh. et Diling. redarum b

E c

d

in furorem aguntur, quæ facti poenitentes sana recipiunt: * Ochsenh. hos... persistentes

* al. ferrentur
* al. luerent.

vacca, quam fur abduxerat, per Sanctum recuperatur.
* Ochsenh. et Diling. Grimaldus

* Diling. virtute

Clericus,

* Ochsenh. et Diling. person-sit

* ibid. profectum.
miles, a

* ibid. versabat

AUCTORE
ADSONE ABBATE.

c
* Ochsenh. et
Diling. vinculis
Elogium Gauz-
lini.

f

g

* al. accepit

stus advenerat : Vade igitur, dic Sancto illi, qui nostris utitur ministeriis; si nostræ velit amodo commune servitutis obsequium, restituat citius animal necessarium, iniqua fraude sublatum. Nec sermo in vanum cecidit : nam in crastinum *e* idem animal exactum vinculo *, fertur stabulo proprio, virtute beati Pontificis celerrime revocatum.

41 Gloriosæ vero et felicitis in æternum memoriæ domnus Gozlinus sæpe dictus episcopus, piis ac sanctissimis operibus approbatus, plenus dierum et bonarum virtutum insignibus, suæ complens tempora vitæ, magno mœrore et luctu omnium, quadregesimo quarto *f* ordinationis suæ anno, delatus a clero et populo in Buxeriensi *g* cœnobio, quod ipse a fundamentis longe ante construxerat; dignissimam, sicut vivens iusserat, accipit * sepulturam inter choros virginum, quas illic plures numero vitæ districtioris aggregaverat, longis sæculis in Dei laudibus excolendam. Cujus dies depositionis vii Idus Septembris agitur, sub obtentu Dei Genitricis et perpetuæ Virginis Mariæ in sæculum permanentis.

B

ANNOTATA.

a Chartæ geographicæ in circulo Westphalico ad dexteram Luppæ fluminis ripam pagum seu tractum Dulmensem notant cum ejusdem nominis oppido, quod sex circiter horas itineris ab urbe Monasteriensi abest.

b Prope fluvium Salam (la Seille) in Lotharingia oppidulum jacet, vulgo Vic dictum : cum in Lexicis geographicis legam ibi salinas esse, illud per Vicos salinarum hic designari puto.

c Jacet prope Tullum ad alteram Mosellæ ripam et vulgo Gondreville vocatur.

d Ex his patet, rusticos illos non fuisse ex Barrensi ducatu Australi, cujus incolæ Leuci erant et diœcesi Tullensi suberant, atque etiam nunc hodie subsunt; sed ex Septemtrionalibus ejusdem ducatus partibus, episcopo Virodunensi subjectis.

e In editione Martenii et in Ms. Ochsenhusano additur raptoris.

f Certum est, Gauzlinum non vixisse ultra annum 962 : at iv Nonas Martii anno 922, mortuo Drogone Gauzlini decessore, sedes Tullensis vacabat, uti constat ex charta Caroli Simplicis Francorum regis, dicto die et anno exarata, quam dat Calmetus tom. I Hist. Lotharingicæ in Monumentis col. 335 : aberrat igitur Adso, dum Gauzlinum obiisse scribit quadragesimo quarto ordinationis suæ anno.

g Vide de eo Comment. num. 53 in fine.

D

CAPUT III. Sub episcopo Gerardo, abbatiæ S. Mansueti fundatore, pluvia agros recreat; manum usui aptam reddit, puerum contractum curat; Gerardum excitat, ut Officio nocturno intersit.

Ut vero adhuc competens historiæ nostræ rei veritas et ordo consequatur, hujus sanctissimæ et intemeratæ Virginis Mariæ præeunte gratia et virtute, necnon et beati protomartyris Stephani sanguine coruscante, cui urbs tota in-
nititur, universus populus meritis sanctificatur
et regitur; hæc eadem Leuchorum civitas suo,
ut dictum est, rectiore destituta, nequaquam
diutius est, Deo disponente, pessumdari per-
missa. Nam votis utriusque fidelium ordinis,
aspirante gratia * divinæ Majestatis, triumphato-
ris invicti domni videlicet Ottonis * augusti de-
creto statuente, agente quoque germano ejus
domno Brunone pontifice, Gerardus Coloniam
civitatis * oriundus, in clero genere et religione
præclarus, destitutæ Leuchorum urbi futurus
designatur episcopus. Qui siquidem cum esset
ecclesiasticis institutis adprime eruditus, regnante
in perpetuum Domino Salvatore, dum nongentesimus sexagesimus tertius ejusdem sanctæ In-
carnationis ageretur temporum cursus, omnium
unanimitate acclamante * fidelium, in hac ea-
dem [est] sede inthronizatus pariter et assumptus.

43 Hic itaque in primis dum sibi commissam urbem expeteret, in præfatum beati Mansueti oratorium, quod forte obvium habuerat, primo ingressu divinitus, ut creditur, menti incidit, quod illic requiem in sæculum sæculi et habitationem electam secundum prophetiæ vaticinium, eodem currente * versiculo, sibi præsignavit *a*. Et hæc, ut patet liquido, circa eundem locum potioris devotionis causa fuit pariter et salutis augmentum. Nam rerum competentium dispensatione composita, non longo temporis interjectu, laudabilis memoriæ abbatis Huncberti *b* consilio, qui tunc temporis beati Apri gloriose regebat monasterium, cujus nomen, ut speramus et cupimus, libro beatæ vitæ tenetur fixum *, suorum etiam consensu fidelium, quemdam boni testimonii virum, Adam nomine *c* moribusque fulgentem *, verbis et actibus institutum, eidem loco abbatem præfecit et rectorem. Ex his vero, quæ ad se videbantur pertinere, rebus locum decenter ampliavit, et numerum Deo famulantium secundum regularis vitæ disciplinam fideliter instruxit. His tandem ita gestis, quia hæc res in propatulo constant et [solito disponuntur.] cœptæ historiæ seriem prosequentes, ea omnia opera, quæ * præsentis domni Gerardi pontificis tempore beati virtute Mansueti gesta sunt, breviter explicemus.

44 Suspensis cælo imbribus inimica frugibus magna et illius temporis inusitata sterilitas arvis squalentibus incubuerat. Deinde, tellure fatisciente,
tempore siccitatis Sancti corpus in solenni supplicatione cir-
cente,

Gauzlini successor Gerardus

* Ochsenh. et
Diling. clemen-
tia
* ibid. Othonis
videlicet
* Diling. civi-
bus

* ibid. accla-
mantium

monachis, apud
sepulcrum
S. Mansueti Dei
laudes canenti-
bus, abbatem
præponit, iisque
benefacit:

* Ochsenh. et
Diling. occur-
rente

a

F

b

* al. affixum
c
* Ochsenh. et
Diling. moribus
præfulgentem

* ibid. ea, quæ
hujus

cumfertur, et
pluvia impetra-
tur:

* Ochsenh.
prolatum

* ibid. indicio

* Ochsenh. et
Dilng. grassan-
tibus,

A cente, laboribus hominum aestu nimium irruente pene concrematis, exustæ terræ, dictu horrendum! cultura deperibat: et ut in ultionem infidelis populi invectione Domini longe ante probatum * fuerat, cælum desuper speciem minabatur æream, deorsum vero terra crudelis prætendebat ferream. Hoc autem indies iræ cælestis effulgurante iudicio *, jussu pontificis plebi aestuanti agendum triduo jejunium indicitur: et quia facile non valet contrairi divinæ ultioni, præsulem expetunt, beati Viri corpus arentium agrorum finibus deferendum, utpote arescentibus * his aestibus misericorditer opponendum. Quid plura? Aslante domno Pontifice et plebe universa, exponitur de loco, in quo pridem jacuerat. Dant voces in excelsis, cælestibus personant hymnis Deum laudantes; et flebilibus B. Mansueti [patrocinium vocibus implorantes. Quibus cum corpore sancti Mansueti] medio procedentibus, ut ostenderetur divinitus, cujus in terra ferebatur corpus; tantus de cælestibus fragor repente bis inhorruit, ut voces rumperet psallentium, et corda stupentia redderet singulorum. Ita attonita multitudo, quæ ad duo milia hominum, vel eo amplius undecumque eo die confluxerat, ad locum sancti Apri, quo ire decreverant, perducuntur. Illa vero æstuosa cæli serenitas, quæ ardente Syrio terras videbatur exurere, in nubes mox cœpit densescere, et datis largis imbribus, impetrati roris gratiam pleniter ministrare. Quid vero interim contigerit, non est silentio præterire.

qui in sacra
processione il-
lud tulerat,
gravi malo alle-
rius manus li-
beratur:

* id est, corpori

* al. jam

* Ochsenh. et
Dilng. solem-
niis

C templum conse-
cratur Virgini
Deiparæ et
S. Mansueti,

* al. ibique

qui puerum
contractum su-
bito sanat:

* Ochsenh. et
Dilng. referri
ibid. magnis

45 In hac copiosa multitudo, quæ tantum spectaculum impleverat, hujus tunc urbis comes Sindebauldus e eorum unus erat. Is cum Im-mone quodam, domni præsulis non ignobili milite, sancti Viri glebæ * se petiit supponi deferendæ: quem scilicet præ doloribus omni humano officio destitutâ manus valde fatigabat. Hanc jamjam * salvandam aliter desperaverat, quam si, ut assolet, ultione depelleret, quod graviter dolebat. Deposito vero beati Mansueti, quod ferebat, corpore, expletisque Missarum solem-nibus *, ita manum morbo liberam, cunctis videntibus, extulit, acsi unquam prius doloris nihil senserit. Cujus rei adhuc est ipse testis certus, si a quolibet fuerit requisitus.

46 Hinc vero abeuntes cum illo suo cælesti thesauro urbem ingrediuntur, magno resultant-tes divinæ modulationis tripudio. Sacris deinde illius noctis vigiliis insistentes, præsentem beati Viri corpore, dedicant basilicam, quam ipse præsul a fundamentis ante construxerat, Sanctæ Dei Genitricis, sanctique Mansueti honore venerabilem; quæ ex tunc et modo sancti Mansueti magnifice illustratur meritis, ubique * solvuntur vincula peccati aggravantis.

47 His autem ita compositis, beati Viri corpus sedi propriæ referre * cupientes, obvium quemdam habent rusticum magnificis * vocibus ejulantem. Hic ulnis impositum sui mœroris miserum decem annorum filium attulerat, cui nervorum implexio spinæ dorsuali vestigia fixa retinebat. Qui cum sancti Viri glebam ad templum lamentis prosequitur; Judæus quidam, qui tum forte se turbis miscuerat, centum blasphemias ludibriis rabidi oris evomens, preces rogantis invehitur; Heus tu, inquiens, quid mortuum insequeris? Quid clamoribus aëra confundis? Quid ab immoto beneficii petiturus accedis, cum ego equidem ipse vivens multo defuncto præstantius prosim, si vota contuleris? His auditis, valde

Septembris Tomus I.

indignatus, qui præsens aderat, pontifex astantibus fratribus, Heu me, inquit, quid veneramur, quid colimus? Aut enim nulla Sancti virtus, qua lætificetur Ecclesia, qua Judæi confundatur vesania: aut certe pro eo alter colitur, qui dum putatur, hic nullo modo retinetur. Interea, populis alia procurantibus, expositi pavimento pueri nervorum subito rupta connexio sanguine cœpit defluente * dissolvi; et dum nititur manu Sancti glebam inrepere, in pedes constitit, et iter, quod numquam noverat, propriis nitens gressibus, turbis mirantibus, recognovit. Sic sanctus Vir, ut voluit, gratiam virtutis exhibuit, et ora flentium in gaudia commutavit. Puer autem in testimonium facti usque in præsens tempus stipendiis ecclesiæ confovetur.

48 Inter cætera autem hujus beatissimi Viri huic pontifici virtutum experta beneficia, illud etiam addimus, quod ejus relatione nos certos fuisse non dubitamus. Cum adhuc in eodem cœnobio Sancti præsens contubernio esset, abeunte die Sabbati, nox funditur, quia * videlicet Dominica solemnitas in crastinum sperabatur. In qua cum maturius Fratres ad divinæ servitutis præconium surgerent; episcopus præteritorum labore defessus, lecto decumbebat, gravi sopore depressus. Interim illis consueti more laudes agentibus, soporato pontifici, cum jam daret albentes pal-lens aurora recursus, astitit Vir quidam aspectu venerandus, stola candidissima coopertus, habitu præcipuus, staturæ quantitate profusus, ut nil aliud videretur, quam sanctus Mansuetus. Qui cum divinus Visitator cubiculum quiescentis intraret, quadam impellente virtute, ostia contigæ subito patuere fenestræ, ac radio vibrante domus resplenduit omnis. Tum ille Vir clarus ad stratum præsulis soporati accessit, manuque corpori superposita, levi * agitante motu *, nam cæteri jacentes circumfusi tanto sopore tenebantur innexi, ut vix facto strepitu inruente quiete laxari potuissent; eum excitat, dicens: Quid dormis? Quid aliis sacras vigilias agentibus, tu tanto sopore deprimeris? Atque ut ejus verba ipsa retexam, mox subjunxit: Non enim dormientibus pervenit regnum Dei, sed vigilantibus. His auditis, pontifex somno excitus, ecclesiam tremebundus irrumpit, magnoque terrore concussus, pudore profunditur *, quod his officiis exsors ita tardius interesse * videretur. Cujus rei testis non sine sui pudore refert, quid in illo sit passus secreto cubiculi virtute præstanti beati Mansueti.

AUCTORE
ADSONE ABBATE.

* ibid. diffu-
ente

tempore Vigi-
liarum noctur-
narum Gerardo
apparet, quem
excitat, ut iis
intersit.

* ibid. qua

* al. leni

* Ochsenh. tactu

F * al. perfundi-
tur
* Ochsenh. et
Dilng. inesse

ANNOTATA.

a Gerardus in eodem S. Mansueti oratorio, ad quod precandi gratia digressus fuerat, cum Tulum in sua sede instituendus anno 963 ducetur, se suamque diocesim illius tutelæ commisit, atque insuper Deo vovit, se ædis sacræ reparationem sub decessore Gauzolino inchoatam ad perfectionem deducturum, nullamque se neglecturum occasionem providendi rebus necessariis religiosorum, qui ibi debebant. Vide Comment. num. 46 et 50.

b Apud Martenium est Huneberti, in Ms. Diligano Gumberti, in Ochsenhusano rectius Humber-ti: nam ita nomen ejus subscribitur instrumento donationis, an. 957 cœnobio S. Apri factæ, quam dat Calmetus tom. I Hist. Lotharingicæ in Monumentis col. 364.

c Martenius, qui eodem, quo Calmetus Man-
suelino

AUCTORE
ADSONE AUBATE.

suetino sæculi xi codice usus fuit, voces Adam nomine parenthesi includit; notatque eas recenti manu additas fuisse. Non leguntur in exemplaribus Mss. Ochsenhusano et Dilingano, quæ ex codice Mansuetino sæculi xii primum accepta fuere.

d De abbazia S. Mansueti, quam episcopus Gerardus fundavit, de beneficiis, quæ ex voto vel pia liberalitate eidem contulit, de singulari erga Sanctum devotione et ingenti fiducia, quam in ejus patrocinio collocatur; ex variis monumentis certa fide dignis multa in Comment. a num. 46 usque ad 59 produxi, quæ Adso vel ignoravit vel silentio præterit.

e Signo Sindebaldi comitis Tull. firmatur instrumentum anni 971, quod exstat apud Calmetum laudatum a col. 383.

CAPUT IV. Pestem sævientem sedat; Gerardum episcopum gravi morbo liberat.

Post geminam
tempore pesti-
lentiae
* Ochsenh. et
Diling. sub ea

a
* ibid. lateralis

* al. malorum

supplicationem,
in qua S. Man-
sueti

* Ecrouves
prope Tullum.

corpus circum-
ferebatur, insti-
tutam

b

Sed quia gloria regis est celare verbum, Domini autem investigare sermonem; veniam ad illud quoque, quod ea sub * tempestate hujus beati Viri meritis fuisse probatur ostensum. Non multo post tempore ulciscendis obnoxia facinoribus omnium divinæ animadversionis severitas peccata perstrinxerat populorum. Morbosæ calamitatis clades acta Dei judicio per populos incanduerat. Nam instar inguinariæ pestis, quæ quondam populos Italiæ corripuerat a, quidam litteralis * dolor ubique redivivo germine spargitur ac lethiferis invalescens successibus, regionum finibus late pervagatur! sicque quodam malo * auspicio, serie cumulata morborum, plebes pereunt, populi concidunt, sine differentia utriusque sexus et ordinis volvuntur agmina mortuorum. Nec is, qui tali dolore corripitur, ultra triduum vix superesse ullo modo permittitur: et quid in aliis fieret terrarum partibus, incertum. Hanc urbem clades ita superveniens C irruperat, ut ad unum quemlibet, exceptis aliis diversarum ecclesiarum, locum, sicut idem pontifex non sine gemitu memorabat, denos vel septenos mortuorum loculos sub oculis aspiceret inferri tumultuosos.

50 Arctatur pontifex plurimorum periculo morientium, tandem id consilii menti infunditur, ut videlicet idem * protector beatus Mansuetus, ex quo fuerat positus loco iterum assumptus, tamquam inter viventes et mortuos medius opponatur. Itaque triduo præmisso jejuniis, consultu habito, videtur episcopo congruum, ut collectis denuo populorum undique catervis, beati Viri corpus ad ecclesiam sitam Scropolis *, quæ beatæ Dei Genitricis Mariæ sæpius solet illustrari miraculis, debeat destinari, tamquam apud cælestis Imperatoris summam Imperatricem, matrem omnium sane suarum ovium, commissa legatione perfungi. Sicque hoc facto visa est clades illa a suo aliquantulum fervore mitescere.

51 Sed nec sic paventium populorum terror abscinditur. Nam iterum beati Viri glebam humeris imponentes, principale ejusdem Dei Genitricis Buxeriarum b cum choris permiscui * ordi-

nis psallentium, erectis in Dominum * cordibus expetunt cœnobium; ibique præsentem domno Gerardo pontifice exacta nocte illa, dum reditum gestiunt, dici jam ullo modo non potest, quam incredibili multitudine stipatæ populorum cohortes, confuso ordine turbas miscuerunt * ex vicis, ex agris, ex diversis partibus in unum repente cœuntium. Hinc sacræ virgines, illinc innumerabiles Christianæ fidei greges, ad litus Murtensis c fluminis usque properantes; ubi ab incolis loci illius votive petentibus acceptum est beati Viri venerabile corpus. Et cum jam satis visa illis * fuerit excrevisse aquarum immensitas, liberis inter undas vestibus ad renes usque aquis convoluti, dicti sunt alveum pedibus transmeasse, non sine admiratione multorum. Hinc omnis illa popularis turba progrediens, lætis cum jubilo gressibus vallatam undique catervis Sancti Viri glebam ad propriam sedem non sine voti sui munere referunt. Nam coactis inter aëra nubibus, tantus prius imploratus imber cœlo profluxerat, quantus arenti terræ sufficere plane potuisset.

52 Tandem igitur templi januam cum laudibus propinquantibus, mox tantæ claritatis jubar illud venerabile corpus visum est præcessisse, ut tota ecclesiæ domo effulgurans, manifeste daret intelligi, quam divinum esset, quod templo sancto videbatur inferri. Tunc sonitu confusæ multitudinis rumpitur concentus cœptæ modulationis; versisque in contraria votis, cœperunt plures flere præ gaudio, dum nescirent cur flere debuissent, nisi quod Sancti pietas supernæ infusionis affectum suorum concitaverat in mentibus filiorum. Nec vero præsens antistes a lacrymis temperat, qui illius dulcedinis communem cum populo ubertatem mire sentiebat. Et ecce clades illa, quam [in perniciem] hominum effusam esse diximus, favente istius nostri d Protectoris meritis gratia Domini Redemptoris, sic suis desuevit processibus, ut palam cognosceret universus populus, quod pro domo Israël in die Domini staret ex adverso in prælio sanctus Mansuetus, suarum omnium ovium adjutor F præstantissimus factus e.

53 Libet quoque illud huic nostræ narrationi inserere, quod pene nostris omnibus præcedenti tempore ad laudem quoque istius beati Viri notum est contigisse. Et quia prædictus episcopus * est in causa f, non derogat personæ præcellenti Divinitati debita clementia porrecta peccatori. Severitate igitur flagelli percussis plebibus, Sanctorum meritis exempti *, cælesti disciplinæ præfatus quoque pontifex subditur, ut tactus ex verbere celerius agnoscat, quia unus est Dominus præpotens, qui percutit et sanat. Ergo ut plura reticeam, qui multis aliis orationum fomenta porrexerat, gravi pressus incommodo, valdeque se habens ægre, infirmus decumbebat. Nulla huic virtus, nullus vigor remanserat *; toto corpore contabescens, nec somnum nec cibum capere valde debilitatus poterat: vitam exosam ducens inter angustias, de imminente funere solummodo cogitabat. Quid faceret, quo se verteret anxius, nesciebat: plebes absolvens, ipse a plebibus absolutus, solum exitum mœstus exspectabat. Cujus quidem infirmitatis ita exprimimus incommoda, ut videlicet ostendamus, quanta per beatum Mansuetum hanc sit gratiam * subsequuta.

54 Nam hac invalescente molestia, cum pene jam jamque in extremis ageret, ternasque continue

D
* al. promiscui
* al. Deum

* al. miscuerunt

c

* Ochsenh. et
Diling. illa;
Martien. his.

E
populus ejus
opem experitur:

d

e

ad quem in gravi morbo confugiens episcopus Gerardus
* ibid. pontifex f

* Diling. exemptis

* Ochsenh. et
Diling. permanerat

* Martien. gratia.

sanitati restituitur.

A continue hebdomadas insomnes lethaliter duce-
ret; ad notum sancti Mansueti refugium,
urgente morbo, recurrere ægrotus deliberat.
Obstat e contra militum *g* familiare obsequium,
ne videlicet, sicut rumor fuerat, si contingeret
dominum in ordinem monasticum converti, eos
quoque pariter rebus domesticis cum domino
privari. Quæ scilicet res eorum mentes ani-
mosque confuderat. At ille, qui vim laboris
torquentis insenserat, rumpit obstacula prohi-
bentium; beati Viri suffragium festinus impetit;
totum se ejus apud Deum interventioni committit;
tam suis quam Fratrum orationibus studiosius
incumbit; votaue sua Deo ac sancto Mansueto
imo pectore deferens non prius abstinit, quam
redeuntis salutis, Domino * miserante, sancti-
que Mansueti virtute conferente, sperata bene-
ficia persensit. Quod usque hodie idem pontifex
non sine suspiriis solitus est referre, quanto
eo tempore fuerit incommodo depressus, quam
potenti interventu Sancti extiterit cælesti medicina
salvatus. Et quia aliqua de Sancti hujus virtu-
tibus, præsentis in carne pontificis tempore
gesta, brevi calamo, ut ita dicam, sodalem sibi
libellum ejus imperio exsoluturus *; nunc in his
quoque finem faciamus, adjuti ejus orationibus,
aspirante gratia Domini Redemptoris *h*.

* al. Deo

* Ochsenh. et
Diling. exsolvi-
mus, Marten.
absolvimus
h

B

ANNOTATA.

a Scilicet tempore S. Gregorii Magni. Lege
Comment. num. 56.

b Quando Tullenses ad Buxeriense monialium
Ordinis S. Benedicti cœnobium (quod nunc vir-
ginum nobilium, nullis religionis votis obstric-
tarum, gynæceum est) sacram, quam hic Adso
describere incipit, processionem instituerunt,
quinque circiter horarum iter emensi et remensi
fuerunt: nam Buxeriæ Tullo tam procul distant.
Vide num. 53.

c Murta (la Meurte) fluvijs est Lotharingiæ,
qui Nanceium præterlapsus paulo infra Buxerias,
desteræ ejus ripæ adjacentes, in Mosellam
influit.

d In Ms. Ochsenhusano, sancti Mansueti nostri;
in Dilingano, sancti istius Viri.

e Malum tamen tunc omnino non cessavit.

C Certe postmodum non minus atrociter quam ante
sævire cœpit. Tertiam proinde processionem
Gerardus populo indicxit, in qua SS. Mansueti
et Apri corpora per urbis Tullensis plateas circum-
lata fuerunt. In Comment. a num. 55 lector
illius historiam ex Vita S. Gerardi, ab auctore
suppare Widrico litteris mandata, transcriptam
inveniet. Si eam conferat cum Adsonis narratione,
manifeste apparebit, hunc scriptorem et Wi-
dricum agere de diversis supplicationibus, tem-
pore pestilentiae institutis. Eam autem, quam
Widricus posteritati tradidit, tertiam seu postre-
mam fuisse, deducitur ex observationibus, quas
dedi num. 53. Porro ultima supplicatione
peracta, Deus, inquit Widricus, statuit finem
sævientis plagæ; nec quisquam amplius eodem
anno est conquestus se artari solitæ pestis
gravedine.

f Mabillonius lib. XLVIII Annalium num. 14
scribit, Gerardum, postquam villas Angeriacum
et Molesiacum abbatæ S. Mansueti subtraxisset,
quas ei antea donarat, in gravem febrem inci-
disse, eaque tam diu afflictum fuisse, donec vil-
las restituisset. Mabillonii narrationem, quam ex
ipsius Gerar i charta, anno 974 conscripta, ex-

trahit, adduxi in Comment. num. 52. Cum ab
Adsonē hic asseratur prædictus episcopus... in
causa fuisse, quod scilicet morbum contraxerit,
a quo dein eum per S. Mansuetum liberatum
fuisse narrat; haud dubie lector mecum judica-
bit, Adsonem agere de isto morbo, quo mode-
stissimus præsul in charta anni 974 apud Mabillo-
nium agnoscit, se correptum fuisse, quia villarum
donationem retractarat.

g Eorum intentio non fuit impedire, ne
Gerardus ad Patroni sui auxilium confugeret; sed
ne deferretur ad cœnobium S. Mansueti. Time-
bant scilicet, ne, uti e sequentibus patet, epi-
scopatu abdicato, ibi monachus fieret. De ipso id
rumor vulgarat: qui unde ortus fuerit, facile
colligi potest ex Adsonis verbis supra num. 48;
Cum adhuc in eodem cœnobio Sancti præsens
contubernio esset etc.; et ex testimonio Widrici
in Gerardi Vita; Instinctu piæ devotionis locum
sancti Mansueti vir Domini summo amore
excolebat. Amoris in monachos ibi degentes et
devotionis erga S. Mansuetum tot argumenta
Comment. § iv protuli, quot beneficia ibi recensui
a pio et liberali præsule illis collata.

h In editione Martenii adjicitur: Explicit
liber II de Vita et virtutibus S. Mansueti.

AUCTOR
ADSONE ARDATE.

MIRACULUM

QUOD CONTIGIT ANNO MIX,

AUCTORE ANONYMO,

Editum a Martenio tom. III
Thes. anecdotorum a co-
lum. 1024, et Calmeto
tom. I Hist. Lotharingicæ
in Monumentis a col. 104 a.

a

A transmarinis quoque partibus venit Gode-
lindis nomine quædam muliercula, utroque
parente ex Anglorum prosapia, gestans in
læva ferri ligamina, non pro obsessione dæmo-
nis, sed ob materni effusionem sanguinis: quod
qualiter contigerit accidisse, volumus summa-
tim evolvendo meminisse. Hæc habebat patrem
nobilem, matrem vero natalibus non imparem,
caducarum dignitatum ditissimos, filiorum etiam
propagine circumdatos. Mors itaque genitorem
occupat, qui natorum non immemor genitricem
vocat, et extrema voce mente supplex obse-
crat, ut affectu materno gregem prolis custo-
diat. Quæ mox ut maritus obdormit *, cuncta
ejus monita surda aure præteriit. Nam a filiis
sublato castello, jure paterno tradito, rursus
copulavit se infausto conjugio. Hinc perditum
ire optans orphanos, conatur novus sponsus
exterminare pueros expulsos a propriis veluti
extraneos, excepta illa, quam prædiximus; quia
sexus defendebat femineus puellulam ejectum iri
ab ædibus genialibus.

F
Puella Angla,

* apud Marten.
obdormivit

2 Tandem unus eorum clericus, non ferens
injuriam, armavit in vitricum parricidalem dex-
teram; cui memorata soror præbuit se sociam,
moleste

parricidi rea,
cui penitenti
brachium sini-
strum duobus

AUCTORE
ANONYMO.
vinculis ferreis
constrictum
fuerat,

molestie ducens fraternam miseriam. Denique præparatur nocturnum prælium, nulli quidem præter germanam cognitum: et dum frater irrumpere accelerat, simul ista castelli portas reserat. Ecce autem cum complicitibus suis obsidet domum privignus, in qua jacebat vitricus; vique disruptis foribus, statim replentur aditus, trucidantur quique ab introeuntibus. Interea reliquit somnus vitricum, et ille citus lectum mortiferum. Procedunt ambo ad ostium cubiculi, horrore tacti præsentis exitii. Cumque ad venientem inimicum perrexisset clericus, robur virtutis collegit, mixta ira intrinsecus; connixusque toto corpore, dirigit telum cum infando vulnere. At ille celer motu plagam vitans refugit; sed conjux post tergum stans subter pectus excipit, atque a filio mox suscepto vulnere exhalat vitam inundante sanguine. Hoc crimine sæpe dictus clericus ligatus interius, a suo pontifice pœnitentia ferro vincitur exterius, ac toto trunco corporis artatur strictis circulis. Porro soror consentanea huic malo pessimo, accepit duos in sinistro brachio, ut pœnitundine lamentabili satisfacerent inaudito sceleri *b*.

b
apud tumulum
S. Mansueti uno
liberatur:

3 Tunc simul pergunt Jerosolymam, et in remeando frater deposuit vitam corpoream. Hæc autem, de qua fit sententia, squalore longo languida, tulit pedem ad nostra penetralia. Quid verbis immoramur loquacibus? Patri nostro Mansueto se commisit. Protinus illius suffragia totis orans nisibus, continuat paucos dies in indefessis precibus; sed oppugnat Mansuetus crimen armis invisibilibus. Tandem rigor ferri dissolvitur, morsu scisso ligaminis; brachium ex parte eripitur, quod erat duplicis sub potestate vinculi, cum adhuc anima cippo prorsus teneretur piaculi: alter quippe circulus non est visus decidisse, ut liquido patesceret, Sanctum jam partim crimen delevisse, partim vero delendum distulisse *c*.

c
hinc ad S. Udal-
rici sepulcrum
pergens, a San-
cto nostro, ut ad
suum redeat,
iterato mone-
tur:

ibid. rursus

d

e

c

f

g

ibid. iter
tandem reverti-
tur,

h

ibid. eam

4 Illa autem, prorsus * suscepto peregrinationis baculo, cum laico fratre, nomine Rodulfo, qui secum venerat charitatis beneficio, sed nequaquam hujus delicti illaqueatus contagio, profectum ire disponit ad sancti Odelrici merita, quæsitum ire ipsius devota mente juvamina, cujus corpore resplendet Suava Ausburgia *d*. Cum igitur pervenisset Vosagina nemora, ad beati Deodati limina *e*; offert se ei medicina unica, scilicet almus Mansuetus in quiete somnifera, datque ut revertatur mandata salubria. Quæ tamen cœptum iter perficit, visionemque vilipendens, ludibundam asserit, ac urbem Argentinam gressum movens arripit *f*. Itaque Beatus horis sub sopilibus *g* regredi eam commovens attentius, prædocet laboraturam fore periculis frequentibus, si viam prohibitam temptaret ulterius. Cujus dictis recitata Godelindis inobediens, superfluo calle molitur ut * gestiens.

5 Fit igitur juxta verbum Sancti anxietas non modica; ingruit latronum fraudulentia, frigorum tremebunda molestia, egestatis austerissima miseria, inedia calamitosa penuria, et ut compendio concludam angustiarum summulam, comedendo caseum et quæque reliqua violavit Quadragesimam *h*: sicque pœnituit tetigisse plantis cum * audacibus viam, quam vetuerat Mansuetus inclitus. Ecce autem regreditur propemodum exanimis, atque compulsa doloribus acerrimis perseverat votivis cum excubiis, implorans Sanctum nomine ac suspiriis. Solventibus autem Fratribus Domino nocturnas Vigiliis,

hæc semper offerebat uno corde lacrymas; D donec ad supremum congenuit, atque voce plorabili ejulando infremuit; Heu, inquit, sancte Mansuete, miseram cur projicis? Peregrinam semivinctam abire cur pateris? Numquid dabis videre hominibus, ut ita dicam, imperfectionis tuæ dedecus? En cras a te decedens longa morte moriar, vae mihi! et ab expectata salute extranea efficiar.

6 Talia dolendo duplicato genu dixerat, seseque plangens ab altari separat, necnon lectulum insueto ire desiderat: cum repente ferrum stridens resilit, ita ut aures custodis ecclesiæ sonitu perculerit. Siquidem ipsa statim in pavimento corruit, fugatoque anhelitu, prorsus mola siluit, jacens quasi omnino sine sanguine, cervice flexa, supinato capite: quam prosecutus janitor ecclesiæ invenit absque vitali effigie; idque curioso digito *i* patri monasterii properat innuere. At ille occurrit sollicitè, recurvisque digitis temptat ferrum evellere *, quod viribus adhibitibus vix valuit ejicere. Post aliquantum vero integræ horæ spatium sensit reductum intra pectus spiritum, sensit penitus extinctum placulum, sensit a vinculo absolutum brachium; et petita Liberatoris licentia, cum gaudio remeavit ad propria. Prædicti tamen circuli pendent ad pedes crucifixi Domini, quorum prior Kalendis Januarii proruit, necnon alter xiii Kalendas Junii cecidit anno ab Incarnatione Domini nono et millesimo, pontificante Tullense * ecclesiam domno Bertoldo episcopo, Indictione vii.

atque altero
vinculo bra-
chium ejus exi-
mitur.

* seq. entia *ibid.*
omittuntur us-
que ad Post etc.

* *ibid.* Tullen-
sem

ANNOTATA.

a In codice Mansuetino sæculi xi libro ii Adsonis proxime subjicitur miraculum, cui scriptor anonymus hunc titulum præposuit: De puella circulis ferreis astricta, quemadmodum ad sepulchrum sancti Pontificis fuerit absoluta. Martenius et Calmetus citati illud ex memorato codice ediderunt. Datur hic ex Calmeto recusum. In lectionis varietate assignanda constitui eum nunc et deinceps modum servare, quem post Adsonis præfationem in fine annotationis ad litteram *b* indicavi.

b Parricidis seu proximorum consanguineorum interfectores olim id pœnitentiæ imponi solebat, ut eis nudum corpus vel brachia uno aut pluribus vinculis ferreis arcte ligarentur, sicque Hierosolymam, Romam, vel ad alia loca sacra mitterentur. Aliis ad certum tempus, aliis tota vita isto in habitu peregrinandum erat. Si contingebat, ut Sanctorum, quorum sepulcra frequentabant, meritis vincula disrumperentur, crimen expiatum censebatur. Exempla si lector desideret, adeat Gregorium Turonensem lib. de Gloria Confessorum cap. lxxxvii, et Mabillonium tom. I Annalium pag. 87 et seq.; tom. III pag. 7, 56, 104, 296, et 647; tom. IV pag. 243 et 323. Carolus Magnus ejusmodi pœnas haud probavit: unde in Capitulari Aquisgranensi apud Sirmondum tom. II Conciliorum pag. 154 statuit, ut . . non sinantur vagari et deceptiones hominibus agere . . isti nudi cum ferro, qui dicunt se data sibi pœnitentia ire vagantes. Melius videtur, ut, si aliquid inconsumetum et capitale crimen commiserint, uno in loco permaneant laborantes et servientes et pœnitentiam agentes, secundum quod sibi canonice impositum sit. Hæc Caroli Magni sanctio observata non fuit: nam sæculo ix et duobus sequentibus dictum pœnitentiæ

E

F

A *liae* genus adhuc in usu erat : quemadmodum Mabillonius tom. I Annalium pag. 88 variis exemplis ostendit. Illud autem in Anglia quoque usitatum fuisse probat ex testimonio Wolstani in versibus de miraculis S. Swithuni episcopi Wintoniensis.

c Nullum aliud hic Sancti beneficium agnosco, quam quod Godelindem a pœnitentia, quam acceperat, partim liberarit. Siquis insuper credere velit, unius vinculi solutionem signum fuisse, ex penis temporalibus tantum illi fuisse remissum, quantuni adhuc remittendum supererat, ei me non opponam. Quod ad criminis culpam et supplicium æternum spectat, illa partim non condonantur : neque iisdem obnoxia fuit Godelindis, quousque unum vel utrumque vinculum a brachio dissiliret, si antea actum contritionis perfectæ elicuerit. Hæc certiora et notiora sunt, quam ut demonstrari sit necesse.

d Id est, Augusta Vindelicorum (Augsburg) in Suevia Germaniæ provincia. De celeberrimo urbis istius antistite S. Udalrico actum est ad diem iv Julii.

B e De S. Deodato, primum episcopo Nivernensi, dein abbate Vallis-Calilæ in Vosago, egit Henschenius tom. III Junii a pag. 869; ubi Commentarium prævium ita orditur : Vosagus mons, saltus, silva, eremus per confinia Alsatiæ Burgundiæ et potissimum Lotharingiæ extenditur; præbuitque olim variis sanctis tam eremitis quam cœnobitis domicilia seu monasteria. Aliquibus eorum recensitis, ita prosequitur : Monasterium demum Vallis-Galilæ... a S. Deodato ad fluvium Murtam prope confinia Alsatiæ superioris conditum et excultum fuit, obituque ejusdem, sepultura ac miraculis clarum : unde ab illo jam pridem nomen accepit oppidum, quod eidem paulatim accrevit... vulgo Saint Dié en Lorraine nuncupatum (est enim aliud ad Ligerim S. Dié sur Loire :) ubi pro monachis introducti seculo x canonici eundem S. Deodatum patronum venerantur.

f Al. Argentoratum, vulgo Strasburg. Urbs notissima est in Alsatia inferiore.

g Id est, tempore soporis vel somni, ut opinor : nam vox sopilibus a verbo sopire deducta videtur.

C h An Godelindis, urgente egestatis austerissima miseria et inediæ calamitosa penuria, caseum vel alium quemcumque cibum tempore Quadragesimæ comedens culpam contraxit? Apage ineptias.

i Digo, non verbo patratum miraculum inuit custos abbati propter silentii religionem, quod nocturno præsertim tempore commendat S. Benedicti regula cap. XLII. Annotatio est Martenii.

MIRACULUM

ALTERUM ANNI MXLIX,

AUCTORE PETRO S. ROMANÆ
ECCLESIAE DIACONO,

*Ex editione Martenii laudati
a col. 1041, collata cum
impresso Calmeti exemplari,
atque altero Ms. a.*

Benedictus Dominus Deus Israël, qui facit mirabilia magna solus. Benedicatur ubique omnium mirabilis Conditor locorum, mirabilis in locis omnibus Operator. Benedicatur in throno regni sui, in templo sancto gloriæ suæ, quod est in cælo sursum, et in terra deorsum; ubi nomen suum sanctum et gloriosum ipse die quotidie amplius atque amplius glorificat, mirificat*, exaltat. Siquidem clamat Apostolus. « Regnum » Dei intra vos est : et, « Templum Sancti * sanctum est, quod estis vos ». Quod vero thronus Dei sint Sancti, scriptum est alibi : « Anima, inquit *, justis sedes est sapientiæ ». In eis enim Dei virtus et Dei sapientia, quasi in quodam solio suæ potentiæ sublimi auctoritate sedet; dum per eos et prodigia facit, et rerum judicia decernit. In tali throno regni sui, in tali templo gloriæ suæ, huc Leucha * nobis pridie demotis *, cum forte præclarus beati Apri b natalis annuo recursum patriam repetens illustraret, ipse cælorum Rex omnipotens, cujus honor iudicium diligit, et quia sit justus monstravit, et quia sit metuendus patenter dilucidavit. Hic est renum iudex cordiumque scrutator; ante cujus oculos nuda et aperta sunt omnia, cui nox sicut dies illuminabitur *, cui nulla tenebrositas obscuratur. Quod licet omnium sanctarum Scripturarum testimoniis adstipulatione * cognoscatur, ipseque * rei veritate satis superque credatur; ex evidenti tamen et terribili signo, quod ipse in dilecti sui * veneranda festivitate ante corpus ejus agere voluit, luce limpidius advertere licebit.

2 Rusticus quidam S. Mansueti primi Leuchorum præsulis, vernulæ vernula fruens contubernio ancillæ cujusdam S. Apri, septimi ab illo pastoris eorundem, carnis victus illecebris, vel de ea susceptorum dulcedine filiorum, S. Mansueto corpore serviebat, sed * S. Apro inhærebat. Cupiebat enim quavis quondam transferri occasione ab illius jure ad jus istius, ut tam sobolem quam parentes simplum complecteretur non duplum servitutis * jugum. Hoc vero cum diu multumque ineffaciter intra se revolveret, sicut post ipse prodiit *, accidit eadem sancti Apri celebri cunctis solemnitate, ut inter numerosam confluentis populi multitudinem, ad honestam, ubi venerabile corpus ejus merito honore jacet, ecclesiam ipse quoque oratum veniret : cumque jam sacris liminibus appropiaret, subrepere cœpit menti ejus servitutis memorata translatio,

Gloria Dei, per Sanctos miracula operantis et crimina ulciscantis.

E
* Mansuet. magnificat et
* ibid. Dei

* hæc vox ibid. omittitur

* al. Leucham
b
* forte devectis

F
* Mansuet. illuminatur
* al. adstipulantibus
* al. ipsaque
* in Mansuet. additur Apri

Servus abbatiae S. Mansueti, cujus peller ancilla erat abbatiae S. Apri, ab hoc sancto servitutis translationem
* ibid. et apud Calm. additur mente.
* al. servilis conditionis
* al. prodidit

AUCTORE
PETRO S. R. E.
DIAcono.

* al. non

* al. rursum

malo ex fine pe-
tit, eique cereos
pecunia furtiva
emptos offerens,
in dextera gra-
viter punitur.
* alia exempl.
addunt cereum

c

B

* Mansuet. eju-
laret

* Calm. quidque

* al. ab altero

Miraculi testes
Leo IX Ponti-
fex, quique il-
lud scripsit, Pe-
trus diaconus :
S. Apro frustra
invocato,

* al. ipsa

* apud Cal.
deest hæc vocu-
la

C

* al. profecit

ad opem S. Man-
sueti confugi-
tur; qui servum
malo liberat,
quo in dextera
punitus fuerat.

* Calm. prodi-
tum

* adde magis

d

translatio, atque ex intimo cordis sancta deos-
culans limina stultus orator, et * meminit
peccatorum suorum, sed pellicis et filiorum.
Sollicitat improbis precibus Aprum per amœna
paradisi nemora discurrentem, et hujusmodi pe-
titioni aures avertentem; sicque sursum * ad
altare præcipuum conscendens, aliis mediocrem
cereum tali plenus voto illic absque ceterorum
posuit exemplo.

3 At cum per quemdam monachorum dicere-
tur ei, cur ad corpus S. Apri * non posuisset,
ut alii; facti pœnitens crumenam scrutatur, si
quemlibet forte nummulum reperiret, unde al-
teram candelam redimeret. Obolum reperit,
gaudet, currit, emit duos uno cereolos obolo.
Hunc autem perceperat obolum de decimatione
sibi credita S. Mansueti, cujus subiacebat con-
ditioni. Cujus vero dextram diligenter cum ap-
taret c, ut ipsos super sacrum corpus cereolos
more circumreverentium poneret; nihil remo-
ratus Aper acerrimus, non sævo dente, sed
velut ultrice sententia, hujusmodi oblationem re-
pudiante, in ipsa eum, qua ferebat, dextera
percussit. Nam mirum in modum tam fortiter
cœperunt collecti digiti palmæ infigi, omnesque
articuli artari, ut præ intolerabili dolore nimis
erugiret *, et quod pateretur inclamaret. Con-
festim maximus in populo rumor exoritur. Stup-
pent, tremunt, quodque * portendat, alter al-
tero * interrogat.

4 Instrepuit factum domini mei noni Papæ
Leonis auribus, qui jam pridem Bruno dictus,
ejusdem fuerat loci episcopus; et illuc non tam
ad visendam, quam ad benedicendam et in Do-
mino confirmandam tunc patriam venerat. Hic
intra claustra monasterii erat Missarum solemn-
ia celebraturus, cum res ei jam * perlata est.
Venit igitur, vidit, qualiter contigerit audivit.
Interea scisciscitat hominem, ne * quid criminis
egisset, unde hoc meruisset. Rimatur ille con-
scientiam; nihil recordatur, quod esse adversus
beatum Aprum confiteatur, nisi forte id solum,
quod meditabatur, cum templi limina ingredie-
batur. Ita stantem ipse quoque reperi, cum tunc
primum negotiis dominicis implicitus adveni:
complicatos omnes ut in pugnum digitos sic
acriter stringentes cereolos aspexi, ut nimis stric-
tura pro teste cruor esset, qui candelarum
extrema defluens inficeret. Ab omnibus interea
multis Aper sanctus questibus interpellatur, sed
nullatenus ad misericordiam provocatur. Unum
et alterum miser ille ibi diem sub spe recupe-
rationis exegit; nihilque quamvis se S. Apri
velle esse diceret, perfecit *.

5 Vespere Sabbati adsunt S. Mansueti mona-
chi, suum requirentes, secumque reducentes.
Mansuetum suum confidenter aggrediuntur, oran-
tes pervigilem noctem ducunt, piamque facilis
Mansueti mansuetudinem præstolantur. Clara
poli partem sublimem luna tenebat; cum qui-
dam fratrum divino motus instinctu, dextra
perditum * inquisivit, ne quid de officio collig-
endæ decimationis sibi injuncto surripuisset,
unde ei hæc calamitas supervenisset. Qui mox,
ad se reversus, qua ratione Aprum *, quam
Mansuetum dilexerit, prodidit; et etiam de
obolo patefecit, unde candelas illas, quas adhuc
in manu habebat, accepit: et protinus cum fine
verborum facta est extensio digitorum, qui jam,
perforatis incredibili impressione carnibus, ad
ossa nervosque volæ pervenerant d. Ad hæc Deus
omnium mirabilis artifex virtutum laudatur, ma-

gnique Mansueti meritum longe lateque præ-
dicandum magnificatur. Quod ipsi ubi domino
Papæ, clero, populoque in notitiam, facta
Dominica luce, pervenit; inter multa gaudia
fabula nascitur jocosa: quia quem torvus Aper
vulneravit, alacer Mansuetus curavit.

6 Altioris tamen intelligentiæ mentes et in
Apro justitiam, et in Mansueto senserunt extitisse
clementiam; quamquam non sit veritus * infe-
rioris officia membris sic negare, quam negata
reparare. Unde in his duobus sibi contrariis mi-
raculis non est credenda inter sanctos contrarie-
tas voluntatis, qui felicitate potientes inenarra-
bili, pace collætantur interminabili. Verum quod
percussit Aper, divinæ animadversionis inevita-
bile iudicium perpendamus; et quod Mansuetus
sanavit, gratuita pietatis munus circa nos non
nostris exhiberi meritis attendamus. Damnatur
ille sententia æquitatis ab eo, ad quem fugere
volebat jure servitutis. Cur autem hoc? « Nisi
» quia justus Dominus justitiam dilexit, æquita-
» tem vidit vultus ejus ». Et ut hoc innotescat,
quia de alienis bonis sacrificium Deus non acce-
plat, per obolum parvum docet, qui in pon-
deribus penultimum locum tenet; ac si votum
per hoc latronis vel furis * alicujus rejiciat et
dicat: « Non accipiam et * domo tua vitulos,
» neque de gregibus tuis hircos ». Quod vero
Mansuetus mansuefecit *, quasi per hoc Domi-
nus dicit: « Nolo mortem peccatoris; sed ut
» convertatur et vivat. Convertimini ad me et
» ego convertar ad vos. Ego percutiam et ego
» sanabo », dixi per Moysem * meum; et hoc
semper facio per meæ potestatis effectum, qui
sum velut asper aper in vulnerando, sum quo-
que velut agnus mansuetus in medicando. In
Apro et Mansueto sedeo, et per hos judicia
mea exerceo. Throni mei sunt, regnant enim
mecum: Possunt de potestate mea, gloriantur
de gloria mea. Dicit hoc Dominus in cælis; sen-
timus nos homines in terris. Nemo igitur quot-
libet peccatis plenus, quotlibet divinæ ultionis
flagellis verberatus, ad offensum Dominum Crea-
toremque suum converti formidet: vel si non-
dum flagellarit, dissimulet; quoniam ille est,
qui mortificat *, qui deducit ad inferos et redu-
cit. Cui sit honor et gloria, virtus et imperium
per infinita sæcula sæculorum. Amen.

Auctor ad utri-
usque Sancti
nomen allu-
dens, Dei justiti-
am et clemen-
tiam prædicat.
* Mansuet. vir-
tutis

E

* duæ hæc voces
ibid. omittun-
tur
* ibid. de
* ibid. mansueto
fecit

* ibid. Moysen
servum

* ibid. additur
et vivificat

F

ANNOTATA.

a In exemplari Ms., quod e codice Mansue-
tino sæculi XII extractum est, miraculo hic
titulus permittitur; De quodam rustico, a S. Apro
percutso, et B. Mansueto sanato: in editionibus
Martenii et Calmeti, qui codice Mansuetino
sæculi XI usi fuerunt; De quodam miraculo a
Petro, sanctæ Romanæ Ecclesiæ diacono, com-
posito. Illud die xv Septembris anno 1049 conti-
gisse, a memorato Petro litteris traditum fuisse,
atque huic scriptori auctoritatem omni exce-
ptione majorem tribuendam esse, ex annotatione
sequente apparebit. Apographum nostrum multis
mendis vitiatum est. Exemplar impressum Cal-
meti correctius est, sed posteriore sui parte mu-
tilum. Apud Martenium integrum exstat, quod
hic recudetur cum aliis collatum.

b Auctor infra num. 4 scribit, hominem,
quem Deus per S. Aprum punierat, a S. Leo-
ne XI Pontifice non modo visum, sed etiam in-
terrogatam fuisse, quid criminis egisset. Testa-
tur ibidem, se quoque conspexisse pœnam, qua
ille

A ille divinitus affectus fuerat. Jam vero cum hoc loco dicat, miraculum patratum fuisse, nobis huc Leucha * pridie demotis *, quando festi-
 * apud Calm. Leucham
 * forte de vectis
 tas S. Apri agebatur, quæ in diem xv Septembris incidit; credendum est, ejus historiam conscriptam fuisse ab eo, qui nominatur in titulo, quem supra e codice Mansuetino vetustiore transcripsi, videlicet a Petro, Romanæ Ecclesiæ diacono: modo tamen verum sit, ipsum cum Leone IX xiv Septembris Tullum adventasse. Hoc autem dum mox probabo, simul aliud evincam, nimirum in dubium vocandum non esse, quin idem Pontifex oculatus fuerit miraculi testis; imo totam ejus narrationem quoad cetera adjuncta fide firmissima dignam esse. A Baronio tom. XI Annalium a pag. 164 e vetusto codice Remensi edita et ab Harduino tom. VI Conciliorum parte 1 a col. 993 recusa sunt Acta concilii Remensis, ab auctore, inquit laudatus Barcnus, ejus temporis, qui vidit, fidelissime scripta. Ex itinerrario Leonis IX ab urbe Romana usque ad Remensem, quod auctor præmittit Actis ejusdem concilii, mense Octobris anno 1049 celebrati,

B in rem nostram hæc excerpo. Ceterum Papa Colonia digressus, Tullum in Exaltatione Dominicæ Crucis, cujus memoria xiv Septembris recollitur, venit: indeque circumjacentium regionum episcopis et abbatibus litteris suæ auctoritatis mandari præcepit, ut in præfixa die sibi occurrerent ad synodum Remis celebrandam... Denique domnus Papa Leucorum urbe digressus, iter ad Remensem ducens urbem arripuit: et.. in vigilia festivitatis S. Michaëlis ad Curmolensem villam venit... Die vero sequenti ad sanctum pervenit Remigium, archiepiscopis tribus comitatus, Trevirensi videlicet, Lugdunensi, Vesontionensi, aliisque viris honorabilibus: inter quos erat Joannes episcopus Portuensis, et Petrus Ecclesiæ Romanæ diaconus et ipsius urbis præfectus. Luculento hoc scriptoris synchroni testimonio extra dubium ponitur, quod probandum suscepam.

c In Ms. Mansuetino legitur, Cum vero diligenter aptaret, omissa voce dexteram. Hanc retine ex editione Martenii, ut sensum perficias.

d Sequentia desunt in editione Calmeti.

C

ELEVATIO

CORPORIS FACTA AN. MCIV,

AUCTORE ANONYMO,

Ex editione sæpe laudati Martenii a col. 1088, collata cum Ms. e codice Mansuetino sæculi XII a.

a

Prologus auctoris.
 * in Ms. Mansuet. disserit

H humanæ mentis infirmitas, cum de Sanctis Sanctorumque actibus dixerit *, plerumque ad se rediens expavescit: quia certe indignam se deputat, cui tantum tam magnumque negotium committi debeat. Verumtamen quia tale propositum non de superbo spiritu concipitur, immo vero simplici atque humili devotione a quibusque fidelibus suscipitur; speramus, ipsos San-

ctos non indigne hoc accipere: confidimus illos nobis affore, et quæ de illis dici oporteat, misericorditer inspirare. Quia igitur de vita et actibus beatissimi patris * et patroni nostri Mansueti pauca disseruimus, inter cætera de secunda ipsius translatione, quare vel quomodo facta fuerit, explicare proposuimus; ut, dum nos ad memoriam suam viderit amplius exerceri, ipse nobis benignior, et per eum clementia summi judicis fiat paratior.

2 Ab antiquis siquidem patribus accepimus traditum, et usque ad nostra tempora indubitanter est creditum, quod S. Gerardus, post multa tempora in episcopatu Leuchorum ipsius successor dignissimus, sacrum corpus illius transtulerit, atque infra * Ecclesiam, quam sub ipsius nomine consecratam invenerat b, in archa ligneâ loco congruo collocaverit; in quo præsidens voces psallentium monachorum, in eadem ecclesia sibi perpetuo famulantium, susciperet, et plebi Leuchorum consueti regiminis beneficium impenderet. Subsequenti autem tempore, multorum annorum interveniente numerositate, error cœpit nasci non modicus, et de integritate sanctissimi corporis ambiguitas est exorta: dicebaturque a pluribus, quod beatum caput a corpore erat revulsum, et alio in loco haberetur reconditum. Qua opinione ejusdem ecclesiæ egregius ac piissimæ memoriæ domnus abbas Thiemarus, atque insuper tota monachorum turba graviter tristari ac supra modum cœpit affligi; et jacturam sacrarum reliquiarum non tamquam opinabilem pensabant, sed velut certam ac manifeste cognitam deplorabant.

3 Quid tamen * ageretur? Sed omnipotens Dominus, qui errantibus viam, et his, qui in tenebris sunt, lumen justitiæ solet ostendere; Leuchorum * suorum gemitus respexit, et dum super hoc frequenter consultarent, consilium bonum magna pietate sua inspiravit; ut scilicet archam, qua sanctæ clauderantur reliquiæ, utpote veterem et omni ornamento vacuam, deberent mutare, et de novis lignis novam fabricare; quam siquidem auro et argento tegerent, quam artificioso opere et lapidibus pretiosis insignirent: sic etenim et honorem adderent Pontifici, et satisfacerent diutinæ ambiguitati. Præfatus igitur abbas Thiemarus c, homo scilicet sanctæ conversationis, vir sapientia illustris, Deo et hominibus acceptabilis, a quo acceperat consilium, ab eo sumit et auxilium; et archam, quam faciendam cognovit, maturo tempore perfectam reddidit d. Quo peracto, sanctum nolens differre propositum, domnum Pebonem * tunc temporis Leuchorum antistitem, atque suos coabbates, necnon etiam quosque urbis optimates statim adiit, quærens utique consilium, quando suum adimpleret desiderium, quove * tempore deberet sanctas reliquias transmutare.

4 Continuo piæ ac sanctæ memoriæ Pebo episcopus ex consilio suorum principum per totam provinciam suam edictum pertulit, ut in ea hebdomada, qua post Pentecosten generans synodus solet celebrari, ad urbem ipsius caput provinciæ convenirent, atque ibi unanimiter translationem sui Pontificis celebrarent; nec immerito: dignum namque erat, ut ad motum Pastoris grex totus moveretur, et venirent oves revisere eum, a quo pascua vitæ meruerant invenire. Hujus edicti fama pervolitans corda audientium sic perculit, sic incendit, ut tempore constituto principes et populi tanto ad urbem certarent

AUCTORE
 ANONYMO.

* ibid. pastoris

Ut dubium de integritate corporis, a S. Gerardo olim elevati,

* ibid. intra b

E

tolleretur, secunda ejus elevatio decernitur: pretiosa arca constructa,
 * ibid. tunc
 * ibid. servorum

F

d

* ibid. Pibonem

* ibid. quo scilicet

Pibo episcopus xiv Junii anno 1104 mag a

AUCTORE
ANONYMO.

e

solemnitate cor-
pus integrum
reperit in il-
lam transponit:

g

B

ecclesia popu-
lum non cu-
piente, in vici-
num pratum
fertur: commu-
nis læticia et
pietas;
* ibid. quando

* tenet

C

cum fideles il-
lud venerati es-
sent, in eccle-
siam refertur.
* ibid. circum-
eunt

* ibid. cornere

* ibid. perma-
net

certarent desiderio properare, ac si sanctus Pon-
tifex redivivus in carne nuntiaretur eos expectare.
Anno igitur ab Incarnatione Domini millesimo
centesimo quarto, Indictione duodecima, or-
dinationis autem Domini Thiemari prædicti
abbatis duodecimo, octavo decimo Calendas
Julii e, domnus Pebo prædictus pontifex, secum-
que dux ejusdem regionis Theodericus et ceteri
principes adjacentium regionum cum infinita
turba populorum, cum cereis et crucibus, et
aliorum Sanctorum corporibus in ecclesiam pro-
prie Pastoris convenerunt, in jejuniis siquidem
et lachrymarum compunctione opus sanctum
parati incipere.

5 Nec mora illa vetus archa, qua beata ossa
tegebantur, ad conspectum populi producit, et ab ipso episcopo ejusdem ecclesiæ et præli-
bato abbate Thiemaro, præsentibus aliis religio-
sissimis abbatibus domino Widrico S. Apri, do-
mino Stephano Besuensi, et domino Odelrico
sancti Urbani f, et aliis astantibus g, multis-
que religiosis fidelibus, in loco eminenti statui-
tur, unde ab omnibus facile conspici posset et
videri. Quæ aperta commissum sibi thesaurum
fideliter reddidit, membris per ordinem in lon-
gum pallio involutis, ita ut caput et reliqua
membra omnibus monstrarentur, et de omnium
cordibus illa olim falsa opinio pelleretur. Nova
ergo archa miro opere fabricata subiit, et præ-
sentem thesaurum, corpus scilicet sanctissimum
ferro undique obserata servandum suscepit.

6 Quæ, quoniam * omnis turba, quæ con-
venerat intra parietes ecclesiæ recipi non potuit,
ne aliquis tantæ videretur expers remanere læ-
titiæ, extra in vicinum pratum deducitur, ubi
liberius quique possent accedere, et optato Pa-
stori laudes et munera præsentare. O quanta
exultatio in monachis canentibus! O quanta
devotio in clericis psallentibus! O quam magna,
pium onus subeuntium contentio! O quam mi-
randa subsequentium populorum acclamatio!
Cœtus omnis laudes personat, linguæ omnium
in nova præconia relaxantur, et quia Sanctum
tenent * in manibus, ardentius ipsum sanctis pro-
sequitur laudibus. Dies illa multis aliis fuit cla-
rior, solis ipsius claritas solito illuxit purior, ut
manifeste patesceret, cujus meriti apud Domi-
num Vir sanctus existeret.

7 Quid plura? Turbæ Pastorem circuerunt *,
salutant, et reverenter contingunt, quod possunt
et quantum possunt, vota et oblationes devotis-
sime offerunt. Post hæc benedictio vitæ populo
persolvitur, et beatus Pontifex exultantibus hu-
meris in ecclesiam suam reportatur: in qua loco
eminenti, sicut adhuc fas est tenere *, constitu-
tus, plebi suæ quasi de specula quadam invigilat,
et potenti manu occurrentes inimicos abigit et
propulsat: et corpus quidem nobis ad subsidium
in terris relinquitur; sed beata ipsius anima
perennibus gaudiis in cœlis perfruitur; ad quæ
ipsius intercessionibus nos dignetur perducere,
qui nos suo sanguine non pepercit redimere Je-
sus Christus Dominus noster, cui cum Patre et
Spiritu sancto honor et imperium permanens *
in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Quod nunc damus instrumentum, Marte-
nius se edidisse notat ex manuscripto S. Mansueti;
quod, nisi vehementer fallor, vel idem est
cum sæpe memorato codice Mansuetino sæculi XII,

vel ex eo extractum. Tam in editione Martenii, D
quam in nostro exemplari, quod ex eodem codice
transcriptum est, hic titulus instrumento præfigi-
tur: Tractatus de translatione secunda S. Man-
sueti a domno Pibone dicta et composita. Cum
vox translatio generalioris sit significationis, ego
sacri corporis positionem ex vetere in novum ac
honorificentius conditorium, quæ in tractatu isto
describitur, elevationem vocare malui. Peracta
hæc fuit ab episcopo Pibone, sed non conscripta;
quemadmodum in Comment. prævio num. 70 de-
monstratum fuit.

b Ipse Gerardus omnium optime novit, cui
Sancto consecratam invenerit ecclesiam, in qua
olim S. Mansueti corpus elevavit. Ejus verba ac-
cipe ex instrumento anni 982, quod partim tran-
scripsi in Comment. a num. 47: Quemdam no-
stræ sedis locum fundatum ex antiquo reperimus,
in honore quidem beati Petri Apostolorum prin-
cipis consecratum, sancti autem Mansueti primi
pastoris nostri præsentia insignitum. Consule Com-
ment. num. 45 in fine, et num. 51.

c Videri possunt, quæ de Thiemaro vel, ut
alibi sæpius legitur, Theomaro cænobii S. Man-
sueti abbate dicta sunt Comment. num. 62. E

d Lege, quæ de archa ista ex Calmeto edidi
in Comment. num. 71.

e Adi Comment. num. 75.

f Abbatia S. Urbani jacet in Pertensi Campa-
niæ Gallicæ tractu, Besuensis in Burgundiæ du-
catu decem fere passuum millibus ab urbe Di-
visionensi. De cænobio S. Apri vide Comment.
num. 40. Calmetus tom. III Hist. Lotharingicæ in
Prolegomenis col. ciii dat catalogum chronologi-
cum abbatum S. Apri, secundum quem Widri-
cus, qui hic memoratur, quartus istius nominis
abbas fuit.

g In Ms. Mansuetino, astantibus et aliis ab-
batibus.

MIRACULA

AB ANNO CIRCITER MCXXV USQUE
AD MCXXXVI a,

a

AUCTORE ANONYMO,

F

Ex codice Mansuetino sæculi XII.

Orta seditione per dæmoniacam infestatio-
nem, cum Sanctensis comes b in præbenda
canonicorum tyrannicam exerceret devastatio-
nem; turbatus pontifex, clerus et populus uni-
versus solum divinam propitiationem et Sanctorum
exoravit intercessionem. Elata igitur sanctorum
confessorum Mansueti, Apri Gerardi gloriosa
corpora ad majorem ecclesiam gloriosi pro-
tomartyris cum generali frequentia detulerunt,
et circa arcam sancti martyris compositis reve-
renter Sanctorum reliquiis, feretrum sanctissimi
pontificis Mansueti, tamquam primi pastoris sub-
limius extulerunt. Ibi unanimiter cum gemitu et
laudibus exultationis vota Deo obtulerunt pre-
cis supplicis et devotionis. Inter hæc muliercula,
concreta nervorum compagine, a renibus
per spinam dorsualem ad caput usque curvata et
fere solo tenuis per multos annos contracta, duo-
bus

Mulierem ex
nervorum con-
tractione incur-
vam Sanctus
liberat;
b

A bus bipedalibus in utraque manu vix sustentata baculis, ad feretrum pervehitur gloriosi Confessoris; quod, in quantum licuit et potuit, cœpit suspensis supra dorsum manibus contrectare, resupinis capitis osculis prolambere, et ut sui misereretur, prolatis cum gemitu vocibus inclamare. Videre, qui aderant, quodam anxietatis angore de corpore miserandæ sudorem defluere, guttatim erumpere : cum nervi, pristina nodositate distorti, vigore recepto, ediderunt crepitum; et corpus incolume constitit, et erectum. Extulere circumstantes Sanctorum præconium, grates Deo referentes protectori omnium, et virtutes collaudantes suorum magnalium.

alteri misere
contractæ gres-
sum restituit

2 Postera die, cum prædictum Sancti corpus ad propriam referrent basilicam, clerus et plebs universa densantes frequentiam, Sancti passim revolvebant mirandam clementiam. Quædam de-
nuo mulier, infelicis contractionis multis jam annis perpessa dispendium, reptans humi, quasi sedens articulis tantum subvehebatur manuum; quæ gyrando per plateas agens miserabilem gressum, dura sorte stipem quærens errabat per bivium, crebro sordens per lacunas, perque viam luteam præbebat mirantibus videre miseriam. Hæc, concepta spe salutis et auditæ novitatis excita miraculis, horrendo prodigio per pavementum Sancti, resupinis manibus saltando, perlabitur; turbasque violenter irrumpens, feretro ejulans Sancti substernitur; protensis extemplo brachiis, feretro Sancti audenter appenditur; orat, plorat, mordet, lambit, et procax ingeritur. Cumque jam in theca excelsiori recollocandum Sancti corpus inveheretur, manibus procaciter appensa, avelli non potuit; sed quasi medicum amissura, desperatione fortius roborata, in vocem clamoris erupit, omnesque, qui aderant, ad fletum compassionis inflexit. Quid longius morer? Integra sospitate recepta, miraculum non tam emeruit, quam extorsit. Ipsaque deinceps index est * præco Opitulantis sui spem et ausum miseris exhibet confidendi c...

* forte et
c

femina gravi
crurum ge-
niumque in-
firmitate,

3 Tertia itidem nocte quædam mulier crurum geniumque marcenti compagine, manibus et cubitis reptabat miserrime. In hac ægritudine diutissimam perpessa calamitatem, ad sepulchrum sancti Præsulis recepit sospitatem, glorificans et ipsa pronam erga infirmos ejusdem Sancti magnificam pietatem. . . .

puellam pedum
manuumque
contractione,
d

4 Celebrantibus ejusdem loci Fratribus nocturnas exequias d in sancti Jacobi solemnio, binos ægros sanctus Præsul bino levavit incommodo. Infelix denique juvenula ad ecclesiam Sancti vix asello vectante perducta, ante aram Sancti adstans voto supplici, contractisque manibus et pedibus tenta morbo duplici, oblatam sibi pro eleemosyna candelam præsentare non sufficiebat altari : cum repente virtute deifica sensum cœpit erigi; redivit vigor, rigor abit, explicantur digiti. Reparata mox erupit in voce præconii, testis verax in se tanti peracti prodigii.

puerum para-
lysi,

* l. depositus
* l. anxiani

5 Sub ejusdem formæ noctis tenebroso tempore, ante altare S. Andreæ jacebat puerulus, paralyti dissolutus et salutis avidus, deportatus et depastus * amicorum manibus. Qui subito excitus clamore præconii, tremens cœpit auxiliari * et sudore corripui. Sanus tandem et erectus assiluit in medio, manu palpat, pede vadit, gratulatur animo, omniumque mox membrorum fungitur officio. Repetito statim chorus excitus miraculo et sacerdos dealbatus *, lecto Euangelio,

* veste alba in-
dutus

Septembris Tomus I.

laude celsa persultarunt in canoris jubilo . . .

6 Wius quædam bonæ spei fere per quinquennium luminis unius orba gemebat dispendium. Hæc a Sancto extorquere sitiens miraculum, dum altari sancto supplex impressisset osculum, rediviva luce sospes mox recepit oculum : hæc jam solis radiantis persensit obstacula, quod mox cunctis propalavit ad virtutis cumulum.

AUCTORE
ANONYMO.
et mulierem
quinquennali
alterius oculi
cæcitate liberat.

7 Accensis præcordiorum desideriis, subtilius examinanda est concordia charitatis; quoniam instinctu divinæ dispensationis ex lege spirituali pendet dilectio naturalis : in lege quippe post dilectionem Dei pater et mater præcipiuntur honorari. In Salomone legimus : « Oculum, qui » subsannat patrem et matrem, effodient corvi » de torrentibus ». Et hæc quidem ad caulem legentium prælibamus, ut in examine divinæ censuram justitiæ, respectumque misericordiæ perpendamus. Puer quidam indocilis, dum corripienti matri procaciter obsisteret, ad hoc insuper pervectus est, ut eam convitiis laceraret. Quem gravis extemplo percussus verbere diro, divino plectit ultio iudicio.

Convitiis ma-
trem consectan-
ti lingua et fa-
cies fœdè intum-
escunt;

Lingua tumens oris, stimulis agitata doloris, Prodidit illatum rabido rancore reatum.

Vix homo suspirans, vix turbida lumina gyrans,

Tabidus obscuro mordebat verba susurro : Horribilis vultus, facie turgente sepultus, Cor spectatoris hebetabat mole stuporis.

E

8 Verumtamen hoc tam terribile supplicium ad correptionem Deus irrogavit cernentium; quatenus detestandæ præsumptionis vitium, ostensum deinceps cohiberet prodigium. Hic itaque perceptis magnalibus, quæ gloriose fiebant per interventum gloriosi confessoris Mansueti, idemque puer, capite censuralis e ejusdem Patroni et protectoris nostri, expetit se ad patrocinium Sancti summa devotione deferri, confidenter sperans, ipsius obtentu ab imminente periculo liberari. Nec distulit Sancti pietas misericorditer adesse gementi. Quam cito igitur pallio sancti altaris caput faciemque protexit, lingua detumescens, saniei dissoluta * virus omne defluxit; facies recepit habitum : hilaris puer recepta incolumitate discessit . . .

et in pristinum
statum Sancti
beneficio redu-
cuntur :

e

* l. diffolutæ

9 Bruno quidam forte gravi detentus incommodo, triplo Sancti interventu levatur miraculo. Sinistræ denique partis claudicabat tibia, dextra vero sibi manus existerat arida, linguæ mutæ palpitabat vexatus angustia; sed pietas Sancti, tribuens optata roganti, firmat gressum debilem, manum reddit mobilem, linguamque flexibilem. Sano denique pede quater circa Sancti altare processit, signum Crucis imprimendo, manum sursum extulit; voce clara Deo laudes exultando protulit. . .

F
pedis claudis,
manus aridæ et
linguæ mutæ
incommodis af-
fecto succurrit;

10 Aliud miraculum a seculis inauditum iisdem temporibus contigit, quod ad nos patris et matris consona relatione pervenit f. Tullensibus incolis in Nonas Septembris solemniter occupatis in sancto Mansueti natalitio, genitrix infelix apud Rogeri-villam g obeuntis filii anxiebat obsequio * : quæ mota intrinsecus pietate materna, Tristis et exanimis hæc cœpit ponere verba : Eja Dei Mater miserere miseræ * gementis, Quam male dilaniant laceræ præcordia mentis. Quam male parturiens nascentis gaudia vidi; Quem modo mœsta gemo, mortis sub fauce revidi.

filium mortuum
matri

f

g

* id est, exse-
quiis, teste Can-
gio,
* miseræ mise-
rere

Proh dolor! ablatis complectens pignora nati,

83 Promptius

AUCTORE
ANONYMO.

Promptius opto mori, quam flens superesse dolori.

At tibi, Sancte Dei, meriti cumulabo favorem,

Si tantum removes una vel nocte dolorem.

Ad cumulum laudis puerum mihi consociabo,
Subjiciendo tibi dum solvere vota parabo.

redivivum red-
dit;

11 O quam mira tua, Deus, circa nos clementia! Quem mors pavet, styx abhorret, tremat cœli curia; tu in Sanctis operaris semper mirabilia: nam quæcumque bene sunt tua gratia. Quis absorptum extinctum fauce mortis reparari cerneret, jam absorptum extinctum respirare, et non expavesceret? Asseverant, qui affuerunt, vidisse se jam corpus exanime, cuncta membra jam effecta *, soluta compagine, jam vigore frigescente, nigrescente sanguine. Gloriosi Confessoris complacatus precibus, adest præsens de sublimi exauditor Dominus, leo fortis, victor mortis, vitæ dator strenuus. His denique genitricis exanimatus puer excitus vagitibus, laxatisque in usum videndi palpitans luminibus, et resumpto jam vigore replicatis genibus, matrem supplex ejulantem his compellat vocibus: Pia mater, Sanctum Dei, quem spondes expetere, posce * cito, me consortem habens in itinere; cujus ego reparatus redivivo * munere, vincula mortis vix evasi sospes juncto funere. Talia redivivum perorasse filium, seriatim tandem nobis mater ipsa retulit; cum eundem puerum altari sancto mancipatum obtulit, et ad fletum circumstantes ipsa gemens impulit. Testabatur jam id ipsum denigrata facies, cute partim depilata jam rara cæsaries, squalens vultus, pallens color et rugosa macies; a vivente fere dispar, ut ab igne glacies. . .

* forte effecta

B

* adi

* revivisco

millum ab hostibus captum et fune ligarum eorum manibus eripit;
h

C

alteri vincula solvit, in quæ a prædione conjectus fuerat.

* l. ereptione

12 In congressione, quæ facta est ante Tullum a Sanctensi et Barrensi comitibus, in combusta Buculiaci h ecclesia multis captis civibus, miles quidam ducebatur, sub equo violenter religatus pedibus. Hic suspirans implorabat sanctum Dei Præsulem, ut clementer tueretur se captum, continens in se debacchari furibundum consulem: sensit funem mox laxari dissolutis pedibus, silvam petit evadendo concitatis saltibus, et ducentis fere passim vallatus militibus, dum spinarum forte fascem levasset, in vepribus arte tali est adeptus cunctis hæsitantibus. Qui post paulum inde grates Sancto supplex reddidit, ipsum funem repræsentans, quo ligatus extitit; censualis ei factus, qui hanc opem præstitit. . .

13 A partibus Metensium ad sancti Confessoris solemnum strenui duo juvenes alacriter properantes eventum inopinabili a sævissimo prædone capti in itinere duplicibusque connexi compedibus, et ferreis illaqueati vinculis, diræ immisericorditer mancipantur custodiae. Quorum alter anxio spiritu et contrito corde pro erectione * sui sanctum Dei Pontificem supplex cœpit expetere; cum repente tenebroso medio noctis tempore cœlitus emissa lux domum totam irradiavit, compedumque retinacula et seras vinculorum clavi invisibili virtus divina disjecit. Ereptus igitur ad Sancti solemnia tremens et anhelus occurrit, et cunctis laudæ celebritati assistentibus, quæ contigerant, seriatim recitavit. . .

ANNOTATA.

a Ex codice Mansuetino sæculi XII, de quo in Comment. num. 8 et seqq. varia annotata

sunt, transcriptam habemus historiam rerum D memorabilem, quæ sub abbatibus S. Mansueti Grimbaldo, Albrico, Theomaro et Theobaldo contigerunt. Ea, quæ trium priorum abbatum temporibus facta sunt et ad Sanctum nostrum spectant, Commentario inserta et observationibus illustrata lector inveniet a num. 62 usque ad 69. Anonymus historiæ istius auctor, obitu et sepultura Theomari enarratis, ita pergit: Cui successit vir vitæ venerabilis Theobaldus, cujus temporibus se protectorem esse Tullensis urbis et ecclesiæ crebris beatus Mansuetus miraculis dignatus est propalare. Miracula ista a nemine, quod sciam, hactenus typis vulgata, hic seorsum exhibentur. Theobaldus, sub quo patrata fuere, abbatiam S. Mansueti regere cœpit anno 1125 vel 1126: regimine et vita defunctus fuit ante x Calendas Julii anno 1136. Utrumque demonstratum est in Comment. num. 62.

b Charta geographica episcopatus Tullensis, quom Calmetus libro I Historiæ Lotharingicæ præfavit, inter Mosam et Mosellam, paulo supra Tullum, notat tractum le Saintois. Ditio haud dubie fuit Sanctensis comitis, qui hic et infra num. 12 memoratur. Illo ipso fere in loco, ubi Calmetus territorium Sanctense statuit, alii geographi in suis tabulis ponunt comitatum Vaudani-comitis, vulgo Vaudemont. E

c Huic miraculo et sequentibus fere omnibus subjiciuntur aliquot versus hexametri Leonini; in quibus auctor varia adfert, ut lectorem excitet ad firmam in Deo et S. Mansueti patrocinio fiduciam collocandam. Cum nihil aliud singulare contineant, eos ubique omittendos censui.

d Suspicio legendum esse excubias, quo nomine, teste Cangio, olim etiam vigiliæ nocturnæ vocari solebant. Lectu digna sunt, quæ de illis disserit Martenius in Tractatu de antiqua Ecclesiæ disciplina cap. vii.

e Qui hic capite censualis dicitur, paulo infra narratur sanitatem recuperasse, quam cito . . . pallio sancti altaris, id est linteo, supra quod Corporale extenditur, caput faciemque protexit. Positio capitis supra altare olim ritus erat, quo quis caput seu personam suam ad certum censum alicui ecclesiæ persolvendum obligabat. Accipe verba Cangii in Glossario aucto. Fuerunt olim, qui ecclesiarum seu monasteriorum F HOMINES CENSUALES se sponte constituebant, quocirca capitibus super altare positis, sancto ecclesiæ seu monast. patrono tutelari sese offerbant, ut Arnulfus monachus in S. Emmerami monast fieri solitum fuisse tradit. Vide Annal. Benedict. to. 4 pag. 286. Porro pallium altaris eam olim significationem habuisse, quam mox indicabam, idem me docet Cangii Glossarium in vocibus pallium et palla.

f Hinc intelligitur, miracula, quæ hic dantur conscripta fuisse, Theobaldo abbate, sub quo contigerunt, vel vivente, vel non diu post ejus mortem.

g Rogeville quinque circiter leucis Gallicis communibus infra Tullum, duabus vero et media supra Mussipontum jacet; si tamen recte notetur in charta geographica, quæ præ manibus est.

h In Calmeti tabula superius memorata locatur Buqueley duarum circiter horarum itinere ab urbe Tullensi, meridiem versus, non procul a territorii Sanctensis limitibus.

A

D

DE S. THEOCTISTO MONACHO HEGUMENO

IN TERRITORIO HIEROSOLYMITANO.

Publica ejus veneratio; annus mortis; locus habitationis;
Theoctistus alter ab hodierno diversus.

J. P.

ANNO CDLXVII.

Colitur apud
Græcos hac die:

Tomo 1 Februarii, die IV ejusdem mensis, varios designavimus pag. 466 synonymos Theoctistos occasione martyris, de quo ibidem agitur. Inter illos ibidem memoratus est Theoctistus hodiernus, multaque de illo præclara referri ad diem xx Januarii in S. Euthymii Magni Vita, indicavimus. Eo nunc mittimus lectorem, cum non sciamus Acta ipsius alia exstare, quæ seorsum scripta fuerint. Colitur autem apud Græcos hac die, et habetur in Typico S. Sabæ, ut vocant, et in Menæis editis; utrobique synascetæ, id est, socii asceticæ vitæ Magni Euthymii titulo donatus: quod alibi quoque fit. In nostro enim ad Menæa Græcorum excusa Supplemento ex synaxario membranaceo antiquo Ms. Sirmondi, sive Collegii Claromontani societatis Jesu Parisiis, ita annuntiatur: Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μνήμη τοῦ ὁσ. πατρὸς ἡμῶν Θεοκτίστου συνασκητοῦ τοῦ μεγ. Εὐθυμίου. Id est, Eadem die (III Septembris) memoria sancti patris nostri Theoctisti, synascetæ Magni Euthymii. In Ephemeridibus Græco-Moscis apud nos antetomum 1 Maii solo monachi idiotismo nuncupatur. In Menæis Græcis monasterii S. Marci PP. Prædicatorum Florentiæ: Theoctistus socius S. Euthymii dicitur. Menologium Slavo-Russicum Sparwenfeldianum habet ista: S. P. N. Theoctisti con. jejunator * magni Euthymii, qui obiit anno CDXXI.

* con-jejunato-
risannus mortis
467

C 2 Parachronismus hic est, a vero mortis anno S. Theoctisti multum aberrans, prout conficitur e chronotaxi S. Euthymii et aliorum dicto die xx Januarii, ubi pag. 301 sunt ista in rem nostram: S. Sabas annos ætatis xviii, Christi CDLXVII venit Hierosolymam: degit in monasterio S. Passarionis: adit S. Euthymium, anno ætatis hujus LXXXII, Christi CDLVIII mittitur ad monasterium S. Theoctisti. Hic moritur ætatis S. Euthymii xc, Christi CDLXVII, cum decimum jam annum illi Sabas cohabitaret. Theoctisto succedit Maris; huic post biennium anno Christi CDLXIX Longinus. Nonnullis deinde interjectis, S. Euthymii obitus affigitur anno Christi 473. Laudatur in Menæis Græcorum impressis hac die inter ea, quæ recitantur in eorum Officio. Nunc subjungo notitiam loci, in quo vixit S. Theoctistus ac monachis præfuit.

3 Die xx Januarii pag. 298 occasione S. Euthymii laudati sermo est de prima institutione monastica in Palæstina, locisque in territorio Hierosolymitano. Inter alia vero monasteria ibidem constructa agitur de Laura nova, cui aliud subditur ab eodem Sancto erectum: Haud ab ea longe, sicut narratur loco citato, ad speluncam Saülis, in eremo olim Engaddi, tum Ziphon præest monasterio in territorio Hierosolymitano. dicta, monasterium S. Euthymius construxit. At non diu istic moratus est. Ad viam Hierichuntinam potissimam vitæ partem exegit; primo in cella extra Lauram Pharan; post in cœnobio inferiore, cui S. Theoctistum præfecerat, decem millibus passuum a Sancta civitate; denique in Laura, quæ S. Euthymii dicta est, atque ab inferiore S. Theoctisti cœnobio tribus millibus passuum versus Meridiem distabat ad dexteram viæ Hierichuntinæ. Ex his patet, quo loco floruerit S. Theoctistus. Obiit anno 467, sicut jam dictum est, die III Septembris: ex Vita S. Euthymii pag. 318. Si quis plura de illo singillatim novisse desiderat, consulat eandem Vitam, ut supra monui; quam Græco-Latine etiam edidit Cotelerius tom. II Monumentorum ecclesiæ Græcæ pag. 200 et seqq. Ceterum de S. Theoctisti cultu publico haud satis instructus fuit Castellanus, qui in Martyrologio suo universali illum quidem annuntiat; sed venerabilis dumtaxat titulum ei tribuit. Sanctus hic refertur etiam in auctariis ad Usuardum Molani secundæ editionis.

4 Cavendum porro est, ne Theoctistus hic confundatur cum alio synonymo: de qua re Matthæus Raderus noster in notis Mss. ad Menæa observat sequentia: Deo fuerunt Theoctisti, et duo Euthymii. Prior Theoctistus fuit S. Macario familiaris, a quo fuit etiam ab insidiis diaboli, et impuris cogitationibus [curatus:] de quo multa passim in Vitis Patrum est mentio, quem etiam Theopemptum nominant: et huic nihil cum S. Euthymio. Alter Theoctistus intimus S. Euthymii socius et contubernalis, qui sæpe laudatur in Vita S. Euthymii apud Metaphrastem, Lipoman. et Surium xx Januarii. Alter Euthymius fuit Origenista, cum quo nihil negotii fuit S. Theoctisto. Vide Annotat. Baronii ad xx Januarii.

F Theoctistus hodiernus cum synonymo non confundendus.

DE S. AMBROSIO EPISCOPO CONF.

SENONIS IN GALLIA

J. S.

SYLLOGE

De cultu, ætate et gestis.

ANTE AN. CDLXX.
Memoria Sancti
in Fastis recen-
tioribus,

Quamquam memoria S. Ambrosii Senonensis antistitis apud antiquos martyrologos non legatur, nec in hodierno Romano, cultus tamen hujus sancti Antistitis certus est et indubitatus; sed gesta ejusdem prorsus obscura. In additis ad *Usuardi Martyrologium* sic annuntiatur a Greveno die III Septembris: Ambrosii, episcopi Senonum et confessoris. Eodem die *Galesinius*: Apud Senonenses, sancti Ambrosii episcopi et confessoris, divinarum virtutum gloria clari: *Ghinius paulo prolixius hoc modo*: Apud Senonas S. Ambrosii episcopi XIII, qui annis triginta quinque virtutum opifex et pastor bonus ad virtutes et vera capienda bona commissum sibi populum verbo et exemplo optime erudit: et clarus virtutibus obiit in Domino anno Redemptionis CDLV. *Saussayus ad hunc diem tali sanctum Antistitem celebrat elogio*. Apud Senonas sancti Ambrosii, episcopi metropolitane hujus ecclesie et confessoris: qui post Sindinum * sedens, egregiis virtutum fulgoribus ornatus eluxit. Tandemque post ingentia animarum lucra, quas Christo sedula prædicatione, ac vitæ cum Evangelicis præceptis conformatione, peperit, ad Beatorum conscendit optatissimam mansionem. Conditus in templo sanctorum Gervasii et Protasii cum antecessoribus Theodoro et Sindino, eo ampliorem iis cultum percepit, quo sanctitatis evidentior per signa, quæ subsequuta sunt, beatitudinis prodit testificationem.

* aliis Siclinum

et cultus legimus:

* metropolitane

C 2 Idem martyrologus in *Supplemento ad III Decembris cultum S. Ambrosii magis declarat hisce verbis*: Apud Senonas transitus sancti Ambrosii, illius metropolitæ * sedis episcopi: cujus apud Melodunum ad Sequanam, in eadem diœcesi, clara est memoria, parœciali titulo seu ecclesia, sub nomine ipsius gloriosi Antistitis dicata, illustris. *Ex hisce cultum Sancti abunde habemus assertum. Mitto igitur alios neotericos hisce consentientes: et solum addo Breviarium Senonense, anno 1625 impressum, in quo festivitas S. Ambrosii celebranda præscribitur die III Septembris; recitandumque Officium trium lectionum, quod totum est de communi. Theodoricus Pauli canonicus Gorcomiensis, qui floruit sæculo XV, in Chronico universali apud nos Ms. fol. 253, texens catalogum antistitem Senonensium, tali S. Ambrosium ornat elogio*: Ambrosius sanctus Siclino venerabili patri succedens, subrogatur XI archiepiscopus Senonensis. Qui mox suas et vicinas civitates et villas pertransiens prædicando, et ad fidem populos convertendo, fidelesque in verbo confirmando, atque oppressos variis languoribus curando; tandem post miracula sanitarum et prædicationis instantiam ac populorum conversionem feliciter quievit in

Domino. Ejus festum colitur tertia die Septembris.

3 *Sammarthani duodecimum inter Senonenses antistites numerant Ambrosium, Claudius Robertus decimum tertium, dicens eum obiisse anno 455, die III Decembris. Hugo Mathoud in Catalogo archiepiscoporum Senonensium pag. 15 decimum quartum recenset Ambrosium. At omnes consentiunt eum successisse Siclino, quem aliqui Sindinum nominant. Laudatus Mathoud de ætate Ambrosii sic disserit*: Tabulam suam octavam ejus nomine sic inscribit Gaufridus a Collone, et ante eum Clarius symmysta, item Vivianus *: « S. Ambrosius Senonensis archiepiscopus S. Germani Autissiodorensis, et » S. Lupi Trecensis episcoporum contemporaneus » fuit. ». Par in altero codice Ms. chronologia. Medio fere seculo quinto mira vitæ sanctitate et doctrinæ fama jam dudum illustres floruerunt duo illi præsules. Defunctus est S. Germanus Autissiodorensis anno 448, uti probatum est tom. VII Julii pag. 195. At S. Lupus Trecensis, licet S. Germano convixerit, superfuit usque ad annum 479, in ætate decrepita defunctus. Itaque prædicta verba non sufficiunt ad determinandam ætatem S. Ambrosii Senonensis, nisi modo quodam vago, præsertim cum ipse Mathoudus hæc mox subjiciat verba laudati Gaufridi a Collone: VII tabula loquitur de S. Ambrosio. Præsens tabula, et præcedens et sequens, non loquitur de Romanis Pontificibus, nec de imperatoribus, neque etiam de annis Incarnationis Dominicæ: nam Chronicæ non bene concordant super his; F et scripta non concordantia ignorantiam generant: unde mihi videtur sic transire melius quam mentiri.

4 *Ex hisce patet, non posse mortem S. Ambrosii Senonensis certo affigi anno 455, ut aliqui voluerunt sine ulla probatione idonea. quidem illo anno mortem obire; at incertum est, an non obierit serius aut citius. Hac de causa auctor Martyrologii Parisiensis cautius ad marginem notavit ante annum CDLXX: nam id utcumque colligitur ex successore S. Agritio, ad quem circa annum 472 scripsit Apollinaris Sidonius epistolam suam quintam libri septimi: quæ cum non videatur scripta ad antistitem nuper electum, verisimile facit, S. Agritium sedisse ante annum 470, et fortasse multo citius. Ceterum de S. Ambrosio ex Gaufrido de Collone sequentia adjungit Mathoudus*: Ipsius Ambrosii vita virtutibus effulgebat. In Nonis Septembris migravit a sæculo, vivens in Christo. Sepultus fuit in ecclesia B. Leonis, alias Gervasii et Prothasii, ubi per Dominum miraculis coruscavit: ac deinde per venerabilem Ansegisum Senonensem archiepiscopum in monasterium S. Petri Vivi cum

floruit circa medium sæculi quinti,

E

* i. e. S. Petri Vivi

et defunctus videtur diu ante

A cum aliis tribus (SS. Urcisino, Agritio et Leone) corpus ipsius translatum fuit, et ibidem honorifice conservatur. Hæc translatio item asseritur apud Sammaritanos tom. II Gallix Christia-

næ pag. 623 in elogio Ansegisi, quem Senonensi ecclesiæ præfuisse ab anno 871 usque ad 883, ibidem traditur. Plura de sancto hoc Antistite lectori communicanda non habemus.

AUCTORE
J. S.

DE S. MANIO EPISC. VERONENSI

SYLLOGE.

J. P.

Veneratio publica, corpus ubi conditum, tempus vitæ.

FORTE
SÆCULO V.
Cultus,

B **G**alesinus sanctum hunc Præsulem ita annuntiat: Veronæ, sancti Manii episcopi et confessoris, qui in prædicationis officio diligenter versatus, ecclesia sibi commissæ sancte administrata, miraculorum laude florens, obdormivit in Domino. Ferrarius in utroque Catalogo eundem etiam tamquam sanctum memorat; Castellanus autem in Martyrologio universali venerabilem dumtaxat; quod non probo: tametsi enim pauca de illo ad meam pervenerint notitiam, videntur tamen sufficere, ut reliquorum, qui hoc die a nobis dantur, Sanctorum catalogo accenseatur. Augustinus Valerius episcopus Veronensis in Antiquis sanctorum ejusdem urbis monumentis ante folium primum habet catalogum expansum episcoporum Veronensium, inter quos S. Manius ponitur ordine trigesimus tertius; apud Ughellum vero tom. V Italix sacræ recusæ columna 695 est trigesimus. Apud eundem illustrissimum Valerium fol. 1 et sequentibus agentem de xxxvi sanctis episcopis Veronensibus generatim, varia producuntur argumenta, quibus publicus eorum cultus probatur. Inter illa autem, quæ hisce subdit de singulis xxxvi sanctis episcopis Veronensibus fol. 4, ubi scribit de corporibus Sanctorum, quæ in ecclesia S. Stephani de Verona requiescunt, asserit ista in rem nostram: Item in altari et arca SS. septem fratrum corpora Salvini et Manii episcoporum Veron.

corpus, elogium

C 2 Ibidem fol. 87 tractatur de sanctis reliquiis ecclesiarum Veronensium, et inter illas numeratur corpus S. Manii his verbis: In ecclesia S. Stephani condita sunt corpora SS. Alexandri, Andronici, Blasii, Dimidriani, Felicis, Gaudentii, Innocentii, Joannis, Lucidii, Lupi, Manii etc. episcoporum Vero. et confessorum. Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italix, Extat, inquit, antiqua tabella ex membranis in prædicta S. Stephani ecclesia, in qua S. Manii mentio

fit. Apud Valerium laudatur fol. 40 his verbis; Manius, Veronæ episcopus, perpetuo studio incubuit, ut Veronensis populi salutis verbo et exemplo consuleret. Fuit in eo doctrina singularis: fuit etiam præclara quædam eloquentia, ut animas Christo in suo episcopatu quam plurimas lucratus sit. Obiit quarto Nonas Septembris: ejus corpus honorifice est elatum, multisque cum Veronensium civium lacrymis in basilica S. Stephani sepultum.

ac tempus vitæ.

3 Obiisse illum sæculo v, colligitur ex eo, quo S. Simplicius, qui tertius post eum sequitur in catalogo præsulum Veronensium apud Ughellum, floruisse dicatur anno circiter 490. In dictis vero præsulibus ponitur S. Luperius proxime ante S. Manium, sine notatione chronologica vitæ ac mortis. Ferrario in Catalogo Sanctorum Italix die xv Novembris videtur vixisse Luperius anno circiter 800. Idem tempus indicat Castellanus ad istum diem. Hieronymus dalla Corte Historiæ Veronensis parte I, lib. IV pag. 195 Luperii mortem differt usque ad annum 830: deinde vero pag. 196 scribens de murorum Veronensium restauratione ad annum 837, subjungit obitum Manii episcopi. Differentiæ temporis modo designatæ in sæculo v et sæculo ix nimis multum discordant, quam ut decidi queant sine idonea auctoritate, quæ cum mihi jam in promptu non sit; visum mihi est ordini episcoporum Veronensium apud Ughellum contexto potius adherere quam aliis scriptoribus, et signare S. Manium sæculo quinto, donec saltem affluat lux clarior, per adverbium dubitationis restricto. Catalogi enimvero hujusmodi, nisi sint valde imperfecti, multum possunt juvare ad chronologiam, dum priora ac posteriora tempora juxta se posita et connexa combinant, aliæque ex aliis ordinant.

F

DE SANCTO MACNISCIO

EPISCOPO CONNERENSI IN ULTONIA

HIBERNIÆ PROVINCIA,

J. V.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Sancti cultus, distinctio ab homonymis, locus et tempus
episcopatus, annus emortualis et Acta.

CIRCA ANNUM

DIIV.

Ecclesiasticus
Sancti cultus
ex Missa

B

Missa propria Sanctorum patronorum ac titularium Franciæ et Hybernæ, jussu Clementis XII editæ et a Nicolao Antonio o Kenny protonotario apostolico anno 1734 Parisiis vulgatæ, die in Sept. in festo Sancti Macniscii episcopi et confessoris, ecclesiæ et diocesis Connerensis patroni generalis, Missam exhibent sequentem : INTROITUS. Cognovi dies antiquos, et annos æternos in mente habui : et meditatus sum nocte cum corde meo ; et exercitabar, et scopebam spiritum meum. PSALMUS. Voce mea ad Dominum clamavi, voce mea ad Deum, et intendit mihi. Gloria Patri etc. Cogitavi etc. ORATIO. Sancti Macniscii, Domine, confessoris tui atque pontificis, meritis adjuvemur ; ut sicut te in illo mirabilem prædicamus, ita in nos misericordem fuisse gloriemur. Per Dominum etc. LECTIO EPISTOLÆ beati Pauli Apostoli ad Hebræos : Fratres. Plures facti sunt sacerdotes etc. usque ad finem capituli. GRADUALE. Beatus vir, qui timet Dominum, in mandatis ejus cupit nimis. V. Potens in terra erit semen ejus, generatio rectorum benedicetur. Alleluia, alleluia. V. Gloria et divitiæ in domo ejus, et justitia ejus manet in sæculum seculi. ✠ Sequentia sancti Evangelii secundum Matthæum : Homo quidam peregre proficiscens etc. Credo.

C

propria, annuntiatio in Martyrologiis

2 OFFERTORIUM. Meditabor in mandatis tuis, quæ dilexi valde : et servavi manus meas ad mandata tua, quæ dilexi. SECRETA. Sacrificium nostrum, Domine, beatus Macniscius sacerdos magnus majestatis tuæ oculis reddat acceptum, qui se tibi dum vixit, sanctam et placentem hostiam immolavit. Per Dominum etc. COMMUNIO. Lætabitur justus in Domino, et sperabit in eo : et laudabuntur omnes recti corde. POSTCOMMUNIO. Vitali cibo recreati gratias tibi, Domine, agimus et rogamus, ut quod ad gloriam sumpsimus sancti tui præsulis Macniscii, ejus precibus sit nobis contra hostiles impetus auxilium. Per Dominum etc. Hæc publicam et solennem hujus sancti Episcopi venerationem satis superque probant. Annuntiat illum Castellanus in Martyrologio universali in Septembris : In Ultonia, provincia Hiberniæ, S. Magnissius episcopus Connerensis. In Supplemento pag. 705 rectius habet : Macniseus, id est filius Nisæ, quod erat nomen matris ejus. Colganus in Triade thaumaturgia pag. 182 num. 194 ait : De hoc sancto vere mirabili (Macnessio) agunt Martyrol. Tam lactense, Marian. Gorman., Ma-

guir, Ængussius et Martyrol. Dungallense ad xx Januarii et in Octob. : in Actis vero Sanctorum Hiberniæ pag. 741 ex Sanctilogio Genealogico et recensitis Martyrologiis aliisque sic eum memorat : S. Macnessius, qui et Coemanus, filius Fabricii, filii Fiegi, filii Maili etc. . . . Colitur Conneriæ, ubi fuit episcopus, in Septemb.

3 Ad eundem diem adscribitur catalogis quibusdam Mss. Sanctorum Hiberniæ, quos habemus sub involucrio ✠ Ms. 167. Miror autem illum a nostro Henrico Fitz-Simon Hiberno, alios minus celebres recensente, præteritum fuisse, uti etiam a P. Hugone Vardeo Ordinis Minorum in suo Sanctorum Hiberniæ catalogo, quem anno 1627 ad Rosweydam misit. Attamen in charta Ms., quæ videtur a laudato Vardeo ad Rosweydam aut Bollandum transmissa, reperi sequentia : De S. Mac-knessio. Ex eadem compilatione (de qua videri potest tomus VI Junii pag. 118) ad tertium Septemb. S. Macnessius episcopus Conderensis, qui primo nuncupatus est Ænæas et postmodum Kæmhanus (sonat Coëvanus) cognomento Breac, quod est maculosus. Ejus spiritus in cælum conscendit anno Domini dxciv. Extat basilica parœcialis ejus nomini dicata in superiori Ossoria apud Lagenienses ad pedem montis Bladhma diocesis Ossoriensis, vulgo Anachtrym Chœvain Bhricc. S. Colmannus, quem is miraculo liberavit a morte, fuit episcopus Kill-ruadhensis, quæ nunc obsoleta sedes est in Aradeorum regione sita, ad oram stagni juveni vulgo Loch-Laodh in Ultonia, ubi ejus festum tamquam patroni colitur xvi Octobris. Hæc ibi, quæ infra examinabimus.

et catalogis Sanctorum.

4 Alius occurrit S. Macniseus, abbas Cluaini-Mic-Nois in Hibernia, apud Castellanum in Additionibus et Correctionibus ad xiii Julii pag. 968, qui illo die inter Prætermisos saltem referri potuerat tomo III Julii. Colganus in Triade pag. 373 num. 28 eum obiisse tradit xiii Junii anno Christi 589, regiminis decimo septimo ; imo vigesimo, si verum est quod præmiserat in Actis Sanctorum Hiberniæ pag. 72, fuisse immediatum successorem S. Ænææ abbatis in Cluanensis, xx Januarii 569 defuncti. Hic porro aliis Oena, aliis Ængus (Latine Æneas) seu Ængussius appellatur, teste Colgano ibidem ; additusque a Bollandis est Prætermissus ad xx Januarii tomo II pag. 1138. Quamvis autem Connerensis Episcopus Macniseus et Macnissius, et Ængus sive Æneas, et Ængussius nominetur, sufficienter

Cum abbate Macniseo aliisve

A *suffieienter tamen et loco et tempore ab istis synonymis distinctus videtur: hi etenim abbates fuerunt de Cluain-muc-nois, quod est oppidum occidentalis Mediæ ad ripam Sinanni fluminis: in quo olim monasterium celeberrimum Cluanense a S. Kierano fundatum, et usque in hunc diem sedes episcopalis, inquit Colganus num. 18. Contra episcopatum Clonmacnoisensem ab anno 1568 Midensi unitum et adjectum fuisse, testatur Waræus in Commentario de Præsulibus Hiberniæ pag. 95. Macniscius vero, qui hodie colitur, secundum Colganum pag. 190 obiit iii Novembris 513, id est annis iii ante quam S. Kieranus nasceretur; primusque fuit episcopus Coneriæ seu Conerti, urbecula Ultoniæ in comitatu Dunensi ad lacum Cone Septemtrionem versus, quæ nunc in vicum redacta est, teste Baudrando et novo Lexico geographico, quod prodiit Venetiis anno 1738. Distat autem plusquam 80 milliariibus Hibernicis Clonmacnoisa, quam Baudrandus et ex eo Dictionarium Morerii auctum ad vocem CLUAN male collocant in Ultonia provincia prope Shenanum fluvium; cum sit pars Comitatus Regis in Lagenia, sita in ipso quasi Hiberniæ umbilico sive meditullio, ait Waræus citatus, et patet ex tabulis geographicis. Adde, quod Senus seu Shenanus in Connacia oriatur, et Ultoniam ne alluat quidem.*

homonymis confundi non potest:

B *5 Sanctus noster, ut num. 2 vidimus, etiam Coemanus nuncupatur a Colgano; qui alibi, nempe in Triade pag. 177 num. 88, occasione Coëmani diaconi plurimum id nominis sanctorum meminit: Sed confusionis evitandæ gratia observandum ait, nomina Hibernica Coemhan, Coemhoc et Mochoemoc esse synonyma; eumque, qui num Coemhan, aliquando Mochoemoc appellari. Deinde varios enumerat, quorum quartus est Coemanus, qui et Macnessius, episcopus Connerensis iii Sept.; quintus Coemanus cognomento Breac, ut habetur in Hibernico. Abbas de Rof-each in Media, qui juxta Annales Cluanenses obiit an. dxciv die xv Septembris, quo ejus celebratur natalis juxta S. Ængussium etc. prout habet Nota xv in Vitam S. Fechini pag. 140. Sextus Coemanus de Enach-truim, frater S. Coemgini iii Novembris: quo item die, forte perperam, S. Macniscium obiisse dixit numero præcedenti. Tomo suo priore pag. 192 ex Ussero refert, S. Coëmanum monasterii Enach-trumensis, quod in superiori Ossoria ad radices montis Bladhna situm est, abbatem claruisse anno 550; cum Sancti nostri successor Lugadius ab anno 537 jam decessisset. Ex his patet quam imperite superius num. 3 isti tres confundantur, et quantum proinde fidendum sit illi compilationi, ex qua similia proferuntur. Quod additur de cultu S. Colmani episcopi Kill-ruadhensis, examinari poterit ad xvi Octobris, quando forte plus lucis affulgebit. Interim asserere non audemus idemne fuerit an diversus Colmanus hic S. Macniscii discipulus, teste Vita num. 6, et Colmanus episcopus de Kill-ruaid, discipulus primo Ailbei et postea S. Patricii apud Colganum in Triade pag. 269: tot enim habent Colmanos Hiberni, ut ipsi vix norint eos satis distinguere. Audi Colganum ad xviii Februarii in Notis de S. Colmano episcopo: Colmani, festis et natalibus diversi, in domesticis nostris martyrologiis aliisque hystoriis numerantur plures quam centum triginta. Quæ hoc et præcedente numero dicta sunt, manifestam Sancti nostri a synonymis distinctionem videntur ostendere. Nunc de episcopatu ejus agendum.*

6 *Locus num. 4 assignatus est, Coneria nempe seu Conertum in comitatu Dunensi ad lacum Cone; quod addidi, ne quem fallat Dictionarium Morerii auctum confundens perperam urbem Conor seu Connor in comitatu Antrimensi cum Coneria: hæc enim ab illa distat milliariibus Hibernicis facile 16, et Connor in hodiernis etiam tabulis geographicis a bish sea, id est, episcopalis sedes nominatur; Coneria vero episcopatu Dunensi unita fuit ab anno 1442, teste Waræo pag. 62; et nunc fere deleta est: unde et in quibusdam tabulis omittitur. Quamvis autem Waræus episcopatum hunc Connoreensem appellat, non tamen de Connoria in comitatu Antrimensi sed de Coneria seu Connereth in Dunensi ipsum agere, vel ex eo patet, quod inter ejus antistites numeret S. Malachiam, qui ex abbate monasterii Benchorensis factus est episcopus vicinæ civitatis Conneretensis (Connereth) teste S. Bernardo de Vita S. Malachiæ capp. vi, vii et viii. Franciscus Porterus Ordinis Minorum in Compendio annalium ecclesiasticorum Hibernæ pag. 49 celeberrimum illud monasterium Banchor appellat, situmque ait ad sinum de Knoc-fergus sive Fergusianum: interius ad lacum (Cone) est episcopalis sedes Connerensis dicta, cui præfuit olim S. Malachias episcopus, tricesimo ferme ætatis suæ anno, Christi 1124 secundum Waræum, ad eam ecclesiam diu pastore viduatam consecratus a Celso archiepiscopo Armachano. Verum de illo sancto postea pluribus ad iii Novembris.*

7 *Episcopatus Connerensis seu Connerethensis initia S. Macniscio deberi, docet laudatus Waræus et ex ipso Porterus pag. 173 his verbis: Ængus Macniscius primus fuit hujus ecclesiæ episcopus et fundator. Is cognomentum a matre more insolito trahens, vulgo S. Mac-Nisæ vel Mac-niscius sine aliqua additione dictus est. Patris autem nomen Fobrec * fuit, ut tam e Tigernaci Annalibus, quam ex antiquo Ængusiani martyrologii scholiaste ad diem iii Septembris intelligimus. E vivis hic cessit senex venerabilis iii Septembris anno Domini dvi, vel secundum alios dxciv. Secundum Castellannum autem diu post nempe sæculo vii, aut saltem circa dLxxxix, quod mortem Sancti retrahit in Supplemento pag. 705. Sed hac dilatione videtur eum confundere cum Macniseo abbate; (quem tamen pag. 968 asserit diversum verisimiliter a S. Macniseo episcopo Connerensi) abbas enim ille obiit anno 589, non circa dc, ut Castellannus vult. Quo præcise anno Sanctus noster ordinatus fuerit, nescimus: at sæculo v sedisse patet ex Waræo pag. 52, ubi perhibetur S. Cailanus, S. Macniscii episcopi Connorensis æqualis, sed in episcopatu posterior, ex Nendrumensi abbate factus Dunensis ecclesiæ episcopus sub exitum seculi post Christum natum quinti. Ceterum in vivis adhuc erat anno 510: nam S. Comgallus, de quo pridie quam nasceretur, . . . prophetavit, probabilis illo anno in lucem editus est, cum, ut habent ejus Acta tom. II Maii pag. 583, diaconus ordinatus sit a Macniscii successore Lugidio seu Lugadio episcopo, qui decessit anno 537. Quamdiu Sanctus post Comgalli natiuitatem superfuerit, non liquet. Colganus, qui in Triade annos vitæ 90 Comgallo tribuit natumque ait 511, supra num. 4 Macniscii obitum affigit anno 513; alii apud Waræum 514, circa quem videtur mors ejus statui posse, donec certiora proferantur. Ad ætatem quod spectat,*

AUCTORE
J. V.

Coneria in comitatu Dunensi episcopatum

fundat; quamdiu ecclesiam illam rexit et vixerit, nescitur.

* Latine Fabricius

AUCTORE
J. V.

ctat, e vivis cessit, teste Waræo supra, senex venerabilis; sed quoto vitæ anno non determinat laudatus scriptor, neque nos possumus determinare. Si verum sit quod innuitur in Vita num. 1, recens natum baptismo initiatum fuisse a S. Patricio Hibernorum apostolo, cujus appulsum in Lageniam anno 432 consignavit Papebrochius tomo II Martii pag. 523; id unum licebit inde colligere, quod Sanctus ante illum annum natus non fuerit. Ceterum et de successoribus ejus in sede Connerensi subdit Waræus pag. 62, perexiguam superesse memoriam usque ad Anglorum adventum in Hiberniam, quem idem auctor cap. xxiv de Antiquitatibus Hibernicis pag. 123 contigisse scribit anno 1169.

Fabula de eo
conficta;

8 Apud Colganum in Vita septima S. Patricii pag. 146 cap. cxxix insulsa de Sancto fabula narratur in hunc modum: Patricio in iisdem partibus (*Dal-riedia*) agenti contigit et alius non minus miserandus, sed et magis pudendus casus. Mac-nessius enim, postea antistes Conderensis sive Connerensis, dum in pietate et bonis disciplinis apud Patricium educaretur, magistro inscio, implicavit se primo incautis ac paulatim suspectis alterius sexus consortiis; donec vitam primo egregie institutam illicitis contactibus ac miserando tandem lapsu cum ipsius sancti antistitis sorore vel nepte insimulatus fuerit se * fœde maculasse. Lapsus ille ad aures Patricii perlatus ita sanctissimum exacerbat magistram, ejusque animum iramque vindicem contra discipulum exacuit, ut illico precatus et severe imprecatus sit; manum illam, quæ membrum illud vivum et summæ spei a reliquo sancto sui sodalitiî corpore suis actibus fœdisque contactibus segregavit, in tanti scandali publicam vindictam a cætero corpore abscissam iri. Et ecce res mira! manus Mac-nessii extemplo abscissa in terram cadit et in perpetuam rei mirabilis justæque vindictæ memoriam in loco, qui exinde Carn-lamba, id est, tumulus manus appellatur, tumulata reconditur. Mac-nessius vero lapsu sanctior vitam, quam turpi illa nota sic fœde maculavit, egregia mox poenitentia restauravit, multisque postea signis et virtutibus testatissimæ sanctitatis mirabilem reddidit et sanctissime finivit. De sanctitate nulli dubium esse potest; verum quis credat hominem altera manu mutilum sacerdotem consecratum fuisse ac postea episcopum?

Acta dubiæ fidei unde edenda.

9 Anonymus scriptor Vitæ S. Macniscii nihil de ejus lapsu memorat, licet alioqui fabulis non pepercerit; quales occurrunt apud multos scriptores Hibernicos, prodigia narrantes stupenda magis quam vera, vel quæ ab uno Sancto semel sunt facta, pluribus tribuentes aliter atque aliter composita: potius ex imperita simplicitate, ut opinor, quam fallendi voluntate. Accipe earum specimen unum alterumque. Numero 3 inter miras reliquias e Palæstina a Sancto asportatas recenset unum de scyphis magni altaris Jerusalem. Deinde Macniscio attribuit prædictionem de S. Colmanello, quem S. Patricii esse testatur Jocelinus in hujus Vita tomo II Martii pag. 560. Alia inferius annotabuntur. Vitam Sancti habemus Ms. et capitulis xiii comprehensam: desumpta est ex antiquo Codice item Ms., olim Collegii Salmanticensis Hibernici Societatis Jesu, nunc Musei nostri, notato P Ms. xi. Acta illa qualiacumque, cum certiora non inveniuntur, ex memorato Codice edere visum est, ne quid curiosus lector desideret. Titulum hujusmodi præ-

ferunt: m Nonas Septembris. Incipit Vita sancti D Macnissi episcopi: coronidem vero hanc: Explicit Vita S. Engula, qui et Macnessi dicitur, sed de morte ejus nihil exprimunt præterquam diem. Ceterum variis modis scriptum reperitur nomen tum Sancti, tum ecclesiæ, cui præfuit: nos hanc Connerensem, illum autem Macniscium vocavimus, ut habet Missa propria.

VITA

AUCTORE INCERTO

Ex Codice nostro Salmanticensi Ms.

Hodie, fratres dilectissimi, beatus Engus a qui vulgo dicitur filius Macnisse, quia mater ejus Mess b vocabatur; carne deposita, celorum scandere regna promeruit. Quem venerabilis sanctus Patricius Hibernorum apostolus plenum gratia c longe antequam nasceretur, nasciturum esse prævidit, et in vivo fonte ex venis terræ jam emerso baptizavit: Bolcano vero episcopo d alendum atque docendum dedit. Crevit puer, creverunt et miracula ejus: de quibus unum refero, ceteris supersedendo.

2 Quodam die ipse missus est cultos ad vitulos; sompnus pressit eum: surrexerunt ad ubera matrum vituli. Quod quia displicebat ejus nutrici, matri scilicet episcopi, percussit eum; sed non impune: manus namque, quæ percussit innocentem, statim amisit virtutem. Episcopus autem jussit alumpno orare pro ea: fecit, et sanata est. Hoc et hujus * signis fama novi Militis Christi divulgatur. Eo vero in addiscendis litteralis scientiæ elementis quis docilior erat? Dum aliquando Patricius in terra Aradensium e iter ageret, eidem Bolcano cum præfato puero f sibi obvianti prophetico spiritu ait: Tu, tuique successorum sub hujus tui comitis ejusque successorum dominio semper eritis. Hoc autem de episcopatu, ad quem postea est proventus, vir apostolicus prædixit.

3 Peracto vero deinceps pueritiæ tempore, subintravit animum ejus quatinus ad hortos, religionem et sapientiam per Hyberniam florentes, velut apes argumentosa volaret: quod et in effectum duxit. Perfectus autem vir factus, atque a beato Patricio in episcopum suæ gentis ordinatus, limina Apostolorum adiit; Jerusalem quoque aliaque sancta terræ repromissionis loca visitavit: ac devotis in hiis omnibus ad Deum profusis precibus, de sepulcri lapide, de capillis sanctæ Mariæ, de ossibus sancti Thomæ apostoli, de vestimentis Apostolorum et unum de scyphis magni altaris Jerusalem asportans, Romam rediit: curiam apostolicam intravit, ubi in magno honore aliquot diebus permansit.

4 Multos etiam, ut ferunt, episcopos, presbyteros, diaconos, clero assistente Romano, die uno ordinavit: in quo Hybernici paupertas per majorum Romani populi alleviata est pretiosa donaria; vasa etenim aurea et argentea atque ærea non pauca ea die ipsi sunt donata. Qui ipsis diebus quemdam leprosum per orationis virtutem

E
Baptizatur a
S. Patricio, et
instruendus
traditur Bolcano
episcopo;

a
b
c
d

arefactam nutriticis manum suis precibus restituit: episcopatum ei prædixit S. Patricius,

* forte hujusmodi

e
f

F

a quo ordinatus Romam adit et Hierosolymam; inde variis cum reliquiis

Romam revertitur: ubi donis cumulatur, et leprosum sanat.

A mundavit. Visitatis itaque Sanctorum memoriis, summique Pontificis oratione ac benedictione suscepta, cum magnis muneribus repatriavit. Quod non solum suæ, sed et ceteris circumquaque gentibus incredibilem lætitiā attulit.

5 De ecclesiis, opidis, villis, silvis ac montibus occurrunt ei, et cum omni exultatione suscipitur. Non est qui se abscondat ab eo nisi malus: terror enim ejus super facientes mala. Semen verbi divini ubique seritur: de celo tuba intonat; ecclesiæ fundantur. Connerense monasterium *g* construitur, in quo usque hodie *h* sedes episcopalis habetur: beatus Pontifex fulget miraculis, prophetia inebriatur, revelationibus illuminatur divinis. De miraculis prius pauca subiciamus.

Nota, quomodo cæcum et leprosum sanavit. Aliquando duo viri, quorum unus cæcus, et alter leprosus, ut sanitatem reciperent, ad eum venerunt: quibus in fonte vivo prius lotis, huic visum, illi mundam cutem per orationis virtutem dedit.

B 6 Nota, qualiter puerum a morte liberavit. Cujusdam hominis nequam, qui patrem ejus interfecit, parvulum filium ab amicis illius comprehensum et morti destinatum liberare volens et non valens, inducias petiit, ut non antequam ipse ad acervum lapidum, qui eminens extitit, perveniret, ille interficeretur; quod impetravit. Ipso autem illuc perveniente, ibique orante, præfatus puer in aëra sursum, ut in acuminibus hastarum exciperetur, projectus, ab angelis confestim ereptus est, et in sinum sancti Pontificis immunis ab omni læsione depositus: quem denique nutrit, et in divinis Scripturis atque religionis institutis diligenter edocuit. Ipse est Colmanus episcopus, qui ecclesiam nomine Kellruaid *i* fundavit.

Oppidum quoddam, ubi caritas a Viro Dei exquisita, ipsi non est data, ultione divina illico concrematum est.

7 Nota, qualiter senilem anum fecit parere, et flumen locum suum relinquere.

Mulierem quamdam quindecim antea annis partu præ vetustitate privatam, virtute orationis parere filium fecit. Fluvio nomine Curi *k*, monasterium ejus quod Latine desertum *l* dicitur, præterfluenti, ne sonitus ejus tam prope trans-euntis infirmos loci molestaret, per ulteriorem viam currere præcepit: quod continuo, ut ei imperatum est, fecit. Hæc pauca de miraculis diximus: de prophetia et revelationibus modo loquamur.

8 Dum aliquando magni abbatis Comgalli genitor nomine Setna cum uxore sua vocabulo Brig, in curru sedens iter ageret, videns Antistitem sæpe memoratum, pede pergentem, femina ait: O mulier descende, ut episcopus currum ascendat. Hoc ille audito, ait: Noli, inquit, molestare eam; pariet namque regem, qui super multos regnabit *m*. Hoc autem de sancto Comgello dixit.

Quadam itidem die monachis secum laborantibus nimia exhilaratus lætitia ex improvviso ait: Fratres, ab hoc opere cessemus, et ad monasterium revertamur, oportet enim ut sanctis hospitibus nunc iter aggredientibus et hac hebdomoda huc venturis, quæ necessaria sunt, interim parentur. Hoc de sancta Brigita *n* dixit, quæ pro utilibus causis eum visitavit.

9 Dum aliquando beati Patricii atque sanctæ Brigita tunc comes itineris versus Momoniam *o* Septembris Tomus I.

euntibus foret, et locum, in quo monasterium nomine Lann-ela *p* postea fundatum est, transiret; aliis præeuntibus, solus remansit. Quo percepto sanctus Patricius pro eo misit, eumque venientem immorandi causam interrogavit. Cui Vir Dei ait: Super locum in quo steti, celos apertos atque angelos Dei descendentes et ascendentes vidi *q*. Sanctus Patricius dixit: Oportet ergo ut religiosos viros Deo ibi servituros relinquamus. At ille ait: Pater sancte, si placet, non ita erit. Filius namque, qui sexaginta annis ab hodie transactis de mea nascetur parentela, cui nomen Colman ela, illic præclarum fundabit monasterium. Quod totum ut Viro Dei revelatum est, exitus rei probavit.

Nec prætereundum esse arbitror, quod Vir beatus Euangelii textum nullis retentum ligaminibus dum iter ageret, in humeris ob reverentiam ejus curvis portabat.

Hiis et hujus * venerabilis noster Patronus in terris fulsit meritis præclaris ad laudem ejus, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in secula seculorum, Amen.

AUCTORIS
INCERTO.
videt angelos
ascendentes et
descendentes:
prophetia de
S. Colmano et
reverentia erga
libros sacros.

p
q

* hujusmodi

ANNOTATA.

a Post Vitam scribitur Engula, quod forte diminutivum est ab Engus. De variis Sancti nomini-bus consule Commentarium num. 4 et 5.

b Alibi rectius Nisa: unde Sanctus mac (Latine filius) Nisæ sive Macnisius dictus est.

c Fabulosum id prorsus est: idem suspicor de vivo fonte, fortassis huc derivato e Vita S. Comgalli citanda ad lit. m. S. Patricius satis notus est coliturque xvii Martii.

d De S. Olcano vel Bolcano actum est tomo ni Februarii pag. 179. Verum si et hic a S. Patricio baptizatus sit, non potuit tunc temporis fuisse episcopus aut Sancti nostri nutritus. Audi Papebrochium in Notis Mss. ad Vitam tripartitam S. Patricii, ubi mirus Bolcani ortus narratur: Convincit nos temporum ratio, ut hunc episcopum (Olcanum) . . . dicamus vel a S. Patricio non esse ordinatum, vel ab eo non esse baptizatum: et hoc potius; sic enim hanc ejus mirabilem nativitatem licebit ad fabulas Hibernicas amandare: nam citra sectionem vel miraculum e mortua muliere fœtus non habetur.

e Dal-aradia, quam hic designari puto, est maritima et Orientalis Ultoniæ regio, ab oppido Ivorio usque montem Mis versus Aquilonem protensa. Nomen desumpsit a stirpe Fiachi, cognomento Aradii, regis Ultoniæ, in ea olim principatum tenente. Ita Colganus in Triade pag. 8 num. 18.

f Id forte desumptum est ex interpolatione Vitæ tripartitæ S. Patricii num. 134, ubi puer aliquis Macnissius et Sanctus noster perperam confunduntur; cum hic secundum Warzæm, qui diligenter antiquitates patrias scrutatus est, primus fuerit ecclesiæ Connerensis episcopus et fundator: nec veteris Ecclesiæ simplicitas tulerit, ut ab uno episcopatu quis transiret ad alterum; quod tamen factum oportuisset, si, qui prius Connerensis erat, factus Arth-mugiensis fuisset, uti observat Papebrochius citatus. Præterea Olcanus discipulos non habuit ante annum 450, imo ex Gallia non rediit ante 460 vel forte 470, ut putat Colganus: si ergo Sanctus noster post medium sæculi v puer erat, quandonam a S. Patricio ordinatus est?

g Cænobium id nominis non reperio; sed prope

84 Coneriam

Redux in patriam fundat monasterium, prædicat, miraculis claret; *g*

S. Colmanum puerum precibus miraculose liberat a morte: Sanctum non recipientes puni-ti.

Vetula filium impetrat, fluvium novo alveo fluere jubet, *k*
l

S. Comgalli nativitatem et hospitium adventum prædicat, *m*

E

F

AUCTORE
INCERTO.

Coneriam est monasterium Camber, quod Waræus in Antiquitatibus Hibernicis pag. 180 vocat Comerer, al. Comber, fundatumque ait anno 1199.

h Inde liquet Vitam hanc scriptam fuisse ante annum 1442, quo sedes illa ab Eugenio IV unita est episcopatus Dunensi.

i Colgano in Notis ad Vitam S. Corbmaci pag. 756 est Kill-ruaidh, in finibus Dal-aradiæ juxta lacum Lochlaodh vel, ut habet in Triade pag. 386 num. 16, Loch-loedh, id est, lacus seu stagnum vituli. De S. Colmano vide Comment. num. 5.

k Curi nusquam invenio; suspicari quis posset fluviolum esse, qui in tabulis quibusdam notatur prope Coneriam Septemtrionem versus.

l Hibernice Disert.

m Prædictio hæc clarius, sed cum aliis adjunctis enarratur in utraque S. Comgalli Vita ad x Maii seu tomo II pag. 580, unde sequentia transcribo. Beatus... abbas Comgallus... patre Sedneo, matre Briga editus est. De quo pridie quam nasceretur, S. Macniseus Connerensis episcopus, Spiritu sancto ei revelante, prophetavit. Audiens namque equorum et currus transeuntis sonitum, assistantibus ait: Currus iste regem portat. Hoc illi audito, gradu concito videre regem exeunt; sed cum neminem ibi præter Sedneum ejusque uxorem Brigam... invenirent, ad Virum Dei redeunt stupefacti, dicentes: Pater sancte, Sedneus et ejus uxor in curru soli sedent. Tunc Episcopus: Filii, inquit, ne me in hoc, quod dixi, mendacem existimetis. Illa enim in ventre regem portat, quem crastina die orto jam sole pariet:... cui

non solum multa millia monachorum, sed et D reges innumeraque plebium multitudo, quasi regi deservient. Vide et pag. 582 ibidem, num. 4.

n Brigida vocatur tomo I Februarii, ubi a pag. 99 de hac S. virgine thaumaturga prolixe actum est.

o Hiberniæ provincia est, incolis Moun, Anglis Mounster dicta.

p Situm est monasterium istud in Media, ubi S. Colmanus seu Colmanellus xxvi Septembris colitur, uti testatur Colganus tomo priore pag. 741. In Triade pag. 183 ait Lan vel Lann Britannis idem denotare, quod locus sacer.

q Jocelinus in Vita S. Patricii cap. xcvi, apud nos tomo II Martii pag. 560, similem fere visionem oblatam narrat S. Benigno, quam ipse Patricius de S. Colmanello exposuit absque ulla temporis determinatione. Vehementer suspicor visionem illam ad S. Macniscium fabulose translatam esse, addita prædictione post annos 60 scilicet complenda. Audi Colganum in Triade pag. 113 ad Jocelinum citatum: Dubium est an per Colmanellum hic intelligatur S. Colmanus cognomento Ela, qui passim Colmanellus vocatur, an vero S. Colmanus antistes Druim-morensis: cum uterque floruerit eodem tempore in ea regione Ultoniæ, quæ hic Dalnardia et rectius Dal-aradia vocatur. Fuit enim uterque discipulus S. Macnissi antistitis Connerensis ecclesiæ. Imo vero neuter vidit Sanctum nostrum, episcopus enim Dromorensis, Ussero teste, natus est anno 516; Colmanellus autem anno 550 aut 554, cum obierit xxvi Septembris 620, ætatis suæ 56 vel 60, ut Colganus tradit pag. 374 hic, et tomo priore pag. 832.

DE SANCTO AUXANO EPISCOPO

MEDIOLANI IN INSUBRIA.

J. F.

SYLLOGE.

^C Cultus; illustre genus; elogium; tempus; translatio corporis. ^F

ANNO DLXVIII.
Habetur in
Martyrologio
Romano, et
aliunde probatur

Romanum Martyrologium Præsulem hunc ita annuntiat hodierna die: Mediolani, depositio sancti Auxani episcopi. Eundem quoque Sanctum laudat Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ, sequenti elogio illum ornans ex Brev. et Tab. Actisque eccles. Mediolanen., prout affirmat, desumpto: Auxanus Mediolanensis ex nobili Cribellorum familia genitus, ob ejus insignem pietatem et vitæ innocentiam a Joanne III Pont. Max. Vitali episcopo Mediolanensi, qui S. Datio successerat, subrogatur. Qui omni studio partes officii sibi commissi sic egit, ut evangelicam disciplinam maxime auxerit. Multa passus incommoda (quod eo tempore Alboïnus Longobardorum rex Mediolanum obsessum cepit et diripuit) cum ecclesiam Mediolanensem biennio, quo vixit, sanctissime rexisset, sanctitatem suam miraculis comprobasset, in cælos, hic corpore relicto, evolavit in Non. Septembris an. sal. DLXIX, Joanne III adhuc Pont. in æde S. Stephani ad Rotam tumultatus.

² Elogium hoc occasionem mihi suggerit varia inquirendi, ubi alia nonnulla illis præmisero de publica sancti hujus Episcopi veneratione. In catalogo Sanctorum ante librum Missalem, anno 1522 impressum Mediolani secundum institutionem sanctissimi.. Ambrosii etc. scribitur hac die memoria sancti Auxani archiepiscopi Mediolani. Inter Officia propria seu lectiones proprias et communes, anno 1642 excusas pro Sanctis ecclesiæ Mediolanensis, ponitur Officium S. Auxani episc. et confess. dupl. (in S. Stephani:) et lectio iv propria subjungitur. Apud Joannem Franciscum Besozzo in Historia pontificali Mediolanensi ad annum 566, scribitur sepultus in collegiata S. Stephani, ubi magna cum devotione reliquiæ ejus a fidelibus honorantur. Ex his satis constat de publico cultu hujus sancti Episcopi. De illustri ejus genere subdo ista.

³ Paulus Morigia in libro Italico, quem edit de Nobilitate Mediolanensi, lib. I cap. IX familiam Crivelliorum, e qua S. Auxanus originem

scribitur natus
ex illustri gene-
re Crivelliana:

A *nem traxisse fertur, illustrissimam et antiquam vocat. Præter hunc Præsulem, ex hac illustri arbore plures alios vitæ sanctimonia insignes prodisse commemorat, videlicet B. Alexandrum eremitam, S. Ambrosio Mediolanensium protectori familiarem : cui subdit Cribellios plures, variorum Ordinum Religiosos, quos beati titulo condecorat. Deinde, paucis multa hujus familiæ ornamenta complectens, semper, inquit, nobilissime floruit numero, divitiis, gradibus, dignitatibus, et omnigena virtutum professione, nec non habuit episcopos, cardinales, et summos Pontifices, præter viros bello celebres. Clauit sæculo decimo sexto Alexander Cribellius cardinalis, cujus elogium legi potest apud Ciaconium in Vitis Pontificum Romanorum et S. R. E. cardinalium tomo III columna 967 et seq. Hunc præcessit Lambertus sive Humbertus, vel Hubertus aut Obertus Crivellius, qui Mediolanensis antea episcopus, ac presbyter cardinalis sancti Laurentii in Damaso, ad Sedis Apostolicæ regimen evectus anno 1185, Urbanus III appellatus est, sicut narratur apud Franciscum Pagium in Breviario Pontificum Romanorum tomo III pag. 127 et seqq., ubi res ab eo gestæ referuntur; de quibus et apud Ciaconium tomo I a columna 1123.*

Sancti elogium,

4 *In elogio Sancti nostri, quod supra e Ferrario dabam, nec non in lectione propria modo indicata, dicitur idem sanctus Antistes ecclesiæ suæ præfuisse annos duos : de qua re ita Ferrarius in Annotatione : Onuphrius Panvinius in Fastis Auxano tres episcopatus annos tribuit; sed tempora hujus cum Honorati successoris confundit. Baronius in Annal. ad an. D. DLXX Alboinum Mediolanum et cæteras Insub., Liguriæ, ac Venetiarum urbes cepisse adnotat, Honorato episcopo Mediolanen. Genuam ex fuga profecto. Ex quo apparet Mediolanum sub Auxano obsessum; captum vero sub Honorato fuisse. Dissentit a Ferrario Ughellus tomo IV Italiæ sacræ recusæ columna 57 et 58 his verbis, tres annos episcopatus ejus assignans : Mediolanensium præsul creatus est anno DLXV, atque ad tres annos hoc onus subivit eo tempore, quo Albuinus Longobardorum rex in Italiam venit, Galliamque Cisalpinam occupavit, quæ fuit DLXVII*.*

* DLXVIII

tempus sedis

C 5 *Verum in Tabula chronologica episcoporum Mediolanensium, quæ habetur ante tomum VII Maii apud nos, ponitur præsul ordine xxx S. Auxanici anno DLXVI, spatium episcopatus anni 2, annus mortis DLXVIII, dies vero Septembris III. Consuli etiam ibidem potest Exegesis de iisdem episcopis pag. 65, ubi de S. Honorato, qui proximus ibi ponitur Sancti nostri successor, etiam agitur. Singularis omnino est, ac non sequendus Gualvaneus de la Flamma in Chronica Mediolanensi sive Manipulo Florum, dum inter Rerum Italicarum scriptores Mediolani editos tomo XI scribit ista cap. LX, columna 577 : Ausanus sanctus Mediolanensis archiepiscopus xxii ordinatur anno Domini DXCIV. Sedit vero annis VIII.*

6 *Ad annum porro ipsius emortualem ponendum 568 non parum conducit Paulus Warnefridus Diaconus, qui floruit sæculo VIII, de Gestis Langobardorum lib. II cap. XV, ubi de Honorato hæc narrantur : Alboin igitur Liguriam introiens, Indictione ingrediente tertia, tertio Nonas Septembris, sub temporibus Honorati archiepiscopi, Mediolanum ingressus est. Dehinc universæ Liguriæ civitates præter has, quæ in littore maris sunt positæ, cepit. Honoratus vero archiepiscopus Mediolanum deserens, ad Genuensem urbem confugit. Conveniunt hæc anno 569, quo currebat quidem Indictio II; sed tertia a mense Septembri, more Orientalium, tunc erat inchoata, et sic explico Paulum Diaconum. Ex dictis itaque sequitur 1°, ut S. Auxanus non obierit anno 569; sed anno 568. Sequitur 2°, ut Mediolanum sub Auxano obsessum non fuerit, contra Ferrarium supra citatum : sed, si obsessio intervenerit, cum non diu videatur durasse, referenda sit ad tempus Honorati. Si obsessio, inquam, intervenerit : variant enim auctores in narrando ingressu Longobardorum in urbem Mediolanensem, ac fugæ Honorati adjunctis, sicut pluribus relatum invenies die VIII Februarii in Honorato, tomo II ejusdem mensis pag. 164, a num. 3. Sequitur 3°, ut S. Auxano non conveniant multa illa incommoda, quæ sub Alboino tribuebat ipsi Ferrarius in elogio ejus, quod supra datum est.*

AUCTORE
J. P.
ac mortis :

7 *Ad corporis sepulturam quod attinet; illud e priore loco amotum, ac solenni ritu translationem, necnon decentius collocatum scribit Puricellus in Ambrosianæ Mediolani basilicæ etc. monumentis, volumine primo, sub numero 475, a pag. 862; ubi affert e basilica S. Stephani inscriptionem in laterali pariete odei, et sinistro ingredientibus, tabulæ marmoreæ his verbis insculptam : Corpora sanctorum Martiniani, Auxani et Mansueti, Mediolani archiepiscoporum : Protasii martyris, Martianeque eremitæ : sub veteri hujus ecclesiæ choro quondam sepulta, et propter novam templi structuram inde amota, diligenterque ex antiquis monumentis, picturis traditionibusque recognita, Federicus Cardinalis et Mediol. archiepiscop., post eorumdem celeberrimam translationem, in septima provinciali frequentissima synodo a se celebratam, una cum corporibus sanctorum, Arsatii Mediol. archiepiscopi, Marini martyris, ac Leonis eremitæ, qua in arca jam olim a B. Carolo Card. et Mediol. archiepiscopo condita fuerant, inclusis, sub hoc altari decentius collocavit pridie Kal. Junii, millesimo sexcentesimo nono. Observare tamen juvat, a nobis propositas esse difficultates adversus episcopatum Mediolanensem S. Arsatii, prout videre licet in prædicta Exegesi a pag. LXI, ubi de Vita ejus fabulosissima disseritur. Agi de illo poterit ad diem XII Novembris, quo Monachii in Bavaria eum coli ibidem dictum est.*

translatio corporis.

F

DE S. MARTINIANO EPISCOPO

COMI IN ITALIA.

J. P.

Locus, cultus, et pauca alia de Sancto collecta.

ANNO DCXXVIII.
Episcopus h. c

Comum antiqua Italix urbs est quæ habitatoribus aucta Novocomum cæpit appellari. Apud Strabonem enim lib. v, pag. 203 editionis Parisiensis, quæ anno 1620 excusa notatur, hæc scribuntur: Fuit initio oppidum mediocre Comum: sed Pompeius Strabo Magni pater afflictam a supra accolentibus Rhætis instauravit. Deinde C. Scipio ad tria colonorum millia adjecit: quibus iterum divus Cæsar 100 addidit, de quibus 10 fuerunt Græcorum nobilissimi. His et jus civitatis dedit, et inter colonos eorum nomina retulit, qui tamen Græci ibi sedes non posuerunt; sed coloniæ isti nomen reliquerunt, ut Novocomenses oppidani omnes appellarentur. Porro urbs illa ad lacum, Larium olim dictum, nunc vero Comensem, vulgo Lago de Como, sita est, et a Mediolano xxv m. p. in Boream distans Curiam versus, ex dimensione Francisci Orlandii parte II, lib. II, cap. IX, pag. 248 Orbis sacri et profani, ubi deinde varia alia de hac urbe collegit. Inter alios ejusdem episcopos honorificum meretur locum S. Martinianus, qui cathedram sibi commissam virtutibus ac meritis illustravit; de quibus vellem ut plura antiquitatis documenta ad posterum invenirentur transmissa. Primus Aloysius de Tattis in Martyrologio Novocomensi hac die scribit ista: Novocomi in ecclesia S. Abundii, natalis S. Martiniani episcopi Comen. et confessoris, qui tempore Longobardorum ad hujus ecclesiæ gubernationem assumptus, ipsam admirabili vitæ integritate illustravit, et meritis cumulatus ad præmia æterna evolavit in cælum. Castellanus eum quoque intexuit Martyrologio suo universali tamquam Sanctum post Ughellum tomo V Italix sacræ in episcopis Comensibus, inter quos ordine decimum sextum locum ipsi assignat.

de quo multi auctores meminerunt,

2 De eo, inquit Tattus in notis ad dictum Martyrologium, agunt hac die Officia peculiaris ecclesiæ Novocomensis una cum B. Jovio Hist. patriæ lib. 2, Feliciano Ninguarda in Descriptione ecclesiarum urbis, ubi de basilica S. Abundii; Philippo Archinto in suorum prædecessorum Catalogo; Lazaro Carafino in Dypticha episcoporum Comen., et in Catalogo SS. et BB., quorum corpora in civitate et diœcesi requiescunt; Franc. Ballarino Chron. p. 2 et 3; Quintilio Lucino Passalacqua in pr. epist. histor., Roberto Ruscha lib. 1 Hist. suæ prosapiæ; Lælio Fravezio in Diario perpetuo Novocomen.; Ferdinando Ughello to. 5 Italix sacræ in serie episcoporum Comen. num. 16, et Philippo Ferrario in Nova topographia ad Martyr. Rom. Nos quoque de Martiniano nonnihil inseruimus Annal. Comen. lib. 9 a num. 3 usque ad 14.

dic tur colit tamquam Sanctus in ecclesia Comensi.

3 Deinde Tattus hujus sancti Præsulis cultum sic confirmat: Sepultus est in præfata S. Abundii basilica sub odeo exteriori, ubi communem tumulum cum aliis SS. episcoporum corporibus ab

obitu suo recepit. Singularia S. Martiniani Acta deperierunt: fama tamen sanctimonix consuetos supernorum civium honores eidem in ecclesia nostra ab immemorabili comparavit. Ferrarius modo citatus, agens de Como duos ponit ejusdem urbis præsulum catalogos; unum quidem illos complectentem, de quibus dicit Officium recitari in ecclesia Comensi; alterum vero eorum, de quibus, licet inter Sanctos, uti addit, habiti sint, nullum recitat Officium. In hoc autem secundo catalogo ponitur Martinianus: cujus cum Acta interciderint, teste Tatto, conabor aliunde nonnulla venari, quæ de ipso referuntur.

4 En tibi breve hoc de illo compendium ex Alia, Ughello: S. Martinianus Adelberto concivis, ejusdemque discipulus, magistro subrogatus est anno DCXV. Sibi creditam administravit ecclesiam XIII annos: decessitque anno DCXXVIII, III die mens. Septemb., sepultusque est prope præceptorem. Hunc Sanctum dedimus die III Junii pag. 309, ubi nihil invenio, quo hodiernus possit pro meritis illustrari. Acta Adelberti fabulosa ibidem rejiciuntur. Si Ughello credimus, fuit hic S. Rubiano antecessori concivis; Rubianus autem, ut refert idem Ughellus, erat e civitate Licia seu Scisia in superiori Pannonia ad Calopium fluvium, nunc Crovatiæ dicta, Dalmatiæ attingens confinia. Ballarinus supra memoratus parte II, pag. 102 et parte III pag. 179 eandem Scisiam ipsi fuisse patriam refert; quæ proinde ex dictis natales etiam dederit S. Martiniano, ut fertur. S. Rubianum suo Martyrologio inscribit Tattus XVI Decembris.

5 Verum auctor idem lib. IX Annalium Comensium decade I, num. 3 his refragatur, tam locum natalem S. Martiniani, quam annum inchoati episcopatus, pariter sibi esse incertos indicans, nec sibi compertum, quo fundamento nitantur nonnulli, qui Sciscia oriundum referunt. Deinde falli etiam sine dubio illos censet in designando primo episcopatus anno: nam cum annus 615, in quem differunt obitum Adelberti, non possit eidem assignari, nisi tunc vixisset Bonifacius IV, qui anno 614 obierat; non asserendum etiam esse affirmat, S. Martinianum anno 615 in episcopatu successisse Adalberto, nisi hunc inter et illum diu sedes vacaverit; idque affirmare, divinare esse. Addit, probabilius se credere, quod Adelbertus e vita excesserit primis annis, quibus Bonifacius S. Petri gregem cæpit pascere, et inde eadem cum congruentia reputare se posse scribit, quod eodem anno, quo Adelbertus obiit, vel anno proximo Martinianus ipsi successus sit. Habes Tatti ratiocinium, quod tantisper examinabo.

6 S. Bonifacius PP. IV ad Petri cathedram referuntur, evectus est anno 607, secundum Baronium; mortuus eodem auctore, 614. Pagius autem in Critica Baroniana ad annum 614 num. 2 initium

A tium Pontificatus ejus adscribit anno 608: obitum vero anno 615, qui et apud nos signatur ad diem xxv Maii pag. 75, ubi de isto sancto Pontifice tractavimus. Hac occasione in memoriam revoco ea, quæ jam pridem in S. Bonifacio diximus loco supra citato: ibi enim præter alia fabulosa illi afficta et a nobis rejecta, narratur, Bonifacium IV Roma profectum esse Novocomum, ut defuncto Adelberto justa persolveret. Hoc autem figmentum rejici diximus, eo quod dictus Pontifex integro anno ante hunc episcopum vita functus esset. Sed hoc in calculo Baroniano: nam in nostro obiisset uterque eodem anno, et vix uno mense citius Papa, sicut ibidem scribitur.

sunt incerta.

B 7 His ita positis, non video cur alius annus initi a S. Martiniano episcopatus quæri debeat, quam 615, quo et ipsius decessor S. Adelbertus obiisse dicitur tomo antea indicato. Etiam si autem non satis constet, an S. Martinianus tunc factus sit episcopus, quia pauca admodum de illo novimus; visum tamen nobis est eum relinquere dicto anno innexum, quo Ughellus illum signavit, ac obitum ejus cum illo adscribere anno 628, vel potius adscriptum tunc ab eo non mutare. Eundem ponit Ballarinus et in Annalibus decade 1 ad istum annum Tattus, addito intorno, id est, circiter. Hic ibidem dicit Sanctum fuisse sepultum in basilica Apostolorum, nunc S. Abundii, ubi anno 1587 repertum affirmat una cum aliis sanctis episcopis decessoribus suis ac successoribus: ibique cum illis honorari eum indicat suo tempore sub fornice chori; quamquam, prout observat, nec de ipso nec de aliis haberi potuerit singularis notitia, propte-

rea quod nulla arca sacra exprimeret nomen Sancti, qui erat inclusus. Hisce attero sequens elogium.

AUCTORE
J. P.

8 Ballarinus pag. 104 S. Martinianum summatim laudat a virtutibus episcopalibus, Jesu Christo eum amicissimum fuisse scribens, de dilecti sibi gregis salute valde sollicitum, quem in summi Pontificis obedientia, in veri cultus divini et Catholicæ religionis perseverantia conservabat, nec non in reprehendendis vitiis, virtutumque sanctarum cultoribus præmiandis singularem. Tattus in notis hæc de illo singillatim prædicat: Eo tempore, quo nostræ præfuit ecclesiæ Martinianus, magni exorti sunt motus in regia Longobardorum, aliis Adalvaldum, Agilulphi et Theodolindæ filium, legitimum sceptri heredem propugnantibus; aliis faventibus Arioaldo Adalvaldi sororio, qui regnum a nonnullis optimatibus sibi oblatum extensis ulnis arripuerat. Una cum regni proceribus ecclesiarum principes et episcopi his sese immiscuerunt turbis: ad quas sedandas Honorii Romani Pontificis auctoritas nihil profuit. Nam exaltatum unanimi voto Arioaldum, licet hæresi Ariana fœdatum, Insubriæ sacri antistites pro viribus tuebantur. Sed illicitæ huic electioni noster numquam assensit Martinianus, qui Honorio semper et Adalvaldo adhæsit una cum Catharisino episcopo Placentino, et nonnullis aliis Catholicæ fidei, æquitatis et veri regis assertoribus. Hæc in compendium contraxit Tattus, quæ in suis Annalibus Comensibus Italice scriptis ac supra designatis prolixius retulerat. Consuli potest Baronius ad annum 616 de morte Agilulphi; de hisce autem turbis ad annum 626.

Elogium.

E

DE S. REMACLO CONF. ET EPISC. TRAJECTENSI

AC DEIN ABBATE STABULENSI,

C

STABULETI IN GERMANIA.

F

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. V.

§ I. Publicus Sancti cultus ex variis Martyrologiis, Breviariis et Missalibus.

INTER
AN. DCLXVII ET
DCLXXI.
Sancti annun-
tatio et elogia

Sancti Remaculi memoria, quæ in antiquis Martyrologiis Usuardi, Wandalberti, Adonis, Hrabani et Notkeri desideratur, celeberrima est tum in diocesi Leodiensi monasteriisque Malmundariensi et Sabulensi, . . . tum in monasterio Sollemniaco, cujus primus abbas fuisse dicitur. Hæc Mabillonius Sæculo II Benedictino pag. 488. Constat tamen Remaclum legi apud Adonem, in utraque tum Mosandri tum Rosweydi editione; quamquam Sollerius in Observatione ad Martyrologium Usuardi hac die subdubitet, an vere Adoniana sit annuntiatio. Utut est, Auctaria Usuardi fere omnia illius meminerunt. Audi Grevenum: In territorio Leo-

diensi monasterio Stabuleto, depositio sancti Remaculi episcopi Trajecti superioris et confessoris. Eisdem pene verbis eum annuntiat Molanus, addens plura tum in Indiculo Sanctorum Belgii a se edito, tum in eorundem Natalibus, quos ex demortui schedis collegit atque digessit Petrus Louvius. Videri etiam potest Miræus in Fastis Belgicis et Burgundicis pag. 510. In Sacro Thesauro Servatiano exposito per litanias, elucidato per Andreæ Bouwens, hoc modo invocatur pag. 40: S. REMACLE episcopo Trajectensis, qui loca a dæmonum incursu mundasti, et fontes oratione multiplicasti.

2 Florarium nostrum Ms. sequens elogium ei ex pluribus textis:

AUCTORE
J. V.

tegit: III Nonas Septembr. In territorio Leodiensi, monasterio Stabuleto, natale sancti Remacii gloriosi episcopi et confessoris. Hic Aquitanicus genere, in biocesi Byturicensi natus est honestis parentibus, et sub B. Sulpicio Bituricensi episcopo educatus: in cujus honore Remacius postmodum in diocesi Tungrensi plures aedificavit ecclesias. Cumque pontificalis sedes vacaret Trajecti, eam derelinquente S. Amando, rex Austrasiorum Sigibertus precibus cleri et populi eis, ut petierant, licet Sanctus reniteretur, annuit praesse Remacium. Qui fuit praecipuus recreator pauperum et orphanorum pater, ac viduarum tutor, infirmorum consolator omniumque necessitatum largifluus procurator extitit. Refulsitque in eo tanta virtus humilitatis, quod sese cunctis inferiorem haberi optavit. Multorum etiam cœnobiorum fuit institutor et multorum pater discipulorum; de quorum numero fuerunt beatus Theodardus, sanctus Lambertus et sanctus Hardelinus confessor Aquitanicus genere. Tandem deposito pastoralis onere, in Stabulensi monasterio Deo servivit quoad vixit, illicque sepultus est anno salutis DCXII. *Brevius illum laudat Petrus de Natalibus in Catalogo Sanctorum lib. XI cap. LXII*: Rhemachus episcopus Trajectensis claruit tempore imperatoris Constantini junioris, ut dicit Sigibertus. Qui postquam commissam sibi ecclesiam aliquo tempore verbis atque exemplis feliciter gubernasset: tandem pertæsus secularium tumultuum, episcopatu resignavit: et monachalis vitae habitum assumens, Christo deinceps jugiter militavit et sub monachali obedientia de magistro effectus discipulus in pace quievit. *Hæc aliaque inferius examinabuntur.*

Martyrologis: 3 *Prædictis addi potest Galesinii Martyrologium S. Romanæ Ecclesiæ usui accommodatum, ubi hæc item die sic annuntiatur*: Trajecti, sancti Remachi (alias Remacii) episcopi et confessoris: qui a popularibus tumultibus abhorrens, quo religiosius in cælestium rerum meditationibus quiesceret, episcopali munere deposito, in monasterium Stabulense se abdidit: ubi in omni vita suæ sanctitatis præclara testimonia dedit. *Similia habent Martyrologi alii, Virum admirandæ sanctitatis nominantes. Ut omittam* C *Martyrologium Germanicum, Anglicum Wulfordi, Ferrarium in Catalogo generali, Wionem parte II Ligni Vitæ, Dorganium, Ghinium. Menardum et ceteros, qui eum honorifice celebrarunt; subjungo annuntiationem Martyrologii Parisiensis anno 1727 editi, his verbis conceptam*: Stabuleti in sylva Arduenna, sancti Remacii ex abbate Solemniacensi apud Lemovices, Trajectensis, post sanctum Amandum, episcopi, qui, annitentibus rege Sigiberto et Grimoaldo duce, monasteria Congidunum, Malmundarium et Stabuletum fundavit. *Postquam hæc scripseram, incidi in Calendarium antiquam monasterii Stabulensis editum ab Edmundo Martene tom. VI Veterum scriptorum et monumentorum, ubi col. 675 ad III Nonas Septembris caractere Italico apponitur*: Depositio S. Remagli episcopi et confessoris.

publica veneratio in diversis

4 *Colitur Sanctus non modo in diocesi Leodiensi, verum etiam in pluribus aliis, ritu vario. Diœceses et monasteria, in quibus una cum S. Mansueto invocatur hac die, assignata sunt superius pag. 635; sed Moguntia videtur cultus intermissus: nam Breviarium Moguntinum anni 1570 et Diurnale anni 1612 nihil de illo*

habent; qua de causa ignoro. Illud certum est D *ex Missali citato et Breviariis antiquioribus, in veneratione ibidem fuisse anno 1493 et 1507. Agunt de S. Remaclo Breviarium Coloniense anni 1498, Tornacense anni 1508 et Atrebatense Ms.; item Missalia Tornacense anni 1509, et Cameracense anni 1527: sed nullo speciali ritu. Breviarium Bruxellense S. Gudilæ anni 1516 et Bambergense anni 1575 recitant 3 Lectiones de vita ejus cum oratione propria, quæ in Bambergensi est hæc*: Deus, qui beatum Remacium confessorem atque pontificem tuum hodierna die suscepisti atque remunerasti; concede propitius, ut, qui ejus gaudemus meritis, provocemur exemplis: ut ejus intercessionem veniam et vitam mereamur æternam. *Per. Bruxellense vero habet aliam mox dandam. Per diœcesim Leodiensem fit de Sancto Officium proprium IX lectionum ritu semiduplici; oratio*: Deus mundi auctor et conditor *, qui hodiernam festivitatem beati Remacii confessoris tui atque pontificis migratione consecrasti; præsta quæsumus nobis, ut cujus annua celebritate * devotis exultamus * al. devotione obsequiis, ejus suffragiis tuæ pietatis consequamur auxilium. *Per Dominum. Docent hoc Breviaria antiquum Tungrense, Trajectense S. Servatii; Leodiensia duo, alterum anno 1520, alterum 1558 editum, aliaque recentiora. Missale item Leodiense anni 1509 propriam de Sancto Missam continet, cujus INTROITUS. Statuit ei Dominus etc. PSALMUS. Misericordias Domini in æternum cantabo. COLLECTA eadem quæ in Breviariis: Deus mundi auctor et conditor etc. EPISTOLA. Justus cor suum tradidit etc. EUANGELIUM. Designavit Jesus et alios septuaginta. OFFERTORIUM. Inveni David etc. SECRETA. Interventu precum et obtentu orationum beati Remacii confessoris tui atque pontificis, Domine, quæsumus his muneribus oblati benedictionem effunde cælestem, quibus ejusdem annuam celebramus commemorationem: et præsta ut per hæc omnibus careamus culpis, et cælestibus inseramur gaudiis. Per. COMMUNIO. Beatus servus, quem etc. COMPLENDA seu Postcommunio. Existat, quæsumus Domine, beatus Remacius confessor tuus et pontifex pro nobis perpetuus interventor: ut mysteria, quæ indignis manibus tractamus, non sint nobis reatus ad pœnam, sed sint fortitudo nostræ infirmitatis, et ad vitam capescendam æternam præparatio salutaris. Per Dominum.*

5 *Colebatur etiam olim Sanctus in diocesi Ultrajectina, ut patet ex duobus Breviariis anno 1508 excusis, ubi habetur sequens Collecta*: Omnipotens sempiterne Deus, qui hunc diem beati Remacii confessoris tui atque pontificis meritis consecrasti, quique ejus sanctitate et miraculorum splendore illustrasti: præsta misericors Pater, ejus nos oratione muniri, quem cælesti militiæ tribuis gratanter adjungi. *Per. Eamdem legit Missale Trajectense anni 1514, additis sequentibus*: SECRETA. Respice, Domine, populum tuum ad tua sacramenta concurrentem, et præsentem festivitatem sancti confessoris tui atque pontificis Remacii recolentem: ut quod singuli in honorem nominis tui detulerunt, cunctis proficiant * ad veniam. *Per. COMPLENDA. Gratias tibi agimus, Domine Deus noster, qui nos cælesti medela reparare dignatus es: da quæsumus de peccatis nostris veniam, sicut beato confessori tuo Remaclo atque pontifici dedisti sedem pontificatus. Per. In abbacia S. Galli apud*

diœcesibus:
hymnus ex Officio
solemni in
abbatia S. Galli,

* proficiat

A *apud Helvetios, cujus Officia propria, auctoritate Pauli V PP. approbata, Venetiis impressa sunt anno 1612, festum Sancti nostri celebratur officio 12 lectionum ritu duplici 2 classis. Oratio est de communi Da, quæsumus omnipotens Deus etc.; sed R. prolix. ad Vesperas proprium Laudemus Dominum in beati antistitis Remacii meritis gloriosis: ad sepulchrum ejus ægri veniunt, et sanantur. y. Gaudeamus omnes in Domino, diem festum celebrantes beatissimi Remacii etc. Accipe etiam hymnum ad utrasque Vesperas:*

Sancte Remacle, plebis tuæ subveni,
Et nos ab hoste defendendo protege,
Sicque devote famulantes respice,
Ut tibi nostrum placeat obsequium.
Juva nutantem Ordinem monasticum,
Succurre Clero, et gementi populo,
Principes doce sectari justitiam,
Et simul totam sustenta Ecclesiam.
Sit Trinitati sempiterna gloria,
Honor, potestas, atque jubilatio,
In unitate, cui manet imperium,
Ex tunc, et modo per æterna sæcula, Amen.

B
item duo alii

6 *His subjungo duos alios hymnos, quos una cum Sancti Vita et miraculis nec non Homilia in ejus natali ex vetusto codice descripsit Bambergæ anno 1654 P. Joannes Gamans Societatis nostræ. Primus habet hunc titulum: In festivitate S. Remagli episcopi Hymnus Compositus est carmine Sapphico, at vitiis non caret.*

Clara præcelso redeunt honore
Festa, quæ comptis celebramus odis,
Teque laudamus, Dominator alme,

Pectore toto.

Tu fave nostris precibus libenter,
Quem dies terris referens amanter
Hæc sacra cœli pariterque donat

Sancte REMAGLE.

Te sibi claro socians amore
Præsulem caro voluit haberi
Dives et tandem populo coruscans
Culmine cœli.

Ortus occasum referet, sed orbis
Qui vides lumen speciale solis
Quod fide recte sequeris honeste
Semper ubique.

C
Aula te regis veneratur ampla,
Sed places Regi Dominorum summo
Inter festivas renitens coronas
Miles honestus.

in ejus festi-
tate

7 Posce jejunans precibus anhelis,
Posce Patroni regimen beati:
Namque votorum capiens opimi
Munera verbi.

Tuque Tungrensis diocesis alium
Præsulem primo venerare cursu
Parta ne sumat prior, aut reportet
Gaudia mentis.

Præsul effulget solioque præstans
Pascit indoctos, refovet misellos
Mentis effundens pietate larga
Viscera plena.

Spiritu Sancto reserans futura
Plenus in signis pariter coruscus,
Corde subjectus, humilis, pudicus
Vir fuit iste.

Hinc ovans miles, eremi relicta
Suscipit, solus Domino tonanti
Ut queat votis adolere castis

Intima mentis.

Lumen ex amplo radians opimum

Fulsit, et Pastor monachorum vernat
Edocens sacris monitis et ornans

Agmina clara.

Mortis hic metam capiens refusam
Spiritus clarum penetravit æthra *;
Nos ubi semper precibus juvato,

Sancte REMAGLE.

Gloriam Christo patulo canamus
Ore, præstanti sive servienti *

Tanta, qui pollet Deitate simplex

Trinus et unus.

8 *Hymno rhythmico sequenti præponitur: hymni Bambergæ. Item unde supra, quo significari arbitror ex eodem codice desumptum esse.*

Lumen æternum moderator temporum,

Alme bonorum propagator omnium,

Palmam invictis largiens militibus,

Qui te sequuntur laureati gloria.

Festum colentes tui sacri Præsulis,

Laudes devoti tibi Deo canimus;

Cujus obtentu mereamur scandere

Aulam præcelsam cum triumpho muneris.

Te nunc oramus, sancte Dei Pontifex,

Posce ut nobis tribuatur venia,

Cunctis subactis vitiorum sentibus,

Atque perennis augeatur gratia.

Nulla nos mortis saucient facinora,

Procul peccata pellantur et vulnera,

Hostis cædatur cum conatu improbo,

Speque salutis foveantur languidi.

Sancte Remagle, nostris fave precibus

Vota cunctorum Maiestati offerens:

Sintque conjuncti angelorum millibus,

Quique devoti tuum festum celebrant.

Laus, honor, virtus atque modulatio

Patri, Natoque simul Paraclyto.

Qui dominatur trinus et unus Deus,

Et regnum ejus in æterna sæcula.

Amen.

E

§ II. Annus natalis, patria, genus, educatio sub S. Sulpitio.

F

Quoto Christi anno Sanctus in lucem fuerit editus, uti etiam quando ex hac mortali vita decesserit, certo determinari non potest. Notgerus ab anno 972 usque ad 1008 episcopus Leodiensis in ejus Vita, cujus apographum ex insigni et veteri Ms. S. Petri Colonix, ibidem in Carthusia reperto, Gamansius anno 1638 Majoribus nostris transmisit, et Harigerus abbas Lobiensis apud Chapeavillum tomo I de Gestis pontificum Tungrensium, Trajectensium et Leodiensium cap. XLVIII scribunt natum esse, quo tempore civitas metropolitana Biturigum habebat archiepiscopum S. Austrigisilum, archidiaconum vero B. Sulpitium, in brevi post eum honore pontificali donatum. Evectus est ad cathedram Bituricensem S. Austregisilum anno 612, et postquam sederat annos 12, sicut ipse angelo revelante cognoverat, ut dicitur in ejus Vita ab Henschenio edita tom. V Maii, xx illius mensis ad Superos abiit anno 624, succedente ipsi S. Sulpitio cognomento Pio. Hinc patet nativitatem Sancti nostri secundum Notgerum et Harigerum collocandam esse vel ipso anno 612, vel aliquanto post; certe inter annum jam dictum et 624, ultra

Sanctus inter
annum 612 et
624

AUCTORIS
J. V.

in Aquitania
primæ provin-
cia Bituricensi

ultra quem differri non patiuntur verba sequentia Notgeri: In quorum parochia beatus eisdem diebus Remaclus felicissime sumpsit nativitatæ exordia.

10 Oriundum fuisse ex Aquitanicæ partibus tradi anonymus Stabulensis in Vita num. 1. Illam hoc modo describunt Notgerus et Harigerus citati: Est autem Aquitania, quam quidam partem fere tertiam autumant Galliarum, ab obliquis aquis Ligeris fluminis nuncupata, qui ex plurima parte eam limitat peneque in orbem circumdat. Hæc a Circio habet Oceanum, qui Aquitanicus sinus dicitur, ab Occasu (versus Meridiem) Hispanias, a Septentrione et Oriente Lugdunensem provinciam, ab Euro et Meridie Narbonensem etc. Ubi per Circium Occidens designatur: Circius enim, aliis Cercius, est ventus, qui flat ab Occidente et Galliam Narbonensem infestat, ut habet Cangius in Glossario et Etymon Aquitanicæ ab aquis Ligeris non probatur Valetio in Notitia Galliarum pag. 32: Cum nota fuerit Julio Cæsari et Hirtio Aquitania, et nonnisi principatu Augusti ad Ligerim promota sit; sed potius existimat Aquitaniam dictam esse ab Aquis Tarbellicis (vulgo Aqs vel Dax) aliisque aquis salubribus calidis et frigidis, quibus scatet. Et primo quidem, inquit pag. 33, una et simplex fuit Aquitania inter Pyrenæum et Garumnam ac Oceanum... Demum, remanentibus Novem-populis, Aquitania bifariam divisa est in Aquitanicam primam et Aquitanicam secundam: provinciam Aquitanicæ primæ metropolis facta Biturigæ, secundæ Burdigala.

e nobilibus pa-
rentibus natus

11 Natus est itaque Sanctus in Aquitania prima in pago seu comitatu Biturico, nunc le Berri, parentibus nobilibus et opulentis. Audi Notgerum: Pater ejus Albutius, mater est vocata Matrinia, ambo secundum sæculi dignitatem divitiis pollentes, utpote generis nobilitate cluentes; veluti traditio magnarum possessionum ejus tam nostræ ecclesiæ quam vestro monasterio facta vel ab ipso vel à prohæredibus ejus vel etiam a regia sublimitate testatur: multa etenim scripta ex eisdem rebus, per multa annorum curricula a nobis possessis, in utrarumque ecclesiarum adhuc retinentur archivis. Brevius locum Sancti natalem genus explicat Dionysius Sammarthanus tom. III Gallicæ Christianæ col. 823: S. Remaclus seu Remacius et Rismaclus in Aquitania, et Bituricensi pago, patre Albutio, matre Matrinia generis nobilitate et possessionum copia præclaris natus est. Codex noster ✠ Ms. 79, quem Trajectensem ad Mosam vocamus, sic habet: Remaclus ordinatus ecclesiæ Trajectensis episcopus decimus octavus, et de Aquitania dyoce. Bituricensis ex nobili patre Albutio de Wezenchen et matre Matrinia dicta, filia comitis Savoyensis, id est Sabaudicæ. In apographo Chronici Ms. monasterii S. Trudonis, notato ✠ Ms. 139 G, Matrina filia ducis Sabaudicæ nominatur: verum nullos Sabaudicæ comites lego ante Beraldum sæculo XI, nec duces ante Amadeum VIII sæculo XV; et de avo materno Sancti silet anonymus in Vita aliiue.

educatur sub
S. Sulpitio,

12 Educatus est autem, inquit Notgerus et Harigerus cap. XLIX, sublimiter bonæ indolis Remaclus prout plurima facultatum copia suppetebat parentibus, sub beato scilicet Sulpitio, in cujus veneratione constat ab eodem sancto Viro plurimas in nostra diœcesi postea dicatas ecclesias. Dubitare non possumus, quin sanctus Puer a tanto magistro moribus optimis imbutus,

et ad omnem honestatem atque virtutem institutus fuerit, ut patet ex sequentibus: Deinde eum aduultum et totius bonitatis, prout tali compe-
tebat ætati, jam fructum ferentem tradunt B. Eligio, viro omnibus ejus temporis hominibus meritorum gratia præferendo, qui eum Sollemniaco monasterio, quod ipse pio opere in sua construebat hæreditate, locavit et sacris monasticæ disciplinæ institutionibus ad unguem instruxit. In tantum autem bonus Adolescens adhæsit monitis sancti viri, ut non modo haud segnis fieret verbi executor divini, verum ita exuberaret gratia superna etc. Idem tradit Vita antiquior, præterquam quod S. Sulpitii non meminerit. At Mabillonius in Observationibus præviis num. 3 bene advertit, rectionem monasterii et S. Remacii in rebus monasticis institutionem homini laico et aulico, qualis tum Eligius erat, non convenire neque cum Audoëni narratione consentire. Vide dicenda inferius num. 14.

13 Ludovicus Bulteau in Compendio historię Ordinis S. Benedicti tomo I pag. 631 et alter neotericus nihil habent de pueritia sub S. Sulpitio traducta, eatenus Vitæ antiquiori inhærentes: sed cum Notgerus vetera monumenta diligenter scrutatus, uti ipse testatur in prologo Vitæ a se auctæ et expolitæ, supra diserte asserat educatum fuisse Sanctum sub beato scilicet Sulpitio; dubitandum non est quin illud alicubi invenerit aliaque plura, quæ anonymum latuerunt. Addunt tamen isti recentiores, Remaclum postea, relicto palatio, aliquamdiu cum S. Sulpitio habitasse ab eoque monitis et exemplis in pietate confirmatum fuisse. Atque hoc satis verisimile est; ad quem enim potius se contulisset Sanctus aulæ pertasus et terrena fastidians, quam ad priorem magistrum suum, ut ab ipso disciplina monastica imbueretur, quem antea pueritæ moderatorem habuerat. Nec negaverim id factum hortatu Eligii, qui cum adverteret Remaclum a sæculi pompa et vanitate alienum, jam tum fortasse eundem destinabat abbatem præficere monasterio Solemniacensi, quod construere meditabatur; ideoque illi suaserit ut ad Sulpitium rediret religiosæ vitæ exercitiis ab eo excolendus. Hæc per conjecturam, si nempe Sanctus Clotarii II ephebus honorarius fuerit: sin minus, non bis, sed semel dumtaxat S. Sulpitii discipulus fuit. Quod asserit Sammarthanus, alii vero dubitanter aiunt, in aula regia procuratorem sacri scrinii egisse, unumque ex referendariis fuisse, vivente Clotario nempe II, qui obiit anno 628; non videtur coherere cum juniori ætate Sancti nostri, nec conciliari potest cum Actis S. Bercharii, quæ ad XVI Octobris examinantur. Accipe interim Notam Mabillonii pag. 834: An Remaclus id munus in palatio gesserit, an etiam Bercharius in aula alibive cum eo vixerit, non satis constat. Nihil sane de illo officio aut de Berchario exprimunt Remacii Acta.

14 Subdit Sammarthanus, mortuo Clotario, patriam repetiisse Sanctum ac se totum Deo devotisse: exinde Solemniacum se recepisse, ubi primus, ut videtur, abbas renuntiatus est ab Eligio, quod probabitur § sequente. Falli ergo ejus Vitæ auctores Herigerum, Notgerum aliosque, qui eum sub Eligii illius cænobii abbatis regimine in rebus monasticis institutum affirmant; illos enim erroris convinci auctoritate S. Audoëni synchroni, qui lib. II de Vita S. Eligii cap. II refert Eligium adhuc laicum fuisse, cum designatus

in ejus cænobia
verisimiliter

F

et monachus
fuit.

A signatus est episcopus Noviomensis, imo illum quidem cogitasse aliquando, ut habet lib. I cap. xv, demum eodem se mancipare monasterio (Solemniciensi) nisi eum alio in loco Dei obligasset dispensatio. Ex his manifeste patet, Eligium monasterii Solemniciensis abbatem non fuisse, ac proinde corrigendam esse hac in parte S. Remacli Vitam. Nihil tamen hinc ipsius virtutibus detractum volumus, quibus ita enituit sive in monasterio Bituricensi sub S. Sulpitio, sive in regimine Solemniciensis, ut omnibus sub eadem militantibus disciplina religiosæ conversationis fieret exemplum et norma: in vigiliis namque continuis pernoctabat, orationes vero pernox continuabat, in abstinentia præcipuus, in universa morum probitate præclarus. Hæc post anonymum Notgerus et Harigerus, in eo dumtaxat corrigendi, quod perperam putaverint illa contigisse, S. Eligio abbate. Pergam porro ex ipsis et aliunde supplere, quæ anonymus in Vita Sancti omisit; vel explicare, quæ ab eodem non satis clare exposita sunt.

B § III. Fit primus abbas Solemniciensis, dein Casæ-congidunensis, ac tandem episcopus.

Solemniciensis
cænobi primus

Narrat Audoenus lib. I de Vita S. Eligii cap. xv concessam ei fuisse a Dagoberto rege villam quamdam in rure Lemovicino, Solemniciacum (vulgo Solignac) cognominatam; quo in loco (Eligius) primum ac potissimum virorum Dei construxit monasterium: ubi etiam abbate constituto, multos ex suis vernaculis mancipavit etc. Nullibi quidem istius primi abbatis nomen ab Audoëno expressum invenitur; attamen haud alium designari puto quam S. Remaclum. Nam 1º ex Charta S. Eligii pro Solemniciaco, quam edidit Mabillonius pag. 1091, et Dionysius Sammarthanus recudit tomo II Gallix Christianæ inter instrumenta ecclesiæ Lemovicensis col. 185, constat eum in hoc monasterio atque C prælatum fuisse: Ubi et auspice Christo, inquit Eligius, præesse dignoscitur vir venerabilis Remaclus abbas. Et infra: Simili modo te, beatissime pater Remacle abba, tuosque successores vel subjectos post te, per individuæ Trinitatis majestatem obtestor etc. Observandum autem, quod ista Eligii donatio facta sit non diu post constructionem monasterii; adeoque dubium non est, quin de abbate primo agatur. Præterea lib. II cap. XIV narrat Audoenus secundum abbatem Solemniciacensibus constitutum fuisse ab Eligio; prior enim ad episcopatum captus habebatur. Quæ verba non nisi de Remaclo intelligi possunt, quem et abbatem fuisse, supra diserte tradidit Eligius, et assumptum ad episcopatum fuisse, infra dicitur.

abbas constitui-
tur anno,

16 Mabillonius parte II Sæculi III Benedictini pag. 628 ex Audoëno mox citato fatetur intelligi, Remaclum Solemniciaci primum abbatem fuisse; at postea subjungit: Nisi si alius, qui loci abbas primus fuerit, etiam ad episcopatum promotus est. Quæ conjectura mihi videtur prorsus improbabilis propter Audoëni synchroni testimonium, qui suffectum abbatem non tertium numerat, sed secundum; adeoque ante Remaclum, qui hunc

Septembris Tomus I.

præcessit, alius abbas fingi nequit. Laudatus Mabillonius, re maturius perpensa, tomo I Annalium pag. 352 et 353 assertit constare tum ex præmissis Eligii litteris tum ex ipso Audoëno, Remaclum Solemniciaci primum abbatem fuisse: at quanto præcise, quove ex monasterio ad regimen assumptus sit, non liquet. Secundum dicta num. 13 satis probabile est, ab Eligio evocatum esse ex Bituricensi cænobio S. Sulpitii. De tempore id solummodo certi habemus, præsedisse Sanctum monasterio Solemniciensi anno Dagoberti regis 10, quo facta signatur cessio Eligii x Kalendas Decembris. Mabillonius alique annum istum decimum revocant ad annum Christi 631, computantes a mense Martio 622, quo Dagobertus I Austrasiæ rex inauguratus est: Bollandus vero tomo I Februarii pag. 371 fundationem differt ad annum 637, qui itidem fuit decimus Dagoberti numerando a morte Clotarii parentis ejus. Utroque autem modo annos Dagoberti I supputatos videre licet apud Mabillonium lib. VI de Re Diplomatica pag. 464 et seq.

17 Probabiliorem existimo Bollandi calculum: ut videtur, 637. Eligius enim ante monasterii constructionem, Audoëno teste lib. I cap. XIII. legatione functus est ad Britannorum principem Judicælem, rediensque illum perduxit secum ad regem Francorum. Accessus autem regis Judicælis ad Dagobertum contigit anno Christi 635, ut discimus ex Fredegarii cap. LXXVIII apud Ruinartium. Adde quod Solemniciaci Sigebertus in Chronico non meminerit, nisi ad annum 637. Remaclus itaque illo anno, ut videtur, novo cænobio datus abbas subjectos sibi 150 monachos exemplo magis quam verbo ad obeunda religiosæ vitæ exercitia secundum regulam beatissimorum patrum Benedicti et Columbani strenue animabat. Quanta hinc monasticæ religionis perfectio ibidem viguerit, declarat cap. XVI Audoënus testis oculatus his verbis: Quo in loco ipse quoque accessi, et tantam sacræ regulæ observantiam vidi, ut pene singularis sit vita eisdem monachis præ cæteris Gallix monasteriis, uno excepto Luxoviensi, de quo agit inferius cap. XXI. Nec prætereunda est egregia S. Tillonis institutio, quam ita memorat hujus Vita apud Mabillonium Sæculo II pag. 995: Susceptum siquidem B. Tillonem Elegius S. Remaclo Sollemniciensis monasterii sui abbati tradidit nutriendum atque litteris imbuedum. Quem Vir sanctus, sicut in mandatis acceperat, cum omni diligentia sub pietatis studio enutrivit, sacris literis erudit, evangelicis atque apostolicis documentis roboravit.

18 Ubi sanctus Abbas monasterium illud magna morum integritate ac paterna sollicitudine aliquamdiu puta sæcennio circiter rexerat; longe lateque sparsa sanctitatis ejus fama ad ipsos etiam palatii Austrasiani præceres pervenit. Igitur, inquit Notgerus, promulgatum est in aula regali tantum Virum non debere abesse præsentis regis, ut illius prudentia disponentur regni negotia, cujus tanta jam tunc audirentur meritorum insignia. Evocatus itaque honorifice, ut decebat, ad palatii perducitur limina. Eadem fere habet Vita antiquior, et Harigerus cap. XLIX. Hinc conjici posset, ipsum in aula S. Sigeberti III aliquo tempore procuratorem sacri scrinii palatii egisse; quo tunc hortatu S. Nivardi Bercharius accesserit informandus a Remaclo, cujus prudentiæ et sanctitatis titulis commendata ubique excreverat opinio veneranda, uti tradunt Bercharii Acta. Vide supra num. 13 in

AUCTORE
J. V.

Ind. accitus in
Austrasiam, Ca-
sæ-congidunensi

AUCTORE
J. V.

* vulgo Cou-
gnon

* vel Sesomi-
rim, vulgo le
Semoy

monasterio præ-
fictur inter an-
num 644 et 648 :

fine. Quando Sanctus in Austrasiam accersitus sit, non constat : debuit tamen id contigisse ante annum 644, si verum est quod ait neotericus Vitæ compilator, sacerdotio initiatum ibi fuisse a Metensi episcopo S. Goërico cognomento Abbone ; cum hic obierit anno 643, die xix Septembris, uti diximus tom. IV Julii pag. 430. Dein Casæ-congidunensi cænobio in ducatu Luxemburgensi vel ædificando, vel certe ordinando regendoque præfectus est, teste S. Sigeberto in diplomate foundationis tomo I Februarii pag. 234 : Sub devotione animæ nostræ . . . monasterium regulare in honore patroni nostri Petri, Pauli, Joannis, vel ceterorum Martyrum, in terra nostra, sylva Arduennense, in loco qui dicitur Casegonguidinus, quem Sesomiris fluvius cingere videtur, . . . volumus construere, et ibidem Christo auspice Remaclum abbatem constituimus etc. Quod diploma circa DCXLVIII datum esse notat Martenius tom. II Collectionis amplissimæ pag. 6. Ad eundem an. 648 meminit hujus monasterii Mabillo-nius tom. I Annalium pag. 403, ubi sic habet : Hoc etiam tempore Sigibertus, piissimus rex Austrasiorum, munificentiam regiam in condendis cænobiis exhibuit . . . Primum origine est illud, quod Casæ-congiduni * . . . ædificavit, accito e Sollemniacensi monasterio Remaclo abbate, qui servis Dei illic congregatis præesset . . . Superest etiam nunc cella seu prioratus in prædicto vico Casæ-congiduno, inter Chinium et Bullonium opida posito ad Sesmarum * fluvium, qui dextram Mosæ ripam subit prope Castrum-Reginaldi.

19 Foundationem triennio citius nempe anno 645 collocat Cointius, et post eum Dionysius Sammarthanus tom. III Gallix Christianæ col. 931 : Casæ-congidunum Ord. S. Bened. super Sesmarum fluvium conditur an. DCXLV. Verum annus conditi monasterii exacte assignari nequit ; nam Sigeberti diploma notis chronicis destituitur, nec ullum instrumentum citat Sammarthanus. Quod ait Cointius num. 9, Godonem, qui in diplomate nominatur Apostolicus, id est episcopus, ante hunc annum ecclesiæ Metensi non præsedisse, æque falsum videtur ac illud quod præmiserat de Tillone Solemniaci in locum Sancti nostri suffecto : successor enim Remacli in abbacia Solemniacensi a Sammarthano vocatur Childomarus, quo abbate Solemniacum rediit Tillo. Vide tom. I Januarii pag. 379 et Sæcul. II Benedictin. pag. 994. Godo autem in Metensi cathedra sedere cepit anno 644, ut ostensum est tomo IV Julii supra citato : unde liquido deducitur, diploma ante annum 644 datum non fuisse ; sed certum foundationis tempus erui non potest. De isto monasterio Notgerus et Harigerus cap. LIV scribunt sequentia : In loco, qui vocatur Casæ-congedunus, super Sesmarum fluvium sito, cænobium idem rex (Sigibertus) optimatum suorum consilio in honore Apostolorum Petri, Pauli et Johannis ædificaverat, quia congrua servorum Dei habitationi domicilia protendebat, munere largitatis suæ ditaverat, probatas Deo servientium personas aggregaverat, quibus beatum Remaclum provisorem instituit, et ut inhabitantes juxta traditionem parum vivere assuefaceret, demandavit. Extat usque in præsens locus orationis ejus opere in rupe excisus, unde infirmantibus usque nunc proveniunt beneficia : ubi et ipse se aliquamdiu victimam in ara summi Dei jejuniis et vigiliis maceratam litabat, et familiaris Deo conjunctus contemplationi se sanctæ

suspenderat, et fluentia suæ doctrinæ in subjecto-rum cordibus diffundebat.

20 Inter hos videtur fuisse S. Hadelinus, nobilis adolescens Aquitanus, qui, relicta Christi amore patria, in Austrasiam venit cum sancto Remaclo, quem sibi ad imitandum proposuerat, inquit Menardus. Notgerus quoque in illius Vita tomo I Februarii pag. 373 testatur, per omnia actuum piorum et ærumnarum Sancti nostri participem fuisse ac socium peregrinationis. Demum Bollandus in Commentario prævio num. 38 ait, partim Metis, partim Casæ-congiduni, sacris litteris et pietati vacasse. Interim dum sanctus Abbas informandis novi cænobii monachis secundum ordinem et monita antiquorum patrum sedulo incumbebat, Trajectensem episcopatum deposuit S. Amandus anno 650. Consuli potest ejus Vita ad vi Februarii, vel Pagius in Critica Baronii ad annum 649 et 650. Remaculus, qui jam ante infulas sacerdotales adeptus (teste Vita inferius num. 2) seu regionarius episcopus ordinatus fuerat, mox illi omnium votis in cathedra Trajectensi sufficitur : ipso Amando, ut verisimile est, inquit Henschenius pag. 834, regi persuadente ut eam dignitatem illi imponeret, et Sanctum hortante ut suscipere dignaretur, ac spondente, effecturum se Romæ, ut Martinus Papa rata esse omnia vellet. Annorum 9 interpontificium, quo S. Landoaldus ab Ægidio existimatur vicarius fuisse sedis Trajectensis vacantis per abdicationem Amandi, fictitium est : Amandus enim adhuc sedebat anno 649, ut constat ex responsoriis S. Martini PP. ad eum datis post concilium Lateranense habitum illo anno mense Octobri ; Remaculus autem Amando successus jam erat anno 651, quod infra clarius patebit.

21 Juverit nunc verbis Notgeri referre, quo studio et qua contentione sanctus Præsul ad illam cathedram postulatus evectusque fuerit. Sigeberto, inquit, plebs Trajectensium cum electione communi sacerdotum, cum frequentia et audientia magnatum, cum vociferatione etiam et acclamatione omnium ordinum obtulit tale precum suarum votum : neminem sibi debere nisi beatum præesse Remaclum ; hunc angelicis spiritibus gratum, hunc terram incolentibus reverendum, ejus se multimoda expertos commoda beneficiorum, interventionum illius tam apud regem, quam apud procures sæpe sensisse suffragium ; prudentiæ illius advertisse sollertiam, cum regalibus crebro consiliis impenderet operam, non deesse ei scientiam Scripturarum, unde proferat nova et vetera . . . Talibus votis rex favorabiliter assentiens, tantis studiis officiose concordans decrevit eorum, quia æquum expostularent, annuere petitioni, simulque super hoc inire colloquia beati Viri. Sed quis memoratu possit sufficere, quanta illum benignissimus rex ad assentiendum demulsit verborum dulcedine ? Quis denique valeat enarrare, quantum Vir beatus reluctari et reniti visus est pro posse ? At rex, sacerdotum et optimatum fretus consilio, a proposita non destitit intentione : sanctus vero Sacerdos metuens sanctioni contraire divinæ, licet nolens septimus et vicissimus Tungrensi vel Trajectensi substituitur ecclesiæ, ut verbi semina deinceps in plures diffunderet, quæ in se hactenus diu latentia occu-lisset. His similia scribit Harigerus cap. I.

22 Sancti ordinationem in Nonas Februarii consignant Gelenius, Wion et Saussayus, ut di-cum

factusque epis-
copus regiona-
rius, successor

S. Amandi om-
nium votis eli-
gitur.

Ejus ordinatio
probabilis af-
ficenda est an-
no 648.

A ctum est tomo I illius mensis pag. 319 in Præter-
missis. Hinc Cointius et Sammarthanus initium
episcopatus ejus affigunt anno 653, qui prædi-
tus fuit littera Dominicali F afficiente diem III Fe-
bruarii. At Pagius ad annum 649 num. 6
ait perperam Cointium illa de causa Remacii
ordinationem usque ad illum annum distulisse;
cum natalitia Sanctorum, consecrationes episco-
porum, et dedicationes ecclesiarum sæpius in
Martyrologiis aliis diebus notentur, quam qui-
bus contigerint, et pro episcoporum libitu ac ec-
clesiarum commodo hujusmodi dies sæpe mutati
fuerint, aut denique longo tempore postquam ex
solemnitates peractæ fuerant, aut sancti mortui
vel translati, de illis mentio facta sit in Kalen-
dariis. Isto Pagii responso hic nobis opus non est:
supponamus enim consecrationem factam esse ipsa
die, qua recolitur, III Februarii; non ideo ta-
men ad annum 653 differri debet, siquidem
dies III Februarii æque Dominica erat anno bis-
sextili 648, litteris Dominicalibus EF insignito.
Atque hoc anno probabilis episcopus creatus est
non quidem certæ sedis, sed incertæ, forsitan ut
eo titulo dignitas et honor ejus augeretur, in-
quit Mabillonius tom. I Annalium pag. 404.
Favet Breve chronicon Lobicense apud Edmun-
dum Martene tom. III Thesauri novi anecdoto-
rum col. 1411, ubi S. Remaclius ordinatus le-
gitur DGLXVII, qui veteri computu Kalendis
Martii seu XX Aprilis, id est, Pascha anni 648
terminabatur. Quod autem in Chronico citato
et alibi Sanctus tunc dicatur ordinatus episco-
pus Trajectensis, per prolepsin sive anticipatio-
nem intelligendum est; cum Amandus Trajecti
adhuc sederet anno 649, ut supra num. 20
probavi.

§ IV. Utrum Tungris an vero Trajecti ad Mosam sedem episcopalem habuerit.

Confutatur opi-
nio

C Supervacanea videri possit eruditis hæc quæ-
stio, post Henschenii Diatribam atque Exægesim
de episcopatu Trajectensi, et Commentarium præ-
vium ad Vitam S. Amandi tomo I Februarii
pag. 824 et seqq. Sane, uti post Mabillonium
fatetur Dionysius Sammarthanus tomo III Galliarum
Christianarum col. 817, sedem a S. Servatio Tun-
gris Trajectum translatam fuisse ibique ad S. Hu-
bertum usque permansisse, tot tamque invictis
argumentis ostendit Henschenius tum in Diatriba
tum in Exægesi, ut ulteriori confirmatione non
indigeat. Nec minus evidenter in Commentario
citato episcopatum Trajectensem vindicavit
S. Amando, proindeque et Sancto nostro: cum
apud omnes in confesso sit, Remaclum eandem
tenuisse cathedram, quam Amandus abdicavit.
Sed quia nuper litem Henschenio movit et epi-
scopatum Trajectensem ad Mosam iterato negavit
perillustis dominus G. L. Baro de Crassier, cel-
sissimi principis episcopi Leodiensis consiliarius,
edita Leodii anno 1738 Brevi elucidatione et
quadriennio post Additamento ad eandem;
juverit hac de re paulo fusius disserere, ut veri-
tas magis elucescat. Ea tamen solummodo hic
attingam, quæ proprie ad Sanctum nostrum
pertinent vel cum eo quadantenus connexa
sunt: nam necesse non arbitror vindicias pro

Henschenio scribere, aut sedis translationem sta-
bilire. Utrumque cumulate præstitit R. P. Petrus
Dolmans Societatis nostræ, editis Antverpiæ
anno 1740 Observationibus apologeticis pro epi-
scopatu Trajectensi ad Mosam, quibus Brevem
elucidationem egregie confutavit. Deinde Addita-
mento ad Brevem elucidationem opposuit Alteras
observationes apologeticas Lovanii impressas
anno 1742: illis autem nihil, quod sciam,
hactenus responsum est, nec video quid solide
responderi possit. Consule Memorias Trivultia-
nas mense Septembri 1740 a pag. 1794.

24 Verum ut ad rem veniamus, perillustris de cathedra
dominus Baro in Brevi sua elucidatione pag. 19
sic pronuntiat: De S. Remacio certum est,
ipsum non solum fuisse episcopum Tungrensem,
sed et Tungris habitasse, ut aperte patet ex
Vita B. Trudonis a Donato sub finem VIII sæculi
scripta: ibi enim Trudo missus dicitur ad
beatum Remagium Tungrensis urbis pontificem,
admonitus item a sancto viro Remaglio Tun-
grensis urbis antistite; denique fol. 36 Metis
profectus ad Tungrensem urbem usque pervenit,
in qua suum spiritalem patrem Remagium epi-
scopum repperit. Hæc ita legi in Codice mem-
braneo 900 annorum; quem Cl. Elucidator pos-
sidet, facile credimus; non tamen inde confici
putamus, Sanctum nostrum Tungris sedem ha-
buisse. Audi Observationem primam Dolmanni
pag. 48: Harigerus apud Chapeavillum pag. 86
in Vita S. Remacii scribit sequentia: « Plebs
» TRAJECTENSIVM cum electione communi to-
» tius cleri ac sacerdotum . . regem conveniens,
» prece multa beatum sibi poposcit præesse Re-
» macium . . . Quorum votis rex incunctanter
» assentiens, decrevit eorum annuere petitioni
» . . . Solus tandem multorum victus instantia
» vicesimus septimus TRAJECTENSIVM substitui-
» tur episcopus ». Ex quibus concludo, certum
non esse, S. Remacium Tungrensem fuisse
episcopum: nam S. Remaclius cum ad infulas
(certæ sedis) promotus est, cujus populi voto,
cujus cleri electione prælatus est cæteris? Plebs
Trajectensium, inquit Harigerus, cum electione
tollis cleri et sacerdotum . . sibi poposcit
præesse Remaclum. Igitur populus Trajectensis
S. Remaclum poposcit episcopum. Cui autem
ecclesiæ? Suæne an alteri? Suæ profecto: non
enim solet populus alienæ ecclesiæ, sed suæ
episcopum postulare. Præterea clerus Trajectensis
S. Remaclum elegit episcopum. Ergo S. Rema-
clius episcopus Trajectensis fuit. Clerus enim,
quando ad ipsum electio spectat, suæ ecclesiæ,
non alteri episcopum eligit. « Jus prælatum
» eligendi ad viduatæ ecclesiæ collegium perti-
» net », inquit Lancellotus in Institutionibus ju-
ris canonici.

25 Deinde præoccupat Dolmannus objectio-
nem fieri natam: At, inquires, Harigerus vixit
sæculo decimo; Donatus octavo: proinde ma-
jor est Donati in præsentī materia auctoritas.
Respondeo, defectum ætatis in Harigero ita sup-
pleri, ut suo ipse testimonio Donatum facile
vincat: nam Harigerus ex professo Vitam S. Re-
macii scripsit; Donatus tantum ex incidenti
ipsius meminit: proinde Harigerus accuratius,
quam alter, Vitam et gesta S. Remacii inspexit,
utens eam in rem monumentorum antiquorum
copia. Audiamus ipsum Harigerum in suo ad
Werinfridum abbatem præmio loquentem:
« Obtulisti, » inquit tomo I Chapeavilli pag. 1
et seq., « libellum de Vita tam nostri, quam
» vestri

AUCTORE
J. V.

de cathedra
Tungrensi,

E

F

et solidis argu-
mentis

AUCTOR
J. V.

» vestri specialis patroni, sancti scilicet Remacii,
» conquestus . . . brevius, quam ut res expostula-
» ret, pro magnitudine gestorum ejus esse editam,
» simulque visus es . . . exhortari, ut eam non
» modo exemplari, verum aliquanto lepidius
» mandarem poliri: tum quod gestorum illius
» aliunde sumptorum suppetat copia, tum quod
» temporum, quorum diversitas nunc maxime
» scito opus est, ex cartulario vestro non desit
» notitia . . . Igitur adorsus sum . . . Et ne labor
» hic, qui te adhortante susceptus est, inferaci-
» ter fiat, non ejus modo, cujus meminimus,
» sancti scilicet Remacii, sed et cæterorum
» nostræ sedis pontificum tempora et gesta, quæ
» UNDECUMQUE POTUERE CORRADI, ad nostra
» usque tempora collegi, et cujus potissimum
» anhelabas desiderio, Vitam INDE EXCEPTAM
» votis tuis porrexi ».

o tenditur,
quod Sanctus,

26 Ex his apparet, Harigerum non tantum
meditato Vitam S. Remacii, exarandam suscep-
pisse, sed et usum ipsum gestorum ipsius copia,
aliisque pontificum gestis undecumque corrasis,
ac inde Vitam S. Remacii excepisse. Quod si
ergo in monumentis hisce antiquis Harigerus
reperisset, S. Remaclum Tungrensem fuisse epi-
scopum, an ipsum Trajectensem scripsisset? Su-
spicari id forsitan non omnino foret nefas, si
nude S. Remaclum TRAJECTENSEM scripsisset,
non additis circumstantiis variis, quæ episcopa-
tus initium comitatae sunt. Jam autem, cum
referat modum, quo a populo Trajectensi po-
stulatus, a clero electus, a rege impulsus, vi-
cesimus septimus Trajectensium substitutus est
episcopus; necesse est, ut aut S. Remaclum
Trajectensem statuamus antistitem, aut creda-
mus Harigerum tot illa electionis adjuncta e suo
procudisse cerebro. Quis autem Harigerum tam
parum opinetur veritatis fuisse amantem! Ipse
sane, quam sinceritatis fuerit studiosus, satis
ostendit, cum apud Chapeavillum tom. 1
pag. 28 ita loquitur: « S. Servatius Tungrensi
» ecclesiæ decimus præsidebat . . . Cujus quidem
» ortum et prosapiam, licet quidam putent ex
» Domini Salvatoris cognatorum descendisse
» familia; quia tamen locum nativitatis ejus
» nequaquam accepimus, nec adventus ejus
» causas aliunde uspiam audivimus, idcirco nec
» faciles ad credendum esse possumus, nec tantæ
» opinioni, quæ fortasse ex pietate ingeritur,
» judicamus omnimodis derogandum: cum
» juxta Tullium non debeat pudere nos fateri
» nescire, quæ nescimus; et hujus opinionis
» assertoribus conveniat, ignorantiam potius
» verecunde fateri, quam irreverenter pro pie-
» tate mentiri ». En quam circumspecte, quam
sincere Harigerus de prosapia S. Servatii suam
dixerit sententiam. Et virum talem credemus
idoneum, qui plures studiose confinxerit cir-
cumstantias, quibus Trajectensem S. Remacii
cathedram adornaret?

licet nonnum-
quam Tungren-
sis abusive di-
ctus,

27 Denique abusus vocis TUNGRENSIS in
Donato non minus, quam in aliis scriptoribus
(de quibus jam egimus, et infra iterato acturi
sumus) facile locum habuit, appellavitque ipse
Tungrensem episcopum, cujus prædecessores
Tungris sedem fixerant. Unde Mabillonius in
Notis ad Vitam S. Remacii, quam inter Acta
Sanctorum Ordinis Benedictini seculo 2 pag. 490
vulgavit, et ubi S. Remaclum Tungrensem
sedis episcopus vocatur, illum loquendi modum
solenter ibidem explicat his verbis: « Id est,
» TRAJECTENSIS. Nam licet episcopalis sedes

» ex urbe Tungris Trajectum a B. Servatio epi-
» scopo translata fuisset, ut late et erudite do-
» cet Henschenius in Diatriba de episcopatu Tra-
» jectensi; nonnumquam tamen prioris sedis
» nomen episcopis Trajectensibus attributum
» legitur. Ex civitate Trajecto, vulgo Mac-
» strich, ad Mosam postea sedes Leodium,
» auctore S. Hucberto, migravit ». Similis abu-
sus vocis Trajectensis in Harigero fingi non
potest, qui apud Chapeavillum tom. 1 pag. 54
diserte asserit, S. Monulphum Trajecti sedem
pontificalem in ecclesia S. Servatii deinceps fu-
turam constituisse: ac proinde successores
S. Monulphi ideo Trajectenses appellat, quia
collocata Trajecti erat cathedra.

28 Post hæc subdit Observationem alteram: vere et proprie
Si valet hoc Cl. Elucidatoris argumentum: Do-
natus S. Remaclum scripsit Tungrensem episco-
pum: ergo S. Remaclum Tungrensis episcopus
fuit; valeat quoque necesse est hoc argumen-
tum meum: Baudemundus S. Amandum scripsit
Trajectensem episcopum: ergo S. Amandus Tra-
jectensis episcopus fuit. Imo, si vis inest ratio-
cinio Cl. Elucidatoris, multo major meo insit
necesse est: non enim Donatus S. Remacii vel
discipulus fuisse legitur vel familiaris; fuit
S. Amandi et discipulus et familiaris Baude-
mundus: proinde longe notior Baudemundo fuit
S. Amandus, quam Donato S. Remaclum. Præte-
rea Donatus Vitam S. Remacii ex incidenti atti-
git, Baudemundus in Vitam S. Amandi totus
incubuit. Proinde exploratior fuit Baudemundo
episcopatus S. Amandi, quam Donato sedes
S. Remacii. Denique Baudemundus et multos et
antiquissimos habet, qui ipsi adhærent, historio-
graphos; non item Donatus. Adde, quod S. Mar-
tinus Papa epistolam dederit ad sanctum Amandum
episcopum Trajectensem, uti habet Baronius ad
annum 649 num. 38. Potior itaque Baudemundi
auctoritas est: unde deducimus et Sanctum no-
strum Trajectensem episcopum fuisse, utpote qui
suffectus fuerit Amando eundem episcopatum
abdicationi. Quod si quis Tungrensibus ob aucto-
ritatem Donati Remaclum velit tribuere, is conse-
quenter ob majorem auctoritatem Baudemundi
dicere debet, post Amandi abdicationem vel
Remaclum vel aliam cathedram Trajecto redu-
xisse Tungros: hoc autem cum nemo somnia-
verit hactenus, manet Remaclo sedes, quam
Amandus dimisit, nempe Trajectensis.

29 Pagina 52 Tungrensem habitationem ita
confutat Dolmannus: Quod addit Cl. Vir,
S. Remaclum Tungris habitasse, putat id proba-
tum iri ex eo, quod S. Trudo (teste Donato)
angeli jussu ad Tungrensem urbem pervenerit,
in qua suum spiritualem patrem Remagium epi-
scopum repperit. Verum Tungris repertum S. Re-
maclum, non quia ibidem habitabat, sed quia
diocesim illustraturus obibat, tradit Notgerus
episcopus Leodiensis apud Surium ad diem
3 Septembris: « Pastoralis, inquit, solitudine
» parochiam suam pro more visitabat . . . Interea
» S. Trudo . . . nocturna visione afficitur . . . Fra-
» ter, inquit angelus . . . B. Remaclum adito,
» qui non procul hinc abest ». Proinde legitima
non est Cl. Viri illatio, qua ex transeuntis
hospitio fixum in urbe Tungrensi domicilium
concludit. Trajecti potissimum episcopatus curam
gessisse S. Remaclum, colligitur ex Harigero,
qui apud Chapeavillum tomo 1 pag. 94 scribit
eundem Antistitem, jactis fundamentis ceno-
biorum Stabulensis et Malmundariensis, rediisse
Trajectum

Contrarium non
vincit præten-
sa habitatio
Tungrensis, uti
probatur

A Trajectum et officio pastorali invigilandum se denuo implicasse. Cum dicat S. Remaclum rediisse Trajectum, insinuat eundem antea quoque illic fuisse versatum, atque adeo curam ibi pastorem ita repetitam, ut ibidem aliquanto fuerat intermissa.

ex Notgero et
Harigero

30 Scio equidem Notgerum mox citatum scribere S. Remaclum Tungros vel Trajectum se recipientem, ad pastoralis officii curas animum intendisse; sed hæc oratio ambigua Harigerum non arguit erroris: non enim ex hac disjunctiva enuntiatione, recepit se Tungros vel Trajectum, concludi determinate potest, S. Remaclum Tungros se recepisse. Imo si orationi ancipiti accersenda sit expositio, non aliunde ea commodius petetur, quam ex ipso Harigero. Hujus autem testimonio si stemus, evidens est, S. Remaclum Trajecti officium episcopalis oneris resumpsisse obeundum. Par dubii sermonis explicatio alibi locum habet. Ait exempli causa Notgerus apud Surium: B. Joannes Tungrensium vel Trajectensium ecclesiam feliciter gubernans, hominem exiit. *Et post multa*: Tandem Vir Dei (Remaclus) . . . Tungrensi vel Trajectensi ecclesiæ antistes datur. Non fuerunt, si rigide loquamur, BB. Joannes et Remaclus utriusque urbis antistes: cum alterutra tantum civitas fuerit princeps dioceseos; utra autem, rursus explicat Harigerus, qui utrumque Sanctum diserte scribit urbis Trajectensis episcopum.

stabilientibus
cathedram Tra-
jectensem.

31 Imo ipse se Notgerus explicat, cum ait: « Rex Dagobertus . . . B. Amandum . . . nitebatur . . . in TRAJECTENSI CATHEDRA collocare. » Et ille quidem vir sanctus per triennium . . . verbum vitæ disseminavit: sed nihil se proficere cernens . . . ad alia loca, ut prius fecerat, sese prædicandi gratia contulit. Incomperitum vero est, quanto tempore plebs Trajectensis tum sine pastore permanserit, donec Sigebertum pater regem Austrasianis dedit . . . Ei vero Trajectenses ex communi sacerdotum electione . . . preces offerunt, neminem ipsis, nisi B. Remaclum, episcopum præfici debere. Quæ omnia satis ostendunt hæc Notgeri verba: Tungrensis vel Trajectensis ecclesiæ antistes, in favorem cathedræ Trajectensis esse interpretanda. Si enim Tungris remanebat sedes, cur, teste Notgero, S. Amandus in cathedra Trajectensi fuit collocatus? Cur plebs Trajectensium sine pastore permansit? Cur Trajectenses S. Remaclum episcopum sibi præficiendum postularunt? Atque ita ipse Notgerus confirmat, quæ supra ex Harigero retuli, manetque Trajectensis S. Remacii episcopatus non tantum abbatibus Harigeri, sed et episcopi Notgeri testimonio stabilitus.

quam evertere
nequeunt bulla
Leonis IX, alia-
que objecta di-
plomata

32 Frustra igitur D. Baro pag. 20 *Elucidationis* ait, luce clarius apparere, S. Remaclum non tantum dici episcopum Tungrensem, sed et habitasse ipsam urbem Tungrensem: *prætensa enim illa habitatio superius confutata est. Subdit deinde ad finendam opinionem suam*: Probant primum bulla S. Leonis Papæ, hujus nominis IX, qua confirmans privilegia Stabulensis et Malmundariensis monasteriorum exprimuntur * sequentia: « Ut quia beatus Remagus utriusque monasterii constructor, et Tungrensium antea episcopus » et pastor ». Quam bullam retulit Aub. Miræus in *Notitia ecclesiarum Belgii* cap. cxxvii, pag. 291; prout et diplomata Ottonis II imp., Gregorii V et Silvestri II Sum. Pont. ad Ed. Martene relata vet. Script. et Monumentorum

* exprimit

tom. 2 pag. 50 et seq. Verum, ut gratis concedamus ita scriptum fuisse in autographis, quæ ratione Cl. Elucidator probabit vocem Tungrensium proprie accipiendam esse? Hoc autem quamdiu non ostenderit, nihil juvat allata auctoritas ad concludendum contra testimonia antiquiora, Sanctum nostrum sedem episcopalem habuisse Tungris. Alioqui ex eo quod Stephanus, episcopus Leodiensis a S. Huberto decimus, apud Chapeavillum tomo I pag. 351 se Tungrorum episcopum sensu nempe improprio appellet, inferre pari ratione quis poterit: ergo tunc temporis erat sedes episcopalis in urbe Tungrensi, adeoque vel Stephanus antistes Leodiensis non fuit, vel binas simul episcopales cathedras habuit, alteram Tungris, alteram Leodii; quod Leodienses, opinor, neutiquam admiserint. Simile argumentum facile formari posset de pluribus aliis episcopis Leodiensibus; nam Zacharias Papa, teste Henschenio in *Exegesi* tomo VII Maii pag. xxxvi num. 53, Epistola vi circa annum 751 scripsit Fulcario episcopo Tungrensi: Walcandus tomo Chapeavilli citato pag. 154 nominatur Tungrensis episcopus a Ludovico Pio imp. in diplomate anni 831. Eodem nomine apud Henschenium laudatum se appellant Franco, prædicti Stephani decessor, et Farabertus subscribentes conciliis ille Tullensi anno 860, hic Engelenheimensi anno 948. Durandus quoque, episcopus Leodiensis vigesimus, cui anno 1024 Conradus Salicus diploma concessit a Chapeavillo editum pag. 263, in epitaphio suo ibidem pag. 260 Tungrensem cathedram rexisse dicitur.

33 Sicuti ergo Leodienses consequentiam negabunt, eo quod episcopi illi amore antiquitatis a se vel ab aliis improprie tantum appellati fuerint Tungrenses, cum sedes Leodii tunc esset, non Tungris; ita nos pariter dicimus secundum disputata superius, nomen episcopi Tungrensium non nisi abusive loco Trajectensium Sancto nostro tributum fuisse. Fortassis etiam Stabulenses tum temporis perperam putabant S. Remaclum Leodii sedisse, ac propterea vocem Tungrensium, quem admodum plures episcopi Leodienses nominari maluerant, inseruerunt libello supplici, cui rescripta Pontificia et imperiale aptari decuit. Quare objecta illa diplomata aliaque, licet certum foret interpolata non esse, Trajectensem Sancti episcopatum evertere nequeunt: cum ex nudo episcopi Tungrensium titulo (quem tamen apud laudatum Martenium omittunt præceptum Ottonis III datum anno 986 et monumenta omnia Stabulensia anno 980 antiquiora) sedis locus colligi haud possit; dicente ipso Cl. Viro pagina ultima *Elucidationis*, titulum istum abusive continuatum fuisse apud Leodienses: quidni etiam apud Trajectenses, a quibus cathedra Leodium transivit, prout satis superque ab Henschenio probatum est et novissime a Dolmanno tum in priori Opusculo pag. 67 et seqq., tum in posteriori a pag. 21. Sufficiunt hic verba paucula Caroli a S. Paulo pag. 148 *Geographiæ sacræ* anno 1704 Amstelodami editæ: Tandem sanctus Hubertus e Trajecto Leodium episcopatum transtulit anno dcccix. Translationem sedis Leodium S. Huberto itidem tribuunt Lobbetius ac Fullonius, et quidem dicto anno 709 diserte eam alligant Bucherius et Fisenus: non igitur facta est sæculo solum x, uti scribit Cl. Elucidator pag. 40. Hæc per transennam.

tametsi constaret ea interpolata non esse,

34 At, inquires, nullum quoque ex monumentis Stabulensibus citatis habet titulum episcopi Trajectensis.

AUCTORE
J. V.
nec Induculus
Molani. Pluri-
bus aliis

jectensis. Fateor; sed neque nos iis usi sumus ad locum sedis definiendum. Porro cum solidissima Dolmanni argumenta, quibus in priori opusculo locis variis ostendit cathedram episcopalem tunc temporis Trajecti fuisse, ne quidem oppugnare tentaverit in Additamento suo perillustis D. Baro; incassum pag. 37 ibidem supponit opinionem suam de Sancto nostro sufficienter probatam esse: recte enim observavit Dolmannus in Prologo posterioris opusculi, SUFFICIENTER nihil probare eum, qui partis oppositæ rationes non dissolvit. Ad ultimum, quod Vir nobilissimus pagina Additamenti citata objicit ex Indiculo Molani, Remaclum fuisse subrogatum in episcopum sedis Tungrensensis; respondeo ex Natalibus Sanctorum Belgii pag. 187, ubi hæc leguntur: Tantum vero sancti Remaculi sanctitas sese dispersit, ut post beatum Amandum a clero et aulæ proceribus ad episcopatum Trajectensem sit coactus. Et vero Sanctum non Tungris, sed Trajecti cathedram episcopalem habuisse præter superius dicta probat 1° Chronicon Ms. Trudonense, notatum apud nos N Ms. 3, his verbis cap. III: S. Remaclus. . . Trajectensis episcopus ordinatur. Idem aliis verbis repetitur cap. V: cap. XII S. Remaclus abdicat se episcopatu Trajectensi. Probat 2° Vita ex Ms. Rubæ vallis tum ipso titulo: De sancto Remaclo XVII Trajectensi episcopo, tum his verbis fol. 1 verso: Interea Vir Dei Spiritu sancto plenus subrogatur Trajectensium sedis episcopus. Probat 3° Gesta pontificum TRAJECTENSIVM et Leodiensium ex M. codice antiquo ipsius clarissimi domini baronis de Crassier edita per Martenium tomo IV Veterum scriptorum col. 845. Nec dubium moveri potest ex eo, quod Theodardus ibi dicatur successisse Magistro suo in cathedra Tungrensi, sive Trajectensi: nam ipse auctor satis ostendit in Proæmio col. 843, quo sensu vocem Tungrensensis intelligat, nimirum improprio. Anselmus canonicus Leodiensis tomo I Chapeavilli pag. 101 tantum habet: ei in sede Trajectensi successit. Godeschaldus item, qui anno 770 floruit, ibidem pag. 326: Theodardus oppidi Trajectensis cathedræ pontificali præsidebat.

(testimonis eadem cathedra Sancto asseritur.

35 Probat 4° Renerus ad S. Laurentium prope Leodium monachus, cap. II Vitæ S. Lamberti ita pronuntians: Remaclus cathedram Trajectensis ecclesiæ suscepit. Probat 5° Magnum Chronicon Belgicum apud Pistorium tom. III Scriptorum rerum Germanicarum pag. 24, ubi sic legitur: Beatus Remaclus XXVII episcopus Tungrensensis (ab antiquiori sedis loco, cui aliquot ex majoribus ejus insederant) et XVII Trajectensis a cathedra episcopali, quam post S. Servatium Trajecti tenuit. Eodem modo intelligere Extractum ex registro Malmundariensi, scriptum ab aliquo practico circa annum 1299, quod perhumane anno 1654 huc misit Benedictus delle Rive monasterii Stabulensis sacerdos, bibliothecæ et archivi præfectus: Anno DCXLVI secundum historias autenticas S. Remaclus jussu Sigiberti regis Francorum Austrasiorum ordinatur Tongrensium episcopus, vir magnæ sanctitatis etc. Anno DCLII Sigibertus rex de posteritate prolis desperans (falsum id est, habebat enim filium Dagobertum II, uti ostendit Henschenius) XII monasteria hinc inde Deo construxit, in quibus Stabulaus et Malmundarium eminebant, cooperante sibi in his Majore domus Grimoaldo, et Trajectensium episcopo S. Remaclo; qui quidem Remaclus non multo post præses * sæcularium

* I. pertæsus

tumultuum, in monasterio Stabulensi monasticæ D vitæ assumpsit habitum. Sed annis ibi signatis noli fidere; nam practicus ille, ut Riveus monet in suis litteris, numerum certum pro incerto notavit: unde aliqui in errorem inducti sunt. Probat denique Theodoricus abbas Trudonopolitanus in Vita S. Landradæ tomo II Julii pag. 626 his verbis: Martinus eo tempore Romæ, Remaclus TRAJECTI, verbo et opere pervigilabant in cura sacerdotali. Mitto alia, ne tardium lectori pariam.

§ V. Sancti Episcopi virtutes et gesta cum S. Trudone ex Vita a Notgero scripta.

Eximias sancti Episcopi virtutes compendio tradit anonymus Stabulensis in Vita num. 3 et 9; easdem fusius ex Vita Notgeriana prosequitur Surius ad III Septembris pag. 24, sed mutato stylo. Juverit ipsum Notgerum audire, qui illas in apographo citato veteris Ms. Coloniensis hisce verbis describit: Porro cujus meriti religionisque quam integræ in eodem existerit regimine, nostræ non est facultatis evolvere; cum mox in ipso initio ejus ordinationis tantam ei gratiam Dominus contulit prædicationis, ut omnes aures quam citissime accommodarent obeditionis; nullus esset, qui non eum ex affectu diligeret, unusquisque ejus inhærere doctrinæ pro se sedulo ageret: nihil enim arrogantia de ejus moribus usurpabat, totum hunc humilitas tota possederat. Superbi hunc reverebantur ut sibi superiorem, humiles amplectebantur ut fratrem, in commune bonus omnibus certe benevolus, in terra positus cœlestem se habitu ostendebat et moribus; angelicis * in aspectu, nitidus in incessu, sanctus in actu, integerrimus corpore, solertissimus mente, circumspectus in opere, optimus ingenio, magnus in consilio, catholicus fide, patientissimus spe, diffusus extitit charitate, et cujusque meriti erat, operibus declarabat.

Dignitas episcopalis virtutibus

* I. angelicus

37 Quippe piissimus, et omni suavitate facillimus inter divites et pauperes semper medius, ut pauperes illum quasi pauperem, divites computarent ut divitem, non enim personas potentum, sed pensi ducebat elegantiam morum, tantum quemque honorans propensius, quantum agnovisset vivere sanctius; quod astruebat ore, numquam destruens actione; præmonstrans opere, quod esset docendum voce, et quod ei gratia divina concessit, in posteros derivavit: non solum enim per seipsum nobis hodieque proficiunt gesta, sed etiam discipulorum illius, et qui ab eo educati fideliter sunt, exemplo et imitationi nobis sunt opera. Cœnobiorum extitit plurimorum fundator et rector, ubi ejus exemplo in usque præsentem diem Christo famulantium accrescunt agmina. Discipulorum multorum pater fuit et institutor, quorum et Christo lucratus est animas, et quorum ab eis et ab eorum successoribus adhuc lucratur animæ. Ipsius quotidie usuratum sceneratur talenti recompensatione, ejusque adscribitur meritis, quod eorum cumulatur augmentis. Ex quorum numero beatus extitit Theodardus ab eo proculdubio disciplinis ecclesiasticis informatus, utpote ab ipso sibi

R caris a Sancto exornata, multi instructi

A sibi successor designatus, et ultimam martyrii coronam indeptus; sanctus etiam Lambertus unus ex ejus discipulatu extitit, qui et ipse martyrem probatum suo tempore exhibuit. *Annumeratur hic item Sancti discipulis ab Harigero cap. LI; sed perperam, ait Mabillonius in Notis pag. 492. Certe Godeschalchus num. 34 citatus, non alium nominat Lamberti præceptorem, quam Theodardum oppidi Trajectensis antistitem.*

discipuli: spiritu prophetico præditus

38 Sic quoque beatus Hadelinus, qui et ipse Aquitania ortus et convena dicitur fuisse peregrinationis illius, dum aliquando digna, ubi secesserat, Deo opera gereret, vidit in visione eundem Patrem sibi apparuisse vultu venustum, crine reverendum, statura reliqua præstantissimum, quique illi locum futuræ conversationis et perpetuæ requietionis ostendit, et fontem usibus hominum habilem designat, quod cunctis adhuc liquido demonstratur, dum et in eodem loco, corpore lenus requiescit, et spiritu præsens innumera credentibus ibidem quotidie beneficia præstare non desistit. *Postmodum anno 1338 Cellis Visetum S. Hadelini corpus translatum fuisse, invenies tomo I Februarii pag. 367.* In sancti quoque Viri Trudonis opere et electionis sorte perpendendum est, qua intentione sanctus Sacerdos circa caulas et custodiam dominici gregis invigilaverit, et quod spiritu prophetico plenus futurorum interdum præscius fuerit, et divinitatis amore flagrans cupiditatem omnium incentivo refrixerit.

Trudonem informat de agendis,

39 Pastoralis sollertia parochiam beatus Remaclus circuibat ex more; quos poterat a luporum voracitate eripiebat, et summo Pastori lucrari satagebat. Bonis, ut in melius proficerent, amminiculabatur; desidiosis et torpentibus, ut resipiscerent, hortabatur. Interea sanctus Trudo puerili adhuc ætate floridus, primos emittebat boni saporis fructus: hic cum superbi admodum sanguinis generositate polleteret, magis tamen vi divini amoris et virtutum studiis anhelabat, et adeo sancti Spiritus tactus est ardore, ut voto se aliquando obligaret, ut, si quandoque Christo auspice sacros apices addisceret, ecclesiam in suæ proprietatis fundo ædificare deberet, seque ibidem perenniter famulaturum, cooperatores et Domino conservituros, quos posset aggregaturum. Tali æstuans desiderio, visione nocturna corrumpitur etc., quæ satis fuse narrat anonymus Stabulensis infra num. 5 et seqq. Explicat postea Notgerus, qua ratione sanctus Episcopus Trudonem Metas miserit, indeque post annos aliquot ad se remissum exceperit.

Metas destinatus, indeque rediit

40 Dans itaque (Remaclus) litterarum suarum illi indiculum, benedictione sua munitum ad Metensis urbis misit episcopum, ab eo secundum quod sibi Spiritus sanctus indicaverat instruendum. Mediomatricum urbi tunc sanctus præerat Chlodulfus beati Arnulfi sicut carnaliter filius, ita et virtutum meritis et pontificatus infulis hæres et successor dignissimus. *De Arnulpho videri potest tomo IV Julii a pag. 423, de Chlodulpho tomo II Junii a pag. 126. Cum autem Chlodulphus episcopus consecratus sit XIX Aprilis 655, vel ut Pagio placet, XIII Aprilis 654; certe ad illum episcopum Trudo missus non est ante annum 654.* Hic benignissime et humanitas suscepit beatum Trudonem, non modo ejus qui suscipiebatur gratulatus electione, verum mittentis eum sancti scilicet Remacii reverendissima commendatione: causas ejus adventus addidit, imbuendum sacris litteris et divina

lege mandavit, traditionem possessionum ejus vice sancti Stephani suscepit, et per plura annorum curricula illic morantem bene habuit; pro quibus venerat instructum et ad presbyterii usque culmen promotum sancto patri et coepiscopo Remaclo remisit, anno episcopatus ipsius Remacii 10, ut habet Chronicon Trudonense cap. VIII.

41 Qui percunctatus quæ erga eum Dominus egerit et an prosperatum ejus iter et reversio fuerit, et approbens ut lege divina eruditus sit, immensas Deo gratias retulit: Laus, inquit, tibi sit, Domine, pater cæli et terræ, quod adimplere dignatus est verbum, quod mihi exiguus super famulo tuo revelasti, et quia eum præceptis tuis decenter ornatum mihi incolumem revocasti. Et concessit illi in diocesi sua verbum annuntiare divinum etc., de quibus in Vita S. Trudonis ad XXIII Novembris. *Laudat dein Notgerus Remaclum, quod adeo alienus fuerit ab omni avaritia et cupiditate, ut nihil sibi aut suorum usibus a Trudone postulaverit. Scribit quidem auctor Vitæ S. Chlodulphi tom. II Junii pag. 129 Remaclum optasse, ut Trudo bona sua traderet ecclesiæ Trajectensi, Deumque continuis precibus orasse ut hanc Trudoni mentem indeceret; verum liquet, id sine avaritia imo sancte optari potuisse, priusquam Dei voluntas de bonis illis innotuerat: hanc autem ubi Sanctus cognovit, perfecte adimplevit, jussu Trudone non Trajectensi, sed Metensi ecclesiæ possessiones suas elargiri. Nihil igitur de laude ejus decedit ex illa narratione. Sed Notgerum audiamus: Libet ad hæc nunc paucis intendere, omnium, ut prædiximus, in beato Remaclo cupiditatum ignes deferbuisse, omnium nostræ ætatis merita sacerdotum excessisse, omnes nostri temporis episcopos sua comparatione damnare; quibus si forte eadem ut huic Viro sancto daretur optio, aliud procul dubio facerent ne id facerent. Scilicet nedum alteri ecclesiæ et non suæ offerenda a devotis testanda mandarent, ipsi potius ultroneis id facere dissuaderent; immo sibi testari facerent, et, ut pace eorum dicatur, aliis supplantarent. Quod quanto in nobis hoc amplius est inculcandum *, tanto meritum beati Remacii proterentis magnificis laudibus efferendum.*

benigne exipit, plane alienus a cupiditate.

E

42 Totum ideo beati Trudonis textum inferendum putavimus, ut etiam prophetiæ donum et futurorum notitiam beato sacerdoti Remaclo non deesse demonstraremus. Qui primo eidem Christi famulo a se discedenti cum super habitu ejus, domestici illius insultarent, eo quod talem personam tam abjectis vestimentis indutum juxta se collegisset, hæc Spiritu sancto revelante cognovit, et super ea re durissime increpavit, pœnitentes recepit, et de cætero emendandos ammonuit; verum hæc alias. Quis denique sufficiat enarrare, quam sancte et religiose de reliquo beatus Remaclus conversatus sit quantave illi sollicitudo erga sibi commissum gregem fuerit? Monebat omnes ut a lenociniis blandientis mundi observarent, a secularibus curis intentionum gressus retraherent, fraternæ pacis tenebant concordiam, mandatorum Dei sine offensa currebant semitam, mundum et ejus concupiscentias non diligerent, sed velut florem fœni in brevi prætereuntis animo non repugnante calcarent, cælestia vero mente et opere concupiscent etc. *Refert postea Notgerus foundationem cænobii Casæ-congidunensis: sed illa Sancti episcopatum præcessit. Vide supra § III. De duobus aliis agetur § sequenti.*

* al. culpandum

F Cura domesticorum, sollicitudo pro grege.

AUCTORE
J. V.

§ VI. Malmundariense et Stabulense monasteria hortante et curante Sancto exstructa.

S. Sigeberto auctor est ut construat aliqua monasterio in saltu Arduennensi:

Utrumque illud cœnobium, quod hodieque percelebre est, distat Leodio, qua Orientem versus et Treviros abitur, sex fere leucis Brabanticis; alterum ab altero vix sesqui-leuca, secundum Nolini tabulam apud Dionysium Samarthanum tom. III Gallix Christianæ. Quo tempore condita sint, infra examinabitur, postquam lector situm aliaque ædificationis adjuncta plenius ex Notgero edoctus fuerit. Sic itaque ille habet: Tandem ejus loci (*Casæ-congiduni*) fastidiens, licet incertum quibus de causis, tamen ut sese habet fama relationis, quia scilicet undique premeretur idem locus a circumhabitantium et potentiorum insectationibus, nec haberet rex in vicino unde ulla eidem loco fieri posset dilatio, induxit sanctus Vir animum, regem super hoc adeundum. Vestram, inquit, celsitudinem, inclyte princeps, stat sententia pertemplare; quia cum plura ubiubi sint vestra munificentia Dei et Sanctorum cultibus dicata cœnobîa, sola Arduenna, in arduis montibus collocata, extra limitem seclusa, rara immo nulla habere dignoscitur monasteria; igitur jubeat vestra serenitas illic aliqua extruere, aderit in ædificando, Deo favente, facultas, et nostræ sedis illud supplebit vicinitas: nec illa examplare et necessariis sufficere erit impossibile, cum circumcirca quæ adjacent, vestræ ditioni constet subesse.

operi a rege præficatur,

44 Tuum, inquit rex, Pater beatissime, tuum est nobis in hoc consulere, nostrum autem erit tuo quam citius consulto aures nostræ serenitatis ad assensum præbere et mature opus facto esse; tua inquam intersit illud disponere et ei operi insistere, nostra intererit, loca quæ his accommoda elegeris, delegare, cujusque solatii indigueris sumptibus suppeditare. Convocatis itaque rex fidelibus viris scilicet sancto Chuniberto archiepiscopo, Atellano, Theodefrido, Gislando æque episcopis, optimatibus quoque suis Grimoaldo majore domus, Folcoaldo, Bobone, et domesticis suis Chlodulfo, Ansigisilo et Bezolino, ex voluntate, inquit, Dei et vestro ceterorumque nostrorum fidelium consensu deliberamus, duo fieri monasteria infra forestem nostram in saltu Arduennæ sitam, in quibus aggregentur viri religiosi Ordini monastico inservituri, qui pro nostra et successorum nostrorum incoluitate, et pro totius regni stabilitate et quiete, et pro curis regni invigilantium conservatione omnipotentem Deum debeant profusius obsecrare, cujus rei monitorem et incitorem habentes præ manibus beatum Remaclum, eundem præficimus ei operi provisorem atque ministrum.

* i. e. sylvam

et Malmundarium condit,

45 Accepta igitur sanctus Sacerdos regia auctoritate et comitum necessariorum sublevatione, Arduennæ vastum paludibus et confragosis montibus saltum aggreditur; Falias transit, Warchinæ rivulum peraccedit: reperit ibi indicia loca illa idolatriæ quondam mancipata, lapides Dianæ et aliis portentuosos nominibus effigiatos, fontes hominum quidem usibus aptos, sed gentilium errore pollutos, ac per hoc dæmonum adhuc infestatione obnoxios. Facta itaque Chri-

sti nominis adjuratione et signi sanctæ crucis D protensione, locum illum a dæmonum incursatione piavit; et statim aqua ab ipso suo meatu guttatim dilapsa disparuit. Videns ergo locum illum tum aquis piscosis, tum pascuis uberrimis habitandi commodis habilem, copiosam super fontem orationis auxit benedictionem, lapidi signum crucis insculpsit, plumbumque cum foraminibus superinfudit. (*Non aliam ob rationem id factum, quam ut crucis signum spectabilius esset, et quia cava lapidum a fabris plumbari solent, recte arbitratur noster Foullon tom. I Historiæ Leodiensis anno 1735 editæ pag. 90, contra quosdam de causa affusi a Sancto plumbi multis philosophantes.*) Protinus refluxerunt aquæ largissimæ, quæ dictis fidem faciunt cernentibus hodie; et quia eundem a malorum spirituum mundaverat infestatione, **MALMUNDARIUM** quasi a malo mundatum placuit vocitare. Oratorium illic ædificavit, habitacula ad usus servorum Dei construxit, et quæque ad cultum Dei augmentavit.

46 Quia autem illud in Agrippinensi parochia situm erat, studuit et aliud inceptare, quod tamen suæ dioceseos clauderetur limite. Procedens inde quasi duobus millibus ad Occidentem, Calla rivulum, qui parochiarum conterminus est, transit, et ad Amblava fluvium in confinio montis cujusdam substitit: illic etiam aliquantis per commoratis multo studio sanctæ conversationis idonea est operatus, sicut quilibet ab incolis audire valebit referentibus. Sed quia idem locus licet afflueret fontibus, angustiis tamen locorum erat constrictus, et ideo officinarum necessarium minus sufficiens usibus, denuo reversus ad Orientem paululum processit, locum spaciosorem et operi futuro aptiorem prospexit: proposito labori instare cœpit attentius, et ut assolet in talibus divina cooperabatur virtus, prospectoque successu voluntatem subsecutus est effectus. Et quia ob confluentiam ferarum, undique illuc vel ad potum vel ad pastum velut ad stabulum concurrentium, inditum eidem loco **STABULAUS** antiquitus erat vocabulum; non dignum duxit illud immutare, sed stabulum fidelium animarum, illuc velut ad pascua vitæ perennis deinceps properaturarum, semper dici et esse. Nam fratribus quos ibidem sanctus Vir ad præsens aggregaverat, non parvum sæpe diversarum caterva ferarum illic per strepitus incussit terrorem, ita ut ad beatum Remaclum ei operi insistentem cum horrore recurrerent, et quid muniminis, quidve defensionis caperent contra has diaboli insidias efflagitarent.

47 Quos benigne consolatus et in commune confortans, credite, inquit, in Domino, filioli, fideliter, ejus mandata amplectimini inviolabiliter, mentem a cogitationibus, quæ sunt sine intellectu, servate innoxiam, animas vestras castificantes servitutem Domino impendite puram, sine intermissione orate, vespere, mane et meridie psallite, lectioni, quam sæpissime vacate, frontes vestras munite crucis signaculo, ejus virtutem recondite in imo cordium antro; et confestim insidiæ hostis invisibilis et molimina redigentur in nihilum, istarumque ferarum, per quas vos impugnandi sperat se invenisse aditum, horror erit incassum: taliter enim impugnabat ante nos vastam Ægyptiorum, Thebaidæ et Nitriæ heremum incolentes, quorum nos donet Deus vel tenuiter fieri imitatores. Sunt illi mille nocendi artes, sunt innumeræ insidiarum fraudes,

* vulgo Malmedy

deinde Stabulum:

* vulgo Stavelo

dat suis monita salutaria contra insidias diaboli;

A des, sed non ignoramus versutias ejus, qui etiam per muscas suos aliquando init congressus, et nos famuli Christi, quo plus incursando premimur, eo magis assurgimus, cum reluctamur. Expertus satanas pertimescit principia recte vivere initiantium, vigilias, orationes, jejunia, mansuetudinem, patientiam, voluntariam paupertatem, vanæ gloriæ contemptum, humilitatem, misericordiam, et præcipue puerum erga Christum amorem; et ideo sicut leo in spelunca insidiatur ex occulto ut vos deterreat a proposito. Hæc et his similia eos exhortatus, eorum animos in Dei obsequio promptiores effecit et contra cuncta tentamina animæquiores reddidit: post hæc præpositis operum dispositis quæque essent agenda delegavit, et Tungros vel Trajectum rediens officio pastoralis invigilandum se reimplicavit.

dedicat cœno-
bii, isdemque
abbas præest.

B 48 Non multum deinde tempus erat elapsum, et rex in foreste sua monasteria constructa audivit: immensas omnipotenti Domino gratias retulit, et quia ecclesiæ nova materia ornata episcopali indigebant benedictione, misit, beatum Remaculum accersivit, et tam eam, quæ Coloniensi subiacebat parochiæ, cum consensu venerabilis Chuniberti ejusdem urbis metropolitæ, quam eam, quæ nostræ adjacet diocesi, a beato Remaculo mandavit sollemniter consecrari; ut cujus dispositione et maximo studio fuerant ædificatae, ejus etiam diligentia pontificali donarentur benedictione: quod Vir sanctus ilico adimplevit, utpote qui regi et proceribus adeo erat charus, ut nihil præcipuum fieret absque consultu ipsius. Unde contigit ut, quia tanti honoris et dignitatis apud eos habitus erat, Missarum peractis sollemniis, traderet utraque cœnobia Grimoaldus major domus eidem beato Viro sua deinceps sollertia gubernanda, et quæque monastico Ordini necessaria ejus suggestionem et sollicitudinem a regia sublimitate administranda. Hæc Notgerus; ex cujus narratione perspicuum fit, monasteria illa constructa non fuisse, priusquam Sanctus ad cathedram Trajectensem eveheretur. Idem liquet ex Harigero cap. LVI, anonymo Stabulensi, et Chronico Trudonensi cap. VII. Quibus addi possunt sequentia ex cap. XXXVII Historiæ Ms. Sanctorum Namurcensium, quam servamus sub involucro B 93 a: Quum in fundando Stabulensi cœnobia impensius instaret (Sigebertus) cooperante sibi Majore domus Grimoaldo, et similiter in ædificando monasterio, in loco qui dicitur Malmundarium; communicato consilio cum Remaculo Tungrensium episcopo etc., quæ etiam leguntur in Ms. Passione S. Theodardi ad x Septembris.

Disseritur de
tempore susce-
ptæ

C 49 Contrarium tamen opinatur Mabillonius tomo I Annalium pag. 403 scribens sequentia: Id factum, antequam Remaculus ad Tungrensium ecclesiæ regimen assumeretur, patet ex superiori Sigiberti diplomate, in quo Remaculus tantum abbas appellatur: tametsi id post ejus promotionem referunt ejus vitæ scriptores, certe non admodum in designandis temporibus accurati. Verum minus accurata est ista Mabillonii ratio; cum superius illud diploma de solo monasterio Casæcongidunensi agat, ut patebit inspicienti tomo I Februarii pag. 234 num. 17. Dionysius Sammarthanus col. 823 hoc modo argumentatur: Remaculus tunc temporis debebat Casæcongiduni, ergo non erat Trajectensis episcopus. Respondeo Notgerum et Harigerum tantum dicere, quod Sanctus locum illum fastidierit, hoc autem

Septembris Tomus I.

fieri poterat ab absente. Præterea Casæcongiduni aliquantisper degere, et ecclesiæ Trajectensi præesse, invicem non pugnant. Cointius ad annum 648 num. 22 contendit, eorum cœnobiorum initia rejicienda non esse post Remaculi Trajectensis pontificis ordinationem, quia Malmundarium pertinet ad diocesim Coloniensem, nec facile quis sibi persuadebit, monasterium a Trajectensi pontifice in aliena parochia constructum fuisse. Eadem rationem etiam adoptat Martenius tomo II Collectionis amplissimæ pag. 2. Sed levissima hæc conjectura est, inquit Pagius ad annum 651 num. 9, ubi Cointius refellit. Sane poterat ignorare sanctus Episcopus locum, in extrema Ubiorum provincia situm, extra diocesim Trajectensem esse; si vero illud sciverit, locum tamen istum elegit præ alio ad extirpandam idololatriam, non quærens quæ sua sunt, sed quæ Jesu Christi. Quod pagina 1 præmittit Martenius, Remaculum in primario utriusque monasterii foundationis diplomate col. 7 abbatis dumtaxat nomine donari, nihil urget: nam episcopus appellatur in eodem diplomate, prout illud ex Stabulensi archivio edidit Henschenius ad 1 Februarii pag. 234 num. 19; et in secundo diplomate utrobique dicitur episcopus et abba. Adde quod diplomata illa non, ut Martenius putat, circa DCLI aut ipso anno DCLI, regni S. Sigeberti decimo quarto, sed aliquot annis post concessa fuerint. Sigebertus enim diplomate ultimo decernens instrumenta cessionum ab anno dumtaxat regni sui 14 valitura, non dicit præceptum, quo id continetur, eodem anno 14 emissum fuisse; imo ab anno regni 14 usque ad tempus dati præcepti multos annos effluxisse palam ostendit, inquiens: Si ante superiores annos, dum adhuc sub tenera videbamur ætate subsistere, aliquis quodlibet ex hujus cessionis instrumentis accepit, nullus mancipetur effectus: sed vacuum et inane permaneat: dicturus utique ante hunc annum, si diploma illud confecisset ipso anno 14 sui principatus. Cum autem sub initium dicti diplomatis meminerit primæ donationis, eamque ratam habeat; satis innuit, etiam hujus instrumentum post annum 14 regni sui editum fuisse.

50 Porro monasteria ista, teste Chronico Trudonensi citato, exstrui cæpta sunt anno episcopatus S. Remaculi sexto, ac proinde anno Christi 655 vel paulo post. Etenim secundum idem Chronicon cap. VIII Sanctus Trajectensem ecclesiam gubernavit annis decem, quos a medio circiter sæculi VII computandos esse, patet ex dictis num. 20. Quo autem anno eadem perfecta et dedicata fuerint, non constat: anonymus enim in Vita num. 10 tantum dicit, prospero successu velociter adimpleta esse; Notgerus supra num. 48, non multum tempus præterisse, quando rex monasteria constructa audivit. Lapsu temporis Stabuletum excrevit in oppidulum, quod ab aliquibus Stablo vel Stabia dicitur, subestque una cum tractu adjacente dominio abbatis, qui jam ante annum 1376 titulo principis et comitis Longix honoratur, inquit Dionysius Sammarthanus col. 939. De utriusque cœnobii exordio et privilegiis hæc memorat Spicilegium ecclesiasticum Germaniæ editum Lipsiæ anno 1716, tomo IV, seu parte III, pag. 781: Imperialis, libera et exempta abbatia Stabulensi ex duobus monasteriis, nempe Stabulensi et Malmundariensi, a sua origine perpetuo canonice unitis, coalescit. Hæc fundata fuit a Sigiberto II * rege Franco-

fundationis, et
imperialis abbatia
Stabulensis
privilegia
F

* alius III
* anno 655

AUCTORE
J. V.

territorio statum et feudum immediatum S. R. Imperii. Abbas pro tempore hujus abbatiae consistorialis, est princeps Imperii, habens votum et sessionem tam in dietis generalibus regni, quam circularibus circuli Rhenano-Westphalici. Hic princeps a summo Pontifice in abbatem confirmatus, sua regalia et investituram sui principatus Stabulensis et comitatus Longiensis et aliorum feudorum immediate a Caesare augusto in solio sedente, et cum solemnitatibus consuetis accipit. Religiosi utriusque dicti monasterii non nisi unum Capitulum constituunt et quidem in Stabulensi congregandum ad convocationem prioris Stabulensis, quoties agitur de eligendo novo abbate, vel de ejusdem abbatiae adipiscenda possessione.

compendio assi-
gnantur.

51 Utriusque hujus monasterii constructor et primus abbas fuit S. Remaclus, Tungrorum episcopus, cujus sacrae reliquiae in ecclesia Stabulensi requiescunt in pretiosissima capsula venerationi populorum expositae. Plura de praerogativis monasterii Stabulensis videri possunt in privilegiis summorum Pontificum, regum et imperatorum, nec non archiepiscoporum Colonien-
B sium: ubi notandum, quod privilegium Lotharii tertii * imperatoris de anno MCXXXVII, dicatur bulla aurea; quia ex toto conscriptum est litteris aureis, et ex illo dependet sigillum aureum, in cujus prima facie habetur effigies imperatoris cum hac inscriptione: Lotharius III Romanorum imperator semper augustus; ab alia facie est urbs Roma cum hac inscriptione:

* fuit tantum II
hujus nominis
imperator licet
ipse III se no-
minet.

Roma caput mundi regit orbis frena rotundi. Et hoc originale privilegium adhuc integerrimum extat in archivo publico monasterii Stabulensis, sicut et originalia privilegia summorum Pontificum Coelestini (II), Eugenii (III), Alexandri, et Adriani (IV), nec non Frederici et Arnoldi archiepiscoporum Colonien-
C sium, et varia alia. Privilegia antiquorum regum et imperatorum abbati et monasterio Stabulensi concessa habentur per extensum confirmata a Carolo IV Romanorum imperatore de anno MCCCLVII, de cujus exemplari dependet sigillum aureum; ■ Carolo V de anno MDLIII; a Maximiliano II de anno MDLXVI; ■ Mathia de anno MDCXIII. Videri potest dictum Spicilegium, et Martenius
C supra laudatus: sed utrobique desiderantur diplomata Alexandri, Caroli V, Maximiliani II et Mathiae. Diploma autem Leopoldi imperatoris datum Viennae xx Julii 1671, quo privilegia omnia confirmantur, edidit anno 1730 Martenius in Juribus imperialibus Stabulensis monasterii propugnatis contra Ignatium Roderique pag. 50.

§ VII. Episcopatum abdicat et Stabuletum secedit, substituto sibi S. Theodardo; quo tempore id contigerit: donationes pro monasteriis factae Sancto: utrum Romam adierit.

M onasteriis Stabulensi et Malmundariensi, ut dictum est, constructis primus abbas praefuit Remaclus episcopus, teste utroque Sigeberti diplomate. Cum vero ob munia episcopalia saepius inde deberet abesse, vicarium sibi in caenobiorum regimine constituit S. Theodardum, haud alio titulo inter abbates Stabulenses numerandum. Deinde post non multum temporis, inquit Vita, pertaesus saecularium tumultuum Remaclus impetravit a rege Childerico, non Sigeberto, qui jam obierat, ut relinquens successorem post se in sede pontificali, Stabuletum ad dilectae solitudinis quietem regrederetur. Quis iste successor fuerit ita explicat Notgerus: S. Theodardi vitam satis probabilem regi et optimatibus ostentavit, eumque vicem suam supplere et post se cathedrae suae subrogandum ex nomine designavit. Pergit dein prolixè enarrare, quantus omnium luctus exortus sit, intellecto sancti Praesulis proposito; quot modis eum ab incepto dimovere tentaverint, quam ægre demum in abdicationem ejus consenserint. Rem gestam compendio accipe ex Harigero cap. LVII et LVIII: Igitur beatus Sacerdos, quod semper habuit in voto, remotioris vitae solitudinem desideranter aggressus, ex permissu regis et principum, et cleri sibi commissi totiusque plebis assensu S. Theodardum probabilis vitae virum sibi succedere instituit, et in Stabulaus monasterium, ubi remotus a curis saecularibus Deo liberius vacaret, secessit. O quantus de ejus abscessu exortus est luctus! O quam moestos reliquit, quibus semina contulerat vitae, cum viderent se tali Patre orbari! Omnis aetas, uterque sexus dolorem cordis lacrimis testabatur effusis, atque prosequendo eum clamoribus insonat infinitis. Quorum ejulationibus sanctus Vir permotus moestus eorum animos, quibus poterat, mulcebat consolationibus.

Amore vitae monasticae dep-
nit episcopa-
tum, designato
successore Theo-
dardo,

E

F

53 Sed illi, nullo recepto solamine, quin potius objectis ei canonum institutis secessionem ejus acsi minus justam impedire conabantur; quia gregem, quem semel regendum suscepisset, non nisi infirmitate cogente aut capitali culpa interveniente, ultronee relinquere liceret. Ad hæc Vir beatus non se canonicis obviare respondit institutis, cum in hac parte Sanctorum et meliorum se edoceatur exemplis: nec extra regulam canonicam probatur evagari, qui eorum vestigia nititur imitari, quorum vita et doctrinis totius Ecclesiae status in fide roboratus virtutis incrementa suscepit. Ad hanc, inquit, spem beatus me Baptista Joannes animavit, qui in ipsa annorum teneritudine magis elegit heremiticis squallere incommodis, quam inter cives levi saltem sermone vitam contaminare. Et Moyses vitam hanc approbavit, qui dum divitiis
Ægyptiorum

quod ægre ob
studium populi
Pastorem reti-
nere cupientis

A Egyptiorum contempsit enervari, in vastæ solitudinis deserto Dei colloquio meruit insigniri. Abraham omnium credentium pater ad hos me incitavit affectus, cujus et exemplum imitatus, natali solo egressus omnium pomparum renunciavi cupiditatibus. Sic Elias, sic Elyseus, sic cæteri prophetæ hujus sanctæ conversationis initia dedicaverunt, qui theoriæ hujus contemplatione insignes, ipsos reges subjugaverunt. Ipsius Domini Salvatoris ad hoc me impulit exemplum, qui diabolum debellaturus, heremiticæ solitudinis silentia delegit: cujus misericordia concedat, pietas annuat, ut et ego versutias illic sævientis inimici proculcare, et animarum vestrarum profectibus pro voto valeam invigilare. Post hæc responsionis et consolationis verba Pater venerabilis cum illos pacatiores tandem reddidisset, data benedictione dimisit; ipse vero iter quod coeperat peragens, ad monasterium Stabulaus devenit.

tandem impe-
travit a rege.

B 54 Nemini porro mirum videri debet, quod nusquam legatur sanctus Præsul super ea re consuluisse Romanum Pontificem; quandoquidem Thomassinus parte II Veteris et novæ Ecclesiæ disciplinæ lib. II cap. LII de resignatione et cessione episcopatum ab anno Christi 500 ad 800, num. 4 scribit, tunc in more positum non fuisse, ut a Pontifice exoraretur licentia dimittendæ episcopalis curæ; sed sæpiusculæ resignatos a præsulibus episcopatus tum simpliciter, tum in favorem, inconsultis Romanis Pontificibus: cujus rei varia profert exempla. Inter alia num. 6 de Sulpitio pio et Sancto nostro hæc memorat: Beatus Sulpitius Bituricensis archiepiscopus anno DCXLI ecclesiæ suæ nuntium remisit, permittente rege, et quem expetierat successorem dante. Trajectensis episcopus Remaclus sarcinam et ipse, annuente rege, abiecit. Bona etenim fide viri sancti putabant assensum regum ad id sufficere; necdum vel usu, vel canonicis institutis vendicata uni summo Pontifici potestate episcopos absolvendi a sacro ecclesiarum suarum nexu ac conjugio: quod tandem sub Alexandro III, qui anno 1159 sedere cæpit, constitutum confirmatumque fuisse existimat laudatus Thomassinus cap. LIV num. 6. Si tamen Remaclus (uti fertur) ad limina Apostolorum peregrinatus sit, non dubito quin Pontificis consensum hac super re expetierit. Vide infra num. 61.

Abdicatio illa et recessio non contigit ante annum 660, nec differri debet post 661.

C 55 Quod spectat ad tempus abdicationis, eam recte a Bollando tom. I Februarii pagina 372 anno Christi 660 illigatam esse asserit et probat Pagius ad dictum annum num. 8 et 9. Certe ante illum annum non videtur ea fieri potuisse, cum sub finem anni 649 Amandus adhuc sederet, post quem Remaclus ecclesiam Trajectensem rexit annis 10: neque differendus est Sancti secessus post finem anni 661, quod sic ostendo. Successor ejus Theodardus triennio jam erat episcopus, quando Sarchiniense S. Trudonis cænobium dedicavit III Idus Octobris, teste Chronico Trudonensi cap. XIII: ista autem diei nota designat annum 664, siquidem toto tempore, quo Theodardus ecclesiæ Trajectensi præfuit, dies XIII Octobris in Dominicam non incidit nisi dicto anno bissextili, qui litteris Dominicalibus G F præditus fuit. Inde per triennium retrocedendo devenitur ad annum 661, sub cujus finem aut initium sequentis Theodardus episcopatum auspicatus sit. Atque hæc ratio me movet ut anno potius 661, quam 660 Remacii abdicationem assignandam putem, utpote quæ perexiguo tempore ordi-

nationem Theodardi præcessit, quemadmodum eruitur ex hujus Vita et Passione scripta ab anonymo suppare, ut videtur, quam ad x Septembris edendam servamus.

AUCTORE
J. V.

56 Liber episcopali onere Remaclus illico Stabuletum ad desideratæ quietis portum se recepit. Audientes hoc, inquit Notgerus, vel e vicinia vel ex semotis partibus viri devoti, quorum Deus dignatus est corda tangere, cœperunt undique ad eum velut apes ad alvearia confluere, nonnulli se Omnipotentis servituti addere et leni jugo Christi colla subnectere; aliqui vero liberos suos liberalibus immo monasticis instruendos disciplinis et illic perpetuo inservituros contrudere, multi etiam de facultatibus suis et redditibus sanctorum communicare necessitatibus: inter quos Dominus et pater Papolenus visendi eum gratia venit; sed ejus magisterio adhærere, quam redire contendit*. Susceptus est itaque a beato Remaclo officiosissime et conversatus illic absque offensione, et qui instruendus venerat, plures ad imitationem sui ædificabat. Sanctus Vir apud se retractans, ne forte pro hoc ipso cum Dominus direxerit, non modo ne ab eo discederet rogavit; verum propter disciplinam fratribus Malmundarii positis juxta institutionem S. Benedicti, sua salva in omnibus auctoritate, præfecit: ipse Stabulaus reversus ad majora se deinde virtutum opera accinxit, suique exemplo plures ad consecratum suorum operum animavit.

Multi ad Sanctum conflunt discipuli, inter quos recte Papolenus,

* al. maluit

57 Quis apud illum tristitiam non mutavit in gaudium, quis iram non convertit in pacem, quis orbitatis luctum non ad ejus temperavit aspectum, quis non mœrore paupertatis obliato et divitum despexit opulentiam et in sua lætatus est paupertate, quis laborum onere pressus ejus non est hortamentis relevatus, quis adolescens, incentivis vitiorum succensus et carnis titillatione, ejus saluberrima ammonitione non statim cultor extitit pudicitiae? A diabolo vexatos curabat, nihilominus illicitis cogitationibus distractos ad petram Christum allisos ab operibus cohibebat; sciebat quo quis laboraret incommodo et ex vitæ meritis faciens discretionem, pro morborum qualitate adhibebat correptionem. Crescebat interea ibidem divini fervoris ardor et monasticæ disciplinæ inflexibilis rigor, et qualiter quoque in reliquis officinis septorum inhibita sit facultas peccandi, testis est cella dormitoria ejusdem loci, testis sanctus martyr Lambertus, qui pulsus ab episcopo hunc specialiter expetendum decrevit, quia ibidem sanctæ religionis tramitem rigidius observari agnovit; testis et crux lapidea, apud quam, cum ad orationem medio noctis tempore surrexit, quia lapsu calcei quieti fratrum sonitum incussit, adjudicatus usque crepusculum stetit, psalmodiæ et orationi vacavit, frigus repulit, nivem restrinxit, sanctus esse omnibus innotuit. Verum hæc alias. Recte id additur: neque enim hæc gesta sunt vivente Sancto nostro, sed sub abbate Sigolino, ut auctor est Mabillonius libro XVI Annalium num. 40 et 75; ac perperam hic rursus inter discipulos Remacii numeratur Lambertus, quem Godeschalco teste constat eruditum fuisse a Theodardo in aula regia, indeque assumptum ad cathedram Trajectensem. Agetur de eo ad XVII Septembris cum Romano Martyrologio.

sed perperam Lambertus recensetur,

F

58 Quæ dein sequuntur apud Notgerum et inferius habentur in Vita num. 14 de donationibus Sigeberti, non cohærent cum chronologia: consentiunt

Errores chronologici circa donationes pro monasteriis

AUCTORE
J. V.

consentiunt enim jam eruditi, S. Sigebertum in vivis non fuisse post annum 658; imo Pagius mortem ejus consignat anno 656, alii adhuc citius, ut ibidem videri potest num. 11. Adeoque donationes Sigeberti aliquot annis præcedere debuerunt Remacli abdicationem: factæ sunt autem non ipso anno quartodecimo regni, neque etiam ante, ut scribit Notgerus, sed utraque dicto anno 14 posterior est. Vide supra num. 49 sub finem. Porro quid quantumque monasteriis donatum fuerit, ex Notgero audiamus. Inclytus rex Sigibertus... cum consensu fidelium suorum tam episcoporum quam et procerum supradictorum ad honorem et cultum SS. Apostolorum Petri et Pauli et S. Martini, quibus ipsa loca erant dicata, concessit beato Remaclo ut ad usus servorum Dei, quatenus quietius deinceps viverent et absque impressione vicinorum liberius soli Deo vacarent, mensurarentur in gyrum utriusque monasterii duodecim leugæ, intra quarum limites quicquid contineretur, ab solis utriusque cœnobii colonis excoletur. Dicitur autem leugua Gallorum tantummodo lingua habens mille quingentos passus, id est duodecim stadia: quod testamento confirmatum et anuli regii impressione signatum sanctus Vir suscepit libenter, tenuit reverenter.

Sancto factas a
Sigeberto rege,

B

59 In altero diplomate addidit idem rex et testamento confirmavit beato Remaclo quasdam res in Aquitania Theloneum videlicet, quod est ad portum Vetraria super fluvios Taunaco et Itta, portum quoque qui dicitur Sellis, immoque et Vogatio super fluvium Ligeris cum omnibus illic appendentibus; quod et in præcepto manu ipsius firmato ita habetur insertum. Sancta, inquit, ac venerabilia monasteria Stabulaus sive Malmundarium cognominata, ubi vir venerabilis Remaculus episcopus et abba Christo auspice præesse videtur, quæ vir illustris Grimoaldus major-domus in honore sancti Petri ac sancti Pauli vel sancti Martini seu cæterorum Sanctorum suo opere in vasta heremi Arduennensis construxit, quemadmodum nos loca ipsa ad ipsa monasteria ædificanda pro nostra præceptione ex foreste nostra concessimus, quæ licet gratia Christi sint ditata, mundanam tamen substantiam cernuntur parumper habere. Ideo divina inspiratione commoniti decrevimus aliquantulum de fisco nostro ad ipsa monasteria respicere et consolari: et cætera quæ in eodem præcepto sequuntur. Ex fisco etiam circa monasteria adjacentibus decimas illi dedit, quas et adhuc eorundem cœnobiolorum incolæ possidere cernuntur. Villam quoque Germigniacum (Germigny) in pago Remensi sitam pia ejusdem regis munificentia Remaclo concessam fuisse, fidem facit diploma Childerici II confirmantis donationem villæ superius nominatæ cum integritate et soliditate sua, cum terminis ab ea * pertinentibus, vel ipsa farinaria seu vinea cum vineatore etc.; idem asserit diploma Dagoberti II: ut videre licet apud Martenium tomo II Collectionis amplissimæ col. 9 et 13.

* ad eam

quas prudenti
consilio immi-
nui postulat a
Childerico.

60 Cum autem Vir sanctus undum in saltu Arduennensi a Sigeberto concessum nimis amplum existimaret, quam ut adversus ambitionis aut cupiditatis humanæ vim a monastica simplicitate defendi posset, media imminui parte impetravit; ut qui 12 per omnem ambitum leucas possederant, senas tantummodo in posterum retinerent. Qua de re ita Notgerus: Hildricus imperabat regno Austrasiæ, quem sanctus Vir adiit; quod patruus contulerat, confirmari rogavit.

Rex libens annuit et juxta petitionem Viri Dei a D successore illius sancto Theodardo et Odone domestico ejusdem mensuræ procinctum regyrari mandavit: cujus medietatem suo dominio reservavit, aliud medium usibus servorum Dei testamento reconfirmavit. Quod Virum Dei sagaciter provideque constat fecisse; ut, si successores suos minus contingeret aliquando posse, cum minori difficultate quod minus esset sine invidia et inquietudine vicinorum valeret liberius retinere. Testamentum illud seu præceptum Childerici edidit Henschenius tomo I Februarii pag. 235, sed absque notis chronicis. Eas hic apponere visum est ex Litteris foundationis et privilegiorum monasterii Stabulensis et Malmundariensis, quas servamus sub involucrio ✠ Ms. 34 a: Data quando fecit mensis September dies vi, anno viii regni domni Childerici regis. Trajecto feliciter. Annus porro Childerici octavus concurrat cum anno Christi 667, non 665 aut 666: neque enim ille, ut vult Martenius col. 11, in Austrasia regnare cepit anno 658; sed 660, quemadmodum probat Pagius ad dictum annum num. 6. Childerici præceptum confirmarunt Ludovicus Pius et Otto I imperatores, in quorum diplomatis apud laudatum Martenium col. 23 et 43 de Sancto nostro hæc leguntur: Prædictus Pater magis diligens quiete Domino servire, quam tumultuosam sæculi fluctuationem perpeti, deprecatus est eundem Childericum regem, ut vi leugas ei subtraheret propter quietudinem monachorum ibi consistentium, et vi ei per suum præceptum confirmaret, atque undique designari juberet; sicut et idem rex libenter facere procuravit. Quod ait Notgerus de Pippino Heristallo Austrasiam administrante, qui etiam in præfatis cœnobiis cultum audiens religionis augmentari, duas ex fisco suis villas ad usus mensæ servorum Dei, unam in Hasbanio, alteram in Ardenna ob Dei et ejusdem Sancti amorem tradidit; huc non pertinet: cum id tribuatur Sancto viventi, qui tamen diu ante principatum Pippini obierat.

61 Æque perperam differtur Remacli peregrinatio Romam versus ad tempora Theodorici III regis, et Pippini ducis. Sub horum tempore, inquit Notgerus, ferunt eum Romam sancti Petri cæterorumque Sanctorum suffragia adiisse; ibidemque jejuniis et orationibus tam diu vacasse, donec divino munere, angelicaque fretus consolatione quandam partem de reliquiis apostoli promeruit obtinere, quæ etiam apud nos auro gemmisque decoratæ in maximo servantur honore. Quod licet quibusdam forte videatur incredibile; nos, qui ipsum incomparabilem veneramur thesaurum, multa earum præsentia divinitus præstari vidimus beneficia; quod et in libro virtutum ejus quisque * legerit, inveniet. De itinere Romano Sancti silet anonymus Stabulensis, silet etiam Harigerus, neque id asseveranter narrat ipse Notgerus, ut patet ex verbo ferunt. Quidquid sit, illud iter tunc temporis a Remaclo suscipi non potuit, utpote prius defuncto, quam Theodoricus anno 673 fratri suo Childerico in regnum successisset. Bartholomæus Fisen in Floribus ecclesiæ Leodiensis ad III Septembris cap. vi scribit, Sanctum ad limina Apostolorum peregrinatum fuisse sub annum 668, adscito viæ comite S. Hadelino; sed neutrum probat. Videri potest hujus sancti Vita tomo I Februarii pag. 373. Rectius ad dictum annum 668 num. 15 putat Cointius Remaclum, si profectionem

Si Romam iv-
erit, factum id
videtur statim
post abdicationem,
F

* forte quiscum-
que

A *fectionem in Italiam e Gallia Belgica aliquando suscepit, dimisso episcopatu statim itineri se commisisse; quod fieri potuit, ut abdicatio sua a S. Vitaliano Pontifice rata haberetur. Verum haud videtur ejusmodi peregrinationis idoneum superesse fundamentum; cum reliquiæ, quarum supra mentio fit a Notgero, non videantur esse aliæ ab iis, quas Amandus Sancti in episcopatu Trajectensi decessor a Martino Papa transmissas accepit, ut in ipsiusmet Martini litteris ad Amandum tomo I Februarii pag. 867 testantur hæc verba: Reliquias vero Sanctorum, de quibus præsentium lator nos admonuit, dari præcepimus.*

§ VIII. Felix obitus ejusque tempus, ætas Sancti et successores: Vita et miracula a quibus et quando scripta.

B *Notgerus obitum Sancti narrans, multa velut ab eo dicta inserit: Eo tempore et B. Remaclus jam senior, sed moribus quam annis maturior diem sibi vocationis intelligens imminere, quo recompensaret honor in cælis quod triverat labor in terris; morem gerere decrevit subjectis, quos accersitos et de abscessu Patris suæque desolatione mœstos, his ultimis solatus est verbis: Ecce Patres sanctissimi, ecce fratres karissimi, præcordiorum meorum conviscerati compage, pars animæ dimidia meæ, viam universæ terræ sum ingressurus et ad vos non deinceps reversurus; vestra me, vestra, quos desero, solitudo sollicitat, non mea abitio, qui Deo solatore confortor, contristat: non me terret proventus conditionis omni mortali communis, cum tota etiam sapientium vita commentatio debeat esse mortis. Non turpis mors potest accidere viro forti, . . . non misera prospicienti. Vestrarum me magis, vestrarum mentium, quas asperioribus adhuc esset necesse studiis inormare, teneritudo retentat; vobis inquam*
C *timeo, ut si luporum rabies adegerit, ne nemo sit qui abigat. Hæc monasteria Dei et Sanctorum dicavi, vestris quoque ancillari usibus delegavi, vestra adhuc usus sum opera forti et fideli. . . Quo loco nostræ sitæ sint res, videtis, et quia hic mundus in maligno positus sit, juxta mecum omnes attenditis: si igitur quicquam pensi est, videte, ne ab integritate, quam in vos locavi, ullo unquam errore seducamini; sed uniamini glutine pacis in Christo, juxta quod et patrum habet traditio, et Scripturarum sanctarum lectione, sed et meæ vigilantiae didicistis ammonitione: et auribus itaque et manibus sacra nunquam recedat lectio, et in ea vobis jugis sit meditatio.*

ad studium orationis aliasque virtutes,

** adde non*

63 Ut enim ager quamvis fertilis, sine cultura non potest esse fructuosus, sic sine doctrina animus; doctoque homini et erudito vivere est cogitare. Orationi frequenter incumbendum, pro excessibus humana fragilitate contractis exorandum, et de cætero * contrahendis non modo supplicandum, verum cauta solertia invigilandum: ubi namque socordiae se quis ignaviaeque tradiderit, nequicquam Deum impleret; vobisque virtus sit vitium fugere et sapientia

prima, stultitia caruisse. Pudor, justitiæque soror incorrupta fides, nudaque veritas in vestris cordibus obtineant locum, ut vestra opera spectantes provocentur ad exemplum. Confessionem veram delictorum Deo et prælatis offerte, tentationum pulsationes in ipso aditu detegite, quia stultorum incurata pudor malus ulcera celat, et tegendo vires ministrat. Obedientiæ bonum majoribus exhibete, eorum documentis animos imbuite, quia quisque tunc recte vivit, si curat id esse quod audit. Ab omnibus quæ ira fieri amat, temperate; quia verum est, solum esse triumphum innocentiae non peccare, ubi liceat posse. In optimis quoque et adjudicatis temperantes estote, quia est modus in rebus, sunt certi denique fines, quos ultra citraque nequit consistere verum et metiri se quemque suo modulo ac pede verum est. Nemo injurius sit alteri, quia accipere, quam facere præstat injuriam: patientiam, quæ miseriarum portus est, amplectimini; quoniam nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit, si modo culturæ patientem commodet aurem.

64 A nullo labore a prælatis proposito detreamini, quia omnes clari, et nobilitati labores contentu * etiam fiunt tolerabiles, et consuetudo laborum perpersionem facit faciliorem dolorum. Segnitiam devitate, quia tardis mentibus non facile comitatur virtus. Superbiam supra omnia calcate, ut vera donemini libertate; liber enim non est, quem superbus inflamat animus. Castitatem diligite, quia omnis sacra Scriptura: Nil ait esse prius, melius nil cælibe vita. Prospere, quæ sapientium animos fatigant, non vos delectent; quia quem res plus nimio delectavere secundæ, mutatæ quatient. Pacem præ omnibus et unanimatis concordiam moneo tenendam, ut sicut in duobus monasteriis estis aggregati, ita gemina ferveatis dilectione Dei et proximi: et quia ab uno pastore regimini, numquam aliquo scandalo aut schismate possitis disjungi. Non vos, quæ ossa consumit, rumpat invidia; quia invidus alterius macrescit rebus opimis, et invidia Siculi non invenere tyranni majus tormentum: et de minori forte substantia non queramini; pauper enim non est, cui rerum suppetit usus, ipsaque nos quotidie natura admonet, quam paucis, quam vilibus, quam parvis egeat rebus, esto, non opibus mentes hominum, curæque levantur.

65 Hæc igitur sunt meæ exhortationis monita, quæ jam jamque recessurum et ultimum vale me facturum vobis communicatum * oportuit, ut vestris tanto artius imprimantur cordibus, quanto constiterit meo vos discessu gravari molestius; quæ si aliquem attulerint fructum, id mihi erit palmarium, id serio triumphabo, inde animus gaudebit impendio. Vos quoque, karissimi, morituros scitote; ideo pœnitentiæ tempus indultum non patiamini, quæso, transire incassum. Veniet, veniet dies certissime, cum frustra desideretis unius usuram horæ: dum tempus est, operamini bonum ad omnes, quia labuntur anni fugaces dieque truditur dies. Jam mortalia non speranda monet annus et album quæ rapit hora diem. Mors ultima linea est, perpetuus nulli datur usus, et hæres hæredem alterius velut unda supervenit undam. Pulvis et umbra sumus, omnes una manet mors et calcanda semel via lethi; in bono autem opere finientes beati erimus, cum relictis corporibus cupiditatum omnium et æmulationum expertes] fuerimus.

AUCTORE
J. V.

E
præsertim ad pacem et concordiam
* i. e. contentionem

peramanter et fortiter exhortatur;
* communicare

AUCTOR
J. V.
sumptoque Via-
tico, sancte mo-
ritur

66 Post has dulces paternæ pietatis admonitiones et extrema charitatis verba, eorum super suo discessu mœrorem sedavit et a concionando quievit. Deinde modica febre pulsatus et sacrosancti Corporis et Sanguinis Domini viatico confirmatus inter charissimorum filiorum manus inde animam suo reddidit Creatori, ubi Dei plurimum insudaverat servituti, verus Israëlita egressus de Ægypto spoliavit vicinum, creditori suo fœneratum reportans talentum. Corpus ejus honorifice curatum, cum multa melodia psalmodum et hymnorum in oratorio beati Martini, quod ipse condiderat, est sepultum: ubi et aliquamdiu jacuit, et se cum Domino vivere miraculis attestantibus indicavit. Successit illi dominus Papolenus vir apostolicus, cujus superius mentionem fecimus; deinde Sigolinus beati Patris æque judicio approbatus; subinde Goduinus annis et morum maturitate grandævus, qui etiam sancti Viri corpus transtulit et in ecclesia sancti Petri locavit, lectumque illius auro et argento decoravit: ubi per ejus merita multa Dominus usque in præsens operatur miraculorum beneficia, quorum ibidem congesta et descripta conservatur copia ad laudem et gloriam nominis sui, quod est benedictum in sæcula. Amen.

non ante an-
num 667,

67 Annum Sancti emortualem aliqui vel nimium differunt, vel nimium anticipant; quorum opiniones hic singulatim recensere, necessarium haud judico. In vivis adhuc erat anno Christi 667, ut patet ex præcepto Childerici II, quod Remaclo datum inscribitur anno 8 regni vi Septembris. Vide num. 60. Quod si obierit eodem die (ut vult Cointius et Sammarthanus) quo solemniter colitur, nempe xii Nonas Septembris; procul dubio superstes etiam fuit anno 668: nec ei longiorem vitam tribui patiuntur, quæ de successoribus, Papoleno, Sigolino et Goduino commemorantur, inquit Cointius ad dictum annum num. 14. Recte quidem, modo vera sint, quæ de Papoleno refert pag. 629; videlicet eum non integro biennio Stabulensium rexisse, defunctumque esse anno 670, septimo Kalendas Julii. Sed cum Mabillonius tom. I Annalium pag. 465 fateatur, de Baboleno abbate Stabulensi nihil fere sciri præter nomen, et Cointius opinionem suam de illius obitu aliunde non probet; annus Remaculi emortualis hinc certo determinari nequit. Imo felix ejus transitus contingere potuit anno insequenti 669, aut etiam serius: certum tamen est ante finem anni 671 contigisse, si Vitalianus Papa, qui obiit xxvii Januarii 672, Remaculi successoris diplomata concesserit, uti post Mabillonium tradit Sammarthanus tom. III col. 940. Verum diploma prout modo exstat, supposititium Martenio visum fuisse arbitror, cum inter monumenta Stabulensia id non ediderit neque postea ut genuinum defenderit contra Ignatium Roderique, qui Disceptatione I cap. I spurium dixerat nec immerito sane. Quis enim credat, Vitalianum abbatibus concessisse facultatem eamque illimitatam dispensandi in gradibus consanguinitatis, ut possint nubere, qui se cognatione vel aliter contingunt, sicut ibi dicitur. Mendax etiam est apposita Indictio iv, nam tunc Papolenus nondum erat abbas Stabulensis.

neque post 671.

68 Mabillonius autem ad annum 661 pagina citata bullam illam videtur minime suspectam habuisse. Accepimus, inquit, ex archivo Stabulensi diploma Vitaliani Papæ, inscriptum Baboleno abbati monasteriorum in Stabulaus

» et Malmundario constructorum in honorem D » sanctorum Petri et Pauli ». Quo diplomate Pontifex omnia confirmat, quæ Sigibertus rex contulit Stabulensi monasterio, ubi sanctus Remaculus Babolensi decessor quiescere dicitur; conceditque facultatem eligendi abbatis secundum regulam sancti Benedicti: insuper monasterium cum incolis rebusque suis omnino liberum esse jubet. « Scriptum in mense Decembri *, indictione quarta », quæ huic anno respondet. Nec plura addit, adeoque Sanctus noster anno 661 jam obierat in sententia Mabillonii. Ex qua igitur conjectura vir eruditus eodem tomo pag. 478 morti ejus assignat annum 664? Id quidem captu difficile est, cum ista duo non cohæreant. Indictionis errorem advertit Sammarthanus, et pro quarta legendum monet xi vel xii; haud dubie ut annum Papoleni emortualem 670 ex Cointio retineat. Ego vero, si Papolenus diploma quodpiam a Vitaliano Papa obtinuit (quod absolute negare non ausim) datum fuisse puto Indictione xiv vel xv, eumque qui id exscripsit, cum forte notam numeri denarii x præ vetustate exesam vel oblitteratam legere nequiret, cyfras iv pro integro numero diplomati apposuisse: idque multo verisimilius apparet, quam iv scriptum fuisse pro xi vel xii; nam hi numeri nihil fere cum illo commune habent. Indictio autem xv cæpta est mense Septembri anno 671, intra quem et annum 667 sancti Præsulis mortem collocavi.

* Sammarthanus legit Septembri

69 Ad ætatem ipsius quod attinet, obiit secundum anonymum Stabulensem ultimo jam senio fessus; quæ verba decrepitam senectutem videntur significare: Notgerus autem initio hujus paragraphi ait senio rem quidem fuisse, sed moribus quam annis maturiorem. Sane si ante annum 612 natus non fuerit, uti ex eodem Notgero et Harigero vidimus num. 9, annum ætatis sexagesimum non explevit. Ei demortuo proxime successit S. Papolenus seu Babolenus, de quo supra; sed quamdiu præfuerit nescitur. Hunc secutus S. Sigolinus S. Lambertum ab Ebreno episcopatu Trajectensi pulsum anno 674 Stabuleti excipere potuit. Defuncto Sigolino, abbas factus est S. Goduinus, qui anno 677 pro monasteriis suis obtinuit diploma a Dagoberto II, itemque aliud a Theodorico III sub annum 681, ut censet Cointius ad illum annum num. 66. Post Goduini mortem, quam Sammarthanus cum Cointio circa annum 685 collocat, utrumque cænobium rexit Papolenus II, aliis dictus Abolinus, Pabulinus, Papolinus et Bobolinus. In hujus gratiam (non S. Papoleni diu ante mortui) exstat præceptum a Clodoveo III promulgatum anno 2 regni, xxv Junii, id est circa annum Christi 693. Sextus abbas nomine Rabangarius innotescit ex Placito coram Carolo Martello majore, domus habito circa 720, ut notat editor Martenius col. 15. Ceterum successionem istorum præsulum Stabulensium obiter hic stabilire visum fuit, ad variorum errores corrigendos. Nam 1. Benedictus delle Rive supra laudatus, quia falso existimavit memoratum diploma Clodovei III concessum fuisse S. Papoleno abbati secundo, perperam quoque Remaculi obitum distulit ad tempora Clodovei III, et abbatem secundum cum quinto confudit; quem uttimum errorem secutus est etiam Henschenius tom. V Junii pag. 195 in S. Papoleno, ubi et titulus episcopi expungendus, cum ille nusquam adscriptus legatur isti sancto, sed alteri Papoleno,

Ejus ætas et chronologia successorum aliquot;

A leno, qui abbas quintus fuit, non tamen sanctus. 2° Fisenus ad III Septembris pag. 400 recensens abbates Stabulenses, confundit Rabangarium abbatem sextum cum Goduino, nisi hic binomius fuerit; ac dein pro Rabangario successorem Bobolini statuit Abolenum, qui Abolenus Cointio unus idemque est cum ipso Bobolino seu Papoleno II. Prætereo alios circa Sigolinum et Goduinum parachronismos, ex data serie pariter emendandos.

Acta et miraculorum libri duo a variis

70 Vitam Sancti nostri primus litteris mandavit monachus Stabulensis, ut ipse satis indicat num. 1 et 14, sed nomen suum silet, et tempus quo scripsit, nusquam ex ea deprehendi potest: supparem tamen Sancto non fuisse, verum ab ejus ætate remotiorem, innuunt hæc verba num. 14: Quod ad nostrum usque tempus inconvulsum durare videtur. Mabillonius, qui hanc Vitam primus typis vulgavit Sæculo II Benedictino, pag. 488 ait eundem illum anonymum etiam videri auctorem libri primi miraculorum S. Remacii; quod deinde asseruit lib. XV Annalium num. 43: neque hac de re dubitant auctores Historiæ litterariæ Franciæ tom. V pag. 94. Cum

B itaque scriptor libri I miraculorum num. 31 inferius dicat, miracula illa se in scripta rede- gisse hortatu Airici abbatis Indensis, qui principatu Lotharii imperatoris Indæ præfuit; recte aiunt Vitam istam ab eo primum compositam fuisse circa medium sæculi IX, id est, elapsis a Sancti morte annis 180 circiter. Res a Sancto gestas scripsit, uti videtur, ex sola fere traditione, quæ in monasterio suo supererat; satisque apparet omnia plene edoctum non fuisse. De miraculis autem potestatur se non alia narrare, quam quæ ipsemet vidit, vel a testibus fide dignis accepit. Liber secundus miraculorum non eundem habet auctorem, sed tres diversos monachos item Stabulenses, qui omnibus fere, quæ narrant, interfuere: primus refert gesta anno 883 et sequentibus, alter scripsit sub abbate Odilone circa annum 950, uti habent auctores Historiæ litterariæ citati: certe cœvus fuit S. Odiloni, quem Fisenus ad Dominum migrasse tradit anno 954. Tertiarius ad sacros ordines suscipiendos missum se testatur a Ravengero abbate, de quo postea in annotatis ad cap. III lib. II miraculorum.

descripta, quæ inferius edentur.

C 71 Opusculum primi anonymi seu libellum de Vita S. Remacii, auxit extenditque Notgerus episcopus Leodiensis, hortante ipsum ad hoc Werinfrido abbate Stabulensi, cui etiam librum suum nuncupavit, ut patet ex præfixa epistola. Atque hanc Notgeri lucubrationem magna ex parte Commentario sparsim inserui, ne inedita maneret: integra mutato stylo legi potest apud Surium. Fusc item res a Sancto vivente gestas prosecutus est Harigerus abbas Lobiensis Notgeri æqualis et amicus, a cap. XLVII usque ad finem: Notgero tamen succinctor est. Harigeri editor Chapeavillus tom. I pag. 83 annotat, Vitam S. Remacii etiam exaratam fuisse a Thietmaro, et exstare in monasterio Stabulensi manuscriptam in pergameno littera Romana perantiqua. Verum ea videtur dumtaxat esse apographum prioris anonymi: nam idem esse initium et finis in veteri Ms. Coloniensi, ex quo illa cum aliis descripta huc misit Gamansius noster anno 1638. Porro Thietmarus seu Thiatmarus, cujus epistolam Vitæ isti præfixam infra dabimus, monasterio Helmuardeshusensi in Saxonia sextus abbas præfuit ab anno 1080 vel 1081,

uti colligitur ex Translatione S. Modoaldi tomo III Maii pag. 78. Præter 8 diversa apographa Vitæ ab anonymo scriptæ, quorum uni media parte mutilo titulus martiris perperam apponitur, duas alias habemus Sancti Vitæ, alteram in codice Trajectensi, sed interpolatam, cujus initium dedi supra num. 11; alteram ex Ms. Ultrajectino S. Salvatoris, quæ potius Vitæ et miraculorum compendium quoddam est. Præplacet Vita antiquior auctore religioso quodam Stabulensi, quam post hunc Commentarium edam ex Ms. vetustissimo abbatiæ S. Pauli Ultrajecti, collato cum sex aliis Mss. et editione Mabillonii. Vitæ subijciam miracula duobus libris distincta, prout ea huc misit laudatus Gamansius ex insigni et veteri Ms. in 4 S. Petri Coloniae, reperto in Carthusia Coloniensi, conferamque cum 5 aliis Mss. et Mabillonio. Miracula autem scripta non fuisse a Notgero, patet ex numero præcedenti, et probat Pagius ad annum 882 num. 18 contra Baronium. Idem fatetur Vossius lib. II de Historicis Latinis cap. XLI pag. 353 secundæ editionis, aliique.

AUCTORE J. V.

§ IX. Templâ Sancto dicata, sepulcri inventio, cultus ad Fanum S. Galli propagatus: ossa Leodium portata miraculis inclarescunt.

Priusquam Acta edantur, reliqua ad posthumam Sancti gloriam spectantia servato temporum ordine exhibebo. Narrat Fisenus in Historia ecclesiæ Leodiensis pag. 239, desævisse per Hasbaniam III Nonas Junias anni 976 fædam tempestatem, quæ messis futuræ spem omnem perdidisse videbatur: cumque id grave accideret Stabulensibus monachis, in quorum agros non leviter incubuerat malum; Godefrido ejusce cœnobii decano, comitis Vianæ * filio, in orationem procumbenti nuntiatum est e cælo, inflictam a Deo vindice plagam istam propter agros diebus festis profane cultos. Jacturam porro resarciri posse, si ambarvali supplicatione sacrum B. Remacii corpus per eam regionem deferretur. Factum est. Ex itinere per urbem Leodiensem Publicum montem conscendebant, et forte propter basilicam S. Martini conquieverant bajuli S. corporis, quando signo itineri dato, nulla vi sacrum corpus movere loco prius potuerunt, quam S. Patri suo vovisset ædem Godefridus eodem loco ponendam. Extructa fuit deinde (a Notgero episcopo, uti habet in Floribus Leodiensibus pag. 207:) hodieque curialis est. Ceterum quocumque per Hasbaniam illatum est sacrum ferculum, mira fœcunditas consecuta est. Joannes Placentius in Catalogo antistitum Leodiensium de Notgero agens, scribit illius ætate prædictum Godefridum reliquias S. Remacii Stabuleto Leodium transvexisse, cujus occasione, inquit, duæ parochiæ ejusdem nominis extructæ sunt. Fullonius item tomo I Historiæ Leodiensis pag. 203 ex Placentio citato asserit, bina templa curialia Leodi designata fuisse Sancto, cum novis miraculis inclaruisset; sed quod eorum ædificationem colloset sub annum CMLXXV, conjectura

Bina templa Sancto extructa Leodii;

* al. Viennæ

F

AUCTORE

J. V.

Stabulense
etiam ei dica-
tum anno 1040.

conjectura est, opinor, annum enim non signat
Placentius, nec Bucherius in Chronico.

73 Anno 1040 S. Poppo abbas templum *Stabulense* a se restauratum variisque donatum ornamentis solenni ritu consecrari curavit, teste Everhelmo in ipsius Vita ad xxv Januarii pag. 647. Hujusce dedicationis inventique antea sepulchri S. Remacii Brevem narrationem, ab oculato teste optima fide conscriptam, ex vetere Ms. *Stabulensi* edidit Martenius col. 60, unde sequentia excerpo: Anno ab incarnatione Domini *MXL Non. Junii* *, dedicatum est hoc monasterium in honorem beati Petri principis apostolorum, Pauli atque Remacii a venerandis episcopis Erimanno archipræsule sanctæ Coloniensis ecclesiæ, Nithardo Leodicensis, Herimanno Mimmigardensis, Richardo Virdunensis, Gerardo Cameracensis, Henrico tertio rege præsentem, domno autem Popone abbate vicesimo anno ordinationis suæ abbatiam regente, quod ipse a fundamento restauravit, atque ut nunc patet ad effectum perduxit. Muralis autem ambitus, ad tuitionem ejus in modum mediocris oppidi compositus, ipsa die in sepulturam defunctorum orthodoxorum taliter est consecratus. Nam corpora beati patroni nostri Remacii, nec non Justimartyris et plurimæ reliquiæ pretiosæ cum aqua exorcisata exterius in circuitu ejus lustrando vehuntur, gyroque peracto, cum maximo cleri plebisque tripudio, laudes celebres in sublime exaltando, ad eundem aditum reconsignantur; atque cum eadem insigni processione porta præscripti cœnobii repetitur, in qua, peracta sacerdotali benedictione, rex cum memoratis episcopis atque proceribus sursum se obvium Sanctis exhibuit, ad excitandam gloriam Dei in plebem sermonem episcopo facere præcepit.

ubi biennio ante
detectum fuerat
ipsius sepul-
crum

74 Subinde quatenus regali munificencia dona-
rentur benigna largitate providit. *Dein subditur*
quid Romanorum rex donaverit. His ita gestis,
ministris loculum Patroni nostri ferentibus,
auxilio sese gerendo mancipavit, sicque
cum clero debita processione vacando ac plebe
immensa ad locum, ubi nunc reconditum est,
cum magna devotione idem præfatus rex trans-
tulit. Post Evangelium vero sollemnis Missæ,
domno abbate poscente, privilegium Gregorii (V)
Papæ, patruī scilicet patris sui, loco pro
tutione et quærela insidiantium concessum, pu-
blice recitare fecit, idque a circumstantibus appro-
batum regali etiam auctoritate corroboravit.
Huic etiam beneficio aliud addidit: nam præ-
cepta regum antiquorum . . . nec non imperato-
rum . . . suo quoque testamento confirmavit, *ut*
videre licet col. 59. Tum narratur, biennio ante
detectum fuisse S. Remacii sepulcrum, in eoque
sanguinem ejusdem fluidum repertum, ex
ampulla vitrea, quæ casu collapsa et confracta
est, defluxisse in terram. Quæ aliaque scriptor in
hunc modum exponit. Præterea eodem adhuc
abbate vita comite, infra biennium dedicationis
præscriptæ, repertum est Patroni nostri sepul-
chrum plurima intercapedine temporum impediēte
nobis celatum. Inventum quippe est iv Nonas
Martii diebus sacra quadragesimæ, desideriis
nostris superna gratia favente, vero indicio omni-
que summotā ambiguitate.

a Goduino ab-
bate constru-
ctum.

75 Nam sicut a patribus nostris veredica relatione est relatum scriptoque proditum, Goduinus, qui quartus in regimine loci beato Confessori abba successit, ab oratorio S. Martini, ubi prius humatum continebatur, in monasterium

principale SS. apostolorum Petri et Pauli ab ipso sagaci industria constructum ac consecratum, officiosa devotione vii Calend. Julii transtulit (*vide tom. V Junii pag. 4*) quæque etiam in tam magnifico negotio expediebant, congruo honore efficaciter adimplevit. Siquidem lecticam auro argentoque suis expensis digna decoris prærogativa fabricatam præparavit, in quam jam arida ossa a corrupta ejus carne sequestrata locavit, retroque altare præscriptorum apostolorum in sublime, ut esset omnibus evidens, condigno apparatu statuit, sinceritate etiam ejusdem benignæ devotionis in tumultu ejus impendit, quia subtus eam in inferiori parte terræ commendavit, pavimentoque firmo ad tutelam fidelibus posteris non ignava fide munivit. Sed invalescente persecutione paganorum atque Lotharingiam provinciam ceterasque frequenter hostili immanitate atque incursione vastante, postque prædictum monasterium ab invisa gente Danorum est combustum, et ideo casum minante ab abbate Odilone propensiori opere atque eminentiori in ipsis fundamentalis est restauratum. Nul- lum sepulchris irrogatum est impedimentum, quia latitudo eadem totius detrimenti tulit occasionem.

76 Noviter autem et ipsum dirutum excellen-
tiorque gratia, longitudine, latitudine, crassi-
tudine, sumtuosoque decore præsens restitutum,
sed a fundamentis duorum seclusum, multorum
abolita est memoria monumentorum inibi posito-
rum, insuper Patroni nostri generali atque ine-
vitabili jure mortalitatis veritate patrum sublata
priscorum. Diversarum etiam rerum impediunt
nunc species maceriarum dilapsarum rudermque
congesta congeries, pavimentorum novorum
super inducta planities, subinde telluris her-
bidæ sub nudo aëre insolitarum fœcunditatum
ubertates, plurimæque varietatum objectæ ima-
gines. Nam patrum nostrorum relatione ex eo
fidem opinio nostra conceperat, sed ad confir-
mandum veritatis argumentum facultas non sup-
petebat, quia designatus locus ævo cesserat,
ruinæque murorum altarisque omnia vestigia
quærendi abstulerat; sed postquam ea impedimenta
fuerunt extrusa, desiderii nostri repensatur gratia,
atque apparuit quod diu quærebamus multa
indagine adhibita. Ergo postquam invenimus,
ut æquum dignumque erat, divinæ dispensationi F
gratias immensas retulimus, et dum urgente
necessitate a terra machinamentis inibi congruen-
tibus elevamus, excepto demolitæ carnis ejus
pulvere, sanguinem ejus, quasi in futuræ resur-
rectionis gloria reservatum, in vitrea ampulla
subtus illud stabilitum invenimus.

77 Ad quam recipiendam dum inconsulta aviditate properatur, rationique prudenti renititur, peccatis nostris machinantibus, sacrum vas conlapsum colliditur, ipsumque pretiosum thesaurum negligentia maxima agente sparsim super terram effunditur; sed superna gratia interveniente ac vires nostras reparante, spem nostram nimio mœrore dissolutam bona fiducia reformemus, ipsumque cruorem diligenti cautela et examinatione cum ipsa terra recolligimus, et quia privatis publicisque nostris cunctorumque orthodoxorum commodis necessarium spiritualiter providebamus, in theca modica fideliter servandum recondimus. Locus autem sanctificationis atque inventi sarcophagi, quia digna ibi veneratione non fas erat excoli, nam pervius aditus atque exitus arcebat claustris, insuper morosa deliberatione intercedente, omnes reliquias, dispersione acta,

*sed antiquis
monasterii rui-
nis obvolutum;
in quo et am-
pulla vitrea re-
perta,*

quæ casu colli-
ditur, effluente
Sancti sangui-
ne;

A non fuit possibile ad plenum recipi; decretum est præsentibus, absentibus atque futuris, quod residuum ex eis inibi restabat, hac ratione memoriæ commendari.

quem cum ipsa
terra aliisque
post altare col-
locat S. Poppo
abbas.
* forte aliquid
deest

78 Nam infra muralem parietem in medio occultus arcus cementaria arte compilatus, pavementumque * a loco illo sublatum atque propter tenacem soliditatem non adeo adhuc reperimus partitione dissolutum, desuper reponitur, ut pia fide quærentibus veritatis indicium certa astipulatione pandatur. Hujus rei tot adhuc testes sunt incolumes, quotquot ipsa die exitere præsentes. Testimonium quidem perhibet Gonterus, cui creditum est tanti mysterii sacramentum attrahere, qui præcepto Petri decani, nunc autem abbatis, in virtute sacræ obedientiæ cruentatis manibus lipsanas dispersas præsumpsit recipere, atque ad custodiendum fideliter in conclavi memorato retrudere. At ubi prædictus domnus abba, cujus hæc absentia gesta sunt, rediens agnovit, omnipotentis Dei gratiam dignis laudibus extulit, atque ipsum loculum cum pulvere, sanguine, cinere, retro altare prædictorum Apostolorum summa curiositate atque honore tumulandum tradidit, nec non ad recolendam tam præcipuam sanctificationem in posterum vario lapide marmoreo desuper strato eleganter decorare jussit.

Festum in S. Galli monasterio institutum; ossa Leodium portata

79 Circa idem tempus, ut videtur, propagata est Sancti veneratio ad Fanum S. Galli in Helvetia: ubi festivitatem S. Remacii, teste Burcardo S. Galli monacho apud Goldastum pag. 67 secundæ editionis, solemniter agendam instituit Notpertus sive Nortpertus de Stafle, discipulus antea S. Popponis Stabulensis, et abbas S. Galli factus anno 1034. De quo Mabillonius tom. IV Annalium pag. 398 hæc memorat: Fuit singularis ejus amor et cultus in sanctum Remaclum episcopum et conditorem monasterii Stabulensis, ex quo reliquias ejus impetravit, ejusque festum diem apud sanctum Gallum sollemnem esse jussit. Idem alibi quoque factum sæculi XII, infra videbimus. Anno 1071 S. Remaclus a suis Legiam deportatus de Malmundario jus suum a rege virtutibus extorsit. Verba sunt Brevis chronici Lobiensis apud Martenium tom. III Thesauri novi anecdotorum col. 1418. Rem gestam ita narrat Lambertus Schafnaburgensis tom. I Pistorii pag. 184: Cum Henricus imperator tertius * Leodium venisset, fratres de monasterio Stabulaus proturbati, quotidie aures regias obtundebant pro repetitione monasterii Malmendrensis *, quod abbati ereptum rex consilio Bremensis episcopi (ut prædictum est) dono dederat Coloniensi archiepiscopo. Cumque nihil ille precibus, nihil lacrymis, nihil ipsa perurgentium importunitate moveretur; inito consilio et (ut fertur) divina revelatione ad hoc faciendum incitati, ossa beati Remacii levant, Leodium deferunt, et, rege celebri quodam loco convivium agente, super mensam ipsam apponunt, obsecrantes per Deum, ut si minus filiorum, saltem Patris tanti misereretur jam cum Christo regnantis, et de injuriis suis quotidie ad tribunal æterni Judicis proclamationem facientis; cui nisi sua restitueret, ultra ei propter penuriam rerum necessariarum militaturi non essent.

multis coruscant
miraculis:

80 Hoc supplicationis genere, quod ad captandam benevolentiam comparatum fuerat, rex versa vice nimium efferatus, concitus se relictis epulis in palatium proripuit, et quo exemplo in abbatem tam audacis facti incentorem animad-

Septembris Tomus I.

vertere deberet, plenus irarum cogitabat. Sed ecce mensa, cui superpositæ erant sacræ reliquiæ, divina virtute contrafacta corruit: ministroque regis, haud obscuri nominis viro, crura pedesque contrivit: qui paulo post, exorata per intercessionem beati Remacii pietate divina, ita pristina restitutus est sospitati, ut ne cicatrix quidem in argumentum læsionis abolitæ relinqueretur. Atque ita deinceps per totam noctem sequentemque diem tanta circum sanctum corpus coruscabat miraculorum multitudo, ut corporali quodammodo proclamatione videretur beatus Remaclus jus suum expostulare. Attonitis omnibus tantæ rei novitate, rex timore vehementissimo correptus, ne forte, si cunctaretur, cœlestis in eum protinus ultio procederet, non solum ablata restituit, sed recentibus etiam donis pro munificentia regia magnifice cumulavit.

81 Hinc originem duxit indicata tomo II Maii pag. 359 commemoratio S. Remacii, quæ annuo festo apud Stabulenses ritu duplici celebratur VII Idus Maii. Ampliorem totius rei historiam qui cupit, adeat Triumphum S. Remacii, duobus libris a monacho Stabulensi oculato plurium gestorum teste conscriptum, quem Chapeavillus ex vetusto Ms. codice monasterii Stabulensi edidit tomo II de gestis pontificum Leodiensium a pag. 517 ad 574; ubi prædicta omnia singulatim et multa alia fuse recensentur. Capite XI libri II non ministro regio, ut supra habet Schafnaburgensis, sed famulo monasterii Stabulensis, nomine Gonterulo, tibia contrafacta et post in integrum restituta dicitur. Qua in re major fides anonymo videtur habenda, utpote qui tunc Leodii aderat, quam Schafnaburgensi coævo quidem, sed absenti et ex auditu dumtaxat scribenti. Anonymum porro Triumphi auctorem crudite ab impostura vindicavit Martenius in fine numeri 51 citatus, toto capite IX a pag. 119; ubi, exposita operis summa, profert testimonium Friderici archiepiscopi Coloniensis, antiqua gesta abbatum Stabulensium, Franciscum Laurentii priorem Malmundariensem, et oculatum testem Deoduinum episcopum Leodiensem. Ejusdem operis antiquitas dein probatur e codicis Stabulensis caractere, qui ætatem ipsius Henrici spirare videtur, ex autographo eodem tempore et ab eodem amanuensi scriptus, a quo et Vita S. Popponis, teste Martenio. Scripturæ duplex specimen æri incisum exhibetur ante paginam 125, videlicet pars citati capitis XI ex Triumpho S. Remacii, et pars capitis XXII ex Vita S. Popponis. Primum usui erit inferius ad paucula restituenda in editione Chapeavilli, ex qua dabo excerpta miracula omnia libro II Triumphii contenta.

AUCTORE
J. V.

unde orla Sancti commemoratio IX Maii.

E

F

AUCTORE

J. V.

§ X. Ejus solemnitas aliis locis instituta, brachium Solemniacensibus concessum; vindicata clades Stabulensium, dicata altaria, lis de corpore, forma habitus.

Fundatio festi in abbata Helmwardeshusana,

Ex eunte sæculo XI, vel initio sequentis institutum est Sancti festum in abbata Helmwardeshusensi diæcesis Poderbornensis per Thietmarum, de quo supra meminimus num. 71. En ipsas foundationis litteras ex laudato Ms. Coloniensi. Thietmarus nominis hujus secundus, successione autem sextus Dei gratia Helmwardensium abbas, omnia sua tam spiritualia quam carnalia committens divinæ misericordiæ dispositioni, Sanctorumque patrociniis in vita præsentis atque futura credens adjuvari, notitiam Beati Remacii primus intulit huic congregationi. Deinde Rodulfo * bonæ memoriæ Stabulensium abbate ob perpetuum alternæ fraternitatis pignus largiente, susceptis ipsius Sancti reliquiis et optimi pallii casula ob indicium mutuæ charitatis, constituit ex communi fratrum suorum consensu diem depositionis ejus festive agi, sicut sancti Martini, librumque Vitæ ipsius et cantus historiam pleniter recitari: et ut id celebrius ac devotius voluntarie fieret, et apud posteros inconculsum perduraret, contulit eidem Sancto mansum * unum in villa Mitthin, qui annuatim persolvit solidos quinque, constituens ex his per manus cellerarii charitatem dari fratribus in prænominata solemnitate. Igitur ex stabili constitutione post primam vesperam infra cœnam super statutum potum, medo * pleniter propinetur omnibus. In sancta die præbendarius panis sit similia, sumen * solito melius sicut in summis festivitibus, unicuique fratri assatura anguillæ in veru, item ministratio piscis, si est in promptu, sive cujuscumque generis sit bonum ferculum, deinde pisces præbendarii, et quartum artocrea * in sagina sive oleo frixæ, seu si sexta feria occurrerit, super cratem assatæ, et plena propinatio medonis. Cœna vero sit placentæ ex ovis et præbendario caseo, et mensura præbendæ sit propinaria cervisia. Cera quoque amphoræ mellis detur custodi ad augenda luminaria, et ponendum thus, sive de eodem censu sex nummi. Quod si quis in melius auxerit, augeatur ei meritis beati Remacii merces divinæ retributionis: si quis vero minoraverit sive in deterius mutaverit, offensam ejus procul dubio sustinebit.

C 83 Videntur hæc latuisse Mabillonium: nam tomo V Annalium pag. 516, ubi Thietmarum præcipue laudat a studio sacrarum reliquiarum, ne verbo quidem S. Remacii meminit. Porro celebris quondam abbata Helmwardeshusana, sæculo XVI ab Hassis disjecta est, ex quo primum Lutherana, mox Calviniana hæresis omnia turbare cœpit. At sacer reliquiarum thesaurus industria Ercii episcopi Paderbornensis feliciter subtractus servatusque cessit Paderbonensi ecclesiæ, teste Mabillonio ibidem. Sancti opem in magnis molestiis sæculo XII experti sunt monachi Solemniacenses: pro quo beneficio abbas ipsorum Geraldus de Terazzo, datis ad Wibaldum litteris

anno 1149, Stabulenses rogavit ut communi Parenti gratias agerent. Hujus epistolæ partem accipe ex Martenio tom. II Collectionis amplissimæ col. 353: Ante omnia carissimi petimus, quatenus communi patri nostro S. Remaclo gratias agere et preces pariter fundere ut filii domestici pro nobis fratribus vestris dignemini. Gratias, inquam, quia nos opitulante Deo de magnis tribulationibus pius Pater erutos in magna pace ad præsens constituit; preces etiam nihilominus fundere, quatenus sicut hactenus bene consuevit, patrocinari nobis in æternum non desinat. Sub Geraldii hujus decessore Mauricio, et Guibaldo seu Wibaldo abbate Stabulensi renovata et confirmata fuerat societas inter utrumque monasterium anno 1134, pro quo male habetur Sæculo II Benedictino pag. 1093, millesimo ducentesimo trigesimo quarto uti patet ex Indictione XII, quæ nullo modo congruit anno 1234, cum tunc curreret Indictio VII. Adde, quod Wibaldus obierit anno 1158, nec alius inter Stabulenses abbates illius nominis reperiatur. Loco citato in fine litterarum apponitur: Datum anno Domini millesimo ducentesimo trigesimo octavo, Dominica ante Pentecostem: quod certe de alia societatis renovatione vel confirmatione intelligi debet, si annus 1238 recte signatus sit. Hæc per transennam circa litteras societatis observasse sufficiat: de Sancti reliquiis, quas sæculo XIII Solemniacenses impetrarunt, agatur inferius.

84 Anno 1151, Wibaldi a suscepto regimine Corbeiensi sexto, facta est in capitulo Corbeix constitutio, qua prædictus abbas montem S. Michaëlis designavit ad festum S. Remacii, et anniversarium suum celebrandum, ut ipse testatur apud Martenium tomo citato col. 610 his verbis: Notum esse volumus universis ecclesiæ nostræ fidelibus tam præsentibus quam futuris, qualiter montem, qui vocatur sancti Michaëlis, scilicet ecclesiam cum omnibus ad eam pertinentibus, ad festum sancti Remacii ad * anniversarium nostrum ordinavimus. Et infra: Pro memoria et veneratione beati Remacii domini ac patroni nostri, necnon pro remedio animæ nostræ, eundem montem cum omnibus pertinentiis suis, item ecclesia * cum dotali manso et villicatione cum mansis et agris ad eam pertinentibus et novalibus. ad refectionem fratrum Corbeiensium in festo prænominati Patroni nostri et in anniversario ordinationis nostræ, id est, in vigilia undecim millium virginum designavimus etc. Tum de solemnitate ita loquitur: Fratres autem festum B. Remacii spontanea voluntate et communi in cappis et quinque candelis solemniter celebrandum instituerunt, in cujus die festo priorem Missam in majori ecclesia de S. Remaclo, majorem vero Missam in capella, quæ domui nostræ adjuncta est et sub ejus titulo consecrata, de dedicatione celebrabunt. Posteriora hæc satis indicant, cultum jam ante in Corbeiana fuisse Sanctum, consecrato in ejus honorem sacello, in quo Missam solemnem de dedicatione celebrandam dicit Wibaldus.

85 Quædam e Sancti lipsanis Solemniacum missa sunt anno 1263, addita promissione reliquiarum insigniorum brevi mittendarum, quas enixe desiderabant monachi. Docet hoc epistola perquam officiose scripta a Joanne decano seu priore Stabulensi ad Solemniacensem abbatem Archambaldum II, quam Mabillonius proxime citatus edidit pag. 1092. Venerabilibus patribus, confratribus

E

festum aliud instituit Corbeix-novæ Wibaldus abbas:

* forte ac

* f. ecclesiam

F

A confratribus et amicis in Filio Dei praelectis, Archambauda abbati Sollemniacensi, totique collegio ejusdem loci, Johannes decanus humilis totusque conventus ecclesiae Stabulensis salutem, et in abscondito vultus Dei consolationis fonti frequentius confoveri. Innotuit nobis, quod vestra devotio summo adspirat desiderio ad aliquas habendum reliquias de patrono nostro glorioso videlicet B. Remaclo, aliquando in terris decorato gloria pastorali. Verum quia de corpore ejus ad praesens aliquid consolatorium vestrae paternitati sincere, sicut desiderii nostri affectus expostulat, transmittere non valemus; ne vestra tamen precatio apud nos frustrari videatur, cum illam summo proponamus studio adimplere: de baculo pastorali, de casula, in qua jacuit tumultus, et de sandaliis ejus vestrae devotioni transmittimus ista vice: scientes indubitanter, quod de corpore memorati Patroni nostri vestrae pietati condecentem transmittemus portionem, cum de capsula in capsam, quam gloriosam fieri fecimus, transferri contigerit corpus: quod erit in brevi, Domino disponente. Datum Stabulaus, anno Domini millesimo ducentesimo sexagesimo tertio Idibus Junii.

B et quinquennio post 86 Steterunt promissis Stabulenses: nuntiis enim Solemniacensibus Clementi et Viviano brachium S. Remaculi necnon aliorum sanctorum reliquias donarunt XIII Maii anno 1268, prout constat ex litteris ad eundem Archambaldum summa benevolentia datis, quas item transcribere visum est ex Mabillonio pag. 1093. Reverendis in Christo patribus ac dominis suis amantissimis, venerabili patri domno Archambauda abbati, totique conventui Sollemniacensi, decanus humilis, totumque collegium monasterii Stabulensis S. Remaculi in Ardenia salutem, et se totos ad amorem intimum foedere simpiterno. Quamquam locorum intervallum personalem nobis divisionem indixerit, individuae tamen dilectionis inter nos sinceritas illucescens, ope Dei indivisos per saecula conservabit. Hinc est, patres ac domini reverendi, quod toto cordis ac mentis affectu veneramur atque adoramus colaudantes Altissimum, qui nos et vos mediante nostro patrono B. Remaclo cum suavi ac firmo vinculo, immo inviolabili mutua caritate firmato, adeo dulciter combinavit, quod nec tribulatio, nec persecutio, seu gladii pavor a caritate, divina bonitate compacta, poterit separari*, Dei misericordia suffragante.

C ipsum Sancti brachium. 87 Propterea nos, vestris receptis nuntiis, revera confratribus, videlicet domnis Clemente vestro collerario atque Viviano sacrista vestro simulque vestris litteris, perfusi sumus gaudio indicibili, et prosperitate vestri conventus in illis cognita, jucunditatem et translationem nostris cordibus super aurum et topazium, super odorem lilii et balsami infudistis. Assurgimus itaque vestrae reverentiae pro litteris tam affectuosis, plenis caritate melliflua, per fratres nostros ac vestros praenotatos nobis transmissis, vobis humiliter inclinantes, quorum etiam videlicet fratrum dictorum conversatione ac morum honestate potuimus et debuimus emendari; per quos etiam vestrae dilectioni transmittimus brachium venerabilis patris nostri B. Remaculi, et reliquis undecim millium Virginum; necnon et de reliquiis Thebaeorum martyrum. Rogantes suppliciter, ut memoratas reliquias honore debito cum sollemnitate congrua dignemini honorare. Datum anno Domini millesimo ducentesimo se-

xagesimo octavo, Dominica ante Adscensionem Domini, id est, III Idus Maii.

88 Saeculo sequente illatam suis clientibus injuriam severe ultus est Sanctus, percusso horrenda morte anno 1388 quodam nobili, qui cum trecentorum praedatorum caterva Stabulenses agros invadere et populari ausus fuerat. Memorabilem vindictam, qua ceteri praedones exteriti ad penitentiam conversi sunt, scriptor saeculi xv Cornelius Zantfliet Leodii ad S. Jacobum monachus ita exponit in suo Chronico apud Martenium tom. V Collectionis amplissimae col. 332: Sed et eo tempore (anno 1387) quidam nobilis Alemannus cum trecentis complicitibus terram Stabulensem intravit, violenter tollens praedam magnam circa villam dictam Lierneus*. Cui cum incolae loci circiter ducenti praedam vellent abigere et redditum obturare; illic trucidati sunt XLVIII, capti XXXVI: de parte adversa tres tantum occisi sunt, et praeda abducta. Verum S. Remaculus patronus terrae gravem in hostes exercuit ultionem: nam anno sequenti princeps praedonum rabidus factus est, manus* et aures equi sui commasticans, et morte terribili percussus. Cujus complices ad monasterium Stabulense venerunt humiliter veniam postulantes de commissis, et emendam* condignam offerentes; meluentes ne simile quippiam ipsis eveniret.

89 Ceterum memoratus Benedictus delle Rive, qui anno 1647 humanissime Bollando misit titulos altarium imperialis ecclesiae Stabulensis, praeter altare majus, quod in honorem SS. Apostolorum Petri et Pauli ac SS. pontificum REMACULI et Martini dedicatum est, aliud item anno 1547 consecratum fuisse testatur ex ipsis originalibus litteris, quas ita recitat: Ultima Decembris anno MDXLVII stylo Leodiensi, consecratum fuit altare in Castro Stabulensi per R. D. D. Gedeonem vander Gracht episcopum Castoriensem, suffraganeum Rmi. D. Georgii ab Austria episcopi Leodiensis, in honorem S. REMACULI episcopi, S. Gowaris* et Silvestri (signatum) Theodoricus Beex etc. (Et impressum sigillum ejusdem episcopi Castoriensis in cera rubei coloris.) Superest quaedam difficultas de loco, ubi Sancti corpus asservatur: notat enim Gamansius noster num. 6 citatus, in Ms. montis S. Michaelis addi ad calcem Vitae S. Remaculi verba sequentia: Ejus corpus modo in cathedrali ecclesia Babenbergensi honorifice conservatur. Litem illam edoctus supra laudatus Riveus, pro Stabulensium possessione in hanc sententiam ad Henschenium scripsit VIII Aprilis 1654: Integrum (excepto nempe brachio, quod Solemniacensibus concessum esse vidimus) S. Remaculi corpus huc adservari, neminem vidi hucusque, qui dubitaret; et tanta est rei istius certitudo, ut superfluum mihi videretur, eam argumentis, quae interim innumera sunt, firmare.

90 Neque moror propter objectiones, quae ex receptis Bambergae documentis oriri possent: si quae enim Bambergenses documenta, si quas reliquiarum particulas, vel forte etiam S. Remaculi Vitam possideant; illa omnia hinc eo missa fuisse necesse est. Judicet R. V. an ob hoc perfectiora dici possint. Theodoricum agentem de Coloniensi, Laudunensi etc. episcopis non vidi. Ejus exemplar cuperem habere. Quamquam apposita ejusmodi verba, seu alia quaevis, mihi potius glossemata, quam genuini textus probentur. Et certe contra possessionem nostram obicientibus solum id reponerem: Venite et videte, palpat,

AUCTORE
J. V.

Agrorum Stabulensium populator terribili morte punitus:

* al. Lierneux, Latine Ladernacum et Lethernacum

* forte manus i. e. maxillas E

* i. e. satisfactionem

duo altaria Sancto dedicata, cujus corpus non Bambergae,

* Goaris

F

sed Stabuleti quiescere ostenditur:

AUCTORE
J. V.

palpate, quia hæc sunt S. Remacii ossa, hic habitus, hæc stola, sandalia hæc, feretrum hoc affabre ædificatum, hæc recepta omnium sæculorum traditio, hæc scripta indubitata etc. Cum Sanctus Bambergæ colatur, ut dictum est num. 4, nolim absolute negare in ecclesia illa cathedrali quasdam ipsius reliquias conservari: has autem auctor manuscripti montis S. Michaelis vocaverit corpus, partem quamvis exiguum pro toto accipiens, uti sæpe fit in similibus. Et vero si ipsum Sancti corpus Bambergam fuisset translatum, an id Stabulenses ignorassent, an eorum bibliothecæ et archivi præfectus ac diligentissimus scrutator Riveus superiora scribere ausus fuisset, an denique Bambergensis ecclesiæ Annales translationem illam silentio penitus involvissent? Ait quidem auctor Triumphus S. Remacii apud Chapeavillum tom. II pag. 562: Dicebatur rex id habere consilii, ut concessum ejus dono corpus Patroni nostri sibi auferret episcopus Bavebergensis; verum ex capitibus sequentibus constat, ablatum a Bambergensi non fuisse.

B

C

descriptio et
ectypum vestis
ejus monasticæ.

91 Quoniam Riveus in suis litteris meminit de habitu seu veste Sancti, visum fuit coronidis loco subijcere sequentem illius descriptionem et effigiem dare ex Martenio Annalium Benedictinorum tomo VI pag. 571: In Stabulensi monasterio... vitæ sanctissimæ finem fecit beatus Remaclus, ibidemque sepultus in oratorio S. Martini. Visitur hactenus inter sacras ejusdem monasterii reliquias cuculla ejus monastica ex rudi panno, quali fere vestes sibi hodie conficiunt patres Capucini, et ejusdem coloris; in qua Remacii paupertatis amorem prædicant varii ejusdem materiæ panniculi, quibus passim lacera vestis resarcitur. Forma autem hujus cucullæ est instar veterum casularum, quæ totum corpus circumdabant sine manicis; sed cum acuminato superius assuto caputio, qualem nobis representat S. Isi-

dorus in libro Etymologiarum, «Casula est vestis cucullata, per diminutionem a casa, quod totum hominem tegat». Et Theodemarus abbas Casinensis in epistola ad Carolum Magnum: «Cucullam esse dicimus, quam alio nomine casulam vocamus». Tantæ antiquitatis hoc in genere monumentum nullum umquam vidi pretiosius aut mirabilius, sed neque Mabillonius: quapropter ad futurorum instructionem et ædificationem hic illud repræsentare juvat: quod etiam chalcographum nostrum, servata proportionem, imitari jussimus.

VITA

AUCTORE MONACHO STABULENSI
ANONYMO

*Ex Ms. vetustissimo abbatiae
S. Pauli Ultrajecti atque
aliis sex Mss. inter se et
cum editione Mabillonii
collatis.*

PROLOGUS a.

Cum sit studium gentilium sua figmenta et vanum ritus eorum * luculenter aptare obscenis carminibus, eaque commendent perpetua memoria sibi subsequentibus; cur ego sileam, ne * proloquar manifesta opera Christi, quæ innumerabiliter per Sanctos suos agere non desinit virtute divina: cum possim vera effari in laude magnifici Dei, et conferre plurimum fructum audientibus b quantam honorificentiam præstet famulantibus sibi, tam magnifica operando.

ANNOTATA.

a Ex codice Valcellensi et Ms. S. Foillani: deest enim in codice Ultrajectino et quatuor aliis Mss.

b Mabillonius, in laude magnifici Dei, qui tantam honorificentiam præstat famulantibus sibi tam mirifica operando; intermediis omissis, quæ etiam absunt a Ms. Foillanensi. Minutiora prætereo.

CAPUT I. Sancti patria, parentes, educatio: in aulam evocatur, fit episcopus, excipit S. Trudonem et agenda edocet.

Igitur ex Aquitaniam partibus oriundus fuit vir per omnia venerabilis et vita et moribus, nomine Remaclus a parentibus nobilis, sed fide nobilior. Pater ejus dictus est Albutius, mater vero

Ortus Sancti et
pia educatio:

a

A vero Matrinia * est vocitata, secundum sæculi dignitatem in facultatibus rerum admodum pollentes; sicut traditio possessionum ejus ad nos facta testatur. Qui cum enutritus esset a parentibus sublimiter, prout illis suppetebat plurima copia sæcularium facultatum; jam bonæ indolis totius suavitatis fructus ferentem *b* tradunt eum beato Eligio viro in omnibus meritis præferendo, sacris institutionibus monasticæ disciplinæ imbuendum [in] Solemniaco monasterio, quod ipse pater pio opere in suo proprio rure construxit *c*. In tantum enim adhæsit sancti viri monitis, ut non solum non fieret segnis executor verbi divini; verum etiam in tantum crevit in eo virtus divina, ut maxima ibi religiosæ conversationis exempla monstrando, in vigiliis pernox, in orationibus continuus, in abstinence præcipuus, in universa morum probitate præclarus eniteret: adeo ut prædictus vir omnem curam gregis sibi commissi illi traderet, et seipsum servitio palatii, sicuti compellebatur, sollicitus exhiberet.

B 2 Post aliquantum vero temporis, fama vulgante, per totam Galliæ provinciam auditum est de vita et actibus beati viri sæpe memorandi Remacii, et ad aures procerum, qui tunc temporis palatio præerant, perventum * est, quod tanta ac talis arbor germina protulisset. Nec potuit, volente Domino, lumen irradiatum gratia ejus sub modio occultari, sed ut splenderet omnibus in proposito fidei commanentibus, lichnus superpositus est candelabro: ac nudatum est in regalibus aulis tam magnificum Virum non debere abesse præsentia regis *d*, ut illius prudentia disponerentur regni negotia. Unde factum est, ut evocatus honorifice, ut decebat, ad limina perduceretur palatii, magnum omnibus futurus solamen; sicuti postea eventus rerum perdocuit. In tanta enim habitus est dignitate, ut infulas sacerdotales adeptus sit acclamante populo dignum fieri talem doctorem *e*, præsulatus gerere officium, qui tantam gratiam a Deo perceperat, ut etiam omnibus in necessitate sua subveniret.

3 Interea Vir Dei sancto Spiritu plenus, ordinante Dei providentia subrogatur Tongrensium *f* sedis episcopus, ut verbi semina in plures diffunderet, quæ in semet diu manentia occultabat. Quis vero enarrare sufficiat, quanta illi cura fuerit paperum victus, cum sit factus orphanorum pater, viduarum pius adjutor, infirmorum benignissimus consolator, omniumque necessitatum largissimus procurator? Virtus itaque humilitatis tanta in eo refulsit, ut cunctis se inferiorem cuperet æstimari, quo fieret juxta Apostolum forma omnibus, ne incideret in illius sententiæ opprobrium, ne forte aliis prædicans, ipse reprobis efficeretur.

4 Nec prætereundum præterea puto, immo magis est explicandum, quod Vir Deo plenus etiam præscius futurorum fuit; quod sibi collatum munus divina fuisse revelatione manifestissime comprobatur. Qui dum felicissimo cursu pro Ecclesiæ gubernaculis cura pervigili, prout erat devotus, cottidie attentius decertaret, quatenus Largitori omnium, quos poterat a luporum faucibus eripere, commendaret; ut reportans * veniente Christo manipulos, mercedem operis commissi, gloriæ immarcessibilem coronam percipere mereretur. Quam militiam exercens *g*, contigit ex Hasbania finibus * beatum Trudonem puerili adhuc ætate florentem primos

emittere boni saporis uberrimos fructus. Et quia erat ex magna prosapia natalium ortus, sicut scedula gestorum illius commendat, enutriripaulatim in eo, igne divini amoris accenso virtutum copia coepit. Ad hoc enim usque ardore * sancti Spiritus tactus * est, ut voto se obstrinxerit, si aliquando sacros apices plene addisceret, in suo proprio ecclesiam debere construi *h*, et ibi Domino jugiter famulari, quod postea Christo auspice [solemniter] adimplevit.

5 Nam * dum tali flagraret desiderio, visione nocturna corripitur, et angelica ammonitione perdocetur in hæc verba: Frater Trudo, scito vota tua, quibus te obligasti a pueritia, et preces, quas humiliter fudisti, in conspectu Dei cæli esse acceptas: et quidquid in animo tuo boni versatur desiderii, ipse [de hoc] tibi præbebit assensum. Nam sapientia implebit cor tuum, et erudiet te [in] mandatis suis, ac monita sua exarabit in secreto pectoris tui, et ut concupieras, ad Ecclesiasticæ dignitatis pervenies gradus: quia petitio tua justa est, placitaque Deo. Adjecit quoque idem vir vultu fulgenti affari eum: Surgens igitur, perge ad beatum Remaclum pontificem Tongrensium * ecclesiæ, qui est haud procul a loco [in] quo nunc es; illi [enim] revelavit Deus omnia, quæ tibi convenit * agere, ipseque diriget gressus tuos ad omnia quæ desiderat anima tua.

6 Hoc audito vir Dei confusus de visione * Angelica, surrexit propere, gaudensque coepit veloci gressu tendere ad locum, ubi sanctus Vir eo tempore in cura regiminis desudabat. Cumque non multum abesset a villa *i* ubi domnus Antistes residebat cum suis famulis, ilico cognito per spiritum, sicut antea illi fuerat cælitus nuntiatum, ait pueris suis: Surgite in occursum viri Dei, qui ad visitandum nos venit, et cum omni reverentia eum excipite, et ad me introducite. Ite velociter, jam enim appropinquat. Illis ergo jussa complentibus *k* perduxerunt [eum] ad Episcopum. Intuitus autem eum pius Pater continuo surrexit, et ruit in oscula flens largiter præ nimio gaudio super collum ejus. Et cum se vellet electus puer sacris vestigiis ejus provolvere, elevavit eum cum humectatione genarum talia prosequendo; Sit tibi Domine Jesu bone, visitator animarum, gloria, laus et jubilatio per immortalia sæcula sæculorum; qui voluisti nos in hac die confortare de visitatione famuli tui.

7 His dictis, adjecit et hæc beatus Sacerdos dicens: Sed et tu, fili mi, sis benedictus a Deo altissimo, qui te dignatus est ad nos dirigere, ipseque post hæc adimpleat omnia, quæ desiderat anima tua, perficiens voluntatem cordis tui. Scito ergo, quia ab hac hora filius mihi vinculo charitatis conjunctus eris; et ego spiritualis tibi patris jura perenniter retinebo. Mihi enim servo suo revelare dignatus est Deus cuncta quæ sunt in animo tuo, et quidquid super hoc gerere te oporteat, a me perdoceberis: [quia uti jam præfatus sum, sermo Dei ad me factus est.] Ego namque per spiritum didici, quod in pueritia tua jure-jurando firmasti, ecclesiam in tua hæreditate, auxiliatore Deo, construere, et ibi omni assiduitate * Christo militare. Unde scias, te beato Stephano protomartyri possessiones tuas tradere [debere] ibique ab inhabitantibus [civitatem Methensem] perfecte Scripturas sanctas percipere. Post hæc remeabis doctrina repletus cum honore ad locum tuum, ac sicuti pollicitus

AUCTORE
ANONYMO.

* Mabill. gratia
* al. tractus

h

ab angelo monetur ut Remaclum adeat,
* in uno Ms. Qui

E
* ibid. Trajectensis
* Mabill. conveniunt

a quo excipitur perbenigne
* in duobus Mss. visitatione

i

k

F

et agenda edocritus Metas

* in uno Ms. sedulitate

tus

AUCTORE
ANONYMO.

mittitur: mini-
stros suos obte-
ctantes corripit
Sanctus.

* Mabillon. cor
* al. vero

* al. genibus
* in uno Ms.
dicentes

tus es, ædificabis ecclesiam, in quo volueris loco.

8 His et aliis exhortationis verbis a præfato venerabili Remaclo commonitus est sacratissimus puer, quem deosculans diutissime Pontifex dimisit in pace *l*, inquit pueris suis: Deducite eum cum magna reverentia, quia Dominus respicit iter * ejus. Illi ergo * velut negligentes propter habitum indumenti derogare ei cœperunt, dicentes: Ecce quam vilis factus est hodie Dominus noster, qui istum pauperculum, tam deformia vestimenta habentem juxta se collegit, ac ei tantum honorem exhibuit. Cumque derogarent ei tacitis hujusmodi verbis, iterum per secretum nuncium, qui illi divinitus missus semper aderat, ammonitus Vir Dei, increpuit eos dure talia fando: O infelices, quare ad vultus hominum respicitis, et ad vilia indumentorum tegmina, cum magis mentes hominum actusque judicet Inspector animarum nostrarum. Agite itaque pœnitudinem erratum vestrorum, quia insipienter locuti estis. At illi provoluti pedibus * ejus, veniam precabantur fatentes *: Ignosce nobis, pie Pater, quia ignoranter peccavimus: parce delinquentibus, quod insipienter egimus. Et ille: Data sit, inquit, vobis Deo indulgentia, videte ne ulterius tale crimen incurratis.

ANNOTATA.

a Sic legit Ms. codex Cornelii Duyn: alia Mss. quæ prologo carent, omittunt igitur. In Bambergensi scribitur Remagus. De anno et loco natali, educatione sub S. Sulpitio etc. vide Commentarium prævium § II, unde quædam in sequentibus corrigenda sunt.

b Ms. Rubæ Vallis in bonæ indolis totius suavitatis fructu ferventem tunc tradunt etc. S. Eligius Noviomensis episcopus habetur in Romano Martyrologio 1 Decembris. Quædam posthac omissa in Ms. Ultrajectino ex aliis supplebo et uncis [] includam; idem facturum Ms. Coloniensi, ex quo miracula inferius edentur.

c Adi Comment. num. 15 et seqq.

d Erat is S. Sigebertus Dagoberti I filius, de quo actum tomo I Februarii a pag. 206. Quandoam Sanctus noster in Austrasiam venerit, item quando conditum sit monasterium Casæ-congidunense, cujus primus abbas fuit, consule Comment. num. 18 et 19.

e Ms. Rubæ Vallis ut infulas sacerdotales adeptus acclamante populo judicaretur dignus fieri talis doctor etc. Factum id anno 648, prout ostendi num. 22.

f Ms. Rubæ Vallis Trajectensium, et sic vocem Tungrensium recte explicat Mabillonius in Notis, (vide Comment. num. 27) addens id contigisse post abdicationem S. Amandi, non vero post Landoaldum, quem Notgerus et alii nonnulli episcopum perperam figunt, mediumque collocant Amandum inter et Sanctum nostrum: hic enim Amando abdicanti successit eodem anno 650, ut Bucherius habet in Chronico. De erroribus circa S. Landoaldum videri possunt plura tomo I Februarii pag. 833 et ad diem XIX Martii, quo colitur.

g Id est, cum exerceret. Apud Mabillonium connectuntur sequentia cum præcedentibus hoc modo: Qui dum . . . decertaret . . . ut . . . coronam percipere mereretur; contigit ex Hasbanie finibus beatum Trudonem . . . primos boni ope-

ris uberrimos emittere fructus. Ms. San-Maxi-D minense pro Hasbanie perperam habet Hispanie. Verba autem puerili adhuc ætate florentem non sunt stricte accipienda; Trudo enim priusquam ab angelo moneretur de adeundo Sancto nostro, adolescens imo vir erat, teste Donato in ipsius Vita, quæ dabitur XXIII Novembris.

h Ita quinque Mss.: Mabillonius, deberet construere, sicuti etiam legit Ms. Rubæ Vallis, sed præmisso quod.

i Donatus cap. IV villam istam Septimburiæ appellat.

k Mabillonius et quatuor alia Mss. perficientibus. Codex Valcellensis rectius: Illi ergo jussa perficientes.

l Ad S. Chlodulphum Metensem episcopum, qui Trudonem post sexennium circiter Sancto nostro remisit. Adi Comment. num. 40.

CAPUT II. Virtutes Sancti et cura pastoralis: condita ipso auctore duo monasteria, in quorum alterum, abdicato episcopatu, se recipit; pius obitus et sepultura.

Ad comprobandum itaque quanti meriti Vir iste fuerit, cui in tantum famulabantur angeli [Dei,] ut abdita secretarum rerum, quæ in conspectu Conditoris retinebantur, huic fierent manifesta, ac ejus præjudicio disponderentur; supra memorata annotare curavi, ne aliquis perversæ mentis, aut diaboli arte deceptus detrahere [atque incusare] audeat (quod fieri non credo) tam magnificum et electum Christi Militem, talenti crediti servatorem, et cum lucro ad Dominum gemina dona ferentem. Quis enim enarrare sufficiat quam sancte et juste de reliquo conversatus sit, quantave illi sollicitudo custodiæ debitæ fuerit, monendo scilicet omnes, ut a lenociniis blandientis mundi se observarent, a curis sæcularibus gressum retraherent, in lege mandatorum Dei perenniter durarent. His et hujusmodi adhortationibus creditam sibi plebem in timore Dei vel amore confirmans, majore cœpit animi alacritate flagrare, quo liberius sive devotius cor erigere ad contemplanda cælestis vitæ pascua valuisset.

10 Interim dum in hoc tenore propositi accinctus fide, spe munitus, caritate fundatus perseverat *, contigit Deo favente lubere a piis principibus regni Francorum Sigiberto regi et Grimoaldo b duci ex voluntate Dei et consilio optimatum suorum ut construerentur infra * forestem monasteria sita in pago, qui Ardœnna c dicitur, cognominata Stabulaus, sive Malmundarium d, in quibus commanerent religiosi monachi, qui spiritualiter inibi Christo famularentur, et pro statu totius regni et regis salute vel e filiorum, sive curam regni exercentium, omnipotentem Dominum exorarent. Tunc cœperunt ædificare * attentius et, ut assolet in tali opere, virtus divina subsecuta est, prosperoque successu velociter adimpleta sunt.

Magna solici-
tudine suos in-
struit:

auctor est S. Si-
geberto regi, ut
bina condantur
* al. persevera-
ret

a
b
* al. intra
c

d

e

* al. ædificari

monasteria, quæ dedicat.

A 11 Cumque adesset tempus, ut ecclesiæ nova materia ornatae dedicarentur, mittens præfatus rex ad beatum Remaculum episcopum, quia alterum eorum, id est Stabulaus ad ejus pertinebat diocesim, alterum vero, id est Malmundarium, quia ad metropolim respiciebat, cum consensu Chuniperti *f*, qui erat metropolitanus Agrippinæ, evocavit eum, ut sicut conveniebat ejus ministerio eas dedicaret. Quod sanctissimus [Vir] ilico obaudiens, cum magna diligentia explevit opus sibi injunctum*, quod ejus dudum dispositione fuerat actum; quia cum esset Regi et primis palatii propter maximam sanctitatem vicinus ac amatus, nihil præcipuum absque ejus consultu fiebat. Unde factum est, quia tam carus eis habebatur, ut, Missarum peractis solemnibus, traderet ei prædicta loca jam dictus major domus Grimoaldus sua ditione cuncta ordinari, et monastica vitæ instituta illic servari.

12 Post non multum vero temporis impetravit tandem a rege *g*, quatinus relinquens successorē *h* post se in sede pontificali, ut diu desiderabat, hunc eremi locum adiret, et ibi ab hominibus remotus, soli Deo vacaret. Quantus autem luctus de abscessu Pastoris fuit, quamque mæstos reddidit, quibus semina vitæ consulerat*, cum viderent orbatos se esse discessu Doctoris et Patris *i*. Aiebant ergo: Quid facturi sumus nos miseri, qui talem amittimus Pastorem? Unde recipiemus consolationem, cum ipse esset consolator et munimen? Quis medebitur nobis ultra, cum ipse fuerit curator corporum et animarum *k*. Unde nobis spes, cum destituimur tanto Pastore? Hæc et his similia cum ejulatu proclamantibus, commendans eos opifici Deo sæculum omne pro nihilo ducens*, uni Domino placere desiderans, monasterium petiit, solitariam concupiscens ducere vitam.

13 Audientes autem hoc religiosi viri vel e vicino, seu ex semotis undique partibus, cœperunt confluere ad doctrinam ejus, videntes sapientiam Dei esse in eo, ad perficienda, quæcumque justa et digna Deo, atque accepta habentur. Nam ita erat assuetus in operibus divinis, ut nullum pertransiret omnino tempus, quo non esset psalmis vel orationibus sive lectioni intentus. Manens itaque pervigili cura absque [ulla] reprehensione in monasticis documentis, multos nobilium virorum animos convertit, ut imitatores fierent illius vitæ, cujus erat doctrina perfecta; quia quod ore docebat, prius opere adimplere curabat.

14 Unde factum est, ut, crescente religione cresceret etiam census ejusdem ecclesiæ, in usus ibidem servorum Dei famulantium. Nam audientes cultum hujusmodi religionis jam dicti piissimi principes evocantes beatum Virum, tradiderunt [eidem] ex ipsa foreste duodecim leucas in longitudine, similiter et in latitudine; in quo spatio nullus contradictor existeret suæ ditioni vel succedentium ei, ut quiete Deo militarent. Nec non etiam affirmarunt testamento cum signaculis* imperialibus, ut stabile illud [in] omni tempore duraret, quod Pater sanctissimus suscepit libenter ac tenuit reverenter*. Verum non multo post ipsum spatium abbreviare studuit, ut sine impedimento fieret sequacibus, et sine ullo obstaculo rectores loci possent servare *l*: quod ad nostrum usque tempus incon- vulsum durare videtur [omnino.]

15 Patris igitur monitis devoti obsequentes discipuli institutiones regulares haud segnes exe-

quantur, prout Doctorem suum prorsus omni hora videbant laudibus divinis attentius inhærentem, ac diu propositi vota servantem. Hisce palæstricis disciplinis diutius immorantes, tandem repromissam gratiam, Domino ut credimus tribuente, indepti sunt. Is autem pius Sacerdos in agonis triumpho positus, armatus fide contra nequitias immundorum spirituum, si qua* conati sunt adversum religionis divinæ cultum obsistere, votumque animi ejus, prout erat in Christo stabiliter fundatus, dejicere; studebat magnopere hoc irrumpere* continuis Scripturarum documentis, orationi instando, jejuniis carnem macerando [in] vigiliis pernoctando, eleemosynam largiendo, exemplis potius quam verbis illud Apostoli inclamans: Mihi vivere Christus est, et mori lucrum.

16 In hac ergo constantia animi immobiliter perdurans, tandem accumulatum, ut ita dixerim, boni operis olim sibi traditum talentum exquisitori suo reddere cupiens, maxime cum voce Domini audita vocantis se* ac dicentis: Euge serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam; intra in gaudium Domini tui: hujus optati gaudii compos fore* desiderans et has preces cotidie persolvens, ultimo jam senio fessus, valedicens omnibus eosque opifici Deo commendans metam mortis attingit, beatamque cælo animam reddidit *m*. Cujus corpus honorifice, ut decuit, cum hymnorum dulcibus melodiis sepulturæ traditum *n*, in magno servatur honore: præsertim cum floreant ibi plurimarum virtutum insignia ad laudem et gloriam nominis Christi, qui sibi fideliter servientibus innumera dona conferre dignatur. Celebratur autem, depositio ejus tertio Nonas Septembris, regnante Domino nostro Jesu Christo; cui est gloria, laus et jubilatio per immortalia sæcula sæculorum. Amen o.

AUCTOR
ANONYMO.
exemplis potius
quam verbis
discipulos ad
virtutem cohor-
tatur.

* al. qui

* hoc irrumpere
abest a tribus
Mss.

pie moritur ac
honorifice sepe-
litur.

* Mabill. cla-
mantis ad se

E

in uno Ms. par-
ticeps fieri

m

n

o

ANNOTATA.

a Sic edendum censui ex Ms. Bambergensi. Apud Mabillonium et alibi legitur jubere cum Ablativo vel Dativo; in Ms. Rubæ Vallis juberi a: in San-Maximiniensi vero jubente. Varie etiam nomen regis scribitur; in quibusdam Sigiberto, in aliis Sigeberto.

b B. Pippini ducis, vulgo Landensis cognomina-
nati, filio.

c Ms. Rubæ Vallis Ardenna, in aliis quatuor Arduenna; Codex Valcellensis et Mabillonius Arduenna, atque hoc nomen communius videtur. Sylva est Galliæ et Belgii maxima, inquit Baudrandus, c mill. pass. et amplius in longitudinem patens, extenditurque per ducatum Luxemburgensem, uti et per ditionem Leodiensem australem versus confinia Campaniæ provinciæ, et partem etiam per Hannoniam meridionalem, diversa habens nomina pro varietate locorum, eratque alias multo amplior. Eam pluribus describit Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum, addens pag. 38 monasteria Malmédi et Stavelo, de quibus hic agitur, nunc esse extra fines silvæ Arduennæ, cultorum ac præ ceteris monachorum opera passim excisæ.

d Stabulaus præponitur ab anonymo, non quia prius exstrui cæptum, sed quia præcipuum et abbatum sedes. Vide Commentarium § vi. Mabillonius in Notis observat ex Henschenio tom. I Februarii pag. 221 monasterium utrumque inceptum esse anno sexto episcopatus S. Remacii,

hoc

Stabuletum,
abdicato epi-
scopatu, se re-
cipit,

g

h

* l. contulerat,
ut in aliis ha-
betur

i

k

* Mabillon. re-
putans

quo multi con-
fluerunt ab eo
instruendi:

donationes mo-
nasteriis factas
minui postulat,

* Mabillon. si-
gillis

* idem constan-
ter

l

AUCTORE
ANONYMO.

hoc est, inquit, anno Christi DCLXVIII; sed male: nam Henschenius diserte habet DCLV. Dedicatio autem ad triennium dilata non videtur.

e In Ms. Rubex Vallis ac filiorum ejus, regnique curam exercentium etc. Porro filios S. Sigeberto fuisse ostendit coetaneus scriptor Vitæ S. Boniti episcopi ad xv Januarii editæ pag. 1070 num. 4: solius tamen Dagoberti nomen apud auctores exprimitur.

f Al. Chuneberti vel Cuniberti, Mabillon. Chuniberti. S. Cunibertus episcopus Coloniensis habetur in Martyrologio Romano XII Novembris.

g Non Sigeberto, sed Childerico II, nepote Sigeberti ex fratre. Regnare is cæpit in Austrasia anno 660, et patrui sui donationem, petente Sancto media parte imminutam, confirmavit anno 667.

h Fuit is S. Theodardus M. inscriptus Romano Martyrologio ad x hujus. Quo anno Sanctus noster episcopatum abdicaverit, dixi in Comment. num. 55.

i In Ms. Rubex Vallis hæc periodus, quibusdam additis, ita legitur: Quantus autem luctus de absentia Pastoris fuit, quamque mæstos eos reddiderit, quibus femina vitæ contulerat . . . , quis valeat absque fletu illis flentibus compatiens prosequi.

k Præcedentia, incipiendo a Quis, desunt apud Mabillonium. Codex Valcell. omisso corporum, legit, cum ipse fuerit cura et medicus animarum.

l De donationibus et errore chronologico circa illas actum est supra num. 58 et seqq.

m Anno circiter 664, inquit Mabillonius in Notis, sed perperam: Sanctus enim adhuc vivebat anno 667. Vide dicta ad lit. g. Martyrologium Parisiense obitum collocat circa 668. Adi Comment. num. 67 et 68.

n In ecclesia seu Oratorio beati Martini, quod ipse condiderat, sicuti Notgerus Harigerusque testantur. Inde postea translatus est a Goduino abbate quarto. Vide num. 75.

o Hic desinit Codex Ultrajectinus et apographum Trevirense S. Maximini.

C

MIRACULA

*Ex Ms. Coloniensi collato
cum aliis quinque Mss. et
editione Mabillonii.*

LIBER I.

AUCTORE EODEM ANONYMO STA-
BULENSI

PROLOGUS.

Auctor non scri-
bit nisi visa,
vel a fide di-
gnis audita.
a

Post gloriosissimum a agonis omnibus sæculis laudabilem triumphum, quo, deposito carnali indumento, immarcessibilem gloriæ idem nactus est coronam, ad comprobandum quanti meriti, quantæque sanctitatis beatus Vir iste

fuerit; noluit pius Dominus occultum manere, D quod apud illum non latebat, sed fieret * ^{* al. fieri} hominibus quoque clarum, quanta gloria ille polleat in cœlis, cui tanta miracula quæ nostris aspectibus concessa sunt videre, præstat agere in terris. Non enim audemus silere quæ novimus, ne quasi desides et tardi ad opera Christi enarranda vel miranda dijudicemur. Nec * alia, ^{* in aliis Verum nec} nisi ea quæ relatu veracium hominum didicimus, vel ipsi oculis perspeximus, dicere volumus, ne culpa mendacii arguamur b.

b

ANNOTATA.

a In aliis omnibus legitur, Post expletum namque (vel itaque) gloriosissimi agonis etc.

b Item additur, Unum ergo miraculorum illius in exemplum ponimus (Mabill. referamus,) ut post facilius reliqua credibilia esse comprobemus. Et mox: Eo namque tempore etc.

ANTIQUÆ DIVISIONIS CAPITA, QUALIA SUNT IN MS.

E

i. De Joseph, ita contracto, ut super genua incumbens caput erigere non posset.

ii. De ferro vincto, qui dum cancellos attingit, vincula disrumpuntur.

iii. De cæca muliere, quæ, dum de fonte sancti Remacii bibit, sanata est.

iv. De quodam Amulgero nomine, qui sanitatem oculi recepit.

v. Quod hoc factum ad aures Lothovici * ^{* Ludovici} imperatoris pervenit, et lumina deosculans Deo gratias reddidit.

vi. De quodam contracto in monasterio Dervo, qui, sicut in se confessus est, meritis fratrum nostrorum ad festivitatem venientem * convaluit. ^{* f. venientium}

vii. [De femina muta in festivitate jam fati Viri Dei sanata.]

viii. Quod quidam terram sancti Remacii invasit, et sibimet imprecando glaber remansit.

ix. Quod quidam arietem sancto Remacio delegavit, et pro mendacio vultu et ore retorto deformis remansit.

x. De muliere per tres menses cæca et illuminata. ^F

xi. De quodam, qui uxoris suæ fibulas sancto Remacio fraude subducens, per sex menses cæcus efficitur.

xii. Quendam a dæmonibus vulneratum et surdum effectum, quomodo sanavit.

xiii. De alio, cui alapam in faciem dedit et surditate maxima percussit, ac postea sanavit.

xiv. De palla, quam sanctimonialis de altari in villa vocabulo Marcha, tulit, ex qua post ablutionem sui capitis, ipsum caput extersit et crines perdidit.

xv. De sepulchri ejus redolentia, quando prima ab artificibus dimota est terræ glebula.

xvi. De pisce in villa Calco, quem unda in navim injecit.

xvii. De vinea in villa Maranco, fraude sublata et restituta.

xviii. De ab exortu surdo pariter et muto, quomodo curatus est.

xix. De cuppa beati patris nostri Remacii qualiter inventa est.

CAPUT

A

**CAPUT I. Contracti sanati,
disrupta ferrea vincula,
cæcis lumen redditum et
mutæ loquela; pejerans
punitus.**

CAPUT I.
Misere contra-
ctus subito eri-
gitur,
* Ms. Rubecæ
Vallis substituit
Stabulensis

* Mabill. fulgu-
ris igne

Eo namque tempore, quo fabrica altaris ec-
clesiæ nostræ * agebatur, contigit adesse
ibi quemdam Joseph nomine, qui ita curvus
erat, ut supra genua incumbens caput sursum
erigere non posset: sed nec penitus immobile
id uno in loco tenere diutius valebat. Qualiter
autem illi acciderit, referebat: quia dum esset
solus positus cum suo equo in campo vicini sui,
ejusque herbam injuste depasceret, a fulgure
ignis * divinitus percussus ita exustus est, ut mox
capite deposito curvus redderetur. Quadam vero
nocte, quæ Dominica dicitur, dum fratres
ad divinum Officium persolvendum devoti in-
sisterent, ecce idem debilis in pavimento tem-
pli proruens, magnis clamoribus vocum *
ecclesiam replevit, in tantum ut præ nimio pavo-
re hi, qui ad vigilias observandas aderant,
veloci cursu fugientes loca altaris irreverenter
irrumperent, nescii quid illis agere conveniret.
Interea religiosi monachi hymnos matutinos sub-
limiter in laudibus Dei, prout erant assueti,
percelebrantes, venerunt videre, quid clamoris
vocibus languidus pateretur: eumque intuentes,
perspiciunt omnem nodositatem membrorum
illius dissolutam, et in pristinum robur artus cor-
poris redivivo gressu firmiter erectos.

viso lumine e
loculo Sancti
prodeunte:
* al. beatissimi

* al. cernens

C 2 Sciscitantibusque quomodo id actum sit,
astruebat vidisse se quasi faculam ardentem a
lecto beatifici * Pontificis processisse ac se subito
irradiasse, et omnem illam debilitatem ab eo ab-
stulisse, proprioque statui restituisse; mirumque
in modum cerneret * omnem plagam illius ignis,
qui a fulgure processit, abstersam, non solum
similem reliquæ carni, sed etiam candidiorem,
immo et saniolem; et qui aliorum manibus [vel]
vehiculis in ecclesiam deportatus fuerat, ipse
jam corpore sanus cœpit iter gaudens veloci
gressu carpere et adminiculo alterius non egere.
Tunc devoti monachi sollemnes laudes Deo et
sancto Patrono exultantibus animis referunt,
quod talia per eum dignatus [sit] ostendere ad
laudem nominis sui. Servantur etiam baculi vel
scabelli a ipsius sanati vel plurimorum ibi sanita-
tem recipientium, pendentes ad januas ecclesiæ
in monumentum virtutum Christi, ut videntes
enarrent magnalia ejus.

a

II.
solvitur ferro
vinctus,

* Mabill. jace-
bat

3 Alio itidem tempore quidam ferro vinctus
veniens, ilico dum cancellos attigit, statim fer-
rea vincula ita sunt disrupta, ut a loco, in quo
æger stabat * usque ad locum lectuli, in quo
sacratissimus cinis ante jacuerat, in pavimento
corruerent, et homo incolumis permaneret. Per-
strepentibus omnibus ac mirantibus, qui aderant,
vident absolutum a vinculo, quem paulo ante
ferreis manicis viderant astrictum. Talique gau-
dens munere cum gratiarum laudibus reversus
[est] in domum suam cum pace.

III.
et cæca illumi-
natur,

4 Per idem fere tempus fuit quædam fœmina
ex Hasbanio b, orbata luminibus, quæ longa

Septembris Tomus I.

ægritudine his tenebris circumdata detinebatur.
Hæc correpta visione nocturna admonetur, ut
mittat, qui perferat ad eam ex fonte Viri sancti
et ex hoc bibat et oculos abluat, quod ut
fecit, statim visum recepit.

5 Nec illud silendum æstimo, quod quidam
homo, nomine Amulgerus, dum tempore messis
ad spicas recondendas die Dominica, quæ est
absoluta liberius a servili opere, insudaret atten-
tius operi sibi competenti, nec daret honorem
Deo cessando a laboribus, cum conjuge sua
plaustra onerans, ac domum recondenda dedu-
cens; contigit unam ex festucis oculum ejus
dextrum illidere subitoque luscum reddere. Hoc
dolore amissi oculi, altero quoque orbatus re-
mansit: cumque esset circumdatus tenebris, diu
in hac cæcitate mœstus tristisque æger perdurat.
Tamen non diffidens de misericordia Dei, suf-
fultus ducatu alterius plurima loca Sanctorum
circumiens, precabatur eorum suffragiis sibi dari
sospitatem. Huic itaque labori insistens quadam
nocte sopori deditus, meruit audire responsum,
quod non alicubi esset illi salus præstanda, quo-
usque ad memoriam veniret sanctissimi Confes-
soris Christi.

6 Quo comperto gaudens de admonitione
divina, nocturnis silentiis remotis, alacer a som-
no exsiliens, veloci cursu passim paragrans
loca, tandem pervenit in Sabbato * ad optatum
diutius locum. Nocte vero sequenti, quæ Do-
minica dicitur, dum fratres ex more vesperti-
nos hymnos sollemniter cantant, ecce iterum *
totam replet debilis ecclesiam vocibus, ita ut
omnes agnoscerent adesse Dei virtutem. Quo
cognito, servi Dei extollunt sublimiter ora in
laudibus Christi, qui concessit illis [videre]
magnalia ejus: expletoque cursu *, venerunt
videre opera divinæ gratiæ in membris infirmi,
luminibus jam clare videntis omnes circumqua-
que [se] intuentes. Considerantibus ergo refe-
rebat, quia viderit a loco mausolei instar radio-
rum solis fulgurantem lucernam, illique tam
aures quam caput omne concussisse, et tene-
bras abstersisse, lumenque dedisse. Surgensque
a loco, quo prostratus jacuerat, ab ecclesia
lætus egreditur, viam carpens et viæ ducem
ulterius non requirens c.

7 Nec multo post, perlustrante circumquaque
fama, pervenit hoc factum mirabile ad aures
invictissimi principis Lodowici d ac procerum
ejus. Sed et is, qui cæcus fuerat, ab his, qui-
bus jam cognitus habebatur, ei ostenditur, nar-
rans, quomodo * visum recepit per merita san-
ctissimi Viri: atque multimodas gratias retulit
imperator omnipotenti Deo, deosculans lumina
divinitus illi restituta, immensoque replebatur
gaudio, quod in diebus suis tanta miraculorum
insignia [per Militem suum] dignaretur osten-
dere Dominus.

8 Illud etiam non arbitror reticendum, quid
actum sit in loco, qui ab incolis commanentium
Dervum e nominatur. Hujas rei talis fuit occa-
sio, quam narro. Erat enim abbatis nostri f, qui
tunc temporis ambobus præerat locis, perma-
ximum omnino studium, ut in superius deno-
minato loco regularis cresceret cultus; quia ad
ejus usque tempora canonicis desudabant g acti-
bus, feceratque seniores fratres ex nobis [illic]
commorari, qui suaderent eis omnem ordinem
regularem firmiter tenendum jugiterque servan-
dum. His disciplinis intentis, contigit adesse fe-
stivum piissimi Doctoris nostri diem: cumque

AUCTORE
ANONYMO.
b

IV.
Alter ob viola-
tam diei Domi-
nicæ religionem
cæcitate puni-
tus,

E

meritis Sancti
recipit usum
oculorum.

* Ms. Rubecæ
Vallis Stabulo

* Mabill. subito

* idem cantu

c

V.
quos imperator
deosculatur:
d

* al. uniliter

VI.
aliis membris
omnibus con-
tractus
e
f

g

AUCTORIS
ANONYMO.

adhortationibus rectorum eos docentium de actibus beatissimi [Antistitis] cognovissent, una concordi animo vigilias devoti spondent ex more, celebrem ducere noctem. Interea dum hæc aguntur, evenit Deo favente adesse ibi quemdam contractum membris omnibus, ut viderentur plantæ pedum ipsius conjunctæ femoris loco. Isque magnis cœpit conatibus precum insistere, quo posset supplex in ecclesia pernox Dei pietatem expectare: quia dicebat sibi dudum cælitus nuntiatum, inibi affore monachos a paribus ipsius Sancti, qui desudarent in excubiis vigiliarum illius noctis, illicque debere se sciret sanitatem recipere.

sanatur in monasterio Dervensi, prævia apparitione:

9 Hac visione in fide confortatus secure in templo pernoctans erat; et ecce, statim ut silentium quietæ noctis omnes capiunt, æger jacens inquietat repentinis clamoribus somnum capere desiderantes, surgentesque, ut ita dicam, inviti ad percelebrandum [divinum] Officium intrant, jam læti de consolatione Domini. Perfectis ergo diutinis precibus, adeunt perspicere mirabile factum, ægroti membra in pristinum gradum restituta. Iterum aguntur laudes, iterum excitantur attonitis cordibus sublimia * vota, quia etiam in longinquo positis illis non defuit Sancti memoria. Interrogatus autem qualiter illi visum fuerit, retulit se vidisse quemdam ieroprepem *h*, vultum angelicum ac fulgidam speciem gerentem a foris ecclesiam ingredientem, eique manum porrigentem et salutem præstantem: talique curatus modo gratulabundus cœpit iter carpere, et qui ante aliorum deportatus fuerat manibus, proprio jam gressu restituto, ivit domum suam cum pace.

* al. supplicia

h

VII.
muta loquelam recipit.
* Mabill. Rothlindis, al. Richlindis

10 Interea non tacebo, quod quædam femina Hrodlandis * nomine ita muta diu manserat, ut nec signum locutionis in ea cognosci potuisset ullum. Hæc itaque ad sacratissimi diei vigiliarum festa pii Patris adveniens, pervigilans erat, præstolabaturque pietatem omnipotentis Dei, ac motibus animi, prout poterat, precabatur sui misereri. Quam intentam huic anxie perturbationi virtus divina circumtextit, et inter popularem turbam, quæ esset, quæ plus cæteris solamine eguisset, clementia eximii Patris recognovit. Convenientibus siquidem omnibus [qui] aderant ad sacras vigilias observandas in ecclesiam, devotissimis servis Dei et cum omni diligentia et laudum sublimitate Officium nocturnum persolventibus, adest visitatio superna, quæ laborem illorum non patitur esse vacuum: sed ut confirmaret fidem et pios actus illorum, debilem, quam spiritus immundus ita mutam reddiderat, ut a nativitate [sic] permanens nullum penitus verbum mutire videretur, ecce subito miram rem vidimus, sic [videlicet] loquacem effectam, ut nullus nostrum rectius loqui nec formare verba posset. Et ita gaudens de munere divino effecta, gratulans et laudans Deum ac sancto Patrono grates dignas persolvens rediit sospes domum suam cum pace.

C

VIII.
Ultio in perjurum prædii invasorem.

11 Præterea in memoriam venit, quod quidam homo prava animi voluntate deceptus terram ejus injuste abstulit, atque in suum dominium usurpare tentavit. Comperto vero nostri, quod talia ille iniquis præsumeret, corripiunt cum blandis hujuscemodi verbis: quia ei non competeret contra Sanctum Dei tam injustam rem agere, ut ei res suas violenter vellet auferre. Ille autem nihil cunctatus, imo ad terminos loci cum defensoribus suæ partis adveniens,

protestatus est sub testificatione jurisjurandi falsorum * testium, quod magis conveniret suæ * Mabill. falsator
ditioni pars illius terræ, quam partibus ecclesiæ nostræ. Verum et imprecatus est sibi ita exprobrando: Sic subveniat mihi in necessitatibus meis meritum * illius Sancti, et sic maneant capilli in capite meo vel * pili in barba mea, quomodo ego recte dico, et mea esse judico. Sicque ab ipsa hora, sicuti ipse postulavit, sine capillis et barba glaber remansit. Nam * [et] * al. auxilium
subsecuta nocte ægritudine oppressus adeoque est languore confectus, ut unguis ejus vel * pili corporis ab eo divellerentur; talique labore astrictus non solum terram, quam vi tollere voluerat, reddidit, sed etiam duplicatam ex suo restituit; attamen capillis et barba, quanto supervixit tempore, caruit.

* Mabill. et

* idem Etiam

* al. et

ANNOTATA.

a Ms. Rubæ Vallis scamelli, quæ voce secundum Cangii Glossarium proprie usurpatur pro iis scabellulis, quibus repentes manibus innituntur; E
Germ. SCHUMMEL. Eadem notione dicitur scabellum, et scabellus ut patet ex hoc loco.

b Idem Ms. Hasbania, uti communiter appellatur: Haspengou indigenis, la Hasbaye Gallicis. Tractus est Germaniæ in ditione Leodiensis episcopi, inter Brabantiam, Mosam, et Leodium urbem extensus, cujus caput Fanum S. Trudonis, ex Baudrando. Videri etiam potest Valesius in Notitia Galliarum pag. 242.

c Codex Valcellensis addit amen, nec plura de miraculis habet.

d Al. Hludowici. Erat is Ludovicus cognomento Pius, Caroli Magni filius, imperii consors factus a patre anno 813, a Stephano IV PP. imperator coronatus 816, et defunctus 840. Diplomata, quæ Wirundo abbati concessit anno 814, videri possunt apud Martenium tom. II Collectionis amplissimæ col. 21 et seqq.

e Apud Mabillonium Dervus, vulgo Der: qua in silva excisa et culta S. Bercharius condidit monasterium Dervense Monstier - en - Der, in plerisque tabulis Campaniæ Gallicæ corrupte nuncupatum Montirandel, teste Valesio in Notitia Galliarum pag. 170. Situm est in diocesi F
Catalaunensi (Chalons - sur - Marne) et pago Pertensi (le Pertois) non longe ab amne Vigeræ, la Voire. Plura de hoc monasterio dicuntur in Vita S. Bercharii ad xvi Octobris.

f Fuit is Odo sive Haudo, aliis Hauto et Ando, abbas Stabulensis simul ac Dervensis, qui favente Ludovico Pio imperatore, Dervenses clericos ad prisca monachorum instituta revocavit anno 827. Mortuus est inclinante anno 836, postquam præfuisset annis 19 ex Dionysio Sammarthano in Abbatibus Stabulensibus, col. 941 et 942. Hinc deprehenditur ætas scriptoris.

g Mabillon. Canonici insudabant, omisso actibus. Hac phrasi anonymus significat, e monachis clericos fuisse factos: uti post eum aperte scripsit monachus Dervensis in miraculis S. Bercharii apud Mabillonium pag. 844 num. 2, subdens num. 4 idem beneficium, quod hic sequitur.

h Sic etiam habet Ms. Rubæ Vallis; aliud cum Mabillonio hic geroprepem, duo alia Mss. geroprebem, a Græco ἱεροπρεπής corrupte litteris Latinis exarato. Mabillonius parte II Sæculi III
pag. 628

A pag. 628 recte legendum monet hieroprepem, id est, inquit, sanctum, quo sensu Paulus ad Titum cap. II § 3 πρεσβυτερος . . . ιεροπρεπεις appellat. Lucianus presbyter a Cangio citatus tom. III Glossarii col. 877, Jeruprepem interpretatur dignum Sacerdotem.

CAPUT II. Poena alteri inflicta, qui votum fregerat; restitutus cæcis visus et surdis auditus: surripiens linteum altaris punitur, at dein poenitens sanatur: suavis odor e Sancti tumulo.

XI.
Votum frangens
luit poenas,

B

Alius etiam voto se obligans, unum delegavit arietem ad ecclesiam sanctissimi Viri se daturum vita comite: quem diligenter custodiens, jamque adultum, festivum diei tempus exspectans, cum eodem ariete coepit tendere ad locum nuper mente destinatum. Cumque jam vicinus esset monasterio, illudque eminus aspiceret, voluntas animi ejus diu servata antiqui hostis insidiis immutata est; sicque pulsatus a diabolo paululum substitit, et in partem alteram divertens, pignus, quod sponte dederat, abstulit et in suos usus convertere præsumpsit. Nam adveniente nocte epulas sibi de eodem bidente parans, non discedit, donec cum suis omnem ejusdem animalis consumeret carnem: consumptoque epulo, memor Dominus stultissimi voti a fuit, quo astrictus tenebatur miser; nam [ita] illi os et vultus pene ad aurem usque mansit retortus, ut cerneret eum deformitate foedatum; omnibus intuentibus criminosum se præmonstrans * votique reum proclamans *. Ita deformis abscedens, tali signo quamdiu vixit, cunctis se notabilem præbuit.

a

* Mabill. præmonstrantem et proclamantem

X.
cæca visum recuperat,

C

13 Fuit præterea quædam fœmina nomine Ermenrada, per tres menses amisso lumine cæca, quæ ammonita est in somnis, ut aliquod votum Sancto committeret, ac ille visum illi redonaret. Et licet rebus pauper, fide integra tamen mansit; nam pene nihil aliud reperire potuit, quam caput suum præcingentem b candelam, quam per gerulum suum dirigens postulavit totis nisibus, quo * accensam ante sacrum sepulchrum poneret; ut ibi, quousque duraret, inextinguibilis arderet. Quod ut * lucerna hominum aptata manibus officium splendendi amisit, lux diu negata extemplo cæcæ debili est reddita, et [ipsa] sanitati pristinae [est] restituta.

b

* al. quod

* al. Quando autem

XI.
item alter, qui usum oculorum amisit ob defraudatum prium legatum:

C

14 Inseram quoque huic narrationi aliud miraculum, quod pluribus habetur notum, quia non plus ex hoc quam biennio constat impletum. Quidam etenim [homo] nomine Lungulfus c a conjugæ suæ, quam ægritudo diuturna usque ad mortem perduxerat, postulatus est, ut fibulas argenteas pro absolutione suâ ad locum beatissimi Antistitis deportaret, ibique pro ereptione suæ animæ deposceret. Qui audiens blandissimam vocem conjugis, spondet se impleturum quæcumque illa suggesserat. Post mortem vero ejus, oblitus sponsionis suæ, immemor etiam privilegii * conjugalis, parvi pen-

* i. e. jussi

densque timorem Dei vel * amorem, apud se retinuit argentum, illudque in proprios usus convertit, et mulieri defraudavit. Quod facinus occultorum Cognitor inultum abire non patiens ita egit, ut ille perfidus profundæ cæcitatibus tenebras incurreret, et per sex menses [luminibus] maneret orbatus. Cumque a vicinis vel cognatis requireretur, quid illi contigisset, cum ante videns, nunc cæcus sit subito effectus; non valens ultra peccatum suum abscondere, confessus est, ob reatum furti erga uxorem suam habitum * videndi officium luminibus esse sublatum. Adhortantibus autem, qui causam hujus facti ab eo cognoverant, sumens munus quodlibet in manibus, propere venit ad monasterium; ibique facinus, quod habebat latens, fecit apertum, et nocte superveniente illic continuatim ad sepulchri locum in precibus perseverans, aurora illucescentis diei clare omnia vidit, sanusque inde rediit.

15 Nuper igitur * accidit, ut quidam ex familia nostra nomine Notherus, per somnium a spiritibus nequam vulneratus, surdus esset effectus. Hic itaque nocturno silentio pulsatus jussus d est venire et visitare limina sacra beatissimi Remacii, ubi sciret se recuperaturum prioris valetudinis amissionem. Dum ergo hac hæsitacione auceps multumque mœstus incederet, fratribus stipendia farris reliquis mansoribus in vehiculis ferentibus, ipse quoque juxta mensuram sibi indictam cum cæteris ferre non distulit. Et cum veniret haud procul a monasterio, bos illius nimiam lassitudinem vel cujuslibet rei injuriam passus, in eodem substitit loco. Tunc anxius et trepidus homo factus, nihil aliud agere valens, mansit ibi nocte illa, servans injunctum sibi ab exactoribus opus. Medio vero transacto spatio noctis, quidam senex ad eum veniens et in sopore positum cernens, interrogat unde esset, vel quo tenderet, cujusque foret obsequium, quod servaret. At illi respondisse [se] visum est * omnem ordinem rei, juxta quod ille fuerat sciscitatus; aspiciensque ad eum cognoscit virgam manu gestantem, quam elevans idem vir splendidus, caput et aures ejus percussit et abcessit. Evigilans itaque infirmus sanitati est restitutus. Mane vero facto, commodavit cuidam commeanti * illic fœnus e, et bovem illius precio sumpto accepit, atque annonam, quam servaverat integro numero reduxit et gratias Deo pro sanitate data retulit; sicque gaudens abscessit, et ad diversorium rediens bovem, quem pene moribundum reliquerat, incolumem invenit, et cum gaudio ad domum rediit.

16 Huic etiam miraculo aliud simile pandam. Erat quidem ex eadem familia Theodradus f nomine, qui hora diei sexta exarabat terram seminario usui aptam: et ecce oculos attollens conspicit [eminus] venientem eundem [virum] senem, canitiem capite gestantem, clerici formam monstrantem, et exspectans eum ad se usque properantem, salutavit humiliter. Interrogatus unde esset, vel si sciret, quomodo ad monasterium ire potuisset; [ille se] optime scire protestatus est. Et ille: Perduc me, inquit, ad locum, quia oppido illuc desidero celerius venire. Is equidem negligens effectus respondit [se] non posse opus sibi conveniens * derelinquere ejusque famulatu obsecundare; multumque ab eo precibus postulatus, nullum omnino præbuit assensum. Cumque sol occasum daret, et noctis initium sequeretur; sopori dedito

AUCTORE
ANONYMO.
* Mabill. et

* idem habiti

XII.
surdus auditu
donatus,
* al. etiam

E

d

* Mabill. At ille respondit in visu

F

* in aliis com
manenti
e

XIII.
alius etiam ala-
pa, ut fertur, et
surditate a
Sancto percus-
sus,

* al. commis-
sum

AUCTORE
ANONYMO.

dedito adest idem vir æquali forma similia deprecans. Illo ergo nullo modo præbente assensum, alapam ei in faciem dedit, eumque surditate maxima percussit.

ab eodem sanatur:

17 Non paucis vero diebus evolutis, necessitate compulsus ad sacratissimum ejus tumulum humilis veniens, precabatur ejus auxilio sibi faveri. Nec diu distulit quod petebatur; quin conferre salutem noxio ocus voluit; nam Dominica item nocte in ecclesia se poni ægrotus jubet, dicens sibi confidere salutem [adesse] quantocyus, Sancto Dei præstante. Unde secundum fidem ejus mox sanitas secuta est, quod * postea narrare nobis consuevit; quia dum sederet exspectans sibi auxilium affuturum, aspicit lumen ab altari procedere et eundem, quem antea viderat, virum lucernam manu tenentem, signo crucis se assignantem *, omnemque infirmitatem membrorum debiliū curantem; sicque postea roboratis viribus, in excubiis ejusdem templi incolumis perseverans perenniter manet.

XIV.
lintheum in dedicatione ecclesie oblatum
g
h

18 Villam in pago Falminensi g sitam vocabulo Marcam h ferunt incolæ in dotem ecclesie monasterii nostri cecisse. In ea igitur nuper, agente opportunitate, oratorium ab indigenis extrui parabatur; sequente vero votum effectu, opus initur, collatoque divinitus auxilio tota in brevi fabrica lignea quamvis materiae i consummatur. Quo facto, sacerdotem populi de more ad benedicendum invitant, prius tamen a monasterio sancti Remacii pignora, quo ejus sacraretur de nomine, dari sibi petentes. Annuit itaque a [tribus] fratribus fidei petitioni, condictoque benedicendi die, per sacerdotem nomine Goderannum expetite beati Viri reliquie obviā pontifici diriguntur: a quo veneranter exceptæ in * loco competenti sunt decenter aptatæ. Expletisque de more vigiliis ac cæteris huic ritui congruentibus, ubi ventum est ad altare tegendum, matrona quædam venerabilis nomine Grimvara, cujus ea maxime gerebantur instinctu, lintheum, quo sanctum operiretur altare deferens, antistiti illud sub testificatione porrexit, ne aliquando inde, nisi lavandi gratia removeretur. Quod ut sibi quoque relinqueretur gerendum, pietatis affectu expetiit, credens sibi futurum subsidio, si quid servitutis Confessori impenderet sancto.

quædam surripens eoque abutens punita,
k

19 Omnibus itaque rite peractis, discessum est. Post non multum vero temporis sanctimonialis k, quæ ibidem sese ad serviendum devoverat, aliquorsum ire parans, diabolica, ut post claruit, instigatione oblita propositi, pallam, qua prædicta mater-familias altare texerat, sustulit, ac capiti superposita, quo disposerat, tetendit. Sed mox temerarium actum divina prosequitur ultio. Namque domum reversa, exagitante semet * dæmonio, aquam calidam præparat, et aqua caput abluens eodem prædicto festinat extergere lintheo; quod ilico cuncti secuti crines, ita omnes penitus a vertice defluerunt, ut in eo nullum capillaturæ indicium remaneret; factumque est ut naturale perderet tegimen, quæ alienum injuste usurpaverat velamen. Quin etiam ad augmentum suæ infaustitudinis, caput totum prurigo pervadit eotenus, ut, quod dictu turpe est, ipsis quoque veribus scateret.

sed deinde punitens morbo liberata.

20 Qua punitione graviter coarctata rem gestam sacerdoti pariter omnique populo ex ordine pandit, atque pro sui absolutione Dominum

rogare deposcit: qui suarum id non esse virium D considerantes, nuntios ad monasterium dirigunt, qui eadem fratribus perferant, ac pro salutis ejus recuperatione ab eisdem exorari præmoneant. Nec mora, placatus suorum flagitatu Patronus, remissa noxa, mulierculam priscæ restituit sanitati. Denique restricta protinus sanie, reviviscente quodammodo cute, renasci crines coeperunt, sicuti ab origine: paulatimque invalescendo redivivam, ut ita dicam, ex anu puerperam ostentabant. Satisque fuit hoc exemplo addiscere, ne res sacras quisquam audeat temerare. Hujus rei testis est adhuc vivens matrona memorata cum conjuge, quibus tot extant stipulatores, quot prædii constat eo tempore fuisse habitatores.

21 Visum est aliquando fratribus et custodi circa venerabile beati Viri sepulchrum nonnulla emendatione digna haberi; pro quo artificibus evocatis, quid super eo agendum sit consulunt. Qui, circumspiculis diligenter omnibus, cernunt supereminere quiddam a loco oportorii, quod nisi amoveatur, nequeat desuper fabrica competenter aptari. Itaque die statuto artifices cum rastris, malleis ac forcipibus adsunt, obseratisque undecumque foribus, viritim effodere terram, qua sepulchrum tegebatur, incipiunt; quam tamen ita tenacem reperiunt, ut vix magna difficultate posset * resolvi. Porro res clanculo gerebatur, nemine absque fratribus, solisque eorum * operum magistris scientibus. Ut primum igitur supereminens illa parumper dimota est glebula, tanta ex sepulchro emanavit redolentia, ac si ibi thymiama cunctaque simul odorifera cremarentur pigmenta *. Quo hausto, opifices hærent continuo stupore perculsi, ac relicto opere nituntur procul aufugere. Custos vero altioris ingenii divinam agnoscens virtutem, monet nil esse pavendum, sed potius cæpto vigilanter operi insistendum: ex eo magis debere intelligi adesse præsentiam beati Viri, qui tali auspicio se demonstret eorum piæ fautorum in omnibus voluntati. Igitur his operatores [verbis] reaccensi simulque paradisiaco nidore perspersi cæpta perficiunt lætabundi: prædictus vero odor foras ernmpens ita se per omnem totius loci diffudit spaciositatem, ut universis prodiderit factum, quod manere fratres voluerant incomptum l.

XV.
Sancti sepulcrum odorem suavissimum spirat.

E

* al. possit facultate

* al. eam

* i. e. aromata.
Vide Cangium

F

ANNOTATA.

a Anonymus votum illud stultissimum appellat, quia non impletum; magis proprie dixisset infidele. Videri potest monitum Ecclesiastæ cap. v § 3 et 4. Sensus apud Mabillonium, omisso fuit, ita expletur, memor dominus stultissimi voti, in quo adstrictus tenebatur, miser digno ultus est iudicio. Ubi ultus est passive intelligendum.

b Ms. Rubæ Vallis pertingentem, Mabill. nihil aliud reperire potuit caput suum nisi præcingentem candelam. Scriptor significare voluit, opinor, parvam candelam longitudine æquantem caput mulieris. Surius edidit cereolum.

c Mabill. Lungul, alibi Jungulfus et Mungulphus scribitur.

d Ms. Rubæ Vallis nisus, Mabill. visus; utrumque mendose.

e Phrasis obscura: in Ms. Rubæ Vallis legitur commendavit fenus, apud Mabillonium commendavit

A commendavit sanus, sed nihilo clarius. Existimo anonymum narrare voluisse, quod rusticus ille sub pignore alium bovem emerit vel conduxerit, metuens verisimiliter, ne bos suus in diversorio mortuus esset.

f Theodradum hunc seu Theodardum, ut alibi vocatur, surditate quadam liberatum fuisse meritis Sancti, facile crediderim : sed praviæ apparitiones cum suis adjunctis mihi suspectæ sunt.

g Mabill. Fالميensi. Translatio S. Eloquii apud eundem pag. 655 Falemaniensem vocat. De Falemannia videri potest Valesius in Notitia Galliarum pag. 191, ubi ait pagum hunc vulgo dici Famenne aut Faminne, proximumque esse pago vel provinciæ Arduennensi, ad Urtam (Ourt) et Letiam (Lesche) flumina positum. Hoc miraculum et aliquot sequentia desunt in apographo Rubeæ Vallis et Ms. codice Duynii.

h Vulgo Marche en Famine. Castrum est in Falemannia ad amniculum, quo Urta augetur, teste Valesio citato. Clarius describitur a Baudrando in hunc modum : Marca Famina, seu Martia... oppidum Belgii in Ducatu Luxemburgico, intra Arduennam sylvam, in limite ditionis Leodiensis, vi miliaribus Germanicis distans a Leodio in Meridiem.

i In apographo Bambergensi materie. Apud Mabillonium lignea quavis materia.

k Id est, devota, ut notat Mabillonius, cuiusmodi plures feminæ tunc temporis, assumpto velo, alicui ecclesiæ se devovebant, etsi manerent in privatis ædibus. Addit, Hieronymum in epistola quadam de vitando suspecto contubernio agere de ejusmodi devotis feminis, iisque furvas seu pullas vestes tribuere.

l Hactenus liber Mirac. S. Remacii in cod. Cisterciano, inquit Mabillonius, apud quem plura aliter leguntur præsertim in duobus ultimis miraculis ; sed non omnia et singula notanda duæi.

CAPUT III. *Piscis prodigiose captus : curata hydropisis invadit denuo voti violatorem, qui postea, redintegrato voto, sanatur ; item surdus et mutus a natiuitate : fur nequit discedere donec Sancti cupam reddat, quæ dein honorifice conservata.*

XVI.
Monachus conatu irritato aliquamdiu piscatus,

a

Villa est super fluvium Mosam a sita nostræ ditioni subjecta, Calcus vocitata : in ea igitur, eo quod sit piscaturæ habilis, ante moris erat monachum a monasterio statuere, de cuius non dubitaretur fide, vita pariter et conversatione ; qui circa piscationem sollicitus, quæ Domino largiente caperet, certo fratribus tempore dirigeret vel deferret. Quadam ergo vice cuidam grandævo fratri, nomine Leutfrido, hoc officium deputatur ; qui cum per annotinam re-

volutionem in opere [sibi] desudaret injuncto, secundus valde, ut assolet, pia studia sequebatur proventus, in tantum ut copiosam plerumque monasterio piscium destinaret capturam. Contigit autem aliquando beati Remacii de more diem festum adesse ; quamobrem prædictus senex magnopere studet agere, ut sufficientes collegis pisces valeat ad reficiendum exhibere. Fit itaque frequens ad lacum b (Mosam dico) recursus, retia trahuntur, sagenæ mittuntur, cunctaque piscandi genera instruuntur ; sed nullus omnino piscis capitur, negata sibi, ut reor, comprehendendi facultate divinitus.

23 Unde admodum senior contristatus quid ei sit agendum ignorat : instigatur enim Patroni amore ad ejus sollemnitatem quantocius properare, nec minus urgetur pudore, quod secum nequeat solita piscium donativa deferre. Pendet itaque in ambiguo, utrum inglorius monasterium petat, an domi tristis resideat. Evincitur tandem amore verecundia, atque ita mox facta deliberatione iter agendi *, jubet sibi navim ad transmeandum aptari. Qua consensa, cœpit tacitus inter navigandum revolvere ista secum : Placetne tibi, inquit, Confessor almifice, ut expenso tam diutino labore, nullum prorsus operis mei referam fructum ? Quid admihi facinoris, pro quo mihi omnis est abnegata facultas piscationis ? Atque utinam ante hic, si mererer, sæva hujus fluminis experirer naufragia, quam pro * me fratres aliqua suorum perferrent sumptuum dispendia.

24 Dum hæc igitur atque alia dolore actus maximo, silenti, ut dixeram, secum loqueretur animo, exaudivit fidele murmur pia sancti Confessoris dignatio : elevataque subito a flumine unda navim concite tamquam acta flamine petiit, ac magnum in ea piscem cum latice simul iniecit, quem apprehensum unus e nautis ad littus evexit, ac monacho sociis deferendum porrexit. Tum alacris senex effectus est *, quod etsi serotinam, mirabilem tamen obtinuerit virtute Sancti capturam : superpositum saginario c fluvii captivum asportans, iter sub celeritate arripuit ac, quo tendebat, Domino favente, cum omni salubritate pervenit. Exposito autem in omnium conspectu squamigero *, novo piscandi genere capto, rem per ordinem prout gesta fuerat intimavit : gratulantur itaque universi, dignos se deifica muneratione haberi, gratesque pio referunt debitas Confessori, qui dum unius favet voto, plurimorum consuluit commodo, et ob contegendam singularis monachi verecundiam, cunctis sibi obsequentibus opportunam tribuit escam. Actum est vero prudenti constitutione, ut, diviso in partes pisce, unicuique fratrum ex eo in die sanctæ sollemnitis competens ministraretur pro benedictione portio ; quatenus meminerint se numquam destituendos beati Remacii suffragio, si ejus studuerint invigilare servitio.

25 In pago Mosaliacensi d prædium [quoddam] Marancum nuncupatur, ubi aliquandiu * quidam commanentium graviter hydropicum incurerat morbum, cumque diutino ejusmodi detineretur incommodo, nec a quoquam curari posset medico, nocte quadam per soporem monetur, quo beati Remacii pontificis tumultum adeat, ibique orationem faciens, vota pro salute persolvat, moxque ab eo se pristinae salubritati redintegrandum esse cognoscat. Qui protinus facto mane cognatos amicosque accersiens, visionem

AUCTORE
ANONYMO.

b

tandem invocato Sancto,

* al. iterandi

E

* al. per

piscem ingentem prodigiose capit :

* al. omittitur est

c

* i. e. pisce

F

XVII.
hydropicus : facto quodam voto, curatur apud sepulcrum Sancti : d
* al. aliquando

AUCTORE
ANONYMO.

visionem pandit ac, quo jubebatur, deduci se anhelanter exposcit, spondens se quandam partem vineæ Sancto traditurum, si pollicitum ei non differat impertiri solatium. Nec mora, dictis fidem adhibentes luminaria secum deferenda componunt, itineris etiam necessaria præparant, ac cum viro pariter ad destinatum locum ire quantocius festinant. Quo dum perventum esset, accersitis loci custodibus, qua de causa venerint, indicant, atque sibi ecclesiæ aditum reserari exposcunt: quam ingressi continuo mausolei locum reverenter petunt, coramque accensis, quos secum detulerant cereis, sese in orationem prosternunt; cumque diutissime esset oratum, virtutem Sancti languidus sensit, ac repromissum continuo sanitatis munus recepit. At ille non immemor voti, vineam, quam sponderat, tradidit, atque ita incolumis cum gratiarum actione ad propria repedavit.

postea votum
frangens hy-
drope rursus
corripitur: at
resipiscens
* al. isdem

B

* i. e. vinum

26 Cum non post multum tempus idem * vir securus jam ab ægritudine redditus, cœpit infelix, ut mos rusticorum habetur, census sui diminutionem dolere, ac diabolico actus instinctu dalam sancto Confessori vineam præsumpsit in usus proprios revocare: collectoque ex ea fructu, liquamen * de more exprimit, ac in promptuario futurum salutis suæ dispendium recondit. Qui mox divino percussus iudicio, ab eodem rursus languore corripitur: atque invalescente morbo, lecto decubans tam graviter agere cœpit, ut vitæ spem prorsus amitteret. Tandem inter dolores nimios ac dira suspiria reminiscens temerarii ausus, sacerdotem simul et cognatos denuo convocat, quibus delicti simul et doloris causam exponens ab his sibimet consultum iri lacrymosa prosecutione efflagitat. Qui accepto consilio plastrum accommodant, cui vinum, quod miser fraudaverat, ægrumque pariter imponentes junctis bobus ad beati Confessoris tumultum iter denuo dirigunt, dicentes ita misero: Si tanta est tuæ iniquitas fraudis, ut veniam prorsus non merearis, saltem [ibi] solus penale recipe debitum, ubi te constat Deo esse mentitum e: nec inficiat aliena nequitia, quos propria non maculaverit culpa.

e

votumque re-
dintegrans sa-
nitatem recupe-
rat.

C

27 Igitur voti compotes effecti ad monasterium veniunt, ægrumque pro foribus ecclesiæ statuunt, ac evocatis fratribus rem, quæ ante quidem parum comperta habebatur, per ordinem referunt; consignatoque eis vini vasculo, præsumptionem viri magnopere accusant: pro eo tamen effundi preces humiliter efflagitant. Quo facto, non defuit de se præsumptibus solita beati Patroni clementia: siquidem nocte eadem ante fores basilicæ infirmus decumbere, ac dominici Confessoris ibidem jubetur virtutem expectare. Fratres vero ecclesiam ingressi vigilias celebrant, ac pro salute viri attentius exorant; et ubi dato die, foras prodeunt, virum ab omni ægritudinis nexu absolutum ac, quas noverat, pro recuperata sanitate Deo gratias referentem inveniunt. Pro quo admodum gaudentes hymnidica * exultatione Domino laudes concinunt, qui juxta Psalmistæ vocem prope est in veritate se invocantibus, ac postulata suis sine improperatione novit semper impertiri fidelibus. Ita facto voto de vinea, quod non ultra præsumere debeat talia, vir, qui vestigiis deductus venerat alienis, lætus ad sua regreditur proprii. Hujus rei testis est ipsa vinea, quæ in prædicta villa a nobis ex omnibus possidetur sola; testes etiam, qui eandem excolunt, prædi-

* al. hymnica

cti viri parentes, atque in tantum res habetur D cognita, ut pœne tota testis sit patria.

28 Quidam ab exortu surdus pariter factus et mutus, aliis quidem ridiculum, suis vero dolorem inferebat continuum: quem altum * parentes mœrore pariter et pudore compulsi mendico cuidam tradunt, ut cum eo loca sacra circumeundo quotidianum sibi victum per illum a devotis acquireret *, donec superna visitatus gratia cujuslibet Sancti meritis negatam diu mereatur consequi sanitatem. Evoluto itaque non parvo temporum curriculo, perlustratis compluribus Sanctorum habitaculis, ad nostræ tandem mediocritatis locellum utrique deveniunt: quibus de more in xenodochio exceptis, per dies ferme octo victui necessaria pietatis subrogamus. Mos vero bajuli habebatur, ut, soporato languido, sese ab eo clanculo subducens, interim quo necesse habebat, exiret; alias ab eo numquam patiebatur sequestrari, solo agnitionis sensu eidem divinitus reservato. Dies autem Adventus Dominici agebantur; contigit ergo una dominicarum noctium f, quæ a nativitate erat octava, ægroto pro foribus ecclesiæ decubante ac procuratore absente, signa ex consuetudine ad celebrandas vespertinas laudes pulsari. Confluentibusque populis ad ecclesiam, excitatur morbidus, ac licet quid gereretur nescius, divino tamen numine actus, cum cæteris domum ingressus, in uno solus angulo subsistit attonitus. Cumque agentibus divinam nobis reverenter melodiam, ventum fuisset ad Evangelicum canticum g, ubi voce emissa cantor antiphonam de Sapientia dictam inchoat, illico æger ad terram lapsus quasi succisis cruribus proruit, ac sanguine ex auribus pariter defluente ac gutture, voces furenti similes in sublimis attollit; quibus non solum plebem laicam, sed etiam nos necdum rei conscios usquequaque perturbat.

XVIII.
Alter a nativitate
surdus et
mutus
* f. adultum

* al. acquirat

E

g

29 At nos, consummatis laudibus, quo æger decubabat, accedentes, totum pavimentum cruore infectum, miserumque velut seminecem jacentem reperimus. Agnitæque protinus Patroni virtute, elevatum a terra lotumque diligenter aqua, ante sanctum tumulum non sine magno stupore simul et gaudio deportari fecimus; atque ita, pulsatis denuo signis omnibus, ad laudem nos Domini convertentes, hymnum TE DEUM LAUDAMUS clara voce concinimus. Post hoc autem cibo potuque sumpto ad * tam perfectum valetudinis robur evasit, ut ad agendum quodlibet opus nemo posset eo promptior inniri. Verum sermonem adinstar pueri, aliis proloquentibus, ita addiscebatur, ut nihil aliud diceret, quam quod ante pronunciatum ab alio esset: unde manifesto parebat indicio, nec audisse eum prius, nec locutum fuisse. Tanta autem amoris flagrantia beato Confessori uterque, ductor scilicet ductusque inhæsit, ut per triennium pene apud nos demorati, acceptis stipendiis, cum reliquis loci executoribus deservirent. Quæ res in tantum claruit, ut venientem ibidem regem h non latuerit; qui protinus accersiri hominem faciens, sibimet prandenti assistere jussit, atque eotenus in eo Viri sancti est veneratus virtutem, ut ei aures et os, ipsosque etiam deosculatus fuerit oculos.

auditu et lo-
quela donatur:

F

* al. in

h

30 Igitur narrabo mirabile factum, quid de cuppa ipsius Sancti acciderit, quæ usque tunc apud nos negligenter tractabatur, nec digno, ut decebat, honore servabatur. Quodam namque * tempore,

XIX.
plastrum furis
nequit loco mo-
veridonec is ab-
latam Sancticu-
pam restituit,

ANNOTATA.

A tempore, dum fratribus annona a famulan-
 • al. nempe tibus vehiculis perferretur, sicuti mos, præ-
 • i. e. portione benda * constituta illis data, singulis cum ipso
 vasculo bibentibus, ad ultimum eorum, qui
 Dominicus vocabatur, cum venisset; minister
 defuit, qui pocula porrigebat. At ille huc atque
 illuc circumspiciens nullumque esse denotans,
 abscondit vas in suam sarcinam, ut ferret
 ad locum destinatum; talique crimine astrictus
 voluit liber discedere, qui jam divina virtute
 tenebatur ligatus. Nam cum vellet cum suis
 consodalibus redire cum vehiculo ad domum
 suam, junctis quatuor paribus boum, ita plau-
 strum immobile mansit, ut videres illud magnopere
 cujuscumque rei mole prægravatum. Corruptis
 itaque semel bisque bobus, ita rigidi per-
 manserunt, ut putarentur insensibiles, nec
 omnino motum ullum penitus habentes. Percun-
 tantibus namque sociis, quid illi contigisset,
 confessus culpam, vas, quod injuste auferre vo-
 luerat, cum maximo mœrore reddidit: statimque
 boves libero gressu, absolutione sibi data,
 currere viam, qua venerant, alacres cœ-
 perunt.

B 31 Post hoc, repositum vas in magna custoditur
 diligenter, quousque fama vulgante causam
 hujus facti audiens venerandus Airicus Indæ i
 monasterii abbas, magno conamine precum
 postulatam a nobis accepit cuppam; quam
 in tantam diligentiam servat, ut eam ex auro
 fabricari * jusserit cum catenis argenteis in me-
 moriam beati Viri; et ante sepulturam sanctis-
 simi Hermetis k martyris dependere fecit, quem
 ipse pater benignus pio labore jussu Hlotharii l
 imperatoris augusti a partibus Romanæ Ecclesiæ
 honorifice sumptum cum maximo veneratur ho-
 nore thesaurum sibi commendatum. Hac ergo
 relatione comperta requirit diligenter, si habe-
 rentur penes nos scripta hæc aliaque ostenta,
 quæ per meritum Servi sui operatus sit Deus.
 Cognito vero quod nostra incuria vel negligentia
 pœne in oblivione manerent, nullatenus stilo
 commendata; reprehendere sive arguere nos
 prudenter studuit, quod non recte ageremus, ut
 quod apud nos erat revelatum, aliis quoque
 ignorantibus fieret lucidum, precibus quoque
 omnibus seu suo imperio parvitatem nostram
 commonuit, ut ei transcribere curaremus.

C 32 Hujus itaque parentes jussionibus, con-
 fusi nobis de obedientia injuncta, aggressi sumus
 hoc opus prout potuimus, non ut voluimus,
 et sicuti dignum erat perficere. Unde si minus *
 sermo habetur incultus, imperitiæ magis quam
 voluntati est deputandum. Hoc maxime studentes,
 ne vel alia poneremus, quam quæ ab his,
 qui viderant, didicimus, vel quæ ipsi per nos-
 met ipsos probavimus. Nunc itaque, optime pa-
 stor, suscipe a nobis injunctum tuæ charitatis
 officium ac, sicuti pŏllicitus es, nescientibus
 tribue relegendum m. Sufficiens hæc tibi pauca
 de pluribus, ne fidem rerum, dictorum copia
 plurimorum valeat impedire: si enim omnia,
 quæ per eum Dominus dignatus est ostendere,
 poneremus, magnam prolixitatem lectoribus tri-
 buere videremur n. [Sed hæc pro memoria in
 brevi comprehendimus, ut de his et cætera fa-
 cilius immo liberius comprobemus.]

a *Fluvius est Gallix Belgicæ maximus Cæsari, Tacito, Plinio et aliis; nunc la Meuse Gallis, de Maes Belgis: oritur in Campania provincia juxta vicum Mosam, vulgo Meuse en Bassigni, qui fluvio nomen dedit, ut vult Baudrandus, vel ab eo traxit secundum Valesium in Notitia Galliarum pag. 361. Ceterum de villa Calco meminit diploma Lotharii II regis Germaniæ apud Martenium col. 26, et infra redibit sermo cap. I libri II.*

b *Id est, piscinam. In Mss. Bambergensi et Foillanensi ad lapsum, omissa parenthesi. Lapsus autem est aquæ divortium, quo se pisces recipiunt. Vide Cangium in Glossario.*

c *Ms. Bamberg. sagmario. Utraque vox saginarius et sagmarius significat equum clitellarium vel sarcinarium jumentum, teste laudato Cangio. Per fluvii captivum captus piscis designatur. Duo alia Mss. vitiose omittunt asportans.*

d *Alibi Masaliacensi et Mosellacensi. Designari arbitror pagum Mosellanum vel Moselensem, id est, Lotharingiam superiorem.*

e *Reliqua desunt in codice Dugnii, ubi hoc miraculum ultimo loco narratur.*

f *Non, ut Surius edidit, ipsa die Dominica, quæ alias fuisset dies nona ante Natale Domini; sed Sabbato. Certe XVII Decembris id factum esse, demonstrat inferius antiphona O Sapientia: annus autem ex sola littera dominicali B determinari nequit.*

g *Intelligit MAGNIFICAT, nam de Vesperis sermo est. Alia duo cantica Evangelica sunt BENEDICTUS ad Laudes et NUNC DIMITTIS in Completorio, sic dicta quia ex Evangelii textu desumpta. Vide Macros in Hierolexico ad vocem CANTICUM.*

h *Cum infra de Lothario imperatore fiat mentio, suspicor hic designari alterum ex ejus fratribus videlicet Ludovicum Germaniæ regem, vel Carolum Calvum Francorum regem.*

i *Monasterium est Ordinis S. Benedicti, ab Inda proximo rivulo sic dictum, duabus circiter leucis Aquisgrano distans. Conditorem habuit sub annum 814 Ludovicum Pium imperatorem, teste Sammarthano tom. III Gallix Christianæ F col. 731: vulgo appellatur Cornelis-munster, id est, monasterium S. Cornelii utpote dedicatum S. Cornelio Papæ et martyri, qui XIV Septembris colitur. Perperam porro Sammarthanus col. 733 Airicum inter abbates Indenses decimo loco ponit post Adagrinum sub medium sæculi X; cum anonymus noster, qui infra testatur Airici jussu hæc miracula se conscripsisse, diu ante medium sæculi IX monachus fuerit tempore Odonis abbatis anno 836 defuncti. Vide dicta ad cap. I lit. f.*

k *Gesta hujus illustrissimi martyris vindicata sunt tom. VI Augusti a pag. 142. Ejus reliquias anno 851 Indam primo allatas fuisse, probatum est ibidem pag. 149 et 150.*

l *Lotharius, Ludovici Pii ex Hermengarde filius et primus hujus nominis imperator, coronatus est Romæ a Paschale I PP. anno 823. Post mortem patris imperavit annos 15: deinde imperio et sæculo renuntians insigni modestiæ et pœnitentiæ exemplo deferri se jussit ad abbatiam Prumiensem, ubi monachus obiit anno 855 ex Chronicis Mariani Scoti et Sigeberti ad dictum annum. Videri potest Chapeavillus tomo I pag. 156.*

Lotharium

illam deinde
splendide orna-
vit Airicus ab-
bas Indensis.
i

* al. quam tan-
ta diligentia
servat, ut eam
auro includi
k
l

quo hortante,
auctor hæc mi-
racula conscri-
psit.
* forte nimis

m

n

AUCTORE
ANONYMO.

Lotharium aliqui Fastis Benedictinis inserere non dubitarunt, inquit Mabillonius tom. III Annalium pag. 42, mox subdens: Satis fuerit, si PLÆ MEMORIÆ dicatur, ut in martyrologio Gallicano Andreæ Saussayi ad 1 Octobris pag. 675.

in Hæc periodus et quædam aliæ superius, desiderantur in solo apographo Rubæ Vallis.

n Idem apographum lectoribus ingereremus; brevitati itaque studentes pauca supradicta annotavimus ad laudem nominis Christi. Nec plura habet. Absunt etiam a codice Dwynei miracula sequentia, quæ in Mss. Bambergensi et Foillanensi continuate leguntur, prologo omisso.

LIBER II.

AUCTORIBUS TRIBUS ALIIS MONACHIS
STABULENSIBUS ANONYMIS.

***Ex eodem Ms. Coloniensi
collato cum Ms. Bambergensi
et Foillanensi.***

PROLOGUS.

*Scriptor prologi
testatur, non
alia enarrari
hoc libro nisi
vera.*

Quia otium et silentium hactenus in discendo consumpsi, abbatum serenissime, nanciscor nunc occasionem in honestum negotium vertere acceptumque a te post Deum doctrinæ beneficium, quam perspicaci ingenio floreat, tuo purissimo iudicio commendare. Jussus namque sum recenti tempore gesta sancti Remacii describere, quod adorsus sum præsumptione tuæ fiduciæ; sic moliens devotionem veritatis fide librare, ut non alia inseram, nisi quæ visu et vera fidelium didici relatione. Et quoniam tibi imprimis malo repræsentare, quæso ut ita me absolvat petitio veniæ, ut non confodiar stimulis derogationis et ignominia; non enim examen **C** Opusculi in publicas aures audet prodire, nisi ut dignum et justum est, prius nitatur tua deliberatione et synceræ charitatis integritate. Nosti quidem, Domine, quia multitudo disciplinæ insolens ipsa sibi est impedimento, nec per se stabili constat monimento, nisi alieno fulciatur arbitrio. Quod diligenter attendens, tuæ auctoritati potissimum devoveo, quam in præsentem et futuram utilitatem celeberrime summa invexit ingenii claritudo. Pristinam adhuc tuam benevolentiam a te mihi præcordialiter sæpe impensam recolo, diuturnum affectum specto, quem remuneratione gratiæ dum me fovisti, nec amputasti zelando, nec horruisti fastidiendo: et ideo, quia adhuc me arbitror eodem beneficio tecum vigere, si quid in hoc opusculo excessi, tibi habeo imputare, qui tantum de te suasisti fidere, ut secundum Apostolum timorem foras mitteres perfecta charitate. Ad hoc etiam non ambigo pretium fidei tuæ in hoc me fœnerari; quia, si tibi n mius pudor fuerit monachi discipuli, habes adhuc arenam tui studii, ubi sui exerceas palæstram ingenii: debita quidem tuis meritis respice, domine, et paululum a scripturis celsioribus vacans huic lucubratiunculæ te

libenter impertire; res namque mundialis varias **D** vices quærit habere et continuam et infractam virtutem quietis mutatione facilioribus quandoque gessit laxare. Nihil vicissitudine studiorum officiorumque est jucundius, nihil devotione, quæ inter pericula custoditur, gratius. In hoc quidem est mihi formidolosior suspectio, quia rudis adhuc sum ingenio, ætatis reverentia careo, indeque me majoris temeritatis arbitrator notandum elogio, nisi tuæ tuitionis confirmet commendatio. Ideo ad adminiculum meum te concede, tuo consecra examine, supervacua re-seca, hiantia supple, errata reprehende; com-mode dicta mira alacritate suscipe. Si in hoc mihi fidem accommodaveris, et angorem meum benignitati commendaveris, ad majora molienda tuo negotio profutura excitabis; ait quoque præscriptus Apostolus, Unusquisque quam accepit gratiam in alterutrum debet administrare, et cætera. Hinc etiam oratorum maximus; Fructus enim ingenii et virtutis, omnisque præstantiæ tunc permaximum capitur, cum in proximum quemque confertur. Itaque fructus doctrinæ tuæ tunc illustrius decoratur, si sollertia discipulorum tuorum, ad evidentiam multorum domestico **E** lepore attollitur. Quod misericordia Christi concedat, pietas annuat, ut eorum superstes fama sic tibi consulat, ut terrestri ac cœlesti gratiæ meritis inclytis conciliet. Amen *a*.

ANNOTATIO.

a Prologus, ut jam monui, omittitur in duobus aliis Mss.; nec puto eum esse compositum a primo hujus libri auctore, qui monachus erat anno 883. Etenim scriptor prologi abbatem alloquitur, sub quo florebant studia litterarum: has autem non nisi circa medium sæculi x ad pristinum honorem reduxit S. Odilo. Deinde juniorem ætatem excusat, rudis adhuc sum ingenio, ætatis reverentia careo: quæ in primum libri auctorem non cadunt, utpote grandævum senem, si tempora Odilonis attigit.

ANTIQUÆ DIVISIONIS CAPITA, QUALIA SUNT IN MS.

i. Dum Danorum gentem fugimus, in nocturnis horis in monte Alnos nuncupatum, lumen in modum igneæ columnæ descendit super sancti loculum ad viam monstrandam.

ii. De Boviniaco villa prius revertentes ad Calcum villam devenimus, in qua lues hominum, quæ emerserat, sanatur, et puella paralytica curatur.

iii. Quod eandem gentilitatem fugientes dum Lonniam castellum venimus, insana mulier ibi curatur.

iv. Item fugientes Capremontis castellum intravimus; sed dum revertimur, lucernæ, quæ ante loculum Sancti portabantur, frequenter divinitus reaccenduntur.

v. De quadam muliere paupercula contracta et sanata.

vi. De Lonnia castello revertentes ad Leder-nau fiscum devenimus, loculumque Sancti in ecclesia posuimus, in qua cælitus lumen nocte descendit, et campanæ ultro sonuerunt.

vii. De quadam contracta puella, a Lango-bardia delata, sanata.

viii. De

A viii. De quodam custode ecclesiæ, qui im-
mundum se circa pignora Sanctorum exhibebat.

ix. Quidam servus de fisco Brattis contractus
in monasterio, sed mox sanatus.

x. De quodam servo, qui super aram sanctæ
Dei genitricis Mariæ bratteas argenti, tabulæ
affigendas, furatus est; sed insanus cum dæmo-
nio interiit.

xi. De alio, qui similiter fibulam auream super
idem altare furatus est, sed similiter a dæmonio
invaditur, sed postea sanatur.

xii. De Lamberto fabro, cui brachium resti-
tutum est.

xiii. De puero manibus contracto ac sanato

xiv. De alio cæco illuminato.

xv. De quodam, cui baculus manibus adhæ-
serat feria iii Rogationum, sed in proxima Do-
minica curatur.

xvi. De quadam matrona a Falminensi pago,
omnibus membris arida, et sanata.

xvii. De quadam de Glengou similiter arida
et sanata.

xviii. De quodam ægroto misero languore
contracto, sed sanato.

B xix. Quod turris cecidit, sed in ea dormien-
tes non oppressit.

xx. De quadam puella novem annis dira peste
macerata atque contracta, sed in dedicatione ec-
clesiæ sanata.

CAPUT I. Metu Normannorum alio delatum Sancti corpus miro fulgore collustratur: extincta pestis; paralytica, mente capta, contracta sa- natæ: cerei divinitus ac- censi.

C Igitur Carolo tertio a Cæsare summam rerum
CAPUT I. Arduennæ sal-
tum invadenti-
bus Normannis,
a
b
* domorum

agente, anno Dominicæ Incarnationis octin-
gentesimo octogesimo tertio, nostris ut credo
malis divina usquequaque exasperata clementia,
gravissimo atque inexperto, quamvis merito,
nos vel jussit vel permisit addici flagello. Siqui-
dem pestifera ac sæculo omni invisæ Danorum b
gens e vagina patrii soli emergens classem præ-
parat copiosam, qua oceanum permeans Fran-
corum ex improvise terminos occupat, univer-
samque perlustrans provinciam nonnulla cæde
afficit, quædam igne succendit; cuncta vero
simul pessumdat et diripit, juxta illud propheti-
cum: Ab Aquilone pandetur malum super habi-
tantes terram, et alibi; Ecce populus venit de
terra Aquilonis et gens magna consurgit a fini-
bus terræ: sagittam et scutum arripit, crude-
lis est et non miserebitur, ait Dominus et cætera.
Transmosana itaque regione omni fere ad inter-
necionem usque populata, ad amnem venit; eo
quoque, nemine obnitate, transmisso, Arduennæ
saltus irrumpitur, totusque barbarorum præda
efficitur. Subvertuntur denique villæ, cre-
mantur oppida, regaliū quoque domatū *
culmina, ipsaque prorsus monachorum destruun-
tur cœnobîa; nec absistitur a cœpto, donec no-

Septembris Tomus I.

strum quoque sibi vindicet locum repentina va-
statio.

2 Quadam vero lunari accensione (noctu
enim maxime feralis ille impetus sæviebat juxta
Dominicam vocem, quia odit lucem prava ge-
rens, et, hæc, inquit, vestra est hora et pote-
stas tenebrarum) explorata, ut post effectus
docuit, loci qualitate, eo * quod undecumque
saltu cingeretur inspecto, ne quisquam posset
evadere, occulte nos moliuntur appetere: quod
[et] omnino fieret, nisi nutu divino ac Pa-
troni merito id nobis paulo ante innotuisset. Una
namque dierum, sole jam occasum petente,
nuntius venit, qui lapsus fuga ab hostibus sese
urgeri proxima insecutione fatetur. Tum metu
perculsi, protinus accepta Dominici confessoris
gleba * nostrique pii protectoris Remacii, fugam
tametsi serotinam inivimus: cumque metu simul
et mœrore anxii cæcum sub tempesta nocte iter
carperemus, consensu proximi montis vertice,
in locum monasterii contiguum Alnos nuncupa-
tum devenimus. Ubi cum paululum respirandi
gratia substitissemus, mirum dictu immensum
cælitus lumen in modum columnæ igneæ de-
scendisse super loculum, quo sanctissima membra
ferebantur, conspeximus, quod quidem maxime
lunarem claritatem proprio anteibat fulgore:
quid vero indicii portenderit, sapientium relin-
quitur examini. Unum hoc a nobis non ambigi-
tur, quod ibidem constat experimento fore * * esse
probatum. Cum enim, ut plerumque hye-
mali assolet tempore *, pernitiū tunc alior
ingrueret, tam delinifico interim sumus calore
vaporati, ut videremur esse sub luce ver-
nali.

3 Ita alternis nos vultibus contuentes, voce
in faucibus hærente, stabamus attoniti, nihil
loquentes, finem rei præstolantes. Cum post
unius ferme horæ spatium, unde processerat, su-
perum lux eadem visa est repetere cælum, nos-
que a loco dimoti continuo, quo tendebamus,
celeri gressu perreximus. Quod ne cui conflicti-
tie dictum esse videatur, meminerit quomodo
ignis hic mysticus beato Martino Missarum sol-
lemnia celebranti, Brachioni c quoque abbati ac
monacho oranti apparuisse legatur, et quid prorsus
mysterii gerat, si valet, discutiatur. Mihi hoc
dixisse confidenter sufficiat, quia non nisi fide-
bus unquam magnique meriti viris prodatur, nec
nisi certis pro indiciis appareat. Hujus autem
narrationis tot exstant utriusque ordinis stipula-
tores, quo tunc ibidem constat fuisse præsen-
tes. Quia vero nonnulla me promiseram Viri
sancti texturum miracula, hinc prima censui
sumenda esse exordia: illud primum memoratu
dignum haberi existimans, quod suos, qui eum
secuti fuerint *, ita illæsos inter tot persecutio-
num servaverit discrimina, ut neminem pœne
horum hostilis mucro peremerit; quatenus libe-
re Dominica valeat voce clamare: Quos dedisti
mihi, non perdiדי quemquam eorum.

4 In sequenti vero * hujusmodi exagitationis
procella, patria compulsi sumus relinquere arva,
et petere aliena. Siquidem Porcinensem d in-
gressi comitatum, ubi tunc nonnulla videbatur
haberi quies hostium, in villa quadam jam dicti
patroni nostri Remacii, nomine Boviniaco e, se-
dem cum beato ejus corpore fecimus, donec
proturbatis ab augusto hostibus, pacem patriæ
nostræ redditam cognovimus. Nec tamen virtu-
tem Sancti penitus ibidem fuimus inexperti: nam
comitante nos sanctarum ejus precum suffragio,

AUCTOR
ANONYMO.

aufugiunt mo-
nachi cum San-
cti corpore, su-
pra quod des-
cendit

* al. et

* f. e. corpore

E

* * esse

* al. temperie

lux celestis ho-
ra fere integra
perdurans:

c

F

* al. fuerant

II.
eodem Calcem
illato
* al. insequente
vero nos
d
e

AUCTORE
ANONYMO.

cunctorum jugiter sufficientiam bonorum consequeremur a Domino. Ut primum igitur supernae intuitu pietatis optata diu tranquillitas finibus est tandem reddita nostris, nil morati ilico alacres ad propria nitebamur reverti : cum interim dolendum accepimus nuntium, universum scilicet locum nostrum voraci flamma esse consumptum. Innovatur itaque dolor, suspiria longa trahuntur, lacrymaeque in communi funduntur; ac quid nobis sit agendum, quo scilicet eundum vel ubi residendum, penitus manet incertum. Inito tandem consilio, quoddam statuimus adire praediolum supra Mosam amnem situm, vocabulo Calcum *f*, quod pene solum ab ea vastatione intactum et divina nobis manserat providentia reservatum.

*sedatur horrenda
lucis;*

5 Sed magna in eo hominum lues emergerat, ita ut, deficientibus nonnumquam humatoribus, atque humandis morte urgente imminentibus, duo vel tres, quod etiam dictu turpe est, in uno plerumque ponerentur sepulchro. Quae res nos non parum exterritos denuo statuit in ancipiti, dicentibus quibusdam satius esse exulatus aërumnas alicubi perferre vivendo, quam illo pergere, ubi constat omnes simul occumbere morbo; aliis autem contra respondentibus nullum cuiquam prorsus fore evadendae mortis perfrugium, quem ea constiterit peste finiendum; quin magis de virtute Confessoris fisos ad locum destinatum accedere oportere intrepidus. Inter ista vero ambiguitatum discrimina iter carpitur, ac, quo tenditur, opitulante Domino celeriter pervenitur. Mira dicturus sum; sed fidem adhibeat, qui Deo nihil esse impossibile credit. Caeterum qui hoc diffidit, infidelem se esse omnimodo ostendit, cum hoc non concedat Domino, quod fideli repromissum legitur servo : Si credis, inquit Dominus, cuncta possibilia credenti; itemque : Qui credit in me, opera quae ego facio, ipse quoque faciet, et majora horum faciet, quia ego ad Patrem vado. Ab ingressu igitur nostro ita omnis illa pestis sancti Viri succubuit meritis, ut, qui necdum experti morbum fuerant, ulterius non incurrerent : qui vero inciderant plurimi convalescerent; cum id ante certum haberetur, ut, quem languor invaderet, de vitae tantum exitu cogitaret. Aliquanto itaque tempore in eodem morati sumus loco, eo quod ad monasterium nullus posset esse accessus, propulsis inde hostili infestatione incolis, cunctaque solis possidentibus favillis.

*puella abineunte
aetate paralytica
* al. recte ob-
sederat*

6 Erat autem quaedam puella ejusdem loci indigena, quam ab ineunte aetate ita paralyticus morbus obsesserat *, ut inferiore corporis parte, [pene] ut ita dicam praemortua, omni prorsus eundi sibi officio denegato, nil praeter jugem in lectulo faceret decubationem. Quandocumque vero necessitas exposcebat, ventris purgandi gratia a matre vehebatur. Porro ipsa piorum sustentaculo alebatur, quae tamen inexperto cibi sumptu vivebat : nam panem numquam vel ori admovebat, carnem penitus ignorabat, nulla vero legumina sive holera contingebat, parvulorum tantum more sola lactis alimonia fruebatur, paucorum sibi usu fructuum sociato. Potum autem nullum praeter aquam et siceram dulcoramen, quod bracisam *g* rustici nuncupant, sumebat; sed et vindemiae tempore paululum musti, antequam inalesceret, capiebat. Haec vero gerens, viginti duos ferme expleverat annos. Porro nativitatis Dominicae tempus advenerat, quam in locum agere proprium animus

disponebat : nam quaedam jam inibi tecta a nostris fuerant praepositis reparata, quae nos utcumque excipere poterant revertentes. Itaque horum nos necessariam coarctationem super aliorum nocivam eligentes spaciositatem, sublato nobiscum Patroni corpore, discessimus. Cum non longe post beati Viri, nostrumque simul discessum, puella in eadem infirmitate perseverante, nocte quadam cuidam viro in villa contigua vocabulo Givelio *h* manenti persona venerabilis canitie, effugiem gerens clerici, per visum apparuit, itaque adorsus est; Vade, inquit, ad Calcum, et dic illius puellae genitrici, quae in atrio ecclesiae excubat, erat enim matricularia *i* et aeditua, ut lotam diligenter puellam in ecclesiam deferat, ac coram altari deponat, donec ibi sancti Remacii confessoris opem * experiatur. Quo dicto, abscessit. Ille vero expergefactus phantastico se credens illusum somnio, jussa implere neglexit; iterato autem ac tertio ammonitus tandem homo perrexit, ac foeminae, quae compererat, indicavit. At illa haec ab eo ficta esse suspicans, nequaquam dictis fidem adhibuit, ac monita nullo modo perfecit.

h

i

* al. virtutem

7 Dominicae vero circumcisionis nocte juxta eandem speciem, qua se viro ostenderat, eadem persona puellae apparuit *, et ut celeriter surgens oratorium petat, admonet. Quae evigilans matrem insolito clamore perturbat, et ut se e lecto surgere adjuvet invitat, dicens se ad ecclesiam oportere procedere. Adjuta itaque a matre continuo incolumis surgit a strato, atque propriis nitens vestigiis ecclesiam Domino pro indepta sanitate gratias relatura ingreditur. Casu vero presbyter aderat * : porro genitrix, accensis cereis, signa pulsat ac populum ad mirabilia videnda invitat. Fit concursus plebis, omnesque hoc cernentes gaudio pariter ac stupore replentur, atque in commune Deo gratias agentes benedicunt, dicentes : Benedictus es, Domine, et benedicta opera tua, qui erigis elisos et sanas contritos, qui mirabiliter Sanctos glorificans tuos mirabilius ipse eorum virtute glorificaris, qui vivis, et regnas trinus et unus in saeculorum saecula. Puella vero ipsa tam plenam consecuta est Sancti virtute sanitatis medelam, ut nulli sit dubium, quin omnipotentem habuerit medicum : nam ea die panem et carnem, vinumque ac siceram, et cuncta sibi oblata, quae videlicet humano expediunt usui, absque ulla fastiditione * comedit, pariter et bibit, et libere, quo voluit, nutante paululum licet gressu pervenit *. Haec narratio in tantum nota habetur, ut nulla prorsus egeat stipulatione; persona, quae de se testimonium reddat, incolumi adhuc perdurante.

*E subito sanatur,
pravia apparitione :
* al. apparet*

* al. aberat.

* al. absque fastidio

* al. perrexit

8 Alio itidem tempore compulsi eadem gentili insecutione a monasterii tristes egredimur habitatione : sumptoque nobiscum omnium laborum solatio beati scilicet Remacii corpusculo, quoddam castrum supra Urtæ alveum locatum, Lonniam *k* nomine, aliquamdiu in eodem moraturi intramus. Degentibus vero [nobis] ibidem, una dierum mulier quaedam mente capta, toto corpore vinculata adducitur, quae in eam usque proruperat insaniam, ut continuis saeviens declamationibus plurimos convitiis urgeret, nonnullos vero ictibus vel morsibus attraheret. Quam qui adduxerant, pro foribus aedis, in qua beati Pontificis erant positi artus, statuunt; ibique eam custodientes, virtutem sancti Patroni humiliter praestolantur. Et ecce, peracta trium ferme dierum, totidemque noctium excubatione,

mulier

k

*III.
mulier insana
et furiosa fit
mentis compos.*

A mulier sensu redintegratur, atque incolumis red-
dita alacris repedavit ad propria.

VI.
Candelæ ante
Sancti corpus
l

* al. Soliman-
niam

9 Per idem tempus cum [a] Capræmontis l
castello, quod Normannica nos intrare compu-
lerat infestatio, pacem Domino favente indepti,
una cum beati Remacii corpore reversi fuisse-
mus, ad villam quamdam vocabulo Soloman-
niam * aliquantulum gustaturi divertimus: loca-
tisque in basilica de more sancti Viri reliquiis,
præmissa competenter oratione, festini ad
reficiendum accessimus, siquidem dies festus Pa-
troni imminebat, qui nos reditum quantocius
accelerare cogebat. Soluta itaque ex his, quæ
in promptu habebantur, jejunio, resumptis beati
Viri pignoribus, residuum itineris explicare con-
tendimus. At ubi paululum ab oppido digredi-
mur, prosequente nos non parva virorum pariter
mulierumque caterva, divina nobis cælitus appa-
ruere miracula: nam cerei candelabris super-
positi, qui ante loculum ferebantur Pontificis
almi, paulo quidem ante vi flaminis extincti, re-
pente deifico sunt lumine reaccensi. Quo viso,
alterutris nos monitis cœpimus ad referendas
Deo gratias excitare: sed minus facti credula,
ut semper assolet, cruda rusticitas nequaquam
redivivam, sed qua semel accensi fuerant, sese
testatur cernere flammam. Ad hæc non parum
commoti, fecimus eos coram nobis extinguere,
invocato fideliter Patroni auxilio, ut quorum
vera haberetur assertio, iteratæ veritatis * pro-
deretur oraculo.

bis accenduntur
divinitus:

10 Nec mora, præsto fuit Cunctipotentis
dextera, ac impulsus æthere tenus divino numine
candelis redditur splendor. Mirum dictu, ita ab
eo totum cerneret locum illustrari, ut nemo
[ultra] posset ambigere, lumen deificum ibi-
dem coruscare. Tunc voces in sublimi clerus
pariter populusque attollimus, atque hymnidica
exultatione Christo gratias pro ostensis mirabi-
libus referimus, directis retro cum festinatione
nuntiis, qui ecclesiam ingressi signa, nos ibi-
dem subsistentibus simul et canentibus, pulsa-
rent. Nec defuit virtus oratorio, quam experie-
bamur in agro: nam ubi in illud qui fuerant
destinati introeunt, totum subito habitaculum
divinis emicare luminibus conspicantur, quæ ta-
men omnia, nobis inde progredientibus, igne
fuerant restincto sopita. Tunc ad nos, qui
eadem intimarent, mittentes, ipsi signorum
pulsationi, prout fuerant jussi, invigilant. Ex-
pletis itaque reverenter divinis laudibus, viam
lætabundi carpimus, ac Domino iter regente,
optatis illæsi sub omni celeritate restituimur
sedibus m.

m
v.
quædam fæde
contracta

11 Inseram huic narratiunculæ aliud etiam
factum mirabile, quod nobis recenti tempore
pro augenda beatissimi Confessoris veneratione,
divina constat ostensus miseratione. Quædam
mulier pauperula membris inferioribus eotenus
debilitata, ut, suris natibus junctis, gressum
[omnimodo] figere nequiret, admonita per vi-
sum [est] ut se deferri faceret ad sacratissimi
Pontificis tumulum, ibidem expertura deifica
operatione solatium. Piorum igitur adminiculo
monasterium est delata vehiculo; deposita est
forinsecus ante cœnobii aditum, quia usus loci
nostri non facile, nisi certa de causa frequentiam
admittit scœminarum. Rem, pro qua venerat,
ædituis per internuntios mandat, ac ut sese ad-
piscendæ salutis repromissæ gratia ingredi patian-
tur basilicam, humillime efflagitat.

12 Tandemque supra hoc monasterii prælati

assensum præbentibus, ecclesiam cum scabel-
lulis officio manuum reptabunda ingreditur ac
coram Sancti tumulo divinam imploratura clemen-
tiam gemebunda prosternitur. Cum post trium
ferme dierum excubationem, agentibus nobis pu-
blice Missarum de more celebrationem, pulsata
sedulis ægrotæ petitionibus piissimi Confessoris
adfuit virtus. Mirum dictu, recalescentibus sen-
sim fibris meatu divini experti n sanguinis, ex-
porrectis cum magna vociferatione cruribus, sur-
gensque propere a loco in quo jacuerat diutius,
proprio bacillo sustentante cœpit niti deambula-
tione, quæ illic aliena advenerat devectione.
Nec multo post in [tam] perfectæ valetudinis
robor evasit, ut nulli dubium, quin per suffra-
gium sancti Viri cœleste medicamen obtinere
meruerit; etenim quocumque animi se verterit
delectatio, gressu proficiscitur libero, nullius
egens sustentationis auxilio.

AUCTOR:
ANONYMO.
mirabiliter eri-
gitur.

n

ANNOTATA.

a Carolus III, cognomento Crassus, Ludovici
Germaniæ regis filius, a Joanne VIII PP. impe- E
rator coronatus est anno 880.

b Non fuit hæc prima, ut videtur anonymus
innuere, Danorum seu Normannorum in Gallias
irruptio; plures enim ab anno 841 factæ erant,
teste Pagio, qui vastationem Stabuleti refert ad
annum 881 num. 4. Eo tempore abbas erat
Leutbertus archiepiscopus Moguntinus, qui obiit
anno 889.

c Foillanense apographum Bachioni. Unum
dumtaxat Brachionem invenio (vulgo S. Braque,)
qui Menatensis abbas fuit apud Arvernus, obiit-
que anno 576. Colitur ibidem 1x Februarii, ut
Castellanus notat in Martyrologio universali.
Hæc pro supplemento Operis nostri ad dictum
diem: interim videri potest S. Gregorius Turo-
nensis cap. xii de Vitis Patrum, in editione Rui-
nartii col. 1213.

d Pagum Porcinsem designari arbitror, de quo
meminit Chronicon Frodoardi anno 933.

e Boviniacum seu Bovinium, vulgo Bovines,
oppidulum Belgii est ad Mosam fluvium in comi-
tatu Namurcensi, teste Baudrando.

f Fisenus in Historia ecclesiæ Leodiensis pag. 191 F
collocat hanc villam supra Dionantum tertio
milliari.

g Bracisa species est cerevisiæ sic dictæ a bra-
cio vel brasio, quod ultimum Spelmannus in
Glossario interpretatur hordeum medicatum, ex
quo cervisiæ conficiunt. Vide etiam Cangium ad
vocem BRACE.

h In Ms. Foillanensi Gavelio, in Bambergensi
Gavelio. Verisimiliter Givetum denotat.

i Id est, adscripta matriculæ seu catalogo illo-
rum scilicet, qui stipendiis ecclesiæ alebantur in
vicina domo, matricula item sæpe appellata. De
his fuse Cangius.

k Alia Ms. habent Longiam. In tabula choro-
graphica episcopatus Leodiensis, quam edidit Ni-
colaus Wisscher, ponitur Longne aliquantum ab
Urta fluvio. Castellum Longiæ variis locis mentio
fit apud laudatum Martenium, item tomo II Histo-
riæ Leodiensis anno 1736 edito pag. 227.

l Locus est præaltus et undique ferme præ-
ruptus in regione Transmosana Leodio viæ ses-
quimillari dissitus ad meridiem. Hæc et plura
Fisenus in Floribus ecclesiæ Leodiensis pag. 614.
Videri etiam potest Valesius pag. 124, ubi ait
olim villam regiam fuisse vulgo Chievremont,
alias

AUCTORE
ANONYMO.

alias Kevermont dictam. Fisenus in Historia ecclesiae Leodiensis pag. 194 prodigium sequens illigat anno 892, quando Stabuletum regebat Lintfridus Leutberti successor, defunctus anno 898.

m Plura miracula non recenset apographum Bambergense, et in duobus ultimis ordo præposterus est; dein subdit: His et aliis compluribus virtutum declaratur insignibus, quanta a Deo gloria muneratus Confessor beatissimus feliciter eniteat in superioribus, qui tam præstabili-ter miserorum casibus subvenire prævalet in inferioribus humiliter cum fide postulatus, auxiliante Deo et Salvatore mundi Jesu Christo, cui est honor, virtus et fortitudo, laus, potestas et jubilatio in omnia sæculorum sæcula. Amen.

n Phrasis mendosa et perobscura. Legendum puto diutini expertibus, ut sensus sit, recalescentibus sensim fibris, quæ dudum caruerant meatu sanguinis.

B CAPUT II. *Lux cœlitus emissa super feretrum Sancti: sanata infans contracta; punitus lepra et morte impurus, Stabulensium vexator contractione membrorum; sed hic postea erigitur.*

VI.
Lux supra corpus Sancti cœlitus demittitur
c
b

* forte ad eundem

E Est nobis fiscus Ledernaus a nomine, inconvulsa adhuc sodalitate nostræ mancipatus præbendæ, in quo constat ecclesia sancti Symetrii b et cæterorum virtutibus celebris, fama illustris. Igitur dum castello Longia æque nobis subiecto recessimus, quia nobis erat commodum adeundum * fiscum hospitii gratia divertimus. Bajulabatur quidem nobiscum divina miseratione collatum pretiosum corpus patroni nostri Remacii, quod in suprascripta ecclesia ea nocte decernimus, custodibus adhibitis, conservari. Et ecce, cuidam e fratribus, qui vigilias in eo ducendo exercebat negotium animæ, divino beneficio concessum est videre tale munus cœlestes. Nam ante gallorum cantus contemplatus est lucem de cœlo prodire et confestim per insertas fenestras domum Domini penetrare, ac super feretrum, quo Sancti Dei membra vehebantur, residere. Cum hoc igitur miro fulgore tenebræ irradiatæ penitus discessere; clarificatum est lumen ecclesiae atque ipsum feretrum cœpit se excutere, campanæque cœlitus actæ ultro sonitum dedere. Tunc fratres et affines * expergiscuntur, per incerta distracti stupore nutantur, et licet insuetis excubiis gravarentur, ad celebrandas tamen matutinales laudes in commune relaxantur. Dum vero ad ecclesiam properando perveniunt, aequæ ut res sese habebat addiscunt, non tenuem opinionem inde capiunt, sed divinis obsequiis atque mysteriis glebam corporis Sancti Dei prosequi attendunt: ad hoc etiam pondera rerum attollunt, ac mirabilia Christi in Sanctis suis impensa glorificando mirificant.

* i. e. vicini

14 Interea prædictus frater, quia tam mirabilis claritatis visione extra modum humanæ fra-

gilitatis ducebatur, tanta formidine attonitus interiorius in ecclesiaangebatur, ut etiam ab ipsa sua ignorantia quasi privari videretur. Nam ut credo ideo eo lumine supernæ patriæ non commode illustrabatur, quoniam objectis actionum illicitarum suarum imaginibus reverberabatur; scriptum quippe est, quia caro, quæ sunt spiritus, non valet capere; et idcirco nonnumquam cum mens humana ultra ad videndum ducitur, necesse est ut hoc carneum vasculum, quod ferre talenti pondus non valet, infirmetur. Igitur nos, quos tanti reverentia facti exagitat, ex hoc salutifero mysterio possumus conicere, quia cum pretiosæ sancti Symetrii inibi continentur reliquæ, et quoniam ea nocte convenerant corpore, spiritu etiam se revelarent hac cœlesti specie. Cœlestis quippe Sanctorum cœtus, iustitiæ meritis congregatis, splendidius in cœlo micat syderibus, sole fulget clarius, et cum suis cives in terris visitat, ea figura, qua Creatori suo inibi famulatur, se informando decorat. Ait enim sanctus Gregorius; Debent ea, quæ ministrant, ad ejus similitudinem tendere, cui ministrant; et quæ invisibili serviunt, esse invisibilia non dubitentur: hæc autem quæ esse credimus, nisi sanctos angelos et spiritus justorum? Verum ideo hoc pluribus quidem ambiguum consideratione approbavi tam congrua, ut fluctuanti in hoc animo quod ratio non valeret, plena tanti patris suaderent testimonia.

15 Est et aliud nobis recensendum, quod tradi memorie sit præcipuum. Quidam Langobardorum extitit, a quo secundum maritale imperium, dictante jure naturæ, quædam soboles processit. Hæc quidem ei iudicio quodam divino talem miseriam sua peste intulit, ut paternum ac maternum suffragium denegaret et substantiæ suæ propagandæ subitam interceptionem objiceret. Nam plantæ ejus una cum suris natibus ejus adhærebant, ideoque gratiam gradiendi abnucebant: sed paternæ caritatis insuperabilis affectus multiplicibus angoribus super hoc discruciat, atque per diversa Sanctorum merita et oratoria eam secum ferendo et remedium quærendo impellitur. Compulsus est patria arva relinquere, diversas provincias cum ea pererrare, solo secum orationis viatico comite; sed tristibus occupationibus fatigabatur, quia quasi surda aure medicina Dei differebatur: sed neque ex hoc in ultimam desperationem decidit, sed fide suggerente, et quia indiscrete hic remedia largiri auditu comperit, de sancti Dei Patroni nostri benignitate præsumens huc se perseveranter admovit. Postquam igitur advenit, natam suam in cunabulis deferens in ecclesiam collocavit: et ecce, quadam die Dominica dum Evangelica lectio esset recitata, et forent omnia tranquilla et sacrificio Dei consecrando accommodata, virtute urgetur cœlica, et voce extollitur quasi vagiendo præclara; sed quia recentis atque teneri infantis vox ferebatur, miraculum supernum cum ea certare spe incerta adimitur, atque ut inquietudo sedaretur, cuidam, qui expeditior inibi tunc plebi thuribulum incensi ferebat, significatur, ut foras extruderetur; quod statim efficitur.

16 Pari modo etiam patris fidem ac devotionem vox ejus sicut et nostram fefellit, et non merita Christi et Sanctorum ejus in eam vivere c pensavit, non rem examinando discussit; sed eam in humeris suis ferendo ad diversorium suum properavit; qui dum ibi recipitur, et quia tunc adhuc vociferationis ac nimietatis ejus tædio fendebatur,

D
vita, campanæ
ultro sonantibus:

VII.
infanti contractæ

F

sanitas restituta.

c

A fendeatur, quo pondere mentis premeretur, oculatus arbiter experiri molitur. Tunc accedens tegmina pannorum ab ea dejecit, quos statim infectos cruore conspexit, et dum membra præscripta per indicia venarum manu palpat, propensiori cura perlustrat; sub jugo virtutis Dei eam luctari considerat, et reformari in ea sinceritatem membrorum, redivivo tepore jam penitus directis tibiis. Deum et Patronum nostrum glorificando exultat, et statim debita super hæc negotia solvens, nulla dissimulatione miraculum notitiæ nostræ, et cæterorum subduxit; sed desiderium animi provehens ad monasterium eam referendo cum festinatione reexhibuit, et Sancto Dei Patrono nostro, cujus commercio optatum effectum receperat, gratiarum actiones velut alter leprosus Samaritanus reddidit. Nos quoque ut convenimus, ab arce rectitudinis non declinavimus, sed pia devotione Deum in suis Sanctis magnalia prodentem laudibus in commune extulimus.

VIII.
Irreligiosus monachus

B 17 Præterea licet ad memoriam reducere, quia hic sacer locus in eo etiam cœlestibus particeps esse probatur, quia Christi Sanctorumque meritis eum incolentium impudicitias atque omnes immunditias detestatur, et in eis, qui perpetraverint, non facili animadversione consulitur. Ergo seriem hujus rei prænotandam non visu didici, sed attestantibus pluribus reverendis fratribus monasterii nostri fideliter agnovi. Erat hic quidam monachus custos sacræ ecclesiæ, qui commissam sibi obedientiam * temeraria procurabat præsumptione: scilicet aggravatus carnis voluptate, vitiis abominabilibus atque immunditiæ insuper ad patrocinium erroris periculosius accreverat, quia nullo ex hoc percussus pavore ab inceptis se reprimebat, impudentiam atque obstinationem Deo Sanctisque invisam non damnabat, sed circa pignora Sanctorum Deoque consecratas aras quotiens expediebat, libere se exhibebat. Nimia quoque dementia proventus judicium filiorum Heli non considerabat, nam quia in Deum peccaverunt, id est in his, quæ ad cultum ejus pertinebant, ideo cum patre superno examine debita morte perierunt. Ultionem etiam in filios Aaron exhibitam non memoriæ recollegit, qui dum in batil-
lis * suis ignem alienum adhibuerunt, procedente igne a Domino, incendio interierunt. Et quia illæ inrationabiles ceremoniæ atque, ut eo modo expertum est, veritatis inimicæ temporaliter puni-
tæ sunt tam severa animadversione, si mens non læva fuisset, sumendum esset ex hoc documentum salubri terrore, sobrieque et juste circa sacramenta Christi congrueret operam impendere.

* i. e. officium

* i. e. thuribulis

C 18 Hujus rei gratia nec defuit patroni nostri, scilicet beati Remacii pia compassio, atque, ut a detestandis inceptis resipisceret, spiritualis correctio: Sanctorum quippe animæ, quæ claritatem omnipotentis Dei aspiciunt, quæ foris aguntur, cœlesti beneficio agnoscunt. Et ideo cuidam rustico trans flumen Amblaviæ d degenti apparuit, reatum ejus monachi mœrendo depromit, et ut vices ejus in legatione suppleret, ejusque invectione eum terreret, præcepit: addidit etiam ut conscientiæ ejus perscrutarentur, quatenus tali beneficio adjutus forsitan a præscriptis nequitis sic suspenderetur, ne a supernis adytis atque decretis justæ damnationis sententia merito feriretur; indicaret quoque ut magnalia Christi in loco suo perpenderet, quia potentiam virtutis suæ meritis fidelium suorum sæpenumero

jussu Sancti correptus, et monita contem-
nens

d

in eo declararet, ac prava agentes insanabili plaga percuteret ac perderet. At rusticus quod sibi fuerat imperatum perficit: nam quia mortalis mortalem timet, secessum cum eo in abditis petens, prius solo prosternitur, pedibusque ejus advolvitur, atque ut sacramentum sibi revelatum veridica assertione perpendere [velit,] humiliter deprecatur. Ille vero ut audivit, non se contra se erexit, sed quasi amens tempestate verborum adversus eum sæviens, phantasmaticis illusionibus defraudatum asserit, superbe injurioseque eum lace-
rando confundit; Tene, inquit, Patronus noster oraculis divinis privata gratia adiit, ac confratres meos diurnis nocturnisque cultibus Deo adhærentes despexit? Nimia ac ineptæ te occupaverunt æumnæ, et ideo appetierunt te insaniam falsæ.

AUCTORE
ANONYMO

E 19 Hac indisciplinata animositate prædictus rusticus aversatus recessit; ipse autem imminens sibi periculum curare non statuit, sed quasi effrenata licentia pervagatus, in quo consueverat, perseveravit. Justus quippe Deus, ut conjicio, peccatis ejus præcedentibus irascebatur, et idcirco debita vindictæ timore non premebatur; sed more Pharaonis quondam regis in contradictionem pessimi virtute erroris impellebatur. Siquidem sanum saperet, casibusque suis prospiciendo obviaret, diligenter attenderet, quia ex parte terrena, quæ sunt cælestia docent: nam frequenter servus pannosus, despectus auctoritate, privatus potenti personæ dirigitur; sed sic reverentia mittentis Domini cum modestia tractatur, ut non quasi probro indignationis insimuletur, non ad injuriam referatur; sed caussa negotii, pro qua venerit, ab ore ejus tranquilla devotione præcipitur. Filius namque Dei cum Balaam pessimo atque ariolo loquelam fecit, ejus indignitatem non abhorruit, ejus insuper vesaniam per asinam loquentem cohibuit atque maledictione exercitum suum ferire non sivit: certe per Saulem reprobatum multa etiam ipse Dominus beneficia populo suo contulit, qui per Spiritum sanctum prophetavit, non cum justitiam exercuit, sed cum adversus insontem Deoque carum David sævit. Caiphas quoque pontifex temerarius atque acerrimus hostis Domini insignem atque sibi inopinatam prophetiam protulit, et, quia oporteret pati Christum pro
populo vaticinavit. Hac quidem ratione comprobatur, quia spiritus Domini animæque justorum, non tantum per bonos sed etiam per malos faciunt, quæ consilio rationis ad profectum plurimorum expediunt.

nec pravam vitam emendans

E

F

20 His quidem et paribus plurimis, quia præscriptus erroneus fidem non adhibuit nec perfidiam Deo exosam pœnitentia propulsavit, incrementa malis addidit, divinique judicii sententiam debito jure in se declinavit. Nam pœna lepræ ac pruriginis totum ejus corpus perfunditur, eorumque sanie sic sæviens vexatur, ut, fœtore carnis prævalente, intolerabilis insuper et inaccessibilis etiam amicis intimo corde subvenire cupientibus redderetur. Visum est utilitatibus fratrum fore consultum, quatenus extra claustrum cœnobii diversorium ei pro eo incommodo delegaretur, et sicut res exostulabant, copiæ necessariae sibi acceptabiles in eo ponerentur, quod et ita factum est; sed sic etiam ipsum morbus prægravaverat sua infestatione, ut fraternus affectus ei denegaretur necessaria servitute. Cibus ac potum non erat facultas administrare, sed escas supra scamnum, infra

fœtida lepra percussus,

AUCTORE
ANONYMO.

qua misere in-
terit:

infra ostium locatum procurator deferens rece-
debat summa velocitate, quia inaccessibilis erat
præ nimia fœditate.

21 Hac quidem inremediabili ægritudine mo-
re Antiochi ac Herodis tyrannorum diu mace-
ratus, tandem ab ipsa in diram mortem est
resolutus; et, si illa afflictio pœna peccati fuerit,
nondum alicui revelatum cognovimus. Scimus
quoque sacrarum Scripturarum attestatione, quia
duplici contritione conteruntur peccatores,
atque obesse et prodesse possunt hominibus tem-
porales afflictiones sive mortes: nam secretiore
justitia Dominus judicat et in occulto providen-
tiæ suæ noscit, quemadmodum juste quibusque
dispenset. Hoc miraculo indice plurimorum
similium, fratres, innuitur, quo judicio prægra-
vetur, qui perfectorum morum vel actuum
castimonia postposita cum digna reverentia in ora-
torio Deo dicato non conversatur: neque enim,
quid vindictæ deberetur de talibus commissis
atque similibus, nosceretur, aut quid venia rela-
xaret probaretur, nisi tali indicio justitia Dei
aperiretur. Salubre pariter exemplar hac descri-
ptione annectitur, ut eo quoque modo charitas
in nobis augeatur, quatenus invicem membra
simus, et tamquam unius corporis vel unius
hominis alia pro aliis membris sollicitudinem
habeamus, quæ in eis corrigenda sunt præcordiali
amore provideamus. Quam gratiam beatus Re-
maclus effectum probavit, dum damnato fratri
consilia salvationis mandavit et lethale virus,
quod languenti inimicus inflixit, tamquam in
membro ejus compassionem ferens curare ten-
tavit.

IX.
famulus qui-
dam Stabulen-
ses vexans
* i. e. domini
e

22 Congruum videtur et illud inserere, quod
fidelium plurimorum didici relatione. In fisco
Brattis nomine cujusdam senioris * servus e ma-
nebat, tam inconsulta pervagatus temeritate, ut
familiam ecclesiæ nostræ multimoda vexaret in-
commoditate; et quanto majori affectu in do-
mini sui gratia, inhærebat, tanto efficacius ad
incrementa contumeliarum proficiebat. In hac
igitur pertinaciæ stultitia diu perseveravit, ocia
et negotia contrivit, nihil sancti nec pensi ha-
buit, nec alicujus ex hoc correctio in cordis
ejus aure convaluit. Accidit autem ut festivitas
Patroni nostri Dei confessoris instaret, atque ad
celebritatem ejus frequentia utriusque sexus ac
diversi ordinis, ut moris semper erat, pia devo-
tione comitante, se conglobaret: adfuit etiam
præscriptus familiæ adversarius improbis adhuc
fluctuans moribus, atque aliqua pœnitentia non-
dum respiciens a perversis conatibus; et quia,
ut ait Salomon, Beatus homo, qui semper est
pavidus, et qui mentis est duræ incurrit in ma-
lum, ille ex malarum conscientiarum suarum
stimulis, quos interius alebat, nullo horrore
concutitur in Sanctum, quem in fidelibus suis
læserat, nullo humilitatis movetur respectu; sed
comitante sibi perversæ mentis insania, quasi
beneficia orando impetraturus cum cæteris fide-
libus monasterium ingreditur.

castigatur mem-
brorum contra-
ctione;

23 Sed post modicum horæ spacium, in eum
ostenditur, quia speciosa laus in ore peccatoris
non dirigitur, et quoniam grave periculum ex
incauta securitate, initur. Itaque dum securus
staret, zelum divinæ severitatis subiit, ac ne-
fanda pervicaciæ supplicia expendit; nam repente
in pavimentum cecidit, sensum amisit, et
membra sua, quæ tamquam ad æmulationem vir-
tutis in familia prædicti Patroni nostri exhibue-
rat arma iniquitatis peccato, subito miserabili-

ter contracta sunt coram omni populo, ut D
manifesto pateret indicio, quia digna tali culpæ
pœna responderet, in eisdem scilicet membris
subtilissimo Dei judicio. Igitur plebis fremitu se-
dato a prudentioribus, nos cum Odilone f ab-
bate nostro accersiti convenimus, et postquam
seriem vitæ suæ et factionis a vicinis suis et a
nostris vero relatu cognovimus, non quaquaver-
sum sententiam trutinavimus, quia mercedem
sceleris sui solvere divinitus pensamus, quod
evidentius ex compluribus pro cæterorum hujus-
modi cladibus nobis et scripto teste perpendi-
mus, quæ pari modo sese intulerunt perniciosus
talibus præsumptoribus.

24 Tunc vero ad caput sancti confessoris Pa-
troni deportari fecimus, ut si insanabilis dolor
esset, experiremur quantocius; et quia more
Heliodori viri eminentissimi, ut nobis videba-
tur, motus divinæ sententiæ et sancti Patroni
nostri incurrerat, eodem etiam modo ut ex me-
ritis ejus, vice Oniæ summi sacerdotis, sanita-
tem inibi recepturus esset, fiducia manebat.
Igitur ad hoc incommodum, quod nobis erat de-
bitum, caritatis compassione facimus, si quod E
nobis scelestæ intulit, laxamus; et sic oratione
facta, discedimus. Post hæc non multum hora-
rum processerat, cum custos ecclesiæ alacer ad
nos properat denuntians, quod medentis non
perimentis affectu judicialis sententia contractum
premeret, quia ad pristinum statum membra
resumeret. Nos vero suo summo gaudio repleti,
illuc conamur cursu veloci: at dominus abbas
ut manifesta Dei virtute adhuc respexit attoni-
tum, confestim in pedes erexit eum, et quia
pro contritione spiritus et corporis adhuc per-
sensit languescere, interrogat si potum sibi desi-
derio esset sumere; ille autem libenti animo
annuit et deposcit. Tunc calyx Confessoris Dei,
qui supra altare pependerit, deponitur, et re-
pletum * mero ei ad potandum conceditur. Quo
hausto, et vires recepit, et, quod sibi magis
erat proficuum, mores mutavit, ad reverentiam
Sanctorum animum appulit atque ab acerbitate
calamitatum modeste ulterius desuevit.

sed portatus ad
Sancti caput,
haustoque vino
ex ejus calice,
plene convales-
cit

* repletus

25 Denique plebs, quæ ad spectaculum et
ad Vesperas confluxerat, hoc viso, celebri extol-
litur præconio, et grates reddidit Deo, qui San-
ctum suum in sollemnitate tam illustri mirificavit
miraculo, beneficium suum rationabili mentis
appendens examine, eo quod sic justitiam suam
in eum temperaret æquo moderamine, ut gratia
juvaret et verbere: nam quia foras flagella in-
tulit, mentis perversitatem terrore tabefecit, et
ne ulterius tam temerarie supra se raperetur,
tali censura cohibuit. Post hæc quoniam Salo-
mone attestante: Multato pestilente, parvulus erit
sapientior; multi, quibus inibi vigeat mens sa-
nior et ad futura prospicienda præstantior, dum
ultionem hujusmodi considerant, exuberantem
in se improbitatem retundunt, et in domesticos
Sancti simili insectatione deinceps contumelias
irrogare pavitant; prudenter quidem animadver-
tebant, ne forte pœnam, quam ille ad tempus
pertulerat in corpore, eorum Defensoris ac Tu-
toris accusatione perpetua paterentur animarum
damnatione. Tunc dominus ejus, nolens eum
amplius mancipari suo obsequio, ad altare ejus
tradidit retinendum jure legitimo, juste perpen-
dens, inibi ei merito persolvendum servitium,
ubi noverat, eum justæ severitatis disciplina a
pestifero errore revocatum.

et ab hero suo
addicitur mo-
nasterii servi-
tio.
F

ANNOTATA.

A

ANNOTATA.

a Apud Martenium col. 19 Lethernau vocatur, alibi aliter: Latine Ladermacum. Pagus est ditionis Stabulensis via Leodiensi, vulgo Lerneux, teste Fisenio in Floribus Leodiens. pag. 616.

b S. Symmetrius presb. et M. colitur xxvi Maii. Vide tomum sextum dicti mensis pag. 360.

c Id est, agere seu vim habere. Vide Glossarium Cangii. Miraculum hoc et præcedens de emissæ cælitus luce, alio ordine ac stylo narrantur in apographo Foillanensi.

d Amblavia et Amblava, vulgo l'Ambleve, parvus Belgii fluvijs, oritur in ducatu Luxemburgensi; deinde per Leodiensem ditionem fluens Malmundarium rigat et Stabuletum, hinc auctus Alba et rivis aliquot in Urtum fluvium se exonerat. Ita Baudrandus. Est et vicus Amblava in Tungrorum finibus, non procul a monasterio Stabulensi, a flumine nomen habens, Valesio teste pag. 16. Novum Lexicon geographicum anno 1738 Venetiis editum sequentia observat: Amblavia fluv. ubi sit non constat; sed fluvius RECHTE alluit Stabulum monasterium intra limites Ducatus Lucemburgensis

e Guntmarius dictus in Foillanensi, ubi miraculum hoc multo succinctius refertur, omisso præcedenti et reliquis omnibus, quæ oratorie magis quam historice et mira subinde phrasi conscripta sunt.

f Adi Commentarium sub finem numeri 70.

CAPUT III. Sacrilegi furis horrenda poena; item alterius, qui postea precibus monachorum liberatur.

X.
Clericus, qui laminam argenteam ex altari

C Subsequitur aliud memorabile, quod proditum ratione in multorum cordibus præcipuo valebit vigore disciplinæ. Coaggerata est argenti copia, abbatibus et ministrorum suorum industria, cum qua communi convenientia ad decorem domus Dei ante quandam aram tabula ingens erat vestienda. Igitur opus initur, fabris ad excudendum conceditur, summa ope ad perficiendum agitur, nec ea moles operis inani studio defluebat; sed ex voto atque sententia prudenti artificio procedebat. Interea contigit ut laminæ deauratæ, quæ tabulato infingendæ erant, turgescerentibus in eis imaginibus, et vario cultu sculpturis essent perfectæ, atque custodi ecclesiæ ad servandum traditæ: quas ubi ille recepit, ita, ut plerumque fit, impediende quadam re, tutari sera neglexit; sed super reverendum altare sanctæ Dei genitricis Mariæ palla ejus obiectas ad horam reliquit. Et erat in monasterio quidam clericus multiplici sua clientela nobis promptulus*, et ideo privata gratia nobis intimus, nec falsis hujusmodi criminationibus adhuc nobis infestus; metus de ecclesiasticis rebus nobis ex eo cavendis nullam providentiam docebat, ita familiaritas nostra ei aspirabat.

27 Hic itaque dum bratteas ibi locari con-

spexit, sæva cupiditas oculos ejus illexit, nihilominus et cor ejus jaculo suo sauciavit: nam dum monasterii solitudinem providet, libertatem pravitatis indeptus unam ex eis furto rapere non pavet, quæ ubi amissa dignoscitur, moderate non dissimulatur, sed arguta indagine tum publice tum privatim quæstione ventilatur: sed frustra opera luditur, quia ad nullum indicium veritatis dirigitur. Ad postremum diro anathemate maledictionis percutitur, acriter in commune annuitur, sed mens prava non flectitur, nec aliquo probo consilio periculo suo reluctatur. Diu perseveravit in hac obstinatione detrimentum suum non seipsum respiciendo, et peccatum maculas configendo auget quotidie: nam qui affectum malitiæ in illum contraxerat, famam et pudorem in eum attriverat, et perfidum cor ejus, ne furtum proderet, obduraverat. Igitur dum super hoc nulla mentis ratione regitur, ab interno iudice sui meriti precio præjudicatus cumulatur, verum a dæmonio corripitur et errore ejus passim lymphante raptatur, atque mox ex ipsius debacchatione evidens intelligentia captatur, cujus obligatione sceleris tam crudelis sententia in illum assumpta jaculatur.

28 Nam argentum, quod abstulerat, clamore prodendo in admirationem omnium semper in ore habebat, nec fastidiendo ipsum clamorem amputabat. Igitur postquam diuturna pugna a spiritu immundo maceratur, viribus corporis deficientibus, in stratu suo ægrotus recipitur; sex ex ipso languore dispensatione divinitatis agitur; et præsertim ad instructionem multorum ut posteritati memoria commendaretur, ipse ut prius, ad horam intellectui et rationi redditor, et eo confitente, furti iniquitas comprobatur. Nam dum cognati et amici ejus lectum circumstarent, animumque ejus dolore ac miseria tabescentem gratia confortationis relevare tentarent; ex prava conscientia cor recollegit, et eorum molimina tali sermone prævenit, damnationisque suæ poenas, quas luebat, jugi prius suspirio concepto in hunc modum exprimit. Merito tam severum ultorem sanctum Remacium adversum me irritavi, quia zelum domus suæ postposui, argentumque ex ea sub ædificio decenter ad unguem politum miser jam diu anathemate maledictionis perditus abstuli, mihi iniquo ordine retinui. Arridebant quidem mihi in monasterio suo plurima oportuna largitate munifica, ex quorum beneficiis facile possem superare errata, et quia ea in talem perniciem commutavi, ac non æqua meritis præmia pensavi, verbera verberibus sociavi, atque animæ et corporis nunc subigor discrimini, captivusque cum diro iudicio abductor in legem peccati.

29 Hæc postquam retulit, iterum industriam animi perdidit, et furiam ejus posthæc diu non grassantem absque fructu poenitentiae mors sæva diremit. Igitur quisque hæc legendo didicerit, meritum suum discernat, atque ne parem pestem eodem jure participet, in se prospiciat, in quanto cæno iniquitas volutetur, attendat, et qua luce probitas resplendeat, et aversa ei fronte repugnet, consideret, et quia probis ipsa prohibita est præmium, improbis vero nequitia supplicium. Nam verbi gratia hic clericus injustus a dæmonio correptus vitæ suæ solvit malum, atque ad miseriarum suarum ergastulum cum eo perductus est ad interitum nec deflendi ei et poenitendi indultum est spacium. Quid enim aliud nobis

AUCTORIS
ANONYMO.
abstulerat, corripitur a dæmonio

et furis actus

F

moritur impoenitens.

* i. e. valde officiosus

AUCTORE
ANONYMO.

nobis innuit talis poenae prodigium, nisi Sancto-
rum hunc locum incolentium, ne eis advensemur,
formidare iudicium? Hi enim ante Deum
assistentes sicut pro nostris excessibus benigni sunt
intercessores, sic quandoque nostro delicto
exacerbati accusatores; nimirum ad correptionem
nostram constat hoc esse monstratum, ut spretis
contagiis furti atque aliorum vitiorum, ad aeternam
patriam ad eos pervenire satagamus per viam
virtutum.

XI.
Alterum fibu-
lam auream
sacrilege suffu-
ratum

30 Alio quoque tempore evenit huic simile,
quod pluribus adhuc hanc lucem carpentibus
visu et experimento constat probasse. Manebat
nobiscum quidam clericus a pueritia educatus,
atque cum rei exposcebat utilitas, per plura
satis monasterio accommodus. Hunc itaque sub
prætextu religionis in contubernio nostro fove-
bamus mutua familiaritate, et fraterna charitate
sedulo colebamus. Interea contigit quamdam
comitissam venerabilem pro salutis suae munere
ad cenobium nostrum vota sua persolvere atque
fibulam auream non parvi precii dirigere; sed
humanæ fragilitatis adversarius dum qualitates
hominum, cui vitio sint propinquæ, explorat, ut
ad sua perversa diverticula dirigat semper anhelat;
et dum aditum atque semitam ad tentan-
dum eas invenit, protinus decipulam insidiarum
suarum ad ipsam semitam occulte præterdit, et
nisi fides fortiter resistat, ejus involumentis ad
pessimam actionem et ad diversorium perditionis
trahit, ut hac descriptione liquebit. Ergo ille frater
ubi aurum ecclesiae datum reperit, sugges-
tionem inimici non gravitatis consilio transiit,
nec virtutis regimine transcendit; sed ubi obser-
vabatur adiens clam involavit, atque in proprios
usus redegit. At ubi custos, qui attulerat, per-
ditum comperit, moderate dissimulando contegit,
ac moras prodendo innectit: nam quia, ubi
posuerit, oblitio subriperat, non in palam
conferebat, nec quidem temere indiscussa sine
probatione adoriri audebat; mœstitudinis acerbitate
angebatur perscrutando, et clam exigendo per
diversa impellebatur.

et post sacros
Ordines indi-
gne suscipien-
tem diabolus
itidem

31 Interim vero necessitas ordinationis loco
nostro incubuit: domnus abba Ravengerus a ad
ecclesiasticum sacramentum quosdam nostrum pro
jure religionis sublimare æquum adjudicavit,
atque ab episcopo ut fieret impetrans, ad diri-
gendum nos ad eum operam inivit. Misit etiam
nobiscum præscriptum clericum, nondum tali
piaculo infamatum, neque pro privata sedulitate,
quam inter nos gerebat, aliqua ratione suscep-
tum. Erat enim Quadragesima. Frater quidem
ille sacrilegium, quod furto perpetraverat,
in exiguo pensans, nulla confessione denudavit,
non aliqua poenitentia levigavit, sed suis secun-
dis excessibus præsumens ad sacramenta Christi
audacter accessit, atque ecclesiastica officia
usque ad diaconii gradum tradente episcopo usur-
pavit: et quia Catholica mater Ecclesia illos suos
primitivos gradus ad contrectanda vasa Corporis
et Sanguinis Domini instituit, filios suos,
quos in Christo in Baptismo regeneravit, et
horum officio consecravit, probatos et mundos
sibi exhiberi et circa se manere decernit, juxta
quod illis propheta dicente jubetur: Mundamini,
qui fertis vasa Domini. Igitur post Missam
et Vesperas, ubi moras explicuimus, ut jejunia
sera resolveremus ad hospicium properamus; sed
inter edendum ille confrater noster solo cadit,
dentibus frendit, nimia vexatione se collidit,
atque ingenti pavore nos exterritos in auxilium

suum cogit. Denique mensæ penitus abrenun-
tiamus, plurima remedia præcordiali amore
adhibemus, sed spe cassa fallimur, ignorantes
quia iudicio Dei juri diaboli manciparetur.

32 His infestis casibus tota nocte collecta-
mur, super eum, donec nox in lucem pro-
rumperet, excubiis immoramur; sed hæc
ærumna non fuit nobis pertinax Dei miseratione,
nec in extraneo loco hujusmodi tam fœda plaga
derogationem hominum noluit nos subire; sed
fugata inimici virtute incolumem et sobrium
nobiscum concessit remeare. Tunc integra heb-
domada spiritus immundus ab eo secluditur,
requies ei conceditur, nullis suis molestiis infe-
statur; sed tantæ quietis dilationes illi indultæ
et quodammodo ad se in bono præmeditandum
induciæ in eum transierunt fluxa et stolidi levi-
tate. Nam verbi gratia quia justitiæ sententia
suspendebatur, nec delicti puduit, nec aliqua
severitate censor ejus extitit, nec ultro confessione
alicui, ut sibi expediret, patefecit; ut etiam
in eo adimpleretur, quod Salomon ait: Impius
cum venerit in profundum malorum contemnit.
Et quia in tam reprobum sensum incurrit
et adversus perfidiam non contendit; inimicum
valentiorum negligentia fecit, suique erroris
mercedem talem recepit; nam dum Completo-
rium Dominica nocte psallendo recitamus, ejus
iterum cruciatu nimio horrore prosternimur,
quia acriori quam prius vehementia inimicus
repetit, et debacchatione nimia quatit; verum quod
remedium illi inferendum esset, in ambiguo pen-
debat, admiratio nos ex eo fatigabat, si spiri-
tus erroris esset nullus nostrum adhuc didicerat.
Interim fraterna et viscerali compassione inflexi
opem ferimus, nocturnis vigiliis circa eum
rediviva opera alternatim subsistimus. Post hæc,
ut nobis videbatur, plus quam Saulem regem
frequentius repetens dissipabat: sed in Dominica
nocte sævius in eum spiritus nequam furebat.

invadit, ac dire-
ctis vicibus
diverzat;

33 Postremo ad comprobandum divinæ ultio-
nis iudicium, cum quo scelus admiserat, dex-
terum perdidit brachium; ut penitus arefactum,
nullum pristini vigoris præstaret officium. Hoc
itaque cernentes plurimi nostrum ancipiti medi-
tatione variamur, videlicet an casus hoc illi
inferret, an Dei voluntas pro aliquo crimine
signaret: quod ubi domnus abba comperit, a
fundo arcano altam considerationem contraxit,
et prudenti ratione non eventui applicuit. Nam
ex pluribus præcedentibus huic similibus præco-
gnitis, eum irretitum diaboli cognoscit insidiis;
et convocans privatim sempectas b, multiplici-
bus argumentis statuit causam discutere, prius
tamen hac habita oratione: Præteritarum rerum
et accidentium, fratres, exhibitio multiplicibus
testimoniis aperit, qualiter super hujus fratris
peste opinio nostra metiri possit. Siquidem dum
ad ordinandum direximus, mentis suae compotem
pensavimus: non vitiorum criminalium effectum
in eum exagitavimus, sed statim ut Ecclesiastici
sacramenti recepit commercium, in satanæ
incidit jugum, ut in præsentiarum dilucidat
facilis fides rerum. Nam unde sibi esset animæ
sumendum remedium, inde recepit iudicium; scrip-
tum quippe est, quia gravius condemnabitur,
qui indignus suscepit, quod non meretur; et
Deus quoque suscepta sanctificatione, sic homini
miscetur, quando suorum actuum castimonia
delectatur. Nam ei aut bonis meritis conjun-
gitur, aut malis disjungitur. Porro si diversa
nunc sibi accidentia mente colligamus integra,
multa

areat quoque
brachium ejus
deæterum:

b

AUCTORE
ANONYMO.

A multa congruunt et concurrunt nobis verisimilia, ex quo nostra potest augeri conjectura. Nam prudenti animadversione possumus conijcere, quod non sine magno agitur discrimine, quod Sabbati die, hora ad nonam atque ad vespeream vergente, majori ejus cruciatur infestatione: nam si ad liquidum res a nobis prosequitur, ea die et, ut reor, hora benedictionis munere ab episcopo donatur. Videor videre, si aliquæ occultæ insidiæ ex furto aut ex aliqua prava ejus insimulatione latent adhuc nostræ ecclesiæ, significatione hac et judicio tam manifesto impellente, promulgabuntur infami comprobatione.

sed tandem
missis ab abbate
monachis

34 Quod melius examinare valemus, si Judæ proditoris exemplum in medium proferamus, et per rei similis argumentum æstimationem nostram extendamus. Denique dum ipsum intinctum panem, tradente manu Domini, ore consumpsit, quia male percepit, satanas in illum intravit; et illa temeraria sacramenti perceptio, fuit illi æternæ infelicitatis damnatio. Atque ex quibus præcedentibus iniquitatibus hoc præjudicium commruit, Euangelista manifestando depromit. Quia fur erat, et loculos habens ea, quæ mittebantur, asportabat. Ex furto quippe pecuniæ Domini, quia imprudenter et indissolute exercuit, peccati sarcinam coacervans ad traditionem Domini pervenit, et post hæc miserabiliter absque fructu pœnitentiæ laqueo vitam exæstuvit. Ad hanc igitur, fratres, oculos cordis erigite considerationem, nec quasi socordia atque inepta prolusione patiamini incassum transire, sed quid facto opus sit super hoc incommodum sapienter tractate: nec enim mediocriter cogit necessitas providere, ideoque quantocius moras dissolvite; clandestino consilio, quando ad intellectum redit et tranquillitate quiescit, eum adite, atque actionum suarum confessionem puram vobis reserare deprecite. Forsan Christi gratia dignabitur nobis aperire, quo remedii antidoto huic malo valebimus obviare; nec * si immunditia gravioris lepræ fuerit, vices summi Sacerdotis in curatione ejus supplere oportebit. Denique properate, quia citius recens vulnus refovetur sanitate, quod putrescere non sinitur diuturna abusione: nam ipsum in deteriorem saniem vertetur, si medicina competens ei differtur.

* et

C
culpam sincere
fessus,

35 Fratres itaque instructi hujusmodi rationis inductione, jussa perficiunt strenue, secreto eum adeuntes interpellare: quod ubi auribus ejus eorum sermo infunditur, nimia anhelatione suspenditur, vario conflictu mentis secreto certatur; hinc rubore, subinde pallore ita suffunditur, ut ex ipsa passione; facie indice, facile prava conscientia ejus intelligi daretur. Tandem sentiens facinus non posse latere, pœna eum urgente, latebras commissi aperit hac supplicii voce: Quoniam ad me fratres et domini mei convenistis tam privata secessione, extrema necessitas pigram moram cogit consilio solvere vestræque voluntati dolendo, erubescendo ad præsens negotium integra et vera confessione parere; sed admodum vereor si confessus fuero, ne lacerer opprobrio, atque ad ignominiam meorum contumeliose extrudar a monasterio: quapropter subvenite inopi, et gratiæ vestræ et fidei pigora mihi ad intercessionem impertiri dignemini. Propositum namque religionis meæ violavi, ac sub specie benignitatis infaustum nævum velans, me infra pessima detrusi, quia sanctum Remaculum, atque cæteros hunc locum incolentes sacrilegio fœdavi: nam fibulam auream furto

subripui et inde, ut cernitis, supplicium diaboli commerui, et ex hoc apud Deum et homines æternas dedecoris maculas mihi inussi; inde animam meam reatus obnubilat, et recordationis meæ jaculis ipsa se mea conscientia impugnat: unde iterum vestræ me commendo benignitati, ut quia inprimis confessione vera fenestras nequitiae vobis patefeci, vestræ fiduciæ ope merear relevari, quatenus vestra interveniente sagacitate, sic abbas cum fratribus iniquitatem meam toleret, ut in usum pietatis et boni consilii conformet.

36 Hæc eo dicente, hi, qui missi fuerant, abbati accelerant renuntiare; quod ubi ille rescivit, non ponderando, culpam æquanimiter tulit, censuram auctoritatis mansuetudine temperavit, et mox ad fratrum consilium conferendum decernit, atque congregatis ita disseruit: Ecce fratres, opinionem nostram super clerici nostri passione et factione comprobavimus: post Dei judicium nostrum non adhibeamus; sed si valemus, bono consilio ejus dispositionem in hac re sic temperemus, ut sub nostris nutibus eam refrenemus. Verba sancti Pauli in hoc sollicita cordis aure pensemus, clementiam, quam ex naturæ nostræ dote possidemus, cum eo perficiamus. Omnibus, inquit, omnia factus sum, ut omnes facerem salvos. Si ergo ad imitationem tam egregii prædicatoris ex condescensione compassionis pro viribus nostris accingimur, procul dubio nostræ devotionis ampliorem venerationem experiemur; vitari etiam oportet, ne in publicas aures inferatur, ne, dum reatus hujus plebeio more arguitur, nostræ religionis et ordinis æstimatio eadem infamia gravetur: hic inter nos præsidens judex ratio disponat, ut aditum infamiæ obstruat.

eaque abbati
per illos in-
cata,

E

37 Legimus namque quia sic Dominus mortalium facta deliberat, ut alias propitius concedat, alia iratus permittat; sed quæ permittit, plerumque sic sustinet, ut ad perfectum * multorum et justificationem congerat; pro utilitate quidem nostra pœnas et correctiones infert, non ut se vindicet, sed ut nos emendet. Dicit quoque Psalmista, quia immittit angelos * Domini in circuitu timentium eum; esset itaque, qui prohiberet et custodiret, ne istum clericum inimicus invaderet, nisi voluntas Dei contraheret; et quia consilium ejus non repugnavit, ad articulum tentationis permissus ab eo convaluit. Quod evidentiori exemplo vobis patebit, si Saül regem, qui gratia Dei caruit, experientia vestra ad memoriam revocaverit. Legimus quippe, quia spiritus Domini malus exagitabat eum. Non ideo quidem a Domino malus erat, quod malum substantia atque natura sit, sed * vitium naturæ; sed Domini per licentiam potestatis justæ, malus autem per desiderium voluntatis injustæ. Si etiam hanc pestem attendamus, si vices varias ejus mente provida captamus, easdem Saülis passiones plurimas huic fratri inhærere videbimus; quia ad horam eum in pace relaxant, ad horam vexando occupant, et sic se in eum alternant, ut vicissim plaga pessima succedere non desinant: denique quod nostrum est, et præsertim quia ratio æquitatis dictat, mutæ charitatis affectum pro eo induamus; fragilitati ejus condescendamus, iram vindicem Christi et Sanctorum ejus parsimoniæ victimis flectere tentemus, et, si verbera cælestis justitiæ ad damnationem vel ad emendationem illi alata sunt, fortasse recomprobabimus.

succurrentibus
ipsorum præ-
bus, jejuniis et
sacrificiis,
* profectum

* l. angelus

F

* forte seu

AUCTORE
ANONYMO.
liberatur ac
brachii usum
recuperat.

38 Verum ex ipso charitatis affectu majori desiderio flagrare possumus, si beati Gregorii Papæ dicta attendimus: ait enim; Quisquis pro alio intercedere nititur, sibi potius ex ipsa charitate suffragatur. Siquidem ejus infaustitudinis non miseret, saltem hujus egregii sancti Doctoris dictum spe remunerationis et fœnoris vos ædificet; obstructos aditus talis defensionis rese- ret, et præsertim dilectio Dei et proximi, quæ specialis virtus est piorum atque sanctorum, ad clementiam vos sublevet. Postquam hujuscemodi imbutamentis eorum labantes consilio mentes instruit, devotiores et promptiores ad ea, quæ sibi erant cordi, reddit; et quoniam onus solus aggredi exhorruit, inter eos dispertiendo sibi levigare ratum duxit: pondera talis operis charitatis lance pensavit, et pariter cum eis jejuniis et furtivis orationibus et psalterio et Missarum solemniis insistendo sese implicavit. Quid igitur moror? Commeatus sanitatis et sobrietatis ita in eum refunditur, ut brachium pristina soliditate et incolumitate reciperet, atque inimicus eum ulterius repetere non auderet. Unde factum est, ut qui multa mæroris ex eo pertulimus vulnera, talis consolationis, superna concedente gratia, recipereamus fomenta.

ANNOTATA.

a *Ravengerus vel Ravingerus Werinfrido coadjutor datus est anno 980 obiitque 1008 secundum Fisenum. Certe abbas nominatur in diplomate Ottonis II apud Martenium col 50, ubi per errorem apponitur 974, qui est annus diplomatis prioris. Atque illud opinor, Sammarthanum deceptit, qui col. 944 contra Fisenum perperam contendit, Ravengerum anno 974 abbatem fuisse; Ravengerus enim non occurrit in præcepto illius anni, utpote concesso, interveniente solo Werenfrido venerabili abbate, sicut edidit Martenius col. 49. Anno 996 diploma impetravit a Gregorio V, itemque aliud circa annum 1000 a Silvestro II. Prius inscribitur quidem Werenfrido apud Martenium col. 52, qui idcirco in Præfatione pag. vi atque alibi, Mabillonium secutus tom. III Annalium pag. 664, duos Werinfridos duosque Ravingeros statuit; verum non censeo abbates hac de causa multiplicandos esse: cum in apographo correctiori bullæ Gregorianæ, quod servamus sub involucrio ✠ Ms. 34 a O, clare habeatur Ravengero. Titulum accipe: Exemplar Privilegii Papæ Brunonis, cognomento Gregorii, per Notkerum Leodicensem episcopum abbati Ravengero missi. Tum ita incipit: Gregorius episcopus servus servorum Dei Ravengero religioso abbati salutem etc. Vivit Ravengerus ad annum circiter 1005 ex Martenio pag. vii et col. 54, secundum alios triennio diutius.*

p SEMPECTÆ vocantur seniores sapientes fratres, maxime qui 50 annos in ordine exegerant, inquit Cangius in Glossario.

CAPUT IV. *Læsum brachium, contracta manus, et cæcitas curata: punitus rusticus, qui laboraverat die Rogationum; at postea liberatus: sanatæ duæ mulieres contractæ.*

P ræterea manet adhuc nobis quidam ferrarius monasterii commodis suæ artis peritia satis proficiuus. Hic quemdam commeatum cum vicinis suis ad mercatum proficiscendi habuit, in quo quoddam jurgium ebrietas seditiosa designavit; siquidem duo ex sibi comitantibus quadam levi noxa contumacibus verbis in mordacem rixam prosilierant, atque plectibili errore et temerario debacchabant *. Tandem eo processit, ut alter alterum hostiliter superando subriperet, et judicium sanguine atque armis decerneret. Quod præscriptus faber cernens, et salutem suam necessitudini incaute præponderans *, pacis gratia periculo se mediator interset, et domesticis affectibus eum sedare gestit; sed vini passio, quæ eo modo liberas mentes facit, ut commotionis tempore feritati insisteretur, justum putat, quod egerit tali suo violenti nævo *, cum impetit. Nam protinus in pacis ipso medio conamine ille præscriptus temulentus, iræ vehementiam ejusque motus fervidos ab illo, super quem furebat, deflectit et super hunc evomens multis vulneribus sauciatum seminecem dereliquit. Quod ubi rescivimus, ægerrime tulimus, gravibus querimoniis inæstuamus, pro sua nobis illata commoditate pro re et tempore juvamus; sed quia necdum in ultima inciderat, medicorum argutia in curam ejus inhiat. Adeo in cunctis vulneribus membrorum remedium viguit, secundum quod voluntas ejus censuit; sed in solo cubito brachii sui ac ratione se suspendit.

40 Nam ictus ferientis vincturam et compagem ejus divaricatam pœne disjunxerat, ideoque solitum meatum vigoris a venis obstruxerat; quod dum archyatri a sollertia non prospexit, errore desipuit, et in irritum effectum taliter excidit. Verum dum utrosque artus cubiti ad pristinum statum reducere tentat, et dolori non concordat, fallaci industria unum super alterum impellendo arctis loris applicat. Post hæc diligentiam in curando adhibet, et satagebat ut priorem virtutem ei refunderet; sed dum fervorem vulneris exterius sanat, interius præscriptum morbum ad dispendium salutis occultat. Igitur tamdiu in hanc fallacem curam substituit, donec cicatrix ex vulnere obcalluit, et sic conventionem ab eo eliciens, quasi certissimus colator salutis recessit. At faber redivivo gravatur dolore; non brachio se poterat judicare *, nec aliquid operis ex eo profligare, neque etiam manum ex spiculis talis doloris ad os mittere. In hac angustia tempus plurimum expendit; sed postquam nullum humani supplementi argumentum in sua curatione percipit, atque ex eo multiplicibus studiis lassatus succumbit, ad Sanctorum hunc locum incolentium experimentum sese contulit.

XII.
Cujusdam brachium graviter læsum

E
* debacchabantur

* imo postponens

* i. e. crimine

et male curatum
F

a

* l. juvare

A contulit. Et factum est, ut nos pro quadam tribulatione cum crucibus et Sanctorum pignoribus, Malmundario Sanctorum merita habere *b* visitare; ut moris est cum copiosa plebis multitudine, ubi etiam devotionem et ipse sumpsit commeare. Denique studium accelerandi itineris proripuit et viam, qua transeundum erat, praeveniundo occupavit: *et* ecce, dum appropinquare a longe conventum cognovit, oculos ad cælum atque versus monasterium, a quo exibant, elata contemplatione attollit, et genu flexo per supernam majestatem eorum meritis suffragari sibi sinceriter exposcit.

miro modo re-
tituitur:

41 Nec Dominus gloriam virtutis eorum distulit, et diuturnum affectum, quem circa eos habebat, taliter patefecit: nam dum orat, quasi subita violentia et stupore mentis conculitur; atque mox, ut exurgere conatur, nutante vestigio super cubitum iterum relabitur, talique modo os brachii ab eo loco, quo pestifere inhæserat resiliens, in locum priorem salutifere redigitur. Sic quoque sanitati restitutus, nostris atque ecclesiæ adhuc tanto commodius in pluribus deservit nutibus, quanto præ aliis gratiam Sanctorum istorum promeruit differentius. Libet adhuc vitator fastidii * hac ipsa re paulisper excitare industriam, ne lector deficiat adversus uniformis rationis molestiam. Porro ut scriptum est, attentior quisquis sit, si alterna ratio præsentem eludit: diligentiam castigatoris propositi hæc res insinuat, ut circumspecta vigilantia sobrie se quisque casibus objiciat, ne incautus impetu suo fusus, ut hic præscriptus egit, procumbat: scandala, ebrietatis germina, rationis censura declinet, gravitate mortalitatis præcipitatum velocitatem inter ejus perniciose discrimina refrenet. Nam miseratio Christi quamvis in commune cunctis sibi credentibus sit prodiga, tamen vicissitudinum ejus pensanda sunt tempora, quæ alternantibus modis variantur per ineffabilia ejus judicia; siquidem aliis per gratiam justificationis ejus medelam benigne accelerat, atque aliis in perseverantiam poenarum retardat; et licet precibus Sanctorum recipiamus plurima, tamen sua non valent mutare disposita; sed ita, ut prove-niunt, ab eo noscunt esse præscita.

XIII.
manus pueri
nativitate

42 Pandam adhuc mirabile, nobis videntibus proximo peractum tempore, ut agnoscatur quam dives et gloriosus iste Sanctus sit cum Domino diversarum gratiarum munere in cœlesti perenni hæreditate. In villa nobis contigua cui-dam patri-familias erat parvulus, cui manus a nativitate ad nullos proprios sibi fungebatur usus: nam verbi gratia omnes ejus digiti in volam incurvati erant, et, dissolutis venarum commerciis, obrigescebant, nec aliqua extensione unquam laxati extiterant. Parentes autem ejus, quanto eum profusius diligebant, tanto frequentiora seminaria dolorum in se congerebant, quia membrorum ejus auxilio privatum considerabant. Itaque ex hac eorum tristitia vicinorum viscera charitatis compassione mollescunt, munia consolationis, quæ sola super hæc incommoda illis restabant, impendunt, atque ut monasterium Patroni nostri cum parvulo summa devotione adeant, consulunt: crebris enim suggestionibus pollicebantur eis, sicut ex suo ingenio conjectabant, non eorum incassum profutura tentamina; quia illustrius quam alias divina in eo flo-
reret gratia, et ob id ad propagandum Sancti Dei meritum plurima ostentarentur sæpe miraculorum insignia. Talium dictorum fide eos corro-

borant, ad * spem bonam velut præstita fiducia inspirant. Igitur pater, ne talem persuasionem omitteret inexpertam, declinat ignaviam atque citato calle cum parvulo huc carpit viam.

AUCTORE
ANONYMO.
* ac

43 Præcursoris Domini enim nativitas celebrabatur, quando advenit ad Vesperas; nobis intuentibus, legem implevit, quia in conspectu Dei non vacuus apparuit: siquidem eulogias * suas ad altare sancti patroni nostri Remacii representavit. At nos Vesperas sollemniter psal-lendo compleveramus, et quia copiosa turba in angustum totum monasterium vallaverat, pro inquietudine ac tumultuatione ejus et intoleranda impressione in choro remansimus. Interea vocem parvuli in sublime maxime resonantem aure per-cepimus; fremitum vulgi miramur, et quia tam insolito more perstrepebat, rei veritatem confestim percunctamur, et subito ad inspectandæ vir-tutis Dei indicium ad nos in choro defertur, et quo a parente natura omni tempore vitæ suæ defraudabatur, ad enitescendam gloriam confes-soris Dei Patroni nostri, clero ac cuncto popu-lo contemplante, illi divinitus reparatur. Tunc vero in laudem Christi, certissimi collatoris sa-lutis, benigne nos in commune relaxamus, Confessorem suum mirificamus, cujus auxilio et gratia innitimur, ab ærumnosis calamitatibus et infestis languoribus, quibus vexamur, eripimur, et tam magnificis hujusmodi virtutibus ad sepulchrum ejus de die in diem pia consolatione recreamur.

contracti sana-
ta,

* i. e. munera

44 Dum glorificator Sanctorum suorum Do-minus ad delegenda Confessoris sui merita plu-rima virtutum præstaret magnalia, plures lan-guidi huc conveniebant velut felicium apum examina ad nota alvearia. Et erat quidam, quem diuturna cæcitas obfuscaverat, sed fidei acies cor ejus illustrans animabat, et ad spem recu-perandæ sanitatis invehebat; denique elaborat studio, quo poterat, et enititur et per plurima Sanctorum oratoria, ductore suo regente, fru-stra vexatur. Ut autem credo, divina dispensante industria, remedium ei differebatur, ut me-ritum Sancti Dei in hoc loco etiam ex ejus incolumitate clarificaretur. Igitur dum hac molitione nihil proficeret et miserando casum suum defleret, atque ex copia rerum suæ saluti profutura plurima agigaret, quasi superna signi-ficatione animo concipit, ut huc quantocius properaret. Denique moras negotii dissolvit, et, sicut fideliter annuente Domino animo concepit, votis ardentibus attentare studuit. Verum dum Missarum sollemnia ex communi ad altare Patroni nostri celebrabantur, hic ecclesiam in-troducitur, atque ante gradus absidæ *c*, quæ altare ambit, nobis cernentibus, orationi pro-
sternitur.

XIV.
alterius diu-
turna cæcitas

45 Sed cælestis pietatis eximia miseratio, quæ ad propagandam Sancti sui gloriam ad sepul-chrum ejus semper est præsto, solito profuit solatio. Nam dum solo erigitur, nox cæcitatis ab eo expellitur, oculique ejus in clarum lumen laxantur; et de tenebris eorum in lumen mentis ita fatendo recipitur: Ecce, Deo gratias et sancto Remacio refero, quod super me sua effloruit miseratio: nam oculis meis perspicue nunc video, quod numquam sperabam mihi pro-futurum vita comite, figmento delusus lubrico. En, quidem intueor cum certa veritatis appro-batione amictum seniore ac infularum altari astare et singulare Redemptionis nostræ mysterium immolare. Precium fidei meæ recepi, et quia
bona

meritis Sancti
pulsa.

* AUCTORIS
ANONYMO.

bona intentione veni, ejus intentionis actionem hoc benigno auspicio lucrari merui; et benedictus sit Dominus, qui Servum suum tanta dignitatis gratia magnificat, ut meritum suum recompensans totiens miraculis coruscare faciat. Hæc eo dicente et præclaro obtutu fidem præbente, in Domino nos compulsi exultare, et gratias agere, qui per Patroni nostri sanctimonium consuetudinaria ope, visitatione atque consolatione nos dignatur relevare.

XV.
Rus'sica die Rogationum ligna-
tus

d

B

46 Inseram adhæc memorabile, quod actum moderno tempore liquet probabili ratione. Villa quædam, Wademias nomine, nostræ ditioni manet subjecta, atque a nostro monasterio non plusquam duabus leucis extat disparata, in qua quidam vir ruricola adhuc superstes inhabitat, qui die Rogationum feria secunda, dum esset divinæ servituti mancipandus, contra jus et fas et sibi vetitum solivagus silvam petiit, ac ligna ad usus domus suæ competentia cum ferramentis suis præparavit, Christiana quidem religio Gallicana ex statuto sancti Mammerti d, Vienne'sis tunc episcopi, ipsos dies triduanis litanis concelebrat, spontaneis parsimoniis se macerat, religioso affectu mundialibus illecebris renuntiat, animarum potius quam corporum cura vel alimonia vacat, et merito beneficii Christi vicem rependit; quia multifariis peccatis machinantibus a crudeli plaga patriam solita miseratione eripuit. Nam verbi gratia lupi atque ursi acerbi per portas Viennæ urbis violenter irrumpentes, plurimos devoraverunt per annum integrum; in Sabbato sacrosanctæ Paschæ, episcopo Missam celebrante, divino igne regale concrematum est palatium, atque ad cumulum malorum terræmotus subversionem fecit multarum ecclesiarum atque ædium, et quia ille timor pœnalis in timorem Dei est redactus, dignaque satisfactione ipse extitit placatus, adhuc consuetudo apud fideles Christi devotissime recolitur pro diversis mundi cladibus; nec prævaricandum aliquibus inceptis occasionibus.

usum dexteræ
amittit, quæ baculo

* i. e. credimus

C

47 Hoc igitur quia ille non animadvertit, et diei sanctificationis reverentiam non exhibuit, nec se dissolutum vigore justitiæ restrinxit, ultionem divinam, ut speramus *, ex ea negligentia promeruit. Pondus enim lignorum in die paratum super humerum suum posuit, atque ut sit, ad ipsum levigandum, fustem ad hoc habilem dextera manu coaptans domum properavit. Dum vero ibi onus deposuit, dextera aduncis digitis circa fustem diriguit, nec relaxari ab uxore, neque a domesticis suis nequaquam possibile fuit. Artatur rusticus, vexatur dolore, atque ad mirabile spectaculum vicini sui convocantur; percunctatus igitur qualiter id sibi contigerit, vera ratione prodit; neque enim dissimulare poterat, quia argumentum veritatis connexa et vexata manus proferebat. Tunc obnixè sibi deplorat apponi auxilio et gratiæ, ut, quia peccatis suis machinantibus fustem a dextera non valerent discernere, saltem ex utraque parte eum amputantes aliquid leni tentarent inferre e: erat quoque gravis et quantitatis prolixæ, et ideo ejus pondus non prævalebat [ferre] brachium debile.

e

adhærescit; at
post, invocato
Sancto,

48 Interea mutua persuasione admonetur, nihilominus ab uxore et filiis et cognatis urgetur, ut nullas moras impediendo vel protelando corrumpet, sed Sanctorum basilicas frequentare satageret, et eorum patrocinia super suum incommodum suppliciter imploraret. His itaque

salutiferis consiliis confirmatus, nec de superna clementia diffusus, domus suæ dereliquit negotia, Sanctorum plurima peragrat tabernacula, die nocteque deposcit eorum adipisci suffragia. Sub hac fidei constantia ad nostrum cœnobium die quadam Dominica circa primam advenit et novitate tam insolitæ rei non mediocri stupore nos perculit; et quia dexteræ ejus illud pœnale præjudicium incubuerat, arbitrati sumus, quod aliquod sacrilegium aut falsitatis juramentum cum ea perpetrarit, et ideo ad disciplinam sibi et multorum, eo quod judicium veri adulterarit, tali vindictæ Dominus addiceret. Denique cum eo seorsum singulariter secessum petivimus, ut sincera exactione opinionem nostram comprobaremus. Ille vero sedulo negavit, ut nobis visum est vera confessione, quod nondum se resciret Deo teste tali fœdatum crimine.

49 Quid plura? Secus altare Patroni nostri confessoris, nobis jubentibus, in oratione prosternitur, et nos secundum morem Dominicæ diei in melodia processionem circa officinas claustrum consuetudinaliter prosequimur. Dum hæc itaque peregrimus, ad celebrandam sollemniter Missam prout dies exposcebat, operam damus. At ubi Evangelium legitur et clerus ac populus consueto more verba ejus intenta cordis aure rimatur, æger vociferando et quasi pererrato propriæ mentis statu a pavimento sursum erigitur, et cum ipsa vociferatione, nobis et populis perspicue cernentibus, fustis a manu ejus dilabatur; et quod nobis erat præcipue admirabile, in eum excessum mentis vis divinæ virtutis impulit, ut stare non prævalens, iterum tam clamosa voce ad solum in cubitum corrueret, ut lectionem Evangelii nobis ad audiendum impediret. In eo igitur agone tam diu terræ incumbendo perseveravit, donec pristinam incolumitatem recepit: nos vero mira alacritate lætificati de superna visitatione, post expletam Missam laudes Deo cum plebe reddimus, ut par erat, pura devotione. At nostrates, ut hoc factum extollerent ad splendorem domesticum, ipsum fustem ante januam monasterii suspendunt in admirationem et spectaculum publicum.

restituatur, sus-
penso ad fores
baculo miraculi
teste.

E

50 Eodem tempore quædam mulier de Falminensi pago progenita, ita membrorum solatio erat destituta, ut eorum obsequiis magis detrimenta, quam aliqua provenirent commoda. Brachia ejus et tibiæ cum toto corpore compaginatæ hærebant ossibus; sed caruerat privilegio ac vigore naturalis motus. Ad hæc etiam mortis continuata supplicia ita erat macie tabida et exhausta, ut miserabilis visu suis esset et onerosa. Sub hac igitur dissipati corporis injuria magnifica, absque ulla salutis requie, quinque sibi fluxerunt annorum curricula. Tandem superna miseratione inspirante et velut ejusdem gratiæ instinctu præsumente, affines et cognatos atque amicos suos crebra supplicatione cœpit exagitare et permulcere, ut pietatis et humanitatis officia in eam protenderent, benignitatis charitatem impertirent, et ut ad extrema salutis suæ experimenta ad cœnobium Patroni nostri quolibet ingenio vehendoducerent. His precibus benevolentiam eorum allicit, et vicaria gratia sibi ad supplementum inflectit. Mos namque regionis illius, ubi hæc ægra degebat, continetur et præcipue ritu antiquo servatur, ut in Nativitate sancti Johannis Baptistæ incolæ ejus Patronum nostrum in multiplicibus commoditatibus sæpe approbatum cum eulogiis suis oratio-

XVI.
Mulier per quin-
quennium mem-
bris omnibus
capta
F

nis

AUCTORE
ANONYMO.

A nis causa visitent, plus solito frequentent, atque etiam sollemnitatem insignis diei nobiscum concelebrent.

in templum
Sancti defertur,

51 Igitur secundum hanc insitam consuetudinem hoc anno istuc iter dirigunt, ægræ miserantes et vehiculo imponentes in comneatum recipiunt et cum paribus bobus huc ad ecclesiæ januas deducunt. Hæc itaque bona industria patrata, licentia ut intro sanctuarium * deferretur est concessa, et quia in superno spiritu constituta videbatur, lectus ei supra pavimentum marmoreum infra absidam sternitur. Ibi quidem a nobis imbecillitas evidenter circumspecta descendit in nos nimia teneritudine ac compassione intima. Denique a domesticis suis dimittitur, et inibi tamquam ad procurandum Sancto committitur. Interea dum Matutinarum tempus adveniret, et ædituus ad decorem domus Dei luminaria accenderet, nec non ad ea, quæ expediebant illustræ * nocti, sagaci sollertia insisteret, amissam incolumitatem ægra pedetentim in se refoveri persentit : nam protinus diutina tribulatio doloris et æstus anhelii corporis, unde torquebatur a vertice usque ad femora expellitur, et ad gratiam sanitatis integerrimæ restituitur; quod summa dissimulatione nobis et sibi adherentibus celatum ad inferiorum membrorum salubritatem devotius tendit affectum. Interim Matutinæ pulsantur, et a somno exciti actuum et labiorum nostrorum primitias Deo consecrare in jubilatione earum invitamur, et, ut dignitas noctis exposcebat, pro se quisque ad servitium nititur, et necdum rei novitas examinatur : divina quippe dispensatione præcautum fuerat, et in nostri beneficii gratiam, ut nobis videtur, quod factum, occultabatur; quia si in plebe, quæ totum monasterium * interius et exterius per multa spacia occupaverat, vulgaretur, festiva sollemnitas chori ex mole fragoris et inquietudine strepitus ejus impediendo interciperetur. Nam dum generalem lætitiā, angelico oraculo dedicatam, tale miraculum excitaret, populus acclamando votis vota accumularet, et permixta et incondita voce ecclesia resultaret, sicque clero dissonantia et error facile proveniret.

* i. e. ecclesiam
monasterii

et plenam ibi

C

52 Igitur dies illuxit, et adhuc ipsa vim divinæ virtutis sub priori specie et qualitate tacendo tegit. Dum vero circa primam pervenitur, iterum ægra a priori cælesti virtute repetitur, atque ab immanitate cruciatus ac inferiorum artuum languore eripitur, pariterque ad pristinum robur, Deo favente ac sancto Remaclo impetrante, restauratur. Sustinuit se quoque donec Missa gloriosæ diei, sicut competebat, sollemniter celebratur, et pace et otio in ecclesia cuncta sedantur. At expleta, et Sexta ad psallendum inchoata, ipsa efficaciter sui corporis libertate potita a loco, in quo jacebat, surrexit, gressus suos versus nos in chorum et extra domum Dei dirigit, atque plurimorum nostrorum animos, quibus notum erat, in admirationem maximam attollit. Itaque vicini sui ac cognati nec non nostrates opem cælestis gratiæ in eam declaratam cernentes, et eam usurpare * nefas ducentes, insuper discrimen calumniæ se apud Deum et homines lucraturos, si celarent, perpendentes, seriem veritatis cuncto populo, qui intererat, patefaciunt et cum ea Dominum cum Sancto suo magnificantes intra sanctuarium redeunt. Tunc nos etiam cum abbate nostro in unum confluvimus, et veritatis indaginem reserari nobis ab ea obnixè deposcimus. Ego, in-

* i. e. inspicere

quit, per totum quinquennium sub tanto vexationum fasce assidue desudavi, ut, omnium membrorum meorum adminiculo defraudata, sola mihi restarent exosa vitalia f; itaque amicorum et cognatorum meorum præsidio freta, hic sero curru sum evecta ac cum gestatorio huc delata.

53 Adveniente autem Matutinarum tempore visa est mihi, quasi speciosa avicula advolando super lectum sancti Remaclo domini mei residere, et post pusillum super eum miræ lucis claritatem excrescere; dumque super hoc læta animum inducerem, usque ad femora solidum recepi vigorem. Visum est etiam mihi in tantam erupisse valetudinem, ut contracto cuidam, qui mecum excubias agebat, quia nimium vociferabatur, mente devia dormiendo auxilium præstarem. His successibus elata spes me pascebat præsentis animi, quod mihi prædestinata in reliquis membris essent profutura remedia : et dum expectatione nimia anhelatione suspendor, ecce circa primam horam diei eandem gloriam miri fulgoris, quam prædixi, redire intueor, cujus spectaculo primum timore dissolvor, sed post pusillum, quasi per laxissimas gaudii habenas liquido sereno claraque facie perfusa risu excutior et cum eo pariter pristinæ saluti, ut nunc patet, restitutor. His suis assertionibus duo laici nostri præsentis fidem dabant, quia dum altare, ut dies exigebat, festivis palliis et ornamento congruo in mane cum custode decorarent, diu etiam læto vultu ridere et tremere conspicerent. Etiam illorum astipulatio meo arbitratu in hoc veritate niti perhibetur, quia consuetudo divini luminis atque angelici habetur, ut in adventu suo mortalium corda primum timore dissolvat, subsequenti vero consolatione præcedentem pavorem demulceat atque ad gratiam charitatis invehat. Nos ergo hac visitatione Domini ex precibus Servi sui Patroni nostri lætificati, quod solum nobis jure religionis tunc ad præsens potissimum succedebat, ad vicem beneficii TE DEUM LAUDAMUS, abbate incipiente, cantavimus more celebri.

recuperat sanitatem;

E

54 Successit eodem anno huic simile, quod etiam ad promulgandam Confessoris sui gratiam benignus Dominus voluit perpetrare. In vicino nobis fisco Glengou nomine quædam * mulier manebat, quam in tantum per quatuor et eo amplius annos languor attriverat, ut ab renibus inferius officiis membrorum inopem redderet. Nam nervi pristini roboris ejus aruerant, gradiendi beneficium penitus amiserat, sed bajulando aut vehiculo aut gestatorio judicia pœnitentiæ subibat. Hac igitur ægritudine impellente dum tædio et angore, ita ut fit, in suis actibus torpesceret, et sibi ad subveniendum ac laborandum infirmitas obsisteret; pœne familiares opes præ penuria amiserat, et ad confusionem suam ignominiose vivebat. Nam dominus suus respectu miserationis ei compatiendo ex mensa sua eam alebat, necessitatibus ejus pro tempore et re diligentiam exhibebat, et quia numquam est immortale malum mortalibus ad supernæ dispensationis jura vera via nitentibus, tandem meruit consolationis gratiam, ab his se eripendam cruciatibus. Illa itaque dum nocturnas curas in somno resolveret, vidit quasi vicinam suam præcognitam sibi assistere, miseras suas et casum solando alleviare, et lychnum in manu ferens sibi offerre, ac ab ejus specie alium compositum, et ad grossitudinem genu ejus contracti circumductum hortatur producere, atque sic

XVII.
alia quoque contracta,

F

ex

AUCTORES
ANONYMO

g
h i

opitulante San-
cto,

B

k

ibidem erecta.

* adde illos

* l. stupentia

ex eo cum candela facta ad cœnobium Patroni nostri properare. Nec disparem fidei suggestio- nem a quadam sanctimoniali g matricularia in cœnobio h sancti Lamberti Leodii i famulante per visum nocturnum percepit, quæ etiam ver- bis suis eam secure fidere suasit, et indultam propitiationem sibi accommodandam iri hic spo- pondit.

55 Igitur his revelationibus expergefacta et spe et gaudio agitata, emolumentum talis rei fidei stimulis maturat et pro rei copia necessaria ad profectoria præparans huc festinat; et quam- vis somnia quasi ventosa delusione diversis qua- litatibus se alternent, ut vera pro falsis misceant, et falsa pro veris obtexant; tamen ex præce- dentibus multiplicibus miraculis suo tempore certa experientia præcognitis ac celebri fama divulgatis, non irritis se frustrandam pensabat negotiis. Vigilia itaque Pentecostes advenit, ec- clesiam intrans perreptando et a suis sublevando pro gratiæ et sanitatis pignore vix altare sancti Confessoris petiit. Posthæc quid res suæ in tanta necessitate postulabant, non socordia ac ignavia excedendo obliviscitur; vespertas quidem ac vi- giliis matutinales prosequitur, horam ad serenandam et reconciliandam sibi majestatem Domini, ut menti inhæserat, præstolabatur. Nos vero in sacræ sollemnitis devotionibus insistimus ut dignum et æquum erat, studia inibi nostra applicamus, et ab ea etiam ægrota pietatis my- steria scilicet ex remedio ejus quasi pro consue- tudine exigimus: et quia paraclytum Spiritum festivis præconiis honorabamus, ejusdem donis illustrari sua infusione aliqua fiducia aspirabamus, ut munere gratiæ suæ lætificaret nos propitius, qui quondam ipso die in Apostolis requieverat gloriosus. Igitur diei Tertiam k psallendo com- plemus, et secundum dominicam celebritatem cantando quoque et cum benedictionibus ac aqua exorcizata claustrum perlustramus; sed dum in chorum repedamus supernam medelam cum tormentis ejusdem contractæ luctari, varietate vultus ejus et gestu corporis plurimi conspiciamus.

56 Et quia meritis Sanctorum non erat no- bis novum nec insolitum, inceptis sollemni- bus nullum irrogamus impedimentum, et præ- cipue reverentia religionis, quæ tunc sacræ C Missæ et diei impendebatur, silentio supprimitur, et quia necdum in palam conferebatur. Interim donec perseverantia sancti Officii peragitur, cœ- lestis prærogativa magis ac magis intuendo de- promitur, quia modo in pedes stando nititur, modo in cubitum incurvando extenditur, et ita diversis nutibus et conflictu corporis ab illo pe- stifero jugo certando divellitur, ut etiam ad Euangelicam lectionem stans erecta et sospes ab omnium circumspicatorum oculis diligenti cir- cumspectione probaretur. Postquam enim Mis- sam digne celebrando explevimus, rusticana levitate * adhuc abuti mendacio in ea re hæsitavimus; et ideo, ne species rerum falleret, ad cer- tum experiendo distulimus; nam villicum et affi- nes ejus ad testimonium exhiberi censuimus, ut Deo gloriam darent in dissolutione veritatis pro- testamur. Illi autem advenientes ambiguitatem a nobis auferunt certa astipulatione miraculum approbant et nobiscum ad laudes Dei et Patroni nostri stupenda * corda convertunt. Ad hujus rei attestationem carrucam suam ante fores mo- nasterii reliquit, et ipsa libero gressu sanitate po- tita læta remeavit.

ANNOTATA

a Dicitur archiater et archiaterus, id est, pri- marius inter medicos ab ἀρχός, princeps et ιατρός, medicus: sed hic chirurgum denotat, ut patet ex contextu.

b Forte haberemus. Sensum ita expressit Su- rius: Accidit vero, ut... Malmundarium pete- remus, Sanctorum ejus loci merita imploraturi.

c Absida hic significat partem ædis sacræ interiorē, in qua altare collocari solet; sic appellatam, inquit Cangius, quod sit quodam- modo separata a templo, et proprio fornice tecta et convoluta.

d De S. Mamerto episcopo Viennensi in Gal- lia et Rogationum institutore actum est ad xi Maii, seu tomo II illius mensis a pag. 629.

e Phrasis obscura, uti aliæ multæ. Surius hoc modo sensum reddidit: Orat, ut baculum oblongum ex utraque parte amputent, ne ejus onere prægravetur.

f Id est, ut... vitæ tædio laborarem. Ceterum huic miraculo, quod contigit in Nativitate S. Joannis Baptistæ, id est, xxiv Junii, sequens præponi debuerat utpote factum eodem anno in Pentecoste, quæ semper occurrit ante diem xxiv Junii.

g Id est, virgine aut femina sanctimonialiæ de- dita, quales olim sanctimoniales dicebantur, te- ste Cangio; interdum certis, sæpe nullis illigatæ monasticis votis. Matricularia quid sit, explicui ad caput I hujus libri lit. i.

h Quæ cathedralis ecclesia erat, inquit Ma- billionius tom. II Annalium pag. 441. Videri etiam potest Historia Leodiensis, anno 1735 ibidem edita, tom. I pag. 126. Porro S. Lamber- tus colitur xvii Septembris.

i Leodium vel, ut Justus Lipsius vult, Leo- dicum, quibusdam Legia, Gallice Liege, urbs est Germaniæ satis nota.

k Pars est Officii Ecclesiastici diurni.

CAPUT V. Sanationes aliæ et beneficia per Sanctum im- petrata.

Nec illud oportet a nobis excludere nec silentio tegere, quod recenti memoria constat contigisse. In sollemnitate namque præci- puorum Apostolorum Petri et Pauli advectus est asino quidam ægrotus membris misero languore contractus, et recuperandæ sanitatis gratia co- ram altario * Patroni nostri a bajulo scilicet ger- mano suo est collocatus. Nam vera retractatio- nis discussione sacramenti Christi gratiam ejus benignitate ac intercessione pluribus collatam recolebat, qualiter in se confidentes divino suc- cessu accumularet, in angustiis non desereret, præcipue autem fidem augebant plures adhuc in carne viventes, quos ejus par pœna vexave- rat, sed virtus superna debita sospitati in loco hoc restauraverat. Hac quidem spe roboratus, insuper extrema ac inevitabili necessitate coarta- tus, supernam clementiam præstolando in ince- pto perstitit devotus; sed vis divinæ pietatis so- lita compassione affuit, desideriumque nostrum

xviii.
Quidam languis et contra- ctus ante altare

* i. e. altari

in

A in eo adimplevit. Nam in die celebritatis præscriptorum Apostolorum post gratiam requiescendi in mane, dum trina *a* oratio ex debito persolvebatur, nobis insperantibus virtus diu desiderata sic in ejus curatione panditur, ut etiam orationis inceptæ devotio ejus inquietudine impediretur. Arida quidem atque contracta membra noxio humore tabefacta dum solvuntur, miraculum cœleste diu certare cum eo conspicitur.

Sancti mirabiliter sanatus;

58 Ergo modo tremantibus membris incerto vultu decoloratur, multiplici angore excessu mentis urgetur, modo parumper se erigendo super cubitum relabitur, nutantibus vestigiis super pavementum recipitur, sicque per varios motus superno numine cooperante ad veram sanitatem impellitur. Ad hoc quoque stupendum spectaculum clerus ac plebs accurrit, quam incondita ac confusa vox in ejus erectione ascivit, insperati gaudii alacritate extulit, ac vera attestazione usque hodie fidem facit. Nos vero ne argueremur fidei ignavia, in commune laudes Deo extulimus glorificatione debita. Ergo aliquo tempore nobiscum mansit, copia supernæ gratiæ tam evidenter in eo declarata nos recreavit; at postquam dominus suus comes quidam Hezelo nomine, ad Meruvoith tunc castellum degens, quod super eum contigerat, auditu competit (nam stipe ejus pro eleemosyna in mensa alebatur,) ut certius experiretur, ad se per internuntios revocavit, atque uberi gaudio exhilaratus, Deo in Sanctis suis mirifico cum suis pia devotione gratias reddidit. Bene quidem gloriosæ diei tam insignia spiritualium gaudiorum congruebant beneficia cœlo terraque testibus adimpleta: nam beatus Remaclorus in honore ipsorum Apostolorum præscriptorum *b* hæc dedicando mœnia consecraverat, eorumque tuitioni delegaverat, ut eorum sacris traditionibus quotidie informarentur, spiritualibus feriis jucundarentur, et, quod majus est, divina virtute exaltarentur. Optime ergo competebat, ut in die martyrii eorum tam præclara repræsentarentur patrocinia; ut hi, qui ad sollemnia eorum convenerant, incrementa lætitiæ ac sacræ fidei reportarent emolumenta, ac repedantes affectum eorum circa sacrum locum proderent non spe irrita, sed re audita ac visa.

XIX.
plures monachi
sub ruina

C 59 Contigit et aliud stupendum mirabile plurimorum adhuc in carne degentium vera traditum assertionem. Erat hic quædam turris recenti opere monasterio compaginata non vili quidem schemate atque materia, debita superexcellens eminentia, nec alicujus dissolutionis collisione vel repentini casus discrimine nobis adhuc suspecta. Quæcumque ad decorem et commodum in ea competeabant, provida circumspectione atque industria erant addita, ejusque vastitate ac copioso apparatu, ut cætera mœnia sibi cohærentia tutarentur, non modica manebat fiducia; in ejus quidem dextero latere ad meridianam plagam inferius in pavimento scilicet gratia soporandi æditui lectos suos aptaverant, ac excubias domus Domini, ut moris est et necessitas exigebat, observabant, quia situs loci ad ea oportunitatem ferebat. Ecce iv Nonas Novembris ipsa a summo culmine dissolvitur, ac, suo præcipitio cuncta obstantia diruens ac secum trahens cum trabibus ac cum cæteris machinamentis condense atque nimio impetu dilabitur. Nos ergo immenso ejus fragore a somno excutimur, et corporeæ quietis impatientes rei veritatem percunctari contendimus.

60 Quod ubi rescivimus, nimia amaritudine

tabescimus, quia contritionem atque interitum fratrum nostrorum in ea quiescentium nimium pavebamus. Interfuit etiam tunc temporis abbas Ravengerus *c* nomine, eademque admodum lugens vexabatur infestatione: quis enim tanta mole oppressos atque extinctos non crederet? Tandem via aperta cum difficultate, mœrentes venimus quasi exanimes artus tollere, animasque eorum secundum officium funeris Deo commendare; sed ipsius gratia providente, Sanctorumque hunc locum incolentium oratione auxiliante, consolationis gratiam tali modo meruimus recipere, atque in immensum stuporem plangentium versæ sunt lacrymæ. Nam invenimus super eos penitus mentibus alienatos quoddam argumentum trabium ex superiori cœnaculo cum tegumento collapsum, maceriei inferiori nondum ruinam passæ innixum, quod lubrica instabilitate lapidum cadentium omnisque adhærentis supellectilis arcebat nimium turbulentum impetum, ac sua protectione et defensione ipsis prætendebat munimentum; atque ut evidens supernæ virtutis notitia comprobaretur, fidesque titubantium ex hoc solidaretur, ac quasi ex accidente re factum, omnes figmenti nexus absolverentur, inter coxas atque patentia ac extenta genua unius ipsorum trabes collapsa cernitur, ipse illæsus ab ejus oppressione reperitur.

61 Nec aliquid incommodi illi atque aliis contigerat, præter quod nebula pulveris eos operuerat, ora fœdaverat insuper et obturaverat, quæ ex dissipatione superscripta contigerat. Ipsi quoque frequenter facta nobis collatione soliti erant referre, quia dum prædicta ruina se miscuerat, ex densa caligine ac præcipiti nimio fragore lapidumque contusione sic membra eorum obriguerant concreto timore, ut privarentur omni ratione suorumque agnitione. Ergo quique fidelium omnipotentis Dei imperio valent conjicere hoc accidisse angelico officio, Sanctorum interventione apud eum et suffragio, ut affectus fidelium sibi devote famulantium corroboraretur tam illustri miraculo et animadverteretur, quod nondum circa eos et locum esset despectio, sed in pia reconciliatione consolatio. Nam multorum orthodoxorum ac theologorum scripto plurima præcedentia atque huic rei similia recitantur testimonia, quatenus memoriæ recondamus, F [nos] non nostris, sed meritis Sanctorum et ope salvari ac gratia, ut sacris eorum meritis nomen Domini glorificetur in sæculorum sæcula. Sed non ea ratione salutem nobis impetrant, ut nostrum illis prosit *d* obsequium, qui assistunt ante majestatis Dei thronum possidentes inibi gaudium, quod nescit detrimentum; sed hoc modo ac simili nostræ devotionis ac veræ salutis exoptant a nobis allicere incrementum, quia numerus eorum semper crevit de numero impiorum*.

AUCTORE
ANONYMO.
collapsæ turris
ab omni
c

læsione immunes:

F

* imo piorum

62 Oportet et aliud digna memoria pandere, quod gratia Sanctorum suorum Dominus dignatus est demonstrare in anniversario scilicet dedicationis hujus sanctæ ecclesiæ. Manet in vicino quædam puella dira peste novem annis macerata, nec ab aliquo medicorum aliqua remedia recepit ex hoc suffragia. Nam interaneorum tormenta sic eam vexabant, ut victualia indigesto stomacho vix retineret; sed diverso morbo perurgente cum cruenta ac venenifera sanie obsceno vomitu rejiciebat. Hoc internum virus etiam cætera membra quatibat, ac utraque ejus genua nervorum contractibus miseræ ariditatis languore

XX.
puella, quæ 9
annis gravissimò

AUCTORIS
ANONYMO.

languore incurvabat: insuper supereminentes valde vesicæ pestiferæ totum corpus occupaverant, quarum lethalis cruciatus carnem macie attenuabat omnique salutis virtute defraudabat. His extremis malis dominus ac domina ejus, quorum hæreditario jure servitio mancipabatur, compulsi libertate donaverunt, ac quasi ad salutis recipienda commercia huc eam transferendo dirigunt. Nam fides eorum non congruentius præstare potuit consilia, quam ut orando insistens hic quæreretur curandi beneficia. Ab eadem languoris molestia jam pridem fuerat hic sanata; sed superno nobis quodam occulto judicio iterum ipsa die privata: sed cur ejusdem judicii pœna tam subito plecteretur ignoro, nisi, sicut conjicio, aliqua in ea ac sibi adhærentibus infidelitatis latebat occasio.

morbo conflata fuerat,

63 Nam plerumque Sanctorum, quibus curationum munera concessa sunt, virtus tepescit, contritorum ac languidorum affectum spernit, quia debitæ fidei infirmitas obsistit. Altitudinem quoque hujus considerationis beatus Marcus Euangelista evidenter nobis aperit, et non poterat, inquiens, Jesus inter eos facere virtutes propter incredulitatem eorum; item et alias sine fide impossibile est placere Deo; sed ipsa hac occasione non in ultimam desperationem incidit. Huc iterum ad nota præsidia cum matre se appulit; non mente quidem exciderant aromata sanctificationis de armario suaveolentium virtutum super eam effusa, blandiebatur in cogitationibus amissa gratia, coelestium scilicet munerum experimenta, idcirco quasi mulieris Chananeæ rogantis pro filia dæmoniaca cum matre constantiam tenuit, ac salutem sibi eadem recompensanda vicissitudine a Domino posse fieri Sanctorum suorum precibus non ambiguum fuit: et sicut illa animum in perseverantia exercuit, ac discipulorum animos ad miserationem concitavit dicentium: Dimitte illam, quia clamat post nos; eadem importunitate, ut opinor, eosdem discipulos atque confratres, quorum spiritualiter hic patrocinia præstolamur, precibus superans atque sibi reconcilians, affectuosos circa se reddidit: nam aliquorum Apostolorum hic conservantur reliquiæ, cœnobiumque consecratum est sub Apostolorum Petri et Pauli honore.

tandem in dedicatione ecclesiæ

64 Denique cum aliis ægrotis, ut moris est in Nativitate sancti Johannis Baptistæ, juxta altare beati Remacii patroni nostri est posita, sanitasque ejus usque in alteram noctem sacræ scilicet dedicationis est dilata. Et ecce in Matutinis horis dum ad celebritatem tam præcipuæ sollemnitatis nos relaxamus, devotamque melodiam Domino offerimus, manifesta Dei virtute eam attonitam fide ac auditu concipimus. Nam sicut nos laudibus debitis insistimus, sic ipsa agone supernæ virtutis agitur, seu elisione ac dissolutione membrorum voces excelsas emittendo coartatur, omnibusque astantibus, potentia supernæ majestatis super eam declaratur. Nunc quidem æstuans potu a vicinis præsentibus stans reficitur, diverso modo perurgetur, potestate quadam spiritus, non imperio rationis, crepidinem Dominici altaris temere amplexando, velut adiutorio fulcitur. Ergo donec sacer conventus debitas laudes divino conspectui consecravit, hac palæstra certaminis dubia atque trepida expectatione perpendit*; nec prius sanitatem recepit donec sacer conventus primitiarum suarum hymnos Domino Sanctisque suis persolvit: sicque inusitata consideratione mirabilium ejus

* l. perpendit

meritis Sanctorum Dominus nos refovit, tamquam dormientes excitavit, atque, ut ad sollemnia officia, quæ restabant celebranda, promptiores ac devotiores efficeremur, tali modo reparavit.

65 Nimirum etiam hoc teste miraculo cognosci poterat, quia sic se in hac sollemnitate exhibuit spiritualiter, sicut olim Hierosolymis dum encænâ celebrabantur, in templo verbum ad populum faciendo corporaliter. Hujus assertionis testimonium adhibeo, quia non tantum ab ipsa, quam a matre atque a vicinis ac cognatis seriem veritatis perscrutatus sum sollerti studio. Post finem quidem principalis ac celebris Missæ diei gloriosæ, ejus primum de monasterio exitum exploravi, in qua non languidæ fidei vestigia reperi, et quod fideliter credidi, evidentibus indiciis approbavi. Nam adhuc cruor recens in tibiis atque in genibus sparsim adhærebatur, qui in absolutionem nervorum violenter eruperat; ex quo secundum priorem statum sanitatis vires recuperaverat. Insuper ad veritatis augmentum mihi retulit, quia antequam sanitas ei restauraretur, non per præsagium spiritum, sed etiam per revelationem sentire meruit: falebatur ergo, quia dum angore suo fatigata paululum coram altari incerto somno corriperetur, prætextus toga candida facieque venustus quidam dominus repræsentaretur, atque, ut se erigendo aram Dominicam corriperet, adhortaretur; quod protinus ignoranter ut est impletum, nodositas genuum, quæ emarcuerat, dissoluta in robur redigitur pristinum, sicque incolumitas cæterorum sensim reparatur membrorum. *Hactenus Ms. Coloniense. Sequentia in solo apographo Foillanensi habentur post miraculum v, seu caput i hujus libri.*

personatur,
prævia apparitione.

66 Multum etiam valet apud Deum simplicitas recta, sicut ait Salomon: Simplicitas justorum dirigit eos. Quidam etenim homo simplicis naturæ servus noster, nomine Engilo, de villa publica sita super Renum e Rigomagi f, frequenter ad nos venire consueverat: qui valde compuncto animo solebat narrare de miraculis beati Viri sæpe memorati. Aiebat enim: Ego, inquit, eram custodiens quamdam vineam parvulam domini mei Remacii, quæ posita erat juxta alteram vineam quamdam hominis ferocis animi. Quæ cum ad maturitatem pervenissent, collegit suam et præsumpsit nostram. Qui cum manum vineæ radici apposuisset; Quid, inquam o amice, de botrionibus sancti Remacii vis facere? At ille: Nempe nec tu, inquit, nec ille tuus Remacius ex hac gustaturi eslis. Quod audiens ego dejeci mœrens vultum; interea tacitus corde cœpi comminari Sancto meo, ut non umquam acciperet denarium meum, nisi de tali re ultionem daret. Cum ergo hæc intra me volverem, respexi ad hominem præsumptorem, et ecce perseverans erat inclinatus ad vineam [tenens] manum ad radicem firmiter adhæsam. Cui inquam jam exhilaratus corde: Quare non recipis, quod tuum est? Cur tam diutina inclinatione fatigaris? At ille, quem dolor pudorem confusionis aperire cogebat, cœpit me rogare, quod pro illo Remacium meum orassem, quatinus vitem, quam tenebat invitus, valuisset amittere. Expecta me, inquam, donec vadam ad ecclesiam, et ibi rogabo pro te, si forte audiat me. Sicque ad ecclesiam pergens, atque adscito mecum presbytero, candelas accendimus, signa pulsavimus, orationem fundimus, et ita sancti Confessoris meritum sensil ligatus; vineam,

Vindicta in
usurpatorem
vineæ, qui damnum reparans
liberatur:

e f

D

A neam, quam injuste usurpaverat, amisit et suam partem cum ea Sancto delegavit, lætusque abscessit. Satis etenim postea cæteris documentum præstitit, ne quisquam ulterius talia præsumpsisset.

reperi et recepti boves, qui furto abducti fuerant.

* forte reducere

* l. precatus

67 Is denique etiam referebat venisse se quodam anno ad festivitatem ipsius Sancti, sicut mos illi erat; qui ex his, quæ in promptu habere potuit, duos boves comparavit, vinctosque ad propria redire * deliberat. Interea cum aliquid plusquam necesse fuit poculo indulsisset, furati sunt ipsius boves, atque itinere, quo ipse ire disponebat, perducti sunt. Cumque ille huc illucque respiciens, nil de dampno investigari potuisset, ad nota præsidia recurrrens, denarium super altare posuit, et aliquantulum oratus * ait: Placetne tibi, sanctissime Confessor, quia furati sunt michi boves, quos de labore meo ad servitium tuum acquisivi? Scito, quia ab hodierna die non capies denarium meum, nisi restitueris quod perditum est. Ab hac ergo comminatione egressus de ecclesia, viam carpit: et in domo, ubi boves sui perducti fuerant, hospitium petiit. Cumque mane pater domus illius jussisset unum ex famulis ad necessarium suum prædicta animalia jungere, ille hospes aspiciens recognovit eos. En, inquit, o amice, isti sunt boves sancti Remacii, sine illos, quia mecum ituri sunt. Quibus sine ullius contradictione receptis, lætus cum ammiratione de tam celeri eorum restitutione, cum gaudio ad propria abivit.

B

ANNOTATA.

a Per trinam orationem hic intelligo partes quasdam Officii Ecclesiastici diurni.

b Adi supra Commentarium prævium num. 58.

c Idem hic est Ravengerus, qui supra cap. III hujus libri memoratur; ubi ad lit. a ostendi non esse necesse, ut duo statuatur id nominis abbates Stabulenses.

d Nempe, prout auctor subdit, ad augmentum beatitudinis seu gloriæ intrinsecæ, ut vocant: nam alioqui certum est gloriæ, quæ extrinsecus advenit Sanctis imo ipsi Deo, qui in Sanctorum suorum honoribus honoratur, cultu et veneratione fidelium augeri posse, et consequenter obsequium nostrum hac ratione illis prodessè.

G e Rhenus fluvius est notissimus, ex Europæ præcipuis, et maximus Germaniæ post Danubium, illam a Gallia determinans. Vide Geographos.

f Rigomagus seu Rigomagum, vulgo Rynmagen et Remagen ut notant tabulæ, vicus est Germaniæ ad Rhenum inter Bonnam et Antunnacum (Andernach) distatque 12 circiter milliaribus Germanicis Stabuleto.

ALIA MIRACULA a

a

AUCTORE ITEM ANONYMO STABULENSI
MONACHO.

*Ex editione Chapeavilli
tomo II de gestis pontificum
Leodiensium a pag. 547.*

Regalis curia * conducta erat Legiæ celebrari, Dominicæ videlicet Resurrectionis adveniente tempore solemniter. Prædictus quoque pater noster Theodoricus abbas Stabulensis seniorum nostrorum acquievit consiliis, quibus placuit ad eandem curiam corpus deferri ejusdem S. Remacii nostri protectoris, in qua villa quondam ipse præfuit b magister pontificalis honoris. Quo consensu voti compotes facti, quod inceperant, ad effectum providentia Dei suffulti producere maturabant. Sed aliquantulum nostra protectione tardante, dominus abbas pridie processerat nosque, digne tractato sacro corpore, sequi mandaverat. Quapropter in exitu nostro cum progredierentur celerius anteriores bajuli sacri corporis, quam sequentes possent ferre labores itineris; conquerebantur posteriores se trahi a præcedentibus, itemque præcedentes se impelli a posterioribus. Ductis namque divino impulsu sacris reliquiis, prohibiti sunt portantes immorari vestigiis...

2 Cum autem venissemus in villam nostri juris Lovincias c nomine, S. martyris Symetrii a Ladernaco nobis obviam delatas reliquias suscepimus honorifice, quæ non frustra in nostrum adjutorium simul delatæ sunt Leodium cum sacro Patroni corpore; sine dubio adaucta omnium spe ex utrorumque digna præsentia profuturæ nobis Dei misericordiæ. Nobis igitur illa nocte in villa eadem cum sacris reliquiis quiescentibus, F hora Matutinorum ostensum est Leodii quibusdam signum mirabile, S. Remaclum eo deferendum nescientibus. Videbatur ab oratorio Stabulensi usque ad domum S. Lamberti quasi quædam via lucida splendifero tractu in aëre protendi. Cujus rei species quid portenderet dum videntes mirarentur, ilico tanti Hospitis adventu solvebantur, cui rem visam procul dubio servire fatebantur. Nos quoque primo gallorum cantu surgentes de loco, in quo quievimus, difficultates viæ sine labore et impedimento faciles gaudentesque peregrimus. Nec deerant inter eundem laudes Domini per posse et nosse comitantis populi...

3 Post expletam namque supplicationem... ambientes regis d præsentiam, ut coram fandi saltem consequeremur licentiam, manifeste Regis omnipotentis experti sumus providentiam per virtutum suarum insignem et admirabilem potentiam. Etenim scrinium Sancti, quod impositum erat S. Trinitatis altari, cum repentino sonitu visum est in aëra sublevari. Quod nimirum in admirationem promoverat eos, qui astiterant, quique una cum custode sanctarum reliquiarum

CAPUT I.
Sancti corpus
portantes ne-
queunt subsis-
tere:

* i. e. conventus

E

b

II.
mirus splendor
apparet in aëre:
C

F

VII.
scrinium cum
reliquiis ultro
fertur in subli-
me;

d

AUCTORE
ANONYMO.

X.
sub eodem men-
sa regia subsi-
dit

XI.
et crus alicui
obterit quod
mon restituitur:

e

XII.
cæca ibidem
curata.

XIII.
Scriinium nequit
loco moveri a
cubiculariis:

excubias celebrabant, et, quod visum est, digna fide nobis dubitantibus exponebant. Unde plurimum consolati toto nisu Deo commendavimus finem facti.

4 Narrat deinde quomodo regem prandentem adierint, et corpus Sancti super mensam exposuerint. Cum vero rex iratus a mensa surrexisset, eumque in palatium abeuntem sequi prohiberentur a cubiculariis; relatum est corpus Sancti ad eundem locum super mensam regiam sub aspectu omnium miserabili. Quod æstimandum videtur non præter voluntatem ipsius Confessoris Domini. Nam statim ut materies illa insensibilis quodam modo sensit Sancti lipsanum, quasi non ferre prævalens pondus illud divinum, facillime instar cereorum dissoluta est in frusta, videlicet firmissimum robur illud tripodarum; demissumque ad terram humillime jacuit ipsum pignus sacratissimum. Implebatur ilico de vicinia et tota urbe utroque sexu amplitudo totius illius pomarii, multiplicabatur in cælum clamor dolentis populi....

5 In ejus itaque, quam diximus, humilitione, quidam ex nostris servientibus ipsius familiæ, dum mensæ innixus pedem supposuisset incaute, ex ruina molis irruentis fractum crus ad se non potuit retrahere: juvantibus vero sociis seorsum extractus, subtritam pelliculam, per quam pes penderat, præcidere volebat dolore constrictus. Gonterulus e erat nomen servuli, qui premente angustia temere aiebat, quasi derogando sancto Confessori: Hæccine est virtus tua, mi Domine, ut quod inimicis tuis promerentibus forte differebas facere, mihi tuo fideli, tibi obsequenti maluisti contingere? Necdum verba finierat, cum subito, facta ossium collisione, ex divinæ virtutis cooperatione resolidatur fracta tibia, surgensque sanus stetit utrisque pedibus, velut in somnis exacta angustia. Cucurrerunt undique plurimi ad hoc miraculum, multi etiam ex palatio convenerunt ad hoc spectaculum. Ad comprobendam igitur rem divinæ operationis discalciari juvenem fecerunt, et in loco læsionis pro cicatrice quoddam signum instar rubri fili tibie circumducti non sine admiratione conspexerunt. Rei ergo veritatem ad dominum suum regem continuo retulerunt, ipsumque usque ad regias fores pro teste deduxerunt. Sed propter impressionem concurrentium, non est admissus in medium.

6 Interea clarescentibus meritis glorificandi Confessoris factum est quoddam aliud mirabile in præsentia videlicet omnium, qui aderant in ipso loco, quo corpus jacebat venerabile. Cæca mulier de proximo Leodii territorio deducta stabat ad venerationem cum pia supplicatione, quæ noctem continuam cæcitatē se incurrisse deplorans jam longo tempore, dicitur exclusis lucem meruisse tenebris. Hæc accipiens crucem, quæ ibi erat, nemine sibi dante cœpit venerabiliter deosculari, ac sic omnibus prædicare factam in se virtutem Confessoris Domini.

7 Cum hoc utrumque factum celebre divulgaretur in palatio, et rex, in re aliquid divini operis inesse intelligens, non frustra timeret ne sibi repente divina superveniret ultio; perturbari animo cœpit, acceptoque consilio jussit Sancti corpus ad sanctuarium referri, monachis id facere recusantibus. Post hæc quidam de cubiculariis irruerunt in turbas, accensis animis, et ad sacrum corpus irruerunt quasi fortiter pro voto facturi. Cum igitur arriperent undique ad

sublevandum illud Sancti scrinium, tanto pondere sentiebatur divinitus affixum, ut ex eodem loco levare non posset, velut immobile saxum. Quod illi admirantes tamquam deificum, voto frustrati redierunt, ac dominis principibus non sine admiratione retulerunt...

8 Igitur in tanta tamque continua impressione, quæ inevitabiliter fiebat piissimi Confessoris Dei amore, in qua alii alios supergressi ab aliis impellebantur assidue, nemo læsus, nemo perturbatus dicitur doluisse, nisi pauxilla sitis anxietate; quæ tamen nimii æstus incremento collecta, statim aura solvebatur aspirante gratissima.... Post hæc claudente diem vespera, nocturnas excubias peregit non sine divinitatis ope mirifica.

9 Ipsa hora procubuerant duo cæci remedii gratia coram S. corpore, juxta quos assedimus acturi congrua pro re et tempore. Contigit ergo ex oblatione illic offerentium de scrinio cadere nummum ante vultus eorum, qui videbantur expertes luminum. Hunc unus ex illis accipiens nobis videntibus, quasi cujus monetæ esset cœpit inspicere diligentius, qui tamen eundem statim porrexit uni ex astantibus. Interrogatus si quidquam antea videre fuisset illi possibile, respondit se cæcitatem pertulisse jam longo tempore, sed tunc primum aliquid cernere, divinitus refuso lumine.

10 Eadem nocte, quæ nobis erat in vigiliis celeberrima, ostensa fuit illic quibusdam glorificandi Confessoris magnificentia. Videbatur prodire columba candida de scrinio, quæ locum illum excubiarum circumvolans perlustrando, instar illius * de arca Noë in diluvio prodierat, mentes mœrentium quiddam divinum portendendo lenibat; et ut illa per olivam, pacem terris redditam, sic ista significabat iram Dei conversam in misericordiam: quæ cum gyrasset per totum illud spacium, visa est revolare ad eundem unde prodierat loculum. Ipsi, qui hoc meruerant intueri, non sine divinæ majestatis fideique communis obstestatione, facta die quibusdam ex nostris indicavere rem tanti prodigii.

11 Cantor quidam jocularis ipsa nocte cum sodali suo apud hospitium dormitum ierat: qui statim somno excilus: Sodes, ait, surge, nos illo præstat abire, non est hoc vanum, non est hic crede morandum. Excubias illas celebrare juvat venerandas. Cumque ille renuens eum erroneæ visionis argueret, non fallor, ait, somno ludificante; sed testor Deum, quemdam venerandi habitus quasi manu apprehensa me illuc trahentem vidisse. Quibus dictis præpeti cursu se contulit inter vigiles, ac ignarus quid caneret, fortuito cœpit de Sancto percurrere plura canendo. Ac nostros digestim referendo casus, tristes sua quodammodo solabatur cantilena, choris * concinentibus. Rex autem desuper auscultans per fenestram de se metuenda memorantem intendebat sollicitus, qui pro eo quod acciderat, indutus laneis et factus nudis pedibus, jugiter pernoctabat cum timore et obsecrationibus. Postero mane, uti narrat cap. xx et xxi, Sancti corpus communi consilio honorifice relatum est in templum Virgini Matri et S. Lamberto sacrum, Missaque ibidem celebrata, abbas cum suis palatium petiit.

12 Annus erat ab Incarnatione Domini MLXXI, sextus autem discissionis ecclesiæ Malmundariensis et Stabulensis; cum septimo Idus Maii gratiæ divinæ placuit eam restitui, et hora, qua ver-

XVI.
beneficia mona-
chis præstita,

XVII.
et cæcus illumina-
tus:

XVIII.
columba e scri-
nio prodire
visa, quæ locum
circumvolat

* adde, quæ

XIX.
Sanctus apparet
cantori joculari-
rio:

F

* choris

XXII.
scrinium torsus
mirabiliter ele-
vatur cum soni-
tu, qualis eodem
tempore audi-

ur in crypta
S. Lamberti,

A git sol ad meridiem, cæli nobis misericordiam distillaverunt desiderabilem. Morantibus nobis Leodii in domo S. Lamberti, factus est denuo sonus tamquam advenientis vehementis spiritus, qui humanos replens auditus templum pariter replevit, quo multi convenerant ex diversis partibus. Facta igitur concussione non modica, ubi Sancti ossa quiescebant sacratissima, visum est palam moveri scrinium, ac sublevari quasi uno cubito in aëra. Non minor quam superius factus est subitus in crypta eodem momento sonitus, ubi pretiosi martyris Lamberti quiescit sacratissimum corpus.

ubi hic cum
Sancto nostro
apparet:

f

13 Illic ea hora intentus erat psalmodiæ cum suis clericis Lietbertus f episcopus Cameracensis, qui ex eo, quod acciderat, aliquantulum pavore perterritus, fugientibus aliis, ut vir Deo plenus et altioris ingenii, intelligens quiddam divinum, restitit, nosse desiderans, quis esset rei exitus, quæ tam prodigialiter insonuit. Nam ut ipse testatus est, densa nebula primitus locum illum offuscatum reddidit, qua statim disparente, subsecuta lux sole clarior resplenduit. In medio illius splendoris velut in excessu mentis effectus antistes conspicatur duos apparuisse mira claritate fulgentes, Remaclum videlicet et Lambertum sanctissimos æque pontifices, quos audivit arcano quodam murmure de his, quæ acciderant, inter se colloquentes. . .

XXIV.
mulier paralytica et contracta

g

14 Interea coram glorificato Patroni nostri corpore deportatum est quiddam monstri simile, creaturæ quidem, sed non hominis, habens effigiem in miserando corpore. Erat enim mulier ex parochia g Parisiensi ad Sanctorum merita non sine nutu Dei delata in hanc nostram provinciam, quam morbus paralysis in modum globi constrinxerat, cum vexatione corporis horrida. Erat huiusmodi videre, quod ad prædicandam omnipotentiam Salvatoris monstri simile diximus, utrosque videlicet talos retrorsum adhærentes renibus, utrarumque manuum in volam reflexis unguibus, contractisque nervis, cute tantum supraducta, siccis obriguisset ossibus.

sanatur, spectante frequenti populo;

15 Talis ut coram sanctuario est deposita, reviscere divina virtute membra coeperunt arida, paulatimque videbatur reformari vultus et habitudo corporis in virtutem pristinam. Ac primum C extensis manibus trementia membra contrectabat diligentius: ac sensim nitebatur se extendere una tantum tibia remanente debili, cæterorum dissolutis artuum contractionibus. Fluunt totis ex partibus, adsunt

Notus et ignotus, civis simul et peregrinus:

Ast illud templum venientes non capit amplum. Implentur patentes porticus et claustrorum ædificia una voce proclamantium in cælos Christi magnalia. Ut sese habet fides tunc illic assistentium, quid ad laudem Creatoris potuit adjici potissimum? Omnis creatura visa est in Confessore suo collaudare Christum Dominum, sicut animadverti potest ex adiectione sequentium.

XXV.
campana maxima sponte sonat:

16 Facta igitur tanti Confessoris glorificatione, campana maxima repentinum sonitum coepit dare, nullo impellente. Post hæc cum aliæ simul ob hoc miraculum pulsatae laxarentur, illa ut coeperat perseverans ob solemne Dei miraculorum semper audiebatur; quia ut putatur ex Dei providentia innotescere volens universis cooperari Deum in Sancto suo virtutum incrementis, quibus valebat protestabatur indiciis. Suspicientibus vero quibusdam ne forte, ut est mos humani ingenii, hoc opere cujusquam latenter fieret;

ascensa turri editus * nil reperit, quod huiusmodi fictitium reprehenderet.

17 Vulgata ergo fama unius salutem recuperantis, cæcorum, claudorum, aridorum confluit mox multitudo miserabilis, ex quibus multos palam fuit videre ex diversis regnis præsentibus dicto citius restitui pristinae sanitati, gloriosissimi Patroni meritis intervenientibus. Quis hominum sigillatim potuit dignoscere genera sanitarum in diversis ægrotantibus, quæ illic cœlitus exhibita sunt divinis medicaminibus? Nam sicut valens medicus gnarus cujuslibet ægritudinis, ut cuique novit prodesse, potionem aut antidotum porrigit invalidis, sic divina gratia quibus placuit cœleste medicamentum infudit advenientibus singulis. Qui alienis advecti fuerant manibus, ad sua propriis remeabant gressibus. Quis illic tenere se potuit a Dei laudibus? Ecclesia, ut diximus, usquequaque plena erat Deo gratias clamantium congratulantiumque vocibus.

18 Sicut ergo hunc Dei Confessorem magnifice superius, sic et martyrem Christi operari manifestum fuit inferius. Nam eadem hora, qua illic aderat memoratus episcopus, aderat et quidam eleemosynam ab eo postulans accipere totis contractis artibus. Audita vero huiusmodi forinsecus operatione, postulabat se juvari ne impediretur, illic se turbis comprimentibus, pervenire. At episcopus: Noli, inquit, ne non pervenias diffidere, potens est Dominus eandem tibi misericordiam per eadem merita Sanctorum hic impendere: quæ verba statim secuta est virtutis efficacia, nam restitutus ille peregrinus gressibus antiqua firmavit vestigia. Festinaverunt inde quidam ex cubiculariis ad regis palatium, irruerunt alter quisque post alterum. Quivis ergo posterior quasi novum id nuntiabat, quod alius prior identidem edixerat. Domine rex, inquit, audi et intellige, quid possit Sanctus ille, quid nunc operatur magnifice; vere testamur hodie vidisse nos mirabilia, quæ ipse Deus operatus est per sui Confessoris merita.

19 Cumque necdum fidem dictis adhiberet archiepiscopus h, fecit experiri factis hoc modo rem omnem diligentius. Cucurrerunt statim duo ex cubiculariis, et arripuerunt quem invenerunt jacentem in porticu debiliorem cæteris, non dissimilem illius, quem descripsimus in virtutum oxordiis. F Hunc deportatum coram Sancti præsentia in pavementum projecerunt velut sarcinam, non se penitus movere valentem in parte altera. Videres ilico divina virtute dissipati membra compingi, nervos stringi, jungi ossa, compleri viscera, valetudine firmari singula membra. Qui paulatim se suberigens apprehenso cornu altaris in pedes constitit, sicque formosus facie, et habitudine alter quodammodo quam videbatur apparuit. Hæc non nisi visa scribimus, quæ pariter viderunt milia populi ex diversis nationibus.

20 Nunciata sunt hæc ita se habere regi et archiepiscopo, propter quæ pendebat eorum animus in dubio. Astitit interea in medio quidam, cujus nomen excidit, de curialibus *, ostendensque pro teste baculum, En, inquit, hoc indicium virtutis accepi ab uno, qui erat paralyticus, quem coram divinitus sanari, et exilire vidi utrisque pedibus. Quis vero potest esse tam aversus a vero, tam mente captus, qui neget hæc omnia, quæ vidimus, imo * sine Dei nutu ac potestate administrari credimus? Non est meum, o rex, te fallere, si quid in hoc mentior, caput ex me accipe. Hisce prodigiis ac B. Liet-

AUCTORZ
ANONYMO.
* l. ædituus
cæci, claudi,
aridi subito curantur,

XXVI.
erigitur contractus,

item alter ceteris debiliior,
h

XXVII.
et paralyticus:

* i. e. aulicis

* l. nec

berti

AUCTORE
ANONYMO.

berti denuntiatione rex tandem exterritus monet S. Annonem, ut cedat Malmundariensi cœnobio: annuente illo et cedente, proceditur in ecclesiam, ubi rex satisfactione publica suum Sancto restituit.

XXIX.
contractus alius
gressum,

21 Eadem, ut comperimus, hora, qua facta est Sancto ab rege justitia, quidam contractus gressu stat sospite sanus. Protinus ergo dantur Deo altissimo ab universis laudes et gratiæ, concinitque pariter clerus civitatis TE DEUM LAUDAMUS officiosissime. Quæ vel quanta miracula post hæc facta sint, impossibile est cuiquam scribendo perstringere, ex quibus nonnulla propter concursum strepitumque tumultuantis populi, ad nostri notitiam non potuerunt pervenire; ea tamen, quæ vidimus, vel ab aliis visa fidei relatione didicimus, silentio præterire nefas putavimus. . . .

XXXI.
visum duæ

22 Matrona quædam de ipsa civitate per multum tempus privata fuerat oculorum lumine, quæ ut ex voto pro se rogatura pervenit ad corpus venerabile, statim ex divinæ clarificationis præsentia, deteresa tenebrarum caligine, lux orbibus refulsit gratissima, ipsa pro hujusmodi munere divinitus adepto, duos e familia sua tradidit Sancto.

XXXII.
cæca impetrant:

23 Quædam item mulier ad hoc solemne miraculum deducta fuerat, cui lumen oculorum ex matris utero, ut ipsa fatebatur, natura negaverat. Hæc orando fideliter cum cæteris, non casso promebat talia ab intimis cordis: Sancte Dei pie et exaudibilis, qui tanta tamque mira deifice hic operaris,

Qui præstas aliis citius quæcumque rogaris,
Quem non nosco, diem da cernere, pelleque noctem,

Quæ me tetra diu miseram possedit ab ortu. Statim ut caput erexit cum oratione, aperti sunt pariter ocelli cum sanguinis profusione;

Nam virtus tetris splendens jubar intulit umbris,

Mox et amica dies vacuos illuminat orbes.

Illa vero videns lumen insolitum, ut jure, laudavit lætissima Medicum, ac pro teste hujus miraculi stillantem ob oculis cruorem protulit in aspectum populi.

XXXIII.
strumosus
i

24 Cuidam misero struma i creverat in capite, quæ intumescens aurem occupaverat cum facie, quæ pestis non minus misero videbatur incommoda, quam erat omnibus visu turpissima. Hic ubi cum cæteris astitit coram sanctuario, repente disparuit omnis vitiosa illa inflatio. Nam his, qui eum antea viderant, intuentibus non sine admiratione visa est remissa cutis suo loco æqualiter resedisse, nec quidquam ex eo morbo remansisse, præter cicatricem in capite.

XXXIV.
et puelia paralytica sanati:

25 Mulier filiam suam septennem, scilicet paralyticam, illic deposuit, cujus fides filiæ salutem statim impetravit. Hi ergo, qui Dei virtute sanatam puellam videbant, erectam super populum manibus offerebant, ac meritum Confessoris Christi teste miraculo magnificabant. Cum autem ignoraremus, quæ esset virtutis hujus efficacia; mater prope assistens cum lachrymis exclamavit lætissima: Hæc, ait, quam video, processit ex meo utero, de cujus paulo ante solo funere mihi erat expectatio, quia ex omni parte præmortua, spiritu tantum palpitabat tenuissimo. Tunc vero tantus ab utroque sexu factus est clamor admirationis, ut non videretur posse finire vox continuata cum lachrymis: exultabant enim omnes in laude Dei voce sine verbis, tanto so-

nitū, quantum vix ferre posset auditus quilibet capabilis k.

26 Videbatur præterea cuique foris advenienti repletam fuisse totam illam ecclesiam gloria et majestate Domini, ubi delectabantur inhabitantes tanquam ex Dei præsentia suavitate inenarrabili, ut revera illic posset dici, sicut et dicebatur non immerito: Dominus est in loco isto. Ipso ergo die celebritatem hanc divinorum operum gavisus est et terra quodammodo se sentire non minus quam cælum. Quæ enim tribus exactis mensibus non maduerat aquis, herbis cum germine pene arescentibus, eadem nihilominus die divina operatione omnem virorem recepit, largiter infusus imbribus.

27 Cum jam sol vespertinus ad occasum declinaret, et adhuc populus frequens in laudes Christi confessoris acclamaret, factum est aliud quoddam divinæ operationis mirificum, ad prædicandum ejusdem pii Protectoris meritum. Ad illam venerationem salutiferam quidam clericus a patre est devectus, qui transversis vestigiis distortos pedes ab utero matris fuerat passus. Nec mora, visitatus est ab eodem Medico in medio circumstantium, qui singulis, prout noverat competeret, porrigebat ejusmodi medicamentum. Ille statim salutem se sensisse indicabat, sed ejusmodi res intuentibus, non ad liquidum fidem præstabat; quia cum priori similitudine adhuc calcei pedibus hærebant. De curia * vero cubicularii ac plerique nobiles aderant: ipsi, discalceatis pueri pedibus, virtutem Dei admirantes Christique Confessoris in ipso meritum efferentes magnificabant.

26 Clauditur illa dies retinens per sæcula laudes,

Acta quies nocte, redeunt spectacula mane. Requisivit ergo dominus abbas de revehendo ad locum suum glorificato Sancti corpore consilium a suis, et datum est sanum consilium, minime reditum differri; ne postea id, quod ex voto cesserat, quidquam nobis fieret impedimenti. Igitur cum honestissima clericorum S. Lamberti cooperatoris, ut vere fatemur, earum virtutum, tam processione, quam pari devotione decessimus exultantes ab illa civitate: erat autem vox una omnium in laudes Christi Confessoris acclamantium.

Aveto Præsul agie *, Patrone noster inclyte,
Spes o tuis fidissima, nos tua juva gratia,
Tu lux decusque Galliæ, cum plebe clerum protege,
Cui posse scimus plurimum, cura languores criminum:

Huc te delatum plurimis effulsisse miraculis,
Hinc redire cum gloria, tota congaudet patria:

Ab hujus cœtu curiæ redduntur tibi gratiæ,
Quæ tota tuo ex nomine celebratur magnifice.

29 Nec minus his dignum videtur illud commemorandum, quod ad illorum similitudinem puerorum, Dominicum Osanna Redemptori proclamantium, in laudem quoque hujus Sancti factum esse creditur, non tamen præter divinæ gratiæ placitum. In redeundo itaque, transmisso amne, cum cis Mosam perventum esset in locis campestribus, stationem illic fieri ad audiendam Missam impetravit a domino abbate omnis ille civium extraneorumque populus. Interea facta mora, dum parabatur celebrari divinum Officium, de tota civitate puerorum scholæ convenerunt tamquam ad ejus venerandi Patris obsequium.

Qui

k
terra post trimestrem ariditatem largis irrigatur imbribus.

XXXV.
Distorti pedes restituti.

E

* i. e. ex aula

XXXVI.
Leodio discendunt cum Sancti corpore: hymnus in ejus honorem:

P

* i. e. sancte

XXXVII.
pueri quoque laudes ei concinnunt,

AUCTORIS
ANONYMO.

A Qui scandentes proximi montis cacumina, extulerunt voces velut angelicas per nubila. Nam dispertiti a se quasi tribus per choros ordinibus laudem Deo cecinerunt pro Confessoris sui triumpho et Christi mirabilibus. . . .

nemine suaden-
te; et novi tem-
pli fundamenta
jaciuntur :

30 Non abs re ergo creditur æstimandum id actum esse quod nullius magisterii professio, vel humana suaserit suggestio; sed hæc sicut et alia fieri destinaverit fideliter invocata sanctæ Trinitatis opitulatio. Nam sicut quod ante cecinerat Psalmista futurum, ita etiam credimus in Christo impletum, sic sane et in hoc Sancto propter inimicos a Domino manifestata perfectaue est laus ex ore infantium. Finitis itaque prædictis modulationibus, descenderunt acturi nobiscum divinorum mysteriorum celebritatem, quæ omnia completa sunt cum fidelium votivis oblationibus. Eodem vero die Sancto tradiderunt locum, in quo facta statione quieverat, hæredes ejusdem cespitis, ejusque in honore pie perseverante solemnī devotione plebis, fundamenta ecclesiæ l statim jactata sunt ab accolis, quæ postmodum ad perfectum deducta crevit in opus divinæ servitutis.

XXXVIII.
Iustus Stabulo-
rum reditus,
Malmundario
recuperato.

31 Inde digressi ad propria festinabamus læti; ipso vespere Malmundarium Protectorem nostrum atque Triumphatorem detulimus, quem locum cum triumpho nobili reacquisitum ipse per se revendicavit Pater legitimus. Hunc, inquam, locum nunc æternaliter revendicavit, quem in initio, vepribus omnique spurcitia eliminata, primus incoluit electumque sibi habitaculum divinis cultibus mancipavit; traditumque sibi a rege Sigiberto decentissime regendo tenuit, regendumque sua vice suis successoribus eatenus reliquit. Revocatis ergo legitime tam monachis quam laicis sub ditione abbatis ex ejus nomine, Stabulaus reversi sumus potiti optata securitate. Taliter ergo post innumerabilia divinæ virtutis miracula, victricia divini Patroni nostri ossa suo loco sunt reposita. Unde gaudeamus tanti Confessoris adepti patrocinium, qui nobis, cum deesset humanum, meritis suis divinum obtinuit auxilium. . . . Et nos in his finem facere cupientes, paulo cessandum ab hoc opere decernimus, ut, si ad alia scribenda, quæ post hæc apud nos per eum magnifice claruerunt m, intendimus, interim vires scribendi per otium reparemus.

m

ANNOTATA.

a Quæ omnia contigerunt anno 1071: excerpta sunt autem ex libro II Triumphi S. Remacii, de quo vide Commentarium num. 81.

b Ita putavit anonymus, quia nempe suo tempore cathedra episcopalis erat Leodii. Idem perperam repetit cap. xxx.

c Significari arbitror vicum Louenge, Stabuleto ac Leodio æqualiter fere distanter inter fluvios Urtam et Wesam seu Visurgim secundum Vischeri tabulam.

d Quis ille rex fuerit, docet Triumphi prologus apud Chapeavillum pag. 517: Regnante Henrico IV, postea Romanorum augusto; ipse tamen Henricus tertium se nominat in diplomate apud Martenium, ubi col. 77 inter alia sic habet: Apud curiam nostram Leggiæ celebratam in Pascha anno videlicet MLXXI incarnationis Dominicæ, ipsi sancto Remaclo nobis præsentialiter oblato etc., ex quibus narratio anonymi

confirmatur. Hujus porro aliorumque diplomatum sinceritas et veritas defensa est in Juribus Stabulensis monasterii propugnatis vindice eodem Martenio, a pag. 110.

e Alteri id contigisse scribit Lambertus Schafnaburgensis, Vide Commentarium num. 81.

f B. Lietbertus ecclesiæ Cameracensi et Atrebatensi præfuit ab anno 1051 usque ad 1076. Colitur xxiii Junii, ad quem diem de ipso egit Henschenius tomo IV dicti mensis a pag. 585.

g Parochia barbare pro parœcia. Auctor illa voce significat diœcesim, uti supra Notgerus in Commentario prævio num. 46 et 48. De parochia et diœcesi consuli potest Cangius in Glossario.

h S. Annonem designat, tunc temporis archiepiscopum Coloniensem. Agetur de eo ad iv Decembris cum Romano Martyrologio.

i Gorræus in Definitionibus medicis ad vocem Χοιρὰς, de struma hæc habet: Est tumor durus glandularum, quæ in cervice, alis et inguinibus sunt; subditque strumas in cervice loco differre, quod aliæ anteriori, aliæ ab altera, quædam ab utraque parte colli oriantur etc.

k Id est, opinor, expeditus: nam sensus innuit, clamorem fuisse tantum, ut cujuslibet non surdi aures obtunderet. Cangius in Glossario capabilis passive explicat ex Beda lib. de Orthogr. Capax, qui facile capit. CAPABILIS, qui facile capitur.

l Extat adhuc hodie, inquit Chapeavillns in Annotatione, ecclesia parochialis prope portam et pontem Amari cordis, quæ ex miraculo illo ecclesia S. Remacii nominatur, non longe a montibus, e quibus scholares laudes S. Remacii hic cecinisse scribuntur.

m Quænam illa sint, et an auctor plura scripserit, penitus me latet. Porro ne quid eorum, quæ de Sancto habemus, lector desideret, sequentem orationem panegyricam partim ac paraneticam et hactenus, ut puto, ineditam subicere placuit.

HOMILIA a

INCERTI AUCTORIS,

Quam ex vetusto codice Bambergæ descripsit Gaman-
sius noster anno 1654.

Venerabilem omnique cultu percolendum Beati Remagli Confessoris Domini nostri natalem diem, cum omni honoris devotione suscipere debemus omnes Christiani, maxime tamen qui in Francorum regno commorantur; quoniam quidquid venerationis pro ejus natali obtulerimus, Deo offerimus: quia ipse dixit: Qui vos recipit, me recipit, et quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Is denique Sanctus Dei, vicem Christi in Ecclesia ipsius gessit, quia Christus pastor Ecclesiæ voluit esse dicens: Ego sum Pastor Bonus. Quisquis in Ecclesia præpositus, verbo et opere [et] exemplo præfuit, Domini mulier

Auctor, com-
mendato Sancti
cultu,

AUCTORE
INCERTO.

extollit varias

b

ac multiplices
ejusdem

B

virtutes tum in
regimine mona-
chorum,

C

discipulus condignus fuit; de quo ipse dixit: Qui autem fecerit mandatum Dei, et docuerit, hic magnus in regno cœlorum vocabitur.

2 Iste denique per omnia Christi imitator factus et fecit et docuit, quæ Deus omnipotens custodienda mandavit. Qui primo ab ineunte ætate, in Aquitania nobilis natus, bonæ indolis spem prætulit; quoniam ab ipsis cunabulis Deo dicatus innocenter vivere studuit: atque ad perfectionis culmen Domino ducente pervenit. Nam post abrenuntiationem, quam in Baptismo more Christianorum peregit, etiam beata mater ejus, ut Anna Samuhelem, et hæc Deo obtulit dilectum Filium imbuendum sub sancti Eligii episcopi b disciplinis. Qui cum per omnia Evangelicæ normæ præcepta inoffense incederet, ad apicem Christianæ religionis conscendit, ut fieret dux Christicolarum et prævius signifer: quoniam omnibus, se videntibus et colloquentibus, exemplum perennis viæ et vitæ præbebat: enitebat enim in eo firma fides, et certa spes, ac largiflua charitas.

3 Talia denique, aliaque virtutum germina operando atque docendo conscendit summos perfectionis gradus, ut fieret pater atque archimandrita monachorum: quique exemplo Domini nostri universa monita salutis prius studuit opere efficere, postmodum aliis verbo propalare: quia ille boni pastoris nomine censetur, qui verbo et opere sequentibus prævium iter ostendit. Nam qualis, quantusque inibi Dei cultor extiterit, et in ipso, et in ejus discipulis postmodum patuit, cum Deus omnipotens tam per ipsum, quam per ejus alumnos cotidie multa insignia facere non desistit. Si qui ergo sunt in Ecclesia adolescentes, qui velint ad æterna gaudia festinare, studeant hujus sancti Viri tempora juventutis æquiparare. Videlicet imitentur ejus obedientiam, qua ante electionem vigit, et inter Fratres sine querela conversatus est: humilitate redimitus, affabilitate mellifluus, patientiæ moribus adornatus, obedientia strenuus, vigilantia studiosus, orationum studio accensus, charitate fervidus, frugalitate laudabilis, hospitalitate præcipuus, et in omnibus virtutibus adornatus, ut Christi merito diceretur discipulus.

4 Pro his atque hujusmodi virtutibus egregius factus est pater monachorum. In quo satis abundeque abbatibus in propatulo sunt exempla virtutum imitanda: quoniam exemplo Domini nostri Jesu Christi, qui non venit ministrari, sed ministrare, servivit omnibus, etiam minoribus, ut fieret in alia vita omnibus, Sanctis consors justissimus; humilians se in hoc sæculo, ut exaltaretur in æthereo throno. Alebat esurientes, nudos vestiebat, infirmos visitabat, mortuos sepeliebat, hospitibus necessaria tribuebat, et omnibus indigentibus, prout poterat adjutoria ministrabat. Universis quoque sibi adpropinquantibus monita salutis impertiebat. Hæc sunt admiranda digna Dei opera, et omnibus præpositis ecclesiarum imitanda; pro quibus isdem Vir mercatus est præmia sempiterna. Cum hæc et his similia beatus Abba ageret opera, longe lateque nomen ejus percrebuit; ita ut non solum in Aquitania, sed etiam apud aures gloriosi regis Sigiberti personaret in Francia. Pro quibus et ab eo accersitus ac familiariter multo tempore habitus, licet nolens et repugnans, episcopatus infula est sublimatus.

5 Quia enim erat lucerna ardens et lucens, ponebatur supra candelabrum Ecclesiæ, ut

luceret omnibus in domo Domini. Quantum vero reniti poterat, gestiebat huic mundo latere, soli Deo cognitus esse. Porro quam præclari meriti et religionis extiterit in eodem episcopio, luce clarius omnibus in propatulo patet: qui non solum per seipsum, sed etiam per discipulorum suorum suffragia, qui ab eo instituti esse noscuntur, multa et innumera suscipiunt Christiani miracula. Nec [tantum] ab his, quos de solo paterno ad regendam ecclesiam secum adduxit, sed et ab his quos in hac tellure ab ineunte ætate ut filios spirituales lacte verbi Dei et solido cibo aluit. Scilicet Christi martyr Lambertus c aliique per hanc diocesim quiescentes et miraculis coruscantes. Ideo denique Deus omnipotens Sanctum et admirabilem istum de natali solo adduxit in similitudinem Abrahamæ, ut sicut ille Deo amabiles filios genuit, ita iste nihilominus charissimos et Deo acceptabiles filios verbo Evangelii generaret, qui dicere poterat cum Apostolo: Per Evangelium ego vos genui, et, Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Et ut cunctis in promptu fieret, [quod] non ex desiderio, neque pro aliquo luxu sæculi, nisi ex electione divina priorem locum mutasset; post innumeros vitæ labores, quibus decertavit in diœcesi sibi credita, ut optimus agonotheta *, quoadusque plurimos operarios in messe Domini ad desecandam et metendam eandem messem inesse prospexit: tunc demum dignum commilitonem in sede sua ascivit Theodoardum, qui occisus est pacem annuntiando, sedando tumultum.

6 Et ipse exemplo beati Johannis Præcursoris Christi ad solitariam et remotam vitam conversus est; certus factus ibi Deo attentius [se] posse inhærere, ubi tumultus populares non debisset tolerare. Ut sicut mitissimus Moyses, qui præposuit alloquiis Domini frui in solitudine magis, quam resolvi et enervari divitiis Ægyptiorum; ita et hic maluit austeritatem solitudinis cum Dei alloquio uti, quam inter innumera possessionum prædia, ac cuneos obsequentium, a proposito sui rigoris emolliri. Idcirco omnia relinquens ad dilectæ solitudinis locum rediit. Jam enim ibi duo monasteria egregia, Christi ovibus habitacula, construxerat; experimento compererat feliciter inibi proposito sancto intèndere, et theoriæ spirituali ardentius posse inhærere. Non desertor pugne spiritualis vel ducatus ovium suarum, sed ut bonus præliator, ubi minus præliantes milites inesse perspexit, illuc se cum fortissimis, licet paucis, tamen electis pugnatoribus præliaturus ingessit; capiens exemplum a beato David, qui cum videret, quod multitudo populi Goliath superare non posset, dedit se certamini pro fratribus et omni gente sua: et cum fuisset tectus armis Saülis, cognovit oneratum quempiam non posse vincere, atque rejecta oneratoria d tela expeditus processit et vicit. Ita et hic præclarus Christi Confessor processit ad sterilem locum, ubi Dominus et Sancti jam eundem vicerant: et ibi tam diu pro ovibus oravit et decertavit, donec cum multis victor extitit, accepto bravio supernæ vocationis.

7 Nunc ergo omnes Galliarum populi, ad quos Beatissimus iste venire dignatus est, atque vestram provinciam de sua sanctitate illustrare atque beatificare, devota mente percolite ejus natalem; quatenus illi vos, vestrosque in hoc sæculo et in futuro per orationum suffragia placeat defensare. Vos quoque episcopi, qui ejus loco

D
tum in episco-
patu, quem ab-
dicat

c

E

* pro agonista
seu athleta

amore vitæ soli-
tariæ.

F

d

Paronesis ad
Gallos ut nata-
lem

A loco præsidentis et in cathedra successistis, diligenter via, qua abiit, sequimini eum, ut cum illo societatem habere mereamini : amate, quod amavit, exercete quod docuit, et invocamini * eum quotidie in adminiculum vestrum. Ipse enim cum sociis suis et pro vobis et pro plebe vobis commissa attentius intercedit, quam alii. Frequentate quoque locum sepulturæ ejus discipulosque ejus paterna protectione fovete, quatenus per temporale vestrum obsequium mutuatis ejus in alia vita adjumentum : juxta Domini consultum : Facite vobis amicos de mamona iniquitatis, qui vos recipiant in æterna [tabernacula.] Illas quoque oves in ejus diocesi habitantes recolite pro Patrono et Protectore vestro pia devotione in omnibus obsequiis et nolite oblivisci ; quia pro salute nostra huc a Domino adductus est, et vivens pro vestris laboravit. At nunc carne solutus, spiritu glorificatus, Deo proximus pro vobis vestrisque orare non cessat. Quid necesse est alias divertere, aut viam, quæ ducit ad vitam, aliorum quærere? Ecce ipse cum Apostolo nobis intonat cotidie : Imitatores mei estote, sicut et ego Christi. Ipse non declinavit neque ad dextram neque ad sinistram ; sed viam Domini Apostolorumque secutus est. Unde et sanctus Lantbertus, ejus monitis institutus salutaribus, Christi dignus martyr esse promeruit. Beatus quoque Trudo, nihilominus suis imbutus doctrinis, gloriosus Christi est effectus contemnendo transitoria confessor hæreditarius.

8 De isto namque veraciter potest accipi dictum : Justum deduxit Dominus per vias rectas et ostendit illi regnum Dei. Etenim et via illa angusta illi ostensa est, per quam pauci ambulant. Etiam et pro salute vestra huc a Deo directus est, ut verbo et exemplo vobis viam vitæ patefaceret, quia scientia fuit repletus, id est, Spiritu sancto. Honestatus est in laboribus suis, quia cum Deo et angelis in cœlestibus beatitudine remuneratus est. In terrenis quoque laboribus, quæ * ob Dei memoriam peregit, honestatus est : quia sancti ejus discipuli, verbo vitæ suscepto et fructificato, miraculis coruscant. Etiam in habitaculis, quæ ovili Christi construxit, laudes Deo die et nocte decantantur, atque inhabitantes in eis sequi eum omni conatu gratulantur *. Completi sunt labores illius, quia nunc mercedem condignam recipit propriis operibus, quæ gessit. In fraude circumventum illi adfuit, quoniam a temptationibus illum eripuit, et honestum in conspectu suo eum exhibuit : certamen quoque forte dedit illi, ut vinceret diabolum, et sciret, quoniam omnipotentior est Dei sapientia, Dominus noster Jesus Christus, Dei virtus et Dei Sapientia.

9 Ipse sacerdos Dei magnus factus est, quia acceptus Deo fuit, et impetum iræ ejus frequenter avertit a populo Dei. Quod nunc quoque excellentius faciet, si quando pro peccatis nostris nobis Deus iratus, famem, aut gladium, sive pestilentiam immiserit in nobis, per quæ animadversio iræ ejus agnoscitur. Si ergo ex corde pœnituerimus, et ad vomitum peccati nequaquam reversi fuerimus, ipso pro nobis Deo supplicante, veniam impetrabimus, et offensam Dei evademus. Non enim inventus est suo tempore major illo, qui conservaret legem excelsi Dei : cognovit eum in benedictionibus, quia quidquid benedixit, benedictum fuit ; et sanctificatum extitit, quodcumque sanctificare voluit. Conservavit illi misericordiam suam ; quia ille in

omnem hominem misericordiam habuit, et dilexit ut seipsum. Hæc est virtus misericordiæ, quæ justos et Dei cultores pandit : ipsa est, quæ Deum placat et avertit iram ejus ; quoniam qui miseretur proximo suo, miserebitur illius Deus.

10 Ille vero non habet misericordiam, qui ubique proximum inferiorem opprimere conatur ; in confinio juxta se inferiorem manere non patitur, dum terminos jungit, fines producit, et ubicumque prævalet, calumniatur eum : depascit messem, occidit pecus, percutit familiam, usquequo habeat eum exinanitum, ut aut fugiat a loco, aut sibi cedat prædium. Talibus Dominus prophetiam terribiliter intonat : Væ qui conjungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis usque ad terminum loci. Numquid vos soli habitabitis in terra, dicit Dominus? Væ qui ædificat domum suam in justitia *, amicum suum opprimit frustra, et mercedem non reddit mercenario. Cæterum ille est in Deum dives, qui facultates suas cum pauperibus dividit ; qui divitias suas cælo magis, quam mundo commendat ; qui ad hoc operatur, ut in æternum vivere mereatur. De quibus Apostolus E dicit : Divitibus hujus sæculi præcipe, non sublimè sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo.

11 Audiant hoc divites et festinent in Deo esse divites et thesaurizare in cælo, ut cum defecerint ab hac vita, inveniant divitias, quæ finem et fastidium nesciant. Qui vero pauperes sunt, audiant Dominum dicentem : Venite ad me, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum et humilis corde. Si ex animo convertamini ad Dominum Deum vestrum, et cum paupertate vestra studueritis vivere juste et patienter, ut non murmuretis in inopia vestra, sive pro pressuris, quæ in hoc sæculo sustinetis ; accipietisque * pro parvis magna, pro brevibus æterna, ut Dominus dixit : Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Spiritu pauperes dixit ; ut vos, qui egetis rebus temporalibus, pauperes spiritu esse decertetis, videlicet humiles spiritu.

12 Si qui sunt juvenes in hoc sæculo, non confidant in juventute sua, quia adolescentia et voluptas vana sunt : qui etiam senibus ait : Si annis multis vixerit homo, et in his omnibus lætus * fuerit, meminisse debet tenebrosi temporis et dierum multorum ; qui cum venerint, vanitatis arguentur præterita : hoc est, cum venerit finis, tunc incipiet bene vivere aut in æterna *, aut pessime cum diabolo in inferno. Quod præcavens iste electus Dei, ad cujus tumbam consistimus, non solum a terrenis voluptatibus se studuit alienum reddere ; sed etiam oblatos honores pro religione divina duabus vicibus e a se rejecit, ut fieret absolute pauper Christi : ne inter ipsos honores subreperent sæculi pompæ, quæ eum improvise demergerent. Ecce, quia respuit terrenos honores, modo lætatur cum Deo et angelis in cælesti illa beatitudine, et etiam in præsentī sæculo miraculis coruscat ; quod multi testantur usque in hodiernum diem f.

AUCTORE
INCERTO-

ejus misericor-
diam

* l. in injustitia

aliaque insignia

* que redundat

virtutum exem-
pla.
E

* l. lætatus

* adde gloria

e

f

ANNOTATA.

a Titulus in Ms. codice est, teste Gamansio :
OMELIA IN NATALE SÇI REMACLI CONF. TUN-
GRENSIS EPISCOPI, minio ac viridi scriptus et
capitalibus

* invocate

Sancti cele-
brent,

* quos

* f. gloriantur

illum invocant,
amulentur

AUCTORE
INCERTO.

capitalibus litteris, quæ sæculum IX referunt. Homiliæ auctor diversus videtur a primo biographo; Eligium enim, quem hic in Vita num. 1 abbatem facit, ille num. 2 episcopum appellat: præterea num. 5 nominat successorem Sancti Theodoardum, alter nomen non exprimit. Ibidem et num. 7 discipulis Sancti annumeratur Lambertus, de quo nusquam facit mentionem primus biographus.

b Eligius consecratus est episcopus Noviomensis probabilis anno 640. Vide tom. IV Augusti in S. Audoëno § II. Sanctus autem noster saltem triennio ante fuerat abbas Solemniacensis, uti patet ex Commentario prævio supra num. 17.

c Idem repetitur num. 7: et forsitan ex hac D Homilia Lambertum inter Sancti discipulos retulit Notgerus, errantem ducem secutus. Adi Comment. num. 37 et 57.

d Id est, onerosa seu prægravante. Vox barbara est, quam alibi nusquam inveni. Tela autem pro telum habetur in Glossario Cangii aucto.

e Solius episcopatus abdicati meminit biographus: quid auctor Homiliæ præterea velit, non satis assequor.

f Ad marginem apographi notatur: An nihil deest? quod divinare nequeo.

DE S. AIGULPHO ABBATE ET SOCIIS MART., INTER QUOS NOMINANTUR TRU- CHARIUS ET FRONGENTIUS,

IN INSULA CAPRASIA INTER CORSICAM ET ETRURIAM.

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Acta S. Aigulphi et sociorum diversa, partim edita, partim hactenus inedita: Vitæ editæ auctor Adrevaldus monachus Floriacensis; ineditæ auctor anonymus: horum aliorumque auctoritas examinatur.

INTER
AN. DCLXXIV ET
DCLXXI.

Vita S. Aigulphi a variis edita,

C Illustre S. Aigulphi seu Aygulphi, abbatis Lerinensis, sociorumque Monachorum martyrium a multis scriptoribus relatum invenio; sed non eodem prorsus modo. Acta satis prolixa publicavit Surius in prima Operis sui editione ad III Septembris, stylo tamen mutato atque expolito. Eadem Acta deinde primi auctoris stylo edidit Mabillonius inter Acta Sanctorum Ordinis S. Benedicti sæc. II a pag. 656, hoc præfixo titulo: Vita sancti Aigulphi abbatis Lerinensis et martyris, auctore Adrevaldo monacho Floriacensi, qui Caroli Calvi principatu floruit. In Observatione prævia de illa sic loquitur: In Ms. codice Floriacensi S. Aigulphi Vita, a nobis hic germano ac nativo stylo representata, istam præfert inscriptionem: « Procemium patris Adrevaldi de vita et passione venerabilis monachi Aigulphi Floriacensis loci ». Hujus ipsius Vitæ apographum habemus ex codice Ms. Rubæ Vallis; sed nomen auctoris ibidem est prætermisum, atque hic præfixus titulus: Vita S. Aigulphi abbatis Lirinensis. Alia vero nulla est differentia inter hoc apographum et editionem Mabillonii, nisi in solis vocibus, quæ frequenter sic dissonant, ut eandem tamen sententiam ubique referant.

quæ scripta ab Adrevaldo Floriacensi, 2 Eruditi Religiosi Benedictini Congregationis S. Mauri, qui Historiam litterariam Franciæ

Gallice edunt, tom. V dicti Operis a pag. 515 agunt de Adrevaldo monacho Floriacensi, eique hæc S. Aigulphi Acta indubitanter attribuant. Et sane non video ea de re dubitandum esse, postquam Mabillonius invenit nomen Adrevaldi Ms. Floriacensi præpositum, præsertim cum constet, varia ab Adrevaldo scripta esse, et nulla occurrat ratio, cur hanc ipsi Vitam abjudicemus. Tempus quoque scriptæ Vitæ Adrevaldo favet: nam num. 2 innuit biographus, se ducentis circiter annis post martyrium S. Aigulphi scripsisse, atque eo ipso tempore floruit atque alia etiam scripsit Adrevaldus, uti probant laudati Benedictini. Demum stylus Vitæ S. Aigulphi optime quadrat cum stylo libri primi Miraculorum S. Benedictini, cujus auctor est Adrevaldus, uti videri potest apud nos tom. III Martii pag. 305 et sequentibus, ubi Miraculorum ille liber est datus. Itaque de auctore hujusce Vitæ non est dubitandum: at characteres ipsius propius sunt inspicendi, ut ex hisce colligamus, quanta Opusculo tribuenda sit auctoritas.

3 Ætas Adrevaldi magnam ei in hac Vita auctoritatem conciliare nequit, cum lucubratio illa ducentis fere annis posterior sit Aigulphi martyrio, quemadmodum jam insinuavi. Agnoscunt eruditi Benedictini, Adrevaldum tanto intervallo posteriorem esse Aigulpho: at, observant, aliam ipsi

ducentis fere annis post martyrium Sanctorum ex alia antiquiore:

A ipsi præluxisse Vitam, atque ex illa suam composuisse Adrevaldum. Facile id probari potest, etiamsi Adrevaldus ipse antiquiorem illam Vitam expressis verbis non memoraverit. Nam Adalbertus monachus item Floriacensis, quem aliqui eundem credunt cum Adrevaldo, in *Historia translationis SS. Benedicti et Scholasticæ in Galliam*, quæ apud nos edita est tom. III Martii pag. 302, num. 3 de Aigulpho ita habet : Cujus etiam Passio penes nos habetur. Atqui illa translationis *Historia* scripta est ante Vitam S. Aigulphi, cum Adrevaldus in *Vita Aigulphi* num. 5 ad illam remittat lectores. Dubium igitur non est, quin Adrevaldus viderit Vitam seu Passionem aliquam antiquiorem, uti recte ostenderunt laudati Benedictini : qui item antea observaverant, Adrevaldum a Trithemio et Aimoino celebrari, ut virum doctissimum et disertissimum. Ex hisce demum iidem scriptores concludunt, non defuisse Adrevaldo necessaria subsidia ad Vitam Aigulphi conscribendam : eamque satis recte ab eo scriptam affirmant, improbantes tamen stylum justo diffusio-rem et subinde implicatum.

B multa reperiuntur in hac Vita, quæ verisimilia non sunt.

4 Quo minus huic iudicio acquiescam, facit altera S. Aigulphi Vita hactenus inedita, in qua nonnulla illius Sancti gesta aliter narrantur, quam relata sunt ab Adrevaldo, ita ut in alterutra Vita necessario nonnulli reperiantur errores. Præterea supra memoratus liber *Miraculorum S. Benedicti* ita scriptus est ab Adrevaldo, ut Henschenius partem illius bene magnam duxerit indignam, quam recuderet, allatisque quibusdam ipsius verbis, non dubitaverit pronunciare pag. 305 : Quam hæc sint stolidæ et putida figmenta, quis non videt ? Quin imo ipsi laudati Benedictini pag. 521 istud Henschenii iudicium justam censuram jam vocarunt. Si autem Adrevaldus fabulas tam putidas personis vicinioribus, videlicet de ultimis Merovingicæ stirpis regibus et de Carolo Martello, immiscuerit Operi prædicto, quis nos securos reddet, eundem de S. Aigulpho ejusque rebus cautius fuisse locutum ? Imo quis non timebit, ne tanto liberius de eo scripserit, quanto diutius erat defunctus, et quanto ipsius gesta vulgo minus erant cognita ? Insignem ipsius lapsum jam notavit Mabillonius pag. 664 : nam *Oratorium virginum cenobium*, quod in Gallia Belgica fuit, comminiscitur prope monasterium Lerinense. Demum varia mihi se offerunt in Vita Adrevaldi, quæ in altera non leguntur. Hæc autem quanto magis considero, tanto minus apparent verisimilia, uti de singulis infra in Commentario ostendam, aut in Annotatis ad hæc Acta, quæ dabo secundo loco.

C Alia Vita, quæ forsitan ea ipsa est,

5 Porro alia S. Aigulphi Acta, prædictis multo breviora, quæ inedita jam dixi, Majoribus nostris sunt communicata ex bibliotheca Constantini Cajetani. Vehemens autem mihi suspicio est, hæc illa ipsa esse Acta, de quibus citatus num. 3 Adalbertus Floriacensis dixit : Cujus etiam PASSIO penes nos habetur : varia enim sunt, quæ id suadeant. Primo titulus congruit : Acta enim hæc inscribuntur : PASSIO beati Aigulphi martyris et abbatis cum tribus monachis sociis. Secundo multa in hac Passione eodem modo expressa sunt, quo leguntur in Adrevaldo : nec modo aliqua gesta Sancti uterque biographus eodem modo narravit, quod minus esset mirandum ; sed uterque in præfatione exemplum S. Joannis Baptistæ adducit, quo probet Aigulphum

Septembris Tomus I.

recte dici martyrem : uterque etiam ait, se aliorum scriptorum exemplo Sancti patriam et genus narrare. Tertio satis perspicuum est, auctorem anonymum hujus Passionis non vidisse Opusculum Adrevaldi, cum in præfatione num. 2 dicat, se Vitam Aigulphi scripturum, prout in quibusdam gestis monasterii Lyrinensis, in quo præfuit, reperit. Deinde multa ab Adrevaldo narrata prætermittit hic auctor ; non pauca etiam narrat modo diverso : quod non videtur facturum fuisse, si vidisset Vitam ab Adrevaldo scriptam : hanc autem haud dubie habuisset, si ipso fuisset posterior.

6 Video tamen hic objici posse diversitatem illam utriusque Vitæ, atque ex illa inferri, Adrevaldum non vidisse Passionem illam, cum ab ea in variis recesserit. Fateor, ea ratione me reddi ambiguum ; nec ut certum affirmare velle Passionem hanc Ms. præluxisse Adrevaldo. Verumtamen suspicio illa non tollitur, cum certum appareat, Adrevaldum conjecturis nimium indulsisse, atque ideo minus sit mirandum, si ab antiquiori Vita subinde recesserit, sive quod alia quoque habuerit monumenta, sive quod multum tribuerit popularibus traditionibus. Certe studuit Adrevaldus stylum exornare atque eruditionem suam ostentare : multoque plura narravit quam auctor anonymus. At si omnia illa, quæ solus narrat, attente consideremus, vix quidpiam ex illis reperiemus, quod satis sit verisimile. Hac de causa existimo, longe certiora esse gesta illa Aigulphi, quæ leguntur in Vita Ms., quam primo loco edam, quam sint alia, quæ hisce superaddidit Adrevaldus : ac deinde, ubi dissentiunt, anonymum præferendum censeo. At illa certo omnium sunt certissima, in quibus uterque consonat. Hæc solo veri amore sic dicta sint, ut nolim vehementer pugnare, si quis idoneis rationibus ostenderit Adrevaldo plus fidei tribuendum, quam scriptori anonymo.

7 Præter hæc Acta, ad manum nobis est alia Passio Ms., communicata olim ex codice Ultrajectino S. Salvatoris. Breviora hæc Acta necesse non est lectorum oculis objicere, cum nihil contineant, quod non sit in Adrevaldo, cujus sunt compendium, ut clarissime patet ex utriusque collatione : nam non modo eadem facta utrobique referuntur, sed ipsa etiam Adrevaldi verba passim retenta sunt in compendio, rescissis solum superfluis, seu iis, quæ ad historiam non spectant. Quapropter, si quid in illo Ms. invenero diversum, id communicabo lectori in Annotatis ad Adrevaldum. Vincentius Barralis nova composuit S. Aigulphi et Sociorum Acta, quæ inseruit *Chronologiæ suæ Lerinensi* p. g. 327 et sequentibus. Asserit autem hæc sua Acta ex variis manuscriptis perantiquisque codicibus Lerinensis cenobii compilata esse. Proæmium quidem Barralis totum desumptum est ex Passione Ms. primo loco edenda, quam deinde perrexit sequi initio Vitæ : sed postea magis progressus, et maxime in martyrio referendo, Adrevaldum sequi maluit. Itaque duos hosce auctores ita secutus est Barralis, ut neutrum in omnibus adoptaverit, atque alterum ubique ex altero interpolaverit. An et aliam quamdam Vitam, aut certe monumenta quæpiam alia habuerit Barralis, mihi non constat. Narrat quidem aliqua, quæ in prædictis Vitis non leguntur ; at ea pauca sunt, et ex conjecturis potius quam ex antiquis monumentis videntur addita, ut per decursum probabitur. Nos ex dictis monumentis gesta S. Aigulphi

AUCTOR
J. S.

quam habuit
Adrevaldus,
qui multa eidem
addidit parum
verisimilia.

Aliud Ms. compendium Adrevaldi : Vita a Vincentio Barrali concinnata :

AUCTORE

J. S.

Translatio seu
Inventio, uti et
miracula S. Aigulphi
infra
edenda.

phi et Sociorum infra suo ordine discutimus.

8 Mabillonius post Vitam S. Aigulphi edidit etiam brevem relationem de translatione reliquiarum sancti Aigulphi in castrum Pruvinense. Observat prævie, litem esse inter Pruvinenses et Lerinenses de hodierna corporis possessione, de qua agemus inferius. Deinde, quid hæc relatio exponat, et unde accepta sit, explicat his verbis: Translationis historiam primo quidem e monasterio Lerinensi in Floriacense, ac postea e Floriacensi in castrum Pruvinum, sic auctor anonymus in codice bibliothecæ Remigianæ apud Remos perstringit. Habemus eandem Translationis, seu potius Inventionis historiam, ex antiquis membranæ domini Antonii Wion, domini d'Herouvalle, sub hoc titulo: De inventione S. Aigulphi. Dabo hanc Ms. Relationem, collatam cum editione Mabillonii, qui aliqua hinc inde resecurit tamquam superflua. Sub finem vero adjectus est Sermo Sewini archiepiscopo Senonensis, habitus ad plebem post depositionem corporis. Verum cum hic Sermo nihil contineat, quod spectet ad Sanctum, et totus sit moralis, illum huc transferre non est necesse. Demum subiecit Mabillonius Miracula S. Aigulphi ex cod. Ms. V. C. D. Herouvallii. Hæc item Miracula ex ejusdem clarissimi Domini codice manuscripta habeo, manu propria Papebrochii nostri descripta. Ex hoc apographo, cum editione Mabillonii collato, Miracula illa recudam, et supplebo rursum aliqua apud Mabillonium prætermissa.

§ II. S. Aigulphi patria, parentes, ætas, vita monastica: translatio corporis S. Benedicti eidem attributa.

S. Aigulphus
natus Blesis pa-
rentibus tenuio-
ris conditionis,
* Blois

De patria S. Aigulphi consentiunt scriptores, unanimi voce affirmantes, natum fuisse Blesis *, seu in castro Blesensi ad Ligerim sito, inter Aurelias et Turones. Civitas Blesensis, alias satis antiqua, episcopali dignitate solum exornata est sub finem sæculi xvii ab Innocentio Papa XII sub metropoli Parisiensi. Parentes habuit tenuioris conditionis, si credimus Vitæ scriptoribus. Aimoinus tamen in Historia Francorum cap. ultimo ait, Blesensi castro haud ignobili genere ortum. Non quidem nobile genus pugnat cum exiguo bonorum censu: attamen mirum apparet, nobilitatem illam, a Vitæ scriptoribus prætermisam, deinde cognitam fuisse ab Aimoino, qui illis toto sæculo est posterior. Observandum quoque est cum Martino Bouquet, qui postremam Aimoini editionem curavit tom. III Scriptorum rerum Gallicarum, hoc caput in prioribus editionibus non fuisse: Hoc caput, inquit pag. 139 laudatus editor, primus adjecit Chesnius ex Mss. codicibus. Deest in codice Sangermanensi. Itaque minus certum est, id caput esse Aimoini: et incertius, quod de nobili genere S. Aigulphi ibidem legitur: nam Adrevaldus nobilitatem illam negat num. 3.

regnante Dagoberto I.

10 De tempore nati Aigulphi nihil memorat Adrevaldus: at Vita prima num. 3 insinuat, natum esse sub regno Dagoberti I. Existimare igitur possumus, natum esse circa annum 630, cum extensione aliquot annorum, quibus serius

nasci potuit, aut biennio etiam citius. Pie institutus, litterisque imbutus est Adolescens, uti ex gestis ipsius abunde colligitur, licet de studio litterarum utraque Vita sileat. Barralis illud Actorum silentium liberaliter, et forsitan nimium compensavit, dum de studiis Aigulphi hæc scripsit: A parentibus itaque in teneris annis imbutus litteris traditus, brevi tempore in Grammatica, Rethorica, Dialectica, omniumque scientiarum genere ita viguit, quod ingenii sui perspicacitate parentes simul et patriam decoraret. Litteris imbutus Vitam monasticam elegit in abbacia Floriacensi, cui tum præerat S. Mumolus abbas, uti ait Adrevaldus num. 4 et 5. Tempus inchoatæ vitæ monasticæ non aliter exprimunt scriptores, quam quod dicant juvenem fuisse tum Aigulphum (annorum forsitan octodecim aut viginti) et abbatæ præfuisse Mumolum, cujus diuturna dicitur fuisse præfectura.

11 Ex tempore tamen quo constructum est monasterium Floriacense, utcumque colligi posset, quo fere anno vitam monasticam exorsus sit Aigulphus, modo tempus illud certo satis posset assignari. Constructum esse illud cænobium tempore Clodovei II Francorum regis, testatur Vita prima num. 5, idemqueasserunt multi alii scriptores, ita ut res minime sit dubia. Verum, cum Clodoveus ad annos octodecim regnum tenuerit, nota illa temporis nimis est vaga. Testamentum Leodebodi abbatis, qui Floriacense monasterium construxit, notatur anno 2 Clodovei regis: atque ex eo sequeretur, fundationem esse ceptam prioribus annis regni Clodovei, uti ceptam vult Mabillonius in Annalibus tom. I pag. 380, narrans fundationem ad annum 641. At dubitandum non est, quin epocha testamenti sit corrupta, nisi ipsum testamentum totum sit commentitium: nam sub initium Leodebodus non solum se dicit egisse cum Clodoveo rege, sed etiam cum gloriosa domina uxore ejus Batilde regina. Certum autem est, Batildem multo serius nuptam fuisse Clodoveo, cum hic puer ad regnum pervenerit. Agnoscit Mabillonius hoc aliaque consistere non posse cum anno secundo Clodovei; vult tamen testamentum bonæ notæ esse, exceptis iis, quæ de S. Batilde, de S. Audoeno, ac de S. Leodegario in illo leguntur. Quin et mox ait: Ut rem totam in pauca contraham: ab in-

Mabillonius
vult fundatum
monasterium
Floriacense cir-
ca annum 641,

eunte, ut jam dixi, Chlodovei junioris principatu condi ceptum est monasterium Floriacense. Ac demum ex tempore translatis corporis S. Benedicti; atque ex annis quatuordecim primorum abbatum, calculum conditi cænobii ad annum 641 reduci posse affirmat.

12 Verum aut testamentum consistere nequit, aut abbacia serius est condita: nam Leodebodus in testamento dicit, Monasterium in honore sancti Petri ædificare delibero. Necdum igitur erat constructum monasterium, quando jam dicit se egisse cum Batilde regina. Batildis autem regina non fuit ante annum fere 650. Itaque fundatio collocanda circa annum 650, agnoscendaque est corruptio epochæ testamenti: aut testamentum omnino est deserendum, prout jam illud deseruit et pro suppositio agnovit Longuevalius in Historia ecclesiæ Gallicanæ tom. III pag. 565. Cointius vero in Annalibus Francorum ad annum 667 idem testamentum excutens, num. 18 tam multa in characteribus chronologicis corrigenda judicat, ut tandem concludat, illud factum esse anno Clotarii III regis duodecimo, Christi sexcentesimo sexagesimo septimo. Verum

sed nihil certi
potest dici, nisi
fundatum esse
sub Clodoveo II,

Cointius

A Cointius nimium recedit ab omnibus scriptoribus, qui tradunt sub Clodoveo II fundatum Floriacense cenobium. Pagius ad annum 664 num. 19 pro anno secundo Clodovei in testamento substituendum ait, anno duodecimo, constructionemque monasterii anno 649 affigendam. Mihi sane hæc omnia incertiora videntur, quam ut subsidio esse possint ad stabiliendam chronotaxim. Quapropter id unum ut certum assumo, conditum esse monasterium sub Clodoveo II, atque adeo abbatem verisimiliter nullum præfuisse ante annum 640; cum multa ante electionem abbatis præmittenda fuerint: contra vero, si valeat in ceteris Leodebodi testamentum, solæque notæ chronologicæ sint corruptæ, non potuisse illi monasterio abbatem præfici, nisi circa annum 650 aut serius.

atque ex eo probari Aigulphum receptum circa annum 650, aut aliquot annis serius.

13 Aimoinus Floriacensis jam ante laudatus cap. ultimo constructionem monasterii Floriacensis, aliaque ad propositum nostrum conducentia refert hoc modo: Glorioso rege Clodoveo, Dagoberti filio, regni Francorum moderamina disponente, quidam vir genere nobilis, nec minus probitate clarus mentis, Leodebodus nomine, in monasterio S. Aniani, suburbio Aurelianensi, abbatis fungebatur officio. Hic ad sæpe dictum accedens principem, commutationem exposcebat fieri Floriaci fisci. Cui petitioni rex, ut erat mente benignus, libens annuit: accepioque a memorato abbate prædio, quod ei ex paterna obvenerat hæreditate, præfatum fiscum Floriacum in ejus transfudit dominium. Qui optatis potitus, nequaquam eundem locum diu vacare passus est: sed ædificatis duabus basilicis, una in honore Apostolorum Principis Petri, aliaque in veneratione Genitricis Dei Mariæ, mox etiam construxit habitacula monachorum usibus congrua: adunatisque quibusque nobilibus, vel etiam Deo servire cupientibus, abbatem instituit nomine Rigomarum. Qui, quinquennio expleto, ex hoc transiens seculo, successorem accepit nomine Mummolum. Hic bonus pastor, dum creditum sibi a summo veroque pastore Deo augmentare gregem studeret, quemdam innocentis vitæ virum, vocabulo Aigulphum, Blesensi castro haud ignobili genere ortum, suscepit ad serviendum Christo conversum. Ex his habemus Aigulphum in monasterium ingressum esse, postquam eidem quinquennio præfuerat Rigomarus, eique substitutus erat Mummolus, ait ut ipsius ingressum figere liceat præter propter ad annum 650, licet fateamur ingredi potuisse uno alterove anno citius, et serius etiam pluribus.

Translatio corporum SS. Benedicti et Scholasticæ Aigulphi adscripta:

14 De eximio fervore, egregisque virtutibus Sancti abunde agunt Vitæ scriptores. Hisce relationis, Adrevaldo in Vita secunda num. 7 refert corpus S. Benedicti ab Aigulpho translatum esse ad monasterium Floriacense. Adrevaldo adstipulatur Aimoinus, præmissis hæc subjungens: Quem (Aigulphum) etiam processus temporis in monastica probatum conversatione, ad Beneventanam direxit provinciam (Mummolus) ut sancti patris Benedicti exinde ad Gallias transferret glebam, cunctis mortalibus reverendam. Cujus ille præcepto haud segniter paruit, et sanctissima membra jam dicti patris cum ossibus sororis ejus Scholasticæ Galliis intulit. Quod qui plenius scire voluerit, in libro, qui de Translatione patris Benedicti prætitulatur, invenire poterit. Liber, quem hic assignat Aimoinus, quemque similiter designat Adrevaldus, editus est apud nos tom. III Martii pag. 302 et sequen-

tibus. De missione Aigulphi ibidem num. 3 sic habetur: Misit (Mummolus) ad prædictam provinciam unum ex commilitonibus suis, nomine Aigulphum, monachum. Hic namque sibi fuisse revelatum divinitus dicebat, ut prædictus Vir illuc pergens, corpus jam dicti transferret Benedicti. Fuit namque idem Aigulphus venerabilis vir, et Deo omnino placere gestiens: qui quantæ sanctitatis fuerit, cujusve virtutis, finis probavit, in quo omnis laus secure canitur. Porro qualis visio oblata dicitur Mummolo abbati, ut mitteret Aigulphum pro corpore S. Benedicti; talem etiam eodem tempore oblata volunt S. Berario episcopo Cenomanensi, ut aliquos e suis Casinum destinaret ad quærendum ac transferendum corpus S. Scholasticæ.

15 Hi igitur Cenomanenses, si credimus laudatæ Historiæ, perlati Floriacum, inveniunt Aigulphum accinctum itineri, ac communi decreto cæptum opus simul statuunt peragere. Romam vero ubi pervenerant, divisi sunt, negotium, quod cæperant, perfecturi. Memoratus Aigulphus, intermissis interim his, quæ palam ostentaverat velle, locorum scilicet sanctorum circuitionibus, expeditioni operam dedit, certans ocyus perficere, quod sibi injunctum fuerat, sanctum mandatum. Tandem itaque pervenit ad locum castrum, quod vocatur Casinum: ibidemque paulisper itineri finem imponens, expectabat eventum rei, orans illum, qui visionem superius prolatam revelare dignatus est, quique se ad hoc opus destinaverat, ut non in vacuum tantum iter consumi vellet; sed, sicut promiserat, thecam thesauri sui ei revelare dignaretur. Mox cap. II dicitur Aigulphus consilium suum seni cuidam aperuisse, ut is quærenti ferret auxilium. Eadem quoque narrantur in Vita S. Berarii Cenomanensis episcopi, cum hac tamen differentia, quod auctor Floriacensis Aigulphum ante socios Cenomanenses deducat Casinum, corporumque inventionem soli illi sic attribuat, ut velit Cenomanenses venisse, quando corpora jam erant inventa. At Vita S. Berarii, edita a Mabillonio tom. III Analectorum, pag. 170 affirmat, divisos quidem Romæ fuisse Floriacenses a Cenomanensibus, quia utrique volebant consilium suum celare, sed eodem die Casinum venisse, ubi tandem sibimet mutuo sui itineris causam, et ob quod desiderium tam longum sumsissent laborem, qui diu occultaverant, manifestarunt. Hanc mutui consilii manifestationem Floriacenses, qui totam inventionem Aigulpho attribuunt, inventioni postponunt. At Cenomanenses inventionem utrisque adscribunt. Alterutra pars hic certo aberrat, si non utraque.

16 Senex autem ille, cui aut solus Aigulphus aut omnes simul, causam itineris sui indicaverant, promisso laboris præmio, operam suam addixisse, et tale consilium dedisse dicitur in Historia translationis num. 5: Cum, inquit, lucifugæ noctis tempora, conticinique metas propinquare prospexeris, tu ne ad modicum quidem indulge quieti; sed tecti abdita linquens, nudo sub æris axe indefessus speculator adesto. Cumque solitudinis hujus locum aliquem lumine clarissimo radiare conspexeris nivei montis instar, notato certa mente locum: namque ibi inveniendum est, unde tuæ curæ finis imponatur. Dum vero sic vigilat Aigulphus aut solus, aut cum aliis, conspicit eminens locum lumine claro micantem, ceu cum luminaribus facibusque densis locus aliquis perfusus illustratur. Circa

tempus

AUCTORIS
J. S.

translationis
relatio

E

F

prout eam nar-
rantur

AUCTORE
J. S.

tempus matutinum ad locum intrepidus properat, cujus notator extiterat : ibique, sicut longe ante oplaverat, cuncta inveniens, Prosperatori itineris sui grates innumeras rependit. Namque locum adiens, loculum ibidem invenit, exterius quidem vilem, interius autem retinentem magni pretii margaritas. Pro foribus autem petrae scilicet superpositae praefixa erant notamina, quorum interius busta jacebant. His, sicut diu optaverat, inventis, patefacto a latere evacuatoque locello, thesaurum inventum unius sportellae conclusit sinu, quae sporta hactenus penes nos quasi nova habetur. Quibus patratis omnibus, improvise adsunt socii, . . quærentes et ipsi non diu quæsitâ benedictione frustrati . . . Moxque cum festinatione retrogradum iter arripientes, festinato simul regredi curabant, portantes, quas invenerant dono divino pretiosissimas margaritas.

Floriacenses et
Cenomanenses
scriptores :

17 Hactenus de inventione ipsa historicus Floriacensis Adalbertus. Nunc etiam compendio accipe, quæ idem in itinere Floriacum versus, ac deinde contigisse affirmat. Vox allata divinitus, inquit num. 7, prohibuit eos morasnectere in eundo. Pontifex vero Romanus alias visione monitus, ipsos abeuntes persequitur : sed illi tenebrarum densitate divinitus tecti non potuerunt inveniri. Deinde miracula quædam referuntur, quæ facta dicuntur in itinere. Demum cap. III contentio aliqua fuisse asseritur, quia Aigulphus utrumque corpus Floriaci retinere cupiebat : difficultas quoque occurrebat in discernendis ossibus S. Benedicti et S. Scholasticæ, quæ, inquit, confuse unius sportellæ sinus retinebat. Verum, sopita contentione, et facta discretione, ut ibidem legi potest, corpus S. Benedicti apud Floriacenses mansisse, et corpus S. Scholasticæ Cenomanensibus traditum asseritur. Eadem narrantur in Vita S. Berarii, cujus auctor videtur omnia hausisse ex Adalberto Floriacensi, sic tamen ut noluerit honorem inventorum corporum soli Aigulpho attribuere. Porro dissimulare nequeo, multa reperiri in dicta translationis Historia, quæ parum mihi apparent verisimilia, quæque non consonant cum antiquioribus scriptoribus.

C
Germanus quidam anonymus eandem narravit translationem,

18 Mabillonius tom. IV Analectorum pag. 451 edidit ex Ratisponensi codice S. Emmeramni, ante annos nongentos scripto (id est, sub finem sæculi VIII, si codicis antiquitatem recte assignavit, anno 1685 scribens Mabillonius) quamdam prædictæ translationis relationem, quæ, inquit, auctorem æqualem ejus temporis, quo translatio facta est, habere videtur. At ego in tota ista relatione ne unum quidem reperio verbum, ex quo inferre possim, scriptorem istum translationi esse contemporaneum, licet alioqui dubitandum non sit, quin antiquior sit Adalberto Floriacensi. Subdit Mabillonius : Germanum hunc esse existimo, non modo quod in Germania repertus est codex, sed etiam quod nomina Mummoli abbatis, et Aigulphi monachi translationis auctoris, utpote alienigena, ignoravit, et quod S. Scholasticæ corpus Floriaci remansisse opinatus est. Huic conjecturæ lubens subscribo. Addo etiam, hunc scriptorem videri primum, qui illam translationem narravit; aut certe primum ex illis, quorum scripta ad nos pervenerunt. Hunc igitur conferre oportet cum Historia Floriacensi, ducentis fere annis post translationem composita.

19 Verba illius accipe, omissis tamen super-

fluis, quæ nihil ad factum ipsum attinent. Fuit in Francia, inquit, per pii Patris prudentiam presbyter doctus. Hic erat iter facturum ad Italiam, volens investigare, ubi sepulta jacerent ossa inculta ab hominibus sancti Benedicti patris. Tandem pervenit in desertum, quod distat a Roma LXX aut LXXX milibus (id est, milliaribus Italicis, et satis recte) ubi olim constructa cella, concordia caritatis inhabitantium firma fuit beati Benedicti. Et tamen adhuc presbyter cum sociis suis sollicitus erat de incertitudine locorum. Qui dum nec vestigium invenire poterat, aut cimiterium corporum; tandem a subulco mercede conducto intellexit, et perfecte invenit locum monasterii : sepulcrum tamen omnino agnoscere non potuit, donec cum suis sociis consecravit jejunium per biduum ac triduum. Et postea coquo eorum per somnium revelatum est, et res ipsa illis innotuit . . . Et tunc diligentius perscrutantes loca, invenerunt lapidem marmoreum perforandum. Destructo lapide, invenerunt ossa sancti Benedicti abbatis, et in eodem monumento ossa beatæ Scholasticæ sororis ejus subter jacere, marmore tamen interposito . . .

20 Congregatis vero ossibus et lavatis, posuerunt super sindonem mundissimum *, seorsum tamen utriusque, ut secum portarent ad regionem, Romanis ignorantibus . . . Postmodum sindones, obtegentes ossa eorum, inventi sunt de sanguine eorum erubere, velut de vivis corporibus emanasset cruor . . . Et tunc erant caballo superposita, et per longa itineris spatia sic leviter portavit, quasi nihil oneris sentiret. Quando vero in via silvatica et angustica itinera ambularet; nec arborum officinula, nec difficultas viarum, obstaculum eis vel impedimentum esset * itineris, ut perfecte portitores agnoscerent ob merita hoc esse sancti Benedicti, atque beatæ Scholasticæ sororis ejus, ut prosperitas itineris eorum tam segura esset, donec perducti essent in Franciam ad monasterium, cui Floriacus nomen est; ubi nunc sepulti sunt in pace etc. Hæc sane relatio multum differt a relatione Floriacensium. Nam primo nomina Aigulphi et Mummoli non exprimit; et ne quidem dicit, cum monachum fuisse, qui corpus transtulit, cum solum ab ipso vocetur presbyter doctus. 2º Visiones nullas memorat, excepto somnio coqui. 3º Sepulcri inventionem memorat modo alio, quam Adalbertus. 4º Ait, inventas reliquias non sportæ aut sportulæ, sed sindoni impositas. 5º Non mixta utriusque corporis ossa affirmat, sed seorsum posita.

21 Paulus Diaconus lib. VI de Gestis Lombardorum cap. II ad propositum nostrum habet sequentia : Circa hæc tempora, cum in castro Cassino, ubi beatissimi Benedicti sacrum corpus requiescebat, aliquantis jam elapsis annis, vasta solitudo existeret, venientes de Cenomannicorum vel Aurelianensium regione Franci, dum apud venerabile corpus pernoctare se simulassent, ejusdem venerabilis patris, pariterque ejus germanæ venerandæ Scholasticæ ossa auferentes, in suam patriam asportaverunt : ubi singillatim duo monasteria in utriusque honorem, beati Benedicti et sanctæ Scholasticæ, constructa sunt. Sed certum est nobis os illud venerabile, et omni nequitate suavius, et oculis semper cælestia contuentes, cetera quoque membra, quamvis in cinerem defluxa, remansisse. Si hæc verba sumamus, prout a Gallis intelliguntur, diversam rursus relationem suggerunt prædictæ translationis :

D
illiusque relatio
recitatur,

E
ac confertur
cum præcedente :
* mundissimam

* erat

F

translationem
modo magis
verso narrat
Paulus Diaconus.

hic

- A hic enim non ignotus fuisse supponitur locus, ubi jacebant sacra corpora, sed notissimus, cum Galli dicantur simulasse, se velle nocturnis precibus insistere apud sepulcrum. Cur, quæso, simulassent, imo quomodo simulare potuissent, se velle ad sepulcrum vigilare, si sepulcri locus plane fuisset ignotus, si nullus Casinensium monachorum ad custodiam corporum in parietinis monasterii fuisset relictus? Itaque si inhærere velimus relationi hujus auctoris, dicendum est reliquias non fuisse relictas sine custode uno aut pluribus, nec ope senis aut subulci alicujus quærendum fuisse sepulcrum, uti asserunt alii. Hinc voces illæ, cum in castro Cassino . . . vasta solitudo existeret, non ita sumendæ sunt, acsi locus nullos omnino habuisset habitatores: sed vasta solitudo ibi fuisse dicitur, quod monasterium, ecclesia, omniaque fere ædificia essent, destructa quodque exiguus eremitarum numerus locum incoletet. Certe quando Petronæ Casinum venit, monasterium restitueret, ibi cum aliquibus simplicibus viris, jam ante residentibus, habitare cœpit, teste Paulo lib. VI cap. XL.
- B Tales quoque ibidem fuisse, quando ad corpora quærenda venerunt Galli, evincit supra dicta simulatio pernoctandi apud sepulcrum.

§ III. Dubitationes circa translationem SS. Benedicti et Scholasticæ: probabilius solum pars corporum translata. An id factum per S. Aigulphum?

Circa translationem prædictam triplex dubitatio:

- T Translatio S. Benedicti Floriacum annotata quoque est a variis martyrologis primæ notæ, quales sunt Wandelbertus, Ado, Usuardus, alique plures, sed sine nomine S. Aigulphi, quem ne quidem memorarunt laudati martyrologi. Præterea Vita primo loco edenda de hac translatione, quam nec ignorare nec prætermittere debuisset biographus, nihil uspiam continet, ita ut primus scriptor, qui Aigulphum hujus translationis auctorem asseruit, ducentis fere annis sit posterior. Hæc dum attente perpendo, dumque considero rationes, quas translationi corporum S. Benedicti et S. Scholasticæ opposuerunt Casinates, qui illam constanter negarunt et negare hactenus pergunt, multiplex mihi oritur dubitatio. Primo enim translatio ipsa mihi nequaquam videtur certa. Secundo magis apparet dubium, an omnia ossa fuerint translata. Tercio, etiamsi translationem seu aliquot ossium, seu omnium etiam, tamquam certam tantisper supponere vellem, ne vel sic quidem invenirem firmæ satis fundamenta, quibus eam certo attribuerem S. Aigulpho: nam auctoritas Adalberti Floriacensis, quem deinde secuti sunt alii, tanta mihi non videtur, sive ætatem ipsius considerem, sive scribendi methodum, ut, antiquis silentibus, Aigulphum translationis auctorem certo statuiam, præsertim cum ætas Aigulphi minus faveat prædictæ opinioni, ut videbimus.

scriptores, qui pro translatione disputarunt;

- 23 De prima dubitatione, nimirum an corpora SS. Benedicti et Scholasticæ in Galliam fuerint translata, jam multis sæculis disputatum est, et maxime posterioribus. Postremus Floria-

censium patronus fuit Mabillonius, qui in Actis Ordinis sui sæculo II pag. 337 alios translationis propugnatores recenset his verbis: Post iteratam Chronici Cassinensis editionem nonnullarumque litterarum, quæ summorum Pontificum quorundam nomen in gratiam Cassinatium præferunt, Floriacensium nostrorum partes primus e recentioribus suscepit ac strenue propugnavit Johannes a Bosco monachus Cælestinus, vir doctus, qui legitimæ Gallorum possessionis monumenta oculis suis vidit, manibus contrectavit, eaque in sua Bibliotheca Floriacensi anno MDCV evulgavit. Huic e vestigio decem post annis successit Carolus Sausseyus ecclesiæ Aurelianensis decanus, doctor theologus, qui in ejusdem ecclesiæ Annalium libro IV capite I inconcussam ac perpetuam sacri depositi possessionem Floriacensibus nostris tam diserte ac valide vindicavit, ut ceteris palmam præripuisse videatur. Quo in genere etiam erudite versati sunt nostrates, Symon Milletus tractatu singulari Gallice edito, et Hugo Menardus, qui in lib. I Observat. in Martyrol. Benedict. hoc argumentum, quantum propositæ brevitatis ratio sinebat, egregie tractavit. Istis adjungendus est Carolus le Cointe, Annalium ecclesiasticorum Francorum conditor, qui in tomo III ad annum DCLXXIII num. 42 nuperrime Floriacensium causam, a multis jam vindicatam, iterum asseruit. Hos demum secutus est ipse Mabillonius tam hoc loco, quam iterum in Annalibus Benedictinis lib. XIV num. 29.

24 Contrariæ sententiæ advocatos idem sic enumerat: Pro Cassinatibus pugnant Matthæus Lauretus, Hispanus, abbas monasterii S. Salvatoris de Castellis, peculiari adversus Johannem Boschium libello, impulsu Gregorii Castionæi Aretini abbatis Cassinensis anno MDCVII Neapoli vulgato; V. C. Angelus de Nuce, abbas itidem Cassinensis (et deinde archiepiscopus Rossanensis) in Appendice Romanis typis excusa ad Chronicon Cassinense, Parisiis anno superiori ipsius cura editum et illustratum: qui totus est in propugnandis Leone Marsicano et Petro Diacono adversus Menardi nostri Observationes. Idem auctor ad hanc ipsam Mabillonii Dissertationem deinde respondit in Appendice sua tertia post Chronicon Casinense nuper recusus inter Scriptores Italiæ tom. IV pag. 623. Horum omnium Dissertationes videri possunt, uti et observationes quædam Horatii Blanci ad Paulum Diaconum lib. VI cap. II, quæ habentur apud Muratorium tom. I Scriptorum Italiæ pag. 490 et 491. Porro Baronius ad annum 664 pauca de hac translatione commemoravit, nec ulli parti se addidit. Baronium dubitantem secuti sunt Bollandus et Henschenius, alique e Majoribus nostris, ubi aliquid cum hac lite connexum se offerebat. Demum disputantium argumenta nuper recensuit, atque in utramque partem ambiguus disputavit Gerardus Casteel, Prior canonici Ordinis S. Crucis, in Opusculo edito Coloniz anno 1734, cui titulus, Controversiæ ecclesiastico-historicæ, controuv. XXXIV.

25 Dubitantibus de totius corporis, seu omnium ossium translatione, sic accedo, ut tamen dubitare vix possim, quin ossa aliquot Floriacum fuerint translata. Huic opinioni non repugnat ipse Angelus de Nuce in prima sua Dissertatione, in qua sic loquitur: Ut autem admittam pretiosi hujus nostri thesauri particulam aliquam in

AUCTORE
J. S.

alii, qui eamdem negarunt, aut de ea dubitarunt:

probabilius apparet, aliqua ossa translata, alia vero Casini relictæ:

AUGUSTINE
J. 8.

in Gallias aliquando delatam. non ero difficilis exorari: indeque invaluisse opinionem de translatione sancti Benedicti. Quantumvis enim parva exilisque reliquiarum pars nomine totius figurate venit, et magis etiam ossa aliquot notabilia. Hoc confirmat exemplo S. Mauri, qui in Chronico Casinensi lib. II cap. LIII reversus dicitur Casinum, quia os integrum brachii eo erat ex Gallia translatum. Aliis quoque allatis exemplis, sic ratiocinatur: Non dispari ergo ratione, pro aliqua sancti patris nostri reliquia in Gallias delata S. Benedictum eo delatum synecdochice dictum prius fuerit, tum paulatim vulgo creditum, totum allatum. Hæc conjectura admodum verisimilis est, præsertim si admittatur, non solum exiguum particulam, sed ossa aliquot translata esse: nam frequentissime accidit, ut hujusmodi thesauri, cum rarissime inspiciantur, longe majores credantur quam revera sint. Sane non aliunde tot ortæ sunt disputationes de corporibus quorundam Sanctorum, quam quod multi suum thesaurum crediderint majorem, quam inveniretur, si ossa singula lustrarentur; ideoque malint totum sibi attribuere, quam contrariæ partis rationes sine præjudicio expendere.

certe Paulus
Diaconus ossa
ablata affirmat;

B

26 Porro si verba Pauli Diaconi, quæ omnium aliorum dictis præferenda videntur, mature et sine præjudiciis velimus expendere, facile videbimus, eum utrique litigantium parti ossa aliqua S. Benedicti attribuere, neutri omnia. Verba illius lib. VI cap. II hæc sunt in editis: Circa hæc tempora, cum in castro Cassino, ubi beatissimi Benedicti sacrum corpus requiescebat (in codice Ambrosiano et in Modoënsi legitur requiescit, teste Horatio Blanco in annotatis) aliquantis jam elapsis annis, vasta solitudo existeret, venientes de Cenomannicorum, vel Aurelianensium regione Franci, dum apud venerabile corpus pernoctare se simulassent, ejusdem venerabilis patris, pariterque ejus germanæ venerandæ Scholasticæ ossa auferentes, in suam patriam asportaverunt: ubi singillatim duo monasteria in utriusque honorem, beati Benedicti et sanctæ Scholasticæ, constructa sunt. Hactenus auctor. Jam vero non video, quo fundamento dici possit, Paulum hic solum narrare, quid habeat fama popularis: nam ita rem exponit cum suis adjunctis, ut minime dubitandum videatur, quin propriam edicant sententiam, non alienam. Tam clare quoque ablationem ossium affirmat, ut aliter explicari nequeat.

C

at non videtur
affirmare omnia
ablata esse,

27 Verumtamen, cum corpus S. Benedicti duobus locis clare Cassino attribuat, diligenter investigandum est, quid ablatum asserat. Quippe non dicit ablatum corpus, sed ossa; nec dicit omnia ossa, sed ossa tantum. At multa persuadent, eum per vocem indefinitam ossa, intelligere ossa aliqua, non omnia. Primo id suadent sequentia mox verba, quibus non pauca attribuit Casinensibus: Sed certum est nobis os illud venerabile, et omni nectare suavius, et oculis semper cælestia contuentes, cetera quoque membra quamvis in cinerem defluxa, remansisse. Hæc de solis cineribus intelligenda esse, aut sic commode intelligi posse, nihilo magis perspicio, quam superiora explicari posse de sola fama populari. Quin potius existimo, per os et oculos nihil intelligi debere, nisi calvariam, cujus nobiliores partes nominavit auctor. Per cetera membra intellexisse videtur ex ceteris aliqua, seu cetera membra, quæ ablata non erant. Porro quod editum est quamvis in cinerem defluxa, in Ambro-

siano et Modoënsi codice solum legitur, quamvis defluxa, ut rursum advertit laudatus editor. Verum, sive legamus defluxa, sive in cinerem defluxa, nihil innuere his vocibus videtur auctor, nisi compagem corporis fuisse solutam, atque hac solutione ossa, quæ Casini supererant, a compage sua defluxisse, ac cineribus mixta in loculo jacuisse sine figura corporis humani. Scio quidem scriptores aliquos eo sensu interpretatos esse has voces in cinerem defluxa, acsi scriptum esset redacta in cinerem: at, me iudice, multum sudabunt; si ostendere voluerint, hanc esse mentem auctoris, cum et obvia et propria vocum significatio alia sit, et sequentia verba etiam contrarium innuant.

28 Sane defluere in terram, non est, mutari in terram; neque invenire uspiam potui, voces, defluere in cinerem, umquam usurpatas fuisse, pro mutari aut redigi in cinerem. Recte tamen dicitur, defluere in terram, in arenam, imo et in cinerem, sed ea significatione, ut res, quæ defluit, ea defluxione nec terra fiat, nec arena, nec cinis, sed terræ intelligatur imposita aut arenæ aut cineri. Sic ossa, quando carnes in cinerem redactæ sunt, in cinerem illum necessario defluunt, simul ac corporis compago solvitur. Hoc ipsum voluisse Paulum Diaconum, ostendunt sequentia verba: Solum etenim singulariter Dominicum corpus non vidit corruptionem. Ceterum omnium Sanctorum corpora, in æternam postea gloriam reparanda, corruptioni subjecta sunt; his exceptis, quæ ob divina miracula sine labe servantur. Primo his verbis comparat corruptionem corporis S. Benedicti cum corruptione corporum aliorum Sanctorum; at corpora aliorum Sanctorum non solent ita corrumpi, ut omnia prorsus etiam ossa in cinerem abeant. Secundo consolatur Cassinates de corruptione, quod ea communis sit omnibus Sanctis, paucis exceptis; at illa consolatio frivola est, si agnoscat ossa omnia, quæ minus obnoxia sunt corruptioni, alio delata fuisse: nam ei facile regei posset, corrumpi quidem passim corpora Sanctorum; sed ossa servari, et maximo in pretio haberi. Itaque nec hic significare voluit solos cineres Casini relictos; et supra, ubi dixit ossa ablata esse, non omnia, sed aliqua ablata voluit, alia vero cum cineribus in sepulcro relictæ.

et solum Casini
relictum cinerem;

E

F

sed aliqua ablata; alia vero
Casini remansisse,

29 Hæc expositio confirmari potest primo, quia scriptor attribuit Cassinatibus os illud venerabile S. Benedicti. Atqui os hominis non solum constat partibus carneis, sed etiam osseis. Certe dentes sunt pars oris, uti et ossa palati: non igitur solas partes carneas attribuit Cassinatibus. Per os vero et oculos totam calvariam, cavis oculorum et oris constantem, rectius intelligi, jam monui: dicit enim certum est, illa remansisse. At, si cranium erat ablatum, non poterat certo dicere, omnem pulverem, ex oris et oculorum resolutione ortum fuisse relictum in sepulcro, cum facile pars aliqua simul auferri potuisset. Non itaque de pulvere loquitur auctor, sed de cranio. Secundo modus, quo ossa ablata narrat Paulus, facit, ut verisimile non sit, omnia duorum corporum ossa ablata esse: nam ea abstulerunt, dum apud venerabile corpus pernoctare se simulassent. Furtim ergo illa nocte aperiendum erat sepulcrum, et res cito ac cautissime peragenda. Cavendum quam maxime erat, ne plura auferrent, quam occultare poterant, ut mane sine suspitione custodem discederent, spoliaque sua secum auferrent. Ipse Adalbertus

A bertus in *Historia translationis apud nos* num. 6 ait: *Thesaurum inventum unius sportellæ conclusit sinu. Verisimile autem non est, omnia ossa duorum corporum uni sportellæ inclusa fuisse.*

cum duobus locis corpus Casini attribuit:

30 Tertio Paulus Diaconus corpus S. Benedicti attribuit Casino lib. I cap. XXVI his verbis: Denique cum divina admonitione a Sublacu in hunc, ubi requiescit, locum... adventaret etc. *Rursum lib. VI cap. XL: Circa hæc tempora Petronax... Cassinum castrum petiit, atque ad sacrum corpus beati patris Benedicti perveniens etc. Quod autem respondent aliqui, eum de solis cineribus, aut etiam de vacuo loculo, sic fuisse locutum, mihi non satisfacit; præsertim quia melioribus fundamentis nititur Casinensium causa, quam ut explicatione tam aliena uti hic oporteat. Ex his omnibus igitur concludere liceat, Pauli Diaconi auctoritatem, quam utraque pars litigantium sibi favere contendit, ad nihil magis valere, quam ut amica compositione pars utraque agnoscat, ossa divisa esse, et partim in Italia servari, partim in Gallia.*

B nec ullus est auctor antiquus, qui sic commode explicari nequeat.

31 Hæc conjectura de ossibus SS. Benedicti et Scholasticæ partim in Galliam delatis, partim Casini relictis, tanto mihi verisimilior apparet, quanto commodius sic explicari possunt antiqui scriptores, qui pro alterutra parte allegantur. Adducunt Galli Adalbertum, Adrevaldum, Adelerium, Aimoinum et S. Odonem, scriptores Floriacenses: addunt anonymum Ratisbonensem, Wandelbertum, Adonem, Usuardum, Rabanum, Notkerum, Reginonem, pluresque alios, qui aiunt corpus S. Benedicti translatum. Durum esset, hosce omnes erroris velle convincere, præsertim cum festivitas translationis solemniter sit celebrata. Itali contra opponunt scriptores minime contemnendos, Leonem Ostiensem, Petrum Diaconum, Oderisium Cardinalem, S. Bertharium abbatem, aliosque plures; nec non iteratas ossium inspectiones. Si quis modo contendere vellet alterius esse corpus, quod Casini servatur pro corpore S. Benedicti; is ostendere deberet, Gallos illos, qui ossa transtulerunt, tali errori minus fuisse obnoxios, quam sint Casinenses ipsi. Malim ego credere, neutros hac in re errasse, sed utrosque sibi præ aliis corpus attribuisse, quod magnam illius partem possiderent; quodque loquerentur more in hisce usitatissimo, nimirum corpus nominando, notabilem illam corporis partem, quam habebant. Sane nullus ex relatis scriptoribus Gallis ossa translata enumerat; nullus asserit ab anatomicis inspecta esse, totumque corpus inventum. Itali vero jam ultro fatentur, non servari apud se totum corpus. Nihil igitur ex hisce concludere possum, quod æquius sit et verisimilius, quam utroque loco servari partem; et vera esse miracula, quæ utroque loco facta leguntur patrocinio S. Benedicti.

Cum translationem Galli plerique referant ad regnum Chlodovei II,

32 Superest examinandum tertium dubium, videlicet an prædicta translatio attribuenda sit S. Aigulpho, cui eam adscribunt Adalbertus, Adrevaldus, Aimoinus, alique scriptores Floriacenses, et passim omnes neoterici, qui translationem affirmant. Ætas S. Aigulphi, ut jam monui, et silentium antiquiorum dubitationem illam ingerunt. Mabillonius in *Actis sæculo II* pag. 349 de tempore translationis disserit, observatisque quorundam opinionibus, suam probare sic aggreditur: In primis occurrit Vitæ Caroli Magni veterrimus scriptor apud Pithæum: « Post Dagobertum regnavit Chlodoveus filius

» ejus:... a quo tempore S. Benedicti corpus » translatum est de Benevento in Franciam in » villa Floriaco ». Consentit descriptor miraculorum S. Genulphi... iisdem fere verbis: « Post » Dagobertum filius ejus Chlodoveus regnavit, » cujus tempore corpus S. Benedicti de Benevento in Gallias translatum est ». Et Martyrologium Floriacense a Sausseyo laudatum: « Anno » Domini DCLX sub Chlodovæo filio Dagoberti » translatum est corpus S. Benedicti abbatis a » monte Cassino ad monasterium Floriacense » per Aigulfum monachum ». Denique Chronicon S. Maxentii seu Malleacense, a Philippo Labbeo tom. 2 Biblioth. novæ editum, translationem sæpius dictam Chlodovei secundi tempore collocat. Quibus omnibus Adrevaldus in libro *Mirac.* cap. x et xi, et Aimoinus in *Carmine de Translatione*, alique adstipulantur. Nec multum recedit Clarius in *Chronico sancti Petri Vivi*, id sub Papa Vitaliano, qui anno DCLVI sedere cœpit, factum referens. Certum itaque videtur, translationem illam Chlodoveo Dagoberti filio regnante contigisse, non quidem prioribus regni ejus annis, quibus Floriacensis monasterii jacta sunt fundamenta, ... sed posterioribus. Hactenus Mabillonius, subdens illigandam translationem anno 653 ex sententia Hadriani Valesii, qui mortem Chlodovei affigit anno 654. Pagius in *Critica* ad annum 664 num. 18 et 19 non multum recedit ab hac opinione Mabillonii; sed cum mortem Chlodovei II referat ad annum 656, mavult annum 654 aut alterum e duobus sequentibus translationi assignare.

AUCTORE J. S.

33 Jam vero si huic epochæ inhærere velimus, non erit admodum verisimile, S. Aigulphum fuisse electum ad ossa prædicta transferenda. Quippe Sanctus eo tempore videtur fuisse natus annos tantum viginti et quatuor circiter, aut certe necdum fuisse annorum triginta, cum annum ipsius natalem fixerimus circa 630. Deinde non poterat Aigulphus eo tempore multum esse probatus in disciplina monastica: nam ingressum illius supra fiximus circa annum 650, quod cum anno natali satis congruit. An igitur credemus Juvenem viginti trium aut quatuor annorum, qui non nisi tres aut quatuor annos in monasterio exegerat, missum fuisse in Italiam tantæ expeditionis ducem? Laudatus Pagius num. 19 facile quidem id crediturus fuisse videtur: nam constructionem monasterii Floriacensis collocat anno 649, primi abbatis Rigomari mortem anno 655, post quinquennalem scilicet administrationem. Addit dein Mummolum abbatem renuntiatum esse, et Aigulphum monachum ad asportanda corpora SS. Benedicti et Scholasticæ in Italiam misisse. Quæ omnia, inquit, mire inter se, et cum hujus translationis historia congruunt. Itaque, si Pagio credimus, Mummolus eodem anno abbas factus est, eodem Aigulphum in Ordinem admisit, atque hunc Tirone eodem anno in Italiam ablegavit. Verum adeo numeris suis hic intentus fuisse videtur Pagius, ut nihil rectæ rationi tribuerit. Quid enim rectæ rationi sanoque judicio minus consonum, quam Tirunculum ablegare in Italiam ad opus tam arduum?

ut translatio ei certo possit attribui, silentibus antiquioribus,

34 Sane Adrevaldus in *Vita* secundo loco edenda præmittit multa de exercitatione monastica Aigulphi, priusquam asserat, eum fuisse ablegatum Casinum. Quapropter non modo Pagii calculus prorsus mihi videtur improbilis: sed ne

AUCTORE

J. S.

ne satis quidem verisimilis mihi apparet missio Aigulphi, etiamsi credere velimus, ad quadriennum aut quinquennium monastica vita prius exercitatum fuisse : et ab ætate triginta annorum non longe abfuisse. Hæc ratio ab ætate S. Aigulphi petita tanto magis me reddit ambiguum, quanto minus comprehendere possum, cur plurimi scriptores, qui translationem asseruerunt, non nominaverint Aigulphum, virum utique et dignitate abbatiali et martyrio præstantissimum. Asseruerunt in Martyrologiis suis translationem S. Benedicti Wandelbertus, Ado, Usuardus, Rabanus, Notkerus : at nullus eorum Aigulphum affirmavit auctorem : nec dici potest, id contigisse brevitatis gratia, quia ne memoriam quidem S. Aigulphi ullus eorum annuntiavit. Quinimo, teste Mabillonio in Annotatis ad Vitam, S. Aigulphi memoria in duobus veterrimis Martyrologiis cœnobii Floriacensis non consignatur primaria manu, sed recentiori.

primunque id post ducentos annos affirmante Adalberto :

35 Præterea, uti omnia illa antiqua Martyrologia S. Aigulphum præterierunt, etsi translationem S. Benedicti contineant, sic Vita prima ne verbum quidem habet de translatione, quæ, ut factum notabile, nec ignorari debebat nec omitti a biographo. Accedit silentium scriptorum omnium sæculi VII post medium, et totius sæculi VIII, imo et medii sæculi IX, cum nullus ante Adalbertum translationem attribuerit S. Aigulpho. Demum tota illa translationis Historia, prout ab Adalberto aliisque Floriacensibus relata est, tam parum congruit cum scriptis ea de re a Paulo diacono, licet Adrevaldus apud Mabillonium pag. 371 Pauli auctoritatem citet, ut vel Adalbertus vel Paulus in variis erraverit. Ut autem existimem, errasse potius Adalbertum quam Paulum, faciunt multa, quæ in ipsius Historia modo parum verisimili relata sunt. De ipso Aigulpho non recte sic habet : Namque cum bonis polleret operibus, et in monasterio Lirinensi ob bonorum studium operum peteretur aliquantisper exempli gratia remorari, a contrariis religioni divinæ insidias perpessus, ad palmam martyrii usque pervenit. At Aigulphus non erat rogatus aliquantisper exempli gratia remorari Lerini sed abbas cœnobio erat præfectus. Hæc omnia dubitare me cogunt, an sufficienti fundamento nitus fuerit Adalbertus, quando translationis auctorem fecit S. Aigulphum.

et Paulus Diaconus referat translationem ad id tempus,

36 Porro si quis malit translationem illam serius collocare cum Paulo Diacono, qui eam memorat circa tempora Gisulphi ducis Beneventani ; jam defunctus fuerit Aigulphus, antequam translata sunt S. Benedicti ossa. Gisulphus enim circa annum 690 principatum adeptus est, uti observatur in annotatis ad Paulum, eumque septemdecim annis tenuit, quemadmodum Paulus ipse scribit lib. VI cap. II. Collocanda igitur est translatio ex mente Pauli Diaconi inter annum 690 et 707 ; quo tempore jam defunctus erat Aigulphus. Cointius nec Floriacensium opinionem secutus est, nec Paulum Diaconum, sed translationem refert ad annum 673. Hæc epocha cum ætate Aigulphi recte cohæret ; sed auctoritate antiquorum prorsus est destituta. Nihilur quidem Cointius num. 51 Paulum Diaconum, quem merito ceteris præfert, suo calculo conciliare, primo quia dixit circa hæc tempora, quod vagum est atque indeterminatum : secundo quia, ubi cap. II narraverat translationem, cap. IV refert synodum adversus Monothelitas Constantinopoli habitam circa annum 680.

37 Verum, etsi vagum tempus assignet Paulus, non tamen videtur retrahi posse usque ad annum 673, si laudato auctori velimus inhærere. Secundo observatio minus ad rem facit : nam cap. IV Paulus redit ad anteriora tempora, incipitque narrare quædam extra Italiam gesta, uti prima istius capituli verba statim innuunt : Dum hæc in Italia geruntur, hæresis apud Constantinopolim orta est etc. Itaque cum neque epocha Pauli Diaconi, quæ forsitan est verior, satis congruat cum ætate Aigulphi, fateor me non parum dubitare, an translatio eidem vere sit attributa. Omnem tamen dubitationem lubens depenam, si quis monumenta solidiora attulerit et antiquiora, quam hactenus fuerunt prolata, ad translationem S. Aigulphi vindicandam.

D quo jam mortuus erat Aigulphus : res videtur dubia.

§ IV. An Sanctus fuerit abbas S. Aniani ? de tempore, quo factus est abbas Lerinensis : an Arlucense virginum cœnobium instaurarit, eique abbatissam præfecerit Angarismam ?

Vincentius Barralis in Vita S. Aigulphi, prætermissa translatione S. Benedicti, de qua egimus, de S. Aigulpho in disciplina monastica jam exercitato hæc scribit : Volens autem Dominus lucernam non sub modio, sed super candelabrum poni, dedit fidelem Servum super familiam suam, ut tribueret ei in tempore tritici mensuram. Nam monachi sancti Aniani civitatis Aureliæ odore vitæ ejus affecti ad eum venerunt, postulantes ut super eos pastoris officio per aliquot dies fungi dignaretur : quorum petitioni haud acquiescens, victus tandem obedientia et charitate assensum præbuit. Qui suscepti agens curam regiminis, fratres suos ad promerenda æternæ vitæ gaudia monitis et disciplinis animabat regularibus. Tanta etiam in pauperes affluebat largitate, quod cum tantam * ferme illam provinciam valida fames aggressa esset, plurimique hac calamitate deperirent, omnibus ecclesiæ thesauris, rebus quoque monasterii in opere tam pio jam expensis, a quotidiana fratrum alimonia (licet permodica) vix abstinebat. Cujus munificentia cum ad regis Clodovei aures pervenisset, ne ipse tantæ auxilium præstaret calamitati, aurum et argentum, quibus rex Dagobertus pater ejus ecclesiam sancti Dionysii martyris prope parisiis honorifice decoraverat, ablatum una cum muneribus regiis Viro Dei largitus est, dicens : Accipe, quæ tibi offero, Pater sancte, ne * indigentibus, sicut melius noveris, valeas subministrare. Multi quoque viri curiales hoc pietatis exemplo permoti plurima impertiti sunt. Hactenus Barralis, qui ait se Vitam composuisse ex variis manuscriptis perantiquisque codicibus.

Barralis asserit Aigulphum fuisse abbatem S. Aniani,

* totam

P

* ut

39 Verumtamen existimo hanc S. Aigulphi præfecturam ab eo inventam non esse in codicibus antiquis ; sed ex fallaci conjectura deductam, omniaque mox recitata ad S. Aigulphum non pertinere. Certe Barralis pro facto Clodovei regis ad marginem citat Aimoinum lib. IV cap. XLI, ubi revera Aimoinus simile factum narrat de Clodoveo. Verum rex ille non dicitur argentum illud dedisse Aigulpho abbati S. Aniani, sed Aigulpho S. Dionysii

sed id ex fallaci conjectura et confusione duorum videtur derivasse.

AUCTIONES
J. S.

A S. Dionysii abbati, qui eodem vivebat tempore. Itaque cum S. Aigulphum in hoc facto clare confundat cum Aigulpho S. Dionysii abbate, vehementer suspicor totam illam præfecturam S. Aniani non alio niti fundamento, quam quod memoratum argentum Aigulpho abbati a Clodoveo datum legeret, cumque non alium nosset istius temporis Aigulphum, quam Lerinensem, facile crediderit hunc fuisse abbatem in Francia, et quidem S. Aniani, in cujus abbatum catalogo ingens post Leudebodem est hiatus. At ætas S. Aigulphi non favet huic præfecturæ, maxime sub Clodoveo II, et utraque Vita edenda altum de illa dignitate abbatiali siluit. Omnino igitur existimo S. Aigulphum ex monasterio Floriacensi ad præfecturam Lerinensem fuisse promotum; non vero ex abbate S. Aniani factum abbatem Lerinensem.

Annus promoti
Aigulphi ad ab-
batiam Lerinen-
sem incertus,

B 40 Porro uti certum est, abbatix Lerinensi præfuisse Aigulphum, ita rursus obscurum est, quo circiter anno ad dignitatem illam sit eVectus, quantoque tempore eandem abbatiam administraverit, ac demum quo anno fuerit martyrio coronatus. Si audire lubet Adrevaldum, omnia hæc contigerunt sub Clodoveo II, cujus obitus nunc communius notatur anno 656. Sed id prorsus improbabile apparet, quia sic viæ egisset viginti et quinque annos, quando electus est ad reformandos mores in celeberrima abbatia. Mabillonius in Annalibus tom. I pag. 463 initium præfecturæ S. Aigulphi refert ad annum 661. At quantum ex ætate Aigulphi conjici potest (nam certam non invenio temporis notam) præfectura illa serius collocanda. Cointius dignitati abbatiali admotum vult anno 675, quod satis congruit cum statuta a nobis ætatis epocha: sic enim agebat annos quadraginta circiter et quinque. Attamen nihil obstat, quominus potuerit aliquot annis citius aut serius Lerinensis abbatix administrationem ordiri; nec ullam hactenus rationem allatam vidi, cur minus potuerit anno 670 Lerinum proficisci, quam anno 675. Quare Pagius ad annum 664 recte dicit, S. Aigulphum in abbatem Lerinensem postulatum esse incerto anno, sic tamen ut conjicere possimus ex antecedentibus de ipsius ætate, id factum non esse diu ante annum 670, et ex dicendis de morte ipsius etiam fiat verisimile, non differendum saltem usque ad annum 680.

æque incertum,
quandiu præ-
fuerit. Quod
scripsit Barra-
lis de instaurati-
o

C 41 Quamdiu Sanctus abbatiam administravit, nullibi exprimitur. At suspicor eum ad annos aliquot abbatix præfuisse, cum non modo mores monachorum reformasse legatur, sed dispersos etiam collegisse et multos reflorescenti monasticæ disciplinæ aggregasse. Nihil autem occurrit, quod cogat nos dicere, hæc intra annum unum alterumve fuisse peracta. Ipsa quoque machinatio rebellium monachorum satis diuturni fuisse videtur moliminis, nec tam cito, quam aliqui videntur sibi persuadere, ad supremum malitiæ culmen perducta. Porro inter gesta Lerini Vincentius Barralis de S. Aigulpho refert sequentia: Etiam virgines æmulari cupientes, (vitam nimirum monachorum Lerinensium) sanctum Virum toto cordis affectu deprecaturæ convenerunt, ut eis monasterium, in quo illabatam servare, quam cælesti Sponso devoverant, virginitatem possent, deputare (vellet.) Quarum devotioni annuens beatus Aigulphus, cænobium in loco, qui Arlucus dicitur, construxit seu reparavit. Proposuitque eis sanctimonialem virginem, nomine Angarismam, Blesensem, quam cum aliis virgi-

Septembris Tomus I.

nibus a Galliis venire jusserat. Unde hujusce monasterii instaurationem acceperit Barralis, non satis liquet, cum neutra Vita quidquam de illa memoret. Adrevaldus quidem in Vita secundanum. 30 hæc habet: Præterea hujus nuntii (de Aigulphi morte) participem faciunt quamdam abbatissam, Angarismam nomine, quæ in vicino monasterio sororibus præerat sanctimonialibus, a sancto Viro a primæva ætate tam in Scripturis sanctis quam monasterialibus imbuta doctrinis. At illa ibidem mox dicitur præfuisse monasterio, cujus est vocabulum ORATORIUM: hoc autem monasterium Bellovacense est, non Lerinense, uti observat Mabillonius in Annotatis ad Acta. Præterea non dicit Adrevaldus, monasterium istud instauratum esse ab Aigulpho; nec asserit, Angarismam abbatissam patria fuisse Blesensem. Quapropter tota rursus illa relatio Barralis mihi admodum fit suspecta; nec ipsis Adrevaldi dictis satis confido.

42 Audi Mabillonium ipsum loco assignato de hisce dubitantem ob lapsum Adrevaldi. Oratorium monasterium, inquit, in Provincia nullum umquam fuit, sed in Gallia Belgica prope civitatem Bellovacorum, Oroër vulgo appellatum, cui præfuit S. Andragisma virgo nobilis, quæ Provinciam insulamve Lerinum neitquam incoluisse dicitur in propriis Actis, sub finem seculi istius Benedictini referendis. (Consule paginam 1063, ubi pro Actis brevem collectionem de S. Andragisma dedit.) Si qua fides est Actis S. Aigulphi a Vincentio Barrali interpolatis, Aigulfus cænobium in loco, qui Arlucus dicitur, construxit seu reparavit... præposuitque Angarismam Blesensem... Angarisina proinde distinguenda esset ab Angadrisma, quæ origine Tarvennensis fuit. At dubitationem deinde deposuisse videtur: nam tom. I Annalium pag. 15 de Arlucensi cænobio, sub initium sæculi VI condito, sic habet: Hoc cænobium sanctus Aigulfus abbas sæculo sexto (lege septimo) instauravit, eidemque Angadrismam abbatissam præposuit. Rursum pag. 530 iisdem vestigiis insistit, et Adrevaldum a Vincentio Barrali correctum ait. Verumtamen vehementer dubito, an prædicta Barralis assertio plus fidei mereatur, quam modo refutata ipsius opinio de præfectura cænobii S. Aniani ab Aigulpho administrata.

monasterio Ar-
lucensi, eique
præfecta Anga-
risina abbatissa,
E

F 43 Certe, si dicta Vincentii Barralis diligenter conferamus cum assertis Adrevaldi, haud difficulter videbimus, non alia eum habuisse fundamenta ad corrigendum errorem Adrevaldi, quam conjecturas incertas; ideoque manebit dubium, an mutatus non sit Adrevaldi error per alium errorem Vincentii Barralis. Vidit hic scriptor cænobium nullum fuisse in insula Lerinensi, quod Oratorium diceretur: hac de causa Arlucum substituit. At non videtur novisse, eodem tempore monasterio Bellovacensi, quod Oratorium vocabatur, præfuisse abbatissam Andragismam, atque hanc ipsa non minus per errorem designari potuisse ab Adrevaldo, quam mendose assignaverat monasterium Oratorium. Sane, cum constet Andragismam fuisse illo tempore Oratorii abbatissam, vehemens est suspicio, æque erratum esse in abbatissa, quam in monasterio; omniaque, quæ de Angarisma narravit hallucinans Adrevaldus, eumque ex conjecturis corrigere tentans Barralis, vehementer mihi sunt suspecta, præsertim cum Vita prima de iis ne vel minimum verbum habeat; cumque Angarisma illa Arlucensis abbatissa nullo alio monumento

ex errore Adre-
valdi et coniec-
turis male fun-
datis, videtur
asseritum.

AUCTORE
J. S.

hactenus innotuerit. Patria Blesensem facit Barralis non alia, opinor, de causa, quam quod ab Adrevaldo dicatur per S. Aigulphum a primæva ætate tam in Scripturis sanctis quam monasterialibus imbuta doctrinis. Hinc enim facile conclusisse videtur Barralis, eadem cum Aigulpho civitate natam fuisse. Quapropter nec Angarismam inter abbatissas Arlucenses recensere ausim; nec asserere cænobium Arlucense instauratum esse a S. Aigulpho, donec certioribus monumentis facta illa probentur.

§ V. Conspiratio pseudo-monachorum contra sanctum Abbatem elucidatur: tempus et locus martyrii, uti et numerus Sociorum investigatur.

B
Conspiratio contra Sanctum orta per duos monachos,

Postquam S. Aigulphus monasticam disciplinam in cænobio Lerinensi restituerat, gravissima rebellium quorundam erupit conspiratio, qua sanctus Abbas ad coronam martyrii tandem fuit deductus. Capita hujusce conspirationis fuerunt duo monachi, Arcadius et Columbus, quibus merito applices illud S. Augustini scribentis ad Hipponenses: Quomodo difficile sum expertus meliores, quam qui in monasteriis profecerunt; ita non sum expertus peiores, quam qui in monasteriis ceciderunt. Si credimus Adrevaldo, Arcadius monasterium apostata deseruit, cumque deinde redire vellet penitentiam simulans, ab Aigulpho non fuit admissus: at Vita prima id non habet. Utraque vero congruit in eo, quod suavis S. Aigulphi monitis conspiratio per annum integrum sopita manserit, donec tandem vehementius erumperet, postquam rebelles in partes suas traxerant Mummolum quemdam, a quo militum manipulum obtinuerunt, ad sanctum Abbatem ipsique adhærentes violenter opprimendos.

C
qui Mummolum quemdam verisimiliter episcopum Uctiensem,

45 Non est omnino clarum, quis sit ille Mummolum, qui rebellibus monachis subsidium ferre voluit. In Vita prima num. 14 militum manus data dicitur a pessimo Mummolo Useziæ civitatis principe. Adrevaldus in Ms. nostro num. 16 de Arcadio sic loquitur: Ad quemdam se contulit Niceriæ civitatis principem, nomine Mummolum: narratque deinde Mummolum ipsum, spe pecuniarum allectum, cum militibus suis Lerinum venisse. In Ms. hujus Vitæ compendio, num. 7 memorato, legitur: Ad quemdam se contulit Useziæ civitatis principem, nomine Mummolum. Mabillonius edidit, Vicetiæ civitatis principem, nomine Mummolum: et in Annotatis ait: Lege « Uctiæ civitatis principem » monens tamen in Ms. Herovallii non legi Vicetiæ, sed Nicetiæ aut Niceæ. Jam vero Mummolum hunc non fuisse principem aliquem sæcularem, sed episcopum Uctiensem suspicatur Mabillonius, hæc notans: Lege, Uctiæ civitatis principem, id est episcopum; sic enim non raro episcopos appellant. In Vita S. Amandi cap. xxiii ad annum dclxxix dicitur Mummulus Ozidinsis, id est, Uticensis episcopus, S. Amando necem molitus esse. Quæ hominis sævitia, sicut et ætas, satis præsentī facto res-

pondet: tametsi Lerinus insula non parum distat ab Uctia civitate Galliæ Narbonensis. Sane in apographo V. C. D. Herovallii pro Vicetiæ legitur Nicetiæ, seu Niceæ, quæ urbs Lerino viciniore est. Subdubitat quidem Mabillonius: attamen priorem opinionem de Mummolo episcopo Uctiensi prætulit, cum illam, æque tamen dubitanter, inseruerit Annalibus suis tom. I pag. 463.

46 Favet huic sententiæ prima Vita, in qua, ut dixi, legitur, Useziæ civitatis, quod difficulter de ulla alia urbe exponi potest, quam de Uctia vel Ucecia, Gallis Uzes vel Usez dicta. Item alio viæ trahi potest, quod in Compendio est, Uzeiæ civitatis. Nec distantia hujus civitatis tanta est ab insula Lerino, ut rei tollat verisimilitudinem, præsertim cum illius territorium Rhodano adiaceat, ita ut ex pago Uctiensi facile Lerinum navigari posset. Itaque libens subscribo sententiæ Mabillonii, cum ætas Mummoli Uctiensis, et mores efficiant, ut aliam urbem quærere non debeamus, quam Useziam aut Uzeiam, id est, Uctiam. Nicæa quidem propinquior est; at illa non dicitur Nicetia; et in uno solum apographo Nicetia legitur: nullus quoque ibi notus est Mummolus.

47 Adrevaldus martyrium S. Aigulphi et Sociorum multis oneravit magis quam ornavit adjunctis, quæ parum sunt verisimilia, uti in annotatis ostendam. Hic vero solum præcipua discutiam Comprehensionem Sanctorum ita narrat primus biographus num. 14, ut dubitare nequeamus, quin statim in navim ad id paratam injecti sint, avectique mutatis vestibus ad insulam Caprasiam, ubi aliquo tempore in ergasiulo sunt detenti. Quapropter fictitia esse suspicor, quæcumque narravit Adrevaldus de carcere ipsorum in insula Lerino, gestisque ibidem post comprehensionem: neque enim verisimile est, apostatas monachos, sicariosque aliquot eis submissos, tantæ fuisse audaciæ, ut sanctum Abbatem, qui haud dubie multos sibi faventes habebat tam in monasterio quam extra monasterium in insula, sustinuissent ibidem diu in carcere detinere. Malim igitur credere Sanctum cum sociis aliquot, qui ipsum comitati fuerant ad furorem rebellium leniendum, captata mox ab ipsis occasione comprehensum, abductumque ad navim; sicuti modo plane verisimili in Vita prima legitur. De tempestate quoque, quam fuse describit Adrevaldus, nihil in Vita prima narratur; ita ut hæc verisimiliter etiam deleri possit et debeat.

48 Quænam porro sit insula Caprasia, in quam S. Aigulphus abductus fuit, nullibi satis expositum inveni. Nihil de ea insula dicit Mabillonius, neque in Actis neque in Annalibus, nisi ex Adrevaldo, quem transcribit tom. I Annalium pag. 463 et 464. Longuevallius in Historia ecclesiæ Gallicanæ tom. IV pag. 88 in annotatis hanc dat conjecturam: Creditur insula, quæ ab antiquis nominabatur CAPRARIA, esse una ex insulis Canariis, dicta PALMA, ubi revera mons est, qui vocatur MONS CAPRARIUS. Non modo mons, sed ipsa etiam insula Palma, creditur Caprasia fuisse nominata ab antiquis. Verum non tam longe in mari Atlantico quærenda est Caprasia, aut Caprasia insula, ad quam Lerino avectus est S. Aigulphus cum sociis; cum aliæ magis vicinæ reperiantur ejusdem nominis in mari Mediterraneo. Bailletus ad III Septembris in Aigulpho assignat Caprariam viciniorem, vulgo Cabrera dictam, quæ est prope Majoricam,

E
Comprehensio Sanctorum non recte narrata in Vita secunda:

F
Caprasia insula, ad quam Sancti sunt avecti,

in

A in Austrum. At nec hanc recte assignatam existimo ob rationes infra dandas.

sita est inter
Corsicam et
Etruriam,

49 Philippus Cluverius *Italix antiquæ* lib. II pag. 505 de Caprasia aut Capraria, quam quærimus, sic habet: Ultra Ilvam, Oglasa et Planasia (insulis, de quibus egerat) amplior, ut inquit Plinius, CAPRARIA insula, vulgo hodieque dicitur CAPRAIA. Græcorum lingua vocabatur Αἰγία, Ægila; sive Αἰγίλον, Ægilum, testibus Plinio ac Solino; scilicet ἀπὸ τοῦ αἰγῶν, id est, a magno numero caprarum silvestrium, quæ in ea gignebantur; ut ab eodem argumento ad Lilybæum Siciliæ promontorium tres celeberrimæ insulæ dictæ fuerunt Αἰγίδες; et una earum, in quibus erant captæ silvestres, teste Homero Odiss. lib. VIII, Αἰγύσσα, Ægusa; ut Siciliæ lib. II cap. XV a nobis docetur. M. Varro Rusticar. rer. lib. II cap. III: « Capræ, quas » alimus, a captis feris sunt ortæ; a queis propter Italiam CAPRASIA insula est nominata ».

Nostra hæc inter Corsicam Italiamque Caprasia sive Capraria, præter supra dictos scriptores, Melam, Plinium, Solinum, ac Martianum Capellam, Rutilio quoque memoratur in Itinerario. Notatur passim in tabulis geographicis hæc insula, vulgari nomine Capraia, inter Corsicam et Etruriam. Hanc autem esse, ad quam ductus est S. Aigulphus cum Sociis, persuadet primo non magna hujus distantia a Lerino, certe longe minus distat quam aliæ omnes ejusdem nominis, etiam quam Hispanica Capraria, vulgo Cabrera dicta. Corsicæ quoque propinqua est nostra Caprasia, cui vicinam fuisse innuit Adrevaldus. Secundo aliæ solum nominantur Caprariæ; hæc vero etiam Caprasia fuit dicta, prout semper nominatur in Vita S. Aigulphi, consentientibus omnibus Mss.

50 Tertio Adrevaldus ait, multos fuisse monachos in insula Caprasia, quando eo vectus est S. Aigulphus: quod verum est de assignata modo Caprasia, et forsân nulli aliarum congruit. De monachis Caprasix dubitare non sinit Rutilius Claudius Numanianus, homo paganus sæculi VI, qui in Itinerario suo metricè scripto de ea sic canit:

Processu Pelagi jam se Capraria tollit.

Squalet lucifugis insula plena viris.

C Ipsi se monachos Graio cognomine dicunt,

Quod soli nullo vivere teste volunt.

Munera fortunæ metuunt, dum damna verentur.

Quisquam sponte miser, ne miser esse queat?

Subdit plura homo paganus, ut carpat monachorum institutum, quod ipsi sane placere non poterat, cum ignoraret verum Deum, cujus amore monachi et anachoretæ presentibus se privant solatiis, ut fruantur æternis. Dubitari tamen utcumque potest, cænobitasne designet an anachoretas: nam utrique eo tempore dicebantur monachi. Quin imo verba illa, Quod soli nullo vivere teste volunt, magis congruunt anachoretis seu eremitis, quam cænobitis simul habitantibus. Versiculus quoque ille, qui mox sequitur, Sive suas repetunt ex fato ergastula pœnas, magis designat eremitas: nam vox ergastula potius congruit cellulis aut tuguriis eremitarum, quam cænobio simul habitantium monachorum.

51 Priusquam ad hanc insulam pervenirent Sancti, multa perpassi sunt in navi: lingua enim ipsis præcisa, erutique oculi, uti utraque habet Vita, addens deinde sine lingua perfecte locutos. Verum de gestis in insula Caprasia bio-

differentia scrip-
torum in nar-
rando, quæ ge-
sta sunt in illa
insula,

graphi invicem non consentiunt. Primus ait, ibidem carceri seu ergastulo inclusos ad dies aliquot, ibique recreatos apparitione S. Michaëlis archangeli; ac tandem in eadem insula martyrio coronatos. Ex hisce nihil est, quod a verisimilitudine exorbitat. Adrevaldus vero multa hic refert, quæ minime verisimilia mihi apparent, adeo ut mirer, relationem ipsius a Mabillonio aliisque scriptoribus eruditissimis fuisse adoptatam. Ait num. 25 appulisse ad insulam Caprasiam, cujus sinus retinebat maximum examen monachorum; ad hos divertisse in Cœna Domini, ab iisdem benignissime atque humanissime exceptos: deinde in solemnitate Paschali Columbum, diaconi officio fungentem in cœtu illo monachorum, osculum æque præbuisse S. Aigulpho ac aliis monachis: eundem vero, peracta Paschali festivitatem, Ephesum fuisse profectum, relictis interim Aigulpho ejusque Sociis in monasterio insulæ, donec reverteretur: reversum Epheso Columbum abstraxisse monasterio Sanctos, quos navi ex Africa venienti impositos, in insula alia inter Corsicam et Sardiniam per satellites suos occidi jussit. Ita paulo prolixius Adrevaldus.

52 In hac autem relatione multa, ut dixi, verisimilia non sunt. Primo verisimile non est, Columbum cum S. Aigulpho aliisque Captivis, quibus linguas præcidi curaverat et oculos erui, divertisse ad monachos. Secundo incredibile est, Sanctos tam crudeliter habitos, eorumque persecutores cum ipsis, benignissime atque humanissime in eodem monasterio exceptos. Tertio illud ipsum Caprasix monasterium incertum est, cum monachi illi forsân fuerint eremitæ, ut jam ostendi. Quarto, quod de solemnitatis celebratione, et osculo Columbi dicitur, plane ridiculum est. Quinto nihilo verisimilius confictum est iter Columbi Ephesinum. Quis enim credat, Sanctos, qui non poterant ignorare persecutorem suum, cum hoc impio in sacris mysteriis communicare voluisse; aut omnino assistere potuisse Officiis privatos oculis? Rursum quis sibi persuadeat, monachorum tantum numerum, quantus erat in insula, non cogitasse de subsidio Sanctis ferendo, si innocentes credebant; aut tam humaniter ipsos excepisse, si quis velit deceptos fuisse mendaciis persecutorum. Hæc sane sibi non satis consonant, et Vita prima de omnibus istis nihil memorat, ita ut dubitare vix possim, quin prorsus sint commentitia, fictaque unice ad historiam martyrii magis exornandam, et persecutorum malitiam graphice magis describendam.

53 Demum ex hac licentia conjecturandi, ornamque variis adjunctis Sanctorum martyrium, quia satis aperte usus est Adrevaldus, oritur dubitatio de loco, ubi supremum agonem consummarunt Sancti. Prima Vita assignat insulam Caprasiam; ibique et Sanctos peremptos asserit, et reliquias, inde Lerinum deinde perlatas. Adrevaldus vero narrat, Sanctos rursum navi impositos per Columbum, avectosque ab insula Caprasia: deinde in aliam navem ex Africa venientem translatos, missosque ad insulam nescio quam, inter Corsicam Sardiniamque sitam, ut ibidem a satellitibus occiderentur: quod et factum affirmat. Insula hæc in Ms. nostro Amatune, apud Mabillonium Amatim; alias quoque Amaritima, ac Amaritina et Amatuna scribitur, ut in Annotatis ad Vitam observabo. At illa mihi prorsus incognita est; nec advertere potui, cognitam fuisse ulli ex scriptoribus, qui de hisce egerunt. Quin vehementer dubito, an ipse

Adrevaldus

AUCTORE
J. S.

E
ubi multa Adre-
valdus refert
prorsus impro-
babili ter:

verisimile quo-
que non est, ab
insula Caprasia
ad aliam fuisse
vectos:

AUCTORE
J. S.

Adrevaldus illam cognoverit, etiamsi dicat inter Corsicam et Sardiniam esse sitam; cum quod nullam similis nominis insulam apud geographos antiquos aut hodiernos inveniam, tum quod deductio Sanctorum ad illam insulam modo minime verisimili sit narrata: ac demum quia dissentit Vita prima, cui plus tribuendum censeo. Itaque probabilius existimo, Sanctos esse passos in insula Caprasia, uti habet prima Vita, nec alio avectos. Quis enim prudenter credat, sicarios istos, quantumvis impios, tam perditæ fuisse audaciæ, ut Sanctos tam crudeliter tractatos quasi in triumphum ad vgrua loca traducerent, de navi sua in aliam navim transponderent, sic crimina sua pluribus manifestarent? An tantæ erant potentiæ impij apostatæ, ut alterius navis rectorem pro arbitrio suo cogere possent, ad Homines quosdam linguis oculisque orbatos in navi sua accipiendos, transvehendosque ad insulam quamdam, ut ibi jugularentur? Credere similia poterunt, qui nugas Adrevaldi non habent perspectas; at mihi apparent incredibilia.

B
epocha marty-
rii statui debet
inter annum
675 et 681:

54 De tempore martyrii et numero horum Martyrum Vincentius Barralis in fine Vitæ sic loquitur: Passus est autem beatus Aigulphus abbas et martyr cum triginta et eo amplius Monachis sociis circa annum Domini sexcentimum sexagesimum, tertio Nonas Septembris, sedente in Sede Petri Pontifice Vitaliano. Deinde agens de reliquiis pag. 361 triginta tres Socios S. Aigulpho attribuit. Alii annum 677 eorundem martyrio assignant, eumque annum probare nituntur ratione deducta ex iis, quæ de Audôeno episcopo dicit Adrevaldus in Vita secunda num. 16, ubi ostendam in annotatis, frivolum, aut potius nullam, eam esse rationem. Itaque, cum nulla se offerat idonea temporis nota ad annum quempiam certum assignandum, Sanctorum martyrium late fixi inter annum 675 et 681, quod verisimile fit ex ætate aliisque ante dictis, at non omnino certum. Addi ad confirmationem potest Chronicon Malleacense, editum a Labbeo tom. II Bibliothecæ, in quo pag. 193 sub Theodorico rege et Ebroïno Majore-domus S. Aigulphus martyrio coronatus dicitur, uti jam advertit Mabillonius in annotatis ad Vitam. Quippe cum Theodoricus III successerit fratri suo Childerico in regnum anno 673, et Ebroïnus regnum sub ipso administrare cæperit duobus aut tribus annis serius: secundum hanc epocham non potest martyrium S. Aigulphi et Sociorum collocari ante annum 675, cui illud affigit Mabillonius. Rursum cum Ebroïnus occisus sit anno 681, ut ad eundem annum probat Pagius num. 27; nec potest exactius determinari tempus martyrii, quam si dicamus illud contigisse inter annum 675 et 681. Hoc autem tempore quinquaginta fere annorum ætatem habere poterat S. Aigulphus.

non est verisimile Socios 33 cum S. Aigulpho occisos,

55 Socios triginta tres S. Aigulpho non rectius, opinor, attribuit Barralis, quam designavit tempus martyrii. Certe ex neutra Vita colligi potest, tantum fuisse Martyrum numerum. Prima Vita de illorum comprehensione agit num. 13 et 14: sed incertum ibi relinquitur, quot fuerint comprehensi. Nam primo narratur, fugisse in ecclesiam beati Joannis Baptistæ illos, qui sancto Pastori adhærebant. Hi autem non videntur comprehensi, tum quia id nullibi dicitur, tum quia sic omnes boni fuissent capti, et soli superfuissent perversi, qui contra Sanctum conspiraverant, aut horum impietatem ausi non fue-

rant improbare. At id factum non esse, liquet ex gestis post cædem Sanctorum Lirinensibus relictis nuntiata: nam teste Vita num. 18, extemplo omnium consurgit planctus amarissimus, et statim mittuntur aliqui, ut illorum sacratissima corpora Lerinam deferrent. Itaque remanserant in monasterio Lirinensi non pauci, qui addicti fuerant Aigulpho abbati; atque omnes illi, quantum existimo, qui fuga se subduxerant, aut latebras quæsierant, dum sæviebant persecutores.

56 Secundo supervenientibus atrocissimis pseudomonachis beatus Aigulphus processit obviam, illos dulciter alloquens, uti rursum habet Vita, quæ num. 14 de persecutoribus sic loquitur: At illi... impetum fecerunt in beatum Aigulphum Sociosque suos, quos statim per milites comprehenderunt, navique imposuerunt. Quinam fuerint illi Socii B. Aigulphi, et quot numero, non additur. Verum ex tota relatione, factisque posterioribus satis colligitur, fuisse aliquot Monachos, qui, neglecto periculo, cum S. Aigulpho obviam processerant persecutoribus. Hosce autem fuisse quatuor, ex quibus tres cum sancto Abbate fuerunt occisi, quartus vero evasit, non immerito mihi persuadere possum ex titulo Vitæ primæ, qui talis est in apographo nostro: Passio beati Aigulphi martyris et abbatis cum tribus Monachis sociis. Sane non video, cur hunc titulum improbare debeam, cum numerus in eo assignatus longe verisimilior sit, quam sit numerus, quem designat Vincentius Barralis sine ullo antiquorum testimonio, et minus probabiliter.

sed probabilius
tres tantum ha-
buit martyrii
Consortes;

57 Ex hisce autem S. Aigulphi Sociis duos tantum nominatos invenio, et sic quidem, ut res non omnino videatur certa de utroque. Ab Adrevaldo infra num. 19 unus Martyrum nominatur Trucharius. Alterum S. Aigulphi Socium assignat Saussayus in Martyrologio Gallicano ad iii Septembris, dato brevi Sanctorum horum elogio, sic prosequens: Nominandus venit inter hos S. Frogentius, cujus corpus ad Floriacense cœnobium delatum, ibidem summo honore asservatur. Hunc Sanctum annuntiat Ferrarius in Catalogo generali, tamquam socium alterius Aigulphi martyris; sed Aigulphum unum perperam in duos dividit, aut in tres potius: nam semel Arnulphum nominat abbatem Lirinensem, qui ab Aigulpho nostro non videtur distinctus, et non aliunde ortus, quam ex nomine Aigulphi mendose scripto, cum inter abbates Lirinenses nullus reperiatur sanctus Arnulphus. Aigulphum vero nostrum agnoscit cum Romano; atque alium superaddit, quia hic a quibusdam Pruvinii ob reliquias annuntiat, ut videbimus, ex diversitate loci diversum inferens Sanctum, uti ipse ait in suis annotatis. At ratio illa prorsus inanis est, nam Pruvinii annuntiat, quia corpus eo translatus; Lerini vero, quia ibidem fuit abbas. Itaque S. Frogentius, si socius est S. Aigulphi, non est alterius quam nostri. Carolus Sausseyus in Annalibus ecclesiæ Aurelianensis lib. iv cap. vii num. 101, recensens reliquias Floriaci servatas, sic habet: Corpus integrum B. Frogentii martyris, cujus Acta vitæ apud eos habentur. Celebratur una cum S. Aigulpho et Sociis martyribus die tertia Septembris. In Fragmento Historiæ Franciæ apud Chesnium tom. III pag. 343 in Lothario Ludovici Pii filio de translatione hæc leguntur: Sed et alter nihilominus ad idem veniens cœnobium (Floriacense,) Otto nomine, et corpus cujusdam san-

E

ex quibus duo
a quibusdam
nominantur,

F

* al. Atto
cti

A cti martyris Frotgencii sancto secum obtulit Benedicto. Non quidem hic asseritur, Frotgencium fuisse socium S. Aigulphi; at id ex Floriacensibus discere potuit Sausseyus, cujus fidei hæc permitto.

§ VI. Corporum translationes discussæ : cultus antiquus, et memoria in Fastis sacris.

Corpora Lerinum translata: successor S. Aigulphi

Corpora SS. Aigulphi et Sociorum martyrum ex insula, in qua occubuerunt, reecta esse ad insulam Lerinensem, Vita utraque aliique scriptores consentiunt. Ex iisdem quoque constat, eam translationem esse factam non diu post Sanctorum martyrium, simulatque eorum mors per reditum Briconii Lerinensibus innotuit. Veruntamen alia quædam hic occurrunt dubia ob diversitatem relationum. Anonymus in Vita prima num. 18 asserit, corpora honorifice condita seu tumultata esse a beato Prigonio, ejusdem Abbat (S. Aigulphi) successore; sine ulla mentione contestationis cujusdam aut divisionis reliquiarum. Adrevaldus vero num. 30 inducit Angarismam abbatissam acriter urgentem, ut sibi tradatur corpus S. Aigulphi, monachos autem Lerinenses illius petitioni refragantes; ac demum litem sic compositam, ut abbatissæ attributum sit caput sancti Abbatis cum brachio dextero; et reliquum corporis cum reliquiis Sanctorum cæterorum ad monasterium Lirinense... transferretur humandum. Asserit præterea num. 29 in locum S. Aigulphi jam alium substitutum fuisse abbatem, Rigomirum nomine, quando Lerinum rediit Briconius, ex quo martyrium Aigulphi et Sociorum didicerunt Lerinenses. Itaque, si credimus Adrevaldo, Lerinenses jam alium elegerant abbatem, antequam sanctum Abbatem suum scirent defunctum.

verisimiliter electus post mortem ipsius cognitus:

59 Si autem utrumque dubium æqua lance expendere velimus, assertiones Adrevaldi non modo priori biographo contrariæ, sed etiam minus probabiles apparebunt. Primo verisimile non est, Lerinenses alium elegisse abbatem, priusquam cognovissent, quid accidisset S. Aigulpho. Noverant quidem violenter abductum esse: at ignorabant, an non esset rediturus. Secundo non videtur tam diu Lerino abfuisse Briconius, ut ipsa diuturnitate absentiae S. Aigulphi spem abicere potuerint ipsum aliquando recipiendi: neque enim tanta est insulæ Caprasiae a Lerino distantia, nec tamdiu detenti ibidem videntur Sancti, ut intra paucas hebdomadas non potuerit Lerinum redire Briconius. Tertio vehemens potest esse suspicio, Adrevaldum ex solis conjecturis Rigomirum abbatem statuisse successorem Aigulphi, quod inveniret illum eodem sæculo Lerinensibus præfuisse. Certe Sammarthani tom. IV Galliae Christianae pag. 562 Ricomirum, qui idem haud dubie est, Aigulpho præponunt his verbis: Ricomirus administrabat Lerinense asceterium circiter an. DCL. Hæ rationes me dubitare cogunt, an vere scripserit Adrevaldus, Rigomirum fuisse electum Aigulphi successorem. Certe existimo magis esse probabile, Aigulphi successorem electum esse post reditum Briconii. An autem tunc electus sit Rigomirus, an Prigonius, ut successor Aigulphi vocatur in prima Vita, definire non possum. Præplaceret sane Prigonius, si

ille magis esset cognitus, quia primæ Vitæ plus tribuendum puto quam Adrevaldo.

60 Quod spectat ad ea, quæ de Angarisma abbatissa, datisque eidem reliquiis asseruit Adrevaldus, jam dixi num. 43 Angarismam abbatissam Arlucensem valde mihi esse suspectam; atque ex eo sequitur, suspecta similiter esse, quæ de reliquiis Arlucensi monasterio datis narravit Adrevaldus. Vincentius Barralis relationem Adrevaldi omittere noluit; sed eandem pro arbitrio suo mutavit et auxit. Ait primo corpora inventa fuisse intacta penitus, acsi tunc præsentis vitæ cursum explevissent. Ait secundo: Aderat inter eos monachus, qui, cum Aigulphus ab impiis in monasterio torqueretur, brachii sanitate fuerat destitutus. Is sanctorum Martyrum devote membra contingens, illico sanitatem recepit. Neutra Vita de his quidquam habet. Ait tertio Barralis, corpora advenisse Lerinum sexta decima Maii luce. Hoc item in Vitis non legitur: attamen id ex festo translationis, aut aliunde forsitan collegit. Quarto occasionem petendi reliquias Angarismæ abbatissæ oblatam ex miraculo scribit, rem ita enarrans: Aderat interea ibidem monialis, quæ glaucoma dulce lumen amiserat oculorum: quod deosculando sæpius brachium dextrum beati Aigulphi recepit.

AUCTORE J. S. non est verisimile corpus S. Aigulphi

61 Cujus miraculi gratia pium certamen sanctaque æmulatio excitata est: nam sanctimonialis fœmina (sic abbatissam nominat) beati Viri corpus sibi dari odnixe postulabat. Cui abbas, A filiis, inquit, Patrem separare non decet. Et illa: Bene, mihi enim Pater prius extitit. Non me a cunabulis sanctis monitis et disciplina plena informavit? neque sibi in Christo filiam semper habuit? Cujus etiam sanctæ obedientiæ obsequens, Galliam domesticosque penates reliqui, ne ab ejus patrocinio longius abessem. Et abbas: A Galliis precibus nostris proficiens, ad nos devenit, ne * ipse nos in filios, nos vero ipsum in Patrem haberemus. Cernens itaque abbatissa suum non posse assequi desiderium, Date nobis, inquit, saltem vel brachium, quo soror hæc sanata est. Concedit Rigomirus, quod illa tanto devotionis affectu postulabat: quod postea, grassante vastatione illarum partium, ad Lerinense cœnobium relatum est. Primo, miraculum habet quidem Adrevaldus, sed factum serius narrat. Deinde videt hic lector, solum brachium Arlucensibus monialibus, non vero caput, attribui; et brachium quidem ita attribui, ut postea dicatur relatum. Ego vero nec caput nec brachium tam cito a reliquo corpore separatim fuisse existimo; sed omnia simul membra in cœnobio Lerinensi tumultata fuisse credo, prout habet prima Vita: nam illa divisio tam cito post mortem non est admodum verisimilis, relataque est modo minus etiam probabili.

statim divisum esse Lerini.

* ut

†

62 Miracula quædam subjicit deinde Barralis, sic prosequens: Interea languidorum et infirmitatum mista multitudo littus insulæ occupat: quorum sanitates præstitas suffragio sanctorum Martyrum si sigillatim enarrare volumus, non erit modus in pagina: e multis ergo pauca in medium afferre, non erit inconveniens, ut non credentibus aut forte nescientibus sint manifesta. Vir quidam a materno partu tibiam lævam dextera breviorē haberet *, ita ut adjunctis ad latera baculis vix incederet: ductus autem ad Sanctorum corpora, orationeque facta, plantis æqualibus prosiluit. Quædam etiam mulier elephantino morbo faciem habebat oppressam: jamque

Miracula quædam Lerini facta narrantur.

* habebat

AUCTORE

J. S.

* videbatur

jamque oculos amissura favebat * : quæ ad monasterium veniens, precibus fuis, deosculatisque Sanctorum artubus, sanitate pristina ejus facies decorata est. Quædam etiam matrona filium mutum peperit, qui per decennium ita permansit, donec ad monasterium ductus, meritis Sanctorum loquelam recipit; cujus mater vehementi gaudio suffusa, ad extrema vitæ deducta est: super quam B. Aigulphi melotem imponentes, quasi e somno evigilans, coram omnibus surrexit. Oppressique a dæmonibus curabantur similiter a quacumque infirmitate detinerentur, implorato Sanctorum suffragio, incolumes ad propria repedabant, ut vere probaretur, quia mirabilis Deus in Sanctis suis. *Hæc miracula ex aliis monumentis Lerinensibus hausta existimo; nec statim in depositione corporum, sed deinde paulatim facta.*

Corpora omnia
Lerini relicta
contendit Bar-
ralis;

B

63 De depositione eorumdum corporum hæc in fine Vitæ scribit Barralis: Celebrata tamen dierum septem festivitate, hymnis et canticis spiritualibus condiderunt monachi venerabilium Martyrum corpora cum odore nimio et honore in basilica almi patris Honorati, ubi præstantur beneficia poscentibus animarum et corporum. Idem auctor pag. 361 præten- dit, sacrum S. Aigulphi corpus ad sua usque tempora mansisse Lerini; hæc enim ibidem habet: Porro Pythagorico silentio non obvolvendum duco, hac nostra adhuc ætate venerabilia lipsana sancti et invicti patris Aigulphi, trigintaque trium Monachorum Lerinensium, martyrum sociorum ejus, in sacro alveario insulæ Lerinensis, et infra solidam turrim in sacello sanctæ Crucis, venerabiliter cum reliquis Sanctorum reliquiis asservari, in quadam capsâ seu archa lignea, deforis picta rubeo colore cum hac inscriptione: HÆC SUNT CORPORA SANCTORUM AYGULPHI ET SOCIORUM EJUS: cranium vero et ossa sacra capitis reverendi præfati athletæ Aigulphi abbatis in statua elevata e pectore sursum argentea, magnifice elaborata et incisa in habitu pontificali cum mitra variis lapillis exornata, reconditum inibi custodiri, hac nota circum signatum: « Hoc caput beati Aigulphi Raymondina Tombarella, » et Jacobus filius ejus de Nicia, monachus Lerinensis, fecerunt fieri, et ego Joannes Calio C » feci anno MCDLII, die XXII Maii ». Hactenus Barralis.

at monachi Pru-
vinenses in
Bria corpus
S. Aigulphi sibi
vindicant;

64 Mabillonius in Observatione prævia ad Translationem S. Aigulphi, quam inseruit Actis Sanctorum Ordinis sui sæculo II pag. 666, observat prædicta asseri a Barrali, et mox subjungit sequentia: Contra monachi prioratus Pruviniensis, in castro seu opido Pruvino diocesis Senonensis, non paucis argumentis sacras B. Martyris exuvias sibi vindicant, et tam caput ipsius quam magnam partem reliquiarum ostendunt: aliquam etiam sacri corporis portionem ante Calvinistarum cladem ostendebant Floriacenses nostri. Id generis lites dirimere, res est difficultatis et invidiæ plena. Verum cum ante annos sexcentos Pruvinense monasterium in honorem S. Aigulphi conditum fuerit ad continendas ejus reliquias, quas Sebuinus seu Seguinus Senonum archiepiscopus cum aliis probavit, et argenteæ thecæ inclusit; causa Pruviniensium præponderare forsân videbitur causæ Lerinensium; qui, si S. Aigulphi reliquias conservassent, eas sine dubio non promiscue cum aliis Sociorum ejus corporibus, sed separatim, uti et cranium, retinissent. Hactenus de hisce Mabillonius, qui

repetens similia tom. I Annalium pag. 530, ait D depositas fuisse in basilica Pruviniensis monasterii sancti Aigulphi, qui prioratus est abbatiae Cellensis apud Trecas.

65 De ecclesia, prioratu, et reliquiis S. Aigulphi meminit in epistolis suis Petrus abbas Cellensis, qui circa medium sæculi XII istius abbatiae præfecturam gessit, deindeque ad abbatiam Remensem S. Remigii, ac demum ad episcopatum Carnotensem fuit translatus. Hujus abbatis auctoritas facit, ut causa Pruviniensium haud dubie præponderet, quia auctoritas ei opposita non magni est momenti. De ecclesia suo tempore combusta sic loquitur lib. I epist. XVIII: Hæc idcirco diximus, quia nobilis beati Aigulphi ecclesia cum omnibus appendiciis suis prorsus ita combusta est, ut nihîl præter libros et Sanctorum reliquias ab incendio servaretur. De combustione ejusdem ecclesiæ rursum scribit lib. IV epist. V: et in utraque dicit, se reliquias S. Aigulphi ad varias mittere provincias, ut illarum præsentia magis excitaretur charitas fidelium, atque ita ex eorum elemosynis ecclesia instauraretur. De Priore S. Aigulphi loquitur lib. III epist. XI. Demum lib. IV epist. VII sic habet: Hoc juxta capellam scripsi S. Aigulphi. . . Cras in decentissimo tumultu, videlicet capsâ nova, reposituri sumus sacratissimum corpus domini tui beati Aigulphi, cujus caput et corpus habemus. Hæc dubitare me non sinunt, quin corpus aut magnam corporis partem habeant Pruvinienses. Nihil tamen obstat, quo minus aliqua ossa manere potuerint Lerini. Marlotus in Historia metropolis Remensis, seu in subjuncto post tomum I Chronico S. Nicasiî Remensis cap. IX, de sacrario S. Nicasiî sic habet: Ostendunt præterea partem superiorem cranii S. Aigulphi martyris, Ordinis S. Benedicti etc. Historiam translationis, et alteram de Miraculis Pruvini factis, edam post Vitæ, ut jam monui.

et alunde pro-
bant, se aut cor-
pus aut cor-
poris partem
habere.

E

66 Memoratæ sacri corporis translationes nul- lum relinquunt dubium de antiquo S. Aigulphi cultu, licet aliquin memoria ipsius non reperiat- ur apud antiquiores Martyrologos. Mabillonius in annotatis ad Acta de cultu ipsius observavit sequentia: Quamvis S. Aigulphi memoria in duobus veterrimis Martyrologiis cœnobii Floriacensis non consignetur primaria manu, sed recentiori; constat tamen ejus festum diem a Floriacensibus ante annos sexcentos sollemniter celebratum fuisse. Id testatur scriptor libri de ejus Miraculis, qui principatu Ludovici VI vivebat, uti inferius in libro Miraculorum num. VIII (apud nos num. 14) videbimus. De cultu apud Pruvinienses jam satis diximus, ubi de ecclesia et reliquiis Sancti egimus ex Petro Cellensi. Nullum quoque potest esse dubium, quin Lerinenses ipsi sanctum Abbatem suum cum Sociis martyribus omnium primi cæperint venerari: non tamen invenio ullum instrumentum idoneum, quo determinari potest tempus, a quo cum Sociis suis colî cæpit S. Aigulphus. At cultum fuisse simul cum Sociis, probatur ex antiquis hymnis, quos Vincentius Barralis pag. 340 edidit sub hoc titulo: Alii hymni in festivitate sancti Aigulphi abbatis et Sociorum martyrum, ex antiquato membrano * Breviario ecclesiæ Lerinensis Ms. desumpti.

Cultus S. Aigul-
phi locis variis,
et Sociorum ip-
sius Lerini:

F

67 Ipsos hymnos lectori libens communicabo, ut ex iis simul videat Lerinensibus olim incognita fuisse multa, quæ in Historia Adrevaldi impro- bavimus. In primis Vesperis hic hymnus proponi- tur:

* membraneo

hymnus conti-
nens gesta Ai-
gulphi,

Pange,

A Pange, Lerinensis chori lætitia,
Laudibus immensis Martyrum præmia :
Qui fulti lætantur cælica gloria,
Fideles qua præmiantur.
Aygulphum stirps pia dudum progenuit,
Castrum in Gallia Blesense meruit :
Ipso progenito, infernus horruit,
Ejus more præcognito.
Fit omnibus lenis jam plenus gratia,
Succurrit egenis largiens propria :
Virtutes eligit, atque per omnia
Terrena cuncta negligit.
Prece præ nimia virtutibus ratis,
Pro salutis via moribus probatis,
Aggregatur gregi Mumoli abbatis,
Atque vere Christi legi.
Christi Zelatorem, Ordinis Lilium,
Elegit Pastorem Leri cœnobium :
Mundana gaudia ferens in odium,
Salvandi dat remedia.
Te summa Deitas etc.

68 AD NOCTURNUM HYMNUS
Sideri celso olympi supremi
Incliti gesta Martyrum triumphi
Modula voce menteque suavi,
Concio, prome.
Dogmate dudum sacro præpollentem
In Dei Sanctum, diros reformantem,
Altera ruens pars gregis perperam
Extemplo sævit.
Splendida cælo, terebrato visu,
Non minus visu divino tuitur :
Semota lingua, inclita virtutum
Merita pandit.
Ut cruciatu pari crucientur
Consortes Sancti, Sanctos * comitantur :
Sanctos Consortes Vir sanctus hortatur
Ovanter pati.
Perfide gregis Columbe Lerini
Tu complex atrox, infelix Archadi,
Quid ab improbis meruere probi
Tam dire cædi ?
Sit Deo Patri etc.

69 AD LAUDES HYMNUS.
Martyrum Gemma præfulgens,
Pullis * Sathanæ fraudibus
Da pius, reis indulgens,
Aygulphi frui laudibus.

C Vera cum nititur lege
Reformari cœnobium,
Ejus irruente grege,
Iram incurrit vilium.
Vincti, cæsi, Deo grati
Hic faventesque torquentur :
Linguis ac visu privati
A suis mortî traduntur.
Martyres, Christi milites,
Supplices cuncti precemur,
Ut veræ vitis palmites
Effecti sursum levemur.
Uni Trinoque etc.

70 *Demum* in secundis Vesperis hymnus hic
præscribitur.
Aygulphi pangat sacrati nitorem ecclesia,
Decore rite vallati res gestaque nimia :
Ejus vitæ regulati adsint justi lilia.
Sumpsit legis orthodoxæ decus laudis varium :
Ejus ætas gloriose prompsit ratum bravium :
Læte, mire, curiose aufer * vanum gaudium.
Chorus martyrem Lerinus elegit Deo gratum,
Necat error Columbinus conscius mira passum,
Ignis obumbrans divinus assumit neci datum.

alter de ipsius
et Sociorum
martyrio,

* lege Sanctum

de quo etiam
ag. t. tertius :
pulsis

quartus de vita
et martyrio.

* auferit

Ejus cohors triumphantis gemens haurit certa-
men,
Regis alti præpotentis egreditur velamen,
Gregis vincit jubilantis in æthere solamen.
Unda lavat corpuscula sanguinis orbatorum :
Amputarunt novacula bis linguas afflictorum :
Benigne sumunt oscula a capite tortorum.
Sursum corda suspendentes, in cœlum con-
spiciunt ;
Vitam dextram præstolantes, sinistram despiciunt.
Spiritus tandem vomentes, iter vitæ rapiunt.
Trinitati sit gloria, firma jubilatio :
Illi decus, victoria, excelsa laudatio,
Regnanti cuncta per secula in superno folio.
*Videbit studiosus lector in hisce hymnis omnia fe-
re, quæ leguntur in Vita prima, perstringi bre-
viter : nihil vero eorum, quæ addita sunt ab
Adrevaldo.*

71 *Fasti recentiores memoriam S. Aigulphi et
Sociorum passim celebrant, aliquando etiam sine
Sociis Aigulphum memorant. Pauca e multis
annuntiationes accipe : In Usuardo nostro ad III
Septembris in margine additum sic habet codex
antiquus Herinensis : Item apud Pruvinum san-
cti Aigulfi, gloriosi martyris. Codex Bruwellen-
sis : Prumiaco (lege Pruvino) sancti Aigulphi,
abbatis Lixivensis (lege Lerinensis) et martyris.
Pruvini annuntiatur etiam apud Molanum, et
in Florario nostro Ms., et hic quidem cum So-
ciis, licet Pruvino tantum attribuitur ob reli-
quias et cultum. Varii etiam codices Usuardini
eumdem Sanctum annuntiant in cœnobio Leri-
nensi sine Sociis, etiamsi ibidem cum Sociis fue-
rit cultus. Wion Sanctos nostros sic celebrat sine
loco ad III Septembris : Eodem die, natalis san-
ctorum martyrum Aigulphi abbatis Lerinensis,
et sociorum Monachorum, qui præcisis linguis,
oculisque effossis; gladio obtruncati sunt. Hæc
sunt ipsa verba Martyrologii Romani. Marty-
rologium Parisiense plura explicat hoc modo :
In Amatuna insula prope Sardiniam, S. Aigul-
phi abbatis Lirinensis, qui ob zelum disciplinæ
regularis e monasterio ereptus, præcisa lingua et
effossis oculis trucidatus est : cujus reliquiæ Pru-
vini in Bria in S. Medardi ecclesia, cui et no-
men dedit, asservantur. Cetera recte hic exposi-
ta; at locus martyrii minus probabiliter ex
Adrevaldo.*

AUCTORE
J. S.

Memoria San-
ctorum in Fa-
stis.

E

F

VITA

AUCTORE INCERTO

*ex Ms. bibliothecæ Constantini
Cajetani.*

PRÆFATIO

*Martyres etiam recte vocari,
qui pro veritate aut justitia
occumbunt, ostenditur.*

Cum fidelium gesta in ecclesiis recitantur,
perspicuum est, martyres dici non solum,
qui pro fide Christi certaverunt, sed etiam, qui
pro

Martyres esse,
qui occiduntur
pro justitia,

AUCTORE
ANONYMO.
a

pro constantia justitiæ et veritatis, quæ Deus est, sanguinem suum constanter fuderunt *a*, sicut prophetas in veteri Testamento didicimus: qui, ut Apostolus inquit, ludibria et verbera experti sunt, insuper et vincula et carceres, lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt. In Novo etiam legimus, quam plurimos variis suppliciis affectos non tantum ob fidei confessionem, sed amore justitiæ et veritatis: sicut de Joanne Baptista, quo inter natos mulierum non surrexit major, est manifestum, quem propter justitiam et veritatem ab Herode crudelissimo capite truncatum, sacra Evangelii narrat historia. Herodes enim metuebat Joannem, sciens eum virum sanctum et justum: custodiebat, et, audito eo, multa faciebat. Sed quia arguebat eum Joannes propter fratris uxorem, quam duxerat, decollatus est.

talesque coli in
Ecclesia, ostendit auctor.

2 Unde fideles suos Dominus alloquitur, dicens; Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam. Sed ne Ecclesiæ suæ futuri pastores, instante adversario, timerent; eos sui exemplo admonet, dicens: Ego sum pastor bonus, bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis. Veneramur ergo pastores, qui igne charitatis accensi, nec timuerunt verbera carnificum; sed hostiam vivam et Deo placentem semetipsos offerentes, sunt effecti Domino sacrificium in odorem suavitatis. Inter quos numerandus est, et venerationis debita pietate colendus cœnobii Lyrinensis abbas et martyr Aigulphus, qui succensus veritatis ardore, et charitatis flagrantia, maluit subire mortem, quam vitia perpeti: pro Christi enim ecclesia, animarum videlicet salute, occubuit, volens eas de faucibus tartari liberare. Cujus memoriam, plenam virtutibus et laude dignam, prout in quibusdam gestis monasterii Lyrinensis *b*, in quo præfuit, reperimus, præstante Domino narrare incipiemus. Præmittentes ergo, quod scriptorum est antiquiorum, prædicare genus et natale solum, quomodo illuc advenerit, ac pro Christo fuso cruore proprio invictus permanserit, posequemur.

ANNOTATA.

C a Quodlibet opus virtutis in Deum relatum posse esse occasionem martyrii, ostendi ad diem præcedentem, seu pag. 591 hujus tomi.

b Nullibi res exactius sciri potuit, quam in monasterio Lerinensi, cum eo redierit unus ex illis, qui capti erant cum S. Aigulpho, omniaque narraverit.

Sanctus Blesis
natus parentibus piis,
a

CAPUT I. S. Aigulphi patria, parentes, institutio, vita monastica, dignitas abbatialis, et felices in ea labores.

Tempore, quo Gallorum populis Dei gratia regnaret Dagobertus *a*, Blesense oppidum erat in Gallia, cujus loci parentes B. Aigulphi extiterunt: qui licet amplo bonorum censu, quod in mundo summum familiæ decus habetur, non abundarent, moribus tamen et vitæ sanctitate ex-

cellebant. Carentes autem per aliqua tempora sui D conjugii fructu, Domini exorabant clementiam, quatenus eorum votis satis dignaretur facere, non ad eorum subsidium tantum, quam ut divinæ servitui manciparent. Quorum Deus vota dignoscens, Filium hunc elegantis formæ largitus *b* est: quem instruere eo satagebant, ut bonis apud Deum et homines polleret moribus.

4 Qui adolescentiæ annos dum attigisset, et membra ejus luxuria titillaret, hanc mortiferam animæ pestem jejuniorum medicamento fugabat: ecclesiam Dei assidue frequentabat divinis intentus officiis, ut si quando perciperet, quo instituto vitæ suæ cursum dirigeret. Tandem propheticum illud ejus auribus insonuit: Sacrificium laudis honorificabit me, et illic iter quo ostendam illi salutare Dei. Eo namque tempore erat beatæ memoriæ Leodebundus *c* abbas monasterii S. Aniani, quod in civitate Aureliana vario est opere constructum. Idem pater venerabilis non immemor sanctitatis illius patris sanctissimi Mauri *d*, et bonorum vitæ morum, quos suis in Gallia successoribus dereliquerat, divino afflatus ardore, studebat propagare, quantum poterat, ordinem monasticum.

5 Qui dum pro colligendis animabus idonea loca sollicite perquireret, vallem admodum placidam, et lata planitie amœnam reperiens, ad regem Clodovæum *e* regis Dagoberti filium se contulit, rogaturus, ut agrum, quem vicini Floriacum nuncupabant, largiri dignaretur ad construendum monasterium. Cujus petitioni rex satisfaciens, multa etiam dona ad monasterium construendum, quod Floriacense *f* modo dicitur, impertitus est. Completo itaque monasterio, undique ad virum Dei confluebant homines, ut illic Domino militarent: quorum vitæ sanctitas adeo vigeat, ut Floriacensis monasterii nomen, flores fructusque boni odoris per totam Galliam spargeret. Quod audiens B. Aigulphus, orbatus parentibus, quo liberius evaderet (optabat enim sæculi nexibus absolutus Christo militare) omnia, quæ possidebat, in pauperum sustentationem largitus est, et sic nudus viam crucis ingreditur *g*.

6 Cui inerat tanta jejuniorum austeritas, orationum vigiliarumque assiduitas, ut illius conversatio cunctis miraculo foret. Transactis postmodum aliquot annis, cum beati Viri nomen et sanctitatis ejus præconium passim diffunderetur, ille popularis auræ impatiens hominum consortia evitabat: timebat enim ne Christus merita ipsius in hoc mundo illi adscriberet. Volens autem Dominus lucernam non sub modio, sed super candelabrum poni, dedit fidelem Servum super familiam suam, ut tribueret ei in tempore tritici mensuram. Cum vero ejus sanctitatis odor ad ulteriora progredereetur, monachi Lerinenses vitæ illius flagrantia, et religionis observantia, quæ tunc Galliis agebatur, permoti, communi totius monasterii assensu ad beatum Virum pervenerunt, humillimis precibus rogantes, ut patris officio eis fungi dignaretur, ut errantes monachos sine pastore doctrina sua congregaret.

7 Nam monasterium Lerinense, postquam ille acceptissimus Deo et charus mundo Honoratus *h* ad cæleste regnum translatus est, a barbarorum nationibus indigna satis et inhumana usque ad ruinam *i* pertulerat, unde monachi sanctam insulam absque habitatore deserentes, propriis desiderii sine pastore serviebant. Quos beatus Aigulphus placide suscipiens, cognitis prius bellis vastationibus, et eorum vivendi moribus, Fratres,

b

deliberans de
statu vitæ, ubi
constructum
erat

c

d

E

cœnobium Flo-
riacense, illud
deinde ingreditur:

e

f

g

ibique virtuti-
bus florens, pe-
titur abbas a
Lerinensibus,
F

quorum preci-
bus tandem as-
sensus,

h

i

A Fratres, inquit, melius est, quod unum ex vobis seniore, cuius imperio et auctoritati subiiciamini, eligatis : nam meis vestros mores non convenire perpendo. Erat in Gallia tunc, sicut diximus, omnis regularis disciplinae custodia, quam Maurus fortissimus Christi famulus cœnobii dereliquerat. Videntes igitur Lerinenses fratres beati Viri animum ad sua vota non posse inclinare, iterum iterumque repetentes, instabant obnixius petitioni, ne absque eo ad sua repederent.

consentiente rege Lerinum proficiscitur, monachosque dispersos colligit :

k

8 Permotus tandem ille precibus et charitate, quæ Deus est, vale suis faciens, et curialibus viris, qui eum ob virtutum suarum merita diligebant, simulque a rege, a quo affectu charo devinctus erat, abeundi voluntate permissa senatus, cuius extitit sententia in hoc k, ad fratres Lerinensis cœnobii instituendos iter aggreditur. Quos perhumane in Christi suscipiens amore, prius cœpit dirupta renovare habitacula, et fratres, qui aberant, ad monasterium revocare : qui omnes ab eo benedici gaudebant. Plurimi tunc illustres genere, mundi hujus illecebrosa conversatione contempta, ad eum confluebant, castella, vicos, simul et prædia sua largientes, ut, abruptis sæculi nexibus, Christo securius deservirent.

B

9 Quibus ille, tamquam sapiens medicus, animarum refrigeria ministrabat ac corporum, studens non tantum præsentibus mederi languoribus, quantum etiam futuris obviare incommodis. Prius evulsis radicibus pristinorum malorum sentibus, divini amoris semina, et proximi post Deum, in eorum cordibus omni studio curabat inserere. Docebat eos præterea mundi hujus odire falsam et temporariam dulcedinem, juxta quod beatus Joannes apostolus ait : Nolite, charissimi, diligere mundum, neque ea, quæ in mundo sunt : si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo. Unde, paucis diebus peractis, congregatio illa angelicam vitam ducens in terris, ita in cælestibus disciplinis vigit, sicut monasterium ante floruerat.

disciplinam restituit monasterio Lerinensi,

quod sancte regit.

C

10 Cernens beatus Aigulphus gregem suum, quæ retro sunt, oblivisci, et ad æterna anhelare, immensas Deo laudes persolvebat. Odore namque vitæ eorum circumquaque diffuso, plurimi illustres viri colla jugo Christi submittebant. O quam felix erat proinde Lerinensis insula inclyto milite Christi Aigulpho insignita, in quo eximia enitebat charitas, et innocentiae puritas : subdita regebat membra tranquillitate permaxima, cui potestas invincibilis erat in dæmones effugando. Puritas dulcedine mixta, grataque severitas omnibus bonis ac religiosis filiis, Deum in veritate quærentibus, amabilem et decorum reddebant.

b De imperato parentum precibus Aigulpho non loquitur Vita secunda.

AUCTORE ANONYMO.

c Scriptores Benedictini, qui continuant hoc tempore editionem Gallix Christianæ, tom. VIII col. 1520 dant breve elogium Leodebodi abbatis, qui hic scribitur Leodebundus. Memoratur apud nos inter prætermisos ad diem xiv Junii, ibique vocatur Leodebaldus. Adalbertus Floriacensis in Historia translationis SS. Benedicti et Scholasticæ tom. III Martii pag. 302 describit foundationem Floriacensem a Leodebodo factam. Quod de loco hic dicitur, in civitate Aureliana, intellige in suburbio, aut prope mœnia urbis Aurelianæ, ut loquitur Adalbertus mox laudatus.

d Maurus hic est propagator monasticæ disciplinae in Gallia. An autem hic idem sit cum discipulo S. Benedicti, ex hoc loco colligi nequit, cum nulla fiat mentio de S. Benedicto.

e Clodoveus II patri Dagoberto successit anno 638, ut communior nunc habet sententia.

f Floriacense monasterium describunt mox laudati editores Gallix Christianæ tom. VIII col. 1538, illudque locant octodecim passuum millibus seu septem leucis supra Aurelianos. Volunt etiam, Floriacum conditum anno secundo Chlodovæi regis, ut legitur in testamento Leodebodi auctoris. At testamentum, prout erstat, sibi manifeste contradicit. Consule dicta in Commentario num. 11 et 12.

E

g Ingressum S. Aigulphi non diu ante annum 650 figi posse, dixi in Comment. num. 13. Convenit illud tempus cum anno natali, quem circa 630 fixi. Neutrum multo citius collocari recte potest, sed utrumque aliquot annis serius potuit contingere.

h De S. Honorato episcopo deinde Arelatensi, qui non modo abbas, sed etiam fundator fuit monachorum Lerinensium, apud nos actum est ad xvi Januarii. Multa quoque de eodem Mabilionius tom. I Annalium, ubi pag. 13 asserit, monasterium Lerinense conditum ineunte seculo quinto.

i Non quidem scriptis mandatam reperio vastationem illam insulæ Lerinensis ante præfecturam S. Aigulphi, nec illam in Vita secunda memorat Adrevaldus ; res tamen satis est credibilis, sive id factum fuerit a Burgundionibus, sive a Gothis, sive a Longobardis. Priores Arianæ hæresi addicti satis diu in Provincia fuere, ut Lerinum vastare sæpius potuerint sæculo v et vi. Longobardi vero pagani sæculo vi frequentia bella gesserunt cum Francis, et non raro in Provinciam irruerunt, ita ut facile potuerint Lerinum vastare, atque efficere ut monachi cogerentur insulam deserere. Hujusmodi vastationes bellicas, quas etiam sæculo vii a Longobardis pati potuit Lerinus, tamquam causam relaxatæ disciplinae allegat hujus Vitæ auctor.

F

k Phrasis mendosa est, aut certe parum Latina. Potest sic exponi : Simulque a rege, a quo affectu charo devinctus erat, abeundi licentia impetrata consilio senatus, qui regi suadebat. Adrevaldus num. 8 ait, Aigulphum jussu regis, et sentientibus ita proceribus, præfecturam suscepisse. Eodem sensu etiam anonymus noster facile explicari potest. Porro non ait auctor, quis fuerit rex ille, cuius consensu Lerinum abiit Sanctus. At sub nullo rege abitus probabilius locari potest, quam circa finem regni Clotarii III. Sed etiam eo defuncto, regnanteque Childerico II, aut hujus successore Theodorico III, abire potuit.

ANNOTATA.

a Dagobertus I regnare cœpit in Austrasia, vivente patre Clotario II anno 622 : mortuo deinde Clotario anno 628, monarchiam Gallicam adeptus est. Posteriores hanc epocham innuit auctor : sed verisimiliter non multis annis regnaverat in tota Gallia Dagobertus, quando natus est Aigulphus. Hac de causa annum ipsius natalem fixi circa annum 630 cum nonnulla extensione. Consule Commentarium num. 10, ubi etiam num. 9 de Blesis aut Blesensi oppido aliquid dictum, uti et de genere Sancti.

Septembris Tomus I.

AUCTORE
ANONYMO.

CAPUT II. *Conspiratio quorundam rebellium, qui Mumoli subsidio S. Aigulphum cum aliquot Sociis captum ad insulam Caprasiam abducunt, variisque affectos cruciatibus Martyres tandem occidunt.*

Conspiratio Arcadii et Columbi,

Sed antiquus hostis humani generis diabolus gloriam Domini videns augeri in hac beatissima insula, quippe cujus atrocissimi inimici invidia mors in orbem terrarum ingressa fuerat, ægre ferebat: dolebat enim sibi illos ab eo subripi, quos dudum sibi subjectos habuerat. Itaque quosdam velut sua membra excitavit, Arcadium scilicet et Columbum, fellis amaritudine obsitos, quibus odio semper erat arcta via, quæ ducit ad vitam. Suadebat eis meminisse præsentis solatia, quæ sub beati Viri magisterio constitutis resumere non licebat. In horum ergo corda, sicut in Judam, immisit diabolus, ut Magistrum proderent, quatenus pastore effugato, errantes oves pastore carentes facilius distraherent.

qui et oves attrahunt, et discordiam seminant, quam Sanctus ad tempus sedat:

12 Malorum autem rabies, a duobus his excitata signiferis, cæteris Viro Dei adhærentibus numero prævaluit: semper enim stultorum numerosior est numerus quam bonorum. Iniqui itaque perversæ voluntatis suæ finem assequi non valentes, rixarum fomenta in congregatione suscitabant, ut a sancto proposito revocarent, quos sanctus Pater in Dei servitio instituerat. Animadvertens autem beatus Aigulphus, quo malorum vota tenderent, ne violaretur disciplina regularis, velut columna immobilis accessit, et hilari vultu, menteque tranquilla eorum pectoris studuit lenire furorem, dicens: O mei filii dulcissimi, ac nimium amantissimi, quid violatis fœdus, quod in hac insula ex diversis mundi partibus * adunavit. Discite simultatibus vestris renunciare, et Christi verbis obedire, dicentis: Discite a me, quia mitis sum et humilis corde; et invenietis requiem animabus vestris. Humilitatem virtutum omnium habete amicam, et curate tamquam unicam possidere. Beati viri oratione completa, sceleratorum furor ad tempus mitigatur, suamque culpam fatentur.

* Adde vos

sed post annum conjurat. o crumpit, et fugientibus plerisque prob. s. Aigulphus
* irruentibus iniquis

13 At expleto anno, eorum potior exsurgit, ac per Arcadium et Columbum omnis ille malignantium cœtus conjuratorum commovetur: et irruentes iniqui * in innocentes, qui sancto Pastori adhærebant, ipsi in ecclesiam beati Joannis Baptistæ sese contulerunt, animas et corpora sua Domino commendantes. Sed supervenientibus atrocissimis pseudo-monachis beatus Aigulphus processit obviam, illos dulciter alloquens: Deponite, fratres mei, hoc infelicitissimum simultatum odium, et charitatem inter vos mutuam conservate: ego enim vestris desideriis satisfactor in hanc insulam veni: si discordiæ, quæ intra vos est, me censetis auctorem, in me, sicut Jonæ factum est, fortes emittite,

mihî enim utilius est a vobis abesse, quam præsens vestris moribus cruciari.

14 Sed præscius futuræ suæ persecutionis Vir sanctus, a sanctis monitionibus, et precibus etiam pro ipsis iniquis ad Deum fuis, non desistebat. At illi malignantes in Pharaonicam conversi sunt rabiem, factique sunt obstinatiores dulci Senioris prædicatione, continueruntque aures suas et impetum fecerunt in beatum Aigulphum Sociosque suos, et contumeliis affectos, etiam ad illorum ludibrium sordidis vestibus indutos, ab insula expulerunt: atque armata militum manu, quos a pessimo Mumolo a, Uuseziæ civitatis principe, in eorum conjuratione conspirante, habuerant, et * ipsis conjuratoribus Viri sancti in navi positi sunt, deducendi ad insulam Caprasiam b.

cum aliquot Sociis cupiunt per milites a rebellibus instigatos:

a

* Forte, ab

b

15 Verum in itinere multis cruciatibus, verberibus, et injuriis Dei Sanctos pessimi conspiratores afficiebant; sed et linguas eis abscindi jusserunt oculosque terebrari, perque singula membra torqueri. Sed ô mira res! scissis linguis Domino decantabant: Domine labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam. Qui enim gratiam dederat, ut elingues loquerentur, dedit etiam ut gratius acceptiusque sermocinarentur: Sociosque suos in durissimo ergastulo positos beatus Christi martyr Aigulphus solabatur, dicens: Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cælorum.

navi impositi Sancti, in qua durissima patiuntur, vectique ad insulam Caprasiam,

E

16 Variis itaque tormentis afflictus in carcere beatus Aigulphus cum Sociis, sufferebat omnia libentissime. Dominicæ memores passionis, inter flagella persistebant immobiles: singuli quique eorum Domino decantabant: Quid retribuamus tibi, Domine Jesu Christe, qui pro nobis his longe amariora pertulisti, calicem salutaris accipiemus, et nomen tuum invocabimus. Propter te, Domine, mortificamur tota die, ne repellas servos tuos, quoniam voluntarie nomini tuo sicut oves occisionis immolamur. In te, Domine, speravimus, ne confundas nos. Completa oratione, inter noctis tenebras Michaël archangelus apparuit c in ergastulo, dicens: Confortamini, pusillus grex, et nolite timere; complacuit enim Patri vestro dare per beatum martyrium regnum Dei. At Viri sancti gratias Deo referebant.

ubique in ergastulo positi, confortantur a Michaële archangelo:

c

F

17 Interdum alteri e custodibus, qui pietate motus Christi Martyres ad fugam invitabat d, respondit vir beatus Aigulphus: Si vivimus, Domino vivimus, et si morimur, Domino morimur: fiat in nobis voluntas Domini. Dominoque rursus decantabant, dicentes: Ad te, Domine, levamus oculos nostros. Tandem in dicta insula Caprasia e, amputatis prius viro Dei sancto Aigulpho utrisque brachiis f, deinde capitibus cunctis Sociis, Martyres Domino consecraverunt. Sed priusquam ad locum destinatum martyrii devenissent, a satellitibus obtinere se Domino commendandi inducias, cumque illorum facies velamine, ut mos erat, obtegere g, ipsi dicebant: Sinite nos cælum videre, ut spiritus ad Dominum dirigantur, qui eos fecit: sicque animas suas Domino commendantes, sancti Dei cum omni fiducia et alacritate inter verba orationis Dominicæque laudis spiritus Domino reddiderunt.

invitati ad fugam renunt: ac tandem martyrio coronantur:

d

e

f

g

18 At Dei nutu redeunte uno, Briconio h nomine, ex Viri Dei Sociis, qui evaserat, omnem illorum martyrii seriem sociis Lerinensibus retulit. Et extemplo omnium consurgit planctus amarissimus:

martyrium ab elapso Briconio nuntiatur: corpora Lerinum translata,

h

A amarissimus: qui statim ad præfatam insulam Caprasiam quosdam transmiserunt, ut illorum sacratissima corpora Lerinam deferrent. Collegentes itaque, qui delati fuerant, corpora sanctorum Martyrum in sportellis honorifice condiderunt: unde tanta odoramentorum fragrantia sequuta est, quod navis aromatibus onusta, vel rosis crederetur et floribus: sicque Lerinam delata, honorifice a beato Prigonio i, ejudem Abbatis successore, tumulata sunt.

ANNOTATA.

a Mummolum verisimiliter fuisse Uctiensem episcopum, qui etiam S. Amando mortem machinari voluit, dictum est in Commentario num. 45 et 46.

b De Caprasia insula, Corsicam inter et Etruriam sita, consule Commentarium num. 48 et sequentibus.

c Hanc Michaëlis archangeli apparitionem non habet secundæ Vitæ auctor Adrevaldus, nescio qua de causa: nam Briconius, qui fuga evasit, omniaque Lerinensibus narravit, hujusce etiam apparitionis testis esse potuit.

d Hanc invitationem ad fugam etiam memorat Adrevaldus; sed in ipsa insula Lerino, ubi in carcere detentus dixit; at minus verisimiliter.

e Adrevaldus ad aliam prius insulam perductos asserit; sed minus probabiliter. Consule Comment. num. 53.

f De amputatis brachiis nihil habet Adrevaldus; sed ait solum, Sanctos gladio peremptos. Verum, ut sæpe monui, anonymi relatio est præferenda, utpote longe simplicior et verisimilior.

g Legendum, opinor, obtegerentur, aut obtegere vellent. Ex hoc autem loco videtur sequi, Sanctos non fuisse visu orbatos, cum referantur dixisse: Sinite nos cælum videre. Verum fortasse auctor solum voluit insinuare, ipsos noluisse, ut sibi facies velaretur: nec satis advertit ad præcedentem oculorum effossionem, dum hæc scribebat. Quidquid sit, sive scriptor inconsiderate sibi contradixerit, sive improprie locutus fuerit, probabilius est cæcos fuisse Sanctos, cum uterque biographus id asserat: et neuter dicat, visum ipsis fuisse miraculo conservatum.

h Qui hic Briconius, apud Adrevaldum in Ms. nostro, Britonius, uti et in compendio Ms., in editione Mabillonii Ricoinus nominatur. Vincentius Barralis item vocavit Briconium, atque illud nomen præferendum puto.

i Apud Adrevaldum successor S. Aigulphi dicitur Rigomirus: atque eum jam adoptarunt plures neoterici, sed res minime videtur certa. Vide dicta in Comment. num. 58.

VITA ALTERA

AUCTORE ADREVALDO MONACHO
FLORIANCENSIS

ex Ms. Rubecæ Vallis et editione Mabillonii.

PRÆFATIO

Utilitas in scribendo Vitas
Sanctorum: martyrium
S. Aigulphi assertum.

Sanctorum fortissimorumque Christi athletarum pia arduaue certamina, quibus diabolum mundumque truculentum triumpharunt, litteris committere, succiduisque mittere *, non esse cujuscumque officii *, nemo est pene, qui non novit. Etenim talibus rudimenta credentium, fideique auspicia dedicantur, spei fiducia adulti animantur, charitatis piæ dulcedine perfecti delectantur; cautela agonotheæ a, ne succumbant, quasi quodam oleo perfunduntur; et si lassaverint, hoc medicamine fortitudini pristinae redduntur. Huc accedit, quod Sanctorum societati, quos jam retinet beatitudinis sinus, nobis adhuc interclusus, his allekti frequenter intersumus. Neque enim eos propter lineamenta diligimus forinseca, sed quod pulchros novimus meritorum prærogativa. Quæ dum nostris cordibus per historiam eorum recitata inferuntur, quasi per quoddam speculum, ad nostros mentis oculos præsentanda reducuntur. E quorum collegio nos unius Vitam, passionem videlicet, Aigulphi nomine b, ipsius amore, pro quo sic vixit et passus est, scripto tradendam suscepimus, non freti ingenii acrimonia, sed illius juvamine, qui linguas infantium facit disertas, et cujus promissum tamquam firmissimam tenemus anchoram, dicentis: Aperi os tuum, et implebo illud.

2 Sed non me fugit quorundam usus semper queritantium, quid dentium morsu lacerare queant c, quorum forsitan sententia hæc erit: Quid nobis rudem adducitis vel potius confingitis Martyrem? Non * eum aliquis pro fide Christi jugulavit persecutorum. Antiquorum est celebre * martyrum trophæum, non novicii alicujus, minus caute caventis insidias inimicorum, a quibus ira brevissima si emergerit, sufficiat ei d. Quid enim præjudicat, utrum ante quadringentos annos aut ante ducentos martyrum aliquis agonis sui cursum consummaverit? Numquid non * inspector certaminis idem semper est? Sed hæc non sunt velut vina pensanda, quæ quo vetustiora, eo solent esse gratiora. Sed esto: non eum quisquam persecutorum interfecit pro Christi nomine *. Num Joannem illum inter natos mulierum maximum Herodes propter Christum capite plexit? et non potius, quod * adversarius ei in via iniquitatis extitit, propter veritatem, quæ Deus est, eum rebus humanis exemit?

Ideoque

E
Utiles sunt Vitæ
Sanctorum:

* Ms. committere
* Mab. officium

a

b

F

martyrium
S. Aigulphi probatum.

c

* Mab. Num. . . ?
* Mab. tale

d

* Mab. num-
quidnam

* Mab. confessione

* al. quia

AUCTORE
ADREVALDO
FLORIACENSI.
* Ms. quisquam

Ideoque si aliunde quidquam * proruperit, quod pro beato Joanne susceperit, hoc et pro isto Viro venerabili se suscipere debere meminerit. His ergo quam brevissime praelibatis, ad narrationem, Christo praeunte et nostra conamina juvante, veniamus.

ANNOTATA.

a Agonotheta proprie est, qui praest ludis vel agoni; sed auctor voce improprie utitur pro ipsis certantibus in agone, seu pro luctantibus.

b Apud Mabillonium: unius Vitam Passionemve, id est, Aigulfi nomine.

c Mabillonius: quo dentem lacerum figere queant.

d Mabillonius alio sensu: cui laus quam brevissima si emerit, sufficiat ei.

B CAPUT I. S. Aigulphi patria et parentes: institutio, studia, vita monastica, virtutes: corpus S. Benedicti translatum: suscepta praefectura abbacie Lerinensis.

Aigulphus Blesensis natus parentibus tenuioris conditionis,

a
* Mab. representat

c
d
pieque educatus,

Morem fuisse antiquorum, seu modernorum scriptorum, ut cujus erant gesta relaturi, ejus prius et genus et nativum exprimerent solum, etiam simplicibus quibusque patet. Quorum nos quoque non aspernantes usum, beati Aigulphi patriam genusque nescientibus significare curamus. Castrum Blesense in latere cujusdam situm est montis, cui contiguum est litus Ligerici amnis: idemque Liger a perinde praelabens praeter piscium copiam, quam illi loco solennius caeteris exhibet, aliarum quoque frugum, vini scilicet et rei frumentariae, caelerarumque humanae necessariorum naturae magnam praestat * gratiam. Hujus pagi et castri incolas fuisse parentes beati Aigulphi, certissima relatione didicimus, non quidem multum sanguinis alti ventositate b sublimes, nec opum mundalium affluentia tumidos, tanta tamen prole felices. Erat enim unus eorum, de quibus Apostolus; Infirma mundi hujus, inquit, et contemptibilia elegit Deus; et ea, quae non sunt.

4 Hic ergo indolis quidem aetatem qualiter transegerit narratu difficile est, qualiter scilicet ecclesiae dulce habuerit assidue terere limina, sacerdotum obsequiis inservire, vigiliarum excubiis operam dare, pauperum necessitatibus pro viribus concurrere, totumque se dies singulos hostiam sanctam Deo placentem in anima sui cordis spiritualiter Domino spirituum mactare c. At vero, ubi annos appulit juventutis, coepit ei d esse oneri non modo vita, sed et habitus secularis. Versabat animo, quonam pacto ejus retinaculis abruptis, mutata sorte, Christi compedibus salubriter pedem innecteret. Sed dum his distenderetur, morasque innecteret moris, mox consilium utile quaerendo (non enim tanta res praecipiti se debet credere voluntati, sed multam retractationem talia postulant,) rumor beati

viri Mummoli e abbatis Floriacensis ejus aures D occupat: fama namque vitae ejus longe lateque ferebatur. e

5 Hac audita opinione, impiger sanctum virum adiens, audire quaesivit: quo audito *, desiderium suum, quo diu flagrabat, aperuit, et ut se numero eorum, quos in schola Christi instituebat, insereret, humillima petitione postulavit. Quod beatus vir audiens, more disciplinae semper amico et regulari vitae solito, diebus probationis transcens, et probationibus competentibus transcuris, corpori sanctae congregationis suae veluti idoneum membrum univit. Idem autem caulae indeptus monasticae, mox operante sancti Spiritus virtute, coepit monstrare animal se esse mundum, et gregi aptum caelesti. Enitebat in eo velut in ove * innocentiae puritas, in imperio priorum membrorum vera arietina potestas; et in bello daemonibus indicto quodam modo taurina inflexibilis auctoritas, in animi puritate columbina dulcedo, in castitate mentis et corporis turturis munditia praeminens. Non obliviscebatur in lege id animal mundum discerni, quod ungulam findit et ruminat; ideoque ungulae fissionem discretionem intelligebat f, non solum boni et mali, sed etiam interni hominis causam. Porro in ruminatione verbi Dei tenebat assiduum meditationem, secundum quod Dominus dicit: Oportet semper orare et non deficere: Et Psalmista: Benedicam, inquit, Dominum in omni tempore; semper laus ejus in ore meo. E

6 Tot ergo coactis sub uno virtutibus, veluti pennis spiritalibus g, omnium vernabat gratia virtutum. Et ne aliquam tanta bona possent incurrere jacturam, agebat, quod de viro scribitur justo, quia meditabitur * in lege Domini die ac nocte. In cujus exercitatione ad id culminis evasit, ut non modo comprovincialibus, sed etiam procul positis ejus doctrina miraculo foret. Divinitati vero, quod magni penderet eum, cui talia contulerat munia, signis jam evidentibus ostendere placuit. Namque Deo amabilis et toto orbe celebrandus * atque canendus, regularis vitae institutor h, Benedictus in Beneventana provincia multis praecedentibus annis vitae hujus ultimum clauserat diem, et in castro Cassino acceperat sepulturam. Sed post multum temporis secundum prophetiam ejusdem sanctissimi viri idem locus a Longobardis captus, atque in eremum est redactus i.

7 Volens autem Divina dispositio, et praedicti sanctissimi viri reliquias, ut dignum erat, honore congruo venerari, et Galliarum partes per earum adventum consolari, apparuit jam dicto abbati benigno Mummulo, praecipiens, ut praedictum Aigulphum ad Cassinum usque montem sive castrum mitteret, quatenus piissimi Benedicti ossa deveheret *: quod et factum esse constat. Deo namque semet praecedente, et viam ejus mirabiliter prosperante, tantum emensus iter, facili indicio, quod quaerebat, reperit: et repertum maximo cum tripudio ad patrem, qui se miserat, revexit. Cujus facti dignoscen-
tiam si quis sine scrupulo * nosse cupit, libelli de hac res compositi lectione addiscere quibit k. Hæc res, licet illo nil talia curante, immensam tam apud regem, quam apud aulicos viros sancto Viro peperit sanctitatis opinionem.

8 Igitur cum fama virtutis ejus et fragrantia sanctitatis ubique respergeretur, et lychnus igne divinitatis l accensus jam super candelabrum divino

ingreditur monasterium Floriacense, ubi virtutibus auctus, * Mab. adito

* in Ms. velut nova

clarumque nomen adeptus, f

* in Ms. meditabatur

* Mab. celebratus

F

dicitur translisse ossa S. Benedicti in Galliam:

* Mab. transveheret

* Mab. scrupulosius

electus abbas Lerinensis ad disciplinam restituendam, l

A vino iudicio poni deberet: ecce monachi Lirinensis monasterii praesto adsunt, petentes spiritalem sibi attribui patrem. Idem namque monasterium cum antiqua floruit * prerogativa, ita ut ejus magisterio plurima * longe lateque fundata sint loca servitio apta divino; eo tamen tempore, auctore diabolo, emergente discordia, secus quam debebant*, res vacillabant. Cum ergo ad regem, proceresque ejus delata esset praedictorum postulatio monachorum; et, ut assolet, rex constabat administrari, consuleret, qui tali in facto opus esset; vox una, dissensio nulla, talem tantumque Virum tali oportere loco praefici: per quem certum foret, et collapsa erigi, et neglecta in antiquum statum reformari.

* Mab. floruerit

* ibid. plura

* ibid. decebat

* ibid. auctoritate

onus reluctans
suscipit.

9 Quid multa? Tum beatus Aigulphus, quamlibet renitens atque reluctans, coram adducitur, curaque ei praelibati monasterii imponitur, gaudente Rege, exultanteque curia ejus: eo quod talem gregi suo praeposendum eis monstraverit Dominus Pastorem. Licet namque sanctum Virum sua plus mulcerent silentia, attamen Apostolici non immemor erat praeepti, quo praecipitur, ut omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Animal namque oculatum, et undique circumspectum erat, et ut immaculatum * maneret, hinc inde circumspectabat. Jam vero oneri superposito cervicem supponens, fratres susceptos adit. Et quia opinio ejus jam eorum auribus intonerat *, laetis eum devotionis amplectuntur ulnis; eosque et ipse reciproco geniali * confovebat amore.

* Ms. immutatum

* Mab. aures
allexerat

* ibid. gremiali

ANNOTATA.

a Liger, vulgo la Loire, notissimus est Galliae fluvius. De Blesensi oppido quaedam sunt dicta in Commentario num. 9.

b Hic videtur auctor aperte negare generis nobilitatem, quam alius deinde asseruit, ut dictum in Comment. num. 9.

c Mabillonius sic edidit, totumque se in dies singulos hostiam vivam, sanctam, Deo placentem, in ara sui cordis spiritualiter Domino spiritum mactare. Haec et similia multa pie meditatus est

C Adrevaldus, quia ita decebat Puerum, quem sancti mores deinde exornarent.

d Ei omissum est apud Mabillonium; similesque diversitates occurrunt multae, quas brevitatibus causa non notabo, aut solum in margine.

e De S. Mummolo abbate Floriacensi apud nos actum est ad diem VIII Augusti, seu tom. II istius mensis pag. 351. Nomen Mummoli abbatis prima Vita non expressit; at ex relatis ibidem num. 4 et 5 satis colligi potest sub Mummolo ad Ordinem fuisse admissum. De tempore, quo fere id factum videtur, agit Commentarius num. 13.

f Mabillonius edidit: ideoque unguis divisionem in discretionem intelligebat.

g Apud Mabillonium legitur, veluti pinax spiritualis, at minus recte, opinor; cum pinax, vox Graeca, tabulam aut asserem significet, nullaeque istius vocis significationes loco congruant.

h Ibidem, regularisque vitae singularis institutor.

i Mabillonius in Annalibus tom. I pag. 176 destructionem monasterii Casinensis per Longobardos refert ad annum 580.

k Indicat Historiam translationis apud nos

datam tom. III Martii pag. 302 et sequentibus. Verum illa Historia habet auctorem translatione posteriorem duobus saeculis. Quapropter cum alii antiquiores, et praecipue Paulus Diaconus, translationem aliter narraverint, difficulter credere possum sacra corpora eo modo inventa esse, quo inventa ibi narrantur: nam sic ultra sexaginta annos plane deserta jacuissent, quod mihi est incredibile. Adi itaque Comment. 211 et 111, ubi etiam ostendi, dubium videri, an translatio peracta sit per S. Aigulphum.

l In Ms. legitur, Lichnus Divinitatis, omissa voce, igne.

AUCTORE
ADREVALDO
FLORIACENSICAPUT II. Restituta disciplina
caenobii Lerinensis: quorundam perversorum in
sanctum Abbatem conspiratio.

Cæpit interea in eorum interioribus arvis semina divini serere verbi, quo doceret eos, vitiis abdicatis, virtutum prendere culmen, oculorum aciem purgandam interiorum; quia mundus Deus videri non nisi claris obtutibus possit, iræ festucam, trabemque odii penitus propellendam; libidinis hostem non modo a corpore, verum et ab animo summopere arcendum; asserens non esse domum dignam habitatione Spiritus sancti, immo refugere cor colluvionibus immundis assuetum: mundum, et quæ ejus sunt, a corde * secludendum, penitus affirmans: nihil præter quod Deus jussit in sede amoris, id est, in principali cordis locandum, id est, dilectionem Dei super omnia, et proximi post Deum: et quisquis præter hæc, et quæ ad hæc pertinent, pedem dilectionis tetendit, fornicationis non effugere crimen, et ideo feriendum sententia Davidis, qui dicit: Perdidisti omnes, qui fornicantur abs te.

E

Lerinenses egregie instituit,

* Mab. cordis
amoro

11 His et talibus, veluti medicus spiritualis, antidotis mysticis non modo mederi languoribus studebat praesentibus, sed et futuris obviare nitebatur incommodis. Aderat autem Dominus ejus conatibus, sine cujus juvamine frustra laborant, qui aedificant domum. Tantam denique gratiam Dominus ejus impertiri dignatus est doctrinae, ut non tantum praesentes eum cum maxima audirent aviditate, sed et hi, qui olim a monasterio defecerant, summo cum ardore repedarent, et congregationi semet uniri gauderent. Cernere erat monasterium velut alvearium quoddam omnes recipere advenientes, qui se apes Dominicas aut esse, aut velle fore ferebant *; nec non secularium multos sua conferre, et praedia sancto Viro referre a: qui secundum Apostolum seminanti spiritualia, sua metenda exponebant carnalia.

disciplinamque
et monasterium
instaurat.

* Ms. faciebant

a

12 Talia cernens invidus diabolus, cujus invidia mors intravit in orbem terrarum, ægre ferebat. Dolebat se ab eis expelli, quos dudum gaudebat sibi subijci: ideoque callidus explorator ad artes nequitiae solitas convertitur, exploraturus, utrum inveniret suorum aliquem inter oves Dominicas sub ovina pelle fucatum *, sciens quoniam imitantur eum, qui sunt ex parte ejus. Tandem ergo reperit duos, quibus tamquam fistula usus ser-

Conspirant contra Sanctum
Arcadium et Columbum,

* Mab. fuscatum

pentina

AUCTORE
ADREVALDO
FLORIACENSIS.

pentina in paradiso aliorum corda sollicitabat, et ad discordiam urgebat. Horum unus Arcadius, alter dicebatur Columbus, contrario sibi utens nomine. Cor namque ejus non a malicia fellis alienum, sed sicut Apostolus Petrus Simoni ait: In felle amaritudinis et obligatione iniquitatis erat conversum. In horum ergo corda, sicut et Judæ, immisit se diabolus, ut Magistrum traderent, quatenus eo profugato oves sine pastore confiligatas distraherent.

multisque in
partes suas per-
tractatis, erum-
punt ad discor-
diam,
* Mab. adscis-
centes
ibid. et

13 Itaque diu sua occulere conamina, clanculo addicentes * suæ perfidiæ, quos potuerunt. Sed quadam die cum jam ex * numero confiderent, et rabiem ultra celare nequirent, veluti flamma diu pressa repente in publicum prorumpunt. Factio enim malorum a duobus excitata signiferis adeo convaluit, ut vix a Magistri cæde et bonorum virorum, qui sibi adhærebant, manibus temperarent. Videntes porro, quibus periculum imminerebat, quo vota tenderent iniquorum, fugæ subsidio se eorum manibus eripuerunt, et in ecclesiam S. Joannis b sese contulerunt, Domini potestati et misericordiæ corpora * animasque suas commendantes.

b
* Mab. cor

B
quam lenibus
verbis ad tem-
pus sedat San-
ctus;

14 Sanctus autem et per omnia mitissimus Aigulphus non immemor patientiæ suæ et mansuetudinis solitæ, ad eos accessit, et lenissimis verbis eorum tumentia corda mollire studuit. His enim verbis eos convenit: O mihi dulcissimi et nimium amantissimi filii, quo impulsu fœdus paternum fraternumque violatis? Quid illud est, quod vos proprios fratres fecit nescire? An ignoratis, quod diabolus causa superbix et discordiæ cæli * proturbatus sit culmine? Num mente excessit, superbis solis sublatam * esse pro summa vindicta unionem linguæ; et numquam repertum *, nisi adventu Spiritus sancti coagulum charitatis significantis in ignis specie. Discite ergo simultatibus renuntiare, et Domini verbis obedire, dicentis: Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde. Quod si propter me hoc agitur, dico vobis Jonæ verbis: Tollite me et mittite in mare. Satius enim mihi a vobis scerni corpore, quam præsens vestra crucior * dissensione. Hac oratione visus est quidem ad tempus compressisse motum, et mitigasse furorem, in tantum ut ipsi faterentur culpam, obtenderent satisfactionem, sed arte prætexebant culpam. Anno enim integro diabolus in speluncis cordium illorum sub tali simplicitate delituit, nec Viri Dei valuit, quamquam crebris, immo continuis monitis, a latibulo mentis illorum expelli, tamquam aspis obturata aure: quin semper machinaretur c, quatenus cœptum suum optato fine concluderent.

* Mab. a cæli
* ibid. ablatam

* Mab. repara-
tum

* Mab. cruciari

c

Arcadius ex mo-
nasterio narra-
tur egressus.

d

15 Sed cum talia per multorum ora volitant, et ad regem usque perveherentur; verentes conspiracyonis auctores, ne severitas regis in eos animadverteret, decreverunt ut alter eorum, id est, Arcadius monasterio discederet, commoturus clericos civitatis, et quoscumque secularium valeret: Columbus vero infra monasterium residens eos, qui a sancto Viro desciverant, in perfidia cœpta confirmaret; et, si quos posset, sibi sociaret. At vero sanctus vir Aigulphus semper doctrinæ instabat, dicens: Fratres, Spiritus sancti verba sunt, dicentis: Dominus unanimes habitare facit in domo. Qui ergo unanimitem non tenent, habitationem domus Dei perdiderunt, et diabolo cesserunt d: ideoque nos oportet charitatis vinculo necti, et non scissionibus dividi. Taliter illo agente et dicente, quadam die Arca-

dus reversus, fucata humilitate fictisque verbis D promissa præteritorum correctione, habitatio-nem pristinam precabatur. Vir autem Domini pestem prævidens latentem, fratribus annitenti-bus, non modo non annuit, sed etiam eum extra monasterium e eliminavit.

e

ANNOTATA.

a Si quis hoc capite hactenus relata diligenter conferat cum relatis in præcedenti Vita num. 8 et 9, facile videbit, Adrevaldum uti non raro iisdem plane vocibus: et utrumque agnoscere, monachos non paucos fuisse dispersos; at priorem a dispersione repetere relaxationem disciplinæ; Adrevaldum vero secessionem quorundam relaxationi attribuere.

b Ecclesia illa est S. Joannis Baptistæ sacra, ut habet alia Vita, in qua hæc proborum monachorum fuga locatur eodem die, quo captus est S. Aigulphus cum aliquot Sociis. Et sane fuga illa non admodum verisimilis est eo tempore, quo accidisse hic narratur, toto nimirum anno, antequam captus est S. Aigulphus cum Sociis, quando nulli erant rebellibus milites, qui tantum incutere poterant terrorem. Itaque existimo, Adrevaldum aberrasse, et fugam illam contigisse, sicuti refertur in priori Vita, eodem videlicet die, quo captus est Aigulphus; et probos monachos non alia de causa fugisse, quam quod viderent milites inductos in monasterium, aut certe ad illud appropinquare. Priorem vero discordiam, quam S. Aigulphus sedavit, non eo usque progressam suspicor, ut ullus vitæ suæ timeret.

E

c In Ms. Machinaretur, nimirum diabolus. At apud Mabillonium, præter voces transpositas, legitur machinarentur, videlicet monachi rebelles.

d Apud Mabillonium: in diaboli sortem concesserunt.

e Quæcumque de egressu Arcadii ejusque reditu hic dicuntur, cum de iis sileat prior Vita, mihi admodum sunt suspecta: nam ex multis liquet, Adrevaldum justo liberiore esse in narrandis factorum adjunctis. Quod de fama ad regem perlata dicitur, æque videtur ex conjecturis confictum.

F

CAPUT III. Seditiosi, pertracto in partes suas Mummolo, per milites ab eo acceptos capiunt S. Aigulphum cum aliquot sociis, et carceri includunt.

Sed ille injuria impatiens, ad quemdam se contulit Niceriæ a civitatis principem, nomine Mummolum, suavitque ei, ut ad monasterium iret, quasi multas pecunias ibidem reperturus. In cujus pectus cum notam sibi facem cupiditatis injecisset, incunctanter iter arripuit, et monasterium, sanctumque Virum adiit. Et quia crebro cum eodem Mummolo de utilitate animæ conferre b erat solitus, nihil veritus eum suscepit, et magnifico convivio eum curari fecit. Jam porro insidiarum concinnationes per Audœnum c cognoverat episcopum. Mummolo ergo prandente, et,

Arcadius. Mum-
molo in partes
suas tracto, per
ejus milites San-
ctum capit,

a

b

c

* *Mab. addit*
sceleris
d
et cæteris * conspiratoribus, subito Arcadius ad similitudinem Judæ turba stipatus maligna constitit, et Magistrum apprehendit, vinciri fustibusque tundi præcepit *d*. Quod et factum est.

monachisque
eidem familia-
res:
e
* *Mab. amariora*
17 Interea Vir totius patientiæ reminiscens Dei et Domini nostri passionis, æquanimiter talia perferebat, dicens *e* Dominum Jesum Christum non pro se, sed pro nobis majora * per-
f
tulisse, et ideo tota fiducia decantabat, dicens: Quid retribuam Domino, pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem Salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo. Laceratus ergo et vinctus et ludibrio habitus, ante ora persecutorum suorum exponebatur, quousque nox luci superduceretur: quæ cum suo tempore terram operire cœpisset, ministri satanæ eos, quos sancto Viro familiarius adhæsisse sciebant, a claustris *f* monasterii eductos, ad Patrem adducunt, tamquam pariter audiendos, re autem vera ut simul passuros. Non enim volebat Divinitas solum pati Pastorem, sed habere participem gregem. At vero sancti Viri, virtute utpote Spiritus sancti confortati *g*, quasi jamjamque jugulos ensibus præbituri, ultimum vale sibi dicebant: et alterutrum in oscula ruentes, commendabant se ipsos Domino, dicentes ei cum maxima fiducia: Propter te, Domine, morte afficimur tota die, æstimati sumus sicut oves occisionis: ne ergo nos repellas in finem. Itemque dicebant: collocasti nos in obscuro, sicut mortuos seculi. His et similibus vocibus, et noctis tenebras, et proprias solabantur ærumnas.

ad fugam ab
uno custodum
invitati, re-
nuunt:
18 Inter hæc autem et mutuis armabantur alloquiis, ne quis infirmorum in talibus deficeret, cum dicat veridicus Apostolus: Non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Sane ut se habet corporis humani natura, præ tristitia sopor solito gravior eos pariter corripit, et vinctos scilicet et custodes. Sed unus custodum misericordia tactus tectum custodiæ subiit, culmen nudavit, et ad fugam capiendam Sanctos invitavit. Sed S. Aigulphus gratias illius devotioni agebat, sed hortatui minime acquievit, dicens: Sive vivimus, Domino vivimus; sive morimur Domino morimur: sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus: et quia simul * dispositioni illius manus dedimus, ejus animo minime refragabimur: opus ipsius enim sumus; et ipse figulus noster; non ergo testeum vas contra Platen suum conqueri fas est, ideoque Domini fiat voluntas.

fictiis blandi-
mentis tentan-
tur ab Arcadio,
h
19 His ita dictis, reliquum noctis laus sibi vindicavit Divina; post cujus abscessum *h* lucisque successum importator calamitatis Arcadius, imitans diaboli et perfidorum quorumcunque usum, cum ipse (ut supra narratum est,) caput fuerit totius criminis*, advenit verbis quodammodo dulcoratis Sanctorum * volens lenire dolorem. At vero unus illorum, Trucharius *i* nomine, justo commotus dolore, quod mens dictavit, dolorve suasit, in faciem ei objecit; dicens, quod erat verum, et dolens, eum imitatione vere filium esse diaboli, qui cum ad interitum quemque impellat, consultor insuper videri appetit: sed et fratrem Judæ Domini traditoris, qui ad similitudinem ipsius pro osculo ficto verba ferret melle quidem blandimentorum, sed succis venenatis referta. At vero facies impudorata crudelitati conjuncta non sentit increpationis monita, insuper monita * præstat inceptam sententiam. Namque idem miser Arcadius ut fidem videretur

facere non se egisse *k*, quod gesserat, ad horam tertiam Sanctis cibos et pocula obtulit: et ad reficiendum, tamquam eorum compatiens dolori, invitabat.

20 Sancti tamen, licet extrinsecus angerentur, non ideo propositi regularisque obliti consuetudinis, responderunt, non se perdere posse instituta regularia, quæ illo tempore ad nonam usque horam extendi jejunia jubent: sicque remotis eduliis, consueto more ad horam usque solitam solemnia dilata sunt jejunia. Cum vero tempus solvendæ jam afforet abstinentiæ, unanimiter pro ipso Arcadio preces fuderunt, et sic ab ipso oblatum cibum sumpserunt. Mummolus autem, qui talibus offensum se videri volens, a monasterio recesserat; tertio die rediit atque cum intentione * maxima singulorum pecunias cœpit inquirere. Sed monachis respondentibus, non licuisse unquam sub manu sancti Viri constitutos aliquid proprium habere, neque voluntate * quidem: sed esse omnia coram * omnibus; ille cernens se abs spe decidisse, aliorum se vertit. Quia enim non reperit privata, irruit in publica; et quidquid rerum monasterii fuit, et auferre cupiditas suasit, nihil penitus reliquit.

AUCTORE
ADREVALDO
FLORIACENSI.
k

pro quo tamen
ante cibum su-
mendum orant:
Mummolus spo-
liat monaste-
rium.

* *Mab. intentio-*
ne

* *Mab. volunta-*
tem
* *Mab. commu-*
nia
E

ANNOTATA.

a *Legendum verisimiliter Useziæ, uti est in prima Vita; intelligendumque Mummolum Uعتيensem episcopum, probavi in Comment. num. 45 et 46.*

b *Non dubito, quin illud sit figmentum Adrevaldi, qui ne Mummolum quidem cognovisse videtur, nisi ex altera Vita. Verisimile quoque non est, Mummolum ipsum venisse Lerinum, cum id dignitati ipsius esset contrarium, eademque periculosum. Prima Vita rectius habet, milites aliquot, quos potius sicarios nomines, ab illo submissos; idque longe verisimilius. Quin imo omnia, quæ hoc capite narrantur, suspecta sunt, et pro ornamentis fictitiis haberi possunt, uti de detentione Sanctorum, ex qua fluunt reliqua, monui in Comment. num. 47.*

c *S. Audoënum Rotomagensem intelligit Mabilonius. Cointius chronotaxim ex hac prædictione aut præmonitione Audoëni stabilire nititur, sic scribens ad annum 677 num. 6: Eodem anno, quo reversus est Audoënus ex Italia, martyrium consummavit Aigulphus abbas Lerinensis, prius enim per ipsum Audoënum, qui tunc ex Italia redibat, certior factus est de insidiis, quæ sibi parabantur, ut testantur Acta manuscripta, quorum epitomen exhibemus. Pagius ad annum 664 num. 20 hæc dicta Cointii, ejusque calculum secutus est; uti et alii plures. Itaque necesse est lectores monere, Cointium nihil invenisse in Ms. suo, nisi ab Audoëno cognovisse Aigulphum insidiarum concinnationes; non vero eas ab Audoëno cognovisse, dum hic redibat ex Italia. Conjectura igitur ea est Cointii, nequaquam in Vita Ms., (nam eamdem nobiscum habuit, ejusque non epitomen, sed partem recitat) ullo loco asserta. Quin conjectura est plane incerta: neque enim ulla est ratio, cur credamus Audoënum ea potius Aigulpho nuntiasset, dum Roma redibat, quam dum Romam ibat. Imo æque poterat Audoënus alio tempore similia Aigulpho nuntiare, quam in itinere Romano, cum iter illud non esset instituendum tam prope Lerinum, ut occasio ex eo oriretur.*
Demum,

* *Mab. impor-*
tune

AUCTORE
ADREVALDO
FLORIACENSI.

Demum, cum Vita prima num. 14 solum dicat, Sed præscius futuræ suæ persecutionis Vir sanctus etc. nihilque de Audoëno episcopo memoret, prout in Vita S. Audoëni nihil quoque de Aigulpho legitur; illud ipsum, quod de Audoëno dicit Adrevaldus, mihi suspectum est. Barralis pro Audoëno substituit Eudonem monachum, per quem Arcadii insidias Aigulpho detectas eodem die ait: at nescio, unde id hauserit.

d Apud Mabillonium, comprehendendi, vinciri, fustibusque tundi iussit.

e Hic voces aliquæ apud Mabillonium omissæ.

f In alia Vita num. 14 dicuntur eodem tempore cum S. Aigulpho capti.

g Apud Mabillonium: At vero Sancti veræ virtutis, utpote Spiritu sancto confortati.

h Hic voces aliquot in Ms. omissas ex Mabillonio supplavi.

i Hic nullo alio loco nominatur.

k Notat Mabillonius ad vocem egisse, supplementum fide. At dubito an auctor non velit insinuare, Arcadium persuadere voluisse, non suo consilio captos esse Sanctos. Verum, quicumque sit sensus verborum, suspicor commentitia esse omnia illa, uti et reliqua hujus capituli, cum prior Vita habeat, Sanctos mox navi impositos, idque longe sit verisimilius, ut observavi in Comment. num. 47.

CAPUT IV. Abducantur Sancti in insulam Caprasiam, multisque prius cruciatibus affecti occiduntur.

Sancti imponuntur navi,

* Ms. placuit

Eo porro recedente, beatus Aigulphus cum cæteris secundum libitum Arcadii et Columbi custodiebantur, et per dies decem in ergastulo conficiebantur corpore, sed semet solabantur hortamentis Domini, dicentis: Nolite timere pusillus grex; quia complacuit * patri vestro dare vobis regnum. Item, quod per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Post hæc autem ministri diaboli, Columbus scilicet et Arcadius, moventes tam S. Aigulphum, quam reliquas sancti Spiritus victimas, navi imposuerunt, et mari sese crediderunt. Sancti porro certissime jam noscentes, quod filii noctis eos perdere decrevissent, mutuo semet hortabantur monitu secundum Apostolum tanto magis, quanto videbant appropinquantem diem, ne quis illorum amore vitæ præsentis, aut terrore mortis incertæ, inimicis cederet: quia et mors præsens, si differtur, non evaditur; futura vero numquam terminatur, dicente Domino impiis: Ite in ignem æternum. Sed et felicitas Sanctorum fine carebit, Domino itidem dicente fidelibus suis, in ejus fidelitate usque in finem perseverantibus: Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi.

quæ diuturna jactatur tempestate:

* Ms. petit

22 His et similibus Athletæ Christi in palæstra spiritali adversus versutias diaboli, et ministros ejus furiis exagitados dæmoniis armabantur. Sane postquam navis, quæ utrosque pariter ferebat, persecutores videlicet et persecutionem patientes, altum petiit *, venti contrarii

se tollunt, et aliorum persecutores ducuntur voluntate, et alibi autem ventorum flamine. Sicque per quadraginta dies, quod dictu quoque mirabile est, rotabantur, toto illo oberrantes fræto ut nec ipsi littus prendere, nec undæ navem mergere possent, credo, monstrante Deo, quid mererentur impii: sed ut non paterentur, quod merebantur fontes, obices quidem erant insontes, ut quodammodo elementa ipsa, etsi non voce, opere clamarent: Fas fuerat furciferos hos aut syrtibus illidi, aut charybdi vorari; si non essent his mixti, qui non merentur talia experiri. Et quidem in diluvio in promptu fuit noxios undis involvi, qui erant a bonorum societate segregati. Ægyptios libere voravimus, quod nullum justorum mixtum eis vidimus: Jonam ad ulciscendam inobedientiam suscepimus, sed a Deo præparatum alumnum nostrum sciimus, qui et illum salvandum carcerali custodia susciperet, non quasi cibum corrumpendo in sua membra trajiceret; sed quasi depositum, cum reposceretur, repræsentaret.

23 Quid talibus Creator velit, anceps apud nos sententia fluctuat. Sed hic unum recordamur a, Pauli scilicet naufragium: qui similiter ab iniquis vinctus cum eis periculum expertus est marinum. Sed ne et ipse et cæteri perirent, ejus orationi donatum est. Forsitan ergo et modo huic sancto Viro in pari discrimine par tribuitur * munus: ideoque dum expectatur ejus sententia, hac illacque jactantur; sed evadendi eis aditus negatur: et secundum Scripturam; quia in circuitu impii ambulant. Inter hæc Columbus videns sibi clausum mare, et reputans, si terras prenderent, Sanctorum innocentia et sua pateret crudelitas; linguas Sanctorum fecit abscindi. Quo facto, quasi integris linguis psallebant b: Domine labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam. Sed tanto nequaquam motus miraculo, in similitudinem Pharaonis corde obduratus, radicitus eas jussit abradi. Videre erat patens barathrum, et nihil inesse plectri, et tamen verba perfectissime absolvi.

24 At cum audiret eos Columbus inaudito more loquentes, impietatem suam augmentans, lumina eorum jussit terebrari: qui tamen a laude divina non cessabant. Et licet extrinsecus privati luminibus, ea tamen, quibus Deus videtur, lumina salva se habere scientes, fidenter coram eo, immo ipsi c, psallebant dicentes: Ad te, Domine, levavimus oculos nostros, qui habitas in cælis. Immanitas porro Columbi et socii d ejus erga Sanctos ne sic quidem quievit. Enimvero vestimentis eos exui, quibus induti erant, præcipiunt, et sordida pro eis vilissima que mutari e, non respicientes miseri, quia qui Christo indutus est secundum Apostolum dicentem: Induite Dominum Jesum Christum: et iterum: Induite vos viscera misericordiæ etc. nihil veteris, nihil sordidi eum dedecorare possit.

25 Taliter sane eis jactatis per multos dies, appulerunt insulam, quæ vocatur Caprasia. Hujus sinus retinebat maximum examen monachorum f, ad quos divertentes quinta feria ante Pascha, quæ Cæna Domini dicitur, benignissime atque humanissime sunt excepti; ut sic dicam, sic decet monachos a monachis g. Cognita enim prolixa eorum tribulatione, qua longissime et infelicitissime vexati fuerant, festinabant eos recreare, quibus poterant modis. Illis ibidem morantibus, sanctissimus advenit Paschæ solemnitatis dies: in qua cum Missarum officium celebraretur

* Mab. esse

E
linguæ abscinduntur Sanctis, qui pergunt loqui sine linguis:

a

* Ms. distribuitur

b

oculis quoque effodiuntur, ipsique sordidis induuntur vestibus.

f

c

d

e

Appulsi in Caprasiam insulam, benigne excipiuntur a monachis,

g

AUCTORE
ADREVALDO
FLORIANCENSI.

A tur, infelicissimus et flagitiosissimus omnium hominum Columbus infulis diaconi aptis officio adopertus, tamquam diaconus ministravit, conspicuus humanis, sed perosus obtutibus divinis. Insuper cum ad id loci ventum esset, quo Corporis et Sanguinis Christi sacramenta percepturi oscula sibi invicem libant, ille infelix non dubitavit a se sic crudeliter mulctatis oscula porrigere non columbina, sed prorsus corvina h, aut certe canina.

ibique relin-
quantur a Co-
lumbo Ephesum
profecto :
* Mab. quantum

26 Beatus vero vir Aigulphus cum Sociis suis cum summa exultatione Deo gratias, quas poterant, exolvebant, non modo pro sui recreatione, quam * pro immensa fratrum, ad quos Christus eos adduxerat, charitate. Expleta Paschali solennitate, Columbus Ephesum petivit, utpote homo seculi secularibus negotiis inserviturus. Interim S. Aigulphum cum reliquis Sanctis in eodem monasterio dimisit, præcipiens, ut semet reversurum operirentur. Tantam ergo Dominus Sancto suo Aigulpho, quousque iniquus ille reverteretur, gratiam attribuit in loquendo, ut semper satietatem auditorum aviditas comitaretur. Ipse enim, qui dederat gratiam, ut elinguis loqueretur, ipse addebat gratiam, ut gratius audiretur.

at ille reversus
ad aliam vectos
insulam occidi
jubeat.

27 Reversus autem Columbus ab Epheso, Sanctos a monasterio abstrahit, et navi iterum imponit : et cum sustulissent a portu, et aliquid spacii processissent, occurrit eis quædam navis ex Africa veniens, cui sanctos Martyres imposuerunt, satellitibus suis præcipientes, ut ad insulam venientes vocabulo Amatune i, inter Corsicam et Sardiniam sitam, ibi Sanctos gladio necarent *. Quod et factum est. Pervenientes enim carnifices sacrarum victimarum ad locum sibi destinatum, præceptis iniquissimis * officinam nequitiae suae impendere parant. Sed rogantibus inducias oraturis indulgent. Sancti autem propensius ac diutius animas suas Domino commendantes, tandem ab oratione surgunt, et cum omni fiducia et alacritate inter verba orationis et Dominicæ laudis spiritum emisere de vasculo carnis sub die iii Non. Septembr. k.

i
* Mab. confice
rent
* Mab. impiis-
simis

k

mo, oculosque erutos, ne ipsi possent aliis significare, quinam essent. Verum hæc persecutorum cautela, quam ipse Adrevaldus num. 23 asseruit, nequaquam cohæret cum iis, quæ mox narrabit de receptione eorumdem gestisque apud monachos insulæ Caprasia, ubi Aigulphus cum suis humanissime exceptus fingitur contra omnem verisimilitudinem.

f De insula Caprasia, monachisque seu eremitis in ea, dictum est in Comment. num. 48, 49, et 50.

g Apud Mabillonium tantum est, sicut decet monachos.

h Scenica hæc potius dixerim quam historica. Conatur auctor utcumque Judam proditorem describere. Quod de itinere Columbi mox subditur, nihilo virisimilius confectum est. Hinc vehementer miror Mabillonium hisce nugis tantum tribuisse, ut chronotaxim etiam ex iis ordinet, sic scribens in Annalibus tom. I pag. 530 : Postquam biennium in Caprariæ insulæ monasterio cum Sociis suis degisset Aigulphus abbas Lirinen-sis ; reversus Epheso sævus Columbus Sanctos a monasterio abstrahit etc. At de biennio illo ne Adrevaldus quidem meminit. Consule Comment. num. 51, et 52.

i Amatune in Ms., apud Mabillonium Amatim, in compendio Ms., Amaritimam ; apud Vincentium Barralem, qui Adrevaldum in ple-risque sequitur, aut potius describit, Amaritina-m seu Amatunam. Insula ignota est et forsitan omnino fictitia : nam in Comment. num. 53 probavi, Sanctos probabilius coronatos esse in Caprasia insula.

k Diem emortualem silet primæ Vitæ auctor. Dubitari igitur potest, an ille satis fuerit cognitus.

CAPUT V. Martyrium Sancto- rum cognitum Lerini, ac corpora eo translata.

ANNOTATA.

C

a In Ms. legitur, sed hic unum recordamur silere. At vox silere videtur redundare, nec est apud Mabillonium. Forsan etiam scripserit auctor non silere.

b De linguarum abscissione, loquelæque Sanctorum sine linguis, et de erutis oculis consentit alia Vita num. 15 : non item de tempestate, quæ sane magis ad ornatum adjecta videtur, quam hausta ex monumentis antiquis.

c Immo ipsi habet Mabillonius : nam in Ms. legitur, hymno ; ita ut forte pro immo ipsi, scriptum fuerit hymnos.

d Hic socius videtur esse Arcadius, de quo alias nullibi dicit, ipsum quoque fuisse in navi. At Adrevaldus sic videtur partes eorum dividere, ut præcipuas Arcadio attribuat in insula Lerino, in navi et deinceps Columbo. Verum non crediderim, ipsum pro artificiosa sua distributione invenisse monumenta antiqua.

e Mutatio vestium, sive in insula Lerino facta sit, ut habet prima Vita, sive in navi, admodum verisimilis est : nam videntur curasse persecutores, ne pro monachis agnosci possent. Hac quoque de causa ipsis linguam præcisam existi-

Septembris Tomus I.

Et quidem, quantum conjici datur, salutis humanæ perpetuus æmulus diabolus (ut sibi videbatur) nimis callide agebat, ut scilicet sic Sanctos perimeret, quatenus eorum passio mortales lateret, nec haberent viventes e proximo exemplum, quo roborarentur ad patientiæ bravium capessendum. Maximum namque incitamentum est ad virtutem sodalis et proximi cernere inexhaustum vigorem, et pudori est apparere degenerem, quum cernant æqualem ad præmia gloriosa per laborum evasisse certamen. Invidebat etiam mortalibus nequissimus beneficia profutura, quæ per Sanctorum reliquias eis conferenda divinitus anxius prævidebat. Sed quam verissime de eo cantetur : Draco iste, quem formasti ad illudendum ei, hinc conjici valet. Etenim dum truces quæstionarii * circa Sanctorum occupantur lanienam, unus eorum, Britonius a nomine, spiritu adactus Divino, scapham nactus subiit, et internecioni fraternæ sese subduxit.

F
Evadens e cæde
Sanctorum Bri-
tonius,

* i. e. carnifices
a

29 Quem ad hoc divinitus credimus reservatum, ne Sanctorum passio occuleretur. Ipsius enim relatu et modus passionis Sanctorum ad notitiam fidelium est perductus, et corpora ad con-

ipsorum marty-
rium Lirinen-
bus nuntiat :

AUCTORE
ADREVALDO
FLORIACENSI.

b

* Mab. eo

c

missi ad corpo-
ra quærenda,
inventa defe-
runt Lerinum,
d

e

f

g

ubi honorifice
sepeliuntur.

* Mab. ab illius
præsentia

h

C

solutionem nostram per Dei gratiam manifestata sunt, et ad nostros b fines relata. Fas est autem credere, cum non esse expertem gloriæ fraternæ, quem non terror a martyrio inhibuit, sed Deus ad tantam utilitatem delegavit. Redeunte Britonio * ad monasterium post necem sancti viri Aigulphi, in locum ipsius jam substitutus erat vir venerandæ vitæ Rigomirus c. Cujus rei nuncio tam ipsi quam fratribus magnus inductus est luctus. At vero cum carni compaterentur, spiritui congratulabantur, scientes successisse eis post habitaculum luteum penetrare æternæ civitatis, cujus rex et conditor Deus.

30 Præterea hujus nuncii participem faciunt quandam abbatissam Angarismam d nomine, quæ in vicino monasterio sororibus præerat sanctimonialibus, a sancto Viro a primæva ætate tam in scripturis sanctis, quam monasterialibus imbuta doctrinis. Igitur communi consilio et ope naves præparant, comites delegant, et hos e, qui locum noverant, adjungunt. Qui, Deo prosperante, secundis flatibus, blandaque aurarum temperie usi, devecti sunt ad locum, in quo Martyrum gloriosæ jacebant exuviae, hominum quidem destitutæ custodia, sed manu divinæ protectionis f defensæ. Quibus, ut optaverunt, repertis, cum maxima alacritate et summa reverentia, utpote martyribus digna, navi imponunt, et concito itinere redeunt, eisque Deo duce et reduce secundis potentibus effectibus, et corpora Sanctorum monasterio Lirinensi inferre parantibus, obviam se tulit jam dicta abbatissa Angarisma, cum multa prece obsecrans, ut sibi facultas tribueretur Magistri corpus humandi in monasterio suo, cujus est vocabulum Oratorium g.

31 Cujus devota petitio, et filiorum erga Patrem incomparabilis affectio, hujus solum (ut ita dicam) amicabile fuit jurgii seminarium. Nam femina venerabilis desiderio flagrans corpus petebat : discipuli autem nec in modico a corpore illius * secerni volebant. Sed inter hæc medium se obicemque posuit charitas, quæ talia dirimere consuevit. Namque et feminæ repressit avidiorem voluntatem, et istorum devotiorem ampliavit tenacitatem, adeo ut illi attributum caput sancti corporis cum brachio dexterc h sufficeret; reliquum autem corporis cum reliquiis Sanctorum cæterorum ad monasterium Lirinense a beato Rigomiro et fratribus transferretur humandum.

ANNOTATA.

a Ricoinus vocatur apud solum Mabillonium, quod videtur mendosum. In alia Vita Briconius, uti ibi videri potest cap. II, et in annotatis lit. h.

b Quamvis auctor Floriaci scripserit, eoque deinde delatum dicatur corpus S. Aigulphi, id tamen hic non insinuat, sed Lerinum intelligit et fines Galliæ; quantum existimo.

c Apud Mabillonium Rigomirus nomine. Fuit revera aliquis Rigomirus abbas Lirinensis : sed incertum esse, an hic fuerit successor Aigulphi, minusque probabile, electum esse ante auditam Aigulphi mortem, observavi in Comment. num. 58.

d De Angarisma abbatissa, quam eo tempore non fuisse putamus in monasterio Lirinensi, dictum in Comment. num. 42 et 43.

e Mabillonius, ei, nempe Briconio, qui locum D noverat.

f Ibidem, manus divinæ protectione.

g Oratorium monasterium fuisse Bellovacense, non Lirinense, ostendi in Comment. num. 42 : ibique ulterius probavi, quam videantur suspecta, quæ hic de illa abbatissa referuntur.

h In Relatione translationis mox edenda num. 2 dicitur, Sepulturam vero condignam sibi ibidem (in insula Lirinensi) sortitus est a quadam abbatissa venerabili. Hæc verba partim favent Adrevaldo, partim eidem adversantur. Favent, quia saltem abbatissa aliqua de sepultura sollicita fuisse asseritur; adversantur, quia nihil de corporis divisione dicitur. Verum, cum scriptor ille posterior sit Adrevaldo, suspicio esse potest, ex ipso abbatissam illam desumptam esse ab hoc scriptore, qui forsitan eundem corrigere voluit ex conjecturis. Quidquid sit, mihi verisimilius apparet, totum corpus sepultum fuisse in monasterio Lirinensi, uti habet primus biographus.

CAPUT VI. Miracula nonnulla, et poena sacrilegi Columbi.

Porro sanctæ abbatissæ devotio nequaquam indonata relicta est. Fuit autem in monasterio illius quædam Sororum, cujus visum glaucoma a arreptum inofficiosas reddiderat videndi fenestras : palpebrarum namque tegmina oculorum globulos retegebant. Plena igitur fide cum reliquis, quæ sacris funeribus solemnes exhibebant excubias, noctem totam orationibus laudibusque honoravit * divinīs. Mane autem facto, lux fugata diu rediit, et sera licet divina luce donata mundum sole lustratum lætabunda conspexit. Quo miraculo adeo omnium allecta sunt corda cernentium, ut non jam tæderet eos amisisse Patrem corpore, quem commanere gauderent * miraculorum tam efficaci representatione.

33 Non modo autem devotis, et a Deo per se beneficia poscentibus, idem beatus Pater aderat, sed et persecutori suo munus opitulationis impendit. Nam Columbus, ejus mortis concinnator, cum nocte, quæ diem martyrii ejus sequebatur, se lectulo commisisset, utpote membra relaxaturus in quietem, repente Vir Domini astitit, cur immeritum se tantis malis addixerit, increpavit; quare crudelitatis immanitas usque ad homicidium innocentium exarserit, vehementer invexit. Quibus dictis, sanguinis effusi guttam digito sumpsit, et ejus pectori ac dorso signum in modum circuli impressit. Quo viso miser tremebundus ad pedes ejus concidit, et obsecrare solitam ejus invictamque pietatem cœpit, ne se tanto obnoxium judicio examini reservaret divino. Tunc Sanctus ejus precibus motus, unum nævum detersit : aliud autem abolere non posse indicavit, donec ante Clodovæum b regem Ebroïnumque majorem domus, et publicum Francorum judicium exhiberetur ei remedium. Quod et factum constat. Jussu enim regali perquisitus, inventus est, et in vincula coniectus atque judicio Francorum penarum ferocitate usque ad mortem vexatus.

34 Licet autem in his non conjectari aliquid, sed

E

Monialis glaucomate cæca visum recipit :

a

* Mab. oneravit

* Ms. gaudent

F

S. Aigulphus ap-
parens Colum-
bo, ei pœnam
prædicat : qua
sublatus est :

b

*sed plane intelligere, quid hæc portenderint. Sanguis enim ille Martyris fusus, innocentia intelligitur vim perpressa, justam postulans vindictam. Unde Deus de primo talium dixit, id est, de Abel, ad primum persecutorem, id est, Cain : Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Impressio porro sanguinis in dorso vel in corpore persecutoris, animadversio vindictæ, quæ ei debebatur pro admissione sceleris. Unde et Ezechiel Dominus dicit, quod requirat sanguinem peccatoris de manu non annunciantis pastoris. Et Dominus Judæis : Ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram, id est ; vindicta omnis sanguinis justi innocentem fusi. Porro circuli effigies inevitabilem præsignebatur * sententiæ ultionem. Circulus enim in semet recurrit non habens angulum exitus *. De hoc circulo Dominus contra Syriam sub typo diaboli : Ponam, inquit, circulum in naribus tuis, et frænum in maxillis tuis. Quod autem bis idem circulus est, geminam portendebat in ipso * fieri ultionem, ut scriptum est :*

*al. præsignebat
* Mab. angularem exitum*

** Mab. impio*

B probare conatur, in hac vita puniuntur esse,

** Mab. alter
* ibid. delendus*

** ibid. deponantur*

et præservatum a pœna æterna.

*sed plane intelligere, quid hæc portenderint. Sanguis enim ille Martyris fusus, innocentia intelligitur vim perpressa, justam postulans vindictam. Unde Deus de primo talium dixit, id est, de Abel, ad primum persecutorem, id est, Cain : Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Impressio porro sanguinis in dorso vel in corpore persecutoris, animadversio vindictæ, quæ ei debebatur pro admissione sceleris. Unde et Ezechiel Dominus dicit, quod requirat sanguinem peccatoris de manu non annunciantis pastoris. Et Dominus Judæis : Ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram, id est ; vindicta omnis sanguinis justi innocentem fusi. Porro circuli effigies inevitabilem præsignebatur * sententiæ ultionem. Circulus enim in semet recurrit non habens angulum exitus *. De hoc circulo Dominus contra Syriam sub typo diaboli : Ponam, inquit, circulum in naribus tuis, et frænum in maxillis tuis. Quod autem bis idem circulus est, geminam portendebat in ipso * fieri ultionem, ut scriptum est :*

B Duplici contritione contere eos.

*35 Anteposita et postposita circuli figura, et præsentis signabat, et post futura plectendum malignum sententia divina. At vero unus detersus circulus innuebat eundem sanctum Virum precibus suis obtinuisse, ne persecutor suos æternis servaretur cruciatibus, secundum præceptum Salvatoris et exemplum, quo præcipimur, orandum pro persecutoribus nostris. Altera * autem permanens et hominum iudicio delenda * indicat ; quod etsi Sancti impetrant a Deo futuram vindictam tam propriam quam inimicorum relaxari, ne scilicet æternis incendiis depascentur * ; non tamen eis impune cedere volunt, quæ vel in Deum vel in proximos commiserunt flagitia, sed oportet ab eis impleri, quod ait Apostolus : Si nosmetipsos judicarem, non utique judicaremur ; dum judicamur autem a Domino, corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur.*

C

c

36 Hinc est quod David peccans, et coram se arguente propheta, confitens dicit : Peccavi Domino ; audire meruit : Dominus transtulit peccatum tuum ; non morieris. Et tamen quot afflictionibus propter peccatum dimissum affectus sit, lector historiæ ejus agnoscere quibit. Paulus vas electionis plus omnibus laboravit, et quia fuit blasphemus, ut ipse fatetur, et persecutor, stigmata se Christi dicit c in corpore suo circumferre, notans videlicet inflicta pro satisfactione præteritæ vitæ. Horum ergo et nos reminiscamur ; et si nobis, ut scimus, per iudicium sacerdotum donantur peccamina actuum nostrorum ; nequaquam tamen nobis parci putemus, donec Deo, ut dignum est, et hominibus, quos læsimus, satisfaciamus, scientes, quanti Deus habeat servos suos, de quibus dicit : Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei. Immo hortantes eos, in quibus habitare Deum per fidem, cæteraque bonorum operum exercitia noverimus, audiamus ab eo : Venite benedicti patris mei ; ut cum eo, ac Patre ejus, et Spiritu sancto regnare mereamur ; cujus regnum et imperium sine fine permanet in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

AUCTORE
ADREVALDO
FLORIANCENSIS.

a Glaucoma, periculosum est oculi malum, quo humor crystallinus in viridem aut glaucum mutatur. Phrasis nonnihil mendosa est : at satis intelligitur, quid velit scriptor.

b Mabillonius in annotatis hic monet, legendum esse Theodorici. Tempore Theodorici III, et Ebroini majoris-domus, revera passum esse Sanctum, dictum est in Comment. num. 54. Attamen non dubito, quin Adrevaldus scripserit Clodovei, cum ita legatur ubique, etiam in compendio Ms., et apud Vincentium Barralem, qui Adrevaldum sequitur. Apertus igitur hic est error Adrevaldi.

c Paulus quidem ad Galatas cap. vi v. 17 scribit : De cetero nemo mihi molestus sit. ego enim stigmata Domini Jesu in corpore meo porto. At nullibi dicit, se ea pati in pœnam peccatorum suorum.

INVENTIO

E

RELIQUIARUM S. AIGULPHI

AUCTORE ANONYMO,

Ex antiquis membranis Herovalli, collatis cum editione Mabillonii.

*M*ulta esse præterita clarorum virorum gesta negligentia et pigritia scriptorum, per lucidum constat esse et manifestum, dum studiosi lectores scripturarum divinarum ea, quæ ferventi studio addiscere cupido animo desiderant, nullatenus reperire queunt. Quod de beati Aygulf abbatis eximii transmutatione corporis accidisse perspicuum est : quoniam nullius scolastici studio et opere amodo scriptum reperitur, quomodo vel qualiter ad Pruviniense a castellum perlatum fuerit, usque modo silentio obtegatur, quia de tam digni Patris adventu ad nos siletur. De cujus dignissimis et rectis operibus, quia perplura sunt, quæ et fari dignissime possunt, brevitati studentes, ea per transitum potius tangimus ; quam ut pleniter huic perparvo Opusculo inserendo enarremus.

Conqueritur auctor translationem S. Aigulphi non fuisse scriptam.

F

a

b

c

d

e

f

2 Hic enim cum honestis vitam transigeret moribus, corpus patris communis nostri Benedicti a Cassini montis loco multo cum labore in Franciæ partes ad monasterium b super fluvium Ligerim positum detulit. Postea Lirinensis monasterii pater constitutus, ut Passio c ipsius pleniter exequitur, a duobus sceleratissimis, solo nomine monachis, Archadio et Columbo, qui erant immaniores scelere ante alios cum aliis pluribus Fratribus obtruncatione capitis martyrii coronam promeruit. Sepulturam vero condignam sibi ibidem sortitus est a quadam abbatisa d venerabili, et longo post tempore apud monasterium sancti Benedicti e delatum est corpus ipsius et honorifice tumulatum in pacis quiete dormivit. Cum vero Astingus f Normannus a finibus suis egressus, Franciam depopulando sæpius

Narrat delatum esse Floriacum deinde vero Pruvinum,

AUCTORE
ANONYMO.

g

h

ubi monachi tres
illud sub terra
latenter depo-
nunt,

i

B

ac moriuntur,
re nulli indica-
ta. Sanctus
ignotus bene-
ficia præstat :

k

C

energumenus
um nominat,
et locum depo-
siti corporis in-
dicat :

l

* Mab. abba

pius attereret, quatuor monachi sancti Benedi-
cti corpus sancti Aigulphi abbatis et martyris
usque Pruviniense castrum fugiendo detulerunt,
igne cremato g jam monasterio sancti Benedicti
ab eodem Astingo. Reposuerunt autem corpus
in ecclesiolam ligneam, in honore sancti Medar-
di h dicatam, in suburbio ejusdem castri positam.

3 Rodulfus denique rex Francorum, vir ar-
mis bellicosus, eundem nequissimum Astingum
bello aggressus, suppetias ferente illi beato Be-
nedicto, ut in miraculis etiam legitur, gladio
peremit i, et Francorum fines ab ejus direptione
eripuit. Cum ergo persecutionis dira rabies Nor-
mannica ante mortem Astingi non quiesceret,
prænominati quatuor monachi dum beati viri
corpus inibi custodiendo observarent, unus il-
lorum corporis infirmitate tactus, præsentem vi-
tam deseruit, pallida morte pulsatus, quæ æquo
pede pulsatur regum et casas pauperum.
Tunc vero reliqui tres fratres, qui supererant,
similem se mortis casum subituros intelligentes,
silentio ineunt consilium sibi colloquentes : Nos
pauci sumus, et quotidie numero imminuimur ;
et nobis valde formidandum est, ne hujus Sancti
corporis gleba aut furtive auferatur aut violentia.
Sumamus ergo clanculum intempestæ noctis ho-
ra sarcophagum lapideum, et in profundo terræ
reponamus abscondite, et ibi sanctas reliquias
cum capsâ collocemus in abdito loco terræ :
quod dictum, factum est summa cum accelera-
tione. Effossa iterum humo in tenebris furtivæ
noctis in fundo telluris reposito mausoleo ibidem
ossa preciosi Martyris reponunt latenter : posito
ad caput ejus libello Passionis ipsius.

4 Accidit autem non post multum temporis,
inevitabili casu mortis, ut unus post unum finem
facerent vitæ ; nulli superstitem intimantes de
sacri thesauri occultatione. Verum Veritas, sem-
per vera pronuncians, dicit : Nichil est oper-
tum quod non reveletur, et occultum quod non
sciatur. Licet sacratissimi corporis beati Aigulphi
martyris ossa laterent in abdito mortalibus igno-
to ; tamen Lucerna, quæ erat sub modio cœpit
quasi posita super candelabrum lucere et crebris
miraculorum signis clarescere. Nam febricitantes
et quartano typo laborantes, et frigoretici k,
et variorum dolorum laboribus attriti, dum ec-
clesiæ B. Medardi confessoris Christi limina te-
rent, in qua Piissimi membra pausabant ; dum
pernoctarent assiduitate vigiliarum, qui infirmi-
tatibus gravati advenerant, incolumes ad pro-
pria læti repedabant. Quamvis enim suppresso
nomine Martyris, cujus omnino erant ignari, ipse
tamen benignus exauditor, et sanitarum piissi-
mus restaurator, inter cetera Sanctorum nomi-
na, quorum merita infirmi adesse sibi implora-
bant, assiduitate precum se sentiebat non esse
alienum, quin ferret potius opem miseris et
tribulantibus præstaret levamen laboris.

5 Factum est autem in una dierum, dum po-
pulus concurrens ad Missarum sollempnia au-
dienda devotus l, quidam, qui vexari instinctu
dæmonis consueverat, horribiles intonat voces,
et horrendum resonans, torva voce inclamat :
Aygulfe martyr et abbas *, incendor tuis ora-
tionibus, et uror divinitus igne cælesti, tua id
faciente virtute mirabili. Tunc populus stupidus
ad clamores vociferantis incomposite factus ; in-
terrogant phrenesim patientem, quid sit, cur tan-
tum intonaret in repetendo clamorem. At ille :
Vos populus insipiens nesciendo vanum putatis,
quod invitus profero : sed ne garrere me arbi-

tremini omnino, certissime denotabo vobis fa-
tuis locum, quo reperietis, quod miserabiliter
torquet, corpus sanctissimum. Quo dicto ante-
tulit gressum, et digito denotat dicendo locum :
Hic hic fodite humum, et apparebit vestris mali-
gnis oculis locus lapideus, ubi infra jacet po-
situm Aigulphi abbatis et martyris corpus.

6 His verbis dæmonis factus illico populus
credulus, arreptis rastris effossa quam celeriter
humo, inveniebat sarcophagum, cooperculo
desuper optime tectum : quo per manus presby-
terorum remoto, vident intus positam capsam
ligneam, et libellum Passionis martyris. Dæ-
moniacus autem per virtutem beati Martyris
confestim a dæmonio liberatur. Detecto ergo
mausoleo, dirigunt summa cum festinatione ad
domnum archiepiscopum Sewinum m legatos,
qui ei hæc omnia narrant, ut fuerant gesta, ex
integro. Quod ille audiens, ut erat vir honestis
moribus decoratus, et ecclesiasticis dogmatibus
ad plenum eruditus, exhilaratus gaudiis indici-
bilibus, grates multiplices Deo persolvens red-
didit, qui in diebus ejus sacerdotii tam præcla-
rum et lucidum sidus Martyris, occultatum diu
in abditis terræ, ad promerendam mortalibus
salubrem opem, revelando se manifestare con-
cessit.

7 Convocatis igitur abbatibus, id est, Rai-
nardo n abbate nepote suo, viro probis mori-
bus decorato, cujus nomen suave redolet, ut
balsami odor ; et Abbate sancti Remigii domno
Winemanno o, viro religioso, et inter reliquos
archidiaconorum nobilissimo ; domno Leotheri-
co p, qui ei in regimine episcopatus dignissimus
successor extitit : qui fuit vir humilis et man-
suetissimus animi, et in loquendo suavis : plu-
rimis etiam clericorum et in multitudine plebeia
populorum. Cum his ergo omnibus dux sacer-
egregius ire perrexit citissimus, ut quod auri
ejus instillaverat suadibilis fama, oculis per-
spiceret fidei amore perlucidis : et ut genti
tantæ rei ignaræ infunderet verba. Tandem ergo
pertingit ad ecclesiam, in qua sanctorum ossium
digna congeries erat reposita. Dum revolvit cum
diligentia cooperculum, intuetur capsam ligneam
sanctis ossibus confertam, atque thura Indica
redolentia et fragrantia myrrham primam.

8 Mox ergo construendo ædificari jubet cry-
ptulam lapideam, quam cæmentariorum artificia-
lis manus summa acceleratione construens sancto
Martyri pausationis habitationem condignam
[reddidit.] Denique cum magna decantatione
psalmorum et antiphonarum modulatione celsa,
et cereorum luminaribus quam plurimis et thus
redolentis suavitate odoris cum ipso sarcophago
infra ambitum cryptulæ depositum est cum summo
honore per manus memorati, archiepiscopi, et
abbatum et archidiaconorum et clericorum fre-
quentia, qui convenerant, exultantibus utrius-
que sexus turbis, et præ lætitiâ cordis Deo
laudes referentium in sublimi. Tunc Archiepi-
scopus memorabilis, et suis in temporibus valde
acceptabilis, pauculis verbis et sapidis sermo-
nem facere ita exorsus est plebi.

ANNOTATA.

a Pruviniense castellum, aut Pruvinese,
alias Pruvinum et Provinum, Gallis Provins,
urbs est Galliæ in Bria provincia. At vero ad-
vertere oportet ad hæc verba auctoris : Quomodo
vel qualiter ad Pruviniense castellum perla-
tum

quod in regi-
gnato loco in-
venitur cum
Historia marty-
rii :

m

archiepiscopus
ossa visitat,

n

o

p

F
ac deinde in
crypta lapidea
deponit.

A tum fuerit, usque modo silentio obtegitur: nam conquerendo non fuisse scriptam translationem S. Aigulphi satis indicat, se monumenta non habuisse idonea, ex quibus translationes describeret, ita ut verisimile sit, eas ex meris conjecturis esse scriptas. Porro Mabillonius non parca in editione sua prætermisit; quod semel hic moneo, ne sæpius deinde sit repetendum.

b Floriacense monasterium indicat. De hoc monasterio, uti et de translatione S. Benedicti Aigulpho attributa. Consule Commentarium prævium § II et III.

c Adrevaldi Opusculum mox datum insinuat, opinor: nam ipsius vestigiis passim insistit.

d De sepultura Sancti, et hac abbatissa, dixi aliqua in Comment. num. 59 et 60: et in Annotatis ad Adrevaldum cap. v lit. h.

e Floriacum haud dubie designat: nam illud cænobium vocatur S. Benedicti ad Ligerim, vulgo S. Benoit sur Loire. Verum miror me ea de re nihil invenire apud ipsos scriptores Floriacenses.

f De Astingo vel Hastingo Normannorum duce varia disserit Pagius ad annum 845 num. 9 et sequentibus, ubi ostendit ex diversitate relationum de Hastingo, et de expeditionibus ipsius, non posse certo determinari annum, quo cum Normannis suis in Galliam primo venit, ac civitatem Turonensem obsedit. Attamen probabilius putat, primam obsidionem Turonensem per Hastingum affigi debere anno 838. Per annos vero triginta Gallias afflixisse Hastingus dicitur, antequam eo veniret Rollo alter dux Normannorum, qui Gallias quoque diu vastavit, ac demum conversus ducatum Normanniæ obtinuit.

g Combustio Floriacensis cænobii a Pagio aligatur anno 865, ubi eam ex aliis narrat num. 13. Consentit de tempore Mabillonius tom. III Annalium pag. 119. Verisimile est, id factum esse jussu Hastingi, etiamsi ipsius nomen non exprimitur, sed alterius Hastingo, opinor, subordinati. Adrevaldus, qui eo tempore vivebat, in Miraculis S. Benedicti apud nos tom. III Martii pag. 313 rem narrat hoc modo: Interea Nortmanni, ut supra paucis prælibavimus, secunda irruptione Aurelianos aggressi, urbem ambustione concremant: parsque illorum duce C. Bareto, cum quadraginta navibus monasterium sancti patris Benedicti expetunt, quod ab urbe Aureliana decem et octo distat millibus. Illud denique vacuum habitatoribus reperientes, cunctis vero mortalium temporaneis refertum commodis, more sibi familiari prædantur, dissipant, ad postremum vero igne immisso adurunt. Subjungit mox auctor, corpus S. Benedicti alio delatum fuisse. Dubitari quoque non potest, quin idem factum fuisset de corpore S. Aigulphi; modo satis constaret, illud tum Floriaci fuisse. Verum mirum apparet, Adrevaldum, qui Vitam S. Aigulphi scripsit, non meminisse de translatione, quam Lerino Floriacum factam hic anonymus asserit: alios quoque scriptores Floriacenses de ea prorsus silere. Hisce de causis assertam translationem Floriacum vehementer suspectam habeo, præsertim cum ipse anonymus noster supra videatur agnoscere, se nihil de illa scriptum invenisse.

h De hac ecclesia, quæ deinde S. Aigulpho sacra fuit, et de prioratu eidem adjuncto, dicta aliqua in Comment. num. 64.

i Rodolphus creatus est rex Francorum anno 923, quando Hastingus diu erat defunctus, uti

facile colligitur ex dictis de primo Hastingi in Galliam ingressu. Cum vero scriptor laudet Miracula S. Benedicti, in quibus simile quid refertur ab Aimoino Floriacensi apud nos tom. III Martii pag. 318; suspicor Hastingum substitui pro alio anonymo invasore rerum Floriacensium, qui ibidem dicitur, Quidam perversæ mentis miles. De eo in silva invento ait Aimoinus: Quem rex ipse Rodulfus lancea transfixum, humi dejecit mortuum. Et auctor mox subdit sequentia: Certumque habemus, venerandæ memoriæ ingenique singularis patrem nostrum Benedictum deinceps ei (Rodulfo) suum contra adversarios contribuisse auxilium, præcipue Northmannorum debellandi exercitum. Si autem anonymus noster pro milite non nominato temere Hastingum nominaverit, ut vix dubitandum videtur; potuit eadem lemeritate monasterium Floriacense nominare, quod istud celeberrimum esset, atque ex conjectura aliqua nullius ponderis scribere, eo translatis reliquias, priusquam Pruvinum portarentur.

k Frigoretici sunt laborantes feбри, quæ accedit cum frigore: sicut et typus quartanus significat quartanam febrim.

l Mabillonius vocem devotus junxit cum sequente. At legendum putem, dum populus concurrens (forte concurreret) devotus.

m Ad hoc nomen Mabillonius ista observat: Sewinus seu Seguinus archiepiscopus præfuit ecclesiæ Senonicæ ab anno cmlxxviii ad millesimum: quo tempore Winemannus cænobii S. Remigii in suburbio Senonico, nunc destructi, abbas erat, ut in fine libri Mirac. S. Romani abbatis ad annum dclv sæculo i Benedictino vidimus. Verum loco hoc, quem assignat, de tempore Winemanni sic habet: Winemanus monasterio S. Remigii Senonensis præfuit tempore Mainardi archiepiscopi circa annum mlv. Cum hæc non cohæreant, relinquendum cum Sewino Winemannum mox probabo.

n Rainardo recte legitur in Ms. nostro. At Mabillonius mendose edidit Idramando. Clarius in Chronico S. Petri Vivi, cujus abbas erat Rainardus, de Sewino archiepiscopo et Rainardo abbate sic habet ad annum 976: Eodem anno, mense Julio, quarto Idus prædicti mensis Ordinatus est in eadem sede (Senonensi) Sewinus archiepiscopus... Eo tempore domnus abbas Rainardus cœpit restaurare claustrum S. Petri.... Erat autem ipse abbas nepos ejusdem archiepiscopi. Mortem Rainardi deinde collocat anno 1015.

o De Winemanno apud Mabillonium sæculo i Benedict. pag. 97 hæc leguntur:

Abbas erat Winemanus
Ipsius monasterii
Pater, vir venerabilis
Qui officinas plurimas
Construxit sat egregias
Ad habitandum monachis,
Qui serviunt Remigio
Antistiti præcipuo.

Dicuntur hæc occasione miraculi, cui interfuit Rainardus... urbis comes Senonicæ, ut mox subditur. Rainardi hujus comitis mors innectitur anno 999 a Clario. Itaque dubium nullum est, quin Winemannus abbas fuerit ante annum 999, dum Sewinus erat archiepiscopus; et non circa annum 1055. Verum occasionem errandi Mabillonio dedit alter Rainardus Senonum comes, cujus mors a laudato Clario memoratur anno 1055,

AUCTORE
ANONYMO.

anno 1055. Errantem Mabillonii epocham secutus est Henschenius noster tom. IV Maii in S. Romano pag. 153 num. 3, quam hic correctam cupio. Veruntamen ex iis, quæ tradit Mabillonius tom. IV Annalium pag. 552 probari potest Winemannum adhuc vixisse sub Frotmundo comite inter utrumque Rainardum medio, cujus obitum Clarius memorat anno 1015. At, quod ibi ait, instrumentum aliquod subscriptum fuisse a Frotmundo comite et Mainardo archiepiscopo Senonensi, verum esse non potest, nisi Mainardus post subscripserit ad confirmationem, aut subscripserit diu ante episcopatum, cum Frotmundus plusquam triginta annis ante Mainardi episcopatum obierit. Forsan dicto instrumento subscripsit Mainardus vicecomes Mainardi antistitis pater.

p De initio episcopatus Leotherici Clarius ad annum 1000 sic habet: Anno millesimo, adclamante clero et populo electus est in episcopatu donnus Leothericus ipsius ecclesiæ archidiaconus. Hæc tam accurata notitia personarum confirmat ea, quæ de inventione et depositione corporis auctor memorat.

MIRACULA

AUCTORE ANONYMO,

*Ex codice Ms. D. Heroval-
lii a, collato cum editione
Mabillonii.*

**CAPUT I. Corpus translatum in
thecam argenteam : contractus
sanatus et cæcus ;
grandinis et ignis periculum
sublatum, invocato
Sancto.**

Corpus inven-
tum : deinde
translatum in
thecam argen-
team :

* Mab. assi-
gnata

b

c

Præteritis temporibus sæpe contigisse cognovimus, nec non et in nostris, frequenter evenire probavimus, multa, quæ digna essent memoria et relatione, per incuriam seu quorundam desidiam ad nihilum redacta fuisse. Sed quidquid de quibusdam aliis evenire soleat, vita tamen Sanctorum insignis et miracula gloriosa nequaquam oblivionis taciturnitate debent operiri: sed ad notitiam et corroborationem fidelium litteris consignata* in publicum decernimus proferenda. Quapropter ego, licet infimus omnium litterarum scientia et exercitio, non altus ingenio, quoddam insigne miraculum Beatissimi Aigulphi martyris ad laudem Dei et augmentum fidei Catholicæ vestris auribus præsumo intimare b. Postquam enim sanctissimum corpus Aigulphi martyris divinitus revelatum et inventum fuit, per manus archiepiscopi Senonensis, Seubini c nomine, in quodam loco transpositum est, de cæmento et lapidibus composito, quousque argenteum vas præparatum esset, in quo beati Viri corpus translatum quiesceret. Præparato au-

tem illo vase argenteo, enunciatus ac demonstratus est dies, in quo tanti Viri translatio fieret, ad quam totius populus regionis conveniret. Adveniente vero illo die, et congregato hujus regionis populo, nec non et Stephano d comite et Ala comitissa conjuge sua cum multa principum multitudine, in quoddam pratum monachi hujus ecclesiæ gloriosum Martyris corpus detulere.

2 Finito autem sermone ad populum, præparaverant se viri religiosi ad deponendum in vase argenteo corpus sanctissimum. Dum autem membra tanti Martyris in capsâ præparata digna veneratione reponuntur cum hymnis et laudibus: ecce allatus fuit quidam debilis inpræsentiarum et originaliter contractus, tota membrorum compage destitutus, naturalis indigena hujus villæ, Stephanus Roundellus * cognomine. Non enim poterat iste contractus oculos ad cælum erigere, solis manibus et genibus, ut poterat, incedens, talaribus* fixis in natibus; nec nisi per alicujus auxilium se movere poterat. Iste debilis vocibus immensis auxilium Martyris reclamare cœpit, dicens: S. Aigulphe martyr Christi gloriose, adesto meis precibus pius ac propitius: et da mihi sanitatem in corpore. Exaudivit Deus omnipotens vocem ejus, Martyris sui merita declarare volens. Cœperunt membra ægroti crepitare et sonitum magnum dare: nec mora, præveniente Dei gratia, et Martyris subsequentibus meritis, omnis compago membrorum, quæ prius dissoluta fuerat, videntibus cunctis, sanitatem recepit: et quasi nullam antea corporis debilitatem sensisset, sanus et incolumis surrexit. Ille vero sanus factus, junctis manibus S. Aigulphi servus efficitur.

3 Restituta itaque sanitate integra illi, gratulatur valde plebs fidelium, quæ ad diem festum ejus translationis advenerat: et omnipotentis Dei magnalia vocibus excelsis collaudat. Comes autem Stephanus, sumpto consilio cum comitissa, et cum quibusdam viris boni testimonii, qui et familiares erant et consiliarii, sciens quia medietatem feriæ e domnus Eugenulphus pridie * dederat ecclesiæ, ipse medietatem medietatis suæ, quam tenebat, laudante comitissa, concessit et confirmavit, jure perpetuo possidendam ecclesiæ B. Aigulphi et servitoribus ejus. Sic quidem * tres partes feriæ habet ecclesia et comes quartam partem sibi retinuit, et conductum f, ut per hoc fortiores essent partes ecclesiæ. Compositis et honorifice collocatis reliquiis gloriosi Martyris, monachi revertuntur laudantes et glorificantes Deum, qui mirabilis est in Sanctis suis et gloriosus per infinita sæcula sæculorum. Amen.

4 Erat enim quidam famulus in infirmaria, qui debilibus et infirmis ad deservendum deputatus erat: cui cum secretarius ecclesiæ præcepisset, ut aquam deferret ad abluendas manus sacerdotum, continuo aquam de puteo detulit; et in loco, ubi poni solebat, reposuit: qui cum ad domum regredi vellet, stupor immensus circumdedit eum: et quasi aculeis pungeretur in oculis, lumen oculorum protinus amisit. Nihil omnino videns, nec ante nec retro movere se potuit. Ille itaque, tam subito lumine amisso, præ dolore cœpit manus detorquere et clamare: S. Aygulphe, dulcedo pauperum, tu pius consolator miserorum, ora pro me miserrimo peccatore Dominum. Ad cujus voces cucurrerunt monachi ecclesiæ, et alii viri et fœminæ, hoc quod ei acciderat, cupientes cernere: qui omnes vocibus

d

contractus sanatus.

* Mab. Roundellus

* i. e. talis

E

atque ea occasione ejus nundinarum partem datur ecclesiæ S. Aigulphi

* Mab. pridem

F

* Mab. siquidem

cæcus visum recipit:

ANNOTATA.

A vocibus excelsis clamores ad sidera tollunt. Denique hortantur illum, ut sub corpore B. Martyris se prosternat, et invocans misericordiam Dei, et clementiam Martyris, expectet quousque Deus illum respiciat. Tota die ille nihil videns ibi jacuit, quousque die jam ad occasum declinante, ille paulisper obdormivit. Vespere facto quasi de gravi somno evigilans surrexit: et restituto sibi lumine gratia Dei et ejus beatissimi Martyris, apertis oculis clarius vidit, quam antea vidisset, et melius: et omnes, qui aderant, coeperunt Deum et sanctum Martyrem laudare et glorificare, quantum potuerunt. Tunc ipse, qui sanatus fuerat, obtulit se, ut deinceps ecclesiae et monachis, quibus se dedit, diligentius serviret. Quod comitissa *g* et domnus *h* Henricus filius ejus, quibus ille homo *h* erat, concesserunt et laudaverunt ad laudem Dei, cui est honor in saecula saeculorum. Amen.

periculum ab
invisitata gran-
dine cessat,
invocato San-
cto;

* Mab. quam

5 Alio quoque tempore in introitu Septembris infra Pruvinum grando non modica cecidit inconsueta, quia * nemo viderat aut audierat tam formidolosam tempestatem cecidisse super terram. Cujus grandinis quantitas major erat, quam mali punici, et duricies ejus, sicut lapidis. Grando haec tegulas et domos S. Aigulfi findebat. Quapropter Monachi valde perterriti, et populus totius oppidi ad ecclesiam concurrunt: corpus B. Martyris ad terram deponunt, clamantes omnes vocibus et lacrymis: S. Aigulfe, quare dormis? quare nos perire pateris? Si vere Dei Martyr es, succurre nobis in articulo tantae necessitatis. Ecce continuo divina misericordia venit et gloriosi Martyris suffragium apparuit: nam tempestas illa, quae valida fuerat, sine laesione monachorum et totius populi, cito remansit, intervenientibus B. Aigulphi meritis et precibus, agente id voluntate et misericordia nostri Redemptoris, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat per omnia saecula saeculorum. Amen.

uti et incen-
dium, corpore
ipsius allato.

6 Hyemis vero tempore et noctis principio, dum gravis somnus aliquando incubisset hominibus, ignis accensus est in oppido S. Aigulphi vehementissimus, in ea parte, qua ditiores domus et meliores esse videbantur: et coepit ille ignis mirabiliter crescere, ut omnia consumeret, eo quod tunc siccitas non modica erat, et gelu omnia constrinxerat: ventus etiam convalescens, quasi furore permotus, admodum ventilabat. Tunc cives et monachi expergefacti clamore insolito, excitati unanimiter impetum fecerunt contra ignem, cupientes extinguere. Sed frustra fuit, quia tanti incendii ardorem etiam a longe non poterant sustinere. Videntes autem flammam tendere ad ecclesiam S. Aigulphi, cum dolore et gemitu clamabant: S. Aigulphe martyr pretiose, faveto nostris vocibus, libera domum tuam ab istis incendiis, et erue nos a periculis. Tunc ampliatis gressibus ad ecclesiam currunt: et auferentes inde corpus, ante tantum ignem deferunt, ut ignem illum extingueret aut corpus ejus ibi concremandum *i* remaneret. His ita propositis, et populis clamantibus, continuo praesens affuit misericordia Dei, et gloriosi Martyris clementia: nam ignis ille horridus statim sedatus est, et sui ardoris viribus consumptis, ex toto compescuit, et saevitia venti omnino conticuit. Liberati ergo a tantae persecutionis peste, magno gaudio repleti sunt, et gloriosum corpus S. Aigulfi cum hymnis et canticis ad ecclesiam suam referentes, cum magna veneratione in sede sua restituerunt.

a Papebrochius noster, qui haec miracula propria manu exscripsit, de codice notavit sequentia: Codicem hunc fuisse olim monasterii Pruviniensis, ex eo colligitur, quod ultimum caput Vitae S. Aigulfi de translatione reliquiarum ejus notatum sit legendum ad mensam in die S. Aigulfi, et compendiariae notae difficiliore, ne lectori molestiam facerent, desuper alia manu ad longum explicatae conspiciantur. Alia quoque notata erant legenda per Octavam S. Aigulphi, uti subjungit Papebrochius.

b Mabillonius, intimare dilucidareque praesumo. Ejusmodi inter Ms. et editionem differentiae subinde recurrunt. At necesse non est omnes observare, nisi majoris sint momenti.

c De inventione et Seubino sive Sewino videri potest relatio inventionis mox data.

d Mabillonius ad hunc locum recte sic habet: Is fuit Stephanus, cognomento Henricus, comes Campaniae et Blesarum, filius Theobaldi III. Cum autem hic Stephanus diu post Sewinum floruerit, nimirum saeculo XI usque ad initium saeculi XII, clare patet, hanc translationem factam non esse brevi tempore post corporis inventionem, nec per Sewinum archiepiscopum, qui jam obierat anno 1000. Quare distinguenda est haec translatio, seu transpositio in aliam thecam, ab illa, quae facta est tempore Sewini archiepiscopi post corpus inventum, et corrigendus Mabillonius in Annalibus tom. I pag. 530, ubi ait: Quas (S. Aigulphi reliquias) Sewinus Senonum antistes sub finem decimi saeculi, praesente Stephano comite et Adela comitissa cum aliis multis, argentea theca inclusit, easque reposuit in basilica Pruviniensis monasterii sancti Aigulphi. Confunduntur hic duae translationes, quarum prima per Sewinum facta est sub finem saeculi X, altera praesente Stephano comite circa aut post medium saeculi XI.

e Id est nundinarum, Gallice la foire, ut in margine notat Mabillonius. Vide mox dicenda.

f Conductus est jus exigendi aliquid pro rebus, quae ad nundinas portantur. Itaque inter conductum, quem comes sibi retinuit, et feriam seu jus percipiendi aliquid in nundinis, ita videtur distinguendum, ut pro conductu solvatur aliquid de omnibus rebus, quae ad nundinas portantur; pro feria vero seu nundinis solum de iis, quae ibidem venduntur.

g Comitissa jam ante dicta, nimirum Ala seu Adela, quae marito suo Stephano comiti diu supervixit et forsitan tunc vidua erat. Filia haec erat Guilielmi nothi Angliae regis, et facta deum est Religiosa Marciniaci in ducatu Burgundiae, ubi obiit anno 1137, inquit Labbeus in Tabulis genealogicis pag. 570 et 571, ubi inter filios Stephani et Adela tertium ponit Henricum, monachum deinde factum Chuniacensem, postea etiam abbatem in Anglia atque episcopum, prout ibidem videri potest.

h Id est, quorum dominio erat subjectus, sive ut servus, sive ut cliens inferioris conditionis.

i Dubito, an scriptor vere exposuerit mentem illorum, qui Sancti corpus eo detulerunt. Certe non invenio, quo modo talem intentionem discernere a tentatione Dei; aut excusarem, nisi fortasse per solam simplicitatem. Malim igitur credere, corpus quidem allatum esse, sed non fuisse expositum periculo combustionis.

CAPUT II.

AUCTOR:
ANONYMO.

**CAPUT II. *Furtum in ecclesia
S. Aigulphi commissum,
quo monachorum fama
periclitabatur, mirabiliter
detectum: beneficia duabus
mulieribus collata.***

Cum quidam
tres calices et
patenas furatus
esset in ecclesia
S. Aigulphi,

a
* Mab. scholis

Quodam tempore circa finem Augusti, clericus a quidam Pruvinum deveniens, et dicens se canonicum Lugdunensis ecclesiae, et de schola * venire, miserat, sicut dicebat, in patriam suam pro pecunia: ideo nuntium suum Pruvini expectabat: et cum ecclesiam frequentaret, et familiaritatem cum monachis haberet, dicit se quadam die cum illis velle prandere, quia pisces ad comedendum non poterat invenire: quem existimantes propter exteriorem apparentiam honorabilem et justum, libenter ad prandium susceperunt, et caritative de bonis suis refecerunt. Post refectionem autem, non attendentes in eo secundum faciem nihil malae suspicionis, euntes quiescere in dormitorio, reliquerunt eum in ecclesia, credentes quod ob calorem diei vellet inibi quiescere aut orare. Sed dum ille nequam nihil sibi obesse sensit, clavem, ubi saepe reponi viderat, accepit: armarium diffirmavit b, et tres calices cum patenis inde rapiens, refirmato armario, et clave in loco suo reposita, ipsos calices cum patenis (quod horribile est dictu) in famularibus c suis occultavit. O quanta patientia Dei! Calyces illos, in quibus quotidie sacrificatur * verum Corpus et verus Sanguis Jesu Christi, per quos significatur sepulcrum Domini, in quo post passionem ejus sacratissimum corpus suum sepultum fuit; patenas, per quas significatur lapis positus ad ostium monumenti; et corporalia, per quae significatur sudarium salvatoris, mirandum est quod permisit * Deus ita inhoneste tractari.

Mab. conse-
cratur

* Mab. passus
est
et monachi ipsi
de furto habere-
rentur suspecti,
invocato S. Ai-
gulpho,

8 Postea relevatio pulsatur: post nonam d, cum monachis idem latro, habens in famularibus calyces bibit, et post haec accepta licentia, laetus et alacer, sicut ille, de quo nulla dubitatio erat, progressus est foras. Mane autem facto, dispersa corporalia viderunt: sed pro Missis celebrandis calyces minime repperunt. Quid inde monachi possint facere, nesciunt: rumor velocior aura exiit in populum: hoc scelus monachi fecisse feruntur. Dicebant omnes quasi una voce: Amodo, quae sit vita monachorum, ostendetur: mandemus comiti, ut isti nequam et luxuriosi foras ejiciantur: et alii religiosi loco eorum introducantur. Ipse etiam latro cum aliis vociferabat, vituperando vitam eorum: cum enim aliquem de monachis videbant foras, quasi latronem digito alter alteri demonstrabat. Unde his valde monachi perterriti et verecundi, de ecclesia foras egredi verebantur. Sumpto itaque concilio super hoc, placuit omnibus, ut corpus B. Aigulphi cum capsula ad terram deponeretur, et tamdiu ibi jaceret, quousque sacrilegum Dominus revelaret. Decreverunt etiam, ut post orationem Dominicam in Missa tres psalmi cum tribus orationibus cantarentur, ut Dominus

petitionem eorum per merita S. Martyris exaudire dignaretur. Hoc per octo dies factum, quousque petitio eorum exaudita est.

9 Quaedam enim vidua, quae post messorum spicas ad campos colligebat, vidit praedictum clericum in campis super acervum lapidum calices confringentem: ad quem cum veniret, interrogans, quid ageret, respondit ille, quod infirmus esset. Quae eum praeteriit, et eo recedente, cito rediit, et vestigia, ubi calices frogerat, invenit; monachisque S. Aigulphi, quod viderat, indicavit. Custos etiam vinearum desuper quadam arbore, qua per vineas respiciebat, videns super dictum acervum lapidum praefatum clericum, ad locum protinus venit: ibique duos lapides, quibus calices confregerat, et in eis auri et argenti vestigia reperiens, cum parvo frusto argenti ad ecclesiam S. Aigulphi totum detulit, et Priori reddidit. Quo comperto, quaeritur clericus et invenitur: et, si haec ita se haberent, interrogatur. Qui omnia ita esse recognovit, et argentum reddidit, ac omnia, sicut gesta fuerant, narravit: et addidit, quod, ex quo calices rapuit, nec abire nec fugere de villa potuit, nec etiam comedere vel dormire. Quod cum audisset universitas populi, qui foris expectabant, ad ecclesiam currunt, tundunt pectora, terram osculantur, magnificant Deum: et sanctum Martyris corpus de terra levatur, et in loco proprio cum hymnis et laudibus, adstante populo, collocatur. Latro ille indicatur, et dignus supplicio, vel ut igne comburatur, sive suspendatur, vel aliquo horribili modo crucietur, ab omnibus acclamatur: qui ligatus ad archiepiscopum mittitur: sed de eo quid postea factum sit, nos nescimus.

furti auctor
mirabiliter de-
tegitur.

10 Eo tempore, quo Guillelmus provincialis prioratum ecclesiae S. Aigulphi regebat, manebat in domo Clementis sacerdotis quaedam pedissequa bonae vitae et boni testimonii. Haec femina cum die quadam ad opus suum faciendum se praepararet, continuo digiti manus ejus dexterae, quasi nervi rupti essent, ita retro flexi sunt in superficie manus, ut nullo modo reduci, nullo modo inde valerent divelli. Quod cum illa vidisset, flens et ejulans currit ad ecclesiam B. Aigulphi: et sub capsula, in qua continentur ossa ejus, se prostravit, deprecans eum vocibus et fletibus, ut sui ipsius misereatur. Jacuit ibi ab ortu solis usque quo hora diei tertia e pulsavit. Tunc orantibus monachis, et mulieribus pro ea, videntibus cunctis, ita manus ejus est restituta sanitati, et digiti solidati, ut nulla in eis aegritudinis vestigia videri possent per meritum S. Aigulphi martyris.

Manus mulieris
restituta;

11 Eo tempore quaedam mulier juvenis manebat in oppido S. Aigulphi, quae antea moribus et vita honeste vixisse laudabatur. Haec cum nocte quadam in stratu suo conquiesceret subito afflata spiritu maligno sensum perdidit. Die vero crastina in operibus ejus apparuit, quia vestimenta ejus dentibus mordebat et dilaniabat; puerorum et mulierum frequentiam lapidibus a se repellendo insequabatur. Ducta ad ecclesiam S. Aigulphi, primo et secundo die, qualis venerat, talis recessit: tertia vero die gloriosus Martyr et a daemonio liberavit et quem perdiderat sensum reddidit: quae incolumis ad domum reversa, longo tempore post inter vicinos honorifice est conversata.

energumena
aut phrenetica
menti reddita,

A

ANNOTATA.

a Per clericum hic intelligitur scholæ auditor, ut vox illa alias non raro sumitur.

b Diffirmare, a voce Gallia defermer, est aperire, recludere. Ita statim sequitur vox refirmare, id est, rursum claudere.

c Legendum opinor, femoralibus.

d Non horam nonam, sed preces Nonæ intelligit. Mansit nimirum fur ille in ecclesia usque ad dictas in choro preces illas; ac cum monachis exivit, iisque deinde valedixit, ne quid mali suspicarentur.

e Tertix horæ preces, opinor, nisi intelligatur hora tertia ab ortu solis.

**CAPUT III. Vita et translationes
S. Aigulphi compendio
enarratæ: mulier in festi-
vitate Sancti laborans et
blasphemans gravi infir-
mitate punita, et post trien-
nium sanata.**

B

Compendium de
gestis

Probabile et relatione dignum satis esse decrevimus, ut et vita et miracula Sanctorum, quæ per Dei gratiam et eorum merita sæpissime fieri cognovimus, non silentio transeant, non incuria tegantur; sed ad posteritatis memoriam ad fidei catholicæ roborationem litterarum testimoniis breviter assignentur: ex hoc enim eorum memoria et veneratio gloriosa extollitur et fidelium mentes ad confitendum Dominum ad promerenda eorum suffragia curiosius animantur. Quapropter sedulitatis vestræ solertiam fratres carissimi, solerter sollicitare volumus, ut unum de B. Aigulphi martyris gloriosis operibus, unum scilicet de ejusdem audiatis miraculis insignibus. In pago Aurelianensi super fluvium Ligeris situm est cœnobium quoddam magnæ auctoritatis et nominis. Locus ille in priori tempore Floriacus vocabatur: sed postea, mutato nomine gratia et veneratione S. Benedicti, modo S. Benedictus nuncupatur.

C

et translationi-
bus S. Aigulphi.

13 Est autem causa, quare dicitur hoc nomen accepisse. B. enim Aigulphus, ejusdem cœnobii monachus, vir monastici Ordinis egregius, per revelationem Dei et Domini nostri, et per injunctam obedientiam Mummoli sui abbatis præmonitus, montem Cassinum sollicitus adiit, de quo B. Benedicti corpus usque ad locum prænominatum viriliter et audacter, duce S. Spiritu, totum detulit. Postea vero factus abbas ecclesiæ Lirinensis, ab infidelibus monachis ejusdem monasterii multas persecutiones et injurias sustinuit, quousque passionis et martyrii palma coronatus feliciter ad Dominum emigravit: cujus corpus sanctissimum longo post tempore a per revelationem Dei ad monasterium S. Benedicti delatum fuit: deinde vero ingruente persecutione Astingi principis Normanniæ, timore illius ex voluntate et dispositione Dei S. Aigulphus usque Pruvinum deportatus fuit, ubi quiescit, ubi signa et miracula multa facit: cujus solennitas apud Pruvinum, et apud S. Benedictum, annuo redeunte curriculo, quotannis solemniter celebratur et festive feriatur.

Septembris Tomus I.

14 Accidit autem præterito in tempore apud S. Benedictum, ut mulier quædam, Eremburgis nomine, in die solennitatis B. Aigulphi martyris, feriantibus omnibus aliis, illa colum et fusum acciperet, et filare inciperet: quam cum clericus quidam filantem conspiceret, timens Dominum et martyrem Aigulphum, valde illam redarguit, quod quidquam operis faceret in die tantæ solennitatis. Quæ respondens, ait: Nescio, quis S. Aigulphus est, nec habetur in hac villa; et ubicumque sit, nec bona nec mala mihi facere potest. Vos præcipite parochianis vestris feriare, quia ego minime feriabo hodie: nam iste Aigulphus nihil mihi ministrabit, unde possimus vivere. Hoc loquuta est veluti una de stultis mulieribus, et cum adhuc ab opere nollet quiescere, opprimente eam inedia, ecce manus ejus dextera usque ad brachium detorta est, pollice fixo in palma, nervis digitorum retractis, quod nec movere poterat, faciente id virtute divina, et gloriosi martyris Aigulphi justitia: crura quoque ipsius et pedes sub ea recurvati, prout sedere consueverat, penitus contracti sunt; ita ut nec surgere, nec de loco illo movere se potuisset.

15 Quæ mulier cum tantam debilitatem corporis sui percepisset, quasi amens et ejulans, et B. Benedicti beneficia reclamans, ab amicis et vicinis usque ad ejus ecclesiam deportata est, ut ipsius suffragantibus meritis per Dei gratiam sanitatem impetrare valeret. Mirantibus domno Guillelmo b ejusdem loci abbate et monachis, et orantibus pro ea, novem diebus in ecclesia jacuit, nec tamen ullum sanitatis signum recuperavit. Quæ ad domum suam reportata, per triennium tantæ infirmitatis dolorem sustinuit, multis miseriis oppressa, multis doloribus afflicta, nulum incolumitatis remedium adipisci potuit: quia bene promeruerat. Hæc itaque Eremburgis desolata, et ex membris destituta, nocte et die orabat ad Dominum, ut poterat et sciebat. Ecce in vigilia natalis Domini, ut ipsa retractabat, in visione apparuit ei quædam persona candida, facie decora, proluxa barba, vestibus albis induta, confortans illam, et dicens: Mulier quid ploras? quid contristaris? quid tam continue suspiras? quid turbaris? Audacia tuæ importunitatis, avaritia tuæ necessitatis, contemptus solemnitatis S. Aigulphi martyris, responsio tuæ presumptionis, hanc miseriam, hoc infortunium, hoc flagellum merito tibi concivit. Attamen noli flere, desiste torqueri, noli ingemiscere, omitte suspiria, desine quotidianos dolores tuæ anxietatis, depone superbiam, omitte stultitiam, deprecare veniam, quære misericordiam; fac, quod tibi consulo, quod tibi præcipio, si sospitatem tui corporis vis habere et promereri, para conductum, vade Pruvinum, quære Aigulphum, qui ibi est: ibi eum invenies: ipse tibi sanitatem tribuet, qui vere imitatus est Magistrum veritatis, qui omnia reliquit, et sequutus est Dominum: et ipse miserebitur tui.

16 His ita mandatis, ab ea persona recessit. Quid faceret mulier? Quæ audierat, tacuit; in silentio tenuit: et tamen soli Guillelmo abbati visionem illam secreto revelavit. Ipse vero, quidquid persona dixerat, mulieri faciendum esse laudavit c. Nescit illa, quid faciat, quia hyems gravis inhorruerat; et pluvix, nives et gelu iter ejus impediabant: et ideo conductum invenire non potuit: quamvis illam dolor infirmitatis affligeret, tamen usque ad Pentecosten iter suum

96

atterminavit

AUCTORE
ANONYMO.
Mulier in festo
Sancti laborans
et blasphemans
subito punitur,

E
ac triennio jam
laborans, divi-
nitus jubetur
Pruvinum ire,

b

F

ubi pristinam
sanitatem recu-
perat.

c

AUCTORE
ANONYMO.

e

* Mab. ad

* Mab. ponens

atterminavit d. Itaque adveniente S. Spiritus solemnitate, mulier cum filio ejus Joscelino deportata vehiculis iter suum arripuit, et usque Braicense e pervenit castrum. Non habens ultra, quid amplius vehiculariis posset dare: inde a filio usque Pruvinum deportata est, et hospitati sunt in porticu ecclesiæ B. Aigulphi. Non ausa tamen fuit in ecclesiam intrare, donec haberet, quod B. Aigulfo offerret. In crastino vero, ex labore filii duas candelas emens, ecclesiam intravit, unam offerens ante * altare, ipsum cum devotione osculans; et alteram ante Crucifixum posuit *. Et cum vespere diei Sabbati intrasset ecclesiam, tota nocte vigiliis et orationibus intenta, deprecans Deum et sanctum Martyrem, ibidem permansit. Post Matutinas monachorum, antequam aurora diei claresceret, persona, quæ ei apud S. Benedictum apparuerat, iterum in visione apparuit ei, dicens: Mulier, noli timere, delectare in Domino, et in S. martyre Aigulfo: et ipse dabit tibi petitionem cordis tui. Adveniente die Dominica, dum sacerdos et populus processionem circa ecclesiam sequerentur, affuit misericordia Salvatoris, et pietas Aigulfi: nam membra prædictæ mulieris dissoluta prioribus officiis, ossibus et nervis crepitantibus, in momento restituta sunt pristinae sanitati: crura ejus soluta sunt et pedes solidati, manus retorta et digiti recurvati et indirecti, sunt extensi, videntibus multis. Mulier sentiens se sanata esse, surrexit in pedibus sursum, et sequuta est processionem cum aliis usque ante Crucifixum. Symon prior ecclesiæ, et monachi audientes miraculum, et sacerdos cum populo videntes, currunt ad signa, trahunt chordas, vocibus altis TE DEUM LAUDAMUS canunt in excelsis.

ANNOTATA.

a Mabillonius edidit longo tempore, omissa voce post, acsi longo tempore corpus Floriaci mansisset. At existimo legendum esse, prout habetur in Ms. Jam vero omnia, quæ hic repetuntur de cænobio Floriacensi, translatione S. Benedicti, de martyrio et translationibus S. Aigulphi, ordine illustrata sunt in Commentario. Suspicio, Miracula hæc a variis scripta esse, atque ideo eadem de S. Aigulpho subinde repeti. Sequens miraculum apud S. Benedictum, seu Floriaci partim factum est.

b Guilielmus I Floriacensi cænobio præfuit ab anno 1067 usque ad 1080, ut colligitur ex Gallia Christiana novæ editionis tom. VIII col. 1553 et 1554.

c Laudavit, id est, suasit, aut existimavit.

d Id est, distulit.

e Mabillonius edidit Braiense, notans in margine, Bray sur Seine. Oppidum est ad Sequanam, paucis miliaribus distans Pruvino, diciturque Braium, et aliquando etiam Braicus dictum fuit medio ævo.

CAPUT IV. Beneficia quædam diversis personis concessa.

Ludovici a regis tempore fuit quidam homo, tertio milliario ab urbe Carnotensi b habens mansionem: hic morbo ex improvise correptus, lectulo quasi requiem habiturus famulorum ministerio reponitur. Necdum in illo morbo trium dierum perfluxerat spatium, cum vocis ei solitum adimitur officium, et solus vitalis calor frigidus palpitabat in pectusculo. Eo igitur in tali agonia fatigante, adest ei S. Aigulfus in visione, veneranda specie et schemate monachico conspicuus, tanti incommodi gravamen fugaturus, et tertio nomine ejus iterato, revocato amissæ vocis officio, quomodo se haberet, benignissime sciscitatur. Ille autem divinæ severitatis sententiam in se contestans vehementer jaculatam, sedulo ab eo deposcit liberationis solatium. Cui taliter infit Martyr egregius: A Domino missus sum, ut tibi salutis impendam beneficium. Surge igitur, et amodo incolumis permaneto, et Domino gratias age pro collata sospitate. Scias autem me a Domino impetrasse, ut ab hac convalescas ægritudine. Surgit vir de lectulo gratias agens martyri Aigulfo, et adveniens castrum Pruvinense, uxore comitante, in laude martyris Aigulfi plurima personans præconia, cum gaudio remeavit ad propria.

18 Nec prætereundum silentio æquum arbitror, quod relatis multorum vulgatum est. Homo quidam ex Normandia c cum uxore sua diu spe sobolis procreandæ frustratus omnimode, nullo umquam potuit refoveri solamine: qui quinquennio ita ferme transacto, dum venalis mercimonii causa ubique terrarum instabilis decursaret, Sanctorum quorumque suffragia implorabat. Castrum igitur Pruvinense adveniens, more solito ecclesiam B. Aigulfi Domino supplicaturus ingreditur, et prostratus ante memoriam Virginis Mariæ, ejus et Martyris precibus votorum suorum se compotem effici instantissima prece deposcebat cœpitque devotare d, dati filii imaginem delaturum se, ac suorum intercessorum præsentia incunctanter substituturum. Peractis itaque votis, repatriandi iter aggreditur. Quid multa? Mulier concepit, et post novem menses puerum peperit: qui devotionis suæ non immemor, biennio transacto, infantis effigiem, cera mira compositam, ad gloriam intercessorum Pruvinum lætabundus advexit.

19 Quod ex parte vidi, et ex parte ab eis, qui gestum viderunt, audiavi, B. martyris Aigulfi jussus sum referre miraculum. Igitur a castello quodam Italiæ, quod Mortarius e dicitur, contractus nomine Richardus, sui nimis impotens, usque Pruvinum devectus, ad ecclesiam * B. Martyris, subter mensas, quas cambios f vocant, hospitatus est. Ubi cum a Kalendis Novembris usque ad Kalendas Augusti tam hyeme quam æstate æquanimiter continuasset, ad ecclesiam B. Mariæ de Valle Pruvini, ubi plura miracula fieri didicit, se transvehi petiit. Cui S. Aigulfus, indutus alba veste et amictus cappa purpurea, per visum apparuit, et dixit: Ego sum Aigulfus hujus loci defensor et custos, eo quod sub alas meas confugisti, utpote meus hospes

Quidam ab apparente Aigulpho ereptus gravissimo morbo:

a
b

puer precibus impetratus:

c

f

d

contractus ab apparente Aigulpho monitus,

e

* Mab. ante fores ecclesiæ

f

A spes, mei juris es, et ad me diverte : et in proximo est, ut a Deo cureris. Quam admonitionem simul et consolationem cum semel et secundo sancto Martyre sibi apparente, tardius quam debuit retulisset; a Deo percussus obmutuit. Iterumque visitatus ex alto, secretum aperuit, et ad S. Martyris corpus se protrahi, ut ejus misertus, in eum respiceret, cum multis lacrymis exoravit.

in ipsius ecclesia sanatur.

20 Eorum autem, qui præsentes aderant, manibus deportatus, hora Missæ ante gradus altaris parochialis allatus est, ibique depositus. Missa denique celebrata, cui ipse devotus interfuerat exorator, manibus ac pedibus retro curvatis, prout potuit, conabatur exurgere. Quod cum nondum valeret, cœpit tamen repere, si Deo volente desideratam sibi præsentiā benigni Martyris posset attingere, cujus interventu plenitudinem sanitatis obtinere sperabat. Dei tandem et adstantium fultus auxilio consensu gradibus, et ad sancti Martyris locum usque perductus, stridentibus nervis et ossibus, et tantum facientibus crepitu, ut qui aderant mirantes audirent, erectus stetit, sanctum feretrum deosculans, pro tanto beneficio gratias egit. Qui ab infirmitate, quam triennio sustinuerat, perfecte

curatum se sentiens, sponte sancto Martyri hominum fecit, et a domno Joscelino portarius constitutus, in tantum robur corpus ejus convalluit, ut onus animalis fortissimi ferret.

AUCTORE
ANONYMO.

ANNOTATA.

a *Ludovicum VI verisimiliter designat, qui post patrem solus regnavit ab anno 1118 usque ad 1137, uti habet Pagius ad utrumque annum.*

b *Carnotensis urbs, sive Carnutum aut Carnotum vulgo Chartres, urbs est Gallix satis nota, et episcopalis sub archiepiscopo Parisiensi.*

c *Normannia, ampla Gallix provincia, Gallis Normandie dicitur; atque inde deducta vox Normandia.*

d *Id est, vovere.*

e *Apud Mabillonium Mortarius rectius, opinor, quam in Ms., ubi legitur Martarius. Quippe existimo designari oppidum ducatus Mediolanensis, Mortariam aut Mortarium Latinis, Italibus vero Mortara dictum.*

f *In Glossario Cangii vox cambii explicatur de mensis numulariorum, atque hoc ipsum exemplum adducitur.*

E

DE S. GODEGRANDO SEU CHRODOGANGO

EPISCOPO SAGIENSI MARTYRE

APUD NONANTUM IN NORMANNIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. S.

§ I. Antiquissimus Sancti cultus, et reliquiae : memoria in Fastis recentioribus : Vita scripta ab Herardo antiste Turonensi ; multa quoque de Sancto in Vita S. Opportunæ sororis.

CIRCA
AN. DCCLXI,
UTFERTUR.
Cultus Sancti
antiquissimus,
reliquiæ variis
locis servatæ:

Quamquam memoria S. Godegrandi, aut Chrodogangi, ut eum Vitæ scriptor nominat, in antiquioribus Martyrologiis non reperitur, uti nec in Romano hodierno, de antiqua ejus veneratione nullum tamen est dubium, cum ea innotescat tam ex Vita, quam ex Breviario Sagiensi, et aliunde. Ex Vita habemus corpus solemni ritu translatus fuisse ab Hildebrando Sagiensi episcopo, qui sæculo IX floruit. Eodem etiam sæculo floruerunt scriptores Vitæ S. Godegrandi et Vitæ S. Opportunæ, qui ambo Godegrandum ubique Sancti aut Beati titulo exornant. In Breviario autem Sagiensi, quod excusum videtur anno 1582, Officium novem lectionum de S. Godegrando recitandum præscribitur die III Septembris. Cetera sunt de communi; at Oratio propria hæc est : Omnipotens sempiterne Deus, da

populo tuo præsentis diei festivitatem sincero venerari obsequio, ut qui eam sancti Godegrandi martyris tui atque pontificis annua celebritate devotis frequentant obsequiis, ejusdem suffragiis cælestis regni gaudia consequantur. Per Dominum etc. Præterea apud Mabillonium in Actis Benedictinis sæc. III part. II pag. 239 ex Officio S. Opportunæ, sororis S. Godegrandi, in quo de reliquiis S. Opportunæ agitur, hæc habemus : Altera maxilla (S. Opportunæ) collitur apud Insulam - Adami in prioratu S. Godegrandi fratris sui. Insula Adami, vulgo l'Isle-Adam, oppidulum est in insula Oësiæ * fluminis inter Bellomontium et Pontisaram situm : habetque prioratum Ordinis Cluniacensis, subjectum prioratui Parisiensi S. Martini de Campis. Prioratus ille quidem passim nominatur B. Mariæ de Insula-Adæ; at ex allatis verbis colligitur, prioratum,

* l'Oyse

AUCTORE
J. S.

prioratum, aut certe aliquod ejus sacellum, sacrum quoque fuisse S. Godegrando. Corpus Sancti in laudato prioratu servari, caput vero in prioratu S. Martini de Campis, jam observavit Henschenius noster tom. III Aprilis pag. 66. Idem asseruit Bailletus in Vita S. Opportunæ ad XXII Aprilis, addens, aliquid etiam reliquiarum S. Godegrandi servari Parisiis in parthenone Vallis Gratiae Ordinis Benedictini. Hæc sufficiunt, ut legitimum Sancti cultum agnoscamus; quædam tamen adjungam ex Fastis recentioribus.

memoria in Fastis recentioribus: aliqui duos annuntiant;

2 In additionibus Usuardi apud Sollerium nostrum ad III Septembris ter recurrit memoria S. Godegrandi martyris, in editione videlicet Munerati primum hoc modo: Civitate Sais, sancti Godegrandi episcopi et martyris. Grevenus vero et Molanus ibidem laudati non unum modo, sed duos memorant Godegrandos ejusdem civitatis episcopos, alterum martyrem, alterum confessorem. Audi Grevenum: Civitate Sagiensi, sanctorum Godegrandi episcopi et martyris, et sancti Godegrandi ejusdem urbis episcopi et confessoris. Molanus sic habet: Civitate Sais, sancti Godegrandi episcopi et martyris: cujus Passio continetur in Vita sanctæ Opportunæ virginis sororis ejus. Item sancti Godegrandi, ejusdem urbis episcopi et confessoris. Duo similiter annuntiantur in Martyrologio Germanico, quod editum est nomine Canisii. Accedit Ferrarius in Catalogo universali, ubi eodem die sic habet: In Normannia S. Godegrandi episcopi Sagiensis, et martyris, ac alterius Godegrandi episcopi confessoris. In Annotatis pro utroque laudat Molanus: et de secundo, ut putat, hæc addit: Apud Democharem Godegrannus nominatur duodecimus ejus sedis episcopus, S. Adelini successor.

sed sine fundamento:

3 Verum erravit Demochares, cum Godegrandum postposuit Adelino, seu Adelhelmo, qui auctor est Vitæ S. Opportunæ, in qua de ipso Godegrando scribit. Præterea nec duos istius nominis episcopos Sagienses ponit Demochares, nec ullus alius eorumdem episcoporum catalogus, quem quidem ego viderim. Non nisi unum quoque S. Godegrandum assignat Breviarium Sagiense. Ignoro igitur, unde Grevenus, quem alii secuti sunt, duos sibi Godegrandos Sagienses episcopos imaginatus fuerit; an ex leviuscula nominis mutatione, an quia S. Godegrannus sine titulo martyris memoratur apud Democharem, et forsitan alibi. Quidquid sit, quod isti duplicationi occasionem præbuerit, dubitare nequeo, quin idoneo careat fundamento: nam nominis mutatio nihil plane evincit, cum profluxerit ex Vita S. Opportunæ, in cujus diversis exemplaribus nomen nonnihil mutatur. Nihilo magis valet omissio tituli martyris, cum hic titulus S. Godegrando tam clare non congruat, ut non potuerit facile omitti. Plus evinceret ordo episcoporum Sagiensium, si Godegrandus recte positus esset post Adelinum vel Adelhelmum, sed eum Democharis errorem jam alii dudum correxerunt.

elogium ex Saussayo;

4 Rectius martyrologi Galli unum dumtaxat Godegrandum Sagiensem episcopum memorant. Saussayus ad III Septembris hoc ei texuit elogium: Ipso die natalis sancti Godegrandi episcopi Saiensis sub secunda Lugdunensi, et martyris, qui sanctæ virginis Opportunæ germanus, quam velo virginitatis amictam Christo virginum sponso dedicavit: cum omni virtutum et religionis ornatu in episcopali cathedra, in qua beato

Lothario ex meritorum suffragiis successerat, D præsideret; incensus pio affectu limina beatorum Apostolorum visitandi, Grodoberto cuidam, pietatis speciem præferenti, episcopatus sui curam demandavit. Sicque Romam profectus, dum piis votis potitur, audita nefaria Grodoberti, qui in omne scelus proruperat, conversatione; salutis gregis, quem mercenarius ille diripiebat, bonus Pastor sollicitus, mox ad sedem reversus est: ubi dum, quæ infirmata erant, consolidare, sanare ægrota, confracta alligare, quæ abjecta erant, reducere satagit, atque in Grodoberti scelera bono zelo invehitur; a sicario, quem perditus ille proditor conduxerat, non procul a Saiensi civitate impetitus, ferali mucrone occisus est. At fidelis Servi mortem suo in conspectu pretiosam Dominus demonstravit magno miraculorum fulgore, quæ funus ejus subsecuta sunt. Elogium hoc Actis satis consonat: pluscula tamen refert de Sancto post reditum ad urbem Sagiensem, quam habent Acta, ex quibus liquet, occisum fuisse, priusquam regimen ecclesiæ suæ resumpsisset. Nihil quoque in Vita alterutra legitur de velo sorori Opportunæ per ipsum Godegrandum imposito.

5 Martyrologium Parisiense, anno 1727 impressum, de eodem Sancto ita habet: Apud Nantantum in Neustria (id est, Normannia) sancti Chrodegangi Sagiensis episcopi, beatæ Opportunæ fratris. Hæc annuntiatio, in cæteris exacta, omittit titulum martyris, licet auctor non potuerit ignorare Sanctum passim annuntiari ut martyrem. Castellanus in Martyrologio universali eundem martyris titulum suppressit, quamvis violentam Sancti mortem per subornatum a Chrodoberto sicarium memoret. Attamen facile ostendi potest, S. Godegrandum recte ut martyrem annuntiatum et cultum fuisse, cum violenta morte occubuerit, eaque ipsi illata fuerit, quod regimen ecclesiæ suæ resumere vellet, ut disciplinam collapsam restitueret, et oppressos misere subditos sublevaret. Hoc Sanctum facere voluisse, mortemque ea de causa ipsi illatam fuisse, ex Vita S. Opportunæ clare colligitur. Nul- lum quoque potest esse dubium, quin talis intentio, taleque opus sit bonum et laude dignum. Qui autem pro bono quolibet opere ad Deum relato mortem oppetit violentam, jure merito F martyribus annumeratur, ut ostendi in hoc tomo pag. 591. Sic S. Thomas Cantuariensis ab omnibus martyr dicitur, quia occasione defensæ ecclesiæ disciplinæ mortem a sicariis illatam sustinuit. Itaque nulla est ratio, cur titulum martyrii, jam a sæculo IX S. Godegrando tributum, eidem negare velimus.

quidam neoterici titulum martyris omiserunt sine justa causa.

6 De Vita S. Godegrandi, seu Chrodegangi, primus mentionem fecit Mabillonius in Actis Sanctorum Ordinis sui Benedictini sæc. III part. II pag. 221, ubi et auctorem ejus designat Herardum Turonensem antistitem. Mabillonius secuti sunt eruditi scriptores Benedictini Historiæ literariæ Franciæ in elogio Herardi tom. V pag. 395. Hisce igitur scriptoribus notitiam de Vita debeo: nam simul assignarunt locum, nimirum abbatiam S. Ebrulfi, seu Uticensem, in Normannia, ubi servatur in antiquo Ms. Accepta autem hac notitia, statim per quemdam e Patribus nostris Parisiensibus recurri ad abbatiam S. Ebrulfi, ut S. Godegrandi Vitam nobis communicare dignarentur laudatæ abbatiz religiosi Benedictini. Hi vero summa humanitate parique celeritate Vitam desideratam exscribendam curarunt,

Vita S. Godegrandi unde, et et quomodo accepta:

A rarunt, ex codice bibliothecæ suæ, notato N.º 84, eam dictante et cum eodem Ms. conferente R. Domino Filliaut, ejusdem cænobii religioso, prout subscripto nomine testatus est die x Julii hujus anni 1745.

scriptor Vitæ
Herardus Turo-
nensis antistes:

6 Vitæ scriptor, ut jam insinuavi, est Herardus præsul Turonensis, qui episcopatum tenuit ab anno 855, usque ad annum 870, ut scribunt in ejus elogio auctores Historiæ litterariæ mox laudati. Hinc colligi utcumque potest tempus Vitæ scriptæ: nam ea exarata est, dum iam erat episcopus, ut colligitur ex versiculis, qui post vitam in eodem codice leguntur hoc modo:

Hæc carus caro dona transmittit amicus.
Suscipe gratanter, cum sint felicia votis,
Hildebrande sodes præsul; Turonensis Herardus

Perpetuo vigeas valeasque poscit in ævum.

B Hildebrandus hic, cui Vita missa, est episcopus Sagiensis, hujus nominis secundus apud Sammarthanos, et jam ante Herardum cathedræ admotus, eique deinde superstes, ita ut ex eo tempus Vitæ scriptæ propinquius discere nequeamus. Hildebrandus hic transtulit corpus S. Godegrandi, atque ea translatio occasionem præbere potuit vitæ scribendæ. Porro hæc scripta est eo modo, ut satis pateat, noluisse auctorem fabulas aut incomperta narrare: nam facta admodum pauca refert. Quapropter tanto majorem ipsius asserta fidem merentur, præsertim cum fuerit magni nominis antistes, et verisimiliter scripserit evoluta necdum sæculo a morte Sancti, ac demum cum nihil affirmet, quod falsitatis convinci potest.

multa quoque
de Sancto in
Vita S. Opportune.

8 Eodem sæculo ix ad finem vergente, scripta est Vita S. Opportunæ, sororis S. Godegrandi per Adelhelmum episcopum Sagiensem, et successorem Hildebrandi. Huic Vitæ pleraque gesta S. Godegrandi inserta sunt, exceptis tamen translationibus et miraculis. Itaque cum hujus Vitæ scriptor etiam fidem mereatur, ac plura de gestis S. Godegrandi narraverit, aut saltem prolixius explicaverit, quam ipse Herardus, ita ut Vita altera alteram subinde illustrare possit, gesta Sancti ex Vita S. Opportunæ inseram huic Commentario per partes ordine temporis; propriam vero Godegrandi Vitam edam inferius, de more annotationibus illustratam.

§ II. De tempore, quo floruit Sanctus: gesta ordine relata et examinata.

Sanctus probabiliter creditur floruisse sæculo viii;

Nec Vita S. Godegrandi, nec sororis ejus Opportunæ, ullum suggerit fundamentum satis firmum, quo niti possimus ad chronotaxim stabiliendam, aut determinandum tempus, imo et sæculum ipsum, quo S. Godegrandus floruit. Ex utraque vero satis colligere possumus, Sanctum floruisse ante sæculum ix, cum illo sæculo floruerint ipsi utriusque Vitæ scriptores, qui satis insinuant variis locis, se non fuisse contemporaneos Sanctis, de quibus agunt. Verisimile tamen est, S. Godegrandum vixisse et mortuum esse sæculo viii, uti et sororem ipsius S. Opportunam: atque hoc unum asserere ausus est Henschenius noster in Commentario prævio ad Acta

S. Opportunæ tom. III Aprilis pag. 61, tempus propinquius non assignans. Verum Joannes Chenu, Claudius Robertus, et Sammarthani in suis catalogis episcoporum Sagiensium Godegrandum episcopum substituunt Lothario. Primus quidem episcopatum Godegrandi collocat circa annum DCCLXV, atque eatenus alii consentiunt. Sed Robertus addit de Lothario: Obiisse notatur xv Junii, DCCLVI. Sammarthani de eodem: Obiisse legitur die xv Junii an. DCCLVI.

AUCTORE
J. S.

10 Quam certa sit hæc epocha, prorsus me latet, cum nulla afferatur probatio, et laudati scriptores non raris erroribus sint obnoxii. Coiniti tamen in Annalibus suis ad annum 756 num. 22 sine scrupulo sequitur, atque hoc semel fundamento posito mortem S. Godegrandi anno 770 num. 25 commemorat, notans tamen de anno emortuali non convenire inter scriptores, Mabillonius quoque ad Acta S. Opportunæ notavit circa annum DCCLXX, et in fine notat sequentia: De anno certa non potest ferri sententia. Chrodegangus ejus frater sedisse dicitur circiter annum DCCLXV, cui uno dumtaxat anno supervixit Opportuna, cujus obitum reponimus anno DCCLXX. Auctor Martyrologii Parisiensis pro anno emortuali ad marginem notavit circiter DCCLXV aut DCCLXX. Incertiora hæc omnia sunt, quam ut lubeat aliquid affirmare, cum nulla mihi se offerat ratio, qua prædictam epocham confirmem, aut etiam refutem. Longuevallius in Historia ecclesiæ Gallicanæ pag. 346 et seq. gesta S. Opportunæ et S. Godegrandi narravit ad annum 751, atque ita indicavit se quoque nihil certi de tempore reperisse. Æque incerta est duratio episcopatus, quia de ea nihil legitur, nisi Sanctum septennio peregrinatum fuisse; nec ullo verbo insinuat, quamdiu cathedram administraverit ante peregrinationem. Demum de numero annorum, quibus vixit, nihil etiam habemus compertum.

varique mortuum dicunt circa annum 770:

11 De patria vero Sancti loqui videtur Vita num. 4, ubi dicitur Sagiensis indigena. Est autem Sagium civitas episcopalis in inferiori Normannia sub archiepiscopo Rotomagensi, Gallis Seez nominata, Nobile genus Vita eidem adscribit, at non regium. Verum Vita S. Opportunæ num. 2 de parentibus ipsius sic habet: Nam parentes ejus nobilitatis genere pollentes, et regalis prosapiæ apice florentes, inclyti Oxymensis pagi super omnes, qui ibidem morabantur, homines, duo luminaria mundo genuerunt, beatum videlicet Godegrandum *, Sagiensis ecclesiæ, cui ego, Domino disponente, deservio, episcopum, et dominam nostram Opportunam. Utrum regali prosapia, an solum nobili, natus sit Sanctus, non constat ob hanc diversitatem utriusque Vitæ. Præterea non urbi Sagio, sed Oximensi pago, qui vicinus est, natales Sancti attribuit: nam Oximus, vulgo Hiesmes, pago Oximensi dedit nomen, isque vulgo dicitur l'Hiesmois; aliquando etiam nominatus reperitur comitatus Oximensis. Hinc Sammarthani de natalibus Sancti nostri sic habent: Quem catalogi comite Oximensis pagi prognatum ferunt. Jam vero etiamsi non satis appareat, utrius Vitæ auctoritas præferenda sit, malim tamen existimare Sanctum illustribus, et forsitan regiis, natalibus ortum esse in pago Oximensi, quam Sagii, tum quia Adelhelmus biographus sanctæ Opportunæ alia Acta haud dubie præ oculis habuit, nec ab eis fuisset recessurus sine causa, tum quia voces illæ, Sagiensis indigena, non necessario intelligi debent

patria Sancti et natales illustres:

* Mab. Chrodegandum

AUCTORE
J. S.

debent de loco natali; sed intelligi quoque possun de habitatione. Hæc de patria et parentibus Sancti; de educatione autem ipsius, de electione ad episcopatum, hujusque administratione Vita S. Opportunæ nihil suggerit.

cum Episcopus
vellet piam et
diuturnam in-
stituere pere-
grinationem,
ecclesiam suam
Chrodober-
to committit.

12 De S. Godegrandi peregrinatione laudata Vita num. 8 habet sequentia: Factum est ut venerabilis frater ejus Godegrandus, Sagiensis ecclesiæ episcopus, ob amorem cælestis patriæ, Romam ad limina beatorum apostolorum Petri et Pauli, et diversa loca Sanctorum, causa orationis vellet peragrandum circumire. Cumque secum isthuc deliberaret, velletque tali in opere septem annorum curricula transigere, ut laborando, peregrinando, et orando, posset delictorum veniam et gaudia æterna obtinere; disposita ecclesiæ suæ administratione, cepit misericordiam Dei invocare, ut custos ejus esse dignaretur in concepto itinere. Accersito itaque quodam viro, diaboli amico, pleno totius nequitiae dolo (qui pristinus amicus esse putabatur, et erat ei affinitate conjunctus, præsesque erat Oximensis pagi, et vocabatur Grodobertus *) videntibus cunctis, qui aderant, commendavit ei defendendum omnem locum et episcopium suum, ita cum eo loquens: O dulcis amice Grodoberte, committo fidei et amicitiae tuæ omne officium ecclesiæ meæ, et omnem facultatem et suppellectilem substantiæ meæ, donec Domino volente redire potero; ut Domini miseratione, et mea oratione, simulque tua defensione, grex mihi commissus ab inimicorum hominum servetur incursione. Benedicens deinde dominus Godegrandus omni plebi, et exhortans, ut in mandatis divinis persisteret, valedicens etiam simulatori Grodoberto, perfusus lacrymis, cepit iter agere longæ peregrinationis. *Probum haud dubie putavit Chrodober- tum, sed deceptus est, ut mox subditur.*

hic vero, absente
Sancto, eccle-
siam vexat. et
se episcopum
ordinandum
curat:

C ecclesiæ cunctas crudeliter diripuit, contra decreta antiquorum patrum et instituta omnium canonum, dum adhuc dominus noster Godegrandus viveret et Domino in peregrinatione deserviret, eidem ecclesiæ Sagiensi fecit se episcopum ordinari. Tum vero, non accepta justa benedictione, sed repletus divina maledictione, non sicut pastor agebat, sed ut mercenarius iniquus, sola lucra terrena quærens, animarum salutem parvipendens: ardentius enim mammonæ, quam Domino, serviebat. *Hæc infra in Vita num. 6 brevius perstringuntur. Verisimile est, Chrodober- tum initio moderatius egisse; sed deinde sperare cepisse Godegrandum numquam rediturum; atque etiam populo et clero persuasisse, defunctum esse, ut sic episcopalem dignitatem suscipere posset: nam rumores de morte Godegrandi sparsos fuisse, ex verbis Chrodober- ti mox dandis colligitur.*

redux Gode-
grandus regi-
men resumere
ecclesiæ cona-
tur:

14 Reditum Sancti, veniente anno septimo peregrinationis, multumque pro eo orante S. Opportuna, contigisse deinde affirmat idem biographus. Vita vero S. Godegrandi reditum collocat, septimo anno devoluto, atque id spatium rectius congruit cum proposito Sancti ante relato

ab ipso etiam Adelhelmo, qui noluit verosimi- D liter aliud hic dicere per voces veniente anno septimo quam veniente fine septennii, seu termino peregrinationis. Quo autem se modo gesserit post reditum exponit num. 11 his verbis: Nempe cum rediret B. Godegrandus multorum relatione didicit tyrannidem scelerati Grodoberti. Cognita igitur illius nimia cupiditate et crudelitate, memor Dominici præcepti, dicentis: Diligite inimicos vestros, et orate pro persecutibus et calumniantibus vos; obnixè Dominum precatus est, ut peccatis Grodoberti parcendo veniam daret: postea vero eundem per nuntios blande admonuit, ut a nequissima invasione et inaudito scelere animum revocaret. Noluit enim primum ad Sagiensem ecclesiam pergere: sed, ne locum daret diabolo, divertit ad jam dictum Monasterium, ubi soror ejus solerter Domino serviebat. Cum S. Godegrandus monuerit Chrodober- tum, ut a nequissima invasione animum revocaret, clarum est, voluisse Sanctum resumere regimen suæ ecclesiæ; atque ea de causa mortem ei machinatum esse Chrodober- tum.

15 Cum venisset autem nuntius digni Deo Præsulis ad jam dictum tyrannum, ille simulans se gaudere de reversione amici, fraudulentè talia remisit ei mandata. Noveris, dulcissime Pater, quoniam viri de longinquis patriis advenientes, te ab hac luce migrasse dixerunt: sed quia sospes reversus es, omni tuæ sedis pontificatus potestate recepta, utere ea longo tempore feliciter: non enim in uno episcopio decet duos episcopos residere. Precamur itaque, ut simul loquentes pristinis utamur amicitiiis, sicut expe- tit ordo caritatis et mutuæ dilectionis. Festina- bat nuntius dicta impii Grodoberti nuntiare auribus domini Godegrandi: sed ubi episcopus cum sorore sua verba audivit fraudulenta, ta- lem B. Opportuna, spiritu prophetiæ repleta, responsionem dedit: Scias frater, quia molliti sunt sermones ejus super oleum, et ipsi sunt jacula. De hac monitione S. Opportunæ in Vita Godegrandi nihil legitur.

E
at Chrodober-
tus, simulans se
velle cedere,

16 De cæde S. Godegrandi biographus S. Op-
portunæ latius quoque agit, quam Herardus
fecerat. Primo enim affirmat, futuram mortem
Sancto ejusque sorori fuisse cognitam. Secundo
interfectorem Sancti facit quæstorem Chrodober-
ti. Herardus vero de eo ait, fuisse juvenem mor-
ibus incultum. Dona eidem scelerato promissa
mire auget Adelhelmus, cujus verba subjungo:
Cognoscentibus autem illis (Godegrando nimirum
et Opportuna) quia appropinquabat tempus
vocationis B. Godegrandi, et quia Deus vellet
eum numero sanctorum martyrum et episcopo-
rum per effusionem sanguinis conjungi; cepit
tamquam pius Pastor iter arripere, ut animam
suam pro ovibus sibi a Domino commendatis
posset ponere. Sed lupo rapax Grodobertus,
secum pertractans, quia si Pastorem interficeret,
secure postea oviculas dilaniaret: cepit more
Pharisæorum et Judæorum, qui Dominum cruci-
fixerunt, intra se quærere, quomodo sanctum
Episcopum posset sic interficere, ut immunis
populo videretur ab ejus sanguine. Nec defuit ei
consilium traditoris Judæ: quia, ut Judas,
plenus erat diabolicæ persuasionis suggestione.
Habebat siquidem secum virum malignum, qui
fuerat B. Godegrandi filius spiritualis, quem de
unda baptismatis sacri levaverat: loculos ipsius,
sicut Judas Domini, deferebat: et eundem sce-
lestum virum divitiis et honoribus alliciebat, ut
si

ad eum occi-
dendum subor-
nat sicutum.

F

A si B. Godegrandum interficeret, majorem gratiam præ ceteris sibi adstantibus obtineret. Acceptis itaque auri et argenti, terrarum, equorumque muneribus, jurando promisit, se B. Godegrandum interfectorum. Hoc ergo Grodoberto magnum peperit gaudium.

qui Sanctum
prope Nonan-
tum inveniens,

* al. Novantium

17 Quadam igitur die, cum B. Godegrandus vellet Alemannicas cœnobium pergere, ut cum venerabili Lanthilde, sibi affinitate conjuncta, de divinis sermonibus colloqueretur; dum transiret per Nonantum * prædium, vidit eum filius diaboli Grodobertus per fenestram cœnaculi. Tunc advocato S. Godegrandi filiolo, præcepit, ut ad necem sancti Pontificis properaret, si dicta munera obtinere vellet. Qui sponte properans, ad S. Godegrandum accessit, et repletus diri draconis astutia, torvis et crudelibus oculis sanctum Virum aspiciens, mortiferum venenum sub lingua aspidea et antro cordis retinebat. Quod videns B. Godegrandus, et calliditatem animadvertens, sereno vultu dixit: Quid est hoc, fili? Ut quid pestiferæ cogitationes virulentum animum tuum conturbant? An ignoras, quia ego sum spiritualis pater tuus Godegrandus? Quid moraris? Fiat, quod permittit Domini voluntas. Ipse autem truculentus et audax, osculari se ab Episcopo petiit. Tunc gloriosus Godegrandus elevans oculos in cælum, et sciens jam imminere horam mortis, oravit ad Dominum, et dixit: Domine Jesu piissime Redemptor, suscipe spiritum meum, quem dedisti; et custodi gregem, quem commendasti mihi peccatori. Utinam merear cum eis regnare in cælis, pro quibus non dubito sustinere passionem in terris. Cumque de cælis exauditam esse deprecationem suam audiret, mox percussori suo in simplicitate cordis osculum dabat libentissime.

eum gladio occidit: auctores
necis divinitus
puniri.

18 Ille autem, evaginato gladio, sanctum Dei Pontificem bis in sincipite percussit: cujus venerandi capitis percussio cicatrices, quasi a medicis sanatae, modo nobiscum, Domino donante, manent et apparent. Sic dilectus Deo pontifex et pastor bonus noster Godegrandus, vitam in terris finivit, et angelicis cœtibus spiritus ejus in cælis conjunctus est tertio Nonas Septembris: qui quia in modico fidelis fuit, nunc in gaudium Domini ingressus, supra multa est constitutus. Qui autem eum interfecit, in eodem loco a dæmone arreptus, nec data munera obtinuit, et ad inferna, heu pro dolor! celementer descendit. Grodobertus quoque, auctor miseræ calamitatis, divinæ percussiois ultione turpiter, et quidem brevi, vitam finivit: quia non potest bene mori, qui male vixerit. *Hactenus Adelhelmus, ad cujus relationem nonnulla sunt observanda. Primo cœnobium, quo Sanctus pergebat, vulgo Almenesches dicitur: nostraque editio habet Alemannicas, Mabillonii vero Alemannicas, uti etiam vocatur in ipsa S. Godegrandi Vita. De eo Mabillonius in annotatis hæc habet: Alamanniscæ, parthenon agri Sagiensis, hactenus existit sub regula S. P. Benedicti, ad rivulum in Ornam influentem situs, a quo non longe distat Nonantum (apud nos Novantium) oppidulum, vernacule NONANT. Cum prædium vocetur, et Chrodobertus ibi esset, verisimile est, Nonantum fuisse prædium episcopi Sagiensis. Secundo quod dicitur de pœna percussoris, et Chrodoberti morte, prorsus omisit Herardus, atque idcirco apparere potest minus certum. Verumtamen satis verisimile est, Adelhelmum, cum Sagiensis esset episcopus, aliqua rescivisse, quæ la-*

tuerant Herardum Turonensem. Idem judicium ferri potest de corporis immobilitate mox referenda, quam Herardus similiter prætermisit.

AUCTORE

J. S

19 Audiamus hac de re Adelhelmum num. 13: Quidam autem hæc videntes religiosi viri et vicini, cum psalmis et cereis conati sunt corpus S. Godegrandi proprii episcopi de terra erigere, ut juxta consuetudinem ecclesiasticam illud mandarent sepulturæ. Sed tanto pondere hæsit in terra, ut a nemine illorum posset moveri. Quo comperto, S. Lanthildis, cum sanctimonialium agmine acriter lugendo et flendo, cœpit illuc pergere. Cui similiter contigit: nam nulla ratione corpus sanctum potuerunt de terra levare. Relatio igitur tanti doloris ad B. Opportunam pervenit, quod scilicet Frater ejus injusta factione Grodoberti jugulatus jaceret in terra, et a nullo posset inde levari. Quæ in ecclesia existens, cum omnibus sanctimonialibus sibi subditis, Domino commendabat animam Fratris: et a sacerdotibus Missarum officiis celebratis, Deo obtulit sacrificia sincerissimæ orationis. Didicerat enim Spiritu sancto sibi revelante, jam Fratrem suum ad cælum migrasse cum palma martyrii. In ipsa quoque divina revelatione Dominum deprecata fuerat; ut corpus Fratris sui tam diu immobile in terra jaceret, donec pro ejus anima congruas Domino preces funderet, et dehinc propriis ulnis in ecclesiam ad locum sepulcri deportaret.

Corpus Sancti moveri nequit, donec S. Opportuna

E

20 Orabat amita S. Lanthildis, ut corpus S. Godegrandi episcopi et martyris a terra elevaretur: precabatur neptis B. Opportuna, ne corpus fratris moveretur. In ambabus erat sanctitas, sed in domina nostra Opportuna fervebat caritas fraterna. Vicit itaque S. Opportunæ orationis assiduitas, ut sciamus, quoniam omnia præcellit caritas. Dignum namque erat, ut B. Opportuna, quæ fraternæ mortis dolore torquebatur, gratia exaudita deprecationis a Domino consolaretur. Deinde narrat idem auctor S. Opportunam venisse ad corpus occisi Fratris, doloremque sanctæ Virginis immensum describit majore cum exaggeratione quam decore. Demum de sepultura num. 15 sic loquitur: Hæc B. Opportuna audiens, corpus Fratris inter ulnas suscepit; et, quem multi et fortissimi viri nequiverunt a terra levare, ipsa cœpit sola sine labore portare: fortasse ad passus aliquot, aut exiguum spatium, ut ex sequentibus apparet: nam alias res parum est credibilis. Igitur, ut pergit auctor, B. Godegrandi corpus cum multitudine populi, diversi ordinis clericis, et lamentantibus virginibus, cum cereis et resonantibus psalmis, perducitur ad jam dictum Monasterium; ibique debito honore, agente B. Opportuna, conditum sepelitur. Ubi etiam per multa annorum curricula, per ejus merita, multa virtutum insignia operata est divina clementia. Varias corporis translationes, quas Herardus memorat, in annotatis ad Vitam illustrabimus, quantum poterimus.

accedit, atque illud levat: sepelitur in ecclesia Monasterioli.

F

A

D

VITA

AUCTORE HERARDO ARCHIEPISCOPO
TURONENSI*Ex Ms. abbatiæ S. Ebrulfi
in Normannia.*

PROLOGUS.

*Explicat auctor
diversa homi-
num studia,*

a

B

Cum a mundi tempora, totius orbis cursu labentia, non uni tantum ætati, non populo, non genti, sed universo orbi constent esse communia: diversi pro qualitate ingenii virtutis et gratiæ fugitiva et mortalia sæcula diversorum actuum insigniis extulerunt. Quidam continui frequentatione triumpho, quidam celebri victoria poematum vel quarumlibet artium assueti: alii exsequiis nobilis pompæ nœniisque sollemnibus sæcula decorarunt, alii prisco- rum istorias figmentis tragædicis, poëticis quoque vaticiniis inlustrarunt. Unde si tantus labor tantumque studium mortalibus adjungitur, periturisque applicatur; quantus immortalibus et sine fine manentibus putas adhibendus est rebus? Hinc est, quod Maro suo poemati inserit Æneam post multa pericula ac sua suorumque naufragia socios ita adhortatum esse: Forsan, inquit, et hæc olim meminisse juvabit. Hæc autem sententia, quamlibet semel poëtica ficta; veram vim sui intellectus diversis adfert effectibus; nam præterita tanto in verbis habentur gratiora, quanto feruntur in gestis graviora; et futura dum præsentium fastidio fiunt desiderabilia; creduntur utique meliora.

*aitque se gesta
Sanctorum scri-
bere velle.*

C

* forte vili licet

2 Unde et nos certæ spei anchoram cælo locantes, et cum apostolo Paulo dicentes: Nostra conversatio in cælis est: non jam terrenis inhiantes, caducis operam dare rebus intendimus: sed spiritualibus spiritualia loquimur, et fidelium auribus videlicet * eloquio Sanctorum gesta, ad nostram usque intelligentiam perducta, memorare curamus. Indeque tuam reverentiam, præsul beatissime, deprecamur, ut, si quid in his aut ignavia torpentis ingenii, aut error depravati introducit eloquii, censura autoritatis propriæ corrigendum statuas; nec * aliquod præjudicium veritati fraterni b affectus ignorantia inferat, quod sinceritatis ac puritatis innocentia multipliciter excusat.

* forte ne
b

ANNOTATA.

a Præfationi hic titulus in Ms. præfigitur: Incipit prologus in Vitam sancti Chrodogangi, Sagiurum urbis episcopi, et martiris.

b Hæc verba satis insinuant, episcopum fuisse Herardum, dum scripsit. Prologo autem hæc subnectuntur: Explicit prologus. Incipit Vita sancti Chrodogangi martyris.

CAPUT I. *Gesta et martyrium
Sancti.*

Omnes homines, cujuscumque sint sectæ, regionis, aut vitæ, ita moderante superna providentia, bono naturali informantur, ut oblectamentis corporeis ac voluptatibus propriis antefendum cognoscant rationale mentis: et, si non actu, æquitate tamen judicii, illud quod potius est, quo totum corpus gubernatur et regitur, proponendum moverunt. Quæ mens duce ipsa ratione inluminata, inter virtutum agmina, licet plerumque vitiis opprimatur, divinam tamen scientiam, quasi summam aciem, prospiciens, nil ejus oculos latere, sed omnia ad purum contemplari, considerat. Potest enim quilibet hominum superbe Deum contempnere: nequit tamen penitus ignorare a. Hinc est, quod priscorum cæcitas, dum in multis Deum colendum putavit, multos indiscreto ordine sibi habendos præfixit. Hinc enim philosophi, dum vigilantiori et adtentiori studio de Deo quærent, Deum unum verum, et solum auctorem omnium inveniunt, ad quem cuncta reducunt. Unde et nunc pagani, quos non de ignorantia, sed de obcæcata superbia, elucidata per orbem redarguit veritas, dum disquiruntur ob multorum deorum culturam, non plures fatentur deos, sed sub uno magno et præcipuo alios quasi ministros b, et sequentes se vereri testantur. Igitur in quibus ratio deficit, fides certa succurrit: nisi enim crediderimus, non intelligimus.

*Deus, cujus
cognitio, etiam
gentilibus com-
munis,*

a

E

b

4 Hic igitur verus et unus Deus, a quo omnia, et ex quo omnia, et per quem omnia, in quem, ut præmisimus, ex diversis opinionibus omnis secta, conditio, et sexus concurrat, ignobilia et contemptibilia mundi elegit, ac fortia confudit, ut infirma restituat: qui in plenitudine temporum immaculatam sponsam suam Ecclesiam, non tantum auro et gemmis muniri pretiosisque monilibus decorari, quantum sanctis virtutibus voluit inlustrari. Qui sicut eam immaculati sui sanguinis effusione redimendo dotavit, pariterque ditavit, ita hanc usque ad mundi terminum exemplis Sanctorum præclarisque patrociniis prævia ope suæ divinitatis inradiare non desinit. Ex quorum beatissimo numero fuit vir quidam Chrodogangus nomine, nobilibus natalibus c ortus quidem genere; sed nobilior in Christo vitæ floruit sanctitate. Qui Sagiensis quidem extitit indigena; sed cælo perpetuus perstitit accola. Unde et paradysum, quem quæsitavit opere, postmodum percepit in munere. Hic ab ipsis naturæ cunis fideique sanctæ exordiis, virtutum cælestium effulsit studium *: at post sanctarum dogmata litterarum, jejuniis, vigiliis, frequentibusque virtutum exercitiis Regi regum soli Domino militare contentus, multos præire virtutibus nitebatur.

*Sanctorum ex-
emplis Eccle-
siam illustrat:
ex his Chrodo-
gangu, nobili
ortus genere,*

F

c

* studio

5 Sed cum pro sanctitatis gratia a cunctis diligeretur, et velut præcipuus athleta insignius veneretur, Saiorum urbi ad pontificium a cunctis exposcitur. Nec mora: quippe quem superna gratia dignum decreverat, pontificatus culmen secundo ordine adipiscitur. Indeque cotidianis augmentis, et solitæ bonitatis incrementis, ad altiora virtutum conscendere non cunctatur,

*qui episcopus
creatus multis
fulget virtuti-
bus:*

A ctatur. Igitur populos sollicitudine suscepti officii salutaribus cotidie informabat eloquiis, et omnibus ubique verbo pariter et exemplo dux aderat regni cælestis: factus cum Job beatissimo oculus cæco, et pes claudus, pater etiam pauperum, consolator viduarum, pupillorum solatium, egentium quoque levamen: ita ut omnibus absque exceptione personæ presentia pariter et futura subsidia ministrare, indefectivo opere procuraret.

peregrinationem suscipiens, cuidam ecclesiam committit; ut ille se episcopum ordinandum curat:

d

6 Per idem tempus, dum potiora ac Deo semper gratiora desiderat, limina beatissimorum Apostolorum Petri et Pauli ob eorum exoranda suffragia ac promerenda beneficia Romam se visitare deliberat. Hac de re ecclesiam sibi traditam tuendam gregemque commissum alendum cuidam suæ affinitatis nobili et præpotentissimo committendam statuit viro, nomine Chrodoberto. Sicque Sanctorum loca plurima per septem annorum, ut fertur, peragravit curricula d. Interea idem Chrodobertus cæcitatibus cupidine captus, dum sanctus Antistes longinqui exulatus peregrina decurreret; primo quidem res ecclesiæ, sibi fidei puritate commissas, crudeliter diripit, suisque usibus mancipat: seque deinceps factione quorumdam, Pastore superstitē, eidem sedi contra fas pontificem ordinare non titubatur.

reducit Sanctus ad cœnobium vicinum divertit,

7 Septimo igitur anno devoluto, Vir Dei, sui laboris cursu explicito, ad sedem regredi, opitulante divina pietate, deliberat. Interim gesta tam immanis et sævæ cupiditatis agnoscens, ad sedem ire distulit, sed ad quoddam cœnobium eidem urbi vicinum, Monasteriolum dictum, quo reverenda cohors, ejusdem sancti Viri salutaribus instituta doctrinis, degebat sanctimonialium, declinando secessit: inimicitia quidem cedendo; non tamen martirii aciem devitando. Quo etiam loco soror sancti Antistitis Opportuna cæteris sororibus præerat, ipsasque vitæ merito et sanctitatis gratia anteibat. Illic Vir beatissimus pernox in orationibus, jejuniis etiam et orationibus assiduus, soli Deo vacare, cælestique militiæ insistere decreverat e.

e dum vero ad vicinum aliud cœnobium proficiscitur,

8 Verum cum jam tempus remunerandorum immineret certaminum, Vir sanctæ confessionis titulo admodum clarus f, invasor facibus diabolicæ cupiditatis cæcatus de nece sancti Viri dolose cœpit tractare, et quemadmodum lucernam tanti fulgoris, non in modio, sed super ecclesiæ sanctæ candelabro positam, posset extinguere, multiplicibus argumentis exquirere. Interea clerus pariter et populus tanti Pastoris absentiam inter lupi sævientis insidias gravi mœstitia tolerabat: nec consolationis opem recipere quibat, quem iniqua cupidine pulsum adhuc superstitem, ceu penitus ablatum dolebat. Verum ne tanti Militis diutius emeriti cessarentur agones; accensa adversus Christi Famulum rabies extemplo compos voti efficitur. Cum enim e proximo beatus Chrodogangus gratia spiritalis alloqui Alamannicas g cœnobium visitare diserneret, quo egregiæ vitæ Lanhidis h ejusdem sancti Viri affinitatis morabatur, ipsiusque loci sanctimonialibus sororibus præerat, conspicitur ab invasore Chrodoberto per fenestram triclinii, dum iter deduceret juxta Nonnantum prædium. Sollicitudine namque pervigili diebus ac noctibus moliebatur proditor, sicut et Judas Dominici sanguinis traditor cum laternis et facibus et armis, ne Vir sanctus machinamenta doli et insidiarum illius argumento quolibet posset effugere.

g h

9 Porro tunc quidam ex discipulis beati Viri Septembris Tomus 1.

ab invasore seducti, illi adhæserant: inter quos etiam quidam ætate junior, beati Viri spiritalis filius, quem a sacri Baptismatis undis exceperat, incultus moribus habebatur. Quem ad eum jugulandum vir ille diabolicus, primo divitiis et honoribus se eundem remuneraturum pollicitus, destinare maturat, eo, ut creditur, calliditatis ingenio, ne tanto Viro de peculiaris filii præsentia ulla oriretur pravæ actionis suspicio; et incautum perimeret, quem appetere publice populi formidine, qui Patrem speciali fovebat amore, nullatenus auderet. Qui a conspectu tyranni egrediens, accessit ad Pontificem: et, ut priscorum antiquitas meminit, Judæ scelus in tam præcipuo membro Salvatoris ore infecto repetit, pacis ei osculum porrigens, sed ad modicum flammivomatu i mentis veneni antra recondens. Econtra Vir sanctus divinæ passionis non immemor, sed ut verus Dei cultor, mandatorum cælestium idoneus exsecutor, intelligens efferatum juvenis animum, cui interiora molimina hilaritatem exterioris habitus jam fœdaverant, furiosumque reddiderant; inter cetera tale fertur E paritori k dedisse responsum; Fac, inquit, fili quod vis: et ad quod missus es, perface. Nec cunctatur sceleratus juvenis: duplicato sanctum Virum extemplo gladio percutit vulnere.

AUCTORE
HERARDO
ARCHIEPISCOPO.
occiditur per
subornatum a
Chrodoberto si-
carium:

10 Quo loco ita hactenus cicatricum vulnera apparent incorrupta, fidelium aspectibus non ignota, velut e vicino a probatissimis medicis forent remediata l. Hujusmodi igitur professionis ordine Vir beatissimus terrena contempnens, cælestia semper amplectens, trophæo insignis martyrii a Domino meruit coronari. Sed cum tanti Viri exitus fama lugubri vulgaretur in populos, essetque tanta de absente Pastore mœstitia, quanta fuerat de præsentē lætitia, beata Opportuna sorore antefata studente, ad ante dictum Monasteriolum m deferitur, ibique corpus Beatissimi tumulo novo competenti honore reconditur, et juxta sanctum altare ejusdem ecclesiæ tumulatur: ubi per multa temporum spatia a fidelibus populis congruo ordine frequentatur: et satis digna veneratione percolitur, præstante Jesu Christo Domino nostro, cui est cum Deo Patre et spiritu sancto honor, gloria in sæcula sæculorum. Amen n.

cicatrices vulnerum diu post incorrupta: sepultura Sancti.

m

F n

ANNOTATA.

a Atheos notat hæc sententia: nam illi potius cupiunt et dicunt, Deum non existere, quam id sibi persuadere possunt aut credere. Cicero lib. II de Natura deorum: Omnibus enim innatum est, et in animo quasi insculptum, esse deos; aut potius Deum, ut Cicero ipse cum præstantissimis philosophis gentilibus satis agnovit.

b Platonis hæc fuit sententia, quam prævaluisse apud gentiles sæculi IX, hinc colligi potest.

c De natalibus et patria Sancti consule Commentarium num. 11.

d Bailletus in Vita S. Opportunæ ad XXII Aprilis peregrinationem hanc temere improbat, dicens Deum verisimiliter voluisse, ut peccatum ista occasione commissum sanguine suo elueret. Verum uterque biographus, uterque magni nominis episcopus, uterque loco et tempore vicinior, factum laudavit. Itaque parum curanda est censura privati hominis et neoterici, qui tolerandus esset, si factum collocasset inter exempla Sanctorum, quæ miranda magis sunt quam imitanda. At major reverentia debetur Sanctis,

AUCTORE
HERARDO
ARCHIEPISCOPO.

quos Deus miraculis illustravit et cultu fidelium, quam ut liceat in piis eorum factis tantam nobis culpam imaginari, ut eam sanguine expiare debuerint.

e Videlicet donec cathedram sine tumultu reciperet: nam voluisse Sanctum episcopatus administrationem resumere, satis colligitur ex Vita S. Opportunæ, citata in Commentario num. 14. Et vero non alia de causa mors ei illata est dolo Chrodoberthi, quam ut hic cathedram tuto retineret.

f Nisi aliquid omissum sit, legendum est, Viro... admodum claro.

g De hoc cænobio consule Commentarium num. 18, ubi etiam cædes Sancti est relata.

h Lanthildis vocatur in Vita S. Opportunæ, et amita dicitur ex eadem num. 20 in Commentario. At plura de pia hac muliere non invenio, nec quidquam de cultu, etiamsi in eadem Vita nominetur Sancta.

i Flammivomatu legitur in apographo meo. Vox est durior, aut corrupta. Indicat autem biographus, juvenem efferato vultu non diu tegere potuisse scelus mente conceptum.

B k Vox rursum inusitata. At sensus videtur, scelus paranti, nisi scriptum sit, apparitori.

l Potuerat id biographus intelligere ex prima corporis elevatione paulo post referenda, cui fortasse adfuerat.

m Monasteriolum nomen proprium est cænobii, cui præerat S. Opportuna, ut num. 7 clare dicitur. Distinctum id erat ab Alamaniscensi, cui præerat Lanthildis: nam ab uno ad aliud pergebat Sanctus, quando occisus est. Utriusque distinctionem etiam observavit Mabillonius in observationibus præviis ad Acta S. Opportunæ num. 4, ubi tamen ostendit alterum alteri fuisse vicinum, sicut utrumque non longe abesse poterat ab urbe Sagiensi: nam Monasteriolum in utrisque Actis dicitur eidem urbi vicinum. Excisum est, inquit Mabillonius, Monasteriolum a tempore Normannorum, adeo ut vix ulla ejus vestigia, immo nec fere situs deprehendi possit.

n Hactenus de gestis aut de Vita Sancti, cui subditur in Ms.: Explicit Vita incipiunt miracula.

C

CAPUT II. Elevatio corporis incorrupti: translationes et miracula.

Pauca e multis
miracula ad
aliorum exem-
plum narran-
tur:

a

Verum quum beati Chrodogangi exitum ad cælestis vitæ trophæum, sermo progrediens extulit, congruum nobis videtur aliqua de ejus gestis insignibus a memorare: et quæ nostræ intelligentiæ prodita sunt, licet minus debito sermone, sequentium indagini reserare. De quo ab incolis quidem loci perplurima traduntur memoriæ: nos vero ex multis pauca memorabimus, ex quibus cætera, quæ per eum divina virtus operatur continue, nostrique ingenii tantillitas aut nequit aut tardat adtingere, fidem credentium pietas incunctanter valeat adhibere. Postquam transeuntia pereuntis sæculi cœperunt decrescere gaudia, et ruinam sui cotidianis defectibus sensim innotescere, cœpit et locus ille,

quo beati Viri membra locata supererant, incuria negligentium detrimentis continuis delitescere, et humanis frequentationibus insolite rarescere.

12 Cum interim vir egregiæ bonitatis et gratiæ Hildebrandus memoratæ Sagensis ecclesiæ præsul, famam beatissimi Præcessoris a complurimis didicisset, et tanti Patris tumulum temere destitutum, locumque sibi divinitus traditum, minus justo comperisset excultum: zelo rectitudinis inflammatus, primores matris Ecclesiæ sacerdotes cum clero, omne quoque psallentium officium, ad sancti Viri corpus relevandum deputat, ac plebem subditam submissæ devotionis obsequio Pastori tanto occurrentem b invitat; pertractans superno, ut claret, consilio pariterque auxilio, ut aptiori ac celebriori loco sanctus deponeretur Antistes. Sacerdotes interea cum clero et plebe innumera pontificalibus jussis parentes, beati Viri corpus absque ulla enodatione membrorum incorruptum reperiunt, et velut recenti depositione, quod tanta jam annorum spatia in sepulchro transegerat, mirum dictu! adhuc insolutum E manebat c.

13 Cum autem hæc agerentur, paganorum crudelissima rabies, Nortmannorum d scilicet dirissima cædes, regionem illam incendio, et strage innumerabili omnis conditionis et sexus, dictu lacrimabili perurgebat. Et jam a loco illo, clero ignorante et populo, equestri cursu vix spatio unius milliarii aberat. Interim dum sacerdotes beati Viri obsequiis Missas celebrare disponent, sacrificia quoque solemniter agere voto unanimi deliberarent; panis et vinum, quod tanto misterio congrueret, indicatur deesse. Quod quidem non sine divinæ pietatis providentia actum cognoscitur: sed ut clerus et populus sancti Viri precibus a barbarorum gladiis eriperetur e. Nam dum adhuc in ante dictæ basilicæ liminibus morarentur, barbarorum, sæva vicinitas nunciatur: egressisque fidelibus populis, illico locus ille cuneo barbarico occupatur, diripitur, atque perimitur, nilque eorum voracitati largientes superna clementia utile ut desiderabile reperiuntur f; sed ut fide vacui: ita recesserunt etiam præda jejuni:

14 Cum interea clerus divinis exultans laudibus, non furori cedens g barbarico, non terrore pavens sævissimo, divino vallante præsidio, constanter ad civitatem progreditur: Nortmannorum sævities, velut oblita et immemor, non furendo prosequitur, sed per iter, quod venerat, cursu retrogrado progreditur: et quos incessu et sono facile et nosse erat et subsequi, sancti Viri meritis, velut surdi et inscii, neminem eorum valuerunt lædere. Quid autem in devotione beati Viri acciderit, referre oportune placuit. Ante feretrum ejusdem Martiris duo luminaria accensa per accolitos ferebantur: sed vis ventorum tantus * tunc et tam validus aderat, ut etiam robustiora virorum corpora nutarentur *, et (ut sese procellosus hieme habet turbo) gressu solido turbarentur. Sed miro et plurimis inaudito virtutis genere, dum unus ventorum huc illucque, velut Sina rubum h ignis, congritando relambens flammam deflecteret luminum non solum extingueret, sed nec ad modicum passus est virtutis sustinere dispendium. Feruntur etiam quidam tactu ejusdem feretri amissæ virtutis resumpsisse suffragia.

15 Per idem tempus cum barbarorum sævitiem clerus huc illucque diffugeret, ac locus tanti Viri meritis

Hildebrandus
antistes corpus
elevat incorruptum:

b

c

ac irruentibus
de improviso
Normannis, divina providentia

d

e

f

F cum omnibus
eripitur, corpus
ad urbem transferens, candelis
quoque perventum non exstinctis:

g

* tanta... valida

* nutarent

h

secunda et tertia translatio:

i A meritis inparatus existeret : ad quemdam re-
verenter locum devehitur, illicque *i* (sed non
per plures dies) signis evidentibus, cujus esset
meriti, populis innotescitur. Evolutis ergo pau-
cis diebus, beatissimus Pontifex a cella sancti
k l Senerici *k* Paniciarias *l* usque deferitur, tertio
scilicet Nonarum Aprilium.

*suavis et ingens
sonus auditus:* 16 Accidit autem quiddam mirabile in die sol-
lemnium vigiliarum Paschæ. Namque intempestæ
noctis silentio, dum cuncti corpora quieti dedis-
sent; sonus cælestis militiæ inæstimabilis dul-
cedinis et gratiæ, elatis in excelsum melodiis,
auditus est a plurimis : cumque multitudo super-
venientium fidelium ante fores excubias ageret,
ipsius etiam loci sacerdotes inæstimabilis canti-
lenæ suavitate attoniti persisterent, et hæc secum
mirantes devolverent : visum est, et a quibus-
dam ita prolatum : Sanctus, inquit, confessor
m Launomarus *m*, nuper a loco sepulchri barba-
rico terrore effossus, ad has partes a fratribus
est delatus. Nunc autem, ne tam sollempni
die proprio careat tumultu, et ne sancta fi-
delisque congregatio ipsius pretiosi viri optata

n o B sibi deesse sentiat suffragia, hujusmodi laudibus
idem Beatus in remeando *n* prosequitur. Qui
vero loco illo, novo scilicet manso *o*, obsequiis
beati Confessoris tenebantur, non dissimili stu-
pore mirabantur; putantes concentum hujus-
modi eorum laudibus fieri, qui beati martiris
Chrodogangi supervenerant occursui. Tantus
igitur et tam magnus nostris sæculis inauditus,
suavis et tinnulus, licet incapabilis audientium
sensibus, extitit sonus, ut silvas, agros pariter
et villas, circa positas sex milibus occuparet,
totamque ipsius sanctæ noctis caliginem usque ad
sanctæ Resurrectionis diluculum gratissima vocum
exultatione perfunderet. Hæc autem non frustra
commemoramus, sed ut cunctis pateat, quanta
per sanctum Martirem ad omnipotentis Dei glo-
riam gesta sunt.

*raptor morte
divinitus illatus
punitus:* 17 Nec illud præterimus, quod ibidem gestum
ante plures dies fidelium relatu comperimus. An-
tequam fama beati Martiris, adventus quoque
ejusdem ad memoratum locum, vulgaretur per
populos; raptores illuc supervenere, qui sua
miseranda cadavera aliorum stipendiis assuescunt
reficere; et cum ipsi epulentur rapinis, prædæ
C effecti diaboli æternis depascentur incendiis, et
vorabuntur ultricibus flammis. Qui ilico res, quas
invenerant, coeperunt solita rapacitatis voragine
diripere. Unus autem ex illis, qui facto hujus
sceleris erat avidior ceteris, supernæ ultionis
judicio continuo vexatus a diabolo, præsentis
perpetuæque mortis excepit sententiam.

*multis in itinere
ad Sancti sepul-
crum sanitas
restituta:* 18 Operæ pretium est etiam inserere, quod
plures fama beati Martyris permoti, antequam
ad cellam locumque sepulcri accederent, quidam
domi, quidam in itinere viarumque exitibus,
optatæ incolumitatis gaudia recipere meruere :
grabatis quoque vehiculisque depositis, et cale-
sibus *p* abdicatis, gressu libero ac liberiore ani-
mo laudes et grates loco sepulcri retulere. Nam
plures ex ipsis cæcos naturali lumine novimus,
surdos, et mutos non paucos didicimus, clau-
dos etiam et paralyticos, nec non et vexatos a
dæmonibus, quos, ut præmisimus, cælestis pie-
tatis gratia meritis Chrodogangi martyris carce-
ralibus vinculis solvit; languorum ægritudines
cūravit et optatæ salutis gaudiis omni sublata
mœstitia misericorditer reformavit. Ex quibus
unum memorabile placet referre, ne sermo pro-
lixior mentes audientium valeat onerare.

19 Puella quædam duodecennis, fidelium
ulnis devecta, opem tanti Martyris exposcit : quæ
pedum vestigiis natiumque marginibus habeba-
tur adnexa, et ad superiora corporis artubus
pectori et cartilagini advincta, quin etiam loris
membrorum omnium dissoluta. Quæ cum ali-
quandiu beati Martyris præstolaretur subsidia,
paulatim et per incrementa temporum, resolutis
nodis dirissimæ paralisis, virtute divina totius
corporis vires usumque recepit. Et quæ morbo
diutino incurvata fuerat nec sursum respicere
poterat, virium integritate resumpta, usque ad
vitæ terminum Deo gratias agens, sancti Viri
obsequiis est devotissima.

20 Nec multo post quidam Ebroicensis *q* pro-
vinciæ senex oculorum lumen amiserat : qui
ante fores ipsius loci decubans, multis, ut moris
est, convenientibus, et Deo laudes pro voto
cantantibus [qui] clarissima siderum se videre
lumina fatebantur, cum diutino, ut diximus, illi
totius visus negaretur officium, cum se deduci
infra beati Martyris ecclesiam poposcisset; con-
tinuo, omni cæcitate deposita, albugine ob
testimonium cælestis Numinis illic aliquantulum
dependente, velut medicinali canterio curaretur,
totius visus recepit solatia : ibique artis sceno-
phagiæ *r* dans operam, accepta stipe laborum,
dies suos expendere satis egit *.

21 Interea quædam haud longe posita regio
morbo incredibili vexabatur : adeo enim vis
ignium medullarum interiora decoxerat, ut a
summis pedum digitis usque ad genua, quosdam
usque pudenda, obtegeret, et omnem cutis super-
ficiem nigriorem fulgine redderet. Hujus pesti-
lentiæ morbus plures utriusque sexus extinxisse
percrebuit. Hac tempestate, dum populis Viri
beatissimi actus innotescerent, plures ad eum
venientes hujus miseræ calamitatis peste corrupti,
cælestis gratiæ medicinam percipere meruerunt;
ita ut a loco infecti vulneris ad superiora nil
deinceps procederet, sed paulatim, reviviscen-
tibus membris, sanitas optata rediret : sicque
plures eorum ad propria, quidam ad loca inco-
lumes redeunt percognita.

22 Cum hæc et similia agerentur, Rampo
quidam dictus, eidem regioni non incognitus,
renum atque lumborum, et quæ infra habentur,
omnium membrorum viribus destitutus, ac
velut diræ paralisis dolore resolutus, fideliter
implorans auxilium Martyris, in brevi persensit
restitui sibi suffragia amissæ prosperitatis. Igitur
ad testimonium justorum operum opportunum vi-
sum est quorundam hic nomina inseri fidelium,
ut certior in omnibus, et in nullo dubia mens
esset piorum.

23 Cellomanensis *s* quidam, vir bonæ famæ,
vitæque non ignobilis, Isambardus, totius ca-
pitis vexabatur incommodo, ita ut insomnis no-
ctibus atque diebus haberetur biennio. Qui cum
beati martyris [meritis] intervenientibus sibi
remediari frequenter oraret, capitis dolore sub-
moto, omnique sibi officio restituto, Deo lau-
des et gratias redditurus ad beatorum apostolo-
rum Petri et Pauli limina Romam exultando
festinat.

24 Denique quod dinumerare non solum
prolixum, verum etiam habetur difficile, brevi
visum est memoria commendare : dum innume-
rabiles populi diversarum febrium, variarum
quoque ægritudinum languoribus tunderentur,
cruciatibus etiam dirissimis torquerentur : beati
Viri beneficiis imploratis, a propriis sunt languo-
ribus

AUCTORE
HERARDO
ARCHIEPISCOPO.
paralytica sa-
nata,

cæco visus red-
ditus,

q

E

r

*ategit
multi morbo re-
gio liberati,

paralyticus vi-
gori suo reddi-
tus,

F

gravis capitis
dolor sublatus,
s

plurimi alii sa-
nati : res per-
ditæ, invocato
Sancto, receptæ,

AUCTORE
HERARDO
ARCHIEPISCOPO.

ut uno exemplo
declaratur:

* forte regionis

* resistente
cæcæ a natali-
bus visus dona-
tus.

u

x

ribus absoluti; ita ut scirpis, et herbis, totiusque pavimenti cineribus *t*, omnium febrium dolorumque vacuarentur nexibus; et quam amiserant, membrorum medelam reciperent. Nec minus et illud mirabile referam; quod quidam amissionem rerum deflentes furto, fraude, vel qualibet incuria perditarum quantitatem lugentes; dum antefati Martyris merita expetunt, et perdita resumunt, et gratulabunde tecta sua repetunt.

25 Ex quibus unum memorabile in primo, quod fidem ceteris non dissimilibus præstet. A superioribus quidam nobis ignotæ provinciæ pauper advenerat, qui tres boves, et unam, quæ domi vitulum adhuc lactentem reliquerat, sibi furto sublatos anxie suspirabat. Hic cum lacrymis oratione, qua poterat, sibi auxiliari poscebat: votumque huiusmodi dedit, ut si perdita reciperet, vitulum domi retentum servitio Martyris applicaret. Sed non est apud Deum vilis oblatio, cui inest fidelis et simplex intentio. Nec quærit, quid, vel quantum, sed ex quanto, ei quod datur, tribuitur. Unde et huius Viri oblatio, præcedensque oratio, quod non ingrata fuerit, subsequens declarat effectus. Haud longe enim ab ecclesia beati Martyris vir ille remeans, quemdam sibi incognitum habuit obvium: Cujus es, inquit, o bone vir, religionis *, vel unde nunc venis? Et pauper ingemiscens, putansque sibi inludi, tristi vultu respondit: Nequaquam, inquit, me et te par habet mœstitia. Et alter: Forsitan, inquit, aliquid perdidisti: nam si de bubus agitur, ecce sunt, inquit, nescio cuius opaca depascentes silvarum: quos quia absque pastore repperi, furatos credidi. Tum ille virtutem Martyris reducens ad memoriam, designatum sibi locum expetit, vaccam primo lascivientem reperit. Quam cum minaretur, cursu prepeti dominum ad loca depascentium animalium perducit: idemque, recognitis et receptis, quæ sui juris erant, omnibus, nemine resultante *, gratulabundo remeat itinere.

26 Cæterum ne audientium mentibus sermo incultior valeat inferre fastidium, finem innumeris tanti Viri virtutibus, una semper addita, jam nunc facere pertractamus. Puellam quandam a nativitate cæcam tricesimus annus obduxerat: quæ denegata sibi præsentis Vitæ lumina gravi dolore deflebat. Hæc ducis sui manu solito cæcitatatis *u* vestigia imprimens, ad locum beatissimi Martyris accedit. Sed non post multa orationum verba diutissime sibi subtracta luminum recipiens officia, suarum precum est compos effecta. Hæc autem, quæ divina virtus Pontificis sancti precibus ad honorem et gloriam nominis sui operari dignatur, miranda quidem sunt et stupenda fidelibus, quin etiam prædicanda et extollenda per æterna sæcula, ut quorum meritis nequimus esse participes, eorum patrociniis tuti et interventione muniti, vel ultimi gradus collegio mereamur esse consortes, præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen *x*.

ANNOTATA.

a Per gesta insignia intelligit miracula.

b Occursuram, aut ad occurrendum, vult auctor.

c Res verisimiliter peracta sub priores annos episcopatus Hildebrandi, seu non diu post medium sæculi ix. De Hildebrando quædam dixi in

Commentarionum. 7. Suspicio monasterium fuisse D desertum metu Normannorum; eamque fuisse causam elevationis et translationis.

d Cum frequentissimæ fuerint Normannorum incursiones in Galliam sæculo ix, præsertim post medium, dici nequit de qua incursione hic agatur.

e Nimirum quia omisso Sacrificio, citius abierunt, ut jam in via essent adventantibus barbaris.

f Phrasis est mendosa. At insinuat auctor, Normannos nulla reperisse spolia, idque clare patet ex verbis sequentibus.

g Cedens quidem eundo ad urbem, sed non omittendo sacrum corpus, quod ferebat ad urbem.

h Intelligit rubum, quem ardentem ad montem Horeb seu Sinai, nec tamen combustum vidit Moyses, indicans candelas eodem modo, non obstante ventorum vehementia, semper arsisse, et quidem sine diminutione flammæ. Verum phrasis mendosa est, omissis forsitan aut corruptis aliquot vocibus sequentibus. Sic autem restitui potest. Dum unus ventorum . . . flammas deflecteret luminum, non solum non extinxit, sed etc.

i Hic aliquid deesse in Ms. credidit, et ad marginem apographi notavit R. D. Filliaut, qui hoc contulit cum Ms. Veruntamen phrasis utcumque cohæret, licet nihil deesset, modo voces, sed non per plures dies, separentur debitis interpunctionibus. Perstringitur his paucis verbis secunda translatio, qua corpus delatum est ad cellam sancti Serenici, ut colligitur ex verbis mox sequentibus. Miracula quædam in eo loco facta scriptor insinuat, sed non per plures dies, quia paucis solum diebus corpus ibi permansit.

k De S. Serenico aut Cerenico diacono, et multorum monachorum patre actum tom. II Maii a pag. 160, ibique in Commentario num. 3, et in Vita num. 12 narratur exstructio monasterii, quod hic Cella sancti Cenerici vocatur. Eodem deinde loco castrum exstructum est, dictumque castrum S. Serenici, et mutato nonnihil vulgari nomine S. Celerin. Situm est in excelsa rupe ad Sartam flumen, ubi augetur Sartula, seu aliquot milliaribus infra Alenzonium et in extremo limite Normanniæ ad confinia provinciæ Cenomaniensis.

l Clarum est, hic narrari tertiam translationem, eorundem haud dubie Normannorum metu factam, qua Sancti corpus e Cella sancti Serenici delatum est Paniciarias. Verum mihi non constat, quis locus designetur voce Paniciarias, nec id exposuit Mabillonius, licet textum laudaverit in Observationibus præviis ad Acta S. Opportunæ num. 3, ubi etiam videtur hanc translationem cum præcedente confundere.

m De S. Launomaro presbytero et abbate, cuius corpus sepultum fuisse dicitur in Valle S. Martini, abbatia suburbii Carnotensis non amplius exstante, actum est apud nos die xix Januarii.

n Ex hisce suspicio haberi potest, locum Paniciarias fuisse circa agrum Cornotensem, cum incolæ putarent S. Launomari corpus ad sepulcrum suum referri.

o Mansus aut mansum hic pro mansionem sumi videtur, licet medio ævo alias habuerit significationes.

p Vox hæc tam ambigue scripta est, ut legi nequeat. At videtur genus quoddam vehiculi, aut instrumentum, quo gressus firmatur, indicari.

q Ebroicæ, vel Ebroicum (Evreux) urbs est

A *est episcopalis in Normannia sub archiepiscopo Rotomagensi. Nomine provinciæ Ebroicensis agrum aut diæcesim Ebroicensem designari existimo.*

r *Ita quidem vox habetur in apographo, sed mendose, opinor. Datur ars scenofactoria, seu texendi aulæa tabernaculorum, quam exercuit S. Paulus. Hanc forsitan auctor indicare voluit. Res est exigui momenti.*

f *Forte legendum erit Cenomanensis ab urbe*

Cenomanensi, vulgo le Mans dicta, quæ caput est provinciæ vicinæ.

t *Phrasis rursum est obscura. At existimo sensum esse, tam facile malis suis liberatos esse infirmos, quam domus aut pavementum scirpis, herbis, cineribus, aliisque sordibus expurgari potest.*

u *Id est, more solito cæcorum.*

x *Subditur in Ms.: Expliciunt miracula sancti Chrodogangi martyris.*

AUCTORE
HERARDO
ARCHIEPISCOPO.

DE B. GUALA EPISC. BRIXIENSI ET CONFESSORE

EX ORDINE FF. PRÆDICATORUM,

B IN ASTINENSI S. SEPULCRI ABBATIA PROPE BERGOMUM IN ITALIA, E

COMMENTARIUS HISTORICUS.

J. L.

§ I. Notitia loci; confusæ recentiorum annuntiationes; veneratio publica examinata.

ANNO MCCXLIV.

Beatum, qui in
Astinensi S. Sepulchri monasterio sancte obiit,

N on procul ab urbe Bergomensi ad Occasum æstivum visitur amœna vallis, quam Antonius Michaël in Lucubratiuncula, cui titulus, Agri et urbis Bergomensis descriptio ann. MDXVI, ab accolis Astinam dictam esse opinatur a celebri cœnobio, quod Vallis Umbrosæ monachi, ex Asta oppido primum illud profecti, inhabitaverunt. Marchesius infra citandus illud duobus milliaribus Bergamo abesse scribit. Martinus Antonius Guerrinus in Synopsi ecclesiæ Bergomensis, anno 1734 recusa, pag. 62 de eodem ista memorat: Hoc summæ agitationis tempore, id est, ante annum circiter 1110, uti ex antecedentibus patet, Pater totius consolationis bonorum spem erexit adventu Bertarii Brixienensis, ex discipulis sancti Joannis Gualberti, Simoniacorum profligatoris et fundatoris Congregationis monachorum Vallis Umbrosæ; qui in suburbanis Bergomi monasterii fundamenta jecit Ordinis sui, magno animorum et ecclesiæ Bergomensis proventu. Ex eo plurimi monachi ad episcopale regimen vocati fuere. Nomen monasterii ab ecclesiæ ejusdem dedicatione dictum SANCTI SEPULCHRI; situs vero VALLIS ASTINI ex primis monachis, qui sub Bertario primo abbate ex Astensi urbe profecti creduntur. Beatus Guala ex Ordine Prædicatorum ad episcopatum Brixiensem assumptus, hujus regimine abdicato, in Astinensem, de qua egimus, S. Sepulchri abbatiam secessit, ut in ea liberius rerum cælestium studiis vacaret; quibus ibidem tanta cum sanctitatis opinione anno 1244 immortalis est, ut non modo Sancti et Beati titulo, verum etiam, ut mox videbitur, publico cultu donatus fuerit.

2 Post medium sæculum XII, sub imperatore Frederico I claruit alter Guala episcopus Bergomensis, qui egregiam Alexandro III Pontifici

atque Ecclesiæ universæ operam navavit. Inter scriptores, qui ejus virtutes et res gestas litteris mandarunt, varii affirmant, eum ex Astinensi Congregationis Vallis Umbrosæ cœnobio ad cathedram Bergomensem translatum fuisse. Annuntiationes, quibus Wion, Dorganius, Menardus et Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum Gualam hoc die referunt, adeo confusæ sunt, ut dubites, illæne de nostro Brixienensi, an vero de Bergomensi præsule intelligendæ sint. Wion his verbis utitur: In agro Bergomensi, monasterio sancti Sepulchri de Astino, Ordinis Vallis Umbrosæ, sancti Gualæ, quondam Bergomensis episcopi, et post ejus cœnobii humilis monachi et confessoris. Brevior est Dorganius: S. Gualæ antea episcopi et postea humilis monachi. Menardus fere consonat Wioni: In agro Bergomensi, monasterio sancti Sepulchri de Astino, sancti Gualæ Bergomensis episcopi, Ordinis Vallis Umbrosæ. Ferrarius ita habet: Apud Bergomum B. Gualæ episcopi, et postea monachi Astinensis Ord. Vallis Umbrosæ. Quem Gualam Martyrologi isti celebrant? An episcopum Bergomensem? At hic nullibi legitur sacram præfecturam deposuisse, ad Astinense cœnobium rediisse, ibique mortuus aut sepultus fuisse. An nostrum Beatum? Sed is antistes Brixienensis, non Bergomensis fuit: nec facile admittendum videtur, eum, de cujus ingressu in Ordinem S. Dominici certo constat, post abdicationem episcopatus Brixienensis monachorum Vallumbrosanorum habitum in abbatia Astinensi suscepisse, deserto religiosæ vitæ instituto, quod primum amplexus fuerat. Vide quæ inferius dicentur in fine paragraphi ultimi.

3 Quamquam, si nuda verba attendantur, quæ ex memoratis Martyrologis retuli, dignosci nequeat,

Martyrologi monastici et Ferrarius cum synonymo mire confundunt:

AUCTORE

J. L.

dubitandum ta-
men non est,
quin Gualam
nostrum an-
nuntiare volue-
rint.

nequeat, quem ipsi Gualam commemovent; aliunde tamen satis innotescit, eos de nostro Præsule Brixiensi agere. Imprimis hunc Ferrarius annuntiat: nam in Notis lectorem remittit ad Annales Brixienses Eliæ Capreoli, qui, inquit, lib. vi de B. Gualla episc. Brixien. Ord. Prædicator. agit. His præmiserat, se annuntiationem suam accepisse ex Martyrolog. monastic., id est, ex Wione, qui Martyrologium, quod edidit, Monasticum Benedictinum agnominavit. Quemadmodum Ferrarius in Catalogum generalem SS., ita et Dorganius in Calendarium ac Menardus in Martyrologium suum Sanctorum Ordinis S. Benedicti ex eodem Wione Gualam transtulere. Crediderunt scilicet, eum in monasterio Astinensi S. Benedicti regulam sub instituto Congregationis Vallis Umbrosæ professum fuisse. Jam vero non alium quam nostrum Beatum a Wione referri, ejus adjecta annotatio satis manifestat, licet error et confusio illam valde obscuram faciant. Tabulæ, inquit, Vallis Umbrosæ de eodem agunt hoc die. Binæ autem ad me transmissæ sunt; primæ anno MDXCI, secundæ anno MDXCIII. In his dicitur fuisse natione Bergomensis ex familia Romi, discipulus S. Dominici episcopi Brixiensis; et post episcopum Bergomensis: quo resignato, monasterium petiit. In illis vero notatur fuisse discipulus S. Dominici Brixiensis episcopi, et post eum ob insignem sanctitatem Brixiensem ascendisse cathedram; quam cum annis XIV tenuisset, resignavit, et monasterium S. Salvatoris (imo S. Sepulcri) ingressus, sanctitate plenus obiit MCCXLIV, ibidem juxta altare S. Martini sepultus. Locus sepulturæ, annus emortualis, episcopatus duratio et alia, quæ in annotatione proferuntur, Beato nostro ita congruunt, ut alteri synonymo attribui non possint. Errorem, quo episcopus Bergomensis vocatur, nihil moror; uti nec alterum, qui eum discipulum S. Dominici episcopi Brixiensis facit. Sanctum quidem istius nominis Beatus noster magistrum habuit; sed is fuit Ordinis Prædicatorum fundator. Imperiti confectores tabularum, quas Wion ad se transmissas cæce secutus est, pro illo S. Dominicum antistitem Brixiensem substituerunt, qui initio sæculi VII sedit, et Martyrologio Romano ad diem XX Decembris inscribitur. Alium ab illo S. Dominicum in Catalogis episcoporum Brixiensium non inveno.

Ab aliquibus
Sancti, a multis
Beati titulo in-
signitur:

4 Lector jam satis, ut opinor, videt a Guala nostro non distinguendum esse, quem Wion, Dorganius et Menardus Sancti titulo ornant. Eundem ipsi tribuit Venantius Simius in Catalogo virorum illustrium Congregationis Vallis Umbrosæ pag. 123. Ferrarius laudatus eum dumtaxat Beatum appellat, uti et Capreolus, quem in Notis citat. His adde Bartholomæum de Peregrinis (quem deinceps Peregrinum vocabo) parte II Vineæ Bergomensis cap. XXXIII; Eudoxium Loccatellum in Vitis Sanctorum et Beatorum etc. Ordinis Vallumbrosani lib. II cap. XXX; Joannem Franciscum Florentinum in Indice chronologico antistitem Brixianorum; Joannem Michaëlem Pio lib. I de Progenie S. Dominici in Italia cap. XXV et alibi; Marium Mutium in Historia sacra Bergomensis secundæ editionis pag. 223; Cælestinum ex Ordine FF. Minorum Capucino- rum in Historia Quadripartita Bergomensis parte II lib. XXI pag. 378; Marchesium in Diario, et Carolum a S. Vincentio in Anno Dominicano ad diem III Septembris; Ughellum in Italia sacra novæ editionis tom. IV col. 547, et

Guerrinum supra num. 1 laudatum pag. 69. D

5 Ex scriptoribus jam recensitis de publica Beati veneratione agunt Loccatellus, Florentinus, Pius, Mutius, Marchesius, Carolus a S. Vincentio et Ughellus. Horum testimonia circa cultum, quem in ecclesia abbatæ Astinensis nactus est, primo loco adferam. Ceteris antiquior Loccatellus in memorato opere, quod Florentiæ anno 1585 lucem aspexit, in rem nostram habet sequentia, quæ ex Italico sermone in Latinum converti: Fuit sepultus in ecclesia ejusdem monasterii Astinensis ante altare S. Martini, præsentibus clero populoque Bergomensi. Postmodum circa annum Domini MDXLV, cum ecclesia restauraretur, collocatum fuit Beati corpus intra idem altare S. Martini, ubi cum veneratione asservatur usque in hodiernum diem. Corporis e primo depositionis loco intra aram translati etiam meminit Florentinus, qui id an. MDXLV factum fuisse asserit; addit Ughellus, magna piorum celebritate. Mutius et Pius hanc inscriptionem referunt ossibus elevatis appositam: BEATUS GUALLA EPISCOPUS, CUJUS OSSA HAC IN ARA QUIESCUNT. Marchesius et Carolus a S. Vincentio testantur inscriptionem istam marmoreo conditorio, quod sacra lipsana continet, incisam esse. Idem Marchesius scribit, in ara S. Martini conspici pictam Gualæ imaginem, quæ ipsum cum radiis caput ambientibus et cum titulo Beati repræsentat. Hoc etiam apud Pium legitur, cujus verba mox recitabo.

venerationis pu-
blicæ indicia in
templo cænobii
Astinensis

6 Non modo in ecclesia Astinensi, sed et in aliis locis Beatus noster cultu publico honoratus fuisse videtur, cujus indicia proferunt Pius et Marchesius. Utriusque verba transcribam ex Italico Latine reddita. Prioris hæc sunt: Quo anno, ut dictum est, scilicet 1244, sancte obiit, communiter relatus inter Beatos Ordinis Prædicatorum. Unde adhuc in multis locis depictus cernitur cum radiis caput ambientibus ac titulo Beati; et nominatim in imagine altaris S. Martini, intra quod nunc quiescit. Brixiæ apud PP. Dominicanos B. Guala radiorum etiam honorem obtinuit, quos ibidem in antiqua pictura circum caput ejus efformatos Conradus Janningus noster anno 1686 ipse conspexit. Quæ de pictura ista in suo Itinerario Romano-Belgico annotavit, infra num. 9 opportune adducentur. Nunc Marchesium audi: Indumenta ejus pontificalia cum aliquot candelabris operis encaustici, quæ nostro conventui Bergomensi S. Stephani, an. 1561 cum cathedrali S. Alexandri destructo, reliquit, ad hunc usque diem conservantur in conventu novo S. Bartholomæi una cum aliis reliquiis: Dominoque placuit per has patrare multa mirabilia, sicut Monopolitanus affirmat, præsertim in liberandis dæmoniis. Auctor per Monopolitanum, quem citat non indicato loco, intelligit, ni fallor, Joannem Lopez, qui anno 1598 a Clemente VIII episcopus Monopolitanus in Apulia creatus fuit. Laudatur apud Echardum inter scriptores Ordinis Prædicatorum tom. II pag. 474.

E

et alibi;

F

7 Quæ duobus numeris proxime præcedentibus allegata sunt, publicam Gualæ venerationem abunde probant. Reliquum est, ut dispiciatur, an illis non sit accensendus, quorum ulterior cultus fuit prohibitus per decretum Urbani VIII Pontificis, anno 1634 editum. In Præsule nostro non potest constitui casus a decreto isto exceptus, nisi ostendatur, eum publice cultum fuisse ab immemorabili tempore, id est, centum annis completis

ex quibus ta-
men evincere
nequeo, illam

A completis ante idem decretum. Ratio autem dubitandi de cultu ejus publico ab immemorabili tempore, est primo, quia auctores supra num. 4 enumerati, a quibus Sancti vel Beati titulo insignitur, omnes anno 1534 juniores sunt, excepto solo Capreolo. Ceteri dicto anno antiquiores ab omni titulo sacro abstinere, uti et quammulti, qui post eundem scripserunt. Ex his duos nominare visum est ex Ordine S. Dominici, Antonium Senensem et Seraphinum Razzium. Hic an. 1605 Vitas Sanctorum et Beatorum, ille an. 1585 Chronicon sui Ordinis edidit. Uterque Operi suo præmisit SS. ac BB. Catalogum. Antonius circiter ducentos utriusque sexus, Seraphinus fere trecentos numerat. At Guala noster nusquam comparet. Videntur igitur apud antiquiores non legisse Beati appellationem ipsi attributam.

100 annis antiquiorem esse decreto Urbani VIII, an. 1634 edito :

B 8 Secundo, corpus ejus, quod in ecclesia Astinensi ante aram S. Martini depositum fuerat, in ipsam aram non prius translatus fuit quam anno 1545. Inscriptio vero ista, BEATUS GUALLA EPISCOPUS, CUJUS OSSA HAC IN ARA QUIESCUNT, dicto anno vetustior esse non potest, quia ante illum sacra ossa non erant in ara S. Martini. Itaque ex corporis elevatione et memorata inscriptione deduci nequit, cultum Gualæ inchoatum fuisse centum annis completis ante decretum Urbani VIII, qui tamen requiruntur ad formandum casum a Pontifice isto exceptum. Tertio, incertum mihi est, an imago in altari S. Martini Gualam cum radiis et titulo Beati exhibens, cujus Pius et Marchesius meminerunt, requisitam antiquitatem habeat. Unde dubium mihi adimere non potest. Quarto illud etiam tollere nequeunt multa mirabilia... præsertim in liberandis energumenis, quæ Deum per Beatum apud PP. Dominicanos Bergomenses operatum fuisse Marchesius tradit: illa enim venerationem publicam necessario non supponunt. Præterea, quantum ex Marchesii narratione colligitur, patrata fuerunt in conventu Bergomensis S. Bartholomæi, quem certo novi anno 1571 antiquiorem non esse.

eo vetustior est pictura a Jannino visa, Beatum cum radiis exhibens,

C 9 Propositæ difficultates mihi sane ita graves videntur, ut ego non ausus fuisset Gualam excipere ab eorum numero, quorum cultus ab Urbano VIII interdicitur, nisi in Itinerario Romano-Belgico Conradi Janningi inter alia, quæ ipse Brixiæ anno 1686 apud PP. Dominicanos vidit, hæc annotata invenissem: Ibidem in ipso campanili, ubi olim fuit sacellum ecclesiæ antiquæ, dedicatum S. Paulo Apostolo, qui adhuc ibi depictus videtur, fuit etiam depicta in altero latere infra fornecem visio P. Fr. Gualæ, ut hæc inscriptio significat: SCALA CÆLO PROMINENS FRATRI REVELATUR, PER QUAM PATER * TRAN- SIENS SURSUM FEREBATUR. LINGUÆ, MANUS STUDIO SCALAM HANC EREXIT, QUAM VIRGO CUM FILIO MATER SURSUM VEXIT. Prædicta inscriptio ex una parte legitur; ex altera conspicitur B. Guala genibus flexis, manibus junctis, habitu Dominicano indutus, et, quod præcipuum est, radiis circum caput splendidus. In medio autem sedet ipse Dominicus facie versa ad populum: post tergum vero scalæ exsurgentes in sublime protenduntur, tenentibus illarum supremas partes hinc Deo Patre, inde Filio seu Christo. Pictura cc aut ccc annorum erit.

* S. Dominicus patriarcha

10 Cum radii circum B. Gualæ caput fulgentes accipiendi sint pro signo venerationis

publicæ, cumque illi a Janningo an. 1686 visi fuerint in pictura, pluribus quam centum annis ante decretum Urbani VIII confecta, relinquitur ut iidem radii signum sint venerationis publicæ, ab immemorabili tempore ante idem decretum Beato exhibitæ. Hanc autem continuatam fuisse, satis evincitur ex positione sacri corporis intra altare S. Martini aliisque cultus indiciis, quæ supra protuli. Ista porro visio, quam imago a Janningo conspecta exhibet, infra a num. 18 ex Constantino Urbevetano narrabitur. Hic et alii scriptores fide dignissimi, qui ibidem laudabuntur, testantur, in visione B. Gualæ divinitus oblata scalarum ad cælum usque pertinentium summitates tenuisse hinc Dei Filium, illinc ejus Matrem, non vero Deum Patrem, ut est in Janningi relatione: quæ si picturæ sit conformis, pictor Beati visionem non recte representavit. Inscriptionis litteris majusculis expressa mentio redibit num. 19.

AUCTORE

J. L.

quæ sufficit, ut cultus ejus ab immemorabili tempore inchoatus credatur.

§ II. Natales; ingressus in religionem; præfectura conventus Brixiensis; visio de beata S. Dominici morte; et alia, quæ ad vitam ante episcopatum actam spectant.

Eorum, qui abhinc duobus sæculis scripserunt, communis consensus est, Bergomum Beato nostro patriam obtigisse. Ab aliquibus tamen, inquit Marchesius, Brixiensis creditus est forte ob affectum, quo hanc civitatem prosecutus fuit, ac diuturnum tempus, quo eandem incoluit. Ex his fuit Leander Albertus lib. III de Viris illustribus Ord. Prædicatorum fol. 114 verso ita scribens: Guala Brixiensis ejusdem civitatis episcopus etc. Nomen ejus a variis varie effertur. Wala nominatur a Theodorico de Apoldia scriptore coævo in Vita S. Dominici, edita tom. I Augusti pag. 602; Walla a Rolandino synchrono apud Muratorium tom. VIII Scripturum Italiæ col. 198; Gualo in Chronico Richardi de S. Germano etiam synchroni apud eundem Muratorium tom. VII col. 1019; Guala in aliquot instrumentis, vivente Beato confectis, quæ postea adferuntur. Ego ut hactenus feci, ita et deinceps eum Gualam vocabo; quia multi ex contemporaneis sic scripserunt, videlicet B. Jordanus, Bartholomæus Tridentinus, Constantinus Urbevetanus infra num. 18 citandi, et Vincenzius Bellocensis lib. XXX Speculi cap. cxiv. His Adde instrumentum anni 1235, quod producit Muratorius tom. IV Antiquitatum Italiæ col. 331. Apud Joannem Antonium Guarnerium in Commentariis Sanctorum Bergomatum pag. 128 versa Beatus cognominatur Rumonius; apud Guerrinum citatum de Rommonibus. Peregrinus et Florentinus eum progenitum dicunt ex nobili Romorum familia, quæ a Simio Romi vel Roma, ab Ughello vero Romara vocatur. Scriptores Itali Pius, Mutius et Cælestinus eum natum fuisse aiunt ex nobili stirpe dei Romanoni, pro quo apud Marchesium est Romanoni. Auctores 200 annis antiquiores de Beati nobilitate silent:

Beati patria; ejus nomen a variis varie scribitur, uti et familia, e qua natus creditur.

F

AUCTORE
J. L.

Bergomi an.
1219 e manibus
S. Dominici re-
ligiosum habi-
tum verissimi-
ter suscepit.

silent: eum tamen ex familia Romi ortum fuisse testantur Tabulæ Vallumbrosanæ sæculo xv, ut suspicor, conscriptæ, quas Wion supra num. 3, producit.

12 De B. Gualæ vita, antequam religiosæ familæ a S. Dominico fundatæ nomen daret, nihil certi adferri potest. Ipsum in patria seu Bergomi ex S. patriarchæ manibus religiosam vestem induisse, neoterici passim asseverant. Non video cur quis id merito neget, si S. Dominicus revera Bergomi fuerit, priusquam anno 1219 ex itinere Hispanico et Gallico Bononiam adveniret; nam post suum in hanc urbem adventum Bergomum non ivit, nisi forte anno 1220 post primum generale Ordinis Capitulum, festo Pentecostes celebratum: Guala autem religiosum habitum jam susceperat ante eundem annum 1220, quemadmodum ex numero sequente patebit. Echardus tom. I Bibliothecæ Ordinis Prædicatorum inter paginas 86 et 87 accuratam dat tabulam chronologicam Actorum S. Dominici, secundum quam Cuperus piæ memoriæ ad iv Augusti suum de eodem Sancto Commentarium a § vii ordinavit. In tabula ista ad annum 1219 notatur S. patriarcha, ex Hispania in Italiam rediturus, per Franciam et Burgundiam iter instituisse, ac superatis Alpibus Bergomum accessisse, antequam Bononiam adventaret. In Notis ad Vitam S. Dominici, a B. Jordano scriptam, pag. 19 col. 2, Bergomum, inquit, post reditum in Italiam, primum accessit: tumque ab ejus urbis civibus oblatum ei fuisse locum erigendo cœnobio commodum, facile credas. Cum præter Echardum non paucos alios invenerim, qui illum Bergomi saltem ad breve tempus anno 1219 commoratum fuisse scribunt, cumque huic sententiæ nihil efficaciter opponi posse perspiciam, fateri cogor eos verisimiliter non aberrare, qui B. Gualam ipsius S. Dominici manibus sacro habitu Bergomi vestitum fuisse tradunt. Oportet hoc factum fuerit non serius, quam mense Augusto ejusdem anni 1219: nam certum est, sanctum fundatorem Calendis proximi mensis Septembris Bononiæ fuisse. Vide Cuperi Comment. num. 672.

C
B. Diana Bononiae virginitatis voto Deo se consecravit, Beato nostro assistente,

13 Postquam S. Dominicus, confecto itinere Hispanico, Bononiam anno 1219 advenisset, votum virginitatis, Guala inter alios præsentem, suscepit, quo B. Diana Deo et religioni in eadem urbe se obstrinxit. Interfuere, inquit Thomas Malvenda in Annalibus Ord. Prædicatorum ad annum 1223 pag. 425 et seq., præsentem sacræ illi cæremoniæ, qua virgo Diana in manibus S. Dominici virginitatem suam, voto nuncupato, Deo consecraverat, simulque religioni se devoverat, B. Reginaldus, Fr. Gualla Brixianus, Fr. Radulphus Faventinus, nonnullæque matronæ Bononienses. Erant tres illi Patres insignes primævi Ordinis columnæ: sicque oportuit factum votum illud anno Domini mcccix, nam non ante S. Dominicus Bononiæ fuit nec B. Reginaldus ultra eum annum vixit. Malvenda Reginaldum, Parisiis mortuum, ultra annum 1219 vixisse negat, eo quod, inquit Echardus tomo I Bibl. pag. 90 col. 2, Theodoricus de Appoldia lib. iii Vitæ S. Dominici cap. x sub finem ejus anni Reginaldum obiisse asserat. Sed cum Theodoricus id a Parisiensibus acceperit, apud quos finis anni erat finis Quadragesimæ sequentis, constat, quod supra notatum est, paulo ante Quadragesimam anni stylo veteri mcccix, novo mcccxx defunctum. At licet

Reginaldus vitam protraxerit ultra annum 1219 D a Calendis Januarii inchoatum, apud omnes tamen certum est, illum Bononia Parisios discessisse eodem anno nondum evoluto: unde relinquitur, ut Malvenda eidem votum Dianæ recte innexuerit. De beata hac virgine in nostro Opere ad x Junii actum fuit.

14 Pius lib. i de Viris illustribus Ord. Prædicatorum cap. xx de Beato hæc habet Italice: Habitum a S. Dominico in patria recepit, ubi aliquamdiu mansit ad perficiendam fabricam conventus. Dein a sancto missus fuit Brixiam, ubi factus Prior etc. Si Pius velit, Beatum a recepto habitu usque ad præfecturam Brixianensem, anno 1220 vel 1221, ut num. 17 videbitur, ipsi collatam Bergomi habitasse, quomodo B. Dianæ virginitatem Bononiæ anno 1219 voti adstilit? An a S. Patriarcha Bononiam evocatus fuit, ut isti cæremoniæ interesset, eaque finita, in patriam reverteretur? Ast ego suspicari malo, eum, postquam in Ordinem admissus fuit, jussu sancti fundatoris Bononiam statim profectum fuisse, ut ibidem religiosæ vitæ, quam amplectus fuerat, institutum plenius addisceret. Potuit quidem fieri, ut Beatus post votum a memorata virgine Deo nuncupatum Bergomum missus fuerit, ibidemque ad perficiendum conventus ædificium substituerit, donec Brixiansi cœnobio præficeretur: at nullum mihi argumentum in promptu est, quo lectori persuadeam, ut ita revera factum esse credat. Itaque ad alia pergo.

15 Sanctus Dominicus anno 1220, qui vitæ ejus penultimus fuit, post prima Ordinis sui comitia generalia festo Pentecostes habita, prædicandi et religionis propagandæ causa ad varias Italix civitates excurrit. Cuperus in Comment. de S. patriarcha § xxxviii num. 717 illis Brixiam accenset, testem producens Jacobum Malvecium a Muratorio inter scriptores rerum Italicarum tom. XIV editum, et in suo ibi Chronico Brixiansi, quod anno 1412 conscribere cepit, distinct. vii cap. xciv ista memorantem: Illis in diebus beatissimus Dominicus, Ordinis Fratrum Prædicatorum pater et conditor, Lombardiæ loca perambulans, hanc urbem ingressus est. Hic apud basilicam Sanguinis sanctorum Faustini et Jovitæ hospitium habens, illic quosdam religiosos viros sub jugo suæ sanctissimæ regulæ Christo Domino servire constituit. Quod illis B. Gualam præfecerit, non addit quidem Malvecius; at eo juniores, qui de Brixiano S. patriarchæ itinere meminerunt, illud passim affirmant. Capreolus, qui initio sæculi xvi scripsit, in Historia Brixiana ad annum 1220 narrat sequentia apud Pium lib. ii de Progenie S. Dominici in Italia: Verum enimvero Dominus et Deus noster Jesus Christus... beatissimum Dominicum Ordinis Prædicatorum primum... Brixiam ea tempestate venire, ibi aliquamdiu in sanctorum Faustini et Jovitæ basilica, ubi etiam nunc ejus mensa extat, manere, ac in ea B. Guallam Brixianum Priorem et alios religiosos nonnullos sub ejus regula constituere sua clementia et pietate disposuit. Florentinius in Indice chronologico antistitum Brixianorum Alberti elogio, cujus Guala in episcopatu successor fuit, ista subjungit: His diebus S. Dominicus Brixiam appulit, et per dies aliquot moratus in cœnobio SS. Faustini et Jovitæ ad Sanguinem, nunc S. Afræ, a civitate sibi concesso, eidem inde proficiscens B. Gualam præfecit. Similia lego apud Ughellum in Italia sacra editionis Venetæ tom. IV col. 546 et alios.

qui in eadem urbe religiosæ vitæ tyrocinium posuisse videtur.

S. patriarcha an. 1220 novo conventui Brixiansi Gualam præfuisse traditur:

Re

A Re mature discussa, comperi non dubitandum esse, quin conventus Brixiensis primordia referenda sint ad annum 1220, quo S. Dominicus apud basilicam SS. Faustini et Jovitzæ MM. locum illi erigendo a civitate obtinuit: verum quod S. Patriarcha Gualam nostrum eidem tunc præfecerit, tamquam rem indubitabilem credere non licet, quia Beatus non improbabiler anno 1221 adhuc conventus Bononiensis alumnus fuit, uti ex numeris proxime sequentibus apparebit.

sed cum an. se-
quente ante xxx
Maii curam cœ-
nobii Bononiæ
ædificandi Bea-
to mandavit,

16 Postquam Malvenda de B. Diana narrasset, quæ ex ipso num. 13 transcripsi, paucis interjectis ita pergit: Cæterum Diana, in cujus pectore immensum ardebat desiderium palam et publice profiteri, quod privatim et coram paucis præstiterat, egit cum S. Dominico de construendo monasterio quodam sanctimonialium, quod ipsi pro paternis opibus factu facile videbatur. Pium consilium probat S. Patriarcha, et quatuor et præstantioribus conventus Bononiensis novi monasterii fabricam demandat. Ii erant Fr. Paulus Hungarus, Fr. Gualla, qui postea fuit episcopus Brixianus, Fr. Ventura Veronensis Prior conventus Bononiensis, et Fr. Radulphus de Faventia ejusdem cœnobii procurator. Atque videtur id contigisse anno Domini MCCXXI; nam eo anno F. Paulum Hungarum nomen in religionem dedisse et in Hungariam missum suo loco abunde monstravimus, ad annum scilicet 1221 pag. 335: ubi Theodorici de Appoldia idem de Paulo Hungaro asserentis testimonium adducitur. Monasterii a B. Diana ædificandi fabrica B. Gualæ et aliis commendata fuisse videtur ante secundum Ordinis capitulum generale, xxx Maii ejusdem anni celebrari cœptum: nam illo finito, Paulus Hungarus statim in Hungariam discessit, uti colligere est ex iis, quæ habet Echardus pag. 21. Verum, inquires, F. Ventura vocatur a Malvenda Prior conventus Bononiensis: sed non ante Prior constitutus fuit, quam in secundis comitiis generalibus, quemadmodum observat Echardus pag. 45 col. 2 in Notis ad relationem testimoniorum de vita, obitu et miraculis S. Dominici: itaque ante secunda Ordinis comitia monasterii extruendi cura Paulo, Gualæ, Venturæ et Radulpho mandata non fuit. Placet Echardi observatio: at nego

C Venturam tunc Priorem Bononiensem fuisse. Malvendam omnem suam de B. Diana narrationem ex Hispanica Ferdinandi de Castillo lib. II cap. xxv, et Italica Seraphini Razzii pag. 411 accepit: de quo et ipse lectorem præmonet: apud utrumque vero scriptorem non leguntur hæ voces: Prior conventus Bononiensis, quas Malvenda de suo adjecit.

ipsum quoque
ibidem tunc ha-
bitasse, opinari
licet:

17 Apud Castillum et Razzium etiam non invenitur, quod quatuor illi nominati patres fuerint e præstantioribus conventus Bononiensis. Sux istud narrationi adjecit Malvenda ex conjectura, quam improbabunt, qui cum Capreolo et aliis B. Gualam ab anno 1220 cœnobio Brixiensi præfuisse censent. Hi contendunt, Beato monasterii fabricam commendatam fuisse, quod ad hanc promovendam non parum conferre posset ejus licet Bononia absentis auctoritas, prudentia in consiliis dandis et in negotiis conficiendis dexteritas: quibus etiam perspectis summus Pontifex paucis post annis eum episcopum Brixiensem et Apostolicæ Sedis legatum creavit. Ita ratiocinari coguntur, qui volunt, S. Dominicum anno 1220 conventus Brixiensis regimen, anno vero sequente monasterii monialibus Bononiæ eri-

Septembris Tomus I.

gendi provinciam B. Gualæ imposuisse: nam certum est hunc mense Augusto anni 1223 Brixiæ conventui sui Ordinis adhuc præfuisse. Sicut ista sententia placeat, per me licet, eam sequatur. Sed neque etiam iis refragabor, qui credere malunt, Beatum constitutum esse Priorem Brixiensem eodem tempore, quo secundum Echardum laudatum Venturæ prioratus Bononiensis collatus fuit; scilicet in secundo Ordinis capitulo generali, xxx Maii et sex sequentibus diebus anni 1221 celebrato, in quo inter alia decretum fuit, ut conventuum præfecti deinceps Priores appellarentur, uti videre est apud Cuperum in Comment. num. 788. Postrema hæc opinio pluribus forte arridebit, quam prior; nec immerito: nam ex eo quod S. Dominicus an. 1221 ante secundi capituli celebrationem B. Gualæ monasterii Bononiæ ædificandi curam commiserit, judicare magis primum est, Beatum in eadem civitate revera tunc habitasse.

18 Die vi Augusti anno 1221, duobus mensibus a secundo Ordinis capitulo elapsis, obiit sanctissimus patriarcha Dominicus. Ejus a mortali vita ad immortalem transitus B. Gualæ, conventus Brixiensis tunc priori, revelatus fuit in mira quadam visione, quam B. Jordanus, Bartholomæus Tridentinus et Theodoricus de Appoldia in Actis S. Dominici, aliique quammulti scriptis suis celeberrimam reddidere. B. Jordani relatio legi potest tom. I Augusti pag. 555 num. 70, Bartholomæi pag. 561 num. 14, Theodorici pag. 602 num. 240 et seq. Constantinus Medices, ab episcopatu Urbevitanus dictus, in Vita sancti fundatoris apud Echardum pag. 36 col. 1 visionem beati Prioris, cui contemporaneus fuit, ita describit: Eadem vero die eademque hora, qua beatus pater migravit a corpore, F. Guala ejusdem Ordinis tunc Prior Brixiæ, postmodum autem civitatis ejusdem episcopus, cum in loco campanilis Fratrum in Brixia paululum reclinasset, levi quadam somni dulcedine dormitavit; viditque revelatione divina velut aperturam quamdam in cælo, per quam duæ scalæ candidæ submittebantur ad terram. Summitatem quoque unius scalæ manu tenebat Christus Dominus, summitatem vero alterius scalæ Virgo Mater, per utrasque autem descendentes et ascendentes angeli discurrebant. Et ecce in medio scalarum in imo sedes est posita, et supra sedem sedens, et qui sedebat similis erat Fratri habenti faciem velatam caputio, quemadmodum mos est in Ordine Fratres mortuos sepelire. Scalas autem sursum paulatim trahebant ex una parte Christus Dominus, et ex altera Mater ejus, donec psallentibus angelis ad summum usque pervenit is, qui in sede fuerat collocatus. Receptisque in cælo scalis, et sede pariter cum sedente, illa cœli apertura clausa est, visioque disparuit.

19 Excitatus igitur idem Frater a somno, quamvis ex infirmitate præcedenti debilis adhuc esset, confestim Bononiam, quo beatum patrem ægrotasse sciebat, iter arripuit; comperitque veniens eandem diem eandemque fuisse horam, qua et illa sibi visio cœlestis apparuit, et vir Dei Dominicus de mundo transiens cœli gloriam introivit: ad cujus rei certitudinem ampliorem mox coram omnibus visionem hujusmodi publicavit. Addit Bartholomæus Tridentinus: Hoc ipsum episcopum Brixiensem, opinor, seu Gualam nostrum, in festo Dominici Bononiæ coram omnibus in nova Lectione devote legentem audivi;

AUCTORE
J. L.

cum vi Augusti
an. 1221 Brixiæ
Prior esset, de
beata S. Domi-
nici morte mira
ei visio
E

F

oblata est, quæ
dein S. Pa-
triarchæ officio
inserta fuit.

AUCTOR
J. L.

hoc, cum mihi Dei et sui gratia esset familiarissimus, coram multis sæpe protestantem intellexi. Per novam Lectionem, cujus meminit Bartholomæus, intelligendum puto novum Officium, quod de S. Dominico recitari cæptum est, simulatque in Sanctorum numerum anno 1234 a Gregorio IX relatus fuit. Composuit illud Constantinus Urbevelanus, teste Bernardo Guidonis apud Echardum pag. 154 col. 1. In Laudibus Officii istius tertia et quarta antiphona sunt verba Inscriptionis supra num. 9 ex Janningo relatæ, quæ visionem B. Gualæ summam complectitur. Legi hic possunt Pius, Marchesius et Carolus a S. Vincentio citati num. 4. Porro Bartholomæus beatum Episcopum Brixiansem antiphonas istas festo S. Dominici legentem Benoniæ audire potuit anno 1235 vel sequentibus, quando ipsi, legationem pro summo Pontifice forte obeunti, illac transeundum fuit. Quam feliciter, quantaque cum prudentiæ laude in variis ei gravibus negotiis isto munere functus fuerit, § III et seq. dicendum erit.

B
An. 1223 Brixia
interfuit trans-
lationi SS. Fau-
stini et Jovitæ.

20 Priorem Brixie adhuc agebat mense Augusto anni 1223 : nam SS. martyrum Faustini et Jovitæ translationi ibidem tunc interfuit, uti constat ex vetusto instrumento, quod Bernardinus Faynus in Martyrologio Brixiano ad diem VII Aprilis edidit. Anno ab Incarnatione Domini millesimo ducentesimo vigesimo tertio, Indictione undecima, octavo die intrante Augusto, aperta est arca sanctorum martyrum Faustini et Jovitæ, et reposita est in loco isto cum corporibus eorumdem martyrum et beati Faustini confessoris, præsentem archidiacono et archipresbytero una cum clero suo Brixienso, et Fratre Jordano Magistro Ordinis Prædicatorum, et Fratre Gualla Priore ejusdem loci cum Fratribus suis : et hoc factum est cum solemni processione. Cetera apud Faynum legi possunt.

Ejus charitas
erga urbis pau-
peres, viduas et
pupillos.

C

21 De eximia Beati charitate, quam in pauperum, viduarum atque pupillorum necessitatibus magna sui atque Ordinis commendatione exercuit, hæc tradit Guarnerius in Commentariis Sanctorum Bergomatum, anno 1584 editis, pag. 128 versa : Gualla postea in eodem Ordine præclarus fuit, dignusque habitus est, qui cœnobio, quod Dominicus Brixie constituerat, præficeretur, Priorisque munere, quod præsidem sonat, condecoraretur. In eo munere non modo ab iis, quibus præerat, dilectus et cultus est ; sed etiam civibus Brixianis gratus acceptusque fuit, propterea quod egentium patrocinium summa in difficultate rei frumentariæ susceperat, viduarumque et orborum puerorum impendentibus periculis vel cum dimicatione capitis subvenerat, nihilque aliud nisi publicum commodum spectare videbatur. Annus, quo pauperibus in summa rei frumentariæ angustia succurrit, fuit Christi 1223 ; ad quem de illa meminit Malvecius in Chronico Brixiano distinct. VIII capitulo xcviii : Hac etiam tempestate Brixienso frumenti aliorumque bladum penuriam grandem perpersi sunt. Malvecius per vocem generalem frumentum videtur intellexisse triticum ; alias autem frumenti species per nomen barbarum blada exponere voluisse.

Romam a B. Jordano missus, ut inde aliquot moniales Bononiam deducerentur, impetravit.

22 Eodem anno 1223 Bononiæ absolutum fuit ædificium monasterii, quod B. Diana, ut supra num. 16 ex Malvenda narratum est, exstruere constituerat monialibus Ordinis S. Dominici. In novum istud Monasterium, cui S. Agnetis nomen inditum, beata fundatrix cum reliquis,

inquit idem Malvenda pag. 472, sororibus, quæ dum quatuor tantum erant, translata est hoc anno MCCXXIII per Octavas Ascensionis Domini . . . Hoc eodem anno in die SS. Apostolorum Petri et Pauli sacrum religionis S. Dominici habitum de manu B. Jordani Magistri Ordinis susceperunt. At paulo post duæ aliæ illustres matronæ Ferrarienses in eandem societatem admissæ sunt. Cæterum ut novum monasterium accuratius omni regulari disciplina imbueretur, misit B. Jordanus Romam Fratrem Guallam et F. Radulphum, ut ex religiosissimo illo et totius sanctitatis seminario S. Xysti Sororum monasterio, a S. P. Dominico fundato, quatuor moniales ex præstantioribus permissu Honorii Pontificis Bononiam ad recens S. Agnetis monasterium deducerentur, quæ novitias illas Sorores omnem ritum Ordinis plenius edocerent. Agente igitur Ugolino Cardinali episcopo Ostiensi, . . . impetratum est ab Pontifice, ut quatuor insignis sanctitatis Sorores e monasterio S. Xysti mitterentur Bononiam ad monasterium S. Agnetis. An B. Guala usque ad episcopatum Brixiansem, ad quem eum ante finem anni 1228 evectum fuisse paragrapho sequente dicitur, in eadem urbe religiosæ sui Ordinis familiæ præfuerit, incompertum mihi est. Aliqui hoc negant, quibus contradicit R. P. Antoninus Bremond S. T. M. tom. I Bullarii Ord. Prædicatorum in Appendice episcoporum sub Gregorio IX Pontifice pag. 113 : F. Gualla Bergomas, ex Priori Brixienso cœnobii episcopus Brixensis, sub archiepiscopo Mediolanensi. Bremondo favet Florentinus : B. Guala Bergomensis . . . S. Dominici discipulus a cœnobii, cui fuerat a magistro præfectus, ad Brixianæ ecclesiæ rectionem transit, civitate ob singularem ejus sanctitatem id constantissime flagitante.

§ III. Inquiritur tempus, quo episcopus esse cœpit : legatur a Pontifice ad Longobardos et imperatorem ; Patavinos inter et Tarvisinos pacem componit.

Brixienso pastore viduati bene de civitate meritum et singularibus, quibus illorum oculos in se converterat, gratiæ ac naturæ dotibus ornatum Gualam sibi episcopum elegerunt. Factum sic refert Guarnerius : Mortuo Alberto episcopo, Brixiani concilio convocato et Guallæ dignitati et civitatis utilitati prospiciendum censuerunt. Eam ob causam a Gregorio IX sum. Pont. omnibus precibus efflagitarunt, ut Guallæ cui magnæ curæ salus civitatis fuisset, episcopatus mandaretur. Id non modo impetratum est, sed exiguo temporis spatio interjecto, cum recentiorum meritorum gloria eum commendaret, legatus Apostolicus lectus est, eique Gallia Cisalpina provincia decreta. Fallitur Guarnerius, dum Beatum ad infulas Brixienso promotum ait, mortuo Alberto episcopo : huic enim viventi successit, sed ad patriarchatum Antiochenum translato, uti numero sequente ostendetur. Quo anno B. Guala cathedram Brixiansem conscenderit, quam Albertus vacuam reliqueat, non determinat Guarnerius : alii autem

Episcopus Brixianensis creatus est

AUCTORIS
J. L.

A tem in illo definiendo discrepant. Capreolus Beatum anno 1230 antistitem designatum dicit. Ughellus et Echardus in Notis ad Vitam S. Dominici a B. Jordano scriptam pag. 23 col. 1 episcopatus ejus initium affigunt anno 1229, quem etiam Bremondus num. præcedente citatus in margine notat. Bernardinus Faynus in Catalogo 1 Cæli Brixiani pag. 35 eum anno 1225 episcopum creatum affirmat. Consentiant Peregrinus, Loccatellus et Florentinius: nam ipsum anno 1239 ecclesiæ suæ regimen deposuisse aiunt, postquam 14 annis illud tenuisset. Cur ab his scriptoribus dissentiam, ex sequentibus intellige.

non an. 1225, ut
aliqui asserunt,
nec an. 1229 vel
seq., ut alii vo-
lunt;

B 24 Temporibus, quibus Beatus floruit, Antiochia sub Christianorum potestate erat. Ejus cathedra, Raynerio patriarcha Latino vita defuncto, vacabat anno 1226: ad quem Odoricus Raynaldus in Annalibus ecclesiasticis num. 59 ex Honorii III Pontificis epistola CCCLVI libri x hæc refert: Cum Antiochenam ecclesiam patriarcha Raynerio orbatam accepisset Honorius, canonicis Antiochenis præcepit, ut evolventis se ab acceptis litteris mensis spatio patriarcham designarent. Inde consequitur, ut non prius quam anno 1226 Raynerius in patriarchatu Antiocheno successorem habuerit: hunc autem fuisse Albertum episcopum Brixensem, proximum B. Gualæ decessorem, contra Onuphrium Panvinum ostendit Petrus Boschi noster in Historia chronologica Patriarcharum Antiochenorum num. 672. Argumentis, quibus utitur, addo testimonium Alberici auctoris synchroni, in Chronico ad annum 1233 ita scribentis: Post patriarcham Antiochiæ Petrum fuit patriarcha quidam Renerus (Raynerius) de Tuscia; et post eum diebus istis sedem obtinebat Albertus episcopus quondam Brixianus. Jam vero si Albertus ex episcopo Brixienti patriarcha Antiochenus creatus sit non citius quam anno 1226, quomodo S. Guala anno præcedente Brixie sedere potuit? Errat igitur, qui hoc affirmat, Faynus; nec verum esse potest quod Peregrinus, Loccatellus et Florentinius scribunt, scilicet beatum Præsulem nostrum anno 1239 sacro magistratu se abdicasse, postquam illum 14 annis gessisset. Capreolo, Ughello, Echardo et Bremondo, qui exordium episcopatus ejus differunt ultra annum 1228, etiam assentiri non possum: nam Rolandinus ejusdem temporis ac proinde idoneæ auctoritatis scriptor in narratione, quæ num. 31 ex ipso transcribetur, manifeste indicat, eum ante finem anni 1228 jam episcopum Brixensem fuisse.

sed an. 1228 vel
1227, quo legati
Apostolici mu-
nus obiit.

C 25 Cum Honorius III canonicis Antiochenis per litteras anno 1226 datas præceperit, ut, iis acceptis, intra mensem novum patriarcham in locum Raynerii nominarent, credibile est, Albertum antistitem Brixensem, qui Raynerio successit, ecclesiam suam viduam reliquisse eodem anno 1226 vel initio sequentis. Licet itaque potuerit B. Guala illi administrandæ præfici ante xxii Julii anni 1227; id tamen prius factum non fuisse, apparebit infra ex num. 29: ubi Gregorius XI in litteris, ad Fredericum II memorato die et anno datis, Beatum vocat Fratrem Gualonem de Ordine Prædicatorum, nulla episcopatus ejus adjecta mentione. Relinquitur ex dictis, ut illius initium statuendum sit intra tempus, quod die xxii Julii anni 1227 posterius fuit, et finem anni 1228 præcessit. Atque hæc mea sententia est: præcipuum, quod ei objici potest, num. 32 infirmare conabor. Aliqui dicunt, Beatum a Gregorio, qui Honorio xviii Martii an. 1227 mortuo postri-

die successit, Sedis Apostolicæ per Longobardiam legatum et antistitem Brixensem simul creatum fuisse: verum ex numeris seqq. patebit, eum ante episcopatum legati Apostolici munus obiisse. Si Marchesio et Carolo a S. Vincentio fides habeatur, B. Guala oblatas infulas acceptare, quantum potuit, detrectavit, nec nisi jubente summo Pontifice Gregorio illis caput submittere voluit. Sed vehementer ego timeo, ne scriptores isti meram conjecturam referant, ex eo solo ductam, quod Beatus postmodum episcopatu renuntiavit. Rerum pene omnium, quas ut episcopus egit, memoria intercidit: verum multa ex iis, quæ ut Sedis Apostolicæ legatus fecit, oblivioni adhuc supersunt. Anno 1227 gemina pro Gregorio IX functus est legatione, altera ad Longobardos, altera ad Fredericum II imperatorem. De negotio, quod illi in prima legatione tractandum fuit, agunt litteræ Pontificiæ infra num. 27 producendæ. Ut lector eas intelligat, prænovisse juvabit, quæ subjicio.

26 Carolus Sigonius lib. xvii de Regno Italiæ ad annum 1226 scribit, variarum Longobardiæ, Romandiolæ ac Marchiæ civitatum legatos iv Nonas Martii in æde S. Zenonis ad Mosium, Mantuani agri oppidum, convenisse, et contra Fredericum II, a cujus armis libertati suæ metuebant, antiquam pro ea defendenda societatem renovasse. Honorius III Pontifex, qui in eam curam totus incumberebat, ut contra infideles in Terra sancta Christianorum arma verterentur, imperatorem et fœdere junctas civitates ad concordiam adduxit. Raynaldus in continuatione Annalium Baronii ad annum 1226 a num. 26 dat epistolam Honorii, rectoribus dictæ societatis Nonis Januarii an. 1227 missam, in qua leges, quas idem Pontifex concordiæ istius auctor simul et arbiter utrique parti statuerat, referuntur. Societati seu urbibus fœderatis inter alias ea lex posita fuit, ut 400 milites instructos Frederico in Terram sanctam profecturo, propriis stipendiis per biennium alendos, submitterent. In fine epistolæ societatis rectoribus præcipit Honorius, ut ad se transmitterent factæ reconciliationis leges ad imperatorem dirigendas, quibus ipsorum, marchionis Montis-Ferrati et singularum civitatum sigilla apposita essent. Quod cum illi præstare distulissent, Pontifex acriter objurgatos officii admonuit per aliam epistolam, cujus fragmentum profert Raynaldus ad annum 1227 num. 6. Ibidem num. 19 de Gregorio IX, qui xix Martii ejusdem anni Honorio successit, in rem nostram hæc narrat: Uti omnia sacræ expeditionis adornandæ impedimenta amoveret, operam industriamque in stabilienda ac firmanda pace defixit, ad quam Fridericus imp. Longobardiique Honorii prædecessoris sui studio diligentiaque adducti fuerant. . . Quamvis porro . . ab Honorio, in quem ut summum controversiæ arbitrum compromissum fuerat, concordiæ leges dictæ essent; non levis tamen metus aberat*, ne malum recrudesceret. Quare illi conferandæ summo studio Gregorius incumberebat: atque ita, cum Longobardi fœderati de admissis concordiæ legibus mancas litteras transmisissent, in quibus nimirum marchio Montisferrati et aliquæ civitates sigilla sua non apposuissent, illas penes se retinuit Pontifex; monuitque Longobardos alias, in quibus cunctarum urbium sigilla essent affixa, mitterent, ne subesse aliquid fraudis putaret Fridericus, atque ab susceptæ expeditionis concilio retardaretur: se vero ab imperatore

Urbes Longobardiæ etc. quæ contra Fredericum II conspiciuntur, ad concordiam leges

E

F

* l. aderat

AUCTORE
J. L.

imperatore literas omnibus numeris absolutas accepisse, quarum seriem diplomati inseruisset, quasque ad eos sit transmissurus, cum novas ab ipsis exceperit. Hortatur etiam, ut quamprimum copias instructas dignasque imperatore apparent . . . Apostolicis acceptis literis, Longobardi maturato consilio pacis leges, omnium sigillis appositis, munitas corroboratasque misere, ut eorum epistola declarat. *In margine hic citatur Reg. Greg. ep. 125.*

sigillis firmandas a B. Guala inducuntur, uti fidem facit Gregorii IX epistola.

27 De legato, quem Gregorius ad Longobardos misit ad concordiam inter ipsos ac imperatorem stabiliendam, nihil meminit Raynaldus; eum autem fuisse B. Gualam nostrum, atque hujus opera effectum fuisse, ut illi concordiae leges omnium sigillis consignatas transmiserint, ex Pontificiis litteris deducitur, a Bremondo tom. I Bullarii pag. 26 ex arch. Ord. lib. A fol. CCLXXIV editis. Eas accipe. Gregorius Episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Fratri Gualle Ordinis Prædicatorum salutem et Apostolicam benedictionem. Recepimus literas, quas ad Sedem Apostolicam direxisti, et, notata earum continentia, diligenter scripsimus rectoribus societatis Lombardorum, secundum quod expedire cognovimus; ut literarum nostrarum inspectio te poterit edocere. Monemus igitur probatam sollicitudinem tuam, et per Apostolica tibi scripta mandamus, quatenus rectores ipsos sollicites incessanter, ut literas imperiali celsitudini dirigendas per manum publicam scribi faciant iterato, et, sicut nunc mandamus, et a principio fuit mandatum, sui et nobilis viri marchionis Montis-Ferrati ac singularum civitatum de ipsa societate sigillorum appensione muniri, ac ad faciendum inter se divisionem militum in Terræ sanctæ subsidium mittendorum, cessante dilatione, procedant. Quæ cum perfecerint, ad nostram præsentiam revertaris, ut totus processus negotii per te nobis plenius innotescat. Ad cautelam autem formam literarum ipsarum eisdem sub bulla nostra destinamus inclusam. Datum Laterani xvi Kal. Aprilis, Pontificatus nostri anno primo. *Dies, quo litteræ Gregorii datæ hic notantur, ad annum 1228 spectat: nam Honorio non citius quam xiv Calendas Aprilis anni 1227 subrogatus fuit. Verum an ergo xvi Kal. Aprilis anni 1228 Gregorius litteras modo relatas ad Beatum nostrum scripsit? Id a veritate alienissimum esse jamjam ostenditur.*

quæ ad eum anno 1227 scripta fuisse ostenditur:

28 Æstate anni 1227 ingens ex Germania, Anglia, aliisque regionibus in Apuliam confluerat cruce signatorum multitudo, cum Frederico, ut sperabatur, in subsidium Terræ sanctæ mare trajectura. At hoc tunc factum non fuit imperatoris culpa, qui Christianum exercitum traiectioni paratum in loco, æstivis caloribus ingruentibus valde insalubri, subsistere coëgit, ubi pars illius magna pestifera lue sublata fuit. Quibus Gregorius intellectis die xxix Septembris ejusdem anni pronuntiavit, tanti mali auctorem Fredericum incidisse in excommunicationis sententiam, quam Honorius decessor antea tulerat, quamque ipse imperator in se receperat, si promissam expeditionem sacram non susciperet tempore constituto, quod jam elapsus erat. Anno 1228 in Cæna Domini, quæ cum x Calendas Aprilis tunc concurrebat, Gregorius anathematis sententiam adversus pertinacem rei Christianæ proditorem, aliorumque scelerum reum Fredericum solemniter promulgavit. Videri possunt, quæ Raynaldus ad annum 1227 a num. 29, et

ad sequentem a num. 1 narrat. Liqueat ex dictis, D quam parum credibile sit, Pontificem per litteras, xvi Kal. Aprilis anni 1228 datas, B. Gualæ mandasse, ut Longobardos induceret ad milites cruce signatos quamprimum Frederico submittebant, qui jam ab anno præcedente Christianorum exercitum nefariis artibus dissolverat, et ob id a fidelium communione fuerat segregatus. Mihi sane ista nullum dubium relinquunt, quin istas ad Legatum suum litteras Gregorius miserit, quando ejus et Christiani orbis expectationem Fredericus nondum eluserat. Quoniam vero ex Raynaldi narratione supra num. 26 perspicuum est, inter primas Gregorii ad Pontificatum evecti curas eam fuisse, ut concordia Longobardos inter ac imperatorem firmaretur, ne hic ullam belli sacri differendi aut abrupti excusationem prætexere posset; hinc ulterius deduco, Pontificem easdem litteras, per quas Beato injunxit, ut Longobardos ad concordiam leges omnium sigillis munitas transmittendas sollicitaret, scripsisse, antequam mense Junio anni 1227 ex Lateranensi palatio Anagninam migraret, et consequenter non locum in quo, sed diem solum, E quo apud Bremondum datæ leguntur, mendum esse.

29 Raynaldus verbis num. 26 relatis hæc a Pontifice cum litteris ad imperatorem legatur. proxime subjicit: His urgebat Longobardos Pontifex, nequa sacræ expeditioni impedimenta objicerent; ac vicissim Fridericum, qui non apparando in hostes Christiani nominis bello incumberebat, sed in delicias se effundebat, excitare conabatur. Ad quem Gualonem Prædicatorum familiæ religiosum virum misit, ut Pontificia consilia exponeret: elegantibusque ac gravissimis literis a voluptatum corporearum vinculis se expedire, et amorem ad mentis delicias traducere; tum ad Christiani imperatoris partes egregie obeundas hortabatur; ac monebat imperii dignitatem, majestatem sceptri, aliorumque insignium augusta mysteria altissimo pectore imprimeret, quo se eorum cogitatione ad tuendos populos, exercitandam justitiam, virtutesque sectandas accenderet, ut, cum terrenam coronam esset depositurus, æterna atque immortalis redimiri mereretur. Sequuntur litteræ Apostolicæ ad Fredericum, quæ ita finiuntur: Latorem præsentium Fratrem Gualonem de Ordine Prædicatorum diximus destinandum, cui tamquam nobis fidem indubitam super iis, quæ ex parte nostra duxerit proponenda, velis habere. Apud Bremondum, qui a pag. 21 ex arch. Ord. lib. A fol. CCLXXXIII litteras easdem edidit, pro Gualonem legitur Gualam; additurque in fine: Datum Anagninæ xi Kal. Augusti, Pontificatus nostri anno primo, Christi 1227. Eo tempore Fredericus in Apulia morabatur, uti ex Chronico Richardi de S. Germano eruitur. De Beato cum litteris Pontificiis ad imperatorem misso meminerunt quoque Bzovius et Spondanus in Annalibus ecclesiasticis, uterque ad annum 1227 num. 3: sed illum vitiose Guillelmum nominant.

30 Anno 1228 inimicitia Patavinus inter et Tarvisinos exorta, quæ ad utriusque partis perniciem erupturæ videbantur, B. Guala reconciliatore et disceptatore, extinctæ fuerunt. Juvat de his audire Sigonium lib. xvii de Regno Italiæ ad annum 1229. Per eosdem dies Icelinus Tarvisium tentare volens, civem se a Tarvisinis ascribi curavit; ac mox populum illum ad diripiendos agros Feltrini et Bellunensis episcopi duxit. Quod ubi Patavini cognoverunt, ad

Bellum, quod inter Patavinos et Tarvisinos exarserat,

A ad quos illorum agrorum defensio pertinebat; tantam jacturam sibi non esse ferendam putantes, Kal. Maii ad Tarvisinos ulciscendos cum corrocio (*id est, præcipuo exercitus vexillo, quod curruï impositum a bobus trahebatur*) prodierunt: ac mox agro eorum fœde usque ad urbem mœnia populato, neque hoste ullo invento, domum se receperunt. Demum Fratre Guala episcopo Brixiano, Pontificio legato, ac rectoribus Lombardiæ se interponentibus, sartis utrimque damnis, ab armis discessum. *Rolandinus, a Muratorio inter scriptores rerum Italic. tom. VIII editus, lib. II de Factis in Marchia Tarvisina a cap. XVII belli istius historiam accurate describit. Quæ ex Sigonio usque ad Demum Fratrem Guala etc. huc transtuli, earum rerum compendium est, quas Rolandinus cap. XVII refert: in cujus fine non modo dies et mensis, sed etiam annus assignatur, quo Patavini copias suas contra Tarvisinos eduxerunt. Movit, inquit antiquus ille scriptor, exercitus hic, quando primo exivit Paduam* * in anno Domini MCCXXVIII die primo mensis Madii. *Cap. XVIII narrat Tarvisinos, ut damna sibi ab hostibus illata ulciscerentur, nocte quadam venisse ad offendendas villas quasdam circa confinia Paduani districtus; sed a Patavinis fugatos fuisse. Dein ita pergit: Regressis denuo Paduanis, firmatum est et statutum in Padua, inimicorum terras invadere bis in anno, et vastare totaliter eorum possessiones et bona.*

* Padua

B quadam venisse ad offendendas villas quasdam circa confinia Paduani districtus; sed a Patavinis fugatos fuisse. Dein ita pergit: Regressis denuo Paduanis, firmatum est et statutum in Padua, inimicorum terras invadere bis in anno, et vastare totaliter eorum possessiones et bona.

anno 1228 exstinguit: fructus ex pace secutus:

31 Sed tantum institit Frater Walla, qui de Ordine Fratrum Prædicatorum fuerat, et nunc erat episcopus Brixienensis, et legatus Apostolicæ Sedis, ut dicebatur, et rectores [qui] missi sunt Paduam de civitatibus Lombardiæ, quod terræ Feltrensis et Belunensis cum his omnibus, quæ ostensa sunt ad episcopum pertinere, ipsi sunt episcopo et Paduanis integraliter restituta, quamvis Tarvisini dicerent se gravatos. *Cap. XIX uberes fructus, ex pace per B. Gualam facta secutos, ita commemorat: Nunc circa unius anni spatium civitates de Marchia Tarvisina adeo quieverunt in pace, quod quasi circa finem anni Domini MCCXXIX et circa principium subsequentis nulla fuit terrarum prædatio, nulla hostium incursio vel insultus præter supra dictum exercitum; sed honorum omnium copia, tantum gaudium et lætitia inter gentes, ut a pluribus crederetur, quodammodo* * nullæ seditiones esse debeant in Marchia, nullæ guerræ *. *Peregrinus, Loccatellus et Sigonius pacem Patavinis inter et Tarvisinos per Beatum conciliatam anno 1229 affigunt: sed Rolandinus, quem a mense Januario annos inchoasse exploratum mihi est, illis adversatur; nam ex ejus verbis, quibus caput XIX exorditur Nunc circa unius etc. sequitur, B. Gualam sub finem anni 1228 pacificatorem egisse. Erat tum temporis, ut idem auctor testatur, antistes Brixienensis. Itaque initium episcopatus ejus usque ad annum 1229 vel 1230 differendum non est.*

* quod amodo, ut opinor.
* id est, bella

illo tempore Beatum episcopum fuisse putamus.

32 Licet Gregorii epistola, IX Octobris anno 1229 data, quam ꝑ sequente adferam, inscribatur dilecto filio Fratri Gualæ Ordinis Prædicatorum, atque hæc verba indicent, Beatum tunc nondum episcopum fuisse, temeritatis tamen arguendus non sum, quod Rolandino potius assentior. Supra demonstravi litteras Pontificias, quas ex Bremondo edidi, dari non potuisse eo tempore, quo datæ esse notantur. Hinc ego existimavi alteris litteris, prout apud Bremondum Beato inscriptæ exstant, firmiorem fidem dandam non esse quam Rolandini testimonio. Fuit, inquit

Muratorius in Præfatione, patria Patavinus, natus, ut ipse testis est in Prologo, anno Domini MCC. . . Notariam. . . artem in patria exercuit. . . Ejus pater et ipse notarium agens Patavii multa adnotarat de rebus in Marchia Tarvisina suo ævo gestis. Hæc autem historiæ fragmenta Rolandino filio tradens, jam annos XXII nato, hoc est anno MCCXXII, ipsum jussit, quæ subinde contingerent, adnotare. Ex his sufficienter intelligitur, quanti facienda sit auctoritas Rolandini, qui diserte testatur B. Gualam episcopum fuisse, cum sub finem anni 1228 Patavinis Tarvisinis conciliaret. Idem ego credere malui, primo quia sedem Brixienensem an. 1227 vel forte etiam an. 1226 Albertus vacuam reliquerat, ut num. 24 ostensum est: verisimilius itaque ante finem anni 1228, quam post IX Octob. an. 1229 Beatus illi successit. Secundo quia sic intelligi potest, quomodo 14 annis episcopatum gesserit, illo abdicato, in abbazia Astinensi ante autumnum anni 1242 vixerit, et an. 1244 obierit. Primum et tertium constans asserit traditio, secundum ex vetustis monumentis probari posse arbitror. Vide num. 47. Illa inter se componi nequeunt, si B. Guala post IX Octob. an. 1229 sedere cœperit.

AUCTORE
J. L.

§ IV. Altera legatio ad Longobardos: Bononienses cum Mutinensibus ejus opera inducias paciscuntur; imperatorem inducit, ut Ecclesiæ satisfaciatur: alia beati Præsulis gesta.

Fredericus imperator anathemate solemniter percussus et nondum Ecclesiæ reconciliatus æstate anni 1228 paucis cum copiis in Syriam navigarat, atque absens per duces suos, cum majori parte exercitus in Sicilia relictos, Christi Vicario bellum intulerat. Hic censuris ecclesiasticis in ditionis suæ invasores latis nihil proficiens, arma corripuit, ut vim vi propulsaret. Prospere a Pontificio exercitu contra Ecclesiæ hostes bellatum fuit, donec Fredericus mense Maio an. 1229 e Terra sancta, Christianorum rebus ibi perturbatis potius quam ordinatis, in Apuliam advenit. Cum iis viribus Pontifex non polleteret, ut Frederico resistere posset, urbes et castra, quæ occuparat, brevi amisit, et a nefariis imperatoris consiliis armisque gravia sibi et Ecclesiæ mala timuit. Quare (Raynaldi ad annum 1229 num. 32 verbis utor) ut fluctuantem Petri naviculam, variisque intumescensibus procellis concussam, ab imminente periculo liberaret; scriptis ad plures diligentissime litteris, mixtis precibus imperiis, ad ferendam opem, communemque discutiendum discrimen est adhortatus imprimis fœderatas Longobardiæ urbes, . . . ut milites omnibus rebus instructos ad se transmitterent, quo Friderici conatus posset infringere, ne obtrita Ecclesiæ majestate, periculum in eos redundaret. Languebant in submittendis auxiliis Longobardi: quare repetitis Gregorius ad archiepiscopum Mediolanensem et Gualonem familiarem suum literis gravissime questus est, Mediolanenses adeo suppetias afferre distulisse, ut interea Fridericus auctis viribus contra Ecclesiam insolentius grassatus esset etc. Paulo infra dat

Pontifex instat apud Longobardos, ut promissam contra Fredericum opem ferant;

F

AUCTORE
J. L.

dat Raynaldus litteras Apostolicas ad Beatum exaratas, omissa earum inscriptione et aliis nonnullis circa medium. Integras hic dabo, prout illas ex arch. Ord. lib. A fol. cccii edidit laudatus Bremondus pag. 30.

litteras hac
super re ad
B. Gualam mis-
sae

* in editione
Raynaldi pro-
missionibus

* ibid. quia
* ibid. inextin-
guibile

* ibid. desierint

C
quo cooperante,
illi fœdus con-
tra imperato-
rem renovant.

34 Gregorius episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Fratri Gualle Ordinis Fratrum Prædicatorum salutem et Apostolicam benedictionem. Utinam numquam Lombardi se nostris obsequiis obtulissent, utinam numquam ab ipsis aliquod auxilium sperassemus; quoniam satis alias honori Ecclesiæ consulere poteramus, nisi quia nolentes eis subtrahere dexteram adjutricem, supplicationibus et provisionibus * acquievimus eorumdem. Sed dum causam eorum in alienis finibus utiliter ageremus, dum refrænaremus impetum inimici aspirantis ad ipsorum exterminium inhianter; ecce Lombardi promissum auxilium adeo distulerunt, ut taceamus qualiter servierint illi, quos in Ecclesiæ servitium destinaverant, quod inimicus collectis viribus invalescit, nisi in manu valida et potenti ejus conatibus celeriter obvietur, quomodo * ignis, cui non obsistitur, facile in incendium inexpugnabile * dilatur. Ne igitur dicti Lombardi manus suas, quas debuerant ad fortia mittere, videantur ponere sub axillis in suæ confusionis opprobrium sempiternum, nec eas explicare valeant cum voluerint, si nunc, cum valent, velle desierunt *; discretionem vestram rogamus et monemus attente, per Apostolica scripta mandantes, quatenus eos, quos expedire videritis, modis omnibus, quibus poteritis, excitetis, et instantissime inducere satagatis, ipsis remissionem peccaminum injungentes, ut prosequentes viriliter proprium interesse, nobis sine qualibet mora succurrant cum quantocumque possunt exercitu bellatorum. Quod si adhuc illud habuerimus tempore opportuno, speramus in Domino, quod non prævalebit, sed deficiet inimicus: alioquin illis secure protestare potestis, quod sibi, non nobis poterunt imputare, si, desertis desertoribus, honori Ecclesiæ aliter, auxiliante Domino, curaverimus providere. Datum Perusii vii Idus Octobris, Pontificatus nostri anno tertio.

35 Quo successu pro causa Pontificis apud Longobardos B. Guala collaborarit non memorat Raynaldus: sed ex Sigonii num. 30 citati narratione intelligo, illos die ii proximi mensis Decembris fœdus, quod anno 1226 contra Fredericum imperatorem inierant, instaurasse. Tristanus Calchus lib. xiii Historiæ patriæ seu Mediolanensis ad annum 1229 etiam testatur, dictum fœdus mense Decembri renovatum fuisse; additque Mediolanenses Pontifici auxiliarem militum manum misisse: quorum exemplum alias de societate Longobardiæ civitates secutas fuisse arbitror. Scriptoris utriusque verba huc transfero. iv Nonas Decembris, inquit Sigonius, moderatores, prætores ac legati civitatum foederatarum Mediolani convenere; atque in præsentia Henrici archiepiscopi, Gaufredi Cardinalis legati Apostolici, et Fratris Gualle de foedere retulere, de quo supra num. 26 egimus. Dictis ab omnibus sententiis, universi consensu maximo censuere, ut fœdus renovaretur iisdem conditionibus, quibus ad S. Zenonem ictum annis superioribus fuerat; atque in id singularum civitatum moderatores, legati prætoresque jurarunt. Patavini tamen et Veronenses, licet adessent, jurasse non referuntur. Tristanus hæc habet: Postea per Decembrem eadem civitates societa-

tis Longobardiæ... prætores suos cum nonnullis D civibus Mediolanum misere, ubi annuente Henrico archiepiscopo et legato, Varalla Hispano, episcopo Brixiense et legato Apostolico ex fraternitate Prædicatorum, confirmavere societatem olim initam in vico S. Zenonis Morii *. Eodem anno e Mediolano in Apuliam adversus Fredericum cæsarem profecti sunt Ubertus Buxerius et Panmilius Alberius cum centuæ claris militia viris. Corruptum Beati nomen Varalla Tristano Hispanicum visum est, unde et illum Hispanum esse putavit, qui in Italia natus est.

36 Bremondus tom. I Bullarii in Appendice Honorii III Pontificis bullis subjecta pag. 17, F. Guala, inquit, Bergomas... legatus fuit Honorii anno MCCXXVI; ipsiusque opera Bononienses decem annorum inducias cum Mutinensibus pacti sunt. Auctor est Cavalerius tom. i pag. viii Præfat., et pag. xiv. Penes ipsum fides optimo jure eo vel maxime sit, quod vir miræ sagacitatis et eruditionis, historiarum tum domesticarum Ordinis Fratrum Prædicatorum et civium suorum Bergomatum, tum exterarum perscrutator indefessus fuit, et conquirendis antiquis in illis regionibus monumentis studium successu prospero collocavit P. Cavalerius virtute cognita et spectata fide amplissimus. Bononienses inter ac Mutinenses decem annorum inducias per Beatum anno MCCXXVI factas fuisse, etiam Pius, Marchesius et Carolus a S. Vincentio asserunt, citantes Prelormitanum sæculi xvi adulti auctorem, de quo agit Echardus tom. I Bibliothecæ Ord. Prædicatorum pag. 76. Bremondum abstinere debuisse ab immodicis laudibus, quibus Cavalerium suum extollit, atque hunc cum ceteris scriptoribus Dominicanis jamjam nominatis in errores lapsum fuisse, palam fiet ex sequentibus.

37 Sigonius sæpe laudatus ad annum 1229, cruento Bononiensium cum Mutinensibus bello enarrato, Pontificem Gregorium Nicolao episcopo Regiensi mandasse scribit, ut dissidentes civitates ad concordiam, quoad posset, adduceret. In cujus rei fidem Gregorii ad Nicolaum litteras producit, datas Perusia iii Idus Octobris, Pontificatus ejus anno iii, Christi 1229. Paulo infra verba adfert, quibus episcopus Regiensis xi Kal Januarias ejusdem anni belli ferias edixit, in quas utraque civitas consenserat. Ego Nicolaus episcopus Regiensis ex mandato D. Gregorii Pontificis ad pacem aut longas inducias inter Bononienses et Mutinenses componendas delegatus, receptis a prætoribus et consiliis utriusque civitatis olemnibus sacramentis de induciis inter se servandis et captivis restituendis, ex formula compromissi dico, præcipio, arbitror et judico ab hodierno die usque ad Kalendas Januarias primas, et a Calendis Januariis primis usque ad octo annos expletos, quod ipsi inducias inter se servant. Sequuntur leges, quas Nicolaus auctoritate Pontificia utrique parti sub pœna excommunicationis induciarum tempore servandas indixit. Illis subjicitur: Actum supra limen ædis S. Egidii ad Mutinam, præsentibus Fratre Guala, legato Pontificis in Lombardia, Raymundo abbate Nonantulano etc.

38 Liqueat ex jam allegatis, Nicolaum episcopum Regiensem a Pontifice ad Bononienses et Mutinenses legatum fuisse, atque hos non decem, ut supra memorati scriptores affirmant, sed octo dumtaxat annorum et aliquot dierum inducias inter se pepigisse; non anno MCCXXVI,

* L. Mosii

Scriptores Domi-
nicani falsis
adjunctis ve-
stunt

historiam indu-
ciarum Beno-
nienses inter et
Mutinenses fu-
ctarum:

verum tamen
esse credo, il-
los Beati opera
ad inducias
paciscendas ad-
ductos fuisse.

ut

A ut iidem scribunt, sed sub finem anni 1229.

Interim ego illis concedendum censeo, B. Gualæ interveniente auctoritate, industria ac consiliis potissimum effectum fuisse, ut discordes civitates Nicolao episcopo obtemperarint, atque hic legatione sua feliciter fuerit perfunctus: id enim ex aliis etiam scriptoribus confirmari potest, qui de Bononiensium ac Mutinensium bello meminerunt. Hieronymus Rubeus lib. VI Historiarum Raven- natum ad annum 1230, Commissum, inquit, ab illis atrox est prælum, multis utrimque cæ- sis: opera tandem episcopi Regiensis et Gualæ Ordinis Dominicani sacerdotis, viri eloquentia et pietate præstantissimi, novem annorum pactæ induciæ . . . fuere. Muratorius tom. XVIII Scripto- rum Italiæ post col. 234 edidit Historiam mi- scellam Bononiensem, auctore præsertim Fratre Bartholomæo della Pugliola, quem ille in Præ- fatione anno 1394 floruisse ait. In Historia ista ad annum 1229 Italiæ hæc habentur: Die X Decembris episcopus Regiensis et Frater quidam, cui nomen Guala, inducias fecerunt inter Bo- nonienses et Mutinenses et socios utriusque par- tis, per novem annos: et omnes captivi dimissi sunt, et iverunt ad civitates suas. Auctores, quo- rum verba hic dedi, in aliquibus adjunctis errant, quæ lector ex num. 36 facile corri- get.

An. 1230 Fre-
dericus II, a
B. Gualæ

39 Anno 1230 Fredericus II Pontifici et Ecclesiæ reconciliatus fuit. Totius rei gestæ se- riem Raynaldus ad istum annum fuse describit: sed ne verbo quidem de B. Guala meminit, qui tamen in pacificatione imperatoris cum Pontifice maximam laudem tulit. Testis est Richardus in Chronico, qui non solum in Campaniæ Felicis oppido, S. Germani dicto, id est, eodem in loco, ubi de pace actum fuit, verum etiam eo- dem tempore floruit. Ejus verba accipe ex edi- tione Muratorii tom. VII Scriptorum de Rebus Italicis col. 1019. Penultimo Madii ad eos, Joannem scilicet episcopum Sabinensem, et Tho- mam tit. S. Sabinæ presbyterum Card. Apostolicæ Sedis legatos, Capuam veniens imperator, cum formam non acceptaret concordiam, quia S. Agatham et Cajetam retinere volebat Eccle- sia, recedentes a Capua, Suessam se conferunt Cardinales; ubi cum Cajetanis loquentes, . . cum ipsos ad imperatoris vota flectere nequivis- sent, ad sanctum Germanum reversi sunt: ubi cum diu esset de concordiam forma tractatum, nec posset, auctore faciente discordiam, consum- mari; oportuit iterum Magistrum domus Theu- tonicorum ad dominum Papam simul cum Regino de Lombardia episcopo laborare, qui serio ad imperatorem venerat pro pace inter ipsum et Ecclesiam reformanda. Qui cum sine effectu redirent, consequenter ad Papam redeunt; et tunc cum eis quidam Frater Gualo mittitur de Ordine Prædicatorum forma concordiam accepta: et ipse Papa urbem * exiens venit apud Cry- ptam-Ferratam.

* urbe

inductus, se
Ecclesiæ satis-
factum so-
lemniter jurat.

40 Imperator vero de Capua jam venerat ad sanctum Germanum; ubi dictus Fr. Gualo in hora serotina allocutus est ipsum, et AD VER- BUM ILLIUS SATISFACERE ECCLESIAE ANNUIT IM- PERATOR: propter quod in signum lætitiæ in sancto Germano sunt per omnes ecclesias signa pulsata; et idem Fr. Gualo ad Papam, quem apud Anagniam reperit, sub festinantia remea- vit. Igitur die Martis nono stante Julio (id est, XXIII Julii. Vide Glossarium Cangii in voce men- sis) in festo S. Apollinaris prædicti Sabinensis

episcopus et S. Sabinæ Cardinalis in majori ec- clesia sancti Germani, præsentibus patriarcha Aquileiensi, Salsburgensi archiepiscopo, Ratis- ponen. et Regino episcopis, Carinthiæ ac Mo- raviæ ducibus etc. de satisfaciendo sanctæ Romanæ Ecclesiæ pro his, quibus excommunica- tus fuerat, recipiunt ab imperatore publice ju- ramentum. Quæ ante pacificatoriam B. Gualæ ad Fredericum legationem, et post hujus juramen- tum solemne, quo se Ecclesiæ satisfacturum pro- misit, peracta fuerunt, si lector nosse desiderat, laudati Raynaldi Annales consulat et Chronicon Richardi; qui col. 1021 in editione Muratorii iteratam de Beato mentionem facit. Die Mercu- rii, inquit, octavo stante Julio, seu altero die post dictum juramentum a Frederico præstitum, in Vigilia sancti Jacobi rediens a domino Papa ad sanctum Germanum Frater Gualo de aucto- ritate Apostolica restitui jussit a Cardinalibus in sancto Germano ac tota terra monasterii divina Officia, quæ per Albanensem episcopum fuerant interdicta anno præcedente seu 1229. Lege, quæ ad hunc annum chronologus noster scribit apud eundem Muratorium col. 1014.

41 Posquam Gregorius pacem cum Frederico fecerat, eumque Ecclesiæ communioni restitue- rat, eo studium suum convertit, ut simultates deponerentur, quæ fœderatis Longobardiæ civi- tatibus cum imperatore intercedebant. Quam ob causam illarum præfectos certiores fecit Pontifex, Fredericum, contra quem anno superiore fœdus renovarant, ut num. 34 dictum est, omnem ipsi offensam remisisse, quibus etiam litteris suis insertam transmisit juramenti formam, quo im- perator ad injuriarum condonationem se obstrin- xerat. Consule Raynaldum ad annum 1230 num. 14. Ad annum sequentem num. 2 in fine scribit, quod Pontifex imperatorem hortatus fue- rit, ne molestiam Longobardis exhiberet. Quem- admodum vero, inquit num. 3, Insubres com- mendavit Friderico, ut ab eorum injuria sibi temperaret, ita ipsos gravissime monuit, uti sua Friderico præstarent officia, atque a Vercellensi et Brixien- si episc. ex concepta initæ cum impe- ratore pacis formula sacramento adigi jussit. Iis- dem etiam Episcopis atque electo Mantuano provinciam dedit, ut cum Fridericus conven- tum habere cum filio ac Germaniæ principibus flagitaret, Longobardis suaderent, ne Germa- nos arcerent aditu in Italiam . . . Pontifex deni- que ad Insubriæ præfectos Apostolicas litteras misit, ut habito consilio proposita ab Episcopis audirent, iisque pro sua sapientia responderent. Contracta hæc sunt ex epistolis Gregorii II, LXXVI et CXXXVIII libri V, quas Raynaldus in margine citat. Brixien- sis nostri et aliorum episcoporum conatus in urbium fœderatarum præfectis ad voluntatem Pontificis traducendis irriti fuerunt: nam in vetustis documentis lego, illos eodem anno 1231 Bononiæ societatem adversus Fredericum novo jurejurando confir- masse.

42 Mense Maio anni 1233 facta est honori- fica elevatio corporis S. Dominici, de qua actum tom. I Augusti a pag. 524. Illi interfuit beatus Præsul noster cum archiepiscopo Ravennate et tribus aliis episcopis, teste Constantino Urbeve- tano in S. patriarchæ Vita apud Echardum tom. I Bibliothecæ pag. 37 col. 2, Muratorius tom. IV Antiquitatum Italicarum col. 1171 edidit in- strumentum pacis inter Guelphos et Guibellinos a F. Joanne Vicentino Ord. Præd. mense Augu- stio

AUCTORE
J. L.

E
Ipsi et aliis
episcopis an.
1231 mandat
Pontifex, ut
Longobardos ad
concordiam
cum imperatore
reducat.

E

Memoria in ve-
tustis instru-
mentis: Brixie
Guelphos Guel-
linos conciliasse
dicitur.

AUCTORE
J. L.

sto anni 1233 in agro Veronensi compositæ, præsentibus testibus dominis Jacobo Veronensi, Fratre Gualla Brixiensi, Guidotto Mantuano... episcopis etc. Mense Novembri anno 1235 renovata fuit societas Ferrariensium cum societate Longobardiæ in camera salæ domini Gualæ episcopi Brixiæ; ut habetur in charta, quæ exstat apud Muratorium eodem tomo IV Antiquitatum col. 331. Ibidem col. 389 aliud profertur instrumentum, ex quo constat Mutinenses xi Februarii anno 1236 coram novem Cardinalibus et Frate Gualla episcopo Brixiense a Gregorio IX Viterbii tunc commorante petiisse, ut Bononienses anathemate percussos denuntiaret, quod inducias fregissent, de quibus vide num. 35 et seqq. Ughellus de beato nostro Præsule, Brixiæ, inquit, Guelphis seu Pontifici addictis et Ghibellinis, qui imperatori favebant, ea pacis fœdera scripsit, quibus deliniti visi sunt in posterum ab excidio patriæ, quod hactenus rediviva pertinacia partium ei fuerat minitata, abstinuisse. Florentinius breviter ita habet: In urbe Guelphos Gibellinis conciliavit. Apud antiquiores de pacificatione ista nihil invenio. De factionum, quæ olim Guelphorum et Gibellinorum nomine designabantur, origine et progressu in Italia erudite et eleganter, ut solet, disserit Muratorius jamjam laudatus a col. 605.

B

§ V. Episcopatus abdicatio; vita et mors in cœnobio Astinensi: an ibi habitum monachorum Ord. Vallis Umbrosæ suscepit?

Episcopatum deponit an. 1241 vel 1242: refutatur Panvinus, quique hunc secuti sunt.

C

Wion hac die in notis ad B. Gualæ annuntiationem ex Tabulis Vallumbrosanis, anno 1591 ad se transmissis, scribit, illum ecclesiæ Brixiensi xiv annis præfuisse. Idem affirmant sæculi xvi scriptores Peregrinus, Guarnerius, Loccatellus, atque his juniores pene omnes. Supra num. 25 diximus, beatum Præsulem sedere cœpisse ante finem anni 1228 et post xxii Julii anni 1227. Adde 14 regiminis annos, pervenies ad annum 1241 vel 1242, quorum alterutro episcopatum deposuit. Nemo hic objiciat Chronicon Onuphrii Panvinii, in quo asseritur, Heliam Robertum anno 1239 ex episcopo Brixiensi patriarcham Antiochenum creatum fuisse. Manifesti erroris auctorem istum ita convinco. Ad sedem Antiochenam, quæ mortuo Raynerio patriarcha anno 1226 vacabat, translatus est Albertus episcopus Brixiensis, proximus B. Gualæ decessor. Vide num. 24. Sed in libro de Gestis Dei per Francos pag. 1195 Bullæ ab Innocentio PP. IV in concilio Lugdunensi an. 1245 editæ expressis verbis subscriptus legitur Albertus patriarcha Antiochenus: itaque Helias Robertus a Brixiensi ad Antiochenam cathedram anno 1239 evectus non fuit, cum hanc an. 1245 adhuc Albertus teneret. Supremam diem obiit hic patriarcha paulo post celebrationem concilii Lugdunensis eodem anno 1245 vel sequente, uti Petrus Boschius noster ostendit in Historia chronologica patriarcharum Antiochenorum num. 673. Panvinii errorem neoterici non pauci ad-

optarunt, quorum aliquos Bremondus citat tom. I D Bullarii pag. 112 et 114; ubi Ordinis sui viris dignitate ecclesiastica sub Gregorio IX illustribus Heliam Robertum accenset, eumque antistitem Brixiensem an. 1239, patriarcham vero Antiochenum an. 1240 fuisse statuit. Si ad hanc dignitatem promotus fuit, non prius id contigit quam circa annum 1246, quemadmodum ex dictis liquet. Imo dubitare licet, an umquam fuerit patriarcha Antiochenus, cum id non veterum, inquit laudatus Boschius, sed sua tantum auctoritate recentiores affirmant, Panvinium secuti. Incertum etiam est, an inter præsules Brixienses numerandus sit. Ipsum quidem Florentinius illorum Catalogo post B. Gualam inseruit, sed in fide Panvinii, addens monumenta Brixiensia nullam illius mentionem facere. Unde et Ughellus tom. IV Italiæ sacræ veteris editionis nullum eidem locum concessit in serie antistitum Brixiensium, pro qua ordinanda pag. 726 se Florentinii Catalogo usum fuisse ait.

44 De episcopatus abdicatione, secessu in cœnobium Astinense S. Sepulcri, vitæque ibi acta Guarnerius tradit sequentia: Expleto legationis munere, sive negotiorum tædium, sive contemplationum et patriæ desiderium Gualam cepisset, deposito episcopatu, quem annos xiv sanctissime rexerat, Bergomum reversus est. A Bergomatibus tanto honore est exceptus, quantum ejus virtuti ac meritis deberi existimabant. Ille consalutatis amicissime suis popularibus, recessus ac perfugii alicujus cupidus, ubi, quod supererat vitæ, in rerum divinarum contemplatione consumeret, in cœnobium Vallis Astinæ secessit. Ibi procul cœtu hominum cum monachis in perennibus rerum cælestium studiis senectutem egit; amplificandique domicilii, ubi monachi habitabant, auctor fuit. In gravioribus etiam rebus eum ex cœnobio Bergomates accersabant. Quare ut SS. Faustini et Jovitæ translationi Brixiæ (vide superius num. 20) interfuisse cognoverant: sic cum templum S. Stephani conventus Ord. Prædicatorum laxare et magnificentissimum facere decrevissent, Gualam ad ponendum primum fundamentorum lapidem adhibuerunt. Cum senex decessisset, in æde ejus cœnobii (Astinensis) ante altare S. Martini situs est.

E In cœnobium Astinense secedit; ubi quæ egit, ex Guarnerio referuntur

F

45 Alia, quæ recentiores B. Gualam post muneris pastoralis abdicationem egisse memorant, ex Peregrino ceteris antiquiore accepta esse credo; cujus proinde narrationem transcribere malo, licet multis erroribus chronologicis vitiatam. Postquam, inquit parte ii Vineæ Bergomensis cap. xxxiii, sibi creditam Brixianam vineam per annos xiv verbo et exemplo gubernavit anno Domini mcccxxxix ipsam renuntiavit, et in patriam suam rediit: ubi in abbazia S. Sepulchri de Astino data fuit ei habitatio a reverendo D. Alexandro abbate hujus loci: in qua abbazia ipse reverendus Episcopus multa bona operatus est; nam sacellum ad honorem S. Nicolai episcopi et confessoris, quod, uti addit Loccatellus, in loco ab ecclesia abbatiæ separato exstruxerat, dedicavit, et in eo unum altare consecravit: ipse enim fuit pater pauperum, viduarum, infirmorum et peregrinorum... Hic etiam dignissimus dominus Sacerdos, dum esset suffraganeus reverendi domini Alberti de Tertio episcopi Bergomensis, anno Domini mcccxxvi consecravit altare S. Mariæ Virginis in æde cathedrali S. Alexandri; et mcccxliv die xxiv Maii interfuit translationi

et Peregrino,

A lationi corporis S. Dominici, celebratæ apud Bononiam: eodemque anno die xi Augusti auctoritate præfati reverendissimi episcopi electi, et ad instantiam reverendi Fratris Pinamontis Peregrini de Brembate, primi Prioris monasterii S. Stephani et S. Dominici discipuli, præsentem clero populoque Bergo, sepultus fuit. Hæc ex Annalibus et Kalendaris ipsius abbatiae, et ex ejus historia, ascripta in libro iv capite vii de Antiquitatibus et Gestis divorum Bergomensium.

cujus errores.
chronologici
corriguntur.

B 46 Capite sequente Peregrinus in elogio Alexandri abbatis Astinensis hæc habet: Multa bona opera fecit in abbacia et in ecclesia sua, et primo unam crucem argenteam; quam fecit consecrari a præfato beato Guala, ibi residente, Non. Calend. Februarii anni MCCXXXVIII. Fecit etiam fieri palatium, in quo residebat ipse beatus Guala, et alia multa memoranda fecit. Turpiter hallucinatur Peregrinus in temporibus, quibus res quæque contigerit, designandis. B. Gualam, deposito episcopatu Brixiensti, in patriam suam seu Bergomum non prius rediisse ait, quam anno 1239, et simul asserit eum anno 1238 in abbacia Astinensi prope Bergomum resedissee, imo jam ab anno 1236 Alberti de Tertio antistitis Bergomensis suffraganeum fuisse, atque in cathedrali ejusdem urbis ecclesia Virgini Deiparæ altare tunc consecrasse. Manifeste sibi contradicit Peregrinus, totque errores committit, quot annos determinat. Etenim munus pastorale non abdicavit anno 1239, sed, ut superius dictum est, 1241 vel 1242. Ad alterutrum annum vel proxime sequentes differenda sunt, quæcumque ex Peregrino transcripsi: si tamen excipias translationem S. Dominici, cui Beatus non anno 1244, ut scriptor ille iterum falso asserit, sed 1233 interfuit. Adi tomum I Augusti pag. 524 et seqq.

Merita in eccle-
siam Bergomen-
sem sub Alberto
et Henrico episc.

C 47 De Alberto episcopo Bergomensi, cujus meminit idem Peregrinus, apud Ughellum tom. IV Italix sacræ editionis Venetæ a col. 474 hæc lego: Albertus e Tertia familia, nobilis Bergomas, sublectus episcopus est anno MCCXLII. Octo ferme annos electus hanc sedem administravit, quam anno MCCL libens volensque, necdum consecratus, libere in manus Innocentii IV dimisit. Id habetur in Reg. Vatic. ep. CCCLXX translationis Aloysii successoris. Si consecratus non fuerit Albertus, functiones, quæ sunt Ordinis episcopalis, non exercuit. Hinc non parum verisimilitudinis accipit quod Peregrinus scribit, nimirum B. Gualam Alberti suffraganeum fuisse, non quidem hoc sensu, quod istud officium gesserit; sed quod sanctissimæ Virgini Mariæ altare in cathedrali dedicavit, aliaque peregerit, quæ a suffraganeis solent, ab episcopis vero non consecratis peragi non possunt. Alberti decessor fuit Henricus Sessa, de quo in laudato Ughelli Opere hæc Guerrini verba producuntur: Ejus varia remanent in Actis capitularibus monumenta: cujus tempore B. Guala de Romnonibus civis Bergomen. et episcopus Brixiensts multum contulit spirituali regimini, cum esset ex primis discipulis S. Dominici, et dimissa Brixiensti ecclesia in bona senectute monasterium Vallumbrosanum Astini, quo se recepit, illustravit. Ughellus de Attone II ejusque successore Henrico Sessa agens, eas apponit notas chronologicas, ex quibus consequitur, Henricum ecclesiæ Bergomensis præfuisse a medio circiter mensis Aprilis anni 1241 usque ad initium Septembris anni sequentis. Contra sententiam nostram, quæ statuit B. Gualam Septembris Tomus I.

anno 1241 vel 1242 episcopatum Brixiensem dimisisse, ex Guerrini verbis nihil inferri posse, consideranti patet.

AUCTORE
J. L.

48 Omnes inter se conveniunt, Beatum anno 1244 ad vitam feliciorum transisse. Mortis diem plerique ponunt in Septembris, pro quo mense Florentinus, Ughellus et Simius Decembrem notant. Leander Albertus lib. III de Viris illustribus Ord. Præd. pag. 114 versa, B. Gualam mundo et cælo Brixix natum scribit. Alterutrum asserit Bernardus Guidonis, sæculo XIV adultæ vita defunctus, apud Malvendam in Annalibus sui Ordinis pag. 373. Fr. Guala Brixiensts episcopus Brixix moritur: de quo Fr. Guala habetur in Gestis B. Dominici mentio specialis. Hic jacet in quodam monasterio Vallis Umbrosæ, quod dicitur Asti, prope Bergamum. Si voci episcopus interpunctio præponatur, B. Guala Brixix natus; si postponatur, in eadem urbe mortuus intelligitur. Eum oriundum esse Bergamo recentiores pene omnes asseverant: quibus ego supra num. 11 nihil opposui, 1 quia ipsimet Brixiensts id fatentur; 2 quia Bernardus Guidonis dubie loquitur; 3 quia licet significare voluerit, Beatum Brixix natum fuisse, non propterea tamen id indubitabile foret: nam Bernardus se antiquiores, qui illum ab episcopatu Brixiensem dicere, aliter intelligere potuit, et existimare agnominatione ista ejusdem patriam indicari. Quoniam apud omnes certum est, B. Gualam, Brixiensti urbe et episcopatu relictis, in Astinensi Ordinis Vallumbrosani abbacia supremos vitæ annos egisse, atque in illius ecclesia ante altare S. Martini sepultum fuisse; multo credibilis est, dictam abbatiam locum ejus emortualem fuisse.

Annus, dies et
locus emortua-
lis.

E

49 Magis ambiguum est, quodnam religiosæ vitæ genus in cænobio Astinensi duxerit. Martyrologi, quorum verba num. 2 retuli, eum ex episcopo humilem monachum Vallumbrosanum ibi factum esse tradunt. Vixit, inquit Ordinis istius scriptor Loccatellus, sicut alii monachi, qui ibidem degebant, agens simul cum illis vitam monasticam et observans eandem disciplinam; utque se iis in omni re conformaret, suscepit habitum Ordinis nostri. Simius professione itidem monachus Vallumbrosanus eum a rigida monasticæ disciplinæ custodia ita laudat: Cum ecclesiam Brixiensem quatuordecim annos sanctissime gubernasset, abdicavit se pastoralis officio, factus humilis monachus sancti Sepulchri de Astino: ibique duxit eandem prorsus vitam ac cæteri cænobitæ illius sacri cænobii, nullum passus umquam habere privilegium vel a choro, vel a mensa communi, vel a jejuniis, vigiliis et orationibus præscriptis in regula, quam ipse secundum omnem apicem perfectissime adimplevit: vitæ genus in Viro illustri propectæ ætatis, et in dignitate episcopali jam constituto, rari profecto exempli et tanti meriti, ut supra meritum esset omnium aliorum patrum, qui ibi sanctitate florebant.

Sunt, qui eum
habitum Ordinis
Vallis Umbrosæ suscepisse
dicunt;

F

50 Quoniam B. Guala ante episcopatum religiosam vitam in Ordine S. Dominici professus fuerat, credi non debet, illum postea Ordinis Vallumbrosani habitum assumpsisse, nisi idonea auctoritate probetur. Hoc autem non faciunt, qui illud affirmant. Simius quidem in margine notat archivium S. Sepulchri de Astino: sed an ibi fide digna de Beato documenta asservantur? Wion supra num. 3 binas inde tabulas, unas an. 1591, alteras an. 1593 ad se transmissas

quibus assentiendum non est, donec ex fide dignis documentis id probent.

AUCTORIS
J. L.

scribit. In prioribus, inquit, notatur fuisse discipulus S. Dominici episcopi Brixiensis, qui circa annum 600 floruit: alius enim Dominicus ante B. Gualam Brixiæ non sedit. Alteræ tabulæ eundem parachronismum habent, atque insuper Beatum episcopum Bergomensem faciunt. Hoc errore Wion annuntiationem suam corripit: alterum adoptavit Simius; nam elogium, quo Beatum ornat, ita orditur: S. Guala item civis Bergomensis ex familia Romi, seu Roma, discipulus primum sancti Dominici Brixiensis episcopi

etc. Si ex aliis Astinensis cænobii instrumentis ostendi nequeat, a Beato susceptum fuisse habitum monachorum Ordinis Vallis Umbrosæ; horum traditioni Patres Dominicani fidem non habebunt. Si meliora illic monumenta exstent, producantur. Mihi interea temporis Ordini Prædicatorum favere licet, et credere, B. Gualam in illo usque ad finem vitæ perseverasse; etiamsi curis episcopalibus expeditus in abbatia Congregationis Vallis Umbrosæ habitationem elegerit, ut ibi liberius rerum cœlestium studiis vacaret.

DE BEATA TARASIA

OURENII IN LUSITANIA.

J. P.

Locus, tempus mortis, mira patrata, cultus publicus.

AN. MCCLXVI.
Locus

B

Ourenium vel Ouremium, alias Ouren et Ourem, oppidum est Lusitanix in tractu Scalabitano, alio nomine Santaren, quod B. Tarasiæ virtutibus ac morte Deus condecoravit. Tamayus in notis hac die, Oppidum est, inquit, olim minus nobile; sed hodie magnificum ob collegiatam ecclesiam, qua illud Duces Brabantini * illius dynastæ condecorarunt, splendidam. Ludovicus ab Angelis (al. dos Anjos) in Viridario Lusitanix cap. LXXVI, pag. 200 et 201, in vico non multum distante a dicto oppido Oureniensi, cui nomen Zambujal, in lucem prodiisse indicat Beatam istam, quæ lingua Lusitana, ea enim Viridarium suum conscripsit, ab eo appellatur Sancta Tareja de Ourem; Terasia ab Arturo in Gynæceo, a Tamayo autem Teresia: qui eam sic annuntiat: Scalabi in Lusitania B. Teresiæ illustrissimæ feminae, quæ cum ob paupertatis necessitudinem ad famulatus obsequium rapere-
tur, sic vitam texuit, ut virtutibus dives, et miraculis clara, ad Dominum, cujus amore languebat, omnium admiratione volavit *.

* I. Brigantini
i. e. de Braganza

* I. volarit vel
volaverit
tempus mortis.

C

2 Tempus mortis, mirabilia, et publicam ejus venerationem memorat Antonius Vasconcelius in Descriptione regni Lusitanix, quæ habetur post Anacæphaleosim, quam edidit de ejusdem regni regibus, a pag. 526, ubi sequens de Beata elogium concinnavit: Anno millesimo ducentesimo sexagesimo sexto Ourenii in conventu Scalabitano diem obiit infima conditione femina Tarasia, meritis ac virtutibus sublimis, quam licet paupertas ad herilem famulatum dejecerit, tamen sanctitas ad excelsum solium evexit. Ejus fama cum minus pervulgata sit, operæ pretium est, tria nobiliora exempla subtexere. Cum aliquando pauper stipem emendicans antistitis * ecclesiæ Oureniensis, cui ipsa ancillabatur, fores pulsaret, nudum intuita, pallium, quo jam propter decussum florem minus herus utebatur, illi suppeditavit.

* I. e. rectoris
seu parochi

3 Conscius largitatis sacerdos, et indignatione commotus illam adigit ad muneris repetitionem.

Rogat illa, ut ratum habeat, quando vestes aliæ blattarum ac tinearum epulæ in arca putrescerent: sed avaritia consiliis minime acquiescit; illam herus ita dure increpitat, ut compulsa fuerit a Deo, utpote liberaliori, auxilium reposcere. Affuit subito angelus indiscretum omnino pallium aliud deferens, quod illa hero commisit; sed cum postridie ad templum sacra facturus accessisset, videt pauperem eodem, quo antea, pallio graphice exornatum, et rem, qualis erat, intelligens, cœpit Ancillam, ut promerebatur, revereri.

E
misericordiæ
ejus erga pau-
peres

4 Iterum accidit, quod B. Elisabethæ Dionysii regis uxori in ipsius anacæphalæosi diximus obtigisse. Canistrum panibus fartum manibus defererebat, ut pauperibus erogaret, in herumque incurrens, et ab eo, quid ferret, interrogata, rosis illud plenum esse respondit. Ille linteum removens, rosas reperit, illis vernantiores et odore suaviore, quæ in hortis conseruntur.

miro modo pe-
rfecta

5 Omnium etiam sermone circumfertur, ipsam aliquando in templo ita fuisse in Deum ab externis sensibus abalienatam, ut, nihil præsentiente sacrorum et clavium custode, ibidem pernoc-taverit: et expansis ad auroram valvis, a dulci illo somno evigilans, dolere cœpit, quod farinam excernere, et pinsere, ut erat opus, non potuerit. Festinato in domum reversa reperit massam non tantum subactam, sed et panes angelorum ministerio in clibano concoctos, et in panario recentem adhuc calorem exhalantes.

angelorum mi-
nisterio juva-
tur:

6 Ob hæc et alia prodigia antistes, et populus ipsi extinctæ quotannis die tertio Septembris, in quem incidit illius obitus, non statas pro defunctis preces, sed Sacrum, quod in celebritate Sanctorum omnium decantatur, statuit recitari. Et in templo misericordiæ, in quod confusa sunt antiqua quatuor oppidi sacerdotia, sacellum habet, cui pro ara est sanctissimæ fœminæ sepulchrum, quod a multis, illius caput argento repositum osculantibus, invisitur, ob aurium medicinam, quibus potissimum opitulatur.

publicus ejus
cultus.

A

D

DE B. ALBERTO BESUTIO EREMITA

APUD LACUM VERBANUM IN DUCATU MEDIOLANENSI,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

Locus, veneratio publica, corpus, Vita, chronologia.

ANNO MCCCLIX.

Situs loci:

B

Lacus Verbanus, unus est inter alios in Longobardia Transpadana magni nominis et ingentis magnitudinis lacus, Larium videlicet, Benacum, et Sebinum, vulgo Lago Maggiore nuncupatus. Hæc et plura alia inveniet lector apud Orlendium in Orbis sacri et profani parte II, volumine I, lib. I, cap. III. Secundum dimensionem Baudrandi, XIV mill. pass. distat a Novaria in Septentrionem, et XXXVI a Mediolano in Occasum æstivum. Ad hunc lacum in mappa geographica status Mediolanensis, partem Alpinam sive Septemtrionalem exhibente apud Blavium, ponitur S. Catharinæ locus, cujus inferius meminisse juvabit, et non procul inde Besozzo inter montes, quod est ipsum Besutii nostri nomen Italicum. Hunc vero locum Beato fuisse natalem memorat Franciscus Maria Guazzo in Vita Italica cap. III, pag. 23, indeque eum discessisse affirmat Lacum Majorem versus, ut montem Ballazzo * exploraret, locumque inveniret proposito suo convenientem. Superiora subserviunt lectori ad formandam ideam loci, in quo Eremita noster peccata in sæculo commissa eluit, pieque vixit et obiit.

* al. Ballaro

cultus; inventio
ac translatio

C

2 Galesinius sic eum annuntiat hac die: In diocesi item Mediolanensi, sancti Alberti confessoris, Sanctum utique eum vocans, uti et Auxanum, de quo superius egimus, ex codice pervetusto ecclesiæ Mediolanensis: in quo Sanctorum, quorum in ea diocesi ecclesiæ altariae extant, Vitas exaratas, ait, vidimus. Ferrarius in Catalogo generali beati titulo eum refert: In territorio Mediolanensi B. Alberti eremitæ. In notis autem observat ista: Corpus ejus in eccles. sanctæ Catharinæ de Saxo ad Lacum Verbanum conditum est. Eodem quoque titulo insignitur ab eodem Ferrario in Catalogo Sanctorum Italiæ; et in indice alphabetico, qui eidem præmittitur, nominum Sanctorum, qui coluntur in Italia, signatur Albertus conf. in terr. Mediol. III Septemb. Corp. in eccl. S. Catharinæ de Saxo. In eodem autem Catalogo in Vita ejus narratur, illud, cum aliquamdiu latuisset, a domina nob. fœmina Besutiensi... repertum esse, miro suavique odore inde exhalante: quod postea in S. Catharinæ sacellum translatum fuit: multisque ad ejus opem confugientibus beneficia divina præstantur; prout dicitur inferius.

corporis:

3 Verum, quæ ad corporis inventionem ac translationem spectant, alio modo ac paullo fusius narrantur apud Guazzum cap. VII, pag. 91, quæ ex italico reddo in hunc sensum: Anno, inquit, reparatæ salutis MDXXXV, die XIII Julii, dum construerentur aliqua fundamenta circa

sacellum S. Catharinæ, qua montem respicit, inventum fuit ejus sepulcrum cum corpore toto integro, acsi paucis dumtaxat antea mensibus fuisset mortuum. Invenerunt illud magister Zacharias, et magister Petrus Maria fratres, fabri murarii ex Bersago. Quando aperiebatur ista sancta tumba, prodiit tam suavis ex ea odor, ut balsamorum aliorumque odorum Sabæorum fragrantiam superaret; unde illi qui aderant, permanserunt stupidi ac immobiles instar statuarum præ admiratione, dum rescire non possent, quale hoc esset fragrantiae genus, quæ multis diebus duravit.

E

4 Adfuerunt ibidem M. presbyter Joannes Petrus Sabbadinus ex Caravate, et M. Gaspar ex Leggiuno, præter alios multos, quos prætermitto brevitatis causa: qui omnes, animo optime affecto pleni, magnam lacrymarum copiam effundebant præ consolatione interna, quam habebant, propter inventum thesaurum. Hodie depositus exstat in sacello S. Catharinæ una cum aliis reliquiis sanctis. Inventus fuit ab annis jam novem supra septuaginta. Hæc Guazzus: quibus præmiserat, reliquiarum ejus revelationem accidisse octoginta quinque annis post mortem ipsius.

referuntur:

5 Sed neutra notatio hæc chronologica subsistit. Non prima: nam ab anno 1535 quo corpus dicebatur inventum, ad annum 1625, quo biographus iste librum suum edidit ac dedicavit, sunt anni nonaginta. Non etiam secunda: etenim mors Beati accidit, ut mox dicam, anno 1359, a quo si numeres usque ad annum 1535, quo revelatio seu inventio dicti corporis contigit, necesse est, ut invenias annos centum septuaginta sex, sicut calculos numeranti planum fiet. Et hæc quidem in chronologica notatione Ferrarii et Castellani, qui Beati obitum affigunt anno 1359, quos et ego supra secutus sum; neutiquam vero Guazzum, quia tempora non satis recte combinat. Nam cap. VI pag. 77 innectit Beati obitum anno 1450, sub Pontificatu Nicolai V, post annos quadraginta in eremo exactos; et tamen cap. I conversionem ejus ad meliorem vitam refert ad annum 1316, sub Pontificatu Joannis XXI, dicti XXI.

ratio chronologica:

F

6 Vita ipsius apud Ferrarium edita est in Catalogo Sanctorum Italiæ hoc die, ex monum., prout additur ad calcem ejusdem Vitæ, eccles. S. Catharinæ, quam Fratres S. Ambrosii ad Nemus apud Mediolanum appellati possident, a populis Lacum Verbanum incolentibus frequentatam: ex quibus B. Alberti historia extracta typis excusa fuit Papiæ an. D. MDCI. Hoc exemplar

Vita datur ex
Ferrario

AUCTORE
J. P.

plar nondum vidi. Vitam quoque Beati Italice anno 1625 typis Mediolanensibus edidit Frater Franciscus Maria Guazzo, Ordinis S. Ambrosii ad Nemus de Mediolano, sed tot interpolatam digressionibus, ut oratio panegyrica sit potius, immo vero silva variarum rerum quam narratio historica. Hæc ratio me movit, ut oculos conjicerem in relationem Ferrarii, quam subdo.

consummatum est, a peste liberantur: Albertus autem jam senio et vigiliis confectus, brevi febre correptus animam Deo reddidit iii Non. Septemb. ann. reparatæ sal. MCCCLIX e. Cujus corpus cum aliquamdiu latuisset, a Domnina nob. fœmina Besutiensi in marmoreo sarcophago, effossa terra, repertum est miro, suavique odore inde exhalante: quod postea in S. Catharinæ sacellum translatum fuit; multisque ad ejus opem confugientibus beneficia divina præstantur f.

D
cessat pestis.
Beati obitus:
corporis inven-
tio et transla-
tio.

e

f

VITA

Ex Ferrarii Catalogo San-
ctorum Italicæ.

Beati conversio
ad meliorem vi-
tam:

a b
c
d

B

Albertus a ex Besutia familia b, Joanne XXII Pont. c Max., augendis opibus per fas et nefas operam dabat. Qui aliquando intra Verbanum Lacum d in summo vitæ discrimine ob repentinam, ac sævissimam exortam tempestatem deprehensus, se vitam in melius commutaturum vovit, si vivus evasisset. Sedata itaque post votum tempestate, Albertus domum reversus usuras restituit, bona sua pauperibus erogavit, et ab uxore, quæ et ipsa continentiam vovens in monasterium se abdedit, licentiam agendæ vitæ solitariæ obtinuit, ac in montem excelsum, in Lacum prædictum prominentem, non sine labore mænibus pedibusque reptans ascendit, nil aliud secum præter cistam, lagenam, et funem deferens: ubi speluncam, in qua diu vitam eremiticam exercuit, invenit, panem a præternavigantibus cista, aquamque lagena fune demissis accipiens. Ibi gravissimas dæmonum insidias, et tentationes angelica visione roboratus superavit.

consilio ejus
condita S. Ca-
tharinæ V. et M.
æde sacra.

C

2 Cum autem ab angelis pastus, cistam lagenamque demittere per multum temporis cessasset, a navigantibus et incolis finitimis mortuus crederetur, splendor quidam inusitatus circa illius tugurium apparens, quo tempore ingens vigeat pestilentia, sacerdotem quemdam induxit, ut Albertum adhuc vivere, populisque finitimis suaderet ad illum accurrere, ut opem eis in tanto flagello ferret. Nec mora, multis adhibitis machinis monte tandem conscenso, Albertum haud longe a specu digressum reperiunt, orantque, ut suis apud Deum precibus populo subveniat. Qui arctioribus usus jejuniis, cum assiduis Deum precibus, ac D. Catharinam virginem et martyrem orasset, angelo sibi apparente, audivit fore, ut lues cessaret, si templum prædictæ virgini et martyri in eo loco excitasset, viditque post angeli discessum saxum quadratæ formæ sanguine conspersum, formam ædificandæ ecclesiæ præ se ferens.

3 Post viii dies juxta conductum revertentibus populis Albertus angelicum exponit responsum. Qui mox inchoato sacro ædificio, quod brevi

ANNOTATA.

a Guazzus post Prologum, nihil etiam scribit de anno natali hujus Beati, nec de educatione ac vita sæculari ante conjugium: sed ita narrationem suam auspiciatur: Anno itaque Domini MCCCLXVI... fuit.. nobilis.. Albertus nomine, junctus matrimonio etc. At Consule Commentarium prævium num. 5.

b Guazzus antiquissimam et nobilissimam vocat.

c Sedit ab anno 1316, usque ad 1334.

d De quo supra actum est num. 1.

e Apud Guazzum cap. vi pag. 77 mendose signatur annus 1450, ut supra dixi.

F

f Narrat Guazzus a pag. 83, aliquot post mortem Alberti annis tantam in isto terrarum tractu grassatam fuisse voracium luporum multitudinem, ut turmatim sylvis egressi non bestias dumtaxat, verum etiam viros, mulieres, juvenes ac pueros devorarent, frustra adhibitis ad impediendum eorum furorem remediis humanis. Instituta quoque fuere jejunia, solennes supplicationes, invocatumque auxilium Deiparæ Virginis Mariæ, nec non S. Catharinæ virginis et martyris et Alberti confessoris. Et requisitis eorum precibus apud divinam Majestatem, cessavit i. la luporum rabies, et populi evasere incolumes. Ut vero favor iste cælestis, Deiparæ præsertim Matris patrocinio obtentus, manaret ad posteros, in ejus honorem fabricarunt sacellum, prope sacellum S. Catharinæ in monte Ballaro: ubi lapsu temporis e duobus istis sacellis constructa fuit una sola magna ecclesia, prout hodie conspicitur, sepulcro S. Catharinæ permanente in sua prima forma, sed incluso in ecclesiæ edificio, sicut sacra Lauretana Domus in ambitu magnæ ecclesiæ continetur. Superiora extraxi e longiore Guazzi relatione: qui pag. 88 refert suo tempore Montem hunc incolæ a Fratibus quatuordecim. Vide supra num. 6. Addit pag. 88, illum nominis celebritatem consecutum sub patrocinio S. Catharinæ V. et M. et Alberti conf., cui eundem debere indicat, quod incolæ habeat ac domos. Denique memorat annuas supplicationes, ac pag. 89 catalogum textit multorum territoriorum bene longum, quorum populi eo confluunt quotannis. Atque hæc quidem, quæ de B. Alberto retuli hactenus, plus aliquid mihi videntur promereri, quam solum titulum venerabilis, quo illum nuncupat Castellanus in suo Martyrologio universali hac die.

INDEX HISTORICUS

AD TOMUM I SEPTEMBRIS.

A

- A**aron primus legis Moysaicae sacerdos 10 b f, 11 a, 12 c, 15 e, 18 c d f, 20 d, 21 a
 Abimelech filius degener S. Gedeonis 72 c, 78 a, 95 b c d e
 Abubecrus princeps Saracenorum 579 d, 581 d
 Abulensis. Vide Tostatus.
 Abusso (Alexius de) presbyter notarius Capuanus 105 d et seq.
 Acasius puer 3 e f
 Achan Israelita fur sacrilegus 37 b, 38 d; supplicio afficitur 39 c d e f, 74 f
 † Acharius Noviomensis episcopus idem cum Hautcario 184 f, 185 a b
 † Acheus et Acheolus martyres 182 b c, 183 f, 187 b, 188 d
 Adaarmanes duæ Saracenus 350 d e
 † Adalbertus episc. Comensis 668 e f, 669 a
 † Adalbertus Pragensis episcopus 481 c d e f, 482 a d f; prædicavit in Hungaria, ac probabilis baptizavit S. Stephanum 485 c et seq., 491 a b, 495 f, 496 a, 507 b, 559 e, 563 f, 564 a, 565 a
 Adalbertus aut Albertus Frisingensis episcopus 415 a b, 421 e
 Adalbertus Magdeburgensis episcopus 477 c
 Adalbertus monachus et scriptor Floriacensis 732 b
 Adalbertus marchio 226 d
 Adaldagus Bremensis episcopus 477 c
 Adam primus abbas S. Mansueti prope Tullum 628 c e, 648 f
 † Adamnanus abbas Huensis 339 b
 Adelaïs imperatrix uxor Ottonis I 501 e
 Adelaïs mater S. Bernardi 3 b, 207 f, 208 a
 Adelinus vel Adelhelmus episcopus Sagiensis 764 b c, 765 b
 Adleida uxor, ut fertur, Geysæ Hungarorum ducis 481 f, 487 f, 489 f
 Adler (Mauritius) decanus Zurzachensis scripsit Vitam S. Verenæ 159 c d
 Adolenus episcopus Albiensis 345 e
 Adonisedec rex Jerusalem 50 f, 51 a, 52 e, 54 f, 55 e f, 56 a f
 Adrevaldus monachus Floriacensis scripsit Vitam S. Aigulphi abbatis M. et alia 728 c et seq
 Adrianus Papa I 534 e
 Adrianus IV 4 b
 Adrianus imperator 108 c, 110 b, 111 b et seq, 112 a et seq., 114 a b
 Adso abbas Dervensis scriptor Vitæ S. Bercharii abbatis 271 f; etiam scripsit fabulosam S. Mansueti Vitam et miracula ejus 616 c d e f, 617 a b c, 618 a b f, 619 a b, 620 c, 622 d e, 637 d
 † Ægidius abbas S. Martini de Castañeda 307 e f
 Ægidius abbas a S. Cæsario Romam missus ad Symmachum Papam 290 b, 291 e, 293 a b; alius est a S. Ægidio 294 d e
 Ægidius a S. Audomaro Ord. Prædicatorum 5 ■
 Æneas abbas in Hibernia 662 f, 663 a
 † Enesius anachoreta 379 a, alias Ennesius 383 f, 384 d, 386 b, 388 a
 Agatho episc. Liparensis 116 e
 † Agilus abbas 3 c
 Agiodulus abbas 31 c d
 Agnes abbatisa Ordinis S. Benedicti 4 c
 Agnes abbatisa altera 4 c d
 Agnes Austriaca Alberti I imperatoris filia 162 f, 163 c
 Agnes filia Ottocari Bohemæ regis, nupta Rudolpho Rudolphi I imperatoris filio 174 e f
 † Agritius Senonensis episcopus 660 f
 Aigulphus abbas S. Dionysii in Francia 736 e f, 737 a
 Airicus abbas Indensis 687 b, 703 f
 † Aithalas M. 3 a
 Ala vel Adela comitissa Campaniæ, facta deinde monialis 758 d, 759 f
 Alani 462 d e
 Alanus Cardinalis episcopus Avenionensis 454 d, 456 a
 Albericus abbas S. Apri prope Tullum 616 d e f
 † Albertanus confess. Ord. Carmelitarum quis? 336 f
 † Albertus patriarcha Hierosolymitanus 576 f, 577 a et seq., 578 e, 579 e f
 † Albertus abbas Pontidensis 5 b
 Albertus ex episcopo Brixiensi patriarcha Antiochenus 778 f, 779 b c, 781 d, 784 c
 Albertus de Tertio episc. Bergomensis 784 f, 785 b c
 Albertus Sigismundus episcopus et princeps Frisingensis 415 f, 416 a et seq., 420 d
 Albertus abbas in Anglia 337 f, 338 a
 Albertus I imperator 174 f
 Albinus vel Albauldus episc. Tullensis 621 d f, 622 a
 Albinus avus S. Agricoli Avenionensis 450 c, 452 a b
 Alboinus Longobardorum rex 463 c d, 667 a b
 Albricus Marsiæ episc. 210 f
 Albricus abbas S. Mansueti 631 d e, 632 d e
 † Albus M. nobis ignotus 337 c
 Albutius pater S. Remacii 672 b, 692 f
 † Alchas episc. Tullensis 616 b, 621 c f, 622 a
 Alchis vel Alcus vir pius 403 e f
 Aldrobrandinus (Petrus) archiepiscopus Ravennas et Cardinalis 411 d
 Alexander Papa II 226 e, 240 e
 Alexander III 683 b
 Alexander abbas cænobii Astinensis 784 f, 785 a
 † Alexandri corpus Frisingæ 413 c et seq.
 Alfano episc. Salernitanus 131 f, 132 d e
 Alferius archipresbyter Aquæ-putridæ 216 c et seq.
 Almannus monachus Altvillarensis, scriptor Vitæ S. Nivardi Remensis 268 a b c d e, 174 f, 175 a
 Almanzor Cordubæ rex Saracenus 347 a
 Almohazen Mahomet rex Algeriæ, quem B. Petrus Armengol ad fidem convertit 320 d
 Almus princeps Hungarus 467 d, 468 b
 Alodius vel Alogius episc. Tullensis 622 b
 † † Alphius,

- † † Alphius, Philadelphus et Cyrinus *MM.* 116 c,
117 b e, 336 c e
- Alphonsus V *Lusitaniæ rex* 289 b
- Alpinus. *Vide* Turpinus.
- Alsatia de Boussu (*Thomas Philippus de*) archiepi-
scopus *Mechliniensis*, et *S. R. E. Cardinalis*
586 e
- Amalafrida uxor *Trasamundi Wandalorum regis*
399 a c
- Amalaricus *Wisigothorum rex Arianus* 290 a f,
291 d, 293 d et seq.
- Amalecità a *S. Josue, orante Moyse, cæsi* 10 b e
- Amalfredus abbas 532 c
- Amalongus *Verdensis episc.* 476 a
- † Amandus *episc. Argentoratensis* 377 c d e f
- † Amandus *episc. Trajectensis* 377 c d e, 670 c,
674 d, 675 c et seq., 683 c, 738 c d, 747 a
- Amandus *consanguineus B. Margaretæ Lovaniensis*
590 f, 591 c, 592 a b c, 593 c d
- † Amantius *Remensis episc.* 118 c, 119 b, 122 f,
123 b d
- † Ambrosius *Ecclesiæ Doctor xv b c*, 371 d e f,
372 a b, 453 a b c
- Ammiud *proavus S. Josue* 7 d
- † Ammon *monachus* 157 d
- † Amon *episc. Tullensis* 618 d e f, 621 c f,
622 a, 624 b, 625 f, 626 a, 636 f, 637 c,
644 b c
- † Amphilocheus *episc. Iconiensis sine fundamento
ab angelis ordinatus creditur* 117 c d
- Amprucla *diaconissa* xxiii f
- Anastasius *imperator* 510 d
- Anastasius abbas et deinde *episcopus, alio nomine
Astricus, ubi plura.*
- Anastasius abbas *Suppentoniæ* 410 a b c f
- † Anatolius *episcopus.* 2 c
- Andragisma *abbatissa Oratoriensis prope Bellova-
cum* 339 d, 737 e et seq. *Vide* Angarisma.
- † Andreas *Apostolus* 116 c e; *S. Neophytum
episcopum non ordinavit* 117 c d e f
- † Andreas *eremita. Vide* S. Zoëardus.
- Andreas I *Hungariæ rex* 516 e, 517 a b c,
553 d f
- Andreas II *Hungariæ rex* 457 a, 458 a
- Andreas *episc. Aquinas* 245 c d
- Andreas *episc. Volaterranus* 390 c, 396 a, 401 f,
402 a b c d f, 403 f, 404 a et seq.
- Andreas a *S. Bonaventura monachus Cisterciensis
Ordinis* 515 d
- † Aneas *puer M.* 4 a b
- Angarisma *abbatissa Oratoriensis, ut fertur,
737 c d et seq., 741 b d, 754 a b c d e. Vide
Andragisma.*
- † Angela de Fulginio 596 d e f
- Angelus *episc. Aquinas* 246 d
- † Anianus *episc. Aurelianensis* 257 d f, 266 e f
- Anna *Samuëlis mater* 2 f
- Annibal *dux Carthaginensis* 144 f, 146 f, 149 c
- † Anno *archiep. Coloniensis* 723 e, 725 d
- † Ansanus *M.* 357 c f, 358 a
- † Anscharius *Bremensis episc.* 119 c d e f
- Ansegius *Senonensis episc.* 660 f
- † Anthimus *M. episc. Nicomediensis* 598 a b,
610 d
- † Antiochus *Lugdunensis episc.* 373 e f, 374 c,
375 e f, 389 a d
- † Antiochus *M.* 108 b d
- † Antoninus *Placentinus* 340 b, 611 f
- Antoninus Pius *imperator* 177 b, 178 d e, 180 b c,
355 a b c
- Antoninus unus aut alter, ut fertur, *S. Dionysii
Parisiensis socius* 453 a b c
- † Antonius *Lezatensis* 343 a b
- Antonius *regni Lusitaniæ possessor a Philippo II
Hispaniæ rege pulsus* 289 c
- Antonius I abbas *S. Ægidii* 288 f
- Antonius *cognomento abbas Ord. Minorum* 4 e
- Aod *Israëliitarum judeæ* 3 c d, 72 c e
- † Aper *episc. Tullensis* 616 b, 617 d, 621 c d f,
622 a, 623 a, 629 f, 630 b c e f, 638 d, 653 f,
654 a b c d e, 656 f
- † Apollinaris *episc. Ravennas M.* 100 e f, 606 b c d,
607 d e f, 608 b
- † Apollinaris Sidonius *episc. Arvernorum* 365 b c,
621 e, 622 a
- Arbel alterum *S. Gedeonis nomen* 78 e f
- Arbertus *episc. Claromontanus* 439 e f
- Arbogastes junior comes *Trevirorum* 621 e
- † Arbogastus *episc. Argentoratensis* 378 d
- Arcadius *monachus apostata conspirat cum aliis
in S. Aigulphum abbatem* 738 q et seq., 746 b
et seq., 750 a et seq., 755 f
- Archembaldus *archiep. Senonensis* 253 f
- Archembaldus II abbas *Solemniacensis* 690 f
- Archembaldus abbas *S. Apri prope Tullum* 626 b,
627 c d, 645 f, 646 f
- Arculfus 32 b c d
- Arechis princeps *Beneventanus* 132 c, 136 d e f et
seq., 142 e et seq., 144 a b, 154 f et seq.
- † Arialus *diaconus M.* 247 c d
- Ariani *Catholicos in Africa persequuntur* 229 d e f,
233 c, 235 b, 391 f, 392 e; *multi conversi in
collatione Lugdunensi* 365 f
- † Aristion *Christi discipulus* 614 f
- † Aristion *episc. M. cum S. Lucinio ep. M.* 416 f
- Aristo *Smyrnensis episc.* 614 f
- Armeni 462 e
- Arnaldus Amerius sextus *Generalis Ord. B. M. V. de
Mercede* 319 d, 333 e f, 334 d e
- Arnaldus pater *B. Petri Armengol* 318 b e f
- Arnaldus comes *Carcassonensis* 345 a
- Arno *Salisburgensis archiep.* 463 f
- † Arnulphus *episc. Metensis* 251 d
- Arnulphus *episc. Ambianensis* 184 a b
- Arnulphus abbas *Leriniensis* 599 f
- Arnulphus *Germaniæ rex* 464 c d
- Arpad *dux Hungarorum gentiliū* 467 d e f,
468 b c, 527 e f
- † Arthemius *episc. Senonensis* 250 c, 256 c,
257 b
- Asanes *Bulgarix rex* 499 c
- Aser tribus 83 e, 84 f, 88 d, 96 c f
- Astingus vel Hastings, *dux Normannus vastat
Gallias* 755 f, 756 a, 757 a b c d, 761 c
- Astricus abbas *S. Martini, deinde Colocensis epi-
scopus, et legatus S. Stephani apud summum
Pontificem, alio nomine Anastasius dictus* 494 e,
495 f, 496 a c e, 497 a b f, 502 e et seq.,
506 c d e, 522 a b, 552 c, 665 e f, 666 a b c d f,
667 c
- Athalaricus *rex Gothorum in Italia* 399 c
- Atticus abbas *S. Ægidii* 292 a
- Attila *Hunnorum rex* 175 c, 462 b f, 463 a, 464 f,
465 a, 564 e
- Attila *Laudunensis episc.* 270 e f, 280 b d
- Atto *episc. Vercellensis* xxvi b c
- Avari vel Avars 463 b c. *Vide* Hunni.
- † Audoenus *Rotomagensis episc.* 750 f, 751 e f
- † Augustinus *Hipponensis episc.* 450 e, 452 d
- Augustinus Florentinus, al. Fortunius, *Ord. Ca-
maldulensis ex nullius fidei instrumentis de
SS. Justo Clemente et Octaviano plurima
figmanta compilavit* 393 f, 394 et seq.
- † Avitus *episc. Arvernorum* 439 f, 440 d
- † Avitus

† Avitus Viennensis *episc.* 365 f
 † Aunarius *episc. Autissiodorensis* 250 a, 256 b,
 257 a, 266 b
 Avulus *episc. Arvernorum* 439 f
 † Auspicius *episc. Tullensis* 621 c e f, 622 a
 Auspicius *episc. Augustodunensis* 252 b e
 Austadiala, *alias* Gandaltruda, *mater* S. *Agricoli*
 450 c
 Austrasius *episc. Tullensis* 622 b
 † Austregisilus *Bituricensis episc.* 671 f
 Austrenus *episc. Aurelianensis* 250 a b, 256 b,
 266 b
 Austria (*Georgius ab*) *episc. Leodiensis* 691 e
 Autharius *Longobardorum rex* 293 d
 Autmundus *episc. Tullensis* 621 d, 622 b
 Autulphus *abbas* S. *Ægidii* 288 a
 † Auxibius *episc. in Cypro* xxii a b
 Azo II *marchio Estensis* 312 f, 314 b c d
 Azzia (*Robertus de*) *thesaurarius ecclesiæ Capuanæ*
 104 e, 105 c f

B

Baal idolum, quod S. *Gedeon destruxit* 77 c,
 78 d e f, 79 b, 83 b c d, 84 b, 93 b;
illud post Sancti mortem adorarunt Israëlita
 92 f, 94 f, 95 a
 Baert (*P. F.*) *præpositus S. Rumoldi Mechli-*
niensis, et olim vicarius generalis absente
præsule 586 e
 Balaam *filius Beor* 22 d
 † Baldericus *presbyter Remensis* 271 c d
 Baldinus *nobilis Gallus* 273 f, 282 a c
 Balduinus I *rex Hierosolymorum* 579 d, 581 f,
 582 a
 Balo *conf. in Hibernia* 600 f
 Balsamon (*Theodorus*) *patriarcha Antiochenus*
 xxi d e, xxv c
 Barac *Israëlitarum judex* 3 c d, 72 c, 77 f,
 78 a, 79 d, 80 b
 Barberinus (*Antonius*) S. R. E. *Cardinalis*
 416 a b f
 Bartholomæus *Tridentinus Ord. FF. Prædicatorum*
 777 f, 778 a
 Basilina *diaconissa* xxiv a b c
 † Basilius *Cæsariensis episc.* 387 b
 Basilius *imperator Græcus S. Stephani Hungariæ*
regis amicus 534 a b
 † Basolus *anachoreta* 271 b c
 † Bathildis *regina* 185 e, 186 e, 279 a, 730 e f
 Baucio (*Nicolaus de*) *canonicus Capuanus* 107 b
 Baudonivia *monialis scripsit Vitam S. Radegundis*
 350 a b
 Bavo *nobilis Gallus, at non frater S. Nivardi*
Remensis 269 d e, 272 f, 273 a f, 274 e,
 281 f
 † Beatrix *Attestina* 311 d, 312 f, 314 b c d
 Beatus *episc. Ambianensis* 177 e, 185 c d
 Bela I *Hungariæ rex* 553 d f
 Bela IV *Hungariæ rex* 457 a, 499 c
 Belfortius (*Nicolaus*) *canonicus Regularis* 133 a
 Belisarius *dux Justiniani imperatoris* 232 f,
 299 d
 Bellarminus (*Robertus*) S. R. E. *Cardinalis* 328 f
 † Benedictus *abbas* 230 f, 231 a, 236 d f, 237 a,
 243 f, 244 a; *Benedicti et Scholasticæ cor-*
pora in Galliam translata dicuntur 730 c et
 seq., 748 e f, 749 c d, 755 f, 757 a b c,
 761 c; *excutitur hæc translatio* 733 b et seq.
 † Benedictus *martyr in Hungaria* 565 f, 567 b
 † Benedictus *martyr Ord. Camaldulensis* 507 c d
 † Benedictus *Papa I* 293 f

† Benedictus II 292 d, 293 f, 294 a b c, 296 a d
 Benedictus III 295 c
 Benedictus VI, *aliis* VII 475 b c, 476 d et seq.
 Benedictus VII 479 c d e f, 506 et seq.
 Benedictus VIII 525 e, 526 a
 Benedictus IX 529 e
 Benedictus XIII 224 b, 246 a
 Benedictus XIV 162 f
 Benedictus *abbas Schyrensis* 422 c
 Beneventani 476 b
 † Berardus *episc. Interamnas* 5 f
 Berardus *episc. Brixiensis* 247 e f
 † Berarius *Cenomanensis episc.* 731 e f
 † Bercharius *abbas* 267 b, 268 a, 271 e f et
 seq., 273 a et seq., 275 f, 277 c, 281 et seq.
 Bercundus *Ambianensis episc.* 185 c d
 Berengarius *Italiæ rex* 501 e
 Bernardus *episc. Apamiensis* 343 d e
 Bernardus *rex Italiæ* 224 c
 Bertefridus *Ambianensis episc.* 185 e, 275 f
 † Bertholdus *primus Ord. S. Mariæ de monte*
Carmelo Prior generalis 576 e, 578 b, 579 d
 Bessi *repulsi a S. Stephano Hungariæ rege* 537 d e f,
 538 a b c et seq., 569 c, 570 d e
 Betausius *Remensis episc.* 122 e f, 123 a b d
 Beto vel Betto *pater S. Lupi episc. Senonensis*
 249 f, 256 a d, 258 d, 266 b
 Betto *præpositus monasterii S. Columbæ* 254 a
 Bilihildis *regina, uxor Childerici Francorum re-*
gis 268 a b
 Blasæus (*Jacobus*) *episc. Audomaropolitanus*
 289 c
 Blasius *monachus, ineptus scriptor vitæ S. Octa-*
viani 392 f, 393 a b c d e, 395 c, 400 e
 Bliderannus *scripsit fabulosa Acta SS. Justi et*
Clementis 396 e f, 397 a b, 398 a b, 400 b c
 Blonda *tertiaria Ord. Servitarum* 338 b
 † Bodo *episc. Tullensis* 616 b
 Boek (*Martinus de*) *curat construi sacellum*
lapideum in honorem B. Margaretæ Lovanien-
sis 583 b
 Bolcanus. *Vide Olcanus.*
 Boleslaus III *Poloniæ rex* 287 f
 Boleslaus *Bohemix dux* 479 a, 495 f, 500 c,
 502 e, 504 e, 505 e f et seq., 507 c d, 566 b,
 567 c
 Bolesodes, *alias* Bolosudes et Bultzus *princeps*
Hungarus dicitur Constantinopoli baptiza-
tus, sed ficto animo 469 e f, 470 a et seq.;
captus suspendio vitam finivit 469 f, 470 a b c,
 473 f; *de veritate ipsius baptismi disseritur*
 470 c et seq.
 Bonaventura *abbas Reichenbacensis* 422 c
 Bonfinius (*Antonius*) *scriptor Historiæ Hunga-*
ricæ 461 a b c
 Bonhomme (*H. F.*) *decanus S. Servatii Tra-*
jectensis 587 a
 Bonibertus aut Bonipertus et Benipertus *primus*
episc. Quinque-ecclesiensis 522 e, 523 a b
 † Bonifacius *pater duodecim Fratrum MM.* 134 f,
 138 f, 139 a, 144 f
 Bonifacius *Papa IV* 668 f, 669 a
 Bonifacius VIII 342 d e
 Bonifacius *episc. Carthaginensis* 235 e
 Bonifacius *abbas et martyr in Hungaria* 565 e,
 567 a
 Bonvisius (*Hieronymus*) S. R. E. *Cardinalis*
 227 b c
 Borno *episc. Tullensis* 645 c
 † Bova aut Boba *abbatissa* 271 c d e
 Brantes (*D. de*) *thesaurarius et penitentiarius*
Avenionensis, hujus operis adjutor 444 f, 446 a
 Bredislaus

- Bredislaus *Bohemix dux* 528 f, *alias* Bracilaus, 245 d
 Brzetislaus et Prædislaus 540 a
 † Briccius *Turonensis* *episc.* 221 b
 Briconius *monachus captus cum S. Aigulpho, sed elapsus* 741 a b, 746 f, 747 a; *etiam*
 Britonius et Ricoinus *dictus* *ibid.* c, 753 f, 754 a c
 Bridou (*Jacobus*) *doctor Sorbonicus* 118 c, 124 b
 Brigitta *abbatissa soror S. Henrici imperatoris* 500 a
 Brivius (*Joannes Baptista*) *episc. Cremonensis* 246 f
 Brou (*Henricus Feydeau de*) *episc. Ambianensis* 183 c, 191 c
 † Bruno *episc. Tullensis, dein summus Pontifex sub nomine Leonis IX, quod vide.*
 † Bruno *Russorum apostolus* 475 e; *idem cum S. Bonifacio martyre* 475 f, 482 a b c
 Bruno *Augustanus episcopus, frater S. Henrici imperatoris* 500 a b c d, 501 c
 Bruno *Verdensis episc. legatus ad ducem Hungarorum* 475 d e f, 476 a b, 482 d
 Bruno *Trevirensis episc.* 287 b
 Buchardus *Ord. Cisterciensis* 601 b c
 Buda *nobilis Hungarus* 553 c d; *aut* Budo 554 c
 Budini 462 d
 Bulgari 464 b, 465 e, 468 e f, 469 b, 476 b, 538 c d e f
 Burchardus I *Suevix seu Alemannix dux* 169 e
 Burchardus II *Suevix dux* 168 c d e, 169 e f
 Burchardus III 169 f
 Burgundiones 462 f
 Bulkens (*Christophorus*) *abbas S. Salvatoris Antverpiæ* 289 c
- C
- Caccia (*Joannes Philippus Maria*) *nobilis Italus* 418 a
 † Cæsarius *Arelatensis episc.* 290 a b c f, 291 a e, 294 d e, 295 c d e, 300 b f, 450 d, 452 b
 Cæsarius *episc. Claromontanus* 439 f
 Cæsarius *monachus Heisterbacensis, scriptor Dialogorum* 582 c, 590 b c
 Cailanus *episc. Dunensis* 663 f
 † Caius *Papa* 128 a
 Cale *princeps Hungarus* 470 b
 Caleb *filius Jephone* 16 c d e, 17 a et seq., 18 a et seq., 57 b c d, 61 f, 62 a d e, 65 b c 69 c
 † Calixti *reliquix* 119 f
 Calixtus *Papa* II 405 d
 Calixtus III 456 a
 † † Callistes, Euodius et Hermogenes *MM.* 3 a, 336 c
 † Calminius *dux Aquitanix* 3 b
 Calvus Ladislaus *patruelis S. Stephani Hungarix regis* 492 c, 553 d
 Calvus Zirindus *pater Cupæ ducis Simigiensis* 492 b c
 Caracciolus (*Nicolaus*) *archiep. Capuanus* 104 d et seq.
 Carillus *filius S. Arealdi M.* 247 a b
 Carolomannus *princeps Francorum* 410 c, 411 c d
 Carolus Magnus *imperator* 342 c e, 452 c, 463 d e f, 464 a, 510 a b
 Carolus Crassus *imperator* 345 d, 707 e
 Carolus IV *imperator* 441 d, 636 a, 682 b
 Carolus V 682 c
 Carolus *Hungarix rex* 459 f, 505 d, 514 a b
 Carolus Simplex *Francorum rex* 245 d
 Carolus IX 456 d
 Carolus Martellus *Francorum princeps, aliquando etiam rex dictus* 290 a b c e, 291 c d, 293 a b, 296 d e, 302 e f, 303 a d e f
 Carolus *Salerni princeps* 190 b, 195 a
 Caron (*Ludovicus le*) *pœnitentiarius Ambianensis* 196 d
 † Carponius *M.* 104 f et seq.
 Carthuitus vel Carthuitius, *alias* Chartuitius, *episcopus Hungarus, et scriptor Vitæ S. Stephani* 456 c; *quo tempore scripserit* 458 b; *et quam accurate* 460 b c d, 505 d e f, 562 d e
 Cartusiani *Ordinis monialium consecratio* xi c d e f, xii a
 Casimirus *Polonix rex* 289 b
 Castilionius (*Agathinus*) *edidit Acta et Officia Sanctorum Leontinorum* 116 b, 117 b e f, 118 a d
 Cataphrygæ *hæretici* v e
 † Catharina V. et M. 788 c e
 Cean, vel Kean, *Bulgarorum dux victus a S. Stephano Hungarix rege* 525 e f et seq.; *nisi Cean aut Ceas solum fuerit agminis dux* 526 d
 Cedrenus *scriptor Græcus cujus sit fidei* 472 b c et seq.
 Celsinus *episc. Tullensis* 621 c f, 622 a
 Celsus *augustalis sub Adriano* 113 c
 † Cerbonius *episc. Populoniensis* 223 c, 224 f, 228 c f, 230 c d, 231 b c d f, 232 a c d e, 233 d e f, 234 b c, 235 c d, 236 b, 241 b c e f, 242 b c d e, 389 f, 391 b d f, 392 d, 393 a b, 394 b, 395 c
 Chanaan *nepos Noë* 49 a, 50 c
 Chapuis (*Joannes Baptista*) *canonicus Dertonnensis* 110 b
 Chardon (*Mauritius*) *Societatis Jesu Rector Constantiensis diligentissimus Operis nostri adjutor* 162 d, 412 f, 425 e, 434 d
 Charitis *virgo Hungara* 556 a
 † Chariton *abbas* 385 e f
 Chariton *presbyter apud Leontinos* 5 d
 Chæremon *episc. Nilipolitanus* 160 d e, 164 d
 Chæremon *episc.* 158 e, 160 d e
 Chazari *populus antiquis Hungaris vicinus* 467 f, 468 a b f
 Childebertus Grimoaldi *filius, usurpator regni Austrasix* 270 a c f, 271 a, 279 a
 Childericus I *Francorum rex* 269 a et seq., 271 e, 272 a, 275 e f, 278 c, 279 a b, 282 f, 284 b d
 Childericus II 684 c d e, 686 b, 740 c
 Childomarus *abbas Solemniacensis* 674 c
 Chilpericus I *Francorum rex* 279 b, 284 d
 Chilpericus *rex Neustriæ victus a Carolo Martello* 296 d
 Chingen (*Marcus*) *S. J. confessorius principis Frisingensis* 413 a, 415 f
 Christianus *Nemausensis episc.* 295 c
 Chrodobertus. *Vide* Grodobertus.
 Cincius *dux Hungarus* 493 c, *alias* Contius, 494 f
 † Claudius *Viennensis episc.* 370 e et seq., 374 a
 † Clemens *Papa* I 1 e
 Clemens IV 288 f
 Clemens V 174 f
 Clemens X 418 e, 419 f, 420 b, 606 a b
 † Clemens. *Vide* Justus et Clemens.
 † Clemens *primus Metensium episc. verosimiliter idem cum Clemente octavo Trevirensium præsule* 635 a b
 Clodoveus I

- Clodoveus I *Francorum rex* 510 d
 Clodoveus II 270 b, 271 a, 279 a, 452 c, 730 e f, 731 a b, 736 e f, 737 a, 744 e, 745 d
 Clodoveus III 686 f
 Clotarius II *rex Francorum* 184 f, 250 d e, 251 a f, 253 b, 258 f, 259 a d, 260 f, 261 a d, 262 e, 279 c, 284 d, 450 c f, 452 a c, 672 e f, 745 c
 Clotarius III 279 b, 284 d
 Coëmanus abbas *Enach-trumensis* 663 b c
 Coëmanus Breac abbas *in Hibernia* 663 b
 Colalto *nobilissimæ familiæ, e qua nata fuit B. Juliana, arbor genealogica* 309 c e f
 Colmanus *episc. Dromorensis* 666 e
 Colmanus *episc. Kill-ruadhensis* 662 f, 663 c, 665 b
 Colmanus Ela seu Colmanellus abbas *in Hibernia* 666 d e
 Colomannus, olim Calamannus, *Hungariæ rex* 456 c f, 457 f, 458 b, 547 b c, 558 f, 562 d e f
 Colomannus *Halicix rex aut dux* 457 a f, 458 a
 † Columba *virgo* 4 b
 † Columba *virgo martyr* 253 c e f, 254 a
 Columba *solitaria in Aprutio* 5 f
 † Columbanus abbas 5 e
 Columbus *monachus perversus cum aliis conspirat contra S. Aigulphum abbatem* 738 b et seq., 746 b et seq., 750 a et seq., 754 f, 755 f
 † Comgallus abbas *Benchorensis in Hibernia* 663 f, 665 c
 † Connon *monachus in Sicilia* 2 f
 Conradus I *imperator* 169 f
 Conradus II *cognomento Salicus* 501 e, 539 b et seq., 552 a, 570 a b, 571 d
 Conradus III 287 c
 Conradus *filius Frederici II imp.* 245 f, 246 a
 Conradus *Pacificus Burgundiæ rex* 169 f, 170 a, 501 e
 Constantinus I *imperator* 508 c, 509 b
 Constantinus *junior imperator* 579 f, 598 a
 Constantinus Porphyrogenitus *imperator* 467 e, 469 e f, et scriptor *Græcus* 473 d e f, 474 b e, 509 a et seq.
 Constantinus *imperator Græcus Basilii frater et collega* 534 c
 Constantinus *episc. Urbevetanus* 778 a
 Constantius I *imperator* 123 d, 134 d
 Constantius *imperator Arianus* 180 d
 Constantius *presbyter Lugdunensis, scriptor Vitæ S. Germani Autissiodorensis* 368 e f et seq.
 Constantius *minister Juliani apostatæ* 362 c d e f, 363 a
 Contamissa (*Carolus*) *episc. Carnotensis et vicelegatus Apostolicus* 449 c
 Conti (*Odo*) *S. J.* 416 f, 417 a
 Cornaro seu Cornelius (*Flaminius*) *patritius Venetus varia de B. Juliana virg. documenta misit* 309 c, 310 a b e, 311 e f, 312 a b
 † Cornelius *Papa* 134 a b, 703 f
 † Cornelii *reliquiæ* 119 f
 † Cosmas Solimus *conf. nobis incognitus* 337 d e
 Crescimirus *rex Dalmatiæ* 541 f et seq.
 Cribellius (*Alexander*) *S. R. E. Cardinalis* 667 a
 † † Crispinus et Crispinianus *MM.* 122 c d, 125 a f, 128 a
 Croati, olim Chrobati, 467 b c, 469 a b
 † Cunibertus *archiep. Coloniensis* 695 f, 696 a
 Cupa *dux Simigiensis in Hungaria* 488 a; re-Septembris Tomus I.
bellis S. Stephano bellum infert, at victus in prælio occiditur 492 b et seq., 564 d e
 † Cyprianus *Carthaginensis episc.* 131 f, 133 d e f, 134 a b, 139 c et seq., 141 e f, 145 f et seq., 166 b c
 Cyriacus *patriarcha Constantinopolitanus* xvii a b
 † Cyrillus *tertius Prior generalis Ord. S. Mariæ de monte Carmelo* 579 c, 581 d
- D
- Dabir *rex Eglon* 51 a, 54 f, 55 e f, 56 a d
 Daciana *diaconissa* xxiv e f
 Dado *Ambianensis episc.* 184 f
 Daemen (*Hermannus*) *doctor Lovaniensis et decanus ibidem S. Petri* 584 e, 586 e
 Dagobertus I *Francorum rex* 279 c, 284 d, 450 f, 252 c, 673 b d, 744 c, 745 c
 Dagobertus II 270 f, 284 d
 Dagobertus *filius Childerici regis infans cum patre occisus* 284 d
 † Damasus *Papa* 180 f, 451 c, 453 a
 Dani 119 e, 476 b, 705 c d, 707 e
 † Daniel *M. in Hispania* 3 a
 † David *rex et propheta* 3 d, 50 a, 72 c, 77 f, 78 a
 Debonnaire (*Ludovicus*) *presbyter Ambianensis* 193 c e
 Decius *imperator* 117 e f
 † Decorosus *episc. Capuanus* 104 f et seq.
 Deianira *uxor Herculis* 147 c
 Deodatus *episc. Ambianensis* 177 e, 185 d
 Deoduinus *Leodiensis episc.* 689 e
 † Desideratus *episc. Arvernorum* 439 f, 440 d
 Deusdedit *episc. Calaritanus* 599 f, 600 a
 Diaconissarum *antiquitas, requisita, vestitus, officia* i et seq.; *Ordinatio* iv et seq.; *sanctiones de illis ex jure civili imperatorum* xiv et seq.; *earundem status apud hæreticos Orientales* xviii et seq.; *Diaconissæ memorabiles in Oriente et Occidente* xxii et seq.; *tempus ac modus, quibus exoleverunt* xxv et seq.
 † Diana *virgo Ord. S. Dominici* 776 c d, 777 a b
 Dido *episc. Laudunensis* 304 c
 Diericx (*Franciscus*) *abbas S. Salvatoris Antverpiæ* 289 c
 Dietpoldus vel Diopoldus *nobilis Germanus* 168 f, 169 f
 Diocletianus *imperator* 122 d, 125 e, 133 c, 134 d, 160 c, 176 a
 Dionysia *diaconissa* xxiii f, xxiv a
 † Dionysius *Alexandrinus episc.* 160 d e
 Ditmarus *Merseburgensis episc. et scriptor* 475 e f, 482 b c, 504 b
 Ditperga *filia Burchardi Sueviæ ducis* 169 e
 Divitianus *Suessionensis episc.* 123 b d, 128 e f, 129 a
 Dolmans (*Petrus*) *Societatis Jesu Provincialis in provincia Flandro-Belgica asseruit episcopatum Trajectensem* 675 d
 † Dominicus *fundator Ord. Prædicatorum* 775 c d, 776 et seq.
 † Dominicus *episc. Brixiensis* 674 b
 Dominicus *archiepiscopus* 494 f, 495 b; *forte primus Strigoniensis* 522 c d
 † Donatus *Aretinus episc. M.* 411 e
 † Donatus *an episc. Avenionensis* 454 c, 455 e f
 † Donatus *Euræensis in Epiro episcopus* 411 e
 † Donatus *presbyter eremita* 455 e f
 † Donatus *conf. apud Leontinos* 5 d e
 Drauscio vel Drausius *Suessionensis episc.* 275 f
 Drogo *episc. Tullensis* 645 f, 646 f
 100 Druma

Druma uxor secundaria S. Gedeonis 95 c e
 Dulci (Stephanus) archiepisc. Avenionensis 449 d
 Dulcitus episc. Tullensis 621 d, 622 b

E

Ebbo Remensis episc. 119 c d e f
 Eberhardus Salisburgensis episcopus 415 a, 421 e
 Eberschwang (Benedictus) Ordinis S. Benedicti 424 b
 Ebroinus major-domus sub Theodorico III 740 b c, 754 f, 755 d
 Eccardus (Joannes Georgius) scriptor Germanus 464 f, 465 a b c d
 Eduardus Angliæ rex 190 b
 Effectis (Antonius de) scriptor Italus 412 c, 420 a
 Eigelbertus Frisingensis episc. 540 b
 Eldad unus e senioribus Israël 13 c e f, 14 a et seq.
 Eleazar sacerdos, Aaronis successor 17 b, 19 d e, 20 b d e, 21 b c, 22 d, 23 e, 25 f, 26 a, 28 e, 29 a, 50 e, 62 c e, 63 e, 64 a d, 65 d, 66 f, 67 c, 69 c, 74 a e, 336 f
 + Eleutherius Ecanensis episc. 142 c
 Elias Robertus. Vide Helias.
 + Eligius Noviomensis episc. 185 a b c, 672 d e f, 673 a b c d e f, 693 a, 728 a
 Eligius episc. Albiensis 345 e
 + Elisabeth Hungarica 558 f
 Elisama avus S. Josue 7 d e, 10 c, 15 c
 + Elphegus episc. Wintoniensis 2 e
 Elpidius episc. Volaterranus 232 e, 398 e
 Elpidius Laodiceus episc. 389 d e
 Elpidius legatus Julii Papæ in Oriente 383 a
 Elpidius S. Basilii diaconus 385 f
 + Emericus filius S. Stephani Hungariæ regis 339 e, 515 e f, 516 a, 523 e f, 524 a b, 534 b c, 536 b c d e f, 537 b, 539 e f, 541 e et seq., 543 b et seq., 560 e, 571 a b; mors ipsius 542 b et seq., 571 b f; corpus elevatum 555 a et seq., 558 a et seq.; miraculum 561 d e f et seq.
 Emma mater S. Nivardi episc. Remensis 269 d e f
 Emma, aliis Henna, Rothensis abbatix fundatrix 163 b c
 Emnedzur Attilæ Hunnorum regis consanguineus 463 a
 Enacim Chananææ populi de stirpe gigantea 57 a b, 62 d
 Ennesius. Vide Ænesius.
 Ephraïm patriarcha 7 d
 Ephraïm tribus 7 e, 62 e f, 63 a d, 68 c d e f, 88 c, 89 f, 90 a, 91 e f
 + Epiphania uxor S. Neophyti 116 c
 Eracleus seu Eraclius archiep. Cæsareæ Palæstinæ 578 f, 580 e
 ++ Erasmus, Cleonicus et Stratonicus MM. 116 f
 Erckenbaldus episc. Argentoratensis 377 f
 Erembertus abbas Corbeiensis 186 b c
 Eremita (Joannes) auctor Vitæ S. Bernardi 202 f
 + Erentrudis abbatisa 598 c
 Eresvitha mater Aldulphi Westsaxonum regis 3 e
 Ericus episc. Paderbonensis 690 c
 Ermengaudus VI comes Urgellensis 318 a b
 Ernestus Sueviæ dux 501 e
 Ervigius Gothorum in Hispania rex 294 b c, 296 a
 Esbaal, al. Isboseth, filius Saülis 78 f

Estmor (Michaël) S. J. pœnitentiarius Romæ 415 f, 416 a
 Etoile (Petrus de l') abbas S. Acheoli prope Ambianum 197 b c d
 + Euantia 3 e
 Evarix vel Evaricus Wisigothorum rex persecutor Christianorum 201 b c d
 + Eucherius Lugdunensis episc. 159 f, 372 f, 450 d, 452 b c
 + Eucherius episc. Aurelianensis 336 c
 Eudo Aquitaniæ dux 296 e
 Everardus episc. Ambianensis 184 b
 + Eugenius episc. Carthaginensis 235 a
 + Eugenius episc. Toletanus M. 619 f, 620 a
 Evi rex Madianitarum 22 d
 Eulogius Ambianensis episc. 177 a, 178 b, 183 a
 Eulosia al. Verosia, Volasia et Volosia filia S. Arthemii episc. Senonensis 258 e, 259 c
 + Euodius M. Vide Callistes.
 + Euphemia M. sub Diocletiano imp. 606 c
 Euphemia virgo Ord. Cisterciensis 601 a
 + Eupraxia virgo xx c d
 Eupraxia mater S. Eupraxiæ virginis xx c d
 Eusebius Cæsareæ Palæstinæ sæculo XI episc. 571 f
 + Eustatius anachoreta 379 a, 383 f, 384 d, 386 b, 388 a
 Eustochius Turonensis episc. 222 c d e
 + Euthymius Magnus abbas 659 b c d e
 Eutulanus episc. Tullensis 621 d, 622 b
 Eutyches hæresiarcha XIX d
 Exuperantius presbyter sepelit corpus S. Terentiani Ep. M. 115 e f
 Ezri, Jezer vel Abiezer pater familiæ, e quo natus S. Gedeon 78 f, 79 a b, 80 a e f, 81 a, 83 b e, 89 f

F

Fabritius Sueciæ regis ad Persas legatus 465 c
 Falconius (Jacobus) vicarius generalis Capuanus 107 d
 Fantozzi (Hyacinthus) vicarius generalis Cardinalis Barberini 415 f, 416 b
 Farulfus senescallus 250 d, 258 f, 259 a e
 Faustianus pater S. Firmini confessoris 175 b e, 176 b c e f, 177 d, 178 c e, 179 d, 182 a d, 183 b
 ++ Faustinus et Jovita MM. 778 b
 + Felicis reliquiæ 119 f
 + Felicissima virgo M. 337 a
 + Felix episc. Africanus martyr 134 d e, 135 f
 + Felix episc. socius S. Reguli 223 c, 224 f, 227 a, 228 c f, 230 c d, 231 c d f, 232 a d e, 234 b c, 235 c d, 289 f, 389 f, 391 b d f, 392 d, 393 a b, 394 b, 395 c
 Ferdinandus III imperator 518 c
 Ferruccius (Franciscus) dux Florentinorum 405 f, 406 a d, 408 d e, 409 d
 Filliaut (G. F.) Religiosus Benedictus S. Ebrulfi in Normannia, et hujus Operis adjutor 765 a
 + Firminus episc. Ambianensis martyr 175 b e, 176 b c e f, 177 d, 178 a b, 179 d, 181 f et seq.; acta ipsius qualia 175 f et seq.; reliquiæ 188 d
 Flavius Gothorum rex in Vita S. Ægidii 290 a, 291 c, 292 d, 293 a b et seq, 301 b c d, 302 a; quis sit ille Flavius 293 b et seq.
 Flodoardus aut Frodoardus scriptor Historiæ Remensis 121 b e
 + Florentina soror S. Leandri et S. Isidori Hispanensis 3 b
 + Florentius

- † Florentius *episc. Argentoratensis* 378 d
† Florentius *episc. Populoniensis* 241 f
Florentius *minister Herculis* 139 b c, 145 c d e f
Fogelius (*Martinus*) *medicus Hamburgensis* 465 b
Forgillo (*Dominicus*) *canonicus Capuanus* 104 e, 105 f
Fortunius, *al. Fortunerius Vasellus patriarcha Gradensis* 313 b c, 314 f
Fournier (*Josephus*) *canonicus Ambianensis* 196 d
Fredericus II *imperator* 779 d e f, 780 a et seq., 781 e f, 782 a b c d, 783 b c d e f
Fredericus *Florentinorum dux* 405 d e
Fredericus *episc. Coloniensis* 689 e
Fredericus *Salisburgensis episc.* 479 f, 480 e
Freibergerus (*Joannes*) *canonicus Frisingensis* 424 e f
† Frigidianus *episc. Lucensis* 238 f, 239 f, 240 a e
Froterius *Nemausensis episc.* 292 c d
Frotmundus *comes Senonensis* 758 a
Fulbertus *Carnotensis episc.* 285 b, 290 d
Fulcarius *comes Aurelianensis* 258 d
Fulco *Remensis episc.* 121 f, 122 b
Fulcrannus *Lutevensis episc.* 345 e
† Fulgentius *Ruspensis episc.* 137 f, 233 c
† Fusciani *reliquiæ* 188 d, 190 e; *ejus et Sociorum festività* 190 d
- G
- Gabaonitæ 44 e f, 49 c d, 50 a et seq.
† Gabriel *archangelus* 34 e
Gachel (*Joannes Baptista*) *Societatis Jesu* 161 a b
Gad *tribus* 23 d e, 29 b c d e, 31 f, 32 a, 33 f, 62 c, 66 c d e f, 67 a b c
Gallanus *abbas in Scotia* 338 f, 339 a b
Galtero *abbas Altiwillarensis* 276 f, 277 a
Gandaltruda *mater S. Agricoli* 450 c
Gaudentius *socius S. Adalberti episc. Pragensis in Hungaria* 481 e
† Gauzlinus *episc. Tullensis* 616 b d e, 626 b c d, 627 b c d e, 628 d, 629 f, 634 c, 645 f, 646 f, 648 a b c
Gebhardus *Franconia comes* 170 a
Gedeon *monachus S. Reoli filius* 269 b, 274 c, 282 f, 283 e
Gelasius *Papa I* 11 f, 111 a
Gelimer *rex Wandalorum* 232 f, 233 a, 391 b c, 392 e, 394 b, 395 c f, 399 c d
Gensericus *Wandalorum rex* 211 e f, 212 f, 213 a, 232 f, 233 a, 391 b c, 392 e, 394 b, 395 c f, 399 c d
† Gentiani *reliquiæ* 188 d, 190 e
Gentilis *Cardinalis, et Sedis Apostolicæ legatus in Hungaria* 459 f, 505 b c, 514 f, 515 a b
Georgier (*Athanasius*) *legationibus illustris* 518 c
† Georgius *martyr* 564 d
Gepidæ 462 b d e f, 463 a b
† Gerardus *episc. Tullensis* 558 a, 616 e f, 617 a d, 618 a b, 623 a; *fundat abbatiam S. Mansueti, erga quem singulari pietate afficitur* 627 e f, 628 et seq., 633 e, 635 c, 637 e, 648 e f, 649 a c d e f, 650 et seq., 655 a, 656 d f
† Gerardus *episc. Morisenus seu Chanadiensis* 528 c, 529 c et seq., 555 a b et seq., 557 f et seq., 569 b e
Gerardus *archiep. Bituricensis* 601 b c
Gerardus *episc. Cameracensis* 688 a
Gerardus de Madiis *vel Maggius* 246 c e; *an episc. Cremonensis* 247 d e
Gerberga *Conradi Burgundia regis filia* 501 e
Gerberga *seu Guepa filia Conradi Burgundia regis, et uxor Hermannii II Suevia ducis* 173 f
† Germanus *Autissiodorensis* 201 f, 660 e
Germanus *Rotomagensis episc.* 222 d
Gerò *vel Gereon Coloniensis episc.* 477 c, 478 e f
Geroldus *conf. in Bavaria* 4 f
Geroldus *Suevia dux* 337 b
Gertrudis *comitissa Northeimensis* 286 b
Geysa *Hungaria rex* 513 c et seq.
Geysa *vel Geicha dux Hungarorum, et pater S. Stephani* 467 d e f, 475 c d, 476 c, 481 a c d e, 482 f et seq., 484 a b c, 488 c et seq., 489 f, 490 a b, 491 b c d, 493 d, 495 f, 500 b, 563 d e f, 564 a b; *conversus ad fidem* 475 b, 481 e f, 482 a b c d e, 488 c d; *uxor ipsius* 481 c d e, 483 a b, 488 a et seq., 492 c, 493 a; *mors Geysæ* 487 b e f et seq., 552 b, 564 b, 565 b
Gilbertus *episc. Nemausensis* 292 b d
Gimenez (*Clemens*) *Ord. Cisterciensis* 338 a
Giovardi (*Victorius*) *editor Actorum SS. duodecim Fratrum MM.* 131 e et seq.
Giraldus *Fanesinus* 532 c
Gisela *regina Hungaria uxor S. Stephani* 458 d; *soror S. Henrici imperatoris* 485 c, 488 e f, 489 e et seq., 499 f et seq., 524 b c, 527 a, 535 e, 536 b c d e f, 539 e f, 554 b et seq., 560 e, 566 d e, 567 f, 568 a; *accusata a quibusdam scriptoribus, sed perperam* 553 c et seq.; *postrema gesta, obitus et memoria* 554 b c d e f
Gisela *imperatrix* 501 e
Gisela *uxor Henrici Bavaria ducis* 501 d e
Gislerannus *seu Willerrannus Carcassonnensis episc.* 345 e
Gisulphus *dux Beneventanus* 136 d, 137 a
Glascianus *episcopus in Scotia* 2 b
† Godefridus *Ambianensis episc.* 285 b, 286 f
Godefridus II *episc. Ambianensis* 184 a b
Godefridus *Bullonius rex Hierosolymorum* 579 d, 581 f, 582 a
Godefridus *Viterbiensis scriptor* 558 f, 559 a
Godefridus *Stabulensis* 687 f
† Godehardus *Hildensheimensis canonizatus* 558 a
Godehardus *abbas Altaheimsis* 528 d
Goderanus *ex circumforaneo eremita pius* 285 d e f
† Godinus *conf. in territorio Lemovicensi* 4 f, 5 a
Godo *Metensis episc.* 674 c
Godo *episc. Tullensis* 645 b
Godo *episc. Viromandensis* 252 d e
Goduinus *abbas Stabulensis* 686 e f, 687 a
† Goëricus *Metensis episc.* 674 a
Gonteri (*Franciscus Mauritius de*) *episc. Avenionensis* 445 b
† Gorgonia *soror S. Gregorii Theologi* x a
Gothi 230 f, 236 b c d e f, 399 f, 400 b c d e f, 462 b e f, 463 a b, 465 a f, 466 a
Gratianus *imperator* 177 b d, 178 c e, 180 c d
Gratianus *episc. Aquensis in Novempopulania* 201 a b
Greffius (*Thomas*) *canonicus Ambianensis* 191 b
† Gregorius *Papa I* 242 d, 243 c, 244 a c d, 245 b, 336 c, 410 a et seq., 597 f, 614 b c, 630 c d
Gregorius IV 414 a
Gregorius V 476 a, 714 b c
† Gregorius VII

- † Gregorius VII 292 c d, 513 b et seq., 516 d et seq., 558 c, 561 d, 623 c d, 631 d f, 632 a
 Gregorius IX 459 e, 499 c, 779 c d e f, 780 a et seq., 781 e f, 782 a b c, 783 b c d e f
 Gregorius XIII 328 f, 329 a, 379 d, 534 f
 † Gregorius Thaumaturgus 411 a d
 † Gregorius Turonensis 76 a b
 Gregorius II *episc. Aquinas* 243 f
 Grimbaldus *abbas S. Mansueti* 631 d f, 632 c d, 634 c
 Grimoaldus *major-domus in Austrasia* 270 a c f, 678 c, 680 b, 681 c, 684 b, 694 f, 695 f
 Grodoberthus *administrator episcopatus Sagiensis pro S. Godegrando, cui mortem machinatur* 764 d, 766 b et seq., 769 a et seq.
 Guala *episc. Bergomensis* 773 c e f
 Gualterius (*Janottus*) *archiep. Firmanus* 379 b, 380 a
 Guazzo (*Franciscus Maria*) *scripsit Vitam B. Alberti Besutii* 787 b c e f, 788 a d e f
 Guido *episc. Lingonensis* 190 b, 194 f
 † Guilielmus *abbas, fundator Eremitarum Montis-Virginis* 4 c
 Guilielmus *archiep. Rotomagensis* 190 b, 194 f
 Guilielmus *episc. Ambianensis* 190 b, 194 f
 Guilielmus *Remensis præsul* 276 f
 Guilielmus de Bussiis *episc. Aurelianensis* 250 a
 Guilielmus I *abbas Floriacensis* 761 e, 762 c
 Guilielmus Bas *secundus Generalis Ord. B. M. V. de Mercede* 319 b
 Guilielmus *Florentinus Ord. B. M. V. de Mercede, socius B. Petri Armengol* 319 d e f, 333 f, 334 b
 Guilielmus *comes Engolismensis* 532 c
 Guinisius (*Fabius*) *archiep. Ravennas* 606 f, 607 c
 Guirardus *abbas S. Mariæ* 288 d
 Gundebaldus *rex Burgundionum* 365 e
 Gundebertus, *alias Guntbertus et Gumbertus S. Nivardi frater* 269 d e f, 275 d, 279 c
 † Guntherus *eremita S. Stephano Hungariæ regi familiaris* 528 c d e f, 529 a b c f, 569 b e
 Gylas *princeps Hungarus dicitur Constantinopoli baptizatus* 469 f, 470 a et seq.; *de veritate hujus baptismi disseritur* 470 c et seq.; *non fuit hic princeps Transilvaniæ* 470 e f et seq.
 Gyula *princeps Transilvaniæ, natione Patzinacita* 471 b c d; *avunculus S. Stephani regis, cui bellum infert, sed victus captusque ad fidem convertitur* 525 e f, 526 a et seq.
- H
- † Hadelinus *discipulus S. Remacli* 670 a, 674 d, 679 a
 Hakemus *calipha Saracenorum persequitur Christianos in Syria et Ægypto* 532 f, 533 a b
 Harduinus (*Joannes*) *S. J. refellitur* 8 a b c
 Hartzheim (*Josephus*) *Societatis Jesu S. T. D. Coloniensis nos edocuit, quid statuendum de cultu Hildebaldi archiepiscopi* 599 c d e
 Hastings *dux Normannus. Vide Astingus*
 Heilka *abbatissa Niderburgensis in Bavaria* 554 e
 Helauinus *episc. Lingonensis* 208 e
 † Helena *patrona Altvillarensis* 277 e
 † Helena *ab Oleo virgo Bononiensis* 586 b c
 Helias Robertus *an episc. Brixiensis et dein patriarcha Antiochenus* 784 c d
 Henricus I *Germaniæ rex* 469 c
 † Henricus *imperator canonizatus* 404 a b, 458 a, 559 b; *de eodem* 482 c, 488 e f, 490 a, 491 e f, 492 a, 499 f, 500 a c d e f, 501 a et seq., 507 d, 539 c, 541 f, 566 d, 570 a, 571 d
 Henricus III *imperator* 513 d et seq., 517 c d e f, 539 c, 540 b et seq., 552 a, 554 c d e
 Henricus VII 174 f
 Henricus III *Francorum rex* 456 d e
 Henricus *Bavariæ dux, pater S. Henrici imperatoris* 477 c, 478 f, 479 a b, 480 f, 490 c, 500 a b, 501 c d, 504 b c
 Henricus I *Brabantiae dux* 592 e, 593 a f
 Henricus *Carantanæ dux* 479 a
 Henricus *filius Stephani comitis Campaniæ, dein monachus Cluniacensis* 759 f
 Henricus *archiepisc. Mediolanensis* 782 c d
 Henricus *Augustanus episc.* 479 a
 Henricus *episc. Tullensis* 633 a b
 Henricus *Sessa episc. Bergomensis* 785 a
 Heraclius *imperator* xvi f, xvii a b
 Heraldus *Danorum rex* 479 a
 Herardus *Turonensis episc. scripsit Vitam S. Godegrandi Sagiensis episc.* 764 f, 765 a, 768 a b c
 Herbertus *abbas S. Stephani Divionensis* 207 c
 Herculis *divinitas refutata* 145 c e f, 147 b e
 Herimannus *episc. Coloniensis* 688 a
 Herimannus *episc. Tullensis* 618 d e
 Herimannus *episc. Mimigarverdensis* 688 a
 Heriveus *Remensis episc.* 120 e
 † Hermagoras *episc. Aquileiensis* 606 b c d
 Hermannus *Saxonæ dux* 475 f
 Hermannus I *Sueviæ dux* 169 c, 170 a b
 Hermannus II *Sueviæ dux* 173 b c f
 † Hermes *martyr* 703 b f
 † Hermogenes *M. Vide Callistes.*
 Hernacus *Attilæ Hunnorum regis filius* 463 a
 Hiel *ob reedificatam Jericho punitus* 38 c
 Hierotheus *monachus, qui dicitur consecratus episcopus, et laborasse ad conversionem Hungarorum* 469 f; *farsan fictitius* 470 c d, 472 f, 473 a et seq.
 † Hilarius *Pictaviensis episc.* 180 d
 Hildebaldus *vel Hildeboldus archiep. Coloniensis nullo nunc cultu publico honoratur* 598 f, 599 a b c d e
 Hildebrandus *Sagiensis episc.* 763 c, 765 a b, 770 d
 Hildericus *rex Wandalorum* 232 f, 233 a c, 234 e, 235 c, 392 e, 399 c
 Hildesindus *abbas Rodensis* 479 d
 Hincmarus *Remensis episc.* 121 c, 122 b
 Hirtacus *persecutor Christianorum sub Maximiano Herculio* 166 c
 Hitto *episc. Frisingensis* 412 f et seq.
 † Honoratus *episc. Ambianensis* 177 e f, 181 b, 184 e f, 185 c et seq.
 † Honoratus *episc. Mediolanensis* 667 c d e
 † Honoratus *fundator Lerinensis cœnobii, dein episc. Arelatensis* 371 c, 450 c d, 452 b, 744 f, 745 e
 † Honorius *episc. Brixiensis* 247 a b
 Honorius *Papa I* 450 c, 452 a
 Honorius III 779 a c e f
 Horam *rex Gazer* 56 d
 Hoynk van Papendrecht (*Cornelius Paulus*) *archipresbyter S. Rumoldi Mechliniensis olim vicarius generalis, absente archiepiscopo* 586 e
 † Hugo *abbas Cluniacensis* 344 f
 Hugo

- Hugo abbas S. *Ægidii* 286 b, 288 b
Hugo de Touciaco archiep. *Senonensis* 254 a b c d e f,
255 a b
Humar. *Vide Omar.*
Humbertus Guilielmus archiep. *Mechliniensis*
586 c
Humbertus, al. Huncbertus, abbas S. *Mansueti*
648 f, 649 f
Hungari 466 c d e f, 467 a b, 469 b c d; a
Patzinacitis sedibus suis expulsi 464 b, 467 f,
468 a b c; *variis nominibus designati* 467 a b;
etiam Turci frequenter olim dicti 467 b c e;
invadunt et occupant Hungariam 464 b c d,
468 c d et seq.; *varias clades provinciarum*
Europæ inferunt 464 c, 469 b c d e,
474 b c, 480 f; *conversi non sunt per Græ-*
cos 470 d et seq.; *cæsi ab Ottone I imperatore*
473; *deinde conversi* 475, 476 et seq.,
480, 481, 488 d et seq., 563 e, 564 e
et seq.
Hunni antiqui 462 c d e f, 463 a, 464 d f,
465 a b f, 466 a b c e f; *Pannoniam vici-*
nasque provincias occupant 462 b d; *eam*
secundo occupant Hunni, alias Avari dicti
463 b c d; *victi a Carolo Magno* 463 d e f;
varia eorum nomina 465 e f, 467 a b et alibi;
an iidem cum hodiernis Hungaris 462 c, 464 d
et seq.
Huntes dux militaris in exercitu S. *Stephani*
493 b
Hur rex *Madianitarum* 22 d
Hur unus e præcipuis filiorum *Israël* 10 b, 11 a
Hyvanus (*Antonius*) scriptor 408 b c d
- I
- Jabin rex *Asor* 58 d et seq.
Jacob patriarcha 63 b c
Jacobitæ hæretici in *Oriente* xix d e f
+ Jacobitus episc. *Tullensis* 635 e
Jacobus episc. *Constantiensis* 162 d
Jacobus episc. *Lucensis* 239 c
Jacobus II *Aragonæ rex* 335 b
Jair *Israëlitarum judex* 3 c d, 72 c
Janningus (*Conradus*) S. J. 317 e, 775 c d
Janus *Italiæ rex, dein pro deo habitus* 159 d
Japhia rex *Lachis* 51 a, 54 f, 55 e f, 56 a d
Jelech filius *Arpadi Hungarorum ducis* 467 e
Jephthæ *Israëlitarum judex* 3 c d, 72 c, 77 f,
78 a
Jerobaal, Arbel, Jerubesscheth vel *Jeruboseth*
nomina S. Gedeonis in sacris Litteris 78 d e f,
83 d, 86 b
Jether filius S. *Gedeonis* 79 d, 90 f, 91 a, 95 d
Jethro socer *Mosis legislatoris* 9 a c, 79 f
Jezer. *Vide Ezri.*
Ignatius *Aspirensis Ordinis S. Francisci* 4 f
Ildefonsus abbas *Weihestephanensis adjutor hu-*
jus Operis 412 f, 413 b, 422 c, 425 e,
436 c
+ Illidius episc. *Arvernorum* 439 c e f, 440 a d
Illidius *Aquensis in Novempopulania episcopus*
201 f
+ Innocentius *Cenomanensis episc.* 223 a d
Innocentius Papa II 216 b, 218 f, 219 b c d,
558 b
Innocentius III 243 f, 254 f, 255 a b
Innocentius XI cultum B. *Petri Armengol ab*
immemorabili tempore confirmat et auget 326 f,
327 a b c d e f, 328 a, 331 f, 557 e, 560 a
et seq.
Innocentius XII 581 d, 730 c
- Joanna a S. Angelo mater B. *Julianæ virg.* 309 f,
312 e, 314 a
+ Joannes Baptista 31 c d, 85 a
+ Joannes Apostolus 100 b, 112 e, 163 e f
+ Joannes Chrysostomus xxiii d e f
+ Joannes Papa I 244 b c d
Joannes II 244 c
+ Joannes III 243 e f, 244 c d e, 245 b d
Joannes VIII 292 b c d e, 707 e
Joannes XV 558 a
Joannes XVIII cognomento *Phasianus* 535 e
Joannes XIX xxvi c d
Joannes XXII 208 d, 448 f, 449 a et seq., 451 c,
453 d e f, 454 b
+ Joannes Alexandrinus episcopus cognomento
Eleemosynarius 280 a d
+ Joannes episc. *Eugubinus* 5 b
+ + Joannes et Almachius MM. 338 c, 351 b e f,
352 a b
+ Joannes martyr *Ordinis Camaldulensis* 507 c d
+ Joannes opilio 285 d
+ Joannes Marcus discipulus S. *Barnabæ* 100 b
Joannes Jejunator patr. *Constantinopolitanus*
337 c d
Joannes episc. *Aquinas* 243 e f
Joannes Franciscus episcopus et princeps *Frisin-*
gensis 413 c, 415 a, 421 b et seq., 426 b
Joannes episc. *Frequentinus* 215 e, 216 b, 217 e
et seq., 218 f
Joannes I episc. *Lucensis* 225 a b c d, 226 b c e,
237 c d e f, 238 a b e f, 239 a et seq.
Joannes episc. *Lucerinus* 142 d
Joannes episc. *Lugdunensis* 176 c d, 177 b, 179 a,
180 e f
Joannes Sigismundus Zeller de *Leiberstorff epi-*
scopus Bellinensis et proëpiscopus Frisingensis
421 c, 423 d
Joannes Prior *Stabulensis* 690 f et seq.
Joas pater S. *Gedeonis* 78 a d e f, 79 a b c d f,
80 a e f, 83 b c d, 85 f, 95 b f
Joatham filius S. *Gedeonis* 95 d
Jobab rex *Madon* 58 d
Jocchia (*Matthias*) canonicus *Capuanus* 104 e,
105 f, 107 b
Jonardus episc. *Nemausensis* 292 b
+ Jordanus secundus *Magister generalis Ord.*
Prædicatorum 778 b d
Jordanus episc. *Patavinus* 312 f, 314 c
Joseph patriarchæ ossa sepeliuntur 63 b c
Josephus *Indorum Metropolitanus* xxv f
Josephus (*Flavius*) historicus *Judæus* 6 f, 7 a;
multa de SS. Josue et Gedeone contra vel præ-
ter sacram Scripturam tradit 10 d, 25 b c,
29 e, 32 f, 33 a b c, 35 e f, 36 b c, 39 f,
40 a, 42 c d, 50 d, 52 f, 59 f, 60 a, 64 a et seq.,
66 a b, 85 f, 86 a, 88 f, 89 a b c d e,
91 d e f
Jovinus episc. *Aquinas* 245 c d f
+ Irene virgo *diaconissa* xx d, xxiv d
Isboseth. *Vide Esbaal.*
+ Isidorus *Hispalensis episc.* 202 d
Judas Machabæus 23 b
Juditha regina *Poloniæ, uxor Uladislai* 287 e f
Julianus apostata imperator 361 d e, 362 a b c,
363 a b, 364 c d e
+ Julius Papa I 383 a
Julius II 107 c
Julius Cæsar inter deos gentilium relatus 150 a
Justina imperatriæ *Ariana S. Ambrosium per-*
sequitur 452 a b
+ Justini corpus *Frisingæ* 413 c et seq.
Justinianus I imperator *varias diaconissis leges tu-*
lit

- lit xv d e f, xvi a et seq.; de eodem 245 f, 391 b c, 463 c
 Justinianus II imperator 245 f
 † Justinus episcopus 3 b
 Justinus episcopus a S. Antonino martyre sanatus 342 c
 Justinus I imperator 391 c
 Justinus II imperator 245 f; 463 c
 †† Justus et Clemens conf. Afri 223 c, 230 e, 232 a c d e, 235 e f, 390 a, 391 b c d f, 392 a b c d, 393 a b f; Acta fabulosa 394 b c d e f, 395 et seq.; verisimilius sæc. v cum S. Octaviano ex Africa in Tusciam exsules advenērunt, et Volaterras Wandalorum obsidione liberarunt 398 et seq.; an Justus episcopus Volaterranus, Clemens vero et Octavianus presbyteri? 401 a b c d
 † Justus episc. Urgellensis 368 a, 377 f
 † Justus archidiaconus S. Illidii 439 c e f, 440 a d
 † Justus M. Vide Orontius.
 † Justus episc. Toletanus 600 c d e
 Jutotzas filius Arpadi Hungarorum ducis 467 e
- L**
- Laaan abavus S. Josue 7 d
 † Ladislaus Hungariæ rex 286 b, 456 c f, 458 a, 515 c d, 536 c d, 550 e, 555 a et seq., 557 f et seq., 558 d, 572 f, 573 d, 574 c; canonizatus et cultus 458 a, 558 f, 559 a
 Lætianus proconsul sub Adriano 108 c, 110 b, 112 f et seq.
 Lambertinis (Prosper de) S. R. E. Cardinalis 226 f, 243 c. Vide Benedictus XIV.
 † Lambertus Trajectensis episc. M. 670 a, 683 f, 728 a d
 Lambertus Cracoviensis episc. 506 a b et seq., 507 c
 Lando Remensis episc. 270 a, 279 d, 280 c
 † Landoaldus secundum aliquos Trajectensis episcopus 674 e, 694 c
 Lantbertus abbas Fontanellensis 275 f
 Lanthildis abbatissa, consanguinea seu amita S. Godegrandi Sagiensis episc. 767 a d e, 769 c, 770 a b
 † Launomarus presbyter et abbas 771 a, 772 f
 Laurentia sepelivit corpus S. Terentiani ep. M. 115 e f
 Laurio monachus Italus 410 b e
 † † Lazarus et Priscus MM. 5 e
 Lebedia princeps Hungarus 468 a b
 † Leo Papa IX 516 e f, 517 a b c d, 535 e, 616 b, 617 d e, 631 b c, 635 c, 654 b, 655 b d f, 656 a b, 677 c
 Leo X 305 f, 390 d
 Leo imperator 232 c, 395 f, 398 f
 Leo III 232 c, 395 e f
 Leo Bituricensis episc. 222 c d
 Leo abbas monasterii S. Alexii Romæ 495 f
 Leo abbas S. Ægidii 292 b
 Leodebodus abbas S. Aniani fundator monasterii Floriacensis 730 e f et seq., 744 d, 745 d
 † Leonardus conf. in agro Lemovicino miraculis clarus 342 f, 339 f
 Leontius augustalis sub Adriano 113 c
 Leopoldus imperator 560 a f, 682 c
 Leothericus episc. Senonensis 756 e, 758 a
 Lestocq (Nicolaus de) doctor Sorbonicus et canonicus Ambianensis varia scripsit de corpore S. Firmini conf. 183 d e, 196 d
 Levacovicz (Raphaël) Ordinis Minorum 518 b c d
 Leventa cognatus S. Stephani Hungariæ regis 553 d f
 Levi tribus 65 d e f, 66 b
 Leutbertus archiep. Moguntinus 707 e
 Liberius Papa 180 f
 Licinius imperator 156 e f
 † Lietbertus Cameracensis episc. 723 a, 725 d
 Lombardi (Hieronymus) S. J. varias de B. Juliana notitias transmitti curavit 309 b
 † Longinus miles M. 2 e
 Longobardi 232 d e, 244 e, 245 e f, 247 a, 462 b, 463 b c d
 Lotharius Sagiensis episc. 764 d, 765 d
 Lotharius I imperator 404 a f, 703 b f
 Lotharius Italiæ rex 473 e
 Lucia vidua, tertii Ordinis FF. Capucinarum 600 f
 † Ludovicus Tolosanus episc. 343 d e
 Ludovicus Pius imperator 295 c, 342 a c, 684 e, 698 e, 703 e f
 Ludovicus II imperator 404 a b c d e f
 Ludovicus VI rex Franciæ 251 b c, 763 d
 Ludovicus VII 170 a, 251 c d
 Luitprandus diaconus et postea episc. Ticinensis, scriptor circa medium x sæculi 474 d
 † Luperius episc. Veronensis 661 e
 † Lupus episc. Senonensis 266 a b c
 † Lupus episc. Trecensis 255 d, 616 b, 621 e f, 660 e
- M**
- Mabillonius (Joannes) hallucinatur circa tempus, quo colloquium S. Benedicti cum Totila accidit 236 f, 237 a b; monasterium S. Martini in Hungaria situm cum alio confundit 495 c
 † Macarius abbas 366 d, 373 e
 † † Macarii duo coævii 374 b
 Mazzoccolo (Alexius) canonicus Capuanus 107 b
 † Macniseus abbas in Hibernia 662 f, 663 a f
 Madegisilus, al. Medegisilus, abbas S. Remigii 250 d f, 259 a f, 260 d
 Madianitæ cæsi duce probabilius S. Josue, 22 c d e f, 23 a b c d; Israëlitæ terras vastant 80 c d, 83 d e; mirabili strategemate Madianitas in mutuum cædem et fugam adigit S. Gedeon 86 et seq.
 † Magnus Avenionensis episc. 444 c, 449 a c d e, 450 c e f
 Magnus abbas Benedictoburanus 422 c
 Mahometis pseudo-prophetæ annus natalis et emortualis 580 f, 581 a b c d
 Mainardus archiep. Senonensis 758 a
 † Malachias episc. Conneretensis in Hibernia 663 d e
 † Mamas M 337 a
 † Mamertinus abbas S. Germani 2 f
 † Mamertus Viennensis episc. 716 a, 718 d
 Manaris diaconissa xxiv c d
 Manasse tribus media pars, quæ terræ promissæ portionem trans Jordanem accepit, 23 e, 29 b c d e, 31 f, 32 a, 33 f, 62 c, 66 c d e f, 67 a b c; altera pars ejusdem tribus cis Jordanem habitans 68 c d e f, 78 f, 79 a b e f, 80 f, 81 a, 83 e, 84 e f
 Maneus episc. in Hibernia 338 a b
 Manfredi (Antonius Maria) S. J. pœnitentiarius Laureti 379 d
 Manlius

Manlius (Marcus) capitolium defendit contra invasionem Gallorum	150 b	† Medardus episc. Noviomensis	iv f, v a, xxiv a, 128 f
† Mansuetus septimus Trevirensium antistes a primo Tullensium non distinguendus	634 e f, 635 a b	Medegisilus. Vide Madegisilus	
Manuë pater Samsonis	82 b	† Medericus abbas	337 b
Marcomanni	462 e	† Memmius Catalaunensis episc.	120 b d, 121 b c, 122 a
Marcus Ecanensis episc.	141 d, 142 b c, 143 a, 153 d, 210 b	† Mennas Constantinopolitanus episc.	241 c
Marcus Aurelius imperator	180 b c	Mercier (Carolus le) canonicus Ambianensis	196 d
† Maria Dei Mater patrona Hungariæ	527 b c, 531 a b c, 568 b c, 569 d, 570 b	† Mercurius martyr	131 e
† Maria de Cervellon, al. de Socôs	319 b	Mercurius ædituus et deinde præpositus cujusdam cænobii in Hungaria	556 e f
Maria soror Moysis	2 f	Meribbaal al. Miphiboseth	78 f
Maria Siciliæ et Hungariæ regina	515 a	Messianus notarius a S. Cæsario Romam missus	290 c, 291 e
Maria a Jesu Ord. S. Dominici	337 e	† Methodius patriarcha Constantinopolitanus	xx d, xxiv d
Marianus præfectus sub Adriano	112 e f, 113 a	† Michaël archangelus	26 c, 34 d e f, 35 a, 80 d e
† Marinæ virginis translatio	3 b	Michael patriarcha Jacobitarum	xx e, xxv d e f
† Martha mater S. Symeonis Stylitæ junioris	203 f, 204 f, 205 a	Michael patruus S. Stephani Hungariæ regis	553 c d f
† Martina V. et M. diaconissa	xxii b	Minos judex inferni fabulosus	147 b
† Martinus Papa	685 a	Minutius Fundanus Asiæ proconsul	111 b
† Martinus Turonensis episc.	220 b et seq., 226 c d, 337 d; Hungariæ gentis patronus et beneficus S. Stephano regi	Miphiboseth. Vide Meribbaal.	
	493 c, 494 b c d e f, 495 c, 538 a, 564 d e; apud sepulcrum S. Mansueti orasse traditur	Miseco seu Miceslaus Poloniæ dux	479 a, 505 e f et seq., 566 b, 567 c
	623 b, 624 c d e f, 625 a et seq., 644 d e	Moligni (Georgius) rector Societatis Jesu Monachii	416 a
Martinus a Roccha Ord. FF. Minorum	4 f	Monophysitæ hæretici	xix c d e f
Massar Saracenorum dux	245 f	Moravi aut Maravi	462 b, 464 b
Mathias imperator	682 b c	† Moyses legislator, de quo varia in Commentario de S. Josue	9 et seq.
Mathildis filia Ludovici Transmarini Francorum regis, uxor Conradi Pacifici Burgundiæ regis	170 a	† Mummolenus Noviomensis episc.	185 b, 186 d
Mathoud (Hugo) perperam negat Richerium fuisse successorem S. Lupi episc. Senonensis	251 f, 252 a b c d e f, 253 a	Mummolus princeps seu episcopus, ut videtur, Ucetiensis	738 c et seq., 746 d et seq., 750 f et seq.
Matrinia vel Matrina mater S. Remacli	672 c, 693 a	Mummolus abbas Floriacensis	731 b c d, 748 c f, 749 c, 761 c
† Matrona Capuz culta	100 d, 103 a et seq.	† Muredachus episc. Aladensis	5 c d
† Mauritius legionis Thebææ tribunus	158 b c d e f, 159 a e f, 160 a et seq., 164 e, 165 c, 166 a, 173 b e; monasterium illi dicatum in Hungaria		
	530 b		
Maurocenus (Joannes Franciscus) patriarcha Venetus	440 c		
Maurocenus (Joannes) abbas S. Georgii Majoris Venetiis	440 e		
† Maurus instauravit disciplinam monasticam in Gallia	744 d, 745 a d		
Maurus episcopus Quinque-ecclesiensis	496 c, 523 e f, 524 a		
Maurus episc. Senensis	403 e f		
Maurus monachus	529 f, 530 a		
Maxima virgo Aquensis	201 f		
† Maximianus Syracusanus episc.	410 a b d e		
Maximianus Herculius	122 d, 125 e, 129 c e f, 133 c d, 134 d, 138 b, 139 b c et seq., 159 e, 160 b		
† Maximilianus diaconus Petenensis	3 a		
Maximilianus II imperator	682 b c		
† Maximini episc. Trevirensis iter Romanum cum S. Martino Turonensi fictitium	624 c f, 625 a b d, 644 d, 645 c		
Maximinus episc. Argentoratensis	377 c e f		
Maximinus I imperator	132 b, 134 c		
† Maximus episc. Avenionensis	454 c, 455 f		
Maximus tyrannus	625 c d e		
Medad unus e senioribus Israël	13 c e f, 14 a et seq.		
Medaglia (Natalis) scripsit de S. Elpidio abbate	378 f		

N

Nadab et Abiu <i>cælesti igne percussi</i>	93 e
Naude (<i>Petrus</i>) <i>Ordinis S. Pauli eremitæ</i>	415 d e f, 416 c d
Nave, <i>an nomen patri S. Josue proprium?</i>	8 a b c
Narses <i>dux Justiniani imperatoris</i>	231 a
† Nectarius <i>Viennensis episc.</i>	371 a
Nehemias <i>Strigoniensis episc.</i>	515 c
† Neophyta <i>M.</i>	116 c
Nephthali <i>tribus</i>	83 e, 88 d
Nepotianus <i>episc. Claromontanus</i>	439 f, 440 d
Nestoriani <i>hæretici</i>	xviii c f, xix a b c
† Nicasii <i>reliquiæ</i>	119 f
† Nicetius <i>Lugdunensis episc.</i>	372 f
Nicolaus I <i>Papa</i>	292 b d
Nicolaus V	534 f
Nicolaus <i>episc. Cardinalis Ostiensis, et Sedis Apostolicæ legatus in Hungaria</i>	505 a
Nicolaus <i>episc. Nemausensis</i>	288 f
Nicolaus <i>episc. Regiensis</i>	782 e f, 783 a
Nicolaus Vitelleus <i>Cabenus episc.</i>	102 e
Nitgerus <i>episc. Frisingensis</i>	412 f et seq.
Nithardus <i>episc. Leodiensis</i>	688 a
Noë <i>patriarcha</i>	49 a
Normanni <i>Galliam vastant sæculo ix,</i>	755 f et seq., 770 e, 772 d
Notgerus <i>seu</i> Notkerus <i>Leodiensis episc.</i>	285 a, 714 c
Notpertus, <i>vel</i> Nortpertus <i>de Stafle</i>	689 b
<i>S. Galli</i>	
Novaria,	

- Novaria (*Joannes de*) *Ord. S. Francisci* 4 f
 Numa Pompilius *rex Romanus* xvi d, 153 c, 154 d e
 Nun *pater S. Josue* 7 d e f
 † *Nympha virgo M.* 601 f
- O
- † **O**ctavianus *eremita Afer* 223 c, 231 f, 232 a c d, 235 f
 † Octavianus *Palæstinus* 598 e
 Odericus *filius S. Arealdi M.* 247 a b
 † Odilia *vel Othilia virgo in Alsatia* 169 d, 170 c
 † Odilo *abbas Cluniacensis* 286 b, 535 f, 704 e
 Odo, *alias Ando et Haudo, abbas Stabulensis et Dervensis* 698 f
 Odo *Bituricus princeps Dolensis* 532 c
 † Odulfus *conf.* 336 e
 Og *rex Amorrhæorum* 20 b, 23 d
 Oham *rex Hebron* 51 a, 54 f, 55 e f, 56 a e f
 † Olcanus *seu Bolcanus episcopus in Hibernia* 664 e, 665 e f
- Olphinus. *Vide Turpinus.*
 † Olympias *diaconissa* xvii b c, xxiii b c
 Omar I *princeps Saracenorum* 579 d, 581 e f
 † Opportuna *abbatissa, soror S. Godegrandi Sagiensis episcopi* 763 c f, 764 b et seq., 769 b e f, 770 b
 Oreb *dux Madianitarum* 83 d, 88 e, 89 d f
 Orlemans (*Petrus*) *Ord. Cartusiani* xi e
 Oronius *Modestus episc.* 337 e
 Orontes, Raurawa, Saulas et Sawa *martyres apud Æthiopes* 599 f
 † † Orontius et Justus *MM.* 3 c
 Orthius *dux Hungarus* 493 c, *alias Orzius* 494 f
 Osec *nomen S. Josue, antequam mitteretur ad explorandam terram Chanaan* 7 a b, 15 b c d f, 16 a b
 † Oswaldus *episc. Eboracensis* 337 f
 Otgarius *vel Otgerus, Ambianensis episc.* 188 d
 Othniel *Israëlitarum judex* 3 c d, 57 c d, 72 c e
 Otreius *episc. Melitensis* xxiv a
 Otrokocsi (*Franciscus Foris*) *scriptor Hungarus* 462 c d
 † Otto *episc. Bambergensis* 277 a b
 Otto I *imperator* 210 f, 392 b, 396 e, 473 f, 474 f, 475 c d e f, 476 a b c, 479 a, 501 c, 627 c d, 628 b d e, 684 e
 Otto II 474 f, 475 c, 476 b, 477 c, 478 f, 479 a b e f, 480 d e f, 487 b
 Otto III 173 f, 475 e f, 491 e f, 499 f, 500 a b, 504 b c
 Ottocarus *Bohemix rex* 174 e f
 Ovo *Hungariæ rex* 517 d
 Oza *subita morte extinctus* 93 e
- P
- P**alladius *episc. Arianus in Synodo Aquileiensi damnatus* 371 d e
 † Palmatius *consul* xxiv e f
 Papebrochius (*Joachimus*) *S. J. penitentiarius Laureti* 378 c
 † Paphnutius 366 d, 373 e
 Paphnutii *varii* 374 b c
 † Papolenus *abbas Stabulensis* 683 d, 686 b c d e
 Papolenus II *abbas Stabulensis* 686 f
 † Paris *primus episc. Teanensis* 112 a
- Pascentius *orchidiaconus* 239 b, 240 e
 Paschalis *Papa I* xviii d, 703 f
 Paschalis II 286 b, 292 f
 Paschalis (*Petrus*) *Societatis Jesu* 103 a
 † Paschasius *Viennensis episc* 370 e f et seq.
 † Paschasius *Ratbertus abbas Corbeiensis* 558 c
 † Patricius *Hibernorum apostolus* 664 a b e f, 665 d e f
 Patzinacitæ *gens barbara, alias Pecinaci et vicinis nominibus vocati* 464 b, 467 b f, 468 a b c f, 469 a, 471 c d e
 † Paula *mater S. Eustochii* 32 b, 65 d, 74 e
 † Paulus *Apostolus* 3 e; *nec S. Phæben nec aliam umquam uxorem duxit* 602 e f, 603 a et seq.
 † Paulus *M. episc. Constantinopolitanus* 441 f, 442 a b
 Paulus *Baronianus abbas S. Martini in Hungaria* 495 e
 Paulus *Hungarus Ord. PP. Prædicatorum* 777 a b
 Paulus *rebellis a Wamba Gothorum rege victus* 294 c
 Paulutius *Ord. FF. Minorum* 596 d
 Pazmany (*Petrus*) *e Societate Jesu archiepiscopus Strigoniensis, et S. R. E. Cardinalis* 497 b, 518 e
 Paznan *aut Poznanus dux in exercitu S. Stephani regis* 493 b c, 494 f
 Pelagia *mater S. Ægidii abbatis* 299 c
 Pentadia *diaconissa* xxiii d e f
 Peredeus *episc. Lucensis* 225 c, 239 c
 † Petrus *apostolus* 97 a, 100 b d e f, 101 f, 102 d e; *ipsius discipulus non fuit S. Mansuetus* 620 b et seq.; *ejus et S. Pauli Apostoli reliquiæ Tulli* 623 c d e f, 632 a b e f, 643 f, 644 a
 † Petrus *episc. Alexandrinus M.* 5 e
 Petrus *episc. Volaterranus* 404 a e
 Petrus *diaconus amicus S. Gregorii Magni* 411 e
 Petrus *diaconus sub Leone IX scripsit insigne miraculum SS. Mansueti et Apri* 631 c d, 653 d, 654 f, 655 a b
 Petrus *Hungariæ rex* 516 d e, 517 b c, 536 b; *nepos S. Stephani ex sorore, ejusque successor* 553 a et seq.
 Petrus *Amerius quartus Generalis Ord. B. M. V. de Mercede* 319 a
 Petrus *abbas Cellensis ac dein Carnotensis episc.* 742 d
 Petrus *Leonis antipapa Anacletus dictus* 216 e, 219 b c
 Petrus *Bellicastrensis Ord. FF. Minorum* 601 d
 Phaleris *Agrigentinorum tyrannus* 152 e, 154 b
 Phalitzis *princeps Hungarus* 470 b
 Phanuel *pater S. Annæ prophetissæ* 96 c f, 97 a
 Phanuelitæ *a S. Gedeone puniti* 90 c f
 Phara *puer, quo comitante S. Gedeon Madianitarum castra exploravit,* 86 e, 87 a c d
 Pharam *rex Jerimothi* 51 a, 54 f, 55 e f, 56 a
 Philippus *Ebroicensis episc.* 190 b, 194 f
 Philippus *Frisingensis episc.* 424 e f
 Philippus *abbas S. Hippolyti in Hungaria* 496 c, 497 c d
 Philippus II *Hispaniæ rex* 289 c
 Philippus II *rex Franciæ* 578 f, 580 e
 Philippus III 190 b, 195 a
 Philippus IV 343 d
 Philo *historicus Judæus* 6 f, 7 a, 9 a b, 10 d, 20 c d
 Philo *Byblius, Pseudo-Philo dictus* 82 e f
 Phinees *sacerdos filius Eleazari Pontificis* 22 d e f, 23 a b c d, 66 f, 67 a c, 336 f
 Pibo

Pibo <i>episc. Tullensis</i>	617 e, 618 d, 632 e, 633 c d, 634 d, 655 f, 656 a b c d	Rebe <i>rex Madianitarum</i>	22 d
Pierantonius (<i>Dominicus</i>) <i>S. J.</i>	378 f	Reccaredus <i>Wisigothorum seu Hispaniæ rex</i>	293 c d
Pierre (<i>Dionysius la</i>)	194 e, 196 d	Recem <i>rex Madianitarum</i>	22 d
Piligrinus <i>Laureacensis episc.</i>	474 e f, 475 d e, 476 b et seq., 480 b f	Reginaldus <i>Bellovacensis episc.</i>	190 b, 194 f
Pimentel (<i>Joannes</i>) <i>Benaventii comes</i>	227 b	Reginaldus (<i>Rupertus</i>) <i>monachus Altivillarensis</i>	276 f
Pingré (<i>Joannes Baptista</i>) <i>canonicus Ambianensis</i>	196 d	Reginaldus <i>Ord. FF. Prædicatorum</i>	776 c d
Pipinus <i>rex Francorum</i>	342 b d e, 451 c, 453 b c	+ Regulus <i>episc. et mart.</i>	241 b c e f, 242 a b d, 389 f, 391 b d f, 393 a b, 394 b, 395 c e
Pipinus <i>Heristallus dux Francorum</i>	684 e f	+ Remaclus <i>episc. Trajectensis</i>	338 c, 627 a, 635 e f
Pippinus <i>filius Caroli Magni</i>	463 e	+ Remedius <i>al. Romadius abbas</i>	5 c
Pisanus (<i>Lucas</i>) <i>rector parochiæ S. Prisci</i>	103 f	+ Remigius <i>Remensis episc.</i>	119 b, 122 a, 272 e, 279 f, 280 c
Pius <i>Papa II</i>	456 a	Remus <i>an urbis Remensis conditor?</i>	126 c, 128 b c
+ Placidus <i>presbyter</i>	207 d	+ Reolus <i>Remensis episc.</i>	267 c, 268 f, 269 b d f, 274 a c d, 275 c et seq., 276 b, 278 c, 279 b, 282 a c f, 283 e f, 601 f
Placidus <i>abbas Fraucencellensis</i>	422 c	Reovalis <i>presbyter reliquias portat ex Oriente</i>	350 a b
Placidus <i>abbas Ettalensis</i>	422 c	Restituta <i>relicta cujusdam senatoris</i>	135 a, 139 d e f, 140 a b, 146 b et seq.
Plato <i>philosophus</i>	769 b	Rhadamanthus <i>judex inferni</i>	147 b
Pluto <i>deus inferni</i>	147 b	Rhoë (<i>J. F. baro de</i>) <i>cantor S. Servatii Tra-</i> <i>jectensis</i>	586 d e f, 587 a b
Polycarpus <i>episc. Adrumetinus</i>	133 f, 134 a b	Ribera (<i>Joannes</i>) <i>archiepisc. Valentinus</i>	227 b c
+ + Pontianus et Benignus <i>MM.</i>	336 b	Richardus I <i>rex Angliæ</i>	578 f, 580 e
Pontius <i>Vasionensis episc.</i>	449 c, 454 d, 456 d	Richardus <i>episc. Virodunensis</i>	688 a
+ Poppo <i>abbas Stabulensis</i>	688 a	Richardus <i>abbas S. Eparchii Engolismensis</i>	532 c
+ Porphyrius <i>episc. Gazensis</i>	xxiv c d	Richardus <i>abbas Virodunensis</i>	532 c
+ + Potentianus et Altinus <i>epp. MM.</i>	254 a	Richardus <i>monachus</i>	286 e f
Præmon <i>episc. Tullensis</i>	621 d, 622 b	Richerius <i>successor S. Lupi episc. Senonensis</i>	251 f, 252 a b c d e f, 253 a
Prigonius <i>nominatur abbas, qui S. Aigulpho suc-</i> <i>cessit Lerini</i>	741 b c, 747 a	Richter (<i>Hieronymus</i>) <i>Ordinis Præmonstratensis</i> <i>scripsit Vitam Germanicam S. Verenæ</i>	159 d
Priscianus <i>Grammaticus</i>	562 e f	Ricoinus <i>monachus. Vide Briconius.</i>	
+ Privatus <i>episc. Gabalitannus Martyr</i>	301 f, 302 c	Rictius Varus <i>persecutor Christianorum</i>	122 c, 128 a
Prochnii vel Prochui <i>victus a S. Stephano Hun-</i> <i>garix rege</i>	567 d e f	Riencourt (<i>Alexander le Scellier de</i>) <i>decanus</i> <i>Ambianensis</i>	193 e, 195 d, 196 c d
Publia <i>diaconissa</i>	xxii f, xxiii a b	Rigomarus <i>abbas Floriacensis</i>	731 b

Q

Quadi	462 e
+ Quartus <i>episc. Capuanus</i>	104 f et seq.
+ Quintus <i>episc. Capuanus</i>	104 f et seq.
Quirinus <i>abbas Tegernseensis</i>	422 c, 423 e
Quotvultdeus <i>Carthaginensis episc.</i>	212 f, 213 a

R

Rabanus Moguntinus episc.	119 f, 120 a 548 a
Rabula episc. Edessenus	vi a
+ Radegundis Francorum regina	iv f, v a b, xxiv a; reliquias accipit ex Oriente 350 a et seq.
Radla discipulus S. Adalberti Pragensis episcopi	481 d
+ Ragenfredis virgo	339 c
Rahab, quæ occultavit exploratores Jericho	3 d, 28 e f, 36 a b, 37 c d, 98 c
Rainaldus abbas S. Mansueti	631 e, 633 a
Rainardus abbas S. Petri Vivi	756 e, 757 e f
Rainardus comes Senonensis	757 f, 758 a
Rainardus alter comes Senonensis	757 f, 758 a
Ranzanus (Petrus) ex Ord. Prædicatorum Lucerinus episcopus scripsit Epitomen rerum Hungaricarum	461 b c
Raphaël Volaterranus scriptor	232 c, 390 d e
Ratta (Carolus della) canonicus Capuanus	104 e, 105 f
Ravengerus abbas Stabulensis	712 b c, 714 b c, 719 d
+ Raymundus episc. Balbastrensis	344 e f
Raymundus episc. Tolosanus	344 c
Raymundus comes Tolosanus	287 d
Raynerius patriarcha Antiochenus	779 a b c
Septembris Tomus I.	
Rebe rex Madianitarum	22 d
Reccaredus Wisigothorum seu Hispaniæ rex	293 c d
Recem rex Madianitarum	22 d
Reginaldus Bellovacensis episc.	190 b, 194 f
Reginaldus (Rupertus) monachus Altivillarensis	276 f
Reginaldus Ord. FF. Prædicatorum	776 c d
+ Regulus episc. et mart.	241 b c e f, 242 a b d, 389 f, 391 b d f, 393 a b, 394 b, 395 c e
+ Remaclus episc. Trajectensis	338 c, 627 a, 635 e f
+ Remedius al. Romadius abbas	5 c
+ Remigius Remensis episc.	119 b, 122 a, 272 e, 279 f, 280 c
Remus an urbis Remensis conditor?	126 c, 128 b c
+ Reolus Remensis episc.	267 c, 268 f, 269 b d f, 274 a c d, 275 c et seq., 276 b, 278 c, 279 b, 282 a c f, 283 e f, 601 f
Reovalis presbyter reliquias portat ex Oriente	350 a b
Restituta relicta cujusdam senatoris	135 a, 139 d e f, 140 a b, 146 b et seq.
Rhadamanthus iudex inferni	147 b
Rhoë (J. F. baro de) decanus Ambianensis	193 e, 195 d, 196 c d
Rigomarus abbas Floriacensis	731 b
Rigomirus abbas Lerinensis, a multis creditus successor S. Aigulphi	741 b c, 746 c, 754 a c
Robertus archiep. Aquensis	292 c
Robertus Bathoniensis episc.	190 b, 194 f
Robertus Moguntinus episc.	477 c, 478 e
Robertus rex Franciæ	266 e f
Robertus Normannorum dux	533 c d
Roccardinus (Alexander) Ravenna transmisit notitias de S. Euphemia V. M.	606 d e
+ Rodesindus vel Rosendus episc. in Hispania	2 c
Rodulphus rex Francorum	756 a, 757 c d
Rofridus monachus Casinensis	132 d e, 144 c e
Rogerius Caietanus abbas S. Stephani	418 b
Rogerius Siciliæ rex	219 c
Rogerius Bernardi comes Fuxensis	344 c
Rogerius II comes Fuxensis	344 c d e
Rogerus episc. Tullensis	635 e
Rolandinus scriptor antiquus	781 c d
Rollo dux Normannorum deinde conversus	757 b
Romanus Argyrus imperator Græcus	534 c
Romanus Constantini filius imperator Græcus	473 e f, 509 a
Romanus Lacapenus imperator Græcus	473 e f
+ Romulus abbas S. Baudelii	296 e
Rorico Ambianensis episc.	182 b, 189 a
Rosa (Josephus de) Canonicus Capuanus	104 e, 105 f, 107 b
Rosanus (Nicolau) Societatis Jesu	106 b c
	101 + Rosendus.

- † Rosendus. *Vide* Rodesindus.
 Rossi (Philippus) canonicus Capuanus 104 e,
 105 f, 106 b c, 107 b
 Rostagnus archiep. Arelatensis 292 c
 Ruben tribus 23 d e, 29 b c d e, 31 f, 32 a, 33 f,
 62 c, 66 c d e f, 67 a b c
 Rubianus episc. Comensis 668 e f
 Rubruckius legatus S. Ludovici Gallorum regis
ad Tartaros 465 e
 Rudolphus I imperator 174 a e
 Rudolphus II Burgundiæ rex 170 a, 501 e
 Rudolphus III Burgundiæ rex 170 a
 Rudolphus Rudolphi imperatoris filius 174 e
 † Rufinæ corpus in abbatia Marquette prope In-
 sulas 4 d
 † Rufus episc. Capuanus 100 d e f, 104 d e f
 Russi 476 b
 Ruth uxor Booz 3 d, 98 c
 Rutilius Claudius Numantianus poëta paganus
vi sæculi 739 b
- S
- Sabatier (Petrus) episc. Ambianensis 194 a et
 seq., 197 d et seq.
 Salernus (Andreas) canonicus Capuanus
 104 e
 Salianus (Jacobus) S. J. Annalium ecclesiast.
veteris Testamenti scriptor refutatur 21 c d e f,
 22 a, 27 a b, 40 f, 68 c d e f, 69 a b c,
 73 e f
 Salmana rex Madianitarum 83 d, 88 e f, 90 d c d e f,
 91 a d e
 Salmeron (Marcus) 44 Generalis Ord. B. M. V.
de Mercede edidit Acta B. Petri Armengol
 333 a b d, 335 b d
 Salmon filius Nahasson 37 d
 Salomon rex, filius Davidis 20 f, 72 b c d
 Salomon Hungariæ rex 513 c et seq., 516 d e
 et seq., 536 b; regno exutus 555 b c,
 573 a e
 Salphaad filiarum portio 62 e
 † Salvius Albigensis episc. 187 a c, 188 a et
 seq.
 † Salvius episc. Ambianensis 177 e f, 183 f et seq.;
vita ejus discutitur 187 a et seq.
 Samson Israëlitarum judex 3 c d, 72 c, 77 f,
 78 a
 † Samuel propheta 3 d, 72 c, 77 f, 78 a
 Sanctius Major Navarræ rex 346 a et seq.
 Saphadinus, al. Saphidinus et Salphadinus, Solda-
 nus Damasci 577 b c, 579 e, 582 a
 Sara uxor Abrahami 2 f
 Saraceni 293 a b, 295 c, 296 d e, 346 b et seq.,
 350 c d e
 Sarmatæ 462 e
 Sarolla ducis Transilvaniæ filia probabilis mater
 S. Stephani regis Hungariæ 488 b
 † Saturninus episc. Tolosanus 176 b, 621 a
 Saül rex Israëlitarum 10 d, 50 a
 † Scellanus leprosus 3 e
 Scheppers (F.) S. Petri Lovaniensis decanus
 583 d, 584 d
 Schinosi (Josephus) episc. Casertanus 105 e et seq.
 † Scholastica soror S. Benedicti abbatis 244 a.
Vide † Benedictus.
 Schottus (Andreas) scripsit Prussiam Christia-
 nam 485 e: refutatur ibid. et seq.
 Schwartz (Godofredus) scriptor heterodoxus
 456 c f, 461 d e f; refutatur 457, 458; item
 473 et seq., 483 et seq., 498 et seq., 507 f
 et seq., 544 d e et seq.
- Scylitzes (Joannes) Curopalates scriptor Græcus
 472 b et seq.
 Sebastianus archiepiscopus Strigoniensis 521 f,
 522 a b c d, 566 f
 Secundianus episc. Arianus in Synodo Aquileiensi
 damnatus 371 d e
 † Secundinus Ecanensis episc. 142 c
 Sehon rex Amorrhæorum 20 b, 23 d, 29 b
 Sem filius Noë 49 a
 Senecius vel Sevecius non fuit episc. Senonensis
 250 f, 252 a, 253 a
 Seraphinus archiep. Strigoniensis 547 b, 558 d
 † Serenicus aut Cerenicus diaconus et monacho-
 rum pater 772 e
 † † Sericus, Lucas, Nepos, Joannes quinam
 sint, disquiritur 600 a b
 † Servatius Tungrensis episcopus cathedram suam
 Trajectum transtulit 676 b c d
 Sewallus episc. Eboracensis 4 e
 Sewinus vel Seguinus archiep. Senonensis 756 d e f,
 757 e f, 759 d e
 Siclinus, alias Sindinus, episc. Senonensis 660 b
 c d
 † Siffridus Carpentoractensis episc. 452 b c
 † Sigebertus Francorum rex in Austrasia 270 b f,
 673 f, 674 a b, 678 c, 680 a et seq., 684 a,
 693 b, 694 b, 695 f
 Sigibodus archiep. Narbonensis 292 c
 † Sigismundus Burgundiorum rex 501 d, 553 e f
 † Sigolinus abbas Stabulensis 686 e
 † Silvester Papa I 410 c, 508 c, 623 e f
 Silvester Papa II coronam regiam, aliaque pri-
 vilegia S. Stephano Hungariæ regi concedit
 503 b et seq., 507 a et seq., 510 f et seq.,
 566 b c, 567 c; epistola ipsius ad S. Stepha-
 num ostenditur authentica 517 f et seq.
 † Simeon propheta 98 f, 99 a b
 † Simetrius presbyter M. 708 b, 711 a, 721 e
 Simon I dux Lotharingæ 633 a b
 Simon comes Montfortius dux cruce signatorum
 contra Albigenses 343 f, 344 b
 Simon Leprosus 100 b
 † Simplicius episc. Veronensis 661 e
 Sindebaldu comes Tullensis 649 b, 650 a
 † Sindulphi eremitæ Vita ab Almanno scripta
 268 a; reliquiæ 275 b c
 Sisinnius discipulus S. Elpidii abbatis 383 b,
 386 c, 388 b
 † Sixtus Papa I 122 b
 † Sixtus II 122 b
 Sixtus IV 454 f, 456 a
 Slavi aut Slavini 462 b d, 464 a f, 465 a b,
 476 b
 Soccothæi ob negatum comneatum a S. Gedeone
 puniti 90 b c e
 Sonnatius Remensis episc. 118 f
 Sophia virgo M. in diœcesi Mindensi Officio
 ecclesiastico honorata, sed aliunde ignota 600 f,
 601 a
 † Soter Papa x a
 Stellatus (Balthasar) canonicus et decanus Ca-
 puanus 104 e, 105 f, 107 c
 † Stephanus protomartyr dicitur apparuisse ma-
 tri S. Stephani Hungariæ regis 483 a, 484 d et
 seq., 564 a
 † Stephanus Hegumenus 597 f, 598 a
 Stephanus Papa IV 698 e
 Stephanus primus episc. Vesprimiensis 522 d e
 Stephanus Lugdunensis episc. 365 e
 Stephanus cognomento Henricus, comes Campaniæ
 et Blesarum 758 d e, 759 d e
 † Sturmus abbas Fuldensis canonizatus 558 b
 Suevi

Suevi 462 f
 Sulpitius *Bituricensis* *episc.* 670 a, 671 f, 672 c d e,
 683 b
 Sur *rex Madianitarum* 22 d
 Surius (*Laurentius*) *edidit Vitam S. Stephani non*
satis accurate 458 d, 460 d
 Swantoplucus, *al.* *Sphendoplocus Moraviæ rex.*
Vide Zwendebaldus.
 † Syagrius *episc. Augustodunensis* 337 a
 † Symeon *Stylita senior* 2 b, 203 c f, 204 a et seq.,
 205 a d
 † Symeon *Stylita junior* 203 c f, 598 b
 † Symeon *presbyter et archimandrita* 203 f
 † Symeon *solitarius in Lotharingia* 598 b
 Symeon *præfectus arcis Strigoniensis* 495 d

T

Tapperus (*Ruardus*) *doctor Lovaniensis et*
S. Petri ibidem decanus 583 a b
 Tarcaizus *filius Arpadi Hungarorum ducis* 467 e
 Tartari 495 d
 † Terentianus *Dertonensis non alius a S. Terentiano*
Tudertino episc. 109 f et seq.
 Teufridus *episc. Tullensis* 621 d, 622 b
 Thale *tritavus S. Josue* 7 d e
 Thaan *atavus S. Josue* 7 d e
 Thare *pater Abrahami patriarchæ* 69 a
 † Thecla *mater duodecim Fratrum MM.* 134 f,
 138 f, 139 a, 144 f
 Theobaldus *abbas S. Mansueti prode Tullum*
 618 e, 631 d e, 633 a, 658 d
 Theobaldus *abbas S. Columbæ* 354 e
 † Theodardus *Trajectensis episc.* 670 a, 678 f,
 682 d et seq., 695 b, 696 a
 Theodardus *archiep. Narbonensis* 345 c d e
 Theodardus *monachus in Dania* 4 b
 Theodatus *Italiæ rex* 510 e
 Theodebertus *Francorum rex* 510 d e
 † Theodefridus *Ambianensis episc.* 185 d e f
 et seq.
 Theoderamnus *nobilis Gallus, non vero frater*
S. Nivardi episcopi Remensis 269 d e, 172 f,
 173 a f, 174 a e; *monachus factus* 174 c,
 282 a c
 † Theodoricus *abbas Andaginensis* 285 f, 286 a
 Theodoricus *I Metensis episc.* 210 f, 644 a
 Theodoricus *Trevirensis episc.* 477 c
 Theodoricus *III Francorum rex* 184 e f, 452 f,
 684 e f, 740 b c, 755 d
 Theodoricus *Gothorum seu Italiæ rex* 291 e, 293 d
 et seq., 391 c, 399 a b c
 Theodoricus *Childeberti filius Burgundiæ rex*
 184 e f, 185 b, 250 c e, 258 d e, 259 b c
 Theodorus *episc. Senonensis* 660 b
 Theodorus *princeps Hunno-Avarorum* 463 f,
 464 a
 Theodorus *pater S. Ægidii abbatis* 299 c
 Theodosius *I imperator legem fert contra diaco-*
nissas, quam dein partim abrogat xiv b c f,
 xv a b c
 Theomarus *abbas S. Mansueti* 631 d e, 632 e f,
 633 c d e, 655 e f, 656 a
 Theophylactus *patriarcha Constantinopolitanus*
 469 f
 Theosebia *S. Gregorii Nysseni ante episcopatum*
conjugæ xii d
 Theotimus *vel Timotheus anachoreta* 241 e
 Thiers (*Joannes Baptista*) *scripsit Dissertatio-*
nem de corpore S. Firmini conf. 182 c, 197 f,
 198 a

Thietmarus *abbas Helmwardeshusensis* 687 c,
 690 a et seq.
 Thola *Israëliitarum judex* 3 c d, 72 c
 † Thomas *Doctor angelicus S. Gedeonem peccati*
reum faciens refellitur 84 et seq.
 Thomas *seu Thomasuccus Ord. FF. Minorum*
 596 a b c
 Thwroc (*Joannes de*) *scriptor Hungarus* 458 c,
 461 a b c
 † Tillo *discipulus S. Remacii* 673 e f, 674 b c
 Tillemontius *refutatus* 175 f et seq., 212 b et seq.,
 234 e f, 235 a b, 370 f et seq.
 Tilpinus. *Vide Turpinus.*
 Timo *diaconissa* xxii a b
 Timotheus *S. Basilii chorepiscopus* 385 b c, 386 a,
 387 b
 Tolbertus *Colaltus pater B. Julianæ virg.* 309 f,
 312 e
 Tostati (*Alphonsi*) *episcopi Abulensis sententiæ*
improbantur 16 f, 17 a et seq., 26 e, 38 f,
 39 a b, 68 c d e f, 69 a b c, 80 e, 84 a et
 seq., 86 e f, 87 a b c d
 Totila *Gothorum rex* 224 f, 228 a b f, 230 b c e f,
 231 a c, 232 a c, 236 a b c d e f, 237 a b,
 242 b c d e, 391 b c, 392 a c d, 399 f,
 400 b c d
 Toxus *vel Taxun et Taxis dux Hungarorum, et*
avus S. Stephani 467 d e
 Trasamundus *rex Wandalorum* 212 f, 223 c,
 232 f, 233 b c d e f, 235 d, 391 c, 392 e,
 399 a b, 400 c
 Trincius *Trincii Fulginii tyrannus* 395 c e; *miro*
modo punitus 596 a b c
 Trisoricus *episc. Tullensis* 621 d, 622 a
 † Trudo 676 f, 679 b et seq., 693 c, 694 d
 Turci 467 a, 495 d
 Turpinus, *al.* *Albanus, Alpinus, Olphinus et Tilpinus*
episc. Remensis ut fertur, 338 d e f
 Tyrreheus *dux Lydorum* 390 e

V

Valens *imperator* 466 a
 Valentinianus *I imperator* 180 d
 Valentinianus *III* 398 b, 400 a f
 Valentinus *episc. Argentoratensis* 377 e f
 Valentinus *presbyter* 364 b
 Valerianus *imperator* 132 a, 133 d, 138 b et
 seq.
 Valerianus *judeæ sub Maximiano Herculio* 129 c e,
 134 b c et seq., 142 f, 147 d et seq.
 Valerius *Hipponensis episc.* 452 c
 Vardæus (*Hugo*) *Hibernus ex Ord. FF. Minorum*
multa de S. Mansueto documenta Bollando
communicavit 617 f, 618 a b c d
 Vazul *patrueis S. Stephani regis Hungariæ* 492 c,
 553 c et seq., 554 a b
 † Udalricus *Augustanus episc.* 169 e; *canonizatus*
 558 a
 Udo *episc. Tullensis* 617 d e, 635 c f
 Venantius *Ord. FF. Minorum* 4 f
 † Venerandus *episc. Arvernorum* 439 f, 440 d
 Ventura *Ord. FF. Prædicatorum* 777 b c d
 Verantius (*Antonius*) *archiepiscopus Strigoniensis*
 518 c d, 519 b
 † Veredemus *aut Veredemius eremita* 290 a c,
 296 b; *idem forsán cum Veredemo ep. Ave-*
nionensi 297 e et seq.; *de eodem* 300 c et
 seq., 301 a, 451 c f
 Veremundus *rex Legionis* 346 a
 Verissimus *Lugdunensis episc.* 180 e
 Verosia,

- Verosia, Volasia et Volosia. *Vide* Eulosia.
- Vestales virgines apud gentiles Romanos xvi d e
- Ughellus (*Ferdinandus*) misit elogium *S. Constantii* 244 f
- † Ugo *episc. Volaterranus* 397 e, 401 c, 406 b
- † Viator socius, *S. Justii Lugdunensis* 366 c d e f, 368 b c d e, 372 c d, 373 c, 375 c
- † Victor *episc. Cenomanensis* 220 a et seq.
- † Victor *M. ex Legione Thebæa* 159 e f, 160 a e, 164 e
- † Victor alter ejusdem legionis 159 f, 160 e f
- † Victor Maurus *M.* 405 c, 408 e
- Victor tribunus in Africa sub Maximiano 140 b c, 147 d et seq.
- † Victorici reliquiarum 188 d, 190 e
- Vigilius Papa 175 c, 179 b c, 180 f
- Vilman (*Antonius Adrianus*) *canonicus Ambianensis* 196 d
- Vischer (*L. I. A. de*) *vicarius generalis Mechliniensis in absentia archiepiscopi* 586 e
- † Vitalianus *episc. Capuanus quis?* 598 c d
- Vitalianus Papa 175 b, 686 c
- Vitalis Michael *episc. Castellanus* 313 b c, 314 e f
- Vitalis abbas *Fredelacensis* 344 a b
- Uladislaus Hungariæ rex 557 c
- Ulmus (*Fortunatus*) *monachus Casinensis auctor Vitæ S. Cosmæ eremitæ* 440 c f, 441 a et seq.
- Ultzindur consanguineus Attilæ Hunnorum regis 463 a
- Urbanus Papa II 292 f, 342 b
- Urbanus III 667 a b
- Urbanus IV 285 b
- Urbanus VIII 163 e, 326 c d e, 379 c
- † Ursus martyr legionis Thebææ 159 f, 160 f
- Ursus *episc. Tullensis* 621 c f, 622 a
- Vulcanus fabulosus ignis deus 147 b
- W
- † Walaricus abbas 185 c e, 188 d f
- Walprandus *episc. Lucensis* 237 e f, 238 a
- Wamba seu Wambanus Gothorum seu Hispaniæ rex 294 b c, 296 a b c. *Vide* Flavius.
- Wandali 231 b, 391 b, 392 a c d e, 393 a b c, 394 b c d e f, 395 c e, 396 a b, 397 f, 398 a b c, 399 c et seq., 462 e f
- Wencellinus duæ exercitus *S. Stephani regis* 493 c d e f
- Wenceslaus Bohemiæ rex 505 b
- Wenceslaus Wenceslai regis filius 505 b
- Wenilo archiep. *Senonensis* 253 e
- Werinfridus abbas *Stabulensis* 714 b c
- Werinharius *Argentoratensis episc.* 539 d
- Wibaldus abbas *Stabulensis* 690 d e f
- Wichodo *canonicus Bambergensis* 287 b
- Wider (*Matthæus*) *Societatis Jesu rector Solodorenensis* 161 a b
- Wido comes *Tullensis* 646 a f
- Widricus abbas *S. Apri, auctor Vitæ S. Gerardi episcopi Tullensis* 629 a b f, 630 a, 651 c d
- † Wilfridus *episc. Eboracensis* 337 f
- Willegisus *Moguntinus episc.* 495 f
- Willelmus. *Vide* Guilielmus.
- † Willibaldus 32 d
- † Winebaudus abbas 250 e f, 251 a, 252 d, 253 b, 260 e f, 261 a b d e, 264 b
- Winemannus abbas *S. Remigii* 756 e, 757 f, 758 a
- Wisigothi Ariani 222 a, 295 c
- Witkindus monachus et historiographus 474 d
- † Wolfgangus prædicat apud Hungaros 480 a b c; fit *Ratisbonensis episcopus* ibidem c d e; de eodem 481 a, 489 e, 500 a, 501 b c
- Wolfgangus abbas *Michaelfeldensis* 422 a b c
- X
- Ximenius (*Franciscus*) *episcopus Toletanus* 202 e
- Z
- Zabulon tribus 83 e, 84 e
- Zadorius (*Joannes*) *præfectus arcis S. Martini in Hungaria* 495 e
- Zama Saracenorum in Hispania gubernator 296 e
- Zaraïas Pontifex tempore *S. Gedeonis* 94 c e
- Zeb rex *Madianitarum* 83 d, 88 e, 89 d f
- Zebee *Madianitarum rex* 83 d, 88 e f, 90 b c d e f, 91 a d e
- Zode (*Georgius*) *Ordinis S. Benedicti* 424 b
- † Zoëardus, alias Andreas, eremita in Hungaria 496 c, 497 c d, 565 f, 567 b
- Zoltan princeps Hungarus 467 d e
- Zoltan item Hungarus, sed verisimiliter alius 525 f, 526 a b c
- Zonaras (*Joannes*) *scriptor Græcus* 472 b et seq., 473 b c
- Zwende baldus aut Zwentibaldus *Moraviæ rex* 564 c d, 468 c d e
- † † Zozimus et Sabatius monachi 600 e f

INDEX TOPOGRAPHICUS

A

- Abarim, series montium in Arabia Petraea 19 c, 25 d e f
 Abelmehula, locus in Palæstina cis Jordane-
nem 88 b
 Abelsatim, locus in planitie Moab 19 c
 Abladana seu Bladana, locus prope Ambianum, ubi
ecclesiam B. Mariæ Virginis exstruxit S. Firmi-
nus ep. in eadem sepultus 179 d, 181 a e f,
182 a
 Acaunum vel Agaunum, locus Vallesiae ad Rhoda-
num 160 f
 Accadia, vicus Italiae 136 c
 Accaron, urbs et satrapia Philistinorum 316 a
 Acheruntia, urbs Italiae in Lucania 135 f
 Achor, vallis in agro Hierichuntino 39 e
 Achsaph, Chananææ urbs 58 d
 Acon. Vide Ptolemais.
 Adom, urbs in ripa Jordanis 30 f
 Adrianopolis, urbs Thraciæ. SS. Aithala et Ammun
MM. 358 b
 Adrumetum, Metropolis provinciæ Byzacenæ in
Africa 133 f, 134 f
 Æcæ al. Æcana et Ecana (nunc Troia) urbs
Apuliæ in Italia 136 a c, 142 b c d, 152 e
 Æculanum. Vide Friquentum et Quintodecimum.
 Ægyptus, regio Africae. In ea natus S. Josue
Israëlitarum dux 8 e. Ad ejus eremum se-
cedit S. Justus ep. Lugdunensis ibique moritur
373 c e f
 Ælia Capitolina, Hierosolyma ab Adriano imp.
instaurata 111 b
 Africa, in quam Chananæi migrarunt 61 d e f.
B. Petrus Armengol remanet in pignus pro
lytro captivorum 319 c. Eam obtinent Wandal
393 b c
 Agedincum vel Agendicum. Vide Senones.
 Agrigentum (Gergenti) urbs Siciliae 134 d
 Agromento, castrum Lucaniæ. Vide Grumentum.
 Aialon, vallis in Chananæa. Lunæ cursum sistit
S. Josue 51 e, 52 b
 Alamanniscæ vel Alemannicæ (Almenesches) par-
thenon agri Sagiensis in Normannia 767 a c
 Alba Græca seu Belgradum, urbs in limitibus
Serviae et Hungariæ 538 e f, 539 a
 Alba Julia (Weissenburg) urbs Transilvaniae
470 f, 569 f
 Alba Regalis, urbs Hungariæ a quo condita?
527 e f. Ibi sepultus S. Stephanus rex in ec-
clesia, quam Deiparæ Virgini construxerat
552 d e f
 Albia et Albis, fluvius Germaniæ 119 e f
 Alcarazium, opp. Hispaniæ 4 f
 Alentum, villa regalis in Gallia 261 d
 Alexandria ad Issum (Alexandretta) urbs in
confinio Syriæ et Ciliciæ. S. Aristion ve Aristeus
ep. M. An plures? 613 d e et seq.
 Algovia, pars Sueviæ in Germania 163 c
 Alsatia ab Hungaris invasa 469 c
 Alta petra (Haute pierre) locus prope Media-
num monasterium 635 d e
 Altahense monasterium in Bavaria 528 d e
 Altissiodorum (Auxerre) urbs in ducatu Burgun-
diæ 257 a
 Altivillarense cœnobium Galliæ in Campania.
S. Nivardus archiepisc. Remensis 267 b c e,
276 f
 Aluta (Alt) fluvius Transilvaniæ 471 d
 Amatune, Amatim etc. insula incognita et fortasse
fictitia 739 f, 743 e, 753 e
 Ambianum (Amiens) urbs Galliæ in Picardia.
S. Firminus episc. 175 b, 180 b c
 Amblava, vicus in Tungrorum finibus 711 a
 Anab, urbs in montibus Juda 57 a
 Ancon, seu Ancona, urbs Italiae 307 b
 Andesagina, vicus in Gallia, ubi exsulavit
S. Lupus archiep. 260 b, 262 a
 Anisus vel Anasus (Ens) fluvius Norici 462 b
 Antiochia. S. Timotheus M. 358 b e
 Antiochia, urbs Syriæ 114 a
 Antonia. Vide Volaterræ.
 † Antonini monasterium in Valle nobili provinciæ
Rutenensis 342 a b, 348 b
 Antricum. Vide Altissiodorum.
 Antunnacum (Andernach) opp. Germaniæ 721 c
 Apamea, urbs Syriæ. S. Antoninus M. 340 a f,
341 c d e f, 349 a, 350 d e f
 Apamia seu Apamiæ (Pamiers) urbs Galliæ
Narbonensis 341 b. S. Antoninus M. patronus
343 b c et seq., 344 e, 349 a b d
 Apenninus, mons Italiae 135 d
 Aphec, urbs Chananææ duplex 57 f
 Apulia (la Puglia) regio Italiae 130 c, 135 d,
136 a b, 142 e f
 Aqua Putrida, olim civitas Italiae. Reliquiæ
S. Prisci 218 c
 Aquæ duræ. Vide Zurzachum.
 Aquæ Helvetiæ (Bada) urbs ad Limagum fluv.
157 c. Statua S. Verenæ V. 163 a
 Aquæ Maserephoth, in finibus Sidoniorum 59 a
 Aquæ Merom, lacus Palæstinæ 44 c. Ingentem
exercitum profligat S. Josue 58 f, 59 a
 Aquæ Tarbellicæ (Dax) urbs Aquitaniæ in No-
vempopulania. SS. Vincentius episc. et Lætus
presb. MM. 200 c e f
 Aquileia, urbs Carnorum in Italia 132 a, 134 b,
141 a. Celebratum ibi concilium, cui ad-
fuit S. Justus ep. Lugdunensis 371 d e.
SS. Euphemia, Dorothea, Thecla, Erasma
VV. MM. 605 c f, 606 a
 Aquinum, urbs Italiae in regno Neapolitano. S. Con-
stantius ep. 243 a b, 245 f
 Aquitania generatim sumpta plures complectitur
provincias 352 c. Unde dicta? 672 a b
 Araris. Vide Arola.
 Arcadia, regio et urbs Peloponesi, item urbs
Cretæ insulæ, et provincia Egypti 306 e f
 Arduenna, saltus Galliæ Belgicæ 695 f
 Areia (Ariege) fluvius Galliæ 355 d e
 Arelate, urbs Galliæ in Provincia 374 b
 Argentoratum, Argentoratus et Argentina (Stras-
bourg)

- bourg) civitas Germaniæ in Alsatia. *S. Justus vel Justinus ep.* 377 a b
- Ariminum, *nunc* Rimini, urbs Italiæ in Romandiola. *SS. Facundinus etc. MM.* 360 a
- Arlucense virginum cœnobium in insula Lerino. *An instauratum a S. Aigulpho abb. M.?* 737 c d e f, 738 a
- Armentio (*l'Armanson*) fluvius Galliæ 265 a
- Arola et Arula (*Aar*) fluvius Helvetiorum 159 f, 160 a, 161 b, 166 b d, 169 f
- Arpaja olim Caudium, vicus inter Capuam et Beneventum 103 a
- Arrabo (*Raab*) fluvius in Hungaria 540 c
- Artemita urbs 208 b d
- Asedoth, loca devia et convalles Chananææ a *S. Josue subacta* 57 e
- Asor, civitas Chananææ munitissima. *Hanc aliasque capit S. Josue* 58 c d, 59 b c, 60 a
- Astaroth, urbs regni Basan 44 f
- Astinensis S. Sepulcri abbatia prope Bergomum in Italia. *B. Guala episc. Brixiensis* 773 b c, 785 e
- Astygis, urbs Hispaniæ 3 a
- Atel. *Vide* Transilvania.
- Ateste (*Este*) opp. ditionis Venetæ 314 b
- Athenæ, urbs in Græcia 534 a
- Atina, opp. duplex in Italia 361 f
- Aturus (*Adour*) fluvius Aquitaniæ 200 f
- Avaria. *Vide* Pannonia.
- Aucia vel Auda etc., flumen Galliæ 260 a b
- Avenio, civitas Galliæ. *S. Agricola ep. et patronus* 444 b c f, 445 etc.
- Aufidus (*l'Offanto*) fluvius Apuliæ 135 e, 136 c, 146 f
- Augusta Vindelicorum (*Augsburg*) urbs Germaniæ in Suevia 653 a
- Augustodunum, urbs Æduorum in Gallia 207 d
- Aureliani vel Aurelia (*Orleans*) urbs Galliæ 256 f, 303 d. *S. Austregildis vel Agia* 266 b c d
- Auser, fluvius Etruriæ 225 f
- Austria ab *Hungaris* devastata 469 c
- Azeca, urbs Chananææ 51 b c d f, 52 a c d, 54 e
- Azotus, Philistinorum urbs 57 a
- B**
- Baalgad, mons Chananæam ab Aquilone terminans 60 b
- Balma. *Vide* Alta petra.
- Bamberga, civitas Germaniæ in Franconia. *Cultus et reliquiæ S. Ægidii abb.* 287 a b. *S. Nonnosi* 425 c d. *An ibi corpus S. Remacii ep.?* 691 f, 692 a
- Barbaria, regio Africæ 335 a
- Barbellus (*Barbeau*) abbatia Galliæ in diocesi Senonensi 251 b c d
- Basan, regio Amorrhæorum 44 f, 66 e
- Basilicata, provincia regni Neapolitani 135 e
- Baskiria. *Vide* Pascatir.
- Bathavia. *Vide* Patavia.
- Bavaria. *Magnam ejus partem populantur Hungari* 469 c
- Beel, monasterium Hungariæ in agro Budensi a *S. Stephano rege ædificatum* 529 f, 530 a b
- Belgradum. *Vide* Alba Græca.
- Benchorensis (*Banchor*) monasterium in Hibernia 663 d e
- Beneventum, urbs Italiæ. *SS. duodecim fratres MM.* 129 b c e f, 130 d, 131 d, 132 b, 136 d f, 141 d
- Bergomum, urbs Italiæ. *Patria B. Gualæ ep. Brixiensis* 775 e, 785 d
- Beroth, civitas Gabaonitarum 49 d
- Berotha, urbs Galilææ 59 e
- Besozzo, locus in ducatu Mediolanensis *natalis B. Alberti Besutii eremitæ* 787 b
- Besuensis abbatia Galliæ in ducatu Burgundiæ 656 e
- Bethabara, Judææ pagus ad Jordanem 31 c
- Bethaven, solitudo juxta Hai et Bethel 38 d
- Bethbera, vicus in tribu Manasse cis Jordanem 88 e
- Bethel, oppidum Palæstinæ 38 c d, 40 d e, 41 a b c; a *S. Josue occupatum* 42 e
- Beth-horon, seu Bethora, civitas Chananææ 51 b c d, 52 c d f
- Bethsan, Chananæorum urbs cis Jordanem 63 a
- Bethsemoth, locus in planitie Moab 19 c
- Bethsetta, locus cis Jordanem, quo *Madianitæ fugerunt* 88 b
- Biblia, locus in Corsica insula 4 f
- Bisuldunum (*Besalu*) opp. Hispaniæ in Catalonia. *S. Vincentius presb. M.* 206 b c f
- Biturgia, opp. Etruriæ 305 c e
- Bituricensis provincia seu comitatus Bituricus (*le Berri*) in Gallia. *S. Placidius acoluthus* 207 a. *Patria S. Remacii ep. Trajectensis* 672 b c
- Blesa (*la Blaise*) fluvius Galliæ in Campania 280 e f
- Blesæ (*Blois*) civitas Galliæ. *Patria S. Aigulphi M.* 730 b
- Bodecense monasterium in diocesi Paderbornensi 133 b, 159 c
- Boni fontis monasterium in diocesi Remensi 120 f
- Bononia, urbs Italiæ. *Reliquiæ S. Ægidii abb.* 289 e
- Borysthenes (*Nieper*) fluvius Sarmatiæ Europææ 468 b
- Bosnia, pars Serviæ olim a *Bessis* habitata 538 f, 539 a
- Boviniacum seu Bovinium (*Bovines*) opp. comitatus Namurcensis 707 e
- Bovinum, urbs regni Neapolitani in provincia Capitanata 136 c, 142 c
- Braium al. Braïcus (*Bray sur Seine*) opp. Galliæ ad Sequanam 762 a c
- Briennio (*Brignon*) opp. Galliæ in Campania. *Obit S. Lupus archiep. Senonensis* 265 a
- Brixia, urbs Italiæ. *S. Arealdus M.* 246 b c. *B. Guala ejusdem urbis episc.* 778 f
- Buculiacum (*Buqueley*) vicus in Lotharingia 658 b f
- Buda, urbs Hungariæ a *Christianis expugnata* 560 a f, 561 a
- Buda vetus (*Alt Offen*) civitas Hungariæ. *Cœnobium cum ecclesia condi cœptum a S. Stephano rege* 536 b c d
- Bugia, provincia et urbs Africæ 335 a
- Bulgaria ubi sita? 468 f, 526 b
- Burgum, seu Burgus S. Sepulcri, urbs Umbriæ. *SS. Arcanus et Ægidius eremitæ, ejusdem fundatores* 305 b e f. *Veneratio S. Nonnosi* 420 d
- Buxeriæ (*Bouxières-aux-dames*) parthenon in diocesi Tullensi 629 f, 651 b
- C**
- Cabellio (*Cavaillon*) urbs Galliæ in Provincia 304 d
- Cadesbarne, locus deserti Pharan 15 b, 17 f, 18 a b, 39 a, 56 f, 57 e
- Cædesa

- Cædesa vel Cedesis, Galilææ civitas 59 e, 65 f
 Caino (*Chinon*) opp. Galliæ in provincia Tu-
 ronensi. *Reliquiæ S. Mansueti ep.* 636 a
 Calabria, regio Italiæ, *cujus olim pars ager*
Bruttiorum 142 b, 153 f
 Caletensis pagus (*le Pays de Caux*) in Normannia
 181 c
 Calmiciacum, locus Galliæ in agro Remensi
 280 e
 Campania Felix *nunc vulgo* Terra Laboris, regio
 Italiæ 111 f
 Campodunum et Campidona (*Kempten*) urbs
 Sueviæ ad Ilarum fluv. 439 d
 Canea, urbs Cretæ insulæ 4 f
 Cannæ, vicus in Apulia 146 f
 Caphira, urbs Gabaonitarum 49 d
 Cappadocia, Asiæ Minoris provincia. *Patria S. El-*
pidii abb. 385 a
 Capræmons (*Chievremont*) locus prope Leodium
 707 a f
 Capraria (*Cabrera*) insula prope Majoricam
 738 f
 Caprasia, insula inter Corsicam et Etruriam.
SS. Aigulphus abbas et Socii MM. 728 a b,
 739 a b
 Capua, urbs Italiæ in Campania. *S. Priscus ep.*
M. 99 c f, 100 f, 102 b. *Reliquiæ S. Te-*
rentiani ep. M. 110 f. *S. Priscus ep. cum so-*
cis undecim 209 b
 Carasilva, monasterium in Dania 4 b
 Carcar, locus trans Jordanem 90 d
 Cariathiarim, civitas Gabaonitarum 49 d
 Carmelus, mons Palæstinæ. *B. Brocardus secun-*
dus prior generalis Carmelitarum 576 a b,
 577 e
 Carnotum aut Carnutum (*Chartres*) urbs Galliæ
 763 d
 Carnuntum, opp. Pannoniæ 464 a
 Carrodunum (*Craiburg*) opp. in Bavaria 436 c
 Carthago, urbs Africae 133 f, 134 b d f
 Casæ-congidunum (*Cougnon*) in ducatu Luxem-
 burgensi. *Monasterio ibi præfuit S. Remaclus*
 674 a b c
 Casaium vel Cassarum, opp. Hispaniæ, *ut videtur.*
Cultus B. Egidii abb. 308 b d e
 Castelletum, oppidulum Galliæ in Picardia 5 a
 Castellum S. Eliæ. *Vide Suppentonia.*
 Catalaunum (*Chalons*) urbs Campaniæ Gallicæ
 121 e
 Catana, urbs Siciliæ maritima 134 d, 135 c,
 142 a
 † Catharina de Saxo, locus in ducatu Mediola-
 nensi. *B. Albertus Besutius eremita* 787 b c
 Cava, urbs regni Neapolitani 210 a
 Cenchræ vel Cenchreæ, portus et opp. apud
 Corinthum in Peloponneso. *S. Phæbe diaco-*
nissa 602 a b c
 Ceneroth, urbs Chananææ 58 d
 Cenomanum (*le Mans*) urbs Galliæ 773 a
 Cephalenia. *Vide Samus.*
 Cerqueto, castrum agri Perusini in Italia 305 c
 Chanaan seu Chananæa, Asiæ regio. *Eam ex-*
plorat S. Josue 15 a b, 16 a b c, 18 b c.
Totam propemodum subegit 60 b c, 61 a b c
 73 a
 Chanadium aut Chonadium (*Chonad*) civitas
 Hungariæ 530 e f, 531 a
 Chananitis. *Vide Chanaan.*
 Cirrba, urbs Phocidis in Græcia 150 b
 Citerna, castrum Etruriæ 305 c e
 Clarus-mons, urbs Galliæ in Arvernina. *S. Justus*
ep. 439 b
 Clingenovium (*Klingenau*) opp. Helvetiæ 157 f,
 175 a
 Cluain-muc-nois, opp. Mediæ in Hibernia 663 a
 Cluellum 383 d f. *Vide Oppidum S. Elpidii*
 Colocia (*Colocza*) civitas Hungariæ 567 c
 Colonia. *Vide Petrosus.*
 Colonia Agrippina. *Reliquiæ variæ S. Egidii abb.*
 289 d e
 Comum, urbs Italiæ in Insubria 4 a b. *S. Mar-*
tinianus ep. 668 a b
 Cone, lacus in Hibernia 663 d e
 Coneria seu Conertum (*Connereth*) urbecula
 comitatus Dunensis in Hibernia. *S. Macniscius*
ep. 663 a d
 Confluentia vel Confluentes, vicus in Helvetia
 161 d e, 166 c
 Connoria (*Conor*) urbs Hiberniæ in comitatu
 Antrimensi 663 d
 Consentia (*Cosenza*) Calabriae urbs 135 c d,
 142 b, 153 f
 Constantia, urbs Galliæ in Normannia 157 c
 Constantinopolis. *Templum conditum a S. Ste-*
phano rege 532 d, 534 a, 568 e
 Corbeiense monasterium in Picardia 185 e f,
 186 b
 Corduba, urbs Hispaniæ Bæticæ. *S. Sandalius M.*
 610 b
 Cordyla, portus in Ponto 385 a
 † Corneliî monasterium. *Vide Inda.*
 Corsendonc, cœnobium Canoniorum Regularium
 in Brabantia 460 d
 Cremona, urbs Italiæ. *Corpus S. Arealdi M. eo*
translatum 246 c e f
 Creta (*Candia*) insula Europæ in mari Medi-
 terraneo 149 f. *Obit S. Cosmas eremita* 442 d f,
 443 b
 Crisus, Hungariæ fluvius 468 e
 Cucusum, oppidum minoris Armeniæ xxiii f
 Cyprus, insula Mediterranei in sinu Issico 148 c,
 149 f

D

- Dabir, civitas Chananææ 55 d, 56 f, 57
 a b c d
 Dacia ab Hunnis occupata 462 d
 Dal-aradia, Ultoniæ regio in Hibernia 665 f
 Damascus (*Scham*) urbs Syriæ 582 a
 Daphne, suburbium Antiochiæ in Syria xxii d e
 Delphi, civitas Græciæ in Phocide provincia
 149 f
 Dertona, urbs Liguriæ in Italia 108 f. *Pars cor-*
poris S. Terentiani ep. M. 109 f, 110 b c d e
 Dervensis abbatia (*Monstier-en-Der*) Campaniæ
 Gallicæ in tractu Pertensi 616 f, 698 e
 Dilia vel Dyla, amnis in Brabantia 594 a
 Dor, urbs et regio Chananææ 58 d
 Drumentum. *Vide Adrumetum.*
 Duacum, urbs Belgii in Flandria 255 c d
 Dulmensis pagus in circulo Westphalico 648 b
 Durocortorum et Durocorderum, urbs Remensis
 280 c d

E

- Eboracum (*Yorck*) urbs Angliæ 4 e
 Ebroicæ vel Ebroicum (*Evreux*) urbs Galliæ in
 Normannia 772 f
 Ecana. *Vide Æcæ*
 Eggenfelden, opp. Bavarie 436 b
 Eglon, urbs Chananææ 51 a, 55 d e, 56 d e,
 57 d
 Elba.

Elba. *Vide* Ilva.
 Elom vallis 53 c, *Vide* Aialon.
 Emath, urbs Syriae 16 c, 60 d
 Ephesus, urbs Asiae minoris 112 e
 Ephra, urbs Palaestinae in tribu Manasse cis Jordanem, *ubi natus et sepultus S. Gedeon Israelitarum iudea* 79 a b
 Ephraim, mons in Chananæa 62 f, 88 e
 Equus Tuticus, opp. Italiae in Hirpinis 136 c
 Erdely, Ertel, Etel. *Vide* Transilvania.
 Etruria (*la Toscana*) Italiae regio 236 b
 Euphrates, fluvius Mesopotamiae 27 f, 147 a

F

Fanum S. Aegidii (*Saint Gilles*) opp. in Occitania 291 f
 Fanum S. Galli in Helvetia. *Cultus S. Remacii ep.* 671 a, 689 b
 Feltri, opp. in confinio Venetorum 309
 Pescennia, urbs Etruriae 146 f
 Floriacense coenobium prope Aurelianos in Gallia, *cujus monachus fuit S. Aigulphus M.* 730 d, 744 e, 748 d, 761 b c. *An eo transtulerit ossa S. Benedicti?* 735 c d e et seq. *Utrum ipsius Aigulphi corpus ibi fuerit?* 757 a c d
 Fontanensis parœcia prope Divionem in Burgundia. *S. Ambrosinianus* 207 c
 Forum Tiberii (*Keyserstul*) opp. Helvetiae 157 f
 Fredelacensis abbatia. *Vide* Apamiae.
 Friquentum seu Frequentum (*Frigento*) urbs regni Neapolitani 218 f
 Frisinga, urbs Bavariae ad Isaram fluv. *Eo delatum corpus S. Nonnosi, unde et quando?* 412 b c d f, 413, 414 a b c d e. *Pars illius major, quæ diu latuerat, hoc sæculo inventa et solemniter translata* 421 b c d e f, 422, 423 et seq. *Miracula plurima* 427, 428, 429 et seq.
 Fulda, urbs Germaniae. *Reliquiæ SS. Sixti et Sinicii epp.* 119 f
 Furentela (*Vourentel*) parœcia comitatus Falcoburgensis in Belgio 635 c

G

Gaas, mons in tribu Ephraim 75 d e f
 Gabaa Phinees, urbs in monte Ephraim 75 e
 Gabaon, urbs Chananæa in Syria 50 f. *Fœdus cum Gabaonitis init S. Josue* 44 d e f, 45 et seq.; *solem imperio suo sistit* 51 e, 53 c
 Gader, civitas Chananæa 57 d
 Galaad, mons et regio ad Orientem Jordanis 66 e, 86 b
 Galgala, locus in Palaestina, *ubi transito Jordane, castra metatus est S. Josue* 31 b f; *circumcidit populum et Pascha celebrat* 33 d e f. *Templum ibidem conditum* 32 b c d e
 Galilæa, Palaestinae provincia 30 f
 Gallia tripartita 632 b c. *Tota fere ab Hungaris populata* 469 c
 Gardo, Guardo, Vardo aut Wardo, (*le Gardon*) fluvius Occitaniae 300 c f
 Garizim, mons Palaestinae 42 d f, 43 a c d f, 64 a
 Gaza, civitas Philistinorum 56 f, 57 a e
 Gazer, urbs Chananæa 55 d, 56 d, 57 d
 Gemmula, olim monasterium agri Patavini 314 c
 Genabum. *Vide* Aureliani.
 Genadium. *Vide* Chanadium.

Germania ab Hungaris vastata 464 c, 469 c
 Germiniacum (*Cermigny*) villa prope Remos 684 c
 Gerunda, urbs Hispaniae in Catalonia 3 a
 Geth, urbs Philistinorum 57 a
 Gewr et Geuru. *Vide* Jaurinum.
 Gibal 64 a. *Vide* Hebal.
 Gothia nunc Provincia, regio Galliae 294 f
 Gozen, urbs et regio Chananæa a S. Josue capta et vastata 57 e, 60 a
 Grumentum, opp. Lucaniae nunc excisum 135 d
 Guardia Pratorum, opp. diocesis Tarraconensis in Catalonia. *B. Petrus Armengol M.* 317 c
 Gundulfi villa (*Gondreville*) vicus prope Tullum 648 b

H

Hæmus, mons Thraciae 538 f
 Hal, urbs Chananæa 38 a d. *Capta et diruta ductu S. Josue* 40, 41, 42 a b c d e, 50 f
 Hamametha. *Vide* Adrumetum.
 Hamburgum, civitas Holsatiae. *Reliquiæ SS. Sixti et Sinicii epp.* 119 e f
 Hasbania (*Haspengou*) Germaniae tractus in ditione Leodiensi 698 e
 Hebal, mons in Palaestina 42 d f. *Altare ædificat S. Josue* 43 a b d f, 44 b
 Hebron, metropolis Philistinorum 51 a. *Eam cum oppidis aliis capit S. Josue* 55 d e, 56 e f, 57 a b c d
 Heisterbacense monasterium prope Bonnam in Germania 590 b
 Helia. *Vide* Velia.
 Heligenstad, locus in Holsatia 119 c
 Helmwardeshusense monasterium in Saxonia 687 c. *Festivitas S. Remacii ep.* 690 a b c
 Heraclea, urbs Thraciae. *SS. Ammon diaconus et XL Virgines MM.* 156 a, 157 a d
 Hered, urbs regia in Chananæa 57 d
 Herma, civitas Chananæa 57 d
 Hermon, mons Libano contiguus 58 d, 60 b d
 Hesebon, civitas regia Amorrhæorum 44 f
 Hesperia pro Sicilia 152 a
 Hibernia insula dicta olim Scotia 619 e f, 622 d
 Hiericho, urbs Chananæa 28 e f, 31 a f, 34 a f. *Eam miraculo captam delet S. Josue* 35, 36, 37 b c, 38 b c, 50 f
 Hierosolyma. *S. Anna prophetissa* 96 a c. *Monasterium exstruit S. Stephanus rex* 532 d, 533 d e f, 568 e
 Hirpini, regio Italiae in regno Neapolitano 136 b c
 Hispania. *Cultus SS. Vincentii ep. et Læti presb. MM.* 200 a b c, 202 c f, 203 a. *A Saracenis bis vastata* 346 b, 347 a
 Humagum, opp. in Istria 3 a
 Hungaria, regnum Europæ 462 a b c. *Antiqui ejus limites* 468 d e f, 469 a b
 Hunnia. *Vide* Pannonia.

I

Jaurinum vel Jaurum (*Raab*) urbs Hungariae 522 f, 523 a
 Idzehoe, opp. Holsatiae 119 d
 Jegbaa, urbs in tribu Gad 90 d
 Jericho. *Vide* Hiericho.
 Jerimoth, civitas Chananæa 51 a, 55 e, 57 d
 Jezraël, urbs et vallis Chananæa cis Jordanem 63 a, 83 d, 90 d
 Igniacense

Igniacense monasterium Ord. Cisterc. in diocesi Remensi 268 c
 Ilerda (*Lerida*) urbs Cataloniae 334 f
 Ilva, insula maris Tyrrheni 224 c, 232 d, 233 e
 Imbritia *an alicubi exstiterit* 153 e
 Inda (*Cornelis-munster*) monasterium Ordinis S. Benedicti prope Aquisgranum 703 e f
 Insula-Adami (*l'Isle-Adam*) oppidum Galliae in insula Oesiae fluminis. *Corpus S. Godegrandi ep. M.* 763 f, 764 a
 Jordanis, fluvius Palaestinae 27 f. *Eum cum Israelitis prodigiose transit S. Josue* 30 a b c d e f, 31, 32, 33 a b c
 Jotrensis abbatia monialium in Bria Galliae provincia 249 a
 Italia a Gothis invasa 230 f, a Longobardis 232 e, 245 e; ab Hungaris 464 c, 469 c
 Judaea, Asiae regio 54 b

K

Keyserstul. *Vide* Forum Tiberii.

Kunigsfelden, monasterium in Helvetia 174 f

L

Labellum (*Laviello*) urbs Apuliae 136 c
 Lachis, urbs Chananæae 51 a, 55 d e, 56 c d e, 57 d
 Laderiacum et Lethernacum (*Lierneux*) villa monasterii Stabulensis 691 d, 711 a
 Lætiens abbatis in Hannonia. *Dens S. Ægidii abb.* 289 c
 Landshutum, urbs Bavariae 434 d
 Landsperga, Bavariae opp. 431 a
 Latium, regio Italiae 148 b, 149 e f
 Laudunum (*Laon*) urbs Galliae in provincia Insulae Franciae 304 a
 Laureacum, urbs Norici Ripensis ad Danubium excisa 462 b
 Lauretum, urbs Italiae in Piceno. *Beneficia Nonnosi* 417 c
 Lebna seu Lobna, urbs Chananæae 55 d, 56 b c d f, 57 d
 Leodium seu Leodicum, *al.* Legia urbs Germaniae 718 c. *Antiqua veneratio S. Ægidii abb.* 285 d e f. *Miracula S. Remacii ep.* 689 b c d, 722 et seq.
 Leonia, urbs magnae Graeciae excisa xxvi d
 Leontini (*Lentini*) Siciliae urbs. *S. Neophytus episc.* 116 a b
 Lerinus nunc Insula S. Honorati, in mari Mediterraneo 452 b. *Ibi abbas fuit S. Aigulphus M.* 737 a b, 744 f, 745 a b, 749 a
 Lero nunc Insula S. Margaritae, in mari Mediterraneo 452 b
 Leucha. *Vide* Tullum Leucorum.
 Levida, urbs in tribu Ruben 76 a b
 Lezatense monasterium in Occitania 343 a b
 Libanus, mons Asiae, Syriam et Palaestinam terminans 27 f, 30 f, 31 d, 44 c, 59 e, 60 d
 Libias vel Livias. *Vide* Levida.
 Libisosa (*Lezuza*) opp. Hispaniae in Castella nova. *An martyrii palæstra SS. Vincentii ep. et Læti presb.?* 202 a c
 Licia seu Scisia, civitas superioris Pannoniae ad Calopium fluv. 668 e
 Liger *al.* Ligeris (*la Loire*) fluvius Galliae 256 d
 Limagus, flumen Helvetiorum 166 d
 Lindus, urbs in insula Rhodo 150 a

Septembris Tomus I.

Liverduno castrum (*Liverdun*) locus in Lotharingia 635 e
 Lochlaodh seu Loch-Loedh, lacus in Hibernia 662 f, 666 a
 Locri, olim urbs Brutiorum in Italia 135 c, 142 b
 Longia, castellum et comitatus in diocesi Leodiensi 681 f, 682 a, 707 f
 Lotharingia ab Hungaris invasa 469 c
 Lovanium, urbs Brabantiae. *Recollectio solennis festorum beatissimæ Virginis, Dei Genitricis Mariæ 4 a. B. Margareta V. M.* 582 c f
 Luca, urbs Tusciae. *S. Regulus episc. Africanus M.* 223 c f, 224 b; *multis ibi fulget miraculis* 239 b
 Lucania, regio Italiae in regno Neapolitano 130 a, 135 d e, 142 b, 153 f
 Luceria Saracenorum, urbs Italiae in Apulia 142 c d
 Lugdunensis tertia, provincia Turonica 222 c
 Lugdunum (*Lyon*) urbs Galliae Celticae. *S. Justus episc.* 366 a b d et seq. *S. Elpidius seu Helpidius ep.* 388 b c
 Lugdunum Clavatum. *Vide* Laudunum.
 Lugdunum Convenarum, urbs Aquitaniae 176 d
 † Lubi oppidum. *Vide* Andesagina.
 Luxoviense monasterium in comitatu Burgundiae 616 d
 Lydia, Asiae provincia 390 e

M

Macchida 52 f. *Vide* Maceda.

Maceda, Urbs Chananæae 51 b c, 52 a d, 54 e f; expugnata per S. Josue 55 d, 56 a b c, 57 d
 Madian seu Madianitis, Arabiae Petraeae regio 9 a b c
 Madon, civitas in Chananæa 58 d
 Mahometta, urbs in regno Tunetano 134 f. *Vide* Adrumetum.
 Maleventum 144 a. *Vide* Beneventum.
 Malliacum (*Mailly*) locus in Campania Galliae 280 d
 Malmundarium (*Malmedy*) monasterium Germaniae a S. Remaclo Trajectensi ep. constructum 680 a d, 682 a d, 694 f
 Marca Famina (*Marche en Famine*) opp. Belgii in ducatu Luxemburgico 701 a
 Marchia Anconitana. *Vide* Picenum.
 Marcilianum. *Vide* Marsicum vetus.
 Mare Magnum seu Mediterraneum, ad Occidentem Palaestinae 69 e
 Mare Solitudinis seu Mortuum, lacus in Judaea 30 f
 Marinum, opp. Italiae 419 f
 Marisus et Marus. *Vide* Morisius.
 Marquette, abbatia monialium prope Insulas in Flandria 4 d
 Marsicum vetus, urbs Lucaniae 135 d
 † Martini Monasterium de Castañeda diocesis Asturicensis in Hispania. *B. Ægidius abbas* 308 a f
 † Martini cœnobium et opp. in Hungaria 495 c d e
 † Martini de Campis prioratus Parisiis. *Caput S. Godegrandi ep. M.* 764 a
 Maspha, Chananæae regio 58 d
 Masphe, campus in Chananæa 59 a
 Massilia, urbs Provinciae 300 e, 374 b
 Matrona olim Materna (*la Marne*) fluvius Galliae 282 b

Mecca, urbs Arabiæ Felicis 580 f
 Medianum monasterium (*Moyen - moustier*) in Lotharingia 616 f, 617 a, 635 d
 Mediolanum, urbs Italiæ in Insubria. *S. Auxanus ep.* 666 c
 Medius-vicus (*Moyen-vic*) locus prope Tullum in Gallia 627 f
 Melodunum (*Melun*) urbs Galliæ in Bria 262 b
 Melphis, urbs Lucaniæ 135 f
 Merom. *Vide Aquæ Merom.*
 Merulis, locus prope Romam 242 d e
 Mesopotamia, Syriæ regio inter Euphratem et Tigrim 69 a
 Messana, urbs Siciliæ 134 d, 135 c, 142 a
 Mevania (*Bevagna*) civitas Umbriæ. *BB. Jacobus et Philippus MM.* 595 b
 Moab, regio Arabiæ 19 c, 26 a
 Momonia (*Moun*) Hiberniæ provincia 665 d, 666 d
 Monasteriolum, cœnobium Galliæ in Normannia *excisum. Sepultus ibi fuit S. Godegrandus vel Chrodogangus ep. M.* 769 e, 770 b
 Monasterium (*Munster*) urbs Germaniæ in Westphalia 287 c
 Mons Albus (*Monblancq*) oppidulum Hispaniæ in Catalonia. 334 f
 Mons Angelorum (*Engelberg*) abbatia Helvetiæ 163 c
 Mons Ferreus in Hungaria. *Ad ejus radices monasterium exstruit S. Stephanus rex* 496 a b
 Montis-Guiscardi, opp. in Occitania 4 e
 Moravia, Scotiæ provincia 2 b
 Moravia magna, Hungaria 468 c, 473 d
 Moricum, castellum diocesis Firmanæ in Piceno. *Reliquiæ S. Elpidii abb.* 379 b
 Morisius (*Maros et Merisch*) flumen Hungariæ 530 e f
 Mormacus, monasterium Galliæ in pago Cadurcino *miraculis S. Antonini M. celebre* 342 d f
 Mortaria vel Mortarium (*Mortara*) opp. ducatus Mediolanensis 763 d
 Mosa (*Meuse en Bassigni*) vicus Campaniæ Gallicæ 703 d
 Mosium, opp. agri Mantuani 779 d
 Murta (*la Mewrthe*) fluvius Lotharingiæ 651 b
 Mysia seu Mœsia inferior ubi sita? 526 b

N

Namnetense concilium in Gallia, cui interfuit *S. Nivardus* 270 b c
 Nar, fluvius italiæ 236 e
 Narnia, urbs Umbriæ 108 c, 417 c
 Nebo, mons in regione Moab 19 c, 25 d, 27 c
 Nemausus (*Nismes*) urbs Galliæ in Septimania 302 c
 Nepet et Nepete (*Nepi*) civitas Etruriæ Pontificiæ 411 c. *Beneficia S. Nonnosi* 417 c
 Nefus, oppidum in Sicilia 2 e
 Neustria vel Neustrasia, pars regni Francorum 259 f, 260 a
 Nicomedia, urbs Bythyniæ. *S. Basilissa V. et M.* 607 a b
 Nobe, civitas trans Jordanem in tribu Manasse 90 d
 Nonantum al. Novantium (*Nonant*) oppidulum Galliæ in Normannia, *prope quod occisus est S. Godeprandus vel Chrodoganpus ep. M.* 767 a b c
 Noricum Ripense, hodierna Austria 462 b
 Normannia (*Normandie*) provincia Galliæ 763 d

Noviomum, urbs Galliæ in Picardia 184
 Novocomum. *Vide Comum.*

O

Occitania (*Languedoc*) Galliæ provincia 291 f
 Ochsenhusium, monasterium Germaniæ in Suevia 616 f
 Odullam, urbs Chananææ 57 d
 Oenus (*Inn*) fluvius Germaniæ 436 c
 Olumbria, Umbria cis Apenninum 305 b
 Opher, urbs gemina Chananææ 57 f
 Oppidum S. Elpidii, in Piceno, *cujus patronus S. Elpidius abb. 378 b c, multis ibidem coruscans miraculis 380 b c d e f, 381, 382 a b c d e. An idem cum Elpidio Cappadoce? 383 f, 384 a b c d*
 Oratorium (*Oroër*) cœnobium virginum in Gallia Belgica 729 c, 737 d f
 Oreb. *Vide Petra Oreb.*
 Orontes, fluvius Syriæ 349 a, 356 d
 Othonia. *Vide Volaterræ.*
 Ourenium vel Ouremium, alias Ouren et Ourem, opp. Lusitaniæ. *B. Tarasia* 786 b c
 Oximensis pagus (*l'Hiesmois*) in Normannia. *Patria S. Godegrandi seu Chrodogangi ep. Sagiensis et M.* 765 f

P

Palæstina seu Terra Sancta, Asiæ regio. *S. Josue Israëlitarum dux 6 a, 55 b, 61 e. S. Gedeon Israëlitarum Judex 77 b. S. Elpidius abb. Cappadox 384 d, 385 a b*
 Palentia, urbs Hispaniæ. *Cultus et reliquiæ S. Antonini M.* 346, 347 a b c
 Palinurum, promontorium Lucaniæ 136 a
 Palma, castrum Sardiniae 107 c
 Palma, olim Capraria, una ex insulis Canariis in mari Atlantico 738 f
 Pamia. *Vide Apamia.*
 Pannonia, regio Europæ variis nominibus appellata, et ab Hunnis occupata 462 b d e. *Per S. Stephanum regem conversa 523 d, 531 c, 559 d e*
 Parma, urbs Italiæ. *Reliquiæ S. Terentiani ep. M.* 108 f, 110 a
 Pascatir, vetus Hungarorum sedes 465 e, 466 b
 Patavia (*Passaw*) urbs Baviaræ 554 d
 Patavium aliæque urbes Italiæ olim erant maritimæ 314 d
 Pech-várad, abbatia Hungariæ a *S. Stephano rege condita* 497 b c
 Pertensis pagus (*le Pertois*) in Campania Gallica 698 f
 Perusia, urbs in Umbria 108 c. *Veneratio S. Nonnisi* 420 c
 Petra Oreb, locus in tribu Ephraïm 88 e
 Petrosus, locus Umbriæ. *S.S. Terentianus ep. et Flaccus MM. ibidem sepulti* 115 f
 Petzora, pars Moscoviæ Asiaticæ 467 f
 Phanuel, civitas in tribu Gad 90 c f
 Pharan, desertum Arabiæ Petrææ 13 b, 15 b
 Phasga, cacumen montis Nebo 19 c e, 26 a
 Phœnice olim valde ampla 61 e
 Phogor, mons in regione Moab 26 b
 Picenum, provincia Italiæ, nunc Marchia Anconitana 378 b
 Pisæ, urbs Tusciæ. *An eo delatum corpus S. Reguli ep. et M.? 227 a. S. Felix episc. et, ut fertur, martyr* 242 a b c
 Policastrum

Policastrum, urbs maritima Lucaniæ 136 b
 Pons Curvus, opp. in Latio 246 a d
 Pons Syriacus vulgo Pontes Icaunæ (*Pons sur Yonne*) locus in Gallia 263 b
 Pontium et Pontiu (*le Ponthieu*) comitatus in Picardia 181 c
 Populonium vel Populonia, civitas Etruriæ ex-cisa. In ejus territorio martyrium passus S. Regulus ep. 224 a b c, 237 b
 Potentia (*Potenza*) urbs Lucaniæ SS. Arontius, Honoratus, Fortunatus, Sabinianus martyrio affecti 130 a, 135 d e, 138 d, 141 a, 143 f, 154 a
 Pragensis provincia in Bohemia 528 f
 Praga, urbs Bohemiæ. Pars brachii etc. S. Ægidii abb. 289 e. Digitus S. Stephani regis 557 b. Pars brachii S. Mansueti ep. 636 a
 † Prisco, pagus inter Maceratam et hodiernam Capuam 103 a
 Pruvinum et Provinum (*Provins*) urbs Galliæ in Bria provincia. Reliquiæ S. Aigulphi abb. M. 742 c d e, 743 e, 756 f. Miracula 758 d e f, 759 a b c, 760 et seq.
 Ptolemais, urbs Phœniciæ in Syria 1107 e, 580 d e

Q

Quidilburg al. Quedelinburgum, opp. Germaniæ in Saxonia 476 b
 Quintanica (*Vils*) fluvius Baviaræ 428 d
 † Quintini de Monte abbatia prope Peronam in Picardia. Cultus antiquus S. Ægidii abbatis 386 e
 Quintodecimum, civitas Italiæ. Inventio corporis S. Prisci forsan Africani 215 e, 216 b c, 218 c, 219 a b

R

Raba. Vide Arrabo.

Ramsola, cœnobium in diœcesi Bremensi, quo translata reliquiæ SS. Sixti et Sinicii 119 e f
 Raphaïm, vallis Chananææ 62 f
 Raphidim, locus Arabiæ Petrææ. S. Josue cædit Amalecitas 10 b
 Ravenna, urbs Romandioliæ. In ejus agro monasterium exstruit S. Stephanus rex 531 d e
 Remi, urbs Campaniæ in Gallia. SS. Sixtus et Sinicius episcopi 118 a b c e, 124 a d, 126 c, 128 b c. Concilium ibi celebratum 251 f, 252, 253 a
 † Remigii monasterium prope Senones in Gallia 259 a
 Reneville, pagus diœcesis Laudunensis in Gallia. S. Bossianus 304 b e f
 Rhegium, urbs Brutiorum in Italia 135 c, 136 c, 142 a, 153 e
 Rigomagus (*Rynmagen*) vicus Germaniæ 721 c
 Rinchnach, monasterium in Bavaria 528 d e
 Ripa Transonis, oppidum in Marchia Anconitana 381 c
 Ripponense seu Rippense cœnobium diœcesis Eboracensis in Anglia 337 f
 Rogeri-villa (*Rogeville*) locus in Lotharingia 657 f, 658 f
 Rohob, urbs sive regio in Syria 16 c
 Roma. Reliquiæ et ecclesia S. Ægidii abb. 287 c, 289 e. S. Maxima M. 357 c. Cultus et beneficium S. Nonnosi 417 c, 418 d e f. Canonorum collegium ibi exstruit S. Stephanus rex 534 e f, 568 e

Romaricus-mons (*Remiremont*) opp. Lotharingiæ. Cultus S. Mansueti ep. 635 f
 Rota (*Rott*) amnis Baviaræ 436 c
 Rothensis abbatia in Suevia. S. Verena V. patrona 162 e, 163 b c
 Rulo, urbs Lucaniæ 134 e
 Rupes Maura (*Roque Maure*) oppidulum Occitaniæ in diœcesi Avenionensi 448 f

S

Sabæa, regio Arabiæ Felicis 147 a
 Sabaria, opp. Pannoniæ 464 a, 495 c
 Sabarim, locus in vicinia urbis Hai 38 d
 Sacer mons, locus in Hungaria 595 b
 Sagium (*Seez*) civitas Galliæ in Normannia. Illius episcopus S. Godegrandus seu Chrodogan-gus M. 765 e
 Sala (*la Seille*) fluvius in Lotharingia 648 b
 Salarola, parthenon Ordinis S. Benedicti in agro Patavino 314 a
 Salernum, urbs regni Neapolitani 130 b, 132 d
 Salinæ, urbs Galliæ in comitatu Burgundiæ 2 c
 Salomonis villa, Salem, Salemium (*Salmanns-weyl*) abbatia in Suevia 163 c
 † Salvatoris abbatia Antverpiæ. Reliquiæ S. Ægidii abb. 289 b c
 † Salvatoris castrum in ditione Veneta. Locus natalis B. Julianæ V. et abbatissæ 309 f, 314 a
 Samarobriua, Somanobria et Somonobria. Vide Ambianum.
 Samnia nunc Beneventum 219 a
 Samnium, provincia Italiæ 144 a, 155 e, 237 a
 Samus al. Same et Cephallenia, insula Græciæ in mari Ionio 150 a
 Samus (*Samo*) insula Asiæ Minoris objecta Epheso 150 a
 Sanctense territorium (*le Saintois*) in Lotharingia 658 d e
 Sarcel, opp. Chazarorum 468 f
 Sardinia aliæque insulæ Romano imperio restitutæ 399 d
 Sarthan, locus Palæstinæ apud Jordanem fluvium 30 f
 Scalabitanus conventus seu tractus (*Santaren*) in Lusitania 786 b c
 Scropuli (*Ecroutes*) locus prope Tullum 629 e
 Scylaceum al. Scylacium et Scyllacium (*Squillace*) alias urbs Brutiorum, nunc Calabriæ 135 c d, 142 b, 153 f
 Scythia Europæa ad Pontum Euxinum a barbaris vastata 462 e
 Sebaste, urbs Armeniæ 156 f
 Seir, mons Idumææ 60 b
 Semeron, urbs Chananææ 58 d
 Semeschon, lacus in tribu Nephthali 59 c
 Semichensis abbatia in Hungaria ad honorem S. Ægidii abb. constructa 286 b c
 Senones, urbs Galliæ. S. Lupus archiepisc. 248 a b c. Item S. Ambrosius ep. 660 a
 Sentianum, Italiæ opp. ubi fuerit. SS. Donatus et Felix martyrium passi 136 a b c, 138 e, 141 b
 Senus vel Shenanus, Hiberniæ fluvius 663 a b
 Septimania, Galliæ provincia 302 a
 † Serenici castrum (*S. Celerin*) in limite Normanniæ 772 e
 Sermoneta, opp. agri Romani 418 b
 Servia olim Bulgaris subjecta 538 e f
 Sesan vel Sisan, vicus seu castellum Ciliciæ 205 a d
 Setim, ultima Israëlitarum mansio 28 e, 29 f
 Sichem,

Schem, urbs Chananeæ 42 f. *Osa patriarchæ Joseph sepeliri S. Josue* 63 b c. *Populum inducit ad renouandum fœdus cum Deo* 70 h c d e f, 71 a b

Seima, 65 f. *Vide* Sichen.

Sidon, Phœnicie metropolis 59 a

Silo, Chananeæ civitas, in quam tabernaculum transferi S. Josue 63 d, 64 a

Sin vel Sinai, desertum in Arabia Petrea 16 c, 18 f

Sinai, mons Asiæ in Arabia Petrea. S. Josue cum ascendit cum Moyse 10 e f, 11 a b et seq., 72 f

Sirmium, urbs Pannoniæ interioris nunc Slavoniae croatica 462 a

Sissium, locus geminus non procul Tullio distans 635 d

Socoth, opp. in tribu Gad 90 b e

Solemniacum (Solignac) monasterium Gallie apud Lemovices. S. Remachus abbas primus 673 b c d e. *Ejusdem brachium eo missum* 691 b c

Solicinium (Sultz) opp. Sueviæ ad Nierum flumen 174 f

Solodorum olim Salodorum (Solothurn) opp. Helvetiæ, prope quod spelunca celebris habitationis et miraculis S. Verenz V. 158 f, 161 a b c, 164 e f

Somona olim Samara (la Somme) fluv. Gallie Belgicæ 175 b, 180 b

Sontia vel Sontianum. *Vide* Sentianum.

Soracles et Soracte, mons Italiæ in Etruria Etrusca. S. Nonnosus 410 c, 420 c

Sparacrus vel Sparacrum (Espernay) opp. Campaniæ Gallie 272 e f, 282 b

Stabuletum vel Stabelass (Stavelo) abbatia et opp. in Germania. S. Remachus Trajectensis ep. illius conditor 669 f, 680 a e, 682 a b d, 694 f; *ibidem* clarus miraculis 697 etc.

Steinbach, vicos in Suevia 163 c

Strigonium (Gran) urbs Hungariæ 565 a. *Templum conditi S. Stephanus rex* 537 b

Suava Ansburgia. *Vide* Augusta Vindelicorum.

Suderum vel Sudertum, opp. Tusciæ 109 a b

Suessio (Soissons) urbs in Insula Franciæ 120 c, 121 a, 126 c, 128 a

Sulci, locus Sardinie insule. SS. Rosa et Platanus 107 e f

Suppentonia, monasterium et castrum Etruriæ Pontificiæ 411 c

Syracubria. *Vide* Buia vetus.

Syracusa, urbs Siciliæ maritima 135 c, 142 a

Szala, abbatia Hungariæ a S. Stephano rege fundata 537 a

I

Tanarus, fluvius Italiæ in Liguria 136 b

Taphna, civitas duplex in Chananea 57 f

Tarunna, urbs Artusiæ nunc croatica 181 c

Taufkirchen, opp. Bavaricæ 437 f

Tauromenium, opp. Siciliæ 4 e, 134 d

Tauranium. *Vide* Alba Græca.

Teannum Apulum, opp. regni Neapolitani 111 f

Teannum Solicinium, civitas Campaniæ Feliciæ. *Brazhium S. Terentiani ep. M.* 108 f, 109 f, 111 f, 112 a b

Tobbath, locus Palæstine cis Jordanem 88 b

Temeswarientiensis comitatus 463 a, 536 b

Tordana, Tortona. *Vide* Dertona.

Thaber, mons Gallicæ 90 f, 91 a

Thamna, Judææ toparchia 67 e

Thamnath-Sarza, urbs in monte Ephraim, S. Josue concessa 18 a, 63 a c d. *Ab eo instaurata* 67 d e. *Ejus sepulchrum* 75 d e f

Thelæ, urbs Egypti superioris ad Nilum 159 e

Tiberis, fluvius Italiæ 108 c, 149 e, 236 e

Tibiscus, Hungariæ fluvius 531 a

Tibur (Tivoli) urbs Campaniæ Romanæ. *Beneficia S. Nonnosii* 417 c

Tifata, mons in Campaniæ Felice 102 b

Tigisis, Africae urbs 61 f

Tigurum (Zurich) urbs Helvetiæ 174 f

Timeses et Titra, fluvii Hungariæ 468 e

Tolosa, urbs Gallie Narbonensis. *Eo translatum corpus S. Egidii abb.* 288 e f, 289 a

Toniza, civitas in Africa. SS. Tascius, Dubianus, Valentinus, Donatus MM. 205 c f

Topinus, olim Tina et Teneas, Umbriæ fluvius, in quam projecta corpora BB. Jacobi et Philippi MM. 595 b e f

Torcular Zeb, locus in tribu Ephraim, ut videtur 88 e

Trajectum ad Mosam, urbs in Brabantia. *Reliquiæ B. Margarete V. M.* 586 d. S. Remachus ejusdem urbis episcopus. 675 b c d e f et seq.

Transilvania varie appellata 457 a d e, 471 d. A S. Stephano rege subacta et ad Christum conversa 524 e f, 526 a b c d

Trece vel Triasses (Troyes) urbs Gallie in Campania 261 b

Tripolis, Phœnicie urbs in Syria 76 d

Troia ad Rium, urbs Phrygiæ minoris in Asia 150 a

Troia. *Vide* Ecæ.

Tuder seu Tudertum (Todi) civitas Umbriæ. SS. Terentianus ep. et Flaccus MM. 108 c, 109 a b c

Tullum Lencorum (Toul) urbs Gallie. S. Manus ep. 615 d f. *Bis combusta* 645 b c

Turhoutum, Brabantie municipium 460 d

Turno (Tournon) opp. Gallie in Occitania 376 d e

Tusci, villa Plinii junioris in Etruria 305 c

Tuscia, Italiæ provincia 109 c

Tutes, Hungariæ flumen 468 c

V

Valachia, olim pars facie 526 b

Valcellensis abbatia in diocesi Cameracensi 249 b

Valdum. *Vide* Waldum.

Valentia, urbs Hispaniæ. *An eo missum corpus S. Sepuli ep. et M.?* 227 b c

Vallis Flaviana, locus Occitaniæ, ubi monasterium S. Egidii abbatis 284 c, 286 b c, 288 e, 294 b

Vallis-Galilææ, monasterium in Vosago 653 b

Vallis Gratie, parthenon Ordinis S. Benedicti Parisiis. *Reliquiæ S. Godograndi ep. M.* 764 a

Vallis S. Martini, abbatia Gallie in suburbio Carnotensi non amplius existens 772 f

Vassiacus (Vassy) opp. Campaniæ Gallicæ 280 f

Überlinga, urbs Germaniæ in Suevia 163 c

Ucetia (Uzer) civitas Gallie Narbonensis 738 d

Velia, urbs Lucaniæ ad mare Tyrrhenum cum Veliniano confusa 136 a

Velinianum seu Velleianum, locus in Italia. SS. Vitalis, Sator, Repositus martyrio coronati 136 a b c, 138 d, 141 b

Venetice, urbs in Italia. B. Juliana virgo et abbatissa 309 b, 310 d. S. Cosmas eremita 440 a b

Venusia

Venusia <i>al.</i> Venusium (<i>Venosa</i>) urbs Italiæ in Apulia. <i>SS. Septiminius, Januarius, Felix occisi</i> 130 b, 135 e f, 138 d, 141 b	† Urbani abbatia Campaniæ Gallicæ in tractu Pertensi 656 e
Verbanus Lacus (<i>Lago Maggiore</i>) in ducatu Mediolanensi 787 a	Ursa, fluvius Helvetiæ 166 d
Verona, urbs Italiæ. <i>S. Manius episc.</i> 661 a d	Ursaria <i>vel</i> Urseria (<i>Ursel</i>) vicus Germaniæ 625 c
Vesontio (<i>Besançon</i>) urbs Galliæ 5 e	Uticensis <i>vel</i> S. Ebrulfi abbatia Galliæ in Nor- mannia 764 f
Vesprinium, urbs Hungariæ 493 a	
Via Albana, prope Capuam antiquam 102 b c	
Via Aquaria, <i>in qua passus S. Priscus episc.</i> 102 b c d	
Victuriacum, locus Galliæ in diocesi Catalau- nensi 280 e	
Vidula (<i>la Vêle</i>) flumen Campaniæ Gallicæ 280 b d e	
Vigera (<i>la Voire</i>) fluvius Galliæ in Campania 698 f	
Villa Ecclesiæ, urbs Sardiniae insulæ 107 c f	
Villarium (<i>Villers</i>) abbatia Ordinis Cisterciensis in Brabantia 592 d	
Vilsheim, Baviaræ opp. 427 f	
Vindascinus comitatus (<i>le Venaissin</i>) prope Avenionem 456 d e	
Vinemacus seu Vinemagus (<i>le Vimeu</i>) tractus Galliæ in Picardia 181 c, 260 a b	
Viriziacense (<i>Verzy</i>) monasterium S. Basoli in Gallia 271 a b c, 280 c e f	
Vischpachau, opp. in Bavaria 428 c d	
Ultrasilvania. <i>Vide</i> Transilvania.	
Volaterræ, Volterræ <i>et</i> Vulterræ, urbs in Tuscia. <i>S. Octavianus eremita conf. patronus</i> 389 c, 392 b	
Volturnus, fluvius Campaniæ Felicis 102 d	
Vosagus, mons Lotharingiæ 653 b	
	W
	Waldum, locus territorii Lucensis, <i>ubi quievit Corpus S. Reguli ep. et M.</i> 225 d e f, 226 a b, 237 c d e f, 238 b c, 239 d e
	Wasciacus (<i>Vée</i>) locus diocesis Remensis <i>distinctus a Vassiaco</i> 280 e f
	Weihenstephanensis abbatia Baviaræ prope Frisingam 435 c, 436 c
	Welna, locus prope Hamburgum 119 d
	Wurtzach, opp. in Suevia 163 e
	Wissegrad, opp. Hungariæ 555 c
	Z
	Zambujal, vicus Lusitaniæ. <i>Patria B. Tarasæ</i> 786 b
	Zeb. <i>Vide</i> Torcular Zeb.
	Ziphon, <i>olim</i> Engaldi, eremus in Palæstina 659 e
	Zobor, abbatia Hungariæ a S. Stephano rege <i>fundata</i> 497 c d
	Zurzachum, oppidum diocesis Constantiensis in Helvetia. <i>S. Verena virgo</i> 157 b c f, 161 e f; <i>an etiam martyr?</i> 163 d e f, 164 a

INDEX ONOMASTICUS

A

A bbas, <i>præpositus ecclesiæ</i>	171 f	Apostolicus, <i>Papa</i>	635 c
Absida, <i>pars templi interior, in qua est altare</i>	718 d	Aquæductus, <i>fluvius</i>	355 b
Agape facere, <i>opus charitatis exercere</i>	549 a	Archiatro, <i>abusive pro chirurgo</i>	714 f, 718 d
Agius, <i>sanctus</i>	724 f	Armata, <i>et monstram facere, quid sit</i>	380 a
Agonotheta, <i>pro athleta</i>	126 e	Atterminare, <i>differre</i>	762 a c
Alba, <i>vestis sacerdotalis linea talaris</i>	137 f	Augustalis, <i>præses</i>	365 d
Allodium et alode, <i>prædium immune et liberum</i>	263 c, 345 a	Augusti, <i>accommodatitiae dicti reges</i>	544 d, 545 a
Altarium, <i>altare</i>	143 a, 718 f		
Anastasis vel anastasia, <i>resurrectio</i>	265 e	B	
Angarizator, <i>tortor</i>	214 b	Bandum, <i>vevillum</i>	xiii c
Ἀνθράξ, <i>carbunculus</i>	408 f, 428 d	Bannum, <i>edictum</i>	xi b
Antiphonæ, <i>cantus alternus</i>	453 c	Batillum, <i>thuribulum</i>	709 b
Antistes, <i>rector seu parochus</i>	786 c	Baullum, <i>arca quædam seu capsula lignea</i>	105 b, 106 e
Apparere, <i>ostendere</i>	313 b	Bema, <i>sacrarium</i>	xviii a
Aporiari, <i>quid sit</i>	645 c	Bladum, <i>quælibet frumenti species</i>	778 c
		Boëbodius, <i>dux</i>	468 a b
			Bracisæ

Bracisa, <i>cerevisiæ species</i>	707 f
Brandea, <i>fascia</i>	254 a
Brattea, <i>lamina</i>	705 a

C

Cadax dolor, <i>epilepsia</i>	265 d
Cambii, <i>mensæ numulariorum</i>	762 f, 763 e
Camelaucia, <i>stolæ et coronæ imperatoriæ</i>	509 a b
Cancellum, <i>vel cancellus, sacellum cancellis clausum</i>	635 d
Capabilis, <i>aptus vel expeditus</i>	725 e
Capitaneus, <i>præfectus minor</i>	379 f
Capite censualis, <i>quid sit</i>	658 e
Caraxatus, <i>scriptus</i>	378 d
Carchas, <i>tertius a supremo duce</i>	470 b
Caritative, <i>benigne</i>	760 b
Carrociū, <i>præcipuum exercitus vexillum, quod curruī impositum a bobus trahebatur</i>	781 a
Casula, <i>vestis sacerdotalis</i>	137 e
Catasta, <i>instrumentum quo martyres torquebantur</i>	364 f, 365 a
Caudicarii, <i>qui caudices vel stirpes arborum cædunt</i>	402 b
Celebrare Missam, <i>olim dictum de laicis, qui illam audiebant</i>	226 e
Centenarius, <i>judeæ minor</i>	284 a
Cepha aut Kepha, <i>petra</i>	544 e
Chalifa vel Chalipha, <i>supremus princeps Saracenorum</i>	581 d
Charitativus, <i>ex charitate procedens</i>	578 e
Clenodium, <i>cimelium</i>	508 f
Clericus, <i>scholæ auditor</i>	761 a
Comitatus, <i>territorium</i>	230 f
Complenda, <i>oratio post Communionem in Missa</i>	635 e, 670 e f
Concambium, <i>commutatio</i>	644 a
Conductus, <i>jus exigendi aliquid pro rebus, quæ ad nundinas portantur</i>	759 e
Confessio, <i>crypta subterranea</i>	240 b
Conhibentia, <i>conniventia</i>	xiv c
Contrata, <i>vicus</i>	379 f
Curiales, <i>aulici</i>	723 f
Curtis, <i>prædium</i>	226 a
Custodia, <i>theca</i>	405 e

D

Dealbatus, <i>veste alba indutus</i>	657 c
Devotare, <i>vovere</i>	762 f, 763 d
Diffirmare, <i>aperire</i>	761 a
Dignitas, <i>comitatus</i>	263 d

E

Ecclesia, <i>cænobium ecclesiæ adjunctum</i>	284 e
Emenda, <i>satisfactio</i>	691 e
Equitatura, <i>equus seu animal, quo quis vehitur</i>	218 e
Euergeta, <i>benefactor</i>	421 c
Eulogia, <i>panis a populo oblatus et a sacerdote benedictus</i>	iii e
Eulogiæ, <i>munera</i>	715 d, 716 f
Exemplare, <i>augere</i>	680 b
Exemplare, <i>exscribere</i>	676 a
Exercitus, <i>turba aulicorum</i>	260 c
Expectare, <i>spectare</i>	261 a, 262 b

F

Famare, <i>vulgare</i>	592 f
Fanatici, <i>gentiles</i>	260 c
Farinaria, <i>molendinum</i>	684 c
Farius equus, <i>Arabicus seu generosus</i>	155 e
Feria, <i>jus percipiendi aliquid in nundinis sive ipsæ nundinæ</i>	759 c f
Fideles, <i>legati</i>	515 d
Fore, <i>esse</i>	705 e
Foreste, <i>sylva</i>	680 c
Formiter, <i>rite</i>	329 c
Fortesa, <i>castellum munitum</i>	341 b
Fossorium, <i>ligo</i>	216 c, 401 f
Frigoretici, <i>laborantes febris frigida</i>	757 d

G

Gentes, <i>famuli</i>	190 e
Glaucoma, <i>quid sit</i>	755 d
Gleba, <i>corpus mortuum</i>	629 f, 705 d, 731 c
Græci, <i>gentiles</i>	614 d
Guerra, <i>bellum</i>	401 f, 781 c
Gynæconitides, <i>porticus templi Constantinopolitani mulieribus destinata</i>	xvii f

H

Hegira, <i>fuga seu persecutio</i>	580 f
Hieroprepes <i>quid significet</i>	698 f, 699 a
Homo, <i>servus vel cliens</i>	759 a f

I

Impudoratus, <i>impudens</i>	751 c
Innotescere, <i>notum facere</i>	303 c, 356 a
Insanitus, <i>mente captus</i>	311 b
Interita, <i>mortua</i>	312 e
Juncta, <i>carpus</i>	191 b

L

Lapsus, <i>aquæ divortium, quo se pisces recipiunt</i>	703 d
Laudare, <i>existimare vel suadere</i>	216 d, 762 c
Laurus et Laura, <i>habitatio anachoretarum multis cellulis distincta</i>	385 e, 659 d e
Leugua, <i>leuga, et communius leuca, spatium 1500 passuum</i>	684 a e, 695 c
Liquamen, <i>vinum</i>	702 a
Litania Septiformis, <i>unde dicta?</i>	630 c d
Luca, <i>forte carcer</i>	548 d

M

Madius, <i>mensis Maius</i>	781 a
Mallum vel mallus, <i>conventus publicus ad causas majores</i>	283 f
Mameluchi seu Mamluci, <i>mancipia Christiana etc.</i>	582 b d
Mansus, <i>certa agri portio cum æde coloni</i>	631 c, 690 b
Mansus, <i>aut mansum, pro mansione</i>	772 f
Mantellum barratum, <i>pallium filis diversi coloris contextum</i>	579 d
Maphors et maphorium, <i>flammeum sive velum longum mulieris Deo consecratæ</i>	viii d e
Matricula, <i>catalogus pauperum vel domus, in qua hi alebantur</i>	626 a, 707
Matroneum, <i>fortasse locus diaconissarum in templis</i>	xviii b d e
Medo,	

Medo, *hydromeli* 690 b
 Mensa, *altare* 568 c
 Mercatum et mercatus, *nundinæ publicæ* 284 a,
 404 a
 Microcosmus, *corpus* 531 c
 Missus, *legatus, nuntius* 257 e
 Monasterium, *ecclesia* 172 a
 Monasterium, *cella seu habitatio unius monachi* 282 d

N

Narthex, *porticus ante vestibulum ecclesiæ* xviii e
 Natalis calicis, *Cæna Domini* 367 d
 Natalis reliquiarum, *translatio* 367 d
 Natalis templi, *dedicatio* 367 d
 Neocorus, *ædituus* xxii d

O

Obedientia, *officium* 709 b
 Obsequium, *exsequiæ* 657 f
 Odire, *odio habere* 745 b
 Officium, *milites* 364 c
 Oneratorius, *onerosus vel prægravans* 726 f,
 728 d
 Orarium, *vestis propria diaconorum, stola* xi d
 Orarium, *forte libellus precum* 580 b
 Originaliter, *a nativitate* 758 d
 ὀρειῶται, *montium incolæ* 224 c

P

Papa, *episcopus* xxvii e, 257 b
 Papas seu Pappas, *alumnus vel discipulus* 481 d
 Paramonarius, *custos ecclesiæ* 219 d
 Parare, *ornare* 189 f
 Parochia, *paræcia, diæcesis* 725 d
 Pater-noster, *globuli precatorii* 582 e
 Pausatio, *quies* 756 f
 Pedules, *tibialia* 444 d
 Pensa auri, *nummus quidam* 548 e
 Pigmentum, *aroma* 700 e
 Pinax, *tabula vel asser* 749 c
 Placita custodire, *conventus publicos habere* 284 a
 Planeta 217 b. *Vide Casula.*
 Plumacium, *pulvinar plumis factum* 263 e
 Polyandrum, *sepulcrum* 265 d
 Pontificare, *episcopatum tenere* 652 e
 Postcommunio. *Vide Complenda.*
 Potestas, *prætor vel supremus loci magistratus* 379 e f
 Pottagium, *pulmentum* 595 a
 Pottus, *olla* 594 d
 Præbenda, *portio* 703 a
 Præstim, *velociter* 216 c
 Presbyterium, *locus circa altare diversus a choro ecclesiæ* 240 d e
 Priores, *summus magistratus octo virorum apud Volaterranos* 407 e f
 Privilegia, *instrumenta donationum* 143 d, 144 a
 Privilegium, *jussum* 699 c
 Profuturus, *futurus* 715 f
 Proprius, *cliens, servus, mancipium* 172 b
 Protomystæ, *episcopi* 621 e

Q

Quadragesima, *pæna per quadraginta dies continuanda* 550 d

Quæstionarii, *carnifices* 753 f

R

Radius, *os cubiti* 380 b
 Rasta, *milliare Germanicum* 119 e
 Rationale, *vestis episcopalis non absimilis pallio, quo utuntur metropolitani in præcipuis festivitibus* 527 a
 Refirmare, *ursum claudere* 761 a
 Regnum, *corona* 510 d
 Relevantia, *efficacitas* 321 b
 Relicta, *vidua* 139 d, 141 f
 Relidere, *repulsare* 272 c
 Reliquiæ, *corpus* 614 d
 Remonstrantia, *hierotheca* 587 a
 Repagulatus, *obscuratus* 405 c
 Requies, *sepulcrum* 172 c
 Ribaldi, *homines perditissimi* 594 a

S

Sacristarium, *sacrarium* 217 b
 Sagacinus, *sagax* 217 f
 Saginarius et sagmarius, *jumentum sarcinarium* 703 d
 Sala, *palatium* 784 a
 Salariatus, *cui datur stipendium* 379 e
 Sancta sanctorum, *locus ecclesiæ juxta altare princeps* 240 d e
 Sanctimonialis, *devota* 700 c, 701 b, 718 e
 Sanctimonium, *professio virginitatis* 645 c
 Sanctitas, *reliquiæ seu theca reliquiaria* 172 a
 Sanctuaria, *reliquiæ* 218 c
 Saphena, *vena pedis, quam chirurgi aperire solent ad eliciendum sanguinem e pede* 449 f
 Scabelli vel scamelli *quid sint* 697 c, 698 d
 Senior, *dominus* 172 b, 481 c, 549 c e, 710 b
 Servire, *largiri* 671 d
 Servitor, *minister* 476 d
 Signum et signus, *campana* 259 d, 263 b c
 Sperare, *credere* 716 b
 Strada, *via* 226 a
 Strawa, *incertæ significationis* 465 a b
 Striga, *venefica aut malefica* 550 a
 Synergi, *cooperatores* 272 a

T

Talares, *tali* 758 d
 Tela, *telum* 728 d
 Thema, *provincia* 471 b c
 Theophili, *Deum amantes* 565 b
 Titulus, *ecclesia etc.* 257 d, 258 a
 Tomochartæ, *litterarum monumenta* 621 d,
 623 d
 Treguæ, *induciæ* 577 b
 Tribunal, *locus in quo erectum est altare* 144 b
 Tritus, *tertius* 377 f
 Typus quartanus, *febris quartana* 757 d

V

Uduornic, *libertinus* 551 b
 Velarium, *velamen* 405 c
 Vetrinus, *veternosus* 263 e
 Villanus, *rusticus seu ruricola* 173 d
 Vocales, *qui jus habent ferendi suffragii in Capitulo* 333 e

INDEX MORALIS

A

- A**bbatia abdicata, in solitudine vitam transigit *S. Egidius* 309 a d
- Abstinentia stupenda *S. Elpidii* 383 a, 386 a. *Pavo assus revixisse fertur, ne S. Guntherus Abstinentiam a carnibus violare cogeretur* 529 a b
- Adolescentia pia et erudita *S. Nivardi* 278 d e f.
- Perdita *B. Petri Armengol* 318 c d e f, 333 f
- Egros sanant *S. Victorinus* 221 e, *S. Lupus* 264 b, *S. Egidius* 300 d, *S. Stephanus rex absens* 569 c. *Ægris variis incolumitas restituta ope B. Petri Armengol* 320 e, 334 d, *S. Nonnosi* 419 d e, 427 d, 433 c f, 434 a, 435 e, 436 a c d, 437 b c, 438 e f, 439 a, SS. *Mansueti et Amonis* 636 f, ad reliquias *S. Remacii* 723 d. *Ægri plurimi peregrinantes ad corpus S. Stephani regis, per viam sanati, acervos lapidum in beneficiorum monumenta erigunt* 574 b. *Ægri varii sanitate donati in ipso itinere ad S. Godegrandi sepulcrum suscepto* 771 c. *Languores per eundem sanctum sublatis* 771 f, 772 a. Vide *Morbus* etc.
- Emulatio *S. Josue pro Moyse ab invidia vindicata* 13 c et seq. Et laude digna 14 a b et seq.
- Equitas *S. Josue* 62 f, 63 a
- Altaria pretiosis vestibus suis ornat *S. Emericus S. Stephani filius* 550 f
- Altare erectum in monumentum divisionis *Rubenitarum* etc. 66 f, 67 a b c
- Amicorum Dei mira potestas 53 a c
- Anathemati devota *Jericho, et quare* 36 f, 37 a b c
- Angeli diu pascunt *B. Albertum Besutium* 788 b
- Angores animi ope *S. Octaviani* discutiuntur 402 d, 406 c. *Angoribus animi diu vexata, nuncupato S. Nonnoso voto, quietem impetrat* 430 e f
- Animi magnitudine excelsa repudiat *S. Gedeon oblatum sibi suisque posteris regnum Israël* 91 b c d
- Apoplexia variisque morbis conflictata *S. Elpidii auxilio sanitati restituta* 381 f. Ex eodem malo cæca recipit visum patrocinate *S. Euphemia* 607 c
- Apostolicæ sedis prærogativas SS. *Crispinus et Crispinianus in apparitione testantur* 125 f, 126 a. *Singularem erga eandem sedem testabatur observantiam S. Stephanus rex* 503 a, 535 e. *Qui Apostolicus legatus creatur a Silvestro II* 503 e. *Ejusdem S. Regis Apostolici fructus* 523 c d. *Apostolorum limina Hungari magno numero visere soliti* 531 d. In quorum gratiam hospitium construit *Romæ S. Stephanus rex* 532 d
- Apparitio Principis exercitus Domini expugnationem *Jerichuntis S. Josue edocentis* 34 a b c d e, *Angeli Israëlitas objurgantis* 68 a b. *Angeli S. Gedeonem vindicem judicemque Israël constituentes* 80 d e f, SS. *Crispini et Crispiniani Pontificem monentium, ut SS. Sixtum ac Sinicium in Gallias deleget* 122 d, 125 a f, 126 a b. Apparent SS. *duodecim fratres principi Arechi apud eorum corpora oranti, eique suam opem spondent* 137 c d e, 155 d e, *S. Mauritius S. Verenæ virgini in carcerem conjectæ* 158 c d. *B. Virgo Maria virginum choris comitata S. Verenam ad cælum invitat, et inducit* 159 a b. *S. Othilia Apparens matronæ nobili jubet eam pro impetranda prole mascula S. Verenam invocare* 169 c d. *S. Verena recuperandi visus modum mulierem edocet* 173 a b. *S. Firminus sacrificans videt manum Christi in cælis* 176 e, 182 d. *S. Vincentius Maximæ virgini genus et locum martyrii sui revelat* 201 f. *Angelus SS. Castrensem et socios in carcere consolatur* 313 f. *S. Priscus operario cuidam prædicit, corpus suum post certum tempus reperiendum* 216 e, illudque quæri mandat tribus sacerdotibus 216 f, 217 a. *Angelus monet Joannem antistitem, ut corpus S. Reguli Lucam transferat* 226 b, 238 f. In nocte. *nativitatis Domini Apparet B. Julianæ et monialibus angelus puerum Jesum deferens, quem illa in ulnas suscipit* 315 e f. *Sidera et fulgura supra sepulcrum B. Julianæ conspiciuntur* 316 e. SS. *Justus et Eucherius presbyterum quemdam de blasphemis verbis graviter corripunt* 372 f. Apparens sub specie equitis *S. Elpidius Longobardorum ac Saracenorum invasionem arcet* 379 c. SS. *Justus, Clemens et Octavianus multis angelis comitati Volaterranam urbem ab instanti expugnatione incolumem servant* 406 d e. *S. Cosmas eremita mandat in somnis Veneto cuidam, ut corpus suum e Creta Venetias transferri curet* 443 d. Apparens juvenis aspectu pulcherrimus *Geysam de nascituro S. Stephano, propagandaque per eum fide edocet* 482 f, 483 a, 563 e. *S. Stephanus protomartyr matri S. Stephani regis, nasciturum sibi filium regem prædicit* 483 a, 564 a. Apparens *S. Stephanus rex pœnitentem quemdam ad S. Emerici sepulcrum pro impetranda indulgentia mittit* 561 d e f, 562 a b c. *Amandus quidam B. Margaretæ Lovaniensis gloriam revelat* 592 c. SS. *Mansuetus et Aper graviter ægrotanti S. Gerardo integram sanitatem restitunt* 630 e f. *S. Mansuetus per Apparitionem in somno admonet S. Gerardum de agendis in templo sacris vigiliis* 649 d e. *Angelus pollicetur S. Trudoni sapientiam, quam emisso voto a Deo petierat* 693 d e. Apparens *S. Remachus contractum sanat* 698 a b, *surdo auditum donat* 699 d e, *puellam paralysi liberat* 706 c d e, *cantorem jocularitorem sacras jubet celebrare vigiliis* 722 f. Idem cum *S. Lamberto Apparet B. Lietberto* 723 a b. *S. Michaël confortat in carcere SS. Aigulphum et socios* 746 e. Apparens *S. Aigulphus persecutori suo pœnam, qua sublatus est, prædicit* 754 f, *periculose decumbentem subito sanitate donat* 762 d e, *contractum ad ecclesiam suam curandum mittit* 762 f, 763 a b
- Aqua ad sepulcrum *S. Basilissæ virginis martyris erumpit e terra multis salutaris* 609 c
- Aram

Aram Baalis destruit, ejusque lucum incendit
S. Gedeon 83 a b
Arca fœderis in expeditione Madianitica delata
22 f, 23 a. Eadem Jordanis aquas dividit,
sistitque 30 f, 31 e f
Ariditas, quæ ob ablatum S. Cosmæ ex spelunca,
in qua vixerat, corpus exorta erat, eo restituto,
illico cessat 442 f, 443 a. Ariditas agrorum
depulsa per S. Remacii reliquias 724 d
Articulari morbo misere afflicti per remissum
S. Nonnosum votum valetudinem impetrat 433 b
Austeritas vitæ S. Neophyti 116 e, S. Verenæ
virginis 158 c e f, B. Julianæ 315 c, S. El-
pidii abbatis 386 b c, S. Octaviani eremitæ
402 b, S. Cosmæ eremitæ 442 e, B. Alberti
Besutii 788 b
Aurium dolor mulieri sublatus ope S. Nonnosi
438 c
Auribus male affectis potens B. Tarasia auxilia-
trix 786 f

B

Baptismum flagitantibus SS. Euphemia, Doro-
thea, Thecla et Erasma, Natisus fluvius aquas
sistit, donec baptizentur 607 f
Beatitudinis cœlestis desiderio miro flagrat S. Ni-
vardus 283 b c d
Bellum Patavinum inter et Tarvisinos exortum
extinguit B. Guala 780 f, 781 a b
Blasphemia in S. Verenam fulmine et sterilitate
punita 171 b. Blasphemia in S. Aigulphum
castigata 761 d e
Brachium sanctimonialis confractum prodigiose
sanat B. Juliana 316 a. Afflictum curatur
oleo ex lampade S. Nonnosi 430 d. Male
curatum restituitur patrocinio S. Remacii
714 d e f, 715 a b

C

Cæcitate percutitur ad S. Terentiani preces
S. Flaccus tum temporis idolorum sacerdos
115 a. Cæci illuminati ope S. Prisci 102 a,
S. Verenæ tacto specu 164 f, ejusdem virginis
patrocinio 165 f, 166 a, lavando oculos
aqua ex illius vaseculo 173 a b, facto eidem
Sanctæ voto 174 b. Exæcatus implorata
illius ope, effossos oculos recipit 169 a b.
S. Victorius adhuc puer cæco lumen reddit
220 c d e. Cæcum illuminans S. Lupus
paganos plurimos convertit 258 b. Cæcitas
depulsa per eundem sanctum 264 b c. Per
SS. Ansanum et Maximam 357 f. Per S. Non-
nosum 438 b. Per B. Julianam 310 f. Per
S. Mansuetum 646 a b, 657 a. Cæcis vi-
sus restitutus per aquam ex fonte S. Remacii
697 c d. Eodem Sancto patrocinante 697 d e f,
699 c d, 715 e f, 722 b d e. Cæca a nati-
vitate ad ejusdem Sancti reliquias visu dona-
tur 724 b. Opitulanti SS. Aigulpho et
Sociis, oculorum lumen impetratum 754 c,
758 f, 759 a. Cæcæ a natalibus visus con-
cessus apud reliquias S. Godegrandi 772 b c
Calculo periculoso mulier liberata auxiliante
B. Margareta Lovaniensi 589 d
Campanæ Senonensis prodigium 262 e. Cam-
panæ ædis Franciscanæ sponte sua sonantes
corporibus BB. Jacobi et Philippi martyrum
sepulchrum assignant 595 f, 596 a. Campana
maxima diuturno spontaneo sonitu manifestat
Septembris Tomus I.

miraculum ad S. Remacii reliquias impetra-
tum 723 c d
Candelæ in templo S. Verenæ sæpe vento extinctæ
sponte accenduntur 172 d. Idem bis accidit
ante corpus S. Remacii 707 a b. Candelas,
quæ S. Godegrandi corpori præferebantur,
valida ventorum vis nequit extinguere 770 f
Canonizatione solemniori primus e regibus
S. Stephanus a summo Pontifice illustratus
559 a b
Capitis doloribus afflicti peculiaris patrona
B. Juliana 310 e f, 317 a. Caput lethaliter ex
lapsu confractum ejusdem Beatæ ope cura-
tur 311 a. Acerbissimi capitis cruciatus, post
nuncupata S. Nonnosum vota, sublata 427 d e,
433 d, 437 f. Similes dolores per chartam,
quæ B. Margareta Lovaniensis sacrum corpus
attigerat, depelluntur 589 b. Iisdem biennio
vexatus per S. Godegrandi merita liberatur
771 f
Captivi in adventu S. Victorii prodigiose libe-
rati 221 e f. Captivus miles post invocatam
S. Mansueti opem, fune sponte soluto, liber
evadit 658 b. Idem Sanctus capto a prædone
adolescenti vincula solvit ibid. c
Carcer, in quo detinebantur SS. duodecim Fratres,
cœlesti lumine illustratur 135 b. Carceri
includitur S. Verena 165 c
Carnis stimuli expers redditur S. Firminus per
visionem cœlestem 176 f. Carnis libidinem in
duobus clericis oratione sua sedet S. Lupus
262 f, 263 a
Castitas S. Annæ prophetissæ in viduitate florida
et diuturna 97 c
Cereus ardens in sacra altaris lintea delapsus
innocuus reperitur 286 e f
Cerva lacte suo pascit S. Ægidium in eremo
301 b
Charitas S. Josue eximia in Deum 74 f. Et in
proximum 75 a. B. Petrus Armengol se in
pignus pro captivis apud infideles tradit 319 c,
320 d, 334 a. Charitas B. Gualæ erga pau-
peres, viduas et pupillos 778 c
Cicatrices vulnerum diu post mortem incorruptæ
apparent in corpore S. Godegrandi 769 d
Ciconiarum infestatione urbs Avenionensis fertur
liberata per patrocinium S. Agricoli 454 f,
455 a
Circumcisio instaurata sub S. Josue 33 e f
Civitates profugis assignatæ 65 d
Claudi gressu donati a S. Verena 165 f, 166 a,
a S. Nonnosum 439 a d. Claudia præ imbecil-
litate ex puerperio, invocata B. Margareta
Lovaniensi, subito incedendi facultatem obti-
net 587 f, 588 a b c. Claudio muto et dex-
teræ manus usu destituto gressum, loquelam
et dexteræ usum invocatus S. Mansuetus con-
cedit 657 f. Claudus ab utero curatur ad se-
pulchrum SS. Aigulphi et Sociorum 741 f
Clavi capiti et pedibus S. Zenonis transfigendis
admoti partim confringuntur, partim liques-
cunt 363 e f
Clypeum S. Josue elevatum in altum tenet, donec
interficerentur Hæenses 41 b, 42 a
Cœlibatam semper coluit S. Josue 37 f, 38 a. Vide
Virginitas.
Cœnobii S. Ægidii mira initia Leodii 285 d e f.
Vide Foundationes.
Colica pertinaci tortus, hausto pulvere a sepul-
cro S. Elpidii subito convalescit 382 d e.
Ejusdem mali torminibus ad extrema redactus
103 valetudinem,

- valetudinem, opitulante S. Nonnoso, recuperat 433 a. Qui alium etiam eodem morbo levat 438 c
- Columba nivei candoris S. Nivardo ac B. Berchario locum condendo cœnobio Altvillarensi volatu suo designat 273 b c d e f, 277 c, 281 c d e. Columba e lipsanoteca S. Remacii evolare, eoque redire conspicitur 722 e
- Concordiæ leges inter se et imperatorem Fredericum signant Longobardiæ urbes fœderatæ conciliante B. Guala 779 e f, 780 a b. Idem Beatus Guelphos Gibellinis conciliat 783 f, 784 a. Et imperatorem Fredericum Ecclesiæ 783 b c d
- Conspirationem in se factam S. Stephanus rex per divinam detegit providentiam 572 a b. Conspirant pseudo-monachi quidam in necem SS. Aigulphi et Sociorum ejus 746 a b et seq., 749 f, 750 a b
- Constantia invicta adolescentis in perferendis cruciatibus, quibus a patre idololatra sacerdote ob Christi fidem afficiebatur xxii e. Publiæ diaconissæ in exprobranda Juliano apostatæ idolorum imbecillitate xxii f, xxiii a b. Pentadiæ diaconissæ in causa S. Chrysostomi defendenda ibid. d e f
- Constantia S. Josue et Calebi adversus seditiosos contra Deum et S. Moysem 16 c, 17 c d e f, 18 b c d. Illius præmium 18 e, 62 c d, 65 a b. Constantia S. Nivardi in virtutum progressu 283 b. S. Zenonis filiorum suorum martyrium spectantis 362 d e f. Et horrenda tormenta perpetientis 363 a b e. Invicta SS. Euphemix, Dorotheæ, Theclæ et Erasmæ constantia in tolerandis pro Christo cruciatibus 608 a. S. Aigulphi in monastica disciplina retinenda 746 b c. Ejusdem Sancti et sociorum ejus in perferendis carceris incommodis magnanima virtus. 752 a b
- Contemplationi divinarum rerum vacans S. Stephanus rex cum papillione in aëra tollitur 541 c, 570 c d. Contemplativæ vitæ desiderio idem S. Rex regnum abdicare voluisse fertur 542 a b c. Dum contemplationis æstu in extasim raptus B. Tarasia in templo pernoctat, angeli ejus vices subeuntes panes pinsunt 786 f. Vide Oratio.
- Continentiam mutuo consensu voventes B. Albertus Besutius et conjux ejus sanctiorem vitam ille solitariam, hæc monasticam aggreduuntur 788 b
- Contractis membrorum usus restitutus ad sepulcrum S. Lupi 264 c. Ad sacrum corpus S. Mansueti 649 c d. Ubi et mulier penitus incurvata subito erigitur 656 f, 657 a. Et altera miserum in modum contracta gradiendi facultatem impetrat 657 a b. Puella manibus pedibusque capta, oblata S. Mansueto candela, eorum usum recipit 657 c. Contracti erecti, curatique per S. Remacii patrocinium 697 a b c, 698 a b, 707 c d, 708 e f, 709 a, 710 b c d e, 715 c d, 716 f, 717 a b c d f, 718 a b c f, 719 a, 723 e f, 724 a. Contractus a nativitate puer ad corpus S. Stephani perlatus erigitur 556 b, 574 a. Item alius in translatione S. Aigulphi 758 d e. Mulieri sub reliquiis suis prostratæ idem Sanctus manus usum restituit 760 e
- Conversio memorabilis cujusdam idololatæ adolescentis per aliquam diaconissam xxii c d e f. Qui postea suum etiam patrem ad fidem Christi perducit ibid. Conversio mirabilis S. Flacci 115 c d e. B. Petri Armengol 318 f. Regis Algarix ad fidem Christi 320 d. Conversionem Suessionensium multis prodigiis promovent SS. Sixtus et Sinicius 126 d. Hæreticos magno numero convertit S. Victorius 221 f, 222 a. Paternus tribunus, perspecta S. Zenonis in tormentis constantia, cum 680 militibus baptismum suscipit 363 e f, 364 a b. Silvius et Serapion cum pluribus aliis lætitiæ mulieris ad martyrium properantis, ejusque felicem mortem admirati, ad Christum convertuntur martyrium expetentes 364 c d e. Ad fidem Christi convertitur præses ethnicus S. Basilissam ab igne variisque tormentis illæsam conspicatus 609 c f, 610 a. Eandem fidem amplectitur præses Tullensis cum tota familia, resuscitato filio ejus per S. Mansuetum 634 b, 636 d. In summum vitæ discrimen deductus B. Albertus Besutius vocet, si evadat, vitam in melius commutare; voti reus promissa strenue exsequitur 788 b
- Convulsionibus misere vexatus, a matre sua S. Nonnoso devotus illico convalescit 431 c. Eodem malo correpti, invocata ejusdem sancti ope, incolumitati restituntur 432 a, 438 c d f
- Cordis doloribus, promisso in S. Nonnosi honorem Missæ Sacrificio, extemplo liberatur 427 e
- Coronam regiam Polonis destinatam Silvester II divinitus admonitus transmittit S. Stephanum temporis Hungariæ duci 502 f, 503 a f, 504 e f, 505 a b c, 506 a b c d e f, 507 a b c, 566 a b c d. Hæc corona inaugurandis postmodum Hungariæ regibus adhibita, summoque habita in honore. 557 c d
- Corporis S. Prisci miraculosa inventio 103 b c d e, 217 f. Corpora Sanctorum incorrupta et suaviter fragrantia reperta. S. Reguli 226 c, 239 a. S. Ægidii 285 b. B. Julianæ abbatissæ 309 b, 310 b, 311 d e, 316 f. S. Octaviani eremitæ 401 f. S. Cosmæ eremitæ 441 d, 443 c. Corpus S. Lupi suavem mox a morte odorem spirat 264 c. S. Stephani regis optime fragrans et velut liquefacto circumfusum balsamo deprehensum multis medetur 555 d e, 556 b, 574 c. Corpus S. Antonini frustatim dissectum mirabiliter coaluisse fertur 354 e f. Eidem fluviis, suspensio cursu, siccam humum stravisse narratur 354 f, 356 b. S. Octaviani non nisi facto voto Volaterras transferri potuit 402 b c. Corpora BB. Jacobi et Philippi adverso flumine Topino mirabiliter feruntur 595 f. SS. Euphemix, Dorotheæ, Theclæ et Erasmæ in fluviis projecta a duobus ingentis speciei juvenibus navi vecta S. Hermagoræ traduntur 608 b. S. Godegrandi non nisi a S. Opportuna ejus sorore loco moveri potuit 767 d e f. Idem diu post mortem perseverat incorruptum 770 d. Corpus S. Remacii cælesti lumine coruscat 705 d e. Corporis S. Stephani regis elevatio innumeris mox miraculis illustrata 573 f. Corpus B. Alberti Besutii multis diebus suavi fragrat odore 787 c d e, 788 d
- Crucis signo ingens incendium exstinguit S. Victorius 222 b
- Crucem S. Stephano, ejusque successoribus in apostolatus insigne præferendam mittit Silvester II 503 e
- Crura, genuaque debilia ope S. Mansueti roborantur 657 b. Crus confractum, implorato S. Remaclo, mirabiliter sanantur 689 d e, 722 b

Debilitas

D

Debilitas immedicabilis puellulæ sublata per B. Margaretam Lovaniensem 588 f
 Decimas annuas omnium rerum rebellium Semi-
 giensium S. Stephanus rex voti reus monaste-
 rio S. Martini attribuit 494 b c f, 495 a,
 564 d e
 Deipara Virgo Maria virginum choris comitata
 S. Verenam ad cælum invitat, et perducit
 159 a b. B. Petrum Armengol per aliquot
 dies ab infidelibus suspensum B. Virgo Maria
 incolumem servat 319 e f, 332 e, 334 a b.
 S. Stephanus rex eximius Dei Genitricis cul-
 tor illi se suumque regnum consecrat, eamque
 ut Hungariæ Dominam colendam sancit 527 b,
 560 e, 568 b c. Ecclesiam Alensem eidem
 sanctissimæ Virgini plusquam regia muni-
 ficientia exstruit, dicitque 527 c d, 568 c. Il-
 latis sibi a pauperibus injurias ad Deiparæ
 aram cum gratiarum actione condonat 528 b.
 Una cum S. Gerardo augustissimæ hujus Vir-
 ginis cultum per Hungariam mirifice promo-
 vet 531 b c. Implorato ejusdem magnæ Matris
 auxilio pacem cum Conrado imperatore
 mirabili modo obtinet 540 b c d e f, 541 a,
 571 a b. Moriturus se et regnum suum po-
 tentissimæ suæ Domine Virgini Mariæ cum piis
 lacrymis enixe commendat 551 e 572 c. Et
 in ejusdem Assumptionis solemnitate, ut ar-
 dentissime optarat, pius Mariæ filius ad ama-
 bilem suam Matrem ex hac vita commigrat
 551 f, 552 a, 560 f, 572 c d
 Delectum militum admirabilem Dei jussu insti-
 tuit S. Gedeon 86 c
 Dentium dolore liberatur mulier, adhibito pulvere
 ex sepulcro S. Lupi 264 c. Eodem cruciati
 ad extrema deductam puellam S. Nonnosi
 patrociniū pristinæ valetudini subito reddit
 428 e f. Aliisque hoc malo laborantibus idem
 Sanctus invocatus subvenit 434 e f, 438 a c
 Dextera S. Stephani regis incorrupta cum solito
 annulo divinitus monacho traditur 574 e.
 a S. Ladislao in basilicam transfertur 556 f,
 557 a
 Diaboli infestationes coërcentur precibus S. Ve-
 renæ 164 f. Eas pellit S. Firminus 176 c.
 Conspecto S. Lupi sepulcro iisdem liberatur
 mulier 264 d. Diabolus interfectores S. Reguli
 suffocat 224 f, 230 d. Constantius excon-
 sul dum S. Zenonem torquet, a dæmone cor-
 ripitur 363 a. Eadem pœna mulctatur sacri-
 legus S. Godegrandi parricida 767 c. Diaboli
 invalidæ sunt fraudes adversus Dei famulos
 680 f, 681 a. Vide Energumeni.
 Diaconissarum ministeria 111 f, 604 d e f.
 S. Radegundis Francorum regina a S. Medardo
 Diaconissa ordinatur iv f, v a. Diaconissis ad
 nuptias transeuntibus pœnam mortis statuit
 Justinianus imperator xvi c. Mira diaconissa-
 rum privilegia apud Jacobitas xx a b. Diaco-
 nissæ illustres, S. Phæbe, Timo, S. Martina
 virgo martyr, alia anonyma xxii a b c d e f,
 Publia xxii f, xxiii a b, S. Olympias xxiii b c,
 Pentadia ibid. d e f, Amprucla, Dionysia,
 S. Radegundis, Basilina, Manaris, S. Irene
 xxiii f, xxiv a b c d
 Dilectio inimicorum illustris in S. Lupo 257 e.
 Pro persecutore suo infestissimo orant SS. Ai-
 gulphus et Socii ejus 751 d. Vide Injuria.
 Disciplinæ monasticæ rigor in monasterio Stabu-

lensi 683 f. Ejusdem eximia observantia in
 SS. Aigulpho et Sociis 751 d

E

Ecclésiæ S. Verenæ libertas prodigiis vindica-
 tur 168 c d e f, 169 a. Ecclesiæ immuni-
 tatem viriliter tuetur S. Victorius 222 b.
 Ecclesiastica bona magis, quam propria defen-
 denda a regibus statuit S. Stephanus rex 547 f,
 548 a. Ecclesiam a barbaris dirutam, ædi-
 ficare bis irritò conatu tentat S. Nivardus
 281 b. Templà et monasteria quotannis ter-
 lustrat, reficit et ornat S. Stephanus rex 536 def.
 Isdem de sacra supellectile per decreta
 sua providet in perpetuum 550 c. Ecclesia-
 rum sacre supellectilis reficiendæ curam reci-
 pit regina S. Stephani conjux 550 f. Vide
 Fundatio.
 Educatio pia S. Victorii sub S. Martino 221 a b
 Eleemosynæ largæ et continuæ S. Nivardi 280
 a. S. Ægidius totum patrimonium suum pau-
 peribus distribuit 299 d e. Eximia S. Ste-
 phani regis in pauperes liberalitas 526 f, 560 d,
 568 f. Idem Sanctus rex thesauros regios in
 eleemosynas exhaurit 569 b. Et insomnes no-
 ctes ducit, ut egenis subveniat 528 a. Nec ob-
 illatas sibi a pauperibus injurias a tam pio
 opere deterretur 528 b. Dextera, qua rex san-
 ctus eleemosynarum distribuit, incorrupta per-
 severavit 557 a b, 560 d, 574 e f, 575 a.
 Pallio detricto, quod a B. Tarasia nudo pau-
 peri datum avarus herus repetebat, angelus
 omnino simile substituit 786 c d e. Panes,
 quos egenis eadem Beata ferebat, superveniente
 hero, in rosas vertuntur 786 e f
 Elephantino morbo curatur mulier venerata
 SS. Aigulphi et Sociorum reliquias 742 a
 Energumeni liberati per S. Priscum 102 a. Per
 SS. duodecim Fratres 139 d e f, 140 a,
 146 b c d e f. Per S. Firminum 179 e. Per
 S. Benedictum 244 a. Per S. Ægidium 299 e,
 302 e f. Dæmones ex energumenis expulsi ad
 sepulcrum S. Reguli 230 d, 239 b. Ad reli-
 quias S. Antonini martyris 355 a. Ope
 S. Agricoli 454 a. Opitulante S. Mansueto 646 b c.
 Energumenus nomen et locum depositi cor-
 poris S. Aigulphi indicat 756 c d. Ad ejusdem
 Sancti corpus dæmonium e muliere ejicitur
 760 f
 Episcopalem dignitatem intrepide tuetur S. Lu-
 pus 258 f, 259 a. Episcopatu abdicato S. Jus-
 tus inter Ægypti eremicolas diu ignotus
 vivit 366 c d, 368 d, 373 b c. Episcopatum
 deponens B. Guala in Cænobium Astinense
 se recipit 784 c f, 785 a. Sacras per Hunga-
 riam infulas S. Stephanus rex studioso
 delectu viris præstantibus attribuit 521 f, 522 a,
 523 d e f, 566 f. Vide Fundationes.
 Equi in sacello S. Nivardi stabulantes in rabiem
 aguntur 277 f
 Eucharistiam suscipere desideranti B. Julianæ
 Christus se sub pueruli forma sistit 315 e f.
 S. Eucharistiam cum sacra pyxide auferens
 miles cæcitate percutitur 405 e f.
 Expugnatio prodigiosa Hierichuntis sub duce
 S. Josue 35 d e f, 36 a et seqq.
 Exsilium voluntarium pro Christi fide hilariter
 subit cum sociis S. Regulus 223 c, 229 e f.
 Lætus in Exilium properat S. Lupus 250 d,
 259 a b. Deposito episcopatu, diu ignotus inter
 Ægypti eremicolas exsulat S. Justus 366 c d,
 368 d,

368 d, 373 b c. Exsilii spontanei comitem
S. Viator se S. Justo adjungit 366 c, 368 d,
373 c, 375 c
Extases varias patitur S. Stephanus rex 541 b
c. Et B. Petrus Armengol 334 b
Extubercatio ossis subito evanescit S. Nonnosi pa-
trocinio 433 e f

F

Fama ex alieno furto periclitantibus mona-
chis subvenit invocatus S. Aigulphus 760
a b c d
Familiaritas cum S. Moyse multum profuit
S. Josue 9 e f. Familiaritatem cum viris religio-
sis magnopere amabat S. Stephanus rex 565 f
Faucibus mulieris inhærens os mirabiliter eva-
nescit implorata S. Nonnosi ope 432 c
Fax mœnia Avenionensia circumiens conspiratio-
nem hæreticorum divinitus detegit 455 b
Febribus laborantem sanat S. Josue 76 b c. Fe-
brium æstu de vita periclitantem tyrannum
suum e carcere accersita incolumitati restituit
S. Verena 158 d, 159 a, 165 c. Febricitan-
tem sanat S. Firminus fuis ad Deum precibus
179 e Alium idem Sanctus eodem morbo
liberat 176 c. Linteum, quo S. Elpidii ossa
involuta fuerant, quasi perpetuo miraculo
febres tollit 380 d e f, 381 a b, 382 d. Et
ipse Sanctus imploratam medelam pluribus eo-
dem malo afflictis confert 381 e f, 382 a. Fons
sacelli a SS. Arcano et Ægidio erecti febrici-
tantibus salutaris 306 a, 307 d. Febres a
variis depulsæ per merita S. Nonnosi 429 e,
437 c f. Febri maligna ortoque ex ea san-
guinis horrendo fluxu sanatur aurifaber, nun-
cupato in honorem S. Agricoli voto 449 f,
450 a. Febricitans convalescit subito in sacello
B. Margaretæ Lovaniensis 588 f, 589 a.
Oblato eidem beatæ Virgini donario, puerum
febris deserit 590 a b. Beneficio S. Euphemie
febricitantes duæ sanitatem recuperant 607 c
Feræ famulantur S. Regulo 230 b
Festum S. Verenæ violantes divinitus castigantur,
et ab eadem S. Virgine medelam post-
modum impetrant 171 a b d, 172 e f. Fe-
stum S. Ægidii profananti manus exarescit,
quæ deinde præfati Sancti ope suo vigori
restituitur 288 d. Solemnitatem translationis
S. Octaviani violans faber subito lapsu expirat
403 b c. Diei Dominicæ profanatoribus pœnas
statuit S. Stephanus rex 548 c. Festo S. Man-
sueti vecturam facientium jumenta in furo-
rem aguntur 647 d e f. In agros sacris diebus
cultos fœda tempestas sævit 687 e f. Violator
diei Rogationum usu deatæ destituitur, quem
facti pœnitens per S. Remacum recipit 716 a
b c d e. Mulier in Festo S. Aigulphi laborans
celitus punita, ejusdem Sancti patrocinio post
triennium sanatur 761 d e f, 762 a b
Fides thaumaturgica S. Josue 51 e f, 52 a b c,
53 b c, 74 c d e. Fides S. Gedeonis a sa-
cris Litteris commendata 77 f, 78 a. Fidei
propagandæ studio ardet S. Firminus 179 e
Fiducia in Deum nixa S. Verena farinam suis
virginibus in multos annos prodigiose suppe-
ditat 159 a, 165 d. Eadem virtute excellit
S. Regulus 230 a, 231 c. S. Lupus suæ in
Deum Fiduciæ miro eventu præmium accipit
257 e. Eadem fretus hostes in fugam conjicit
258 f
Fœdus Deum inter et Israëlitas a S. Josue so-

lemniter instauratum 42 f, 43 a et seq., 44
a b. Ab eodem morituro renovatum 70 b c d
e f, 71 a b. Fœdus jurejurando initum cum
Gabaonitis religiose a S. Josue et populo ser-
vatum 49 e f. Sub Saûle violatum, violati-
que pœna 50 a Fœdera cum idololatris pro-
hibita Israëlitis 69 f. Fœdus pro tuenda con-
tra imperatorem Fredericum Ecclesia renovant
Longobardi opera B. Gualæ 781 f, 782 a b c d
Fons e petra elicitus a S. Basilissa sitibunda mul-
tis medetur 609 c, 610 a. Fons sub sacello
S. Nivardi agris saluberrimus scatuit 277.
Sacellum a SS. Arcano et Ægidio exstructum
fonte gaudet febricitantibus saluari 306 a,
307 d
Fraus Gabaonitarum eis feliciter cedit 44 d e f
Foundationes piæ. S. Nivardus Fundat cœnobium
Altivillarense 282 b. Ditaturque suis opibus et
privilegiis ibid. e f, 283 a. S. Otto xenodochium
et sacellum S. Ægidii construit Bambergæ
287 a. In ejusdem Sancti honorem conduntur
cœnobium prope Brunswigam, prope Monaste-
rium Westphalorum, in diœcesi Halberstadensi,
Norimbergæ 287 b c. Monasterium in loco,
qui nunc Fanum S. Ægidii dicitur, ædi-
ficat S. Ægidius ex munificentia Flavii regis
292 d e f, 301 f. S. Stephanus rex fun-
dat monasterium S. Martini 494 e f, 495 a b.
Abbatiam B. Mariæ virgini ac S. Benedicto
sacram ad radices montis ferrei 496 b e,
497 a b, 565 f. Abbatiam S. Hippolyti 497 c d.
Varios per Hungariam episcopatus 497 e f,
498 e, 499 d e, 522 a b et seq., 566 a.
Ejusdem S. Regis immensa prope munificen-
tia ecclesia Albensis Deiparæ Virgini exædifi-
catur 527 c d. Monasterium Beel fundatur
528 c, 530 a b. Ecclesia Morisena, nunc
Chanadiensis erigitur 530 e f. Idem S. Rex
monasterium S. Petri ad vincula in gratiam
Romam peregrinantium exstruit fundatque in
agro Ravennate 531 d e f. Hierosolymis mo-
nasterium, Romæ canonicorum collegium cum
hospitio peregrinantium Hungarorum, Con-
stantinopoli templum per eundem S. Step-
hanum erecta 532 d, 568 e. Idem Sanctus una
cum conjugē sua monasterium SS. Petro et
Paulo dedicandum magnis sumptibus in ve-
teri Buda inchoat, quod dein S. Ladislaus con-
summavit 536 c d. S. Gerardus abbatiam
S. Mansueti fundat 628 b c d e. Illius templum
ex voto restaurat ibid. f, 629 a. Subtractas
abbatix villas violenta correptus febris resti-
tuit 620 c d, 650 f. Monasterium Solemnia-
cense ædificat S. Eligius 673 b. Casæ-congi-
dunum Sigibertus Austrasiorum rex 679 a b c.
Uti et Malmundariense ac Stabulense,
hortante S. Remacio 680 a b c d e, 684 a b c.
Templum Stabulense a S. Poppone a fun-
damentis restauratum, ornatumque 688 a.
Floriacense monasterium a Leodebodo exstru-
ctum 731 a b
Fumus S. Moysis angelorum ministerio curatum
26 c
Furtum sacrilegum Achan 38 d. Ejus pœna
38 e, 39 e. Furto intenti in festo S. Verenæ,
impediti, punitique, resipiscentes sanantur
171 c. Reliquiarum B. Petri Armengol fur-
tum prodit infans unius circiter anni 324 b c.
Partem lintei, quo S. Elpidii ossa involuta
fuerant, furatus presbyter mortifero malo
corripitur: ea reddita sanatur 380 f, 381 a.
Furtive abducta vacca, invocato S. Mansueto,
ad

ad dominum suum redit 647 f, 648 a.
Altaris velamine, quod abstulerat, abusa
sanctimonialis divinitus castigata 700 b c d.
Cupam S. Remacii quatuor boum paribus fur
frustra avehere conatur 702 f, 703 a. Furtum
sacrilegum a clericis horrenda pœna luit
711 c d e f. Fur sacrilegus a dæmone correptus
dexteri brachii usu destituitur, donec scelus
confesso monachi sospitatem impetrent 712 a b
et seq., 713 a et seq., 714 a

G

Genu mulieris, persoluto B. Margaretæ Lovaniensi voto, sanatur 588 e
Glaucomatis curationem a S. Verena viâ imperat conjugii suæ 174 b c
Grando lapidea S. Josue precibus impetrata 51 c d e. Periculum ab inusitata grandine cessat, invocato S. Aigulpho 759 a b
Gressum expeditum mulier novemdiali devotione ad B. Margaretam Lovaniensem obtinet 589 e

H

Hæreseos a lue et sævitia immunis mansisse Avenio S. Agricoli patrocínio creditur 444 f, 445 a. Hæreticos multos ad fidem perducit S. Victorius 221 f, 222 a
Hemiplexia percussus pristino vigori redditur quo S. Nonnosi 438 a
Hernia curata per S. Nonnosum 435 f, 436 a, 437 f, 438 a
Honoris humani fugitans S. Verena 165 d. Ejusdem egregius contemptor S. Ægidius eremum petit 301 a b
Hospitalitatem benignissime exercent S. Firminus 179 b. S. Stephanus rex 568 f, 569 b. S. Phæbe diaconissa 604 f, 604 a b d. Hospitalitatis præmia 605 a
Humilitas S. Gedeonis 80 f. Humilitatem eximie colit S. Justus episcopus 373 c d, 375 d. Humilitatis studio S. Stephanus rex suam cum papilione in aëra elevationem sub gravi interminatione jubet celari 541 c, 570 c d. Idem rex humilis lavat pedes pauperum, iisque ministrat ægrotantibus 560 d, 568 f, 575 a

I

Idola patris sui conterit adolescens gentilis sacerdotis filius xxii e
Idolorum silentium sacrificulos in S. Priscum concitat 101 c d. Idolorum oracula cessant, prædicante S. Terentiano 113 b c. Idola suis precibus idem Sanctus comminuit 115 a. Fana eorum destruuntur SS. Sixti et Sinicii opera 125 b, 126 f. Illorum statuas subvertit S. Firminus 179 e. Et S. Antoninus martyr 341 d e. Idololatriam apud Tullenses extirpat S. Mansuetus 636 d
Jejunium quadraginta dierum in monte Sinai cum S. Moyse probabilius sustinuit S. Josue 11 f, 12 a. Jejunia continua S. Annæ prophetissæ 96 d e. S. Justi episcopi 373 e, 375 e. In soluti jejunii pœnam monialis gravi capitis dolore percutitur 310 f. Ejusdem violatoribus pœnas sancit S. Stephanus rex 548 d. Carnis in adolescentia stimulos jejuniis reprimat S. Aigulphus 744 d
Ignis cruciando S. Zenoni suppositus flammam

a S. martyre detorquet 363 f. Ignem varieque tormenta illæsa perfert S. Basilissa 609 f, 610 a
Imaginem S. Nonnosi venerans sanitatem recuperat abbas S. Stephani 418 b
Imprecatio prophetica S. Josue adversus Hierichuntis restauratorem 38 b. Completa in Hiel 38 c
Incendium, precante S. Lupo, fulmine extinctum 261 a. Immane incendium, allato S. Aigulphi corpore, cessat extemplo 759 b c
Induciæ inter Bononienses et Mutinenses pactæ collaborante B. Guala 782 d e f, 783 a
Injurias libens condonat S. Castrensis 214 a b. S. Stephanus rex a pauperibus sibi illatas injurias ad Deiparæ aram lætabundus remittit 528 b. Et sicario, qui vitæ suæ imminuerat, facile ignoscit 572 a b. Vide Dilectio inimicorum.
Insana ac furiosa mulier ad S. Remacii corpus sanæ menti reddita 706 f
Integritas vitæ S. Josue 73 c, 74 b
Inundatio ingens aquarum per S. Verenæ reliquias mirabiliter repressa 170 f
Irreverentiam in stolam S. Castrensis commissam exarescente utroque brachio luit sacrilegus 214 a. Irreverens in S. Octavianum ulcere et morte divinitus punitur 403 a, 406 a
Juramenti religio servata cum Rahab 37 c. Cum Gabaonitis 49 e f. Vide Fœdus.

L

Lacrymantem jugiter B. Julianum dæmon frustra ad gaudia excitat 315 c d. Lacrymarum dono præditus S. Stephanus rex pro publica et privata salute assidue supplicat 541 b
Lampades lateribus S. Zenonis admotæ sponte extinguuntur 363 e
Lapidationis periculo divinitus eripitur S. Josue 18 d
Lapides ingentes facile ex fluvii alveo sublatis ad restaurandam S. Verenæ ecclesiam 170 d e
Lateris cruciatus per quinquennium afflictus subitam a B. Margareta medelam obtinet 587 d e
Legationem suam a Deo esse, probat angelus S. Gedeoni, igne ex petra elicit 82 c
Legati pii defraudator cæcitate percutitur 699 c d
Leges Hungaris a S. Stephano datæ 546 f, 547, 548, 549, 550, 551
Leonibus objecta S. Basilissa, illæsa evadit 609 c f
Leprosi loti aquis, in quibus prope urbem Levidam S. Josue se lavare solebat, a lepra curantur 76 a. Leprosis inservit S. Verena 173 a. Lepra, patrocinate S. Mansueto, munda 646 c d
Lingua truncatus loquitur S. Terentianus 115 c. SS. Aigulphus et Socii elingues divinas laudes canunt 746 d e f, 752 e
Lipsanoteca S. Remacii sponte sua in aëra tollitur 721 f, 723 a. Eandem loco movere frustra conantur regii administrati 722 c d
Lis mirabiliter per S. Agricolam finita 454 f
Litterarum sacrarum desiderio flagrat S. Trudo adolescens 693 c d
Luctus Trajectensium, abdicante episcopatum S. Remaclo 682 f
Lues exitialis sedata per allatum S. Remacii corpus 706 a b
Lumborum acuti dolores sublatis perreptanti speculuncam sepulcri S. Nonnosi 427 c
Lumen prodigiosum ecclesiam S. Verenæ illuminat

nat 173 b. *Lux cœlitus emissa super feretrum*
S. Remacii 708 b c d
Lunam sistit S. Josue 51 e f
Luxati corporis integritatem mulieri restituit
S. Nonnosus 430 f
Luxoriosam vitam monachus, jussu S. Remacii
nequicquam correptus, fœda lepra et morte
luit 709 b et seq., 710 a

M

Maleficio distorti pedes duarum puellarum
in *S. Nivardi sacello usui restituntur* 277 e
Mansuetudo S. Aigulphi erga monachos rebelles
750 b
Manus militis, qui S. Nonnosi corpus in suppli-
catione circumtulera, a gravi malo sanatur
649 b. *Manum servi a S. Apro graviter af-*
fectam sanat S. Mansuetus 653 f, 654 a b c d
Maria mater Dei. Vide Deipara.
Matrem convitiis insectanti puero lingua et fa-
cies fœde intumescunt: dein S. Mansueti be-
neficio in pristinum statum reducuntur 657 d e
Martyrii desiderio ardet S. Priscus 102 a. *Mar-*
tyrium vere subdit, qui pro veritate aut justi-
tia interficitur 743 f, 744 a b
Membra SS. Euphemix, Dorotheæ, Theclæ et
Erasmæ abscissa venerantur canes 608 a
Misericordiam enixissime filio suo commendat
S. Stephanus rex 537 b c. *Viduorum et pupil-*
lorum patrem idem Sanctus se exhibet 526 f,
571 c. *Vide Eleemosyna.*
Missam celebranti S. Lupo gemma in sacrum
calicem e cœlo delabitur 248 c, 262 d. *Sa-*
cro-sanctæ Missæ tempore fabulantibus pœnas
decernit S. Stephanus rex 549 a
Mola congregationi S. Verenzæ prodigio vindicata
171 d
Monasticæ vitæ desiderio S. Remachus episcopatum
deponit 682 e, 695 a b, 726 d e
Monita salutaria Rubenitis, eorumque sociis tradit
S. Josue 66 d e. *Pia monita a S. Stephano*
rege data filio suo S. Emerico; de præstanda
paternis præceptis obedientia 543 d e. *De*
vitanda molli vita ibid. f. De servanda fide
Catholica 544 a. *De ecclesiastico gradu reti-*
nendo ac amplificando ibid. b c d. De
honorandis pontificibus 545 a b. *De merito*
honore principum ibid. c. De servanda virtute
patientiæ et exercendo iudicio ibid. d. De exce-
ptione exterorum, et hospitalitate ibid. e. De
exquirendo sapientum consilio, ejusque uti-
litate ibid. f, 546 a. De imitandis majorum
virtutibus, et obedientia parentibus debita
ibid. a b. De studio orationis, ejusque fructu
ac methodo ibid. c. De pietate, misericordia,
cæterisque virtutibus regiis ibid. d e. Extrema
ab eodem S. rege monita episcopis ac primo-
ribus Hungariæ tradita 572 c
Montem excelsum et præruptum inhabitat B. Al-
bertus Besutius 788 b
Morbi varii depulsi patrociniis S. Verenzæ 172 c.
Reliquiis S. Elpidii abbatis 382 c. *Oleo ex*
lampade S. Nonnosi 418 e f. *Invocata ope*
S. Stephani 556 e, 574 d. *B. Margaretæ Lo-*
vaniensis 589 f, 590 a. *S. Remacii* 719 f,
720 a b c d e. *S. Aigulphi* 756 b c
Morbo regio laborantibus multis subvenit im-
plorata S. Godegrandi virtus 771 e
Moribunda mulier tecta melote S. Aigulphi il-
lico convalescit 742 a

Mortuos ad vitam revocant S. Priscus 102 a.
S. Ægidius 303 a. *S. Mansuetus* 634 b, 636 d.
Puer resuscitatus per patrociniis S. El-
pidii abbatis 380 c. *Cadaver pueri ad cor-*
pus S. Stephani regis perlatus vitam recipit
556 b, 574 b. *Mortuus puer, invocato*
S. Mansueto, matri suæ redivivus redditur
657 f, 658 a b. *Manifesto periculo vitæ ereptus,*
invocato S. Nonnoso 434 f, 435 a. *Morte*
subitanea corripitur Lecianus proconsul 115 c.
Ob sibi negatam filii sui conspiciendi fa-
cultatem subito moritur S. Martha 204 b c.
S. Sixtus prædicit S. Sinicio, eum post anni
spatium moriturum 125 c, 127 b. *Mortem*
Totilæ vaticinatur S. Benedictus 231 a. *Mor-*
tem propriam præsciunt S. Sixtus 126 f. *Ma-*
ter S. Bernardi 207 f. *S. Ægidius* 303 c.
Collis membris exspirat idolorum sacrificulus,
dum SS. martyres tentat pervertere 156 c.
Mortem acerbam et ignominiosam pro Christo
suas delicias reputat B. Petrus Armengol
334 c. *Damnato ad mortem B. Juliana suis*
precibus libertatem mirabiliter impetrat 315 f,
316 a
Munificentia S. Austregildis in pauperes 266 c.
S. Nivardi erga monasteria 271 a b c d e,
274 a b c d, 282 e. *Munificentia pia erga*
res sacras certant S. Stephanus rex, ejusque
conjugæ Gisela 524 c d. *Idem S. Rex peregrinan-*
tibus Hierosolymam largiter subvenit 532 c d.
Et regia munera Hierosolymitano templo
transmittit 533 d e. *Et summo Pontifici pre-*
tiosam casulam 535 e. *Vide Fundationes.*
Musica cœlesti recreatur itinerans S. Lupus
264 a b
Mutis loquendi facultas reddita per patrociniis
S. Nonnosi 436 e f. *S. Mansueti* 657 f. *S. Re-*
macii 698 b c. *SS. Aigulphi et Sociorum*
742 a. *Lecianus proconsul divinitus obmutescit*
115 c

N

Nativitas et futura dignitas *S. Lupi, Austre-*
gildi matri ejus revelatur 256 a
Naufragio navim substrahit S. Ægidius 299 f.
Naufragii periculo ereptus, opitulante S. Non-
noso 425 f
Navis cariosa impositos sibi ab impiis S. Ca-
strensem et Socios, divino nutu ad littus
provehit 214 f, 215 a

O

Obduratio *Chananæorum punita* 60 e f
Oblatio ex furto facta gravi pœna a S. Apro
mulctatur 653 f, 654 a b c
Observantia singularis S. Stephani regis erga
sedem Apostolicam 503 a. *In cujus pignus*
mittit suo, suæque conjugis nomine summo
Pontifici pretiosam casulam 535 e
Obtrectationes pie contemnit S. Lupus 258 d e
Oculorum dolore vexatis pluribus salutarem
opem impertit invocatus S. Nonnosus 433 d e,
434 a e, 437 d e, 438 d. *Oculi malum*
tollitur per merita B. Margaretæ Lovaniensis
589 a
Oleum ex lampade ad altare S. Nonnosi ardente
multis mirabiliter salutiferum 418 e f,
426 d e, 427 e f, 428 f, 429 a e f, 430 a b c d,
431 b c e, 434 c e, 435 f, 436 a d e, 437 a b f,
438 a b c d e f, 439 a d
Oraculum

Oraculum non consulendo de Gabaonitarum legatione probabilius non peccavit S. Josue 46 b c, 47 f, 48 a et seq., 49 a b c
 Oranti adolescenti, fores cubiculi, in quo a patre idololatra Christi causa detinebatur, sponte aperiuntur xxii f. Orante S. Moyse, Israëlitarum Amalecitas cædunt 10 a b. Orationis continuum studium fovet S. Anna prophetissa 96 d e, 97 d e f. S. Justus episcopus 373 e, 375 e. S. Stephanus rex 565 e. Qui in ea integras noctes transigit 541 b, 560 e, 570 c. Oranti S. Lupo fores ecclesiæ sponte patefcunt 257 d. Oratione sua B. Juliana famelicis virginibus suis panem miro modo suppeditat 315 d. S. Elpidius abbas a scorpione punctus in oratione eodem loco perseverat 383 b, 386 b. Rupem magnam S. Nonnosus vi orationis loco movet 410 f. Lampadem fractam reparat 411 a. Oleum multiplicat 411 b. S. Basilissa siti bnda precibus suis sibi aquam e terra elicit 609 c. Gratiam orationis, quam dæmon diu impedierat, per B. Margaretæ Lovaniensis patrocinium Beggina quadam impetrat 589 b c

P

Pacem inter Reolum comitem et Theoderamnum conciliat S. Nivardus 281 f, 282 a. Inter Ecclesiam et imperatorem Fredericum B. Guala 783 b c d
 Pallium B. Thomæ vivos carbones illæsum sustinet 596 b
 Panes, quorum plenum canistrum pauperibus ferebat B. Tarasia, in rosas vertuntur 786 e f. Panes angelorum ministerio coctos reperit B. Tarasia ab oratione reversa 786 e f
 Paralyticos sanat S. Firminus 176 c, 179 e. Paralytici curantur ad sepulcrum S. Lupi 264 d. Per reliquias S. Elpidii abbatis 380 b c. Et ejusdem patrocinium 381 c. Paralytica novem annis omni membrorum usu destituta S. Nonnosi ope convalescit 418 f, 419 a b. Diuturna duodecim annorum paralysis ablata ad sepulcrum S. Stephani regis 556 b, 573 f. Varii paralytici incolumitatem obtinent per S. Mansuetum 657 c. Per S. Remaculum 706 c d e, 723 b c f, 724 c. Paralyti misere afflicta a S. Godegrandi tumultu sospes abscedit 771 d. Alius per eundem Sanctum suo vigori restituitur ibid. e
 Patiendi desiderium ardens B. Julianæ 316 c
 Pauper Christum secuturus S. Aigulphus hereditatem suam in pauperum sustentationem elargitur 744 e
 Pectoris periculosis cruciatibus liberati auxilio S. Nonnosi 430 d, 431 d. Pectoris diuturnum malum depulsum applicatis B. Margaretæ Lovaniensis reliquiis 587 a b
 Pedis tumor ad sepulcrum S. Verenæ sublatus 174 c d. Pedibus dolentes salutare S. Nonnosi opem experiuntur 431 e, 434 a, 435 b c. Pedum digitos dudum luxatos implorata B. Margaretæ Lovaniensis virtus suo usui restituit 587 d e. Distorti pedes ad S. Remaculi reliquias curantur 724 d e
 Perditæ res, invocato S. Godegrando, repertæ 772 a b
 Peregrinationem ad SS. Apostolorum limina suscipiunt SS. Ægidius et Arcanus 303 b, 306 a, 307 a. Idem Sancti Hierosolymam peregrinantur 307 a. Diuturnam ad limina Apostolorum

aliaque sacra loca peregrinationem instituit S. Godegrandus 766 a, 769 a
 Periculo a Normannis imminente feliciter subducuntur transferentes corpus S. Godegrandi 770 d e f
 Perjuris pœna a S. Stephano rege statutæ 548 f. Perjurus prædii invasor divinitus castigatus 698 c d
 Persecutio atrox sub Evarico 201 b c d. Et in Italia sub Totila 230 f
 Pestis Volaterris extincta auxilio S. Octaviani eremitæ 406 f, 407 a. Pestis sævissima precibus S. Gerardi, invocatisque SS. Mansueti et Apro, subito cessat 630 b c, 650 b c d e. Similis lues sublata per exstructam B. Alberti Besutii suam ecclesiam S. Catharinæ virgini martyri 788 c d
 Phagedæna curata meritis S. Nonnosi 427 f, 428 a b
 Phrenetici duo ad mentem reducuntur usi oleo ex lampade S. Nonnosi 419 c
 Pietas Arechis principis in colligendis SS. duodecim Fratrum reliquiis 142 e f, 143 a b c. Et in ditanda una cum Beneventanis eorundem ecclesia 143 d e, 155 b c. Pietas munifica Christianorum universi orbis ad restauranda loca sacra Hierosolymis 533 b c
 Piscis, invocato S. Remaculo, prodigiose captus 701 d e f
 Pituitosis humoribus purgati per merita S. Elpidii 381 c d, 382 c d
 Pleuritide laborantes per S. Nonnosi merita sanitatem recuperant 431 f, 434 f, 438 a e
 Pluviæ sæpe subito impetratæ per invocatum B. Petrum Armengol 333 c. Per circumlatas S. Octaviani eremitæ reliquias 402 d, 406 c. Per triduanum jejunium et delatum in supplicatione S. Mansueti corpus 648 f, 649 a. Pluviæ impetrandæ, et arcendæ potens S. Agrioli patrocinium 445 f, 446 a b c d e, 454 e. Sanguinem pluit in comitatu Vindascino 455 b
 Podagræ doloribus afflictum sanat S. Josue 76 b c
 Pœnitentia Israëlitarum, objurgante eos angelo 68 a b. Pœnitentia B. Petri Armengol in religione acta 333 f, 334 b
 Prædator agrorum Stabulensium terribili morte divinitus mulctatur 691 d
 Prædicationis S. Prisci efficacia 101 f
 Principatus Israëlitis S. Josue a Deo collatus 73 c. Prodigio palam confirmatur 24 c
 Prolem per S. Verenæ merita impetrant Conradus Burgundiæ rex, Hermannus Sueviæ dux, matrona nobilis 169 b c d e. Hermannus II Alamannorum dux 173 c. Prolem masculam impetrat Juditha Poloniæ regina, implorato S. Ægidio 287 e f. S. Aigulphi meritis soboles impetrata 762 e f
 Prophetiæ spiritu S. Anna in præmium sanctæ viduitatis donata 98 b c. Infantem Jesum agnoscit Messiam, aliisque annuntiat 98 f, 99 a b. Prophetiæ spiritu illustris S. Constantius 243 d e. Duos suos successores prædicat 245 c. Revelatione divina S. Lupus invenit 264 b. Eversionem sui monasterii prophetat S. Ægidius 303 a. Mortem suam B. Petrus Armengol 334 c. Martyrium suum S. Antoninus 354 c, 356 a. Mortem S. Viatoris S. Justus 366 e f, 373 f, 375 f. S. Henrico, ejusque fratri ac sororibus futuræ dignitates prædicuntur a S. Wolfgango 500 a, 501 c. S. Comgalli

S. Comgalli nativitas, et honores a S. Macniscio 665 c. *Varia variorum monachorum merita divinitus cognoscit S. Emericus, eaque osculorum numero distinguit* 523 d e f. *Imminentem Bessorum irruptionem divinitus edocetur S. Stephanus rex* 537 e f, 538 a b. 569 c. *Occultum Caroli regis peccatum divinitus revelatur S. Ægidio* 302 f. 303 a. *Latentem suorum culpam cognoscit S. Remachus* 679 f
Puerpera morti proxima, implorata S. Nonnosi ope, feliciter enititur 417 b c. *Puerperæ laborantes ejusdem sancti beneficio prospere pariunt* 418 e, 431 f, 432 a
Purgatorio igne detenta mulier preces S. Martini, ac S. Mansueti suffragium precata liberatur 624 c

R

Raptum candelarum ex altari *S. Verenzæ gravi lapsu ac infirmitate sacrilegus luit, dein resipiscens sanatur* 171 e. *Raptorem dæmon correptum interficit* 771 b c
Regnandi contemptu nobilis S. Gedeon 91 c d. *Regnum Hungaricum S. Petro oblatum Silvester II S. Stephano cum regia potestate restituit* 503 d, 505 a b
Religionis eximio zelo arsit S. Josue 74 f. *Christianæ religioni propagandæ totus incumbit S. Stephanus rex* 496 d f, 564 b c. *Illius causa bellum contra Transilvanos suscipit, ac feliciter conficit* 524 e f, 525 a b c d e. *Subactos Christianis sacris imbui curat* 525 d
Reliquiæ S. Prisci ignem, in quem probandi ergo fuerant injectæ, iterato exstinguunt 218 b. *Pars lintei, quo Christus discipulorum pedes lavit, ignem perfert illæsa* 219 f. *Reliquiæ S. Remacii multitudine prodigiorum territum Henricum imperatorem adigunt ad restituenda ablata Stabulensi monasterio* 689 b c d. *Vide Corpus.*
Revelatio. Vide Prophetia.

S

Sacellum in somnis admoniti *SS. Arcanus et Ægidius exstruunt in loco, qui nunc Burgum S. Sepulcri appellatur* 306 b, 307 a b
Sacrificium potestate extraordinaria Deo offert S. Gedeon 83 b
Sacrilegus in sanctissimam Eucharistiam miles miris prodigiis castigatur 405 e f
Sapientiæ spiritu repletur S. Josue ad impositionem manuum S. Moysis 20 e f
Scabie deformi puella mundatur ad sepulcrum S. Verenzæ 174 b
Sepulcrum S. Prisci globis igneis manifestatur 216 b c d e. *B. Margaretæ Lovaniensis prodigiosis luminaribus illustratur* 592 c. *S. Remacii suavissimum spirat odorem* 700 d e. *Violator sepulcri S. Lupi epilepsia percutitur, a qua pœnitens sanatur* 264 d. *Sepulcrum S. Stephani regis mox miraculis inclaruit* 552 d e f, 572 d. *Angelorum melodia honoratur ibid. e. Ejusdem lapidem sepulcralem S. Ladislaus non ante tollere potuit, quam Salomonem, ut eum sacra virgo monuerat, in libertatem restituisset* 572 f, 573 a
Serpentes jussu S. Verenzæ mirabiliter fugisse narrantur 165 e f. *Serpentis morsum sanat S. Ægidius* 299 e

Servitute Madianitica in idololatriæ pœnam premuntur Israëlitz 80 c d
Severitatis insigne exemplum statuit S. Stephanus rex 538 c d, 570 d e f
Sinceritas S. Josue 45 b
Solem sistit S. Josue 5 e
Solicitudo S. Justi episcopi de grege suo 373 e, 375 e. *S. Stephani regis de moribus ecclesiasticorum, eorumque proventibus* 566 e
Solitudinem amantium exempla 682 f, 683 a
Somnium Madianitz, ejusque interpretatio S. Gedeonem de referenda victoria certum facit 87 d e. *Somnio admonetur archipresbyter, ut S. Prisci corpus quærat* 217 b c
Spasmo liberatus per attactum reliquiarum S. Elpidii abbatis 38 e
Spiritu Domini afflatus S. Gedeon adversus Amalecitas et confœderatos eorum exercitum congregat 83 a b
Splendor inusitatus apparet circa tugurium B. Alberti Besutii 788 b
Statum vitæ electurus S. Aigulphus divinis officiis totus incumbit 744 d
Sterilitas agrorum, circumlato a supplicantibus S. Remacii corpore, pellitur 687 e f
Stratagemate inusitato Madianitas in mutuum cædem adigit S. Gedeon 87 e f, 88 a b c
Struma sanatus per reliquias S. Remacii 724 c
Studium singulare S. Stephani regis viros sanctos in Hungariam pertrahendi 529 d e, 536 a, 560 e, 565 e, 569 b
Submersionem prodigiose evadit mulier, auxiliante S. Verena 172 f, 173 a
Surdus auditus redditus per S. Priscum 102 a. *Per S. Verenam* 174 b c. *S. Lupum* 264 b d. *Per S. Ægidium* 308 b. *B. Julianam* 311 a. *S. Nonnosum* 437 c d. *B. Margaretam Lovaniensem* 588 d e. *S. Euphemiam* 607 c. *S. Remachum* 699 d e f, 700 a. *Cujus patrocinio surdus et mutus a nativitate auditum et loquelam impetrat* 702 d e
Suspendium Teutonicus quidam ter innocue patitur, invocato S. Ægidio 288 e. *B. Petrus Armengol ab infidelibus suspensus B. Virginis Deiparæ ope post aliquot dies vivus evadit* 319 e f, 332 e, 334 a b

T

Templum assidue frequentabat *S. Anna Prophetissa* 96 d e, 97 e f. *Dianæ Tifatinae templum miraculose corruisse traditur* 102 e. *Templa hostium spoliis ditat S. Stephanus rex* 526 b d e f. *Vide Ecclesia, Foundationes.*
Tempestas horrida SS. duodecim Fratrum precibus fertur sedata 140 e f, 151 b c d e. *Tempestatem serenat S. Regulus* 230 a b, 231 c. *Exorta in translatione S. Octaviani eremitæ sæva tempestas, facto eidem Sancto voto, illico cessat* 401 f, 402 a
Testimonium laici adversus clericum recipi velat S. Stephanus rex 548 b
Timorem Dei judicis semper præ oculis habet S. Stephanus 571 c
Tormento bellico rupto lethaliter sauciatus, invocato S. Nonnoso, illico sanatur 417 b
Transitus Israëlitarum sub S. Josue prodigiosus per siccum Jordanis alveum 30 c d e f, 31 a b et seq.
Tribulationibus probatur a Deo S. Stephani regis virtus 570 f, 571 a b
Tributum

Tributum debitum S. Verenæ solvere renuens cum familia sua graviter castigatur 172 f
Tuber ingens sinistræ manus subito evanescit patrocínio S. Nonnosi 436 a b
Typum Christi gessit S. Josue 27 e. Eundem adumbravit S. Gedeon. 78 c

V

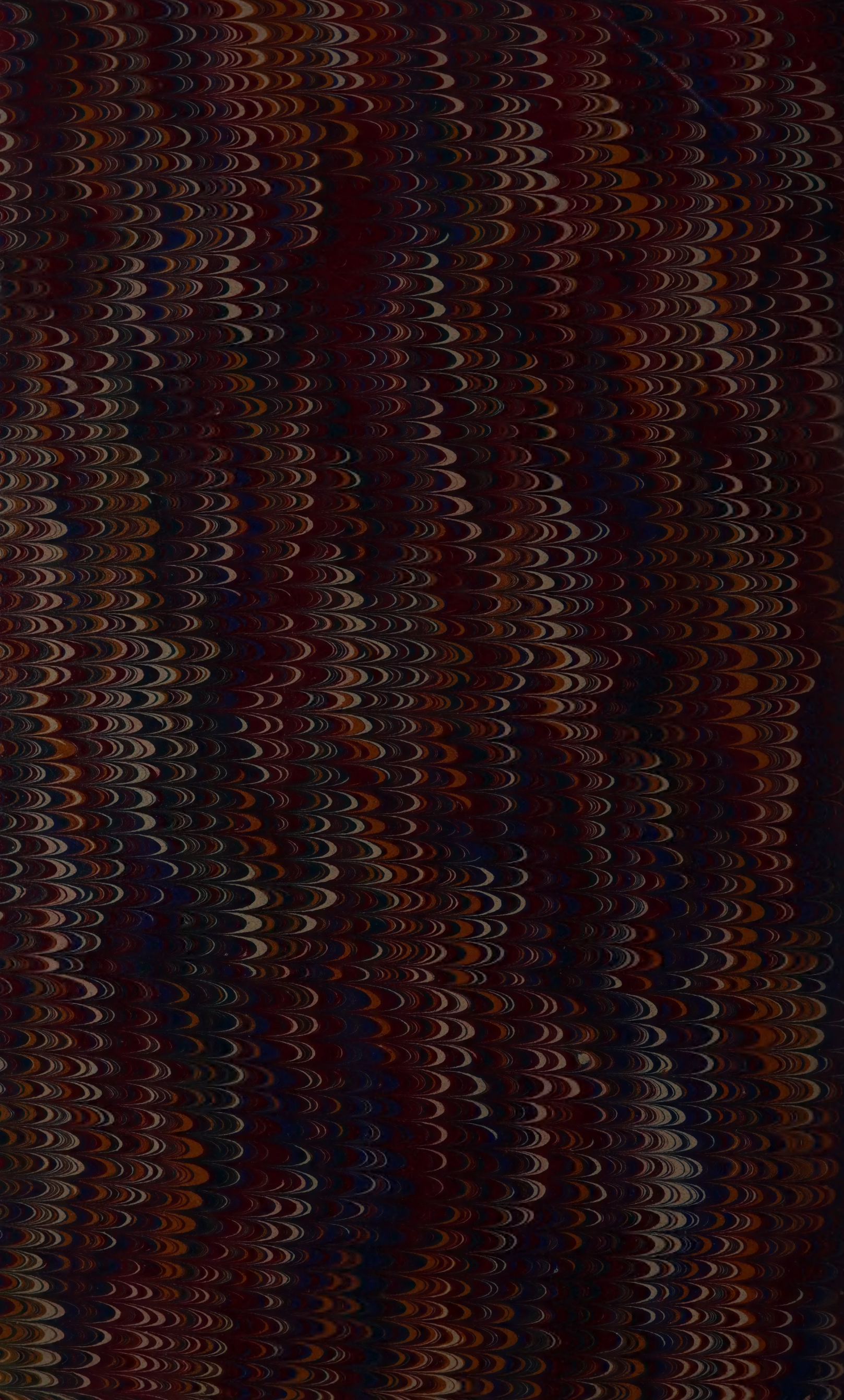
Vellus duplici prodigio victoriam S. Gedeoni pollicetur 83 f
Victoriæ insignes duce S. Josue relatæ de Amalecitis 10 a b. De Madianitis 22 c et seq., 23 a b c. De incolis urbis Hai 41 e f, 42 a b. De quinque regibus Amorrhæorum 50 f, 51 a b c d e f. Victoria de Madianitis duce S. Gedeone 88 b c d e. Victoriam illustrem de rebellibus reportat S. Stephanus rex post emissum S. Martino votum 493 c d e f, 494 a b c f, 495 a
Victus austerus S. Ægidii 301 b
Viduitatis sanctissimæ exemplar exhibet S. Anna Prophetissa 96 c d e, 97 c. In cujus præmium spiritu prophetico donatur 98 b c
Vincula SS. duodecim Fratrum disrumpuntur ad vocem angeli 135 b, 138 c, 140 e. Vincula ferrea, quibus ob. delictum constricta erat pœnitens puella, ad sepulcrum S. Mansueti sponte solvuntur 651 f, 652 a b c d e. Idem alteri contingit ad tumultum S. Remacii 697 c
Vindictam ob negatum defesso exercitui commeatum sumit S. Gedeon de Soccothæis et Phanuëlitis 90 e f. Idem S. Dux fratrum suorum cædem ulciscens interficit Zebee et Salmana 90 f, 91 a. Vindicta de Madianitis sumpta 22 c d. Vindicta divina in Trincium tyrannum 596 b c. Impius Valentinus filiarum et neptium suarum carnifex cum sceleris sociis terræ motu et igne cœlitus misso punitus 608 b. Servus ob proditas SS. virginum Euphemix, Dorotheæ, Theclæ et Erasme latebras ultionem divinam experitur 607 f
Virginum Vestalium institutio, dignitas, munus, fornicantium pœna xvi d e. Eas abolevit Theodosius imp. ibid. Virginitatem semper coluit S. Josue 74 c. Eandem illibatam cum conjuge sua S. Emericus ex voto servasse traditur 541 e f. Virginitatis conservandæ gratia furibundum patrem fugiunt SS. Euphemia et Dorothea 607 f. Earundem Virgineo pudori,

stolis eas candidis tegens, consulit angelus 608 a
Virtutes episcopales S. Remacii 679 e f, 693 c d, 726 a b et seq. S. Godegrandi 768 f, 769 a
Visio mirabilis B. Gualæ oblata de S. Dominici morte 777 e f
Visum precibus S. Terentiani recipiens S. Flaccus Christi fidem profitetur 115 c d. Vide Cæcitas.
Vitis sarmentum aridum a S. Elpidio plantatum infra annum in ingentem vitem excrescit 383 b, 386 b
Ulcus, quod post nuncupatum S. Nonnoso votum fuerat sublatum, ob ingratitude sanati recrudescens, iterato voto penitus evanescit 432 f, 433 a. Ulcerati ejusdem Sancti ope curati 435 c, 438 d e f
Ulmum cavam inhabitat S. Octavianus eremita 402 b
Vomitu continuo sanatur mulier post factum S. Nonnoso votum 428 b c
Votum S. Gerardi de promovendo S. Mansueti cultu 627 f. Voti violatio cœlitus punita 699 b. Ingratus voti contemptor in pristinam hydro-pisim incidit, eoque redintegrato incolumitatem denuo consequitur 701 f, 702 a b c
Vox psallentium angelorum audita in ecclesia S. Verenæ 173 b. Circa corpus S. Godegrandi cœlestis musica longe lateque per integram fere noctem auditur 771 a b
Urinæ retentione laborans, tacto linteo, quo S. Elpidii corpus involutum fuerat, sanitati restituitur 381 a. Idem beneficium alteri ejusdem Sancti reliquias exosculanti concessum 382 b
Ursus, cui objectus erat S. Cerbonius, feritate deposita, illius pedes osculatur 232 c
Usurpator vineæ divinitus castigatus, facti pœnitens, auxiliante S. Remaclo, liberatur 720 e f, 721 a
Vulnus sibi sagitta inflictum curari non patitur S. Ægidius 301 e. Vulnere SS. martyrum Euphemix, Dorotheæ, Theclæ ac Erasme bis cœlitus sanantur 608 a

Z

Zelus Israëlitarum pro cultu divino 66 f, 67 b. S. Stephani regis adversus impios 565 f

FINIS.

11617

f
BX
4655
A2
v41

THEOLOGY LIBRARY
SCHOOL OF THEOLOGY AT CLAREMONT
CLAREMONT, CALIFORNIA

